Universidad de Deusto
Biblioteca

5ª

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI

THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS THEOLOGI VETVSTISSIMI OPERVM, QVAE AD HVNC DIEM LATINE VERSA SPARSIM EXTITERVNT,

TOMVS PRIMVS.

CVM INDICE VERBORVM RERVMQVE MEMORABILIVM LOCVPLETISSIMO.

Quid hoc tomo primo contineatur pagina post indicem significabit.

COLONIAE AGRIPPINAE
APVD IOANNEM BIRCKMANNVM,
ANNO SALVTIS M.D.LXVII.
Cum Gratia & Priuilegio Cæs. Maiestatis.

FACULTAD DE TEOLOGIA Bibl. de Deusto
138.498

Universidad de Deusto
Biblioteca

IOANNES DEI GRATIA POSTVLATVS AC CONFIRMATVS IN EPISCOPVM ECCLESIAE OSNABRVGENSIS.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO, ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO D. IOANNI POSTVLATO ET CONFIRMATO IN EPISCOPVM ECCLESIAE OSNABRVGENSIS, Comiti ac Domino in Hoya & Bruchausen, Domino suo clementissimo.

SEMPER illud optimo more institutoque maiorum factum fuit Præses ampliss. & illustrissime Princeps, vt qui vel scripta sua in lucem emitterent, vel operam aliquam in excudendis bonis auctoribus posuissent, magnos & illustres viros quærerent, in quorum tutelam se suaque traderent. Hoc enim pacto fit, vt & doctissimorum virorum monumenta splendore illorum, quibus inscribuntur, ornentur, & ab inuidia malorum hominum tuta sint ac libera. Qua in re cùm iam sollicitus essem, & vt beatus Theodoretus Theologus vetustissimus iam primùm in duos hosce tomos congestus, in quo iam imprimendo longo tempore laborassem, in magni alicuius Principis nomine appareret, cogitarem, occurit mihi Præses ampliss. singularis atque incredibilis tua virtus, & celebratus apud omnes eruditos viros literarum amor & propugnatio: quæ res effecerunt, vt omnino hæc B. Theodoreti opera Celsitudini tuæ dicare vellem. In hoc proposito cùm essem, cõfirmauit quoq; id, qui tum Coloniæ erat, C. T. Cancellarius vigilantissimus D. Seruatius Eick, Iuris Doctor clarissimus, omnique doctrina ornatissimus, mihique affirmauit, nihil C.T. hac re gratius accidere posse. Neq; verò dubito, quin studium hoc meum C.T. gratissimum sit futurum, cùm propter summam tuam beneuolentiam, qua illos omnes, qui ad iuuandam Christianam Rempub. incumbunt, complecteris, tum vel maximè propter insignem ac multiplicem eruditionẽ, quæ in C.T. elucet. Nam inter ceteras tuas virtutes, quas in C.T. homines docti semper admirati sunt, hæc vna familiam ducit, atq; hoc tempore clarissimum lumen emittit, idque præstat, vt & in te quasi in altissima specula tuorum ciuium sedentem tuorum oculi conijcti, & aliorum Principum animi tibi coniuncti sint. Neque est quòd magnificentius quidquam de C.T. laudibus dicam, quæ ita in excelso & illustri loco positæ sunt, vt nec propter præclaram tuorum omnium de C.T. existimationem vnquam obscuræ esse, nec propter maximas virtutes, quibus sempiternum decus nominis tui constituisti, hominum prædicatione carere possint. Multis profectò & ingenij & pietatis ornamentis præditus es Præsul ampliss. ita, vt nulla res talis sit & tanta, ac tam difficilis, quam non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possis. Quibus rebus fit, vt Ecclesia C.T. commissa iam ferè rebus omnibus vbiq; turbatis tranquilla sit, & remota à procellis horum temporum te tanquam scientissimum nauis varijs fluctibus agitatæ gubernatorem amet atque obseruet. Hisce ego virtutibus, quæ in T.C. ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ximæ sunt, impulsus Præsul ampliß. Præsulem hunc B. Theodoretum virũ omni literarũ scientia instructum C. T. dedicandũ putaui. Nam cùm C. T. eidem honori summa cum laude præsit, quo ille vir diuinus claruit, illius etiam prudentiã in regenda Ecclesia imitetur, facere non potui, quin illũ cum illustrißima nominis tui inscriptione diuulgarem, vt quã eadẽ Episcopali dignitate præditus esses, Episcopi quoq; Theodoreti lucubrationes Ecclesiæ Christi vtilißimas tuis auspicijs in publicum emissas videres. Neq; sat scio T. C. voluntas studiumq; nostrum displicebit, idq; propter huius beatißimi Patris diuinũ propè in explicandis sacris literis acumen, & mirificam in omni genere disciplinarũ scientiam. Nam vt Theodoretus vocatus est, quòd perpetuo obsequio Deo mancipatus esset, ita etiam omni diligentia, studio, animi contentione perfecit, vt nihil nisi planè diuinum Deo offerret. Idq; hoc nomine consecutus est, vt inter reliquos Græcos scriptores, qui hac via immortalitatem nominis sui reliquerunt, facile in primis ponendus sit, nullaque illius memoriam in catholica Ecclesia obscuratura sit vnquam oblivio. Quis enim illo in mysterijs sacrosanctæ scripturæ explicandis acutior? Quis in exponendis singulis rebus apertior? Quis in tractando doctior? in dicendo suauior? in differendo neruosior? in monendo vehementior? Neque vt reliqua dicam, quis illo vel fortius Catholicam Ecclesiam defendit, vel acrius contra veritatis hostes pugnauit? Est certè hic Vir tanta cum laude in omni doctrina volutatus, vt non qui eum laudet assentator, sed qui non celebret obtrectator sit habendus. Labia illius, vt est in Canticis, fauum distillant: mel & lac sub lingua eius. Is ille est, qui id quod perpaucis admodum contingit, cumulatißimè præstitit, vt non solùm sacrarum literarum intelligentiam, verumetiam omnium artium totiusq; Philosophiæ scientiam consecutus videatur. Non eum Poetas, non Oratores, non Historicos, non Philosophos, non rerum naturas ignorasse, qui vel mediocriter in illius scriptis versati sunt, facile affirmabunt. His ille artibus ad Episcopalem dignitatem euectus est, in qua ita se gessit, vt & æternã nominis sui posì se memoriam reliquerit, & pro exantlatis laboribus & fideli suæ prouinciæ administratione nunquam flaccescentem gloriæ coronã acceperit. Fidelis ille certè dispensator mysteriorũ Dei fuit, neq; vnquam passus est vulpes ingredi vineam Domini, eamq; demoliri, sed totis semper viribus hæreticorum conatibus obstitit, idque summè contendit, vt oues Christo Domino adduceret. Qua in re quantos ille labores, quantaq; pericula subierit, ipse in epistola ad Leonem Pontificem Romanum testis est. Idem B. Theodoreto tum accidit, quod pijs omnibus inualescentibus sectis contingere solet, cui quòd pro bonis contra improbos sentiret, quòd pro veritatis dogmatis contra impias hæreses staret, magnæ sæpe tempestates & procellæ subeundæ fuerunt. Pugnauit ille Vir diuinus pro Ecclesia, ita, vt nec eum labor à scribendo abstraxerit, nec periculi metus à defendenda veritate absterruerit. Sed quid ego multus sum in huius diuinißimi Viri laudibus, quẽ etiam me tacente præclarißima hæc opera satis laudant? Reliquum est igitur Præsul ampliß. & illustrißime Princeps, vt B. Theodoretum tuæ iam fidei atque tutelæ commendatum & latinè loquentem audias, & à malevolorum hominum injurijs protegas, nostramq; operam grato animo accipias. Quòd si T. C. studium hoc nostrum,

nostrum, vt solet, sua beneuolentia approbauerit, propensior deinceps ad maiora voluntas erit. Deus ter Opt. Max. pro sua gratia ac benignitate & ad Ecclesiæ tranquillitatem, & subditorum tuorum salutem C. T. quàm diutißimè incolumem conseruet, & pro virtutis præmio, ac laude dignitatis tuæ, qua totam Christianam Rempub. ornas, æternam tibi beatitudinem concedat. Reuerendißima illustrißimaque C. T. diu & feliciter in Christo valeat, ac Birckmannum suum omni officiorum genere illius studiosißimum suæ beneuolentiæ aura prosequatur. Coloniæ. Ipsis Kal. Septemb. Anno à Christo nato M. D. LXVI.

T. C. addictißimus

Ioannes Birckmannus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS VITA
EX HISTORIA ECCLESIASTICA
NICEPHORI CALLISTI, ET IPSIVS
Theodoreti collecta.

THEODORETVS Antiochiæ religiosis ac nobilibus parentibus non sine miraculo nascitur. Cùm enim mater optata prole diu caruisset,& propter naturæ infœcunditatem omnem spem hæredis abiecisset, amplasque facultates alendis monachis, qui frequentissimi, & sanctissimi in Syria tunc erant, ob diuinum amorem conuertisset; eorum precibus,à Deo vt filium susciperet obtinuit, ea conditione, vt illum eius obsequio perpetuò manciparet: quod mater fideliter præstitit,ac in filii nomine Theodori nimirum testatum esse voluit, qui deinde & parentum cura, & ingenii bonitate breui tantum in pietate,ac literis profecit,vt iuuenis etiam num consecratus sit Episcopus Cyri (quod est Syriæ oppidū à Iudæis, vt inquit Procopius, in memoriam beneficii à Cyro Persarum Rege accepti ob libertatem,& patriam donatam conditum)quo in munere quàm se strenuè gesserit,intelliget qui eius Dei amantium historiam leget: tum in hereticis ad ecclesiam reducendis,erant enim in eius diœcesi Marcionis peste infecti integri pagi, quos omnes magno cum labore, vitæque discrimine catholicæ Ecclesiæ conciliauit: tum in Sanctorum reliquiis officiose vndique conquirendis, & in eorum honorem templis magnificè ædificandis: tum denique (domesticam pietatem imitatus)in sanctis monachis inuisendis, aelendisque cum quorum antesignanis, ac ducibus admirando nimirū Simeone, qui Stilites,quod in columna inaudito viuendi more habitaret,dicebatur,Iacobo Nizibeno,qui mortuum vitæ restituit,aliisque quorum vitas elegantissimè conscriptas posteris reliquit, summa charitate coniunctus erat. Fuit autem sectator magni Ioannis Chrysostomi: illum enim sibi quasi primarium exemplar stylo conformando propositum habuit,ideo fluidus admodū & copiosus, in elocutione facilis,& Atticam gratiam redolens. Eius autē in scripturis sanctis studium significant elucubrata ab eo cōmentaria,quæ hæc sunt, vt Nicephorus refert:Enarrationes in vetus testamentū, cuius etiam obscurorum locorum expositiones in peculiarem contulit librū:opus aliud in sexdecim Prophetas: aliud itidem in Psalterium: de Prouidentia liber alius:alius in Apostolum: aduersus Hæreses omnes volumen, quod mendacii & veritatis discrimen inscripsit: liber quem contra

contra duodecim capita Cyrilli conscripsit:item Ecclesiastica historia:& rursus φιλοθεον,hoc est, Dei amantium historia, in qua institutum eorum, qui ætate sua vitam sanctam transegerunt persequitur:libri tres de diuinis dogmatibus in dialogo conscripti. præterea supra quingentas eius epistolas græco sermone optimè compositas, ipse Nicephorus ait legisse, quorum lucubrationum maxima pars ab ipso B. Theodoreto in sua præfatione huius interpretationis mentio facta est.Illud vnum silentio non prætereundum puto, inter hunc, & Cyrillum sanctissimum,& Orthodoxum Episcopum magnam aliquando contentionem ortam, zelo magis & studio religionis,quo vterque maximo ardebat ob insignem pietatem. Cùm enim ob pullulantem Nestorij Constantinopolitani Episcopi pernicioſam hæresim Ephesi indicta esset Synodus, Cyrillus, qui celerius aduenerat, non expectato Ioanne Antiocheno, cæterisque Syriæ Episcopis, Nestorium dignitate spoliatum damnauit: quod cùm Ioannes, cæterique, qui cum eo aduenerant Episcopi, inter quos præcipuus erat Theodoretus, quòd se non expectasset Cyrillus ægrè tulissent; ipsius decreta rescinderunt, eundemq; rursus magno consensu damnarunt. Theodosij enim Iunioris Cæsaris studio paulò pòst Constantinopolim Episcopis conuocatis, dissidium illud sublatum est: Nestorioque impio hæretico concordes, Anathema,dixerunt,redijtque Theodoretus cum Cyrillo in gratiam. Porrò eius fidei, ac vitæ integritati grauissimum testimonium dedit Chalcedonensis celeberrima Synodus sexcentorum, & eo amplius Episcoporum cum octaua actione, Theodoreto ipso præsente, fauſtis, & honorificis acclamationibus catholicus, & Orthodoxus Ecclesiæ pastor,& doctor appellatus est. Testificantur idem magni Leonis summi Pontificis ad Theodoretum, & ipsius ad Leonem vltro, citroque conscriptæ epistolæ, ex quibus perspici potest, quàm studiosè in illa Hæresum colluuione constanter à maioribus traditam fidem conseruauerit:dumque hæresibus cùm scriptione, tum oratione extirpandis operam nauat,& in sanctarum scripturarum explanationibus inuigilat, sub Leone seniore Cæsare non admodum senex moritur: vt cui superuixerit sanctissimus ille Iacobus Nyzibenus, quo iam sene ipse iuuenis familiarissimè vtebatur, atque in eo sepulchro, quod Iacobo ipse extruendum curauerat, conditus est.

Ex Gennadio Massilienſi presbytero in lib. ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

Theodoretus Cyri ciuitatis Episcopus (à Cyro enim Rege Persarum condita, seruat hodie etiam in Syria nomen Auctoris) scripsisse dicitur multa: ad meam notitiam tamen ista sunt, quæ venerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

venerunt. De incarnatione Domini aduersus Eutychem presbyterum,& Dioscorum Alexandriæ Episcopum,qui humanam carnem in Christo fuisse negant: Scripta fortia, per quæ confirmat & ratione,& testimonijs scripturarum ita illum veram maternæ substantię carnem habuisse, quam ex Virgine matre sumpsit, sicut & veram Deitatem, quam æterna nascibilitate Deo patre gignente ipse nascendo accepit:& historiæ ecclesiasticæ libros,quos imitatus Eusebium Cæsariensem conscripsit à fine librorum Eusebij vsque ad suum tempus, id est à Vicennalibus Constantini,vsq; ad Imperium Leonis Senioris, sub quo & mortuus est.

BEATI

INDEX NOMINVM ET RERVM MEMORABILIVM. QVAE IN HOC TOMO PRIMO REPERIVNTVR.

Obseruandum hic priorem numerum paginam; secundum,lineam; tertium columnam significare.

Aaron primus pontifex duxit filiam Aminadab 92.22.2.
Abama locus nobilis ex impietate factus 571.20.1.
Abdias quid contineat 774.2.
abies,cedrus,libanus, & huiusmodi quid in scripturis significent 359.
abominatio desolationis 712.42.1.
abominatio desolationis Antichristus vocatur. 728.38.2.
Abdemelech Aethiops solatus est Hieremiam 489.52.2.
Abrahæ caritas erga Deum quanta 443.39.1.
Abraha fidem habentes Abrahæ filij nominantur 304.39.2.& 329.7.2.
Abrahæ genus propter pietatem illustre 29.1.2.
Abraham cum angelis, vt cum hominibus collocutus 716.29.2.
Abraham non cum Agarem habuit, vt voluptati inseruiret, sed vt liberorum procreationi consuleret 23.30.1.
abyssum Babylonij exercitum vocat propter multitudinem 544.4.2.
accusatores sanctorum & Chaldæorum complures combusti 668.36.2.
Achab pseudoprophetæ mors prædicitur 481.18.1.
Achimilech duo nomina habuit 190.27.1.
Achor sub Iesu filio Naue furtum fecit 735.44.2.
Adæ ante lapsum obsequiosæ assistebant bestiæ 5.25.2.
Adama & Seboim vna cum Sodoma & Gomorra deflagratæ sunt 747.26.2.
Adamo inflictum supplicium non procedit ab ira, sed est dispensatio summæ sapientiæ 14.44.1.
Adam cognouit vxorem suam post transgressionem 138.4 1.
Adamus luit pœnas ad vtilitatem generis humani 13.41.2.
Ader filius fuit Azahelis 763.17.1.
adeps felicitatẽ & prosperitatẽ significat 226.40.2.
per Adipem frumenti fructuum affluentia significatur 352.1.2.
adolescentes in fornace tripudiantes hymnum canunt 366.12.2.
adolescentia Iudæorum vocatur initium vocationis eorum 450.15.1.
adolescentibus & ætate imperfectis liber Canticorum prorsus interdictus 364.24.
adolescentulorum & sponsarũ differentia 370.51.2.
adolescentularum nomine Angeli & quinam alij intelligantur 363.32.
adonai quid 523.4.1.
aduena parum facit domicilia, in quibus habitat 468.8.2.
aduentus saluatoris nostri secundus quando 698.12.2.
adultera mulier lapidibus oppressa occidebatur & comburebatur 555.47.2.
adultera anima vocãtur, quæ relicto Deo dæmonum consuetudinem amplectuntur. 584.10.2.
adulterium mumisma subaratum vocatur 555.37.1.
aduocatus pro Iudice effectus Darius 689 28.1.
ædificationem non damnat Deus modo iuste fiat 475.11.1.
ædificatio vrbis ac templi prædicitur 638.1.1.
Aedom rufus 725 32.2.
aer tenuissimus magis penetrat corpora nostra 502.14.1.
Aegyptij constituerunt Deum creaturam conspicuam 1.18.1.
Aegyptij existimabant quosdam Deos esse cœlestes, alios terrenos,alios subterraneos 30.11.2.
Aegyptij in auxilium Iudæorum venerunt à Sedecia Rege accersiti 488.30.1.
Aegyptiorum ædes,vocatur sacrificium Domino,& quare 493.37.2.
Aegyptiorum imperium quondam potens erat,& vicinas gentes perturbabat 494.33.1.
Aegyptiorum regnum à Nabuchodonosor euersum rursus Cyro Perſaregnante floruit 604.53.2.
Aegyptios incolæ populi docuerunt circumcisionem 462.47.2.
Aegyptum sacræ literæ nuncupãt Mesrem 285.36.2.
Aegyptus parens impietatis 582.35.1.
Aelamoth postes significant 638.27.1.
Aethiopiam sacræ literæ nominant Chus 285.35.2.
afflictio vna omnibus illata pernicies 833.21.2.
Agareni, alia tribus Ismaelis ab Agar vocata, quæ mater

Universidad de Deusto
Biblioteca

mater fuit Ismaelis 246.22.2.
Agar Sina mons est in Arabia 1.21.2.
Agar typum gerebat veteris testamenti 1.22.2.
Aggæus & Zacharias vno eodemque anno cœperunt prophetiam docere 819.20.1.
Aggæus quo tempore prophetico munere donatus sit, & quid prophetarit 815.19.
agni paschalis mystica interpretatio 40.4.2.
agni subiecti populos indicant 636.10.1.
agnitio peccati pudoris est initium 573.5.1.
ala cognitionis celeritatem indicant 540.32.1.
ala pro veloci & vehementi prouidentia securitate 126.36.1.
alarum vmbra pro diuina cura 196.41.1.& 203.24.1.& 261.28.2.
Alda vates pia mulier 517.1.2.
Alexander Macedonum Rex ad Ammonem profectus inde oracula accepit 800.15.1.
Alexander Macedo regno potitus 699.19.1.
Alexander Persarum & Aegyptiorum demolitus est regnum 7[illegible].25.2.
Alienigenæ dicuntur qui incolunt Ascalonem, Gazam, Azotum, Geth & Accaron 495.2.1. & 592.17.1.
Alienigenas scriptura vocat Palæstinos 202.32.1. & 246.31.2.& 252.22.2.
alienigenæ semper fuerunt animo hostili in Iudæos 466.43.2.
alienigenis seruierunt Iudæi 464.7.2.
alimentum impietatis ab Aegypto attrahunt Iudæi 531.23.1.
alis magnis præditus Nabuchodonosor, quia regnum maxime dilatauit 539.27.1.
alleluia laudate Dominum sonat 300.3.2.& 302.24.2.& 350.10.1.& 351.54.1.
aloe quid in scripturis 414.12.1.
Allophyli genus ducunt ex Chanaan 811.54.1.
amatoribus bona viri mulierem elargiri quid 554.40.2.
amatorum carnalium & spiritualium differentia 388.8.1.
ambiguitas generis nihil affert detrimẽti 687.46.1.
ambiguitatis verba apponuntur ad ostendendum liberum arbitrium 523.22.1.
Aminadab quid 433.20.2.
Amman quid 725.46.2.
Amon filius Manasses impius 808.46.
Ammoni Ioui maximum delubrum extruxerunt Aegyptij 494.31.2.
Ammonitæ circuncidebantur 462.40.2.
Ammonitæ semper gerebant animum hostilem in Iudæos 466.48.2.
Ammonitis non licebat ingredi Ecclesiam Domini 509.25.1.
Ammonitis seruierunt Iudæi 464.8.2.
Amorrhæi altitudo tanquam cedri & robustius ve quercus 17.38.2.
Amorrhæus pater & mater Cethææ 551.3.1.
Amos filius Manasses malum sortitus vitæ exitum 565.17.1.
Amos propheta quo tempore extiterit, & quid prophetarit 761.28.& 762.48.2.
Amygdalina virga quam vidit Hieremias vindictæ celeritatem iudicat 449.12.2.
Ananias, Azarias, Misael venerunt adorare statuam 664.23.2.
Ananias pseudopropheta mentiebatur 518.14.2.
anathema duplicem habet intelligentiam 810.3.1.
anathema Paulus pro Iudæis optauit esse 538.49.2.
angeli administratorij spiritus 156.36.2.
angeli Christi redemptoris ministri & amici sponsi 379.12.1.
angeli cur potẽtiæ & fortitudines agri dicti 388.36.1.
angeli cur tanquam termini creaturam circumcunt 420.21.2.
angeli diuinam essentiam comprehendere nequeunt 399.39.2.
angeli diuinis nutibus obtemperant 715.46.2.
angeli & archangeli alyque superiorum cœtus tot sciunt, quot discunt 140.22.2.
angeli & archangeli habent naturam creationis participem 1.30.2.
angeli & vniuersi cœlestes exercitus ante hunc mũdum visibilem, in lumine & omni spirituali lætitia degebant 2.56.2.
angeli habent substantiam circumscriptam 2.1.1.
angeli in ministerium hominum Deo omnium subsunt 2.32.1.
angeli per sponsam intelliguntur 372.51.2.
angeli qua ratione dicantur mali 497.38.2.
angelorum auxilio fruuntur homines 378.21.2.
angelorum cœtus per plateas designati 399.36.2.
angelorum conspectum Daniel non tulit 682.20.2.
angelorum natura perturbationibus non obnoxia 715.48.2.
angelos inter se colloquentes vidit Daniel 701.1.2.
angelus proprius cuique gerit præsil, & angelis singulis vniuscuiusq; nostrũ cura credita 715.29.2.
anima carnis voluptatibus effœminata diaboli filia, & spinis assimilata 384.2.2.
anima Christi sponsa quam perfectè actiones suas dirigat 432.19.2.
anima Christi desiderio accensa qualis sit operum progressu 381.3.2.
anima cum Christo myrrha fieri nequit, nisi prius ieiunijs, vigilijs, & huiusmodi virtutibus fuerit commortua 400.48.2.
anima Dei quomodo accipiẽda 462.22.1.& 469.12.1.
anima

anima iusta cur lilio comparata 384.43.1.
anima iusti nulla cibi præmitur solicitudine 384.44.1.
anima consilium est prudentiæ simile 320.17.1.
animæ cur dicantur filiæ 384.15.1.
animæ in vita futura expertes erunt mutationis 484.9.2.
anima immortalitas clarè ostenditur 505.12.2.
animæ quænam reginarum nomine dignæ 429.24.2.
anima quænam per spinas significatæ 426.39.2.
anima virili sensu prædita spretis omnibus voluptatibus post Christum currunt 369.17.2.
animæ viles & abiectæ per agrum & villas designantur 440.16.1.
animalia crudeliora sunt sollicita de catulis suis 512.20.2.
animalia ea tantum propter hominem creata sunt, quibus dominari dicitur 9.12.2.
anima licet ad angelorum perfectionem accedat, diuinam tamẽ essentiã inspicere nequit 399.23.2.
animæ myrrhæ & thuri comparatæ 401.38.1.
anima proficiens in virtutis studio quomodo ex tenebris ad lucem progrediatur 373.14.1.
anima pudica & Christo desponsata, quomodo Christum alloquatur 375.29.1.
anima quomodo mente & carne pulchra 409.1.2.
anima sine mortificatione sensuum dona Spiritus sancti assequi nequit 415.33.1.
anima spiritalis cur sponsa & soror appellata 411.15.2.
anima Spiritu sancto accensa quanta leuitate ad deum fertur 401.29.1.
anima tota lucida ab initio creata 373.14.1.
anima virtutibus florens cur rosæ cõparata 384.1.1.
anima virtutibus florens cur soror à sponso appellata 383.42.2.
anima vitæ probitate florens mundi solicitudinibus non suffocatur 383.50.2.
animarum cum auro purgando cõparatio 381.32.2.
animarum piarum oculi quales 436.40.2.
animas fideles nomine sponsæ vocat diuina scriptura 443.2.1.
animas piorum cur in varias tentationes incidere permittit Deus 398.7.1.
anni amplius quadringenti quadraginta à morte Dominj effluxerunt, cùm auctor in Danielem scriberet 708.44.2.
annus à diuina scriptura in quatuor conuersiones non diuiditur sed in hiemẽ & æstatem 678.5.1.
annus benignitatis qui sit 208.7.2.
Antichristius à beato Paula prædicitur 694.15.1.
Antichristus Antiochi exemplar, Antichristi imago Antiochus 724.10.1.
Antichristus postremus exoritur 696.44.2.
Antichristus quo tempore se ostendet 718.21.1.
Antigonus Asiæ potitus 693.42.1.& 700.41.1.
Antiochus Epiphanes Antiochi magni filius 700.55.1.
Antiochus Epiphanes dicitur pardus 456.49.2.
Antiochus Epiphanes per cornu significatur 718.9.1.
Antiochus Epiphanes Seleuco fratri successit 721.8.1.
Antiochus Illustris 698.40.1.
Antiochus in sacri templi adyta ingressus omnia prædatur 721.34.2.
Antiochus magnus Antiochi Epiphanis pater 718.30.2.
Antiochus obsessa Romæ custodiebatur 720.42.2.
Antiochus secundò in Aegyptum profectus 723.15.1.
Antiochus typus Antichristi 835.5.2.
Antipater Macedoniæ potitus 693.44.1.& 700.41.1.
antiquus dierum æternum numen 694.12.2.
Apadamus locus ita nominatus 726.56.1.
apis bos erat qui ab Aegyptijs alebatur & adorabatur 494.9.1.
Apolinaris fabulis gaudens aliam nobis Hierusalem ædificationem pollicetur 645.26.1.
Apollinarij dementia arguitur 818.2.2.
Apollonius oluastus princeps 723.29.1.
apostoli ceruorum nomine cur vocati 390.3.1.
apostoli cur sortitudinis agri dicti 388.39.1.
apostoli cur per ferculum designati 402.47.2.
apostoli cur equorum nomine à Propheta vocati 403.1.1.
apostoli cur p manus tornatiles designati 425.48.2.
apostolicus chorus clarè declaratur 814.7.1.
apostolicus chorus significatur per ramos 562.49.2.
apostoli sequis assimilantur 806.37.2.
apostoli erant ex Iudæis 85.1.1.& 216.28.2. & 271.46.1.& 790.40.1.
apostoli & apostolorum discipuli è Prophetici libris percipientes, quæ ad Christum pertinebant, Euangelio crediderunt 631.53.2.
apostoli & prophetæ cur per columnas & bases significati 403.1.2.
apostoli & Prophetæ eundem spiritum accepere 594.41.2.
apostoli ex quibus tribubus 215.29.2.
apostoli in curribus Pharaonis mysticè designati 376.39.2.
apostoli nominantur animalia dei 213.29.1.
apostoli per fluuios intelliguntur 265.3.1.& 806.56.2.
apostoli per montes significantur 252.12.1.
apostoli piscatores in vrbe Hierosolyma tria millia hominum & quinque millia vno tempore piscati sunt 308.11.1.
apostolis & prophetis prater angelos nihil perfectius 563.33.
apostoli vocantur Ecclesiæ filij 373.21.2.
apostolo nihil nocuit vipera 5.35.2.& 262.21.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

apostolorum chorus designatur per duodecim viros ac totidem lapides in Iosue 89.58.1.
apostolorum chorum ignitam Spiritus sancti accepit gratiam 148.41.1.
apostolorum & prophetarum discrimen 524.3.2.
apostolos & eorum imitatores custodiuit Dominus fortes & validos 619.48.2.
aqua bibe e saxo scaturijt 230.52.1.
aqua doctrinæ lauit Hierusalem Deus 552.35.1.
aqua & puteus nuptias Mosi conciliauit 518.43.1.
aqua fellis & angustiæ acerbam & amaram vitam declarat 462.41.1.
aquã & abyssum infinitas gentes in seruitutem redactas appellauit 608.31.1.
aquam marinam Deus sursum eleuat pro voluntate, & ex ea nubes consistunt 463.54.1.
per Aquã salutem Moses confecutus 518.41.1.
aquam mundam regenerationis aquam nuncupauit, in qua baptizati remissionem peccatorum accepimus 627.24.1.
aquarum multitudo pro Babyloniorum multitudine 797.51.2.
aquarum naturam Deus bifariam diuisit 4.23.1.
aquarum vna est congregatio 4.4.2.
aquæ deserti vocantur idola 431.47.2.
aquila est animal regium, & omnium velocissimum 496.14.2.
aquila in aues regnum sortita 560.9.1.
aquila magna Nabuchodonosor, quia celeberrimus fuit 559.27.1.
aquila pro hostium rege 740.51.2.
aquilæ reges vocantur propter imperium 560.9.1.
Aquilas interpres 547.5.2.
aquilo cur à diuina scriptura damnetur 415.14.2.
Arabia duplex 591.25.2.
arbitrij nostri libertas non subijcitur seruituti naturali 464.32.1.
arbor, de qua præceptum acceperant primi parentes, erat ficus 11.41.2.
arbor Nabuchodonosor significat 675.43.2.
arbores primùm natas diuino verbo scripsit Moses 670.28.1.
arcæ alienigenis tradita propter scelera Iudæorum 652.9.1.
arca Iudæorum causa constructa 652.9.1.
arca superuacaneum vsus legem violantibus 632.10.1.
Archelaus filius imitatus Herodem patrem in creandis sacerdotibus 710.42.2.
archangeli gentium præfecti 75.32.2.
arcus & gladius pro diuersis insidijs 162.4.2.
arena termini sunt maris, quos tamen mare non egreditur 457.3.2.
arena genus Iudæorum comparatur 667.22.2.
argento adulterino similis populus 580.29.1.
argentum Africum aliis præfertur 463.17.2.
argentum & aurum inutile 534.21.2.
argentum Persarum & Medorum regnum significat 659.34.1.
argentum quo pacto purgent fabri argentarij 459.49.1.
argumentum epistolæ Nabuchodonosor 672.1.2.
arieti Persicum regnum simile 609.9.1.
Arioch 636.44.2.
arma sunt inutilia, cùm Deus stat pro hostibus 475.31.1.
armillarum nomine quid 362.13.
armillæ manibus impositæ eam virtutem significant, quæ ad agendum nos excitat 352.6.2.
aromatum nomine metaphorice quid 411.13.2.
Arrij & Eunomij & Apollinaris dementia redarguitur 125.41.1.& 244.2.2.
Arrij, Eunomij, Marcionis, Valentini, Manetis, & Montani secta & hæreses sub falsõ pietatis prætextu 374.14.2.
arrogantiam Iudæorum comprimit Ioannes Baptista 550.46.2.
arrogantia prodit ex opibus 437.24.2.
Arsaces Persa bello victor 717.48.2.
Arsacidæ Persarum reges vocantur 717.40.2.
arrogantum valet, quantum voluerit is, qui illam donauit 60.47.2.
Arundinea virga 604.29.1.
Artaxerxes filius Xerxis 528.4.2.& 709.43.2.
Asaphum nonnulli psalmos composuisse dicturunt, aliqui vero musicum & chori præfectum fuisse 226.13.1.
Aschanazei sunt vicini Armenijs 502.34.2.
Asel Asia 597.17.2.
per Aspidem & Basiliscum extrema malitia significatur 262.14.2.
assumptio pro mentis raptu & à rebus humanis translatione ad diuinam reuelationem 862.18.1.
assistentes Deo mille millia & decies centena millia 695.52.2.
Astarthes regina Sidoniorum 809.26.2.
Assyrij luctuosis calamitatibus digni 672.21.2.
Assyrij instructa acie non sunt victi, sed Angelorum robore centum octaginta quinque millia cæsa sunt 734.8.2.
Assyrij sunt gens antiqua 457.33.1.
per Assyriorum regnum deletum intelligimus diabolicã tyrannidem per Christum extinctam 797.54.2.
Assyriorum regis nomine diabolus significatus 457.32.1.
Assyriorum siue Chaldæorum regnum per leænam significatur 692.47.1.
Assyrios virgam furoris per Esaiam Dominus vocat 327.39.2.
Assyrio

Assyrio vsus Deus vt carnifice 672.32.2.
Athenensis senex missus ab Antiocho 723.33.1.
attribuuntur humana Deo ab hominibus, quia aliter loqui nesciunt 707.41.1.
auaritia reprehenditur 563.20.2.
auaritiæ genus omne effugiendum 579.28.2.
auctor Deus decoris Iudææ 553.6.1.
auctoritas loquentis dicta confirmat 579.26.2.
aues & bestiæ ad conuiuium vocantur 635.55.2.
auguria prohibita 19.27.2.
Augusto regnãte dominus in lucẽ editus est 662.34.1.
aura frigida & mediocriter humida in sanctorum corpora immissa 668.40.2.
aures incircuncisæ sunt, quæ sine discrimine omnia excipiunt 458.35.1.
aurium circuli quid in scripturis 362.14.
aurum Assyriorum significat regnum 659.31.1.
auxilium suum cur modo affert, modo differt Deus 392.7.1.
Azahel rex Damasci 763.11.1.
Azarias os commune 666.14.2.

B

Baal nomen est idolorum generale 485.28.2.
Baalim scriptura vocat idola 595.53.1.& 736.31.2.
Babylon Aegyptiaca cognominis Persicæ 606.29.1.
Babylon ante dicta fuit Sesach 502.56.1.
Babylõ dicitur mons ob excellentiã imperij 501.40.2.
Babylonem mediam diuidit Euphrates 467.31.1.
Babyloniei excidij fama peruagata est gentes vniuersas 501.7.1.
Babylonij Assyrij vocantur 659.28.2.
Babylonij dederũt pœnas iniquitate dignas 507.12.2.
Babylonij nominantur gens non sancta, & eorum rex dolosus & iniquus 172.38.2.
Babylonijs Deus vsus tanquam carnificibus, tandem etiam illos delet 479.45.2.
Babylonij videbãtur similes montib. excelsis 508.3.1.
Babyloniorum regnum dicitur malleus vniuersa terra, & quare 500.37.1.
Babylonios victoria reddidit dementiores & magis impios 508.45.2.
Babylon maximis muris & valde sublimibus erat circundata 502.46.2.
Babylon muris hodie caret, & vt plurimum manet inhabitata 500.38.2.& 507.21.2.
Babylon paucas nunc habet domos, easque dissipatas 502.42.1.
Babylon poculum aureum in manu Domini 501.22.1.
Babylõ regia declarata à Nabuchodonosor 672.51.2.
Babylon reliquas gentes pœnis affecit, & mox prater omnem spem capta est & euersa 501.300.1.
Babylon sita est ad Aquilonem, respectu ipsius Hierusalem 449.26.2.
Baddim Byssina significat 714.44.1.
Baltasar diuina plaga interfectus 703.35.1.
Baltasar fecit conuiuium 681.16.2.
Baltasar filius Nabuchodonosor non statim ei successit 681.24.1.
Baltasar propter impietatem non peruenit ad senectutem 611.12.1.
Baltasar quia impius occisus 528.39.1.
baptisma cur vocetur aqua viua 11.46.1.
baptisma Ioannis in aqua sola figuram gessit baptismatis in Spiritu sancto & igne 394.16.2.
baptismate mundati mystice per tonsarum greges intelligendi dicantur 405.49.2.
baptismatis Christi ratio & mysterium 441.51.1.
baptismatis gratia sola peccatorum remissionem latam dare potest 187.17.1.
baptismatis lauacro & obseruatione mandatorum purgatur anima 418.24.2.
baptismatis mysterium in omni fonti & mari peragitur diuina imploratione aquarum naturam sanctam efficiente 147.48.2.
baptismatis sanctis aquis demergitur atque opprimitur diabolus 377.29.2.
Baradat Hebræorum & Syrorum lingua vocatus fuit Azahelis pater 763.15.1.
Baruch ministrantem Hieremiæ Deus consolatur 493.18.1.
Baruch populo legit Hieremiæ prophetiam 487.29.2.& 503.49.2.
Basan sonat dedecus 215.15.1.
bases aureæ quid designent 423.55.1.
Basilij maximi sermones melle dulciores 425.31.2.
Basilius Prouerbiorum principium exponẽs, librum Cantici canticorum spiritalem esse cum ceteris patribus censuit 358.28.
beatus vox etiam de Deo ponitur 225.29.2.
Beel idolum 289.9.1.
Beelphegor idolum 76.21.1.& 289.6.1.
Beleamon quid 445.35.2.
Bel idolum erat, quod apud Babylonios habebatur in summo honore 499.39.1.
Bel nonnulli vocant Iouem, alij Saturnũ 499.42.1.
belli molestiæ sunt fames, pestis, cædes & captiuitas 477.30.2.
bellum spiritualiter quomodo gerendum 376.1.2.
Benadab rex erat Damasci, qui eam splendidis ædificijs exornauit 498.50.1.
benedicere est aliquid boni velle 249.34.1.
benedictio gentium cum Isaac pollicitatione coniuncta 521.20.2.
benedictionem Dei sequitur opus 551.33.2.
beneficia diuina cum delictis nostris conferre debemus 558.57.2.
beneficia sua erga Iudæos Deus exponit 750.14.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Beniamitica tribus copulata erat tribui Iuda 457.44.2.
bestias malas vocauit Deus crudelissimos Chaldæos 531.49.2.
bestiæ præditos intelligentia dæmonas animarum interfectores appellat 618.8.2.
Bethleem domus Ephratæ cur sit illustris habenda 789.52.2.
bitumen in Genesi quid sit 20.42.2.
bobus audaciam Iudæorum comparat Deus 552.12.2.
bonis terræ omnibus potita Hierusalem 552.27.2.
bonitatis diuinæ exuperantia 581.57.2.
bonorum Deus est auctor non malorum 83.1.2.
Bosor in solitudinem prorsus redacta est 498.7.1.
Bosor quid 400.50.1.
Bosor vrbs erat Idumææ 497.29.2.
Botrus Cypri cur Christus sponsus appellatus 381.3.1.
brachia duces regis iussa exequentes 723.6.1.
brachium Dei est ipsius potentia 501.1.2.
brachium pro potentia 162.16.2.

C

Cades quid significet 85.542.& 142.16.2.
caci degere perseuerabant quos duces alijs esse oportebat 581.5.1.
cæcitate voluntaria laborantibus diuina obscura sunt 514.30.
calcaneum dolum nominauit 170.43.2.& 183.21.1.
Caiaphas Iosippus etiam dictus 710.54.2.
Cain sororem duxit in vxorem 16.9.1.
calamitates non graniter ferre, sed dispensationes diuinas bono animo complecti debemus 77.43.2.
calamitates quo pacto finiendæ sunt 158.44.2.
calamitatum multitudo alios homines ex alijs facit 668.46.1.
calicem supplicium vocauit, vt qui grauedinem & ebrietatem ingeneret 585.4.2.
caligo, nebula, tenebræ, malorum accessionem significant 810.41.2.
calix pro passione 33.43.1.& 124.54.1. & 299.47.2.& 306.55.2.
calix vini meri, dicitur insta vltio 478.29.1.
calumniæ frequenter indicat luctum 493.24.1.
calumnia res tristis est, licet magnam in se mercedem habeat 320.45.2.
Cambyses Aethiopas sibi subegit 692.45.2.
Cambyses Cyri filius 761.5.1.
Cambyses Cyri subegit Aegyptum 605.1.1.
Cambyses post Cyrum regnauit 717.37.1.
cantica, id est, epicinia, interitum hostium ostendunt 365.44.2.
canties canticorum liber adolescentibus interdictus 364.24.
cantici canticorum liber cum sit totus spiritu refertus, à quibus tractari debeat 429.15.2.
cantici canticorum liber cur sic inscriptus 365.38.1. & 366.33.1.
cantici canticorum liber spiritalis est 358.32.
cantici canticorum liber sponsæ in Christũ amorem ostendit 366.7.2.
cantici canticorum dignitas & excellentia 366.36.1.
cantici canticorum intelligentia nisi dono Spiritus sancti percipi nequit 409.46.1.
cantici canticorum librum amissum Esdras renouauit 358.7.
canticis canticorum librum cur aduersarij carnaliter intelligentes in blasphemiam prolapsi sint 358.
cantici canticorum librum præstantiores patres inter diuinas scripturas collocarunt 357.36.
canticum canticorum nuptias sponsi describit 365.19.1.
capilli puri & vestimentorum splendor diuinam naturam vndique inculpatam edocent 694.16.2.
capillorum nomine quid in sponsa intelligendum 405.24.2.
caprea allegoricè quid 389.32.2.
capreæ cur nomine dorcadis vocata 390.7.2.
capreæ ac cerui natura insitum, vt venenosas bestias insectentur 390.9.2.
capreæ hinnuloque cæruorum cur comparatus Christus 390.14.2.
captiuis radebatur caput & barba 496.43.1.
captiuitates plures 315.28.
captiuitatis Babylonicæ cõputatio annorum septuaginta 528.51.1.& 517.22.1.
captiuitatis primæ Iudæorum tempus 651.6.1.
captiuitatis prioris tempus completum fuit anno Cyri primo 821.12.1.
captiuorum proprium est in terram inclinari, vt dorsum magis appareat quàm facies 472.34.2.
captiuos vt magister instituebat Ezechiel 35.42.2.
caput Christi allegoricè ipsius diuinitatem indicat 412.42.1.
caput vocantur libri inuoluti 324.17.1.
caritas beati Pauli quàm eximia 443.10.2.
caritas cur per malum punicum significata 413.16.2.
caritas diuina per potentiam agri significata 421.2.2.
caritas nullis tentationum procellis extingui potest 444.16.2.
caritas sanctorum Patriarcharum & prophetarum quanta 443.37.1.
caritatis expertes quid de praditu coritate sentiant 443.46.2.
caritatis fortitudo quanta 443.29.1.

Carmelus quid 437.41.1.
carneum cor obediens 544.52.2.
carnis circumcisio circumcisionis mentis signum 641.17.2.
carnis voluptati naturaliter coniunctus est dolor 399.43.1.
castigati vtilitatis causa erunt alijs 644.49.1.
castra cum choris quomodo congruant 434.45.2.
castra spiritalia quænam 435.6.1.
Cedar eos qui versus Orientem solem habitant indicat 450.47.2.
Cedar in scripturis quid 373.8.1.
Cedar secundus filius Ismaelis fuit 325.21.1.
Cedem filios, filios Orientis alij interpretati sunt 570.52.2.
cedri vocantur superbi Imperatores Romani 450.45.2.
cedrum vocauit saluatorem nostrum secundum humanitatem 562.29.2.
cella vini quid significet in scripturis 386.51.1.
cera cur literalis scripturæ sensus cõparatus 412.7.1.
cernicalia & puluinaria requietem afferunt membris 546 15.2.
cernicalia facere quid 546.14.2.
cerui feras venenosas deuorant, & hinc in sitim vehementer accenduntur 171.2.2.
cerui natura insitum est reptilia animalia despicere 148.19.2.
cerno ac capreæ natura insitum est, vt venenosas bestias insectentur 390.9.2.
Cethim vocatur Cyprus, adiacentesque insulæ 450.45.2.
Chalane vrbs vbi turris ædificata fuit 397.34.2.
Chalcias princeps sacerdotum cõperit defossam Mosaicam legem 517.47.1.
Chaldæorum regnum ad exitum peruenit 686.5.2.
Chamanides Persarum reges appellantur 417.43.2.
Chamos erat idolum Moabitarum 495.13.2.
Chanaan execrationibus obnoxius ab auo Noë condemnatus 551.13.1.
Chanaan stirps Iudæorum 551.2.1.
Chananæi gloriabantur de sapientia 506.27.1.
Chananæi nunquam desierunt seruire impietati 506.43.1.
Chananæi vocantur fabulatores, & quare 506.40.1.
characteræ gentium induerunt Iudæi 530.34.2.
charactere m peculiarem administrãdæ Reipub. continent sabbata 569.53.1.
Chelbon vicus Idumææ 592.47.1.
Cherub diabolum à sanctis potestatibus separauit 601.48.2.
Cherubinos & Seraphinos excellit puritate mater Christi virgo Maria 429.50.1.
Cherubim imagines habebat templum 669.9.2.
Chettæum Græcas insulas appellat 595.46.2.
Chiram rex Tyri 763.7.2.
Chirographum quod contra nos erat deleuit Christus 709.2.1.
Chobar fluuius 517.55.2.
chrismatis seu vnguenti species visibilis inuisibilem sanctissimi Spiritus gratiam confert 369.50.1.
Christiani quidam Gog cum Iudæis expectant, quũ inscitiæ arguuntur 637.34.1.
Christi assumpta natura libera permansit ab omni malicia 171.12.1.
Christi caro cur coma capitis comparata 438.1.2.
Christi domus ecclesia 382.39.2.
Christi eloquium & sermo quantam dulcedinem habeat & efficaciam 423.5.2.
Christi incarnationis mysterium incomprehensibile 408.41.1.
Christi mater mysticè fuit patris caritas 404.14.2.
Christi nomen commune erat & Regum, & Vatum, & Sacerdotum 146.41.2.
Christi passionis arcanum ab homine comprehendi nequit 408.41.1.
Christi prior aduentus multam habet misericordiã, secundus verò iustitiam habebit 273.18.1.
Christi regnum innuitur 577.2.2.
Christi regnum prædicatur 831.29.1.
Christi vita simplex & squalida 297.24.1.
Christi vnguentum quid 368.38.2.
Christos quos vocet Habacuc 807.1.2.
in Christo diuina natura mœrorem permisit, vt humanitas acciperet 103.43.1.
Christum humanam naturam assumpsisse dilucidè ostenditur 506.42.2.
Christus ante passionem paucis, post resurrectionem omnibus notus 469.37.1.
Christus cur agricola appellatus 385.28.2.
Christus cur capreæ hinnuloque cæruorum similis dictus 390.18.2.
Christus cur flos campi dictus 385.2.2.
Christus cur indumentum innocentiæ dictus 418.19.2.
Christus cur iucũdo odore fragrare dicatur 385.21.1.
Christus cur lilio odorato comparatus 384.26.1.
Christus cur lilium conuallium dictus 383.11.2.
Christus cur nepos & Dominus appellatur 383.14.1.
Christus cur sol dictus 410.22.1.
Christus cur veritas dicatur & summum bonum 431.49.1.
Christus dæmonas nos depopulantes dissoluit 822.19.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christus cur dictus candidus & rubicundus 421.35.2.
Christus Dominus è virgulto ortus est secundum patriarcham Iacob, & secundum prophetam Esaiam 32.16.2.
Christus est Dei potentia & sapientia 264.28.2.
Christus est, qui dixit Moſi, ego sum q̃ sum 484.44.1.
Christus & Rex est & regis filius 223.54.1.
Christus exorditur sacerdotium in nocte 299.51.1.
Christus ex tribu sacerdotali & regia natus Rex & pontifex appellatur 38.22.2.
Christus Iesus verus Salomon nominatur 401.48.2.
Christus in purissima anima quomodo se gerat 386.28.1.
Christus in se credentib. peccata remissurus 708.53.2.
Christus lapis angularis 310.3.1.
Christus liberauit Israelem à seruitute Aegyptiorum 484.43.1.
Christus licet carnis cruciatibus vexaretur, lætatus est tamen spiritu in die mortis suæ 404.46.2.
Christus ne ab Angelis quidem potest comprehendi 420.6.1.
Christus non occultè sed palam cum gloria apparebit ad iudicandum 697.43.2.
Christus non solum vitis, sed etiam bonus pastor & soli iustitiæ 374.41.2.
Christus omnem hominum & angelorum captum superat 427.28.2.
Christus omnia quæ ad humanitatem spectant impleuit præter peccatum 296.19.2.
Christus omnium fidelium caput, ecclesia ipsius corpus, membra sancti 425.44.2.
Christus Oriens iustus, Rex iustus, & Dominus iustitiæ prædicatur à prophetis 476.3.2.
Christus pastor verus 833.9.2.
Christus per spinas diadema caritatis suscepit 404.37.1.
Christus primogenitus vocatur 257.43.1.
Christus quando pedes discipulorum lauit, humilitatis exemplar nobis proposuit 168.2.2.
Christus quomodo sibi ferculum fecerit 403.14.1.
Christus sacerdotio fungitur vt homo, recipit autem ea, quæ offeruntur, vt Deus 299.19.2.
Christus secundum carnem ex Iudæis originem duxit 272.33.1.
Christus seipsum excitauit 32.31.2.
Christus se nominat pastorem 138.50.2.
Christus se vocat vitem veram, & quare 451.43.2.
Christus solus ex virgine sine dolore natus 425.10.2.
Christus solus sine semine ex virgine natus 423.52.2.
Christus sponsus cur Petrus cypri appellatus 381.1.1.
Christus sponsus pacificus patri suo nos per seipsum reconciliauit 366.15.2.
Christus sub veris tempus passionem salutarem perstulit 51.1.1.
Christus vt Deus, altissimus nominatus est, exaltatus est vt homo 106.39.1.
Christus vt homo & incorruptionem & immortalitatem accepit 125.39.1.
Chrysostomus totus aureus, maximus Basilius, eximius Gregorius per labia myrrham distillantia designati 425.29.2.
cibus sponsi spiritalis qualis 415.55.2.
circuli duo crucis instar alter in altero intersertiin quatuor partes mouentur 526.47.1.
circumcisio apparens, figura est latentis 454.42.2.
circumcisio cordis præstantissima 78.15.2.
circumcisio corporea est superflua, si adsit interior 454.43.2.
circumcisio data fuit veluti signum fidei 23.40 2.
circumcisionem habebant Iudæi communem cum Idumæis, & Ismaelitis & Aegyptijs 569.8.2.
circũcisionẽ sanctissimi spiritus accipiamus 614.55.1.
circumcisio non Abraham iustificauit, sed fides illum iustum declarauit 23.37.2.
cisternæ dissipatæ vocantur idola 451.4.1.
Cittium oppidum in Cypro 595.40.2. & 722.34.2.
clypei spirituales quid præstent 407.29 1.
clypeorum mille mystica expositio 407.16.2.
cœlestium ordines sunt multi & varij 279.46.2.
cœli aperti quomodo intelligantur 518.10.1.
cœlorum multitudo nemini admirationem mouere debet, cùm Sacra scriptura iã singulariter, tam multitudinis numero nominet 131.44.1.
cœlorũ pulchritudo & magnitudo, quæ apparet, sufficit ad opificis magnificẽtiam pdicandã 31.29.1.
cœlos duos à Deo factos esse docet Moses 353.26.1.
cœna dominica nuptiarum Christi cum ecclesia communio cur dicta 404.42.1.
cogitationes etiam secretas cognoscit deus 465.36.2.
cogitationes ex contemplatione cur gladios ancipites habere dicantur 402.26.2.
cogitationes spiritales ex mente, sicut capilli ex capite proueniunt 428.41.1.
cogitationes virtutum efficaces aduersus improborum spiritũ fallaciat tuentur animã 402.10.2.
cogitationũ nequitia, malorum est causa 455.48.1.
cognationem eorum cõtraxere Iudæi, quorum mores fuerant æmulati 551.6.1.
cognitio pœnitentiæ Dei maxima consolatio ijs qui puniuntur 553.16.2.
cognomen idem obtinemus, quod Dominus, siquidem à Christo nominamur 575.40.1.
colles quid designent in sacris scripturis 390.11.1.
columba cur sponsæ oculi comparati 405.8.1.
columbæ nomine cur vocata spiritalis sponsa 448.4.1.
columba generationẽ illam denotabat, quæ terram promissam accepit 22.56.2.
columbarum vox similis suspirantibus 534.43.1.
columbis lugentes assimilantur 534.42.1.
columnæ marmoreæ quid designent 423.53.1.
comæ sponsæ spiritalis cur nigræ dictæ & clatæ 422.1.2.
comæ sponsæ virginis quid significent 406.42.1.
comarũ nomine spiritales gratiæ designatæ 422.2.2.
comedere fructum mendacem quid 747.11.1.
comminatio Dei, indicium illius bonitatis 526.5.1.
commotio Dei aduentum declarat 629.3.2.
communio sacratissimi corporis Domini per connubium mellitum significata 416.53.1.
comparantur peccata Sodomæ cum peccatis Hierusalem 557.16.1.
complicatio, vincula peccati 533.22.2.
concubinarum nomine qui in scripturis intelligendi 429.39.1.
conduplicatio verbi exuperantiã declarat rei 539.1.1.
confidentes Deo similes sunt plantæ, quæ continenter irrigatur, & ab ardore nimia non læditur, sed semper fructum fert opportunum 471.54.1.
connubium Dei cum Hierusalem dotis libellus conscriptus est 552.10.1.
conscientia nihil potentius 471.27.1.
consensus prophetarum in tempore captiuitatis 794.11.2.
consilium animi, spiritum falsorum prophetarum appellauit Deus 545.31.1.
consuetudo est altera natura 468.4.1.
contemplationes piæ animæ cur piscinæ similes 436.40.2.
continentia & philosophia Danielis & sociorum 652.37.2.
continentia, fructus est diuini spiritus, incontinentia diaboli 358.17.
continentia trium puerorum 665.21.2.
contritionem mentis Danielis figura situs ostendit 689.20.1.
contritum cor pro sacrificio offertur 668.23.1.
copiosa soboles maximum bonum 27.25.2.
cordis circumcisio iustitiæ perfectio 641.17.2.
cordis circumcisionem nouit & vetus & noua scriptura 611.41.1.
cordis conuersio ad Deum est liberatio à peccandi licentia, & iustitiæ principium 249.44.2.
cordis sedes in medio viscerum 380.31.2.
cor & brachium quid in scripturis 443.5.1.
cornua potentiam significant 806.30.1.
cornua Israel appellãtur principes & potẽtes 510.22.1.
cornu, pietas, potentia, regnum à diuina scriptura appellatur 605.26.2.
cornu pro robore & imperio 256.31.2. & 302.26.1. & 354.31.2.
corona fœlicitatis imposita gloriam à pietate & cultu legitimè comparatam significat 552.19.2.
corporis robur etiam ieiunio comparatur 654.6.1.
corpus Christi panis appellatur 465.51.1.
correctio adhibenda peccatori non odio, aut inimicitia, sed commiseratione 595.35.1.
Corh gemma, quæ onyx dicitur 597.18.1.
creatura creatoris est serua 492.10.1.
creaturæ omnes ratione creationis cur tanquam fratres existimandæ 573.2.2.
creatura habuit initium, & à Deo creata est 1.22.1.
creatura non caret gubernatore 469.30.1.
crucis signo aduersus Satanam resistitur 402.50.1.
crux omnibus salutem attulit 806.3.1.
cubiculi nomine mẽs vocatur in scripturis 369.40.2.
cultris lapideis cur circuncidi Deus iusserit 90.8.1.
cultus idolorum per carnalem mistionem designatur 362.29.
cupressus odore præstat 582.8.2.
Cyaxares Astyagis filius 729.31.1.
Cyprus & insulæ adiacentes, Cethim vocantur 450.45.2.
Cyprus quodnam arboris genus 413.41.2.
Cyro regnante primus fuit reditus 517.45.2.
Cyrus à Daniele didicit prophetiam Esaiæ de se 654.35.2.
Cyrus à patre Medo, & à matre Persa originem ducebat 700.9.1.
Cyrus Assuero posterior regnauit 680.38.2.
Cyrus ex filia nepos Astyagis 687.7.1.
Cyrus in Iudæam reuerti Iudæos iussit 625.46.2. & 654.33.2.
Cyrus materno genere Medus, paterno Perses erat 609.36.1.
Cyrus pontum Euxinum & Asiam subegit 609.25.1.
Cyrus prædicatur dissoluturus Assyriorum siue Babylonicorum regnum 751.37.2.
Cyrus primo anno regni Iudæis concessit in patriam reditum 713.12.1. & 815.3.
Cyrus sacrum templum ædificari iussit 654.34.2. & 759.47.1.

D

Dæmonas, quæ futura sunt scire, sed è rebus reiecturam capientes conari futura prædicere & aliquando recta ferri, sæpius aberrare 576.9.2.
Dæmones animarum euersores 581.50.2.
Dæmones cur montium ac collium nominæ nuncupati 389.15.2.
Dæmones desertores animam oppugnant & defectricem reddunt 373.55.1
Dæmones funditus interierant 610.39.1.
Dæmones Nabuchodonosor renuntiabant, quæ à prophetis accipiebant 577.41.2.
Dæmones naturæ humanæ hostes quomodo à Christo superati

Universidad de Deusto
Biblioteca

superati 422.7.1.
dæmones operantur permittente Deo 79.45.1.
dæmonum cultus nihil prodest hominibus in aduersis 532.38.1.
dæmonum delubra lupanar 555.24.2.
dæmonum lætitia hominum est interitus 586.11.2.
dæmonum potestas defectrix per vulpeculas designatur 396.24.1.
dæmonum veritatis & hostium confidentia auctores ludat 577.5.1.
Dagon idolum ante arcam conteritur 652.21.1.
Damascum semper gesserunt animum aduersarium Israelitis 498.46.1.
Damascinomine gentilitas & impietas sæpe significatur 437.19.2.
Damascum aceruo areæ derelicto comparatum irridetur 811.55.2.
Damascus funditus periit sub Ader 763.19.1.
Damascus totius Syriæ regnum tenuit 811.45.2.
Dan erat de regione Israelitide 455.54.1.
Daniel ad aquas diuinas visiones conspexit 518.39.1.
Daniel apertius aliis Christi dixit aduentū 648.15.
Daniel duodecim annis ante Ezechielem prophetauit 546 29.
Danielem coluit vt deum Nabuchodonosor 862.51.2.
Daniel Græcis iudicium Dei significat 713.24.1.
Daniel hebraicè sonat desiderium 100.25.
Danieli aderant leones nihil nocentes 5.30.2.
Danielis accusatores à feris consumpti 690.15.2.
Danielo accusatores imperauit Darius leonibus prouoci 690.54.1.
Danielis humilitas 107.16.2.
Daniel infamatur 103.47.1.
Daniel iusto dei iudicio prophetia dignatur 715.27.1.
Danielis sapientiam admiratur Nabuchodonosor 673.53.2.
Daniel non simpliciter historiam; sed prophetiam conscribit 681.1.2.
Daniel ora leonum ligauit 262.20.2.
Daniel spiritum sanctum dei in se habet 675.51.1.
Daniel traditur leonibus 689.53.1.
Daniel tribus regnantibus regibus floruit 687.11.2.
Dan sita est ad aquilonem habitatione ipsius Hierusalem 455.56.1.
Daon idolum, cui alienigenæ arcam captam consecrarunt 239.16.1.
Dary Hystaspis secūdo anno templum instauratum fuit 517.50.2.
Dary regnum aliud, aliud Cyri 687.28.2.
Darium Astyagis filium Cyri auunculum Iosephus asserit 686 14.2.
Darius Assueri filius 705.13.2.
Darius Assuero prior regnauit 687.37.2.
Darius Hystaspis Magis successit 717.38.1.
Darius Hystaspis Scytharum Nomadum potitus 692.45.2.
Darius in fugam versus 709.1.1.
Darius pietatis studiosus meticulosus & facilis deceptu 689.6.2.
Darius rex miraculum diuinum pandit omnibus 690.25.2.
Darius super regnum satrapas centum viginti constituit 687.49.1.
Dauidicum regnum cedrum appellauit 562.29.2.
Dauidis corpus mopia & verū necessariarū penuria aridum factum 151.11.2.
Dauidis esse omnes Psalmos plures scriptores asserunt 101.38.
Dauidis semen æternum habet splendorem 130.38.2.
Dauidis turris qualis 407.13.1.
Dauid pastor Christus est ex semine Dauid natus secundum carnem 620.22.2.
Dauid peccauit & resurrexit 526.54.1.
Dauid Psalmorum conditor 403.49.1.
Dauid Prophetæ aduersorum fuit particeps 469.2.1.
Dauid sæpius à Saule comprehensus, & in spelunca inclusus illius manus declinauit 751.48.1.
Dauid semper æternus rex non est Zorobabel 631.35.1.
Debbora in contumeliam virorum prophetiæ donum adepta est 97.18.1.
Dedan vrbs erat Idumeæ 497.43.1.
Dedan in solitudinem prorsus redacta est 498.7.1.
Dei beneuolentia magna ostenditur 453.16.2. & 466 32.1.
Dei falsi non habent potentiam appellationi respondentem 181.46.2.
Dei flumen est spiritus sancti gratia 108.32.1.
Dei natura est vbique præsens & omnibus adest 221.35.1.
Dei nomen apud Hebræos inenarrabile dicitur, scribiturque quatuor literis, vnde τετραγραμμον appellatur 38.6.1.
Dei nomen non sine ratione pronuntiandū 44.34.1.
Dei pedum scabellum olim Hierosolymæ templum existimabatur nunc verò Ecclesia 273.38.2.
Dei potentia ostenditur 806.49.1.
deletionis calix propter solitudinem, quæ occupauit vrbem, vocatur 386.23.2.
delicati vocantur, qui opibus ac rebus omnimodis abundant 507.57.1.
delicias bonas & pingues diuina nuncupat oracula 619.28.2.
deliciæ veræ ex virtute & caritate proficiscuntur 439.48.1.
deliratio Iudæorum perspicua 631.1.2.
dementia & insania percutitur Nabuchodonosor 674.43.1.
dementiæ extremæ est, imprudentiam suam non sentire: & iniquè agentes, non agnoscere peccatum 461.20.1.
dentes ferrei & vnguesærei dicuntur, quia Romanorum regnum ab omnibus accipit tubutum 696.24.1.
dentes spiritalis sponsæ quales 406.48.1.
dentium nomine doctores diuini cur designati 406.48.1.
denudatio posteriorum pudorem adfert 467.56.1.
derelictio, qua Christus dicit se derelictum non significat diuisionem diuinitatis cominctæ, sed illam permissionem, quam diuinitas permisit, vt humanitas pateretur 135.35.1.
deserti nomine cur hominum corrupta natura appellata 400 41.1.
desertum populum vocat gentes olim à Deo destitutas 572.10.1.
Deum ac Dominum patrum suorum sancti vocant 669.36.1.
Deum metus coegit Balthasar celebrare 684.17.1.
Deus accipit oblata sibi ab hominibus vtilitatis eorum causa 651.13.2.
Deus ad bonas vel malas hominum voluntates remunerationes accommodat 129.14.1.
Deus amabilissimus & maximè formidabilis 666.14.1.
Deus bonitatis abyssus 2.32.1.
Deus cælum thronum, & terram scabellum habet 758.45.1.
Deus conuertendo faciem, propriam beneuolentiam ostendit 153.48.2.
Deus cuinam dixit, Faciamus hominem ad imaginem nostram 6.21.1.
Deus cum Iudæorum gentem tanquam cum muliere in scripturis colloquitur 357.29.
Deus cùm minationibus agit ostendit se seruare, non perdere velle 732.32.
Deus cur bestias & reptilia creauit 5.12.2.
Deus cur creauit plantas ante luminaria, & post illa animalia 5.46.1.
Deus cur ex latere Adam mulierem formauit 12.19.1.
Deus cur plantis non benedixit, animalibus autem benedixit 5.1.2.
Deus dum minatur, habet apud se misericordiam, quā largitur his, quos peccasse pœnitet 757.5.1.
Deus dedit regnum Nabuchodonosor 684.22.2.
Deus est Deus viuorum & rex perpetuus 463.37.1.
Deus est fons vitæ perennis 451.13.1.
Deus est rex cunctarum gentium 463.27.1.
Deus est via verè bona 458.16.2.
Deus etiam angelus vocatur 748.21.2.
Deus fere sub tempus veris creaturas condidit 50.39.2.
Deus hominem iustum minimè despicit, cùm ab hominibus iniquis insidijs petitur 163.31.1.
Deus homo factus non amisit quod erat, sed vnitam cum diuina natura humanitatem nostram gloriosam reddidit 631.12.1.
Deus idem est, similiter regnans, similiter potens 173.49.2.
Deus igni imperat 671.26.2.
Deus ineircunscriptus est vbique præsens & omnia complens 540.11.1.
Deus in se confidentes ab ignominia vindicat 668.26.1.
Deus iurat per brachiū suum, id est, per suam ipsius potentiam 501.1.1.
Deus lux vera, & amicitur lumine sicut vestimento, & habitat lucem inaccessam, & e. quomodo intelligenda 280.12 2.
Deus misericordia vsus est erga Iudæos; iustitia autem contra Babylonios 508.2.2.
Deus misericordia vtens reuertitur 794.24.2.
Deus non labore & tempore omnia eæans indiguit, verum ad faciendum verbum illi satis fuit 154.39.2.
Deus non modo condidit vniuersa, sed etiā in ijs conseruandis perseuerat 501.11.2.
Deus non placatur sacrificijs ex lege præscriptis 190.2.1.
Deus non punit ex sola præscientia, sed expectat operum consummationem 85.55.2.
Deus non solum ignoscit, verumetiam memoria sua pellit peccata 794.32.2.
Deus non tentat vt discat, sed vt ignorantes doceat 96.1.2.
Deus non vtitur diuturnis castigationibus, sed post castigationem adducit misericordiam 511.55.2.
Deus omnia pondere & mensura administrat 826.34.1.
Deus pater, deus filius eiusdem substantiæ 298.41.1.
eiusdem substantiæ & naturæ 299 16.1.
Deus patrum vocatus 666.18.2.
Deus permittit geri contraria, quæ cùm prohibere posset, non tamen prohibet, vnde talis permissio causa appellatur 83.6.2.
Deus puniens miseretur; & castigatione vrens consolatur 305.28.2.
Deus quæ nondum facta sunt perinde ac si facta essent, monit 14.4.1.
Deus quando populi fuit, & populus Dei 542.1.1.
Deus quomodo pœnitere dicatur 781.55.1.
Deus se non Iudæorum tantum, sed etiam gentium deum ostendit 556.55.1.
Deus se sponsum & virum appellat 735.56.1.
Deus statera & mensura vtens tum longanimiter agit, tum punit 513.30.1.
Deus totius mundi gubernacula tenet 464.36.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus trinitas est in vnitate, & vnitas in trinitate 411.38.1.
Deus vnius pij beneficio pollicetur omnibus veniam 436.5.2.
Deuteronomium cur sit appellatum 75.6.1.
Dextera & sinistræ nomine quid significetur 387.32.2.
Dextera pro auxilio 173.45.2.
Dextera pro diuina potentia 133.24.2.
Diaboli insidiæ 344.2.2.
Diabolum vocat Dauid, leonem, canem & vnicornem 137.26.1.
Diabolus calumniator 223.33.2.
Diabolus contra opificē suum rabie exarsit 609.55.1.
Diabolus Deum se appellauit 599.44.1.
Diabolus euersus à Saluatore nostro cineris instar ab impijs conculcatur 602.56.1.
Diabolus improbus humanæ naturæ hostis per Pharaonem designatur 377.27.2.
Diabolus per Assyriorū regem significatur 437.32.1.
Diabolus per serpentem allocutus est Euam 12.7.2.
Diabolus qualis fuit ante lapsum 601.9.2.
Diabolus tradetur Dei verbo vnigenito 609.29.2.
Diabolus vtetur idoneo improbitatis suæ instrumento Antichristo 697.9.2.
Diapsalma quid significet 102.1.1.
diem adnotari iubet qua hostis aggredi cœpit vrbem 587.24.2.
dies Domini, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & pruinæ 755.10.2.
dies domini magna & illustris nimis 756.29.2.
dies mala pro iudicij die 183.31.1.
dies mala pro sempiterno supplicio 266 32.2.
dies malus pro vltionis & pœnarum die 769.44.2.
dies non videtur esse dies ijs, qui in calamitates delabuntur 455.51.2.
dies virtutis pro secundo Seruatoris aduentu 299.8 1.
digiti scribentis in superficie parietis 682.40.1.
dij gentium nuda tantum simulachra 685.31.1.
dij quos coluerunt Iudei nullum illis præbebant auxilium 464.22.2.
dij vocari propriè possunt, quicunque ad imaginem Dei effícti illam sinceram conseruant 184.53.2.
dilectio præcedens fidem 663.5.2.
Diospolo fundatus delata 606.46.2.
disciplina præ se ferre videtur molestiam: sed quæ sequuntur sunt vtilia 449.19.2.
discooperiam posteriora tua super faciem tuam, quid 709 36.2.
diuersorium vocatur præsens vita 194.19.1.
diuinæ munificentiæ impedimento sumus, cùm nos ea indignos præstamus 704.55.2.
diuinæ scientiæ sola possessio non sufficit ad perfectionem, sed oportet virtutem ad actum deducere 107.43.1.
diuina natura circumscribi non potest 212.10.2.
diuina natura nulla re indiget 651.11.2.
diuina non obscura sunt omnibus sed voluntaria celeritate laborantibus 514.30.
diuina non temere omnibus proponenda 728.20.2.
diuina prouidentia mentis compotibus perspicua 655.19.2.
diuina scriptura quæ solatia præstet 382.10.2.
diuina verbi ac sponsi natura quomodo sit comprehensibilis 400.5.1.
diuinitas cur auro & lapidi pretioso comparata 422.43.1.
diuinitas præstantior quàm vt pati posset 422.21.1.
diuinatione, quæ per virgas fit, vti, & victimarum extispicio 376.51.1.
diuinatores ex sideribus prognostica profitentes, somniorum coniectores, reprehenduntur, & in eos pœna constituuntur 832.44.1.
doctores Ecclesiæ cur per fauum & mel significati 411.50.2.
doctrina Christi sanguine tincta per quid significata 437.2.2.
doctrina cœlestis suauitate vini, & omni huius vitæ voluptate iucundior 439.16.1.
doctrina naturalis & moralis per duo sponsæ vbera significata 438.7.1.
doctrina referta diuina gratia per vinum conditum significata 441.34.2.
doctrina scripturæ cur per genas & labra designata 423.40.2.
doctrina Spiritus sancti cur per vocem turturis significatur 393.35.2.
documentum domini ad mortificationem 422.57.2.
dolores qui proprie vocentur 305.8.2.
dolus in manu eius quid 703.2.1.
domicilia Spiritus sancti dicūtur electi viri 4.7.38.1.
domini aduentus similis est diluculo 71.48.1.
domini Christi, humani cruciatus, regnum, & gentium vocatio prædicitur 105.13.1.
domini iudicia abyssum imitantur 160.46.2.
dominus Christus doctrinam suam aquam appellauit 104.28.1.
dominus Christus legislator gentiū apparuit 118.21.1.
dominus Deus tuus, dominus vnus est: hac clausula vnitatem substantiæ innuit, & personarum numerum demonstrat 77.31.1.
dominus honoris nomen 716.24.2.
dominus neminem habet, per quem iuret, maiorem se 727.55.2.
dominus per signa corporea studet commodo eorum, qui crassioris sunt ingenij 48.4.2.
dominus secundum carnem ex Phares natus est 29.45.2.
domus Dei, secundum Paulum, sunt hi qui credunt 213.26.2.
domus irritans quid 542.39.2.
domus Israel similis est domui leprosæ 57.8.1.
domus Spiritus sancti 441.27.2.
dona spiritalia varia & multa ab vno eodémque fonte proflunt 369.5.1.
donec particula non tempus significat, sed sacrarum literarum est idioma 298.16.2.
dormire & vigilare quid designent in scripturis 417.54.1.
draco diabolus 603.23.2.
draco in mari diabolus 611.32.2.
draco maximus, id est, satan quàm in greges Christi sæuus 396.25.1.
draco Pharao vocatur 603.21.2.
duas naturas in vna persona ostendit Christus 542.31.1.
duo cornua duo genera regum significant 699.21.1.
duo passeres qui in purificatione leprosi offerebantur, salutaris passionis typum continent 57.20.1.
Dux cur appellatus sit S. Sanctus 435.12.1.
Dux noster Christus secundum humanitatem 710.13.1.

E

Ebrietas rationem obruit 681.37.2.
ebrietas spiritalis carnali contraria 416.37.2.
ebrietas vocatur vltio, & quare 467.10.2.
ecclesia Christi cur lunæ & soli cōparata 432.27.1.
ecclesia Christi hæresibus & tentationibus labefactari nequit 382.45.2.
ecclesia Christo coniuncta cur turturi similis dicatur 378.35.1.
ecclesia Christo per legem scriptam & naturalem in carne desponsata & coniuncta, ipsius amorem indicare voluit 366.23.2.
ecclesia ciuitas ac domus Dei appellatur 399.11.1.
ecclesia caput Christus, & corpus eius cœtus ecclesiæ 297.30.2.
ecclesiæ credentium Christo per vineas designatæ 394.22.2.
ecclesiæ Dei per torcularia in scripturis designantur 386.52.2.
ecclesia diuinæ ornamentæ per comas sponsæ significata 406.42.1.
ecclesiæ gemina vbera quid significent 408.20.2.
ecclesiæ per florescentes vineas designatæ, ab hæreticorum peste integræ conseruandæ 396.10.2.
ecclesiæ præceptæ sine errore ducunt ad veritatem 371.21.1.
ecclesiæ sancti oculi dicuntur scripturarum prophetarum acutissimè intuentium 405.40.1.
ecclesiæ sponsus Christus 363.17.
ecclesia est vna per totum orbem atque mare 181.46.1.& 426.26.1.
ecclesia ex gentibus congregata quondam sterilis erat, sed postea liberis fœcunda facta est 28.29.2.
ecclesia ex Iudeis & gentibus collecta 383.16.2. & 736.33.1.
ecclesia ex multis hominibus, qui varia dona acceperunt, constata est 177 22.2.
ecclesia ex multis membris vnum corpus absoluit 411.44.2.
ecclesiæ vultus propriè est ipse Dominus 177.56.1.
ecclesia fidelium quomodo in spiritalem vini cellam ingrediatur 386.45.2.
ecclesia nomine sponsæ in scripturis designatur 363.16.
ecclesia non ex perfectis hominibus tota constat 169.27.1.
ecclesia omnium gentium perpessa est impetus 309.27.1.
ecclesia quomodo ex varijs membris constitui dicatur 378.19.1.
ecclesiarum paradisum aqua viua irrigat 643.14.2.
ecclesias nominat Apostolus non spiritus diuisione, sed locorum distinctione 426.31.1.
ecclesia sponsa cur pulchritudinem sponsi, robur, diuitias, regnum, & huiusmodi videre concupiscit 367.8.1.
ecclesia quæ super cœlum est 255.5.2.
ecstasis non timiditas sola, sed cæcitas grace dicta ekpoesis 714.19.2.
Edom appellatus quòd primogenituræ lenticulam antetulisset 774.3.
Edom flauum aut rubrum significat 591.3.2.
Edom quid 400.50.1.
Edom rutilus & terrenus interpretatur 761.1.1.
Effrata nunc appellatur Bethleem 332.45.1.
ego sum, nomen est peculiare Dei 449.17.1.
electio bona est, quam notitia præcedit 449.5.1.
electi similes erunt splendori firmamenti & solis lumini 727.52.1.
elementa satis idonea sunt, vt Domini magnificentia ostendatur 115.8.1.
Elias assumptus est quidem sed non in cœlum, sed tantum in cœlum 141.6.1.
Elias cur non exaudiens contra Iezabel 398.33.1.
Elisæa Græciam vocat 596.4.1.
Elisæus cum Syri eum sepsissent eos subterfugit, illorum oculis nube circum circa sparsa 152.52.1.
eloquia diuina lapidibus pretiosis similia 403.34.1.
eloquia diuina vocantur lilia 427.25.1.
eloquia Domini qualia 445.32.1.
eloquijs diuinis nihil dulcius 425.5.2.
Emath Epiphaniam nunc appellatam sacra scriptura vocat magnam Emisam 455.6.2.& 830.20.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Enac à Gigantibus oriundus erat 17.29.2.
Enachim non est verbi diuersa à Geth 784.26.2.
Enaglim oculus vituli 644.16.1.
encæniorum publicus conuentus 668.34.2.
Engaddi oculus tentationis 644.15.8.1.
ens, vita, sapientia quid naturaliter præstent 424.29.1.
per Ephod iudicabatur quis in bello victor futurus esset 98.51.1.
Ephod textura quadã fuit, quæ circumponebatur sacerdotibus prænuntians quid agere conueniret 98.4.2.
Ephod superhumerale significat 98.49.1.
Ephraim inuenca irritans 532.15.2.
Ephraim mons situs est ad aquilonem habita ipsius ratione Hierusalem 455.56.1.
Ephraim vitula similis 746.29.2.
Ephraim vocantur decem tribus, quia palatia regia constructa erant in sorte Ephraim 483.18.1.
Ephraim vocatur Chanaan 749.42.1.
epicinia quid 365.44.2.
epistola Nabuchodonosor 672.2.2.
epistola initiũ Salutatio in domino gaudere 690.33.2.
equum plurali numero pedestres copias significat 376.49.2.
Ermon mons quid in scripturis 410.26.1.
Esaiæ fastum Nabuchodonosor testatur 672.11.2.
Esau Edom 725.33.2.
Esdræ liber primus à fine secundi Paralipomenon incipit 703.46.2.
Esdras Spiritu sancto plenus scripturas sanctas nobis restituit 358.1.
Esebon quid 438.27.1.
essentia Dei non cognoscitur in hac vita 702.1.1.
euangelica prædicatio cur reclinatorij nomine dicta 405.28.1.
euangelica prædicatio vsque ad extremas terras peruasit 787.52.2.
euangelij & legis Mosaicæ inter se congruentia 395.42.2.
euangelijs maior habenda fides, quàm reliquis veteribus, & scripturis aliis sanctis 378.11.2.
euangeliorum gratia data inter legem & sperata bona 641.9.1.
euangelium & sacra Apostolorum doctrina quæ doceat 637.48.1.
euangelium futuri iudicij reddit testimonium 428.51.1.
euangelium lex spiritus 395.8.1.
euangelium paucos ad salutem initio adduxit, deinde duplicauit ac triplicauit, & postea implenit totum terrarum orbem 643.24.2.
euangelium primùm Iudæis prædicatum est, deinde omnibus gentibus 658.24.2.
Eua mater quomodo generans & pariens 434.54.1.
Euodonixa sacra litera nuncupant bonam Dei voluntatem 111.35.1.
Euilad Marodoch 660.36.2.
Euilad Marodoch successit Nabuchodonosor 681.25.1.
Eunomij fastus conuincitur 701.50.2.
Euphrates quondam Babylonem mediam diuidebat, nunc minimo alueo per rupes fluit 500124.2.
execratio facta in monte Gebal 706.34.1.
execrationem lex habebat, quam sex tribus in monte Gebal legebant 538.17.1.
exibilatio designat desolationem 472.24.2.
exitium quo fuditus Iudæi interiere post crucem 539.40.1.
exitus pro oriente 232.16.1.
expositio diuinarum scripturarum qualem animum requirat 357.8.
Ezechiæ tempestate duodeuiginti myriades & quinque millia Assyriorum absque instrumentis belli confixa fuerunt 262.14.1.
Ezechias ex impio patre natus nobilissimus euasit 565.11.1.
Ezechias quindecim annorum vitæ promissionem accepit 133.31.2.& 262.49.2.
Ezechiel cum Daniele missus 650.44.1.
Ezechiel cum Iechonia in captiuitatem abductus 535.38.2.
Ezechiel exorsus est prophetiam suam anno quinto captiuitatis loacim 513.27.
Ezechiel Hieremiæ verba confirmat 544.51.1.
Ezechiel postremus eorum qui captiuitatis tempore prophetarunt 516.35.
Ezechiel sacerdos & propheta particeps fuit aduersorum 469.3.1.

F

faciei Dei beneuolentia Dei appellatur 668.48.1.
facies Dei diuina essentia 525.49.1.
falsa vates populo animæ exitium, sibi lucrum pecuniarum comparabant 546.20.2.
fames compulit obsessos Iudæos de carnibus humanis sumere 504.2.2.
fames verbi Dei indigentia 622.9.1.& 772.13.1.
fames vincit amorem naturalem 510.17.2.
famis argumentum panis ex milio, & fabæ confectus 529.11.1.
fascia allata per legis disciplinã, nõ accepta 551.46.1.
fastus regis reprehenditur 685.6.1.
fatali necessitati nõ subjiciũtur res nostræ 464.34.1.
felicitatis humanæ breuitatẽ & fragilitatem ostendit Deus Nabuchodonosor 673.51.2.
femora allegorice cur virtutes morales significent 436.25.1.
femur

femur percutere proprium est dolentium, & pœnitentiam agentium 483.22.2.
fenestræ animæ sunt sensus corporis 462.6.2.
fenestrarum nomine sensus corporis in scripturis designantur 391.52.1.
fenestris apertis precabatur Daniel 688.20.2.
feræ spirituales quænam 397.36.2.
ferini homines in improbitate degentes comparantur feris 559.54.2.
ferino more viuentes barbari 676.28.1.
fermenti nomine vetustas nequitiæ significatur 52.55.2.
ferrum Romanum regnum 659.52.1.
festorum tempore solebant omnes concurrere Hierosolymam 511.8.1.
fiat, fiat, Hebræus amen amen vocat 290.40.1.
fictile regnum à ferreo non aliud esse 696.5.1.
fidei alicui subumbra maximæ cedri sedentes 562.25.2.
fidei fructus ob futurũ præmiũ spem affert 440.50.2.
fidei perfectio est operum incredulitatis mortificatio 420.45.1.
fidei pietas per patrem appellatur 397.57.1.
fideles in sola ecclesia sumunt diuina mysteria, execrationi habentes hæreticorum cœtus 41.7.1.
fidem possidens venit in notionem Dei 736.52.1.
fides boni effectrix 412.22.2.
fides operibus perficitur 445.11.2.
fides per habitum intus florens, per actionem foris fructificare debet 440.41.2.
fides principium vitæ ad virtutem ducentis 411.9.1.
fides sincera ad baptismum suscipiendum necessaria 422.32.2.
fides sola non sufficit ad salutem, sed operibus indiget ad perfectionem 49.20.1.& 271.11.2.
filia diaboli anima carnis voluptatibus effeminata 384.2.2.
filiæ Hierusalem quænam intelligantur 272.31.2. & 388.29.1.
filiæ vocantur vrbes & regiones 531.14.2.
filij Dei Moab 725.45.2.
filij pestilentiarum pestilentes 720.19.1.
filij prolorum virorum fruuntur bonis propter maiorum pietatem 78.3.2.
filiorum salmandorum ordinem quinam obtineant 429.10.1.
filios fœderis Iudæos vocat 606.31.1.
filios hominum Hebræi homines vocant, & filios prophetarum prophetas 719.12.2.
filios ingulare extremus terminus impietatis 586.27.
filios vocat Deus etiam recedentes à se 453.32.2.
filius Dei secundum diuinitatem sempiternum obtinet imperium 631.55.1.
filius hominis propter humanam naturam Dominus vocatus 695.3.2.
nec Filius nec Spiritus sanctus creatæ naturæ est 353.48.1.
filius veræ Deus est, & vniuersorum opifex & conditor 463.47.1.
filius si est creatus, non est Deus 463.46.1.
finis imposito sacerdotio & regno 577.30.1.
florere vites metaphoricè quid 394.5.1.
fœnum à tergo metentis quid significet 462.24.2.
fœnus auaritia appellatur 225.4.1.
fœnus non solum perfectio noui testamenti, sed etiam legis status damnat 193.29.2.
folia excussa gloriam fluentem significant 676.1.2.
folia decus regium significant 676.7.1.
fons de domo Domini egrediens est Spiritus sancti gratia 760.40.2.
fons diuinæ scripturæ quibus paratur 413.48.1.
formosa cur dicta sponsa 394.26.1.
fornicatio idolorum cultus vocatur 228.39.1. & 289.31.2.& 532.43.2.& 553.28.1.
fortasse audient, qualem habeat sensum 462.24.2.
fortitudo Danielis ostenditur 688.45.2.
fortitudo, sapientia, pietas trium puerorũ 665.24.2.
foueam mortem à sepulchro nomine imposito appellauit 612.51.2.
fragrantia ex vestimentis sponsæ spiritalis quanta 411.31.2.
fragrantia operum 413.11.1.
frenum in maxillis ponere quid 632.44.1.
fructus tributum significat 616.11.1.
frugalitas cum iustitia melior, quàm diuitiæ iniquæ, & affluentia iniusta 162.11.2.
funes pro insidijs 124.13.2.
funiculum scriptura appellat diuisionem sortis 811.50.1.
funiculus coccineus antiquorum sacrificia significabat 29.32.2.
funiculus coccineus quid 406.9.1.
& quid illius nomine intelligatur 406.65.1.
funiculus sæpe vocatur hereditas 461.24.1.
futurorum bonorum vmbra dicuntur bona temporalia 442.24.2.

G

Gabriel Mariæ virgini lætum nuntium admirandi partus fœb veris tempus attulit 50.50.2.
Gabriel volans 707.51.2.
Galaad & Galgala idolorum vrbes 740.46.2.
Galaad migrationem testium significat 406.32.2.
Galaad montis mysterium 405.38.2.
Galaad nomen est regionis 294.12.2.
Galaad non tribus sed locus est 202.3.1.
Galaad pertinet ad terram Israeliticam 474.32.2.
Galaad potissimum excolit resinam 493.33.2.
Galaad vrbs erat Israel 763.5.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Galaad vrbs erat sacerdotibus destinata 461.23.2.
Galgata dictus est præputiorum locus, & Hebraicè significat libertatem 95.10.2.
Galgala non procul distant ab Hiericho 96.36.2.
Galgala vrbs multis dedicata idolis 738.49.1.
Galgal cognitionis vim significat 339.14.2.
genarum & labrorum nomine quæ doctrina significata 422.40.2.
gentes auditis duntaxat Apostolicis præceptis ad lumen diuinæ notitiæ peruenerunt 471.9.1.
gentes maru nomine appellatæ 403.6.1.& 807.21.1.
gentes diuino præconio credentes diabolum exterminarunt 610.3.1.
gentes doctæ credere in nomen patris, filij, & spiritus sancti 697.28.2.
gentes impietate vicerunt Iudæi 530.37.1.
gentes reiectis Iudæis fruuntur bonis à Deo datis 406.36.2.
gentibus nec per Mosem lex data, nec per Prophetas vtilitas allata fuit, sed per sacros Apostolos cognitionis radium acceperunt 352.36.2.
genus Dei sumus 725.47.2.
gigantes qui vocentur 612.1.2.
gigantes tam proceri, vt alij cum illis cõparati quasi locustæ viderentur 764.26.2.
gladiũ belli ũ dicit, speculatorẽ exploratorẽ 614.52.2.
gladium & sagittas puniendi facultatem appellauit 574.30.2.
gladius in scriptura duplex, vnus reprehensionis, alter intelligentiæ 402.24.1.
gladius supplicii ũ, vagina longanimitas dei 574.23.1.
gleba populus 360.20.1.
gloria diuina Cherubim inuecta 539.14.1.
Godolias iussu Nabuchodonosor imperauit reliquis in Iudæa 490.12.1.
Gog & Magog expectare insciti non solum Iudeorum, sed etiam Christianorum 637.33.1.
Gog & Magog gentes Scythicæ 632.20.1.
Gog & Magog regnantibus sola Palæstina pace perfruita est 179.30.2.
Gog iam venit 637.1.2.
Gog Scythicarum gentium rex contra Hierusalem multitudinem coegit 770.31.2.
Golgothar mons excelsus vbi salutaris infixa crux fuit 562.13.2.
Græci & Romani Martem secundum propriam habitus sui armant figuram 583.4.1.
Græci existimabant quosdam Deos esse cœlestes, alios terrenos, alios subterraneos 39.11.2.
Græci sinebant puerorum capillos promitti, & aliquanto post tempore eos Dæmonibus dedicabant 60.32.1.
grando & carbones ignis mala significant 520.5.1.
gratia diuina præstantiores & sapientiores alios homines facit 654.17.1.
gratia per fidem concipit 442.21.1.
gratiam pietati proportione respondentem acceperat Daniel 687.48.2.
gratiarum spiritalium multa genera 369.15.1.
gratia spiritus nostrum adiuuat liberum arbitrium 627.10.2.
per Gregem caprarũ quinam designentur 405.49.2.
greges quinam dicantur in sacris scripturis 376.15.1.
Gregory eximij sermones melle dulciores 425.31.2.
Gutta balsamum vocatur 597.16.1.
Gutturis nomine quid in scripturis 385.46.1.
gymnasium in Hierusalem ædificari præcepit Antiochus 702.52.2.

H

Habacuc equos appellauit sacros Apostolos 178.41.2.
Habacuc propheta quid contineat 801.10.
habitus in sua Repub. visitatos suis diis imponere consueuerant omnes antiquitus impietati dediti 583.5.1.
Hæreditas sæpe vocatur funiculus 461.24.1.
Hadrach vrbs est Arabiæ 830.19.1.
Hananiæ mors prædicitur, & post septem menses mortuus 480.5.2.
Hananias pseudropheta fausta prædixit sed falsa 480.37.1.
Hebdomada hebdomadũ celebrantes quid 576.42.2.
Hebræa appellatio Chaldæo anteponitur 683.41.2.
Hebræi ab Heber appellati 645.42.2.
Hebræi ex eo appellati sunt, quod Abraham è regione Chaldæorum veniês in Palæstinam pertransijt fluuium Euphratem 21.1,38.
Hebræi primũ mensem appellant Xanthicũ 820.41.1.
Hebræi secundum lunæ cursum annum numerant 710.53.1.
Hebræorum pueri non statim Hebraica lingua vtuntur, sed eorum apud quos nati sunt 21.26.1.
Hebraica lingua secundum quosdam dicitur ab Heber 21.34.1.
Hebraica vox est sacra 21.14.1.
Hebræ Syrorum lingua idem quod Euphrates 21.41.1.
Hæreses quæ tempestate pullularunt 374.51.1.
Hæresum procella quomodo aliquãdo desijt 394.38.1.
Hæretici cur per vulpeculas designati 396.1.2.
Hæretici orationis suauitate ac vetibus argumentorum simpliciores animas decipiunt 396.4.2.
Hæretici persequendi 396.8.2.
Hæreticorum conuenticula iniqua 214.29.1.
Hæreticorum ecclesiæ cur filiæ inter spinas appellatæ 384.29.1.
Helias maximus prophetarum 712.33.2.
Helias prædicans 728.46.2.
Helias Thesbites 726.23.2.
Helius

Helius Thesbites ante diem secundi aduentus venturus est, & quid facturus sit, & causa cur venturus sit 846.42.2.
Helisæum gens Syrorum extimuit 777.16.1.
Hermon mons est, qui Palæstinæ terram ab Israele disterminat 334.31.1.
Herodes à Romanis accepit regnum 710.34.2.
Herodes occidit infantes, sperans se simul occisurum Saluatorem natum 483.44.1.
Herodes paterno genere Ascalonites, materno Idumæus 711.35.1.
Herodes templum nobilius effecit 645.24.1.
Herodes totius Iudææ rex declaratus 698.53.1.
Hieremiæ tria ascribuntur maxima, sacerdotium, prophetia & sapientia 472.31.2.
Hieremias anno decimo tertio Iosiæ regis designatur propheta 448.20.& 809.4.
Hieremias captiuitatis tempus restatur 704.42.1.
Hieremias Chalcij 650.49.1.
Hieremiæ Ezechielis dicta confirmat 544.51.1.
Hieremias duplici gratia præditus erat sacerdotali & prophetica 448.35.1.
Hieremias maledicit diei in qua natus est 473.47.2.
Hieremias prophetat non solum ea, quæ spectant ad Iudæos, sed etiam quæ ad alias gentes 449.12.1.& 449.53.1.
Hieremias propheta quid tractet 448.26.
Hieremias scripsit prophetiam quadraginta duorum annorum 448.25.
Hieremias secũdo scribit suam prophetiam 488.19.1.
Hieremias, Sophonias, & Vrias Samaï ijsdem temporibus prophetabant 516.29.
Hieremias vt propheta nouerat futura, & experientiam habebat magistram 489.21.1.
Hiericho vrbs palmarum appellatur 202.10.2.
Hieroboam ex tribu Iuda 732.40.
Hieroboam filius Ioas, nepos Ioathan, pronepos Iehu 733.16.1.
Hieroboam filius Nabath 732.10.
Hieroboam impius 732.12.
Hieroboam propagauit fines Israel ab Emath vsque ad mare occidentale 770.12.2.
Hieroboam regiam suam in Samaria vrbe constituit 732.40.
Hierosolyma cœlestis 252.30.1.
Hierosolyma Sion, & Sionis filia appellatur 228.8.2.
Hierosolymitani aliis omnibus præstabant viribus & multitudine * 732.37.
Hierusalem ædificatio Nemiæ & Esdræ memoria facta 710.13.2.
Hierusalẽ appellatur Libani nomine 88.18.2.493.14.1
Hierusalem capta anno tertio regis Ioacim 516.20.
Hierusalem cœlestis mater piorum 399.21.1.
Hierusalem comparatur lebeti 449.23.2.
Hierusalem cur per libanum significata 359.17.
Hierusalem eadem commisit quæ Samaria 583.22.2.
Hierusalem est thronus Dei 469.22.1.
Hierusalem figurate vocatur Carmelus ob multitudinem incolarum 456.1.1.
Hierusalem illustris & redempta columba 812.31.2.
Hierusalem illustris facta maximas sibi vrbes subiecit 551.37.2.
Hierusalem orbis terrarum umbilicus 530.6.2.
Hierusalem per ficum intelligitur 808.4.1
Hierusalem prius dicta fuit Iebus 94.24.2.
Hierusalem quam ob causam dicatur sola 507.26.1.
Hierusalem quid 589.3.1.
Hierusalem sita est in medio montium 474.55.1.
Hierusalem solium Domini vocabitur 453.55.2.
Hierusalem turris caligmosa & squalida cur dicta 789.21.1.
Hierusalem vastitas prædicitur 787.16.2.
Hierusalem vastitatis septuaginta anni cõpleti sunt secundo anno regni Darij 821 18.1.
Hierusalem vltus est Deus non per Sennacherim, sed per Nabuchodonosor 673.54.2.
Hierusalem vocabitur ciuitas veræ & montis Domini omnipotentis 828.78.2.
Hierusalem vocatur ciuitas munitionis 202.12.2.
Hierusalem vocatur vidua tanquam destituta diuina prouidentia 507.19.1.
Hierusalem vocatur filia populi 461.16.2.
Hierusalem vocatur virgo, non quòd sit intemperãs, sed quod formæ det operam & de pulchritudine glorietur 472.4.2.
hinnulis capreæ cur sponsæ vbera similia 408.12.1.
hin genus mensuræ vini & olei apud Hebræos continet duas choas Attica 49.24.1.
hinnulo ceruorum cur sponsus cõparatur 390.26.2.
hinnulus cernorum serpentes destruit 399.29.2.
Hircanus vltimus ex Asamonibus princeps sacerdotum ab Herode occisus 710.15.2.
hirci prefigurarunt passionem Christi 58.12.2.
hircus capra rum rex Græcorum 702.48.1.
hircus Macedonum regnum significat 699.19.2.
historico more quædam scripsit Daniel 691.2.2.
hœdorum nomine significantur turbidi animorum motus 376.19.1.
hœdorum nomine peccatores intelliguntur 375.25.2.
homines in hac vita sunt vt aduenæ & peregrini 167.38.1.
hominis vita sæpe sæculum nuncupatur 227.37.1.
hominum causa mundum creauit Deus 670.10.2.
hominum natura ob priorem impietatem desertum appellatur 400.41.2.
hominum tota natura captiua fuit, & à Saluatore nostro libertatem accepit 249.46.1.
homo cum primus conditus fuit, omnem potestatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

accepit, & æternam habebat vitam, post peccatum autem extrinsecus cecidit, & ab imperio, & à vita 124.3.2.
homo pulvis, lutum, gleba, cinis, vanitas, flos, fœnum anima scriptura appellatur 680.56.2.
honoru magnitudo invidiam excitauit 688.1.1.
horti nomine cur appellata sponsa 413.34.1.
hortus nucis quid significet in scripturis 433.20.1.
hortus sponsæ quid 415.2.2.
hortus virtutum duplex 414.8.2.
hostes vocantur hæredes 461.30.1.
hostibus vtitur vt instrumentis Deus ad pœnas repetendas 543.18.2.
hostis humanæ naturæ inuenit instrumenta 546.44.1
hostium incursus ventus vrens vocatur 587.34.1.
humanæ res vanæ 204.11.2.
humana felicitas, mendacium, vanitas 306.12.2.
humana natura Christi per electrum declarata 542.33.1.
humana natura omnium rerum vltima 670.32.1.
humana perinde ac vult Deus gubernat 684.48.2.
humana qualiacunque fuerint finem habent, & celerem finem 674.47.2.
humanis nominibus vtitur Deus appellans ea quæ sunt cùm homines puniuntur 331.31.1.
humanitas & metus regis Darij 689.30.2.
humanitas verbi Dei à corruptione libera ab inhabitante diuina natura 522.31.1.
humano more loquitur Deus hominum fese accommodans imbecillitati 584.29.1.
humanum genus cum suis ducibus principi Deo subiectum 519.16.2.
humilem seipsum vocat Dominus 680.53.2
humiles, abiectis & mansueti quomodo in cœlum propter Christum conscendunt 416.31.1.
humilitas bonorum parens 680.42.2.
humiliatis normâ nobis ostendit Christus 412.33.2.
Hus est Idumæa 478.55.1.
hymni, psalmi & odæ in scripturis multæ 365.45.1.
hymnorum cantilena est vtilis & bonorum causa 351.38.1.
Hyssopus quarum rerum ænigma sit 188.35.2.

I

Iacob & Israel idem 285.37.2.
Iacob patriarcha Christi aduentũ prædixit 32.33.2.
populũ ex Iudæis & gẽtibus cõpositum 52.53.2.
Christi passionẽ 33.39.1. de Antichristo 33.16.2.
Iacob nomen à parentibus impositum fuit Iacobo, Israel à Deo 798.25.1.
Iacob pedem suum nominauit aduentũ suum 28.7.1.
Iacob typum Dei omnium gerebat, atque ideo duas habebat vxores 28.21.2.
Iacobum alterum Herodes distendit 85.39.1.
iacula spiritalia quænam 407.49.2.
Iarib Rex Ægypti 729.44.2.
idioma Hebræorum & Syrorum 720.5.1.
idioma Hebraum 719.4.2.
idioma scripturæ, vt quæ fuerunt tanquam futura narret futura vt ea quæ facta sunt 557.7.2.
idola abominationes & offensiones nuncupantur 531.18.1.
idoli & similitudinis differentia 43.24.1.
idolis etiam filios & filias adolebant Iudæi 454.58.1.
idololatriæ immensum studium quibus vocabulis exprimatur Deus 362.30.
idololatriæ sanguine inquinatam Iudæam sacrificare permisit Deus sibi, non idolis 551.19.2.
idololatria vocatur fornicatio & quare 453.56.1.
idolorum cultus fornicatio vocatur 532.43.2. & 737.48.2.
idolorum cultus per carnalem mistionem in scripturis designatur 362.29.
idolorum cultus per libanum significatus 410.19.1.
idolorum cultus vocatur abalienatio fornicationis 468.12.1.
idolorum infirmitas videtur 743.54.1.
idolorum memoriam prorsus deleuit prædicatio Apostolorum 463.14.2.
idolorum sacrificia per quid significata 361.23.
idolorum statuas & in domibus & in foris statuerunt Iudæi 554.10.1.
Idumæa adiacẽt maximi montes & excelsi 497.55.1.
Idumæi ab Esau originem ducunt 246.17.2. 338. 54.1. & 623.18.1. & 774.2.
Idumæi ab Isaac oriundi 592.16.1.
Idumæi circuncidebantur iuxta legem Abrahæ datam 462.39.2.
Idumæi fuissent planè ignoti, nisi scriptura diuina eos illustrasset 497.47.2.
Idumæi gloriabantur de sapientia 506.27.1.
Idumæi nunquã impietati seruire defierunt 506.33.1.
Idumæi semper gerebant animum hostilem in Iudæos 466.49.2.
Idumæi vocantur fabulatores, & quare 506.30.1.
Idumæorum Regis interitus miserabilis 764.13.1.
Iebusæi incolæ Hierusalem 830.18.2.
Iebus Hierusalem nominata fuit 830.19.2.
Iechonias filius fuit Ioacim 566.19.2. & 704.29.2. Iosiæ verò nepos 473.25.2.
Iechonias Rex potit trigesimũ septimum captiuitatis annum è carcere liberatur, & regis Babyloniorum fit comitus 503.22.2.
Iechonias seruijt 215.24.2.
Iechonias tres menses & paucos insuper dies regnauit 518.7.1.
ieiunijs, vigilijs, orationibus, asperis humi dormitionibus, & huiusmodi, mortificenda pia animæ membra 400.52.2.
ieiunium

ieiunium animæ male habenti medicina est salutaris 755.1.1.
ieiunium indicitur 757.26.1.
ieiunus tres dierum hebdomadas permansit Daniel 713.42.2.
Iephone binominis est 96.23.2.
Iephthæ stolida pollicitatio 99.10.1.
Iesus filius Iosedec vir pietate insignis 453.44.2.
Iesus filius Naue minister Mosis 87.39.1.
Iesus filius Naue typus erat viri Iesu 69.32.1. & 85.35.2. & 88.11.1. & 92.8.2.
Iesus ille sacerdos magnus typus Iesu Christi 823.15.2.
Iesus qui & Iason dictus 721.10.2.
Iezrael appellatur dies calamitatum 734.48.2.
Iezrael locus est vbi Naboth lapidibus necatus fuit 734.34.1.
ignem modo orationem quæ instruit & expurgat, modo supplicium vocauit 580.45.1.
per Ignem quid significetur 755.43.1.
ignis ad quadraginta cubitos diffusus 668.34.2.
ignis fames & mors vocatur 530.5.1.
ignis fulgurans, quid 516.37.2.
ignis impij ministros consumpsit 660.41.1.
ignis naturæ nomen, effectus ignis efficacitas 669.47.2.
ignis noui testamenti qualis 435.44.2.
ignis sæpe pro exercitu hostili 763.23.2.
ignis sanctos non attigit 668.51.2.
ignis supplicij à diuina ira, pfectũ vocatur 567.35.1.
illustris facta Iudæa 552.57.2.
imagines masculinæ idolæ 553.52.1.
imber mundãs & ventus auferẽs, Chaldæi 546.12.1.
immortalitas animæ clarè ostenditur 505.12.2.
impiam legem Daniel non ambitionis studio contemnit 688.42.2.
impietatem amplectentes sunt captu faciles 452.1.1.
impietatem in Ægypto commorantes Iudæi didicerunt 582.31.1.
impietatis materia aurum & argentum 534.43.2.
impijs hominibus odor libidinis suauissimus, Christi disciplina grauis 368.51.2.
impudentis mulieru opera ausa Iudæa 554.18.2.
inanimas res alloquitur Deus, vt homines magis coarguat 582.6.1.
inaures auribus adhibitæ bonam significant doctrinam 552.16.2.
inaures quid in scripturis 562.17.
inauris naso inuecta, dehortatio à vitijs 552.8.2.
incarnationis mysterium nec angelis aute verbi ascensionem fuisse exploratum 427.3.1.
incendium omnia probabit 728.14.2.
incircuncisi corde 611.40.1.
incontinentia peperit insaniam 681.38.2.
increatus in rebus creatis inuenirinõ potest 420.2.2.
incubare in vtrumque latus quid 528.45.2.
indumenta ab igne illæsa 866.39.1.
in edito loco precabatur Daniel 688.47.2.
infantes post partum abluuntur 551.37.1.
infernus & mors prodiuersatione in captiuitate 751.5.2.
infirmitatẽ sentire est principium sanitatis 433.22.2.
ingenij humani non est absque superno auxilio diuinitus reuelata interpretari 653.43.2.
ingratæmentũ fructus luctus & lamẽtatio 553.32.2.
ingrati Iudæi erga Deum puniuntur 544.34.1.
in impietate perseuerantem Deus punit 672.25.1.
iniquitates dic, vt iustificeris 703.48.2.
initiati qui vocentur 738.27.1.
iniustitia prodit ex opibus 457.25.2.
iniustorum & superborum tristis finis & vitæ congruens 161.25.2.
in latere describitur obsidio Hierusalem 527.7.2.
in montibus comedere est idola adorare 562.53.1.
innocẽtia indumentũ cur vocatus Christus 418.19.2.
insania correpti Iudæi filios sacrificabant 553.33.2.
insania per translationem à muscarum genere appellata 523.36.2.
inseri in pia Iudæorum radice qui dicantur 632.3.2.
insidiæ tentationum ex virtutis præstantia quomodo euitentur 411.20.1.
insolentia Baltasar 681.51.2.
intelligentia occultorum cognitio 683.53.1.
intemperãtia quomodo imitatione turturis ad temperantiam reuocanda 576.47.1.
in templo gloria Dei apparere consuenit 669.47.1.
in vnam partem stare quid 695.10.1.
inuidiamentis aciem perstringit 682.9.2.
inuidia nihil est sceleratius 688.54.1.
Ioachaz ab Hieremia Selim vocatus 649.42.
Ioachaz, Ioachim, Iechonias, Sedecias breui tempore dominati sunt Hierusalem 566.40.1.
Ioachaz Iosiæ parenti successit, & in Deum impius fuit 566.52.1.
Ioachaz menses tres regnauit 517.51.2.
Ioacim de muro præcipitatus 515.42.
Ioacim Eliacim nuncupatus 650.8.
Ioacim etiam Iechonias dictus fuit 515.43. & 631.47.1.
Ioacim filius Iosiæ regis Iudæ 704.28.2.
Ioacim in Hierusalẽ interfectus 475.5.1. & 566.22.2.
Ioacim rex prophetiam Hieremiæ combussit 488.1.1.
Ioacim vndecimo anno regni sui interfectus 518.9.1.
Ioanan Ioham vocat 597.46.1.
Ioannes Asiam à pristino errore liberauit 307.42.2.
Ioannes Baptista cur turtur dictus 394.2.2.
Ioannes Baptista legis finem, & gratiæ principium ostendit 363.46.2.
Ioannes Baptista vox dilecti, & pœnitentiæ promulgator 389.46.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannes filius tonitrui 154.50.2.
Iobab filius Iethro 95.4.1.
Iob iustitia filijs non profuit 549.24.1.
Iob patientia & caritas quanta 444.54.2.
Iob traxit originem ab Esau 29 29.1.
Iodae praclarissimus pontifex duxit sororem Ochosiæ 92.23.2.
Ioel filius filius Bathuel 753.19.1.
Ioel quo tempore prophetarit, & quid 753.3.
Ioel 481.39 1.
Ioiades, pontifex celebris erat 778.24.1.
Ionas cur fugit 777.36.1.
Ionas filius Amathi 649.19.
Ionas propheta 776.43.
Ionas quid tractet 779.32.2.
Ionas representat Christum 698.44.1.
Ionatham Macchabæus vndeuiginti annos præfectus
Ioſaphat ex Dauide originem ducit 300.37.1.
Ioseph caritas & tentationes quanta 443.46.1.
Ioseph compos voti 653.37.1.
Ioseph historiam compendio narrat Dauid 663.36.1.
Iosephus de beato Daniele multa tradit 729.13.2.
Iosephus scriptor Hebræus 710.34.2.
Iosias filius Sophoniæ 827.51.1.
Iosias pius Rex 267.33.2.& 448.18.
Iosiæ natus ex Amon in omni pietate & virtute versatus est 809.2.
Iosias præcepit idolorũ sacerdotes necari, & illorum aras radicitus euelli &c. 267.35.2.& 275.7.1.
Iosiæ Rex impios habuit liberos 448.18.
Iosias Rex impiũ habuit patrẽ & auum itẽ 448.17.
Iosias vocatur cedrus 475.23.1.
Iosippus Caiaphas dictus 710.54.2.
Iosue viginti & nouem reges percussit ducibus Hiericho & Hai non numeratis 96.14.2.
Iouis Olympij templum in Hierusalem appellauit Antiochus 723.37.1.& 724.22.2.
Iouis Xenij templum in Garizim appellauit Antiochus 724.24.2.
iracundia quomodo exemplo columbæ compescenda 376.39.1.
Ir vigilans id est, Angelus 676.35.1.
Isaac caritas quanta 443.44.1.
Ismael è regio genere oriundus 367.3.2.
Ismael interfecit Godoliam cunctosque qui cum illo inuenti sunt Chaldæos & Iudæos 490.35.2.
Ismaelitæ circumcidebãtur lege maiorum 462.44.2.
Ismaelitæ gloriabantur de sapientia 506.28.1.
Ismaelitæ hodie dicuntur Sarracens 498.56.1.
Ismaelitæ Ismaelis posteri sunt 246.18.2.
Ismaelitæ nunq̃ desierunt seruire impietati 506.33.1.
Ismaelitæ olim reliquis tribubus videntur imperasse 498.3.2.
Ismaelitæ vocantur fabulatores, & quare 506.30.1.
Ismael princeps sacerdotum 710.46.2.
Israelitæ misti Madianitarum filiabus impietatis participes facti sunt 17.48.1.
Israelitarum transitus per mare rubrum mystica interpretatio 41.17.2.
Israel omnes nuncupati, qui Deum per fidem vident 622.36.1.
Israel vitis frondosa 745.42.2.
Israel sub veris tempus est liberatus à seruitute Aegyptiorum 50.49.2.
Itabyrium mons, venationis varietate plenus 738.57.2.
Iubilæum Iudæi vocant quinquaginta annorum numerum 517.5.1.
Iubilatio vincentium est vox 256.4.2.
Iudææ calamitates per erucam, locustam, bruchum, æruginem futura prædicitur 653.28.2.
Iudææ nasus qualis 437.2.1.
Iudæa cur Christi mater appellata 404.33.1.
Iudæa dicitur spelunca hyænæ 466.48.1.
Iudæi à Babylonijs impijs differunt nihil 651.29.2.
Iudæi alijs nationibus sapientiores 654.18.2.
Iudæi aperte veritatem oppugnãt, dum propheriam de Christi natiuitate ad Zorobabel accommoda retentant 790.12.1.
Iudæi ascendere ad Hierusalẽ lege prohibiti 577.13.2.
Iudæi confugiebant ad Aegyptios, cum Assyrij in eos bellum gerebant 451.43.1.
Iudæi cur exules vagentur 708.46.2.
Iudæi Danielem à catalogo prophetarum excludunt 648.21.
Iudæi etiam hodie vtuntur voluminibus 487.18.2.
Iudæi habentes cor incircumcisum accusantur 462.56.2.
Iudæi in culpa ne prophetiæ predicta bona consequerentur 626.23.1.
Iudæi innumerabiles secundum pollicitationem Dei propter peccata ad paucitatẽ redacti 667.34.2.
Iudæi in Paschatis celebritate Christum cruci affixerunt, per idem etiam tempus impietatis pœnas dederunt 229.57.1.
Iudæi legis cultum violarunt, & impietatis gentium participes fuere 530.16.2.
Iudæi ne suos quidem erubescunt magistros 729.37.2.
Iudæi nunquam perfectam dilectionem habuerunt erga Deum 450.22.1.
Iudæi plurimum honoris exhibebant idolis, quibus filios & filias adolebant 454.56.1.
Iudæi prophetiam Danielis negant, quia Saluatoris nostri tam aperte prædixit aduentum 729.48.1.
Iudæi qui olim filij erant, ob sua scelera canum ordinem sortiti sunt: gentes verò, quæ quondam canibus similes erant, filiorum honore dignatæ sunt 200.52.2.

Iudæi

Iudæi seruiebant interdum Ammonitis, interdum Moabitis, interdum Alienigenis 464.7.2.
Iudæi mos est cum precantur ad meridiem respicere 639.16.1.
Iudæi quadrat quod in lege est sensibile atque superficiarium, quod autem spirituale ijs, qui Euangelicam viuendi rationem sunt amplexi 52.49 1.
Iudæi sub Babylonijs septuaginta annos seruierunt, sub Antiocho per septem annos & sex menses subduti fuerunt 228.49.2.& 461.52.1.
Iudæi sub quibus Cæsaribus maximas calamitates subierint 200.20.2.
Iudæi traditi sunt Cæsari, quia dicebant, se non habere regem, nisi Cæsarem 451.54.1.
Iudæorum & aliarum gentium excidium vaticinatur Ezechiel 516.37.
Iudæorum gentem elegit Deus, vt per eos omnes homines beneficio afficeret 530.1.2.
Iudæorum ingratitudo & impietas 747.46.1.
Iudæorum multitudo & gentium ecclesia cur sorores dicta 379.47.2.
Iudæorum populus dum Aegyptum incoluit, nullam vitæ disciplinam habuit 360.42.
Iudæorum populus paucis annis post crucem ekapsis totus extorre factus fuit 245.26.2.
Iudæorum superbia dissoluitur 463.24.1.
Iudæos Deus ante posuit omnibus gentibus, solisque legem scriptam dedit 306.45.1.
Iudæo deus hortatur p scipsum iurare vt iurandi cõsuetudine discerẽt, ipsum solũ adorare 454.19.2.
Iudaici regni finis ostenditur 476.5.1.
Iudaicus populus cur Dei hæreditas nuncupetur 239.21.1.
Iudas Christum vendidit triginta argenteis, quod prædicitur à Zacharia 834.16 2.
Iudas & Beniamin Iudas dicebantur 527.52.2.
Iudas & Ionathas magnam gloriam ex victoria collegerunt 836.33.1.
Iudas tres annos præfuit 698.44.1.
Iuda tribus regia Hierosolymis vrbe Iudaica fuit 732.37.
Iudices Dij appellantur 45.7.2.& 78.24.2.
iudicio disceptabo vobiscũ facie ad faciẽ quid 372.15.
Iudicum liber appellatur est, quia docet illa, quæ tempore, quo populus à iudicibus regebatur, euenerunt 94.22.1.
iugum mandatorũ dei cur p collũ designatur 410.2.2.
iugum pietatis euangelicæ per mouile significatum 378.42.1.
Iuuenis semper viret 752.19.2.
Iupiter Ammon colitur ab Aegyptijs 494.29.2. & 800.11.1.
iura vendere & insontium cædes, nefas 579.18.2.
iurisiurandi in veteri testamento vsus 487.2.1.
iurisiurandi transgressionẽ Deus castigat 489.44.1.
iusiurandum addidit Deus ad confirmanda quæ dixit 474.20.2.
iusiurandum quod Deus iurauit 706.20.1.
iusiurandum verbo addidit Deus 552.15.1.
iustificasti sorores tuas quid 557.38.1.
iusti proprium est suum cuique tribuere 349.38.2.
iustitiæ fructus est salus 333.10.2.
iustitia Dei & sapientia commendantur 690.3.2.
iustitiæ rigorem Deus clementia temperat 505.33.1.
iustitiæ exercẽtes diuino auxilio pfruuntur 164.35.1.
iustitia per crocum designata, defectus & excessus fugit 415.20.1.
iustitia trium puerorum 665.10.2.
iustitia sempiterna ipse est Christus 709.9.1.
iustitia vsus est Deus contra Babylonios, misericordia verò erga Iudæos 508.2.2.
iustos veluti fluctus exagitabant falsi vates 547.35.1.
iustum iudicium Dei 666.35.2.
iustus ex fide viuet 804.35.1.
iustus oliuæ fructiferæ comparatur 190.49.2.
& timentis Dominum filij nouellis plantis oliuarum assimilantur 329.43.2.
iuuenẽ pium Deus natu maioribus præfert 654.33.1.

L

Lac commedere & lanis operiri per translationem dictum 618.26.1.
lacte nomine quid in scripturis 417.27.1.
lacinæ vocãtur, qui versantur in superficie 644.45.1.
lacus pro morte 149.6.2.
Lamech vnum interfecit sed non Cain 16.35.1.
lætitia figuratè per vinum in scripturis intelligitur 368.37.1.
lamentatio commiserationis & intimi amoris est indicium 508.24.1.
lamentatio necessaria, cùm peccatores consulentibus non obediunt 538.37.1.
lamentationes scripsit Hieremias tum in gratiam eorum qui tunc temporis viuebant, tum posterorum 508.30.1.
lamentationum Hieremiæ versus compositi sunt iuxta numerum & ordinem literarum Hebraicarum 508.38.1.
lapides igniti sanctissimæ potestates 601.31.1.
lapides sancti, pij homines 601.33.1.
lapideum cor, inexorabile, obedire renuens 542.50.2.
lapidis excisio ortũ præter naturã significat 660.39.1
lapis angularis Christus 660.19.1.& 824.3.2.
lapis à veteri & noua testamento Christus appellatus 660.36.1.
laquearium nomine quid mysticè 382.55.2.
lasciuia accusatur Iudæorum 537.22.1.
lasciuis mulieribus similis facta Hierusalem 555.16.1.
lasciuos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iascivos ornatus in dæmonum celebritatibus adhibebant 586.1.2.
Iatex malorum granatorũ quid designet 441.37.2.
Iaxi parabola 620.34.1.
Ieena animal regium 692.50.1.
Iebes quem vidit Hieremias iudicat vrbem Hierusalem 449.24.2.
Iebetem facere vrbem quid 540 29.2.
Iebetem vrbem, aquam effusam omnis generis calamitates vocat 387.53.2.
Iecti nomine quid in scripturis 382.43.1.
Iectulus Salomonis quorum locum significet 402.40.1.
Iectulus sponsi diuinas scripturas significat 401.53.2.
Legalia non sunt necessaria, postquam cessauit lex 459.16.1.
Legem & testimonium & iustitias, & præceptum & iudicia Mosis Dauid vocat legem 132.25.1.
Legem Iudæis Deus dedit, vt eos ab alijs hominibus distingueret 530.2.2.
Legem violant Iudæi paschain externa regione celebrantes 714.29.1.
Legibus de blasphemia homicidij lex aptatur, quia blasphemator cùm creatorem interficere non possit lingua ferit 61.11.2.
Legi diuinæ dies noctésque incumbendum 104.9.1.
Legislator veteris & noui testamenti est idem 484.38.1.
Legis Mosaicæ & Euangelij inter se congruentia 345.42.2.
Legis obseruatio non necessaria 346.32.2.
Legis superflua ob Iudæorum infirmitatem adiecta sunt 460.23.1.
Legum diuinarum tres species à Paulo discimus 131.1.1.
Legum obseruatio nihil Deo latori legis præbet, sed hominibus bonorum abundantiam 667.18.1.
Leo gentium regno potiens Dominus 611.27.2.
Leones & pastores appellat Prophetas reges & principes 833.51.1.
Leo per translationem vocatus Ioacim 566.44.2.
per Leonem & draconem robur indicatur 262.12.2.
Leo regnum significat 519.8.2.
Leonum cubilia quosnam designent 410.38.1.
Leuitarum corpora pilis denudatum quid denotet 66.7.2.
Leuitica tribus propter summum honorem dispersa est 32.42.1.
Lex angelis ministratibus data 578.23.2.
Lex continet maledictiones & benedictiones 504.44.1.
Lex Dei scripta est in mentibus nostris 484.57.1.
Lex ingenium ab Apostolis nuncupata est 105.30.2.
Lex naturalis ex quibus facultatibus cõstet 407.31.2.
Lex prohibet augurijs vti 27.44.2.
lex quid, quid mandata, quid iudicia, iustificationes, testimonia 311.4.2.
lex scripta & naturalis Christum esse sponsum intellexerunt 368.24.2.
lex scripta quomodo à vitijs præmuniebat 595.1.1.
lex vmbra futurorum 52.4.1.
lex vmbræ assimilabatur, gratia corpori 41.15.2.
Lia mater Iudæorum 622.38.2.
libani nomine cultui idolorum designatus 410.19.1.
libani nomine Hierusalem appellatur 148.24.1. & 403.14.1. & 559.46.1.
Libanus, abies, cedrus & huiusmodi quid in scripturis designent 359.25.
Libanus semper habet niuem 472.10.2.
liberatus Daniel de lacu leonum 691.12.1.
liber cantici canticorum adolescentibus interdictus 364.24.
liber cantici canticorum cùm sit totus spiritu refertus non debet nisi ab eodem spiritu plenis tractari 429.15.3.
liber cantici canticorum inter scripturas diuinas à sanctis patribus collocatus 357.36.
liber cantici canticorum spiritu refertus 338.32.
liber Dei cognitio nuncupatur 727.13.1.
liberum arbitrium 213.7.1.
liberum arbitrium non euertitur, sed adiuuatur ad bona opera 541.32.2.
liberum arbitrium non subijcitur seruituti naturali 464.32.1.
libri Danielis apud Iudæos leguntur 729.20.2.
libri recordationes eorum, quæ ab vno quoque gesta fuerint 698.14.2.
libri vnuscuiusque memoria 694.41.2.
librum Cantici amissum Esdras renouauit 358.7.
librum cantici canticorum beati patres commentarijs & interpretationibus illustrarunt, sententijs scripturæ sua decorarunt 558.23.
ligna agri inferiores principes 630.17.2.
lignum immiserunt Iudæi in panem, qui est Christus, dum illum ligno crucifixerunt 463.48.1.
lignum in Exodo quod aquam prius amaram dulcẽ reddidit, præfigurat salutionẽ nostrã 41.5.2.
lignum viride & lignum aridum diuitijs elatos & paupertate oppressos significant 573.33.2.
lignum vitæ è terra natum, vt reliquæ plantæ 211.17.1.
lilia de spinis colligere mysticè quid 426.38.2.
lilij & pomi differentia 384.19.2.
lilij nomine quomodo sponsus & sponsa nuncupentur 397.9.1.
lilijs cur similia videantur doctorum labra 423.42.2.
lilijs quinam similes in scripturis 584.1.2.
lilium conuallium cur Christus dicitus 383.11.2.
lingua docentium fœtatem qualis 1414.1.1.
lingua membrum admodum labile 66.19.1.
lingua

lingua mentis scripturarum & explicationi deseruire debet 357.11.
lingua quæ mentitur interitum animæ procurat 462 15.2.
lingua quempiam percutere est texere in eum calumniam 473.3.1.
lingua verax comparat animæ salutem 462.15.2.
locupletes arguuntur 620.28.1.
locus Pauli ad Thessalonicenses secunda secundo de Antichristo explicatur 697.52.1.
longanimitas Dei somnus vocatur 449.9.2.
longanimitate ac mansuetudine procurat res humanas Deus 521.47.2.
Lucifer de cœlo cecidit 673.18.2.
lucis natura quomodo oculum illustret vel lædat 427.35.2.
luctus immodicus prohibetur 79.31.2.
ludibrium Iudæa hostibus suis & vicinis vrbibus 554.48.1.
lugentes caput detondebant, & nudis pedibus incedebant 589.10.2.
lugentibus ipsa lux appellatur tenebra 469.42.2.
lugere eos, qui mortem obierunt, non est iustum, cùm resurgendi spem acceperimus 156.45.1.
lugere in abscondito excessum malorum subindicat 467.30.2.
lumbos accingere est viriliter ornari 449.47.2.
per Lumbos concupiscentia significatur 164.37.2.
lumbum tenere quid 798.15.1.
luminaribus creatis ad quid prius facta est lux 4.43.2.
luna ex radijs solis lucem mutuatur 432.21.1.
lupanar in capite viæ fabricare quid 334 27.2.
Lupi Arabiæ 802.54.2.
lux non videtur esse lux ijs, qui delabuntur in calamitates 455.51.2.

M

Macchabæi ab Asamone genus ducebant 710.36.2.
Macchabæi doctores exercitus 698.4.2.
Macchabæi non à regali, sed à sacerdotali tribu oriundi 562.23.1.
Macchabæi non diutius regnarunt 695.43.1.
Macchabæus florentibus renouatum est templum 645.22 1.
Macchabæorum primus & secundus liber citantur 700.19.2.
Macchabæorum tertius liber citatur 719.2.1.
Macedonicum regnum assimulatum est pardo 456.51.2.
Madian interfectus à Gedeone 747.23.1.
Magi decem menses regno potiti 717.38.1.
Magi ecclesiarum ex gentibus collectarum flores extiterunt 394.25.2.
Magi quid suis muneribus in Christo professi sunt 394.28.2.
Magi quomodo ad adorationem Christi nati protracti 390.41.2.
magni carne vocantur idolorum cultui addicti 554.33.1.
magnitudo animi Danielis & fortitudo multis modis declaratur 688.31.2.
magnus & admirabilis Deus, quia magna & admirabilia facere potest 705.17.1.
magorum mendacium arguitur 682.56.2.
Malachias lingua Græca Angelus appellatur, Hebraica Malachias 840.26.
Malachias quid prædicat 840.19.
mala quæ, & cur nos appellemus 765.5.2.
maledici iubentur, qui sunt erga diuinum numen impij, qui delinquunt in matres, qui cæcis illudunt 82.18.2.
Maledictus qui facit opera Dei negligenter 495.27.2.
Maledictus qui non obseruat dei præcepta 464.47.1.
Maledictus qui recedit à Deo, & humanæ potentiæ fidit 471.41.1.
malitiam scriptura vocat vltionis minas 781.9 2.
malitiæ nõ est opus natura, sed voluntatis 460.48.2.
malorum tantorum sphæra diuinam abijcere, & prosperis successibus gloriari 553.11.1.
malum granatum habens grana continentia & conjunctissima caritatis est typus 836.33.2.
mammarum casum impiorum dogmatum nominat doctrinam 582.53.1.
Manasses filius Ezechiæ impius 808 43.
Manasses pœnitentia salutẽ est consecutus 565.17.1.
Manasses polluit templum Domini 460.9.2.
mandata Dei super fide infixa per actionem 416.4.1.
mandata diuina seruantibus conferunt benedictiones 82.29.2.
mandatorum obseruatione eximie purgatur anima 416.25.2.
mandragoræ cur prædoctrina cõparatur 440.46.1.
mandragoræ vis sõporifera 440.36.1.
mane calamitatum finis 701.14.2.
Mane, Thecel, Phares quid 685.20.2.
manibus plaudere iubetur prophetarum iubeatur 575.20.2.
manna dicitur panis angelorum, quia ministerio angelorum datum est, vt & panis cœli, quia desursum veniebat 41.38.1. & 236.55.2.
manna erat velut placenta melle permixta 442.4.1.
manna, Hebræi vocant sacrificium 504.6.1.
manna similaginis sacrificium 642.36.2.
manna vnde dictum sit 41.44.2.
mansiones multæ in cœlis quomodo intelligendæ 370.22.1.
manus Domini diuini spiritus effi- cia 518.51.1.
manus

Universidad de Deusto
Biblioteca

manus fortis & brachium excelsum potestatem simul & vindicandi facultatem declarant 571.42.2.
manus nomine quid intelligatur 419.17.1.
manus opera significant 539.44.1.
manus percussurum se minatur Deus more Domini ac iudicis 579.48.2.
manus pro auxilio 151.25.1.
manus pro Dei potentia 297.47.1.
manus sub alia abscondita efficaciam Dei, quæ videri nequit, significant 519.38.1.
manuum nomine quænam virtutes significatæ 423.9.1.
Maozam fortem & potentem significat 725.19.1.
mare amicitiæ auctor & concordia 670.34.2.
mare cur gentes infideles appellata 403.6.1.
mare dictum est baptisma 41.32.2.
mare hanc vitam vocat Daniel, quæ maximas habet tempestates 692.13.1.
mare rubrum in duas sectiones fuit diuisum 41.37.1.
mare rubrum typus lauacri 794.53.2.
margaritam maris occultat profundum 514.32.
margaritis & lapidibus pretiosis diuina eloquia similia 403.34.1.
Maria Dei genitrix sanctissima, immaculatissima & beatissima 429.29.1.
Mariæ sororis Mosis in leprosam conuersæ mysterium 372.3.1.
Mariæ prophetiæ gratia cumulata 792.11.1.
Maria puella virgo & Christi mater puritate Cherubim & Seraphin antecellit 429.30.1.
Maria virgo Christi mater cur per vellus designata 401.34.2.
martyrum Christi ardens desiderium 419.4.2.
martyrum monimenta quænam 447.4.2.
Masigath vrbs erat Moabitarum præclara 495.32.1.
Matanias Iosiæ filius Sedecias appellatus 516.4.
mater Balthasar quæ 683.45.1.
mater Christi mystice fuit patris caritas 404.14.2.
matrem regis Hierusalem nuncupauit, quod reges illinc proficiscerentur 566.27.1.
matrimonij leges Deus ipse constituit 843.56.2.
matrimonij pactiones constitutæ non relinquendæ 844.52.1.
matri similem esse filiam, prouerbium 568.44.1.
Matthathias infinitos Macedones vicit 173.8.2.
Matthiæ cum filijs parua manu duces Antiochi debellauit 723.1.2.
Mechonoth ex ære constructa supplebant vsum craterum 480.15.1.
mediator noster Christus Iesus 631.15.2.
medici more Deus sanitatis habet rationem cum punit 532.55.1.
medicina hominum vos Christi 418.29.1.
medicos imitatur Deus erga peccatores morbum agnoscentes 550.18.2.
Medi & Persæ in Babylonem inuaserunt 578.24.1.
meditationes spirituales quomodo veros sensus extenuant, & ad esum spiritalem idoneos reddunt 406.37.2.
Medorum & Persarum leges iubent, vt latæ leges à principe rege obseruentur 689.48.1.
Melchisedech non Iudæorum sed gentium est sacerdos 299.47.1.
Melchisedech obtulit sacrificium panem & vinum 299.5.2.
Melchisedech rex & sacerdos 299.3.2.
Melchisedech typum gessit sacerdotij Dominici 22.39.1. & 299.4.2.
Melchon idolum erat Ammonitarum 497.1.1. & 764.3.1. & 809.23.2.
Mellis dulcedo quibus cognita 385.27.1.
mellis nomine cur diuina eloquia significata 417.23.1.
membra alter alterius vocati 703.10.2.
membra membrorum actiones vocauit 614.9.2.
memoria benedictionis gentium literis prodita 515.13.
memoria iustorum dominum prouocat ad misericordiam 667.10.2.
mendacij expers est veritatis pollicitatio 694.47.2.
mens diuinæ sapientiæ capax, cur domicilium & cubile dicatur 398.54.2.
mens humi affixa sacras literas accuratè nequit contemplari 357.15.
mens pars animæ præcipua 444.5.1.
mens verè Christiana nullis huius vitæ solicitudinibus contaminanda 345.16.2.
mercede nihil vacuum apud Deum 446.30.1.
mercenarij quo sensu reginæ nomine possint appellari 430.7.2.
mercenariorum qui saluantur ordo 429.15.1.
merces custodibus vineæ, id est, ecclesiæ repromissa 446.16.1.
meretricem vnam populum nuncupauit 582.23.1.
meritis cuiusque beneficia diuina vel supplicia inferuntur 387.30.2.
Merodach primus imperauit Babylonijs 499.48.1.
Metropolis Iudæorum virtus appellata 700.9.2.
Michael angelus mensus est templum 640.13.1.
Michael princeps magnus 726.14.2.
Michael solus opitulatur Iudæis 717.16.1.
Michael vnus de principibus primis 715.10.2.
Micheas propheta quid prædixerit 783.10.1.
Miletus vrbs Cariæ 597.50.1.
milites à Nabuchodonosor commeatus accipiebant 676.8.1.
mille argentei quid significent 447.6.2.
minas

minas Dei qui non verentur, experientia percipiunt 533.17.2.
miracula à Deo facta causa vt eius nomen celebretur 668.9.2.
miraculis indigebant homines ante Domini aduentum 633.43.2.
miraculum ingens puerorum 653.14.1.
misericordia Dei causa est salutis non nostra vita 482.41.2.
misericordia Dei excluditur, cùm iniquitati nostræ modus non imponitur 533.53.1.
misericordia diuina cum iudicio coniuncta 582.7.1.
misericordia medicamento mitigat iustitiam Deus 541.27.1.
misericordia peccatores pœnitentiam agentes decet 505.3.2.
misericordiam post castigationem adducit Deus 511.56.2.
misericordia se salutem consecutos fatentur sancti, quamuis talē præ se tulerint virtutem 671.28.1.
misericordia vsus est Deus erga Iudæos, iustitia verò contra Babylonios 502.2.2.
miserorum proprium est gemere & flebilare 494.10.2.
mistio carnalis cultum idolorum in scripturis significat 362.29.
mitra habebat laminam auream, in qua insculptum erat nomen Dei 507.35.2.
Moab ex patre natus appellatur 725.40.2.
Moab filius fuit Lot 246.21.2.
Moab frater Ammon 591.35.1.
Moabitæ à Lot genus ducunt 592.18.1.
Moabitæ circuncidebantur 462.40.2.
Moabitæ colebant Chamos 24.36.1.
Moabitæ & Ammonitæ etiam reges habuerunt 811.44.2.
Moabitæ procul à mari incolebant 591.22.2.
Moabitæ semper gerebant animum infensum & hostilem in Iudæos 466.48.2.
Moabitarum, Ammonitarū, Idumæorum excidium vaticinatur & Aegyptiorum Ezechiel 516.39.
Moabitarum & Ammonitarum vastatio prædicitur 811.53.2.
Moabitis non licebat ingredi ecclesiam Domini 509.25.1.
Moabitis seruierunt Iudæi 464.6.2.
Moab subiectio per situlam lotionis ostenditur 202.35.1.
modestiæ decor purpureus 406.10.2.
mœnia vrbis erexit Neemias 645.21.1.
molliora verba cerucalia appellantur 546.14.2.
Moloch idolum 59.36.2.
Moloch & Rephan idolorum nomina sunt 769.8.2.
monile collo circundatum legis iugum est 552.7.2.
monile in scripturis iugum euangelicæ pietatis designat 738.43.1.
monile ornamenti genus ad decorandum collum 378.41.1.
monilis & iusti hominis comparatio 377.1.2.
mons cur sanctus vocetur 706.51.2.
mons euangelica doctrina 619.47.1.
mons oliuarum è regione Hierusalem 542.27.1.
mons sanctus appellatur Hierusalem 123.5.1.
mons sanctus Dei cognitionis celsitas 601.30.1.
mons sanctus Sion dicitur 173.45.1.
montem excelsum Ecclesiæ nobilitatem vocat 562.54.1.
montem vocat prophetæ hostium phalangem 838.3.2.
montes ad aquilonem, scelerum occasiones 601.36.2.
Montes Bethel quid 390.23.1.
montes commotos potentatu superbientes vocat 783.36.2.
montes conuallium quinam dicantur 397.26.2.
montes deserti sunt australes & boreales partes 232.17.1.
montes Israel prophetici libri 619.30.2.
montium & collium nomine etiam luci & delubra dæmonum designantur 391.20.1.
montium nomine cur viri perfecti intelligantur 410.30.1.
mors Christi quomodo per rorē & guttas trium dierum significata 410.5.1.
mors pestis vocatur 531.38.1.
mors quæ bello opperitur optabilior est, quàm quæ telis famis 512.40.2.
mortalis creatura cibo indiget, non immortalis 14.39.1.
mortalis creatura indiget liberorum procreatione ad conseruationem generis, non immortalis 14.15.1.
morticinia abominationum vocantur filiorum & filiarum mactationes, quas idolis offerebant idololatræ 470.54.2.
mortificationem in præsenti vita docent diuini sermones 422.57.2.
Moses admiranda illa non arte magica, sed diuina virtute fecit 59.11.1.
Moses diuinissimus sacra ornamenta & sanctum vnctionis oleum constituit 362.10.
Moses dux cōtra Aethiopes parta victoria duxit Aethiopissam regis filiam secundum Iosephum 68.7.2.
Moses frequenter concilianit Dominum his qui peccauerant 469.45.1.
Moses interpretem agens referebat Pharaoni diuina verba 568.44.2.
Moses legislator 712.32.2.
Moses quod vxorem alienigenam duxit, typus est

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi Domini 35.10.1.
Moses repræsentat legem, eaque vocatur Mosis nomine 85.24.2.& 88.12.2.
mos & consuetudo loquendi apud sacras scripturas 359.3.
Mosi apparuit in rubo angelus, ideil vnigenitus filius, magni consilij angelus 35.32.1.
Mosis manus extensa præfert typum eius qui pro nobis crucifixus est 42.41.1.
Mosis sepulchrum cur latere voluit Deus 85.22.2.
mulieres quoque pseudoprophetæ 546.43.1.
mulieres vocantur vrbes per translationem 555.52.2.
mulieris adulteræ quàm ingens crimen 362.27.
multi, pro omnes 727.47.1.
multitudo scelerum Iudæorum similis multitudini hominum orbem terrarum incolenti 535.30.1.
mundi corde Deum vident 542.12.2.
mundi corde potestatem conculcandi Diabolum accepere 601.55.2.
mundi fraus omnis ab anima Christi sponsa declinanda 375.47.1.
mundum scriptura diuina sæpe vocat agrum 36.12.2.& 388.33.1.
munificentia Nabuchodonosor 672.35.2.
munitiones rerum ventis comparantur 692.32.1.
murum debilem ædificat populus propter improbitatem 543.46.2.
myrrha condiuntur corpora defunctorum 400.24.2.
myrrha & thure diuinitas & humanitas Christi designatur 400.35.2.
myrrha & thure mors & resurrectio Christi designata 408.37.1.& 408.27.2.
myrrha mortuorum est propria 414.14.1.
myrrha quid in scripturis 380.18.1.
myrtus planta odorata est, habens vim morbos calidos refrigerandi 820.47.2.
mysteria diuina quibus pateant 413.57.1.
mysteria diuina vulgo inexplicabilia 415.54.1.
mysteria legis spiritalis, mysterijs legis naturæ longè excellentiora 394.20.1.
mysteria recondita sine studiosa oratione intelligi ne queunt 409.44.1.
mysteriorum diuinorum profunditas 423.20.1.
mysterium incarnationis Christi incomprehensibile 408.41.1.
mysterium Saluatoris occultum angelis 716.4.1.

N

Nabo idolum erat Moabitarum 495.48.1.
Nabot b Lapidibus obrutus 754.11.1.
Nabuchodonosor à Babylone profectus contra Iudæam 576.31.1.
Nabuchodonosor cum exercitu in Iudæam profectus 515. 39. idque simulac regnare incepit 655.38.1.
Nabuchodonosor cur non homo, sed aquila appellatus 359.9.
Nabuchodonosor dicitur Leo 455.13.1.& 456.54.2.
Nabuchodonosor Ioacim de muro præcipitari iussit 515.41.
Nabuchodonosor licet impiissimo aduentus Saluatoris nostri reuelatus fuit 72.53.2.
Nabuchodonosor regis iniustitiam nemo redarguebat 482.14.1.
Nabuchodonosor longus extensione, quia superbus & arrogans 359.30.1.
Nabuchodonosor rex Babyloniorum sacra vasa asportauit 650.2.
Nabuchodonosor solatus est Hieremiam 490.1.2.
Nabuchodonosor superbia 608.18.1.
Nabuchodonosor tota Asia potitus & Ægypto 672.2.2.
Nabuchodonosor venia dignus, Balthasar cur indignus iudicatus 685.41.2.
Nabuchodonosor vrbem & templum combussit 516.8.& 650.34.1.
Nabuzardan coquorum princeps 530.26.1.
Nabuzardan relicti is præfecit Godoliam 567.48.1.
Nabuzardan templum Dei incendit, & palatia regis, illustresque ciuitatis domos, & muros vrbis funditus euertit 503.2.2.
Nadab quis 435.36.2.& 437.22.2.
Nageb lingua Hebraica Auster vocatur 776.2.2.
Nagem Notum significat 573.1.2.
Nahum propheta Niniuitæ perniciem prædicit 795.24.
Naphta genus idoneum ad accendendum ignem 668.31.2.
Nardi adynguentum conficiendum necessitas & efficacia 379.14.2.
nasus sponsæ spiritalis qualis 437.2.1.
nationes aliæ seruierunt proprijs idolis, Iudæa omnes omnium gentium Deos adorauit 554.5.2.
natiuitas Saluatoris est veneranda bonum 483.47.1.
natura caprex ac cerui 390.7.2.
natura diuina incomprehensibilis 420.35.2.
natura diuina pati non potuit sed corpus passum est 422.18.1.
natura docet eadem esse contra legem 19.37.2.
natura docet colere & venerari oportere parentes 19.31.2.
naturæ humanæ instauratio fit per mandatorum obseruationem 447.37.1.
naturæ lex qua docuerit homines 569.57.1.
naturam non accusat Deus, sed voluntatem 459.2.2.
natura

natura nihil est immundum 55.47.2.
natura non est causa peccati, sed ignauia 512.15.1.
Nazaræi Deo consecrati appellantur 764.51.2.
Nazaræorum proprium caput non detondere, & vinum non bibere 589.18.2.
Nazaræus esse videtur propheta Ezechiel 589.14.2.
Nebrod Babylonem sibi subiecit 790.29.2.
Neemias Artaxerxis pincerna 709.44.2.
ne mihi talia eueniant, qualia iste passus est, prouerbium 567.19.2.
nemo suis relictis factis lætetur 154.21.1.
Nilus vnus, sed fossæ illius plurimæ 603.16.2.
Niniuæ vrbis incolæ piscinæ aquis completæ & redundanti assimiles 798.32.2.
Niniue ciuitas magna, in qua etiam regis Assyriorum regia fuit 777.22.1.
Niniue ciuitas magna, in qua habitant plus duodecies decem millia virorũ, qui ignorant dextram & sinistram 782.41.1.
Niniue ciuitas magna quasi itinere viæ trium dierum 780.22.2.
Niniue ciuitas sanguinum, mendax, iniquitate plena 799.47.1.
Niniuitarum pœnitentia 781.36.1.
Niniuitis perniciem prædicit Nahum 795.24.
Ninus apud Hebræos Niniue vocatur 659.11.1.
noctem sacræ litteræ sæpius calamitates appellant 108.8.1.& 125.27.2.
noctis nomine impetus Iudæorum significatus 417.50.2.
Noe filij orbem terrarum in tres partes diuiserunt Asiam, Europam, Libyam 550.10.2.
Noe ingredienti in arcam sequebantur feræ more ouium 3.27.2.
Noe inter feras versans incolumis euasit 262.22.2.
Noe vir pius & iustus 18.15.1.
nomen suum posuit vt testimonium Nabuchodonosor 673.3.1.
nomina diuina ab actionibus & efficacia diuini viri imponere consueuerunt 705.19.1.
non destituit propria prouidentia impiè viuentes Deus 662.5.2.
non humanis viribus regnum comparatum, sed à deo Nabuchodonosor concessum 660.21.2.
notæ & signa Christi sponsi 424.7.1.
notiones mentis Deum videntis quanam 402.10.2.
nouissimum Iudæorum regnum maximè imbecille 559 35.2.
nouo instrumento patefacto vetus absolutum est 816.27.2.
nouum testamentum datur credentibus 711.36.2.
nubes homines diuina gratia dignatos sacra nuncupant litera 197.28.1.
nubes pariunt, fulgura parientium dolores præmonstrant 670.4.1.
nucu fructus vitæ præsenti comparatus 433.20.1.
nuda litera non est adhærendum 15.3.2.
numen affectionis expers, & abiratum vacuum 531.50.1.
numen diuinum non est compositum sed simplex & incomprehensibile 505.1.1.
numeri millenarij mysterium 446.40.1.
numeri sexagenarij mysterium 402.7.2.
numerus centesimus cur perfectissimus 430.33.1.
numerus denarius perfectus 430.42.2.
numerus ducenarius quid significet 446.40.1.
numerus & ratio annorum septuaginta hebdomadum 710.26.1.
numerus millenarius pro qua multitudine positus 446.41.1.
numerus millenarius quid in Christo significet 446.40.1.
numerus octogenarius immobilitatem ostendit 429.27.2.
numerus senarius creationis mundi continet numerum 430.43.2.
numerus sexagesimus duplicem habet commendationem 430.31.1.
numerus sexaginta per reginas significatus 429. 55.1.
numerus tricesimus cur laudetur 430.29.1.
nuptiæ non dant liberos, sed qui nuptijs legem dedit 27.1.2.& 28.18.1.
nuptialem Christi communionem quinam æquantur 404.30.1.
nuptiarum Christi cum ecclesia quando facta commutio 404.42.1.

O

Obedientia gentium, Israel contumacia 524.33.2.
obliuio Dei impietatis causa 537.5.1.
obscurè & ænigmaticè cur iubetur propheta docere 587.36.2.
obscuritatis prophetarum causa 515.3.
obsidionem talem nullam sustinuit Hierusalem antè, qualem à Romanis post salutarem crucem 577.6.2.
obsignatio dictorum, Viuo ego 617.45.1.
Obstetrices solent infantibus sal adhibere 361. 12.
oculi columbæ quid designent in scripturis 382. 6. 1.
oculi corporis, figurarum & colorum constituti sunt iudices 514.6.
oculi Ecclesiæ sanctæ scripta prophetarum appellata 405.40.1.
oculi imbecillium affecti rerum decentiam non æquantur

Universidad de Deusto
Biblioteca

quuntur 514.8.
oculi mentis spiritalis rebus sensui iucundis non decipiuntur 382.30.1.& 382.27.2.
oculi pro mentis oculis 142.12.2.
oculi prudentiam astutiamque designant 694.11.1.
oculis rectè valentes rectè iudicant 514.7.
oculi sponsæ cur columbini appellantur 405.7.1.
oculi sponsæ spiritales & admirandi 410.5.3.
oculus pro mente 112.46.1.
odorari pro suscipere, approbare 769.39.1.
odore iucundo cur fragrare dicatur Christus 385.21.1.
odor vestimentorum sponsæ quantus 411.6.2.
Oestrus siue asilus, vulgo tabanus, musca vaccis infestissima 738.18.2.
offensiones & abominationes idola nuncupat Deus 531.18.1.
Og eubile ferreum erat 17.30.2.
de familia Raphaim erat 17.34.2.
Og ferreo lecto vtebatur ob corporis magnitudinem 237.6.2.
Olda prophetissa 267.44.2.
oleo vngebantur sacerdotes 552.38.1.
oleum sacerdotale ex variis rebus odoriferis compositum erat 334.6.1.
oliua in similitudinem iustorum adducitur 808. 20. 1.
oliuam formosam vocauit Deus Iudæos, vt inuitaret ad ferendos fructus 464.34.2.
Olla pro pœna in sacris literis accipitur 202.34.1.
omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit 677.45.2.
omnis genita natura non solùm rationalis, sed etiam rationis expers ad cantum inuitatur 669. 25. 2.
omnis hominum natura Deo comparata nihil est 679.51.2.
Onias Menelai filius 721. 11. 2.
Onias princeps sacerdotum 721.10.2.
Ωψ nomen idoli in Bethel 738.37.1.
Oolla & Ooliba mulieres Aegyptiæ insignes 582. 9. 2.
opera fidem perfectam reddunt 445.11.2.
opera per translationem cur pesuli vocati 420.43.1.
Ophaz aurum nitidissimum 714. 47. 1.
Ophni & Phinees propter arcam interfecti 652. 1. 1.
opiniones propriæ contempto Spiritu sancto ac sanctis patribus minimè consectandæ 358.34.
opus vnum quodque iudicatur ex facientium intentione 23.36.1.
oracula prophetarum per vocem sponsi arripienda 589. 54. 2.
oratio & preces necessaria cupienti ad scripturæ cognitionem peruenire 357.23.& 409.46.1.
orationes diuini spiritus non sunt condemnandæ obscuritatis 515.16.
ordinari charitatem quomodo intelligendum 386.21.2.
ordinarij & satrapæ quærebant occasionem contra Danielem 688.2.1.
ordinarij qui vocentur 687. 26.2.
ordines angelici à materia remotissimi 446. 6. 2.
ordines piorum multi ac varij 430. 17. 1.
ordines saluādorum tres, filiorum, mercenariorum, seruorum 429.7.1.
ordinum angelicorum discrimen 559.33.1.
ordo admirabilis precum Danielis 707.5.2.
ordo creationis mundi 670.25.11.
Orientis omnis à Scythica gente Theodoreti memoria occupatus 633.39.1.
ornamenta colli sponsæ quid designent 410.1.2.
ornamentum spiritalis animæ præcipuum caritas 410.9.2.
Oronaim vrbs erat Moabitarum præclara 495.3.2.
osculorum vocabula quo sensu in scripturis intelligenda 367.14.1.
osculum in scripturis non oris cum ore, sed animæ pij cum diuino verbo coniunctionem significat 368.8.1.
Osee cur Dominus comparat ad ducendam impuram & impudicam vxorem 733.27.2.
Osee filius Beeri 733.5.1.
Osee quid tractet 732.9.
os loquens magna 694.23.1.
ossa succensa pauperes oppressos vocat 588.4.1.
oues credentes Dominus nuncupat 293.45.1.
oues ratione præditas quomodo regat & nutriat Spiritus sanctus 426.33.2.
ouile vnum effectum ex Iudæis & gentibus Ecclesia 619.18.1.
Oziæ duos & quinquaginta annos rerum summam tenuit 762.25.1.
Oziæ gubernacula regni sui suscepit vicesimo septimo regni Hieroboam anno 762.46.1.
sub Oziæ terræmotus factus 438.16.2.

P

Pacis commoda sunt agriculturæ, plantationes, nuptiæ, festa & multa alia 479.2.1.
Pæana canere & choros ducere 435.33.1.
Palæstra instar Dominus vngit prophetam 527. 28.1.

Palæstina dicitur omnis terra 456.5.1.
Palæstinæ vrbes omnes instauratæ 625.37.2.
Palæstinorum facultates depredati sunt Hebræi 552.35.2.
pallij nomine cur ratio naturalis designata 420. 32. 2.
palmæ cur assimilata sublimitas sponsi 439.55.1.
panis Christi qualis 417.20.1.
parabola, sermo ænigmate inuolutus 183. 3.1.
paradisum Deus plantauit ad Edom 11.4.1.
paradisus non solum malorum punicorum, sed etiam aliorum fructuum non expers 413 14. 2.
paradisus orbis terrarum 608.58.2.
paradisus vocatur Hierusalem 600.30.2.
pardali Alexandex Macedo comparatur 693.31.1.
pardorum nomine quinam intelligantur 410. 40.1.
Parthemim electos Symnachus interpretatur 652.21.2.
Parthemim virgines 652.20.2.
parum cornu Antichristus, à parua Iudæorum natione profectum 696.45.1.
Paschæ festum cur Deus præcepit celebrare paratis ad fugam 40.1.1.
Paschæ variæ interpretationes 40.16.1.
Pascha renocat in memoriam exitum ab Aegypto & liberationem 296.14.1.
Pascha quid 714.22.1.
Φασεχ. Hebraicè significat saluationem primogenitorum 40.22.1.
passionis Christi arcanum ab homine comprehendi nequit 408.41.1.
passio Saluatoris ipsius permissu absoluta est 562.11.2.
passio Saluatoris prædicitur 513.37.1.
pastophorium 638.44.1.
pastores Reges & sacerdotes vocantur 618.6.1.
pastores vocantur perfecti spiritales, atque etiam reges ac principes 458. 50.2. & 463. 55.2. & 499.15.2.
pastorum ignauia nullam ouibus ad se defendendum relinquit excusationem 620.2.1.
pastorum imprudentia causa est erroris ouium 464.4.1.
pastus bonus euangeliorum doctrina 619.40.1.
paterna virtus sæpe etiam filijs peccantibus proficit, & prauitas patrum filijs similibus pœnam adauget 296. 14. 1.
patres comederunt filios, & filij patres in obsidione Babyloniorum & Romanorum 530.51.2.
patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt 563.19.1.
patres Iudæorum Abraham & Isaac & Iacob pietate resplenduerunt 582.46.1.
patriarchæ cur puteis sæpe diuersa nomina imposuerint 11. 31. 1.
Paulus Apostolus de tribu Beniamin à Rachel oriundus 645.35.2.
Paulus cum Sila verberati Deum laudant 666. 7. 2.
Paulus omnium sanctorum minimus 671.6.1.
Paulus quot & quibus gentibus salutaria dogmata attulerit 307.20.2.
pauperes sunt, qui diuinæ cognitionis opes non possident 456.31.2.
pax quid 403.32.2.
pax vobis multiplicetur, epistolæ initium 690.30.2.
peccantibus præcipere & consulere conuenit 538. 35. 1.
peccata eleemosynis redimenda 678.39.1.
peccata nostra diuidunt inter nos & Deum 512.31.1.
peccati agnitionem virtutis beatificatio subsequitur 287.10.2.
peccati fructus est probrum 826.11.2.
est pudor 311.51.2.& 454.10.1.
peccati vis minimè naturalis est 188.17.1.
peccator ad iustitiam reuersus salutem consequetur 616.5.2.
peccatores nomine hædorum intelliguntur in scripturis 375.25.2.
peccatores omni studio & cura quomodo præcepto Domini compellendi 375.13.2.
peccator vitam ex resipiscentia percipiet 564 53.2.
peccatorum duplicationem vltionem appellat Dominus 470.53.2.
peccatum à principio imperium in naturam habuit 188.1.1.
peccatum consummatum quid 708.33.2.
peccatum Dei odium conciliat, iustitia pacem constituit 843.28.1.
peccatum est causa malorum 463.45.2.
inter Peccatum & impietatem multa est differentia 152.5.1.
peccatum non agnoscere eum qui iniquè agit, extremæ dementiæ 461.20.1.
peccatum omnium rerum tristium causa 291. 10. 2.
peccatum quem dignum flagellis facit 165.3.2.
peccatum spinæ nominatur 153.37.1.
pectus cordis penu 601.13.1.
pedes exercitum & milites significant 693.29.2.
pennæ acumen naturæ significant 519.34.1.
Pentecoste denotat ingressum in terram promissionis 46.8.1.
in Pentecostes die Spiritus effusus fuit 758.15.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

per ænigmata diuina dicuntur & scribuntur, ne omnibus perspicua sint, quæ reuelantur sanctis 708.24.1.
per antiquitatem significatur æternitas, sapientia, manifestitudo Dei 694.37.2.
per aquam & spiritum regeneratio cõ orbi terrarum est impertitus Christus 643.41.1.
permißu Dei mala futura 574.35.2.
perpetuus & nulli mutationi obnoxius Deus 690.50.2.
Persa & Indi & Aethiopes alijs habitibus suos Deos armant 583.6.1.
Persa non fororibus solùm, sed matribus etiam & filiabus nuptiarum lege permiscentur 59.29.2.
Persæ omnium crudelißimi in puniendo 692.30.2.
Persici regni euersio 698.48.2.
personarum duitas & æqualis ostenditur 823.25.1.
perspicua facta oracula prophetarum euentu rerum 515.14.
peßulorum nomine cur significata opera 420.3.1.
pestes terræ vocantur Babylonij 535.56.2.
petræ nomine appellatur fidei pietas 395.37.1.
petra solidam fidem & non imperfectam significat 50.30.1.
petra solida nouum testamentum dictum 395.38.2.
petra vocata est Christus, quia typus erat Christi 41.31.2.
Petrus ab Hierosolyma vsque ad Romanam vrbem profectus docuit 307.47.2.
Petrus Apostolorum princeps cur per crura sponsi intelligendus 426.3.1.
Petrus & Ioannes digni habiti pro nomine Iesu contumeliam pati 666.4.2.
Petrus & Paulus cur comæ Christi appellati 435.15.2.
Petrus infirmus corroboratus 619.50.2.
Pharao Aegypti rex venit auxilio Iudæis 561.45.1.
Pharao Echao rex Aegypti 649.42.
Pharao Nechao Aegyptiorum rex Iosiam bello captum adduxit 566.54.1.
Pharaonis animum Deus non effecit durum & reluctantem 37.29.1.
Pharaonis contumaciam noscens Deus longanimitate vsus est 523.1.2.
Pharaonis arrogantia reprehenditur 603.18.2.
Pharaonis cor est obfirmatum, & Aggrauatum est cor Pharaonis, spontaneam denotant animi voluntatem 36.4.2.
Pharaonis exercitus quo modo à Deo superatus 376.5.2.
Pharao nomen est generale, significans maiestatem regiam 492.55.2.
Pharao Vaphres rex Babylonis 606.42.1.
Phares denotabat populum Iudaicum 29.26.2.
Pharisæi & Saducæi olim sterilis appellari poßunt 808.17.1.
Phegor nomen idoli 73.52.1.
phialæ aromatis cur genæ appellatæ 422.43.2.
Philadelphia in Arabia Aman indigenarum lingua appellatur 372.38.1.
Philippus apostolus vtrorumque Phrygum errorem redarguit 307.45.2.
Philippus Aridæus dictus Alexandri frater 693.45.1.
Phinees fecit eadem pro honestate & pietate propugnationem suscipiens 733.53.2.
Phoa Assyriorum rex 732.17. & 739.37.2.
Phrygia domus Thorgoma 596.38.2.
pietas est omnium bonorum conciliatrix 155.42.2.
pietas omnibus rebus anteponenda 691.26.1.
pietas principis subiectis populis prodest 663.34.1.
pietatem erga Deum obseruans Daniel regum sibi benenolentiam conciliarat 688.19.1.
pietatem nihil prodest obscurare 687.1.2.
pietatis magistri quidam quartam bestiam regnum Macedonicum vocarunt 698.25.1.
pietatis præcones per ignitos carbones quasi per rosas incedebant 666.47.1.
pigmentaria designant docendi argumenta 418.49.2.
pigritia quantum detrimenti pariat 422.44.2.
pij homines Deum vbique venerantur 653.10.1.
pij homines lugent populi scelera 538.44.1.
py offendunt & peccant sed resurgunt 565.56.1.
Pilatus imagines interdictas in templum intulit 712.37.1.
pilus quid in scripturis 361.32.
piorum hominum honor est seruire Deo 204.15.1.
piorum hominum quale studium & desiderium 433.8.1.
piorum ordines distinxit Paulus 727.9.2.
piscatores multos habebit aqua salutaris 644.9.1.
pisces adglutinatos subiectos Pharaoni appellauit 603.50.2.
pisces vocantur filij aquarum 748.15.1.
planta pacis 621.54.2.
pluuia doctrina sæpe vocatur in diuina scriptura 621.40.1.
pluuiam doctrinæ per sanctos prophetas Iudæis adhibebat Deus 580.42.2.
poculum & vinum punitio vocatur 805.26.1.
pœna diuinæ cognitionis magistra 532.9.2.
pœnarum causas ostendit Deus 532.54.1.
pœnarum dilatio non erit 533.34.2.
pœnas minatur clementia Dei ne pœnas inferat 533.16.2.

pœnas non exegit à Iudæis Deus, ne nomen suum polluereturin gentibus 568.35.2.
pœnitendi ianua est clausa ijs, qui hinc demigrarunt 111.22.2. & 112 28.1.
pœnitentes per caprarum greges poßunt intelligi 405.35.2.
pœnitentia Dei nihil aliud est, quàm mutatio dispensationis eius 18.33.1.
pœnitentia Deus pollicetur mercedem 483.56.1.
pœnitentia disciplina quid præstet 432.42.2.
pœnitentiæ modus præscribitur 757.32.1.
pœnitentiæ prædicatio qualis 394.4.2.
pœnitentiæ quibus nullus locus datur 431.6.1.
pœnitentia extinguit ignem indignationis iræ diuinæ 455.2.1.
pœnitentiam falsam Deus non iuuetur 459.32.2.
pœnitentia peccatoris diuinam sententiam mutat 616.36.1.
pœnitentia rursus pulchram reddit animam 373.9.1.
pœnitere quo pacto Deo tribuatur 456.10.1.
pollicitationes omnes in Christum referuntur 377.18.2.
pomi & lilij differentia 384.19.2.
pomo Christus sponsus comparatus 384.34.2.
pollui eorum donis suis, quid 570.55.2.
pondus indigentiam significat 529.15.1
pontifex semel in anno ingrediens Sancta sanctorum præfigurat dispensationem Saluatoru secundum carnem 59.23.1.
pontificatus maximus venalis factus 710.29.2.
pontifici soli licebat ingredi in sancta sanctorum, idque semel in anno 509.18.1.
populi impietate ad proprium quæstum abusi prophetæ 545.54.1.
populum suum beneuolus Deus populum vocat, sed propter scelera domestico nomine non vtitur 614.22.2.
populus electus est Dei hæreditas 155.4.2.
populus Israelita prosponsa Domino copulatus 589.28.2.
populus nouus gentium mari comparatus 644.31.1.
populus vnus erant Iudei omnes ab Israele & Abraham oriundi 527.54.2.
portentum & signum prophetæ Ezechiel Iudæis 543.48.1.
poßessio eorum quæ sunt in promptu contemnitur 515.5.
posteriora Dei, diuinæ dispensationes & beneficia 525.50.1.
potentes per reptilia & volatilia, pauperes per pisces prædicuntur 737.39.1.
potentia agri vim diuinæ caritatis indicat 421.3.2.
potentiæ actiuæ & speculatiuæ 421.25.1.
potentiæ passiuæ cur per digitos significatæ 420.29.1.
potestates diuinæ non omnia quæ sunt Dei comprehendunt 519.26.2.
potestates, quæ cerni nequeunt, imaginibus carent 519.7.2.
potestates vltrices initium facere iubentur à sancto 538.14.2.
potestatum angelicarum obedientia 519.41.2.
præcepta & iustificationes eadem sunt diuersis nominibus appellata 569.8.1.
præcepta legis per montem Sion significata 410.29.1.
præcepta non bona quæ intelligantur 570.25.2.
præcepta prophetæ Dei voluntatem vocat 782.26.1.
præceptis diuinis oues ratione præditas regit Christus pastor formosus 797.35.1.
præceptorum doctrinam expandit Deus quasi alas, & cooperit iniquitatu nuditatem 552.7.1.
prædicatio euangelica cur reclinatorij nomine dicta 405.28.1.
prædictiones calamitatum crebræ molliunt aduersarios 533.22.1.
præfectus certaminis præmia vt voluit distribuit 669.6.1.
præmia ferat vnusquisque per mentis optione 527.50.1.
præmiorum spe incendantur Christi discipuli ad iustitiæ opera 414.50.2.
primis legum transgressoribus cur sine venia supplicia sæpe infligantur 13.22.2.
primogenitos dæmonibus offerebant 571.2.1.
princeps Israel Michael 715.38.2.
princeps regni Persarum Archangelus 715.52.2.
princeps sacerdotum vocatur in scriptura magnus sacerdos 816.10.1.
principes vocantur Dij 245.37.1.
principum pietas quantum iuuet subditos, quantumque noceat carere principe, aut è diuerso principum improborum imperio regi 95.58.2.
pristina beneficia commemorantur ad significandum gratum animum 706.38.2.
pro alijs peccatis Iudæi luerunt supplicia, & veniam impetrarunt, pro crucis facinore nondum 708.38.2.
pro antiquo dierum posuerunt quidam interpretes, antiquus dies 694.15.2.
prodigia quæ antecedent diem Domini 758.51.2.
profanum non impium vocat, sed id quod commune est, & à rebus diuinis distinctum 581.19.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

profundum calicem ob calamitatis magnitudinem, latum propter septuaginta annorum tempus nominauit 586.21.2.
promissio Christi expers mendacij 640.37.1.
promissio Isaac Domini & saluatoris nostri Iesu Christi ortum secundum carnem continet 521.17.2.
propagarunt Iudæi impietatis ramos 537.22.2.
propagines vocauit prætores & duces 608.3.1.
prophetæ ante captiuitatem tempora Regum Iudæ atque Israel ascribebant, post captiuitatem quòd Iudæi sine regibus essent, Persarum regum tempus Aggæus ascribit 815.36.1.
prophetæ cur fortitudines agri appellati 388.38.1.
prophetæ & apostoli custodes ciuitatis, id est, ecclesiæ dicuntur 399.13.1.
prophetæ & apostoli per columnas & bases significati 403.1.2.
prophetæ & pseudoprophetæ, apostoli, & pseudoapostoli & pseudochristi in diuina scriptura expressi 374.2.2.
prophetæ falsi auferentur 544.36.1.
prophetæ falsi reprehenduntur 581.3.2.
prophetæ illi duodecim cur sub vnum volumen subiungantur 731.17.
prophetæ illi quos minores vocant quo tempore singuli prophetarint 731.20.
prophetæ non simpliciter historiam conscribunt, sed prophetias quibusdam temporibus factas 607.31.1.
prophetæ proprium futura præscire & prædicere 648.28.
prophetæ prudentia simplices & moribus admirandi per oculos sponsi designantur 425.19.2.
prophetæ recte nubes vocantur 823.43.1.
prophetæ rerum occultarum & arcanarum cognitione fruebantur 371.4.2.
phophetæ Samaria, prophetæ Baalpalam vocabantur 476.12.2.
prophetæ suis carminibus quid celebrent 366.16.1.
prophetæ Daniel euangelicè potius quàm prophetice & enigmatice locutus 693.48.1.
prophetarum æquiuocatio tollitur 543.12.1.
prophetarum oracula per vocem sponsi accipienda 389.54.1.
prophetarum oraculis accusatio Iudæorum continetur, & bona gentibus promittuntur 515.7.
prophetas intelligere non omnibus est facile 647.7.
prophetia duplex, & altera Iudæis, altera omnibus hominibus conuenit 621.22.2.
prophetiæ Hieremiæ non sunt vbique ex ordine posita 474.16.1.
prophetiæ proprium futura vt præterita dicere 574.12.2.
prophetia Hieremiæ & Zachariæ mendacio caret 704.41.2.
prophetia per aquilam significatur 519.12.2.
prophetico munere spoliati Iudæi 627.53.1.
propheticum munus defecit à Iudæorum natione 709.26.1.
prophetis & Apostolis præter Angelos nihil perfectius 363.33.
propinqui sponsi quinam 416.34.2.
propitiatio nostra Christus 641.3.1.
proprietates ires in vna natura nos contemplari docet Apostolorum doctrina 637.51.1
proprium est perfectorum hominum totum cor Deo dedicare, & omnem mentem ipsi consecrare 116.3.1.
propugnaculum animæ vbi 395.54.1.
propugnaculum lex antiquæ appellata 395.38.2.
Proselytarum filij octaua die circuncidebantur 645.30.2.
Proselytis circuncisis licebat ingredi in exteriorem templi aulam 509.23.1.
prouidentia Dei auri & argenti distinctionibus & similitudinibus designatur 378.45.2.
prouidentia dei manifestius declaratur in rebus, quæ videntur aduersæ 26.51.2.
prouidentia diuina moderatur cuncta 424.7.2.
prouidentia diuina quadruplici facie notatur 519.33.1.
prouidentia nostri clarè ostenditur 512.12.1.
prudentia & simplicitatis officia 434.39.1.
prudentia virtutum omnium rationes summatim continet 415.19.1.
psalmi, hymni & odæ in scripturis multæ 365.45.1.
psalmi septuagesimi primi locus exponitur 401.20.2.
psalmorum conditor Dauid 403.49.1.
psalmorum inscriptiones quidam falsas esse dixerunt 101.39.
Pseudochristum Iudæi expectant 834.35.2.
Pseudoprophetæ dicuntur aliquando prophetæ 450.28.2.
Pseudoprophetarum tres sunt differentiæ 477.11.1.
Ptolomæi in sacris Euangelijs prædicti 725.32.
Ptolomæo Lagi Aegypti commissa gubernacula 693.40.1. & 700.39.1.
Ptolomæus ab Antiocho victus 725.1.2.
Ptolomæus Epiphanes 718.23.2.
Ptolomæus Philometor 721.20.2.
Ptolomæus Philopator 718.3.2.
Publicanus & meretrix & latro vt contriti colligari 619.43.2.
pudendis equorum & asinorum impietatem, & multorum deorum superstitionem comparauit 584.7.2.
puellas virginitatem exercentes & diuinam symphoniam Deo offerentes Dauid vocat iuuenculas tympanistrias 215.51.1.
pulchritudini operam dare solebant diebus festis dæmonum 436.27.1.
pulchritudo Christi qualis 382.31.2.
pulchritudo Nabuchodonosor quæ 609.6.
pulmones confuere quid 546.11.2.
punicorum malorum radices non facile diuelluntur 414.27.2.
puteus aquæ viuentis quid in scripturis 415.50.1.

Q

Quadruplicem materiam in vna vidit imagine Nabuchodonosor 697.21.2.
Quadruplici materia quatuor regna significantur 658.54.2.
Quadruplex facies diuina prouidentia 519.28.
Quam particula quid in Psalmo lxxij. & lxxxiij. significet 756.1.1.
Quarta bestia Romanorum regnum significat 693.10.2. & 698.6.2.
quarta mensura diuini Ioannis Euangelium indicat, quod theologiam continet inaccessam 643.33.2.
quatuor alæ terræ Israel tantùm significant 733.35.1.
quatuor capita regni diuisionem post Alexandrum factam significant 693.37.1.
quæ vocet signa scriptura vt in Gene. In signa & in tempora 3.27.1.
quercetum ferarum receptaculum 573.17.2.
quercus natura qualis 573.14.2.
quid per Cherubim intelligendum in Genesi 15.26.2.
quid sit illud in Gene. Ad imaginem nostram 6.52.2.

R

Raab & Chananæa & meretrix fuit 251.21.2.
Raab figuram gessit Ecclesiæ 88.29.2. & 406.10.1.
Rabbath vocat Ammam metropolim, quæ nunc in Arabia Philadelphia voce Græca, Syrorum lingua Amman appellatur 764.6.1.
Rab-saces Hebraica voce vrens blasphemauit Deum 466.26.1.
*Rachel idola rapuit, vt patrem liberaret ab impio Dæmonum cultu 28.5.2.
Rachelis sepulchrum est in hippodromo Chaphratha, quâ venitur in Ephrata 785.41.1.
Rachel typus erat ecclesiæ 28 37.2.
Radere capita prohibentur sacerdotes 641143.2.
Rama erat Beniamitica tribus 483.40.1.
Rapsacis furor 190.42.1.
Rapsacis impietas 251.10.1.
ratio animi rectè affecta rectè iudicat, secus malè 515.9.
ratio cur per torquem colli designata 411.45.1.
ratio quinque sensibus præst 402.14.2.
rationis vis cur per collum designata & turrim eburneam 438.16.1.
Rebecca beata 716.32.2.
Reblatha pagus est in regione, quæ dicitur Emesa 455.4.2.
Rechabitæ etiamsi haberẽt liberos, parui pendebant possessiones 487.48.1.
Rechabitarum prompta obedientia 487.44.1.
reclinatorij nomine cur dicta Euangelica prædicatio 403.38.1.
reclinatorium Christi dicitur mentis ipsius tranquillitas 403.24.2.
regia Dei quid 403.35.2.
Regi attribuunt dementes, quæ soli Deo conueniunt 688.11.2.
Reginæ nomine intelliguntur animæ in virtute perfectæ 370.13.1.
Reginam cæli Venerem vocabant Iudæi dum essent in Aegypto 492.9.2.
Reginarum sexaginta nomine quinam intelligendi 429.39.1.
Regio viuorum quæ sit 306.26.1.
Regium honorem assecuti Iudæi 552.49.2.
Regna terræ omnia deficiunt 698.7.1.
Regni Iudæorum & sacerdotij finis prædicitur 618.48.2.
Regno, prophetia, sacerdotio priuari Iudæi 667.47.2.
Regnorum liber vocatur, quod recenseat ea, quæ temporibus Regum contigerunt 94.18.2.
Regnum cælorum dignis præbebitur 662.11.1.
Regnum Dei non est in sermone, sed in opere 316.11.1.
Regnum Dei principio & fine carens 639.40.2.
Regnum Dei solum perpetuum 674.49.2.
Regnum Dei successione carens 674.56.1.
Regnum diuini numinis diuinum est, origine carens atque interitu 64.43.1.
Regum successiones per statuam ostendit Deus Nabuchodonosor 673.47.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

velicatio cordis atque duricies à nobis ipsis proficiscitur 36.29.2.
remedia multa salutaria adhibuit Deus Nabuchodonosor 673.45.2.
remedium vulneri consentaneum adhibet Daniel 678.37.1.
remissio peccatorum per sanctum baptisma credentibus suppeditatur 152.32.2.
remuneratione futura percipitur latitia 415.6.1.
renes vocantur cogitationes 113.25.2. & 143.49.1. & 227.48.2. & 341.1.1. & 465.1.2.
resinam potissimum excolit Galaad 493.43.2.
resurrectio 727.15.1.
resurrectionem docuit diuus Archangelus Danielem 729.21.1.
resurrectionem suo præconio cõmendant adolescentes 670.48.1.
resurrectionis corporum nostrorum facilitas 629.5.1.
resurrectionis figura ossa fuere 629.46.1.
resurrectionis spem indicat Moses 34.17.2.
resurrectio Seruatoris designatur 740.29.1.
rete vocauit Deus hostes 343.19.2.
reuelationem quatuor bestiarum ponit Daniel 691.19.2.
reuelationes diuinas horroris plenas vidit Ezechiel 516.37.
Rex Aquilonis 719.45.2.
Rex Austri 718.55.1.
Rex in æternum viue, vsitata regum salutatio 683.27.1.
Rex qui omnes in suam ditionem redegerat Iudæum captum adorat 662.40.2.
Rhaamoth, aromata 597.19.1.
Rhabat duplex 576.34.1.
Rhamnus spina est & maxima, & veluti arbor 198.39.1.
Roboam filius Salomonis 562.37.1. & 732.9.
Roboam regnante diuisa fuerunt tribus 326.19.1. & 527.52.2. & 582.26.1. & 732.9.
Romani Iudæos debellarunt 466.1.2.
Romani omnium gentium imperio potiti 692.27.1.
Romani per legatos imperant Antiocho, vt ab Aegypto discedat 722.48.1.
Romani quindecim annis temporis conuersionem notant 517.7.1.
Romani subiectis populis maiora imposuere tributa 693.27.2.
Romanorum ciuitas conflata ex pluribus nationibus 693.12.2.
Romanorum potentia à Daniele prædicta 648.37.
Romanorum regnum Daniel tropicè propter fortitudinem & infractum robur nominat ferrum 107.5.1.
Romanorum regnum illustrius superioribus omnibus fuit 693.34.2.
Romanorum regnum omnes nationes superauit 661.11.1.
romphæa gladius 529.43.2.
ros Christi est hominum medicina 418.29.1.
rubigo quid sit 739.38.1.
& tropicè cur rubigo significet hostes, ibidem.
rubus ardens & non exustus quid denotet 37.48.1.

S

Saba & Rhegma Aethiopiæ gentes 597.27.2.
Saba gens est Aethiopica 68.24.2. & 224.14.1.
Sabat vndecimus mensis apud Hebræos 820.47.1.
Sabbata distinxit Deus à præceptis & iustificationibus 569.17.1.
Sabbato Deus quiescere iussit, sed non opus spirituale prohibuit 77.12.1. & 263.5.1.
Sabbatorum otium præscriptum Iudæis à Deo, vt à gentium institutis distinguerentur 597.30.1.
Sabbatum sola Iudæorum natio obseruabat 597.3.2.
Sabir 725.14.2.
Sabir terra 720.50.1.
Sacerdos summè iustus esse debet legum diuinarum administer 843.34.1.
sacerdos temperantiæ typus esse debet 60.1.2.
sacerdos vt lepram discernit, ita peccatorem iudicem ipsum esse oportet 56.48.1.
sacerdotali munere fungentibus præcipitur, vt spiritali doctrina vineam Ecclesiæ irrigent & tueantur 445.50.2.
sacerdotali veste indutos sacerdotes nefas est à populo contingi 639.3.2.
sacerdotes bubus assimilantur 808.33.1.
sacerdotes contra legem creabantur 710.24.2.
sacerdotes dicuntur magnates & optimates 456.29.2.
sacerdotes & Doctores patres vocauit Daniel 705.56.1.
sacerdotes nudis pedibus sacrificia peragebant 35.26.2.
sacerdotes primo loco ponuntur, quia ipsis commissum est diuinum ministerium 670.39.1.
sacerdotes qui portabant arcam fœderis repræsentant Ioannem Baptistam 801.48.1.
cur Sacerdotibus præceperit Deus tubis vti 243.42.2.
sacerdotibus solis erat datum canere tuba 67.7.1. & 355.29.2.
sacerdotibus solis licebat ingredi in sancta anteriora 509.20.1.
sacerdotibus tantùm conueniebat offerre sacrificia 662.48.2.
sacerdotio in omnem vitam fungi lex iubebat 710.24.2.
sacerdotium & prophetiæ dona extincta apud Hebræos 535.6.2.
sacerdotum ordo est veluti quædam Ecclesiæ facies 177.56.1.
sacerdotium & prophetia spiritus dona 518.25.1.
sacerdotium per vitulum significatur 519.10.2.
sacerdotium secundum ordinem Melchisedech datum est nobis dato nouo testamento 486.47.1.
sacerdotum munus, populum erudire, & tanquas ac lotes iudicare 642.2.2.
sacerdotum princeps quæ gestaret 601.10.1.
sacerdotum terram à præstatione illa communi Aegyptiorum Ioseph immunem reliquit 31.1.2.
sacra scriptura hominum natura sæpe sermones metitur 321.38.2.
sacræ scripturæ idiomata nouisse opus est 557.7.2.
sacræ scripturæ mos est à parte totum demonstrare 177.47.1.
sacræ scripturæ nihil debemus addere extraneum 54.31.2.
sacram scripturam quidam accusare aggressi sunt, & præcipuè Prophetarum oracula, veluti obscuritate operta 514.22.
sacra scriptura exercitationem loquendi assiduam meditationem vocat 193.13.1.
sacra scriptura loquitur vt hominibus expedit 18.32.2.
sacra scriptura metitur docendi rationem ex discipulis 1.9.1.
sacra scriptura non ædificium, sed Reipub. statum speciosum nominat 181.5.1.
sacra scriptura terram incultam sæpius gentes nuncupat 212.37.1.
sacrificans Deo secundum legem instar terræ virentis germinabit 551.26.2.
sacrificia à lege diuina olim vno loco circunscripta 668.1.1.
sacrificia ex sincero affectu non oblata non suscipit Deus 744.8.2.
sacrificia quæ idolis immolabantur per quid significata 361.23.
sacrificijs Deus non eget, sed suscipit mentis nostræ infirmitati subseruiens 740.23.2.
sacrificium Deo gratum & acceptum, mentis modestia 189.17.2.
sacrificium Isaac vmbra erat dispensationis pro nobis facta 24.53.2.
sacrificium laudis Deo gratius, quàm iuuenci & pinguis vitulus 219.40.2.
sacrificium secundum legem ablatum, cùm Saluator noster emisit spiritum 711.43.2.
sacrificium verum agnus immolatus, qui tollit peccata mundi 711.39.2.
Sadoc genus patriam pietatem seruauit 641.31.2.
sæculi populum mortuos vocat 594.14.2.
sæculorum nomen repetunt sancti, vitæ infinitæ Dei bonitate 671.39.1.
sæculum non semper tempus infinitum, sed etiam de finitum significat 45.8.1.
sæculum vocat scriptura etiam breue tempus 594.56.2.
sagenas explicare piscatores quid 593.3.2.
sagittæ electæ nomine quis in scripturis intellegatur 386.45.
sal animæ dijudicandi facultatem denotat 53.4.1.
sales doctrinæ non accepit Iudæa 551.45.1.
sales iudicium rationis 641.40.1.
Salmanasar Samariam & finitimas vrbes in seruitutem redegit 513.30.
Salmanasar vastitatem intulit Samariæ 745.37.2.
Salmanasar vt successit Theglaphalasar, Samariam cepit, & tribuum decem reliquias in Assyriorum terram abduxit 732.21.
Salomon à patre edoctus scripsit 364.20.
Salomon Christi typum gessit 401.15.2.
Salomon cur Ieroboas appellatus 401.37.1.
Salomon Dauidis filius 562.36.1.
Salomon Dauidis filius quænam scripserit 365.8.2.
Salomon de qua sapientia locutus est 387.16.2.
Salomon Ennemorum celebritatem peregit 640.2.1.
Salomon Idumæos captiuos fecit 763.43.1.
Salomoni à Tharsis afferebatur aurum 714.50.1.
Salomonis doctrina velut quadam scala 364.12.
Salomonis & Chiram Tyri regis fraternus amor ad ædificandam templum 763.7.2.
Salomon mortuus 401.13.2.
Salomon pacificus interpretatur 223.52.1. & 401.1.2.
Salomon propheta mirabilis quas virtutes siue ordines & gradus in animabus aspexit 429.5.1.
Salomon sapiens quid in suis carminibus descripserit 365.42.2.
Salomonis vestimenta qualia 372.35.1.
Salomonis volumina quot 364.6.
sal quid in scripturis 361.13.
saluandorum ordines multi 415.23.2.
saluati vocantur reliquiæ 791.4.1.
Saluatoris passio prædicitur 513.37.1.
Saluator noster de monte Oliuarum assumptus 542.7.1.
salus adhæret timentibus Deum 249.49.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

salus hominum ex sola dei misericordia pendet 814.17.2.
salus per Ecclesiam nobis prouenit, qui verò extra illam sunt, non fruuntur vita aterna 89.23.1.
Samarie excidium prædicitur 751.47.2.
Samariam nominauit Oollam 382.32.2.
Samuel interfecit Agag 734.13.1.
Samuel maximus propheta 649.9.
Samuel precibus suis tempore messis copiosam pluuiam adduxit 469.49.1.
sancta eorum cur? & non sancta mea dixerit Deus 535.40.1.
sancti adolescentes flammam contempserunt 669.3.1.
sancta non solum precepta legis sed etiam templum sibi dicatum vocat Deus 531.15.1.
sanctificabor quid 572.45.2.
sanctificatio parua quid 541.10.2.
sanctifico verbum pro segrego 449.9.1. & 465.38.2.
sanctificatum propheta vocat, quod in aliquid seiunctum est & separatum 760.18.1. & 809.47.2.
sanctis Altissimi regnum aternum tradetur 698.8.1.
sanctorum proprium est Deum laudare 354.53.2.
sanctos propter peccatores affligi Deus permittit 650.10.2.
sanctum pro templo 133.41.1.
sanctus sanctorum Christus 709.37.1.
sanguinem comedere interdictum Noe 617.29.1.
sanguis iustus pro innocente 761.9.1.
Sanir quid 409.20.1.
sapientia munus ijs conceditur, quibus populi gubernandi committuntur, etiamsi pietatis expertes fuerint 687.42.2.
sapientia, pietas, iustitia trium puerorum 665.9.2.
sapientia ventri & pixidi eburneæ cur comparata 424.51.2.
Sapphirus cœli speciem & colorem obtinet 426.22.
Sarabara Persicorum indumentorum genera 666.26.1.
Saracur permißa rapi à Pharaone & Abimelech 391.30.2.
Sarraceni sunt circumtonso capite 478.5.2.
Sarraceni sunt Ismaelitæ 498.56.1.
sartago ferrea quid significet 527.25.2.
Satanæ abnegatio & Dei confessio in Baptismo olim exigi solita 369.51.1.
scabellum Dei diuinum templum nominat 640.20.1.
sceleribus propris in se attrahunt supplicia impiè agentes 536.9.2.
scenopegia transacta in deserto vitam representat 46.12.1.
scintillæ ari similes mentis indicant puritatem 519.36.1.
Scopas dux Ptolomæi 719.44.1.
scopo & proposito bonum & malum iudicatur 733.39.2.
scripta impudica non à spiritu diuino, sed diabolico proficiscuntur 358.14.
scriptura diuina cur Iecli nomine designata 382.43.1.
scriptura diuina iudicij tempus appellat octauam 430.56.2.
scriptura diuina p translationẽ multa dicit 359.28.
scripturæ diuinæ cur fauo mellis dictæ 411.56.2.
scripturæ diuinæ ita tractandæ, vt non littera, sed mens ac sensus aperiatur 363.8.
scripturæ diuinæ mos, vt multa figuratè dicat, & sub alijs vocabulis alia significet 359.7.
scripturæ diuinæ testimonio cor hominis exhilaratur 368.36.1.
scripturæ sanctæ cognitio orationem ac preces requirit 357.23.
scripturarum diuinarum expositio qualem animum requirat 357.8.
scripturarum explanatio à patribus accepta non furtum, sed hæreditas paterna appellanda 364.32.
scriptura sancta cùm de anima loquitur, verbis corpori congruentibus plerumque vtitur 378.4.1.
scriptura sancta plurali numero vtens cùm de Deo loquitur, tres personas indicat 411.34.1.
scripturas diuinas considerandi & audiendi differentia 391.15.2.
secundus Saluatoris aduentus prædicitur à Daniele 695.2.2.
Sedecia anno vndecimo Dei templum incensum fuit 517.49.2.
Sedecia regis filij interficiuntur, ipsi oculi eruuntur, & post pistrino traditur 503.34.1.
Sedecia regnum tradidit Nabuchodonosor 650.25.1.
Sedecias coegit Hieremiam prænuntiare sibi futura 568.4.1.
Sedecias filiorum cædis spectator 543.28.2.
Sedecias fœdera cum Nabuchodonosor percussa violauit 560.45.1.
Sedecias frater Ioacim, patruus Iechoniæ 704.30.2.
Sedecias rex Iudæorũ pro Iechonia declaratus 516.28.
Sedecias rex Iuda in manus Nabuchodonosor traditus 606.45.1.
Sedecias vrbe capta fugit 543.24.1.
Seir cum Moab coniunxit 591.1.2.
Seir densum & hirsutum significat 591.4.2.
Seir mons Idumææ 623.17.1.
Seir vocat oriundos ab Esau 591.2.2.
Seleuco creditum Orientis imperium 693.42.4.
Seleucus Nicanor Babylonem obtinuit 700.39.1.
Seleucus Philopator Antiocho magno successit 721.7.1.

Semen

semen, dißeminata à Diabolo impietatis doctrina 611.18.1.
Semnacherib aduersus deum linguã vibrauit 795.18.
Sennacherib arrogantia 608.16.1.
Sennacherib Assyriorum regis impietas 121.51.2. & 665.20.1.
Sennacherib Assyriorum rex contra Iudæam bellum mouit 121.46.2. & 732.22.
Sennacherib exercitum Deus fudit breui parte noctis 512.53.2.
Sennacherib Hierusalem bellum intulit 766.16.1.
Sennacherib Iudææ vides expugnauit 515.32.
Sennacherib Lagis aliasque Iudææ vrbes obsedit 784.57.1.
Sennacherib multas Iudææ vrbes subiugauit 467.40.2.
senectus vocatur dies pleni 227.17.1.
sensus corporis senestræ sunt animæ 462.6.2.
sensus corporis sunt quinque 446.17.1.
Seon & Og reges Amorrhæorum 76.9.1.
septem tempora alij septem annos, alij annos tres cum dimidio accipiunt 678.4.1.
septuaginta hebdomadum numerus incipit ab anno xx. Artaxersis 709.43.2.
Septuaginta interpretes dum Hebræorum linguæ deseruiunt sententiam non explicant 400.7.2.
sepulchra secundum gentes struebantur, cognatie nim propinquos coactos vni sepulturæ mandabant 613.13.2.
sepulchra secus infernũ Dauid nuncupauit 343.36.2.
Seraphinos & Cherubinos excellit pietate mater Christi virgo Maria 429.50.1.
Seraphin velant ora 522.57.1.
sermo cum viris comprehendit etiam fœminas 103.26.2.
sermones diuini omni sapientia humana nudi, diuinam solùm obtinent pulchritudinem 422.50.2.
sermones virtutum impleri debent operibus mandatorum 424.52.1.
sermonis instrumenta quæ 422.41.2.
serpens pro capitis defensione totum corpus offerre non dubitat 376.36.1
serpẽs prudẽs dicitur, vt callidus & versutus 12.49.1.
serpentum commemorationi etiam piscium natura coniungitur 354.51.1.
serpentum morsus vt per æneum serpentem sanarentur, salutarem passionem præfigurat 71.26.2.
serpentes destruit ceruorum hinnulus 389.29.2.
serpentes hominibus struunt insidias 391.6.1.
seruitus bono Iudæis fuit 736.8.1.
seruorũ qui per pœnitentiã salui fiunt ordo 429.23.1.
seruus Christus propter humanam naturam 631.2.1.
seruus est Christus vt homo 620.23.2.
Sesach rex fuit Babylonis, à quo ipsa vrbs prius vocata fuit Sesach, post est appellata Babylõ 502.56.1.
Sese, Achiman & Tholomig gigantes 94.31.1.
severitas spiritalis mentem ab omni dissolutione remouet 407.2.1.
Sichima ciuitas est à Iacob Iosepho derelicta 201.50.2.
si forte audiant, aut timeant, non inscitiam Dei, sed pœnitentiæ locũ ab eo tribui significat 523.55.1.
si forte, non ignorationem Dei, sed liberam mentis facultatem indicat 523.11.1.
signaculum Christiani 443.10.1.
signaculum similitudinis, & quæ sequuntur, & Tyriorum regi & dæmonum principi conueniunt 600.15.2.
signo crucis aduersus Satan resistitur 402.50.1.
signorũ aliqua supplicij sunt, aliqua salutis 251.40.2.
Silo locus situs intra decem tribus, deletus est ab Assyrijs 459.41.2.
Simeon præcipuus fuit auctor structarum in Ioseph insidiarum 87.9.2.
Sim, graca lingua, in robore declaratur 606.4.2.
similitudo improbitatis consueuit pristina peccata in memoriam reuocare 584.45.1.
Simon Camithas pontifex maximus 710.31.2.
simonia prohibetur, Gratis accepistis, gratis date 684.36.1.
Simon magus qualis ad baptisma accessit 422.34.2.
simplicitatis & prudentiæ officia 434.39.1.
simulachra sensuum quidem domicilijs inducta sunt, operatione verò priuantur 304.42.1.
sinus Dei pro bonorum thesauro 230.1.1.
Sion cœlestem Hierusalem significat 404.11.1.
Sionem Dauid vocat cœlestem vrbem, & portas illius Ecclesias 117.20.2.
Sionis nomen Apostolus de diuina ciuitate accepit 181.33.1.
Sion speculam significat 404.31.2.
Sodomæ iniquitas vnde profecta 557.2.1.
Sodoma tempore antiquior Samaria 556.16.2.
Sodoma vbi sita 556.16.2.
solis nomine cur dictus Christus 410.22.1.
sol præpostero ordine cucurrit 134.27.1.
sol stetit pugnante Iosue per integrum diem 91.21.2.
somnio perturbatur Nabuchodonosor 675.20.1.
somniorum ænigmata declarat Daniel 683.33.2.
somnus pro morte 109 49.2. & 170.29.2. & 800.43.2.
somnus pro quiete 329.14.1.
Sophonias quæ vrbi Hierusalem euentura sint prædicit 809.5.
Sophonias sub Iosia prophetauit 809.4.
sors non cecidit super eam, quid 588.30.1.
specula quid 404.32.2.
speculam vocat arces ab hostibus ædificatas 595.29.1.
spem Aethiopiam vocauit 606.3.2.
spe præmiorũ ad iustitiæ opera cõtendendũ 414.50.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spes futuri præmij lætitiam affert 440.51.2.
Spes futurorũ recreat ab onere molestiarum 411.13.1.
Spes proximi dilectionem antecedens 663.5.2.
Spes quid sit 736.24.1.
Spinam omne peccatũ sacra litera nominat 198.38.1.
Spiritus cur assimilata anima carnis voluptatibus effeminata 384.2.2.
Spiritales feræ quænam 397.36.2.
Spiritales viri ab Apostolo appellantur qui perfecti sunt 395.11.1.
Spiritalis vita rotis communicata 539.45.2.
Spirituales animæ iustorum humanis perturbationibus superiores 670.52.1.
Spiritualis indicat omnia 663.2.2.
Spiritu diuino auctore nihil frustra fieri 365.40.1.
Spiritũ diuino illustratus omnes casus nouit 651 4.2.
Spiritũ non debemus extinguere, sed gratiam accendere, quam accepimus 54.29.2.
Spiritum nouum animæ ad meliora conuersionem appellauit 565.48.2.
Spiritum principalem Dauid nuncupat rationem imperantem 189.32.1.
Spiritus gratiam elargitus est dominus, qua aduiti qui spiritaliter viuunt, superant affectiones 709.6.1.
Spiritus gratiam vocat Dauid pennas columbæ 213.56.2.
Spiritus nouæ animæ ad honesta impetus 541.33.2.
Spiritus pro aere 3.23.2.
Spiritus pro anima 345.41.1.& 350.33.1.
Spiritus sancti affectiones cur vocantur oculi Domini 424.2.2.
Spiritus sancti doctrina per quid designetur 393.55.2.
Spiritus sancti domus quænam 441.27.2.
Spiritus sancti dona ab anima sensu immortificata percipi nequeunt 415.39.2.
Spiritus sancti flumina imitantur aquarum irrigationem 104.24.1.
Spiritus sancti fructus quinam sentiant 385.43.1.
Spiritus sancti gratia mentem implet suauitate 439.26.2.
Spiritus sancti issimi benignitas varijs modis erga prophetas vim suam ostendit 796.6.1.
Spiritus sancti varia dona vbi reperienda 593.43.1.
Spiritus sanctus contumelia afficitur, dum sacri libri contumelia afficiuntur 358.20.
Spiritus sanctus cum verbo consubstantialis patri 420.18.1.& 424.19.2.
Spiritus sanctus cur dux appellatus 435.12.2.
Spiritus sanctus cur sub columbæ specie descendit 382.7.1.
Spiritus sancti vires sunt diuersæ 177.16.2.
Spiritus sanctus vnus est, licet eius sint varia dona 422.14.2.
Spoliantes Aegyptios Iudei iustam violẽti operis mercedem repetebant 552.32.2.
Sponsa cur columba, propinqua & soror dicta 418.1.1.
Sponsa cur dicatur non alba, sed dealbata 442.55.1.
Sponsa cur horti nomine appellata 413.14.1.
Sponsa cur nomine columbæ appellata 418.9.1.
Sponsæ cœlestis disciplina spiritalis cur malis punicis comparata 414.21.2.
Sponsæ commendatio qualis 435.22.2.
Sponsæ electa perfectio 431.6.2.
Sponsa nomine ecclesia intelligitur 365.24.
Sponsæ nomine populus sponsi rex intelligitur 357.32.
Sponsæ nomine quænam & quales animæ intelligendæ 370.47.1.& 430.42.1.
Sponsa id est, ecclesia quomodo apostolis assimilata 377.11.1.
Sponsa, id est, ecclesia quomodo desiderat à sponso deosculari 367.23.1.
Sponsa in Canticis cur nigra & pulchra, inter mulieres speciosa ac formosa appelletur 372.1.1. & 376.1.1.& 394.26.1.& 405.29.1.
Sponsam Domini ex veteri nouã, ex turpi formosam, ex nigra candidissimam reddiderunt apostoli 374.1.1.
Sponsa omnem gentilium & hæreticorum consuetudinem contemnit 439.32.1.
Sponsarum & adolescentularũ differentia 370.51.2.
Sponsi, id est, Christi, matora dona, quàm ministrorum 378.9.2.
Sponsus cur desiderium appellatus 427.48.1.
Sponsus cur pomum, sponsa verò lilium nuncupentur 384.24.2.
Sponsus ecclesia Christus 363.25.
Sponsus & sponsa qua differentia lilium vocentur 397.9.1.
Sponsus, id est, Christus, quomodo è retibus seu cancellis seruos suos respiciat 391.19.2.
Sponsus quomodo palma & vitis dicatur 438.50.2.
Squammas & alas imperium & potestatem mincupauit 603.54.2.
Stadbes cur falsiculus vocata 380.4.1.
Statera & pondera diuina sententiæ iustitiam significant 529.45.2.
Stella Iudæi vocati propter nobilitatem & splendorem pietatis 701.4.1.
Stellis nomina posuerunt homines impia mente veteres ex fabulis ab ipsis confictis 351.15.2.
Stephanus protomartyr præco pietatis & præliator strenuus 373.38.2.
Sterilitas animæ denotatur per eum, cui contusa aut excisa sunt virilia 81.21.1.
Stipites templa idolorum 610.19.1.
Stultum siue insipientem sacra scriptura impium nominare consueuit 835.30.1.
Struthionum catulos absorbent dracones 502.22.1.
Suarem ficus sunt agrestes & inculta, esui inutiles 480.52.2.
Subditi à suis regibus nomen accipere soliti sunt 797.13.2.
Subditi dicuntur agni & hœdi 502.51.1.
Sufflatorium diuinæ virtutis efficaciam vocauit 580.44.1.
Suillis carnibus vesci iussit Antiochus 702 53.2.
Superbia ex tranquillitate 567.22.1.
Superbia Nabuchodonosor 664.7.1.
Superbit terra & cinis 682.22.2.
Supplicia Dei non sunt iniusta 534.48.1.
Supplicium extremum minatur Nabuchodonosor iis qui in Deum maledicta comijciant 674.7.1.
Susa metropolis Persarum 698.47.2.
Sycomorus arboris species in Palæstinæ 771.48.1.
Sylua vocatur Hierusalem 573.30.2.
Synagoga Iudæorum perficum aræ altam designata 394.11.2.
Synagoga matrem, populos ex ea profectos vocat 737.3.2.
Syrorum lingua antiquissima 21.3.1.
Syrorum lingua Magi communiter vtebantur 655.48.2.

T

tabernacula Cham Dauid nominat Aegyptum 238.41.1.
tabernaculi descriptio 47.19.1.
tabernaculum è sagis cilicinis confectum 552.48.1.
tabernaculum pro Dei templo 173.14.1.
tabernaculum vocatur non modò templum diuinum sed etiã domus & turres & porticus 463.48.2.
taciturnitatis gratia quanta 406.56.1.
Tane incensa 606.47.2.
tauros Dauid vocat sacerdotes, & vitulos eorum subditos 136.48.1.
temperantia cur per calami fistulam designata 415.24.1.
templa diuina horrorum nomine mystice designata 447.3.2.
templi ædificatio & instauratio 622.14.2.
templorum vbi colebantur idola demolitio prædicta 532.26.1.
templum Dei caret fine 506.38.1.
templum Dei scabellum pedum eius dicitur 510.7.1.
templum de manubijs gentium duce Zorobabel interfectarum constructum 632.35.1.
templum pro cœlo 127.25.2.
templum pro humana natura, quam Deus verbum suscepit 844.42.2.
templum quando ædificari cœptum & absolutum 815.13.
templum rursus ædificatum 704.26.2.
templum sanctitatis diuinæ particeps 669.49.1.
temporis ante & post aduentum Christi differentia 393.9.2.
tempus aduentus Domini cur auroræ comparatum 432.43.1.
tempus ante Christi aduentum cur hiems vocatum 393.9.2.
tempus calamitas appellatur 245.11.1.& 578.55.1.
tempus calamitatibus definitum 703.29.1.
tempus certa mensura præfinitum secundum diuinam longanimitatem iniquitas amplior effecta contrahit 578.9.2.
tempus & tempora, & dimidium temporis, tres annos cum dimidio significat 697.25.1.& 728.27.1.
tempus gentium, supplicium gentibus illatum 605.53.2.
tempus numerat Deus à sua sententia, non à rerum euentu 517.29.1.
tempus prophetiæ Ezechielis 515.26.
tempus quo profectus ad Hierosolyma Nabuchodonosor, & prædatus omnia templi numera se Babylonem recepit, ab Hieremia docetur 674.17.1.
tenebræ nobis est diuinum lumen inaccessum 521.42.1
tenebras Dauid modò ignorantiam, modò calamitates nominat 301.47.2.
tentat Deum, qui sine ratione obijciens se periculo quippiam agit 77.15.2.
tentationibus varijs pias animas exerceri cur permittit Deus 398.7.1.
tenuissimum interdum regẽ Deus declarat 677.4.1.
ter captium populus Iudæorum 704.27.1.
terra Iordanis pro terra promissionis 172.23.1.
terram non habitamus, sed diuersantur 213.10.1.
terram omnium bonorum parentem pollicitus Iudæis Deus 568.48.1.
terra promissionis, terra electa dicitur, & hæreditas percelebris 454.20.1.
terra viuentium pro vita æterna 145.490.2.
testamentum custodit Deus diligentibus se 705.21.1.
testamentum non legis sed gratiæ 558.40.1.
testamentum nouum 558.46.1.
testamentum nouum cur gutturi comparatum 425.45.1.
testamentum nouum perfectam peccatorum remissionem continet 190.16.1.
testamentum vetus est imperfectum 484.40.1.
testamentum votus noui fuit figura 87.37.2. & 147.2.2.& 290.47.1.& 641.1.1.
testas vorare quid 585.11.1.
Thare pater Abrahæ 93.57.1.
Tharsis Carthago est 224.12.2.& 463.14.1. & 633.5.2.& 779.14.1.
Thammuz secundum Græcam linguam est Adonis

Universidad de Deusto
Biblioteca

vis 537.23.1.
Theglatphalasar & Salmanasar decem tribus in seruitutem redactas abduxerunt 795.16.
Theglatphalasar & Salmanasar reges Assyrij 583.5.2.
Theglatphalasar maximam partem decem tribuum armis cepit 515.30.
Theman erat vrbs in qua regnauit Eliphaz 497.39.1.
Theman est Idumæa 506.39.1.
Theman in solitudinem prorsus redacta est 498.7.1.
Theman quid 415.29.2.
Theman vrbs Idumæa 592.10.1.
Theodoretus interpretatus est Esaiam 474.41.2.
Theodoretus nullam prophetiam interpretationi expertem reliquit 513.37.2.
Theodoretus quo tempore vixerit 84.28.1.
Theodoretus sermones scripsit de spiritu sancto 353.1.2.
theologia affirmatiua & negatiua 390.6.1.
theologia vera ostendit Deum verbum cum Spiritu sancto cœlos & cœlestes potentias effecisse 134.46.2.
thesauri Dei sunt voluntas eius 463.2.2.
Thobei vocantur Iberes 613.33.2.
Thronus ordo ratione præditus & corporis expers 520.28.2.
Thronus Dei 969.1.2.
thus ad gloriam Dei accenditur 413.27.1.
thus Deo tribuendum 400.23.2.
thus diuinam in Christo naturam significat 408.38.1.
thus in sacris literis diuinitatem indicat 412.25.1.
thus omnium aromatum præstantissimum 412.5.2.
Tibialia, anaxirides 666.28.1.
tigna cedrina quid in scripturis 382.18.2.
Tigrim & Euphratem cur Moses asserat è Paradiso fluere 11.58.2.
timor Dei ad tirones spectat, amoris possessio ad perfectos 301.41.1.
timorem Isaac vocat Iacob pietatem patris sui 28.42.2.
Timotheum circuncidit Paulus, & euangelicæ doctrinæ magistrum delegit 646.37.2.
Timotheus dux Ammanitarum 725.26.2.
torcularia appellatur Ecclesia, & Christus vitis, qui vitem vindemiant fideles 114.32.2.
torcularium nomine quid 386.51.1.
torculari sæpe cõparantur grauissima supplicia, & quare 509.9.2.
torques metaphoricè quid 362.15.
torrem magnificabo 588.20.2.
torrentis conditio 433.61.1.
traditiones Ecclesiæ sine errore ducunt ad veritatem 371.21.1.
tribus duodecim, quæ diuisæ fuerunt regnante Roboam, post reditum Iudæorum rursus coniunctæ 630.46.1.
tribus Hebrææ sunt quidem duodecim, sed vt verisimile est habebant sua idiomata 98.54.2.
tribus Iuda cur aliis prælata fuerit 239.23.2.
tribus Iudæ non est tam venia digna, quàm decem aliæ tribus, & quare 453.7.2.
tribus Iuda numero antecellebat ob benedictionem Christi Domini 63.41.1.
tributum & vectigal pendere polliciti Iudæ regi Assyriorum 583.15.1.
tributum permixtio cur permissa 92.23.2.
trichaptum vtere è capillis confectum, quod mulierum capitibus imponebatur 552.43.1.
trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate Deus est 411.59.1.
trinitatis mysterium aperitur 161.29.1.
trinitatis venerandum numerum Dauid patefacit 185.53.2.
triplex iniquitas Hierusalem 554.23.2.
tuba vocant prædicatio Apostolorum 458.43.2.
turribus cur similes figuræ veteris legis 446.41.2.
turris Dauid qualis 407.15.1.
turtur animal solitudinis amicum 376.26.2.
turtur generationem denotabat, quæ ex Aegypto egressa velut euolauit, & habitauit in deserto 22.52.2.
turturis conditionem 378.29.1.
turturis prudentia 393.5.2.
turturis voce quid in scripturis 393.35.2.
tyranni, principes & magistratus ecclesiam oppugnantes cur per custodes murorum & ciuitatis designantur 419.55.1.
typum Dei exprimit propheta 589.26.2.
typus rerum nostrarum sunt, quæ Iudæis acciderunt 619.22.1.
Tyri & Sidonis aliarumque quarundam vrbium præ dicitur occasus 830.34.1.
Tyrij & Sidonij alienigenæ 592.19.1.
Tyrius rex sanctificationem nullam habuit 602. 23. 1.
Tyrus à pristina superstitione conuersa diuinæ cognitionis lumen excepit 593.44.2.
Tyrus emporium omnibus regnis orbis terræ 593.39.2.
Tyrus & Syria aliaque vrbes vastatæ ab Assyrijs & Babylonijs 794.5.1.
Tyrus illustris in Asia & Europa 594.12.1.
Tyrus Sor incolarum lingua vocatur 592.33.2.

vaccæ Basanitidis mulieres luxu & voluptatibus diffluentes vocantur, & cur 766.47.1.
vacca rufa, integra, sine macula, quæ pro peccato populi extra portam offerebatur, præfigurabat sanctam passionem 71.1.1.
Valerius Gratus 710.44.2.
valles tabescentes, subditorũ multitudinem propheta vocat 783.38.2.
vallis iudicij vocatur vallis Iosaphat 260.46.1.
vanitas quod inutile & stultum est vocatur 314.43.1.
Vaphres rex Aegypti 560.12.1.
vasa aurea & argentea ademerunt Hebræi Aegyptijs 552.52.2.
vaticinantis est linguam præbere ministram gratiæ spiritus sancti 101.36.
vaticinatio est verum futurarum 208.52.1.
vaticinationis proprium est non solùm futura prædicere, verumetiam & præsentia & præterita narrare 101.16.
vbera cor cooperiunt 551.46.2.
vbera cordi propinqua 968.40.1.
vbera correcta quid significent 561.28.
vbera ecclesiæ gemina 408.20.2.
vbera & vincula metaphoricè dicta 361.1.
vbera rationalis animæ partis indicium 551.46.2.
vberum nomine quid 368.24.1.
velamen super faciem Mosis quid denotet 56.36.1.
vellus beatissimam Virginem significat 401.34.2.
vellus vt rore perfunderetur, tota verò terra ficca maneret, post vt humectaretur terra, & vellus rore careret, quid denotet 98.1.1.
velum templi scissum quid significet 711.45.2.
venatoribus spiritalibus quid capiendum præcipiatur 396.21.1.
venter ac pixis metaphoricè quid in scripturis 425.53.2.
venter sponsi cur pixis eburnea sapphiris distincta vocetur 425.53.2.
venti dispersio captiuitatem significat 530.11.1.
ventus impetu flans quid 518.34.2.
ventus vrens Babylonij regis exercitus 560.12.2.
ventres cibos experentes non saturantur auro 534. 30. 2.
verba molliora cùm falsa sunt ad tempus aures titillant 546.18.1.
verbi diuina natura incomprehensibilis 400.1.1.
verbum Dei, id est, Christus cur pomum appellatum 385.11.2.
verbum Dei, id est, Christus, cur vinum appellatum 386.43.2.
verbum & visionem iure vocauit Daniel 713.31.1.
veritas ipsa & summum bonum Christus 411.50.1.
veritatis rationes in rebus creatis insitæ 441 22. 1.
vertigine vexatorum conditio 443.44.2.
vespera calamitatum initium 701.15.2.
vespertinus cultus 707.56.2.
vestes pelliceæ, de quibus in Genesi, quæ sint 15.4.1.
vestimenta sponsæ spiritalis quænam 412.24.2.
viæ quæ ducit ad patrem vna est, nempe vnigenitus filius Dei 458.16.2.
victimam sermo propheticus sæpe vocat iniquorum cædem 809.41.2.
viduitati locus datus viris interfectis 580.36.2.
vigilantia animi sobrietas 683.54.1.
vigilare & dormire quid in scripturis 417.54.1.
vigilia Dei vocat Hieremias excitationem ad vindictam 449.8.2.
vigilias noctis alij in tres partes diuidunt, alij in quatuor 205.20.2. & 260.12.1.
viginti sicli tres vncias & paulo amplius conficiunt 529.17.1.
vincula murirex & principes 546.9.1.
vinea ecclesia quibus tradita custodibus 447.1.1.
vinea nomine quinam intelligantur 445.47.2.
vinea propria nomine vtilitas propriæ animæ intelligitur 374.19.1.
vinea in scripturis vnigenitum dei filium designat 373.40.1.
vineam propriam anima non custodiuit, dum multiplices Deos coluit 373.48.1.
vineam suam neglexisse quinam dicantur 374.14.1.
vineam tradidit alijs agricolis 640.37.2.
vinea nuncupatus est Israel per prophetas 549.46.2.
vinearum nomine ecclesia fidelium significata 394.22.2.
vinearum nomine etiam diuina mandata intelliguntur 374 8.1.
vini condiri nomine quid 417.25.1. & 441.34.2.
vini nomine appellatur lætitia in scripturis, & cœlestis doctrina, & doctrina vatum & Dei verbum 368.37.1. & 386.42.2. & 412.43.1.
vini potio vocatur vltio 775.30.2.
vino abstinendum sacerdotibus tùm sacerdotio funguntur 641.50.2.
vinum allegoricè quid 371.30.1.
vinum intemperanter bibere perniciosum 574.20.1.
vinum spiritale & mysticum quomodo hauritur 411.2.2.
vinum spiritalibus prælis expressum quale 439. 6. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

violans mandata Dei se indignum reddit eius pollicitationibus 705.27.1.
vmbra mortis pro magnis periculis 768.43.1.
vngulæ diuisio significat bonarum actionum discretionem 55.13.1.
per Vnicornem vnus Deus ostenditur 263.34.2.
viperarum genimina in quem sensum Scribæ & Pharisæi à B. Ioanne Baptista appellari 360.36.
vir desideriorum Daniel cur 708.28.1.
vir & vxor ex vno patre nati arguuntur 379.11.2.
virga amygdalina, quam vidit Hieremias, indicat celeritatem vindictæ 449.12.2.
virga de radice Iesse 563.4.1.
virga ex Ieße est Bethleem 298.44.2.
virgam propheta potestatem appellat 797.5.2.
virgam roboris regnum nuncupauit 567.16.1.
virga pœna ob iniquitatem irrogata vocatur 533.43.2.
virga pro regali sceptro 229.14.1.
virgas duas cur capere propheta iubeatur 630.52.1.
virgas duas propheta appellat gentes & Iudæos 834.7.1.
virgas exaruisse propter regnum extinctum dicitur 567.37.1.
virginalis aluus innuitur 641.56.1.
virginitas, post nuptias continentia, paupertas, vita solitaria mentis opera sunt, & voluntaria 319.50.2.
virginum continentium & nuptarum ordo 413.27.2.
virginum elegantium mos & consuetudo ab ipsa puritia, & quid curent vt placeant sponsis 361.1. & 580.31.2.
virgo cur columbæ comparata 381.52.2.
virgo studiose ad Christum festinans quanta cura adiuuetur ab angelis 379.41.1.
virgo vocatur Hierusalem, non quòd non sit intemperans: sed quòd formæ det operam, & de pulchritudine glorietur 472.4.2.
viri perfecti ab Apostolo appellantur spirituales 393.16.1.
viri perfecti cur montium nomine vocati 410.30.1.
virtus in medio defectus atque excessus conseruatur 434.16.1.
virtus stabilis peccato anteponenda 685.44.1.
virtutem diuinam non possunt intueri, qui non sunt diuinis initiati mysterijs 665.38.2.
virtutem Hierusalem vocat cur 718.56.2.
virtutes cur laquearibus comparatæ 382.55.2.
virtutes florere metaphoricè quid 394.6.1.
virtutes in actione cõsistentes cur manuum nomine designatæ 423.9.1.
virtutes per alueos aquarum plenos designatæ 424.49.1.
virtutes præcipuæ quatuor 415.14.1.
virtutes sunt velut vinum doctrina 412.43.1.
virtutis præmium, diuina ope continuè perfrui, & in multis bonis degere, & æternam vitam expectare 123.54.1.
virtutis proprium est improborum hominum consuetudinem odio habere, bonos, amicos & familiares habere 142.52.2.
virtutis scientia habet finem fructũ & finem, nimirum diuinarum felicitatum 103.17.2.
virtutis via laboriosa quidem, sed perfectis iucunda 312.12.2.
virtutum connexio 392.32.1.
virtutum decus in animabus 428.6.1.
virtutum hortus duplex 415.8.2.
virtutum sermones impleri debent operibus mandatorum 424.33.1.
virtutum spiritalium varietas & mensura 381.16.2.
vir vocatur Gabriel 707.50.2.
visio ad vsum rei accommodatur 521.12.2.
visionem non oculis corporis contemplatus est propheta Ezechiel, sed mentis 536.25.1.
visiones crebras assequitur propheta Ezechiel vt ad verbi ministerium studiosior reddatur 527.4.1.
visiones multiplicat Deus per prophetas 694.2.2.
visitationem templum sibi dicatum Deus nominat 535.13.1.
vita æterna absque diuino baptismate obtineri non potest 379.10.2.
vita nostra exiguæ mensuræ dimensione continetur 305.7.2.
vita præsens celerrimas habet mutationes 659.24.2.
vita præsens nihil habet perpetuum 659.14.2.
vita præsens vallis lacrymarum 148.40.1.
vita præsens vocatur sæculum, futura autem sæculum sæculi 306.11.2.
vitem veram quare se vocauerit Christus 451.23.2.
vitis rex vocatur 560.22.1.
viuentem Danielis Deum nominat Darius 690.11.1.
Vlam vestibulum templi 537.45.1.
vltio vocatur ebrietas & quare 467.10.2.
vmbilicum orbis terrarum concessit Deus Iudæis habitandum 536.6.2.
vmbilicus in scripturis quid 361.18. & 436.51.1.
vmbilicus præcisus quid 551.24.1.
vmbilicus radix quædam embrionis 361.18.
vmbra Christi quid designet 384.46.2. & 385.34.1.
vmbra futurorum bonorum ea dicuntur quæ hic nobis donantur 442.24.2.
vmbra legis finem habet oblato vero sacrificio 712.28.1.
vmbrarum nomine cur res humanæ vocatæ 397.23.1.

vnctio, sanctificatio à diuino spirita 601.23.1.
vnctus sanctus sanctorum 709.35.1.
vngitur Christus secundum humanitatem spiritu sancto 709.56.1.
vnguenta spiritalia quid præstent animæ 386.19.1.
vnguenti seu chrismatis species visibilis inuisibilem Spiritus sancti gratiam confert 469.56.1.
vnguentis fulciri quid 386.23.2.
vnguentorum nomine quid in scripturis 386.22.1.
vnguentum Christi omnium suauissimum 368.41.2.
vnguentum Christi quid 368.38.2.
vngues æreæ 696.24.1.
vngues regis milites appellantur, qui extremam corporis partem obtinent, ducibus subiecti 539.35.1
vnguium plenus Nabuchodonosor propter multum exercitum 559.32.1.
vnus est deus & dominus reges in terris constituens & regnum cui vult committens 677.1.1.
volucres norunt varietatem temporum, & naturæ reperiunt, quæ sibi sunt vsui 461.13.1.
volumina etiã hodie in vsu sunt apud Iudæos 432.18.2
voluminis comestio melli similis 524.41.1.
voluntas Dei, thesauri ipsius sunt 469.2.2.
voluntas habet optionẽ bonorum & malorũ 65.1.1.
voluntatem accusat Dominus, non autem naturam 459.2.2.
voluntates sequitur diuina cura 653.33.1.
voluntatis comitem deus habet potestatem 668.7.2.
voluptatibus inseruientes in idolorum prolapsi sunt cultum 585.46.2.
voluptati carnis naturaliter coniunctus dolor 399.43.1.
votorum species permultæ 65.12.2.
vouendum non temere, sed votum factum præstandum 66.15.1. & 81.23.2.
vox angelorum diuinæ voluntatis ministrantium munus declarat 629.4.2.
vox Christi quàm iucunda 396.6.1.
vox etiam pro quadam animi alacritate 107.30.2.
vrbis ædificatio à Zorobabel primo facta post reditum 645.17.1.
Vrias Samæi 650.40.1.
Vrias Samæi iniusta nece interfectus 516.33.
Vrias Semei filius propheta à rege Ioacim iaculis confossus 479.11.2.
vrso simile Persicum regnum 692.27.2.
vsura prohibetur 563.31.2.
visitas allata Iudæis & Barbaris 651.8.2.
vulnera pœnitentia sanari noluit, ideirco veniam non consequetur Iudæa 588.52.2.
vulpecularum nomine quid indicetur 396.24.1.
vulpes indeserto propheta Israel 545.45.1.
vulpes quosnam appellet scriptura 396.6.1.
vulturibus suauitatem fœda corpora, perniciem verò exhibent vnguenta 368.49.2.
vxor prophetæ Ezechielis mortua 589.33.2.
vxorem virginem, non viduam, neque repudiatam iubentur ducere sacerdotes 641.52.2.
vxor quæ recessit à viro suo, & alteri se iunxit, ad priorem virum redire non potest 452.40.2.

X

Xerxes Darij filius opibus nimijs ditatus 717.43.1.
Xerxes nauali pugna ab Atheniensibus victus turpiter domum redijt 692.50.2.
Xerxis superba profectio, & ridiculus discessus 717.49.1.

Y

Ythul rex Assyriorum 583.11.1.

Z

Zacharias aliter tempus numerauit 704.47.1.
Zacharias diuinissimi Ioannis pater 844.32.2.
Zacharias & Aggæus vno eodemque anno cœperunt prophetiam docere 819.20.1.
Zacharias filius Barachiæ 819.17.1.
Zara denotabat gentes, quæ rediderunt 29.27.2.
zelum vocat idolum 536.34.1.
Zorobabel Babylone natus fuit 790.17.1.
Zorobabel captiuos è Babylone in Iudæam reduxit 476.53.1.
Zorobabel cur Oriens nominatus 827.42.1.
Zorobabel Domini Christi figura fuit 203.5.2.
Zorobabel ductor exercitus, non rex 630.32.2.
Zorobabel dux duarum tribuum 310.7.1.
Zorobabel dux tribuum ex Dauidica stirpe procreatus 757.17.1.
Zorobabel filius Salathiel, vir pietate insignis 453.55.2.
Zorobabel nõ fuit rex Israel, sed gubernator eius, & dux exercitus 476.7.1. & 476.46.1.
Zorobabel templum à Babylonijs solo æquatum instauranit 528.34.2.

FINIS INDICIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CATALOGVS BEATI THEODORETI OPERVM, QVAE IN HOC TOMO PRIMO CONTInentur.

Geneſin	1.	Danielem	647.
Exodum	34.	Oſee	732.
Leuiticum	51.	Ioel	753.
Librum Numerorum	63.	Amos	761.
Deuteronomium	75.	Abdiam	774
Ieſum filium Naue	87.	Ionam	776.
In Librum Iudicum	94.	In Micheam	783.
Pſalterium	100.	Nahum	795.
Cantica canticorum	357.	Habacuc	801.
Ieremiæ prophetiam	448.	Sophoniam	808.
Baruch prophetiam	503.	Aggæum	815.
Ieremiæ lamentationes	508.	Zachariam	818.
Ezechielem	514.	Malachiam	840.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE, QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,

Ioanne Pico Præſide claſsium inquiſitoriarum Senatus Pariſienſis interprete.

IN GENESIN.

Geneſ. 1. *IN principio creauit Deus cælum & terram.*

SCRIPTVRA ſacra docendi rationem metiri conſueuit ex diſcipulis: ac perfectis perfecta proponere, rudibꝰ autem elementa, eorumq; facultati cõuenientia. Quum ergo conſpicuam creaturam Deum conſtituerent Aegyptij, quibuſcum Iſrael diutiſsimè conuerſatus impietatem hanc imbiberat, neceſſariò quæ de creatura ſcire expediat, illis proponit, ac diſertè docet, illam habuiſſe initium, & ab vniuerſitatis Deo creatam eſſe. Nec tamen theologicum ſermonem prætermiſit. Dum enim dixit, cælum, terram, & alias res omnes creatas eſſe, horumque opificem eſſe Deum vniuerſorum demonſtrauit, theologiam ijs qui tunc erãt ſatis idoneam propoſuit. Nam illorum declarauit originem, at huius reperire nequiuit initium. Ideoque quum Deum norit æternum, quem vniuerſi creatorem appellauit, creatorem inquam bonum, ſapientiſsima concordia quod theologicum eſt, cum phyſiologico copulauit. Siquidem qui hæc docebantur, didicerant alias, Deum eſſe æternum. Diuinus enim Moſes à Deo omni-
Exod. 3.c. ,, um miſſus in Aegyptum, iuſſus eſt dicere tri
,, bulibus ſuis, Qui eſt, miſit me ad vos. Iſtud autem, Qui eſt, æternitatem ſignificat. Conſtat porrò ſtudioſis, illa priùs quàm hæc eſſe dicta. Illam enim diſciplinam eis Aegyptum adhuc incolentibus exhibuit, hæc autem componebat in deſerto.

2 Quamobrẽ non meminit creationis angelorum?

Qui lege regebantur, ſolidæ vel conſtantis fidei nihil habebant. Mox enim poſt plura & ineffabilia miracula, imaginem vituli Deum deſignauerunt. Quòd ſi tam facilè ſibi Deos finxerunt è iumentorum ſimulacris, quid non perpetraturi fuiſſent, inuiſibilis naturæ notitiam aſſecuti? Huiuſce rei gratia Deus vniuerſitatis conditor, neminem veterum allocutus eſt per angelum, vſque ad tempora integerrimi Abrahæ. Primùm enim ſub Agar diuinus Moſes meminit angeli, idque iuſtiſsima de cauſa. Nam Agar typum gerebat veteris Teſtamenti, ſecundum diuinum Apoſtolum. Agar enim ,, Gal. 4. d.
(inquit) Sina mons eſt in Arabia, cõiunctus ,,
ei quæ nunc eſt Ieruſalem. Quum igitur per ,,
angelos data ſit lex (Diſpoſita enim, ait, per ,, Gal. 3. c.
angelos in manu mediatoris: Et iterum, Si ,, Heb. 2. a.
qui per angelos dictus eſt ſermo, fuit firmus) aptiſsimè profectò Deus omnium per ,,
angelum ſeruituris meminit, & quæ ad puerum procreandum pertinebant, effatus eſt. Quòd autem naturâ creationis participem habeant angeli atque archangeli, & ſi quid aliud eſt incorporeum, excepta ſancta Trinitate, ſcriptura diuina nos docet apertè. Si- ,, Pſa. 148. a.
quidem, Laudate (inquit) eum omnes an- ,,
geli eius, Laudate eum omnes virtutes eius, ,,
Quia ipſe dixit, & facta ſunt. ,,

3 Præcedúntne angeli creationem cæli & terræ, an vnà cum eis creati ſunt?

Superfluas equidem huiuſmodi quæſtiones exiſtimaui. Nam quid iuuabit noſſe, quando cõditi ſint angeli? Noui etiã, quòd diuinus Apoſtolus præcipiat admirando Ti 2. Timot. 1. a.
motheo, Denuntia quibuſdam, non aliter ,,
docere, neq; intendere fabulis & genealogijs interminatis. Quòd autem angeli ſub- ,,

Universidad de Deusto
Biblioteca

2

ſtantiam habeant circunſcriptam, nemo (vt arbitror) repugnabit: quùm Dominus dixerit, ſingulos homines ſubeſſe ſingulorũ angelorum imperio. Videte enim, inquit, ne contemnatis vnum ex minimis, qui in me credunt: quia angeli eorum vident ſemper faciem patris mei, qui in cælis eſt. Quinetiam cuiq; genti proprium angelum præeſſe, affirmat ſcriptura: verbi gratia, Statuit terminos gentium pro numero angelorum Dei. Si igitur hic iſtis, ille verò illis præfectus eſt, ſinguli verò homines ſub vnius, videlicet angeli, cura degunt, certum eſt, angelos determinatæ eſſe ſubſtantiæ. Quòd ſi verum eſt iſtud, ſicuti profectò eſt, loco vtique opus habebunt. Nam ſola diuinitas, veluti minimè circunſcripta, loco non eſt obnoxia. At ſi quod circunſcriptum eſt, in loco eſt, quî fit, vt angelos ante cælum & terram extare arbitrentur? Nam ſi non ſit in rerum natura quod comprehendat, quomodo eſſe poſsit quippiam quod comprehendatur? Sed aiunt quidam, neceſſariò dicendum, priùs angelos extitiſſe quàm cælum & terram. Si enim angeli (inquiunt) non exſtabant, quomodo Deus omnium laudabatur? Verùm qui hæc dicunt, non animaduertunt, quòd hoc ſermone angelos carere principio aſtruunt. Nam ſi Deus omnium laudatoribus indigebat, & hos ſemper habebat laudatores, coæterni igitur erant angeli cum Deo omnium. Quòd ſi non ſemper erant, ſed Deus eos condidit, quando id expedire iudicauit, erat igitur ſæculum quoddam, quo Deus vniuerſorum illos prædicatores non habebat. Non indiget ergo Dominus Deus laudatoribus, quippe qui naturâ nullius indigeat: ſed ſola bonitate ductus, angelis, archangelis, & vniuerſæ creaturæ largitus eſt, vt eſſet. At verò quo miniſterio fungebantur angeli, qui creationem præcedebant: quum nullus eſſet, qui indigeret aut adiuuaretur eorum opera? Siquidem in miniſterium hominum, Deo omnium ſubeſſe dicuntur. Cuius rei teſtis eſt diuinus Apoſtolus, inclamãs, Nónne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſsi propter eos qui hæreditatem capient ſalutis? Conſtat igitur quòd nos quidem illorum opera indigemus, Deus verò nullius indiget, quum ſit bonitatis abyſſus, voluerit autem ijs qui omnino non erant, elargiri facultatem vt eſſent. Cæterum qui angelos præcedere cælum & terram aſtruunt, pro firmo & inuicto fundamento nobis proponunt illud, quod ipſi Iob Deus omnium conditor dixit, Quando creabam aſtra, laudabant me angeli mei. Et non aduertunt, die quarta vnà cum ſole & luna Deum omnium aſtra produxiſſe. Illud porrò ſcire neceſſe eſt, omnia quæcunque extant (excepta ſancta Trinitate) naturam habere creationi obnoxiam. Hoc autem conceſſo, ſi quis angelorum turbas ante cælum & terram conditas eſſe dixerit, non offendet verbum pietatis. At verboſis contentionibus inſiſtere, quæ ad nihil aliud proſunt, quàm ad ſubuerſionem audientium, expreſsè prohibet diuinus Apoſtolus.

Mat. 18. b.
Dan. 32. a.
Heb. 1. d.
Iob 38. a.
2. Timot. 2. b.

4 Si terra erat, quomodo creata eſt? Ait enim qui ſcripſit, Terra autem erat.

Leuis nimium & ſtolida quæſtio. Nam qui dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, non æternam dixit eſſe terram, ſed poſt cælum aut cum cælo creatam eſſe. Alioqui nec abſolutè dixit ſcriptor, Terra autem erat: ſed quod ſequitur ſubiunxit, terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, hoc eſt, creata quidem eſt à Deo omnium conditore, ſed adhuc inuiſibilis erat, aquis nempe circundata: & incompoſita, eò quòd nondum ornata erat germinibus, neq; conſita pratis, nemoribus & ſegetibus.

Gene. 1. a.

5 Non docuit nos Moſes, Deum creaſſe aquas.

Equidem quum dixerit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, demonſtrauit, cum terra creatas ſimul eſſe aquas. Et Deus omnium quum de ſabbato legem ferret, ſic ait, Sex diebus operare, ſeptima verò ſabbatum & requies Domino Deo tuo. Sex enim diebus creauit Dominus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt. Ita vt ſit in aperto, quòd quicquid in eis eſt, viſibile ſit aut inuiſibile, ſenſu aut intellectu comprehendatur (excepta diuina ſubſtantia) naturam habet creationis participem. Item perdiuinus ille Dauid quum dixiſſet, Beatus cuius, Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in Domino Deo ipſius, qui fecit cælum & terram: ſubiunxit, Mare, & omnia quæ in eo ſunt.

Ibidem.
Exo. 20. b.
Pſa. 145. a.

6 Cuinam igitur luminis expers ſtatim inuentus eſt locus ille, qui erat in mundo, vt tenebræ eſſent ſuper abyſſum?

Animaduertendum eſt, quòd ſi quid erat ante hunc ſenſibilem mundum, in lumine certè erat. Neq; enim dignitates angelorum, nec vniuerſi cæleſtes exercitus in tenebris agebant, ſed in lumine & in omni ſpirituali lætitia. Quibus nemo repugnabit, qui lumen ſupercæleſte inter bona promiſſa recipit, de quo lumine Salomon ait, Lumen iuſtis perpetuum eſt. Et Apoſtolus, Gratias agentes Deo patri, qui nos idoneos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Quum igitur imperio diuino creatum ſit cælum, omnibus, quæ intra eius ambitum continentur, circumfuſum, corpus quidem habens continuum, quod poſsit ea quæ foris ſita ſunt, ſeparare ab ijs quæ intra ſe comprehendit, neceſſariò locum quem complectitur, tenebroſum reddidit, externum ab eo lumen excludens. Nam tria concurrere oportet in vmbra: lumen, corpus, & locum minimè lucidum. Tenebræ igitur huius mundi propter cæleſtis corporis vmbram prouenere.

Colo. 1. b.

7 Si Deus lumen creauit, quomodo tenebras ei addidit, quum hæc inuicem aduerſentur?

Sunt quidem inter ſe contraria, ſed hominibus ambo neceſſaria. Illud enim hominum operibus & laboribus confert, & apparere facit ea quæ videntur, adhortaturque ad collaudandum horum autorem. Tenebræ verò quieſcere faciunt, & reparant hominem, ſoluta laſsitudine, quam ex labore contraxit. Similiter homines domum cogunt, beſtijs verò præbent occaſionem pabuli. Et hoc aperte nos docet diuinus Dauid: Poſuiſti (inquit) tenebras, & facta eſt nox. In ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ agri, catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi. Exortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. Et his ita dictis admiratur magnificentiam creatoris, inquiens, Quàm magnificata ſunt opera tua Domine? Omnia in ſapientia feciſti. Didicimus igitur apertè, tenebras eſſe neceſſarias. Quòd autem non ſint ſubſtantia, ſed res quædam accidentaria, facile eſt intelligere: nempe quòd ſint cæli & terræ adumbratio. Quamobrem oriente lumine euaneſcunt tenebræ. Lumen autem ſubſtantia eſt & ſubſiſtit: & quum occiderit, rurſum oritur: & quum abierit, reuertitur. Quemadmodum enim corpus noſtrum eſt ſubſtantia, vmbra verò, quam facit, accidens eſt, non ſubſtantia: ita cælum & terra (quę maxima ſunt corpora) ſubſtantię ſunt diuerſæ: quæ verò ab his manat vmbra, lumine non apparente, vocantur tenebræ. Lumen autem emergens, tenebras delet. Itaq; cæli & terræ vmbra tenebras producit: quæ oriente lumine rurſum diſſoluuntur. Non ſunt igitur tenebræ ſubſtantia quædam increata, neque etiam ſubſtantia creata: ſed vſus quidam neceſſarius, ab his quæ facta ſunt proueniens, & ſapientiam Dei prædicans. Ecce enim propheta Deum vniuerſorum etiam ab his laudat: Qui feciſti (ait) lumen, & præparaſti tenebras: aptiſsimè quidem vtrunque poſuit, faciendi verbum adaptans lumini, & dictione præparandi vtens circa tenebras. Sunt enim accidens quoddam, quod & conſiſtit & diſſoluitur. Proinde tres illi pueri beati creaturam omnem prouocantes ad laudes diuinas, diei noctem coniunxerunt, & lumini tenebras addiderunt. Nam horum ſucceſsibus tempus menſuratur, & hominum vita ſubſiſtit.

Pſal. 103. c.

8 Qualiſnam ſpiritus ferebatur ſuper aquas?

Quibuſdam videtur fuiſſe ſpirituſſanctus, qui viuificabat & fœcundabat aquarum naturam, præfigurans quodam modo gratiam baptiſmi. Verius autem putauerim, quod hic aerem vocet ſpiritum. Nam quum dixiſſet, Deum creaſſe cælum & terram, & aquarum meminiſſet ſub nomine abyſſi, neceſſariò & aeris mentionem fecit, à ſuperficie aquæ ad cælum vſq; permeantis. Aeris enim natura eſt, vt circa inferiora corpora feratur & agitetur. Aptiſsimè autem verbum iſtud, ferebatur, ſubſtantiam aeris mobilem indicat. Quòd ſi quis huic interpretationi non aſſentitur, propterea quòd ſcriptum eſt, Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas, audiat beatum Dauid dicentẽ de Deo omnium conditore, Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Certum eſt, quòd ventum ipſe vocauerit ſpiritum, etſi verbo non expreſſerit. Siquidem euro aut noto flante, aqua congelata diſſolui ſolet & liquefieri.

Gen. 1. a.
Pſa. 147. b.

9 Cuinam dixit Deus, Fiat lux, & fiat firmamentum?

Non præcipit Deus alteri cuidam creare: ſed quæ non ſunt, vocat, ira vt hîc præceptũ ſit ipſa voluntas. Omnia enim, ait, quæcunque voluit, Deus fecit. Quòd ſi creando voce quadam vſus eſt, certum eſt, hoc non elementorum inanimatorum cauſâ, ſed inuiſibilium virtutum gratia factum eſſe: vt ſciant, quod ipſo iubente, ea quæ non ſunt, ſubſiſtunt.

Pſal. 113. b.

10 Quamobrem autor hoc addidit, Et vidit Deus quòd bonum erat, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt persuadeat ingratis, non aspernari, quæ sententia diuina vocat bona.

11 Est ne vnum cælum, an duo?

Quum scriptura diuina doceat, in principio Deum creasse cælum & terram, deinde post lucis creationem secunda die dicat firmamentum factum esse, imperitiæ plena videtur esse huiusmodi quæstio. Oportebat enim ex temporis ratione & ipso creationis modo, cælorum diuersitatem nosse, & vnum luce prius, alterum verò post lucem: & illud quidem non ex aliqua alia materia, hoc autem ex aquis creatum esse. Nam
Gene. 1. d. ,, inquit, Fiat firmamentum in medio aquæ,
,, quod per medium separet aquas ab aquis. Sic enim ab ipsa re, cæli sortiti sunt appellationem. Siquidem quum ex aquarum fluida substantia compositum sit, & natura fluida, condensata & consolidata fuerit, firmamentum nominatum est. Deinde quia sursum collocatum est, prioris cæli vsum commodo nostro perficiens, cæli nomen sortitum est. Bifariam autem Deus omnium diuisit aquarum naturam: & quasdam sursum collocauit, quæ suo liquore atque frigiditate non sinerent corrumpi firmamentum ab igne luminarium. Reliquæ verò aquæ deorsum remanserunt, quæ suis vaporibus aërem foueant exustum & exiccatum ab igne superiore. Qui igitur non credit secundum esse cælum, semitam rectâ transgreditur: qui verò plures numerare conatur, adhæret fabulis, postposita diuini spiritus doctrina. Pluraliter autem diuina scriptura cælos nuncupat, dicens, Cæli cælorum: quoniam hebraica lingua neque cælum, neque aquam singulari numero nouit appellare. Reperire autem est similia multa inter dictiones græcas. Nullus enim ciuitatem Athenam singulari numero vocitare solet, sed pluraliter Athenas. Similiter & Delphum ciuitatem nemo vocat, sed numero plurali Delphos. Non ergo tanquam plures sint cæli, ita locuta est scriptura: sed hæbraicæ linguæ seruato idiomate. Quod quidem in alio psalmo manifestius nos docet, illius linguæ prætermisso idio-
Psa. 113. d. ,, mate, dum inquit, Cælum cæli Domino. Ita
vt satis constet, quod quemadmodum cælum istud nobis est pro tegmine, terra verò pro pauimento: ita cælum quod videmus, pro tegmine superpositum cælum habet.

Genes. 1. b. *12 Cur, vnam quum dixerit congregationem aquarum, multas postmodum innuit? Congregata est (inquit) aqua quæ sub cælo erat, in congregationes suas.*

Vna quidem est aquarum congregatio, quoniam inter se maria conueniunt, quædam deorsum per meatus subterraneos decurrentia, alia secundum superficiem terræ. Sed plurali numero congregationes dixit, quoniam aliud est mare Indicum, aliud Pöticum, & aliud Tyrrhenum. Item aliud est Propontis, aliud Hellespontus. Similiter alius est Aegæus sinus, alius Ionicus. Præter hæc autem omnia adhuc est maximum mare, quod nonnulli vocant mare Atlanticum, quidam verò Oceanum appellant. Hac de causa scriptura sacra congregationem vnam aquarum, veluti coadunatam appellauit: congregationes verò, tanquam distinctas.

13 Qua de causa Deus herbas non esculentas iussit germinare?

Multa sunt animalium irrationalium genera, quædam fera, alia iumenta appellata: & nonnulla reptilia, alia volatilia. His igitur omnibus animalibus escam præparauit Deus, quæ etiam in hominum vsum condidit, & statim eis propter nos pabulum dedit: Qui producit, inquit, fœnum iumentis, ,, Psa. 103. b.
& herbam seruituti hominum. Quod igitur huic inutile est, alteri maximè congruit, ,,
& alia conueniunt hominibus. Ad hæc prouidens Dominus, quòd homines in morbos prolaberentur, vtpote qui sententiam mortis propter peccatum receperant, iussit terram herbas producere non tantùm esui aptas, sed etiam morbis depellendis. Et hoc diligentius quis nosse poterit ab his qui me dicinæ artem exercuerunt, quòd hæ quæ videntur esse venenosæ, morborum remedia continent. Permixtæ enim alijs herbis morbi depulsiuæ fiunt, & sanitatem procurant.

14 Luminaribus creatis ad quid prius facta est lux?

Dominus Deus tum ex his quæ non sunt, tum ex his quæ sunt, creare solet. Nam prius cælum ex nihilo creauit, posterius autem ex aqua fecit. Sic & terram, quæ prius non erat, produxit: genera verò arborum & seminum germinare iussit. Igitur & lucem creauit quemdamodum ei libuit. Sicuti verò firmamento distinxit aquarum naturam, &

& quasdam sursum collocauit, reliquas deorsum reliquit: sic lucem illam distinguens pro arbitrio suo, luminaria magna & parua condidit.

Gene 1. b. *15 Quid hoc est, In signa & in tempora: & in annos & in dies?*

Sol ortu suo atq; occasu dies facit: quum autem percurrerit australes atque aquilonares partes, annalem circulum perficit. Idemque solstitia efficit, quę tempora scriptura diuina nominat. Transiens enim ab æquinoctio ad aquilonem, ver facit: & inde rediens ad eosdem terminos, æstiuale solstitium producit: procedente autem eo inde ad meridiem, autumnus nascitur: & inde reuertens, hyemem producit. Ex cursu autem lunæ mensium numerum discimus. Nam ex cursu triginta dierum mensem appellamus. Siquidem & lunam vocant mensem. Quod autem dicitur, In signa, non intelligimus secundum opinionem quorundam stultorum. Siquidem vanam illam de cuiusque natiuitate disceptationem, nec Pythagoras, nec Socrates, nec Plato, nec Stoici receperunt. Quòd si qui in fabulis educati sunt, hujus fabulæ impietatem execrantur, quis diuinis sermonibus credens hæc non modò impia, sed valde etiam fatua recipiat? Signa igitur vocat scriptura diuina, quibus cognoscamus tempus oportunum seminandi, plantandi, purgandi, & ligna cædendi ad nauium & domuum constructionem idonea. Inde etiam nautæ dicerunt, quando opportunè nauem subducere vel impellere conueniat, & quando vela pandere aut contrahere oporteat. Experientia enim ipsos docuit astrorum ortus & occasus. Sæpe etiam nos quoque hac ratione cognouimus cometam aut barbatam stellam. Atque etiam, si placet, impetum hostium nouimus, aut locustæ incursum, aut iumentorum vel hominum cladem futuram. Hæc igitur signa vocauit scriptura, non illa planè dementiæ atq; impietatis plena.

16 Quare Deus creauit plantas ante luminaria, post illa verò condidit animalia?

Oculos habent animalia, nec lucis excessum ferre potuissent. Lux verò distributa in parua & magna luminaria conuenientem oculis animalium splendorem reddit: plantarum autem natura sensus prorsus est expers.

17 Cur Deus non benedixit plantis, animalibus autem dixit, Crescite, & multiplicamini, & quæ sequuntur? Gene. 1. c.

Deus pro nutu suo statim vniuersam terram repleuit pratis, segetibus, & alijs omnis generis herbis & arboribus: cætera verò animalia bina creauit. Vnde meritò benedictionem eis largitus est, vt per multiplicationem quædam replerent maria, paludes & fluuios, quædam aërem, nonnulla verò terram.

18 Ad quid Deus creauit bestias & reptilia?

Pueri tum terriculamentis tum etiam loris & virgis indigent. Et per illa quidem ipsos terremus, per hęc autem erudimus, honestatem omnem eis procurantes. Quum igitur Dominus Deus animaduertisset nos ad ignauiam proclines, bestias & reptilia condidit, veluti lora quædam & terriculamenta: vt per ea nos terrens ad se traheret atq; eius auxilium imploraremus. At quemadmodum qui perfecti sunt, terriculamenta huiusmodi & lora contemnunt: sic qui in virtute educati sunt, bestiarum incursus minimè formidant. Siquidem Adæ, prius quàm peccasset, assistebant bestię, obsequiũ profitentes. Et rursum, ipsum Noe ingredientem arcam, leo, pardus, & reptilium atrocissima quæque ouium more sequebantur. Et Danieli aderant leones, qui alioqui famelici accedere tamen ad eum non audebant, eò quòd in illo characteres diuinam imaginem præ se ferentes conspicerent. Itidem vipera quæ dentes iniecerat in manum Apostoli, quum nihil peccato tenerum aut molle in eo reperisset, mox resilijt, & in ignẽ se coniecit, supplicium quodammodo de se ipsa sumens, quod corpus sibi nullatenus conueniens, adorta esset. Nos autem ideo bestias formidamus, quia virtutem negligimus. Et ob id Deus socordium etiam hominum curam agens, eas in remotiora loca relegauit, & ijs nocturnum tempus ad escam quærendam largitus est. In ipsa enim nocte ,, Psal. 103. c.
(ait) pertransibunt omnes bestię syluæ. Re- ,,
ptilibus verò antra terræ præbuit, vt in eis la- ,,
tentia humano generi non nocent. At ne bestias, velut ab his prorsus illæsi, contemnamus, quasi nullarum sint virium, nonnunquam permittit Deus duos aut tres è multis milibus (prout sapientissimè nostra dispensat) vel à scorpionibus pungi, aut à serpentibus morderi: vt nos veriti, ne quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

simile patiamur, Deum creatorem in auxilium inuocemus, obsecrantes, vt illa omnium malorum depultrice prouidentia nos tueatur. Præterea & ad alia bestiæ non sunt nobis inutiles. Nam ex eis medici pharmaca non pauca componunt, ad morbos propulsandos. Ne quis igitur bestijs per se consideratis de creatore conqueratur, sed vtilitatem inuestiger. Siquidem ipsum etiam corpus humanum, quamuis formosum, temperatum, & varia partium vtilitate præditum, mucco tamen & sputo ac fœtido stercore non caret. Nullus tamen sanæ mentis ex his animal vituperat. Neque enim absq; his agere vitam potest, sed per hæc firmum est & vegetum. Siquidem eget pituita, sanguine, & vtraque bile. At quemadmodum per hæc consistit: sic per eadem dilabitur. Vnius enim horum excessu aut defectu enecatur animal.

Gene.1.d. *19 Cuinam dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram?*

Execrandi quidam hæretici dixerunt, Deum hęc locutum esse angelis & improbis dæmonibus: non intelligentes stupidi homines huiusmodi, quid sibi velit illud, Ad imaginem nostram. Substantia enim Dei & eius imago non est eadem cum substantia angelica. Ille enim æternam habet naturam, hi verò opificem & creatorem habent ipsum, à quo acceperunt vt essent. Dæmones autem etiam sponte conuersi sunt ad malitiam. Extremæ igitur dementiæ est, fateri vnam imaginem esse dæmonum improborum & immensæ bonitatis. Iudæi verò ad aliam se conuerterunt insaniam. Aiunt enim, Deum vniuersorum sibiipsi dixisse, Faciamus hominem, eorum more quibus imperia summa credita sunt. Nam & magistri equitum & imperatores plurali numero consueuerunt dicere, Iubemus, scribimus, & mandamus, & quæ sunt huiusmodi. At insani non animaduerterunt, quòd plurima Deus omnium effari soleat singulari numero. Tempus enim, inquit, vniuersi
Gen.6.c. ,, lari numero. Tempus enim, inquit, vniuersi
Ibidem.b. ,, hominis venit coram me. Et, Pœnitet me fe-
Deut.32.c. cisse hominem. Item, Non erunt tibi Dij alij
Esa.43.c. ,, præter me. Et, Ecce ego facio noua, quæ
Esa.42.d. ,, mox oriuntur. Et, Aperiam in montibus
,, fontes, & in herbis flumina. Et in vniuersa plane scriptura diuina licet audire Deum omnium singulari numero loquentem. Rarò autem pluraliter sermonem format, nisi quum innuit numerum personarum trinitatis. Etenim quum linguas confunderet,
Gen.11.b. ,, non dixit singulariter, Descendam: sed, Venite, descendentes confundamus ipsorum ,,
linguas. Et hoc igitur loco, quoniam Deus animal rationale formabat, quod postea renouaturus erat post multas generationes, sanctæ trinitatis inuocationibus sacrosanctum baptisma instituens, quum fabricaturus esset naturam cui hæc mysteria crederentur, obscurè identitatem substantiæ & personarum numerum aperuit. Dum enim inquit, Dixit Deus, communionem diuinę naturæ explanauit: subiungens autem illud, Faciamus, expressit numerum personarum. Similiter quum iterum singulari numero dixit, Imaginem, eandem esse naturam ostendit. Non enim dixit, Ad imagines: sed, Ad imaginem. Quum autem dixit, Nostram, numerum hypostaseon manifestauit. Deum enim, qui prænoscit omnia, quæ nondum facta sunt, tanquam iam facta, & qui præuidebat incarnationem & inhumanationem vnigeniti, quodque ex virgine eandem naturam sumpturus esset, quâ sibi coaptaret & vniret in vnam personam Dei & hominis, intellexisse dicendum est non immeritò, vnam adorationem ab vniuersa creatura offerendam: vnde iusta de causa & ipsam velut generis fundamentum summo honore dignatus est. In primisque creationis consilium ineundo, vt quod in creatore rationale erat, prænostraret, deinde personarum numerum insinuando, vt qui laudes & hymnos oblaturus erat super terram, theologiæ ænigmata sumeret: tanquam igitur autor huiusmodi creationis, maiorem erga creaturam humanitatem patefecit. Hoc ipsum & illustris Iob, ipsum al- ,, *Iob 10.b.*
loquens, clamat, Manus tuæ fecerunt me, & ,,
plasmauerunt me. quibus verbis vsus est Da ,,
uid. Hoc ipsum etiam sanè nouit, qui san- ,,
cto baptismate dignus habitus est: nempe, quòd is qui formauit, saluauit: & qui saluauit, formauit. Ad hæc & ipse creator per Ieremiam & Esaiam ait, Quoniam nos lutum, ,, *Esa.64.c.*
ipse verò formator noster. Atqui diuinam ,,
naturam neque manus habere neque consilio aut præmeditatione egere, profitemur, vt (ex Platonicis fabulis) secundum eam quam conceperit ideam, opus construat: sed vnumquodque horum maiorem Dei solicitudinem demonstrat erga animal huiusmodi.

20 Quid illud est, Ad imaginem?

Quidam vocauerunt imaginem Dei, id quod est in anima inuisibile, sed non rectè dixerunt. Si enim inuisibile animæ, imago Dei

Dei esset, multo magis angeli, archangeli, & vniuersæ naturæ sanctæ & incorporeæ, vtpote à corporibus prorsus liberatæ, inuisibilem & impermixtam naturam possidentes, vocarentur imagines Dei. Quidam nimium simplices corpus humanum aiunt factum esse ad imaginem Dei: quoniam audiunt
4.Reg.19.c. vocem diuinam dicentem, Aperi oculos tuos, & vide: & inclina aurem tuam, & audi. Et, ,,
Gen.8.d. ,, Olfecit Dominus odorem suauitatis. Et il-
Esai.1.c. ,, lud, Os Domini locutum est ista. Et, In ma-
Psal.94.a. ,, nu eius sunt fines terræ, & similia. In quo
,, stolidi non animaduerterunt, Dominum Deum humano more hominibus loqui, audientium infirmitati sermones accommodantem. Et quoniam oculis videmus, virtutem eius per quam videt, scriptura vocat oculos: & rursum audiendi facultatem vocat aures, quoniam hisce partibus audimus: & mandatum Dei, os. Verùm oportebat eos non solum suprà dicta verba audisse, sed etiam ea quę docet Deum incircunscriptum.
Psa.138.b. ,, Quo enim (inquit) ibo à spiritu tuo? & quò ,,
à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, ,,
tu illic es: si descendero ad infernum, ades,
Ioan.4.d. ,, & quæ sequuntur. Et Samaritanæ Domi- ,,
nus dixit, Deus spiritus est, & oportet eos ,,
qui adorant ipsum, in spiritu & veritate adorare. Si autem Deus spiritus est, simplex igitur, incompositus, & figuram non recipiens. Atqui superuacuum est, istud in longum producere sermonem. Satis enim patet horum insania. Hunc igitur locum, Faciamus hominem ad imaginem & similitu- ,,
dinem nostram, aliqui doctores ita intel- ,,
lexerunt, nempe Deum omnium, quum creaturam sensitiuam & intellectiuam creasset, hominem postremò formasse, veluti sui quandam imaginem, medium illum ponendo inter animata & inanimata, sensitiua & intellectiua: vt vtraque quidem tam animata quàm inanimata vsum illi veluti tributum quoddam præberent: naturæ verò intellectiuæ, dum hominis curam gerunt, beneuolentiam erga creatorem de-
Heb.1.d. ,, monstrarent. Hoc enim etiam diuinus A-
,, postolus dixit, Nónne omnes sunt admi-
,, nistratorij spiritus, in ministerium missi
,, propter eos qui hæreditatem capient sa-
Ma.18.b. ,, lutis? Et Dominus in Euangelijs, Videte,
,, ne contemnatis vnum ex pusillis istis mini-
,, mis. Amen dico vobis, quòd angeli eorum
,, quotidie vident faciem Patris mei, qui in
,, cælis est. Nonnulli dixerunt, ad imaginem Dei creatum esse hominem, secundum facultatem dominandi, argumento clarissi-
Gen.1.d. ,, mo vsi ex eo quod creator subiunxit, Et do-
,, minetur piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs & vniuersæ terræ, & omnib' repti- ,,
libus repentibus super terrã. Quemadmodũ ,,
enim ipse omnium tenet imperium: ita dedit homini dominium animalium irrationalium. Facillimè autem reperiuntur & alia, in quibus homo Deum imitatur. Siquidem ad imitationem Dei creatoris homo construit domos, parietes, ciuitates, portus, naues, naualia, currus, & alia infinita, veluti imagines & figuras cæli, solis, lunæ, & stellarum, item hominum & animalium irrationalium formas. Infinita tamen est in ratione condendi diuersitas. Nam Deus omnium ex ijs quæ sunt & non sunt, creat, idque sine labore & tempore: quia simul atque voluerit, producit quod ei placuerit. Homo verò materia opus habet, indiget instrumentis, consilio, tempore & labore, ac solidis artibus ad opus construendum. Siquidem architectus indiget fabro ærario, faber autem ærarius metallis & carbonibus: similiter & omnes qui ligna cædunt, ijs qui plantas aut terram excolunt. Atque hoc pacto ars vnaquæque ab alijs artibus vsum earum mutuatur: veruntamen homo, dum ita quippiam construit, imitatur quodammodo creatorem, velut imago archetypum. Imago enim archetypi figuram habet: verùm quum membrorum speciem habeat, actiones tamen non habet, Caret enim anima, per quam mouetur corpus. Rursum ad instar Dei omnium conditoris, regnat homo & iudicat. verùm Deus accusatoribus aut testibus minimè indiget, quando iudicat. Sic enim Cain condemnauit, tanquam sceleris eius inspector. Homo verò in iudicando testibus opus habet & accusatoribus, quum ignoret quæ perpetrata sunt. Et sic homo vocatus est Deus, quia
imago Dei appellatus est. Vir enim, ait, ,, *1.Cor.11.b.*
non debet velare caput, quum sit imago & ,,
gloria Dei. At Deus omnium conditor naturam habet diuinam, non appellationem nudam: homo autem, velut imago, tantùm nomen habet, quum ipsa re careat. Sic & incircunscriptum esse, verè & propriè pertinet ad Deum omnium: imitatur autem id quodammodo mens humana, in momento perlustrans orientem & occidentem, aquilonem & meridiem, cælestia & subterranea, non re vera, sed sola rationis imaginatione. Deus autem secundum substantiam suam & sapientiam & virtutem minimè circunscribitur. Inuenire etiam poterit quispiam imitationem aliam aptiorem & conuenientiorem in anima humana. Habet enim ipsa facultatem rationalem & vitalem in se: & mens quidem producit

Universidad de Deusto
Biblioteca

sermonem, concurrit autem cum sermone spiritus, non generatus quidem, quemadmodum sermo, sed perpetuò consequens sermonem, & cum eo, dum editur, concurrens: sed huiusmodi adsunt homini tanquam imagini. quamobrem nec sermo nec spiritus per se subsistit. At in sancta trinitate tres intelligimus hypostases, easque sine confusione vnitas & per se subsistentes. Nam ante sæcula genitus est à patre Deus verbum, inseparabilis autem est à genitore: & proficiscitur à Deo & patre Spiritus sanctus, qui & intelligitur in propria hy-
1. Cor. 11. b. postasi. Omnia enim operatur, inquit, vnus & idem spiritus, diuidens sua cuique prout vult. Verùm de his non debet prolixiùs dici, quòd huius rei infinitas demonstrationes reperire licet in sancta scriptura. Quidam ad imaginem Dei hominem creatum esse arbitrati sunt, secundum potentiam animæ inuisibilem, non intelligentes quòd & angelus inuisibilis est, similiter & dæmon. Quibus respondendum est id modò, quòd inter homines masculus & fœmina secundum corpus & animam eandem sortiti sunt naturam. Cur igitur Paulus virum quidem imaginem Dei dixit, nó etiam mulierem, si secundum partem animæ rationalem homo est imago Dei? In-
1. Cor. 11. b. quit enim, Vir quidem, quum sit imago & gloria Dei, non debet velare caput: mulier autem gloria viri est. Si ergo qui non debet velare caput, imago Dei est, profectò quæ velatur, non est imago Dei, quanuis eiusdem animæ sit particeps. Quomodo ergo homo est imago Dei? Secundum imperium & potestatem. Quod perhibere vi-
Genes. 1. d. detur etiam vox diuina, quæ dicit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et modum subiungens ait, Et dominetur piscibus maris & volatilibus cæli & bestijs terræ, & reliqua. Quemadmodum enim Deus omnibus imperat, sic homo ijs quæ sunt super terram. At quamobrem mulier non dominatur prædictis, sed virum habet pro capite, quæ tamen reliqua sub potestate tenet: vir autem non subiectus est mulieri? vnde rectè beatus Paulus ait, solum virum imaginem & gloriam Dei esse, mulierem verò gloriam viri. Ego verò vehementer admiratus sum eos, qui assequi ista non potuerunt: sed hominem ad imaginem Dei creatum esse dixerunt, partim quidem propter imperium & potestatem, partim verò secundum ratiocinandi vim, partim autem secundum partem animæ intellectiuam (de his intelligo, qui apertè locuti sunt) quum tamen eos animaduertisse oporteret, quòd solus homo dicatur imago Dei esse. Siquidem in eius creatione sic ait, Faciamus hominem ad imaginem nostram. Et rursum in historia Noe dicitur, quòd ad imaginem Dei fecit hominem. Et beatus Paulus ait, Vir non debet velari, quum sit imago & gloria Dei. Quòd si solus homo ex omnibus creaturis imago Dei est, peculiarem quandam rationem huiusce denominationis esse oportet, non solùm ob facultatem intellectiuam aut rationalem, quarum participes esse virtutes inuisibiles dicimus. Imò neque ob facultatem dominandi, quam etiam competere virtutibus inuisibilibus beatus Paulus inquit, Quoniam in ipso creata sunt omnia, quæ in cælis sunt & super terram, visibilia & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus seu potestates. Similiter quum ait, Vt innotescat nunc Principatibus & Potestatibus in cælestibus. Vnde & contrarias potestates ita vocat, tãquam quæ ceciderint ex illis ordinibus. Non enim, inquit, est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principatus & Potestates, & aduersus mundi rectores tenebrarum huius sæculi. Sic & angeli vocantur, Et Michael (ait) princeps vester. Dictum est autem & de luminaribus, Luminare maius in dominium diei, & luminare minus in dominium noctis. Quod Dauid potestatem appellauit, dicens, Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Quomodo igitur fieri poterat, vt homo diceretur imago Dei, secundum quippiam eorum quæ sunt communia multis creaturis, quum tamen ipse solus à Deo dicatur esse imago? Itaque perspicuum nobis est, certam quandam causam esse oportere, cur ita solus appelletur, cuius nulla reliquarum creaturarum sit particeps, vt cui talis appellatio minimè conueniat. Est autem, vt antea dixi, prius discutiendum, vbi consistat illud, Ad imaginem, in corpore, an in anima. Et in primis videamus, quibus vtantur, qui prius asserunt, è quorum numero est Melito, qui scripta reliquit, quibus asserit Deum corporeum esse. Membra enim Dei appellamus, quum reperimus, oculos Dei respicientes terram, & aures eius intentas esse ad preces iustorum. Et, Olfecit Deus odorem suauitatis. Et, Os Domini locutum est ista. & brachium Dei, & manus & pedes & digitos: è quibus statim inferunt, hæc nihil aliud docere, quàm formam Dei. Quomodo verò, aiunt, visus est Deus Abrahæ, Mosi, & similibus? An non formam habens? Et qualem formam? An non humanam?

Gene. 1. d. *2. Cor. 11. b.* *Col. 1. c.* *Ephe. 3. b.* *Ephe. c. b.* *Dan. 10. d.* *Gen. 1. b.* *Psa. 135. b.* *Gene. 8. d.* *Esa. 1. c.*

manam? Et coaceruant mille loca, quibus membra Dei appellantur. Aduersus quos certandum est primùm ex dictione scripturę. Et ex aduerso opponimus his, qui præter scripturam nihil norunt, scripturę verba
Zach. 4. c. eorum opinioni contraria, ex Zacharia dicente, Septem oculi Domini respiciunt super vniuersam terram. Quod si Deus septem oculos habet, nos autem duos tantùm, non ad similitudinem eius creati sumus. Sed neq; nos prędditi sumus alis, quum
Psal. 90. a. tamen de Deo dicatur nonagesimo Psalmo, Sub pennis eius sperabis. Quòd si Deus pennas habet, nos autem sumus animalia minimè pennata, non factus est homo ad imaginem Dei. At quomodo cęlum, quum sit sphęricum & semper voluatur, thronus Dei esse potest, vt ipsi existimant? Imò etiam terra quomodo scabellum pedum eius? Respondeant nobis. Vtique enim oportet, illud quod à genubus vsque ad plantas protenditur, esse corpus comprehendens intermedium hoc spatium, quod intercedit inter cęlum & terram. Quum autem terra sit in medio totius mundi, & contineatur ab ipso (vt demonstrationibus lincaribus constat) apud nos sunt plantę Dei, an apud antichthonas? Et an vniuersam terram nostram replent, aut etiam plus comprehendunt, minúsue extenduntur pedes eius propter maria & flumina, aut etiam in aquis incedunt? Sed quomodo is, cuius tantum cęlum thronus est, ac terra pedum scabellum, inuenitur deambulare in paradiso, aut apparet Mosi in vertice montis Sina? Et quomodo ille, qui talia de Deo existimauerit, non stultus dicetur? Deinde quum multa dixerit, ad euersionem eiusmodi opinionis, subijcit, Qui verò asserit illud, Ad imaginem, non in corpore consistere, sed in anima rationali, dogma statuet non contemnendum, comprehendens quę facultates sint ipsius. Nam quę in homine est facultas cognoscendi, iudicandi, bene merendi, agendi quę iusta sunt, fortitudinis, &, vt semel dicam, omnis boni effectrix, à Deo creata est, ad imaginem. Quòd autem non forma corporis, sed actiones repręsentent nobis imaginem Dei, apertè Apostolus in epi-
1. Cor. 15. f. stola ad Corinthios dicit. Quemadmodum portauimus imaginem terreni hominis, ita portemus & imaginem cęlestis. Et imaginem quidem terrenam portat, qui secundum carnem viuit, & perficit opera carnis: imaginem verò cęlestis, qui spiritu mandata corporis mortificat. Quemadmodũ Deus longanimis est, ita homo longanimis habet se ad imaginem Dei. Iustus & sanctus est Dominus, condolens & misericors: Igitur qui amat iustitiam & sanctitatem, & peragit atque obseruat præceptum istud Saluatoris, Estote misericordes, quemadmodum *Luc. 6. e.* pater vester misericors est: &, Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est, *Mat. 5. g.* fit imago Dei per omnia. Et dominetur (inquit) piscibus maris, & volatilibus cæli, & *Gen. 1. d.* iumentis atque vniuersæ terræ, & omnibus reptilibus repentibus super terram. Animad uertendum est, quod silentio prætermissum est, non vniuersa animalia propter hominem creata esse, sed ea demum quibus dominari dicitur, nempe pisces maris, volucres cæli & pecora terræ: fortasse etiam & reptilia terrę, propter necessarium vsum pharmacorum, quæ ex ijs conficiuntur: non tamen propter hominem cete illa grandia, & feræ terrestres. Alioqui quum data est homini hæc potestas, earum quoque nomina addita fuissent. Atqui non reperimus in scriptura serpentium genus inter reptilia collocatum, sed inter feras. Serpens enim (in-
Gene. 3. a. quit) erat callidissimus omnium bestiarum. Et in Actis Apostolorum, Vipera illa quæ Paulum momorderat, ab eius manu pendebat: & subiungit, Videntes autem Bar-
Act. 28. a. bari pendentem bestiam. Et in Leuitico vide inter quæ collocet reptilia, & quòd minimè numeret inter ea quæ nunc ita de more vocantur: Hæc (inquit) comedite ex re-
Leuit. 11. c. ptilibus & volatilibus quæ gradiuntur quatuor pedibus, sed habent longiora retrò crura, per quæ saltare possint super terram: hæc comedite, velut bruchum & ei similia, locustam & ei similia, attacum & ei similia, ophiomachum & ei similia. Omne reptile ex volatilibus, si quadrupes fuerit, erit vobis abominationi, & in eis polluemini. Non dominatur igitur homo cete illis grandibus, neq; bestijs, quæ fortasse ab initio non propter ipsum creata sunt. Et simile quippiam his quę describuntur hîc sub hominis esse dominio, in octauo Psalmo dicitur, Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & *Psal. 8. b.* boues vniuersas, insuper & pecora campi: Volucres cęli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Nam & hîc cete & ferę prętermissę sunt.

21 Quamobrem supra cæteros septimo diei benedixit Deus?

Vnusquisque dierum reliquorum peculiarem quandam creationem fortitus est. Quum igitur ad diem septimum Deus creaturam omnem consummasset, diei septimo in creationis loçum largitus est benedictionem;

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem: ne solus ille dies præ cæteris honore careret. Posuit autem istud, Sanctificauit eam, pro, segregauit. Sæpe enim hoc ita intellectum reperitur in scriptura diuina. Nam & de Medis ait, Sanctificati sunt, & ego duco eos: hoc est, ad hoc segregati. Maximè autem Iudæis ista scribens, necessariò posuit hoc, Sanctificauit eam: vt maiore
Exo.20.b. ,, cultu prosequantur sabbatum. Hoc enim
,, in legibus sanciendis inquit, Sex diebus
,, creauit Dominus Deus tuus cælum & terram, septimo autem die requieuit ab omni-
,, bus operibus quæ patrauit, & benedixit
Gene.2.a. ,, ipsum septimum diem. Et, Consummauit
,, Deus die sexta opera sua, quæ fecerat, & re-
,, quieuit die septima. & quæ sequuntur: demonstrans quòd sexto quidem die peregerat omnia, nempe nihil eis noui adiecturus (siquidem in eis nihil desiderari putabat) cessauit autem ab opere die septimo. Hac autem de causa diem hunc feriatum addidit, in quo nihil planè creauit, vt otio illo diurno certum esset, eo omnia esse perfecta. Qui enim primo, secundo, tertio, quarto, quinto & sexto die semper noui quippiam creauerat, quum nihil deesse arbitraretur, otio septimi diei docuit creationem perfectam esse. Vnde & septem diebus circulum omnem dierum concluſit, quum hoc tamen ipsum sex diebus facere potuisset, quibus creationem consummauerat: vt sex quidem dies significatio sint eorum quæ creata sunt, septimus verò omnia perfecta esse, & in eis nihil desiderari. Deinde ne quis existimaret, septimum diem inutilem & superfluum esse, quòd in eo Deus nullum opus fecerit, quemadmodum nonnulli feriatos dies deteriores censere solent, ne quid tale
Gene.2.a. ,, de septimo die existimaretur, subiecit, Et
,, benedixit Deus diei septimo, & sanctifica-
,, uit eum. In quo demonstrauit, quod illum diem non inutilem putabat ad creandum, sed ad quietem accommodatum statuit. Itaque benedixit ei, qui reliquos quidem dies, aliquid in eis creando, summo honore prosecutus est: septimum autem, quòd index sit opus absolutum esse, ob id sanctificauit eum, dixit, pro eo quod est, segregauit: ad hæc vt illius diei cessatione creationem adeptam esse finem demonstraret.

Gene.2.a. *22 Quid est, Fons autem ascendebat à terra, & irrigabat vniuersam faciem terræ?*

Summatim iterum Moses, quæ pertinebant ad creationem, recensuit, & docuit Deum elementa quę non erant, produxisse, eaque ab inuicem separasse, & vnumquodque horum exornasse pro arbitrio, & quòd terra, nullo eam colente, neque nubibus vllis pluuiam effundentibus, germinauit, quemadmodum creatori libuit, irrigata videlicet ab humore & vapore, qui supererat à separatione aquarum. Sic enim Aquila interpretatus est, Et ebullitio ascendebat è terra, & irrigabat vniuersum faciem terræ. Hoc dicere voluit, quòd terra incomposita creata est. neque enim quicquam produxerat ex ijs quæ Deus postea produci iussit. vtpote quum nemo esset, qui terram coleret: nec etiam plueret, quum nondum hoc Deus iubere cæpisset. Vnde & rationem subiungens ait, Fons autem ascendebat è terra, & ,,
reliqua. ac si diceret, Ex ipsa terra scaturie- ,,
bant aquæ, quæ per eam fluebant, & ita vniuersam terram tegebant.

23 Si ex insufflatione Dei creata est anima, erit Gen. 2.
vtique anima ex substantia Dei.

Extremæ impietatis est & blasphemię sententia huiusmodi. Nam per hoc scriptura diuina facilitatem creandi demonstrauit. Præterea etiam ipsius animæ naturam obscurè declarauit: nempe ipsam esse spiritum creabilem, inuisibilem & intellectiuum, expertem crasitudinis corporeæ. Hoc autem animaduertere oportet, in primisque intelligere, pulmonem, & musculos eum comprimentes & constringentes, atque pulmoni innatam arteriam, & palatum, & os, deinde hoc modo insufflationem excepisse. Quòd si diuinum numen incorporeum est, poteritne Deo conuenire insufflatio?

24 Quæ de causa Deus plantauit paradisum mox expulsurus inde Adamum, propter peccatum?

In primis Dominus Deus non solet condemnare ex præscientia. Quapropter transgressionem Adæ præuidens, bona illi concessit. Deinde, voluit illum cognoscere beneficia diuina, vt ijs priuatus odio graui prosequeretur peccatū, per quod tantis bonis careret. Præterea conueniebat iustum agonotheram, athletis virtutis, proponere
Mat.25.a. ,, præmia victoriæ. Quamobrem & de regno
,, inquit, Venite benedicti patris mei, possi-
,, dete regnum vobis paratum à constitutione mundi.
,,

25 Quinam in cælo paradisum esse dicunt?

Quum diuina scriptura dicat, Produxit etiam

Gen.1.b. ,, etiam Deus è terra omne lignum visu pul-
,, chrum, & bonum ad vescendū, nimis est im-
,, probum, relicta spiritus doctrina proprijs
Ibidem. ,, opinionibus adhærere. Et plantauit Deus
,, paradisum in Edem ad orientem. Quidam paradisum ipsum dici putant Edem, alij verò locum vniuersum, in quo paradisus erat: vnde & Adam formatus est: & denominatus est Adam, ex eo quòd ortus sit à terra illa quæ est in Edem. Edem enim rusum significat. Quemadmodum & Esau, qui pro lenticula rufa vendidit primōgenita sua, appellationem sortitus est. quod verius est.

26 An lignum vitæ & lignum scientiæ boni & mali secundum intellectum accipienda sunt, an secundum sensum corporeum?

E terra orta esse huiusmodi ligna, perhibet scriptura. non igitur alterius sunt naturæ quàm reliquæ plantæ. Quemadmodum enim lignum crucis saluare dicitur, propter salutem nascentem ex fide quæ de eo est: sic & ista ligna sunt quidem plantæ è terra natæ, sed propter diuinam sententiam, alterum ex ijs lignum vitæ nominatum est: alterum verò, quia per ipsum sentiri cæpit peccatum, appellatum est lignum cognitiuum boni & mali. Et circa hoc ipsi Adæ certamen indictum est. Lignum autem vitæ veluti quoddam vitæ præmium propositum erat obseruanti mandatum. Ita etiam Patriarchæ & locis & puteis cognomina dederunt, & illum quidem vocauerunt puteum visionis, non quòd videndi facultatem conferret, sed quòd apud eum apparuerit Dominus omnium. Item puteum latitudinis, quoniam sæpenumero, qui erant ex Geraris, dimicauerant pro alijs puteis, at propter hunc non interpellauerunt eos qui illum construxerunt. Sic & puteum iuramenti, quòd apud illum iuramenta præstita sunt. Sic & Bethel cognominatus est, hoc est, domus Dei, quia apparuit ipsi Iacob in illo loco creator omnium. Et collis dictus est testis, nō quòd ille animatus esset, sed quòd apud illum locum inter se fœdera inierunt. Similiter aqua viua vocatur baptisma, non quòd aqua baptismatis aliam habeat naturam, sed quia per illam aquam diuina gratia donat vitam æternam. Ita lignum vitæ diuinā sententiā vocatum est, & lignum cognitiuum scientiæ boni & mali, eo quòd inde cæpit esse sensus peccati. Vnde qui fructum prohibitum gustauerunt, tanquā præcepti transgressores, conscientiæ pœnas luerunt.

27 Ergòne notitiam habebant boni & mali, antè quàm prohibitum fructum attigissent?

Quomodo fieri poterat, vt ij qui colloquio diuino dignati, & ad imaginem diuinam creati erant, cuius vtilitas est discretio boni & mali, notitiam boni & mali non haberēt? Quomodo verò dedisset legem abyssus ille iustitiæ, ijs qui notitiam huiusmodi à natura non haberent: neque intelligerent bonum esse, seruare præceptū: perniciosum verò trāsgredi? Habebant igitur sine dubio notitiam, sed experimentū postea ceperunt.

28 Quomodo igitur posti esum agnouerunt quòd nudi essent, quam ante esum nihil tale senserant?

Pueri iuniores veste nudati erubescere natura non solent: paulatim autem crescente corpore, quum mens postea propriam naturam exercere cæperit, adulti non iam patienter ferunt se nudari: sed erubescunt, & conteguntur. Quòd si quis vestem eis abstulerit, genitalia manibus abscōdunt. Multum autem iuuat, ad abolēdum hunc pudorem, consuetudo viuendi. Siquidem nautæ nudi nauigantes, & qui lauantur, dum se nudos mutuò conspiciunt, hoc pudore ibi nō ducuntur. At si quis eos nudauerit extra balneas, vehementer erubescunt. Ita de Adam & eius vxore sentiendum est: qui statim vbi formari sunt, nempe infantes & ingenui, nullaq; peccati macula polluti, non afficiebantur verecundia sine amictu agentes. At periculo facto, quasdam partes corporis solijs occultauerunt. Nam dum adhuc consuerent folia, audierunt vocem Dei deambulantis, & sub arbore latitarunt, non alia videlicet, quàm vnde folia decerpebant. Hæc autem erat, de qua præceptum acceperant, vt Propheta inquit, in medio ligni paradisi. De eo autem quum manducassent, etiam folia rexebant, propterea quòd suæ nuditatis eos puderet. Vniuersa autem erant folia ficus. Certè sine controuersia arbor illa erat ficus, de qua præceptum acceperant. Sed nō assentiuntur quidam, præ nimia, vt mihi videtur, simplicitate: qui putant oportere, nouum quoddam esse lignum, non attendentes, quòd non ligni qualitate, neq; nouitate cibi peccata censentur, sed ex præcepto dato: cuius transgressio quantulacunq; pari reprehensione digna est.

29 Quî fit, vt Moses asserat Tigrim & Euphratem è paradiso fluere, quos aiunt nonnulli è montibus Armeniæ scaturire? Genes. 2.b.

Videre licet & alia flumina aliunde quidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem egredi, deinde in terram quibsdam ductibus fluentia, iterum sursum scaturire. quod & his fluminibus accidit. Exeunt enim illinc, vt ait scriptura diuina: postea per quosdam meatus subterraneos transeuntia, ibi originem aliam sumunt. Quod quidem non frustra omnium Deus ita dispensauit, sed vt amputaret superfluam hominum curiositatem. Nam si paterent eorum omnes meatus, quidam vtique conarentur, eorum ripas prosecuti, locum paradisi perlustrare: sed frustrarentur optatis, & longitudine itineris sessi, atque necessariorum penuria laborantes, modò in aspera loca incidentes, modò in deserta, interdum in manus crudelium & barbarorum hominum deuenirent. Hæc igitur præuidens misericors Deus, ignotos illorum meatus reddidit.

30 Cur ex latere Adæ mulierem formauit?

Volebat creator naturæ ad concordiam adducere vnumquodq; genus. Hac de causa ipsum Adam è terra formauit, ex eo verò mulierem: vt & eandem in illis esse naturam demonstraret, & naturalem quandam benè uolentiam mutuam in illis insereret. Si enim rebus sic sè habentibus, viri cum mulieribus contendunt, & mulieres cum viris, quid non admisissent, si aliunde mulierem formasset? Sapienter igitur eos distinxit, & rursum copulauit. Nuptiæ enim in vnum
Gene. 2. d. conciliant hominum genus. Erunt, inquit,
Mat. 19. a. ,, duo in carnem vnam. Atque hoc verum esse
Mar. 10. d. ,, testatur, quod inde nascitur. Siquidem per
1. Cor. 6. d. conuersationem nuptialem fructus vnus
Ephe. 5. g. ex ambobus oritur, ab hoc quidem seminatus, ab illa verò enutritus, consummatus autem ab opifice naturæ.

Genes. 3. *31 Si prudens erat serpens, ob id laudandus erat: quum prudentia sit pars virtutis.*

Multa nomina dicuntur æquiuocè. Nam & idola gentium Deos vocauerunt, quum tamen magis propriè dictum sit de dæmone, qui per idolum operatur. Stolidi quoq; imperitè eos qui fabulis studuerunt, sapien
1. Cor. 1. d. ,, tes appellarunt. Sic & scriptura diuina dicit,
Stulta huius mundi elegit Deus, vt confun-
1. Cor. 1. e. ,, dat sapientes. Et rursum, Vbi sapiens? Et per
Isre. 4. e. ,, Prophetam, Sapientes sunt ad malè agendum. Et hic sanè serpentem prudentem nominauit, vt callidum & versutum. Sic enim Aquila interpretatus est, Et serpens erat versutus præ omnibus animalibus agri, quæ à Domino Deo creata sunt.

32 Quum serpens facultate loquendi careat, quomodo allocutus est Euam?

Serpens erat organum inimici veritatis. Et hoc declarauit Dominus in Euangelijs diuinis. Quum dixisset enim Iudæis, Vos ex
,, Ioan. 8. f. patre Diabolo estis, subiunxit, Ille homici-
,, da erat ab initio. Diabolus igitur per serpentem allocutus est Euam. Quum enim à Deo omnium accepisset imperium in vniuersa irrationalia, Diabolus, ministerio vnius animalium subditorum, laqueum tetèdit, hoc pacto suasu faciliores componens insidias. Quòd autem Diabolum ministerio serpentis operantem scriptura diuina serpentem appellet, testatur Esaias, clamans, Die quadam vibrabit Deus gladium suũ sanctum,
,, Esa. 27. a. magnum & fortem aduersus draconem, ser-
,, pentem fugientem, qui est in mari. Domi-
,, nus quoq; sacris discipulis dixit; Ecce dedi
,, Luce 10. c. vobis potestatem contra spiritus, vt ambu-
,, letis super serpentes & scorpiones, & super
,, omnem virtutem inimici.
,,

33 Quid est hoc, Aperti sunt oculi amborum? Gen. 3. b.

Quòd etiam ante esum non habebant oculos clausos, satis constat ijs qui volent attendere. Quomodo enim mulier lignum vi disset & cibo pulchrum & oculis gratum atque formosum (id enim licet intelligere) si non habuissent oculos apertos? Vocauit igitur diuina scriptura sic, sensum illum peccati. Mox enim post admissum peccatum stimulatur conscientia.

34 Quam ob rem punitur serpens, quum sit Diabolus, qui decepit?

Maledictionem Deus propiè intulit ei, qui malum perpetrauit. Nam & ille serpens appellatus est, qui talem à Deo omnium conditore naturam non accepit. bonus enim creatus est, & vnà cum incorporeis virtutibus conditus. At vbi sponte in nequitiam declinauit, tum honore priuatus est, quem ab initio sortitus erat: & in terrã proiectus, maledictionem recepit. Itaque videntes serpentem repere, & volutari super terram, maledictionis antiquæ recordamur: & discimus, quanta mala peccatum accersat, non solùm his qui illud admittunt, sed & illis qui subseruiunt. At ipse quidem serpens nullum inde damnum accepit, quum ita gradi natus sit, (hanc enim habet à natura motus speciem. Nihil autem naturale, molestum videtur esse) homo verò multum inde commodi consequitur.

Quare

35 Quare Deus serpentem creauit, quum prænosset illum futurum organum nequitiæ?

Hoc ipsum & de homine quispiam dicere posset. Præuiderat enim Deus, quòd ille præceptum transgressurus esset. Cæterum diabolo perfacile erat, alterius bestiæ ministerio fallere.

36 Cur Deus creauit diabolum, quum sciret illum talem futurum?

Deus vniuersum naturam incorporeorum creauit, rationalem eam & immortalem efficiens. Rationalis autem proprium est, libero arbitrio potiri. Horum autem alij benevolentiam erga creatorem conseruauerunt, reliqui verò declinauerunt in malitiam. Quod & inter homines reperire licet: Nam alij sunt virtutis amatores, alij verò nequitiam exercent. Si quis igitur de improborum creatione conqueratur, priuat vtique virtutis athletas præmijs victoriæ. Si enim in electione voluntatis non haberent desiderium virtutis, sed natura immutabiles essent, ignoti essent egregij pietatis athlethæ. At quum voluntas habeat optionem bonorum & malorum, hi meritò victoriæ coronam consequuntur, illi verò pœnas luunt, pro ijs quę volentes admiserunt.

37 Quum Deum vocetis bonum, cur tantam seueritatem illi tribuitis? Crudelitatis enim est & feritæ, modicum ob cibum tantum supplicium inferre, non solum his qui deliquerunt, sed etiam his qui ex illis orti sunt.

In primis hoc sibi persuasum habere debent, qui piè viuere statuerunt, Omne id quod ab omnium Deo sit aut præcipitur, sanctum & iustum esse, & bonum, & ad hominum vtilitatem institutum. Si enim confitemur, ipsum hęc omnia habere, proculdubio quę ab ipso dispensantur aut iubentur, talia esse existimanda sunt. Deinde sciendum est, omnem legem, licet de minimis quibusdam statuat, quid agendũ sit, parem habere vim cum ea quæ maxima præcipit aut prohibet: sed præcipuè legẽ omnem diuinã. Verbi gratia, Qui transgreditur legem quæ circuncisionem iubet, proximo nullum damnum infert, ni-
Gen. 17. b ,, hilominus legislator ait, Omnis masculus
,, incircuncisus, & qui non fuerit circunci-
,, sus octauo die, interimetur. Et qualem homicidis & adulteris pœnam statuit, talem huic indicit. At quoniam verisimile est, infames hæreticos, palàm scripturæ veteris aduersarios, hanc legem fugillaturos, ex euangelica legislatione eam demonstrabo. Reperimus enim in illis legibus, Eum ,,
qui lasciuè mulierem inspexerit, fornica- ,,
tionis reum esse: & qui temerè irascitur, ,, Mat. 5. c. d
reum esse iudicij: qui verò fratrem appel- ,,
lauerit Raca, accusatione teneri: qui verò ,,
stultum, gehenna dignum esse: & qui iura- ,,
uerit, licet verum dicat, diaboli socium fi- ,,
eri. Cur igitur hunc legis euangelicæ latorem bonum appellant: immitem verò antiquę legis auctorem? Nam hæc, illorum sententia, sunt illis crudeliora præceptis. Verum quòd ista audeant, illorum blasphemię est. Nos autem & has & illas leges ab vno Deo latas esse dicimus: sed diuersitatem efficit, eorum quę lege iubentur, qualitas. Velut enim præceptor sapiens, imperfectis imperfecta, & perfectis perfecta proposuit. Præterea verò considerandum est, quòd primis legum transgressoribus alia fine venia supplicia infliguntur, vt alij punitione conspecta transgredi non audeant. Quod & factum est circa legem de sabbato latam. Eum enim, qui die sabbati ligna colligere ausus erat, & ita primus legem transgredi, populus vniuersus lapidauit. Id enim Deus præceperat: vt qui suis manibus de nocente suppliciũ sumpserant, deinceps legem transgredi reformidarent, tanquam supplicij causam. Longo verò pòst tempore: quum permulti legem de sabbato latam violauerint, id legis lator patienter tulit. Sic & Cain, qui fuit primus homicida, intolerabili affecit supplicio: vt tam hi qui tunc temporis erant, quàm qui postea nati sunt, talia perpetrare non auderent. Posterioribus tamen temporibus, licet homicidę multi fuerint, non protinus pœnas inflixit. Conueniebat igitur Adamum, qui primus legem acceperat, & eam quidem leuissimam (omnis enim generis fructuũ Deus illi dederat copiam, vnius tantum esu interdixerat) luere pœnas delicti, ad vtilitatem generis humani. Quod si præ multa iracundia Deus (vt ait execrandus ille Marcion) pauculam ob escam supplicio mortis affecit, quomodo omnibus hominibus ad impietatẽ & transgressionem extremam delapsis extrema supplicia non inflixit: sed filium suum dedit, & per crucẽ & passionem salutem concessit. Hæc autem dico, aduersus eos qui arbitrantur, Deum ira quadam permotum ista perpetrasse, ignorantes mysterium dispensationis. Cæterum enim esse puto, ijs qui doctrinam diuinam didicerunt, Deum

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnium per imprudentiam nihil agere solere, quoniam affectus hic proprius est eorum, qui mutabilem habent naturam. Sed Deus, quæ nondum facta sunt, perinde nouit ac si iam facta essent. Quapropter prænidens & præscies ipsum Adam mortalem futurum ob violatum mandatum, talem eius naturam iam antè composuit: & in masculeum & fœmineũ corpus formauit. Hæc siquidem est corporum mortalium & procreatione liberorum indigentium ad conseruationem generis, constructio. Nam immortalis natura non opus habet fœmineo sexu. Hac de causa creator incorporearum creaturarum numerum simul produxit: mortalia verò animalia bina cuiusque speciei creauit masculum & fœmellam, quibus postea crementi benedictionem donauit:

Gen. 1. c. „ Crescite enim inquit, & multiplicamini,
„ Sic & hominem formauit, masculum & fœminam: eandemque benedictionem illis
Gen. 1. d. „ dedit, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & in eam imperium habete. Hæc igitur prænidens Deus omnium, non solum eos ita formauit, sed etiam de edendo
Ibidem. „ legem eis dedit: Ecce enim inquit, dedi
„ vobis omnem herbam feminiferam serentem semen, quod est super vniuersam ter-
„ ram: & omne lignum quod habet fructum
„ in se ferentem semen, vobis erit in cibum
„ & omnibus volatilibus cœli, & omni repti-
„ li repenti super terram, quod habet in se ipso animam viuentem, Et omnem herbam viridem dedi vobis in escam. Hæc enim dixit Deus Adæ, ante præceptum. Mortali enim creaturæ necessarius est ci-
Mat. 22. c. bus. Nam immortalis natura cibo non in-
„ diget. Id quod Dominus docens ait, Post
„ resurrectionem nuptijs non tradentur, sed
„ sunt sicut angeli in cœlis. Igitur minimè procedit ab ira tale supplicium, sed dispensatio est summæ sapientiæ. Nempe Deus sapientissimus talem tulit sententiam, vt humanum genus prosequeretur odio peccatum, tanquam mortis causam: hoc pacto procurans illi odium aduersus peccatum, & præparans ei salutis remedium, quod per inhumanationem vnigeniti, resurrectionem à mortuis & immortalitatem ei peperit. Quid igitur seueritatis habet
Gen. 3. c. „ hæc sententia, Terra es, & in terram reuer-
„ teris? E terra, inquit, formaui te, & multo meliorem naturam tibi præstiti: at postquam seruare præceptum meum noluisti, in priorem reuertere naturam. Num leue tibi videtur esse peccatum? Dederat ei plantarum omnium potestatem, vnius solius manducationem prohibuerat: ille verò reliquis omnibus prætermissis, ex hac prima & sola arbore fructum decerpsit. Hoc enim & Domi „ Gen. 3. b.
nus Deus illi obijcit: Quis enim, inquit, ti-„
bi indicauit, quòd nudus esses: nisi quia de„
ligno comediti, de quo solo præceperam ti„
bi ne comederes? Declarauit etiam hoc„
Diabolus, per hæc quæ dixit Euæ, Quare Gen. 3. a.
Deus dixit, ne comederetis de omni lig-„
no, quod est in paradiso? Quod si sciebat„
illos comedisse, nunquam existimaret, eos præceptum accepisse de omnibus arboribus. Non igitur modica est hæc transgressio. Primùm enim de eo sumpserunt de quo solo sumere prohibiti erant.

38 Quamobrem, quum Deus dixisset, Quacunque die comederis ex hoc ligno, morte morieris, non Gen. 2. e.
confestim mortuus est, vbi trangressus est mandatum?

Contraria est hæc accusatio. Nam paulò antè Deum crudelem vocabatis, nunc autem ipsum elementiæ & humanitatis accusatis. Atqui conueniebat, eum laudare potius ob eius bonitatem, quàm accusare. Solet enim duriora minari, sed pœnas minis leuiores insligere. Quod quidem sæpius reperire licet apud scripturam diuinam. Cæterum hic sententiam mortalitatis appellauit mortem. sic enim interpretatus est Symmachus, Quacunque die comederis de ligno hoc, mortalis eris. Siquidem post sententiam diuinam, per singulos (vt ita dicam) dies mortem expectabat. Sic qui crediderunt Christo & Domino, & enecti sunt, viuunt, expectantes resurrectionem & regnum cælorum. Spe enim salui facti „ Rom. 8. a.
sumus. „

39 Quid per vestes pelliceas intelligendum sit.

Qui allegorias persequuntur, pelles aiunt esse carnem mortalem. Quidam verò alij è corticibus arborum eas comparatas fuisse dixerunt. Ego verò neutrum horum approbo: hoc enim nimis curiosum, illud verò valde fabulosum. Quum enim scriptura diuina dixerit, corpus formatum esse ante animam, quomodo fabulosum non est, dicere, Deum illis dedisse carnem mortalem post transgressionem mandati? Verùm curiosè inquirere, vnde pelles Deus habuerit, & ob id nouam amictus speciem excogitare, supersluum esse mihi videtur. Sunt igitur amplectenda, quę scripta sunt, & sciendum, quòd omnium creatori nihil deerat. Sed admirari oportet perennem

nem eius bonitatem. Quippe qui etiam delinquentium curam gerat, nec vestimentis necessarijs carere nudos permittat. Quæsitum est, quæ sint vestes pelliceæ. Nam si ex animalibus occisis facta sunt indumenta, perspicuum est, quòd occisorum animalium genus defecerit, quum Deus paulò antè masculum & fœminam creasset, nec adhuc vlli partus extitissent. Præterea nemo existimare potest, Deum animalia iugulari præcepisse: quando nondum esus carnium erat permissus hominibus. Multo minus decet nos arbitrari, Deum vestes, quæ non erant, produxisse: qui homine creato desijt quicquam creare, quod non esset, quasi in ipso creationem vniuersi mundi concludens. Constat igitur, Deum pelliceas vestes non creasse ex nihilo. Sed fortasse ignorabant (vt verisimile est) qui talia quærunt, quòd pelles non solùm illæ dicuntur, quæ ab animalibus auferuntur, sed etiam quæ ab arboribus, quas cortices appellare permulti consueuerunt. Igitur Adam indumenta confecit ex arboribus habentibus cortices aptas ad vestimenta componenda, Deo mentì illius suggerente, quomodo id peragere. Sed quid existimare debemus esse vestes illas pelliceas? Valde quidem stolidum est & anile, Deoque minimè dignum, arbitrari Deum pelles animalium iugulatorum aut aliter mortuorum accepisse, & inde pelles illas consuendo, coriarij more, in vestimenti formam redegisse. Rursum, vt vitetur hæc absurditas, dicere vestes illas pelliceas nihil aliud esse quàm corpus, probabile quidem est, & ad assensionem præstandam efficax: at hoc non est certum neque verum. Si enim pelliceæ vestes sunt carnes & ossa, quomodo antea dixit Adam,
Gen. 2. d. „ Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de
„ carne mea? His igitur ambiguitatibus obruti nonnulli, asseruerunt, vestes pelliceas esse mortalitatem illam, qua circumdati sunt Adam & Eua, morti propter peccatũ addicti. Sed isti non facilè probare possunt, quomodo Deus, & non multò magis peccatum, mortalitatem pariat transgressori. Præterea necesse est eos dicere, carnem & ossa propria ratione non esse corruptibilia, quum postea patres nostri propter peccatum mortalitatis conditionem acceperint. Cæterùm, si Paradisus est locus quidam diuinus, exprimant quomodo illic vnumquodque membrum, alioqui non frustra creatum, propriam vim exercet: & de naso quidem, qui apud Aquilam & Symmachum dicitur vultus, à Septuaginta verò pars ea formati hominis, in quam Deus sufflauit spiritum vitæ. Non igitur oportet adhærere nudæ literæ scripturæ, tanquam veræ: sed thesaurum in litera latentem quærere: eò quòd ipsa litera diuinæ scripturæ interdum falsum dicat. *Hoc verum, si nuda litera attendatur, & non sensus latis*

40 Quid illud est, Ecce Adam factus est vt vnus ex nobis? Gen. 3. d.

Quum Diabolus dixisset, Eritis sicut „ Gen. 3. a.
Dij, cognoscentes bonum & malum: Adam „
verò suscepisset sententiam mortis, quia transgressus erat mandatum, Deus omnium hoc ἐιρωνικῶς dixit, demonstrans promissionis Diabolicæ mendacium. Prohibuerat autem ipsi Deus, non accipere de ligno vitæ, non quòd inuideret homini vitam æternam: sed vt peccati cursum cohiberet. Pœna igitur illa, medicina est, non mors. Reprimit enim peccati impetum. Nam mortuus iustificatus est, ait, à peccato. Iussit autem Deus, Adam è regione Paradisi agere, vt pristinam vitam dolore carentem reuocans in memoriam, odio prosequeretur peccatum, tanquam autorem laboriosæ & ærumnosæ vitæ. „ Rom. 6. b.

Non est credendum, Cherubim dicere, virtutes quasdam inuisibiles, vt quidam exisimant. Quoniam inuisibilis natura nihil illic contulisset: quum visio sensibilis esse debeat, quæ ipsum Adam instituit. Non igitur gladius ille flammeus naturaliter igneus erat, sed visu talis: neque Cherubim erant animalia, sed talia videbantur. Siquidem & Ezechiel Cherubim videt habentes quatuor facies: quum tamen inuisibilis natura quadruplicem faciem non habeat. Sed Cherubim vocat illud omne, quod potentia præditum est. Sic dicit, Qui „ Psal. 98. a
sedet super Cherubim, hoc est, qui poten- „
ter regnat. Et, Ascendit super Cherubim, Psal. 17. a.
& volauit, hoc est, aduenit cum multa vir- „
tute. Illud igitur, Et statuit Cherubim, di- Gen. 3. d. „
xit, vt indicet potentem quandam & terribilem visionem & formam, perinde ac si quædam animalia in ingressu Paradisi collocasset, quibus inde Adam arceretur. *Hic fortè debet esse alia quæstio, veluti, Quid per Cherubim intelligendum?*

41 Si tristatus est Cain, non susceptis eius oblationibus, ergo pœnitentiam egit. Nam pœnitentiæ est tristitia. Gen. 4.

Angebat illum non peccatum suum, sed fratris prosperitas. Id enim Aquila significauit, dicens hunc in modum, Et iratus est Cain vehementer, & concidit vultus eius,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus eius. Et dixit Dominus ad Cain, Ad quid isthæc iracundia tibi?

42 Quod signum Deus apposuit Cain?

Ipsa Dei sententia, quę prohibebat illum occidi, signum erat: & ipsa membrorum concussio, notum manifestumq; eum reddebat.

43 Quam vxorem habuit Cain?

Certum est, sororem duxisse in vxorem, hoc enim tunc temporis non damnabatur, quum nulla lex esset, quæ istud prohiberet. Erat alioqui impossibile, aliter augeri genus humanum. Voluit autem Deus ex vno viro & vna muliere subsistere vniuersas hominum gentes. Primum quidem, vt eandem esse naturam cognoscant, ex vno genere prognati: deinde, vt in concordiam coeant, tanquam ex vna radice florentes. Nam si, quum Deus hæc omnia administret, multæ tamen cædes admittuntur, quid non perpetrassent, si è diuersis patribus ortos se esse existimassent? Huius rei gratia vnum quidem virum è terra formauit, & ex eo vnam creauit mulierem, & ex eorum genere repleuit vniuersam terrā. Hanc igitur ob causam Deus ab initio permisit fratrum commixtionem: at postquam creuit humanum genus, huiusmodi nuptias, tanquam iniquas, prohibuit. Et ob id vnà cum Noe & filijs eius, Deus conseruauit eorum vxores in arca, vt eorum liberi consobrinis copularentur.

Gen. 4. *44 Quosnam interfecit Lamech?*

Non duos, vt quidam putauerunt: neq; ipsum Cain, vt alij fabulati sunt: sed vnum,
Gen.4.d. ,, & hunc iuuenem. Virum enim, inquit, occidi in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum: hoc est, virum agentem iuuenilem ætatem. Pœnam tamen euasit, propter peccati confessionem: & contra se ferens sententiam, euitauit sententiam diuinam.

45 Quem in locum Deus omnium transtulit Enoch?

Non inquirenda sunt, quæ silentio sunt tradita: sed veneranda, quæ scripta sunt. Ego verò puto, Deum omnium hoc fecisse, ad consolandos virtutis athletas. Quum enim Abel primus iustitiæ fructus, immaturus adhuc radicitus abscissus esset, nullaque resurrectionis spes tum homines consolaretur, transtulit omnium Deus ipsum Enoch sibi gratissimum, eumque seiunxit à mortalium vita: vt quicunque piè viuere statuerit, animaduertat, quanto in honore habendus sit: quum Deus omnium, qui iustus est, & iustè gubernat vniuersa, Enoch honore prosecutus sit, Abel quoque ornamento carere non permittet. Hac de causa illum quidem occidi conspexit, Enoch autem transtulit: vt huius prædicatione futurum indicaret resurrectionem. Qui enim in hac vita virtutis remunerationem non fuerit adeptus, illam in altera vita certò consequetur.

46 Quare, quum Adam peccasset, iustus Abel primus mortuus est?

Debile voluit esse mortis fundamentum. Si enim Adam prior obiisset, firmiore fundamento mors niteretur, primum mortuum excipiens peccatorem. Quia verò primum recepit eum, qui iniustè occisus erat, dubium fundamentum habet.

47 Quosnam Moses vocauit filios Dei? Gen. 6.

Quidam nimis stupidi & stolidi existimarunt eos angelos esse, putantes fuæ forsan intemperantiæ patrocinium habituros, si angelos eiusdem criminis reos tenerent. Oportebat autem eos audisse Deum omnium ita dicentem. Non permanebit spiritus .. Gen.6.d.
meus in hominibus istis in æternum, quia ,,
carnes sunt. Erunt autem dies illorum, ,,
centum viginti anni: & inde perspicere na- ,,
turam incorpoream carnes non habere, neque angelos vitam habere tempore definitam: immortales enim creati sunt. Et quæ sequuntur, sub eandem sententiam cadunt. Videns enim, inquit, Dominus ,, Ibidem.
Deus, quòd completæ essent nequitiæ ho- ,,
minum super terram, & quòd vnusquisque ,,
omni tempore in corde suo intentus ,,
esset ad mala, pœnituit Deum quod fecis- ,,
set hominem super terram. Et dixit Deus, ,,
Delebo hominem quem feci, à facie terræ, ,,
ab homine vsque ad pecus, & à reptilibus ,,
vsque ad volatilia cæli. quia pœnitet me ,,
quòd fecerim ipsos. Et ipsi Noe dixit ite- ,,
rum, Finis vniuersæ carnis venit coram Gen. 6.&
me. Quia repleta est terra iniquitate ipso- ,,
rum, ecce labefactabo eos & terram. Hæc ,,
vtique omnia indicant, homines esse eos qui vitam iniquam amplexi sunt. Quòd si angeli filiabus hominum permixti essent, homines ab angelis essent iniuria affecti:

affecti: quia vi horum filias corrupissent. Iniuriam quoque passi essent à Deo creatore, eò quòd angelos illi seruientes non puniret. Verùm hæc, vt arbitror, ne pater quidem mendacij dicere auderet. Multis enim docuit sacra scriptura, tum homines deliquisse, tum aduersus eos diuinam sententiam esse latam. Nam quum narrasset Moses, quomodo Seth ex Adam natus esset, ex
Gen.4.d. ,, Seth Enos, subiunxit, Ille sperauit inuoca- ,,
re nomen Domini Dei. Quod quidem ,,
Aquilas interpretatus est sic, Tunc cæptum ,,
est vocari in nomine Domini. Subindicat ,,
autem sermo ille, quòd propter pietatem ,,
primus hic diuinam appellationem sortitus ,,
est, & à cognatis vocatus est Deus, vnde ,,
& qui ex eo nati sunt, vocati sunt filij Dei: ,,
quemadmodum & nos à cognomine Chri- ,,
sti Domini nostri nuncupamur Christiani. ,,
Quod si quis hunc intellectum non ,,
recipit, propterea quòd hæc interpretatio ,,
ab Aquila profecta est, Deum audiat di- ,,
Psal.81.b. ,, centem per prophetam Dauid, Ego dixi,
Psal.81.a. .. Dij estis, & filij Excelsi omnes. Et, Deus ste- ,,
,, tit in Synagoga Deorum, in medio autem ,,
Deus dijudicat. Sic enim appellat principes & magistratus, vt sequentia declarant,
Ibidem. .. Quousque iudicatis, quod iniustum est, & ,,
,, personas peccatorum sumitis? Iudicate or- ,,
,, phano, & iustificate viduam, humilem & ,,
Ps. 49. a. .. pauperem, & quæ sequuntur. Et iterum, ,,
,, Deus Deorum Dominus locutus est, & vo- ,,
cauit terram. Illi ipsi nempe digni habiti
Exod. 22. d. sunt hac appellationis gratia. Sic & legisla- ,,
,, tor ait, Dijs non detrahes, & principibus ,,
,, populi tui non maledices. Illi igitur tan- ,,
quam pij & boni cognominati sunt filij Dei. Separatum enim erat genus Seth, & non permiscebatur cum cognatione Cain, propter illatam ei ab omnium Deo maledictionem. Multo autem post tempore (nam post annos plus bis mille diluuium induxit Deus) videntes filias cognationis Cain speciosas, & illecti (vt verisimile est) instrumentis muficis ab eis excogitatis (Tubal enim inter eas florens psalterium & citharam inuenerat) permixti sunt illis, & contaminarunt suam nobilitatem: & eadem perpessi sunt, quæ Israelitæ: qui quidem Madianitarum filiabus permixti, impietatis eorum participes facti sunt, & diuinam
Psal. 105.c. vltionem pertulerunt. De his diuinus Da- ,,
,, uid inquit, Permixti sunt inter gentes, & ,,
,, didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum. Sic & hi qui ex Seth genus duxerunt, olim quidem, vt virtutum studiosi, vocabantur filij Dei: verùm impurarum mulierum pulchritudine capti consuderunt familias, alioqui distinctas, & pro fructu hæreditario omnem nequitiam acceperunt. Hoc tamen animaduertendum est, quòd diuinus sermo non simpliciter peccatum eorum damnat, sed cura & studio quæsitam iniquitatem reprehendit. Hoc enim significat, quod ait, Vnusquis- ,, *Gen.6.a.*
que meditatur in corde suo studiose ad ,,
mala peragenda vniuersos dies. Qui enim ,, ¢
ægrè ferunt, oblatam sibi esse peccandi occasionem, à nequitia tamen victi per mentis ignauiam, postea dolent & lugent, mediocrem quandam aliquatenus habent excusationem. Qui verò declinant prorsus ad intemperantiam & malitiam, subseruire facientes affectionibus rationem, vt etiam ¢
excogitent alias nequitiæ ideas, & hoc non semel aut bis, sed per totam vitam, qua venia digni sunt? quod supplicium illis debetur? Certè nō leue, vtpote, quum seipsos exitio deuouent.

48 Quos vocat scriptura diuina gigantes? Gen. 6.

Aiunt quidam, eos esse qui multos annos vixerunt. Nonnulli verò dicunt esse Dei osores, & Dei aduersarios homines. Qui hæc sic intellexerunt, non dicunt illos, grandiora cæteris hominibus habuisse corpora. Ego verò quum audio scripturam diuinam dicentem de Enac, quòd à gigantibus oriundus erat: & de Og, quod cubile ipsius ferreum erat, habens longitudinem nouem cubitorum, & latitudinem quatuor cubitorum, & quòd iste existimatus est esse de familia Raphaim: item quum audio ex- *Num.13.f.*
ploratores narrantes, quòd eramus in con- ,,
spectu eorum tanquam locustæ: & Deum ,,
confirmantem hos sermones, & dicentem, ,,
Tradiderunt Amorrhæum, cuius altitudo *Amos 2.c.*
erat tanquam cedri, & robustus vt quer- ,, ¢
cus: & de Goliath, quòd longitudinem ha- ,,
bebat sex cubitorum & palmi: arbitror fuisse quosdam prægrandes homines, Deo hoc sapienter dispensante, vt cognoscant, Deum tanquam omnipotentem creatorem, tantam hominibus distribuisse mensuram. Perfacile enim erat ei etiam maiores homines creare: sed vt superbiam amputaret, & arrogantiam cohiberet, non dedit ¢
hominibus maxima corpora. Nam si exiguis corporibus præditi non contra se modò, sed contra Deum creatorem attollunt, quid non commisissent, si maximæ corpora sortiti essent?

49 Quare longo tempore viuebant antiqui?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt longiore temporis spatio augeri numero possent. Nam propter hoc etiam plures vxores ducebant. Statim igitur à condito mundo, & etiam post diluuium vsque ad tempora patriarcharum, longæui erant. Postea quàm autem terram repleuerunt, diminutus est deinceps annorum numerus.

Genes. 7. *50 Cur diluuio multitudinem hominum deleuit?*

Delere sobolem Cain voluit: & quia piorum tribus illi permixta erat, ob id supplicij particeps fuit. Volens enim Deus principium quoddam nouæ vitæ facere, conseruauit ipsum Noe & liberos eius cum vxoribus: Noe inquam virum pium & iustum, & è piorum familia ortum, & qui permixtionem iniquam summo odio habebat. Non autem (vt ferunt quidam) ira quadam & pœnitentia ductus Deus hæc egit. Hæ sunt enim humanæ passiones, à quibus natura diuina prorsus est libera: maximè quum pœnitentia conueniat eis, qui periculo facto rerum conditionem didicerunt. Ignorantes enim quod futurum est, antea consultant: tum periculo facto discentes quòd non rectè deliberauerint, pœnitentia ducuntur. Deus autem perinde videt ea quæ multas post generationes futura sunt, ac si iam euenissent. Hinc fit, vt tanquam præuidens & præscius omnia dispenset. Quomodo ergo pœnitentia cadat in eum, qui sua præscientia regit vniuersa? Quare pœnitentia Dei nihil aliud est, quàm mutatio
1. Reg. 15. b. dispensationis eius. Pœnitet me (inquit) ,, quod cõstituerim Saul regem, pro eo quod est, Statui illum deponere, & alterum creare. Sic & in hoc loco, Pœnitet me fecisse hominem, hoc est, decreui perdere hominum genus. Verùm, quum homo sit semen totius generis, ipsum Noe naturam hominis adhuc retinentem conseruauit. Et quia animalium irrationalium genera in vsum hominum creata erant, etiam hæc cum hominibus deleuit, exceptis his quæ in arca cum Noë seruata sunt. Mandauit enim Dominus Deus, bina ex vnaquaque specie animalium immundorum seruari, & mundorum animalium septena. Nam quum hominibus esset permissum manducare carnes, & homines pij sacrificaturi essent illi, maiorem numerum mundorum animalium custodiri iussit: nempe tres coniugationes, ad augmentationem generis: vnum vero animal reliquum, ad sacrificandum. Statim enim vbi cessauit vltio, Noë sacrificium obtulit Deo, gratiarum actioni conueniens;

Ex omnibus (inquit) pecoribus mundis ,, Gen. 8. d.
& ex omnibus volatilibus mundis. Ita vt certum sit, hac de causa Deum iussisse, ex vnaquaque specie mundorum animalium septena in arcam introduci: vt Noë vnum animal offerens ex vnaquaque specie non perimeret coniugationes.

51 Quid manducabant in arca bestiæ?

Constat, fœnum & semina manducasse. Dixit enim Deus ad Noe, Tu verò sumes Gen. 6. d.
tibi ex omnibus cibis quos comeditis, & coaceruabis apud teipsum: & erunt tibi & illis esui. Hoc autem etiam hominibus edere, lege præcepit: Ecce enim dedi vobis omnem herbam seminiferam producẽtem semen, quod est super vniuersam terram, & omne lignum habens in se fructum producentem semen, hæc erunt vobis in cibum, & vniuersis bestijs terræ, & omnibus volatilibus cæli, & vniuerso reptili repenti super terram, quod in se habet animam viuentem: & omnem herbam viridem dedi vobis in escam. Ita vt manifestum sit, quòd & homines & animalia ab esu carnium abstinebant: pro alimento verò, fructibus è terra nascentibus vtebantur. Illud autem σπέρμα σπόρμα, id est, producẽtem semen, interpretatus est Aquila ἐσπαρμένον σπόρμα, id est, semen productum.

52 Quomodo intelligendum sit illud, Et recordatus est Dominus Noe. Gen. 8. a.

Scriptura diuina loquitur, prout hominibus expedit, & pro captu auditorum varias habet loquendi formas. Quemadmodum ergo pœnitentia in Deo, est administrationis diuersitas, Pœnitet enim me, 1. Reg. 15. b.
quòd constituerim Saul regem, pro eo quod est, decreui alium in eius locum constituere: Sic & hic, Pœnitet me, quòd fecerim hominem, pro eo quod est, statui homini- Gen. 6. b.
bus inferre exitium. Hoc igitur, Recordatus est Dominus Noe, non pristinam obli- Gen. 8. a.
uionem designat, sed maximam ipsius humanitatem denotat: quòd summo erga eum amore iusserit, infinitam illam & immensam copiam aquarum quàm citissimè exhauriri. Ac quò maiorem immensæ suæ bonitatis significationem præberet, addidit, Quòd etiam recordatus sit omnium pecorum & vniuersorum volatilium & reptilium, quæ erant cum illo in arca. Nostra autem causa etiam his consulere dignatus est, Psal. 103. b.
quod & magnus ille Dauid clamat, Qui producit fœnum iumentis, & herbam ser-

uituti

Gen. 8. d. uituti hominũ. Et iterum, Homines & iumenta saluabis Domine. Propter nos enim etiam nostra curat.

53 Quid est, Olfecit Deus odorem suauitatis? Gen. 8. d.

Excepit ipsius Noe promptitudinem animi, non quidem hoc nidore delectatus (Nihil enim pecus olet, quàm ossa exusta) sed offerentis animum laudans. Non enim partes corporeas habet Deus, vt illi nares etiam tribuere possimus. Nam per nares fit olfactus. Remunerat igitur illum benedictione: & cum esset semen generis, & radix naturæ atque secundus Adam, largitur ipsi benedictionem, quam consecutus erat ille statim vbi formatus est. Crescite, Gen. 9. a...
,, & multiplicamini, & replere terram, & subiugate eam. Et timor & tremor vestri erit ,, super omnes bestias terræ, & super omnia ,, volatilia cæli, & super omnia quæ mouentur ,, super terram, & super omnes pisces maris: quæ sub manu vobis dedi. Et euenit, vt dictum est. Reformidant enim vniuersa animalia etiam ipsam cæli vmbram, siue natatilia, siue terrestria, siue volatilia. Postmodum dedit illi legem edẽdæ carnis, præcipiens carnibus vesci, quemadmodum & holeribus.

54 Quamobrem in illa cibi mutatione sanguinem inhibuit?

Leuit. 3. c. & 17. d. Apertius docuit in lege: Quod enim homini est anima (inquit) hoc animalibus irrationalibus est sanguis. Itaque qui sine sanguine carnes sumit, vtique tanquam holus mauducat. holus enim anima caret. Quòd si cum sanguine sumpseris, animam mmanducas. Propterea & hoc loco dixit, Veruntamen carnem in sanguine ani- Gen. 9. a...
,, mæ non comedetis. Etenim sanguinem animarum vestrarum requiram de manu omnium bestiarum, & de manu hominis fratris sui requiram animam eius. Hic insinuat resurrectionem: non quòd bestias, cõtra omnium opinionem, vocaturus sit in iudicium, & de his supplicium sumpturus, eò quòd homines deuorarint: sed vt congregaturus corpora ab ipsis consumpta, & Psal. 94. a...
,, illa suscitaturus. In manu enim eius sunt omnes fines terræ. & est illi facile vndecunque corpus nostrum cõgregare. Et hic quidem indicat illud sub ænigmate, per Ezechielem autem clarius resurrectionẽ prædicauit.

55 Cur planè de carnibus edendis legem tulit?

Mox vbi creasset hominem, dedit illi terræ fructus, iubens illum vesci fructu seminum & arborum: post diluuiũ autem pretiosiorem cibum illi confert, iubens occidere & comedere volatilia, & natatilia, & terrestria animalia, affectum affectu repellens, & leuiori curans grauiorem. Præuidẽs enim Deus, homines in extremam dementiam lapsos, hæc omnia animalia pro Dijs habituros, permisit illorum esum, vt impietatem illam cohiberet. Summa enim est insania, adorare quod comeditur. Propterea verò animalia quædam immunda dixit, alia verò munda: vt illa, quæ immunda sunt, pro Deo colere exhorrescant: quæ verò munda sunt, quia comeduntur, non adorent.

56 Qui fit, vt Noë non fit redargutus, quòd se inebriarit? Gen. 9.

Ab experientia proficiscebatur hæc passio, non ab intemperantia. Nam ille primus ex hominibus compresso vitis fructu, ignorans non solùm quàtum esset bibendum, sed etiam quomodo sumendum, nempe quòd prius temperari debeat, & sic potari, incidit in ebrietatem. Quòd verò nudatus est, nihil noui pertulit. Etenim etiam nunc quidã dormientes nudãtur, somno sensum eripiente. Quũ verò somno etiã accedit ebrietas, multò magis cognoscendi facultatem adimit.

57 Quum nondum vlla esset lata lex, quæ iuberet honorare patrem & matrem, quomodo Cham vt reus parricidij damnatur?

Deus leges naturæ necessarias sanciuit, vt creator: & ita Cam condemnauit, quoniam ipsum natura docebat, cædẽ esse contra legem. Atqui ille vsus dolo, fratrẽ à parentibus procul abductum interfecit. Deo autem interrogante, Vbi est Abel frater tuus? negauit: sciens proculdubio se fa- ,, Gene. 4. b.
cinus admisisse. Conuictus autem à iusto iudice, confessus est se grauius peccasse, quàm vt veniam mereretur. Maior est enim ,, Ibidem.
(inquit) iniquitas mea, quàm vt mihi condonetur. Verùm Adam quoque quum diuinam præsentiam sensisset, latere conatus est, quasi cognoscens, furari malum esse. Ita & Cham parricidij reus habitus est, tanquam transgressus legem naturæ. Nam quòd natura doceret, venerari & colere parentes oportere, testificantur fratres ipsius Cham: à quo quũ intellexissent quod patri acciderat multo cum pudore retrò,

Universidad de Deusto
Biblioteca

gradientes patrem operuerunt, vt minimè viderent, vnde erant prognati. Itaque meritò benedictionem à patre acceperunt. Sed cum scriptura, quum dixisset, Et erant filij Noe qui ab arca egressi sunt, Sem, Cham, & Iapheth, adiidit, Et Cham ipse est, pater Chanaan? Nam si opus erat mentionem facere filiorum, omnium vtique oportebat, & non solius Chanaan, qui etiam erat impius, vt historia declarat. Volens enim spiritus diuinus ostendere similitudinem patris & filij, eum quodammodo à suis fratribus pietate distinguit, adijciens, Ipse Cham pater est Chanaan. Genere siquidem erant omnes filij Noe. solus autem iste moribus non erat filius, sed sui similis filij pater. Quamobrem ad maiorem demonstrationem positum est istud, Ipse pater est Chanaan. Qui hæc dixit Hebræus, etiam id tradebat, & ratione confirmabat, Primum Chanaan verenda aui sui vidisse, suoque solum patri narrasse tanquam de sene ridentem. Itaque si Cham fratrum similis fuisset, non debebat impiè ad patrem accedere, sed obiurgare eum qui primus viderat, & illudebat. Verum ipse quoque persuasus, & accessit & vidit, fratribusque renuntiauit. Sed hæc viderentur esse fabulosa, nisi & hoc quod sequitur, demonstrationis vim haberet: Et suscitatus est à somno suo, inquit, & cognouit quæcunque fecerat ei filius suus iunior. Cham autem non erat eius filius iunior; sed secundus. Sem enim, inquit, & Cham & Iapher. Quòd si filium minimum demonstrare volebat, Iapher nominasset.

Quoniam verò aui non modò nepotes, sed eos etiam qui ab his longa serie nascuntur, solent filios appellare, Chanaan nepotum minimum dicit scriptura cognitum fuisse à Noe, sceleris huius auctorem fuisse. Et quòd hoc ita se habeat, subiungit statim diuinus sermo, & ait, Maledictus Chanaan: seruus erit, seruiens fratribus suis. Quòd si quis miretur, quamobrem Cham, quum ipse esset impius, eandem cum filio maledictionem non est sortitus, cognoscat, quòd si hanc sortitus esset, videlicet, Seruus seruiens erit, seruitutis etiam participes fuissent fratres eius. Nam ex maledictione, fratres quoque Chanaan serui fuerunt eorum, quorum seruus declaratus est Chanaan.

Gen. 9. c.
Gen. 10. a.
Gen. 9. d.

38 Quare, quum Cham deliquisset, filius eius maledictionem susceperit?

Post sedatum diluuium omnes pariter benedictionis diuinæ participes facti sunt: Temerarium igitur existimauit Noe, maledictionem illi inferre, qui benedictionem diuinam consecutus erat. quamobrem eius filio maledictionem intulit. Est autem supplicium iustum. Quia enim quû filius esset, in patrem deliquit, ob id per filij maledictionem pœnas luit. Adhæc considerandum est illud, quòd etiam si ipse maledictionem susceperisset, in totum genus maledictio ea peruagata fuisset. Verum, minimum filium eiusmodi castigatiõe increpauit. Hoc autem sciendum, quòd verba iusti, nõ maledictio, sed prophetia sunt. Nam quum Israel ex Sem genus ducens, Palæstinam occupaturus esset, quam olim incoluerant, qui ex Chanaan descenderant, in maledictionis formam, propheriam effert, prædicens quidem futura, deterrens autem posteros, ne peccent in parentes. Id quod nos apertè docet benedictio Sem, Benedictus, inquit, Dominus Deus ipsius Sem. Et erit Chanaan seruus eius. Nõ enim hoc duobus indicauit, sed ipsi soli Sem. Et ipsius quidem Iapheth multiplicem progeniem prædixit, ipsius verò Sem pietatem. Nam Deum prophetauit habiturũ in tentorijs Sem: habitauit autem apud patriarchas, qui ex Sem orti sunt: & apud prophetas, qui ex illis descenderunt: & in primis in tentorio, posteriùs Ierosolymis. Et hæc prophetia certissimum finem habuit, mysterium dispensationis: tum quia Deus verbum Dei & patris filius vnigenitus incarnatus est & homo factus, tum quòd carnem, quam accepit ex semine Dauid & Abraham, templum suum nominauit. Illi enim, patriarchæ videlicet & prophetæ, ex Sem originem duxerunt. At seruitus autem Chanaan in Gabaonitis finem accepit.

Ibidem.

Hic desyderatur quæstio, quæ possit esse huiusmodi. Quodnã est illud bitumen?

Dixerunt quidam è magistris, bitumen esse calcem viuam: ignorantesque (vt verisimile est) fontes in Assyria existentes, putauerunt ex calce viua turrim ædificatam esse. Ego verò diligenter didici ab ijs qui illinc veniunt, esse fontes qui hanc materiam cum aqua effundunt: & in ædificijs in aqua construendis & compingendis coctilem laterem componunt: hocque pacto turrim ædificatam esse aiunt. Et qui huius rei inspectores fuerunt, effregisse particulam aliquam affirmant, & probè nouisse bitumen esse coctilibus lateribus substratum: asserentes alioqui penuriam esse lapidum in Assyria, & ob eam rem lateribus vti pro lapidibus. Atqui sine lapidibus quomodo calx viua confici possit?

Quæ-

59 Quænam lingua est antiquior?

Nomina ipsâ indicant. Adam enim, & Cain, Abel, & Noe, propria sunt linguæ Syriacæ. Syrorum enim mos est, terram rubram appellare Adam. Interpretatur ergo Adam, terrenus aut puluerosus: & Cain, possessio. Hoc enim Adam laudans Deum dixit, Possedi hominem per Deum. Et Abel idem est, quod luctus. Primus enim ille visus est mortuus, & primus parentibus luctum attulit. Noe verò, idem quod requies.

Gen. 4. c.

60 Vnde cæpit igitur Hebraica lingua?

Vocem Hebraicam arbitror esse sacram. Quemadmodum enim in templis Græcorum quidam sunt literarum characteres peculiares, quos sacros appellarunt: sic Deus omnium per Mosem donauit hanc linguam, non naturalem, sed ad docendum aptam. Siquidem quum reliqui omnes loquantur lingua gentis suæ, in qua nati fuerint, & nati in Italia, Italorum vtantur voce, qui in Græcia, voce Græcorum: qui in Perside, Persarum: & qui in Aegypto, lingua Aegyptiorum loquantur: nihilominus nulli pueri Hebræorũ reperiuntur, qui statim Hebraica lingua vtantur; sed eorum apud quos nati sunt. Deinde quum parum adoleuerint, docentur literarum characteres, & discunt literis scripturam diuinam, Hebraica voce scriptam. Quod puto beatum Dauidem indicasse octogesimo Psalmo, Linguam quam non nouerat, audiuit. Sed quidam dicunt ab Heber Hebraicam linguam appellatam esse, & illum solum in pristina lingua permãsisse: indeq; Hebræos esse dictos. Ego verò puto, appellatos esse Hebræos, ex eo quòd Abraham patriarcha, quum è regione Chaldæorum veniret in Palæstinam, fluuium Euphratem pertransijt. Hebra enim Syrorum lingua idem dicitur quod Euphrates. Quòd si Hebræi denominarentur ab Heber non solum illos oportebat sic appellatos esse. Permultæ enim nationes ab Heber originem ducunt. Et vt reliquas omnes prætermittam, ex eo orti sunt Ismaelitæ, & qui ex Cetura, Idumæi, Amalecitæ, Moabitæ atque Ammonitæ, & qui Carrãm habitant, ex Nachor & Labam genus trahentes. Nullus tamen illorum Hebraica lingua vsus est. Sic verò & ipse Abraham vocabatur, vt testis est diuina scriptura. Nam post captiuitatem Lot, denuntiauit quispiam Abram obuiam facto, vt veniret. Ego autem istud reperi in Hebræo sermone positum ἐβρεῖ. Hebræi autem Græca lingua formatum fit Hebræus. Nam & illo loco vbi Aegyptia de Ioseph dixit, Introduxisti nobis puerum Hebræum, vt illuderet nobis, in Hebræo sermone ponitur Hebri. Sed de hoc cõtendere, superfluum est. Nullum enim ex verbo pietati detrimẽtum accedit, siue hoc siue illud recipiamus.

Psalm. 80. a.
Gen. 39. c.

61 Quidam ferunt, Pharaonem rem habuisse cum Sara.

Quantæ igitur curæ fuit Abraham Deo omnium si Deus vidit eius vxorem adulterio stupratam? Cur tanta & tanta & tam formidanda minatus est Pharaoni & vniuersæ domui eius, si noluit cohibere congressum illum iniquum? Etiam ipse Pharao ignorationem pro defensione proponit, & expostulat cum Abraham, quòd vxorẽ suam vocauisset sororem: & ostendit, quòd non eam acceperit, vt ea contumelioſe vteretur, sed quòd eam in vxorem habere vellet: Quid hoc enim fecisti mihi, quia vxor tua est? Cur dixisti, soror mea est? Et ecce nunc vxor tua coram te, accipe eam, & abi. Et non solum dixit, sed etiam opere compleuit, & omnimoda solicitudine dignum æstimauit. Præcepit enim (inquit) Pharao viris de Abraham, vt deducerent illum & vxorem eius, & omnia quæcunque possidebat. Constat ergo, quod rapta Sara statim, dispensator omnium Pharaonem obstrinxit morbo, qui libidinem eius fregit: & venator habẽs intra retia prædam capta frui non potuit, quia morbus non permisit.

Gen. 12. d.
Ibidem.
Gen. 20. a.
Ibidem. b.

62 Et qua de causa hoc loco scriptura silẽtio prætermisit, Saram illæsam esse seruatam: in historia verò Abimelech, hoc apertè declarauit?

Sara tunc erat paritura Isaac. Ne igitur semen Abrahæ suspectum esset, illic manifestè declarauit scriptura diuina, quòd Abimelech illam non attigisset. Hinc tamen & inde sciendum est, Deum etiam barbaros docuisse, adulterium esse prauum & vltione dignum. quod Pharao quoque patefecit: qui obiurgauit Abraham. Et Abimelech Deum omnium sic allocutus est, Domine, gentem insciam & iustam interficies? Nonne ipse mihi dixit, Soror mea est? Et ipsa dixit mihi, frater meus est? In corde puro & iustitia manuum hoc feci. Addidit etiam Moses responsionem Dei. Dixit enim (inquit) Deus ad Abime-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Abimelech per somniũ, Et ego scio, quòd in corde puro hoc fecisti: & peperci tibi, vt non attingeres illam, ne peccares in me. Hac ſe cauſſa non permiſi te illam tangere. Nunc redde viro vxorem: quia Propheta eſt, & orabit pro te, & ſaluaberis tu & vniuerſa domus tua. Quòd ſi non reddideris, ſcito quòd morieris tu. Docet quoque nos diuinus ſermo, quòd amatores iuſtitiæ, qui per ignorantiam peccaturi erant, Deus peccare non permittit: igitur neque Pharaonem. Quia verò probior erat Abimelech (vt veriſimile eſt) Pharaone, illum erudiẽdo peccaſſe docuit, nequitiæ tamen & delicti non dedit illi veniam: ſed expectauit, vt ille qui iniuria affectus erat, illam repeteret. Apparitione tamen benigna illum proſecutus eſt, & blandis ſermonibus admiſſam iniquitatem indicauit. Dixit autẽ Abimelech Abrahæ, Quid conſideraſti, vt faceres mihi rem iſtam? Dixit autem Abraham, Dixi, ne fortè non colatur Deus in loco iſto, & me interficient ob vxorem meã. Etenim reuera ſoror mea eſt ex patre, non ex matre, & verè ſoror mea: nempe filia patris mei eſt, verum non eſt filia matris meæ.

Ibidem.c.

63 Vnde Melchiſedec genus traxit?

Heb.7.a.

Quum diuinus ille Paulus dicat, ſine patre ſine matre, & ſine genealogia, quis veritatem huius rei noſſe poteſt? Veriſimile eſt autem, illum eſſe ex illis gentibus, quæ Paleſtinam incolebant. Nam ille tum rex tum ſacerdos erat: rex quidem Salem, ſacerdos autem Dei omnium. Erat enim, ait, ſacerdos Dei altiſſimi. Vnde etiam Abraham patriarcha obtulit ei ſpoliorum decimas: & quum iuſtus eſſet & amicus Dei, ab illo benedictionem conſequitur. Typum enim gerebat ſacerdotij Dominici. Ideoque Abrahæ panes, vinum, & maſſam farinæ viciſſim dedit, prout moris erat vnicuiq; Deo omnium talia offerre. Animaduertebat enim & in hoc typum patefieri.

Gen.14.d.

Genes.15.b.

64 Quomodo fidelis appellatur Abraham, quum dixerit Deo, In quo cognoſcam hoc quòd poſſidebo eam?

Iſtud, In quo cognoſcam hoc non diffidentis eſt, ſed modum poſſidendi ſcire deſiderantis. Quum enim videret multa hominum millia Palæſtinam incolentium, diſcere volebat, quo pacto dominium illius terræ accepturus eſſet, num iure belli, an ſine armis: & an viuentibus illis, an expulſis aut prorſus eiectis. Hac de cauſſa ſacrificio finito Deus omnium inquit, Cognoſcens cognoſces, quòd ſemen tuum incola erit in terra aliena & non ſua: & ſeruituti ſubijcient eos, & affligent illos atque humiliabunt quadringentos annos. Gentem verò cui ſeruierint, iudicabo ego. poſtea verò egredietur huc cum ſarcinis multis. Tu verò decedes ad patres tuos in pace, ſepultus in ſenectute bona. Quarta autem generatione reuertentur huc. Nondum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum vſque nunc. Ex reſponſione diuina formam interrogationis cognoſcere licet. Nam poſtquã dixit, In quo cognoſcã, quod poſſeſſurus ſim eam: didicit, quantum temporis incolæ futuri eſſent, & quàm miſerè tractandi, & quanta tandem prouidentia Dei excipiendi, tum ſupplicio ſumendo de his qui illis bellum inferre vellent, tum eorum bonis fruendo: & quòd Abraham nulla horum experientia accepta, in pace è vita deſceſſurus eſſet. Didicit quoq; rationem dilationis, ne quis ſuſpicaretur, ob numeroſam incolarum multitudinem Dominum Deum non potuiſſe illis tradere dominium illius terræ. Dixit autem ſic, Nondum adimpleta ſunt peccata Amorrhæorum vſque nunc. Nondum, inquit, exitio digna perpetrarunt. Non decet autem ante peccatum ex præſcientia pœnam infligere. Quòd autem illis temporibus eſſent viri pij, conſtat ex Melchiſedec & Abimelech, & his qui incolebant terram Hebron. Illi enim patriarcham magnopere venerati ſunt. Audiuntur itaque clamantes, Rex es tu à Deo apud nos. In electis monumentis noſtris ſepeli mortuum tuum.

Ibidem.c.

Gen.15.c.

Gen.23.a.

65 Quare Deus præcepit ſacrificari ſibi vaccã trimam & hœdum trimum? & reliqua.

Genes. 15.

Hæc erant illorum ænigmata, quæ familiæ erant obuentura. Siquidem ſacrificio peracto ſubiunxit, Cognoſcens cognoſces, quòd ſemen tuum peregrinari debeat in terra non ſua. & addidit, Quarta verò generatione reuertentur huc. Propterea ex quadrupedibus mundis tria, & vnumquodque eorum ſacrificari præcepit, ad ſignificandas tres generationes, quæ in incolatu permanſuræ erant. Turtur autem generationem illam denotabat, quæ ex Aegypto egreſſa velut auolauit, & habitauit in deſerto. Huiuſmodi enim auis eſt amans deſerti. Columba autem generationem aliam

Gen.15.e.

am inuehebat, quæ terram promiſſam accepit. Manſuetum enim eſt hoc animal & domeſticum. Quamobrem hæc quidem minimè diuiſit, vt liberationem à ſeruitute ſignificantia. Quadrupedes autem partitus eſt, eò quòd indicarent, quàm male tractandi erant in Aegypto. Aues autem illæ, quæ ſupra portiones diuiſas volitabant, quas quidem patriarcha à ſacrificijs abigebat, ſententiam Aegyptiorum ſignificabant, qua omnes cædere decreuerant. Quam tamen irritam Dominus Deus reddidit, volens ea firma rataque eſſe, quæ Abrahæ promiſerat. Sicut enim in figura aues illas prædatrices expellebat Abraham: ſic Abrahæ honor repreſſit Aepyptios. Quod autẽ dicitur, viſum eſſe circa ſolis occaſum clibanum fumantem, & lampades ignis, ſignificabat, ſuſcepta eſſe ſacrificia: & præterea, Deum omnium fore conſpicuum circa finem prædicti temporis. Nam in igne viſus eſt Moſi legislatori, deinde vniuerſo populo. Docebat etiam quòd poſthac animalia huiuſmodi per legem erant offerenda. At quidam ferunt, quòd Deus volens demonſtrare promiſſionem ſuam firmam eſſe, de more, qui tum obtinebat, pactiones iniuit. Solebant enim (inquiunt) ſacrificio bipartito ſic pactiones iuramento firmatas contrahere. Ego verò vtrunque poſui, vt quiſque recipiat, quod ſibi verius videbitur.

66 Permulti intemperantes inde ſuæ laſciuiæ ſumunt occaſionem, quòd patriarcha Abraham concubina ſit vſus.

Vnumquodque opus iudicatur ex facientium intentione. Sic igitur & circa Agar contemplemur. Si enim attendamus patriarcham concupiſcentiæ inſeruientẽ, rem reprehenſione dignam vocabimus. Si verò vxor naturæ ſuæ infirmitatem declarans, & à creatore ſterilem ſibi factum eſſe vterum dicens, exponensque quanto liberorum deſiderio teneatur, rogauit ea de cauſſa Abraham, vt cum Agar congrederetur, quò ipſa liberos inde ſuſciperet, quid peccauit Abraham? Maximè, quum neque natura neque lex vlla tum ſcripta plures ducere vxores prohiberet: ipſa verò coniunx ſterilis obſecraret virum, ancillæ permiſceri: non vt voluptati inſeruiret, ſed amborum naturæ conſuleret, ipſique reipſa vocarentur genitores. Verùm quæ ſecuta ſunt, fidem eius rei faciunt. Quum enim Agar grauida eſſet, ſuperbiendi occaſionem inde accepit, & in dominam ſuam magna procacitate vtebatur: quod ægrè ferens Sara, apud patriarcham conqueſta eſt, illam non rectè agere: ille verò valde graviter ferens petulantiam ancillæ, neque expectans donec illa periſſet puerum, quem in vtero geſtabat, tradidit illam vxori puniendam. Ecce inquit, ancilla tua in manibus tuis: vtere ea prout tibi placuerit.

Gen.16.b.

67 Quare Deus iuſſit ipſum circumcidi?

Quum Deus prædixiſſet incolatum, pietati cuſtodiam oliquam molitur: ne hominibus impijs permixti, maculent nobilitatem, ſed in ſignum intuentes, indelebilem memoriam eius, qui dedit illud, conſeruent. Atque hoc eſſe verum, teſtatur deſertum. Nam quum in eo vixiſſent quadraginta annos, ſuperſtuam exiſtimabant circunciſionem: nempe à cæteris gentibus ſegregati, & ſeipſos gubernantes. Quando verò poſtea ingreſſi ſunt terram promiſſam, tunc iterum Deus omnium præcepit Ieſu filio Naue, circuncidere omnes, & ita dominum terræ tradere. Erant enim futuri proximi populis alienis. quamobrem indigebant neceſſario ſigno quodam, quo illos diſtingueret ab alienigenis nationibus. Quod ſi Iudæi gloriantur de circunciſione, certò ſciant, quòd non ſolus patriarcha circunciſus eſt, ſed etiam Iſmael ſemiſeruus, & vernaculi, & Argyronitæ: ſimiliter & Idumæi, & qui ex Cetura orti ſunt. Aegyptij quoque didicerunt ab Iſraelitis circuncidi. Non igitur circunciſio iuſtos reddit. Illi enim omnes tanquã impij à diuina ſcriptura notantur. Ergo neque Abraham circunciſio iuſtificauit, ſed fides illum iuſtũ declarauit, & illuſtriorẽ reddidit virtus. Circunciſio autem data eſt veluti ſignum fidei.

Genes.17.

68 Scriptura diuina perhibet, angelos comediſſe in tentorio Abrahæ.

Eadem quoque ſcriptura aſſerit, quòd viros Abraham vidit. Si ergo literam nudam attendamus, viri, non angeli, comederunt: ſi verò mentem explicemus, viſi ſunt comedere. Quemadmodum enim illi, naturæ quum ſint incorporeæ, tamen & ipſi & eorum Dominus viſi ſunt habere corpora (ita enim apparuerunt) ſic viſi ſunt edere, non cibum inferentes in os & ventrem (neque enim corpora habebant) ſed conſumebant cibum prout illis placuit. Extremæ enim dementiæ eſt, ratio-

Gen.18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rationem arcanorum curiosè indagare.

69 Cur Lot nũ est accusatus, quòd filiab us se miscuerit?

Quando ita se habet, vt homines soleant illis ignoscere, qui per ignorantiam delinquit, nemo profectò meritò Lot reprehenderit ob illam mixtionem. Nesciebat enim quid ageret. Ebrietas verò nonnullam habet reprehensionem, venia tamen temperatam. Siquidem valdè ægrè ferès & anxius se omnibus simul bonis, & vxore etiam sua spoliatum esse, vino animi ægritudinem consolabatur: præsertim quum filiæ vinum illi largius affuderent, quod struebatur, ignorabat, sed ad leniédam mitigandamque tristitiam, id fieri suspicabatur. Ille verò prorsus à crimine sunt immunes: quia quum vidissent quatuor ciuitates & vniuersos pagos in ignea pluuia exarsisse, habitatores autem Segor terræ hiatu absorptos (nomen enim ipsum id significat, & Segor interpretatur terræ hiatus) arbitrabantur vniuersam prorsus naturam hominum interijsse. Quumque præsentem solitudinem attenderent, & præuiderent senectutis imbecillitatem, humano generi semen excogitare voluerunt, & sibiipsis consolationem aliquam. Hac ratione ductæ, non vt libidini inseruirent, auxilium vini acciuerunt: quumque patri sensum maiore copia vini ademissent, illum feminis auctorem declarauerunt.

70 Qui fit, vt Deus illegitimam commixtionem non prohibuerit?

Præuidebat impietatem generis humani. Moabitæ enim colebant Chamos, Ammonitæ Moloch. Ne igitur Israelitę cum illis, vt cognatis, impietatis essent participes, Deus non prohibuit illegitimas nuptias: vt hoc pacto execrandos illos & abominabiles Iudæis redderet. Hoc autem Deus omnium declarat, præcipiens per Mosem legis
Deut.23. ,, latorem, Ammonites & Moabites non in-
a. ,, gredientur ecclesiam Domini, vsque ad de-
,, cimam generationem, & vsq; in seculum.
,,

71 Nimia præcipitatione factum videtur, quòd Ismaël adhuc tenellus è domo paterna sit egressus
Gene.21.b *cum matre sola & vtre aqua.*

Gene.21. Hoc proculdubio virtutem Abrahæ de-
,, monstrat, cui quum Sara dixisset, Eijce ancillam, & filium eius: morem illi non gessit. Vbi verò iussit Deus, statim verbis opus suppeditauit: & hæc, benevolentia quædam ductus erga Ismaelem. Quum enim ,, Ge. 17.c.c.
Deus prolem ex Sara denuntiasset, inquit, Ismael iste viuat in conspectu tuo: veruntamen valde diligés puerum, fecit quod Dominus præcepit, & sic promissionibus diuinis credidit: quia nõ datis illi seruis, ancillis, auro, vel argẽto, è domo iussit abire puerum: sed matre sola cum panibus paucis & vtre aquæ. Iam enim certa erat præcipientis promissio, qua Deus promiserat eis, effecturum se puerum in gentem magnam, dignam vtique eius agricultura. Quod etiam adimpleuit. Nam simul atque fleuit puer, potum desiderans, angelus à Domino missus puteum ostendit plenum aqua potabili. Quod autem prolem numerosam dederit, vt pollicitus erat, testificantur ea quæ sunt ante oculos. A finibus enim Aegypti vsque ad Babylonem huius progenie desertum abundat. Cæterùm Abraham religione ductus locis indidit nomina, & agro plantato iuxta puteum iuramenti, inuocauit illic nomen Domini, quod est, Deus æternus.

72 Quare Deus rentauit Abraham, quum omnia præsciat?

Non vt disceret ipse, quæ sciebat, sed vt ignorantes doceret, quàm iusta de caussa patriarcham diligeret: hac de caussa tres dies & totidem noctes amoris diuini periculum in eo fecit. Nam patriarcha medius inter naturam constitutus & fidem, quum vtrinque prehensaretur, fidei dedit palmam victoriæ. Deus autem patefaciens eius pietatẽ, sacrificium cohibuit. Qui enim prohibet sacrificari sibi animalia irrationalia, quomodo sacrificium tale pertulisset? Siquidem hanc ob rem Iudæos sine intermissione notat, & clamat per Prophetam Dauid, Sacrificauerunt filios suos & h- ,,
Psalm.105. ,, las suas dæmoniis: Et effuderunt sãgui- ,, 6.
,, nem innocentem, sanguinem filiorum suo- ,,
,, rum & filiarum suarum: quos immolaue- ,,
,, runt sculptilibus Chanaan. Itidem & per- ,,
Ezechielem, Accepisti filios tuos & filias tu- Ezech. 16.b.
,, as, quas genuisti mihi, & obtulisti eos ama- ,,
,, toribus tuis. Deinde demonstrans absurditatis excessum, subiunxit illud, Præ fornicatione tua vniuersa. Quomodo ergo is, qui damnat eos qui talia perpetrant, filium vnigenitum à patre sibi sacrificio oblatum pertulisset? Verùm hæc erant vmbra dispensationis pro nobis factæ. Pater siquidem Filium dilectum obtulit pro mundo. Isaac enim typus erat diuinitatis, aries autẽ humanitatis. Tempus autem ipsum æquale. quia tres dies & tres noctes vtrobiq;

73 Quid hoc est, Pone manum tuam super femur meum?

Gen.24.a. Connubij contrahendi caussa mittebat seruum præcipuum, sciens progeniem Chanaan maledictam esse, suam verò cognationem adeptam esse benedictionem. Quum ergo in semine tum benedictionem tum promissionem bonorum suscepisset, illic seruum apponere manum iussit, vbi fidei signum recepit. Credens enim promissionibus diuinis, accepit signaculum circuncisionis. Illic autem manum adhibere iussit, vt & promissionis diuinæ & circuncisionis memor, matrimonio cum alienigena contracto nobilitatem dominicam non inficeret. Aduertendum est autem, quòd manus ad femur apposita est, at iusiurandum per Deum omnium conditorem præstitum est:
Ge.24.a. ,, Adiuro te, inquit, per Deum cœli & terræ,
,, vt non accipias vxorem filio meo Isaac de
,, filiabus Chananæorum, apud quos ego ha-
,, bito. & quæ sequuntur. Prudentissima verò fuit serui interrogatio: qui reueritus
ibidem. ,, iusiurandum, sibi claras volebat esse nupti-
,, arum pactiones. Si enim (inquit) puella
,, desponsata nolit huc venire, sed iubeat spon
,, sum ad illam accedere, visne filium tuum
,, ad gentem illam reuerti? Verùm Abraham patriarcha probè nouerat, quòd ipse illinc educendus esset diuina sententia: verùm de nuptijs legem à Deo acceperat. Itaque quum esset in religione piè educatus, voluit filio ex propria cognatione vxorem desponsari: illudque prohibet fieri, quod diuina lege potissimùm erat inhibitum. hoc autem diuinæ permittit prouidentiæ, qua confisus seruus profectus est. At verò non dubitando protulit orationem illam, vt quidam nimium simplices existimant: sed quum Deum illius coniugij auctorem habuisset, signa quædam sibi demonstrari postulabat, per quæ scire posset, an coniugium Deo placeret. Signum autem erat, non pulchritudo corporis, neque quicquam aliud ex iis quæ splendida putantur: sed hospitali-
Gen.24.b. ,, tas affabilitas, & animi mansuetudo. Erit
,, enim, inquit, virgo illa, cui quum dixe-
,, ro, Inclina mihi tuam hydriam, vt bibam:
,, & dixerit mihi, Bibe domine, & camelos
,, tuos potare faciam, donec bibere desinant,
,, quam præparasti puero tuo Isaac: & in hoc
,, cognoscam, quòd feceris misericordiam
,, cum domino meo Abraham. Quum enim
,, tam insignibus ornamentis cumulatus esset patriarcha, volebat & sponsam congruere moribus soceri, ne contentionem aliquam aut controuersiam parerent mores contrarij. Quòd autem hæc coniectitia non essent, sed fidei & religionis argumẽta, primùm demonstrat accurata compositio deprecationis, deinde expectatio voluntatis diuinæ. hoc enim docet diuina scriptura: Vir autem ,, Gen.24.c.
obseruabat illam, & tacebat, vt sciret an Do- ,,
minus direxisset viam suam, an non. ,,
Quumque illa hausisset aquam, & camelis ,,
præbuisset fluentum, expectabat ille, vt vi- ,,
deret, an omnibus præberet, quantum opus ,,
erat, quemadmodum postulauerat. Adaqua- ,,
tis autem camelis, statim protulit desponsationis symbolum. Quum autem agnouisset genus & cognationem domini sui, gratissimo animo vir ille cæpit adorare Dominum, & dixit, Benedictus Dominus Deus ,, ibidem.
domini mei Abraham, qui non dereliquit te- ,,
stamentũ suum & misericordiam suam à do- ,,
mino meo Abraham: & me deduxit in do- ,,
mum fratris domini mei. Vniuersa autem hęc ,,
ipsius collocutio pietatem animi declarat. Similiter & quæ post illam collocutionem sequuntur, eandem denotant intentionem. Contractis enim nuptiis per parentes puellæ, ipse mox adorauit Dominum. Et quæ se-
quuntur, eiusdem sunt sententiæ: Ne reti- ,, Gen.24.g.
neatis, inquit, me. Dominus enim direxit vi- ,,
am meam. ,,

74 Quamobrem vxores patriarcharum erant steriles? Nam Sara sterilis erat, & Rebecca: similiter & Rachel atque Lia. Videns enim, inquit, Dominus quòd Gen.29.d.
desficeretur Lia, aperuit eius vuluam.

Volens Deus componere genus Israeliticum, ostendit illud non naturali successione, sed gratia & fauore multiplicandum. Hanc autem prouidentiam adeptum est genus illud, quia Christus Dominus vnigenitus Dei filius inde secundum carnem nasci debebat.

75 A quo Rebecca scire voluit sortes infantum quos in vtero gerebat?

Quidam aiunt, ipsam abiisse ad Melchisedec, nempe summum sacerdotem Dei altissimi, virum nobilem & pietate insignem. Verùm quum patriarchæ consueuissent in locis, in quibus habitabant, construere Deo altaria quædam, verisimile est illam ad vnum ex his ingressam, supplicasse Deo omnium, & ita nouisse, quæ futura erant.

76 Quare Deus prohibet Isaac proficisci in Aegy- Gen.26.a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Genes. 25. 4. *prum, fame præsertim ad hoc impellente?*

Dominus Deus per omnia demonstrat sapientiam suam atque prouidentiam. Etenim permisit patriarcham Abraham ingredi Aegyptum, non quòd eum alere non posset, sed vt Aegyptijs patefaceret viri pietatem & religionem, & prouocaret illos ad imitandam patriarchæ virtutem. Filium autem eius manere iussit, eique rerum necessariarum copiam suppeditauit: demonstrans, quòd hæc etiam patri largiri poterat, quæ filio abundè præbuit. Quum enim omnes in summa inopia & necessariorum penuria constituti essent, & terra nihil produceret, multiplicem ille fructum accepit.

Gen. 25. *77 Qua de causa volebat Isaac dare benedictionem ipsi Esau?*

Hoc volebat secundum legem naturæ. Esau enim primogenitus erat: primogeniti verò & primam & duplicem portionem accipiebant. Auxit etiam amoris occasionem, quòd officiosus erat patri: Venatio enim illius, inquit, erat illi in cibum. Obsequium autem potest etiam crudelissimos quosque mitigare: maximè patrem, patrem inquam humanissimum. Cæterum reperimus etiam diuinum Apostolũ copiosis benedictionibus remuneratum eos, qui illi obsequiũ præstitissent.

Gen. 27. b. *78 Vnde Rebecca certior facta est, Iacob consecuturum esse benedictionem, eiusque rei tantam habuit fiduciã, vt diceret, Super me sit maledictio tua fili mi: tantum audi vocem meam.*

Prænouerat ex Deo omnium authore, quòd maior seruiturus esset minori. Vnde cõfidens illi prophetiæ, omnem mouit lapidẽ, vt Iacob benedictionẽ paternã cõsequeretur.

79 Quare Deus nõ reuelauit ipsi Isaac voluntatẽ suã?

Vt patefieret prouidentia Dei erga Iacob. Quod satis constat ex eo, quòd Isaac modis omnibus conabatur benedicere Esau: sed gratia Dei contrà quàm putasset Isaac, transtulit benedictionẽ super Iacob, quod etiam intellexit ipse Isaac. Nam quum operam omnẽ dedisset, & misisset Esau venatum, & Iacob illi cibũ offerret, sæpius interrogabat, Es ne tu Esau primogenitus meus? Nec solum rogabat, sed etiã manus corpori admouebat. Postea Esau ingresso stupefactus Isaac, ob id quod factũ erat, nõ est indignatus, quasi à filio deceptus esset: sed intentionem diuinam agnouit, & quam dederat benedictionem confirmauit.

Gen. 27. c. *80 Quid? An non visus est Iacob mentiri, quum dixit, Ego sum Esau primogenitus tuus?* *Ibidem.*

Emerat priuilegia primogenituræ. verè igitur seipsum appellabat primogenitum.

81 Sed quænam est benedictionis interpretatio?

Ex ipso secundũ carnẽ nasci debebat Christus Dominus, qui erat expectatio gentium, & totius mundi saluator & Dominus. Ob id dixit patriarchæ quæ sequũtur, Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Quòd autẽ sæpenumero scriptura diuina mundum appellet agrum, testis est Dominus in sacris Euangelijs, quũ parabolã interpretatur: Ager enim, inquit, est mundus: qui autem seminat bonum semẽ, est Filius hominis. Obserua igitur in Iacob salutem vniuersi orbis. Quamobrem deprecatur illi roreẽ cæli & pinguedinem terræ: quæ quidem facili & superficiario literæ sensũ denotant supernam gratiam, & bonorum è terra nascentium abundantiam, sed secundũ interpretationẽ agri, indicãt Domini Christi, per rorem quidem, diuinitatem: per pinguedinem autẽ terræ, humanitatem à nobis acceptam. Etenim beatus Dauid hæc prædicens, inquit, Et descendet vt pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Quemadmodũ enim ros inuisibiliter quidem descendit, deorsum autem cõsistens manifestò apparet: sic Deus, quum sit inuisibilis, per carnẽ visus est super terram, & cum hominibus conuersatus est, & apparuit in carne, secundum diuinũ Apostolum. Frumentum autem & vinum sunt ænigmata diuinorum mysteriorũ. Et huic interpretationi consentiũt, quæ sequuntur, Et seruiant tibi gentes. Omnes enim gentes seruient illi: vt inquit diuinus Dauid. Et adorabunt te principes. Reges enim, inquit, & insulæ dona afferent. Reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges terræ. Hanc quoque benedictionem confirmauit quando misit eum Mesopotamiã, Eris enim, inquit, in turbas populorũ, & dabit tibi Dominus benedictionẽ Abrahæ patris mei. Quænã aũt esset benedictio, facile est discere volẽti. Abrahæ enim dixit Deus omnium, In semine tuo benedicẽtur omnes gentes terræ.

Gen. 27. d. Psa. 71. b. Tit. 3. d. Gen. 27. d. Psa. 17. c. Gen. 28. a. Gene. 22. d.

Gen. 27. c. *82 Cur Iacob tantas benedictiones adeptus, fratrẽ fugit, & solus, rebus necessarijs carens, abiit peregrè?* *Gen. 28.*

Prouidentia diuina manifestiùs declaratur in rebus quæ videntur aduersæ. Nam quibus omnia prosperè cedunt, non perinde intelligunt, quantis bonis fruantur. Hac de causa Iacob

sa Iacob aufugit, & solus peregrinatur, vt locupletissimus rediens & ipse experiatur quãta sit Dei omniũ prouidentia, & alios doceat hanc Dei solicitudinem. Quam quidem apparitione sua confestim Deus declarauit. Ostẽdit enim ei scalam ad cælum vsque pertingẽrem, & sanctos angelos ascendentes & descẽdentes. Ipse verò Dominus sursum consistẽs confirmabat eum, & metum expellebat. Declarabat autem angeli ministerium diuinum.

Heb. 1. d. de quibus beatus Paulus inquit: Nonne sunt omnes administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatẽ capient salutis? Horũ autem vnumquodque poterat securum reddere patriarcham. Docetur enim nihil negligenter & sine cura ab omniũ Deo administrari: sed ipsum omnia dispẽsare, sanctorum angelorũ vtentẽ ministerio. Ei quoque largitus est benedictionem, quam & patri & auo præbuerat, tum de multiplicando semine, tum de ortu Domini totius mundi:

Gen. 22. c. Benedicentur, inquit, in semine tuo omnes tribus terræ. Postmodum illi pollicetur, se suprædicta curaturum. Ecce enim (inquit) tecũ sum, custodiens te in omni via qua ambulaueris. Et reducam te in terram hanc, quia non te derelinquam, donec compleuero omnia quæcunque locutus sum.

Ibidem. a. b.

Gen. 28. d. *83 Quamobrem Iacob inunxit lapidem?*

Bona sua munificentissimo Domino cõmutauit. Nam quum erexisset lapidem: quem capiti suppositerat, perfudit eum oleo. Quod etiam nunc fieri solet à permultis vxoribus fidelium, qui Christo crediderunt. Nam consueuerũt in templis diuinis oleo vngere adytorum cancellos, & sanctorum martyrum thecas, ad demonstrandam animi pietatem. Atqui non respuit etiam minima benignissimus Dominus, gratam habens operis intentionem.

84 Multi sibi prætexunt occasionem lasciuiæ, quod quatuor vxores Iacob habuit.

Vniuscuiusque facti scopus inquirendus est. Sic enim iudicantes reperiemus quidem patriarcham Iacob sibi Rachel solam despondisse, & præter animi voluntatẽ Liam attigisse. Mox igitur, vt dolum sensit, ægrè tulit, & cum socero questus est. Balæ vero permixtus est, non voluptatis gratia, sed vt coniugem placaret. Nam quum Rachel angeretur, quòd liberis careret; stolidéque diceret, Da mihi liberos, alioqui moriar: piè quidem obiurgauit illam patriarcha, & docuit, quisnam esset naturæ creator: & quòd nuptiæ non darent liberos, sed qui nuptijs legẽ dedit Deus. Dixit enim ad illam, Nunquid ego sum tibi pro Deo, qui te fructu ventris priuauit? Attamen illam placare volens, postulationi annuit. Petierat enim ab eo, vt ancillæ permisceretur, vt puerum, qui ex illo nasceretur, suum vocaret. Idem & in Delpha contigit. Rursum enim Lia, quum parere desiisset, rogauit eum, vt in agrum illum semen immitteret, quod quidem nullam libidinem denotat, sed viri mansuetudinem, qui vxoribus inseruire studebat. Ad hæc etiam illud aduertendum est, tunc temporis nondum datam esse vllam legem, quæ multiplices nuptias prohiberet, & quòd felicissimi tunc existimabantur, qui multorum liberorum patres erant. Et quòd hoc verum sit, diuinæ testificantur promissiones. Nam Abrahæ dixit Deus omnium, Respice in cælum, & intuere stellas, si poteris eas numerare. Et subiunxit, Sic erit semen tuum. Et iterum, Efficiam semen tuum, vt arenam quæ est in litore maris, quæ non potest numerari præ multitudine. Nihil autem tale illi promisisset, nisi copiosam sobolem quàm maximum bonum esse existimasset.

Ibidem. *Gene. 15. b.* *Gene. 32. f.*

85 Cur vxores mutua zelotypia tenebantur?

Imperfectiores erant, & hominis impij filiæ: nempe qui statuas Deos nominabat. Hac de causa Deus, quum leges conderet, tales nuptias prohibuit: Non accipies, inquit, vxorem zelotypam aduersus sororem suam.

86 Quare scriptura meminit fortunæ?

In scriptura piorum hominum diuinæ institutiones spiritus eloquia sunt: reliqua autem verba historico more proferuntur. Non solum igitur sermo ipse spectandus est, sed quæ etiam loquitur persona. Porrò verbum prosperæ fortunæ non est verbum Iacob, sed vxoris eius Liæ: quæ, vt dixi, in impietate fuerat educata, & parum in diuinis instituta. Sic & pater eius inquit. Auguratus sum. Atqui diuina lex prohibet auguriis vti. Quare nemo putet, huiusmodi sermones esse scripturæ diuinæ. Si quidem diuinissimus Moses, vt qui historiam scribat, verba quæ ab impijs prolata sunt, inseruit, quemadmodum & verba Pharaonis blasphemię plena, Non noui Dominum, & Israel non dimittam. Qui quidem sermo nõ est diuini spiritus, sed regis impijssimi. Eodẽ modo rursum audimus Sennacherib dicentem, Ne te decipiat Deus tuus, in

Leuit. 19. f. *Exo. 5. a.* *4 Reg. 18. f.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

,, eo in quo illi credidisti, dicens, Liberabit Do
,, minus Ierusalem de manu mea. Veruntamen
ne discamus inde blasphemare, sed potius
blasphemiam damnare.

Gen. 30.c. *87 Sed ipse Iacob dixit ad Laban, Benedixit tibi Dominus ob pedem meum.*

Clara est huius dicti sententia. Pedem enim vocauit aduentum, perinde ac si dixisset, Propter aduentum meũ & solicitudinem meam Deus tibi bona impertuit. Ille enim animaduertens pietatem meam, omnimoda benedictione prosecutus est, quæ abs te mihi commissa sunt.

Gen. 30 d. *88 Quæ de causa virgas decorticatas bibentibus ouibus apposuit?*

Quemadmodum quum procreandorum liberorum desiderio tenebatur, spem procreandæ sobolis non posuit in nuptijs, sed in Deo, qui nuptias legibus sanxit: sic & virgis corticem detraxit, non illis quidem confidens, sed opem diuinam expectans. Vnde factum est, vt ei apparuerit angelus Domi-
Gen. 31. b. ,, ni, & eum audierit dicentem, Intuere oculis
,, tuis, & vide hircos & arietes ascendentes su-
,, per capras, & eos quidem albos & varios,
,, cinericeos & sparsos. Vidi enim quæ facit
,, tibi Laban. Ego enim sum Deus tuus, qui ap-
,, parui tibi in loco diuino, vbi vnxisti mihi
,, titulum, & votum illic mihi vouisti. Quum
enim animalia fusca & varia filijs Laban commissa essent, & greges illorum trium dierum itinere distarent, Deus, qui certat pro iniuriam passis, ostendit illi variegatos arietes & hircos coeuntes cum fœmellis: vt cognoscas per experientiam, quanta prouidentia fruuntur, qui confidunt in Deo omnium autore. Notandum est autem, quòd quum suprà dixisset, angelum sibi apparuisse, eun-
Ibidem. ,, dem esse Deum demonstrauit. Ego enim (in-
,, quit) sum Deus, qui apparui tibi in via. Viderat autem angelos quidem ascendentes & descendentes per scalam, Dominum verò cacumini eius innixum: quem hic & angelum nominauit & Deum: Deum inquam, quòd naturâ talis sit: angelum verò, vt sciamus non esse Deum patrem qui apparuit, sed vnigenitum filium. Siquidem pater cuiusnam angelus esse posit? Filius autem tum De-
Iean. 15. c. ,, us tum magni consilij est angelus. Nam ipse
,, nobis annuntiauit mysteria patris. Quæ e-
,, nim, inquit, audiui à patre meo, nota feci vo-
bis. Sic Deus angelum nominauit eum, qui Iacob accersiuerat.

89. Quis idolorum subreptorum scopus? Gene. 31.

Quidam dixerunt, Rachel subripuisse idola, propter animi studium, quo adhuc amplectebatur illa. Ego verò contrarium puto, quòd ea furto abstulerit, quia volebat patrem liberare ab impio dæmonum cultu. Pietatem enim eius satis docet scriptura diuina. Recordatus est enim, inquit, Deus Rachel, ,, Gen. 30. c.
& exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius, ,,
Quum enim audiuisset à Iacob, Nunquid e- ,, Gen. 30. e.
go tibi sum pro Deo, qui te priuauit fructu ventris? vehementiores Deo preces obtulit, ,,
& adepta est, quod poscebat. Atque etiam post partum pietatem suam demonstrauit. Dixit enim (inquit) Rachel, Abstulit à me ,, Gen. 30. f.
Deus opprobrium & vocauit nomen illius ,,
Ioseph, dicens: Addat mihi Deus alterum fi- ,,
lium. Quomodo igitur hoc in Deum affectu prædita, idolis, quæ non sunt Dij, inseruire potuisset? Verùm arbitror & aliud per hæc significari. Typum enim Dei omnium gerebat Iacob. Nam duos populos Deus habuit, seniorem quidem, habentem super cor velamen: iuniorem verò, decore fidei exornatum. Ita Iacob duas vxores habebat, Liam videlicet, quæ oculos habebat infirmos: & Rachel, specie pulchram & visu valde formosam: & seniorem liberis abundantem, iuniorem verò sterilem. Nam ex gentibus congregata ecclesia sterilis erat quondam, sed postea liberis fœcunda facta est. Lætare enim Esai. 54. a.
(inquit) sterilis, quæ non paris. Erumpe, & ,,
clama, quæ non parturis. quoniam plures e- ,, Gal. 4. d
runt filij desertæ, quam eius quæ virum habet. Quoniam igitur ecclesia, quæ Deo Sal- ,,
uatori credidit, primitiuum errorem radicitus extirpauit, huius autem typus erat Rachel, furata est idola patris, vt in eo quoque veritatem adumbraret.

90 Quid est hoc, Iurauit Iacob per timorem patris sui Isaac? Gen. 31. g.

Timorem Isaac vocauit pietatem ipsius, hoc est, Deum. Gestabat enim ille in animo timorem Dei.

91 Quamobrem luctatur angelus cum Iacob? Gene. 32.

Illum fiducia roborat, qui fratrem metuerat. Quapropter etiam illi victoriam concessit, dicens, Nonne me solum vicisti, & homi- ,,
nem timuisti? Ne verò superbiret, quòd sibi ,,
Deum superasse videretur, attactu femoris se volentem victum esse indicauit. Tactu enim torporem induxit. At quum sensisset Iacob virtutem

virtutem eius qui apparuerat, postulauit ab eo benedictionem: qui & dedit illi quod pe-
Gen. 32. f. ,, tierat, & nomen immutauit. Non enim am-
,, plius, inquit, vocabitur nomen tuum Iacob,
,, sed Israël erit nomen tuum. Quia præua-
,, luisti contra Deum, etiam contra homines
,, potens eris. Indicauit etiam causam victoriæ:
,, Ne timueris enim, ait, hominem, quum ego
,, tibi victoriam concesserim. Quum verò ex-
pergefactus esset, femur remansit stupidum, & claudicabat: ne putaret, id quod viderat, esse imaginationem nudam, sed exactius nosset mysterij veritatem. Ob id etiam quum quæsiuisset ab angelo, qui vocaretur, non so-
Ibidem. ,, lùm responso frustratus est, sed etiam obiur-
,, gatur, tanquam excedens metas naturæ. Ad
,, quid enim quæris, ait, nomen meum, quum
,, hoc sit admirabile? Notandum est etiam hic, quòd eundem, & hominem & Deum voca-
Ibidem. ,, uit. Præualuisti enim, ait, contra Deum, &
,, aduersus homines potens eris. Et vocauit nomen loci illius Phanuel, Id est, Visionem Dei.
Ibidem. ,, Vidi enim Deum facie ad faciem, & salua fa-
,, cta est anima mea. Et ortus est ei statim sol,
,, postquam transgressus est Phanuel. Per hæc omnia docemur, quòd etiam hoc loco vnigenitus Deus apparuit ipsi Iacob.

92 Vnde Iob originem traxit?

Ab Esau. Hoc enim docet quæ de eo scri-
Iob. 1. a. ,, pta est historia: Vir enim erat, inquit, in re-
,, gione Husitide. Hoc itidem demonstrauit & beatus Moses, qui describens successiones
Gen. 36. c. ,, eorum qui regnauerunt ab Esau, sic ait, Mor-
,, tuus est Balaach & regnauit pro eo Iobab, filius Zaræ de Bosra. quæ omnia consentiunt, cum historia Iob.

Gen. 37. *93 Quare fratres Ioseph inuiderunt ei?*

Ioseph diligebatur à patre, quòd tum minimus natu esset, tum filius Rachel, & virtute præstans. Inuidebant ergo fratres, quia videbant eum anteferri. Et in primis quidem tentauerunt ei conflare odium paternum, multis aduersus eum conuicijs vtentes: sed quum intentione sua frustrati essent, eum interficere voluerunt: postremò consilio inito prodiderunt. Manipulorum autem somnium denotat futuram frumenti causa adorationem. Siquidem frumenti gratia in Aegyptum profecti fratres, secundum prophetiam eum adorauerunt.

Gene. 38. *94 Quare Thamar ornata meretricio habitu socerum decepit?*

Illustre nimium erat genus Abrahæ, propter eam, quam colebat pietatem. Quod probè sciens Thamar, dabat operam, vt ex ea progenie liberos procrearet. Quum igitur socer non eam desponsasset filio suo postremo, metuens ne decederet, quemadmodum & fratres eius, coacta est illa furari procreandæ sobolis occasiones, eò quòd illas palàm sumere prohiberetur. Præterea redarguit illa socerum suum: qui quum minimè temperans esset, eam tamen temperantiam seruare cogeret. quod etiam ille iudicans patefecit. Nam quum illam grauidam deprehensam morti addixisset, posteaquam nouit vnde prægnans esset, illam innocentem declarauit, seipsum verò condemnauit. Iustior enim, in- ,, Gen. 38. f.
quit, est Thamar, quàm ego: propterea quòd ,,
non tradidi illam filio meo Sela. Indicant ,,
autem quæ secuta sunt, sobolis causa, non voluptatis hoc commentum esse. Neque enim postea Iudam aut alium quempiam attigit: sed contenta fuit vocari mater eorum, qui ex illo semine nascerentur.

95 Quid indicabat, quod circa Zaram & Phares accidit? ,, Gen. 38. g.

Denotabat duos populos, Phares videlicet populum Iudaicum, Zara verò gentes quæ crediderunt. Nam ante legem etiam erant plærique pietatis alumni, secundum fidem, non secundum legem viuentes. Quòcirca Zara tale vitæ genus demonstrans, manum porrexit. Permulti enim fuerunt ante legem pietatis & virtutis studiosi. Funiculus autem coccineus antiquorum sacrificia denotabat. Etenim etiam illi sacrificijs Deum placabant, verbi gratia, Abel, Enoch, Noë, & Melchisedec, Abraham etiam, Isaac & Iacob. Deinde quum ille manum subtraxisset, egressus est Phares. Lex enim intercedebat, & erat media inter eos qui legem præcedebant, & illos qui post eam fuerunt. Propterea beatus Paulus inquit, Lex autem subintra- ,, Rom. 5. d.
uit: docens, quòd etiam ante legem secundum fidem iustificabantur: atque etiam post legem gratia splenduit. Sed & Dominus se-
cundum carnem ex Phares natus est. Quo- ,, Rom. 9. a.
rum enim, inquit, & ex quibus Christus se- ,,
cundum carnem, qui est super omnia Deus. ,,
Et in epistola ad Hebræos, Manifestum est, ,, Hebr. 7. c.
quòd ex Iuda ortus sit Dominus noster Ie- ,,
sus Christus. Quod etiam beatus Matthæus ,,
genealogiam eius conscribens, docuit. Hanc autem enarrationem texuit beatus ille, docere volens Iudæos, famosissimam illam progeniem Dauid ex mulieribus alienigenis

Universidad de Deusto
Biblioteca

constare: ne extollerentur aduersus eos qui ex gentibus crediderunt, quasi nobilitatem integram seruarint.

96 *Quum Lia velut in cultu pietatis adhuc imperfecta dixerit, Prospera fortuna vsa sum, quomodo describens historiographus ea quæ pertinent ad Ioseph, dixit, Vir erat bene fortunatus?*

Lege verba quæ præcesserunt, & reperies solutionem. Nam quum dixisset, Dominus
Gen.39.a. erat cum Ioseph: intulit, Et erat vir bene for-
Ibidem. tunatus: postea subiunxit, Et erat in domo
apud dominum Aegyptium. Sciebat autem
dominus eius, quòd Dominus erat cum eo,
& quòd Dominus dirigebat, quæcunque ille
agebat. Per omnia igitur bene fortunatus
erat, quia Dominus erat cum illo. Ipse enim
dirigebat, quæ ab illo fiebant. Hoc ipsum etiam,
Gen.39.d. dixit, Omnia, inquit administrabantur per
manum Ioseph, quia Dominus erat cum eo,
& quæcunque faciebat, Dominus dirigebat
in manibus eius.

Gen.39. 97 *Quomodo præfectus coquorum, quum esset eunuchus, vxorem habebat?*

Vt plurimum quidem eunuchos & excisos sub eodem nomine vocant: verisimile tamen est, etiam eunuchum vxorem habere, quæ domi rem familiarem curet.

98 *Quæ de causa, tanto tempore elapso, nec Ioseph certiorem fecit patrem de seruitute, neque Deus illam reuelatione patefecit ipsi Iacob?*

Quoniam, secundum quod Abrahæ prædictum erat, denuntiauerat Deus ipsi Iacob, descensurum illum in Aegyptum vnà cum filijs & nepotibus. Qui si sciuisset, quæ filio suo Ioseph acciderant, procul dubio misso redemptionis pretio reduxisset. Hac de causa Deus non magnopere curauit, quòd lugeret, quòd dispensationem adimpleret, & eos in graGen 45.b. tiore vitæ ratione postea constitueret. Nam ipse etiam Ioseph docet fratres, dispensationem Dei: Vt viueretis, inquit, misit me Deus
Psal. 104.b. ante vos, vt nutrirem populum multum. Quod etiam Dauid non tacuit: Et vocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit. Misit ante eos virum, in seruum vænundatus est Ioseph. & reliqua. Atqui si patriarcha filij seruitutem nouisset, illum vtiq; redemisset, redemptus autem carcerem nunquam intrasset: atque ita minimè interpretatus esset seruis illis somnia: Hæc autem nisi interpretatus esset, minimè innotuisset Pharaoni: incognitus autem, per somnia prophetiam non aperuisset: hoc autem non facto, regimen Aegypti nunquam illi fuisset creditum: quod nisi accepisset, minimè patriarcham vnà cum familia adduxisset in Aegyptum. Igitur à postremo euentu dispensationis diuinæ declaratur intentio.

99 *Nequaquam igitur peccauerunt fratres: quoniam inseruierunt dispensationi diuinæ.*

Opus illorum æmulatione & inuidia plenum erat, Deus autem, quum sit sapiens, nequitia illorum vsus est in contrarium finem. Quibus enim artibus illi conati sunt impedire somniorum euentum, iisdem Deus somnijs consummationem imposuit.

100 *Cur statim visis fratribus se duriorem præbuit?* Gene. 42.

Memor Ioseph eorum quæ in illum commiserant, quum Beniamin non videret, suspicatus est, eos tale quippiam etiam in illum perpetrasse. At vbi cognouit illum superesse, cum venia tum omnimoda subuentione illos excepit.

101 *Quam interpretationem habent hæc, Ἐγὼ Ἰωσὴφ φανερῶ;*

Arcanorum interpretem allocutus est verbis interpretationem desiderantibus, vt aperiret somnia.

102 *Quæ de causa secundum è fratribus, & non primogenitum recludi mandauit?* Gene. 42.

Nouerat animum ipsius Ruben, & probè sciebat quanta defensione pro eo vsus esset apud fratres, & quantum laborasset pro eius salute. Quia verò Simeon ipsi Ruben non adfuit, iure præcepit eum recludi. Nihilominus abeuntibus fratribus illum omni studio curauit. Interea verò dum hæc agerentur, conscientia illorum non sinebat illos quiescere: sed in memoriam reuocabat nequitiam in fratrem admissam. Dicebat enim (ait) ,, Gen.42.d.
quisque eorum fratri suo, Verè peccauimus ,,
aduersus fratrem nostrum: quia contempsi- ,,
mus afflictionem animæ eius, quando depre- ,,
cabatur nos, & non exaudiuimus eum. Pro- ,,
pterea venit in nos hæc vniuersa calamitas. ,,
Opportunè verò Ruben redarguebat eos. ,,
Dicebat enim (ait) illis, Nónne inter loquen- ,,
dum vobis dicebam, ne quid offenderetis ,,
puerum: & non audiuistis me? Ecce nunc sanguis eius repetitur. Inde constare potest aperte, conscientiæ iudicium esse ineuitabile. Refricat enim memoriam sceleris ante duos & vigiuti annos admissi.

Gen. 42. 103 *Quare pater noluit committere Beniamin ipsi Ruben?*

Suspectus illi erat propter illegitimum congressum, & petulantiam in cubile patris commissam. Ignorabat autem, quantum laborasset pro conseruando Ioseph.

Gene. 44. 104 *Quid hoc est, Augurio auguratur apud se?*

Qui volunt augere crimen furti, vaticinij instrumentum poculum appellant, quod e-
Gen.44.c., tiam ipse Ioseph dixit, Ignoratis quod quis- ,,
quam augurando auguratur sicut ego? Hæc ,,
autem dicebat, non quod vaticinio aut augurijs vteretur, sed sermonem effingens secundum materiam subiectam. Conuenit autem admirari exquisitam eius loquendi rationem. Neque enim simulando, augurandi peritiam sibi tribui passus est, sed cuipiam al-
Ibidem. ,, teri, cui summa imperij commissa esset. Non ,,
enim dixit, Auguror: sed, Augurando auguratur quisquam sicut ego? ,,

Gene.44. 105 *Ad quid fabulam scyphi commentus est?*

Ioseph experiri volens animum fratrum, & liquido nosse an Beniamin calumniam passum defenderent, ob id in eius saccum scyphum abscondit. At vbi non tantùm patrocinari, sed & pro eo certare illos perspexit, persona eius, qui imperaret, deposita, fraternum vultum exhibuit, fratresque trepidantes & tantum non terram sibi dehiscere exoptantes, ipse bono animo esse iussit dicens,
Gen.45.b. ,, Nunc igitur ne timueritis, neque durum vo- ,,
bis videatur, quòd vendidistis me. Nam vt ,,
viueretis, misit me Deus huc ante vos: blandoque sermone deducens illos hortabatur,
Gen.45.g. ,, Ne trascamini, inquit, in via, pro eo, ac si di- ,,
xisset, ne talia perpetretis, qualia in me ausi estis committere.

Gene. 47. 106 *Cur Aegyptiorum pecora & prædia regi Pharaoni comparauit?*

Inopia frumenti laborantes neque nutrire pecora volebant, nec agros seminare. Hæc igitur accepta tempore famis, postea reddidit, lege lata, vt annui reditus quinta pars regi persolueretur: vt tempore famis reposita haberent vnde viuerent. Solam verò terram sacerdotum immunem ab ea præstatione reliquit. Tantopere venerabantur homines impij eos qui non erant Dii. At verò sacerdotes Dei viuentis non gaudent hac immunitate.

107 *Quare Iacob sepeliri mandauit corpus suum in Hebron?* Gene. 49.

Non quòd de sepultura valde solicitus esset, vt quidam putarunt: sed vt familiam suam consolaretur, & doceret, Dominum Deum traducturum illos omnes ex Aegypto, & daturum illis terram promissam. Eundem autem sermonem Ioseph clarius expressit, qui moriens sic ait, Ecce, ego morior: sed visitan- ,, Gen.50.d.
do visitabit vos Deus, & reducet vos è terra ,,
ista in terram de qua Deus iurauit patribus ,,
nostris Abraham, Isaac, & Iacob. Et iureiu- ,,
rando Ioseph astrinxit filios Israel, dicens, ,,
Quum visitando visitabit vos Deus, efferetis ,,
etiam hinc ossa mea vobiscum. Ita vt certum ,,
sit, & illum & hunc denuntiantes reditum hæc præcepisse de sepultura.

108 *Quid est hoc, Et adorauit Israel ad summitatem virgæ suæ?* Gen. 48.

Israel quum esset senex & infirmus, decumbebat in lecto: sed vbi filium aduentare audiuit, surgens sedit, & baculo innitebatur, dextra apprehendens summitatem eius, conuertens vultum versus filium, promissione de sepultura facta, adorauit, inclinans caput ad virgam. Ac primum quidem somnium Ioseph completum est. Vidit enim solem & lunam & vndecim stellas adorantes illum. Præterea decem tribuum subiectionem indicat: quod & diuinus Apostolus dixit, Fide ,, Heb.11.d.
Iacob vnumquenque filiorum Ioseph bene- ,,
dixit, & adorauit ad summitatem virgæ suæ. ,,
Dedit autem illi duplicem sortem. Nam di- ,, Gen.48.a.
xit prophetizans, Ephraim & Manasses, vt ,,
Ruben & Simeon erunt mihi. Quumque Ioseph præferret Manassem, veluti ius primogenituræ accepturum, & vtrunque statuisset secundum ordinem, permutato ordine patriarcha manus imposuit: nempe dextram super iuniorem, & sinistram super seniorem. Quumque Ioseph arbitraretur, Iacob ignoranter hoc facere, propter imbecillitatem oculorum, & diceret, Non ita pater. Iste enim ,, Gen.48.d
est senior: audiuit, Scio fili, scio: & hic erit in ,,
populos, & exaltabitur: sed frater eius iunior ,,
maior erit illo. Animaduertendum est autem, passim primogenitis præferri natu po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

steriores. Etenim ipsi Cain præpositus est Abel, & ipsi Iaphet antepositus est Sem, quum
Gen.10.c. esset secundus: (Frater enim, inquit, Iaphet maioris) & Ismaeli prælatus est Isaac, & ipsi Esau prælatus est Iacob: & Iudas atque Ioseph antepositi sunt ipsi Ruben, & Ephraim ante Manassem, itidem & de reliquis qui postea secuti sunt. Nam & ipsi Aaron præpositus est Moses, & Dauid septem fratribus suis, licet omnium natu postremus esset. Cæterum patriarcha Iacob per prophetiam docu-
Gen.48.d. ,, it sepulturæ causam. Ecce enim, inquit, ego
,, morior, & Deus erit vobiscum, & reducet vos
,, in terram patrum vestrorum.

109 Quomodo Iacob dicitur filijs benedixisse, quum nonnullis maledixerit?

Postrema verba patriarchæ neque sunt maledictiones neq; benedictiones, sed pro-
Gen.49.a. ,, phetia. Congregamini enim, inquit, vt annuntiem vobis, quid contingere vobis de-
,, beat in extremis diebus. Meminit etiam quę-
dam ab illis admissa: non vt filij puniantur ob scelera in patrem commissa, sed sermonem effingens in formam maledictionis &
Ruben. benedictionis ad communem quorumcunque vtilitatem. Et primum ipsi Ruben exprobrat petulantiam & audaciam eius, & incubile paternum nequitiam. Cuius rei causa, posteros eius paucos fore prædicit. hoc e-
Gen.49.c. ,, nim significat quod sequitur, Tanquam aqua non feruescens, pro eo ac si dixisset, non calefies ad procreandum multos. Increpans
Simeon, & Leui. autem Simeonem & Leui, ac ægrè ferens Sichimitarum interitum, deprecatur ne sit particeps nequitiæ illius. Maledicit autem non ipsis, sed eorum prauis affectibus, iræ videlicet & furori. Iram autem vocauit desiderium, quoniam ab hoc etymologiam habet ira. Nam qui irascitur, desiderat vlcisci de inimico. Et hoc supplicium, prophetia erat.
Gen.49.c. ,, Diuidam enim, inquit, eos in Iacob, & dissemi-
,, nabo eos in Israel. Atqui tribus Leuitica propter summum honorem dispersa est, ita vt in vnaquaque tribu sint Leuitæ & Sacerdotes. Qui propriam sortem non acceperunt: quia de fructibus aliorum metunt & decerpunt: & in qualibet tribu quædam ciuitates illis distributæ sunt, & definitus numerus cubitorum terræ ante vrbes sitæ. Tribus autem Simeon sortem distinctam non habuit, sed secundum prophetiam patriar-
Iuda. chæ erat inter alias tribus dispersa. Iudæ verò
Gen.49.b. ,, multas laudes percurrit, Iuda, laudabunt te
,, fratres tui. Manus tuæ super humerum inimicorum tuorum. Adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, è virgulto fili mi ,,
ascendes, decumbens dormies vt leo, & velut catulus leonis. Quis excitabit illum? Sed ,,
nullum horum ipsi Iudæ conuenit, verùm tribui ab illo exortæ. Regia enim erat hæc: quum in primis Dauid regnauerit, deinde qui ex ipso descenderunt. Et aliarum omnium tribuum erat potentissima. Etenim quando rex Dauid iussit numerari populum, quadringenta milia reperit in tribu Iuda, in alijs verò tribubus tantùm nonaginta. Atque etiam in deserto connumerati, plures inuenti sunt, quàm in cæteris tribubus. Veruntamen quod in hac prophetia egregium est, completum est in Christo Domino: qui quidem è virgulto ortus est secundum patriarcham Iacob, & secundum Esaiam prophetam, Egredietur virga de radice ,, Esa.11.a.
,, Iesse, & flos de radice eius ascendet. Illi etiam quadrat, quod dicitur, Decumbens dor-
,, Gen.49.b. mies vt leo, & velut catulus leonis. Quemad-
,, modum enim leo dormiens terribilis est: sic mors Domini formidabilis fuit & morti & Diabolo. Leonem enim & catulum leonis ipsum vocauit, tanquam regem & regis filium, & tanquam Deum & Dei filium. Et secundum humanitatem ex Dauid ortus est, & tanquam Deus ante sæcula ex Deo patre genitus est. Hæc autem clausula, Quis exci-
,, Ibidem. tabit illum? ineffabilem eius potentiam declarat. Ipse enim se suscitauit, secundum prophetiam suam, Soluite templum hoc, & in ,, Ioan.2.c.
,, tribus diebus excitabo illud. Prænuntiat e-
,, tiam tempus aduentus illius, Non deficiet ,, Gen.49.b.
princeps ex Iuda, & dux de femore eius, do-
,, nec veniat qui mittendus est: & ipse est ex-
,, pectatio gentium. Hoc aduentus Domini
,, indicium est clarissimum. Nam vt prophetia adimpleretur, defecerunt non tantùm Iudæorum reges, sed principes sacerdotum & prophetæ. Siquidem quum Saluator noster nasceretur, reges ex alia tribu imperabant, vt æternus rex declararetur: qui erat gentium expectatio, secundum promissionem ab omnium Deo patriarchis factam. Etenim Deus omnium promiserat Abrahæ, Isaac, & Iacob, in semine ipsorum se benedictu-
,, Ibidem. rum omnes gentes terræ. Quod & hoc loco patriarcha Iacob benedicens Iudæ patefe-
,, cit. Non deficiet enim, inquit, princeps ex Iu-
,, da, & dux de femore eius, donec veniat qui
,, mittendus est: & ipse est expectatio genti-
,, um. Deinde demonstrans populum ex gentibus & Iudæis compositum, Alligans, in-
,, Ibidem. quit, ad vitem asinam eius, & pampino vitis
,, pullum asinæ eius. Quòd autem Israel dicetur vitis, omnes prophetæ docent. Etenim Dauid dixit, Vineam ex Aegypto tran-
,, Psal.79.b. stuliti,

Esa.5.a. ,, stuliſti, & cætera. Et Esaias, Vinea facta est
Iere.2.d. ,, dilecto in cornu, in oleo pingui. Et per Iere-
Deu.32.d. ,, miam dixit omnium Deus, Ego autem plan-
,, tauite vineam frugiferam, & totam veram. Et
,, per Mosem, De vinea Sodomorum vinea eo-
Luc.20.b. ,, rum. Et Dominus in sacris Euangelijs, Homo quidam plantauit vineam, & tradidit illam agricolis, & peregrè profectus est. Pullum autem appellat, populum gentilem, tanquam indomitum & rectore carentem. Hoc
Mar.11.a. ,, enim etiam Dominus obscurè dixit, præcipiens Apostolis, vt abirent in vicum è regione situm, & soluerent asinam alligatam & pullum eius, super quem nullus hominum sedit. Neque enim patriarcha, neque legislator, neque propheta, solicitus fuit de salute
Mat.28.d. ,, gentium: sed diuini Apostoli, iussi docere
,, gentes & baptizare in nomine Patris & Filij
,, & Spiritussancti, soluerunt quidem asinam, hoc est humanam naturam, vinctam catenis peccati: soluerunt etiam pullum, nempe populum ex illa natum: & imponentes illi vestimenta sua, hoc est gratiam quam erant
Gal.3.d. ,, consecuti (Quicunque enim in Christo ba-
,, ptizati sunt, Christum induerunt) mansue-
,, rum reddiderunt pullum antea indomitum: & super eum sedere fecerunt Dominum, & alligauerunt eum viti, hoc est, sibijpsis. Ex Iudæis enim erant Apostoli. Nec illi tantùm, sed & septuaginta discipuli, & ter mille quos apud se piscatus est primus Apostolorum, & quinquies mille, & multæ myriades, de quibus Iacobus ter beatus cum Paulo diuinissimo loquitur. Non tantùm igitur Apostolis adhæserunt, qui crediderunt, sed & Apostolorum discipulis. Quod prænidens pa-
Gen.49.b. ,, triarcha dixit, Alligans ad vitem asinam eius,
Ibidem. ,, & pampino vitis pullum asinæ eius. Dein-
,, ceps quoque prædicit passionem, Lauabit
,, in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. Postea demonstrans lætitiam
,, ex passione procedentem, Oculi eius gratio-
,, si præ vino. Poculum enim passionis, lætitia est totius orbis. Quod autem passionem sic
Mat.26.d. ,, appellauerit, testis est Dominus, dicens, Pa-
,, ter, si possibile est, transeat à me calix iste.
Mat.20.c. ,, Itidem & filijs Zebedæi dixit, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Gratia autem illa oculorum lætitiam, quæ secuta est passionem, indicat. Nam post passionem & resurrectionem missi sunt in vniuersum orbem discipuli, salutem afferentes credentibus. Doctrinæ verò decorem atque splendo-
Gen.49.b. ,, rem candidissimis dentibus comparat: Can-
,, didi enim, inquit, dentes eius plus quàm lac. Hæc vniuersa patriarcha prædixit, dum Iudæ
Zabulon. benediceret. At ipsius Zabulon habitationem prædixit fore maritimam. Agricultu-
ram autem Issachar prophetizauit. Quan-
Issachar. tum attinet ad Dan, quorundam opinione
Dan. prædixit, quæ gesta sunt à Samsone. Ex hac
Gene.49.d. enim erat tribu, & connumeratus est inter ,,
iudices. Propterea inquit, Dan iudicabit po- ,,
pulum suum, tanquam vna tribus in Israël. ,,
Nonnulli verò dicunt, illum prædixisse ea quæ pertinent ad Laissam, modò Paneada vocatam. Repente enim quidam erumpentes
Iudic. 18. ex hac tribu vrbem hanc aggressi, illam vi ceperunt, atque occuparunt, & suam illi denominationem indiderunt: vocarunt enim illam Dan. Ego verò arbitror, spiritum diuinum per patriarcham vaticinatum esse, quæ spectabant ad Saluatorem nostrum, & eadem prophetia elocutum esse, quæ concernunt Antichristum. Nam illi valde conueniunt, quæ scripta sunt. Dan enim, inquit, iu-
,, Gen.49.d. dicabit populum suum, sicut & vna tribus ,,
in Israel. Quemadmodum enim, ait, Saluator & Dominus noster exortus è tribu Iuda, saluaturus est orbem: ita serpens perni-
,, Ibidem. ciosus egredietur ex tribu Dan. Siquidem ,,
hoc dicit, Fiat Dan serpens in via residens, ,,
& in semita, mordens vngulam equi. Et ca- ,,
det eques retrorsum, expectans salutem Domini. Ob id enim quod omnimodis circunuentionibus vtens conatur prædari deceptos in exitium, assimilat ipsum serpenti cuidam iuxta semitam latenti, & transeuntes interficienti. Puto autem illum corpus vocare equum, sessorem verò animam. Retrorsum verò cadere, denotat mortem supinam iacentem. Solet enim esse eiusmodi morientium figura. Per vngulam autem, dolum innuit. Ex eo enim quòd quosdam decipit, alios vehementer affligit, per equum corpus indicauit: quo per morsum labefactato statim mors sequitur, quæ spei fructum adsert expectantibus: cuius spei fructus est salus. Prænuntiat ipsi Gad futuras ab incursio-
Gad. nibus latronum insidias. Ita enim dicit, Pi-
,, Gen.49.c. ratarum dolus prædabitur ipsum iuxta pe- ,,
des. Similiter & frugiferam regionem Asser
Asser. prædicit, & Nephthalim in multitudinem
Nephtal. augendum. Hoc enim dixit, Stipes ascen-
dens & augens in procreandi ratione venu-
,, Gen.49.c. statem. Postmodum quum recensuisset in- ,,
uidiam in Ioseph & varias insidias, prou-
Ioseph. identiam diuinam laudat, per quam aduersarios vicit. Contrita sunt enim, inquit,
,, Gen.49.a cum potentia ipsorum iacula, & dissoluti ,,
sunt nerui brachiorum & manuum ipso- ,,
rum, per manum potentissimi Iacob. Illinc ,,
est, qui corroborauit te Israël, à Deo pa- ,,
tris tui. Et auxiliatus est tibi Deus meus, ,,
& benedixit te benedictione cæli desuper, ,,
& benedictione terræ omnia producentis. ,,

Propter

Universidad de Deusto
Biblioteca

,, Propter benedictionem vberum & vuluæ, & benedictionem patris tui & matris tuæ, prævaluisti super benedictionem montium permanentium, & supra desiderium collium æternorum. Erunt in capite Ioseph, & in vertice fratrum, quorum dux fuit. Per hæc omnia Deum suum extulit, qui illum superiorem declaranit fratre illi bellum inferente: & inexpugnabilem filium demonstrauit, tot fratrum insidijs oppugnatum. Hanc, ait, prouidentiam consecutus es, recipiens mercedem obsequij tui erga parentes. Hoc enim dicit,

Ibidem. ,, Propter benedictionem vberum & vuluæ, & ,, benedictionem patris tui & matris tuæ. Studiosus erat curator senectutis paternæ. Quæ autem illi acciderunt, sibi matrique esse communia dixit. Huius enim prouidentiæ fructum consecutus esset is, si non ante è vita decessisset. Tandem precatur illi celsitudines illas, vt ipse sit apud omnes illustris. Prævalebis enim, inquit, supra benedictionem montium permanentium, & supra desiderium collium æternorum. Erunt, in capite Ioseph & in vertice fratrum quibus præsuit. τὰς ὑ βίνας interpretatus est Aquila, colles. Et quia colles & montes procul videntur, horum instar precatur ipsum Ioseph innotescere, & supra omnes conspicuum esse. Vocauit autem Beniamin lupum rapacem, propter id quod accidit eius tribui. Quare subiunxit, Mane comedet, & vespere dabit cibum. Nam in primo & secundo conflictu qui vicerant, postea prorsus perierunt, exceptis quibusdam admodum paucis, quos victores miserati, dare quidem illis vxores propter iusiurandum verebantur, sed alia ratione præparauerunt illis nuptias. Sciendum est autem, nonnullos hanc propheriam diuino Paulo aptasse: qui instar lupi vastabat Ecclesiam, ingrediens domos: postea vero spiritualem cibum orbi tradidit. Quum hæc Iacob dixisset, & propriam mortem indicasset, Moses dixit, Et extollens ,, *Ibidem.*
pedes super cubile, defecit: & appositus est ad ,,
populum suum: his nempe verbis obscurè
insinuans spem resurrectionis. Si enim homines prorsus interirent, & non transirent ad
aliam vitam, minimè dixisset, Appositus est ,, *Gen. 25. e.*
ad populum suum. Hoc autem ipsum Deus ,,
etiam omnium dixit Abrahæ, Tu autem ibis ,,
ad patres tuos in pace sepultus in senectute ,,
bona. Et inde Dominus reprehendit Sadduceorum incredulitatem, quum inquit, Quòd .. *Mat. 22.*
autem resurgant mortui, non legistis, Ego ,,
Deus Abraham, Isaac, & Iacob? Deus non est ,,
Deus mortuorum sed viuentium. Ipsi gloria ,,
in sæcula, Amen. ,,

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS.

IN EXODVM.

1 QVOMODO intelligendum est istud, Creuerunt vt plebs multa?

Exod. 1. a. NON contumelioſe posuit hoc, vt quidam intellexerunt: sed numerosum multitudinem declarauit. Sic enim ait, Adeò creuerunt, vt *Ibidem.* ,,
,, per vniuersam illam terram sparsi essent. Sic
,, etiam Aquila interpretatus est. Quod & per
,, subsequentia innuitur: Multiplicabat enim,
,, inquit, ipsos terra. Et paulò pòst, Quanto magis eos affligebant, tantò plures efficiebantur, & supra modum crescebant.

2 Quid est hoc, Quoniam obstetrices metuebant Deum construxerunt sibi domos? *Exod. 1. d.*

Quum Pharao præcepisset obstetricibus, perdere masculos, illæ, quia Deum reuerebantur, legi non paruerunt: nec voluerunt esse ministræ huius cædis puerilis. Hac de causa Deus illas remunerare volens, copiam bonorum eis largitus est.

3. Vnde sciebat filia Pharaonis, puerum esse Hebræum? *Exod. 2.*

Ex circunciſione cognouit illud. Vnde constat

constat, quòd Aegyptij temporibus illis minimè circuncidebantur: postea verò Hebræos imitati circuncisionis legē amplexi sunt. Ob id etiam Deus omnium per Ieremiam

Ierem. 9. g. ,, ait, Visitabo super omnes circuncisos præpu-
,, tium illorum, super Aegyptum & super filios
,, Edom, & quæ sequuntur.

Exod. 2. *4 Quamobrem vxorem alienigenam Moses duxit?*

Typus erat Christi Domini: qui, quū ex Iudæis secundum carnem natus esset, ecclesiam Gentium appellauit sponsam suam.

5 Quidam ferunt, angelum apparuisse Mosi in rubo.

Huius loci lectio declarat, quis sit, qui visus est. Apparuit enim (inquit) ipsi angelus *Exod. 3. a.* ,,
Domini in flamma ignis rubi. Et paulò post,
,, Vt autem vidit dominus, quod accederet ad
,, videndum, vocauit illum è medio rubi. Et
,, rursum post pauca, Et dixit illi, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Et
,, mox addidit, Auertit autem Moses vultum
,, suum. Metuebat enim intueri præsentiam
,, diuinam. Et subiunxit, Videns vidi afflictio
,, nem populi mei, qui est in Aegypto, & clamorem eorum audiui, & reliqua. Et iterum,
Ego sum, qui sum. Hæc dices filijs Israel, Qui *Exod. 3. c.* ,,
est, misit me ad vos. Vniuersus ille locus de-
,, monstrat, Deum esse, qui apparuit. Vocauit autem illum, Angelū, vt cognoscamus, quòd is, qui visus est, non est Deus Pater (cuius enim angelus esset Pater?) sed vnigenitus filius: qui magni consilij est angelus: qui sacris *Ioan. 15. c.* ,,
discipulis dixit, Omnia quæcunque audiui
,, à Patre meo, nota feci vobis. Quemadmodū autem angeli nomen posuit, non quidem volens ministrorum quempiam innuere, sed personam vnigeniti demonstrare: sic iterum ipsius tum naturam tum potentiam prædicat, inquiens ipsum dixisse, Ego sum, qui sū, *Exod. 3. c.* ,,
Et, Ego Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus
,, Iacob. hoc mihi nomen æternum, & monimentum generationum. Hæc autem & substantiam diuinam indicant, & æternitatem atque perpetuitatem demonstrant.

6 Quid sibi vult, ardere rubum & non exuri?

Dei virtutem atque humanitatem prædicat, quòd ignis inextinguibilis rubum aridum non consumebat. Ego verò arbitror, etiam alia significari, nempe Israelem Aegyptiorum insidijs appetitum, non esse subiugandum, sed aduersarijs superiorem futurū: Item, vnigenitum humanitatem assumentem & virginalem vterum inhabitante, immaculatam seruaturum esse virginitatem. Cęterum nonnulli dicunt, Deum in rubo, & non in alia planta apparuisse: ne quis posset ex rubo Deum affingere. Erat enim verisimile, Iudæos hoc ausuros esse, si in alia planta apparuisset.

7 Quare iussus est Moses calceamentum soluere? *Exod. 3. b.*

Dicunt nonnulli, vt solicitudines seculares abijceret, huic mortali vitæ adhærentes. Nam pelles, vnde conficiuntur calcementa, mortuæ sunt. Alij verò dicunt, vt ex nuditate pedum sanctificaret terram. Sed neutram ego sententiam amplector. Nam primùm quidem, quum neque pontifex neque propheta creatus esset, deinde verò quum Deus locum illum sanctificasset, & proinde sanctū appellasset, superuacaneū esse puto, dicere, Mosem pedibus locum sanctificasse. Duo igitur arbitror per hoc significari: primum quidem, vt religiosiorem hac ratione illum redderet: deinde verò, vt prædoceretur qua ratione oporteat sacerdotes in tabernaculo deseruire. Nudis enim pedibus illi sacrificia diuina peragebant.

8 Quum Deus prænosset contumaciam Pharaonis, cur admittio non punuit illum?

Satis aperuit, quòd prænouerat. Scio enim, inquit, quòd nō dimittet vos Pharao rex Ae- ,, *Exod. 3. g.*
gypti vt eatis, nisi per manum validam. Ex- ,,
tendamque manum meam, & percutiam Ae- ,,
gyptios. Verum quum Deus bonus sit & humanus, non vult punire ex sola præscientia, sed exspectat operum consumationem: & ita omnibus ostendit, quàm iustè puniat. Alioqui etiam longè æquius est, Pharaonis nequitiam patefieri, quàm Deum crudelem appellari. Nam si puniuisset, antè quàm redarguisset, crudelis vtique visus esset & iniquus: nunc autem perspicitur Dei longanimitas, & Pharaonis impietas atq; feritas conuincitur.

9 Quare Deus pro primo signo dedit virgæ mutari- Exod. 4. a.
nem in serpentem?

Quia Pharao, quum natura esset animal rationale, crudelitate vsus est contra Hebræos, & quod in ipso diuinum erat, beluinum esse declarauit: ideo præcepit Deus, virgam, qua illum flagellauerat, in serpentem mutari, ad conuincendam illius feritatem & maleuolentiam aperiendam. Siquidem maledictioni serpentis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gen. 3. c. ,, pentis hoc quoque adiunctum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem, & cætera.

Exod. 4. b. 10 *Quid significat, quòd manus reddita est leprosa?*

Familia Iacob in pietate educata, profecta est in Aegyptum, sed illic impietatem Aegyptiorum didicit: libera verò ab illorum seruitute, Deum omnium agnouit. Indicat ergo per manus alterationem, illorum spurcitiam & lepram, & vicissim emundationem. Deinde Dominus Deus & aliud dispensabat. Nam quum de leprarum generibus legem laturus esset, leprosos etiam vocat immundos. At nihil est immundum, quod non sit voluntarium. Alia verò per hæc dispensans, his vsus est legibus: quæ (Deo volente) quum eò loci peruenerimus, ipsum dixisse demonstrabimus: Legislatoris manum infecit lepra, docens eos qui plenius instructi sunt, horum nihil esse immundum. Nam dextera quæ admiranda illa perpetrarat, quum prius fuisset leprosa, signis diuinis inseruiuit, & elementa mutauit. Quæ res Mosem etiam admonuit, non superbire debere, sed agnoscere naturam, cum recordatione dextræ lepra prius infectæ.

Exod. 4. c. 11 *Quum omnium Dominus Mosis ministerio sit vsus, cur exilis vocis & tardioris linguæ fecit illum?*

Quoniam istud potentiam diuinam magis illustrabat. Quemadmodum enim piscatores, publicanos, & cerdones veritatis prædicatores & doctores pietatis creauit: sic per vocem infirmam & linguam tardam confudit sapientes Aegypti.

Exod. 4. c. 12 *Quomodo sit intelligendum, Ego indurabo cor Pharaonis?*

Deo perfacile erat, post primam contumaciam illum tradere exitio: sed Deus vtens inenarrabili longanimitate, moderatas illi castigationes inflixit: hæ verò renitens cor eius reddiderunt. Existimans enim Pharao, Deum non posse grauioribus illum afficere supplicijs, mediocria flagella contempsit. Atque id ita se habere, docet historia. Nam vbi primùm audisset diuina verba, Dimitte populum meum, vt mihi sacrificet in deserto, secum meditatus dixit, Quis est Dominus, vt audiam vocem eius? Non noui Dominum, & Israel non dimittam, Postmodum virgâ in serpentem mutatâ, inquit diuina scriptura, Et obstirmatum est est cor Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmodum locutus erat eis Dominus. Et mox addit, Dixit autem Dominus ad Mosem, Aggrauatum est cor Pharaonis, vt non dimittat populum. Vtraque verò ista, nempe, Et obstirmatum est cor Pharaonis, &, Aggrauatum est cor Pharaonis, denotant spontaneam animi voluntatem. Aggrauatur enim cor, quando à nequitia pertrahitur. Quod nos apertè docet beatus Dauid, Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Et Zacharias perspexit, Iniquitatē plumbi talentum in ore ferentem. Cor autem contumaciter se gerens, obstirmari dicitur, quasi reluctans Christo Domino, & inconsultè volens eius virtutem superare. Cor enim pium cedit & subijcitur, quemadmodum admonet Propheta, dicens, Subditus esto Domino, & ora eum. Cor autem resistens & quasi lapideum, induratur. Vnde Deus omnium per prophetam Ezechielem de Iudæis dixit, Et auferam ab illis cor lapideum. Propter hoc quoq; beatus Moses, dum post victoriam caneret cantionē, de Pharaone & Aegyptijs, ait, Descenderunt in profundum, quasi lapis. Et iterum, Submersi sunt quasi plumbum, in aquis vehementibus. Et quoniam aggrauatum erat cor eorum, submersi sunt quasi plumbum: quia verò obdurauerat, descenderunt in profundum quasi lapis: Quòd autem reluctatio cordis atque duritiem à nobis ipsis procedat, testatur diuinus Apostolus, dicens, Ignorans, quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundum duritiam autem tuā & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei: qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. Ad hæc illud quoque animaduertendum est, quòd si Pharao naturâ malus fuisset, nunquam animum mutasset. Nunc autem videmus ipsum castigatione quidem emollitum, longanimitate verò diuina induratum. Nam castigatus obsecrabat Mosem, Orate, inquiens, pro me. Et rursum, Dominus est iustus: ego & populus meus impij. Cessante vero supplicio aggrauabatur, & mandatis diuinis contradicebat. Et illata plaga muscarum caninarum, in Aegypto sacrificare Deo iussit: quum Moses diuinus diceret, nō posse hoc facere, propter Aegyptios: Sacrificabimusne, inquiens, ea quæ ab illis pro Dijs coluntur, & hoc pacto lapidibus obruent nos atque interficient? Tandem permisit eos in desertum abire, & sacrificare. Præterea quum orasset Propheta, & muscam illam euanuisse declararet, Aggrauauit, inquit, cor eius etiam hac vice, & noluit dimittere populum. Idemque accidit, pecoribus peste morientibus. Sciuit enim, inquit, Pharao, quòd ex omnibus pecoribus filiorū Israel

Exod. 5. a. ,, Exod. 8. g. ,, Exod. 9. f. ,, Exod. 8. f. ,, Exod. 8. g. ,, Exod. 9. a.

,, Israel ne vnum quidem animal periisset. Et aggrauatum est cor Pharaonis, & non dimittit populum: demonstrans per hæc omnia arbitrij libertatem. Atq; etiam quum ostenderet, quomodo illata sit ipsis pustularum afflictio, qui morbus etiam incantatores & maleficos occupauerat, ita vt non possent stare in conspectu Mosæ præ vlceribus (pudebat enim eos vlceribus affligi, & sibiipsis Ibidem. c. ,, non posse succurrere) subiunxit, Et induxit Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmodum statuerat eis Dominus. Et paulò post dixit ad Pharaonem, Ibidem. ,, In hoc conseruatus es, vt ostendam in te Rom. 9. d. ,, potentiam meam, & vt annuntietur nomē meum in vniuersa terra. Et iterum post pauca dixit, quæ sequuntur, Videns Pharao, quòd cessasset pluuia, grando & tonitrua, addidit quoque Pharao vt peccaret, & aggrauauit cor suum, & seruorum eius: & indurauit cor Pharaonis, & non dimisit filios Israel, sicuti dixerat Dominus Mosi. Hæc autem dictio, sicuti dixerat, præscientiam Dei indicat, perinde ac si dixisset, Nihil horum Deus omnium ignorauit, sed ab initio prædixerat. Hæc autem vniuersa recensuit, docere volens, neque Pharaonem fuisse naturæ praue, neque Dominum Deum animum eius durum & reluctātem effecisse. Nam qui modò in hanc, modò in illam partem inclinat, demonstrat spontaneam animi voluntatem. Cæterùm, vt aliquo adducto controuersiam dissoluamus, aduertendum est, quòd sol vi caloris sui ceram quidem liquefacit, lutum verò exiccat: & illam quidem emollit, hoc autem indurat. Quemadmodum ergo sol iste vnâ & eâdem virtute contraria operatur: sic ex longanimitate Dei omnium nonnulli capiunt vtilitatem, alij verò damnum: & illi emolliuntur, isti verò indurantur. quod & Domi- Ioan. 9. g. ,, nus declarauit in sacris Euangelijs: In iudi- ,, cium, inquit, ego in hunc mundum veni, vt ,, qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Non quòd per hoc declaretur, talem fuisse Domini scopum (neque enim huius rei gratia venit, vt reddat, eos qui vident, cæ- 2. Tim. 2. b. ,, cos) sed quod factum est indicauit. Ipse enim vult omnes homines saluos fieri, & ad ,, agnitionem veritatis venire. Quum igitur humana natura arbitrij libertatem habeat, qui crediderint, saluabuntur: qui verò non crediderint, gehennæ sibi fiunt authores. Sic & Iudas, qui Apostolus erat, postea excæcatus est: diuinus autem Paulus, quum antea cæcus esset, postea visum recepit. Sic per aduentum Saluatoris, Iudæorum plurimi excæcati sunt, gentes autem visum receperunt. Non tamen ob id, quòd quidam aduersarij non erant crediturī, dicendum est, dispensationem Saluatoris nostri secundum carnem non extitisse. hoc enim priuaret orbem salute. Sic & perdiuinus Simeon ,, Luc. 2. c. dixit, Ecce positus est hic in ruinam, & in ,, resurrectionem multorum in Israel, & in ,, signum cui contradicetur. Veruntamen hoc ignorare non oportet, quòd Deus omnium præsentem vitam stadium hominibus esse declarauit, vt qui certât in eo, proprium scopum declarent: in futuro verò sæculo iuste iudicans, illos vt victores athletas coronabit, hos verò puniet, tanquam authores nequitiæ. Et quia non omnes credunt, esse aliquam aliam vitam futuram, Deus omnium etiam in hac vita quosdam palàm punit flagitiose viuentes, & vicissim alios religionis studiosos non mediocriter collaudat. Quapropter diuinus Apostolus quos- Rom. 9. c. dam iræ vasa, nonnullos vasa misericordiæ nominauit: quia per illos declaratur Deus, nempe dum iustè punit, tanquam Dominus: per hos autem, dum virtutis studiosos omnimoda cura & prouidentia prosequitur. Quod & in medicis, qui corpora curant, perspici potest: qui cauteriis & incisionibus vruntur circa latentes humores, & morbum acerbiorem reddunt, educentes & amouentes malos humores, & latentes affectus manifestant. Sic & Deus vniuersi cogitationes improbas castigationibus reuelat. Idque Israeli dixit in Deuteronomio, Et ,, Deu. 8. a recordaberis cuncti itineris, per quod ad- ,, duxit te Dominus Deus tuus quadraginta ,, annis per desertum: vt affligeret te, atq; tentaret te, & nota fierent, quæ in tuo animo ,, versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non. Afflixit itaq; te, & fame te macerauit, & reliqua. Sicut ergo medici multis præsentibus quæ sunt incurabilia amputant, non tam vt malè affectis succurrant (sciunt enim illorum morbum esse incurabilem) quàm vt doceant discipulos rationem medendi: Ita Deus Pharaonem crudelissimo & ferino animo vsum omnigenis supplicijs subiecit, planè docens omnes homines, quòd ipse creaturam regat, qui iuste tueatur iniuriam passos, & nocentes in iudicio puniat. Quod & Pharaoni dixit, In hoc con- ,, Exo. 9. c. seruatus es, vt ostendam in te potentiam me- ,, Rom. 9. d. am, & vt annuntietur nomen meum in vni- ,, uersa terra. Quod autem passim euulgata sit gestorum memoria, testatur Raab meretrix, quæ exploratoribus dixit, Timor vestri ,, Iosue 2. b. cecidit super nos. Audiuimus enim, quòd ,, Dominus Deus vester exiccauerit mare rubrum ante faciem vestram. Testantur etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

1. Reg. 4. b. id alienigenæ, qui procul arcam intuentes, vociferabantur. Væ nobis: hic est Deus, qui
,, percussit Aegyptum.

13 Quare Deus Israeliticum populum hæc pati permisit?

Vt odio prosequerentur non tantùm Aegyptios & illorum Deos, à quibus talia passi erant, & vt diligenter parerent his quæ mandarentur à Deo. Nam si miserijs illis afflicti nihilo minus recordabantur deliciarum Aegypti, & sæpenumero illuc redire conati sunt, quis illis nullam molestiam passis suadere potuisset, vt Aegyptum relinquerent?

Exod. 4. f. *14 Cur Angelus voluit interficere Mosem?*

Vxor Mosis arbitrabatur ob id factum esse, quia puerorum alter non esset circuncisus secundum legem Hebræorum: vnde protinus eum circuncidit. Quidam autem aiunt, id in causa fuisse, quòd Moses missus ad liberandos gentiles suos, coniugem itineris sociam habere voluit. Quos vtiq; animaduertere oportebat, quòd Moses demonstrare volens socero suo, vxorem se nó contemnere, neque illi alteram præferre, illam assumere coactus est: non quòd perfunctorie præceptum diuinum exequeretur. Nam mox occasionem nactus ab Angelo, iussit illam ad suos familiares reuerti. Atq; hoc ita esse, docet historia. Nam statim ab egressu Aegypti, quum pertransissent mare rubrum, & peruenissent ad montem Sina,
Exo. 18. c. ,, accessit ad eum socer cum vxore. Sic itaque
,, narrat historia, Accepit autem Iethro socer
,, Mosis Sephoram vxorem Mosis, quam re-
,, miserat, & duos filios eius: & venit post Mo-
,, sem in desertum. Veruntamen aliud quippiam moliebatur Angelus, dum gladium euaginatum ostentabat. Siquidem Moses,
Exod. 3. c. ,, alioqui magnus, metuebat Pharaonẽ. quod
,, sæpius manifestauit, modo dicés, Quis sum
,, ego, vt vadam ad Pharaonem regem Aegy-
,, pti? modo inquiens, Præpara tibi alium ido-
Exo. 4. d. ,, neum, quem mittes. Et rursum, Exilis vocis
Ibidem. ,, & tardæ linguæ sum ego. Minabatur ergo
,, illi pœnas Angelus, metum metu repellens, maiore videlicet minorem: perinde ac si per hunc ensem nudatum dixisset, Si Pharaonem timuisti, me multo magis timebis, qui modo inuisibili possum te vulnerare.

Exod. 6. a. *15 Quidnam hoc est, Et nomen meum, Dominus, non indicaui illis?*

Ostendit, quanto honore quantaq; beneuolentia sit eum prosecutus. Quippe qui Patriarchas celauerat nomen suum, hoc ipsum aperuit Mosi. Dixit enim illi, Ego
,, Exo. 3. d. sum, qui sum. Hoc autem nomen apud He-
,, braeos dicitur inenarrabile. Prohibetur e-
,, nim apud eos lingua pronuntiari, scribiturque quatuor literis, & ob id τετραγραμμον appellatur. Inscribebatur etiam illud in lamina aurea, quæ vittæ capitis alligata pendebat ad frontem pontificis. Samaritani vocant illud nomen Iabe: Iudæi verò, Ia.

16 Qua de causa non tantùm patrem vxoris Aaron, sed etiam sororem nobis indicauit?

Tribum regiam cum sacerdotali miscendam docet. Naasson enim filius erat Aminadab, filij Aaram. Aaram autem filius erat Phares, filij Iuda. Atqui Naasson princeps erat tribus Iuda, ex horum cognatione. Non igitur frustra commixtionem futurã ostendit sacerdotalis tribus cum regia: sed patefecit quod Christus Dominus ex vtraque tribu natus sit, & secundum humanitatem rex & pontifex appellatus.

17 Quomodo Moses fuit Deus ipsius Aaron?

Quemadmodum Deus imperabat Mosi, ita Moses ipsi Aaron. Quamobrem etiam Aaron vocatus est prophetæ Mosis.

18 Ad quid permisit Deus incantatoribus eadem facere, quæ Moses?

Reperiuntur etiam nunc impij quidam, qui dicere audent, diuinum Mosem admiranda illa fecisse arte magica. Quare Deus concesserit incantatoribus, vt quædam facerent, quæ Moses faciebat: vt patefieret discrimen. Etenim mutabant illi etiam virgas in serpentes, sed virga Mosis illorum virgas deuorabat. Mutabant etiam aquam in sanguinem, sed aquam in pristinam naturam reducere non poterant. Ranas quoq; produxerunt, non tamen ab illis potuerunt liberare domos Aegyptiorum. Concessit itaque Deus incantatoribus, vt hęc facere possent, vt Aegyptios castigarent: non tamen dedit illis, vt vltionem sedarent. Nam dum à Deo puniretur Aegyptiorum rex, non fuit contentus plagis à Deo illatis, sed præcepit incantatoribus, vltionem augere. Itaq; per eos Deus illum affligebat: quasi verò dixisset: Quia plecti te delectat, tuorum etiam seruorum opera te castigabo, & per tuos te plectam. Quum autem illum vehementius indurari

indurari videret, hariolorum illorum facultatem cohibuit: vt qui maiora animalia, nempe ranas, antea produxerant, crabronem minutulum educere non possent, sed plagam illam esse digitum Dei confiterentur. Verùm illorum corpora pustulis etiam afflixit, vt tum illi tum fatuus eorum rex cognoscerent, quòd non tantùm plagas à Deo immissas auferre non possent, sed etiam illi cum reliquis plecterentur. Impudentissimum igitur est, dicere, Mosem magicè miranda illa perpetrasse: quum clamarent magi, signa virtutis esse diuinæ. Si enim erat imaginarium, quod per Mosem gerebatur, illos quoq; similiter effingere oportebat, & artificij socium conuincere: verùm disertè confitentur, hoc esse digitum Dei.

Exod. 7. *19 Cur hanc primam aquæ plagam intulit Deus?*

In primis, quia valde gloriabantur Aegyptij de flumine suo, & hunc pro Deo habebant: vt qui parẽ vsum illis præberet, quem nubes. Deinde, propter pueros Iudæorum in illum demersos. Fluuius enim ille mutatus in sanguinem, cõqueritur de cæde puerorum per eos commissa. Hac de causa aquæ illorum ebullierunt ranas, pro pueris in illas demersis. Nam pueri incessu ranas quodam modo imitantur: & quia nondum solis pedibus niti possunt, manibus supplent pedum imbecillitatem. Computruit autem terra ex ranis. siquidem putruerunt & corruptæ sunt Aegyptiorum cicatrices pręmultiplici nequitia.

20 Si vniuersa aqua mutata est in sanguinem quomodo Aegyptiorum incantatores suis maleficijs eadem fecerunt, quæ Moses?

Erat illis mare proximum: fluuialis autem aqua tota conuersa erat in sanguinem. Licebat ergo illis, aquam è mari allatam in domum regiam, in colorem sanguineum conuertere: Deo nempe id concedente, propter iam dictas causas. Sed hoc notandum est, Mosem produxisse ex aquis ranas, & cyniphes è puluere, muscas autem caninas vnde volebat, vt discerent Aegyptij, Deo esse perfacile, etiam sine terra & sine aquis producere quæ libuerit. Hac de causa prædixit etiam illa supplicia, ne casu fortuito arbitrarentur illa contingere: sed intelligerent, esse plagas à Deo illatas.

Exod. 9. *21 Quare grandinem illaturus denuntiauit illis, vt pecora domum cogerent?*

Dominus, quum sit humanissimus, misericordiã temperat supplicia. Alioqui etiam nouerat, quosdam esse venia dignos. quod non tacet scriptura diuina: Qui enim,
,, Exod. 9. d. ait, ex seruis Pharaonis timuit verbum Do-
,, mini, pecora sua domum coegit. Qui vero
,, verbum Domini neglexit, pecora dimisit in agris. Grandinem autem & fulgura immisit illis, ostendens, quòd ipse sit Dominus omnium elementorum. Etenim tam Aegyptij quàm Græci existimabant quosdam Deos esse cælestes, alios terrenos, alios subterraneos. Et hos quidem imperare terræ, illos verò mari: & alios in montes, alios in agros imperium habere. Quapropter etiam Syrus dicebat, Deus montium, Deus Israel, & Deus conuallium. Ob id meritò Deus omnium non solùm per fluuium & terram, sed per aërem & mare castigauit illos: & fulmina cælitùs illis immisit, docẽs, quòd ipse sit omnium creator & Dominus. Quod & beatus Moses dixit, Vt cognoscas, quod
,, Exod. 9. f. Domini sit terra, & tu & serui tui.

22 Cur interfecit primogenita Aegypti? Exod. 12.

Propterea quòd Israelem primogenitum Dei, Pharao nimis duræ subiecerat seruituti. Hoc enim etiam ipse Dominus Deus dixit, Filius meus primogenitus Israel. meritò
,, Exo. 4. e. procul dubio primogenita Aegypti morti
,, tradidit. Non est tamen ignorandum, quòd primogenitus fratres etiam habet. Primogenitus enim est, è multis primus. Cognoscat ergo Israel, quòd primus quidem Dei populus appellatus est, gentes autem quæ Deo crediderunt, non tantum salutem consecutæ sunt, sed etiam obtinuerunt iura primogenituræ. Populus enim, inquit, popu-
,, Gen. 25. c. lum superabit, & maior seruiet minori.
,,

23 Quid conqueruntur nonnulli, Deum Hebræis præcepisse, vt peterent ab Aegyptijs vasa aurea & argentea, & vestes, & eos spoliarent. Sic enim Symmachus interpretatus est Exod. 11. a. *σκευάσασθαι.*

Permultum laboris sustinuit in Aegypto populus Israeliticus, conficiendis lateribus & construendis parietibus ac ciuitatibus. Quamobrem voluit Dominus Deus illi laborum mercedem rependere: proinde ista præcepit. Et ne quis putet iniquum esse, ab Aegyptijs mercedem reposcere, quum Pharao populum Israeliticũ afflixerit. Nam Aegyptii quoq; eiusdem iniquitatis erant socij, seruitiam regis secuti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exod. 12.

24 Quare præcepit Hebræis ad fugam præparatis celebrare festum Paschæ?

Perpetuam seruari voluit salutis memoriam. Propterea dum leges conderet, inquit, Quum interrogauerit te filius tuus, discens, Quid est Pascha? Respondebis, quòd hodierna die Dominus Deus eduxit patres nostros ex Aegypto, & redemit primogenita nostra, quando perdidit & percussit primogenita Aegyptiorum. Hac de causa præcepit, festum hoc celebrare, & hoc sub profectionis figura: Sint, inquit, renes vestri accincti, & calceamenta vestra in pedibus vestris, & baculi vestri in manibus vestris, & comedetis illud cũ velocitate. Pascha enim Domini est. Pascha verò Philo interpretatus est διαβατήρια, id est, sacrificia quæ pro transitu fiunt: Iosephus autem ὑπερβάσεις, id est, transgressionem: Symmachus verò ὑπερβάσεις, id est, transgressiones: Theodotion, φασέχ, Hebraica voce non mutata. Significat aurem nomen Hebraicum, saluationem primogenitorum. Siquidem iusserat, accepto hyssopi fasciculo sanguine mactatæ ouis tincto postes & limen vngere: vt qui instabat ad perdenda primogenita Aegyptiorum, aspecto sanguine præteriret domos Hebræorum. Non quòd incorporea natura huiusmodi signis egeret, sed quia conueniebat, vt per symbolum intelligerent illi prouidentiam diuinam: & nos, quum agnũ immaculatum sacrificamus, cognosceremus antè descriptum fuisse typum. Mandat igitur illis, vt accipiant non tantùm ex ouibus agnos anniculos: sed etiã ex capris hœdos: non vt simul vtrunque immolent, sed vt is qui ouem habet, agnum immolet: qui verò caret oue, sacrificet hœdum. Denuntiat autem, vt hoc fiat decima primi mensis, vt præparent ante festum: & sacrificent decimaquarta die sub vesperam. Sub hanc enim vesperam etiam Christus Dominus traditus est Iudæis. Et cum lactucis agrestibus ipsum manducari iussit, in memoriam durissimæ seruitutis & acerbissimæ vitæ in Aegypto transactæ. Per azyma verò indicat, non tantùm diligentiam proficiscendi, & cibi promptitudinem, sed etiam quòd nullum Aegyptiacę vitę vestigium inferre conueniebat. Sic enim Dominus interpretatus est, Cauete, inquiens, à fermento scribarum & pharisæorum. Præcepit quoque, numero sufficientes ad esum agni simul immolare pascha, docens eos fraternam charitatem, & erga pauperes misericordiam. Et propterea admonet, vt reliquiæ carnium comburantur, nec seruentur in posterum diem: hoc pacto compellens illos accersere egenos, ad festum communiter celebrandum. Hæc autem vniuersa mysteriorum nostrorum sunt ænigmata. Nam & nos vngimus agni nostri sanguine non tantùm limen, sed vtrunque postem, purgantes & sanctificantes exteriùs linguam & labra, interiùs autem & secundum intellectum, pro limine, rationalem partem: & pro vtroque poste, facultate irascendi & concupiscendi. Docet autem nos etiam comedere non cruda aut elixa, sed igne assata. Neque enim literam tantùm attendimus, sed mentem scrutamur: non quidem vt diuinis sermonibus humanam interpretationem superinducamus (nam hac de causa Esaias quosdam notauit, velut permiscentes aquam vino) sed igne tantùm diuino, hoc est, gratia sanctissimi spiritus vtamur. Quòd autem vetat, carnium quippiam relinqui in crastinum, sic intelligimus, quòd futura vita symbolis non indiget. Ipsis enim rebus tunc intuebimur. Ossa verò conterunt agni, qui malè intelligentes eloquia diuina, ad suam impietatem illa detorquere conãtur. Cæterùm in eo beneuolentia diuina prædicatur, quòd non tantùm ex ouibus, sed etiam ex hœdis sumere iubet. Nam non tantùm pro iustis, sed etiam pro peccatoribus Christus Dominus pertulit passionem. Et ita nos intelligere debere, ipse docuit, dum assimilauit congregationem sanctorum agnis, peccatorum autem cœtum hœdis. Hœdum enim lex iussit offerre pro peccato. Et ex his qui diuinorum mysteriorum sunt participes, nonnulli cum agno commune quippiam habent, qui videlicet perfectam virtutem obtinent: alij verò, qui per pœnitentiam peccatorum maculas delent, magis accedunt ad hœdum. Sic & Saluator noster non frumentaceis tantùm panibus, sed & hordeaceis pauit eos qui conuenerant. Nobis quoque Dominus præcepit, habere lumbos præcinctos, pedes calceatos, & lucernas ardentes, more seruorum expectantium dominum suum. At Hebræi quidem, velut ab Aegyptijs liberati, & in terram Chananæorum introducti, hanc habuere figuram: nos autem, tãquam ex hac vita in alteram translati. Quapropter adhortatur nos diuinus Paulus, clamans, Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Et subiunxit, Etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Et addidit, Itaque festum celebremus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ: sed in azymis synceritatis & veritatis. In superioribus

Deut. 6. d.
Exo. 12. b.
Mat. 16. a.
Mar. 8. b.
Luc. 12. a.
1. Cor. 5. b.

rioribus indicauit omnium Deus, saluandas esse gentes: nam & proselytos iussit esse participes paschæ. προσήλυτον enim aduenam appellauit, & eũ pari iure donauit. Ait enim,
Leu. 19. g. Sit quasi indigena terræ. Quòd autem præcipitur, vt agnus ille in vna domo manducetur, obseruant fideles, qui in sola ecclesia diuina sumunt mysteria, execrationi habẽtes hæreticorum cœtus. Cæterùm primogenita boum & ouium Dominus Deus lege iussit offerri, in memoriam reuocans, primogenitorum ipsorũ saluationem: quũ ipse alioqui victimis non egeret, sed Hebreorum cõmodum procuraret, quemad-
Exod. 13. c. modum & lex ipsa innuit, Quum interrogauerit te, filius tuus dicens, Quid est hoc? Respondebis ei, In manu forti eduxit nos Dominus de terra Aegypti, de domo seruitutis. Nam quum induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito hominis vsque ad primogenitũ iumentorum. Idcirco ego immolo Domino omne quod aperit vuluam, masculini sexus: & omnia primogenita filiorum meorum redimo. Erit igitur quasi signum in manu tua, & monimentum perpetuum ante oculos tuos. In manu enim forti eduxit te Dominus ex Aegypto. Siquidem vnumquodque istorum in gratiam & commodũ populi fiebat, non autem Dei.

25 Quidam ferunt, diuisum fuisse mare rubrum duodecim sectionibus, & vnamquamque tribum seorsum transisse. idque putant beatum Dauid his verbis dixisse, Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Psal. 135. b.

Ego verò existimo, bifariam tantùm fuisse mare diuisum, quemadmodum scriptura diuina docet, dicens, Aqua autem erat
Exod. 14. f. tanquam murus à dextris, & murus à sinistris: latámque viam fuisse & numero transeuntium conuenientem. Deduxit enim,
Psa. 105. b. inquit, eos in abysso, sicut in deserto. Quod videtur indicare facilitatem vię patentis. Non tamen ille prior intellectus verbo pietatis aduersatur. Vtrunque enim est opus diuinum & admirandum: sequi tamen debemus indubitatæ scripturę veritatem. Tradidit autem iustissimus iudex exitio aquarum Pharaonem cum toto exercitu: quia per aquam interemerat infantes Hebræorum.

Exod. 15.

26 Qualenam erat lignum, quod aquam dulcem reddidit in Marath?

Superfluum atque stultum est, quærere, quæ silentio tradita sunt. Nobis autem sufficit cognoscere, aquam, quæ priùs erat amara, per lignum in dulcem mutatam esse qualitatem. Quæ res saluationem nostram præfigurat. Crucis enim salutare lignum, mare gentium amarum, dulce reddidit.

27 Quomodo intelligendum est illud, quod ab Apostolo dictũ est, Omnes in Mosem baptizati sunt, in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritalem manducauerũt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spirituali sequẽte eos petra. Petra autem erat Christus?

1. Cor. 10. a.

Vetera typum gerebant recentium, & vmbræ lex assimilabatur, gratia verò corpori. Quũ igitur Aegyptij persequerentur Hebræos, qui mare rubrum transeuntes, ab Aegyptiorum permolesto domino vindicati sunt, mare prę se fert typũ lauacri, nubes autẽ typũ spiritus, Moses autẽ Christi Saluatoris, crucis autẽ virga, & Pharao diaboli typũ gerit. Similiter Aegyptij dæmonũ figurã prę se ferũt, mãna verò cibi cælestis: aqua autẽ, quæ de petra egressa est, typũ sanguinis Saluatoris. Quemadmodum enim illi, vbi mare rubrum transierunt, cibo peregrino & aqua inopinata fruebantur: ita nos post salutarem baptismum participes sumus diuinorum mysteriorum.

28 Quamobrem Petra vocata est Christus?

1. Cor. 10. a.

Quia typus erat Christi Domini. Sic & mare dictum est baptisma, quamuis nullus in eo sit baptizatus. Nam populus Israeliticus puluere potiùs aspersus, quàm aqua, pertransijt illud.

29 Cur propheta vocauerit mannam panem angelorum?

Psal. 77. e.

Propterea quòd angelorũ ministerio datum sit illud. Nam incorporea natura cibo non indiget. Sic etiam appellatum est panis cæli: quia de sursum veniebat, non ex ipso cælo sed ex aere. Quo pacto volucres cæli dictæ sunt, quæ per aerem volant,

30 Quare vocatum est manna?

Exod. 16.

Eò quòd Israelitæ statim vbi conspexissent illud, à se mutuò quærebant, Quid est hoc? Vnde talem appellationem indiderũt, Quid hoc? Id enim interpretatur manna: & ita docet historia: Videntes enim, in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exod.16.c. quit, filij Israël, dixerunt alter alteri, Quid est hoc? Ignorabant enim quid esset. Vnde in nomen versa est interrogatio. Erat autem veluti placenta melle permixta. Sic interpretatus est Symmachus, ὡς ἄμυλος ἐν μέλιτι, Exo.16.3. id est, velut bellarium mellitum. Gomor autem mensura erat Hebraicæ, quæ vt docet legislator, decima pars erat trium mensurarum. Secundum verò Iosephum continet tres cotylas Atticas cum dimidia.

31 Cur manna seruatum in crastinum diem corrumpebatur?

Propterea quòd in legem committebatur. Nam docere volens eos, vitæ rationem à curis liberam, pollicitus est illis, suppeditaturum se singulis diebus escam necessariam: illi verò diffidentes, portionem aliquam eius, quod collegerant, in posterum diem seruauerunt. quæ propterea computruit. Quòd enim non mannæ vitio id accideret, fidem facit sabbatum, in quo integrum seruabatur, quod pridie collectum esset: illud item, quod multis sæculis in arca conseruatum est incorruptum.

Exod. 16. *32 Quare diebus sabbati non largiebatur manna?*

Quum hominibus lege præcepisset, quiescere die sabbati, docuit illos ipso facto seruare præceptum. Non tamen cursum naturæ sistere voluit. Oritur enim sol & luna. Iridem & nubes pluuiam fundunt. Flant quoque venti, mulieres pariunt, & cætera animalium irrationalium genera.

Exod. 17. *33 Quibus armis vtebantur, quum pugnarent aduersus Amalech?*

Quum Aegyptij demersi essent, eorum corpora vnà cũ armis in littus depulsa sunt: quæ illi spoliantes, ad bellicos vsus sumpserunt.

Exod.17.c. *34 Quid fiebat, vt extensis manibus Mosis, Israel vinceret: remissis autem illis, vinceretur?*

Dum extendebat manus Moses, præ se ferebat typum eius qui crucifixus est pro nobis. Declarata est igitur sub illa figura vis ipsius veritatis. Quemadmodum enim seruo manus extendente cecidit Amalech: ita quum Dominus manus extendit, dissoluta est acies Diaboli. In illo verò bello Iosue (ἰησοῦν Græcis dicitur) cum Saluatore nostro cognominis, trophæum seruauit, tam in eo quòd hanc appellationem adeptus est, quàm ob id quòd vsus est opera delectorum virorum, sicuti Christus Dominus sacrorum Apostolorum vsus est ministerio.

35 Quid illud est, Eritis mihi populus peculiaris præ gentibus omnibus: Mea enim est vniuersa terra? Exod.19.a.

Creator inquit, omnium & Dominus ego sum, & tanquam creator omnium curam habeo: sed vos veluti populum quendam electum ipse mihi consecraui. Hoce- ,, Ibidem.
nim subiunxit, Vos autem eritis mihi regale sacerdotium, gens sancta. Quemadmodum & Leuitas, qui etiam erant Israelitæ, reliquis tribubus prætulit, & ad officium diuinum consecrauit: non quòd reliquas tribus negligeret, sed per hos illorum curam gereret. Sic & semen Abrahæ, Isaac & Iacob elegit, in primis quòd ex illis secundum carnem Christus Dominus oriturus erat, deinde quia per hosce posteris eorum patefacturus erat suam potentiam, & edoctus omnes homines cognoscendi Dei rationem. Quum hæc ergo dixisset Dominus, omnis populus respondit, & dixit, Cun ,, Exo.19.a.
cta, quæ dixit Deus, faciemus, & obtempe- ,,
rabimus. Hoc pactum populi subscriptioni cuidam instrumenti simile est. Proinde contra conuentionem propriam committentes, maledictionibus in lege contentis obnoxij facti sunt: à quibus Christus Dominus vindicauit credentes in ipsum. Chri- ,, Gal. 3.b.
stus enim, inquit, redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Di- ,,
ctionem autem hanc περιούσιος id est, substantialis siue peculiaris, Symmachus interpretatus est ἰδιοκτήτος, id est, electus.

36 Qua de causa non sanctificari tantùm, sed & leuare vestimenta iussi sunt, quando legem receperunt? Exod. 19.c.

Manu ducit eos ad spiritalia per ea quę corporea sunt, & timorem illis ingerit, religiosiores sique reddit illos. Ex ijs enim colligebat, longè magis expurgandum esse animum. Propter ea tubarum voces, soni tonitruum, caligo & fulgura, & ignis in vertice montis & fumus infinitus emittebantur: vt per hæc omnia cor illorum lapideum emolliret. Et quia plagas quidem Aegyptijs illatas conspexerant, ipsi verò castigationis periculum nullum fecerant, ideo per hæc terret illos, vt pueros: vt non solùm eum diligant, propter immensa eius beneficia, sed illum

Ibidem.d. illum timeant, ne supplicijs afficiãtur. Qua
,, de causa de sacerdotibus etiam dixit, Sacer-
,, dotes qui appropinquant Domino Deo,
,, sanctificentur: ne forte recedat ab illis Do-
,, minus. Quum enim verisimile esset, illos
magis confidere, vtpote quibus commissum esset officium diuinum, ostendit quanto sublimiores terrenis illos esse conueniat, quibus diuinum munus creditum est.

Exod.20.a. *37 Quomodo intelligendum est illud, Non erunt tibi Dij alieni, præter me?*

Qui trinitatis vnam substantiam constentur, diuinę vocis legem obseruant. Nihil enim aliud pro Deo coli permittunt, excepta diuina natura. Qui verò errorem sequuntur Arrij atque Eunomij, manifestè in legem diuinam committunt: confitentur quidem vnum filium, sed creatum esse asse-
,, rentes, & à diuina substantia alienũ. Quum
,, autem Deus dicat, Non erunt tibi Dij alij,
,, præter me, isti profectò Deum alium introducunt.

38 Quid differunt idolum & similitudo?

Idolum nihil repræsentat, quod subsistat: similitudo verò est alicuius imago & effigies. Quum ergo Græci quidam formas minimè subsistẽtes effingunt, veluti Sphingas, Tritonas, & Centauros, Aegyptij verò κυνοπροσώπους, id est, homines canino vultu, Bucephalos, tales rerum non subsistentium fictiones, idola vocat: similitudines autem, rerum subsistentium imagines, veluti solis, lunæ, stellarum, hominum, beluarum, reptilium, & his similium. Quę omnia vetat adorare aut colere. Atqui non temerè prohibuit vtrunque: sed quia sæpe contingit, quosdam humano metu perterritos, tam idola quàm similitudines adorare, non tamen animo colere, propterea docuit vtrunque esse impium.

Exod. 20.a. *39 Quid sibi vult, Deus est zelotes?*

Lex sustinet personam viri, populus autem personam vxoris. Quod nos Deus eti-
Esa.50.a. ,, am docuit, per Esaiam dicens, Quisnam iste
Iere.3.f. ,, est liber repudij matris vestræ? Et per Iere-
,, miam, Quemadmodum mulier contemnit
,, virum suum: sic contẽpsit me domus Israel
,, & domus Iuda, dicit Dominus. Et rursum,
Iere.3.a. ,, Si dimiserit vir vxorem suam, quæ profecta
,, sit ad alterum virum, nunquid reuertetur
,, ad priorem vltra? Nunquid non polluta erit
,, mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus. Apostolus autem ait, Lex domi- ,, Rom.7.a.
natur homini, quanto tempore viuit. Quæ ,,
enim sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autẽ mortuus fuerit vir eius, ,,
soluta est à lege viri: ita vt non sit adultera, si ,,
fuerit cum alio viro. Sic vos mortificati estis ,,
legi per corpus Christi: ita vt sitis alterius, ,,
qui ex mortuis resurrexit. Quamobrẽm Deus seipsum appellat zelotem, humano more ,,
loquens, vt terreat homines, & illos sapere cogat. Sicut enim vir ignauam habens vxorem, admonere solet illam his verbis, Zelotypus sum: videre nõ possum te cum altero viro loquentem: ita Dominus Deus volens à cultu Dæmonum illos abalienare, nõ tantùm seipsum zelotem appellauit, sed & ignem consumentem. Quòd autem tam ardens sit amoris zelus, Deus ipsemet demonstrauit, per Ezechielem dicens, Propteres au ,, Ezec.16.a.
feretur zelus meus à te, hoc est, Quum te diligerem, vtebar zelo: vbi verò te repuli, zelum extinxi. Idem & per alium prophetam Osee.4.d.
declarauit, Non visitabo super filias vestras, ,,
quum fornicatæ fuerint: & super sponsis vestras, quum fuerint adulteratæ. Est igitur zelus amoris index.

40 Quomodo ius seruatur illa sum, quum filij plectuntur propatribus?

Apud Dominum Deum maiores sunt cõminationes quàm pœnæ, quod ex scriptura diuina facilè perspicitur. Omnis enim, in- ,, Gene.17.b.
quit, masculus incircumcisus, qui non fue- ,,
rit circumcisus octauo die, delebitur. Reperimus tamen multos circumcisos, variis modis in deserto perijsse: incircumcisos autem, seruatos esse, & promissiones maioribus factas esse consecutos, quos in Galgalis Iosue circuncidit. Sic & familijs fermentũ habentibus interitum minatus est, non tamen pro modo minarum supplicium sumpsit. Hoc quoq; loco terret illos minis, qui filios dili- ,, Exo.20.a.
gunt, & eorum curam habent, & ait, Reddẽs ,,
peccata patrum in filios vsque ad tertiam & ,,
quartam generationẽ, his qui oderunt me. Quod autem nudam literam attendere, nõ sit religioni consentaneum, Deus ipse demonstrat, legem contrariã statuens, nempe, Non morientur (inquit) filij pro patribus, ,, Deu.24.c.
nec patres pro filijs: sed vnusquisq; pro pec- ,,
cato suo morietur. Et per Ezechielem pro- ,, Ezec.18.a.
phetam ait, Quæ est parabola vestra, quum ,,
dicitis, Patres comederunt vuam acerbam, ,,
& dentes filiorum obstupuerũt? Viuo ego, ,,
dicit Dominus, si vltrà erit hęc parabola: sed ,,
obstupescent dentes eorum qui comederũt ,,

Universidad de Deusto
Biblioteca

,, vitam acerbam. Quoniam meæ sunt omnes
,, animæ. Et quæ sequuntur, eiusdem sunt
sententiæ. Ego autem verius puto, clementiam diuinam comminationes præ se ferre.
Exo.20.d. ,, Adiectum est enim illud, His qui oderunt
,, me: hoc est, patiêtia vtor erga patres qui de-
,, liquerunt, itidem & erga filios. Si vero ne-
Ibidem. ,, potes & posteri patrum & maiorum nequi-
,, tiam secuti fuerint, supplicium sumam: Fa-
,, ciens, inquit, misericordiam in milia & my-
,, riades, his qui diligunt me, & obseruant
,, mandata mea. Reperiet autê quispiam ipso facto diuinorum eloquiorum veritatem. Quinta enim generatione, inquit, filij Israel ascenderunt ex Aegypto: nihilominus non luerunt pœnas, qui in Aegypto coluerant Deos Aegyptiorum, neque patres illorum neque aui illorum: isti tamen qui maiorum illorum secuti sunt impietatem, supplicium passi sunt: quia post tanta beneficia accepta, & tam multa miracula edita, non abiecerũt impietatem. Horum autem filij, qui Deum Saluatorem dilexerunt, promissa facta maioribus obtinuerunt. Et in eo perspicitur certitudo promissionis patribus factæ, quòd gẽtes per semẽ Abrahę cõsecutæ sunt benedictionem. Minatur ergo illis supplicium, quia vitulum erant adoraturi.

Exod. 20. a. *41 Quid sibi vult, Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum?*

Quidam prohiberi dicunt, ne quis res vanas, hoc est, idola nomine Dei vocet: alij, ne quis iurando mentiatur. Ego autem puto, diuinam legem statuere, ne quis nomen Dei pronuntiet sine aliqua ratione, veluti docendi aut orandi, aut alia quadam necessitate. Solent enim nonnulli etiam ludentes & ridentes, vt venerit in linguã, reuerendũ nomen Dei proferre. Hoc arbitror diuina lege prohiberi. Si enim permulti consueuerunt, pretiosiorem vestem diebus festis reseruare, multò iustius est, diuinum nomen precibus atque docendi officio consecrare.

Exo. 20. b. *42 Quare sabbatum quiete honorauit?*

Benuolè populum instruxit. Subiunxit enim, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, bos tuus & subiugale tuũ, & omne iumentum tuum, & aduena qui peregrinatur apud te.

43 Sed cur non alio die sabbatum celebrari iussit?

Hoc ipsum & de alio die quispiam quærere posset, quare Deus illum elegisset, & non alium. Res tamen ratione non caret, etium idonea ad fidem faciendam Iudæis, alioqui parũ credulis. Nempe, quòd Deus omnium sex diebus vniuersa creauit, septimo verò die nihil fecit, sed hunc diem benedictione honorauit, quemadmodũ subiungitur, Sex diebus Dominus Deus tuus ,, Exo.20.b.
creauit cælum & terram & mare, & omnia ,,
quæ in eis sunt. Et requieuit die septimo, ,,
& sanctificauit illum. ,,

44 Quid illud est, Si mihi construxeris altare ex lapidibus, non ex sectis lapidibus edificabis illud. Quod enim excisum manu super ipsum ascenderit, polluetur? Exod. 20.d.

Nemo (credo) negabit, quin vterentur ferro, qui ligna tabernaculi cocinnabant: itidem qui aurum, argentum aut æs fabrefaciebant. Quòd autem & sacerdotes gladiorum auxilio victimas immolabant, excoriabant, & diuidebant, nemo in dubium reuocat. Quærendum ergo nunc est, quo pacto ferrum non polluebat hæc vniuersa, lapides autem sectos polluebat. Certum quidem est, alia ex alijs confirmari. Etenim quum Israelitæ quadraginta annos permãserint in deserto, continentur abeuntes & loca mutantes, ideo vetat è lapidibus fabrefactis altare construi: ne, quum hi terram promissam obtinuissent, in aris illis vicini dæmonũ sacrificia celebrarent. Quamobrem præcipit ex terra, aut è lapidibus, quales natura produxit, altaria construi. Nam vtrunque facilè dissoluitur. Verum ipsa lex docet, post ædificatum templum non licuisse alibi sacrificare. Si verò lex sacrificare vetabat extra templum, eadem ratione altare fieri prohibebat. Et ne longè petam exemplum, ad conuincendos impios, quum Elias ille magnus in monte Carmelo sacrificare coactus esset, lapides natiuos composuit totidem numero, quot erant tribus, & super his victimam obtulit: vt quàm citissimè dissolui posset ædificium illud, & nemo alius in eo loco sacrificium offerret.

45 Quamobrem perforari iussit aurem Hebræi serui, libertatem recusantis? Exod. 21.e.

Docet illos rebus omnibus anteponere libertatem. In dedecus ergo eius qui postposita libertate seruitutẽ amplectitur, signũ hoc accipere iussit. Adhæc indicat etiam signum illud auditus organo appositum

tum, seruum omnem obedientiam præstare debere. Quòd autem applicabatur ad ostium, significat, ne foras quidem egredi licere illi, iniussu domini.

Exo.21.b. *46 Cur adiectum est, Et seruiet illi in seculum, quum determinata sit humana vita?*

Constat inde, quòd ὁ αἰὼν, id est, seculum non semper tempus infinitum significat: sed quandoque definitum. Ita etiam beatus Dauid inquit, Seculum nostrum in illu- Psal.89.b. ,,
,, minatione vultus tui. Itaque sic appellauit
,, humanæ vitæ spatium.

Exod. 21.c. *47 Quæ de causa iussit, eum fugere, qui imitus homicidium commisisset?*

Quia mederi volebat eorum animis ad cædes propensis: instruens illos, quod si sceIus præter voluntatem admissum, quempiam reum constituit, multò magis ille supplicio dignus est, qui dedita opera cædem admiserit. Præterea prudentiores illos reddit, qui ligna secant aut eiaculantur lapides. Præterea & illos instruit, qui aliud quoduis opus tale exercent: vt vereantur & timeant, ne vel præter animi voluntatem quempiam procùl aut cominus stantem lædant. Fuga quoq; eius qui interfecit, mitigat iram cognatorum occisi viri.

Exod. 21. *48 Quid est, Ἰχνηλατήσον, id est, effigiatum?*

Ferunt, quum corpus in vtero perfectè formatum fuerit, tunc fœtum animari. Etenim Creator priùs formauit corpus Adæ, tum illi animam insufflauit. Statuit ergo legislator, quòd si mulier grauida abortiuum fecerit in rixa, si effigiatus infans egrediatur, hoc est formatus, factum illud homicidium vocandum: autoremque sceleris, pœnas homicidij luere debere. Si verò partus egrediatur informis, homicidium non censendum: quia nondum animatum erat, quod abortiuum editum est: reum tamen de damno teneri.

Exod. 22. *49 Quare iubet occidi taurum cornupetam?*

Vt ex animalibus irrationalibus doceat homines rationales, quàm graue scelus habeatur homicidium.

Exod. 22. *50 Cur is qui vitulum furripuit, quintuplum soluere iubetur: qui verò ouem, quadruplum?*

Grauiora delicta atrociore supplicio sunt plectenda. & ita Dominus docuit: Cui e- ,, Luc.12.f.
nim, inquit, multum datum est, multum ,,
exigetur ab eo. ,,

51 Quomodo intelligendum est illud, Dijs non detrahes? Exo.22.d.

Iudices appellat Deos, propterea quòd ad imitationem Dei omnium, commissum est illis iudicandi munus. Et hoc clariùs docuit propheta Dauid, dicens, Deus stetit in ,, Psal.81.a.
synagoga Deorum: in medio autem Deos ,,
diiudicat. Iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperem iustificate. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Deinceps accusans illos, subiunxit, Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ,,
ambulant. Postea patefaciens illorum ambitionem, ait, Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis. Sic & hoc loco, Diis nõ detrahes, & prin- ,, Exo.22.d.
cipi populi tui non maledices. ,,

52 Quare vetat edere carnes à bestijs captas? Exod. 22.d.

Docet illos mansuetiorem agere vitam, quæ nihil ferinum habeat. Denuntiat etiam, ne prius bestias mactent, & ita manducent. Quapropter paulò post iubet etiam inimicorum curam habere, & inimici bouem errantem non præterire, sed reducere domum eius: & subiugale inimici, quod ceciderit, leuare: & eiusmodi mutuis beneficiis amicitiam conciliare. Per hæc autem docet, quòd idem est veteris & noui testamenti legislator: & quòd is qui legem hanc condidit, euangelicam quoque donauit.

53 Quid sibi vult illud, Non apparebis in conspectu Domini Dei tui vacuus? Exod. 23.c

Accedens ad Dominum Deum tuum adorandum, pro tua facultate offer munera. Quibus verbis instruimur, quòd si locupletes sumus, eleemosyna pauperibus præstita Deum orare debemus: si verò pauperta- tem elegerimus, animam bonis minimè vacuam, sed copia virtutum locupletatam geramus.

54 Quale nam est festum messis primarum fructuum, & festum consummationis sub finem anni? Exod. 23.c.

Pentecosten appellat festum primorum fructuum, & Scenopegiam festum consummã-

Universidad de Deusto
Biblioteca

summationis in exitu anni. Quod docuit, dum ista subiunxit, Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, hoc est, in festo paschæ, pentecostes, & scenopegiæ. Cæterum pascha reuocat nobis in memoriam exitum ab Aegypto, & præstitam liberationem: pentecoste verò, ingressum in terram promissionis. Illic enim qui seminauerant, primitias frugum obtulerunt. Nam in deserto edebant panem non cultum nec seminatum. Scenopegia verò, transfactam in deserto vitam representat. In tentorijs enim continenter habitauerunt quadraginta annos. Itidem præcepit, diebus illis festis conuenire in templum diuinum, vt beneficiorum diuinorum memoriam renouent, & concordiam atq; amicitiam concilient: & eiusmodi festa ritè celebrantes, sacris & delubris dæmonum nō delectentur, sed in templo Creatoris, omnia bona suppeditantis, festiua fruantur beatitudine.

Ibidem d. .. dum ista subiunxit, Tribus temporibus ,, ni apparebit omne masculinum tuum in ,, conspectu Domini Dei tui, hoc est, in festo ,, paschæ, pentecostes, & scenopegiæ. Cæterum pascha reuocat nobis in memoriam exitum ab Aegypto, & præstitam liberationem: pentecoste verò, ingressum in terram promissionis. Illic enim qui seminauerant, primitias frugum obtulerunt. Nam in deserto edebant panem non cultum nec seminatum. Scenopegia verò, transfactam in deserto vitam representat. In tentorijs enim continenter habitauerunt quadraginta annos. Itidem præcepit, diebus illis festis conuenire in templum diuinum, vt beneficiorum diuinorum memoriam renouent, & concordiam atq; amicitiam concilient: & eiusmodi festa ritè celebrantes, sacris & delubris dæmonum nō delectentur, sed in templo Creatoris, omnia bona suppeditantis, festiua fruantur beatitudine.

Exod. 23. d. *55 Quid significat, Non immolabis cum fermento sanguinem sacrificij mei?*

Panes non fermentatos altari offerebant, fermentatos autem offerre prohibet, ex sensibilibus docens nos ea quæ pertinent ad intellectum. Quum enim panis azymus, id est, minimè fermentatus sit extemporalis, fermentatus autem habeat aliquid fermenti veteris, prohibet lex, ne quid Aegyptiacæ doctrinæ rebus diuinis admisceatur. Quemadmodum & Dominus sacris discipulis dixit, Cauete à fermento scribarum & Pharisæorum.

Mat. 16. a. .. admodum & Dominus sacris discipulis ,, dixit, Cauete à fermento scribarum & Pha- ,, risæorum.

Exod. 23. e. *56 Quomodo sit intelligendum illud, Non coques agnum in lacte matris suæ?*

Sæpiùs admonui, quòd per omnia doceat illos humanitatem. Quidam ergo aiunt, legem vetare, ne quis animal nuper natum edat: alii verò, ne cum lacte materno coquatur. Nam hac ratione videtur quodam modo matrem etiam coquere. Prohibet autem, & quod natum est ex ea. Statuit etiā, quum quis nidum auicularum inuenerit, ne matrem cum pullis deprædetur, eò quòd istud sit delere genus auium.

Exo. 23. f. *57 Quem habet intellectum, Numerum annorum tuorum complebo?*

Determinatam quidem prædixit esse hominum vitam, sed hic pollicetur, se fœcundorum, vt ad longam senectutem perueniat.

58 Quid sibi vult, Mittam ante te vespas? Exod. 23. f.

Quemadmodum Aegyptijs immisit ranas, crabrones, & caninas muscas: ita Chananæis & reliquis gentibus vespas. In quo declaratur immensa potentia Dei: qui minutorum animalculorum ministerio succurrit suis, & eorum aduersarios perdit. Quod etiam à beato Dauide dicitur: Si populus meus audisset me, Israel in viis meis ambulauisset: Pro nihilo inimicos eorum humiliassem, hoc est, quàm facillimè deleuissem eos, qui bellum illis inferebant. Psal. 80. c.

59 Qui fit, vt Deus non steterit promissioni, qua pollicitus erat se daturum illis terram vsque ad fluuium Euphratem? Deut. 1. 4

Clariùs hoc Deus eloquutus est per Ezechielem prophetam. Tandem enim ait, Loquar super gentem & regnum, vt ædificent & plantent. Quod si gens illa conuersa cæperit iniquè agere, non adducam super eam cuncta bona quæ locutus sum, & reliqua. Introduxit igitur illos Deus in terram promissam: postea quàm verò noluerunt seruare legem diuinam, non præstitit illis vniuersam, sed reliquit quosdam, qui cum illis assiduè pugnarent, vt oppugnati vincerentur. Et hoc diserte narrat historia Iudicum. Hos tamen subiecit regi Dauid. Nam alienigenæ soluerunt illi tributa, Syria Damasci, & Syria Suba. Salomon quoque quandiu piè vixit, eo potitus est imperio: vbi verò declinauit ad impietatem, priuatus est imperio. Et talibus se daturum promisit, præcepta & legem obseruantibus.

60 Quare iussit construi tabernaculum? Exo. 25. d.

Rationem reddidit ipse Dominus Deus, inquiens, Et conficies mihi sanctuarium, & apparebo apud vos. Faciesque iuxta omnia quæ ego demonstraui tibi in monte, iuxta similitudinem tabernaculi, & iuxta similitudinē omnium vasorum ipsius. Quū enim dedisset legem in monte Sina, verisimileque esset, quosdam existimaturos, diuinum numen loco circunscribi, iussit sibi construi tabernaculum, vt inde apparens doceret populum cultum pietatis. Sicut enim accepta terra promissionis templum ædificari sibi iussit, legesque dedit celebrandorum ibi diuinorum officiorum, ne arbitrium suum secuti in his peragendis, prolaberentur in erroneum cultum perniciosorum dæmonum: ita peregrinantibus illis ac desertum transeuntibus, tabernaculū ædificari sibi præcepit, quod facilè transferri posset: in quo preces & sacrificia offerrent. Et hæc eorum gratia gesta sunt. Siquidem quum magnus ille Moses per multos dies in monte moraretur, Aaronem ita sunt

Exo. 32. a. .. allocuti, Fac nobis Deos, qui præcedant ,, nos: Et imagine vituli conflata, ducentes

Ibidem. .. choreas acclamabant, Hi sunt Dij tui Israel, ,, qui eduxerunt te de terra Aegypti: Tabernaculum hoc fieri mandauit Deus, & proficiscentibus illis præire iussit: & tibia canentibus subsistere: quò sacerdotes in eo sacrificia peragere possent. Illud autem præ se ferebat creationis speciem. Quia sicuti Dominus Deus cælo terraque creatis medium expandit firmamentum, & superiora distinxit ab inferioribus: Ita tabernaculum quidem vnum extrui præcepit, quod triginta cubitorum longitudinem haberet, latitudinem verò decem, in cuius medio velum extenderetur, instar firmamenti, quod distingueret tabernaculum istud in duas partes: & partem illam quæ erat ostium versus, vocauit Sancta: secretiorem autem partem velami-

Psal. 113. d. .. nis, appellauit Sancta Sanctorum. Et sicut ,, Dauid dicit, Cælum cæli Domino, terram ,, autem dedit filijs hominum: ita velaminis pars erat exterior, & pars interior: intra quā semel in anno duntaxat Pontifici licebat ingredi. Erantque ibi effigies Cherubim, virtutes incorporeas representantes: in quo rum medio consistebat arca, tabulas legis continens, & vrnam manna refertam, & virgam Aaronis, quæ fronduerat. Cui suprapositum erat propitiatorium, alis ipsorum Cherubim obumbratum: & in eo sic apparebat Deus omnium. Nam quum natura diuina sit informis & minimè figurata, inuisibilis & incircunscripta, cuiusmodi substantiæ imagines effingere, sit prorsus impossibile, symbola liberalitatis eius immensæ intrò recondi iussit. Nam tabulæ legem esse data m indicabant, virga verò sacrificium, manna autem cibum quo in deserto vsi sunt, & panem non manufactum: propitiatorium verò prophetiæ symbolum erat. Nam inde oracula reddebantur. Quemadmodum enim ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportione quadam autoris ipsarum præstantia perspicitur: ita per hæc declaratur eius munificentia. Pars igitur illa tabernaculi secretior, quia cælestia referebat, vocata est Sancta Sanctorum. Cuius rei

Hebr. 9. f. .. veritas satis astruitur per diuinum Aposto- ,, lum, ita dicentem, Non enim in manufacta ,, Sancta Christus introiuit, exemplaria vero-

rum: sed in ipsum cælum, vt appareat nunc ,, vultui Dei pro nobis. Et iterum, dum de spe ,, diuina disputat, ista subiunxit, Quam sicut .. Heb. 6. d. anchoram habemus tutam ac firmam, & in- ,, trocuntem vsque ad interiora velaminis. Et ,, pars illa veli interior præ se ferebat imaginem cælestium, exterior autem terrestrium: ideoque in eam sacerdotes continenter ingrediebantur. Lucebat autem versus partem meridionalē lucerna septifida, septem habens lychnos, numerum dierum septimanæ denotantes. A parte autem septentrionis erat mensa aurea, super quam Dominus apponi iussit duodecim panes, & phialas aureas thure plenas & alijs odoramentis. In medio verò lucernæ & mensæ positum erat thuribulum aureum, quod excipiebat oblata incensa. Perspicuum autem est ista fuisse superflua, Deoque omnium minimè grata: sed illa permisisse celebrari, vt consuleret Iudæorum infirmitati. Vnde etiam in exteriore parte tabernaculi sacrificia fieri iussit, quasi pars interior iis non indigeret. Nos autem sacrificium interiora penetrans celebramus, offerentes Deo incensum cum lumine lucernarum & mystica sanctæ mensæ cōsecratione. Cæterum facile est cognoscere, quòd longitudo tabernaculi triginta cubitorum esset, latitudo verò decem. Pars enim australis viginti tabulis erat constructa, totidemq; pars illa quæ aquilonem respiciebat (σανίδας enim, id est tabulas, τὸν τοῦ λόγου, hoc est columnas interpretes alij vocauerunt) Quum autem vnaquæque tabula sesquicubitalis esset, profectò viginti tabulæ triginta cubitos implebant. Similiter & pars occidentalis sex tabulis eiusdem mensuræ constructa erat, & duobus angulis: è duodecim autem cubitis inde confectis decem interiorem latitudinem perficiebant, duo verò alij cubiti vtrinque latera copulabant. A parte verò orientis ostium construi præcepit, vt sol orieus, quasi modo quodam adorās vestibulum tabernaculi, radios suos illic confestim emitteret: ii verò quibus solum Deum adorare mandatum erat, à tergo solem haberent, ad tabernaculum conuersi: & ita non solem, sed huius creaturem adorarent. Tabernaculum igitur erat tabulato simile, asseres habens quacunq; ex parte sibi coaptatos: qui quidem asseres habebāt etiam bases argenteas, itidem & capitella: vtraq; autem erant deaurata intus & foris. Tegebanturque variis texturis, diuersis tinctis coloribus, nempe aliæ purpureo, aliæ rosaceo seu cocco tincto, aliæ hyacinthino, atque aliæ byssino candente tinctæ erant, qui quidem colores subindicabant quatuor

Universidad de Deusto
Biblioteca

quatuor elementa. Nam hyacinthus ad naturam aëris accedit, rosaceus autem color seu cocco tinctus ad naturam ignis: purpureus autem mare denotabat, in quo enutritur concha, vnde color eiusmodi sumitur. byssus autem terram referebat, vnde nasci dicitur. Superponebantur pelles variæ, ac stragula è pilis confecta, quæ arcerent tam pluuiam quàm ardorem. Hæc itaque vniuersa sacerdotibus erant summo ornamento, populo verò admirationi, propter varietatem figurarum. Instruebantq; sacerdotes ipsos, quomodo oporteat animam decorare, & illam ornamento virtutis circundare. ὑποδύτην autem appellat pallium interius, ἐπενδύτην verò vestem exteriorem, quam hyacinthinam esse iussit, & Poderem appellauit, eo quòd ad extremitatem vsq; pedum porrigeretur. Huic autem appendebat sacerdos tintinabula aurea, corymbosque instar mali punici, ingressurus adytum & secretiorem partem tabernaculi, ex eorum sono resonantis, memoria recolens eũ qui isthæc mandauerat, & eiusmodi sacrificium suscipiebat: quò maiore cum timore sacra munera obeat. Propterea & aëris colorem referebat vestis illa talaris: quæ ob id erat hyacinthina, vt attolleretur illam intuens. Capiti verò imponebatur κίδαρις, id est infula, quæ cælum repræsentabat. Et frontem tegebat ταινία, quam Septuaginta mitram appellauerunt. Cui annexa erat in medio lamina aurea, insculpta inenarrabili nomine Dei, quod Hebræi vocant quadriliterum. Quæ
Exo.28.f. ,, reuerentiam quandam demonstrabat: In-
,, scribes enim, inquit, Sanctuarium Domini.
Iussit quoque ipsi fieri vestem exteriorem, quam Septuaginta vocauerunt Superhumerale. in libro autem Regnorum Ephod, Hebraica lingua ipsam vocari repertimus. Hæc habebat ab vtroque humero duos lapides valde pretiosos, quibus erant inscripta tribuum nomina. Supra pectus autem erat indumenti genus, quod Rationale vocabatur, tegens cor partem rationalẽ. Quod quidem Rationale duodecim lapides habebat aptatos. Quo quidem vestimento cognoscebatur, victoriane an clades bello immineret: vt perspicuum est ex historia Regnorum. Nam quum alienigenæ inuaderent populum Israel, antè confligere Saul non est ausus, quàm vidisset victoriæ omi-
,, na. Accesit enim, inquit, ad Ephod. Deinde
,, quum victoriam futuram animaduertisset,
,, addidit, Reduxit Ephod: & ita populum ar-
Exod.28.e. .. mari iussit. Propterea quum dixisset Deus
,, omnium, Et impones Rationale iudicij su-
,, pra pectus Aaron, & aptabis illud superhumerali, subiunxit, Et impones illi significationem & veritatem. Hoc autem ipsum indiciorum certitudinem ostendit. Cæterùm non est ignorandum, Dominum sapientissimum per signa corporea studuisse commodo eorum, qui crassioris cdhuc erant ingenij, nec ad ea, quæ intellectualia sunt, peruenire poterant. Nos autem per illud Rationale intelligimus contemplationem intellectualium, per superhumerale verò operationem virtutis. Cæterùm per copulationem & consonantiam Rationalis cum superhumerali, concordiam fidei & bonæ operationis: ex eò verò quòd priùs imponebatur superhumerale, postea Rationale huic aptabatur, intelligimus, operationem bonam facere gradum ad contemplationem.

61 Qua de causa sacerdotes victimis manus imponebant, postea sacrificabant? Exod. 29.

Non omnibus victimis manum imponebant, sed illis quæ pro ipsis offerebantur, & maximè pro peccato. Cæteris autem victimis hi qui offerebant, manus imponebant. Hoc autem ipsum indicabat, hostiam illam in eius locum qui eam offerebat, suffici, vt quæ pro ipso moreretur. Notandum est autem, quòd vitulus offerebatur pro Pontifice, similiter & pro vniuerso populo: pro Principe verò hircus, & pro quoque homine capra. Offerebant enim principi masculum, subdito verò fœminam: quoniam ab initio mulierem ipsi Adæ Deus subiecit. Cæterùm vitulus qui pro peccato immolabatur, exurebatur extra castra. Qua de causa etiam Christus Dominus, vt diuinus Apostolus ait, extra portam passus est: & figuræ veritatem restituit. Offerebatur autem ad alta-
,, Heb.13.b.
,, ,,
re omentum. hoc enim inquit, Adipem ven- .. Exo.29.l.
triculo adiacentem, & ambos renes, & co- ,,
rum adipem, & lobum hepatis, quem alij in- ,,
terpretes superfluum nominauerunt. Sunt autem hæc ænigmata passionum nostrarum. Nam adeps ventriculum tegens morbum gulæ significat: renes autem, voluptates sub ventre latentes: lobus autem hepatis, facultatem irascendi denotat. huic enim adhæret receptaculum bilis. Quæ omnia sacrificare iubet, & eorum improbas actiones veluti morti dari. Statuit quoque armum dextrum hirci mactati offerendum, innuens virtutem actiuam, tanquam dextram & optimam esse Deo offerendam. Panis autem & laganum, ac libamen vini, fructus è terra nascentes indicant: quorum primitias offerre Deo sanctum est.

Quid

Exod.29.c. *62 Quid sibi vult, In odorem suauitatis est oblatio Domino?*

Ab humanis quę sunt diuina docet. Nam quum plerunque bonis odoribus delectemur, sacrificium secundum legem factum appellauit odorem suauitatis. Verùm litera nuda non est attendenda, vt etiam demonstrat natura diuina, quæ incorporea est, & grauis odor ossium combustorum. Quid enim pecus olet, quàm illa? Alij tamen interpretes loco, suauitatis odorẽ, gratissimum, dixerunt.

Exod. 29. *63 Quamobrem statuit ex vnaquaque victima pro salute oblata, sacerdotem sumere dextrum armum atque pectusculum?*

Per pectusculum desiderat in sacerdote facultatem rationalem & contemplatiuam. Tegitur enim cor à pectusculo. Et per armum dextrum, requirit in eo dextram agendi facultatem. Non enim sufficit sola fides ad salutem, sed operibus indiget ad perfectionem.

Exod.29.g. *64 Quid est hin?*

Genus est mensuræ vini & olei apud Hebræos. Continet autem, vt ait Iosephus, duas choas Atticas. Cui credendum est in eiusmodi rebus, vt probè cognoscenti gentis illius mensuras.

65 Quomodo intelligemus illud, quod dum leges
Exod. 31. c. *conderet de sabbato, dixit, Est enim signum inter me & filios Israel in generationibus vestris?*

Quemadmodum quum daret Abrahæ
Gen.17.b. ,, circuncisionem, inquit, Et erit signum in-
,, ter me & vos: sic sabbati legem ferens, ait,
Exod.31.c. Est signum inter me & filios Israel in gene-
,, rationibus vestris. Nouum enim genus politiæ, legislatoris memoriam perpetuam conseruat. Quemadmodum enim notæ greges & pecora distinguunt & declarant, sic leges eximiæ in Hebræorum republica à malis eos arcent, & legum autorem semper præsidere demonstrant.

Exod. 32. *66 Cur Aaron effinxit populo vitulum?*

Intentio facti potissimùm est attendenda. Sic enim re discussa, Aaronẽ à venia non prorsus alienũ reperiemus: maximè, quum frater eius quadraginta dierum moram traxisset in vertice montis, insaniente populo, & in Aegyptum redire volente. Primùm enim eorum impetum verbis reprimere tentauit: vt autem vidit, eos nulla ratione adduci posse, postulauit à mulieribus ornamenta aurea, affectum affectu repellens, nempe cupiditatem pecuniæ & ornamentorum opponens insano dæmonum cultui. Atqui ne inuctum quidem istud rabiem illorum extinxit, quin compulsus sit vitulum effingere. Hanc rationem quum esset secutus, clementiam diuinam obsecrauit, ne pœnas daret. quòd perdiuinus Moses in Deuteronomio patefecit: Depreca- .. Deut.9.d.
tus sum enim, inquit, Dominum pro Aaro- ,,
ne fratre meo, & non est mortuus. ,,

67 Quem intellectum recipiat illud, Et nunc dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & de- Exo.32. c.
leam eos, faciamque te in gentem magnam?

Verba huiusmodi Deum nulli passioni obnoxium esse demonstrant, eiusque benignitatem. Nam qui ad aliquid agendum ira ducitur, iis etiam indignatur qui illum admonent. Deus autem dixit, Dimitte me, vt ,,
irascatur furor meus contra eos, & deleam ,,
eos. Atqui nemo expectat monentem, vt irascatur, sed vt mitigetur potius. Hæc igitur verba, Dimitte me, dixit, pro eo quod est, Cohibe me. Quia quum eximus ille Moses ignoraret iniquitatem populi, hanc Deus illi patefecit, atque vt pro eo intercederet, excitauit. Verba autem hæc, faciam te in gentem magnam, prædicunt quæ ad nos pertinent. Siquidem quod tunc non est factum, post aduentum Saluatoris nostri completum est. Verùm Moses, quanuis Deus hæc sufficere dixisset quantum ad legationem pro populo obeundam, non tamen se idoneum existimauit ad placandam iram Dei: sed preces etiam obtulit, faciens patriarcharum mentionem, & iurisiurandi illis præstiti: & ne pacta dirimerentur, supplicauit.

68 Quare contrmit tabulas? Exod. 32.

Existimauit populum non esse dignum legislatione diuina. Quum enim tabulæ eiusmodi dotalium instrumentorum formam haberent, sponsa verò in ipso limine thalami nuptialis ad committendum adulterium declinauerit, iure profectò dorales literas effregit. Hoc tamen aduertendum est, omnium Deum, qui supplicationem exaudierat, supplicium distulisse. Quapro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exo.32.g. ,, pter addidit, Qua autem die visitabo illos,
,, adducam super eos omnem hanc iniquita-
,, tem eorum. Quod accedit ad illud Apostolum
Rom.2.ab. ,, li, Ignorans, quoniam benignitas Dei ad
,, pœnitentiam te adducit: secundum autem
,, duritiam tuam & impœnitens cor thesauri-
,, zas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti
,, iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundum
,, opera eius. Cæterùm quum legislator au-
disset, quòd Deus omnium nollet amplius
conuersari cum illis, propter eorum duritiam, quodque semper reluctabantur, sed angelum illis præfecturus esset, scire voluit, cuinam demandata esset illorum cura. Obsecrauit autem Deum, ne cõseruus pro duce daretur illis, sed Dominus ipse dux eorum esset. Quum autem Deus optimus hanc illi gratiam se facturum promisisset, Moses, veluti amore quodam probo inebriatus, rogauit Deum, quod humanum captum superabat: nempe, vt naturam & substantiam diuinam, alioqui inuisibilem, vi-
Ioan.1.c. ,, deret. quod erat impossibile. Deum enim
,, nemo vidit vnquam: quemadmodum Do-
,, minus ait. Diuinas tamen dispensationes atque effectus (ita enim intelligere debemus posteriora Dei) intueri licet ijs, qui perinde ac Moses virtute perfecti sunt. Et hoc non quomodoliber, sed vbi collocati fuerint ab ipso Deo in petra, quæ solidam fidem & non imperfectam significat. Sed illud, per foramen petræ. Quod quidem foramen denotat oculum fidei, spe contemplantem ea quæ sensibilibus oculis sunt inaccessa & inuisibilia.

Exod.34.d. 69 *Quid dehotat velamen positum super faciem Mosis?*

2.Cor.3.d. ,, Habemus interpretationem Apostoli:
,, Nam vsque in hodiernum diem, ait, quum
,, legitur Moses, velamen positum est super
,, cor eorum nõ reuelatum. quoniam in Chri
,, sto enacuatur. Quando verò conuersus fue
,, rit ad Dominum, auferetur velamẽ. Quemadmodum enim legislatoris facies implera est gloria diuina, ita vt splendor inde procedens fulgure clarior non sineret obuios aduersum intueri, sed compellebat illos aut vultum auertere, aut claudere oculos, & ea de causa Moses velamine semper vtebatur, quum populum alloqueretur: quum autem se conuerteret ad Deum, nuda facie erat: Sic Iudæi attendentes nudæ literæ legis, gloriam minimè vident, sed solum velamen intuentur. Qui autem accesserunt ad gratiam sancti spiritus, liberati sunt à velamine, & speculantur gloriam, qua Moses implotus est. Hoc ipsum etiam dicit beatus Pau- ,, Ibidem.
lus, Nos verò omnes reuelata facie gloriam ,,
Domini speculantes, in eandem imaginem ,,
transformamur à gloria in gloriam, tan- ,,
quam à Domini spiritu. Sicut enim, specu- ,,
lum nitidum inspicientium formas repræ- ,,
sentat: ita corda munda Dei gloriam susci-
piunt. Quapropter etiam Dominus dixit, Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum ,, Mat.5.d.
videbunt. Et quo pacto Iudas, quum Diabo- ,,
lum admisisset, in seipso supplicium illius expresit: ita qui accedit ad gratiam diuinam, splendoribus inde manantibus relucet. Sic etiam qui in tenebris sedet, tenebrosus efficitur: qui verò in sole, lucidus. Similiter qui Deo adhæret, Dei similes characteres recipit.

70 *Vndenam habuerunt ligna Sethim?*

Erant tabulæ denûm cubitorum: quas verisimile est, ditiores ex Aegypto transportasse, quum inde egressi sunt. Pretiosos autem lapides, aurum, argentum & æs ab Aegyptijs acceperunt, quum essent recessuri. Nam ex mandato diuino, petijt mulier à Exod.3.g.&
vicina sua, & à contubernali suo, vasa argen- ,, 11.a.
tea & aurea, ac vestimenta: & spoliauerunt Aegyptios. Quapropter oblationes Deus omnium appellauit primitias, tanquam spoliorum præcipua.

71 *Quod gratia donum consecuti sunt socij Beseleel?*

Donum peritiæ ædificandi. Quædam enim est industria texẽdi, alia colendi agros, alia medendi. Vnaquæque tamen harum donum Dei est, ad vsum hominum concessum.

72 *Quamobrem prima die primi mensis Deus iussit erigi tabernaculum?*

Propterea quòd eodem ferè tẽpore Deus creaturas condidit. Cuius rei fidem facit arborum germinatio. Germinet, inquit, terra ,, Gene.1.b.
herbam virentem, ferentem semen secun- ,,
dum genus & similitudinem suã: & lignum ,,
fructiferum faciens fructum, cuius semen ,,
in ipso sit, ad similitudinem, iuxta genus ,,
suum super terrã. Incipiente enim vere pra- ,,
ta florere solent, segetes semina concipiunt, arbores fructum emittũt. Ea de causa Deus eriam sub idem tempus liberauit populum Israël à seruitute Aegyptiorum. Et Gabriel archangelus sanctæ virgini Mariæ lætum nuntium admirandi partus attulit. Eodem quoque

quoq; tempore Christus Dominus salutarem perrulit passionem. Nõ immeritò ergo Dominus omnium prima die primi mensis tabernaculum erigere iussit, tum quòd totius mundi figuram referebat, tum vt populus se præpararet ad festum Paschę, quod primum celebrare lex præcipiebat Iudæis. Tũc quoq; primum festum hoc erant celebraturi in deserto. Nam secundus agebatur annus, ex quo vindicati erant à seruitute.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,
IN LEVITICVM.

1 *QVA de causa Deus offerri sibi sacrificia præcepit?*

DE his diximus multis in locis, non tantum in his quæ contra Græcos scripsimus, & aduersus hæreses: verum & in libro de Nuptijs: præterea in enarrationibus prophetarum, & epistolarum Apostolicarum commentarijs. Nihilominus hoc quoque loco dicam in summa, Deum eiusmodi sacrificijs prorsus non indigere: cui quidem sententiæ non valde repugnabunt (vt arbitror) etiam hi qui parum sapiunt. Quod autem hæc sacrificia Deus non expetat, ipse per multos prophetas docuit. Cæterùm quia populus, qui longa per tempora vitam in Aegypto transegerat, dæmonibus sacrificare didicerat, permisit Deus sacrificia, vt illum ab hoc nefando dæmonum cultu vindicaret, quo quidem magnopere delectabatur, quemadmodum testificantur ea quæ circa
Eze.16.a. ,, vitulum acciderunt. Hoc autem ipsum &
,, per Ezechielem prophetam patefecit: Vidi
,, te sanguine tuo perfusam vitam producere. Dicit itaq;: vbi animaduerti te summam capere voluptatem de sanguine sacrificiorum, permisi hoc te frui desiderio. Præterea hoc præcepto aliud quoque salutare medicamentum comparauit illis. Nam ea sibi sacrificari iussit, quæ pro Deo coluntur ab Aegyptijs: nempe de numero quadrupedum vitulum, capram, & ouem: E volatilibus autem, turturem, & pullos columbarum. Atqui non ignoramus alia fuisse permulta (animalia) quæ pro Dijs habebant Aegyptij, verum ex his mansuetiora sacrificijs Deus addixit: reliqua verò appellauit immunda: vti hæc quidem execrati tanquã impura, ne pro Dijs colerent: illa verò vt sacrificijs destinata ne deos putarent, sed eum solum adorarent, cui conuenit ista hæc offerri. Quia verò nonnulli locupletes erant, alij verò inopes: illis quidem vitulum vel agnũ aut capram offerre præcepit, his verò par turturum, aut duos pullos columbarum: pauperrimis autem similam exiguam oleo perfusam. Temperatam enim pro cuiusque facultatibus condit legem. Et horum quædam appellauit dona, nempe quæ pio quodam erga Deum animo, & non ex necessitate legis offerentur. nonnulla verò sacrificia salutaria: quod quidem nomen indicat ab ægritudine vel aliis quibusdã molestijs liberationem. Porrò offerebantur sacrificia pro peccato, pro delicto, ac pro ignoratione. Peccatum autem, cuiusdam legis transgressionem spontaneam significat: delictũ, iniquitatem ex aliqua circunstantia contingentem. Potest enim ita cadere, vt quispiam præter opinionem accedat ad leprosum vel mortuum, aut seminis fluxum. Ignoratio verò manifestam cõtinet interpretationem: quia non omnes sciunt leges. Nam animi vitia natura docebat: quæ verò solis Iudæis conueniebant, opus habebant præceptore. At verò quid significent exiguæ quædam particulæ (sacrificiorum) veluti intestinũ ventris, renes, & adiacens illis adeps, atq; fibra heparis, diximus. Cæterùm sacrificium quod offerri solebat pro peccato, sine thure & oleo offerebatur. Carent enim alimento lucis, qui sedẽt in tenebris peccati: & qui lugere debẽt, expertes sunt lætitię. Siquidem ex prophetę Psal.103.b.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sententia, oleum exhilarat faciem. Neque prædíti sunt odore bono, qui nequitiæ fœtorem minimè reliquerunt. Cùm autem lex contineret vmbrā futurorum, & non ipsam imaginem rerum secundum opinionem diuini Apostoli, qui etiam dixit eos, qui viuebant sub lege, tanquam exemplari & vmbræ cælestium deseruire, nihil abs re me facturū arbitror, si dixero eos, qui se Deo offerunt, illarum varij generis hostiarū irrationalium esse similes. Nam qui vitam possessionibus omnibus & curis vacuam amplectuntur, se totos cōfecrant Deo omnium, & seipsos exhibent in holocaustum & hostiā, nihil huic vitæ reliquum facientes, sed omnia referentes ad vitam æternam. Qui verò sunt his inferiores, quędam distribuunt altari, nōnulla sacerdotibus, reliqua ad corporis vsum concedunt. Quidam itaq; ouium mansuetudinem offerunt: alij vitulorum facilè parentium more, toto complexu ferunt suaue iugum Domini: alij capras imitati, quod ex vsu quotidiano superfluit, veluti quoddam lac, indigētibus largiuntur, iuxta statutum
2.Cor.8.c. Apostolicum, quo dicitur: Vt copia vestra illorum inopiam supplear. Nonnulli continentiam turturum adferunt, & perinde fugiunt secundarum nuptiarum copulā. Alij pullorum columbinorum instar clementia atq; simplicitate exornant animum. Atqui columbas iam adultas mactari minimè constituit, propterea quòd eiusmodi animal sit ad cocundum calidissimum: sed harum pullos adhuc simplices & innoxios, qui copulā necdum senserunt. Et quemadmodum patriarcha volatilia non diuisit, ita nec legislator eā iubet diuidi. Nam qui volant, Deum ex toto corde diligentes, nō partiuntur animum, collocātes illum tum in terrenis, tum in cæleſtibus, sed totum sursum ferunt. Hoc itaq; modo sacrificia si intelligamus, legem reperiemus infirmitati Iudæorū valde congruam, talemq; legum sanctionem Euangelicæ perfectioni non inutilem. Hæc autem ita intelligenda esse diuinus Paulus nos edocuit, qui citata lege de bobus, subiunxit:
1.Cor.9.b. Nunquid scriptum est quòd qui arat, in spe debet arare: & qui triturat, in spe fructum percipiendi? Quod igitur in lege sensibile est atq; superficiariū, quadrat Iudæis: quod autem est spirituale, conuenit ijs qui viuendi rationem Euangelicam sunt amplexi. Neq; debemus ignorare (animalia) ea quæ cedebant in holocaustum, masculā fuisse. Virilis enim sexus propria est perfectio: quæ verò pro peccato mactabantur, erant fœminea. Quod si quæ in nobis est princeps animi facultas, debilitata fuerit, imperant affectiones. Hoc quoque notandum est, quòd pro peccato non offerebantur agni, sed capri: quod in sacris Euangelijs indicat dominus Christus, qui iustos quidē agnis assimilat, hœdis autē peccatores. Offerebantur etiam è volatilibus holocaustomata: vnde possunt etiam inopes integram atq; philosophicam agere vitam. Et sicuti nec pellis nec fimus quadrupedum offerebantur Deo, sic etiam volatilium ventriculus & pennæ, procul ab ambitu altaris mittebantur. Nec tamen hæc temere proiciebantur, sed mittebantur in quendam locum mundum, in quem & cineres altaris reponi solebant. πρόβολον autē, id est, ventriculum Theodotion appellauit πλὼ φολέαν, id est, folliculum. Aquila verò interpretatus est πλὼ στηλόυσαν, hoc est, alimentariam partem, quæ quidem cibum recipit, & reliquis partibus corporis suppeditat: vnde factum est vt septuaginta πρόβολον ipsam vocitauerint, ἅτε δὴ προσλαμβάνουσα πλὴν τοῦ φλεώ: nempe quæ cibum assumat. Sed notandum est similam illam offerri solitā, itidem & panes in clibano coctos, & in sartagine frixa lagana nominauit sacrificium, vt demulceret inopes, ne ferrent iniquo animo quòd animalibus carerent. Nec minus hoc est annotandum, quod eum, qui offert animal, hominem vocat. Homo (inquit) ex vobis qui obtulerit donū Domino, ex armentis bobus aut ouibus offeret illi. Illum autē qui similam adfert, vocat animam. Si enim anima (inquit) offerat donum sacrificij Domino, similа erit donum eius. Rationalis enim offert irrationale, & inanimatum anima. Prohibet autem offerri panes fermentatos: dixi quam ob causam: nihil enim habere conuenit quod Aegyptiacam conuersationem sapiat. Prohibet quoque offerri mel ad altare, eò quòd apis (vt quidam ferunt) in locis impuris fedeat, & vndecunq; conficiendi mellis occasiones coacerset. Nonnulli verò dixerunt inde nos instrui, ex propijs laboribus persoluenda esse sacrificia, ex consilio Salomonis, quo dicitur: honora Dominum ex iustis laboribus, & præbe primitias illi de fructibus iustitiæ. At fructus apis à labore nostro non procedit. Quę quidem verba nihil accuratum continent. Siquidem mellis confectio nō caret hominis industria. Quidam enim excolendæ terræ dant operam, nonnulli curāt oues, alij mercaturæ studeut, alij verò melli conficiendo incumbunt. Quamobrem sub nomine fermenti vetustatem nequitiæ subobscurè significari puto: apis autem nomine voluptatem prohiberi. Iubet tamen eorum primitias offerre sacerdotibus, quoniā hi sunt qui

pro

pro peccatis nostris preces offerunt: vnde
Osee 4.b. per prophetā de ipsis ait: Peccata populi mei comedunt. Mandat etiam sacrificia sale conspergi, per hoc animæ diiudicandi facultatem innuens: quo quidem sale carebat sacrificium Cain: propterea audiuit ab vniuersorum Deo: Nequaquam rectè obtuleris, neq; rectè diuiseris. Diuinus etiam Apostolus statuit inquiens:
Colo.4.b. Sermo vester semper sale sit conditus. Necnon Apostolis Dominus dixit: Vos estis sal terræ. quòd si sal insatuatum fuerit, in quo salietur? Præcipit autem offerre quascunq; victimas quæ noxa notaque carent, licet sint multiplices, & sub varijs formis offerantur: ex quibus docet in omni vitæ genere vitio carere oportere. Nępe illos qui virginitatem amplexi sunt, secundum leges virginitatis conuersari debere: qui verò iugum nuptiarum elegerint, propter mutuam societatem illarum coniugationem non maculare, qui vitam ascēticam prætulerint, regulam integritatis obseruare: Et vt in summa dicam, tā diuites quàm inopes, tam seruos quàm potentes in suis quoſq; ordinibus incorruptam atq; irreprehensibilem vitę rationem tenere. Verūm ex ijs quæ mactabantur (demptis holocaustis) partes nonnullæ offerebantur ad altare, reliquæ verò carnium portiones in vsum offerentium distribuebantur. Holocaustis tamen imponebantur ea quę particulatim offerebantur, veluti renes, adeps, ac hepatis fibra. è quibusdam autē sacrificijs etiam lumbus, aut (ex aliorum interpretum sententia) cauda. Qui enim sumus imperfectiores, integerrimis & omni virtute præditis vtimur intercessoribus, quorum opera preces nostras offerimus. Qui verò victimam offerebat, imponebat super caput eius manus, tanquam suas ipsius operationes (per manus enim denotantur actiones) pro quibus equidem hostiam offerebat. Præcipit autem à sanguine & adipe abstinere, sed ea sibi offerri, eò quòd ille vitę causā sit, illa verò virtutem innuat, amboque Deo dedicare sit iustissimum. Porrò iubet sacerdotem qui in legem
Leui.4.a. aliquam commiserit, vitulum immaculatum sacrificare, offerreque ad altare ea quæ prædiximus: carnes autem cum fimo & pelle extra sepia cremare: quod quidem indicat peccatum à sacris cancellis esse longè alienum. Quòd si populus vniuersus tale crimen admiserit, similem hostiam offerri statuit, docens quanta sit sacerdotij dignitas, quam vniuerso populo parem fecit. Principem autem qui prætergressus fuerit legem aliquam, non vitulum, sed hircum aut caprum anniculum offerre iubet. Tam procul abest à sacerdotali dignitate is, cui corporeum imperium commissum est. Sin autem qui peccauit, nec sacerdos sit nec princeps, capram mactare iubetur. principis enim oblatio masculus est, subditi verò fœmina: vt in superioribus diximus. At illum qui aliquod immundum ex his quæ prohibita sunt tetigerit, aut quempiam iurantem cùm audiisset, cum iusiurandum fallentem non coarguerit, aut cum iureiurando adhibito se quidpiam factūrum aut oblaturum Deo promisisset, re non præstitisset quod verbo pollicitus erat, illum inquam in primis peccatum redimere iubet, tum ouem aut capram offerre, atque ita Deum sibi propitium reddere. Quòd si fuerit pauper, præcipit offerre par turturum, aut duos pullos columbarum: si verò his careat, exiguam similam sine oleo & thure adferre. Oleum enim lætitiam indicat, thus autem suauem odorem: quorum vtroque priuatur peccatum. Itaque commodissimè coniunxit eum qui tangit immundum, cum eo qui celat iusiurandum fallentem. Sicut enim qui purus est, si tangat quidpiam immundum, polluitur: ita peccati peierantis est particeps, qui non corripit illius mendacium. Atqui conuenit admirari bonitatem domini, qui promittentem se quidpiam oblaturum, promissionemque iureiurando firmantem, non vt ingratum nec tanquam peieratorem plectit, sed illum sanat modica mulcta.

2 *Quid est hoc, Anima quæ per oblitionem erra-* Leuit.5.b.
uerit inuita circa ea quæ sanctificata sunt Domino?

Sæpenumero contingebat quempiam negligentia lapsum opportuno tempore non offerre quæ Deo sunt confecrata, veluti primogenita, primitias, promissa. hunc ergo qui tam negligenter deliquerit, grauiùs punit. Primum enim iubet illum exoluere quod Deo debetur, addita iusti pretij quinta parte: tum pro delicto arietem in sacrificium offerre quinquaginta siclos valentem, & ita peccati remissionem consequi. Hæc itaque & horum similia cùm statuisset de ijs qui peccant inuiti, præcipit eos qui sponte peccauerint, aut depositum acceptum denegauerint, aut iniquitate quadam vtentes periurio peccatum atrocius reddiderint, in primis restituere his qui possi sunt iniuriam, quæ iniquè abstulerunt, & præter sortem quintam eius partem: & sic postea quam arietem obtulerint, Deum sibi propitium reddere. Quod quidem beatus Za-

Universidad de Deusto
Biblioteca

chæus præstitit. Reddidit enim quæ rapuerat iniquè, quadrupla: deinde bonorum suorum dimidium distribuit pauperibus.

Leuit. 4. 3 *Quare victimam quæ pro sacerdote offertur, prorsus cremari præcepit?*

Vt integritatem sacerdotis demonstraret, qui non aliquatenus, sed totum planè se dedicauerit Deo vniuersorum.

Leu. 6. d. 4 *Quamobrem in holocaustorum loco victimas quoque sacrificabant, quæ pro peccato solent offerri?*

Ad demulcendos oblatores, vt cognoscant se non esse alienos à sanctis cùm per pœnitentiam sanantur: ob idque vocauit Sancta Sanctorum.

Leuit. 6. 5 *Quidnam illud est, Qui tetigerit carnes illas, sanctificabitur?*

Reuerentiam illos docet, ac iubet assistere rebus diuinis cum timore, & procul à sacris stare. Hunc autem qui ausus appropinquare guttas sanguinis receperit, præcipit in templo sedere, quasi sui Dominus amplius non sit: assidere inquam, non vt sacra faciat, sed vt aliquo alio munere fungatur. Propterea vestimenta quæ guttis huiusmodi sanguinis respersa fuerint, lauari iubentur: vasa verò si fuerint ænea, fricari diligenter: sin fictilia, conteri.

Leuit. 7. b. 6 *Cur prohibet edere sacra seruata in tertium diem, pœnamque infligit transgredienti legem, asserens irritum esse sacrificium illud?*

Vult eos non solos epulari, sed etiam egenis de carnibus elargiri: idcirco prima quidem & secunda die de carnibus illis sumere iubet: & quæ supersunt, igni mandari: vt necessitate compulsi, pauperes conuiuij sui socios habeant.

Leuit. 7. c. 7 *Qua de causa prohibet eum qui tetigerit seminiuum, leprosum, morticinum, aut aliquid aliud immundum, vesci carnibus hostiæ?*

Per hæc leuia grauiores curat affectiones. Si enim ex lege naturalia polluunt, quanto magis ea quæ procedunt à voluntate dicentur esse propriè contra legem facta? & hanc dicendi rationem tenere testificantur subsequentia. Nam cùm præcepisset adipem omnem offerri ad altare, adipem cadauerum & aliorum animalium à bestijs captorum segregauit in vsum hominum. Erat igitur immundus ille, qui talem adipem attigerat, quamobrem clarum est inde de aliis per alia legem condere.

8 Ad quid dexteram sacerdotis autem, at dextram manum similiter & pedem vngebat sanguine & oleo? Leuit. 8. e.

Hæc bonorum nostrorum typum gerebant: nempe sanguis typum sanguinis salutaris, oleum autem typum sacrosancti chrismatis. Auris dextera, probatæ obedientiæ signum erat: at verò manus & pes, probarum operationum figuram præ se ferebant. Hac itaque de causa tum dextera manus tum pes dexter vngebantur. siquidem sunt & sinistræ actiones, & obedientia damnosa.

9 Quomodo intelligi debet, Ignis alienus? Leuit. 10. a.

Historia nos docuit dum primò sacrificium celebraretur, igne diuino victimas absumi, quem quidem ignem inextinctum Dominus Deus præceperat conseruari, & illi noctu diuq; suppeditari ligna, ne manufactus ignis admisceretur igni diuino. Poste: quam ergo Nadab & Abiud filij Aaron igne manufacto illato legem hãc transgressi sunt, ignis diuinus consumpsit eos. Ex quibus docemur non debere nos extinguere spiritum, sed accendere gratiam quam accepimus, extraneumque nihil ad sacram scripturam inuehere, cõtentosq; doctrina Sancti Spiritus, abominari hæreses, quarum fautores nonnulli verbis diuinis fabulas addiderunt, alij suas commentationes impias sententiæ scripturæ prætulerunt.

10 Quare sacerdotibus interdicit vino? Leuit. 10. b.

Non prorsus interdixit illis, sed eo solùm tempore dum ministrant. per vices enim fungebantur munere: nõnulli quidem certis diebus, alij verò aliis diebus. Atqui sacerdotem Apostolus sobrium esse præcipit, & diaconos non multo vino deditos. Et scribens ad Timotheum, iubet vti modico vino propter crebras infirmitates. Nam integer esse debet sacerdos, tanquam is cui creditum sit supplicandi munus pro populo. Igitur legislator Moyses statim vt vidit caprum concrematum esse extra tẽplum Dei, succensuit ipsis Eleazar & Ithamar, his verbis: Cur nõ comedistis hostias pro peccato ,, in loco Ibidem. d.

,, in loco sancto, quæ Sancta Sanctorum est?
,, Nonne Dominus hoc vobis dedit ad edendum, vt auferatis peccatum cœtus, & pro eo
,, rogetis in conspectu Domini? Hinc rursum docemur, nos qui edimus ea quæ offeruntur à populo, & non secundum legem viuimus, nec pro illis citra formidinem Domino supplicamus, supplicium esse laturos à Deo, quod obscurè significans Dominus Deus ait: Peccata populi mei comedunt.

Leuit. 11. *11 Quid sibi vult, diuidens vngulam, & ruminans?*

Arbitror vngulæ diuisionem significare bonarum actionum & contrariarum discretionem: præterea viuendum esse non tantum præsenti vitæ, sed etiam futuræ. Et illi quidem distribuenda quæ sunt necessaria: huic autem omnia, animã & corpus, & quæ spectant ad illud. Ruminans autem, diuinorum eloquiorum innuit meditationem. Quemadmodum enim ouis & similia animalia assiduè cibum ruminant, sic impiger, & qui Deum diligit, ad Deum vniuersorum
Psal. 118. ,, vocem extollit. Quomodo dilexi legem
,, tuam Domine? tota die meditatio mea est. Itaque sicut inter animalia, quædam & vngulas diuisas habent & cibum repetunt: quædam neutrum habent, velut asinus, mulus, equus, & ipse ferè bestiæ: alia bisulca quidem sunt & ruminant veluti bos: nonnulla non ruminant quidem, sed diuidunt vngulam, vt camelus & lepus: sic & inter homines quosdam reperire licet perfectos, qui diuinorum eloquiorum meditationem vnicè complectuntur, & quæ spectant ad virtutem, curant diligenter: quosdam autem imperfectos, qui diuina quidem eloquia voce tenus pronunciant, sed (Cameli more) vngulam diuidere nequeunt. Nonnullos qui pietatem ac religionem nondum gustauerunt, nec amplectuntur eloquia diuina, bonorum tamen operum sunt studiosi. Alios denique qui tum fidei tum operationis bonæ sint prorsus expertes. Porro animalium aquatilium illa vocitat munda, quæ squammis & pinnis prædita sunt, & hæc aquis supernatant, quæ verò non sunt eiusmodi, deorsum & humi volutantur. Mundi sunt igitur, qui animum ad terrena non appellunt, sed pennis fidei prædi ti, ornamento virtutis ambiuntur. Quod enim in piscibus est squamma, hoc apud homines est fides, his nos circumtegit beatus Paulus, pennas gratiæ & arma spiritus appellans. De volucribus autem illas asserit esse immundas, quæ sunt rapaces, quæue cadaueribus pascuntur, & gaudent tenebris: erudiens nos, vt abstineamus ab auaritia, putidumque peccati fomentum abhorrẽtes, tenebras odio prosequamur. Quòd autem hæc non præter rem sic intellexerimus, Actorum testificatur historia. Vidit enim (inquit) magnus ille Petrus sindonem quatuor initiis demissam, in qua erant omnia quadrupedia terræ & volatilia: audiuitque vocem dicentem: Surge Petre occide, & manduca. Deinde cùm ille dixisset: Nequaquã Domine, quia nihil vnquam comedi quod esset commune aut immundum: ait Dominus Deus: Quæ Deus purificauit ne communia dixeris. At hæc dicta esse gratia Cornelij, qui cùm esset gentilis, saluari cupiebat, subsequentia demonstrant. Dominus quoq; dixit Apostolis: Multi venient ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Et Iudæis: Genimina viperarum. Et Apostolus: Vide Canes. Præsbyteris etiam Ephesiorum: Scio quòd post discessum meum ingredientur ad vos lupi rapaces. Nec non prophetæ quosdam equos depereuntes equas nominant: alios verò serpentes, & pullos aspidum volantium. Rursum Dominus: Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Item: Vbi cadauer ibi congregabuntur & aquilæ. Quapropter consonat interpretatio (nostra) sententiæ scripturæ diuinæ: talemque nos ex his coniecturam capimus. Et ex iisdem aliud vtilitatis genus allatum est Iudæis: Atqui dum animalia terrena volatilia atque aquatilia bifariam partitus est, munda quædam & altera nominans immunda, suadet nobis ne quicquam horum esse Deum putemus. Quo enim modo quis sanæ mentis Deum nuncuparit id, quod aut tanquam immundum summo cum odio auersatur, aut quod vero Deo oblatum tandem ipse comedit? Actor. 10. b. ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, Philip. 3. a. Act. 20. e. Hierem. 5. a

12 Quare si quidpiam immundum ceciderit in vas testaceum iubet illud conteri, sin ceciderit in vas æneum aut ligneum, aut super saccum aut vestem, ea præcipit aqua lauari? Leuit. 11. e. f.

Hinc etiam constat natura nihil esse immundum, sed certam ob causam immunda quædam, & alia munda dixisse. Quòd si natura quædam essent impura, tã æneæ quàm lignea vasa conteri conueniret. At quoniam alia de causa ipsa vocauit immunda: quæ sunt magis pretiosa, lauari præcipit, viliora verò conteri. Hac quidem ratione legem immunditiæ confirmans, patefacta nihilominus legis intentione. Eam ob rem

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam clibanos & ollas pedatas destrui iubet, si quod ex huiusmodi animalibus immundis in ea lapsum fuerit. Necnon aquam quæ in vasis est, immundam asserit si cadauer aliquod in ea deciderit: aquam verò fontis aut lacustrem non item. talibus enim leuia supplicia præscribit. Discimus itaque quantum malum sit peccatum, cùm veram pollutionem conteri mandet.

Leuit. 11. f. 13 *Quamobrem si super sementem sine aqua ceciderit cadauer, non polluit sementem: si verò cum aqua, declarat eam immundam?*

Quoniam liquefactus cruor promptiùs inuadit sementem. Variis autem modis animalia dicit immunda, quæ super ventrem volutantur: è quorum numero serpens est author mali, & minister Diaboli.

Leuit. 12. 14 *Cur eam quæ marem peperit, quadraginta dies impuram esse dixit, quæ verò peperit fœminam, bis totidem?*

Discutiendus est legis scopus. Nam frequenter alia pro aliis docet: quod & hoc loco facile est perspicere. Si enim quæ peperit, est immunda: vtique etiam illa quæ est grauida, impura est. Arbitror igitur legem iubere illam requiescere, vt quę mirum in modum laborauerit, & acerbos dolores pertulerit. Quòd si lex hisce verbis simplicibus fuisset concepta, nunquam à Venere continuissent viri. vbi verò mulierem immundam esse didicerunt, communicationem vitabant, ne fierent impuritatis participes. Lex igitur impuritatis verbo appetitionem ipsam extinguit. Discrimen autem illud dierum quidam sic interpretati sunt, nempe grauiùs laborare mulieres dum fœminam pariunt, propterea legem duplicatum tempus illis indulsisse.

Leuit. 13. 15 *Quid sibi vult lex lata de lepra?*

Per affectiones corporeas indicat morbos animæ: & per ea quæ non sponte committuntur, arguit spontanea. Si enim naturalia quodammodo videntur esse impura, quanto magis ea quæ manant à voluntate? Porrò varias lepræ species edisserit, quia sunt etiam multa peccatorum discrimina: Et sicuti lepræ quædam est origo, ita & peccati. Quemadmodum itaq; sacerdos lepram discernit, ita peccatorum animæ iudicem ipsum esse opportet. Lepram autem appellat illam varietatem coloris: sic anima quæ vitio sit proxima, lepram ipsam producit.

16 *Cur prorsus leprosum appellat mundum?* Leuit. 13. b.

Hæc quoque lex plena est humanitatis. Sicut enim asseruit esse vas impurũ, in quod cadauer cecidisset, non ita si lapsum esset in fontem aut lacum: sic illum qui vario colore respersus, ab aliis quidem separat, vtpote qui spem purificationis habeat: qui verò penitus albus est, hunc cum cæteris conuersari iubet, ne per totam vitam ab aliis hominibus segregatus degat. Et hoc continet figurã rerum spiritalium. Siquidẽ lex diuina ne edere quidem permittit cum fidelibus peccantibus: cum infidelibus autem ad conuiuium inuitantibus manducare non prohibet. Sic itaque diuinus Apostolus ait: Siquis infidelium vocat vos, & vultis ire, omne quod vobis appositum fuerit edite, nihil discernentes. Et quæ sequuntur. De fidelibus autem peccantibus inquit ita: Si quispiam qui frater nominatur, fuerit fornicator, hactenus cum eiusmodi non edere. Et iterum: subducite vos ab omni fratre inordinatè ambulante. Talis igitur ei similis est, qui aliquatenus est leprosus: infidelis autem ei qui colorem omnem naturalem perdidit. Atqui cum talibus & colloquimur & conuersamur: cum illis verò nequaquam. Cuius rei testis est diuinus Apostolus: Nunc autem scripsi vobis non commisceri: Si is qui frater nominatur inter vos, sit fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Mundum nihilominus eum dixit, qui totus euasit albus: non quòd sano sit corpore, sed quòd secundum legem inquinare non possit accedentem ad se.

17 *Quare leprosum esse iubet aperto capite?* Leuit. 13. f.

Vt notus sit, & ne fiant impuritatis participes qui accedunt ad illum. ita de peccantibus Apostolus inquit: Subducite vos ab omni fratre inordinatè ambulante, & non secundum traditionem quam accepistis à nobis. Et si quis frater nominatur, &c. hactenus cum huiusmodi non edere.

18 *Quo pacto vestimentis inesse lepra poterat?* Leuit. 13. f. g.

Complures illis Deus præbuit instructiones: Mox & de leprosis domesticis sic ait: Quandocunq; intrabitis in terram Chananæorum quam ego do vobis, dabo etiam tactum lepræ in domibus terræ quam possessuri

suri estis, &c. Ex his autem docet plagas esse à Deo missas interdum in vestimenta, interdum in domos immissas: quæ quidem inenarrabilem Dei beneuolentiam demonstrant. Dum enim peccarent homines, vestimentis aut domicilijs plagas infligebat, hocque pacto sanitatem conferebat possessoribus illorum. Cæterùm domui leprosæ similis est domus Israel: de qua qui peccauerant, tanquam infecti lepra lapides sublati sunt, quandoque per Assyrios, aliquando per Babylonios, interdum Macedonum opera. Et quia adhærenti lepra laborabant, illorum domum dirui funditus iussit legislator. Impuri sunt ergo qui introeunt in cœtus illorum, quasi leprosam in domum ingrediantur.

Leuit. 14. 19 *Quid significant duo passeres, qui in purificatione leprosi offeruntur?*

Salutaris passionis typum continent. Nam quemadmodum ex passeribus illis alter mactabatur, alter sanguine mactati tinctus soluebatur: ita Dominus Christus pro humanitate lepra inquinata crucifixus est, carne quidem perferente mortem, diuinitate verò passionem humanitatis sibi accommodante. Iam verò sicut leprosus demonstratur splendidus & purus vbi circunsperfus fuerit sanguine passeris immolati mixto aqua pura cum ligno cedrino, hyssopo & cocco retorto: ita qui credit Christo saluatori, sacrosancti baptismatis aquâ lustratus, peccatorum maculis abstergitur. Porrò lignum cedrinum quod corruptioni minime est obnoxium, repræsentat diuinitatem passionis expertem: coccinum verò retortum, humanitatem ex anima & corpore constantem: hyssopus autem calorem & suauem odorem Sancti Spiritus. Per hæc qui baptizantur, ab animæ lepra liberantur. Hemina verò olei significat vnguentum spirituale: Oleumque quo inunguntur auris dextera, manus & pes dexter, innuit auditum quidem dedicatum esse dextris sermonibus, manum autem & pedem dextris operationibus. Oleum vero immissum capiti, consecrationem mentis indicat. At qui leprosus perdurat, expellitur ab Ecclesia.

Leuit. 15. 20 *Quamobrem seminifluum dicit immundum?*

Iam dixi, nimirum per naturalia nos instruere de vitijs animi, & ex illis nos docere, hæc quàm sint atrocia. Nam si fluxus naturalis impurus est, quanto magis aduersatur legi lasciuia? Docet quoque talium esse vitanda sacrificia. Dixit enim immundum esse, qui patientem fluxum seminis attigerit. Quia nullis ex his quę naturaliter eueniunt, reuera immundum esse lex ostendit illis. Siquidem vbi seminifluus fictile vas tetigerit, illud conteri iubet: sin æneum aut ligneum, aqua defricari. Atqui si verè immundus erat qui sic erat affectus, oportebat etiã hæc vnà cum fictilibus cõteri. Sic etiam qui inciderit in somnium, impurum esse ait, similiter eos qui lege nuptiarum sẽ contingunt, cum tamen ipse de nuptijs legem tulerit. Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carnem vnam. Quo igitur modo eum asserit impurum, qui secundum legem permiscetur? Sed constat quod eum qui secundum legem miscetur, modestiam docet, & quòd liberorum procreandorum causa, nõ voluptatis gratia, huiusmodi contactus fiat. hanc ob rem eos, qui permiscentur, impuros appellat, & purgari præcipit, vt assiduitatem congrediendi cohibeat purificandi sui pigritia. Diuinus autẽ Apostolus scribens ad perfectos ait: honorabile connubium & torus immaculatus, fornicatores autem & adulteros iudicabit Deus. Genes. 2. d.

21 *Qua de causa dicit eam esse immundam, qua sanguinis superfluitatem naturaliter excernit?* Leuit. 15. d.

Quæ diximus de seminifluo, eadem de eiusmodi muliere dicenda sunt: ad hæc ne quis cum talibus commisceatur. ferũt enim quidam ex eo contactu gigni tabem & lepram, hac supersluitate depascente bene formata corpora, propterea dicit illum immundum, qui talem mulierem attigerit. Atqui breuibus harum legum cautis patefecit, dum ait: Docebitis ergo filios Israel, vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis, cùm polluerint tabernaculum meum quod est inter eos. Quòd si quæ non sponte committũtur, afferit polluere, quanto magis detestanda sunt voluntaria? Et hæc quidem valde congruebant illis, vtpote maximè lasciuis, & propemodum (hãc ob rem) decertantibus. Itaque quod leue est dum prætermittitur, si obseruetur, paratiores efficit ad potiora. Leuit. 15.

22 *Quando summus sacerdos ingrediebatur in Sancta Sanctorum?* Leuit. 16. a.

Propitiationis die: quam celebrari statuit Deus decima die septimi mensis: Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra

Universidad de Deusto
Biblioteca

intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, vt non moriatur: quia in nube apparebo super propitiatorium. Constat ex hoc loco quòd Deus peculiarem sui præsentiam exhibebat in propitiatorio, suamque bonitatem demonstrabat non in caligine, fumo & igne sicuti populo Israel, sed in nube perlucida conspiciebatur. Docuit quoque ritum sacrificiorũ quibus vteretur pontifex ingressurus adyta. Iussit enim vitulum sacrificare pro peccato & arietem in holocaustũ: & hæc quidem pro se offerre, pro vniuerso autem populo duos hircos pro peccato sumere, & arietem vnum in holocaustum: præcepitque hircos sorte distingui: & vnum quidem sacrificari, alterum autem in solitudinem mitti. Quod quidam non rectè intelligentes, emissarium illum esse dæmonem quendam arbitrati sunt, quia dixit, V-
,, num domino, & vnum emissario. Sed hoc
Exod.20.a. fieri posset, eum qui dixit: Non erunt tibi
,, alij Dij præter me, & non adorabis, neque
,, seruies alteri Deo præter me: Dæmoni cuidam parem indulgere victimam? Atqui conueniebat illos cognoscere sensum, nempe Deum hircum etiam illum qui soluitur, offerri sibi iussisse. Statuet (inquit) hircum viuum coram domino, vt fundat preces super eum, & emittat illum in solitudinem. Hoc autem satis innuit, quòd hircus ipse dictus sit emissarius, tanquam qui emittatur in desertum. nec non illud ipsum denotant quæ
,, sequuntur: Et assumet hircus super se ini-
,, quitates ipsorum in desertum. Verum Symmachus ἀπαπομπαῖον de hirco abeunte, & qui emittitur in desertum interpretatur: Aquila autem de hirco qui soluitur in solitudinem. Non igitur Deo cuipiam aut dæmoni mittebatur, sed ambo quidem offerebantur Deo, sed vnus mactabatur, alter autem assumptis peccatis populi in solitudinẽ emittebatur. Quemadmodum enim in purificatione leprosi, vno passere mactato alter illius sanguine tinctus liberabatur: ita duobus hircis oblatis pro peccatis populi, vnus sacrificabatur, alter emittebatur. Hæc nihilominus typum gerũt Christi domini, dum tamen hæc duo animalia non pro duabus personis accipiantur, sed pro duabus naturis. Cùm enim per vnum hircum adumbrari commodè non posset tã mortalitas quàm immortalitas Christi domini (nam hircus mortalis est solùm) necessariò duo mandati sunt, vt ille qui mactabatur, carnis passibilem naturam prefiguraret: qui verò soluebatur, diuinitatis indicaret naturam impassibilem. In hunc quoq; modum beatus Dauid prædicens Christi domini passionem, resurrectionem, & ad cælos ascensionem, ait: De- Psal. 67.b.
,, us cùm egredereris in conspectu populi tui,
,, dum transires per desertum, terrã commota
,, est: etenim cæli distillauerunt. Atqui dum
,, Christus crucifigeretur, nouimus terrã esse commotam, & petras confractas. Cælum autem per solis obtenebrationem declarauit impietatis excessum. Desertum verò mortis erat figura. ob id enim dixit, dum transires
,, per desertum. Porro nemo existimet ine-
,, ptum, hircos præfigurare passionẽ Christi, cùm ipsum Ioannes appellauerit agnum, sed perpendat potiùs quòd non pro iustis tãtum, sed etiam pro peccatoribus seipsum obtulerit. Ipse itaque Dominus comparauit hœdis cœtum peccatorum. Statuet e-
,, nim (ait) agnos à dextris, hœdos autem à si-
,, nistris. Et in Lege pro peccato offerebatur hœdus. Necnon ipse dominus æneum serpentem sui ipsius esse figuram dixit. Sicut ,, Ioan.3.d.
enim Moyses (ait) exaltauit serpentem in
,, deserto, ita exaltari oportet filium homi-
,, nis: vt omnis qui credit in eum, non pereat,
,, sed habeat vitam æternam. Quamobrem si
,, non quadrat hircorum figura, multo minus figura serpentis. Hæc ergo prænunciant terræ salutem: introductio verò hirci peccatum abducentis in desertum, fudæis erat gratissima: quia reducebat illis in mentem scelus in deserto sæpius admissum, & inenarrabilem domini beneuolentiam: per quam iustis supplicijs euitatis in terram promissam ingressi sunt. Hæc ita fieri mandauit. Instruit præterea quà pontificem ingredi conueniat in Sancta Sanctorum. Ad-
,, ducet enim (inquit) Aaron vitulum pro
,, peccato suo: accipietque thuribulum ple-
,, num prunis ignis ab altari quod est in con-
,, spectu Domini, & implebit manus thymia-
,, mate subtiliter composito. Et intrabit intra
,, velum: & thymiamate super ignem posito
,, in conspectu Domini, vapor thymiamatis
,, operiet oraculum quod est supra Propitia-
,, torium: & non morietur. Ex hoc loco ma-
,, nifestum est non oportere extra velum mittere thymiama. Quod quidem nos etiam docuit beatus Lucas, enarrans quæ gesta sunt tempore Zachariæ patris Ioannis baptistæ: Illo enim tempore ingressus fuerat ille Sancta Sanctorum, & Angelorum visione fruebatur. Adhæc mandauit sanguine vituli & hirci aspergere digito è regione oracusi septies: Et quia septem diebus vita concluditur, & quotidie (vt verbo dicam) modicum aut grauiter delinquimus, pro peccatis illis diebus commissis, sanguinis aspersio numero par offerebatur: Statuitque non

eos tantum, sed etiam tabernaculum expia-
,, ri. Expiabit enim (inquit) Sancta ab immun
,, ditijs filiorum Israel, ab præuaricationibus
,, eorum, & cunctis peccatis ipsorum. Iuxta
,, hunc ritum faciet in tabernaculo testimo-
,, nij quod ædificatum est inter eos in medio
,, impuritatis ipsorum. Inhibuit etiam quen-
quam adesse interea dum pontifex sacrificium illud peragit. Notat etiam tempus quo isthæc celebrari deceat. Decima die mensis
,, (septimi scilicet) affligetis animas vestras,
,, nullumque opus facietis, siue indigena siue
,, aduena, qui peregrinatur inter vos. In hac
,, die expiatio erit vestri atque mundatio ab
,, omnibus peccatis vestris: coram Domino
,, mundabimini, Sabbatum sabbatorum requies erit vobis. Et affligetis animas vestras lege perpetua. Sabbata sabbatorum dixit, quemadmodum Sancta Sanctorum. Nam
,, hoc festum longè celebrius est sabbato. De-
,, inde subiungit: Semel in anno facietis iuxta ritum, quem constituit Dominus Moysi: Cæterùm hoc præfigurat dispensationem Saluatoris nostri secundum carnem. Sicut enim semel in anno Pontifex ingredieus in Sancta Sanctorum sacrificium illud peragebat ita dominus Christus vbi semel passionem salutarem pertulit, ascendit in cælum æterna redemptione inuenta, vt perhibet diuinus Apostolus.

Leu. 17. a. l. 23 *Quare prohibet pecudes esculentas immolari procul a Tabernaculo?*

Nouerat quorundam impium animum, qui dæmonibus essent victimas oblaturi: propterea constituit vt quicunq; vellet vitulum, ouem, aut capram immolare, adduceret ad fores Tabernaculi, & sanguinem effunderet, & domi de carnibus sumeret. qui verò hoc non seciſſet, tanquam cædis
,, reum accusari præcepit. Sanguis enim, ait,
,, reputabitur homini illi, & delebitur anima
,, illius de populo ipsius. Quòd autem lex eius sit intentionis quam dixi, subsequentia docent: Adolebit enim, ait, adipem in
,, odorem suauitatis domino. Et nequaquam
,, vltrà immolabunt hostias suas dæmonibus,
,, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sem
,, piternum erit vobis in generationes vestras. Ista lex in hunc vsque diem viget apud Iudæos. Nam pontifex immolat esculenta animalia. Prohibuit etiã edere sanguinem,
,, & rationem subiecit: Anima enim (inquit)
,, omnis carnis sanguis illius est: & ego dedi
,, vobis illum, vt expietis super altare pro ani-
,, mabus vestris. sanguis enim eius pro anima
,, illius expiatur. Propterea dixi filijs Israel, Nulla vestrum anima sanguinem edet. Ne ,,
aduena quidẽ, qui peregrinatur apud vos, ,,
edet sanguinem. Sicut enim tu (inquit) im- ,,
mortali anima præditus es: sic animal irra- ,,
tionale sanguinem habet loco animæ. Tua igitur gratia præcipit ratione carentem animam, hoc est, sanguinem offerri pro tua anima rationali & immortali. Hunc autem si edis, animam comedisti. Rationalis enim animæ locum ille obtinet, idcirco talem esum eædem appellauit. Eandem ob causam arcet ab edendis animalibus mortuis, eò quòd sanguis non fuerit distractus ab animali.

24 *Quidam arguunt leges latas de nuptijs, ailntque illa à Deo esse interdicta, quæ nusquam vnquam acciderunt. quis enim ferat vt matri suæ permisceatur, aut conuersetur cum pecore?* Leuit. 18.

Nunquam Deus interdixit eo, quod à nemine tentatum est: & quòd ita se res habeat, testimonio est huius legis proœmium. Sic enim ait: Iuxta consuetudinem terræ Aegypti, in qua habitastis, non facietis: & iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus sum vos, non agetis: nec in legibus eorum ambulabitis. Hæc autem vbi dixit, docet quæ perpetrata sunt ab eis, & talia prohibet agere. Quòd autem similia permulta perpetrentur, testes sunt etiam Persæ, qui in hunc vsque diem non sororibus solum, sed etiam matribus ac filiabus nuptiarum lege permiscentur. Itidem & alia scelera plures admittunt.

25 *Quid hoc est, Non dabis de semine tuo, vt seruiat principi, a nec polues nomen meum sanctum: ego Dominus?* Leuit. 18. c. a aliàs idolo Moloch.

Hæbraica litera habet Moloch: quod reliqui interpretes annotauerunt. Hoc autem erat idolum. Propterea Deus inquit per Prophetam: Nunquid victimas & hostias obtu- ,,
listis mihi in deserto quadraginta annis filij ,,
Israel? Et tamen recepistis tabernaculum ,,
Moloch, & sidus Dei vestri Rempham, figu- ,,
ras quas feciſtis vt adoraretis eas. Inhibet er- ,,
go ne filios suos offerant idolis in ministerium sacrorum: vel (vt quidam aiunt) prohibet ne dent pueros suos alienigenis principibus, vt sint illorum serui vel armigeri: ne participes fiant impietatis eorum.

26 *Quidnam illud est, Ne vos abominetur terra cùm eam polluerit is, sicut abominata est gentes quas vos præcesserunt?* Leu. 18. d.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ne vos execretur quemadmodum execrata est Chananæos: pro eo ac si dicat: Sicut eos interemi propter multa scelera, tradidique vobis terram illorum, ita vos plectam vbi similia perpetraueritis.

Leuit.19.d. 27 *Quomodo intelligendum, Iumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus: Nec seres vineam tuam diuerso semine: & Veste è duobus adulterata, non induêris?*

Frequenter admonui, per sensibilia docere quæ spectant ad animum. prohibet ergo diuersorum generum coitum: veluti equi & asini: ne ab irrationalibus animalibus ad rationem præditos transeat illegitima permixtio. Eandem ob causam vestem ex lana & lino contextam vocat adulteram, instruens cõtrarias operationes minimè quadrare. Et quòd per id non vestem sed operationem adulteram innuat, probant velamenta Tabernaculi ex variis pannis comparata. Sic intelligendum est quod dicitur
2.Cor.6.c. ,, de vinea. Apostolus quoque contrahere sõ
›› cietatem cum infidelibus prohibet, dum
›› ait: Nolite iugum ducere cum infidelibus.

Leuit.19.f. 28 *Quid est, Non facietis στρογγύλα ex coma capitis vestri, neque corrumpetis faciem barbæ vestræ, neque facietis ob animam incisiones in corpore vestro, neque figuras aut stigmata facietis vobis?*

Quidam dictionem illam στρογγύλα interpretati sunt capillos de industria crispos factos. Ego verò existimo per legem aliud interdici. Nam moris est apud Græcos in pueris capillorum extremitates non attondere, sed finere capillos promitti, & aliquanto pòst tempore eos dæmonibus dedicare. Consueuerant etiã radere barbam cum aliquem elugerent, & genas incidere in honorem defunctorum. Nec non aliquas corporis partes acu perforabant, & nigro vestiebantur in reuerentiam dæmonum. Hæc igitur diuina lege sunt interdicta.

Leuit. 20.a. 29 *Quidnam est, ἐγγαστρίμυθος, id est, magus?*

Quidam à dæmonibus agitati, simplices multos deceperunt quasi loquerẽtur: quos Græci ἐνγαστρόμυθος, id est, ex intestinis vaticinantes appellarunt: tanquam ex interioribus dæmon videatur vocem emittere.

Leuit.21.c. 30 *Quamobrem sacerdotibus alias leges de nuptijs præscribit?*

Quoniam temperantiæ typum sacerdotem esse oportet: & vt illud hominum genus syncerum permaneat, nulla contumelia præbens occasionem conuitiari volentibus. Propterea diuinus Apostolus iubet 1.Tim.3.b.
Dei ministrum testimonium habere bonum etiam ab extraneis: vt non in opprobrium, inquit, incidat, & in laqueum diaboli. Hac de causa scortum Israeliticum interfici iubet: filiam autem sacerdotis consimilis sceleris ream flammis exuri. Imò propter querulosam Iudæorum naturam, ne filiæ quidem sacerdotis quæ maculã aliquam habeat in corpore, permittit ministrare. per affectiones non sponte susceptas prohibens eas quæ procedunt à voluntate. Verbi gratia, oculorũ occæcatio, inopiam cognoscendi significat: auris amputatio, inobedientiam: naris autem ablatio, facultatis discernendi priuationem: manus abscisio, in agendo socordiam: hocque modo reliqua sunt intelligenda. Ideirco victimas omnibus membris integras offerre iubet: per ea quæ offeruntur, instruens offerentes vt habeant animæ sinceras operationes. Inter cætera verò interdicit genitalium abscisionem, aut contusionem. exilissimat enim eum bonis abundare debere, qui curat diuinum ministerium.

31 *Cur primogenita pecorum post octauum diem* Leuit. 22 d. *offerri iussit?*

Nouerat quosdam gulæ vitio laborare, quodque forsàn intuentes primogenitum obesum esse ac speciosum, illud essent retenturi: propterea primò natum offerri præcepit.

32 *Quid innuat, Non comedetis spicas nouas tostas, donec vos obtuleritis dona Deo vestro?* Leuit. 23.c.

Terra Palæstinæ cùm sit calidior, fructus fert præmaturos. Ideirco mandat ne quis antea spicas nouas audeat torrere assare atq; edere, quàm ex ijs Deo manipulum obtulerint. Iubet autem hunc offerri die Paschæ: tum ex ea die septem hebdomadibus numeratis, festum Pentecostes celebrare. Sic enim ait: Et numerabitis vobis à crastino die sabbatorum, ab ea die qua manipulum separationis obtuleritis, septem hebdomadas integras. Atqui festum pentecostes memoriam renouabat introitus in terrã promissionis. Tum enim serere cœperunt & metere. Nam in deserto vescebantur manna labente de cælo. Instruens his verbis quo ritu tum Paschæ tum Pentecostes solennitatem

tatem celebrare oportet. docet etiam quæ sint agenda septimo mense. Nempe prima die mensis festum tubarum peragere iubet, quo recolebatur tubarum memoria quæ erant in monte Sina, quando Deus omnium dabat Legem: Vox enim (inquit) tubæ in-
Exo.19.c. ,, tense sonabat. Decima verò die septimi
›› mensis ieiunare præcipit. Illam enim diem
›› appellat die propitiationis: Affligetis enim,
›› inquit, animas vestras à die nona mensis à
›› vespera vsque ad decimum diem mensis,
›› vesperi sabbatizabitis sabbata vestra: Et om-
›› nis anima quæ afflicta non fuerit eo die, pe-
›› ribit anima illa à populo suo. Alioqui nunc hac ipsa die Iudæi non præ se ferunt tristitiam, sed rident, ludunt, ac ducunt choreas, ac verbis & rebus obscœnis vtuntur directò cum Lege pugnantes. At decimaquinta die mensis legem cõdit de celebranda Tabernaculorum solennitate, non vsquè ad septimum diem solùm vt in alijs festis, sed & septem diebus octauum addi iu-
›› bet. Dies, inquit, octaua celebris & sancta
›› erit vobis, & offeretis holocausta Domino,
›› collecta est. omne opus seruile non facietis vobis. סעצרת, id est, collecta, festorum indicat finem. Porrò festum tabernaculorum, vitę in deserto transactę memoriam refricat: quod etiam legislator non subticuit: Quia in tabernaculis habitare feci filios Israhel dum educerem illos è terra Aegypti. Propterea præcepit ornare domos ramis arborum: & cum alijs ramis numerauit viticem, velut indicem lętitię, & extinguentem voluptatem. aiunt enim ipsam, siue edatur, siue substernatur, extinguere flammam voluptatum. Verùm non more medico iusit vti his ramis viticis, sed vt sub eius nomine temperantiæ monimentum adnecteret.

Leuit. 24.c. 33 *Quomodo intelligendum est illud, Qui maledixerit Deo, portabit peccatum: Qui verò nominauerit nomen Domini, morte moriatur?*

Deprehensus est quidam qui Deum omnium blasphemauerat: nondum autem lex erat scripta de blasphemia: propterea legislator hanc legem seruari iussit. Postera itaq; die Moyses interrogauit Dominum, quid pati deberet pernicioſus ille. Dominus autem illum lapidibus obrui præcepit: primosque lapides mittere qui audijssent blasphemiam. Itaq; de blasphemia legem tulit, Deumque vocauit æquiuocè, eum qui talis falso nominatur: cui quidem qui detrahit, hunc peccare asserit, nulla tamen pœna condemnat. Non enim peccat pius dum blasphemat Deum, qui falso Dei nomen vsurpat, sed qui credit in eum, & tamen conuitiatur. blasphemat enim, peccatum igitur eiusmodi blasphemiam appellauit: non propter eius cui blasphemia infertur, dignitatem, sed propter eius qui blasphemat, opinionem, quia non vt Deum falsò nominatum, sed tanquam verum Deum blasphemat. Hunc autem qui verum Deum blasphemat, lapidibus interimi mandauit. Meritoque hisce de blasphemia legibus, homicidij legem aptauit: quia blasphemator creatorem cùm interficere non posit, lingua ferit.

34 *Cur oculum pro oculo abscindi, & dentem pro* Leui. 24.d. *dente, & quæcunque similia præcepit?*

Non hæc lege sanciuit, vt ea paterentur, sed ne admitterent quę prohibita sunt. Metus enim patiendi, libidinem agendi coercet.

35 *Quam ob causam anno septimo terram ferere* Leuit.25. *prohibet?*

Hac lege plectit eorum animum insatiabilem. Nam ideo seminabant, vt plus haberent: terra verò minimè quiescens, exiliores fructus afferebat. Quare constituit anno septimo non seminatam manere terram. quæ autem sponte nascerentur, ea prohibuit vindemiare aut metere, vt illos humanitatis officia doceret. Voluit enim vt viduæ, orphani, & aduenæ vnà cum ipsis essent illorum fructuum participes. Præter hæc aliud etiam tractatur. Nam hoc anno nomina rescinduntur, & Hebræi serui donantur libertate. Idcirco statuit vt annus iubileus cum cessatione celebretur. quod quidem nomẽ remissionem atque libertatem significat, iubileumque vocant annum quinquagesimum. Numerabis enim, ait, septem hebdomadas annorum, & annunciabitur voce tubæ in vniuersã terra vestra decima die mensis propitiationis: in qua, inquit, die propi-
,, tius ero vobis, & delicta vobis remittam. In
,, ea prædicabitis annum remissionis. Deinde
,, præcipit vt hoc anno, qui vendidit agrum, vendicet similiter domos in agris existentes. Item vsuras rescindi, & seruos hebræos manumitti: quoniam erat verisimile quosdam fore molestos debitoribus suis, tanquã hoc ab illis procederet. Atqui ne de alimento necessario dubitarent, vtpote qui terram non excolerent annis remissionis, magnificis pollicitationibus eos placauit. promisit enim anno sexto suppeditaturum se non

Universidad de Deusto
Biblioteca

duplum solùm prouentum & cum fœnore reddentem vnde ali possint anno sexto & septimo, sed ad octauum vsque annum sufficientē. Seretis enim, inquit, octauo anno, comedetisque veteres fruges vsque ad nonum annum, donec nouæ fruges terræ nascātur, comedetis veteres veterum. Tum facta mentione dominationis suæ, confirmat Legem. Mea enim est terra. nam vos aduenæ & incolæ estis coram me. Ego, inquit, eam vobis donaui. Itaque tanquam dominus hanc legem condo.

Leuit.26.d. *36 Quidnam illud est, Decem mulieres coquant panes suos in clibano?*

Tanquam terræ inhiantibus leges statuit & minatur: Nam secundum Legem conuersantibus vbertatem terræ promittit: è diuerso transgredientibus, fructuum sterilitatem, & hostium incursionem minatur, atque extremam paupertatem. hoc itaq; vult hic innuere, nempe, Tanta vos excipiet inopia, vt decem mulieres in vno clibano panes faciāt ob rerum necessariarum penuriam. Hoc enim etiam subdidit: Comedetis, & non satiabimini.

Leuit. 26. c. 37 *Quid sibi vult, Tunc sabbatizabit terra, & placebunt sabbata eius omnibus diebus solitudinis suæ?*

Quod subsequitur, huius loci interpretatio est. Ait enim: Et vos eritis in terra hostiū vestrorum. Siquidem septuaginta annos seruierunt in Babylone. Atqui à regno Saulis vsq; ad captiuitatem cumulantur trecenti nonaginta anni, quorum septimam partem faciunt septuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, & non seminata, vobis terram alienam incolentibus: propterea quòd vnà cum reliquis etiam sabbati præceptum transgressi estis. Hoc enim subiunxit: Et sabbatizabit terra (festa) quæ non sabbatizabat cùm incoloretis eam. Commination em quoque alteram addidit: Et inducam formidinem in cor eorum, qui relicti fuerint in terra hostium suorum, & terrebit eos sonitus folij volantis, & fugient vt hi qui fugiunt à conspectu belli. Et quæ sequuntur. Sed hęc prophetia finem accepit. Nam cùm obsiderentur à Chaldæis, multique in conflictu occubuissent, multi perijssent fame, captiuis Babylonem translatis: qui manus hostium euitarant, in Aegyptum confugerunt, incursionem Chaldæorum metuentes. quod diuini Hieremiæ prophetia manifestè demonstrat. Post illas tamen comminationes dulcia promisit, & inter cætera reditum à captiuitate, non quidem ob eorum merita, sed propter maiorū suorum pietatem. Et recordabor fœderis Isaac & Iacob, & fœderis prioris quando eduxi eos de terra Aegypti, de domo seruitutis in conspectu gentium omnium, vt essem illorum Deus. Ego sum Dominus. Siquidē ob promissiones factas patribus illorum, inquit, iniquitatem eorum sufferō: vt cognoscant omnes gentes per incredibilia miracula, quantæ sint illi mihi curæ, & quòd populus meus vocentur. Verùm prius mentionem fecit de Iacob: quoniá illorum omnium solus erat progenitor. Isaac enim Idumæorum quoque (pater erat) Abraham autem & Ismaelitarum, & eorum qui à Cethura descenderunt. quamobrem ab imo duceus initium, gradatim ascendit ad Abraham, cum quo pepigerat ab initio fœdera.

38 Quid est hoc, quicunque votum vouerit, exoluat prætium vitæ suæ domino? Leuit. 27.

Promissionem appellauit votum, cùm alioqui vocetur à multis τάγμα, id est, res definita & destinata. Hanc autem legem apud nonnullos barbaros reperias esse obseruatam. Nam eorum qui degūt in pascuis plerique comparant infantem ingenuum, quem postea Deo offerunt. Itaque de eo legem tulit Deus: Qui cùm nosset esse quosdā promittentes se daturos Deo prætium pro seipsis, qui diminuto pretio promissa fallerent: statuit maris pretium esse quinquaginta didragmorum, fœmellæ verò triginta: exceptis tamen senibus ac iuuenibus: mediam enim ætatem definiuit, quæ est à vicesimo quinto anno ad quinquagesimum: iunioribus autem atq; senioribus aliud pretium statuit. At inopes sacerdotum iudicio reliquit: vt illi pro ratione facultatum pretia præscribant. Porrò animalia ratione carentia, quæ consecrata fuerint ab offerentibus, mutari prohibet: & ne tale quid admittant, pœnam infligit. Si enim (inquit) permutans mutauerit illud: & ipsum quod mutatum est, & illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. Animalium autem immundorum iussit sacerdotes taxare pretium. Idem de agro domoq; præcepit. Nec non didragmi valorem præfixit, statuitque valere obolos viginti: tametsi interpretes nonnulli didragmum staterem vocarunt. Quæ verò Deo dicata sunt, redemptioni non esse obnoxia mandauit.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,
IN LIBRVM NVMERORVM.

Numer.1. *1 QVARE iussit Deus numerari populum?*

VT veritatē suæ promissionis demonstraret. Dum enim promitteret Abrahæ, dixit: Multiplicans multiplicabo semen tuum tanquam sidera cæli: & sicut arenam quæ
Gen.16.c. est in litore maris. Ostendit itaque suę promissionis veritatem: quia ex septuaginta quinque qui descenderant in Aegyptum, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta viri numerati sunt bello idonei, vtraque semota ætate tam immaturā quàm prouectiore, similiter & genere fœmineo, atque Leuitica tribu: neque enim hæc adnumerata est cum cæteris. Docens hoc Deus à
Esai.51.a. sua proficisci potentia, etiam per Esaiam prophetam ait: intuemini in Abraham patrem vestrum, & in Saram quæ peperit vos, quia vnus erat, & vocaui eum, & benedixi illi, ac multiplicaui eum.

Num.1.g. *2 Ad quid Leuitarum numerus?*

Erat velut imperantium. decet enim eos qui præsunt subditis, esse pauciores, cùm potissimum ab onere militandi immunes, soli cultui diuino darent operam.

Num.1.c. *3 Quo pacto tribus Iuda, maximè cùm esset regia, numero vincebat omnes tribus?*

De tribu quidem erant regia, sed omnes iuxta tribum Leuiticam ministrabant: alij rem curantes, reliqui his subseruientes. Decebat autem regiam tribum numero antecellere, tum ob benedictionem Christi Domini, qui carnem ex ea tribu sumpturus erat: tum vt hi qui reges crearentur, reliquas tribus tueri possent. Constituit quoque sacerdotes cum tribu regia, collocans tribum Iuda versus orientem cui coniunxit cum arca sacerdotes. Ipsi verò Dan distribuit septentrionem. A facie enim boreæ, inquit, attendentur mala contra omnes inhabitantes terram. Diximusque in benedictionibus Iacob, è tribu Dan oriturū quendam pernicioſum, qui Christum sē dicens, contraria nomini suo perageret, & sibi nullo modo competentia vindicaret. Porrò iustissima de causa concesserunt Iudæ plagam orientalem: quoniam de ipso Christo Domino diuini vates inclamant: Ecce vir, Oriens nomen illi. Et, timentibus me orietur sol iustitiæ: Et, sanitas sub alis eius: Et sedentibus in tenebris & in vmbra mortis, lux orta est eis.
Hier.1.c. Zach.6.c. Mal.4.a. Esai.9.a.

4 Quænam erant officia sacerdotum, & quæ Leuitarum? Num.3.

Ipse Deus omnium docet. Dixit enim Dominus (ait) ad Moysem: Accipe tribum Leui, & sistes eam coram Aaron sacerdote, & ministrabunt ei, & obseruabunt custodias eius, & custodias filiorum Israel coram tabernaculo testimonij vt exequantur opera quæ pertinent ad tabernaculum, & custodiant omnia vasa tabernaculi testimonij, & custodias filiorum Israel & cuncta opera spectantia ad tabernaculum. Et dabis Leuitas Aaron fratri tuo & filijs eius sacerdotibus. Ipsi sunt donum datum à filijs Israel. Et constitues Aaron & filios eius super tabernaculum testimonij: & obseruabunt cultum sacerdotij sui, & omnia quæ sunt altaris, & quæ intra velum continentur. Alienus qui attigerit, morietur. Ex hoc ergo

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco docemur officium quidem sacerdotum esse, vt victimas offerant: Leuitarum autem, partim vt sacerdotibus ministrent, partim vt custodiant tabernaculum. In subsequentibus autem ostendit, quæ munera sint familiæ Caath, quæ familiæ Gerson, & quæ Merari familiæ.

Num. 3. f. *5 Quamobrem Deus præcepit recenseri primogenita populi?*

Posteaquam vniuersam tribum Leui diuinis consecrauit officijs, eamque liberauit ab onere militandi, verisimile erat quosdam è reliquis ægrè laturos, quòd hi essent antepositi. Suadet ergo Dominus Deus animis illis se nihil iniquum statuisse. Cùm enim vestra gratia interfecta sint Aegyptiorum primogenita, vestra sunt conseruata. Horum igitur vice, ad ministeria mea peragenda sortitò Leuiticam tribum elegi: & pro primogenitis pecorum vestrorum, primogenita animalium ad Leuitas spectantium. At cùm plures reliquarum tribuum primogeniti reperirentur, quàm Leuitæ: constituit vt quisque qui post æquatum numerum reperiretur, quinque siclos sacerdotibus penderet, siclo obolis viginti taxato: talemque numerum vocauit sanctum, tanquam ad diuina segregatum, & non cum omnibus conuersantem. Alibi verò appellat obolos viginti didragmum, quod quidem didragmum à Domino velut primogenito postulatum est.

Mat. 17. d.

Num. 4. *6 Cur è vasis sacris quadam hyacinthino tegi iussit amictu, quædam verò purpureo?*

Sola hyacinthina tegmina pertinebant ad vasa pretiosiora. color autem ille cœlum denotat: quapropter interiora velaminis hisce stragulis contegi iussit: exteriora verò non eiusmodi sed purpureis: quia cœlum pœnas nullas habet, terra verò propter legum transgressiones supplicia continet. At verò purpura regni est indicatiua, cùm diuini numinis regnum diuinum sit, origine carens & interitu. Idcirco exterior tabernaculi superficies hyacinthinis stramentis atque purpureis tegebatur. Præmonens autem familiam Caath statuit vt antea sacerdotes adyta introeuntes, arcam & reliquam supellectilem prædictis teguminibus operirent, & ita portarentur à familia Caath: ne videntes quæ tangere nefas est & videre, ex solo conspectu morte plecterentur.

7 Quem vocat immundum super anima? Num. 5.

Eum qui tetigerat mortuum, aut ad ossa defuncti proximè accesserit.

8 Quare præcepit leprosos & seminifluos extrà castra degere? Num. 5. a.

Ab exiguis nos instruit ad maiora. Si enim qui tangit mortuum, est immundus, quanto magis qui interficiendo mortuum effecerit? Itidem si leprosus immundus, quanto magis qui varias nequitiæ species admiserit? Et ita per seminifluum damnatur fornicatio. Nam si id quod inuitus quis patitur, execrandum est, multo magis quod quis sponte committit.

9 Quid hoc est, Si vir seu mulier commiserit ex omnibus peccatis quæ solent hominibus accidere? Numer. 5. a.

Humana vocat leuiora peccata: quia cùm hominum natura mutationi sit obnoxia, ab omnibus immunem esse peccatis est impossibile. Nemo enim, inquit, purus est à sorde, nec si vita eius fuerit vnius diei. quapropter diuinus ille Dauid, inclamat: Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuens. Solus enim Dominus Christus etiam vt homo macula caret. Esaias proclamat: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Vnde factum est, vt aliena peccata assumeret, cùm propria non haberet. Ille siquidem peccata nostra tulit, & pro nobis afflictus est. Et Ioannes ille magnus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Propterea dicitur inter mortuos liber, tanquam mortem iniustè passus sit. lex ergo diuina erudit eos qui mediocriter peccauerunt. Iubet enim eum qui in contractibus quibusdam alteri damnum intulerit, prius redimere peccatum: tum quod reliquū est, damnum passo restituere, addita forti principali quinta parte. Si verò contigerit iniuriam passum antè decedere quàm satisfecerit is qui damnum dedit, hæc propinquo eius exoluere præcipit. Proximum autem appellat eum qui genere illum contingit. Itaque ordo generis est iste: primo loco filius, deinde filia, postea patris frater, tum frater aui. Quòd si nullus horum extet, propinquior cognatus. si verò ne cognatus quidem reperiatur, Deo prædicta offerri statuit. Hoc enim dixit: Si autem viro non fuerit propinquus cui reddatur delictum, quod commissum est in defunctum, Iob 15. b. Psal. 142. Esai. 53. c. Ioan. 1. d. Psal. 84.

ctum, delictum domino sarcietur, & erit sacerdotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, vt sit placabilis hostia. Constituit etiam vt sacerdotes edant primitias quę offeruntur: Nam primitiæ populi, erant Leuitę: Leuitarum autem primitię, sacerdotes. Tanquam ergo primitiæ primitias accipiebant.

Num. 5. b. *10 Quare farina hordeacea offerebatur ab ea, quæ suspecta erat de adulterio?*

Ipse Dominus interpretatus est. Est enim, inquit, sacrificium zelotypiæ, sacrificium recordationis, sacrificium in memoriam reducens peccatum: vnde nihil olei vel thuris in eo statuit haberi, carebat enim tum odore bono, tum lumine iustitiæ. Hoc tamen fieri lege præcepit Dominus Deus, quia cædis plenum illorum animum cognoscebat. Itaq; ne ex sola suspicione coniuges suas interficerent, iussit adulterij suspectam ad se adduci, nempe qui cuncta probè norit, etiam quæ clam geruntur. Adducet enim, inquit, sacerdos & sistet coram Domino mulierem, & accipiet in vase fictili aquam mundam viuam coram Domino, & pauxillum terræ de pauimento tabernaculi testimonij, & mittet in aquam. Et aperto capite mulieris dabit in manus illius sacrificium recordationis, & sacrificium zelotypiæ. In manu verò sacerdotis erit aqua redargutionis, in quam maledicta congesit. Ista porrò fieri mandauit, ipsam mulierem suspectam perterrens, vt confiteatur, si forte peccauerit, & per pœnitentiam remissionem consequatur. Idcirco illam aperto capite Deo præsentari iubet, docens omnia nuda esse & aperta in conspectu eius, & nihil eorum quæ gerimus, illum latere. Quòd autem ad terrendam illam hæc celebrari iussit, indicant subsequentia. Adiurabitque illam sacerdos, & dicet ei: Si quispiam tecum non dormiuit, neque transgressa es vt polluereris erga virum tuum, immunis esto ab aqua redargutionis maledictionibus plena. Si verò cùm esses sub viro, polluta es, aut dormiuit tecum alius quàm vir tuus, tradat te Dominus in maledictionem & iusiurandum in medio populi tui: concedatque vt concidat femur tuum, & intumescat vterus tuus. Præcepit quoq; vt mulier consentiat maledictioni, & dicat: fiat fiat. Vt etiam maledictio scribatur, & deleatur aqua, quam bibat mulier illa. Verùm ante omnia sacrificium offerri iussit, hoc est farinam hordeaceam. Deinde docet mulierem huiusmodi si fuerit innocens, incolumem seruatam iri: sin rea fuerit, quamuis latens, maledictionis vim experturam, quia vterus effringetur, & femur contabescet. Per quæ enim quis peccat, per hæc & punitur. Τὸ ῥῆτιον, id est, iusiurandum ita intelligendum est, vt cùm quis grauia & intolerabilia patitur. Siquidem nonnulli iurantes dicere solent: Non patiar ego, quæ ille passus est.

Hebr. 4. d.

11 Quid est hoc: Quicunque summum vouerit votum, nempe consecrare sanctimoniam Domino? Num. 6.

Votorum species erant permultæ. Quidam enim victimam pollicebantur, quidam pecunias: alij seipsos deuouebant: alij certorum dierum numero se vinum non bibituros, nec caput rasuros. Huius generis erant de quibus diuus Iacobus diuino Paulo dicebat. Sunt quidam votum habentes in seipsis, hos assume, & sanctificare cum eis, & impende in illos, hoc est, præbe tu victimas quæ secundum legem offerri solent pro illis, vt tollas suspicionem. De illis hic lex statuit: & iubet eos qui talem promissionem emiserint, etiam ab aceto, vua, & acinis abstinere cunctis diebus voti sui (votum autem appellat promissionem) & non radere caput donec compleantur dies quas vouerit Domino: sanctumque vocat nutrientem comam, tanquam qui consecrarit illam Deo. Hoc enim ait: Sanctus est qui comam nutrit, & capillum capitis omnibus diebus voti sui Domino, pro eo ac si dicat: Qui consecrat se Domino, ne radat comam donec promissioni finem imposuerit, neque antè permittit accedere ad mortuum seu fratrem seu quempiam alium. Licet enim ex improuiso contingat aliquem interesse dum quis decedit, necesse tamen habet vniuersum abradere capillum, idque non prima die solùm, sed etiam septima: vt capilli qui nouaculam effugerint, intra septem dies crescentes auferantur. Postea iubet octaua die offerre duos turtures, vnum pro peccato, alterum in holocaustum, & agnum vnum pro delicto. Ex quo accuratius discimus illum appellare victimam pro delicto, quæ pro peccatis non spontaneis offertur: improuisus enim est casus eius qui repentè quodam moriente incurrit pollutionem. A capite verò præcipit numerum supputari dierum promissorum. Quia non computabuntur, inquit, priores dies, propterea quòd pollutum sit caput voti ipsius. Declarauit quoque quasnam victimas offerre deceat eum qui purificationis votum impleuerit, nempe agnum in holocaustum, Act. 21.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& omem pro peccato. Sexus enim sunt fœminini hostiæ quæ pro peccato offeruntur: quoniam obtenebrata parte rationali, maiores sumit vires peccatum. Nihilominus & arietem immaculatum in salutem atque caniſtrum azymorum offerre mandauit: tum interea dum sacrificium peragitur, capillos supponi sacrificio salutari. Armus autem coctus qui ponitur in manibus vouentis, & à sacerdote capitur, denotat actum promissum esse cōsummatum. operationem enim completam armus coctus significat. Cæterum hæc non frustra lege cauta sunt, sed vt doceat non parutam esse adhibendam diligentiam, nec temere vouendum esse: Et vbi vouerint, esse præstandum. Ex his etiam nos docet vt sanctimoniam impollutam conseruemus. Qui enim macula aliqua perfusus est, superna indiget purificatione:

Gal. 4. c. quod beatus Paulus scribens Galatis dicebat: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Post hæc instruit sacerdotes quo pacto benedicere debeant, & quòd nomen diuinum suppeditat accedentibus benedictionem: Inuocabunt, inquit, nomen meum super filios Israel: & ego Dominus benedicam eis. Profert etiam ipsa benedictionis verba: Benedicat te Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam super te & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Ex his autem docemur, oportere eos qui benedictionem consequi volunt prius diuina dona postulare, quod quidem significatur per illud, Benedicat tibi. Deinde donata conseruare: subdidit enim: Et custodiat te. Secunda verò benedictio, De ae saluatoris nostri apparitionem prænunciat: Ostendat enim (inquit) Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Nam misericordiæ plena est Dei atque saluatoris nostri dispensatio secundum carnem: quapropter reconciliationes etiam erga Deum nobis largitus est, quod & constare potest ex benedictione sequenti: Conuertat Dominus vultum suum ad

Eph. 2. c. te. De hac pace beatus Paulus ait: Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ dissoluens inimicitias in carne sua. Hæc igitur vbi de benedictione prophera differuit, & exposuit quo pacto tabernaculum vnxit, & quæ principes tribuum obtulerunt, postmodum declarauit qua ratione diuinam vocem auribus audiuit è propitiatorio: quod alis ipsorum Cherubim tegebatur. Neque ista scripsit ambitiosè: sed vt doceat Dominum Deum pontificibus semel in anno illucintroeuntibus suam gloriam quantum humana capere potest natura, demonstrare solitum.

12 Quamobrem cùm præcepisset sanctificari Leuitas, statuit vniuersum corpus illorum pilis denudari? Num. 8.

Pili mortuum quidpiam repræsentant: mortui enim sunt, neque dolorem sentiunt. Veram ergò vitam vult eos habere qui ministrant Deo, nec mortui quicquam aut malè olentis gestare: quod & admirandus Paulus docet: Cum Christo enim, inquit, crucifixus sum: viuo autem iam non ego, sed viuit in me Christus. Diuinis enim operationibus ipse me consecraui.

13 Cur à vicesimo quinto anno vsque ad quinquagesimum præcipit Leuitas ministrare? Numer. 8.

Quoniam prima ætas non habet plenam bonorum ac malorum discretionem: postrema verò debiliore est corpore. Secernit igitur tum iuuentutem tum senecturem illam quidem ob imbecillitatem animi: hanc verò propter corporis infirmitatem.

14 Quare non poterat celebrare Pascha qui maculatus erat super anima? Num. 9.

Peccatum huiusmodi coniunctam habet excusationem. Nam tales angore animi depressi propter quosdam è familiaribus sepulturæ traditos, immundi erant ex legis sententia. veriti ergo ne celebrantes Pascha, committerent in præceptum de immundis traditum, & in contrarietatem legum prolaberentur, causam detulerunt ad legislatorem: At ille non ausus est respondere donec consuluisset dominum. Siquidem in hoc delictum inciderat Iesus filius Naue, qui ante hanc consultationem Gabaonitas exceperat. Quapropter statuit Dominus Deus, vt qui prolapsi sunt in hanc pollutionem, aut procul habitant, & propterea decima quarta die primi mensis Pascha celebrare non possunt, peragant illud decimaquarta die secundi mēsis. Iussitq; aduenas eiusdem conditionis esse. Lex enim, inquit, erit vobis vna tam aduenæ quam indigenæ terræ. Ex quibus prænunciat vocationē gentium.

15 Quomodo debet illud intelligi: Clanget is tuba significanter, quando mouebimini: quando verò congregabit is cœtum, sine significatione tuba canet is? Num. 10.

Sapien-

1. Cor. 14. b. Sapientissimus Paulus ait: Nisi significantem vocem dederit tuba, quis præparabit se ad bellum? Erant igitur varij soni: vnus qui requiescendum, alter qui proficiscendum esse significabat. Et cùm vnica tuba sonabat, conuocabat principes: duæ verò populum ac principes. Solisque sacerdotibus erat datum canere tuba, quia vocationem diuinam tuba denotabat. Hoc enim subiunxit: Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersus vos, significabitis tubis: & erit recordatio vestri coram Domino, & seruabimini ab inimicis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, & in festis vestris, & neomenijs vestris canetis tubis super holocaustis, sacrificijs, & salutaribus vestris. Et erit vobis in recordationem coram Domino Deo vestro: Ego Dominus Deus vester. Siquidem Deus cùm in monte Sina legem daret, intensa tubarum voce auditum illorum informauit: vnde per sonum tubarum, illius apparitionis suæ memoriam refricat. Itaque beatus Dauid canens ait: Cantate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestræ. Per hæc etiam nos docemur cùm vniuersum populi cœtum congregamus, canere tuba, sed nō significanter. Obscurè enim propter non initiatos differimus de diuinis mysterijs: his verò semotis, initiatos sapienter erudimus.

Num. 10. d. *16 Quare diuinus Moyses cùm in Exodo socerum suum appellasset Iethro, nunc vocat eum Raguelem?*

Binominis erat, sicut Iacob, qui & Israel, vt Simon Petrus, velut Thomas qui dicitur Didymus, vt Thaddæus, qui etiam Leui. huius itaque Raguelis filius erat Iobab.

Pro Thaddæo legendum videtur Matthæus.

Num. 11. *17 Quanam erat populi murmuratio?*

Aegrè ferebat itineris molestiam.

Ibidem. *18 Qua de causa peccantibus mox pœnas infligit?*

Lex initium capiebat: ideireo necesse erat transgressorum supplicio cæteros prudentiores effici. Timor enim subditis valde conuenit. Pœnæ verò coniuncta erat clementia. Nam qui resipiscebant, benevolentiam experiebantur. Statim ergo vt ignis diuinitus illatus partem castrorum consumpsit, tum omnes confugerunt ad preces, poposcit legislator remissionem. Hanc clementissimus Dominus contulit. Quòd autem necessario de his essent sumenda supplicia, sequentia testificantur, quia confestim vbi cessauit punitio, renouare cœperunt memoriam Aegypti, alliorum, cepārum, & cæterorum, quorum desiderium appetitio gulæ subministrabat. Iusto igitur de causa Moyses cum illorum ingratitudine contulit munificentiam diuinam, ipsius Manna texens historiam, quo pacto non solùm loco panis erat, sed etiam obsonij vicem supplebat. Frangebant, inquit, in mola, & terebant in mortario, concoquebant in olla, & inde faciebant tortulas, Inquinatis autem illis succenset Dominus Deus. Indignatur etiam propheta, & inclamans ait: Quare afflixisti seruum tuum, vt deuolueres iram populi tui super me? Nunquid ego concepi populum hunc, aut peperi illum, quia dicis mihi, Defer illum in sinu tuo, quasi nutricius portet pusionem fugentem vbera, in terram de qua iuraui patribus eorum? Ex his patefecit illorum imperfectionem ac stoliditatem, dum eos comparauit infanti, qui nihil aliud possit aut velit quàm lac fugere. Et quia verba indignantis erant acerba, sicut & sequentia, quæ eiusdem sunt animi, docetur à Deo quod non humana virtute, sed gratia diuina populum gubernet. Ait enim illi: Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos nosti esse seniores populi, & scribas eorum, & stabunt illic tecum: & auferam de spiritu tuo, & ponam in illis, & sustinebunt tecum impetum populi huius: nec solus portabis eos. Ex his verbis didicit legislator se gratiam administrationi sufficientem accepisse, propterea dixit: Auferam de spiritu tuo. Non quòd aliena virtute vel gratia indigeret, hoc dixit, sed vt illum doceret quòd accepisset gratiam ad vsum sufficientem. Cæterum elargiendo septuaginta viris, nullo modo Mosis gratiam imminuit, sicuti res gestæ testificantur. Nam & in regendo populo & in prodigijs edendis eadem quæ gesserat antea, peragere non desijt. Quemadmodum enim qui ex vna lucerna infinitas accendit, illam non minuit vt his lucem impertiat, ita Deus omnium elargiens de gratia Moysis septuaginta viris, non diminuit illi concessam gratiam. Siquidem & cùm multæ myriades ab vno sacerdote baptizantur, & donum diuinum accipiunt, sacerdotis gratiam non minuunt: nec dum à Pontificibus ordinantur permulti sacerdotalem dignitatem accipientes, ordinantis gratiam vllatenus imminuunt. Assensit tamen Dominus sententiæ serui: Dixit enim illi: Elige quos nosti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Num. 11. 19 *Quare, cùm Deus promisisset se daturum carnes, propheta reſpuebat?*

Quia non propheta ſolùm, ſed & homo erat. Edoctus eſt autem à Domino Deo, ne hæſitaret cum quid Deus promitteret. dixit enim ei: Nunquid manus Domini eſt inualida? Iam noſces an ſermo meus anteuertat an non. Liberalitati tamen ſe daturum pollicentis ſupplicium adiunxit. Nam vbi
,, dixiſſet: Vſque ad menſem edetis carnes,
,, donec egrediatur per nares veſtras, ſubdi-
,, dit: Et erit vobis in nauſeam. vel vt Symmachus, in cruditatem. Nam ἀδυσφορία mortem attulit, & pluribus tanquam plaga diuinitùs illata mortem: quapropter diuinus
,, ille Dauid intulit: Adhuc eſcæ erant in ore
,, ipſorum, & ira Dei deſcendit ſuper eos, &
,, occidit plures ex illis. Meritò ergo ſapientiſſimus Paulus admonet: Et carnis curam ne feceritis ad concupiſcentiam.

Num. 11. 20 *Quamobrem ſeptuaginta ſtatim vt præfecti ſunt, prophetabant, poſtea verò nunquam?*

Non vaticinandi ſed gubernandi cauſa præponebantur: quod munus etiam inter chariſmata ſpiritus relatum eſt. vnde beatus Paulus, cùm Apoſtolis, cùm Prophetis, cum doctoribus, & gratijs ſanandi, ſubueniendi & gubernandi munera collocauit, hoc autem gratia dono ſeptuaginta dignati ſunt, & quædam prædixerunt, vt conſtaret populo diuinum munus illos eſſe conſecutos.

Ephe. 4. b. & 1. Cor. 12. b.

Num. 11. f. 21 *Cur Eldad & Medad vaticinati ſint cùm non eſſent de numero ſeptuaginta virorum?*

Verisimile eſt illos dignitate pares fuiſſe cum ipſis ſeptuaginta, & ob id donum illud eſſe adeptos: innuunt autem hæc verba: Illum qui nouit occulta, ſcire qui probi centeantur. Sic & tempore Cornelij, diuina liberalitas præoccupauit hominum miniſterium. Siquidem antequam eſſent baptizati, dedit illis gratiam Sancti Spiritus. Perſpicitur autem hoc loco candor legislatoris, quia cùm Ieſus non per inuidiam dixiſſet:
,, Domine prohibe illos: ſuſpicatus ait: Ne
,, zelaueris me. Quis tribuat vt omnis popu-
,, lus prophetet, & det eis Dominus Spiritum
,, ſuum? Itaque probus ille Ieſus non inuidia ducebatur: ſed exiſtimans rem eſſe contumacia & tyrannide plenam, vſus eſt his verbis: Quòd verò hac affectione careret, ſatis probat laus illius. Sic enim ait: Et reſpondens Ieſus filius Naue electus, qui aſsiſtebat Moyſi, dixit: Domine Moſes prohibe illos.
,,
,,

Num. 12. 22 *Quænam intelligenda eſt mulier Aethiopiſſa, quam accepit Moſes?*

Ioſephus quidem ait Moyſen cùm in regia educaretur, in bello contra Aethiopes ducem creatum eſſe, partaque victoria regis illius filiam duxiſſe. Apollinarius autem fabulam finxit hac longè fabuloſiorem. Inquit enim poſt Sephoram illum duxiſſe Aethiopiſſam, vt eſſet figura Chriſti Domini, qui poſt Iſraeliticam, Gentium Eccleſiam deſponſauit. Atqui Sephora etiam erat extranea. Non eſt ergo diuini Spiritus fabulas fingere, ſed contrarij. Tantam enim habuit curam ingenuitatis legislator poſt vocationem ſuam, vt ingreſſurus Aegyptum, eam domi reliquerit. Nam poſteaquam illine egreſſus eſt, acceſsit ad eum ſocer adducens eam vnà cum liberis. Et addidit: Quod poſt
,, dimiſsionem adduxit eam. Sephoram igi-
tur appellauit Aethiopiſſam. Siquidè Saba gens eſt Aethiopica. Euangeliſta enim ait:
,, Regina Aethiopum ſurget, & condemna-
,, bit generationem iſtam. Regnorum autem hiſtoria nuncupauit eam Reginam Saba. Porrò Saba gens, Homoritarum appellatur, quibus vicini ſunt Madianitæ. Cùm ergo Aaron Iſraelitidem duxiſſet, Moyſes autem alienigenam, exorta puſillanimitate quadam, hoc illi exprobrauit: Sed integritatem legislatoris confirmat fratrum proteruia. nempe cùm alia carerent accuſatione, vxoris probrum obiecerunt. Verbiſque meis atteſtatur ſententia iuſtiſſimi iudicis: inquit enim: Si fuerit inter vos propheta Do-
,, Numer. 12.
,, mini; in viſione apparebo ei, vel per ſom-
,, nium loquar ad illum. At non talis ſeruus
,, meus Moyſes, qui in tota domo mea fideliſ-
,, ſimus eſt. ore enim ad os loquor ei. In ſpecie
,, & non per ænigmata gloriam meam videt.
,, Et quare non timuiſtis detrahere ſeruo
,, Moyſi? Planè verax eſt ille qui dicit: Mihi
,, vindicta, ego rependam: dixit Dominus.
Itaque per hæc & per illa docemur non vlciſcendum eſſe de his qui inferunt iniuriam, ſed expectandam ſententiam diuinam, quæ maximè conſolatur iniuriam paſſos: quemadmodum & tunc tacente Moſe Mariam lepra percuſsit.

Num. 12. c. 23 *Quare cùm ambo conuitiati eſſent, illa ſola pœnas luit?*

In

In primis quia grauius erat delictum vxoris. Maſculo enim tum natura tum lex fœminam ſubmittit. Deinde veniam aliquam merebatur Aaron, nimirum vt prouectior ætate, ac pontificiam dignitatem obtinens. Præterea quoniam leproſus ſecundum legem immundus eſſe videbatur: Aaron autem radix erat ſacerdotum & origo, propterea Deus parem ei pœnam non inflixit: ſed per vxorem terruit illum, ſimul & erudiuit: quia prior hoc beneficium adeptus, iniuriam paſſum deprecatus eſt, vt precibus hanc cladem auerteret: quod ille non neglexit, ſed confeſtim ſupplicationem obtulit. Tum clementiſsimus Dominus docuit ſe non iudiciario
,, more ſed paterno illum erudiſſe. Nam ait:
,, Si pater eius conſpuens ſpuiſſet in faciem il-
,, lius, an non immutaretur? Septem diebus
,, ſeparabitur extra caſtra, poſtea reuertetur:
Habet autem & annexum honorem hæc ignominia, quia non prius loco motus eſt populus, quàm hæc à plaga liberata fuerit.

Num. 13. 24 *Quam ob cauſam exploratores mitti mandauit?*

Vt cùm prænoſſent fertilitatem terræ, conſequi tam vberes fructus optarent, alioqui dubitantes & claudicantes abſque vlla excuſatione plecterentur.

Ibidem. b. 25 *Quare filium Naue appellauit Ieſum cùm illum ad explorandum mitteret?*

Quoniam erat figura veri Ieſu, qui imitatus eſt exploratores in peragenda ſalute noſtra. Sicut enim exploratores præ ſe ferebant habitum & vocem gentium quas explorabant: ita Deus verbum, humanam induens naturam, illius vtens lingua ſalutem noſtram procurauit.

Ibidem. d. 26 *Quam dicit eſſe generationem Enach?*

Hic (vt veriſimile eſt) propter magnitudinem corporis famatiſsimus erat & vulgatiſsimus: Genere verò patrem omnino repræſentabat.

Num. 14. d. 27 *Quid hoc eſt, Implebit gloria Domini omnem terram?*

Prænunciat repulſionem Iudæorum, & orbis ſalutem: & iureiurando vaticinium confirmat. Viuo enim, inquit, ego: & viuit nomen meum, & implebit gloria Domini vniuerſam terram. Secundum alios autem interpretes, Quia implebit omnem terram gloria Domini.

Ibidem. e. 28 *Cur profert ſententiam contra omnes enumeratos, demptis Caleb filio Iephone, & Ieſu filio Naue, qui præterquam quòd vera retulerant, pia ſuadebant populo?*

Huic ſanè ſententiæ conferenda eſt illa Mat. 21. d.
quæ prolata eſt in Euangelijs: Auferetur à
,, vobis regnum, & dabitur genti facienti fru-
,, ctus eius. Nam qui per incredulitatem ceciderunt in deſerto, Iudæorum infidelium figuram gerebant: gentium verò quæ crediderunt, figuram referebant incircuncisi pueri, qui illorum loco terram adepti ſunt patribus promiſſam.

Num. 15. 29 *Ad quid tam multa per legem inculcat de iiſdem ſacrificijs?*

Vt per affinitatem conditarum legum firmam ipſarum memoriam efficiat.

Ibidem. 30 *Quid eſt illud: Anima quæ fecerit in manu ſuperbiam?* Num. 15. f.

Cùm lege ſanxiſſet quam victimam offerre deberent qui peccarunt inuiti, nunc de ſponte peccantibus legem condit. Varia ſunt autem peccata. Nam quidam propter infirmitatem animi inſultum afflictionum ſuſtinere nequeunt, & cedentes vincuntur. alij verò ex alia circunſtantia prolabuntur in peccata. Sunt etiam quidam qui leges diuinas aſpernantur, & hos per arrogantiam peccare dicit, veluti ſponte contemnentes leges. Talem deleri dixit, & cauſam ſubdidit: Quia verbum Domini fecit irritum, & præcepta Dei diſsipauit, attritione atteretur anima illa. peccatum enim illius in ipſa. Qui enim per imbecillitatem ſuperatur ab affectionibus, poſtea luctu & lachrymis veniam aliquam meretur. Qui verò peruerſa amplectitur contemptis mandatis diuinis, omni defenſione caret.

Ibidem. d. 31 *Qua de cauſa lapidari iuſsit eum qui die ſabbati ſigna collegerat?*

Vt eum qui primus legem auſus eſſet pretergredi, ne heret author tranſgrediendi leges. huius enim caſtigatio, metum omnibus incuſsit.

Ibidem. 32 *Ad quid mandauit eis Deus, vt fimbrijs vestimen-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

stimentorum vittas hyacinthinas apponerent?

Color hyacinthinus, cœli colorem imitatur. Illos ergo meminisse volebat legislatoris, nempe qui omnia quidem repleat, propriè tamen cœlum incolere videatur.
Psal. 113. Psal. 2. „ Cœlum enim, inquit, cœli Domino. &, Qui „ habitat in cœlis, irridebit eos. quod non mi„ nus lex docet. Videbitis, inquit, fimbrias, & „ recordabimini mandatorum Domini, vt „ faciatis ea: neque diuertetis post cogitatio„ nes vestras aut oculos vestros, quos sequi„ mini.

Num. 16. *33 Quòd Core seditionem mouerit aduersus legislatorem, ratione fortasse non caret. nam erat ex tribu Leuitica: Dathan verò & Abiron ac Eliab, cùm ducerent originem é Ruben, quam seditionis occasionem habuerunt?*

Ruben erat primogenitus, existimabantque primogenito sacerdotium competere: nec animaduertebant progenitorem ipsorum primogenitorum propter iniquum facinus cecidisse.

Num. 16. c. *34 Quid sibi vult, Ne intendas in sacrificium eorum?*

Certabatur de sacerdotio: & vtrique incensum erant oblaturi. Porrò vtebantur Domino Deo pro iudice. Indignatus ergo propheta propter authores seditionis, iudicem obtestatur ne suscipere velit quod à seditiosis contra legem offerretur: eumque „ vocat in testimonium æquitatis suæ: Ne at„ tendas (inquit) sacrificio illorum. nullius „ ipsorum rem desiderabilem accepi: neque „ quempiam eorum afflixi. cuius rei testimo„ nium ipso facto confirmauit iudex. Rece„ dite enim, inquit, de medio congregatio„ nis huius, & delebo eos vnà. Denuo verò „ probus Moses patefecit mansuetudinem „ suam. Nam prouolutus inuocabat iudicem: „ Deus Spirituum, & vniuersæ carnis: si vnus „ homo peccauerit, num in omnem terram „ desæuiet ira Domini? At humanissimus Dominus exaudita supplicatione serui, iussit à seditiosis reliquos secerni: & cùm annuisset terræ vt hiaret, tentoria simul cum viris demersa monstrauit: & qui per mare medium ambulauerant, in terram absorpti sunt. Est enim perfacile creatori viam facere in mari conficere, & contrà terra pro mari vti in supplicium. Siquidem Aegyptios interemit aqua: Dathan verò & Abiron ac reliquos terræ fluctibus obruit. Illos igitur viuos tradidit inferno, cœtum autem Core igne consumpsit.

Num. 16. f. *35 Quare Deus eorum thuribula, qui sacrificauerant altari præcepit affigi?*

Ad arguendos eos qui contra sacerdotium committere quid auderent: & ad confirmationem eorum qui constituti sunt ad sacra peragenda. Hæc enim subiunxit: Vt „ sit monimentum filijs Israel ne quis alie„ nus, qui non est de semine Aaron, accedat „ ad offerendum incensum coram Domino. „ Hanc etiam ob causam virgam quæ fronduit, reponi iussit in arcam. Rursum lege statuit vt sacerdotes sacra celebrent, Leuitæ verò subseruiant, nec accedant ad altare, aut ad sacra vasa tractanda. Postea docet quænam sacerdotes sumere sibi conueniat. Nam primitias vini, frumenti, olei & panis, sibi oblatas iubet edere sacerdotes. Et nihil ominus oblationes & primogenita ipsos iterum capere statuit: animalium quidem immundorum definito redemptionis precio. Redemptio enim, inquit, vsque ad „ mensem durabit. Redemptionis autem æ„ stimatio quinque siclorum erit: pro singu„ lis verò siclis, viginti soluentur oboli. At „ primogenitorum animalium mundorum sanguinem ad basim altaris effundi iussit, & adipem offerri: carnes autem illos accipere, sicuti pectusculum & armum à reliquis sacrificijs accipiunt. Porrò pactum salis, communicationem appellauit: quoniam secundum diuinum Apostolum, Qui „ 1 Cor. 9. b. assident altari, de altari participant. Qui„ dam autem aiunt, propterea, quòd præce„ perat aspergi sale sacrificia. Deinde ostendit quòd sacerdotes & Leuitæ sumant decimas fructuum tam de terra quàm de ouibus & bobus nascentium. itidem & mercaturæ aut alterius negociationis. Sed Leuitas decimarum decimas sacerdotibus offerre debere, & horum quidem in omni loco participes esse: quæ verò separantur ex sacrificijs pro ipsis, in templo edere. Vocat autem decimas mercedem in vtilitatem populi cedentem. Nam interea dum ædificatis, inquit, „ mercaturam exercetis, aut domi vitam agi„ tis, hi pro vobis omnibus seruitio meo assi„ stunt. Hoc enim ait: hæc est merces vestra „ pro ministerijs quę mihi exhibetis in taber„ naculo testimonij. „

Num. 19. *36 Quomodo sunt intelligenda quæ de vacca rufa expressè cauta sunt?*

Hanc

Hanc quidem offerri pro peccato populi lege cauit: verùm præfigurat salutarem passionem, quæ mundi peccatum abstulit. Sed vaccam rufam offerri præcipit, vt corpus terrenum prænoret: quia nomen Adæ terram rubram significat, ex qua corpus ipsius formatum est. Quòd autem vacca macula carebat, expertem peccati Christum Dominum innuit. Quòd vacca iugum subijsse non debeat, Christi libertatem subindicat. Iugum enim denotat seruitutem. Atqui Dominus cum ab eo postularetur di-
Mat. 17. d. „ dragmum, inquit: Num liberi sunt filij?
„ Quòd verò vacca mactatur extra castra, pas„ sionem saluatoris extra portam peractam
„ præsignat. Sed hæc manifestiùs docet diui-
Heb. 13. b. „ nus Apostolus in epistola ad Hebræos. Totamque vaccam vnà cum pelle & reliquis cremari mandauit: quia omnia quæ petinebant ad Christum Dominum, erant munda. Lignum cedrinum, crucis erat figura. Sicut enim illud immune erat à corruptela, ita lignum crucis viuificat. Coccinum autē typus erat sanguinis dominici. Hyssopus etiam aderat, quia calor viuificus dissoluit frigiditatem mortis. Eum tamen qui cremauit vaccam, impurum esse dicit vsque ad vesperam: ad denotandum eos qui Christum crucifixerunt Dominum. Atque huiusmodi cinere aqua permixto circunspergi præcepit eos qui accessissent ad mortuos, aut eorum ossa attigissent, aut aliquo alio essent „ polluti. Et homo, inquit, qui non fuerit pu„ rificatus, peribit anima illa de medio con„ gregationis, quia expiationis aqua non fue„ rit lustratus. Ita Dominus in sacris Euange„ lijs ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & „ Spiritu Sancto, non ingredietur regnum „ cælorum.

37 Quare tam eum qui aspergit, quàm aspersum dicit esse immundum vsque ad vesperam?

Quoniam impurus erat ex lege qui tangebat ossa defuncti. Igitur reuera purificatio non erat, quia per Christum est vera purgatio. Impurum autem esse, ex lege est. Atqui lex gratiam præfigurabat. Hi verò erant immundi vsque ad vesperam, id est, vsque ad finem legis. Nam diluculo similis est ad-
Esai. 9. a. „ uentus Domini. Sedentibus enim in tene„ bris & in vmbra mortis, lux orta est, sicut ait
Mal. 4. a. „ Esaias Propheta. Et alibi dixit Deus: Timen„ tibus me, orietur sol iustitiæ. Et sanitas in
Zach. 6. c. „ alis eius. Et rursus: Ecce vir, oriens nomen illi.

Num. 20. *38 Quamobrem Dominus Deus successuit Moysi & Aaron, quando aquam eduxit e petra?*

Ipsis de morte sororis dolentibus instabant filij Israel murmurantes ob aquę penuriam. quapropter molestè ferentes eorum petulantiam, ambiguis vsi sunt verbis dum educerent aquam. Sic enim ait legislator: „ Audite me incredituli: Num ex hac petra po„ tero vobis aquam educere? propterea Do„ minus Deus contra eos sententiam tulit, „ dixitque in hunc modum: Quia non credi„ distis mihi vt sanctificaretis me coram filijs „ Israel, idcirco vos non introducetis multi„ tudinem hanc in terram quam dedi illis. „ Hoc ipsum canens Dauid ait: Et vexatus est „ Moyses propter illos, quia exacerbauerunt „ spiritum eius, Et distinxit in labijs suis. Nam „ iratus illis, ambiguè sermonem protulit. E„ ratque non mentis ambignitas, sed linguæ. „ Hoc enim dicere videtur, Et distinxit in la„ bijs suis. Sciendum est tamen Deum aliud „ procurantem hanc tulisse sententiam: quod „ suo loco monstrabimus. „

Num. 21. b. *39 Qua de causa Deus instituit, vt per æneum serpentem sanarentur serpentum morsus?*

Istud etiam salutarem passionem præfigurat. Nam per serpentem natum est peccatum: vnde & maledictionem accepit à Deo omnium. Erat itaque serpens figura peccati, atque maledictionis. Posteaquam igitur „ Rom. 8. b. Dominus Christus in similitudine carnis „ peccati apparuit, inquit diuinus Apostolus, „ corpus enim verè sumpsit, peccatum autem „ non fecit, nec inuentus est dolus in ore „ eius: præsignatur passio salutaris per serpentem æneum. Quemadmodum enim serpens æneus erat imago serpentum, non tamen illorum venenum gerebat: ita filius vnigenitus corpus quidem habebat humanum, sed peccatorum macula carebat. Et sicut à serpentibus morsi, serpentem intuentes sanabantur: ita qui vulnerati sunt à peccato, passioni saluatoris nostri sine vlla dubitatione credentes, mortem superant, & vitam æternam consequuntur.

Num. 22. b. *40 Si vates erat Balaam, cur interrogabat Dominum?*

Ille quidem non verum Deum interroga bat: respondit ei tamen Deus, non is qui rogatus fuerat, sed quem ignorabat. Venit e„ nim (inquit) Deus ad Balaam, & dixit ei: „

Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quid sibi volunt homines isti apud te? Non quòd causam ob quam venerant nescirent: sed vt ex verbis vatis nactus occasionem iuberet quid faciendum esset.

Num. 22. vers. 41 *Quare cùm prohibuisset illum ire, rursum abire iussit?*

Desiderio promissarum pecuniarum captus, denuo roganit, an sibi cum illis qui missi fuerant, abeundum esset, existimans Dominum Deum pœnitere potuisse, itaq; permisit abire, tantum non dicens, Abi quidem, quoniam ita desideras: scito tamen te non esse locuturum quæcunque statuisti.

Ibidem. d.c. 42 *Quare cùm proficisci iussisset, profectionem impedit per Angelum?*

Perterret illum tam asini voce præter naturam emissa, quàm Angeli visione, vt cognoscat quàtam populi curam Deus gerat. Aiunt nonnulli Angelum illum esse Michaelem, qui populo præerat.

Ibidem. 43 *Quam vim habebat maledictio vatis inuito Deo?*

Nullarum equidem erat virium, quia falsa erat quæ de eo habebatur opinio. Verùm quia propter iniquitatem continuam populus percutiebatur plagis à Deo immissis: ad illorum imbecillitatem dispensauit Dominus Deus, quæ per Balaam gesta sunt: Nam vt à Deo eruditi non putarent propter maledictiones vatis calamitates euenire, non permisit vatem maledictionibus vti, amputatis hoc modo stultorum occasionibus. Itaque licet vim aliquam habuissent maledictiones vatis, facilè tamen erat ei qui fabricatus est omnia, illas declarare vanas: vt perspicuum est his qui diuina didicerunt.

Psal. 32. ,, Dominus enim, inquit, dissipat consilia
,, gentium, reprobat cogitationes populo-
,, rum, & reprobat consilia principum: consi-
,, lium autem Domini manet in æternum. Balaam nihilominus qui Dei prouidentiam didicerat, sacrificijs persuadere nititur (ita coniectans) se vnum esse ex ijs qui falsò sibi nomen assumunt, quos mutabiles appellant, qui illos obseruant. Hoc tamen rectè cecidit. Indicat autem verè illum instrui voluisse quid esset agendum. quapropter os impurum accepta virtute Spiritus Sancti eloquitur quæ non vult: & cla-
,, mat: Quomodo maledicam cui non ma-
,, ledixit Deus? & qua ratione detester quem non detestatus est Dominus? Prænun- ,,
ciat etiam futura: Ecce populus habitabit ,,
solus, & non computabitur inter gentes. ,,
Quis exactè recensuerit semen Iacob? aut ,,
quis numerabit populum Israel? Deinde ,,
optat cum illis habere societatem. Moriatur ,,
anima mea cum animabus iustorum, & fiat ,,
semen meum vt semen illorum. At verò Ba- ,,
lac indignatus & suspicans & ipsum Balaam dedisse benedictionem, quia viderat multitudinem Hebræorum, abduxit illum in alterum locum vnde partem populi tamen vi dere licebat. Et meritò rursum Spiritus San- Num. 23. f.
ctus per illum ait: Non est Deus quasi homo ,,
vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt obli- ,,
uiscatur eorum. Dicétne, & non faciet? Lo- ,,
quetur quidpiam, & non ratum erit? Mutationi (inquit Balaam) aut alterationi non ,,
est obnoxia natura diuina more hominũ: ,,
Ad benedicendum assumptus sum: benedi- ,,
cam, nec diuertar. ,,

44 *Quid illud est, Quasi gloriam Monoceros?* Num. 24.

Monoceros est animal habens vnicum cornu in capite, de quo Dominus Deus cum Iob loquens ait: Volétne tibi seruire ,,
monoceros? Per hoc animalis robur indicans, & quòd seruitutem ferre nequeat. Quidam ergo voluerunt huic assimilare Dominum Deum. Ego vero arbitror hoc de populo dictum esse, nẽpe quemadmodum monoceros vnicum habet cornu, sic populus verè pius vnicum Deum adorat. Idcirco beatus Dauid dixit: in te inimicos nostros ventilabimus cornu. Quomodo verò intel- ,,
ligere debeamus vnicum Deum, sæpenu- ,,
mero diximus. Illud porrò: Non est augu- ,,
rium in Iacob, nec diuinatio in Israel: non ,,
regnat peccatum, nec augurum obseruatio. ,,
Dominus enim Deus tum futura prædicit per prophetas suos, tum suppeditat quid agendum.

45 *Quid significat, Non perrexit Balaam vt consueuerat in occursum augurum?* Num. 24.

Cùm experientia didicisset se arte vana vtentem nihil proficere, (immenso enim pondere grauior est qui linguam suam vertit ad quæcunque libuerint) non amplius vsus est signis consuetis, sed linguam suam secreuit in obsequium Dei. Nec tamẽ ignorandum est quibusdam placuisse, nihil illum prædixisse de Saluatore nostro. qui vtique debuerunt intelligere, ipsi quoque Nabuchodonosor licet impijssimo, aduentum Dei ac Saluatoris nostri reuelatum esse. Vi- ,, Dan. 2. f.
debat

Dan. 2. e. ,, debat lapidem excisum sine manibus, qui
,, percussit imaginem, & contriuit aurum, ar-
,, gentum, æs, ferrum, ac testam, ortusque cre-
,, uit in montem magnum, & tegebat vniuer-
,, sam terram. Qui igitur per illum ista prædixit, per hunc etiam salutem orbis prænunciauit, vt & apud gentes huiusmodi prænunciationes conseruarentur. Huic autem prædictioni testimonium adfert rerum ipsarum exitus. Nam qui ortus est ex Iuda, non tantùm duces Moab, sed & filios Seth omnes pauit: filij verò Israel omnes homines. Noe siquidem oriundus est ex Seth: ex Noe verò vniuersa hominum natura. Prædixit itaq; Macedonum victoriam aduersus Per-
,, sas. Egredietur enim ait de manu Cethim, &
,, affligent Assur, & profligabunt Hebræos. Alexander quidem deleuit regnum Persarum: Antiochus autem dimicans contra Iudæos, tum metropolim cepit, tum diuinum templum desertum reddidit. Igitur prædictiones huiusmodi non erant fallaces diuinationes, sed à virtute sanctissimi Spiritus procedebant. Qui enim mandauit asinæ vt præter naturam humana voce loqueretur, is hunc in modum per linguam vatis futura
,, prædixit: Erat enim, ait, Spiritus Dei in illo. Idem contigit & iniquo Sauli: vnde propter rem inopinatam factum est prouerbi-
,, um: Nonne etiã Saul inter prophetas? Cùm igitur falsus vates tantam à Deo accepisset experientiam, alios contra Deum machinatus est dolos. Nam probè sciens illos inuictę fortitudinis esse qui proteguntur à Deo, excogitauit in filios Israel impietatem, in quã prolaberentur per intemperantiam, vt propter impietatem diuino denudati auxilio, captu faciliores fierent. Persuasit itaq; Madianitis, vt non viri sed mulieres cum illis decertarent, quę armorum vice corporis venustate & verborum illecebris essent prædi-
tæ, vt illarum pulchritudine capti, ac verborum lenocinijs illecti, illorum idolis inseruirent. Quod nos docuit beatus Moyses post partam contra Madianitas victoriam, obiur
,, gans eos qui venati erant mulieres. Sic enim
,, ait: Quare venati estis fœminãm omnem? Il-
,, læ enim iuxta verbum Balaam præbuerunt
,, occasionem filijs Israel vt deficerent à Deo, & verbum Domini cõtemnerent causa Phegor: & facta est plaga in populo Domini. Porrò Phegor nomen est idoli. Huius im-
,, pietatis diuinus Dauid meminit: Et initiati
,, sunt Belphegor, & comederunt sacrificia
,, mortuorum. Hanc ob rem præcepit Deus vt hostili animo prosequerentur Madiani-
,, tas: Quia hostiliter, ait, se gesserunt in vos &
,, coætaneos per idolum Phegor. Sed cùm populus peccasset, suspensi sunt principes, vt qui malum ab ipsis non depulissent. Illud ,,
autem, Exaltabitur super regnum illius: ,,
Symmachus ita interpretatus est, & exaltabitur super hoc Rex eius. Innuunt autem hæc verba, quòd qui militabant contra Og, vincent, propter Regem secundum carnem ex ipsis oriundum.

46 *Quare denuo recenseri populum Deus præcepit?* Num. 26.

Quia iam tulerat sententiam contra prius numeratos, quorum filios introducturus erat in terram promissam, quos quidem asseruerant ipsi fore captiuos. Iussit item eos recenseri, vt suæ benedictionis vim perspicuam redderet, nimirum sublatis etiam patribus eundem superesse numerum.

47 *Cur Deus mandauit sorte diuidi terram?* Numer. 26. f.

Vt litem & controuersiam omnem tolleret, tanquam Deo per sortem terram diuidente. Ita enim veluti quadam sententia rem decerni Deo visum est. Hoc ipsum fecerunt etiam diuini Apostoli antequam Spiritus Sanctus aduenisset. mittentes enim sortes Deum omnia cognoscentem deprecati sunt, vt demonstraret vter esset dignior. Di- Ephe. 1. b.
uinus Paulus de nobis loquitur hunc in modum: In quo sorte vocati sumus præfiniti secundum voluntatem eius, qui operatur omnia secundum cõsilium voluntatis suæ.

48 *Ad quid Dominus Deus præcepit Moysi, vt imponeret manus suas super Iosue, cùm ipsemet testificetur eum in se habere Spiritum Dei?* Numer. 27. d.

Illud ipsum sub Cornelio accidit. Nam post acceptam Sancti Spiritus gratiam baptizati sunt. Quinetiam Dominus Christus cùm omnia charismata Sancti Spiritus quatenus homo susceperisset antequam natus esset, accessit vt baptizaretur à Ioanne: seruique manum imponi capiti suo iussit: & tum accepit Spiritum Sanctum in specie columbæ venientem super se. Itidem Apostoli per insufflationem dominicam Spiritum Sanctum adepti acceperunt gratiam Sancti Spiritus è cœlo venientem. Cæterùm vt populo persuasum esset illum à Deo ducem esse creatum, impositæ sunt super eum manus legislatoris. quod quidem fecit Moyses ex
præcepto Dei. Impones enim, inquit, ma- ,,
nus tuas super eum: quem statues coram ,,
Eleazaro sacerdote, qui initiabit illum co- ,,

Universidad de Deusto
Biblioteca

,, ram omni multitudine: & dabis gloriam
,, tuam super eum, vt obediant ei filij Israel: Et
stabit coram Eleazaro sacerdote, pro eo ac si
dixisset, distribues honorem tuum illis duo
bus & per rationale indicij quod humeris
adiacet Eleazari, discet quid fuerit agen-
dum. Ex his autem discimus quomodo hi
qui à pontificibus ordinantur, spiritalem
gratiam consequuntur. Hic enim dixit De-
us, Dabis gloriam tuam ei. Porrò conuenit
admirari prophetam, vtpote qui cùm habe-
ret filios, fratrem, & nepotem ex fratre, nul-
lum horum ducem præfecit, sed Deum se-
Num. 28. 29. cutus, quem ipse decreuit, ordinauit. Post
30. hæc repetito festorum ac sacrificiorum cul-
tu legem fert de his qui domino Deo quid-
piam offerre spoponderint: in primisque
statuit omnem promittentem, opere pro-
missum implere. Qui verò sub potestate pa-
tris agentes promiserint, patrem promissio-
nem firmare debere: qui si à promittente
dissentiat, eam quæ promiserit, non teneri.
Si autem ea denunciante non consenserit
aut tacuerit, præstare promissa debere: quod
quidem etiam in ea constituit quæ coniun-
cta est viro: nimirum vt consensu viri con-
firmetur promissum.

Num. 31. *49 Qua de causa legislator interfici iussit mulie-
res Madianitarum, quæ virum cognouerant?*

Eò quòd impietatis dogmata didicis-
sent, & eos inquinare possent, qui illas bel-
lo cepissent.

50 Quare legislator describi mandauit stationes? Num. 33.

Vt posteri cognoscerent Dei prouiden-
tiam, qui traducens filios Israel per arida lo-
ca, suppeditauit eis rerum necessariarum co
piam.

51 Cur ad obitum pontificis præscribit ei reditum Num. 35. c. d. *qui nolens interfecit?*

Quia mors pontificis secundum ordi-
nem Melchisedech, erat humani peccati so-
lutio. Ille reduxit in paradisum eos qui il-
linc exulabant. Porro temporis illius spatio
fuga homicidæ, propinquorum emolliebat
animum, ac cædis plenam libidinem refre-
nabat. Quod autem ait, post obitum ponti-
ficis de exulantibus cessare vindictam, satis
valet ad persuadendum propinquis in reli-
quum iram extinctã esse debere: quasi mor-
tuus sit pontifex, quo viuente delictum est
admissum: Legislator autem hunc tam deli-
cto quàm vindictæ præfinierit terminum.

52 Quam ob causam statuit tribus esse discretas? Num. 36. e.

Vt sincerum conseruaretur semen Iuda,
per quod Deus benedictionem gentibus
pollicitus erat. communicabant tamen in-
ter se regia tribus ac sacerdotalis, propterea
quòd Christus Dominus secundum huma
nitatem rex futurus erat & pontifex.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,
IN DEVTERONOMIVM.

1 QVAM ob causam quintus liber legislatoris dictus est Deuteronomium?

POSTEAQVAM Dominus Deus eduxit populũ ex Aegypto, legem dedit in monte Sina, secundum quã ipsi cõuersari debebant. Tum anno secundo mandauit vt acciperent terram, quam promiserat maioribus illorum se daturum. Illis verò repugnantibus, neque hoc facere volentibus, iurauit nulli eorum qui numerati erãt à legislatore, se daturum terram illam: sed eos vniuersos in deserto deleturum. Transactis igitur annis quadraginta, illisque iuxta decretum diuinum interemptis, recenseri iussit eorum filios eandem agentes ætatem quam illi tum quando sunt supputati. Hosce Deus introducturus in terram quam erat pollicitus, docet ministerio prophetæ legẽ, quam patribus eorum transgressoribus explanauerat. Quare Deuteronomium continet recapitulationem eorum quæ lege cauta sunt & gesta in libris Exodi, Leuitici & Numerorum. Notat etiam tempus & locum vbi & quando huic iuuenum multitudini
,, doctrinam proposuit. Trans Iordanẽ enim,
,, inquit, in deserto, ad occidentem, quadra-
,, gesimo anno, vndecimo mense, prima die
,, mensis, postquam ipse percussérat Seon Re-
,, gem Amorrhæorum, & Og Regem Basan.
Quòd autem nõ secundam legem dederit, sed prius latam in memoriam reduxerit, do-
,, cet hoc libri proœmium. Cœpit enim, in-
,, quit, Moyses explicare legem hanc, dicens:
,, Dominus Deus noster locutus est nobis in
,, Horeb. Deinde cùm retulisset, quo pacto præceperat Deus vt terram ingressi iure hæreditario possiderent eam: subiunxit quod eo tempore dixerat: Nempe ego solus tot ,,
myriadibus præesse nõ possum: & propterea ,,
constitui, inquit, millenarios & centenarios, ,,
os, vt eos haberem imperij socios: Porro has ,,
leges refricat, propterea quòd constituerat Iosue filium Naue in ducendo populo successorem: ostendens quòd superstes adhuc aliis præfecturam crediderat, & quòd ei libenter parendum erat, iussaque peragenda. Reuocat etiam illis in mentẽ quomodo Deus iusserat vt possiderent terram quam promiserat, & qua ratione visum erat illis vt prius exploratores mitterentur, quodque reuersis illis, ac de terra illa veritatem renunciantibus, non credidissent Deo, qui saluarat eos, ac consequi terram neglexissent, ita vt prouocarent Dominum Deum ad sententiam ferendam aduersus omnes illorum myriades, eorum neminem ingressurum ter ram illam dempto Caleb filio Iephone. Is, ,,
inquit, videbit eam, & dabo illi terram ad ,,
quam ascendit, & filijs eius, propterea quòd ,,
studiosus fuit eorum quæ pertinent ad Do- ,,
minum. Huius tamen solius mentionem fe- ,,
cit: Iosue verò velut principem ducem ac prophetam ordinauit: quod ex sequentibus satis constat. Nam cùm dixisset, Et ira- ,,
tus est in me Dominus Deus vobis enim ,,
tumultuantibus, non vt æquum erat obse- ,,
cutus sum mandato diuino, & ea de causa ,,
prohibitus sum introducere vos in terram ,,
illam. Recolit itaque quæ sibi dicta fuerint ,,
à Deo: Iosue filius Nun minister tuus hic ,,
ingredietur illuc: ipsum corrobora, quo- ,,
niam is sorte diuidet terram Israeli. Hæc au- ,,
tem dicit vt doceret illum à Deo ducem esse creatum, ne denuo de imperio seditionem mouerent. Exponit autem eis quemadmodum postea pœnitentia ducti voluerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

gerere bellum aduersus Chananæos, & quo pacto Deus prohibuerit eos: qui tamen audacia permoti, & præter mandatum diuinum ascendentes rediere victi. Item quantum temporis in solitudinem consumpserint circumeuntes terram illam inaccessam, & aquis carentem. Quibus perlatis ad Idumæos & Moabitas cõtendentes responsum non acceperunt. Et qua ratione Seon & Og Reges Amorrhæorum cum toto exercitu & vrbium ac villarũ habitatoribus interemit. Referté; corporis ipsius Og magnitudiné. Cubile enim, inquit, ipsius nouem cubitorum habebat magnitudinẽ, & latitudinem cubitorum quatuor. Deinde suadet & consulit vt custodiant diligenter mandata Domini. Audi enim (inquit) Israël iustificationes & iudicia quæ ego doceo vos hodie, vt faciatis ea, & viuatis: & ingressi possidete terram quam Dominus Deus patrum vestrorum dat vobis. Postea necessariò idoli Beelphegor palàm facit mentionem, & eorum qui propter impietatem illam perierunt in deserto: tum ex aduerso ponit ob oculos beneficia diuina. Quæ enim, ait, est gens, cui tam propinquus sit Deus, sicut nobis adest Dominus Deus noster in omnibus in quibus eum inuocauerimus? Præcipit autem non solùm eos seruare leges diuinas, sed & filios ac nepotes in cultu pietatis educare, & à puero in mandatis diuinis erudire. Deinceps recolit quo pacto verbum Deus omnium se conspicuum illis præbuit, apparens quidem per ignem, nullam tamen sui speciem exhibens. Hoc enim dixit: De medio ignis vocem verborum vos audistis, similitudinem autem non vidistis, sed tantùm vocem. Cæterùm hæc dicit instruens eos ne simulacrum vllum fabricent, neque tentent vnquam diuinam imaginem effingere, cùm archetypi speciem minimè viderint. Vnde subiunxit iterum: Ne nominaueritis neque feceritis vobis ipsis similitudinem sculptilem, omnem imaginem, similitudinem maris aut fœmellæ, similitudinem omnis bestiæ ex ijs quæ sunt super terram, similitudinem omnis auis volatilis volantis sub cœlo, similitudinem omnis reptilis quod reptat super terram, similitudinem omnis piscis, qui sunt in aquis deorsum. Hæc omnia, inquit, in vsum vestrum condidit Deus. Extremæ igitur est dementiæ, imagines creaturarum nobis deseruientium Deos facere. Addidit etiam ista: Ne respicias in cœlum, & videns solem & lunam, & omnem ornatum cœli, deceptus adores ea, & colas ea. Largitus est ea Dominus Deus tuus omnibus gentibus quę sub cœlo sunt. Hæc enim (ait) creator condidit in vsum hominum. Ne putes ergo Deos esse, quæ Deus omnium segregauit vt inseruirent vsibus hominum. Sic enim & reliqui interpretati sunt: Quæ præparauit Deus tuus aliorum causa sub vniuerso cœlo. Præterea terret eos comminationibus, vtpote si fuerint ausi transgredi legem diuinam, & componere similitudinem cuiusquam eorum quæ sunt, & in Deum erigere, se dispersurum eos in vniuersam terram, & quòd tanquam serui falso nominatos Deos sint adoraturi. Postmodum ex cõparatione omnipotentem Dei virtutem ostendit. Interrogate enim dies antiquos, inquit, qui fuerunt ante te, ex die qua Deus creauit hominem super terram, etiam vsque ad summum cœli, si factum est iuxta verbum istud, si tale quid audistis, si gens aliqua audiuit vocem Dei viuentis loquentis de medio ignis, quomodo tu audisti, & vixisti. Narratque qua ratione liberauit eos à dura Aegyptiorum seruitute. Consequenter eos docet vt Deus è cœlo cum eis sit collocutus, ac de medio ignis vsus voce leges condiderit: vt nullam imaginem construant inuisibilis Dei: imò persuadet esse planè impossibile diuinam imaginem exprimere. Non enim solum est inuisibilis naturæ, sed prorsus incircunscriptæ. Dominus enim (ait) Deus tuus est Deus in cœlo, & super terram deorsum, nec est præter eum. Sciendum tamen est cuncta hæc prophetam non vnica die edisseruisse, sed compluribus illis diebus doctrinam hanc proposuisse: quò sit vt sæpius eosdem sermones replicet, vt continua repetitio firmiorem reddat memoriam. Mox ab hac disputatione recitat ea quæ spectant ad vrbes, ad quas confugere iussit, qui prolapsi fuerint in homicidium non spontaneum. Explicat inde se denuo congregasse populum, & non aliam legem dedisse, sed in illa ipsa legũ sanctione eos erudisse, qui non poterant per infirmitatem æquitatis exaudire. se deniq; ipsa propheræ verba docuisse: Dominus enim (inquit) Deus vester pepigit vobiscum fœdus in Horeb. Nõ cum patribus vestris iniit Dominus pactum hoc, sed vobiscum. Nam cùm illi propter transgressionem perierint, his verò terram patribus promissam daturus esset, hisce datam esse legem asserit. Deinceps enarrat præcepta quorum intellectum explicauimus cùm Exodum interpretaremur: vbi etiam docuimus quæ fuerit sabbatinæ cessationis intentio. Inquit enim, Vt requiescat seruus tuus, & ancilla tua, ac subiugale tuum. Quemadmodum enim, inquit, eorum opera perperuò frueris: ita saltem semel in septem

ptem diebus hebdomadæ serui, ancillæ, ac subiugalia quiete fruantur. Tum mentione facta seruitutis Aegyptiacæ compassionem excitat: Quoniam seruus eras (ait) in Aegypto, & inde te Dominus eduxit cum manu potenti & brachio excelso: propterea constituit Dominus Deus tuus vt obseruares diem sabbatorum, & sanctificares eam. Expertus es duritiem seruitutis: memor horũ, mitis & clemens esto erga subditos: & si continua quiete fruere, concede illis septimum diem hebdomadæ. Interea tamen opus spiritale non prohibuit: dixit enim, Omne opus seruile non facietis. Demptis his quæ fiunt animi causa, veluti lectio, sacrorum eloquiorum auscultatio, psalmorum sacræ decantationes, & horum simdia.

Deut. 6. *2 Quomodo debet illud intelligi, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est?*

Frequenter diximus dictiones istas, Dominus, & Deus, naturæ diuinæ, non distinctionis personarum esse significatiuas: has verò, pater, filius, & Spiritus Sanctus, proprietates indicare. Verum Iudæis adhuc infirmis hæc exacta theologia exhiberi non poterat: quoniam inde dicendi plures Deos occasionem cepissent. Idcirco nomen diuinum in veteri testamento singulari numero pronunciatur, nihilominus habet trinitatis occultas significationes. Hæc enim clausula, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est, vnitatem substantię innuit, & personarum numerum demonstrat: semel enim posuit hoc verbum, Deus: bis autem istud, Dominus.

Ibidem. *3 Quid significat illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo?*

Manifestè nos docuit Dominus neminem posse duobus dominis seruire: Et hoc igitur loco docemur dilectionem non scindere in dilectionem Dei, & dilectionem auriin dilectionem Dei, & vxorum: in dilectionem Dei, & liberorum: sed totam dilectionis vim creatori Deo consecrare. Deinde secundum creatorem quæ vnicuiq; sunt vtilia imparturi: veluti liberis, fratribus, & amicis. Siquidem pertinet etiam ad dilectionem Dei, hæc præstare. Qui enim diligit me (inquit) mandata mea seruabit: Mandata verò Dei ista præcipiunt.

Deut. 6. 6. *4 Quare lex iubet, vt iurent per Deum?*

Ne iurent per falsos Deos. Idem enim per prophetam dixit: Si abstuleris nomina Baalim de ore tuo, & iuraueris, Viuit Dominus, cum veritate. Et hîc, vbi dixit: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, & adhærebis illi, & per nomen eius iurabis, subiunxit: Non ambulabitis post Deos alienos, qui sunt ex dijs gentium quę in circuitu vestro sunt.

Ibidem. *5 Quis est intellectus huius: Non tentabis Dominum Deum tuum?*

Dominus hoc ipsum exposuit in sacris Euangelijs. Nam cùm Diabol⁹ dixisset, Mitte teipsum è sursum deorsum, ait: Non tentabis Dominum Deum tuum. Tentat autem Deum, qui sine ratione obiiciens se periculo quidpiam agit. Mat. 4. b.

Deut. 7. *6 Cur lex prohibet contrahi connubia cum extraneis confinibus?*

Lex non eget explanatione, cùm seipsam interpretetur. Ait enim, Quia seducet filiũ tuum à me, & seruiet dijs alienis. Necessariò tamen aperit etiam eis rationem diuinæ solicitudinis. Nó enim eò quòd numero vinceretis cæteras gentes (ait) vos elegit Dominus, sed propter maiorum pietatem, & promissionem eis factam. Deinde vt verum id esse demonstret, subdidit: Deus verax est, custodiens pactum, & misericordiam exercens erga diligentes eum, & custodientes mandata illius, in mille generationes. At cùm essent infirmi, & lacte vescerentur, nec essent capaces auditores æternorum bonorum, pollicetur eis sobolis multiplicationẽ, terræ fertilitatem, fœcunditatem gregis & armenti: corporum denique bonam valetudinem, ac in bellis victoriam. Postea renouat memoriam in deserto transactæ vitæ, & causas illius subijcit oculis: Afflixit enim te, inquit, & fame laborare fecit, pauitque te manna, vt te certiorem faceret, quòd non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei, sit homo victurus. Dix quibus alioqui discimus non grauiter ferre si in calamitates inciderimus, sed bono animo complecti diuinas dispensationes, expectantes à tentationibus liberationem. Alia quoque beneficia recensét: Vestimenta tua nõ sunt vetustate consumpta, nec subtriti pedes tui, en quadragesimus annus est. Et nosces in corde tuo, quòd sicut homo erudit filium suum, sic Deus tuus erudiuit te. Et custodies mandata Domini Dei tui, vt ambules in omnibus vijs eius, & timeas illum. Post tentationem consolatio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

solatio, post correptionẽ suauis recreatio, in proficiscendo fames & deliciæ, labor & corporis prospera valetudo, necessariorum inopia & incorruptarum vestium & calceamentorum copia sufficiens. Tandem hortatur vt vincentes, suę fortitudini victoriam non adscribant, sed suppeditanti vires ac propugnatori Deo.

Deut. 9. *7 Quosnam vocat filios Enac?*

E Gigantibus erant oriundi, sicuti narrat historia. Hoc enim dicit: Populum numerosum proceræ magnitudinis, filios Enac, quos tu vidisti & audisti. Qui is resistet in faciem filiorum Enac? Adiecit autem orationi hæc verba: Quos tu vidisti & audisti: vt illis in memoriam reduceret exploratores illius terræ, qui dicebant: Nempe eramus in conspectu ipsorum tanquam locustæ. Hoc modo superbiam de sua fortitudine conceptam reprimens, admonet eos ne de dotibus animi glorientur. Ne dixeris, inquit, in corde tuo, Nempe propter iustitias meas introduxit me Dominus vt possiderem terram hanc optimam. Nam propter impietatem gentium illarum Dominus deleuit eos à conspectu tuo: non autem propter iustitiam tuam, neque propter sanctitatem cordis tui ingrederis tu ad possidendam terram. Ista porrò dixit duo moliens apud se, tum vt modestè se gererent, tum vt auxilio diuino tribuerent omnia. Prædicit etiam illos eadem perpessuros quæ gentes illæ, si consimilia perpetrent. Opportuneque refricat transgressiones in deserto commissas, ad confirmandam orationem, nimirum illos non esse possessuros terram ob iustitias suas. Memineris, inquit, & ne obliuiscaris quoties irritaueris Dominum Deum tuum in deserto. Adduxit itaq; nunc in medium adorationem vituli, & quòd ob illorum impietatem contriuerit datas à Deo tabulas, vehementique vsus supplicatione Deum placauerit illis, & Aaron alioqui grauiter iratum. Aduersùs Aaron enim, ait, vehementer iratus est Dominus, vt perderet illum: & deprecatus sum pro Aaron tempore illo. Et reliqua gesta percurrens, inquit: Et nunc, Israël, quid Dominus Deus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus mandatis eius, & seruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo? Et ne suspicentur Deum ista propterea legibus cauere, quòd victimis indigeret, subintulit: Ecce domini Dei tui est cœlum, & cœlum cœli, & terra, & omnia quę continentur in eis. Veruntamen prælegit Dominus patres vestros vt eos diligeret: & elegit semen eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus. Ex his docemur proborum virorum filios frui bonis propter maiorum pietatem. Aperit præterea quænam circũcisio sit Deo grata. Circumcidite enim, ait, duritiem cordis vestri, & ceruicem vestram ne indureris amplius. Hæc autem dicebantur ijs qui præputium nondum habebant amputatum. Iosue enim filius Naue transmisso Iordane circuncidit eos in Galgalis. Atqui licet minimè essent circuncisi, non præcipit vt circunciderent præputium, sed duritiem cordis & ceruicem duram. Siquidem longè præstantior est circuncisio cordis. Eadem de re dominus Deus instituit accusationem aduersus eos per Hieremiam prophetam. Omnes enim gentes (inquit) carne sunt incircuncisæ: verùm domus Israel incircuncisa sunt corda. Hier. 9.

8 Quomodo intelligitur illud: Dominus enim Deus vester, ipse Deus deorum est, & Dominus dominorum? Deut. 10.d.

Deos appellat iudices. Dijs enim, inquit, non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et vbi septuaginta dixerunt, Adduces eum in iudicium: qui secuti sunt Aquilam & Symmachum interpretati sunt, Adduces eum ad Deos, vocantes Deos, iudices. Horum Deorum ipsum esse Deum asserit, non autem falsorum Deorum. Sed hæc iam pluribus explanauimus.

9 Quisnam intellectus huius: Non facietis omnia quæ nos facimus hic hodie, singuli quod sibi placet? Deut. 12.

In omnibus locis in quibus tentoria fixerant, obtulerant domino Deo sacrificia, ædificatis altaribus ex rudi lapide, idque antequam constructum esset tabernaculum. Eo verò composito, non ita diuina sacrificia peragebant, non quòd vno tantum in loco illa celebrarent, sed in vnaquaque mansione. Siquidem spatio quadraginta annorum in solitudine consumptorum continenter migrabant. Prohibet igitur in terra promissionis hæc fieri: ne occasionem inde capiant falsis dijs sacrificandi. Denunciat autem & admonet vt in eo loco quem elegerit dominus Deus, sacrificia celebrent, mactent, & precentur. Erit enim, inquit, locus, quem elegerit dominus Deus vester vt inuocetur ibi nomen eius, illic offertis omnia quæ ego præcipio vobis hodie, holocausta vestra & victimas. Donaria verò reliqui exposuerunt spontanea, id est, quæcunque

que offerre sponte volueritis. Vbi verò inhibuit offerre sacrificia in omni loco, carnes edere volentibus permisit, in vrbibus quidem in quibus morantur, sacrificante sacerdote, & sanguine super terram effuso: iussitque vt sine discrimine tam mundi quã impuri carnibus vtantur huiusmodi: docens hæc sacrificia non esse diuina, sed communia. Nam ex sacrificijs non licebat immundis hominibus quicquam sumere. Vnde meritò subiunxit: Edite illud, veluti capream aut ceruum. Aut eius generis animalia munda quidem erant, non tamen offerebantur in sacrificium.

Deut. 11. c. *10 Cùm lege cauerit offerri decimas sacerdotibus, qui fit vt dixerit, Non poteris in vrbibus tuis edere decimas frumenti tui, vini tui, & olei tui?*

Duas rerum decimas dedicari præcepit, vnam Leuitis offerri, alteram autem vendi, & pretium eius in conuiuium illorum, & curam viduarum, orphanorum & aduenarum insumi. Epulari verò iussit eos in loco sacro. Porrò sapientissimus dominus ista lege complexus est, liberans eos ab errore falsorum Deorum. Cùm enim doctor impietatis humano genere gulę & voluptatum illecebris subiugato, festis dæmonum ludicra permulta miscuisset, is qui sagacissimus est, Israelem ab illo errore liberare desiderans, etiam de his quæ pertinent ad festa, leges scribit, sacrificia permittit, instrumenta musica tolerat, & iubet epulari, vt talibus illectamentis idolorum cultum impium amputet.

Ibidem. d. *11 Ad quid tã frequenter interdicit esum sanguinis?*

Ipsemet legislator asserit sanguinem animalis esse ipsius animam. Existimo tamen & alium esse legis scopum, nempe vt cruętum eorum sanet animum. Si enim manducare sanguinem animalium ratione carentium, est animam edere, quanto scelestius erit animam rationalem à corpore separare?

Deut. 13. *12 Qua virtute propheta qui contraria docet, edit miracula?*

Permittente Deo dæmones operantur. Sic & medici Pharaonis prodigium virgæ, fluuij & ranarum ediderunt: ita concedente sapientissimo Deo ad arguendam operantis insaniã. Iusit enim vt plagas à Deo missas augerent ipsi, qui tamen dissoluere supplicia non poterant: imò ne muscas quidem abigere. Nam quæ Deus concessit, ea sola operati sunt: quod etiam hic declarauit. Cùm enim dixisset: Si surrexerit in te propheta, aut qui somnium somniasse se dicat, vsque ad hunc locum, quia tentat vos dominus Deus vester & ex tota mente vestra. Nimirum permissu Dei pseudopropheta prodigiosa facit. Instruimur autem non attendendum esse signis, quando is qui edit illa, pietati contraria docet. Statuit itaque vt pseudopropheta interficiatur, & liberetur populus à praua doctrina: delebitis enim, ait, peruersum illum à vobis ipsis. Et quia poterat accidere vt frater amicus aut cognatus huic inseruiens errori conaretur alijs imponere, necessariò de eo legem tulit, & constituit vt sit notorius impietatis ille magister, & in eum primum lapidem mittat ille qui huiusmodi sermones audierit, & ita populus vniuersus pernicioſum illum lapidibus obruat: vt horum supplicio sapiant alij.

13 Quid sibi vult: Non augurabimini, neque calcutium imponetis in medio oculorum vestrorum super mortuo? Deut. 14.

Arcet eos à moribus impiarum gentium. Et per hanc dictionem οὐ φοιβήσετε, id est, non augurabimini, explosit vaticinia. Illum enim falsum vatem Pythium appellabant Phœbum. Per ista verò, Non facietis caluitium in medio oculorum vestrorum super mortuo: luctum immodicum prohibet. Quidam enim extranearum gentium pilos capitis abradebant, & hos offerebant mortuis, alij pilos barbę, alij superciliorum. Lex diuina prohibuit ista fieri. Duas autem decimas omnium rerum seponi iussit, vt hîc manifestè declarauit, quando constituit vt populus duas decimas offerret, vnam Leuitis, alteram in rationem epularum faciendarum. Decimam enim, inquit, ad decimabis vsque huc in loco quem elegerit dominus Deus tuus, vt inuocetur nomẽ eius ibi. Quòd si vnica esset decima, quomodo fieri posset vt eam Leuitæ caperent, & eadem in conuiuium offerrentium expenderetur? Verùm satis constat eum decimam vnam Leuitis distribuisse, alteram autem offerentium epulis, quod quidem subsequentia demonstrant. Si enim, ait, longior abs te fuerit via, vende vsque ad hunc locum, Et tu, & Leuita qui est in vrbibus tuis. Deinde statuit de his quæ donari debent Leuitis. Post tres annos afferes omnem decimam, vsque ad hunc locũ & comedent & saturabuntur, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omnibus operibus tuis, quæ egeris. Iosc-

Universidad de Deusto
Biblioteca

phus inde nactus occasionem, aut potius Iudæorum morem probè sciens, quippe cùm esset Iudæus, asseruit legem constituisse vt tres offerrentur decimæ, vna Leuitis, altera pupillis & viduis, tertia in epulum offerentium.

Deut. 15. d. *14 Quare primogenitum mutilatum prohibet offerre?*

Ab animalibus ratione carentibus instruit homines ratione præditos, consummatæ debere esse sapientiæ ad omne opus bonum apparatæ.

Deut. 16. *15 Quænam azymorum ratio?*

Lex docuit nos, ait enim: Septem diebus comedes panem afflictionis: quoniam in labore egressi estis ab Aegypto. Sed iam abunde de hoc diximus, cùm Exodum interpretaremur.

Deut. 16. d. *16 Quid hoc est: Iustè persequêris quod iustum est?*

Iuxta viri iusti intentionem (inquit) nõ ob vanam gloriam, neque propter humanum aliquod emolumentum, sed ipsius boni gratia. Sunt enim quidam qui animo quidem nihili faciunt quod iustum est, tamen propter eos qui reuera complectuntur illud, simulant honore se prosequi quod iustum est.

Deut. 17. b. *17 Quid sibi vult hoc: Si verbum tuum discernere non possit inter sanguinem & sanguinem, inter causam & causam, inter tactum & tactum, & quæ sequuntur?*

Si iudicando non possis, inquit, inuestigare verum, aut probare sit ne corpus leprosum (hoc enim tactum vocat) neq; discernere possis an vitiligo sit an lepra: ne damnaueris neque iudices ex coniectura: sed ad locum diuinum confuge, & sacerdoti rem expone, aut ei cui tum deducendi populi cura commissa fuerit: & quod ille iusserit, exequere. Quòd si quis inflatus superbia responsis pontificis aut iudicis obtemperare noluerit, morte mulctetur, & sit alterius vtilitatis exemplar.

Deut. 17. d. *18 Qua de causa statuit ne princeps multiplicet equos?*

Vult eos soli Deo fidere. Quapropter beatus Dauid inclamat: Non saluatur Rex per
Psal. 32. ,, multam virtutem: & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem: in multitudine virtutis suæ non saluabitur. ,, ,, ,, ,,

19 Quamobrem præcipit capriuam certo dierum Deut. 21. c.
numero lugere familiares suos, tum copulari cum eo qui illam bello subiugarit?

Non vult miscere luctum cum lætitia, nec cum risu lachrymas. propterea iussit puellã illam sumere triginta dies ad lugendum, atque ita finito luctu participem esse conuersationis nuptialis. Præterea viri libidinem reprimit, iubens non voluptatis affectum, sed societatis rationem attendere. Quòd si post copulam repudiet illam, solui præcepit matrimonium, eamque consequi libertatem pro mercede copulæ.

20 Qua de causa parentum accusationem aduer- Deut. 21. d.
sus filium instituat vult esse communem?

Quia veritatem accusationis comprobat accusantium cõcordia. Contingit enim plerunque patre sine causa filium deferente, matrem contradicere, & econtra conquerente matre patrem reluctari. vbi verò rem eandem ambo deferunt, perspicua est accusationis veritas: propter quam interfici iubet eum qui sic delatus est.

21 Quare statuit vt is qui pullos auium repererit, Deut. 22. d.
eos capiat: progenitores autem dimittat?

Humanitatem docet. Si enim parentes capiat relictis pullis: intereunt planè, cùm desit qui nutriat eos. Sin autem hos & illos venando capiat, peribit vtique genus auium, si omnes talia committant.

22 Cur hortatus est coronam addi domui? *Ibidem.*

Subsequentia docent, inquit enim: Et nõ committes cædem alio inde labente. Siquidem cum ratione nos cohonestauerit, ea ,, ,, ,, vult nos vti quando rei necessitas exigit, & omnibus consulere, nec imprudenter omnia Deo committere, sed pro viribus nostris enitentes auxilium inde sperare: sicuti dum seminamus, non collocamus fiduciam in terra, sed beneuolentiam diuinam præstolamur: Et dum medicis vtimur, certò scimus à Deo procedere, quæ per eos confertur, sanitatem. Tantùm enim valet ars, quantum voluerit is qui donauit illam.

23 Quid hoc est: Non feres vineam tuam varijs, Deut. 22. b.
ne

ne sanctificetur quod natum fuerit, & semen ipsum vnà cum gemmine vineæ tuæ?

Et inexplebilem auiditatem amputat, & agricolis ipsis prouidet. terra enim sata diuersis seminib⁹, exiliores fructus producit. Præcipit ergo neq; permixta semina mitti, neque varias vites inseri. Deinceps indicta mulcta, transgressori castigat lucri cupidita ,, tem. Nam iubet vt hæc offerat. Siquidem ait, ,, Vt non sanctificetur quod natum est. vt plurimùm producere. Idcirco mandat agentibus in exercitu, vt quæ egeruntur, in terram defodiant. Et ne non credentes dam num aliquod inde sentirent, necessariò subdidit: Quia Dominus Deus tuus deambulat in castris tuis. Et rationem subijcit: Vt egrediaris tu, & tradat tibi hostem tuum ante faciem tuam. Ex eo nos docet nihil agere debere quod sit indecorum. Hoc enim subinfert: Vt sancta sint castra tua, & non inueniatur in te rei cuiusquam deformitas. ,, ,, ,, ,, ,,

Deut. 22. d. 24 *Cur iisdem pœnis plecti iubet eum qui desponsatam alteri corruperit, quibus adulterum?*

Quoniam sponsaliorum symbola concurrunt in ea: vnde etiam ipsam vxorem appellauit. Humiliauit enim vxorem proximi, ,, Hunc in modum sancta quoq; virgo nuncupata est vxor ipsius Ioseph. Ne timeas, ait, ,, accipere Mariam coniugem tuam.

Deut. 23. a. 25 *Propter quid eum cui contrita sunt aut excisa virilia, arcet ab ingressu ecclesiæ?*

Sterilitas animæ per hæc denotatur. Alienum enim est à Deo, fructus bonorum operum non producere. Alioqui non solùm in hominum genere, sed & in pecoribus tale quidpiam admitti prohibet, propterea quòd ad multiplicationem generis creatæ sint hæ partes genitales. Verùm sicuti sterilitatem interdicit, ita fructum malum repel ,, lit. Non enim ingredietur ex meretrice natus in Ecclesiam Dei.

Deut. 23. a. 26 *Quare non ad certum tempus, sed in perpetuum vetat eos communicare cum Moabitis & Ammonitis?*

In primis propter infectam eorum radicem, cùm ex illegitimo congressu nati sint. Deinde propter impietatem ad quam tentauerunt adducere Israelitas, adornantes vxores, & per eas ad cultum idolorum illos venantium instar allicientes. Cum Idumæo tamen & cum Aegyptio conuersari iubet post tertiam generationem: & cum hoc tanquam cum fratre, cum illo verò tanquam beneficio tempore opportuno. Vrgente enim fame patres nostri accedentes acceperunt ab Idumæis alimenta. Lex igitur docet nos antiqui beneficij non obliuisci.

Ibidem. c. 27 *Quid est hoc: Nam Dominus Deus tuus deambulat in castris tuis?*

Aër aliquo fœtore perfusus solet pestem

28 Quid significant hæc, Initians, initiatus, & ini-
tiata?

Quemadmodum nos appellamus eos fideles qui sunt mysteriorum diuinorum participes: ita gentes vocabant initiatos qui dæmonum quorundam imbuti erant mysteriis. τελέσφορον igitur dicit eum qui sacris imbuit: τελισκόμενον verò, qui sacris imbuitur.

29 Quid est hoc: Quæ egrediuntur de labijs tuis, Deut. 23. d.
seruabis?

Vbi promiseris aliquid Deo, existimans debitam esse pollicitationem, da operam vt quamprimùm eam præstes. Hoc enim ait: Non tardabis reddere votum tuum, quoniam requirens requiret Dominus Deus tuus ,, à te: & erit tibi peccatum. Postea docens esse ,, in facultate animi promittere aut non, subiunxit. Si autem nolueris vouere, non erit ,, tibi peccatum. Vnde etiam beatus Dauid: ,, Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt la ,, bia mea: &, locutum est os meum in afflictione mea. Denuo ferens legem de lepra ,, meminit Mariæ dicens: Memineris quæ fecerit Deus tuus ipsi Mariæ in via. Innuens ,, fuisse plagam à Deo missam, quam peccantibus ipsis infligebat Deus, & rursum pœnitentiam agentibus cessare faciebat. Cæterùm soluit ambiguitatem super comminatione in filios. Dixit enim: Non morientur ,, patres pro filijs, neque filij pro parentibus. ,, Quisque ob proprium peccatum morietur. ,, Nam erat verisimile patres consulere filijs quæ conferebant: nihil autem iuuare propter illorum incredulitatem, & filios patribus meliores esse.

30 Quare cùm Deus præceperit delinquentem va- Deut. 25.
pulare quadraginta plagis, Iudæi viginti nouem infe-
runt?

Quia maior numerus vapulantem infamat. Si enim ceciderint eum plurib⁹, deformis ,,

Universidad de Deusto
Biblioteca

›› mis abibit frater tuus in conſpectu tuo. In eo tranſgredi legem permittunt, ne exactum obſeruantes numerum, etiam nolentes vapulantem infament pluribus plagis illatis.

Ibidem. b. 31 *Quid eſt, Non alligabis os bouis triturantis?*

Huius deductionis ſublimiorem intellectum nobis aperuit diuinus Paulus. Attamen ipſum per ſe propoſitum valde pium eſt. Siquidem periniquum eſt, terram arantem, & meſſem cum labore triturantem, fructus non eſſe participem.

Deut. 25. c. 32 *Qua de cauſa conſpui iubet fratrem defuncti ſine liberis, vxorem eius ducere nolentem?*

Neceſſitatem diligendi fratris adfert ab infamia. Satius enim erat affectione naturali permotum conſulere mortuo. Sed quia non omnes naturæ legem reuerentur, infamiæ pœnam neceſſariò ipſis imponit.

Ibidem. d. 33 *Cur mandat deleri prorſus Amalec?*

Erant impij, & fratres oderant. Nam cùm ab Eſau genus ducerent, primi ſuſceperunt bellum aduerſus Iſraelem, qui tamen procul erat, & necdum attigerat terminos illorum. Deinde clariùs præcepit duas decimas

Deut. 26. ›› ſeparari, & ſic ait: Cùm compleueris decimare omne id quod nondum erat decimatum ex frugibus terræ tuæ, anno tertio ſecundam dabis decimam Leuitæ, aduenæ, viduæ, & pupillo: & comedent in vrbibus tuis, & ſaturabuntur. Atqui quòd non vnica die propheta doctrinam hanc propoſuerit, iſta demonſtrant. Præcepit enim Moyſes & ſenatus Iſrael dicentes: Cauete vt impleatis omnia præcepta hæc, quæ ego præcipio vobis hodie. Poſtmodum iuſsit Dominus Deus Iordane tranſmiſſo duos erigi lapides ingentes calce leuigatos, & illis hæc mandata inſculpi: tum in monte Gebal ædificari ſibi altare ex lapidibus naturalibus & rudibus, & præſcripta ſacrificia peragi, & præter alia veluti quoddam ſacrificium pacificum & ſalutare, poſtremò epulari, Deum erga illos beneficum hymnis prædicantes.

Deut. 27. & 34 *Qua de cauſa ſubiecit eos maledictionibus & benedictionibus?*

Cùm Dominus Chriſtus perfectam ſcientiam traderet perfectis, pollicitus eſt implentibus iſta regnum cœlorum, tranſgreſſoribus autem gehennam comminatus eſt. At verò Iudæis humi repenti præditis animo, & terrena ſipiente, terrenas maledictiones & benedictiones indulſit. Qui enim ne conſpicuis quidem miraculis credebant, quomodo ſuſcepiſſent quæ ſpectant ad vitam futuram? Notandum eſt autem benedicendi facultatem conceſsiſſe tribubus ex liberis oriundis, & ibidem vnà cum populo tribum ſacerdotalem connumeraſſe. Inſuper tribum Ioſeph duplicem velut vnicam benedicere iuſsit. Ad maledicendum verò ſemiſeruos conſtituit, & cum ipſis propter numerum tribuum collocauit Ruben & Zabulon: illum, vt qui in ſcelus prolapſus erat: hunc, velut poſtremum filiorum Liæ. Itaq; ante alia omnia maledici iubet eos, qui ſunt erga diuinum numen impij, & ſimulacra manufacta adorant. Secundo loco eos qui delinquunt in matres. Aequum enim eſt, ſecundum Deum eos colere per quos conſecuti ſumus vt eſſemus. Tum illos qui cæcis illudunt, & eos à vera via ſeducere nituntur. Et vt ſemel dicam, omnes qui prædicta mandata prætergrediuntur. Sacerdotibus autem hæc pronunciantibus iuſsit populum ſubinferre, fiat: veluti ſubſcriptionem quandam tabellæ vocem hanc ab ipſis referentis. At verò mandata diuina ſeruantibus omnimodas confert benedictiones, tum incolentibus vrbes tum ruri habitantibus, nempe filiorum proſperitatem & multitudinem, gregum & armentorum fœcunditatem, terræ fertilitatem, tranquillitatem vitæ, in bellis denique victoriam, & his ſimilia. Addidit etiam corporis ſpiritalem benedictionem: Conſtituet te Dominus ſibi populum ſanctum, ſicut iurauit patribus tuis. ›› Adiecitque talem definitionem: Si exaudieris vocem Domini Dei tui, & ambulaueris in vijs eius. Qui enim iſthæc viderint aut audierint, metuent ſecum reputantes prouidentiam diuinam qua fruimini. Porrò illud, Eſſe in caput, & non in caudam, imperantem & non ſeruientem vult dicere. Hoc enim ſubdidit, Et eris ſupra, & non ſubter. Poſtea ſubiicit & maledictiones contraria prædictis benedictionibus continentes: videlicet, anguſtiam, duritiem, inopiam, morbos, miſeriam, famē, peſtem, bellum, in bello ſuccumbere, pluuiarum penuriam, ſterilitatem terræ (ſignificat enim hoc terra ferrea, & cœlum æneum) inſuper quæ contingere ſolent in obſidione. Duces vxorē, & vir ›› alius eam accipiet: Aedificabis domum, & ›› non habitabis in ea: Plantabis vineam, & nō ›› vindemiabis eam. Mactabitur coram te vitulus, & non comedes ex eo: & quæ ſequuntur, ››

tur, eiuſdem ſunt ſententiæ. Adiungit etiam comminationes vlcerum, & varias affectiones, & (quod omnium grauiſsimū eſt) ›› mancipationes. Aduena, inquit, qui eſt apud te, aſcendet ſupra te: tu verò deſcendes ›› deorſum. Obſcurè per hæc innuens, vocationem gentium ad cultum diuinum: & ipſorum Iudæorum incredulitatem prædicens ipſis: & eam quæ poſtea contigit, ab Aſſyrijs, Babylonijs, Macedonibus, & tandem à Romanis obſidionem, & calamitates ›› illius. Comedes enim, inquit, filios ventris ›› tui, carnes filiorum tuorum ac filiarum tuarum quos tibi donauerit Deus, tempore an- ›› guſtiæ & afflictionis tuæ, qua te affliget ini- ›› micus tuus: & reliqua alia quæ poſt euentum rei Hieremias propheta retulit in lamentationibus ab eo ſcriptis. Nec ſolum comminatus eſt iſta tranſgredientibus mandata diuina, ſed alia ſimilia comminatus eſt eis, ſeruitutem Aegyptiam, quam erant ex- ›› perti, cuiuſue impreſſam habebant memo- ›› riam. Qui enim te mancipauerunt, ait, tra- ›› dent te.

Ibidem. 35 *Quare maledictiones iſtas & benedictiones patribus eorum non conceſsit?*

Habet igitur liber iſte præter cæteros nouam quandam doctrinam: quod etiam propheta notauit. Nam completo ſermone de maledictionibus & benedictionibus, ſub- ›› iunxit: Hæc ſunt verba teſtamenti, quod ›› mandauit Dominus Moyſi, vt conſtitueret ›› cum filijs Iſrael in terra Moab, præter fœdus ›› quod pepigerat cum ipſis in Horeb. Introducturus enim illos in terram promiſſam, bonorum pollicitationibus blanditur, & pœnarum comminationibus terrefacit eos, omnem denique tentat meatum, vt eorum ſanet animos.

Deut. 28. 36 *Qui ſit vt plures ſint maledictiones quàm benedictiones?*

Improbi ſerui non tam mouentur promiſsionibus libertatis, quàm plagarum cōminationibus.

Deut. 29. 37 *Quomodo intelligendum eſt illud: Non dedit Dominus Deus veſter vobis cor intelligens, nec oculos videntes neque aures audientes vſque in hodiernum diem?*

›› Intelligi debet quemadmodum & iſtud:
Rom. 1. d. ›› Tradidit illos in reprobum ſenſum, & tra-
Eph. 10. g. ›› didit eos in paſsiones ignominiæ. Et, Indu-rauit Dominus cor Pharaonis. Bonorum enim author eſt Deus, malorum autem minimè. Nam quid ſit agendum oſtendit, & contraria diſſuadet, non tamen cogit animum humanum, ſed libero ſuo arbitrio dimittit. At quoniam geri contraria permittit quæ prohibere poſſet, non tamen prohibet, ne vi & neceſsitate quadam fieri videatur quod agitur (quod enim à virtute procedit, tum laudatur quando voluntarium eſt) permiſsionem talem cauſam appellauit. Huic ſimile eſt quod in Euangelijs di- ›› *Ioan. 12. f.*
uinis dictum eſt, Excæcauit oculos eorum, ››
& cor indurauit. Itaque cuniculum om- ››
nem mouit vt ſalutem conſequerentur, e- ››
endo miracula, mutilata membra curando, nutriendis illis in deſerto, & elementis imperando. Non igitur cauſā eſt incredulitatis eorum. Quamobrem verò teſtimonium propheticum Euangeliſta citauit? Vt manifeſtum faceret, Deum nihil horum ignoraſſe, ſed multo ante prænoſſe. Auditu enim, inquit, audietis, ſed non intelligetis: videntes videbitis, & non cognoſcetis. Sic intelligi debet quod hoc loco poſitum eſt: Non dedit Dominus vobis cor intelligens, ›› *Eſa. 6. c.*
nec oculos videntes, neque aures audientes ››
vſque in hodiernum diem. Si verò Deus ››
non conceſsit illis facultatem videndi, audiendi, aut ratiocinandi, cur maledicit & plectit non ſponte delinquentes? Atqui ſuperfluum puto de hoc prolixius diſputare: perſpectum enim eſt etiam valde ſtupidis, quòd is qui talem doctrinam proponit, nō adimit viſum, ſed ſuppeditat & illuſtrat, ac rectam viam oſtendit. quod quidem conſtat ex ſequentibus: Non enim vobis ſolis ›› propono fœdus iſtud, & maledictionem ›› hanc, ſed etiam his qui vobiſcum ambulant ›› hodie in conſpectu Domini Dei veſtri: & ›› his quoq; qui nondum ſunt vobiſcum hodie. Porrò qui poſterorum curā habet, quomodo poteſt præſentes qui legem excipiunt, negligere? Item ad quid leges præſcribit intelligere non valentibus? Hoc itaque ſciendum eſt, ſæpenumero prophetas vti humano more loquendi tanquam notiore. Solent enim nonnulli ſeruos aut diſcipulos obiurgantes dicere: Excæcauit Deus animū tuum, aut ſurdas tibi reddidit aures. Tale quidpiam egit hic propheta, & viſitatis verbis ſtupiditatem eorum increpauit.

38 Quid debet intelligi, Si quis audierit verba maledictionis huius, & benedixerit in corde ſuo dicēs, Pax mihi ſit: nempe in ſeductione cordis mei ambulabo? *Deut. 29. e.*

Hic ſermo deſcribit eum qui ſe contumacem

Universidad de Deusto
Biblioteca

com reddit aduersus mandata diuina. Multi enim per ignauiam committunt in legem diuinam: Plures etiam per contumaciam & superbiam aspernantur mandata. Huiusmodi hominem subiecit velut aduersariam viam eligentem, & erroneam rectæ viæ præferentem: cui quidem extremum comminatur interitum, vt omnibus tum videntibus tum audientibus sit impietatis exemplum. Præterea instruens eos Deum nihil eorum latere quæ clàm fiunt, subdidit: Abscondita Domino Deo vestro, manifesta verò vobis, & filijs vestris: quasi diceret: Vos cognoscitis quæ conspicuè geruntur, ita mihi patent vel ipsi cogitationum motus. Deinceps introducit pœnitentiæ sermonem. Si enim, inquit, mandata diuina transgressus in maledictiones incideris, & in captiuitatem redactus subieris iugum seruitutis: ac postea resipiscens seruitutis causas inquirens legislatorem tibi propitium reddideris: ille misericordia motus reducet te, & restituet tibi terram paternam. Quod quidem sæpenumero factum est, vt clarissimè patet ex libro Iudicum, & historijs Regnorum, & Paralipomenon. Postremò tamen debacchantes in saluatorem, in vniuersam terram & mare dispersi sunt: & iam quadringentesimus annus agitur ex quo non sunt reuocationem consecuti. Cæterùm obseruandarum legum facilitatem subiicit oculis. Mãdatum enim quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, nec procul positum, non in cœlo, vt possis dicere: Quis nostrum valet in cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audientes illud impleamus? Neque trans mare positum, vt causeris & dicas: Quis poterit trajicere mare, & illud ad nos adducere: vt possimus audire & facere quod præceptum est? Non est tibi opus alis ad volandum, aut nauibus ad proficiscendum, vt dicas quid agere debeas. Sed prope te est verbum valde in ore tuo, in corde tuo, & in manibus tuis vt compleas illud. Indicat autem per os, eloquiorum diuinorum meditationem: per cor verò, prõptitudinem animi: per manus ipsorum executionem mandatorum. Hoc ipso testimonio vsus est diuinus Paulus: Si enim confessus fueris in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Propositum quoque obseruationis legum & transgressionis præmia, nempe vitam & mortem.

Deut.30.

Rom.10.b.

Deu. 31. b. c. 39 *Quare post septennium librum hunc illis legi præcepit legislator?*

Non licebat illis per ocium, cùm bellum gererent, vrbes obsiderent & inde post victoriam terram diuiderent per tribus, per populos, per regiones, & in singulos, deinde ædificarent, terram colerent, & alia peragerent, quæ facere oportet eos qui terræ peregrinæ dominium adipiscuntur. Ideirco anno septimo cum his curis liberati fuerint, hanc fieri lectionem præcipit.

Nota hic authoris huius libri ætatẽ.

40 *Qua de causa iussus est contestari cœlum & terram?* Deut. 31.

Non quòd animata sint, & ratione prædita: sed quia creaturas omnes comprehendunt. Hoc idem fecit Esaias propheta: Audi enim, inquit, cœlum, & ausculta terra, quia Dominus locutus est. Itidẽ & diuinus Hieremias: Obstupuit enim (ait) cœlum propter hoc, & contremuit terra vehementius, inquit Dominus: Quoniam ergo vocauit ea in testimonium comminationis, meritò post transgressionem legum contremuisse dicuntur & obstupuisse. Sic Iacob & Laban tumulum vocauerunt tumulum testimonij: Abraham patriarcha & Abimelech Rex Geraræ puteum iuramenti: eò quòd cum iureiurando iniissent fœdera.

Gen. 21. d.

41 *Quomodo intelligendum est illud: Ego prouocabo vos propter non gentem, & propter gentem insipientem in iram vos mittam?* Deut. 32. c.

Non gens erant infinitæ aliæ nationes Christo saluatori credentes, quæ quondam insipientes erant & stultæ: vt beatus Paulus inquit: Eramus enim aliquando etiam nos stulti, increduli, errantes, inseruientes desiderijs & voluptatibus varijs, & quæ sequuntur. Quemadmodum ergo vos vno Deo relicto, plures falsos Deos antepositistis: sic ego relicto vno populo conferam omnibus gentibus salutem. Verùm illi coluerunt eos qui verè non erant dij, nec tamen Deos efficere potuerunt: At ego gentes insipientes implebo spiritu diuino: vos autem videntes contabescetis inuidia.

Ad Tit. 3. d.

42 *Quomodo debet hoc intelligi: Lætabuntur gentes cum populo eius, & confirment eos omnes Angeli Dei?* Deut. 32. f.

Non tantum Iudæorum multæ myriades crediderunt in Christum Dominum, sed etiam ex gentibus per orbem dispersis maxima multitudo credidit: verùm qui crediderunt ex Iudæis, doctrinam attulerunt gentibus.

Varia est lectio tũ apud Hebræos, quàm apud Septuaginta.

tibus. Siquidem erant ex Iudæis diuini Apostoli. Hæc præmuncians propheta ait: Lætamini gentes cum plebe eius, id est, cum his qui ex Iudæis crediderunt: & confirmẽt eos omnes Angeli Dei, nempe illos qui in ipsum crediderunt. Nam quando natus est saluator noster, chorus Angelorum laudabat beneuolentiam diuinam, inclamans, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: Partum quoque sine semine & conceptione futurum prædixit Gabriel archangelus: & in certamine cõtra diabolum inito aderant Angelorũ multitudines: Accedentes enim, inquit, Angeli ministrabant ei. Necnon intererant passioni, & post resurrectionem sedebant in monumento, dixeruntque mulieribus: Quid quæritis viuentem cum mortuis? Et post ascensionem ad cœlos dixerunt sacris Apostolis: Quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Cornelio etiam indicauit Angelus quæ sibi à magno illo Petro imminebant. Similiter diuinus Apostolus dum nauigaret, his qui simul nauigabant dixit: Apparuit mihi Angelus Dei, cuius ego sum. Et similia non pauca reperiet quispiam, si velit. Cæterùm hęc vbi propheta dixit de credentibus, prædicit etiam infidelium supplicia & eorum scelera subijcit oculis: sic enim ait: Quia sanguinem filiorum suorum vlciscetur, vindicabit & retribuet: & purgabit Dominus terram populi sui. filios autem Dei vocauit sanctos, quos interfecerunt homicidæ. Nam vt prætermittas cædes prophetarum, & passionem Domini salutarem, strenuum illum Stephanum interemerũt: fuste Iacobum magnum occiderunt: ad libidinem eorum alterum Iacobum Herodes distendit, multaque alia homicidia perpetrare ausi sunt: & domos credentium Deo publicauerunt. quod declarauit diuinus Apostolus in epistola ad Hebræos: rapinam bonorum vestrorum cum gaudio sustinuistis. Scribens quoq; Thessalonicensibus sic ait: imitatores estote sanctorum qui sunt in Iudæa: eadem enim & vos passi estis à contribulibus vestris, sicut & illi à Iudęis, qui & dominum Iesum occiderunt, & proprios prophetas, & nos persequuntur, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur. De ijsdem quoque Dominus accusauit eos in parabola vineæ. Nempe quòd ex seruis vnum ceciderunt, alterum occiderunt, alium lapidauerunt: propterea dispersit eos per vniuersam terram.

Luc. 2. b.

Mat. 4. b.

Luc. 24. a.

Actor. 1. b.

Actor. 10.

Act. 27. d.

Cap. 10. g.

1. Thes. 2. d.

Mat. 21. d.

43 *Cur ob leue delictum iussus est Moyses procul aspicere terram, populum autem prohibitus introducere?* Deut. 32. g.

Per hæc docet nos Dominus se summam virtutẽ à perfectis exigere: & cùm erga alios homines grauiter peccantes sit longanimis, sanctis tamen hanc veniam non concedere: quod quidem sapiens dixit aliquis: Tenuis Sapient. 6. d. simus venia & misericordia dignus, potentes autem potenter torquebuntur. Et Dominus in sacris Euangelijs: Cui modicum datum fuerit, modicum exigetur ab eo. Nec tamen hoc est ignorandum, Dominum ex alijs alia moliri: sicuti profecto non permisit hunc summum prophetam introducere populum in terram promissionis, ne illum tanquam Deum colerẽt Israelitæ. Qui enim anima carentia pro dijs habuerant, & imaginem vituli Deum appellauerant: multo magis profectò cum vt Deum venerati fuissent, cuius ministerio tanta sunt adepti. Eadem de causa sepulchrum eius latere voluit, qui nostrã sapienter administrat Deus. Porrò sciendum est Moysen repræsentare legem, eamque nomine Moysis vocitari. Habent, inquit, Moysen, & prophetas. Et, Vsque in hodiernum diem quando legitur Moyses. Et, Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen. Sicut enim Esaiam appellamus non prophetam solùm, sed etiam librum illius, & Hieremiam ac Ezechielem, non homines tantum, sed etiam eorum libros, & Apostolum non solùm ipsum veritatis præconem, sed & illius librum, & eo modo lex cognominata est Moyses. Iesus autem filius Naue typum gerit saluatoris vniuersæ terræ. Quemadmodum ergo Moyses eduxit populum ab Aegypto, Iosue verò ipsum in terram promissam introduxit: Ita lex ab impietate liberat credentes. Euangelica autem gratia introducit eos in regnum cœlorum.

Luc. 16. g.

44 *Quomodo sunt intelligendæ benedictiones tribuum?* Deut. 33.

Meminit in primis propheta apparitionis diuinę, quę contigit in monte Sina. Dominus enim, ait, ex Sina venit, & apparuit nobis in Seir, & illuxit è monte Pharan cum millibus Cades, id est, sanctis. A dextris eius Angeli cum eo. Tam in solitudine Pharan quàm in Seir diuina prouidentia fruebantur. Cades autem hîc dicit non desertum intelligens, sed interpretationem nominis. Cades enim hebraica voce sanctum signi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficat. Inquit ergo multa millia Angelorum
vnà fuisse cum Domino cùm illos sua pro-
,, uidentia regeret. Sed necessario addidit. Et
,, omnes sanctificati sub manibus eius, & hi
,, sub te sunt. Nam licet naturę sint inuisibilis,
sub tuo tamen degunt imperio, cùm te crea
torem agnoscant. Porrò prædicit quòd is
qui nunc elegit Israelem, paulò post omnes
etiam gentes sit vocaturus, & amborum rex
,, & princeps futurus sit. Erit enim, ait, apud
,, dilectum princeps cõgregatis populis cum
,, tribubus Israelis. Hæc vbi dixit, primùm be-
nedicit Reuben, soluit paternam maledi-
ctionem, opponens fraternum amorem sce
leri in patrem admisso. Poterat autem tan-
quam legislator maledictionem in benedi-
ctionem commutare. Viuat Reuben, & non
Hic varia le- moriatur, & sit multus numero. Siquidem
ctio. cùm dixisset pater: Deseruescs velut aqua,
,, hoc est non calefies ad multiplicandam so-
,, bolem, meritò posterorum multitudinem
illi precatur. Deinde transcendens ordi-
nem, Iudæ confert benedictionem propter
Dominum hinc secundum carnem oriun-
dum. Certum est enim, inquit diuinus A-
postolus, quòd ex Iuda ortus sit Dominus
noster. Prænunciat etiam regnum Dauidi-
,, cum. Exaudi, inquit, Domine vocem Iuda,
,, & ad populum suum redeat. Manus eius di-
,, iudicabunt ei, & eris ei adiutor contra ho-
,, stes eius. Posteaquam regiam tribum bene-
,, dixit, transit ad sacerdotalem. Date Leui ma
nifestos ipsi, & veritatem illius vero sancto.
Humero sacerdotis imponebatur rationa-
le, quod continebat manifestationem & ve-
Sacerdotum integritas. ritatem. nam per illud multa declarabantur.
Claris autem cohæret veritas propter certi-
tudinem declaratorum. Quem tentauerunt
,, in tentatione, & cõuitiati sunt ei ad aquam
,, contradictionis. Meminit eorum quæ in il-
,, lum & fratrem commissa sunt. Qui dicit pa-
,, tri suo & matri suæ: Nõ vidi te, & fratres suos
,, non nouit. Custodiuit eloquia tua, & pactũ
,, tuum obseruauit. Integritatem sacerdotum
exponunt hæc verba. Nam omnia quæ spe-
ctant ad vitam, debet sacerdos contemnere,
& in ministerio diuino assiduè versari, pro-
pterea nullam ei dedit hæreditatem, nec per
legem concessit, vt ei possessionem habere
liceret: sed cauit vt ab omni populo primi-
tiæ atque decimæ ei præstarentur, vt à curis
huius vitæ liberati, sanctè peragant ordina-
tam sanctificationẽ. verbi gratia, Aaron pri-
mo pontifici non fuit concessum vt filios
,, defunctos curaret. Sic itaque ait: Perficien-
,, tes seipsos docebunt Iacob iustificationes
,, tuas, & legem tuam Israelem, imponent in-
,, censum in ira tua perpetuò super altare tuũ.

Quod factum est dum increparetur popu-
lus. Nam Aaron offerens incensum cohibu-
it mortem quæ à Deo mittebatur. Inde po-
stulat ipsis benedictionem: Benedic Domi-
,, ne fortitudinem eius, & opera manuum e-
,, ius suscipe. Qui enim Deo ministrant, vale-
tudine corporis opus habent, ne quid obsit
animi promptitudini. Prosterne lumbos in-
,, surgentium inimicorum eius: & qui ode-
,, runt eum, ne consurgant. Per hæc tyranno-
,, rum audaciam reprimit, & in memoriam re-
ducit ea quę passi sunt Core, Dathan & Abi-
ron, qui seditionẽ mouerant in sacerdotes.

45 Quare posuit quarto loco Beniamin, cùm pe- Deut. 33. b.
stremus esset?

Illius tribus erat metropolis, in qua ædifi-
catum est tẽplum. Quapropter meritò post
sacerdotalem tribum sacram ædem colloca-
uit. Hoc autem ipsa benedictio proloqui-
tur: Dilectus enim, inquit, à Domino habi-
,, tabit cõfidenter. Et causam fiduciæ demon-
,, strat: Et Dominus obumbrabit illi omni-
,, bus diebꝰ, & inter humeros eius requiescet.
,, Accedens enim ad templum diuinum per-
petua illius prouidentia fruebatur. Istud au-
,, tem: Inter humeros illius requiescet, de Deo
dixit, vt qui Hierosolymis cõstrui templum
iusserit. In illo enim peculiariter apparebat.
Postea benedicit tribus Ioseph, duabusque
tribubus simul confert benedictionem. De
,, benedictione Domini terra eius. De pomis
,, cœli, & rore, & de abyssis fontium deorsum,
,, opportunę sint fruges à conuersionibus so
,, lis. De congregatione mensium, de vertice
,, montium principatus, & de vertice collium
,, æternorum. Precatus est ea quæ donantur è
,, cœlo, & fructus qui præstantur à terra, quos
irrigant pluuiæ, rores fouent, concoquit sol
secundum opportunitatum & mẽsium dis-
cursus. Producit autem illos terra non so-
lùm plana, sed etiam montosa. Ad confir-
mandam benedictionem inserit mentio-
nem Dei, qui apparuit in rubo: asseritque il-
lum iure primogenituræ eam consecutum
esse: & ob id ait tribum bipartitam esse, v-
namque duas fieri. duplam siquidem por-
tionem accipiebant primogeniti. Et vt tri-
buum ostenderet potentiam, cum tauro &
monocerote comparauit eas: & iuxta bene-
dictionem auitam prætulit Ephraim ipsi
Manassæ. Ipsis verò Zabulon & Issachar, illi
quidem in regione maritima habitanti, hu-
ic autem vt terram incolenti, deprecatus est
in bellis victoriam & auxilium diuinum, ac
bona è mari prouenientia. Gentes enim, in-
,, quit, exterminabunt, & inuocabunt illic, ac
,, immola-

,, immolabunt sacrificium iustitiæ: Diuitias
,, marinas sugent, & mercaturam habitanti-
,, um iuxta mare. Siquidem qui proximi sunt
mari, non tantum suis fructibus, sed & bo-
nis vndecunque allatis fruuntur. Atverò
Gad comparat cum leone: De quo patriar-
,, cha Iacob sic ait: Pirararum dolus insidiabi-
,, tur ipsi Gad, sed ille parabit insidias pedi-
bus eorum. Cognominauit Dan catulum
leonis exilientem è terra Basan. Nam ex ino-
pinato irruentes in ciuitatem Laissam, hanc
ceperunt, & interfectis habitatoribus eius
suum esse domicilium declarauerunt. Ipsi
verò Nephthalim tam terrę quàm maris fœ-
cunditatem denunciat, cùm is mare incole-
ret, habens à noto Galilæam: quod is qui &
propheta & Euangelista est, dixit. Terra Za-
bulon & terra Nephthalim, & reliqui mari-
timam gentium Galilæam inhabitantes, po-
pulus qui sedebat in tenebris, vidit lucem
magnam. Symmachus abundantiam acce-
ptorum interpretatus est satietatem bene-
placiti: quæ eandem habent sententiam. ac-
cepta sunt enim quæ bene placent. Postremò
ipsi Asser terrę fructus vberes & diuitias
,, marinas exoptat. Istud enim: In oleo tinget
,, pedem suum, ac ferrum & æs erit calceamen
,, tum eius, bonorum copiam significat.

Fraternus amor Ruben fuit illi benedi-
ctionis occasio. Nam illius ergò liberatus
est à maledictione. Leui similiter ob magnũ
illum Moysen benedictionem adeptus est:
quandoquidem tribus illa quæ dissoluebat
aliorum maledictiones, multo magis suam
soluebat. Porrò Simeon nullam habuit an-
sam maledictionis, vt benedictionem con-
sequi deberet. Ego verò arbitror eum autho
rem fuisse præcipuum structarum in Ioseph
insidiarum: quod inde coniicere licet, quia
vir ille admirandus alios omnes (fratres) di-
mitti iusserit, hunc autem solum compre-
hendi, vinciri, & in carcerem trudi. Sed hic
nihilominus benedictione nõ caruit, quia
non solùm peculiarem cuique tribui dedit
benedictionem, sed omni populo commu-
nem. Habitabit enim, ait, Israel confidenter ,,
solus super terram frumenti & vini, & cœ- ,,
lum tibi roscidum erit. multaque alia bene- ,,
dictioni addidit. Finitis igitur benedictio-
nibus ostendit Deus prophetæ terram vni-
uersam, quam ingredi ipsum prohibuit.
Quæ quidem res præfigurat id quod à sal-
uatore nostro dictum est: Multi prophetæ
& iusti cupierunt videre quæ videtis, & non
viderunt: & audire quæ auditis, & non au-
dierunt.

Deut. 33. *46 Quamobrem non benedixit Simeoni?*

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,

IN IESVM FILIVM NAVE.

,, ET factum est post mortem Moysi ser-
,, ui Domini, vt loqueretur dominus
,, ad Iesum filium Nae ministrũ Moysi,
,, dicens: Moyses ser-
,, uus meus mortuus
est. Nunc ergo surge, & transi Iordanem tu ,,
& omnis populus iste, in terram quam ego ,,
daturus sum illis. Docuit nos sapientissimus ,,
Paulus, testamentum vetus noui fuisse figu-
ram. Hæc enim omnia, inquit, in figura con- 1. Cor. 10. c.
tingebant illis: scripta sunt autem ad corre- ,,
ptionem nostram, in quos fines seculorum ,,
deuenerunt. Et scribens ad Galatas sic ait: ,,

Universidad de Deusto
Biblioteca

» Scriptum est quòd Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera. Sed
» qui ex ancilla, secundum carnem natus est:
» qui verò ex libera, per repromissionem, quę
» sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt
» duo testamenta, & quę sequuntur. Nõ quòd
reijciat historiam, sed vt veritati figuram
reddat. Abraham Deo, duas vxores duobus
testamentis, filios populis. Sic & hoc loco
per Moysen debemus intelligere legem: per
Iesum, eiusdem cum illo nominis saluatorem. Quòd autem lex appellata sit Moyses,
iam demonstrauimus, vsi testimonio scripturæ diuinæ. Habent enim, inquit, Moy-
» sen & prophetas. Et, Vsque in hodiernum
» diem quando legitur Moyses, velamen po-
» situm est super cor eorum. Quemadmodum igitur defuncto secundum historiam
Moyse, Iesus populum introduxit in terram
promissam: ita finita lege Iesus noster appa-
rens, populo pio regnum cœlorum aperuit.
Rom.10.d. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni
» credenti. Et lex quidem & prophetæ vsque
» ad Ioannem prophetauerunt: à diebus au-
» tem Ioannis regnum cœlorum vim patitur,
» & violenti rapiunt illud. Sed quomodo nomen ministri quadrat Domino nostro Iesu
Christo? Inquit enim de Iesu filio Naue: Dixit Dominus Iesu filio Naue ministro Mo-
sis. Audimus quoq; Apostolum dicentem:
» Dico autem Iesum Christum ministrum fu-
» isse circuncisionis propter veritatem Dei
» ad confirmandas promissiones patrum. Et
» rursum: Vbi autem venit plenitudo tempo-
» ris, misit Deus filium suum natum ex mu-
» liere, factum sub lege, vt eos qui sub lege e-
» rant redimeret, vt filiorum adoptionem re-
» ciperemus. Factus igitur sub lege sic decla-
» ratus est minister circuncisionis. & Iudæis
» inquit in hunc modum: Si Moysi crederetis, crederetis & mihi. Nam de me locutus
» est ille. Siquidem illi dixerunt Iesu filio Na-
» ue: Sicut in cunctis obediuimus Moysi, sic
» obediemus & tibi.

Cap.2. *1 Cur Deus cùm promisisset se daturum illis vniuersum locum quem calcauissent vestigio pedum suorum, nempe desertum & Libanum vsque ad fluuium magnum Euphratem, non præstitit quod erat pollicitus?*

Verba sunt clara, nec multa interpretatione indigent. Nam dictum est in primis:
» Omnem locum quem calcaueritis vestigio
» pedum vestrorum, dabo vobis. Verisimile
est eos sub duce Iosue terram aliam non calcauisse. Itaque deductio planè soluit quæstionem, quia deduxit eo modo quem dixerat Moysi, cui non quocunque casu promissionem emiserat, Sed si seruaueritis man » data mea, & ceremonias meas. Illi ergo mox » delinquentes, quod promissum erat non plenè sunt adepti. Diuini autem Apostoli non solùm obtinuerunt ea loca quæ calcauerunt, sed etiam illa in quibus eorum doctè scripta lecta sunt: & desertum olim, paradisum diuinum reddiderunt. De huiusmodi deserto dixit Esaias: Lætare desertum, » & pagi illius. Et Dominus per illius linguã promisit se facturum, desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus Immo Psal. aquarum. Hoc desertum fuisse quondam vt 106. Carmelum ait. Possederunt quoque veritatis præcones Libanum, quo videtur obscurè significare salutem gentium, quoniam Hierusalem dicta est etiam Libanus. Aquila » enim, inquit, amplis alis prædita statuit in- » gredi Libanũ, & amputauit tenellas cedros » ac cupressos. Aquilam enim Λωνίον appella- » uit, Libanum Hierusalem, tenellas verò cedros & cypressos Regem & principes. Hos non solùm exploratores & duces emisit Iesus noster: verùm sicuti qui ab Iesu filio Naue missi sunt exploratores, credentem meretricem seruauerunt, dato ei pro signo salutis, funiculo coccineo: ita nostri saluatoris Apostoli meretricem, id est in varijs idolis recumbentem ecclesiam ab intemperantia pristina reuocarunt, & bonis æternis dignã effecerunt, non funiculo coccineo vtentes vt signo, sed sacratissimo sanguine salutem comparantes. Neque verò quisquam existimet ipsam Raab esse figuram indignam ecclesia, verùm audiat Apostolum dicentem: Eramus aliquando & nos insipientes, increAd Tit. 3.a duli, errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs, in nequitia & inuidia agentes, odibiles, odio prosequentes inuicem. Et iterum: Sed tunc vt ignorantes Deum seruijstis ijs qui natura non sunt dij. Et alibi: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et alio in loco: Nolite errare: 1.Cor.6.b. Neque fornicatores, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque idololatræ, neque auari, neque fures, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Deinde subijcit: Et hæc eratis aliquando, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Sic & Raab antea quidem erat meretrix, fideliter autem excepit exploratores: Et cùm Rex præcepisset vt traderentur, non paruit, sed occultauit eos: credIosue 2. didit enim Deo Hebræorum: eiusque fidem verba satis ostẽdunt: Scio enim, inquit, quòd

» quòd Dominus Deus vester tradidit nos in
» manus vestras. Audiuimus enim quia Do-
» minus Deus exiccauit mare rubrum à facie
» vestra cùm exiretis ab Aegypto: & quæcun-
» que fecistis duobus regibus Amorrhæorũ
» qui erant trans Iordanem, Seon & Og, quos
» perdidistis. Itaque nos vbi audiuimus, ob-
» stupuimus corde nostro, nec superest spiri-
» tus in aliquo nostrum à facie vestra, quia
» Dominus Deus vester est Deus in cœlo sur-
» sum, & in terra deorsum. Quapropter verus
» est sermo ille quem Dominus Deus locutus
» est de Pharaone: In hoc ipsum excitaui te, vt
» ostendam in te potentiam meam, & vt an-
» nuncietur nomen meum in vniuersa terra.
Nam per ea quæ facta sunt aduersus illum, innotuit omnibus Hebræorum Deus. At verò pactiones exploratorum valde consonant veritati. Quicunque enim (dixerunt)
» egressus fuerit ostium domus suæ foras, ipse
» sibi reus erit, & nos innocentes erimus quã-
» tum ad verbum tuum. Nobis autem salus
per ecclesiam prouenit, qui verò sunt extra illam, non fruuntur æterna vita. Quæ superSunt in historia, præfigurãt veritatem: Nam cùm essent transituri Iordanem dixit Do-
» minus ad Iosue: Hodierna die incipiam ex-
» altare te in conspectu filiorum Israel: hoc
ipsum tempore veritatis etiam factum est. Sicut enim Iesus filius Naue ex miraculo apud Iordanem edito innotuit esse vir à Deo dilectus: ita Iesus noster post Iordanem & susceptum à Ioanne baptisma, doctrinæ & miraculorum fecit initium. At quibusdam videbitur forsan ineptum illud, Hodie incipiam exaltare te, si Domino saluatori no-
Ioan. 17.a. stro applicetur. Sed audiant illum patri di-
» centem: Pater, clarifica me ea gloria quam
» habebam apud te priusquam mundus esset.
Philip.2.b. Apostolus quoque ait: Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod
» est super omne nomen. Exaltatus porrò non est adeptus quod prius non habebat, sed patefecit quod habebat, vtpote qui ignorabatur esse filius Dei omniũ, declaratus est talis, patre apud Iordanem dicente:
» Hic est filius meus dilectus, in quo mihi be-
» ne complacui. Sacerdotes etiam qui portabant arcam fœderis domini, repræsentant Ioannem Baptistam. Erat enim ille sacerdos, & pontificis filius. Sicut ergo sacerdotibus gestantibus arcam Iordanem primùm ingressis, cum Iesu duce & prophęta populus omnis transijt: Ita planè vbi Ioannes incepit baptizare, & Iesus saluator sanctificauit naturam aquarum, populus pius per sacrosanctum baptisma regnum cœlorum introijt. Duodecim autem viri ac totidem numero lapides designabant chorum Apo-
Ephe.2.b. stolorum. Iidem enim erant opifices & fun-
1.Cor.3.b. damenta: Superædificati, inquit, super fundamentum Apostolorum & prophetarum. »
Et rursum idem Apostolis ait: Ego tãquam »
sapiens architectus fundamentum posui. »
Cæterùm πῆγμα, id est, condensationem Symmachus interpretatus est ἄσκωμα, hoc est, tumorem more vtris inflati. Retentus enim impetus aquarum instar vtris tumescebat, & in fastigium attollebatur: quia terminus ab opifice positus quouis adamantino muro fortius ipsam retinebat. Et paschæ transitus factus est, quia cùm decima die transijssent, decima quarta festum paschę celebrauerunt: Siquidem & in veritate post salutare baptisma, agni immaculati sumptio, participatio peragitur.

Cap.5. *2 Quomodo debet illud intelligi: Secundò circuncidit filios Israel?*

Hæc verba veritatem quam maximè prænunciant. Nam his qui Mosaicam circuncisionem susceperant, præcones Euangeliorum dixerunt: Credite, & baptizetur vnus- »
quisque vestrum in nomine Domini nostri »
Iesu Christi, & accipietis promissionem Spi-
ritus Sancti. Hanc circuncisionem non ma- Colos.2.b.
nu factam appellauit Apostolus. Et alibi: Romans.2.
Circuncisio cordis (ait) in spiritu, non in li- »
tera. Qui igitur secundò circunciduntur, »
veritatem præfigurant, cùm alioqui secundum carnem bis circuncidi sit impossibile. Sententia tamen quæ colligitur ex superficie literæ, hoc innuit. Nempe quemadmodum Deus ab initio dedit hanc legem Abrahæ, ita secundò præcepit ipsi Iosue, vt circunc ideret eos qui non erant circuncisi. Legendi sunt itaque Iudæi, qui nequeunt intelligere circuncisos quidem in varia supplicia prolapsos interijsse, incircuncisos autem seruatos esse: & illos patres perijsse, hos autem filios recepisse, quod erat promissum. Ita nos qui sumus filij, regnum cœlorum accepimus: Iudæi verò qui patrum locum tenebant, bonis æternis exciderunt, & à cognatione patriarcharum sunt expulsi. Idcirco conueniebat Iudęos intelligere circuncisionem non esse rem necessariam. Siquidem Dominus Deus prædicens Abrahæ tempus incolatus eius, iussit vt circuncideretur: vbi verò liberati sunt ipsi ab Aegyptiorum seruitute, & degerunt vitam in deserto, non postulauit vt hæc lex seruaretur, neque pœnas transgressionis exegit: quoniam apud se viuebant, non permixti nationibus alienis: non egebant signaculo

Universidad de Deusto
Biblioteca

circuncisionis. At verò postea cùm introduxit illos in terram promissam, circuncidi præcepit, ne per conuersationem cum extraneis pietas labefactaretur. Si enim contigerat quempiam decipi, facile erat perspecta nota in gregem recipi: sicut oues aliquo signo notatæ si errent, reperiuntur.

Cap. 5. *3 Cur ipsos circuncidi iussit cultru lapideis?*

Circuncidendorum ingens erat numerus, & circuncisionem fieri celeriter oportebat, & ita celebrare solennitatem paschæ. Erat ergo verisimile eos qui vixerant in deserto tantum temporis, paucos habuisse cultros ferreos. Alioqui repræsentant etiam illi
1. Cor. 10. b. cultri lapidei nostram circuncisionem. Petra enim est Dominus Christus. Bibebant
,, enim, ait, de spiritali consequente petra: petra autem erat Christus. Ipse quoque dictus
Heb. 4. c. est gladius. Viuus enim, ait, est sermo Dei &
,, efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti. at salutaris illius doctrina nobis offert circuncisionem. Cæterùm historia nos docet plures in Aegypto natos non fuisse circuncisos, metuentibus forte parentibus infantium interitum si circuncidissent illos. Omnes itaque (vt verbo dicam) incircuncisi permanserunt exceptis paucis qui nati sunt in deserto. Locus autem appellatus est Galgala, quod nomè libertatem denotat. Tunc
,, dixit Deus omnium: Hodie abstuli à vobis
,, opprobrium Aegypti, quæ verba liberationem significant ab Aegyptiaca seruitute & impietate, & promissæ terræ adeptionem. Nos verò discimus quòd qui sacratissimum baptisma meruerit, & circuncisionem (spiritalem scilicet) suscipit, peccati contumeliam deponit.

Cap. 5. d. *4 Quis esse putandus est princeps exercitus Domini?*

Aiunt quidam visum fuisse verbum diuinum: ego autem arbitror esse Michaelem archangelum: vbi enim deliquissent, dixit Deus vniuersorum: Non ascendam tecum, quia populus sit duræ ceruicis: sed mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præcedet te. Hunc puto modò conspectum fuisse ab Iesu, bono animo illum esse iubentem, & certiorem facientem de suppetijs.

Ibidem. *5 Quomodo igitur visus est verbis Deo competentibus, vtpote, Solue calceamentum pedum tuorum, quia locus in quo stas, sanctus est?*

Quoniam dixerat ei Deus omnium: Quemadmodum fui cum Moyse, etiam ero
,, tecum: propterea quæ audierat Moyses, au-
,, dit & iste: vt confidentior euadat, velut eandem dignitatem assecutus.

6 Quamobrem vrbem Hiericho anathema esse *Cap. 6. b.*
iussit?

Hanc vrbem primam post traiectum flumen ceperunt. Sicut ergo præcepit eis vt offerrent primitias fructuum: ita mandauit offerri primitias spoliorum. Præterea exercere vult eos per has leges ad obseruandas leges necessarias. Patefacit autem eis potentiam suam in vrbe prima capiunda sine armis aut machinis, quæ dissoluta est solo tubarum sonitu: vt cùm in acie vincerètur, agnoscerent se succumbendi dedisse occasiones, nempe diuinas leges contemnentes.

7 Qua de causa Raab cùm esset extranea, habita- *Cap. 6. d.*
uit inter filios Israel, sicuti docet historia?

Istud etiam præfigurat ea quæ nostra
,, sunt. Inquit enim Dominus: Et alias oues
,, habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas o-
,, portet me adducere: & vocem meam audi-
,, ent, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Pro-
,, pterea dum legem conderet, etiam dixit:
,, Vna lex erit aduenæ & indigenæ. Idcirco le-
,, gislator Moyses non prohibuit Aegyptios,
qui cum filijs Israel abire voluerunt. Conueniebat itaque velut oleastrum in bonam *Romans. 11. c.*
oliuam inseri, quemadmodum inquit beatus Paulus.

8 Quid est: In primogenito suo fundabit eam, & *Cap. 6. in fi.*
in extremo filiorum ponet portas eius?

Quoniam hæc ciuitas erat dicata Deo, meritò euersa erat: absurdum enim esse putabat fieri commune, quod Deo donatum est. Maledixit autem ijs qui illam instaurarent: ita vt qui decretum prætergredi tentaret, iaciendis quidem fundamentis primogenitum liberorum abijceret: adhibendis autem portis extremum. Huiusque maledictionis facit mentionem historia Regnorum.

9 Quare castigatus est omnis populus, cùm Achan *Cap. 7.*
furtum commisisset?

Qui furripuerat, putabat perinde latere Deum, ac homines. voluit igitur Deus & hunc reprehendere, & omnibus incutere metum,

metum, vt qui diuinarum legum sunt obseruatores, coarguant transgressores, alioqui insligendi supplicij sint futuri participes. πλὼ δὲ φιλὼ Aquila σολλὼ, hoc est togam interpretatus est: Iosephus autem σλαυίδα, id est balteum: regulam verò massam auream. Constat autem ex hoc loco quòd quæ dicitur à prophetis vallis Achor, obruta est lapidibus. Etenim Emecachor, vallis Achor interpretatur.

Cap. 8. *10 Ad quid præcepit Deus, vt prius struerent insi-*
dias contra ciuitatem Hai?

Docet etiam fideles vsos esse commentis humanis, nempe vt auxilio diuino. Cum enim solo tubarum sono primam vrbem cepissent, meritò sanè discunt certare, labori incumbere, & suppetias diuinas expectare. Confestim ergo dimicantibus illis succurrit Deus, & fugientes omnes violentis fulminibus & grandine consumpsit. Porro γάννου quo latentes in insidijs excitabat Iosue, ἀσπίδα, id est, clypeum interpretatus est Iosephus, itidem & Symmachus.

Cap. 8. f. *11 Quidam arguunt prophetã crudelitatis, eò quòd*
omnes prorsus trucidaret, & reges crucifigeret.

Qui prophetam arguit, arguit etiam illum qui ita præcepit. Ipse enim per Moysen prophetam iussit omnes penitùs interfici qui terram incolebant, nempe qui internecione digna commisissent, & deuenissent ad extremam nequitiam. Quam ob causam olim diluuium induxit, ac Sodomam & Gomorrham igne consumpsit. Iussit quoque prophera principes calcare pedibus ceruices Regum, vt audaciores facti alacrius in acie consisterent. Hoc ipsum etiam Domi-
,, nus noster Iesus mandauit. Ecce enim, ait,
,, dedi vobis potestatem calcandi super ser-
,, pentes & scorpiones, & super omnem virtu-
,, tem inimici. Vtinam ergo nobis detur facultas conculcandi pedibus ceruices aduersariorum nostrorum.

Cap. 9. d. *12 Quare damnauit Gabaonitas ad ligna cæden-*
da, & aquam ferendam?

Fefellerant tam habitu quàm verborum mendacio. Et cùm oporteret consulere Dominum Deum, postea cum illis inire fœdera, credentes eorum verbis mendacibus persuasi sunt, & fœdera iureiurando firmauerunt. Atqui præceperat vniuersorum Deus omnes illos interfici. Medius igitur Iosue relictus inter præceptum diuinum & iusiurandũ emissum, declarat eos ministros sancti sacrificij, non quòd contumeliosum sit seruire Deo, sed valde honorificum. Oportebat autem id quod prædixerat Noe, finem accipere. Inquit enim: Maledictus Chanaan *Gen. 9. c. d.*
puer, seruus erit fratrum suorum. quæ prophetia impleta est in Gabaonitis.

13 Quid sibi vult: Nonne hoc scriptum est in libro *Cap. 10. c.*
iustorum?

Volens author docere nos huius prophetæ virtutem, nempe quòd solo verbo progressum luminarium magnorum cohibuisset, donec vicissent pro dignitate imperij: suspicatus ne quis verbis non adhiberet fidem, dixit hoc inueniri in antiquo commentario. quare constat ex hoc loco posterorum quempiam alium librum hunc conscripsisse, ex alio libro capta occasione. Istud porrò præfigurat etiam prodigiosum facinus saluatoris. Sicut enim pugnãte prophetã sol sterit, ita dum saluator noster morte sua mortẽ dissolueret, sol meridie continuit *Mat. 27. c.*
radios suos, & tenebris repleuit terram.

14 Quomodo debet illud intelligi: A Domino fa- *Cap. 11. d.*
ctum est vt indurarent cor suum, & occurrerent in
bellum aduersus Israel, & trucidarentur, nec veniam
vllam mererentur, sed delerentur, quemadmodum di-
xerat Dominus Moysi?

Quantum ad reliquos populos Deus Israeli dederat legem, vt si obsidentibus Israelitis oppidum aliquod legationem mitterent illi & amicitiam postularent, susciperent legationem, & obsidionem soluerent, inita pace cum illis. Hoc igitur sermone docemur Deum omnia cum trutina & mensura gubernantem, permisisse istis vt ex aduerso pugnarent contra Israelem, ne consequerentur vllam veniam, sed iuxta diuinam sententiam delerentur.

15 Quamobrem Moyses quibusdam sortes terræ di- *Cap. 13.*
stribuit, aliis verò Iosue?

Hoc denuo veritatem præfigurat. Siquidem ijs qui citra Iordanem portiones acceperunt, Moyses terram diuisit. qui verò trans Iordanem partes adepti sunt, Iosue. Et illi quidẽ qui per Moysem acceperũt hæreditatẽ, Iudæorum figuram referunt: qui verò per manum Iosue, repræsentant gentes quæ crediderunt. At quoniam Israel est primogenitus, per manum Mosis primo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

geniti sortes sunt consecuti: nempe Reuben, Gad & Manasses: qui tamen & ipsi velut strenui milites cæteris præeunt. Quandoquidem qui crediderunt ex Iudæis, salutem gentibus attulerunt. Assumpti sunt nihilominus & Iebusæi & Chananæi, aliæque gentes extraneæ, & habitarunt cum Israele. Huiusque loci veritatem reperire licet. Non enim omnes salutare verbum receperunt, sed quidam tam ex Iudæis quàm Græcis restiterunt indurati, in ijsdem tamen vrbibus & pagis nobiscum habitantes: quos si quis Iebusæos, Cerhæos & Chananæos appellarit, non errauerit. Et hac quidem cognominatione digni sunt, qui celebrant abominanda hæresum dogmata. Propterea diuinus Paulus ait: Nunc autem nondum videmus ipsi omnia esse subiecta. Et iterum: Oportet enim ipsum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis.

1. Cor. 15. d.

Cap. 14. d.

16 Qua de causa Chaleb postulauit Hebron?

Cùm pietate polleret, cæteris omnibus antepositi hanc vrbem, in qua quam optimi patriarchæ habitauerunt, & sepulti sunt. Porro constat ex eius sermone eos post septennium in bellis consumptum terram diuisisse. Sic enim ait Chaleb: Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses seruus Domini à Cades Barne ad explorandam terram. Et nunc enutriuit me Dominus quemadmodum dixit vsque ad hunc quadragesimum quintum annum ex quo locutus est Dominus ad Moysen. At post sententiam Dei aduersus sexcenta millia virorum latam, triginta & octo annos transegerunt in deserto: quare septem desiderantur anni ad conficiundum annos octoginta quinque: quod etiam prædixerat omnium Deus per diuinissimum Moysem: Introducet te Dominus in terram quam promisit patribus tuis: & post septem annos recita bis hanc legem vniuerso populo. Verùm no tandum est eum Hierusalem appellare Iebus, quam asserit ipsi Beniamin sorte obuenisse. Simeon autem dispersam habuit sortem. Obuenit enim, ait, hæreditas eius in medio sortis filiorum Iuda. Deinde cùm ciuitates recensuisset, subiunxit: Hæc est hæreditas tribus filiorum Symeon. Quoniam portio hæreditatis filiorum Iuda vincit numerum illorum, nacti sunt filij Symeon hæreditatem in medio sortis ipsorum.

Cap. 19. d.

17 Quare per diuinus Iosue, cùm alijs terram distriberet, sibi non distribuit aliquam portionem, sed vrbem nomine Thamnasachar accepit à populo?

Imitatus est in eo modestiam Domini. Discite enim, ait, à me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Extremam itaque expertus est inopiam, itavt ne domum quidem haberet. Filius, inquit, hominis non habet vbi reclinet caput suum. Cùm autem eiusdem nominis Iosue typus esset ipsius, partem sibi non impertiuit, sed eam quæ oblata est accepit: docens eos qui in aliquo magistratu sunt constituti, non suis commodis sed vtilitati subditorum inseruire debere.

Mat. 11. d.

18 Cur in tribu Iuda, in tribu Beniamin, & in tribu Symeon vrbes concesserit sacerdotibus?

Cap. 21.

In deserto quoque dum iter facerent sacerdotes, adiuncti sunt tribui Iuda. Siquidem tam sacerdotes quàm tribus Iuda sinistram sortiti sunt partem: & hic denuo eandem hæreditatem cum tribu Iuda sunt consecuti. Alioqui permixtæ fuerunt etiam hæ tribus, cùm primus pontifex Aaron filiam Animadab duxerit, & Iodaë præclarissimus pontifex sororem Ochosiæ. Has autem tribus misceri permisit Dominus Deus, propterea quòd is qui secundum carnem è tribu Iuda nasci debebat, non rex solùm, sed etiam pontifex appellatus est. Illos autem apud tribum Beniamin habitare conueniebat, cùm in illa tribu ædificandum esset templum diuinum. Accepitque ciuitates nonnullas à tribu Symeon, eò quòd sors illius esset templo proxima. Quemadmodũ enim fructuum è terra nascentium & pabulorum decimas concessit sacerdotibus & Leuitis: sic & vrbium veluti decimas assignari præcepit. Has sanè patriarcha Iacob se donaturum Deo decimas pollicitus erat. Horum enim, inquit, omnium quorum decimam non dederis, decimam tibi præstabo. Paternum igitur debitum exoluit populus, non donum obtulit. Præterea illorum terræ portionem comprehendebat. Finito autem bello, factaque diuisione discesserunt qui trans flumen sortes acceperant: sed priusquam flumen traijcerent, construxerunt ingens altare: cuius ædificationis intentionem cùm ignorarent qui de nouem reliquis erant tribubus, suspicantes talem structurã ad impietatem tendere, statuerunt planè antepositã cognationi religione contra illos bellum inire. Verùm sapientissimus Iosue, & Eleazar miserunt Phinees, velut eum qui zelo vehementi vltus erat impietatẽ in deserto, vt reduceret eis in memoriam maiores illorum, & beneficia diuina: admissæque iniquitatis admoneret. At vbi audierunt illud altare pio animo structum esse, vocarique monimentum diuisionis recens factæ, nimirum vt posteri exhibere possent illud in argumentum aduersus eos qui vellent illos à diuinis comitijs & solennitatibus excludere, admodum læti recesserunt, laudantes Deum ob fraternam pietatem, & communem omnium tranquillitatem. Hoc etiam nunc Iudæi scire & confiteri deberent, altare suum non fuisse verum altare, sed verum altare præsignasse. Itaque decessurus vita propheta, vt conuocauit vniuersos, admonuit illos eorum quæ debuit, & maximè ne matrimonia contraherent cum extraneis qui inter illos habitabant: tanquam hæc commixtio datura sit impietatis occasionem: & huic adhortationi comminationes addidit. Si enim (inquit) hoc feceritis, cognoscetis quòd Dominus non addet vt deleat gentes istas à facie vestra, sed erunt vobis in laqueos & scandala in lateribus vestris, & in fudes ante oculos vestros, donec disperdamini ab hac terra bona, quam dedit vobis Dominus Deus vester. Sed hæc manifestius nos docet Iudicum historia. Nouimus etiam causam propter quam non acceperunt dominium vniuersæ terræ sicuti promiserat Deus. Amplexi sunt enim impiarũ gentium cognationem, quarum impietatem imitantes, spoliati sunt auxilio diuino, & eis seruire compulsi sunt. Porrò admirandus & philosophia plenus est de obitu illius sermo. Ego enim (ait) abeo viam, qua omnes qui sunt super terram. Subijcit autem oculis eorum certitudinem diuinæ prænunciationis: Et cognoscetis in corde vestro & anima vestra, quòd ne vnum quidem verbum ceciderit ex omnibus sermonibus prospera promittentibus, quos locutus sit vobis Dominus Deus vester, omnia quæ dixit vobis, præstitit vobis. nihil ex ipsis dissonum extitit. Veritatem, inquit, promissionum diuinarum didicistis ex beneficijs præstitis. Impleuit enim quæ pollicitus erat. Hinc discite comminationum certitudinem. Hoc enim subiunxit: Et eueniet, vt quo modo venerunt super vos omnia verba bona, quæ locutus est Dominus super vos, ita super vos adducet Dominus omnia verba mala, donec penitùs deleat vos ab hac terra bona quam dedit vobis Dominus, propterea quòd transgressi estis pactum Domini Dei vestri quod pepigit vobiscum. Volens autem eos docere hæc non esse humana verba, subiunxit: Quia hæc dicit Dominus Deus Israel. Meminitque ipsius Tharæ patris Abrahæ & Nachor, in quo fecit mentionem ipsius Nachor propter genus maternum ex quo Rebecca, Lia & Rachel. Deinde docet quòd Thare coluerit Deos alienos, & propterea Dominus Deus segregauit Abraham, quem transtulit in hanc terram. Insuper addidit ingressum Iacob in Aegyptum, & exitum opera Mosis confectum, necnon editum in mari miraculum, vitam transactã in deserto, Amorrhæorum internecionem, insidias Balac, & benedictiones contra voluntatem Balaam donatas, inauditam fluminis traiectionem, & insurgentes hostes deletos, omnis denique generis bonorum fruitionem. Suadetque vt ab alienorum Deorum cultu liberari velint, & soli Deo creatori ac saluatori seruire. Proposuit autem illis optionem: Eligite enim, ait, vobis ipsis hodie cui seruiatis: aut dijs patrum vestrorum, qui habitarunt trans fluuium: aut dijs Amorrhæorum, inter quos hodie habitatis in terra ipsorum. Et sic alijs proposita eligendi facultate, animi sui declarat pietatem. Inquit enim: Ego verò & familia mea seruiemus Deo, quia sanctus est: Postmodum cùm populus respuisset cultum falsorum Deorum, promittens soli seruatori Deo seruire. Iosue perdiuinus ita suspicatus ait illis: Non poteritis seruire Domino, quia Deus sanctus est, & zelo vos prosequitur, non feret iniquitates vestras & peccata vestra quando dereliqueritis Dominum, & seruieritis Dijs alienis: & abiens affliget vos & consumet pro beneficijs quibus vos affecit. Ne putetis etiam iniquè agendo ijsdem beneficijs posse frui. Nouit enim Dominus Deus non solùm bonis afficere, sed etiam plectere transgressores. Tale igitur animi votum amplexis illis, & Domino seruire promittentibus, necessariò subdidit: Testes estis contra vos quòd elegeritis Dominum ad seruiendum ei. Hoc præterea docet historia, eum postquam admonuisset illos vt se liberarent à cultu Deorum alienorum, & de religione leges dedisset, hæc non reliquisse sine literis, sed scriptis eorum memoriam conseruasse.

Cap. 23.

19 Quare cùm erexisset lapidem, dixit: Lapis iste vobis erit in testimonium, quia is audiuit omnia quæ dicta sunt à Domino, quæ locutus est vobis hodie?

Cap. 24. f.

Lapis quidem expers est animæ: verùm ad arguendos illos qui anima præditi sunt & ratione, vtitur eorum testimonio quæ carent anima secutus morem antiquum. Nam Iacob & Laban inito fœdere, colliculum appellarunt testem pactionum. Cæterùm quantum

Gen. 31. f.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantum conferat princeps pius & amans Dei, perſpicuũ facit hiſtoria. Seruiuit enim (ait) Iſrael Domino cunctis diebus Ioſue, & ſeniorum qui longo vixerũt tempore poſt Ioſue, & qui nouerant omnia opera Domini quæ fecerat Iſraeli. At poſt obitum eorum declinarunt ad impietatem, vt apparere poteſt ex calce hiſtoriæ: ſed impietatis ſuę luerunt pœnas: quia diuino priuati auxilio redacti ſunt ſub iugum ſeruitutis, habuerũtque pro domino Regem Moabitarum. Veruntamen humaniſsimus dominus promiſsionis patribus eorum factæ memor, decem & octo annis definiuit tempus ſeruitutis.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRAE SACRAE QVAESTIONIBVS AMBIGVIS,

IN LIBRVM IVDICVM.

QVEMADMODVM regnorum liber rerum multarũ & variarum narrationem cõtinet, vocatur autẽ Regna, propterea quòd recenſet ea quæ temporibus Regũ contigêre populo: ita liber iſte Iudicum appellatus eſt, quia docet illa quæ tempore quo populus regebatur à Iudicibus, euenerunt. Initium autem huius hiſtoriæ arbitror eſſe recapitulationem quandam fortiter geſtorum ab Ieſu filio Naue. Meminit enim Adonibezec, belliq; aduerſus illum geſti, & quomodo victus ſit atque deletus. Mentionem quoque facit terræ Hebron ipſi Caleb diſtributæ, necnon trium Gigantum interfectorum, nẽpe Seſe, Achiman & Tholom: quos filios Enac appellauit. Atqui probabile eſt tum illorum cædem fuiſſe prænunciatam, poſtea verò completam.

Iud. 1. b. *1 Si iam tunc euerſa fuit Hierusalem, quî fit vt Dauid cùm regnaret, iterum illã obſidione ceperit?*

Viciſſitudines rerum permultas paſſus eſt populus, vt conſtare poteſt ex Iudicum hiſtoria. Nam interdum vincebãt, aliquando vincebantur: Interdum imperabant extraneis, quandoque ſeruiebant illis. Quare perſpicuum eſt Hierusalem prius exuſtam, ab Iebuſæis ſub duram populi ſeruitutem redactis inſtauratam fuiſſe. Porro librum hunc poſterioribus temporibus ſcriptum eſſe ſuſpicor, argumentũ ex eo capiẽs, quòd hiſtoria ciuitatem vocet Hieruſalem, quod nomen illi poſterius inditum eſt, cùm antea Iebus diceretur.

Iudic. 2. b. *2 Quid ſibi vult hoc: Da mihi redemptionem aquæ, redemptionem ſuperiorum, & redemptionem inferiorum?*

Qui ſecuti ſunt Symmachum, irrigationem aquæ interpretantur, & pro ταπεινῶν, id eſt, humilium, πεδινῶν, id eſt, campeſtrium dixerũt. Suggeſtum eſt autem ab Othoniele viro ſuo vt poſtularet terram bonam, petijt ergo irrigationem aquæ, & adepta eſt quod poſtularat, nõ ſolùm terram planam, ſed etiam montoſam. Nam illud ſecundum cor ſuum, deſiderabilem & gratiſsimam ſignificat. ſuperiora autem montana vocauit, plana verò inferiora.

Quòd

Iud. 1. d. *3 Quâſit vt hoc loco ſocerum legiſlatoris vocet Iobab, qui in ſuperioribus hiſtorijs Iethro & Raguel appellatus eſt?*

Intellige ſecundum Septuaginta. Iam in Hebræo non eſt Iobab.

Iam dixi Iobab eſſe filium illius (nempe Iethro) Socerum autem eum vocauit, tanquam fratrem vxoris. multi enim tales appellare ſolent ſocellos. Ipſius ergo Iobab filij, nepotes ſunt Iethro.

Ibidem. *4 Quam dicit vrbem palmarum?*

Hiericho. arbitror autem illam ſic appellatam ob fructum. Nam in proximo ſuperiore libro, mox vbi populus traieciſſet flumen, author ait: Comederunt azyma de fructu terræ, & ea die defecit manna poſteaquã manducauerunt de frugibus terræ, nec vltrà adfuit manna filijs Iſrael. meſſuerunt enim eodem anno terram palmarum. Itaque ſecundus liber Paralipomenon referens à quibus captiuæ ductæ ſint decem tribus è tribu Iuda, ſic ait: Et collocauerunt eos in Hiericho vrbe palmarum iuxta fratres ſuos.

Ibidem. *5 Quomodo debet intelligi: Et erat Dominus cum Iuda, & poſſedit montem: nam eos poſſidere non potuit qui vallem incolebant, quia Rechab edixerat eis?*

Hæc non habentur in hebraica veritate.

Meminit paſsim ſcriptura diuina Rechab tanquam valde pij viri, cuius religio ad poſteros etiam dimanauit. Ait hunc in animo habuiſſe vt vallem tribui Iuda relinqueret, ipſe verò montem occuparet (Nam erat is de tribu Iuda, ſicuti docet liber Paralipomenon) Verùm exiſtimo illum eis conſuluiſſe vt vallem fugerent tum propter incolarum impietatem, tum ob vicinum mare: Siquidem qui mari ſunt proximi adnauigantes è longinquis regionibus excipiunt. Atque etiam ipſi nauigatoriam artem vehementer amplectuntur: Atqui conuerſatio cum extraneis ducta, iuſtam viuendi rationem corrumpit.

Ibidem. *6 Quare non omnes vrbes ceperunt, ſed ingens extraneárum gentium numerus habitauit cum eis?*

In primis propter ignauiam minimè potiti ſunt vniuerſa terra, deinde ob immodicam auaritiam. Subiecit enim, ait, Chananæum tributo, nec delendo deleuit eum. quod dixit author de vnaquaque tribu. Præterea tranſgreſsi ſunt legem diuinam, ac dijs alienis ſeruierunt: quapropter ſapientiſsimus Dominus Chananæorum gentem nõ prorſus interemit, ſed plures prope illos habitare permiſit, vt expugnati, & in ſeruitutem redacti, procedens ab errore damnum ſentirent, & confugerent ad conſeruatorem Deum, eiuſq; beneficijs fruerentur. Quòd autem non humanis adductus commentis hęc dicam, ſed ab ipſa edoctus hiſtoria, mox patefaciam. Aſcendit enim Angelus Domini à Galgalis. Galgala verò dictus eſt præputiorum locus, quod nomen Hebraica voce ſignificat libertatem. Inde mittit Angelum retricans illis traiectionem fluminis, & natorum circuncisionem. Poſtea quædam ab Angelo dicta recenſet: Dominus reduxit vos ab Aegypto, introduxitque in terram quam iureiurando firmauerat ſe daturum patribus veſtris, & dixit vobis: non rumpam fœdus meum quod pepigi vobiſcum in ſeculum. Et vos non inibitis fœdus cum his qui habitant in terra iſta, neque Deos illorum adorabitis, ſed eorum ſculptilia conteretis, & aras eorum euertetis. Verùm non audiſtis vocem meam quando hoc egiſtis. Et ego, ait, non addam vt migrare faciam populum, hunc quem expulſurum me dixeram à conſpectu veſtro: ſed erunt vobis in captionem, & dij eorum vobis erunt in ſcandalum. Tranſgreſsi eſtis legem meam, inquit, neq; ſeruaſtis præcepta mea. Pacem iniſtis cum peccati magiſtris, & dijs illorum ſeruiiſtis, adepti eſtis quod expetebatis, & meſſuiſtis grana ſeminum veſtrorum. Qui enim metu mortis fugiebant è bello, vobis inferre bellum non deſinent, eorumque dij mancipabant animas veſtras. Hæc vbi dixit Angelus, fleuit populus. vnde locus ille, flentium locus appellatus eſt. Ex eo verò conieci maiorem partem eorum quæ dicta ſunt, eſſe recapitulationem geſtorum ſub Ioſue: quòd ait author: Et dimiſit Ioſue populum, & abierunt filij Iſrael quiſque in locum ſuum & hereditatem ſuam ad poſſidendam terram. Et ſeruiuit populus Domino omnibus diebus ſeniorum qui longo vixerunt tempore poſt Ioſue, qui nouerant omne opus inſigne, quod peregit Dominus in gratiam Iſraelis. Refert etiam quot annos natus deceſſerit, & ibi ſepultus ſit. Addidit præterea, quòd ſurrexerit generatio altera poſt eos: qui non norant Dominum, nec opus ab eo geſtum Iſraelis ergò: qui etiam cum Chananæis, Pheræis & reliquis extraneis conuerſantes, cum illis contraxerunt connubia, ex quo conſortes impietatis effecti ſunt: coluerunt enim Baalim & Aſcaroth. Ex his itaque diſcimus quantum iuuet ſubditos pietas principum, quantumque

Universidad de Deusto
Biblioteca

tumque noceat carere principe, aut è diuerso principum improborum regi imperio. Hoc ipsum etiam proximè sequens docet historia. Suscitauit enim illis (ait) Iudices dominus, & liberauit eos de manu deprædantium eos. Et quandiu suscitabat illis Iudices, dominus erat cum Iudice, qui eximebat eos de manu hostium suorum omnibus diebus Iudicis. At paulò postquàm decessisset Iudex, deflectebant, & deteriores efficiebantur patribus suis, ita vt sequerentur Deos alienos, quos colebant & adorabant. Alteram etiam causam esse puto propter quam non obtinuerunt integram terram promissam, quæ est huiusmodi. Nam obseruatio legalis politiæ angustissima terrâ contenta erat, quia ter in anno lex statuerat cunctos festa celebrare in vnum locum conuenientes, in quo templum diuinum construxerant: vbi etiam primitias, decimas, primogenita ouium, & alia sacrificia offerre iusserat. Quocirca non abs re conclusit eos in arctum locum, vt facilè vel ipsi pigri ad ædem consecratam adeundam excitari possent.

Iud. 3. *7 Quomodo intelligendus est locus ille: Has gentes reliquit Iosue, vt tentaret in illis Israelem, nempe cunctos qui non nouerant omnia bella Chanaan, verùm ob generationes filiorum Israel, vt doceret eos bellum. Verùm qui fuerant ante illos, hæc non nouerunt.*

Cùm duce Iesu filio Naue bellum gereretur, vincebat populus, non secundum artem militarem instructus, sed superno fretus auxilio. Mittam enim, inquit, examina vesparum ante vos, quæ interiment Chananæum & Cethæum, & reliqua. Itaque missis è sursum fulminibus & grandine lapidis modum excedente, cõsumpsit aduersarios. Ait ergo se non planè cunctos terræ illius habitatores perdidisse duce Iesu filio Naue, vt posteri eius experientia cognoscerét quantam illorum curam gereret Deus, & necessitate belli compulsi, dominum ad pugnandum pro illis implorarent. At verbo tentandi Symmachus ait eum voluisse exercere illos, & artem bellicam edicere. Hæc enim dictio πειράζει, hoc est tentandi, qua vsi sunt Septuaginta, non indicat Deum quidpiam ignorare. Siquidem non ea de causa tentabat Abraham, vt Abrahæ notitiam perdisceret: quia illo in loco Deus satis docuit se nosse quòd Abraham mandaturus esset filijs suis ac familiæ & posteritati suæ, vt obseruarent omnia Iudicia domini Dei. Quapropter ipse non tentat vt ediscat, imò vt ignorantes doceat. Quemadmodum ergo dederat mandatum ad exercendam Adæ rationem, ita hoc loco nonnullas reliquit gentes, vt horum perspecta esset impietas: istud enim est quo dicitur, Vt tentaret in ipsis Israelem, & cognosceret an obtemperaturi essent mandatis, quæ præceperat patribus eorum per manum Mosis. Quinetiam res ipsæ docent eos in causa fuisse, cur non prorsus liberati sint ab impijs illis gentibus. Nam Iosue licet vrbe careret, propugnaculis, ac militibus in arte bellica exercitatis, nihilominus viginti & nouem reges percussit, ducibus Hiericho & Hai non numeratis: Qui verò superuixerunt ei, quanuis munitis vrbibus abundarent, ac diuitijs quamplurimis, spolijs & qualibet armatura, nec non muris, & vallis, ob suam tamen impietatem reliquias gentium superare non potuerunt.

8 Quomodo Othoniel potest esse frater Caleb & filius Cenes, cùm ipse Caleb sit filius Iephone? Iud. 3. b.

Verisimile est Iephone binominem esse, vocariq; etiam Cenez. Probabile quoq; est eos cùm eiusdem essent matris, diuersos tamé patres habuisse: & ipsum quidem Caleb habuisse Iephone pro patre, post cuius obitum mater nupserit ipsi Cenez, ac pepererit Othonielem. Quòd autem appellarit Hiericho vrbem palmarum, constat ex his quæ gessit Eglom. Profectus est enim, ait, Eglom, & percussit filios Israel, & possedit vrbẽ palmarum. Et paulò pòst: Et diuersit Eglom ab idolis quæ erant in Galgalis. Et dixit Aod ad Eglom: Est mihi secretus sermo tecum habendus, O Rex. Galgala verò non distant procul ab Hiericho. φλόγα δὲ hoc est flammam autem, appellauit ferrum gladij: πῆχυν ξιφίδα δὲ, τὸ λαβεῖν, id est capulum. Hoc enim innuit: Et accepit gladium à dextro femore suo, & infixit in ventrem Eglom, ac subintulit capulum post flammam, & defluxit pinguedo in capulum.

9 Quæ gesta sunt apud Iabin regem Asor, recensetur historia Iosue. Si ergo interfectus est ab illo, quomodo multo pòst tempore insurrexit in Israelem? Iudic. 4.

Alius erat ille, & alius iste. Et cùm essent eiusdem nominis, eodem regno potiebantur. Verisimile est autem hunc illius esse filium. Multos enim reperias qui nominibus patrum suorum appellantur, verbi gratia, Constantini imperatoris filius primogenitus dictus est Constantinus.

Ibidem. *10 Atqui refertur historia Iabin, non solum ipsum Iabin interfectum fuisse, sed etiam vrbem Asor exustam.*

Non est alienum à verisimili, vrbem illam tum euersam fuisse, postea verò instauratam. Verùm quanuis hoc loco faciat mentionem Asor, non tamen asserit ipsum Iabin in ea habitasse, sed in vrbe Haseroth. Notandum porro est eum posteros Iethro vocare Cinæos.

Ibidem & 5. *11 Qui fit vt mulier prophetizet?*

Quia virorum ac mulierum eadẽ est natura. Nam ex Adam formata est mulier, & particeps rationis effecta est, sicut & ille. Quapropter etiam inquit Apostolus: In Christo Iesu non est masculus aut fœmina. Quemadmodum Moyses propheta fuit, ita & Maria prophetissa. Existimo enim Debboram in contumeliam virorum prophetiæ donum adeptam esse. Nam cùm ex viris nullus inueniretur dignus, qui Spiritum Sanctum promereretur, hæc donum sanctissimi Spiritus est consecuta. Atque tam clarè constabat eam esse nactam gratiam supernam, vt ne Barac quidem absque ea progredi auderet in aciem, quod quidem ipsa silentio nõ præterijt in cantico suo: Defecerunt potentes in Israel, donec surrexit Debbora mater in Israel. Declaratque contribulium suorum impietatem. Elegerunt Deos nouos tanquam panem hordeaceum. In quo summam illorum amentiam per similitudinem arguit. Vt enim compos mentis non habetur is qui triticeis panibus hordeaceos anteponit: ita supra modum stupidus est, qui falsos Deos vero Deo præfert. Perspicuam autem illam facit animi confidentia, Si videro, ait, hastatorum quadraginta millia, tamen cor meum propensum est in acies Israelis. Hæc autem firmauit lex diuina. Si enim videris quòd Dominus Deus tuus pugnet pro te. Porrò non solùm pauperibus, sed etiam his qui de suis opibus gloriantur, præcipit vt extollant Deum. Potentes, inquit, populi benedicite Dominum: & qui ascenditis super asinos, emittite vocem instar eorum, qui exauduntur in medio lætantium. Illicius dicent Deo. Cæterùm Maspha rusticos & agrestes interpretantur, Daroth autem priuationem visus. Quod autem dicitur extolli in potente, discimus ab historia quo pacto Dominus Deus vtens paterna dilectione, populum delinquentem tradebat extrancis veluti virga quadam atq; flagello castigans eum: & vicissim pœnitentia ductus exercebat misericordiam, ac omnibus modis succurrebat. Exempli gratia, post acceptum Debboræ ministerio beneficium, conuersos ad impietatem tradidit Madianitis. Deinde post illam castigationem omni solicitudine eos excepit, postea quàm primùm impietatẽ illorum per quendam prophetam coarguisset. Commemoratis itaque beneficijs quę acceperunt, postea cuiusdam Angeli ministerio corroborans Gedeonem iubet vt hostes feriat.

12 Quid sibi vult: Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israelem de manu Madian? Iudic. 6. b. c.

Cùm adhortatus esset eum Angelus ad cogendum exercitum, & ineundum bellum, dixit ei Gedeon: Si Dominus nobiscùm est, cur apprehenderunt nos cuncta mala ista? Et vbi sunt mirabilia eius, quæ narrauerunt patres nostri, ac dixerunt: De Aegypto reduxit nos Dominus. Nunc autem repulit nos Dominus, & tradidit in manus Madian? Quoniam ergo memor erat mirabilium Dei, firmamque de Deo tenebat opinionem, illum si vellet, eos facilè liberare posse à calamitatibus quibus detinebantur, meruit vt audiret ab Angelo, Proficiscere in robore fidei huius, & vinces. Neque damnet quisquam ea quæ sequuntur: non enim velut diffidens de Deo dixit: Familia mea humillima est in tribu Manasse, & ego minimus in domo patris mei: sed vt de se modestè sentiens, quapropter Angelus gratam habens hanc responsionem, ait: Dominus tecum erit, & interficies Madian, sicut virum vnum. Confestim ergo dictis fidem adhibens obtulit victimas. Sed Angelus honorem Deo debitum non surripuit, verum sacerdotis officio fungens vbi virga percussisset petram, igne prodigioso hostiam accendit.

13 Quare Deo iussit offerri vitulum qui pro Baal nutriebatur? Iud. 6. c.

Quia traducebat eos ab errore ad veritatem, propterea tum aram illius euerti, tum etiam lucum abscindi præcepit. Decebat enim eum qui talem gratiam erat adeptus, non solùm pium esse, sed alijs quoque pietatis esse magistrum.

14 Quid significabat vellus illud quod vorem susciebat? Iud. 6. g.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Postulauit in primis Gedeon vt perfunderetur vellus, tota verò terra sicca permaneret: post hæc autem vt humectaretur terra, solum autem vellus rore careret. Quæ verba innuunt Israelitas quondam gratia potitos esse, sicuti vellus rore: at posteà vniuersam hominum naturam adeptam esse spiritalia dona, quibus tanquam rore vellus Israel priuatus est.

Iud. 7. b. *15 Cur eos solùm in aciem descendere iussit, qui more canis biberant?*

Dominus Deus rationem aperuit. Multus enim, inquit, est populus tecum vt tradam Madian in manu eorum, ne quando glorietur Israel contra me dicens: Manus mea liberauit me. quapropter cùm maxima pars abijsset, eos assumi iubet qui remanserant iuxta fluuium: è quibus cum plures celeriter se demittentes genu flexo biberent, trecenti verò per ignauiam hoc non agentes manu aquam ori admouerent, hos sõlos vt ignauos & socordes iussit in hostes irruere, vt omnibus perspectum esset auxilium diuinum. Hunc in modum ministerio duodecim piscatorum publicanorum, & vnius coriarij, dæmonum exercitum fudit & naturam conseruauit humanam. quãobrem Esaias propheta cõponens illos cum illis ait, Virgam infidelium dissipauit Dominus, sicut in die Madian. Sicut enim hoc loco nudis vsus est militibus sinistra quidem gestantibus lucernas in vrnis latentes, dextra verò tubas: ita sacros Apostolos misit nudos in vniuersam terram ferentes lucernam miraculorum, & prædicationum tubam.

Iud. 8. f. *16 Quid est, Fecit illi Ephod, & statuit illud in ciuitate sua Ephrata?*

Contra legem erat quod factum fuit. Nam solis sacerdotibus Ephod vti licebat. per illos enim reuelabatur quid facto opus esset, Gedeonis tamen intentio minimè vergebat ad impietatem, sed cùm esset princeps & dux exercitus, volebat cognoscere per Ephod quid agere deberet. Atqui nihilominus hoc populo versum est iniquitati. formicatus est enim cunctus Israel post illud ibi: & factum est Gedeoni & domui eius in scãdalum. Ephod autem interpretatus sum in Exodo superhumerale, cui copulabatur rationale. Per illudque iudicabatur quis in bello victor futurus esset. Quod clarius cognoscitur ex regum historia. Cùm enim extranei coëgissent exercitum, præcepit Saul sacerdoti vt afferret Ephod: tum vbi cognouisset hostes esse perturbatos, declaratamq; victoriam: Reduc inquit, Ephod. Constat ergo texturam quandam fuisse quæ sacerdotibus circumponebatur prænunciantem quid agere conueniret. Aquila verò vocauit illud ἐπένδυμα, hoc est, superindumentum, vel superiorem tunicam. Cæterùm ex his quę contigerunt Abimelech & Sichimitis, discimus improbam consensionem interitum afferre vtentibus ea, & tandem in dissensionem desinere. Siquidem qui liberos Gedeonis interfecerant, mutuis plagis perierunt.

17 Quid hoc est, Conspergebat eam sale? Iud. 9. f.

Hoc denotabat sterilitatem: quoniam ex sale nullus fructus nascitur. Sed hoc vtique notandum est, quòd breuibus inducijs vsi mox redibant ad seruiendum Idolis. Addiderunt enim, inquit, filij Israel, vt facerent malum in conspectu Domini, & coluerunt Baalim & Astaroth, Deos Sidonis, Moab, & Amon, Deos denique extranearum gentium. At cùm Deus ira permotus suscitasset in illos Regem Ammonitarum, clamauerunt ad Deum conseruatorem seipsos accusantes, quod relicto benefico ac vero Deo & Domino, falsos Deos coluissent. Ar posteaquam benignus Dominus ingratum eorum increpauit animũ (multiplicem enim prouidentiam eius sæpius experti, idolorum cultum præposuerant) & comminatus est se nullas post hac laturũ supperias: Non addam, inquit, vltra vt liberem vos, ite & inuocate Deos quos ipsi vobis elegistis, & liberent vos in tempore afflictionis vestræ, vbi inquam suas iniquitates confessi sunt, alienosque Deos abstulerunt è medio, seruientes Domino, beneficentiam eius persenserunt.

18 Quid illud est, Dicite tesseram? Iud. 12. c. d.

Qui erant de tribu Ephraim, ægrè ferentes quòd in bello contra Ammonitas gesto non essent adhibiti socij, prælium inierunt aduersus Iephthe: qui missis quibusdam impediuit ne flumen traijcerent. Et cùm eum circunuenire tentarent, simulata tribuum aliarum lingua, præcepit vt interrogarentur verbum quoddam ex cuius pronunciatione arguerentur. Quemadmodum itaque σφαίνοι, Syri, Euphratęi, Palestini ac Phœnices, lingua Syrorum vtuntur, longè tamen diuersa est singulorum loquendi proprietas: ita sunt quidem Hebrææ duodecim tribus,

bus, sed vt verisimile est, habebant sua Idiomata, non aliter quàm illa Syriaca. Nam (vt Syrus refert) alijs spicam appellãtibus Sembla, qui sunt de tribu Ephraim, ex quadam consuetudine dicunt Sembel, vt aiebant. Hoc probè sciens Iephthe pronunciare iussit, & conuictos interemit.

Iud. 11. f. g. *19 Quamobrem permisit Dominus Deus mactari filiam Iephthe?*

Vulgata habet Schibboleth & sibboleth. Stolida nimium erat Iephthe pollicitatio. Animaduertere enim debebat (vt fieri poterat) canem vel asinum illi primum occurrere posse, quæ tamen ex lege immunda sunt animalia. Dominus igitur Deus per illum eruditus cæteros, vt prudenter & discrètè promissiones suas emittant, eadem hanc non cohibuit. Quod tamen huiusmodi victimas damnet, testis est beatus Dauid inclamans: Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs: & infecta est terra in sanguinibus. Et quæ sequuntur: Ipse quoque Dominus Deus per Ezechielem prophetam ait: Et accepisti filios tuos & filias tuas quos genuisti mihi, & obtulisti illos amatoribus tuis: hoc præter fornicationem tuam. Atque vt indicaret impietatis superlationem, addidit: Quod non cogitaram, nec ascenderat in cor meum. Quinetiam Abrahæ dilectionem erga Deum cùm exercere vellet, præcepit vt sacrificaret filium: cumq; ipsius iusti demonstrasset animum, ne mactaretur inhibuit. Reliqua declarant ipsius Iephthe imperfectionem. Nam cum promisisset se oblaturum in sacrificium quicquid primùm occurreret, vt vidit filiam hoc cõmisisse, & vestem scidit, & acerbè defleuit, eique spatio primùm ad lugendum concesso, mox eam immolauit. Quo longè melior erat filia: Si enim, inquit, de me os tuum aperuisti ad Dominum, fac mihi sicut exijt ab ore tuo, pro eo quòd tibi fecit Dominus vltionem de hostibus tuis de filijs Ammon. Vt ergo doceret dominus Deus quo pacto emittendæ sint erga eum promissiones, immolationem non compescuit. Deinceps historia nos instruit, quænam sit Angelorum in Deum beneuolentia. Nam diuinus Angelus Manuæ hædum offerre sibi volenti dixit: Si me cogis, non comedam de panibus tuis. Si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Esca, inquit, non indigeo: sacrificium non suscipio. Hoc enim Dei, illud autem humanæ naturæ proprium. Ego verò nec instar hominis opus habeo cibo, nec honore Deo debitum rapio. Vnde perspicuum est Angelos humaniter ab Abraham exceptos modo quodam altero propositam escam consumpsisse. Iud. 13. e.

Psal. 105.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRI INTERPRETATIO,

In omnes Dauidis Psalmos,

AB ANTONIO CARAFA, E GRAECO IN Latinum sermonem conuersa.

ARGVMENTVM.

MIHI quidem præ cæteris diuinis oraculis optabile fuit, magni Dauidis vaticinationem interpretari: omnes enim homines religionis alumni, & vrbani, & solitudinis incolæ egregiam operam huic parti nauarunt: Non minus autem qui humanis occupationibus implicantur, dies noctesq; Dauidicos versus in ore habent, Deum rerum omnium anctorem decantantes & corporis perturbationes componentes: etenim sacra scriptura temperans vtilitatem carminis suauitate gratam admodum, & amabilem doctrinam hominibus proposuit. Licet videre plerosq;, aut nihil, aut parum de alijs diuinis libris mentionem facere: sed de cælesti diuini Dauidis harmonia multos multis in locis, & in domibus, & in vicis, & in compitis meminisse: cantuq; suauitate se ipsos demulcere: & per hanc animi delectationem, vtilitatem consequi. Propterea igitur hanc primam volui vaticinationem exponere: atq; ingeniosis mercatoribus eam, quæ in profundo est, vtilitatem proponere; vt canentes simul, & rerum, quæ canuntur, sententiam inspicientes, duplicatum fructum percipiant. Sed hanc nostram promptitudinem non siuerunt ad finem peruenire ij, qui à nobis aliorum sacrorum voluminum explanationes efflagitarunt. Nanq; imposuerunt nobis nonnulli, vt canticum Canticorum exponeremus: Aliqui verò vaticinationem desiderati viri desiderauerunt cognoscere: Alij verò diuini Ezechielis: Quidam autem duodecim Vatum prædictiones obscuritate inuolutas, enucleari sibi contenderunt. Postquam igitur dedit nobis Deus vniuersitatis, qui cæcos sapientiam docet, & mysteria detegit, qui dedit os homini, facitq; surdum, & mutum, perspicacem, & oculis captum: Postquam inquam dedit, vt commētarios earum rerum, quæ à se dictæ sunt, ad finem perduceremus, age, diuina inuocata gratia, quæ cæcos ad vaticinandi scientiam, per viam, quam ignorarunt, & per semitas, quas nescierunt, iter præbet: eisq;, qui iam diu obsurduerunt, intelligentiā diuinorum sermonum suggerit, oculisq; tenebris, & nubibus obductis visum suppeditat; audacter etiam huiusce vaticinationis expositionem aggrediamur. Sed nemo hunc nostrum laborem superuacuum existimet: quòd & alij ante nos hanc eandem

Daniel hebraicè desiderius fonat.

eandem prouinciam susceperunt: cùm enim in varios incidissem commentarios, qui partim in allegoriam cum multa satietate abibant: partim verò vaticinationem quibusdam historijs adaptabant, vt Iudæis potius interpretationem conscriberent, quàm fidei alumnis; solertis hominis esse putaui, & horum, & illorum supernacuam copiam fugere: quæcunque quidem priscis historijs cohærebant, his hæc accommodare etiam nunc: Prædictiones autem de Domino Christo, & de Ecclesia è gentibus cōflanda, necnon de Euangelica Republica, deq; Apostolicis prædicationibus, non alijs quibusdam ascribere: id quod Iudæi facere solent qui malitiæ assueti sunt: & suæ infidelitatis excusationem contexunt. Satis enim ex se potest rerum testimonium deducere ad veritatem interpretationis eos, qui illam reperire desiderant. cuius gratia non admodum laboriosa erit nobis prædictionis expositio: siquidem rerum euentus dilucidam facit vaticinationem: studebimus autē ijs, qui vtilitatem exoptant, vt prius quam ad interpretationem deueniamus, Psalmorum propositum declaremus.

Sciendum est igitur, proprium vaticinationis esse, non solùm futura prædicere: verum etiam, & præsentia, & preterita narrare: quandoquidem diuinus Moses, quæcunq; à prima origine à Deo vniuersitatis condita sunt, & ab eo formam ceperunt, manifestissimè nobis aperuit: non ab hominibus hāc doctrinā, sed à gratia spiritus sancti edoctus. Prædixit etiam præsentia, sicut Pharaonis mala, quæ inferebantur: & Israelis affluentiam mannæ: carnisq; communicationem. Vaticinatus est etiam ventura, Domini Christi aduentum, Hebræorum dissipationem, gentium salutem: Sic etiam diuinus Dauid, qui primus post hunc vaticinationem conscripsit, meminit beneficiorum, quæ à Deo vniuersitatis in nos iam olim collata fuere: & quæ longis post seculis futura sunt, præmonstrat. Non modò autem vtitur verbis hominis vaticinantis, sed etiam admonentis, & legislatoris: & modò doctrinam affert de moribus, modo de præceptis: & interdum Iudæorum calamitates deplorat: interdum gentium salutem præcinit. Passum verò Domini Christi cruciatum: reditumq; in vitam, vaticinatur: & prædictionis varietate ijs, qui attentè audire voluit, plurimum affert voluptatis. Psalmos autem non omnes ipsius, quidam esse dixerunt: sicut etiam de inscriptionibus iudicant: nam alios Idithumo ascribunt: alios Aethamo: nonnullos filijs Core: & aliquos Asaphoc: cion & eos vates esse ab historia Paralipomenon didicerunt. Ego autem de his nō multum contenderim. Quid enim refert, siue huius omnes, siue illorum aliqui sint: eum constet diuini spiritus afflatu vniuersos esse conscriptos? Etenim non ignoramus, & diuinum Dauidem vatē fuisse: & illos itidem vates ab historia Paralipomenon nuncupari. Vaticinantis autem est, linguam præbere ministram gratiæ sancti spiritus: vt legitur in Psalmis. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.

Psal. 44.

Vincat tamen plurium sententia: plures enim scriptores Dauidis asserunt esse: Quoniam autem etiam inscriptiones Psalmorum quidam falsas esse dixerunt, necessarium puto, etiam de his pauca percurrere. Mihi quidē temeritas videtur, inuertere inscriptiones, quæ à prima origine vsq; ad Ptolemæi tempora delatæ sunt, qui post Alexandrum in Aegypto regnauit: quas inscriptiones septuaginta interpretes omnes seniores in Græcam linguā transtulere, sicut alias omnes sacras scri-

 pturas

Universidad de Deusto
Biblioteca

pturas. Supra centum, & quinquaginta annos ante interpretationem Ptolemaicam, mirabilis ille Esdras edidit in lucem libros cœlestis gratiæ plenos, qui quidem cùm propter Iudeorum incuriam, tum verò ob impietatem Babyloniorum diutius depraua ti permansere. Si igitur Esdras diuino numine afflatus horum voluminum memoriam illis hominibus renouauit; etiam hi septuaginta viri non sine Sancto Spiritu hæc opera in Græcum sermonem conuerterunt: Inter cætera verò sacra volumina etiam inscriptiones interpretati sunt. Rem quidem nimiæ temeritatis, & confidentiæ plenā arbitror, falsas illas existimare, & nostras rationes vi Sancti Spiritus sapientiores iudicare. Hoc autem apertius ostendet singularis Psalmorum explanatio.

Diapsalma etiam variis modis exposuerunt: nonnulli enim intermissionem Spiritus Sancti potentiæ suspicati sunt esse: aliqui vaticinationis commutationem: quidam verò cantus vicissitudinem. Vnus autem Aquilæ argumento vsus, pro diapsalmate posuit, semper, existimans præcedenti versui hoc connectendum esse: sicut in tertio Psalmo. Post illa verba, Vox mea ad Dominum, & exaudiuit me de monte sancto suo: inuenimus adiunctum diapsalma. Aquila verò sic continuauit, Et exaudiuit me ex monte sancto suo semper: Et sic deinceps, anteriori carmini adscribit semper, vnam efficiens sententiam. Ego autem, & septuaginta, & cunctos alios diuinæ scripturæ expositores, diapsalmate vsos esse, inueniens; minimè arbitror tot, talesq; despicere viros: & vnius tantùm sententiæ adhærere: Quam ob rem carminis mutationem suspicor significare diapsalmatis scripturam. Cùm enim magnus Dauid choros instituisset, Deoq; hymnorū musicam attulisset, non illi quidem aliquem fructum quærens, sed vtilitatem populo concilians; palam est, fecisse, vt cum aliqua harmonia & chori concinerent, & ij, qui instrumentis vtebantur, vocem ederent consonantem. Quinetiam cantiones ipse multas habēt modorum vices: lyræ quoq;, & citharæ suas habent pulsuum varietates. Est etiam in tibijs multa huius generis discrimina videre. Diapsalma igitur videtur mihi innouisse ille, qui hanc posuit inscriptionem, & si quis alius, illius instar, diuini spiritus lumen accepit. Sciendum est autem ijs, qui studiosè Psalmos lectitant, temporis ordinem non seruare: Sed quidam ex illis, veteres amplectentes historias, fecundum locū sortiti sunt: qui verò recentiores continent historias, prius ordinati sunt, tertius enim Psalmus titulum habet narrationis contra Absalonem: Centesimus verò quadragesimus primus contra Saulem: Quantò autem antiquiora sint, quæ de Saule feruntur, ijs, quæ de Absalone, omnino perspicuum est ei, qui historiam nouit. Puto equidem, ipsum diuinum Dauidem Psalmos dixisse, sed quosdam ex posterioribus sic ordinasse. Hæc volui præfari, ne expositionem intercidam, si inter explanandum, de ijs scribere cogar. Sed de his hactenus, veluti in modum cuiusdam præuiæ considerationis. Nunc diuino implorato auxilio, singulas interpretationis partes attingamus.

INTER-

INTERPRETATIO
PRIMI PSALMI.
Sine titulo est apud Hebræos.

Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non steti t, & in cathedra pestilentiarum non sedit.

Hinc facile est cognoscere, quòd antiquitus apud Hebræos, qui inuenerunt inscriptiones, & diuinas scripturas interpretati sunt, eas in linguam græcam transtulerunt: hunc enim Psalmum, & eum, qui proximè sequitur, sine inscriptione reliquerunt, nō audentes à se ipsis aliquid adiungere verbis spiritus sancti. Quidam tamen ex illis, qui Psalmorum titulos conscripsere, dixerunt, hunc Psalmum continere doctrinam de moribus. Mihi verò visus est non minus dogmaticus esse, quàm moralis: complectitur enim non peccatorum modò, sed etiam impiorum reprehensionem, & admonet, vt continenter diuinis sermonibus operam nauemus, ex quibus, vtilitatem consequimur, quæ non solùm ad mores pertineat, verum etiam, quæ ad dogmata spectet. Aptissimè autem magnus Dauid præposuit suæ narrationi beatitudinem, suum ipsius filium, & Dominum imitatus, Christum inquam saluatorem, qui quidem cum sacris discipulis colloquens, doctrinam à beatitudine exorsus est, dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Christus autem filius est Dauidis, vt homo, secundum sacrorum euangeliorum sermonem, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Habraam: Est autem Dominus, & conditor ipsius, vt Deus. Illius est enim hæc vox, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Beatum igitur facit illum hominem, qui neque cum impijs viam communicat, neque firmum consilium peccatorum amplectitur: hoc enim statum vocauit; & eum quoque beatum nuncupat, qui fugit stabilem morborum corruptionem. Nomen autem beati diuina appellatione decoratum est, id quod testatur diuinus Apostolus, exclamans, Beatus & solus potens Rex regnantium, & dominus dominantium. Deus autem fecit homines vt aliarum appellationum, sic etiam huius nominis participes. Etenim Deus vocatur fidelis, Fidelis inquit, Deus, per quem vocati estis in societatem filij eius. Et beatus Moses, Deus ait, fidelis, & non est iniquitas in ipso: Ergo vocauit etiam homines fideles, quotquot sine vlla dubitatione ipsius sermones accipiunt: sic etiam cùm sit, & cùm vocetur Deus, communicauit hanc suam appellationem cum hominibus ob infinitam liberalitatem: & clamat sic. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes, vos autem vt homines morimini. Hoc nomen igitur, *Beatus*, est fructus, qui ex perfectione virtutis percipitur: nam sicut vnumquodque ex humanis studijs suum habet finem, vt ars athletica respicit coronas oleaginas, militaris verò victorias tropheaq;: & medicina sanitatem, morborumque expulsionem: & mercatura numorum cumulum, & diuitiarum affluentiam: sic etiam scientia virtutis habet suum fructum & finem, nimirum diuinarum felicitatem.

Deut. 32.

Psal. 81.

Nemo autem videns in hoc loco hominem tantummodo beatum existimari, arbitretur fœminarum genus ab hac beatitudine excludi. neque enim Dominus Christus cùm formasset beatitudines, de maribus loquens, negauit mulieribus acquisitionem virtutis. Sermo enim cum viris comprehendit etiam fœminas: quandoquidem caput mulieris homo est, quemadmodum ait diuinus Apostolus, Coniunguntur autem cum capite corporis membra, quæ quidem gaudent, cùm vident caput coronari. Sic etiam nos cum aliquo sermocinantes, ipsumque nominantes, caput charissimum, non seperamus illud à cæteris corporis artubus: sed à parte totum appellamus. Non temerè autem fecit mentionem primum de via, deinde de statu, denique de cathedra: sed admodum doctè: etenim nostra ratio, sustinet in primis motionem quandam, siue praua, siue recta sit: deinde statum: postremò firmamentum quoddam stabile. Admonet igitur, vt neque in mente aliquam impiam cogitationem admittamus, neque in actum progrediamur iniquum. Solet autem sacra scriptura impios nominare eos, qui vel nullum Deum, vel Deos multiplices colunt: peccatores verò, qui iniquitati assuescere elegerunt & vitam corruptam adamant. Porrò *pestilentias* vocat non solum eos, qui se ipsos labefactant, sed etiam illos, qui cum cæteris labem communicāt: instar morbi, qui & homines & pecudes inuadit, cuius participes etiam fiunt, qui ægrotantibus appropinquant. Quamobrem Dauidicus sermo iubet, vt etiam horum consortia fugiamus. Quoniam autem nō sufficit ad virtutis perfectionem, malitię

1. Cor. 12.

Mat. 5.

Matth. 1.

Psal. 109.

Timot. 6.

1. Cor. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuga: inquit enim, Declina à malo, & fac bonum. & beatus Esaias, Quiescite, ait, ab iniquitatibus vestris, & discite facere bonum. Congruenter admodum subiunxit beatus Dauid.

Esa. 1.

Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Decet verò non modo supradicta detestari, sed dies noctesque diuinæ legi incumbere, & illa velle, quæ diuina lex præcipit, atque secundum illius propositum propriam vitam dirigere: sic enim vniuersorum Deus per Mosen iussit, dicens, Erunt verba legis huius semper in ore tuo, & meditaberis in illis, sedens & surgens, & cubans, & ambulans in via, & appendes illa de manu tua, & erunt immobilia ante oculos tuos. Deinde ostendit fructum, qui hinc producitur.

Deut. 6.

Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur.

Imitantur enim aquarum irrigationem spiritus sancti flumina: & quemadmodum illæ consitas arbores germinare faciunt: ita & hæc sunt in causa vt diuinos fructus ferant. Quapropter Dominus Christus suam doctrinam aquam appellauit. Si quis enim dicit, Sitio, veniat ad me, & bibat, & erit aqua, quam ego dabo illi, fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam: & rursus, Qui credit in me, quemadmodum dicit scriptura, fluuij ex ventre eius fluent aquæ viuæ. & Samaritanam alloquens; ait, Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum, qui biberit ex aqua, quam ego dabo illi, non sitiet in æternum. Similiter per vatem Esaiam dicit, Quoniam ego dabo in siti ambulantibus in loco arido, & aperiam in montibus fontes, & in saltibus fluuios, vt potum præbeam generi meo electo, & populo meo, quem acquisiui. Congruenter igitur & beatus Dauid, eum, qui diuinis sermonibus operam dedit, arboribus comparauit, iuxta aquarum ripas consitis, semperque virentia habentibus folia, fructumque ferentibus in tempore. Etenim virtutis athletæ laborum fructus etiam in posterum reportabunt, bonam semper spem in se ipsis ferentes, vt quædam viridantia folia germinant, & exultant, & frustra timent ob animi delectationem, laborum sarcinam, habent vero munificentissimum Dominum, qui alacritatem eorum assiduè adiuuat: Diligentibus enim Deum, vt testatur diuinus Apostolus, omnia cooperantur in bonum. Quapropter ait beatus Dauid, Omnia quæcunque faciet prosperabuntur. A Domino enim, inquit, gressus eius diriguntur, & viam eius volet nimis. *Omnia* verò, non simpliciter posuit, sed multa cum diligentia: primum enim cùm omnes malitiæ species enumerasset, diuinarumque legum perfectionem ostendisset, subiunxit, Omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur. sciens nihil contrarium diuinis legibus huiusmodi hominem facere velle, sed suam ipsius voluntatem ijsdem accommodare: In lege enim Domini inquit, voluntas eius: quapropter cum ad virtutem hortatus esset; cumq; perfectam edocuisset philosophiam; tandem per contraria athletas vngit, & inquit.

Ioan. 4.

Ioan. 7.

Esa. 41.

Psal. 36.

Rom. 8.

Non sic impij, non sic.

Per negationis geminationem contrarietatem dilucidius ostendit.

Sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.

Illi enim, inquit, à diuinis sermonibus irrigati, semper virescunt, tempestiuumque fructum ferunt. Isti verò à contrarijs spiritibus oppressi, imitantur puluerem, qui huc, & illuc à contrarijs ventis fertur.

Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

Multa cum diligentia omnia sacrosanctus spiritus percurrit: non enim dixit, non resurgent impij, sed in iudicium non resurgent, verùm in condemnationem, neque enim redargutionibus indigent, cùm eorum impietas manifesta sit, sed supplicium solum expectant: quemadmodum enim homicidas in flagranti crimine captos, non vt redarguantur, iudices in iudicium trahunt, sed vt sententiam legibus congruentem cõtra illos pronuncient; eodem modo etiam qui impietati alluctentur, statim post resurrectionem pœnam sustinent, nõ in iudicium adducti, sed vt supplicij sententiam accipiant. Atqui etiam peccatores licet impiorum dogmatum expertes, tamen cùm iniquam vixerint vitam, à iustorum cœtu longissimè aberunt. Etenim *Consilium* Aquila, & Theodotion, Cõgregationem interpretati sunt, Conuentum verò Symmachus.

Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Nouit inquit, omnia ante iudiciũ iustus iudex, & neque demonstrationibus neque confutationibus indiget: quapropter pro dignitate vnicuique tribuens, hos quidem præconijs, & coronis dignos iudicabit, hos verò æternum in supplicium mittet. *Via impiorum peribit*, ab Apostolicis verbis

1. Cor. 3.

non

non abhorret, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur; iustorum enim virorum etiam opus lucidum manet, cum impijs verò, & nefarijs hominibus etiam improbitas eorum simul destruitur.

Psalmi II. Interpretatio.

Sine titulo est apud Hebræos.

Cùm primum Psalmum memoria impiorum clausisset, ex hac rursus secundi principium fecit: docens, supradictum impiorum finem, Reges, & principes, Iudeosque atque gentes contra Christum furentes manere. In secundo enim psalmo Domini Christi humanos cruciatus, regnumque prædicit necnon gentium vocationem vaticinatur, Iudæorumque perfidiam deplorat. Hoc enim, Quare fremuerunt gentes: lugentis est, atque accusantis dementiam. Ad interpretationem huius loci longo verborum anfractu non opus est nobis, cùm diuinus Petrus Apostolorum Princeps in Actis eum enucleasset, eumque & Herodem, Pontium Pilatum: & Principes Sacerdotum, & Scribas, & Reges, & potestates nominasset. Hic enim à Romanorum Imperatore, vt prouinciam gubernaret missus est, Ille verò Iudæorum Tetrarcha tunc temporis erat, & hic quidem ex Iudæis subditos habebat, Ille verò ex gentibus milites. Sed tamen qui apud ipsum fuerant, & Dominum occiderunt; vana & inania consultauerunt, quippe qui obliuione obscurare ab ipsis crucifixum non potuerint, cùm enim tertia die resurrexisset; totius terræ potitus est. Ingeniose valde, & optimo iure hæc verba, Meditati sunt inania, populi personæ accommodauit. Iudæi nanque hoc prauum consilium contra Saluatorem inierunt, & testis est sacrorum euangeliorum vox, docens, Abeuntes Pharisæos consilium cepisse, quomodo illum perderent. Et Caiphas clamat, Expedit, vt vnus homo moriatur, ne tota gens pereat. Hanc verò vocem *Fremuerunt*, Aquila, Tumultuati sunt, Symmachus autem, Turbantur, explanauerunt. Hoc verò verbum, *Fremuerunt*, personæ gentium attributum, materiam subministrat cogitandi. Etenim cùm Iudæi ad Pilatum Iesum vt quendam tyrannum adduxissent, cumque sæpius postulassent, vt occideretur; mortis sententiam inuitus ille pronunciauit, veritus, vt verisimile est, ne ab aliquibus hæc accusatio contra se ipsum retorqueretur. Vt enim beatus inquit Lucas, Quidam ex accusantibus dicebant, Hunc inuenimus subuertentem gentem, atque prohibentem censum dari Cæsari, asserentem se ipsum Christum Regem esse.

Act. Apost. 4.

Mar. 3.

Ioan. 11.

Luc. 23.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.

Non dicit gentes cum articulo, vt omnes comprehendi existimes, non sententiam ad singulare quid reducens, verùm dicit gentes. Nam cùm Iudæi Iesum comprehensum gentibus tradidissent; meritò inquit, quæ tanta causa, vel quid ab eo factum est, vt populi contra ipsum commoti sint, & manibus gentium prodiderint? *Fremuerunt*, pro Superbierunt.

Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum.

Qui enim, ait, filium non honorat, neque patrem honorat, & congruenter post excussum filij iugum, etiam illud patris excutiunt. Mihi verò videtur, spiritum sanctum fideles adhortando, hæc dicere, Dirumpamus vincula impiarum gentium, & iugum iniquorum Iudæorum à nobis projiciamus: atque in nos Christum, iugum Domini admittamus, ipsius enim est vox, Tollite iugum meum super vos, quoniam iugum meum bonum, & onus meum leue est. Ipsaque lex iugum à diuinis Apostolis nuncupata est. Siquidem beatus Petrus in Actis ait, Cur tentatis Deum, imponere iugum supra ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos ferre potuimus? sed per gratiã Domini Iesũ credimus saluos esse, quemadmodum & illi. His igitur conueniunt vaticinantis verba. Dirumpamus vincula ipsorum, & proijciamus à nobis iugum illorum: Hoc est, cor nostrum ab illis segregemus, ne velimus illis subijci: excutiamus legis iugum: quæ in figuris sunt, parui ducamus, nisi secundum spiritum cogitantes: nullius momenti ad vtilitatem existimetur Esaias, nisi in sua prædictione mysterium Christi adumbret.

Mat. 11.

Act. Apost. 15

Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.

Qui enim ab ipsis captus, mortique traditus est; in cœlis habitat, omniaque continet, & vanas atque stultas eorum cogitationes ostendit. Huius verò pater, omniumque Dominus pœnam ab eis cõdignam exiget.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

Etho-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et horum verborum interpretationem, ipse rerum euentus edocet: Romanus enim exercitus eos aggressus; vrbem diripuit, & templum combusit, plurimosque ipsorum morte mulctauit: eos verò, qui mortem subterfugerunt, captiuos in seruitutem abduxit. Oportet animum intendere, quòd duarum personarum deinceps meminit: & primùm quidem Domini & Christi, aduersum Dominum, inquit, & aduersum Christum eius: Deinde illius, qui cælos incolit, & Domini, Qui enim habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. & rursus eandem seruauit figuram.

Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.

Et hic interpungendum est, & postea subiungendum; In Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum Domini. Non enim tantummodo montis Sionis Rex est, sed visibilium, & inuisibilium, totiusq; orbis. In monte verò Sione, & in Iudæa suam diuinam doctrinam accedentibus administrauit: hi verò, qui hanc susceperunt, in omnem terrâm flumina deriuarunt, diuinis eius præceptis credentes. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes. Hoc autem, Constitutus sum Rex ab eo, humano more dixit. Vt enim Deus, innatum habet regnum: vt homo, decreto recipit. Quòd verò vt Deus, imperium sine principio habeat, Idem vates docet, dicens, Sedes tua Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Hunc verò Psalmum beatus Paulus de filio dictum putat. Veruntamen, & regnum habet vt Deus, & accipit vt homo. Eodem modo cùm Altissimus nominatus sit vt Deus; exaltatus est vt homo. Et Dauid diuinam altitudinem prædicans, clamat, Cognoscant, quoniam nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omnem terram. & Zacharias ad Ioannem, Et tu puer propheta Altissimi vocaberis. Humanam verò altitudinem beatus Paulus docet, dicens, Propterea & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Præterea hoc nomẽ *Filius* Vnigenitus Deus Verbum, ante seculа habebat connatum rei: Sed tamen, vt Deus, filij nuncupationem habens, vt homo, suscipit illam. Quapropter in proposito Psalmo adduxit, inquiens, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hanc verò vocem nemo (modo spiritus sancti doctrinæ credat) diuinitati Domini Christi applicabit: de illius enim diuinitate vniuersorũ Deum, per Dauidem dicentem audimus, Ex vtero ante Luciferum genui te: vt homo igitur, & hanc vocem recipit, & quæ sequuntur audit.

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.

Vniuersorum enim conditor Deus est. Nã omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, atque in ipso condita sunt omnia, siue quæ videntur, siue quæ non videntur. Si omnium est Dominus & opifex, etiam eorũ, quæ fecit, dominus est & auctor. Veruntamen cùm Dominus natura sit, vt Deus; etiam vt homo vniuersorum imperium accipit. Et cùm antiquitus Iudæorum tantùm rationem habere videretur: (Est enim, inquit, pars domini populus Iacob, & funiculus hæreditatis eius Israel) Cumque hic populus reprobatus sit, vt qui ex hac cultura nullum fructum produceret; meritò ad gentes hanc curam transfert, quas neque ab antiquo penitus despiciebat. Mosaicam verò vaticinationem complet: illius est enim vox, Lætamini gentes cum plebe eius. Est autem euentum prædictioni congruens inuenire. Non enim tantùm duodecim Apostolos fideles ex Iudæis, sed etiam septuaginta discipulos, & centum viginti, quibus congregatis beatus Petrus concionem habuit, & quingentos, quibus post resurrectionem apparuit, secundum diuini Pauli vocem, & ter mille, & quinquies mille, quos Apostolorum Princeps prædicans piscatus est, & multas myriades, de quibus magnus Iacobus asserit, Intuere Frater, quot myriades sunt credentium Iudæorum. Hos inquã omnes, & illos insuper, qui per vniuersum orbem ex Iudæis crediderunt, declarans populum sanctum esse, & per hos gentes acquirens, vaticinationem implet, quæ dicit, Lætamini gentes cum populo eius. Et præterea propriam prædictionem consummat, quam Iudæis fecit, inquiens, Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. hoc & in proposito Psalmo dicit, Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Veruntamen Iudæorum perfidiam deplorare mihi in mentem venit: qui audientes vaticinationem, quæ planè terræ finium meminit, & scientes, neminem suorum Regum tantum Imperium possedisse, sed solum Dominum Christum ex Dauide secundum carnẽ prognatum; hallucinãtur mentis oculis, atque vaticinationem loquentem palpant, vt cæci parietem, neque vt perspicaces attingent.

Psal. 109.

Isaiæ. 1.

Deut. 32.

Deut. 32.

Ioan. 10.

1. Cor. 15.

Act. Apost. 21.

gent. Quapropter vaticinantis sermo minatur.

Reges eos in virga ferrea, & tanquam vasa figuli confringes eos.

Romano videlicet regnò: quod ferrum tropicè propter fortitudinem, atque infractum robur, Daniel nominat, Et conteres eos instar vasorum luteorum. Postquam enim ipsum (qui solus est Rex) habere Regem negauerunt, & magna voce clamarunt, Nos non habemus Regem nisi Cæsarem; præfecit illis, quem postularunt, Cæsarem, atque per illorum exercitum impietatis pœnam exegit. Si quis verò non de Iudæis, sed de gentibus hæc dicta esse existimet; hoc modo intelligere oportet, quòd gubernabit gentes in virga ferrea, idest forti ipsius infracto regno, & cõfringet illos, tanquam vasa figuli, resoluens & refingens per lauacri regenerationem, atque spiritus sancti igne duros efficiens. Cùm hæc beatus Dauid prædixisset; deinceps admonet Reges & subditos, vt ad saluatorem accurrant, & salutares amplectantur leges, & per illarum eruditionem atque doctrinam, vtilitatem percipiant, inquit enim de Cruce, Materia quidem ligni, robur verò ferri: quoniam nihil hoc fortius apud homines videtur.

Ioan. 16.

Et nunc Reges intelligite & eruditmini, omnes qui iudicatis terram.

Omnium enim nostrum Rex est, qui prius videbatur Iudæos tantùm regere.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Cùm exarserit in breui ira eius, Beati omnes, qui confidunt in eo.

Non enim eos, qui salute lætantur, & gaudent, benignitati tantùm confidere decet, sed huic coniunctam iustitiam timere, & contremiscere. Qui videtur, inquit, stare, videat, ne cadat. Accipite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. Nam non sufficit ad perfectionem, sola possessio diuinæ scientiæ, sed oportet virtutem ad actum deducere: qua quidem apprensa, certam tutamque ibitis viam. Cùm enim nos timuerimus Dominum, & quæ decent, fecerimus; plurimam ex rebus gestis habebimus iucunditatem, conscientiæ quidem bonæ inhærentem, quæ conscientia propter hanc causam maximam affert nobis voluptatem. *In tremore* autem, hoc est in iudicij tempore, cùm vestra malitia, veluti quædam materia ad comburendum apta, diuinam succenderit iram, perindeae ignis; tunc longè eritis à via iustorum, pendentes pœnas earum rerum, quas in vita peccaueritis. Tunc autem etiam illi, qui verè & firmiter in ipsum sperauerunt, reportabunt suæ spei amplissimum fructum, nimirum beatitudinem.

Psalmi III. Interpretatio.

Psalmus Dauidis, quando aufugit à facie Absalon filij eius.

Manifesta est historia hominibus curiosis, verùm pro segnioribus hanc breuiter attingam. Post geminum illud peccatum, in multas variasque calamitates beatus Dauid incidit. Nam non solùm finitimæ gentes in pugnam, bellumque exarsere, sed sua ipsius etiam domus cœpit seditione laborare, & peccatum peccato succesit, Amnonis libidini homicidium Absalonis, & fratricidio insultus contra patrem, & subditorum defectio. Cùm enim diuina gratia Dauidi prospiceret; nihil horum illum vexabat. Cùm verò ob patratum crimen destitisset; malitia campum occupauit, & tragœdijs digna effecit, malorumque congeriem protulit. Tunc igitur temporis pestiferum fugiens filium, illosque qui cum ipso aciem instruebant; hunc conscripsit Psalmum, nimirum diuino numine aspirante ob seruentem ab eo factam pœnitentiam.

Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me. Multi dicunt animæ meæ non est salus ipsi in Deo eius.

Multi quidem, & varij hostes, multis è locis me aggrediuntur, & magis magisque vexant, insidiantes, dicentesque me tua prouidentia destitutum esse. Ego verò non ignoro, te nolle me despectum habere, licet grauiter deliquerim. Sed confido, te erecturum eum, qui propter peccatum humilis, & abiectus est, & inimicis superiorem ostensurum. hoc enim declarauit dicens.

Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

Neque enim regno meo confido, sed te gloriam meã esse credo, & à tua dextera spero me citò erectum iri.

Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Propterea cum omni alacritate effudit ad Dominum preces, quia scit suas ipsius perturbationes statim sedari posse. Hoc autem loco, non est intelligenda Vox pro clamore aliquo, sed pro quadam animi alacritate. Etenim Deus vniuersitatis beatissimo Mosi tacenti, Quid clamas ad me? ait, Vocem silentium nominans, ob sedulam mentis precationem. Hoc autem, Exaudiuit

me

Universidad de Deusto
Biblioteca

me de monte sancto suo, dictum est ob priscam opinionem, quæ tunc increbuerat: existimabatur enim vniuersorum Deus in tabernaculo habitare, quoniam & oracula illinc sacerdotibus pandebat.

Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me.

Noctem sæpius calamitates sacræ literæ appellant: etenim veluti in tenebris viuere existimant eos, qui in res admodum tristes incurrunt: Noctibus verò somnus cõiunctus est. Demonstrat igitur secundum hoc afflictiones, & ab illis liberationem. Nam hæc clausula: Exurrexi, quoniam Dominus suscepit me, hoc innuit, quòd diuina ope aduersa mala ingruentia superauerim.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge Domine saluum me fac Deus meus.

Potest enim solus ipse Dauid multas myriadas dissipare.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti.

Fac me igitur participem tuæ perfectæ salutis: & quemadmodum de ijs supplicium sumpsisti, qui mecum iniustas gerebant inimicitias, nec nõ de indigenis, & alienigenis, de Israelitis, & Amalechitis, & de ipso insuper Saule; sic nunc me tua salute dignum existima. Hoc vero, Dentes peccatorum cõtriuisti, pro denudasti illos vniuersis viribus, ex metaphora ferarum, quæ dentibus priuatæ, imbecilles admodum, & expugnabiles fiunt.

Domini est salus.

Non collocaui inquit, spem meam in homine, sed à te tantùm salutem expecto: non solùm ego inquam, sed etiam populus tuus, qui mecum bello petitur: nec non de ipsorum etiam hostium salute solicitus sum: etenim ille quoque tuus populus dicitur. Da igitur Domine his & illis pacis benedictionem. hoc enim demonstrauit, dicens.

Et super populum tuum benedictio tua.

Quandoquidem beatus Moses benedictionibus pacem connectit. Inuenimus autem in historijs beatum Dauidem nimiam sui populi curam gessisse, ipsiusque parricidæ filij, & maiorem pacis rationem habuisse, quàm victoriæ contra hostilem populum.

Psalmi IIII. Interpretatio.

In Finem in Hymnis Psalmus Dauid.

Pro his verbis *In Finem.* Aquila quidem & Theodotion Victoriæ auctori, interpretati sunt. Symmachus autem Triumphalis. Significat verò hoc verbum *In Finem*, quoniam longè pòst seculis, quæ prædicta fuere, perficientur. In nouissima verò parte huius psalmi hominum reditum à morte in vitam prædicit, inquiens, In pace in idipsum dormiam, & requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me. Sed secundum reliquos, hymnus triumphalis victoriæ auctori, affertur Deo præsens psalmus à beato Dauide, post obtentam Absalonis victoriam: videtur enim hic Psalmus cõpositus esse, post illius belli finem. Etenim in proximè præcedenti psalmo inquit beatus Dauid, Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius. Et in hoc, inquit, Filij hominum vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? & scitote, quia mirificauit Dominus sanctum suum. Docet igitur in præsenti psalmo impietate laborantes, & Deum prouidere, & gubernare humana, minimè existimantes eum omnia prospicere, atque administrare, & in demonstrationem doctrinæ singula percurrit.

Cùm inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.

Discite inquit, ex rebus, quæ me ingruerunt, quomodo vniuersorum Deus humanis præest, atque purè illum implorantes exaudit. Ego igitur statim vt meam precationem attuli: voti compos factus sum. Hanc verò vocem, *Iustitiam meam*, pro iusta mea postulatione posuit. Non enim decet Dauidis prudentiam vt ipse suæ ipsius iustitiæ, atque virtutis testis sit. Similia hæc verba sunt illis, quæ per Esaiam à Deo dicta fuere, Tunc dices, ego exaudiam te loquentem, ecce adsum. *Esa. 58.*

In tribulatione dilatasti me.

Solet vniuersorum Deus permittere, vt sanctis viris res aduersæ accidant, post verò exercitationem, atque probationem, præconijs celebrare Athletas: atqui in ipsis tentationibus omnem animi delectationem adducere, hoc in loco id magnus Dauid docet, dicens, in ipsis afflictionibus tua ope, animique voluptate perfruitus sum. Hoc idem & ab vniuersitatis Deo diuino Paulo dictum est, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. *2. Cor. 12.*

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Nunquam precandi satietas capit hominem iustum: Sed obsecrans, & benignitatem percipiens, precationisque vindemians fructus; pergit preces afferre, quippe qui scit, quæ vtilitas hinc percipienda sit.

Filij

Filij hominum vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

Ex ijs quæ mihi acciderunt, ò homines discite vniuersorum moderatorem quomodo humana respiciat, atque studiosè accedentibus sua manu res petitas porrigat, & vestras inanes cogitationes abijcite.

Scitote quoniam Dominus mirificauit sanctum suum, Dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Non enim simpliciter ex calamitatibus, quæ mihi acciderunt, liberauit me, sed illustrem & clarum per victoriam me reddidit. Hoc enim dicit *Mirificauit*, & assiduè pergit meas preces admittere. *Sanctum* verò rursus hîc, pro innocentem posuit, id est nullum contra inimicos crimen se admisisse, sed ab ipsis iniuria affectum fuisse. *Graui corde*, infideles meritò nominauit, tanquam ad Deum nolentes respicere, atque diuinas gubernationes cernere: ex metaphora illorum, qui per temulentiam ex vaporibus inferne sursum ascendentibus capite grauantur, & claudere oculos coguntur, atque eos aperire nequeunt.

Irascimini.

Hîc distinguendum est, & sic reliqua legenda.

Et nolite peccare.

Indignamini dicit & irascimini, videntes eos, qui in vos iniustè consurrexerunt, felices esse. Verùm nolite malum malo cumulare, tentantes alijs persuadere, quòd omnia sine ordine atque fortuitu ferantur: horum enim contrarium facere oportet, videlicet vt homines peccatorum, quæ interdiù patrant, à se ipsis nocte pœnas exigant.

Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.

Quoniam enim nocturnum tempus ab externis tumultibus liberum est, & multam cogitationibus præbet quietem; meritò in hoc inquirere ea, quæ interdiù cogitata, vel patrata sunt, præcipit, & compunctionis remedio vlcera curare perdocuit.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Multi dicunt, quis ostendat nobis bona?

Per hæc verba legis cultum, vt superuacuum abijcit, iustitiæque sacrificium asserre præcipit: omni enim sacrificio vel centum, vel etiam mille boum iustitiæ possessio est gratior, coniuncta tamen in eum spe. Quoniam multi & Græcorum, & Iudæorum & Hæreticorum, qui contraria cogitant, & tẽperantiam, & iustitiam aliquando exercent: verum pietate priuati, nullum hinc fructum percipiunt. Quapropter & sanctus spiritus per diuinum Dauidem hortatur, non solùm sacrificare sacrificium iustitiæ, sed sperare in Dominũ. Hoc & Dominus Christus discipulis suis dicit, Ego sum vitis vera, & vos palmites, & pater meus agricola est, omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum. Et non simpliciter dixit, Non ferentem fructum, verum in me non ferentem fructum, hoc est secundum mea præcepta, mesque leges, per fidem in me, vt aliqui sine Dei confessione ob humanam gloriam virtutis studiosi videntur. *Ioan. 15.*

Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?

Innuit graues corde, quos nominauit, tanquam indignantes aduersis in rebus, in quas inciderunt, & diuinæ prouidentiæ diffidentes, & dicere hæc audentes.

Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.

Illi quidem igitur & cogitant, & dicunt hæc: nos verò qui tuæ diuinæ scientiæ lumen accepimus, radijsque à te illustrati sumus; etiam in ipsis calamitatibus, quæ contra nos consurgunt, ex animo magnam in te spem collocamus.

A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.

Rursus accusat illos, qui dicunt, Quis ostendet nobis bona? tanquam his in præsenti vita perfruentes, & ingrati animi vitio laborantes. Sensus est cum hyperbato, Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? à fructu frumenti vini & olei sui multiplicati sunt. Atqui ait, qui hæc dicunt, omnigenis terræ fructibus fruuntur: per has tres species humanæ naturæ vtilissimas, necessariò alia comprehendit bona, illorum insciam redarguens, quoniam etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnificè eius bonis se delectantes, vt nihil recipientes, dicere audent, Quis ostendet nobis bona? Ego verò tuo lumine fretus, scientiamque adeptus;

In pace in idipsum dormiam, & requiescam: quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.

Cùm enim omnem tumultum, cogitationumque diffidium expulerim, & cum his pacem firmauerim, tuamque in primis prouidentiam alios docuerim sapere; in spe resurrectionis mortẽ expectabo. Nam somnum hic mortem appellauit. Congruenter autẽ admodum cum mortis memoria spem coniunxit, habitis de prouidentia sermonibus. Cùm enim multi in præsenti vita in aduersam fortunam inciderint, & ab iniquis hominibus iniuria affecti fuerint, finemque vitæ susceperint, nulla ope adiuti; docet magnus Dauid ne indignentur, cùm spes resurgendi

Universidad de Deusto
Biblioteca

surgendi cum morte coniuncta sit, & post obitum remuneratio futura sit.

Psalmi V. Interpretatio.

In finem pro hærede Psalmus à Dauide.

Sic & cæteri inscriptionem interpretati sunt. manifestum est igitur, Hæredem à diuino sermone nominari communiter quidem Dei Ecclesiam, singulariter autem, Animam pietati assuefactam. Auditur enim Matth. 25. Christus in sacris Euangelijs dicens, Venite benedicti patris mei, possidete regnũ, quod paratum vobis est à mundi constitutione. Rom. 8. Et diuinus Paulus idem inquit, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei, si autem filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Et rursus, Non amplius es seruus, sed filius, si verò filius, & hæres Dei per Christum. Et similia alia multa in sacris voluminibus inueniri possunt, quibus instructi, sensum huius Psalmi cognoscere poterimus.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, attende vocem orationis meæ, Rex meus, & Deus meus.

Cum multis omnigenis, & maximis fluctibus Dei Ecclesia agitatur, atque etiam vnaquæque anima, quæ piam vitam amplectitur, superior euadit, tempestatique supernatat, diuinam opem continuè implorans. hoc vatis sanctis sermo nos edocet, præcipiens, quomodo vniuersitatis Deum, & Regem obsecrare, atque deprecari deceat, inquiens, Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, attende vocem deprecationis meę. Verùm nec Clamor pro clamore considerandus est, nec Aures, pro auribus: de Deo enim vniuersorum tanquam de re corporea sacra scriptura loqui solet, & ex humanis partibus diuinas potentias nominare consueuit, Videndi potentiam, oculos, Vim audiendi, aures, & alia similiter. *Clamorem* verò, deprecantium propensam voluntatem appellat, studiosamque mentis obsecrationem. Auribus percipe verò, scilicet vt verba deprecationis meæ intra tuas aures sint, atq; benignè exaudias meas preces, diligenterque attendas verba obsecrationis meæ, quoniam te esse Deum, & Regem noui.

Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam, mane astabo tibi & videbis me.

Ego enim confidens, te meas preces admissurum; cùm primum illuxerit, abiecto à palpebris somno, tanquam Regi & Domino astо, deprecationem tibi afferens. Non cuiuslibet est dicere, tibi vniuersorum Deo astabo, & videbis me, sed eorum, qui secundum magnum Eliam ob familiaritatis fiduciam dicere audent, Viuit Dominus, cui astiti coram ipso hodie.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Meas preces suscipis, atque me obsecrantem inspicis, quoniam omnem iniquitatem respuis, malitiaq; assuefactos omnino auersaris: execraris enim omnes iniquam vitam amplectentes. Nam hoc subiunxit.

Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium, virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus.

Malitiæ catalogum in medium attulit, omnia ostendens diuinis præceptis contraria. Non solum enim malitiam atque iniquitatem & mendacium & dolum & homicidium improbat, verum etiam eos, qui hæc patrant, nec pœnitentiæ studere volunt, execratur. demonstrat autem per hæc eos qui diuersis temporibus contra Ecclesiam consurrexerunt, atque superare nequiuerunt, secundum ipsius Dei & Saluatoris nostri Christi negationem. Nam, inquit, Portæ Mat. 16. Inferi non præualebunt aduersus eam. hoc verò & Psalmus declarauit.

Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Cùm enim ego tua benignitate perfruar, tuaque dextera custodiar; quotidianam ad te affero adorationem in templo tuæ gloriæ consecrato, semper tuum timorem circunferens: neque enim permittam vt sine timore sim tuæ benignitati confidens.

Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meam.

In quibusdam exemplaribus, In conspectu meo viam tuam, habetur: vtraque verò pium sensum habent. siue enim nostra via dirigatur in conspectu Dei non aberrabimus, siue via Domini ante nos dirigatur, ipsam ambulabimus, illamque promptè curremus. Petit igitur hæres, vtà Dei iustitia deducatur, viaque sibi ipsi dirigatur, atque explanetur, vt facilè gradiatur. Hunc Symmachus sensum posuit, pro Dirige, Explana dixit. Audimus autem ipsum Dominum Christum per Esaiam, Erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Et beatus Dauid in alio psalmo, A Domino gressus hominis diriguntur,

guntur, & viam eius volet nimis. Cum humilitate hæres hęc verba dixit. Non enim postulat, vt per suam iustitiam sibi via dirigatur, verùm propter inimicos impietate assuefactos, contra ipsam iniustè bellum gerentes. deinde malitiæ studia particulatim edocet.

Non est in ore ipsorum veritas.

Mendacio, inquit, continuè linguam maculant.

Cor eorum vanum est.

Eorum verbis & cogitationes conueniunt, & cum ore cor consentit.

Sepulchrum patens est guttur eorum.

Clausa sepulchra suum teterrimum odorem occultum habent, referata verò illum foras emittunt. talia & hi inquit, eructant verba, omnem impietatem redolentia. Per hæc verba innuit blasphemias, quæ contra Deum iactantur, & sermones libidinis, & flagitiorum plenos.

Linguis suis dolosè agebant, iudica illos Deus.

Occulta verba grauiora sunt, quàm illa, quę propalam proferuntur: dolo enim vtentes; infinita contra proximum moliuntur.

Decidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.

Adducantur in iudicium tuum ò Domine, & aberrent ab ijs, quæ contra nos machinantur, atq; per experientiam discant, quod aranęæ telam contexant, & pœnam suis ausibus dignam pendant.

Quoniam irritauerunt te Domine.

Contra te enim bellum mouerunt, aduersusque illos, qui tibi acquiescunt, aciem instruxerunt.

Et lætentur omnes, qui sperant in te, in seculum exultabunt, & habitabis in eis.

Hoc autem vult significare eos, qui crediderunt in te, implebit lætitiæ, & præbebit ipsis voluptatem sempiternam, nõ illorum mors, sed tua prouidentia: credunt enim, quòd in ipsis habitas, & inambulas, ipsosq; sacratum templum efficis.

Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto Domine.

Nam cùm tua gratia, & prouidentia tuis cultoribus se abundè suppeditet, illi qui cõstituerunt se ipsos tui nominis amatores; gloriabũtur propter tuam solicitudinem, quam de ipsis habes, tuam narrantes potentiam. Sicut etiam inquit beatus Paulus, Qui gloriatur in Domino glorietur.

Vt scuto bonæ voluntatis tuæ, coronasti nos.

Εὐδοκίαν sacræ literæ nuncupant bonam Dei voluntatem. Eiusmodi etiam est illud, Benedixisti Domine terram tuam, hoc est, bonas res voluisti tuæ terræ, id est dilexisti. Et apud beatum Paulum, Secundum beneplacitum voluntatis ipsius, videlicet secundum bonam eius voluntatem. Hic igitur hoc dicit, tua bona voluntas, tuusque maximus amor, & dilectio in nos, est nobis & scutum victoriâ parans, & corona triumphalis.

Psalmi VI. Interpretatio.

In Finem in hymnis super octaua Psalmus à Dauide.

Octauum, futurum statum propheticus sermo nominat. Cum enim præsens vita per septem dies hebdomadis reuoluatur, tempus incipiens à prima die, & desinens in septimam; rursus in primam recurrit, & sic in septimã progreditur; meritò seculum quod extra septenarium numerum est, octauum diuinus sermo nuncupat. Meminit autem in hoc psalmo mortis, & Iudicij. Quamobrem hunc posuit titulum. Inquit enim, Non est in morte, qui memor sit tui, In inferno autem quis confitebitur tibi? id est, clausa est pœnitendi ianua ijs, qui hinc demigrarunt, nec fieri potest, vt illi, qui in præsenti vita pœnitentię remedijs vti noluerunt, illic afferant Deo confessionem pro peccato. Testis est autem his verbis etiam Virginum parabola: etenim per illam didicimus, fatuas virgines restinctis lampadibus, mansisse extra ianuas cubiculi sponsi, pulsantes quidẽ ianuas, sed reiectæ sunt, & thalamo exclusæ sunt: ait enim ipsis, Discedite, non noui vos. Quocirca beatus Dauid post duplex illud flagitium has affert Deo preces, rogans, vt sanetur, perinde ac si medicamenta pœnitentiæ non haberent amplius locum in illa vita. Matth. 25.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Non precatur, ne reprehendatur, sed ne cum furore reprehendatur: neque petit, ne castigetur, sed ne cum ira hoc patiatur. Paternè inquit, corripias, non Iudicis ritu: Medici more, non tortoris. Ne metiaris vindictam peccato, sed benignitate iustitiam tempera.

Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.

Huiusmodi vox peccatoribus conuenit. Nam infirmitate precedente, peccatum vincit. Si enim ratio in nobis non ægrotabit; perturbationes nequaquam tumultuabuntur. Quandoquidem si auriga validus fuerit & equos scienter voluerit, & moderatus fuerit; saltationes non habebunt locum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est valde.

Ossa in hoc loco, Ratiocinationes appellat. quoniam enim ossa densiorem habent naturam, ipsâque ossa corpus ferunt; tropicè ratiocinationes per quas animal dirigitur, ossa nuncupauit. Inquit igitur, Horum conturbatio turbauit, & commouit me. Qua de re precor, vt tua benignitate perfruar, vt per hanc conualescam.

Et tu Domine vsquequo? Conuertere Domine, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam.

Non dicit *Vsquequo*, quasi velit increpare, sed tanquam is, qui in magno dolore est, obsecrat, vt opem properè ferat. Concinnè autem apposuit, Propter misericordiam tuam. Non enim, inquit, mihi ipsi confido, neque meæ iustitiæ tuum auxilium asscribo; sed ob tuam misericordiam deprecor, vt huius patrocinij compos fim. Hoc autem *Conuertere* Domine, pro attende me, posuit. & *Ne auertas faciem tuam à me*, Ex translatione excandescentium, & auersantium, & audire nolentium.

Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi?

Idcirco precor, vt in præsenti, curatione fruar, quoniam noui eos, qui ab hac vita decesserunt cum vlceribus, nullam deinceps medicinam consecuturos, cùm nullus amplius sit pœnitentiæ locus.

Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.

Non me latet magna & grauia commisisse peccata, verumtamen continenter lacrymor, & ea, quæ à me audacter cómissa sunt, deploro, atque etiam meum cubile iniquitate contaminatum semper lacrymis abluo, tentans si per hasce illud purgare queam, & donec remissionem consequar, hoc facere non desinam. Id enim significat, Lauabo per singulas noctes, & irrigabo.

Turbatus est à furore oculus meus.

Ipse oculus mentis meæ turbatus est ob tuam indignationē Domine. *Oculum* namque hic mentem appellauit, propterea de vno tantùm oculo mentionem fecit.

Inueteraui inter omnes inimicos meos.

Omnibus malis grauiora mihi sunt inimicorum opprobria: hæc enim me consumunt, & liquefaciunt, & extremam senectutem adducunt.

Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem deprecationis meæ, Dominum orationem meam suscepit.

Non amplius, inquit, blandiantur mihi illi, qui proprias iniquitates non vident, sed mea peccata irrident. Etenim diuino amore potitus sum, & persuasum mihi est per ea, quæ precatus sum, vt despiciat delicta mea, meque veniæ participem faciat.

Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur, & erubescant valde velociter.

Cùm igitur hæc videatis; desinite afferre mihi opprobria: vestrasque iniquitates in memoriam reuocantes pudore, tumultu, & perturbatione impleamini. Iustum est enim, & terroris plenum diuinum iudicium.

Psalmi VII. Interpretatio.

Psalmus à Dauide, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filij Iemini.

Aufugiens beatus Dauid nefarium & paricidam filium; adiutorem inuenit Chusi, qui Absaloni persuasit, ne secundum Architophelis narrationem statim patrem insequeretur, sed vt cogeret prius populum, & deinde contra genitorem bellum moueret. Mœrore igitur affectus, & admodum conturbatus Architophel, eò quòd consilium Chusi præstantius visum fuit, factus sui ipsius homicida; suspendio vitam finiuit. Diuinus autem Dauid, cùm impetus ditatem pro occasione fugiendi arripuisset; salutis compos fuit. Hunc igitur psalmum veluti quendam hymnum deprecationemq; Deo Saluatori affert. Doctrinam autem addit, vt qui à quibusdam sunt iniuria affecti; in Deo spem collocent, adhortans, vt illinc opem expectent, delinquentes verò, memoria iusti Dei iudicij exterret.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me & libera me. Ne quādo rapiat vt leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

Nullo, inquit, humano auxilio fretus, sed tuam solam spem in me ipso circunferens; precor vt tuam assequar prouidentiam. Timeo enim ne more agrestis feræ, ij, qui bello me persequuntur, irrumpant, meque tua custodia destitutum inuenientes, penitus me perdant.

Domine Deus meus si feci istud.

Deinde manifestius docet, & dicit.

Si est iniquitas in manibus meis.

Et demonstrans quam speciem iniustitiæ hîc dicat, illico subiungit.

Si reddidi retribuentibus mihi mala; decidam meritò ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra

terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat.

Multæ sunt partes virtutis. Non solùm enim Temperantia, & Prudētia, verum etiam Fortitudo, & Iustitia. Hic igitur non eximiæ virtutis sibi ipsi testis est, sed cùm hosce suos hostes minimè offenderit; iniustum propter ipsos sustinet exilium. Nō solùm enim inquit, prior iniuriam non intuli, sed neq; illos, qui mihi nocuerunt, vnquam vlcisci volui. Nam cùm sepius Saulem captiuum habuissem; iusti odij pœnas non exegi. Quapropter te Domine obsecro, qui omnia scis, vt iustè me iudices. Et si quid tale vnquam commisi, vt me tua cura priues. hoc enim dicit, Decidam ab inimicis meis inanis. Vt verò subditum inimicis me des, tanquam nō solùm gloria, & Regno à te mihi dato me priues, sed ridiculæ morti me tradas. Nam id significauit dicens, Gloriam meam in pulverem deducat.

Exurge Domine in ira tua, & exalta re in finibus inimicorum meorum.

Symmachus quidē In bili: Theodotion, In furore: Aquila verò, In celeritate interpretati sunt. Obsecrat igitur iustum iudicem, ne amplius æquitate, sed iusta sententia vtatur, vt peccatoribus pœnam irroget. *Exurge* enim, pro, Ne amplius benignus sis, posuit.
Psal. 43. Tale est illud etiam, Exurge, quare obdormis Domine? Etenim illic somnum, lentitudinem appellauit. Et exurge Domine & saluum me fac, Tempus namque non benignitatis est, sed iustæ iræ. Impone igitur inimicis meis finem, iniustumque eorum impetum compesce.

Exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti.

Tu enim statuisti eos defendere, qui iniuria afficiuntur, quod igitur alijs promisisti, fac nunc o Domine, tuamq; opem mihi impertias.

Et synagoga populorum circundabit te, & propter hanc in altum regredere.

Etenim cùm hanc tuam prouidentiam ostenderis, omnes hymnos afferent tibi, Deumque altissimum te nuncupabunt, eò quòd omnia prospicis, dignamq; pœnam delinquentibus irrogas. Nam hæc vox, *Regredere in altum*, hoc significat, Cùm natura altissimus sis, apud multos verò incognitus, ostende te, quod es, ob solicitudinem, quam circa iniuria affectos habes. deinde subiungit vaticinantis more.

Dominus iudicabit populos.

Non solùm meam iustitiam iudicabis, verum etiam omnem hominum naturam.

Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.

Per hæc verba diuinus Dauid non suam ostentat iustitiam: contraria enim ipsum dicentem audimus, Quoniam iniquitatem *Psal. 50.* meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Et rursus, Confitebor contra iniustitiam meam Domino. Verùm iustitiam dicit, quæ in proposita materia elucet. Nec enim, inquit, Absalonem offendi, nec Architophelem, nec illos, qui vnà cum ipsis bellum gerunt contra me. Secundum hanc iustitiam, atque innocentiam vt me iudices, precor. Nec secundum peccata, quæ à me antea commissa sunt, sed pro subiecta materia sis mihi iudex, neque aliorum flagitiorum à me nunc pœnam exigas.

Cōsummetur nequitia peccatorū, & dirige iustū.

Pro *Consummetur*, Perficietur Symmachus posuit. Si euanuerit inquit, nequitia eorum, qui malitia assueuere; virtutis alumni studiosius eius propositum iter facient.

Scrutans corda, & renes Deus, iustū adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde.

Renes hic, Cogitationes appellat. Quoniam enim pudendos appetitus renes excitant, hinc deinceps concupiscentiæ cogitationes mouentur; renes tropicè cogitationes nuncupauit. Qui igitur occultas humanæ mentis cogitationes nouit; iustam mihi opem afferet, tanquam solitus hoc facere: iniuria enim affectis est vindex. Hinc posthac, & iniquos exterret, iustam vindictam ostendens, Architophelisq; perniciem prædicit.

Deus iustus iudex, & fortis, & patiens, & non irascitur per singulos dies.

Habet verò & benignitatem, per quam hominum peccata diutius tolerat. Quoniam si quando viderit homines ex hac sua patientia nihil vtilitatis percipere; interea minis perterret, vindictam procrastinans. Si verò etiam hac despecta peccare pergant; statim vltimum supplicium adducit, iustitiam continens. hæc per ea, quæ sequuntur manifestauit.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis.

Hæc enim verba non vindictæ, sed comminationis sunt. Vibrabit enim inquit, non incutiet: & tetendit arcum, non emisit sagittam. & docens contra quos emittet sagittas, statim coniunxit.

Sagittas suas ardentibus effecit.

Qui enim peccati sylvam igni obnoxiam admiserunt, & ligna, fænumque, & stipulam

Universidad de Deusto
Biblioteca

congesserunt; (vt ait diuinus Apostolus) ignitis sagittis configentur.

Ecce parturyt iniustitiam.

Architophel cùm malam illam sententiam expectorasset.

Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

Ex malitia enim nullum excessum relinquente; contra patrem, qui ipsum nulla asse cerat iniuria, iniquum armauit filium.

Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

Proprijs inquit, comprehendetur laqueis, propriorumque laborum præmia accipiet, illaqueabitur retibus, quæ in aliorum venationem fixit.

Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini Domini altissimi.

Ego verò hanc à Deo prouidentiam consecutus; eum, qui de me benemeritus est, semper cantabo, iustum iudicium narrans.

Psalmi VIII. Interpretatio.

In Finem pro torcularibus Psalmus à Dauide.

Considerandum est, quòd in quolibet psalmo, in quo Septuaginta In Finem posuerunt, Aquila quidem, & Theodotion, Victoriæ auctori interpretati sunt, Symmachus verò, Triumphalis. Hic igitur psalmus triumphalis Deo victoriæ auctori affertur, qui inimicum & vltorem Diabolum destruxit, quique homines in finem vsque illius tyrannidis liberauit. Torcularia autem, Ecclesias appellat, quoniam & Dominus vitis vocatur: ipse enim sacris in euangelijs testatus est, Ego sum vitis vera. Qui verò hanc vitem vindemiant, sunt fideles, mysticum vinum præparantes. Maxima autem & hæc est Iudæorum perfidiæ criminatio, multitudinem enim torcularium audientes, manifesteque scientes, vnum quoddam torcular datum fuisse: imò verò neque torcular, sed lacum ante torcular. Protorcular enim inquit, effodi in illa, & expectaui, vt faceret vuas, fecit autem spinas. intelligere nolunt, antiqua cessasse, noui verò testamenti gratiam apparuisse, quæ omnes homines ad salutem vocat. Quapropter, non amplius secundum antiquam legem, super vnum altare hominum fructus sacerdotes vindemiãt, sed infinita altaria, quæ numerum superant, per omnem terram, & mare introduxit. & hoc octuagesimus tertius psalmus magis dilucidè edocet. Nam & ipse torcularium titulum habens; multorum altarium mentionem fecit, Quàm dilecta enim inquit, tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Et paulo post, Altaria tua Domine virtutum. Et octauus psalmus pro Torcularibus inscriptus, orbis terræ salutem vaticinatur, & Dei prouidentiam erga homines docet, atque vnigeniti humanitatem prædicit.

Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.

Quàm, hoc in loco non comparationem, verùm amplificationem & exaggerationem significat: admodum inquit, ò Domine, tuum nomen ab omnibus decantatur, & te creatorem Cœli, & terræ omnes nominant. Nam hæc verba, Eleuata est magnificentia tua super cœlos, hoc demonstrant, Quoniam omnes nouerunt te cœlo, atque terræ vniuersisque rebus dominari. Nanque ipse semper magnificentiam habebat: verùm hominibus hæc non semper nota fuerat. Similia & beatus Abachuc vaticinatur, cùm enim dixisset, Deus à longè veniet, & sanctus de monte vmbroso; subiunxit, Aperuit cœlos potentia eius, & laude eius impleta est terra. Et cùm ipse apparuisset Iacob, interrogatus de suo nomine, respondit, Quid quæris nomen meum, quod est mirabile?

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum, & vltorem.

Id verò tuam potentiam maximè demonstrauit: quoniam per homines, qui minimè humanam sapientiam didicerunt, quique lactentium puerorum innocentiam imitati fuerunt; perniciosissimum illum tyrannum euertisti. Qui cùm tibi Deo semper inimicus sit, hominesque decipiat, vt contra te bellum gerant; rursus vt vltor insidiarum pœnas ab illis exigit. Sic cùm Architophelem induxisset vt illa diceret; postea tanquam carnifex illum morti addixit. Eodem modo cùm in proditionem Iudam armasset; mercedem obedientiæ laqueum retribuit. Et secundum historiam veritas vaticinationis cognosci potest. Nam in sacris euangelijs Dominus Christus Iudæis indignantibus, quando pueri cum ramis præcedentes, ò Sanna in excelsis, dicebant, benedictus qui venit in nomine Domini, respondit, Non legistis, ex ore Infantium & lactentium perfecisti laudem? Illi igitur infantes perfidum Iudæorum populum condemnant; similem Diabolo, & inimicum & vltorem. Etenim cùm iste populus semper Dei legem violauerit, cumque contraria

Isaæ. 27.

Esa. 5.

Abac. 3.

Gene. 32.

Matth. 21.

ria ijs, quæ à Deo dicta erant, fecerit; rursus tanquam pro legislatore diu pugnans, Dominum Christum crucifixerunt, contrarium Deo, atque transgressorem eum nominantes.

Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & stellas, quæ tu fundasti.

Nam satis idonea, inquit, & elementa sunt, vt tua ò Domine magnificentia ostendatur, & cœlum & terra, & luna, & sol, & ordo, ornatusque pulcherrimus, qui his inest. Prouidentia autem, quæ ad infimos vsque homines apparet, tanto magis tuam inexpli cabilem prædicat benignitatem.

Quid est homo, quòd memor es eius, & filius hominis, quoniam visitas eum?

Hæc autem non de ipsius magisterio, sed de prouidentia percurrit. non enim dixit, Quòd formasti, sed quòd memor es eius, & visitas. Alibi verò magis manifestè nostræ naturæ vilitatem deplorat. Homo enim inquit, vanitati similis factus est, dies eius tanquam flos agri, sic efflorebit, quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsister, & non cognoscetur amplius locus eius. & alia huiusmodi infinita in sacris literis inueniri possunt, quę humanum fastum compescunt: & hic igitur vaticinantis sermo admiratur, clamans, Quid est homo, quòd memor es eius, & filius hominis, quoniam visitas eum? Non solùm id, quod sumus nobis dedisti, sed quod bene simus largitus es, & memor es, hominemq; malè affectũ, inuisis.

Psal. 102.

Minuisti eum paulominus ab Angelis.

Hic post digressionem de explanatione mentionem fecit: homo enim mortalitate minor factus est Angelis.

Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Post verò humanitatem Dei, & Saluatoris nostri, natura nostra hæc recepit, Gratia enim salui facti estis, (quemadmodũ inquit diuinus Apostolus) & congregauit, & collocauit nos in cœlestibus in Christo Iesu.

Ephe. 2.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cæli, & pisces maris, & qui perambulant semitas maris.

Tuæ autem benignitatis, atque virtutis exacta demonstratio hæc est. Cùm vilem hominum naturam tanta sapientia impleueris, vt non solùm terrestribus animalibus, verum etiam & volatilibus, natantibusque, atque ijs, quæ sunt ambiguæ naturæ dominetur, vtque illa, quæ aërem penetrant, atq; aquis operiuntur subiecta habeat; communem igitur dominationem contra hæc omnibus hominibus dedit. Cùm autem Deus Verbum nostram naturam assumpsisset, pro priumq; templum effecisset, suamq; carnem nominasset, & cùm inexplicabilem illã exinanitionem operatus esset; supra omnem principatum & potẽtiam atq; dominatum sedit, superq; omne nomen, quod nominatur, non tantùm in hoc seculo, sed in futuro, omniaq; sub pedibus suis constituit, nõ solùm oues, atq; boues omnes, verùm omnem creaturam, siue visibilem, siue inuisibilem: & horum testis est diuinus Apostolus apertè clamans, Eum autem, qui modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. & paulo superius, Omnia enim, inquit, subiecisti sub pedibus eius. Et ad Corinthios ait, Cùm autem dicat omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia. Sola enim increata natura ab hac subiectione tanquã libera, separata est. hæc autem, quæ ab illa subsistentiam accepit, qualiscunq; sit, siue visibilis, siue inuisibilis, subdita est, tanquam Deo & homini Domino Christo. Huiusmodi igitur honorem à Deo vniuersitatis humana natura suscepit. Proinde rursus principium Psalmi, in fine posuit, *Domine* Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

Ad Hebr. 2.

1. Cor. 15.

Psalmi IX. Interpretatio.

In Finem. pro occultis Filij. Psalmus Dauidi.

Symmachus quidem, Triumphalem de morte filij interpretatus est: Aquila verò, Victoriæ auctori Iuuentutis filij: Et Theodotion, de florida ætate filij. Cõcordissimè igitur omnes facientes de filio mẽtionem, docent nos, quòd hic etiam psalmus continet prædictionem victoriæ, quã Dominus Christus contra mortem consecutus est. Viriliter enim & iuueniliter, peccato deuicto, neque vlla præbita commoditate, vt mors illum apprehenderet, eius robur euertit. Occultum autem hoc mysterium Septuaginta nuncuparunt: nam cùm alios omnes, tum etiam ipsos Apostolos hoc latebat, cuius rei Euangelista testis est, cùm enim sæpe Dominus eis dixisset, Ecce ascendimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur, & occident illum, & tertia die resurget; subiunxit Euangelista, Et erat hoc occultũ ab oculis ipsorũ. Quapropter beatus etiam Paulus clamat, Sapientiam loquimur Dei in mysterio reconditam, quam nemo Principum seculi huius nouit: si enim nouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Et rursus, Mysterium occultũ à seculis, & à generationibus. Meritò igitur Septuaginta,

Matth. 20.

1. Cor. 2.

Coloss. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Filij mortem, nuncupauerunt Occultum.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, lætabor, & exultabo in te, psallam nomini tuo altissime.

Proprium est perfectorum hominum, totum cor Deo dedicare, & omnem mentem ipsi consecrare, Diliges enim, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & Matth. 22. ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & Matth. 6. ex tota mente tua. Qui autem partitur cogitationes in Mammonam, & Deum, in Christum, & in Aurum, in presentem vitam, & in futuram; non potest verè dicere, Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Vates verò propheticis oculis cùm futura præuidisset; non confitetur solùm in toto corde, verum etiam narrat ipsius omnia mirabilia, faciens auditores participes cantus hymnorum. & volens beneficij auctorem decantare; arripit pro huiusce delectationis occasione, non opes, & potentiam, neque sanitatem, neque bonam corporis habitudinem, sed tantummodo Dei memoriam: Lætabor enim inquit, & exultabo in te. sic & alibi, Memor fui Dei, & delectatus sum. Et alibi, Lætamini in Domino, & exultate iusti. & rursus, Exultet cor quærentium Dominum. Psal. 31. Psal. 104.

In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.

Hæc Symmachus sic exposuit, Cantabo nomini tuo altissime, conuersis enim inimicis retrorsum, & collisis atque perditis à facie tua. Conspicatus enim meos hostes destructos, & in fugam versos, deinde captos, & extremam perniciem passos; canto te, tuaque beneficia prædico. Hæc autem Vates de humana natura percurrit, tanquam à Diabolo liberata, & libertatem per diuinam gratiam consecuta. Non enim (vt quidam suspicati sunt) ab ipso spiritu hic psalmus dictatus est, sed potius erga ipsum spiritum, tanquam beneficij auctorem, ab his, qui beneficijs affecti sunt, decantatur, sicut ipsa docent verba.

Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.

Quomodo?

Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.

Et quam sententiam protulit?

Increpasti gentes, & periit impius, nomen eius delesti in æternum, & in seculum seculi.

Non enim tolerasti, inquit, diutius hominum naturam despicere, ab acerbo tyranno in seruitutem malè redactam, sed tanquam quispiam Iudex super solio quodam alto, & terribili tribunali sedens, talem ipsi pœnam imposuisti, vt memoria huius sempiterna obliuione obscuretur. Hęc autem verba, Increpasti gentes, & perijt impius, hunc habēt sensum, Per sacros Apostolos, & per Præcones veritatis, qui post illos fuerunt, attulit gentibus diuina dogmata. Illæ verò cùm accepissent, & ab errore liberatæ essent; perijt impius, non amplius habens eos, quos seduxerat sectatores, neque qui ipsum adorent. sic Barnabas & Paulus Lycaones, qui conabantur ipsis sacrificare, increpauerunt, vociferantes, Quid facitis viri? & nos mortales sumus, similes vobis homines, conuertentes vos ab his rebus vanis ad Deum. Sic etiam beatus Paulus increpauit Galathas, O stulti Galathæ, quis vos fascinauit? quibus ante oculos Iesus Christus proscriptus est, & crucifixus. Sic Corinthios reprehendit, Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis neq; in gentibus nominatur: Ergo, Increpauit gentes, & perijt impius, & nomen eius deleuit in seculum seculi. Extincta enim prorsus sunt impietatis sacra, & obliuione sempiterna deleta sunt, vt nemo ex hominibus huius temporis sciat impietatis mysteria. Act. 14. Galat. 3. Corinth. 5.

Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti.

Proprijs enim armis orbatus est, cùm impietatis ministros non habeat. Qui verò se ipsos instrumenta impietatis illius constituerunt, hi nunc mutati; bellum contra illum susceperūt. Et ciuitates in quibus olim impietas locum habebat, euersæ; pietatis ædificationem sumpserunt. Non enim fieri potuerat, vt pietas edificata fuisset, nisi prius impietas diruta esset. Hoc & diuinus Apostolus inquit, Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè & piè viuamus in hoc seculo, & quę sequuntur. sic quislibet non simul cum Christo resurget, nisi prius mortis cōmunicationē accipiat. Quapropter diuinus Paulus ait, Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius; simul & resurrectionis erimus. & rursus, Et si mortui sumus cum Christo, & simul viuemus. eodem modo & impietate inimicorum destructa, pietatem construxit. Ad Tit. 2. Roman. 6. Ibidem.

Periit memoria eorum cum sonitu, & Dominus in æternum permanet.

Ille enim inquit, manifestam omnibus, & valde claram abolitionē sustinuit. Nam *Cum sonitu* hoc significat, ex metaphora domorum, quæ ab aliquo motu concidunt, magnumq; strepitum efficiunt. noster verò, inquit, Deus, & Dominus sempiternum habet robur, atque immortale Regnum.

Parauit

Parauit in iudicio thronū suum, & ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine.

Non enim tantùm in præsenti vita propriam potentiam ostendit, verum etiam & in futura terribile suum iudicium demonstrabit, omnibus hominibus ius reddens, & pro dignitate vnicuique retribuens.

Et factus est refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus.

In opportunitatibus, Aquila quidem, In tēpore: Symmachus verò, Opportunè interpretati sunt. Docet autem sermo, in opportuno tempore nostram salutem tractasse: nā pauperem naturam, humanam appellat, ob nimiam iniquitatis paupertatem. huius temporis opportunitatem beatus Paulus docet, Quando enim eramus paruuli, sub elementis mundi eramus, in seruitutem redacti: quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem acciperemus. Galat. 4.

Et sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.

Sperent, Aquila & Symmachus, Confident, dixeruntverbo vtentes indicandi pro imperandi. Cùm enim, inquit, hæc salus à te effecta fuerit; qui te Deum creatorem didicerunt, in te collocabunt spem.

Psallite Domino, qui habitat in Sion.

Ex vetusta Iudæorum opinione, hocait Vates. Didicimus tamen ex Apostolica disciplina, etiam cœlestem esse Sionem, Et enim, inquit, accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem. Ad Hebr. 12.

Annunciate inter gentes studia eius.

Studia, Symmachus, Artes exposuit. Aquila verò, Mutationes. Reuera mutatio fuit rerum omnium maxima. Qui quondam inimici erant, amici sunt, Longinqui, proximi, Serui, filij, Qui in ignorantia erant, in cognitione sunt, Qui in tenebris, in luce, In spe vitæ, qui mortui erant, Pauperes, hæredes regni cœlorum, Iudæi procul, & gentes propè, Filij, canes, Et canes, filij. (Et hæ Saluatoris artes sunt decorę) Immortalitas, pro mortalitate donata est, & per mortem vita, per dedecus, decus, Benedictio, per maledictionem, per crucem, salus. hæ sunt artes, hæc sunt nostri Saluatoris studia.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.

Qui omnia inspicit, inquit, & exactè inquirit ea, quæ fiunt; nouit cædes audacter patratas à Diabolo per hominum deceptionem, & in auxilium illorum, qui iniuria afficiuntur, venit: hoc enim significat, Non est oblitus clamoris pauperum. *Clamorem* nanque hoc in loco, non deprecationem, seu preces dicit, sed miserias, quæ per peccatum superuenerunt, per quas & tempestiuæ mortes, & querimoniæ, & calamitates.

Miserere mei Domine, vide humilitatem meam ex inimicis meis.

Eiusmodi, ait, quidam erat clamor ploratus, & lamentationis, qui veluti quandam petitionem in se continebat de malis ingruentibus.

Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas.

Hæc, inquit, est summa bonorum, liberatio à corruptione, mortisque euersio, qua perfruentes, vsquequaque tua beneficia decantabimus.

In portis filiæ Sion, exultabimus in salutari tuo.

Sionem, vocat cœlestem vrbem, quemadmodum beatus docuit Paulus. *Portas* autem illius, Ecclesias appellat, quæ vbiq; terrarum sunt, per quas in illam introire, qui credunt. In his igitur, ait, exultantes, & tripudiantes ob resurgendi spem, Deum horum largitorem celebrabimus. Et postquam de mortis euersione mentionem fecit; meritò subiunxit. Hebr. 12.

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus iudicia faciens in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Gentes hoc in loco Dæmonum agmen appellat. hi enim cum validum conflassent exercitum propter huius tyrannidem; ab imperio exciderunt. Et in laqueo, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum, & in operibus manuum suarum captus est peccator. Si autem de infidelibus gentibus, quæ interfecerunt egregios illos victores Apostolos & Martyres, suprà dicta verba accipiantur; etiam hoc pacto prædictionis veritatem inueniemus. Nam ob illorum occisionem pietatis præconium confirmatum est: siquidem Apostoli & Martyres mortui, plures lucrifecerunt, quàm viui. Et in operibus manuum eius, comprehensus est peccator, cognitusque est Dominus iudicia faciens, hoc est, sapienter, & iustè gubernans.

Conuertantur peccatores in Infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum: quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Isti, inquit, diuinę prędicationi diffidentes; ad inferos quam primum conijcientur, mortique

Universidad de Deusto
Biblioteca

mortique tradentur, neq; vel modicum nocumentum his, qui persecutionem patiuntur, afferentes. Patientia enim pauperum nō peribit in æternum: Etenim qui perseuerauit vsque in finem, hic saluus erit. Et, beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Deinde à longè propheticis oculis prospiciens pietatis præcones ab impijs lædi; optantis more subdit.

Matth. 10.
Matth. 5.

Exurge Domine non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo. Constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniam homines sunt.

Meritò quis Iudæos interrogaret, quem legis latorem hic Vates dari obsecrat? Nam Moses ille magnus diu & iam diu diuinæ legis ferendæ minister factus; finem vitæ susceperat. Alius autem legis lator post illum nō surrexit. Si vero nemo alius ostenditur neq; Iudæis, neque gentibus constitutus legis lator; reliquum est cogitare Dominum Christum legis latorem gentium apparuisse, qui sacris in euangelijs exclamat, Dictum est antiquis, non occides, ego autem dico vobis, omnis qui irascitur fratri suo temerè, reus erit iudicij. Dictum est antiquis, non mœchaberis, ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum illam, iam mœchatus est illam in corde suo. & secundum alia multa similiter. Huius igitur legis promulgationem Vates gentibus dari obsecrat, vt ferina vita derelicta, cognoscant se homines esse. Homo (enim inquit Vates) cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quapropter & hîc dicit, Cognoscant gentes, quoniam homines sunt.

Deut. 34.

Matth. 5.

Psal. 48.

Vt quid Domine recessisti longè? despicis in oportunitatibus in tribulationibus. Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in consilijs, quibus cogitant.

Videris Domine longè stare, nec humana prospicere, iniuria affectis non opem ferens: ex mœrore autem veluti quodam igne afflicti liquefiunt iniquorum superbiam videntes. Concinnè valde hoc verbum *Incenditur*, mœrentibus dedit: nam ardentibus similes sunt, qui dolore afficiuntur, & veluti quendam fumum per os gemitum emittunt. Detrimentum autem inquit, ex mœrore innocentium nocentibus eueniat, qui cogitationibus conuenientibus non vtuntur, licet de tua prouidentia ambigant. hoc enim significat, Comprehendantur in consilijs, quibus cogitant.

Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.

Cùm enim infinita committant mala, laudes tamē ab assentatoribus consequuntur.

Exacerbauit Dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ.

Hic distinguendum est, & postea subiungendum.

Non quæret.

Pro Exacerbauit Dominum, dicens, Non quæret. Nam cùm furore atque rabie vsus sit, tanquam nemine prospiciente; in omnem iniquitatem sālit: non putans iudicem ea, quæ patrantur inquirere. Deinde hoc manifestius dicit.

Non est Deus in conspectu eius.

Quæ est huius causa?

Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore, auferuntur iudicia tua à facie eius.

Penitus tuam legem despicit, omneque tempus in iniquitate conterit.

Omnium inimicorum suorum dominabitur.

Sed tamen, & hæc faciens, felix est. Deinde superbiæ hyperbolen describit.

Dixit enim in corde suo: non mouebor à generatione in generationem sine malo.

Manifestius hunc locum Symmachus explanauit, Non conuertar in generationem, & generationem, neque in malis ero. Atque hac audacia vsus est, & cogitat se nihil mali passurum esse, cùm omnes malitiæ species percurrerit.

Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine, & dolo: sub lingua eius labor, & dolor.

Dolos enim struit, & cōfexit mala, suamque vitam in insidijs contra pauperes agit.

Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.

Et in conuentibus, & in consessibus sedens, insidias quasdam, & artes innocentibus præparat.

Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum, in laqueo suo humiliabit eum.

Quemadmodum leo huc & illuc transfert oculum, venatum quærens, sic iste dies noctesque rapinæ, & auaritiæ artes excogitat: sed tamen,

Inclinabit se, & cadet, cùm dominatus fuerit pauperum.

Cùm enim omnibus superior factus fuerit; minimè tamen effugiet mortis fauces, sed æquè ac cæteri homines sepulchro tradetur.

Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, auertit faciem suam, ne videat in finem.

Et nihil quidem neque impia verba, neq; cogitationes, quòd Deus non sit, inuabunt ipsum, sed ex rebus ipsis cognoscet Deum omnium præsidem res humanas inspicere. Ex impijs hisce verbis, Vates mirum in modum conturbatus; rursus conuertit orationem in preces, dicens.

Exurge Domine Deus meus, & exaltetur manus tua, & ne obliuiscaris pauperum in finem.

Vbi peccatores impietate, & iniquitate assueti, per ea, quæ faciunt, dictitant Deum oblitum esse; age, doce ipsos per experientiam, te non esse immemorem, neque tuam faciem auertere, sed eorum, qui offenduntur, curam gerere. Et vehementius turbatus illorum execrationibus, subiunxit.

Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.

Sed licet sine numero ille hæc in mente reuoluat; tu tamen vides. sic enim intelligendum est.

Vides quoniam tu laborem, & dolorem consideras, vt tradas ipsum in manus tuas.

Sic enim & Symmachus distinxit, Vides, quòd tu laborem, & irritationem inspicis. Et Aquila, Vides, quòd tu laborem, & irritationem inspicis. Licet infinitis modis inquit, dixerint impij, te minimè res humanas inspicere, nos tamen nouimus te videre & inspicere istorum iniquitates, & condignam pœnam ab eis exigere.

Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.

Propterea te obsecro.

Contere brachium peccatoris & maligni.

Erit autem hoc, si tātum ipsius peccatum velis inquirere. Si enim hoc acciderit; repentè vanus erit, & ad extremā vsque perniciem redigetur. hoc nanque ostendit cùm dixit.

Quæretur peccatum illius, & non inuentus est.

Propter ipsum peccatum: & hoc explanatius Symmachus dixit, Inquiretur impietas eius, vt inueniatur ipse. Cùm enim illa inquiritur, & ostenditur; iste peccator perit.

Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi.

Quoniam enim impij dixerunt, nō quærit, neque inspicit, meritò propheticus sermo docet, Deum regnaturum esse, neque simpliciter regnaturum, sed in seculum seculi. proprium autem Regum est, subditis consulere.

Peribit gentes de terra illius.

Quæ iniquitati assuetæ estis, quæque neque salutis præconium admisistis.

Desiderium pauperum exaudisti Domine, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Præparationem autem, Propositum Symmachus exposuit. nosti inquit, diligēter cuius rei cupidi sint pauperes, & quod habeāt propositum. deinde hoc docet dilucidus.

Iudica orphano, & humili.

Hoc enim inquit, concupiscit quilibet iniuria affectus.

Vt non apponat vltra magnificare se homo super terram.

Si enim supplicio afficiantur, qui impietate, & iniquitate vtuntur; maxima vtilitas cæterorum hominum erit, dum istos inspiciunt, & similia facere non audent. Hæc autem non simpliciter diuinus Vates præsenti psalmo coniunxit, sed cùm vellet in primis ostendere, quo pacto humana natura antiquitus affecta esset, & quòd vnigenitū Dei verbum opportunè carne assumpta adhibuerit, medicinas vlceribus respondentes; docet deinceps eos, qui nihil vtilitatis ex hoc beneficio percipere voluerint, maioribus afficiendos esse supplicijs à Deo vniuersitatis, & id quidem in die secundi aduētus.

Psalmi X. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Hunc psalmum beatissimus Dauid dictauit cùm Saul ipsum insequeretur, dum admoneretur ab aliquibus, vt fuga saluté quæreret. Congruit autem omnibus, qui iniuria afficiuntur, & in Deo spem collocant. Inscribitur autem *In finem*, vt qui prædictionem contineat iusti Dei iudicij, & pœnæ nefarijs hominibus infligendæ.

In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer.

Quid nam inquit, consulitis mihi, vt aufugiam, monteſq; pererrem, & passeris more exterriti, vmbras huc & illuc commutem, cùm spem in Deo fixam habeam, & per illam hostes minimè timeam?

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.

Nonnulli & hæc cum supradictis versibus coniunxerunt, sed ea, quæ sequuntur non sinunt. subiungit enim.

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.

Hinc discimus Vatem conuertisse verba in Deum, colloquio quodammodo vtentem, docentemque arcus, & iacula hostium parata esse, atque eorum scopum esse, vt veluti in obscuro, & in nocte illuni fraudibus, & insidijs contra nos vtantur. Clandestinas autem insidias, & occultas, obscurum appellauit: nanq; hoc nomen ἐκτομὴν, noctem luna carentē ostendit. *Rectos* vero *Corde* nominauit non summam sibi virtutem vendicans,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicans, sed cùm sciret nihil vnquam excogitasse mali, vt Saulem offenderet, sed summa beneuolentia in ipsum semper est vsus. Quoniam quæ perfecisti, ipsi destruxerunt, Non rapui, inquit, Regnum, sed à tua gratia regnandi electionem suscepi, illi autem destruere conantur cõtra tuam sententiam armati.

Iustus autem quid fecit? Dominus in templo sancto suo. Dominus in cœlo sedes eius. Oculi eius in terram respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum. Dominus interrogat iustum & impium.

Illi quidem sua malitia contra me vtuntur, tu verò iustus Iudex insidens cœlestibus sedibus, & proprium conspectum in terreno templo exhibens, inspicis vniuersam terram. Sufficiunt autem tibi duntaxat oculorum palpebræ, vt humana omnia noscas. Nosti verò exactè & iustorum & iniustorum actiones, & digna operibus rependis. Atqui sciendum est, & oculos, & palpebras, & sedes, & cætera eiusmodi tanquam de re corporea dici, ab humanis rebus res diuinas homines edocendo, & diuinus actionibus humanorum membrorum appellationes imponendo.

Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

Animam diligens, iniquitatem odit. Qui bene erga illam affectus est; perniciem suæ animæ machinatur. euocat enim diuinam iram, de qua Vatis sermo narrat.

Quoniam pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur, & spiritus procellarum.

Ab ijs, quæ Sodomis acciderunt, formatur supplicia. etenim in illas ciuitates pluit Dominus, A Domino ignis, & sulphur è cœlo. Gene. 19. Hæc igitur, & hoc in loco minatus est, non vt hæc omnino inducturus, sed per hæc omnigenas pœnas ostendens.

Pars calicis eorum.

Hæc, inquit, sibi ipsis sortiti sunt, qui iniquitatem elegerunt. *Calicem* autem hic, supplicium nominat. sic etiam & in alio psalmo, Psal. 74. Quoniam calix in manu Domini vini meri plenus misto. & paulo post, Bibent omnes peccatores terræ. Hier. 25. Hunc calicem beatus Hieremias gentibus propinare iussus est.

Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.

Hæc, inquit, infligit iniquè viuentibus vniuersorum Dominus: quoniam cùm sit iustitiæ fons, & veluti quodam gubernaculo æquitate vtens, dirigit omnia.

Psalmi XI. Interpretatio.

In Finem. Super octauam. Psalmus Dauidi.

Eundem sensum, & hic psalmus habet. Nam inculat eos, qui fraude vtuntur, amicitiamque promittunt, atque ipsum inimico Sauli produnt, quique significant, vbi ipse Dauid degat. Titulum habet de Octaua, tanquam de iusto Dei iudicio mentionem faciens, quem iustus Iudex post septimam suscitet, sicut paulò ante diximus. Propterea & *In finem* inscribitur, veluti vaticinatio posterioribus seculis futura sit.

Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum.

A te Domine vt salutem consequar, obsecro: quoniam veritas in periculo est, ne extinguatur, & vt vno verbo dicam, omnes mutua inter se infidelitate laborant. Deinde magis dilucidè narrat, quę patrare ausi sunt.

Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum.

Amicitiam simulant, & hostilia committunt.

Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt mala.

Cum dolo, inquit, inuicem colloquuntur. Et iste labijs vtens in corde belli, falsa transmittit, ille verò rursus itidem similia remittit. Hinc deinceps illis vindictam minatur.

Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

Quæ autem est species magniloquentiæ?

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?

Natura, ait, sermones metiri nequeunt, neque diuinas leges respicere volunt, sed effrenato ore vtentes; cum audacia quicquid volunt, loquuntur, diuinam potentiam despicientes, nec sub Dei potestate esse cogitantes. Talis fuit Pharao, ideoque dixit, Non noui dominum. Talis & Rapsaces, qui ausus est dicere, Ne te decipiat Deus tuus, in quo tu ipse confisus es, quoniam Hierusalem liberabit ex manu mea. Talis Nabuchdonosor, qui generosos illos pueros exterruit, atque dicere mimmè perhorruit, Quis est Deus qui eripiet vos de manu mea? Daniel. 3. Verumtamen & illi eorum quæ committere ausi sunt, pœnam persoluerunt. & isti, de quibus propheticus sermo loquitur, dignũ dabunt supplicium. & hoc significans, subdidit.

Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus. Ponam in salutari: fiducialiter agam in eo.

Non enim eos lugentes, & gementes ob iniquitatem, quæ audacter contra ipsos patrata est, despiciam, sed patientiam veluti quendam

quendam somnum excutiens, perspicuam, & illustrem eorum salutem faciam. Nam eodem modo Symmachus interpretatus est, Manifestam salutem perficiam. & docens veri sima fore, quæ dicta sunt, subiunxit.

Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terræ, purgatum septuplum.

Septuplum, pro sæpenumero posuit: hoc enim scripturæ consuetum est.

Tu Domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac, & in æternum.

Nam à tua gratia custoditi; non solùm presentis generationis laqueos effugiemus, sed & æternæ salutis compotes erimus.

In circuitu impy ambulant, secundum multitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Hi quidem igitur impietate assueti, diuina relicta via, huc & illuc aberrant, conantes circumire, & veluti obsidere mansuetiores. Tu verò ex altitudine naturæ apparens, tua dignos cura eos putabis, qui ab illis bello petuntur. Nunc quidem in afflictionibus delectans, paulo verò post, perfectam salutem largiens.

Psalmi XII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Hunc psalmum erga se ipsum magnus Dauid protulit, non Saulem fugiens, verùm ab Absalone bello petitus. Ea enim, quæ de Saule feruntur, ante peccatum fuerant, & hac de causa magna cum fiducia loquebatur. Ea verò, quæ de Absalone acciderunt, post peccatum extitere. & propterea luctus, & gemitus verbis immistus est.

Vsquequò Domine obliuisceris me in finem?

Procrastinationem auxilij, obliuionem appellauit, obsecrat autem ne obliuiscatur in finem, hoc est, ne omnino diuina prouidentia destituatur.

Vsquequò auertis faciem tuam à me?

Ex translatione excandescentium, & eos, qui offenderunt, videre nolentium, hoc dictum posuit: ideo paulo pòst dicit, Respice in me, & miserere mei. Neque Faciem, pro facie intelligens, neq; Auersionem, pro auersione, sed ab humanis rebus rursus orationem format.

Quandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem & noctem?

Cùm dies noctesq; conficiar, cogitationes voluens & reuoluens, aliquando quidem benignitatem adipisci spero, aliquando verò ambigo, an compos futurus sim, interdiu verò desipero.

Vsquequò exaltabitur inimicus meus super me?

Hæc & nobis dicere, diuinamque opem semper implorare conuenit, qui à Diabolo bello petimur. Etenim diuinus Dauid hostes fortiores videns; mœrebat.

Respice & exaudi me Domine Deus meus, illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte.

Nocte calamitatum circundatus, veluti quodam somno mœrore detineor. Si verò tui auxilij lux effulserit; & calamitatum noctem dissipabit, & mœstitiæ somnum sedabit. Si autem opem differres, timeo, ne in mortem somnus incidat, cùm tristitia fortior cogitationibus facta sit.

Ne quando dicat inimicus meus, prævalui aduersus eum, Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero.

Ne inimicis ridiculum me ostendas: hoc enim mihi omnium grauium grauissimum est.

Ego autem in misericordia tua speraui.

Et hinc manifestum est, post peccatum hunc psalmum dictasse. non enim iustitiæ, sed benignitati confidit, & hanc se consecutum fuisse dicit.

Exultabit cor meum in salutari tuo.

Nunc quidem spem in misericordiam habeo, salutis verò compos factus, & à mœrore discedam, atque cum omni animi delectatione hymnorum cantilenam faciam. Hoc enim subiunxit.

Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.

Etsi enim inexplicabilem tuam ignoro naturam, tamen mihi nomen tuum sufficit ad colendum & decantandum, omneque iustum auxilium postulandum. Credo enim me hoc consecuturum esse, etiamsi nomen tantùm inuocauero.

Psalmi XIII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Etiam hic psalmus, *In Finem* tendit, quoniam de futuris prædicit. Argumentum est hoc: Sennacharib Assyriorum Rex aliquando Iudæam bello infestauit, multasque ciuitates cepit, has quidem pactione, hasce verò obsidione, sperans & Hierosolymæ potiri, misit Rapsacem ad Ezechiam, qui tunc temporis Iudæis imperabat, execrationibus sermonibusq; impijs contra Deum vtentem, Dicite (enim aiebat) Ezechiæ, Ne te decipiat 4. Reg. 18. & 19. Deus tuus, cui tu ipse confisus es, quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

liberabit Hierusalem de manu mea, vbi est Deus Emath & Arphat, vbi est Deus ciuitatis Sepharuaim? nunquid potuerunt liberare de manu mea, quoniã dominus Hierusalẽ de manu mea eripiet? Verùm ille hæc locutus est. Ezechias verò cùm eius magnum exercitum despexisset, propriaque pietate vsus esset; diuinam implorauit opem, & statim hanc consecutus est. Nam cùm iustus Iudex & illius impietatẽ execratus fuisset, & istius pietatem admisisset; per vnum Angelum centum octoginta quinque millia Assyriorum perdidit, alios verò in fugam conuertit, atque inopinatam salutem obsessis fecit.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Exordium psalmi valde sermonibus Sennacharib, & Rapsacis congruit.

Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis, non est qui faciat bonum.

Fundamentum, inquit, & radix impietatis, vitæ corruptela est. Cùm enim sẽ ipsos intemperantiæ atque ferinæ vitæ addixissent, Dei memoriam à mente proiecerunt: Subditi autem Ducis insaniam secuti sunt.

Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum, omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

Illos quidem, hæc & facientes & dicentes non tulit, qui in excelsis habitat, & humilia respicit: verùm cùm exactam quæstionem eorum cogitationum fecerit, omnes vidit, qui contra ipsum impietate & iniqua vita detenti sunt. Simile est hoc verbis, quę Abra- Gen. 18.
hæ fuerunt dicta, Clamor Sodomorum, & Gomorræorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam & videbo, si secundum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.

Nonne cognoscẽt omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non inuocauerunt, illi trepidauerunt timore, vbi non erat timor.

Quoniam noluistis inquit, vos qui deuoratis, hoc cognoscere, ex ipso igitur rerum euentu vobis meum populum expugnabilẽ minimè fore discetis, neque quemadmodum panem quendam, qui comeditur, ipsum deuorabitis, mea prouidentia despecta. hoc enim dicit, Deum non inuocauerunt. Propterea vos, qui audacter loquimini, & neminem timetis, timori & terrori succumbetis, & in fugam conuertemini, cùm nemo vos exterruerit, atque persecutus fuerit. Nam id demonstrat, Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Locus autem hic, (Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem) pronunciatione adiuuandus est. Hoc verò, Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum, humanè descripsit, ostendens è cœlo Assyrijs vindictam misisse. Patet enim vbique vniuersitatis Deum adesse, & terræ ambitum continere, atque in illa habitantes, ve- Esa. 40.
luti locustas esse, secundum Vatis vocem.

Quoniam Dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudistu, quoniam Dominus spes eius est.

Hæc autem facit vniuersorum Deus ob Ezechiæ virtutem, & generationem piè ab ipso custoditam, quo vt vili homine despecto vos impij irrisistis spẽ firmam, quam in me collocauit. Hæc enim supradicta, *Consilium*, pro Proposito vocarunt. Ille quidem veluti sacram anchoram meam spem apprehendit, atqui salutis compos factus fuit, vt sperauit. hoc enim subiunxit.

Quis dabit ex Sion salutare Israel?

Hic locus duplicem vaticinationem habet. Non solum hanc domesticam salutem obsessis prædicit, verum etiam multis pòst temporibus salutarem Saluatoris nostri aduentum, qui illinc exortus est, vaticinatur.

Cùm auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Postquàm enim decem Tribus iam erant in seruitutem redactæ, atque etiam multæ Iudæorum ciuitates; obsecrat, vt etiam illi eandem salutem consequantur, & libertatem recipiant. Tunc erit inquit, maxima lætitia populo, qui geminam appellationem habet: non tantùm Iacob, verum etiam Israel nominabantur, cùm nominationis, quæ à Deo eorum maioribus imposita fuit, hæredes fuerint.

Psalmi XIIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Postquàm igitur proximè præcedens psalmus, salutem habitantibus Hierusalem vaticinatus est, & captiuis libertatem prædixit; meritò in præsenti psalmo admonitionem affert, & proponit vitam, per quam illos, qui sub Dei potestate sunt, viuere decet, talisque auxilij compotes facti sunt, & formatorationem per dialogum.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?

Quis

Quis dignus est ò Domine apud tuum templum assidere, atque in tua ciuitate vitam degere, qualem hunc esse conuenit, & quibus studijs vti par est? Nam *Tabernaculum*, Dei templum appellat, *Mõtem sanctum*, Hierusalem. Sic interrogans, responsionem recipit.

Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.

Oportet, inquit, talem expertem esse malitiæ, & ab omni reprehensione liberum, omnemq; virtutem studiosè percurrisse. *Iustitiam* enim hic, perfectam virtutem nominat, cuius species sedulò enarrat.

Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum.

Nam non tantum linguam à mendacio puram habere oportet, verum etiam mentem à dolo & fraude penitus synceram, vt ipse nullum damnũ in propinquum admittat. Congruenter admodum de corde primùm mentionem fecit, deinde de lingua, & tandem de actionibus: opus enim præcedit sermo, sermonem autem mens.

Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.

Si verò aliqui in quandam calamitatem inciderint; irridere, & insultare non decet, verùm potius mœstitiam communicare, se- Roman. 18.
cundum Apostoli legem, quæ iubet lugere cum lugentibus.

Ad nihilum reductus est in conspectu eius malignus.

Si quis iniquam elegerit vitam, licet secundis ventis feratur, miserrimus tamen putandus est ab eo, qui perfectam possidet felicitatem. Quoniam enim opprobria purgauit; meritò hoc apposuit, bonorum & malorum discrimen docens.

Timentes autem Dominum glorificat.

Pium nanque est, eos obseruare, atq; omni veneratione, & honore dignos putare, qui res diuinas faciunt.

Qui iurat proximo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit.

Iusiurandum veritas confirmet, & opes auaritia non inquinet: fœnus autem huius est species. Qui iudicat, non accipiat munera, & puram è muneribus sententiam proferat. Nam munerum corruptela iustitiã corrumpit.

Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Hoc autem est præmium virtutis, diuina ope continuè perfrui, & in multis bonis degere, & æternam vitam expectare. Hæc non minus nobis, quàm antiquis congruunt. Quoniã præter antiquã legem etiam nouã recepimus, & maiori gratia potiti sumus.

Psalmi XV. Interpretatio.

Tituli inscriptio. Psalmus Dauidi.

Hic Domini mortem, & resurrectionem prædicit, atque eorum salutem, qui in illum crediderunt. Columnæ inscriptio autem præter mortem victoriam etiam demonstrat. Columna enim non sepulcris solis imponitur, verùm vincentibus etiam erigitur, literasque sculptas habet, quæ inscientes victoriam docent. Nam inscriptio igitur στλο γραφίας, hoc significat.

Conserua me Domine, quoniam speraui in te, dixi Domino, Dominus meus es tu.

Ex persona Saluatoris dictatus est hic psalmus, secundum verò humanitatem prolatus. Sicut alia multa & in sacris euangelijs inuenimus, & tale est illud, Pater si fieri po- Matth. 26.
test, transeat à me calix iste, verumtamen nõ vt ego volo, sed vt tu. Et, Vado ad patrẽ meum, & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Eodem modo ipsum reperimus continenter deprecantem, & genua inflectentem. Humanę autem naturę hæc esse, nec ad diuinitatem, quæ omnibus rebus affluit spectare, Apostolus apertè docet. dicit autem sic in epistola ad Hebræos, Qui in die Ad Heb. 5.
bus carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Et quidem cùm esset filius Dei; didicit ex ijs, quę passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Consummatus est autem, non Deus Verbum qui ante secula perfectus erat, verùm forma serui cõsummata est, cùm impatibilis, incorrupta, & immortalis effecta sit. Hæc igitur ait, effeciße Dominum in diebus carnis, cùm mortale habuit corpus. Igitur omnia hæc secundum hominẽ sunt, Deoq; minimè conueniunt. eodem modo in proposito psalmo, vt conseruetur postulat, & à se ipso conseruatur. Postulat enim vt homo, petitionem verò concedit vt Deus, videlicet concurrente bona proprij patris voluntate, & opera. Hic autem locus, Dixi Domino, Dominus meus es tu, cõgruit illi dicto, Vado ad Deum meũ, & Deum vestrũ. Ioan. 20.

Quoniam bonorum meorum non indiges.

Nam omnibus bonis affluis, humanęque iustitiæ non indiges. Verùm si quis bonum efficiet, ipse iuuatur, tibi verò nullum hinc emolumentum prouenit. Hoc autem Sym-

Universidad de Deusto
Biblioteca

chus aliter interpretatus est, Bonum mihi non est sine te. Omnis inquit, bonorum collatio ob tuam gratiam mihi inest. Vtraque autem expositio pium habet sensum. Nam nos à Deo bona recipimus, & ipse nostris iustis operibus non eget: propter nostram vtilitatem hanc legem, vt bene faciamus, constituit.

Sanctis qui in terra sunt eius, mirificauit Dominus omnes voluntates suas in eis.

Apostolos hic latenter innuit, illosq;, qui per illos crediderunt, quibus dicit, perspicua Dei mirabilia facta esse: quoniam omnia inquit, mea præcepta impleuerunt.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

Multi, ait, impetus Populorum, & Præsidum, Regum, & Ducum vndiq; consurrexerunt, atq; omnib⁹ superiores facti; cum celeritate quàm maxima cursum perfecerunt, & metam contigere. conuenit hoc Apostoli dicto, Cùm infirmor, tunc potens sum. 2. Cor. 12.

Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Hos autem inquit, qui contra nos irruerunt, ad æterna supplicia condemnabo, & memoriam eorum obliuione sempiterna obruam, ita vt ipsa nomina penitus ignorentur.

Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

Quæ in secundo psalmo dicta fuere, memoria repetenda sunt. Etenim ibi humano more rursus pater ad ipsum dicebat, Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et in sacris Euangelijs ipse ad suum Patrem de sacris Apostolis, inquit, Pater, quos dedisti mihi, tui sunt, & tu eos mihi dedisti, & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Sed quéadmodum hic humanè allocutus est, rogans, vt regnum accipiat, eodem modo alibi se omnium dominum esse demonstrat. Ioan. 17. Oues enim ait, meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Et rursus, Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audiunt, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Veruntamen in præsenti psalmo secundum hominem dicit, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei: *Hæreditatem* nuncupans gentium regnum: *Calicem* verò, mortem, quam pro nobis sustinuit. Sic enim & in sacris euangelijs dicebat, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Ioan. 10. Ibidem. Matth. 26.

Tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.

Non dixit, Qui das, sed, Qui restitues. Quoniam enim cùm primùm conditus fuit homo, omnium potestatem accepit, & æternam habebat vitam, post peccatum autem, ex vtrisque excidit, & ab imperio, & à vita. Vt homo dominus pro humana natura petitionem porrigit, pristinam vitam, & imperium recuperare dignum putans.

Funes ceciderunt mihi in præclaris meis. Etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Huius causa, inquit, hæreditatis præsentes insidias amplexus sum. *Funes*, insidias nominat similiter & in alio psalmo inquit, Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus. Dicit igitur, propter præclaram hæreditatem, atque ob hominum salutem, præsentes insidias sustineo. psal. 118.

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.

Veruntamen à Domino edoctus & optimis cogitationibus vsus, crucis nocte superior ero. *Noctem* enim, tentationum obscuritatem appellauit. Nemo autem hoc absurdum putet, Dominum Christum secundum humanam naturam eruditi, cùm audiat diuinum Lucam dicentem, Iesus proficiebat sapientia, & gratia apud Deum & homines. Et rursus audiat eundem dicentem, Angelum ei apparuisse, qui eum ante mortem trepidantem & guttis sanguinis sudantem confortauit. Si autem Angeli auxilio indigebat, vt ostenderet naturam, formam inquam serui; multo magis, à diuinitate, quæ in ipso habitabat, docebatur. Nam cùm sit homo, & Deus, instruebatur quidem vt homo, fons verò sapientiæ erat vt Deus. Luc. 2. Luc. 22.

Præuidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in Inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem.

Hæc superuacuum est explanare, cùm diuus Petrus rursus horum verborum interpretationem dicat, accepta de patre, de filio, & de spiritu sancto reuelatione. Hic cùm inter Iudæos concionaretur, adducto hoc in medium testimonio, ita inquit, Viri fratres, liceat audacter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulcrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem. Propheta igitur cùm esset, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus de fructu lumbi eius oriturum esse Christum secundum carnem, præuidens, locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est in Inferno eius anima, neque caro eius vidit corruptionem. Et alibi, Dauid cùm propriæ generationi subseruierit, mortuus est, & vidit corruptionem: Quem verò Deus suscitauit, non vidit corruptionem. Iis qui audent interpretari, atque etiam Iudæis hæc afferenda sunt: manifestam enim habent confutationem Iudæorú delirationis. dicit igitur Dominus Christus humano more etiam hic, quòd ego à diuina natura continuè corroboratus, ad salutarem crucem accedo, & resurrectionis spe gaudeo. Nec enim anima mea in Inferno derelinquetur, nec caro mea corruptionem secundum naturam sustinebit: nam velocis resurrectionis compos ero, & in vitam redibo, omnibus hominibus hanc viam ostendens. Implebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem. Quoniam cùm ad crucem accessisset, dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem; meritò his verbis vsus est, cùm de resurrectione mentionem fecisset, docens pro illa mœstitia in perpetuo gaudio fore, cùm secundum humanã naturam impatibilis, immutabilis, & immortalis fact⁹ sit. Nam vt Deus, hoc erat semper, atq; etiam ei facile erat, hoc humanę naturæ præbere, cùm primũ in vtero formaretur: verùm per afflictiões progredi voluit, & naturam humanam accepit, vt hoc modo cùm peccati potentiam euertisset, Diaboli tyrannidem sedaret, & mortis imperium destrueret, omnibusque hominibus resurrectionis facultatę præberet. Vt homo igitur, & incorruptionem, & immortalitatem accipit. Hic psalmus, & Arrij, & Eunomij, & Apolinaris dementiam redarguit. Hic quidem Deum Verbum inanimatum corpus, quòd assumpsit vocauit: anima verò rationali eũ priuauit. Ignoro vnde has geminas animas didicerit, nullibi enim diuina scriptura hoc docet. Verùm pariter sanctus spiritus per beatum Dauidem de anima manifestè mentionem fecit, cùm claram confutationem contra vtramque hæresim dederit. Actu. 2. Actu. 2. Matt. 28. & Mar. 14. Actu. 4.

Psalmi XVI. Interpretatio.

Oratio Dauidi.

Persecutionem patiens à Saule, & omnigenas sustinens insidias; Deum vniuersitatis in auxilium implorat.

Exaudi domine iustitiam meam, attende deprecationem meam, auribus percipe orationem meam non in labijs dolosis.

Rursus hic Iustitiam, non perfectam virtutem vocat, sed iustam postulationem. Cæteri verò Interpretes antonymiam non admiserunt, sed Symmachus & Theodotion, dominũ iustitiæ Deum nominarunt, Aquila verò sic dixit, Exaudi domine iustum, id est iuste, & non benignè. hæc autem clausula, Non in labiis dolosis, Symmachus sic exposuit, Non per labia dolosa: puris enim inquit, labijs meas preces offero, non aliud cogitans, & aliud loquęs, sed habens linguam menti congruentem.

De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitates.

Precor te, vt meis rebus iustitiam ministres: noui nanque tuæ sententiæ iustitiam.

Probasti cor meũ, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas, vt non loquatur os meum opera hominum.

Hic docet, quòd cùm sæpius Saulem captiuum cepisset, interficere noluit, sed beneficio iniuriam remuneraut. quapropter etiam noctis meminit, qua hoc fecit, cùm nocte dormientem Saulem liberasset, & nemini concessisset letalem plagam illi infligere. Per figuram autem *Calamitates*, noctes appellat, ob mœroris obscuritatem. sicut rursus experientiam, Incendium nominat. etenim ait, Igne me examinasti, nec est inuenta in me iniquitas: cùm enim tanquam quoddam aurum me probasses; purum me inuenisti ò Domine. nam tantùm abfuit, vt hostem offenderem, vt etiam linguam seruauerim liberam à conuicijs contra illum, & quę ille perpetrat, hæc nec dicere quidem ego audeo.

Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.

Hanc verò rem adeò duram, laboriosámque executus sum, vt tuis mandatis morem geram.

Perfice greßus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.

Peto igitur, ne propositum meum inuertatur: erit autem hoc, si tuam opem consecutus fuero. *Greßus* enim, nuncupauit impetum illum faciendi.

Clamaui, quoniam exaudisti me Deus.

Non temerè autem hisce verbis vsus sum, sed cùm periculum de tua benignitate fecerim; exaudisti enim me, cùm te sæpius inuocarem.

Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Admitte igitur preces meas, excita multas linguas ad decantandas tuas laudes. qui enim misericordiam abs te consecuti sunt, videntes eum, à quo iniuria affecti sunt; tuam decantabunt prouidentiam: consueuisti autem ijs, qui in te spem collocarunt, opem afferre.

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, vt pupillam oculi.

Resistentes dexteræ Dei, meritò eos appellauit, qui secum bellum gerunt: à Deo namque vnctus est, ab eoque Regiam electionem consecutus est. Dicit igitur eos, qui contra me prælium conserunt, tuæ sententiæ se opponunt, & obsecro, vt talem consequar custodiam, qualem pupilla oculi consecuta est, quæ quidem veluti quædam munimenta habet palpebras, pro vallis autem pilos habet, habet etiam superciliorum oppositus, transmittentes sudoris pluuiam ad genas, & defendentes videndi vim à nocumento, quod inde possit accidere, eiusmodi ergo curam consequi oprat.

Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt.

Rursus alia vsus comparatione, obsecrat sibi opem afferri. Audiuit enim à magno Mose dicente, Sub alis eius suscepit ipsos, & sustulit ipsos super humeris eius. Et Dominus ad Hierusalem ait, Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis eius, & noluistis? *Alas* autem, nominat velocem, & vehementem prouidentiæ securitatem: ficillimus est enim alarum motus.

Deutero. in C. cant. Mosis 32. Matth. 23.

Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam.

Adipem, nonnulli Felicitatem, & bonam habitudinem nominarunt, mihi verò videtur beneuolentiam, & fraternam charitatem sic nuncupare. hoc enim verba sequentia demonstrant: quandoquidem omnem inquit, naturalem misericordiam clauserunt, cùm nullum locum benignis cogitationibus reliquerint. loquuntur enim alta, & tumida: mihi autem insidias, & omnis generis dolos contexunt.

Proiicientes me, nunc circundederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram.

Ipsi quidem me à patrio solo exegerunt, & rursus huc & illuc concursant, me arripere desiderantes: quoniam nolunt rectè aspicere, sed habent mentis oculum obliquum. sic enim & Symmachus explanauit, Statuerunt oculos suos torquere in terram.

Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis.

Abiecta naturali ratione, feras imitantur, cibi auidas, & prædam obseruantes, & derepente aggredientes.

Exurge Domine, præueni eum, & supplanta eum, eripe animam meam ab impio, framea tuam ab inimicis manus tuæ.

Illorum quidem ò Domine impetum impedi, quibus impedimentis scis. Hoc enim dixit, *Supplanta*, ex translatione eorum, qui latenter currentes prosternunt. Me autem ab illorum insidijs libera, tuo gladio contra eos vtens. Sic enim Symmachus dixit, In gladio tuo.

Domine à paucis de terra.

Termino nanque tuo homines ad mortem transmittis. Tu enim dixisti, Terra es & in terram redibis. Gen. 3.

Dissipa eos in vita eorum, de abscondito tuis adimpleatur venter eorum.

Ego verò, etsi tibi facile est homines ad mortem transmittere, tamen obsecro, vt viuentes illi dissipentur, & eorum mala conspiratio dissoluatur, atque suppliciorum, quæ à te in peccatores reseruata sunt, participes fiant. Sic igitur & in magni Moïs hymno ipse Deus inquit, Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? in die vindictæ retribuam in tempore, vt non labatur pes eorum. Deutero. in Cant. Mosis 32.

Saturati sunt filij, & diuiserunt reliquias paruulis suis.

Hunc locum hoc modo Symmachus explanauit, Saturabuntur filij, & diuident reliquias suas paruulis suis. Noui inquit, te iustam tuam pœnam, non solùm ipsis infligere, verùm & filijs, & posteris, qui suorum maiorum malitiam imitati fuerint. hoc verbum, *Saturabuntur*, id est, ad satietatem vsq; malorum participes erunt.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor cùm mihi apparuerit gloria tua.

Videlicet, filio tuo. Illi tales dabunt pœnas, ego autem bonis, quæ à tua iusta prouidentia consecutus sum, perfruar, cùm maximum tuæ beneficentiæ periculum fecerim.

Psalmi XVII. Interpretatio.

In Finem. Puero Domini Dauidi, qui locutus est Domino verba cantici huius in die, qua liberauit eum Dominus ex manu omnium inimicorum suorum, & ex manu Saulu, & dixit.

Clara

Clara est inscriptio, & explanatione non indiget. In historia autem Regum sensus huius psalmi positus est. Vatis autem philosophia admiratione digna est. Cùm enim tot insidias à Saule sustinuisset; non eum inimicis eum numerauit, verum cùm ab hostibus separasset, non tanquam de inimico mentionem fecit. *In Finem* verò ponitur: Quoniam vaticinationem etiam de gentium vocatione, Iudæorumque alienatione continet, quæ multis post seculis euenerunt. 1. Reg. 22.

Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus, Deus adiutor meus, & sperabo in eum, protector meus & cornu salutis meæ, & susceptor meus.

Amore beneficia Vates compensat: solùm enim beneuolentiam, qui à Deo beneficium accepit, potest ei rependere. hanc etiam Deus cùm inciperet ferre legem statuit sanctionem, Diliges enim inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Verum post amorem, sequitur cultus Dei amati. Etenim Charitas omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, Charitas nunquam excidit. Promittit autem beatus Dauid, se Deum dilecturum esse, non quod hoc perfectè nondum impleuerit, sed quòd non patitur, vt vlla satietas huius amoris eum capiat. Deinde diuinæ beneficentiæ nominationes facit, & secundum numerum beneficiorum in se collatorum numerum appellationum componit: & vocat Deum Fortitudinem, tanquam hanc consecutus: Firmamentum, tanquam firmus contra hostes factus: Refugium, cùm Deum vt murum, & firmum vallum habuerit. Liberatorem, tanquam per Deum ab inimicis liberatus: Adiutorem, tanquam illinc opem nactus: Protectorem, vt antesignanum in tempore factum: Cornu salutis & susceptorem, tanquam eius prouidentia seruatus. Cornu autem salutis posuit, ex translatione ferarum, quæ cornibus hostes vlciscuntur. Matth. 22. Ad Cor. 13.

Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis saluus ero.

Hic discimus de beneficijs collatis ex mera liberalitate gratias agere, & rursus petere necessaria. Hoc enim inquit, faciens, inimicis superior ero. Deinde percurrit omnigenos inimicorum impetus.

Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, dolores Inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.

Dolores mortis & Inferni, nuncupat internecina pericula. Quemadmodum enim dolores sunt propè ipsum partum, sic maxima discrimina ad mortem appropinquant. Torrentes autem iniquitatis, iniustos atque frequentes inimicorum impetus appellauit. Etenim sicut Torrens aquarum concursus hinc inde venientes recipiens, repentè impetum facit, sic etiam Saul, cæterique hostes impressionibus vtebantur. Laqueos autem mortis, insidias nuncupauit: nam quod alijs laqueus est, hoc ijs, qui bello petuntur sunt insidiæ: vtraque enim clandestini damni machinationes sunt.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, & exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius.

A tot, tantisque calamitatibus obsessus, omni humano auxilio despecto; diuinam implorauit opem, nec spes me falsum habuit: nam actutum meas preces admisit. *Templum* hic, non Manufactum dicit, nec enim tunc temporis erectum fuerat, postea enim Solomon ipsum construxit: sed cœlum appellauit sic.

Commota est, & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis Deus. Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo.

Omnia autē hæc posuit, non quòd omnino sic acciderint, sed quòd ita credita sint. Non solùm verò vlciscens Deus, verùm homines exterrens, similia sæpe fecit: tonitruis, & fragoribus, & terræ motibus, & igne terrorem injiciens. Eodem modo cùm Israeli timorem afferre voluisset, Sinai montem igne fumantem ostendit. Propterea igitur & præsens Vates pœnam hostibus inflictam indicauit, docet verò & alios homines, ne eiusmodi crimina perpetrent, ad hoc vt ne similia patiantur.

Inclinauit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius, & ascendit super Cherubim & volauit, volauit super pennas ventorum, & posuit tenebras latibulum suum in circuitu eius tabernaculum eius.

Rursus hic Dei aduentum exponens, multum auditoribus timorem incutit. Veruntamen neq; descensum, neq; ascensum diuinæ naturæ nos nouimus. Circumscriptus enim Deus minimè est, vbiq; præsens,

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnia continens. Per hæc autem differentiam regiminum discimus. Nam aliquando quidem mitius hominibus apparet, interdum verò magnificentius, & nonnunquam metum afferre volens, inopinata quædam, & insueta demonstrat. Hoc igitur, Inclinauit Cœlos & descendit, intelligamus proprium conspectum ostendisse: caliginem autem sub pedibus eius, eò quòd eius præsentia videri non potest: porrò Ascensum super Cherubim, & vêtorum volatum, eius aspectus velocitatem: hoc autem, Posuit tenebras latibulum suum, eò quòd eius natura minimè intelligi potest: hoc verò, In circuitu eius tabernaculum eius, lucem quæ circa ipsum est. Ideoque beatus Paulus inquit, Qui solus habet immortalitatem, lucem inhabitans inaccessibilem.

Timot. 6.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris, præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt.

Quemadmodum enim ait, nubium coactione tenebrosus factus aër, fulguris splendorem emittit; eodem modo cùm vniuersitatis Deus videri minimè possit, emittit radios arcanæ lucis, & in eos, qui malitia assueti sunt, pœnali igne animaduertit. hoc enim manifestauit subdens.

Grando, & carbones ignis, & intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit vocem suam & misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Hęc nostra tempestate sępius acciderunt. Bellis enim proximis aquilonares barbaros, qui nos inuaserunt, grandine & igne profligauit. & Persas, qui nuper ab Oriente nos bello profecuti sunt, & sine cruore nostrates vrbes diripere sperabant, huiusmodi laqueis irretiuit, & vlterius progredi cohibuit, & hos quidem morte mulctauit, hos verò nuncios internecionis remisit.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum, ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Hoc nostris temporibus multis in regionibus euenit. Nam terra diffissa est & mota, & hiatus immensus in editis montibus apparuit, & aqua in aridis locis scaturijt. Facit autem hæc vniuersorum moderator, cùm vlciscendi potentiam hominibus ostendit, & docet, in puncto temporis extremam perniciem afferre posse: benignitate verò vtés, vindictam procrastinat, atqs pœnitentiam expectat.

Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.

Et docens, quid per aquas tropicè nuncupet, subiunxit.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, ab his, qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

Manifestò inquit, erga me curam meis hostibus ostendit. hoc enim innuit, cùm dixisset, Misit de summo, & accepit me, videlicet omnibus persuasit, è cœlo mihi opem attulisse. hac verò me gubernatione dignũ putauit, cùm inimicis fortior apparuerim: nam firmati sunt super me, inquit.

Preuenerunt me in die afflictionis meæ.

Hic latenter innuere mihi videtur Absalonis defectionem post peccatum patratum. Nam Afflictionem, quam Symmachus Miseriam vocat, animæ imbecillitatem dicit, propter quam peccatum commissum fuit.

Et factus est Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem meam.

Me quidem dum pellerer, & deijcerer, corroborauit Deus. & angustias loci latitudinem efficit, pro morte, quæ ab inimicis expectabatur, vitam largitus. hoc & in alio psalmo dicit, Impulsus & euersus, vt caderem, & Dominus suscepit me.

Psal. 30.

Saluum me faciet, quoniam voluit me.

Spero autem quòd in posterum eadem ope me dignum facies, & inimicis superior ero, & si quàm maximam potentiam habeant.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo, quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non defecerunt à me.

Non iniustè inquit, mei gerit curam, verum meum propositum cognoscens, & sciens meum studium esse, omnia eius præcepta custodire. Postquam enim ostendit, Deum de ipso multam curam gessisse, huius rei iustitiam demonstrat, ad virtutem audientes adhortans, atque docens, nos hanc assequi minimè posse, nisi purè illum diligamus. Nec enim Vates omnium suorum rectorum factorum numerum exponere voluit, verùm fundamenta iacere, quomodo possimus diuina cura digni esse.

Et ero immaculatus cum eo.

Et quomodo hoc fieri potest?

Et abstinebo me ab iniquitate mea.

Ab illis abstinens, quæ malè perpetraui, integer in posterum ero. Sic magnus Dauid de suis rectè factis mentionem facere coactus, vt diuinæ prouidentiæ iustitiam ostenderet, patratum delictum occultare noluit.

Et retri-

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

Tunc igitur ait, cùm penitus innocens ero, perfecta bona assequar. Nam omnia vniuersitatis Deus prospicit, & insuper bona opera. Hæc enim puritatem manuum nominauit, atque pium mentis propositum, dicit esse compensationes. Deinde hoc idem explanatius edocet.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.

Ad bonas vel malas hominum voluntates tu ò Domine remunerationes accommodas. Nam sanctis, res sanctitate dignas præbes: & innocentibus, & à peccato liberis, res congruas: & electis perfectisque, res perfectas. digressis autem à via recta, & contrariam ambulantibus, congruum viæ finem præparas. Quomodo, & quo pacto?

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.

Nam moderata voluntate vtentes, vel ex calamitate aliqua depressos, salute dignos facies, atque illustres ostendes: supercilia autem tollentes, superbiæque inseruientes, in terram deijcere, atque vilitatem suæ naturæ existimare cogis.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabit tenebras meas.

Postquam tenebras, afflictiones nuncupauit; meritò ab his liberationem, lucem appellat: hanc verò inquit, à tua prouidentia consequor. quoniam lucerna est homo, qui veram lucem accepit, vocat autem serui formam, Et meus est, & ex meo lumbo formabitur. hoc verò & in alio inquit psalmo, Illuc producam cornu Dauid, parani lucernam Christo meo.

Psal. 131.

Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum.

Id est, omnem fraudem, & dolum. Tentationem enim & Murũ, insidias vocat, quas per tuam gratiam effugiam.

Deus meus impolluta via eius.

Iustè dirigis omnia, & propterea confido.

Eloquia Domini igne examinata.

A veracibus enim tuis verbis hoc didici. Nam, Igne examinata, (vt paulo ante diximus) probata inquit, & à mendacijs liberata.

Protector est omnium sperantium in se.

Non ego autem solus, verum & omnes, qui eandem spem in te collocant, eadem ope perfruentur.

Quoniam quis Deus præter Dominum nostrum, aut quis Deus præter Deum nostrum?

Neq; enim est alius Deus, vt hic quidem petitionem huic Deo afferat, hic verò illi.

Deus qui præcingit me virtute, & posuit immaculatam viam meam.

Ipsius potentia seruatus, & ego rectam viam incedere festino.

Qui perficit pedes meos tanquam Cerui, & super excelsa statuit me.

Sicut Cerui natura insitum est venenatas feras conculcare; sic me superiorem, & illustriorem hostibus reddidit.

Qui docet manus meas ad bellum.

Etenim ad preces manus expandens; supero inimicos meos.

Et fecit arcum æreum brachia mea.

Per brachia mea, quæ sunt veluti arcus æreus, & infractus, statuit sagittas in hostes emittere.

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ. & dextera tua suscepit me, & disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit.

Et eruditi eũ, qui peccauit, & collapsum erexisti, & docuisti, quàm magnum malum sit peccatum, & salute dignos fecisti.

Dilatasti gressus meos sub me, & non sunt infirmata vestigia mea.

In afflictionis angustijs, consolationis latitudinem dedisti, à qua recreatus, in hodiernum vsque diem duraui. hoc enim *Dilatasti*, Ampliasti, Symmachus dixit.

Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar, donec deficiant: confringam illos, nec poterunt stare, cadent sub pedes meos.

Sic à tua prouidentia corroboratus, omnes inimicos me victurum spero, & non prius desistere, donec rursus ipsos subditos efficiam: hoc nanque manifestauit cum dixisset, Et cadent sub pedes meos.

Et præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me sub me.

Fortitudinem quidem & robur mihi largitus es, hostium verò impetum præpedisti. & hoc euenit tempestate Goliath, & Saulis. Nam hunc quidem in fatuis verbis faciendi tempus terentem funda deiecit: hunc verò somno ligatum facile declinauit. Eodem modo & Gertheorum subterfugit insidias.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.

Videlicet, in fugam vertisti. proprium enim est fugientium terga dare.

Et odientes me disperdidisti.

Saulem, Architophelem, Absalonem, & infinitos alios.

Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam nec Alienigenæ, domesticos Deos implorantes, ab illis opẽ consecuti sunt. Nec Saul, & Absalon, & Ofembæe, cæteriq; Israelitarum hostes Deum adiutorem habuerũt.

Et commimam eos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum delebo eos.

Destituti inquit, penitus tua gratia erunt, quæ me adiuuat.

Eripies me de contradictionibus populi.

Hinc Iudæorum dementiam in Saluatorem vaticinatur, gentiumq; salutem, & admonet, vt nullam cum istorum reclamatione communicationem habeamus.

Constitues me in caput gentium.

Sed Dauidem gentibus dominatum esse, non nouimus. Igitur, per eum, qui ex ipso secundum carnem ortus est, vaticinatio impletur. Nam qui ex Dauide secundum carnem natus est, quique per diuinum Ezechielem nominatur, Dominus inquam Christus omnibus gentibus dominatus est, semper quidem vt Deus omnibus imperãs. Post verò humanitatem, voluntariam credentium seruitutem in eum adeptus est.

Populus, quem non cognoui, seruuit mihi, in auditu auris obedimit mihi.

Ex persona Domini Christi hæc prædicit. Dicit autem eos, qui nullum legislatorem, nec Vatem meum vnquam habuerunt; facilimè vocatos audiuisse, & meum imperium dilexisse.

Filij alieni mentiti sunt mihi. filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.

Ii autem, qui filij vocari sunt, atq; in filiorum ordine descripti sunt; alienos se ipsos fecerũt, cùm ingrati beneficiorum fuerint, & circa fidem claudicauerint, & piam semitam dereliquerint. Sic & per Ieremiã inquit Deus, Quomodo conuersa es mihi in amaritudinem vitis aliena? ego autem plantaui vitem fructiferam omnem veracem. partim quidem propriam huius plantæ culturâ demonstrat, partim verò ingratum eorum animum redarguit. Hoc verò, *Inueterauerunt, & claudicauerunt*, Vituperabuntur, & Auertentur, Symmachus dixit. & euentus prædictioni congruit: pleni sunt enim dedecore, odiosi omnibus visi. Iere. 2.

Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ.

Cùm de Iudæorum reclamatione mentionem fecisset; latenter innuit crucem, & post crucem, resurrectionem. Et quoniam Iudæi crucifixum, mortuũ vocare solent, ipse exclamat, Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ. Non solùm viuit, verum etiam in cœlos redijt, & vocantibus salutem affert.

Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis, & ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

Tu igitur, qui hæc longè pòst temporibus operatus es, liberes me ab ijs, qui iniustè me bello persequuntur, & quem populum mihi submisisti, obedientem mihi reddes.

Propterea confitebor tibi in gentibus Domine, & nomini tuo psallam.

Nam per gentes, quę paulò post vocatæ erunt, in omnibus Ecclesijs per totũ orbem te celebrabo. Potest autem huius vaticinationis euentus videri. Nam & in omnibus vrbibus, & pagis, & agris, & finibus, & montibus, & collibus, & in terra, & in mari, & in regione habitata, & in solitudine diuinus Dauid per piorum hominum linguas Deum decantat.

Magnificans salutes Regis eius, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius vsque in seculum.

Tu enim cùm me in Regem vnxeris; non solum tueris, verum etiam illustrem reddis. Hæc verò prouidentia non tantùm me, sed etiam meos posteros dignos facies. Verùm & in seculum vsque hunc splendorem seminimeo custodies. Hoc autem si secundum Iudæos intelligatur, vaticinationem redarguit. nam vsq; ad captiuitatem Dauidicum genus in Regno permansit: Post verò illinc reuersionem, cùm solus Zorobabel regnasset, Regni hæredes minimè dereliquit. Si igitur vera est vaticinatio, vt verissima est; (spiritus enim veritatis ipsam detexit) reliquum est vt consideremus semẽ Dauidis æternum habere splendorem, videlicet Dominũ Christum ex Dauide secundum carnem natum, qui secundum Regnum, & gloriam habet, & vt creator, & Deus hanc ante secula habebat. rursus autem vt homo, in nouissimis diebus accepit. Ideo igitur per diuinum Ezechielem vniuersitatis Deus inquit, Dabo illis Dauidem Regem ipsorum. & rursus, Dauid Rex in medio eorum. Dauidem ipsum nominauit, tanquam ex Dauidis lumbis secundum carnem germinatum. hoc verò & beatus Esaias exclamat, Erit radix Iesse, & resurgens imperare gentibus, & in ipso gentes sperabunt. hæc beatus Matthæus edoctus, sic euangelicam historiam exorsus est, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ezec. 36. Ezec. 34. Esai. 11. Matth. 1.

Psalmi XVIII. Interpretatio.

In finem. Psalmus Dauidi.

Tres

Tres species diuinarum Legum à beato Paulo discimus. Nam vnam quidem sine literis inquit, per creationem hominibus data fuisse, Inuisibilia enim ipsius à creatione mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. & rursus, Cùm enim gentes, quæ legem non habent, à natura ea, quæ legis sunt, faciunt, hi legem non habentes, sibi ipsis sunt lex. Aliam verò per magnum Mosem in literis præbitam fuisse, Nam propter peccatum inquit, data est lex, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Nouit autem & tertiam præter has positam, quæ est gratiæ: Lex nanque spiritus vitæ, liberauit me à lege peccati, & mortis. Congruentia his & beatus Dauid in hoc Psalmo homines docet, & secundum eundem ordinem. Primam quidem in creatione, quæ conditorem prædicat. Deinde eam, quæ per Mosem data fuit, quæ maiorem scientiam, volentibus illam attendere, præbet. Post hanc, legem gratiæ perfectam, quæ animas purgat, & à præsenti interitu nos liberat. Propterea, & In Finem nos Psalmus transmittit, nouum testamentum in fine prædicens: Ad Rom. 1. Ad Rom. 2. Ad Gal. 3.

Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Sufficit, inquit, etiam sola cœlorum pulchritudo, atque magnitudo, quæ apparet, ad opificis magnificentiam prædicandam. Si enim quis maximum, & pulcherrimum ædificium inspiciens, architectum miratur: & nauigium videns bene & optimè constructum, artificem considerat: & cum contemplatione imaginis, memoria pictoris concurrit, multò magis mundi fabricatio, quæ videtur, ad opificem nos videntes conducit. De Cœlo autem, & de firmamento mentionem fecit, magni Mosis doctrinam secutus. etenim ille primùm cœlum factum fuisse dicit, deinde & firmamenti artificium narrat, quod rursus cœlum cœlorum appellauit. Multitudo cœlorum nemini admirationem moueat: solet enim scriptura aliquando quidem singulariter, aliquando verò multitudinis numero nominare: & singulariter quidem beatus Dauid nominat, Cœlum enim ait, cœli Domino. Et rursus, Qui cingit cœlum in nubibus. Multitudinis verò numero rursus ipse, Laudate eum inquit, cœli cœlorum: eandem verò habet significationem quam illud, Cœlum cœli Domino. Nam cœlum, quod videtur, veluti quoddam tectum terræ paratum est: firmamentum autẽ, quod est superius hoc cœlo, tale est huic cœlo, quale hoc cœlum est terræ. Propterea igitur cœlum cœli vocatur, & cœli cœlorum nuncupantur. Sciendum est autem, & apud nos ciuitates etiã geminum nomen habere. & Tarsum dicimus, & Tarsos, vnam ciuitatem: & Thebam, & Thebas eandem vrbem: Sic etiam Mycenam, & Mycenas, antiqui vocabant vnicam ciuitatem, intelligentes multitudinis numero nominatam. Hæc autem à me non temere dicta sunt, sed propter eos, qui plures cœlos numerare conantur. Psal. 113. Psal. 146. Psal. 148.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.

Etenim ordinata successio noctis & diei, terminos à conditore positos demonstrat, quos hæc inanimata mundi machina transcendere non potest. cùm enim nox atque dies, ad hominum vtilitatem crescant, atq; decrescant, cumq; à se inuicem tempus mutuentur, & rursus debitum sibi vltro citroq; reddant; prouidentiã, quæ ipsis inest, ostendunt. Hoc autem, Eructat verbum, & indicat scientiam, & enarrant gloriam Dei, non animata esse, quę videntur docet. Verùm est quædam prosopopœia homines docens, ab his quæ videntur, ad opificem, qui minimè cernitur, peruenire, & illi hymnorum cantilenam afferre.

Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Hoc explanatius Symmachus interpretatus est, Nox nocti indicat scientiam non verba, neq; sermones, quorum non audiuntur voces, sed in omnem terram exiuit sonus eorum. Vel secundum Aquilam, In omnẽ terram exiuit ordo ipsorum. Nam nec sermonem inquit, emittentes, nec verba proferentes, sed regulam, & proprium ordinem demonstrantes; omnem terram, atq; mare ad diuinas laudes decantandas inuitant.

In Sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendam viam à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius.

Hęc magis dilucidè tres Interpretes explanarunt, Soli posuit tabernaculum in ipsis, videlicet in cœlis. Sic enim magnus Moses docuit, Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit illa in firmamento cœli, vt lucerent super terram. eodem modo & diuinus Dauid posuit, Soli tabernaculum in cœlis, vt ipse ab illis veheretur: secundum pulchritudinem verò sponsum imitetur, ex thalamo multo cum decore exeuntem; secundum velocitatem autem, gigantem quendam magno cum robore currentem, nullaque re obstante, nec impediente, quò minus Gen. 1.

vlterius

Universidad de Deusto
Biblioteca

vlterius progredi possit. Sic enim ipse ab oriente exoritur, & vnius diei spacio percurrens, ad occidentem peruenit, omnibus animalibus suum calorem impertiens.

Nec est qui se abscondat à calore eius.

Caloris quidem pro lumine meminit, plus efficaciæ demonstrans: fieri enim potest, vt etiam qui longè absunt, fruantur lumine hominum manu accenso: caloris verò nisi appropinquantes, participes esse non possunt. Sol autem etiam longissimè radios emittens, calorem cum lumine impertit. Omnia inquit, hæc satis sunt ad Creatorem demonstrandum. Veruntamen præter hæc, etiam legem nobis adiumento largitus est, quæ errantes homines dirigere potest.

Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, timor Domini sanctus permanet in seculum seculi, iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum.

Legem, & Testimonium, & Iustitias, & Præceptum, & Iudicia Mosis nuncupat legem. Sic enim ipse eam nominat: nam aliquando quidem appellat legem has iustitias, & iudicia, quæ dedit Dominus Mosi & alibi, Custodies legem Domini Dei tui, & eius præcepta seruabis. & vocatur quidem lex tanquam optimum Reipublicæ statum dispensans, atque ordinans. *Testimonium* verò, veluti peccantes testificans, & transgressionis vindictam ostendens. *Iustitias* autem, quasi iustum docens, & prohibens iniustum, rectèque agentes, iustos esse declarans. *Præceptum* verò, eò quòd, quid agendum sit, præcipit, atque Domini more imperat. *Iudicia* autem, tanquam diuina iudicia ostendens, atque edocens, quibus bonis perfruatur, qui eam custodit, quibusque supplicijs, qui ipsam transgreditur obnoxius sit. Dicit igitur, cùm Dei lex penitus ab omni reprehensione libera sit, hominum animas conuertit. Testimonium verò exterrendo, imperfectis atque infantibus iustitiam præstat. Porrò Iustitiæ cor lætificant, iustificationis causam demonstrantes. Præceptum autem, internos oculos illuminat; docens, quid vniuersi ratis Deum honoret. Pietas quidem, atque Dei timor horum custodiam subministrans, in causa est, vt sempiternis bonis fruamur: merito autem Dei timorem sanctum appellat, videlicet à reprehensione purum, tanquam humano timore improbato, vt qui vilitatis appellationem contineat. Iudicia autem vera, atque iustificata nominans, veluti honores, & supplicia iusta hominibus afferentia: hæc inquit, auro lapidibusque pretiosis magis pretiosa, atque melle dulciora esse: verum non omnibus hominibus, sed ijs qui reuera homines sunt, quorum vita non comparatur feris, quæ sunt rationis expertes, secundum ipsius Vatis vocem.

Alludit ad etymologiã græcam: nã νόμος dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, à tribuendo: quia tribuit vnicuique, quod suum est.

Etenim seruus tuus custodit ea.

Et quo lucro? magis dilucidè edoce.

In custodiendis illis retributio multa.

Maximum, ait, præmium volentibus hæc custodire proponitur. & postquam Dei iudicia custodire promisit, humanam imbecillitatem in memoriam reuocans, atque huius verbi fastum considerans; statim subiunxit.

Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.

Si enim Dei mandata magna cum fiducia seruare voluero, à naturali infirmitate in multa præter opinionem trahor, & nonnulla quidem inscienter pecco, ab ingruentibus calamitatibus oppressus: etsi operibus peccatum declinauero; tamen cogitationes omni sorde me polluunt. Propterea te obsecro, qui me expiare potes, & exclamo.

Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.

Non enim tantum me cogitationes circunstant, verum etiam Dæmonum agmine obsideor: & hi quidem extrinsecus insidiantur, hæ verò intus nobiscum conspirant. merito autem ipsos alienos appellauit, vt inimicos, & hostes, & penitus nolentes nobiscum familiaritatem habere.

Si mihi non dominati fuerint, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo, & erunt vt cõplaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Tua autem ope perfrui desidero, vt horum insidias subterfugiens, animam penitus ab omni labe liberam tibi exhibeam: & præteritorum peccatorum venia à te impetrata, sempiternam tibi hymnorum cantilenam afferam, tua oracula semper meditans. Per hæc igitur nouum testamentum prædicit, & baptismatis gratiam, & spiritus sancti donum, à quo & præteritorum peccatorum veniam credentes accipiunt, atque in posterum satis auxilij habentes, & consurgentibus affectionibus, & malis insidiantibus spiritibus, superiores fiunt: ad hæc subiungit.

Domine adiutor meus, & redemptor meus.

Accommodatam psalmo per orationem posuit. Nam Dominum quidem, vt Creatorem, & Opificem vocauit, Redemptorem verò tanquam per sancti baptismatis regenerationem à priscino quidem interitu liberantem, & à Dæmonum seruitute redimentem, incorruptam naturam, atque immortalem largiens. Hæc autem & illa psalmus continet. & prima quidem pars mundi fabricam, & prouidentiam docet: media verò legem: vltima autem gratiam. Nam inquit, Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo: Domine adiutor meus, & redemptor meus. hæc autem bona à nouo testamento nobis suppeditantur.

Psalmi XIX. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

4. Reg. 19. Cùm Senacherim Iudæam bello olim inuasisset, & ad obsidionem Hierosolymę numerosum exercitum misisset, cuius Rhapsaces dux erat, cumque literas maledictis omnigenis, & impietate plenas ad Ezechiam dedisset; tunc beatus Ezechias vir omni pietate ornatus, ac accepta epistola, sibique in adiumentum ascito Esaia Vate, cucurrit in diuinum templum, epistolamque explicatam Deo ostendit, hostium impietatem demonstrans, roganssque, vt ob iniuriam sibi factam Assyrijs suam ostenderet potentiam. Hæc multis ante seculis beatus Dauid prædicit, diuino afflatus numine & præsentem dictat psalmum, vbi ostendit populum pro Rege precantem, obsecrantemque, vt eius preces Deo sint acceptę.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob: mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.

4. Reg. 19. Postquam enim magnus Ezechias ad diuinum templum cucurrit, habens præ manibus epistolam maledicentiæ plenam; precatur populus, vt illius preces admittat, & inde opem afferat. *Sanctum* in hoc loco, Templum appellauit.

Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pinguefiat.

Quoniam tempore pacis diuinum cultum studiosè curabat; meritò hæc de ipso dicunt, precantes totius orbis Deum, vt respiciat Regis pietatem, & multorum omnisque generis sacrificiorum recordetur, rursusque pacem concedat, vt pluribus ipsum sacrificijs conciliet. Hoc enim Holocaustum tuum pinguefiat, ita Symmachus explanauit, Oblationem tuam pinguem faciat: hoc est, ille, qui dedit tranquillitatem ob pacem præcedentis temporis, præbeat tibi ansam, vt pluribus ipsum sacris concilies.

Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.

Iustum, inquit, Iudicem precamur, vt puritati tuæ animæ congruentem remunerationem largiatur.

Lætabimur in salutari tuo in nomine Dei nostri magnificabimur: impleat Dominus omnes petitiones cordis tui.

Deo nanque tuas petitiones exaudiente, etiam nos lætitiæ participes erimus, clari & illustres facti ob Dei potentiam.

Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum: exaudiet illum de cælo sancto suo.

Ex ipso rerum euentu didicimus Regem nostrum Deo fretum, salutem consecuturum: & in inferiori templo preces afferentem, de superiori, auxilium accipere. Postquam enim ostendit ipsum inferius precantem, ostendit de superiori loco adiuuari.

In potentatibus salus dextera eius.

His, qui accedunt, Deus opem affert. *Dexteram* autem rursus hic humano more dixit, diuinam potentiam hoc modo nominans.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus: ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus.

Illi, ait, equis & curribus freti; nihil vtilitatis illinc perceperunt, sed nescio quo pacto præpediti, conciderunt: nos verò diuino implorato auxilio, salutem palam consecuti sumus, & tanquam collapsis ob terrorem hostibus superiores inimicis apparuimus.

Domine saluum fac Regem, & exaudi nos in die, qua inuocauerimus te.

Huiusmodi ergo adiumentum consecuti; obsecramus te Domine, vt & nosmetipsi, & Rex noster huius auxilij participes simus.

Psalmi XX. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Post illam illustrem, atq; splendidam victoriam, Assyriorumq; arcanam perniciem, beatus Ezechias in morbum incidit. Et cùm per Vatem Esaiam se moriturum didicisset, cumq; feruentibus lacrymis Deum placasset; & morbi liberationis compos fuit, & quindecim annorum vitæ promissionem accepit. Rursus igitur diuinus Dauid ex persona populi hunc Psalmum dictauit, ob Regis valetudinem Deum decantans. 4. Reg. 20.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domine in virtute tua lætabitur Rex, & super salutare tuũ exultabit vehementer. Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Cùm potens inquit, sis, & benignus; humaniter preces nostri Regis admisisti, & omnes petitiones ei concessisti, potius verò maiora petitionibus dona largitus es. Hoc enim subiunxit.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.

Nam non rogatus, illi Regnum donasti: propria verò gloria, hoc est, regali diademate caput eius ornasti.

Vitam petijt à te, & tribuisti ei, longitudinem dierum in seculum seculi.

Accepit enim, & quæcunq; obsecrando petijt, & optatam vitam obtinuit. Hoc enim, *In seculum seculi*, futuram vitam demonstrat, sanctis paratam, vt immortalem habeant.

Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam & magnum decorem impones super eum.

Non solùm ei vitam donasti, verùm illustrẽ illum reddidisti & clarum, tùm admirabili hostium interitu, tùm etiam, quòd Sol præpostero ordine cucurrerit: adeo autem
4. Reg. 20. Babyloniorum Rex ijs dona miserit, qui olim Assyrijs dona largiebantur, propter Ezechiam enim hoc Solem effecisse, vel passum esse, suspicabatur, Assyriorum nece testimonio vtens.

Quoniam dabis ei benedictionem in seculum seculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

In omnibus inquit, seculis celebris, atque diuulgatus erit, cùm tantum à te auxilium habuerit. Hoc autem *Cum vultu tuo* posuit Symmachus, iuxta vultum tuum. Lætitiam igitur habebit, ait, & continuam voluptatem vultus: hoc est, tuam beneuolentiam assequens. Propterea autem hoc illi accidit, quoniam in te spem collocauit. hoc enim subdidit.

Quoniam Rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi non commouebitur.

Superior est inimicis, qui tuę gratiæ compos factus est: hanc consequitur ille, qui nulli hominum fidens, tua sola spe vtitur.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.

Hoc magis dilucide Symmachus dixit, Comprehendet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet eos, qui te oderunt. Ea, quæ dicta sunt, sequentibus cohærent. Non frustra nanque ait, Rex tuæ spei confisus est: Verùm sciens tuam dexteram omnibus inimicis superiorem esse, & eos, qui celerrimè aufugerunt, comprehensuram, atque potentissimos homines euersuram. *Dexteram* atque *Manum*, diuinam potentiam nominauit.

Quoniam pones eos, vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum.

Facilimum tibi est inquit, vt clibanum incendere eos, atque conficere in igne, veluti materiam igni obnoxiam: & non ipsos solùm, verum etiam illorum posteros. Nam hos & semen, & fructum nuncupauit, vt omnis eorum memoria deleatur. Hoc autem, In tempore vultus tui, scilicet, In tempore iræ tuæ, cùm hoc facere volueris, & opportunum esse tempus vindictæ iudicaueris.

Quoniam declinauerunt in te mala.

Quoniam contra te linguam mouerunt, & maledictis vsi sunt.

Cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

Aliqua exemplaria habent, *Stabilire*. Symmachus autem sic dixit, Cogitauerunt cogitationes, quæ non possunt fieri. Prædicit autem per hæc Assyrij contitia, Ne te decipiat Deus tuus, cui tu ipse confisus es, quo- 2. Par. 32. 4. Reg. 18. 19.
niam liberabit Hierusalem de manu mea: de his verbis dicit, Quoniam cogitauerunt cogitationes, quæ non possunt fieri: Vel, cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire, sperantes quemadmodum Idolis superiores fuerunt, sic vero Deo fore.

Quoniam pones eos dorsum.

Symmachus autem sic explanauit, Quoniam facies ipsos auersos. Eos enim, qui Angeli plagam fugerunt, in fugam vertes, & terga dare coges, vt abeuntes res gestas narrent. Hæc autem Vates prædicentis more posuit, tanquàm res nondum gestas.

In reliquijs tuis præparabis vultum eorum.

Hoc quidam cum hyperbato dixerunt esse, & intellexerunt sic, In reliquijs ipsorum præparabis vultum tuum: pro eo quod est, Et his, qui remanserunt, & his qui fugerunt, infliges pœnam. Fieri tamen potest, vt eadem structura vtendo, eandem sententiam accommodemus. *In reliquijs tuis*, integrum tibi erit & facilè supplicia statuere: & eos, qui nunc fugiunt, quique terga dederunt, eosque etiam, qui sibi persuaserunt mortem declinasse, poteris conuertere, & sistere, & mulctare.

Exaltare

Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus & psallemus virtutes tuas.

Non quod Deus humilis sit, extollitur, neque, quod non habet, recipit, sed quod habet, ostendit: iure igitur inquit, Exaltare Domine in virtute tua, Demonstratur nanque tua altitudo ob inexplicabilem potentiam, quam nos canentes, & celebrantes te, tua mirabilia opera enarrabimus.

Psalmi XXI. Interpretatio.

In finem. Pro susceptione matutina. Psalmus Dauidi.

Hic psalmus Domini Christi Crucem, & Resurrectionem, & gentium vocationem, & totius orbis salutem prædicit. Inscriptio hoc demonstrat. Susceptio matutina, nostri Saluatoris est aduentus, qui instar aurorę in tenebris sedentibus illuxit. Lux enim vera est Dominus: nascens autem lux, diluculum efficit, qua exorta, soluuntur tenebræ. In ipsum igitur dictatus est hic Psalmus: nã potius sacris Apostolis credendum est, & ipsi Saluatori, qui principio huius Psalmi clarè vsus est, quàm ijs, qui aliter interpretari conantur.

Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?

Patibulo autem suffixus, in hanc vocem prorupit, ipsa hebraica voce vsus, Heli, Heli lamazabathani. Quomodo igitur eiusdem veritatis testimonium scribendo præteriri potest? Derelictum autem fuisse dicit, vt qui cùm nullum peccatum commiserit; morti tamen obnoxius fuerit, quæ contra peccatores potentiam suscepit. Vocat igitur derelictionem, non diuisionem diuinitatis coniunctæ, vt quidam suspicati sunt, sed illam permissionem, quam diuinitas permisit, vt humanitas pateretur. Aderat enim diuinitas in serui forma patiente, & siuit illam pati, toti hominum generi salutem moliens. hæc tamen nihil inde patiebatur: quo enim pacto, cùm sit impatibilis, pati posset? dicit autem hæc Dominus Christus vt homo. Et quoniam ipse est caput humanę naturę, pro tota humana natura in sequentibus verba facit.

Longe à salute mea, verba delictorum meorum.

Sciendum est autem, de hac voce *Delictorum meorum*, neminẽ aliorum Interpretum mentionem fecisse. Verùm Aquila quidem, Fremitus mei dixit. Symmachus verò, Fletus mei. Theodotion, Clamoris mei. Ne autem nos alijs explanatoribus hoc in loco vsi, de industria eos, qui aliter hunc Psalmum interpretati sunt, redarguere videamur; Septuaginta Interpretum explanatione vtemur. Cùm hanc enim vocem attendissent; non dixerunt hunc Psalmum Domino congruere. Quo modo enim, inquiunt, qui peccatum non fecit, dicere potest, Longè à salute mea, verba delictorum meorum? Audiant igitur Ioannem clamantem, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ioan. 1.
Et diuinum Paulum dicentem, Ille, qui pec- id est, super humeris suis suscepit peccata totius mundi.
catum non fecit, pro nobis peccatum factus est, vt nos fieremus iustitia in ipso. Et rursus, Christus redemit nos ex maledictione 2. Cor. 5.
legis, factus pro nobis maledictio. Itaque, ad Gal. 3.
quemadmodum cùm sit fons iustitiæ, nostrum peccatum accepit: cumque sit benedictio, maledictionem nobis imminentem suscepit, & crucem sustinuit, & opprobria despexit; sic & pro nobis verba fecit. si enim nobis diffinitam disciplinam sponte subiuit: disciplina enim pacis nostræ super eũ, (vt ait Vates) multò magis, pro nobis verbis vsus est, & exclamat, Longè à salute mea, verba delictorum meorum: ne respicias inquit, in delicta humanæ naturæ, sed concede salutem per meos cruciatus. & postquam crucem more humano administrans, sæpius precatus est in crucis tempore, Pater, Matth. 26.
dicens, si fieri potest, transeat à me calix iste, & mœrore affectus dicebat, tristis est anima Ibidem.
mea vsque ad mortem; meritò & Psalmus hæc prædicens, inquit.

Deus meus clamabo per diem ad te, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.

Vel secundum cæteros, Et nocte, & non silentium. Dies nocteque inquit, me clamantem, & silere nolentem non exaudisti, sed cruci tradidisti. Veruntamen noui tui consilij mysterium: hoc enim declarat, Non ad insipientiam mihi. nam non frustra concessionem petitionis te procrastinare, sed magnum quid, & salutare, te ex cruce procurare cognoui.

Tu autem in sancto habitas, & laus in Israel.

Hoc autem est omnium maximè admirabile, quòd te in sancto hoc corpore habitante, crucis patibulo suffixus sum. *Laudem* autem *Israel* ipsum nominat, vt qui laudatur, & decantatur à suis proprijs cultoribus. Nam pro *Laude*, Hymnum alij explanatores posuerunt.

In te sperauerunt patres nostri.

Lucrum spei demonstrat.

In te sperauerunt, & liberasti eos: ad te clamauerunt, & salui facti sunt, in te sperauerunt, & non sunt confusi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atqui, inquit, manifesto noui, cùm omnes patres nostri tuo auxilio confisi essent, spe minimè frustratos esse, cumque tuum auxilium imploraſſent, tuę prouidentię fructum cepisse.

Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Ego autem ait, vt vermis, & vilis visus sum, & ridiculus factus. Aliqui per Vermem ostendi dixerunt, quòd natus est ex Virgine: nam neque vermis habet substantiam ex concubitu. Ego verò conijciens per Vermem, hoc in loco tantùm vilitatem ostendi puto.

Omnes videntes me, deriserunt me, & locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum.

Matth. 27. & Luc. 23. Et hæc in sacris Euangelijs posita sunt, Multi enim inquit, mouentes capita, dicebant, alios saluos fecit, se ipsum saluum facere non potest. Et alter latronum dicebat, Si tu es filius Dei, salua te ipsum, & nos. Atque etiam hæc clausula, Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum, in sacris euangelijs inueniri potest.

Quoniam tues, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris mea, in te proiectus sum ex vtero, de ventre matris mea Deus meus es tu.

Gap. 7. Hæc beatus Esaias vaticinatus est, cùm dixisset enim, Ecce Virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, subiunxit, Butyrum, & mel comedet, & priusquam ipse cognoscat malum, vel bonum, reprobat malum, causa eligendi bonum. Beatus igitur Dauid Domini Christi gerens personam, inquit, Quoniam & tu formasti me in vtero, & illinc rursus eduxisti, & adhuc lactens, matrisq; vbera fugens, in tua cura meas spes collocaui.

Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adiuuet.

Etenim Discipulorũ chorus ipsum dereliquit. Deinde afflictionis speciem prædicit.

Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me: Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens.

Nuncupat autem *Tauros*, Sacerdotes, & Scribas, quibus principatus populi commissus erat, quique multa audacia vtebantur: *Vitulos* verò, eorum subditos. Vocat eos pingues, tanquam bonis ab ipso suppeditatis perfruentes. Sic enim prædixit magnus Moses, Et comederunt Iacob, & incrassatus est dilectus, recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum. Atque etiam beatus Hosee seroci iuuencæ eum assimilat, Nam vt vacca lasciuiens erauit Ephraim. Hoc autem modo populum appellauit. Sic autem Ephraim inquit, vitula docta diligere contentionem, hoc est, quæ contentionem, & rixam amat. Nam νεῖκος, non ipsum victoriam, verùm contentionem vocat. & post hæc humilitatem ostendens, subiunxit, Ego autem conscendam super pulchritudinem colli eius, superbam eius ceruicem deprimam, & seruitutis iugum imponam. Igitur Psalmus Scribarum, Phariseorumque defectiones ante describit, qui taurorum audaciam, leonumq; furorem imitantes, Dominum Christum stiparunt.

Psal. 78. Et. Cant. Mo. sijs 32. Hosee. 4.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.

Ossa, vocat sacros Apostolos, quoniam & corpus, Ecclesiam nominat. robur autem corporis ossa sunt: ab his enim quicquid in corpore mollis, & fluxi est, sustentatur. dissipati sunt autem omnes tempore crucis, instar aquæ, huc & illuc dispersi.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei, aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in pulueren mortis deduxisti me.

Etiam hæc omnia crucis tempore acciderunt. Cor quidem ob timorem, vt cerâ ad ignem euanuit, atque etiam lingua immobilis permansit. Et diuini Euangelistæ nos docent, eum non respondisse, licet sæpius interrogatus esset. Traditus est autem sepulturæ post crucem: id quod puluerem mortis nominat, eò quòd puluere obducuntur, qui sepeliuntur.

Quoniam circundederunt me canes multi, & concilium malignantium obsedit me.

Post Iudæos de gentium exercitu mentionem facit: nam illi his eum tradiderunt: propterea & vaticinatio rerum ordinem obseruauit. Meritò autem, illos quidem Tauros, hos verò Canes nominauit. Non enim bonum est inquit, sumere panem filiorum, & dare catulis. Sed tamen post crucem, qui olim canes erant, per fidem in filiorum ordinem transiuerunt, & qui olim tãquam filij tractabantur, canum appellationem acceperunt, tanquam canes contra dominum rabie perciti. De his beatus Paulus exclamat, Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. Tamen propheticus sermo canes appellans, inquit, Concilium malignantium obsedit me. Deinde enarrat, quæ ab ipsis audacter commissa sunt.

Matth. 15. Ad Philipp. 3.

Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

Et hoc

Et hoc manifestum est, & clarum etiam valde pertinacibus. Audimus enim in sacris euangelijs ipsum dominum suis sanctis discipulis dicentem, Videte manus meas, & pedes meos, quoniam ipse ego sum. Atque etiam Thomæ clauorum signa ostendit, & plagam telo illatam. Hoc autem, Dinumerauerunt omnia ossa mea, hoc significat, quoniam sic me distenderunt crucifigentes, vt facilè foret cuilibet ossa enumerare.

Ioan. 20.

Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me.

Videlicet, irridentes & loquentes.

Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

Apertissimè hoc porrò sacrorum euangeliorum historia docet.

Matth. 27.

Tu autem domine, ne elongaueris auxiliũ tuum à me, ad defensionem meam conspice, erue à framea Deus animam meam & de manu canis vnicam meam, salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.

Postquam ait, nullam humanã opem habeo, tuæ susceptionis compos fiam, & liberer & ab his, & ab eo, qui per hos hæc operatur, qui instar canis, atque leonis irrupit. Nam Leonem & Canem, atque Vnicornem eum vocat, qui mortis imperium habebat, (secundũ Apostoli vocem) scilicet Diabolum, qui crucis tempore vt fera aggressus est, mortem festinans. Id autem Dominus sacris in euanngelijs dixit, Nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et rursum, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed tamen nihil eorum, quæ quærebat inueniens, (quærebat autem peccati reprehensiones) impudenter & valde iniustè morti tradidit: ipse verò malitiæ expers fuit, communem mortem destruere moliens.

Iesus. 28. Ioan. 14.

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.

Et hinc patet, more humano hæc loqui, vt homo autem sustinens, quæ loquebatur. *Fratres* enim, in ipsum credentes nuncupat. Fratres sunt tanquam hominis, vt enim Deus, Dominus: vt verò homo, & frater nominatur. Vnigenitus enim est, & Primogenitus, & hoc quidem vt Deo, & Domino conuenit. Si enim Deus solus genitus est; & vnigenitus vocatur, si verò homo; & primogenitus appellatur, & testis est Apostolus dicens, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Cùm hæc igitur ait, fratribus meis enarrauerim, per ipsos te decantabo, præparans illos hunc contexere hymnum. Deinde promissiones implet.

Ad Rom. 8.

Qui timetis Dominum, laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum: timeat eum omne semen Israel.

Postquam enim Ecclesia & ex gentibus, & ex Iudæis conflata est; & hos, & illos in hymnum accendit, hos quidem ab eorum maioribus nominans, scilicet Iacob, & Israel, hos verò à virtute, vt quæ pro nobilitate homines ornare potest. Sic autem & Iudæos ex gentibus legi accedentes, mos est nominare, & hoc Actuum historia nos docet: Nam diuinus Apostolus concionem habens, sic ait, Viri Israelitæ, & qui timetis Deum. Act. 13.

Quoniam non sprenit, neque despexit deprecationem pauperis, nec auertit faciem suam à me, & cùm clamarem ad eum, exaudiuit me.

Laudate, ait, eum, qui auctor vestræ salutis fuit, qui vilissimam vestram naturam despicere minimè voluit, verùm exaudiuit, atque per meam resurrectionem vestram salutem tractauit. Posthæc ostendit quam æqualitatem cum patre vt Deus habet, subiunxit enim.

Apud te laus mea in Ecclesia magna, confitebor tibi.

Quemadmodum enim hominibus te clarum facio; sic & tu omnes homines eundem mihi habere honorem doces. Nunc quidem dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo bene cõplacui, ipsum audite. Nunc vero, Et Glorificaui te, & iterum glorificabo. sic eius scientiam Petro aperuit, sic Paulo, sic per hos rursus hominibus. Ecclesiam enim magnam eam appellauit, quæ ad terminos vsque terræ se extendit. Matth. 3. Ioan. 12.

Vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Preces hoc in loco, non deprecationes intelligit, verùm vota. hanc enim differentiam & lex nouit, Si hanc precatus fueris deprecationem Domino, id est, si voueris Domino. Postquam igitur superius promisit per eos, qui in ipsum credunt hymnum contexere; manifestius hic edocet promissionibus finem se impositurum esse, vt ex rerum euentu, diuina oracula meditantes, verborum veritatem discant. Postquam autem Ecclesiæ meminit; necessariò de hac vaticinatur, & omnium gentium vocationem prædicit. ipsas enim gentes, pauperes nominat, vt quæ olim pietatis diuitias non habuerunt, verùm ignorantiæ paupertatem inseruierunt.

Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

Non omnes, nec enim omnes Euangelio

Universidad de Deusto
Biblioteca

obedierunt, sed ij, qui diuinum in se amorem admiserunt: hos vt esurientes, & sitientes explendos esse inquit, immortali perfruentes cibo. Diuinum autem cibum, spiritus doctrinam sicimus, & mysticum, atque immortale conuiuium, quod sacris initiati cognoscunt.

Viuent corda eorum in seculum seculi.

Etenim adhuc mortali sarcina cincti, spe resurrectionis animum delectando; æternam vitam expectant.

Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum, vniuersi fines terræ.

Præclarè *Reminiscentur* posuit. Quoniam cùm à Deo id, quod sunt accepissent, opificis obliti sunt, atqui omnes fines terræ, non vna gens nec duo, sed infiniti ex omnibus, qui terram incolunt, accurrent, atque diuinæ cognitionis radium propenso animo accipient.

Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium.

Et docens proprium Dei imperium esse, & non alienum, posuit.

Quoniam Domini est Regnum, & ipse dominabitur gentibus.

Non enim tantùm Iudæorum Deus est Deus, vt illi existimant, verùm totius humanæ naturæ est creator: sic & Apostolus inquit, Nunquid Iudæorũ Deus est tantùm? nonne & gentium? nempè & gentium, quoniam vnus est Deus, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Roman. 3.

Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, in conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram.

Qui enim comederunt, & impleti sunt, de immortali cibo gratias agentes, eum, qui hæc suppeditauit, vt Deum adorabunt. & cùm in primo versu pinguium tantùm meminit, vt qui ab illo diuino cibo tales effecti sunt; meritò dixit, In conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram. post enim ex mortuis resurrectionem, ij quidem volentes, ij verò inuiti, & alij quidem ardenti animo, alij verò timore, hunc Deo afferent cultum, secundum illam Apostoli vocem, Quoniam illi omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei patris. Philip. 2.

Et anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi.

Semen Domini Christi sunt, qui per lauacri regenerationem renouati sunt, atqui adoptionis gratiam receperũt: propterea quidem eius animam illi viuere, & non seruire dixit, semen verò seruire. si enim assumpta natura cum diuinitate assumente copulata fuit, & iam eiusdem gloriæ, & honoris particeps fuit.

Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

Non de hoc, inquit, dico seculo secundum quod ego Dauid hæc prædico, verùm de futuro, atque de eo, quod oriturum est, quod ipse vniuersitatis Dominus composuit. hic quidem igitur omnia hæc prædixit. Ego autem Iudæorum stuporem deploro, quoniam in diuinis oraculis semper versantes, veritatem in his splendentem minimè conspiciunt, sed in Dauidem dictatum esse hunc psalmũ enunciant, audientes Dauidẽ exclamantem, Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus, Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in cõspectu eius vniuersæ familiæ gentium, & manducauerunt, & adorauerunt illum omnes pingues terræ. Nam nihil horum Dauidi accidisse videmus, nec alicui eorum, qui ex Dauide descenderunt, solus autem Dominus Christus ex Dauide secundum carnem cùm Deus verbum factus esset homo, qui cùm ex Dauide formam serui accepisset; omnem terram, atque mare diuinæ cognitionis impleuit, atque persuasit ijs, qui olim errabant, atque Idola colebant, pro illis, qui non sunt, Deum, qui est, adorare. Porrò istis cum Iudæis relictis, nos ad inceptum certamen, & ad reliquorum psalmorum interpretationem transeamus.

Psalmi XXII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Dominus pascit me, & nihil mihi deerit.

Etiam hæc eandem habent sententiam, quam superiora. Cùm enim dixisset in psalmo proximè præcedenti, Edent pauperes, & lætabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Et rursus, Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ; Latenter innuit hic, huiusce cibi largitorem, & nuncupat educatorem, Pastorem: sic enim se ipsum Dominus Christus nominauit, Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. eodem modo per Vatem Ezechielem se ipsum appellauit. & hic igitur omnes, qui salutari cibo Ioan. 10. Ezech. 34

cibo perfructi sunt, exclamant, Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Nam omnis generis bonorum fructuum hic pastor ijs, qui ab eo pascuntur largitur.

In loco pascuæ, ibi collocauit.

Postquam pastorem bonorum datorem appellauit; merito & de ouium pastu ex translatione mentionem fecit. *Pastionem* autem hoc in loco, sacram diuinorum oraculorum doctrinam vocat. Primùm enim sermonibus nos alit, & deinde magis mysticum affert cibum.

Super aquam refectionis educauit me.

Regenerationis aquam latenter innuit, in qua dum baptizatur, qui gratiam concupiscit, vetera quidem peccati spolia exuitur, iuuenis verò pro sene efficitur.

Animam meam conuertit, deduxit me super semitas iustitiæ.

Horum autem ait, participem me fecit, cùm primùm ab errore me liberasset, cumq; rectam viam me incedere præparasset,

Propter nomen suum.

Vniuersa autem hæc ipsius magnificentiæ dona sunt: non enim ob nostram virtutem horum compotes fuimus. talem igitur adiutorem atque propugnatorem habens, nec ipsas quidem mortis portas timebo, verùm penitus mortem contemnam. hoc enim subiunxit.

Nam & si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Addit autem his & alia.

Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Nam hoc quidem meam imbecillitatem sustentat, hæc verò me in rectam viam deducit. Porrò non quis errare posset, si eodem modo salutarem crucem nuncuparet. Nam signo, atque memoria huius ab hostibus Dæmonibus liberamur, atque in veram viam deducimur.

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est.

Manifesta sunt hæc ijs, qui sacris sunt initiati, atque nullius explanationis indigent: nouerunt enim spiritus oleum, cùm eorum capita oleo vncta sint, & ebrietatem potentem quidem, sed non dissoluentem atque mysticum cibum, quem nobis proponit is, qui præter pastoris officium sponsus factus est. his autem bonis me in conuiuium inuitasti, inimicis mœrentibus, seque excruciantibus, quòd qui olim ipsis seruiebant, hanc mutationem assecuti sint.

Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, & vt inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.

Horum autem bonorum tua inexplicabilis benignitas est conciliatrix, nostras preces minimè expectans, sed nos veluti fugientes persequens, & præueniens, & salutem impertiens, & consuetudinem in diuinis sedibus præbens, tùm in præsenti vita, tùm etiam in futura. Hoc nanque ostendit cùm dixisset, In longitudine dierum, id est, semper, & continuè. hoc autem illis seculis congruit, quæ finem minime habent.

Psalmi XXIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. Prima Sabbati.

In aliquibus exemplaribus inueni, Super prima sabbatorum. In Sexcuplici verò libro hoc non apponitur. Cæterùm ne hoc intactum relinquamus, sciendum est, quòd Domini resurrectionem significet, postquam omnis terra, & mare diuinæ cognitionis radios recepit. Hoc autem psalmus prædicit, & insuper Domini reditum in Cœlos.

Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo.

Quoniam verò Iudæi suspicabantur soli Palæstinę ipsum dominari, & ipsorum tantummodo curam gerere, cùm ipsorum duntaxat Deus esse existimaretur, meritò vaticinantis sermo docet, cum toti terrarum orbi imperare: imperat, inquam, ei non violenter arrepta hac potestate, neque alio Domino priuato hac dominatione, sed ipse dominatur, qui orbem construxit, & ex nihilo ad id, quod est, deduxit.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.

Per hæc autem non modo opificium, verum etiam prouidentiam ostendit. Cùm enim tellus natura esset arida; dedit ei humiditatem moderatè respondentem: cùm extrinsecus ipsum mari cinxerit, & mediterraneas regiones interiecto pelago distinxerit, & fluuijs quàm plurimis & maximis, nec non etiam fontibus qui per medium continentis fluunt, hos quidem semper currere, hos verò scaturire effecerit. Itaque cùm Dei potentiam ostendisset, & gentium cognitionem prædixisset; affert in medium exhortationem ad virtutem, formans nonnunquam orationem in morem dialogi.

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?

Montem verò hic, non terrestrem Sionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

montem, sed cœlestem significat, vt beatus ostendit Paulus, Accessistis inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem. Postquam enim paulo ante docuit, Deum omnium rerum esse auctorem, & opificem; iurè ostendit viam, quæ ad ipsum nos ducit, & ad interrogata respondet. Ad Heb. 12.

Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo.

Par est, inquit, vt qui illum montem conscendere desiderat, absurdis cogitationibus animam purget, & manus ab illiusmodi actionibus mundas habeat. Etenim *Manus*, pro Actionibus posuit. Per *Cor* autem, Concupiscentias latenter innuit: hoc verò consultamus, illis verò operamur. Decet autem inquit, huiusmodi hominem nullam rem fluxam & caducam concupiscere: has enim nuncupauit res vanas. siquidem etiam Ecclesiastes sic eas nominat, Vanitas dicens, vanitatum, & omnia vanitas. & quoniam dolus, & transgressio iurisiurandi auaritiæ coniuncta est, meritò hæc post illam respuit, Et non iurauit in dolo proximo suo. Deinde demõstrat horum rectè factorum fructum. Ecclesiastes 1.

Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo saluatori suo.

Ingeniosè admodum misericordiam cum benedictione coniunxit. etenim quæ existimantur remunerationes, propter solam diuinam benignitatem hominibus præbentur. Omnes enim hominum iustitiæ nihil sunt ad dona, quæ à Deo nobis suppeditata sunt, nedum ad futura munera, quę omnem humanam cogitationem transcendunt.

Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.

Qui inquit, secundum hæc documenta viuere statuunt, reuera desiderant videre ipsum virtutis Conditorem, qui iam olim etiam magnum Iacob suo ipsius aspectu dignum fecit. In vndecimo igitur Psalmo de generatione altera omnibus vitijs affecta Deum precabatur, dicens, Tu Domine custodies nos, & seruabis nos à generatione hac in æternum. hic autem contraria vaticinatur, Hæc est generatio quærentium Dominum. Post enim humanitatem Dei, & Saluatoris nostri, omnis terra, & mare diuino mandato obtemperans, dereliquit quidem Deos patrios, Deum autem Iacob inquirit. Hoc modo orbis terrarum salutem prædicens, docens deinceps eos, qui ad fidem accesserunt, non solum Dominum Christum resurrexisse deuicto mortis imperio, sed etiam in cœlos redijsse. Quoniam enim vigesimus primus Psalmus oracula continebat de salutari cruce, nec non prædictionem de gentium salute; meritò rursus hic cum de gentibus mentionem fecisset, & earum cognitionem prædixisset; Domini ascensionem describit, nobisq; Angelorum choros ostendit, hos quidem Dominum Christum præeuntes, hos verò interrogantes, & discere cupientes, Quod nouum est spectaculum?

Attollite portas principes vestras, & eleuamini porta æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens. Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & eleuamini porta æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.

Nemo cœlestium spirituum insciti am audiens, miretur, nec enim prænoscunt, nec omnia sciunt, sola autem diuina natura hãc scientiam habet. Angeli verò, & Archangeli, alijque superorum spirituum cœtus tot sciunt, quot discunt. & propterea diuinus Apostolus de ipsis loquens ait, Innotescat nunc Principibus, & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Si autem per ea, quæ in Ecclesia gesta sunt, diuinam sapientiam accuratius didicerunt, absurdi nihil est, cœlestes potentias ignorare, humanam naturam videntes, & diuinitatem in ipsa latentem minimè intuentes. Si quispiam autem huic expositioni acquiescere noluerit, ab ijs, quæ in hoc Psalmo interpretata sunt, propositam solutionem accipiat. Etenim superius per dialogum doctrinam de moribus formauit, dicens, Quis Ascendet in montem Domini, & quis stabit in loco sancto eius? Cùm sic interrogasset, responsionem subiunxit, Innocens manibus, & purus corde, & reliqua. Talem & hic putato esse sermonis figuram, neque existimet interrogantes ob ignorantiam interrogare, sed omnes homines hoc præconio ascendentis imperium docere. Propterea respondentes potestates aiunt, ipsum Regem gloriæ esse, vt eum, qui ab omnibus existimatur, veram gloriam perpetuumque Regnum habere. Nuncupant autem ipsum Dominum fortem, atque in bello potentem: acerbam enim Diaboli tyrannidem euertit, dæmonumque dolum, qui sub illo sunt, destruxit. Aeternas verò portas referari iubet, tanquam naturæ humanæ nunquã ante hac patefactas: nemo enim per illas vnquã transiuit. Verùm Deus Verbũ, factus homo, cùm humanitatis primitias assumpsisset; Ad Ephes.

sumpsisset; sustulit in cœlos, & collocauit in dextera maiestatis in excelsis, supra omnem principatum, & potestatem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, nõ solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. Magnus autem Elias assumptus est quidem, sed non in Cœlum, verum tanquam in Cœlum. Sic prima interrogatione, & responsione facta, rursus hæ quidem interrogant, hæ verò respondent, & discunt virtutum Dominum, hunc esse regem gloriæ, hoc est, qui Angelorum, & Archangelorum, & totius naturæ inuisibilis, & genitæ, creator, & opifex est.

Psalmi XXIIII. Interpretatio.

In finem. Psalmus Dauidis.

Psalmus hic deprecationis figuram habet. Propterea vt verisimile est, neque inscriptio ipsum psalmum nominat. Aliqui autem Interpretum seruitutem prædicere dixerunt, & tanquam ab illis qui captiui erãt, dictum fuisse explanarunt, finem tantùm attendentes, Libera enim inquit, Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis. Ego autem hunc Psalmum à beato Dauide dictum fuisse existimo, cùm multos hostium impetus pateretur. Propterea igitur de priscis, atque recentibus peccatis mentionem facit, ab hisque liberari obsecrat. docet autem homines vtilem doctrinam.

Ad te Domine leuaui animam meam: Deus meus in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei.

Vndique ab infinitis hostibus septus, tibi Domine meam animam affero, & ex tuo auxilio pendeo, obsecrans, ne semper in ignominia viuam, neue hostibus ludibrio sim.

Etenim vniuersi, qui sustinent te, non confundentur. Confundantur omnes iniqua agentes supernacue.

Habeo ait, idoneum pignus spei, eos inquam, qui tibi iam crediderunt, tuaque ope perfruĉti sunt: horum enim hominum solitus es curam gerere, confundere autem vitijs affectos. Porrò notandum est, quoniam non peccantes, verùm superuacue transgredientes, dedecoris impleri dixit. Non enim omnes æqualiter peccant. nam aliqui quidem ob aliquam calamitatem, vel ob naturalem imbecillitatem labuntur: aliqui verò in sceleribus ipsis delectantur, aliaq; excogitant.

Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua & doce me, quia tu es Deus saluator meus, & te sustinui tota die.

Ego autem in primis tuas vias agnoscere obsecro, & semitas discere, quæ ad te ducunt, vt semper tuam certam, atque veram viam incedam. Deinde precor te, vt ex rerum euentu discam te meum Saluatorem esse, tuam enim misericordiam semper expecto. Hoc enim *Tota die*, pro Semper, posuit, & docere vult se non capere consilium, modo hoc, modo illud, sed semper in eadem sententia perstare.

Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quòd à seculo sunt. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine, secundum misericordiam tuam memento mei tu.

Mansuetè ait, semper atque benignè homines gubernas, & nunc vt hanc bonitatem consequar, deprecor, tuæque benignitatis, & non meorum peccatorum memor, & mei recordatus o Domine misericors aduer sus me sis, non iustus. hoc enim & in superioribus precatus est, Secundum magnam misericordiam tuam memor sis mei, non mei peccati, sed benignè memento mei.

Propter bonitatem tuam Domine.

Non enim vllo meo promerito, verùm secundum tuam benignitatem hanc assequi cupio.

Dulcis & rectus Dominus.

Non absurdè ait, his verbis vsus sum, sed sciens non tantùm iustum, verum etiam benignum te esse Dominum. hoc autem vbiq; diuina scriptura nos edocet. Tale est illud, Misericordiam, & iudicium cantabõ tibi Domine, Et Misericors miserationum Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur, Et, Deus iudex iustus, & potẽs, & patiens, & non irascitur per singulos dies. Psal. 100. Psal. 114. Psal. 7.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.

Hoc magis dilucide Symmachus explanauit, Propterea peccantibus viam demonstrat: bonitate enim vtens non repente peccantes plectit, verùm & rectam ipsis viam ostendit, & pœnitentiæ legem docet, atque etiam eos, qui mansuetudine, & simplicitate vsi sunt, rerum naturam discernere docet, omniaque eius mysteria facit, vt sciant, ne simplicitas viaticum ignorantiæ facta, multum detrimenti inferat. Deinde naturam earum viarum, quæ dictæ sunt, ostendit.

Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas, requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.

Nam sacrarum literarum alumni per ipsas exactius discunt, omnia Dei & Saluatoris nostri consilia misericordia, & veritate temperata

Universidad de Deusto
Biblioteca

perata esse. Nam pœnitentibus quidem eorum peccatorum, quæ perpetrarunt, misericordiam, & veniam concedit, inuictos autem virtutis athletas præconio celebrat, atque coronat, cum veritate sententiam pronuncians, atque etiam hominibus vitijs affectis, nec pœnitentia ductis, secundum veritatis terminos pœnas infligit.

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.

Ego igitur ait, vt meis peccatis propitius sis, obsecro, non ob meam exactam pœnitentiam, verum ob tuam benignitatem, qua benignus nominaris, & quia in tuo nomine meas spes defixi.

Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in via quam elegit. Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram.

Hinc adhortatur, & conducibilem admonitionem affert, & timentibus Dominum omnis generis operam pollicetur. & postquam multiplices diuersique sunt modi pie viuendi, videlicet solitarij, & communes, deserti, & vrbani, priuati, & militares, Regales, & mercenarij, nautici, & rustici, & alij multi, & varij: in singulis autem fieri potest, vt Deo placeamus; iure Vaticinantis sermo ait, Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit, videlicet in illa vita, quam vnusquisque viuere eligit, commodas, & congruentes illi leges ponet.
Luc. 3. Similiter diuinus Ioannes Baptista interrogantibus quidem Publicanis, Quid oportet facere? respondit, Nihil amplius, quam quod præceptum est vobis faciatis. Milites verò admonet, vt neminem turbent, verum contenti sint suis stipendijs, hoc est determinato cibo.
Ad Rom. 7. Similiter diuinus Apostolus & seruis, & dominis, & filijs, & patribus, & vxoribus, & viris mutuas posuit leges. Iis autem, qui has obseruauerint leges, vaticinantis lex promisit eorum animis in bonis consuetudinem, & seminis benedictionem, Anima enim eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram. Quoniam enim filios procreare, & hæredes relinquere, res est desiderabilis apud Iudæos; imò etiam cæteris hominibus, qui communem vitam amplectitur, hoc ipsum optatissimum est; meritò ab istiusmodi desiderio homines auertit, eosque ad opera virtutis accendit.

Firmamentum est Dominus timentibus eum, & testamentum ipsius, vt manifestetur illis.

Hoc manifestius Symmachus & Theodotion interpretati sunt, Mysterium Domini timentibus eum, & testamétum ipsius declarabit illis. Ipsum autem Dominum audire licet per Vatem Esaiam dicentem, Mysteria mea mihi & meis. Hæc enim non temere omnibus, verùm timentibus aperit, diuinorumque oraculorum propositum demonstrat. Atqui secundum Septuaginta, Firmamentum Dominus est timentibus illum, videlicet superiores hostibus illos reddens. Esa. 14

Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Oculos rursus hîc, pro Mentis oculis dicit, quos ad Deum habere ait, vt qui manifestò nouit, se ob eius curam structas ab hostibus insidias euitaturum.

Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego.

Hoc autem *Vnicus*, Solus, reliqui interpretati sunt. Dicit autem, quoniam omni ope destitutus sum; quapropter, vt tui auxilij compos fiam, supplex peto: valde autem mirabiliter hoc Respice in me, & miserere mei, posuit: intuere meam ait, destitutionem, hostiumque obsidionem, omnino enim cùm hæc videris, misereberis.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me, vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea.

Multæ, inquit, afflictiones me circumstant. Cùm igitur hanc meam abiectionem, & miseriam meis peccatis compensaueris; concede remissionem, atque veniam præbe.

Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Si non videor ait, dignus humanitate, cum talibus malis colluctans, saltem cùm iniustas inimicorum inimicitias inspexeris; misericordiæ participem me fac: in te enim peccaui, cùm tua præcepta transgressus sim, illi autem nihil me increpare possunt, iniustè bellum gerunt.

Custodi animam meam, & erue me, non erubescam, quoniam speraui in te.

Si enim aliquas tuarum legum transgressus sum, non tamen à tua prouidentia me ipsum separaui. propterea, & vt ab hostibus liberer, & vt conseruer, obsecro.

Innocentes, & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

Et hoc proprium virtutis est improborum consuetudinem odio habere. eos verò, qui æqualitatem honorant, & rectitudine vtûtur, & à malitia liberi sunt, hos inquam, familiares & amicos habere. hoc autem Vates

Vates fecisse ait, tanquam in hoc Dominum colere existimans.

Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

Hæc deprecatio Deo oblata, Regi conuenit. Decet enim eum, qui in Imperio constitutus est, de subditis omnem curam gerere. propterea beatus Dauid non tantùm pro se preces obtulit, verum etiam pro populi vtilitate sibi commissi. Habet autem & alium sensum hæc clausula. Diuisus erat Israel, & tempore Saulis, & Memphibosthæ, & Absalonis. Si igitur tuum auxilium consequerer, & hostes superarem, ipsique Israel ciuile bellum finiret; pacem obtineret, & bonis omnibus frueretur.

Psalmi XXV. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Et hunc psalmum diuinus Dauid in se ipsum dixisse mihi videtur: existimo autem hunc proximè præcedenti psalmo ante scriptum fuisse. Nam ille quidem peccati, & magni peccati meminit, Propitius esto enim ait, peccato meo, multum est enim. In præsenti autem psalmo proprias virtutis species percurrit. Vnde arbitror ipsum his verbis vsum esse, cùm Saulem fugeret, cumq; apud alienigenas degere coactus esset, quos impietati & superstitioni, & omni transgressioni adhærentes videns; eorum conuenticula aufugit, atque epulas, quæ Dæmonibus celebrantur. Interpretatio autem sequentium manifestius hoc edocebit.

Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans, non infirmabor.

Cùm autem ait, integritate vsus sim, cumque nihil mali in Saulem perpetrauerim, & sic acerbè exactus fuerim; vt tu Domine iudex sis meæ iustitiæ, obsecro: te enim Deum esse noui, meaque spes in tua prouidentia defixi, atq; confido in hostium manus me minime peruenturum.

Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum.

Hinc patet psalmum peccato antiquiorem esse. Nam vt simplex, & innocens, peccatique expers scopulosa certamina desiderat. *Renes* autem, & *Cor*, Cogitationes nominat: & hoc sæpe diximus.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.

Vt probatus sim, & more auri comburar deprecor. Quoniam tuæ misericordiæ confido, & hinc opem expecto: hac enim sustentus sum.

Et complacui in veritate tua.

Deinde placabilitatis species percurrit.

Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniquè gerentibus non introibo: odiui Ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.

Sic autem ait, tuum cultum curaui, vt cùm apud impios, iniquosque homines essem; illorum conuenticula, noxiasque consuetudines effugi. Significat autē per hæc, apud alienigenas vsum, cum quibus ob fugam simul habitare coactus; neq; impietatis, neque iniquitatis cum ipsis voluit esse particeps.

Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine, vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua.

Istorum igitur superstitionem valde abhorreo: aueo autem tuum Domine videre altare, tuasque laudes auribus percipere, atque tuorum miraculorum magnitudinem ignaros docere. Hoc autem, Lauabo inter innocentes manus meas, simile est illi facto, quod Pilati tempore accidit, Qui cùm Iudæorum parricidij particeps esse nollet, manus lauit, re ipsa negotij fugam ostendens. Vt innocens igitur ait, & nihil commune cum ipsis habens, confidenter manus lauabo. Matth. 27.

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.

Pro *Decore*, Symmachus, Adytum posuit, Pro *Viris* autem *Sanguinum*, Viros parricidas. Ocyus verò ait, ab istorum consuetudine libera me Domine, me inquam tuam domum desiderantem, vbi tua gratia relucet, ne cum impijs hominibus, & cum ijs, qui muneribus corrupti sunt, atque homicidis, hisque, qui iustitiam produnt, simul moriar. Et per hæc autem eosdem rursus ostendit. *Tabernaculum* verò, Domum nuncupauit: nondum enim diuina domus constructa erat. propterea etiam subdit, Et locum habitationis gloriæ tuæ.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me, & miserere mei, pes meus stetit in recto iudicio.

Tantisper autem dum cum ijs consuetudinē haberem; fidei simplicitate vsus sum, & ab omni malitia me segregaui. Cumq; in integritate pietatis pedes firmauerim, rectè firmiterq; interea constiti. Deprecor autē, vt hunc in finem statum custodiam: erit autem hoc, si ab istorum vsu liber ero.

In Ecclesijs benedicam te Domine.

Hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hic manifestissimè discimus, Dauidem in se ipsum hunc Psalmum dixisse. Spopondit enim in omnibus totius orbis Ecclesijs per psalmorum historiam laudare, & benedicere Dominum, propheticis oculis orbis mutationem præuidens. Habuit autem finem Vaticinatio: nam in omni terra, & mari per piorum hominum linguas magnus Dauid Deum beneficij auctorem decantat.

Psalmi XXVI. Interpretatio.

Psalmus Dauidi, priusquam liniretur.

Hanc inscriptionem in Sexcuplici non inueni, verùm in aliquibus exemplaribus. Hinc tamen nonnulli ansam arripuerunt reijciendi omnes inscriptiones, tanquam nos veras. Quomodo enim aiunt, fieri potest, vt Dauid, qui nondum vnctus erat, neque sancti spiritus gratiam acceperat, propheticos psalmos conscriberet? præsertim cùm eo tempore iuuenis esset, & oues pasceret, nec Regnum gubernaret, neque ab aliquibus persecutionem pateretur? Oportebat autem illos scire, bis Dauidem vnctum esse, imò potius ter, vt Regum historia testatur. Primò quidem in Bethleem à Vate Samuele. Iterum autem in Hebron à Tribu Iudæ post Saulis perniciem. Tertiò verò ab omnibus Tribubus post mortẽ Memphisbothe. Dicit autem sic de secunda vnctione, Consuluit Dauid Dominum dicẽs, Non ascendam in vnam de ciuitatibus Iudæ? & ait Dominus ad eum, Ascende. Dixitq; Dauid, Quò ascendam? & respondit ei, In Hebron. Deinde historicus percurrens, quomodo ascenderit, subiungit, Veneruntque viri Iudææ, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret supra domum Iudæ. De tertia autem rursus sic ait, Et venerunt vniuersæ Tribus Israel ad Dauid Hebron. & paulo pòst, Et percussit cũ eis Rex Dauid fœdus in Hebron coram Domino, vnxeruntque Dauid in Regem supra omnem Israelem. Itaque manifestum est hunc psalmum dixisse priusquam secundam acciperet electionem, & apertè antequam illi commissa esset rerum gubernatio. Igitur cùm Saulem fugeret, his vsus est verbis, quando ad Abimalech sacerdotem accessit. Et cùm in Dei tabernaculo obsecrasset, cumq; sancti panis benedictionem accepisset, hostium manus declinauit. hoc autem in præsenti psalmo dicit, Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Tunc autem Doim Idumæus, cum ibi regales pasceret mulas; Dauidis fugam Sauli nunciauit, propterea in psalmo ait, Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Magis autem dilucidè hoc sigillatim interpretatio edocebit.

1. Reg. 16.
2. Reg. 2.
2. Reg. 5.
2. Reg. 2.
2. Reg. 5.
1. Reg. 21.
1. Reg. 22.

Dominus illuminatio mea, & salus mea quem timebo? Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo?

Cùm abs te lumen acceperim, tuaque arcana luce illustratus sim; omnes simul inimicos despiciam.

Dum appropinquant super me nocentes, vt edant carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.

Tua spe ait, minimè frustratus sum, sic tuo auxilio frerus. Etenim cùm præuenissent me qui ferarum more persequebantur, mihi quidem haud nocuerunt, ipsi verò extremam perniciem passi sunt. hoc autem sæpius accidisse historia docet. Nam & semel & iterum cum Saul ipsum venari conatus esset; retia aufugit, imò potius si voluisset, ipsum insequentem perdere potuisset. Porrò ipse Dauid propriam quidem philosophiam ostendit, ille autem apud alienigenas pœnas malitiæ pependit. Quę dicta sunt igitur, futurorum quædam prædictiones sunt.

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. si exurgat aduersum me prælium, in ea ego sperabo.

Cùm ait, de tuo auxilio tale periculum se cisse, licet bis tot, aut ter tot hostes me aggredi conati fuerint; intrepidus contra dicrimina consistam, huiusmodi spe armatus.

Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam iocunditatem Domini, & visitem templum eius. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui, in petra exaltauit me.

Ego autem inquit, tali potitus beneficio; non diuitias à meo beneficij auctore quæro, & potentiam, nec Regnum, & gloriam, verùm diuino templo continuè assidere, & illinc diuinam pulchritudinem tanquam in speculo contemplari, atque omnia quæ secundum legem facta sunt, considerare. Nam de vtilitate experientiam habeo, cùm iam illinc salutem messuerim, cumque inimicorum manus declinauerim. Hæc & magnus Dauid petijt, & à munificentissimo, & liberalissimo Deo accepit. Nam & ipse diuinam arcam reduxit, & tabernaculum alterum admirabilius construxit, & diuersos cantorum choros instituit: & hæc à Paralipomenon libro exactius quis discere possit. hoc autem, Vnam petij à Domino, videlicet,

1. Paral.

cet, vnam gratiam, Sic enim intelligendum est.

Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos, circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam laudis, & vociferationis.

Hic tempus mutatum est, hoc autem & Aquila docuit: nam pro Exaltauit caput meum, Exaltabitur caput meum, posuit. Significat igitur se regnaturum esse, inimicisque superiorem fore, atque ipsos circundaturum, qui nunc ab ipsis circundatur, & Deo allaturum non legis sacrificia in tabernaculo, sed laudis hostiam, quam in omnibus totius orbis Ecclesijs per eos, qui Deo crediderunt, dies noctesque affert. Aliqua quidem exemplaria, Hostiam laudis, & vociferationis, habent: eundem autem habet sensum. Vociferatio verò, est bellica vox ab audacioribus contra formidolosos edita. eiusmodi verò est hymnorum cantilena, exultantium enim est vox, & Deum laudantium, Exultat enim quis ait, in vobis, psallat.

Cantabo, & psalmum dicam Domino.

Et hinc manifestum est in ijs, quæ paulo ante dicta sunt, tempus mutatum esse: spondet enim se cantaturum, & hymnum Deo allaturum.

Exaudi Domine vocem meam, qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.

Misericordiam quidem implorat, non autem iniustam, sed valde iustam.

Tibi dixit cor meum, Dominum quæram.

Non enim verbis vsus sum veritate carentibus, sed mente cum verbis consentiente opus perfeci.

Exquisiuit te facies mea.

Et quæ iam feci, non satis sunt, verùm hoc faciam & in posterum.

Faciem tuam Domine requiram.

Ne igitur me desiderantem repellas, neq; re desiderata me priues.

Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.

Hoc ex translatione eorum posuit, qui irascuntur, & qui accedentibus ad se terga dant, atque in aliam viam declinare conantur.

Adiutor meus esto ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.

Hoc autem ἀποσκοραχίσῃς με, Ne proijcias me, dixere alij Interpretes. Ab æterno autem institituo Septuaginta hoc verbum fecerunt. hoc enim ἐκποδὼν ποιεῖσθαι, iniuria quædam erat apud antiquos, à quadam fabula facta.

Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Nam cùm à Saule persecutionem pateretur; longè à genitoribus degere coactus fuerat. satis mihi verò inquit, pro omnibus es tu Domine.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in semitam rectam.

Pro, Legem pone mihi, Aquila quidem, & Theodotion, Illumina, dixerunt. Symmachus autem, Ostende mihi viam tuam. Quoniam procul ait, ab ijs, qui sunt mihi eiusdem generis viuere cogor, tu ipse mihi esto, & legis lator, & Dux, atque ostende mihi semitam ad te ferentem.

Propter inimicos meos ne tradideris me in animas tribulantium me.

Hæc quidem verba ab humili mente procedunt, dicit enim sic, Ego quidem salute indignus sum. Cæterùm cùm nulla iniuria meos hostes affecerim; tamen immeritò expellor. ne tradas igitur me iniuria affectum ijs, qui iniuria afficiunt.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.

Aquila autem hoc apertius dixit, Steterunt contra me testes falsi, & apparuit iniustitia. Ipsi enim inquit, calumnijs contra me vsi sunt, ego verò nullum hinc detrimentum passus sum ob tuum auxilium, sed in ipsos conuersum est, & iacula ab illis contra me emissa, rursus contra ipsos reuersa sunt. Hoc autem à communi vsu sumptum est: solemus enim dicere de ijs, qui insidiantur, sed lædere non possunt, se ipsum offendit, non me. sic etiam beatus Dauid ait, Mentita est iniquitas sibi ipsi.

Credo videre bona Domini in terra viuentium.

Non enim solùm in præsenti vita superior meis inimicis ero, verum etiam expectatis bonis perfruar. Deinde affert omnibus hominibus admonitionem.

Expecta Dominum.

Et quomodo hoc fieri posset?

Viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

Mens, inquit, virilitate armata, & per hanc ingruentibus calamitatibus superior facta; corroboratur, & vincit, diuinasque promissiones expectat, quarum concurrente corporis auxilio hæres fit. *Terram* autem *Viuentium* vocat futuram vitam, veluti mortis expertem, & ab interitu ac tristitia liberam.

Psalmi XXVII. Interpretatio.

Ad te Domine clamabo Deus meus ne fileas à me, ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in Lacum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dictus quidem hic psalmus est à Dauide, cùm Saulem fugeret, & ab ijs, qui amici existimabantur insidijs peteretur, qui etiam indicabant, & manifestum facere ipsum Sauli conabantur. talis erat Doim, & tales erant Ziphæi, & alij insuper multi. Conuenit & hic psalmus, & supradicti cuilibet homini, qui in istiusmodi calamitates incidit. Potest enim vnusquisque exemplo beati Dauidis libenter mala perferre, & Deum precari, & ab eo auxilium consequi. *Clamabo* tamen posuit, non de voce, sed de propensa animi voluntate, & de intentis, & curiosis precibus. Hoc autem *Ne fileas à me*, ex translatione sumpsit eorum, qui ab aliquibus vocantur, & ad interrogata respondere nolunt. propterea dicit, Si tacueris à me, tuaque ope me destitueris; repente mortem oppetam. hanc enim Lacum vocauit, siquidem lacus vt sepulcrum foditur.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

Nondum quidem templum ædificatum erat, sed tabernaculum nominat templum, in quo precabatur, procul quidem, quod ad corpus pertinet, verùm mentem illuc intendebat. Daniel.6. Sic etiam beatus Daniel cùm Babylone precaretur; fenestras ad Hierosolymam expositas aperiebat, non quòd illic Deum circumscriptum esse arbitraretur, sed quòd memor esset illic Deum apparuisse.

Ne simul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Beatus quidem Dauid precatur, vt nihil commune habeat cum ijs, qui insidijs vtuntur: execrabiles enim ait, esse eos, qui alia loquuntur, alia verò cogitant. Quapropter vult, vt ipsi præmia suis studijs consentanea percipiant.

Da enim illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinuentionum ipsorum, secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.

Nemo autem existimet virum iustum suis inimicis imprecari: non enim ad imprecationem spectant, quæ dicta sunt, sed ad iustam sententiam, Redde (namque ait) retributionem eorum ipsis, In suas proprias inquit, insidias incidant, quas contra se inuicem struunt. hoc etiam in septimo psalmo dixit, Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Deinde causam supplicij docet.

Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum ipsius.

Hæc autem inquit, fecerunt, cùm neque verbum, neque opus diuinum discere voluerint.

Propterea iam destrues illos, & non ædificabis eos.

Vtilis enim est malis fabris praui ædificij euersio. & hinc tamen manifestum est, ea quæ paulo ante dicta sunt, Vatis more dixisse, non ipsis imprecans, sed futura prædicens: non enim inquit, Destrue, sed Destrues, & non ædificabis. Postea rursus diuina demonstratione potitus, & à longè futurum auxilium conspicatus; in hymnorum cantilenam linguam mouit.

Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ, Dominus adiutor meus, & protector meus.

Et ostendens causam repentini auxilij, subiunxit.

In ipso speranit cor meum, & adiutus sum. Et refloruit caro mea.

Spes enim, quam in ipso collocaui, fuit mihi huius beneficij conciliatrix. Quamobrem liberatus ab ærumna, quam propter fugam perpessus sum, reuirui, & florui, atqs bonam corporis habitudinem ex lætitia recepi.

Et ex voluntate mea confitebor ei.

Hoc est, non inuitus, sed mea sponte ipsi affero hymnum. Sic & alibi ait, Voluntariè sacrificabo tibi. & rursus, Voluntaria oris mei approba iam Domine. Psal. 53. Psal. 118.

Dominus fortitudo plebis suæ, protector saluationum Christi sui est.

Canto autem ipsum, vt bonum Dominum, qui suppeditat & Regi, & populo copiose fortitudinẽ, & robur, & salutem. Christum enim se ipsum, vt Regem nuncupat: hoc namque nomen commune erat, & Regum, & Vatum, & Sacerdotum.

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hereditati tuæ, & pasce eos, & extolle illos vsque in æternum.

Hanc igitur, inquit, benuolentiam, & salutem cum tuo populo communica, dirigens, & pascens, & superiores hostibus efficiens. Et certè preces sunt Regi conuenientes pro populo. dignum autem admiratione est hoc, quod magnus Dauid facit: nam cùm Saulem fugeret, (subditi enim cũ Saule conspirabant) pro ipsis apud Deum precabatur: siquidem præuidebat futuram eorum conuersionem, neque rationem habebat iniustitiæ illorum, sed tantùm futuræ seruitutis.

Psalmi

Psalmi XXVIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. In Exitu Tabernaculi.

Neque hunc titulum in Sexcuplici inueni, sed in aliquibus exemplaribus. Hinc nõnulli scriptores adducti, arbitrati sunt beatum Dauidem hunc edidisse psalmum, cùm arcã reduceret. Cæterum psalmi verba nullam huiusmodi sententiam habent, quandoquidem alia psalmus prædicit. Duplicem autem continet vaticinationem, alteram quidem Ezechiæ Regi accommodatam, alteram verò nostro omnium Regi congruentem, qui quidem cùm sustulisset Idolorum errorem, diuinæ cognitionis radijs orbem illustrauit. Ego autem prædictionem ad Ezechiam pertinentem paucis expediam, pluribus verò vaticinationem nostram, vt quæ ad nos magis attinet. Admirabilis ille Ezechias cùm Assyrios debellasset, cumque victoriæ nouitate exultaret; iubet populum, & victimis, & hymnis, & gloria Deo gratias agere, & in aula sancta ipsius solitum cultum celebrare: siquidem templum erat multitudini inuium, & prohibitum: solis autem sacerdotibus illuc aditus patebat. Deinde harum rerum causam aperit, ostendens Assyriorum plagam à Deo inflictam, & vociferationis simul, & strepitus mentionem facit, vocans eleganti figura hostium numerum multitudinem aquarum. Postea rursus Cedros ipsos nominat, nimirum altitudinem, & frequentiam ipsorum hinc ostendens, & asserit has quidem contritas esse: Populum autem dilectum filio vnicornis assimilatum esse, quippe qui vnum duntaxat Deum colat, & propterea ingruẽtium hostium infinitas copias profligauerit. Præterea inquit, more ignis eos combussisse, & dissipasse, & phalancem Deo destitutã concussisse, exercitumque suis propugnatoribus spoliasse, qui ob frequentiam præliantium nemori comparatur: nos autem, qui ceruorum timiditatem conceperamus, instaurauit, fecitque, vt pro fuga pedem figeremus. Quocirca par est, vt omnes ad sacram ædem concurramus, atque hymnum pro remuneratione Deo afferamus. etenim cùm ab his malis nos liberasset; faciet, vt ædificia, quæ extra mœnia ab hostibus vastata sunt, & veluti inundata, rursus reparemus, & incolamus: facilè enim omnia nobis ex voto succedent, cùm Regem habeamus sempiternum, qui & nos victoriæ auctor fuit, & pacem largitus est. præsentem igitur psalmum beato Ezechiæ conuenire, hactenus nostra expositio declarauit. Quoniam verò figura noui testamenti vetus est; age dum vmbræ corpus applicemus, & similitudinem ostendamus. Illic Rex pius, & hic Christus pietatis magister. Illic populus illi obediens, & hic populus ab hoc seruatus. Illic Assyriorum, & bellum, & pernicies, & hic Dæmonum impetus, & euersio. Iubet ergo spiritus sancti gratia, vt sacri Apostoli salutem gentibus prædicent, & credentes Deo afferant. *Filios* enim *Dei*, Apostolos appellat, tanquam Christi fratres nominatos, Dicite enim ait, fratribus meis, quòd præcedam vos in Galilæam. Filios verò Arietum, eos, qui ex gentibus fideles extitere, nuncupat, vt qui à patribus ratione carẽtibus progeniti sunt. 2. Paral. 13. Matth. 28.

Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios Arietum, Afferte Domino gloriam, & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius, adorate Dominum in aula sancta eius.

Vos inquit, quibus diuina prædicatio commissa est, & qui filij Dei vocati estis, cũ omni alacritate diuinam prædicationem ad omnes mundi partes transferte, atque eos, qui fine ratione nutriti sunt, rationis compotes reddite, & hos primos Deo afferte. deinde per hos cultum, & hymnos adhibete, in diuinis ædibus beneficij auctorem decantantes. Similia sunt hæc illis, quę à Saluatore facris Apostolis dicta fuere, Euntes docete omnes gentes, baptizantes illos, In nomine patris, & filij & spiritus sancti. Et enim psalmus post ea, quæ dicta sunt, statim de sacris aquis mentionem facit. Matth. 28.

Vox Domini super aquas Deus maiestatis intonuit.

Prædicit autem sermo vocem è cœlo allatam apud Iordanem, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Porrò *Tonitrum* ipsam vocem appellauit, tanquam totum orbem terrarum per sacra euangelia penetrantem. Similiter *Filios Tonitrui* Apostolorum collegium nuncupauit, ob admirabilem, diuinamque Theologiæ vocem. Matth. 3.

Dominus super aquas multas.

Non enim Iordanes solus illam gratiam accepit, verùm in omni fonte, & mari baptismatis mysterium perficitur, diuina imploratione aquarum naturam sanctam efficiente. Hinc Apostolis suppeditatam potentiam prædicit.

Vox Domini in fortitudine, vox Domini in magnificentia.

Congruentia his Actuum historia nos edocet. Nam inde discimus quomodo cùm assumeretur Dominus Christus, suos sanctos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Luc. 24. ctos Apostolos adhortatus sit, inquiens, Manete in ciuitate hac, donec induamini supernam virtutem. Et post dies decem in Pentecostes celebritate, facta est de cœlo vox, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit domum ubi erant sedentes, & factæ sunt in illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis, seditque supra singulos eorum. Cæterùm *Vocem* dicit spiritus sancti gratiam, quę Apostolos robore potentiaque implcuit, atque viles magnificos reddidit. Deinde ostendit quas res effecerint, hac voce corroborati.

Actu. 2.

Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.

Porrò per hæc verba significat Idolorum euersionem. Quoniam enim Idolorum delubra iam alta erant, quæ nihil fructus colentibus afferebant; Cedris Libani hæc assimilauit, quæ Cedri proceræ quidem sunt, esculentum verò fructum ferre minimè solent.

Et comminuet eas tanquam vitulum Libani.

Libanum autem, Hierusalem sæpius nuncupat. Aperi enim ait, Libane ianuas tuas, & deuoret ignis cedros tuas. *Vitulus* autem *Libani*, est ille, qui ab illis factus fuit in Horeb. Fecerunt enim ait, vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile. Sed illum Moses legis lator confregit, & comminuit. instar illius igitur dicit, omnia orbis Idola cõterenda esse, atque vana fore.

Psal. 105. Exod. 32.

Et dilectus quemadmodum filius vnicornium.

Populus autem, qui Deo credidit, & ab illo errore liberatus fuit, & propterea dilectus vocatus est, & inuictus, & inexpugnabilis erit, tanquam à multorum Deorum cultu liber, & vnicam diuinitatem honorans.

Vox Domini intercidentis flammam ignis.

Cùm sacrorũ Apostolorum chorus ignitam spiritus sancti gratiam accepisset, illustrabatur quidem, sed non comburebatur. in futura autem vita gemina ignis vis bifariam diuisa, hæc quidem virtutis athletas illustrat, hæc verò peccati studiosos comburit. propterea & ignis nominatur, & obscuritas vocatur impiorum pœna, eò quòd illa vis ignis, quæ illustrat, ibi non existat.

Vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum Cades.

Porrò Symmachus non Concutientis, verùm Parturientis dixit, atque etiam Aquila, Parturientis, interpretatus est. De hoc autem deserto, & Esaias prædicit, Lætare inquiens, desertum sitiens, Exultet desertum, & floreſcat vt lilium. *Desertum* verò, nominat gentes, tanquam Deo destitutas. Cæterùm has diuinus Esaias prædixit futuras esse, vt florescant. Beatus verò Dauid dicit has gentes fore vt parturiant, & pariant. Tale est illud, quod alibi est apud Esaiam, Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habet virum. Hoc desertum Dominus concutiens, (significat autẽ concussio Dei aduentum) faciet, vt salutem pariat, secundum vaticinationem, quæ dicit, Ob tuum timorem Domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecisti super terram. Propterea & Cades ipsum nominat, id est, sanctum. hoc enim *Cades* sonat.

Esa. 54.

Vox Domini præparantis Ceruos, & reuelabit condensa.

Natura Ceruis insitum est, reptilia animalia despicere. hanc autem potestatem & sacris Apostolis Dominus dedit, Dedi enim ait, vobis potestatem conculcare supra serpentes, & scorpios, & supra omnem potentiam inimici. hoc sermone corroborati, insidiatores orbis Dæmones exegerunt, atque Idolorum imbecillitatem patefecerunt. & hoc vaticinantis sermo prædixit, Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit nemora. Nam hoc est inauditum, vt per Ceruos, multitudinem omnis generis ferarum cornu ferirent, & vanam Philosophorum sententiam per illiteratos, & Idiotas homines redargueret, atque Diaboli tyrannidem per piscatores euerteret. Porrò Nemus appellauit, Idolorum lucos, vt penitus steriles: huiusmodi enim sunt nemora, quæ optimi agricolæ excidere solent, & aperta terra quæ sub ipsis est, fructuosas arbores conserere, atque esculenta semina iacere. hoc fecerunt orbis agricolæ: quandoquidem cùm Idolorum lucos altis radicibus innixos extirpassent, pro illis tenues Ecclesias fundarunt.

Luc. 10.

Et in templo eius omnis dicit gloriam.

Scilicet, ab hac inaudita magnificentia, in hymnorum cantilenam excitatus.

Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit Dominus Rex in æternum.

Nam à torrente iniquitatis terram inundatam ædificabit, atque renouabit, & nouum ædificium efficiet. Propterea & beatus Paulus exclamat, Si quis in Christo noua creatura. Cæterum ait, cùm hoc effecerit, non finet Belius impietatem locum habere, verùm in æternum regnabit.

2. Cor. 5.

Dominus fortitudinem populo suo dabit, Dominus benedicet populo suo in pace.

Per

Per hæc autem, & impiorum impetus prædixit, & Victorum Martyrum victoriam, & post hæc, pacem Ecclesijs concessam. Dominus fortitudinem populo suo dabit, hoc est, tempore belli. Et benedicet populum suum in pace, cùm longum bellum finierit.

Psalmi XXIX. Interpretatio.

In Ienem. Psalmus Cantici dedicationis domus ipsi Dauid.

Nec beatus Dauid diuinum templum erexit, nec psalmi verba ei, qui construxit templum, conueniunt. *Dedicationem* igitur *domus*, vocat humanæ naturæ instaurationem, quam Dominus Christus perfecit, cùm pro nobis mortem oppetisset, & mortem euertisset, & spem resurgendi nobis dedisset. Dictus est autem hic ipse psalmus in beatum Ezecchiam. Post enim Assyriorum internecionem, & morbi liberationem, (vt verisimile est) maximam celebritatem instituit, Deo gratias agens, quoniam & illis salutem donauit, & sanctum eius templum ab hostili igne liberauit. Quoniam igitur ea quæ fiebant dedicationis festo similia erãt; iure & hanc recepit inscriptionem. Sciendum est autem Ezecchiæ per figuram congruere, & secundum eandem veritatem, omni humanæ naturæ. Cùm enim ille altum fastum concepisset; (hoc enim Paralipomenon historia docuit) mortis sententiam recepit, diuina autem gratia vitam consecutus est. Eodem modo cùm Adam primus parens se Deum fore crederet, & cõtra suum Conditorem elatus esset; morte quidẽ mulctatus est, diuina tamen benignitate resurrectionem adeptus est.

2. Paral. 32.

Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.

Cùm enim Dominus nostras primitias accepisset; omnem naturam per ipsas salute dignam fecit, & ludibrio esse inimicis & hostibus Dæmonibus non siuit.

Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Domine eduxisti ab Inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum.

Hæc humana natura ostendente audimus. Hoc autem, Clamaui ad te, & sanasti me, Ezecchiæ quidem conuenit, secundum expeditum sensum, humanæ verò naturæ non sic. neque enim ipsa Deum deprecata est, nec interitus liberationem postulauit: luctibus autem, & eiulatibus vtebatur, mortem quidem videns, resurrectionem verò minimè expectans. Lacrymas igitur & fletus, qui in ægrotantibus & morientibus fiebant, pro precibus posuit, inexplicabilem Dei benignitatem ostendens: quoniam minimè vocatus, sed tantum lamentationes, quæ fiebant videns; misertus est, & mortem euertit. Nam in hoc loco rursus mortem, Lacum appellauit.

Psallite Domino sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.

Iure sanctis hymnum, gratiarumq; actionem attribuit. Quoniam enim omnibus hominibus resurgendi donum largitus est, verùm non omnes hac gratia digni sunt; congruenter autem viros hoc beneficio dignos in canendis hymnis consecrauit. Porrò quàm optimam aliam diuisionem fecit: nam iram indignationi ascripsit (*Iram* enim, castigationem vocat) Vitam verò voluntati: hoc enim vult, non illud: illa enim mala nobis ipsis nos asciscimus. Nam Deus, inquit, mortem non fecit, neque delectatur interitu viuentium: creauit enim vt sint omnia, & vt omnes orbis terræ gentes saluæ sint. Audimus ipsum per vatem Ezecchielem dicentem, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat.

Ezec. 18.

Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

Hoc autem sic accidit tempore Ezecchię, & tempore communis salutis. Cùm enim Assyrij illis comminationibus vsi fuerint, cumque in luctum ciuitatem commouerint; nocte plagam receperũt, & mane quos lacrymari coegere, lætitia implerunt. Atque cùm diuinus Esaias mortis sententiam Ezechiæ vesperi attulisset, rursus diluculo salutem vitæ nuncium ipsi attulit. Idem tempore communis salutis accidit. Cùm enim sacri Apostoli, & illi qui cum eis crediderunt, crucem Domini lugerent, mane mulieres venerunt resurrectionis lætitiam afferentes.

4. Reg. 19. & 20.

Ioan. 20.

Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.

Hoc & Adam sperauit, cùm in paradiso, antequam deceptus esset, versaretur, & Ezechias, cùm Assyrium vicisset, & hoc manifestò Paralipomenon liber edocet, dicens, Exaltatum est cor Ezecchiæ Regis.

2. Paral. 32.

Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Auertisti faciem tuam à me & factus sum conturbatus.

Similiter & hæc conueniunt & Ezecchiæ, & omni humanæ naturę. Etenim ille ob virtutem diuini auxilij compos factus fuit, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Assyrios superauit,& rursus cùm diuina gratia destitutus esset, incidit in morbum,& necessarium finem suscepit. Adam verò in paradiso pulchritudine virtutis ornatus,interitu superior erat, cùm autem ob transgressionem diuina ope denudatus esset, victus molestiam passus est.Cæterùm hoc valdè manifesto Symmachus posuit, Domine in bona voluntate tua primo meo parenti fortitudinem statuisti : vt sit manifestum humanæ naturæ personam ad Dominum Christum hæc loqui,qui magnum vitæ donum ei largitus est.

Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem ? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?

Et his verbis beatus Ezecchias vsus est, vt quartus liber Regum nos edocet, diuinique Esaiæ vaticinatio, atque etiam humana natura, licet non omnis exclamauit, verùm per sanctos ad Deum clamauit,his vtens sermonibus: quoniam iustum est,te conditorem laudare,& beneuolis verbis gratias agere: hoc proprium viuentium est. Si enim in puluerem,& in cinerem dissoluti sint,& humano opere perfuncti fuerint; quomodo tua beneficia decantare possent?

Audiuit Dominus,& misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Et cùm Ezecchias sacco indutus esset, contra Assyrios preces Deo attulit,& humana natura habitum lugubrem induit. Et nunc etiam, cùm aliqui stulti mortuos deplorant, & in sacco turpiter sedent, Vaticinantis verba audire nolunt, quæ apertè exclamant, Conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia, & conuertisti luctum meum in gaudium mihi. Nam quemadmodum Ezecchias cùm quindecim annorum promissionem accepisset,multo gaudio impletus est; sic non est iustum, cùm nos resurgendi spem acceperimus, eos, qui mortem obierunt lugere,verùm illam cum gaudio expectare. Hoc autem, Vt cantet tibi gloria mea,& non compungar,Symmachus sic interpretatus est, Vt cantet te gloria, & ne conticescat: videlicet, ob hoc beneficium decet continue te decantare, & eis qui talem gloriam consecuti sunt, te laudare, & nunquam reticere conuenit. Compunctio verò silentium inducit. Septuaginta igitur,pro Gloria,Compunctionem posuerunt. Porrò Ezecchias quidem gloria perfruitus est, cùm tot millia plagam à Deo inflictam acceperunt, atque etiam cùm sol præpostero ordine cucurrerit. Cæterùm nos maiorem lætitiæ causam habemus,cùm talem vniuersitatis Dei amorem circa nos receperimus. sic enim ait, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret,vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam. Ioan.3

Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Non modo in præsenti vita,verum etiam in futura post resurrectionem hymnos tibi semper afferam, egregia & inexplicabilia tua dona exponens.

Psalmi XXX. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. Ecstasis.

Hunc autem titulum nec apud Hebræos, nec apud reliquos Interpretes inueni, verùm in aliquibus exemplaribus. Cæterùm mihi videtur,ea quę contra Vriam sacra fuere insinuare: dicit enim in ipso psalmo,Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum: hoc est putaui, cùm peccauerim, tuo auxilio destitutum fuisse. Videtur autem mihi, hic Psalmus à beato Dauide dictus esse ea tempestate, cùm ab Absalone persecutionem pateretur. & hoc magis dilucide verborum interpretatio edocebit.

In te Domine speraui, non confundar in æternum.

Multo dedecore ait,peccatum me circundedit. obsecro autem, ne diù hoc mecum permaneat, propter eam, quam in te spem collocaui.

In iustitia tua libera me,& eripe me.

Ne meum inquit, peccatum respicias, sed iniquitatem eorum, qui me persequuntur. Nam hac iusta sententia vsus, ab imminentibus calamitatibus me liberabis.

Inclina ad me aurem tuam, accelera, vt eruas me.

Cùm meas preces exaudisti; celerem opem concede.

Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluùm me facias, quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu.

Hæc & in decimo septimo psalmo dixit, omnis generis Dei gubernationem ostendens. Hoc autem, Fortitudo mea, Aquila,& Symmachus, Petra mea, interpretati sunt. Videtur autem mihi vaticinantis sermo illi euangelij dicto quadrare,quod sententiam illius, qui domum ædificauit supra petram ostendit,

ostendit,quam nec ventorum, nec pluuiæ, nec fluminum impetus ob soliditatem læsit.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.

Hoc autem *Enutries*, Symmachus, Curabis me, posuit. Dicit autem, quoniam me omni ope dignum facies propter nomen tuum, cui confisus sum. Porrò per omnia verba, quæ interpretata sunt, modestiam eius mentis didicimus: non enim petijt ob propriam virtutem diuini auxilij compos fieri, verùm propter Dei nomen, & Dei iustitiam,& quoniam in ipso sperauit.

Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus Domine.

2.Reg.17. Architophelis consilium per hæc ostendit,quod contra ipsum motuit, vt iam superius diximus.

In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me Domine Deus veritatis.

Cùm in multas sæpius calamitates incidissem; ab his ob tuum auxilium liber fui: propterea meam animam tuo auxilio commendaui. Nam *Manus* rursus hic, auxilium nominauit.

Odisti omnes obseruantes vanitates superuacue.

Illi quidè igitur ait,non tibi confisi sunt, verùm vanis eorum cogitationibus vsi fuerunt: soles verò tales penitus auersari.

Ego autem in Domino speraui,exultabo,& lætabor in misericordia tua.

Etenim cùm in calamitatibus sim, tuam opem implorans, & hanc consequens; tuæ benignitati horum bonorum causam acceptam refero.

Quoniam respexisti humilitatem meam,saluasti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.

Porrò cùm semper his cogitationibus vsus sim; minimè frustratus sum.Nam sæpius cùm in hostium insidias, atque agmina incidissem,cumque intra retia, quæ excensa erant versarer; venantes subterfugi: hoc enim dixit, Non conclusisti me in manibus 1.Reg.24. inimici.Edocet autè historia sæpius ipsum à Saule comprehensum, atque etiam in spelunca inclusum, illius manus declinasse. & aliàs Getheones, cùm amentiam simulasset.

Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, & anima mea, & venter meus.

Hoc Symmachus sic dixit, Ob excandescentiam oculus meus turbatus est. Cùm enim te irritassem, ob peccatum lacrymari continuè cogor, atque etiam anima mea tempestate & tumultu impleta est. *Venter* verò hic,Cogitationum cellam vocauit.Cogitationes enim, sed non venter turbatus est.

Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.

Omnem meam, inquit, vitam in doloribus,& lacrymis consumpsi.

Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea conturbata sunt.

Porrò inopia,& rerum necessariarum penuria corpus meum aridum reddiderunt. huius autem inopiæ & historia meminit, & 4.Reg.17. ait, Sobi Ofephei filius Naas Ammanites & Berzellai Galaadites attulerunt triticum,& hordeum,& farinam,& fabam,& lentes,& alia quædam Dauidi,& populo, quoniam dixerunt populum esurire, & sitiendo dissolutum esse in solitudine.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde,& timor notis meis.

Inimici mei ait,in lætitia sunt, ego autem ridiculus sum,& finitimis ludibrio, & notis suspectus. & hoc manifestius edocens, subiunxit,

Qui videbant me foras fugerunt à me.

Timent enim, qui mecum versantur, ne in manus meorum inimicorum incidant.

Oblitioni datus sum tanquam mortuus à corde, factus sum tanquam vas perditum.

Desperarùt me ait,omnes,instar vasis perditi,& mortui sepulchrum incolentis.

Quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.

Cæterùm hæc non suspicando dico, verùm quod proprijs auribus conuicia audiui. Significat autem Semei maledicta.

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt. Ego autem in te speraui Domine, dixi Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.

Illi quidem igitur coacti, meam mortem moliuntur, ego verò te Deum & gubernatorem noui:hoc enim dicit,In manibus tuis sortes meæ, Vel vt reliqui, In manibus tuis tempora mea,dixerunt, Videlicet, reddis vt vis cuilibet & lætitiam, & mœrorem, & hæc rursus commutas, vt tibi videtur. *Tempora* enim, vel *Sortes*, nuncupat rerum vicissitudines, diuitias & mendicitatem, seruitutem & dominatum,pacem & bellum,& alia similiter.

Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.

Deinde ostendit & liberationis modum.

Ostende faciem tuam super seruum tuum,saluum me fac in misericordia tua.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam cùm tua facies mihi apparuerit, omnia tristia actutum soluentur.

Domine non confundar, quoniam inuocaui te. Erubescant impij, & deducantur in infernum.

Et hinc discimus multam differentiam inter peccatum, & impietatem esse. Propterea & magnus Dauid obsecrat ipsum quidem à pudore, quem ob peccatum habuit, liberari, impios verò cum dedecore morte affici.

Mutà fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem, in superbia, & contemptione.

2. Reg. 17. Hoc in loco Architophelis mortem prædicit, qui cùm Dauidis amicus, & consiliarius esset; antiquum patefecit dolum, & contra eum, qui ipsi minimè nocuit, linguam mouit. *Superbiam* autem, & Contemptionem, Consilium illud iurè appellauit, quoniam contra patrem persecutionem excitauit.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.

Rursus hic hæc particula, *Quàm*, non secundum comparationem, verùm secundum amplificationem, & exaggerationem posuit. Quapropter Aquila, & Symmachus sic explanarunt, Quam repositam timentibus te occultasti. Cæterùm hæc clausula hunc habet sensum, Timentium te, inquit, Domine, mercedes & præmia occultas, & hæc quidem multa & magna, & admirabilia, cum fudoribus tamen & miserijs colluctari finis. Veruntamen aliquando victoriæ præmia ostendis, athletas bene sperare iubens. hoc enim subiunxit.

Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Deinde prouidentiam, quæ erga illos est, particulatim percurrit.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum. Protèges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

Sufficit, ait, tuus conspectus (hoc enim nuncupat faciem) ad ipsos liberandos ab omni perturbatione, & humanis fluctibus ad protegendos veluti quodam tabernaculo eos, qui in medio tempestatis comprehensi sunt, & ad reddendos eos inuisibiles: hanc autem prouidentiam & ipse consecutus est, cùm Saulem fugitaret: nam intra pericula comprehensus; salutem adeptus est.

4. Reg. 6. Eodem modo magnus Eliseus, cùm Syri eum sepsissent; eos subterfugit, illorum oculis nube circuncirca sparsa: & alia similia multa in diuinis voluminibus inueniri possunt.

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

Sic autem Symmachus hoc dixit, Benedictus Dominus, qui misericordiam eius mihi illustrauit, tanquam in ciuitate munita. Sic enim me, ait, propria benignitate circundedit, & muniuit, vt ciues valido aggere vrbem vallant.

Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum, ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Putabam autem ait, cùm in peccatum incidissem, longè à tua prouidentia esse: verum meos humiles sermones conspicatus; me deprecantem minimè despexisti. *Ecstasim* verò, iure peccatum appellauit. nã viam virtutis incedens, destitit quidem ab illa, & aberrauit, peccauit autem, & in crudeles latrones incidit, & hoc ipsum Dauidis virtutem ostendit. non enim solitus erat delinquere, verùm cùm paululum à suo instituto aberrasset, lapsum illum passus est. Hinc sermonem, in monitionem transfert ex rebus ad se pertinentibus, diuinam ostendens benignitatem, & prouidentiam.

Diligite Dominum omnes sancti eius, quoniam requiret veritatem Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.

Decet, inquit, vos omnes, qui diuinum iter incedere elegistis ex animo vniuersorum moderatorem diligere, qui veluti quadam regula veritate vtitur, atq; eos, qui immensã superbia laborant, supplicijs afficit. Non enim simpliciter dixit, Facientibus superbiam, verùm, Abundanter facientibus. Satis est enim hoc ad diuinam bonitatem ostendendã. Nã suffert eos, qui quodammodo fastu vruntur: superbientes verò, & insatiabiles, & elatos, condigna pœna plectit.

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

Vos igitur hæc scientes, qui præsentem vitam diuina spe nauigatis, vestras animas fortitudine armate, gubernatoris nutibus obtemperate, ferentibus vos, quò ille dirigit. Porrò etiam nobis hoc monitum congruit, qui per spem consolationem habemus.

Psalmi XXXI. Interpretatio.

Intelligentia Dauidi.

Hic Psalmus eundem sensum habet, nam hic post peccatum in illis calamitatibus editus est. Cæterùm propheticis oculis noui testamenti gratiam præuidens, atq; remissionem, quæ per sanctum baptisma credentibus suppeditatur, hos beatos esse prædicat, vt qui sine labore peccatorum remissionem

nem recipiunt, & exordiens, in hæc verba prorumpit.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Cùm ego luctibus & crebris lacrymis ob peccatum liquefactus sim, cumque in multas calamitates hac de causã inciderim; felices illos, atque beatos nuncupo, qui citra laborem peccatorum veniam Domini benignitate adepti sunt. Nam erga ipsos tali liberalitate vtitur, vt nõ modo remittat, verum etiam peccata obliteret, vt ne vestigia quidem horum remaneant.

Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Cùm peccatum illud perpetrauit, non actutum pœnitentiæ remedijs vsus est, verùm post Nathan reprehensionem. Hoc igitur hic exclamat, Quoniam accepta plaga non statim medico vulnus ostendi, sed conticui, tentans illud occulere: ideo vt Deus me exaudiret, vociferando, & peccatum accusando, consensi.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua.

Cùm autem omnibus castigationibus atque supplicijs percussus essem; lugeo, & obsecro. Nam hoc, Grauata est manus tua super me, ex tanslatione posuit eorum, qui manu feriunt, & in hoc diutius perseuerant.

Conuersus sum in ærumna mea, dũ configitur spina.

Non iniusta inquit, castigatio tua est, sed admodum iusta. nam causa meorum malorum peccatum fuit, quod veluti vuam dulciter produxi: pungor autem semper ab ipsã. *Spinam* enim, peccatum nominauit, tanquam inutile germen, & ad pungendum natum.

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

Cùm primum peccaui, tacui: verùm postea dies noctesque me ipsum accusaui: ex reprehensione autem magnos percepi fructus, peccatorum enim veniam mihi concessisti. Notandum est, quod non dixit, remisisti mihi peccatum, sed impietatem peccati: hoc est non condigna pœna peccatorum me punisti, verùm excessum quidem peccati remisisti, mediocri autem animaduersione medicinam adhibuisti. hoc & hi-

3. Reg. 12. storia edocet. Cùm enim dixisset Dauid, Peccaui Domino, respõdit Natham, Dominus quoque abstulit peccatum tuum, ne moriaris. minatus est tamen se omnibus calamitatibus illius domum impleturum. Eodem modo & in hoc loco, Et tu remisisti impietatem peccati mei. Oportebat me ait, cùm illa perpetrare ausus sim, statim secundum legem morte mulctari: verùm benignitate vsus; morte quidem non affecisti, mediocri verò flagello me correxisti.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

Tempus opportunum, dicit noui testamenti statum, in quo terra mariq; Dauidicis hymnis, qui crediderunt, Deum laudant. hoc igitur hic prædicens, inquit Domino, Quoniã non solus ego pro hac impietate te deprecabor, verùm omnes, qui per totum orbem diuinam cognitionem acceperunt, has pro me tibi afferent preces. Etenim quodammodo videmur Dauidis verba loquentes, illius linguam apprehendere, Deum laudando.

Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Hoc autem Symmachus sic interpretatus est, Pro hoc orabit omnis sanctus opportunitate inuenta, ne aquæ multæ inundantes, circa ipsum appropinquent. Qui studiosam deprecationem tibi affert, omne auxilium consequetur: vt licet in diuersas calamitates incidat, quæ veluti aquæ ipsum inundent; superior tamen his erit, atque potentior calamitatibus euadet.

Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circundedit me, exultatio mea erue me à circũdantibus me.

Cùm illa pro peccato dixisset; supplicat à malis per hoc illatis liberari, atq; etiã responsum consequitur: nam ipsi dicit Dominus.

Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris, firmabo super te oculos meos.

Te inquit, qui à via recta aberrasti, & errorem agnouisti, reducam iterum in rectam viam, & cognitionem, & huiusce scientiam tibi dabo, impertiam autem tibi pristinam beneuolentiam. Hoc nanque dixit, Firmabo super te oculos meos, ex translatione eorum, qui ergà aliquem bene affecti sunt, & in ipsum respicere continuè volunt: nam quemadmodum, qui irati sunt, faciem auertere videntur, eodem modo propriam beneuolentiam cõuertendo faciem ostendit. Propterea & alibi Propheta ait, Respice in me, & miserere mei. Et rursus, Ne auertas faciem tuã à me. Et ipse Deus per Vatem Hieremiam inquit, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hinc Vaticinantis sermo cõsulit impijs quidem, ne ferarum vitam rationis expertem imitentur, iustis verò, vt diuinum gaudiũ semper habeant. dicit autẽ sic:

Psal. 24. Psal. 87. Hier. 15.

Nolite fieri, sicut equus & mulus, in quibus non

Universidad de Deusto
Biblioteca

est intellectus, in camo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Ego quidem inquit, vos commonefacio, ne istorum rationis defectum æmulemini, si verò non obtemperatis, accipietis frenum, & camum illorum more. Porrò per hæc animaduersiones demonstrat: propterea subdit.

Multa flagella peccatoris.

Post hoc documentum his traditum, narrationem in alium transfert chorum.

Sperantes autem in Domino misericordia circundabit.

Omnes nanque homines licet virtutis rectè factis ornati sint, diuina tamen indigent
Ephes. 2. gratia. propterea & diuinus Apostolus exclamat, Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex nobis, nam Dei donum est.

Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Nemo igitur suis rectè factis lætetur, sed in Deo exultet, & hinc voluptatem capiat,
2. Cor. 10. & hoc verbis Apostolicis cõuenit, Qui gloriatur,
1. Cor. 10. in Domino glorietur. Et, Qui stat, videat ne cadat. Propterea docet nos spiritu humilitatis nos ipsos erudire, cõsiderans ait, te ipsum, ne tenteris.

Psalmi XXXII. Interpretatio.

Sine titulo apud Hebræos.

Hunc Psalmum Septuaginta Interpretes explanãtes, Ne quæras, dixerunt, inscriptionis explanationem, quandoquidem titulum minimè inuenimus. Cæterùm hic Psalmus à beato Dauide editus est super rebus, quæ de admirabili Ezecchia feruntur: formatur autem veluti ab ipso Ezecchia, qui in hymnorum cantilenam populum accendit post admirabilem victoriam, Assyriorumq; internecionem.

Exultate iusti in Domino.

Multis in locis hoc verbum *Exultate*, Aquila quidem, laudate, & Symmachus similiter explanarunt.

Rectos decet collaudatio.

Eos nanque, qui Deum nouerunt, atque ab errore vindicati sunt; decet semper Deum laudare. Deinde edocet, quomodo conueniat ipsos hymnos concinere.

Confitemini Domino in cithara, & in psalterio decem cordarum psallite illi, cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.

Omnia autem hæc secundum legis cultum perficiebantur: etenim citharis, & cymbalis & tympanis, alijsque musicis instrumentis vtebantur. Cæterùm Vociferatio est victoriæ vox, quæ contra fugitantes à vincentibus editur. Quadrant autem & nobis, quæ dicta sunt, cùm secundum spiritum intelligantur, & fieri potest, vt nos canorum, & concinnum organum nos ipsos reddamus, & Deum celebrare per instrumenta nostrorum sensuum tùm interiorum, tùm exteriorum.

Quoniam rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide.

Iustè ait, omnia vniuersorum Dominus moderatur, & proposuit nobis suorum operum contemplationem, commonefaciens nos, vt credamus, non vt curiosè quæramus quomodo facta sint.

Diligit misericordiam, & iudicium Dominus.

Nam quæ ab ipso facta sunt, simpliciter & sine vlla dubitatione omnes recipere iubet: de vita verò curam gerere, & hanc misericordia, & iudicio ornare.

Misericordia Domini plena est terra.

Decet inquit, Creatorem imitari: Nam vt ille misericordia vtens, gubernat, & iniuria affectos miseratur, eodem modo oportet & nos iniustis quidem iudicium reddere, iniuria affectis verò misericordiam. Etenim benignus Dominus noster est, iudicio quidem contra Assyrios vsus est, nos verò misericordia & benignitate dignos fecit. Sic cùm ea, quæ ad diuinam prouidentiam pertinent percurrisset, in creationem transfert sermonem, & edocet, quomodo cùm creasset omnia, vniuersa gubernet, & curam gerat de his, tanquam de proprijs operibus, non alienis.

Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

Non labore inquit, & tempore, omnia creans, indiguit. verùm ad faciendum, verbum illi satis fuit. Nam ait fiat firmamen- *Genes. 1.*
trum, & factum est sic. fiant luminaria in firmamento cœli, & factum est ita: aspectus literæ prima facie hunc sensum demonstrat. hoc enim antiquis Iudæis congruit. Vera autem Theologia Deum Verbum ostendit, cum sancto spiritu, & cœlos, & cœlestes potentias effecisse. Vaticinatio euangelicam disciplinam anticipat. Et sicut diuinus Ioannes Tonitrui filius totum orbem docuit, *Ioan. 1.*
Quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est; sic beatus Dauid prædicat, inquiens, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Porrò non attribuit Deo Verbo cœlorum

cœlorum fabricationem, sancto verò spiritui potentiarum creationem, verùm & hæc & alia Deum Verbum, & sanctum spiritum effecisse ait. Potentias verò cœlorum, alij quidem cœli luminaria, alij verò potentias, quæ minimè cernuntur, esse dixerunt. Cæterùm mihi videtur secunda interpretatio magis esse vera: cùm nanque Deum opificem ostendisset, non vtique de solo opere, quod cernitur, mentionem fecit.

Congregans sicut in vtre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

Nam omnem quidem aquarum naturam, velut in quadam penu definitis in locis conclusam continet: trahit verò hanc in aera sublimem cùm voluerit, & tanquam in
Psal. 134. Amos 5. vtre quodam eam in nubibus congregat: propterea ait, Deducens nubes à finibus terræ. Et alibi diuina scriptura inquit, Euocans aquam maris, & effundens ipsam super faciem vniuersæ terræ.

Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes terram. Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, et creata sunt.

Cùm de cœlis, atque de superis potentijs, deinde de aquarum natura mentionem fecisset, in medium terram, & eius habitatores affert, opera eius esse docens, & adhortans, vt timeant, & contremiscant Creatorem, & eius nutibus obtemperent. Nam hoc *Commoueantur*, Symmachus quidem Extimescant: Aquila verò, Formidabunt, dixit, in futurum tempus orbis metum transmittẽs. neque enim cùm hæc verba fiebant, hunc timorem homines habebant, verùm post humanitatem, & crucem, & resurrectionem Domini Christi.

Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Consilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generationem & generationem.

Geminam habent explanationem hæc, quæ dicta sunt. Nam non modo Assyriorum, & Sennacherib, & Rapsacis cõsilia dissipauit, & proprij consilij potentiam, & veritatem ostendit, verum etiam gentium impetus per orbem contra Apostolos dissoluit, & propriæ potentiæ robur notum omnibus fecit: quandoquidem hoc vaticinantis sermo latenter innuit, inquiens, Cogitationes cordis eius in generationem & generationem. duarum ætatum memoria docet, & ea, quæ tunc acciderunt, & illa, quæ post hæc futura erunt.

Beata gens, cuius est Dominus Deus eius, populus, quem elegit in hæreditatem sibi.

Oportet inquit, beatos celebrare non eos, qui diuitijs affluunt, sed qui in Deo suas spes collocant, & eius auxilij compotes facti sunt. Porrò populus electus, est Dei hæreditas sic nominata: olim quidem Iudaicus populus erat, postea verò ex gentibus electus, & qui fidei radios recepit, Postula, *Psal. 2.* inquit, à me & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

De cœlo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram.

Hæc & in tertiodecimo inquit Psalmo, eandem vaticinationem faciens. & quoniam dixit, Respexit, Ne quis opinetur ipsum ignorare ea, quæ ab hominibus audaciter perpetrantur; tempestiuè subdidit.

Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Dixit inquam vniuersitatis Deum respicere, non tanquam ignorantem, & discere cupientem, verùm vt dicentem ius, & iudicantem: quomodo enim potest fieri, vt qui hanc animam fecit, eius motiones ignoret? *Corda* enim, pro Ratione posuit.

Non saluatur Rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.

Ex rerum euentu didicimus, non oportere fidere non corporis robori, non animi fortitudini, non equorum velocitati, non subditorum multitudini: omnibus enim his Sennacherib affluens, nihil adiumenti inde percepit, verùm extremam perniciem passus est. Quid igitur faciendum est ô Vates? demonstra.

Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.

Omnium inquit, bonorum pietas est cõciliatrix. nam diuinam opem ad se attrahit, & ipsa mortem imminentem prohibet atq; inopiam, largitur autem bonorum affluentiam. Cæterum verisimile est, obsidione illa obsessos, in egestate rerum necessariarum fuisse, deinde ob hostium internecionem ab hac calamitate liberatos esse.

Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est, quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius speramus.

Cùm tot, tantaq; bona consecuti simus; firmam in Deo spem habemus, & ab ipso semper auxilium expectabimus: ipse enim nobis præsentem voluptatem largitus est. Deinde cùm dixisset, Quoniam in nomine sancto

Universidad de Deusto
Biblioteca

sancto eius sperauimus; obsecrat, vt consequatur misericordiam æqualem spei.

Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Sermo autem hic est summæ fiduciæ, & insolés hominibus huius tempestatis. Quis enim sic sperauit, vt audacter dicat, metire misericordiam mea spe? hoc quidem sacris in Euangelijs Dominus docuit, Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Igitur spem perfectam, & synceram possideamus, & aliam vitam spei consonantem agamus, vt multam misericordiam consequamur. Matth. 7.

Psalmi XXXIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi, quando mutauit faciem coram Achimelech.

Cùm diuinus Dauid acerbum illud Saulis propositum, & inuidiam conspexisset, cumque admirabilis Ionathæ consilio vsus esset; aufugit, & Nobem ciuitatem peruenit. hic igitur cùm consuetudinem haberet cum Achimelech sacerdote; fugam occuluit, missum autem se esse dixit à Rege ob quoddam serium negotium. Et cùm panes quæsierit, alios non inuenit, verùm solos sacerdotibus repositos, & hos accepit, præbente sacerdote, contra præceptum legis: nã solis sacerdotibus talis cibus distribuebatur: veruntamen gratię mysteria adumbrata sunt, & ianua diuinæ liberalitatis credentibus reserata est: quandoquidem non amplius solis sacerdotibus diuinus cibus destinatus est, verùm hęc diuinorum communicatio omnibus proponitur. accepit quidem eo tempore magnus Dauid Goliath gladium, quem tanquam opima spolia ex illo conflictu Deo consecrauit. Achimelech autem filium Achitob nominauit, tanquam geminum nomen habentem. Quoniam igitur fugitans, sacerdoti fugam minimè significauit, sed regium quoddam negotium per ficere dixit; mutasse faciem dicitur, tanquã solita veritate minimè vsus. Porrò aliqui Interpretes aliam materiam dederunt huic Psalmo. Dixerunt enim Dauidem faciem mutasse, quando ad Achim accessit, deinde cùm alienigenarum insidias timeret, insaniam simulauit, & illo modo saluti consuluit: verùm nullam cõuenientiam cum hoc sensu verba psalmi habent. respondent autem ijs, quæ paulo ante dicta sunt, vt actutum cum diuina gratia demonstrabitur. 1.Reg. 20. & 21. 1.Reg. 21.

Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Et fugiens inquit, & persequens, & in secundis rebus, & in aduersis meum Dominum laudo.

In Domino laudabitur anima mea.

Ipse & illustrem me fecit, & insignem me reddet.

Audiant mansueti & lętentur. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomẽ eius in idipsum.

Non solus hymnum contexere vult, sed eis, qui eiusdem mansuetudinis participes sunt, hymnorum cantilenam impertit. Deinde huius bonæ consuetudinis causam demonstrat.

Exquisiui Dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Supplicaui, ait, ipsi, & calamitates superaui.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.

Qui enim cum fide ad ipsum accedit, arcanæ lucis radios suscipit. Sic fuit magni magni Mosis facies, quæ cùm à Deo aspecta esset, gloriosa reddita est. Et hoc magnus Da uid superius dixit, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. sic adhortatus huiusmodi homines, se ipsum exemplar ipsis proposuit. Psal. 4

Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eũ, & de omnibus tribulationibus suis saluauit eum.

Ex rebus ad me pertinentibus, inquit, discite Deo vniuersorum fidere. Cùm enim vilis, & ouium pastor fuerim; sua propria prouidentia me dignatus est, & hostibus superiorem reddidit.

Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Verba Apostoli his consonant, de Angelis enim sic dicit, Nonne omnes sunt ministri spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis? sic & beatus Iacob deprecans inquit, Angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. sic & Patriarcha Abraham admirabili seruo dixit, Dominus Deus mittet Angelum suum ante faciem tuam, & accipies mulierem filio meo Isaac. Illinc beatus Zacharias sic dicit, Angelus, qui in me loquitur. Ad Hebr. 1 Genes. 24 Zach. 1

Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus vir, qui sperat in eo.

Cùm dixisset, Accedite, inuitat nos inquiens, Experientia gustate, & discite bonitatem Domini: nam hinc beatitudinem vindemiabitis. Sciendum est autem, antiquis Iudæis hunc sensum, quem diximus, congruere. Porrò sententia, quæ in profunditate literæ latet, diuinorum mysteriorum gratiam innuit: nam per sanctum baptismã verus splendor accedentibus acquiritur, & vitalis

talis cibi gustus bonitatem Saluatoris manifestò ostendit. Quid enim sic dilucidè eius benignitatem ostendit, vt crux, & cruciatus, & mors pro nobis suscepta, & quòd ipse propriarum ouium cibus simul & sons factus sit?

Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum, diuites eguerunt, & esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.

Et hæc autem ijs, quæ superius considerata sunt, consonant. Commonefacit enim eos, qui per baptisma sanctimoniam acceperunt, vt timore amorem temperent, vtq; bonorum affluentiam à solo Deo expectẽt. Diuitię enim multas habent vicissitudines, & qui hodie dives est, paulo pòst in inopiam incidit. Et Iudæi cùm olim Dei gubernatione ditati essent; pauperes facti sunt. Gentes verò, quæ crediderunt bonorum affluentiam à Deo receperunt.

Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos?

Et cùm proposuisset vitam perpetuam, & quàm maximè desiderabilem, veluti quoddam præmium amatu dignam; ad certamina adhortatur.

Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua, ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam.

Primùm dissuadet malitiam, deinde sic virtutis species percurrere iubet. primùm quidem commonefacit, vt linguam veluti labile membrum omni dolo & iniquitate purgemus. linguæ verò labia connectit, vt quæ cum eius motibus concurrant, Declina enim inquit, à malo, deinde bona opera iubet: nam, inquit, Fac bonum. Quæ nam inquit, est summa bonorum operum? Inquire pacem, & persequere eam. Nam qui pacificus homo est; pacem in omnes amplectitur. Nec occultè ea, quæ sunt próximi, furto subtrahere quærit, nec paricidia patrare audet, nec nuptijs insidiatur, nec obtrectat, nec malè agit: benefacit, consulit, sua bona alijs impertit, defendit, simul periclitatur, simul certat. Talis enim est vera charitas, & syncera amicitia. Deinde rursus horum fructum ostendit.

Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Qui inquit, hæc faciunt, à Deo opt. max. aspiciuntur, & quærentes bona, suas petitiones obtinent. Deinde ex contrario supradicta corroborat.

Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Aspicit ait, etiam eos, qui contraria committere audent, & mortis sententiam contra ipsos pronunciat.

Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Iuxta est Dominus his, qui tribulati sunt corde, & humiles spiritu saluabit.

Adest, inquit, iustis Dominus, & eorum preces libenter admittit. egregiè autem curat eos, qui æqua mente vtuntur: hos enim, corde contritos nuncupauit. Hoc autem & in alio psalmo dicit, Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Psal. 50.

Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, & vnum ex his non conteretur.

Etenim sinit ipsos in afflictionum palæstram descendere, subuenit autem, & ingruentium calamitatum victores reddit, corroborans eorum cogitationes, quas ossa appellauit. vt enim ab ossibus tanquam solidis reliquum corpus sustentatur, sic per cogitationes anima salutem consequitur.

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum delinquent. Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes, qui sperant in eo.

Qui igitur virtutis studiosi sunt, tot tantisque bonis fruentur. Qui verò vitijs sunt inquinati, finem recipient suæ vitæ congruentem. Cæterùm qui Deum colere statuerunt, quique suas spes in eo collocarunt; ab ipso salutem consequentur, quippe qui noluerunt penitus delinquere in leges ab eo positas.

Psalmi XXXIIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Hunc etiam Psalmum eodem modo beatus Dauid protulit, cùm Saulem fugitaret. meminit autem malitiæ Doim: ipse enim nunciauit Sauli ea, quæ de Abimelech seruntur, & auctor fuit illius maximæ internecionis. mentionem autem Zipheorum, & reliquorum facit, qui Dauidem Sauli indicarunt, vt ipsa verba docebunt. 1.Reg. 22.

Iudica Domine nocentes me, & expugna impugnantes me.

Pulcherrimus est verborum ordo, & precibus viri iusti conuenit. Petijt enim prius à Deo rerum omnium conditore, vt iudicaret, deinde postulauit, vt sic sententiam supplicij proferret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apprehende arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me.

Cùm de bello meminisset, necessariò & armorum species apposuit, exterrens habitu armaturæ homines iniquè viuentes. Neque enim Deus huiusmodi armis indiget, vt impios castiget: satis est autem ipsi solum verbum ad infligendam vltimam pœnam.

Dic animæ meæ, salus tua ego sum.

Sufficit mihi tuus sermo, vt saluus sim. Quoniam enim armorum meminit, meritò docuit Deum ministris non indigere, sed verbo solo, & illos supplicijs, & hos beneficijs afficere.

Confundantur, & reuereantur quærentes animam meam. Auertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.

Aberrent, inquit, ab his, quæ contra me parant, & fructus malitiæ sit ipsis opprobrium.

Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & Angelus Domini coarctans eos.

Hoc & in primo Psalmo posuit, Non sic impij non sic, sed tanquàm puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.

Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos.

Verte ipsos in fugam, committens tuis Angelis, qui cerni nequeunt, persecutionem. sic inuenimus etiam Assyrios ab Angelo occisos, & primogenitos Aegyptiorum exterminator de medio sustulit. *Tenebras* autem, & *Lubricum*, Casum vocat. Qui enim offendunt & labuntur, excidere solent. Et ostendens suarum precum iustitiam, subiungit.

4. Reg. 19.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supernacue exprobrauerunt animam meam.

Iniustis enim, inquit, insidijs in me vsi sunt. hoc autem verbum *Exprobrarunt*, Symmachus exposuit, Suffoderunt. Innuit autem mortem, quæ clanculum præparabatur.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in idipsum.

In ea, quæ contra me moliuntur, inquit, incidant, & in proprios casses cadant, insperatam patiantur captionem. hoc enim dixit, Laqueum, quem non cognoscit.

Anima autem mea exultabit in Domino, & delectabitur in salutari suo, omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tui?

Ego autem & voluptatem, & lætitiam ob tua bona consequar ò Domine, & per omnia membra mea clamabo te solum esse Deum. Hæc enim verba, Quis similis tui, significant te solum esse Deum, & super omnibus rebus potestatem habere.

Eripiens inopem de manu fortiorum eo, egenum & pauperem à diripientibus eum.

Non finis enim à potentioribus circumueniri tenuiores, sed & illos opprimis, & his subuenis.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me.

Calumniam, inquit, passus sum, accusatus his de rebus, quas ne cogitaui quidem. Quoniam enim Saul inuidia compunctus, ipsum tyrannum fore suspicabatur, & propterea in bello persilebat, occasione hinc arrepta eius æmuli non desinebant calumnias contra ipsum struere. Huiusmodi homines, testes falsos nominat. ex numero istorum erat Doim & erant Ziphęi, & alij insuper multi.

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

Ego etenim Goliath de medio sustuli, audentem & iuuenilitur exultantem contra omnem populum, & alienigenas sæpius expugnaui, & spiritus harmonia ipsum Dæmonum furore liberabam: ipse autem non cessat à bello, volens me morte afficere, & obliuione delere. *Sterilitatem* nanque, Obliuionem vocauit, quippe quòd per filios memoria conseruatur: Idcirco Deus rerum omnium auctor per Esaiam Vatem inquit, Ne dicat Eunuchus, quòd ego sum lignum aridum, quoniam hæc dicit Dominus Eunuchis electis, quæ ego volo, dabo ipsis in domo mea, in pariete meo locum admirabilem & nomen bonum, quod est præstantius filijs, & filiabus. Esa. 56.

Ego autem, cùm mihi molesti essent, induebar cilicio, humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Hinc discimus, quo nam pacto finiendæ sint calamitates: Cilicio enim ait præcinctus, & inedia consumptus, Deo preces offerebam, & percepi fructus precationis meæ. Hæc enim clausula, Oratio mea in sinu meo conuertetur, hoc denotat, Pro precibus recepi à Deo postulata, & gremium meum impleui.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus, sic humiliabar.

Omnem, inquit, aduersus ipsum adhibui reuerentiam, tanquam erga fratrem legitimum, atq; imitabar humilitatem hominis dolentis

dolentis, & lugentis, nolens ob recta facta superbire: hoc & historia docet. Nam cùm illic dixisset Saul, Tu fili Dauid, respondit dicens, seruus tuus domine mi Rex. Et rursus, Cur sequitur dominus meus Rex post canem mortuum, & post pulicem vnum? 1 Reg. 24. Ibidem.

Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, & congregatæ sunt super me flagella, & ignoraui.

Ipsi autem cum multitudine inuaserunt, occidere me sperantes, & derepente impetu fecere, conantes me inscium comprehendere. hoc enim, Congregata sunt super me flagella, & ignoraui, sic Symmachus interpretatus est, Congregati sunt super me percussores, & nesciui.

Dissipati sunt, nec compuncti.

Isti verò, inquit, sua spe frustrati, & dissipati, non sunt pœnitentia ducti ob ea, quæ malè consultarunt, sed iterũ eadem aggressi sunt.

Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

Omnibus, inquit, instigationibus me tentauerunt, volentes proprium animum satiare: quandoque enim fallacibus vtentes verbis, me capere conati sunt, quandoque autem leonino more infrenduerunt. Ego autem clamans, dixi,

Domine quando respicies?

Hoc autem non increpans dixit, sed opẽ implorans. Quando, inquit, appares, & opitularis mihi iniuria affecto?

Restitue animam meam à malignitate eorum.

Superiorem animã meã omnibus machinationibus reddito.

Libera à leonibus vnicam meam.

Cùm superius dixisset, Frenduerunt aduersum me dentibus suis, cumque sit proprium leonum frendere; meritò ipsos Leones nuncupauit, consilij crudelitatem feritatemque redarguens. *Vnicam* autem *Meam* Symmachus Iuuentutem meam, traduxit: hoc est omni humano auxilio destitutam.

Confitebor tibi domine in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.

Hæc verba, *In populo graui*, significant, In populo maximo. Hæc autem prædictio est, quæ euentum sortita est: in omni enim terra & mari diuinus Dauid Deum celebrat per ora eorum, qui iam crediderunt. *Ecclesiam* nanque *Multam*, & *Populum numerosum*, Ecclesias vocat, quæ per orbem terrarum erectæ fuerunt.

Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Hic rursus mentionem fecit eorum, qui Saulem cõtra se armabant, qui quidem amicitiam simulabant, sed hostilem in modum se gerebant. Hoc autem explanatius inferius dicet.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant.

Nam amicis verbis vtentes, veluti in quadam terra iram occulere conabantur, dolo mentem plenam habentes.

Et dilatauerunt super me os suum, dixerunt, euge euge, viderunt oculi nostri.

Cùm vidissent autem me insidias persensisse, nudarunt deinceps occultas inimicitias, cum clamore lætantes ob meas calamitates.

Vidisti Domine ne fileas, Domine ne discedas à me, exurge, et intende iudicio meo Deus meus, et Dominus meus in causam meam.

Iudex es Domine, omnia inspicis, & nihil tuum conspectum præterit, ne despicias ea, quæ facta sunt, nec me tua ope destituas, verùm iudica, & celerem sententiam profer. hoc autem, quæ sequuntur declarant.

Iudica me secundum iustitiam tuam Domine Deus meus, non supergaudeant mihi inimici mei, nõ dicant in cordibus suis, euge euge, animæ nostræ, nec dicant, deuorabimus eum.

Si enim iustitiam procrastinas ò Domine, irridebunt rursus illi, & pro occasione lætitiæ meos dolores arripient, & meam aduersam fortunam propriam felicitatem existimabunt.

Erubescant, & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis, induantur confusione, & reuerentia, qui magnificè loquuntur super me.

Dedecus cõgruens est ijs, qui proximum cauillantur. propterea elatis, & grandiloquis hoc Vates imprecatus est.

Exultent, & lætentur qui volunt iustitiam meam, & dicant semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius.

Exultent, & lætentur autem qui volunt bona, & qui meam pacem expetunt: & cùm viderint me hanc assecutum, te Dominum laudent.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam tota die laudem tuam.

Porrò cùm tuam opem consecutus sim, dies noctesq; omnia tua præcepta meditabor, & semper tua beneficia laudabo. hoc enim *Tota die*, Omnem diẽ, Symmachus explanauit, per hæc continuationem significans. Psalmus igitur hunc habet finẽ. Cæterùm moneo eos, qui hæc legerint, ne vllam ex iusti hominis precibus offensionem accipiant, ne ansam inimicis obrectãdi hinc arripiant. Sciendum est autem legis statum, & nõ euangelicum viuendi modum Vatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

attingere. Lex verò ait, vt proximum diligamus, & inimicum odio habeamus. Dominus autem Christus perfectam virtutem ostendens inquit, Dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, & benefacite ijs, qui oderunt vos. Consonantia verò his diuinus Apostolus inquit, Benedicite, & non maledicite. in hanc igitur differentiam inspicientes, cognoscite quid legi quidem congruat, quid verò gratiæ. Præterea beatus Dauid non maledicens hæc dixit, verùm Vaticinantis more prædixit ea, quæ penitus futura sunt. quod autem, & idem secundum Euangelij legem iniuria afficientes non vltus sit, audite ipsum dicentem, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis vacuus, persequatur inimicus animam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat. & non dixit quidem hæc, & non perfecit, nam verba ad rem contulit. Bis enim quidem cùm hostem captiuum accepisset, non modo ipsum non occidit, verum etiam eos, qui interficere volebant, prohibuit, atque in prælio occumbentem fleuit, & eum, qui mortē nunciauit, tanquam gaudentem, & iuueniliter exultantem se illum occidisse, morte mulctauit. Hæc autem percurrere coactus fui ob illos, qui maledicunt, & diuinum Dauidem in medium proferunt, vt magnam Dauidis philosophiam vtilitatis exemplar habeant.

Matth. 5.

Roman. 12.

Psal. 7.

Psalmi XXXV. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauids.

1. Reg. 24.

Quando diuinus Dauid Saulem captiuum, non solùm non interemit, verum etiam interimere conantes prohibuit, cùm prima luce, in quodam monte esset, obiurgat Saulem, & iniustas inimicitias redarguit, demonstrans, quòd nocte ipsum dormiētem inueniens, non vt hostem interfecit, sed vt beneficij auctorem seruauit, & ostendit orā chlamydis, & scyphum aquæ, & lanceam, quam in demonstrationem veritatis accepit. Ad hæc Saul respondit, verbis vtens beneuolentiæ coloratis, & amicitiæ personam præ se ferentibus, appositi etiam sermonibus iusiurandum, pœnitentiam simulans. Tunc igitur hunc psalmum beatus Dauid dixit, accusans eos, qui cum impietate consuetudinem habent, & Dei prouidentiam per omnia penetrantem prædicans. Miscuit autem cum verbis Theologiam, & Vaticinationem. Idcirco & inscriptio In Finem transmittit legentem.

Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso.

Opinatur, inquit, malitiæ alumnus occulta eius animæ consilia neminem intueri. Nā hoc verbum *Dicit*, pro Opinatur, & Suspicatur, posuit.

Non est timor Dei ante oculos eius.

Porrò causa huius stultitiæ est, eò quòd non timeat dominum, qui omnia inspicit.

Quoniam dolosè egit in conspectu eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

Ille autem volens libenſque hanc ignorantiam habet, tanquam nolens ea, quæ fecit expendere, atque odio habere suos iniquos actus.

Verba oris eius iniquitas, & dolus, noluit intelligere, vt bene ageret. Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni via non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Nam verbis quidem vsus est veritate carentibus, & dolo contextis. ea, quæ decent, minimè scire vult, sed & nocte mala proximo struit, & die cogitata perficere aggreditur: huiusce verò causa est, eò quòd ipse speciem malitiæ nō execratur, nec penitus auersatur. Hoc autem, Malitiam non odiuit, pro, Non execratus est, posuit. Etenim Idola aliquando quidem abominationes, aliquando verò execrationes diuina scriptura nuncupat. Hoc verò Aquila, Non abiecit, explanauit. Sed Theodotion, Non expulit.

Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Iustitia tua sicut montes Dei.

Illi igitur veluti nemine aspiciente hæc facere conantur. Tu verò Domine & misericordiam immensam habes, & veritatem immensam, & iustitiam editis montibus comparatam. Veritas autem tua ad omnes vsque homines peruenit per Vates, veluti per quasdam nubes, quæ salutarē imbrem ipsis suppeditat.

Iudicia tua Abyssus multa.

Cæterùm hanc veritatem & iustitiam habens, qua de causa procrastines, ignoro. Iudicia tua Abyssum imitantur, quæ considerari nō potest: quemadmodum enim illius fundus perspici nequit, sic tuorum iudiciorum cognitionem comprehendere non possumus.

Homines, & iumenta saluabis Domine.

Et quæ est hæc causa?

Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.

Nam vsque ad iumenta tua benignitas peruenit, & non modo homines, verum etiam ea,

am ea, quæ propter homines facta fuere nutris, etiam per hæc homines beneficijs afficiens.

Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Sermo prædictionem continet, mutationem scilicet, quæ post humanitatem Saluatoris nostri facta fuit. Non enim dixit, Sperauerunt, sed Sperabunt.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Ad te autem hominum natura cōfugiet, contemplans bonorum affluentiam, quę in domo tua efflorescit. Per hæc innuit, non solum diuinæ doctrinę flumina, sed & mystici cibi voluptatem: abundātiam verò horum bonorum torrenti assimilauit. primū quidem, quoniam à principio hæc hominibus data non fuit, deinde omnes homines adhortando, vt accedant, & bibant, quippe quòd non sit perenne flumen, sed torrens, & ad tempus fluens. Qui nanque in hac vita non aecesserunt, post hunc discessum sacris aquis minimè perfruentur. Et ostendens natura quidem bonorum affluentiam perpetuam esse, sed ob dispensationes torrentes fieri, opportunè subiunxit.

Quoniam apud te est fons vitæ.

Hier. 2. Hoc in loco apertè nobis sanctæ Trinitatis mysterium aperit. Nam Fontem vitę vnigenitum Dei verbum nominauit. sic enim & ipse per Hieremiam Vatem se ipsum nuncupat, Me dereliquerunt fontem aquæ vitę, & abierunt, & effoderunt sibi cisternas dissipatas quæ continere aquam non valent. dicit igitur fontem hunc apud patrem esse, secundum Euangelij doctrinam dicentem, Ego in patre, & pater in me est.

Ioan. 14.

In lumine tuo videbimus lumen.

Nam à sancto spiritu illuminati, vnigeniti tui radios intuemur. nemo enim, inquit, dicere potest, Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto, & illum nobis Deus manifestauit per spiritum suum. Didicimus igitur exacte per Vaticinantis verba, tres proprietates vnius diuinitatis esse.

Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his, qui recto sunt corde:

Quocirca impertias continuē tuam mansuetam & iustam prouidentiam his, qui diuina cognitione dignati sunt, & his, qui rectè agere decreuerunt. Vtraque enim de eisdem dixit, & linguæ proprietate diuisione vsus: non enim alios dicit scientes ipsum, alios verò rectos corde: neque his quidem misericordiam, his verò iustitiam petijt, sed cùm perfectam virtutem veris opinionibus & rectis actionibus definisset, his, qui hanc possident, misericordiā & iustitiā promisit.

Non veniat mihi spes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me, ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem expulsi sunt, nec potuerunt stare.

Hæc clausula, Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, Symmachus sic interpretatus est, Vbi cadunt operantes iniquitatem, illuc impellentur, & nequibunt stare. Petit autem Vates, vt possit naturæ moderationem seruare, neque à via recta ob scelleratorum insidias diuertere, tanquam contrarij itineris finem cognoscens. Qui enim, ait, decidunt in illum, non poterunt deinceps resurgere, & in aliam viam currere. hæc autem his, quę dicta fuere in sexto Psalmo consonant, Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi?

Psalmi XXXVI. Interpretatio.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.

Cùm diuinus Dauid experientia didicisset, quàm multorum bonorum mansuetudo conciliatrix sit, & quòd eorum, qui iniustè viuunt, superbiaq; vtuntur, finis sit tristis, & vitæ congruens; (didicit autem hæc ex ijs, quæ contra Saulem, & Absalonem acciderunt, & ex alijs hominibus quicunque similia fecerunt) admonitionem omnibus hominibus affert, commonefaciēs quidem æquo animo ferre res molestas, quæ accidere solent, felicitates verò malorum hominum, & prosperitates nequaquam beatas existimare, imò miseras nuncupare. Idcirco cùm primùm exorsus esset psalmū, inquit, Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem. Hoc autem, Noli ęmulari, Symmachus quidem, Ne contendas, Theodotion verò, Ne irritare, interpretatus est, Videlicet, Noli incitari in imitationem iniquorum hominum, cùm secundas res, quæ ipsis accidunt, videris. & ostendens inconstantiam felicitatis, statim subdidit.

Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.

Hæc & beatus Esaias inquit, Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis, quasi flos fœni, exiccatum est fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. hoc & beatus ait Dauid.

Esa. 40.

Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Per omnia docuit spei in Deo collocatæ vtilitatem. Qui enim, ait, in illo spem fixã habet, & ab illo pascitur; bonis ab ipso suppeditatis perfruetur, & plena manu hæc consequentur, qui veras delicias putant esse, habere cum illo consuetudinem.

Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.

Deo, inquit, & te ipsum, & tuas actiones offer, & ab ipso auxilium expecta. nam ipse vt Iudex iustam sententiam proferet, & celebrabit te, & illustrem te reddet, vt omnibus sis clarus veluti meridiana lux.

Subditus esto Domino, & ora eum.

Hæc igitur sciens, obtemperato Deo gubernanti, & petito bona ab ipso.

Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias.

Si quempiam videris prauè agentem, nec sua spe deiectum, sed secundo flumine ferri; noli indignari, neque molestè feras, tanquam huiusce mundi machinam nemine gubernante. ea, quæ sequuntur hæc demonstrant.

Desine ab ira, & derelinque furorem, noli æmulari, vt malignetis, quoniam qui malignantur, exterminabuntur.

Ne respicias secundas res illorum, sed expectato finem, & videbis perniciem.

Sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram, & adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies: Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Etenim crede mihi, quòd hi, qui à diuina spe pendent, & qui mansuetam vitam elegerunt, in otio & pace degent, delicias habentes æternas, conscientiæ scilicet puritatem. hi verò, qui inconstantibus felicitatibus cõfisi sunt, celerem mutationem recipient, & perpetuæ obliuioni prodentur.

Obseruabit peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis, Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit, quòd veniet dies eius.

Et per hæc consolationem iniuria affectis affert. Ostendit enim peccatorem quidem rabie percitum, & furentem contra eos, qui quietam vitam amplexi sunt, iustum verò Iudicem eorum audaciam irridẽtem, vt qui celerem eorum finem præuideat.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum, vt decipiant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde, gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

Eundem sensum hæc habent, quem & superiora. Nam edocet iniustum quidem omnibus machinationibus contra eos, qui nihil peccarunt vsum fuisse, verùm intra propria retia transfodiendum esse. *Gladium* namque, & *Arcum* vocauit diuersas insidias. Hæc respondent ijs, quæ in septimo Psalmo dicta fuere, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in soueam, quam fecit.

Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

Melior est, inquit, frugalitas cum iustitia, quàm diuitiæ iniquæ, & affluentia iniusta. Deinde ostendens vtrorumq; fructum ait.

Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus.

Brachia eleganti figura potentiam appellauit: quoniam per hæc insitum est à natura hominibus, vt operentur. Præclarè valde hoc verbum, Cõfirmare, iustis tribuit: nam à Dæmonibus, & ab hominibus agitati, à diuina verò gratia confirmati, consistunt, & ingruentibus calamitatib⁹ superiores fiunt.

Nouit Dominus vias immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit, non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.

Omnem consequuntur opem, qui sine crimine viuere decreuerunt, licet enim in calamitates incidant, his superiores redduntur, & communi inopia grassante, à Deo frugalitatem accipient, & ad hæc sempiternis bonis perfruentur. Porrò *Famem* opinor hic significari eam, quæ antiquis Iudæis intentata fuit, Inducam super terram non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei. Amos 8.

Quia peccatores peribunt, inimici verò Domini, mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Hæc coniunctio *Verò*, differentiam personarum inducit, & suggerit materiam suspicandi, alios quidem esse peccatores, alios verò inimicos Domini. Aquila verò, & Symmachus pro hac coniunctione *Verò* coniunctionem *Et* ponentes, eosdem esse peccatores, & Dei inimicos ostenderunt. Dicit autem homines ob propria peccata Dei inimicos, (cùm parum temporis floruerint, cumque illustres, & clari esse visi fuerint) vt fumum dissolutos fuisse.

Mutuabitur peccator, & non soluet, iustus autem miseretur & retribuet.

Talis fuit Saul, qui semper quidem beneficijs affectus à diuino Dauide, remunerare verò bonis beneficij auctorem noluit. Sed beatus Dauid proprium dominum imitãs, qui oriri facit solem suum super bonos & malos, de omnibus bene merebatur. Tales fuerunt

fuerunt Iudæi, qui omnes medicinas à sacris Apostolis recipientes, & internecinum animum contra eos ostendebant; veruntamen diuini Apostoli diuina dona ipsis magnificè distribuebant.

Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt. Gene. 12.

Hoc Patriarchę Abrahæ vniuersitatis Deus promisit, Benedicam benedicentes te, & maledicentes te maledicam.

A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet nimis, cùm ceciderit non collidetur, quia Dominus supponet manum suam.

Quapropter hac de causa laudat quidem laudantem iustum, maledicentem verò æqualibus rebus remunerat, quoniam ipse iustorum vias dirigit. Fieri enim non potest, vt quis absque ipsius gratia sine crimine virtutis viam deambulet. Fauet igitur his, qui tale propositum habent, & necesse est in virtutis possessionem, humanam promptitudinem & diuinam opem in idem concurrere. Sic enim & si aliquando is, qui hoc iter facit, prolabatur, diuinam tamen opem consequitur, eodem modo beatus Dauid cùm offendisset, cumque in terram decidere periclitatus esset; à diuina gratia erectus est.

Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. tota die miseretur, & commodat iustus, & semen illius in benedictione erit.

Cùm fuerim iunior, & nunc senio confectus sim; nec noui, nec vidi iustum diuina prouidentia destitutum esse. Etenim iustus Iudex non modo ipsorum, verumetiam illorum, qui ex ipsis nascentur, omnem curam gerit. sic Israelis etiam impiè agentis ob maiorum virtutem rationem habuit. eodem modo Salomonem peccantem ob paternam pietatem pertulit. Hoc autem, Tota die miseretur, & fœneratur iustus, omnis generis beneficia iusti declarat, Videlicet, beneficia per opes, per negotia, per verba, & consilia. hæc verò faciens, miseratur quidem eos, qui hæc consequuntur: fœneratur verò Deo horum. Qui enim miseratur, ait, pauperem, mutuatur Deo cùm fœnore vt idem sit misericordia & fœnus.

Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi.

Cùm hæc igitur nouèritis vos omnes, eumque præmia virtutis & malitiæ didiceritis; fugite quidem sceleris species: ambulate verò contrariam viam, vt sempiternis bonis perfruamini.

Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur, et iniusti punientur, & semen impiorum peribit, iusti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.

Cùm recto & iusto iudicio vniuersorum Dominus vsus sit, remunerationes studijs accommodatas dabit, iustitiæ quidem studiosos omni cura dignos faciet: contraria verò eligentes; radicitus euellet. sic cùm vtrorumq; fructus ostendisset; deinceps edocet, quomodo fieri potest, vt iustitia exerceatur, quæ sit Deo accepta.

Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.

Decet, ait, & lingua & mente diuina oracula circunferre, & hæc semper meditari. sic enim virtutis studiosus quid agendum sit discens, intrepidus & immobilis manebit, superior factus ijs, qui deijcere conantur. Hęc in primo inquit psalmo, Sed in lege Domini voluntas eius & in lege eius meditabitur die ac nocte. & quæ sequuntur.

Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum, Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum, cùm iudicabitur illi.

Diuersis modis eadem dicit, tenaciorem memoriam faciens ob maiorem meditationem. Dicit autem Dominum minimè despecturum esse hominem iustum, cùm ab iniquis hominibus insidijs petitur, neque adhæret ipsis, qui hæc committere audent, verùm faciet, vt retia transiliat. hanc opem consecutus est Abrahã cùm Sarra eius vxor bis rapta esset, Hanc & Isaac cùm hoc idem passus esset, Hanc Iacob cùm à fratre, & ab affine in inuidiam raptus esset, Hanc Ioseph cùm per inuidiam, & calumniam bello petitus esset. Et quid oportet omnia percurrere? facile enim est studiosis & antiqua colligere, & noua considerare.

Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, vt hæreditate capias terram, cùm perierint peccatores videbis.

Cùm igitur hæc didiceris; diuinam sententiam expecta, & leges positas custodi. sic enim & in præsenti vita illustris eris, & in futura sempiternis bonis perfrueris, & videbis ærumnosum peccatorum finem. Deinde quoniam multi mœrore afficiuntur, cùm videant sceleratos homines non subitò pœnas pendere, sed diutius in felicitate persistere; meritò à rebus præteritis futura confirmat.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cedros Libani. Et transiui, & ecce non erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.

Vidit nanq; magnus Dauid & finem Regni Saulis, & stragem tyrannidis Absalonis, & superbiam, & interitum Naas Ammanithes, & mortem cum fastu Goliath alienigenæ, & præter hos, multorum non paucorum arrogantiam, & spiritum, & vltimam perniciem. Meritò igitur illorum felicitatem sterilibus arboribus comparauit. Vanos autem esse dicit, non solum ipsos, verum etiam eorum loca. Cæterùm per hæc memoriam demonstrauit. deinde rursus admonitionem, & consilium affert.

Custodi Innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

Porrò hoc Symmachus sic dixit, Custodi simplicitatem, & vide rectum, quoniá sunt futura homini pacifico. Ne respicias, ait, in præsentes calamitates, sed futura expecta: nam erit tempus quo ijs, qui integritate & æquitate vsi sunt, merces congruens rependetur.

Iniusti autem disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt.

Hoc rursus Symmachus sic explanauit, Impiè agentes simul delebuntur, extrema iniquorum excidentur. In illo, inquit, tempore hi suæ malitiæ præmia habebunt, & cómunem expectabunt interitum.

Salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis. Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, qui speruerunt in eo.

Qui autem iustitiam exercent; diuino auxilio perfruentur, & salutem consequentur, & superabunt eos, qui offendere conantur, quippe qui in Deo totam spem fixam habuere.

Psalmi XXXVII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. In Reminiscentia.

Confessio varijs in locis facta, prædicat diligentem diuini Dauidis pœnitentiam. In multis enim Psalmis peccati meminit, vulnus ferre nequiens, sed & morbum, & curationem in medium profert, doctrinæ argumentum hominibus afferens. In hoc igitur Psalmo & de peccato mentionem facit, & de pœna inflicta ob peccati expiationem. acciderunt autem ipsi multæ & variæ molestiæ, nimirum Amnonis cædes, Absalonis tyrannis, Architophelis consilium, quod contra ipsum consultauit, Semei contumelię, & cætera, quæ historia edocet.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Huius etiam Psalmi proœmium fecit Dauid, precando, vt more medici, non iudicis castigetur, neque vt amarioribus medicinis, sed lenibus curetur.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Hoc dicit non frustra obsecro, sed videns imbrem sagittarum mihi immitti, tuamque manum mihi valde imminentem, meq; vehementer cædentem. Hoc enim, Firmasti super me manum tuam, ex translatione posuit cædentium, multasque plagas incutientium.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.

Cùm supplicio, inquit, afficiar, peccati mei recordor: illius autem recordatio querimonias mihi & ploratus inducit, ex hisce verò ærumnæ mihi & miseriæ accedunt.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Inflexit me, inquit, graue peccati onus: mœrore autem me afficit grauis odor illorum vulnerum iam putridorum, quæ accepi, cùm prudentiam obiecerim, & insipientiæ seruiuerim. Qua de causa omni voluptate priuatus, mœreo, & tristis sum quotidie, & mœroris vicissitudinem non inuenio.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.

Per *Lumbos*, Concupiscentiam tacitè innuit: his enim inhærent renes, per quos appetitus excitari solent. Dicit igitur istorum malorum causam fuisse, quòd non ad virtutem, sed ad lasciuiam concupiscentia abusus sit.

Afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.

Ex illa, inquit, concupiscentia hoc percepi, quòd vsque in terram incuruus factus sum, & semper lugeo ob acerbos cordis mei dolores. Quapropter mutata concupiscentiæ vi, illam diuinæ voluntatis effeci ministram. hoc nanque subiunxit.

Domine ante te omne desiderium meum.

Quoniam enim semel ipsa abusus sum; semper deinceps illá tuis mãdatis addicam.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Vides,

Vides, inquit, ò Domine meos vlulatus & lacrymas, Vides me, inquam, agitatum, & proprijs viribus destitutum, consuetoque lumine priuatum, & in meridie tanquam in tenebris degentem. Duo autem sibi accidisse per hæc significat, Et mœroris immensitatem, per quam lux non videtur esse lux, Et destitutionem diuinæ prouidentiæ, quam lumen oculorum suorum meritò nuncupauit.

Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt, & qui iuxta me erant de longe steterunt.

Hoc autem Symmachus sic interpretatus est, Amici mei, & socij mei aduersum me in plaga mea contra steterunt. Nam ex amicis hi quidem cùm meam plagam vidissent, hostilia egerunt, & manifestò contra me steterunt, hi verò veriti, secesserunt, neque proprij auxilij me participem fecerunt. Porrò tacitè innuit in prima parte Architophelem, qui non modo discesserit, verùm etiam pernicioſa consilia attulit. Alij verò (vt verisimile est) hæc contra illum fecerunt, imò verò plurima pars Israelis, & ipsa tribus Iudæ pro Absalone bellum gesserunt. Subitò igitur post parricidæ cædem inuicem se hortabantur, vt alias tribus præuenirent, & in domos regias Regem Dauidem reducerent.

Et vim faciebant, qui quærebant animam meam, & qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Cùm hostes me destitutum ab inimicis vidissent, contra me insidias struebant, meam cædem desiderantes.

Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

Hoc magis dilucidè historia edocet. Nam cùm Absalon sententias patris damnaret, & eos, qui litem amiserant, ad se ipsum alliceret, beatus Dauid æquè ferebat. Cumque Semeus maledictis lacesseret, & manu, & lingua feriret, Dauid silens, iniurias sustinebat, & Abysai conantem ab improbo exigere pœnam prohibuit, dicens, Sinite ipsum, vt maledicat Dauidi. 2. Reg. 16.

Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus, Quia dixi nequando supergaudeant me inimici mei, & dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt.

Hac verò inquit, vsus tolerantia; spem in te habebam, & tibi mei ipsius iudicium committebam, atque obsecrabam, ne inimicis ludibrio fierem, néue meæ causæ iactura ipsis superbiæ ansa foret.

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.

Peccatum ait, me flagellis dignum fecit, ideirco supplicijs me ipsum subijcio, quandoquidem curationem desidero, cùm peccati stimulis punctus sim.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.

Propterea accusator mei ipsius fio, & vt sanus sim, omnem diligentiam adhibebo.

Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me iniquè, qui retribuunt mala pro bonis.

Tibi soli ait, peccaui Domine, & malum coram te feci. Cæterùm illi cùm multa à me beneficia sæpius accepissent, contrarijs rependunt, & maius robur meo adepti sunt.

Detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Rursus per hæc Absalonem eius iudicia calumniantem, & iniustos accersentem ostendit. Et postquam filius parricida esse studebat, merito dixit, Et proiecerunt dilectũ, vt mortuum repudiatum: quem enim diligere oportebat secundum leges naturæ, hunc tanquam mortuum grauiter olentem detestabatur. Congruit autem hoc, & populo ingrato, qui cùm à Dauide infinita beneficia accepisset, cùmque per eum alienigenas superasset, sæpius circa beneficia ingratum se exhibuit.

Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me, Intende in adiutorium meũ Domine Deus salutis meæ.

A tot, inquit, doloribus circunclusus, te meum Deum, & Dominum obsecro, ne tua solita prouidentia me destituas, verùm vt opem impertias, & salutem mihi gratificeris.

Psalmi XXXVIII. Interpretatio.

In Finem. Pro Idithum. Canticum Dauidi.

Aliqui Interpretum Psalmum Idithum ascripserunt, & dixerunt ipsum hunc conscripsisse: Titulus autem contrarium edocet, videlicet Psalmum esse Dauidis, & Idithum ad canendum datum fuisse, cui canentium chorus commissus erat. In Finem, nos transmittit, quoniam humanæ naturæ vilitatem deplorat, & huiusce finem demonstrat. Porrò magnus Dauid hunc Psalmum dixit, cùm Absalonem fugitaret, cumque à Semei conuicijs afficeretur, & cum proximè præcedenti Psalmo multam conuenientiam habet. 2. Reg. 16.

Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lin-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in lingua mea, posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum me.

Cùm Semei magno Dauidi fugienti patricidæ filij tyrannidem in via occurrisset; & glebis eum percutiebat, & verbis homini maledicebat, & peccatorem, & sanguinariũ virum vocans. Verùm diuinus Dauid vsitata philosophia vtens, non modò ipse non vltus est, verùm vnum ex Ducibus iaculis
2. Reg. 16. conficere conantem prohibuit, dicens, Dimitte eum, quoniã maledicit mihi, etenim Dominus dixit illi, vt malediceret Dauidi, & quis dicet ipsi, quare fecisti sic? vt videat Dominus humilitatem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro eius maledictis in die hac. Cæterùm Psalmi verba multam conuenientiam cum historia habent. Nam ait, se magnam curam gessisse linguæ, cùm sciat hoc membrum admodum esse labile, & hãc semper munisse veluti quodam muro, Semei tanto magis, licet iniuria affectus non esset, contra stetit. Ipsum enim peccatorem, & iniustum nominat, tunc enim ait.

Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis.

Verùm hæc valde ijs, quę ab ipso in histo-
Ibi. vt supra. ria dicta sunt, respondent, Sinite ipsum maledictis lacessere, quoniam Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauidi, vt Dominus videat humilitatem meam, & eripiet me hodie ex manu inimicorum meorum, Hoc & hic dicit, Quoniam surdo similis sum, penitus nihil audienti, & humilem, & abiectum me ipsum feci, lucrum hinc expectans.

Et dolor meus renouatus est.

Ab illo ait, cõuicijs affectus, peccati, quod audacter commisi, memini, & stimulis è peccato emissis configebar, reputans hanc esse causam, cur ego maledictis afficiar, & tyrannide opprimar, & à regijs domibus exactus, fugere cogar. Hæc autem multam cum historia cognationem habent. Hæc enim clausula, *Præcepit illi Dominus maledicere Dauidi*, Peccati memoriam habet, quoniam per hoc castigatio euenit.

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.

Hoc Symmachus sic explanauit, Exaruit cor meum intra me, & dum in animo expenderem; flagrabam igne. Redigens in memoriam, inquit, peccatũ, mœroris igne ardebã.

Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi Domine finem meum. Et numerum dierũ meorum quis est? vt sciam, quid desit mihi.

Conuiciatori igitur nihil respondi, Domino autem vniuersorum supplicaui, vt notum mihi finem meum faciat, valdè finem desiderans.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Hoc rursus Symmachus sic dixit, Ecce dedisti mihi dies, vt mensuras duodenũm digitorum, & vita mea, vt nihil ante te. Desidero autem finem, sciens humanam naturam minimè longæuam esse: nostra nanque vita nec videtur consistere tuæ vitæ comparata. Tu enim sine principio es, & sine: nostra verò vita mensuratur, vt quibusdam mensuris palmi, & cubiti. propterea autem demonstrauit paucitatem temporis humanæ vitæ. Sic & alibi, Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterijt, & custodia in nocte. Et aliàs cùm de cœlis, & terra mentionem fecisset, Ipsi, inquit, peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut vestimenta veterascent, & sicut amictum mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.

Quare omnis ait, hominum natura, & diuites, & pauperes vapori similes sunt, qui dissoluitur, & temerè, & frustra ædificant, & comparant diuitias, & affluentiam congregant.

Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. Thesaurizat, & ignorat, cui congregabit ea.

Nihil ait, viuentes homines differunt ab ijs, qui in pictura exprimuntur: æqualiter enim & horum, & illorum natura tempore labitur, & corrumpitur. Veruntamen nihilominus homines contendentes perturbantur, dimicantes, bellum gerentes, mercantes, & omnis humana vita tempestate & fluctibus referta est, finẽ habens mortem. cum labore verò multo, & sudore opes congerentes, nesciunt futurum hæredem. Porrò beatus Dauid ex his, quæ sibi acciderunt motus scripsit. Etenim cùm Regnum maximum, & illustre valde reddidisset ex hostilibus spolijs, atque ex tributo, quod ab alienigenis pendebatur; nesciebat impiam, & iniquam mentem filij. Deinde cùm vidisset ipsum filium potentem ob Regna factum, cumque diuitias repositas, tanquam proprias sibi vendicasset; in admirabilem hanc vocem prorupit.

Et nunc quæ est expectatio mea, nonne Dominus, & substantia mea apud te est?

Cùm in omnibus illis se esse potentem asseruisset; à te expecto opem. Substantiam autem Aquila, Expectationem dixit: videlicet, te expecto circumspiciens: nimirum tuam

tuam benignitatem præstolor. deinde dolorum causam ostendit.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.

Rursus Semei meminit.

Opprobrium insipienti dedisti me.

2. Reg. 16. Hoc valde ijs, quæ in historia dicta sunt congruit, Dominus dixit illi, vt malediceret Dauidi. Quæ verò sequuntur, similiter his, quæ dicta sunt cohærent.

Obmutui, & non aperui os meũ, quoniã tu fecisti.

Te enim inquit, permittente; ille perbacchatus est: & ille quidem similis erat flagello, tu verò per illud castigationem afferebas. propterea silens flagella accepi, illum quidem despiciens, te verò in me animaduertentem perspiciens. ingeniosè valdè, & quæ sequuntur posuit.

Amoue à me plagas tuas, à fortitudine manus tuæ ego defeci.

Supplico igitur, & obsecro te Domine, cessa deinceps à castigatione: multitudine enim plagarum consumptus sum.

In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius.

Non temerè, nec frustra inquit, animaduersionibus vsus es, sed redarguens errata mea, & medici more secans, atque extrahens occultam saniem, & liquefacis me doloribus ex curatione emissis, sanitatem his, qui secantur procurans.

Veruntamen vanè conturbatur omnis homo.

Hæc igitur mecum ipse considerans, video homines ad nullum opus bonum turbari pro inconstantibus rebus.

Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam auribus percipe, lacrymas meas ne fileas, quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei, remitte mihi, vt refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero.

Tibi Domine inquit, supplico, exaudi me obsecrantem, & cum lacrymis deprecantem. Non enim habito terram vt propriam, sed tanquam peregrinus incolo, vt omnes patres mei: cùm parum temporis vixerim, mortem obibo. Igitur modicas inducias impertri, vt paucos dies sine doloribus vita perfruar, priusquam è vita auolem. Egressus enim, non reuertar: Hoc enim dixit, Amplius non ero, hoc est, In hanc corruptam vitam non reuertar. Cæterùm dignum est, magnum Dauidem admirari, cùm sit in regno, & copijs, atque potentia, se ipsum aduenam, & peregrinum nominare, & felicitati fidere nolle. Nam reuera hæc verba cum sapientia dicta sunt, quæ rerum naturã scit, & hac de causa præsentẽ felicitatem despicit.

Psalmi XXXIX. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Quidam in beatum Hieremiam hunc psalmum acceperunt. Aliqui in admirabilem Danielem, quoniam is, & ille in lacum coniecti sunt. Exordium autem psalmi de lacu mentionem facit, & vnum verbum attendentes, in illum sensum conuersi sunt. Porrò aliqui captiuis Babylonem habitantibus psalmum quadrare dixerunt. Ego autem eleganti figura in ea quidem, quæ ipsi Dauidi acciderunt, hunc conscriptum esse opinor, referri verò in omnem hominum naturam, quæ spem resurgendi à Deo Saluatore nostro accepit, in hanc verò sententiã diuinus Paulus nos deducit, in epistola ad Ad Hebr. 10.
Hebræos, aliquorum verborũ mentionem faciens.

Expectans expectaui dominum, & attendit me, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis.

Congruunt hæc, quæ dicta sunt magno Dauidi: quandoquidem consonantia sunt proximè præcedenti psalmo. Nam in illo quidem dixit, Exaudi Domine orationem meam, & deprecationem meam auribus percipe, lacrymas meas ne fileas, remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero. Et paulo superius inquit, Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est? Hic verò tanquam deprecatione admissa, & petitione concessa dicit, Expectans expectaui Dominum, & attendit me. Cùm enim peccatum meum auersatus esset; beneuolam faciem mihi ostendit, & preces meas exaudiuit, Et quid fecit, cùm exaudisset? Deduxit me de lacu miseriæ, & à luto fecis. Sic autem sacræ literæ maxima discrimina nuncupare solent, sicut superius diximus. Cùm à periculis te liberasset, quid tibi rursus gratificatus est?

Et statuit supra petram pedes meos.

Super hanc enim inquit, petram ædifica- Matth. 16.
bo ecclesiam meam, & portę Inferi non prę-
ualebunt aduersus eam.

Et direxit greßus meos.

Cùm enim ab errore liberasset; rectam veritatis viam ostendit.

Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.

Nam pro impio Idolorum cultu, verum Deum celebrare doctus sum, & canticum non vetus, sed nouum afferre, atque nouis beneficijs accommodatum.

Videbunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino.

Postquàm persona eorum, qui salute perfruiti sunt, hæc percurrit; meritò Vates inquit eos, qui nondum bona gustauerunt, visuros esse, & formidaturos, vt qui non hactenus accesserunt, & postea spe corroborati, à Deo salutem consequentur.

Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

De hisce vanitatibus Propheta mentionem fecit & in præcedenti psalmo, Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuês. Et rursus, Veruntamen vanè conturbatur. Et hic igitur eum iudicat beatum, qui præsentia quidem despicit, diuinam verò spem ante omnia habet.

Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis, non est, qui similis sit tibi: annunciaui, & locutus sum, multiplicata sunt super numerum.

Miracula inquit, quæ à tua potentia facta sunt, omnem numerum, & narrationem superant. Non enim est qui facere possit similia rebus tuis: quandoquidem opera tua maxima, & perpulchra sunt, vincunt autem humanas laudes ea, quæ quoliber tempore à tua prouidentia dispensata fuere, videlicet in Aegypto, in deserto tempore Mosis, Iosue, Samuelis, & quę acciderunt Isaac, Iacob, vel Ioseph, qui per seruitutem regnauit, & alia ne singula percurram. Verum quod nunc factum est omnibus his est admirabilius: nõ enim vnius hominis, vel vnius gentis, sed omnium gentium salutem molitus es, & cùm legis cultum cessare fecisses, Iudæorum imbecillitati accommodatum; nouam gratiam dedisti, quæ rationis cultum præscribit.

Sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocausta, & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce venio.

Ad Rom. 12. His Apostoli admonitio concinit, Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Nam pro legis sacrificijs Dominus imperauit, vt nostra membra consecremus. Cùm hanc autem, ait, tuam gratiam perspexerim, me ipsum tibi adduxi, di-

Ad Hebr. 10. cens, adsum. hanc igitur vocem beatus Paulus in Dominum Christum accipit, & congruenter admodum, Nostræ enim naturæ est primitiæ, & illi omnium primo nostra dicere conuenit, & in ipso prius adumbrare ea, quæ à nobis fieri decet. Eodem modo ipse primus ad baptisma accesit, nobis tacitè ostendens baptismatis gratiam. eodem modo pedes discipulorum lauit, humilitatis exemplar nobis proponens. Propterea Matth. 3. Ioanni dicit, Sine modo, sic enim decet nos, implere omnem iustitiam. Congruit igitur illi nostra dicere, qui sumus membra illius corporis, vt primogenitò multorũ fratrum secundum carnem.

In capite libri scriptum est de me.

Superius inquit, in libris sacrorum Vatum hæc de me prædicta sunt. *In capite*, Aquila, & Symmachus, in *Inuolucro libri* dixerunt. sic autem diuina volumina vsq; in hodiernum diem Iudæi munire solent.

Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio ventris mei.

Cùm accessissem ad te ait, omne studium adhibeo, vt tua præcepta impleam, & vt secundum tuam voluntatem viuam. Hoc autem *In medio ventris mei*, Ex translatione dixit eorum, qui aliquem amore prosequuntur, & desiderant illum intra sua viscera concipere. Porrò hæc nec Hieremiæ, nec Danieli, nec beato Dauidi congruunt: Obtinente enim lege; holocausta, & sacrificia afferebant Deo. Vaticinantis verò sermo omnibus his eiectis, rationis sacrificium tacitè ostendit. Idcirco per translationem dixi Psalmum Dauidi congruere, quoniam ille secundum vaticinationem futura præuidebat, & secundum illa viuere desiderabat. verè autem hæc gentibus, quæ salutæ dignatæ sunt, & ab errore liberatæ fuerunt, conueniunt.

Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine tu scisti. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam, & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.

Beatus Dauid promittit in Ecclesia multa per totum orbem terrarum à diuina gratia collecta Dei iustitiam prædicare, & vaticinationis veritatem, atque salutem admiratione dignam, immensamque misericordiam. & ipsa natura seruata hanc pro salute remunerationem daturam esse spondet, nimirum in Ecclesiam confluere, & labia in hymnorum cantilenam mouere, atque iustum Dei iudicium celebrare, inexplicabilemq; Dei prouidentiam enarrare, promissionumque veritatem, quæ prædictæ fuere, ostendere. hoc autem, *A Concilio multo*, Symmachus, In multitudine: Aquila verò, & Theodotion, In Ecclesia magna posuerunt, vt pateret de eadem ecclesia dixisse.

Tu autem Domine, ne longe facias miserationes tuas à me, misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me.

Cùm Dei ecclesia salutem consecuta esset; rursus eadem prouidentia indiget ob hominum Dæmonumque impetus, quorum in sequentibus mentionem facit.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Quæ hîc dicuntur non sunt pugnantia cum his, quæ modò interpretata sunt. Etenim tres pueri summa virtute prædi-

Daniel. 3. ti, atque triumphali corona ornati, in camino orantes dixerunt, Peccauimus, iniquè egimus, deliquimus, & recessimus à præceptis tuis. sic admirabilis Daniel, Sic diuinus Hieremias, Sic diuinus Esaias, Sic sapientissimus

Ad Tim. 1. Paulus, Christus enim inquit, Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere,

Ad Cor. 15. quorum primus ego sum. Et rursus, Non sum dignus vocari Apostolus. Sic igitur in hoc loco Dei Ecclesia ab impiorum fluctibus concussa, nõ effertur, tanquam pugnare volens, sed ea, quæ accidunt, peccatis & delictis tribuit, & à Saluatore opem consequi obsecrat. Præterea nec Dei Ecclesia ex hominibus perfectis tota constat, sed habet ignauos, & eos, qui remissam vitam amplexi sunt, & qui voluptatibus seruire decreuerunt: & quoniam vnum est corpus, tanquam ex vna persona, & hæc, & illa proferuntur.

Complaceat tibi Domine, vt eruas me: Domine ad adiuuandum me respice: confundantur, & reuereantur simul, qui quærunt animam meam, vt auferant eam.

Quandoquidem vulnerare nolunt, sed sempiternæ morti tradere.

Conuertantur retrorsum, & reuereantur, qui volunt mihi mala.

Verte ipsos in fugam, & aberrare fac ab his, quæ desiderant: mala enim contra me struunt.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge.

His, qui insurgunt, & irridentme, fructus sit pudor.

Exultent, & lætentur super te omnes, quærentes te Domine, & dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Atqui quærentes te, inquit, & laudantes, & semper diligentes, perpetua lætitia imple. Et qui tui amoris mutationem non habent, neque gaudij mutationem sentiant. Non enim simpliciter amantibus gaudium precatus est, sed his, qui semper, & continuè amorem habent.

Ego autem mendicus sum, & pauper, Dominus solicitus est mei. Adiutor meus, & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris.

Sicut superius peccatorum meminit, sic & pauperem nuncupat, tanquam auxilio egentem, & diuina ope carentem, & hanc quàm primùm assequi supplicat. Cæterùm hæc potissimum beato Dauidi congruunt. opinor enim cùm illam vaticinationem, & gratiæ liberalitatem præuidisset; pauperem se ipsum appellasse, & ipse vt diuina prouidentia perfruatur deprecatus est. supplicat autem, ne salus prædicta procrastinetur, néue in longum tempus prorogetur, sed vt celeriter hominibus concedatur.

Psalmi XL. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Præsentem Psalmum aliqui quidem Dauidi, quidam verò Ezechiæ ascripserunt: verùm diuinum Euangelium neutrum ex illis accipiendum finit. Nam Dominus Christus cùm quoddam colloquium cum suis discipulis fecisset, hæc subdidit, Si hæc scitis, Ioan. 13. beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed vt impleatur scriptura, Qui manducat mecum panem, sustulit contra me calcaneum suum, amodò dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum. Domino igitur dicente, vt scriptura impleatur, & demonstrante præsentem psalmum sibi, & non alij congruere, rem admodum audacia & temeritate plenam iudico, aliam materiam & huic psalmo minimè congruentem formare.

Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem.

Hoc verbum, *Et pauperem*, in quibusdam exemplaribus inueni, neque apud Hebræũ, neque apud Syrum, neque apud alios Interpretes. Egenum igitur nuncupat vniuersorum Dominum: Quoniam cùm esset diues, 2. Cor. 8. (vt inquit diuinus Apostolus) propter nos egenus factꝰ est, vt illius inopia diuites essemus. Et, Cùm esset in forma Dei, non rapi- Ad Philip. 2. nam arbitratus est, se esse æqualem Deo, sed se ipsum exinaniuit, formam serui accipiés. Et, Visibilibus, & inuisibilibus dominans, Luc. 9. non habet vbi caput suum reclinet: & natus ex virgine ob inopiam cubilis, in præsepi positus est. Igitur vaticinantis sermo beatum facit eum, qui hanc paupertatem intel-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ligere potest, & qui pro viribus celebrandum curat eum, qui hanc paupertatem amplexus est, deinde beatitudinis fructus demonstrat.

In die mala liberabit eum Dominus.

Malam autem *Diem*, Vexationis dié Symmachus dixit. Tacitè innuit, vt opinor futurum diem terribilem iudicij, & peccatoribus infestum, & promittit syncerum illius paupertatis iudicium, à terribilis dici malis ipsum liberaturum.

Dominus conseruet eum, et viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.

Non solum autem futuris bonis perfruetur, sed etiã in præsenti vita diuinam opem consequetur, illustris & clarus factus, inimicorumque insidias effugiens. Et quoniam corpus interitui obnoxium habet, & verisimile est, vt in morbum aliquando incidat; spondet ab hoc liberationem.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.

Ab omni, inquit, ægrotatione liberabit & in bonam corporis valetudinem morbum permutabit. Hoc enim, Versasti in infirmitate stratum, pro Mutabis posuit. Sic cùm remunerationes eius, qui hanc paupertatem admirabilem intelligit percurrisset; ostendit nobis, quis sit, qui hanc habuerit, & quomodo se in ipsa gesserit: ipsum docentem inducens, & ea, quę sibi accidit enarrantem.

Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.

Ego autem sum ait, pauper, qui voluntariam paupertatem suscepi, & sum agnus ille Dei, qui peccata mundi tollo, qui hominum infirmitates mihi ipsi vendico, qui peccatum non feci, hanc precationem pro humana natura, vt primitiæ ipsius naturæ affero. Porrò notandum est, Symmachum non dixisse, Quoniam peccaui tibi, sed, Et si peccaui tibi.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, & peribit nomen eius?

Inimicos, Iudæos vocat inuidentes, & mortem machinantes. Hoc verò sacrorum euangeliorum historia edocet, Consilium enim inquit, inierunt, quomodo illum perderent. hinc in Iudam prædictionem transfert. Matth. 26.

Et si ingrediebatur, vt videret, vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur.

Hoc autem diuina Euangelia nos docent, Iudam Iudæis dixisse, Quid mihi datis, & ego vobis tradam? quærebat autem opportunitatem, vt traderet illum. hæc & vaticinatio inquit, Et ingrediebatur, vt videret frustra, & egrediebatur foras, & loquebatur. Ingressus enim, & egressus simul cum illis mortem struebat. Deinde eorum malam conspirationem prædicit. Ibidem.

In idipsum aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt aduersum me.

Cæterùm rerum euentus hæc demonstrat. Tacitè enim inuicem colloquentes; insidiarum modum quærebant. Deinde tyrannidis criminationem contra eum exposuerunt, cùm Pilato dixissent, Se ipsum Regem fecit, & prohibet censum dari Cæsari. hoc & Vaticinatio inquit, Verbum iniquũ constituerunt aduersum me, pro, Iniquam accusationem contra me fecerunt. Luc. 23.

Nunquid qui dormit, non adiiciet, vt resurgat?

Etsi mortem oppetam, inquit, non iterum resurgo? & dissipo eos, qui hanc mihi pararunt? Hoc autem congruit euangelico dicto, Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. & rursus, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur manibus peccatorum, & occident ipsum, & tertia die resurget. Quamobrem meritò *Somnum*, Mortem nuncupauit. Ioan. 2. Matth. 20.

Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem.

Hoc Aquilã, & Theodotion explanatius dixerunt, Etenim vir pacis meæ, cui confisus sum. Symmachus verò sic, Sed etiam homo, qui mecum pacem gerebat, quo fretus eram. Non solum enim inimici mei machinati sunt mihi mortem, sed etiam homo, qui mecum consuetudinem habebat, & beneuolentiam, pacemque simulabat, quique vnà mecum accumbebat, & vescebatur; dolum, quem intus cohibebat, patefecit. *Dolum* enim, Calcaneum nominauit, ex translatione eorum, qui de celeritate contendunt, quique suo calcaneo moliuntur, vt concurrens impingat simul, & cadat. Hoc etiam Esau ab Iacob deceptus dixit, Iustè vocatum est nomen eius Iacob, nam me supplantauit iam bis, & iura primogenituræ meę accepit, & benedictionem meam. Genes. 27.

Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. in hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

Et hæc omnia tanquam ab assumpta natura dicta sunt, quæ crucem passa est. Sic etiam in sacris euangelijs audimus Dominum Ioan. 13.

Christum

Christum precantem, Pater salua me ex hac hora. Et rursus, Pater si fieri potest, transeat calix hic à me. Matth. 26.

Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Cõueniunt etiam hæc seruili formæ, quã vnigenitus Deus suscepit. Nusquam enim Angelos apprehendit, (vt inquit diuinus Apostolus) sed semen Abrahæ apprehendit, vnde debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum. Quoniam igitur assumpta natura libera permansit ab omni malitia, meritò dicit, Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Nam firmam accepi coniunctionem, & fuit copula indiuidua, & gloria sempiterna. Ad Heb. 2.

Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & in seculum, fiat, fiat.

Cùm diuinus Vates hæc prędixerit, & inexplicabilem Dei benignitatem suspexerit, cumque intellexerit eum, qui voluntariam paupertatem suscepit; hymnum ipsi per linguam pronunciat, vt etiam ipse beatum reportet finem. Meritò autem post cruciatus hymnum attulit, docens, non modo hominem fuisse, qui prædictus est, sed etiam Deum ante secula habentem immortalem naturam, & infinitam.

Psalmi XLI. Interpretatio.

In Finem. Prudentiæ filijs Chorę.

Cùm populus peccasset; eum Babilonijs dominus tradidit, cùm ad septuagenariam seruitutem eum condemnasset. Quapropter tanquam ex persona eorum dictus est psalmus, qui plorabant, & libertatem desiderabant. Quia enim erant inter illos nonnulli viri pij, vt diuinus Daniel, vt mirabilis Ezechiel, vt illi victores Martyres Ananias, Azarias, & Misael, qui vehementissimè Deum amabant, & legitimum ipsius cultum cupiebant; meritò propheticus sermo susceptа eorum persona, quæ par erat ab illis dicit tempore liberationis à calamitate, multis antè seculis docet, vt vaticinatione oblectentur, & doctrina erudiantur. Propterea etiam In Finem, hic psalmus inscriptus est: siquidem post longissimam tẽporis seriem, ea, quæ dicta sunt, finem acceperunt. apponit autem prudentiam, quando quidem hac maximè egent, qui in calamitates incidunt.

Quemadmodum desiderat Cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Aiunt Ceruos, feras venenosas deuorare, & hinc in sitim vehementer accendi, & aquas magnopere desiderare. Cùm igitur supradicti captiui consuetudinem cum Babylonijs habuissent, hominibus impijs & iniquis, & verè reptilibus bestijs similibus; non sine causa dicebant, se instar Ceruorum Deum sitire, desiderantes illinc liberari, & diuinam opem expectantes.

Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?

Cupio, inquit, & sitio cultum Dei mei viuentis. Videri enim à facie Dei, nihil aliud esse dicit, quàm ipsum secundum legem colere: huiusmodi autem cultus Hierosolymæ circumscriptus est. & hæc non solus beatus Moses docet, sed etiam tres beati Martyres Ananias, Azarias, & Misael in camino Deum deprecantes. Concinnè autem fortem, & viuentem Deum nominant, præ inanimatis, & immobilibus Babyloniorum Idolis. Daniel. 3.

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus? hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.

Dies noctesque ait, lugendi satietas nunquam capit me, sed veluti quendam cibum lacrymas emitto, cùm de te opprobria recipio: hostes enim deridẽt me, tuam gubernationem proferentes, vt imbecillem, & minimè potentem eorum potentia superiorem esse. Idcirco hæc continuè in memoriam reuocans; indefessum luctum habeo. Hoc enim, Effudi in me animam meam, hoc significat, Effusus sum, & commotus in eiulatus.

Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, in voce exultationis, & confessionis, sonum epulantis.

Tabernaculum nuncupat Dei tectum. Post tristia igitur, grata narrat, & edocet celerem reuocationem consecuturos esse, atque à diuina gratia deductos, in desideratam terram redituros, & diuinam domum instauraturos, consuetasque solemnitates celebraturos, atque festiuum sonum, & spiritus concentum suis auribus percepturos. Prædicit etiam beatus Esaias cum multo honore ipsos reuersuros esse in mulorum curribus vecti, & pileis tecti, caloris molestia abiecta. Hoc autem Aquila tacitè innuit, Ingrediar in vmbroso, præteriens ipsos vsque ad domum Dei in voce laudis, & gratiarum actionis multitudinis celebrantis. Tripudiantes inquit, & Deum Saluatorem laudantes, & in via vmbra perfruentes, sic in diuinam domũ peruenientes, tanquàm pomi Esa. 66.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pa quadam reuersionem facientes. Cùm hanc vaticinationem intellexissent, se ipsos oblectant, dicentes.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.

Has inquit, promissiones ò anima cùm acceperis, quiesce quidem à mœrore, & à dolore: spe autem corroborata, vaticinationis euentum expecta, in quo salutem consecutam videns, hymnos Deo, qui salutem dedit, afferes.

Ad me ipsum anima mea conturbata est, propteria memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij à monte modico.

Imitatio est quædâ animæ secum ipsa colloquentis. Quoniam enim dixit, Cõquiesce à mœrore, cùm bonorum pollicitationes acceperis, respondet ad hæc dicens, Quoniã non frustra tristitia afficior, & lamentationibus supradictis vtor: quandoquidem paternæ terræ memoria excutit mihi lacrymas. *Terram* enim *Iordanis*, promissionis terram nuncupat, Et *Hermonij*, Monté Aermon vocat. Per montem autem, & flumen, omnem illam terram ostendit. Sic autẽ Symmachus interpretatus est, Anima mea liquefit, quando recordor tui à terra Iordanis, & Hermonij à monte minimo.

Abyssus Abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.

In illa autem terra degens; hostium multitudini traditus sum, & veluti in quadam abysso summersus sum. *Abyssos* enim vocat militares acies, multitudinisque elationem immensis aquis assimilauit, & ea, quæ ab his facta sunt, antiquo diluuio cõparauit, quod totam terram vastauit. hæc magis dilucide Symmachus explanauit, Abyssus abysso occurrit à strepitu aquæductus tui, Tu enim eos illuc adduxisti, transgressionis pœnam exigens. Procellæ tuæ, & fluctus tui super me transierunt. Quoniam enim abysso exercitum comparauit, perstat in figura. Impetus exercitus, qui ab ipso sunt, fluctus & procellas nuncupauit. Propterea inquit, doleo, horum nanque memoria pungit me: veruntamen tuam benignitatem habeo consolationem. hoc enim subiunxit.

In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticũ eius. Apud me oratio Deo vitæ meæ.

Semper inquit, sciens misericordiam à Deo suppeditatam, & nocte hanc mecum ipse considerans; cano, & laudo eum, qui ita de nobis rationem habet: Affero autem illi & preces, hanc assequi benignitatem obsecrans. Deinde edocet obsecrationis verba.

Dicã Deo susceptor meus es, Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus?

Hæc inquit, ad meum Dominum dicens, tuam semper prouidentiã consecutus sum, cur me nunc hac nudasti? vt assiduè mœream, & lugeam ob inimicorum opprobria, cædentes enim me, & plagis, & vinculis ossa mea conterentes, irrident, dicentes, Vbi est Deus tuus? ob tuam imbecillitatem hæc me pati suspicantur. Hoc autem, Oblitus es mei, hoc est, Tui auxilij me compotem non fecisti: obliuio enim humana affectio est: proprium autem Dei est, sine affectionibus esse.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus.

Ne desperes inquit, ò anima salutem; habes enim Deum Saluatorem, cuius spem firmam habens, extingue mœrorem, & accipe consolationem.

Psalmi XLII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. Sine titulo est apud Hebræos.

Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me.

Sine titulo est apud Hebræos Psalmus hic, tanquam eundem sensum habẽs, quem habet Psalmus proximè præcedens. Obsecrant autem Deum ij, qui superius verba fecerunt, vt iudex sit inter ipsos, & Babylonios, qui multa crudelitate, & ferina sententia vsi sunt. Idcirco ipsos, gentem non sanctam nominat, atque etiam eorum Regem, hominem dolosum & iniquum. Hæc etiam de ipso vaticinatio admirabilis Danielis edocet.

Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Eadem rursus preces afferunt, obsecrantes, vt ab hostium acerbitate liberentur, propter quam tristes, & mœsti semper erant. Hoc autem *Quare*, non tanquam increpantes dicunt, sed tanquam ipsi participes fuerint aliorum transgressionis, & cum illis destituti sint diuina prouidentia, communem tamen pro omnibus obsecrationem contexunt.

Emitte

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.

Hoc in loco Septuaginta tempus mutarunt, & futura tanquam præterita dixerunt. Porrò alij magis dilucidè interpretationem fecerunt, Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, quæ deducent me, & adducent in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Diuina ope perfrui supplico, per hanc enim fieri potest, vt à durissima seruitute liberer, & in paternam terram reuertar, & in consecrato templo consuetum cultum asseram. *Tabernacula* enim, Dei templum nominauit: *Montem* vero *Sanctum*, Sionem: *Lucem* autem, & *Veritatem*, Iustum & salutarem Dei conspectum. Nam quemadmodum tenebras, calamitates nuncupat, sic lucem ab his liberationem. Cæterùm veritatem cum luce postulant, tanquàm expetentes, vt Deus iudicet ipsos, & Babylonios, & manifestò scientes, Deum veritate, & non patientia vtentem, illos quidem condemnaturum, ipsos verò ab illorum seruitute liberaturum esse.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.

Hoc Symmachus sic interpretatus est, Vt veniam ad altare Dei, ad Deum lætitiam voluptatis meæ, & confitebor tibi in psalterio Deus Deus meus. Cupio autem reditum inquit, desiderans optatissimum tuum altare videre, vt per illud te Dominum intuear, qui omnis generis lætitiæ & voluptatis ansas mihi præbes, illic verò cum cithara solitas hymnorum cantilenas faciam: Babyloni enim in salicibus suspendimus organa nostra, existimantes transgressionem legis esse, si extra tuum locum te coleremus.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus.

Hic manifestum est, vtrosque psalmos eundem sensum habere. Qui his sermonibus vsi sunt; se ipsos adhortantur, vt optimam spem habeant & vincant mœroris affectionem, atque à Deo salutem expectent, tanquàm sine vlla dubitatione concedendam.

Psalmi XLIII. Interpretatio.

In Finem. Filijs Chorę. In intelligentiam.

Hic etiam psalmus futurarum rerum prędictionem habens; finem expectare adhortatur. Apponitur autem inscriptioni, In intelligentiam, vt illi intelligentes ea, quæ scripta sunt, de quibus propheticus sermo vaticinatur, hinc vtilitatem reportent. prædicit autem psalmus Macedonicam crudelitatem, illustrisque Antiochi impium, & ferinum animum, atque Macabæorum fortitudinem, & pietatem. Nam beatus Mattathias & beatissimus cùm hoc psalmo sæpius ob diuinum amorem cum filijs vsus esset, vicit infinitos Macedones, multitudinemque Elephantum cùm imbecilles reputasset, tanquam diuina gratia destitutos cum paucis contra hos bella gessit, cumque Idolorum altaria euulsisset, diuinum templum purgauit, & vsitatum cultum suis gentibus restituit. non modo autem ipse, verum etiam huius filij post ipsius obitum deprecantes, hostes in fugam vertebãt, & diuinam opem consequentes erigebant trophæa. Ex persona igitur illorum vaticinantis sermo dixit psalmum, præmonens quibus verbis in discriminibus eos vti conuenit. 1. Mac. 2.

Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

Nos ò Domine non fuimus ipsi spectatores tuorum miraculorum, à nostris verò patribus didicimus, quot miracula ea tempestate effecisti, promissiones nostris maioribus factas implens.

Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos, nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.

Tu inquit, ò Domine Chananæos cum alijs gentibus hinc exegisti, & patres nostros pro illis habitare fecisti. nec enim robori fidentes, nec armis vtentes, his superiores redditi fuerunt, verùm à tua gratia in exercitum deducti, hos quidem confixerunt, hos verò seruire coegerunt, quoniam tua familiaritate illos dignos fecisti. hoc enim dixit, Complacuisti in eis. *Dexteram*, nuncupat Auxilium: *Illuminationem vultus*, Conspectum.

Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob.

Idem es ait, & nunc Domine similiter regnans, similiter potens, eandem potentiam habens: tua verò natura nullam recipit mutationem. Satis est tibi, & verbum in salutem, annue, & hanc populus consequetur. Sic Symmachus interpretatus est, Manda de salute Iacob.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.

Animalia cornuta arma cornua à natura acceperunt, nos verò cornua salutis, victriciaque arma tuum nomen habemus, & hoc vtentes, hostes superabimus.

Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me: Saluasti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudisti.

Nec enim arcubus, nec alijs telis confido: periculum enim de tua potentia feci, cùm per te hostes iam expugnauerim.

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum.

Deprecamur autem semper, vt tuum auxilium consequamur, vtq; continuè tuorum beneficiorum multitudinem enarremus. Hoc enim *Tota die*, pro Semper posuit. Nam Symmachus sic explanauit: pro enim Tota die, Per omnem diem, posuit.

Nunc autem repulisti, & confudisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris.

Hæc igitur superioribus temporibus à te facta fuere: quoniam in præsentia tua prouidentia destituti sumus, & in pudore degimus, à tuaq; gratia minime deducti sumus. Hoc enim, Non egredieris in virtutibus nostris, videlicet, non dux eris nostri exercitus, inimicorumq; victoriam non præbuisti nobis, vt solebas.

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos, diripiebant sibi.

Nam tuâ prouidentiam non consequentes, nos quidem terga dantes, aufugimus: depopulantur verò hostes res nostras.

Dedisti nos tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos.

Porro vt oues pastore destitutę à tuis inimicis consumimur, & qui mortem declinauimus, huc & illuc agitati seruire cogimur.

Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Hoc Symmachus sic explanauit, Vendidisti populum tuum sine substantia, non multum pretium illorum fecisti. Hæc per
Esa. 50. Vatem Esaiam Deus inquit, Quid est hic liber repudij? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris
Esa. 52. dimisi matrem vestram. Et rursus, Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.
Ad Rom. 7. & diuinus Apostolus, Scimus enim, quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Et hic igitur admirabiles viri dicunt, Quoniam cùm nullum pretium ab hostibus recepisses, vendidisti nos, verùm ob peccata tradidisti.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his, qui sunt in circuitu nostro.

Vicinos in circuitu incolętes, alienigenas vocat, Idumęos, & Moabitas, & Ammanitas, & alios finitimos, quibus ludibrio facti sunt bello petiti.

Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.

Maxima discrimina & narrantes, & audientes, capita mouere solemus, ob stuporem hoc facere coacti. Solemus etiam cruciatus cruciatui comparare, & dicere, talia illum passum fuisse, qualia illum: hoc & in hoc loco deplorant, Quoniam hominibus similitudo facti sumus, qui capita propter nos mouent, hi quidem lætantes, hi verò excessum eorum, quæ acciderunt, admirantes.

Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis, & obloquentis, à facie inimici, & persequentis.

Cùm autem hos quidem bellum gerentes, hos verò deridentes, & illudentes perspexerim; verecundia impleor, & totum diè doleo. Deinde, qui Antiochi laqueos subterfugerunt, & qui impietatis retia transilierunt, propriam virtutem narrant.

Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & iniquè non egimus in testamento tuo, & non recessit retro cor nostrum.

Porrò à tot periculis obruti, tuorum mandatorum minimè obliti sumus, nec tuam legem transgredi ausi sumus, neq; à pristino proposito destitimus.

Et declinasti semitas nostras à via tua, quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.

Hæc clausula, Declinasti semitas nostras à via tua, Symmachus ita explanauit, Non declinata sunt à via tua ea, quæ dirigunt nos. Vt autem opinionem Septuaginta interpretemur, sic intelligendum est, Multis inquit, & omnis generis malis nos circundedisti, quæ sufficientia fuerunt auertere nos à via tua, tradidisti verò nos in seruitutem impijs hominibus, qui crudelitate contra nos vsi sunt, & internecinas pœnas instixerunt. *Vmbram* enim *Mortis*, Discrimina, quæ ad interitum ducunt, vocauit.

Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum, Nonne Deus requiret istud? ipse enim nouit abscondita cordis, quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.

Hanc virtutem præ se tulerunt Macabæi, & socij Mattathiæ, & septem Iuuenes cum matre, & Eleazaro sacerdote, neque enim illecebris se demulceri passi sunt, neque supplicijs

plicijs succubuerunt, sed verum Dei cultum intactum conseruarunt, & Idolorum cultum inuisum respuerunt, & hæc inquit, tu nosti Domine. Tibi enim non solum res sunt manifestæ, sed etiam mentis motiones. Cæterùm notandum est, sermonem duas personas ostendisse, cùm enim dixisset, Nonne Deus requiret ista? Ipse enim nouit abscondita cordis, subdidit, Quoniam propter te mortificamur tota die, hanc pronominis mutationem Hebræus habet, & cæteri explanatores posuerunt.

Exurge quare obdormis Domine? exurge ne repellas in finem.

Somnum, Patientiam vocat. quemadmodum enim qui dormit, non sentit ea, quæ fiunt; in idem incidit homo patiens, cùm iniuria afficitur, & conuicijs lacessitur, exurgendi actum, motum in vindictam nominat. Deinde eadem rursus aliter narrat.

Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ?

Despicis inquit, Domine ea, quæ contra nos parantur, & similis es auersanti, & non respicienti, sed oblito, & hac de causa non curanti: nos verò egemus, auxilij diuitias non habentes.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, & conglutinatus est in terra venter noster.

Vsque ad terram ipsam inflexi sumus, vt venter noster ipsi terræ adhæserit. per hæc autem multam humilitatem ostendit, hostiumque potentiam.

Exurge Domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

Propterea obsecramus te Domine, vt appareas, nostras calamitates finias, vtque inimicis præstantiores nos reddas. Cæterùm omnia hæc spiritus sancti gratia prædixit, docens eos, qui futuri erant in illis grauioribus rebus, vt ea, quæ acciderent, viriliter ferant, & à Deo vniuersorum liberationem ab his postulent. Quemadmodum iam admirabiles illi viri fecerunt: nam verbis Deũ placarunt, & ab ipso in exercitum deducti; hostes profligarunt, & pristinam libertatem suis gentibus conciliarunt.

Psalmi XLIIII. Interpretatio.

In Finem. Pro his, qui mutabuntur. Filijs Chore. Canticum pro Dilecto.

Cùm molesta diuinum oraculum prædixisset in proximè præcedenti psalmo; iucunda deinceps vaticinatur, mœrentes consolans, & edocens eos victuros, & in victoria perseueraturos, auxiliumque à Deo consecuturos, quousque dilectus filius ex ipsis secundum carnem exoriretur, atque mutationem illam nouam gentibus tractabit. *Dilectum* enim, Dei filium vocat. Sic enim diuinus Esaias ait, Vinea facta est dilecto in cor-
Esa. 5. nu in loco vberi. Hoc & ipse pater in filium prædicauit, Hic est filius meus dilectus, in
Matt. 3. quo bene complacui. hic per sanctum baptisma gentibus mutationem donauit. De his autem psalmus prædicit, quos adhortatur, vt patrios Deos obliuiscantur, & verum Deum verè laudent. Porrò eos, qui mutandi sunt, Flores, Symmachus vocauit, Aquila verò, & Theodotion, Lilia. Flores autem, & Lilia ver producit. Spiritus verò ver, Saluatoris est aduentus, in quo lætata est, (secundum Esaiæ vaticinationem) antiqua solitu-
Esai. 35. do, & floruit vt lilium. De his præsens vaticinatio prædicit, omnium Satorem & Agricolam tacitè ostendens, qui solitudinem permutauit, reddens fœcundam.

Eructauit cor meum verbum bonum.

Nam spiritus verbis nutritus, tales ructus emitto, & talia verba effundo.

Dico opera mea Regi.

Quem titulus dilectum vocauit, psalmi exordium Regem nuncupat: opera verò vaticinationis verus sermo est, qui futura prædicit. Inquit igitur se de ipso Rege verba facere. & docens, non humanis, verùm diuinis verbis vsum esse, subdidit.

Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.

Nihil ait, proprium loquor, neque meæ mentis partus affero, alius verò efficacię lingua ministra est, & ipsa quidem calamum imitatur, gratia verò spiritus velocem scribam, per hanc, quæ vult scribens. Sic Vates cùm tacitè demonstrasset eum, de quo loquitur, ita incipit vaticinationem.

Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.

Tu, inquit, quem Regem nominaui, quem per inscriptionem dilectum appellaui, pulchritudine quidem hominum naturam superas: sapientiæ verò fontes per linguam profundis, & hos non mutabiles, sed perennes habes. Sciendum est autem Vatis sermonem non diuinas res sed humanas Domini Christi demonstrasse: nõ enim hominibus Deum verbum comparasset, neq; hunc à Deo benedictionem accepisse dixisset. hic enim abyssus bonorũ est, benedictio nẽ fidelibus effundens. Res humanas igitur domini Christi per hæc verba prędixit. Cęterùm nemo suspicetur, Prophetas sibi inuicẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Esa. 53. contradixisse, Esaiam audiens exclamantem, Vidimus ipsum, & non habebat neque speciem, neque pulchritudinem, sed species eius despecta deficiens præ filijs hominum. Illa enim crucem, & cruciatus prædicunt, quæ vinolentia, & contumelijs referta sunt. Idcirco subiunxit Propheta, Homo cùm in plaga esset, & sciens ferre infirmitatem, vituperatus est, & non reputatus est, & alia, quæ sequuntur, quæ crucem indicant. Psalmus autem eius pulchritudinem vocat, non corporis, sed virtutis, & totius iustitiæ, quæ non admisit labem peccati, sed fuit omnis maculæ expers.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua et pulchritudine tua. Intende, prospere procede, & regna.

Cùm descripsisset speciem; sapientiam, potentiam, & arma ostendit, quibus vsus aduersarios profligauit, & edocet nos rem omnium maximè admirabilem. Speciem enim eius, & arma, & potentiam declarat, Accingere enim inquit, gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua & pulchritudine tua. & cùm dixisset, Intende, prospere procede, & regna, actutum subiunxit.

Propter veritatem, mansuetudinem, & iustitiam.

Manifestò per hæc docens veritatem, & mansuetudinem & iustitiam esse eius pulchritudinem, potètiam, arma, & victoriam, licet autem ipsum Dominum audire, dicentem, Discite à me, quoniam mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animis vestris. Et rursus, Ego sum via, veritas, & vita. & ad diuinũ Ioannem, Sine modo, sic enim conuenit nos implere omnem iustitiam. Per hæc Dæmonis tyrannidem euertit, & mortem dissoluit, & his, qui crediderunt salutem largitus est.

Matth. 11.
Ioan. 14.
Matt. 3.

Et deducet te mirabilu dextera tua.

Postquam gladij meminit; iure dexteræ mentionem fecit. Dextera vero eius, dextera consilia, quibus vsus, peccati impetum non est passus.

Sagittæ tuæ acutæ potentissime, populi sub te cadent in corde inimicorum Regis.

Ordo verborum perplexus est. dicit autem sic, tu acutis sagittis contra hostes vtendo, illos quidem rectè iaculando configes, & eorum cor vulnerabis, populos verò ab illis tyrannide oppressos, tuum cultum docebis. Sagittæ enim tuæ acutæ, ô Potentissime in corde inimicorum Regis, his autem confixis, Populi sub te cadent, debitum honorem tibi afferẽtes. cùm per hæc diuinum oraculum ea, quæ post humanitatem acciderunt prædixisset, post hæc naturam Dei Verbi, qui humanitatem suscepit, edocet.

Sedes tua in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui.

Quoniam ea, quæ superius dicta sunt, inferiora diuina dignitate fuerunt, Speciosus forma præ filijs hominum, propterea benedixit te Deus in æternum; meritò per hæc edocet Deum esse, & æternum Regem, qui nec principium accepit, nec finem acceptu-rus est. hoc autem declarat *In seculum*: Idcirco & Symmachus, æternũ ipsum dixit, Thronus tuus Deus æternus. Cæterùm regni iustitiam etiam edocet, Virga enim æquitatis, virga regni tui. Deinde rursus ea, quæ ad humanitatem spectant persequitur.

Dilexisti Iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Vel secundum Symmachum, Præ socijs tuis. Participes autem eius & socij, & fratres secundum humanitatem, sunt credẽtes. Sic & diuinus Apostolus inquit, Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius vsque ad finem, firmum retineamus. Et rursus, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. eodem modo sancto spiritu vnctus est, non vt Deus, verùm vt homo. vt enim Deus spiritum habet eiusdem substantię, vt homo autem, veluti quandam vnctionem, cœlestis spiritus dona accipit. Eodem modo etiam, Dilexit iustitiam, & odit iniquitatem. Nam hæc ad nostræ mentis electionem pertinent, non ad naturalem potentiam: vt autem Deus, virgam æquitatis, & virgam regni habet.

Ad Ebr. 3.
Ad Rom. 8.

Myrrha, & Gutta, & Casia à vestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.

Gutta & pauca mutua quæ iuxta vim cap. 30.

Porrò pro *Domibus eburneis*, Aquila, & Symmachus, A templis eburneis dixerunt. *Vestem* autem, eius corpus vocat, quemadmodum & diuinus Apostolus in epistola ad Hebræos velamen hoc nuncupat, Habentes enim ait, fiduciam Fratres in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen eius, id est carnem suam. *Myrrham* verò nominat Crucem, ipsa enim mortuis potissimũ affertur. *Guttam* autẽ & *Casiam*, Suauem odorem, qui è cruce exhalat. *Domos eburneas*, vel secundum Symmachum, & Aquilam *Templa eburnea*, Pulcherrimas, & splendidas ecclesias, quas Principes, & Reges vbique per orbem, & mare erexerunt. prædicit igitur corpus cruciatibus affectum fuisse, & odoris suauitate totum orbem impleturum,

rum, adeò vt populi, qui olim errabant, templa ipsi erigant, quæ pulcherrimè elaborata erunt, & regio ornamento micabunt. Cùm autem de Ecclesijs vaticinationem fecisset, quæ thalamorum, & nuptialis cubiculi ordinem continent; meritò sponsæ ornamentum narrat, & speciem, & genus, congruentem admonitionem ipsi affert.

Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.

Cùm per hæc magnificentiam ornamenti, & eius eximium honorem ostendisset, cùm Reginam appellasset, & à dextra talis Regis collocasset; consulit, & commonefacit ea, quæ decent.

Audi filia, & vide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.

Porrò hæc nequaquam Iudæis congruunt, qui ob maiorum pietatem efferuntur, propter quos plurimum gratiæ consecuti sunt: quandoquidem Iudæos iubet, vt parentum pietatem prosequantur, & minimè adhortatur, vt maiorum obliuiscantur; gentium autem ecclesia parentes, & maiores Idolis seruientes habuit. Idcirco consulit, ne vllum vestigium paternæ consuetudinis in memoria derelinquat, & filiam ipsam nominat, cò quòd accepit spiritum sanctum, veluti quandam spiritus regenerationem. promittit autem ipsi mandata custodienti Regis amorem, inquit enim,

Et concupiscet Rex decorem tuum.

Deinde eius naturam, & Regis dignitatem edocet.

Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabis eum. Et filia Tyri in muneribus.

Alij quidem tres Interpretes voluerunt, vt ipsa filia adoraret. Sanè Aquila, & Theodotion sic exposuerunt, Et adorato ipsum: Symmachus verò sic, Ipse enim Dominus tuus, & adora ipsum. Septuaginta autem, docent Reginam, non ipsum esse solum Dominum sponsum, sed etiam eos, qui contradicere audent, cuiusmodi sunt filiæ Tyri, dona allaturos, & seruitutem ostensuros: per istos autem totam innuit impietatem: mos est enim scripturæ sacræ à parte totum demonstrare. sic alibi per Libanum, omnem superstitionis cessationem prædicit, Nam Libanus inquit, cum excelsis cadet. Porrò in sequentibus de pluribus mentionem facit.

Vultum tuum deprecabuntur diuites plebis.

Vultus autem Ecclesiæ, propriè quidem ipse dominus est, etenim caput est corporis: siquidem ipsum ait, dedit caput super omnia Ecclesiæ. Deinde sacerdotum ordo, veluti quædam facies est Ecclesiæ, tanquam maioris spiritus dignitate exornatus. Cæterùm licet videre huius Vaticinationis euentum: quandoquidem homines diuitijs affluentes, & maximarum dignitatum prærogatiuam habentes, honorant Ecclesiæ faciem, quæ dicitur. Quoniam autem dixit Reginam vestitu deaurato indutam esse, sumptuosa verò indumenta decorant virtutis athletas, & ideo huiusmodi vestibus vtuntur; meritò exornationis pompam interpretatur.

Omnis gloria filiæ Regis intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.

Intus inquit, habet virtutis decorem, & varijs spiritus sancti gratijs effulget. Quoniam enim diuersæ sunt diuini spiritus vires; (nam diuisiones gratiarum sunt, sed idem est spiritus, & huic quidem per spiritum datus sermo sapientiæ, alij autem scientiæ, secundum eundem spiritum, alij verò data est fides in eodem spiritu, alij Vaticinatio, alij genera linguarum, ex multis autem hominibus, qui varia spiritus dona acceperunt, Ecclesia constata est) meritò fimbrijs aureis cõparat gratiarum diuisionem: Fimbriæ autem à se inuicem diuisæ sunt, & rursus coniunguntur, quippe quæ ex eadem stola dependent.

Ad Cor. 12.

Adducentur Regi virgines post eam, proximæ ipsam afferentur tibi, afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.

Quoniam enim non omnes summam habent perfectionem, alios quidem vocat sponsam, vt qui sunt omnibus numeris absoluti, alios verò vocat virgines, eò quòd quam acceperunt fidem, synceram conseruarunt. Dicit tamen etiam has pedissequas esse Reginæ, atque in regale templum simul cum ipsa ingredi. Hanc differentiam docuit nos Christus in sacris Euangelijs dicens, Multæ mansiones apud patrem meum. Consonantia dixit etiam beatus Paulus, Quoniam enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes reuiuiscent, vnusquisque autem in suo ordine.

Ioan. 13.
1. Cor. 15.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.

Dicant Iudæi, quos nam habuerint filios, qui toti terræ imperauerint? certè hoc ostendere non possent: neque enim imperarunt, neque imperant, sed extremam seruitutem seruiunt. diuini autem Apostoli cùm patres habuerint Patriarchas, terræ mariq; etiam post mortem dominantur, veluti quidã Principes & Duces à Christo omniũ

Rege

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rege cõstituti, & qui post illos secuti sunt, quos qui vellet Ecclesiæ filios nominare, non erraret, illi inquam triumphatores martyres præfecti sunt, vt idem imperium gubernent, & omnes homines habeant subditos, hos quidem amore hoc vltrò facientes, illos verò timore coactos.

Memor ero nominis tui in omni generatione, & generatione: Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.

Cum hæc psalmorum Conditor prædixisset, pollicetur quolibet seculo per homines pios, qui pro tempore erunt, diuinum nomen celebrare. sic enim tres Interpretes reddiderunt, Cantabo nomen tuum quolibet seculo, propterea populi celebrabunt te in seculum semper. Vtentes enim carminibus à me compositis omnes populi, qui vbique terrarum habitant, & per hæc carmina salutem ipsis concessam, & multò antè prædictam discentes, te beneficij auctorem, & bonorum largitorem concelebrant.

Psalmi XLV. Interpretatio.

In finem. Pro filijs Chorę. Super occultis.

Quæ post longi temporis seriem futura sunt, hinc Vaticinantis sermo prædicens, rursus In Finem inscripsit psalmum, admonens, vt prædictionis finẽ expectemus. Præcinit autem impetus, qui contra ecclesias facti fuerunt, & auxilium, quod postea è cœlo allatum est, & pacem, de qua nunc agitur. Sciendum tamen est nonnullos suspicatos esse præsentem psalmum in Gog & Magog compositum esse: aliqui verò in Achaz, & Phacee: alij autem in Ezechiam, & Assyrium. Verùm interpretatio singulatim ostendet (Deo duce) sensum psalmi nemini è supradictis viris conuenire.

Deus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

Superior psalmus cùm prædixisset ecclesiam ex impijs gentibus conflandam esse, & reginã fore, cumque ostendisset ipsius filios totius orbis Principes futuros; declarat hic tumultus, qui in principio prædicationis facti sunt, consurgentibus obtrectatoribus, & cum viris fidelibus pugnantibus. Deinde describit verbis, quo pacto multitudo eorum, qui persecutionem patiebantur, freta & munita spe diuina irruentes procellas despectura sit: habentes enim pro inexpugnabili vallo Deum omnium Conditorem, afflictiones quascunque minimè sentimus.

Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Eiusmodi quædam & diuinus prædixit Esaias, Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur, & erunt obliqua in rectam, & aspera in vias planas. & vallem quidem vocat vacuas, & humiles gentes altitudine priuatas, quas quidem sermone doctrinæ implendas esse vaticinatur. Montes verò & colles, nominauit Dæmonum delubra, & illorum varias fallacesque vires deprimendas esse, & obscuras omnino fore prædixit. Quapropter etiam hic Vaticinantis sermo demonstrat eos, qui Saluatori crediderunt, vociferari, nos nullam timoris tempestatẽ nostris animis admissuros, cùm videbimus terram turbari, & in abyssum Dæmones expelli, conantes vincere homines ab ipsis afflatos. Prædicit autem in eandem sententiam Vaticinantis sermo impietatem immundorum spirituum, quæ antiquitus dominabatur, vanam fore, tanquam ad quandam abyssum demersam, licet prius imitata fuerit montium altitudinem, & plurimum roboris per orbem terrarum obtinuerit.

Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Docet autem nos etiam Actuum historia, quemadmodum sacris Apostolis terram obeuntibus ciuitates tempestate & tumultu implebantur. etenim in Epheso Demetrius totam vrbem commouit: & hoc idem in Lystris & Derba accidit. & rursus inter Philippenses, & in Thessalonica, & Athenis, & Corintho hoc euenit, fallacibus spiritibus has vndas excitantibus. Ab his quidam agitati, contra sacros Apostolos clamabant, Qui igitur terram conturbarunt, hi etiam hic adsunt. Hæc & beatus Habacuc prędixit, Viam enim, inquit, fecisti in mari equis tuis, turbantibus aquas multas. Equos autem appellauit sacros Apostolos, vt qui diuitum vehiculum facti sunt: etenim cum super ipsis Dominus veheretur; multa & varia impietatis dogmata, veluti quasdam aquas dissipauit. Dicit igitur etiam hic Vaticinantis sermo aquas tempestatem recepisse, sicut etiam mõtes terræmotus passi sunt, cùm euangelij prædicatio circumferretur. Hoc autem in loco, *Montes*, Dæmonum agmen nominauit, ob superbiæ fastum, & insolentiæ fastigium. *Aquas* verò, hominum sententias, quæ aquarum more, huc & illuc facilè feruntur, & à fallacibus spiritibus circundantur.

Habac. 3.

Fluminis impetus lætificant ciuitatem Dei.

Fluuium hic, Euangelicam prædicationem nuncupauit. *Ciuitatem* verò, Piorum statum, qui fluuij fluxibus irrigatur, vt fructus ferat. Hoc magis dilucide tres Interpretes exposuerunt, Fluuij diuisiones lætificãt ciuitatem Dei. Sicut enim Paradisi fons in quatuor flumina diuisus est, eodem modo hic Dei fluuius infinitos habuit, & innumerabiles riuos, qui percurrerunt omnes hominum gentes. Hic enim cucurrit ad Indos, Hic verò ad Hispanos, Ille verò Aegyptum, Hic Græciam occupauit, & alijs quidem commissum fuit, vt Iudæam irrigaret, Alij autem Syriam, & Ciliciam, Nonnullis verò aliarum gentium cultura mandata est, & hoc quidem beatus prædixit Habacuc, fluuios enim, inquit, scindes terræ, hoc est diuidetur per riuos terra, recipiens magni fluuios fluxus: nam huius diuisiones, fluuios nuncupauit.

Habac. vt supra.

Sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Quam vocauit ciuitatem, hanc nominauit tabernaculum. Inhabitabo enim inquit, in ipsis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus, dicit Dominus omnipotens. eosdem igitur inquit irrigari, & sanctos reddi à Deo omnium Conditore.

2. Cor. ca. 6.

Deus in medio eius & non commouebitur.

Hoc & Dominus in sacris Euãgelijs promisit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Et, Vbi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum in medio illorum.

Matt. ca. 28.

Matt. ca. 18.

Adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Celerem, ait, & velocem suæ ciuitati opem ferret vniuersitatis Dominus. Nam *Mane diluculo*, Celeriter, & Velociter dixit.

Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt regna, dedit vocem suam, & mota est terra.

Cum ait, diuinum auxilium apparuisset; terga hostes dederunt, & antiqua regna aduersantia ceruices declinarunt, & salutare iugum susceperunt. Cùm enim Deus veritate, rerumque testimonio, & omnis generis miraculis, veluti quadam voce vsus esset, propriam altitudinem hominibus ostendit, & timore eorum animos impleuit.

Habac. vt supra.

Dominus Deus virtutum susceptor noster Deus Iacob.

Superiores igitur inimicis facti sumus, adiutorem habentes cœlestium potentiarum Dominum, qui Iacob bello petitum hostibus potentiorem reddidit, atque ab Esau, & Laban insidijs liberauit. De Iacob autem non frustra diuinum oraculum mentionem fecit, sed quoniam ille primus gentium vocationem prædixit, Non auferetur enim inquit, sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio gẽtium. Cæterùm hic etiam gentium mutationem vaticinãs, meritò Deum Iacob, qui hæc prædixit, hæc esse cisse inquit.

Gen. cap. 31. & 35.

Gene. ca. 49.

Venite & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad finem terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta cõburet igni: vacate, et videte, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

Hoc igitur meum robur ò homines cùm videritis, cumque frequentem rerum mutationem intuiti fueritis, & à maximis fluctibus tranquillitatem factam, & belli cessationem, atq; pacis donum; discite à rebus ipsis me vniuersorum Dominum esse, & omnium opificem, non tantùm Iudeis, sed etiam gentibus omnibus potentiæ celsitudinem ostendentem. Cùm Apostolorum chorus hunc sermonem audisset, contra aduersarios canens exclamat.

Dominus Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

Dicant igitur, qui ceperunt psalmum in Gog, vel qui dicitarunt hunc Achaz congruere, quomodo illis historijs hæc clausula quadret, Auferens bella vsque ad finem terræ? Non enim eorum tempestate omnia bella sedauit, sed regnantibus Gog & Magog sola Palestina pace perfruita est. Achaz verò tẽpore, nec tota Palestina, sed sola Tribus Iuda: nam Phacee filius Romeliæ Assyriorum impetum passus est. In aduentu autem Domini Christi Vaticinatio euentum habuit. Primùm quidem Tetrarchiæ, & mediocria Regna euersa fuerunt, ob quæ homines nec modica quidem pace fruebantur, verùm omnis ciuitas in armis erat, perhorrescens impetus, qui derepente fiebant. Cæterum tempestate Saluatoris nostri Christi, cùm Romanorum Imperium singula regna expugnasset; omnium hominum aures Euangelij præconibus accommodauit, nullo timore enim veluti in vno Regno percurrerunt, salutaremq; doctrinam hominibus attulerũt: secundum historiam quidem sic accidit, Auferens bella vsq; ad finem terræ, & arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Porrò si quis per figuram hæc intelligere velit, videbit belli contra ecclesiam cessationem, pacemq; à Deo hominibus allatam, atque Vaticinationis euentum contemplabitur.

Psalmi XLVI. Interpretatio.

In Finem. Pro filijs Chorę.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hic etiam psalmus omnium gentium salutem prædicit, atque contra hostes victoriam vaticinatur.

Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Diuinum quidem oraculum hæc prædixit, tacitè verò Apostolorum chorum ostendit, qui omnes gentes ad hymnos canendos adhortatur. Proprium autem victoriæ est plausus, & iubilum vincentium est vox. Sensus igitur huius psalmi superiori congruit. etenim ille post tempestatem, & tumultus nunciatam pacem prædixit. & hic similiter eos, qui victoriam consecuti sunt, vt hymnum victoriæ largitori afferant cohortatur: quandoquidem inquit, excelsus, & terribilis Rex omnibus vobis demonstratus est. & hæc quidem Iudæis tantũ olim nota erant, in præsentia verò toti hominum naturæ aperta sunt.

Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob, quam dilexit.

Pro Populis, Reges Symmachus dixit. & pro Specie Iacob, Aquila Excellentiam Iacob. Apostolorum igitur chorus dicit par esse nos exultantes & tripudiantes, triumphalem hymnum Deo omnium Conditori afferre, qui Reges nobis subiecit, & omnium gentium principatum nobis donauit. & ad hæc, speciem & splendorem Iacob nobis in manus tradidit: non enim omnes Iudæos, qui vocantur Iacob, sed pulchritudinem Iacob, & præstantiam, excellentiam Iacob, eos inquam, qui fide ornati sunt, qui sine vllo timore prædicationem susceperunt, qui bonum Saluatoris iugum subierunt, hos dico, & elegit, & dilexit, Apostolatusq; gubernacula credidit. Cæterum vaticinationis enentus oculis perspici potest: licet enim videre eos, qui ex omnibus gentibus crediderunt, ante Apostolorum sepulchra supplices prosterni, & illum pusillum puluerem cum multo desiderio honorare, vt secundum ipsius Dauidis vaticinationem videant, & psallant eum, qui subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris.

Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.

Cùm autem omnia hæc, inquit, Dominus fecisset, primum quidem humanitatem accepit, hostisque tyrannidem euertit, deinde in cœlos assumptus est, cœlestibus potentijs præeuntibus, & Angelorum choris, his quidem deorsum clamantibus, Hic Iesus, qui assumptus est à vobis, sic veniet, quẽadmodum vidistis eum euntem in cœlum; his verò sursum adhortantibus, Tollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. has enim voces, iubilum tubæque clangorem vocauit, vt illa, quæ per totum orbem terrarum percurrit. Psal. 23.

Psallite Deo nostro psallite, psallite Regi nostro psallite: quoniam Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter. Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.

Honorate igitur vniuersorum Imperatorem hymnis canendis, & cœlestibus tripudijs, quandoquidem proprium imperium omnibus hominibus ostendit, omnibusq; gentibus persuasit, se Deum & Dominum esse, in regalibus sedibus sedentem. Hoc autem, Deus sedet super sedem sanctam suam, Apostoli sententiæ quadrat. Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Porrò, *Psallite sapienter*, præclare posuit, docens non sola lingua hymnos proferendos esse, verùm etiã mentem in eorum, quæ dicuntur, intelligentiam excitandam. Ad Hebr. 1.

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dei fortes vehementer super terram eleuati sunt.

Promissiones, inquit, quæ patriarchæ Abrahæ factæ fuerunt, suum finem sortitæ sunt. Atqui Dominus omnium rerum auctor in semine eius gentes benedicturum esse promisit. Idcirco hæ gentes, & earum Principes paternos Deos derelinquentes cum Deo Abraham congregantur, & hunc proprium Deum nominant. Ministri autem vocationis harum gentium diuini Apostoli fuerunt, miraculis Theologię altitudinem firmantes. Hos nanque Septuaginta, Fortes nuncuparunt, Aquila verò, Scuta, Theodotion & Symmachus, Protectiones appellauit. In omnibus autem non solùm ostenditur eorum potentia nemini mortalium subiecta, & inexpugnabilis, sed etiam custodia, quam pro alijs fecerunt. Nam velut quædam scuta & propugnacula credentium facti, phalangem in calamitatum impetu infringere non siuerunt: verùm hostes conterendo adhortantur eiusdem fidei participes, vt Deum decantent, dicentes, Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis, quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Psalmi XLVII. Interpretatio.

Psalmus Cantici. Filijs Chore.

Et

Et hic psalmus eodem modo eandem victoriam prædicit, atque Dei ciuitatis robur.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

Et iam suprà diximus diuinam scripturam non ædificium, sed Reipublicę statum, ciuitatem sæpe nominare: propterea & nũc asserit Dominum omnium Conditorem magnum ostensum esse per ea, quæ ab ipso circa eius ciuitatem facta sunt, quam insignem reddidit altitudo dogmatum, tanquam in edito, & excelso monte positam, Non potest (inquit Dominus) abscondi ciuitas supra montem posita. Matt. 5.

Bene fundata in exultatione vniuersæ terræ.

Hanc autem, inquit, in lætitia vniuersæ terræ bene, & optimè, & solidè ædificauit. Aedificauit nanq; ipsam (ait diuinus Apostolus) supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarũ, cùm sit petra angularis eius Christus Iesus. & ipse Dominus beato Petro inquit, Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduersus eam. Hoc igitur, *Bene fundata*, pro Solidis fundamentis posuit, vt ipsa intrepida, & inconcussa permaneat. Ad Ephes. 2. Matth. 16.

Montes Sion latera Aquilonis, ciuitas Regis magni.

Atque etiam montibus ipsam circundedit, vt Aquilonis damnum declinet. Ab Aquilone enim inquit, accendentur mala supra omnem terram. Et rursus, Aquilonem expellam à vobis. Cæterùm Sionis nomen de cœlesti ciuitate diuinus Apostolus accepit, Accessistis enim, inquit, ad montẽ Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cœlestem. Montes autem, qui boream expellunt, & ciuitatem incolumem custodiunt, iure diceret quis, Apostolos, & Vates esse, & varias eorum doctrinas, & ad hęc Angelos credentibus præfectos. Immittit enim inquit, Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Ierem. 1. Ad Hebr. 12. Psal. 33.

Deus in domibus eius cognoscetur, cùm suscipiet eam.

Vna quidem per totum orbem atq; mare est Ecclesia, propterea orantes dicimus, pro sancta & vnica catholica, & Apostolica Ecclesia, à finibus vsque ad fines terræ. Rursus diuisa est ipsa per ciuitates, & oppida, & agros, quas diuinum oraculum domos nuncupauit. quemadmodum quælibet ciuitas intus multas habet domos à se inuicem diuisas, & vna tamen ciuitas nominatur; sic infinitæ, & innumerabiles sunt Ecclesiæ in insulis, & in continenti: communiter autem omnes in vnam rediguntur ob consonantiam verorum dogmatum. In his asserit Deum vniuersitatis auctorem apparere, prium auxilium porrigentem: quandoquidem Deus in domibus eius cognoscetur, cùm susciperet eam. Deinde futuros impetus prædicit, hostiumque mutationem.

Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum, ipsi videntes sic admirati sunt.

Nam concurrerunt quidem tanquam bellum allaturi, conspicati verò inexpugnabile robur ecclesiæ bello petitæ, cõsternati sunt.

Conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Cùm inquit, perspexissent infracta ecclesiæ fundamenta, & discentes Vaticinationis veritatem; timuerunt, & horruerunt. Quẽadmodum illi, qui maris terga transmittunt, & à fluctibus, & procellis agitati; extremam perniciem expectant. Hac de causa à bello, & ab incursionibus cessantes, ipsi potentiam eius, quæ oppugnabatur, prædicant, & exclamant.

Sicut audiuimus, sic vidimus, in ciuitate Domini virtutum in ciuitate Dei nostri.

Nam prædictiones de ipsã nolentes credere per ipsum rerum euentum veritatem illarum vidimus.

Deus fundauit eam in æternum.

Ipsius enim est vox, Et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduersus eam. sic cum diuinum oraculum hostium mutationem demonstrasset; deinceps prædicit, quibus verbis ij, qui salutem consecuti sunt, vtentur beneficij auctorem laudantes. Matt. 16.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio populi tui.

Accipimus, inquit, hoc tuum auxilium ò Domine tuarum promissionum veritatem videntes: Tu enim dixisti, Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ.

Falsi Dei non habent potentiam appellationi respondentem: non enim sunt, quod vocantur. Nomen autem tuum ò Domine opera sequuntur, quæ appellationis veritatem prædicãt. Idcircò iustè à toto orbe hymnus tibi affertur. vt enim omnium Deus est; sic ab omnibus laudatur.

Iustitia plena est dextera tua.

Iusta enim sententia vsus; dissipasti hostes, qui contra nos consurrexerunt.

Letetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Montem Sionis vocauit eos, quibus Theologię altitudo commissa est. *Filias* autem *Iudæ*, nuncupauit Ecclesias, quæ per orbem terrarum sunt, tanquam ab Apostolis fundatas, qui quidem ex Iudæis originem duxerunt. Admonet autem & Euangelij præcones, & auditores, vt lætentur, & exultent ob iusta Dei iudicia, quibus vsus, orbis salutem tractauit.

Circundate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius.

Sionem rursus vocat piorum Rempublicam, hoc est, Ecclesiam, quæ per totum terrarum orbem est. *Turres* autem *Ipsius*, appellat homines summa virtute præditos, & Angelorum conditionem imitantes super terram, qui turrium instar cingunt, & custodiunt ipsam. *Domos* verò rursus (vt iam superius diximus) Ecclesias nominat, quæ per vrbes, & oppida, & agros diuisæ sunt: nam eandem & vnam vocat & multas. Iubet itaq; diuinum oraculum, seu spiritus sancti gratia, vt illi, quibus salutaris prædicatio credita est, circumeant, & concurrent, & turres doctrina stabiliant, & reliquam ipsius potestatem confirment, & insuper distribuant ecclesiarum curam. Quod quidem in quadragesimo quinto psalmo diximus, hoc enim & hoc in loco iubet, Distribuite domos eius: Nimirum vt hic quidem hanc gubernet ecclesiã, ille verò illam, & cuilibet suus agricola præsit, & congruentem ipsius curam gerat. Et hoc non semel atque iterum, sed omnibus seculis faciendum iubet; propterea subiunxit.

Vt enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus Deus noster in æternum, ipse pascet nos in secula.

Oportet nanque, vt quodlibet seculum tradat sequenti seculo ea, quæ nos accepimus à priori. Adeò vt in omnes ætates salutis præconium transmittatur, omnesque homines cognoscant, hunc nostrum esse & Deum & dominum, & pastorem bonum, & sempiternum. Quia enim dixit, Distribuite domos ipsius, & pascendi officium ipsis tradidit; necessario docuit, vnum esse pastorem bonum, qui animam suam posuit pro ouibus, in æternum pascens, & pascens non modo oues, verum etiam eos, qui ouium pastores nuncupantur.

Psalmi XLVIII. Interpretatio.

In Finem. Filijs Chore. psalmus.

Diuinus Apostolorum chorus iam admonuit gentes, vt triumphalem hymnum Deo afferrent. Et nunc similiter easdem gentes hortatur, vt fidei virtutem vitæ adiungant, & docet diuitiarum vanitatem, & mundi sapientiæ inutilitatem. Prædicit autem, & futurum iudicium, & condignam remunerationem. Quocirca & In Finem psalmus inscriptus est, quippe qui totius vitæ finem prædicit.

Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.

Sanè omnibus manifestum est sanctissimos Vates solis Iudæis doctrinam attulisse, sed hoc in loco prophetica vox vniuersam terram ad audientiam excitat. Hoc autem proprium est gratiæ Apostolicæ: ipsis enim dominus Christus salutem omnium gentium commisit, Euntes enim inquit, docete omnes gentes. Patet ergo eorum sermones afferri non solum Iudæis, neque hisce, vel illis gentibus, sed omni hominum generi. Matt. 28.

Et terrigenæ, & filij hominum.

Quidam *Terrigenas*, Adamum, & Euam nuncuparunt, tanquam ex terra effictos, nó autem ex coitu natos. Sed hic sermo non quadrat Ecclesiæ. etenim Apostoli non admonent eos, qui iam mortui sunt, sed illos, qui adhuc viuunt. Diuersas itaque vitas tacitè innuit: aliqui enim vrbes incolunt: nonnulli agros, & villas, agriculturę studentes. Et ex hominibus quidam sunt mansuetiores: quidam agrestiores: & hi quidem maiori cum ratione viuunt: hi verò ferino more solitudinem habitantes: aliqui verò Amaxobij nuncupantur, qui in curribus degunt: aliqui verò pro domibus, vtuntur vmbraculis. Hos puto terrigenas nominari, tanquã ciuilioris vitæ expertes. hoc est, vniuersi homines ea, quæ dicuntur, audite. Nimirum Vrbani, & solitudinis incolæ, mansuetiores, & agrestiores, & communiter omnes, & sigillatim. sic enim & Symmachus interpretatus est. Nam pro Terrigenis, & Filijs hominum, Humanitatem dixit, & insuper, Filij cuiuslibet hominis: pro eo, quod est, communiter humana natura audiat, quæ dicuntur, & quilibet sigillatim fructum percipiat.

Simul in vnum diues & pauper.

Simul & vos, qui diuitijs affluitis, & vos, qui pauperie pressi estis, admonitionem accipite. Nam doctrina huius sermonis inter diuitias, & paupertatem differentiam nescit.

Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meã.

Verba

Verba, quæ à me afferuntur inquit, cum sapientia sunt. Qui autem verbis Domini, quæ in profundo demersa sunt, aurem accommodauit, didicit hæc. Quæ verò auribus percepi, hæc per linguæ instrumentum affero. Vult autem dicere, se nihil proprium loqui, verùm diuinæ gratiæ instrumentum esse. Porrò *Parabolas*, Sermones ænigmate inuolutos appellat. Etenim cùm dominus per similitudines turbis locutus esset, harum interpretationes domi Apostolis afferebat. Cùm hæc tanquam in exordio persecutus esset, exorditur deinceps admonitionem.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.

Timeo, & perhorresco remunerationis diem, in quo iustus Iudex cuilibet secundum opera eius retribuet. Causa autem huius timoris mihi est iniqua vita, ob quam à recto tramite diuerti. *Calcaneum* enim aliqui quidem Vitæ iter nuncuparunt, ego verò opinor fraudem significare, ex translatione eorum, qui currunt, vt iam superius diximus, qui calcaneo sæpius aduersarios deijciunt. Hoc & Esau lugens docuit nos, Iustè enim inquit, vocatum est nomen eius Iacob, nam supplantauit me en altera vice, primogenita mea ante tulit, & nunc secundò surripuit benedictionem meam. Cæterùm *Diem malam*, Iudicij vocauit, secundum nostrum ciuilem vsum: Quandoquidem diem malum multi nominare solent, quo accidit ipsis in aliquas calamitates incidere. sic & diuinus Apostolus, Iudicij diem vocat, Secundum duritiam autem, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui retribuet cuilibet secundum opera sua. Gene. 27. Roman. 2.

Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Ego quidem horreo, & cõtremisco diem, qui expectatur, Vos verò, qui diuitijs affluitis, de illo die nullam geritis curam, & vos, qui efferimini ob diuitiarum superbiam; confiditis rebus fluxis, & caducis, tanquam firmis, & stabilibus.

Frater non redimit, redimet homo, & non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.

Sciendum vobis est, nec maiorum, nec fratrum pietatem, & virtutem his, qui pietate destituti sunt, prodesse, nec post ex hac vita excessum per opes salus comparari potest: in præsenti enim vita pretium redemptionis (vt inquit Sapiens) propriæ diuitiæ sunt. Cum hoc consilium his, qui opibus abusi sunt, attulisset, ad virtutis operarios sermonem transfert, & inquit. Prouerb. 13.

Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem, & non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes.

Qui enim pro pietate, & iustitia sudores sustinuit, & pro sempiternis bonis labores suscepit; immortalem vitam, laborumque fructum habet, & non erit particeps cum huiusmodi sapientibus, (quos stultos Apostoli sententia nominat) sempiterni interitus, & æterni supplicij. 1. Cor. 1.

Simul insipiens, & stultus peribunt.

Nam inquit, isti, qui vocantur sapientes, nullam ex hac sapientia vtilitatem inuenientes, eandem mortem subibunt, quam insipientes: Sic enim Symmachus interpretatus est, Simul stultus, & insipiens peribunt. & vocat quidem stultum eum, qui sapiens vocatur, tanquam ille, qui quod decebat, scire noluit: Insipientem verò eum, qui omnis sapientiæ expers est, cum malitia tamen vitam degit.

Et relinquent alienis diuitias suas, & sepulcra eorum, domus eorum in æternum: Tabernacula eorum in progenie, & progenie.

Non modo autem sapientia, verùm etiam potentia, & omnibus opibus priuati; finem vitæ accipient, ab illustribus domibus, sepulchris traditi, & hæc habitare semper cogũtur.

Vocauerunt nomina sua in terris suis.

Atqui inquit, ab eorum nominibus, eorum prædia nominabuntur, Illius enim est domus, Et illius est fundus, Et illius est seruus: Verùm cum dominio nominum appellatio mutatur. Sicut enim res ab illis derelictæ ad nouos dominos transeunt, sic etiam fiet nominum immutatio: rursus enim ab his appellationes imponentur. Omnino autem hæc verba docent nos, ne spem in rebus præsentibus collocemus, verùm vt rerum futurarum curam geramus.

Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Porrò causam huius stultitiæ dicit esse, quòd nos proprium honorem intelligere nolumus, & dignitatem, quæ à Deo omnium conditore data est nobis, sed iumentorum, ferarumque vitam amplexi sumus.

Hæc via illorum scandalum ipsis.

In temeritatem autem omnis rationis expertem inciderunt, cùm à principio malis moribus imbuti fuerint, cumque ad pessimas actiones diuerterint. *Viam* nanq;, Actiones nominauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et postea in ore suo complacebunt.

Pœnitentia verò post ex hac vita excessum vtentur, nihil lucri deinceps hinc acquirentes.

Sicut oues in Inferno positi sunt, mors depascet eos.

Hoc magis dilucidè Symmachus explanauit, Sicut oues Inferorum constituerunt se ipsos, mors reget eos: quandoquidem ipsi supplicia sibi ipsis asciuerunt, & magis mortem, quàm vitam voluerunt.

Et dominabuntur eis iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in Inferno, & à gloria eorum deiecti sunt.

Qui verò nunc ab ipsis iniuria affecti sunt, & despecti; potestatem contra ipsos habebunt paulo pòst: nam omni pristina felicitate spoliati, morti tradentur. Consonat autem cum his Domini Christi similitudo, Lazarum quidem in sinu Abrahæ ostẽdens, & superbum diuitem acerbis cruciatibus affectum, & pauperis supplicem factum. Sic cùm illorum finem percurrisset, petitionem Deo affert. Cùm his verbis vsus esset, ne eundem finem patiatur, quem illi, dicit autem sic.

Luc. 16.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu Inferi, cùm acceperit me.

His, qui cum inopia degunt, & à diuitum superbia conculcati sunt, consilium, & admonitionem affert.

Ne timueris, cùm diues factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

Ne inquit, aliquid magnum præsentem felicitatem existimes: non enim perspicuæ diuitiæ stabiles sunt. Nam qui in hac vita supercilia contrahunt, & maxillas inflant, paulo pòst omnibus derelictis, morti tradentur.

Quia anima eius in vita ipsius benedicetur.

Aliqui ait, diuitem viuentem beatum existimant, atqui mortuum, miserrimum nominant.

Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei.

Hoc manifestius Symmachus dixit, Laudabunt te, si benefeceris ei. Hæ nanque sunt veræ laudes, non modo viuum, verum etiam mortuum celebrem, & clarum esse. His laudibus autem dignus est, qui diuitias in propriam vtilitatem dispensauit: quandoquidem beneficia in alios collata, in ipsum beneficij auctorem reuertuntur.

Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen.

Pro *Introibit*, Introibis, tres alij Interpretes explanarunt. Videbis inquit hunc, de quo dixi, Ne timeas, cùm diues factus fuerit homo, eandem mortẽ sustinere, quam eius maiores, non modo præsenti lumine, verum etiam sempiterno priuatum.

Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Causa autem horum ferina vita est, quam plerique homines elegerunt, honoris à Deo collati, obliti. Qui enim rationis participes dicuntur, temeritatem rationis expertem adamarunt.

Psalmi XLIX. Interpretatio.

Psalmus Asapho.

Hic est magister cantorum alius chori, vt historia Paralipomenon nos edocuit. Nam ea, quæ à quadragesimo primo psalmo interpretata fuerunt, filijs Choræ principibus alius chori ad canendum commissa fuerunt. habent verò & alios psalmos, quibus eorum inscriptio est, quos (Deo duce) interpretabimur. Præsens autem psalmus Asapho attributus, consonans est proximè præcedenti psalmo. Etenim hic futurum iudicium prædicit, & Dei, & Saluatoris nostri aduentum. Vaticinatur etiam nouum testamentum, ostendens legis cultum minimè Deo gratum.

Deus deorum Dominus locutus est, & vocauit terram, à solis ortu vsque ad occasum.

Superior etiam psalmus cunctos homines ad doctrinam accersiuit. Hic quoque itidem omnes fines orbis terrarum aduocat. hæc enim verba, A solis ortu ad occasum vsque, hunc habent sensum. Hæc verò clausula, *Deus Deorum*, à tribus Interpretibus aliter exposita est, Fortis Deus locutus, vocauit terram. Cæterùm Septuaginta Deos nominant illos, qui imperium sortiti sunt, & iudicandi officium commissum habẽt, id quod solius Dei proprium est. Hoc octogesimus primus psalmus, qui etiam Asapho inscriptus est, nos edocet: nam cùm dixisset, Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos iudicat, subiunxit, Quousque iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate. Porrò id ad sacerdotes, & alios pertinet, quibus mandatum est, vt ius reddant. sic etiam lex iubet, Deis ne maledixeris, nec Principi populi tui obtrectaueris. Verum proprie Dij vocari possent, quicunque ad diuinam imaginem efficti sunt, illamque synceram conseruant, horum

Exod. 22.

horum enim Deus vniuersam terram congregat in iudicium.

Ex Sion species decoris eius.

Sanè hic est ipse Deus, qui in Sione suum decorem, pulchritudinemque ostendit, & salutarem crucem perpessus est, qui psalmis superius explanatis, nominatus est Speciosus forma præ filijs hominum.

Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.

Ne enim arbitremini secundum aduentum priori similem fore: siquidem tunc propriam maiestatem humilitate, & pauperie obtexit. Nunc autem manifestam omnibus ostendet, imperando, & regnando, non amplius æquitate vtens, sed iustè iudicans: hoc nanque significat, *Non silebit.*

Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.

Cap. 7.

Hæc beatus Daniel præuidit, Fluuios enim inquit, ignis traxit ante se, solium eius flamma ignis, rotæ ipsius, ignis vrens.

Aduocabit Cælum desuper, & terram, vt dijudicet populum suum.

Etiam cùm legem promulgauit, beato Mosi imposuit, vt populum cogeret, & cœlum, terramque attestaretur, id quod exordium cantici voluit esse, Attende cœlum, & loquar, & audiat terra verba ex ore meo. Vocat autem hæc in testimonium, non tanquã animata, sed vt ea, quæ alia opera continent, ad terrorem audientium. sic etiam beatus Abrahamus septem agnos statuit testes, dicens, Meus est puteus. sic etiam Montem Iacob. & Laban vocauit Collem testimonij.

Genes. 21.

Genes. 31.

Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, & annunciabunt cœli iustitiam eius: quoniam Deus iudex est.

Per ea, quæ supradicta sunt sanctissimus Vates ostendit terribile ipsius iudicium, per hæc autem & per ea, quæ sequuntur docet imperfectum legis cultum, nullumq; ex sacrificijs, quæ afferebantur Deo gratum esse. Porrò nominat sanctos, Mosem, Aronem, Elezarum, Phines, eosq; qui post ipsos fuerunt, qui omnes ex præscripto legis sacrificabant. Iubet autem illos congregari, non vt ab eis pœnas exigat, tanquam ab hominibus, qui de Deo malè senserint, (ipsius enim est lex, & quilibet è supradictis, volens huic obtemperare, victimas offerebat) Sed vt per hos præsentes propriam mentem ostendat, & vt derelictã doctrina infantibus congruenti, perfectas afferat disciplinas. Vbi autem hæc facta fuerint; cœli inquit, sententiæ iustitiam admirabuntur. Sanè per *Cælos*, Cœlestes potestates tacitè innuit.

Audi populus meus, & loquar tibi.

Et ostendens ad quem populum verba faciat, subiunxit.

Israel, & testificabor tibi.

Deinde propriam ostendit maiestatem.

Deus Deus tuus ego sum.

Qui ab Aegyptiaca seruitute te liberaui, qui per mare tibi viam aperui, qui in solitudine te paui, qui legem illam tibi tradidi: Ne enim me alium putes latorem legis, cùm videas legum differentiam.

Non in sacrificijs tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Non accusãbo inquit, te de incuria sacrificiorum: hæc enim mihi continuè affers, sed iubeo, ne hisce rebus iustitiam terminari putes.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus, & boues, cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est.

Omnium sum, ait, & conditor, & Dominus, & terrestrium animantium, & volatiliũ. Ne igitur existimes meæ necessitati subuenire: quandoquidem ego his omnibus id, quod sunt, dedi, & iubeo inquit, terrestres fructus è terra produci. Quoniam enim, & à terrenis animalibus hostiæ mactabantur, videlicet, boues, hirci, & oues, Et à volatilibus, Columbę, & Turtures, Et à fructibus similia, Vinum, & Oleum, vaporumque odores; necessariò de omnibus mentionem fecit, vt totum huiusmodi cultum abijceret. Deinde per irrisionem inquit.

Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius.

Si inquit, cibi indiguero, tua mihi largitione opus non est. Siquidem vniuersi terrarum orbis conditor sum, & Dominus. Deinde propriam naturam affectionis expertem edocet.

Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?

Hoc modo cùm illorum stultitiam ostendisset, docuisset q; statuisse, vt antiquitus illę victimæ ab ipsis afferrentur, eò quod adhuc eorum mens simplex esset; nunc nouum aperit testamentum, & hostiam instituit ipsi placentem.

Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, eruam te, & honorificabis me.

Tempestiuè sanctæ Trinitatis venerandum numerum patefecit, & cum nouo testamento coniunxit: post hoc enim etiam sanctæ Trinitatis cognitionem recepimus. Diuisit autem res, non vt diuideret indiui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

duæ sanctæ Trinitatis operationes, sed vt numerum Vatis more posteros edoceret. Dicit igitur, Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde altissimo preces tuas, & inuoca me in die afflictionis tuæ. Porrò tres personas hinc discimus, Non quòd est tantùm Deus, neq; altissimus, neque laudis hostiam recipiens, petitiones largitur: Quælibet namque proprietas, & Deus, & altissimus, & bonorum largitor est. Cæterum *Hostiam laudis*, nuncupat Hymnos iustis congruentes: *Preces* verò, Promissiones. sic enim in vigesimo primo psalmo dicit, Vota mea reddã in conspectu timentium eum. Quoniam autem dixit, Non in sacrificijs tuis arguam te; docet posthac in quibus reprehensus est.

Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.

Quia enim sunt nonnulli alios cùm peccant reprehendentes, & diuinarum legum recordantur, ipsi verò quæ docent minus obseruant; meritò in ifiusmodi homines inuehitur, dicens, Cur meis iudicijs elati, & sursum, & deorsum de lege disputãtes, nihil vtilitatis hinc percipitis, sed verba mea despicitis? Narrat autem peccatorum genera.

Si videbas furem currebas cum eo, & cum adultera portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum.

Multa, inquit, & varia peccata abs te audaciter patrata sunt: siquidem cùm Apostolico more dicas, Ne adulteraueris, tu tamen adulteraris, & eorum, qui talia committere audent, socius es, & particeps. Porrò cùm abore tuo omnem veritatem abieceris, illud mendacij, & malitiæ implesti. Dolus autem tibi linguam exacuit. Quamobrem & tuam cognationem contemnis, & naturæ leges conculcas, & clãculum insidias contra tuos fratres contexis, verbis calumniando, & operibus insidiando. Hoc pacto cùm narrationem de iniquitate fecisset; docet patientiam, quam habet, & prædicit pœnam, quam irrogaturus est. Roman. 2.

Hæc fecisti, & tacui. Existimasti Inique, quòd ero tui similis.

Ego quidem hæc abs te patrari videns, & patientia vtens; expecto tuam pœnitentiam: Tu verò mea patientia abuteris, hinc peccandi occasione arrepta, cùm sis spicatus es, me tua iniquitate delectari, & ideo te supplicijs non afficere. Quapropter,

Arguam te, & statuam contra faciem tuam peccata tua.

Quoniam enim blandis patientiæ medicamentis curari non potuisti; acerbiores tibi medicinas adhibebo, & correptionis cauterium afferam. Consonant autem hæc illis Apostoli vocibus, Ignoras quòd Dei bonitas in pœnitentiam te ducit, secundum verò duritiem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ, & reuelationis, & iusti Iudicij Dei, qui reddet cuilibet secundum opera sua. Hoc modo supplicium interminatus; rursus benignus Deus admonitionem attulit. Rom. 2.

Intelligite hæc, qui obliuiscimini Deum, nequando rapiat, & non sit qui eripiat.

Studiosè, inquit, vnumquodque ex his, quæ dicta sunt intelligite. Et vos, qui Deum obliti estis, (obliuio enim Dei, conciliatrix peccati est) pœnitentiæ medicamentis vulnera curate, antequam mors rapiat, quę quidem Leonis more in homines grassatur, cùm res nulla vehementem illius impetum cohibere possit. Deinde nouam legis promulgationem assumit, & hac psalmi finem exornat.

Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.

Porrò hoc Symmachus explanatius exposuit, Sacrificans super laude honorabit me, & modestè eunti diuinam salutem ostẽdam. Conuenit enim non solum hymnis Deum celebrare, & laudis hostiam ipsi afferre, verum etiam modestè incedere & propriam vitam emendare: nam hoc pacto potest à Deo salus impetrari. Cæterùm secundum Septuaginta, Sacrificio inquit, laudis oblector, & hoc arbitror, gloriam mihi esse congruentem, & per hoc meum iter ostendam ei, qui mihi illud affert, cuius finis est salus à Deo obtenta. Sanè notandum est hoc in loco duarum personarum mentionem fecisse, Sacrificium enim inquit, honorabit me. Et cùm per hæc propriam personam ostendisset, subiunxit, Et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Oportebat namque simul cum nouo testamento, quod perfecta omnia docet, etiam perfectam Theologiæ disciplinam coniunctam esse.

Psalmi L. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi, Cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bersabee Vxorem Vriæ. 2. Reg. 12.

Inscriptio manifestò argumentum psalmi nos

mi nos edocuit, atque ipsâ psalmi verba satis sunt ad sententiæ affectum ostendendum. Tamen sciendum est, psalmum futurorum prædictionem habere, & idcirco In Finem inscriptus est, sermone declarante, vaticinationem finem habituram. Verùm nemo ambigat, An magnus Dauid tempore pœnitentiæ vaticinationis gratia dignatus fuerit: quandoquidem hoc ex alijs psalmis disci potest, in quibus confessus est. Etenim in sexto psalmo de futuro iudicio vaticinatus est, Non enim inquit, est in morte, qui memor sit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi? Et in trigesimo primo psalmo beatos existimat, qui absque labore peccatorum remissionem acceperunt, quod sola baptismatis gratia largiri potest: atq; etiam in proposito psalmo propalam nos docuit spiritus gratia non fuisse priuatum, Spiritum enim tuum inquit, bonum ne auferas à me: non enim spiritus gratiam sibi ipsi preberi petijt, sed ne hæc ab ipso auferatur, supplicauit. A radio igitur hoc illuminatus, & propheticis oculis præuidens, fore vt populus ab ipso rectus in peccata incideret, & pro illorum expiatione in seruitutem abduceretur, atque Babylonem incoleret; conscripsit præsentem psalmum, & propria vulnera curans, & accommodatum remedium populo præparans, atque etiam omnibus nobis, quotquot vulnerati, curatione indigemus.

Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Et diuino Dauidi, & captiuo populo, & his, qui inter nos malè affecti sunt verba proposita quadrant. Nam magna vulnera æquè magnis remedijs indigent, & qui in grauem morbum incidit, maiori indiget cura, & qui maxima cõmisit, maxima benignitate eget. Propterea magnus Dauid obsecrat, vt tota misericordia in ipsum effundatur, totusque miserationum fons peccati vulnus perfundat, neque enim aliter fieri potest, vt peccati vestigia deleantur: meritò autem *Iniquitatem* vocat peccatum: duplicem enim habet legis transgressionem.

Amplius lauame ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.

Iam enim inquit, per Vatem Natham veniam mihi dedisti. Omnis generis autem calamitates, velut quædam cauteria, & incisiones adhibuisti, verùm adhuc purgationibus indigeo, cùm plurimũ grauis odoris ob peccatũ admiserim, rursus igitur me laua ò Domine, vt omnes peccati sordes abstergas.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.

Non enim post abs te impetratam veniam, peccati oblitus sum, verùm semper meorum malorum imagines, & peccata audacter patrata perspicio, & nocte somnio, & interdiu mente reuoluo. Hoc autem vt peccatores efficiant, etiam Deus per Esaiam iubet, Ego enim ait, sum, qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor, tu autem recordare, & iudicemur, dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. Consonantia his verbis etiam ipse beatus Dauid scripsit in psalmo, Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Esa. 43. Psal. 42.

Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.

Cùm, inquit, maximas largitiones à te consecutus sim; rebus contrarijs dona compensõ, ausus committere ea, quæ à lege denegata sunt. Non enim dicit, se nulla iniuria Vriam offendisse, quandoquidem & illum, & eius vxorem offendit, sed maximum crimen in ipsum Deum commisisse, qui eum elegit, qui pro pastore Regem fecit, & hostibus superiorem reddidit, & omnis generis bonis auxit: præclarè autem apposuit, Malum coram te feci. Huius enim historia meminit, Apparuit enim ait, commissum peccatum coram Domino. Atqui si ex captiuo populo hęc dicuntur, sic intelligendum est, Tibi soli peccaui, In tua dona, inquit, ingratus fui, legesque mihi positas transgressus sum, cumq; vniuersa bona consecutus sim, erga hæc, beneficij immemor factus sum; Babylonios autem cùm nihil offenderim, ab illis magnopere offensus sum. 2. Reg. 12.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cùm iudicaris.

Ego ipse ait, meorum malorum causa fui, verum tua iustitia splendet. Etenim si hoc modo iudicium constituatur, & beneficia à te in me collata in medium afferantur, & mala à me audaciter commissa cum illis comparentur; tu quidem iudicaberis & iustus, & benignus, ego verò iniquus, & ingratus videbor. Hæc igitur particula *VT*, in hoc loco non causam declarat: non enim propter hoc peccauit, vel ipse Dauid, vel ipse populus postea, vt Deus iustus videretur, sed contrà, peccato ab his commisso Dei iustitia ostenditur: omnem enim curam, & de his, & de illis, & de omnibus hominibus gerit.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ab initio ait, & à principio peccatum in naturam imperium habuit: quãdoquidem mandati transgressio Euæ conceptionem præuenit, post enim transgressionem & diuinam sententiam, & paradisi priuationem, cognouit Adam vxorem suam Euã, & cùm concepisset, peperit Chaim. Hoc igitur vult dicere, cùm peccatum nostros maiores occupasset, quandam viam, & tramitem per humanum genus effecit. Hoc & beatus inquit Paulus, Quoniam enim per hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, in quo omnes peccauerunt. Hoc etiam vniuersitatis Deus admirabili Noë dixit, Sensum hominis in malũ ab adolescentia sua omnibus diebus assiduè vergere. Cæterùm per hæc omnia discimus peccati vim naturalem minimè esse, (nam si ita se haberet, à supplicio liberi essemus) sed naturam ipsam ad peccatum esse procliuem, cùm ab affectionibus turbetur, vincit tamen ratio, cùm laboribus pro auxilio vsa fuerit. Non igitur vt quidam suspicati sunt, nuptias exprobrat, & matrimonij cõiunctionem, iniquitatem vocat, sicut nonnulli temerè putarunt. Hoc modo intelligentes hanc clausulam, In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cõcepit me mater mea: verùm transgressionem à principio à primis hominibus audacter patratam in medium profert, & illam harum vndarum fontem fuisse dicit. Si enim illi inquit, non peccassent, non accepissent mortem, præmium peccati. si autem mortales nõ essent, interitu superiores fuissent. si verò interitus non extitisset, perturbationibus obnoxij non essent. si autem non essent perturbationes, peccatum locum non haberet, sed quoniam peccauerunt, interitui traditi sunt: mortales verò facti, tales procrearunt filios: hos tales, concupiscentię, & timores, & voluptates, & mœrores, & ira, & inuidia secutæ sunt. Cum his, & illis, quæ ex istis pullulant, ratio certat, & vincens prædicatur, triumphalibusque coronis coronatur: expugnata verò ignominia afficitur, & pœnas pendit. Atqui pro ἐλέγχει, Symmachus ἐκδύσει posuit.

Rom. 5.

Gene. 7.

Ecce enim veritatem dilexisti.

Sic autem ait, iudicas, & hos quidem supplicijs afficis, hos verò coronas, quoniam veritatem diligis. veritatem verò amans, naturæque imbecillitatem sciens, petentibus remedia veniam concede.

Incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Ego quidem nulla venia me ipsum dignũ puto, cùm post tot dona ingratus euaserim. Non enim tantùm me in regijs solijs collocasti, verùm vaticinationis gratia me dignatus es, & futura longo pòst tempore manifestasti, & ea, quæ alijs incerta sunt, mihi certa fecisti, vt & alios docerem vnigeniti tui filij humanitatem, & salutarem Crucem, & Resurrectionem, & orbis salutem, peccatorumq; liberalem remissionem, splẽdida, & diuina sancti baptismatis dona. Cũ hæc omnia à sancto tuo Spiritu didicerim, supplico, vt illius gratiæ me compotem facias, quam alijs vaticinans exclamo.

Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.

Sola enim baptismatis gratia hanc purgationem efficere potest, & Deus omnium conditor per Vatem Esaiam, hanc daturum promisit: Nam cùm dixisset, Lauamini, mũdi estote, auferte mala à cordibus vestris; paulo pòst inquit, Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, vt niuem dealbabo. Hæc & ipse beatus Dauid in sexagesimo septimo psalmo prædicit, Nam inquit, Dum discerneret cœlestis, Reges dealbabuntur in Selmon, hoc igitur hic dicit, Ego indigeo gratia, quæ danda est omnibus hominibus: quandoquidem illa sola me accuratè abluere, & niuis candorẽ mihi dare potest. Quod autem Hyssopum nullam peccatorum remissionem operetur, facilè ex Mosaicis scriptis discere licet; homicidam enim, & alienitori corruptorem aspersionibus lex nõ purgat, verùm extremis supplicijs subijcit. Aliarum igitur rerum hyssopum est ænigma. Qui enim Agni sanguine in Aegypto hyssopo postes inspersérunt; exterminatoris manus euaserunt. Illa autem salutaris crucis figura erant. Sanguis nanque etiam hic, & lignum salutare fuit, & salus his, qui cum fide accedebant afferebatur.

Esai. 1.

Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.

Huius mihi inquit, lætitiæ aures imple, perfectam purgationem promittens, vt per omnes partes corporis animi voluptas percurrat, & ossa, quæ nunc depressa sunt, rursùs floreścant, & suum robur recipiant.

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Ne respicias inquit, peccata à me audacter commissa, verùm me hæc deplorantem.

Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectũ innoua in visceribus meis.

Quoniam peccati sẽnium admisi, tua benignitate me renoua. Hæc etiam per Vatem Ezechiolem captiuis, qui Babyloni erant, Dominus spopondit, Dabo enim ipsis inquit,

Ezech. 11.

quit, cor nouum, & spiritum nouum. *Spiritum*, non sanctum dicit, sed rationis motum, hoc est, cùm longa hac eruditione erudierim vos, & quos fructus peccatum producat, vos docuerim; faciam, vt virtutem eligatis. Id & hoc in loco magnus Dauid petijt, vt & suum cor offensum renouetur, & mẽs sanetur, vt diuinam persequatur viam.

Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

Manifestò per hæc verba didicimus gratia sancti spiritus minimè destitutum fuisse. Non enim tanquam priuatus supplicat, vt eam recipiat, sed ne hæc auferatur, obsecrat, neuè à diuina gubernatione procul sit, precatur. *Faciem* enim hic, Gubernationem appellauit.

Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Quod non amisit, vt retineat, supplicauit, hoc est spiritus sancti gratiam. Quod autem proiecit, obsecrat, vt recuperet, hoc verò erat in Deo gaudium: omni inquit, animi voluptate perfruebar, cùm tibi plurimum confidebam: nunc autem hac spe priuatus, lætitia etiam orbatus sum: nudauit me verò hac fiducia voluptatis seruitus. Idcirco supplico, vt mens pristinum principatum recipiat, & quæ à perturbationibus in seruitutem redacta est, rursùs contra has potestatem recuperet. Nam hoc in loco iterũ *Spiritum principalem*, Rationem imperantem nuncupauit.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

Rursùs tuam benignitatem assequens, iniquam vitam amplectentibus pœnitentiæ exemplar ero, & tuæ bonitatis præco, atque impios, & iniquos homines commonefaciam, vt ad tuas preces confugiant.

Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ.

Continuè Vriæ cædem in memoriam reuocat, hoc etiam in exordio declarauit, Quoniam peccatum meum contra me est semper.

Exultabit lingua mea iustitiam tuam.

Hoc Symmachus sic interpretatus est, Loquetur lingua mea misericordiam tuam. Non enim silebo, misericordiam consecutus, verum te laudabo, tuasque gratias narrabo.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.

Siquidem peccatum linguam ligare solet, & os oppilare, strangulare, & cogere, vt conticescat. Obsecrat igitur propheta per remissionem, vt pristinam fiduciam consequatur, vtque linguam in laudes moueat.

Quoniam si voluisses sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis.

Concinunt & hæc cum illis, quæ in proximo præcedenti psalmo dicta fuere. Ibi enim audiuimus Deum omnium largitorem dicentem, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Cùm igitur hoc diuinus Dauid à diuina voce intellexerit; merito inquit, Quoniam si voluisses sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Tu enim, inquit, dixisti ferarum sacrificia non placere tibi, idcirco sacrificium tibi gratum afferam.

Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, & cor contritum, et humiliatum Deus non despiciet.

Sacrificium inquit, gratum, & acceptum tibi Deo nostro, mentis modestia est. Propterea cùm cor meum valdè depresserim, & veluti contriuerim, & valdè ipsum attenuauerim; acceptum sacrificium tibi afferam. His etiam verbis beati illi Pueri in camino vsi sunt, In corde enim, dixerunt, contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur coram te, vt in sacrificijs arietum, & pinguium taurorum; vt manifestum sit etiam hinc psalmum prædictionem habere earum rerum, quæ Babyloni acciderunt, & doctrinam illis accommodatam. Hinc enim cùm generosi illi Pueri sacrificium Deo gratum didicissent, humiliratem mentis, cordisque contritionem Domino attulerunt.

Daniel. 3.

Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos.

Manifestò ex his verbis didicimus psalmum vaticinationis plenum esse. Nam ijs, qui Babyloni habitare coacti erant, & exspectabant seruitutis liberationem, & suæ ciuitatis solitudinem deplorabant, hæc verba congruunt: quandoquidem supplicant, vt ciuitas aliqua misericordia dignetur, pristinamq; hæreditatem mœnium erigendorũ, atque cultus ex lege constituti, consequatur. nam nunc ait, alienam habitantes terram, sacrificia tibi præscripta afferre nequimus, cùm in illa sola ciuitate dictet lex, vt tibi litemus. Si autem reuersionem consecuti fuerimus, & templum erexerimus, tunc legis sacrificia afferemus. Congruit autem valde ipsis, Et os meum aperi Domine, & labia mea annunciabunt laudem tuam. Ipsorum enim est vox, Quomodo cantabimus canticũ Domini in terra alienã? Finis autem huius psalmi habet & aliam vaticinationem. Quoniam enim superius sancti

Psal. 136.

spiritus

Universidad de Deusto
Biblioteca

spiritus dona proposuit, deinde descendendo ostendit Deum rerum omnium Conditorem non placari sacrificijs ex lege præscriptis; meritò precatur, vt noua Sion consurgat, & vt cœlestis Hierosolyma super terram ædificetur, & vt quàm celerrimè nouus Reipublicæ status concedatur, qui non ferarum victimas, sed iustitię oblationem, & hostiam, atque sacrificia rationalia, & viuentia

Romanos 12. afferat, de quibus beatus Paulus inquit, Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Sciens enim diuinus Dauid, (vt is, qui incerta, & occulta diuinæ sapientię didicit) nouum testamentum perfectam peccatorum remissionem continere, & desiderans velociter & studiosè à peccatis liberari, nec non cupiens breuem, liberalemque purgationem consequi, hæc dicit.

Psalmi LI. Interpretatio.

In Finem. Intellectus Dauidi. Quando venit ad eum Doim Idumæus, & nunciaßet Sauli, Venit Dauid in domum Achimelech.

1. Reg. 22.

Et hinc manifestum est Achimelech duo nomina habuisse: Nam Doim (vt prima Regum historia edocet) accusauit apud Saulem Abimelech, & in cædem sacerdotum irritauit. Hunc autem & hoc in loco, & in trigesimo tertio psalmo Achimelech nominat. Dauid igitur cùm resciuisset calumniam, quæ contra sacerdotes facta esset; hunc conscripsit psalmum, instruens eos, qui iniuria afficiuntur, vt constantes, fortesque sint: docet insuper diuinæ sententiæ iustitiam. Quamobrem inscripsit psalmum, In Finem, & Intellectus, vt nos prudentia vtentes, rerum euentum expectemus. Continet etiam prædictionem eodem modo de furore Rhapsacis, qui ex Hebræis profectus, postea in seruitutem adductus, impietatem didicit Assyriorum, qui eum ceperunt, & maledicis in Deum verbis vsus est, fallaciq; oratione conatus est Iudæorum exercitum occidere.

Ibidem.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate tota die?

Potentem quidē nuncupat Doim, quippe qui Sauli familiarissimus fact⁹ erat: Rhapsacem verò, vt cui cura ducendi exercitus commissa fuerat. Formatautem sermonem per interrogationem, adhortans, ne ob malitiam exultet, néue omne tempus in prauitate consumat. Hæc enim verba, Tota die, Symmachus, Singulis diebus, dixit.

Ibidem. 4. Reg. 18.

Iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Falsis, inquit, verbis linguâ inquinas. *Cogitauit* enim, pro, Locutus est, posuit. & more acutæ nouaculæ sermonem profers, mortem machinans audientibus.

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis, quàm loqui æquitatem.

Peiora, inquit, melioribus prætulisti, falsaque verba veris præposuisti, magisque iustitiam, quàm æquitatem amplecteris.

Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguam dolosam.

Verba Summersionis, & Dolosam Linguam vocauit eam, quæ funditus delere per mendacium potest, ex translatione eorum, qui summergunt homines, faciuntque, vt in profundis aquis delitescant. Hoc autem & Doim effecit: nam radicitus totam Iudæorum vrbem euertit, falsis vsus verbis contra Abimelech. Hoc idem & Rhapsaces facere conatus est, non tamen potuit: attulit enim fallaces pollicitationes ijs, qui super mœnibus astabant, frustratus tamen est fuo aucupio.

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Non effugies, inquit, cùm prauè egeris, Dei omnium Conditoris sententiam: quamprimum enim euertet, & omnino te perdet, deque viuentium numero delebit, teque radicitus euulsum, morte mulctabit. Nam maximus hinc fructus percipietur, cùm ij, qui felicitate scelestorum hominum mœrent, istorum interitum videant, quandoquidem inquit.

Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine diuitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua.

Iustorum, inquit, chorus maiori metu implebitur, iustum Dei iudicium conspicatus, & lætus, & alacer vid. sit malitiæ sterilitatem, & præsentis felicitat. lucrum.

Ego autem sicut oliua fructificans in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.

Hæc enim & de se ipso dicit magnus Dauid, & Ezechiæ documentum affert: ambo nanque & cultores, & alumni pietatis fuerunt. Et in primo psalmo comparauit virtutis athletam plantæ ad ripam aquarum consitæ, semperque virenti, fructumque tempestiuum ferenti. Et rursus hic vocauit virum iustum, oliuam multo fructu onustam, & in domo Dei consitam, quippe qui spem in Deo fixam habet, & per illam laborare, & laboriosos virtutis fructus producere non recusat.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

Huiusmodi beneficium consecutus, semper te cantabo Domine, vsquequaque desiderans, & expectans nomen tuum, quod est amabile his, qui te norunt, & hinc vtilitatem percipiam: bonum nanque est, & maxime optabile Dei nomen nō omnibus hominibus, sed ijs tantum, qui diuina cognitione dignati sunt.

Psalmi LII. Interpretatio.

In Finem. Pro Amalech. Intellectus Dauidi.

Pro Amalech, Theodotion traduxit, Pro Chorea. Symmachus verò, Pro Choro. Aquila autem, Tripudia. Eandem tamen habet hic psalmus sententiam, quam & precedens, & itidem psalmus tertius decimus: Vnum est enim omnium argumentum. Etenim damnant maledicta Sennacherib, & Rhapsacis, prædicunt autem stragem, quæ de impijs facta est. Quapropter merito habuit titulum Choreæ, quam tripudiarunt illi, qui salutem consecuti sunt, & Deum collaudarūt. Et adiunguntur inscriptioni hæc verba, In Finem, eò quòd post quoddam tempus vaticinatio finem sortita est.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Non modo enim contra eos, qui vocantur Dij, verum etiam contra illum, qui verè

4. Reg. 18. Deus est, linguam soluit, dicens, Non potuerunt Dei Deorum liberare suam regionem de manu mea, dicentes Dominum liberaturum Hierosolymam, Vbi est Deus Emath, & vbi Deus Arphath, & vbi Deus ciuitatis Esphariim?

Corrupti sunt, & [illegible] minabiles facti sunt in iniquitatibus.

Causa inquit, impietatis fuit iniqua vita. Intrepidè enim quodcunq; libebat patrantes, nolunt in animum inducere, Deum omnia gubernare, sed sibimet ipsis persuaserunt, neminem mundi gubernaculo præesse.

Non est qui faciat bonum.

Omnes inquit, Assyriorum prauitatem dilexerunt.

Dominus de cœlo prospexit super filios hominum vt videat si est intelligens, aut requirens Deum.

Veruntamen Deus, qui ab ipsis non credebatur, qui in excelsis habitat, & humilia respicit, de rebus, quæ agebantur, quæstionem facere voluit.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

Inuenit, inquit, omnes à recta via diuersos, omnemque prauitatis speciem amplexos.

Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam vt cibum panis? Deum non inuocauerunt.

Atqui per experientiā iniquitatum damnum discent, qui veluti quendam panem, populum meum consumere conabantur, atque Deum ducem despiciebant.

Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.

Nam vt ipsi perhorrescant, & mœreant faciam, cùm non apparent illi, à quibus exterreantur, sed cùm latenter pœna infligatur. Significat autem per hæc, plagam ab Angelo ipsis infligendam.

Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.

Hanc clausulam, Dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, Aquila, & Symmachus sic explanarunt, Deus enim dissipauit ossa aggredientium te. propterea enim ait, Trepidarunt timore, vbi non fuit timor. Quoniam Deus ab illis maledictis lacessitus, cùm vidisset ipsos suam vrbem inuasisse, morte mulctauit, & escā vulturibus & feris ipsos proposuit, & eorum ossa dissipauit. Porrò non erraret, si quis Rhapsacem hominibus placentem intelligeret, qui ex Hebræis ortus contra Deum omnium cōditorem conuicia iactauit, hoc pacto ab Assyrijs gratiam inire existimans.

Quis dabit ex Sion salutare Israel?

Qui ait, nobis hanc lætitiam gratuitò largitus est, hic etiam his, qui iam captiui erāt, salutem afferet: quandoquidem iam decem Tribus in seruitutem adductæ, & translatæ fuerant, & ad hæc Iudææ multæ ciuitates. Idcirco subdidit.

Cùm converterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Tunc ait, perfectam lætitiam capiemus, cùm alios captiuos reditum consecutos viderimus. Discimus per hæc secundum Apo- Romanos 11. stoli præceptum, nos lugentibus, & gaudere cum gaudentibus, & idem vltrò citroq; sentire, propriamque lætitiam existimare, proximi felicitatem.

Psalmi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi LIII. Interpretatio.

In Finem. In carminibus. Intellectus Dauidi. Cùm venissent Ziphæi, & nunciassent Sauli, Nonne Dauid absconditus est apud nos? 1.Reg. 23.

Argumentum Psalmi patet. Nam magnus Dauid Deum laudat, quippe qui vires ei suppeditauit, vt hostium laqueos effugeret. Ziphæi enim amicitiam cum Dauide simulabant, Sauli verò indicabant, vbi & quando conabatur latere eos, qui crediderunt speculatoribus. Conflauit igitur exercitum cõtra ipsum copijs multis. Deinde cùm ipsum repentè deprehensurus esset, ab alienigenarum impetu prohibitus est. Cùm autem nunciatum sibi esset, ipsos contra suam regionem bellum gerere, reuersus est, studens subditis suis bello petitis opem ferre, tunc hunc hymnum magnus Dauid Deo attulit, vt illi, qui preces admiserat, quique formidatam calamitatem amouit.

Deus in nomine tuo saluum me fac.

Satis mihi est, ait, ad securitatem tui nominis imploratio. hoc modo & diuini Apo- Act. Apost. 3.
stoli magna miracula edebant. In nomine enim inquit, Iesu Christi surge, & ambula.

Et in virtute tua iudica me.

Iustus, inquit, & Iustitiæ fons es: iudica me igitur, & me bello iniustè petentes.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.

Suscipe meas preces cum benevolentia.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meam.

Tua ope ait, indigeo ô Domine ab inimicis exagitatus, qui suę plurimę potentię confidunt, & mihi mortem inferre desiderant. Porrò hæc cõtra me audent, quoniam tuam prouidentiam ignorant. hoc enim subiunxit, dicens.

Et non posuerunt Deum ante conspectum suum.

Cùm autem ita supplicauerit, cumq; prænouerit non multò post opem sibi ferendam, exclamat.

Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos. Voluntariè sacrificabo tibi.

Ego autem inquit, à tua bonitate didici, fore, vt me tuo auxilio digneris, & malis cõtra me comparatis circundabis eos, qui illa in me moliri sunt, iustamque contra ipsos sententiam pronunciabis: Hoc enim significat, In veritate tua disperde illos, voluntariè sacrificabo tibi. Ego verò cùm hæc consecutus essem; omni cum studio grata tibi sacrificia afferam, & edocens sacrificij genus, subdidit.

Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

Sacrificium laudis afferam tibi, tua beneficia persequens: hoc enim mihi vtile, & tibi gratum est. Iustum autem est, vt hoc faciant omnes, qui ab omnibus calamitatibus liberati sunt, quique inimicorum interitum viderunt.

Psalmi LIIII. Interpretatio.

In Finem. In hymnis. Intellectus Dauidi.

Dixit hunc psalmum beatus Dauid, cùm à Saule persecutionem pateretur, cumque extorris esset, & in solitudine degere cogeretur. Vaticinatur itidem Iudæorum contra Saluatorem insidias, atque in se ipso Domini cruciatus adumbrat. Quandoquidem & ipse à Saule ab eo beneficijs ornato exigebatur, & à quibusdam notis prodebatur, & propheticis oculis dominum præuidebat hoc idem passurum. Idcirco & In Finem titulus legentem transmittit, atque eum commonefacit, vt ea, quæ in hoc psalmo dicuntur, prudenter attendat, vt illa, quæ in Vaticinationis sententia delitescunt, & tractu temporis euentum habebunt. Et insuper Hymnis psalmus decantatus est, quandam vmbram habens Domini Crucis. Iustum namque est, eum semper celebrare, qui hæc pro hominum salute pati sustinuit. Cæterùm ne mo verborum humilitatem attendens, hæc indigna humanitate Saluatoris existimet. Consideret autem eum, qui fel, & acetum, & clauos, & spinas, & sputa, & alapas, & omnia opprobria sustinuit, & tandem mortem subijt, verborum vilitatē non respuisse. Quandoquidem par est, vt verba rebus consonent. Ipsius enim est vox, Discite à me quia Matth. 11.
mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Et rursus, Mandatum accepi, quid dicam, quidue loquar, & Ioan. 12.
nihil à me ipso facio. Et, Deus Deus meus, vt Psal. 21.
quid dereliquisti me? & hæc & similia humano more locutus est, & humanam naturam ostendens, & Iudæorum imbecillitatem ædificans. Hic igitur diuinus Dauid & iniquitatem in se patratam edocet, & futuram contra dominum impietatem adumbrat, communione cruciatuum exultans, & ferè cum Paulo exclamans, Ego stigmata Ad Gal. 6.
domini Christi Iesu in corpore meo porto.

Exaudi

Exaudi Deus orationem, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me.

Diuersas preces affert, vt omnes admittantur supplicans. ne despexeris enim ait, me obsecrantem, sed benignè attendè me, & opem fer.

Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus a voce inimici, & à tribulatione peccatoris.

Cùm enim ait, opprobrijs offendar, & bello ab iniquis hostibus petar, & cùm omnes illorum insidias considerem; multo dolore afficior. continuam nanque exercitationem loquendi sacræ literæ assiduam meditationem vocant. Hoc verò Symmachus sic interpretatus est, Somno correptus sum mecum ipse loquens, & confusus sum à voce inimici à perturbatione impij. Eundem enim & inimicum nuncupat, & impium, vt eum, qui beneficij auctori mortem moliebatur.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi.

Magis dilucidè Symmachus dixit, Quoniam inclinarunt in impietatem in me, & in ira aduersati sunt mihi. mala enim sententia vsi, meam mortem struunt.

Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.

Has illorum inimicitias, insidiarumque machinationes videns, & perhorresco, & timeo, & mortem expecto. Et mirum non est, si Dauid fugitans, à multisque hostibus persecutionem patiens, mortem timuerit, cùm homo esset, & sub lege viueret, & euangelicam perfectionem à longè præuideret. Etenim ipse Dominus Christus, licet sæpius sacris Apostolis prædixisset, Crucemque signi ficasset, & cùm vehementius obiurgasset diuinum Petrum, qui ne hoc accideret precabatur, Crucis tempore exclamat, Nunc anima mea turbata est. & tantum mœrorem diuina natura permisit, vt humanitas acciperet, vt sanguinis quidem stillicidio sudaret, & ab Angelo confirmaretur & timorem vinceret: oportebat enim in hoc, vt natura demonstraretur, quæ cruciatus susciperet.

Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.

Hoc beatus Dauid fecit. Nam cùm Saulem fugeret, & rursus cùm in Geth alienigenarum insidias conspicaretur; in solitudinem se abdidit, (vt prima Regum historia edocet) Et Dominus Christus sæpius quidem in montem, frequẽter in solitudinem secessit, Iudæorum inuidiam declinans. Porrò admiratione dignum est, magnum Dauidem columbæ, & non alterius auis alas accipere voluisse: manifestum est enim eum spiritus sancti gratiam desiderare, qui columbæ specie volauit.

Expectabam eum, qui saluum me fecit, à pusillanimitate spiritus, & tempestate.

Tot enim ait, vndis inundatus, & veluti quosdam ventorum impetus, vel turbinum recipiens; diuinam expecto opem, auxilijq; spe me consolor.

Præcipita Domine, & diuide linguas eorum.

Quoniam mala conspiratione vsi sunt, dissolue Domine eorum concordiam.

Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia, & non defecit de plateis eius vsura & dolus.

Hæc verba beato Dauidi minimè congruere opinor. Non enim Hierosolyma ea tempestate à Iudæis detinebatur, nec alia ciuitas Regia existimabatur, sed videtur simul prædicere Hierosolymæ repugnantiã, & iniquitatem, & eius prauitatis species persequi, iniquitatem, iniustitiam, fœnus, dolum, quæ amplectentes, fructuosas Saluatoris leges non receperunt. Notandum est, nõ modo noui testamenti perfectionem, verum etiam legis statũ fœnus damnare, quod cum iniquitate, & iniustitia, & dolo copulat.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique, & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscõdissem me forsitan ab eo.

Verum ea, quę ab inimicis fiunt, toleranda & ferenda censemus: ab inimicis enim, & hostibus hæc fiunt. Præterea manifestum bellum fortasse declinari potest.

Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.

Omnium molestissimum mihi videtur, virum familiarem, & concordem, & meum sodalem, & conuictorem factum, & diuinarum, & humanarum rerum mecum conscium, res inimicas, & hostiles facere. Cæterùm per hæc verba manifestò vaticinationis gratia proditorem Iudam describit, qui dux à Rege Christo electus fuit, (Constituis enim Psal. 44.
eos principes super omnem terram) & eius mensæ, mysticorumque sermonum compos fuit, instrumentum autem insidiantium euasit. Pro *Duce meo*, Symmachus, Familiarem meum, interpretatus est. hæc nequaquam beato Dauidi congruunt: quandoquidem nemo amicorum eius ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Saulem fugitantem prodidit, neque enim Doim, neq; Ziphæi ex legitimis amicis eius erant, Sed Euangeliorum historiæ vaticinatio quadrat, Qui manducat mecum inquit, panem, ipse sustulit contra me calcaneum suum. cùm ita proditionē vaticinatus esset, mortem etiam eius repentinam prædicit. Iean. 13.

Veniat mors super illos, & descendant in Infernum viuentes.

Talem autem vitæ finem suscepit: cùm enim iugulum laqueo ligasset, breuem sustinuit mortem. In similes calamitates Iudæi post Crucem inciderunt, Romano bello traditi, non enim lege naturæ è vita euolarunt, sed hostilibus armis confixi. Deinde suppli cij iustitiam ostendit.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum.

Diuersorium autem nuncupat, præsentem vitam, in qua diuersamur, & non habitamus.

Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me, vespere & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam, Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.

Perfectas preces (inquit Dauid) Deus videns nocte, interdiuque à me allatas, ab hostibus me liberabit, & gratuitò pacem largietur. Hæc verba, Inter multos erant mecum, Multos hostes esse declarant, ita enim Symmachus exposuit, Multi in me fuerunt.

Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante secula.

Cùm æternus Deus meas preces admisisset; imbecillitate insidiantes circundabit.

Non enim est illis commutatio, quoniam non timuerunt Deum.

Hoc Symmachus ita explanauit, Non enim mutantur, neque timent Deum. Vidimus, ait, immutabilem ipsorum consuetudinem, suprædictis calamitatibus circundabit.

Extendit manum suam in retribuendo.

Hanc clausulam Tres sic exposuerũt, Extendit manum suam in eos, qui pacem habent secum. Non enim hostem, sed beneficij auctorem, & familiarem, & notum Saul persecutus est. Neque inimicum Iudas prodidit, sed Saluatorem, bonorumq; Largitorem. Hoc igitur, Extendit manum suam in retribuendo, hoc significat, Quoniam cùm manum extendisset, vt merita persolueret, nihil quidem boni attulit, verùm omnia malitiæ referta fuerunt: & hoc declarant, quæ sequuntur.

Contaminauerunt testamentum eius.

Hoc enim diuina lex præcipit, Diligere proximum sicut se ipsum: isti verò beneficij auctorem vt hostem persecuti sunt. Matth. 5.

Diuisi sunt ab ira vultus eorum, & appropinquauit cor illius.

Cùm enim iræ obnoxij essent, alia quidem arguebant, alia verò machinabantur. Sic enim Symmachus explanauit, Leuiora butyro ora illorum, cor verò vniuscuiusq; ipsorum pugnat: his autem ea, quæ sequuntur, consonant.

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.

Porrò Saulis, & Iudæ verba talia erãt. Saul: Benedictus quidem Dauidi dicebat, Si tu es fili Dauid. Iudas verò, Nunquid ego sum Rabbi? & osculatus est eum. Sermones quidem oleo, butyrique leuitati similes sunt, consilia verò iaculis & telis acutissimis. *Sagittas* enim, Aquila Dolos exposuit. sic cùm beatus Dauid hæc de illis, quæ sibi acciderunt, percurrisset, cumque Domini insidias proposuisset; consilium omnibus hominibus affert, commonefaciens, vt in Deo spem collocent. 1. Reg. 23. Matth. 26.

Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.

Gubernatorem, inquit, habeas Deum, & aurigam, & res tuæ ab illa prouidentia pendeant: nam hoc modo inconcussus manebis, & immobilis. Etenim ait.

Non dabis in æternum fluctuationem iusto.

Aliquando enim in tentationes incidere permittet, sed celerem opem feret. Hoc autem reuera dictis Apostolicis consonat, Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis sustinere. 1. Cor. 10.

Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus.

Nam illos, qui iusto insidiari ausi sunt; æterno supplicio afficiet. *Puteum* namque *Interitus*, Incuitabilem pœnam vocauit. Quemadmodum enim ille, qui in puteum refertum luti, & cœni lapsus est, mortem effugere non potest sic ille, qui à Deo supplicijs affectus est, aliunde salutem inuenire nequit.

Viri sanguinum, & dolosi, non dimidiabunt dies suos.

Illis enim, qui cum cæde & dolo viuere elegerunt, celerem mortem affers, non permittens, vt cogitatum tempus viuant.

Ego autem sperabo in te Domine.

Nam hanc tuam potentiam, & iustam sententiam sciens; opem à te expecto.

Psalmi

Psalmi LV. Interpretatio.

In Finem. Pro populo, qui à sancto longè factus est. In tituli inscriptione ipsi Dauidi, cùm tenerent eum alienigenæ in Geth.

Titulus ostendit geminum sensum psalmi, qui consonat ipsi Dauidi, & populo captiuo facto, qui alienam terram habitare coactus erat: quandoquidem ea, quæ acciderunt, vtrique concordant. Et illi enim Babylonijs hominibus alienigenis seruiebãt: Et hic Saulem fugiens, alienigenarum inquilinus fuit. Sciendũ est igitur bis in Gerh peruenisse, primùm quidem cùm hostis esse visus est, Deinde cùm periclitatus esset, & dementiam simulasset, dimissus est, & ausugit, Postremo verò confisus, simul commoratus est, pacem consecutus. Præsentem igitur psalmum, cùm primum periculum subisset, conscripsit. 1. Reg. 21.

Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnans tribulauit me. Conculcauerunt me inimici mei tota die.

A diuersis inimicis exactus, & bello petitus, & tanquam conculcatus, & continuè hoc patiens; tuam Domine benignitatem expecto. Hoc autem *Tota die*, Omnem diem, Symmachus vertit, pro Assidue, & Semper.

Quoniam multi bellantes aduersum me, ab altitudine diei non timebo.

Non timui, inquit, hominum felicitates, quibus freti, bellum contra nos suscipiunt. *Altitudinem* enim *Diei*, Præsentem felicitatem vocauit, inconstantem, caducam, fluxam, nec multum temporis permanentem. Deinde edocet, Quare non oporteat timere felicitatibus elatos.

Ego verò in te sperabo.

Breuem inquit, prosperitatem non timui, tuum auxilium habens. Hoc autem Symmachus ita interpretatus est, Altitudinem diei non timebo, tibi enim confisus sum. Timori ait, inducam, quam in te fixam habeo, oppono.

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui, non timebo, quid faciat mihi caro.

Et loquens ait, Dei memoria meos sermones orno, & oppugnatus, tuæ curæ confidens, hostes despicio.

Tota die verba mea execrabantur, aduersum me omnes cogitationes eorum in malum.

Omnem, ait, cogitationem in insidias contra me mouent, meos sermones, vt falsos auertentes, & excusationem allatam repellentes.

Inhabitabunt, & abscondẽt, ipsi calcaneum meum obseruabunt, sicut sustinuerunt animam meam.

Magis dilucidè Symmachus explanauit, Congregabantur clàm, & vestigia mea obseruabant, expectantes animam meam. Porrò manifestauit per hæc dicta dolos ipsos, & insidias, & fraudes.

Pro nihilo expelles ipsos.

Facilè tibi inquit, & valde conueniens est, expellere ipsos, & consternere, & morte mulctare. Hoc enim, *Pro nihilo*, pro Purè, & Facilè, posuit.

In ira populos confringes ipsos Deus.

Non enim solos ipsos, verùm etiam omnes, qui iniquè viuere decreuerunt, supplicijs afficies.

Vitam meam annunciaui tibi.

Omnia mea manifesta sunt tibi, res, verba, cogitationes. Nam hoc modo Symmachus explanauit, Interiora mea numerata sunt tibi.

Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut & in promissione tua.

Annuisti, inquit, meis lacrymis, & promissiones implesti. Tu enim promisisti legem ferens, iniuria affectos ingemiscentes exaudire. Sic enim in lege inquit, Ingemiscet ad me, & exaudiam ipsum, misericors enim sum. Exod. 22.

Tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

Te autem meas preces admittente, hostes fugient, & à temeritate cessabunt.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui, quoniam Deus meus es.

Cùm enim mearum petitionum compos factus sim ex rebus ipsis, confido, te mei curam gerere.

In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem, in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.

Non feram ait, vt sine tua imploratione loquar, verùm siue breue verbum proferam, siue longis sermonibus vtar, tuo nomine hos exornabo, & te fretus, humanas insidias despiciam.

In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.

Promissa, ait, studiosè tibi persoluã: quandoquidem *Vota*, Pollicitationes Deo factas vocat. Eodem modo & alibi, Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Deinde edocet de quibus, & quæ promissa sint. Psal. 65.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis & pedes meos de lapsu, vt placeã coram Deo in lumine viuentium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cùm enim tot beneficia consecutus sim, cumq; è diuersis insidijs emerserim; tuo cultui studeo, atque viuendi modum eligam, qui tibi gratus sit, mihi verò sempiternam vitam conciliet, atque illud lumen legitimè viuentibus promissum. Cæterùm hæc vt dixi & beato Dauidi congruunt, & captiuis, qui Babyloni detinebantur. Conueniunt autem etiam nobis, qui multas insidias ab hominibus & à Dæmonibus sustinemus, per diuinā verò curam detrimentum, quod illinc manat, declinamus.

Psalmi LVI. Interpretatio.

In Finem. Ne corrumpas ipsi Dauidi, In tituli inscriptionem. Cùm fugeret à facie Saulis Regis Israel in spelunca.

Et primum, & secundum periculum declinans, veluti in quadam columna, diuinū beneficium in memoria inscripsit. In finem etiam & hic & ille legentes transmittit, quoniam futurarū rerum prædictionem habēt. ille quidem quæ populo acciderunt prædixit: hic autem gentium vocationem vaticinatur. Porrò inscriptioni additur, Ne corrumpas, Dauidis ratiocinationem nobis detegens. Quoniam enim cùm posset Saulem perdere, & cæde hostem euertere, & imperium capere, noluit, ferè secum ipse collocutus, Ne corrumpas virtutem obliuiscendi iniurias. (Absit enim ait, ne manus meas in ipsum extendam, quoniam Christus Domini est) merito titulo, Ne corrumpas apposuit, edocens quibus ratiocinationib⁹ vsus, inimicum non interfecit. 1 Reg. 24.

Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea, & in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.

Inclusus in antro, & inclusos hostes vidēs diuinam misericordiam annunciat, & spem, quam in Deo fixam habet aperit. Cæterùm *Alarum vmbram* sæpius interpretatus est se diuinam curam vocare. Porro misericordię gemitatio periculi excessum declarat. Hanc verò clausulam, Donec transeat iniquitas, Symmachus, Donec transeat calumniator, dixit. non conquiescam igitur ait, obsecrando, donec ab insidiantibus liber ero. Insidiantes enim Septuaginta, Iniquitatem ab effectu, appellauerunt.

Clamabo ad Deum altissimum, Deum, qui benefecit mihi.

Diuini auxilij experientiam præceptorē habens, pro consuetudine hanc consequi obsecro. *Clamorem* autem, Animi promptitudinem vocat.

Misit de cœlo, & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.

Cùm enim à principio me propria prouidentia dignatus esset; meos inimicos ridiculos reddidit. Edocet autem historia, Dauidem secutum fuisse Saulem, cùm surrexisset, & cùm à longè esset, beneficium de nocte in eum collatum ostendit, eò quòd cùm habuisset illum in manibus, noluit ei plagam infligere. Hoc autem maximum opprobrium est ei, qui salutem accepit, vt seruatorem persequatur.

Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Iustam, inquit, benignitatem consecutus, ab hostium feritate liber fui: Instar enim leonum me inuaserunt, discerpere cupientes. Veritatem verò cum misericordia coniunxit, vt misericordiæ iustitiam ostenderet.

Dormiui conturbatus.

Hoc Theodotion ita explanauit, Dormiui cum consumentibus, Aquila verò, Cum incontinentibus, Symmachus autem, Cum accendentibus. Iure igitur cōturbatus sum, cum inter tales dormire coactus sim, cumq; à talibus cinctus sim: Saulem nanque & consumentes, & accendentes, & incontinentes, & catulos leonum nominauit, feritatem mentis, & internecinam consuetudinē narrans. hoc autem per ea, quæ sequuntur, magis manifestò edocet.

Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.

Cùm ipsos leonum catulos nuncupasset; meritò dentium meminit, mucronibus, & sagittis hos comparans, & linguam acuto gladio. per omnia autem pernicioſa illorum consilia aperit.

Exaltare super cœlos Deus, & in omni terra gloria tua.

Dignum autem est in omnibus te laudare, te inquam cœlum habitare creditum, & totam terram gloria implentem. Hoc etiam beatus Abacuc dixit, Operuit cœlos potentia eius, & laudis eius plena est terra. Cæterùm hoc verbum *Exaltare*, videlicet, Ostende omnibus hominibus altitudinem tuam. Abac. 3.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incurnauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Cùm laqueos inquit, in me instruxissent, & insidias composuissent, ipsi à nobis irretiti, & proprijs laqueis illaqueati sunt.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo,

cantabo, & psalmum dicam gloriæ meæ.

Hoc Symmachus ita vertit, Firmatum cor meum. Nam tuā prouidēntiam clarè videns, non amplius omnis generis inimicorū machinationes perhorresco, sed paratus, & instructus sum ad tuos sermones prosequendos, tuaque beneficia decantanda.

Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara.

Deinceps sibi ipsi iubet diuinum hymnum contexere. Porrò Propriam gloriam, vaticinationis gratiam vocat, seipsum verò Psalterium, & Citharam, vt spiritus sancti instrumentum factum.

Exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis Domine, & psalmum dicam tibi in gentibus.

Non solum nunc ait, has laudes tibi afferam, verùm etiam vera luce exorta, & longa ignorantiæ nocte dissipata, & optato diluculo apparente, omnium gentium, & populorum magister chorū ero, & veluti quibusdam chordis illorum labijs vtens, gratas tibi laudes canam.

Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Non solum enim Cœlum, & Angeli, qui in Cœlis mansionem habent, tuam misericordiam cognouerunt, verum etiam per nubes veritatem tuam ostendisti. *Nubes* verò, Homines diuina gratia dignatos, sacræ literæ nuncupant. Hoc autem vniuersitatis Deus per Vatem Esaiam nos edocet: cùm enim de Israel locutus esset, Dimittam vineam meam & non potabitur, & non fodietur, subdidit, Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Quemadmodum enim nubes aliunde imbrium causas suscipiunt, eodem modo & Vates, & Apostoli à diuina gratia agitati, hominum animis spiritus pluuiam attulerunt. Esa. 5.

Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua.

Nam per spiritus nubes, per Vates inquā, & Apostolos, veritate exorta, vniuersorum Dominus, altissimus declaratus est, cœli & terræ creator, & in omni terra, & mari ab hominibus celebratur.

Psalmi LVII. Interpretatio.

Ne corrumpas ipsi Dauidi, In tituli inscriptionem.

Et hic psalmus eidem sententiæ cohæret, cui & superior: quandoquidem Saulis praui tatem narrat, verborumque mendacium. Nam cùm sæpius iuratus esset inimicitias finire; iusiurandum violauit, & insidijs vsus est. Rursus autem, Ne corrumpas, additur, quoniam cùm bis in manibus habuisset, occidere noluit.

Si verè vtique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum.

Hæc cum Saule colloquitur, qui iuratus est nō amplius eum insequi, & præter iusiurandum bellauit. Tu inquit, esto Iudex earum rerum, quæ à te fiunt, & tu, cui iudicandi officium commissum est, rectam, & iustam sententiam profer.

Etenim in cordè iniquitates operamini in terra, iniustitias manus vestræ concinnant.

Et tui sermones sunt pacifici, & tua consilia sunt praua, & machinationes sunt omnibus insidijs refertæ. Consideră igitur si res cum sermonibus consonant. Veruntamen frustra meum iudicium tibi tradidi, qui iustè iudicare noluisti.

Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.

Rursus ait, cùm vos ipsos à veritate separaueritis, falsitatem amplexi estis. Hoc autē *A vulua*, & *A ventre* addidit, quippe quia Deus ante creationem ea, quæ ipsis euentura erant, prænouerat. Eodem modo enim Ieremiæ dixit, Antea quàm formarem te in vtero, noui te, & antea quàm exires de vulua, sanctificaui te. Et non Pharaonem impium, & Ieremiam sanctum fecit, sed quòd Deus tanquam Deus ea, quæ euentura erant, præsciuerit. Iere. 1.

Furor illis secundum similitudinem serpentis.

Malitiam, & calliditatem serpentis imitati sunt.

Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium incantatur incantata à sapiente.

Porro aures oppilant instar aspidis, cui natura insitum est hoc facere propter malitiæ excessum, ne carminibus demulceatur, néue cedat incantationi editæ ab illo, qui sapiens vocatur. Nam *Sapientem* hoc in loco impropriè ferarum incantatorem nuncupauit, vt illud, Sapientes sunt ad malefaciendum. Vbi sapiens, & vbi scriba? Neque hos vt veros sapientes nominat, sed tanquam hoc à quibusdam esse videntur. Quoniam enim cùm magnus Dauid multis sermonibus cum Saule vsus esset, & seruum se ipsum nominasset, & illum Dominum & Regem, cumq; per ipsas res ostendisset eius cædem nunquā desiderasse, non persuasit illi, vt inimicitias finiret; præclarè ipsum aspidi comparauit, non secundum naturam obsurdescenti, sed aures obstruenti, vt carminis ingressum repellat. Hæc autem verba, Medicatur me- Iere. 4. 1. Cor. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicata à Sapiente, sic Symmachus vertit, Incantatur incantationibus sapientis, Vt manifestum sit incãtationem pharmacum nominasse.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.

Veruntamen qui vniuersa inspicit, eius machinationes contra nos vanas demonstrabit.

Molas leonum confringet Dominus.

Et in superiori Psalmo Catulos leonum ipsos nominauit, & hic leones, idcirco & dentium, & molarum meminit. Cæterùm *Molas* vocat Interiores dentes, quibus attenuare cibum solemus: per hæc igitur, & illa ostendit Deum rerum omnium conditorem vniuersas eorum fraudes dissoluturum esse.

Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens.

Abiecti ait, erunt, instar aquæ dissipatæ, & penitus inutilis.

Intendit arcum suum, donec infirmentur.

Non cessat enim pœnas ipsis infligere, donec eorum potentiam rescindat.

Sicut cera, quæ fluit, auferentur, supercecidit ignis, & non viderunt Solem.

Veluti autem cera, igni admota, & liquefacta, consumentur, & vita priuati erunt. Hoc enim dixit, Et nõ viderunt Solem, more eorum, qui moriendo, Solis radium intueri nequeunt.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ Rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos.

Symmachus hanc clausulam manifestius explanauit, Priusquam spinę vestrę crescant in Rhamnum, adhuc viuentes, tanquam turbo omnia siccans, tollet. Quod autem dicit, hoc est, omne quidem peccatum, spinam sacræ literæ nuncupant. Rhamnus autem, spina est, & maxima, & veluti arbor. Minatur igitur vaticinatio Sauli, & eius asseclis celerem pœnam. Priusquam enim ait, malitia vestra crescat, vt Rhamno similis sit, scilicet maximæ spinæ, plaga à Deo inflicta vos disperdet, & vanos efficiet: quandoquidem hoc dixit, Absorbet. Quemadmodum enim illud, quod absorbetur, deinceps non videtur, sic vos ait, sempiternæ obliuioni trademini, quod etiam accidit. Nam paulo pòst cùm in alienigenarum bello vulnus accepisset, & non amplius suam malitiam auxit, sed inuitus bellum contra Danidem dissoluit.

Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

Gaudebit autem virtutis studiosus, cùm malitiæ operarium supplicijs affectum videat, non illudendo illi, sed perspiciendo diuinam prouidentiam nolentem despicere ab illis iniuria affectos. Manus autem eius lauabit, non sanguine has cruentans, & maculans, sed ostendens, se ipsum innocentem, & ab illius malitia seiunctum. Non enim vt quidam suspicati sunt in sanguine lauatur, sed propter sanguinem lauatur, vt qui nullam communionem cum illo habuerit.

Et dicet homo, si vtique est fructus iusto, vtique est Deus iudicans eos in terra.

Hæc particula *Vtique*, significanter iacet. Dicit autem cùm omnis homo videat impium vitijs affectum in hac vita pœnam pendere; confitebitur Deum esse, qui omnia, quæ fiunt inspicit, & cuncta sapienter moderatur, & iustis quidem congruentes fructus retribuit, & ab his, qui contraria elegerunt, pœnas exigit, & eos dignis supplicijs afficit.

Psalmi LVIII. Interpretatio.

In Finem. Ne corrumpas ipsi Dauidi, in tituli inscriptionem. Quando misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum.

Cùm Saul inuidia laboraret; mortem Dauidi struebat, & olim ipsum simul conuiuantem telo configere voluit. Cùm autem declinasset, & subterfugisset mortem, conatus est rursus in manus habere, & missis quibusdam, imperauit, vt domum obsiderent, cùm manifestò inimicitias demonstrasset. Verùm vxor eius, filia vero Saulis, viro suo hoc aperit, & per quãdam fenestram ipsum effugere facit. Porrò cùm statuam accepisset, (sic enim historia edocet) lectum componit, & ægrotantis imaginem vestibus conuinnat, & à longè ostendit ijs, quibus obsidere domum commissum erat, dicens Dauidem à quodam morbo detineri. Hæc quidem nocte euenerunt, exorta verò luce, patuit Sauli, & eius apparitoribus eum subterfugisse. Tunc igitur beatus Dauid insidias illas declinans, hunc conscripsit psalmum. Verùm de illis, quæ tunc acciderunt pauca verba facit, plura autem prædicit, cùm diuini spiritus radium accepisset, cumq; Iudæorum furorem in Saluatorem nostrum præuidisset. Etenim Iudæi per milites Domini sepulcrum custodientes, exorta luce, vestimenta quidem inuenerunt, mortuum verò, qui custodiebatur, non amplius viderunt: resurrexit enim mortis imperio expugnato. Proprias igitur insidias beatus Dauid

uid videns, & præuidens eum, qui ex ipso secundum carnem oriturus erat, grauiora à Iudæis passurum esse, prædicit & gentium vocationem, & Iudæorum dispersionem.

Eripe me de inimicis meis Deus meus, ab insurgentibus in me libera me.

Iustę Vatis preces sunt: nam ab iniustè bellantibus liberari supplicauit. Deinde horum propositum narrat.

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me.

Homicidæ, inquit, hostes, & iniqui sunt, quibus ne minimam quidem offensionem attuli.

Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.

Vniuersis machinationibus vtentes, perdere me conantur, propria potẽtia freti, sed par est, vt hi, qui prius iniuria lacessiti sunt, vindictam quærant.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine.

Nulla, inquit, molestia in ipsos à nobis profecta est, cùm me arguere non possent, meam mortem moliuntur.

Sine iniquitate cucurri, & direxi.

Hæc verè Dauidi minime congruunt, verùm filio, & domino Dauidis: Ille enim solus peccatum non fecit, neque dolus inuentus est in ore eius. Cæterùm tanquàm in figura beatus Dauid hæc dicit, non omnino testificans se ipsum innocentem esse, sed edocẽs, cùm Saulem nulla iniuria affecisset, sed multa, & sæpius beneficia in eum contulisset; vniuersas insidias subisse. Sic autem Symmachus interpretatus est, Cùm peccatum non sit, sic currunt, vt percutiant.

Exurge in occursum meum, & vide.

Te, ait, vt huius iudex sis, obsecro, qui omnia apertè scis.

Et tu Domine Deus virtutum Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes.

Cùm innocentiam in eo solo, qui ex ipso secundum carnem descensurus erat, contẽplatus esset, cumque furorem Iudæorum eiusdem generis contra ipsum spiritu prospexisset; virtutum Dominum, & Israelis Deum obsecrat, vt Iudæos quidem abiectos relinquat, & in gentes omnem prouidentiã transferat, & lumine diuinæ cognitionis illuminet. Cùm autem hæc gentibus annunciasset, Iudæorum vindictam prædicit.

Non misereatur omnibus, qui operantur iniquitatem.

Quoniam enim propheticis oculis Crucem intuebatur, & exaudire videbatur Dominum dicentem, Pater dimitte illis peccatum, non enim sciunt, quid faciunt; impietatis excessum execrans, vt nullam vineam cõsequantur, obsecrat. deinde cœlestis cibi inopiam, quæ ipsis futura est, vaticinatur.

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Quemadmodum enim ait, canes vrbium plateas de nocte obire solent, coacti hoc facere ob ventris necessitatem, sic isti omni cœlesti prouidentia priuati erunt, & neque vaticinandi dono perfruentur, & pontificia cura destituti penitus erunt, ac more canis circumcirca ibunt, & nemicis quidem, quæ à mensa dominorum excidunt, secundum euangelicam vocem digni fient.

Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit?

Lingua, ait, veluti quendam mucronem, & gladium exacuunt, cùm verba proferunt: res autem sunt testes verborum: lingua nanque Dominum crucifixerunt, exclamantes, Tolle tolle, crucifige eum, & sanguis eius super nos, & super filios nostros. Porrò per satellites Pilati verba ad rem contulerunt, & patibulo Saluatorem clauis confixerunt. Hoc & diuinum oraculum inquit, Ipsi loquentur in ore ipsorum & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit? Quoniam verba proferunt, quibus pro gladijs vtuntur, hæc verò inquit, faciunt, tanquam nemine inspiciente. hoc enim declarat, Quoniam quis audiuit? Veluti enim nemine nec prospiciente, nec exaudiente ea, quæ fiunt, nec pœnas exigente, hæc patrare audent. Hanc enim sententiam Symmachus explanauit. Nam pro, Quis audiuit, Tanquam nemine exaudiente, posuit.

Et tu Domine derides eos.

Illi quidem igitur hæc audent, tu autem & audis, & perspicis, & eorum vanitatem derides.

Ad nihilum deduces omnes gentes.

Non solum enim illos, verum etiam omnes gentes superare facile tibi est. sic & diuinus Esaias inquit, excessum diuinę potentię ostendere nitens, Si omnes gentes sicut stilla situlæ, & quasi momentum statęrę, & quasi saliua reputatæ sunt, & reputabuntur, cui comparabitis Dominum, & cui similitudini ipsum assimilabitis?

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es.

Te, inquit, meæ fortitudinis susceptorẽ, & custodem habeo: quandoquidem tuam prouidentiam consecutus sum.

Deus meus misericordia eius præueniet me.

Anteuertis semper preces ò Domine, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter excessum benignitatis, obsecrationes non expectas.

Deus ostendit mihi super inimicos meos.

Communes inimicos Vates existimat Saluatoris inimicos. Deinde futura his prædicit.

Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur legis tuæ.

Supplico, inquit, ne extremam perniciem ipsi subeant: sunt enim inter eos multi, qui pœnitentiæ remedijs curari possunt, Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in Inferno autem quis cõfitebitur tibi? Quam igitur pœnam ipsis infligere vis? Psal. 6.

Disperde illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.

In totum, inquit, orbem eos dissipa, & sparsos, & inquilinos redde, quoniam mala conspiratione contra te vsi sunt. Quænam sit hæc, edocet.

Delictum oris eorum, sermo labiorum ipsorum.

Hæc consonantia sunt his, quæ paulo ante exposita fuerunt. Etenim superius dixit, Ecce ipsi loquentur in ore ipsorum, & gladius in labijs eorum. Et hic rursus, peccatum oris, labiorumq; sermonem insimulat; per omnia edocens illius clamoris eos pœnas pendere, quem concordissimè emiserunt, iustam Pilati sententiam deprauantes. nam ille vt innocentem ipsum dimittere volebat, isti verò clamabant, Tolle tolle, crucifige eum, sanguis eius super nos, & super filios nostros. Cæterùm hæc manifestius Symmachus exposuit. Nam pro Disperde illos in virtute tua, sic dixit, Transfer ipsos in virtute tua, & dissipa ipsos protector noster Domine, peccato oris eorum, & verbo labiorum ipsorum. Exules ipsos inquit, fac, & seruos pro liberis redde, propter peccatum oris eorum, & propter verbum labiorum ipsorum. Eodem modo malam illam consonantiã ædificij illius turris dissensione dissoluit, & pernicioſæ concordiæ morbo, salutare remedium, linguarum diuisionem attulit. Luc. 23.

Et comprehendantur in superbia sua.

Propter ea quæ, ait, patrare ausi sunt, pœnas dabunt. Et Christo, qui salutem largitus est, seruire nolẽtes, verùm Cæsaris Regnum amplexi, Cæsaris seruituti subijcientur.

Et de execratione & mendacio annunciabuntur in cõsummatione, in ira cõsummationis, & nõ erunt.

Symmachus magis dilucidè hanc clausulam exposuit, Comprehendantur in superbia eorum execrationes, & mẽdacia loquentes confice, in ira consume, ita vt non sint. Postquam enim calumnijs vsi sunt, dicentes ipsum imperasse, ne census Cæsari darentur, & cùm hæc ab eo audissent, qui adhortabatur ipsos, vt ea, quæ sunt Cæsaris Cæsari darent, & quæ sunt Dei Deo; execrationibus, & conuitijs ipsum lacessebant, per illas inquit, execrationes, & calumnias, & peccatum oris hanc consumptionem ipsos perpessos esse. *Consumptionem* autem, non extremam perniciem vocat, sed eò quòd populus Dei non amplius ipsi vocantur: quandoquidem dispersi per orbem, & Romanis seruire coacti, legis cultu priuati sunt, procul à celeberrima metropoli degunt, regio sceptro orbati fuerunt, Pontificis cura minimè perfruuntur, vaticinandi gratia destituti sunt. hoc igitur *Non erunt*, videlicet in populum. Non amplius ait, per se ipsos viuent solam habitantes Palæstinam, & Dei populus appellantur. *Consumptionem* verò, Omnis generis supplicia nuncupat. Etenim Caligulę tempestate quarti Cæsaris maxima discrimina susceperunt, atque etiam & Neronis tempore in multas calamitates inciderunt. Et Vespasianus multas Iudææ ciuitates obsedit, & Titus cum Hierosolymam cinxisset, & ciuitatem diripuit, & eos, qui mortem declinarunt, captiuos in seruitutem abduxit. & posthæc in alias res molestas vniuersi generis incurrerunt, & nunc similiter in ciuitatibus, quas incolunt, occasione quadam oblata sæpius inexpiabilia patiuntur, ob execrationes, & mendacia, & peccatum oris pœnas pendentes, atque per ipsas res discunt Crucifixum omnium Dominum cõstitutum fuisse: hoc nanque Vates inquit.

Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.

Nam hoc admirabile fuit, quòd qui ante Crucem ab ipsis Iudæis non credebatur, post iniuriosam illam mortem toti orbi crucifixus dominatur, his quidem sponte consentibus, his verò metu coactis.

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Quoniam enim dixit, In ira consummationis, & non erunt, Ne quis Vatem contraria dixisse opinetur, cùm dixisset, Dispercle in virtute tua; iure eodem sermone vsus est, & inquit ipsos instar canum fame laborantium, & de nocte ciuitatem obeuntium, dissipandos esse, nullo cœlesti cibo perfruentes: Quandoquidem rerum vicissitudo fuit, Et Iudæi quidem, qui olim Filij erant, ob eorum scelera Canum ordinem sortiti sunt, Gentes verò, quæ quondam canibus similes erant, filiorum honore dignatæ sunt.

Ipsi dispergentur ad manducandum, si verò non

non fuerint saturati, & murmurabunt.

Symmachus hanc clausulam superioribus adscripsit, ita dixit, Flectantur vesperi, tumultuentur vt canes circeundantes ciuitatem volutati, ne ieiuni pernoctent. Porrò secundum Septuaginta, sic intelligendum est, quoniam vt Canes isti per totum orbem terrarum dilapsi cœlestem cibum quærent, non inuenientes autem hunc, eò quod nõ credunt ei, qui à Vatibus cunctis prædictus fuit, murmurant, in hoc ingratum animum ostendentes.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam.

Illi quidem hęc audentes, talia patiẽtur, Ego verò tuam misericordiã canam, & tuæ mentis lumine oriente, & diluculo orbi largito, immensam tuam benignitatem omnibus in Ecclesijs celebrabo.

Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea.

Perfruitus sum nanque semper tua ope, & per tuam prouidentiam ingruentes calamitates subterfugi, & te fontem misericordiæ, & benignitatis nuncupo. Hæc beatus Dauid propheticis oculis à longè videns; & Iudæorum calamitates prædixit, & ipse semper dominum laudare promisit, & promissiones absoluit, per piorum hominum linguas hymnos afferens.

Psalmi LIX. Interpretatio.

In finem. Pro his, qui mutabuntur. In tituli inscriptione ipsi Dauidi in doctrinam, cùm succendit Mesopotamiam Syriæ, & Sobal, & conuertit Ioab, & percussit Aedom in valle Salinarum duodecim millia. 2. Reg. 17. & 18.

Hęc quidem iã acciderunt, & in secundo Regũ libro scripta sunt. Porrò In finẽ, titulus edocet, vt intelligamus in historia quandam vaticinationem delitescere. Additum est etiam titulo, His, qui mutabuntur. Mutatio verò vicissitudinem quandam innuit, non rerum, quæ acciderunt, sed futurarum: non enim dixit, His, qui mutati sunt, sed, His, qui mutabuntur. Cæterùm tituli inscriptio victoriam significat. In summa vaticinationis argumentum ponere necessarium est, cùm supradictas victorias beatus Dauid consecutus esset; præuidit propheticis oculis futuram populi transgressionem, propter quam in seruitutem abducendus erat. Præuidit etiam futurum illinc reditum ob diuinam gratiam, & necessarium putauit res tristes, & gratas simul scribere, ob vtilitatem futurorum hominum, qui inueniendi erant in illis rebus.

Deus repulisti nos, & destruxisti nos.

Hoc in loco seruitutem prædicit, deinde Dei iustitiam, & benignitatem.

Iratus es, & misertus es nobis.

Ob peccata enim iratus es, post vindictam verò misertus es.

Commouisti terram, & conturbasti eam.

Babyloniorum irruptiones per hæc ostendit: nam instar terræmotus omnia penitus deleuerunt. deinde benignitatem postulat.

Sana contritiones eius, quoniam commota est.

Rursus ea, quæ acciderunt percurrit.

Ostendisti populo tuo dura.

Quænam hæc?

Potasti nos vino compunctionis.

Multitudine enim calamitatum veluti quodam vino nobis torporem induxisti, & nostros animos doloribus replesti. sic nanque Aquila explanauit, Potasti nos vino torporis.

Dedisti metuentibus te significationem, & fugiant à facie arcus.

Hoc magis dilucidè beatus Ezecchiel edocet, Vidisse nanque ait Angelum ab vniuersorum Deo missum, vt totam vrbem obiret, & imponerer signum in frontibus gementium peccata populi. Verùm illa erant figura nostra: quandoquidem à diuina gracia verum signum accepimus, quo vtentes, inimicorum tela superamus. Ezec. 9.

Vt liberentur dilecti tui.

Hoc signo autem ait, eos, qui tibi dicati sunt, conseruas, qui ob suam virtutem tuo amore digni facti sunt.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me.

Transfer, inquit, calamitates, quæ tuum populum manent, & veluti quadam dextera tua gubernatione iacentes erige. sic cùm preces attulisset, responsum habet, & hoc occulere non vult, sed omnes edocet.

Deus locutus est in sancto suo.

Hoc est per sancti spiritus gratiam, quæ Vatis lingua pro instrumento vsa est.

Lætabor, & partibor Sichimam, & conuallem tabernaculorum metibor.

Sichima, ciuitas est à Iacob Iosepho derelicta: in hac autem Ephraim post Tribuum diuisionẽ regnũ auxit. *Conuallem* verò *Tabernaculorũ*, Israelitarum regionẽ dicit, tãquam desertam factam. Promittit igitur Deus omniũ conditor eos, qui captiui erãt, reducere, & patriã terrã distribuere, & sic ipsam habitatorum refertã reddere, vt de mẽsuris incolæ

conten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

contendant, & hac re vsi, distributionem faciant.

Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei.

Galaad, non Tribus, sed locus est: *Manasses* verò, habet idem nomen, quod & Tribus. Galaaditem autem terram à principio in hæreditatem habuit, propriam igitur dicit & tribum, & huius terram prænuncians & reditum, & locorum illorum habitationem. Ephraim autem pristinam fortitudinem se redditurum esse spondet. Porrò Capitis mei, Symmachus, Imperij mei, posuit, videlicet, propugnatorem ipsum, vt olim efficiam.

Iudas Rex meus.

Quoniam enim post reditum, indiuiduè manserunt Tribus, solum autem Iudam Zorobobel habebant Ducem, & Regem; meritò Ephraim quidem fortitudinem capitis, vel Imperij vocauit, Iudam verò Regem. Hæc clausula *Rex meus*, sic intelligitur, id est, à me electus Rex, qui & meo populo dominatur. Eodem modo apud Esaiam, Hæc dicit Dominus Christo meo Domino, hoc est, à me vncto. Esa. 45.

Moab olla spei meæ.

Hoc Aquila sic interpretatus est, Moab lebes lauacri mei. Syra autem interpretatur, Situla lotionis meæ. Quoniam enim in talibus valis & pedes abluere, & sordidatam vestem pedibus abijcere solemus, subiectionem Moab per Situlam lotionis meæ ostendit. Olla autem pro pœna, in sacris literis accipitur. sic beatus Ezecchiel edocet, iussus Lebetem Hierusalem nunc parare, & carnem incolas, ignem verò Babylonios, & ius necessarium cibum, quo deficiente carnes cõburuntur: sic & beatus Ieremias ollam succensam vidit, Et faciem eius à facie Aquilonis. Dicit igitur, Manasses propriam terram recuperabit, & Ephraim pristinum robur recipiet, & Iudas omnium Rex nuncupabitur. Moabitæ autem ipsis subijcientur, & inexpugnabilem eorum fortitudinem intuentes, non solum illi, verum etiam Idumæi, & alij alienigenæ. Ezec. 11. Ierc. 1.

In Idumæam extendam calciamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt.

Nam præter Moabitas, & Idumæos in seruitutem redigam, & alienigenas seruire cogam. Alienigenas igitur, diuina scriptura Palæstinos vocat, non quòd aliæ gentes eiusdem generis sint, cuius & Iudæi, sed quia cùm aliæ gentes longè distent, Palæstini non modo finitimi sunt, verum etiam inter eos habitant. sic etiam Iebusæi Hierosolymam diu incoluerunt. sic Gabaonitæ Gabaonem terram, & Gazei, & Ascalonitæ, & alij propè habitabant, & hæc magis dilucidè historiæ declarant. cùm hæc ab vniuersorum Deo Vates ita didicisset, populi felicitatem post reditum videre desiderat, & ait.

Quis deducet me in ciuitatem munitam, aut quis deducet me vsque in Idumæam? Nonne tu Deus, qui repulisti nos?

Ciuitatem munitionis, Hierusalem nuncupat, Hanc Symmachus, Munitam interpretatus est. Quoniam enim vastata, atque mœnibus spoliata fuit, & post reditum propriis mœnibus instaurata est; Vates cinctam mœnibus videre desiderat, & vsque in Idumæam, vt Rex, currere, & aspicere eos, qui perpetui hostes erant, seruire coactos. Cæterùm hæc inquit, tu Domine fac, qui repulisti nos, & Babyloniorum imperio nos subdidisti. sic cùm bona vaticinatus esset, pro molestis supplicat.

Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.

Vides nos inquit, ita acerbè bello petitos, & non Dux es nostri exercitus, neque pro consueto more fortiter te geris.

Da nobis auxilium ex tribulatione, & vana salus hominum.

Hanc coniunctionem *ET*, cùm permutasset Symmachus, manifestissimam interpretationem fecit, Dicit autem sic, Da nobis auxilium ex tribulatione, vana enim salus hominis. Fer opem inquit, male affectis, quandoquidem tu solus calamitates soluere potes: auxilia autem hominum, cùm tu non existis, vana sunt. idcirco subiunxit.

In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

Eius opem inquit, implorabimus, & hac freti erimus: Ipsa nanque sola satis est ad res tristes consumendas, atque ad inimicorum nostrorum potentiam euertendam.

Psalmi LX. Interpretatio.

In Finem. In hymnis Dauidi.

Exordium huius psalmi superioris psalmi finem sequitur. Nam cùm dixisset, in Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos; edocet captiuum populum, quas preces Deo afferre decet.

Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.

Admitte, inquit, meas preces ò Domine, & benignè verba orationis meæ exaudi. Deinde edocet, qui sint ij, qui deprecantur.

A finibus terræ ad te clamaui.

Quoniam

Quoniam enim multorum dierum itinere Babylon à Palæstina distabat, ij qui in seruitutem abducti erant, extremitates terræ se incolere suspicabantur, illam terram habitare coacti.

Dum anxiaretur cor meum in petra exaltasti me.

Obsecro autem te, vt consolationem à te consequar. Nam conquerès, atq; imminentes calamitates deplorans; tua ope perfruitus sum, hostibusq; superior euasi.

Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.

Cùm tui auxilij particeps esse speraßem; spe minimè deiectus sum: quandoquidem fuisti mihi & Dux, & turris fortitudinis. Ob tuam enim curam cùm inimicorum insidias subterfugissem; reditum consequebar.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in velamento alarum tuarum.

Tabernaculum Dei, Hierosolymam nominat: in illa enim se ipsis conspiciendum præbebat. Dicit igitur, cùm reditum consecutus fuero; continuò tuo templo assidebo, & tua prouidentia perfruar. *Alas* nanque, Dei gubernationem vocat. Hoc autem, *In secula*, pro Continuè, posuit.

Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Semper autem te celebrabo. Quoniam cùm meas preces admisisses, hæreditatem nostris maioribus promissam nobis illorum posteris reddidisti. Hæc verò dicunt, cùm primum iter ingressi essent. Sciendum est igitur supradicta verba veræ hæreditatis ænigmata continere, vera autem hæreditas est vita æterna, de qua inquit dominus Christus hominibus è dextera consistentibus, Venite benedicti patris mei, hæredes estote Regni, quod paratum est vobis ante mundi constitutionem. Hanc hæreditatem Dominus timentibus eum se daturum spopondit, & his tanquam in figura promissam terram reddidit. Matth. 25.

Dies super dies Regis adijcies, annos eius vsque in diem generationis, & generationis, permanet in æternum in conspectu Dei.

Cùm ita supplicassent, cumque ea, quæ petierunt accepissent, præter hæc à Deo omnium conditore hanc gratiam postulant, vt diutius Regem sibi datum conseruet. Tunc autem Zorobobel ipsis imperabat: verùm non omnia vaticinationis verba ei congruunt. Hoc enim, Dies super dies Regis adijcies, illi conuenit, cætera verò nequaquam, verùm ei, qui ex illo secundum carnem descensurus erat: In illo enim vaticinationis verba vera fuerunt. Anni eius vsque in diem generationis & generationis, permanet in æternum in conspectu Dei. Idem enim Vates in centesimo primo psalmo dicit illi, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Zorobobel igitur Domini Christi figura fuit: nam quemadmodum è Babylone captiuos in patriam terram reduxit, sic Dominus Christus omnem humanam naturam in seruitutem redactam in antiquam generis nobilitatem renocauit, & deuicto mortis imperio, his, qui sub illo viuunt, vitam largitus est.

Veritatem, & misericordiam eius, quis requiret?

Quis inquit, potest veram, & iustam Dei misericordiam accuratè discere? etenim eius iudicia abyssus multa.

Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, vt reddam vota mea de die in diem.

Nam semper te singulis diebus celebrabo, tua beneficia enarrabo, atque vota non mentiar. *Vota* enim, Promissiones vocat.

Psalmi LXI. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi. Pro Idithum.

Symmachus autem sic explanauit, Triumphalis per Idithum, Cãtus in Dauidem. Declarat igitur psalmum beati Dauidis esse, Idithum verò eum cecinisse, vt enim præfectus chori, Deum rerum omnium largitorem in diuino templo laudat, sicut Paralipomenon liber inquit. Psalmus autem Macedonicos impetus, atque illustris Antiochi contra Machabæos insidias vaticinatur, pietatisque athletas edocet, quibus verbis in rebus aduersis vti debeant. Paral. 9.

Nonne Deo subiecta erit anima mea?

Cùm diuinam legem transgredi coacti essent, & Idolis sacrificare, atque suillas carnes participare; propriam mentem in pietatem accendunt, & pro religione studium exacuunt, nonne ò anima omnibus rebus Dei cultum præfers? Deinde vtilitatem, quę hinc percipitur, edocent.

Ab ipso enim salutare meum: Nam & ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius.

Ipse cultus ò anima tibi salutem præbet: nam ipse est Deus & bonorum omnium largitor, & ipse potest eos, qui commouentur, confirmare. Opem eius igitur implorans, ab ijs, qui deijcere conantur, liberabor. sic cùm suas ratiocinationes accendissent, in aduersarios, sermones transferunt.

Quousque irruitis in hominẽ, interficitis vniuersi vos, tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ?

Porrò

Universidad de Deusto
Biblioteca

Porrò sensus huius versiculi perplexus est. Quousque crudelitate contra nos vtimini, & naturæ communitatem non consideratis? verùm tanquam murum inclinatum, & maceriem, quæ à vento lapsum timet, irruere, & deijcere festinatis, internecinam sententiam habentes, videlicet, ne valdè efferamini, tanquam nos imbecilles essemus: habemus enim adiutorem vniuersorum Deum.

Verumtamen pretium meum cogitauerunt repellere.

Vnum inquit, studium habent, vt Dei prouidentia me priuent, à qua omnem honorem, & gloriam habeo: quandoquidem piorum hominum honor, seruire Deo est. Idcirco & diuinus Paulus vbique seruum Christi se ipsum nominat.

Cucurrerunt insidiæ.

Has autem insidias non subsecuis horis contra me struunt, sed cum omni studio hoc faciunt, sitientes me in foueam impietatis deijcere. Quibus autem machinationibus vruntur?

Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Blandis quidem verbis vtuntur, trucidare conantes, verùm perniciem intus occultam habent. sic cùm illorum insidias demonstrassent, rursus sibi ipsis imperant, vt forti animo sint, & diuinum auxilium expectent.

Verumtamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.

Ne derelinquas ò Anima Dei cultum, verùm auxilio ab ipso allato confirmata, molestiarum impetus perfer.

Quoniam ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus non emigrabo.

Nam ipsum sciens, & verum Deum esse, & salutis fontem, non patiar, vt seruitutem permutem, vtque ad alterius imperium confugiam. Hoc enim, Non emigrabo, pro, Non transferar, posuit. Non ero ait, profugus, & impietatis administer.

In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est.

Iisdem sermonibus sæpe vtuntur, Deum, & Saluatorem, & gloriam, & adiutorem Deum rerum omnium conditorem vocantes, vt impietatis impetus repellant. Idcirco & alios omnes conterraneos in eandem pietatem excitant, non ferentes, vt soli ipsi victores vocentur.

Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra, Deus adiutor noster in æternum.

Omnibus hominibus neglectis ò mei conterranei, in eo firmam spem constituite, & omnem mentem in ipso collocate, absq; vlla dubitatione adiumentum ab ipso expectantes. Hoc enim, Effundite coram illo corda vestra, hoc significat, videlicet, Omnes cogitationes consecrate, nec vllam dubitationem admittite.

Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in statera, vt decipiant.

Hanc clausulam magis clarè Theodotion explanauit, Atqui vapores filij hominum, mendaces filij hominum, vt momentum stateræ. Nihil, ait, stabile in humanis rebus est, verùm vapori simile est sursum sublato, & actutum dissipato. Momento stateræ simile est etiam, quæ modò deorsum vergit, modo autem sursum fertur, & nihil firmum, & permanens habet. Porrò interpretatio Septuaginta sic intelligenda est, Vanæ quidem omnes res humanæ sunt, veruntamen plurimi confidunt fluxis rebus tanquam perennibus, qui æquitatem despiciunt, iniquæ autem mentis trutinam tenent, & iustitiam quidem contemnunt, iniustitia verò gaudent.

Ipsi de vanitate in idipsum.

Veruntamen nullum fructum hinc reportant, quandoquidem omnia vana sunt, quæ velocissimam vicissitudinem suscipiunt: sic enim Symmachus exposuit, Ipsi euanescunt simul. Hinc admonitionem aduersarijs, qui diuitijs exultant, afferunt.

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite cupiscere.

Ne ait, humanam felicitatem ex iniquitate congestam amore dignam existimetis.

Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

Instar autem fluuij, videntes opes ad vestras domos confluere, nolite illis vestram mentem summittere. Et cur hæc consulis, & commonefacis?

Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

Audiui, inquit, à Deo rerum omnium conditore declarante, Iudicium & malorum, & bonorum remunerationũ fore. Cæterùm hoc verbum ***Semel***, non vt numerum ostenderet posuit, sed vt rem, quæ omnino futura est, demonstraret. Declarauit inquit, semel Deus, nec fieri potest, vt id non eueniat. *Duo* verò dicit, cõtra iniquos pœnam, & benignitatem, quæ pijs conceditur. Hæc igitur legem ferens Deus promisit, Ego enim sum inquit, Dominus Deus tuus, Deus Zelator, vindicans peccata patrum in filios, vsque ad tertiam, & quartam generationem, odio habentibus me, & custodientibus mandata mea.

Psalmi LXII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi, Cùm esset in solitudine Idumææ.

Fugitans Saulem beatus Dauid, venit ad Achimelech, & illinc ad Achim, qui in Geth regnabat, deinde rursus in periculum incidens, & hoc declinans, peruenit in solitudinem, in qua præsentem conscripsit psalmũ, amorem patefaciens, quem in Deum habebat, Saulisque interitum prædicens.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo, sitiuit in te anima mea.

Desiderium, inquit, quod erga te Domine habeo, & somnum exigit, & in tuum cultum me excitat.

Quàm multipliciter tibi caro mea.

Theodotion explanauit, Multipliciter: Aquila verò, Intenta est: Symmachus autem, Desiderat. Omnes autem interpretationes posui, vt docerem hanc particulam πωςαπλῶς non diuidi, vt segregetur πῶς ab ἁπλῶς, sed est vna pars orationis exaggerationem desiderij significans. Respondet enim ait, caro animi amori, & illius studijs nõ repugnat: vult autem dicere, Anima mea, & corpus meum auet, & exoptat te: quemadmodum ille, qui aquam dulcissimam, & pellucidam sitit.

In terra deserta inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi.

Nullum damnum à solitudine percepi, sed vt ille, qui tuo tabernaculo assidet, sic tibi laudes affero. Hoc enim *In sancto*, Tabernaculum dicit: Nondum enim diuinũ templum erectum erat.

Vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

Asto autem tibi, inexplicabilem tuam potentiam cõtemplans. Quoniam enim tuam naturam nemo assequi potest, à rebus à te factis occasionem laudandi te arripio.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te.

Nam tuam misericordiam malo, quàm vitam diuitum, & potentium, & ociosam, & negotijs implicitam, & delicatam, & remissam, & in tuas laudes labia moueo.

Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.

Hoc autem per totam meam vitam perficiam, labijs quidem laudans, manus verò expandens, tuam benignitatem postulans.

Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.

Porrò has tuas laudes animæ pinguedinem existimo, & pinguem, & opimam hanc fieri opinor: quandoquidem tuorum oraculorum meditatio, voluptas, & sempiternus cibus est.

Et labijs exultationis laudabit os meum.

Idcirco cum omni animi propensione hymnum tibi afferam, sciens lucrum, quod hinc percipitur.

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus, & in velamento alarum tuarum exultabo.

Symmachus autem hanc clausulam sic explanauit, Recordor tui super stratum meũ, per singulas vigilias meditabar te, & amictus sub alis tuis benedicebam. Cæterùm Vigilias nocturnas dicit: Diuidentes enim nocturnum tempus ij, quibus commissum est, vt custodiant, hoc faciunt, sibi ipsis succedentes, & alij quidem in tres partes diuidunt, alij verò in quatuor. Et Dominus in quarta vigilia noctis ad sacros Apostolos venit. Dicit igitur diuinus Dauid super stratum iacens, dulcissimum somnum per singulas vigilias exegi, tuam cõtemplationem habens, hymnisque beneficia à te in me collata compensabam. Nam veluti quodam alarum tegumento tua inexpugnabili prouidentia me custodis. Marc. 6.

Adhæsit anima mea post te.

Nequeo, inquit, vel paululum meam mentem à tua memoria diuellere, sed veluti quodam poculo amatorio calido inflammatus, tuo amori alligatus sum mea memoria, perinde ac aliquo glutino. Deinde ostendit amoris fructum.

Me suscepit dextera tua.

Cùm enim videas me sic affectum, tuo auxilio me dignum iudicas.

Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam.

Cùm nihil deliquerim, studeant tamen me de medio tollere.

Introibunt in inferiora terræ.

Atqui noui eos morte afficiendos. Deinde etiam interitus modum prædicit.

Tradentur in manus gladij.

Hoc ab hostili dextera patientur.

Partes vulpium erunt.

Et hoc, inquit, non à potentioribus quibusdam hostibus patientur, sed à finitimis alienigenis, qui quidé more vulpium nonnunquam inuadunt, identidem verò exagitati, fugiunt. Porrò expeditus sensus horum verborum hoc tacitè innuit, plures ex his, qui in conflictu occumbent, ne sepultura quidem dignos fore, sed à feris dilaniandos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rex verò lætabitur in Deo.

Ego verò, inquit, cùm Regnum abs te acceperim; nó ob illorum interitum lætabor, sed ob tuum tantùm auxilium, quo fretus, omnes inimicorum insidias effugi.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

Omnes autem posthac audacter Regem nominabunt, & per huius Caput iurabunt, non amplius veriti sycophantas, quorum os morte obstructum est. Saule enim inquirente; timebant cum Dauide colloqui: hoc autem mortuo, omnes deinceps cõdignum honorem ipsi Regi habebant, & Regis salute, pro iureiurando vtebantur: hinc arrepta occasione conciliandi sibi apud illum dignitatem & gratiam.

Psalmi LXIII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Et hic Psalmus eiusdem est argumenti: narrat enim insidias à Saule comparatas, & prædicit se ab illis liberum fore.

Exaudi Deus orationem meam cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam.

Admitte, inquit, Domine meas preces, meamque mentem confirma, ne hostiles impetus formidem.

Protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem.

Conuentum, vocat Concordiam, & conspirationem in malis, quam vt superet etiam atque etiam rogat, diuina ope tanquã muro quodam munitus. Deinde percurrit omnes illorum machinationes.

Quoniam exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultum immaculatum.

Calumnias, inquit, struunt in bellum, quod in me comparatur, & id quidem cùm nullam ipsis dederim causam. *Immaculatum* enim vocauit hic eum, qui culpæ est expers. Rem verò amaram, Aquila, Verbum amarum dixit, & Theodotion, Sermonem amarum, & Symmachus, Impleuerunt arcum suum, sermonem amarum. Hoc autem, In occultis, Symmachus dixit, Clanculum, hoc est, infidijs, & dolis vtentes: hoc autem sequentia indicant.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt.

Insidiantes, inquit, derepente inuadunt, non timentes Deum, qui omnia videt.

Firmauerunt sibi sermonem nequam, narrauerunt, vt absconderent laqueos.

Hoc apertius Symmachus dixit, Firmauerunt sermonem prauum, narrauerunt, vt occultarent laqueos. Etenim cùm meam molirentur mortem, narrauerunt, & consultarunt, quibus machinationibus contra me vtendum esset, & re ipsa sermones confirmarunt. Hæc autem committere audent, propterea quòd neminem putant rebus humanis præesse. Hoc nanque ea, quæ sequuntur declarant.

Dixerunt, quis videbit eos?

Opinantur, ait, neminem esse iudicem eorum, quæ fiunt.

Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.

Omnem, inquit, adhibuerunt mentem, omnes aduersum me excogitarunt insidias, nullam doli speciem intactam reliquerunt, palam inuadentes, clanculum insidiantes, speculatoribus vtentes, solitudines obeuntes, saxosa loca inquirentes.

Accedet homo, & cor altum, & exaltabitur Deus.

Hoc explanatius Theodotion interpretatus est, dicit autem sic, Et mentem, & profundum cor hominis Deus configet. Etsi enim millies sua praua studia occultarint; manifesta tamen sunt Deo omnia inspicienti, qui propriam ostendit altitudinem, dum pœnas à nequam hominibus exigit.

Sagittæ parunulorum facta sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

Cæterùm qui ista atrocitate vtuntur, sua opinione decepti sunt: Quemadmodum enim iacula à pueris emissa nihil damni afferunt his, qui petuntur, sic istorum linguæ nihil offendunt eos, qui configuntur, imò in caput illorum, qui percutere conantur, omne malum recidit.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos.

Qui verò ipsos inspiciunt à suis prauis cõsilijs aberrasse; perturbationis, & formidinis implebuntur, vel potius impleti sunt, diuinamque prouidentiam timuerunt. hoc autem sequentia indicant.

Et timuit omnis homo, & annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt.

Cogitantes enim, & reuoluentes Dei regimen, diuinum iudicium timuerunt.

Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eo.

Qui enim egregiè diuinas leges meditantur, voluptate affecti, fixam in Deo spem habent.

Et laudabuntur omnes recti corde.

Nam qui suam mentem Deo adhibent, neque sinunt, vt à via recta aberrent; etiam ab hominibus gloriam consequentur.

Psalmi

Psalmi LXIIII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

In nonnullis exemplaribus adiungitur, Canticum Ieremiæ, & Ezechielis, & populi peregrinantis, cùm profecturi essent. Hæc non leguntur neque in Hebraico, neque in alijs Interpretibus, neque apud Septuaginta in Sexcuplici, sed quidam fortasse, cùm neque psalmi sententiam attendisset, neque historiam didicisset, hanc apposuit inscriptionem. Primùm omnium enim Ieremias minimè fuit particeps illius seruitutis, sed concessâ sibi electione viuendi, vbi liberet; voluit in Patria vitam degere. Quapropter verba huius psalmi nequaquam conuenient ijs, qui in seruitutem proficiscebantur. Cùm enim procul essent à Patria, & Deum laudare desiderarẽt, & hoc ne facerent, cùm à lege prohiberentur, (eorum nanque est vox, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra alienâ?) dicebant in Babylone, Deum precantes.

Psal. 136.

Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem.

Porrò omnia, quæ in hoc psalmo dicuntur, Babyloni commorantibus accommodata sunt: quandoquidem isti ob reuersionem gaudentes, hunc hymnũ Deo afferunt. Horum autem prædictioni immista est etiã vaticinatio gentium salutis. Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem. In illa, ait, ciuitate hymnum tibi afferri præcepisti, ibi igitur vt hunc tibi reddam, obsecro.

Exaudi orationem meam.

Admitte, inquit, meas preces, & à seruitutis vinculis me libera.

Ad te omnis caro veniet.

Hoc aperte vaticinationem de vera Dei cognitione, quam gentes habituræ sunt, cõtinet. Nam nũc, inquit, vt nos reuersionem consequamur, supplicamus, vtque in consecrato tibi templo hymnum tibi apportemus. Et paulo pòst, tota hominum natura ab errore multitudinis Deorum liberata; ad te verum Deum confugiet.

Verba iniquorum præualuerunt super nos.

Symmachus autem sic vertit, Sermones impiorum tyrannide me presserunt. impijs, ait, & iniquis hominibus seruire cogor. Deinde seruitutis causam declarat.

Et impietatibus nostris tu propitiaberis.

Non iniustè, ait, ad seruiendum condemnatus sum, verùm ob antiquam impietatem à me audacter patratam, à qua ob tuam benignitatem liberari obsecro. Hinc beatam existimant vitam, quæ domi transfigitur, quippe quæ sit magistra, & conciliatrix pietatis.

Beatus quem elegisti, & assumpsisti, habitabit in atrijs tuis. Replebimur in bono domus tuæ.

Felix, inquit, & beatus populus, qui omnibus gentibus à te prælatus est: sanctis enim tuis atrijs assidens; illinc vtilitatem, & diuinam gratiam reportabit.

Sanctum est templũ tuum mirabile in æquitate.

Tuum enim templum sanctitatis refertum est, & tuã iustitiam per tua oracula eos, qui accedunt, docet.

Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe.

Rursus hoc in loco orbis salutem prædicit, atq; Patriarchæ Iacob vaticinationis meminit: ipsius enim est vox, Non deficiet Princeps ex Iuda, & dux ex femoribus eius, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium: Hunc hic spem vocauit omnium finium terræ, & in mari longe. Significat autem per hæc in insulis habitantes, & homines in continentibus è regione, eosque qui forte electi sunt, vt fines terræ incolant: Exaudi nos, inquit, tu, qui paulo pòst omnem hominum naturam diuinæ cognitionis lumine illustras. Deinde Dei potentiam (vt licet) narrat.

Gen. 49.

Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius quis sustinebit?

Hanc vocem *Præparans*, Firmans, Symmachus dixit, & Cõturbans: Theodotion, Mitigans, explanauit. Dicit autem montes quidem stabiles, & immobiles facis, mare autem moues, cùm vis, & rursus sedas, cuius ne strepitus quidem remanet audientibus. Perficis autem vnumquodque eorum inexplicabili potentia vtens, qua veluti quodam cingulo cingeris. Quoniam enim cinctus ad conficiendum quod vult, magis expeditus est; Zonam eleganti figura Dei virtutem nuncupauit. Hinc deinceps noui testamenti officia persequitur.

Turbabuntur gentes.

Apostolorum præconia declarauit, quæ tumultum, & tempestatẽ hominibus actutũ concitarunt secundum Domini vocem, Veni nanque segregare hominem à proximo suo, filium à patre, filiam à matre, & nurum à socru. Pòst autem tempestatem sedauit, & pacem omnibus concessit.

Matth. 10.

Et timebunt, qui habitant terminos à signis tuis.

Præcessit nanque tumultus, consecutus est autem timor ob miraculorum magni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tudinem exortus, & pietatem docuit.

Exitus matutini, & vespere delectabis.

Nam miraculorum timore homines perculsi, pristinum errorem derelinquentes, & verum Deum cognoscentes, exoriente, & occidente Sole gratam, & iucundam hymnorum cantilenam Deo afferent. Hoc Symmachus ostendit, Progrediente diluculo, & vesperi hymnos dicent.

Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.

Symmachus autem ita dixit, Fructuum vbertate ipsam ditabis. Nam nõ amplius nobis solis mysticam pluuiam afferes, sed totum orbem ad satietatem vsque irrigabis, Multiplicasti, vt locupletes eam.

Fluuius Dei repletum est aquis.

Symmachus tria cum desiderio posuit, Visita terram, Potabis eam, Fructuum fertilitate locupletabis ipsam, riuulis Dei aquarum refertis. Porrò orbem diu sterilem, fructuosum, & simul fructibus onustum Dominus reddidit, diuinis riuulis irrigationẽ afferens. Riuuli autem diuini aquarum referti, qui nam alij esse possunt, quàm diuini Apostoli? de quibus Dominus Christus, inquit, Qui credit in me, sicut dicit scriptura, fluuij ex ventre eius fluent aquæ viuentis. & rursus, Qui bibit ex aqua, quam ego dabo illi, non sitiet in æternum, sed erit aqua, quam ego dabo illi fons aquæ viuentis salientis in vitam æternam. Cæterùm Dei flumen secundum Septuaginta, est spiritus sancti gratia, quæ in riuulos diuisa, & huic quidem sermonem sapientiæ effundens, alij verò scientiam suppeditans, alij autem medicamentorum gratiam, & alij genera linguarum, & per hæc orbem terrarum irrigans. Ioan. 4. Ibidem.

Parasti cibum illorũ, quoniam ita est præparatio.

Porrò Symmachus hoc modo vertit, Facies, vt omne semen eius opportunos fructus ferat, sic confirmans ipsam. Nam cùm à pristino errore ipsam liberasses, perfecisti, vt virtutis fructus opportunè ferat, qui te delectabunt, agricolas verò nutrient. Secundum enim Septuaginta, fructus, qui producitur, est serentium cibus. Parasti enim, inquit, cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua. Propterea, inquit, perfecisti, vt ipsi fructum ferant, vt per hunc alantur.

Riuos eius mebrians.

Hinc manifestum est, vaticinationem rerum futurarum esse, & nequaquam narrationem earum rerum, quæ acciderunt.

Multiplica genimma eius.

Perseuera, inquit, ô Domine, quemadmodum quosdam riuos eorum mentes irrigare, & in fertilitatem excitare.

In stillicidijs eius lætabitur germinans.

Stillicidia autem à diuinis concionat orbus opportunè allata, multa lætitia ipsam afficient, & vt floreſcat, facient.

Benedues coronæ anni benignitatis tuæ.

Annus bonitatis apud Esaiam vocatur annus domini acceptus. Spiritus enim, inquit, Domini super me, propter quòd vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, prædicare annũ Domini acceptum. Annum igitur bonitatis, tempus post Saluatoris nostri humanitatem nuncupat, tanquàm quandam vbertatem afferens pietatem scilicet: huic igitur diuinum oraculum benedictionem precatur. Esai. 61. Luc. 4.

Et campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur.

Hæc autem bonitate exoriente, quæ olim solitudo erat, maturum fructum dabit, & aræ Idolorum sacrificijs inquinatæ, excipientes eos, qui Deum semper laudant, quique Angelorum vitam amplectuntur, splendidæ, & illustres erunt. Porrò verba ad rem collata sunt: quandoquidem intuemur omnes currentes ad eos, qui montis crepidinem occuparunt, & ad summum virtutis cumulum peruenerunt.

Induti sunt Arietes ouium.

Arietes ouium, Ezechiel Vates, Potentes nominat, sed ille eos accusat, quòd bona pascua pascebant, & reliqua pedibus conculcabant, atque puram aquam bibebant, & reliquam pedibus turbabant. Hic autem bona his vaticinatur, dicit enim ipsos vestiri, & indui: naturam verò indumenti diuinus Paulus declarat, Quicunq; enim, ait, in Christo baptizati estis, Christum induistis. Quoniam enim piscatores à principio, & mercenarios, & pauperrimos Dominus Christus elegit, spiritus gratia vaticinatur etiam diuitum, & potentium salutem; idcireo, inquit, Induti sunt Arietes ouium: Nam non solum oues, verum etiam ipsi arietes ad salutare baptisma accedunt. Ezech. 34. Ad Gal. 3.

Et valles abundabunt frumento.

Pauperes autem quadam veluti sorte electi, quique pietatem exercere decreuerunt; proprium fructum Deo afferent: hic quidem triginta, hic verò sexaginta, & hic centum.

Clamabunt etenim hymnum dicent.

Porrò omnes, qui à principio electi sunt, cum omni animi studio Deum laudabunt, qui hanc vicissitudinem hominum naturæ largitus est. Scimus igitur nonnullos Interpretes

pretes verba Psalmi summatim attendentes, dixisse singulas res, quæ in hoc psalmo continentur, post seruitutis reditum accidisse, cùm præter libertatem vberrimum anni statum habuerint, & abundantes imbres, vt & Iordanes inundaret: ipsum enim Dei flumen vocari dixerunt. Ego autem cùm nihil eiusmodi ab historia fuisse didicissem, (in multa enim inopia, & diu vixerunt, vt Hesdras edocuit) cumque inuenissem in psalmo claram vaticinationem de gentium salute; (Ad te enim, inquit, omnis caro veniet, Et, Exaudi nos Deus salutaris noster spes omnium finium terræ, & in mari longẽ) hunc sensum verbis illis accommodatum esse censui. Qui verò fabulis se oblectant, & Hierosolymæ ædificationem fingunt, & proprias cogitationes, veluti somnia narrant, non fuisse hæc, sed fore post Iudæorum reuocationem dixerunt, præter aliorum dogmatum euersionem hanc fabulam componentes, quos cum suis deliramentis derelinquamus, & nos diuina oracula attingamus cum Dauide exclamantes, Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis. Psal. 118.

Psalmi LXV. Interpretatio.

In finem. Canticum psalmi Resurrectionis.

Hic titulus apud Hebraicum exemplar non legitur, neque apud alios Interpretes, neque apud Septuaginta in Sexcuplici, verùm nonnulli (vt verisimile est) hanc inscriptionem apposuerunt. Cæterùm diuinus Dauid captiuis, qui Babyloni erant, hunc psalmum conscripsit, qui non amplius vt reuerterentur rogabant, sed iam reditum consecuti erant, & iter arripuerant. Prædicit etiam gentium salutem.

Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius.

Omnes homines, inquit, nobiscum hymnos communicate, & debitum honorem Deo nobiscum mittite. meritò autem in eandem communionem omnem hominũ naturam accersunt, quandoquidem in ipsis omnium salus adumbratur: nam vt illi ex Babyloniorum seruitute liberati fuere, sic omnes homines ab acerba Dæmonis tyrannide absoluti sunt. Deinde hymnorum cãtilenæ modum edocent.

Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua domine? in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Pro viribus, inquit, admiramini miracula à Deo vniuersitatis edita. Tanta enim & talia sunt, vt magnitudo eorum, quæ acciderunt, ab impijs minimè credatur. Habet autem alium sensum à veritate confirmatum hæc clausula, In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Cùm, inquit, lumine diuinæ cognitionis terrarum orbem illustraueris, atque ad pietatem plures conuerteris; tunc qui perfidiæ tenebris detinentur, pietatem simulabunt, impietate abiecta, & hoc continuè fieri videmus: multi nanq; græco errori inseruientes, hunc manifestò confiteri non audent, & cùm Iudæi vrgentur, Crucis trophæum celebrant, & vndique vaticinationis veritas elucescit.

Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo altissime.

Hoc manifestius Symmachus dixit, Omnes, qui supra terram sunt, venerabuntur te, canentes laudabunt nomen tuum. Cæterùm hæc vaticinatio est præsentis temporis, quo omnibus in gentibus vniuersorum Deus laudatur, & Dominus Christus altissimus ab omnibus vocatur.

Venite, & videte opera Dei, quàm terribilis in cõsilijs super filios hominum.

Adhibete, inquit, mentem, & singula confiderate, quæ à Deo omnium conditore facta sunt, eiusque admirabilem sapientiam admiramini, per quam hominum genus ad pietatem ducit. sic enim & Theodotion intellexit, Terribilis in cõsilijs super filios hominum. sed Symmachus, Terribiles artes pro filijs hominum, exposuit. Terribilibus enim, ait, admirabilibusque artibus pro omnium salute vsus est. Deinde narrat ea, quæ olim acciderunt.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede.

Hoc in loco tempus mutatum est: præterita enim tanquam futura dixit. Alij verò tempus permutarunt, & Symmachus sic dicit, Conuertit mare in aridam, flumẽ transierunt pede. Hic enim est, inquit, Deus, qui & nobis reditum, & vobis salutem largitus est, qui olim & maris flumen diffidit, nostrosque maiores sine vllo discrimine transire fecit.

Ibi lætabimur in ipso.

Hoc est, apud Iordanem: huius enim reminiscentes, & docentes, quo modo ipsum maiores nostri transierunt, subiuxerunt, Ibi lætabimur in ipso.

Qui dominatur in virtute sua in æternum.

Sempiternum habet, inquit, Imperium, & Regnum sine fine.

Oculi eius super gentes respiciunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non modo de nobis curam gerit, verum etiam toti orbi prouidet, & omnibus paulo pòst suam scientiam præbebit. sic cùm hoc Vates apertè vaticinatus esset, deinde cùm interioribus oculis præconio repugnantes perspexisset; manifestissimè illorum perfidiam, & superbiam prædicit.

Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.

Hos quidem Theodotion, Declinantes vocauit: Deficientes, verò Aquila: Manifestius autem Symmachus dixit, Infideles nō exaltentur in semetipsis. Cæterùm videmus huius vaticinationis finem. Quandoquidem tres, vel quatuor Græci in impietate perseuerantes, sibi ipsis placēt, minimè cum multitudine consensisse: hos diuinum oraculum commonefacit, Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis. irritant enim in se ipsos iustum Iudicem, instamque pœnam sibi ascisciunt.

Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite vocem laudis eius.

Ακουτίσατε, Auditam facite, Symmachus dixit. Pergunt autem gentes adhortari, vt à patrijs institutis desciscant, illorumque Deum laudent, & huius potentiam ignorantes doceant: hoc enim dixit, Auditam facite, videlicet, Alios docete.

Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos.

Nam cùm impijs hominibus me tradidisset; non siuit me aberrare, rectamque viam linquere. Verùm notandum est hæc omnia piorum chorum percurrisse, simul enim cū eis homines pietate fulgētes misit, tanquam quosdam præceptores, & pædagogos, vt vngerent, & illuminarent, & ducerent omnes in pietatem: Talis fuit Daniel, talis Ezechiel, Ananias, Azarias, & Misael, his, & talibus hæc verba supradicta dicere congruit: ex persona enim illorum spiritus gratia hæc conscripsit.

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Hæc enim nos pati permisisti, ostendere volens pietatis nostræ integritatem.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

Talis fuit caminus, in quo spiritus flans refrigerabat athletas. *Laqueus*, Leonum lacus, & erat ineluctabilis laqueus, veruntamen per diuinam gratiam hunc laqueum Vates effugit. Verisimile autem est ipsos verberari, & cædi, veluti captiuos, & seruos ab his, qui eos ceperunt. Propterea dixerunt, Posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra: seruos pro liberis fecit. Veruntamen ab omnibus his liberati, reuersionemque consecuti, sacrificia à lege constituta afferemus, & hoc enim subiunxit.

Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea.

Quod, inquit, promisi cùm mœrebā, cumque obsecrabam, beneuolè persoluam.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cum hircis.

Quod tibi afferre decet, libentissimè sacrificabo. *Medullata* verò vocauit Pinguia, & Opima: sic enim & lex offerre præcepit pura, & optima. Verùm Malachias Vates execratur eos, qui talia habent, & cæca, & manca adducunt: Hoc fuit principium illorum malorum Chain. Discimus autem per hæc Deum venerari illis rebus, quas charissimas, & pretiosissimas habemus.

Venite, audite, & narrabo vobis omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

Non frustra, inquit, hæc dona afferre promitto, verùm cùm magna munera ab ipso consecutus fuerim, quæ & vos discere dignos existimo, qui diuinum honorem habetis. Eodem modo in vigesimo primo psalmo inquit, Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Cęterùm per hæc discimus his communicare, & his præcipuè res diuinas enarrare oportere. Ne detis enim, inquit, sancta canibus, nec proijcite margaritas vestras ante porcos. Et mysteria mea mihi, & meis.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea.

Symmachus autem sic explanauit, Ore meo imploraui, & actutum lingua mea in altum elata est. Cùm primùm enim preces attulissem; petitiones mihi concessæ fuere, & lætitiæ refertus, in gratiarū acti o nis h mnum linguam impuli.

Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiat Dominus.

Symmachus sic dixit, Iniquitatem si præuidi in corde meo, ne exaudiat Dominus. Si obsecrando, inquit, à seruitute liberari, & reditum cōsequi, aliquam iniquitatem post reuersionem me facturum esse cogitaui, diuinam benignitatem ne consequar. Quoniam autem non mentior, res testantur.

Propterea exaudiuit Deus, & attendit vocem deprecationis meæ.

Cùm enim me purum, & innocentem à talibus cogitationibus vidisset; copiosè suis donis dignum fecit. sic cùm hæc piorum chorus persecutus esset, in hymnum sermones concludit.

Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me.

Hymnis, inquit, beneficij auctorem remunero, qui preces meas admisit, & misericordiam largitus est.

Psalmi LXVI. Interpretatio.

In Finem. In hymnis Cantici Psalmi Dauidi.

Hic psalmus clarum sensum habet, & multorum verborum anfractu in interpretationem non opus est: prædicit enim Dei verbi humanitatem, & salutarem aduentum, omniumque gentium salutem.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.

Cùm sanctissimus Vates propheticis oculis futuram omnibus hominibus salutem per diuinum aduentum præuidisset; supplicat, vt hic quàm celerrimè concedatur, vt benedictionem, quę ex hoc procedit, percipiamus omnes. Deinde per ea, quæ sequuntur, hoc manifestius nos edocet.

Vt cognoscamus in terra viam tuam.

Vt, inquit, terram incolentes semitam ad te ferentem discant, & ad ipsam ducantur. Et ne quis opinetur de Iudæorum terra hæc dicta esse, iure apposuit.

In omnibus gentibus salutare tuum.

Supplico, inquit, vt tuus conspectus appareat, vt gentes in tenebris sedentes illuminet, & ad salutem attrahat.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.

Propterea conuenit, vt omnes populi, & gentes, quæ per totum orbem sunt, lætentur, & tripudient, tuaque beneficia narrent: quandoquidem cognouerunt, nihil eorum, quæ sunt, neglectum, & sine cura esse: verùm te omnium Iudicem existere, qui iustas sententias pronuncias, atque errantes ad veritatem conuertis: credere verò nolentes supplicijs afficis.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Non temerè eundem sermonem repetiuit, verum auditores attentiores reddere voluit.

Terra dedit fructum suum.

Non amplius homines ex terra nati, Deum, qui omnibus præst, ignorant, qui secundum Vatem, innenit omnem viam scientiæ, Posthæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: idcirco dulcissimum pietatis fructum illi afferent. Baruc. 3.

Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus.

Quemadmodum bis gentes ad hymnos canendos excitauit, eodem modo bis benedictionem illis quæsiuit. Sciendum est autem, quòd benedicentes homines Deum, verba tantùm illi afferunt, operibus verò illum beneficijs afficere non possunt: Deus autem benedicens, sermones operibus confirmat, & omnis generis bonorum vbertatem benedictis præbet. Deinde edocet, quomodo possit diuinam benedictionem consequi.

Et metuant eum omnes fines terræ.

Qui enim religiosè erga diuinas leges affectus est, futurumque iudicium timet; per harum obseruantiam Deum colit. Diuinus autem cultus benedictionem operatur, ipse igitur psalmi finis non Iudæos, sed omnes homines docuit, vt diuinum timorem habeant, & declarat ipsum esse Deum nostrū, qui salutem ijs, qui in eum credunt, tractauit. Erubescant Hæretici impiè agentes, & minimè consitentes ipsum Deum ex Deo, vnigenitum patris filium ante secula, qui nouissimis diebus ipse filius hominis factus est immutabiliter (vt dicimus) ob hominum salutem.

Psalmi LXVII. Interpretatio.

In Finem. Psalmus Dauidi.

Videns beatus Dauid impietatem, quæ inter homines versabatur, & Dæmonis imperium, edoctus autem à sancto spiritu aduentum Dei & Saluatoris nostri; petitionē affert, rogans, vt quàm celerrimè veniat, & recipit actutum futurorum declarationem, & eodem tempore docetur, & edocet humanæ naturæ salutem, hostiumque perniciem, & omnino admirabilem rerum vicissitudinem.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum, à facie eius.

Tempus est, inquit, vt tu domine exurgas, vtque hominum salutem procures: quamprimum enim totum inimicorum agmen in fugam conuertetur, tui aduentus splendore dissipatum. Cæterùm hoc verbum *Exurge*, (vt sępius diximus) non modo patientię cessationem vocat, verum etiā Resurrectionis Saluatoris mundi per tres dies: cùm libentissimè pro nobis mortem subijt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.

Quemadmodum enim ventorum impetus fumum dissipat, vt cera igni admota dissoluitur, sic ò Domine tua præsentia hominum hostes penitus vanos reddes. Quos nanque Peccatores, Septuaginta dixerunt, Impios nominarunt omnes alij Interpretes, & Hebraicum exemplar, & Syrum.

Et impij epulentur.

Cùm autem, inquit, hoc perfectum fuerit; lætitiæ refertus erit impiorum chorus.

Et exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.

Ostendit per hæc non contra homines has preces attulisse, verùm cõtra Dæmones, hominibus bellum inferentes, quibus dissipatis, & vanis effectis, exultant gentes, & Deum, qui salutem largitus est, laudant.

Cantate Deo, & psalmum dicite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi, exultate in conspectu eius.

Hic propheticus sermo sacros Apostolos adhortatur, vt cum tripudijs, & hymnis ad gentes currant, iterque vniuersorum Imperatori præparent. Similia sunt hæc ijs, quæ à Matt. 28. Domino dicta fuere, Euntes docete omnes gentes, baptizantes illas, In nomine patris & filij, & spiritus sancti. Per hanc autem disciplinam, & baptismatis regenerationem aspera via fiet facilis, & præparatur Deo volenti habitare in ipsis & inambulare secundum Vatem: Super occasum autem ipsum con- Luce 32. scendisse, inquit, ostendens tenebras, quæ in terra hominum animis obfusæ sunt. Hoc quidem sic Symmachus dixit, Sternite viam ei, qui vehitur in terra inculta: Inculta autem est solitudo, quam sæpius sacræ literæ gentes nuncupant, Lætare enim, inquit, desertum sitiens. Et rursus, Multæ filiæ desertæ, Esai. 54. magis quàm eius, quæ habet virum. Hanc solitudinem & incultam terram, & lumine priuatam, & idcirco occasum nominatam, sol iustitiæ ingressus, & caliginem dissipauit, & suum templum effecit.

Turbabuntur à facie eius patris orphanorum, & iudicie viduarum.

Non ferunt nanque eius conspectum, iustum ipsum iudicem esse scientes: Nam propter viduarum tutelam, & orphanorum curam, eius prouidentiæ iustitiam ostendet. Hunc Dæmonum tumultum, & timorem diuinorum Euangeliorũ historia nos edocet: intelligimus enim ipsos dicentes, Quid Matth. 8. nobis & tibi fili Dauid venisti ante tempus torquere nos?

Deus in loco sancto suo.

Quoniam dixit, Exurgat Deus, & Iter facite illi, qui ascendit super occasum; iure hanc clausulam apposuit, quasi dicat, Nemo opinetur vniuersorum Deum gubernare loci mutatione vtentem: simile est illud, quod à Domino dictum est, Nemo ascendit Ioan. 3. in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, filius hominis, qui est in Cœlo: per hæc enim ostẽdit diuinam naturam minime circumscribi posse, & docuit descendisse, & cùm in terra degeret, & cum hominibus versaretur, tamen in cœlis erat, à patre nunquam separatus.

Deus, qui inhabitare facit vnius moris in domo. qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulcris.

Vnanimes, vocat eos, qui vnum propositum habent, quique de sola virtute rationem habere decreuerunt, & non modò hęc, & modo illa malunt: hos in diuina domo inhabitare dicit. *Vinctos* autem, eos, qui vndiq; peccati vinculis circundati sunt, quos solutos, fortes euasuros esse prædixit. Talis fuit Matthæus, talis Iacobus Alphæi, talis Zacchæus, qui à peccati vinculis liberati, valdè viriliter contra eum, qui eos vinxit, bellum susceperunt. Non solum autem, inquit, vinctos viriles reddit, verumetiam eos, qui in cumulum impietatis peruenerant, & tanquam in sepulcris grauiter olentibus, videlicet in proprijs corporibus habitabant; hos inquam cum illis salute dignos faciet.

Deus cùm egrederetur in conspectu populi tui, cùm pertransiret in deserto, terra mota est, etenim cœli distillauerunt.

Hanc clausulam Symmachus sic interpretatus est, Deus cùm præcederet populum suum, & ambularet per incultam terram, terra concussa est, & Cœlum stillauit. Cùm, inquit, transiturus esses in illam solitudinem, & terram incultam, & quæ nondum radium luminis accepit; agitasti terram & commouisti, & è cœlo gratiæ rores stillasti. Hoc autem tempore crucis accidit, quandoquidem terra mota est, & petræ scissæ sunt: hoc verò post in cœlos reditum, tunc enim insufflata est spiritus gratia Apostolis, quæ Ioan. 4. similis fuit quibusdam roris stillicidijs. Deinde manifestius Iudæos edocens Deum omnia hæc facientem, subiunxit.

A facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.

Qui enim in Sinai monte, inquit, maioribus nostris apparuit, hic & terram commouit tempore Crucis, (nostram insaniam redarguens) & spiritus gratiam largitus est.

Pluviam

Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ.

Quemadmodum superius Rores vocauit, hoc in loco Pluuiam nuncupauit: ad vtilitatem nanque discentium, gratia affatim præceptoribus suppeditabatur. *Pluuiam* enim, Doctrinæ irrigationem vocat. *Voluntariam* autem appellauit ob liberum arbitriũ, non enim ex necessitate irrigatur aliquis, sed doctrinæ acquiescens, consequitur gratiam.

Et infirmata est, tu vero perfecisti eam.

1. Cor. 12. Infirmatam esse ipsam hæreditatem, inquit: infirmitatem verò impiorum impetus nuncupauit. sic & Dominus Paulo, inquit, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. Verùm irruptionis tempore confirmas, & corroboras athletas: Psal. 2. hos enim habes hæreditatem, secundum vaticinationem dicentem, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Porrò Symmachus sic expositit, Quam effeciisti, & fundasti. & Aquila manifestius dixit, Tu fundasti eam, quæ laborabat: Eam enim quæ in persecutionibus multos suscepit labores, intrepidam reddidisti.

Animalia tua habitabunt in ea.

Animalia Dei, sacros Apostolos nuncupat, quibus consensis, errorem exegit, homines̃que ad Dei cognitionem conuertit. Act. 3. post. 3. sic & de Paulo testatus est, Quoniam vas electionis mihi est ille, vt portet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filijs Israel: Idcirco ipsos equos diuinus Abacuc nominauit, Ascendere fecisti enim, inquit, in mari equos tuos, turbantes aquas multas. Hos habitare in Dei hæreditate, hoc est, in gentibus, diuinum oraculum prædixit. Habitant enim vsque ad hodiernum diem, qui non modo sepulcris sanctos reddunt accedentes, verum etiam doctrina suorum scriptorum hominum animos conuertunt.

Parasti in bonitate tua pauperi Deus.

Hæc autem, inquit, inopi hominum naturæ ob tuam bonitatem largitus es.

Dominus dabit verbum euangelizantibus in virtute multa.

Quos superius Animalia appellauit, hoc in loco Euangelij præcones nominat. & quoniam piscatores erant, & publicani, & cotiarij, electi sunt autem præceptores Philosophorum, & Sophistarum, & Rhetorum, & eorum, qui ob dicendi facultatem se ipsos efferebant, meritò edocet, vnde haurientes doctrinæ flumina irrigationem afferunt.

Ex virtutum dilecti, speciei domus tuæ diuidere spolia.

Symmachus verò hoc modo exposuit, Dominus dedit verba euãgelizantibus multo exercitu, Reges militum dilecti fuerunt, amabiles facti sunt, & regimen domus distribuet spolia. Vocat autem Multum exercitum eos, qui crediderunt, sic & Apostolus Cap. 2. Timotheo scribens dicit, Milita bonam militiam, & nemo militans, negotijs vitæ implicatur, vt exercitus Duci placeat. *Reges* verò *Militum*, horũ præceptores appellauit, quos diligi, amabilesque nominari dixit. sic autem ipsos, & Dominus vocat, Vos amici mei Ioan. 15. estis, iam non dicam vos seruos, sed amicos. sic & diuinus Apostolus dicit, Si enim dile- Roman. 8. ctio Dei continet nos; quis separabit nos à dilectione Christi? *Spolia* verò nuncupat eos, qui sua membra peccato seruientia fecerunt, quique hæc in seruitutem Diabolo obiecit: hos autem sacris Apostolis distribuit, cum hunc quidem Romanis præceptorem, hunc verò Græcis præfecisset, & hos Indis, & hos Aegyptijs præcones declarasset. Hæc spolia sacris Apostolis speciem domus distribuit. *Domus* autem *Dei* secundum diuinum Apostolum, hi, qui crediderũt sunt. *Species* verò *Domus*, est gratia spiritus sancti, quæ hanc pulchram, & illustrem reddidit, vniuersi generis donorum largitione. & hoc magis dilucidè per ea, quæ sequuntur edocuit.

Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.

Pennas verò *Columbæ* vocat Spiritus gratiam: in specie nanque Columbæ apud Iordanis flumen apparuit. Dorsum autem auro ornatum esse dicit: nam hæc quidem simpliciora, & faciliora puris affert, perfectioribus verò altiora, Mysteria enim mea mihi, & Esa. 24. meis: & his quidem vt puris lac præbet, his verò solidum cibum. *Cleros* autem nuncupat Duo testamenta. Dicit igitur, ad vtriusque doctrinam accedite, & videbitis omnem spiritus sancti gratiam. Non simpliciter tamen accedere, sed etiam continenter assidere iussit. Hoc enim significauit, *Si dormiatis*, Eò quòd qui dormit, immobilis permanet.

Dum discernit Cœlestis Reges, super eam nive dealbabuntur in Selmon.

Et superius Reges, Apostolos nuncupauit, tanquam Regni cœlorum hæredes, vt etiam in Quadragesimo quarto psalmo Principes nominauit, Constitues enim eos, inquit, Principes super omnem terram. Cæterùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

rùm ſpiritus ſancti aduentum prædicit, in die Pentecoſtes, in quo ipſi linguarum diſcriminis gratiam acceperunt. Dicit igitur ea tempeſtate, qua ipſis orbis terrarũ regna diuidit, & hunc quidem his gentibus, hunc verò illis præeſſe iubet; illuſtrabit ipſos, & ſimiles niui oſtendet. Prædicit autem etiam locum, in quo hæc fient. *Selmon* enim Hieroſolymam nominauit: in illa nanque ciuitate Apoſtolorum chorus degens, ſancti ſpiritus gratiam conſecutus eſt.

Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis.

Quos vocauit Animalia, & Euangelij præcones, & Reges, & Montem nuncupat: ſic etiam Dominus in ſacris Euangelijs, inquit, Non poteſt ciuitas abſcondi, ſupra montem poſita. Sic etiam Eſaias clamat, Erit nouiſſimis diebus mons Domini perſpicuus. Pinguem enim ipſum, & caſei refertum vocat, tanquam ſatis cibi gregibus in ipſo paſcentibus præbentem, & multam vbertatem à diuina gratia recipientem. Matt. 5. Eſa. 2.

Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo.

Aquila ſic dixit, Cur æmulamini editos montes? mons, quem deſiderauit Deus, vt ibi ſe ipſum collocaret. In Iudæos diuinum oraculum inuehitur, & in iniqua Hæreticorum conuenticula, qui ſe ipſos eccleſiam nominant, & inquit, Cur efferimini æmulando, & æquiparando vos monti, quem Deus habitaculum ſuum reddidit?

Etenim Dominus habitabit in finem.

Non enim ſicut apud vos Iudæi præfixum tempus habitauit, ſic & in hoc docebit, ſed ſempiternam habitationem in hoc habebit: Hoc enim declarat, *In Finem.*

Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium.

Nam non ſicut apud vos Iudæi paucos ſanctos habuit, ſuper quibus conſcendit, & in quibus habitauit, ſic & nunc habebit. Ex illis nanque infiniti ſunt, diuina conſenſione digni: Noua enim hæreditas mille habet, & decem millia ſanctorum hominum lætantium, & afferentium Deo pium cultum, qui rectè viuunt, & coronas merent, quique ad præmium cœleſtis vocationis feſtinant.

Dominus in eis in Sina in ſancto.

Qui in monte Sinai noſtris maioribus ſe conſpiciendum præbuit, ipſe etiam hos reget: non enim alius ille, & alius hic: Etenim ipſe Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. ſic cùm propheticus ſermo demonſtraſſet eum, qui deſcendit, quique hoſtium agmen euertit; oſtendit ipſum aſcendentem, & ijs, qui olim captiui erant, libertatem largientem. Roman. 10.

Aſcendiſti in altum, captiuam feciſti captiuitatẽ.

Aſcenſus deſcenſum oſtendit, & teſtis Apoſtolus dicẽs, Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quod & deſcendit prius in inferiores partes terræ? Qui deſcendit ipſe eſt, & qui aſcendit ſupra omnes cœlos. Captiuam autem fecit captiuitatem, cùm recepiſſet eos, qui olim captiui facti erãt, & quaſi viciſſim captiuam cepiſſet ipſam ſeruitutem, & libertatem ipſis largitus eſſet. Epheſ. Pſal.

Accepiſti dona in hominibus.

Apoſtolus dicit, Dedit. vtraque autem acciderunt: quandoquidem qui accepit ab accedentibus fidem, largitur gratiam. Pſal.

Etenim non credentes inhabitare.

Hanc clauſulam manifeſtius Aquila interpretatus eſt, Vtique non credentes, vt in ipſis habitares. Non reſpexiſti, inquit, in antiquam eorum perfidiam, verùm & repugnantes videns, perſeueraſti eos beneficijs afficere, donec ipſos propriam habitationem redderes.

Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus die quotidie.

Meritò ſanctiſsimus Vates ad canendos hymnos linguam ſoluit. ſemper inquit, laudatu dignus es, cùm hac benignitate vſus fueris.

Proſperum iter faciet nobis Deus ſalutarium noſtrorum.

Qui ſalutem nobis, inquit, donauit, hic nobis & iter complanabit, ne his bonis fruſtremur.

Deus noſter Deus ſaluos faciendi.

Concedet autem hoc, cùm ſit fons ſalutis.

Et Domini Domini exitus mortis.

Ipſe enim nobis aperuit ineluctabilem mortis cuſtodiam, & portas æneas confregit, & vectes ferreos contriuit, & hoc per ea, quæ ſequuntur declarauit.

Veruntamen Deus confringet capita inimicorum ſuorũ, verticẽ capilli perambulantiũ in delictis ſuis.

Reſeruauit nobis, inquit, mortis ianuas, cùm capita inimicorum confregiſſet, qui inquirunt hominum peccata, quique ne capillum quidem capitis inexploratum relinquũt. Dicit autem per Capillum, minimum peccatum. Quod verò, ait, hoc eſt, peccantibus Deus mortem præmium præſcripſit: inquirens autẽ Diabolus, veluti quidam acerbus carnifex hominum vitam, ne minimum quidem peccatum deſpicit: verùm naturam humanam morte mulctat. Cùm eadem igitur natura Dominum Chriſtum circundatum vidiſſet; acceſſit, inquirẽs cauſas mortis:

Iozu. 14. mortis: hoc enim & Dominus in ſacris Euangelijs inquit, Venit Princeps mundi huius, & in me nihil inueniet. Veruntamen cùm nihil inueniſſet, eum tamen morte affecit. Hæc verò iniuſtitia illius imperium euertit, hominibus autem Inferos reſeruit, quemadmodum in ſermonibus de prouidentia pluribus verbis dictum eſt. & diuinus Apoſtolus, Diabolum mortis imperium habere dixit. Hebr. 2.

Dixit Dominus ex Baſan conuertam, conuertam in profundum maris.

Porrò Symmachus ſic expoſuit, Dixit Dominus ex Baſan conuertam à profundis maris. *Baſan* autem in linguam noſtram conuerſa, Dedecus ſonat. Dedecus verò fructus eſt peccati: ab hac igitur nos vniuerſorum Deus conuertet, & à profundo maris. Quid ſit verò maris profundum, ipſe Vates docet, exclamans.

Vt intinguatur pes tuus in ſanguine, lingua canũ tuorum ex inimicis ab ipſo.

Sic Symmachus hanc clauſulam explanauit, Vt frangatur pes tuus cum ſanguine, & lambat cruorem lingua canum tuorum ab vnoquoque inimicorum tuorum. Quoniam enim oſtendit vniuerſorum Deum veluti quendam virum fortem victorẽ hoſtes expugnantem, & eos, qui iniuſtè captiui erant liberantem, ſermone deſcribit, ſanguinum riuos, & mortuos conculcatos, hoſque inſepultos proiectos, canibuſque in eſcam expoſitos. ſic per Eſaiam exclamat, Torcular calcaui ſolus, & de gentibus nullus eſt mecum: calcaui eos in furore meo, deduxi in terram ſanguinem eorum, & veſtimenta mea aſperſa ſunt victoria illorum. Eſa. 63.

Viderunt ingreſſus tuos Deus, ingreſſus Dei mei, Regis mei, qui eſt in ſancto.

Ingreſſus Dei, Gubernationes vocat. *Sanctum* autẽ, Templum ex ſemine Dauid erectum. Clara ait, omnibus hominibus tua prouidentia facta eſt, & varias tuas diſpenſationes omnes cognouerunt.

Præuenerunt Principes coniuncti pſallentibus in medio tuuenculariarum tympaniſtriarum.

Hinc deinceps Eccleſiarum lætitiam docet. *Principes* verò ſacros Apoſtolos appellat, tanquam harum architectos factos. *Iuuenculas* autem *Tympaniſtrias*, Puellas vocat virginitatem exercentes, & diuinam ſymphoniam Deo afferentes. Deinde ea, quę dicta ſunt manifeſtiora facit.

In eccleſijs benedicite Deo Domino de fontibus Iſrael.

Demonſtrauit veteris teſtamenti ceſſationem: quandoquidem vnum erat Iudæorum templum; hîc verò Eccleſiarum multitudinem vaticinatur, in quibus ex Iſraeliticis fontibus Deum rerum omnium conditorem laudari præcipit. Cæterùm Fontes Iſraelis iure quis nominare poterit Vatum libros, ex quibus dulcem cantum Deo afferimus. Quoniam autem præter propheticos fontes, Apoſtolicos etiam nobis largitus eſt; meritò ſubdit.

Ibi Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.

Aquila autem dixit, Ibi Beniamin paruus imperans ipſis: ſecundum Theodotionem verò, Præceptor illorum. Porrò *Beniamin adoleſcens*, eſt beatus Paulus, qui ex tribu Beniamin ortus eſt: *Adoleſcens*, tanquam poſt omnes vocatus, & appellatus. Præterea Adoleſcentem ipſum Actuũ hiſtoria vocat. Hic eccleſijs imperat, & inſtruit gentes, & volentes ad ſalutem ducit. Fuit autem in exceſſu mentis, cùm didiciſſet in cœlis eſſe eum, quem ipſe perſecutus eſt, quemque mortuũ exiſtimauit. Poſtquam autem non modo beatus Paulus, verumetiam reliquus Apoſtolorum chorus res diuinas credentes docet; meritò & de his propheticus ſermo mẽtionem fecit. Philip. 3.

Principes Iuda duces eorum, Principes Zabulon, & Principes Neptalim.

Ex his nanque Tribubus cæteri Apoſtoli originem duxerunt, & illi, qui vocabantur Fratres Domini, ex tribu Iudæ genus traxerunt. Petrus autem, & Andreas, & Iacobus, & Ioannes, & Philippus ex oppido Bethſaidæ fuerunt: Matthæus, & Iacobus dicti ſunt habitare Capharnæum. Simon Zelotes Cananæus nominatus eſt. omnia autem hæc loca Galilęę ſunt. Zabulon, & Neptalim ibi ſuam habuerunt ſortem, & huius rei duo ſunt teſtes, vnus quidem Vates, alius verò Euangeliſta, hic prædicens, hic verò teſtimonium perhibens. Dicit autem ſic, Terra Zabulon, & terra Neptalim, & cæteri maritimam regionem incolentes, trans Iordanem Galilæę gentium, populus, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Matth. 4. & Eſai 9.

Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hieruſalem.

Symmachus autem ſic expoſuit, Impera Deus de fortitudine tua, corrobora hoc Deus, quod feciſti nobis per templum tuum, quod eſt ſuper Hieroſolymam. Confirma, inquit, domine gratiã, quam dediſti per tẽplum tuum, quod ex nobis reparaſti, quod collocaſti ſupra omne imperium, & potentiam, & poteſtatem, & ſuper omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam in futuro. *Hierosolymam* enim cœlestem ciuitatem nuncupat, de qua beatus Paulus testatus est, Verùm superna Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum. Petunt igitur per cognationem, quã cum templo habent, vt gratia, quæ ipsis concessa fuit, roborentur, vtque ob sacrificium fruãtur cumulo beneficij in se collati. Hinc prædicit mutationem Regum.

Tibi offerent Reges munera.

Cùm enim à persecutionibus destitissent, debitum honorem tanquam Deo afferent, & quemadmodum ipsi tributum à subditis accipiunt, sic ipsi veluti serui, & subditi tibi dona afferent, & huius rei testes sunt oculi, intuentes vaticinationis veritatem.

Increpa feras Arundinis.

In aliquibus autem exemplaribus, Nemoris, habetur: siue Nemus sit, siue Arundo, peccatum per hæc significatur. Porrò in his locis feræ rationis expertes lustra habent, quas per diuinã implorationem Vates nos exigere docuit.

Congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos, qui probati sunt argento.

Tauros vocat Iudæorum multitudinem, ob eorum vsitatam audaciam. *Iuuencas* verò *populorum*, eos, qui ex gẽtibus crediderunt, nominauit propter nouitatem vocationis. Prædicit igitur diuinum oraculum Iudæorum impetus factos in principio diuini præconij contra homines pios. Hoc verò, inquit, facient, volentes ipsos excludere, & felicitate eos priuare, quæ ipsis data fuit, qui instar argenti igne examinati, declarati sunt esse probati. Hoc de ipsis beatus Paulus inquit, Aemulantur vos nõ bene, sed contendentes excludere, & varias sanctorum cædes efficientes, iure etiam de his inquit. Galat. 4.

Dissipa gentes, quæ bella volunt.

Sic cùm de illis, qui contradicunt, vaticinatus esset, orationem transfert in credentes.

Venient legati ex Aegypto.

Porrò primùm de Aegypto mentionem facit, vtpote quæ ab antiquo impietatis imperio emerserit. Meminit autẽ horum Actuum historia, commemorando eos, qui collecti erant in die Pentecostes, qua sancti spiritus gratia superuenit Apostolis. Act. Apost. 2.

Aethiopia præueniet manus eius Deo.

Et hoc etiamtum sortitum est: testis est Eunuchus Candacis Reginæ Aethiopum, quẽ Philippus ad veritatem deduxit. Deinde totius orbis regna vocat. Act. Apost. 8.

Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.

Omnes, inquit, qui per totum orbem terrarum estis, diuinæ cognitionis lumen accipite, & pro pietate hymnos afferte.

Qui ascendit super cœlum cœli ad orientem.

Dominus enim Christus non modo in hoc cœlum, quod videtur ascendit, verùm etiam super illud, quod est super hoc, & sedit in dextera magnificentiæ in excelso cœnaculo, omnibus hominibus radios sui orientis demittens.

Ecce dabit vocem suam vocem virtutis.

Significat autem per hæc post Saluatoris nostri assumptionem, spiritus sancti aduentum: nam hunc Dominus etiam virtutem appellauit, Manete enim inquit, in ciuitate hac, donec induamini virtutem ex alto. Cæterùm de hac voce etiam beatus Lucas mentionem facit, dicens, Facta est autem vox de cœlo tanquam venientis spiritus vehementis, & impleuit domum vbi erant sedentes. Luc.

Date gloriam Deo.

Simile est hoc lationi Apostolicæ legis. Glorificate enim, inquit, Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sua sunt: nam cùm tot tantaque bona consecuti simus; iustum est semper beneficij auctorẽ laudare. 1. Cor.

Super Israel magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.

Ex Israel namque sacri Apostoli originem trahentes, Dei magnificentiam ostendebãt per ea, quæ edebant miracula, & qui illis successerunt, cùm docendi munus præceptoris more obiissent, veluti quædam nubes aquã è pelago spiritus sancti haurientes, irrigationem hominibus afferunt.

Mirabilis Deus in sanctis suis.

Cæteri verò inquit, omnes virtutis studiosi ad diuinas laudes celebrandas accingunt se, secundum Domini vocem dicentem, Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Matt.

Deus Israel, ipse dabit virtutem, & fortitudinem populo suo.

Non temerè autem hoc in loco de Israel meminit, sed quoniam cùm Iacob Esau timuisset, deinde cùm diuino conspectu dignus factus esset; corroboratus est, mentisque timorem discussit. Docet autem nos sermo eum, qui illum sortem reddidit, & inimicis superiorem effecit, nouum suum populum confirmaturum, & pacatum, & inuictum effecturum esse.

Benedictus Deus.

Finis accommodatus est psalmo: quandoquidem oportebat, vt tantorum bonorum narratio diuino hymno concluderetur.

Psalmi

Psalmi LXVIII. Interpretatio.

In Finem. Pro his, qui mutabuntur. Psalmus Dauidi.

Quarundam rerum vicissitudinem psalmus prædicit. Dictatus est in Iudæos, qui exules Babyloni erant, & formatus est tanquam ab illis deprecantibus, & libertatem postulantibus: Veruntamen vaticinatur, & à seruitute liberationem, & reditum, & Hierosolymæ ædificationem, & prorsus pristinã Iudææ felicitatem. Continet etiam vaticinationem de Domini cruciatibus, & propter hos vltimam Iudæorum perniciem, quę eos apprensura erat. Quoniam enim quę ab inimicis perpessi sunt, hæc contra beneficij auctorem, & Saluatorem ausi fuerunt, quę inimicis precabantur, hæc in ipsos iustus iudex pronunciauit.

Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.

Piorum frequẽtia has preces affert. *Aquas* verò, vocat Calamitatum multitudinem: vndique ait, res molestæ circunstant me.

Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.

Symmachus sic vertit, Immersus sum in infinitas voragines, & non est status: ex translatione eorum, qui in profundum mare inciderunt, quique vel maxime deorsum feruntur, & vix fundum attingere possunt. Declarat autem per hæc malorum magnitudinem.

Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.

Varijs figuris orationem exornat, non inueniens dignam comparationẽ malorum, à quibus detinebatur.

Laborauit clamans, rauca facta sunt fauces meæ.

Semper, inquit, supplicans exclamo, vt & ipsã instrumenta vocis laborent. *Clamorem* verò Intentionem obsecrationis mentis, dicit.

Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.

Porrò hoc dixit ex translatione eorum, qui aliquem necessarium & notum peregrè redeuntem expectant, & vias circumspiciunt. Defessus sum, inquit, tuam opem expectans. Deinde quæ superius ex translatione posuit, manifestius edocet.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè.

Et numerum superant hostes, & magnam habent potentiam, & odio me prosequuntur, licet odij causam ipsis non dederim.

Quæ non rapui, tunc exoluebam.

Minimè peccaui & iniustè pœnas luo: non enim ego prior ipsos lædens, ab illis in seruitutem redactus sum.

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.

Omnia ò domine tu cognoscis, & nihil eorum, quæ fiunt, te latet. scis igitur me in illos nihil commisisse: tuas autem leges transgressus sum. Hoc illi simile est, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Psal. 50.

Non erubescant in me, qui expectant te domine, domine virtutum. non confundantur super me qui querunt te, Deus Israel.

Ne sim, inquit, alijs pœnæ exemplar, expectans quidem à te salutem, deceptus verò measpe, sed discant per ea, quæ mihi contigerunt, illi, qui tui notitiam habent, quòd sperantium in te, salutis, & non decoris es auctor.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.

Dedecore repletus sum, tua opprobria recipiens: quandoquidem assiduè aduersarij mihi obtrectant, tuam imbecillitatem, meam seruitutem appellantes.

Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ.

Enumerat miserię causas, in misericordiã illum, qui misericors est, excitans, & prius quidem impiorum probra posuit, deinde cognatorum, & sociorum segregationem: quandoquidem tanquam bello captum nõ permiserunt me inter cognatos versari.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Non parum autem sanctæ tuæ domus, & impiorum irrisio discruciat, & angit me: nõ enim ex mea imbecillitate ea, quæ contra illum à me facta sunt, ratiocinantur: & propterea maledictis contra te prolatis pungor: videor enim ipsorum ego causa esse. Illud verbum Comedit me, Symmachus, Consumpsit me, dixit.

Et operui in ieiunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi, & posui vestimentum meũ cilicium, & factus sum illis in parabolam.

Propter hæc discrucior, & ieiunio macero corpus, verùm & hoc ipsum illis ridendi ansam præbet: affligo autem me ipsum, etiam sacci amictu, lugubrem habitum gerens, & hinc etiam illusionis causam arripiunt.

Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum.

Et in conuentibus, inquit, & in conuiuijs mea iactãt, & illudunt mala. Olim enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

iuxta portas conuentus habebant.

Ego verò orationem meam ad te Domine.

Symmachus autem sic, Oratio mea ad te Domine. His inquit ita actis, ego ad te faciem protendo, & à te expecto opem.

Tempus beneplaciti Deus.

Symmachus autem sic, Tempus reconciliationis Deus. Satis est, inquit, pœna, qua me affecisti: Tempus iam est, vt hanc dissoluas, tuamque misericordiam mihi ostendas. *Beneplacitum* enim, Bonam appellat voluntatem.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Ne meis peccatis supplicium metiaris, sed immensæ tuæ benignitatis misericordia: verè autem vero, & iusto tuo decreto contra tot mala in me patrantes. Deinde tropicè rursus calamitates enumerat, sua narratione misericordiam commouere tentans.

Eripe me de luto, vt non infigar.

Similis sum his, qui in limosam foueam cadunt, & mortem expectant, propterea à te salutem efflagito.

Libera me ab his, qui oderunt me, & de profundis aquarum.

Oro autem & vt ab hostibus, & à malis, quæ illi mihi infligunt, me liberes. *Profunditatem* enim *Aquæ*, Pœnas ab illis irrogatas appellauit.

Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.

Ne respuas, ait, Domine meam salutem, neque claudas benignitatis ostium: Etenim in puteum incidentes, donec putei ostium apertum est, habent quādam tenuem spem, vt illinc liberentur: operto autem eius ore, de salute desperant.

Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secūdum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Ob tuam benignitatem, non propter meum meritum affer liberationem ab his malis, quæ narraui: Intuere me igitur malis circundatum, solue calamitates: satis enim est vel solus tuus conspectus ad dissipandam rerum aduersarum nebulam.

Et ne auertas faciem tuam à puero tuo.

Hoc enim, qui ira perciti sunt, facere solent, vt respuant preces delinquentium.

Quoniam tribulor, velociter exaudi me.

Ob doloris excessum celerem consolationem concede.

Attende animam meam, & libera eam.

Solo enim aspectu potes molestias finire.

Propter inimicos meos libera me.

Mea quidem peccata veniam transcendunt, verùm hostes impij sunt, & prauitati seruiunt: propter igitur opprobria, quæ ab illis perpessus sum, tuæ benignitatis me participem fac. Hoc nanque per ea, quę sequuntur declarauit.

Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam, in conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me.

Nihil eorum, quæ fiunt, te latet, sed omnia perspicis, & illorum opprobria, & meam confusionem: perturbor enim, & mœreo, dùm ab illis iniurijs afficior.

Improperium expectauit cor meum, & miseriā, & sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, qui consolaretur, & non inueni.

Nam talibus vndique doloribus cinctus, & etiam alios grauiores expectans, nullam habeo consolationem. Hi quidem, qui me angoribus conficiunt, innumerabiles sunt: qui autem dolorem mihi leuet, & mœroris participatione tristitiam minuat, non est.

Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

Et ipsum cibum, inquit, amarulentum, & tristem mihi præpararunt: Quandoquidem iniucundus est cibus ijs, qui cùm mœrore comedunt, licet iucundissimus sit.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.

Lætitiam igitur eorum Domine in calamitates conuerte, & in ea, quæ fecerunt incidant. *Mensam* enim, Lætitiam vocauit: Supplicia verò *Laqueum*: Quandoquidem Symmachus sic explanauit, Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in supplicium, vt comprehendantur.

Obscurentur oculi eorum ne videant.

Infer in eos tenebricosas calamitatum caligines.

Et dorsum eorum semper incurua.

In seruitutem illos Domine condemna, vt ea, quæ committunt patiantur, in laboriosum opus semper incurui.

Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos.

Omnem, inquit, vindictæ iram in eos immitte, & celerem, & maximam calamitatem inuehe: per *Furorem* enim, Celeritatem declarauit: talis nanque est furor. per *Iram* autem, Perseuerantiam: quandoquidem talis est natura iræ. Nam furor celer est, & non multum tempus durat, Ira verò magis tarda est, & magis diuturna. per furorem igitur iræ, celerem, & perseuerantem pœnam appellauit.

Fiat

Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabiter.

Semper iustam sententiam petit, & ijs rebus, quas in alijs patrarunt, supplicat, vt subijciantur. Quoniam enim cùm Hierosolymam, & alias ciuitates Iudææ diripuissent; desolatas illas reddiderunt, hæc vt illorum patria patiatur obsecrat, & hæc, quæ petijt, obtinuit. Nam Babylon desolata fuit, & vsq; in hodiernum diem sic permanet. Tamen sciendum est, quæ Iudæi petierunt vt Babylonij paterentur, qui impietate & prauitate in eos vtebantur, hæc ipsos perpessos esse, cùm in beneficij auctorem, & Saluatorem rabie perciti essent. Babylonij nanque amarum cibum ipsis proposuerunt, non talem cibum ipsis præbentes, verùm ob laboriosam seruitutem, suauitatem, quæ cibis innata est, auferentes. Iudæi autem nulla iniuria affecti, sed omnibus beneficijs ornati, ipsi beneficij auctori fel, & acetum attulere, veluti quædam vinea pernicioſa. Idcirco eisdem supplicijs subacti fuerunt, & facta est mensa illorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Quandoquidem pro pristina felicitate in seruitutem condemnati fuerunt, & oculi eorum obscurati sunt, veram lucem videre nolentes, & terga illorum semper seruitute, & paupertate inflexa sunt ob elatam ceruicem, & durum eorum collum, & habitatio eorum facta est deserta, & in habitaculis Hierosolymæ nemo illorum habitat. suis igitur execrationibus subiecti fuerunt, & quæ Babylonijs ipsi iniuria affecti imprecati sunt, hæc perpessi fuere iniuria afficientes, cùm ingrati etiam erga beneficij auctorem fuissent. Propterea & diuini Apostoli huius psalmi verbis pro testimonijs vsi sunt, geminum vaticinationis sensum scientes. Sed ad sequentia interpretationem conuertamus.

Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Tu enim, inquit, peccatorum pœnas exigens, veluti quibusdam carnificibus, istis me dedisti, hi verò pluribus malis me circundederunt, quæ non præcepisti, & dolorem, qui mihi ob peccatum accidit, adauxerunt. Hanc eorum inhumanitatem vniuersitatis Dominus insimulat, & inquit, Ego eos tradidi in manus tuas, tu autem misericordiam non dedisti eis, & iugum senioris grauasti, & iuuenis non misertus es. Esai. 47.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam.

Porrò pœnam ob peccatum irrogatam, iniquitatem vocauit, scilicet, Impone ipsis impiè viuentibus condignam pœnam, & ne bona consequantur, quę iustis distribuere soles.

Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.

Hoc respondet illis, quæ in primo psalmo habentur, Et non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorū. Horum verò librorum beatus Daniel meminit, Constituit enim, inquit, iudicium, & libri aperti sunt. Quod autem dicit, hoc est, Quas res tuis cultoribus concedis, earum ne isti participes sint, neque reuocationem cōsequantur, cuius nos, inquit, ob tuam benignitatem compotes erimus. Daniel. 7.

Ego sum pauper, & dolens, salus tua Deus suscepit me.

Hinc deinceps rerum vicissitudinem prædicit, & à seruitute liberationem, captiuorumque reditum: & idcirco In finem psalmus inscriptus est his, qui mutabuntur. Nam duas mutationes habuerunt: cùm enim Babyloni pœnitentiam egissent, pristinam libertatem receperunt, postea autem cùm in Dominum rabie perciti essent; & in extremam seruitutē condemnati fuerunt: vtraque igitur præsens psalmus vaticinatur. Hoc autem *Pauper*, & *Dolens sum*, hoc significat, Cùm, inquit, me in paupertate vidisses, & in multis doloribus de me periculum fecisses; tua salute me dignatus es.

Propterea laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Non enim immemor beneficiorum ero, sed illa hymnis pēsabo, narratione tuorum erga me meritorum tuam magnitudinem nescientibus ostendens.

Et placebit Domino super vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas.

Magis autem gratum erit tibi laudis sacrificium, quàm iunior, & pinguis vitulus, modo vngulas, & modo cornua producēs. Stultitia Iudęorum deploratu digna est, cognoscere nolentium legis cultus fatuitatem, licet captiui, qui Babyloni detinebantur pollicti sint, Deum hymnis celebrare post reditum, nō autem sacrificia offerre, eò quòd hymnorum cātus Deo sit acceptior. verùm condemnationem simul cum istis in præsenti missam faciamus, & ad interpretationem redeamus.

Videant pauperes, & lætentur.

Omnes, inquit, qui in eiusmodi malis inciderunt, bonæ spei exemplum à nobis arripiant.

Quærite Deum, & viuet anima vestra.

Præterea admonet, vt ob spem in Deum

Universidad de Deusto
Biblioteca

collocatam, & propter preces salutem accipiant.

Quoniam exaudiuit Dominus pauperes, & vinctos suos non despexit.

Nam nostras preces admisit, cùm inopiam vidisset, vinculaque seruitutis soluit. Compeditos verò ipsos vocauit, quoniam ipse eos in seruitutem tradidit.

Laudent illum cœli, & terra, mare, & omnia reptilia in eis.

Totum, inquit, orbem in hymnorum communionem voco: quandoquidem non sufficit humana lingua diuina beneficia explicare.

Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ.

Porrò hunc hymnum ipsi affero, illustrē, & splendidam Sionem videns, & Iudææ ciuitates, quæ nunc desolatæ sunt, priſlinam felicitatem consecutas. sic cùm nouam ædificationem vrbium vaticinatus esset; prædicit & incolarum frequentiam.

Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eã.

Cùm, inquit, hi, qui in seruitute detinebantur, reditum consecuti fuerint; & proprias ciuitates ædificabunt, & illas incolent, non solum ipsi, verùm etiam eorum filij, & posteri. Hoc enim subiunxit.

Et semen seruorum tuorum possidebit eam.

Quoniam autem propter furorem, quo in Saluatorem conciti fuerunt, extremam perniciem futuri erant subire, meritò hunc finem psalmo imposuit.

Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

Non enim omnes, qui ex Israel originem ducunt, ipſi Israelitæ sunt, neque quòd sint ex semine Abrahę, ideo sunt omnes filij. Respondent autem his Vatis verba, Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquiæ saluabuntur. Hoc etiam beatus inquit Dauid, Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. Nam post crucem, & illam rabiem canes illi exacti fuerunt: diligentes autem ipsum in Sion habitarunt, laudis sacrificium afferentes. 2. Reg. 17.

Psalmi LXIX. Interpretatio.

In finem. In Reminiscentiam Dauidi, quòd saluum fecit Dominus.

Hunc autem titulum in aliquibus exemplaribus inueni, sed nec apud Hebraicum, nec apud alios Interpretes; congruit tamen sensui psalmi. quandoquidem Vates salutem petit, & liberationem ab his, qui bello eum persequebantur. Cæterùm beatus Dauid hunc psalmum dixit, cùm Absalonem fugitaret, meritò In reminiscentiam inscriptioni appositum est: peccati enim memoria vehementius, quàm hostes ipsum pungebat. Propterea exclamat.

Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.

Multæ, inquit, & vniuersi generis calamitates intercludunt me, idcirco vt celerem mihi opem concedat, expeto.

Confundantur, & reuereantur, qui quærunt animam meam.

Sua spe, inquit, decipiantur, qui meam cædem desiderant, & hinc verecundiam reportent.

Auertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala. Auertantur statim erubescentes qui dicunt mihi euge, euge.

Præterea ij, qui meis malis lætantur, in fugam conuertantur, meam mutationem videntes.

Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Hoc verbum, *Dominus*, non iacet in Sexcuplici. Omnis, inquit, voluptatis tui studiosos refertos redde, vt tua beneficia decantantes, tripudient.

Ego verò egenus, & pauper sum Deus adiuua me.

Videlicet, eorum iustitia, qui supradicti sunt, priuatus sum, & in inopia degens, virtutis diuitias non habeo.

Adiutor meus, & liberator meus es tu.

Quandoquidem tuam opem consecutus sum.

Domine ne moreris.

Opem fer quamprimùm, & ne petitionem procrastines.

Psalmi LXX. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. Filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. Sine titulo apud Hebræos.

Et ipsemet, qui inscriptionem fecit præ se tulit hanc apud Hebraicum exemplar non inuenisse, sed se hanc apposuisse. tamen sciendum est, filios Ionadab non primos captiuos fuisse: quandoquidem beatus Ieremias vinum ipsis afferre à Deo iussus fuit, vt Iudæorum transgressionem redargueret: at illi cùm bibere noluissent ob mandata maiorum, deinceps Vates Iudæorum perfidiam damnauit, vt qui hominum leges custodiunt, & lationem diuinæ legis transgrediuntur. Dictus est autem psalmus ex persona eorum, Ierem. 35.

eorum, qui Babyloni exulabant, quique reditum desiderabant, & à seruitute liberationem exoptabant. Conscripsit verò ipsum beatus Dauid, piorum ordini verba accommodans.

In te Domine speraui non confundar in æternum.

Ne à spe, inquit, decidam, tuam opem expectans, neque diutius contumelioſus sim.

In iustitia tua libera me, & eripe me.

Vt mihi, & Babylonijs ius reddas, obsecro, vtq; iustam sententiam in illos pronuncies: sic enim ego ab illorum seruitute liber ero.

Inclina ad me aurem tuam, & salua me, esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.

Te propugnatorem habeo, & munitum vallum, & tutum propugnaculum: benignè igitur meas preces susci pe.

Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

Supplico tibi Domine, vt à potētia iniquorum, & impiorum hominum me liberes.

Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea à iuuentute mea.

Iuuentutem, nuncupat sub magno Mose tempus, quādo libertate perfruiti sunt, cùm Aegyptijs diutius seruissent. Ex illo, inquit, tempore spem in te collocaui, tuamq; opem expecto.

In te confirmatus sum ex vtero, de ventre matris meæ tu es protector meus.

Diem Natalem, & Partum, ex Aegypto reditum nuncupat: hoc autem & Deus omnium conditor per sanctissimum Ezechielem edocet: cùm redargueret enim Hierosolymæ impietatem; deinde cùm dixisset, Pater tuus Amorræus, & mater tua Gethæa; subdit, Et quando nata es, in die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita. Quoniam enim vmbilicus est veluti quædam radix, per quam fœtus augetur, & alitur: Israel verò post ex Aegypto exitum, Aegyptiorum impietatem innatam habuit; meritò, inquit, Non est præcisus vmbilicus tuus, Quoniam inquit, ex vtero matris cibum trahis, & in priſlinis studijs perseueras. Igitur piorū cœtus Deum obsecrans, dicit, Quoniam ab initio, & à principio spem fixam in te constitui. Ezec. 16.

In te cantatio mea semper.

Te hymnis, & laudibus prosequar, & ob tuam prouidentiam illustris factus sum.

Tanquam prodigium factus sum multis.

Verùm post illum splendorem multam mutationem suscepi, vt res meæ multis veluti portentum & signum vitæ sint.

Et tu adiutor fortis.

Veruntamen tuam opem expecto.

Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

Conuerte igtur imminentem mihi calamitatem, & linguam in hymnorum cantilenam impelle, vt semper tibi hymnum afferam. Nam *Tota die*, Semper, Symmachus dixit.

Ne proijcias me in tempore senectutis, cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

Illa prouidentia, qua in iuuentute perfruitus sum, & nunc vt perfruar obsecro, & ne in ipsa senectute tua cura destitutus sim, supplico. Quoniam enim ex Aegypto exitum, iuuentutem appellauit; Senectutem, Seruitutis tempus nuncupauit: eò quod multum temporis in medio interceſserit.

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum, dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est, qui eripiat.

Omnes, inquit, hostes meis calamitatibus insultant, & omnis generis malis me cingunt, tua cura me destitutum videtes, & suspicātes penitus me negligi, & non amplius tuum auxilium me consecuturum esse. Idcirco exclamo.

Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum respice.

Celerem opem mihi concede, & ne longè à tua cura me constituas. *Longinquitatem* eius, non Dei naturam dicit: Vbique enim præsens est, & omnibus adest, verùm Prouidentiam, & auxilij efficaciam.

Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ.

Symmachus autem sic explanauit, Confundantur, & consumantur, qui aduersantur animæ meæ. A suis conatibus frustrentur, & hinc pudorem reportent, & inanes fiant, qui meam mortem struunt.

Operiantur confusione, & pudore, qui quærunt mala mihi.

Ignominioſi, & ridiculi fiant, qui vniuersis malis me circundant.

Ego autem semper sperabo in te.

Nam hæc facta esse videns; in te firmam spem constituam.

Et adijciam super omnem laudem tuam.

Et varium hymnorū cantum tibi afferam.

Os meum annunciabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum.

Non desistam tuam iustam sententiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

predicare,& omnes edocens,quomodo me, & hostes iudicasti,cùm ab illorum seruitute liberasses.

Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentia Domini.

Symmachus sic interpretatus est hanc clausulam,Non enim scio numerare, ingrediar in potentia Domini.Quoniam promisit Dei iustitiam narrare,& salutem in se collatam, hæc autem promissio humanas vires superat; meritò subiunxit,Quoniam ignoro numerare. Hoc etiam in trigesimo nono psalmo beatus Dauid inquit, Multa fecisti tu Domine Deus meus,mirabilia tua, & cogitationibus tuis, non est, qui similis sit tibi: subiunxit, Annunciaui, & locutus sum, multiplicata sunt super numerum. Hoc idē & in hoc loco inquit, Quoniam non scio numerare: Tales nanque scripturas,& disciplinas mea natura minimè didicit, ingrediar tamen in potentia Domini, prout humana natura poterit,te celebrabo.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius, Deus docuisti me à iuuentute mea.

Laudibus te prosequar Domine, iustitiam tuam erga me videns,& tuorum mandatorum recordans: hæc enim ab incunte ætate me docuisti. & hinc manifestum est,Iuuentutem,sub magno Mose tempus vocare: per illum nanque lex lata fuit.

Et vsque nunc pronunciabo mirabilia tua, & vsque in senectam & senium Deus ne derelinquas me.

Ego quidem tua mirabilia nescios docebo. Tu verò vt à principio vocatus es Deus meus,semper me tua cura dignum facias.

Donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est.

Vaticinantis more beatus Dauid futura prædicit,& Senectutem legis finem nuncupat. Hoc autem post Domini Christi aduentum perfectum est. manifestius verò beatus Paulus nos edocet de Nouo Testamento narrans: dicens autem sic, Dicendo autem nouum veterauit prius, quod autem antiquatur, & senescit, prope est interitum. & hic igitur eos, qui Babyloni exulabant, vaticinantis more hæc dicere edocet. Hebr. 8.

Et vsque in senectam & senium Deus ne derelinquas me.

Deinde ostendens quam senectutē nuncupet, subiunxit, Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est.

Potentiam tuam, & iustitiam tuam.

Generatio autem ventura, fuit post humanitatem vnigeniti Dei filij,postquàm Ecclesia ex gentibus conflata est,quæ ex Iudæis præcones accepit, sacros scilicet Apostolos. De hac gente in vigesimo primo psalmo dicit, Annunciabitur domino generatio ventura, & annunciabunt iustitiam eius populo,qui nascetur,quem fecit Dominus. Alius igitur populus est præter Iudæorum, quem non gignendum, sed pariendum esse Vates prædixit. Dicit igitur & in hoc loco, Ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum omni generationi, quæ ventura est, potentiam tuam, & iustitiam tuam. Simile est autem hoc Patriarchæ Iacob vaticinationi,Non deficiet Princeps ex Iuda, & Dux ex femoribus eius, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Genes. 49.

Deus vsque in altissima, quæ fecisti magnalia.

Aquila, & Symmachus sic exposuerunt, Deus vsque in altitudinem, quæ fecisti magnalia: videlicet, Sublimia, & magna sunt Domine, quæ à te facta sunt, & satis sunt ad persuadendum omnibus, vt altissimum te nominent.

Deus quis similis tibi?

Nihil potest, inquit, se conferre & æquiparare tibi: tu enim omnes superas & natura,& potentia,& omnibus bonis. Hinc reditum prædicit.

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, & conuersus viuificasti me.

Cùm, inquit, ob peccata à me commissa, vniuersi generis calamitatibus me affecisses; iterùm in vitam me reduxisti.

Et de abyssis terræ iterum reduxisti me.

Quendam reditum in vitam, inquit, me consecutum esse exitimo,præter humanam opinionem,cùm à tot calamitatibus liberatus sim. hoc & per Ezechielem Deus inquit, Quoniam aperiam sepulchra vestra,& reducam vos ex Babylone, hoc est humanæ desperationi finem imponam, & præter hostium spem reditum vobis largiar. Ezech. 37.

Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me, & de Abyssis terræ iterum reduxisti me.

Symmachus sic dixit, Augebis magnificentiam meam,& consolatione circundabis me: & alia verò similiter prædixit: ob tuam enim curam,quam de me geris, tua bonitas ostendetur.

Nam & ego confitebor tibi in populis Domine.

Nunquam enim tua dona celebrare desistam,& nescios edocens. Notandum est hoc in loco,multorum populorum mentionem fecisse, qui, postquam Saluator noster homo factus est, per præcones, qui ex Iudæis fuerunt,salutem consecuti sunt.

In vasis

In vasis psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel.

Vtar autem vsitatis instrumentis, hymnorum cantilenam contexens.

Exultabunt labia mea cùm cantauero tibi, & anima mea, quam redemisti, sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam, cùm confusi, & reuersi fuerint, qui quærunt mala mihi.

Prædicit eodem tempore Babyloniorum perniciem, quæ fuit tempore Cyri Persarum Regis,& Iudæorum reuocationem. Nā inquit, Euersis illis, ego reditum cōsequar: consecutus verò hunc, lætus & gaudens tripudiabo, tua beneficia celebrans, tuamque legem semper meditans.

Psalmi LXXI. Interpretatio.

In Salomonem.

Quod Salomoni propositus Psalmus nequaquam congruat, opinor Iudæos etiam confiteri, si veritatem dicere voluerint, nedum fidei alumnos. Primùm enim nec Salomon finibus terræ dominatus est, neque ab his, qui Occidentem, & Orientem habitant, tributum accepit. Deinde cùm esset homo,& vixisset tempus naturę congruens, vitæ finem accepit, & hunc non gloriosum. Psalmus verò Sole & Luna antiquiorem cum, qui per vaticinationem promittitur, ostendit: magis autem apertè verborum interpretatio hæc docebit. Cæterùm inscriptio non inepta est, verè autem Saluatori congruit: quandoquidem Salomon pacificus interpretatur, & hoc manifestius Paralipomenon historia nos edocet. dicit enim Dauidi per Nathan Deus, Quoniam Salomon est nomē eius, & pacem in diebus eius dabo. Hāc autem appellationē & Dominus Christus habet, inquit & exclamat Paulus magnus veritatis præco, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnū, & medium parietē maceriæ soluens. & ipse Dominus sacris Apostolis inquit, Pacem meam do vobis, & pacem meam relinquo vobis. Eius igitur Regnum,& pacem ab ipso allatam, atque gentium salutem hic psalmus vaticinatur. Et quoniam & Deus est,& homo, cùm hoc quidem sit semper, hoc autem propter nos assumpserit, vtraque vaticinatio edocet, & dicit ipsum tanquam Deum omnium potestatem habere, hanc verò vt hominem à suo patre recipere. 1. Paral. 22. Ephes. 2. Ioan. 14.

Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis.

Et Rex,& filius Regis est Dominus Christus: ideirco & Regem, & filium Regis vaticinatio ipsum nuncupat. sic etiam Patriarcha Iacob, Leonem,& Catulum Leonis eum nominat: Catulus enim Leonis,inquit,Iuda ad prædam fili mi ascendisti,requiescens recubuisti, vt Leo,& quasi Catulus Leonis, quis suscitabit eum? Non enim solùm Rex est, sed etiam Regis filius: etenim ut Deus ex Deo vniuersorum Rege genitus est, & vt homo primum parentem Regem Dauidem habet. Hoc diuinum oraculum obsecrat, vt tanquam homini à Deo iustitia concedatur. Deinde causam aperit. Genes. 49.

Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.

Eos nanque, qui peccati paupertate tenentur, ab acerbi tyranni seruitute liberabit, cùm iuste ipsum, & eos, qui ab eo detinebantur, iudicauerit.

Suscipiant montes pacem, & colles iustitiam.

Personæ fictio est, omnium rerum vicissitudinem ostendens: sic populi exitum narrans, inquit, Montes exultastis vt arietes, & colles sicut agni ouium. Videmus tamen & montium, & collium mutationem. Nam pro impietate, quæ olim in ipsis regnabat, hominē Angelorū vitam amplexi, euangelica iustitia in ipsis fruuntur: & qui pro hominibus legationes obibant, diuinas reconciliationes gerunt. Psal. 113.

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.

Meritò Diabolum Calumniatorem vocauit: quandoquidem Deum ipsum calumniatus est, cùm dixisset,ipsum ligni communionem propter inuidiam inhibuisse. & in Iob huiusmodi falsis uerbis usus est, cùm dixisset, Nunquid frustra timet Iob Deum? tange enim, inquit, cuncta, quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. Hunc & in octauo psalmo inimicum, & ultorem nominauit: hîc verò calumniatorem,sed hunc dominus depressit, & euertit: eos verò, qui ab ipso tyrannide pressi erant, libertate & salute dignos fecit. Iob 1.

Et permanebit cum Sole, & ante Lunam in generationem & generationem.

Qui, inquit, hæc omnia rectè dirigit, neque dierum principium,(vt verbis vtar Apostoli) neque vitæ finem habet: genitus est enim à patre ante lunam generatione generationum, hoc est, infinita secula, ante mundi constitutionem fuit,verùm simul permanebit cum Sole,videlicet perennē statum habebit: aliam autem similitudinē magis idoneam nō inuenit. Cùm verò Solē insignem

Universidad de Deusto
Biblioteca

& temporum, & dierum opificem nouisset, huic comparauit eum, qui rerum vicissitudinem ex tenebris in lucem eduxit: Quoniam etiam ipse Dominus Christus Sol iustitiæ nominatur.

Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.

Per hæc magis clarè nobis humanam generationem ostendit, sine strepitu genitam, & valde quietè & mysticè. sicut enim lana imbrem recipiens, nullum fragorem emittit, & stillicidia instar roris in terram delata sensum nullum auribus præbent; sic domini conceptio facta est, neque ipso sponso rescisscente, qui cum ipsa habitabat. deinde enim post vterum aliquam indignitatem suspicatus, occultè dimittere eam voluit, verùm ab Angelo edoctus fuit, cælestem esse fœtum, & non humanum.

Orietur in diebus eius iustitia.

Et euentus verba testificantur: nam humana natura à pristina impietate liberata, pietatem didicit: si autem aliqui eorum, qui crediderunt, secundum euangelicas leges non viuunt, tamen myriades sunt, quæ numerum superant, & inter milites, & idiotas, & vrbanos, & agrestes, qui de virtute multam rationem habent.

Et abundantia pacis, donec auferatur luna.

Multæ enim prouinciæ, & regna per singulas gentes diuisa, frequentibus bellis vexata, pacis dono frui nequibant: continuè enim in armis vitam traducebant. & hæc bella multi Romanorum, & Græcorum cõscripserunt. edocent nos etiam Regum, & Machabæorum historiæ, quot mala prouinciæ sibi asciscebant. Post autem Dei, & Saluatoris nostri humanitatem, illa cessarunt: vnum verò Regnum nostræ habitatæ regioni imperat, per quod florida pax diuino præconio robur largita est. Hoc autem *Donec auferatur Luna*, Scilicet, Per omne præsentis vitæ tempus: superuacuum enim esset de futuro dicere, quo vera pax semper viget.

Et dominabitur à mari vsque ad mare.

Scilicet omnibus orbis finibus dominabitur: Quoniam enim trans terram magna sunt maria, quæ transmitti non possunt, quæ nonnulli Atlantica vocant, vel Eoum, & Hesperium oceanum, meritò orbis terræ imperium vndecunque mari septum esse declarauit. & hoc manifestius sequens versiculus fecit.

Et à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.

Flumen, Iordanem inquit, in quo Dominus baptizatus est, à patre testatus, ipsum esse dilectum filium, in quo bene complacuit. Ex eo tempore inquit Euangelista incepit prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorũ. Idcirco & vaticinatio inquit, Dominabitur à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Deinde alio modo hoc manifestius facit. Luc. 3.

Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent.

Tharsis, Carthaginem ciuitatem Libyæ, principem, & beatus Esaias, & admirabilis Ezechiel nuncupant. *Saba* autem, Aethiopiæ gens est, Sed Libyci, & Afri etiam nuncupati, Hesperiam orbis partem occupant: Aethiopes autem Eoam, & australem. Arabes verò mediam continentem, & Insulares eas regiones, quæ in maris medio sunt, obtinent: hos autem, inquit, prostratos fore ante ipsum, & adorationem & dona vt Deo, & Regi allaturos, inimicos verò execrationibus in serpentem factis obnoxios fore, Super pectus, ait, & ventrem gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimici Dei, & Saluatoris nostri nequissimi dæmones sunt, in quos conculcandi supra scorpios, & serpentes potestatem largitus est. Postquàm autem trium vel quatuor nationum mentionem fecit, & per ænigma omnium gentium mutationem manifestauit; magis dilucidè orationem fecit. Genes. 3.

Et adorabunt eum omnes Reges terræ.

Alij quidem in præsenti vita volentes, alij verò omnes post resurrectionem. Nondum enim, quemadmodum dicit diuinus Apostolus, videmus illi omnia subijci, sed tunc illi flectetur omne genus cœlestium, & terrestrium, & infernorum. Hebr. 2. Philip. 2.

Omnes gentes seruient ei.

Hæc Patriarchæ Iacob vaticinationi respondent, Quoniã ipse erit expectatio gentium. Cæterùm prædictionis finem videmus: quandoquidem non est gens, quæ euangeliorum præconiorum ignara sit, sed sunt in singulis nationibus, qui diuinæ cognitionis lumen acceperunt. Genes. 49.

Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor, parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet.

Adorabunt ipsum omnes, ab acerba Diaboli tyrannide liberati. Potentem namque ipsum appellauit: Pauperem verò, Humanam naturam, vtpote quæ per id temporis Deo destituta erat. Præterea diuinis eius legibus potentes reprimit, & gehennæ minis percutit, & facit, vt quadam temperantia

temperantia vtantur erga pauperes. hoc enim subiunxit.

Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum.

Fœnus autem Auaritiam appellauit: sic enim antiqua lex ipsum nuncupat, Fœnus & auaritiam non tanges. persuadebit igitur, inquit, eis, qui iniquitate, & auaritia lætantur, vt misericordia, & benignitate vtantur. Deuter. 23.

Et honorabile nomen eorum coram illo.

Honorificus, ait, & gloriosus apud omnes erit.

Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ.

Pro *Arabia*, Saba, cæteri Interpretes posuerunt: verùm vtrunque munera ipsi allata ab omnibus Regibus, & Barbaris prædicit. *Viuet*, pro, Permanebit, posuit.

Et adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.

Continuè ipsum laudibus celebrabunt, & eius patrem laudabunt, cùm per ipsum occasionem hymnorum cantilenę arripuissent. Nam hæc clausula, Et adorabũt de ipso, illis verbis Apostoli respondet, Gratias ago Deo meo per Iesum Christum. & rursus, Per quem accessum habuimus apud patrem, per hunc igitur omnes patrem colent, & laudabunt ipsum de bonis per filium in se ipsos collatis. Celebrabunt autem & ipsum, tanquam ab ipso hæc consecuti. 1. Cor. 2. Ad Ephe. 2.

Erit firmamentum in terra in summis montium.

Ipse, inquit, eos, qui in ipsum crediderunt confirmabit, & fulciet, & sublimes & excelsos declarabit, tanquam in ipsis montium crepidinibus collocatos. Hoc autem & Dominus suis discipulis inquit, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Matth. 5.

Supercxaltabitur super Libanum fructus eius.

Postquàm de editis montibus mentionem fecit; meritò & Libani meminit, vt altissimi montis inter omnes, qui in Palæstina sunt: & inquit eius doctrinam, atque huius interpretes, & præcones sublimiores illustrioresque Libano fore.

Et defloresc ent de ciuitate sicut fœnum terræ.

Qui igitur ipsi crediderunt, talem fructũ producent: Infideles verò Iudæi arescenti fœno assimilabuntur.

Erit nomen eius benedictum in secula, ante Solem permanet nomen eius.

Benedictum, apud nullum exemplar legitur, neque in Sexcuplici, neque in Hebraico. Hæc particula *Ante*, Sole & Luna vetustiorem ipsum esse declarat. Non enim simpliciter, Ante Solem permanet, sed generatione generationum ante Solem & Lunam posuit. Sol nanque & Luna eiusdem temporis sunt, eodem enim tempore facti fuerunt. Dixit enim, inquit, Deus, fiant luminaria in firmamento cœli, & fecit Deus duo luminaria magna. Si igitur est ante Lunam generatione generationum, est etiam ante Solem. Genes. 1.

Et benedicentur in ipso omnes Tribus terræ.

Hoc in loco de promissionibus Abrahæ, Isaac, & Iacob factis, mentionem facit: his enim tribus Patriarchis promisit Deus se benedicturum modo quidem omnes gentes terræ, modo verò omnes Tribus terræ: Diuersis modis omnem hominum naturam appellat. Hoc & beatus Paulus interpretans, inquit, Abrahæ autem dictæ sunt promissiones, & semini eius: non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Atque etiam in epistola ad Hebræos, Nusquam enim Angelos apprehendit. De hoc propositus psalmus prædicit per ipsum, dicens omnes Tribus se benedicturum esse. Galat. 3. Hebr. 2.

Omnes gentes beatum dicent ipsum.

Partim tanquam de homine, partim verò tanquam de Deo diuinum oraculum narrat. reperimus hanc vocem *Beatum*, de Deo etiam positam esse, Beatus, inquit, & solus, & potens Rex regnantium, & Dominus dominantium, solus habens immortalitatem, lucem inhabitans inaccessibilem. Nam omnes gentes, inquit, beatum ipsum, laudibusque dignum nominabunt. Deinde sanctissimus Propheta manifestius eius occultam diuinitatem docens, subiunxit. 1. Timot. 6.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.

Nam hic ipse, inquit, qui prædictus est, quique prædicta miracula perfecit ipse est, & Israel Deus, & omnium Dominus.

Et benedictum nomen gloriæ eius in seculum, & in seculum seculi.

Propterea decet ab omnibus ipsum celebrari. etsi enim eius naturam vt inaccessam ignoramus, tamen salutare eius nomen didicimus.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat, fiat.

Sæpius per totum psalmum hæc prædixit, & cum vaticinationem absoluisset, apposuit hæc, vt firmiorem prædictionem efficeret. Dicit autem ipsum in omni terra manifestũ, & notum fore, Deũ, & omnium Dominum esse, & ab omnibus honorem & cultum ipsi tribuendum esse, cùm radijs diuinæ cognitionis suæ eos illustrauerit. Cæterùm hoc cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm per sancti spiritus gratiam Propheta didicisset, & desiderio inflammatus esset; obsecrat, vt fiat hoc, & vaticinatio suum finem sortiatur. idcirco per epilogum dicit, Fiat, fiat. Vel secundum Aquilam, Confirmans, videlicet, ea, quæ prædicta sunt, vera, & non falsa sunt, & certum finem prædicunt.

Psalmi LXXII. Interpretatio.

Psalmus Asaph.

Vt suprà diximus, nonnulli hunc Asaphum psalmos composuisse dictitarunt, alij verò musicum, & Chori præfectum fuisse, alij autem Dauidem etiam hos psalmos dixisse, & Asaphum conscripsisse. sed hæc quidem, vt quilibet vellet, accipiat: quandoquidem nihil derrimenti hinc ijs, qui vel hoc modo, vel alio id accipiunt, emerget. Cæterùm nos diuino numine afflati, psalmi sententiam aperiemus. Abductus populus Babylonem captiuus, multis, & varijs calamitatibus circumdabatur, sed videntes Babylonios impiè, & iniquè viuere, & in multa felicitate, & prosperitate esse, se ipsos verò aduersis rebus, & calamitatibus affici; ratiocinationes de diuina prouidentia reuoluebant, mente volutantes, & ratiocinantes, Quare nequissimi homines nullum calamitatum periculum suscipiunt, sed omni felicitate fruuntur, secundis ventis delati? Cùm hæc sancti spiritus gratia à longè præuidisset, vtilitatem illis tractans, atque etiàm omnibus hominibus hunc conscripsit psalmum, & illorum ratiocinationes manifestò annuncians, & quæsitorum solutionem afferens. Congruit igitur omnibus doctrina psalmi, qui similia ratiocinãtur, vel loquuntur. veruntamen formatur tanquàm ab illis, qui in patriam reuersi fuerũt, & mentis perturbationem narrabant.

Quàm bonus Israel Deus.

Hæc particula, *Quàm*, non secundum comparationem posuit, verùm vt excessum bonitatis ostenderet. Dicit autem Deum Israelis multam curam gerere.

His qui recto sunt corde.

Sed hoc non omnes sciunt, verùm hi, qui rectis, & sanis cogitationibus vtuntur: sic cùm illos laudasset, cogitationum perturbationem, quam illi habebant, patefecit.

Mei autem penè moti sunt pedes.

Ego igitur ferè à propria via diuersus sum.

Penè effusi sunt greßus mei.

Symmachus sic explanauit, Pro nihilo mota sunt ea, quæ fulciebant me. Periclitatus sum, inquit, ne exciderem à sanis, & firmis cogitationibus, & pertulissem maximũ lapsum: hoc enim declarat, Effusi sunt, tanquam re effusa, & dissoluta, & subterfluente. *Peder* autem & *Greßus*, per translationem Ratiocinationes vocat. Deinde causam aperit.

Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.

Inuidia enim accendebar, videns homines impiè, & iniquè viuentes in pace, atque in multa felicitate.

Quia non est respectus morti eorum.

Symmachus autem sic exposuit, Non sunt ægritudines morti eorum, & non conquerebantur de morte sua. Non enim, inquit, discriminibus agitati, se ipsos desperabant. Porro ἡ ἀνάνευσις, Renutũ significat: quandoquidem nos volentes aliquid negare, abnuere solemus.

Et firmamentum in plaga eorum.

Res tristes, inquit, ne parum quidem temporis ipsis adhærent.

In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.

Secundo flumine, inquit, res eorum feruntur, & neque laboribus, neq; ærumnis, neque castigationibus cincti sunt aliorum hominum instar.

Ideo tenuit eos superbia in finem, operti sunt iniquitate, & impietate sua.

Hinc in superbiam, & fastum elati sunt: & cùm pœnas pro pristinis peccatis non dederint; in maiorem iniquitatem inciderunt. Hoc enim *Operti sunt*, Multitudinem iniquitatis declarauit, vtpote quæ vndiq; ipsos circundabat.

Prodijt, quasi ex adipe iniquitas eorum.

Adeps vt sæpius diximus Felicitatem, & prosperitatem significat. Inquit igitur eos, qui in huiusmodi secundis rebus sunt, solere magna cum licentia delinquere.

Transierunt in affectum cordis, cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt in Cœlum os suum, & lingua eorum transiuit in terra.

Non satis autem fuit ipsis contra homines iniustè agere, verùm cœlum ipsum verbis, & cogitationibus ausi sunt petere. Per hæc autem tacitè innuit in Deum execrationes, in populum conuicia, & in diuinum templum furores. Hoc manifestius dixit in quadragesimo primo psalmo, Fuerunt lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?

Ideo

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.

Hæc propheticus sermo tanquam hunc sermonem Deo differente posuit, mœrentes consolans. Nam cùm illi, inquit, in Deum execrationibus vsi essent, cumque afflictionibus nos subiecissent; bona de nobis Deus rerum omnium conditor decreuit, reuersionem promittens, & vitam naturæ congruentem. & hinc patet, psalmum accommodatum esse illis, qui iam reuersi erãt, & ea, quæ Babyloni acciderunt narrabant. Dicit enim, Ideo redibit populus meus huc, hoc est, in Iudæam: ibi igitur, vitam degentes hue dicunt. ijs nanque, qui Babyloni erant nequaquam hoc respondet. Cæterùm *Dies pleni*, Senectutem vocauit, videlicet, & redibunt, & ad senium vsque vitam propagabunt. Sic cùm Dei promissiones ostendisset ad eandem narrationem reuertitur de Babyloniorum conuitijs, atque de perturbatione eorum mentis.

Et dixerunt quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso.

Symmachus autem magis dilucidè explanauit, Hi verò dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia altissimo. Deus enim, inquit, illa promisit, hi verò apud se ipsos opinati sunt, Deum neque obseruare, neque quæ fiunt perspicere. Deinde cùm illorum impietatem per hæc demõstrasset; proprias cogitationes in medium profert.

Ecce ipsi peccatores abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias.

Homines impiè viuentes, affatim bonis fruuntur, & firmas habent felicitates. Hoc enim *In seculum*, secundum præsentem vitam dicit: sæpius enim hominis vitam seculum nuncupat. Seculum nanque nostrum, inquit, in illuminatione vultus tui.

Et dixi ergo sine causa iustificaui cor meum.

Ego autem videns illos epulantes, & diuitijs elatos, opinatus sum, nunquid iustitiæ possessio inanis sit?

Et laui inter innocentes manus meas.

Lucratus sum igitur, ait, cùm à longè essem ab ijs, qui vitijs affecti sunt. Hoc enim *Lauì inter innocentes*, scilicet innocentem me ipsum custodiui, & malorum minimè particeps fui.

Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.

Porrò cùm de iustitia curam gessissem, & flagitiorum cõmunionem fugitassem; crucior, & quotidie angoribus conficior.

Si dicebam, narrabo sic, Ecce generationi filiorum tuorum inuisi, pactum.

Derelictis, inquit, alijs cogitationibus, hoc mecum ipse mente reuolui, nunquid Deus pacta violauit, quæ nobiscum iniit? Hoc enim *Pactum inisti*, scilicet, si transgressus es composita pacta? *Filios*, autem vocant se ipsos, vtpote quos sicipsos Deus nominauit, Filius meus primigenitus Israel, Et filios genui, & exaltaui. Exo. 4. & 8

Existimabam vt cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.

Verùm cùm, inquit, illas ratiocinationes dereliquissem, laborabam, quoniam multis laboribus, & ærumnis me affecit Deus, peccatorum pœnas exigens: redibo tamen & sanctum eius templum intuebor, & malum horum finem videbo. Deinde per diuinam gratiam hoc edocet.

Veruntamen propter dolos posuisti eis mala, deiecisti eos dum allenarentur. Quomodo facti sunt in desolationem? subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam, velut i somnium surgentium.

Hæc omnia Cyri tempore Babylonijs acciderunt: illos nanque captinos abductos, in seruitutem redegit, Iudæis verò reditum largitus est. Merito autem eorum felicitatem somnio comparauit: quandoquidem scena præsentis vitæ ab insomnio nihil differt, & hoc ab ipsis Babylonijs facilè videri potest. Qui enim paulo ante elati, & superbi erant, tanquam toti terrarum orbi imperantes, potentiam quidem repente amiserũt & in extremam seruitutem inciderunt.

Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Si imago parum temporis florem habet, imagini igitur Babyloniorum potentiam æquiparat, breui tempore duraturam. Hanc autem, inquit, in nihilum rediges, pœnas impietatis exigens, qua contra tuam ciuitatem vsi sunt.

Quoniam inflammatum est cor meum.

Hæc, inquit, putabam, cùm ab illorum iniquitate accensus essem: resumpsit enim exordium, Quia Zelaui super iniquos. & quod ibi inuidiam vocauit, id hoc in loco cordis ardorem nuncupauit.

Et Renes mei commutati sunt.

Renes, vt sæpissime dixi, Cogitationes nominat, Pias, inquit, cogitationes habens, ferè ob illorum spiritum à recto tramite deflexi.

Et ego ad nihilum redactus sum, & nescui.

Hoc manifestius Symmachus dixit, Porrò nescius eram, & ignorans. Hanc perturbationem ob ignorantiam passus sum, tua iudicia nescius.

Vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.

Sed non amplius hoc patiar, neque feram aliquid indagare, vel curiosè conquirere eorum, quæ à tua sapientia administrata sunt, verùm instar iumenti tuos nutus sequar: sic enim à tua prouidentia non me distraham. Nam vt Iumentum ducentè sequitur, quod non curiosè exquirit, quò trahatur: sic à tua gratia gubernatus sequar & ego, minimè tuam prouidentiam curiosè inquirens.

Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.

Hinc ea, quę post reditum acciderunt dicit. Vt beneuolus pater errantem filium inueniens, huius dextera apprehensa, domum reducit, sic in patrium solum reduxisti me, cùm à seruitute me liberasses; cùm autem per gentes transitum largitus esses, gloriosum, & præclarum me reddidisti.

Quid enim mihi est in Cœlo, & à te quid volui super terram?

Aquila manifestius explanauit, Quis mihi est in cœlo, & tecum in terra alium nolui tibi conferre? Verùm & in cœlo, & in terra te Deum noui, & tuum Imperium amplector.

Defecit cor meum, & caro mea.

Idcirco te desidero, & concupisco, & secundum animam, & secundum corpus, & tuam opem expecto.

Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Te enim & hæreditatem, & partem habeo, atque bonorum vsum.

Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt, perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

Qui autem à longè se ipsos à tua cura fecerunt, & Idolis seruire decreuerunt; fructum defectionis interitum habent. *Fornicationem* nanque hic, Idolorum cultus vocat. sic per Ieremiam inquit Deus, Abijt super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi, & dixi cùm fecisset hæc omnia, Ad me reuertere, & non est reuersa. & rursus, Mœchata est cum lapide, & ligno, scilicet cùm me sponsum dereliquisset; Deos, qui non sunt, coluit. & hic igitur Fornicationem, Idolorum honorem nuncupauit. Hoc autem non de Babylonijs dixit, sed de his, qui ob impietatem in seruitutem abducti erant. Hi enim Deum sponsum habentes, fornicati sunt, cùm Dæmonum seruitutem amplexi essent: verùm suo periculo edocti, exclamant.

Ier. 3.

Mihi autem adhærere Deo, bonum est, ponere in Deo spem meam.

Nam cùm per ipsas res periculum fecissem; nunquam à Deo, qui salutem mihi largitus est, me separabo: & spe in ipsum fixa, me ipsum corroborabo.

Vt annunciem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.

Per hanc spem nanque reuersionem consecutus sum, & tua mirabilia Hierosolimæ prædico: Hanc enim Filiam Sion nuncupauit. Nam vt filios hominum, homines vocat, sic filiam Sion, Sionem nominat: geminum verò nomen illa ciuitas habebat, quandoquidem ipsa à sacris literis Sion, & Hierosolyma vocatur.

Psalmi LXXIII. Interpretatio.

Intellectus Asaph.

Futuram Hierosolymæ perniciem diuinum oraculum vaticinans, eos qui hûc psalmum attingunt, iubet, vt perdiscant, & intelligant psalmi sententiam. Nonnulli igitur his rebus, quæ tempore illustris Antiochi acciderunt, psalmum accommodarunt, neque historiam attendentes, neque psalmi vaticinationem diligenter perpendentes: quandoquidem psalmus diuini templi incendium dicit, atq; domorum euersionem, ciuitatisque direptionem. hæc verò penitus ab Antiocho sacra fuisse ab historia nequaquam didicimus. Nec Babyloniorum obsidioni congruit: Prophetas enim tunc temporis multos habebat, Ieremiam, Vriam Semei filium, Ezechielem, Danielem: psalmus autem, inquit, Iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius. si igitur neque Babylonijs, neque Macedonibus quadrat, manifestum est, perniciem Romanorum tempore ipsis inflictam prædiceere: postquam nullam reuocationem sortiti sunt, pœnas impietatis pendentes, qua in Saluatorem vsi sunt. Admiratione autem digna est inexplicabilis Domini bonitas: quoniam cùm absolutè prænouerit eorum stuporem, vaticinatione futurorum malorum ab impietate auertere conatur. Veruntamen exordium psalmi declarat hoc argumentum prophetiam habere.

Vt quid Deus repulisti in finem?

Non enim ad tempus nos repulisti, quemadmodum Babyloniorum tempestate accidit, sub quibus septuaginta annos seruiuimus. Neq; quemadmodum euenit sub Antiocho, cui per septem annos, & sex menses subditi fuimus, secundum Danielis vaticinationem: sed in finem nos repulisti, & ad exitum nos condemnasti.

Iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.

Permanentem indignationem cõtra tuas oues habuisti.

Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.

Ab initio, & à principio noster Deus nuncupatus es, & populus tuus Domine vocati sumus.

Redemisti virga hæreditatem tuam.

Cùm enim tuam opem cõsecuti essemus; ab Aegyptiorum seruitute liberati fuimus. *Hæreditatem* autem ipsos beatus Moses appellauit, Pars autem Domini inquit, populus eius Iacob funiculus hæreditatis eius Hisrael. *Virgam* verò, Regale sceptrum nominauit: scilicet, tua pars à principio facti sumus, tua hæreditas vocati sumus, sub tuo Regno fuimus. Sic enim & in quadragesimo quarto psalmo, Regale sceptrum, Virgã appellauit: dicit enim, Virga æquitatis, virga Regni tui.

Deut. 32.

Mons Sion in qua habitasti in eo.

Cùm autem nos ab Aegyptiorum seruitute liberasses, in promissam terram maioribus nostris introduxisti, & tibi ipsi montem Sionis consecrasti, vt tanquam in regijs quibusdam domibus habitans, tuum populum dirigeres. Hæc autem prædixit, cùm nondum Ierosolymæ templum ædificatum esset: post enim Dauidem, & Asaph, Salomon hoc erexit.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem.

Exige ab ipsis superbiæ pœnas. Hoc autem *Leua manus tuas*, ex metaphora posuit eorũ, qui peccatores manibus cædunt. Hoc autem Vaticinationis gratia dixit, non propter hostes impiè viuentes, quandoquidem minimè pro Christo crucifixo amore accensi, illud bellum susceperũt, sed vt orbem terrarum subijcerẽt. vsus est tamen illis Deus, tanquam carnificibus, per illos, eos, qui se impiè gesserunt, supplicijs afficiens.

Quanta malignatus est inimicus in sancto?

Neque Hebræus, neq; cæteri Interpretes, neq; Septuaginta in Sexcuplici secundum multitudinis numerum, In Sanctis, posuerunt, sed singulariter, In sancto tuo: vt manifestum esset eos, qui hæc inquiunt, de templo dicere, lugentes, & deplorantes ea, quæ ab illis in hoc templum facta fuere. Cæterũ huic sententiæ ea, quæ sequuntur consonant, & declarant.

Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuæ.

Nam in solenni Paschatis die, toto populo secundum legem coacto, Titus cùm exercitum collocasset, illorum metropolim obsedit. Quoniam enim in Paschatis celebritate Saluatorem cruci suffixerunt, per idem tempus impietatis pœnas pendent.

Posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt sicut in exitu super summum.

Trophæa inquit, quæ signa & indicia victoriæ sunt, erexerunt supra nostras portas, notam omnibus posteris victoriam facientes. & Pilatus regalia signa præter legem in ciuitatem introduxit: Suis autem caput Imperatores Romanorum in portæ lapide incidebant. Porrò per hæc omnia didicerunt eos diuina cura destitutos esse. Hæc etiam dominus in sacris Euangelijs prædixit, Cùm videritis abominationem desolationis, stantem in loco sancto, tunc qui sunt in Iudæa fugiant ad montes.

Marc. 13.

Quasi in silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, in securi & ascia deiecerunt eam.

Lignarijs & fabrilibus instrumentis vtentes, & mœnia disturbarunt, & domorum ianuas destruxerunt, & quæ bene, & optimè elaborata erant, vt quercum exciderunt.

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Non satis fuit illis aliarum domorum depopulatio, sed in consecratum tibi templum furorem protulerunt: & hæc quidem igni proiecerunt, hæc verò manibus euerterunt, sanctis rebus tanquam communibus vsi.

Dixerunt in corde suo, cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra, signa nostra non vidimus, iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius.

Cùm nos aggressi essent cum magna conspiratione; vnum propositum habuerunt, vt legem à te latam delerent. Per *Dies Festos* enim, Modum viuendi ex præscripto legis ostendit. Hæc autem inquit, ausi sunt, neq; miracula, quæ maiorum nostrorum tempore fuerunt, videntes, neque à vaticinationis gratia conuicti: Quandoquidem his omnibus actutum destituti fuerunt. nam rursus post reditum, Prophetas habuerunt, Eggæũ, Zachariam, Malachiam, & Prophetas his seniores, & populo, & Regibus futura prædixerunt, & hostium impetus manifestos fecerunt. & hoc facile ex historia discì potest.

Vsquequo Deus improperabit inimicus, irritat nomen tuum in finem?

Quousque horum iniquitatibus nos addicis, & maledica verba illorum æquo animo fers?

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sinus Dei, Bonorum thesaurus: *Manus* verò, Operatio. cur nam pro consueto more bona non suppeditas, sed à sinu manum aufers? Porrò hoc posuit ex translatione eorum, qui plenum sinum habent, & cùm ab aliquibus postulati sunt, & largiri nolunt; manum retro trahunt.

Deus autem Rex noster ante secula.

Atqui ab initio & à principio te Regem scimus, & veluti à Rege semper bona consecuti sumus.

Operatus est salutem in medio terræ.

Denique curam, quam de nobis gessisti, omnibus claram fecisti. Hoc nanque *In medio terræ*, videlicet, Omnes viderunt.

Tu confirmasti in virtute tua mare.

Nã fugitantib⁹ nobis Aegyptios, & à mari transire prohibitis; tu admirabile illud iter largitus es, cùm liquidam naturam firmam effecisses, & per vndas vtrinque muros dedisti.

Contribulasti capita Draconum in aquis, tu confregisti caput Draconis.

Dracones quidem Aegyptios vocat, *Capita* verò *Draconum*, Eorum duces, & centuriones, & præfectos. *Draconem*, quem singulariter dixit, Pharaonem nominat, qui multis principibus præerat. Idcirco multa ipsum habere capita dixit: Hos verò omnes, inquit, demersisti, & quod mare pro nobis cõtraxisti, in illos dissoluisti, & illis vndis eos obruisti.

Dedisti eum escam populis Aethiopum.

Finitimi Aegyptiorum sunt Aethiopes, qui crebrum bellum cum illis gesserunt: sed cùm Pharao cum suo exercitu in mari summersus esset; expugnabiles facti sunt Aegyptij Aethiopibus. & quemadmodum qui exurit facile cibum deuorat; sic ipsos valdè facile expugnabant. propterea diuinum oraculum ait, Escam dedisti populis Aethiopum, id est, expugnabiles eos reddidisti, efficiens, vt facilè ab Aethiopibus consumerentur.

Tu dirupisti fontes, & torrentes.

Porrò apud Hebraicum exemplar, atque alios Interpretes Fons legitur: siue autem fontem dicamus, siue fontes, à veritate non aberrabimus. *Fontem* enim propheticus sermo vocat Aquam, quæ è saxo scaturijt: Sed hæc diuisa, fecit, vt multæ myriades riuis fruerentur. Reperimus autem non semel, sed bis id factum. Primùm quidem Exodi liber edocet. Deinde verò Numerorum liber. *Fontem* autem meritò nominauit Lapidem, qui aquæ fluxiones emisit. *Torrentes* verò rursus ipsos appellauit, tanquam minime secundum naturam profluentes, sed tunc primum eductos: quemadmodum enim Torrentes minime perennes sunt, sed ex pluuijs aquis consistunt, sic aqua illa diuino nutu data fuit.

Exod. 17. Num. 33.

Tu siccasti fluuios Ethan.

Symmachus autem sic exposuit, Tu siccasti fluuios antiquos. Eos nanque, qui non erant, neque à principio fluebant, manare in solitudine iussisti. Eos autem, qui iam diu profluebant, & antiquum cursum habebant, cessare à suo cursu voluisti. hoc etiã & in alio psalmo inquit, Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, Terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea, Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum, & collocauit illic esuriẽtes. Quandoquidem Gomorræorum, & Sodomorum, aliorumque finitimorum fluuios siccauit ob incolarum iniquitatem. Terræ autem aridæ ex saxo fluuios dedit, sitienti populo aquarum fluxiones afferens: Facile enim ipsi est, vt voluerit aquarum naturam mutare. Per hoc igitur & alium sensum sermo declarat, Iudæis quidem ob impietatem vaticinationum flumina Deum minimè allaturum: Gentes verò, quæ olim desertæ erant aquarum riuulis è lapide irrigaturum esse. Petra autem (vt inquit diuinus Apostolus) est Christus, & hæc omnia suprà dicta ab illo versiculo, Operatus est salutem in medio terræ, nostrorum beneficiorum figuram continẽt. Etenim ibi per aquas seruitutis liberatio fuit, & hîc per aquas principium libertatis est. Ibi Draconum capita aquis contrita sunt, & hîc Dæmonum potentiæ euersæ sunt baptismatis gratia. Illi expugnabiles post mare Aethiopibus facti sunt, & nostri hostes post sanctum lauacrũ contemptibiles facti sunt his, qui antè nigras animas habuerunt. & alia similiter facilè videri possunt ab his, qui attendere volunt. Nos autem ad reliquam interpretationem transeamus.

Psal. 106.

Tua est dies, & tua est nox, tu fabricatus es auroram, & Solem, tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem, & ver, tu plasmasti ea.

Ab eorum proprijs beneficijs ad communia orationem transtulit, & edocet Deum omnium conditorem totius naturæ creatorem esse, Diei, & noctis conditorem, luminis largitorem, & Solis opificem, & temporis moderatorem. Nam per *Ver*, & *Aestatem*, declarauit temporum mutationes. & pro hac clausula, Tu fecisti omnes fines terræ, Aquila, & Theodotion, Stabilisti, explanarunt:

runt: Symmachus verò, Firmasti dixit. Ostendit autem sermo ipsum dedisse omnibus, vt sint, & hanc partem terræ in campos, hanc verò in montes, & saltus distribuit, hãc verò cauauit in receptaculum aquarum palustrium, & marinarum.

Memor esto huius.

Tu, qui, inquit, omnia hæc fecisti, & tot, tantarumq; rerũ opifex es, memor esto huius, hoc est, Synagogæ, quam ab initio possedisti: ad illud nanque id retulit.

Inimicus improperauit Domino, & populus insipiens incitauit nomen tuum.

Ne in nos, inquit, respicias, sed in inimicorum execrationes.

Ne tradas bestijs animas confitentes tibi.

Non simpliciter diuinum oraculum omnibus precatur, sed bona petit diuinum nomen confitentibus. *Bestias* verò vocat Hostium feritatem.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

Et pauperes esse possunt, qui mente humiles sunt, Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum Cœlorum. Matth. 5.

Respice in testamentum tuum, quia repleti sunt, qui obscurati sunt terra domibus iniquitatum.

Nam qui tuo splendore minimè perfruuntur, sed ignorantiæ tenebras adamant, refertas domos iniquitatis, & supplicij, quod hinc emanat, habent: scilicet vniuersis malis affecti sunt, propterea quòd tenebras elegerunt. 2. Cor. 4.

Ne auertatur humilis factus confusus.

Obsecramus, ne precibus frustemur, neque cum pudore reiecti simus.

Pauper, & inops laudabunt nomen tuum.

Qui autem tua ope gubernantur, & hanc consecuti sunt, hymnum tibi afferre solent.

Exurge Domine, iudica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum, eorum, quæ ab insipiente sunt tota die.

Concinne admodum pronomen mutauit: non dixit causam meam, sed causam tuam. ego enim inquit, iustè hæc perpessus sum, illi verò multas execrationes in te ausi sunt.

Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.

Et hîc hostium superbiam cum sua persona copularunt, non propter se ipsos, sed propter illos obsecrantes, vt aliqua misericordia dignentur.

Psalmi LXXIIII. Interpretatio.

In finem, Ne corrumpas. Psalmus Cantici Asaph.

Symmachus autem sic exposuit, Triumphalis de immortalitate psalmus Asaph. Quoniam psalmus iusti Dei Iudicij prædictionem continet, & vaticinatur optima studiosorum præmia, meritò per inscriptionem sermo commonefacit, ne pias cogitationes perdamus, sed integras illas conseruemus, vt immortalitatis hæreditatem adeamus. Hic igitur psalmus dicitur ex persona captiuorum, qui Babyloni erant, qui Deum laudare spondent, si diuinam gratiam consecuti fuerint.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuum.

Et hinc patet, hæc eos percurrere, tanquã nondum reuersionem consecutos. Promittunt autem Deum laudibus prosequi, & augusto eius nomine illustres fore. Hoc enim verbum & *Inuocabimus nomen tuum*, hoc declarat, Rursus tuo nomine nuncupabimur, & tuus populus vocabimur.

Narrabimus mirabilia tua, cùm accepero tempus.

Aquila autem, & Symmachus sic dixerunt, Cùm accepero Synagogam. Cùm, inquit, reuersi fuerimus, & in tuum consecratum templum coacti erimus; tunc te secundum legem laudabimus, & tua beneficia docebimus: quandoquidem illud tempus ad hoc faciendum nos adhortabitur: nunc enim exclamamus, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? sic cùm ea Propheticus sermo docuisset, quæ Babyloni captiuos dicere oportet, ostendit Deum respondentem ad factas promissiones, & dicentem. Psal. 136.

Ego iustitias iudicabo.

Iustè, inquit, vobis, & Babylonijs ius tribuam.

Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea.

Nam totius orbis Iudex sum, & omnes dignis supplicijs afficiam.

Ego confirmaui columnas eius.

Verum omnia possum, quippe qui omnium rerum sum opifex: Ego enim terram feci, & fundaui, firmans ipsam finibus, veluti quibusdam meis columnis. Præceptum enim posui, & non præteribit. Idcirco cùm Iudex sim, punire quidem nolo, sed supplicia prædico, vt comminationibus peccatores prudentiores efficiam, & admoneo, & cõsulo, vt omnem speciem iniquitatis odio habeant, & vt de iusta, & moderata mente curam gerant. Hæc nanque per ea, quæ sequuntur, edocuit. Psal. 148.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixi iniquis, nolite inique agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu.

Nam hæc perturbatio omnium grauissima est, vt non modo peccent, verumetiam, vt in hoc glorientur.

Nolite extollere in altum cornu vestrum.

Deinde, quam altitudinem vocet ostendit.

Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

Etenim animalia cornuta magnopere his cornibus gloriantur. Adhortatur autem ipsos sermo diuinus, ne iniquitatē superbia augeant, neq; linguam in Deum moueant.

Quia neque ab exitu, neque ab occidente, neque a desertis montibus, quoniam Deus iudex est.

Exitum, Orientem dicit, sic etiam apud quintam editionem legitur. *Montes* verò *Deserti*, Boreales, & Australes partes sunt. Hę enim ob nimium frigus, & calorem penitus inhabitabiles permanserunt. Docet igitur, Dei iudicium subterfugi nequaquam posse, siue quis ad Eoas partes peruenerit, siue ad Hesperias, siue in Australes, siue in Aquilonares effugere conatus fuerit; diuinæ sententiæ succumbet. Deinde edocet vitæ vicissitudines, diuina mente factas.

Hunc humiliat, & hunc exaltat, quia calix in manu Domini vini meri plenus misto, & inclinauit ex hoc in hoc.

Iere. 25. De hoc autem calice admirabilis Ieremiæ vaticinatio edocet: Iubetur enim à Deo omnium conditore, vt hunc accipiat, & Hierosolymę, & principibus, & finitimis gentibus potum præbeat. *Vinum* verò, Supplicium vocat, vtpote quod ebrietatis instar robur aufert, & membrorum compositionem dissoluit. Dicit igitur diuinus sermo, modo quidem nobis, modo verò illis pœnam afferre: & nunc quidem hunc in altum extollit, & illum deprimit, & rursus altitudinem in alios transfert, & calamitates immutat, & felicitates conuertit. Hæc verò non temerè Babyloni captiui dicere didicerunt, verùm experti, & Babyloniorum seruitutē, & propriam libertatem. Nam Cyrus non multum post temporis illorum potentiam expugnauit, his verò pristinam libertatem restituit.

Verumtamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.

Grauiorem pœnam *Fecem* nuncupauit. Ego quidem, inquit, nitidius bibi, hoc est, minoribus malis succubui, ipsam autem fecem Babylonij sorbent, id est, peiora his, quæ fecerunt, patientur. Quandoquidem ego cùm septuaginta annos seruierim; reditum consecutus sum, illi verò sempiternæ seruituti tradentur.

Ego autem annunciabo in seculum, cantabo Deo Iacob.

Quemadmodum enim nobis bibentibus illi nostris malis insultabāt, sic nos illorum pœnas intuentes; Deo laudes afferemus, nō illis illudentes, sed memores beneficiorum facti.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabitur cornu iusti.

Porrò per hæc verba præmoniti fuerunt, se post reditum euersuros esse eos hostes, à quibus bello petebantur, propterea igitur dixit, Omnia cornua peccatorum confringam. Quoniam ex varijs gentibus collecti, bellum in ipsos susceperūt: de his verò mentionem facit Ezechielis vaticinatio, atq; etiā Michæi, & Zachariæ, quibus profligatis, illustres, & clari euaserunt, quippe qui talem victoriam consecuti sunt. Cæterùm *Cornu iusti*, Piam mentem vocauit. Si quis verò Zorobabel intelligere voluerit eum, qui hoc in loco iustus dicitur, quo ministro Deus vsus, victoriam illam tractauit, à veritate nō aberraret.

Psalmi LXXV. Interpretatio.

Psalmus Asaph. In finem, in carminibus, Canticum Assyriorum.

Hanc additionem, scilicet, Canticum Assyriorum non inueni in Sexcuplici, sed in aliquibus exemplaribus, hoc igitur argumentum habet psalmus: ea enim, quæ in Sennacherim acciderunt prædicit, & pœnam exercitui inflictam.

Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.

Cùm enim vna nocte tot tantæq; myriades per Angelum letalem plagā accepissent; manifestus omnibus factus fuit vniuersorū Deus, magnopere de Israel curam gerere, & in Iudæa se conspiciendum præbuisse.

Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.

Multitudine enim hostiū de medio sublata, qui superstites permanserunt, subterfugerunt, diuinę potentię nuncij facti, idcirco omnes non fuerunt simul cum huiusmodi nuncijs trucidati. Hinc ciuitas pace perfrui cœpit, & opinati sunt omnes Deo placuisse, verisimile in Sion habitare.

Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum.

Ante Vrbis mœnia, inquit, armatos, & sagittarios, & scutatos eodem tempore profligās, penitus eorū arma inanissima reddidit.

Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.

Symmachus sic dixit, Illustris es, & immensus à montium præda. Quandoquidē in nostris montibus cùm hostes mortis prædæ prodidisses; immensus, & illustris apud omnes ostensus es, illuminas enim miraculo inscios, & doces, qui sis.

Turbati sunt omnes insipientes corde, dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt.

Magna enim superbia abusi contra te, frequentem tumultum perpessi sunt ob animę imprudentiam, & secure dormire opinantes, spe frustrati sunt, Quandoquidem somnum mors suscepit. hoc etiam historia edocet, Cùm enim consurrexissent, cadauera tantùm inuenerunt.

Omnes viri diuitiarum in manibus suis.

Symmachus sic exposuit, Omnes viri fortes manibus suis. Nihil, inquit, manuum robur ipsos adiuuit, per quod omnium diuitias diripere sperauerunt. & edocens, cur nihil inde adiuti sint, subdidit.

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos.

Annuisti tantùm, inquit, & actutum ceciderunt illi, qui equestrem artem scire efferebantur. Per hoc autē *Dormitauerunt*, Mortis procliuitatem declarauit. Quemadmodum enim homo nictans, facilè, si voluerit, dormit, sic illi breuem finē vitæ acceperunt.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi?

Quis enim potest tibi reluctari, & effugere pœnam, quæ à te irrogatur?

Ex tunc ira tua.

Subitò cùm execrationes audisses, sceleratos illos afficere potuisti, sed æquo animo tulisti, mutationem expectans.

De Cœlo auditum fecisti Iudicium.

E Cœlo, inquit, sententias pronuncias cōtra quos volueris. Hoc quidem ἀκούσας, Auditum facies Symmachus dixit.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

Timore, inquit, impleti sunt omnes, & ab impetu contra nos cessarunt, cùm vidissent te veluti quendam Iudicem in illos quidem sententiam proferentem, & eos, qui rectis cogitationibus vsi sunt, & qui tuam opem annunciant, sālutis compotes factos fuisse.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.

Cùm tot bona consecuti essemus; in hymnorum cantilenas cogitationes consecramus, ne minimam quidem earum partem in aliam curam occupantes.

Vouete, & reddite Domino Deo vestro.

Inuicem iubentur, vt promittant dona, & promissiones perficiant. turpe enim & ingrati animi crimen est, vt finitimi ob timorem hoc faciant, & hi, qui beneficium consecuti sunt, vt ingrati animi morbo laborent. Hoc nanque per ea, quæ sequuntur, ostendit.

Omnes qui in circuitu eius afferetis munera. Terribili, & ei, qui auferet spiritum principum, terribili apud Reges terræ.

Afferent autem dona, cùm propter edita miracula animo fracti essent, cumq; per rerum euentum didicissent, ipsum verè Deū esse, qui potentibus, & eis, qui terræ imperare opinantur, mortem infert.

Psalmi LXXVI. Interpretatio.

Pro Idithum. Psalmus Asaph.

Porrò Symmachus Per Idithum dixit, & ipsi etiam chorus Deum laudantium commissus erat. Hic igitur psalmus inscriptus est Asaph, vel quòd ipse dixerit, vel quod Dauidis vaticinationi subseruierit: decidere enim de rebus dubijs, non sine periculo est. Cæterùm prædicit cogitationum perturbationes, & dolores, qui hinc emanabant, Iudæorum, qui Babyloni seruire coacti erant. Edocet autem quas preces par est, vt illi Deo afferant, malorum liberationem postulantes. Formauit verò psalmum, tanquam si illi post reditum hæc narrarent, & Deum laudibus prosequerentur.

Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi.

Studiosè, inquit, preces attuli, & actutum petitionis compos factus sum. Deinde huius tempus edocet.

In die tribulationis meæ Deum exquisiui.

Nam cùm doloribus affectus essem; diligenter tuam opem experiui. Studiosas preces tacitè innuit. Deinde ostendit obsecrationis modum.

Manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus.

Symmachus autem sic explanauit, Manus mea nocte continuè extensa est. De nocte quietem agens, manus sustuli, supplicans, vt benignitatem consequerer, & spe minimè decidi: quandoquidem hoc significat, *Non sum deceptus*, videlicet, non frustra vigilaui, verùm obsecrationis fructum percepi.

Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.

Omnem quidem consolationis causam abieci, solam autem cōsolationem Dei memoria habui.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et garriui, & defecit spiritus meus.

Symmachus sic dixit, Mecum ipse loquebar, & cõtinuè animo deficiebam, cùm mecum ipse sermocinarer. præterea cùm perpenderem mala, quibus distinebar, desperabam me fore vnquam ab illis liberum, & stimulos acerbi mœroris patiebar.

Anticipauerunt vigilias oculi mei.

Vigilias vocat Noctis diuisiones, secundum quas custodes sibi inuicem excubias tradunt. Declarat autem per hæc totius noctis vigilias.

Turbatus sum, & non sum locutus.

Hæc ijdem in Quadragesimo primo psalmo dixerunt, Ad me ipsum anima mea turbata est. Non enim æquo animo tuli meas cogitationes alijs patefacere.

Cogitaui dies antiquas, & annos æternos in mente habui, & meditatus sum.

Tuorum, inquit, priscorum beneficiorum memoriam renouaui, & perpendi quot beneficia maiores nostri à te consecuti sunt, Quomodo ab Aegyptiorum seruitute liberati fuerunt, Quomodo mare rubrum trãsierunt, Quomodo promissa terra maiores nostri potiti sunt.

Nocte cum corde meo garriebam, & inquirebat spiritus meus.

Hoc autem *Inquirebat*, Theodotion quidem, Scrutatus est: Aquila verò, Inquisiuit, dixit. Cùm hæc inquit, nocte mecum ipse mente reuoluerem; scrutatus sum, cur de nostris maioribus talem curam gesserit, nos verò afflictos despicit: & præter hæc, ista etiam cogitaui.

Nunquid in æternum proiiciet Deus, aut non apponet, vt complacitior sit adhuc? aut in finem misericordiam suam abscindet?

Nunquid igitur penitus res nostras renuit, & alienos nos à sua cura fecit?

Consummauit verbum à generatione in generationem.

Symmachus sic expositit, Perfecit sermonem de quolibet seculo: timueram autem. & hoc inquit, Quoniam Deus præuidens à principio, quæ singulis seculis euentura erant; suos fines secundum vnamquanque ætatem imposuit.

Aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas.

Sed rursus mecum ipse considerans, me consolabar, Deum misericordem non passurum esse, vt res nostræ veluti cuidam oblivioni proderentur, & vt quodam veluti pariete iræ, fontes misericordiæ clauderet.

Et dixi, nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ excelsi.

Ego, inquit, huiusmodi mutationis conciliator mihi ipsi fui: Ego autem ob peccatum supplicium genui: principium igitur malorum habeo: nunc incepi erudiri à detera excelsi, quę pro pristinis beneficijs sinistras pœnas irrogat. *Mutationem* nanque Dei uinæ dexteræ, Pœnam vocauit, vtpote quæ solet bona subministrare: verùm hæ cogitationes, non mihi satis fuerunt: admonui autem me ipsum de domini bonitate. Hoc enim dicit.

Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis garriam.

Omnia nanque miracula, quæ à principio erga nos edidisti, in medium afferam, & ipsa continuè meditans; bonas spes minimè ejiciam.

Deus in sancto via tua.

Symmachus sic dixit, Deus in sanctitate via tua: Aquila verò, In sancto facto. Sanctus es inquit, & in sanctis requiescis, & in his habitas, & deambulas.

Quis Deus magnus, sicut Deus noster? Tu es Deus, qui facis mirabilia.

Omnibus præstas Domine: solus enim, vt volueris, miracula edis.

Notam fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio tuo populũ tuum, filios Iacob, & Ioseph.

Omnibus hominibus fortitudinem tui demonstrasti, cùm ab Aegyptiorum seruitute liberasses populum, qui tuus vocatur; qui primum parentem Iacob habuerunt, ex cognatione Ioseph illustres euaserunt.

Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.

Per omnia Domine tuam potentiam ostendisti. Nam Aegyptios cecidisti, tuum populum liberasti, in mari apparuisti, & pelagus dissilsum est, & fluxa natura vtrinque constitit.

Vocem dederunt nubes: etenim sagittæ tuæ transeunt, vox tonitrui tui in rota.

Symmachus sic vertit, Strepitum dedit Aether. Nam vehementi flante noto, vt historia inquit, mare diuisum fuit. aere autem conuoluto, & nubibus coactis, ventus fit. Supplicia autem tua inquit, sagittarum instar in inimicos venerunt: fragore verò tonitrui curruũ Aegyptiorum rotas impedisti: Hoc & historia edocet, Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respexit Dominus super impetum Aegyptiorum, & subuertit rotas curuum & vi ipsos impulit.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.

Nam miraculorum lux instar fulguris per totum terrarum orbem percurrit.

Commota

Commota est, & contremuit terra.

Perhorruerunt omnes tuam potentiam audientes. hoc enim & Raab meretrix speculatoribus dixit, Terror vester & tremor vester irruit in nos, audiuimus quod Dominus Deus vester mare rubrum diuisit à facie vestra. Iosu. 2.

In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur.

Facilè est tibi, & mare dissindere, & super multas aquas superuehi, & ne vestigiũ quidem relinquere: incorpoream enim habes naturam. Hæc autem superius posuit: Etenim, inquit, nemini conspectus populi dux fuisti, neque vestigium tui gressus nobis ostendisti.

Deduxisti populum tuum sicut oues in manu Mosi, & Aaron.

Nam illis ministris vsus, & per illos locutus; tuum populum deduxisti, & tuam legem docuisti. Cæterùm de his omnib⁹ mentionem fecerunt, Deum rerũ omnium conditorem ad misericordiam excitantes, precanteſque, vt illius ope digni fiant.

Psalmi LXXVII. Interpretatio.

Prudentia Asaph.

Deus rerum omnium conditor cùm legem dedisset filijs Israel, iussit, vt hanc continuè suos liberos docerent, atq; etiam causas dictum festorum suis posteris aperirent, & diuina beneficia edisscentes; grati forent in eum, qui hæc omnia largitus est. Inquit enim, Docebis hæc omnia filios tuos, & filios filiorum tuorum, & obseruabunt mandata Dei, vt bene sit ipsis. Hoc etiam per hunc psalmum vaticinãdi gratia effecit: siquidem commonefacit populum, omnemque eius posteritatem eorum quæ à Deo effecta sunt, ac bonorum ab ipso suppeditatorum, & denique ingrati eorũ animi, qui hęc acceperunt. Deut. 4.

Attende popule meus legem meam.

Vos iubeo, vt ea, quæ dicuntur, studiosè audiatis: quandoquidem præsentem admonitionem, veluti quandam legem affero.

Inclinate aurem vestram in verba oris mei.

Prompte ea, quæ à me dicuntur, auribus percipite.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.

Quoniam enim patres insimulat in filiorum vtilitatem, *Parabolam* hanc, narrationem vocauit, eò quòd obscura est, & occultam vtilitatem continet. Apposuit autem se antiquas propositiones afferre, & edocens vnde hæc didicit; subiunxit.

Quanta audiuimus, & cognouimus ea.

Deinde harum rerũ præceptores ostẽdit.

Et patres nostri narrauerunt nobis, non sunt occultata à filijs eorũ in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius, quæ fecit.

Ab initio, & à principio inquit, hi, qui miraculorum spectatores fuerunt, suos filios hæc docuerunt, & illi rursus suis posteris hanc doctrinam transmiserunt. hoc verò inquit, fecerunt, vt diuinæ legi obtemperarent. hoc enim subdidit.

Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel.

Testimonium vocat Tabernaculum in solitudine erectum, tanquam tabulas testimonij habens. Nam *Legem*, (vt iam suprà diximus) & præcepta vocat, & testimonia, & iudicia, & iustificationes, & hoc magis dilucidè à nobis dictum est in duodeuigesimo psalmo.

Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis.

Hoc, inquit, per illam legis lectionem iussit, vt parentes hanc miraculorum narrationem, veluti quandam hæreditatem posteris deferrent.

Vt cognoscat generatio altera, filij, qui nascentur, exurgent, & narrabunt filijs suis.

Sic enim illi à parentibus hæc edocti, rursus eandem doctrinam suis filijs afferebant, & horum memoria perpetua custodiebatur. Et quis est doctrinæ fructus?

Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Domini, & mandata eius exquirant.

Nam Dei potentiam discentes, & quomodo illi bona omnia facere facile est, firmam spem in ipsum constituent, legesque ab ipso latas sequentur.

Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans.

Nam parentum ingratum animũ discentes; & quomodo ob legis transgressionem Deum sæpius irritauerunt, illorum exemplum custodiunt.

Generatio, quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum eo spiritus eius.

Illi nanque firmam fidem nõ habuerunt in Deum, cum rectum tramitem incedere noluerint, sed contrariam mentem diuinis institutis habuerunt.

Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum conuersi sunt in die belli.

Tribum Ephraim potissimum accusat, vtpote quæ Idolorum honorem magni fecit. hoc nanq; iudicũ historia nos edocet, & tertius Regum liber: Ipsi enim iuuencas cõsti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuerunt, & nouem Tribus à cultu secundum legem desciscere fecerunt: & sic defectionis conciliatores fuerunt. cùm hoc spiritus gratia vel maximè præuidisset, peccata, quæ nondum patrata erant, arguit, accommodatum consilium ipsis afferens: sciebat quidem ipsos admonitionem non accepturos esse, congruens tamen præsidium affert. cùm autem illorum robur docuisset, & iaculandi peritiam; timiditatem redarguit. Conuersi sunt in die belli. Nam ob sciétiam rei militaris se efferentes hostibus ingruentibus in fugam versi sunt.

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Concinnè admodum mentis liberum arbitrium demonstrauit: quandoquidem inquit, noluerunt secundum legem viuere, neque vitæ rationem legis amplecti.

Et obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.

Et ostendens quando hæc fecit, subiunxit.

Coram patribus eorum fecit mirabilia.

Deinde tempus, & locum demonstrat.

In terra Aegypti, in campo Taneos.

Omnes è memoria obliterarunt omnia Dei miracula, quæ in Aegypto edita fuere, quorum eorum parentes spectatores extiterunt.

Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas quasi in vtre.

Breuiter miracula narrat, & à maximis exorsus est, Quandoquidem maris miraculum, & per hoc iter concessum, supra naturam est: nam aquarum naturæ insitum est, vt in procliuem partem defluant, & tamen illas vtrinque firmauit Deus rerum omnium cõditor, tanquam in quodam vtre cùm coercuisset verbo. Quoniam enim vtrium textura liquidam naturam potest continere, meritò hanc similitudinem in mari dississo posuit, ostendens potẽtiam verbi Dei.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.

Nam nubes ipsa interdiu Solis molestiam repellebat, nocte verò ignis vsum præbebat.

Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyssо multa.

Nam non breuem stillam eduxit, sed fontem, qui multis illis myriadibus satis fuit. & hoc magis aperte per ea, quæ sequuntur, edocuit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas.

Aqua enim quæ scaturijt, in multos riuulos diuisa fuit, facilem & magnificam gratiam sitientibus præbens.

Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram concitauerunt excelsum in aquoso, & tentauerunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis.

Veruntamen neque hoc à mala eorum mente prauitatem expulit, sed perseuerarũt ingrati animi vitio laborare: & post tot miracula de diuina potentia periculum facere voluerunt, & cibo indigentes, non petierunt vt acciperent id, quod necesse erat, sed Dei impotentiam accusarunt.

Et male locuti sunt de Deo, dixerunt, nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

Facilè, inquit, & leuiter aquarum negotium fuit: nam aqua in terræ cauernis abdita, in lucem edita est. Cibum verò panis, qui scritur, & tempore producitur, quomodo nobis affatim largietur, imminentemq; famem eximet?

Ideo audiuit Dominus, & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel.

Idcircò, inquit, cùm Deus rerum omnium conditor indignè tulisset, distulit ipsis dare terram, quæ eorum maioribus promissa fuit, & vniuersis supplicijs affecit. sed non celerem mortem ipsis attulit, expectans, vt filij multiplicarentur. De hac autem pœna, quæ per ignem infligitur, etiam beatissimi Mosis scripta mentionem fecerunt, hanc verò plagam inquit ipsis infligtam esse.

Quia non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutari eius.

Cæterùm cùm tales essent; cibum tamen sine labore ipsis præbuit. hoc enim quæ sequuntur edocent.

Et mandauit nubibus desuper, & ianuas Cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum.

Non enim vsitatos partus nubes ediderunt, sed pro imbre, cui natura insitum est, vt sparsa semina irriget, admirabilem cibum emiserunt. Reseratas autẽ Cœli ianuas, suppeditationem è superiori loco demissam, vocauit. Quoniã enim penuarijs cellis ianuas ponere solemus, & has referamus, cùm aliquid auferre volumus, Propheticus sermo ostendit Deum rerum omnium conditorẽ, tanquam ex quibusdã cellis penuarijs mannã largientem.

Et panem Cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.

Panem Angelorum vocat, veluti per Angelos subministratum. A diuinis enim literis accepimus, Angelos diuinis nutibus obtemperare. Dicit autem sic Diuinus Apostolus, Nonne omnes sunt ministri spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis? & rursus. Si enim sermo, qui per Angelos dictus est, fuit firmus, & reliqua. *Panem* verò Cœli, tanquam supernè allatum vocat, etenim aues, quæ aërem penetrant, volatilia Cœli, sacra scriptura nuncupat.

Cibaria misit eis in abundantiam.

Ad satietatem vsque ait, hunc cibum ipsis impertijt. Deinde & carnium largitionem narrat.

Soluit Austrum de Cœlo, & induxit in virtute sua Africum, & pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

Nam per ventos illarum auium genus vndique collegit, & deuolare iussit in horum tabernacula: venationem vltrò venientem ipsis largiens.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, & circa tabernacula eorum, & manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo.

Consecuti sunt, inquit, quod desiderarunt, & ingluuiem impleuerunt: veruntamen satietatis pœnas pependerunt.

Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

Postquam enim, cùm magnum periculum de diuina potentia feciissent, non crediderunt Deum posse suppeditare ipsis cibum, castigationem adduxit, edocens vtraque posse facere, & bona largiri, & pœnas infligere: Veruntamen nihilominus peccare perrexerunt. hoc enim subiunxit.

In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius, & defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

Peccantes, inquit, & errantes, & nullam curam gerentes de his, quæ sibi ipsis prodesse poterant: sed inanissimis inutilibusq; curis confecti, & hæc cum omni studio persequentes è vita excesserunt.

Cùm occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum, & rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est.

Non frustra ipsis misericors Deus compedes induxit: quandoquidem hinc non minimam vtilitatem percipiebant. Nam bona consequentes non intellexerunt, supplitentes, ad ipsum accesserunt.

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei: cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.

Porrò ipsum diligere spondebant, falsis sermonibus vsi. Nam mens verbis repugnabat, contraria diuinis legibus volens, diuinisque oraculis credere nolens.

Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, non disperdet eos.

Cæterùm ipse propria benignitate vtens, noluit ipsos penitus interimere.

Et abundauit, vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam.

Symmachus autem sic dixit, Et magnopere auertit iram suam, & totam eius iram non accendit. minimè celerem ipsis inquit, peccatorum pœnam attulit.

Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.

Nam eorum naturæ imbecillitatem nouit, & breui finem vitæ eos accepturos esse.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in aquoso, & conuersi sunt, & tentauerunt Deũ, & sanctum Israel exacerbauerũt?

Per hæc omnia diuinam patientiam edocet: exquisitè autem vnumquodq; eorum ex historia disci potest. Nam aliquando quidem Vitulum Deum fecerunt, aliquando verò Belphegor adorarunt, & aliàs tyrannidem cõtra magnum Mosem meditati sunt, & cùm manna consecuti essent, ingrati animi vitio laborarunt, & cùm iussi essent, vt promissam terram acciperent, timorem proponebant, & præter hæc innumerabilia alia fecerunt, quæ derelinquemus ne longum faciamus. Exo. 32. Num. 25.

Non sunt recordati manus eius die, qua redemit eos de manu tribulantis.

Noluerunt in memoriam reuocare pristina beneficia, neque Dei fortitudinem considerare, per quam ab Aegyptiorum seruitute liberati fuerunt. Deinde miracula, quæ ibi edita fuere percurrit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.

Tanis Pharaonis domos regias habebat: ibi pœnas magnus Moses Aegyptijs irrogauit.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent.

Nam primum quidem non modo fluuiatiles aquas, verùm etiam quæ ex pluuijs colliguntur, in sanguinis naturam conuertit, contradicentes siti premens.

Misit in eos Cynomyam, & comedit eos, ranam, & disperdidit eos, & dedit rubigini fructus eorum, & labores eorum locustæ.

Cynomya aũt, & Rana irę ministris vsus, acerbos

Universidad de Deusto
Biblioteca

acerbos dolores ipsis incussit. Rubigine autem & locusta terræ fructus consumpsit.

Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.

Rubigine quidem, & locusta fructus terræ corrupit: grandine & pruina ipsas arborum radices euellit. Atqui συκαμίνους alij Interpretes, συκομόρους interpretati sunt.

Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni.

Symmachus verò sic, Qui tradidit pestilentiæ iumenta ipsorum, & corpora eorum vulturibus. cum enim frequentem interitum paterentur, esca facta sunt volucrum carniuorarum.

Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos.

Furorem, & Iram, & Afflictionem, Acerbas pœnas nuncupauit. *Angelos* autem *malos*, Supplicij ministros appellauit: neque naturæ, neque electionis nequitiam, malitiam vocans, sed supplicij pœnam. sic etiam Malam diem, Supplicij diem vocat. Hoc quoque Symmachus ostendit: etenim pro, Angelis malis, Angelos mala infligentes, dixit.

Viam fecit semitæ iræ suæ.

Pro eo quod est, benignitas non impediuit pœnam, sed locum dedit iustæ castigationi. Hoc per ea, quæ sequuntur ostendit.

Et non pepercit à morte animabus eorum, & iumenta eorum in morte conclusit. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Cùm enim contrariam eorum mentem inspexisset; pœnas ipsis abundè incussit, primùm quidem iumentis perniciem, deinde insperatam mortem primigenijs infligens. *Tabernacula* verò *Cham*, Aegyptum nominauit: Quoniam Mesrē filius fuit Cham, Mesrem autem Aegyptus.

Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Hoc pacto cùm illos correxisset; in solitudinem suum populum deduxit, imitatus pastorem, qui suo gregi anteit.

Et eduxit eos in spe, & non timuerunt.

Quandoquidem cùm multas dedisset arras suæ potentiæ; iussit vt sibi confiderent, néue timerent. Hoc autem à Deo rerum omnium conditore factum est: illi autem diuina potentia freti esse noluerunt.

Et inimicos eorum operuit mare.

Idem enim mare his quidem iter præbuit, illos verò fluctibus obruit.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ montem, quem acquisiuit dextera eius.

Cùm igitur eos illinc liberasset; tradidit ipsis quam pollicitus est terram: nam per Sionem montem, totam ostendit terram.

Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

Siquidem cùm liberasset terram illam antiquis incolis, his secundum promissiones illius Imperium tradidit: Hoc enim ostendit, In funiculo distributionis. Possessores nanque solent suam terram metiri: sortes autem, & distributiones accuratius edocet historia Iesu Naue.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum Tribus Israel.

Tributim enim terrā distribuerunt. Hoc pacto cùm ostendisset infidelitatem eorum, qua in solitudine vsi sunt; persequitur iniquitates in terra promissionis patratas.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.

Post tot, tantaque beneficia, perrexerunt delinquere, & diuina mandata violare.

Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum.

Patrum imitati sunt nequitiam, & illorum conspicati supplicium, nihil inde adiuti sunt.

Conuersi sunt in arcum prauum.

Arcus artificiosè elaboratus in scopum emissa iacula dirigit, si verò aliquam obliquitatem in se habuerit, coniectas sagittas ad destinatum locum mittere nequit. Illi igitur mentis rectitudine deprauata, neque diuinis beneficijs, vt par erat, vsi sunt, & ea quæ vtilitatem afferre poterant, damni occasiones reddiderunt.

In ira concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt.

Nam cùm à Deo rerum omnium conditore beneficijs affecti essent; mutis imaginibus seruierunt.

Audiuit Deus & sprevit.

Eos, inquit, precantes sua ope minimè dignatus est. hæc autem explanatio Iudicum historia perdocet: Tradidit nanque ipsos interdum quidem Ammonitis, aliquando autem Moabitis; aliàs verò Madianitis, & alienigenis, impietatis pœnas ab illis exigens.

Et ad nihilum redegit valde Israel.

Quandoquidem celeberrimum illum populum, qui præter omnium opinionem ab Aegyptiorū seruitute liberatus fuit, quē mare vidit, & fugit, & Iordanes cōuersus est retrorsum;

sum; hunc inquam, finitimi facillimè expugnarunt.

Et repulit tabernaculum Sylo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus.

Hæc autem deinceps principium Regum historiæ edocet, quæ mentionem fecit de Eli sacerdotum principe, & de iniquitate filiorum ipsius.

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.

Virtutem ipsorum & pulchritudinem, Arcam vocat. Hanc autem Ophni, & Phinees in auxilium suorum educentes; propriè iniquitatis pœnas luerunt. Cæterùm Arcam cùm cepissent alienigenæ, veluti trophæum quoddam Daon consecrarunt: Idolum autem erat hoc, quod ab illis colebatur.

Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam sprevit.

Tradidit enim ipsos hostium manibus ob impietatis excessum: Hæreditatem autem ipsos nominauit, vt qui ipsi Deo quàm maximè curæ fuerint. sic autem eos, & magnus Moses nuncupauit, Factus enim est, inquit, pars Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Deinde supplicij species percurrit.

Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ, sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.

Hos etenim igni tradidit: de his autem vsitatus luctus nō edebatur, cùm vnusquisque in suis malis occupatus esset. Cæterùm Ophni & Phinees sacerdotes, qui arcam ipsam inuexerunt, cæsi sunt, ab ipso rerum euentu edocti, ne diuina ope freti sint, qui delinquere pergunt.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus.

Veruntamen cùm ipsos huiusmodi pœnis subiecisset, edocet illorum hostes, quanam fuerint harum rerum causæ.

Tanquam potens & crapulatus à vino, & percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.

Cùm enim Deus excussisset à se patientiam, veluti somnum quendam, alienigenis plagam intulit, ob quam apud omnes ignominiosi effecti sunt. Intelligit enim fundamenti morbum, id, quod historia edocet. Hoc etiam vaticinatio ostēdit, inquit enim, Percussit inimicos eorum in posteriora: modestè significans partem, quæ plagam accepit. *Somnum* verò, Patientiam vocauit: Ebrietatem autem ex vino, indignationem nuncupat. Etenim est veluti quædam res aduentitia Dei pœna, quæ iustè peccatoribus infligitur.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.

Rursus alijs tribubus derelictis, solius Ephraim meminit, futurā tyrānidē præuidēs: quādoquidem ex hac Ieroboam originem ducens, ex Dauidico Regno decem Tribus abduxit. Cæterùm Ioseph, & Ephraim eandem Tribum dicit: filius enim Ioseph fuit Ephraim: reiectam autem hanc Tribum esse dicit, cùm tabernaculum in Sylo non permanserit, sed Hierosolimam diuinæ arcæ gratia translata fuerit, in qua Salomon etiā postea diuinum templum erexit.

Sed elegit Tribum Iuda, montem Sion, quem dilexit.

Elegit tamen Tribum Iudæ ob Iesse virgam, quæ expectabatur vt floresceret. hoc autem germen & Patriarcha Iacob vaticinatus est, benedicens Iudæ. verùm meminit huius virgæ etiam diuinus Paulus sic dicens Manifestum autem est, quoniam ex Iuda dominus noster Iesus Christus ortus sit, propter hanc igitur virgam Tribum Iudæ alijs prætulit. Quoniam autem hoc mysterium à multis quodammodo ignorabatur, valde clarè subdidit, Montem Sion quem dilexit, vt aliarum Tribuum inuidiā restingueret, ferè dicens, nullam inuidiæ ansam arripite, quandoquidem ob Sionem montem, Iudæ Tribum elegit. præterea & venerandū montem ostendere vult, eo quòd in ipso templum ædificandum erat. *Ad Hebr. 7.*

Et ædificauit sicut Vnicornium sanctificium suum.

Vno cornu aiunt Vnicornem munitum esse. Vnum autem Deum colere etiam lex edocuit, iure igitur vnicum templum vni Deo consecratum Vnicorni comparauit.

In terra quam fundauit in secula.

Symmachus autem sic, Vt terram, quam fundasti in secula. cæteri etiam eundem sensum exposuerunt. Dicit igitur sicut vnam terram ædificauit, sic Iudæis præcepit, vt vnum templum erigerent.

Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium.

Eodem tempore per hæc verba ostendit & Dauidis virtutem, cùm nominasset ipsum seruum Dei, & Dei liberalitatem, quoniam pastorem Regem fecit.

De post fœtantes accepit eum.

Symmachus verò sic exposuit, Sequentem prægnantes duxit ipsum. Porrò amplificatio diuinæ liberalitatis est hoc: neque enim perfectus pastor erat, sed pastoris minister, qui parientes oues sequebatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam. & pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Hoc autē gubernationis excessum ostendit: Non enim pastorem ouium quibuslibet hominibus præfecit, verùm cùm prudentiam simplicitate temperasset, secundum diuinas leges ipsos deduxit. His similis est latio legis Domini, Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Nam cùm vtriusq; vitium eripuisset, & huius quidem maleficentiam, huius verò insciti am abstulisset; laudatam virtutem miscuit: hanc etiam nos in nobis ipsis exercere decet, nos inquàm, qui instar beati Dauidis vocati sumus, magis autem maioribus in rebus: nam maiorum rerum ministerium nobis commissum est, & dignè deambulare debemus instar vocationis, qua vocati sumus, secundum diuini Pauli præceptum. Matt. 10.

Psalmi LXXVIII. Interpretatio.

Psalmus Asaph.

Diuinum oraculum furorem Antiochi cognomento Illustris in Iudæorum populum prædicit: vaticinationem autem in deprecationem format, tanquam à pijs hominibus, qui tunc futuri erant allatā, qui nondum vicerant, sed adhuc calamitatibus cincti erant.

Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum.

Sapienter spiritus gratia eos, qui cum grauioribus illis calamitatibus luctabātur, preces exorditi edocuit: non enim propria mala primùm narrant, verùm impietatem in diuinum templum audacter patratam, cùm templum nihil in diuinas leges commiserit. Gentes, inquit, impietate, & iniquitate assuetę, tua hereditate potitę sunt: ausi enim sunt in templi tui adyta ingredi, nedum altaribus sacrificijsq; Dæmonum res tuas sanctas maculare.

Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.

Nam cùm funditus totam Vrbem diripuissent, fecerunt vt inclyta illa Hierosolyma nihil differret à tugurio, quod in pomorum custodiam extruitur.

Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus Cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ.

Tanta inhumanitate, & furore in tuos cultores vsi sunt, vt horum corpora feris, auibusque carniuoris escam exponerent.

Effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret.

Porrò internecinam mentem habentes, pios homines necant, fecerunteque vt sanguinis riui per terram fluerent, nec permittunt eos, qui occiduntur sepultura dignos esse.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio, & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

Hæc apud finitimos nos infames reddiderunt, propterea ludibrio vicinis facti sumus. Vicinos autem & finitimos vocat Idumæos, Ammanitas, Moabitas, & alias finitimas gentes, quæ semper contrariæ & inimicæ ipsis fuerunt.

Quousque Domine irascēris in finem, accendetur velut ignis Zelus tuus?

Deus omnium Conditor legem ferens, se solum colendum esse præcepit, & nullum alium, qui Deus vocatur, adorandum, quoniam ego inquit, Dominus Deus tuus, Deus Zelotes ignis consumens: de hoc autem diuinum oraculum hoc in loco mentionem fecit, Accendetur velut ignis Zelus tuus. Ne amplius Domine, inquit, irascaris, neue ignis instar ob peccata nostra iram contra nos accendas.

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in Regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt.

Quoniam peccatorum pœnas ab hominibus exigis, obsecro te, vt in illos iram trāsferas, qui penitus tuum nomen discere noluerunt, sed supremæ impietati obnoxij sunt.

Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Manifestum autem est hoc signum illorum impietatis: nam cùm nihil mali à nobis passi essent, nos tamen internecione perdiderunt, regionem verò depopulati sunt. Hanc autem clausulam, Locum eius, Aquila quidem, Speciem eius expositi, Symmachus vero, Pulchritudinem eius, Theodotion autem, Decorē eius, interpretati sunt, per quæ magis diuina domus ostenditur: concinnè autem populum Iacob appellauit, memoria primi parentis Deum in misericordiam concitans.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.

Religiosi erant, qui hanc deprecationem attulerunt, & multum studium pro pietate susceperunt. celebris nanq; est Machabæorum virtus, meritò igitur supplicant, ne priscinorum peccatorum pœnas à populo exigat. sed hoc quidem dixerunt, nec secundum

dum apposuerunt, scilicet, vt Deus præsentem eorum pietatem intueretur. hoc enim quàm maximè eximiam eorum virtutē demonstrat, videlicet pristinorum quidem peccatorum reminisci, præsentem verò pietatem occulere.

Citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis, adiuua nos Deus saluaris noster.

Porrige quamprimùm tuam inexpugnabilem opem, nam omni cura destituti sumus: te autem solum adiutorem & Saluatorem habemus.

Et propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Nusquam de sua virtute mentionem fecerunt, sed vt ob diuinū nomen diuinum auxilium consequātur, obsecrant. nobis enim malè habentibus in tuum nomen opprobrium recidit. Deprecamur igitur, vt errata negligas, calamitatesque conuertas, atque tuam potentiam insecijs ostendas.

Ne forte dicant gentes, vbi est Deus eorum?

Porrò alij Interpretes tanquam hoc gestum esset, dixerunt, Quorsum dicunt gentes, vbi est Deus eorum? hoc inquit, me affligit, hoc me pungit qualibet cuspide acutius, audacter contra te opprobria dicta esse, & homines insultantes dicere, vbi est Deus vester, quem dicitis Aegyptum castigasse, diuisisse mare? quę quidem res magnæ sunt & celeberrimæ.

Et innotescat in nationibus coram oculis nostris vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

Obsecramus igitur, vt isti parricidij pœnas pendant, vtque omnes alij nobiscum iustam tuam sententiam perspiciant, iramque pro tuis cultoribus, qui necati sunt.

Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorū, secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.

Vt respicias te obsecro in eos, qui superstites adhuc sunt, atque in vincula coniecti sunt, mortemque expectant, & ne vsque ad extremam perniciem nostrum genus condemnare velis, verum filios eorum, qui interfecti sunt, saluos reddas, nouumque examen ex ipsis efficias.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi domine.

Infinita supplicia ob opprobrium patratum finitimis infligē. non enim certum numerum ob ea, declarauit, verùm vt maxima pœna ipsis infligatur petijt. simile est illud, Sterilis genuit septem, scilicet multos. Dixit autem Sinum, ex translatione eorum, qui aliquid in sinu ferunt, & tutò continent, vt nihil excidat: videlicet, imple eos calamitatibus semper imminentibus. 1. Reg. 2.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ confitebimur tibi in seculum, in generationem & generationem annunciabimus laudem tuam.

Cùm autem tuus populus vocemur, tuique grex nominemur; semper laudes tibi afferemus, & gratias pro beneficijs agemus. cumque hæc continuè gesserimus; posteris hominibus horum narrationem afferemus. Hoc verbum *Confitebimur*, quo vsi sunt, gratiarum actionis nomen declarat.

Psalmi LXXIX. Interpretatio.

In finem. pro his qui mutabuntur. Testimonium Asaph. Psalmus pro Assyrio.

Præsens psalmus quarundam rerum vicissitudinem prædicit: etenim mutatio hoc declarat, & testificatur, propterea & Testimonium inscriptioni apponitur. Prædicit autē gratia spiritus sancti Iudæorum direptionē, & seruitutem, quam apud Babylonios seruierunt. Cæterùm psalmus in deprecationem Deo rerum omnium conditori formatur, tanquam ab illis ipsis allatam. edocet enim ipsos vaticinationis gratia, quibus verbis Deum placare oportet, & ad misericordiam excitare. Vaticinatur autem futuram salutem omnibus hominibus per dominum Christum.

Qui pascis Israel intende.

Te domine obsecro, vt preces admittas, qui pastoris instar populum gubernas.

Qui deducis velut ouem Ioseph.

Iosephum, qui in fratres, veluti in quosdā lupos incidit, cùm ab illorum manibus liberasses, in Aegyptum deduxisti, insidiātibusque superiorem fecisti. sic cùm curam in eum habitam percurrisset, in magis communem potentiam descendit.

Qui sedes super Cherubin manifestare.

Quoniam enim horum dūraxat magnus Moses effigies quasdam in sanctis sanctorum consecrauit, & in medio horum altare posuit, per illud verò pontificibus Deus se conspiciendum præbebat; iure hoc in loco de Cherubim mentionem fecit, atque deprecatus est, vt ille, qui supra hos sedet, manifestaretur.

Coram Ephraim, & Beniamin, & Manasse.

Vt tuo populo appareas inquit, obsecro: per has nanque Tribus omnem ostendit populum. Horum autem meminit, quoniam de Ioseph mentionem fecit. Ephraim verò, & Manasses filij fuerunt Ioseph, & Beniamin frater eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter eius vterinus.

Excita potentiã tuã, & veni, vt saluos facias nos.

Tanquam patientem, & otio vtentem Deum excitat: omnem tuam inquit, potentiam moue, nostram salutem tractans.

Deus virtutum conuerte nos.

A seruitute nos libera, & reditum largire. Deinde negotij facilitatem edocet.

Et conuerte faciem tuam, & salui erimus.

Satis enim est, vt appareas, & nostris calamitatibus finem imponas.

Domine Deus virtutum quousque iraseris super orationem serui tui?

Quousque domine meas preces auertis, ob mea delicta iratus? Cæterùm Seruum tuum, Populum nominat: etenim alij Interpretes, In orationem populi tui, pro, Serui tui, posuerunt.

Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Tempus hoc in loco mutatũ est: nam cæteri tanquam gesta hæc essent dixerunt. Cibasti nos pane lacrymarum, & potum dedisti nobis in lacrymis cũ mensura. Dicit autẽ, te nostrum cibum, & potum lacrymis miscuisse: nam lugentes, & mœrentes necessarium cibum sumimus. hoc autem fecit, cùm supplicia peccatis metitus esset, hoc etiam dominus, In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Hanc mensuram etiam Vates Zacharias vidit, Babylonis perniciem prædicens: Duas enim mulieres vidisse ait, alas quidem vpupæ habentes, mensuramque ferentes, & iustas, vt hanc Babylonem ferant. per hæc diuinæ sententiæ iustitiam discimus.

Matt. 7.

Zach. 5.

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Ignominiosi facti sumus etiam apud finitimas gentes, quæ semper nobiscum inimicitias gesserunt.

Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Tuo igitur aspectu tenebrosam calamitatum caliginem discute, & reditum largire: potens enim es, & potentiarum dominus. Deinde antiqua beneficia persequitur, obscurans, vt eandem opem consequatur.

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu eius plantasti radices eius, & impleuit terram.

Tu domine iniustam Aegyptiorum potentiam euertisti, Tu Chananæorum gentes ad interitum vsque consumpsisti, cumque tuum populum veluti vineam ex Aegypto transtulisses, omnemque commeatus facilitatem per iter largitus esses, in Chananæorum terram ipsam conseuisti.

Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei, extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.

Cùm per translationem vineam populũ nominasset; perstitit in figura: & mõtes quidem, finitimarũ gentium robur vocat, Vmbram verò, quæ hos operit, Hierosolymæ potentiam his impositam: *Cedros* autem Dei, Sublimes principes, qui à Deo imperium sortiti sunt: Arbusta verò quæ Cedros operuerunt, Israeliticum Regnum illustrius his effectum. Porrò hoc tempore beati Dauidis, & Salomonis euenisse scimus. Nam magnus Dauid non modo ab alienigenis, & Iudæis, & Ammonitis, & Moabitis, verùm etiam ab vtrisque Syris vectigal recipiebat: ad Salomonem verò Aethiopum Regina cucurrit. Sic Iudæorum Regnum celeberrimum apud omnes euasit. Cæterùm Vineæ palmites, populi frequentiam dicit, & Propagines, Proselytos, qui ex gentibus accesserunt, quique diuinam cognitionem receperunt. Per omnia hæc pristinam populi felicitatem declarauit.

Vt quid destruxisti maceriem eius, & vindemiant eam omnes, qui pertransiunt viam?

Cur nam ipsam tua cura destituisti, expugnabilemque fecisti, quibuslibet cupientibus offendere? *Maceriem* autem, tutelam vocauit: Nam quod est maceries vineæ, hoc Dei cura est his, qui ipsã digni effecti sunt. Cæterùm prætergredientes viam, hostes nunc cupauit: Quemadmodum enim viatores vineã, quę sine sepe, & custodia est, tutò vindemiant; sic, qui diuina prouidentia priuatus est, expugnabilis quibuslibet volentibus lædere fit.

Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.

Diuersos Assyriorum impetus per hęc demonstrauit. Nã Salmanasar, & Senecharim alias ciuitates diripuerunr. Nabuchdonosor autem cùm Hierosolymam obsedisset, eos, qui mortẽ declinaruut in seruitutem abduxit. & postquam Hierosolimam vineam nuncupauit; iurè agrestem aprum huius hostem vocauit: præcipua autem vitis inimica hęc est fera. Porrò singularem ferum appellat, qui soliuagus viuit, quique alijs truculentior est, vtpote qui cum cæteris consuetudinem minimè habet. Quoniam igitur Nabuchdonosor alijs Regibus truculentior erat; meritò singularem ferum nominauit.

Deus virtutum conuerte, respice de Cælo, & vide, & visita vineam istam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua.

Precatus

Precatus igitur est potentem dominum, vt è cœlo vineę detrimentum intueatur, malumque curatione dignum fiat: quandoquidem tua ipsã prouidentia pristinam felicitatem donauit. *Dexteram* verò, Prouidentiam vocat.

Et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Hoc in loco domini Christi ex hac vinea propagationem edocet, obsecrat enim, vt vinea eius cura digna fiat, ob tẽplum, quod ex ipsã erigendum erat, quod filium hominis manifestò nuncupauit. Similiter & dominus sacris in Euangelijs, cùm esset Deus simul, & homo, filium hominis se ipsum nominat, à natura, quæ videtur, appellationem accipiens. Docet igitur propheticus sermo eos, qui captiui facti erant, Deum rerum omnium conditorem obsecrare, vt vineæ parcat propter salutarẽ radicem, quæ illinc producenda erat: quandoquidem eo modo etiam seipsum nominat dicens, Ego sum vitis vera, vos palmites, & pater meus agricola est. Nam vt homo vitis est, vt verò Deus, & agricola est, bonum semen serẽs in agro suo. Quoniam enim ex hac vite, quæ inutilis euasit, quæque pro botris spinas agricolæ attulit, ortum duxit; ipse factus est vitis vera, maximosque palmites produxit, frequentiam eorum, qui ipsi crediderunt: horum vmbra verè montes operuit, & arbusta cedros: ipsã vitis verè extendit palmites vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius: propter hanc obsecrant, vt illa veniam consequatur, narrantes omnia eius mala.

Matth. 16. Mar. 14. & Luc. 22.

Ioan. 15.

Incensa igni, & suffossa.

Hic precipue patet psalmum in Babylonium, & minimè in Antiochum (vt quibusdam visum est) vaticinari. Nam Babylonius templum combusit, plurimamque vrbis partem igni tradidit, sic & hic dicit, non modo fructibus vindemiatis eum abijsse, verũ etiam illam recidisse, & radicitus euulsisse & igni consumpsisse.

Ab increpatione vultus tui peribunt, fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis quem confirmasti tibi, & non discedimus à te.

Nam his primitijs à nobis arreptis, tota hominum natura verum Deum cognoscet, benignitatemque concessam laudabit.

Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.

Hoc autem modo etiam mortis imperiũ destruetur; nosque sempiternam vitam consequemur, te saluatorem Deum colentes.

Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Igitur propter hæc omnia, atque propter futuram salutem, quæ per nos omnibus hominibus concederetur, à molestis rebus nos libera, & largire reditum: si enim tantùm apparueris, salutis compotes erimus.

Psalmi LXXX. Interpretatio.

In finem. Pro Torcularibus. Psalmus Asaph.

Præsens psalmus Iudæorum reuocationẽ prędicit, atque defectionem, quam postea secerunt, postquam vocatio gentium fuit, pietatisque fructus in sanctis ecclesijs, veluti in quibusdam torcularibus Deo allatus est. Formatur autem psalmi exordiũ, tanquam iam reuersi essent ij, qui illam deprecationem attulerunt, & tripudiant, seque vltro citroque adhortantur, vt Deum, qui salutem largitus est, concelebrent.

Exultate Deo adiutori nostro.

Symmachus autem, Benedicite, divit, Aquila verò, Laudate. Afferte Deo hymnum de gratiarum actione, qui suam curam nobis impertijt.

Iubilate Deo Iacob.

Triumphalis est hæc vox Iubilationis, vt sæpius diximus. Adhortantur igitur se inuicem, vt hymnorum cantilenam Deo contexant, qui victoriam tribuit.

Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara.

Diuersis instrumentis vsi diuinam symphoniam canebant, & hoc Paralipomenon historia edocet. Admonet igitur propheticus sermo, vt mutuis tripudijs reddant symphoniacum illorum instrumentorum sonum, & hos quidem lyris, illos autem tympanis, alios verò citharis Deum celebrare. Cæterum Symmachus Psalterium, Lyram appellauit.

Buccinate in neomenia tuba in insigni die solennitatis vestræ, quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.

Præcepit Deus sacerdotibus tubis vti: in memoriam reuocant ipsi populo tubas, quę in mõte fuerunt. Nam Deo rerũ omniũ conditore in monte Sinai loquente, inquit, vox tubæ valdè resonabat. Sacerdotes igitur tubis vtentes, illius aduentus populum admonent. hi igitur reditum consecuti, diuinaq; ope adiuti; merito cum alijs instrumentis, vt tubis vtantur commonefaciunt.

Testimonium in Ioseph posuit illud cum exiret de terra Aegypti.

Iosephum hîc, Totum populum vocat. Quoniã enim Ioseph fuit in causa, vt ipsi in Aegyptum pedes inferrent; ex ipso populũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

appellauit. Dicit autem cùm ex Aegypto ipsum liberasset; hanc legem populo dedisse. Deinde beneficia quibus ipse perfruitus est, persequitur.

Linguam, quam non nouerat, audiuit.

Nam cùm nunquam diuina voce dignatus esset, hanc audiuit, legem in solitudine accipiens.

Diuertit ab oneribus dorsum eius, & manus eius in cophino seruierunt.

In Aegypto labores, acerbamque seruitutem, atque lateritium opus per hæc declarauit. nam humeris, vt par est, lutum ferre cogebantur, terga autem potissimum horum labores sentiebant. hinc Dei personam alloquentem inducit, & primum quidem beneficia, quæ illi acceperunt, ipsis in memoriam reuocat, deinde admonitionem, & consiliũ affert, demum prædicit cordis duritiem, & duritiei supplicium.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te.

Ingemuisti in Aegypto laboribus afflictus, & subitò benignitate te dignum feci, hoc & historia edocet, Ingemuerunt enim inquit, filij Israel ab operibus duris, & ascendit clamor eorum ad dominum. Exod.2.

Et exaudiui te in abscondito tempestatis.

Symmachus autem sic, Exaudiui te per occultum tonitru, & reliqui Interpretes Tonitru similiter posuerunt. Cæterùm per hoc id ostendit, ego minimè apparens, sed inuisibilem habens naturam; omnibus hominibus perspicuam attuli salutem, veluti quoddam tonitru plagam Aegyptiorum castris inflixi, ostendens omnibus quantam tui curam gererem.

Probaui te apud aquam contradictionis.

Exod.17. In Maran venientes, amaramque aquam inuenientes, & contra Mosen clamauerunt, & contra Deum locuti sunt. Ab euentu igitur locus appellationem sortitus est. Dicit igitur ingratam tuam mentem apud illam aquam coargui, facile autem eius qualitatem conuerti, & amaram, dulcem reddidi.

Audi populus meus, & contestabor te.

Cùm igitur periculum de mea potentia feceris; promptè accipe leges à me tibi allatas: contestari enim est, prædicere tibi perfidiæ pœnam, obedientiæque fructum.

Israel si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.

Exod. 20. Hæc etiam legis exordium continet. Ego enim sum, inquit, dominus Deus tuus, qui eduxi de terra Aegypti, non erunt tibi alij Dij præter me. & hic igitur iubet, ne alienum & nouum Deum colant, sed eum qui libertatem ipsis largitus est. Cæterùm hæc, & Arrij, & Eunomij amentiam redarguunt. Si enim non est æqualis vnigenitus, iure alienus vocari posset: & si aliquando non erat, recens, & non est sempiternus est: manifestò igitur diuinam legem transgrediuntur, alienum, & nouum Deum colentes. Verùm tempus non est, vt illorum stuporem redarguamus: satis tamen sint hæc ad illorum impietatem coarguendam.

Dilata os tuum, & implebo illud.

Obtemperantem, inquit, per obedientiã te ipsum præbe, & accipies bonorum affluentiam. Hinc in reprehensionem sermonem conuertit.

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi.

Ego igitur hoc consilium ipsi attuli, ipse verò nec audire, nec attendere ea, quæ à me dicta fuere, voluit.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.

Symmachus autem sic exposuit, Dimisi igitur ipsos in fastu cordis, vt ambulent consilijs suis: sic etiam Aquila; Et dimisi ipsos in prauitate cordis eorum, ambulabunt in consilijs suis. Nam cùm minimè dicto audiente vidissem, mea cura ipsum expoliaui. Siui verò ipsum suis consilijs ferri, veluti naue fundo gubernaculoq; carentem. Verùm vaticinationis veritas quibuslibet cupientibus in contẽplationẽ proposita est. quandoquidẽ Iudæi cùm Dei cura destituti essent, in omnẽ terram, atque mare dispersi sunt, & serui ex liberis facti sunt: Porrò omni impietati seruiunt: veneficijs, Dæmonumque carminibus vtentes, Deum verò, qui salutem ipsis concessit, colere nolentes.

Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.

Si autem meis admonitionibus inhæsissent, atque mea mandata secuti essent; facilè eorum hostes euertissem: Nam hæc particula *Pro nihilo*, Facilitatem declarat: videlicet facile, & sine labore, & puncto temporis illis perniciem afferre potuissem.

Inimici domini mentiti sunt ei.

Porrò Aquila sic dixit, Odio habentes dominum negabunt: nam negatione Christi contra se ipsos odium concitarunt, & se ipsos inimicos domini præbuerunt, mentientes ipsi, & inita fœdera transgredientes. post enim lationem legis respondit, inquit, populus, Omnia quod dixit dominus, & Deus faciemus, & audiemus, & promissiones tales fuerunt,

runt, opera verò sine vlla dubitatione contraria fuerunt: quandoquidem cùm proprius dominus apparuisset, cruci confixerunt, sed impietatis præmium acceperunt, nimirum sempiternum interitum. Hoc autem vaticinatio ostendit.

Et erit tempus eorum in secula.

Porrò magis dilucidè Symmachus dixit, cùm enim dixisset, Ofores domini mentientes ipsi: subdidit, Sed erit tempus eorum in secula. *Tempus* autem vocat, Calamitates; sic enim Syri, & Hebræi nominare consueuerunt, & multi etiam apud nos eodem modo has nominant. Dicit igitur non secundum tempus quoddam præfixum in huiusmodi calamitates Iudæos incursuros, verùm in secula Dei cura priuatos, victuros esse. Cæterũ simile est hoc septuagesimi tertij psalmi exordio, Vt quid Deus repulisti in finẽ? etenim ibi vltimum Iudæorum interitum prædixit.

Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

Cùm autẽ ingrati animi morbo magnopere laborassent; bonorum, quæ iam ipsis suppeditata fuere, minimè recordati sunt: in solitudine enim dulcissimam aquam ipsis è lapide eduxi, quæ illis sitientibus mellis dulcedine similis esse visa est, in terra autem promissionis fructus è terra vberius ipsis largitus sum. à parte enim totum declarauit, & per frumentum aliorum fructuum largitionem significauit.

Psalmi LXXXI. Interpretatio.

Psalmus Asaph.

Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.

Iudæorum principes Deos, vtpote quibus iudicandi officium commissum erat, nominauit: eodem modo ipsos etiam lex nuncupat, Dijs non detrahes, & Principi populi tui non maledices. Quoniam enim vere Iudex est Deus, & hominibus iudicandi officium commissum est, propterea Iudices Dei nuncupati sunt, tanquam in hoc Deum imitantes. sed iustus iudex hoc in loco non iustè iudicantes, neque firmiter iustitiæ stateram tenentes, redarguit, futurumque iustum iudicium ab ipso exercẽdum prædicit. Exod. 22.

Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

Quousque inquit, incorruptam sententiam non profertis, sed potentium, atque iniquorum hominum iniustitiam vestro cum dedecore excusatis, paupereſque ab his iniuria affectos despicitis?

Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate.

Vterque autem horum auxilio indiget.

Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

Cùm vos præsides sitis, cumque iudicium vobis creditum sit; ne fiat pauper iniquis hominibus præda.

Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.

Sed nihil horum cognoscere voluerunt, neque meorum verborum lumine illuminari: propterea velut in nocte, & in tenebris viuentes versantur.

Mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Ob hanc veritatem tumultu, & perturbatione vita referta est, crebrisque malis terra quatitur.

Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes.

Ego igitur vos honoraui, meiq; nominis participes vos feci, atque meos filios nuncupaui.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis.

Symmachus autem sic dixit, Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Nã cùm proprij honoris nescij fueritis, eadem, quæ Diabolus, passi estis, cui cùm à me Imperium creditum esset, cumque bonis, quæ ipsi largita fuere, vt par erat, vti noluisset ex honore excidit. cæterũ vos similem mortem alijs hominibus patiemini, gloriam nullam post mortem habentes. sic cùm sermo diuinus iniustos Iudices coarguisset; vero & iusto Iudici supplicat, vt toti terrarum orbi iudicium exerceat.

Exurge Deus iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Hæc autem apertè domini Christi iudicium præ se ferunt: ipsi nanque secundum humanitatem pater dixit, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ. Propterea hunc Propheticus sermo obsecrat, vt quamprimùm appareat, iusteq; iudicet, & iniustos iudices à iudicandi officio cessare faciat, atq; Iudæorum hæreditatem deserat, demumq; gentiũ salutem omnibus hominibus afferat. Psal. 2.

Psalmi LXXXII. Interpretatio.

Canticus psalmi Asapho.

Post à Babylone reditum, cùm finitimi perspexissent nouam ædificationem diuini templi, Iudæorumq; amplitudinem, eodem tempore coguntur, cùmq; alias gentes barbaras collegissent; in Iudæos bellum suscepe

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt. Et hæc vaticinantur diuini Ioel, & Ezechiel, & Michæas, & Zacharias vates admirabiles. Vicerunt tamen omnes, duce quidé Zorobabel, è cœlo verò Deo ferente opem, hostiumque audaciam euertente. hæc præsens psalmus præcinit. Cæterùm vaticinatio in deprecationem formatur, diuino lumine illustrante eos, qui tunc bello petiti erant, quomodo Deum placare oporteat.

Deus quis similis erit tibi?

Tota inquit, Angelorum hominumque natura in vnum coacta tuæ potentiæ minimè comparari potest: dispar enim imperiũ habes. Hæc autem particula *Quis*, pro Nemo posuit.

Ne taceas, neque compescaris Deus.

Oramus te domine, vt ne vsitata patientia vtare: quandoquidem, *Neque compescaris* hoc significat. Sic enim & Symmachus exposuit, Ne quiescas. Deinde edocet obsecrationis causam.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui te oderunt, extulerunt caput.

Instar inquit, maris resonant, & fluctuant, superbia, & audacia in nos vtentes, qui propter inimicitias, quas contra te exercent, bellum nobis intulerunt: Nam tecum inimicitias gerentes; populum tibi commendatum obsident.

Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Symmachus autem sic pro Sanctis tuis, Contra occultum tuum, dixit: Aquila verò, Contra absconditum tuum: sic etiam Theodotion exposuit. Postquam enim ex ipsis secundũ carnem oriturus erat dominus Christus: gentes autem coactæ sunt, volentes Iudæorum genus radicitus euellere; hanc deprecationem spiritus sanctus ipsos afferre edocet: quoniam non modo in nos malitia & insidijs vtuntur, verùm contra occultum tuum in nobis absconditum, quem ex Iudę Tribu florescere prædixit: nã recisa radice, vnde fructus orietur? Cęterum hoc per Esaiã vniuersitatis dominus manifestauit, Quomodo inquit, si inueniatur acinum in botro, & dicent, ne dissipes illum, quoniam benedictio domini est in ipso, sic faciam propter seruum meum, vt non disperdam totum, Et educam de Iacob semen, & de Iuda, tunc inquit, reliquos internecioni tradam. Ob acinum vnum igitur totus botrus cura perfruitus est, imò verò tota vinea: illo autem percepto, alioque fructu cum ipso collecto, reliqua vinea feris tradita est, & aper ex sylua vastat ipsam, & singularis ferus depascit, & omnes prætergredientes viam, conculcant, vt volunt. Hoc autem hîc orantes dicunt, non solum contra nos, sed etiam conscondirum tuum furere audent.

Exod. 65.

Dixerunt, venite, & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra.

Extremam perniciem nobis inferre, celeberrimamque Hierosolymam sempiternæ obliuioni prodere volunt. Deinde finitimos enumerat, ex quibus conuocati, & alij conuenerunt.

Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt.

Qui contra te bellum concordissime susceperunt, hi sunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ.

Idumæi ab Esau originem duxerunt. Edom enim, Esau nominatus est. Ismaelitę verò Ismaelis posteri sunt.

Moab, & Agareni.

Moab filius fuit Lot. Hæc gens ex hoc conflata est. *Agareni*, alia Tribus Ismaelis fuit, ab Agar vocata, ipsa verò mater fuit Ismaelis.

Gebal, & Amon, & Amalech.

Porrò, & Amalech nepos & ipse fuit Esau: gens quidem ab hoc conflata est. Ammon filius fuit Lot: hæ gentes diuisiones sunt Arabiæ, & Gebillini Idumeæ vicini sunt.

Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Alij Interpretes, Alienigenas Philistæos vocant, quos nos Palæstinos appellamus. Hi enim soli ex genere Chanaam derelicti, & apud Israel habitantes, meritò alienigenæ potissimum nuncupati sunt.

Etenim Assur venit cum illis.

Illa tempestate Assyrij non regnabant. innuit igitur sermo Samaritas, qui cùm incolæ Assyriorum post decem Tribuum seruitutẽ essent, in eorum ciuitatibus habitarunt.

Facti sunt in adiutorium filijs Lot.

Porrò Dauidicus sermo Moabitas, & Ammanitas ostendit, qui in populum potissimum rabie perciti fuerunt, reliquasque gentes congregauerunt.

Fac illis sicut Madian, & Sisare, sicut Iabin in torrente Cyson, dispereunt in Endor.

De priscis beneficijs mentionem faciunt, vt grati eandem opem efflagitãtes. Hos igitur Duces Barach, & Prophetissa Debora profligauit. Iudic. 4

Facti sunt vt stercus terræ.

Nam cùm insepulti extitissent; consumpti sunt, & veluti quoddam stercus cum terra misti sunt.

Pone

Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum.

Iudic. 7. & 8

Verùm de his omnibus Iudicum historia meminit: necauit autem ipsos Gedeon à diuina gratia eductus. horum instar, vt eorum hostes consumantur, obsecrant, causamque docent.

Qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

Iuueniliter nanq; exultant, & insaniunt, vt consecraro tibi templo potiantur. *Sanctuarium* enim *Dei* Templum appellauit. Symmachus verò Sanctuarium, Mansionem dixit. Hic perspicuum factum est totum psalmi argumentum. Postquam enim reuersi templum erexerũt, & omnis legis cultus per hoc absoluebatur, (sine hoc enim secundũ legem minimè adorabatur) sed ob legis cultum finitimi Iudæis inimici erant; in templum totum impetum fecerunt, vt cum hoc & Hæc præcorum genus, & legis cultus facerent, vt cessaret.

Deus meus pone illos, vt rotam.

Videlicet impera, vt ipsi varijs calamitatibus circumuertantur, continuisque malis circunda.

Et sicut stipulam ante faciem venti.

Dissipa ipsos instar stipulæ à vento agitatę.

Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

In nemoribus sponte flamma accenditur, cùm arbores à vehementiori vento agitantur, & inuicem colliduntur, & collisione effectum efficiunt, & paulatim inuicem accenduntur. veluti igitur hæc vt illi ab ipsis consumpti sint, eorumque iniquitatibus prodantur, obsecrant, secundum vaticinationẽ dicentem, Ambulabitis lumine ignis vestri, & flamma, quam accendistis.

Isa. 10.

Imple facies eorum ignominia, & quærent nomẽ tuum domine.

Frustrati enim illis rebus, quas volunt, & dedecore referti; tuam potentiam nouerint.

Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant, & cognoscant, quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni terra.

Bona inimicis petunt, etsi bello petiti sint: orant enim, vt ipsi pro audacia, & ignominia diuinam cognitionem reportent, ab Idolorumque fraude liberi fiant; experientia autem discant, quoniam ipse est solus, & Deus, & dominus in excelsis habitans, & humilia respiciens, totumq; orbem gubernans & moderans.

Psalmi LXXXIII. Interpretatio. Pro Torcularibus. Filijs Chore.

Psalmus geminam vaticinationem continet, non modo Iudæorum reuocationem, verùm etiam totius orbis salutem. *Torcularia* autem, vt iam suprà diximus, Ecclesias appellat: in his enim Ecclesijs cœlestis vitis proprium affert fructum, salutareque vinum conficimus, quod verè fidelium cordi lætitiam affert.

Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria domini.

Hæc & ij, qui Babylone degebant, docti sunt dicere, vt reditum sitirent, & cultum secundum legem affectarent, atque etiam nos instruimur eadem dicere, qui salutem consecuti sumus, quique ex diuinis altaribus vtilitatem percipimus. Cæterum potissimum nobis vaticinatio conuenit. multa enim tabernacula fore præcinit, & multa torcularia nunc upat, & de multis aris similiter mentionem facit. Iudæi autem vnum habebant templum, & vnũ similiter altare. vnumquodq; verbum eorum, quæ à Propheta dicta sunt, in amorem diuinum mentem accendit. Dilecta enim quidem dicit, amoreque digna Dei tabernacula esse: non simpliciter autem ipsa desiderare asserit, sed etiam deficere in atria domini. consonantia verò his sunt ea, quæ sequuntur.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Non modo autem anima exultat, & lætatur, sed etiam corpus lętitiæ particeps fit, resurrectionis spem accipiens. Hoc enim sermo diuinus tacitè innuit: propterea & viuũ Deum appellauit, tanquam vitæ largitorem. Quoniam enim Babyloniorum Dei atque etiam nostrorum maiorum, penitus inanimi, & stolidi erant; congruenter admodum ij, qui ab illis liberati sunt, viuum, & verum Deum nominant.

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.

Aquila autem sic exposuit, Etenim auis inuenit sibi domum, & passer nidum sibi, vbi reponat pullos suos. Quemadmodum enim passeres & turtures, atque etiam reliquæ aues vagantur quidem non habentes nidũ, cùm verò hunc construxerint, in ipso commorari solent, & ibi corũ proprios pullos alunt, sic nos olim errauimus, nunc verò à tua gratia prouocati, & nidos prope tuas aras inuenientes, proprios pullos instruimus, cum nostris filijs tibi assidentes, cœlestemque cibum à te reportantes.

Altaria tua domine virtutum Rex meus, & Deus meus.

Nostri enim nidi, & cubilia, & bonorũ fru-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctus, tua sancta altaria sunt, apud illa enim veluti pulli hiantes; diuinum, & salutarem cibum à te percipimus.

Beati qui habitant in domo tua domine, & in secula seculorum laudabunt te.

Horum autem singula ex translatione ijs, qui Babylone degebant, consonant: nobis verò secundum ipsam veritatem conueniũt. etenim illi longe à diuino templo permanẽtes beatos esse dicunt eos, qui illinc opem consequuntur. & nos cùm diuinam dulcedinem gustauerimus, beatos nuncupamus eos, qui Deo continuè assistunt, diuinisque bonis perfruuntur.

Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo.

Diuinus sermo beatum esse dicit eum, qui semper diuinæ curæ compos factus est, quique diuina gratia mentem habet illustratam, & semper pias cogitationes in se ipso reuoluit: quandoquidem Ascensiones Dei in corde facias, Pias cogitationes de Deo propheticus sermo nuncupauit.

Dispositi in valle lacrymarum in loco, quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator.

Qui enim ascensiones in suo corde admisit, & legislatoris benedictiones adeptus est; non risui, delicijsque, sed luctui, & lacrymis se ipsum dat, ex hoc corpore liberari cupiẽs: Audiuit enim dominum dicentem, Beati, qui lugent, quoniam ipsi ridebunt, & beati, qui mœrent, quoniam ipsi consolabuntur. Cùm igitur homo hæc consilia executus fuerit, legislatoris benedictionem expectat Vallis autem lacrymarum, per figuram quidem est locus, in quo cùm Angelus apparuerit, populi transgressionem redarguit, & in lacrymas concionem mouit: sic etiam locus ille ab illo euentu vallis lacrymarum dictus est. Propriè autem, & verè præsens vita lacrymarum vallis est, in qua Adam in sudore vultus pane vescitur, & Eua in doloribus filios parit: & non modo peccatores, verùm etiam ingemiscunt, & ille quidem dicit, ad mortem vsq; tristem esse, ille verò exclamat, Suscipe animam meam, & fac domine, quod mihi bonum est, vel vt moriar, vel vt viuam. Et magnus veritatis præco inquit, Et nos primitias spiritus habentes in nobis ipsis ingemiscimus. sic videri potest etiam sanctos vexatos, lacrymis continuè vtentes, & lætitiam hinc reportantes. In hac igitur valle lacrymarum, qui ascensiones receperunt, lacrymas effundunt, & qui laboriosam vitam amplexi sunt; legislatoris benedictionem expectant.

Matt. 5.

Gene. 3.

Ibidem.

Matt. 26. Mar. 14.

Rom. 8.

Ibunt de virtute in virtutem.

Augent enim quotidie robur, incrementoq; virtutis magnam vim sibi parant. sic ijs, qui studiosam vitam amplexi sunt, à precibus in hymnorum cantilenam pergunt, & ab hymnorum cantilena in supplicationem, & ex illa in diuinorum oraculorum lectionem, hinc in consilia, & admonitiones imperfectorum hominum progrediuntur, & à virtute in virtutem transeuntes, quotidie proprias diuitias augent.

Videbitur Deus Deorum in Sion.

Deus verbum, inquit, cùm homo factus esset, cumque per carnem hominibus apparuisset, & cùm primùm in Sion se conspiciendum præbuisset; hãc rerum mutationẽ fecit.

Domine Deus virtutum exaudi orationem meã, auribus percipe Deus Iacob, protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.

Hæc sanctissimus Vates deprecatur, à longè hominum salutem perspiciens, & obsecrans vniuersorũ Deum, qui semper preces admittit, vt propria cura populus qui salutẽ adeptus est, compos factus sit. hunc enim Christi faciẽ nuncupauit. sic enim & diuinus Apostolus appellauit, Vos enim estis corpus Christi, & membra ex parte. & rursus, Non potest oculus dicere manui, opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarij.

1 Cor. 12.

Quoniã melior est dies vna in atrijs tuis super millia.

Nam tuam opem tuus populus semper consequens, tuo templo assidet, vtilitatem tamen hinc reportans: quæ enim quis vna die hinc metere posset; nequiret aliunde percipere, licet multa millia dierum contereret. Decebat porrò dicere hæc eos, qui Babylone captiui detinebantur, quique cum impijs hominibus viuere cogebantur, & nihil emolumenti inde reportabant, sed animo reuoluebant priſtinam vtilitatem, quæ à diuino templo percipere soliti erant.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.

Sic autem diuina domus mihi amabilis est, vt elegerim prope hanc in solo projectus esse, & ante huius ianuas volutari, quàm in eximijs, illustribusque peccatorum sedibus commorari. eodem modo hæc etiam & his, qui Babylone captiui erant, conducibilia sunt, & nobis accommodata. Etenim illos spiritus sancti gratia, ne diuinæ domus destitutionẽ despiciant; edocuit: & nos instruimur domus Deo consecratas semper concupiscere.

Quia misericordiam, & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit dominus. Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.

Qui

Qui enim hanc rationem de Deo habent; omnibus his bonis perfruuntur: quandoquidem ex rebus diuinis nostra misericordia scaturit, & multa illinc; & affluens veritatis largitio: illinc enim bonorum dogmatũ doctrinam recipimus, diuinamque gratiam ex spiritus sancti fontibus haurimus, atque etiam insignes, & admodum illustres euadimus, & vt vno verbo dicam, omnium bonorum fruitionem illinc percipimus, omnem malitiam, atque prauitatem abijcientes, simplicem & veram vitam eligentes.

Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te.

Finis toti psalmo accommodatus est. Beatum enim esse dicit, & felicem nuncupat, qui omnem præsentis vitæ felicitatem pro nihilo ducit, & soli spei, quam in Deo fixam habet, fidit, & demum salutem, quæ hinc oritur, vindemiat.

Psalmi LXXXIIII. Interpretatio. In Finem. Filijs Chorę Psalmus.

Eodem tempore, & vmbram, & veritatem psalmus præcinit. Adumbrauit enim vniuersitatis Deus per ea, quæ Israelitis acciderunt, omnium hominum salutem. Etenim illos liberauit nunc quidem ab Aegyptiorum seruitute, nunc verò à Babyloniorum manibus. sic etiam omnium hominum naturam, & ab acerbi Diaboli tyrannide, & ab interitu vindicauit. Vaticinatur igitur psalmus & Iudæorum è Babylone reditum, & totius orbis terrarum salutem.

Benedixisti domine terram tuam.

Benedicere, est aliquid boni velle. Quoniam igitur, & ob ciuium iniquitatem cõdemnauit, vt Iudæa terra deserta esset, & Adamo post peccatum patratum pœnam inflixit, scilicet terræ maledictionem, Spinas enim inquit, & tribulos: ob benedictionem propheticus sermo rerum tristium expulsionem demonstrauit.

Gene. 3.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

Soluisti tristia seruitutis vincula, & libertatem captiuis largitus es, cùm patrata peccata despicere voluisses. Cæterùm totam hominum naturam captiuam fuisse, & à Saluatore nostro Deo libertatem accepisse, ipse testis est per Esaiam exclamans, Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum: Cùm enim in Synagoga hanc vaticinationem dominus legerit, Iudæis inquit, Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

Esa. 61.

Luc. 4.

Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.

Dimisisti indignationem in nos, & benignitatem ostendisti.

Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.

Hi, & illi bonum libertatis nuncium accepisse videntur, sed nondum hanc consecuti esse: ideirco obsecrant, vt perfectè benignitatem consequantur.

Nunquid in æternum irascêris nobis, aut extendes iram tuam à generatione in generationem?

Conuenit his, qui à calamitatibus liberati sunt, his verbis vti, & nequaquam peccatorũ veniæ fidere, verùm perhorrescere, & iudicé placare. Supplicant igitur hi, ne eadem ira extendatur, vt in seculum alterum perseueret, sed quam primùm finiatur.

Deus tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te.

Nouimus autem te domine benignum, & credimus te reditum & vitam nobis largiturum esse: nos verò hæc adepti cum lætitia hymnum tibi afferemus.

Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Nam cùm Cyrus Persarum Rex (secundũ Esaiæ vaticinationem) redeundi potestatem largitus esset, festinant concessum iter arripere: propterea igitur Deum orant, vt celerẽ reuersionem ob benignitatem ipsis concedat, Tuam inquit, nobis bonitatã ò domine quam primùm ostẽde, & salutem, & hinc libe rationem consequimur. sic cùm deprecationem Propheta tanquam ex illorum persona attulisset; Dei responsum recipit, & inquit,

Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem tuam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.

Audiuit inquit, misericors dominus preces, & pacis sententiam pronunciauit, largitusque est hanc ijs, qui pœnitentia vsi sunt, quique ad Deum mentem flectere mouerunt: quandoquidẽ cordis conuersio ad Deum est liberatio à peccãdi licentia, & iustitiæ principiũ. his & ea quę sequũtur respondẽt.

Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloriam terra nostra.

Adhæret enim Deum timentibus salus, & hanc consequuntur, qui diuinas leges implere decreuerũt. Talis mutatio, & reditũ nobis, quem cum gloria faciemus, largita est, & priſtinam amplitudinem, per quam patriam videbimus.

Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt.

Ijs qui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ijs quidem, qui delinquunt, & pœnitétia ducuntur; benignitatis flumina misericordiam suppeditant, eos verò, qui veritatem amplectuntur, misericordiæ flumina inundant: propterea inquit, Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi. Nam Iudæi quidem, & tota hominum natura veritatis cognitionē Deo attulerunt, benignus autem dominus misericordiam retribuit: sic rursus cùm hi iustitiam attulerint; pacem illis donauit, & reconciliationem largitus est, demumque pristinas inimicitias finiuit, & veritas iustitiæ occurrit, & veritati misericordia. & hoc magis dilucide per ea, quæ sequuntur declarauit.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.

Nam cùm homines veritatem amplexi essent; Deus rerum omnium conditor iustam curam de nobis gessit, & Diabolum è tyrannide eiecit.

Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.

Hac eadem rursus coniunctione vsus est: dicit enim, Misericordia, & benignitate Deum vsum esse, ipsos verò decorum fructum allaturos esse. Non enim fertilitatem per hęc demonstrauit, sed virtutis fructum.

Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos.

Finis psalmi manifestò potissimum edocet nos præsentem vaticinationem communem omnium gentium salutem præcinere. Dicit enim, dominus iustitia vtens, veluti quidam hospitum dux, nostri itineris dux est, virtutis viam terens, & proprijs vestigijs hanc apertam nobis reddens. Confirmat autem ipse dominus hunc sermonem, modo quidem Ioanni dicens, Sine modo, sic enim oportet implere omnem iustitiam. modo verò proprijs suis discipulis, Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animis vestris. Alias verò cùm eorum pedes lauerit, post alia & hæc dixit, Ego dominus & magister laui pedes vestros, exemplum enim dedi vobis, vt quēadmodū facio, ita & vos faciatis. Ipse igitur primus iustitiæ viā incessit & mutauit obliquā in rectā & asperā in vias planas, & factus est nobis via, vt inquit ipse dominus, Ego sum via, veritas, & vita, nemo venit ad patrem, nisi per me.

Matt. 3.
Matt. 11.
Ioan. 13.
Ioan. 14.

Psalmi LXXXV. Interpretatio.

Oratio Dauidi.

Beatus quidem Dauid secundum inscriptionem deprecationem Deo attulit, orans, vt alicuius gratiæ compos factus sit. Præcinit autem & Assyriorum in Hierosolymam impetum, & Ezechiæ spem, quam in Deo constituit. Prædicit etiam omnium gentium vocationem, & salutem.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, & pauper sum ego.

Exordiū deprecationis humillimæ mentis est. Nam vterque iustitiæ diuitias possidens, & diuinus Dauid, & admirabilis Ezechias has quidem non considerabant, in naturæ verò paupertatem respiciebant, & Deum obsecrabant, vt huius communis paupertatis miseretur. Cæterùm hāc clausulam, Inclina domine aurem tuam, ex translatione posuit alicuius ægroti, qui ob imbecillitatem non potest adeò clare loqui, vt exaudiatur, & medicum cogit, vt aurem ori eius admoueat.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum.

Non pugnātia Propheta locutus est, cùm pauperem simul & sanctum nominasset, sed quoniam hic, & ille hostes iniustos, & iniquos habebant, qui nulla iniuria ab ipsis affecti erant, & iniustas cædes desiderabant. Porrò sanctum seipsum & Ezechiam nominauit, quoniam nullam hostibus causam præbuerunt. quod autem dicit, hoc est, Pauper & inops sum, cùm me ipsum circunspicio, & nullam virtutis possessionem habeo, cùm verò hostibus comparatus sum, sanctus videor: hi enim impij & iniqui sunt, ego verò tuam cognitionem habeo, & hi quidem iniustè petunt me, ego autem iniustum impetum recipio.

Saluum fac seruum tuum domine Deus meus sperantem in te.

Ego spem in te collocaui domine, saluū me fac, da spei salutis præmium.

Miserere mei domine, quoniā ad te clamaui tota die.

Tuam mihi benignitatem domine præbe: continuè enim tuam misericordiam denuncio. Nam *Tota die*, Symmachus, Singulos dies, dixit.

Lætifica animam serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.

Finem impone mœrori eius, qui se tuæ seruituti addixit, & animæ lætitiam præbe, quæ in te vergit.

Quoniam tu domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.

Natura bonus es, & benignus, & liberalis his, qui ad fontes tuę misericordiæ confugiunt. Hoc autem Mitis, Aquila, & Theodotion, Placabilis dixerunt. Mansuetudo igitur, patientiam tacitè innuit.

Auribus percipe orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.

Tali igitur benignitate vtens; benignè meas preces admitte.

In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.

Cùm de tua mansuetudine periculum fecissem; preces tibi affero: nam obsecranti mihi, postulata concessisti.

Non est similis tui in Dijs domine, & non est secūdum opera tua. 4. Reg. 18.

Postquàm impius Rapsaces elatis illis verbis vsus est, Num potuerunt Dij gentium quilibet liberare suam ipsius regionem de manu mea? quoniam liberabit dominus Hierosolymam de manu mea? Vaticinatio igitur Ezechiam exclamare edocet, Non est similis tui in Dijs domine, & non est secundū opera tua. Illi enim nomen rei expers habēt, & hoc verò furati arripuerunt, tu autem appellationem rei respondentem habes. Nam congruenter admodum opera cum diuina appellatione coniunxit, Non est similis tui in Dijs domine, & non est secundum opera tua. Hi nanque inanimes penitus sunt, neq; sibi ipsis opitulari possunt, tua verò magnificentia omnes hominum linguas vincit.

Omnes gentes quascunque fecisti venient, & adorabunt coram te domine.

Porrò tempore magni Dauidis hoc nequaquam euenisse scimus: Ezechiæ verò tēpestate verisimile est, quosdam ob Assyriorum internecionem obstupefactos ad Deum colendum venisse. Cæterùm Vaticinationis veritatem tempus post humanitatem Dei, & Saluatoris nostri ostendit. Post enim salutarem crucem in omnem terram orbem diuinus Apostolorum chorus missus fuit. Inquit enim ipsis dominus, Euntes docete omnes gentes. Docuerunt autem, sicut iniunctum illis fuit, & ignorantiæ caliginem discutientes, fuerunt in causa, vt gentes iustitiæ Solem viderent, & Deum, qui salutem largitus est, adorarent. Hoc & ea, quæ, sequuntur edocent. Mar. 28.

Et glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus.

Afferent tibi hymnum, cùm te esse solum Deum didicerint: etenim tuorum miraculorum magnificentia hanc scientiam illis subministrabit.

Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua.

Cùm futuram liberationem ab errore gētibus vaticinatus esset; orat, vt & ipse hanc iteris demonstrationem consequatur, & in veritatis via iter faciat.

Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.

Qui in Deum hanc reuerētiam habet; legitimam vitam amplectitur: mater verò lętitiæ talis vita est: meritò igitur Propheta precatus est, vt metu diuino suum cor lætetur. sic enim & alibi inquit, Lętetur cor quęrentium dominum. & rursus, Memor fui Dei, & delectatus sum. Psal. 104. Psal. 76.

Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, Quia misericordia tua magna est super me.

Noui inquit, te meas preces admissurum esse, rebusque tristibus finem impositurum, atque facturum, vt gratiarum actionis carmen pro benignitate mihi concessa tibi offeram.

Et eruisti animam meam de Inferno inferiori.

Discriminum magnitudinem per hæc aperuit: etenim diuinus Dauid talia sæpius passus est, & cùm à Saule bello petitus esset, & cùm ab Absolone persecutionem pateretur. Cæterum Assyriorum impetus perspicua mors erat. Idcircoextremam mortem, & talia pericula, Inferos infimos nominauit.

Deus, iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quæsierunt animam meam.

Et Dauidis hostes iniquitati assueti erant, & Assyrij impij, & prauitatis operarij erant, & hi quidem, & illi robur prauitati respondens habebant. metus autē hinc his, qui bello petiti erant, ancipitem mentem faciebat: propterea ad Deum confugiunt, & illinc opem eflagitant.

Et non proposuerunt te in conspectu suo.

Tuam prouidenriam in eorum mentes minimè admiserunt.

Et tu domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax, respice in me, & miserere mei.

Quoniam benignitatis fons es, & misericordiæ & commiserationis flumina profundis: adest etiam tibi veritas, & iudicas vitijs affectos, stillarum tuæ bonitatis participem me fac, hostibusque superiorem me fac.

Da Imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.

Etenim seruus tuus sum, tuæque ancillæ filius, videlicet, à principio sub tuo imperio vitam duxi, idcirco veluti seruus à domino salutem peto.

Fac mecum signum in bonum.

Signorum aliqua supplicij sunt, vt fuerūt illa apud Aegyptios, Aliqua verò salutis, vt apud Hebræos. Propterea Propheta diuisione vsus est: & non simpliciter Signum dixit, sed salutem, & admirationem afferens, bonorumque affluentiam mihi tractans.

Et videāt qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me.

Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam cùm hostes curam, quam de me geris, viderint; ignominia pleni erunt, & infames apud omnes fient.

Psalmi LXXXVI. Interpretatio. Filijs Chorę. Psalmus Cantici.

Et hic psalmus gentium salutem præcinit, & pium viuendi statum prædicit, quem Dominus Christus cùm homo factus esset, docuit.

Fundamenta eius in montibus sanctis.

Fundamenta pietatis, diuina sunt documenta: Montes verò sancti, supra quos fundamẽta iecit, Saluatoris nostri sunt Apostoli: quandoquidem de his beatus inquit Paulus, Superędificati estis supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, cùm esset eius lapis angularis Christus Iesus. & rursus, Petrus & Iacobus, & Ioannes, qui videntur columnæ esse. & dominus Petro post veram & diuinam illam confessionẽ, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. & rursus, Vos estis lux mundi, & non potest ciuitas abscondi supra montem posita. supra hos sanctos montes dominus Christus pietatis fundamenta iecit.

Ephe. 2.

Galat. 2.

Math. 16.

Math. 5.

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.

Quæ sit autem hæc Sion diuinus Paulus enucleet, Accessistis ad Sion montem ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. Et rursus, Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quę est mater nostra. & de Patriarcha Abrahamo in Epistola ad Hebręos, cùm disseruisset, & hęc apposuit, Expectabat enim fũdamẽta habentẽ ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. & rursus de alijs sanctis sermonem habens, inquit, Qui enim hoc dicunt, significant sẽ patriam inquirere, & siquidem ipsius meminissent, à qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestẽ. Discimus igitur quandam ciuitatem super cœlos esse, Hierosolymam nuncupatam, non turres, & mœnia habentem, neque splendidis lapidibus micantem, sed sanctorum choris illustratam, & Angelica consuetudine decoratam. Huius ciuitatis ianuas, non aberraret quis, si terrenas Ecclesias nominasset: per has enim in illam introiri potest. etenim in his prius instructi, & exercitati; illius ciuitatis viuendi modum discimus. Has inquit ianuas diuinus sermo amabiles esse vniuersorum Deo, Iudęorumque tabernaculis præstare.

Heb. 12.

Gal. 4.

Heb. 11.

Ibidem.

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Admirabilia quædam, & inopinata sunt, quæ de te prædicta fuere, & omnem humanam expectationẽ transcẽdunt. Porrò hęc, quæ dicta sunt, terrestri Hierosolymæ nequaquam congruentia esse, sequentia testantur.

Memor ero Raab, & Babylonis scientibus me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.

Hæc inquit, ò diuina ciuitas de te dicta sunt: te homines diu vitijs inquinatos, tenebrisque ignorantiæ oppressos, vt in te habitent, & tuæ consuetudinis participes sint, dignos factos esse. Idcirco de supradictis gentibus mentionem fecit, tanquam de iniquissimis, & de his, qui imperium coniunctum cum impietate habuerunt, & per has & alias declaret. *Raab* enim, & Chananęa & meretrix fuit. *Babylon* verò effera & impia est. *Alienigenæ* aũt, sunt Phylistæi. ostendimus autem, qui nam sint isti, & Dæmonum cultores, & impij. Cæterùm in Tyri impietatẽ, & luxuriã Vates Ezechiel tragicè inuectus est. Populi autem Aethiopum, non modo ipsos Aethiopes prophetici sermo nuncupauit, quorũ animæ corporis nigrori respondent, verùm etiam cunctas animas nigras: etenim in canticis cãticorum sponsã exclamat, Nigra sum, & sed formosa ò filiæ Hierusalẽ. & demõstrauit eodem tempore, & impietatis tenebras, & pulchritudinem à diuina gratia concessam. Hæ igitur gentes nunqnam in Iudæorum Hierosolymam conuenerunt, nequestatum legis dilexerunt. Post autem Saluatoris nostri humanitatem, & hanc Hierosolymam habitarunt, & per orbem terrarum ecclesias implerunt, & in cœlestem Sionem transmigrant, illiusque beatę consuetudinis compotes fiunt.

Ezech. 16.

Psal. 67.

Cant. 1.

Mater Sion dicet homo.

Porrò vnusquisq; Sionem, matrem nuncupauit, & omnis homo dicet, quoniam mater Sion est.

Et homo natus est in ea.

Illa verba, Dicet homo, cum his coniuncta sunt. Qui enim matrem Sionem nominat, confitebitur etiam ortum hominis, qui natus est in ea: & ne quis hunc hominem re-

nuem esse suspicetur, statim subdidit.

Et ipse fundauit eam altissimus.

Nam hic homo, qui in hac natus est, & creator est, & opifex, cùm altissimus sit, & Deus.

Dominus narrabit in scriptura populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea.

Symmachus autem sic exposuit, Dominus numerabit scribens populos, hic natus est illic. Qui enim populos in illa versantes, sua ipsius scriptura dignatus est, in ipsa secundum humanitatem natus est, cùm Dominus esset, & Deus. Hũc autem numerum Dominus noster sacros Apostolos edocuit, cùm dixerit, Vestri autem capilli capitis numerati sunt. & hanc descriptionem proprijs suis Apostolis aperuit, dicens, Nequaquam gaudete, quoniam Dæmones subijcientur vobis, sed quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis.

Luc. 10.

Sicut lętantium omnium habitatio est in te.

Etenim cœlestis illa Respublica ab omni mœrore remota, synceram, & puram habet lætitiam, & voluptatem. Cæterum pietatis alumni in hac minimè tanquã diuersorio, sed tanquam in propria, & æterna sede commorantur.

Psalmi LXXXVII. Interpretatio. Canticum psalmi. Filijs Chorę. In finem. pro Maheleth ad respondendum. intellectus. Heman Ezraitæ.

Symmachus autem pro Maheleth, dixit, Duplicis chori: Aquila verò, Pro illis rebus, quæ ad chorum spectant. Et Heman chori cuiusdam cantorum, & Deum laudantium præceptor erat. responsio autem tacitè innuit, chororum ordines inuicẽ sibi respondentes. Vaticinatio igitur Iudæorum calamitates præcinit, & Babylone seruiturem. Edocet autem eodem tempore totius simul humanæ naturæ post patratum peccatum dolores. Cæterùm vaticinatio psalmi in deprecationem formata est, quæ ab his, & communiter ab omnibus misericordi Deo affertur. hæc deprecatio verò hominibus magis pijs est congruens.

Domine Deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas.

Te Deus meæ salutis dominum noui: idcirco dies, noctesque obsecro, vt meas preces admittas.

Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit.

Cùm malorum multitudinem, quæ circunstãt me, perspexerim, oro te: prope enim ipsam mortem sum, tuiq; auxilij indigeo.

Æstimatus sum cum descendentibus in lacum.

In calamitates quasdam ineluctabiles incidi, & nullam liberationem inuenio, sed similis sum ijs, qui in foueam illapsi sunt, & minime ascendere possunt.

Factus sum sicut homo sine adiutorio.

Omni ope, & cura orbatus sum.

Inter mortuos liber.

Cùm nondum finem vitæ subiuerim, neque mortis seruitutẽ acceperim, inter mortuos me ipsum numero.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt.

Illa verba, Factus sum sicut homo, & cum his coniuncta sunt, Factus sum vt homo sine adiutorio inter mortuos liber, & qui nondum mortis seruitutem recepit. Factus sum, sicut vulneratus, qui in bello plagam accepit. Hoc enim sic Symmach⁹ dixit, Tanquam vulnerati iacentes in sepulchro, quorum non es memor amplius, qui è tua manu ejecti sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, & in vmbra mortis.

Et hæc verba & ijs, qui Babyloni degere coacti erant, accommodata sunt, & toti hominum naturæ: etenim illi prauis hominibus seruientes; funestam vitam viuebant, & omnes homines in omnis generis calamitates post patratum peccatum inciderũt. Post enim mandati transgressionem; mors, & luctus, & lachrymæ, gemitus, & vlulatus, viduitates, & orbitates, & infinita alia, quæ explicari non possunt, tenebras etiam viuentibus offuderunt.

Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Symmachus autem sic exposuit, Furor tuus super me irrupit, & tempestatibus tuis afflictasti me. Pergis, inquit, in me animaduertere, & varios calamitatum impetus mihi inferre. ex translatione hæc posuit naufragorum, & eorum, qui multos vndarum impetus, & ventorum impressiones subeunt.

Longe fecisti notos meos à me.

Desertus sum & à familiaribus, & à cognatis. Etenim qui Babyloni captiui erant, quique seruitutis iugum ferebant, cùm dissipati, amicorumque coniunctione, & familiaritate priuati essent; nullam hinc consolationem habebant. Cæterùm omnes homines impiè viuentes, nullare ab Angelis custodiuntur.

Posuerunt me abominationem sibi.

Videlicet hostes.

Traditus sum, & non egrediebar.

Ab ingruentibus malis nullam liberationem inuenio.

Oculi mei languerunt præ inopia.

Hanc clausulam Symmachus sic interpretatus

Universidad de Deusto
Biblioteca

peratus est, Oculus meus effluxit ob afflictionem. In lacrymis enim oculos meos consumpsi, ob dolores lacrymas profundere coactus.

Clamaui ad te Domine, tota die expandi ad te manus meas.

Vnam igitur viam concede, vt à doloribus liberari possim, tuam Domine nempe opem: expandens enim semper manus te precor. Porrò acerbum animi dolorem hæc figura præse fert: nam necessitate coactus, studiosius quislibet hoc modo eum obsecrat, qui præsidium sibi afferre potest.

Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

Adhuc mihi vitam ducenti, tua miracula ostende. Nam mortem oppetens, hæc minimè intuebor. non enim est medicus, qui à morte liberare poterit, quæ nam medicina hanc habet vim?

Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis?

Fieri enim non potest, inquit, vt mortui, qui in puluerem dissoluti sunt, & in tenebris mortis degunt, & sempiternæ obliuioni proditi sunt, tuam benignitatem percipiant, & tuorum miraculorum spectatores sint.

Ego autem ad te Domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te.

Nam in vita desiderans ab impendentibus malis liberari; mœrens, te veneror, & diluculum deprecatione præuenio.

Vt quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?

Cur igitur Domine me reijcis, tuamque beneuolentiam non impertis?

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea.

Iuuentus quidem Israelis, ex Aegypto Exitus est, omnium autem hominum vita extra paradisum post mandati transgressionem. hi autem, & illi omne tempus intermedium calamitosam vitam degerunt.

Exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus.

Nam Iudæi quidem post splendorem in seruitutem inciderunt; & hominum natura secundum diuinam similitudinem facta, & vita paradisi digna effecta, cùm maiora concupiuisset, etiam à bonis, quæ dono acceperat, excidit.

In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me, circumdederunt me sicut aqua.

Omnem inquit, iram in me excitasti, & maximè horrendis supplicijs perterruisti, & in his velut aquis me summersisti.

Tota die circumdederunt me simul.

Ab his quotidie inundor.

Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.

Porrò tot, tantisque calamitatibus colluctans, nullam à familiaribus consolationem habeo, ob seruitutis miserias horum consuetudine priuatus. Cæterum hæc non modo Iudæis dicere conuenit, neque solum omnibus hominibus ante Saluatoris aduentū, verùm etiam nunc eis, qui similia patiuntur hæc deprecatio accommodata, & congruens est: quādoquidem secundum diuinum Apostolum, Omnia, quę scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scripturarum spem habeamus.

Psalmi LXXXVIII. Interpretatio. Intellectus Aethan Israelitæ.

Beatus Dauid falsos Deos adytis & templis honoratos videns, solam verò Dei arcam sine honore esse; se diuinum ædificaturum templum promisit. hanc eius sententiam Deus amplectens, bonam promissionem rependit, & spondet ex eius lumbis rationale sibi templum erecturum esse, & per hoc omnium hominum salutem tractaturum, & Regnum ei sine fine largiturū. Hæc autem promissa per vatem Natham ei fecit, & hoc apertè Paralipomenon historia edocet. Et in secundo Regum libro Natham ei 2. Reg. 7. dicit, Et annunciabit tibi Dominus, quoniam domum ædificabis ei. De his etiam mentionem facit Actuum historia: Nam beatus Act. 2. Petrus inter Iudæos cōcionem habens, post alia multa, & hæc locutus est, Propheta igitur cùm esset Dauid, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius Christum secundum carnem oriturum, sedere super sedem eius; præuidens locutus est de resurrectione Christi, quoniam neque derelicta est in Inferno eius anima, neque caro eius vidit corruptionem. Has pollicitationes etiam patriarchę Abrahamo fecit, dicit enim illi, In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. interpretans autem hoc diuinus Paulus, sic dicit, Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. In has promissiones intuentes horum posteri, & respicientes se ipsos captiuos factos, & regiam ciuitatem desertam, & extinctum esse Regnum; promissa

promissa Deo vniuersorum conditori in memoriam reuocant, & modo quidem Patriarcham Abrahamum in medium afferunt, Deum admonentes de fœderibus filiorum eius, & posterorum: modo verò beatū Dauidem, & promissiones ei factas attestantur. eodem modo beati martyres Ananias, Azarias, & Misael in camino Deum orantes, de Abrahamo, & Isaac, & Israele mentionem fecerunt. Iam verò vaticinationis gratia in illorum vtilitatem hunc conscripsit psalmū, edocens quomodo oporteat Deum demulcere, & ab ipso benignitatem percipere. Idcirco Intellectus inscriptus est. hac igitur intelligentia ijs, qui instruuntur, potissimum opus est, ne quid absoni, dum affliguntur, dicant, sed diuinam præstolentur misericordiam. Cæterùm Aethan ipsi canentium in templo, Deumque laudantium, chorus commissus erat.

Deut. 6.

Misericordias domini in æternum cantabo, in generationem & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.

Qui diuinam misericordiam efflagitant, misericordiam celebrant; & qui pollicitationum veritatem, quę Dauidi factæ fuere, videre desiderant, eam omnes posteros docere promittunt.

Quoniam dixisti, in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis.

Dei est sermo Dauidi dictus, se misericordiam in æternum ipsius semini custoditurum: hanc igitur promissionem in memoriam reuocant. Tu enim inquit, dixisti, te misericordiam aucturum, sed non detracturū esse: quandoquidem hoc verbum *Ædificabitur*, pro Augebitur posuit, & Symmachus Firmabitur dixit: spopondisti inquit, verborum veritatem re ipsa corroborare.

2. Reg. 7.

Disposui testamentum electis meis. iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum, & ædificabo in generationem, & generationem sedem tuam.

Illud verbum *Dixisti*, & cùm his coniunctum est. Has pactiones cum electis feci. electos verò nuncupat Abraham, & Isaac, & Israelem. & insuper dixisti iurasse Dauidi, in æternū eius semen custodire, & fore vt per omnia secula eius thronus floresceat. sic cùm Dei promissa percurrissent, finemque rerum minimè cernerent; nihil quidem absurdi à calamitatibus dicere coguntur, sed laudibus vniuersorum præsidem prosequuntur.

Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Theodotion autem hoc modo vertit, Et fidem tuam in ecclesia sanctorum. Te enim ab omnibus laudari conuenit, maximè verò ab his, qui cœlos incolunt, quique expressius tua mirabilia cernunt, & harum promissionum firmitatem sciunt. De hac ecclesia, quæ super cœlis est, & beatus Paulus meminit, Accessistis enim dicens, ad Sion montē ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestē, & ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis. Heb. 12.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino, & similis erit Deo in filijs Dei?

Symmachus autem sic, Quis enim in æthere se opponet domino, seq; æquabit domino in filijs Deorum? Filios Dei appellat Deos, sicuti filios hominum, homines. Nuncupat autem Deos, qui non sunt, sed qui ab infidelibus existimantur Dij esse. Dicit igitur, omnibus cœlitibus præstas, omnibusq; sine comparatione superior es, & nullus eorum, qui sunt, conferri tecum poterit. Redarguit enim falsitatem Deorum, qui ab hominibus facti sunt. similibus verbis etiam alibi vsus est, dicens, Et Deus noster præ omnibus Dijs. Cæterùm hanc similitudinem Prophetæ faciunt, minimè ignorantes differentiæ magnitudinem, sed vt infidelium imbecillitati accommodatam doctrinam afferant. Psal. 134.

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus, & terribilis super omnes, qui in circuitu eius sunt.

Quoniam de Dijs, qui non sunt, mentionem fecit: ignorabatur verò ab impijs hominibus Deus, qui est; meritò sanctos in medium attulit, à quibus verus Deus laudatur, quibus terribilis est, vt qui propinquiores illi sunt, & inexplicabilem eius potentiam cognoscunt. *Consilium* autem *Sanctorum* nominauit hoc in loco Sanctorum cœtum.

Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Continuè de veritate mentionem faciunt, cupientes promissionum euentum videre, & dicunt ei, Quis tibi domine eorum, qui sunt, comparari poterit? potētiam voluntati respondentem habes: omnia vera, & firma sunt apud te, deinde potentiæ signa prosequuntur.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratū superbum in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

Tu es inquit, omnium opifex, & dominus, & facile est tibi, & mare perturbare, & trāquillitatem efficere. Cùm autem maris meminerit; & de his, quæ in hoc facta fuere mentio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem facit. *Superbum* enim Pharaonem appellat, & Inimicos, Aegyptios, quos mari obruit, suoque populo salutem dedit. eodem autem tempore vaticinatur præceptorum superbiæ interitum: etenim hos cum suo malo exercitu in sancto baptismate euertit.

Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti.

Non modo enim maris, & totius terræ, verùm etiam imminentium cœlorum tu es auctor, & opifex: tuum enim opus est non solum cœlum, quod conspicitur, sed etiam illud, quod hoc superius est.

Aquilonem, & mare tu creasti.

Sic exposuit Theodotion, boream, & notum tu creasti, & venti inquit, & orbis partes opera tua sunt. Porro non temerè harum duarum partium meminit. Sed quoniam ex parte Australi Hierosolimæ sunt Aegyptij, & ex Aquilonari parte sūt Assyrij, cùm euertisset verò Aegiptiorum audaciam, libertatē ipsis largitus est, facile tibi, inquit, est & hos, vt illos, qui non sunt, destruere.

Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt.

Per hæc totam promissionis terram ostendit: quandoquidem hi montes illius terræ sunt. Hoc autem Exultabunt, Aquila laudabunt, Symmachus verò, Benedicēt dixit. nō dixit hoc montes facturos esse, sed homines, qui montes, vel iuxta montes incolunt.

Tuum brachium cum potestate.

Proprium tibi est cum potentia omnia efficere. Nam *Brachium*, pro efficacitate, *Potestatem*, verò, pro Potentia accepit: etenim Aquila pro Potestate, Potentiam posuit.

Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.

Symmachus autem sic dixit, Inexpugnabilis manus tua, sublimis dextera tua. Sepius diximus per Brachium, efficaciam declarari, per Dexteram verò, bonam efficaciam. duplicis igitur efficaciæ indigentes, vtrarumque mentionem fecerūt: etenim hostes profligaros cernere desiderant, & ipsi salutem consequi efflagitant. Idcirco inexpugnabilem manum, sublimem verò dexteram vocant, quippe quæ illos supplicijs afficere potest, ipsosq; liberare. Hoc autem & ea, quæ sequuntur, declarant.

Iustitia, & iudicium præparatio sedis tuæ, misericordia, & veritas præcedent faciem tuam.

Supplicātes enim, vt & ipsos, & Babylonios iudicet, precantur, vt in illos iustam proferat sententiam, ipsis verò misericordiam præbeat, & promissionis veritatem ostēdat. Propterea dixerunt eius iudiciale solium iustitia, & iudicio ornatum esse, misericordiam, & veritatem Deum præire, quippe quia multis ante seculis promissio facta fuit.

Beatus populus, qui scit iubilationem.

Iubilatio, vt sæpius diximus, vincentium est vox. Quoniam igitur debellati, in seruitutem abducti fuerunt: beatos esse dicunt eos, qui victoriam consecuti sunt. sanè sermo diuinus præcinit populum mysticam exultationem in omni terra, & mari Deo asserentem, triumphalemque hymnum canentem. Huic autem sententiæ & ea, quæ sequuntur consonant.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur.

Exultabunt autem, & ob victoriam contrà inimicos partam triumphabunt, & tibi victoriæ auctori triumphalem hymnum asserent, tuo aduentu illustrati, & à te splendorem consecuti, & perenni gaudio perfruentes, iustitiamque secundum legem exequentes, demumque & illustres hinc efficti.

Quoniam gloria virtutis tuæ es.

Ob tuam potentiam inquit, extollentur: à te enim hoc gaudium acceperunt.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Porrò nos inquit, hāc spem habemus tuamque opem præstolamur: propter hanc enim hostibus superiores erimus. Nam *Cornu*, Robur, & Imperium vocauit, ex translatione animalium cornutorum, quæ cornibus munita sunt, hisque utuntur contra aggredientes.

Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israel Regis nostri.

Hanc sanè spe alimur, te Regem habētes, & sub tua gubernatione viuentes.

Tunc locutus es in visione sanctis tuis.

Symmachus autem sic dixit, Tunc locutus es per visionem filijs tuis: Quandoquidem tuas promissiones per Vates factas scimus: Hos enim prophetas & videntes, & intuentes appellabant.

Et dixisti, posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum.

Tu inquit, tuo seruo Dauidi testatus es, & cùm in virtutis officijs potentem inuenisses; tua ope eum dignatus es, & elegisti, & vnxisti, & Regem creasti.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.

Dixisti autem te ipsi robur præ[illegible]rum, & tuam

& tuam opem ei largiturum.

Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Promisisti autem etiam inimicorum eius insidias vanas demonstraturum, eisque, qui eum contumelijs afficere conantur, superiorem facere.

Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam, & veritas mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

Cæterùm promisisti & omnes eius inimicos euersurum, & perennem benignitatem ipsi largiturum, illustremque atque amplissimum ipsum facturum.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Dabo autem illi terræ, & maris imperium: quandoquidem per Flumina, Continētem terram declarauit.

Ipse invocabit me, Pater meus es tu Deus meus, & susceptor salutis meæ, & ego primogenitum ponam illum excelsum præ Regibus terræ.

Atqui nec Dauidis tempestate, nec celeberrimi Salomonis finem hæc sortita sunt: quandoquidem neque Salomon, neque Dauid mari potitus est, neque primogenitus Dei nominatus est, neque Regum omnium potestatē accepit. sic enim Aquila interpretatus est, Sublimem Regibus terræ. & Symmachus, Longè supremum Regum terræ, dixit. Si autem hæc verba nec Dauidi, nec Salomoni accommodata sunt, & vera Dei promissio est, allucinantur Iudæi, nolentes eum, qui secundum carnem ex Dauide ortus est, colere, qui totius terræ, & maris imperium habet, omniumque Regum supremus est: Habens alios quidem voluntarios cultores, aliorum verò imbecillitatem redarguens, qui contradicere audent: nam infinitis machinationibus vsi sunt, nec leges ab ipso latas infirmare potuerunt. Cæterum Primogenitum beatus Paulus ipsum nuncupat, Vt sit primogenitus in multis fratribus. Et, Primogenitus ex mortuis. Et, Primogenitus totius creaturæ. & dominus ipse Mariæ post resurrectionem inquit, Vade die fratribus meis, ascendam ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deū vestrum. Vt enim Deus vnigenitus est, solus enim ex patre genitus est: Primogenitus autem vt homo. fratres enim habet eos, qui crediderunt, vt homo: sic vt Deus Deum eius patrem vocat, Deum verò ipsum nominat, vt homo. In ipso igitur vaticinatio finem habet, & sequētia hoc testantur.

In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.

Ostendant igitur Iudæi regium Dauidis solium, & vsque in hodiernum diem permanens, quod in æternum Deus sē custoditurum promisit. Demonstrent autem illius semen Regno præditum. si autem neutrum horum ostendere possent, & illi, qui hæc valdè impudēter loquuntur, duorum alterum superest, vel falsam Dei promissionem nuncupare, vel veram ipsam confitentes; rerum testimonia admittere. Quandoquidem Christus ex Dauide secundum carnem natus, sedit in dextera maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? De ipso etiam beatus inquit Dauid, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Iam verò per dominum Christum Dauidis semē in æternum permanet, & eius solium perenne est. sic enim beatus Esaias vaticinatus est, nam cùm dixisset, Quod puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius Imperium super humerū eius, & vocatur nomen eius magni consilij Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, Dominus, princeps pacis, pater futuri seculi: subdidit paulo post, Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iustitia, amodo vsque in sempiternum. sic cùm hęc de domino Christo Dauidicus sermo præcinuerit; de Regibus, qui in medio fuerunt, verba facit.

Hebr. 1. Psalm. Psal. 109. Esai. 9.

Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.

Si inquit, innumerabilia patrauerint delicta ij, qui à Dauide genus ducūt, ipsis quidem pœnas irrogabo: promissionem autē, quam Dauidi pollicitus sum, firmam seruabo. Misericordiam autem meam nequaquam illi negabo, hoc est, nullo pacto Dauidi nocebo in veritate mea. Hoc verbum *Nocebo*, Symmachus, Transgrediar vertit, Aquila verò, Non mentiar.

Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labys meis non faciam irrita.

Non fallam tuas promissiones, non transgrediar pacta, sed promissorum veritatem ostendam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Semel iurauí in sancto meo, si Dauid mentiar.

Firmam enim cùm fecerim ipsi promissionem, hanc ad finem perducam: Verbum nanque *Iurare* confirmandi gratia posuit. siquidem, qui aliquid pollicentur, solent suas pollicitationes iureiurando firmare.

Semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.

Pro hoc nomine *Testis*, Symmachus dixit, Quis testificatus est. & in septuagesimo primo psalmo beatus Dauid de domino Christo prædixit, Ante solem permanebit nomen ipsius, & simul cum Sole durabit, & ante Lunam in secula seculorum. Quoniam enim Sol est in causa temporis metiendi, exoriens, occidens, & diem noctemque efficiens; meritò per Solem voluit solij æternitatem ostendere: promisit autem semen illius in perpetuum conseruare. Porrò qui hæc pollicitus est, & testatus est, in cœlo est, & veris, fidelibusque vtitur verbis. Hoc modò cùm dixissent promissiones Dauidi factas, deplorant calamitates sibi immissas.

Tu verò repulisti, & despexisti, distulisti Christũ tuum. Auertisti testamentum serui tui.

Symmachus verò sic, Tu autem ipse reiecisti, & reprobasti, iratus es cũ Christo tuo, execratus es pactum serui tui. Tu autem ipse, qui respondisti te illa præbiturum; repulisti quidem Dauidis posteros, vilesque reddidisti, & in seruitutẽ abduxisti, euertisti autem huius Regnum: nam Testamentum Regnum vocat. Sanè captiui abducti fuerunt bini Dauidis posteri, Iechonias, & Sedecias, in his verò Dauidis Regnum desijt. Zorobabel autem, qui post seruitutem populum duxit, administrator fuit, non Rex.

Hier. 22.

Profanasti in terra sanctuarium eius.

Sanctuarium, Templum vocat, quod voluit Dauid quidem ædificare, cæterùm Salomon post Dauidem illud erexit. hoc dicit, violatum esse Babyloniorum incursu, & simile esse herbæ florenti: euersum enim in puluerem conquieuit, & solo æquatum est.

Destruxisti omnes sepes eius.

Omni ipsum tutela destituisti.

Posuisti firmamentum eius formidinem.

Antiquitus enim contra hostes mœnibus fretum, à sua audacia excidit, & illud horror circunstetit.

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam.

Moabitæ, Ammanitæ, Alienigenæ, Idumæi, Syri, Assyrij, Babylonij.

Factus est opprobrium vicinis suis.

Ridiculus factus est populus, & ignominiosus finitimis.

Exaltasti dexteram deprimentium eum.

Potentiores ipso hostes reddidisti.

Lætificasti omnes inimicos eius.

Fecisti, vt suis inimicis ludibrio foret.

Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.

Inutilia ipsi arma fuerunt, cum tua ope priuatus esset.

Destruxisti eum ab emundatione.

Symmachus autem sic, Fecisti, vt eius audacia desineret. Non enim potest aspersionibus expiari, cùm in potestate hostium sit, cumque longè à tuo templo viuat.

Et sedem eius in terra collisisti.

Funditus eius Regnum euertisti.

Minorasti dies temporis eius.

Cùm in æternum promiseris te eius Regnum seruaturum; tamẽ paulo pòst tempore ipsi finem imposuisti.

Perfudisti eum confusione.

Ignominiosus factus est, & dedecoris repletus est. Sedecias enim erutis oculis, pistrino addictus est in omne reliquum tempus. Iechonias autem & ipse seruijt. Hæc verò omnia ignominiæ, & opprobrij referta sunt. Hoc pacto cùm vaticinationis verba res aduersas ostendissent; hortantur ad venerandum, & precandum.

Vsquequò domine auertis in finem, exardescet sicut ignis ira tua?

Symmachus autem, Quousque domine occulteberis in finem, & exardescet instar ignis furor tuus? Quousque inquit, domine dolores nostros inspicere non vis, neque appares, vt nostris calamitatibus finem imponas, sed nostrorum peccatorum memoria tuam iram velut ignem accendis?

Memorare, quæ mea substantia.

Auctor es & conditor, & modulos meæ virium cognoscis.

Nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum?

Non temerè, neque frustra homines effinxisti, sed bonitas opificij præcesserit, per bonitatem enim solam nos formasti: ne despexeris igitur nos, tot tantisq; malis destinatos.

Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem, eruet animam suam de manu Inferi?

Cuiuslibet hominis finis, mors est: fieri enim non potest, vt ipsa morte superiores simus: viuentibus igitur tuam benignitatẽ impertias. Deinde rursus eum de promissionibus admonet.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, sicut iurasti Dauid in veritate tua?

Elegan-

Eleganter autem vbique veritatis affert testimonium, excitans ad confirmationem pollicitorum eum, qui pollicitus est, & principium à misericordia exorsus est, & in finẽ rursus de misericordia mẽtionem facit: hac enim maximè indigebant.

Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.

Symmachus autem sic, Et portaui in sinu meo opprobrium multarum gentium. Ne despicias me inquit, qui non ab vna, sed ab infinitis gentibus ignominia afficior: non modo enim Assyrij, & Babylonij mihi insultant, sed etiam finitimi omnes, qui continẽter mecum inimicitias exercent. Cæterùm non mihi tantum illudunt, sed etiam contra te linguam exagitant, & maledicis verbis te incessunt, putantes meam seruitutem ex tua imbecillitate procedere. hoc nanque per ea, quæ sequuntur, ostendit.

Quod exprobrauerũt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.

Symmachus autem, & Theodotiõ sic, Exprobrauerunt vestigia Christi tui. Vestigia verò Christi appellauit illius temporis Reges, per quos sermo de Christi Regno ambulauit. & Septuaginta commutationem ipsos nuncupauerũt, vt qui fuerunt maiores ipsius secundum carnem, quique velut in tenebris quibusdam regnum administrabant. Per Christum igitur tuum, cuius vestigia, & commutatio hi sunt, fac domine, vt nostra opprobria cessent.

Benedictus dominus in æternum, fiat, fiat.

Bonæ spei est hymnorum cantilena, nam cùm credidissent Deum, preces admisisse; hunc hymnum ipsi attulerunt. Sanè hunc sensum & Aquila magis accuratè ostendit: nam cùm Amen Amen interpretatus esset; inquit, Certus & fidelis, videlicet, verus, & admodum verax: Benedictus igitur in æternum, promissa enim operibus confirmas.

Psalmi LXXXIX. Interpretatio. Oratio Moisi hominis Dei.

Nonnulli quidem Interpretum hanc deprecationem magnum Mosem fecisse dicitarunt, aliqui verò magnum Dauidem eam conscripsisse, sed diuino Mosi accommodasse, dixerunt. Atqui geminam vaticinationẽ psalmus continet, præcinit enim non modo Iudæorum calamitates, verùm etiam res caducas, & fluxas totius humanæ naturæ edocet. Vaticinatur etiam malorum mutationem in melius.

Deus refugium factus es nobis à generatione in generationem.

Nam Iudæorum quidem perfugium fuit, non modo in Aegypto, sed etiam in solitudine & Iesu Naue tempestate, & Gedeonis, & Barac, & Iephthe, & Sãpsonis, & Samuelis, & Dauidis, & demum per Propheras ipsis omnem opem impertijt. Cæterùm tota hominum natura his verbis vtitur, omnia beneficia Deo in memoriam redigens, quomodo Enoch transtulit, quomodo omnes, cùm serinã vitã amplexi fuerint, perdidit & diuinũ Noe seruauit, vt esset veluti scintilla humano generi, quomodo cùm patriarchã Abraham elegisset omnibus gentibus benedictionem spopondit. Non enim vt nonnulli infidelium dicere audent, ex pœnitentia Deus rerum omnium conditor ad gentes beneficijs ornandas venit, sed semper de omnibus hominibus curam gerit, & hoc vaticinatio nos afferere docuit, Domine refugium factus es nobis à generatione & generationem: semper enim tua ope perfruiti sumus.

Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, à seculo, & vsque in seculum tu es Deus.

Ante enim omnes res genitas tu es, & ante montes, & terram, & totum terrarum orbẽ; sempiternus enim es sine principio, & sine fine, nullo termino circumscriptus. Nam cum his verbis, Priusquam montes fierent, hæc etiam clausula, Tu es Deus, conjungitur,

Ne auertas hominem in humilitatem.

Obsecro te igitur, te inquam perennem, sempiternum, semper refugium nobis factum, ne penitus nos tot tantisq; malis circtos despicias. Quoniam enim ipse Adamum ad sudores, & labores condemnauit, cùm dixerit, In sudore vultus tui vescêris pane tuo, donec reuertaris in terrã, ex qua sumptus es, quoniam terra es, & in terram reuerteris; congruenter admodum vaticinationis sermo nos orare docet, ne omnino auertamur in humilitatem, atque in destinatas miserias; atque etiam Iudæi seruire coacti, hanc deprecationem afferunt, seruitutem deplorantes. Gen. 3.

Et dixisti, conuertimini filij hominum.

Aquila autem sic, Et dices, conuertimini filij hominum. Non frustra inquit, obsecramus, sed manifesto scientes ipsum nostras preces admissurum esse, malorumque præsentium vicissitudinem nobis allaturum, cõ monefaciendo, vt conuertamur, vtq; à pristina libertate liberemur.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam

Universidad de Deusto
Biblioteca

dies hesterna, quæ præterijt, & custodia in nocte.

Sensus verborum perplexus est. Hæc enim clausula priori respondet, Ne conuertas hominem in humilitatem, quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterijt, & custodia in nocte: in medio verò iacent hæc verba, Et dixisti, conuertimini filij hominum. Dicit autem exiguam, & admodum calamitosam harum rerum vitam esse: apud te verò qui æternus, & sempiternus es, etiam mille annorum numerum vni diei similem esse. Nocturnam enim custodiam, quartam partem noctis appellauit: nam illi, quibus custodire iniunctum est; noctem in quatuor vigilias diuidunt. Quarta autem vigilia noctis etiam dominus ad suos Apostolos peruenit. Matth. 14. Mar. 6.

Quæ pro nihilo habeantur, eorum anni erunt.

In longum tempus inquit, eos hisce miserijs subdidisti. eodem autem tempore indicat Iudæorum abiectionem post crucem Saluatoris nostri, atq; diuinæ curæ destitutionem, non parum temporis, sed diu duraturam.

Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & arescat.

Nam Iudæi diuino auxilio à principio diguati; & floruerunt, & germinarunt, maximumque splendorem acquisiuerunt. cùm verò tempestiuum fructum agricolæ dare noluissent, sed sua corda obdurassent; penitus exaruerunt: quandoquidem pristinam opem non amplius sortiti sunt. Porrò *Mane*, vocat Principium curæ Iudæorum. *Vespere* verò, Diuini præsidij cessationé: hoc sanè post crucem orbati fuerunt.

Quoniam defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

Et Iudæis, & omnibus hominibus hæc accommodata sunt. Etenim humana natura peccatorum pœnas pendens; calamitatibus subdita est, & vniuersis fluctibus circundatur, & Iudæi ob prauitatem mentis è libertate exciderunt.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Symmachus autem sic, Apposuisti iniquitates nostras coram te, & negligentias nostras, vt lucerent in conspectu tuo. His supplicijs nos subiecisti, cùm vidisses nos cõtra leges, quę in medio sunt, peccare, & simul cũ iniquitate vitam traducere.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus.

Peccatum inquit, iram in nos concitauit: ira supplicium induxit: supplicium dolores: in doloribus enim nostram exiguam vitam duximus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur.

Nihil firmum, & constans humana natura habet, sed instar aranearum tela facile conuellitur.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius labor, & dolor.

Similia sunt hæc ijs, quæ à patriarcha Iacob dicta fuere, Dies mei parui & praui non peruenerunt in dies patrum meorum. Sunt igitur, qui plus temporis, quàm quod dictũ est, viuunt, sed illos contingit paulo plus viuere. Hic verò docet, quòd communiter, & vt plurimùm accidit: sicut enim nullam fecit mentionem de his, qui immatura morte pereunt, sic etiam missam fecit longæuam eorum vitam, qui nimis consenuerunt. inquit tamen hoc tempus & breue esse, & doloris, & laboris plenissimum.

Quoniam superuenit mansuetudo super nos, & corripiemur.

Ecce enim quot malis circundati simus ob modicam tuam iram. Nam *Mansuetudinẽ* vocauit Mediocrem pœnam, quæ ipsis superuenit.

Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam?

Symmachus autem sic explanauit, Quis nouit vires furoris tui, & secundum timorẽ tuum iram tuam? Si parua tua inquit, indignatio talem animaduersionem inflixit, quis potest considerare pœnam, quæ ab ira tua irrogatur? Innuit verò sermo sempiternum supplicium.

Dinumerare dexteram tuam sic nos iram fac, & eruditos corde in sapientia.

Obsecro inquit, vt tui beneficij compos sim, & vt dona tuæ dexteræ enumerare, & narrare possim, atque à tua gratia eruditos imitari queam, qui alios ad tuam cognitionem deducunt.

Conuertere domine vsquequò, & deprecabilis esto super seruos tuos.

Ne amplius domine nos dolentes despicias, sed preces admitte, benignitateq; tuos seruos dignos fac.

Repleti sumus mane misericordia tua, exultauimus, & delectati sumus in omnibus diebus nostris.

Apud Septuaginta tempus mutatum est. Nam Aquilo, & cæteri sic dixerũt, Imple nos mane misericordia tua, & laudabimus, & exultabimus in omnibus diebus nostris. Mane, & Diluculum, calamitatum vicissitudinem vocant, & supplicant, vt illæ tenebræ discutiantur, & lux ipsis oriatur, non ob eorum virtutem, verum propter diuinam misericordiam, cum hoc inquit, futurum sit, omni

omni voluptate referti, congruentes laudes afferemus.

Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annos, quibus vidimus mala.

Hîc etiam tempus mutatum est. Nam Symmachus, & cæteri, Lætifica nos, dixerunt. Præbe, inquit, lætitiam pro mœrore, & largire nobis conuersionem aduersarum rerum nobis imminentium.

Respice in seruos tuos, & in opera tua.

Et hinc patet, hæc non tanquam facta essent dixisse, sed veluti futura: non enim dixerunt, Respexisti in seruos tuos, & in opera tua: tua nanque inquit opera nos sumus, & serui tui imperij, idcirco vt tuam opem consequamur efflagitamus.

Et dirige filios eorum.

Hoc est, seruos tuos. Nam qui Babyloni serui erant preces afferentes, obsecrant Deum, vt filios seruorum suorum, qui mortem oppetierunt, reduceret. & natura humana orat, vt ad veritatem deducantur ij homines, qui in Saluatoris nostri aduentu inueniuntur.

Et sit splendor Domini Dei super nos.

Diuinæ cognitionis lumen illustres, & splendidos reddidit. & Iudæi post reditum omnium amplissimi fuerunt.

Et opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.

Pulchra additio huius clausulæ, Super nos. nam iustitię lucrum nostrum est. & Deus quidem virtutis studiosis fauet, & his suffragatur: horũ sanè fructum serẽtes metunt. Deus enim nullius rei indiget, gaudet tamen fecundis rebus, & felicitate hominum.

Psalmi XC. Interpretatio.

Laus Cantici Dauid. Sine titulo apud Hebræos.

Psalmus quidem sine titulo est. Docet verò inexpugnabile robur spei in Deo collocatæ. Nam cùm beatus Dauid propheticis oculis ea, quæ in beatum Ezechiam acciderunt, à longè perspexisset, & videns, quo modo in Deo sua spe fixa, Assyriorum profligauerit exercitum; hunc cõscripsit psalmum, omnes homines edocens, quantam bonorum affluentiam habẽt ij, qui firmam spem in Deo constituerunt.

Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Qui, ait, diuino auxilio fretus est, à Deo cœli præsidium consequetur, firmissimumque vallum habebit, atq; tutam securitatem.

Dicet Domino, susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus sperabo in eum.

Is nanque, qui firmam spem in eo figit, præter hanc, eum moderatorem, & indissolubile vallum appellabit.

Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.

Hinc deinceps cum illo, qui credidit verba facit, & dicit, fidendum esse, quoniam nõ modo manifestis inimicis ipsum superiorem reddet, verum etiam insidiantibus, & clam insidias venantibus. Per *Laqueum* quidem, Occultas insidias demonstrauit. Verbum autẽ Asperum, Verbum doloris, Symmachus explanauit. Ilłiusmodi sanè sunt, qui fraudes, & calumnias struunt, veruntamen multi hos superauerunt ob firmissimã spem in Deo fixam. eodem modo beatus Ioseph adulterij calumniam sustinens, huius laqueos declinauit. sic etiam admirabilis illa Susanna cœlesti præsidio adiuta est.

Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.

Propugnator nanque tibi erit, teque bello petitum operiet. Posuit sanè hoc ex translatione eorũ, qui primarij in acie cõsistunt, & humeris eos, qui à tergo sunt operiunt. *Pennas* quippe vocat Prouidentiæ vires. posuit autem hoc, auium similitudine vsus: etenim illæ alis pullos operiunt. Sic beatus Moses Dei curam vocauit, Custodiuit ipsos, ait, vt pupillam oculi, & sicut Aquila, quæ protexit nidum suum, & super pullos suos volat, expandens alas suas, assumpsit eos, atque portauit humeris suis. Hoc etiam Dominus Hierosolymæ dixit, Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti? Deut. 32. Matth. 23.

Scuto circundabit te veritas eius.

Quoniam superius de verbo aspero, atque de fraudibus mentionem fecit; iure hoc in loco eius armaturam, veritatem esse promisit.

Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano.

Non modo hostes, qui cernuntur, verum etiam eos, qui non videntur superabis, porrò ob spem in Deo fixam, & nocte superuenientes insidias declinabis, & interdiu impetus ab hostibus factos, & audaciam habens, vtpote qui à Deo custoditur, timorem exiges, neque meridie pugnabis, sed dæmonum insidias effugies, cœleste auxilium nactus. Cæterum Dæmonium meridianũ, posuit secundum opinionem, quæ apud multos inualuit. Verisimile autem est, vt homi-

num

Universidad de Deusto
Biblioteca

num insidiatores post cibum atque satietatem veluti ad paratam prædam concurrant, & eos, qui cœlesti cura orbati sunt, facile superent.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabunt. Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis.

Pro Latere tuo, Symmachus, & Aquila, Ex transuerso, verterunt. Dicit autem, siue à tua dextera, siue à læua tua multitudo infinita accesserit, tibi quidem nihil nocebit: videbis verò illos diuina plaga percussos. Hoc etiam Ezechiæ tempestate euenit: duo de viginti enim myriades, & quinque millia Assyriorum confixa fuerunt absq; bellicis instrumentis. sic Gedeonis tempore, sic Nathan, atq; etiam Iosaphat, & Elisæi Vatis tempestate hoc idem factum est.

Quoniam tu Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.

Porrò hanc opem, inquit, consecutus es, cùm diuina spe vsus fueris, & Deũ tibi perfugium feceris. Nam orationis structuræ aliquid deest, nimirum hoc, Dixisti enim tu Domine spes mea. Prophetia nanque hunc loquendi modum habet, & potissimũ psalmi. veruntamen consequentia clarum facit dubium. Quoniam enim inquit, in Deo spẽ tuam constituis, & in auxilium ipsum imploras; ab ipso opem consequeris.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Superior eris Diabolicis incursionibus, & inde nihil damni accipies. eodem modo diuina gratia domum Iob vallauit, & testis est ipse hostis exclamans, Nonne tu vallasti ea, quæ intus, & foris eius domus sunt? Postquam autem concesserit; & ille propriam malitiam ostendit, & iustus Iudex athletam victorem coronauit. Iob 1.

Quoniam Angelis suis mandabit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

Hoc & in trigesimo tertio psalmo inquit, Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Audimus etiam Patriarcham Iacob dicentem, Angelus, qui eripuit me ex omnibus malis. Et magnus Abraham seruum adhortans inquit, Deus mittet Angelum suum ante faciem tuam, & accipies illinc mulierem filio meo Isaac. vbique igitur discemus per Angelos vniuersorum Deum eos, qui in eo spem collocarunt, custodire. Genes. 48. Genes. 24.

In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Omne genus auxilij ab ipsis consequeris, necundè exiguum detrimentum patiaris: paruum enim malum per hanc clausulam declarauit, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Cæterùm In manibus portabunt te, videlicet, manu regent, & deducent, & omne genus auxilij tibi afferent.

Super Aspidem, & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.

De ferocissimis, & acerbissimis feris mentionem fecit, cùm imperium contra omnes species malitiæ ostendere voluisset: quandoquidem per Leonem quidem, & Draconem, Robur indicauit: robustæ enim sunt magnopere hæ feræ. Per Aspidem verò, & Basiliscum, Extremam malitiam tacitè innuit. Aspis nanque letale venenum immittit. Basiliscus verò aspectu tantùm detrimentum infert, & tamen multi, qui Deo crediderunt, has feras superarunt. sic admirabilis ille Daniel Leonum ora ligauit, sic diuinus Paulus nullum damnum à Vipera accepit, sic Noe inter feras versans, incolumis euasit, sic innumeri, qui solitariam vitam amplexi sunt, & simul cum feris vitam duxerunt, & ob firmam spem in Deo fixam, harum perniciem euaserunt.

Quoniam in me speranit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum.

Hæc deinceps vniuersorum Deus fatus, edocens, qui nam sit spei fructus, Liberabo enim, inquit, ex supradictis visibilibus, inuisibilibusq; insidiatoribus ipsum mea spe munitum. Ideirco eum custodiam, & protegam, ipsumque loquentem audiam, & preces admittam.

Cum ipso sum in tribulatione.

Et si in aliquam tentationem inciderit, vnà ero, & idoneam consolationem afferam.

Eripiam eum, & glorificabo eum.

Non modo à grauioribus rebus ipsum liberabo, verum etiam illustrem efficiam.

Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

Porrò faciam, vt ad profundam vsque senectutem perueniat, & futuram salutem in futura vita illi prænonstrabo. Hæc etiam beatus ille Ezechias consecutus est: nam cùm vitæ incrementum petierit, quindecim annorum numerum accepit. Cæterùm ex Assyriorum internecione maximam amplitudinem comparauit, & valdè ipsi hæc clausula consonat, Eripiam eum, & glorificabo eum, & ostendam illi salutare meum. Verum & omnes, qui suas spes in Deo collocarunt, vniuersis bonis perfruentur, quemadmodum & antiquę nos edocent historiæ, & ea, quæ nunc cernuntur, testantur.

Psalmi XCI. Interpretatio.

Psalmus Cantici, in Diem sabbati.

Sabbatum otium præcipiebat, sed non omne otium, quandoquidem spiritus opus multiplicabat: precibus enim, & hymnis dare operam iubebat, & Deo geminas hostias adolere: corporeorum igitur laborum cessationem lex de sabbato habere dixit. Quoniam igitur futura vita ab huiusmodi curis est libera; iure requies nuncupatur. Propterea, & beatus Paulus exclamat, Festinemus ingredi in requiem eius. & rursus, Nunquid deest sabbatismus populo Dei? Postquam igitur psalmus iustorum præmium, & impiorum supplicium præcinit, & in illa quiete hæc fient; meritò hanc accepit inscriptionem. Hebr. 4. Ibidem.

Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime. Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.

Vtile, ait, & quæstuosum esse, de nocte, & interdiù te beneficij auctorẽ laudibus prosequi, tuaque beneficia narrare, tuam inquã benignitatem nobis concessam, atque veritatem in impios homines. Nam in illos quidem veritate vtens, iustè animaduertis, nos verò tuam cognitionem habentes, tua opere dignaris.

In decachordo psalterio cum cantico in cithara.

Huiusmodi symphoniacis instrumentis Deum laudare solebãt. Dicit igitur, Iustum est, nos musica instrumenta percutientes ex lege præscripta, & vocis cantum efficientes, hymnum cum gratiarum actione tibi afferre.

Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

Perspiciens enim tua opera, tuasque inexplicabiles gubernationes; gaudeo, & exulto, animiq; voluptate linguam in hymnorum cantilenam impello.

Quam magnificata sunt opera tua Domine? nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Symmachus verò sic, Magnopere cogitationes tuæ profundæ sunt. Aquila verò, & Theodotion, Profundæ factæ sunt. Tua nanque opera inquit, magna, & admirabilia sunt. Nam hæc particula, Quàm, amplificationem significat: sapientia autem tua immensa, tuæ prouidentiæ rationes inquirere accessam profunditatem habet. Quæ nam potest? sed nos hoc quidem, & insçios docemus. Cæterùm qui mente orbati, rationisq; expertes sunt; nec scire volunt, nec discere ab alijs patiuntur. Hæc enim infert.

Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.

Diuersis modis hæc dixit, is, qui mente laborat, & prudẽtia priuatus est, nihil horum cognoscit, neque hæc audire vult.

Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, vt intereant in seculum seculi.

Hoc verbum *Apparuerint*, Floruerunt Aquila dixit, sic etiam Symmachus explanauit. Noluerunt intelligere insipientes, quoniam veluti fœnum floruerunt, & instar herbæ viridis è terra apparuerunt iniquitatis operarij, sempiternumque interitum post præsentem felicitatem reportabunt, sed felices ipsos, & beatos vocabunt, videbunt tamen calamitosum eorum finem.

Tu autem altissimus in æternum Domine, quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem.

Nam illi quidem fœni instar marcescent, & corrumpentur, tu verò vbique imperium habes, cùm omnium supremus sis, & supplicijs subijcis eos, qui stultitia detinentur.

Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum.

Porrò nos tuam cognitionem habentes, tuorumque hostium euersionem intuiti; in te gloriabimur, & exultabimus, quippe qui à multorum Deorum errore liberati sumus, & eum, qui verè Deus est, colimus. Vnicornem enim rursus hoc in loco in medium attulit, vt per vnicum cornu, vnum Deum ostenderet. vt enim illud animal à natura vnum accepit cornu, sic pietatis alumni vnã diuinitatem venerantur.

Et senectus mea in oleo pingui.

Sic Symmachus dixit, Vetustas mea sicut oliua florida. Florebo enim, seniumque deponam, florentemque oliuam imitabor. Cæterùm secundum Septuaginta veluti quoddam oleum ob voluptatem opimus fiam.

Et despexit oculus meus inimicos meos, & insurgentibus in me malignantibus: audiet auris mea.

Hoc verbum, Despexit, & Symmachus, & Theodotion, & ipsum Hebraicum exemplar, Inspiciet, dixerũt. Quandoquidem ea, quæ dicta sunt, futurorum est vaticinatio. sed est mos apud Septuaginta, qui futura tanquam facta explanarunt, in hoc etiam declarantes vaticinationis firmitatem. Nam sicut non potest fieri, vt ea, quæ facta sunt, infecta sint, sic etiam nec potest fieri, vt spiritus sancti vaticinatio sine certo

Universidad de Deusto
Biblioteca

sine mancat. Dicit igitur, non modo impiorum calamitosum finem cernam, verum etiam auribus percipiam cunctos hoc enarrantes, & penè iustitiam admirantes. Sic sanè hæc clausula diuiditur, Et insurgentibus in me malignantibus, hîc oportet distinguere, deinde subiungere, Audiet auris mea. Audiam (multis enarrantibus) interitum inquam iniquè viuentium, eorumque, qui innumera mala in me aucupati sunt.

Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus in Libano multiplicabitur.

Peccatores igitur fœni instar florentes, breui extincti, & corrupti sunt. Iustus verò Cedri densitatem, & calorem, & odorem, Palmæ verò altas comas, & fertilitatem imitatur, vtræque autem diù permanent, temporis verò ad crescendum indigent. talis etiam est virtutis consitio, multo labore, & tempore producitur, sed in altitudinem erecta tempestiuum, dulcissimumque fructum fert, multamque vmbram ei, qui ipsam possidet, præbet.

Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

Hi autem, inquit, qui arboribus his comparati sunt, agricolam quidem habent Deum, viridarium verò diuinum templum.

Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient, quoniam rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

Symmachus sic hanc clausulam interpretatus est, Adhuc senes fructum ferent, opimi, & floridi erunt, annunciantes, quoniam rectus Dominus, qui munit me, & non est iniustitia in eo. Nam in futura vita promissam perfectionem accipientes, multum, & pinguem Deo afferent fructum, iustam eius sententiam laudantes: quandoquidem gubernationem, quæ nunc occulta est, tunc apertam cernentes, & sapientiam admirabuntur, & iustitiam laudabunt. *Senectutem* quidem, Perfectionem vocauit. perfectum namque senem appellamus, imperfectum verò iuuenem. per vetustatem igitur, futuram demonstrauit perfectionem, in qua iustitiæ fructus multiplex producetur, Deique iustitia omnibus perspicua fiet.

Psalmi XCII. Interpretatio.

Laus cantici Dauidi. Sine titulo apud Hebræos.

Hoc verbum, Sine titulo apud Hebræos, non est in Sexcuplici, nec apud Eusebium. Mutationem omnium hominum psalmus præcinit. Deus enim immutabilis est, perennisque semper eodem modo se habens, non enim modo quidem regnat, modo verò regnum non habet, sed natura quidem semper est Rex, verùm non semper hoc hominibus apertum fuit: nam diù plurimi ipsum ignorantes, congruentem Deo honorem, Idolis afferebant, post autem Dei & Saluatoris nostri humanitatem, instar luminis diuina cognitio per totum terrarum orbem percrebuit.

Dominus regnauit, decorem indutus est.

Quoniam enim Christi crux tristis visa est ijs, qui fructum hinc oriturum sciebant, ita vt Vates exclamaret, Et vidimus ipsum, & non habebat speciem, neque decorem, sed speciem eius despecta, deficiens præ filijs hominum: post verò in cœlos reditum, radios Deo dignos misit, meritò Propheta exclamat, Dominus regnauit, decorem indutus est. Non enim, quæ non habebat, assumpsit, sed quæ habebat demonstrauit. eodem modo proprio patri dixit, Clarifica me pater in claritate, quam habui apud te, priusquam mundus fieret. Esai. 53. Ioan. 17.

Indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.

Christum esse Dei potentiam, & Dei sapientiam, manifestè nos diuinus Paulus edocuit. igitur non aliunde potentiam accepit, quam non prius habebat, sed propria potentia in hostes vsus est. Cæterùm ipsum format diuinus sermo, veluti quendam Regem, vniuersa arma indutum, cinguloque vtentem, & aduersus hostes dimicantem. Deinde ostendit rectè facta, quæ hinc procedunt.

Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.

Constantem, inquit, & firmum orbem reddidit, cùm ipse mundus à diuina cognitione firmitatè habuerit, & à falso errore liberatus fuerit. non amplius enim homines, nunc quidem hos, nunc verò illos Deos honorant, sed vero Deo cultum afferunt.

Parata est sedes tua à seculo tu es.

Non nunc, ait, Regni electionem accepisti, sed perpetuum habes imperium, & Regnum sempiternum. De Regno etiam in quadragesimo quarto psalmo restatus est, Sedes tua Deus in seculum seculi. Cæterùm immutabile eius Regnum, & firmum esse in centesimo primo psalmo rursus nos edocuit, Tu enim, inquit, idem ipse es, & anni tui non deficient. vtraque igitur hæc testimonia beatus Paulus ad Dominum Christum retulit. Hebr. 1. Psal. 101.

Eleuauerunt

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces suas, eleuauerunt flumina fluctus suos.

Fluuios, Sacros Apostolos vocauit, eosque, qui post illos Euangelij præconium acceperunt: hi nanque fluuiorum instar omnem irrigationem hominibus attulerunt. sic ipsos beatus etiam Abacuc appellauit, Fluminibus terra scindetur, hoc est, diuidetur, & irrigationem accipiet. sic etiam dominus inquit, Qui credit in me, quemadmodum dicit scriptura, flumina ex ventre eius fluent aquæ viuæ. hi igitur fluuij extulerunt suam vocem, diuina prædicantes dogmata, & propria itinera facientes. *Fluctus* enim, Semitas nuncupauit. Quoniam enim mos est naturæ aquarum, subiectam terram terere, semitamque efficere; meritò fluctus aquarum iter vocauit: quandoquidem primi illi, quibus diuinum præconium creditum fuit, viâ secundis præpararunt, & expeditam, & facilem doctrinam tractarunt. Abacuc 3. Ioan. 7.

A vocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris.

Quemadmodum magnis fluminibus in pelagus influentibus, & in arena vndarum impetum inhibentibus; marinæ vndæ in multum spatiû ob fluuialium aquarum pugnam reflectuntur: sic & dulcis & potanda Apostolorum doctrina ad falsum, amarumque orbis mare allata, tempestas quædam exorta fuit, & vndæ alia super aliam consurrexerunt. Hoc etiam beatus Abacuc vaticinatus est, cùm dixisset enim, Fluminibus terra scindetur, videbunt te, & dolebunt populi, diuidens aquas itineris, subdidit, Dedit Abyssus você suam altitudo cogitationis suæ. Hac perturbatione vnaquæque ciuitas refertur. ipsius enim domini est vox, Non veni mittere pacem in terram, sed gladium, separare hominem à proximo suo, filium à patre suo, filiam à matre sua, sponsam à socru sua. Verum principium diuini præconij tempestatem habuit, nunc verò maris dominus procellam increpuit, & in auram constitit, & siluerunt fluctus eius, & facta est tranquillitas magna. Abacuc 3. Ibidem. Matth. 10.

Mirabilis in altis dominus.

Aquila quidem sic. Maximus in altitudine dominus. Sanè valdè accommodatè hoc supradictis apposuit, officij robur ostendês. Nam maximus, & altissimus est, & dominus, & potentiam habens, nec lingua explicandam, nec mente comprehendendam.

Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis.

Omnia autem hæc à principio prædixisti, & per tuos sanctissimos Vates præcinuisti: effectuum sanè testimonio veritas demonstrata est. Perpulchra quippe est hæc additio huius particulæ *Nimis*, videlicet, Ne minima quidem falsitas in vaticinationibus considerari potest, sed accuratè omnia, quæ cernuntur, prædicta fuere.

Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum.

Porrò hoc omnium bonorû maximum, & pulcherrimum est, quòd non ad tempus bonorum delectatio nobis concessa est, neque temporibus quibusdam præscripta, secundum Iudæorum cultum, sed perennis, & perpetua, & sempiterna: nam hæc recentituæ domui congruentia, & accomodata sunt. Domum verò Dei, Fidelium cœtum diuinus Paulus nuncupauit, cui sanctitatem conuenire sanctissimus Propheta dixit. Conuenit igitur nos secundum Apostolicum præceptû purgare quidem nos ipsos ab omni inquinamento carnis, & spiritus perficientes sanctificationem in timore Dei, vt dignam Deo domum præparantes, æternum incolam in hospitium accipiamus. 2. Cor. 7.

Psalmi XCIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. Quarta Sabbati. Sine titulo apud Hebræos.

Patet inscriptionem quosdam alios apposuisse, & nec Vatem, nec eos, qui hunc psalmum à principio exposuerunt. Argumentum vero huius psalmi hoc est. Multi Iudæorum, & Principes, & Reges iniquitatem dilexerunt, & iniustè iudicantes, sententiâ proferebant, homicidiaque patrare audebant, innocentium sanguinem muneribus vendentes. hos beatus Esaias accusauit, Audite inquiens, Principes Sodomorum. & rursus, Principes tui infideles diligunt munera, sequuntur retributiones, orphanis non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad illos. non modo insimulauit, verùm etiam commonefecit, Iudicate orphano, & defendite viduam. Hanc etiam accusationê beatus Abacuc factitauit, colloquium Deo afferens, dicebat, Facies homines, quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem, & impius deuoret iustum. sic etiam admirabilis Ieremias, atque etiam reliqui Vates, horum iniustitiam arguebant. Hæc à longe prophetæis oculis diuinus Dauid prouidens hunc conscripsit psalmum, vt per symphoniæ harmoniam, quæ in diuino templo fiebat, homines illius temporis vtilitatê perciperent. Cæterùm Dei prouidentiam edocet, & supplicium, quod hinc oritur ijs, Esai. 5. Ibidem. Abacuc. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui iniquè viuere decreuerunt. format sanè psalmum ex persona piorum hominum, qui hæc ab illis patiuntur.

Deus vltionum dominus, Deus vltionum liberè egit.

Porrò pro, Liberè egit, Aquila, Appare, dixit: sic etiam cæteri Interpretes. Te ait, obsecro omnium Deum, & dominum, & mundi machinam moderantem, atque condignum supplicium impijs infligentem, vt exaudias, vtque precationem admittas.

Exaltare, qui iudicas terram, redde retributionem superbis.

Ostende omnibus tui imperij sublimitatem, & euerte superborum hominum supercilium, per experientiam edocens te totius orbis Iudicem esse.

Vsquequò peccatores domine, vsquequò peccatores gloriabuntur, effabuntur, & loquentur iniquitatem? loquentur omnes, qui operantur iniustitiam?

Non vt interitum patiantur iniqui, obsecrat, sed ne regnent, & imperium veluti viaticum ad iniustè agendum habeant.

Populum tuum domine humiliauerunt, & hereditatem tuam vexauerunt, viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Omne iniquitatis genus ò domine ab his audacter patratur, & ob imperium exultant, & iniustis vtuntur verbis, & res verbis asperiores sunt. & hæ quidem viris priuatæ, & hi parentum orbitatem deplorantes, his proponuntur, veluti parata præda. & qui ex gentibus accesserunt, & secundum tuas leges viuere cupiunt, iniustam cædem ab ipsis patiuntur: quandoquidem Proselytos, hos nuncupauit.

Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob.

Hæc impietatis exaggeratio est. hæc enim inquit, audent, minimè existimantes te inspicere, neque de humanis rebus te curam gerere. non simpliciter autem apposuit, *Deus Iacob*, sed in amplificationem insimulationis. Nam cùm magnam Dei curam erga populũ didicerint, & per Vates, & per sacerdotes & in bello & in pace non timent vniuersorum Deum tanquam inspicientem. Hinc deinceps consilium, & admonitionem affert.

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.

Serò saltem ò insipientes intelligere velitis, & rerum naturam discere.

Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat?

Validam admodum doctrinam syllogismi instar attulit. Qui ex cœno ait oculum finxit, quique videndi vim ipsi largitus est, aures que similiter formauit, & audiendi sensũ donauit; ipse inquam non videt, & non audit? sed horũ opifex his viribus priuatus est, quas alijs largitus est?

Qui corripit gentes, non arguet?

Gentes ait, quæ nec legem acceperunt, nec prophetica doctrina perfruuntur, supplicijs subijcit, & vestram iniquitatem non arguet?

Qui docet hominem scientiam.

Atqui hominum naturam rationis participem ipse composuit, & per ea, quæ in totius mundi machina cernuntur, atque in singulos dies fiunt, magnam scientiam effecit.

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.

Sed enim non modo videt & audit, verùm etiam nostras cogitationes scit, suspicãtes falsitatem de eius prouidentia. sic cùm congruentem eis adhibuisset medicinam; ipsis iniuria affectis idoneam consolationem affert, probabiliorem verò ipsam verbis efficit.

Beatus homo, quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Nonnulli quidem miseros vocare solent eos, qui pietatẽ amplexi sunt, & qui à diuina lege fructum percipiunt.

Vt mitiges ei à diebus malis.

Qui enim per exiguam correptionem in præsenti vita habuit; futurum iudicium mitius habebit. *Diem* enim *malam*, Sempiternũ vocauit supplicium.

Donec fodiatur peccatori fouea.

Qui enim iniquitatem adamarunt, perenni supplicio prodentur. sicut enim is, qui in profundam foueam prolapsus est, nemine opem ferente, ex illa emergere nequit; sic fieri non potest, vt æternam pœnam subterfugiant, nisi diuina benignitas hoc permiserit.

Quia non repellet dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet.

Et diuinus populus in præsenti vita congruẽti ope perfruetur, vtpote qui hereditas, & populus eius nuncupatur.

Quousque iustitia conuertatur in iudicium?

Hanc igitur opem consequetur, donec Dei iustitia apparuerit, omnibus hominibus iudicium reddens. tacitè autem innuit diuinus sermo & saluatoris nostri Dei humanitatem, & Iudæorum inficiationem. Iustitiam enim vocauit dominum Christum, & ipse sol iustitiæ nominatus est, & de ipso beatus Paulus asserit, Data est nobis sapientia à Deo Iustitia & sanctificatio, & redemptio. cùm igitur de Dei

Dei prouidentia mentionem fecisset, & dixisset, Quoniam non repellet dominus plebem suam, & hæreditatem eius non derelinquet, & futuram eorum negationem præuidisset; meritò subdidit, Donec iustitia conuertatur in iudicium: donec enim iustitiæ aduentum negabunt, cœleste auxilium consequentur.

Et qui iuxta illam omnes, qui recto sunt corde.

Aquila verò & Theodotiõ, Et post illam omnes, qui recto sunt corde. Hanc enim inquit, salutẽ, quã iustitiã vocauit, cõsequẽtur ij, qui mentem perfidiæ expertem habent, rectisque vtuntur ratiocinationibus. his verò domini verba respondent. Nam videns Petrum, & Andream mittentes rete in mare, dixit eis, Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. & ei, qui dixit, Permitte mihi, vt reuertar, & patrem meum sepeliam, dixit, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem veniens, sequere me. Iudæorum igitur prouidentiæ negationem ponit. Ipsa autem iustitia eos, qui recto sunt corde, asseclas habebit, ipsi adhærentes, & ipsam amplectentes, nec penitus volentes eam derelinquere.

Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

Manifestius Symmachus explanauit, Quis surget super me aduersus facinorosos? quis instabit super me contra operantes iniquitatem? Omni humano inquit, auxilio priuatus sum, sed habeo magnum adiutorem, qui facile hostium agmẽ profligare potest. Hoc enim per ea, quæ sequuntur, declarauit.

Nisi quia dominus adiuuet me, paulominus habitasset in inferno anima mea.

Nisi enim ab ipso opem cõsecutus essem; omnes me morti prodidissent.

Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

Actutum enim tuam opem implorans, & propriam imbecillitatem docens, tuam benignitatem adipiscebar.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Respondentem doloribus consolationẽ à tua bonitate accipiebam. sic etiam beatus inquit Paulus, Sicut abundant passiones Christi in nos, ita per Christum abũdat consolatio nostra. & rursus, In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, egemus, sed non destituimur, persecutionẽ patimur, sed non derelinquimur.

Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, quæ fingit laborem in præcepto?

Manifestius autẽ Symmachus, Non coniungetur tibi sedes ærumnæ, quæ fingit calamitatem contra præceptum. Non patietur inquit, vt cum iniustè iudicantibus particeps iniustitiæ sit, qui pugnantem tuis præceptis sententiã proferunt, & miserias, quæ hinc procedunt, sustinent. Sedem enim doloris, & iniquitatis, Iniustos vocauit Iudices, qui laborem, & calamitates metunt, nimirum iniustitiæ fructum.

Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt.

Solent enim iniusti iudices contra iustos omnes adhibere machinas, & innocentes, & insontes morte mulctare.

Et factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.

Ego autem à domino opem assecutus sum, ipsumque tutissimum vallum habui.

Et reddet illis dominus iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos dominus Deus noster.

Porrò illi propriorum laborum vindemiabunt fructus, condignaque sceleris præmia accipient. Hæc non illis solis, sed etiam omnibus hominibus scripta sunt: de omnibus enim hominibus Deus rerum omnium conditor curam gerens; congruentem omnibus adhibet medicinam.

Psalmi XCIIII. Interpretatio.

Laus cantici Dauid. Sine titulo apud Hebræos.

Iosias Rex admodum pius fuit. Hic cùm vidisset maiorem partem populi Idolorum cultum amplexam; præcepit, vt omnes Idolorum sacerdotes necarentur, & horum aræ radicitus conuellerentur, & effossis sepulcris sacerdotum, qui iam decesserunt, horũ ossa in ipsis Dæmonũ aris comburerentur. Deinde vniuersum populum coactum commonefecit, vt pœnitentiam agerent, Deumque placarent, & hoc pacto declinarent perniciem intentatam: quandoquidem Olda prophetissa grauiora & difficilia toti populo prædixit. Hæc igitur cùm beatus Dauid prophetici oculis à longè prauidisset; hunc conscripsit psalmum, in illorum vtilitatem, & in omnium hominum doctrinam. Formatus est verò psalmus ex persona Iosiæ, & Dei sacerdotum.

4. Reg. 23.

4. Reg. 22.

Venite exultemus domino, iubilemus Deo saluatori nostro.

Tripudiantium est exordium, & gaudentium ob impietatis liberationem. Com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

muniter inquit, triumphalem Deo mittamus hymnum. Iubilatio namque vincentium est vox. Vicit quippe piorum chorus impiorum agmen, meritò igitur triumphalē Deo afferunt cantilenam.

Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.

Ante supplicij tempus pœnitentiam agamus, & priusquam in nos sententiam proferat; dominum demulceamus, afferamus verò ipsi congruentes laudes. deinde Dei victoriam, & Idolorum stragem edocet.

Quoniam Deus magnus, & Rex magnus super omnem terram.

Inexplicabilis enim est potentia Domini nostri. Hic est verus Deus, hic in omnes imperium habet, falsamq; appellationem eorū, qui Dij appellātur, redarguit. Deinde ligna Dei potentiæ ostendit, vt à natura humana fieri potest.

Quoniam in manu eius sunt omnes fines terræ & altitudines montium ipsius sunt. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus eius formauerunt.

Omnium est conditor, omnium dominus, ipse omnia gubernat, manu vniuersitatem continet, humidā substantiam, & aridā ipse uerbo fabricauit, ipsius sunt etiā montium crepidines, licet sæpissimè dæmones stolidis hominibus persuaserint, vt ibi delubra eis erigerent.

Venite adoremus, & procidamus ante eum, ploremus coram domino, qui fecit nos.

Propenso igitur animo concurramus, & congruentem ipsi honorem afferamus, & lugentes, & plorantes, misericordiam efflagitemus. ipse enim noster est opifex, & dominus. Edocet autem historia Iosię, & populi lacrymas, quas post Deuteronomij lectionē profuderunt.

Quoniam ipse est Deus noster, nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.

Et natura dominus noster est, & præciputè noster est Deus, quandoquidem nos populum suum nuncupat, & veluti de proprijs ouibus de nobis curam gerit. Deinde infidelibus minitantur pœnam, territantes eos patrum memoria, & per illam accusationem vtilitatem tractantes.

Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione.

Quoniam pristinam vestram impietatem dominus ob propriam benignitatem despexit, nunc saltem eum commonefacientem, salutaremque doctrinam afferentem, audite, & ne præfractam, & contrariam patrū mentē imitemini. Exacerbationē en in solitudine sæpius factam, Repugnantiā, vocauit. sic etiam in alio inquit psalmo, Quoties exacerbauerunt eum in deserto, & irritauerunt ipsum in terra inaquosa. Cæterùm ostendit mentis liberum arbitrium: non enim simpliciter dixit, Ne obdurescite, sed nolite obdurare corda vestra, docens ipsos esse architectos huiusmodi duri cordis. Deinde manifestius parentum perfidiæ meminit. Psal.

Secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt, & viderunt opera mea quadraginta annis.

Quoniam enim in promissam terram ingredi nolebant, formidinem, & stolidam timiditatem obijcientes, dicentesque fore, vt ipsi occiderentur, suique liberi captiui fierent, per quadraginta annos fecit, vt ipsi in solitudine vitam degerent, donec ipsiā die absorpti fuerint.

Proximus fui generationi huic, & dixi semper, hi errant corde.

Aquila, & Symmachus, pro hac clausula, Proximus fui, Aegrè tuli, transtulerunt. Ideo circo inquit, genus illud execratus sum, videns leuem, & inconstantem eorum mentē.

Ipsi verò non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.

Hi autem iuratas minas noluerunt attendere, neque comminationes pœnitentia finire voluerunt, propterea terram patribus promissam, minimè consecuti sunt. Nam illam terram, eius requiem appellauit, vel secundum alios Interpretes, quietem. Quoniam enim in solitudine iter facientes, frequentes loci mutationes faciebant, præeunte tabernaculo, in quo Deus habitare existimabatur, in terra verò promissionis, & ipsi ab itinere cessarunt, & tabernaculū in præscriptis locis fixum fuit, iure requiem promissionis terram nuncupauit. *Vias* autem Dei, Gubernationes appellauit.

Psalmi XCV. Interpretatio.

Canticum Dauidi, quando domus ædificata fuit post captiuitatem. sine titulo apud Hebræos.

Nec hanc inscriptionē beatus Dauid conscripsit, nec qui à principio vaticinationem exposuerunt, sed alius quispiam, vt verisimile est, summatim sensum psalmi attendens, hunc posuit titulum. Prima facies autem literæ conuenit his, qui è Babylone reuersi fuere, diuinumq; templum erexere, quoniam in ipsis omnium hominum salus adumbrata fuit. Præcinit tamen vaticinatio & primum, & secundum Dei, & Saluatoris nostri aduentum, & futurum iudicium, & salutem gentibus iam præbitam.

Cantate domino canticum nouum.

In recentibus enim rebus, recenti hymnorum cantilena opus est.

Cantate domino omnis terra.

Quomodo hæc Iudæis, qui bello petuntur ab omnibus, consonant? non enim lætati sunt ij, qui illorum libertatem viderunt, sed contra doluerunt, & omnis generis malis ipsos afficere conati sunt. Diuinum verò oraculum totum terrarum orbem in choream vocat.

Cantate domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius.

Singulis inquit, diebus beneficium collatum narrate. Deinde docet, quibus oportet hanc narrationem afferre.

Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Omne hominum genus hac perfruatur doctrina, diuinaque discat miracula.

Quoniam magnus dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes Deos.

Inexplicabilem enim vniuersorum dominus sublimitatem habet, & propriam potentiam in Deos, qui falsum nomen habēt, præ se tulit, illorumque deceptionem redarguit. Hoc enim per ea, quæ sequuntur ostendit.

Quoniam omnes dij gentium Dæmonia, dominus autem cœlos fecit.

Nam, qui dij vocantur, prauí Dæmones visi sunt, noster verò cœlorum opifex declaratus est.

Confessio, & pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

Atqui cùm humanam naturam accepisset, & per hanc hominibus apparuisset, suæ maiestatis fulgores emittit, & omnes ad eius cultum trahit. *Sanctificationem* enim eius, Templum nuncupauit, quod assumpsit. Cæterùm pulchritudinis iam meminit in quadragesimo quarto psalmo, Specie enim inquit, & pulcritudine præ filijs hominum.

Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

Accurrite igitur omnes homines ad dominum, qui salutem largiri vult, cognruentemque ipsi afferte honorem, & vos, qui beneficij auctorem corporeis oculis minimè cernitis, nomini eius laudes afferte.

Tollite hostias, & introite in atria eius, Adorate dominum in aula sancta eius.

Hostias Rationis compotes dicit, quas continuè à sacerdotibus afferri videmus: Atriorum verò multitudinem, Ecclesias declarat. atqui Iudæis non hoc imperauit, ne quis legis sacrificia susciperetur, sed patrijs gentiū præcepit, quæ noui Testamenti sacrificia in ecclesijs afferunt. De his & per alium Vatem Deus locutus est, cum Iudæis colloquens, Non est voluntas mea in vobis, & hostiam ex manibus vestris non accipiam, quoniam ab ortu solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco sacrificium affertur nomini meo, & hostia pura. Malac. 1.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra.

Porrò Aquila, Patrurite à facie eius vniuersa terra, dixit: sic etiam Symmachus. similia sunt hæc his, quæ à Vate Esaia dicta fuere, Ob timorem tuum domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecimus super terram. hîc igitur propheticus sermo adhortatur gentes, quæ salutis semina acceperunt, vt pietatem parturiant, & pariant, & commoueantur à pristino statu, & in diuinis rebus firmentur, & figantur. Esa. 26.

Dicite in gentibus, quoniam dominus regnauit, etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur.

Prædicate igitur vniuersitatis Dei Regnum, quod orbem errantem mutauit, illūque, qui huc, & illuc ferebatur, firmum reddidit. sic etiam Symmachus, Dominus regnauit, & firmauit orbem terrarum immobilem. Patet igitur Dei Regnum perenne esse, tunc verò declaratum est ob rerum vicissitudinem.

Iudicabit populos in æquitate.

Postquam Regem Deum ostendit; iure iudicij meminit, iustitiam, & æquitatem huius demonstrans.

Lætentur cæli, & exultet terra.

Tota inquit, vniuersitas lætitiam cum hominibus communicet, & cœlestia, & terrestria voluptate referta sint. si enim ob vnum peccatorem pœnitentiam agentem Angeli gaudent, maiorem profectò lætitiam habebunt in omnium hominum mutatione.

Commoueatur mare, & plenitudo eius.

Theodotion verò, & Symmachus sic exposuerunt, Resonabit mare cum plenitudine eius. Omnis enim hominum vita, quæ marinam imitatur tempestatem, diuinorum præconiorum sonitum accipiet. eodem tempore sanè prædicit impetus infidelium fa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctos contra veritatis præcones, quemadmodum & in alijs psalmis ostendimus.

Gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis sunt.

Symmachus autem sic, Gaudebit ager, & omnia, quæ in eo sunt. Explanans verò dominus zizaniorum parabolam, agrũ nominauit mundum. dicit igitur, omnia gaudio, & voluptate plena fore.

Tunc exultabunt omnia ligna syluarum.

Aquila autem, Tunc laudabunt omnia ligna nemoris. Illa potissimũ Deo afferent hymnum, quandoquidem ex ipsis salutare lignum fuit, in quo Saluatoris corpus suffixũ fuit, per quod hominibus germinarunt bona. Sciendum est igitur, vt verisimile est, vaticinationis sermonem prosopopeia vsum esse: quandoquidem & cœlum, & terra, & mare, & ager, & lignum ratione, & anima carent, sed ij, qui in hisce locis sunt, Deo afferunt laudes. Insulares enim, mare incolunt: Terram verò ij, qui in continenti sunt: Cœlum autem Angeli: qui verò vident nemora ab Idolorum cultu libera, Deo gratias agunt. eodem modo Vates filiorũ Israelis ex Aegypto iter edocens, rursus eadem figura vsus est, Mare vidit, & fugit, & Iordanes conuersus est retrorsum, Mõtes exultauerunt sicut arietes, & colles sicut agni ouiũ, & interrogationem affert, & responsionem recipit, futurarum rerum lætitiam per hæc ostendens.

A facie domini quoniam venit, quoniam venit iudicare terram.

Elegantissimè bis posuit, Quoniã venit, quoniam venit: quandoquidem primus aduentus diuinam cognitionem hominibus dedit, secundus verò iudicium de rebus faciet.

Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in veritate sua.

Tunc enim inquit, tunc iustum Iudiciũ faciet, non amplius pristina patientia vtens, sed rerum veritatem discutiens, rectamque sententiam in omnes proferens.

Psalmi XCVI. Interpretatio.

Dauidi, quando terra eius constituta est. Sine titulo apud Hebræos.

Qui hunc titulum posuit, confessus est, se non inuenisse apud Hebræos, sed ex se ipso apposuisse. Igitur inscriptio non est ipsius vaticinationis, neq; enim sensus psalmi huic argumento quadrat: quandoquidẽ totius orbis terrarum ordinem, & constitutionẽ, & non Iudææ tantùm Propheta fatur. Verisimile autem est, & eum, qui inscriptionem posuit, Vatis terram totum orbem intellexisse, tanquam omnibus hominibus huius dulci symphonia vtentibus. Præcinit tamen psalmus & primum, & secundũ Dei & saluatoris aduentum, gentiumq; diuinam cognitionem, & futurum iudicium.

Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ.

Per hæc priorem saluatoris aduentũ prædicit: propterea & eos, qui continentem, & insulas incolunt, in choream, & lætitiam excitauit. etenim hi, & illi ex futurarum rerum spe voluptatem capientes, exultant: regnare verò dominum dicit, non tanquam vt Regnum tunc acceperit, tanquam tunc hominibus proprium regnum ostenderit. & ne idem repetamus, obsecramus eos, qui hoc accuratius discere voluerint, vt ea, quæ paulò ante à nobis explanata sunt, legant.

Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia, & iudicium correctio sedis eius.

Per Caligrem, & Nubem, diuinam naturam, quæ minimè cerni potest, docuit. Vt enim is, qui nube, & caligine obfusus est, perspici non potest; sic omnino non potest fieri, vt diuina natura, quæ videri nequit, cernatur. Veruntamen mentionem facit eundem ipsum esse, qui per nubem, & caliginẽ in Synai mõte apparuit, & edocet, licet diuina natura videri non possit, tamen per effectum potentia huius considerari potest. Iustitiam enim homines docuit, atq; eos, qui omnia indifferenter faciunt, cum recto iudicio viuere edocuit. hæc eius regnum, & sedes effecit.

Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Hæc secũdi aduẽtus vaticinationes sunt, & diuinus Daniel perspexit, Thronus eius flamma ignis inquit, & rotæ eius ignis accensus, fluuius igneus, rapidusq; egrediebatur à facie eius, millia milliũ ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.

Geminæ sunt vires ignis, videlicet comburẽdi, & illuminandi: verùm hanc illustrãdi vim sanctorum chorus consequitur. Per alteram verò iniqui homines supplicijs afficiuntur. Fulguri verò suum aduentum dominus comparauit. Dicit autem sic, Vt autem fulgur transit ab oriente, & videtur vsque ad occidentem, sic erit aduentus filij hominis.

Vidit & commota est terra.

Quis enim formidabile illud iudiciũ non perhorresceret?

Montes

Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra.

Non tantùm subditi, verum etiã ipsi Dynastæ, & Reges ceræ instar, quæ igni admouetur, timore conficientur. Quantò enim plurium rerum regimen habuerunt, tantò maioribus supplicijs succumbent. Quantò autem maius est æs alienum, tanto maior est timor.

Annunciauerunt Cæli iustitiam, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Hoc & fuit, & erit. Nam quando dominus ortus est, cùm Angelorum chorus apparuisset, ob hominum salutem Deo hymnum attulit, & clamabant, laudantes, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Cœlos igitur vocauit cœlestes potentias: quemadmodum terram sæpius, qui terram incolunt, nuncupat. Cæterùm viderunt populi orbẽ terrarũ ob propriam mutationẽ Dei & Saluatoris nostri potentiam. Secundus quidẽ aduentus manifestò domini regnũ omnes homines docebit, tunc omnes Angelorũ symphoniam audiemus.

Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis.

Vera igitur exorta luce, cedant tenebræ, & confundantur ij, qui errori seruiunt, delitescant qui simulachra venerantur.

Adorate eum omnes Angeli eius.

Et hanc vaticinationem beatus Paulus Saluatori accommodauit: inquit autem sic in epistola ad Hebræos, Cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Sanè admodum opportunè hoc in loco Vates hoc posuit. cùm enim ostendisset eos, qui Idola venerantur, pudore affectos esse, & delitescentes: ostendit innumerabiles myriades Angelorum nostrum Deum laudibus prosequentes.

Audiuit, & lætata est Sion, & exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua domine.

Et hîc piorum Rempublicã Sionem nuncupat. Filias verò Iudæ, Ecclesias per orbem terrarum. ex Iudæis nanque Saluatoris Apostoli originẽ traxere, qui has consueuerunt & genuerunt, & testis est diuinus Apostolus Corinthijs præcipiens, & planè inquiens, In Christo enim Iesu per euangelium ego vos genui. Quoniam igitur vna est saluatoris ecclesia, in vnum enim corpus omnes fideles sunt. Et rursus, Multæ sunt ecclesiæ, multa enim membra corporis sunt. Per Sionem igitur communem piorum cœtum vocauit: per filias verò Iudæ, Conuentus credentium in vrbibus, & in oppidis, & in agris, & in angulis. Dicit autem hos, & illos ob iusta iudicis iudicia lætitia plenos fore.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos.

Porrò omnes gaudent, & exultant, cùm veri Dei, & Regis cognitionem acceperint, Deorumque qui non sunt, vituperationem viderint. Nam horum vanitas redarguta, tua verò sublimitas declarata est. Postquam verò non sola fide nobis opus est, verum etiã bonis operibus; necessariò & hanc admonitionem Propheta affert.

Qui diligitis dominum odite malum.

Si bonum à vobis amatur, contrarium respuite. Quænam communicatio est luminis cum tenebris? Per hoc verbum *Malum*, Omnes malitię species detestatus est.

Custodit dominus animam sanctorum suorum, de manu peccatoru liberabit eos.

Auersantes malitiam, & de recto, iustoq; viuendi modo curam gerentes, gubernatorem, & custodem vniuersitatis habebitis dominum, superioresque irruentibus inimicis eritis.

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia.

Non enim omnes homines luce perfrui voluerunt, neque omnes à fide lætitiam acceperunt: ipse enim iustitiæ sol salutis radios omnibus emisit, sed sunt, qui oculis allucinati sunt, & lucem cernere noluerunt.

Lætamini iusti in domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

Omnes igitur, qui lumen consecuti, virtutisque sortem amplexi estis; exultate, Deũque laudibus extollite, beneficiorum multitudinem enarrantes. Confessionem enim hoc in loco, Gratiarum actionem appellat.

Psalmi XCVII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Et hic etiam psalmus idẽ habet argumentum: quandoquidem vtrunque Saluatoris aduentum præcinit, sed plura de priori percurrit.

Cantate domino canticum nouum.

Quoniam de priscis rebus prædicat mutationem, & nouam quandam præcinit rẽpublicam; iure nouum canticum Deo afferri iubet.

Quia mirabilia fecit.

Immensa enim, & inopinata sunt ea, quæ à Deo vniuersitatis fiunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.

Sæpius diximus, Manum, actionem dicere, Dexteram verò, bonam actionem. Dicit autem hominum salutem eius potentiæ esse opus, immensa autem benignitate vtens, suum quæstum hominum vitam ducere. Propterea non dixit, Saluauit ipsum dextera eius, sed, Saluauit sibi. Nam cùm ab idolorum errore ipsos liberasset, cumque sublimitate eius regni ostendisset, salutem impertijt. & hoc manifestius per sequentia declarauit.

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Omnibus hominibus salutaria flumina attulit, iustumque eius regnum gentibus demonstrauit.

Recordatus est misericordiæ suæ Iacob, & veritatis suæ domui Israel.

Hæc valde similia sunt vaticinationibus vatis Esaiæ; per illum enim vniuersitatis Deus domino Christo inquit, Dedi te in testamétum generis in lucem gentium, vt esses in salutem ad fines vsque terræ. Quoniam enim & admirabilibus Patriarchis, Abraham, Isaac, & Iacob, & diuino Dauidi vniuersitatis Deus spopondit, ex eorum semine secundũ carnem oriturum esse Christum, salutemq; pet ipsum omnibus hominibus præbiturũ; Testamentum vocauit promissionem patribus factam. Testamentum enim alij Interpretes, Fœdus dixerunt. Genus autem eius, Israelem nuncupauit: quoniam ex Iudæis Christus secundum carnem originem duxit, vt inquit Apostolus. Dedi te igitur in testamentum generis, hoc est, vt impleas fœdera cum Iudæis inita, sed in lucem non amplius Iudæorum, verùm gentium. Hi igitur per fidẽ salutem consecuti sunt: illi verò perfidiæ tenebras adamarunt. hoc & hic beatus inquit Dauid, Recordatus est misericordiæ suæ Iacob, & veritatis suæ domui Israel: quandoquidẽ promissiones illis factas impleuit. Esai. 42.

Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Non enim solis Iudæis veritatis lux, sed etiam omnibus hominibus illuxit.

Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate, & psallite.

Quoniam igitur omnes ab acerba Diabolityrannide liberati essent; triumphalem Deo, qui salutem donauit, afferte hymnum. Iubilatio nanque vincentium est vox: idcirco implemus, quod præceptum est. Hunc nanque hymnum iubilantes, & exclamantes secundum mysticum tempus Deo afferre solemus, canentes, & psallentes, & cum omni hilaritate tripudiantes.

Psallite Domino in cithara, & in voce psalmi.

Et hæc sanè lex perspici potest, quæ continuè in ecclesijs impleturr quandoquidem spiritus cithara diuinam pulsamus melodiam, effecimus verò etiam nos nostra corpora citharas rationis compotes, & vtimur pro chordis quidem dentibus, & proære, labijs, lingua verò agitata concinnum pulsat sonum, quolibet plectro acutius. mens autem linguam mouet, veluti quidam peritus musicus scienter faciens mutationem huius. Hæc cithara gratior est Deo, quàm illa, quæ anima caret, & ipse testis est ad Iudæos per Vatem exclamans, Auerte à me sonum cantionum tuarum, & vocem organorum tuorum non audiam. Amos 5.

In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.

Tubam sæpius Vocem sacræ literæ vocant. Similiter dominus sacris in Euangelijs inquit, Cùm facis eleemosinam, noli tubam coram te ante te, sicut hypocritæ faciunt. videlicet, ne prædices, neque manifestam omnibus facies, ne inani gloria benignitatis tuæ fructum. In hoc igitur loco, Tubam, doctrinam vocat, per quam beneficia in nos collata discimus, & fructuosas docemur leges. Ductiles tubas, Aeneas dicit. Tubas verò corneas, ex cornibus factas: his autem vti Iudæi solebant. Cæterùm vmbra nostrarum rerum apud illos erat. vt igitur illi agnorationis expertem immolabant, nos verò salutarem, qui tollit peccata mundi; sic illi inanimatis vtebantur tubis, nos verò tubis, quæ animam, & rationem habent, vtimur. nostri igitur sunt Apostoli, & diuini Prophetæ, & ij, qui post illos fuerunt, qui docendi gratiam sortiti sunt.

Iubilate in conspectu Regis domini.

Triumphalem afferte hymnum Regi, & vniuersitatis domino.

Commoueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo.

Symmachus autem sic, Resonet mare cũ plenitudine ipsius, orbis terrę, & qui ipsum incolunt. Porrò potissimum in vrbibus populo frequentibus vaticinationis euentus videri potest. Mare enim fluctuans, piorum populorum in ecclesijs frequentia imitatur. Talis quippe est psallentium sonus. secundũ autem interpretationem Septuaginta, diuinum oraculum motum, & mutationem eorum qui mare, & terram incolunt, declarauit. Agitatur enim, quod mouetur, mouetur verò, quod mutatur.

Flumina plaudent manu simul.

Rursus Flumina, eos, qui docendi munus sortiti

sortiti sunt, nominauit, qui instar fluminũ diuinos riuos profundunt, quos plaudere dicit, Deumq; laudibus prosequi. Vincentium enim rursus est plausus.

Montes exultabunt à conspectu domini, quoniam venit iudicare terram.

Hic Montes appellauit eos, qui excelsam & sublimem habent mentem, supra quos Dei ciuitas ædificata est, Non potest enim inquit, ciuitas abscondi supra montem posita. Et fundamenta eius in montibus sanctis. Hos inquit lætari & exultare, Dei & Saluatoris nostri aduentum scientes: expectantes enim laborum præmia; gaudent, Iudicis iustitiam scientes. Matth. 5.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Nam prior quidem aduentus multam habuit misericordiam, secundus verò iustitiã habebit. Omnes enim inquit, stabimus ante tribunal Christi, vt vnusquisque reportet per corpus secundum ea, quæ gessit siue bonum, siue malum. Hoc etiam Vates inquit, Semel locutus est Deus, Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua. 2. Cor. 5. Psal. 61.

Psalmi. XCVIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. sine titulo apud Hebræos.

Præsens psalmus Iudæorum è Babylone reditum præcinit, & Saluatoris nostri aduẽtum, Iudæorumque perfidiam prædicit.

Dominus regnauit, iracantur populi.

Et Iudæi, & Græci insaniunt, & rabie perciti sunt, Regnum domini Christi audientes. & cùm Iudæi libertatem consecuti fuerunt, in eos omnes finitimæ regiones furebant, inopinatam eorum reuersionem intuiti. declarabat autem hoc potentiam eius, qui ab ipsis colebatur.

Qui sedes super Cherubim moueatur terra.

Porrò hic inquit, qui à nobis prædicatur, est Deus, & dominus cœlestium potentiarum. Hanc clausulam, Qui sedes, tanquam cum hominibus sermocinans dixit. Nam natura, quæ est sine corpore, quæ comprehendi, atque circumscribi minimè potest, & terræ ambitum, & habitantes in ea vt locustas continet, cuius nã indiget sedis? omnino tamẽ formatoratione Deum rerum omnium conditorem regio more Cherubinis vehi, territantem, timoremque audientibus injicientem. Esa. 40.

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Cùm Iudæi reuersi essent, diuinumque templum erexissent; Dei potentia omnibus demonstrata fuit. Nam potissimum is, qui crucem subiuit, totius orbis dominus declaratus est, sacris Apostolis salutare prœconium gentibus afferentibus.

Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est.

Decet igitur omnes te laudibus decantare, tuaque beneficia percurrere, & minimè tuam naturam accuratè inquirere, sed nomini tuo honorem afferre, quod terribile, & sanctum est: quandoquidem sanctos credentes reddit, terret verò infideles.

Honor regis iudicium diligit.

Conuenit autem nobis timere vt Regem, & iustitia vtentem. nam proprium veri Regis est, subditos iustè gubernare. Honor enim Regis iudicium diligit, hoc est, diligere iustitiam, honoratum efficit Regem. Hoc autem quod sequitur declarat.

Tu parasti directiones, iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti.

Nam veluti iustus Rex rectam, & iustam sententiam protulit, cùm Israelem à potentia, quæ erat contra eos, qui seruiebant, liberauerit. Cæterùm secundum aliam vaticinationem sic intelligendum est. Ostendisti promissionis tuæ veritatem, cùm pollicitationes, quæ maioribus Israelis factæ fuere perfeceris, cumque per semen Abrahæ salutem largitus fueris.

Exaltate dominum Deum nostrum, adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.

Repẽdite beneficij auctorem eas res, quas potestis, congruentemque illi afferte honorem. *Exaltate* autem, scilicet, Sublimem ipsum prædicate. Scabellum verò pedum eius, Olim quidem Hierosolymæ templum existimabatur, nunc verò Ecclesiæ, quæ per totum orbem terrarum, atq; mare sunt, in quibus cultum sanctissimo Deo afferimus.

Moises, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant ipsum.

Non temerè alijs prætermissis Vatibus, de hisce tantùm mentionem fecit, sed vt innatum Iudæorum furorem, & tyrannidem doceret. etenim Mosis, & Aaronis tempestate sacerdotium subripere conati sunt. Et Samuelis tempore, diuinum regnum aspernati, humanum adamarunt. Edocet igitur diuinus sermo eos nihil noui facere, si contra Saluatorem rabie perciti sunt, salutareque eius regnum non admittunt, quandoquidé à principio, insania fuit ipsis familiaris.

Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.

Atqui

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atqui ait, multam cum Deo habebant fiduciam: hi nanque implorabant, ipse verò exaudiebat, & postulata concedebat, & cernentibus omnibus cum ipsis loquebatur, per nubem apparens. Deinde edocet non iniustè hanc ipsis gratiam impertijsse.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & præcepta, quæ dedit illis.

Nam secundum legem vitam ducentibus, & secundum eius præcepta viuentibus, hanc largiebatur gratiam.

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, Deus tu propitius fuisti eis.

Tu es ò domine ait, qui à nobis prædicaris, qui tantæ fiduciæ ipsos participes fecisti, & multa benevolentia ipsos dignatus es.

Et vltiscens in omnes adinuentiones eorum.

Symmachus autem sic, Et vltor in doloribus eorum. Alios quidem magni Mosis tempestate tyrannide prementes igni tradidit, eosque qui flammam declinarunt, viuentes sepulturæ intulit, iubens terræ, vt illos absorberet, locumque tyrannidis sepulcrum ex tempore paratum reddidit, & eos, qui per mare ambularunt, & profundum illud mare pedestri itinere transierunt; demersit in terra, inopinatis fluctibus vsus. alios verò tempore Vatis Samuelis dominatui subegit, vniuersique generis calamitatibus circundedit.

Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus dominus Deus noster.

Horum igitur admirabilium virorum pietatem imitati, congruentem Deo afferte honorem. Cæterùm Mons sanctus, olim quidem Sion appellabatur, nunc verò diuinæ cognitionis sublimitas. Sic enim & Esaias, & Michæas vaticinati sunt, Erit in vltimis diebus mons domini perspicuus: hoc est, Dei cognitio omnibus clara erit. nouit etiam diuinus Apostolus mysticum monte Sionem, Montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierosolymam cœlestem. Iusti sumus igitur secundum scientiam, quæ data est nobis à Deo, cultum ipsi afferre.

Esai. 2.

Heb. 12.

Psalmi. XCIX. Interpretatio.

Psalmus Dauidi. In confessionem. sine titulo apud Hebræos.

Vates hoc in loco omnes homines in hymnorum cantilenam vocat, adhortans per omnia Saluatorem Deum colere.

Iubilate Deo omnis terra.

Omnes homines triumphalem Deo afferte hymnum. *Terram* enim, Habitantes terram nuncupat.

Seruite domino in lætitia.

Non enim est Dei, & Saluatoris nostri regnum, secundum amaram Diaboli tyrannidem, sed eius imperium benignũ, & mansuetum est. Gaudentes igitur ad seruitutem accedite.

Introite in conspectu eius in exultatione.

Symmachus autem, Cum gloria, dixit. Aquila verò: In laudibus. Exultantium, & lætantium est hymnus.

Scitote, quoniam ipse est Deus noster.

Per has res discite nostrum dominum ipsum esse Deum rerum omnium conditorem. has eruditiones gentibus sacer Apostolorum chorus attulit, vt Actuũ historia docet.

Ipse fecit nos, & non ipsi nos.

Non enim nos nostrum ipsorum conditores fuimus, sed ab ipso formati sumus. sic beatus Paulus Athenienses docuit, Deus, qui fecit mũdum, & omnia, quę in eo sunt, hic cœli, & terræ cùm sit dominus, non in manufactis templis habitat, nec à manibus hominum colitur, indigens aliquo, cùm ipse dederit omnibus vitam, & inspirationem, & omnia, fecitq; ex vno sanguine, omne genus hominum habitare super vniuersam faciem terræ. Hoc etiam hoc in loco vates docet, Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Symmachus verò, Ipse fecit nos, qui nõ eramus.

Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.

Per hæc non modo imperium, verùm etiam curam ostendit. non solum enim noster dominus est, sed etiam pastor, bonam nobis porrigens pastionem. nos verò eius populus sumus, vt Regis, & oues, vt pastoris.

Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis.

Eius portas, & *Atria*, Ecclesias nuncupat. quandoquidem ipsæ nobis aditum ad ipsius præbẽt, in quibus decet diuina, & salutaria eius beneficia percurrere, hymnumque de gratiarum actione veluti donum afferre.

Confitemini illi, laudate nomen eius, quoniam bonus est dominus, in æternum misericordia eius, & vsque in generationem & generationem veritas eius.

Quomodo enim non est iustum, laudibus prosequi eum, qui inexplicabili benignitate vsus est, optimisque promissionibus finem imposuit? quas enim tempore seculi nostrorum maiorum spopondit, has nostra tempestate perfecit, & quam salutem pollicitus est, verè donauit.

Psalmus

Psalmi C. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Aliqua exemplaria Quaternioni sabbatorum habent, neque apud Hebræum, neque apud alios Interpretes, neque apud Septuaginta hanc inuenimus additionem. Hoc autem argumentum psalmus habet. Iosias Rex omnes idolorum aras funditus euellit, horũ verò sacerdotes confixit, & in pristinam pietatem populum deduxit. non autem de sola dogmatum sanitate rationem habuit, verũ etiam de officijs virtutis: recte iudicans, honorans iustitiam, iniuria affectis opem ferens, & iniuria afficientes plectens, ciuium vtilitatis curam gerens. cùm hæc à longè beatus Dauid perspexerit; hunc conscripsit psalmum & illius virtutem percurrens, & omnibus hominibus, veluti quendam perfectionis characterem proponens.

Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Quoniam enim & iniuria affectos miserabatur, & iniuria afficientes admirabilis Iosias condemnabat; illorum narrationem, laudem misericordię, & iudicij nuncupauit.

Psallam, & intelligam in via immaculata.

Symmachus verò sic, Canam. considerabo viam immaculatam, quam per sancti spiritus gratiam videbam esse puram, Deoque gratam: huic igitur per dulcem symphoniam adhærebo.

Quando venies ad me?

Talem enim hic admirabilis vir puritatẽ habuit, vt cum fiducia ad Deum clamaret. Quando venies ad me? videlicet, regales aulas instructas tibi præparaui: tuum aduentũ domine exopto, tuamque præsentiam desidero, sed concede, quod efflagitatur.

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Cum integritate vixi, non vsus sum fraude, neque alius eram intus, quam foris videbar, sed occulta apparentibus respondebant.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam.

Non modo iniquas actiones detestatus sum, sed etiam harum cogitationes respui, in primis mentem disponens, & moderans.

Facientes prauaricationes odiui.

Auersabar autem despicientes diuina præcepta.

Non adhæsit mihi cor prauum.

Familiares autem mihi erant, qui iustitiam honorabant, hi verò qui contraria malebãt, & rectam mentem habere nolebant, longè à meis cogitationibus summouebam.

Declinantem à me malignum non cognoscebam.

Si autem aliquis familiarium malitia vtẽs à mea consuetudine recedere voluit, ne discessionem quidem duxi huiusmodi discessionem. sic nullius momenti erat mihi is, qui prauitatem eligebat.

Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.

Porrò occultas delationes non admittebam, verùm eos, qui hoc facere conati sunt, exigebam.

Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Neque superbia vtentes meos sodales faciebam.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.

Eos verò, qui fide præditi sunt, magnique res diuinas ducebant, meorum collegiorum atque consiliorum participes faciebam.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Non modo de amicis, & consiliarijs, verũ etiam de ministris multam gessi curam. ex seruis nanque, eis, qui virtutis studiosi erant, & cuiuslibet sceleris expertes, vtebar.

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.

Neminem autem superbia elatum domesticum habere volui.

Qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

Si autem quis consolauit, aut quæsiuit iniusta, sua spe decidens, abijt.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Hoc manifestò ab historia didicimus. quãdoquidem omnes impios sacerdotes morte mulctauit, & sacram expiauit vrbem. Cæterùm qui vult huius viri virtutem accuratius discere, inueniet hanc ex secundo Paralipomenon libro, & quarto Regum historia. 4. Reg. 2. 22. & 23. 2. Paralip. 34. & 35.

Psalmi CI. Interpretatio.

Oratio pauperi, cùm anxiaretur, & coram domino suas preces effundit.

Prædictionem afflictationis populi Iudęorum, qui Babyloni captiuus erat, psalmus habet, reditumque illinc. vaticinatur autem eodem tempore gentium vocationem, & salutem. Cæterùm conuenit cuilibet homini, qui cum aliqua calamitate luctatur, vtpote diuinam opem consequatur, obsecrat. Pauperem enim, vocat diuini auxilij indigentem.

Domino

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Meam deprecationem domine suscipe, mihique obsecranti opem fer. Clamorem enim, Suspirium, Symmachus dixit.

Non auertas faciem tuam à me.

Beneuolus mihi esto, & missam fac indignationem.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.

Hæc psalmi verba ostendunt etiam futurorum esse prædictionem, & minimè rerum iam factarum narrationem. Quoniam enim in multa felicitate, & splendore in diuini Dauidis Regno populus erat, iure Propheta illorum persona vtens, precationem affert, & vt diuinam consequatur opem supplicat: quandocunque hoc tempus venerit.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt.

Hinc secundum proprium idioma, futuras calamitates tanquam præteritas narrat, & inquit, fumi instar vitæ tempus consumptũ esse, & ex mœrore torrem aridũ corpus esse factum, tanquam ab aliquo ignis impetu combustum. sic etiam Aquila explanauit, Et ossa mea sicut cinis exaruerunt.

Percussus sum vt fœnum, & exaruit cor meum.

Sed enim veluti fœnum extinctus sum, pristinumque florem amisi.

Quia obliti sum comedere panem meum, à voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ.

Cuiusliber enim cibi appetitum perdidi, pristina verò felicitate penitus spoliatus sũ. corpore enim confectus sum ex tabe, quæ è tristitia euenit, nudis verò ossibus cutem hærentem habeo.

Similis factus sum pelicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum, sicut passer solitarius in tecto.

Multis vtitur comparationibus, volens digne ob oculos ponere calamitates, per quãliber autem harum animum timorem demonstrat, gubernatorisq; destitutionem. Quandoquidem passer ob ægritudinem somnum abigit, & nycticorax habitatas domos fugiens, desertas derelictasque præteruolat. Domicilia enim, Parietinas Symmachus dixit. sic etiam alia auis in solitudinibus versatur.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Ridiculus hostibus factus sum. & ego qui felix, & illustris eram, detestatio factus sum ijs, qui olim me admirabãtur. per meas enim calamitates iurant, ne patiar ea, quæ quidam perpessi sunt.

Quoniam tanquam cinerem panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam, à facie iræ indignationis tuæ.

Hæc & septuagesimus nonus inquit psalmus, Cibabis nos pane lacrymarum, & potabis nos lacrymis in mensura. Magnitudinem doloris per hæc ostendit. si enim edendi tempus dolore refertum erat, tanto minus aliud tempus ab hoc dolore erat liberum, his autem inquit, circundatus sum malis, quoniam tu Domine in me iram tuam excitasti.

Quoniam eleuans allisisti me.

Cùm enim me sublimem ostendisses, illistremq; declarasses; repente me eiecisti. hîc enim clausulam, *Eleuans*, ex translatione positum fuit eorum, qui in altum aliquid subleuant, & in solo frangunt.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui.

Prope ipsum vitæ occasũ inquit, sum, & similis sum vmbræ declinanti, & deficienti, siccentium manus accersens.

Tu autem domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

Verùm ego quidem talem naturam habens talibusque calamitatibus obnoxius sum. Tu autem sempiternus cùm sis, & æternus, quam mutationem præsentium malorum facilè largiri posses. hoc enim infert.

Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.

Concede calamitati mutationem in melius, etenim tẽpus misericordiam efflagitat. hęc tacitè innuit sinẽ præscriptę pœnæ septuaginta ãnos. sic etiam admirabilis ille Daniel cùm seruitutis tempus enumerasset, precationem affert. his concinũt verba huius cantilenæ musicæ, Quia tempus miserẽdi eius, quia venit tempus.

Quoniam placuerunt seruis tuis, lapides eius, & terræ eius miserabuntur.

Nam Sion admodum amabilis est nobis licet deserta effecta sit. Porrò amatu digni lapides derelicti, & memoria pulueris, quæ ex direptione facta est, misericordiam nobis ingerit.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

Nam videntes nostram renersionem, ciuitatisque instaurationem ij, qui nostras afflictationes conspexere; & Reges, & Principes, & subditi tuam admirabuntur potentiam, & timentes, te solum esse Deum credent. hoc quidem factum finitimi admirati sunt, sed tantum abfuit, vt crederent Deo vniuersitatis, etiam vt ipsis eodem tempore bellum intulerint. Cæterùm hoc in loco sermo diuinus omnium gentium, & Regum conuersionem præcinit: quarum rerum alias quidé iam perfectas videmus, alias vero futuras esse speramus. inquit enim diuinus Apostolus, Nondum enim illi omnia subiecta videmus, veruntamen docuit omne genu ipsi flectendum esse, cœlestium terrestrium, & infernorum. Philip. 2.

Quia ædificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.

Quoniã enim nescientes diuinas dispensationes Iudæorum seruitutem, Hierosolymæque vastitatem, Dei imbecillitatem suspicabantur, iure gloriam appellauit Dei, vrbis instaurationem, videlicet, rursus Sione ædificata, in pristina gloria vniuersitatis Deum omnes cernent.

Respexit in orationem humilium, & non sprecuit preces eorum.

Nam non despexit, veluti captiuorum, & seruorum preces, sed admisit, libertatemque largitus est.

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Hoc autem beneficium in acta relatum semper conseruabimus, vt posteri tuam benignitatem discant. Populum verò qui creatur, illum, qui è gentibus conflatus est, vocauit. De quo, & beatus inquit Paulus, Siquis in Christo noua est creatura. & ipse diuinus Dauid in vigesimo primo inquit psalmo, Annunciabitur domino generatio vẽtura, populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. hic populus & antiqua, & noua edoctus, cõgruentem Deo, qui salutem largitus est, assert hymnum. 2. Cor. 5.

Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cœlo in terram aspexit, vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum, vt annuncient in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem.

Omnia nanque inspiciens, & moderans rerum omnium conditor Deus, inspectos audiuit, libertatisque sententiam protulit, vt captiui pro interemptis redirent, patriamque vrbem instaurarent, vtq; consueto more in illa cultum secundum lẽgem Deo asserrent.

In conueniendo populos in vnum, & Reges vt seruiant domino, respondit ei in via virtutis tuæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, ne reuoces me in dimidio dierum meorum.

Cùm inquit, reditũ consecuti fuerimus, cogentur populi, & Reges, tuam admirantes potentiam. tunc igitur tantam habebimus

lætitiam, vt bonitatem tuam obsecremus, vt annorum additionem concedas, & minimè in medio nostrorum annorum nos morte afficias. Viam autem virtutis, vocat Fortitudinem Dei per reuersionem concessam.

In generatione generationum anni tui.

Tu enim sine fine naturam habes, & facile est tibi, & alios longæuos facere.

Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis.

Quid enim ab vniuersorum opifice non potest fieri? Tu donasti terræ illud, quod est, cœlos, qui non erant, fecisti. Hæc verò mutationem recipiunt, tu autem immutabilem habes naturam. Cæterùm ab elementis, quæ omnia claudunt, aliarum rerum omnium ipsum fuisse creatorem ostendit.

Et omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium volues eos, & mutabuntur.

Symmachus autem sic, Et omnes sicut vestimentum senescent, & sicut amictũ mutabis eos, & mutabuntur. Omnia enim, quæ cernuntur, senescent, vestimentorumq; vetustatem imitabuntur. Tu autem ipsa mutabis, & renouabis, & immortalia pro mortalibus facies. Hoc & diuinus Apostolus inquit, Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Rom. 8.

Tu idem ipse es, & anni tui non deficient.

Tu quidem domine Vniuersitatem moderaris, vt vis. tu autem immutabilem naturam habes, mutationeque superiorem. Hæc igitur diuinus Apostolus in epistola ad Hebræos ad filij proprietatem retulit, Veruntamen in filio patrem contemplamur: quæ enim ille facit, hæc & filius eodẽ modo facit, & eadẽ natura in vtroque cognoscitur, vnã actionem Trinitatis scimus. Heb. 1.

Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur.

Symmachus posuit, Permanebit. Significat autem illos à seruitute liberos Hierosolymam habitaturos esse: At horum semen in æternũ permanebit. de hoc semine diuinus Apostolus inquit, Donec veniat semẽ, quod promissum est. & Habrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. non dicit, & semini bus, tanquam in multis, sed tanquã in vno, & semini tuo, quod est Christus. Hoc semen in æternum permanebit. vnitum enim cum Deo verbo, immortalem habet naturam, & credentibus vitam largitur, secundũ domini vocẽ, Qui manducat meam carnẽ, & bibit meum sanguinem viuet in æternum. Galat. 3. Ioan. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi CII. Interpretatio.

Halleluia.

Videtur quidem psalmus præsens consequens esse præcedenti, idemque argumentum habere: quandoquidem in illo calamitates, quas Babyloni patiebantur deplorantes Deum, vt reditum consequerentur obsecrabant. hic verò illa, quæ eflagitarunt consecuti, beneficij auctorem laudant. Cæterum ego opinor hanc cœlestem symphoniam omnibus hominibus congruere, & ijs, qui ab acerbiori seruitute liberati sunt, maioriq; libertate digni effecti fuere. Declarat autem verborum sensus hoc argumentum magis esse verum, quàm illud.

Benedic anima mea domino, & omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius.

Qui erga diuina beneficia grato animo affecti sunt; in diuinas laudes se ipsos accendunt, beneficij auctorem ijs rebus, quibus possunt, remunerantes. Potest autem semper laudari, constansque memoria beneficiorum ipsius animo circunferri. Hi & omnia, quæ intra sunt consecrant, omnemque mentem ad diuinum hymnum appellunt. Nam ea, quæ intra sunt, Ratiocinationes, cogitationesque, atque omnes animi motiones appellauit.

Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Rursus se ipsam anima excitare docetur, obliuionisque nebulam discutere, & beneficiorum memoriam renouare. Retributiones quidem, Beneficia Symmachus dixit. Deinde hæc sigillatim percurrit.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Nam hic peccatorum veniam condonauit, hic perturbationum sanitatem tibi gratificatus est: hæc omnia paralyticus consecutus est, quandoquidem eodem tempore audiuit, Dimittuntur peccata tua, & tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam, similiter mulier peccatrix hanc veniam consecuta est, similiter latro. similiter publicani. similiter omnes, qui crediderunt.

Mar. 2.

Luc. 7.

Luc. 23.

Qui redimit de interitu vitam tuam.

Eos verò, qui Babylonem in seruitutem abducti fuere, à seruitute liberauit, mortalé autem vitam minimè mutauit: Nobis verò resurrectionis spes largitus est, pignusque spiritus præbuit, & veste immortalitatis nos induit.

Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.

Gratia saluati estis, vt inquit diuinus Apostolus, & hoc non ex vobis, Dei est donum, vt nemo glorietur. & rursus, Iesus Christus venit in mundum, vt peccatores saluos faceret, quorum primus ego sum, sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui crediturri sunt illi in vitam æternam. Gratiæ igitur, & benignitatis est corona. sic diuinus Esaias ex persona sponsæ exclamat, Exultabit anima mea in domino, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. & paulo pòst, Et eris corona gloriæ in manu domini, & diadema regni in manu Dei tui. Hæc autem omnia munera, & dona sponsalia sunt sponsi, solam enim fidē sponsa attulit.

Eph. 2.

Esa. 61.

Qui replet in bonis desiderium tuum.

Quoniam concupiscentia vituperabilis est, quam diuina lex detestatur; elegantissimè In bonis apposuit: bona enim nostra desideria dominus implet, Petite enim inquit, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. quærite autem Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Mat. 7.

Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua.

Hanc rursus renouationem dominus per sanctum baptisma nobis donauit, cumque peccati senium abraserit, iuuenes pro senescentibus fecit, consonantia his per Vatem Esaiam Deus inquit, Sustinentes autem mutabunt fortitudinem, & assumēt pennas vt Aquilæ. Quoniam enim cùm fabricati essemus; diuinos, regiosque caracteres accepimus: deinde vniuersis peccati desiderijs eos tabefecimus, & corrupimus, spondet nobis diuinus sermo reconciliationem. Regia est hæc auis, auiumque regnum ei commissum est. Cæterùm edocet nos & diuinæ liberalitatis modum.

Esa. 40.

Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus.

Non enim ob iustitias, quas fecimus nos, (vt inquit diuinus Apostolus) sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti. & cùm conspexisset nos iniuria affectos à veritatis inimicis, nobis quidem misericordiæ fontes aperuit, in illum verò iustam protulit sententiam.

Tit. 3.

Not-a

Notas fecit vias suas Moisi, filijs Israel voluntates suas.

Non autem ex pœnitentia hanc nobis tradidit salutem, sed à principio hanc per Vates sanctissimos prænit, & per diuinū Mosem nostram adumbrauit salutem, & mare sancti baptismaris figura fuit, lapis verò immortalium riuorum vmbra, cœlestisque cibi manna imago extitit, & alia, ne singula percurram, sic possunt inueniri apud illos adumbrata.

Miserator, & misericors dominus longanimis, & multum misericors.

Porrò horum omnium bonorum inquit, est causa, diuinæ bonitatis abyssus, immensa benignitas, & misericordiæ pelagus.

Non in perpetuum irascetur nobis, neque in æternum comminabitur, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Noluit supplicium nostris peccatis metiri, neque diutius iram extendere.

Quoniam secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiam suam super timentes se, quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.

Si longiora his spatia inuenire potuisset, omnino & ipsa in medium attulisset, nitens diuinæ bonitatis profunditatem ostendere: verum humana mens nec cœlo sublimiore mensuram, nec ortu & occasu longinquius interuallum inuenit.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se.

Cùm sit opifex, & conditor, patris bonitatem imitatus est, & eundem amorem erga seruos, quem pater erga filios, demonstrauit.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, recordatus est, quoniam pulvis sumus.

Nouit enim opifex nostræ naturæ imbecillitatem, scit vnde formati sumus, & quò rursus reuertemur.

Homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri sic efflorebit.

Nihil à fœno, & à flore differimus, qui quidem verno tempore viget, paulo verò pòst languescit, & diffluit.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum.

Symmachus autem sic, Quoniam spiritus pertransit ipsum, deinde non subest spiritus. De anima loquitur, quæ cùm præsens est, corpus & viuit, & operatur: cùm verò demigrat, extinguitur, & corrumpitur, vt nec priora signa cognoscat, nec sciat hoc corpus illius esse, & hoc huius: & id quilibet exquisitè scire poterit, in sepulchra inspiciens. omnia enim eodem modo fiunt, inutiles interitus, impensæ, pristinosque caracteres non conseruant.

Misericordia autem domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum, & iustitia illius in filios filiorum his, qui seruant testamentum eius, & memores mandatorum ipsius ad faciendum ea.

Natura igitur sic fragilis est, sed diuina misericordia gratificatur, vt diutur nam ducant vitam, & iustitiæ remunerationem maioribus debitam ad posteros vsque conseruat. sic regnum ad quartam vsque progeniem filio seruauit, licet perfectam pietatem minimè habuerit, sed in principio regni zelum ostenderit. sic diuino Dauidi inextinctam generis scintillam custodiuit, præsertim cùm multi impij in medio extiterint. hoc autem inquit, se misericordiam custodientibus testamentum eius præbiturum esse. & non simpliciter ijs, qui eius mandatorum memores sunt, sed ijs, qui opera verbis addunt, & secundum ea propriam dirigunt vitam.

Dominus in cœlo paravit sedem suam, & Regnum ipsius omnibus dominabitur.

Hoc ijs, quæ in alio psalmo dicta sunt, est simile, Qui in altis habitat, & humilia respicit. Etenim hoc in loco sermo diuinus nos edocet, vniuersitatis dominum in cœlo habere solium, & vniuersi mundi machinam inspicere, & moderari, quippe qui omnium opifex est, & Rex, & dominus.

Psal. 112.

Benedicite domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

Meritò cœlestes potentias in communicationem hymnorum cantilenæ accersiuit. Nam non potest humana natura dignè te beneficij auctorem laudibus prosequi: incorporeæ verò, & sanctæ naturæ liberam ab affectionibus habent vitam: sufficientes sunt ad diuina mandata perficienda.

Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius.

Multi, & varij sunt cœlestium ordines, Principatus enim, & Potestates, Throni, & Dominationes, & Seraphim, & Cherubim, & alia nomina nobis ignota, vt inquit diuinus Apostolus, sed omnia per duo hæc nomina diuinum oraculum comprehendit. Angelos enim vocauit, tanquam diuinis mandatis operam nauantes, diuinaq; verba transmittentes: Virtutes verò tanquam sufficientes ad id, quod eis præceptum est faciendum, & id, quod suapte natura possunt à suo conditore acceperunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Benedicite domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius.

Neque hoc Iudæis congruit: nam illi cùm ab his, qui eos in seruitutem abduxerant, ali quod Sionis canticum canere iussi essent; dixerunt, legitima facientes, Quomodo can- Psal. 136.
tabimus canticum domini in terra aliena? nobis verò diuinus Apostolus præcipit, in omni loco orantes, sursum tollere manus 1. Timoth. 2.
sanctas. Hoc etiam dominus Christus Samaritanæ dicit, Amen amen dico tibi, quoniã Ioan. 4.
venit hora, & nunc est, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabunt patrem, spiritus enim est Deus, & eos, qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.

Benedic anima mea domino.

Finis accommodatus est exordio. Cùm enim in communicationem diuinæ symphoniæ cœlestes substãtias accersiuisset, docet & nos pro viribus conditorem honorare, hymnumque de gratiarum actione æqualem nostræ potentiæ afferre.

Psalmi CIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Gratia spiritus sancti non modo doctrinam de moribus, & de præceptis hominibus affert, verùm etiam quomodo Creatorem laudare cõueniat, accuratè docet. propterea hunc conscripsit psalmum, diuino Dauide ministro vsa, vt discamus omnes, quibus laudibus beneficij auctorem remunerare oporter. Communia igitur beneficia hoc in loco percurrit, & ostendit vniuersitatis Deum simul esse, & omniũ opificem, & moderatorẽ.

Benedic anima mea domino.

Vnumquemque pietatis alumnum Deum beneficij auctorem laudibus prosequi, docet.

Domine Deus meus, quàm magnificatus es vehementer.

Per exaggerationem hanc particulam *Quam*, posuit. sed hoc verbum, Magnificatus es vehementer, non vt incrementum ostenderet, dixit, sed vt immensam magnitudinẽ indicaret. sic enim Symmachus explanauit, Et Deus meus magnus valde. non enim cùm esset paruus, magnificatus est, verùm cùm natura magnus esset, hoc pijs hominibus demonstratum est: neque tota magnitudo, sed quantam humana natura comprehendere potest.

Confessionem, & decorem induisti.

Symmachus sic, Laudem, & gloriam industi. Non enim amplius his, qui tuis perfruuntur bonis, te ignorant, neque tuum honorẽ simulachris afferunt, sed te laudant, & tibi gloriæ debitum pendunt.

Amictus lumine sicut vestimento.

Consonantia his Apostolus inquit, Qui solus habet immortalitatem, lucem inhabitans inaccessibilem. tanta enim est illa lux, vt nemo appropinquare audeat, redundãtia luminis visum auertit. si enim sensibilis Sol hoc facere cogit eos, qui insaturabiliter intueri conantur, quis potest inaccessam lucẽ contemplari? Est quidem igitur lux vera, & amicitur lumine, sicut vestimento, & lucem inaccessam habitat, & nubes, & caligo in circuitu eius, & posuit tenebras latibulum sui. & hæc minimè sibi inuicem pugnantia sunt, quandoquidem inaccessa lux ijs, qui nequaquam ipsam cernere possunt, idem est, quod caligo, & tenebræ, neque enim hęc in illo videri possunt, & hoc igitur, & illud declarat eius naturam minimè conspici posse.

Extendens cœlum sicut pellem.

Per hæc operis facilitatem docuit. sicut enim homini pellem extendere facile est, & tabernaculum efficere; sic Deus rerum omnium conditor magna cœlorum corpora extendit, verbo solo vsus.

Qui tegis aquas superiora eius.

Hoc etiam beatus Moses docuit, inquit enim Deum dixisse, Fiat firmamẽtum in me- Genes. 1.
dio aquarum, & diuidat mediã aquam, quæ est super firmamentum, & mediam aquam, quæ est sub firmamentum.

Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.

Per hæc prouidentiam vbique penetrantem declarauit. Stat enim inquit, & supra ventos & nubes, & ipse omnia moderatur, & gubernat, & vtilitatem, quæ hinc producitur, opportunè largitur. Porrò eodẽ tempore edocet diuinam naturam vbique adesse, & ad omnia peruolare. Quoniam enim rerum omnium sensibilium, ventorum natura est velocissima: actutum enim ab occasu ad ortum vsq; percurrit, & ab ortu vsque ad occasum, non inueniens in sensibilibus aliam celeritatis exactiorem similitudinem; dicit Deum super pennas ventorum vehi, per hęc vbique ipsum adesse, declarans. Inuenimus autem filijs Israel in nube vniuersitatis creatorem apparuisse, & in tabernaculo per nubem se conspiciendum eis præbuisse. atqui cùm Salomon domũ consecrasset, nubes domũ operuit. & dominus Christus in monte tribus illis Apostolis splendidã nubem circa se ipsum ostendit. & cùm assumeretur, lucida nubes suscepit eum ab oculis eorum.

Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.

Ostendit ipsum opificem non modo earum rerum, quæ videntur, sed etiam illarum quæ minimè cernuntur. eosdem autem spiritus, & ignem appellauit, potentiam, & celeritatem per vtrunque edocens: quandoquidem spiritus natura acuta est, potens est verò ignis vis. Cæterùm Angelis ministris vniuersitatis Deus vtens, dignos homines beneficijs afficit, & indignos plectit. Idcirco, & ignis meminit, puniendi vim declarans.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam.

Aquila verò, & Symmachus, Super sedem eius.

Non inclinabitur in seculum seculi.

Nam cùm ipsam super se ipsam fabricasset, dedit ipsi, vt nunquam moueatur, & hoc modo permaneat, quatenus ipse voluerit. sic & alibi inquit, Suspendens terram super nihilum.

Abyssus sicut vestimentum eius.

Τὸ ἀυτοῦ pro ἀυτῆς posuit. sic enim Aquila & Theodotion explanarunt, Abyssũ sicut indumentum induisti ipsam. Humidam autem naturam abyssum sacræ literę nuncupant. sic etiam in principio creationis beatus inquit Moses, Terra autem erat inuisibilis, & incondita, & tenebræ erant super faciẽ abyssi. Quoniam igitur terra aquis vndique cingitur, & magna quidem maria, quę minimè nauigari possunt, terræ sunt complementa, & fines, & alia, quæ transmitti possũt, mediam ipsam secant; iure ait abyssum sicut vestimentum terræ incumbere.

Super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt, ascendunt montes & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.

Per omnia docet Dei prouidentiam vniuersitati præsidentem. nam propterea mare vndis montiũ crepidines imitans, continentem nequaquam inundat, sed quemadmodum nos tonitruũ perhorrescimus, sic illud positum terminum timet. Hæc clausula, Super Montes stabunt aquæ, videlicet, tanquam montes steterunt. illud verò, Ascendunt montes, scilicet, tanquam montes.

Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram.

Mare quidem arenam veretur, & vsque ad illam rabie percitum, veluti freno, diuino termino inhibitum, rursus coercetur, & retrorsum cedit.

Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ.

Deinde horum vtilitatem demonstrat.

Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua, super ea volucres cæli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces.

Et hoc maximum est argumentum diuinæ prouidentiæ, non modo hominum indigentiam implere, verum etiam rerum omnium aliarum. propterea montes secans, itinera aquis fecit, vt non solum homines affatim fontium riuos haberent, sed etiam genera terrestrium, animantiumque, quæ aerem penetrant. Hanc autem clausulam, Expectabunt onagri in siti sua, Symmachus sic explanauit, Recreabit onager sitim suam.

Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Non modo inferius aquarum naturam scatuire facit, sed superius per nubes irrigationem affert. Deinde vtilitatem, quæ hinc oritur, tacitè innuit.

Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, vt educas panem de terra.

Oritur herba, & iumenta in vsum hominum nata nutrit. aluntur autem fructus per imbres, & maturi fiunt, & hominibus propo nuntur. Hoc & in alio inquit psalmo, Homines, & iumenta saluabis domine. Veruntamen ob hominum vsum, & iumẽta hac perfruuntur prouidentia.

Et vinum lætificet cor hominis, & exhilaret faciẽ in oleo, & panis cor hominis confirmet.

Porrò Symmachus explanatius dixit, Producens fœnum iumentis, & herbam vsui hominum, vt proferas cibum ex terra, & vinum vt lætificet cor hominis, illustret faciẽ oleo, & panis cor hominis cõfirmet. Ad hoc enim inquit, Deus rerum omnium conditor terræ pluuias continuè suppeditat, vt vniuersi generis fructus producat, & pane quidem hominum naturam confirmet, & alat, vino verò lætificet, iucundioremque efficiat vitam, oleo autem non solum vt intus nutriat corpora, verum etiam foris illustret.

Saturabuntur ligna campi.

Hebræus autem, & cæteri Interpretes, Ligna domini, posuerunt. Cum fructuosas arbores percurrisset, necessariò & de sterilibus mentionem fecit, tanquam hominibus necessarium vsum præbentibus. idcirco, & domini ipsas appellauit, quippe quæ ipsæ sua sponte oriuntur, & minimè manu elaboratæ sunt, sed diuino verbo sunt productę. propterea infert.

Et cedri libani quas plantasti.

Non enim aliqui lignatores harũ cõsitores fuerunt, sed diuinum verbũ montium crepidines

Universidad de Deusto
Biblioteca

pidines harũ copiosas effecit. & Libani quidem veluti celeberrimi mentionem faciens, & arborum, quæ in ipso sunt, alios mõtes, & arbores per hæc indicauit.

Illic passeres nidificabunt, Herodij domus dux est eorum.

Aquila verò sic, Illic aues nidificabunt, Herodij abietes domus ipsi. Nam hæ ipsæ arbores alium hominibus vsum præbent, & alium auibus. hominibus quidem ad domorum structuram sunt aptæ, auiumq; domos ipsæ recipiunt.

Montes excelsi Ceruis, petra refugium Herinacijs.

Tua prouidentia inquit, ne perexigua quidem despicit animantia, sed ceruis quidem montium iuga hospitium dedisti, exiguis verò animalibus, saxorum cauernas.

Fecit Lunam in tempora.

Cùm terrestria omnia persecutus esset, cunq; naturarum, quæ minimè cernuntur fabricationem ostendisset; & luminarium mentionem facit, quæ quarta die facta fuere, & dicit Lunæ creationem ob temporũ doctrinam fuisse. quandoquidem eius mutationes tempus metiuntur: ipsa enim mensuram mensis efficit, cùm tot diebus crescat, & decrescat.

Sol cognouit occasum suum.

Non quòd animatus sit, neque quòd ratione vtatur, sed quòd ex diuino præscripto iter faciat, sic apparens diem efficit, & noctẽ delitescens, eundemque cursum semper tenet, atque mensuras conseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox.

Et necessarius est etiam huius vsus: lucis enim recessui succedit, requiem verò mortalibus præbet.

In ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ. Catuli Leonũ rugientes, vt rapiãt, et quærãt à Deo escã sibi.

Nox quidem hominibus quietem procurat, securitatem verò feris largitur, vt esurientes ventres expleant. Hæc verò clausula, vt quærant à Deo escam sibi, videlicet, etiam his diuina prouidentia vsum præbet. Nam postulare quidem hominum est, qui ratione vtuntur, quærere verò animalium ratione carentium. veruntamen etiam his Deus necessarium nutrimentum donat.

Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur, exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.

Oriente autem Sole, hæc quidem in sua lustra diuertunt. sed cùm homines pridianũ laborem deposuerint; promptè rursus laboribus de die incumbunt.

Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti.

Cùm singula eorum, quæ dicta sunt Vates perpendisset, cunq; grandem Dei prouidentiam didicisset; in medio narrationis in laudes prorumpit, inquiens, omnia Dei opera admirabilia, & admiratione digna, atque sapientia referta esse. Nam noctem à nõnullis impijs calumnijs exagitatam, admodum vtilem inuenit, sterilesque arbores aliã commoditatem afferentes, & genera ferarum in multis rebus conducibilia.

Impleta est terra possessione tua.

Porrò alij Interpretes, Creatione tua, posuerunt, videlicet, vniuersi generis bonorũ ipsam implesti. à terra igitur in propinquũ mare transit, & ait.

Hoc mare magnum, & spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis.

Cæterùm hoc diuinæ prouidentiæ est argumentum, cùm perexigua genera cum maximis versentur, & nequaquam omnino ab illis consumantur.

Illic naues pertransibunt.

Et hæc est maxima hominũ vtilitas. quandoquidem per artem perficiendi nauem, & per nauigandi scientiam à nobis inuicem rehimur, & res necessarias, fructusq; qui apud nos sunt alijs suppeditamus, & ab illis, eos qui apud ipsos sunt, recipimus.

Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.

Per Draconẽ, magna cete indicauit, quæ in magnis pelagis libenter morantur. Hunc clausulam, Ad illudendum ei, pro τοῦτῳ posuit, scilicet mari: ipsum nanque mare Hebræus, & Syrus masculi generis vocant. adeò inquit, est magnum, vt infinita piscium genera contineat, & maxima cete tutò in ipso natent. Si verò aliquibus videtur, hunc Draconem per allegoriam significare Serpentem obliquum, & marinum, propterea quod dicit Esaias, Gladium magnum, sanctum, & potentem in Draconem irruere; nos huiusmodi sententiam nequaquam repudiamus; quoniã & apud Iob hoc inuenimus animal à diuinis Angelis conculcatum, & dominus potestatẽ dedit suis discipulis, vt incederent supra Serpẽtes, & Scorpios, & super omnem potentiam inimici.

Omnia à te expectant, vt des illis cibũ in tempore.

A te ait, opportunè omnia commodum reportant. animantia nanque ratione carentia cibum quærunt, largitorẽ verò ignorant, recipiunt tamen hunc à Creatore.

Dante te illis, colligent.

Te præbente hanc affluentiam; horum vnumquodque perfruitur bonis, quæ à te proposita sunt.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

Facilitatem suppeditationis bonorum per hæc declarauit. sicut enim facile est, digitos introrsum inflexos extendere, sic facile est Deo omnium bonorum copiam largiri.

Auertente autem te facie turbabuntur.

Quemadmodum autem omni voluptate eos imples, qui tuis bonis perfruntur, benuolè hæc largiens: eodem modo, auertente te, perturbatione, & timore omnia implentur.

Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulueren suum reuertentur.

Tenanque permittente, & animæ, & corporis diuortium fit, post quod, corpus interitui traditur, & in pristinum puluerem dissoluitur. Spiritum quippe hoc in loco, Animam appellauit.

Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

Hoc in loco manifestò resurrectionem nobis prædixit, nouamque vitam per sanctũ baptisma. sic autem Elias ille magnus fecit, cùm puerulo viduæ ter inspirasset, cumque per gratiam spiritus, quæ in ipso habitabat, in vitam reduxisset. Sic etiam Elisæus filium Sunamitidis viuum effecit, cùm spiritus insufflatione vius esset, cumque vitam spiritu, qui vitam largitur, procurasset. Sic cum diuinam potentiam, huiusque vim ostendisset; linguam in hymnorum cantilenam transfert.

Sit gloria domini in secula.

Semper ait, ab omnibus eum laudibus affici, iustum est.

Lætabitur dominus in operibus suis.

Futuram Dei cognitionem hominum per hæc vaticinatus est: quandoquidem cùm à pristino errore homines liberati essent, Deique cognitionem accepissent; lætatur Deus, non quòd colitur, sed quòd videat homines salutem consecutos.

Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.

Iure hæc apposuit, edocens, diuinam naturam nullius rei indigere. non enim cùm colitur, delectatur, veluti huius rei indigẽs, sed vt is, qui salutem præbere vult, veritatem ostendit, & cum plectere possit, non infligit pœnam, cùm sola sua præsentia terrã quatiat, & igne, & fumo montes impleat. Hoc sanè in Synai monte fecit, cùm enim apparuisset, totum montem fumantem ostendit.

Cantabo domino in vita mea, psallam Deo meo quam diu fuero.

Et hæc meritò addidit, Quandoquidem non est in morte, qui memor sit eius, in inferno autem quis confitebitur ipsi? sic fatuis illis virginibus thalami ianua occlusa fuit, cùm tempus ferendæ lampadis in olei emptionem triuerint.

Iucundum sit ei eloquium meum.

Eloquium, Sermocinationem Symmachus dixit: Aquila verò, Colloquium. Cæterùm precor ait, vt hæ meæ laudes dulces, & iucundissimæ videantur.

Ego verò delectabor in domino.

Nam hoc ait, perfecto, & hinc lætitiam percipiam.

Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita vt non sint.

Cùm diuinam pulchritudinem, inexplicabilesq; diuitias, vt ab humana natura fieri potuit, percurrisset; vt omnes homines eiusdẽ cognitiõis participes sint, desiderat, vtq; peccatorum conuenticula penitus deficiãt, supplicat, non vt ipsi intereant, sed vt commutentur, obsecrans, & vt eorum agmen desillat, efflagitans, cùm commutati fuerint, diuinasque res didicerint. Cæterùm si quis hæc verba aliter considerare voluerit, tanquam Vate impios homines execrationibus subijciente, etiam hoc pacto Apostolicæ doctrinæ vaticinationem respondentem inueniet. etenim beatus Paulus Corinthijs scribens, hunc posuit finem, Si quis non diligit dominum Iesum, anathema sit: hoc enim proprium est eorum, qui ardenti animo amant.

Benedic anima mea domino.

Qui igitur tot bonorum largitorem laudare noluerint, illa patiantur, quæ dixi. Tu verò ò anima tuum Saluatorem, & opificem in cœlum laudibus effer.

Psalmi CIIII. Interpretatio.

Psalmus Hallelui.

Et hic psalmus Deum rerum omnium conditorem laudibus canere iubet: declarat sanè etiam inscriptio, quandoquidem Halleluia, Laudate dominum interpretatur. Cæterùm de promissionibus à Deo ad Patriarchas factis, mentionem facit, & de bonis per illos ab ipso tributis corũ posteris. satis nãq; est horum, & illorum recordatio ad eos excuendos, & accendendos, qui talibus beneficijs affecti sunt, vt ad maiorum suorũ virtutis æmulationem excitarentur. & simul edocet nouum populum, non iniustè ingratum illum populũ sua propria cura priuasse. Quoniã enim Dei populus appellabatur & manifestò diuinã opẽ consequebatur, destitutus

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò hac postea omnino fuit. per præsentes psalmos omnes homines edocet, quot, & quantis beneficijs ipsum affecerit, & quomodo beneficiorum ingrati illi facti fuerint, vt omnes, iusta in illos sententia prolata, iustitiam perdiscant, pœnasque ingrati animi videntes; ne eandem viam, quam illi, incedât, sed rectum tramitem ingrediantur.

Confitemini domino, & inuocate nomen eius.

Hoc autem verbum Inuocate, Prædicate, Symmachus dixit. Iubet verò sermo diuinus de gratiarum actione laudes afferre, diuinaque beneficia narrare.

Annunciate inter gentes opera eius.

Clarum, & perspicuum est, non Iudæis solùm, sed etiam gentibus omnibus vtilitatem procurare.

Cantate ei, & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius.

Laudibus, dulcibuscj; cantibus ipsum remunerate, atque miracula ab ipso edita nescios docete.

Laudamini in nomine sancto eius.

Sed Aquila, Gloriamini, pro Laudamini, posuit. Præcepit sanè sermo, vt non ob diuitias, non ob robur, non ob potentiam exultemus, sed in Dei scientia, & prouidétia. Hoc & diuinus Apostolus commonefecit, Qui enim inquit, gloriatur, in domino glorietur. Hæc etiam sapientissima illa Anna narrat, Ne glorietur sapiens in eius sapientia, neque fortis in sua fortitudine, & ne glorietur diues in diuitijs suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, in intelligendo, & cognoscendo dominum, & faciendo iudicium, & iustiam supra terram.

2. Cor. 10.
Ibidem. 9.

Lætetur cor quærentium dominum.

Nam fructus spei in Deo collocatæ, est lætitia.

Quærite dominum, & confirmamini.

Et docens, quomodo hoc facere oporteat, infert.

Quærite faciem eius semper.

Non semel, aut bis, sed per totam vitam supernum auxilium quærere conuenit, vtilitatemque percipere: inexpugnabiles nanq; & inuicti erunt quærentes eum. hoc etiam dominus legem ferens pollicitus est, Petite, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis: omnis enim, qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit; & qui pulsat, aperietur.

Matth. 7.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius.

Nolite inexplicabilia miracula obliuioni tradere, quæ iusta sententia adornans dominus fecit. Iudicia enim hoc in loco, Miracula à Deo iusta edita nuncupauit. quoniã enim de illis, quæ in Aegypto facta fuere verba fecit, iustitiam pœnę Aegyptiorum prædocet.

Semen Habraham serui eius, & Iacob electi eius.

Eosdem & hoc, & illo modo nuncupat, Filios quidem vt posteros, Electos verò, vt eos, qui apud omnes gentes populus Dei vocantur. Hoc autem & per ea, quæ sequuntur demonstrauit.

Ipse dominus Deus noster, in omni terra iudicia eius.

Cùm enim ipse sit omnium Deus, & dominus, totique orbi dominetur; proprium populum hos appellauit.

Memor fuit in seculum testamenti sui verbi, quod mandauit in mille generationes.

Per hæc continuationem, & perpetuitatẽ promissionum, quæ Habrahæ factę fuere, docet. Non enim vt aliqui dixerunt, hic sermo est hyperbolicus, sed verus, & diuinus. promisit autem vniuersitatis Deus in semine eius se benedicturum esse omnes gentes, semen verò eius dominus Christus secundũ carnem ortus, qui sempiternum habet imperium, regnumque perenne. hoc sanè mille seculorum commemoratio indicauit. non enim annorum numerum sermo significat, sed continuationem, & æternitatem, seculorum multitudo tacitè innuit.

Quod disposuit ad Habraham, & iuramenti sui ad Isaac, & statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum.

De hoc iureiurando & diuinus Moses mẽtionem facit, Dixit enim, inquit, Deus Habrahæ, per memetipsum iuraui, si non benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli multitudine, & benedicentur in semine tuo omnes Tribus terræ. Hoc iureiurando etiam ipsum Isaac admonet, & confirmat fœdera cũ Iacob inita, atque etiam hæc implet. per Mosem quidem, cùm illorũ posteros ab Aegyptiorũ seruitute liberauerit: per Iesum verò Naue, cùm promissam terram dederit; finem verò promissionis per Dominum Christum perfecit.

Gen. 22. & 26. & 35.

Dicens tibi dabo terram Chanaam, funiculum hæreditatis vestræ.

Funiculum, Dominationem terrę vocauit. proprium enim illorum est, qui possident, terram mensuris subijcere.

Gen. 31.

Dum essent numero breui, paucissimi & incolæ eius.

Hæc autem inquit, parentibus promisit, cùm essent pauci, & admodum numeratu faciles. Demonstrat quippe per hoc promittentis potentiam, licet sic pauci extiterint, tantæ terræ imperium largiri potuit.

Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

Nam Patriarchæ diuersabantur, & neque in vno loco consistebant, verùm modo quidem huc, modo verò illuc tabernacula transferebant.

Non reliquit hominem nocere eis.

Eos enim superiores reddidit ijs, qui conabantur lædere.

Et corripuit pro eis Reges, nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

Sic in Pharaonem animaduertit animaduersionibus magnis, & formidabilibus. De Sarra vxore Habrahæ sic nocte Abimalech perterruit, cum dixisset, En morieris propter Sarram vxorẽ Habrahę, ipsa verò cohabitat cum viro. sic Isaac venerandum apud illos, qui tunc Palæstinam incolebant, reddidit. sic minitatus est Laban occidere volenti, Caue enim inquit, ne loquaris aspera in filium meum Isaac. Christos autem appellat, non tanquam oleo vnctos, sed tanquam iã electos factos, Prophetam verò, & ipse Deus Habraham appellauit, Redde enim ait, mulierem viro, quoniam Propheta est, & orabit pro te, & seruaberis.

Gen. 12. & 20. & 26. & 31.

Et vocauit famem super terram.

Peccatum castigationem attrahit, castigatio verò serinam vitam redarguit, redargutio verò vitæ mutationem efficit. Famem igitur induxit ob iniquam hominum vitam, qui tunc temporis erant: veruntamen, & hoc modo de suis seruis curam gessit.

Et omne firmamentum panis contriuit.

Videlicet omnium rerum, quæ nutrire poterant, inopiam fecit, non solum frumenti, sed etiam hordei, & leguminum, & aliarum rerum, per quas homines vitam tolerant.

Misit ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph.

Vtraque eodem tempore declarauit, & fratrum nequitiam, & eius sapientiam: nam illorum prauitate opportunè vsus est. non enim ipse eos impulit, vt fratrem venderent, sed illorum peruersitati indulsit, ipse verò opportunè hoc vtens; Serum declarauit regem, & suo generi in Aegyptum reditus dux fuit. oportebat enim eos, qui appellati erant populus Dei, vt amplissimi, & illustres fierent per miracula pro ipsis edita: quandoquidem cura erga illos habita horum Deum prædicauit, audientesque diuinæ cognitionis lumine illustrauit.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius.

Post enim adulterij calumniam in vincula coniectus est, & actutum vt verisimile est, ferreo vinculo ipsi circundederunt. Hoc igitur Symmachus sic dixit, In ferrum pertransijt anima eius, videlicet, ad cædem vsq; periclitatus est.

Donec veniret verbum domini, eloquium domini inflammauit eum.

Porrò hæc omnia perpessus est more auri probatus, non vt Deus omnium conditor virtutis Iosephi aliquid adulterinum nosceret, ille inquam, qui nouit omnia, priusquã ipsa fiãt, sed vt alijs hominibus philosophiam ostenderet, veritatisque exemplar proponeret.

Misit rex, & soluit eum Princeps populorum, & dimisit eum, constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.

Et vtilitatem dispensationis ostendens, infert.

Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.

Insignis enim per somniorum interpretationes Regi factus, & potestatem consecutus, in diuinam cognitionem alios deducebat, non verbis solum vtens, sed etiam operibus in ipsam pietatem trahebat.

Et intrauit Israel in Aegyptum, & Iacob incola fuit in terra Cham.

Hæc inquit, occasio fuit Patriarchæ, vt in Aegyptũ peregrè iret. Terram verò Cham, Aegyptum nominat. Quoniam Mesrem filius secundus Cham fuit, Cham enim inquit, genuit Chas primigenium, & Mesrem fratrem eius. Chas autem Aethiopiam sacræ literæ nuncupant, & Mesrem, Aegyptum. Iacob, & Israelem eundem nominat, nam hoc quidem nomen ex parentibus traxit, & hoc Deus illi imposuit, declarans per hanc appellationem ipsum ei apparuisse.

Gen. 10.

Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.

Hoc & Exodi historia edocet, Quanto enim magis inquit, Aegyptij ipsos affligebãt, tanto plures fiebant, terraque ipsos multiplicabat.

Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.

Non quòd ipse Aegyptiorum mentem mutasset, sed quod eorum libero arbitrio locum dedisset, eorumque insidias minimè prohibuisset, & vt eos, qui insidias patiebantur, superiores insidiantibus ostenderet.

Et dolos facerent in seruos eius.

Interdum quidem Aegyptij obstetricibus committebant, vt Hebræorum infantes occiderent, interdum verò, vt hos in flumen proijcerent, iubebant. Veruntamen & hoc modo

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo mortis machinationes Hebræorum genus declinauit.

Misit Moisem seruum suum, & Aaron, quem elegit sibi ipsi, posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham.

Cùm enim ipsos artifices, & ministros libertatis suorum tribulium creasset, potentiam miracula edendi ipsis commisit.

Misit tenebras, & obscurauit, quoniam exacerbauerunt sermones eius.

Non enim beati illi serui diuinis mandatis repugnantes fuere, sed iussa exequebantur, & longissimam noctem, & triduanam ipsis induxit, imò potius tenebras nocte obscuriores: quandoquidem nox licet Lunæ lumine careat, altrorum tamen splendore temperatur. Porrò Tenebras illas, sacræ litetæ Palpabiles vocant.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

Non enim solum aquarum colorem, sed ipsam gustus qualitatem mutauit, vt omnia piscium genera corrumperentur.

Et dedit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.

Quoniam enim Hebræorum infantes in flumen proiecerunt; conuertit quidem in sanguinem aquam fluminis, vt in hoc cædé factam redargueret. Ranas verò illinc repentes scaturire fecit, instar necatorum infantium in domos irruentes, & vsque ad ipsos regios thalamos progredientes.

Dixit, & venit Cynomia, & Cynifes in omnibus finibus eorum.

Exod. 8. Nam verba effectus consequebantur, & actutum Deo imperante, & Mose dicente, & Cynomia, & Cynifes terram implerunt, Aegyptios terminos minimè transeuntes: neque hominibus alijs perniciem hanc inferentes, sed Dei hostibus castigationem infligentes. hoc enim indicat, In omnibus finibus eorũ, videlicet, extra Aegyptiorum terminos nihil tale factum erat cernere.

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terram ipsorum, & percussit vineas eorum, & ficus eorum, & contriuit ligna finium eorum.

Nam nubes quidem vsitatos partus commutarunt, & pro imbribus grandines peperere: fulmina autem cœlestesque flammæ simul grandine ferebantur, licet contrariæ naturæ inuicem essent, aqua, & ignis inuicé minimè corrumpebantur, neq; enim ignis congelatam aquam grandinis liquefaciebat, nec aqua flammam restinguebat, sed naturale certamen deponentes; coniuratam pœnam Aegyptijs irrogabant, illorumque feritatem redarguebant: quòd cùm homines essent, minimè naturam verebantur, sed eos, qui eiusdem naturæ, cuius & ipsi erant, seruire acerbè cogebant. Ideirco & vineæ, & ficus eorum, aliaque arborum genera funditus ab ipsis corrumpebantur.

Dixit, & venit locusta, & bruchus, cuius non erat numerus, & comedit omne fœnum in terra eorũ.

Per grandinem quidem, & ignem, arbores perdidit: per locustam verò, & bruchum paludes, prata, segetes: non enim tantum fructus, sed etiam eorũ herbam consumpsit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum.

Hanc extremam plagam Aegyptijs incussit, postquam fecit, vt Iudæi festinantes exirent: omnis domus quærimonijs, & vlulatibus plena erat, cùm omnes filij primogenij mortem obirent. Nam contra eos, qui charissimi erant, suam iram exercuit, acerbioribus iaculis feriens eos, qui nihil doloris ob priores calamitates ostendebant.

Et eduxit eos cum argento & auro.

Quoniam enim Aegyptij, vt Hebræi res suas proprias acciperent minimè permittebant, præter res suas proprias, Aegyptiorum opes acceperunt, veluti quandam acerbæ seruitutis mercedem, aurum & argentum reportarunt. non enim iniustè hoc facere Deus præcepit, sed vt iniuria afficientes plecteret, & iniuria affectos consolaretur.

Et non erat in Tribubus eorum infirmus.

Non enim plagarum Aegyptijs incussarum participes fuerunt.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor super eos.

Porrò sic huiusmodi vniuersi generis supplicijs exterriti fuerunt, vt Hebræorum libertatem commune beneficium ducerent.

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctem.

Ipsa enim nubes interdiu ipsis vmbraculum fuit, molestiamque Solis radiorum prohibebat: nocte verò ignita luminis commodum suppeditabat.

Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos.

Quoniam enim carnes concupierunt, inopinatam auium venationem ipsis præbuit, illisque, qui panis indigebant, suppeditauit per nubem non alium cibum, quàm illum è cœlo præbitum.

Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, & abierunt in ficco flumina.

Eorum etiam sitim curauit inaudito partubus saxi: quandoquidem in arida terra, & humore priuata vt flumina scaturirent,

rent, imperauit. Flumina autem vocat aquarum lapidis riuos, quæ illis largitæ fuere.

Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum, & adduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.

Cæterum hæc omnia illis impertijt, promissa ab eo Habrahæ facta perficiens.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt.

Non modo enim ab Aegyptiaca seruitute liberos fecit, sed etiam Chananæorum ipsis largitus est terram, alienorumque laborum dominos fecit, in illos iustè animaduertens, & suas pollicitationes confirmans. quòd autem non iniustè eos, qui primùm Palæstinã incolebant, exegit; docet quidem & per ea, quæ Iudæis imposuit, cùm præceperit, vt imitationem vitæ illorum fugerent. edocet etiã cùm promissiones Habrahæ fecerit, cùr non actutum imperium illius terræ dederit, sed diu diuersari siuit. Nondum enim inquit, impletę sunt iniquitates Amorræorum vsq; in hodiernum diem, videlicet nondum extrema pernicie digna patrare ausi sunt, & minime iustum erat ipsis pœnam irrogare, neque maioris peccati præscientia, supplicij sententiam pronunciare, verùm rerum finẽ expectare: mensura enim vtor, & statera moderor, & nihil est, quod non apud me libratum sit, propterea quadraginta annorum periodum expecto. sic & illos exegit, & his promissiones persoluit.

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

Largitus est quippe ipsis ait, terram, quam promiserat, cum eis legem dedisset, cumque vt secundum hanc legem vitam degerent, præcepisset.

Psalmi CV. Interpretatio.

Halleluia.

In centesimo quarto psalmo diuinum oraculũ diuina persecutus est narrando beneficia: in hoc verò & beneficia commemorat, & eorum ingratum animum, qui beneficia cõsecuti sunt, insimulat, & pœnas ipsis variè irrogatas docet. Formatus est autem tanquam ex persona hominum magis piorum, communes deplorantium calamitates, & vt indulgentiam consequantur obsecrantiũ.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Et propter pristina beneficia dominum celebrate, & meliores spes concipite: bonus enim, & benignus est dominus, misericordia quę semper vtitur. Deinde edocet, quàm humanam naturam transcendit diuinorum miraculorum narratio.

Quis loquetur potentias domini? auditas faciet omnes laudationes eius?

Nullus sermo satis est ad Deum vniuersitatis laudandum.

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.

Peccati agnitionem virtutis beatificatio subsequitur. qui enim pro peccato pœnas luit; felices existimat illos, qui peccati expertes sunt, quique suam vitam ex iustitiæ præscripto instituunt. felicem verò arbitratur non eum, qui semel iustitia vsus est, sed qui semper, & perpetuò virtutis vestigijs insistit.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo.

Hoc in loco nouum populum tacitè innuit, ecclesiamque ex gentibus conflatam, quam salute dignam fecit, cuius aliquam communicationem subripere Iudæorũ populus docetur. concinunt huic sententiæ & ea, quæ sequuntur.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt laudetis cum hæreditate tua.

Obsecramus inquit, vt nouæ tuæ gentis lætitiæ participes simus, vtque illius bonitatis, quæ illis donata fuit, compotes fiamus.

Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.

Veluti enim hæreditatem quandam ait à parentibus, tuarum legum transgressionem accepimus. Parentes sanè vocat, non sanctos Patriarchas, sed eos, qui post illos fuere. hoc nanque per sequentia declarauit.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, & non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Tot tantisq; enim in Aegypto miraculis editis, tuam potentiam intelligere noluerunt.

Irritauerunt ascendentes in mari, mari rubro.

Cùm enim Aegyptios persequentes vidissent, mare fugam inhibens; tuã opẽ præstolari noluerũt, sed magno Moſi obstrepebãt, dicentes, Ne essent monumenta, in Aegypto Num. 21. eduxisti nos, vt necares nos in solitudine hac. verùm licet ingrati postea fuerint, tamẽ salute eos dignatus es. hoc enim subdit.

Et saluauit eos propter nomẽ suũ, vt notã faceret potentiã suã, & increpuit mare rubrũ & exiccatum est, & deduxit eos in abyssis, sicut in deserto, & saluauit eos de manu odientiũ, & redemit eos de manu inimici.

Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam cùm verbo maris fundum aperuisset; immensam illam abyssum ipsis veluti solitudinem vt equitari posset, fecit. Quoniam enim in solitudinibus multa facilitas currentibus est, cùm non sint arbores, neque sepes prohibentes; transitus facilitatem solitudinis comparatione indicauit.

Operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Omnes nanque Aegyptios summersit, & ipsum mare Hebræis quidem salutem, Aegyptijs verò supplicium attulit.

Et crediderunt verbis eius, & laudauerunt laudē eius.

Nam virorum laudantium Moses dux fuit: Mulierum verò chori Maria sanctissima vates, & hoc canticum in acta relatum est.

Exod. 15. *Citò fecerunt, obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius, & concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in aquoso.*

Nam tot, & talia habentes pignora diuinæ potentiæ, necessarium vsum accipere minimè postularunt, neque diuinum expectarūt donum, sed actutum conuitijs in diuinos seruos vsi sunt.

Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.

Petitionem, Concupiscentiam vocauit: quandoquidem non petierunt, sed obloquuti sunt, & dedit tamen ipsis & carnis affluentiam, & panem minimè manibus factum, & aquam dulcissimam, & copiosissimam.

Et irritauerunt Moisem in castris, Aaron sanctum domini.

Num. 16. Core quidem, & eius Tribus sacerdotium subripere conati sunt. Dathan & Abiron aliam excogitarunt tyrannidem.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron, & exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores.

Ibidem. Dathan quidem, & Abiron cum tota familia absorpti sunt: Core verò, & qui cum illo erant, ab igne è cœlo misso combusti sunt. hæc autem supplicia Deus inflixit, alios sæpe cogens, sed nihil emolumenti hinc percipere voluerunt. & hoc declarat narratio earum rerum, quas committere ausi sunt.

Et fecerunt vitulum in Oreb.

Non temerè de monte mentionem fecit, sed vt impietatis hyperbolen doceret: quandoquidem dominus vniuersitatis in monte illo apparuit. in hoc inquam monte timore ipsos impleuit, cùm apparuerat cū maximo igne, tubis vtens, & strepitu, & tonitruis, & post hunc terrorem legem afferens: in hoc igitur monte impietatem patrare ausi sunt.

Et adorauerunt sculptile.

Et hoc alius dementiæ est criminatio. quod enim per humanam artem formam accepisse videbant, huic diuinum honorem asserebant.

Et mutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Congruenter admodum illorum dementiam tragico more deplorat. Nam pro illo, qui talia edidit miracula, & inopinatam illam dedit salutem, & qui tot, & talia facere potest, vituli simulacrum honorarunt, cuius exemplar cibi indiget, sed vituli cibus non est panis, qui ijs, qui rationis compotes sunt, affertur, sed herba, & fœnum, & eius natura rationis expers est, & fœnum est cibus & seruitus hominibus data est. imago multo vilior est, non modo enim rationis est expers, verùm etiam inanima est, nec mugire, nec comedere potens, sed tamen hanc imbecillem imaginem Deo rerum omnium conditori prætulerunt.

Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.

Nec enim suæ salutis meminerunt, neque Aegyptiorum supplicij, neque magni miraculi maris, sed omnia repente expuerunt.

Et dixit vt disperderet eos, Si non Moises electus eius stetisset, in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius ne disperderet eos.

Num. 20. Nam Deus cùm dixisset, Sine me, & iratus in ira, delebo eos, & faciam in te gentem magnam, dixit beatus Moses, Aut remitte eis hoc peccatum, aut si non vis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, & non exaudierunt vocem domini.

Ibidem. Aliam perfidiam commemorat. Nam cùm Deus præcepisset, vt promissam ingrederentur terram; timiditatis vitio laborantes, planè procrastinarunt. Chananæos quidem generosos esse asserentes, se ipsos verò idoneam potentiam minimè habere, quæ cum illorum potentia conferatur: hoc sanè perspicuum est argumentum perfidiæ. nam illos, qui tot, tantorumque miraculorum spectatores fuere, omnipotentiæ eius, qui ipsis salutem largitus est, fidere par erat.

Et leuauit manum suam super eos, vt proiceret eos in deserto, & vt deyceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

Porrò pœnam perfidiæ respondentem irrogare voluit, & omnes eodē tempore mortē mulctare. veruntamen vsitata benignitate vtens; aliqua ex parte animaduersionem intulit.

Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum, & irritauerunt eum in adinuentionibus suis.

Cùm in intemperantiam rursus prolapsi essent, mulieribusq; Moabitarum permisti essent, illorum impietatem didicerunt. Beelphegor autem, est simulachrum ab illis cultum: & Phegor quidem simulachri locus vocabatur, Beel verò est Idolū. hoc sanè dicunt, Saturnum lingua Græca nuncupari. Verùm sacrificia mortuorum, à Græcis Inferiæ appellantur; quas mortuis afferre solebant. sed si aliquis ipsos Deos, mortuos vocaret, nequaquam aberraret.

Et multiplicata est in eis ruina.

Nam rursus aliam mortem ipsis induxit.

Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio, & reputatum est ei ad iustitiam in generationē, & generationem vsque in sempiternum.

Num. 25. Quassationem, Symmachus Plagam dixit. Cæterùm hoc historia edocet, Cùm Zambrim cum quadam Manianitide rem habere voluisset, Phinees æstu vsus, simul cum muliere eum confixit: huius amorem Deus amplexus ipsum quidem celebrauit, pœnam verò inflictam alijs pronunciauit.

Irritauerunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius, & distinxit in labijs suis.

Num. 20. Nam cùm Moses sororem lugeret; multa cum temeritate necessarium vsum ab eo petierunt, ipse verò mœrore luctus perculsus, & horum incōtinentiam intuitus, ira & tristitia detentus, non cum vsitata musica diuinum mandatum ministrauit, sed cùm ambiguitatem quandam verbis miscuisset, saxum percussit, & aquam eduxit: hoc enim declarat, Et distinxit in labijs suis, scilicet, duobus verbis vsus est. inquit enim, Dixit Moses ipsis, Num ex petra hac educam vobis aquā? Idcirco iratus vniuersorum Deus, non per ipsum terram patribus promissam eis dedit, sed vt ipse finem vitæ obiret, iussit, per Iesum verò Naue promissa perfecit. Et videtur quidem vniuersitatis moderator hanc pœnam ei inflixisse, sed alia moliens, hoc gessit. Nam primùm quidem Iudæorū insaniam sciens, non permisit per ipsum, vt tota promissio suum finē sortiretur, ne ipsum Mosem Deū esse suspicarentur: qui enim vituli imaginē Deum fecerunt, quem honorem non attulissent illi, qui tot miraculorū ministerfuit? Propterea etiam eius sepulcrum occultauit. ideo legem ad tempus esse latam ostendere voluit, ab his, quæ legis latori acciderunt. si enim lator legis promissa terra perfrui non potuit; hinc facilè cognosci potest, neque ipsos hac cura diutius perfruituros esse. sic eā ea, quæ in solitudine acciderunt, narrasset; transgressionem in promissionis terra patram tam redarguit.

Non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis, & commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierūt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.

Commercium enim inhibuit, ne impietatis participes essent, finem cum principio de medio tollens, & simul cum radice fructum delens, & minori malo peius reprimens. sed tamen isti cùm in hoc diuinam transgressi fuerint legē; neque impias trucidarunt gentes, neque communicationem cum ipsis fugerunt, sed prauam illorum vitam æmulati sunt.

Et immolauerunt filios suos, & filias suas Dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinē filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaam, & infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum.

Colophonem impietatis vltimū reliquit. quam enim impietatis hyperbolen missam facit is, qui sanguinibus filiorum, & filiarū terram inquinat, & Dæmonibus, qui sanguinem vorant horum sacrificia affert? nā Deo neque legitima asserebant, Idolis verò natorum etiam cædes.

Et fornicati sunt in adinuentionibus suis.

Fornicationem hoc in loco, non modo Intemperantiam, verùm etiam Idolorū cultum vocat. Quoniam enim Deo copulati, illorum cultum adamarunt; Dæmonum honorem meritò fornicationem appellauit.

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam, & tradidit eos in manus gentium, dominati sunt eorum, qui oderunt eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum.

Hæc & Iudicum historia edocet, atque etiam & Regum libri. Nam modò quidem Moabitis, modo verò Ammanitis, alias autem Amalachitis, & Medianæis, & alienigenis liberos prodidit, vtilitatem procurans.

Sæpe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eū in consilio suo, humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Infligens nanq; pœnam, rursus benignitatem impertiebat, ipsi autem contraria rependebant.

Et vidit cùm tribularentur, & audiuit orationem eorum.

Hæc etiam historiæ edocent, ipsos Deum obsecrasse à necessitate impulsos, & cùm obsecrauerint, exauditos fuisse.

Et memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Ob enim promissiones Patriarchis factas, misericordiam suppeditauit. Pœnitentiam verò nuncupat, Pœnæ cessationem: quandoquidem Deus pœnitentiæ affectum non habet, neque modò hos, modò illos diligit, sed omnia sapienter moderans, & supplicia infligit, & benignitatem porrigit.

Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos.

Sic Cyrum demulsit, in misericordiam deflexit, & vt captiuis libertatem daret, fecit.

Saluos nos fac domine Deus noster, & congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua.

Et hæc ostendunt, diuinum oraculum ipsos docere, quomodo oporteat Deum placare, & opem ab ipso consequi. & diuinus Apostolus futuram Iudæorum salutem per Eliam Thesbiten asserit, Veniet enim ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum. non igitur ædificationē Hierosolymæ opperiri oportet, secundum fabulas stultorum hominum, & cultum secundum legem, & sacrificia ratione carentia, & circumcisionem, & sabbatum, & vmbratiles illas aspersiones post sanctum baptisma. Hæc nanque omnia anicularum ebriosarum sunt deliramenta: sed vocationē & veritatis cognitionem, & fidem in dominum Christum, & noui testamenti statum.

Ad Rom. 2.

Benedictus dominus Deus Israel à seculo, & vsque in seculum, & dicet omnis populus, Fiat, fiat.

Laudabilis enim in omnibus dominus rerum omnium conditor sit, qui Israelis Deus vocatur, qui ob hominum salutem talia molitus est. Decet sanè omnem populum laudantium voci, Amen afferre: quandoquidem Fiat, fiat Hebræus, Amen, & Amen vocat. Vnde etiam consuetudo in ecclesijs permansit, vt precationem sacerdotis populus per verbum Amen comprobet: & sic ipsam communi consensu, atq; benedictione confirmet.

Psalmi CVI. Interpretatio.

Sæpius ostendimus, vmbram noui testamenti, esse vetus, nihilominus ex hoc præsenti psalmo id discī potest: quandoquidem Iudæorum libertatem psalmus præcinit, & omnium hominum salutem prædicit: multam verò consequentiam cum præcedentibus habet. Centesimus enim quartus promissiones à Deo Patriarchis factas continet, & dona illorum posteris præbita, & ille, qui post sequitur, Iudeorum ingratum animum erga beneficia docuit, pœnasque irrogatas ipsis ob illud ingrati animi vitium. Hic autem seruitutis libertatem ob inexplicabilem Dei benignitatem ipsis concessam vaticinatur, quoniam & in illis res nostræ adumbratæ sunt: cernimus quippe in psalmo nostræ salutis vaticinationes, imo magna ex parte nobis, quàm illis vaticinatio consonat.

Confiteamini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Rursus sermo diuinus, vt nos Deum beneficij auctorem laudemus hortatur, causam verò symphoniæ benignitatem esse docet.

Dicant qui redempti sunt à domino, quos redemit de manu inimici.

Et Iudæos à Babyloniorum seruitute liberatos hymnos canere oportebat, & nos hoc facere semper conuenit, qui à Diaboli tyrannide liberati sumus.

Et de regionibus congregauit eos, à solis ortu, & occasu, ab Aquilone, & mari.

Hoc Iudæis ita euenit. per totum enim terrarum orbem dissipati, vitam ducunt. Ecclesiam verò gentium in omnibus orbis partibus, & Eois, & Hesperijs, Australibus, & Aquilonaribus vocauit, & constauit. & huiusmodi conuentus vbique terrarum, & maris videri possunt. In Iudæis tamen obscurè hoc factum fuit, cùm nonnulli è Babylone reuersi essent, pauci verò quidam per id tempus ex Aegypto, & ex finitimis gentibus collecti fuissent.

Errauerunt in deserto, & in inaquoso.

Et Babylon erat deserta, & sine aqua: deserta enim Deo & spiritus irrigatione erat. populus quidem Iudæorum seruiens, illa priuatus erat. Et illi, qui ex gentibus crediderunt, similiter in solitudine, & in terra sine aqua vitam degebant, cùm spem minimè haberent, eumque impij essent, vt inquit diuinus Apostolus.

Viam Ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Nec enim Iudæi eos, à quibus captiui facti sunt, declinare potuerunt, neque ij, qui ex gentibus crediderunt ante Saluatoris humanitatem, viam in diuinam ciuitatem ducentem inuenerunt. Ciuitas hîc intelligenda est, Pius status.

Esurientes, & sitientes, anima eorum in ipsis defecit.

Diuinæ doctrinæ fames, & hos, & illos premebat. Iudæi nanque Babylone seruientes, & sacerdotibus orbati erant, & cultum secundum legem perficere minimè poterant.

erant. Cæterùm gentes neque diuinam acceperunt legem, neque spiritus doctrinis pertruebantur, per quas animæ nutriri solent.

Amos. 2.

hanc igitur famem Iudæis Deus minitatus est, Inducam enim ait, famem super terram non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei.

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Iudæorum quidem religiosissimi Deo preces attulerunt, & hoc Danielis vaticinatio nos edocet: etenim ipse, & Ananias, & Azarias, & Misael pro omnibus peccantibus, diuinam efflagitarunt misericordiam, & gentes vniuersi generis calamitatibus colluctantes, ingemiscebant, & eiulatibus, fletibusque inconsolabilibus vtebantur, resurrectionis spes non habentes, solutionem malorum à quibus detinebantur ex vniuersitatis Deo non expetebant, vidit tamen eos lugentes benignus Deus, & misericordiam porrexit.

Dan. 2.

Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis.

Iudæis nanque per Cyrum Persen reditum donauit, gentes verò per sanctissimos Apostolos deduxit, superamque ciuitatem ostendit, quæ fundamenta in montibus sanctis habet, cuius artifex, & opifex est Deus.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum.

Symmachus autem sic, Et prodigia eius erga filios hominum edita. Hymnum igitur de gratiarum actione misericordia Deo non attulit, nec etiam mirabilia, sed ij, qui ta libus bonis perfructi sunt, admirabilis quidem, & admiratione digna Iudeorum libertas fuit, sed longè admirabilior, & omni admiratione dignior orbis salus, & mutatio in melius, erroris que cessatio, atque veritatis cognitio. horum autem omnium diuina misericordia conciliatrix fuit. Non enim propter iustitias nostras, quas fecimus, vt ait diuinus Apostolus, sed secundum multam suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè.

Act. 3.

Quoniam satiauit animam inanem, & animam esurientem implenit bonis, sedentes in tenebris, & vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro.

Et Iudæos seruituti, & ærumnæ obnoxios, & fame absumptos à malis, à quibus detinebantur, liberauit, totamque hominum naturam diuinis doctrinis aluit, & cùm ab ignorantiæ caligine liberasset, lumine diuinæ cognitionis illustrauit, & imminentem mortis vmbram discussit, cùm resurrectionis spē largitus esset, & indissolubilia peccati vincula confregit. Vnusquisque enim inquit, suorum peccatorum catenis stringitur: & væ illis, qui sua peccata veluti longo funiculo sibi ipsis ascisc unt, & tanquam loro iugi iuuencæ iniquitates suas.

Esa. 5.

Qui exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt: & humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt, nec fuit, qui adiuuaret.

Harum autem omnium rerum tristium Iudæis, atque etiam omnibus hominibus peccatum causa fuit. nam illi pœnas pendentes, Babyloniorum seruituti traditi fuere, & omnes homines post præcepti transgressionem laborum miseriis obnoxij fuerūt. post hæc enim audiuit Adam, Maledicta terra in operibus tuis, spinas, & tribulos germinabit tibi, in doloribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, quoniam terra es, & in terram reuerteris. Talibus calamitatibus cincti, solutionem nullam imminentium malorum inuenerunt, sed ille, qui hisce malis hos addixit, ipse inquam liberationem ab his largitus est.

Gene. 3.

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis, & vincula eorum diruptit.

Miseratus nanque hos, & illos, hos quidē ab impendentibus calamitatibus, hos verò ab ignorantię tenebris liberauit, seruitutisque vincula perfregit.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum, quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit.

Portas æreas, & Vectes ferreos, Ineluctabilia mala nuncupauit. Sicut enim non potest fieri, vt is, qui intra tales ianuas, & vectes detentus est, effugiat: sic vt Iudæi Babyloniorum subterfugerent seruitutem, omnesque homines mortis imperium, minimè fieri poterat. sola autem diuina misericordia & illorum, & huius potentiam euertere potuit, solutionemque à rebus tristibus gratificari.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum, propter iustitias enim suas humiliati sunt.

Nec Iudæi, nec tota hominum natura iniustè in mala incidit, sed & isti, & illi pœnas eorum, quæ patrare ausi sunt luunt. Verūtamen & hos, & illos talibus malis implicatos, salute dignatus est.

Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

Nam Iudæi quidem tantis miseriis cooperti, etiam cibum ipsum auersabantur. hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim & in alio psalmo, veluti ex illorum
Psal. 101. persona Vates dixit, Quoniam oblitus sum comedere panem meum. sed gētes nec suorum philosophorum doctrinas attendere volebant: propterea hi quidem Socratem ad mortem condemnarunt, alij verò Anaxarchum inusitata morte mulctarunt, alij autē cùm Pythagoræ discipulos cerbè cruciassent, immaturam mortem illias inflixerunt. veruntamen & his vniuersorum Deum immortalem cibum impertijt, & cum omni animi promptitudine ad hunc accurrere persuasit, & à mortis ianuis vindicauit.

Et clamarunt ad dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Deinde salutis modum docet.

Misit verbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Nam cùm Deus verbum humanitatem accepisset, cùmq; vt homo missus esset; (vt enim Deus incircumscriptus, & vbique adest, omniaque continet) vniuersa animarum vulnera sanauit, mentesque corruptas
Matth. 15. curauit. sic mulierem illam peccatricem sanam fecit, & vt bono animo esset, præcepit.
Luc. 5. Sic Paralyticum consolidauit, cùm dixisset,
Luc. 23. Dimittuntur tibi peccata tua. sic latroni paradisum reseruauit. sic publicanos præceptores orbis reddidit. sic ad sanctum baptismā accedentes, renouat, & expiat, à vulneribusque peccati liberat.

Confitentur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum, & sacrificent ei sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.

Pro hisce omnibus, iustum est ait, laudibus prosequi benignum Deum, qui tali misericordia vsus est, inopinatamque salutem nobis est elargitus. Oportet autem non sola miracula scire, sed nescios docere, omnesque in diuinas laudes accendere. notandum est igitur vt sacrificium laudis Deo afferamus hic admonuisse, & nequaquam hostias animalium ratione carentium. Quapropter hoc in loco cultum secundum legem ejcit. Sacrificium verò laudis, Aquila, Sacrificium Eucharistiæ appellauit.

Qui descendunt in mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis: ipsi viderunt opera domini, & mirabilia eius in profundo.

Per similitudinem Vates hęc posuit, dicit autem hoc, Quemadmodum hi, qui nauigant, & magna secant maria, potissimum diuina miracula cernunt, in graues tempestates incidentes, & præter omnem humanam spem salutem consequētes, sic & Iudæi cùm in calamitates illas incurrissent, & libertatem recepissent, diuinam didicerunt potentiam, atque etiam omnes homines nouam rerum vicissitudinem conspicientes, & pristini erroris cessationem, animarumq; tranquillitatem, demumque resurrectionis portum, horum largitorem admirantur.

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius: Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad Abyssos.

Per hæc quidem docuit, ipso annuente, & tristia fieri, & postea iucunda succedere.

Anima eorum in malis tabescat. Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrij, & omnis sapientia eorum deuorata est.

Perstat in similitudine, & videtur quidem de nauigantibus dicere. Cæterùm per hæc tacitè innuit, vniuersas naturæ calamitates, quas nemo humana sapientia vsus soluere potest: quandoquidem nec nauium gubernatores huc & illuc ebriorum instar agitati, cùm adest tempestas, omnem adhibentes artem, mala superare possunt.

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos, & statuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius, & lætati sunt, quia siluerunt.

Porrò illis nauigantibus, & ipsum implorantibus, soam opem affert, & actutum annuit, in mansuetam auram procellam conuertit, & pelagus à fluctibus liberatur, & qui cum tristibus rebus colluctabantur, per eius gratiam malorum mutationē nacti sunt. sic Iudæi ab acerba illa seruitute liberati fuere.

Et deduxit eos in portum voluntatis suæ.

Simulac enim voluit, malorum soluto facta est, & pro tempestate, portus apparuit. & hoc potius nobis quàm illis congruens est: in voluntatis nanque suæ portum nos deduxit, diuinam suam cognitionem largitus.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum, & exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.

Et hoc à gentibus, quæ crediderunt, continuē perfectum esse videri potest. In cunctis enim orbis terrarum ecclesiis, sacro sedente cœtu, omnis populus beneficij auctorem laudat, diuinæ benignitatis miracula narrantes.

Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea.

Hi autem, qui salutem consecuti sunt, ipsum celebrant, inopinatam intuentes mutationem. qui enim olim sacrorum Varum fluminibus irrigati erant, tempestiuumque fructum

fructum Deo afferebant; nunc ne perexiguo quidem imbre perfruuntur, sed ob propriam prauitatem pristina irrigatione penitus destituti sunt.

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitu aquarum.

Gentes quippe, quæ olim desertæ erant, quæq; ne perexiguâ quidē stillam habebāt; doctrinę fluminibus irrigantur, vtpote quę in suum commodum irrigationes rationis compotes recipiunt.

Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis.

Eos nanque, qui olim fame laborabant, cœlestisque cibi indigentes erant; in illis fluminibus habitare fecit, & piam conflauit Rempublicam.

Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis.

Et hæc omnia Vates per translationem dixit. & dominus huiusmodi comparationibus vsus est, & aliquando quidem Apostolos messores vocauit, aliquando vero seipsum satorem, & agricolam, & terram bonam eos, qui facilè in se ipsos verbi semina admittunt. Et Apostolus inquit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. & rursus, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. seminarunt igitur Apostoli salutaria præconia, hortosque rationis compotes Deo conseuerunt, & tempestiuum iustitiæ fructum Deo attulere, & omnes post illos, quibus doctrina commissa est, hoc idem faciunt.

Et benedixit eis, & multiplicata sunt nimis, & iumenta eorum non minorauit.

Qui enim seminat in benedictionibus, & in benedictionibus metet, secundum diuinum Apostolum. Iumenta quippe vocat eos, qui ab eis pasti sunt; quos ipse auxit, cùm virtutem edendi miracula eis suppeditasset, & testis est beatus Lucas in Actibus dicens, Dominus autem adiungebat eos, qui salui fiunt quotidie Ecclesiæ. & ipse dominus omnes credentes nuncupat, Oues enim inquit, meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam dabo eis. Hinc rursus mala, quæ Iudæis euentura erant vaticinatur.

Et pauci facti sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum, & dolore.

Hi igitur ait, qui olim solitudinem incolebant, & terram aridam, tot talesque benedictionis, affluentiæque irrigationes consecuti sunt. Iudæi verò ob prauam eorum mentem hac priuati, & penitus steriles permanentes, in vniuersas calamitates incidere runt, & per totum terrarum orbem dissecti sunt, vt eorum metropolis hominum frequens à paucissimis habitata sit.

Effusa est contemptio super Principes eorum.

Euentus sanè prædictionem testantur: etenim qui videbantur eorum Principes, & præceptores, nullius momenti facti sunt, sed qui olim illustres, & amplissimi erant, penitus ignobiles sunt, & ab illis ipsis despiciuntur.

Et errare fecit eos in inuio, & non in via.

Symmachus autem sic explanauit, Et errare faciet eos in vanitate mentis. Deus nequaquam errorem inducit, sed errorem respuit: eos autem, qui minimè obtemperantes sunt, sine gubernaculo ire sinit, isti verò sine gubernaculo huc, & illuc vagantes errant. hoc & Iudęi perpessi sunt: nam diuina derelicta via, suas sequuntur cogitationes.

Et adiuuit pauperem de inopia.

Gentes nanque, quæ olim mendicæ erāt, diuinam consecutæ sunt opem, spiritualibusque diuitijs potitæ sunt.

Et posuit sicut oues familias.

Aquila autem sic expositit, Et eripiet pauperem ex paupertate, & ponet vt gregem cognationis. Tanquam enim de suis ouibus curam gerit, & tanquam de cognatis secundum carnem rationem habet, & gubernat.

Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Hæc nanque cernentes ij, qui rectis vtuntur cogitationibus, voluptate implentur, hi verò, qui impiè & iniquè viuere decreuerunt, in terram despicere & obmutescere cogentur, iusta sententia coerciti.

Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini?

Nam non cuiuslibet est intelligere, & dignoscere benignas Saluatoris dispensationes, neque cuiuslibet est diuina mandata custodire, sed illius, qui sapientia, & prudentia vtitur, quiq; ad dominum clamat, Aperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Psal. 110.

Psalmi CVII. Interpretatio.

Canticum Psalmi Dauidi.

Et hic psalmus eodem modo & Iudæorum reditum vaticinatur, & gentium salutem prędicit. Cæterùm multam habet cognationem cum quinquagesimo sexto, & nono psalmo.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & psallam in gloria mea.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et iam supra diximus Vatem suam vaticinationis gratiam, gloriam vocare, vaticinationis musica vtentem. Dico tibi domine me amplum habere cor, & propensum ad diuinæ tuæ gratiæ susceptionem.

Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis domine, & psallam tibi in gentibus.

Psalterium, & Citharam se ipsum Vates nominat. Nam veluti in instrumento musico, sic in ipso spiritus gratia vaticinantem musicam pulsat. accendens igitur se ipsum in domini laudes, respondet rursus, & promittit hoc prima luce facere, quippe qui tunc temporis non ipse solus hymnum allaturus, sed cum infinitis gentibus, & populis diuinam symphoniam editurus est. *Diluculum* verò, nuncupat Dei, & Saluatoris nostri humanitatem: ex illo enim veritatis lux illuxit, ex illo inquam per totum terrarum orbem in omnium hominum linguis beatus Dauid canit, diuinaque beneficia laudibus celebrat.

Quia magna est super cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Amplitudo tuæ misericordiæ cœlorum latitudinem superat, radij tuæ veritatis omnia penetrarunt. Cæterùm iam suprà diximus, Nubes Vates, & Apostolos, eosque qui docendi munus consecuti sunt, nuncupare. quandoquidem per hosce, veluti per quasdam nubes, spiritus irrigationem hominibus affert: per ipsos vera præcepta didicimus.

Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua.

Abac. 3. Hoc & beatus dixit Abacuc, Operuit cœlos virtus eius, & laudis eius plena est terra. Hoc & beatus Dauid in octauo inquit psalmo, Domine Dominus noster, quâ admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Hoc igitur verbum Exaltare, pro Ostendere sublimem, & omnibus superiorem, & omnis terra tuam discat gloriam.

Vt liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua, & exaudi me.

Salus autem eorum, quos tua consuetudine dignatus es, omnibus hominibus potentiam declarat. Admitte igitur meas preces, tuamque porrige dexteram. *Dexteram* verò, vocat Bonam actionem.

Deus locutus est in sancto suo.

Videlicet, per spiritus sancti gratiam.

Exaltabor, & diuidam Sichima, & conuallem tabernaculorum dimetiar.

Quod Vates efflagitauit, consecutus est. Quoniam dixit, Exaltare super cœlos Deus, & respondet inquiens, Exltabor. deinde modum aperit, Diuidam Sichima. Hæc sane est ciuitas, quæ Iosepho potissimum data fuit. sed conuallis, quæ prius deserta erat, & in qua tuguria pastorum erant, habitatoribus implebo. & postquam reuersi fuerint, ipsis diuidam.

Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei, Iuda Rex meus.

Diligam enim non modo Manasses, sed etiam illius regionem. quandoquidem Galaad nomen est regionis. Manasses verò est nomen tribus. sed Ephraim pristinam potentiam reddam, & Iudam omnium Tribuum Regem faciam. Post enim reditum indiuiduæ permanserunt tribus. Zorobabel autem harum, & illarum dux fuit. Sed propriè quidem, & verè dominus Christus ex Iuda secundum carnem ortus, toti imperat orbi.

Moab Lebes spei meæ, in Idumæam extendam calciamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt.

Porrò tale meo populo impertiam robur, vt alienigenas vincat, & Moabitas & Idumæos subditos habeat. accuratius quippe hæc in quinquagesimo nono psalmo explanauimus.

Quis deducet me in ciuitatem munitam, vel quis deducet me vsque in Idumæam? nonne tu domine, qui repulisti nos?

Vates lætitia refertus ob bonorum prædictionem, conspicere desiderat vrbem ædificatam, quæ iam euersa erat, & Idumæos Iudæis seruientes: hæc autem inquit, nemo alius præstare potest, quàm tu solus, qui nunc nos repulisti, cum seruire præceperis.

Non exibis Deus in virtutibus nostris.

Sed Symmachus sic exposuit, Et non præsisti Deus in nostris exercitibus. quandoquidem nunquam expugnati sumus, te exercitum ducente, & Phalangis duce.

Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.

Conprime igitur molesta, tuum auxilium affer: ex nullo enim alio loco hoc consequi possumus. omne nanque hominum auxilium, te non adiuuante, vanum & inutile est.

In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum rediget inimicos nostros.

Propterea tuum imploramus auxilium: quandoquidem per hoc solum hostes superare poterimus.

Psalmi CVIII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Salutare

Salutarem crucem, Iudæorumque furorem, & Iudæ proditionem hic psalmus præcinit: deducit verò nos in hunc sensum, beatus Petrus concionem habens, Iudæq; proditionem insimulans, & hanc vaticinationẽ declarans. Cæterùm nemo audiens dominum ferentem legem, vt persequentibus benedicamus, vaticinationem repugnantem legislatori esse ducat: non enim hoc in loco diuinus sermo imprecando loquitur, sed futura Iudæis, & Iudæ supplicia prædicit. Hæc autem vaticinatio formatur tanquam precatio, vt plerunque diuinæ scripturæ mos est.

Deus laudem meam ne tacueris, quoniam os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.

Humano more hæc dominus Christus asserit: vt enim homo precatur, mensuram humanæ naturæ implens, vt autem Deus, precationem eorum, qui sy ncerè preces fundunt admittit. *Laudem* verò, Crucem vocat, etenim sacris in Euangelijs suam gloriam nominat, Venit enim ait hora, vt glorificetur filius hominis. Os quippe peccatoris, & os dolosi, Iudam appellauit: quandoquidem iste proditionis fœdera cum Iudæis occultè iniuit. Ioan. 12.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me.

A Iuda in totum Iudæorum cœtum sermonem transfert: hi enim inuidiæ seruientes, iniustam machinati sunt mortem.

Et expugnauerunt me gratis, pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi.

Non modò enim malo aliquo à me prouocati non sunt, sed etiam infinitis bonis lacessiti, quibus perfruiti sunt, pro quibus diligere me debentes, hostilia gesserunt.

Ego autem orabam.

Et hoc sacrorum Euangeliorum historia testatur. Nam cruci affixus, clamabat, Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. Luc. 23.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Ego igitur ipsos beneficijs cumulaui, ipsi verò contraria mihi rependerunt.

Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet a dextris eius.

Constitue pro Constitues, & Stet, pro Stabit, dixit, & hoc perspicuè diuinus Euangelista edocuit: beatus enim Ioannes interrogabat, Quis esset proditor, dominus verò dixit, Cui intinctum panem porrexero, ille est, & cùm intinxisset ait, dedit Iudæ, & post buccellam, introiuit in eum Satanas, faciles ingressus inueniens: ipse enim sua sponte ad Iudæos accedens, proditionis pacta cum eis iniuit, & postea multis affectus beneficijs, ingratus perstitit: voluntariè igitur hostem contubernalem suscepit. Ioan. 13.

Cum iudicatur, exeat condemnatus.

Pro, Exibit.

Et oratio eius fiat in peccatum.

Pro, Fiet. Omni nanque excusatione orbatus est proditor: idcirco cùm iudicatur, condemnatur, & precatio ab ipso allata, criminationem adauget. non enim beneficij auctorem ignorabat, sed etiam diuinis perfruitus est colloquijs, maximorumq; miraculorum non modo spectator ipse fuit, verùm etiam artifex, cùm ab ipso potestatem accepisset.

Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.

Et hæc vaticinatio suum sortita est finem. ipse enim actutum per laqueũ mortem perpessus est, & Matthias loco illius ordinatus, Apostolorum impleuit numerum. Actu. 1.

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua, nutantes transferantur filij eius.

Hæc non Iudæ modo, verùm etiam omnibus perfidis Iudeis congruunt: paucis enim annis post crucem elapsis, totum eorum genus extorrefactum fuit, & hi quidem trucidati, horum verò mulieres cum filijs in seruitutem abductę fuerunt. & hoc diuinum oraculum precatus est.

Et mendicent, & eijciantur de habitationibus suis.

Vel secundum alios, Ex ruinis suis. Incensis enim domibus, & edificijs, vel ruderibus factis; ex habitatoribus alij cæsi, alij verò captiui abducti fuere.

Scrutetur fœnerator omnem substantiam suam.

Symmachus autem sic, Collidat exactor ea, quæ sunt ipsi. Exactores autẽ Romanorũ Reges sunt, exigentes impositum tributum, hi verò totam Iudæorum diripuerunt substantiam, omnia diligenter scrutantes, vt & occulta inuenirent, & sibi vendicarent.

Diripiant alieni labores eius, vt non sit illi adiutor, nec sit, qui misereatur pupillis eius.

His verò perfectis, & rebus, quæ ad illos spectabant, hostibus diuisis, nemo eius adiutor erit, neque eorum liberi misericordia digni erunt.

Fiant nati eius in interitum in generatione vna deleatur nomen eius.

Nam nondum quadraginta annis elapsis Iudæorum populus extremam inter-

Universidad de Deusto
Biblioteca

necionem subiuit, & non amplius per se ipsos rempublicam administrant, neq; proprios habent Reges, & Principes, neque celeberrimam illam metropolim, neq; secundum legem cultum perficiunt, sed vana omnia illa sunt, & arca, & tabulæ, & Cherubinorum effigies, & propitiatorium, & candelabrum, & altare, & Pontificalis stola, & alia multa, quæ amplissima à Deo ei præbita fuerunt.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur.

Paterna virtus sæpenumero etiam filijs peccantibus prosunt, vt fides Habrahę Iudęis, & Dauidis pietas Salomoni. Sed prauitas patrum filijs similibus pœnã adauget: quãdoquidẽ ex nullo loco nulla misericordię occasio inuenitur. hoc igitur diuinus sermo inquit, Iudæi extremum exitium perferentes, præter proprias impietates etiam ob memoriam paternorum malorum maiori execratione digni videbũtur. Patres quippè suos vocat eos, qui in solitudine impiè egerunt, & eos qui tempore Iudicum, & Regũ, & qui postè Babylone reditum iniquè vixerunt. Matrem verò ait Hierosolymam, in qua fœdus parricidij in dominum Christum parare ausi sunt. Hoc etiam dominus sacris in Euangelijs inquit, Vt veniat super generationem hanc omnis sanguis innocẽs, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occiderunt inter templum, & altare. Omnium enim eodem tempore pœnas pendent. *Matth. 23.*

Fiant contra dominum semper, & disperent de terra memoria eorum.

Omnes nanque ait, impietates, quæ ab eis audacter commissæ sunt, semper Deus intuens; nulla misericordia eos dignabitur, sed internecione mulctabit. & hinc patet, non de solo Iuda, sed de omnibus infidelibus hæc percurrere: quandoquidem à singulari persona in multos orationem transfert: non enim dixit, Eius, sed Eorum.

Pro eo, quod non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.

Hæc autem inquit, crudeliter, & ferinè patientur, cùm parricidium commiserint, cunctique eum, qui omni moderatione, & mansuetudine vsus est, ad necem vsque insecuti fuerint. Et hæc verba Apostolus comprobat, & ipse dominus etiam, Apostolus exclamans inquit, Cùm esset diues, propter nos egenus factus est, vt illius inopia diuites essemus. Et rursus, Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et dominus inquit, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animis vestris. Et alibi, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput suum. *2. Cor. 8.* *Phil. 2.* *Matth. 11.* *Matth. 8.* *Luc. 9.*

Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Hoc in loco manifestò modum optandi permutauit, & vaticinationis more vtraque posuit. Quoniam & maledictionem, quam adamarunt, accipient; & benedictione, quã accipere noluerunt, priuabuntur.

Et induit maledictionem, sicut vestimentum.

Nimirum vndique hac cinctus erit.

Et intrauit sicut aqua in interiora eius.

Non modo enim foris, verùm etiam intus circundantur malis, & ab hisce aquæ instar circunfunduntur. Deinde quoniam aqua irrigat quidem corpus, & currit, & non habet firmum humorem; subdit.

Et tanquam oleum in ossibus eius.

Oleum enim diutius in corpore permanet. quod autem dicit, hoc est, malorum copia ingruet, quæ aquę vehemẽtiam, oleiverò firmitatem imitabitur.

Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur, & sicut zona, qua semper præcingitur.

Vndique inquit, prædictis malis, sicut vestimento operiatur, & veluti cingulo strin-gatur.

Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominum.

Alij verò, Qui contra steterunt, explanarunt.

Et qui loquuntur aduersus animam meam.

Hos vindemiabunt fructus ij, qui contra me scelus in se ipsos admiserunt, & proditor, qui hisce seruiuit. Quoniam enim Dei inimicum, legisq; transgressorem eum vocabant; meritò dixit, Qui detrahunt mihi apud dominum.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum, qui suauis est misericordia tua.

Et hæc dominus Christus humano more dixit: quandoquidem omnia, quæ ad humanitatem spectant, præter peccatum impleuit: genitus est enim secundum legem naturæ, nam ex muliere nasci, humanæ naturæ est, sed ex virgine, est supra naturam: pannis est inuolutus, & circuncisus fuit, nutrimentumque ex lacte accepit, & sacrificia attulit, iciunauit, & esuriuit, sitiuit, & laborauit. *Matth. 1.* *Luc. 2.* *Matth. 3.* *Luc. 2.* *Matth. 4.* *Luc. 4.* *Matth. 8.* *Luc. 9.* *Matth. 11.* *Luc. 7.* *Matth. 12.* *Luc. 6.* *Matth. 21.* *Luc. 19.* *Matth. 26.* *Luc. 22.* *Matth. 27.* *Luc. 23.* *Ioan. 19.* *Matth. 4.* *Luc. 4.* *Ioan. 4.* *Matth. 21.* *Luc. 19.* *Ioan. 12.* *Matth. 26.* *Luc. 22.* *Ioan. 13

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi CIX. Interpretatio.

Psalmus Dauidi.

Cùm in præcedenti psalmo prædixisset ea, quæ ad Christi crucem spectarent, prædicit nunc Saluatoris assumptionem, quæ post patibulum fuit. Meminit autem exordij huius psalmi diuinissimus Petrus in Actibus, dicit autem sic, Non enim Dauid ascendit in cœlos, dicit autem ipse, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. & ipse dominus videns Pharisæos alias de Christo opiniones habere; quæstionem hujusmodi ipsis proposuit, Quid vobis videtur de Christo? cuius est filius? Cùm autem illi dixissent, Dauidis; respondit, quomodo ergo Dauid in spiritu dominum ipsum vocat, dicens, Dixit dominus domino meo? Deinde argumẽtatur: si Dauid vocat ipsum in spiritu dominum, quomodo filius ipsius est? Hoc autem inquit, non inficiãdo, quin Christus filius esset Dauidis, sed adiungendo id, quod ignorabatur ei, quod in aperto erat. Christum nanque filium esse Dauidis, confitebantur etiam Pharisæi, sed eundem Dauidis esse dominum penitus ignorabãt. Adiungit igitur, quod deerat, sed rem manifestam minimè tollit, docens ipsum Christum & filium esse Dauidis secundum carnem, & eiusdem esse dominum, tanquam Deum, & creatorem. Sapienter ergo beatus Dauid diuinitatem Christi prædicat, & inquit.

Act. 2.

Dixit dominus domino meo.

Si Dauid Rex, & pius Rex, qui vaticinandi gratia dignus effectus est, dominum suum vocat Christum, meritò non solùm est homo secundum Iudæorum insaniam, sed etiam est Deus, quippe qui & opifex, & dominus Dauidis est. Cæterùm communio nominum eiusdem substantię eos esse ostendit, Dominus enim domino dicit, & non dominus creaturæ, neque dominus figmento.

Matth. 22.

Sede à dextris meis.

Magnum igitur est hoc, & non modo omnem humanam naturam excedit, verùm etiam totam vniuersitatem. atqui & hoc humano more dictum est, vt enim Sius Deus sempiternum habet imperium, Sedes enim tua inquit, Deus in seculum seculi: non enim post crucem, & cruciatus hoc honore vt Deus dignus effectus est, sed vt homo accepit, quod vt Deus habebat. neque enim cùm humilis esset, sublimis effectus est, sed cùm sublimis esset, cùmque in forma Dei esset, humiliauit semetipsum, formam serui accipiens. idcirco & Euangelista exclamat, Vnigenitus filius, qui est in sinu patris ipse enarrauit. Et ipse dominus inquit, Ego in patre, & pater in me est. & alibi, Clarifica me tu pater claritate, quam habui, priusquam mundus fieret. vt homo igitur intelligit, Sede à dextris meis: nam vt Deus sempiternũ habet imperium.

Psal. 44.

Phil. 2.

Ioan. 1.

Ioan. 14.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Inimici potissimum est Diabolus, & huius ministri Dæmones, & qui suis diuinis præconijs resistunt, nimirum Iudæi, & Græci. Hæc autem particula *Donec*, non tempus significat, sed sacrarum literarum est idioma. sic enim & per Vatem inquit Deus, Ego sum, ego sum, & donec senio confecti eritis, ego sum. patet quippe substantiam Dei minimè simul cum hominum senectute terminari. Si enim de cœlis, & terra Vates inquit, ipsi peribunt, tu autem permanebis: & rursus, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient; multo magis, licet homines senescant, & moriantur, vniuersitatis creator permanet. hoc Apostolico illi dicto simile est, Oportet enim ipsum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedes eius. nec sanè, hæc particula *Donec*, hoc in loco tempus indicat: quam enim haberet rationem adhuc aliquibus repugnantibus ipsum regnare, post autem omnium subiectionem regno priuari? Atqui Daniel Vates post terarum internecionem ipsum inquit regnare in secula, & regni eius non fore finem. Quo modo autem, & sancti simul cum ipso regnant, vel cum quo simul regnant? cum is, qui regnum promiserit, regnum deposuerit? Hæc igitur particula *Donec*, non tempus significat, sed secundum diuinæ scripturæ idioma iacet.

Dan. 7.

Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion.

Virga quidem ex Iesse est Bethleem, Egredietur enim inquit, virga ex radice Iesse, & flos ex radice ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, & reliqua: hæc autem salutaris crucis virgæ imperium declarat: per illam enim totam inimicorum aciem subegit, In Sione autem hæc fixa fuit.

Esa. 11.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Non enim secundis ventis diuinorum Euangeliorum præcones efferebantur, sed à Græcis & Barbaris obsessi, vndisque impietatis circumclusi; hostibus dominati sunt, plurimosque conuerterunt, & veluti quosdam

quosdam captiuos Regi abduxerunt, & vt huius seruitutem amplecterentur, fecerunt.

Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum.

Immortale habes imperium, potissimum autem hoc, in die Iudicij ostendis, in qua splendidos, & illustres sanctos reddes. Diem enim virtutis, Secundum Saluatoris vocauit aduentum, in quo veniet cum Angelis in gloria patris, tunc autem & Sancti sicut Sol resplendent, secundum ipsius domini vocem.

Ex vtero ante Luciferum genui te.

Hoc in loco suæ diuinitatis magnificentiam aperuit. & cùm ei dominus dixisset, Sede à dextris meis, eiusdem substantiæ esse declarat, & eiusdem esse naturæ prædicat. Hoc enim Ante Luciferum, Ante tempus, & secula ipsum esse demonstrat. Hoc autẽ, Ex vtero, eiusdem esse substantię docet. Non enim aliunde ait, sed ex mea natura genitus es, nimirum ex ventre, qui per similitudinẽ intelligitur. vt enim ex vtero homines gignunt, & ea, quæ gignuntur, eandem habent naturam, quam & genitores; sic ex me genitus es, & genitoris in te ipso substantiam ostendis.

Ioan. 1.

Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Accuratè hæc diuinus Apostolus interpretatus est in epistola ad Hebræos, & pontificatus huius æternitatẽ ostendit: eò quod Leuiticum sacerdotium non cum iureiurando promissiones acceperit, hoc autem iureiurando confirmatum sit, idcirco, Et non pœnitebit, apposuit. quoniam cùm multa sæpius vniuersitatis Deus dispensasset, hæc mutationibus obnoxia esse promisit, sic Iudæorum sacerdotium & fecit, & sedauit, sic regnum illud constituit, & euertit, sic Assyriorum, & Babyloniorum imperium vt esset permisit, & vt cessaret præcepit. Hoc igitur sacerdotium sempiternum esse volens, iurasse inquit, nequaquam fore, vt pœniteat. humano more hæc dixit: quandoquidem affectus expers est diuinitas, affectus est autem pœnitentia. Cæterùm Melchisedech non Iudæorum, sed gentium est sacerdos, sic & dominus Christus non pro Iudæis tantùm, sed pro omnibus hominibus semetipsum obtulit Deo. Exorditur autem sacerdotium in nocte, qua crucem subiuit, cùm accepit panem, & gratias egit, fregit, & dixit, Accipite, & comedite ex ipso, Hoc est corpus meum. Similiter & calicem cùm temperasset, dedit discipulis suis, dicens, Bibite ex hoc omnes, Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Inuenimus autem Melchisedech sacerdotẽ, & Regem esse, (figura igitur erat veri sacerdotis, & Regis) & afferentem Deo non sacrificia ratione carentia, sed panem, & vinum. Hæc enim Habrahæ attulit, cùm proprij sacerdotij exemplar in lumbis patriarchæ secundum spiritum præuidisset. si igitur ex Dauide Christus secundum carnem ortus est, & Dauid ex Iuda, & pontificatum secundum ordinem Melchisedech accepit Christus; Leuiticũ sacerdotiũ cessauit, & in Iudæ Tribũ maioris sacerdotij benedictio trãsiit. Sacerdos aũt nunc est Christus, qui ex Iuda secundum carnẽ ortus est, non ipse aliquid offerens, sed vocatur caput eorum, qui offerunt: quandoquidem eius corpus Ecclesiã vocat, & propterea sacerdotio fungitur, vt homo, recipit antem ea, quæ offeruntur, vt Deus: offert verò ecclesia corporis eius, & sanguinis symbola, omne fermentum per primitias sanctificans.

Hebr. 7. Genes. 14.

Matth. 26.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges.

Repugnantes, & audaces Principes, & Reges in die Iudicij supplicijs mulctabit. Hoc autem, Dominus à dextris tuis, simile est illi, quod in quintodecimo psalmo dictum est, Præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. etenim ibi humano more hoc dixit, & declarauit naturam, quæ in vnum coniuncta est, indiuiduam esse, & hic eodẽ tempore & diuina dicit, & humana. Hoc enim, Sede à dextris meis, Humanæ naturæ congruens est. Hoc verò, Ex vtero ante Luciferum genui te, Diuinitatem declarat. & Tu es sacerdos in æternũ, rursus tanquam ad hominem dictum est. similiter autem, Dominus à dextris meis, hoc est, indiuiduam habes diuinitatem, quæ in vnum coniuncta est.

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.

Manifestius hoc in loco Iudicium declarauit, & illo die homines impios, vitijsq; inquinatos se supplicijs traditurum esse, & in præsenti vita sæpius multis castigationibus obnoxios fecit, suam potentiam nescios docens.

De torrente in via bibit.

Multa inquit, cùm humanitatem accepisset, humilitate vtetur, vt & aquis, quæ in via inueniuntur, sitim pelleret. Cæterùm vaticinatio videtur mihi sensum alium profundiorem habere. *Calicem*, Crucem solet nuncu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nuncupare, Pater enim inquit, si possibile
Matth. 27. est, vt transeat calix iste à me. *Torrentes* verò, Iudæos vocat, qui diuinam gratiam nacti sunt, non autem hac semper sunt perfruiti. Quemadmodum enim torrētes non perennem aquarum fluxum habent, sed ex imbribus, qui ex nubibus gignuntur, consistunt, sic Iudæi ad tempus legis gratiam habuerunt à sacris Prophetis, veluti à quibusdam nubibus suppeditatam. Postea verò ætate
Ioan. 4. appetente secundum domini vocem, (Leuate inquit oculos vestros, & respicite in regiones, quoniam albæ sunt ad messem) necessario torrens priori aquarum copia destitutus, permanet & siccus, & omni humore priuatus: quoniam igitur Iudæi crucem machinati sunt, & calicem dominus passionem vocat; meritò Vates cùm hæc præuidisset, dixit, De torrente in via bibit. *Viam* quippe, Vitam appellat. hanc verò sententiam & sequentia testantur.

Propterea exaltabit caput.

Philip. 2. Hoc sanè illi, quod ab Apostolo dictum est, respondet, Humiliauit semetipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit ipsum. patet autem hoc humano more posuisse: nam vt Deus non cùm humilis esset, sublimis effectus est, sed cùm maximè sublimis esset, submisit seipsum: vt autem homo, quod non habebat, accepit.

Psalmi CX. Interpretatio.

Halleluia.

Cùm Ammanitæ, & Moabitæ, & Idumæi plurimas copias conflassent; tribui Iudæ olim aliquando bellum intulere: imperabat verò huic Iosaphat, ex Dauide originem ducens, vir pietate probatus. hic cùm hostium multitudinem nouisset, cum toto populo ad Deum accessit, inexpugnabilem opem efflagitans, & protinus suæ petitionis compos factus fuit. Adhortatus est enim ipsos vniuersitatis Deus, vt contra hostes bono animo essent, tanquam ipso exercitum ducēte. exorto igitur die hostes contra seipsos vltro citroque commoti sunt, & seipsos vt inimicos necauerunt, vt nemo mortem illā declinaret. cùm hoc ex quadam specula Iudæorum exercitus conspiceret, veluti ad paratam prædam cucurrit, diripuit verò inimicos, & cum multa opum copia redijt, & vt
Paralip. 20 Paralipomenon historia edocet, cum musicis instrumentis in diuinum templum ingressi sunt, victoriæ largitorem laudantes. hæc cùm Vates præuidisset, hunc conscripsit psalmum, veluti quendam hymnum à pio Iosaphat prolatum. hymni est etiam inscriptio: quandoquidem Alleluia, sicut iam explanauimus, Laudate dominum sonat. Significat enim Allelu, laudate, Ia, Dominum, vel eum, qui est.

Confitebor tibi domine in toto corde meo.

Ex tota mente ò domine tibi laudes de gratiarum actione affero.

In consilio iustorum, & congregatione.

Non ego solus, sed etiam piorum cœtus vna mecum: illa enim tempestate ab Idolorum errore populus liberatus erat, cùm Res omnes pietatem docuerit. *Consilium* igitur *Iustorum*, Piorum collegium appellat.

Magna opera domini.

Reuera enim admirabilia, admirationeq; digna sunt, quæ ab eius potētia sunt effecta.

Exquisita in omnes voluntates eius.

Efficit enim quæcunq; vult, vnumquodque verò eorum, quæ perfecta sunt, sapientia est refertum, & ab omnibus laudem sibi comparat.

Confessio, & magnificentia opus eius.

Omnia, quæ ab ipso facta fuere, & opus, & gubernatio magnifica sunt, & naturam excedunt, & apud omnes homines laudibus digna sunt. *Confessionem* hoc in loco, Gratiarum actionem vocat.

Et Iustitia eius manet in seculum seculi.

Nihil iniustum est eorum, quæ facta sunt, sed omnia iustitia prædita sunt, semperque tem hac vtens, moderatur omnia.

Memoriam fecit mirabilium suorum.

Quoniam manifestò hostium internecionem fecit, & hoc idem maiorum tempore perfecit, modo quidem cùm Aegyptios obruerit, aliàs verò cùm Amalachitas confixerit, passis Mosis manibus, & cùm Chananæos & Gethæos, & alias gentes per Iesum Nauce uerterit, recordationem mirabilium, hostium pœnam vocauit, hoc est, celeberrima illa miracula ab infidelibus falsa existimata, nouo edito miraculo, vera ostendisti, cùm admonuisses nos de ijs, quæ nostrorum maiorum tempestate fecisti.

Misericors, & miserator dominus, escam dedit timentibus se.

Escam, alij Interpretes, Prædam dixerunt, vera sunt vtraque: etenim veluti ad paratam prædam ad hostium diuitias cucurrerunt, satisque cibi hinc compararunt.

Memor erit in seculum testamenti sui.

Symmachus autem sic, Prædam dedit timentibus eum, recordans sempiterni testamenti sui. promissionum enim, quæ patribus

bus factæ fuere, perpetuam habet memoriam, & per illam nobis bona impertiit.

Virtutem operum suorū annunciabit populo suo, vt det illis hereditatem gentium.

Admodum expresse suam potentiam nobis ostendit, cùm hostium diuitias vobis largitus esset. non modo enim ab illorum damno nos liberauit, sed etiam eorum opes in nostras domos transtulit.

Opera manuum eius veritas, & iudicium.

Non iniustè, sed admodum iustè hæc fecit, cùm enim de nobis nulla in re conqueri possint, penitus nos euertere conati sunt: veram igitur & iustam in eos protulit sententiam.

Fidelia omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate, & aquitate.

Legem ferens Deus, suam beneuolentiā custodientibus suam legem spopondit. hoc & hic, inquit, de obseruantia mandatorum vera esse promissa, & qui hæc perficere decreuerunt, sua ope semper perfruuntur: etenim nos pure ipsum precati, hostibus superiores euasimus. hoc enim per ea, quæ sequuntur declarauit.

Redemptionem misit dominus populo suo, mandauit in aternum testamentum suum.

Pollicitationes enim Dei non modo sunt verissimę, sed in æternum permanent.

Sanctum, & terribile nomen eius.

Iis enim, qui credunt, sanctum & optatissimum est eius nomen, & effundens bonorum flumen, infideles verò, & vitijs affectos castigat, & plectit.

Initium sapientiæ est timor domini.

Oportet igitur ipsum timere, & cum timore quodam contremiscere, quandoquidem hoc est primum elementum diuinæ doctrinę. *Sapientiam* enim, non rectè loquendi facultatem, sed diuinorum cognitionem vocat. ad tirones igitur timor spectat, ad perfectos verò amoris possessio.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Ad perfectionem cognitio nequaquam satis est, sed contemplatio actione indiget: & cōuenit eum, qui diuino intellectu dignus effectus est, cognitionem operibus ornare, & per hanc intellectus largitorem colere.

Laudatio eius manet in seculum seculi.

Congruenter admodum & hoc apposuit, edocens virtutis studiosum fructum hinc reportare: quandoquidem Deus licet nemo ipsum laudibus prosequi vellet, sempiternum, & perennem habet hymnum. Hunc igitur psalmum apud Hebræos per elementorum seriem conscriptum esse asserunt, & secundum literarum ordinem positum esse, & consequentem similiter iacere.

Psalmi CXI. Interpretatio.

Halleluia.

Inscriptio etiam hunc psalmum hymnum nuncupat, pietatis verò doctrinam volentibus affert.

Beatus vir, qui timet Dominum in mandatis eius volet nimis.

Qui hac reuerentia præditus est, diuinoq; timore indutus, omne eius auxilium in diuinorum oraculorum executionem transfert, & cum omni animi alacritate hæc implere festinat. Deinde demonstrat talium seminum fructum.

Potens in terra erit semen eius.

Quoniam enim hominibus illius temporis hoc admodum desiderabile erat, hoc donum custodientibus mandata se daturum esse pollicetur: ideo per Habraham quidem dedit, Israeli; per Dauidem verò ijs, qui ex ipso originem traxere, & per Israelem posteris, licet iniqui fuerint.

Generatio rectorum benedicetur.

Nam qui de æquitate, & iustitia curam gerunt, diuinæ benedictionis fructus metent.

Gloria, & diuitiæ in domo eius.

Et has promissiones tanquam imperfectis, qui nondum perfecta audire possunt, facit. perfectos enim Dominus Christus cōtraria docet, inquiens, Nolite possidere au- Matth. 10.
rum, neque argentum, neq; æs in zonis vestris, non peram in via, neque calciamenta, neque virgam. & rursus, Nisi quis renuncia- Luc. 14.
uerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. &, Si vis perfectus esse, Matth. 19.
vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Veruntamen hæc præcipiens, illa imperfectis & spondet, & largitur. sic Salomoni diuitias, & gloriam auxit. sic filijs Israel Aegyptiorum diuitias donauit.

Et Iustitia eius manet in seculum seculi.

Deus enim rerum omnium conditor æternam habet memoriam, & perpetuam eius conseruat gloriam.

Exortum est in tenebris lumen gentibus.

Tenebras modo quidem ignorantiam, modo verò calamitates nominat. & lumen similiter, nunc quidem cognitionem, nunc verò malorum liberationem appellat. dicit igitur nescio, veritatem se demonstraturum, in malorumque impetu suam opem allaturum. sic Iosephum ex fratrum parricidijs eri- Gene. 37.
puit, sic eundem à calumnia liberauit, sic erepta Sarra [illegible]um auxilium Habrahæ imper-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tijt, sic Laban perterruit, & fugientem insequente potentiorem ostendit. diuinæ igitur potentiæ hoc est argumentum, exercitationis causa permittere, vt iusti in grauiora incidant, & horum nebulam discutere, puramque ſereniratem efficere.

Misericors, & miserator, & iustus.

Hæc autem moderatur, iustitia, & misericordia, & bonitate vtens: nam curam gerit quidem vt benignus, coronare verò iustos volens, certamina permittit. Soluit verò hæc protinus ob immensam bonitatem.

Beatus homo, qui miseretur, & commodat, disponit sermones suos in iudicio.

Symmachus autem sic, Bonus, munificus, & commodans, qui dispensat res suas cum judicio. Qui enim proprium dominum imitatur, largè conseruos colit, miserans quidem vt naturæ particeps, commodans verò tanquam à communi domino remunerationem expectans, nihil sanè talis iniustè efficit, sed rectis cogitationibus vsus, & verba, & opera ornat.

Quoniam in æternum non commouebitur.

Firmam enim huiusmodi homo habet mentem, quæ nullam mutationem accipit in temporum angoribus.

In memoria æterna erit iustus.

Celeberrimus autem erit hic, & ab omnibus decantatus, & sempiternam relinquet gloriam.

Ab auditione mala non timebit.

Porrò nec minas timebit, neque nuncios, qui terrorem incutere possunt.

Paratum cor eius sperare in Domino.

Symmachus, Paratum, rursus explanauit, Firmum. Firmam enim habet, ait, & constantem in Deo spem, & propterea huiusmodi tumultus pro nihilo habebit.

Confirmatum est cor eius, non commouebitur, donec despiciat inimicos suos.

Non modo enim hostes non timebit, verùm etiam illorum stragem ob spem in Deo collocatam expectat.

Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi.

Vnumquodque eorum virtutis doctrinam volentibus affert. dicit autem eum, qui reuerentia, diuinoque timore præditus est, non simpliciter indigentibus misericordiam præbere, sed cum multa alacritate hoc facit, imitaturque ſerentes large semina, & dissipantes ob manipulorum spem: similiter enim & hic iustitiæ lucrum expectat.

Cornu eius exaltabitur in gloria.

Cornu, Robur vocat, ex translatione animalium, quæ cornibus armata sunt, & hisce aggredientes vlciscuntur. Dicit igitur eum, qui virtutis diuitias possidet, potentem, atque ampliſsimum fore.

Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet, desiderium peccatoris peribit.

Qui verò iniquè viuere decreuerunt, iustorum splendorem cernentes, inuidia quidem tabescent, parricidijq; machinationes struent. non erunt sanè compotes desiderij sui, & quod concupiscent non consequentur: & iniusta enim hæc, & admodum illicita.

Psalmi CXII. Interpretatio.

Halleluia.

Alius hymnus & hic est in vtilitatem conscriptus, & excitans homines ad laudibus decantandum beneficij auctorem.

Laudate pueri Dominum.

Pueros hoc in loco, non iuuenes, vt nonnulli suspicati sunt, sed seruos vocat: sic enim & Aquila, & Symmachus, & Theodotion explanarunt, & Hebræus Abdi dicit. Sic etiam Syrus, & laudate, Hebræus Halleluia dixit, vt sit manifestum, quoniam Halleluia, Laudate Dominum interpretatur.

Laudate nomen Domini. sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc, & vsque in seculum.

Conuenit, ait, vos cùm serui sitis, cùmque id, quod estis à Deo acceperitis, eius nomen laudare, licet ignoretis naturam, quandoquidem benedictionem, & gloriâ sine principio, & sempiternam habet: Hoc autem A seculo vsque in seculum, hoc declarat. oportet tamen & vos veluti creatori hymnum de gratiarum actione afferre.

A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini.

Diuinam cognitionem post humanitatem vnigeniti gentibus præbitam psalmus præcinit. olim nanq; vniuersitatis creator, neque à Iudæis omnibus laudabatur, sed à paucis piè viuentibus, post autem ex virgine ortum, salutaremque crucem, in omnem terram sonus præconum veritatis exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum, & impleta est tota terra diuinæ cognitionis, veluti aqua multa operiret maria, hoc & per Vatem alium inquit Deus, Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non suscipiam ex manibus vestris, ab ortu enim solis vsq; ad occasum solis magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Consonantia autem his cœlestis symphonia præcinit.

Excelsus

Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius.

Omnes enim gentes didicerunt ipsum esse sublimem, & dominum, omniumque opificem, & à cœlestibus Angelis celebratum.

Isa. 46. *Quis sicut Dominus Deus noster?*

Sæpius hoc diuina scriptura dicit. Quis similis tibi in Dijs Domine? quis similis tibi in sanctis glorificatur? & beatus Dauid, Psal. 88. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Domino in filijs Psal. 77. Dei? & rursus, Quoniam quis est Deus præter Dominum, aut quis est Deus præter Deum nostrum? Per omnia hæc Deum rerum omnium conditorem nequaquam comparari posse, discimus, & nihil est eorum, quæ sunt, quod cum Dei natura, aut potentia, aut vi conferri possit.

Qui in alto habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra.

Nam ille, qui in cœlis habitare videtur, omnia inspicit, & nihil eorum, quę sunt, neglectum sinit.

Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus populi sui.

Hæc & beatissima Anna dixit, hymnum de gratiarum actione Deo texens. Cernimus autem hæc ipsa à Deo vniuersitatis conditore fieri: sic beatum Dauidem cùm pastor esset, Regem fecit: sic & Iosephum cùm in seruitutem incidisset, in regali constituit solio: sic Mosem cùm opilio esset, populi gubernatorem declarauit, Pharaonisque Deú elegit: sic gentes impietatis paupertati seruientes, & in peccati stercore sedentes, bonis, quæ Israeli concessa fuerant, dignatus est. sic humanam naturam, cùm in ipsum mortis profundum decidisset, assumpsit, & sursum erexit, & collocauit super omnem principatum, & potestatem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non modo in seculo hoc, sed etiam in futuro.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Et hoc similiter videri potest inter homines accidisse. Etenim & Sarram, & Rebeccam, & Rachaelem, & Annam, & Sampsonis matrem, & Elisabeth, cùm steriles essent, matres filiorum reddidit, sed magis prorsùs, & magis verè hoc in Ecclesia confidere potest, quandoquidem cùm hæc sterilis, & sine filijs olim esset, matrem fecit ob innumeros filios lætantem, secundum vaticinationem dicentem, Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non partuIsa. 54.

ris, quoniam multi filij desertę magis, quàm illius, quæ habet virum.

Psalmi CXIII. Interpretatio.

Halleluia.

Et hic est hymnus, qui beneficia à Deo in Iudæos collata percurrit, Deique potentiam narrat, Idolorumque imbecillitatem illudit. Quadrat autem etiam hic hymnus ijs, qui ex gentibus crediderunt, quiq; ab Idolorum errore liberati fuere. Discunt enim quanta sit differentia inter simulachra, quæ non sunt, & Deum, qui est.

In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, & Israel potestas eius.

Cùm Dominus Israelem ex Aegypto liberasset, atque ab illorum alienigenarum, & barbarorum seruitute vindicasset; populum hunc, suum declarauit, & in Iudæa proprium templum ædificauit: Sanctificationem enim hoc nuncupauit.

Mare vidit, & fugit, Iordanes conuersus est retrorsum, Montes exultauerunt sicut arietes, & colles sicut agni ouium.

Hæc, quæ dicta sunt, tanquam personas inducit, suoque sermone dat sensum rebus inanimatis, Dei potentiam prædicans. tecnim ait, populum ducente, hinc inde cum formidine mare recesit, expeditum iter præbuit & fluuius, & suorum fluxuum cursum compescuit, & inhibuit vrna, (tãquam si ratione præditus esset) tuam sentiens potentiam. & colles, & montes moti sunt, & tripudiare videbantur, quippe qui cœlorum dominum receperunt. Dicit autem montem Sinai & Oreb: in illis enim Deus apparuit. deinde & interrogationem supradictis affert.

Quid est tibi mare, quod fugisti? & tu Iordanes, qui conuersus es retrorsum? montes exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouium.

Et quia ratione carentia, & inanimata erant, ipse pro eis respondet.

A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob, qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Vnumquodque horum ait, factum est ob dominum, qui ibi apparuit, terræ motus hanc habet causam, marisque diuisio: ipse enim sterilem lapidem omni humore priuatum, qui neque ob duritiem secari potuerat, aquarum affluentia inundauit, iubens vt inde fontes abundè scaterent: mirum igitur non fuit. imperauit enim rerum auctor,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& mare diſſiluit, & rupes aquam emiſit, & cœlum manna ſubminiſtrauit, & venti conturnices congregarunt, cæteraque omnia facta ſunt ipſius tantummodo nutu.

Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, & ſuper miſericordiam tuam, & veritatem tuam, ne quando dicant gentes, vbi eſt Deus eorum?

Hæc ijs, qui olim ex circuncisione erant, dicere congruebat, qui diuinum implorabant auxilium priſtinorumque beneficiorum recordabantur, Ne in nos reſpicias Domine, neque multas contumelias, quæ nobis fiunt negligas: quandoquidem ij, qui iuſtam pœnam ignorant, noſtram ſeruitutem tuam imbecillitatem ſuſpicantur, & dicunt, Vbi eſt Deus eorum?

Deus autem noſter in cœlo omnia quæcunque voluit, fecit.

Porrò illi dicunt, vbi eſt Deus ipſorum? Nos autem ſcimus te eſſe Deum omnium opificem, cœlum habitationem habentem, potentiamq; voluntati reſpondentem. Deinde per comparationem idola redarguit, dicens.

Simulachra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.

Nam tu quidem quæcunque vis, facis, Simulachra verò à genribus culta, non efficiunt, ſed efficiuntur, & à materia honorem habent, ex auro enim, & argento, coloribuſque efficta ſunt: Ab arte verò formam accipiunt. Argentarij nanque, & aurifices, & pictores hæc faciunt, à materia igitur, & arte ſubſtantiam ſibi comparant. Deinde per plura eorum imbecillitatem tragicè decantat, dicens.

Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt.

Simulachra quidem ſenſuum domicilijs induta ſunt, operatione verò priuantur. Viliora igitur non modo ſunt ijs, qui ipſa finxerunt, ſed etiam minimis animantibus: quandoquidem muſca, & culices, & his tenuiores, in ſenſuum ſedibus vim habent: vident enim, & audiunt, euolant, & ambulant: ij verò, qui tanquam Dij coluntur, neque vim tenuiorum animantium ratione carentium habent.

Non loquentur in gutture ſuo.

Quoniam enim Dæmones, qui per ipſa operabantur, falſiſque vaticinationibus vtebantur, non per inanima ſimulachra has proferebant, ſed per homines rationis compotes, vel per nonnulla ſigna aliquid denunciabant, meritò inquit, Non loquentur in gutture ſuo, immobiles enim, & inanimæ penitus ſunt huiuſmodi imagines.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.

Porrò illis quidem ſimiles fiant, & qui ipſa colunt, & qui efficiunt: quandoquidem cùm ratione præditi ſint, & in huiuſmodi temeritatem inciderint, iuſtum eſt, omnem ſenſum amittere, inſtar idolorum, quæ ab ipſis coluntur.

Domus Iſrael ſperauit in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt. Domus Aaron ſperauit in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt.

Illi quidem non emolumentum, ſed detrimentum ex horum adoratione percepe-runt, ſed Iſraelis domus ſpem in Deo, qui eſt, habens, continue opem ab ipſo conſequitur. per diuiſionem autem de ſacerdotio fecit mentionem, hoc honorans, & edocens homines illius temporis, quantum ſit diſcrimen inter ſacerdotes, & alios homines.

Qui timent Dominum ſperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt.

Alium ordinem præter ſuperiores poſuit. edocet quippe diuinus ſermo, licet aliquis ſacerdotij dignitatem non habeat, neque ex Iſraelitica cognatione ſit, diuino tamen timore præditus ſit, & de virtute curam gerat; æqualem opem etiam ipſum ab vniuerſorum Deo conſecuturum: erant ſanè olim apud Iudæos huiuſmodi homines multi, qui ex Abrahæ radice minimè orti erant: ex alijs nanque gentibus acceſſerunt Proſelyti nuncupati, quique res diuinas magnificabant. & modo gentes cognationem Abrahæ ſecundum carnem non habent, ſed Abrahæ fidem habentes, filij Habrahæ vocantur.

Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis, benedixit domui Iſrael, benedixit domui Aaron, benedixit omnibus, qui timent Dominum.

Eandem diuiſionem etiam hoc in loco fecit, fructumque ſpei demonſtrauit, benedictionem enim ſpei coniunxit, & hanc inquit impertijſſe non modo domui Iſraelis, & Aaronis domui, verum etiam timentibus eum. Deinde rurſus ætatum, dignitatumq; diuiſionem facit.

Puſillis cum maioribus.

Non enim modo benedixit iuuenibus, verum etiam eis, qui conſenuerunt, nec ſolum diuitijs affluentibus, ſed etiam hominibus in paupertate viuentibus, nec ſolum eis, qui libertate ſunt honorati, verum etiã eis, qui ſeruitutis iugum ferre coacti ſunt.

Adijciat

Adijciat Dominus ſuper vos, ſuper vos, & ſuper filios veſtros.

Iis, qui diuinam ſpem poſident, incrementum, & amplificationem propheticus ſermo precatur.

Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum, & terrã.

Porrò conſequemini ait, omnino hanc opem, vtpote qui ab vniuerſorum creatore benedictionem accepiſtis.

Cœlum Cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum.

Ipſe enim Cœlum habitationem habet, non hoc, quod videtur, ſed illud, quod ſuperius eſt, quod huiuſce veluti tectum eſt, quemadmodum hoc, quod videmus noſtrum eſt rectum. Habitat verò in cœlo vniuerſitatis Dominus, minime circumſcriptã habens naturam, ſed choris Angelorum, qui ibi verſantur, gaudens: terram igitur hominum generi diſtribuit. Non igitur Iudæorum tantùm curam gerit, ſed omnium hominum, quibus & terram habitationem dedit.

Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes, qui deſcendunt in Infernum, ſed nos, qui viuimus, laudabimus te Domine, ex hoc nunc, & vſque in ſeculũ.

Mortuos vocauit eos, qui inanimis Idolis ſeruiunt: quid enim eſt illis ſtupidius? Viuentes verò eos, qui Deum viuentem adorant, quibus diuinum attribuit hymnum. Præterea edocet decere eos, qui Deum colunt, cum omni alacritate ipſum laudare, adhuc viuentes vtpote quos hoc mors facere prohibeat. Idcirco in alio inquit pſalmo, Cantabo Domino in vita mea, pſallam Deo meo quandiu fuero. Pſal. 145.

Pſalmi CXIIII. Interpretatio.

Halleluia.

Multis, & vniuerſi generis calamitatibus Antiochus cognomento Illuſtris Iudæos afflixit, & fuit in cauſa, vt multi, qui in deſidia viuebant, diuinam tranſgrederẽtur legem, pietatis verò ſtudioſi pro hoc propenſo animo certamina ſuſcipientes, triumphales coronas adepti ſunt. hanc horum fortitudinẽ præſens pſalmus præcinit: narrat autem eodem tempore & miſeriarum impetus, & robur ab vniuerſorum Deo ipſis præbitum.

Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ, quia inclinauit aurem ſuam mihi.

Hæc dicere vaticinatio ipſos edocet, nihil mihi potius eſſe, nihilque deſiderabilius, quàm res diuinas, & Deum colere, quandoquidem meas preces admittit, ſuaſque opem dignatur.

In diebus meis inuocabo.

Propterea per totam meam vitam ipſum laudibus celebrabo, auxiliumque ab ipſo implorabo, deinde narrat calamitatum multitudinem.

Circundederunt me dolores mortis, & pericula Inferni inuenerunt me.

Proprie dolores vocantur illi, qui ante partum parturiẽtis ſunt. ex hac igitur tranſlatione dolores inferorum vocantur illę calamitates, quæ prope ipſam mortem ducũt. Dicit igitur multis, vniuerſiq́ue generis doloribus circũdatos eſſe, adeo vt prope ipſam mortem ſint, inferorumque ianuas apprehenderint.

Tribulationem, & dolorem, inueni, & nomen Domini inuocaui.

Verùm nequaquam otio, neque deſidiæ me ipſum addixi, cùm in has incidiſſem, neque ad alias vitæ voluptates me applicui, ſed luctibus, lacrymiſq́ue vſus, & continuè precans, diuinam efflagitabam opem. hoc ex Machabæorum hiſtoria accuratius diſci poteſt. Cùm enim in ſolitudinem pietatis alumni effugiſſent, & fame, & ſiti preſi eſſẽt, Deum obſecrabant, auxiliumque ab ipſo nacti ſunt.

O Domine libera animam meam.

Hæc, inquit, precans dicebam, Opem ſer ò Domine, ab impendentibus malis noſtras animas libera: noueram igitur preces fundens, poſtulata me conſecuturum, cùm de eius benignitate periculum fecerim. Hoc enim ſubdidit.

Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.

Fontes enim miſericordiæ hominibus profundit, habet autem & iuſtitiam, iniuſtos pœnitentia vti nolentes plectit. bis enim de miſericordia mentionem facit, cùm ſemel de iuſtitia meminerit: Vincit enim Dei benignitas iuſtitiæ ſententiam.

Cuſtodiens paruulos Dominus.

Talem enim de hominibus gerit curam, vt etiam omni cura fœtus dignetur, & non modo eos, qui iam in lucem editi ſunt curat, ſed etiam conſeruat, & cuſtodit qui in vuluis matrum deliteſcunt, atq́ue in aquis male olentibus natant, & in anguſto loco cohibentur, & in lucem effert, lactiſque fontes ſubminiſtrat, & ab inimicis dæmonibus inſidiantibus vindicat, & vt vno verbo dicam, paternam curam impertit. non temere autem horum diuinus ſermo fecit mentionem, verum edocens, non modo vniuerſitatis Deum iuſtorum fructus remunerare, ſed etiam in benefaciendo ipſum præuenire, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

eos, qui non sunt, fabricare, & cùm effinxerit, curam gerere, demúmq; post perfectam ætatem iustitiæ fructus opperiri, & rursus tunc viros probos plurimis beneficijs afficere.

Humiliatus sum, & liberauit animam meam.

Symmachus autem sic, Defeci, & salutem mihi præbuit. si enim infantes, qui nondum eius cognitionem acceperunt, talem ab ipso curam consequuntur; quanto magis ijs, qui syncerè ipsum colunt, salutem impertit? Prorinus igitur, cùm nos ob calamitates depressos vidisset; sua ope dignatus est.

Conuertere Domine in requiem tuam, quia benefecit tibi.

Adhortantur se ipsos, & accendunt in fortitudinem, multitudinem beneficiorum præ se ferentes, & se ipsos docent, quamuis pro pietate mortem subiuerint, in iucundâ tamen, & gratam vitam transferendos esse. Requiem enim, illum vocauit. indicant autem hoc etiam ea, quæ sequuntur.

Quoniam eripuit animam meam à morte, oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu, placebo Domino in regione viuorum.

Regionem autem *viuorum*, Non præsentem nuncupat vitam, in qua sunt fletus, & gemitus, & morbi, & mortes, & peccata, & calamitates; sed vitam ab his omnibus liberam, in qua sine ærumnis est virtutis possessio, & sine laboribus iustitiæ diuitiæ adsunt. Qui enim has hic comparare cum laboribus voluerint, amplificabunt illic ipsas sine laboribus. hymnum igitur de gratiarum actione afferent, eò quod oculi quidem à lacrymis sunt liberati, & pedes labilem vitam effugerunt, & anima peccati mortem declinare potuit, & edocent se ipsos, vt rerum tristium impetus viriliter perferant, mortemque despiciant, eo quod vita tranquilla morti succedat.

Non enim corporeis oculis illam conspexit regionem, sed manifestam fides hanc mihi fecit.

Ego autem humiliatus sum nimis, ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.

Aquila autem sic, Ego dixi, dum obstupescerem, omnis homo mendacium, Theodotion verò, Omnis homo defecit, sed Symmachus, Et dixi, dum anxius essem, omnis homo mentitur. Verùm non temerè omnes posui interpretationes, sed ostendere volens humanam felicitatem, mendacium vocare, quæ quàmprimum diffluit, constantiæ nihil habet: quandoquidem ait, cùm repentinam huiusmodi mutationem conspexissem, cùmque pristinæ nostræ felicitatis meminissem, & assiduas calamitates cernerem, dixi mœrens, nihil esse firmum, atque stabile, sed is, qui præsentibus tanquam permanentibus fidit, frustratur, suaque spe aberrat. Hoc etiam in trigesimo octauo psalmo inquit, Veruntamen omnia vanitas omnis homo viuens. harum rerum conscius sapiens ille Salomon, licet omni felicitate affluxerit, & naturam rerum humanarum attigerit, hoc posuit exordium, inquiens, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?

Multis, varijsq; beneficijs affectus, ignoro quas res beneficij auctori rependam. Nõ temere autem hunc versiculum cum superiori coniunxit, sed edocens etiam in varijs vitæ mutationibus propriam opem hominibus vniuersitatis Deum impertire, vniuersique generis consolationem mœrentibus afferre: hoc & beatus inquit Paulus, Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationé, qua exhortamur, & ipsi à Deo, quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita abundat per Christum consolatio nostra. Hoc etiam beatus Dauid inquit, Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo, vota mea Domino reddam coram omni populo eius.

Decet igitur audacter pro ipsõ mortem subire, & hanc remunerationem pro variis beneficijs dare. *Calicem* enim *salutis*, pro pietate appellauit mortem: sic enim & dominus nominat, Pater enim, ait, si possibile est, transeat

Psalmi CXV. Interpretatio.

Halleluia.

Hebræus, cæteríque Interpretes, atque etiam Syrus hunc præcedentibus cõnectunt: quandoquidem eundem sensum habet, & nonum psalmum bifariam diuidentes, horum duorum psalmorum coniunctione æqualem psalmorum numerum conseruant. idem tamen habet argumentum. Qui enim illic de viuentium regione mentionem fecerunt, & hunc finem posuerunt, hoc in loco exordientes dicunt.

Credidi propter quod locutus sum.

Matth. 20. transeat à me calix iste. & Apostolorum iugo communicationem Regni postulanti sic inquit, Potestis bibere calicé, quem ego bibiturus sum? Hoc igitur & hoc in loco præclari, & optimi, & pietatis athletæ vt faciant se ipsos adhortantur, & hanc promissionem perficiunt, eorum ciuibus cernentibus, vt & ipsos in eundem amorem accenderent. Deinde huiusmodi mortis fructum demonstrat.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.

Si autem Deus est pretiosus, cui nam sanctorum non venerandus est?

O Domine ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.

Siquidem igitur mortem illam admiratione dignam subiuerimus, gloriam, & honorem à Deo consequemur. Si verò hostibus superiores facti, illorum aciem profligauerimus, hymnum de gratiarum actione Domino afferemus, seruitutem cõfitentes, & hanc ex maioribus habere gloriantes, homines enim seruire coacti, aliquando maiores habuisse liberos gloriantur. Benevoli verò Dei serui seruitutem ex maioribus habere confitentur, meritò hanc maximam esse credentes.

Dirupisti vincula mea.

Cùm à multis, diuersisque calamitatibus me liberasset.

Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo, vota mea Domino reddam in conspectu populi eius, in atrijs domus Domini in medio tui Hierusalem.

Porrò à calamitatibus liberatus, erga beneficia minimè ingratus ero, sed laudis sacrificium rependam, hymnumque de gratiarum actione ciuibus omnibus meis cernentibus persoluam, & hinc vtilitatem percipiens: afferam quippe hoc sacrificium rationis compos in templo nomini tuo consecrato. Hinc igitur etiam disci potest, lege obtinente eos, qui magis secundum spiritum legem attendebant, hostias rationis compotes sacrificijs ratione carentibus prætulisse, nouum testamentum adumbrantes. Decet sanè scire omnibus triumphatoribus Martyribus vtrumq; psalmum congruere: quandoquidem idem propositum est horum, & illorum: illi namque pro lege, & pro latore legis mortem admiratione dignam subiuerunt, & hi pro illo, qui salutem dedit, mortémque euertit, præsenti vitæ mortem prætulerunt.

Psalmi CXVI. Interpretatio.

Halleluia.

Hic etiam hymnus omnibus hominibus congruens est: adhortatur enim spiritus gratia eos, qui salutem adepti sunt, vt beneficij auctorem laudent.

Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Eodem tempore omnes in choream vocat: quandoquidem gentibus omnibus nõ modo Græcis, & Romanis, verum etiam omnibus barbaris salutis occasionem præbuit, sacris Apostolis beneficij ministris vsus, Euntes enim inquit, docete omnes gentes, baptizantes illas In nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes illas seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. huic legi obtemperantes, totam terram, atque mare percurrerunt, & hi quidem Indos ad Christum adduxerunt, hic verò Aegyptios, alius autem Aethiopes. Et beatus Paulus breuiter docet, quot gentibus salutaria præconia attulit, inquiens ita, Vt ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim euangelium Christi, (non enim rectam incedentes viam, sed gentes, quæ in medio erant, circumeuntes salutaria afferebant præcepta) sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est, quibus non est annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt de eo, intelligent. Postea igitur in Italiam venit, & in Hispanias peruenit, & Insulis, quæ in mari iacent, vtilitatem attulit, Romanis quidem scribens ait, Spero enim cùm in Hispanias proficisci cœpero, quòd præteriens, videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte perfruitus fuero. Et admirabili Tito scribens inquit, Huius rei gratia dereliqui te Cretæ, vt constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego disposui tibi. Sic maximus ille Ioannes Asiam à pristino errore liberauit, sic diuinus Andreas Græciam diuinæ cognitionis radijs illustrauit, sic diuinissimus Philippus vtrorumque Phrygum errorem redarguit, sic magnus Petrus ab Hierosolyma vsque ad Romanorum vrbem percurrit, omnibus veritatis radios afferens, sic omnes totum terrarum orbem obeuntes, & ignorantiæ nubem discusserunt, & iustitiæ Solem demonstrarunt: meritò igitur diuinum oraculum, vt omnes gentes Deo afferant hymnum, commonefacit, postquam omnes salutem adepti sunt.

Matth. 28.

Rom. 15.

Esa. 52.

Tit. 1.

Laudate eum omnes populi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Per totum terrarum orbem Iudæi olim diſsipati erant, vnum Deum colere edocti, poſtquam igitur non amplius vnicam incolebant Palæſtinam, neq; vnum faciebant populũ, ab vno Rege gubernati, ſed inter gentes diſperſi, illorum principibus obediebãt, per ſe ipſos verò viuebant legis præcepto obtemperantes; iure non populum ipſos, ſed populos nominat: quandoquidem plurimi etiam ex his diuinum ſuſceperunt præconium. In vrbem nanq; Hieroſolymæ tria millia, & quinq; millia eodem tempore piſcatores piſcati ſunt. & poſtea multæ myriades fuerunt, vt inquit diuinus Iacobus, & in Syria, & Cilicia, & Lycaonia, & Piſidia, & Aſia, & Pamphylia, & in cæteris omnibus gentibus priſtinis Iudæis diuina præconia Apoſtoli attulere, & hi quidem crediderunt, & veritate perfruiti ſunt, alij verò fructuoſis doctrinis contradicebant: meritò igitur ſermo diuinus hos, vt beneficij auctorem laudent, adhortatur: hos nanque populos nuncupauit.

Quoniã cõfirmata eſt ſuper nos miſericordia eius.

Vnico nanque populo vſus, noſtram tractauit ſalutem. ſic & beatus inquit Paulus, Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundũ multam ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti, quẽ effudit in nos abundè. Et rurſus, Gratia ſaluati eſtis per fidem & hoc non ex vobis (Dei enim donum eſt.) & alibi, Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quia Chriſtꝰ Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum, ſed miſericordiam conſecutus ſum. Commendat autem Deus ſuam charitatem in nobis, quoniam cùm eſſemus adhuc peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus eſt, iure igitur diuinum oraculum inquit, Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius.

Et veritas Domini manet in æternum.

Quam enim ſalutem per ſanctiſſimos Vates promiſit, largitus eſt: hoc etiam beatus ait Paulus, exordiens epiſtolam ad Romanos, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euãgelium Dei, quod antè promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis. Et rurſus, Dico enim Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum, gentes autem pro miſericordia honorare Deum. Poſtquam igitur Deus rerum omnium conditor promiſſa impleuit, & ſalutem, quam pollicitus eſt, donauit, omnibuſq; miſericordiæ fontes reſerauit, & vos, qui ex Iudæis acceſsiſtis, & nos, qui ex gentibus credidimus, conſonantem laudem communiter beneficij auctori rependamus.

Tit. 3.
Ephe. 2.
Timoth. 1.
Roman. 5.
Rom. 1.
Roma. 15.

Pſalmi CXVII. Interpretatio.

Halleluia.

Et hic etiam hymnus eſt ab his, qui ſalutem à Deo cõſecuti ſunt, allatus. Iudæi nanque poſt reuerſionem, cùm omnes finitimi in vnum coacti eſſent, atque etiam gentes alias & barbaras conflaſſent, deindè cum plagis à Deo illatis profligati eſſent, ſecundum Ioelis, & Ezechielis, & Michææ, & Zachariæ vaticinationem, hunc hymnum de gratiarum actione Deo aſſerũt. Quoniam autem in illis potius res noſtræ adumbrabantur, congruit hæc ſuauis ſymphonia ijs, qui ex gentibus crediderũt, qui cùm à multis principibus & ſubditis, populis, & ducibus populi, & Regibus, & Imperatoribus perſequentibus cruciati, & ſupplicijs affecti, infinitas mortis ſpecies perpeſsi eſſent, hoſtibus ſuperiores euaſerunt. His igitur & illis ſpiritus gratia hymnodiæ doctrinam propoſuit.

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Laudibus proſequamini eum, qui bonus eſt, & bonorum largitor, quandoquidem perennem habet miſericordiam, & hanc precantibus ſuggerit.

Dicat nunc domus Iſrael, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Cum horum per diuiſionem meminiſſet, eorum qui ex gentibus crediderunt, communem memoriam facit.

Dicant nunc omnes, qui timent Dominum, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Omnes inquit, Dei benignitatem laudate, & vos, qui ex Iſraelis genere originem ducitis, maiorumq; pietate gloriamini, & qui inter ipſos ſacerdotio dignati eſtis, & qui ex diuerſis gentibus eſtis maiorum impietate liberati, quandoquidem vnus eſt omnium Deus, variaque beneficia omnibus affert, & petentibus miſericordiam porrigit. Deinde manifeſtius Dei prouidentiam edocet.

De tribulatione inuocauit Dominum, & exaudiuit me in latitudine.

Non enim malorum impetum impediuit, ſed oſtendit pericula, & actutum hæc diſſipauit. Hoc etiam in quarto inquit pſalmo, In tribulatione dilataſti me, hoc eſt, maiorem dolore conſolationem mihi attuliſti.

Dominus mihi adiutor, & non timebo, quid faciet mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam inimicos meos.

Vniuerſitatis enim dominum adiutorem habens, hoſtium impetus minimè perhorreſco, ſpero enim ab ipſo opem nactus, ſtragem illorum quàm primum videre. Deinde bonis ratiocinationibus piam mentem confirmat.

Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine, bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus.

Nam bonus & benignus eſt, & bona vult, & quæcunque vult facere poteſt, immortalémque poteſtatem habet. Homines verò & natura interitui obnoxij ſunt, & mente volubiles, & ſæpius bona volunt, aliquando verò volentes iniuria affectis opem afferre, non poſſunt, & licet imperent, ad tempus habent imperium, & Regnum apud homines fluxum eſt, parúmque temporis durat; melius eſt igitur hominum opem derelinquere, & diuinum auxilium implorare.

Omnes gentes circumierunt me, & in nomine Domini vltus ſum eos.

Eccleſia quidem omnium gentium perpeſſa eſt impetus, Hieroſolyma verò nõ omnium, ſed aliquarum: ab illis igitur hyperbolicè hæc oratio profertur, ſed ab Eccleſia verè. Qui enim per ſingulas gentes crediderunt, ab infidelibus tumultus, & pericula paſsi ſunt, veruntamen & hi, & illi Deo freti, repugnantes expugnarunt.

Circundantes circundederunt me, & in nomine Domini vltus ſum eos.

Symmachus autem ſic, Circundederunt me, & rurſus circundederunt me. hoc eſt, frequentibus irruptionibus, variiſq; obſidionibus vſi ſunt, ego autem Dei imploratione munitus, illorum aciem profligaui.

Circundederunt me ſicut apes fauum.

Quemadmodum inquit, Apes fauum inuenientes, mellis humorem fugunt, ſic iſti pietatis dulcedinem mihi, quæ in me ineſt, eripere conati ſunt.

Et exarſerunt ſicut ignis in ſpinis.

Sperarunt autem admodum facile me ſuperare, ſicut ignis cito ſpinas conſumit.

Et in nomine Domini vltus ſum eos.

Hæc autem expectantes, ſua ſpe decidérunt, mea ſpe debellati, quandoquidem meum dominum omnibus illis oppoſui, & per ipſum victoriam reportaui.

Impulſus euerſus ſum, vt caderem, & Dominus ſuſcepit me.

Hæc his & illis congruunt illi enim extremam internecionem perpeſsi eſſent, niſi diuinam nacti eſſẽt gratiam, & hi in impietatẽ prolapſi eſſẽt, niſi diuina virtus eos fulſiſſet.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem.

Ipſum igitur habemus, & potentiam, & victoriam, & fontem laudis: ab ipſo enim bona conſecuti, cum lætitia, & laude hymnum afferimus.

Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.

Poſt enim victoriam cùm à priſtinis luctibus liberati eſſent, in gaudijs & laudibus erant, Deum decantantes.

Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.

Dexteram vt ſæpius diximus, Bonam actionem nuncupat. Sanè bene agentes victoriam non ſibi ipſis aſcribunt, neque propria alacritate, & potentia freti ſunt, ſed hanc à diuina gratia ſe adeptos eſſe exclamant.

Dextera Domini fecit virtutem, non moriar, ſed viuam, & narrabo opera Domini.

Cùm igitur ſuperum auxilium adeptus eſſem, cumq; mortem ſuperaſſem, diuina beneficia & neſcios docebo, & ſcientibus in memoriam reuocabo, horumq; beneficiorum memoria amorem erga ipſum accendã.

Caſtigans caſtigauit me Dominus, & morti non tradidit me.

Siuit enim, vt res triſtes me adorirentur, paternè me erudiẽs, moleſtam verò horum nubẽ diſcuſsit, & à detrimento, quod illinc manare potuerat, me penitus vindicauit.

Aperite mihi portas iuſtitiæ, ingreſsus in eas, confitebor Domino.

Portas iuſtitiæ non templi ianuas nuncupat, ſed diuerſas virtutis ſpecies: per illas nanque vniuerſitatis Deus dignè laudari poteſt. & hoc planius per ſequentia demonſtrauit, veluti enim reſponſionem quandam dat, & inquit.

Hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eam.

Sic etiam adoleſcenti viam ad æternam vitam ducentem diſcere volenti, dominus inquit, Mandata noſti, non mœchaberis, non furtum facies, honora patrem tuum, & matrem tuam, & dilige proximum tuum ſicut te ipſum. eodem modo & dominus portam ſe ipſum nominauit, vtpote qui virtutis eſt dux, & præceptor, Ego enim ait, ſum oſtium ouium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Hoc etiam hic diuinũ inquit oraculũ, Hæc domini porta, iuſti intrabunt in eam.

Luc. 18.
Exod. 20.
Ioan. 10.

Confitebor tibi quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem.

Laudo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Laudo te igitur, qui meas preces admisisti, salutemque largitus es.

Lapidem, quem reprobauerunt, hic factus est in caput Anguli.

Hoc licet millies Iudæi impudenter negent, tamen ad alium referre non possunt: etenim diuisarum Tribuũ Zorobabel dux erat, sed non diutius perstitit, Dominus autem Christus cùm in vnum coegisset duos parietes à se inuicem ex diametro distantes, eos inquam, qui ex Iudæis, quique ex gentibus crediderunt, hos quidem impietati seruientes, illos verò legis iugum ferentes, ea, quæ separata erant, coniunxit, & vnam ex vtrisque conflauit ecclesiam, Angulum quendam imitatus, duos muros colligantem, hunc igitur lapidem, quẽ olim ædificabant Pharisæi, & Saducæi, & Sacerdotes, & Scribæ reprobauerunt, & cruci affixerunt, sed factus est in caput Anguli, vel secundum Symmachum, Angularis. De hoc lapide per Vatem Esaiam Deus vaticinatus est, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, honoratum in fundamentis eius, & omnis qui crediderit in illo, non confundetur. Hoc & beatus inquit Paulus, Superædificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, cum sit petra angularis eius Christus Iesus. Hunc lapidem beatus Daniel vidit excisum sine manibus, edocens Virginis fœtum sine communicatione fuisse, hunc vidit, idolum terentem, hoc est vitæ vanitatem, & montem magnum factum, & orbem operientem.

Esai. 28.

Heb. 2.

Dan. 2.

A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

Huiusce autem gratiæ largitor est Deus, nos vero inexplicabilem eius benignitatem admiramur.

Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea.

Diem à Deo factam vocat, in qua hic lapis post crucem à mortuis redijt: factum enim post è mortuis reditũ sacris Apostolis præcepit, vt irent, & docerent omnes gentes, sanè hanc diem potissimum à Deo factam esse dicit. Quoniam etiam à principio lucem in hac Deus fecit, & cùm hæc Dies Saluatoris resurrectionem accepisset, radios iustitiæ solis in totum terrarum orbem emisit, & cùm lucem fabricasset, lucem diem vocauit, nihil aliud sanè in illa die fecit. hæc igitur dies sola secundum primum diem, luminis institutionem accepit, in secunda nanque die firmamentum fecit, in tertia, plantas, & semina, & in alijs similiter alia. In prima quippe die lucem, vocauit verò lucem diem; iure igitur inquit, Hæc dies quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea, vtpote qui in ipsa bonorum fontes accepimus.

O Domine saluum me fac, ò Domine bene prosperare.

Et in posterum tempus ò domine salutem largire, & viam ad te ducentem facilem, & expeditam nobis fac.

Benedictus qui venit in nomine Domini.

Porrò hanc vocem pueri domino attulerunt, in reprehensionem eorum, qui diuina oracula docere profitebantur, & veritatem cognoscere nolebant. cùm enim Scribæ & Pharisæi Samaritanum dominum appellassent, pueri ipsum esse venientem & benedictum dicebant, & hanc vocem, ò *Sanna*, in hac etiam vaticinatione inest, quandoquidem, saluum me fac, ò Sanna positum in Hebræo contextu inuenimus. Hinc etiam & beatus Ioannes Baptista suos discipulos ad veritatem ducens, per illos dominum interrogauit, tu es, qui venturus es, an alium expectamus? & cùm esset dominus, in nomine Domini venit, sic etiam Iudæis dixit, Ego veni in nomine patris mei, venietis in suo nomine, & illum accipietis, & cùm esset benedictus, benedicti est filius, similiter & Pontifex interrogauit, tu es filius benedicti?

Benediximus vobis de domo Domini.

Hæc suis amicis, qui victoriam adepti sunt inquiunt, Huiusce lapidis benedictionem vobis afferimus, qui domus factus est, in qua Deus verbum habitauit, Verbum enim inquit, caro factum est, & habitauit in nobis. & dominus Iudæis dixit, Soluite templum hoc, & in trib⁹ diebus excitabo illud.

Deus Dominus illuxit nobis.

Manifesto hoc in loco dominum Christum Deum declarauit. Quem enim superius lapidem vocauit, & postea benedictum, & qui venit in nomine domini, ipsum nominat Deum, & dominum, qui se ipsum ad conspiciendum præbuit, quiq; salutem ijs, qui crediderunt largitus est.

Constituite diem solemnem in condensis vsque ad cornu altaris.

Congregamini omnes, & diem festum maximum agite, propriam saluté celebrantes, vt ad altare vsque ipsum, frequentia constipata perueniat, quandoquidem In condensis, pro Constipati, & frequentia coarctati posuit. Hoc nanque verbum Condensum, densum etiam qui extra nostrum sermonem sunt, vocant.

Deus

Deus meus es tu confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te.

Te noui Deum, te noui Dominum, te beneficij auctorem per vitam celebrabo.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum seculi misericordia eius.

Primùm se ipsos, vtpote aliorum duces in hymnorum cantilenam mouentes, hoc pacto & alios adhortantur, vt bonum dominum celebrent, quippe qui affatim misericordiæ fontes porrigit. Sciendum est autem ijs, qui à gentibus illis obsessi erant, cõgruere, vt scirent eum, qui ex ipsis secundum carnem oriturus, quique omnibus salutem largiturus erat: sic enim audaciores contra inuadentes euadebant, recreati ob fidem benedictionis, quæ in ipsis occulebatur.

Psalmi CXVIII. Interpretatio.

Halleluia.

Multas, variasque rerum vicissitudines diuinus Dauid habuit: etenim hostes fugitauit, & hostes insecutus est, & in mœrores incidit, & iucundiorem rursus habuit vitam, & diuinam incessit viã, & cecidit inter eundum, & rursus diuinas secutus est leges. Hæc omnia igitur eodem tempore in hoc psalmo collegit, & preces ab ipso Deo allatas singulis temporibus inuicem connectens, vnam vtilissimam precationem homines docet, per quæ asserit, quomodo possit fieri, vt rectè eam virtutis partem exequamur, quæ in agendo consistit: non negligit tamen dogmatum sedulitatem, sed præceptis de moribus horum doctrinam apponit, vt præsens psalmus posit exquisitæ virtutis studiosos in ipsa perficere, & segniter viuentes ad studium accendere, & mœrentes recreare, & corrigere pigros, & vt vno verbo dicam, vniuersi generis medicinam varijs hominum affectibus adhibere.

Beati immaculati in via.

Eos beatos esse ait, qui regiam incedunt viam, non deflectendo nec dextrorsum, neque sinistrorsum legis præcepta transgredientes: qui sint hi, edocet.

Qui ambulant in lege Domini.

Qui enim secundum hanc viuunt, reprehendi minime possunt. *Viam* nanque, Viam vocat: quandoquidem hanc ex partu ad sepulcrum vsque omnes incedimus.

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Et decimum octauum explanantes psalmum, diximus, quid differat lex à testimonio, & à iustificationibus, & à iudicijs, & à mandatis: tamen summatim ea, quæ dicta sunt in memoriam reuocemus. Legem vocat ab vniuersitatis Deo per diuinum Mosem latam, Mandata verò, & præcepta, rursus vocat legem, tanquam regio more ab ipso ininunctam, & imperatam, Iustificationes tanquam illam, quæ rectè agentem iustum declarare potest, Iudicia autem, tanquam diuinas sententias ostendentem, & digna præmia eorum, qui secundum legem, & eorum, qui iniquè viuunt, Testimonia verò, tanquam testantem, & demonstrantem quibus supplicijs obnoxij sunt ij, qui ipsam transgrediuntur. Beatos igitur esse dicit etiam hic eos, qui Dei testimonia continuè perscrutantur & in toto corde Deum quærunt: non cuiuslibet autem est hoc, sed eius, qui virtutis fastigium apprehendit, quandoquidem huiusmodi homo minimè mentem suam in Deum, & in inanes vitæ curas partitur, sed totum se ipsum Deo addicit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.

Hanc diuisionem etiam in primo psalmo fecit: etenim ibi cùm beatos esse dixisset eos, qui dies noctesque in lege Domini meditantur, & cùm meditationis fructum ostendisset, subdidit, Non sic impij, non sic, & hoc in loco igitur, cùm beatos esse dixisset innocentes, eosque, qui reprehendi minimè possunt, edocet iniquitatis operarios aliam sibi ipsis viam præparasse, & illam, quæ à Deo fixa est, dereliquisse.

Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Hoc & per legem, & per Vates, & per sacra Euangelia Dominus iubet, & tota diuina scriptura huiusmodi latione legis referta est. Non enim simpliciter custodire, sed valde custodire præcipit, hoc est cum omni sedulitate.

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Propterea ait, precor, vt mea via tua lege veluti quadam regula dirigatur, vt custodire possim tuas iustificationes. & ostendens huius fructum, infert.

Tunc non confundar cum prospexero in omnibus mandatis tuis.

Peccati enim fructus est pudor, sic & diuinus Apostolus inquit, Quem igitur fructũ habetis tunc, in quibus nunc erubescitis? Qui verò omnia mandata Dei perficiunt, à conscientia fiduciam habent. *Rom. 6.*

Confitebor tibi in directione cordis in eo, quod didici iudicia iustitiæ tuæ.

Confes-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Confessionem, Gratiarum actionem vocat. tunc inquit purum hymnum afferre potero, cùm omnia tua iudicia didicero, & secundum ipsam vitam duxero.

Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque.

Sæpius diuina gratia nonnullos ad breue tempus deserit, vtilitatem illis hinc procurans. Sic cùm magnus Elias derelictus esset, in timiditatis affectum incidit, & humanæ naturæ imbecillitatem didicit, sed actutum rursus diuinam nactus est gratiam. Sic diuinus Petrus, cùm negasset, prolapsus est, sed protinus dominus eum suffulsit. Destitutus autem penitus diuina ope Iudas parata præda hostib⁹ fuit. Derelictus etiam fuit beatus Dauid post peccatum illud, & in asperas illas calamitates incidit, sed rursus erga Deum fiduciam recepit, & illinc opem consecutus est: Saul verò penitus hac orbatus, & spiritus gratiam amisit, & prauo spiritui obnoxius fuit; Iure igitur Vates precatur, ne derelinquatur vsquequaque, hoc est, ne gratia auxiliante spolietur.

In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.

Volubilis est iuuentus, & ad malum prona, varijs enim perturbationum vndis circunfunditur, indiget igitur duce, qui ad portum dirigat. Hoc autem est proprium diuinorum oraculorum: hæc enim auertendo nos à vijs prauis, possunt nos corrigere, & ad diuinam viam deducere. quod enim est in equino pullo frenum, & domitor, hoc idem est in adolescentibus diuinus sermo.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Multi quidem Deum quærunt, sed non in toto corde, partiuntur enim hoc nō modo in rerum humanarum curas, verum etiam in absurdas concupiscentias, & in inuidias, & fraudes, & proximorum insidias, diuinorum verò studiosus omnem Deo consecrat mentem, & ab illius prouidentia pendet.

In corde meo abscondi eloquia, vt non peccem tibi.

Qui aurum possidet, vel argentum, vel pretiosos lapides, non foris hæc proponit, sed intus in cellis, & thalamis occulit, vt manus eorum, qui parietes effodiunt, declinent. Similiter qui virtutis diuitias habet, has in anima abscondit, ne per inanem gloriam animarum fures eas subripiant. aliud etiam diuinus sermo edocet: nam ne omnibus diuina oracula afferamus, commonefacit, Non date enim, ait, sancta canibus, nec proijcite margaritas vestras ante porcos. Matth. 7.

Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas.

Videlicet mansuetus, & benignus, & dignus, vt ab omnibus lauderis, idcirco precor te, vt ea à te discam, quæ me iustum reddere possunt.

In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Quæ enim à tua bonitate discerem, hæc nescios docebo.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.

Laboriosa est quidem virtutis via, sed perfectis iucunda: propterea inquit Dominus Christus, Accipite iugum meum super vos, iugum enim meum bonum est, & onus meum leue. hoc etiam diuinum inquit oraculum, tuorum testimoniorum possessionem quibuslibet diuitijs iucundiorem sibi esse. Hæc clausula, Sicut in omnibus diuitijs, non temerè iacet, sed vniuersi generis opes declarat, quandoquidem multæ sunt diuitiarum species. Alius enim aurum habens, nominatur dives, alius verò argentum, & alius multa terræ iugera arboribus consitę, partim verò satæ, & alius pascua. sed hæc omnia Vates comprehendens, diuinisq; testimonijs comparans, dixit iucunda esse sibi diuina testimonia, quemadmodum opum studiosis omnes diuitiarum species.

In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.

Propterea, ait, tuorum sermonum meditationem continuè ostentabo, per tuas lucidissimas vias iter faciam.

In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

Tenacem tuorum oraculorum memoriam mihi ipsi custodiam.

Retribue seruo tuo.

Non cuiuslibet est hac voce vti: nemo enim prauam conscientiam circumferens in præmium Iudicem excitat: qui autem rectis vtitur cogitationibus, cum fiducia hac vtitur voce.

Viuifica me, & custodiam sermones tuos.

Tuam enim nactus opem, peccati mortem effugiam, & vitam ex sermonibus tuis percipiam.

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Non enim omnes, qui diuina oracula lectitant, horum mirabilia considerant, sed hi, qui supero splendore perfruuntur, quod etiam beatus inquit Paulus, Cùm autem conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Ipse igitur diuino lumine illustratus, iure exclamat, non verò

verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu: nos autem decet dominum orare, vt velum oculorum mentis nostrę auferens, diuinorum oraculorum potentiam ostendat.

Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.

Terram non habitamus, sed diuersamur, cùm parum enim temporis vixerimus, in aliam transimus vitam. Sanè hoc non omnes volunt scire, sed in præsentibus bonis tanquam permanentibus, & stabilibus efferuntur, qui verò diuinarum rerum eruditus est, breuitatē vitæ nouit, idcireo incolam se ipsum nuncupat, & supplicat, vt diuina mandata non ignoret.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Multi diuina iudicia desiderant, cœlorúque regnum appetunt, sed non semper, modò verò diuinis oblectantur, & modò corporis affectus sequuntur, sed Vates exoptat hoc habere desiderium continuè.

Increpasti superbos.

Qui diuinas leges despiciunt, in superbiæ morbum incidunt, sed à iusto Iudice pœnā accipiunt. hoc sanè Absalon perpessus est, hoc Saul, hoc Pharao, & Sennacherim, & Nabucdonosor, & alij innumeri. Hoc cùm Vates sciret tanquam Propheta subiunxit.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Deut. 27.

Hanc execrationem lex etiam transgredientibus affert, Maledictus enim ait, omnis, qui non permanet in ijs, quæ iacent in libro legis huius, vt faciat ipsa.

Aufer à me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Contumelijs affecit Vatem Nabal, cùm seruum fugitiuum vocasset, & Getthęi. mœrens igitur ob hos, obsecrat, vt opprobria auertatur, vtpote qui diuina testimonia quęsiuit. non respondent igitur hæc verba conuitijs à Semeo iactatis, illa enim post peccatum fuerunt, hæc verò Nabal, aliorumq; ante peccatum extiterunt.

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur.

Et Saul, & Abner, & Architophel, & Absalon.

Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Ego autem tuam ditionem confitens, tuas iustificationes meditabar.

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.

Humana enim doctrina reiecta, tua mandata sequor.

Adhæsit pauimento anima mea.

Hyperbolen humilitatis per hæc declarauit. sic enim & in quadragesimo tertio inquit psalmo, Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.

Viuifica me secundum verbum tuum.

Non vitam sine termino petit, sed vitam secundum legem.

Vias meas enunciaui, doce me iustificationes tuas.

Omnes meas actiones tibi Domine præ me tuli, & nihil mearū rerum te latere permisi, idcirco meis precibus annuisti, precor autem te, vt accuratè tuas iustificationes perdiscam.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Diuino intellectu nobis opus est, vt secundum diuinam legem virtutem percuramus, & qui alijs misericordiam impertit, ne ad inanem respiciat gloriam, & qui in bonis operibus se exercet, humanam laudem contemnat, & vir continens ne ob intemperantiæ dedecus, sed ob virtutis desiderium continentiam amplectatur; iure igitur Vates supplicat, vt diuini intellectus particeps sit, vt iustitiæ viam cognoscat.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis.

Assiduus peccati impetus sæpius cogitationum tenorem dissoluit, & est in causa vt athleta deficiat, & eam efficit, quæ desidia vocatur, remissa verò anima in somnum incidit, somnus verò mortem inducit, idcirco vt confirmetur & corroboretur Vates obsecrat. hoc etiam in alio inquit psalmo, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Psal 12.

Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei. viam veritatis elegi, & mandata tua non sum oblitus.

Necessaria est etiam hæc precatio, quandoquidem decet nos ab vniuersitatis Deo implorare auxilium, vt ab iniustitiæ via deflectamus, & veritatis iter sectemur, & firmam memoriam Dei testimoniorum circumferamus.

Adhæsi testimonijs Domine, noli me confundere.

Non simpliciter dixit, Secutus sum, sed Adhæsi, hoc est, nec parum quidem temporis ab hisce meam mentem segregaui. Cæterùm quærit, vt huiusmodi affectus fructum percipiat, nimirum, vt nō vnius quidem ignominiæ periculum faciat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.

Vtrisque opus est, & nostra promptitudine, & Dei auxilio, neque enim diuina gratia bonam alacritatem non habentibus datur, neque humana natura absque cœlesti auxilio rectè agere potest. Hoc & Vates edocet, mandatorum tuorum viam sine impedimento cucurri, cùm rursus facilitarem à te acceperim. *Latitudinem* enim *viæ*, Facilitatem vocauit. & alibi ait, In tribulatione dilatasti me. & rursus, Dilatasti gressus meos sub me, & non sunt infirmata vestigia mea.

Psal. 4. *Psal. 17.*

Legem pone mihi Domine in viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

Legem pone, Symmachus, Ostende dixit, Aquila, & Theodotion, Illustra. Semper inquit, tuæ legis illustrationis indigeo, vt iustificationum tuarum viam cognoscam, & hanc sine impedimento incedam.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.

Et Dominus, vt scripturas perscrutemur iussit, sed perscrutantibus cœlesti lumine opus est, vt & inueniant illud, quod quæritur, & conseruent quod ceperunt.

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.

Non simpliciter efflagitat, vt vniuersorum Deus eius dux sit, sed etiam propensi animi desiderium ostendit.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Aquarum natura in procliue ferri solet, & si quem exitum inuenerit, illuc tota confluit, sic Diabolo peccato viam referante, hominum natura in peius vergit. Igitur congruenter admodum Vates precatur, vt in diuina testimonia cor inclinetur, & vt tentationem transgrediendi in alterutram partem effugiat.

Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.

Vanitas, quod inutile, & stultum est, vocatur. huiusmodi quippe sunt ea, quæ in vita iucunda videntur. sic hæc & sapiens Salomon nominat, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. & cùm enarrasset quomodo ædes ædificauit, & conseuit hortos, & fecit aquarum piscinas, subdidit, Et ecce omnia vanitas, & afflictio spiritus. Supplicat igitur Vates, vt mentis oculi in nullam aliam contemplationem vergant, & ne præsentium rerum vanitate demulceantur.

Eccles. 1. *Ibidem.*

Et in via tua viuifica me.

Secundum tuas leges mihi concede, vt viuere possim.

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Constantem in tuis sermonibus me redde, iugiter timorem tuum in me custodiens: videlicet, timor tuus mihi incumbat, territans, & nequaquam sinens, vt ex tuis oraculis deflectam.

Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.

Aquila autem pro Suspicatus sum, Formidaui dixit, sic etiã Theodotion: sed Symmachus, Quod vereor, explanauit. Opprobrium autem hoc in loco vocat dedecus, quod ex peccato oritur: hoc enim & formidabat, & timebat, & suspectam ducebat vitam, propterea non subdidit, vt solet, Quoniam iudicia tua quæsiui, aut custodiui, sed quoniam iudicia tua bona. nõ modo enim peccatoribus pœnam interminaris, verum etiam pœnitentibus salutẽ polliceris: quandoquidẽ Iudicia, iustas Dei sententias vocat.

Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua viuifica me.

Mihi optanti viam iustam concede.

Et veniat super me misericordia tua Domine.

Omnes nanque diuinæ benignitatis indigentes sumus, & ille, qui vltimum virtutis fastigium apprehendit, huius continue indiget.

Salutare tuum secundum eloquium tuum, & respondebo exprobrantibus mihi verbum.

Quam salutem ò Domine in sacris tuis sermonibus pollicitus es, largire, vt insultantibus mihi cum fiducia loquar. Qui enim in calamitatibus existit, conuicia suffert, qui verò iucundam vitam ducit, redarguit contumelijs afficientes.

Quia speraui in sermonibus tuis.

A tuis enim promissis pendeo, & per hanc incedo spem.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudicijs tuis superspera ui.

Vt nos veritatem diligamus Vates edocet, & vt hanc cum omni alacritate ab vniuersitatis Deo efflagitemus.

Et custodiam legem tuam semper in seculum, & in seculum seculi.

Sic enim erga tuas leges propensior custos euadam. per hanc igitur clausulam, In seculum, & in seculum seculi, futuram vitam demonstrauit, in qua pura, & syncera diuinarum legum obseruantia omnibus dabitur.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui, & loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non confundebar.

Cum multa inquit, facilitate incedens, & secundum tua mandata viuens, neque regiam potentiam timui, sed cum multa fiducia cum ipsis colloquebar, quandoquidem vita secundum

secundum legem acta, fiduciam affert, & huiusce rei testis est magnus Dauid: Nam ante peccatum cum multa fiducia cum Saule sermocinabatur, post peccatum, parricidam fugitans filium, prospiciens in terram, caputq; operiens, ambulabat. & Elias ille magnus iustitia fretus Acham impietatem redarguebat. sic diuinus Daniel Nabuchdonosor dicebat, Et nunc Rex cõsilium meum placeat tibi, eleemosynis redime peccata tua, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. sic diuinus Paulus cũ Agrippa, & Phesto, & Phelice differebat. sic triumphatores martyres impios Reges despiciebant.

Dani. 4.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, & leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi.

Non enim in sermone est Dei Regnum, sed in opere, & qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum, idcirco diuinus Vates meditationi actionem præposuit: cùm enim dixisset, Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, subdidit, Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Quæ enim per diuina oracula didici, hæc per opera executus sum, non enim auditores legis, iusti sunt apud Deum, vt inquit diuinus Apostolus, sed factores legis iustificabuntur.

Et exercebor in iustificationibus tuis.

Continuè enim has meditabar.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Legem ferens Deus custodientibus legem suam benevolentiam promisit, & transgredientibus supplicium: vt recordetur igitur suarum promissionum Deum precatur, quandoquidem ait, in illas sperare me docuisti. & ostendens spei vtilitatem, subdidit.

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Hanc enim in calamitatibus consolationem habui, super quas vectus super vndas nauigaui.

Superbi iniquè agebant vsquequaque, à lege autem tua non declinaui.

Superbos nuncupat Saulem, Absalonem, Ammanitarum Regem, qui fecit iniqua illa in eos, qui ab ipso missi fuerunt, sed illi quidem inquit, iniquam amplexi sunt vitam, ego verò tuas leges secutus sum. Cæterùm hæc dicere possent etiam triumphatores martyres, qui grauia, & aspera illa à crudelibus, & impijs tyrannis perpessi sunt.

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo Domine, & consolatus sum.

In mentem enim reduxi ea, quæ in Abel, & in Habraham, & in Isaac, & in Iacob, & in Mosem patrata fuere, quomodo vt in varias tentationes inciderent permisit, & deinceps illustres, & amplissimos ipsos declarauit, cõsolationem hinc idoneam reportabam.

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Ego quidem male patiens, tuorum iudiciorum memoria reficiebar: mœrebam tamen, & laborabam, multos cernens intrepidè tuas infirmare leges.

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.

Diuersatus est beatus Dauid apud alienigenas, cùm à Saule persecutionem pateretur. Peregrinationem autem ipsum vocare opinor minime illud tempus, sed totam vitam, non enim veluti habitãs, sed tanquam diuersans viuebat, Deique iustificationes canens, vitam traducebat, sic enim explanarunt & cæteri Interpretes, Cantica erant mihi omnia mandata tua in loco peregrinationis meæ.

Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam.

De nocte semper sanctorum chorus surgens, & preces fundit, & Dẽum rerum omnium conditorem laudat. Opinor porrò *Noctem* hoc in loco, Tentationum tempus nominari, quandoquidem nebulam inferunt & noctis instar hominibus superueniunt, in hoc sanè potissimum necessaria est vniuersitatis Dei memoria, quæ recreat, & bono esse animo iubet, contrariasque cogitationes exigit.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.

Sic, inquit, superare potui, & eligere tuarum iustificationum possessionem.

Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam.

Non omnium Deus est portio, sed eorum, qui perfectas res amplexi sunt: sic Sacerdotum, & Leuitarum pars, & hæreditas fuit. Leuitis enim inquit, non erit pars in medio fratrum suorum, quoniam pars eorum ego Dominus. sic etiam, & in decimoquinto inquit psalmo, Domin⁹ pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Dicit igitur & hoc in loco omnia alia despiciẽs, Te partem, & opum copiam, & diuitias habeo. Idcirco tuas leges custodire festino.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo.

Vbique in toto corde apposuit, etiam in hoc legi obtemperans: sic enim vniuersitatis Deus iussit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex tota potentia tua. *Matth. 22.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Miserere mei secundum eloquium tuum.

Non infinitè vt misericordiam consequatur obsecrat, sed vt secundum diuinum oraculum misericordiæ particeps sit. Hoc dicere potest etiam prudens ægrotus medico, Vt scis, medicinam adhibe, & vt ars præcipit. Hoc etiam prudens mercator gubernatori dicere potest, Secundum legem artis dirige nauem, & vt scientia iubet, guberna. sic etiã decet nos diuinam misericordiam esflagitare: quandoquidem qui postulatur, scit misericordię modum: sæpe enim per animaduersionem salutem procurat, & pœna sit benignitas. sic etiam medicus & secat, & comburit, laboranti sanitatem tractans. sic etiam nos decet misericordiam petere. nam aliquando per paupertatẽ misericordiam impertit, & per ægritudines benignitatem largitur, & secundum medicinæ rationem contrarijs contraria curat.

Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Hebræus autem, Vias meas, habet, sic etiam cæteri Interpretes explanarunt, & Septuaginta in sexcuplici. dicit autem, perpendens meas vias erga tua testimonia meos pedes direxi, & nec sinebã, vt ab itinere, quod ad te ducit, deflecterem.

Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Cùm enim paratum ipsum erga rerum tristium impetus reddidissem; ex inopinata irruptione tempestatem minimè perpessus sum: sic diuinus Daniel, sic beati Pueri, sic admirabiles illi Machabæi, sic omnes Saluatoris martyres impiorum impetus vicerunt. Hoc etiam Dominus sacris in Euan-
Matth. 24. gelijs adhortatur, Vigilate, quoniam nescitis qua hora fur veniet.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.

Insidias siue Dæmonum, siue hominum funes vocauit, accipiens occasionem simili-
Esa. 5. tudinis ex nexu: sic etiam Esaias inquit, Væ qui extenditis peccata vestra sicut funiculo longo. Cum autem hi, ait, funiculi me circundedissẽt, diuinæ legis memoriã minime deposui. Deinde memoriæ causas edocet.

Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ.

Non modo enim interdiù, verum etiam de nocte, & in ipso medio noctis, in quo cũ multa voluptate somnus hominibus superuenit, te laudare non desistebam, & iustas tuas sententias extollebam. Hoc etiam diui-
Actu. 16. nus Apostolus cum Sila fecit: Vinctus enim cum Sila, & ligneis soleis alligatus, post verbera, & flagella, hymnorum cãtilenam cum precibus miscuit, & optimæ vigiliæ fructus perceperunt, quandoquidem diuinæ liberalitatis compotes fuerunt.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Symmachus hanc vocem Particeps, Coniunctus dixit, & Syrus, Amicus. Auersans enim eos, qui repugnantia tuis legibus elegerunt; socios habui, & familiares eos, qui tuum timorem magnificiebant, quique vitam legitimè traducere decreuerunt. Hoc etiam in alio inquit psalmo, Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus.

Misericordia tua Domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.

In omnes inquit, affatim misericordiæ fontes profundis, & oriri facis tuum solem super bonos, & malos, & pluis super iustos, & iniustos, & non quotidie iram inducis, sed suffers, hos quidem, qui nuptias alienas perfodiunt, & hos, qui iniusto sanguine fœdantur, & alios, qui aliena sibi vendicant, & illos, qui execrationibus linguam maculãt, & alios, qui aliquid iniqui patrare audent: tali igitur benignitate vtens, & me hac ò Domine dignum fac, tuarum iustificationum scientiam largiens.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo secundum verbum tuum.

Tuæ bonitatis periculum feci, propterea rursus vt hanc consequar, precor, & vt secundum tuas leges viuam obsecro.

Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.

Nouit Vates castigationis vtilitatem, & dominum benignitate vtentem hanc correptionem hominibus afferre, propterea vt hanc consequatur petit: quandoquidem Deus bonitate vtens, castigationem inducit, castigatio verò scientiam efficit. sic etiam Vates Ieremias precatur, Corripe nos tamen
Ier. 10. domine, veruntamen in iudicio & non in furore, ne forte ad nihilum redigas nos. sic etiam ægrotus sanitatem desiderans, & ferri incisionem & cauterium quærit. Deinde edocet vnde castigationis vtilitatẽ cognouerit.

Priusquam humiliarer, ego deliqui, propterea eloquium tuum custodiui.

Ego, ait, mihi ipsi castigationis causa fui: quandoquidem sententia de pœna est omnis iniustitiæ expers: pœnam secuta est castigatio, castigationem legum obseruantia: ægrotaui, incisus sum, vulneratus sum.

Bonus es tu Domine.

Reuera bonus es, & benignus.

Et in

Et in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Idcirco audacter quæro tuarum iustificationum scientiam à te accipere.

Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.

Qui enim superbia vtuntur, omnem insidiæ speciem in me nectunt, veruntamen in illam transgressionem minimè commouebor, tuis mandatis directus.

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus sum.

Esa. 6. Matth. 13. Simile est hoc Vatis illi dicto, Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos clauserunt. simile
Exod. 7. est etiam illis, quæ in Exodo de Pharaone feruntur, Et induratum est cor Pharaonis. Illi igitur ait, contrarium habuerunt cor, cùm ipsius mollitiem in duritiem conuerterint, & veluti lac firmauerint, & coagulauerint, ego verò ad legis meditationem cor adhibui.

Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.

Gratias agit Vates ob seuera medici remedia, hinc discens sanitatem, quam consecutus est, processisse.

Bonum mihi & lex oris tui super millia auri, & argenti.

Etsi à filio à Regno exactus sum, tamen per animaduersionem tuam legem acquisiui, quæ quibuslibet diuitijs mihi antiquior est.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

De amore erga naturam humanam creatorem admonet, quandoquidem cùm verbo omnia creasset, ipse dicitur hominum naturam finxisse, non manibus vsus, incorporeus enim est, sed plurimum affectum erga creatorẽ ostẽdens: precatur igitur eum, qui formauit, vt figmento prudentiã suggerat.

Qui timent te, videbunt me, quia in verba tua supersperaui.

Argumentum lætitiæ ait, pijs hominibus ero, cùm in te spem collocassem, cùmque respondentem spei finem nactus essem.

Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me.

Hæc porissimum dicit, vt suum gratum animum ostenderet. Bene ait, noui te rectè, & iustè me condemnasse, & varijs calamitatibus me vinxisse.

Fiat misericordia tua, vt consoletur me.

Sed deinceps benignitatis, & consolationis est tempus.

Secundum eloquium tuum seruo tuo.

Nam his, qui pœnitentia vtuntur, tu... beneuolentiam promisisti. Hoc etiam per
Esai. 30. Esaiam inquit, Cùm autem reuersus fueris, & ingemueris, tunc saluaberis. & per Ieremi-
Ieremi. 3. am exclamat, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam, quia lex tua meditatio mea est.

Mortuum se ipsum existimat, diuina beneuolentia priuatum, idcirco vt reuiuiscat per diuinam benignitatem precatur.

Confundantur superbi, quia iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Non hostibus imprecatur, sed pro eis preces fundit, quandoquidem pudor salutem procurat: Quam igitur medicinam consecutus est, vt illi consequantur postulat.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerũt testimonia tua.

Cùm longissimè abesset ab iustorum choro ob peccatum, cumque illi omnes infensi essent ei, non secus ac ipse Deus; precatur rursus, vt cum illis in gratiam redeat, & familiaritatem renouet. hocenim Symmachus explanatius dixit, Conuertant me, qui timent te.

Fiat cor meum immaculatum, in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Cor ab omni reprehensione liberum habere desiderat, quandoquidem huiusmodi cor à pudore liberum est: propterea & rursus psalmum exordiens, innocentes, & omni reprehensione vacuos beatos esse dixit.

Defecit in salutare tuum anima mea, quia in verba tua supersperaui.

Qui vehementer aliquid desiderant, & re desiderata sunt priuati, dicũtur deficere. Similiter qui valde sitiunt, & aqua indigent, Similiter qui aliquem domesticum ex peregrinatione expectant, desiderant quidem semper, desiderij verò non compotes facti, liquefiũt, similiter etiã illi, qui cum aliquibus calamitatibus colluctantur, & diuinam beneuolentiam expectant, ob hanc procrastinatam deficiunt.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me?

Eloquium, & promissio diuina, vocatur etiam scriptura diuino numine inspirata. Deficit igitur non modo qui diuinam promissionem, & liberationem ab imminentibus malis expectat, sed etiam qui diuina oracula lectitat, horumque sensum sedulo discere desiderat, & putat horum inuentionẽ esse sibi consolationem, & animi oblectationem.

Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vter calefactus mollitur, & tumefactus extenditur: in pruina verò obdurescit, & contrahitur: sic etiam est corporis natura, mollitur quidem ob delitias, & extenditur, & contra animam consurgit, mœrore verò exercitationis deprimitur, & premitur, & huius testis est Apostolus exclamans, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cùm alijs prædicauerim, ipse reprobꝰ efficiar. Igitur Vates cùm à Saule persecutionem pateretur, affectibus superior erat, cùm verò pace perfruitus esset, à delitiarum saltibus læsus est, cùm autem corpus depressisset, diuinarum legum memoriam renouauit. 1. Cor. 9.

Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium?.

Breue ait, humanæ naturæ est tempus. Dies enim annorum nostrorũ in ipsis septuaginta anni. Quando igitur ius mihi reddes, & ab inimicis me liberabis?

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua.

Prophetæ quidem vt inimicos necaret consuluerunt, ipse verò diuinæ legi obtemperans, diuinam sententiam expectauit: verum nobis etiam horum oraculorum doctrina vtilissima est. decet enim nos fugere non modo Græcorum fabulas, Iudæorumque perfidiam, sed etiam hæreticorum nefaria dogmata.

Omnia mandata tua veritas.

Propterea enim tuam legem eligo, quoniam tua mandata veritate ornata cerno.

Iniqui persecuti sunt me, adiuua me, paulominus consummauerunt me in terra, ego autem nõ dereliqui mandata tua.

Multa, inquit, est iniquitas, hostiumque potentia: etenim propemodum me vita priuarunt.

Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Humilitate sermonem ornauit: non enim vitam pro iustitiæ remuneratione petijt, sed vt pro munere misericordiæ ipsam accipiat, obsecrauit, custodire promittens Dei testimonia.

In æternũ Domine, verbum tuũ permanet in cœlo.

Omnia enim inquit, tibi domine facilia sunt, atq; fieri possunt. mandatum enim tuum, immobiles cœlorum latitudines custodiunt. Hoc autem & in centesimo quadragesimo octauo inquit psalmo, Statuit ea in æternum, & in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribit. Cæterum eodem tempore innuit non solum cœlos, sed etiam cœlites diuinam custodire legem, & ab omni transgressione immunes esse.

In generatione, & generationem veritas tua.

Hanc nanq; veritatem Iudæorum populo seruasti, alijq;, qui post illos fuit. Dicit sanè ex gentibus populum, qui per Saluatorem nostrum Christum salutẽ adeptus est.

Fundasti terram & permanet, ordinatione tua perseuerant dies.

Dedisti terræ in longissimum tempus perpetuitatem, & perstitit, vt iussisti, cùm diem à nocte diuisisses, & secundum tuas leges progreditur.

Quoniam omnia seruiunt tibi.

Omnia enim tibi seruiunt, tuisque nutibus obtemperant: quandoquidem tu omnium opifex es.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forè perijssem in humilitate mea.

Hæc vnusquisque, qui in impiorum calamitates incidit, dicere posset, & Ioseph eam cum seruitutem, adulterium, & calumniam aufugisset, & Daniel ne obsecraret prohibitus, & tres illi, qui vt imaginem venerarentur coacti fuerunt, triumphatoresque martyres, qui varias species supplicij perpessi sunt. Meritò autem hæc ait beatus Dauid cùm à Saule exactus esset, & cum alienigenis impijs hominibus simul viuere coactus esset: particeps nanque impietatis fuisset, nisi diuinarum legum meditationem secum circumtulisset.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

Cùm enim re ipsa didicissem tuas iustificationes vitam producere, perennem horum memoriam conseruabo.

Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Non omnes hac voce vti possumus, peccati enim seruus mentitur, se ipsum Dei seruum esse nominans: à quo enim quisq; deuictus est, illi seruus est. si igitur ab illo peccato liberati, diuinas sequeremur leges, hac poterimus vti voce.

Me expectauerunt peccatores vt perderent me, testimonia tua intellexi.

Τὸ ὑπεμεινάν, Expectauerũt Symmachus & Theodotion dixerunt. Illi quidem me morte mulctare sperarunt, ego verò tua testimonia attendens, hinc vitam percipiebam.

Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.

Symmachus autem sic, Totius structuræ vidi finem, amplum mandatum tuum nimis. Omnia inquit, humana, & diuitiæ, & opum copia, & potentia. & imperia, & militiæ præfecturæ, tyrannides, & Regna finem habent, & finem celerrimum: tuum verò mandatum amplum est, & immortale, & custodientibus illam perennem, & æternam vitam conciliat, & bona, quæ nullam vicissitudinem recipiunt.

Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est.

Non omnis diuinã legem implens, ipsam non amando implet: alij quidem timore, & formidine pœnæ, alij verò hominum gloriam aucupantes, sed synceri virtutis studiosi ob affectum erga res bonas diuina mandata implere festinant.

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in æternum mihi est.

Cùm Vates inflammato studio diuinam legem diligere confessus esset; diuinæ gratiæ omnia asscribit. cum à te enim inquit, sapientiam, & scientiam accepissem; tuam adamaui legem, maiorem enim mihi, quam hostibus scientiam largitus es: propterea me necare student, ego verò nec inimicos vlciscì volui, cùm sempiternum virtutis lucrum perpendissem.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Proprium Regum est docere, subditorum verò discere. Regnauit Saul, senior etiam tempore erat, sed neque Regni potestas, neque ætatis tempus, vt ipse saperet, fecit, sed beneficij auctorem perdere concupiscebat: verùm magnus Dauid æquo iure cum subditis viuens, & iuuenilem ætatem agens, philosophiam adamauit, & nec prior alicui iniuriam inferre voluit, neque iniuria afficientes vlciscì.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.

Neque enim fieri potest eodem tempore, vt duas incedamus vias, nimirum incontinentiæ, & temperantiæ, iustitiæ, & iniustitiæ, sed oportet contrarias fugere, & rectam ambulare: nam hoc pacto vt diuinarum legum custodes simus, fieri potest.

A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

Cùm enim te harum rerum latorem legis nouerim, cum omni studio ea amplexus sum.

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.

Non enim sic mellis dulcedo oris sensum dulcem efficit, quàm tuorum oraculorum meditatio meam lætificat animam. *Guttur* enim posuit tanquam vocis instrumentum per vocem verò meditatio fit, his verò animam vtens, hinc vtilitatem percipit.

A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Intelligens enim quæ Deo placent; auersatus sum omnes iniquitatis species.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

Non enim in tenebris ambulo, veluti quadam lucerna, lege illustratus. Sciendum est, legem lucernam nominari, Saluatorem, & dominum nostrum iustitiæ Solem: nam illa quidem vt lucerna vix vnã illuminauit gentem, hic verò totum terrarum orbem illustrauit. sic diuinum Ioannem lucernam dominus Christus vocauit, cùm adhuc nox esset, quando ipse Ioannes Iudæis apparuit, Ioan. 1. postea verò, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, illuxit. Et sacros Apostolos lucem etiam appellauit, tanquam illius luminis participes, omnes homines illustrantis.

Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Firmum animæ iudicium iusiurandum vocauit, quoniam plures res iureiurando corroborantur.

Humiliatus sum vsquequaque Domine, viuifica me secundum verbum tuum.

Non simpliciter se humiliatum esse dixit, sed vehementer humiliatum, præsertim cùm Rex esset, & Prophetæ, & fiduciam à virtute haberet, & diuitijs affluueret, & hostes vinceret, sed nec sapientiæ, nec fortitudini, nec iustitiæ fidere voluit vnquam: & hæc diuinæ gratiæ donum esse opinatur. & vitam ab eo, qui eam dare potest efflagitans, non indefinite petit, sed rationis compotem, & secundum legem, & à diuina lege illustratam.

Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & iudicia tua doce me.

Diuinę quidem leges plurima virtutis officia iubent, aliqua verò ex humana mente sunt appositæ. sic etiam ex sacrificijs, aliqua sunt ex legis præscripto, alia verò humana mente excogitata, & hæc quidem pro peccato, & delicto, & pro expiatione lex afferre præcipit, & veluti quoddam debitum exoluebantur Deo, hæc verò ob mentis liberalitatem, munera allata appellauit: sic etiam nunc temperantiam, & iustitiam euangelici sermones præcipiunt: virginitas verò, & post nuptias continentia, & paupertas, & solitaria vita, & in eremo commoratio, mentis opera sunt, quæ legem transcendunt. Talia igitur Vates voluntaria nuncupauit: quæ enim minime legis necessitati subijciuntur, sed piæ, & religiosę mentis sunt fructus, iure voluntaria vocantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus.

A tua enim prouidentia custoditus, tuarum legum obliuionem abieci.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.

Multas variasque homines, & Dæmones insidias in me struunt, ego verò tuorũ mandatorum iter inerrans decreui incedere.

Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Hæreditatem sempiternam & tutam, tua testimonia esse credens, ob huius possessionem exulto & lætor.

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes propter retributionem.

Trutinæ simile est animæ cõsilium, mens verò, quæ ducis vice fungitur, funiculum tenet. Si igitur pijs cogitationibus se applicuerit; necesse est ad meliora stateram vergere: hoc se fecisse diuinus Vates ait, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem, etenim cùm perspexerim lucrum, quod hinc percipi solet, volens, libensq; pro his sudores suscepi, & docens quomodo res diuinas elegerit, subiunxit.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Cùm enim cogitationes titillantes nos vt delinquamus abiecerim; tuam legem prætuli.

Adiutor meus, & susceptor meus es tu, & in verbum tuum supersperaui.

Non absque tua ope hoc rectè egi, sed tuum auxilium nactus, tuaque spe educatus.

Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Hæc inquit, dicebam meis absurdis cogitationibus, ijsque, qui inania mihi consulere conantur, quoniam mihi nullum consilium talia suggerebant: quandoquidem vita secundum tua mandata chara mihi est. non temere hæc secutus sum, sed cum omni studio ipsa indagabo, vt nihil horum me lateat, verùm omnia persiciam, quot vniuersitatis dominus præcepit.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.

Hunc igitur habens finem, tua prouidentia me dignare, ne spe aberrans, dedecore implear. *Eloquium* hoc in loco Promissionẽ dicit, nimirũ salutẽ mihi promissam largire.

Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis.

Etenim tuarum iustificationum salutem cõsequi haudquaquã negligam, sed semper has meditabor. Meditationem quippe dicit, non in verbis solum, sed etiam in operibus.

Sprenisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum.

Talem promptitudinem erga tua mandata habebo, cùm infames & ridiculos esse hæc transgredientes nouerim.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.

Præuaricantes, Theodotion Pro nihilo dixit, Symmachus autem, Scoriam. Sanè Vates hoc declarauit, pro nihilo habens ipse non secus ac Deus transgredientes; omnem promptitudinem ad diuinorum oraculorum absolutionem adhibuit, quippe qui transgressionem nouerit.

Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.

Anima mea ait, tuo timore induta est, sed quoniam corpus in hanc consurgit, huiusq; membra; obsecro, vt timore hoc configatur, vt ipsa membra mortua peccato facta, animæ ducatum sequatur. Hoc est simile illi Apostolico dicto, Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, malam concupiscentiam, & auaritiam, quæ est Idolorum seruitus. Et rursus, Cum Christo simul crucifixus sum, viuo autem non amplius ego, viuit verò in me Christus. Col. 3. Gal. 2.

Feci iudicium, & iustitiam, non tradas me calumniantibus me.

Cùm ait, tuas sequi leges decreuerim, ne hostibus præda fiam. Quis sanè nunc hanc animæ puritatem habet, vt cum fiducia his verbis vtatur? his igitur etiam diuinus Apostolus similia dixit, Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. 2. Cor. 1.

Suscipe seruum tuum in bonum.

Aquila, & Theodotion, Fideiube, explanarunt. hoc est, Verum dico, non mentior, crede seruo tuo promittenti, ipse esto sponsor meæ promissionis, quoniam tuas implere leges studeo.

Non calumnientur me superbi.

Tristis est calumnia, licet magnam mercedem in se habeat: in hanc mirabilis incidit Ioseph, & alij innumeri. Iubet autem etiam Dominus, vt obsecremus, ne intremus in tentationem, nihil igitur absurdum neque Vates fecit, cùm hanc petitionem petierit. Vehementer enim dura est superborum, & potentium hominum calumnia: iniustitia enim cum potentia coniuncta, maiorem efficit perniciem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.

Rursus hîc Eloquium, promissionẽ vocat.

Continue

Continue inquit, à te salutem expecto, & pollicitationis finem desidero. Posuit autem hoc verbum Defecerunt, vt intensum ostenderet desiderium.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.

Is, qui tantæ virtutis studiosus erat, precatur, vt misericordiam consequatur, & per illam salutem petit, nec mercedem repetit, sed benignitatem implorat.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

Omnes quidem homines natura Dei sunt serui, affectu verò qui libentissime Dei imperium elegerunt: cùm huiusmodi collegij Vates esset, se ipsum seruum nominat, & vt prudentia dignus fiat obsecrat, vt Dei testimonia sciat.

Tempus faciendi Domine dissipauerunt legem tuã.

Deus omnia pondere, & mensura gubernat: fert quidem diutius peccata hominum: cùm verò prauitatem ob pertinaciam auctam viderit, tunc pœnam irrogat. hoc igitur & hoc in loco ait, tempus est consurgendi in auxilium eorum, qui iniuria affecti sunt ò Domine, magnopere enim tuam legem hostes conculcarunt.

Ideo dilexi mandata tua super aurũ, & Topazion.

Illi quidem igitur tuam despexerunt legem, ego verò tua mandata auro lapidibusque pretiosis iucundiora duco: quandoquidem Topazius, lapis est pretiosus, ab vno quippe omnes declarauit. Cæterùm verisimile est illa tempestate hunc prælatum fuisse alijs.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.

Desiderium enim promptitudinem efficit, promptitudo verò erat in causa vt rectã viam laudaret, & iniustitiæ semitam odio haberet.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea.

Ostendit se non frustra horum studiosum fuisse. Admiratione enim digna sunt ait, & possunt demulcere, & in amorem excitare eos, qui videre queunt. & vnde horum virtutem didicisti?

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Tuo, inquit, lumine illustratus, hanc scientiam accepi, & tua lex prudentia implet omnes, qui ignorãtia detenti, & infantium instar sunt.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Os hoc in loco vocat Mentis alacritatem, quandoquidem hæc spiritus gratiã attrahit: etenim alibi inquit, Dilata os tuũ, & implebo illud. & diuinus Apostol⁹ in patefactione oris, vt verbum sibi daretur precatur. & idem Vates in alio inquit psalmo, Dominus dabit verbum euangelizantib⁹ virtute multa: hoc etiam & hoc in loco inquit, Os meum aperui, & attraxi spiritum, quoniã mandata tua desiderabam. Cùm enim tuorum mandatorum me desiderantem conspicatus esses; tua gratia me dignatus es. Psal. 80. Ephes. 6. Psal. 67.

Respice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Vt diuinam consequatur beneuolentiam precatur, non simpliciter, sed vt diligentibus te misericordiam præbere soles. hoc nanque dixit, Secundum iudicium diligentium nomen tuum, videlicet, obsecro, vt æqualem his sententiam reportem.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.

Nobis enim promptitudinem antea demonstrantibus, & Deo opem ferente, atque viam dirigente; peccati vis haudquaquam locum habet.

Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua.

Et Dominus Christus opprobrijs, & calumnijs affectos, beatos, & felices nuncupat, sed etiam iussit, vt obsecrent, ne intrent in tentationem: Consonat igitur Euangelicis legibus Vatis etiam precatio.

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.

Deus quidem incorporeus est, & simplex, compositionisque expers, sed tanquam de re corporea, & crassa diuina scriptura de ipso fatur, hominum natura sermones metiens. Quapropter per diuinæ faciei aduentũ considerandum est, rerum tristium finem, & bonarum largitionem.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.

Et hæc lex Apostolica est, Si enim vnum membrum ait, patitur, simul patiuntur inquit, omnia membra. Euangelicam igitur perfectionem Vates persequitur, aliorum iniquitates deplorans. Cæterùm Aquarum exitus, Lacrymarum multitudinẽ vocauit, hoc est, fluminis instar lacrymas profundebam, cùm hominum scelera conspexerim. 1. Cor. 12.

Iustus es Domine, & rectum iudicium tuũ, mandasti iustitiã testimonia tua, & veritatẽ tuã nimis.

Iustè omnia gubernas Domine, & hominum curam gerens & iustitiæ operarios declarare volens, & legẽ dedisti, & transgredientes testaris quas pœnas luent, & custodientibus

tibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

tibus bona præmia promittis, & operibus promissa confirmas. hoc enim indicat, Et veritatem tuam nimis.

Tabescere me fecit zelus tuus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Et homines iniquè viuentes Vates deplorat, & iustè indignatur, latorem legis neglectum cernens. Hic zelus Phineem prædicauit, hic magnum Eliam celebrem fecit, hoc etiam zelo accensus triumphator Stephanus Iudæorum perfidiam redarguit, hunc in se ipso diuinus Paulus circumferens exclamabat dicens, Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? & beatus Lucas de ipso ait eius spiritum incitari in ipso, videnteciuitatem idolorum cultui deditam.

2. Cor. 11.

Actu. 13.

Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud.

Probatus ait, & purus tuus sermo, & omni reprehensione liber, ego verò de hoc ardentem amorem habeo.

Adolescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.

1. Reg. 16.

Cùm Deus diuino Samueli iussit, ut vnũ ex filijs Iesse in Regem eligeret, alios quidẽ & robore, & potentia, & corporis pulchritudine præditos præterijt, percunctatus est autem Iesse si reliqui essent filij, ipse verò respõdit, paruum puerum reliquum esse, qui greges pascit, & tanquam ineptum Regem vocauit. Vates autem hunc ad se adduci iussit, & cùm peruenisset, actutum vnxit. Huius muneris hoc in loco Vates meminit, & ait, Et cùm iuuenis essem, cumq; maioribꝰ meis humilis, & tenuis habitus essem, tanta gratia me dignatus es, & Vatem simul, & Regem me fecisti, quapropter cum omni alacritate tua mandata custodire desidero.

Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas.

Is, qui humanis legibus obtemperat; nec in præsenti vita à latore legis honorem consequitur: qui autem diuina sequitur mandata; laborum mercedem habet, nimirum vitam æternam. Cæterùm etiam humanæ leges non omnino omnes iustitiam continent, sed Dei lex veritate micat; iure igitur inquit, Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas.

Tribulatio, & angustia inuenerunt me.

Hæc virtutis studiosos comitatur.

Mandata tua meditatio mea est.

Nam ex horum doctrina fortitudinem disco, viriliterque tristia fero.

Aequitas testimonia tua in æternum.

Hoc est, sunt in causa, vt æterna consequamur bona.

Intellectum da mihi, & viuam.

A te nanque illustratus, vitam æternam adipiscar.

Clamaui in toto corde meo exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram.

Clamorem rursus Animæ alacritatem vocat, propterea apposuit hanc clausulam In toto corde meo. sic etiam Moses clamabat, tacens, & ei in mente obsecranti Deus dixit, quid clamas ad me?

Psal. 14. Matth. 5.

Clamaui ad te saluum me fac, vt custodiam mandata tua.

A te enim salutem consecutus, tuarum legum custos ero.

Præueni in maturitate, & clamaui, quia in verba tua supersperaui.

Vates cùm Rex esset, cumque innumeris curis circundaretur, belloque occuparetur, & cum præterea certamina recepisset; non modo illucescente vita Deo preces afferebat, verum etiam in noctis medio minimè gallorum cantus opperiens, sic Deum creatorem desiderabat, sic promptè opem illinc efflagitabat.

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.

Non solum autem dulcissimi somni tempore, sed prima luce diuinas meditabar leges: nos verò pauperes, & ab omni cura liberi, in lectulo pernoctantes, huc & illuc nos volutantes, neque exoriente die bonorum largitori hymnum afferimus.

Vocem meam audi secundum misericordiam tuam Domine, & secundum iudicium tuũ viuifica me.

Qui tot, tantisque bonis affluit, vt misericordiam consequatur obsecrat, & non sine termino misericordiam postulat, sed secundum vtilem sententiam.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt.

A longè enim à diuinis legibus sunt, qui iusto bellum inferre conantur: Qui nanq; vos spernit inquit, non vos, sed eum, qui misit vos, & inimicus ero inimicis meis, & aduersabor aduersantibus vobis.

Prope es tu Domine, & omnes vie tue veritas.

Cernis, ait, omnia, non enim recedis, sed totum terrarum orbem imples, & veritate vtens, vniuersitatem moderaris. hoc etiam ipse Deus per Vatem inquit, Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè. & beatus Paulus, In ipso inquit, viuimus, & mouemur, & sumus.

Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.

Testimonia, Cœlum, & terram nuncupat: Idcirco & Moses magnus canticum exordiens

exordiens fatur, Attende cœlum, & loquar, & audiat terra verba oris mei. In his quippe continuè Dei prouidentia cernitur, cum multò enim ordine omnia progrediuntur, & hincait, Prope es tu, & his quæ fiunt semper præstò es, nullaque res te præterit.

Deut. 32.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

Qui se humiliauerit, exaltabitur, secundum Domini vocem. &, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. hac etiam diuinus Vates alias virtutes decorauit, & hanc prætendens, diuinum auxilium promittit.

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum viuifica me.

De promissionibus dominum admonet, & ab ipso salutem petit, precaturq;, vt iudicium inter eũ, & suos inimicos cõstituatur.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.

Salute, inquit, quæ à te procedit, inique viuentes se ipsos priuarunt, nolentes discere ea, quæ vt facerent, iussisti.

Misericordia tua multa Domine secundum iudicium tuum viuifica me.

Multæ sunt benignitatis diuitiæ: iusta est tua sententia, ab hisce salutem efflagito.

Multi, qui persequuntur me, & tribulant me à testimonijs tuis non declinaui.

Nec, inquit, cùm multis calamitatibus cinctus essem, aliquid eorum, quæ à te lege lata fuere, transgredi volui. Atqui cùm argumentum psalmi dixerimus, asseruimus omnia diuinum Dauidem quæ sibi acciderunt in hoc psalmo congessisse, & alia illis molestis rebus, quæ à Saule in ipsum facta fuere congruere, alia verò ijs, quę ab Absalone patrata sunt, hæc patet, cùm à Saule persecutionem pateretur, deprecantem dixisse: quandoquidem illa tempestate peccati expers erat.

Vidi prauaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.

Sic beatus Paulus Iudæos, sic ipse Dominus Hierosolymam deplorabat, sic diuinus Ieremias populi iniquitatem lamentabatur.

Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, in misericordia tua viuifica me.

Continue mandatorum, & legum, & iustificationum, & testimoniorum mentionem facit, desiderium de hisce præ se ferens.

Principium verborum tuorum, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Certas habes promissiones, & veritate eas ornas, neque sermones confirmas. Principium autem verborum, Pollicitationes Habrahæ factas vocat: ex illo nanque Iudæorum genus constitit, sed impleuit promissa, & auxit populum sicut stellas cœli multitudine, & in semine eius secundum promissio nes omnes gentes benedixit. Hoc enim indicauit cùm dixisset, In æternum omnia iudicia iustitiæ tuę. Cùm enim esset Vates, perspiciebat sempiternum Christi imperium. Idcirco & veritate inquit præditum esse diuinorum sermonum principium.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.

Hostes, inquit, & persequentes me minimè timui, tuas verò leges veritus sum, quapropter cùm dormientem hostem inuenissem, necare minime ausus sum, & parricidam illum, & infestum filium miseratus dicebam, Parcite filio meo.

1. Reg. 26.

Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Cùm de hostibus persequentibus mentionem fecisset, iure & de spolijs meminit. Dicit autem & si occidissem omnes illos, & si prædatus essem quæcunque spolia colligere potuissem, non sic lætatus essem, quàm tuis legibus gauisus sum.

Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

Verus etiam est hic sermo: qui enim inflammato studio erga diuinas res affectus est, contraria odio habet.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.

Nonnulli, Septies, Sæpissime explanarunt, & hoc & illud ardẽtem amorem Vatis demonstrat: quandoquidem diuinę laudis satietas haudquaquam ipsum capiebat.

Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum.

Qui diuino amore flagrant, & pacem cum ipso per obseruantiam mandatorum possident, licet ab hominibus bello petantur, placidam tranfigunt vitam, & testis est diuinus Paulus exclamans, In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, egemus, sed non destituimur, persecutionem patimur, sed non derelinquimur. & Dominus cum sacros Apostolos sicut oues in medio luporum in totum terrarum orbem misisset, dixit eis, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

2. Cor. 4.

Matth. 10. & Ioan. 14.

Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi.

Neque calamitatibus cinctus, bonas abieci spes, sed tuam salutem expectaui, tua mandata sequens.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit

ea

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam vehementer. seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Cùm enim nouissem te omnia conspicere, & me viuere sub te spectatore; non modo tua mandata perfeci, verum etiam cum flagranti studio hoc feci.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine, iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.

Cùm totam deprecationem attulisset, precatur, vt preces admittantur, & minimè projiciantur, & obsecrat, vt prudentiam accipiat non humanam, sed diuinorum oraculorum scientiam.

Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.

Postulationem, Obsecrationem vocat: hoc enim apud alios Interpretes inueni. Diuersis igitur verbis vtens, dominum demulcet.

Eructabunt labia mea hymnum, cùm docueris me iustificationes tuas.

Ructus cibum sequitur: cùm enim inquit, tuas iustificationes didicerim, tibi huiusmodi rerum præceptori hymnorum cantilenam afferam.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.

Meditationi tuorum oraculorum linguam consecrabo, cùm nouerim tua mandata omni iustitia prædita esse.

Fiat manus tua, vt saluet me, quoniam mandata tua elegi.

Symmachus quidem, Malui, Aquila verò, & Theodotion, Selegi, explanarunt. *Manum* autem vocat Diuinam vim, à qua obsecrat, vt diuinam consequatur opem.

Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est.

Desidero, ait, à te salutem adipisci continuè tuam legem meditans.

Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.

Porrò noui me haudquaquam spe frustrari, sed veram vitam à te consequar, & te bonorum largitorem laudabo.

Erraui sicut ouis, quæ perijt.

Hoc & Vati dicere post peccatum congruebat, & toti hominum naturæ.

Quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Etsi enim aliqua mandata transgressus est, tamen horum oblitionem penitus non admisit, sed has preces Vates profudit, & tota hominum natura salutem consecuta est: Nam bonus pastor ad palantem ouem cucurrit, & cùm montes, & colles obiuisset; (quandoquidem apud hos Dæmones honorans errabat) inuenit, & supra humerum reduxit, & magis ob ipsam lætatus est, quàm ob nonaginta nouem minimè vagantes. Nos autem cùm explanationem psalmi sumus labijs attigissemus, legentes obsecramus, ne sint contenti rebus à nobis scriptis, neque autument hæc solum Vati congruere, sed vnusquisque opportunam vtilitatem ex hisce percipiat, salutaremque medicinam proprijs affectibus præparet.

Psalmi CXIX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Theodotion Carmen ascensuum, sed Symmachus, & Aquila, In ascensus, verterunt. Indicant ascensus, siue gradus captiui populi Babylone reditum: quandoquidem gratia spiritus sancti seruitutem, & futuram libertatem prænoscebat, & hanc, & illam præscripsit, illorum vtilitatem procurans, & nobis hinc lucrum afferens, verum nō eadem quilibet è psalmis graduum vaticinatur, sed vnus quidem calamitates, quę Babylone ipsis acciderunt, & hic reditus lætum nuncium, alius autem in itinere lætitiam, & alius bella, quæ post reuersionem gesta fuere, alius templi instaurationem, & varietas vaticinationis satietatem hymnorum cantilenæ exigit. Cæterùm vnusquisque horum psalmorum formatus est in sanctorum chorum, qui ea tempestate erat: quandoquidem propheticus sermo illos quæ hic proposita sunt dicentes inducit: atqui primus graduum & calamitates, & diuinam beneuolentiam narrat.

Ad Dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Porrò exordium mœroris magnitudine, & diuinæ benignitatis hyperbolen docuit. mœrens enim ait, Dominum oraui, beneuolentiamque adeptus sum. Deinde narrat quibus verbis vsus sit, precans.

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.

Obsecro, ait, vt ab iniustè insidiantibus, dolosisque fraudibus vrentibus me liberes. Huiusmodi erant ij, qui ob precationem lacus Danieli posuerunt, acerbi accusatores eorum, qui eodem tempore quo etiam cum Anania rei erant.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.

Gratia spiritus hoc in loco mœrentes consolatur, & iustam sententiam pronunciatam in eos, qui dolis vtuntur, tacitè innuit. Nam potentem quidem vniuersorum Deum vocat, Sagittas verò potentis, suppliciorum celeritatem, ex translatione sagittarum, quæ emittuntur, & facilè aerem secant. Carbones autem desolatorios, vocat supplicij vehementiam, & consumptionem, & euersionē, huiusmodi est natura ignis, hoc est, ne afflicteris ab iniqua lingua percussus, parata nanque sunt supplicia à iusto Iudice emissa, quæ sagittarum celeritatem, & carbonum desolatoriorum vim imitantur.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.

Hæc ait, dicebam, preces fundens, & cùm has benignus exaudisset, misertus est. Incolatum autem vocat, in aliena terra stationē, Septuaginta quippe annorum tempus, diuturnum iure nominatur, tantam enim perfectam hominum vitam Propheta dicit esse. Dies enim inquit, annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Habitaui cum habitantibus Cedar.

Cedar secundus Ismaelis filius fuit: posteri autem non longè ab vrbe Babylonis vsque in hodiernum diem habitant. Quoniam igitur à principio inuicem infestam vitam ducebāt, (Ejsce enim inquit, ancillā & filium eius, non erit enim hæres filius ācillæ cum filio meo Isaac) meritò se ipsos deplorant, quippe qui ex pristina quidem libertate elapsi sunt, & prope seruos vitam traducebant, & seruire coacti sunt.

Multum incola fuit anima mea.

Longum inquit, est peregrinationis tempus.

Cum his, qui oderunt pacem eram pacifica, cùm loquebar impugnabant me gratis.

Hoc in loco Babyloniorum prauitatem edocet, cùm enim nihil ait, conqueri possent, insidijs petebant, & ijs, & qui pacem amplectebantur, veluti hostibus vtebantur.

Psalmi CXX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

His, qui Babylone adhuc degebant, etiam hic psalmus conuenit.

Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.

A multis, varijsque calamitatibus cinctus, vndique oculos circunferebam, aliquam opem consequi desiderans.

Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram.

Verùm noui me nullum humanum auxilium adipisci posse, satis quippe est mihi Dei beneuolentia: & ostendens auxilij potentiam, infert, Qui fecit cœlum & terram. Qui enim verbo hæc condidit, & mihi ferre opē potest. Deinceps quid ipsis faciundum sit Vates persequitur.

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.

Si steteris inquit, firmam habens in ipso spem; omnem ab ipso opem consequeris. Hanc igitur clausulam, Non dormitet qui custodit te, humano more posuit, ex translatione eorum, qui greges, & exercitus, & ciuitates diligenter custodiunt: Nam diuinā naturam affectu carentem esse, per ea, quæ sequuntur, declarauit.

Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.

Natura quidem est peruigil custos: te autem fluctuante; & ipse incuriam de te veluti quendam somnum accipit: quandoquidem non amplius de te curam gerer, sed insidias tibi nectere volentibus permittit.

Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Hoc in decimo quinto inquit psalmo, Præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. & hoc in loco igitur inquit, cum prope manum tuam dexteram existentem, te protecturum, & custoditurum, & omni auxilio dignaturum.

Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.

Dicunt Lunam non modo humidam, verùm etiam calidam esse, & conburere non secus ac Solem corpora. Dicit autem & de nocte, & interdiu ab ipso curam consecutus, illæsus custodieris. Cæterùm de antiquis historijs ipsos admoner: Etenim cùm ab Aegyptiorum seruitute liberati essent, nube tecti, solaris flammæ vim non senserunt.

Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus, Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc & vsque in seculum.

Vniuersi generis Dei prouidentiam per ea, quæ dicta sunt, declarauit, qua præsente, hostibus superiores euadimus, laqueosque eorum, qui cernūtur, & haudquaquam cernuntur, declinamus.

Psalmi CXXI. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Supradictos quidem mœrentibus Vates accommodauit, hūc autem ijs, qui cum gaudio reditus lætum nuncium iam acceperunt, & iucundissimum iter arripuerunt: exultantes enim & tripudiātes inuicē dicūt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domũ domini ibimus.

Religionis est hæc vox: nam exultant, & gaudent, non tanquam domum recepturi, sed veluti diuinum templum visuri.

Stantes erant pedes nostri, in atrijs tuis Hierusalẽ.

Iam inquit, stare videmur in illis sacris atrijs, diuinumque cultum perficere.

Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Symmachus autem sic explanauit, Hierosolyma, quæ ædificatur, vt ciuitas, quæ propinquitatem habet. Quæ enim nunc deserta est, domosque disiectas habet, rursus florescet, & frequentabitur, pristinaq; mœnia habebit.

Illuc enim ascenderunt Tribus Tribus domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini domini.

Roboam tempestate diuisæ fuerunt Tribus, & Dauidici Regni decem separatæ fuere: Verùm post reuersionem vnum imperium euasit, & omnes in Hierosolymã concurrerunt, vsitatum honorem secundum legem Deo afferentes. Hoc igitur Vates hic vaticinatur, Tribus pristinam concordiam fore vt accipiant, vtque in Hierosolymam concurrant, Deum vsitato more laudantes. Cæterùm testimonium, Diuinam nuncupauit legem palam iubentem, vt Israel in locum concurrat, quẽ selegit dominus Deus.

Quia sederunt sedes in iudicio, sedes super domũ Dauid.

Cùm diuina vaticinatus esset, & humana prædicit. Quoniam enim Hierosolymę non modo diuinum erectum erat templum, verùm etiam regiæ domus, & eò omnes confluebant, qui controuersias decidere volebãt; necessariò hoc etiam prædixit Vates: Quoniam minimè in Samariam decem Tribus confluent, sed quemadmodum Dauidis tẽpore illud certum habebant tribunal, sic etiam post reditum ibi omnes cogentur.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantiæ diligentibus te.

Porrò Symmachus sic dixit, Amplectimini Hierosolymam, otiabuntur, qui diligunt te. hoc est, cum profunda pace perfruiti essetis, Hierosolymæ habitationem amplectimini: quandoquidem in omni lætitia, qui hãc diligunt, erunt.

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Symmachus autem sic vertit, Pax in mœnibus sit, robur in regijs domibus. Sanè precatur ipsi Hierosolymæ diuinus Dauid bona, vt & mœnia, & domus regiæ, & habitationes, quæ in ipsa sunt, pace fruantur.

Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te, propter domum Dei nostri quæsiui bona tibi.

Hæc autem inquit, tibi precor, non ego ipse in te degens: quomodo enim ille, qui multo ante finẽ vitę susceperit, hæc dicere potest? sed desiderans, vt sui ciues pace fruantur, & exoptans, vt domus Dei mei pristinã amplitudinem recipiat.

Psalmi CXXII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Et hic psalmus pietatem iustorum illius temporis ostendit.

Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.

Cùm omne humanum auxilium pro nihilo habuerim, tuam ò domine expecto opem, à tuaque prouidentia pendeo, te namque noui esse cœlorum dominum. Cæterùm ipsum in Cœlis habitare dicit, non veluti loco circumscriptum, sed veluti lætantem cœlestibus potentijs, quæ cœlos incolunt.

Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum.

Sicut enim inquit, famuli in dominorum manus respiciunt, vtpote qui vitæ commeatus illinc percipiunt; eodem pacto etiam nos domine à te bonorum fructum percipere præstolamur. Ancillæ quidem, non vt eadem diceret mentionem fecit, sed vt affectus magnitudinem præ se ferret: quandoquidem magis ancillæ, quàm serui, quippe quæ continuè versãtur in cubiculis suarũ dominarum, has attendere solent, & ab ipsis beneuolentiam sibi parare student.

Donec misereatur nostri.

Non enim præscripto tempore spem deseruimus, sed expectamus, donec misericordia digni effecti simus.

Miserere nostri domine miserere nostri.

Repetitio deprecationis studium demonstrat.

Quia multum repleti sumus despectione, quia multum repleta est anima nostra.

Efflagitamus quippe ait, misericordiam, non tanquam digni hanc consequi, sed admodum contumelijs facti.

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Symmachus hoc pacto interpretatus est, Anima nostra satiata est, obloquẽtibus his, qui abundant, despicientibus superbis. Inferentibus enim se Babylonijs, nobisq; insultantibus, & exprobrantibus, nos tristitia afficimur. secundum Septuaginta sic considerandum est, Opprobrium abundãtibus, & despectio superbis. Conuerte inquit, domine res, & ijs, qui nunc efferuntur propter felicitatem, qua circumfluunt, nostras calamitates irroga.

Psalmi CXXIII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Post è Babylone reditum omnes finitimi Iudæorum libertatem ægrè ferentes, communiter in ipsos bellum susceperunt, & barbaras gentes colligentes, eodem tempore cum eis bellarunt, sperantes eorum memoriam fore vt delerent: sed rursus vniuersitatis Deus suis opem tulit, & omnes hostes confixit. Cæterùm hoc asserunt plurimi vatum, & Ioel, & Ezechiel, & Michæas, & Zacharias, & præter hos insuper multi. Hæc etiã hoc in loco vaticinatus est beatus Dauid.

Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis, cùm exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos.

Nolite vestræ potentiæ victoriam ascribere, Deus enim huius largitor fuit. Dicite igitur inuicem tripudiantes, Nisi diuinam opem consecuti essemus, inimicis in nos irruentibus, ne sepultura quidem digni fuissemus, sed veluti à feris viuentes absorpti essemus.

Dum insurgeretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Inuidiam, & inimicitias finitimarum gentium per hæc declarauit, furebant enim Iudæorum cernentes libertatem.

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

Per figuram omnia dixit. Quoniam enim inquit, forte viuos deglutissent nos, ostendit copiarum magnitudinem, torrentis instar irruentium, & omnes operire desiderantium: igitur congruenter admodum torrẽtis similitudinem posuit: sicut enim torrens ex multis aquis pluuijs collectus, vehementior euadit, eodem pacto illi, qui tunc in Hierosolymam irruperunt, ex multis, varijsq; gentibus coacti fuere, sed diuina sententia fuerunt profligati. hoc nanque & Vates edocet.

Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Eodem tempore & illorum immanitatẽ, & Dei auxilium demonstrauit: quandoquidem dentes posuit, vt illorum feritatem ostenderet.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.

Grato animo propriam imbecillitatem confitentur, passeri se ipsos comparantes, & Dei prędicant potentiam, hostium demonstrantes robur. Venatores nanque illos appellant, edocet verò salutis modum.

Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Nam non modo salutem sumus consecuti, verùm etiam hostium internecionm perspeximus.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlum & terram.

Quapropter omnem humanam potentiam pro nihilo habemus, cœlorum, & terræ opificem auxilium habentes, cuius vel appellatio ad salutem nobis sãtis est.

Psalmi CXXIIII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Qui illam victoriam adepti sunt, triumphalem canunt hymnum, & spei in Deo collocatæ vim prædicant.

Qui confidit in domino, sicut mons Sion.

Qui diuina spe munitus est, sicut mons Sion firmus, inconcussusque manebit amplissimus, & illustris.

Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

Eum, qui Hierosolymam incolit, secundum Hierosolymæ leges viuere oportet. ijs nanque, qui hoc pacto habitant, & legis scopo obtemperant, firmitatẽ Vates pollicetur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui.

Sicut enim montes ciuitatem cingunt, sic diuina cura diuinum munit populum.

Ex hoc nunc, & vsque in seculum.

Non enim ad tempus est diuina potentia, sed sempiterna, & hac dignos putat eos, qui ipsius cultum magni faciunt.

Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum.

Et Assyrios virgam furoris per Esaiam vatem dominus appellauit, Væ enim inquit, Assur virga furoris mei, & iræ meæ, & in manu eius indignatio mea, gentem iniquam mittam, & contra populum meum mandabo, vt spolia auferat, & prædam diripiat. hoc est, veluti quadam virga Assyrijs vsus, animaduersione dignos castigo. Dicit igitur Vates etiam hic, Dominus vniuersitatis iusta vtens sententia, non sinet iniustorum virgam iustorum cœtui infligi. Deinde causam aperit. Esa. 10.

Vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Vt ne censentes inquit, virtutis studiosi sine ordine, & sine gubernatione omnia ferri in peius vergant, & hinc damnum reportent.

Benefac domine bonis, & rectis corde.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cùm Dei iustitiam ostendisset, iustas preces fundit, orat enim, vt æqualia præmia boni consequantur. hoc etiam dominus ait, Matth. 7. Qua mensura metimini, remetietur vobis. Matth. 5. &, beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem.

Obligationes, Aquila quidem, Simultates explanauit, Obliquitates Symmachus, & Theodotion, Peruersa. atqui Vates nihil iniusti petijt, verùm vt boni bona consequantur: qui verò rectam viam declinarunt, & obligationibus, & simultatibus vsi sunt, respondentem finem inueniant.

Pax super Israel.

Illis autem interitum recipientibus, hi pace perfruiti sunt. Sciendum est autem hoc nomen Iacob adeptum esse cum diuino conspectu dignus effectus esset: cognomines igitur habet omnes, qui eosdem mores, & animam, fidemque puram habent: Non enim omnes qui ex Israel Israelitæ sunt, sed qui Israelis pietatem amplectuntur.

Psalmi CXXV. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Cyrus Rex vt omnes redirent Iudæi, iussit. plurimi verò prauam habentes mentem, in omnibus diuinis legibus repugnantes, regredi noluerunt: qui autem auitæ pietatis curam gerebant, legisque cultum desiderabant, libentissimè redierunt. Hi igitur in hoc psalmo propriam cernentes libertatem exultant, & precantur, vt hanc & sui ciues consequantur.

In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus quàm consolati.

Quàm, exaggerationem hoc in loco significat. Multam inquit, lætitiam consecuti sumus, cùm Deus finem supplicij soluerit, & libertatem captiuis largitus fuerit.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Euestigiò enim voluptate perfusi, linguas in hymnorum cantilenam impulimus. Exultationem enim Aquila, Laudem, Symmachus, Gloriam interpretati sunt.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere nobiscum.

Hoc sanè nos apud omnes celeberrimos reddidit. omnes nanq; Dei magnificentiã admirantur, quoniam ab acerba illa seruitute nos liberauit, & nos quidem clamamus.

Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Absurdum est enim, vt hi, qui diuina cognitione sunt orbati, benignitatẽ nobis largitã admirẽtur, nos verò, qui beneficia consecuti sumus ingrati animi vitio laboremus.

Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.

Qui hæc bona adepti sunt, vt alij sui ciues consequantur, desiderant, & communem dominum obsecrant, vt etiam illis libertatem impertiat, vt reuertentium frequentia torrentem imitetur. Cæterùm *Austrum* Hierosolymam vocat, appellationem à situ posuit: sic etiam ipsam Ezechiel & Abacuc nominant: Verùm aliud sermo demonstrat. Cùm enim Auster humidus ventus sit, nebularum aerem implet, & vehementes pluuias inducit, atq; etiam niuem dissoluere solet, & aquis torrentes implet; sic igitur inquit, nostros ciues vndique dissipatos, iube vt cogantur, & torrentis instar iter faciãt.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Non frustra preces fundimus, sed scientes lacrymarum fructus. qui enim cum his semina iaciunt, vberrimam messem cernentes, lætantur.

Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua: Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.

Diuersis modis eandem dixit sententiam, varietate doctrinæ maiorem vtilitatem procurans.

Psalmi CXXVI. Interpretatio.

Canticum Graduum Salomonis.

Olim Salomon diuinum erexit templum, sed illud æquatum solo à Babylonijs Zorobabel excitauit. hunc opinor Salomonem nominari, tanquam ex Salomone genus ducentem, & tanquam opus Salomonis instaurantem: quandoquidem diuinus sermo minimè Salomonis ædificationi congruit, sed ei, quæ à Zorobabel post reditum facta fuit. Tunc quidem ipsi ædificationem tentarũt, prohibebant autem finitimæ gentes continuè ipsæ bellum inferentes, & Persarum Regem in ipsos lacessentes: & hæc Esdræ historia manifestius edocet. Qui igitur Zorobabel tempestate, & Iesu filij Salatiel, & qui post ipsos pietate præditi erant, hanc psalmi narrationem afferunt.

Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam, nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Nemo neq; ex ijs, qui ædificant, neq; ex ijs, qui custodiunt, propria sit fretus potentia, sed diuinum imploret auxilium: hoc nanq; concurrente, vtrunq; facilè est: procrastinata verò diuina ope, vanũ est hominũ studiũ.

Vanum

Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

Surgere, & non Surgite, legendum est, vt infinitus sit modus, & non imperandi. Dicit autem omnia vana esse, Deo rerum omnium conditore minimè concurrente, & ante lucem surgere, & expergisci ob ciuitatis excubias, & ob præsens ædificium. Quapropter commonefacit eos, qui cum dolore ob hostium impetus panem comedunt, vt spes in Deo collocent.

Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris.

Somnum hoc in loco per translationem quietem appellauit: quietem verò etiam somnus hominibus præbet. Deo igitur inquit, propria cura nos dignante, hostes superare poterimus, & sine labore ædificare, & tutò viuere, & sine cura dormire, plurimorumq; filiorum patres esse secundum promissionem, promisit enim se nostrum genus facturum, sicut arenam, quæ est apud litus maris. hoc & hoc in loco inquit, Ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris, hoc est, diuina promissio, & circa filios benedictio veluti quædam merces nobis, qui in ipso spem constituimus, data est.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.

Theodotion, Sicut sagittæ in manu potentis, sic filij iuuentutis: secundum hunc sensum Aquila, & Symmachus explanarũt. Dicit autem, Deo consisi, non modò frequentes erimus, verùm etiam potentes veluti quædam sagittæ à quodam potente emissæ, & licet imbecilles nunc simus, & admodum miseri; (hoc nanque indicat, Excussorum) valde robusti euademus superum auxilium nacti.

Beatus vir, qui implenit desiderium suum ex ipsis.

Hoc est, hostibus. Nam non modò non vincemur, verùm etiam hos superabimus, & felices apud omnes erimus.

Non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in portis.

Videlicet, cùm ante portas cum legatis ab hostibus missis sermonem habuerimus: sanè hoc secundum veterem morem dixit: Non enim intra portas legati missi admittebantur, sed foris respondebant. Cæterùm in omnibus in Deo spei collocatæ fortitudinem demonstrauit.

Psalmi CXXVII. Interpretatio. Canticum Graduum.

Cùm in præcedenti psalmo ostendisset, quantum conciliet boni spes in Deo collocata; hic beatos esse dicit, qui cum spe diuinum habẽt timorem, per quem virtutis possessio augetur: necessaria quippe est his, qui Deo crediderunt vita secundum Deum: quandoquidẽ hic finis pietatis perfectus est.

Beati omnes, qui timent dominum.

Non eum, qui ex Habraham genus trahit, neque ex Israele semen diuinum oraculum beatum esse asserit, sed eum, qui diuino timore est decoratus. hoc beatus Petrus in Actibus inquit, In veritate comperi, quia Actu. 10. non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Cæterùm tacitè ostendit diuinus sermo & diuini timoris characterem: insert enim.

Qui ambulant in vijs eius.

Non enim omnis, qui dicit, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui Matth. 7. facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est. Proprium igitur eorum, qui Deum timent, à diuinis vijs haudquaquam deflectere, sed in ipsis continuè iter facere.

Labores manuum tuarum manducabis.

Porrò Symmachus, Labores manuum tuarum manducans, beatus es. vt planum sit Septuaginta Interpretes καρπὸς, non fructuum perceptionem vocasse, sed manuum partem. Dicit autem bonorum, quæ à te seminata sunt, fructus vindemiabis. Hoc etiam beatus inquit Apostolus, Qui parcè semi- 2. Cor. 9. nat, parcè meter, & qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus metet.

Beatus es, & bene tibi erit.

Non modo enim verbo felix, & amplissimus eris, sed re ipsa felicitatem habebis.

Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Quoniam illa tempestate hæc felicitas censebatur; pollicetur ipsis propheticus sermo etiam mulierum fœcunditatem, vt florentibus vitibus, & botris onustis sint similes.

Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.

Et in quinquagesimo primo psalmo instũ oliuæ comparauit, Ego enim inquit, sicut oliua fructifera in domo Dei, & hic timentis dominum filios nouellis plantis oliuarum assimilauit, tanquam pietatis irrigationem, tempestiuumque fructum ferentes, & folium minimè abijcientes, secundum virum in primo psalmo beatum dictum.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum.

Nam morum, & non generis Deus est Iudex. sic etiam Iacob ex Esau genus ducentem, coronis dignatus est, sic etiam Abimalech ad veritatem deduxit, sic Eunuchum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic Cornelium, sic omnes gentes.

Benedicet tibi dominus ex Sion.

Secundum opinionem, quæ tunc increbuerat, locutus est: quandoquidem ibi Deus habitare censebatur.

Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Hoc nanque videre sitiebant ij, qui è Babylone regressi fuerunt, ciuitatis solitudinem cernentes.

Et videas filios filiorum tuorum.

Magna gratia existimabatur, in extremâ peruenire senectutem, filiosque filiorum videre: benedictiones illius temporis opinionibus accommodatas terminat. bonorũ possessionem minimè in his bonis consistere beatus Esaias docuit, Ne dicat Eunuchus, ego sum lignum aridum, quoniam hæc dicit dominus Eunuchis custodientibus sabbata mea, & eligentibus, quæ ego volo, dabo ipsis in domo mea, & in pariete meo locum clarum, & nomen bonum, præstantius filijs, & filiabus. *Esai. 56.*

Pax super Israel.

Rursus Israeli pacem precatur, vera autem pax, pax est cum Deo, carnalis verò Israel, cùm ex illa excidisset, etiam alia orbatus est.

Psalmi CXXVIII. Interpretatio. Canticum Graduum.

Etiam hic psalmus gentium prædictionẽ continet, quæ in Iudæos post reditum irruerunt, & docentur dicere.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel, sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Iuuentutem, Vocat in Aegypto vitam, & illinc liberationis, & beneficij auctorem celebrans, diuinas gratias enumerat, quoniam ab initio, & à principio multi inimici in me irruerunt, & vniuersis malis me cingere conati sunt, verùm per diuinum auxilium declinaui illorum insidias. Verius igitur hæc nouo populo congruunt, qui multos quidem hostium impetus sustinuit, omnes verò superauit, hostesque supplices reddidit.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.

Aquila, & Theodotion, Arauerunt, explanarunt. Indicat autem sermo flagella, & verberationes triumphatoribus Martyribus ab impijs inflictas: hæc & ij qui cum beato Daniele erant, & admirabiles Ananias, Azarias, & Misael, & Antiochi tempore Machabæi.

Prolongauerunt iniquitatem suam.

Aquila autem, Produxerunt, sed Symmachus, Protraxerunt malo afficientes, hoc est, diutius mihi bellum inferre perseuerarunt, & suam iniquitatem augere.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

Ceruices, Laqueos Aquila, & Symmachus dixerunt, sed Theodotion, Torques interpretatus est. sanè omnia sunt vera, etenim quos laqueos sanctis viris pararunt, horum Deus contudit, & torques ipsis circundatos contriuit, & ipsas peccatorum ceruices concidit.

Confundantur, & conuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.

A suis malis conatibus decidant ait, & in fugam conuertantur, qui Sioni bellum inferunt.

Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit, de quo non impleuit manum suam, qui metit, & sinum suum, qui manipulos colligit.

Nonnulla exemplaria, non Priusquam exaruit, habent, sed priusquã euellatur, quod etiam in segetibus fieri semper cernimus. Nemo enim spicam adhuc viridem metere vult, sed expectat, vt matureſcat, & crescat, & tunc falcem immittit. Herba verò super domos orta, antequam fructum producat, solis impetu arescit. his herbis, vt hostium conatus similes sint, precatur, vtque harum instar immaturum finem accipiant.

Et non dixerunt, qui præteribant, benedictio domini super vos, benedicimus vobis in nomine domini.

Qui autem vberes segetes intuentur, agricolarum curam admirari solent, & præteruntes eis benedicunt, qui talia metunt, colligentibus verò fœnum è tectis, nemo vnquam quippiam dixit.

Psalmi CXXIX Interpretatio. Canticum Graduum.

Iustorum chorus hanc Deo affert precationem, testatur autem & hoc psalmi exordium.

De profundis clamaui ad te domine.

Hoc est, ab imo, & ipso corde preces fundo: eos nanque, qui solis labijs vtuntur, diuinæ literæ condemnant, & modò quidem inquit Vates Ieremias Deo rerum omnium conditori, Propè es tu ad os eorum, & longè à renibus eorum, modò verò ipse Deus per Esaiam vatem Iudæos criminatur, inquiens, Hic populus labijs me honorat, cor autem longe est à me. Verùm qui in præsentia precãtur, ex profundo corde preces emittunt.

Domine exaudi orationem meam: fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Licet humano more verbis vsi sint, tamen diuinitatem incorpoream esse norunt, & audiendi vim, aures appellauit, & videndi potentiam, oculos: quandoquidem nostri oculi videndi vim habent, & auribus audiendi vis commissa est. Deus autem qua potentia audit, hac etiam videt, & qua videt, hac etiam audit.

Si iniquitates obseruaueris domine.

Iustorum chorus dominum precatur, ne pœnas peccatis metiatur: sic etiam beatus Ananias populi peccata suæ personæ ascripsit.

Domine quis sustinebit?

Si enim iustitiæ trutinam rectè tenebis, quis potest sententiam ab hac irrogatam sustinere? necesse est enim omnes interitum subire.

Quia apud te propitiatio est.

Habes benignitatem iustitiæ coniunctã, & hac magis, quàm illa vti soles.

Propter nomen tuum sustinui te domine, sustinuit anima mea in verbo eius.

Nomen, Aquila, & Theodotion, Timorem explanarunt, Symmachus autem, Legem: veruntamen sermonis sensus patet. Dicit enim, Hanc tuam bonitatem sciens; (veluti enim quadam lege misericordia vteris) meliores spes non abijcio, bonorum promissionem expectans. Nam Verbum, hoc in loco bonam promissionem vocauit: sanè benignitatem pœnitentibus pollicitus est.

Sperauit anima mea in domino, à custodia matutina vsque ad noctem.

Nimirum toto die, quandoquidem matutina custodia nouissima est noctis hora: postremi enim custodes ad vsque tempus illud excubant.

A custodia matutina speret Israel in domino.

Non contenti sunt iusti solùm diuitias spei in Deo collocatæ habere, verùm etiam omnes alios ad similem possessionem adhortantur, & fructum, qui hinc prouenit, declarant.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio, & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.

Vaticinationem oratio continet de domino. Ipse enim est agnus Dei, qui tollit peccata mundi. sic etiam diuinus Gabriel sanctissimæ Virgini inquit, Paries filium, & vocabis nomen eius Iesum, quoniam ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

Psalmi CXXX. Interpretatio. Canticum Graduum.

Propheticus sermo humilitatem edocet, & illorum, qui hanc diligunt personam inducit, precantium, Deumque obtestantium.

Domine non est exaltatum cor meum.

Cordis altitudo, non modò impios, sed etiam sanctissimos lædit viros, & edocet Paralipomenon historia, de pio Rege Ezechia dicens, Quoniam humiliatus est ab altitudine cordis eius. Propterea etiam dominus sacros suos discipulos adhortatur inquiens, Omnis, qui se humiliauerit, exaltabitur, & omnis qui se exaltat, humiliabitur. 2. Paral. 32. Luc. 14.

Neque elati sunt oculi mei.

Proprium superborum est, supercilia erigere, & buccas inflare, & omnes despicere. Hi verò ab affectu liberi, non hoc docent, iudicem tanquam nescium, sed tanquam scientem in testimonium implorant.

Neque ambulaui in magnis.

Symmachus autem, In maiestatibus, Aquila verò, In magnificentijs.

Neque in mirabilibus super me.

At Symmachus, Neque in transcendentibus me. Hoc est, me ipsum metiebar, & quæ me excedunt, non aggressus sum.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animã meam, sicut ablactatus est super matrem suam, ita retributio in anima mea.

Porrò Symmachus, Nisi dignam censui, & comparaui animam meam infantulo à lacte depulso apud matrem suam, sic retribuatur animæ meæ. si non ait, te timui, & me ipsum tibi subegi infantis instar ab vbere depulsi, suamq; matrem verentis, sed altam habui mentem; obsecro, vt eandem remunerationem consequar.

Speret Israel in domino ex hoc nunc, & vsque in seculum.

Demonstrauit diuinus sermo qua de causa de rectis officijs narrationem fecit: non enim seipsos iactantes propriam virtutem narrant, sed alios in æqualem amorem accendentes. propterea totum Israelem, vt eidem spei inhereat adhortati sunt, & vt continuè hanc habeat, vtque fructus, qui hinc oriuntur, percipiat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi CXXXI. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Multam hic psalmus cum octagesimo octauo cognationem habet: etenim ibi, & hic captiui, qui Babylonis erant vniuersorum Deum obsecrant, promissiones magno Dauidi ab ipso factas pro precibus afferentes, vt veniam consequantur precantes. Cæterùm vaticinationem totius orbis Saluatoris, qui secundum carnem ex Dauidis genere oriturus erat, continet.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Quoniam cùm multa peccata commisissemus, omni audacia orbati sumus: oramus te domine, vt Dauidis recorderis, illiusque mansuetudinis, & pietatis. Huius sanè præcedens psalmus mentionem fecit, & planè edocuit eius mentis moderationem.

Sicut iurauit domino, votum vouit Deo Iacob: si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.

1. Paral. 17. & 22. Hæc planius Paralipomenon historia edocet. Nam primùm quidem preces fundit, se ipsum erecturum diuinum templum. Postquam autem per Vatem Natham Deus prohibuit, prædixitque templi ædificationem à Salomone faciendam, distulit quidē ædificium, non autem segnitiam amplexus est, sed & aurum, & argentum, & ferrum, & æs, & ligna, & lapides coarceruauit, & hæc omnia vt dixi, liber ille edocet eos, qui lectitare volunt.

Ecce audiuimus eum in Effrata, inuenimus eum in campis syluæ.

Preces fundit, vt Deo templum erigeret, sed vnigenitum Dei verbum ex fructu lumbi eius sibi animatum, rationisq; particeps templum ædificaturum esse promisit. Quapropter inquit vaticinatio, Ecce audiuimus ipsum in Effrata, & inuenimus ipsum in campis syluæ. *Effrata*, illa, quæ nunc appellatur Bethleem, nominabatur: Ibi enim dominus Christus ortus est, qui Iudæis suum corpus tacitè ostendens, dixit, Soluite templum hoc. Campos verò syluæ nuncupat locum templi, qui Hierosolymæ erat, qui desertus erat, & ædificium minimè habebat: quandoquidem ibi magnus Dauid exterminatorem Angelum per preces Deo fusas cohibens; & aram erexit, & sacrificium attulit, & in templi ædificationem consecrauit. Quoniam autem duo sunt tabernacula, vnum ex lignis, lapidibusque, aliud verò ex corpore, & anima, & hoc Hierosolymæ à Salomone editum est: illud verò in Bethleem sancti spiritus gratia contexuit: qui autem ea tempestate erant pij, hoc quidem cernebant, & illud expectabant, iure propheticus sermo inquit, Ecce audiuimus ipsum in Effrata, hoc à spiritu sancto faciendum, Inuenimus ipsum in campis syluæ, secundū promissionem spiritus à Salomone ædificatum.

Ioan. 2.

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius.

Tempus permutatum est. Dicunt autem, nos illuc ingressos, adorare, credentes templum diuino conspectu dignum effectum esse. Hunc nanque habet sensum, Vbi steterunt pedes eius: non modò sine corpore diuinitatem esse, sed etiam incircumscripti credimus. Secundum corpus diuina scriptura de ipso narrat, humanis auribus sermonem accommodans.

Surge domine in requiem tuam.

Excitationem Dei cultum secundum legem vocant, non hoc indigentis, sed afferentium pietatis amplectentis, & obsecrant, vt eius gratia actutum appareat, vtque pristinā amplitudinem templo largiatur.

Tu, & arca sanctificationis tuæ.

Quoniam in sanctis sanctorum arca stabat, tabulas legis habens, imminebat autem huic propitiatorium, per illud autem Pontifici indicia quædam diuini aduentus fiebant, iure arcæ meminit: Nam cùm Deus cœlū, & terram fecisset (secundum beati Pauli vocem) non in manu factis templis habitat. sic etiam sapiens Salomon precatus est, Si cœlum cœli non sufficient tibi. Hoc etiam vniuersitatis Deus ait, Cœlum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum, quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requiei meæ est?

Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sanctiui exultatione exultabunt.

Hoc nanque ait, perfecto, & domo instaurata, & rursus arca in adytis posita, sacerdotes quidem rem diuinam secundum legem facientes, iustificabuntur, qui verò sacerdotalis dignitatis minimè participes sunt, pietatis tamen sunt studiosi; omni lætitia implebuntur.

Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Christum, hoc in loco Regnum nuncupat. & quia tunc eorum Reges impij erant, per Dauidem orant, ne regni genus refringuatur. Deinde de promissionibus factis admonent.

Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum.

Verissimus ait, est ille, qui pollicitus est, veritatisque fons est, & fieri haudquaquam potest, quin pollicitatio suum sortiatur finem.

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Vna quidem promissio hæc est, & finem habuit: non modò enim Salomon, sed etiam qui ex Salomone originem traxerunt, regis sedibus digni effecti fuere. Cæterùm vaticinationis finem dominus Christus confirmauit, Dauidis regnum corroborās: hoc nanque beatus vaticinatus est Esaias, Quoniam puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocatur nomen eius magni consilij Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, potens, princeps pacis, pater futuri seculi amē. & paulo pòst, Super thronū Dauid, & super regnū eius sedebit, vt cōfirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iustitia à modò vsque in sempiternum: hanc quippe pollicitationem vt dixi, dominus Christus confirmauit, alteram verò minimè interminatam Deus dedit: dicit autem sic.

Isa. 9.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam.

Talis igitur domini promissio est, sed illorum iniquitas cursum intercidit: euestigiò enim Salomon cùm in impietatem incidisset, diuinam iram sibi asciuit. Quapropter solium tyrannide pressum est, alteriusque regnum decem Tribus admiserunt; postea autem duæ Tribus regno Dauidico priuatæ fuere.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.

A principio inquit, domine hanc alijs vrbibus prætulisti, & hanc propriam habitationem reddidisti.

Hæc est requies mea in seculum seculi.

Hæc inquit, tu dixisti domine, & pollicitus es in Sione semper requiescere. etsi enim priscum templum ob Iudæorum stultitiam desolatum est; tamen ibi rursus loci illi ob diuinam gratiam cruce, & resurrectione, & assumptione digni effecti fuerunt, & ex omni terra, & mari omnes concurrerunt, vt gratiam reportent, quæ in illis affluit.

Hic habitabo, quoniam elegi eam.

Et hoc suum sortitum est finem, & domorum mutatio facta est. diuinum autem oraculum Sionis mentionem fecit: illius autem est crucis, resurrectionisque locus.

Venationem eius benedicens benedicam.

Symmachus autem, Annonam eius benedicens benedicam. Hoc est, omnium bonorum affluentiam ipsis præbebo.

Pauperes eius saturabo panibus.

Porrò indigentibus largiar necessarium rerum vsum.

Sacerdotes eius induam salute.

Quam superius iustitiam vocauit, hoc in loco salutem nominauit: quandoquidem iustitiæ fructus est salus.

Et sancti eius exultatione exultabunt.

Sanè virtutis studiosi omnis voluptatis repleti erunt.

Illuc producam cornu Dauid.

Hic versiculus prima facie Zorobabelem demonstrare videtur. Quoniam autem nec in posteros, nec in filios regimen transmisit; aliquis iure non posset ipsum nominare cornu, cùm parum temporis imperasset: quandoquidem cornu fortitudinem, & firmitatem indicat. Postquam verò vaticinatio Zorobabeli minimè congruit; sermo Christi ortum secundum carnem prædicit. sic etiam beatus Petrus in Actibus inquit, Propheta igitur cùm esset Dauid, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius Christum secundum carnē oriturum, sedere super sedem eius, præuidens, locutus est de resurrectione eius.

Act. 2.

Paraui lucernam Christo meo.

Lucernam rursus diuinus sermo Templū ex Dauide nominat, cùm lucem Dei matris tacitè demonstrasset.

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

Dedecoris igitur Iudæi sunt testes, qui inimicitias amplexi sunt, & confusionem collegerunt. *Sanctificationem* verò Ecclesias per totum orbem atque mare dixit, quæ Christi corpus vocantur, quæque sanctitatis fontes ab ipso reportant.

Psalmi CXXXII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Roboam tempestate Tribus diuisæ fuerunt, & decem quidem Ieroboam secutæ sunt, duæ verò Dauidicum regnum amplexæ sunt: post igitur è Babylone reditum, & rursus coactæ sunt, & concordiam adamarunt, & vnum habuerunt imperium, & communem cultum secundum legem perficiebant. hæc igitur psalmus præcinit.

Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum.

Per ipsos inquit, euentus didicimus, nihil fraterna concordia iucundius esse. Fratres

Universidad de Deusto
Biblioteca

tres quippe nuncupat Tribus, quoniam etiam harum principes cognomines vnius patris filij erant.

Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron.

Oleum sacerdotale ex varijs rebus odoriferis compositum erat, sed neq; illud ipsum ex seipso tantum odorem emittebat, sed omnium mistio, & temperamentum quàm plurimum odorem reddebat. huic meritò fraternum consensum comparauit: quandoquidem collecta ex pluribus rectis officijs perfectæ virtutis, odorem efficit.

Quod descendit in oram vestimenti eius.

Illi vnguento ait, similis est amoris vnctio, quod à capite Aaronis fluebat: non modò autem ad mentum vsq; deuenirebat, sed etiam eius tunicam circa pectus sanctam reddebat. *Oram* enim vocauit quem Torquè appellamus. hoc autem Aquila, Vestimentorum os dixit. quemadmodum igitur à capite per barbam ad vestem vsque sacrum vnguentum percurrens, odoris sacerdotem imbebat; sic à Principe ad subditos vsque concordiæ vtilitas peruenit.

Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Rursus in aliam similitudinem transit, consensus vtilitatem edocens, & hunc dixit similem esse rori, qui ab Hermonin Sionem affertur. Tantus autem hic est, vt tegulæ stillicidia emittant. Hermon autem mons est, qui Palæstinæ terram ab Israele disterminat.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum.

Non in Ermon, sed in Sione, in quo vitalis ros sancti spiritus in sacros Apostolos missus fuit, per quem omnes illi, qui crediderunt, sempiternam gratiam percipiunt.

Psalmi CXXXIII. Interpretatio. Canticum Graduum.

Consonat autem etiam hic psalmus ijs, qui è Babylone regressi fuerunt. Cæterùm omnibus pijs admonitionem proponit, vt non modò interdiu, verùm etiam de nocte Deum laudibus prosequantur.

Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini.

Non omnium est Deum laudare, sed eorum, qui diuinum imperium amplexi sunt, & domini cultum magnificiunt: eorum enim, qui peccati vulnera acceperunt, proprium est lacrymas profundere, & lugere, diuinamque benignitatem efflagitare.

Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.

Cùm Deum celebrare adhortatus esset, docuit etiam laudis modum. Vbique enim vt sancti manus tollant, diuinus Paulus præcipit, præsertim autem in consecratis locis, debitum honorem Deo afferre decet.

In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.

Cùm locum docuisset, docuit etiam tempus, quandoquidem ad hymnos canendos accommodata est nox, quæ multam quietè suggerit, & à multis tumultibus est libera. Hoc autem Manus tollere, & vltatus mos etiam iubet.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

Nam ne quis rerum omnium conditorem Deum Sioni circumscriptum esse suspicaretur; meritò ipsum rerum omnium opificem esse demonstrauit. per Cælum namque, & terram, vniuersitatem totam comprehendit. nam inquit, In Cælo enim Angeli, & in terra homines, & ea, quæ propter hos facta sunt.

Psalmi CXXXIIII. Interpretatio. Halleluia.

Hæc est alia laus, & ipsa ab his, qui libertatem adepti fuerunt, Deo allata. Cæterùm Halleluia iam interpretati sumus.

Laudate nomen domini, laudate serui dominum.

Postquam diuina natura haudquaquam cerni potest, vt hæc laudetur commonefecit. iure dixit, Laudate nomen domini. contenti estote inquit, Dei appellatione, & ne quæratis cernere, quæ nefas est cernere.

Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.

A seruitute Babyloniorum ait, vos liberati, diuinorum atriorum magnificentia perfruentes, horũ bonorum largitorẽ laudate.

Laudate dominum, quia bonus dominus.

Pro ansa canendorum hymnorum, bonitatem eius, qui celebratur, arripite.

Psallite nomini eius, quoniam bonum.

Porrò plurimum emolumenti hinc vobis acquiritur. Deinde de beneficijs in ipsos collatis mentionem facit.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionem sibi.

Symmachus autem sic, Et Israelem in electionem sibi. Multa ait, cura ipsum dignatus est, propriumq; populum appellauit, & omnes homines curans, huius potissimum curã gessit. Hæc autem etiam beatus Moses dixit, Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos gentium iuxta numerũ Angelorũ Dei, & facta est pars domini, populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius Israel.

Quia ego cognoui, quoniam magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus Dijs.

Per ipsas inquit, res didicimus nostri Dei robur, & Deos, qui à gẽtibus alijs sunt honorati, ipsi minimè conferri posse. Nemo enim ei, qui est semper, eum, qui haudquaquam est comparat. Deinde ab opere rerum omnium Dei potentiam tacitè ostendit.

Omnia quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra, & in maribus, & in omnibus abyssis.

Ea, quæ facta sunt, minimè potentia definiri possunt, sed voluntate: potuerat enim & plura, & multo his maiora fabricare, sed tot, & talia voluit: veruntamen omnia sunt eius opera Cœlum, & cœlestia, terra, & terrestria, mare, & ea, quæ in ipso sunt. Cæterùm Abyssos vocat immensam aquarum multitudinem. Porrò multitudinis numero maria vocauit, quoniam vnum mare in multa æquora diuiditur: quandoquidẽ est Atlanticus sinus, & Oceanus, & Tyrrhenus, & Ionicus, & Aegeus, & Arabicus, & Indicus, & Pontus Euxinus, & Propõtis, & Hellespontus, & alia æquora multo plura, quàm supradicta.

Educens nubes ab extremo terræ.

Etenim aquarum natura, quæ ob diuinũ verbum deorsum tendit; subducitur, & sublimis fit, & continentem irrigat. Ab extremo autem terræ dixit Nubes sursum tolli, quoniam ex marinis aquis constant, sines verò sunt sinus marini.

Fulgura in pluuiam fecit.

Miscuit affluentiam imbrium fulguribus, & ostendit miraculum omnium mirabilissimum: in aquis enim fulguris ignis percurrens, neque illas calefacit, neque ipse extinguitur.

Qui educit ventos de thesauris suis.

Ventorum thesauros, non quasdam apothecas esse dicit, sed quoniam cùm Aer vento careat, sæpenumero voluntas diuina cum vult, facilè illum mouet, thesaurum ventorum vocauit. Simulac enim nuit, vndique spirãt. sed cùm commune opificium, & prouidentiam demonstrasset; deinceps Iudæorum beneficia percurrit.

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

Nouissimam plagam primam posuit, quoniam post hanc, libertatem receperunt.

Et misit signa, & prodigia in medio tui Aegypte.

Vniuersa miracula, & animaduersiones per hæc declarauit.

In Pharaonem, & in omnes seruos eius.

Non enim potuit Regnum à flagellis à Deo illatis ipsum liberare, sed & in ipsa mala & subditi, & Rex incidit. sic & magno Mosi vniuersitatis Deus inquit, Ecce ego percutiam omne primogenitũ Aegypti à primogenito Pharaonis, qui sedet in solio eius vsq; ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molã. Exod. 11.

Qui percussit gentes multas,

Quæ olim Palæstinam incolebant.

Et occidit Reges fortes, Seon Regem Amorræorum, & Og regem Basan.

Horum regnum diuinus Moses euertit.

Et omnia regna Chanaan.

Hos beatus Iesus expugnauit, & regiones, & ciuitates, quæ ab illis detinebantur, populo distribuit: hoc & hoc in loco vates inquit.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel seruo suo.

Nam veluti quandam hæreditatem paternam terram, quæ ab illis impijs Regibus olim tenebatur, Israeli horũ Deus largitus est.

Domine nomen tuum in secula, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

Nam miraculorum magnitudo, quæ à te edita sunt, tuum nomen omnes edocuit, atque etiam in futura secula tuorum beneficiorum memoria conseruabitur.

Quoniam iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Non enim nos ab hostibus oppugnatos cernens, despicies, neque condigna nostris peccatis supplicia infliges. sic cùm Dei, qui est, potentiam ostendisset, comico more eorum, qui vocantur, & non sunt Dij imbecillitatem irridet. & quoniam Deos nominauit; ostendit eos, cum re etiam appellatione priuatos.

Idola gentium, argentum, & aurum, & opera manuum hominum.

Atqui noster Deus omnium est ait, opifex, illi autem non solum efficiendi potentiam non habent, sed etiam ipsam formam ab arte humana acceperunt: quandoquidẽ ex materia, & arte eorum substãtia constat.

Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient.

Similitudines inquit, sensus habent, actione autem priuati sunt.

Neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Huius autem etiam natura animalium ratione carentium est particeps: quandoquidem quodlibet animalium respirat. Idola autem neque in hoc animalibus ratione carentibus assimilari possunt.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.

Huius sensuum defectus sunt digni participes esse, & eorum opifices, & qui ipsa colunt. nam cùm rationis essent participes, cumque Deos, qui vita, & ratione priuati

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuati sunt, suspicati essent; iustum est, vt illorum temeritatis sint compotes.

Domus Israel benedicite domino.

Illi quidem ait, tantum honorem inanimis Idolis tribuunt, Vos verò rerum omnium opificem laudibus prosequimini.

Domus Aaron benedicite domino.

Diuisit sacerdotes à populo, & commone fecit, vt per se ipsos laudarent, cùm hanc differentiam ostendisset.

Domus Leui benedicite domino.

Rursus hæc est alia differentia, Leuitæ enim alijs quidem sunt honoratiores, sed sacerdotibus inferiores. ne igitur & ipsi sacerdotalem dignitatem subripiant (ausi sunt enim & olim hoc diuino Mose superstite) necessariò & hos ab his sacerdotibus discreuit.

Qui timetis dominum benedicite dominum.

Et hic est alius ordo eorum, qui ex Iacob minimè genus ducunt, sed illius pietatem amplexi sunt. sic autem & pios proselytos nominabant. Cæterùm hoc etiam Iudæos docere potest, vniuersitatis Deum morum cognationè, corporis cognationi præferre.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Deus benedictus, benedicit, benedicit quidem re, benedicitur verò sermone, & qui laudant, verba afferunt: ipse verò benedictionem affert, nimirum per effectus remunerationem. At ipsum Hierosolyma habitare dicit, non diuinam naturam ibi circumscribens, sed illic tunc apparuisse sciens.

Psalmi CXXXV. Interpretatio. Hallelu ia.

Prophetica gratia etiam hunc hymnum eisdem conscripsit: per plura documenta vtilitatem ipsis procurat.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.

Afferte inquit, Deo de gratiarum actione hymnum, recordati bonorum, quæ ab ipso suppeditata fuerunt, inexplicabilemq; misericordiam admirantes.

Confitemini Deo Deorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Deos hoc in loco, non Idola dicit: non enim ipsum Deum Deorum, qui non sunt appellasset. Nam non Deus est Deus mortuorum, sed viuentium. Vocat igitur Deos eos, qui sacerdotio prediti sunt, qui filij Dei vocantur. sic etiam in lege inquit, Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. &, filius primogenitus meus Israel. & per Exod. 22.

Esaiam, Filios genui, & exaltaui. Et in psal- Esa. 1.
mis, Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. hos Deos vocauit, tanquam Dei filios appellatos. Psal. 81.

Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Et cùm Reges, & Principes à Deo potestatem acceperint, subditis imperant. sic etiam dominus inquit, Reges gentium dominantur eis, & principes potestatem exercent in ipsos. Sunt etiam Angeli quidam, qui dominationes vocantur, propterea, & diuinus inquit Apostolus, Nam etsi sunt, qui dicuntur Dij multi, qui dicuntur, & non sunt, nominis participes, & non rei, siue in Cœlo, siue in terra, siquidem sunt Dij multi, nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Hunc vocauit psalmus dominum dominorum verorum. 1. Cor. 8.

Qui fecit mirabilia solus, quoniam in æternum misericordia eius.

Miraculorum editiones sunt etiam beneuolorum seruorum eius: etenim diuinas vocamus res Mosis, & Iesu, & miracula Eliæ: similiter autem & signa, quæ à sacris Apostolis sunt facta; iure igitur ipsum Vates solum dicit maximorum miraculorum opificem esse. Deinde ostendit opera eius magna.

Qui fecit Cœlos in intellectu, quoniam in æternum misericordia eius.

Cœlum tatummodo conspectum Dei sapientiam prædicat: quandoquidem multa est magnitudo, & pulchritudo, & diuturna perseuerantia.

Qui firmauit terram super aquas, quoniam in æternum misericordia eius.

Et hoc est admiratione dignum, & humanam mentem transcendit. Cùm terra vndique aquis cincta stet, & supra propriam naturam permaneat; merito psalmographus omnibus dictis æternam misericordiam coniunxit: quoniam non ob propriam necessitatem, sed ob solam benignitatem benignus omnia condidit.

Qui fecit luminaria magna solus, quoniam in æternum misericordia eius.

Homines cùm diuinæ prouidentiæ sint participes; lampades accendere solent, sed totus terrestris ignis vnius astri splendorem haudquaquam imitatur: sed stellarum omnium & Lunæ splendidissimus est Sol, quandoquidem ille apparens, & illas occulit, & ipsius Lunæ radios obtundit.

Solem in potestatem diei, quoniam in æternum misericordia

misericordia eius. Lunam & Stellas in potestatem noctis, quoniam in æternum misericordia eius.

Diuisit, inquit, luminaribus tempus, & solaribus quidem radijs diem facit: Luna verò & astris noctem illuminat. Per hæc, quæ facta sunt, propriam bonitatem ostendit.

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Sed fortasse aliquis ambigere posset, quomodo per misericordiâ mors efficitur? considereat igitur finem præsentium verborum: iniuria affectos miserans, iniuria afflicientes plectit. hoc enim hoc in loco Vates subiunxit.

Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Misericordia erga hunc populum illis pœnam inflixit, & illa, & hæc iustitiæ coniuncta sunt: quandoquidem & horum iustè misertus est, & illos iure supplicijs affecit.

In manu potenti, & brachio excelso, quoniam in æternum misericordia eius.

Manum, Vim appellauit, *Brachium* verò, Robur. Per vtraque igitur declarauit, per salutem populo præbitam propriam potentiam demonstrasse.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in æternum misericordia eius.

Nonnulli Iudæorum fabulas secuti, dixerunt, diuisiones mari rubro æqualis numeri duodecim Tribubus factas esse. quoniam Vates non diuisionem, sed diuisiones, dixit; oportet, vt ipsi sciant, mare bifariam sectum esse, duo pro vno effectum fuisse: Nam aqua ipsis murus erat à dextris, & à sinistris. Quapropter incisionem in duo æquora, diuisiones appellauit.

Qui eduxit Israel per medium eius, quoniam in æternum misericordia eius. Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, quoniam in æternum misericordia eius.

Vtraque enim suæ potentiæ opera sunt, cùm his concesserit, vt facile pelagus transirent, & vt ille aquis obrueretur.

Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius.

Et hoc diuinæ virtutis est demonstratio, tantum populum tanto tempore in solitudine aluisse, affluentiamque rerum necessariarum ipsi suppeditasse.

Qui percussit Reges magnos, quoniam in æternũ misericordia eius. Qui occidit Reges fortes, quoniam in æternum misericordia eius.

Summatim & hæc iam explanauimus.

Seon Regem Amorræorum, & Og Regem Basan, quoniam in æternum misericordia eius.

Non temerè autem alios Reges præteriens, hos potissimum in medium attulit, sed populo victoriam diutius cõcessam in memoriam reuocans: quandoquidem isti ob robur, & potentiam, & corporis magnitudinem gloriabantur. Cæterùm Og ferreo lecto vtebatur ob corporis magnitudinem, cuius nouem cubitorum longitudo erat, & quinque latitudo. Deut. 3.

Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam in æternum misericordia eius: Hæreditatem Israel seruo suo, quoniam in æternum misericordia eius.

Omnes enim illos cùm morte mulctasset, Israelem dominum eorum terræ declarauit.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam in æternum misericordia eius, & redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in æternum misericordia eius.

De his etiam beatus Moses mentionem facit, Ingemuerunt enim inquit, filij Israel ob operibus, & ascendit clamor eorum ad Deum. Et cùm rursus captiui abducti esset, misertus est, & in patrium solum reduxit. Exod. 2.

Qui dat escam omni carni, quoniam in æternum misericordia eius.

A singulari prouidentia rursus in generalem descendit, Dei curã circa omnes prædicans: non enim modo hominibus, sed etiam animalibus ratione carentibus cibum proponit. sic etiam dominus sacris in euangelijs inquit, Respicite volatilia cœli, quæ neque serunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Matth. 6.

Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum misericordia eius.

Omnium quidem Deus est Deus, omnium enim est opifex, sed propriè cœli Deus nuncupatur, cùm ab Angelis, qui in cœlis degunt, colatur: quandoquidem ille locus peccati purus est.

Psalmi CXXXVI. Interpretatio.

Hic psalmus sine titulo est apud Hebræos, sed nonnulli rem audacem ausi, inscripserunt Dauidi per Ieremiam, & apposuerunt sine titulo apud Hebræos. Porrò hoc inscriptionis figmẽtum, stultitiam eorum, qui inscripserunt, præ se fert. Ieremias nanq; minimè Babylonem cum captiuis peruenit, sed cùm parum temporis Hierosolymæ vixisset, ab iniquis Iudæis coactus in Aegyptum eiusdem itineris particeps fuit. Quomodo igitur conuenit Ieremiæ dicere, Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus? Illi Vati haudquaquam hæc conuenire patet ex supradictis. Veruntamen psal-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mi sensus planus est. Illi enim captiui abducti, & reditum consecuti, ea, quæ Babyloni acciderunt narrant.

Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

Mœrentes solent deserta loca petere, & ibi proprias calamitates conqueri: hi igitur ad ripas fluuiorum assidentes, & suæ metropolis solitudinem perpendentes, multas profundebant lacrymas, fluuiorum cursus imitantes.

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

Quandoquidem penitus ipsis inutilia erant, cùm lex præcipiat, vt in vno loco cultus perficiatur.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos verba cantionum: & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Illudentes nos, & nostris calamitatibus insultantes, nos canere præcipiebant, vt nostris cantibus ipsi demulcerentur, non vt hinc aliquam vtilitatem perciperent, sed vt nostras res irriderent.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?

Nos autem præcipientibus minimè obtemperauimus, scientes transgressionem eius, quod nobis præcipiebatur. Sanè hæc iniquos Iudæos redarguunt, legem implere studentes, & extra institutos locos legalia perficientes.

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur dextera mei. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

Hæc à Vate dicere docentur, vt sacræ ciuitatis tenacem memoriam habeant, & spe reditus recreati, ne eorum, qui ipsos in seruitutem abduxerę, impietatem discant. Dicunt igitur ne cùm à longè à te essem ô Hierusalem, obliuioni memoriam prodidi, & si hoc effecissem, hoc patiar, & superum auxilium ne consequar. hoc enim vocat Dexteram.

Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

Summam inquit, lætitię tuũ conspectum habeo, tuamque instaurationem, & in te celebritates: per hæc enim veram lætitiam percipio.

Memor esto Domine filiorum Edon in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.

Idumæi ex Esau descendentes, in patrijs inimicitijs perrexerũt: Isti Hierosolyma incensa, & direptioni exposita, dicebant lætantes, exinanite, exinanite vsque ad eius fundamenta. hoc est, ex fundamentis ipsam conuellite, vt ne vestigia quidem fundamentorum remaneant.

Filia Babylonis misera.

Sic cùm in Deo Iudæorum iudicium reposuissent, prædicit Babyloni futuram perniciem. Miseram autem ipsam, tanquam calamitosam futuram vocat. sed Aquila pro Misera, Inclinata, dixit.

Beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.

Quid autem est hoc?

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram.

Quoniam enim & ipsi Iudæorum filijs crudeliter vsi sunt, æqualem ipsis pœnam Vates prædixit. Igitur Cyrus beatus esse dicitur, cùm in illos animaduertisset, & hos liberasset, non quia syncera pietatis alumnus erat, sed quoniam pium populum libertate dignatus est, & vt diuinum templum ædificaretur iussit. Cæterùm Deus perexiguos fructus suscipit, & magnas remunerationes præbet: sic duos Viduæ obolos laudauit.

Psalmi CXXXVII. Interpretatio. Dauidi.

Post è Babylone reditum, cùm gentes, quæ in ipsos irruerunt, Iudæi diuina ope profligassent; hymnum de gratiarum actione afferunt. Hæc nunc diuinus Dauid vaticinatur.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.

Erga beneficij auctorem minimè ingrati fuerũt, sed cùm deprecationem attulissent, auxiliumq; nacti essent; pro viribus beneficia rependunt, & hymnos pro auxilio allato afferunt.

In conspectu Angelorum psallam tibi.

Imitabimur, inquit, Angelorum cœtus, & quemadmodum in cœlis illi tripudiantes, laudibus vniuersitatis Deum prosequuntur, sic etiam nos in terra spiritus symphoniam afferamus.

Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo, super misericordiam tuam, & veritatem tuam.

Erit autem mihi pro Cœlo templum tuo nomini consecratum: in illo enim te colam, & benignitatem, qua in me vsus es pro anisa laudes de gratiarum actione tibi canendas arripiam, iustitiam in hostes cernens, hos enim tanquam iniustos veritate vsus ad interitum condemnasti, me autem tua misericordia seruasti.

Quoniam

Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

In omnibus nanque tuum nomen augustum est, & ab omnibus celebratur, qui tuam potentiam conspexerunt.

In quacunque die inuocauero te, exaudi me.

Vt hanc lætitiam continuè consequar, precor.

Multiplicabis in anima mea virtutem.

Hoc est, in tua potentia meã animam curabis, & consolationis, & confidentię implebis. sed Symmachus sic explanauit, Constitisti in potentia animæ meæ. multa me ait, ope & prouidentia dignatus es.

Confiteantur tibi Domine omnes Reges terræ, quoniam audierunt omnia verba oris tui.

Et tunc cùm omnes maximam illam victoriam nouissent; vniuersitatis Dei potentiam admirati sunt: potissimum autem post Dei, & Saluatoris nostri humanitatem & Reges & principes rerum omnium opificem laudant. In illa enim victoria non verba audierunt, sed rem inopinatam perspexerunt, sed nunc & verba audierunt, & euangelicis præconijs perfruuntur.

Et cantent in vijs Domini, quoniam magna est gloria Domini.

Per modum optandi futura dicit, rerumque vicissitudinem prædicit: quoniam Dei prouidentiam, & gubernationem omnes admirabuntur. *Vias* enim, Gubernationes vocat.

Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit.

Hoc etiam in alio inquit psalmo, Qui in excelsis habitat, & humilia inspicit. Dicit autem, cùm natura sublimis sit, & inexplicabilis, neque tenuiores negligit, verùm etiam hos propria prouidentia dignatur.

Et alta à longè cognoscit.

Nouit nanque omnia, antequam ipsa fiant, & à longè eos, qui in maiestate constituti sunt cernens, quibuslibet accommodata remedia adhibet.

Si ambulauero in medio tribulationis viuificabis me.

Syncera fidei vox est, confido ait, licet me vndique calamitates circunstent, me inimicis superiorem fore, vitamque à tuo auxilio percepturum.

Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salum me fecit dextera tua.

Nam in meos hostes iratus, illos quidem supplicijs affecisti, me verò salute dignatus es: & hinc patet, Manum quidẽ vim vocare, quandoquidem hostium pœnæ manũ coniunxit, beneficio verò in se collato, dextera.

Dominus retribuet pro me.

Ego, ait, cùm homo sim, & peccato inuolutus, beneficia rependere nequeo. Verùm ipse Dominꝰ qui hæc largitus est mihi, cùm humanitatẽ acceperit, meamq; naturam assumpserit, meum exoluet debitum. Consonat his diuinus Apostolus inquiens, Dominum Christum deleuisse chirographum, quod contra nos erat. *Colos. 2.*

Domine misericordia tua in seculum, & opera manuum tuarum ne despicias.

Quoniam igitur immensa est tua misericordia, & simul cum æternitate extenditur, celerem tuis operibus salutem affer. Hanc deprecationem Propheta attulit, à sancto spiritu edoctus, debitum naturæ opificem naturæ persoluturum.

Psalmi CXXXVIII. Interpretatio. In finem psalmus Dauid.

In nonnullis exemplaribus inscribitur, Zachariæ in dispersionem. hoc nec apud Hebræum, nec apud Septuaginta, nec apud alios Interpretes inueni, sed aliquis cùm psalmum intellexerit vt voluerit, inscriptionis additionem fecit. Atqui psalmus Iosiæ Regis prędictionem continet. Hic enim ex impio patre natus, talisq; etiam aui nepos; impietatem quidem illorum execratus est, & per omnem virtutẽ incessit, & diuino amore incensus; omnes idolorum sacerdotes confixit, eos verò, qui pietatem amplexi sunt; omni cura dignatus est: hæc psalmus vaticinatur. Cæterum propheticus sermo ipsum deprecantem inducit, & Dei præscientiam erga se ipsum admirantem.

Domine probasti me, & cognouisti me.

Virtutis index non modo est paupertas, & calamitas, sed etiam Regnum, & felicitas. sicut enim in rebus tristibus probamur, si viriliter ferre possumus res graues, quæ accidunt; eodem pacto in secundis rebus exercemur, & ostendimur, siue ob felices res esse rimur, siue harum rerum naturam cognoscimus. Igitur cùm Regnum beato Iosiæ commissum esset, & cùm pietate ipsum gubernasset; iure ait, Domine probasti me, & cognouisti me.

Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.

Omnia inquit, diligenter didicisti, quæ operatus sim sedens, & quę fecerim surgens: Nam per Sessionem, & Resurrectionem, totam vitam demonstrauit. Cæterum puræ animæ, & conscientię sanę sunt verba, & post-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam dixit, Probasti me, & cognouisti me, ne quis suspicaretur, post finem rerum Deum ea, quæ fiunt, discere; congruenter admodum subdidit.

Intellexisti cogitationes meas de longè.

Nam ab initio, & à principio, & multis seculis ante meam creationē non modo meas actiones præuidisti, verùm & futuras meas cogitationes.

Semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.

Porrò Theodotion sic dixit, Semitam meam, & viam meam inuestigasti. *Viam*, & *Semitam*, Actiones vocat, *Funiculum* verò harum rectitudinem, ex translatione fabricatorum, & perpendiculo parietes dirigentium: Cognouisti inquit, meas actiones, & nihil mearum rerum tuam scientiam præterit.

Et omnes vias meas præuidisti, quia non est dolus in lingua mea.

Non modo præuidit, verum etiam prædixit vniuersitatis dominus per Vates, & Ieroboam sacrificanti, & iuuenis diuinum honorem afferenti, vaticinatus est, filium oriturum esse Dauidi Iosiam nomine, & Idolorum sacerdotes morte mulctaturum, & eorum ossa in illo altari combusturum.

3. Reg. 13.

Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua.

Per ipsos euentus didici te omnium scientiam habere, & eorum, quæ olim facta fuere, & eorum, quæ nondum effecta sunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manum tuã.

Quomodo enim aliqua mea res te meum opificem latere potest, qui me intra maternum ventrem formauit, & omni cura dignatus est? Cæterùm hæc clausula, Posuisti super me manum tuam, similis est, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Indicat sanè eodem tempore, post creationem, curam.

Psal. 118.

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.

Ex his, quæ erga me facta sunt, tuam cognoui potentiam, & tuam sapientiam laudare volens, & deinde nequiens pro dignitate hoc efficere, meam imbecillitatem confiteor. sic cum & scientiam, & præscientiam vniuersitatis Dei admiratus esset, & nihil præteritarum, & futurarum rerum eum latere posse; in aliud transit, hæc dicens.

Quo ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?

Quomodo fieri potest, vt homo fugiens, lateat eum, qui sic manifestò omnia nouit? Notãdum est autem, docuisse eandem operationem habere, & Deum, & sanctum spiritum, Quò ibo ait, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? sanè quorum est vna operatio, vna omnium est potentia, & quorum est vna potentia, vna est natura: Vna igitur est Dei, & spiritus sancti natura.

Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infernum ades.

Omnia inquit, imples, & suprema, & infima, & hęc est vltima pars alti, & illà verò profundi. Porrò congruenter admodum cœlo quidem coniunxit, Tu illic es, & Inferis ades: quandoquidem in Angelis, qui in cœlis degunt, conquiescit, Vbique autem adest, & omnibus præstò est, & in ipso viuimus, (secundum diuinum Apostolum) & mouemur, & sumus.

Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Diluculum, Orientis partes vocauit, Extremas verò maris partes, Occidentem: alto, & profundo longitudinem, & latitudinem appositi, edocens diuinam naturam minimè circumscribi posse. sanè huius potentiæ propheta Ionas periculum fecit: Cùm enim vniuersitatis Deum fugitare conatus esset, & captus fuit, & vndis proditus est, & velut in quibusdam vinculis in cetus coniectus est, & ad quam missus erat vrbem, deductus est. Vere igitur hic vaticinationis verba ostenduntur, quoniam si habitarem in extremis maris, illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Et dixi forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis.

Symmachus autem sic, Si dicam fortasse tenebræ operient me, tamen nox lucida me circunstat. & si ad orientem inquit, Solem, vel ad occidentem confugero, tuam non effugiam potentiam, & si tenebris noctis me ipsum occultare conatus fuero, neque sic delitescam: tibi enim lux est, & tenebræ.

Quoniam tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur.

Symmachus autem sic interpretatus est, Neque tenebræ tenebricosæ erunt super te, sed & nox sicut dies apparebit. tenebræ inquit, tenebræ mihi sunt, ego enim lucis, & tenebrarum differentiam habeo, tibi verò mentis lumini, & nox lucidissima, & omni luce meridiana clarior.

Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Nam quemadmodum mihi tenebricosa est nox, sic est tibi lucida.

Quia tu possedisti renes meos.

Hæc autem ait, non temerè dico, sed cùm tua illustratus fuerim gratia, cumque cogitationibus tuum splendorem acceperim: quandoquidem Renes, hoc in loco, cogitationes appellauit: quoniam enim vis concupiscendi in renibus posita est, cogitationes verò huius impetum recipiunt; Cogitationes iure renes vocauit.

Suscepisti me de vtero matris meæ.

Tu mihi es & pædagogus, & gubernator, & præceptor, & cum primùm ex vulua exiui, tua prouidentia perfruitus sum.

Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

Propterea igitur te laudabo, tuis magnificentijs illustratus, & in hoc excitatus.

Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ.

Omnia, quæ ad me spectant inquit, exquisitè cognoscis, tu enim adhuc me in materno aluo absconditum effinxisti, perinde ac si fuissem in quadam nouissima terræ parte, in lucem eduxisti. sic enim Aquila interpretatus est, Non delituerunt ossa mea à te, quibus in occulto factus sum, effictus sui sicut in infima parte terræ. nihil inquit, te latere potest, qui hominum naturam in reconditu naturæ officina formas.

Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.

Porrò Symmachus sic explanauit, Informem me præuiderunt oculi tui cum omnibus, qui in libro tuo scripti sunt, nulla die deficiente ad creationem. sic me ait, vidisti, priusquam efficer, & formatus essem, vt eos, qui iam in lucem editi, & perfecti sunt; & nulla die indigent, & in tuis libris inscripti sunt. Horum librorum etiam beatus Daniel meminit, Iudicium enim inquit, sedit, & libri aperti sunt. & Dominus sacris in Euangelijs, Vestri capilli capitis omnes numerati sunt: libri igitur intelligendi sunt, Dei scientia, & tenax memoria omnia continens. sic cùm diuina percurrisset, proprium propositum aperit, non ambitione vtens, sed vtilitatis exemplar proponens.

Dan. 7.

Dan. 10.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Hoc manifestò etiam historia edocet, quandoquidem omni obseruantia diuinos sacerdotes dignatus est: Audiuit enim omnes promissiones, quas Habrahę Deus fecit, benedicam inquiens, benedicentes te, & maledicentes te maledicã. Cæterùm hanc claudam, Confortatus est principatus eorum, Theodotion sic exposuit, Corroborati sunt pauperes eorum: quandoquidem qui olim per impiorum Regum transgressionem in tenui, & pauperrima vita degebant, omnem honorem à Iosia sunt consecuti.

Gen. 15.

Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur.

Nam Regis pietate, & qui olim impij erãt, mente illustrati, palinodiam cecinerunt, & cultum secundum legem amplexi sunt, & qui quondam numeratu faciles erant, superiores numero facti sunt. præcinit autem sermo simul etiam mutationem orbis factam post incarnationem Dei & Saluatoris nostri: vincunt enim numero per quamlibet ciuitatem, & regionem Dei cultus studiosi.

Exurrexi, & adhuc sum tecum.

Symmachus autem sic, Expergiscar, & semper ero apud te. Semper enim meipsum excitans, & pigritiæ somnum exigam, & tuam memoriam in mente conseruabo: sic enim tua perfruar ope.

Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me, quia litigiosi est in colloquijs.

Proprium est eorum, qui bonos diligunt, contrarios detestari. Idcirco ait, cùm tu benignus sis, & peccatores interimas, multo magis ego horum consuetudinem auersabor, cùm litigiosam eorum mentem nouerim: non enim ferunt bonorum admonitiones, sed ob animi morositatem has reijciunt.

Accipient in vanitate ciuitates tuas.

Interficies autem ipsos ait, non iniustè, sed postquam frustra ciuitates incolent, vtilitatem ex tuis legibus nullam percipientes.

Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.

A tuo amore Domine pendeo, & easdem res, quas tu & diligere, & odio habere volo: propterea tuo cultui adhærentes amo, & honoro, odio verò habentes te, nõ modo odio prosequor, verum etiam propter eos mœreo, & liquefio: odi enim vt impios, misereor vero, vt homines, & ob naturalem conuenientiam eos deplorare cogor, detestor autem rursus ipsos ob maximã prauitatem.

Proba me Deus, & scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas, & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.

Hæc ego quidem hoc pacto habere suspicor, te autem optimũ animarum medicum precor, vt meam diligenter perspicias vitam, cordisq; motiones inquiras, & si aliqua res tuis legibus oppugnans in his inuenta fuerit, vt à tua sapientia curetur, obsecro, vtque ad æternum iter deducatur. Hæc à beato Dauide dicta sunt, & omnibus, qui salutis occasionem nolunt arripere, sunt prædicta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi CXXXIX. Interpretatio.

In finem psalmus Dauidi.

Cùm beatus Dauid à Saule persecutionem pateretur, in auxilium Deum rerum omnium conditorem implorat.

Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.

Iniustus Saul & erga beneficij auctorem ingratus fuit: studuit enim beatum Dauidem occidere, qui non modò ipsum nulla iniuria affecit, verum etiam multorum beneficiorum fuit ei auctor.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia.

Nam non solum prauis vsus est cogitationibus, sed etiam opera cogitationibus addidit. Verùm Tota die, Symmachus, Quotidie explanauit.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labijs eorum.

Nam sæpius dolo vsus, ipsum interimere conatus est, & sæpe cùm iurasset, amicisque verbis, vsus esset, iusiurandum violauit. Subdolam igitur mentem, & occultum dolum, iure serpentium ferarum veneno comparauit.

Custodi me Domine de manu peccatoris, ab hominibus iniustis libera me.

Hæc precatio homini iusto accommodata est: Non enim inimicis interitum, sed sibi ipsi salutem efflagitat.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos.

Exactus à Saule beatus Dauid, ad alienigenas aufugit: impij autem erant illi, & omnis iniquitatis operarij. Idcirco igitur admiratione dignus est, quippe qui vbique pietatis custos fuit, & tempori obtemperare noluit. Veruntamen ait, sic me exigens, parum abfuit, quin gressus pietatis meæ supplantaret.

Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt in laqueum, iuxta iter scandalum posuerunt.

Ipsum Saulem superbum nuncupat: Laqueos, & funes, & scandala, diuersas insidias, fraudes, & dolos. Cæterum hæc dixit per figuram ex translatione venantium, & laqueos, & casses, & retia extendentium.

Dixi Domino, Deus meus es tu.

Cùm autem omnia humana despexerim, me ipsum tibi commendaui, & te Dominũ, & Deum noui, & à te opem expecto.

Exaudi vocem deprecationis meæ Domine Domine virtus salutis meæ.

Hæc repetitio credentis, & desiderantis est. In te ait, salutis spem habeo: tu enim solus salutem afferre potes.

Obumbrasti super caput meum in die belli.

Et hoc experientia didici: etenim quando cum Goliath singulare certamen habui, & quando contra alienigenas in aciem steti, veluti scuto tuo auxilio munisti me.

Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori.

Porrò Symmachus sic dixit, Ne des Domine desideria iniusti: similiter autẽ Aquila, & Theodotion, Desideranti ait, meam cædem, ne des desiderij euentum. Et secundum Septuaginta, Ne per me consequatur, quod cupit: quandoquidem saluus esse cupio, ille verò me perimere cupit: ne igitur meum desiderium illi præbeas.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne exaltentur.

Omnem cogitationem in meam cædem mouent, ne igitur me tua ope priues, ne ansam superbiæ ipsis præbeas.

Caput circuitus eorum, & labor labiorum ipsorum operiet eos.

Hinc futura eis mala prædicit. Hoc autem planius Symmachus interpretatus est, Acerbitas eorum, qui circundederunt me, labor labiorum ipsorum operiat eos. In proprias inquit, insidias incidant, & quæ in me molesti sunt, patiantur, & acerbitas contra me occensa, eos, qui hæc vtuntur, penitus operiat. Hoc simile est illi, quod in septimo psalmo dictum est, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.

Cadent super eos carbones, & in ignem deijcies eos.

Nam veluti quodam igni ira ipsos consumes.

In miserijs non subsistent.

In calamitates incident, sed his superiores non erunt. Hæc autem Sauli acciderunt in bello contra alienigenas: ibi enim cæsus, vitæ finem fuscepit.

Vir linguosus non dirigetur in terra.

Per hæc tacitè indicauit eos, qui continuò apud Saulem ipsum calumniabãtur: huiusmodi fuerunt Doim, Ziphæi, & alij, qui multis vsi sunt calumnijs, & edocet eos voti compotes non fore, qui ob diuitias, & imperium falsis vtentes verbis, haud consequuntur, quæ desiderant.

Virum iniustum mala capient in interitu.

Hæc enim & Saul perpessus est: captus est nanque in bello, lætalemq; plagam accepit.

Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopi, & vindictam pauperum.

Sanè didici inquit, diuinæ sententiæ iustitiam, & noui te eos, qui omni humano auxilio

auxilio priuati sunt, minimè sinere, vt in detrimentum hostibus sint expositi, sed dignas ab improbis pœnas exacturum.

Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

Idcirco igitur iustorum chorus te laudabit, hoc præsidio à te adiutus, & tuam dignitatem amabunt, semper de te cogitantes, tuamque faciem se intueri putantes. Huiusmodi est illud, quod in decimoquinto psalmo dictum est, Præuidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Psalmi CXL. Interpretatio.

Et hic etiam psalmus eundem habet sensum, quem & præcedens. Nam cùm à Saule persecutionem pateretur, Deum obsecrat.

Domine clamaui ad te, exaudi me.

Clamorem enim Animæ alacritatem nuncupat: quandoquidem sic & Mosi tacenti Deus inquit, Quid clamas ad me? Exod. 14.

Intende voci meæ, cùm clamauero ad te.

Benevole, ait, Domine meas preces admitte.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearũ sacrificium vespertinum.

Virtutis actionem precibus coniunxit: quandoquidem manuum erectio, hanc declarat; nam opus manus aggrediuntur. Cæterum obsecrat, vt perinde ac thuris vapor preces ascendant, illiusque bonum odorem imitentur. eodem enim modo & manuum extensio vespertino sacrificio videtur esse similis: vespertini quidem, & non matutini mentionem fecit, quoniam in calamitatibus, & mœroribus erat, tenebris quippe, & nocti similes sunt calamitates.

Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.

Duos parietes opifex linguæ dedit, nimirum dentium, & labiorum, temerarios eius impetus cohibens. Veruntamen Vates & vt alias custodias cõsequatur, obsecrat, timens, ne quid indecorum in miserijs dicat. Nam neque ipsum à Saule persecutionem patientem, aliquod maledictum vnquam dicere voluisse, historia testatur. Cùm enim alij ipsum Saulem necare tentassent, ipse Christum Domini eum vocauit. Et ipsum alloquẽs, se ipsum seruum nuncupauit, & eum, qui cædem nuncianit, se hanc effecisse arguentem, interemit, cùm dixisset, sanguis tuus super caput tuum, quoniam tu dixisti, occidisse Christum Domini.

Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Obsecrat, vt non solum lingua, sed etiam vt ipsæ mentis motiones custodiantur, ne alia cogitatio in ipsis deprehendatur, nisi diuinę leges. Excusationes in peccatis, Symmachus dixit, Ad cogitãdum cogitationes iniquas. & secundum Septuaginta sic intelligendum est: poterat sic ratiocinari beatus Dauid, Inimicus, & hostis est Saul, meamq; cædem desiderat, non iniustum est igitur huiusmodi hominem interimere, dicente lege, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum, sed euangelicum viuendi modum præuidens, secundum illum viuere voluit, & precatur, vt nullam peccandi occasionem arripiat. Matth. 5.

Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

Hæc enim inquit, iniquitatis operarij faciunt, mihi autem non sit cum ipsis communicatio, licet summam felicitatem habeant. *Electos* enim hoc in loco, Prauos homines feliciter viuentes nuncupauit.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Eligenda, inquit, sunt mihi magis tristia à iustis ob correctionem, & vtilitatem profecta, quàm dulcia à peccatoribus allata, quamuis hæc instar olei caput illustrantis iucundam mihi præbeant vitam, malo enim à iustis corripi, quàm à peccatoribus coli.

Quoniã adhuc & oratio mea in beneplacitis eorũ.

Symmachus autem sic, Adhuc autem & precatio mea intra malitias ipsorum. Tantum enim abest, vt illorum vitam æmuler, vt precer & ipsos mutari, vt permutata felicitate, mali mutationem arripiant.

Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.

Breui, inquit, imbecilles euadent, & qui summo imperio inhærent, instar scopulorum, qui in mari delitescunt, & aquis obruuntur, submergẽtur, hoc est, oblitioni prodentur.

Audient verba mea, quoniam dulcia sunt.

Cùm autem experientia didicerint meorum verborum veritatem; & horum dulcedinem, & vtilitatem sentient.

Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt ossa eorum secus Infernum.

Crassitudinem terræ, Soliditatem terræ nuncupat, quæ aratro secta, in glebas diuiditur. more igitur harum glebarũ, qui nunc stant, morte dissoluentur, & eorum ossa, quæ in sepulcris sunt dissipabuntur. Secus Infernum enim, sepulcra nuncupauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quoniam ad te Domine Domine oculi mei, in te sperauí, ne auferas animam meam.

Ego autem nullo homine fretus sum, sed tuam expecto opem, & precor ne hac mea anima sit priuata.

Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.

De laqueis horum, & scandalis in præcedenti psalmo mentionem fecit. Laqueos autem, & scandala, insidias vocat, à quibus vt liberetur obsecrat.

Cadent in retiaculo eius peccatores.

Hoc est, Dei. Qui enim alijs laqueos parant, diuino supplicio comprehendentur, veluti quodam reti, & quæ gesserunt, sustinebunt, & quæ alijs inflixerunt, patientur.

Singulariter sum ego donec transeam.

Porrò ab istis remotus, vitam traducam, donec vitæ finem accipiam.

Psalmi CXLI. Interpretatio.

Intellectus Dauidi, Cum esset in spelunca orans.

1. Reg. 24.

Planum est psalmi argumentum. Cùm enim à Saule beatus Dauid persecutionem pateretur, in antrum aufugit, & in intimis eius penetralibus delituit: Deinde conspicatus Saulem illuc delatum, mentis timorem exegit, diuinumque auxilium implorauit, & hoc consecutus est.

Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum deprecatus sum.

Et hinc patet clamorem, mentis alacritatem vocare: Quomodo enim qui delitescit, & latere desiderat, potest vti voce, & clamare? Dicit igitur cum omni alacritate Dominum orasse.

Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

Calamitates etiam ait, notas ipsi feci, & pro ipsis precationem sedulò attuli: quandoquidem precationis magnitudine per hoc verbum Effundo, declarauit.

In deficiendo ex me spiritum meum.

Cæterùm hæc faciebam, cùm malorum magnitudinem vidissem: nam propè ipsam mortem habitabam.

Et tu cognouisti semitas meas.

Omnia mea tibi sunt nuda, & nulla mearum actionum tuum præterit oculum.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.

Et venantes ferarum vias inuestigant, & in illis retia parant: hos imitatus Saul, & ea quæ Dauidi obsutura erant, struebat, & vbi ipsum degere intelligebat, ibi insidias parabat. hoc etiam Diabolus facit, & incedenti temperantiæ viam, luxuriæ laqueum parat, ei verò, qui eleemosynis gaudet, inanis gloriæ rete ponit, ei autem, qui opes pro nihilo ducit, auaritiæ occasiones affert, & virginitati superbiam, & vt vno verbo dicam, cuilibet viuendi modo laqueum venationi accommodatum nectit.

Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat, qui cognosceret me.

Nullum, inquit, alicunde adiutorem videbam. *Dexteram* enim, Beneuolorum auxilium vocauit.

Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

In septa ineluctabilia incidi, & iter non inueni fugę, nec qui auxilium mihi afferret.

Clamaui ad te Domine, dixi tu es spes mea.

Te igitur precor, in quo meâ spem posui.

Portio mea es ex terra viuentium: intende deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.

Sæpius diuinus Dauid partem propriam Deum vocauit. opem nullam inquit, aliam habeo, sed te solum adiutorem, & per te vt vitam consequar precor. Cæterum humilitatem, calamitates hoc in loco vocat: quandoquidem hoc Symmachus declarauit, Intende loquelas meas, quoniam nimis oblangui.

Libera me à persequentibus me, quia confirmati sunt super me.

Fortiores me sunt hostes, per tuum autem auxilium istorum manus declinabo.

Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo.

Sed Aquila sic, Educ ex carcere animam meam. Tanquam enim in quodam carcere, & vinculis detinebatur, antri ianuæ hostibus assidentibus. Pollicetur autem salutem nactus, hymnis beneficia rependere.

Me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Symmachus sic exposuit, Nomen tuum coronabunt iusti, cùm me beneficijs affeceris. Quandoquidem beneficium in me collatum salutis pignus in se ipsos arripient, & te iustum iudicem laudabunt.

Psalmi CXLII. Interpretatio.

Psalmus Dauidi, quando persecutus est Absalon filius eius ipsum.

2. Reg. 15.

In nonnullis exemplaribus inueni, Quando ipsum persecutus est Absalon filius eius. Neq; autem in Hebræo exemplari, nec apud alios Interpretes hanc inueni additionem, tamen

veritati inhæret: quandoquidé hunc habet sensum psalmus.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iustitia.

Porrò diuinus Dauid pœnas luens eorũ, quæ commisit, in illa incidit mala. Veruntamen cùm iniustus, & iniquus, & impius, & parricida Absalon genitoris cædem desiderasset, propterea beatus Dauid Deum obsecrat, vt in veritate, & iustitia preces exaudiat.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Precatus sum, ait, vt mea verba in veritate, & iustitia exaudirentur, non mea iustitia fretus, sed hostium iniquitatem sciens. Noui enim fieri non posse, vt aliquis sine pœna à tuo tribunali discedat: si enim hominum vitæ regulam legum à te latarum appones, nemo secundum has vixisse videbitur. si autem tua beneficia in medium attuleris, & quot bona hominibus suppeditaueris, quæ rursus humana iustitia tuis donis æquiparabitur?

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam.

Precor igitur vt tuam veritatem, & iustitiam consequar, & nõ vt mecum in iudicium descendas, sed vt ego, & hostes iudicemur. Eiectus sum enim ab illis è Regno, & exactus sum Patria. hanc eius humilitatem etiam historia edocet: nam sine calceis, & absconditus, & lacrymans incedebat.

Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi.

Nam nihil differo à mortuo in tenebris detento, cùm exactus sim, & in desertis locis degere coactus sim.

Et anxiatus est super me spiritus meus.

Propterea magno mœrore, & tristitia affectus sum. *Spiritum* namque hoc in loco, Animam vocat.

In me turbatum est cor meum.

Omnes inquit, cogitationes meæ tumultu, & perturbatione plenæ sunt.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in operibus, et in factu manuum tuarum meditabar.

In memoriam ait, reuocaui, à quot calamitatibus maiores nostros liberaueris, & expugnabiles inimicis esse non siueris, & recordatus sum beneficiorum, quę in Habraham contulisti, & in Isaac, & in Iacob, & in Iosephi, & in Mosem: & consolationem hinc percipiebam.

Extendi manus meas ad te.

Hoc est, cũ omni alacritate preces effudi.

Anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Sic autem tuum sitio auxilium, veluti arida terra imbrem expectat.

Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus.

Magnitudinem mœroris per hæc declarauit: nam dolentium proprium est hæc animi perturbatio.

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum.

Nam si detestatus fueris meas preces ob peccatum, subitò morte mulctabor: quandoquidem mortem, lacum per similitudinem vocauit. Nam quemadmodum is, qui in lacu detentus est, non potest sine adiutoribus effugere, sic fieri non potest, vt mortuus in vitam redeat, nolente Deo.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.

Tuam benignitatem inquit, mihi indica, & de spe ne decidam. Nam Manè hoc in loco, celeriter dixit.

Notam fac mihi viam, in qua ambulem, quia ad te leuauí animam meam.

Esto mihi, inquit, dux, rectumq; iter mihi ostende: cùm enim ab omnibus rebus humanis meam separassem animam, eam tibi Domine adduxi.

Eripe me de inimicis meis Domine ad te confugi.

Fugitans hostes, te refugij locum habeo, & vt ab illorum impetu liberer precor.

Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Cæterùm obsecro, vt non modo sciã quid velis, verum etiam quæ vt faciam velis, quoniam te Deum meum, & Dominum scio.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Hinc etiam spiritus dignitatem discimus: sicut enim Deus bonus est, sic etiam spiritus nominatur bonus, & quemadmodum Deum obsecrauit vt ipsum deduceret, sic etiam precatur, vt spiritus sancti ductum consequatur, vt nihil ipsi arduum, & difficile appareat, sed rectam viam, & planam, & ab errore liberam incedat.

Propter nomen tuum Domine viuificabis me.

Tu Regem me elegisti, tuum autem suffragium, & electionem sum consecutus, & timeo ne à te despectus, sim in causa vt tuum nomen male audiat: ne igitur in meam dignitatem respicias, sed ob tuum nomen salutis lætitiam mihi imperti.

In æquitate tua educes de tribulatione animam meam.

Nam cùm me, & hostes iudicaueris, iustè à calamitatibus ab illis irrogatis me liberabis.

Et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos, & perdes omnes, qui tribulãt animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.

Hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc etiam in centesimo trigesimo quinto psalmo, Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam in æternum misericordia eius, & hoc in loco ait, In misericordia tua disperdes omnes inimicos meos. Nam misericordia erga eũ adhibita, qui iniuria afficitur, iniuria afficienti interitum infligit. sic etiam optimus agricola radicitus quidem spinas excidit, irrigat autem, & colit plantas.

Psalmi CXLIII. Interpretatio.

Dauidi.

In nonnullis exemplaribus inscriptioni hoc additum inueni, Contra Goliath: neq; autẽ in Hebraico exemplari, nec apud alios Interpretes, nec apud Septuaginta inueni in Sexcuplici. Cæterùm hoc habet argumentum. De gentibus, quæ in Iudæos post è Babylone reditum conspirexerunt, multi Vates mentionem faciunt, sed copiosius quàm alij diuinus Ezechiel, dicit autem ille, Post dies multos visitaberis, & venies ad terram, quæ reuersa est à gladio, & congregata est de populis multis in terram Hierusalem, quę fuit deserta iugiter, & ipsi ex gentibus educti sunt, & habitabunt in pace omnes ipsi, & ascendes quasi imber, & venies quasi tempestas, & quasi nubes, vt operias terram, tu & omnia agmina tua, & gentes multæ tecum. Deinde post multa edocet mortis modum. & cõuocabo aduersus eum in cunctis montibus meis timorem gladij, ait Adonai Dominus, gladius hominis in fratrem eius erit, & iudicabo ipsum in morte, & in sanguine, & imbre vehementi, & lapidibus grandinis, ignem, & sulphur pluam super eum, & super omnes, qui sunt cum eo, & super gentes multas, quæ cum eo sunt. Cæterùm volens hæc diligenter discere, vaticinationem legere potest. hæc & hic psalmus vaticinatur, Inclina enim cœlos Domine, & descende, tange montes, & fumigabunt, fulgura coruscationem, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Planius autem hæc particulatim interpretatio docebit.

Ezec. 38.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.

Nam nuper è Babylone reuersi, & muris, & armis priuati, per diuinum auxilium inuadentibus hostibus superiores fuerunt. Sanè etiam nobis verba concinunt. Nam à Diaboli tyrannide liberati, à Deo pugnare docti sumus, Manibus quidem iustitiam operantes, & per digitos crucis signum frontibus imponentes.

Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus, protector meus in ipso speraui.

Ab euentibus appellationes fecit. Tu namque misericordia mea es, à te enim misericordiæ fontes accepi. Tu es refugium meum: nam ad te confugiens seruatus sum. Tu es susceptor meus: tuum enim auxilium cõsecutus, hostes superaui. Tu es liberator meus, & protector meus: tu namque me bello petitum muniuisti, & obsessum liberasti, in te nunc firmam spem figam.

Qui subdit populum meum sub me.

Hoc Zorobabeli congruit, & Iesu sacerdoti: hi enim tunc populum duxerunt.

Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum?

Porrò Innotuisti, Cognoscens, Symmachus interpretatus est. Magnopere ait, immensum tuam benignitatẽ admiror, quòd cùm Deus sis, omniumque opifex, talem de huiusmodi vili animali curam geras. Deinde naturæ imbecillitatem ostendit.

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra pertransiunt.

Theodotion autem, Homo inquit, auræ similis est, sed Symmachus, Vapori. Nam vaporis more conglebati, & dissoluti, facile hominum natura corrumpitur, & vmbræ instar horum vita incedit, quoniam sic tibi conducti homines curæ sunt.

Domine inclina cœlos, & descende.

Humanis vsus est verbis, non humano more diuinam naturam circumscriptam esse sciens inquit, sed implorans adiutorem ad hostium supplicium.

Tange montes, & fumigabunt.

Hoc enim in Sinai mõte factum est: Nam mons ait, fumabat.

Fulgura coruscationem, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Per optandi modum sermonem format. Prædicit autem futura, quæ per Vatem Ezechielem Deus prędixit: sic enim illos omnes consumpsit.

Emitte manum tuam de alto.

Edocens satis esse annuere ad salutẽ præbendam petentibus. Manum autem, Vim appellauit, sicut sæpe interpretati sumus.

Eripe me, & libera me de aquis multis.

Multas aquas, Hostium multitudinem nuncupauit, sic etiam in centesimo vigesimo tertio inquit psalmo, Torrentem pertransiuit anima nostra aquam intolerabilem. & edocens per similitudinem hostes aquas vocasse, subdidit.

Ex

Ex manu filiorum alienorum.

Porrò ipsos alienos non tanquam alienigenas, sed tanquam impios vocauit.

Quorum os locutum est vanitatem.

Detestati, inquit, sunt tuam gloriam.

Et dextera eorum, dextera iniquitatis.

Atqui opera verbis respõdent. sicut enim verbis detestati sunt, sic operibus iniuria afficiunt: ipsa enim eorum dextera, nihil dexterũ efficit, sed iniustitiæ instrumentũ est.

Deus canticum nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi.

Non enim salutem adeptus, ingratus ero, sed vsitatis musicis instrumentis vsus, hymnum de gratiarum actione persoluam.

Qui das salutem Regibus.

Sic enim etiam maiores nostros, quibus à te commissum fuerat Regnum, seruasti, & inuadentium hostium victores reddidisti, Dauidem, Iosaphat, Ezechiã, & si quis alius tuum implorauit auxilium.

Qui redemisti Dauid seruum tuum.

Nam per fœdera cum illis inita omnem de nobis curam geris.

De gladio maligno eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum.

Gladium malignum, Furorem, & feritatem irruentium vocauit, eosdem verò filios alienos tanquam impios.

Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

Eiusdem sermonis repetitione non frustra vsus est; sed eorum felicitatem narraturus, prauitatis insimulationem sumpsit, ad opem ferendam Deum excitans. Isti enim ait, sic te detestantes, & simul cum iniustitia & malitia viuẽtes, secundis ventis seruntur, & à te bonorum affluentiam accipientes, iniquitatis viaticum felicitatem habent.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua.

Multos, & bonos filios consecuti sunt, & ab eorum filijs circundantur, nouellas plantas imitantes.

Filiæ eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.

Non modo naturæ pulchritudo ornat ipsas, sed etiam ab arte magnopere decorantur, vt similes sint templis ornatis ob idolorum honorem. Cæterùm huiusmodi est fucus, & ars meretricia.

Promptuaria eorum plena, & eructantia ex hoc in illud.

Cùm enim viderint cellas supra vsum plenas, rursus in alias transferunt superuacua, secundum illum, qui dicit, Destruam horrea, & maiora ædificabo.

Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ.

Porrò eorum animalia pinguia, & fœcunda sunt.

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

Symmachus sic dixit, Nec percussio, nec funeris elatio, nec luctus in plateis eorum: sic etiam & alij interpretes explanarũt. Nam per multam felicitatem, & bonorum affluentiam in delicijs, & in risu degunt, de rebus tristibus non facientes periculum. Hæc & in Septuagesimo secundo inquit psalmo, Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plagis eorum, in laboribus hominum non sunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Cæterùm apud alios Prophetas multa his consonantia inuenimus, sed omnes malorum solutionem concludunt. Hoc sanè hoc in loco diuinus Dauid fecit, infert enim.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, beatus populus, cuius Dominus Deus eius est.

Nam veritatis expertes nesciunt rerum naturam discernere, sed delicijs, & opibus, & potentia felicitatem metiuntur, & qui his perfruuntur, felices, & beatos nuncupant. Veritatis autem studiosi cùm diuinam sapientiam acceperint, populum à te gubernatum beatum esse dicunt, & cuilibet vitæ tuam curam præferunt. Huiusmodi beatitudines etiam Dominus nos edocuit, Beati inquit, pauperes spiritu, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, &, beati qui lugẽt, &, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, talium enim est Regnum cœlorum. Qui autem vitæ delicias eligunt, his parum temporis perfruentes; ex breuibus delicijs diuturnum dolorem percipiunt.

Psalmi CXLIIII. Interpretatio.

Laudatio Dauidi.

Propositum psalmi inscriptio indicat. Adhortatur enim, vt Deum omnium conditorem laudemus, Dei potentiæ, & magnificentiæ, & Regni, & maiestatis reminiscentes. Cæterùm etiam alios huiusmodi psalmos gratia spiritus fecit, ad grati animi officium illum populum excitans. Habet autẽ prædictionem de gentium vocatione, & diuina cognitione. Hic autem hymnus per literarum seriem compositus est, & per eiusdem sermonis repetitionem Propheræ desiderium docet.

Exaltabo te Deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuo in seculum, & in seculum seculi.

Natura quidem Deus altissimus est, & minimè ascitam habet altitudinem: prædicant quippe hoc pietatis alumni, nesciosque edocent. huiusmodi est illud à Christo sacris in
Ioan. 17. Euangelijs dictum, Pater glorificaui nomẽ tuum in terra. & paulo pòst edocet, non gloriam dedisse ei, quam prius nõ habebat, sed quam habebat ignorantibus demonstrasse,
Ibidem. inquit enim, Manifestaui nomen tuum hominibus. sic etiam Pater filio non dedit gloriam, quam prius non habebat, sed quam habebat insciis docuit, Clarifica me inquit, tu pater claritate, quam habebam apud te, priusquam mundus fieret: non igitur assumpsit, quod non habebat, sed quod habebat planum ignorantibus fecit. Igitur etiam hoc in loco Vates non altum Deum efficere promittit, sed eius altitudinem hominibus ostẽdere, vt fieri potest, & omnium Deum, & Deum, & Regem proprium nominat, ob amorem ad hoc faciendum impulsus.

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

Semper te, inquit, celebrabo, & nullum diem laudis expertem sinam.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Quoniam omnis magnitudo sensibilis longitudine, & latitudine, & profundo dimensa ostenditur magna; meritò subdidit, Magnitudinis eius non est finis: vt eum, qui celebratur, incorporeum, & incircunscriptum esse demonstraret. Nam magnum quidem ipsum inquit, noui, non tamen inuenio cum posse neq; comprehendi, nec mensuræ obnoxium esse, neque principium, neque finem magnitudinis habere: quandoquidem hæc infinita est, & omnem mentis captum transcendit.

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt.

Hinc & gentium præcinit diuinam cognitionem. Non solum enim inquit, nos, qui ex Israele descendimus secundum hoc seculum te beneficij auctorem laudabimus, sed etiam alia ætas, nimirum ex gentium ecclesia operum tuorum magnificentiam prædicabit.

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.

Natura eius, qui laudatur, Vatis vires vincit. Nam dignas, & naturales appellationes inquirens, deinde cum id non posset assequi, multa nomina simul connectit, Sanctificationis gloriam, & gloriæ maiestatem nominans. Hæc igitur præcinit ab alia generatione prædicanda esse.

Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Videtur quidem eiusdem sermonis repetitione vsum esse, diuersa tamen significat. Mirabilia quidem enim dicit, miracula in quorundam beneficijs edita. Virtutem autem terribilium, magnificẽtias ob aliorum supplicia demonstratas, veluti per diuinum Mosem Aegypto vniuersa flagella inflixit illa quippe intelligenda sunt Virtus terribilium: in solitudine mannam populo suppeditauit, & cothurnices ligauit, & terram ardam inundauit. Hæc in admirationem gratorum hominum linguas impellunt. Hanc etiam diuinus Apostolus fecit, inquit enim à spiritu sancto datas fuisse non modo gratias sanitatis, verum etiam operationes virtutum, & vocat gratias sanitatis, claudorum cursum, & ægrotantium salutem, & mortuorum resurrectionem, & alia huiusmodi: Operationes verò virtutum, cæcitatem Elymæ, Ananiæ, & Zaphiræ mortem, qui Sathanæ traditi fuerunt, vt erudirentur, ne Deo maledicerent.

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt.

Vult sanè Vates diuinæ bonitatis, & potentiæ ostendere diuitias, humana vero vsus lingua, & quot desiderat assequi nequiens, plurima rursus cõgerit nomina, & prædicit futuri seculi gratum animum, diuinis oraculis perfruentis, veluti quosdam ructus diuinæ benignitatis narrationem afferre. Hoc igitur & diuinus Apostol⁹ sustinebat, & dignè cum non posset narare diuinas res, per plura nomina hoc tentat, Qui transcendit enim inquit, diuitias bonitatis eius, & alibi, se ipsum victum esse confitetur, Quam incomprehensibilia inquiens, sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?

Miserator, & misericors Dominus, patiens, & multum misericors.

Idem etiam hoc in loco rursus Vates passus est: in memoriam enim reuocans, quomodo hominum naturam formauerit, & quanto honore, & vaticinatione eam dignatus fuerit, & quomodo toram vniuersitatem quæ cernitur, vt ipsi vsum necessarium afferat præceperit, & quomodo quotidie peccantes sufferat, & oriri faciat Solẽ suũ super bonos, & malos, & pluat super iustos, & iniustos, Non solum misericordem vocat, sed etiam clementem & patientem, & multum misericordem. Nam immensa vtens benignitate, longè fecit à nobis iniquitates, nostras,

stras, quantum distat ortus ab occidente. & dilexit sic mundum, vt filium suum vnigenitum daret pro ipso.

Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Non modò enim de Iudæis curam gessit, verum etiam in omnes homines benignitatem profudit: non solum homines, sed etiam animalia ratione carentia curat, & omnibus necessaria subministrat.

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

Non ea, quæ animis carent, Deum laudãt, neque ferè rationis expertes vocem rationis compotem emittunt, sed per hæc hi, qui rationis participes, Deique studiosi sunt, hymnorum cantilenam componunt, in quodlibet enim intuentes eorum, quæ ab ipso facta sunt, & sapientiæ magnificentiam obseruantes, in laudes linguam impellunt.

Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur, vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui.

Hi enim sanctissimi Viri, siue Vates, siue Apostoli, & qui post illos præconij ministerium acceperunt, sempiternum Regnum, & inexplicabilem potentiam omnes homines docuerunt. Non enim Iudæis solis, sed etiam toti hominum naturæ hanc doctrinam afferent.

Regnum tuum, Regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationẽ.

Perenne nanque habes imperium, & æternum Regnum, neque incipiens, neque finiens.

Fidelis Deus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Nam verborum veritas splendet effectibus confirmata, & hi iustitia ornantur.

Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos.

Nam non modo de iustitiæ alumnis rationem habet, sed etiam de ijs, qui prolabuntur, & franguntur, & peccati vulnera recipiunt: hos enim firmans cadere non permittit; eos verò, qui ceciderunt erigit, dexteram porrigens.

Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Hoc in loco hoc verbum Sperant, non propter affectum posuit: neque enim qui impiè viuunt hanc habent spem, nec genera animalium ratione carentium sensum rationis compotem habent, sed edocet vnumquodque ab ipso congruentem vsum accipere. Deinde facilitatem suppeditandi facile indicat.

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

Simul enim & vis, & vnumquodque consequitur tua bona à te subministrata. Sicut enim nobis facile est contractos digitos extendere, & aperire manum, sic tibi facile est puncto temporis bonorum affluẽtiam præbere.

Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Porrò in omnibus tuis dispensationibus iustitia splendet. *Vias* enim, Dispensationes vocauit.

Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate.

Hæc particula Prope, non loci spatium significat: natura enim vbique adest Deus. Nam in ipso viuimus, & mouemur, & sumus, secundum diuinum Apostolum, sed Act. 17.
per hæc affectionem, & studium declarauit. Pulchra autem est hæc additio veritatis: non enim simpliciter inuocantibus adest, sed ijs, qui in veritate hoc facere decreuerunt. Non Matth. 7.
omnis enim, qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnũ Dei, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est: ideo infert.

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.

Qui diuinum habent timorem, prius Dei voluntatem faciũt. Quoniam igitur eorum propositum diuinæ voluntati respondet; necessariò dominus eorum voluntates perficit, neque enim aliquid repugnans ijs, quę vult, cupiunt.

Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Ostendit quomodo iustus est Dominus in omnibus vijs eius: Nam proprium iusti est, suum vnicuiq; tribuere: propterea eos, qui erga ipsum bene affecti sunt, tuetur, & custodit, & ab insidiatoribus liberat, eos verò, qui contrariam ingressi sunt viam, supplicijs afficit.

Laudationem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum, & in seculum seculi.

Ego igitur, inquit, hunc hymnum conscripsi. conuenit autem toti hominum naturæ, semper laudibus opificem honorare, congruentemque cultum diuino nomini afferre. Notandum est autem hic non Iudęis hymnum tribuisse, sed omnem carnem in hymnorum cantilenam vocasse: manifesta est igitur vaticinatio euentu confirmata. In omnibus nanque per totum orbem terrarum gentibus secundum vaticinationem vniuersitatis Deus celebratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psalmi CXLV. Interpretatio.

Halleluia.

In nonnullis exemplaribus additum est Eggæi, & Zachariæ: sanè hoc nec apud Hebræum, nec apud alios Interpretes, nec apud Septuaginta inueni in sexcuplici. Atqui præsens psalmus vt Deum rerum omnium conditorem laudibus prosequamur, adhortatur, quandoquidem etiam inscriptio hoc significat: Nam Halleluia, Laudate dominum interpretatur, vt sæpius explanauimus.

Landa anima mea Dominum.

Spiritus gratia omnes nos commonefacit, vt in Dei laudes nos ipsos excitemus.

Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quam diu fuero.

In sexto inquit psalmo, Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi? Idcirco in vitæ tempore Deū laudare docemur, donec huiusce vitæ finem acceperimus.

Nolite confidere in Principibus.

Bona admonitio: neque enim Principes semper imperant, sed ad tempus habent imperium, neq; omnes Principes iustitiam honorant. Vtraq; autē sic se habere, naturę imbecillitas respicienda est. Hoc enim subdit.

In filijs hominum, in quibus non est salus.

Inspice naturā, & ne potentia fretus esto: Homo enim vanitati similis factus est, & homo sicut fœnum dies eius. *Psal. 102 & 143.*

Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suā.

Spiritum hoc in loco Animam vocat: hac enim transmigrante, in propriam cognationem corpus reuertitur secundum diuinam sententiam, Quoniam terra es, & in terram reuerteris. *Gen. 3.*

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Nam anima separata, & corpore in puluerem dissoluto; inanes cogitationes ostenduntur. Hoc etiam per similitudinem nos edocuit. Cùm enim diuitem introduxisset, cuius ager vberrimos fructus reddidit, cogitans destruere horrea, & maiora ædificare, subdidit, Stulte hac nocte repetunt animam à te, quæ congregasti cuius erunt? Et ex alijs hominibus, hi quidem imperium, & potentias, hi verò agrorum possessiones, & ædificia cogitant, & alij victorias in bellis somniant, alij vero hostibus mortem struunt, sed adueniens derepentè mors, imperfectas cogitationes illorum facit. sic cùm vanitatem spei, quæ in hominibus collocatur ostendisset, vtilitatem spei in Deo fixæ demonstrat. *Luc. 12.*

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius.

Deum Iacob non temerè vocauit, sed admonens nos quantam opem cōsecutus fuerit Iacob, cùm in Deo spes suas constituisset, & quales, & quot fructus spei percepit: vt in Deo huius speremus commonefacit, & Dominum ipsius, & Deū nominat, & per vtraque potentiam prædicat. Deinde ex ipsa operum ædificatione eius bonitatem, & potentiam edocet.

Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt.

Breui totum mundum, qui conspicitur, & qui minimè conspici potest, sermone cōprehendit. Nam non modo de Cœlo, & terra, & mari fecit mentionē, sed etiam de omnibus, quæ in eis sunt: In Cœlo autem sunt Angeli, & naturæ, quæ minimè cerni possunt, & Sol, & Luna, & stellarum multitudo: In terra verò & mari, homines, & animalium ratione carentium genera: Talis ait, vniuersitatis cōditoris est potentia: Cernis igitur quantum differant caduci Principes à rerum omnium opifice. sic cùm ostendisset ipsum rerum omnium cōditorem, demonstrat ipsum curam gerere eorum, quæ fecit.

Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriam patientibus, dat escam esurientibus.

Verax enim est ille, qui pollicetur, & studiosè promissa perficit. Fauet autem his, qui iniuria afficiuntur, & iustè iudicat: præbet verò omnibus esurientibus congruentem cibum. Hinc & beneficia in nos per humanitatem Saluatoris collata prædicit.

Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit elisos.

Hæc etiam per Vatem Esaiam Deus vniuersorum prædixit, cùm dixisset enim, Dedi te in lucem gentium, subdidit, Vt aperirres oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctos, & ex domo carceris sedentes in tenebris. & alibi ex persona ait Domini Christi, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, cæcis visum. Et alibi, Tunc audient surdi verba libri, & qui sunt in tenebris, & in nube, oculi cæcorum videbunt. *Esay. 42. Esay. 61. Esay. 29.*

Dominus diligit iustos, Dominus custodit aduenas.

Deus rerum omnium conditor cuilibet congruentia affert, & iustis, qui ipsum diligunt, paria rependit, paternumq; amorem ostendit: eos verò, qui patriam impietatem fugerunt, & cum fide ad ipsum accesserunt, omni

omni custodia, & ope dignatur. Proselytos enim hospites vocat. sic etiam beatus inquit Paulus, Quando eramus in illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, sed nos, qui aliquando longè eramus, facti sumus propè. *Ephes. 2.*

Pupillum, & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet.

Ab vniuersali prouidentia in singularia sermonem transfert, & inquit neminem vniuersitatis moderatorem negligere, sed etiam eos, qui omni humano auxilio sunt destituti, omni cura dignos facit, omnesq; insidias in hos comparatas dissoluit.

Regnabit dominus in secula Deus tuus Sion in generationem, & generationem.

Nam sempiternum habet imperium, Regnumque perenne nunc is, qui solius tui ò Sion Deus existimabatur.

Psalmi CXLVI. Interpretatio.

Halleluia.

Hic manifestò discimus interpretationē Halleluia, Laudate enim dominum Halleluia Hebræus dicit. sed Symmachus hoc sine interpretatione missum fecit. dicit autē sic, Halleluia quoniam bonus est psalmus: Theodotion autem, Laudate Ia, dixit. Vt laudemus igitur etiam hic psalmus nos adhortatur: prædicit autē è Babylone reditū, & postea Hierosolymæ instaurationem factam. Non enim vt Iudæi expectant rursus Hierosolyma instaurabitur, sed diuinum oraculum illam ædificationem, quæ à Zoro babel facta fuit, vaticinatur.

Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro iucunda, decoráque sit laudatio.

Vtilis inquit, est hymnorum cantilena, & bonorum est causa. At hymnus minimè Deo gratus est, sed laudātium propositum: ipse autem nulla re egens, gaudet verò hominum salute.

Ædificans Hierusalem dominus dispersiones Israelis congregabit.

Et ideo ait, ipsum laudare decet, quoniā & Hierosolymam euersam ædificabit, & captiuos abductos reditu dignos faciet. Cæterùm si non omnes reuersi sunt, non diuinus mentitus est sermo, sed illorum prauitas redarguta est, quandoquidem ipse per Cyrum omnibus vt redirent iussit: Isti verò repugnantem habentes mentem, externam terram pro patria elegerunt.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Corporis rebus ea, quæ spiritus sunt, coniunxit, & ostendit non modò captiuis libertatem largitum esse, verùm etiam ijs, qui peccati vulnera susceperunt, sanitatem gratificari.

Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.

In omnibus Dei potentiam prædicat. Hanc autem clausulam, Qui enumerat, hîc cognitionem vocauit, & astrorum nomina, astrorum differentias, & horum positionē, & ordinem, & inuicem habitum. non enim nominibus vtens vniuersitatis Deus, stellas vocat: quandoquidem hæ inanimæ sunt, & rationis expertes. Cæterùm homines impia mente vtentes, ex fabulis ab ipsis confictis, nomina stellis posuerunt.

Magnus dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.

Immensa sunt omnia, & magnitudo, & robur, & laus, vt possumus tamen laudamus.

Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram.

Symmachus verò Recuperans dixit, & hoc est proprium diuinæ prouidentiæ: eos quidem, qui ob mansuetudinem à quibusdam insidijs sunt petiti, prouidentia dignatur: eos verò, qui iniustè ipsos inuaserunt, morte mulctat, & hos illustres, & amplissimos efficit, istorum autem memoriam obliuioni tradit: sic sanctorum Apostolorum chorus celeber fuit, sic celeberrimus Martyrum cœtus, eorum verò memoriam qui in hos bellum gesserunt, obliuione deleta est.

Præcingite domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara.

Hanc igitur scientes Dei bonitatem, & sapientiam, incipite hymnorum cantilenam vsitatis musicis instrumentis vtentes.

Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam.

Vtraque sunt signa, & potentiæ, & bonitatis. nam vt bonus & benignus de his, quæ supra terram sunt, curam gerit, vt autem omnia potens, aquarum naturam sublimem fert, cœliq́ue aspectum operit, per nebulas fabricans, veluti quoddam tectum inter cœlum, & terram, & harum partubus terram irrigans. Deinde fructum, qui hinc oritur, ostendit.

Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum.

Nam non solùm terram ab hominibus cultam irrigat, sed etiam montes, & deserta loca, fœnum ex his ortum animalibus afferens, & hoc vt beneficijs homines afficiat facit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cit, quandoquidem statuit, vt animalia hominibus seruirent.

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est rationis particeps coruorum natura, neque secundum rationem opificem inuocat, sed clamor ob necessitatem emissus, petitionem imitatur. Hinc opinor etiam Dominum Christum aliarũ auium memoria præterita, coruorum meminisse, & discipulis dixisse, Respicite coruos, quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illos. Luc. 12.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei: Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.

Non corporis robore ait, & equestri arte, & pedum celeritate Deus delectatur, sed bonis actionibus oblectatur, quarum auctor est religio. Cæterùm non modo de his studiosè gerit curam, sed etiam de illis, qui in peccata prolapsi sunt, & pœnitentia vtuntur, & benignitatis spe confirmantur. non solum enim dicit, Deum delectari perfectis virtutis athletis, sed etiam his, qui diuinam expectant misericordiam.

Psalmi CXLVII. Interpretatio.

Halleluia.

Etiam hoc in loco diuinum oraculum, vt Deum laudemus iubet. Cæterùm prædicit etiam post reditum ædificationem factam: præter hanc autem Apostolorum præconia etiam vaticinatur, quæ totum terrarum orbem quàm celerrimè percurrerunt.

Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion, quoniam confortauit seras portarum tuarum.

Per inexpugnabile Dei robur, & ab hostibus, & ab obsidione liberata ò Hierosolyma, hymnos beneficij auctori repende. Hierosolymam autem non ædificia vocat, sed huius incolas.

Benedixit filijs tuis in te.

Nam benedictione accepta de procreandis liberis, & multis, in multitudinem aucta es.

Qui posuit fines tuos pacem.

Vndique pax tibi donata est: exterriti enim terrore eorum, qui in bello occubuerunt, cæteri rursus redire non audent.

Et adipe frumenti satiat te.

Inundauit te etiam bonis è terra ortis. Adipem enim frumenti, fructuum affluentiam vocauit, à parte totum vocans: nam frumentum est triticum, Adeps autem frumenti est pulcherrimus panis. Cæterùm per hûc alios fructus declarauit. Verùm hac prouidentia olim Iudæi perfruiti sunt, cùm autem in Saluatorem rabie perciti fuerint, omnibus bonis orbati fuerunt. Propterea diuinum oraculum cùm hæc de illis percurrisset, gentium vaticinatur salutem.

Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius.

Sermonem hoc in loco, Euangelij præconium vocauit. Hoc autem non Iudæis solum, sed etiam gentibus omnibus missis, Euntes enim inquit, docete omnes gentes. Ostendit verò celeritatem cursus, breui enim tempore totam terram, & mare doctrinæ impleuit. hoc præuidens Vates inquit, Velociter currit sermo eius, & nec nouum, nec inopinatum est: omnia enim diuino voluntati cedunt, actutum igitur volens cùm vna aquarum natura sit, in infinitas species transfert. Matt. 28.

Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit, mittit crystallum suam sicut buccellas.

Nam ex vna aquarum natura fit quidem repugnans crystallus, fit autem nix rara, & mollis, & lanæ mollitiem imitatur, fit etiam puluis humidus: huiusmodi enim est nubis natura.

Ante faciem frigoris eius, quis sustinebit?

Atqui aerem facile permutat, & eum, qui modo calidus erat, paulo pòst frigidũ facit.

Emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ.

Sed rursus cùm vult aquam conglaciatam facile dissoluit, & per riuos currere facit: Nã spirante Austro, & nix, & crystallus consumitur. Cæterùm de his non temere narrationem fecit, sed alia per hæc indicans. Quemadmodum enim nix deorsum delata, montes implet, liquefacta verò, in proximos fluuios it, & ad alia loca irrigationem affert, hic bonorum affluentia diuinitus data, Iudæis primis sanè allata fuit, illis verò gratiam reuuentibus, per sacros Apostolos veluti per quosdam fluuios doctrinæ irrigatio gentibus allata est.

Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel.

Olim quidem legem, postea verò & gratiam, sed vtroq; indigni cogniti sunt.

Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Nulli enim gentium per Mosem legem dedit, neq; per Prophetas vtilitatem attulit hos autem solos hac irrigatione dignos fecit, tamen ingrati erga beneficij auctorem fuerunt. Gentes autem per sacros Apostolos cùm meris luminis radium accepissent, proprium creatorem agnouerunt, & huic continuè cultum afferunt.

Psalmi CXLVIII. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Duplicem admonitionem Vates fecit, vt ad maiorem alacritatem animos accenderet. Cæterùm hic est alius hymnus totam vniuersitatem, & quæ sub intelligentiam cadit, & sub sensum, rationis compotem, & rationis expertem, animatam, & inanimam, in vnum consensum canendorum hymnorum excitans. Cœlum igitur, & terram, & Abyssos, & luminaria, quæ in cœlis sunt, & montes, & plantas, & alia huiusmodi quæcunque animam, & rationem habent, laudes, & hymnum afferre iubet. Verùm in hæc eos, qui rationis compotes sunt, intueri imperat, & sapientiam, quæ in his cernitur discentes, creatorem celebrare.

Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis.

Duos cœlos à Deo factos esse magnus Moses nos edocuit, vnum simul cum terra conditum, alterum postea medium inter aquas positum esse, quod & firmamentum appellauit: propterea de cœlis, & excelsis Deum laudare præcepit, hoc est, & eos, qui in hoc, & in illo degunt, nimirum incorporeorum choros. quoniam enim diuinus Moses nihil de naturæ cœlestium spirituum creatione nos docuit, necessariò hic Vates de his fecit mentionem: propterea vt afferant creatori hymnum mandat, quãdoquidem hoc debitum ab his, qui creati sunt debetur, & omne, quod ab ipso conditum est, & rationem honoratum, hoc debitum semper exoluere conuenit. si autem ea, quæ creatam naturam habent laudant, sed nec filius, nec sanctus spiritus cum laudantibus connumeratus est; patet creatæ naturæ haudquaquam esse, certe enim ante omnes alios opificem laudarent, & fontes iustitiæ honorarent iustitiam, sed nec filius laudat, nec spiritus sanctus: non igitur creatæ naturæ est nec filius, nec spiritus sanctus: sed nimirum laudatur & ipse, & spiritus sanctus, quandoquidem minime est aliud quid medium inter eos, qui laudant, & laudantur, sed profectò is, qui creatus est, laudat, creator verò laudatur. si autem aliquis suum conditorem non laudat, tanquam ingratus non laudat, sed hæc copiosius in sermonibus de spiritu sancto narrauimus: igitur ad continuationem interpretationis transeamus.

Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.

Angelos, & Virtutes, intelligentes naturas vocat: Angelos quidem vtpote qui diuina verba transmittunt: Virtutes verò quippe quæ corporeis affectibus carent, & iussa perficere possunt: Potentes enim inquit, fortitudine ad faciendum verbum eius. totam enim naturam intelligibilium per hæc nomina comprehendit. Cæterùm congruenter admodum cœlestes choros primos in hymnorum cantilenam vocauit.

Laudate eum Sol, & Luna, laudate eum stellæ, & lumen.

Symmachus sic explanauit, Laudate eum omnes stellæ luminis: sic etiam cæteri. Atqui secundum Septuaginta sic est intelligendum. Prima die lucem Deus fecit, quarta verò luminaria: & propterea seorsum luminis mentionem fecit, non quòd per se ipsum consistat, sed quòd luminaribus attributum sit. Verum hæc etiam iam suprà diximus, hæc Prophetam conuocare non veluti animata, & rationem habentia, sed vt nos in hæc intueamur, Deique sapientiam discamus, & per omnia vt ipsi laudes componamus, adhortatur.

Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ, quæ super cœlos sunt.

Firmamento aquarum naturam Deus diuisit inexplicabili sapientia, maximam ipsis distinctionem impertiens, & inter aquas in nubem coactas immensum luminarium ignem percurrere iussit. aqua autem & ignis sibi inuicem aduersantur, sed tamen neque ignis aqua extinguitur, neque coacta illa aqua immenso igni consumitur. Porrò hæc Dei inexplicabilem potentiam ostendunt. Cæterùm cœlos multitudinis numero nuncupauit, non multos hos esse ostendens, sed Hebræorum vocem sequens: illi enim multitudinis numero hos vocant, quemadmodum nos Athenas, & Thebas dicimus. Deniq; quos hic Cœlos cœlorum vocauit, alibi Cœlum cœli nuncupauit, Cœlum enim inquit, cœli domino. Psal. 113.

Statuit ea in æternum, & in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribit.

Non modo autem condidit, verum etiam de ipsis curam gerit, vnde & perseuerantiam habent donec ipse voluerit: nulla res enim terminos ab ipso positos transgredi potest. Igitur ea, quæ inanima sunt, atq; etiam aliorum genera leges positas verentur, sola au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem hominum natura ratione prædita leges transgreditur, & mare quidē terminos scit, & arenam veretur, & nox atque dies mensuras positas conseruant, homines verò diuinas leges pro nihilo ducunt. Sic autem cùm cœlestia, & ea, quæ supra cœlos sunt, in communicationem canendorum hymnorum vocasset, in terram communem matrem hominum, & animalium ratione carentium digreditur.

Laudate Dominum de terra.

Deinde particulatim.

Dracones, & omnes Abyssi.

Pars terræ est mare, & in hoc sunt cete. Atqui hæc prouidentia opificis admiratione digna est, cùm maxima, & superba animalia ab ipso efficta in maribus, quæ minime natigari possunt concluserit, stupefaciens opificio homines, & horum commemoratione territans, Deique bonitatem prædicans, cùm hinc detrimentum, quod hinc oriri posset, impediuerit.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum.

Et hæc ex aquis causam habent. sanè in aëre & grando, & nix, & glacies fit, & vehementes venti: hos verò procellas nuncupauit. & ignis similiter, non solum in terra, sed etiam in aere cerni potest, etenim astra, fulgura, & flumina, & accensi turbines ex aere deferuntur.

Quæ faciunt verbum eius.

Et hæc sanè, ait, suis nutibus cedunt, non tanquam animata, & rationem habētia, sed vtpote quæ voluntatē eius sequuntur: nam annuente Deo eorum quodlibet fit.

Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes Cedri.

Et hæc etiam in gratiarum actionem linguas nostras impellere possunt: nā non modo horum magnitudo admiratione digna est, sed etiam vsus, qui hinc oritur, quandoquidem maximus est, & vniuersi generis.

Bestiæ, & vniuersa pecora.

Per diuisionem etiam hæc dixit. nō enim simpliciter animalia quatuor pedum dixit, sed agrestia à mansuetis seiunxit, & per hæc igitur & per illa Deum celebrare iubet. nihil enim superuacaneum, & inane est, licet nostram scientiam fugiat.

Serpentes, & volucres pennatæ.

Serpentium commemorationi etiam piscium natura coniungitur: quando quidem illi in aquis serpunt. sic autem ipsos etiam
Genes. 1. Deus appellauit, Producant enim inquit, aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia per firmamentum cœli. Post hæc omnia eum, qui per hæc omnia Deum laudat, vocat. post omnia nanq; diuina structura dignus effectus fuit homo, & hunc per ordinem, & per gradus excitat. Primum autem Regum introducit chorum, deinde subditorum populum, & inquit.

Reges terræ, & omnes populi.

Cæterùm nec secundos Principes hymnorum cantilena priuat, nec post hos Iudices, sed etiam his vtilitatem, quæ hinc oritur impertit.

Principes, & omnes Iudices terræ.

Et quamlibet ætatem, & vtrumque genus & virorum, & mulierum hoc facere iubet, & primos, & primas, quæ perfectam habent ætatem.

Iuuenes, & Virgines.

Deinde vtrumq; extremum dicit.

Senes cum iunioribus laudent nomen Domini.

Et matura inquit, & immatura ætas Deum celebret.

Quia exaltatum est nomen eius solius.

Restincta enim est falsorum Deorū memoria, & solius Dei, qui est venerandum nomen adest.

Confessio eius super cœlum, & terram.

Nam non amplius solum cœlestia ipsum laudant, sed tota terra Domini cognitione plena est, vt multa aqua maria operit.

Et exaltauit cornu populi sui.

Inexpugnabilem, ait, suum populum, & illustrem ostendet: quandoquidem cornu robur vocauit, ex translatione animalium cornutorum, quę ob robur, quod in illis habent, gloriantur.

Hymnus omnibus sanctis eius.

Non solum fortes eos, qui in ipsum crediderunt, sed etiam celebres apud omnes faciet.

Filijs Israel populo appropinquanti sibi.

Hac autem gloria & Israel perfruitus est, quando Deo adhærebat. sed nunc cum pietate splendor transiuit, & hi quidem hac priuati sunt, & gentes diuinis donis lætantur.

Psalmi CXLIX. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Illi, qui post reditum multas illas gentes ob diuinum auxilium vicerunt, hunc afferre hymnum iubentur. Cæterùm habet etiam prædictionem de illis; quæ à Machabæis rectè gesta fuere.

Cantate Domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum.

Non enim peccatorum, sed sanctorum proprium est Deum laudare.

Lætetur

Lætetur Israel in eo, & filiæ Sion exultent in Rege suo.

Omnium quidem Deus vniuersitatis est Deus: propriè autem Israelitarum Rex nuncupabatur. cùm primū igitur ingrati animi morbo laborarunt, alium Regem vt esset eis petierunt, inquit Deus Samueli, Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. 1. Reg. 8.

Laudent nomen eius in choro, in tympano, & in psalterio psallant ei.

Per omne musicum instrumentum ait, secundum legem nostrum beneficij auctorem laudibus efferamus.

Quia beneplacitum est domino in populo suo.

Multa benignitate nos dignatus est, & propriam bonitatem nobis aperuit.

Et exaltauit mansuetos in salutem.

Eos autem, qui omni auxilio destituti sunt, bonisque moribus vtuntur, sublimes, & illustres reddit.

Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.

Et qui iustitiam honorant, in gloria erūt, multa quiete perfruentes, quandoquidem lectus quietem indicat.

Exultationes Dei in gutture eorum.

Sanē diuina beneficia iustè prędicant, horum causam celebrantes.

Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus increpationes in populis.

Non est quieti repugnans, in bellis vincere: omnino nanque quiete iucundius est vincere. prædicit igitur per hæc Machabæorum virilitatem, qua vsi & finitimos captiuos ceperunt, & Macedones expugnarunt.

Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.

Multa huiusmodi ab illis gesta fuisse historia edocet, & facilè legere volentes vaticinationis veritatem discere possunt.

Vt faciant in eis iudicium conscriptum.

Quæ enim in illos iustè gesserunt, in acta relata sunt, & vsque in hodiernum diem celeberrima eorum gloria permansit: hoc enim infert.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Nam gloriæ mater est sanctitas, & huius operarij per ipsam celebres fiunt.

Psalmi CL. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Et hic hymnus triumphalis est: Vaticinatur autem omnibus hominibus futuram Dei cognitionem.

Laudate dominum in sanctis eius.

Nam hæc est potissima occasio canendorum hymnorum. si enim à plantis, & feris, & reptilibus in gratiarum actionem ansam arripere iussi sumus; quantò magis iustum est, in sanctos inspicere, & horum celebrare Deum? Quis enim non linguam impelleret ad hymnos canendos ei, qui tantam bonorum copiam hominibus largitus est, cū ea, quę beato Paulo acciderunt didicerit, vel diuino Petro, vel Ioanni, vel alijs Apostolis, vel victoribus Martyribus, vel cæteris sanctis, vel his, qui nunc veritatis athletæ sunt?

Laudate eum in firmamento virtutis eius.

Symmachus autem sic, Laudate eum in firmamento inexpugnabili eius: solus enim firmum, & immortale, & sempiternum habet imperium.

Laudate eum in virtutibus eius.

Inexplicabilia nanque sunt ea, quæ per sanctos eius continuè rectè geruntur.

Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Simile est hoc ijs, quæ iam à nobis interpretata fuere, Quoniam magnitudinis eius non est finis. Infinita enim est eius ait, magnitudo, & immensa potentia: per omnia igitur ipsum celebrate.

Laudate eum in sono tubæ.

Sacerdotale erat hoc instrumentum, quādoquidem sacerdotes tubis vtebantur, tubas quæ in Sinai monte fuerunt, in memoriam reuocantes.

Laudate eum in psalterio & cithara, laudate eū in tympano, & choro, laudate eum in chordis, et organo, laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis.

His symphoniacis instrumentis olim Leuitæ vtebātur, Deum in diuino templo laudantes: non quoniam Deus horum sono oblectabatur, sed quoniam propositum eorum, qui hęc faciebant, amplectebatur. Nam Deum minimè cantibus, & sonis delectari, audimus ipsum Iudæis dicentem, Auerte à Amos 5.
me sonum cantionum tuarum, & vocem organorum tuorum non audiam: Hæc igitur fieri permisit, cùm ab idolorum errore eos liberare voluerit. Quoniam enim studiosi ludorum quidem erant, & risus amatores, & hæc omnia in idolorū templis fiebant; permisit hæc, hoc pacto eos alliciens, & minori detrimento maius impediens, & per imperfecta perfecta prædocens.

Omnis spiritus laudet dominum.

Non Iudæi solūm, sed omnes homines. Non enim Iudæorum Deus est tantùm secūdum diuinū Apostolum, sed etiam gentiū.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In centesimo igitur & quadragesimo quarto psalmo inquit, Benedicat omnis caro nomini sancto eius. Hoc in loco, Omnis spiritus, dicit, laudet Dominum: sed nec ibi solam carnem, nec hic spiritum solum vocauit, verum per hoc & illud, & corpore, & anima Deum rerum omnium conditorem laudari præcipit. Cæterùm admiratione dignus est hic finis totius psalmorum tractatus, & vaticinationis proposito respondens: etenim vaticinatio gentibus prædicat salutem, & prophetiæ finis eos, qui hanc consecuti sunt, beneficij auctorem laudibus efferre iubet. Nos autem non modo verba audimus, sed etiam hoc in loco euentus perspicimus: quandoquidem in qualibet ciuitate, & pago, & in agris, & in angulis, & in montibus, & collibus, & in solitudine penitus inculta Deus vniuersitatis conditor laudatur.

Ego autem huius libri lectores obsecro, vt si bene & concinnè expositus fuerit, vtilitatem ex his rebus percipiant, sicubi verò arcana sancti spiritus mysteria assecuti non sumus, ne nobis vehementer succenseant. Quæ enim inuenire potuimus, omnibus abundè proposuimus, & quæ à patribus nostris didicimus, studuimus nostris posteris afferre. Et nos quidem laborem suscepimus, vt sine labore cæteris fructum afferemus, quos precor, atque obtestor, vt suis precibus nostrum laborem compensent, vt illorum precibus adiuti, verbis opera adiungamus, & hoc modo felicitatem ex vtrisque compositam reportemus, Qui enim inquit, fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in Regno cœlorum: quod quidem vtinã nos omnes consequamur per Christum Iesum Dominum nostrum, cum quo patri gloria conuenit, & cum sancto spiritu in secula seculorum. AMEN.

BEATI Theodoreti Episcopi Cyri in centum quinquaginta Psalmos interpretationis FINIS.

BEATI

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICA CANTICORVM EXPLANATIO: INTERIECTIS MAXIMI, Nili, Psellique notationibus Francisco Zino interprete.

DEI AMANTISSIMO EPISCOPO IOANNI THEODORETVS S. D.

DIVINARVM scripturarum expositio cum animum purum, atque ab omni macula alienum requirit; tum mentis oculos acres, qui & res diuinas queant perspicere, & in penetralia spiritus ingredi audeant; tum linguam eiusmodi, quæ menti deseruiat, eiusque sensum explicet pro dignitate. Mihi vero & animus magno peccatorum onere premitur: & mentis acies negotiorum, quæ mihi commissa sunt, curis ita præstringitur, vt huic affixa sacras litteras accurate nequeat contemplari: & lingua mente etiam est inferior, ac tardior. Verum, quoniam tu, Ioannes carissime, præcepisti, vt Cantici canticorum librum interpretarer, & quæ obscure ac mystice dicta sunt, perspicue ac plane declararem, ea, quæ vires nostras superant, aggressi sumus. Ac quamuis innumerabilibus tum domi, tum foris, tũ militaribus, tum ciuilibus, tum ad ecclesiam, tum ad remp. pertinentibus occupationibus distracti simus: vasto tamen pelago nos commisimus, vt in litteræ ꝓfunditatem descendentes, tibi intelligẽtiæ margaritam extraheremus. Neq; vero oleum ore sumpsimus, cuius auxilio tanquam factitio lumine vteremur: sed orationẽ ac preces, quarum præsidio potissimum egent ij, qui ad sacrosanctæ scripturæ cognitionẽ cupiunt peruenire. Sic enim dicere nos docuit beatus Dauid: Reuela oculos meos, & cõsiderabo mirabilia de lege tua. Dei igitur gratiam, quæ nobis huiusce libri sensum atq; intelligentiam aperiat, imploremus. Ceterum, quia pleriq; ex ijs, qui Canticũ canticorum calumniantur, ae spiritalem esse librum negant, fabulas quasdam ne aniculis quidem delirantibus dignas contexunt: alij nimirum, quod sapiens Salomon de se ipso, deq; Pharaonis filia conscripserit: nonnulli autem eidem affines stultitiæ pro Pharaonis filia sponsam esse Abisai Sunamitidem cõfinxerunt: quidam vero prudentius considerantes, sermonem hunc regium appellarunt, vt sponsæ nomine populus, sponsi autem rex intelligatur: operæpretiũ nos facturos puto, si interpretationis vitio prius falsas ac putiosas istorum opiniones confutemus; deinde verũ ac dilucidũ scriptoris ꝓpositum ostẽdamus. Atqui debebãt isti, se longe vel sapiẽtiæ vel spiritu ꝓstantiores agnoscere sanctos Patres, q librũ hunc inter diuinas scripturas collocarunt, eumq; vt spiritu refertũ comprobantes ecclesia dignũ censuerunt.

neque

Universidad de Deusto
Biblioteca

neq; enim sic aliter sensissent, sanctarum scripturarum numero intemperantiæ ac libidinis argumentū adscripsissent. Sed quid necesse est, Patrum auctoritatē adhibere, cum ipsius diuini spiritus vti liceat testimonio? Nam cum sacra volumina partim à Manasse, qui omnes, qui & ante, & post ipsum fuerunt, scelere atq; impietate superauit, cōbusti essent; partim captiuitatis tempore, templo à Babyloniis incenso, euersaq; ciuitate, & populo in seruitutē abducto, penitus interijssent: Beatus vir Esdras, excellenti virtute p̄ditus, et Spiritu sancto plenus, vt res ipsa declarat, multis post annis, cum populus esset reuocatus, necessarias nobis ac salutiferas scripturas restituit: nec solum Mosis libros, sed et Iosue, & Iudicum, & Regum historiam, & strenui Iob monumenta, et Ecclesiæ lætitiam, sacros Dauidis cantus, & sexdecim Prophetas, & sapientis Salomonis tū Prouerbia, tum Ecclesiasten, tum Canticum canticorum. Si igitur Esdras nullo adiutus exemplari, sed diuino spiritu afflatus, hæc ad omnium hominum vtilitatem conscripsit, quî fieri potest, optimi viri, vt liber hic argumentum illud contineat, quod affirmatis? Impudica scripta non à spiritu diuino, sed diabolico proficiscuntur. Fructus enim spiritus, vt inquit beatus Paulus, caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Si diuini spiritus fructus est continentia, & castitas; diabolici profectò est incontinentia, & impudicitia. Impudicitiæ autem argumentum sententia vestra complectitur Canticū canticorum. Cernitis, quo maledicta vestra perueniunt? contumelia, qua librum afficitis, tendit in Spiritum sanctum. Huius enim gratia repletus beatus Esdras librū amissum, vt diximus, renouauit. Quod cum beati Patres non ignorarent, eum tū sacrarum scripturarum numerum retulerunt. Quin etiam multi ex veteribus illum commentarys & interpretationibus illustrarunt. Et qui nō sunt interpretati, eius tamen sententijs scripta sua decorarunt: nec solum Eusebius Palæstinus, & Origines Aegyptius, & martyrij corona redimitus Cyprianus Carthaginiensis, & hos antiquiores, apostolisq; propinquiores: verumetiam qui post in ecclesijs excelluere, magnus ille Basilius Prouerbiorum principium exponens, & vterque Gregorius, quorum alter sanguine, alter amicitia Basilio coniunctus fuit, & fortis ille pietatis propugnator Diodorus, & Ioannes, qui ad hunc vsque diem doctrinæ fluentis irrigat vniuersum orbem terrarum, & deniq;, vt paucis rem complectens consulam breuitati, qui postea fuere, librum hunc omnes spiritalem esse censuerūt. Quæ cum ita se habeant, consideremus, an æquum sit, vt tot, tantisque viris despectis, contemptóque ipso Spiritu sancto, proprias opiniones consectemur, non audientes eum, qui præclare dicit: cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ: & beatum Paulum de quibusdam ita loquentem: euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor ipsorum. Nos igitur cum beato Petro ita clamemus: obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Dicamus item ad illos: an iustum sit in conspectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate: nos enim non possumus, quæ vidimus per Spiritum sanctum, & audiuimus, non loqui. Verum, ne nobis tantum consulere, aduersarios autem negligere videamur, age vnde morbi occasionem arripuerint, vestigemus, & curationem ipsis, quoad fieri potest, ex sacris scripturis depromamus. Legentes, vt arbitror, hoc

hoc volumen, animaduertentesque in eo vnguenta, & oscula, & femora, & ventrem, & vmbilicum, & genas, & oculos, et lilia, & mala, & nardum, & stactē, & myrrham, & his similia, cum propriam diuinæ scripturæ consuetudinem ignorarent, noluerunt ingredi, & litteræ velum transilire, atq; intus spiritum intueri, ac reuelata facie gloriā Domini contemplari: sed quæ dicta sunt, carnaliter intelligentes, in hanc blasphemiam prolapsi sunt. Oportebat autem eos considerare, hunc esse etiam in veteri testamento diuinæ scripturæ morem, vt multa figurate dicat, & sub alijs vocabulis alia significet. Nam cum de Babyloniæ rege loqueretur, nec proprium illius, nec commune naturæ nomen posuit: neque enim illum Nabuchodonosor, neq; hominem appellauit; sed, Aquila, inquit, grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, vngiuum plena, cui voluntas fuit, vt intraret in libanum, & tulit medullam cedri, & summitatem frondium eius auulsit: nec quisquam tamen vnquam per aquilam, aquilam; neque per libanum, libanum; nec per cedrum, cedrum intellexit: sed pro aquila, quæ regium est animal, regem ipsum: pro alis autem, amplitudinem regni: pro vngiuum verò multitudine, copias militum. Porrò voluntas dixit, quia nutu diuino ferebatur, ad ea, quæ gesserit, perpetranda. Per libanum autem Hierusalem significauit, propter multa ac magna illius munera spiritalia. Nam medulla cedri innuit homines delicijs ac voluptatibus deditos, & in dignitatibus constitutos. Atque hæc quidem sic intelliguntur non solùm à pietatis alumnis, verum etiam à Iudæis, qui crassius & carnalius diuinas scripturas solent interpretari. Et beatus Zacharias, Aperi, inquit, Libane, portas tuas: & comedat ignis cedros tuas. Vlulet abies, quia cecidit cedrus. Per libanum non intelligimus libanum; neq; per cedrum, cedrum; neq; per ignem, ignem; neq; per abietē, abietem: sed ignis rursus regem Babyloniæ designat, quem Ezechiel aquilam nominauit: Libanus Hierusalē: Cedrus homines diuitys & honoribus superbos atque insignes: Abies verò his abiectiores. iccirco subijcit: Vlulet abies, quia cecidit cedrus. Quoniam proceres vehementer afflicti sunt. Verum non est necesse, cuncta commemorare, quæ per translationem diuina dicit scriptura. Omissis igitur reliquis, ostendamus omnium Deum cum Iudæorum gente tanquam cum muliere colloquentem, atque ijsdem vtentem membrorum vocabulis, quibus de hac sponsa scribens vsus est Salomon. Sic igitur vniuersorum Deus Ezechielem alloquitur: Fili hominis notas fac Hierusalem abominationes suas, & dices: Hæc dicit Dominus Deus Hierusalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa. Et quando nata es, in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus, & non vinxerunt vbera tua, & in aqua non es lota in salutem, neque sale salita, nec inuoluta pannis. Non pepercit tibi oculus, vt faceret tibi vnum de his, misertus tui: sed abiecta es super faciem terræ, in abiectione animæ tuæ, in die, qua nata es. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo. Et dixi tibi, cum esses in sanguine tuo: Viue. Dixi, inquam, tibi: in sanguine tuo viue. Multiplicatam quasi germen agri dedite. Et multiplicata, & grandis effecta, & ingressa es, & peruenisti ad mundum muliebrem. Vbera tua correcta sunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confusione plena. Et transiui per te, & vidi te: & ecce tempus tuum,

tempus

Universidad de Deusto
Biblioteca

tempus amantium: & expandi alas meas ſuper te, & operui ignominiam tuam. Et iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait Dominus Deus. Et facta es mihi. Et laui te aqua. Et emundaui ſanguinem tuum ex te: & vnxi oleo. Et veſtiui te diſcoloribus: & calciaui te hyacintho: & cinxi te byſſo: & indui te ſubtilibus. Et ornaui te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum: & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et paucis interiectis, ſimilam, inquit, & oleum, & mel meum comediſti. Et facta es pulchra valde, & exiit nomen tuum in gentibus propter pulchritudinem tuam. Et paulo poſt rurſum: Et accidit poſt omnem malitiam tuam, ædificaſti tibi lupanar, & feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ, & abominabilem feciſti decorem tuum: & diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium: & multiplicaſti fornicationes tuas ad irritandum me. Et rurſus poſt pauca: Nec facta es quaſi meretrix quæſtus colligens, ſed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes. Tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis: & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum. Factumque eſt in te contra conſuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & poſt te non erit fornicatio. In eo enim, quòd dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium. Et quæ ſequuntur, ſunt eiuſdem generis. Quidnam dicent ij, qui Cantici canticorum ſcripta carpunt, & tanquam impudica interpretari minime verentur; cùm in veteri teſtamento non diſſimilia dici de gente Iudæorum inuenerint? Ecce enim & hic vbera, & vmbilicum, & pedes, & manus, & os, & aures, & complexum, & coniunctionem inuenimus, eaque dicta à Deo omnipotente, neque tamen, vt legimus ſic intelligimus. Neque occidenti adhæremus litteræ, ſed interius penetrantes ſpiritus ſenſum inueſtigamus, eiuſque lumine illuſtrati, quæ ſpiritalia ſunt, ſpiritaliter intelligimus. Et cùm Deum audimus hic verbis Hieruſalem alloquentem: Pater tuus Ammorrhæus, & mater tua Chethæa: non naturæ, ſed mentis cognationem conſideramus. Natura enim erant filij Abrahæ, qui ex Sem genus ducebat: morum autem improbitate erant ex genere Chanaan. Ideo patrem appellat Amorrhæum, matrem autem Chethæam, qui Chanaan erant filij. Quorum enim ſcelera imitabantur, eorum erant ſortiti genus. Quamobrem & beatus Ioannes Baptiſta exeuntibus ad ſe dicebat: genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? Facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham: Qui ſe filios Abrahæ iactitabant, eos propter malitiæ cognationem vocauit genimina viperarum. Quinetiam ipſe Dominus dicentibus habere ſe patrem Abraham reſpondit: Vos ex patre veſtro Diabolo eſtis. Et cauſam afferens, ſubijcit: Et opera patris veſtri vultis facere. Quæ autem ea ſint opera, declarans, ille, inquit, homicida erat ab initio. Eodem modo & hic omnium Deus, ait dix, inquit, & generatio tua ex Chanaam. Pater tuus Ammorrhæus, & mater tua Chethæa. Tum abiectam ac neglectam in Aegypto declarans viuendi rationem & diſciplinam, in qua, inquit die genita es, non vinxerunt vbera tua. Per tranſ-

tranſlationem vbera & vincula nominat. Mos enim eſt virginibus ab ipſa pueritia, vt vberum curam gerant. Ex quo Deus etiam per Hieremiam prophetam, numquid obliuiſcetur, inquit, virgo ornamenti ſui aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? Hæc autem virgines curant, vt placeant ſponſis ſuis. Quoniam igitur populus Iudæorum, quamdiu Aegyptum incoluit, nullam habuit vitæ diſciplinam, nec virtutis partes excoluit, merito ait: In qua die genita es non vinxerunt vbera tua; hoc eſt partem, qua animus alitur, vnde lac, quod nutriendi vim habet, gignitur, minime coluerunt, vt in tempore liberis diſciplinæ papillas exhiberet. Et in tranſlatione perſiſtens in aqua, inquit, non es lota: Id eſt, ab Aegyptiacæ idololatriæ ſordibus non es mundata. Sed ex ſeruitute exeundo tanquam in lucem edita, adhuc partus ſigna retines, cum abluta non ſis, ſed maternas ſordes circumferas. Huc ſpectant, & quæ ſequuntur. Neque ſale ſalita es, quod obſtetrices ſolent infantibus adhibere. Hoc item ex allegoriæ legibus intelligemus vt ſal ſpiritalem prudentiam ſignificet, & diuinam doctrinam, qua ea, quæ corrumpi poſſent, à putredine integra conſeruantur. Quamobrem & Dominus dicebat diſcipulis: habete ſal. Et rurſum: vos eſtis ſal terræ. Et in veteri teſtamento reperimus, nullum ſine ſale ſacrificium fieri. Sic illud item intelligendum eſt: non eſt præciſus vmbilicus tuus. Etenim, quoniam vmbilicus (vt tradunt ij, qui hæc profitentur) eſt velut radix quædam embrionis: per ipſum enim fœtus nutritur, augetur, atque perficitur: iccirco Hieruſalem non eſſe præciſam ait, quippe quæ, cùm ex Aegypto eſſet genita, adhuc Aegyptiacam idololatriam hauriret, & ex materno vtero fœdum illum cibum attraheret. Et tranſiens, inquit, per te, vidi te conculcari in ſanguine tuo. Sacrificia illa ſignificat, quæ idolis immolabantur. Et dixi tibi: viue in ſanguine tuo. Iudæis enim conceſſit, vt immolarent, ſed ſibi, cùm ipſe tamen ſacrificijs eorum minime egeret, ſed infirmitati ipſorum indulgeret. Victimis, inquit, & ſanguine delectaris? victimas igitur macta, non dæmonibus, ſed mihi. Quamuis ego victimis non indigeam, tamen vndique conſulam ſaluti tuæ. Viue igitur ex ſanguine tuo, multiplicare. Ad eundem modum intelligendum eſt illud: Vbera tua correcta ſunt. Quæ enim præ nimia laſciuia, atque idolorum inſania intumuerant, atque pendebant, diligentia & curatione mea correcta ſunt, & ad virginum redacta modum. Oſtendit mutationem in melius, & impetum ad ſuperiora, & temperantiæ ſtudium. Et pilus tuus, inquit, germinauit, hoc eſt, cùm eſſes omni ornatu ſpoliata, repente capillos, qui comi & componi poſſent, extuliſti. Nuda autem eras, & confuſione plena. Nondum enim lex data fuerat, neque conſtructum tabernaculum, nec miſſa dona ſponſalia. Itaque ſubijcit: Et tranſiui per te, & vidi te. Et ecce tempus tuum, tempus amantium. Nubilis effecta es, & ad coniugium idonea. Quapropter expandi alas meas ſuper te, & operui ignominiam tuam. Per alas varia genera munerum intelligit: nempe, ſacerdotium, prophetiam, rempublicam, regnum, miracula, & alia dona, quæ verbis nequeunt explicari. Et iuraui tibi. Hoc in magni Moſis ſcriptis perſpicue cernitur. Tollo, inquit, in cœlum manum meam. Et iuro per dexteram meam. Et dicam, viuo ego in ſæculum. & rurſum: Viuo ego, & viuit nomen meum. Et implebit manus Domini vniuerſam terram. Iuramenta igitur ſua illi commemorat, iuraui inquiens, tibi, & ingreſſus ſum

Universidad de Deusto
Biblioteca

pactum meum tecum, ait Dominus Deus. Legitimum, inquit, connubium contractum est, mita sunt pacta, dotales tabulæ confectæ sunt, & hac legali ac voluntaria conditione confirmata, vt si pacta violaueris, domo sponsalibus exuta muneribus ejiciaris, & nuda, quemadmodum veneras, reuertaris. Nihil enim ad nuptias attulisti. Ego autem te sordibus inquinatam abstersi, salis expertem sale condiui, nudam indui, dissolutam colligatis vberibus composui. Quamobrem addit: Et ingressus sum pactum tecum, dicit Dominus Deus. Et facta es mihi. Et lauit te aqua. Et emundaui sanguinem tuum ex te. Et vnxi te oleo. Et vestiui te discoloribus: & calciaui te hyacintho: & cinxi te bysso. & quæ deinceps sequuntur. Hæc autem ex diuinissimi Mosis scriptis facile licet colligere. Ille enim & sacra constituat ornamenta, & sanctum vnctionis oleum: quemadmodum ab omnium Deo fuerat edoctus. Sic manuum armillas, & colli torquem, & inaurem super os, & circulos aurium, & coronam decoris capiti impositam intelligamus. Per manuum enim armillas, virtutes morales significat: per circulos aurium, diuinarum scripturarum intelligentiam, qua vt circulis aures, sic animus est ornandus: per colli torquem, prudentiam in principali parte splendentem, quæ in corde, quo pendet ornatus ille, quiescit: per inaurem vero super os, legum diuinarum frenum, à taurис sumpta metaphora, qui sic à bubulci: aguntur. Siquidem & per Oseam prophetam talia loquitur Deus; sicut vacca lasciuiens declinauit Israel. & per Hieremiam, audiui, inquit, Ephraim querentem: castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus: freno eiusmodi egebat omnino, vt ab imposito gressu cohiberetur. itidem & lupanar, & prostribulum, templa dæmonum intelligamus. Nam cùm esset Deo connuncta, eumq; virum appellaret, improbos dæmones adamauit, atque illis templa construxit. Et quæ à Deo acceperat munera, ea dæmonibus est elargita. Iccirco subjcit: ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ: & abominabilem fecisti decorem tuum: & diuisisti pedes tuos omni transeunti. His verbis exprimit vim libidinis incredibilem. Non cum familaribus solis habebas consuetudinem, sed ardore libidinis furens cum omnibus adeuntibus impudice commiscebaris. Mixtionem hic rursum figurate nominat cultum idolorum. Animaduertendum est autem, quibus vocabulis vtatur Deus, vt immensum idololatriæ studium explicet. Diuisisti, inquit, pedes tuos omni transeunti: & multiplicasti fornicationes tuas: & fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium. His quoque verbis nimium idolorum atque impietatis ardorem ostendit: Nec facta es quasi meretrix quæstus colligens, sed quasi mulier adultera, quæ super virum suum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes. Tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis: & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum. Factumq; est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & post te non erit fornicatio. Per hæc item significauit quod cum à Deo & frumentum, & vinum, & oleum, & oues, & boues, & vitulos accepissent, ea contempto Deo, cuius erant dona, idolis offerebant, à quibus nihil vnquam nisi pernitiem acceperant; ac mercedem quidem non ab adulteris exigebant, sed ipsis dilargiebantur. His similia sunt apud Hieremiam prophetam: Nunc autem, inquit, mœchata es cum lapide & ligno.

Lena

Lena oculos tuos in directum, & vide, vbi non prostrata sis. In vijs sedebas, expectans eos, quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis. Et beatus Esaias, quo modo, inquit, facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij. Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Et rursum, Quis est, inquit, hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Sed quid opus est, singula, quæ per prophetas à Domino dicta sunt, persequi? cùm ex ijs, quæ commemorauimus, discere possimus, ita tractandas esse diuinas scripturas, vt non litteram sequamur solum, sed mentem ac sensum illius aperiamus? A veteri igitur ad nouam sponsam accedentes, hac ratione Cantica canticorum interpretemur, reiectisque falsis ac pernitiosis opinionibus, sanctos imitemur patres, atq; vnam sponsam cum vno sponso colloquentem agnoscamus, & qui sit sponsus, quæque sit sponsa, è sanctis discamus Apostolis. Id enim docet nos & diuinissimus Paulus, ita scribens: Despondi enim vos vni viro virginem sanctam exhibere Christo. Sponsam ex multis conflatam dicit. Nam, despondi, inquit, non te, sed vos, hoc est, animas pias & in virtute perfectas. Sponsam enim diuina scriptura ecclesiam intelligit: sponsum autem Christum appellat. Et magnus ille Ioannes, qui legis finem, & gratiæ principium ostendit, quique inter pædagogum & sapientem magistrum medius fuit, quatenus vmbra corpus accepit, Qui habet, inquit, sponsam sponsus est. Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Quid? quòd ipse Dominus se sponsum appellat? Cùm enim Pharisæi sanctos Apostolos vti non ieiunantes accusarent, refellit eos, numquid possunt, inquiens, filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. sponsam igitur ecclesiam, sponsum Christum intelligamus. Adolescentulas vero, quæ sponsam sequuntur, animas rudiores, quæ sponsæ virtutem ac perfectionem nondum sunt consecutæ. Quamobrem sequuntur quidem sponsam, sed sponsæ non appellantur. Habet præterea textus & alios quosdam cum sponso versantes, quos siue angelos quispiam dixerit, Domini mandatis obsequentes, & sponsam exornantes: siue Prophetas hæc multo ante prænunciantes: siue Apostolos angelico & ipsos more Domini nutibus inseruientes: à veritatis proposito non aberrabit. mihi verò magis placet, angelos intelligere. Nam animas in virtute perfectas sponsam agnoscere docent diuinæ scripturæ. Nihil autem Apostolis & Prophetis perfectius præter angelos. His de causis, qui sponso deseruiunt, & sponsæ obsequi student, mihi potius angeli videntur esse. Quandoquidem & sponso statim genito chorum angelicum inuenimus gaudentem, atque exultantem, & iucundius cantibus conclamantem: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Præterea in ipsa conceptione Gabriel archangelus minister fuit. Ad hæc angelus ipsi Ioseph tum fugam in Aegyptum, tum ex Aegypto reditum cernitur præcepisse. Et post certamina cum diabolo confecta, accedentes angeli faustis cum acclamationibus, ac laudibus, atque omni obsequio ministrabant ei, qui pro imbecillitate nostra depugnauerat, & aduersarium vicerat. Nec non & passionis tempore præsto fuerunt angeli humanitatem confirmantes. Ad sepulcrum etiam

 assidentes

Universidad de Deusto
Biblioteca

assidentes angeli resurrectionem ipsius nunciabant. Ac denique cùm assumptus est in cœlum, angeli ad Apostolos dixerunt: Viri Galilæi, quid statis suspicientes in cœlum? hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet iterum. Mihi ergo cum sponso videntur esse ordines angelorum, qui & illius obseruent nutus, & sponsam omnibus officijs ac studijs prosequantur. Illud etiam præfari necessarium est tria Salomonis esse volumina, Prouerbia, Ecclesiasten, & Canticum canticorum. Ac Prouerbia quidem vtilem de moribus disciplinam complecti: Ecclesiasten autem, eorum, quæ sensibus percipiuntur, naturam indicare, vitæq; præsentis docere vanitatem, vt ea fluxa & fragilia cognoscentes tanquam fugacia ac prætereuntia spernamus, & quæ futura sunt, vt firma atque æterna permanentia concupiscamus: Canticum vero canticorum mysticam sponsæ & sponsi necessitudinem & coniunctionem continere. Vt vniuersa Salomonis doctrina sit veluti scala quædam, quæ tribus gradibus constet, morali, naturali, & diuino. Principio igitur qui ad pie rectèq; viuendi disciplinam accedit, necesse est, vt bonis atque honestis actionibus & operibus animum purget: atque ita deinceps fugacem rerum prætereuntium, quæ sensui iucundæ videntur, vanitatem despiciat, vt inde postremo sese explicans, sublimis auolet ad sponsum, perpetua ac sempiterna bona pollicentem, amandum & complectendum. Iccirco tertio etiam loco hic constitutus est liber, vt ratione & via ad perfectionem contendamus. Arbitror autem sapientem Salomonem à patre (vtpote propheta, ac magno quidem propheta) edoctum hæc conscripsisse. Audierat enim omnino illum ita canentem: Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate. & alibi: audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Huius quidem libri lectione adolescentibus atque ætate adhuc imperfectis prorsus interdicunt. Solis autem viris perfectis, qui recondita & arcana percipere valeant, & spiritaliter intelligere, quæ scripta sunt, legendum præbent. Omissa igitur disputatione vtrum prophetice scriptus sit, an quæ à patre didicerat Salomon, ea litterarum monumentis mandarit, ad interpretationem aggrediamur, rogantes eos, quorum ad manus ea peruenerit, ne furti nos insimulent, si quid, quod à patribus dictum sit, in his commentarijs offenderint. Fatemur enim & nos ab illis explanationis occasionem accepisse. Hoc autem non furtum appellari debet, sed paterna hereditas. Quanquam ad illa, quæ ab eis accepimus, adiunximus, quæ nostra non sunt. & quod latius à quibusdam explicatum est, nos contraximus: quod autem diligentiam requirebat, dilatauimus. Laborem denique suscepimus, lectoribus, vt arbitror, haud inutilem. Quamobrem, qui sine labore laborum nostrorum fructum sunt percepturi, rogatos volumus, vt nobis pro laboribus nostris orationes ac preces impertiant suas. Quod si minus accurata videbitur explicatio, laborem saltem boni consulant, & quæ desunt, ipsi doceant.

Alia

Alia Cantici canticorum per paraphrasim interpretatio, collecta ex sancti Gregorij Nyssæ Pontificis, & sancti Nili, & sancti Maximi commentarijs.

QVONIAM & Prouerbia & Ecclesiasten cecinit Salomon, in Prouerbijs quidem deterrens à vitijs, & ad virtutes cohortans, atq; moraliter instituens: In Ecclesiaste autem declarans rerum præsentium vanitatem, easque despiciendas suadens, ac naturaliter docens, ex quibus caritas in Deum proficiscatur, quę nimirum ab eo, quod bonum videtur, ad id, quod vere bonum est, animos nostros incitet atq; inflammet. & reliqua.

Alia expositio in Canticum canticorum à Psello versibus ciuilibus explicatum.

CVM animus tuus discendi cupidus, Stephephore, eo desiderio teneatur; vt canticorum Canticum noua & varia explanationis atq; intelligentiæ ratione declaretur: en voluntati ac studio tuo obsequimur, Imperator; atque Domini vniuersorum auxilio freti, totam Canticorum expositionem simplici & vulgari oratione concinnatam afferimus.

Sapientissimus ille propheta Salomon, Dauidis filius ex ea, quæ fuit Vriæ, tria quædam in vita volumina conscripsit. Vnũ prudenter ab omnibus Prouerbiorum nomine nuncupatur, quod morum continet disciplinam, perturbationum animi emendationem, rectèque viuendi rationem, ac diuina præcepta: alterũ Ecclesiastes ab hominibus appellatur, quod vitæ præsentis aperit vanitatem: tertium, Domine, quod continenter sequitur, est ipsum Canticum canticorum, quod quidem tibi eleganter admodum, & sub specie ac figura quadam nuptiarum tradit humanę animæ perfectionem. Sapienter enim proponit Christum sponsum, sponsamque itidem animam sponsi amore languentem, atq; inflammatam, & ad illius gratias & munera velociter peruolantem. Continet etiam dicta quædam ecclesiæ congruentia. Sed iam, adiuuante Deo, verba incipiamus interpretari.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS IN CANTICVM CANTICORVM INTERPRETATIO.

Canticum canticorum, quod Salomon cecinit.

QVONIAM diuina gratia cõfisi librũ hunc suscepimus explicandum, age primum omnium inscriptionem ipsi us expendẽtes planam ac dilucidam reddamus.

CONSIDEREMVS, cur nam librum hunc non Canticum inscripserit, sed, Canticum canticorum. Nihil à diuino spiritu temere fruſtraq; fieri, apud homines prudentes ac pios minime dubium est. Quod cùm ita sit, explorandum est, qua de causa Canticum canticorum, nõ autem Canticum volumen hoc fuerit appellatum. Multa igitur cantica, & psalmos, & hymnos, & odas tum à beato Dauide, tum à prophetis, qui ante, & post ipsum Dauidem extiterunt, dicta & inscripta fuisse non ambigimus. Ac Moses quidem ille magnus primùm cecinit Canticũ, cùm mare diuisum Israelitis quidem iter aperuit, Aegyptijs autem sepulturam. Alterum super puteo, cum pro aqua inuenta gratias egit. Tertium verò in quo diuina munera commemorans ingrati animi populum arguit. At beatus Dauid carmina composuit, quibus & victorias, & vindemias, & diei tum ortum, tum occasum, celebrauit. Sapiens autem Salomon cantionibus suis non victorias, non diei ortum, sed nuptias describit. Cantica, quæ vocant Epinicia, hostium interitum ostendunt, & excussum seruitutis iugum. quale est illud: Auferens bella vsque ad fines terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. significat enim, se hostibus deuictis & profligatis, diutino dominatu oppressos in libertatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

bertatem vindicasse, regno eiusmodi constituto, in quo sibi omnes æquo ac libenti animo deseruirent. Iccirco, exaltabor, inquit, in gentibus, exaltabor in terra. Eiusdem generis & illud est: Omnes gentes, plaudite manibus: iubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Et rursus: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime: specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna. Et alibi: Attollite portas principes vestras: & eleuamini portæ æternales & introibit rex gloriæ. Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. His igitur carminibus regis victoriam celebrant prophetæ, eumque laudibus efferunt, quod captiuos vindicarit in libertatem. At canticorum Canticum nuptias illius describit, & sponsæ amorem explicat, sponsum autem appellat eos, qui in superioribus canticis è seruitute liberati commemorantur, & libertatem consecuti ad regis partes se applicuerunt, eiusque beneficia immortali memoria complectentes, magnam in illum beneuolentiam atque amorem declarantes, ipsum assidue sectantur. Tum cœlestibus potestatibus quærentibus, ecquis sit iste rex gloriæ, ipsi quoque simul esse concupiscunt, ac ne exiguo quidem temporis momento ab eo, per quem salutem acceperunt, se disiungi patiuntur. Hac de causa Canticum canticorum hic liber inscribitur, quoniam reliqua cantica propter hoc Canticum facta sunt, & ad hoc illa perducunt. Hoc est enim bonorum caput, diuinæ benignitatis summa, ineffabilis bonitas, incredibilis misericordia, immensa clemẽtia, inenarrabilis caritas, quòd auctor ipse, & effector, & procreator, & Dominus, & Deus, & princeps, atque idem semper, luteum hoc animal, mortale, & corruptibile, & ingratum, atque inutile à morte, & seruitute diabolica eripuerit, atque ita libertatem largitus sit, vt non solum nos liberos constituerit, sed in filios adoptarit, neque solum tribuerit adoptationis munus, verum etiam sponsam & vocarit & fecerit, eodemque numero sponsum habuerit, atque innumerabilia dona sponsalia dederit, & cubile, & thalamum adornarit, & nudam induerit, & denique factus ipse sit sponsæ & amictus, & panis, & potus, & via, & ostium, & vita, & lux, & resurrectio. Sed ego arenam, & aquæ guttas enumerare contendo, & cyatho dimetiri, qui diuinæ humanitatis magnitudinem verbis conor explicare. Canticum igitur canticorum hic liber inscribitur, propterea quòd maiora Dei bonitatis genera nos edocet & maxime recondita atque arcana & sanctorum sancta diuinæ nobis humanitatis mysteria patefacit.

Ex tribus Patribus.

A Salomone inscriptum est canticorum Canticum, in quo sponsæ ecclesiæ in Christum ipsius sponsum amor ostenditur. Nam post Prouerbiorum ad virtutes cohortationem, & dehortationem à vitijs, & post rerum humanarum atque mortalium contemptum, quem ab Ecclesiaste didicerat, canit ipsi sponso Christo pacifico, quod & nobis à Deo factus est pax, & per se ipsum nos patri suo reconciliauit. Qua quidem caritate fidelium ecclesiam despondit sibi, diuina ratione, ac lege spiritali, & reuelatione mysteriorum quæ de ipso tradita sunt, erudiens illam, quam prius per Prouerbia & Ecclesiastem moraliter & naturaliter exornatam instituerat. Ecclesia igitur Christo desponsata, quæ per legem tum scriptam tum naturalem, quarum vires in Prouerbijs & Ecclesiaste Salomon expresserat, perque totius scripturæ & creaturæ notas, quasi tyrocinio & rudimentis quibusdam edidicit, quæ ad prouidentiam & creationem pertinent, atque ex ijs, incredibilem sponsi erga se amorem intellexit, vulnerabat ab ipso Dei verbo per eius in carne dispensationem, lege spiritali, sine vllo medio percipere, vt per caritatem ipsi coniuncta, atque vnus effecta spiritus, ex sponsi sui ore vocem eius exaudiat.

Osculetur me osculis oris sui.

Theodoreti.

Hæc loquitur sponsa, obsecrans sponsi patrem. Audiuit enim & promissa, quæ facta sunt Abrahæ patriarchæ: Et quæ prædicta fuerunt ipsi Iacob in benedictionibus. Audiuit & Mosem de sponso suo varicinantem: Et Dauidem in Psalmis pulchritudinem eius, & potentiam sic enarrantem: Speciosus forma præ filijs hominum: diffusa est gratia in labijs tuis. Propterea benedixit te Deus in æternum. accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna. Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Dicit, hunc ipsum speciosum ac decorum sponsum & Deum esse; & filium sempiternum. Sedes enim tua Deus, in sæculum sæculi. Virga directionis, virga regni tui. Et Esaias clamat: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ? Cum igitur sponsi pulchritudinem, robur, diuitias, regnum, quod in omnes habet, vim eius æternam, incorruptibilem, nullum habituram finem intellexerit: eum videre concupiscit, & in complexum ipsius ruere, atque illi oscula dare spiritalia. At ne quis osculorum vocabulo perturberur, consideret, quemadmodum mystico sponsi tempore sponsi corpus suscipientes, complectimur, & osculamur, atque oculis cordis imponimus, & animo ac cogitatione quasi complexus quosdam, & congressus nuptiales effingimus, atque ipsum, caritate timorem foras eijcientes, nos amplexari putamus, & fruiuari. Auet igitur sponsi ab ipso sponso deosculari, tantum non hisce verbis patrem ipsius compellans: Mitte mihi vnigenitum filium tuum ô Domine, & pater (quando tu patris appellatione magis, quàm Domini delectaris) nimium diu iam illum expecto, illum desidero. Laboraui epistolas eius accipiens per patriarchas, per legislatores, per prophetas. Amplius ferre non possum amoris flammam. Ignis est ardens, atque vrens in visceribus meis: Per omnes Prophetas mihi se venturum promisit. Neque ad hunc vsque diem promissa perficere voluit. Pollicitus est per Dauidem, per Hieremiam, per Esaiam, per Ezechielem, & Zachariam, & Danielem, & reliquos Prophetas, se venturum, ac nuptias confecturum. Nescio cur differat, cur procrastinet, cur me desiderio ardentem despiciat. Dixit mihi per Oseam: sponsabo te mihi in sempiternum: & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus: & sponsabo te mihi in fide. Et scies, quia ego Dominus. Dixit mihi per Esaiam, Lætare, sterilis, quæ non paris. decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas quoniam multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habebat virum. Expecto per singulos dies, vt mihi promissa persoluantur. Hæc innuit, dicens:

Osculetur me osculis oris sui.

Ex tribus Patribus.

Sponsvs igitur ipse per se optimam suam erga me voluntatem doceat, verbisque, & rationbus, quid expediat, ostendat.

Theodoreti.

Ac, ne ex sensu nostro interpretemur, eorum, quæ dicta sunt, testem Paulum adducamus. Hic ad Hebræos scribens, & de fide sermonem instituum prosequens, hæc de Abraham loquitur: Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac, & Iacob, coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. Et post pauca: Iuxta fidem defuncti sunt omnes illi, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas respicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant, se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, haberent vtique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non confunditur Deus, vocari Deus eorum: parauit enim illis ciuitatem. Et de magno Mose, magis elegit, inquit, affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias existimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi, aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum non veritus animositatem Regis. Inuisibilem enim tanquam videns sustinuit. Et de omnibus simul sanctis, qui in veteri testamento illustres extiterunt, hæc dicit: Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur. Quin & Dominvs in sacris Euangelijs hæc ad Apostolos ait: multi Prophetæ, & reges, & iusti cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt. Vestri autem beati oculi, quia vident: & aures vestræ, quia audiunt. Et cum Iudæis disputans, dicebat: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Et Simeon senex responsum acceperat à Spiritv sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christvm Domini. Itaque genitum, & allatum ad templum accepit in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, & reliqua. Constat igitur, eos credentes diuinis promissis ea ad finem perducta videre concupiuisse. Itaque Canticum canticorum sponsam inducit dicentem: Osculetur me osculo oris sui. Osculum autem intelligimus, non oris cum ore, sed animæ piæ cum diuino verbo coniunctionem. Vt sponsa tale quidpiam dicere videatur: verba per litteras audiui; cupio autem & vocem ipsam exaudire. Cupio sine medio ex ore ipso sacram doctrinam percipere, eamque mentis meæ labijs deosculari. Osculetur me osculo oris sui. Hæc sponsæ dicenti sponsus apparet, atq; implet promissum illud: Adhuc loquente te, ecce adsum. Sponsa vero sponsum optatum intuita, obstupescit, atque vbera, & suauitatem odoris admiratur, & clamat.

Bona vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.

Trium Patrum.

VBERA rursum hic vocat lactis receptacula, quod imperfectis adhuc & infantibus præbere nouit beatus Paulus; Lac vobis, inquiens, potum dedi, non cibum; nondum enim poteratis. Neque vero hac solum de causa vberum sponsa mentionem fecit, sed etiã quia propinqua sunt cordi, in quo præcipua mentis est sedes, vnde doctrinæ fontes emanant. Sponsi igitur vbera vti bonorum fontes admiratur, ex quibus commode tum infantes adhuc, tum etiam perfecti nutriuntur. Eaq; dicit esse meliora vino, quod diuinæ scripturæ testimonio cor hominis exhilarat. Figurate enim vinum lætitiam appellauit, vt cunctis humanis voluptatibus præstare declararet lætitiam illam, quæ ex ipsius donis ad pios proficiscitur. Quòd si vbera mystice etiam vis intelligere; per vbera illa admiranda, & vino præstantiora, cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus omnes nos pietatis alumni nutrimur. Tum ingentis desiderij sui, & dilectionis erga ipsum animarum, quæ rerum fluxarum cupiditati non succubuerunt, causam exponit, dicens: Quoniam vbera tua meliora sunt vino: & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata, vnguentum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Si natura rerum & scriptura sunt bonæ, dum veluti signa & notæ veritatis accipiuntur: atque instar vberum tuorum simplicem nobis fidei in te cibũ subministrant: &, tanquam odor quidam vnguentorum tuorum, indicant nobis, spiritali nos suauitate cõspergentes optimas voluntates tuas, quarum præscripto facta sunt omnia: non autem ad se trahunt, atque, instar vini, delescere faciunt à fide in te: neque vt aromata quædam, dum naturalem videntur ex se ipsis habere suauitatem, ad ea, quæ in carne & mundo sunt, perfruenda nos alliciunt. Natura, inquam, & scriptura, veluti vnguentorum odor, tuas declarant voluntates. Nam bonitas tua, instar vnguenti effusi, in omnes creaturas per participationem ex vi spatia demonstrat te rerum omnium auctorem, ex nominibus indicans ea, quæ communia cas vniuersis, cuiusmodi sunt, ens, vita, sapientia, & similia. Cùm igitur natura & scriptura, si hoc modo accipiantur, bonæ sint: ideo animæ dolum, & fraudem, quæ ex rerum visibilium specie, & ex litteræ sono prouenit, euitantes, diabolo & perturbationibus superatis, ex quo & adolescentulæ sunt appellatæ, dilexerunt te. Te autem diligentes, quem ex lege tum scripta, tum naturali esse sponsum Christum intellexerãt, è paterno sinu traxerunt te, qui propter illos, qui salutem sunt adepturi, in carne venisti. Deinceps, inquit, in odorem vnguentorum tuorum curremus. Sequemur igitur te, morem atque institutum imitantes, quo nos ad sensum optimæ voluntatis tuæ perduxisti, id est, vt animam ponamus pro salute multorum, quod est perfectæ caritatis indicium, omnia diuina mandata complectentis.

Et odor, inquit, tuus super omnia aromata.

Theodoreti.

NOTA, inquit, sunt mihi vnguenta, quæ Moses confecit, & oleum vnctionis, & thymiama compositionis. sed omnium illorum aromatum vnguentum tuum est suauissimum. Vnguentum hic vocat gratiam spiritalem, qua ille refertus, ex plenitudine sua nobis omnibus impertiuit. Quamobrem clara voce beatus Paulus, Christi bonus, inquit, odor sumus in ijs, qui salui fiunt, & in ijs, qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem; alijs autem odor vitæ in vitam. Vulturibus enim cadauera deuorantibus suauitatem exhibent fœda corpora. vnguentum vero, pernitiem. Sic hominibus impijs seque in fœditate peccati volutantibus teter libidinis odor est suauissimus, grauis autem ac molesta Christi disciplina: quapropter & voluntariam ipsis mortem affert. Hoc enim est, inquit, iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt magis homines tenebras, quàm lucem. Merito igitur ait sponsa: Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Non dicit: Vnguenti tui: sed vnguentorum tuorum: indicans, multa esse munera gratiarum. Alij enim per spiritum, teste beato Paulo, datus est sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Propterea non dicit: odor vnguenti tui: sed, odor vnguentorum tuorum, Ostendens multa, & varia dona, ac munera, docet ea ab vno eodemque fonte profluere. Ideo subijcit.

Vnguentum effusum nomen tibi.

MVLTIPLICES, inquit, hi ac varij fontes, qui totum orbem terrarum odoris suauitate repleuerunt, vnicam habẽt venam, & originem, vnguentum tuum. In eo namque inhabitauit omnis plenitudo diuinitatis. Et ipse cuncta simul spiritus dona, vt homo susceperit. Quocirca clamat etiam Esaias: Egredietur virga de radice Iesse: & flos de radice eius ascẽdet: & requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiæ, & intellectus; spiritus consilij, & fortitudinis; spiritus scientiæ, & pietatis: & replebit eum spiritus timoris Domini. Ideo dicit: Vnguentum effusum nomẽ tibi. Non, vnguentum ait simpliciter, sed effusum. Quemadmodum enim vnguentum in vase conclusum incluſum continet & ipsam odoris fragrantiam; sin autem effundatur, ipsum quoque replet aerem: sic Dominus Christus ante passionem paucis notus erat: at postea quam crucem mortemque sustinuit, ac veluti corporis vas aperuit, continuo beati Apostoli suauitate illa repleti sunt, terram percurrentes, & maria traijcientes, omnibusq; euangelium nunciantes, odoris suauitate mundum vniuersum compleuerunt. Ob id ait sponsa:

Vnguentum effusum nomen tibi.

SATIS est enim Christi nomen ad piorum animas vnguentis quodammodo imbuendas, atque omni odoris suauitate conspergendas. Quòd si magis etiam mystice vis intelligere, sacri baptismatis mysterium recordare, in quo qui initiantur, post satanæ abnegationem, & Dei confessionem, veluti signo ac nota quadam regia, spiritalis vnguenti chrismate inunctí, sub ea visibili vnguenti specie inuisibilem sanctissimi spiritus gratiam suscipiunt.

Vnguentum effusum nomen tibi.
Ideo adolescentulæ dilexerunt te:
Traxerunt te, post te in odorem
Vnguentorum tuorum currentes.

HANC, inquit, vnguenti tui, hoc est, diuinæ ac salutiferæ doctrinæ tuæ fragrantiam percipientes animæ adolescentes ac strenuæ (has enim adolescẽtulas appellat) amore tuo sic incensæ sunt, vt te ad se traxerint, & post te ita securæ sint, vt cursu id fecerint, ne relinquerentur, neue seiungerentur à dilecto suo. cursum hunc explicat & beatus Paulus, sequor, inquiens, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum. & alibi: Sic currite, vt comprehendatis. & alio loco: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Animæ igitur strenuo ac virili sensu prædiræ vitæque voluptatem, & lasciuiam, atque desidiam fugientes, & laborem delicijs anteponentes post sponsum currunt, vnguenti fragrantia illectæ atque attractæ, ac veluti vinculo quodam inexplicabili vinctæ & colligatæ. Sponsa nondum ad nuptias admissa, sponsi patrem, & sponsum ipsum ad se profectum alloquitur. Ad nuptias autem, & sponsi thalamum, & cubiculum admittitur, & ad genialem lectum introducitur.

Introduxit me rex in cubiculum suum.

ID EST, recondita mihi consilia sua patefecit, Mysterium à sæculis & generationibus mihi indicauit. Thesauros abditos, & absconditos, atque inuisibiles aperuit mihi secundum Esaiæ prophetiam. Et hoc ex sacris euangelijs clarius licet intelligere, vbi Christus ad Iudæos in parabolis loquitur, Apostolis autem parabolarum sensum exponit, Vobis, inquiens, datum est, nosse mysteria regni, illis autem non est datum. Porro cubiculum Dominus mentem vocat dicens; Tu autem cùm oras, intra in cubiculum tuum, & ora ad patrem tuum, qui est in abscondito.

Trium Patrum.

ANIMA ex Christi ecclesia per vitam perfectam ipsi desponsata, & docendi munus assecuta, atq; ideo iam idonea, quæ animas imperfectiores ad perfectionem adducat, sic eas alloquitur: Introduxit me rex in cubiculum suum. Sua nimirum diuina atque arcana mysteria retexit mihi: id quod & magno contigit Paulo, qui vsque ad tertium cœlum sublatus, id est, moralem & naturalem philosophiam prætergressus ad theologiam vsque peruenit, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Theodoreti

Universidad de Deusto
Biblioteca

Theodoreti.

INTRODVXIT me rex in cubiculum suum, propemodum dicens cum beato Paulo: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem Deus reuelauit, per spiritum suum. Nos enim sensum Christi habemus, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Introduxit me rex in cubiculum suum. Non alienum est, quærere, cur sola sponsa introducatur, adolescentulæ autem non item. Foris enim stantes, sponsam ingressam operiuntur, eaque egrediente, atque enarrante, quo modo rex ipsam introduxerit in cubiculum suum, adijciunt:

Exultemus, & lætemur in te.
Amabimus vbera tua super vinum.
Rectitudo dilexit te.

Omnes, qui crediderunt, in eodem quidem habentur fidelium numero, non tamen sunt in eodem dignitatis gradu. Multæ enim mansiones apud patrem meum, dicit Dominus: hoc est multæ dignitatum differentiæ. Nam alius est ordo Patriarcharum, alius Prophetarum, alius Apostolorum, alius martyrum, alius virginitatis decore præstantium, alius matrimonij iugum legitime subeuntium, alius inter diuitias Deo seruientium fideliumque dispensatorum, alius paupertatis ærumnas fortiter sustinentium, alius ciuilem excolentium virtutem, alius in montibus degentium, ac soli diuinæ vacantium contemplationi. Atque in his ipsis vitæ generibus multa discrimina reperiuntur, cùm ardentius alij, alij remissius, alij accuratius, alij negligentius munera obeant sua. Quod quidem vel in Domini parabola facile possumus intueri. Cum enim decẽ virgines introducat, quinque ex illis prudentes, & quinque fatuas nominat. Atque illas quidem ad nuptias introducit: his autem occludit fores. Respondet tamen ipsis, virginitatem honorans, sed reijcit propter inertiam in reliquis virtutibus excolendis. His ita constitutis, per sponsam accipiamus animas illas, quæ virtutibus sunt omnibus expolitæ: per adolescentulas vero, quæ sponsam comitantur, eas, quæ sponsum quidem diligunt, atque illum sequi student, sponsæ tamen perfectionem nondum sunt assecutæ. Hæc autem ita se habere testatur Spiritus sanctus in psalmo quadragesimo quarto. Cùm enim sponsi pulchritudinem, & gratiam in labijs diffusam, & benedictionem æternam, & formidabilem armaturam, & hostium internecionem, & populorum, qui iam erant captiui, obseruantiam, atque adorationem, regiumque ipsius solium, ac sempiternum, & regni insignia illa, iustitia & æquitate decorata, atque humanam præterea virtutem, quam excoluit, cùm forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, itemque vnctionem illam more humano confectam, & munera à Magis oblata commemorasset, subijcit: Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate. Reginam vocat animas in virtute perfectas. Quandoquidem & Paulus ait: si sustinemus, & conregnabimus. Vestitus deauratus & varius sunt ipsa spiritus diuersa dona. Tum ipsi consilium dat. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum. Neque verò solum ostendit, se illi necessitudine coniunctum propter humanitatem, sed etiam Dominum ac principem ipsius esse propter absconditam diuinitatem: eamque admonens immensæ benignitatis suæ. Quoniam ipse est, inquit, Dominus & Deus tuus, & adorabis eum. Illi haud ita multo pòst prædicit fore, vt à regibus & principibus adoretur. Vultum tuum, inquit, deprecabuntur omnes diuites plebis. Ecclesiæ species quidem ipsa est dignitas sacerdotalis, intelligentia vero est ipse sponsus, qui caput ecclesiæ fieri dignatus est, vt testatur Apostolus. Omnis enim gloria filiæ regis abintus. Quoniam, vt beatus Paulus ait, vita nostra abscondita est cum Christo in Deo: in hac autem vita omnes, qui pie viuere volunt in Christo persecutionem patientur. ex quo idem Apostolus clamat: Si in hac vita sperantes sumus in Christo tantum, miserabiliores sumus omnibus hominibus. propterea dicit: omnis gloria filiæ regis abintus est, in fimbrijs aureis, circumdata varietate: fimbrias rursus aureas, & varias, diuersa intelligens gratiarum dona. Itaque subiungit: Adducentur regi virgines post eam. Proximæ eius adducentur tibi. Adducentur in lætitia, & exultatione adducentur in templum regis. Ex ijs, quæ dicta sunt, declaratur, eos, qui euaserunt in virum perfectum, ad mensuram ætatis, vt beatus ait Apostolus, quique virtutis perfectionem adepti sunt, sponsam appellare. Qui vero nondum perfectionem sunt consecuti, atque illis sunt inferiores, eos tanquam adolescentulas quasdam sponsam comitari,

mitari, omnem beneuolentiam atque amorem tum erga ipsam, tum erga sponsum indicantes.

Trium Patrum.

RESPONDENTES igitur, vt dictum est, animæ quæ ducebantur, sponsæ ducenti, quoniam, inquiunt, vt ipsa ais introduxit te rex in cubiculum suum, in quo thesauri sapientiæ sunt absconditi, atque huius diuitias ostendit tibi, exultabimus, & lætabimur in te. Quo modo diligemus vbera tua? super vinum, id est, plusquam naturam vini à veritate mentem auertẽtis, plusquam rerum visibilium speciem, plusquam legis litteram diligemus ea, quæ à te in ecclesia traduntur rudimenta, quibus, vt lacte disciplinæ, potas infantes in Christo, & nutris ad pietatem. Quid ita? Quia rectitudo, qui est Christus, dilexit te. Ipse enim, vt est veritas, sic etiam est rectitudo. Diligens autem te, aperuit tibi mysteria sua, vnde sine errore nos ducis ad veritatem præceptis illis, quæ tradis in ecclesia. Quamobrem ea nos, magis, quàm litteram, rerumque visibilium speciem, quæ auocant à veritate, diligere profitemur.

Theodoreti.

INTRODVXIT me rex in cubiculum suum. Exultabimus & lætabimur in te. Non obtrectant, non æmulantur, non inuident, dum foris manent, nec in thalamum admittuntur, sed propter honorem sponsæ lætantur, & exultant, & gaudio triumphant, præclareque secum agi putant, quòd iucundissima ipsius voce perfruantur. Itaque diligemus, inquiunt, vbera tua super vinum. Quæ verba sponsa dixit sponso, ea ipsæ dicunt sponsæ, ex sua in illam beneuolentia & amore, sponsi amorem ac beneuolentiam consequentes. Christus enim ad Apostolos, qui vos, inquit, suscipit, me suscipit. Et, quicunque dederit calicem aquæ frigidæ vni ex paruulis istis, qui in me credunt, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Sponsæ vbera rursus adolescentulæ appellant disciplinæ fontes, ex quibus latices omnibus ætatibus vtiles emanant. Pollicentur autem se sponsæ vbera magis, quàm omnem humanam lætitiam dilecturas. Id enim allegoricè vinum dicitur, quod hominis cor exhilarat. Hæc autem cùm in veteri & nouo testamento sancta esse nouimus, tum singulis diebus fieri perspicimus. Deus enim in veteri testamento Prophetis futura patefaciens, per ipsos, hominibus, qui tunc viuebant rectam viuendi rationem ostendebat. Et prophetæ quidem ipsi rerum occultarum & arcanarum cognitione fruebantur, atque exeuntes mortalibus ea, quæ sibi patefacta declarataque fuerant, indicabant. Quapropter & Dauid, incerta, inquit, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Qui verò per prophetas diuinæ cognitionis aquis irrigabantur, prophetis vt Dei atque hominum internuncijs animum adhibebant. Apostoli quoque diuino numine afflati, pietatis nuncium per omnes homines peruagantes promulgarunt. Atque Apostoli quidem Domini fruebantur arcanis. Apostolorum autem auditores ex fontibus Apostolicis, tanquam ex vberibus quibusdam doctrinam omni vino ac nectare suauiorem hauriebant. Hoc item tempore ecclesiæ doctores diuinos latices populo subministrant tanquam ex reconditis quibusdam cellis. Qui autem auscultant, tanquam ex vberibus spiritale attrahunt alimentum, quod omni humana oblectatione iucundius arbitrantur. Iccirco in Canticis sponsa, introduxit, me rex, inquit, in cubiculum suum. Adolescentulæ vero respondent: Exultemus & lætemur in te. Et pollicentur, dicentes: diligemus vbera tua super vinum. Causamque afferunt: Rectitudo dilexit te: Si enim Christus & rectus Dominus, vt ait Dauid, & virga rectitudinis virga regni tui, & ob id te dilexit, decet & nos ex te pendere, & assidue accurrere, & tuis vberibus frui. Tum rursus loquitur sponsa.

Nigra sum, & formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salomonis. Ne aspiciatis me, quòd ego sim denigrata, quia dospexit me sol.

HAEC non adolescentulis arbitror à sponsa dici: sed aduersus illas, quæ in lege gloriantes, & veteri elatæ testamento, sibique placentes exprobrant ei, non solum quòd alienigena sit ac peregrina, verumetiam, quòd dæmones antea misere coluerit, eorumque cultu fœdata nigrum colorem contraxerit. Quamobrem ad eas, nigra, inquit, sum, fateor: sed tamen pulchra. Olim equidem cæcutiebam, sed iam video: laceris quondam obsita pannis, nunc in vestitu deaurato circumdata varietate regiam obtineo dignitatẽ: & regi assisto, te expulsa, quæ in regem insanisti, atq; eum occidisti, & adulterorum multitudine limina deturpasti. Ne igitur mihi nigrum colorem obijcias,

neque

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque exprobres priora mala. Me nigram esse confiteor, sed tamen formosam, & sponso gratam. Mariæ exemplum reformida, quæ cum Mosi, quod Aethiopissam duxisset vxorem, exprobrasset, leprosa niuis instar effecta est, & tanquam immunda è castris fuit iecta, neque prius redijt, quàm resipisceret, ac contumeliæ pœniteret. Ego quoque sum Aethiopissa, sed tamen sponsa magni legislatoris: ac filia quidem sacerdotis Madiam, hominis idololatræ, sed oblita sum populum meum, & domum patris mei. Itaque concupiuit rex decorem meum. Ne despiciatis me igitur, quòd fusca sim, quia decolorauit me sol. Quæ in præsentia fusca sum, candidissimam estis conspecturæ; & præ admiratione conclamabitis: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata? Vobis autem & causam huiusce nigredinis exponam. Denigrata sum, dum creaturas adoro omisso creatore, & solem hunc aspectabilem colo pro sole iustitiæ. Verum, quæ sit inter hunc atque illum differentia, animaduertens, relicta creatura ad creatorem adorandum me contuli. Nolite igitur me, quòd fusca nigraque sim, considerare. Me namque sol aspexit: vel (vt Symmachus interpretatur) attigit me sol. Nigra sum, atque pulchra, filiæ Hierusalem. Nigra ob superiorem impietatem: pulchra propter pœnitentiam. Nigra propter infidelitatem: pulchra propter fidem. Quæ fusca fueram, sicut cedar, quod significat obscuritatem, ita sum facta formosa, quales Salomonis sunt pelles. Qualia nimirum sunt Salomonis vestimẽta, de quibus Dominus ait: Respicite lilia campi, quę neque nent, neque texunt: & pater vester cœlestis vestit ea. Amen dico vobis, neque Salomon in gloria sua vestiebatur, sicut vnum ex his. Ideo paulo pòst lilium etiam sponsus illam nominat, vt quæ neque neat, neque texat, sed omnem reijciens sollicitudinem, ab ipso sponso vestiatur, & nutriatur. Quæ igitur, inquit sponsa, tabernaculis cedar, quod est obscuritas, olim fueram non dissimilis, tenebris seruiens, ac dæmones colens: nunc repente mutata sum, factaque similis pellibus Salomonis. siquidem Christi pacifici non solum sponsa, sed etiam templum effecta est.

Trium Patrum.

QVONIAM igitur sponsa Christi ecclesia ex gentilibus & Judæis conflata est, ac gentiles quidem prius omnino erant obscuri, quippe qui veritatis splendore per legem & prophetas non erant illustrati: Iudæi vero, vtpote his illuminati, haud ita prorsus erant pulchritudinis expertes: iccirco proprias vtriusque populi partes innuens, ait: Nigra sum, & formosa, filiæ Hierusalem. Ac nigra quidem propter populos ex gentibus congregatos, qui plane erant obscuri, atque impietatis tenebris circumfusi. Pulchra autem ob eos, qui ex Israel aduenerant per legem & prophetas diuinæ pietatis pulchritudine decorati. Ac rursum similitudine quadam nigredinem declarans, & pulchritudinem dicit: sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salomonis. Nigra sum, inquam, propter electos ex gentibus, vt habitacula tenebrarum (obscuritatem enim cedar interpretamur) pulchra vero propter eos, qui sunt ex Israel, quale tabernaculum est pacifici regis. Nam tabernaculum pellis, pacificum vero significat Salomon. Pacificus autem plane est legis, & prophetarum sermo, qui regit Israelitas, quia requirit ab eis in Deum & proximum dilectionem. Porro illud: filiæ Hierusalem; licet ante nigredinis, & pulchritudinis exempla dictum sit, tamen superlatio est, & solum ad illa verba: Ne aspiciatis me, quòd nigra sim: secundum intelligentiam referendum. Hæc enim verba vna ecclesiæ pars dicit ad alteram: ea nimirum, quæ ex gentibus constat, ad illam, quæ ex Israel. Nam filiæ Hierusalem accipiuntur pro ijs, qui ex Israel crediderunt, qui gentiles non admittebant, quod quidem initio contigit inter Apostolos, qui aduersus Petrum principem scandalizati sunt, quòd Cornelium suscepisset; donec ab ipso Petro lintei declarationem intelligentes, à scandalo destiterunt. Despici enim se ab Israelitis collecta ex gentibus ecclesia propter nigredinem volens, & non ob illam, ab ipsis separari, ad illos, ea, quæ dicta sunt, loquitur. Deinde causam exponit quamobrem euaserit nigra: me sol, inquiens, despexit. Nigrefacta sum vtique quoniam despexit me sol iustitiæ, impietatis tenebris me contegentibus, vt diuinæ cognitionis radijs illustrarer, quemadmodum Israelitę per legem & prophetas ad Dei cognitionem sunt instituti.

Præclari Pselli.

HAEC statim ad angelos sponsa loquitur, qui per filias Sion intelliguntur. Nigra sum, & pulchra, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salomonis. His verbis angelos sponsa primum alloquitur. Oportet

Oportet enim ipsa verba sponsæ præponere, & neutiquam implicare versibus, & commutare. Audite vocem meam, inquit, o filiæ illius supernæ Hierusalem maxime venerabilis: pariter ego sine pulchra, & nigra sum. Nigra quidem, vt cedar tabernaculum, apparens, nempe ex transgressione præcepti illius primi. Cedar enim obscurus tenebrosusque dicitur. Pulchra nunc rursus existo per pœnitentiam cum Christo summe pacifico mortificata. Pacificus enim quisque merito dicitur Salomõ. Tu vero ne mireris, quòd sponsa pariter se & nigram, & pulchram nũcupet. Omnis enim anima, quæ proficit in virtutis studio, sic ad lucem ex tenebris progreditur, vt non repente tota illustris & pura fiat, sed quo proprius ad virtutẽ accedit, eo longius recedat à fraudis obscuritate, atque ita splendidior & clarior euadat. Deinde filias ipsas sponsa alloquitur ad hunc modum: Nolite aspicere me, quòd ego sim denigrata, quia despexit me sol. Ne inquit, existimetis, me ita fuscam, & obscuram, & nigrã fuisse procreatam. Tota enim lucida à creatore meo formata sum. Sed ardens sol, tentationum æstus me vehementer exusit, ac denigrauit. Deinde quo modo à iustitiæ sole despecta sit, explicat.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

A MATRE igitur, vt rerum est omnium causa, sapientia cum defecissent, eorũ, quæ sunt rationes, ad eam me non reduxerunt, visibilium enim aspectu decepta sum: sed dum mihi videntur cõtrariæ, me in opiniones innumerabiles distraxerunt. Atque hoc quidem pacto me custodem in vineis constituerunt, vt in ipsis perstans opinionibus, ab ea, & à veritate penitus dissiderem. Quæ quidem mihi propterea contigere, quia vineam meam non custodiui, qui est ille, qui dixit: Ego sum vitis, & vos palmites, vnigenitus Dei filius & verbum, cuius ad imaginem facta natura humana, simul quæ in vniuerso sunt omnes obtinuit rationes, quippe mixtas in se quodammodo creaturas vniuersas continet & comprehendit. Verum cum vnam propriæ naturæ rationẽ non seruasset, sed in varias distracta opiniones, Deos multiplices coleret, propriam vineam nõ custodiuit. Neque enim recta per mundum veluti per imaginem ad eius archetypum respexit, hoc est, ex rebus procreatis ad earum contendit auctorem.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

ME enim oppugnarunt, inquit sponsa, ac defectricem reddiderunt dæmones defectores. Hos enim matris suæ filios dicit, quippe qui cũ reliquis rebus à Deo sint procreati. Quandoquidem omnes, quæ sumus in mundo, creaturæ, siue angeli, siue homines, siue dæmones, siue lapides, ratione creationis tanquam fratres sumus; omnes enim rerum omnium opifex Deus fecit & cõdidit. Deinde belli rationem declarat his verbis; Posuerunt me custodem in vineis. Vineam meã non custodiui. In paradiso, inquit formata, & collocata, vt obseruarem mãdatum illud ne comederem intempestiue, legem non custodiui, mandato non obtemperaui. Et hæc quidem cum angelis ita conquerebatur.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

Theodoreti.

HAEC pendent ex superioribus. Docet enim filias Hierusalem, quo modo nigra cũ esset, atque deformis, pulchra repente facta sit. Filij enim, inquit, matris meæ pugnauerunt in me. Filios vocat sacrosanctos apostolos de quibus in XLIIII. Psalmo spiritus sanctus ad reginam loquens, pro patribus, inquit, tuis facti sunt tibi filij, constituisti eos principes super omnem terram. Matrẽ autem suam, atque ipsorum cœlestem appellat Hierusalem, de qua beatus ait apostolus: Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est, quæ mater est omnium nostrum. Ergo, filij matris meæ, inquit, pugnauerũt in me. Bellum apostoli in singulis auditoribus aduersus idololatriam, & reliqua vitia depugnãtes, vt improbos ex animis ipsorum mores expellerent, pietatis autem leges infigerent, susceperunt. Vt clarius autem intelligamus quo modo sancti pietatis præcones in discentium animis decertarent, beatum audiamus Stephanum præliantem, atque dicẽtem: Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, & vos. Et beatus Paulus ad Corinthios scribens, omnino auditur, inquit, inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes. Et rursus: Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. Ad Galatas autem, o insensati, inquit, Galatæ, quis vos fascinauit, non obedire veritati, ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus? His rationibus increpantes, & admonentes & peccatorum rugas discutientes, & inueteratos mores abstergentes, primi illi christianæ pietatis doctores & buccinatores, spõsam domi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ni ex veteri nouam, ex turpi atque deformi pulchram ac formosam, ex nigra candidissimam reddiderunt. Sponsa igitur, cum vellet ostendere, quo modo pulchra decoraque euaserit, filij, inquit, matris meę pugnauerunt in me. Posuerunt & me custodem in vineis. Tradiderunt enim mihi veluti vineas quasdam, diuina mandata, eaque nō solum vt colerem & exercerem, verumetiam vt custodirem, nequa improba bestia fructum perderet, & labefactaret, sunt cohortati. mox addit: Vineam meam non custodiui. Horum verborum duplex est sensus, vterque pius, atque vtilis. Aut enim dicit, se vineam, quam ante christianam fidem, sibi à maioribus traditam coluerat, ita neglectam, atque incustoditam reliquisse, vt priora instituta penitus corrumpi, & obliuione deleri sineret: aut, vineam suam, id est, animæ suæ vtilitatem neglexisse, & aliorum cōmoda proprijs commodis prætulisse. Caritas enim, vt beatus Paulus testatur, non quærit, quæ sua sunt. & alibi: nemo, inquit, quærat quod suum est, sed quod alterius, quisque. Et de se ipso, non quæro, inquit, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. Vtranque sententiam proponere placuit, vt eam lector accipiat, vtra verior ipsi videbitur, & probabilior. Sponsa post hæc omittens cum adolescentibus loqui, & cum filiabus Hierusalem disputare, conuertit se ad sponsum, & amorem suum erga illum his verbis aperit.

Indica mihi, quem dilexit anima mea, Vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne quando fiam veluti circumducta in gregibus sodalium tuorum.

Anxia atque solicita, ne sponso priuetur suo, & in alios incidat pastores, qui non ab illo regantur, sed ab alijs, qui spōsi sodales, non ex dignitate, neque ex communi sensu, sed ex instituti imitatione, nuncupentur, sponsum supplex appellat, quoniam, inquiens, dilexit te anima mea, indica mihi, vbi pascas horis meridianis, aut vbi oues colloces: ne ignara huc illuc vager, & errabunda in alios incurram greges, qui tua indigni cura ab alijs pastoribus & bubulcis gubernentur. Illud enim: circumducta apud Symmachum est: errans. Non immerito autem sponsa quærit, vbi meridiano tempore spōsus maneat. Qua enim tempestate cognitionis lumen magis fulgebat, hæreses, christianorum quidem præferentes nomen, sed veritatis expertes, pullularunt. Proinde sollicitudinis plena locum exquirit, vbi sponsus cum ouibus meridietur, ne in eorum, qui sodales se sponsi profitentur, greges incidat. Sciendum est autem, quemadmodum prophetæ fuerunt, & his contrarij pseudoprophetæ, & apostoli, atque ab ijs diuersi sentientes pseudapostoli: sic etiam pseudochristos à scriptura diuina nuncupari. Quapropter & dominus, surgent, inquit, multi pseudoprophetæ, & multos seducent. Et beatus Paulus non solum, pseudofratres, sed etiam pseudapostolos nominat. Nam hi sunt, inquit, pseudapostoli. In hos sponsa, ne incurrat, precatur. Pastorum enim speciem præ se ferunt: Et vos similiter habent, atque ouilia, ac duces suos. Quales sunt ij, qui partes Arrij, & Eunomij, & Marcionis, & Valentini, & Manetis, & Montani consectantur: qui cum & habitum, & nomen christianum circumferant, & ecclesias ædificent, & diuinas scripturas decepti ouibus interpretentur, & male pascāt, quos falsis opinionibus infecerunt, seque sponsi sodales & amicos velint existimari: sunt tamen impostores pernitiosi, & pro salubribus herbis pestifera venena ouibus submministrant. Propterea sponsa sponsum obsecrat, vt indicet sibi vbi pascat, vbi cubet in meridie, ne circumuenta, atque errabunda (secundum Symmachum) vagetur inter eorum greges, qui cum sponsi sint hostes, illius tamen amicos atque sodales se fingunt esse.

Trium Patrum.

Iam vinea mea, à qua me diuulsit multiplex Deorum cultus, & in qua rursus insita sum per fidem, nuncia mihi, quem amore complexa est anima, dum ex rerum, quæ sensu percipiuntur, aspectu, ad earum, quæ mente & cogitatione recte comprehenduntur: vbi pascas virtutis cibum ouibus rationis præditis suggerens, & aquæ viuæ fontem ex perenni fonte præbens. Tu enim (quemadmodum in euangelijs profiteris) non solum vitis es, sed etiam bonus ille pastor, qui ponis animam tuam pro ouibus tuis. Vbi nam pascis in meridie, dum omni falsitatis vmbra discussa, tu qui es iustitiæ sol, oues de veritatis via declinantes, præcipitesque in opinionum pernitiosarum barathrum ruentes, cognitionis tuæ luce perfundis, & à labore nimio recreas? tum, vt cautam decet, quamobrem percontetur, quo in loco pascat, & cubet, vt dictum est, bonus pastor, ne quando, inquit, veluti circumuenta deprehendar inter greges sodalium tuorum: hoc est: ne quando procul à doctrina tua remota, mendacis circumscribar inter greges ab ouili seiunctos tuo, veritatis insscitia me ad illos aggregante.

Pselli.

Sponsa igitur, cum paulum in pœnitentia progressa sit, magna loquitur, & verbum ac sponsum quærit. Sic enim ipsum, tanquam amore in eum incitata, compellat: Indica mihi, quem dilexit anima mea. Vbi pascas, vbi cubes in meridie.

Actutum dic, inquit, mihi, vbi pascis, vbi cubas, verbum, quod ex intima anima dilexi mea. Numquid in meridie quiescis, sponse mi? Persuasum enim habeo, te puriter meridiari, in luce nimirum inaccessa, ab omni prorsus vmbra remota: Vbi oues tuas pascis, Dei verbum, ac vere illustras lumine per sonæ tuæ, si in illo ad te quiescentem accesserint. Postea pertimescens, ne aberret à semita, quæ ad sponsum ducit, hæc item ad illum verba pronunciat: Ne quando oberrans in sodalium tuorum greges incurram, ouium tuarum pascua demonstra mihi. Vereor enim, ne cursus errore prouecta, præter spem in greges & pascua forsitan hædorum ferar: atque ita longius diuellar ab ouibus tuis, & sinistras hædorum partes obtinebo, cùm tanquam humani generis iudex sederis. Hæc anima pudica, & Christo desponsata ad sponsum locuta est, commori celeriter cum ipso cupiens. Tu autem mihi sponsam cogita, vt in argumento, castam animam illam, cum magno Paulo ad tertium cœlum, arcana ratione sublatam, supernæ Hierusalem, id est angelos. Sed videamus, quid dicant etiam amici sponsi, quos initio diximus esse filias, & quo modo sponsi cubile demonstrent. His enim verbis putam virginem alloquuntur.

Si ignoras te ipsam, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigijs gregum tuorum & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum.

O casta, inquiunt, anima ac veneranda, si ad ouium greges cupis peruenire, nosce te ipsam, qualis facta sis, cùm antea nihil omnino fueris, quo modo domini imagine sis decorata. Omnem mundi fraudem declina, & vestigia gregum sic explora, vt quæ ad viam amplam latamque ducunt, despicias, atque oderis: sunt enim hædorum. Quæ vero ad callem angustum, atque aspera tendunt, diligas, & complectaris: ouium enim sunt. Proinde caue, ne hædorum vestigijs decipiare.

Theodoreti.

Sponsvs igitur sponsæ respondet, & ait: si te ipsam non nosti, o pulchra inter mulieres, exi tu in vestigijs gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. Quod autem dicit, eiusmodi est: Te ipsam aspiciens, & dotes tuas considerans, (pulchra enim es facta, & mulierum omnium formosissima) quæ tui sunt similes, agnosce. Sin te ipsam ignoras, vestigia gregum explora, & sequendo pasce non oues solum, sed etiam hædos tuos, in tabernaculis pastorum. Vult enim benignus dominus, vt non modo iustos, verum etiam peccatores omni studio & cura complectamur. Non egent, inquit, qui sani sunt, medico: sed qui male habent. Et, non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Et per Ezechielem prophetam, Numquid voluntatis meæ est, inquit, mors impij? & non, vt conuertatur à vijs suis, & viuat? Et beatus apostolus Paulus de ipso, Qui vult, inquit, omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ideo vult sponsam hædos etiam pascere. Hædorum autem nomine peccatores intelligit diuina scriptura. Hos enim dominus à sinistris ait locatum iri, seiunctos ab agnis, qui dextrum locum obtinebunt. Nam in lege quoque pro peccato non ouis, sed hircus ex capris mactabatur. Iccirco sponsus ad sponsam, sequere, inquit, gregum vestigia, & sanctorum vitam perscrutare: Et in illorum pastorum tabernaculis, hoc est, in apostolicis ecclesijs hædos tuos pasce, cùm in euangelijs audieris: Videte, ne contemnatis vnum de pusillis istis minimis, qui in me credunt. Amen enim dico vobis, angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui est in cœlis.

Ex tribus Patribus.

Respondens igitur ad hanc ex gentibus collectam ecclesiam pastor bonus, & sponsus ipsius, si te ipsam, inquit, non nosti: si ignoras te ipsam, in qua ego, qui circumscribi nequeo, descriptus sum, & sicut in imagine archetypum, cernor: Et à ratione alienos sensus tuos corrigo: Et commination quasi virga, promissisque tanquam fistula ad æternas te caulas duco, in quibus secundo aduentu meo te faciam conquiescere, cùm propter incorruptionem atque immortalitatem nulla te vmbra perturbationum occupabit: O pulchra inter mulieres,

Universidad de Deusto
Biblioteca

lieres,ac speciosa propter fidem & caritatem erga me, in omni gente infidelitatis morbo laborante, & carnis voluptatibus inuoluta,egredere tu. Tu,inquam,si tibi es incognita, si mysterium tuum intellectu non complecteris, ex parte mentis interiore ad sensum progredere, tu, quæ ratione prorsus es ornata. Nam si vbi ego pascam,omnino vis discere, ne in hac quidem egressione oportet teà ratione penitus in contrarium conuerti. Egredere autem in vestigijs gregum, nempe in diuersarum naturarum re ipsa expressis vestigijs, per quæ sigillatim indagando progrediens ratio definitur. Greges dicuntur rerum naturæ, quoniam earum singulæ factæ sunt dignæ, quas prouidentia sua auctor omnium Deus quasi pastor gubernet, moderetur,ac regat. Et pasce hædos tuos, turbidos scilicet animi motus, vt siniſtræ partis retinentes locum. In tabernaculis pastorum : exemplis vtique rerum naturalium, sponte desidiam malorum omnium causam, in diligentiam, quæ vi naturali formicæ atque api inesse cernitur, conuertens, ac parans ipsa quoque in præsenti tempore, quod in futuro perfruaris. Quemadmodum & illæ vere atque æstate cibum comparantes hiemi consulunt. Per diligentiam enim ex tribus animæ partibus iustitiæ vindemia, quæ est rerum olim fruendarum comparatio,colligitur. Imprudentiam autem, quæ est rationis recte ex natura constitutæ in statum naturæ repugnantem auersio, ad prudentiam exemplo serpentis ita redigens, vt sicut ille pro capitis defensione, totum corpus offerre non dubitat, sic tu pro fidei conseruatione te ipsam totam periculis omnibus obijcias. Iracundiam item, quæ est animi commotio rationi minime obtemperans, columbæ exemplo reuocans ad simplicitatem, vt eos, qui te iniurijs afficiunt atque oppugnant, minime persequaris, quando ne columba quidem propter insidias aut pullorum suorum direptionem, ab insidiantibus, ac diripientibus recedit. Intemperantiam denique,quæ est animi appetitus rationi contrarius,ad temperantiam ita traducens turturis imitatione, vt cùm opus est, à rebus sensui iucundis abstineas, quemadmodum & illa, amisso coniuge, vidua vitam transigit. Verum & sponsum iam audiamus, sponsam nunc primum alloquentem his verbis :

Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te propinqua mea.

Cvm sponsam amoris stimulo percitam, & ad se currere festinantem cerneret, equæ aeripedi similem dixit esse. Sic enim tu virgo, inquit, hostes profligabis,vt olim equitatus mei instructi, hoc est,angelici agminis virtus Pharaonis copias dissipauit. Quod si quæras,cur equitatui sponsus angelorum ordinem comparet, facilis erit responsio. Qui bellum gerit, si cum sagittario pugnandum est, arcum & sagittas parat : si pedes cum pedite,galeam atq; hastam sumit:eques cum equite, imperator cũ imperatore cõgreditur. Quãdo igitur robur exercitus Pharaonis in equitatu potissimũ consistebat,iccirco equitatui eius exaduerso instructam opponit aciem angelorũ. Ac ne fort e sponsam affici putes contumelia,quòd perspicue similis equæ dicatur: audi,quid ad eam deinceps sponsus dicat.

Quid pulchræ factæ sunt genæ tuæ, vt turturis! collum tuum sicut monilia?

Cvm equo te similem dixerim velocissimo, in maxilla tua non indiges freno.genæ enim tuæ sunt ornatissimæ, & freni loco,naturali pudore sunt præditæ,instar pudicæ turturis, turturis, inquam, amantis solitudinem. Collum tuum admirabile,aureum gestans monile Prouerbiorum. Torquem enim mihi cogita,monile,quod dixi.

Trium Patrum.

Cvm igitur sponsus ecclesiam ex gentibus collectam, in qua pascit, allegoricè demonstrauerit ex illa responsione: si non nosti te ipsam: nunc idem apertius indicat, equæ,inquiens, meæ in curribus Pharaonis assimilaui te, propinqua mea. Quæ quidem verba vt fiant magis perspicua, hic ordinanda sunt:Equæ meæ assimilaui te propinqua mea, in curribus Pharaonis, hoc est, apostolis meis, in quos celeriter ad euangelium diuulgandum currentes, ego conficiens, omnes orbis terrarum terminos sum peruagatus, te virtute similem dixi. Quia sicut in illis pascere visus sum, sic & in te, quæ mihi per fidem tuam in me, mihi propinqua es,& necessitudine coniuncta. In curribus Pharaonis, id est, in gentibus, quibus insidens Pharao intelligibilis vehebatur. Equus enim plurali numero significat equestres copias. Sunt

Sunt autem sancti Apostoli, iuxta illud: Ascendens super equos tuos,& quadrigæ tuę saluatio. Currus autem mystici Pharaonis sunt gẽtium cœtus,ab improbissima ipsius voluntate dependentes.Quibus in cœtibus ecclesia predicationem Apostolorum audiens, & credens in Christum, qui ab ipsis prædicabatur, atque ipsius effecta propinqua : quandoquidem fides credentis,& illius,qui creditur,est immediata coniunctio: Apostolis assimilata est ab ipso Christo, cũ illius mandatis obediret,& Apostolicam vitam imitaretur. Iam quo modo ipsam Apostolis assimilarit,videamus. Quid, inquit, pulchræ factæ sunt genæ tuæ, sicut turturis? Mirum in modum profecto pulchræ factæ sunt genæ tuæ,quæ ad similitudinem turturis verecundiam,& continentiam amplecteris, & Apostolorum consuetudinem imitaris,nec gentium more, immoderato genarum motu veteris in disputationibus, & nugis,& orationibus,& edacitate in cibis, vnde reliqua omnis nascitur intemperantia: sed eiusmodi potius moderatione,vt concisõ compositoque sermone superuacaneam Græcorum sapientiam viceris : in orationibus autem regnum Dei,& iustitiam eius tantummodo quæras : cibis verò non exquisitis, & iucundis vescaris, sed necessarijs contenta sis. Ex quo fit, vt omnibus in rebus temperanter viuas, neque verò hæc referas ad gloriam & ostentationem. quin etiam, quod ad fortitudinem & patientiam spectat,tam leni animo feras,in dextera gena te percuti,vt percutienti etiam alteram præbeas,ad Christi imitationem æquo animo alapas sustinentis, & mandatum seruari posse re ipsa comprobantis: atque instar turturis volucris solitariæ, secedentis in solitudinẽ, ibique ieiunantis,atque ita docentis ostentationem atque humanas laudes esse fugiendas. Atque hoc quidem pacto decoræ factæ sunt genæ tuæ quasi turturis, dum te & in cohibendis per abstinentiam cupiditatibus temperantem : & in iracundia per patientiam moderanda fortem ac strenuam præbes. Collum itidem pulchrum effectum est,sicut monilia. Neque enim tibi ferreum est collum, vt propter superbiam flecti nequeat : sed propter modestiam facilè verti possit, vt monilia ex auro elaborata : cuius quidem auri probitatem ac puritatem humilitas tua simplicitate non ficta imitatur. Quod si minimè simulatam humilitatem monile significat,vt dictum est,sponsę Christi collum, tanquam monilia, commendatum, & vrtutum indicat multitudinem, & implicitam in singulis virtutibus humilitatem. Quemadmodum enim monile recta figura prius ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad vsum circunflectitur: sic homo virtute perfectus, cum absoluta vitæ moderatione rectus sit, cæteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur. At collum humilitate circundatum, est animi ratio, quæ, vt collum reliquo corpori caput coniungit, sic ipsa mentem cum sensibus connectit: dum ex virtutum habitu mentem per actiones sensibus applicat: sensusque rursum ex virtutũ præscripto ad mentẽ reducit.Flectitur item per humilitatẽ,dum non ex propria extollitur dignitate: sed ex pulueris ac materiæ abiectione demittitur. His rationibus ecclesiam ex gentibus coactam per fidem in se sponsus ipsius Christus, Apostolorum cœtui ex Israel assimilauit,triplicem animi partem per continentiam, & patientiam, & humilitatem ex statu naturæ contrario ad habitum naturæ congruentem redigens, & ingredinem ipsius abluens contractam ex infidelitate.

Theodoreti.

Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te, propinqua mea. Allegorice hic improbum humanæ naturæ hostem Pharaonem appellat. Quem quidem exitiosum & communem aduersarium nostrum non aliter, quàm olim Pharaonem in sanctis aquis baptismatis demersum oppressit.Equa igitur vtens mea demersi atque obrui Pharaonis currus. Huic te similem iudico,quam mihi charitatis vinculo ac necessitudine propinquam asciui. Formam autem serui quasi currum quendam adhibuit, cùm eam indutus exinaniuit semetipsum, vt vniuerso generi humano salutem pareret. Tali igitur equæ sponsam similem dicit. Cui quidem sententiæ Apostolus etiam astipulatur de saluatore Christo loquens in hunc modum : Qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suę. Et alibi : Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Ex verbis igitur Apostolicis mystica Cantici verba intelligamus, audiamusque sponsum ita dicentem : Te propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellari, & re ipsa nominis fructum assecutam, equæ dico esse similem meæ,qua ego vtens Pharaonem intelligibilem submersi, tibique largitus sum libertatem. His adiungit: Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulchræ factæ sunt genæ tuæ, sicut turturis? collum tuum sicut monilia? Hæc quoque non carnaliter intelligenda, sed ad animum referenda sunt. Verbis enim corpori congruentibus plerunq; scriptura vtitur, cum de anima loquatur. Vt cùm Hieremias ventrem meum, inquit, ventrem meum doleo. Et tamen, vt intelligas, eum non de ventre loqui, subijcit; sensus cordis mei turbati sunt in me. Et cum beatus Paulus ait: Remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur: non de manibus, neque de pedibus, neque de corporis claudicatione apostolus admonebat, sed his nominibus animi mores & actiones indicabat. Proinde sic intelligamus & illud: Pulchræ factæ sunt genæ tuę sicut turturis: collum tuum sicut monilia. Ex multis enim viris & mulieribus constans ecclesia, quosdã habet in se, qui genarum; quosdam qui oculorum; quosdam qui aurium: quosdam qui oris: alios qui manuum; alios qui pedum partes ac nomen obtinent. Eos igitur laudat sponsus qui grauitate sunt ornati, quique verecundiæ pudore sunt insignes. & ait: Pulchræ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis. Tradunt autem, qui animalium naturas conscripserunt, turturem non solitudinis solum amantem esse, verum etiam pudicum, ac marem quidem cum vnica coniungi femina: feminam rursus vnico mare contentam esse: & neutrum eorum post mortem alterius, cum vllo alio velle copulari. Quamobrem ecclesiam Christo coniunctam merito similem turturi dixit, quæ aliorum vitat consuetudinem, nec post ipsius mortem, eum relinquit, sed resurrectionem, & secundum eius expectat aduentum. At collum illius monilibus asserit simile. Est autem ornamenti genus, quo decoratur collum. Eamque laudat, quod pietatis iugum recte ferat: de quo in euangelijs sponsus loquitur, Tollite, inquiens, iugum meum super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Iccirco in Canticis collum, iugum hoc ferens admiratur, quippe quod nullo extrinsecus egeat ornamento, aut adiectitio decore, cùm per se adeo sit formosum atque insigne, vt nudum existens, monilibus, quibus colla ornari solent, simile videatur. Post hæc sponsi verba, respondent etiã sponsi comites ac ministri, & sponsæ dicunt.

Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti quousque rex in accubitu suo.

VIDENTVR hic mihi tempus ante aduentum Domini Christi significare. sponsam autem consolantes, tecum, inquiunt, erimus semper, quoad rex resurgat, & quocunque ornatu poterimus, te decorabimus, neque ante resurrectionem ipsius te deseremus, sed afferemus tibi similitudines auri & argenti distinctiones. Recte autem non aurum ipsum, sed auri similitudines dixerunt. Maiora namque sunt sponsi dona, quàm ministrorum, quæ parem non obtinent gloriam. Itaque maiorem honorem diuinis habemus euangelijs, quamuis & legem, & Prophetas, & sanctorum Apostolorum scripta veneremur. Quamobrem iure sponsi ministri dixerunt: similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, donec rex sit in accubitu suo. Per argenti distinctiones, atque auri similitudines, gratiarum varietatem, & Dei curam circa nos, ac prouidentiã intelligamus. Fruimur enim & angelorum auxilio. Immittet, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et angelis suis mandabit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Quin etiam lex ipsa angelis ministrantibus data est. Quamobrem Apostolus ait; si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus. Quamdiu igitur rex accumbit & requiescit, nos, quæ possumus afferemus. Accubitum autem mortem eius appellant. Quapropter & Balaam propheta ait: Egredietur homo ex seminibus eius, & dominabitur gentibus multis. Et paulo pòst: Accubans dormiuit vt leo, & sicut catulus leonis. Quis excitabit eum? Benedicẽtes te, benedicti sunt & maledicentes te, sunt maledicti. Hęc quoque in prophetia patriarchæ Iacob, qua benedixit Iudam, licet inuenire.

Trium Patrum.

AMICI autem sponsi (sint autem hi omnino sancti angeli, quippe qui sanctissimæ illius obtemperant voluntati) ea, quæ sequuntur, sponsæ pollicentur: Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quousque rex in accubitu fuerit suus, quasi dicant: Quoniam à nigredine ex idolorum cultu contracta, liberata es, & Apostolis per virtutem similis reddita, & cognoscendæ veritatis studiosa; nos naturam quidem diuinam, quæ, vt aurum alia cum materia nulla, sic ipsa nullis cum alijs naturis comparari potest, tradere minime valemus: cùm ea nec oculis cerni, nec mente comprehendi queat, simulacra tamen ipsius quædam ex rerum naturalium aspectu & contemplatione, argento quasi distincta ac vermiculata faciemus tibi, eorum, quę in mundo sunt, rationes ostendentes, quoad rerum omnium Dominus, qui est ipsa veritas, in te veluti in accubitu & reqtie sua, conquiescens, propriam similitudinem suam te ipsam ostendat, vt tutemet ipsius imaginem agnoscas, eumque in te pascentem, &, tanquam sigillum in proprio signo expressum recubantem.

Pselli.

AMICI igitur sponsi ex ijs, quæ dicta sunt, tum ingentem sponsæ erga sponsum amoris flammam, tum propensam huius erga sponsam voluntatem considerantes, atque inde rei finem prospicientes, quòd ad eam procul dubio sponsus esset descensurus, ac regio more in illa conquieturus, sponsam iam instruunt, atque auro exornant, vt cum rex voluerit aduenire, eam ad quiescendum aptissimam reperiat. Itaque sic alloquuntur: Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quousque rex sit in accubitu suo. Quando, inquiunt, futurum est, vt rex in te, quæ ipsum puriter amas, & quæris, requiescat, age sine te à nobis instrui atque exornari. Quamuis enim non, vt aurum, ò sponsa, virtutibus fulgeas, sed adhuc, vt argentum, splendeas præ nigredine, te ad auri tamen similitudinem decorabimus, similemque reddemus cherubico, & flammeo, ac venerando sólio, in quo rex descendens se reclinet, & acquiescat. Superior omnis apparatus, meo quidem iudicio, mirabilem sponsæ & virginis ex argento in aurum mutationem, ab amicis verbi & sponsi accurate conquisitam, id est, decorem & gratiam sponsæ ab angelis Dei adhibitam significat. Hic enim Domini amicorum est mos atque institutum, vt cum animam aliquam virginem ad Christum studiose festinantem nacti sint, vndique tanquam custodes illam circumdent, atque aduenient, & ad rectas & cum virtute coiunctas viuendi rationes incitent, quoad illam domino aptam gratamque reddant. Sed iam interpretãdo longius progrediamur, & quę sponsa amicorum studio ac diligentia exornata, ad amicos ipsos, id est, angelos dicat, audiamus.

Nardus mea dedit odorem eius.

ANIMAE virtutis studiosæ progressionis fructum perspicis. Cum enim in recta vitæ ratione virgo profecerit, atque ita ad verbum & sponsum optatum appropinquarit, sponsi pulchritudinem se dicit agnouisse, sed per sensum quendam solum: nempe odoratum. Cur autem, inquis, nullum aliud vnguentum, sed nardum duntaxat dominum ait redolere? An quia inter vnguenta nardus obtinet principatum? An potius diuinius aliquid vult innuere? Si quis enim homo ex præsenti vita, licet omnes labore & industria acquirens virtutes recte viuat, nisi Christum diuino baptismate induerit, nil reuera vitæ æternæ hisce virtutibus consequetur. Arcanum hoc, quod animo complecteris, vnguentariorum exemplo fit manifestum. Cum enim nardinum volunt conficere, licet alia multa in vnum conijciant, nisi nardum, quæ quidem est herba, simul adhibuerint, frustra operam sumunt. Prætera Christus, qui idem & sponsus est, ad cœnam Simonis leprosi vocatus, hoc vnctus est vnguento à peccatrice. Merito igitur nardi mentio facta est.

Theodoreti.

HAEC igitur cum à ministris sponsi dicta essent, sponsa rursum, nardus, inquit, mea dedit odorem eius. Fasciculus stactes sororis meę filius mihi. Quærendum est primo, cur eum sororis filium appellet. Sponsam esse didicimus, collectam ex gentibus ecclesiam: at priorem sponsi vxorem multitudinem Iudæorum, quæ propter impudicitiam repudij libellum in manus suas accepit. Sorores autem sunt, quoniam se ex Adam patre genitas ambæ gloriantur. Sed sponsus, quod ad eius pertinet humanitatem, ex priore natus est. Manifestum est autem, inquit beatus Paulus, quòd ex Iuda ortus sit Dominus. Et alibi, Abrahæ, inquit, dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Non dicit, ex seminibus, quasi in multis: sed, quasi in vno, & semini eius, qui est Christus. Ac de Dauid ait beatus Petrus: Propheta igitur cum esset, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sessurum super sedem eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Itaque cum Iudæorum multitudo, & ecclesia gentium sorores sint, atque illius filius sit Christus, quantum ad carnem attinet, iure ipsum sponsa nepotem vocat, vtpote sororis filium secundum humanitatem. Hic ergo nepos meus & nardus est mihi, & fasciculus stactes. Multis enim nominibus appello fragrantia vnguenti illius delinita.

Hebr. 7.
Gal 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vnica vti appellatione non possum, cum suauitatis eius vis omnibus nominibus antecellat. Quamobrem amore ipsius superata, eum & nardum nomino, & stactes fasciculum appello. Nardum quidem, quoniam & vnctus est nardo pistica illa pretiosa, cuius odor repleuit totam domum, quæ mundum significat vniuersum. Obsequium enim à prijs hominibus Domino exhibitum orbem terrarum impleuit fidei suauitate. Stactes autem fasciculum voco, quoniam ipse descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Et à prophetis etiam vocatus est stilla: Erit enim, inquit, ex stilla populi huius congregatus congregabitur Iacob. Illud ignorandum non est, à Symmacho & Aquila pro stacte myrrham dici. Myrrha autem sponsi mortem, &, quæ inde ad sponsam peruenit, indicat suauitatem. Subijcit autem.

In medio vberum meorum commorabitur.

Hoc est, in præcipua animæ meæ parte, nempe in corde, quod inter vbera situm est. Quod quidem prophetiæ finem declarat, in qua Deus ait: Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus: dicit Dominus omnipotens. Quin & ipse sponsus ita pollicetur: Veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. Quamobrem & Paulus clara voce, num experimentum, inquit, quæritis Christi in me loquentis? Iccirco sponsa dicit; In medio vberum meorum commorabitur.

Trium Patrum.

Sponsa deinceps varijs virtutum cum in agendo, tum in contemplando expolita dotibus atq; illustrata, & ad perfectionem progrediens, ad ea, quæ sibi ab amicis sponsi dicta fuerant, respondet, Nardus, inquiens, mea dedit suauitatem eius: id est, efficax ex diuersis agendi speculandique rationibus cognitio conquisita, instar nardi ex varijs aromatibus conditę prębuit specimen eius; sponsi nimirum, per naturam inaccessi, cuius ego specié ac notam gero, vt imago ipsius, ac similitudo. Cum enim mixtio quædam sit eorum, quæ in mundo vnam illam rerum omnium causam participant: quippe quæ ex intelligibili & sensibili creatura naturaliter constet, scientiaq; rationes rerum ac modos in se complectatur: propterea moribus similitudinem referens, eum in se tanquam in imagine exemplar repræsentat. Verum, quia sensu, vt dixit, sponsum agnouit, quid ipso sensu sit, explicat, dicens: Fasciculus myrrhæ nepos meus mihi. Nexus est, & conseruatio stillæ diuinæ gratiæ, quæ mihi communicata est, dilectus meus, vt Symmachus interpretatur. Per fidem enim acceptus, spiritalia tuetur, atq; conseruat ecclesiæ munera, fideleśque confirmat, & corroborat, ne à veritate desciscat. Tum, vbi sponsus in ipsa manens, constantiam hanc sibi largiatur, exponit, in medio, inquiens, vberum meorum commorabitur. Vberum medium obtinet cor, vnde vitalis spiritus in reliquum corpus diffunditur. Præstantem verò animæ partem mentem innuit, in qua dominus habitat, cum eius sponsa perfectione sibi copulata, vnus spiritus efficitur, virtutis habitum adipiscens per Sancti spiritus operationem, vnde vita in Christo abscondita in omnes animæ potentias tanquam in huius membra influens, stabilem ipsis firmitatem ac robur instillat. Atque ita sponsus erit sponsæ, cum ad perfectionem venerit, virtutum immobile firmamentum.

Psal. 71.

Pselli.

Sed iam & ea, quę deinde sequuntur, audiamus. Sponsa enim progressu quasi affata instituram cum amicis sermonem studiosè persequitur, & post nardi mentionem, sic ait.

Fasciculus stactes filius fororis meæ in medio vberum meorum commorabitur.

Elegantium virginum mos est, vt non solum exteriori ornatu se decorent, quo celeriter amatores suos alliciant, verum etiam suauia in vestimentis vnguenta gerāt. Quoniam igitur canticorum verbis anima, vt pudica virgo, est exornata, & hominum more sponsalibus decora vestimentis ad nuptias adducta: consentaneum est, vt verba quædam muliebria loquatur, licet interius arcanum sensum contineant. Aperte igitur quasi delicias faciens, quamuis, inquit, mulieres quædam ad amorem excitandum alia gestent vnguenta in vestimentis, ego tamen cuiusuis fragrantissimi odoris loco pulcherrimum sponsum, vti suauissimum vnguentorum fasciculum collo suspendens, retinebo. Vel potius hoc significat: Quamuis aliæ animæ mundi curis & negotijs implicentur, ego sponsi mei percipiens voluptatem, eum insculpam in tabulis cordis mei. Vberum enim medium cordis est sedes.

Theodoreti.

Botrus

Botrus Cypri fororis meæ filius mihi in vineis Engaddi.

Quo nomine sponsum appellet, hæsitans sponsa, huc illuc sese vertit, atque illi vndique collectas appellationes imponit. Cùm enim amore ad eum vocandum incitetur, neque illo dignum nomen inueniat, eum rursus botrum Cypri, hoc est, florentem nominat. Vitis enim, quo tempore floreścit, est odorifera. Addit autem: In vineis Engaddi. Si locum intelligas in Iudæa vitibus eximijs præstantem, per translationem sic accipiendum est, quasi dicat: Vineas illas odoris suauitate superat botrus tuus. Sin vocabuli vim attendens dixit, Engaddi, quod quidem significat oculus tentationis, sic intelligendum est: In tentationibus etiam constituta, & à multis oppugnata, tuam sentio suauitatem: & vineis hoc tempore floreścentibus (allegorice accipiantur) sed in medio tentationum existentibus (tentatio enim est vita hominis super terram) suauem botri tui florentis odorem antepono. Qui si dum floret, tam est iucundus, qualis nam fore putandus est, cum ad maturitatem accedet? Quod si maturescens est melior, qualis nam erit, cùm plane iam maturus & coctus torcularibus subijcietur? Existimo enim, eum pro spiritalium ætatum ratione alijs quidem floridum esse, alijs acerbum, alijs maturum, sed à perfectis bibi. Calix enim eius inebrians perquam præclarus est.

Trium Patrum.

Botrus Cypri fororis meæ filius mihi in vineis Engaddi.

Qualis est vua adhuc florens, quæ vinum cordi lætitiam afferens pollicetur: talis est mihi propter imperfectionē meam dilectus meus in vineis, hoc est, in varijs rerū naturis, quæ perspicuæ sunt oculo tentationis (id enim est Gaddi) oculo nimirū rationis naturas rerum ac veritatem in omnibus explorantis. Hæc enim eas indagans tanquam florentem vuam, ex ipsis colligit veritatem, quæ veluti vinum quoddam à figuris mentem dimouebit, cùm diuersas, quæ in mundo sunt, rationes in se ipsa coactas amplectetur.

Pselli.

Ex sponsæ verbis quædam supersunt, quæ quidem nunc pro viribus sunt explicanda. sic enim ipsos angelos alloquitur.

Botrus Cypri fororis meæ filius mihi in vineis Engaddi.

O præclaram progressionis sponsæ mutationem. Quæ enim perspicue paulo ante similis equę dicta fuerat, nunc amicorum obsequio plane proficiens, se ipsam vt vitem fructiferam agnoscit. Omnis enim anima pura, domini succensa desiderio, operum progressu fit omnia. Nunc quidem sedes cherubim, nunc sedes regis, nunc autem vitis fuctifera in aula domini. Quod igitur puriter sponsa dicit, hoc est: Sic agnoui fororis meæ filium, id est, sponsum, sicut botrum, qui nobis distillauit mustum æternitatis. Haud omnibus virtutes capessentibus animabus est maturus, sed pro virtutum mēsura iucunditatem suam subinde mutat. Alijs namque floret, in alijs nigrescit, in alijs maturus est, in alijs plane coctus ac dulcis est. Sponsa igitur, dum florentem botrum se ferre dicit, ostendit se nondum ad perfectionem peruenisse. Aut tanquam florentis pulchritudinem exaggerans, ita, inquit, mihi floret Christus & sponsus, vt odoriferi botri iucunde florent in Gaddi: Quæ quidem regio vitibus abundans vuæ suauitate ceteris omnibus antecellit. Hæc anima casta & pura cùm dixisset, sponsus respondet, ita sponsum alloquens,

Ecce pulchra es propinqua mea, ecce pulchra es: oculi tui columbæ.

Quemadmodum qui aurum tractant & elaborant, quos aurifices appellamus, si aurum adulteratum velint expurgare, & purius atque splendidius reddere, sæpius illud in fornaces conijciunt: sic animas, quæ nigredinem contraxerunt, curat, expolitque Deus. Cùm enim prius sponsam equæ comparasset, ostendisset que eam adhuc humi repere, virginem ad hanc sublimiorem virtutem incitauit: illa autem amicorum officijs vere proficiens sit ignea sedes regis vniuersorum. Deinde virtutibus rursum altius prouecta, atque iterum ad purum sponsum appropinquans, ab eo præclare commendatur. Ecce enim, inquit, pulchra es propinqua mea: & pulchritudinis laudem ingeminans, ecce, inquit, pulchra es, o virgo. Iucundis enim es oculis prædita columbæ virginis, cùm oculos tuos ab errore auerteris, & eos in me creatorem tuum intenderis. Columbæ autem oculos memorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam mundos enim oculos habet, vt puriter pulcherrimū sponsum aspiciat.

Theodoreti.

His dictis à sponsa, sponsus eā rursus alloquitur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, Ecce, inquiens, pulchra es propinqua mea: ecce pulchra es: oculi tui colũbæ. Eius iterum laudat pulchritudinem, & formam admiratur, ac decore ipsius dupliciter obstupescit. In primis autem oculos ipsius cõmendat dicens: Oculi tui sicut columbæ, hoc est, spiritales. Nam sub columbæ specie descendit Spiritus sanctus, & in sponso inhabitauit. Iccirco non ait: sicut ipsius columbæ, sed sicut ipsæ columbæ, id est, spiritales, diuina gratia pleni, ab omni caligine liberi, reuelata facie gloriam domini contemplantes, in eandem imaginem transformati à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu; vt possint dicere: Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. 1.Cor.3.

Trium Patrum.

Sic igitur sponsam actionis puritate præstantem, & contemplationis luce splendentem sponsus aspiciens alloquitur: Ecce pulchra es propinqua mea: ecce pulchra es. oculi tui sicut colũbæ. en formosa existis: quia particeps es pulchritudinis meæ: quoniam pristinæ incredulitatis turpitudinem abiecisti: & imitatores meos apostolos imitando ad me per virtutem appropinquasti. Ecce decora es, quippe quæ ab angelis meis species tuas, quæ in mundo sunt, didicisti, atque ita cognitione etiam & scientia es exornata. Mentis enim oculi tui spiritales rebus sensui iucundis minime decipiuntur, sed in ijs tanquam in speculo reconditas pulchritudines intelligibiles contemplantur.

Theodoreti.

Rursvm sponsa respondens ait: Ecce pulcher nepos meus, & plane decorus lectus noster vmbrosus. Tigna nostra cedri, laquearia nostra cupressi. Hactenus sponsi fragrantiam sponsa suspexit: nunc autem oculis illuminata, quos spiritales & sicut columbæ gerit, eius etiam pulchritudinem admiratur, pulcher, inquiens, & decorus nepos meus. Lectum vero, vt arbitror, appellat diuinam scripturam, in qua & sponsus & sponsa conquiescentes mutuo spiritali consuetudine coniunguntur. Ac sponsus quidem præbet verbi semina. Sponsa autem illa susciens concipit, & fert in vtero, & parturit, & clamat cum propheta: Propter timorem tuum, domine, in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis tuæ, quem gestauimus super terram. Esa.26.

Porro lectum vmbrosum, vt à spiritus gratia protectum, & ab ardore peccati defensum vocat. Quod enim nubes erat Israeli, id nobis est spiritus auxilium. Ideo ad lectulum adiungit, vmbrosum. Tigna domus nostræ, cedri. Laquearia nostra, cupressi. Hæc arborum genera posuit, quoniam cedrus incorruptione, cupressus odore præstat: vtrumque autem in diuina scriptura licet inuenire, quæ quidem nobis non modo lectus est, sed etiam domus, & mensa, & cibus: nec solum odoris suauitatem suggerit, verum etiam incorruptionem, & veritatem, & immortalitatem pollicetur. Si quis autem ædes sponsæ, quæ vbique gentium in mari terraque sunt, ecclesias velit intelligere, à veritate non aberrabit: vt cedri & cupressi allegorice accipiantur: ac tigna quidẽ cedrina præstantiores viros significent (tigna enim fastigium sustinent) laquearia vero inferiores. Sponsus à sponsa ita laudatus declarat, eam nondum ipsius pulchritudinem spectasse, sed adhuc in vmbra pulchritudinis immorari.

Trium Patrum.

An hæc sponsa, cùm testimonio sponsi spiritales habeat oculos, qui decipi nequeant, sed quod verè pulchrum est, vndeipsa quoque sit pulchritudinis particeps, conspiciant, Ecce, inquit, es pulcher, sponse mi. Tu solus videlicet, iure pulcher dici potes, dilecte mi, cuius participatiõe pulchra sunt pulchra. Pulcher, inquam, inaccessa naturæ pulchritudine. Sic igitur pulcher, ad lectum nostrum vmbrosus, in natura nostra nimirum, in qua tanquam in lecto quiescens tu Dei & patris lucidissimus, & sine vmbra radius, per vmbram aspiceris, tanquam in imagine exemplar. Quoniam & domus tua nos, ecclesia nimirum, quæ in te credit, sumus. Tigna nostra cedri, hoc est, pietatis & rectæ gionis dogmata, quæ tanquam tigna domum, hoc est, fidelium ecclesiam continent, & quasi cedri: fortiter constituta solida in Christum fide innituntur: neque ecclesiam assiduis heresium & tentationum motibus, veluti varijs vehementium imbrium atque ventorum incursibus oppugnatam labefactari ac ruere patiuntur. Laquearia nostra cupressi. Laquearia variam tecti continent pulchritudinem, quæ constat ex concinna & fabrefacta contignatione tabularum, quæ quidem si ex cupresso confectæ sint, tum hæ ne olent, tum putredinem non admittunt. His virtutes sunt similes, quibus perturbationum

tionum & vitiorum corruptionis expertibus exornatur ecclesia, earumque fragrantia spiritali consperguntur, qui animæ sensus habent exercitatos.

Pselli.

Sponsam purus spõsus laudauit: quem nunc vicissim sponsa commendat, Ecce inquiens, pulcher es nepos meus, natura, inquam, es pulcher. Ecce formosus es, ac plane decorus & tu, sponse mi. Ac quemadmodum gemina ille laude sponsam extulit: sic illa duplici laude sponsum effert. pulcher, inquiens, es sponse, atque formosus. Nepotem autem sponsa dominum appellat, eam innuens partem ipsius, per quam illi propinqua est, quæ pertinet ad humanitatem, quam quidem infra planius explicabit. sponsum enim sponsa vicissim laudans, sic ad eum statim dicit: Ad lectum nostrum vmbrosus. Ad infimum, inquit, lectum nostrum sic accessisti, vt debita opera diuinitatis fulgorem obrumbrares. Nisi eam tu ijs rationibus, quę tibi soli cognitæ sunt absconditisses, diuino splendore forte consumpti essemus. Quod quidem totum, verbo diuinitatem celante, factum est. Cum enim amici, qui sponsam deducebant, vt supra declarauimus, ex argentea auream reddidissent, & tanquam lectulum regium purpura ornatum instruxissent, in eo rex accubuit. Itaque sponsa admirabunda sic eum alloquitur: Ad lectum nostrum, vmbrosus, vt libuit, accessisti. Verum, quæ deinceps in canticis sequuntur, audiamus. Pergit enim adhuc sponsa sponsum alloqui, tigna, inquiens, nostra cedri: laquearia cupressi. Quando nunc ad nos, o sponse, venisti, nullos amplius horrendos imbres, nullos torrentium impetus, nullos furentis boreæ flatus extimescimus. Me enim, quam tibi domicilium esse voluisti, præclare in te, sponse, exædificasti, qui vere lapis es pulcher, & vitæ petra. Cedrina sunt tigna nostra, cupressina laquearia. Quoniam hic domus est sancta mentio, de tignis etiam & laquearibus loquitur. Quæ quidem omnia tu pro virtutibus accipe, quibus eam, verbum aduenies, aduersus ventos, & imbres, & flumina, id est, contra tentationes communiuit.

Theodoreti.

Ego enim, inquit, flos campi, lilium conuallium.

Hvmanam, inquit, pulchritudinem meam (nam Deum nemo vidit vnquam) aspexisti. Ego enim flos campi factus sum, hoc est, terrenum corpus assumpsi. Et cum æternus, & excelsus, immo vero, immensus essem, lilium sum factus, nõ montium, neq; colliũ, neq; camporũ simpliciter, sed cõuallium. Non enim viuentibus modo salutem, sed mortuis resurrectionem nunciauit, descendens in inferiores partes terræ, vt impleret omnia. Iccirco se campi florem appellat, & lilium conuallium, id est, mortuorum, quibus à morte in vitam reditum & promisit, & præstitit.

Trium Patrum.

Ego flos campi: lilium conuallium.

Ego quidem ecclesia ex Israelitis, & ex gentilibus congregata, quantum pertinet ad Israelitas, qui per legem & prophetas ab incredulitate & malitia ante purgati, atque instar campi exæquati, haud ita multum ab honesto distabant, pluuia cœlestis cognitionis irrigata, virtutibus florui. Quantum autem attinet ad gentiles, qui per infidelitatem naturali æqualitate priuati, & vitiorum turbine deprelsi erant, veluti lilium ex imo in sublime consurgens, & ab radice ad idoneam magnitudinem per calamum ascendens, ne vallium profunditate abiecõ datur, sed excelsam pulchritudinem suam præserat, fide in Christum innitor, & per purgationem ex confusione vitiorum emersi, atque in contemplationis fastigio, virtutum decore sum exornata.

Pselli.

Tempvs iam est, vt quæ deinceps sponsa dicit, audiamus.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O præclaram puræ virginis progressionem. Ecce enim te ipsam cum eximium totius campi, naturæ humanæ, florem, tum diuinum conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atque excellens, nec mũdi solicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.

Recte, inquit, de te locuta es, sponsa. Sic enim inter animas, quę curarum & sollicitudinum spinis suffocãtur, vt odorifera rosa

Universidad de Deusto
Biblioteca

rosa floruisti. Hanc autem sororem verbum ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in euangelijs fratres, & propinquos, & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent.

Theodoreti.

DEINDE, cum se his nominibus appellasset, sic ait ad sponsam.

Sicut lilium inter spinas: sic propinqua mea inter filias.

QVANTVM spinis lilium præstat, tantum forma tu filijs antecellis. Dicuntur autem filiæ, quia vocatione digne sunt habitę. Sed quo minus electæ sint, ipsarum culpa factum est. Multi enim, inquit, sunt vocati, pauci vero electi. Hoc autem nomine sponsam vocat etiam Esaias propheta, Lætare, inquiens, desertum sitiens. Exultet solitudo, & floreat quasi lilium. Deserta enim, & solitaria, atque infructuosa, & arida erat sponsa, nec lectũ vmbrosum habebat, sed ardebat siti sponsi sui, atque ideo clamabat: osculetur me osculis oris sui. Quod quidem videns propheta, erat enim spiritalis, Lætare, inquit, sterilis sitiens, exultet solitudo, & floreat sicut lilium. Ob id & spõsus ad eam, sicut lilium, inquit, inter spinas, sic propinqua mea inter filias. Videtur autem hoc loco hæreticorum ecclesias propter vocationem non propter electionem ipsarum, filias appellare. Atque illas quidem spinis, sponsam autem odorato lilio comparat. Lilium enim cum exteriori decore splendet, tum aureum intus flosculum continet. Talis est anima iustitiæ splendore circumdata, & spiritalem sapientiæ cognitionisque donum in intimis penetralibus gestans.

Esa. 35.

Trium Patrum.

ITAQVE sponsus lilio sponsam similem dicit, vt quæ vitæ spinis non suffocetur.

Sicut lilium, inquit, inter spinas, ita propinqua mea inter filias.

ET hanc quidem lilio comparat, quoniam eorum, quæ ad victum pertinent, nulla premitur solicitudine, sed rebus obuijs satisfacit corporis necessitati. Quod etiã in euãgelijs docens, de vestimento, inquit, quid soliciti estis? considerate lilia agri, quo modo crescunt: non laborant, neque nent. Ostendit, eos, qui tranquillam & frugalem vicendi rationem propter regnum cœlorum complectuntur, lilijs esse similes, quæ naturalis gloriæ nitore Salomonis purpuram superant. Animas vero carnis voluptatibus effeminatas, ac propterea diaboli filias, vt euãgelijs rursum declarat, vos, inquiens, ex patre diaboli estis, spinis assimilat, quia omnem curam & solicitudinem in eas conferunt res, quæ ad vitam hanc spectant, vt nobis dique voluptatum materiam aucupentur. Cùm enim omnem suam spem non in eo, qui sapientia sua cuncta moderatur, & rebus omnibus consulit, sed in se ipsis sitam habeant, terrenis solicitudinibus suffocantur, nec perfectum fructum ferunt.

Matth. 6.

Theodoreti.

SPONSAE respondet Sponsus, & ait.

Sicut pomum inter ligna siluæ, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

MAGNA est inter pomum & lilium differentia. Hoc enim oculos tantum & odoratum oblectat. pomum autem & spectandi, & odorandi, & gustandi sensus afficit voluptate, vescum enim est, & esui opportunum. Proinde sponsa quidem lilium nuncupatur, sponsus autem pomum. Hic enim esca est, & sponsæ fit cibus. Sponsa vero non comeditur, sed odoris duntaxat habet suauitatem. Iccirco ait: sicut pomum inter ligna siluæ, ita nepos meus inter filios. Filios hic (vt antea filias) nominat eos, qui cum facti sint vocatione digni, se ipsos electione indignos præstiterunt. Hos sponsa lignis siluæ similes dicit, & arboribus infructuosis. At sponsum appellat pomum, quod quidẽ & tactu molle est, & gustu dulce, & odoratu suaue, & aspectu iucundum ac venustum, & auditu amabilissimum: simul enim audiendo cunctos orationi sensus accõmodamus. Talis est dominus noster, & saluator, & sponsus, qui couiuuio suo sensus omnes nostros explet suauitate. Sub huius vmbra sedere se sponsa dicit concupiuisse, & consedisse, ac mox fructum etiam eius decerpsisse, eumque gutturi suo fuisse dulcissimum. Ardentes malitię radios vitare studet, ne iterum nigra fiat. Vmbra autem sponsi sunt ea, quæ nũc, vt beatus Paulus ait, in speculo & in ænigmate conspiciuntur. Videmus, inquit, nũc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Ideo in vmbra, inquit, eius cupiui, & sedi: & fructus eius dulcis in gutture meo. Etenim sub vmbra sedens, fructum decerpo, & comprehendo. Et testes sunt illi, qui initiati in sponsi membris oblectantur.

Matth. 13.

Trium sanctorum Patrum.

QVONIAM per totum hoc drama sponsus & sponsa quasi mutuis cantibus se vicissim celebrant, assiduis amoris significationibus ostendentes, alterum alterius ardere desiderio, ita rursus sponsa sponsum alloquitur: Sicut pomum inter ligna syluæ, sic nepos meus inter filios. Certe sicut pomũ tum specie decora, tum odore suaui, tum gustu dulci, ac propterea hominibus ad edendum vtili, inter arbores huius qualitatis expertes excellit, in silua, quæ nemorosa est, & fructum ad vescendum non hominibus, sed bestijs idoneum suppeditat: sic dilectus meus inter hominum filios præstat. Pulchritudine enim speciosus est inter filios hominum, non solum vt Dei filius vnigenitus, & verbum, verùmetiam vt inter homines solus sine peccato. Odore autem iucundo fragrans propter spiritalia gratiarum munera, quæ in se credentibus dilargitur, ex quibus sensum ipsius percipimus. Gustu verò suauis est. Gustate enim, inquit, & videte, quoniam suauis est dominus. Nam mellis dulcedo illis solum, qui gustauerunt, cognita est. Quamobrem & hominum cibus est, qui vitam eis tribuit spiritalem. At cæteri hominum filij, quia omnes peccauerũt, & diuina gloria priuati sunt, ad siluæ similitudinem luxuriant, & belluinis voluptatibus nutriuntur. Iccirco, in vmbra, inquit, eius cupiui, & sedi. Vmbra omnino Christi, est christiana respublica, in qua qui desiderio est confirmatus, cupidinum æstu non comburitur, sed sub ea protegitur. Et fructus eius dulcis gutturi meo. Fructus autẽ ipsius, est fructus spiritus, qui est, vt magnus inquit Paulus, caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas: quorum dulcedinem sentiunt illi, qui experiuntur. nihil enim gaudio spirituali, & tranquillitate, & caritate dulcius. At guttur, quod fructus spiritalis dulcedine fruitur, est vis animæ ratione prædita, sine qua verbum non admouetur, quemadmodum nec cibus sine gutture.

Galat. 5.

Psalli.

HAS laudes sponsi cum audiuisset, quibusdam ipsa quoque sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: sicut pomum inter ligna siluæ: sic nepos meus inter filios. Quemadmodum, inquit, inter omnes hominũ animas, quas, o verbum & sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac silua te inter filios hominum conspicuum præbuisti, tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem verbum appellat pomum? Quia multiplici gratia hic fructus est prædictus. Etenim si forte à quopiam comprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere verbi & saluatoris emanarunt. O puræ virginis prudentiam admirabilem. sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad angelos accedat, flos tantummodo, & liliũ conuallium iudicatur, non alens agricolã, neque enim herba alit, sed seipsam speciei pulchritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum ipsum alloquens, ostendit Dauid: Deus, inquit, meus es tu, quia bonorum meorum non eges. At Christus agricola sponsusque noster, cum carnem humanã induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, visum, odoratum, atque in primis gustum. Aspectu enim sane quàm decorus est, quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesque se, clarissimos reddat. Olfactu autem periucundus, est enim vnguento plenus, immo vnguẽtum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. Gustatu vero quàm suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis hactenus. Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, in vmbra, inquit eius desideraui, & sedi; & fructus eius dulcis gutturi meo. Huius, inquit, admirabilis vitalisque pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atque ardorem tentationũ declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis domini meditantem verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortaturque illos, vt progrediantur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda.

Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem: Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quoniam ego amore sum vulnerata.

SITI vrgeor, inquit, ad sponsum meum, ad vitæ botrum illum maturum, atque diuinum, per crucis mortem dulcedine fluentẽ. Quamobrem in huius cellam me quoque introducite, vt pure sponsi pulchritudinem conspicata, amoris ignem erga illum adaugeam. Adhuc autem ad maiora contendo. Hæc ad Angelos loquitur. Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis. Quando inquit, dilexit me abiectam admirandus ille, & metuendus, atque pulcherrimus sponsus, ad eius me caritatem, vos qui verbi & sponsi amici estis, incitate: qui prius mihi adhibuistis aurum, nunc autem adhibete vnguenta, quæ omnem arceant fœtorem peccati, ne amplius aberrem, aut rursus è via declinem. Tu vero per amicorum vnguenta virtutes intellige. Sed pomis præterea flagitat, vt constipetur. Amicos enim alloquitur anima, modo vt sponsa, & virgo nuptialibus vestimentis exornata: modo vt lectus auro splendidus: modo vt diuinum solium. In vna enim profecto, eademque anima purissima Christus & sponsus nunc quiescit, nũc ambulat, & sedet sæpissime. Quæ quidem omnia indicat pomorum constipatio. Prorsus autem flagrat sponsa, ac plane ardet desiderio sponsi, qui dicitur pomum è silua, cupitque illum semper hæc sibi esse omnia, cibum, deliciasque, & vmbram, & stipationẽ, & tectum: quemadmodum & ipsa erga illum hæc est vniuersa: sponsa nimirum, & sedes, & cubile, & domus. Tum assiduæ flagitationis suæ causam Angelis explicans, ego enim, inquit, amore sum sauciata. Ego vestram opem imploro. Totam domum meã pomis constipari cupio. Quoniam sagitta amoris istius confixa sum. Per amorem intellige patrem, qui nullum habet principiũ: Per sagittam verè electam verbum & sponsum. Hanc enim in eos, qui saluantur, conijcere consueuit.

Theodoreti.

Introducite me in cellam vini: ordinate in me caritatem.

CELLAM vini, vt arbitror, diuina vocat torcularia, de quibus Propheta ait: Quàm dilecta tabernacula tua, domine, virtutum. Concupiscit, & deficit anima mea in atria domini. Cum enim psalmum: Pro torcularibus: inscripsisset, hæc verba subiecit, vt doceret, torcularia se Dei ecclesias appellare, in quibus spiritale vinum tanquam prælis expressum piorum animas lætitia perfundit, vt patet ex illa prophetia: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ideo sponsa in cellã ipsius vinariã ingredi concupiscit: Et sponsi ministros cohortatur, ordinate, inquiens, in me caritatẽ, hoc est, docete me caritatis rationem ac modum: ne patrem, aut matrem, aut agrum, aut vineam magis, quàm sponsum diligens, sponso videar indigna. Sic enim ipse sententiam tulit; Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filios, aut filias plus quàm me, non est me dignus. Vetus etiam lex, quæ data fuit Adam, talia protulit: Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Ordinate ergo in me caritatem, vt sponso coniungar meo, eumq; & patri, & matri, & ceteris rebus anteponam. Fulcite me vnguentis, id est, confirmate me, & communite sponsi suauitate, ne quid me concutiat, & labefactet. Fragrantia illa assidue me cumulate, ne sponsi obliuiscar, & ad alia aberrem. Malis, hoc est, sponsi fructibus me constipate, vt sub vmbra illius sedens & vnguentis eius delibuta, fructuque constipata, perpetuam ipsius memoriã conseruem. Illius enim amore sum sancia. Est enim sagitta electa, quæ animas, quas petit, transfigit.

Psal. 83.

Trium Patrum.

ITA quidem sponsa cognitam sponsi pulchritudinem, suauitatem, domum, dulcedinem prædicat. Ministros autem spiritus, in ministerium missos, propter eos, qui salutis hereditatem sunt adepturi, rogat, vt sibi præsto sint, ad perennem fruitionem assequendam, introducite, inquiens, me in cellam vini, hoc est, docete me diuinas incarnationis rationes. Deum enim verbum appellat vinum, quod animas gustantium lætitia afficit, ad diuinitatemque perducit. Huius cella caro est ab ipso assumpta: quam quidem in cellam ecclesia introducitur, vna caro cum Christo futura. Sic enim Apostolus locutus illum: Et erunt duo in carne vna: interpretatur, ego autem, inquit, dico, in Christo & in ecclesia. Fidelium enim ecclesia, dum carnis & sanguinis Christi particeps, atque vnum cum ipso corpus efficitur, incarnationisque rationes ab Angelis discit, atque eas moribus comprobat, in vini cellam ingreditur.

greditur. In me introducta ordinate caritatem, illam scilicet diuinæ gratiæ communionem, qua vos ordine fruimini, in me quoq; fideles singulos pro cuiusq; ratione diuinis mysterijs instituentes, ordinate. Fulcite me vnguentis: sanctissimi spiritus donis, vnguentorum instar fidelium animas odoris suauitate conspergentibus me corroborate, & corporis imbecillitate labanté in diuina pietate confirmate. Stipate me in pomis: implete me Dei cognitione in diuinis sermonibus, qui pomorum instar gutturi meo dulcedinem afferunt. Hæc autem à vobis pero, quia amore lãgueo. Quia scilicet non timore, sed amore incitata (caritas enim foras mittit timorem) cum Christo per fidem coniuncta sum. Nam vt ante pœnarum formidine purgata, deinde futurorum bonorum spe illustrata, ita nunc caritate commota festinat per sanctos Angelos ad perfectionem adduci. Quamobrem ait.

Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

COMMINATIO suppliciorum, quæ à sinistris constitutos manent, sub capite meo, sub ea videlicet parte, quæ vt caput in corpore sic ipsa in anima principatum obtinet, mente nimirum sensus ipsi subijciente. Itaque dextera illius, vt spero, iam amplexabitur me. Promissio scilicet bonorum, quæ à dextris collocati suscipient, regnum vtiq; Dei in seculo futuro me cõplectetur, quod cum nec temporis initium nec finem habeat, mihi tamen & principium & finis inuenitur, quippe quæ & ortus initium nacta sim, vt regni cœlestis cernam hereditatem, & in eo tandem propter humanitatem illius, tanquam fine ac termino circumscripta, procul ab omni mutatione conquiescam.

Pselli.

HIS rursus sponsa subijcit quædam verba, quemadmodum ordine reperies. Sunt autem hæc.

Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

VARIETAS hæc in res incorporeas cadit. Fiere enim quę paulo ãte mirabili sagitta saucia erat, nunc sagitta sit in manibus iaculantis. Id quod animæ contigit Pauli vulneratæ. Siquidem & ille ex infideli factus fidelis à Christo verbo & saluatore, confestim veluti sagitta missus est à diuino spiritu in gentes remotas atque in errore demersas, vt prædicationis & doctrinæ verbo animas aberrantes in viam vitæ reduceret. Hæc mea quidem sententia, Stephephore, ita se habent. Te vero minime moueat, quòd cuius sinistra sub capite sponsæ sit, vt ipsa ait, eius dextera illam complectatur: Quandoquidem ad similitudinem volantis sagittæ emissa fuisse dicta est.

Theodoreti.

Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

CAVENDVM est, ne rursum, lęuam & dexteram audientes, in opiniones corporeas incidamus. Etenim de sapientia, quæ habitus est, non autem substantia, loquens Salomon, Longitudo inquit vitæ, & anni vitæ in dextera eius: in sinistra autem illius diuitiæ & gloria. & de amplexu in Prouerbijs ita dictum est illud: Dilige eam, & conseruabit te: Arripe illam, & exaltabit te: Honora illam, vt te complectatur. Ex his locis discamus etiam ea magis secundum spiritum intelligere, vt amplexum, diui verbi & piæ animæ coniunctionem credamus esse. Lęua autem & sinistra à nobis sumptum consideremus. Quod quidem ne sine contemplatione prætereamus, animaduertendum est, Deum vel beneficia conferre, vel supplicijs afflicere, pro cuiusque meritis. Pro dextera igitur beneficium, pro sinistra supplicium intelligamus. Lęua eius, inquit sponsa, sub capite meo: hoc est, supplicijs altior sum, neque illis subijcior, quia cum sponso coniuncta sum, atque illum studiose obseruo. Dextera illius amplexabitur me: id est, beneficijs me suis exornabit, ac veluti amplectens, & comprehendens, & desiderium meum explens me illis cumulabit. Hoc autem & beatus Paulus ostendens, sic inquit, semper cum domino erimus. Atque vtinam nos quoque vltricem eius potentiam minimè experiamur, ne supplicia, quæ comminatur, degustemus: sed donis & muneribus, quæ pollicitus est, perfruamur per gratiam atque benignitatem ipsius sponsi Christi domini nostri, cui gloria, & imperium in sęcula sæculorum. Amen.

Prou. 3.

Ibidem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS LIBER SECVNDVS.

Adiurauí vos, filiæ Hierusalem, per potentias & fortitudines agri, vt fuscitetis, & excitetis caritatẽ, donec voluerit.

QVI CORPORVM amore capti sunt, eorum vt ipsi potiantur soli, studiosè curant, ab amatisq; æmulos totis viribus conantur arcere: at qui spiritus amore sunt inflammati, Deiq́ue tenentur desiderio, eadem flamma omnes vt homines incendantur, exoptant. Quamobrem & in Cantico canticorum cùm sponsa sponsi complexum exposuisset, Læua, inquiẽs, eius sub capite meo: subiecisseteque: & dextera illius amplexabitur me: se in sponsi delicijs solam versari nõ sustinet, neque satis esse putat, si ipsa sola sacris illis complexibus perfruatur: sed omnes inuitat adolescentulas, neque tantum inuitat, sed cogit, ac iurisiurandi obstringit necessitate, vt fuscitent, atque excitent caritatem, quoad sponsus ipse voluerit. Has autem appellat filias Hierusalẽ, cœlestis illius nimirum, de qua beatus Paulus, Quæ autem sursum est, inquit, Hierusalem, libera est, quę est mater omnium nostrum. Agrum vero mundum vocat. Sic enim & dominus in sacris Euangelijs parabolam exponens, ager, inquit, est mundus. At potentias & fortitudines agri, ãgelicas nominat potestates, quæ Dei iussu mundum obeunt: aut sanctos Prophetas, & Apostolos, qui diuino repleti spiritu per vniuersum vagantes orbem terrarum, Dei aduersarios atque hostes dæmones expulerunt, pietatisque surculos in animis hominum inseruerunt. Cùm igitur sponsa sponso frueretur, experimentoque delicias eius degustaret, exclamans, Adiurauí vos, inquit, filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri, vt fuscitetis, atque excitetis caritatem, donec voluerit. hoc est, ne caritatem erga Deum in vobis dormire patiamini, sed eam fuscitetis, atque accendatis, & memoriam beneficiorum illius tanquam oleum super effundatis: ne de vobis item dicatur: dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt. Nisi enim nunciaueritis de die in diem salutare eius, & memineritis mirabiliũ ipsius, quæ fecit, extinguetur caritas, & quodammodo intercidet. Oportet autem vos illam continenter accendere, atque excitare, & flammam eius sublimem tollere, ac modum ipsius dimetiri sponsi voluntate. Ne prius ergo hanc excitare desistatis, atque ignem illius incendere, quoad sponsus ipsam habere modum dicat. His similia videtur ea, quæ à beato Paulo Corinthijs, & per Corinthios nobis omnibus scripta sunt: Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini, omnia vestra in caritate fiant. Atque in fine epistolæ, si quis non amat, inquit, dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema. Ita amant, qui sic ardenter amant salutis auctorem, vt non amãres eum, tanquam putrida ac fœtida corpora detestentur. Idem significat beatus etiam Dauid, Nonne, inquiens, odientes te, domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. At de illis, qui sponsum diligũt, Mihi, inquit, nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Atque hac quidem ratione amicos ab amicis amandos esse sancti viri didicerũt à rerum omnium Deo, qui primus Abrahæ, Benedicam, inquit, benedicentibus tibi: & maledicam maledicentibus tibi. Inimicus ero inimicis tuis, & persequar eos, qui te persequuntur. Ex his locis didicit Dauid, illa dicere: & beatus Paulus eos, qui non amãt dominum, anathemate detestari. Quapropter & sponsa filias Hierusalem obtestatur, vt erga sponsum, quoad ipsi libuerit, fuscitent, atque excitent caritatem.

Trium Patrum.

MAGISTRA anima ad rudes, quæ instituuntur, adiurauí vos, inquit, filiæ Hierusalem: Quo autem pacto adiurauí? sponsi minas & promissiones, quæ auditores cogendi, non secus, ac iusiurandum, vim habent, vobis proponens, vt ipsius sponsi tantum metu ac desiderio teneamini. Docet autem omnino vos, quas genui in Spiritu sancto, qui est visio pacis, vtpote qui nos docet in omnem veritatem, quæ verbum est, filius vnigenitus; à quo patri reconciliati sumus. Hierusalem enim idem est, quod pacis visio. Per potentias, & fortitudines agri, vt fuscitetis, & excitetis caritatem, dum ipse voluerit. Hoc igitur pacto vos adiurauí, vt per animi potentias, & corporis sensus (animæ enim potentiæ in mundo, tanquam in agro, per sensus agunt) in vobis ipsis per virtutẽ fuscitetis, & magis ac magis per contemplationem excitetis caritatem; quæ quidem est ille, qui pro salute nostra mortem oppetijt, vnigenitus Dei filius & verbum: donec ipsi placuerit, visione sua nos dignas reddere, & per gratiam prouehere ad diuinitatem. Nisi enim caritate sic affectæ fueritis, frustra vobis sponsi minas & promissa proposuero, cum per illa, tanquam per iusiurandum, timorem & desiderium eius in vobis non excitarim, quoad ipse, qui caritas est, quæ nunquam excidit, aduentu suo nobis immutabilitatem largiatur.

Pselli.

VERVM tempus est, vt quæ sequuntur in Canticis audiamus. Rursus enim Angelos obsecrat & obtestatur.

Adiurauí vos, filiæ Hierusalem, per potentias, & fortitudines agri, vt fuscitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

AGER tibi sit mundus: Huius fortitudo potestas domini verbi ac sponsi. Vos inquit, qui sponsi nuptiarum ministri estis atque amici, assiduis flagitationibus omissis, iureiurando precor ex animo, atque obtestor, ne prius me decorare desistatis, quàm partibus ac numeris omnibus ornatam, atque expolitã moribus reddideritis, & sponsi voluntas expleta fuerit, cuius quidem hæc est voluntas vnica, vt homines peruelit omnes saluos fieri, meque plane mundam, ac diuino splendore illustrem esse. Sed orationis seriem contemplari pergamus.

Vox nepotis mei.

TANTVM abest, vt diuinitas comprehendi queat: vt licet virtutibus sit quispiam omnibus exornatus, rectisque viuendi rationibus sublimis tollatur in cœlum, ac propterea se proxime ad Deum putet accedere, ab eius tamẽ natura is distare se sciat quàm longissimè. Ecce enim sponsa, quæ proficiendo, ad eam sublimitatem progressa est, vt proxime ad sponsum videretur accessisse, diuinitatis essentiam haud percepit omnino. Tu per vocem sponsi oracula Prophetarum accipe, quæ arcanam verbi incarnationem prodiderunt. Quid autem deinceps dicat, est attendendum.

Ecce hic venit saliens in montibus, transiliens colles.

CVM antea sponsi vocem audire se dixisset, iam, inquit, hic venit saliens super montes. Scite pura virgo philosophatur. Nam verbum Dei, antequam descenderet in terram, præmisit Prophetas, qui aduentum suum, & diuinam incarnationem prænunciarent. Mox & ipse de cœlo profectus est. Hæc igitur verba Canticorum innuunt diuini verbi incarnationem, per quam animas in tenebris considentes liberauit, iussu solo fugatis dæmonibus vniuersis, quos montes appellat, ac deinde colles vocat. Christus enim edens miracula, atque integras dæmonum legiones eijciens verbo solo, cunctos simul tum maiores tum minores in tartarum detrusit. Quid statim sponsa dicere pergat, expendamus.

Similis est nepos meus capreæ, hinnuloue ceruorum in montibus Berbel.

HAEC prope simile quiddam significant ijs, quæ dicta sunt. Declarant enim, verbum & sponsum expulisse dæmones, atque in tartarum detrusisse. Sponsum autem hinnulo ceruorum comparat virgo, ita dæmonas profligantem, vt hinnulus serpentes destruit. Hinnulus hic in montibus foueas habet. Mons enim Bethel cœleste indicat domicilium. Caprea vero allegoricè videtem significat. Nam ipse omnium corda intuetur.

Trium Patrum.

HOC autem pacto cùm discentes animas magistra sponsa docuisset, vt tum pœnę formidine, tum promissorum spe, virtutem excolentes, in se caritatem accenderent, eamq; per contemplationem inflammarent, donec sponso placeret ad ipsas aduenire, atque eas in statu immutabili constituere: ne forte sponsi aduentum tardius futurum existimantes, excolendæ virtutis laborem detrectarent, illas confirmat, vox, inquiens, nepotis mei. Nam dilecti vox præcursor est, ille pœnitentiæ promulgator, diuinas instruens vias, ac dirigens semitas. Voces sunt minæ, & promissiones, quæ partim auditores ad pœnitentiam impellunt: partim vias domini ex virtute constituunt, & rectas per cognitionem in ipsis faciunt semitas eius: Ecce hic venit. Venit profecto, ecce iam adest, si comminationes illius, atque promissa exaudientes, prioribus peccatis per pœ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nitentiam recedamus: & per spem futurorum bonorum illustremur. Venit autem ad nos, vt dictum est, præparatos: saliens super montes, super excelsa videlicet decreta diuinitatis suæ, sublimis, quæ verticis montium instar obtinent. Ex affirmatiua enim ipsum theologia comprehẽdere conantes, in qua constitutus ex actu præcelsus ostenditur, ex hac eum aspicimus in negatiua theologia, quatenus essentia præstantior est transiliens colles. Verùm colles item, vt eminentes sunt, dispensationis ostendunt instituta, quæ ipsa quoq; nequeunt comprehendi. Super colles autem, quantum ad cognitionem nostram attinet, sponsus transilit, dũ ex eo, quòd Deus est, videtur vt homo. Et saliens in id, quod homo est, cognoscitur vt Deus. Quod autem de sponso dixit, salire super montes, & colles transilire: salire & transilire capreæ & cerui lasciuientis est proprij, quibus deinceps assimilans sponsum, similis est, inquit, nepos meus capreę hinnuloq; ceruorum in montibus Bethel. Bethel aũt significat domũ Dei, quæ est fideliũ ecclesia. Cuius montes intelliguntur propter excellentiam sanctissima vnigeniti diuinitatis atque humanitatis instituta. super quæ hic sponsæ dilectissimus saliens, vt suprà diximus, atque transiliens more animalium prædictorum spiritales feras, quæ, veluti venenum, opiniones veritati contrarias, aduersus ecclesiam iaculantur, ab ea procul repellit. Natura enim capreæ ac ceruo insitum est, vt venenosas bestias insectentur.

Theodoreti.

DVM hęc cum adolescentulis sponsa differt, easque ad caritatem similem cohortatur, spousum audit aduentantem, &, Vox, inquit, nepotis mei. Sanctis enim illius sermonibus assuefacta, vocem eius agnoscit. Quemadmodum & dominus in sacris euangelijs, oues meæ, inquit, vocem meam audiunt. Alienum autem non sequentur, quia non nouerunt vocem alienorum. Nouit ergo sponsa vocem sponsi: nouit, quid inter adulterum, & sponsum intersit. atque adulteros quidem, & lupos, & mercenarios auersatur: sponsi autem & pastoris sermonibus paret. Itaque, simulac aduentum eius præsensit, clamans, Vox, inquit, nepotis mei. Et quietis impatiens, exurgit, atque obseruat, & circumspicit, atque ipsum aspiciens, magna voce, Ecce, inquit, hic venit, saliens super montes, transiliens colles. Similis est nepos meus capreæ, & hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Operæ pretium est quærere, cur eum capreæ hinnuloque ceruorũ similem dicat: & quinam sint montes Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid colles, & montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam, ferunt. cernit enim quàm acutissimè. Aiunt & ceruos ferarum serpentium naturali quodam odio teneri, adeo, vt angues, & viperas, & alias eiusmodi bestias non aliter, atque herbas deuorent, cùm ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cùm dominus Christus, quatenus homo, sit illa radix, quæ egressa est de radice Iesse, super quem requieuit spiritus Dei, spiritus sapientiæ, & intellectus: spiritus consilij & fortitudinis; spiritus scientiæ, & pietatis; & repleuit eum spiritus timoris Dei: eum sponsa propter eximiam oculorum aciem, ac perspicacem intuendi vim, & futurorum prouidentiam capreę similem asserit. Ceruorum autem hinnulo ipsum comparat, vt qui capita draconum confregerit super aquam: & qui capita draconis collíserit; & tanquam gladius sinuosum anguem, & egredientem draconem, qui erat in mari, sustulerit: potestatemque dederit discipulis suis calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: quique peccatum non fecerit, sed sustulerit peccata mundi, eaque tanquam serpentes profligarit: At hinnulo cerui illum assimilat, quia non solum homo, sed & filius hominis dicitur: nec leo tantum, sed etiam catulus leonis. Accubans enim, inquit, dormiuit vt leo, & quasi catulus leonis. Nec verò alienũ est, à sponsa illud significari, quòd cùm paruula adhuc esset corporis ætatula, diaboli potentiam veluti serpentes quosdã deuorarit, cùm magos qui diaboli vates erãt, confestim, vt natus est, ad adorationem protraxit. Porro inter animalia, quæ munda sunt, caprea & ceruus numerantur in lege. Iam caprea prior, quàm ceruus nominata est, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in prospiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primum accedentem ad Deum, quòd ipse est, & accedentibus ad se remunerator sit. At ceruos quidem nominat diuina scriptura: Et nunc quidem inquit in 17. Psalmo beatus Dauid: Deus qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum. Immaculata, inquit, facta est via mea, posteaquam perfecti sunt pedes mei, tanquam ceruorum. Potuí namque calcare super serpentes, & scorpiones, & super

super omnem virtutem inimici. Nunc autẽ in Psalmo 28. Vox inquit, domini concutientis ceruos, & reuelabit condensa. Ceruos hic vocat beatos Apostolos, quorum pedes speciosi euangelizantium bona, vtpote conculcantes serpentes, qui hominibus insidias struunt, & mortem afferunt. per quos Apostolos reuelata sunt condensa siluarum infructuosa: per quos in templo Dei omnis dicit gloriam. His haud dissimilia pronunciat beatus Abacuc Prophęta, Dominus Deus, inquiens, fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa deducet me, vt vincam in cantico eius. Sed tempus est, vt ad propositum reuertamur. Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles. Similis est nepos meus capreæ, aut hinnulo ceruorũ in montibus Bethel. Docet hic sponsa internecionem idolis illatam à sponso suo. Montes enim & colles vocat lucos & delubra dæmonum in montibus olim sita & ædificata, super quæ, verborum sapientia, & miraculorum virtute saliens atq; transiliens penitus euertit atque destruxit. Quem quidem sensum Symmachus magis perspicuum reddit, interpretans ad hunc modum: Ascendens contra montes, prosiliés aduersus colles. His sponsa rursum subijcit:

En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

DOCET autem, quemadmodum sponsus omni monte & colle humiliato, iuxta Esaiam Prophętam, ad se, quæ humilis quondam erat, & valli comparabatur, accedit, impletque se, & redigit prauia in directas, & aspera in vias planas. Sibique tanquam ciuitati murum circumstruit, ne ab hostibus diripiatur. Et tanquam vineæ, atque horto, & viridario macerię circumponit, ne à prætereuntibus viam vindemietur: neue ab apro de silua, vt prior illa, quæ ex Aegypto transiata fuerat, dissipetur. Ostendit ergo quemadmodũ euersis dæmonum templis & eorum, qui vocabantur dij, nemoribus, & lucis, & fanis (id enim per montes Bethel innuitur: nam Bethel significat domum Dei: falsò autem, cùm dij, non sint, dij tamen ab impijs appellantur) ad se venit. Ac nondum quidem in thalamum ipsius ingressus est: sed stans post parietem respicit per fenestras. Fenestras autem sensus vocat. Per sensus enim tanquam per fenestras in animam influunt, atque ex illis vicissim effluunt tum ea, quę bona sunt, tum etiam contraria. Quamobrem Hieremias Propheta, Mors, inquit, ascendit per fenestras. Nam qui vidit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Atque ita mors per fenestras ingreditur. Et qui prauum sermonẽ suscipit, is per fenestras mortem admittit. At sponsa nunc decore sponsi per fenestras fruitur. Sed quærendum est, quo modo sponsus per fenestras, hoc est, per sensus nostros respiciat. Cùm in lege domini meditantes die ac nocte diuinis sermonibus oblectamur, & cum animi compunctione, & scientia, quæ scripta sunt, diligenter consideramus, fenestras aperimus, & sponsi personam suscipimus. Cùm autem alios diuinas scripturas interpretantes, ac de Deo differentes, studiosè audimus, per alias rursum fenestras sponsus respicit, & propriam nobis ostendit pulchritudinem. Non solas vero per fenestras respicit, sed etiam ex retibus despicit. Neque enim sponsam suam dæmonum insidijs decipi permittit, & retibus comprehendi, sed liberat eam de laqueo venantium, & à verbo aspero. Et in ipsis tentationibus prospicit per retia, ac sponsam recreat oppugnatam, & sensum ipsius dirigit. Idque tam in veteri, quàm in noua scriptura ab vniuersorum Deo factũ esse licet inuenire, vt ab ipso homines pij omnem consolationem acceperint. Cùm enim permisisset, vt Sara raperetur à Pharaone, prospexit per retia, & Abraham Patriarcham recreauit, retibusq; dissectis prædam ipsi saluam atque integram reddidit. Capta iterum fuit ab Abimalech; & rursum per retia prospexit, & non solum prædam seruauit, verumetiam beneficio venatorem affecit. Idem & Isaac præstitit, & cùm eadem illi de Rebecca, quæ patri de Sara contigissent. Idem præstitit & Iacob. Cùm enim socer eius, vt ipsum comprehenderet, atque spoliaret, ardenti animo persequeretur, per retia se illis prospiciẽtem exhibuit, ac Iacob quidem bono fortique animo iussit esse, Laban vero deterruit. Cumque rursus fratris aduentum formidaret, apparuit ei, metum abstersit, audaciam que suggessit. Nec non & Ioseph vendito, atque in seruitutem abducto, cùm in qua seruiebat domo, tum etiam in carcere præsto fuit, & vbique per retia prospiciens semper illum consolatus est. Atque vt viros sanctos, qui in medio interiecti sunt, silentio prætream, ne longior sim, eodem modo ex retibus despiciens sanctissimum consolatus est Danielem, cùm leonibus ad deuorandum obiectus esset. Eodem modo cum beatis illis pueris in horrendam illam fornacẽ coniectis simul ingressus est.

Ioan. 10.

Psal. 90.

Ysa. 42.

Ysa. 57.

Hier. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eodem modo sanctis Apostolis à Iudæis in custodiam detrusis fiduciam suppeditauit, iussitque, vt pietatis verbum audacter promulgarent. Eodem modo postea beatum Paulum comprehensum & mortem expectantem confirmauit, confide, inquiens, Paule, quemadmodum enim Hierosolymis de me testificatus es, sic te oportet & Romæ testificari. Hoc & sponsa innuens, ait.

Actu. 23.

En ipse stetit post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, despiciens e retibus.

Trium Patrum.

QVANDO capreæ & ceruo naturalis ea vis est, vt pestiferas bestias fugent: ecce inquit, ipse stetit post parietem nostrum. Paries noster est natura creata, post quam stetit, qui creatus non est, sed creator est omnium Deus verbum, vt rerum principiũ, quæ motum habent ad finem. Quanquam enim & prius est ipse, vtpote initium & finis vniuersorum, tamen quoniam ipsum ex fine nondum inuenimus: nondum enim in eo, qui finis est, ab omni motu conquieuimus: post staro dicitur: prospiciens per fenestras. Fenestræ autem sunt ea, quæ naturæ creatæ ab increato communicata sunt: per quæ ipse ad eam prospicit, dum prouidentia sua cuncta moderatur, nobisque (nisi fenestras has aduersus eum motionibus animi naturæ contrarijs occludamus) prospicit. Respiciens per retia, hoc est, inspiciens per mutuam virtutum connexionem. Nam si fenestras, quæ dictæ sunt, habuerimus apertas illas quidem, sed tamen ita mutuo virtutum, retium instar, recte complicatarum contextu communitas, vt nulla ex volucribus, ex aereis nimirũ spiritibus nullus furtim ingrediatur, atque reconditum in nobis diuinæ disciplinæ semen corrum pat: respicit in nos per hęc retia, ipsarum virtutum essentia, ipse videlicet, qui factus est nobis à Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vnigenitus eius filius & verbum.

Ecce hic stetit post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per retia.

Psalli.

ECCE, inquit, verbum & sponsus venit, demigrans ex Bethel è superna domo. Nondum autem sub tectum introiuit: sed foris stans post parietem, per fenestras vult introspicere. Tu autem mihi per parietem legem antiquam intellige, vmbram & errores hominibus inijcientem. per fenestras vero, & retia, oracula Prophetarum. Nam ante diuini verbi incarnationem multifariam multisque modis locutus est. Sed quid sponsa deinde dicat, consideremus.

Respondet nepos meus, & dicit mihi: surge, veni, propinqua mea, formosa mea, columba mea.

QVONIAM, inquit, venit verbum & sponsus, qui Prophetis, tanquam fenestris quibusdam, vsus est, hoc primùm dixit introspicite: Surge de lapsu erroris, & tenebris, & ad me puriter accede, & mihi propinqua effice. Hæc, inquit, præter alia mihi dixit.

Ecce hiems transiit, imber abijt, recessit sibi: flores apparuerunt in terra: tempus putationis aduenit.

QVONIAM, inquit, naturam dæmonum, à quibus humana natura congelatur, & pigra, atque iners prorsus ad recte agendum redditur, profligauit: atque ideo hiems ceritatis abcesit, & grauis imber omnis abijt, ac defluxit: & iucundum veritatis exortum est ver: florere cœpit tellus, natura nempe humana. Tempus putationis iam venit. Legendi sunt flores, si vis corallas ex floribus contexere. Hominum enim naturam quam terram appellauit, idolis, & fraudi ex uicem inclinans, nullam virtutum speciem præbuit: (id enim flos significat) acerbissima ac vehementissima hieme deceptionis in glaciem redacta, ac propemodum perdita. Quis enim se in tantis errorum tenebris, pietatis professionem tueri, modestiam seruare, temperantiam amplecti, osculari iustitiam vnquam speraſſet? At iam flores apparuerunt in terra nostra. Surgitur, & coronas tibi ex virtutibus texe. florũ testis minime reijciendus est ille praecursor gratiæ, pœnitentiam, inquiens, agite, qui multos ex Hebræis baptizauit, cùm videret eos florentes in confessione. Hæc enim spectant ea verba Canticorum,

Vox turturis audita est in terra nostra.

VOX enim clamantis fuit præcursoris, qui passeri, turturi, & exteræ comparatur.

Ficus protulit grossos suos; vineæ florent: dederunt odorem.

EVNDEM hæc forte sensum habent cum superioribus. Ficum enim rursus intelligit naturam humanam: grossos inferiores virtutes: vites florentes, animas, quæ in recta viuendi ratione ac via progredi iam cœperunt.

surge,

Surge, veni propinqua mea, formosa mea, columba mea.

Theodoreti.

TESTIMONIO suo sponsæ pulchritudinem sponsus commendat: nec formosam simpliciter eam vocat, sed formosam suam: vt doceat, eam sibi admodum placere. Appellat autem ipsam & columbam, hoc nomine spiritus gratiam innuens. Nam sub columbæ specie descendit super eum spiritus sanctus. Eos, porro, qui perfecti sunt, spiritales vocare solitus est beatus Paulus. Quam obrem ad imperfectos adhuc scribens, Et ego, inquit, fratres, non potui vobis loqui vt spiritalibus, sed vt carnalibus: tanquam paruulis in Christo. Perfectis autem scribit: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Merito inquit animam in virtute perfectam sponsus columbam appellat, id est spiritalem & spiritu sancto repletam. Etenim Esaias propheta longe ante prospiciens, & sanctos Apostolos tanquam aligeros quosdam vniuersum orbem terrarum pernolantes, eorumque discipulos, & auditores, quasi pullos quosdam eos sequentes, contemplans, magna voce clamat in hunc modum: Qui sunt isti, qui vt nubes volant; & quasi columbæ cum pullis suis? Eodem modo sponsus ecclesiam hic suam in tentationibus laborantem recreans atque consolans, & ex fenestris aspiciens, retibusque spectans hortatur, vt surgat, & ad se aduolet. Dedit enim ei columbæ illius pennas, de qua beatus Dauid, si dormiatis, inquit, inter medias sortes, illic pennæ columbæ deargentatæ: & posteriora dorsi eius in colore auri. Sortes appellat duo testamenta. Columbam autem spiritus sancti gratiam, pennas habentem deargentatas, orationis scilicet splendorem. Posteriora verò dorsi in pallore auri, hoc est, occultorum mysteriorum illustrationem. Quasi dicat: si in medio duorum testamentorum conquieueritis, & ex vtroque perceperitis vtilitatem, varia illic spiritus sancti dona reperietis. Sponsa igitur spiritalem accipiens admonitionem, dum in medio sortium requiescit, alas inuenit argento obductas, quibus iubetur ad sponsum aduolare.

1. Cor. 3.

Psal. 67.

Ecce, inquit, hiems transiit: imber abijt, recessit sibi. flores visi sunt in terra: tempus sectionis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra: ficus protulit grossos suos: vineæ florent: dederunt odorem.

HIS addamus, si placet, & verba Domini, quæ sunt in euangelio. Cùm enim turbam vndique ad se confluentem conspexisset, ad sanctos Apostolos, messis, inquit, multa, operarij autem pauci. Et alibi, iam, inquit, & qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Et rursum, alius, inquit, est, qui seminat & alius qui metit. ego misi vos metere. Hinc nobis perspicuum fit illud: ecce hiems transijt. Tempus enim, quod præcesit aduentum suum, hiemem vocat: ver autem, id, quod post aduentum est subsecutum, ætatem vero, sęculum, quod expectatur. Ideo transijt, inquit, hiems, & imber: legis nimirum minæ, & graues peccatorum pœnæ. Et recesit sibi. Cedit enim vmbra corpori: pædagogus sapienti præceptori. Visi sunt flores in terra. Annotanda est verborum subtilitas. neque enim dixit, fructus, sed flores. Absoluta namque bonorum possesio dignis hominibus in futuro sęculo reseruatur. Qui dum hic sunt, cum beato Paulo dicunt: Nunc video tanquam in speculo, & tanquam in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Sed & tempus, inquit, sectionis aduenit, vel (vt Symmach* & Aquila interpretati sunt) putationis. Nam post Domini Christi aduentum hanc purgationem gentes consecutæ sunt vniuersæ. Quapropter & Dominus, Ego, inquit, sum vitis vera, vos autem palmites: pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum: & omnem, qui fert fructum, purgat eum, vt vberiorem fructum ferat. Iccirco, tempus, inquit, putationis aduenit. Sed & vox turturis audita est in terra nostra. Vocem turturis rursum sacrosancti spiritus doctrinam vocat. Sic enim & beatus Dauid in eo Psalmo, qui, pro torcularibus, inscriptus est, loquitur. Cùm enim dixisset: Quàm dilecta sunt tabernacula tua, Domine, virtutum: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini, Cor meum, & anima mea exultauerunt in Deum viuentem: explicat etiam exultationis causam, & ait: Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi, vbi ponat pullos suos: & ostendens, qui nam sint, subijcit: altaria tua, Domine virtutum. Docetque nos, eos esse pullos, qui regenerationem per baptisma sunt consecuti: Domum autẽ & nidum, diuina altaria, in quibus nutriuntur, & aluntur, & plumescunt, ac paulatim ad perfectionem perueniunt. Mater vero, à qua geniti sunt, est spiritus gratia, quæ per trãslationem turtur dicitur, propter volucris huius prudentiã, & solitudinis studium, & nidorum in vmbrosis arboribus constructionẽ. Vox igitur turturis, inquit spõs, audita est in terra nostra: ficus protulit grossos

Ioan. 15.

sos suos, id est, precocem fidei fructum, per quem & alter operum fructus firmus ac stabilis gignitur, & non decidit, sed maturescit, & iucundissimus euadit. Vitesque florent: dederũt odorẽ. Floruerunt, inquit, qui metaphorice dicuntur vites, & odoris effuderunt suauitatem.

Trium Patrum.

CVM igitur magistra anima ita se in erudiendis adolescẽtibus exercuisset, iam, quæ ipsa à sponso didicerit, narrat: respondet, inquiens, nepos meus, qui sermonem videlicet meum ad discipulas profert: respondet dilectus meus, & dicit mihi: surge, veni propinqua mea: docere define quæ à me per naturalẽ scriptamq; legem mysteria ad me pertinentia didicisti. Ab ijs consurgens, tu, quæ propter perfectionem es propinqua mea; ad ea tradenda te confer, quæ ex lege constant spiritali, & his longe sunt excellentiora. Ego enim, qui sum natura immensus & infinitus, nullis vnquam rerum ex materia constantium terminis comprehendar. Itaque te semper oportet ad vlteriora contendere, formosa mea, columba mea. Formosa quidem mea, quatenus operibus, & præceptis exequendis mundata es, & decorata: columba vero, quatenus illustrata es donis Spiritus sancti. Surge autem, inquit, & veni: Quoniam ecce hiems transijt: quare trahens te ad summæ pulchritudinis communionem præcipio tibi, vt surgas, & à sublimibus contemplationibus ad sublimiores exciteris. Quandoquidem perturbationes quæ tanquam hiemis tempestates animam affligunt, & ab itinere prohibent spiritali, sublatæ sunt. Imber abijt, recessit sibi. Vehemens hæresium, à quibus vexabaris, procella desijt, cùm mutuo inter se conflictu oppressæ conciderint. Visi sunt flores in terra: Virtutes, quæ tanquam varij atque odorati flores animam exornant, in carne, dum rectis actionibus & operibus excoluntur, floruerũt. Hæc aut facta sunt, quoniã tẽpus putationis aduenit: quod quidẽ tempus est Christi aduentus in carne. Non enim, inquit ipse in Euangelijs, veni mittere pacem, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum: & filiam aduersus matrem suam, & sponsam aduersus socrum suam. Amputantur enim per fidem & virtutem isti noui, à spiritu renouante, ab ijs, qui in infidelitate & malitia inueterati sunt. Quamobrem aduentus sui in carne testimonium afferens, vox, inquit, turturis audita est in terra nostra. Turturem nominat aduentus sui Prophetam & præcursorem, vtpote solitarium, & pudicum, cuius vox est pœnitentiæ prædicatio, quæ in quibusdam eorũ, qui carnales sunt, & terrena sapiunt, audita est, cùm illi prædicationi paruerint, & baptismate pœnitentiæ baptizati sint. Itaque & ficus, inquit, protulit grossos suos. Ficum illam intelligit, cui postea Christus, quia fructum non tulerat, maledixit, nempe synagogam Iudeorum; quæ quidem tanquam grossos, qui ante fructum perfectum nascuntur, sed celeriter decidunt, eos protulit, qui Ioannis baptismate baptizati sunt. Hi namque fructum præ se tulerunt, per baptisma in aqua sola, figuram baptismatis in Spiritu sancto & igne præmonstrantes, ad quod tamen ipsi non peruenerunt, quippe, qui Ioannis testimonio de Christo non credentes, à fide in Christum exciderunt. Vineæ nostræ florent, dederunt odorem. Vineas vocat ecclesias credentium Christo, quæ per ipsius prædicationẽ in gentibus plantatæ sunt, quarum ecclesiarum flores, fructum ex ipsis per virtutem futurum prænunciantes, exortum Magi, qui munera Christo ab orientis partibus aduehentes, ei vt regi, & Deo, & propter nos mortali, aurum, & thus, & myrrham obtulerunt: suauem gentium fidei in ipsum Christum odorem exhibentes ipsi, qui à Spiritu sancto scientiæ donum sunt consecuti. Propterea dicit: surge, veni propinqua mea, formosa mea, colũba mea. Recede videlicet ab ea docendi ratione, quæ in figuris & vmbris tum naturæ, tum litteræ continetur. Et veni ad ea docenda, quæ spiritus sunt, propter tuam ad me propinquitatem Spiritus sancti muneribus decorata. A me enim longius quodammodo recedis, dum in figuris descendis ad discipulas erudiendas, eisque nondum ea, quæ spiritus sunt, percipientibus, sensu pulchra videris, non spiritu. Deinde exposita causa, cur ei, vt ad se veniret, præcepisset; aduenisse enim tempus aduentus sui in carne: quamobrem dicebat etiam discipulis suis: surgite, eamus hinc: quanta cum fiducia venire ad se debeat, non declarauit. Quocirca nunc etiam illud exponit.

Matth. 10.

Et veni tu columba mea in tegmine petræ.

QVANDO te discipulę non sequuntur, per res sensibiles docẽtem ea, quæ spiritus sunt, veni tu spiritalis, mea, qui sum immutabilis, euãgelica doctrina seruata, sic, vt non abhorreat à præceptorũ legis scriptę obseruatione. Lex enim scripta instar propugnaculi ab

ab actionum vitijs præmuniebat, & figuras duntaxat veritatis ostendebat: quibus ordine ad perfectionem ita tendebatur, vt actionis quidem vitiorum purgationem, ipsarum etiam cogitationum improbarum ablutio: figurarum autem contemplationẽ spiritalis ad veritatem prouectio sequeretur. Quæ quidem docet lex spiritus; Euangelium videlicet, in quo tegemur à spiritali petra, qui, vt diuus ait Apostolus, Christus est. Sic igitur sponsam vocans, quid deinceps velit, ostendit: nimirum, vt vmbræ doctrina relicta, in spiritu & veritate ad se veniat.

Ostende mihi faciem tuam.

TVAM illam, secundum imaginem meam & similitudinem, retege faciem ac formam spiritalem, quam vt rudes discipulæ possent aspicere, figuris veritatis & velis contexisti.

Sonet vox tua in auribus meis.

DVM mecum spiritaliter versaris. Vocem enim magistræ animæ spiritus quidem ducit ad aures domini: verba autem & litterã, quibus simplex in spiritu sermo concrescit compositus, perfert ad aures discentium.

Vox enim tua dulcis.

DVLCIS profecto, cùm ea pronunciet, quæ ad spiritum pertinent.

Et facies tua decora.

QVIPPE quæ domini formam seruat, & manibus spiritus est exornata.

Theodoreti.

Surge igitur, veni propinqua mea, in tegmine petræ.

VOCAT autem ipsam sub petræ tegumentum, ne iterum nigra fiat. Petram appellat fidei pietatem, veritatis professionem. Domino enim ex discipulis quærenti, quem se filium hominis esse homines dicerent, tu es, inquit beatus Petrus, Christus filius Dei viuentis. Cui dominus respondit, amen amen, inquiens, dico tibi tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. Vult etiam illam à præsenti vita remotam esse. Quamobrem & beatus Paulus ad Hebræos scribens, Exeamus igitur ad eum, inquit, extra castra, improperium eius portantes. Vult illam considerare non ea quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Itaque hortatur eam, vt sit iuxta propugnaculũ. Quasi dicat: Mortifica membra tua, quæ sunt super terram. Ea, quæ sunt à carne remotissima, in corpore meditare. Inter perturbationes præsta te à perturbationibus vacuam. Extra præsentem ciuitatem, eiusq; muros consistas. Nisi enim iuxta propugnaculum extiteris, consuetudine mea frui non poteris. Nisi cum Paulo clamaueris: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Nemo enim militans implicat se negotijs huius vitæ, vt ei placeat, qui se elegit. Nisi in medio præsentium & futurorum constiteris (id enim arbitror per propugnaculum significari) nuptiæ inter nos esse non poterunt. Te vero illuc profectam rogo, ostendas mihi faciem tuam. Decoram tu mentem habes, nullis huius vitę sollicitudinibus contaminatam. Illic aueo vocem tuam exaudire, pura enim est ipsa quoque ab omni adulatione aliena. Tunc erit mihi vox tua dulcis, & facies tua decora. Meam enim in te tanquam in speculo pulchritudinem agnosco: & vocem tuam meis sermonibus ornatam audio.

2. Cor. 10.

Psalli.

Surge, veni propinqua mea, formosa mea, columba mea.

HVIVSCE sermonis significationes sępe diximus: verba quæ deinceps sequuntur, interpretemur. O virgo, inquit, anima purissima, surge de lapsu, & huc veni, alacriter tamen, & nulla coacta necessitate, sed volens ac lubens. Non inuita, inquam, sed vltro veni. Sic enim, omnino ad me accedes, petram vtique Christum vitæ sempiternæ. A propugnaculo, à veteri lege, quæ petræ coniuncta est, transcendens. Venit enim vere, hoc est, appropinquat ad petræ propugnaculum. Et disce etiam modum. Propugnaculum autem sane dicitur antiqua lex: petra vero solida nouum testamentum. Ac quamuis videantur inter se distare lex Mosaica, & Euangelium, virtute tamen consonant atque inter se congruunt. Quid enim his præceptis potest esse coniunctius? Antiqua lex vetat adulterium: Euangelium amputat cupiditatem. Illa, vt à cæde abstineas, iubet: hoc prohibet, ne prorsus irascaris. Quod si quæris & oues, & sabbata, & pascha; quæ illic secundum carnem; hic secundum spiritum, si attenderis, inuenies. Lapis enim spiritalis, non autem terrenus, est parics. Sed, quę sequuntur verba, iam audiamus. Sponsa enim respondet sponso.

Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Universidad de Deusto
Biblioteca

NE mecum amplius, o sponse formose, per libros quosdam propheticos & legales colloquare: sed tanquam mihi videre te liceat, & vocem tuam audire, sonet vox tua in auribus meis, ostende mihi faciem tuam. Nam si vox tua nobis iucundissima fuit atque dulcissima; si vultus tuus pulcherrimus visus est & maxime decorus; cum vox tua per Prophetas insonaret; & formam tuam tanquam in speculo cerneremus: quanta nam erit præsentiæ tuæ pulchritudo? quanta vocis ipsius dulcedo, quæ sine vllo medio exaudietur? Sponsæ preces audiuit sponsus, qui vt seipsum coram magis conspicuum præbeat, venatores ad prædam excitat, dicens.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: & vineæ nostræ florent.

O imperium verbi terribile ac formidandum: o virtutem omnipotentem: o robur incredibile. Venatoribus enim præcepit, vt vulpeculas quasdam paruulas captu difficillimas perustigent, comprehendant, superent, vinciant. Totam nimirum detestricem dæmonum potestatem: draconum illum maximum: illum rebellem natura, qui non aliter in nos, quàm leo in greges desæuit, mundi principis sathan, principem tenebrarum, infernum tenebrosas fauces suas aperientem, habentem ac serentem mortis imperium, qui se passeris nidum, orbem scilicet vniuersum, tanquam oua putrida atq; abiecta cepisse, & diripuisse gloriatur. qui terræ montes, & mare euersurum, & in nubibus sedem collocaturum se iactitat: cuius quidem latera sunt ænea, & dorsum ferreum, viscera autem smyrites lapis: serpentē ipsum grauem, illum senem, ingentem illum, & totam eius hostilem manum, virus vero potentiæ tanquam vulpeculas paruas & naturā fraudulentas appellat. Comprehendite, inquit, mihi paruas vulpes, quæ animas humanas demoliuntur. Has enim solas vineas vocat.

Theodoreti.

SPONSVS his verbis sponsam allocutus, ministris suis iubet ad hunc modum.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

INTERPRETES quidem illud: paruulas: ad vineas retulerunt. Sed nihil interest, hoc, an illo modo intelligatur. Vulpes appellat eos, qui animo imbuti fraudulento ecclesias domini, quæ modo florere incipiunt, corumpunt & vastant. Ideo subiicit: Et vineæ nostræ florent. Per vulpeculas autem hæreticos innuit, qui animas oppugnant ecclesiasticas, & dolis ac fraudibus eos decipere conantur, qui nondum in fide sunt confirmati. Isti enim orationis suauitate, & lacteis ac retibus argumentorum simpliciores decipiētes, vineas demoliuntur. Quamobrem præcipit ijs, qui docendi gratiam & munus sunt consecuti, vt hæreticos persequantur, & veris argumentis conuincant, atque ita vineas florescentes ab ipsorum peste tutas interegrasque conseruent.

Trium Patrum.

CVM autem ad sponsi mandatum magistræ animæ ipsi præsto essent, & cum eo ex doctrina ipsius versarentur, ad eas hæc verba facit: capite nobis vulpes paruulas: obseruantia præceptorum, simul cum vitiorum motionibus astutissimos ipsorum auctores spiritus cohibete: qui paruuli videntur adhuc, cum ipsæ motiones nondum in actum processerint. Nobis autem, dixit, propter hunc propositum, qui in illis eruciendis expletur. Quæ demoliuntur vineas. Id est animas euertunt, quæ per fidem in me sunt plantatæ. Et vineæ nostræ florent: Animæ diligenter a nobis ad salutem institutę tam florerent secundum virtutem, fallacissimis vt dictum est spiritibus profligatis.

Theodoreti.

HIS auditis sponsa statim dicit.

Nepos meus mihi, & ego illi.

SICVT enim ipse me omnibus prætulit, sic ipsum ego omnibus antepono, cum alio coniungi non patior. Ab istis, qui vulpes & fraudulenti vocantur, abhorreo. Absurdum enim est, me quæ tantopere dilecta atque ornata sum, amanti in amore pro viribus non respondere. His simile videtur id, quod a beato Paulo ad Corinthios scriptum est: corpus autem non fornicationi, sed domino: & dominus corpori. Simile rursus est illud, quod ab eodem dictum est: sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Quinetiam omnia arbitratus sum vt stercora, vt Christū lucrifaciam. Eiusdem generis est etiam illud: cum Christo crucifixus sum. Viuo autem non amplius ego: viuit autem in me Christus. Tale id quoque: Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an persecutio? an nuditas? an periculum? an gladius? & quæ sequuntur. Eiusmodi & illud est, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce

cruce Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. His congruere videntur ea, quæ dicuntur à sponsa. Nepos meus mihi, & ego illi. Quis autem hic sit, & quid agat, & vbi, & quando, & quamdiu declarat.

Qui pascit inquiens inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.

Anima duertendum est, sponsum primo sic ipsum, quantum ad humanitatem pertinet, lilium appellasse. Ego, inquit, flos campi: lilium conuallium. Deinde ipsam, sponsam. Sicut lilium enim, inquit inter spinas, sic propinqua mea inter filias. Hic vero & herbā ipsam lilia vocat. Qui pascit, inquiēs, inter lilia. Quasi dicat: ipse quoq; pastus, qui ouibus suppeditatur, plenus est suauitate. Et hoc quidem modo intelligendum est secūdum Septuaginta. Symmachus vero sic interpretatur: Pascētes, flores: vt ipsi videlicet, qui pascunt, sint flores, quæ lilia nuncupauit. Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ. Vmbras autē vocat res humanas. Quare beatus etiam Dauid, sicut vmbra, inquit, cum declinat, ablatus sum. Et rursum: Dies mei sicut vmbra declinauerunt. Et strenuus Iob, vmbra enim est, inquit, vita hominis super terram. Nihil enim firmum, nihil stabile, nihil constans, nihil perpetuum, ac vere existens habent ea, quæ iucunda videntur in hac vita. Non diuitiæ, non gloria, non imperium, non corporis valetudo, non forma, non denique aliud quidquam, sed inania sunt, & tanquam vmbræ dissoluuntur. Sponsus ergo nos pascit, donec ardor diei prætereat, & ros salutis aspiret, & moueantur vmbræ, & futura, quę stabilem ac perpetuam naturam habent, appareant. verum quia tanquam vna, sunt animæ perfectæ, & Christo desponsatæ, singulariter ipsi respondentes, dicūt: Nepos meus mihi, & ego illi. Dilectus meus mihi secundum imaginem cernitur, & ego illi viuo, non autem mihi, vt magnus ait apostolus. Qui pascit in lilijs. Qui per sancta sua præcepta, in animabus illis quæ magistræ sunt, nec sollicitudinibus istius vitæ suffocātur, oues oratione præditas regit, eos nimirum, qui per ipsas instituuntur. Do nec aspiret dies, & inclinētur vmbræ. Quod lucidissimus ille rerūm futurarum dies ab omni vmbra remotissimus adsit: & res præsentes, quæ illarum sunt vmbræ, pertranseant. Quo quidem die gregem suum pastor ille formosus in æternarum sedium quiete collocabit.

Pselli.

SED videamus, quid dicat etiam sponsa & virgo.

Nepos meus mihi & ego illi.

VERVM morose deinceps sponso loquitur. Qui pascit inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere. Similis esto tu nepos mi, capreæ hinnuloue ceruorum super montes conuallium. O pulcherrime pastor ouium, quę mente sunt præditę: inquit sponsa ad ipsum verbum & sponsum; qui oues tuas virtutibus, vt lilijs, pascis, rursus te capreę, aut ceruorum hinnulo similem prębe, vt paulo ante super vallium montes saliebas: atque omnem potentiam aduersantem euerte, & colles nimis elatos exequa. Sic enim curribus tuis omnis vallis implebitur; & omnis malitię collis humiliabitur: & omnes impietatis vmbrę discutientur: & dies salutis mortalibus aspirabit.

Theodoreti.

Reuertere, assimilare, tu nepos mi, capreæ, aut hinnulo ceruorum super montes conuallium.

HIC autem sponsum hortatur, vt superioribus animalibus similis, conscendat mōtes in vallibus sitos, cupiens omnes ipsius præsentia frui. Montes autem conuallium hic vocat, eos, qui in medio subiectorum atque humilium quorundam mente sunt elati, & sublimi sensu vtuntur. Et orat, vt ipsi quoq; sponsi præsentia perfruantur. Quod quidem sponsus precibus sponsæ adductus fecit.

Trium Patrum.

Reuertere, assimilare, tu nepos mi, capreæ, hinnulo ceruorum super montes conuallium.

SPIRITALES feras, animarum corruptrices, quæ contra nos sæuiunt, & serpentium more vitiorum virus in nos effundūt, repelle. Et propterea tu dilecte mi, qui Dei & patris vnius atque eiusdem essentiæ virtus es, te animantibus illis similem exhibe, quæ venenosas feras infectantur, vt procul à nobis improbissimos spiritus auertas. Te, inquam, illis similem præsta, veniens in magistras animas, quæ inter discipulas perturbationum fluctibus depressas, montium instar excellunt: vt ipsarum opera propellas & fuges bestias illas pestiferas, quæ naturalem rudium animarum æquabilitatē excauant, in eisque sibi latebras constituunt. Atque ita pristinam illis virtutum æquabilitatem redde.

Theodoreti.

SPONSA igitur sola relicta angitur & cruciatur, & sollicitudinem suam adolescentulis narrat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In lectulo meo quæsiui per noctem, quem diligit anima mea: quæsiui, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me. Surgam iam, & circuibo in ciuitate per vicos & plateas, & queram, quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni: vocaui eum, & non audiuit me.

SAEPENVMERO piorum animas exercẽs Deus vniuersorum, permittit eas in varias tẽtationes incidere. Et flagitantibus, vt liberẽtur, modo affert, modo differt auxilium, vtilitatem dilectis suis vndique comparans. Tale & illud est, quod cecinit Dauid; Quousq; domine, obliuiscéris me in finem? Quousque auertis faciem tuam à me? Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem & noctem? Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Sæpe enim, vt par est, supplicans, & molestiarũ finẽ implorans, non obtinuit, quod obsecrabat. Quamobrem gemens, &, quòd sibi optata non contigerint, dolens huiusmodi verbis vtitur. Beatus item Paulus, Et ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nã virtus mea in infirmitate perficitur. Rogat Paulus, & non impetrat. Sic enim illi magis expediebat. Itaque discens, quod nesciebat, lætatur, se id, quod petierat, non accepisse, & clara voce, libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Elias quoque cùm Iezabel minas admodum formidaret, in soli tudinem aufugit, quærens adiutorem. At sapiens piorum magister, & remunerator apparet ei, & tãquam ignarus, fugæ causam exquirit, non illudens, sed docens eum, cur ipsum fugere permisisset, monensque, cùm homo esset, & humanis affectionibus tangeretur, vt humanitatem & clementiam coleret. Sed tempus est, vt ad propositum reuertamur. Hic enim sponsa sponso paulisper absente, quærit eum quidem in lectulo, idque non die, sed nocte: verum non inuenit quiescentem, quamuis ipsum non solum quærat, sed etiam vocet. Surgit autem, & circuit ciuitatem, fora, plateas. Desiderium enim vrgebat, nec manere domi sinebat eam amoris flamma. Incidit autem in eos, qui ciuitatem custodiunt, atque illos percontatur.

Psal. 12.

Cor. 12.

Inuenerunt me custodientes, & circumeuntes in ciuitate. Vidistine, quẽ diligit anima mea? paululum cùm pertransissem eos, inueni, quem diligit anima mea.

IPSIVS per actionem est beneficentia, & per essentiam immutabilitas. Cur autẽ, cùm natura beneficus sit, & immutabilis, eũ inuenire non potuit? Quamuis enim bonũ & veritatem propterea vocauerim ipsum, nõ audiuit me. Excellit profecto super hæc. Nam eius nomen est super omne nomẽ. Atq; ipsa quidẽ dilectum meũ, vt dixi, inuenire nondum potui. At sancti angeli inuenerũt me, custodientes, & circumeuntes in ciuitate. Inuenerũt autem me, dum per actionem purgant, & per contemplationem illustrant me, quæ malitia atque ignorantia perierã, & spirituum improbitatis discipula quondã extiteram, atq; ideo à bonis his angelis, vt erudirer, non inueniebar, qui obseruant, vt laudent, vel coarguant in formidoloso die iudicij, tam manifestas, quàm occultas motiones meas, & omnes cogitationes, & opera. Ac ne quid horum relinquant inexploratũ, circumeunt me, suum in me, tanquam in alia quacunque ciuitate, circũuagandi munus exequentes. Ad hos igitur ego, cum inuenissent me, num, inquam, quem diligit anima mea, cõspexistis? Is ne, cuius ego cõprehendendi teneor desiderio, nec tamẽ eum assequi valeo? vos, qui choris & tripudijs vestris, illum, vt spiritus eius ministri, comitamini, perspexistis, quo modo natura se habeat: vt eam me quoq; doceatis? Ceterum, quia ne à sanctis quidem angelis sponsus natura comprehendi potest: atq; ideo quærenti mihi minime respondẽrũt, silentio ipso declarantes, eum ne à se quidem, vt increatum à creatis percipi posse: propterea ab illis discessi, quæ desiderábam, inquirens. Commodum ab ipsis recesseram: cum reperi, quem diligit anima mea: tenui eum. Paululum concesseram ab eo, qui procreatis, mẽte pertrãsiens ipsam quoque naturam angelicam, vt increatum dilectum meum, de me optime meritum inuenirem, cùm illum fide sola comprehendi: cùm res omnes percurrissem, & ab ipsa essem experientia confirmata, eum, qui rerũ est omnium causa, rebus omnibus antecellere: neque in vlla natura vel sensibili, vel intelligibili per essentiam perspici posse, cùm supersessentialis sit. Sic igitur omnia, quæ sunt, trãsij, studens, in domum meam optatissimum mihi sponsum introducere. Et non dimisi eum, donec introduxi in domũ matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me: Ergo non desiti quærere dilectum meum, donec illum introduxi in mentem, quæ domus quidem est, tanquam matris, rerũ omnium causæ, Dei sapiẽtiæ. Mens enim, huius sapiẽtiæ capax, est veluti domicilliũ propter similitudinẽ: & cubile rursus ipsius, quia arcanos eius thesauros propter imaginẽ in se [illegible]ditos seruat. Hæc me sapientia cõcepit, quippe quæ ante mundi constitutionem, quàm optimam in me habuit voluntatem. Quamobrem & propter me naturã (hoc autem totum est) omnino suscepit humanam. In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea. Quæsiui illum & non inueni. Et cùm paululum pertransissem eos, reperisse se dicit illum, nec dimisisse, donec introduceret in domum matris suæ, & in cubiculum eius, à qua concepta erat. Ciuitatem vocat domum Dei, quam ecclesiam appellamus: Fora, & plateas, diuinas scripturas: Custodes ciuitatis, sanctos prophetas, & sacros apostolos, quos percontatur, & interrogat anima pia diuinum verbũ desiderans. Post quos inuenit sponsum ministris & comitibus quibusdam constipatum: comprehensumque tenet, nec dimittere vult, donec in domum matris suæ, & in cubiculum eius, à qua cõcepta est, introducat eum. Porro piorum matrem cœlestem esse Hierusalem nõ ignoramus: de qua beatus Paulus, quæ autẽ sursum est, inquit, Hierusalẽ, libera est, quæ est mater omnium nostrum. Sponsã igitur, se sponsum inuentum dimissurã negat, priusquam in thalamum & cubiculum instructum simul ingrediantur.

Trium Patrum.

HAEC igitur magistra cùm de discipulis sponso differuisset, ad eas mox sermonẽ conuertit, & quę ad se ipsam pertinent, exponit, atque ita studet eas instituere. In lectulo, inquit, meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea. In carne videlicet mea, in qua propter voluptatem per noctes ignorantiæ videbar conquiescere. Quæsiui, quod vere bonum est, (is autẽ dilectus est sponsus meus) inuenire. Sed ipse propter causam, quam commemoraui, quia nimirum nox me miseram occupabat, non agnoui. Illuminationem enim esse delicias arbitrabar. Quęsiui illum, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me. Quęsiui scilicet ipsum in carnis voluptatibns, & non inueni. Nam carnis voluptati naturaliter coniunctus est dolor. Corruptionis enim, quę quidem est dolor, voluptas quæ sensu percipitur, est causa. Quapropter experimẽto didici dilectum meum abesse à carnis voluptate: in qua cùm illum vocassem, vt citra molestiam oblectarer, nõ audiuit me. Itaque sic hæsitabũda locuta sum: surgã & circuibo in ciuitate in foris, & plateis, & quęram, quem diligit anima mea. Exurgam ab habitu carnali, & contemplabor primũ, atq; ita faciam. tum per experientiã perfectius contemplabor. Et tanquam à cõtemplatione incipiens, atq; in eandem desinens, circuibo in me ipsa peractionem quidem, veluti in foris alicuius ciuitatis: labores, quasi argentũ probatum, impendens, & virtutes cõparans: per contemplationem autem, tanquam in plateis, percurrens in naturalibus rerum speculationibus, & variam illarum scientiam colligens, atque ita, quem desidero, conabor inuenire. Vocaui eum, & non audiuit me. Per actionem nimirum & contemplationem quęsiui illum imitando. Vocaui eum, & non audiuit me.

Pselli.

TVA profecto natura, Christe, comprehẽdi nequit. Ego in lectulo progressionis meæ, qua valde profeceram, me conquieturam sperabã, vtpote quæ iam ad perfectionis fastigium peruenissem: sed posteaquam ad diuinorum mysteriorũ noctem accessi, ardenti studio verbum & sponsum quærens, illic eum nullo modo conspicuũ inueni. Cumque rursus illũ vocassem, non respondit mihi. Quàm vere sponsa sollicitudinem exaggerat suam. Nulla enim anima, licet ad angelorum perfectionem accedat, & ad rerum penitus arcanarum cognitionem perueniat, se diuinam essentiam inspecturã speret. Quando igitur spõsum, quẽ quæsiuerat, nõ inuenit, audiamus, quid ipsa velit. Sic enim ait:

Surgam iam, & circuibo in ciuitate, in foris, & in plateis: & quærã quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me.

EXVRGAM, inquit, & perquiram illum. Naturam, quæ mundo continetur, vniuersam peruestigabo. Hanc enim ciuitatem appellat hoc loco, quemadmodũ & per plateas intelligit cœtus angelorum. Ad illius igitur, inquit, iuuestigationem me contuli. At que hoc proposito & consilio naturas angelorum omnes magno labore exploraui, sperans, me illum in angelis assecuturam. Verũ cũ ipsum inter angelos perscrutater, vt quis, qualisq; esset, vnde principium haberet, & quo fine concluderetur, intelligerem, custodes supremæ ciuitatis Sió me peruagantem, atque inquirentem conspexerunt. Sic enim narrationem persequitur suam: Inuenerunt me custodes, qui obeunt ciuitatem. Tum, inquit, percontata sum illos;

Num, quem diligit anima mea, vidistis?

SPERABAM enim profecto verbum & sponsum meũ in angelis saltem intelligi & comprehendi posse. Verum, cùm & hos animaduerterem nihil scire: ab eis hæsitans, inquit, recessi. Ab angelis autem haud ita procul concessurã, cùm inueni, quẽ diligit anima mea. Vt paululũ, inquit, ab angelis pertransij, per fidẽ intelligens, Christũ omnipotentem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tentem, & verbum Deum atque hominem nulla ratione comprehendi posse, inueni ipsum in ijs, quæ ingenij rationisque vim atque intelligentiam omnem superant. Diuina enim verbi ac sponsi natura eo tantum, quo non posse comprehẽdi cognoscitur, fit comprehensibilis. Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domũ matris meæ, & in cubiculum illius, quæ me concepit. Quoniam incomprehensum, inquit, illum inueni, intus eum tenui, & in medio cordis, patrique coæternum esse cognoui. Nos enim domus, & templa, & cubicula sumus Spiritus sancti, vt Paulus ait, qui & genuit nos, & nutrit, quẽadmodũ ipse nouit.

Theodoreti.

HAEC cùm ad adolescẽtulas dixerit, eas ad idem rursus desiderium incitat, adiuro, inquiens, vos, filiæ Hierusalem, per virtutes & fortitudines agri, vt suscitetis & excitetis caritatem, donec velit. Hæc quidẽ huiusce sermonis initio sunt explicata. Bis enim illis affert hoc iusiurandum, vt sponsi amore eas inflammet. Quæ cum dixisset sponsa, incredibilemque ex sponsi complexu pulchritudinem hausisset, diuinæ virtutis admiratione plenæ,

Quæ est, inquiunt, ista, quæ ascendit è deserto, sicut virgula fumi redolens myrrham, & thus, ex vniuersis pulueribus vnguentarij?

QVEMADMODVM enim sponsum cõspicientes post diaboli stragem mortisq; dissolutionem in cœlum redeuntem, admirãtur, & dicunt: Quis est iste rex gloriæ? audiuntque: Dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio. Ex quo clarius intelligãt, rursus quærũt: Quis est iste rex gloriæ? rursumque audiunt: Dominus virtutũ ipse est rex gloriæ: ita hic sponsæ pulchritudinem suspicientes, quæ est, inquiunt, ista, quæ ascendit de deserto? Desertum appellant hominũ naturam ob priorem impietatem. Quapropter Esaias etiam clamat: Lætare desertum sitiés. Esa.35. Exultet solitudo, & floreat sicut lilium. Ac quemadmodũ hic obstupescunt quòd tãta ex deserto pulchritudo germinarit: sic admirantur in Esaiæ prophetia, sponsum aspicientes, Quis est, inquiũt, iste, qui venit de Edõ? rubor vestium eius de Bosor. Significat autem Edom terram: Bosor autem carnem. Et eius decorem cum stupore contuentes exclamant: iste formosus in stola sua, qui vi incedit cũ fortitudine. Quare tua rubra sunt vestimenta tanquã ex calcato torculari pleno conculcata? Et dicunt, & in corpore existens splendet. Stolam corpus appellarunt. Et violentam habet pulchritudiné, quę vniuersos cogit intuentes. Ita mirantur hoc loco, non solùm quod pulchra sit sponsa, verum etiam, quòd ascẽdat è deserto, id est, ex profundo in sublime gradiatur, ex humilibus ad excelsa incedat. Et similis, inquit, videtur virgulæ fumi incensæ. Obscura sine compositio. Dum enim Hebræorũ linguæ deseruiunt Septuaginta interpretes, sententiam non explicarunt. At Aquila, & Symmachus sensum nobis perspicuum reddiderũt, dicentes: sicut similitudo fumi ex suffimento, Imitatur autem & virgulam sæpe suffimenti fumus in aere veluti expressus. Nec immerito ipsam fumo suffimenti similem dicit, quę, vt beatus ait Paulus, membra sua conficit hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, quęq; sacrificat assidue laudis hostiam, & membra sua, quæ sunt super terram mortificat, & Christo coniuncta est, & offert ipsam holocaustum Deo. Declarant autẽ etiã ipsam suffitionis fumo cõpararint. myrrham & thus ex vniuersis pulueribus vnguentarij. Thus Deo tribui ex lege Mosaica facile intelligitur: nam myrrha condiũtur corpora defunctorum. Quamobrem qui sponsæ pulchritudinem admirantur, eã his nominibus indicãt, odoris suauitate flagrantẽ, quia & humanitatem & diuinitatem adorat, spesique tum mortem credit, tum essentiã sempiternam confitetur. Itaq; ex vniuersis pulueribus vnguentarij myrrhã ipsius, & thus admirantur. Habet enim etiam alias virtutes ex diuina scriptura tanquam ex aromatarij officina depromptas. Sed in ea tamen excellit myrrha & thus, hoc est, sponsi diuinitatis humanitatisque cognitio.

Pselli.

SED præstantiorem sponsa progressum assecuta, rursus amicos vrget his verbis:

Adiuraui vos filiæ Hierusalem per virtutes, & fortitudines agri, vt suscitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

HAEC iam explanauimus; quare pergemus ad reliqua.

Quæ est ista, quæ ascẽdit de deserto sicut virgula fumi redolẽs myrrham, & thus ex vniuersis pulueribus vnguentarij?

HAEC amici inter se colloquũtur: quæ quidẽ eo spectant, quòd cũ antea sponsi virtutibus his, nẽpe fide, mansuetudine, iustitia decorata fuerit; mox autẽ ad alios virtutũ habitus ascenderit, ieiunij nimirũ, vigiliæ, orationis perpetuę, atq; asperę humi dormitionis, sponsæ profectu stupentes, &, tanquã ignari, de illa inter se conquirentes, quęnam ea, inquiunt, ista, quæ de solitudine in cœlum ascendit, veluti virgula fumi, odorem redolens myrrhæ, & thuris eximij? Omnis enim anima, quæ studet esse thus, & iucundus odor regi vniuersorum, necesse est, vt prius mortificet omnia membra sua, atque ita myrrha fiat cum Christo commortua, alioqui thus domino fieri nunquam poterit.

Trium Patrum.

CVM igitur has meas assensiones perfectissimas explicarim: Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per virtutes, & fortitudines agri, vt suscitetis, atque excitetis caritatem, donec velit. Quasi dicat: quemadmodum adiuraui vos per minas & promissiones: eodem modo vos rursum adiuro per eorum, quæ ad me pertinent, expositionem, exemplo meo tanquam iureiurando vos obstringens, atque confirmans, vt perpetuo cursu ad Deum contendatis, quoad diuina præsentia sua vobis immutabilitatem largiatur. Atipsæ admiratione plenæ, atque inter se de sponsi quæ disseruerat colloquentes, Quænam est inquiunt, ista, quæ ascendit de deserto, sicut virgula fumi? Quæ ex habitu à perturbationibus remoto, per virtutem, & scientiam ad Deum sublati conscendit, velut surculus fumi, qui ab igne siluam depascente leuis in aera tollitur? Sic enim omnis quoque anima spiritu succensa per actionem quidem carnis crassitudinem, per contemplationem autem rerum species extenuans: probis tum moribus, tum sermonibus deuis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Hac ratione myrrham, & thus ex aromatibus, atque vniuerso pulvere pigmentarij redolens, ad cœlestem sponsum prouehitur. Virtute igitur quasi myrrha, cum carnis sensum mortificauerit, fragrat: scientia vero quasi thure, tanquam veritatis notis, se ipsam diuinam imaginem ostendit. Ita rerum naturas pertrãsiens suauiter olet, ad earumque tendit auctorem: ex quibus instar pulueris earum rationes & modi excitantur ei; attenuante his veritatis semitis exploratricibus, accurato sermone, qui totum hoc tanquam in igne spiritus excoquit.

Theodoreti.

AD hunc modum sponsæ pulchritudinem admirati, sponsi diuitias illi declarant. En lectulus Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vnius cuiusque ensis super femur eius à timore in noctibus. In primis quærendum est, cur Salomonem sponsum appellent. Salomon pacificum sonat. Idque in Paralipomenon libris licet inuenire. Deus enim, cùm vellet Dauid templum ædificare, ecce, inquit, filius nascetur tibi. Hic erit vir quietissimus, & faciam eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum. Quia Salomon nomen eius. Et pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ædificabit domum nomini meo. Et ipse erit mihi in filium: & ego ero illi in patrem: firmaboque solium regni eius super Israel in æternum. Constat autem Salomonem, cùm haud ita diu vixisset mortuum esse. Et solium regni eius habuisse finem. Quare Salomonem vocat pacificum dominum nostrum. De quo beatus Paulus, Ipse enim est, inquit, pax nostra, qui fecit vtraque vnum: & medium parietem maceriæ soluens. Quocirca beatus etiam Dauid psalmum septuagesimum primum in Salomonem inscribit. atque in eo psalmo præclara hæc de saluatore nostro enarrat: Iudicabit, inquit, pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum sole, & ante lunam, generationes generationum. Atqui Salomon neque cum sole permansit: neque est ante lunam generationes generationum. Sed hæc IESV CHRISTO conueniunt, qui cùm sit ante sæcula, ex Salomone, quantum ad humanitatem pertinet, originem ducens, descendit, sicut pluuia in vellus, sicut stilla stillans super terram. Vellus hic beatam virginem nominauit. Quemadmodum enim pluuia in vellus sine strepitu descendit: sic beatus ille fœtus omnibus hominibus ignorantibus natus est. Deinde subijcit: orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna. Et dominabitur à mari vsque ad mare: & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et quæ sequuntur in eandem omnia sententiam, neque enim vacat in præsentia psalmum interpretari. Salomon quidem vsque ad terminos orbis terrarum minime dominatus est: sed, qui ex Salomone duxit originem humanitatis, IESVS CHRISTVS, & Salomon nominatur, quia pacificus [illegible] consuetus fuit, & pacem suppeditauit. Ceterum, quando quis sit Salomon, didicimus, ad interpretandum accingamur. Ecce lectulus Salomonis. Per sponsi lectulum diuinas accipiamus scripturas. In illis enim veluti cubat sponsa cum sponso, & doctrinæ semina suscipiens concipit, atque vterum gerit, & parturit, paritq; spiritalem vtilitatem, ita, vt clamet cum prophera: Propter timorem tuum Domine in ventre Esa.26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ventre concepimus, & parturiuimus, & peperimus, spiritum salutis tuæ fecimus super terram.

Sexaginta, inquit, fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vnicuiusque ensis super femur eius à timore in noctibus.

SEXAGINTA numerum hic positum existimo, non vt hanc exprimat quantitatem, sed vt indicet viros in veteri testamento sanctitate præstantes. Numerum enim denarium perfectum esse contendunt: senarium autem illis congruere, qui erant sub lege.

Exo.23. Sex enim inquit diebus facies opera tua. Perfectos igitur in lege lectulum dicunt ambire, genus ducentes ex Israel, qui sint omnium maxime strenui, strictos tenentes gladios, & in bello peritissimi. Ac gladios quidem alios super femora gerant, à timore, inquit, in noctibus. Quod Symmachus clarius reddidit, interpretans: propter timores nocturnos. Hi lectulum ipsius ambiunt, sponsam ab hostium incursibus custodientes. Binos autem gestant gladios, vnum super femur, alterum in manu. Vnum reprehensionis, alterum intelligentiæ. Illum in promptu ad coarguendum; hunc mysticum, & tanquam in vagina reconditum ad mysteria perquisitiganda.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusque ensis super femur suum à timore in noctibus.

Pselli.

HAEC amici ad virginem dicunt, lectuli sponsi pulchritudinem explicantes, quo magis succendant sponsæ desiderium. Tu vero mihi ad horum expositionem diligenter attende. Lectulus Salomonis est eorum, qui saluantur, locus. Sexaginta autem fortes, qui illum ambiunt, sunt illi ipsi profecto, qui saluati sunt. Sexaginta vero dicuntur quicumque diuina gratia vere præstantes, dæmonum, qui per noctes homines oppugnant, agmina formidine repleuerunt. Quemadmodum gladio vir accinctus, imbelles homines, & in prælijs minus exercitatos perterrefacit. Illi enim signo crucis tanquam gladio ancipiti armati, aduersus principatus, & contra mundi & tenebrarum principem satan constiterunt. Hæc quidem à nobis pro viribus dicta sunt. Quòd si orationis series haud ita continua videatur, ne admireris, o princeps, neue commouearis. sic enim pleraque sunt scripta prophetica.

Trium Patrum.

DISCIPVLAE igitur, quæ de magistra sua dubitauerant, quæ nam esset, nunc de ipsa dicunt: Ecce lectulum Salomonis, in quo quidem Christus rex pacificus conquieuit, qui nos tum sibi, tum inter nos, tum patri suo reconciliauit, Sexaginta fortes ambiunt: cogitationes mirum efficaces, quæ diuina virtute vndique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, aduersus fallacias spirituum improborum. Ratio enim, quæ quinque sensibus præest, simul cum ipsis sensibus accepta senarium conficit numerum. At cum diuina præcepta, quæ sunt decem numero, is, qui sensibus ratione imperat, perbonus numerum absoluit sexagenarium, ex virtute viuens, vt dictum est. Ex fortissimis Israel hi sunt omnino veræ mentis Deum videntis, notiones, ex quibus constant efficaces illæ cogitationes ad bonum prægendum. Ambiunt autem animam, in qua Deus requiescit, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Cogitationes enim, quæ dictæ sunt, ex contemplatione quidem habitu gladios habent ancipites, quibus ea, quæ sunt contraria, dijudicent: ex actionis autem vi vsum atque experientiam obtinent, quo modo possint aduersariæ potestates profligari. Vnicuiusque ensis super femur suum à timore in noctibus. Singulæ illæ, quas diximus, cogitationes, gladium spiritus, quo vitia concidantur, aduersus concupiscentem animæ potestatem intentant, propter terrorem, quem nequissimi dæmones dolis suis animæ obijciunt in noctibus ignorantiæ per impetus cupiditatis rationi repugnantes.

Ferculum fecit sibi rex Salomon de ligno Libani. columnas eius fecit argenteas, & reclinatorium eius aureum, ascensum eius purpureum, medium eius lapidibus constratum, caritatem à filiabus Hierusalem.

Theodoreti.

FERCVLVM hic rursus sanctos intelligamus apostolos, qui nomen domini in conspectu gentium, & regum, & filiorum Israel promulgarunt. Nam de beato Paulo CHRISTVS ad Ananiam, vade, inquit, quia vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israel. Quinetiam diuinus ipse Paulus clara voce, an exprimentum, inquit, quæritis, eius, qui in me loquitur, CHRISTI? Hos etiam equos nominat beatus Abacuc, ascendens, inquiens super equos tuos. Et quadrigæ tuæ salutio. Et rursum: Viam fecisti in mari equis tuis, conturbantibus aquas multas. Mare vocat gentes, quæ tunc apostolis prædicantibus commotæ sunt. Quamobrem & increduli dicebant de illis: Hi qui orbem conuertant, etiam huc venerunt, quos susceptit Iason. Quos ergo Abacuc equos appellauit, hos ferculum in Cantico canticorum vocari reperimus. Fecit igitur sibi ferculum rex Salomon de lignis Libani. Libanum sæpenumero diuina scriptura appellat Hierusalem, & multitudinem Iudæorum: quod in proœmijs sermonis ex propheticis scriptis indicauimus. Quoniam igitur ex illis beati Apostoli genus duxerunt, iccirco ferculum de lignis Libani constructum dicitur. At columnas eius, inquit, fecit argenteas. Ipsos etiam columnas appellatos inuenimus. Nam beatus Paulus ad Galatas scribens, Petrus, inquit, & Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem. Reclinatorium eius aureum dicunt esse. Est autem euangelica prædicatio, in qua diuinum verbum conquieuit. Ascensum eius purpureum. rudes enim regi par est: perfectos autem, vt sponsam, ornari.

Et medium eius lapidibus constratum.

MARGARITIS enim & lapidibus pretiosis diuina eloquia sunt similia. Iudicia domini, inquit Prophera, vera iustificata in id ipsum: desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum. Et rursum: ecce concupiui mandata tua super aurum & topatium. Et regnum cœlorum, vt dominus ait, simile est homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Et alibi: ne proijciatis margaritas vestras ante porcos.

Pselli.

Ferculum fecit sibi rex Salomon.

SERMO propositus Cantici canticorum sapientissime ecclesiam ex gentibus collectam innuit. Rex enim Salomon, id est, sponsus, qui est gentium olim reiectarum. Libanus etiam est venerandus, & sanctus, de quo psalmorum conditor Dauid meminit, iustus, inquiens, vt palma florebit: sicut cedrus libani multiplicabitur. Est autem rursum libanus repudiatus in omnibus, cuius quidem optat Dauid cedros

Mat.3. Act.27. Psal.18. Psal.118. Matth.14. Matth.7. Psal.11.

confringi. Per columnas & bases tu mihi apostolos & prophetas intellige, qui CHRISTI ecclesiam sustinuerunt, & caritatem auxerunt, humanarumque animarum, quæ reiectæ erant, salutis fuerunt studiosissimi. Hæc igitur sponsa de se ipsa locuta est.

Trium Patrum.

EX his enim, qui ex improba ista radice excisi fuerant, & super CHRISTVM fidei fundamentum ædificati, ferculum sibi fecit ipse CHRISTVS rex ille pacificus: cum super his ad perfectionem adductis, tanquam in curru, ad erudiendos homines veheretur. Sigillatim autem ferculi apparatum enarrantes, columnas eius, inquiunt, fecit argenteas, quæ quidem sunt eloquia domini, de quibus Dauid, Eloquia, inquit, Psal.11. domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Super quibus, tanquam columnis quibusdam sponsus sublatam sponsam ad se traxit, proprium ipsam vehiculum constituens, quæ in seipsa ferret veram horum eloquiorum coniunctionem. Et reclinatorium eius aureum: id est, mentis ipsius tranquillitatem, præcipuam sibi, vbi quiesceret, sedem constituit: id enim per aurum ostendit, quod rebus omnibus ex materia constantibus antecellit.

Ascensum eius purpureum, regiam nimirum DEI. Nam si Salomon significat pacificum, & CHRISTVM indicat, qui in se cuncta pacificauit. Pax autem est animi lætitia ab omni turbatione remota: hæc vero lætitia est DEI regia ab omni seditione aliena. Regia vtique DEI est ascensus animæ, quæ ferculi instar suscipit regem pacificum. Medium eius lapidibus stratum, caritatem à filiabus Hierusalem: in affectione videlicet animæ, quæ ferculum eius declarata est, lapis angularis diuina doctrina sua atque exemplis caritatem constrauit, à buccinatricibus suis apostolicis animabus (quæ filiæ quoque Hierusalem dictæ sunt, quoniam quantum ad carnem attinet, inde originem trahunt) incipiens. Cùm apostoli primi ad CHRISTI imitationem, animas suas pro salute multorum posuerint, præceperintque, vt diem efficerent, quicumque ad perfectionem in CHRISTO cuperent peruenire. Quamobrem magnus apostolus, imitatores, inquit, mei estote, sicut & ego Christi.

Theodoreti.

CVM eiusmodi esse regis ferculum declarauerint, filias Hierusalem cohortan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, vt ad spectandum sponsum egrediantur, & coronam illi impositam conspiciant, & dicunt:

Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis ipsius, & in die lætitiæ cordis eius.

BREVITER & dilucide orationis longitudinem fugientes in explanatione progrediamur. O filiæ Hierusalem, & Sion. Sion autem rursus cœlestem nos docuit beatus Paulus, sed accessistis, inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui descripti sunt in cœlis. Vos igitur, inquiunt, o filiæ Sion, & Hierusalem, egredimini & videte (Neque enim potestis videre, nisi ab occupationibus huius vitæ recedatis) regem caritate coronatum aspicite. Sic enim dilexit mundum, vt cùm in forma Dei esset, non rapinam sit arbitratus, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuerit, formam serui accipiens. Ita dilexit mundum, vt tanquam ouis ad occisionem ductus sit, & sicut agnus coram tondente se obmutuerit: & redemerit nos à maledicto legis factus pro nobis maledictum. Itaque maiorem hac, inquit, caritatem nemo potest ostendere, quàm vt quis ponat animam suam pro amicis suis. Sic ergo coronauit eum mater sua. Matrem appellat Iudæam, quantum pertinet ad eius humanitatem, quæ hanc illi inuita coronam imposuit. Spinis enim illum contemptus causa coronauit. Ipse vero per spinas suscepit diadema caritatis. Sponte enim ignominiam pertulit, atque vltro ad mortis cruciatus accessit. Quamobrem desponsationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc enim nuptiarum communio facta est. Nam post cœnam, inquit, accipiens panem, & gratias agens fregit, deditque discipulis suis dicens: Accipite comedite ex eo omnes: hoc enim corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Edentes igitur sponsi membra, & bibentes eius sanguinem, nuptialem ipsius communionem assequuntur. Iccirco sponsi ministri filias Sion & Hierusalem cohortantes, egredimini, inquiunt, & videte caritatis eius diadema, quo decorauit eum præter sententiam suam Iudæa, quæ illum genuit, & coronauit illum, in die desponsationis ipsius.

Heb. 12.

Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22.

Pselli.

DEINDE omnes hominum animas adhortatur, vt à mundi scandalis, & perturbationibus discedant, & sponsum cũ ipsis coniunctum spectent. Sic enim sponsa præ lætitia illas alloquitur: egredimini, & videte. O filiæ Sion, inquit sponsa, quoniam ego, quæ prius inuisa fueram, nunc facta sum iucundissimum sponsi speculum, cupio vos iterum vniuersas ex hac vita fugere, & puris oculis sponsum diademate ex pretiosis lapidibus contexto redimitum contemplari, qui à matre sua ita coronatus, me sibi hodie desponsauit. Mater vero illius, patris caritas fuit.

Trium Patrum.

QVIA magistra animaduertit discipulas hęsitabundas propter se, atque admiratione plenas, ea, quæ ad se pertinerent, explicare: in sponso Christo vult eas desinceps salutis nostræ modum contueri, & merito dubitare, atque admirari, quo modo ipse salutiferis cruciatibus ac morte sua tranquillitatem nobis & vitam largitus sit. Proinde, Egredimini, inquit, & videte, filiæ Sion: omittite, quæ ad me ancillam attinent, considerare, & in domino pacifico mentis aciem defigite, contemplantes, quo modo salutem hic nobis acquisiuerit. Filiæ speculæ, vt spiritaliter per fidem genitæ: Sion enim speculum significat. Speculaautem est, ex qua quis facile potest despicere, spiritalis est generatio, quam qui consecutus non est, cæcus est & manu viam tentat in veritatis fulgore. Spectate autem, inquit, dispẽsationis rationem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis ipsius: In spinea illi mirum corona, quam Christi capiti imposuit Iudæorum synagoga, ex qua ipse est secundum carnem: In die salutiferæ mortis eius, in qua proprio sanguine ecclesiam sibi desponsauit. Et in die lætitiæ cordis eius, qua quidem salutarem pro nobis mortem oppetens, nos ab hostis seruitute liberauit, atque ita patris obtemperans voluntati, lætatus est spiritu, licet carnis cruciatibus vexaretur. His sponsa discipulas est allocuta, diligens id, quod demonstrari non potest, & humanam gloriam fugiens, cupiensque, vt sponsum suum tantummodo omnes admirentur.

Theodoreti.

POST

POST hæc, quæ dicta sunt, spõsus rursum cum sponsa colloquitur.

Ecce pulchra es, propinqua mea: ecce pulchra es. Oculi tui columbæ: præter silentium tuum.

SPONSAE iterum admiras pulchritudinẽ, Ecce, inquit, pulchra es. Tũ formã eius per singulas partes describit. Atq; oculos quidẽ appellat columbæ, spiritalẽ eorum cõmendans cõtemplationẽ. Quòdnõ aspirẽt ad ea, quæ sensibus subiecta sunt, sed quæ sursum sunt quærãt, vbi Christ⁹ est, vt inquit Paulus, in dextera Dei sedens. Admiratur præterea silentium eius opportunum, quod quidem etiam à priscis commendatur. Quamobrem & in Psalmis legimus; Posui custodiam ori meo, cũ consisteret peccator aduersum me. Et psallentes dicimus: Pone, domine, custodiam ori meo, & ostium circumstantię labiis meis. Et dominum apud Esaiam inuenimus non aperientem os suum in afflictione sua. Quippe qui, vt euangelica etiam refert historia, cùm à Pilato interrogaretur, nihil respondebat. Laudabat ergo sponsus sponsæ silentium tempestiuum, quo quidẽ ipsẽ quoque in tempore vsus est.

Psal. 38.

Psal. 140.

Esa. 53.

Pselli.

HIS sponsæ verbis auditis sponsus in eius pulchritudinis laudes excitatur. Ecce, inquiens, pulchra es propinqua mea. Pulchra profecto es, inquit, propinqua mea, cùm hominum cunctorum animas salutem assequi cupias. Deinde cùm vellet singulas eius partes laudare, ad ipsam, ecclesiã nimirũ, loquens, oculi, inquit, tui columbæ. Quemadmodũ in hominis corpore multæ sunt partes, vt pedes, & manus, & vbera, & pectus, & venter: sic etiam sunt in sancto diuinæ ecclesiæ corpore, cuius caput est Christus, qui & sponsus, ab oculis cœpit coronam contexere. Tu ecclesię sanctæ oculos intellige scripta prophetarum acutissime intuentium. Cùm autem vellet interiores huius oculos collaudare, hæc etiam protulit verba, vt in ipsa serie reperies. Præter silentium tuum. Oculos, inquit, tuos exteriores commendauit: interiorum enim laudes nulla assequi potest oratio.

Trium Patrum.

ITAQVE sponsus eã vt omnibus partibus formosam suspiciens, Ecce, inquit, pulchra es propinqua mea. Pulchra profecto es, quæ mihi propinqua per imitationem euasisti: quæque pulchritudinẽ, quam propter imaginem & similitudinem hausisti, efficaci cognitione cumulasti. Ecce pulchra es etiam, quoniam ad reliquas omnes virtutes tuas humilitatem adiungis. Hoc igitur pacto cùm eam in vniuersum laudarit, nunc singularum partium laudes persequitur, oculi, inquiens, tui columbæ, præter silentium tuum. Oculi, qui & ea, quæ sub sensum cadũt, percipiunt, & ea, quę mente sola intelliguntur, vt spiritales, comprehendunt. Quia per ipsos omnia, quæ creata sunt, refers ad laudem creatoris. Sic autem oculi isti tui spiritales sunt, præter tuam de Deo taciturnitatem: (hęc enim magis etiam est spiritalis) nã in Spiritu sancto, id, quod omnem cognitionem superat, cognoscis de Deo, nempe quòd nequeat comprehendi.

Theodoreti.

LAVDAT autem ipsius etiam crines: admiratur & dentes, atque ait.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ reuelatæ sunt de Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.

NEQVE per capillos capilli sunt intelligendi, neque pro dentibus dentes. Sed capilli ea quodammodo significant, quæ in sponsa haud ita sunt necessaria, quæque ad corpus pertinent. Vita enim capilli & sensibus carent. Quasi dicat: In negotijs etiam humanis, in quibus non possumus non implicari, te laudabiliter decoreq; geris: caprarumq; gregi videris similis, qui pascitur in monte Galaad, & propter montis altitudinẽ insignis est. Hoc autem de monte Hieremias propheta, Numquid resina, inquit, non est in Galaad, aut medicus non est illic? Et adnimaduertendum est, ne forte per caprarum gregem intelligantur ij, qui ex peccato resipiscunt, & ad pœnitentiam redeunt, atque iccirco pascuntur in Galaad, medicamentaq; salutaria, & curationem consequũtur: vt sponsæ partes abiectæ, postremæque, & quodammodo mortuæ, illius gregis dotibus comparentur. Dentes tui adeo puri, & ab omni superflua disputatione, atque iocis, & scurrilitate, & mendacio, verborumq; obscœnitate mundi, atque integri sunt, vt similes videantur gregibus tonsarum, quæ, eo, quod superuacaneum erat, reiecto, ascẽderunt de lauacro. Arbitror autem à sponso per tonsarũ greges eos indicari, qui per baptisma recisis peccatis, & lauacro aquę in verbo, vt beatus ait Paulus, mũdati sũt. Sic enim puris, inquit, dentibus extitisti, & ab omni verborũ sordę purgatis, vt eorum videantur similes, qui recens salutari baptismate digni sunt habiti. Porro greges illi gemellos omnes fœtus edunt, & sterilis non est in eis:

Hier. 8.

Eph. 5.

neq

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne te illis videar comparare, qui post salutiferum baptisma, rursus ad malitiam redeũt, sed qui datam sibi gratiam custodiunt, duplicemq; tum contẽplationis, tum actionis virtutem pariunt. His ergo sponsæ partibus collaudatis ad reliquas progreditur.

Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum.

PER funiculum coccineum sponsæ redigit in memoriam Raab meretricem, quæ figuram eius gerebat in veteri testamento. Etenim cùm speculatores missos à Iosue filio Nauæ suscepisset, per illos æterna salute digna effecta est: habuitque ipsa quoque salutis signum funiculum coccineum, quem è fenestra suspensum dimittere iussa est, vt Israelitæ in vrbem ingressi, atque illam euertentes, eo signo commoniti placarentur, & Raab saluti consulerent. Signum hoc sponsus in ore sponsæ, tanquam in fenestra collocatum intuetur. Et sicut funiculus coccineus, inquit, labia tua, & eloquium tuum decorum. Duxit enim colorẽ ex sanguine meo, & verba profert veritatis, quibus tanquam funiculo quodam capiuntur auditores, & vinciuntur. Nam eloquiũ tuum eos demulcet, & retinet, nec discedere permittit, sed labijs tuis cogit inseruire. Laudat ipsius etiam genas.

Sicut cortex, inquiens, mali punici gena tua, extra silentium tuum.

SIGNIFICAT sponsæ ruborem illi insitum ex verecundia, propter quam tempestiua vtitur taciturnitate, celans opportune arcanas mysteriorum rationes, quemadmodũ cortex mali punici grana contegit.

Coma tua sicut greges caprarum, quæ reuelatæ sunt ex Galaad.

Pselli.

HAEC tanquam cum muliere cum sponsa loquitur. Quòd si vis altius rem indigare: Coma sponsæ virginis, hoc est diuinæ Ecclesiæ ornamenta ex gentium grege est multitudo.

Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt ex lauacro, omnes gemellis fetibus, & sterilis non est inter eas.

DENTES mihi intelligito diuinos doctores sacrosanctam nobis scripturam interpretantes, qui detonsis reiectisq; carnis sollicitudinibus, & conscientiæ lauacro mundati tum animæ, tum corporis puritatem quasi gemellos fœtus habere dicuntur. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. sponsæ labia rursus commendat. Tu vero per funiculum, silentij dotem accipe: per eloquium vero decorum, diuinæ prædicationem. Tum gratia taciturnitatis sic, inquit, excellis, vt nihil superfluũ, nihil absurdum excidat è labris tuis. Si quid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinamque pertinent, loqueris. Ecce pulchra es propinqua mea, ecce pulchra es. Geminam hic quoque prouidi laudem pulchritudinis. Genis enim vultus eius à purpureo modestiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam, inquiens, silentij decus animæ tuæ. Hæc enim extrinsecus quidem iocundum spectaculum præbent, intus autem præstantiam continent singularem.

Coma tuæ sicut greges caprarum, quæ reuelatæ sunt ex Galaad.

Trium Patrum.

COGITATIONES scilicet tuæ, quæ ad actionem, quicq; in spiritu ad contemplationem pertinent, sermones, & rerum diuinarum, quæ cognitionem superant, studia, ex mẽte tua (vt ex capite comę) spiritaliter omnia nascuntur: & ad ea, quæ in carne mundoque sunt, sensu carent, vti florentes caprarum pili, quæ reuelatæ sunt ex monte inuisibili Galaad; quæ nimirum retectæ sunt ex tenebris malitiæ, & ignorantiæ, & impietatis, ex quibus ad veritatem, & scientiam, & pietatem quasi demigrarunt, per euangelium, quod fidelibus futurum iudicium attestatur. Galaad enim si interpreteris, testimonij significat migrationem.

Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de Galaad, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.

MEDITATIONES tuæ, quibus tanquã dentibus quibusdam corporea legis tũ scripturæ naturalis crassitudo in veros sensus extenuatur, & ad esum spiritalem idonea redditur, caprarum tonsarum instar, fallis omnibus opinionibus amputatis, reiectisq; ea veritatem solam immorantur: & quasi lauacro purgatæ à terrenis iltis atq; carnalibus sublimes ad spiritalia atque cœlestia ascenderunt. Omnesq; per supradictas legis geminos virtutum fœtus tum dictis tum factis edunt. Et sterilis atque inutilis cogitatio non est in eis.

Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum.

VERVM sermonem, instar funiculi dimẽsi, atq; coccinei, promũt labra tua. Quamobrem eloquium tuum omnino decorum est.

Sicut cortex mali punici gena tua, extra silentium tuum.

Cor-

CORTICI scilicet mali punici similes sunt genæ tuæ, vt feueritatis amãtes, atq; ab omni dissolutione remotæ, quando etiam non taces. Licet enim in congressibus mutuisque sermonibus iucunditas inesse soleat, tu tamen propter tuam in illis quoque temperantiam, quod profutum ac dissolutum est reprimis.

Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est in Thalphioth. Mille clypei pendent super eam, omnia iacula fortium.

Theodoreti.

PRO Thalphioth Aquila posuit, propugnacula: Symmachus autem, altitudinem. Quemadmodũ igitur, inquit, turris à Dauid ædificata, superat propugnacula, in quibus constructa est, sublimisque extat, atque conspicua: ita collum tuum excelsum est, & sublime, altaque circumspicit, & contemplatur. Neque enim brutorum more pronum in terram despicit: neq; in ventrem vergens fues imitatur: sed erectum atque arduũ est, & mille clypeos gerit, atque fortium omniũ iacula. Hic autem numerus pro qualibet multitudine positus est. Habet collum tuum, quod caput tuum, & faciem sustinet, omnes aliorum doctrinas, quibus tanquam iaculis cunctos aduersarios transfigis. Habet item clypeos multos, quibus protegeris, & ignita hostis tela extinguis. Munita enim es spiritus armatũra, & facile hostes vulneras, cũ omnibus fortium sagittis abũdes: Eosq; modo per prophetas, modo per apostolos redarguis, atque ipsorum retegis imbecillitatem.

Sicut turris Dauid collum tuum.

Pselli.

ET hæc muliebri more cum sponsa loquitur. Cùm enim vellet collum eius vehementer laudare, turri illud celsissimæ comparauit, quæ à diuino Dauide in Thalphioth fuerat exædificata ad curruum omnium defensionem, cùm externis bellis finem impositum esset. Tu vero mihi, princeps Stephephore, sanctæ ecclesiæ collum magnum Paulum intellige, qui caput omnium Christum gestauit, & si quos alios illi similes didicisti. Ex his enim suspensi sunt ordines corporis expertium, quos hic mille clypeos vocat. Neque vero cur mille dixerit, quæras. Solet enim scriptura eo vocabulo frequenter vti. Sicut, inquit, lex oris tui super millia auri, & argenti. Et alibi, milia, inquit, lętantium.

Sicut turris Dauid collum tuum quæ ædificata est in Thalphioth.

Trium Patrum.

SICVT turris Dauid, est interior mentis tuæ tum actione, tum contemplatione maxime præstantis ratio, quæ per virtutem diuinis mandatis ædificata est super propugnacula, id est, super aduersarij tentationes. Tollitur autem per scientiam in altitudinẽ spiritalis contemplationis. Dauid enim significat, manu strenuus & acer visu. Collum autem est ratio, vt dictum est. Nã illud: Quæ ędificata est in Thalphioth, Aquila quidem vertit super propugnacula: Symmachus autem, in altitudinem. Vnde ex ijs quæ dicta sunt patet, sponsæ rationem actione quidẽ hostis consilia superare: contemplatione vero tolli ad veræ cognitionis sublimitatem. Mille clypei pendent super eam. Horum videlicet actiones decies diuina præcepta multiplicantes; quę rursus per legem naturalem decies multiplicatæ numerum explent millenarium; & tanquam clypei, quibus ab hostis sagittis inuulnerabilis conserueris, ab ea parte, quæ in te est ratione prædita, tãquam è collo dependent: per hãc enim anima quærit bonam Dei voluntatem: ac parti quidem concupiscenti persuadet, vt eam desideret: irascenti vero, vt pro illa depugnet, & ex rationis præscripto ad bonum diiudicãdum vtatur: loquendi autem facultatem adhibeat, ad ipsum promulgandum: gignẽdi vero vim ad idem adaugendum. Ex decem his facultatibus, nempe rationabili, concupiscibili, irascibili, quinque sensibus, pronunciandi, gignendiq; vi constat lex naturalis, quæ ad bonum peragendum, decem diuinis præceptis id illi suggerentibus, adiuuantur. Atque hæc quidem decem præcepta, quæ lege scripta comprehenduntur, dum ea ipsa factis exequitur, decies multiplicans lex naturalis numerum centenarium absoluit. Actionesque iterum per subiectas ipsis decem facultates decies multiplicando millenarium implet. Et hoc modo, vt dictum est, mille pẽdẽtes clypei significant legem tum scriptã, tum naturalem, quæ sibi mutuo sunt ornamento, dum ex ea sponsæ parte, quę rationis est compos, tanquam ex collo ipsius dependent, eamq; ab omnibus hostiũ insidijs protegunt. Neq; vero clypei tantũ pendẽt super eam, verum etiã omnia fortium iacula, quæ quidẽ sunt disciplinæ à sanctis & cœlestibus virtutibus sponsæ per contemplationẽ submini-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ, qui paſcuntur in liliis, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.

Theodoreti.

HAEC intelligimus eodem pacto, quo ſuperiora: vt per vbera rurſum doctrinæ fontes accipiamus, qui ſingulis ætatibus cõgruentia ſubminiſtrent, alijs quidem lac, alijs autem ſolidum cibum. Et iccirco hinnulis capreæ vbera ſponſæ dicit eſſe ſimilia, acute intuendi, & cõtemplandi vim ipſorum admirans. Hinnulos autem dicit, & capreæ, quoniam, vt beatus inquit Paulus, nunc cognoſcimus ex parte tunc autem cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus. Et quia nunc ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, hinnuli capreæ vocantur doctrinæ vbera. Cùm autem, quod perfectum eſt, venerit, tunc deſtruetur id, quod ex parte eſt. Paſcuntur autem inter lilia, quia herbam odoriferã, id eſt, ſpiritus doctrinã percipiunt. At Symmachus dixit, flores paſcere. Eos enim, qui facti ſũt digni, vt ſint ſpiritus flores, vbera ſponſæ, ex quibus doctrinæ latices fluũt, paſcunt, & nutriunt, donec aſpiret dies, & æſtus, hoc eſt, vitæ labores, deſinant: & inclinentur vmbræ, id eſt, negocia preſentia, quę vmbris, vt dictum eſt, comparantur, finem habeant. Ita ſponſę membris collaudatis,

1.Cor.13.

Vadam, inquit, mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

QVANDO, inquit, adeo decora es, adeo formoſa, adeo pulchritudine excellens, & amoris erga me vulnere ſauciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ montem ſponte conſcendam. Sed iterum ſurgam, & reuertar ad collem thuris: vt per myrrham morté ſignificet: per thus autem naturam diuinã. Quærẽdum eſt igitur, cur montem, de morte loquens, dixerit: collem autem de diuinitate. Quia illud tam excelſum, atque arcanũ eſt, vt ab homine animo & cogitatione nequeat comprehẽdi: cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratum eſſe, ſe eſſe æqualem Deo, ſed exinaniſſe ſemetipſum formã ſerui accipientem, & in ſimilitudine hominum factum, & habitu inuentum vt hominem, humiliaſſe ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis. Vt autem ad propriam gloriam rediret, & clarificaretur ea gloria, quam habuit antequam nundus fieret, id vero nec magnum, nec laborioſum, immo facile admodum fuit. Iccirco monté myrrhæ dixit, collem autem thuris, vt hoc ſibi facile demonſtraret: illud autem arduum in primis propter humanitatem. Itaq; cũ ad mortis cruciatum appropinquaret, nunc ait, anima mea turbata eſt. Et, Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Et rurſum ſubijcit: Et quid dico? Pater ſalua me ex hora hac. Sed propterea veni in horam hanc. Et hoc etiam loco ſignificans, vadam, inquit, mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Vtrumq; enim libens facio, nulla coactus neceſsitate. Poteſtatẽ enim habeo ponendi animam meam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Nemo tollit eam à me: Sed ego pono eam à me ipſo, vt iterum ſumam illam.

Phil.2.

Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur inter lilia.

Pſelli.

ET hoc conuenienter ad mulieris decorem extrinſecus dictum eſt. Intrinſecus verò inenarrabilem continet expoſitionem, & profundam. Gemina enim diuina eccleſia vbera, id eſt, intellige ſanguinem & aquam illam ſanctum verbi & ſaluatoris, ex quibus animæ fidelium ſalutem hauriunt.

Ioan.1.

Donec aſpiret dies, & moueantur vmbræ. Vadam mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

IN his innuit cruciatus & mortem ſalutiferam. Hos enim tu per myrrhæ montem intellige. At per collem thuris intellige gloriam ipſius, qua pater de ſuper eum & ſolum circumſtrauit. Totum hoc igitur, quod loquente virgini, factum eſt. Age tu mecum, qui ſum affixus ſum, crucifigere, vt magna item & potentre gloria mecum afficiare. Sponte enim ego ſane morté oppetere, vt fidelibus omnem ſalutis aſpirem, & vmbras diſcutiam impietatis. Mihi, inquam, ipſi vadam, hoc ipſum volens ac libens. Verum quia ſcit ipſum decretum eſſe crucifixam, & omnibus præceptum ſuis obtemperaſſe, rurſus eam commendat his verbis:

Tota pulchra es, propinqua mea, tota pulchra es, & macula non eſt in te.

Trium Patrum.

AC tale quidem eſt collum tuum. Pectus vero vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli: Moralis videlicet, & naturalis doctrina, ex quibus veluti vberibus lac infantibus adhuc ſuggerens, eos alis & nutris ad perfectionem, ex te ſimul fluunt: vtpote quæ bonos mores ſine ratione doces: nec rationem ſine moribus. Quamobrem capreæ aſſimilatur eo tum propter acumen in cõtemplando, tum propter curſus celeritatem in peragendo. Hinnuli, inquit, qui paſcuntur inter lilia, quouſq; dies aſpiret, & inclinentur vmbræ.

Cant.1.

Diſciplinæ videlicet moralis & naturalis, quæ in animabus ab omni vitæ ſollicitudine remotis, dum impertiuntur, coaleſcunt, & incrementũ accipiunt, donec clariſſimus ille futuri temporis dies illuceſcat, & omnia, quæ vmbris ſunt inuoluta, pertranſeant. Verum, quoniam in carne veniens ego ſpõſus tuus te ita formoſam reddidi, iam vadã mihi ipſi ad montẽ myrrhæ, & ad collem thuris. id eſt, ſponte mea ad mortis, tanquã ad montis myrrhæ, ſublimitatem, quæ quidem eſt crux, proficiſcar. Voluntaria enim per crucem mortis ſuſceptio communem omnib⁹ animalibus ab ea abhorrentis naturæ infirmitatem ſuperauit. Et rurſum vadam ad me ipſum, ad Patrem rediens, à quo exiui, & in mundum veni. Qui ſane pater per collem intelligitur, quoniam, vt cauſa, maior eſt me vnigenito, & Spiritu ſancto, qui ſumus illi conſubſtantiales. Mortalitatis enim ſymbolum eſt myrrha, thus autẽ diuinitatis. Quare illud: vadam mihi ipſi: tum voluntarium per crucem ad mortem aditum ſignificat: tum diuinitatis celſitudinem per reditum ab humilitate noſtra ſuſcepta ad ſeipſum Deum verbum, dum ad patrem vadit. Sic autem, inquit, vadam, quoniam opus patris, quod ad te pertinet, perfeci. Etenim

Tota pulchra es, propinqua mea, & macula non eſt in te.

MENTE nimirum, & anima, & carne pulchra es: carne quidem, vt per actionem à varijs perturbationibus purgata, & virtutum moribus excellens. Anima autem vt ab omni improba cupiditate ſeiuncta, & ſermonibus decorata mandatorum. Mente vero, vt ab exilibus etiam cogitationibus liberata, ac ſplendidã, & per gratiam in Spiritu ſancto diuina effecta. Et propterea macula non eſt in te, quę mihi ob perfectionem propinqua es.

Theodoreti.

Tota pulchra es propinqua mea, tota pulchra es, & macula non eſt in te.

HAEC beati Pauli verbis ſimilia ſunt; cum de ſponſo loquens, vt exhiberet, inquit, ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiuſmodi: ſed vt ſit ſancta, & immaculata. Immaculata autem & pulchra euaſit, quia propinqua ſponſi effecta eſt, atque ita omnes ſplendores ſuſcepit, & lucida ex ipſa luce reddita eſt. Vtinam nobis etiam concedatur, vt reuelata facie gloriam Domini ſpeculãtes, in eandem imaginem transformemur à claritate in claritatem tanquã à Domini ſpiritu, qui cum, Patri, & cum Sancto ſpiritu gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ephes.5.

1.Cor.3.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS LIBER TERTIVS.

RANDVM eſt nobis; diligenter, inquam, & ſtudioſe orandum eſt, vt oculi noſtri columbæ fiant: quib⁹ ſpiritaliter intuentes, & litterę velum trãſuolãtes, myſteria recõdita dilucide interpretemur. Neque enim aliter fieri poteſt, vt diuinæ ſcripturæ, in primiſq; Cantici canticorum intelligentiam conſequamur, niſi cum, qui ſcriptoribus illis largitus eſt ſpiritũ, gratię radijs oculos noſtros illuſtret, & ſenſum reconditum aperiat. Age ergo auxilio illius, qui reuelat myſteria, vt ſapiens ait Daniel, implorato, ad inſtitutam interpretationem, ſcripti ſequentes ordinem, accedamus. In fine ſuperioris orationis ſponſum audiuimus ſponſæ pulchritudinem ſic admirantem, vt ſingulas eius partes laudibus efferret, & totam ipſam deniq; vt immaculatam commendaret. Nullam enim habet maculam, neq; rugam, aut aliquid eiuſmodi, vt beatus inquit Paulus, animarum virtute perfectarum chorus. Hic autem ſponſam appellans, vocat eam de libano.

Ephes.5.

Veni, inquiens, de libano, ſponſa mea: veni de libano, venies, & tranſibis à principio fidei, à capite Sanir, & Aermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

HAEC mihi cum illis videntur congruere, quæ in 44. Pſalmo ad ſponſam dicta ſunt: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex ſpeciem tuã. Quoniam

Dan.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

niam ipse est Dominus Deus tuus. Nam illic quoq; monetur sponsa, eiq; datur cõsilium, vt obliuiscatur populum suum; aliter enim spõsum, nisi id fecerit, nulla ratione pulchritudinem eius concupiturum. Porro populum eius, & domũ patris appellat antiquos mores, de quibus beatus Paulus, Eramus enim, inquit, aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desiderijs, & voluptatib⁹ varijs, in malitia, & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quę fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quẽ effudit in nos abunde: & quæ sequũtur. Hic autem de libano vocat eam, & de Sanir, per libanum quidem significans cultum idolorum: per Sanir autẽ, quod est lucernarum via, legis institutа. Lucerna enim est lex, quę in nocte fulget. Sol autem Christus, vt qui splendet in die. Quapropter & Deus per prophetam, timentibus, inquit, me, orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Subijcit autem: Et Aermon montem, per ipsum legem indicans. Nam magnus Dauid in psalmis, sicutros, inquit, Aermon, qui descẽdit super montes Sion: hoc est, legis præcepta, quę super montibus Sion tradita sunt. Montes autem virtute perfectos viros debemus intelligere, qui excelsi sunt, & insignes, & diuino sensu præcellunt. Eos igitur sponsus vocat de libano, qui idolorum cultui deseruiebant. Illos autem de Sanir & Aermon, qui legis rorem, & diuinorum mandatorum lumen acceperant. His addit: de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Leonum quidem cubilia vocat audacissimos, & furore insanientes Iudæos: Pardos autem gentilium sapientes, qui orationis copia, & argumẽtorum artificio contegentes falsitatem, homines rudes ac simplices decipiebant. Cùm ita vocasset sponsam, eamque diuersis è montibus congregasset, ac per fidem illi salutem tribuisset, pulchritudinem illius inde conceptam intuitus sic ipsam alloquitur.

Tit. 3.

Mal. 4.

Psal. 132.

Vulnerasti cor nostrum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor nostrum in vno oculorum tuorum, in vno torque colli tui.

Illvd, vulnerasti, à Symmacho versum est, excitasti. Hoc autẽ dicit: Ambo quidem oculi tui sunt admirandi, ac spirituales, & columbæ merito nominati. Sed alter eorũ, qui diuina contemplatur, qui philosophatur de Deo, qui recondita mysteria contuetur, cor meũ stupore afficit. Et cum omnia colli tui ornamenta suspicio. Per hæc autem virtutes eas intelligit, quę in actione consistunt, collum enim diuinorum mandatorum iugum ferẽs iustitiæ sulcos infindit ac dirigit. Cùm igitur reliqua virtutum ornamenta in collo tuo splendentia suspicio atq; commendo, tum in primis vnũ admiror & obstupesco. Ac pulchritudinẽ suspiciens tum vnius oculi tui, tum oculi diuina hæc intuentis, amore vulneratus sum tuo. Quæramus autẽ quodnam sit vnum ornamentũ illud, quod sponsæ collo circundatum cæteris antecellit, discamusq; à sancto Paulo, qui manere inquit, fides, spes, caritas, tria hæc; maiorem horum est caritas. Et rursum: Plenitudo ergo legis est dilectio. Et alibi: vniuersa lex & prophetæ pendent ex eo: Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo: & proximum tuum sicut teipsum. Torquem hunc ergo sponsæ sponsus admiratur. Ipsius quoq; oculum vnum ita suspicit, vt alterum minime contemnat. Iam enim vtrumque collaudauit. Sed rerum intelligibilium cõtemplationem sensibilium cognitioni longe anteponit. Vulnerasti ergo cor meum, id est, tali oculo prædita, & eiusmodi torque decorata me in amorem ac desiderium tui concitasti.

1 Cor.

Pselli.

Tvm ad maiorem hanc gloriam inuitat. Veni de libano sponsa. Age de libano veni. Quando, inquit, venisti ad myrrhæ montẽ, & ad collem thuris mecum cõscendisti: hoc est, mecum passa es, & simul gloriam accepisti, age de libano ad sublimiora quædã profectionis loca celeriter ascende. Nec mecum desinas progredi longius declinatis pardorum leonumq; cubilibus. Hoc autem re ipsa & factis cùm esset expletum, & sponsa cum Christo puro sponso simul exaltata esset, & amici progressione virginis obstupefacti, ficeam canentes sunt allocuti.

Vulnerasti cor nostrum soror nostra, sponsa.

De Deo nos quiddam amplius docuisti, dum oculum animæ tuæ, ò sponsa, ardenter in verbo & sponso defixum, dumq; animæ tuę collum leui Christi iugo subditum contuemur. Vere cor nostrum, inquiunt, exvulnerasti, posteaquam ex te didicimus verbi incarnationem. Atque ad hunc quidem modum amici virginem collaudarunt.

Trium Patrum.

Sed quoniam tota es adeo pulchra, veni de libano sponsa, veni de libano. Ad me, qui comprehendi nequeo, progredere semper ex fide, (quæ quidem Deo nõ aliter ac thus, id autem est libanus, offertur) per spem proficiens ad caritatem, propter quã ego factus sum homo & tu efficeris Deus. Etenim vocaberis

nies, atque peruenies ab initio fidei, à capite Sanir & Aermon: Et venies quidem ad me cum omni caritate: peruenies autem vehementi cum impetu per fornacem variarum tum carnis, tum mundi tentationũ spe confirmata. Sic autem venies, & peruenies, quoniam ad me, non per incredulitatem, vt primus homo, qui spe diuinitatis deceptus est, iter facere cœpisti, sed per fidem, quæ quidem fides, vt caput, principium est ad virtutem ducentis viæ, quam indicat Sanir, cuius interpretatio est, lucernæ via. Et per spem vt subleueris & recreeris ab onere atq; æstu grauium laborum & molestiarum. Quod per Aermon intelligitur, quam quidem vocem rorem interpretamur. Atq; ita cubilia leonum, pardorumq; montes incolumis euitabis: consensum videlicet carnalium voluptatum, quæ leonum instar magno impetu in te, vt à virtute deficias, ruunt: Et tentationes illas quæ ex virtutis præstantia, tanquam ex altis montibus, vt arrogantia efferaris, tibi struunt insidias fraudulenter. Quod quidẽ pardorum varietas indicat. Venies, & peruenies, & seruaberis, vt dictum est. Quoniam vulnerasti cor nostrum, soror mea, sponsa. Quia scilicet in amorem & desiderium tui cõcitasti tres vnius diuinitatis personas, cui mente, ratione, & spiritu placuisti, ò quę mihi inter carnis coniunctionem es soror: propter voluntarium autẽ caritatis vinculum, atq; vnionem spiritus, desponsata es mihi (qui sum vna ex tribus personis) vnigenito nimirũ patris filio. Etenim cùm sancta scriptura plurali vtitur numero loquẽs de Deo, sanctissimas illas indicat tres personas, mystice significans modum substantiæ sacrosanctæ illius initioq; carentis vnitatis. Quia vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate Deus est. Et rursus; vulnerasti cor nostrum: hoc est in tui desiderij inflammasti, tum in vno oculorum tuorum, mente scilicet tua, qua res intuens intelligibiles, me veritatem, atq; omnium intelligibilium finem cognitione perpetua contemplaris: tum in vno torque colli tui, ratione videlicet tua, qua tu veluti ornamento colli decorata in cunctis actionibus, me summum bonum, & finem omnium, sequeris, & re ipsa benignitatem meam experiris. Sponsus enim Christus est ipsa veritas, & summum bonum. Ac veritas quidẽ esse intelligitur, quatenus per essentiam est immutabilis: summum autem bonum quatenus ex operibus beneficus demonstratur.

Quàm pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa. Quàm pulchra facta sunt vbera tua à vino. & odor vestimentorum tuorum super omnia aromata.

Theodoreti.

Ex vino enim spiritali, & mystico poculo maiorem hauriunt pulchritudinem vbera tua. Vbera autem esse doctrinæ fontes iam exposuimus. Vestimenta tua sunt ornatissima, eorumq; odor omnium fragrantiã aromatum superat. Me enim sponsum induisti, idq; antea testatus est Esaias, Exultet inquiens, anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis & indumento lætitiæ circumdedit me. Ista tua vestimenta tantum emittunt suauitatis, vt fragrantia ex illis passim diffusa, virtutẽ legalem, quæ per aromata metaphorice significatur, antecellat. Vocat autem illam non solum sponsam, sed etiam sororem, quandoquidem beatus etiam Paulus, vt sit, inquit, primogenitus in multis fratribus. Et ipse Dominus cum resurrexisset, mulieribus ad sepulcrum stantib⁹, ite, inquit, dicite fratribus meis & Petro: ecce præcedo vos in Galilæam. Ipsius est ergo & soror, & sponsa, & propinqua. Propinqua quidẽ, iuxta illud, Adhæsit anima mea post te. Sponsa autem, quoniam ab ipso doctrinę semina suscipiens parit pietatis fructum. Soror vero quia, quantum attinet ad humanitatem, eadem est natura circumdata. Manet igitur illam, & laudationem prosequens, ait:

Esa. 16.

Rom. 8.

Matth. 28.

Psal. 62.

Fauum distillant labia tua, sponsa: mel, & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.

Operæpretium est, his adiungere ea, quæ docet Apostolus, Sicut, inquiẽs corpus vnum est, & membra habet multa: omnia autem membra corporis vnius cùm sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. etenim in vno spiritu nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi: & omnes in vno spiritu potati sumus. Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Et paulo pòst: Quòd si essent, inquit, omnia vnum membrum, vbi corpus? Et rursum: Vos autẽ estis corpus Christi, & membra ex parte. Ex multis igitur membris constans ecclesia corpus vnum absoluit. Itaq; cogitemus, in ea quosdam oculorum, quosdã aurium, quosdam labiorum locum obtinere. Quamobrẽ sponsus, Fauum, inquit, distillant labia tua: mel, & lac sub lingua tua. Ecclesiæ doctores significat, qui piam tradunt disciplinam, & quasi fauos apum in labris gerunt, & mellis diffluunt stillis. Nec verò mel tantum habentes, sed etiam lac, cuiq; cibum promunt salutarem, & cum infantibus cõmodum, tum perfectis etiam congruentẽ. Iam faui mellis, qui in doctorum gestantur labris, sunt diuinæ

1 Cor. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripturę, quę continent apes tum cerę, tum mellis effectrices, sacros nimirum prophetas, & Apostolos, qui per spiritus sancti prata volitantes, & diuinarum scripturarum construentes cellas, easq; doctrinæ melle ac nectare distendentes vtilitatem ad nos transmiserunt. Ac ceræ quidem littera videtur similis, melli vero sensus, qui in eo reconditus est. Huius mellis stillæ piorũ doctorum ẽ labris manãt: eorum item ẽ lingua lac fluit indigentibus lacte. Sed rursus in admiratione vestimentorum sponsæ commoratur:

Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

SPONSVM ipsum sponsæ factum esse indumentum iam diximus. Testis est beatus Paulus, Quicunque in Christum, inquiens, baptizati estis, Christum induistis. Sponsus autem & Deus est æternus, & homo in extremis diebus ex sancta virgine natus, qui manens id, quod erat, assumpsit quod nostrum est, sponsamq; olim nudam induit. Quamobrem ad eam, odor, inquit, vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Christum enim induta est, qui Deus est, & homo. Diuinitatem autem indicat thus, quod Deo ex legis veteris instituto offerebatur. Gal. 3.

Pselli.

Quàm pulchra facta sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa: Quàm pulchra facta sunt vbera tua à vino.

HIC rursum laudat diuinæ ecclesiæ vberum, hoc est disciplinarum incrementum. Cùm enim, vt mater liberorũ amantissima, eos, populum scilicet ex gentibus enutritũ, ad diuinę ætatis mensuram videat peruenisse, nec amplius in sancta fide balbutire, aut hęsitare, pro lacte vinum effundit quotidie, altiora illis suggerens instituta. Prius enim, vt rudiores, docebat eos, vt Patrem, & Filiũ, & Spiritum sanctum Deum vnũ adorarent. Quod quidem erat veluti doctrinę lac. Nũc autem monet, vt modestiã, castitatem, temperantiã amplectantur, vt institiam diligãt. Quæ quidem sunt veluti doctrinæ vinum.

Et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata.

QVEM enim ex te vestimentorum amictum gero, ex ijs, inquam, sacrificijs, quę mihi abs te offeruntur, illud arbitror omnibus aromatibus præstare.

Fauum distillant labia tua, sponsa.

DOCTRINA enim, qua nutris filios tuos, fauo & melle dulcior est.

Mel & lac sub lingua tua.

NEQVE enim eadem omnes ratione alis, sed pro sua quemq; natura atq; ætate. Nam imbecilliores lacte pascis, melle autem perfectiores.

Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

CVM Ecclesiæ vestimentorum odorem superius cunctis aromatibus antepoſuerit, nunc thuri similem & parem esse pronunciat. Thus autẽ est omnium aromatum præstantissimum.

Trium Patrum.

Quàm pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa.

MIRVM in modum profecto diuina sunt pulchritudine decoratæ, speculatio nimirũ, & actio, quibus tanquam mammis nõ præter naturam, nec super naturam, sed secundum naturam verbis & moribus, tanquam infantes, animas ad pietatem alis, quas in his instituendas suscepisti.

Quàm pulchra facta sunt vbera tua à vino.

HAEC quippe tam mirifice effecta sunt pulchra ex diuinitate tibi gratis concessa, & qua tanquã à vino efferuntur ipsã tum per assiduam veritatis cognitionem, tum per fidem boni effectricẽ fidem. Hinc etiam diffunditur odor vestimentorum tuorum super omnia aromata. Vestimenta autẽ sponsæ, quæ quidem magnus Apostolus Paulus electis Dei sanctis, vt induant, præcipit, sunt benignitas & humilitas: quę primo quoque homini diuinum mandatũ assignauit, quo illi præscriptum fuit, vt bonum ageret, idq; per humilitatem custodiret. Huius autem transgressio exuit illum spe diuinitatis allectum, & naturam contra se ipsam efferauit. Hanc vero Deus verbũ rursus induit exemplo suo. Humilitatis enim normam ostendit nobis; nam cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Benignitatis autem, quia pro salute nostra, qui fontes eramus, innocens ipse mortem subijt. Quamobrem & odor vestimẽtorum in illis, qui hæc animo sunt induti, vtpote qui benignitatem & immutabilitatem Dei præ se ferant, & propterea diuini sint, quod eiusmodi amicti sint indumentis, est super omnia aromata. Nihil enim comparari potest fragrantię diuinitatis, quã Deo despontata non per naturã obtinet, sed per gratiam adipiscitur. Ac vestimenta quidem tua talem emittunt suauitatẽ. Cetera vero quidã

Fauum distillant labia tua, sponsa: mel, & lac sub lingua tua.

DOCENDI rationem ac modum seruant labia tua sic instructũ, vt ab apicula fauum confectum cernimus. Neque enim vnica ratione cunctis audientibus affers vtilitatem: sed pro cuiusq; modulo te singulis accommodas, vt & perfectioribus, & rudioribus satisfacias. Ac mentẽ quidem eorum, qui sunt perfecti

perfecti diuinioribus verbis, tanquam melle, dulcissimam reddis. Qui vero rudes, tyroneſq; sunt, eorum animos tanquam lacte naturalibus exples institutis. Duplex hæc igitur nempe diuinior & humanior docendi ratio ita viget sub lingua tua, vt eas haud intempestiue promas, sed opportune atque accommodate ad eorum, qui instituuntur, vtilitatem.

Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.

FRAGRANTIA scilicet operũ tuorum, quibus tum vires naturaliter promis, tum in agendo ex mentis præscripto mores quasi vestimenta quædam indueris, diuinę prouidentię, quę cunctis in rebus cernitur, suauitati similis est: cùm ad imitationem Dei, salutis multorum curam geras. Propria enim ratione quadam thus ad honorem Dei refertur. Ac quemadmodum thus ex proprio odore, sic Deus ex rerum omnium prouidentia, & singulorum animi affectio ex operibus indicatur. Sed cum paulo ante odorem vestimentorum sponsæ super omnia aromata esse dixisset, nec quo modo id esset, declarasset, hic illud ostendit, dum odorem illum thuris odori similem dicit esse. Nam sicut thus accenditur ad gloriam Dei: Deus autem sine vlla comparatione est rerum omnium præstantissimus; sic opera, quæ ad diuinæ sunt bonitatis imitationem, reliquis omnibus antecedunt.

Hortus conclusus soror mea sponsa: hortus conclusus: fons signatus.

Theodoreti.

HORTVM nominat sponsam, vt quę non vnum pietatis virtutisque fructum, sed multos & varios ferat. Conclusum autem, quòd munitus sit, nec insidijs expositus. Nam portæ inferni, inquit, non præualebunt aduersus eam. Neq; enim est sicut illa, quæ ex Aegypto deducta fuit, quam vindemiarunt omnes, qui prætergrediuntur viam, & exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. Sed circummunita est, & muro circumdata, & horto concluso comparata. Itaq; multiplices ac diuersos fructus ferens nec furum, aut insidiantium manus reformidat. Fons item est obsignatus; cuius latices non quibuslibet, sed dignis tantum patent. Hoc de fonte Dominus quoque locutus est, Qui biberit, inquiens, ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in ipso fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Merito igitur sponsam fontem appellat, vt non omnibus, sed dignis duntaxat expositam. Neq; enim profanis, sed initiatis patent diuina mysteria: non in flagitijs post expiationem se iterũ voluntantibus, sed ex virtute vitam studioſe traducentibus, aut sese per pœnitentiam expurgantibus. Nec vero solum dicit, hortus conclusus, & fons signatus, verum etiam Psal. 79. Ioan. 4.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum fructibus nucum, cypri cũ nardo, nardus & crocus, calamus & cinamomum cum vniuersis lignis libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis, fons hortorum, puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de libano.

HAEC, inquit, omnia misisti mihi, & tempore nuptiarum attulisti. Et primum quidem paradisum malorum punicorum, quæ paradisus nec aliorum fructuum expers erat. Pro malo punico mea quidem sententia per translationẽ caritas intelligitur. Quandoquidem sub vno eiusdem mali cortice multa sunt grana, ita mutuo inter se conferta, vt se vicissim non comprimant, neq; corrumpant, sed integra conseruentur, nisi aliqua in medio putredo nascatur. Possimus ex interiectis ipsius septis ac veluti cancellis per medium discurrẽtibus alium etiam sensum excogitare. Multos enim inter eos, quĩ saluantur ordines cernimus. Nam alius est virginum ordo, alius continentium, alius matrimonij ferentium iugum, & diuitijs atque opibus affluentium, alius inopem vitam complectentium, alius seruorum piam colentium vitam, alius dominorum recte & legitime imperantium. Eodem modo & mali punici sunt illi tanquam parietes, qui quasi cellulis quibusdã grana distinguunt, & continent. Ideo sponsæ emissiones comparat paradiso malorum punicorum. Primo namque caritatis ipsius fructum admiratur. tum alijs quoq; virtutum generibus ornatam dicit, cum fructibus nucum. Mox ea sigillatim persequitur. Cypri cum nardo. Cyprus est genus arboris, ex qua calidum oleum conficitur. Nardus autem est aromatis genus odoratum, vnde oleum fit eiusdẽ nominis, idem quoque calidum, & corporum curationibus accommodatum. Crocum præterea dicit hac paradiso contineri. Egemus enim non solum calefacientibus nos, & caritatem in nobis erga Deum inflammantibus, sed refrigerantibus etiam, & cupiditates immoderatas comprimẽtibus. Crocus enim numeratur inter ea, quæ refrigerandi vim habent. Et calamus, inquit, & cinamomum. Sunt autem hæc quoque aromatum genera, sed allegorice intelliguntur. Per calamum enim scripta diuina significat. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Odoratus est autem calamus aro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

maticus. Lingua enim docentium pietatem omni suauitate referta est. Additur calamo cinamomum, quod in veteri lege Deo offerebatur, vt intelligamus, quę de Deo monumentis sunt tradita litterarum, tum laudabilia esse, tum odorifera, & his aromatibus comparanda. Ad hæc subijcit: Cum vniuersis lignis libani. Habet etiam, inquit, virtutes, quæ in lege continentur, nō secundum litteram, sed secundum spiritum. Per libanū enim Hierusalē significari, sæpe docuimus. Habet myrrham quoq; & aloem, cum omnibus primis vnguētis: id est, mortificationem cupiditatum, myrrha enim mortuorum est propria. Et tentationū amaritudinem, amara enim est aloe. Habet denique omnia vnguenta prima, nō quæ secundas, aut tertias, sed quæ primas obtinent partes. Perfectorū sunt ea, quæ perfecta sunt. Habet fontem etiam, & puteum viuentis aquæ, & de libano scaturientis. Neque enim solum doctrinam continet euangelicam, perspicue manantē, sed etiam legis puteum, puteum, inquam, aquæ viuentis, fluenta quidem abscondita complectentem, sed cum impetu & sono de libano decurrentia. Hierosolymis enim legalis floruit viuendi ratio, quæ figurate libanus nominatur. Defluxit tamen hic etiam puteus ad Domini sponsam ecclesiam, sed est reconditus, & cum strepitu fertur, & rigat ecclesiæ paradisum.

Pselli.

Hortus conclusus soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus.

VARIIS sponsam laudibus sponsus extollit. Hortus enim es, inquit, ō sponsa, conclusus, arborum omnium in te ipsa continens decus, & oleam fructiferam, & dulcem ficum. Fons item, inquit, es signatus. Neque enim aquas temere profundis tuas, sed fideles, salutis sitientes, potas.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum fructibus nucum.

HIS verbis ea sponsus complectitur omnia, quæ ad fidei nostrę integerrimę doctrinam spectant, cuius timorem, decorem, fragrantiam, diuinitatem os ecclesiæ nunquā non prædicat. Emissiones enim, inquit, tuæ paradisus existunt malorum punicorum, & omni gratia sunt plenæ. Fons hortorum. Nam latices tuos haud frustra spargis, sed diuinas plantas, fideles nimirum, rigas.

Puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de libano.

ADEO, inquit, virtutibus insignis effecta es, vt idem, quod ego cognomen sis consecuta. Ego enim omnino viuentis aquæ sum puteus, qui de cœlo ficut pluuia in vellus, tanquam ex alto & mirabili monte libano descendi.

Trium Patrum.

AC talia quidem sunt membra, & vestimenta tua. Tu vero qualis?

Hortus conclusus soror mea, sponsa, hortus conclusus: fons signatus.

QVALIS nimirum duplex hortus constitutus tum virtutum disciplinis, quantum ad animā pertinet, tum earum moribus, quantum ad carnem: & munitus quodam veluti mandatorum vallo. Quantum autē ad mentem spectat, qualis fons pias erga meae diuinas fundis cogitatiōes, & signo meo, vt imago mea, es obsignata, ne inimicus aduenies te non solum diripiat, sed etiam occidat, aperdat, virtutisq; tuę fructus asportet, & cognitę veritatis aquā falsis opinionibus contaminet. Neque vero tu ipsa tantum es hortus, sed emissiones tuæ paradisus cum fructibus nucum. Hoc est, disciplinæ tuæ, quibus animas instituis propter fidei plantas quas in illis inseris, sunt tanquam paradisus malis punicis cōsita, super radices insertis quercuum, & propterea proprium fructum, tanquam earum fructum ferentibus. Quarum quidem malorum punicarum radices haud facile diuelluntur, cortex autem ipsius fructus austera est, & quę intus sunt, tuetur. Fructus vero, pōsteaquam ad maturitatem peruenit, confracto corticis integumento, feliciter gustu dulcem, tum aspectu iucundum ostentat. Eodem pacto sponsæ etiam disciplinæ, tanquam arboris radicibus ita fidei innixæ firmitate difficile ex animabus excidentibus auelluntur. Quippe quæ tum percussa suppliciorū formidine, tanquam mali punici cortice, discipulas animas, cohibentes, spiritus fructum in ipsis ab omnib' perturbationibus integrum conseruant: tum promissionum radijs iustitię solis eas ad futurorum bonorum desiderium inflammantes, timore, quem caritas expellit, tanquam cortice disrupto, quēadmodum & fructus malorum punicarum gustum oblectat, fomentis ipsarum guttur, dulcedine perfundunt, gustātium & videntium, suauem esse Dominum. Hæ doctrinæ igitur, dum à discipulis re ipsa tractantur & excoluntur, tum pœnarū metu à vitijs purgant, tum spe præmiorum incendunt illas ad iustitiæ opera complectenda. Cypri cum nardo. Diuersarum videlicet virtutum flores, & mixturæ, hoc est, initia, & commixtiones. Vt initia namque subsistunt in animabus, quæ instituuntur vel comminationum metu, vel desiderio promissionum varia secundum virtutem

tutem genera in Deum & proximum caritatis. Vt commixtiones autem, persuadent illis, vt dum propter suam erga Deum caritatem carne patiuntur, mala sustineant, ob caritatem, qua proximum amplectuntur, lætitiamq; percipiant ex futura remuneratione. Dum autem propter suam in proximum caritatem mala sustinent, caritatem præ se ferant, qua Deum prosequuntur, eius mandatum seruantes, quo nobis præcipitur vt proximum diligamus. Sic igitur sponsæ doctrina sit in discipulis nardus & crocus, fistula & cinamomum cum vniuersis lignis libani, id est, quatuor virtutes præcipuæ, cum illis omnibus quæ ipsis subiectæ sunt, plantatæque in sublimitate fidei erga Deum, tanquā in monte libani. Per nardum enim, in qua aromata varia commiscentur, prudentiam intelligimus, in qua virtutum omnium rationes summatim continentur. Per crocum autem, qui mediam inter frigiditatem & caliditatem obtinet vim, & vtriusq; exeludit extrema iustitiam accipimus, quæ defectus & excessus in virtutibus fugit. Per dulcē vero calami fistulā, quæ lenis est, & in sublime facile tollitur, temperātia significatur. Quæ mentem graui corporeæ cupiditatis onere subleuat, eamq; ad spiritalia & cœlestia sublimem tollit, eorumque replet suauitate. At per cinamomū, cuius natura est calida atq; iucunda, fortitudinis diuino zelo aduersus impietatem atque malitiam ardentis robur indicatur. Nec vero sponsæ doctrinę in discipulis hæc sunt, sed myrrha quoq; & aloe cū omnibus primis vnguentis: hoc est, carnalis sensus earū mortificatio cum omnibus primis Spiritus sancti muneribus animas, vnguentorum instar, recreantibus. Nisi enim anima sapiat ea, quæ sunt spiritus, & sanctissima illius dona suscipiat, timoris, inquam, & fortitudinis, & cōsilij, & scientiæ, & cognitionis, & intellectus, & sapientię, carnalis sensus mortificationem, quæ per myrrham, & aloem, quibus aromatibus mortuorum corpora condiuntur, intelligitur, non assequetur. Hæc sponsæ instituta & disciplinę in animabus illas excolentibus sunt etiam fons hortorum. Inde enim cognitio defluit, qua variæ in illis tanquam plantę, insitæ virtutes irrigantur. Et puteus aquæ viuentis, & cum strepitu de libano decurrēs, id est, ex profunditate diuinæ ac sempiternæ sapientiæ resonantis, & docentium more diuina mysteria vulgo inexplicabilia, tanquam de libano, de sublimitate in Deum fidei depromentis. Quoniam autem sponsæ sermones atque præcepta sponsus hortum, vt declaratum est, nuncupauit; hortus vero est paradisus, tanquam diuersarum plantarum locus; hortus sponsæ profecto sunt animæ disciplinis eius consitæ atq; eruditæ, per quas ea, quæ dicta sunt studet perficere.

Theodoreti.

SPONSA superioribus laudibus auditis, lætitiaq;, & gaudio affecta, quòd sponsus nō modo pulchritudinem suā esset admiratus, verum etiam vestimēta sua commendasset,

Surge, inquit, aquilo, & veni auster, & perfla hortum meum, & fluant aromata eius. Descendat nepos meus in hortum suum, & comedat fructum nucum suarum.

INTER ea quæ diuina scriptura damnat, aquilo numeratur. Quamobrē & Deus per Hieremiam prophetā, ab aquilone, inquit, exardescēt mala. Et rursum, Malum, inquit, ego adduco ab aquilone. Et alibi: Vox auditionis ecce venit, & cōmotio magna de terra aquilonis. Iubet igitur aquiloni, vt surgat, & recedat: vt auster perflet horti aromata, quæ matura sunt, vt nepos suus fructibus vesci possit. Constat autem austrum flare à meridie, & notō appellari, quòd spiritus vapore corpora repleat, & humiditate. Maior vero à meridie splendor etiam lucet. Vnde Abacuc à meridie Dominū venturum prædicit. Deus enim, inquit, de Theman veniet. quod & Hebræorum & Syrorum lingua significat vocem. Præcipit igitur, vt ventus abscedat contrarius, & gratia diuina spiret, quo maturos aromatum ipsius fructus nepos colligat suus, nec vllus eorum vērō corrumpatur, aut decidat ante maturitatem.

Hier. 1.

Hiere. 4.

Hiere. 10.

Trium Patrum.

SVRGE aquilo, & veni auster. Facesse spiritus improbissime, qui animas quę à me instituuntur perturbationibus, quasi aquilonis flatibus affligis. Et veni sanctissime spiritus, qui eas gratiæ tuæ donis, tanquam auris austri salutaribus calefacis.

Perfla hortum meum, & fluant aromata eius.

ANIMAS perfla, quas ego doctrina præceptisq; meis tanquam hortum instruxi. Et in has per communicationem diuina munera tua infundantur, quib' ego quasi quibusdam aromatibus perfusi sum. Ac tum descendat nepos meus in hortum suum, in animas nimirum illas, quas ego instituī, & tanquam hortum diuinis mandatis informaui. Propterea in animabus, quas dixi, inhabitat, atque inambulat dilectus meus. Et comedat fructum nucum eius. Satiet se harum animarum salute, quam ipse suum esse cibum asseruit, meus, inquiens, cibus est, vt faciam voluntatē patris mei, cuius omnino voluntas est, vt homines salui fiant. Fructus

1. Cor. 6.

Ioan. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem sponsi nucum est hominum salus, vt finis bonæ ipsius voluntatis, quæ sanctis eius mandatis continetur. quę quidem mandata per actionem infixa sunt in animabus super fide erga illum, tanquam super quercu radicatis.

Surge aquilo, & veni auster. Perfla hortum meum, & fluant aromata mea. Descendat nepos meus in hortum meum & comedat fructum nucum eius.

Pselli.

POSTEA quàm ecclesia Dei potestatem accepit omnino, vt hortus illius nominata, plantarum omnium decus in se continens, pessimum aquilonis flatum, glacie florum pulchritudinem extinguentem, expelleret: austrum autem saluberrimum acciret, qui spirans in Sion Apostolis olim verborũ fluxus instillauit: sanctissimum illum spiritum vocat, qui in hortum suum salutis auras infundat, vt omnes filij sui fructum ferant, & Christum verbum & sponsum lætitia afficiant. Cùm igitur quod iusserat, re ipsa perfectum esset, aquilonemque silentem virgo perspiceret posuisse, pulcherrimumq; omnino ac diuinum austrum perflare, filios suos omnes fructiferos ostendentem: admirabilem sponsum suum obsecrat, vt in hortum suum fertilem celeriter descendat, arborumq; suorum fructus carpat: hoc est, vt bonis filiorum suorum operibus oblectetur. Nisi enim ad nos humiles & abiectos ita descendat, mansuetos suscipiens, vt inquit Dauid, fieri nullo modo potest, vt nos in cœlum conscendamus. His sponsa precibus sponsum aduocauit. At ille, qui implet vniuersa, quique adest vbique, & dicit, ecce adsum, inuocantibus, antequam sponsa supplicationem expleret, illam exaudiens, descendit in hortum eius, vt ipsa voluit, & fructus arborum ipsius decerpsit. Sic enim sponsam alloquitur.

Veni in hortum meum, soror mea, sponsa. messui myrrham meam cum aromatibus meis. comedi panem meum cum melle meo. bibi vinum meum cum lacte meo.

DESCENDI ego quidem, inquit, in hortum tuum, virgo, & pulchris fructibus tuis cupiditatem meam prorsus expleui, atq; ardenti filiorum tuorum fide ac pœnitentia magnam lætitiam percepi. Totum autem hoc factum est, messis myrrhæ, esus mellis, & lactis potus. Hęc cùm dixisset Christus idem & sponsus, vt pro mellito conuiuio quasi gratiam aliquam referret, ipsis virginis filijs dat corpus suum. Sic enim illos, sed dignos tantum, quos & propinquos suos ita esse dixit, alloquitur.

Comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.

QVICVNQVE estis, inquit, operibus fratres mei, corpus meum comedite, & sanguinem bibite meum. Deinde inebriamini, inquit, præ lætitia, & propter ebrietatem stupore perculsi, omnino mundi sollicitudinum obliuiscimini.

Theodoreti.

Veni in hortum meum, soror mea, sponsa.

VENI, inquit, in hortum meum, quem tu mihi adornasti, & collegi primum myrrhã meam, id est, quam ego in te plantaui. Primus enim ego pro te mortem oppetij. Deinde tu ita mecum commori, atq; vna sepeliri concupisti. Cõsepulta enim es mihi per baptisma in morte, & mortificasti mẽbra tua, quæ sunt super terram. Collegi ergo myrrham meã cum aromatibus meis, & reliquarum virtutum, inquit, quas à me didicisti, fructum percepi. Comedi præterea panem meum cum melle tuo: solidum, & dulcem cibum, qui apud perfectos inuenitur. Bibi vinum meum. Iure addidit pronomen meum. Ipse enim est vitis vera, ex qua vinum hoc perfectum est. Bibi vinum meum cum lacte tuo. Nam ne infantes quidem, ac veluti vbera sugentes, & lactentes excludit: sed ab illis etiam, ætati eorum congruentem fructum capit, cumq; bonus sit, amicos etiam ad conuiuium inuitat his verbis.

Comedite, propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei.

PROPINQVI sunt ipsius viri perfecti, quiq; incorruptam seruant imaginem, & ad eo coniungi cupiunt. His non solum præcipit, vt bibant, sed vt inebrientur. Est enim ebrietas, quę temperantiam, non autem intemperantiam parit; quæ membra corroborat, non autem dissoluit: nam calix ipsius inebrians, perquam præclarus est. Et alibi beatus Dauid, Inebriabuntur, inquit, à pinguedine domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Trium Patrum.

SPONSAE preces sponsus exaudiuit, iuxta illud: Adhuc loquente te, dicet: Ecce adsum. Talis enim erat, quæ precabatur, vt despici non deberet. Quamobrem illi respondens, Veni, inquit, in hortum meum soror mea, sponsa. Quem tu nimirum mandatorum meorum doctrina consecutus es, quibus perturbationum procella discussa est. Flauit autem Sanctus spiritus meus, & plantæ istius horti, veluti vnguenta varia, virtutum rationes protulerunt, per quas ego quoque

quoque in hunc hortum ingressus sum, in quo voluntates meæ, sancta præcepta mea, plantata sunt. Huius ego fructum omnino decerpsi. Qui sane fructus ipsorum est præceptorum obseruatio. Soror mea, qui natura sum filius Dei, & patris, quippe quæ eius obtemperas voluntati, & ei per gratiam pro filia es adoptata. Sponsi mea, vtpote mihi per caritatem coniuncta, atque vnus effecta spiritus. Ingressus autem in hortum meum, messui myrrham cum aromatibus meis, nempe carnalis sensus discipularum tuarum mortificationem cum virtutibus, quæ illã consequuntur. Qui enim carni, & mundo sensum mortificauerunt, eum spiritui dicant, Deoq;, veluti quendam aromatum fructum, præceptorum offerunt obseruationẽ, de qua, comedi, inquit, panem meum cum melle meo: bibi vinum meum cũ lacte meo. Ac panis quidem eius est ille, quem, vt antea dictum est, ipse declarauit, meus, inquiens in euangelijs, cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Mel autem sunt diuina eius, eloquia, quæ linguam à qua pronunciantur, dulcedine perfundunt. Vinum vero est gratia diuinitatis elargitrix, quæ id, quod naturale est, supra naturam extollit. Lac autem est doli expers simplicitas. Sponsus igitur, in quas, per sancta mandata sua, animas ingreditur, eas tum nutrit, quasi pane quodam cum melle, virtute cum cognitione: tum potat, quasi vino cum lacte, cõcessa per gratiam diuinitate, cum remota à dolo simplicitate. Horum vero salutem tanquam panem quendam cum melle ipse comedit: ac veluti vinum quoddam cum lacte bibit. Itaque ad quos, vt diximus, ingressus est, quosq; domicilia sua in Spiritu sancto constituit, ipsos inuitat ad hunc modum: comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei: qui videlicet conuersi estis, & vitia repulistis, & ad me, virtutem cum pura cognitione colentes, accessistis. Bibite autem obstupefaciens diuinitatis vinum cum doli experte erga me fide: & ab illis, quæ naturalia sunt, ad ea, quæ naturę præstãt, transferimini. Quos ego per gratiam in Sancto spiritu filios adoptaui patri meo. Hæc igitur sponsus cum per sponsæ adhortationes ad eius discipulas dixisset, ipsa se illis exẽplum præbens, quo modo audire debeant vocem sponsi sui, eumque in domum introducere, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Vox nepotis mei pulsat ad ostium. Et dormio quidem ad ea, quæ in hac vita iucunda videntur, cùm sensus mei, quasi per contemptum ipsorum, sopiti sint. Vigilat autem mens mea, ne sponsus meus, verbum, verbis inexplicabile, veniens, inueniat eam dormitantem. In quibus autem mens vigilat, audit vocem dilecti mei pulsantis ad eam, per quam, tanquam per ianuam quandam in animam ingreditur.

Theodoreti.

SVPERIORIBVS ita pronunciatis, sponsa, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Quamuis enim, inquit, à natura cogar oculos claudere, & somnum capere, mente tamen vigilo, & ignauiæ somnum minime suscipio, cùm sponsi aduentum expectem. Quamobrem, & ipsum pulsantem sentio. Vox enim, inquit, nepotis mei pulsat ad ostium. Addamus, si videtur, his, ea, quę diuinis in euangelijs à bono pastore dicta sunt. Oues enim, inquit, meæ vocem meam audiunt. Et rursum: alienum autem non sequentur, quia non nouerunt vocem alienorum. Quare beatus ille, qui pascitur, & pastoris vocem agnoscit. Beatus, qui in sponsam electus est, atq; inter adulteri, & sponsi vocem scit dijudicare. Beatus, qui dicit: non dabo somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Sed vigilat, & sponsum expectat, quemadmodum ipse dominus monet, vigilate inquiens, quia nescitis qua hora Dominus veller venit. Idem consilium affert etiam beatus Paulus, vigilate, inquiens, state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra in caritate fiant. Dum vigilat igitur sponsa, licet dormiat somno corporeo, voce fruitur sponsi sui, eumque ad fores pulsantem exaudit. Quæ autem fores animæ sunt, nisi corporis sensus? per quos sponsa sponsum excipit, non modo pulsantem, verum etiam præcipientẽ, vt sibi fores aperiantur.

Ioan. 4.

Ioan. 10.

Psal. 32.

Matth. 24.

1. Cor. 16.

Pselli.

CVM purus Dominus, & sponsus se sponte morti pro nobis obiecisse demonstrasset, carnemque, non autem diuinitatem omnia perpessam esse, hæc etiam ad illos, quos propinquos vocauit, loquitur, Ego dormio, & cor meum vigilat. Licet, inquit, carne, quam assumpsi, mortem pertulerim, nihil tamen omnino diuinitas passa est. Aperi mihi, inquit, soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea. Quia caput meũ plenum est rore, & cincinni mei guttis noctis. Per noctem quidem significat Iudæorum impetum, quo illum nocte adorti sunt: per roré aũt, & guttas trium dierum, mortem, quam cincinni capitis, & nõ ipse suscepit. Quoniã igitur, inquit, pro te mortẽ sustinui, & propter te hæc incõmoda passus sum, aperi mihi, & suscipe me. Diligo enim pulchritudinem tuã, & in virtute perfectionem. Quamobrem

Universidad de Deusto
Biblioteca

obrem & sororem meam, & propinquam meam, & columbam meã, & perfectam meam te nomino. Perfectam quidé, quoniam lege præscriptã tibi à me perfectionem præstas. Ego enim dixi: perfecti estote sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Et rursum: si vis perfectus esse, vende quę habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlis, & tollens crucem tuam sequere me. Columbam voco, quia spiritalis effecta es, & veterem hominem exuisti cum vitijs & cupiditatibus, & spiritaliter potes intueri. Propinquã meam appello, quia per vestigia mea incedis, & ad me appropinquare cõcupiscis. Ego enim dixi: appropinquate mihi, & appropinquabo vobis. Sororem deniq; dico non solum propter naturæ, quã suscepi, necessitudinẽ verum etiã propter pietatis cõiunctionem.

Matth. 5.
Matth. 19.
Ier. 4.

Pselli.

Sed sponsæ Cantica rursum audiamus. Vox nepotis mei pulsat ad ostium. Aperi mihi soror mea, inquit, spõsus meus media de nocte veniens. Cordis ostium mihi, inquit, patefacito, vt in te mansionem faciam cum patre meo. virtutibus enim profecto mihi propinqua facta es. quòd si aperueris mihi, dabo tibi munus magnum rorem capitis mei, & cincinnorum guttas: hoc est, largiar tibi curãdorum hominum facultatem. Ros enim meus est hominum medicina.

Trium Patrum.

Talis autem est ad me vox sponsi mei. Aperi mihi, soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea.

Aperi mihi mentem tuam, vt ego, qui comprehendi nequeo, per illam in te comprehendar. Soror mea, quatenus facis voluntatem patris mei. Propinqua mea iam facta propter mentis tranquillitatem. Columba mea, vtpote quæ sancti spiritus mei munera acceperis, quibus tanquam alis per affectionem ab omnibus terrenis rebus auolasti, atque in me ab omni materia remoto, atq; ineffabili, & mentis captũ excedente conquieuisti. Atq; ita perfecta mea, vt per actionem purgata, & per contemplationem in spiritu illuminata, & numeris omnibus per diuinitatis gratiã expolita. Aperi autem mihi, quoniam, vt dictum est, caput meum est plenum rore, & cincinni mei guttis noctis. Et caput quidem ipsius, quod per excellentiam mystice declaratum est verbum mens illa ineffabilis, quæ verbum genuit, quæque à rebus omnibus, omni ratione infinite distat. Impletur autem, dum tanquam rore perfectam animam implet cognitione suæ diuinitatis per terminos abnegãtes, cuiusmodi sunt, subsubstantiale, sine principio, immensum, infinitum, & alij eiusdem generis. Huius autem cincinni, ex eo capite sunt bonæ partis voluntates, in spiritu sancto ab ipso vnigenito ad finem perductæ. Quæ quidẽ tanquam guttis nocturnis, plenæ sunt iudicijs diuinis, quòd cõprehendi nequeant, imperuestigabilib⁹. Ex quo noctis guttæ nuncupãtur, quasi minuti quidem vapores cognitionis incomprehensę atque inaccessæ diuinitatis. Per quas quidem guttulas cognitionis mẽ animę Deo verbo desponsatę patefacta & aperta ipsum introducit in domum suam. Quapropter & tanquam causa illius: Aperi mihi: dictum est, Quia caput meum plenum est rore, & quæ sequuntur. Ceterum, ô discipulæ, quia sic vocem sponsi mei audiui, & intelligibilem ianuam meam patefeci, atq; incolam possedi ipsum, qui innocentiæ est indumentum, in primis veteri mea peccati tunica, quam ex transgressione contraxeram expoliaui. Quo modo iam induã ipsum splendido depulsam indumento? Laui pedes meos lauacro baptismatis, & sancti spiritus aduentu, & diuinorum mandatorum obseruatione eximie purgata. Quo modo igitur illos, improbæ cupiditatis vestigia sequens, inquinabo?

Expoliaui me tunica mea, quomodo induam illam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Pselli.

Ego, inquit, iampridem fores aperui tibi. Transgressionis enim crassitudinem exui, nec sententiam vnquam mutabo, vt eã iterum induam. Terrenas absterси sordes pedibus meis, eosque in salutis semitas direxi, ne vllo vnquam tempore me retro conuertam, vt inquinem illos. Hæc sponsæ verba sponsus cùm audisset, in interiore eius veluti tabernaculo voluit habitare, sed illum, vt qui comprehendi non potest, minime capiebat. Hoc enim manu sponsi, eaque sola replebatur, vt ex ipsius sponsæ cantu possumus intelligere.

Theodoreti.

Svperioribvs igitur verbis audita sponsa respondet.

Exui, inquiens, tunicam meam.

Quantvm detrimenti pigritia pariat, & quantum laboris afferat ignauis, hinc perdiscamus. Dum enim excusat se sponsa, nec statim sponso ianuam vult aperire, cogitur paulo pòst non solum ad ianuam vsque progredi, sed ciuitatem percurrere, & plateas circumire, atque in custodes incidere, à quibus vulnera etiam accipit, & vix sponsum

sponsum inuenit exoptatũ. Quòd si statim vocanti paruisset hæc omnia incommoda euitasset. Nuncautẽ, Exui, inquit, tunicam meam. Quo modo induam illam? Laui pedes meos. Quo modo inquinabo illos? Atqui hoc illi sponsus nõ præcipit, neq; enim vult, vt depositum veterem hominẽ iterum sumat, aut sanctis manibus suis ablutos coinquinet pedes: sed vt sine labore, & inquinatione aperiat sibi vel auriũ, vel oculorum fores, quo aut per cognitionem, aut per auditum ingressus, in animabus sanctificatis inhabitat. Verum quia sponsa excusationes afferens, tardior fuit, eam sponsus excitat alia ratione, non amplius pulsans exterius tantum, sed etiam mãnum per quandam rimam injiciens. Manum autem intelligimus sensum tactus, & diuinam ipsius actionem, quam ibi sponsa persensit, clamat.

Nepos meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi vt aperirem nepoti meo: manus meæ stillauerunt myrrham, digiti mei myrrham plenam super manus pessuli. Aperui ego nepoti meo: at nepos meus declinauerat, atque transierat. Anima mea egressa est, vt nepos locutus est meus. quæsiui eum, & non inueni illũ: vocaui eum, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserũt me, & vulnerauerunt me: abstulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Quia noluit confestim aperire pulsanti, tangit eam per quendam ex sensibus (quod foramen appellauit) inferens manum, hoc est, actionem. Amorem autem illius accendit, atq; inflammat. Id enim patet ex illis verbis: venter meus intremuit ad tactum eius: quod Theodotion vertit, calefactus est. Sponsa autem desiderio ebria surgit, & ad ostium currens, manus meæ, inquit, pessulum apprehendentes, vt aperirent, stillauerunt myrrham, & digiti mei myrrham probatissimã. Perfecta enim mortificatione ad extremas vsq; particulas affecta sum. Sed aperto ostio nepotem meum cerno prætereuntem, atq; ingredi recusantẽ. Ego vero amoris stimulo cõcitata, & sacris illius sermonibus suspensa ad quæritandum me accingo, nec clamare desino assidue vocans. At ille audire dissimulat, nec mihi dignatur respondere. Oberrans igitur, & dilectum meum inquirens, incido in ciuitatis custodes, qui me nõ modo percusserunt, & verberarunt, sed etiam vulneribus affecerunt, & pallium abstulerunt. Murorum, & ciuitatis custodes sponsa (vt mihi quidẽ videtur) magistratus, & principes, & tyrannos appellat, qui sponsam ecclesiam quondam oppugnarunt, & victoria illustres martyres ipsius verberibus, & supplicijs excruciatos, animas ipsorum nudantes, & corpus ab illis, vt pallium auferentes necauerunt. Martyres enim ardentes desiderio sponsi, & vbiq; gentium illũ in ciuitatibus, & agris, ad extremos vsq; terrarum terminos prædicãtes, has ærumnas omnes pertulerunt. Ex his ergo, quæ dicta sunt, discamus, omni deposita tarditate spõsõ pulsanti protinus aperire, ne, si discesserit, cogamur passim circũuagari, & desideratũ inquirere.

Pselli.

Nepos meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.

Et sit totum, inquit, ostium meum aperui, vt Christum verbum & sponsum meum susciperem, tamen vix manus eius, eaque sola immissa est. Itaq; magnitudinem ipsius magnopere sum admirata. Præclare pura virgo philosophatur. Hominum enim natura minor est, quàm vt diuinam admirandi verbi naturã opinione, aut scientia queat vniuersam comprehendere. Surrexi, vt aperirẽ nepoti meo. Manus meæ stillauerunt myrrhã: digiti mei myrrham plenã in manus pessuli. Ego, vt sponsum, inquit, exciperem, aperui. At ille penetralibus meis capi non poterat. Surrexi ad laboriosum & magis diuinũ ordinem, vt quem antea capere nõ potueram, laboribus multis, & carnis mortificatione, latiorem cogitationis portam patefaciens, sponsum comprehenderem. Vnde manus meæ, inquit, cum digitis cõnitentes myrrhã distillarunt vsque ad pessulum. Quinetiam pessulis omnibus reductis fores aperui, id est, carnis meæ membris mortificatis, animæ sensus omnes patefeci. Pandi fores nepoti meo. At ille declinauerat, atque transierat. Quamuis fores meas patefecerim vniuersas, non tamen verbum & sponsum potui comprehendere. Anima mea egressa est, vt nepos locutus est meus. Sustuli mentem meam, inquit, ad cœlũ, vt de dilecto meo aliquid intelligerẽ. At ille cœlo erat sublimior multo. Sic enim deinceps loquitur sponsa & virgo. Quæsiui, & non inueni illum: vocaui & non respondit mihi. Ecquonam modo inueniri, comprehendique poterit is, qui nihil est eorum, quæ cognitione percipiuntur, non species, non figura, non locus, non quantitas? Inuenerũt me custodes, qui circumeunt ciuitatẽ: percusserunt me, vulnerauerunt me.

O pulcherrimam virginis progressionem. Ecce enim ad angelos vsq; progressa est. Hi namq; sunt cœlestis ciuitatis custodes. Inuenerunt enim me verbum inquirentẽ, & verbis deterruerunt ac vulnerarunt. Dixerunt enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim id nulla prorsus ratione fieri posse,vt incomprehensi comprehensio reperiatur. Abstulerunt pallium mihi custodes murorum. Velum, inquit, abstulerunt ab oculis meis, vt clarius sponsum intuerer, qui ne ab angelis quidem potest omnibus comprehendi. Quamobrem incertior discedés omnino, custodes, id est, angelos etiam auersatur, quòd ne ab illis quidem ingens sponsi desiderium queat imminui.

Trium Patrum.

QVOMODO autem, inquit sponsa ad discipulas suas, sordidam peccati tunicam deposuerim, atque purissima euaserim, audite. Nepos meus demisit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Dilectus meus demisit à patre, procedentem ab eo, spiritum ipsi consubstantialem, cuius tanquã manu peragit diuina gratiarum munera per mentem meam veluti per foramẽ aliquod: & pariente me initium sapientię, timorem dilecti mei, tanquam iudicis, gulę ventrisq; corripitur vitium, vnde genus omne nascitur intemperantiæ. Et ſtatim surrexi ego, vt aperirem nepoti meo: per efficacem contemplationem ab habitus dispositione sum excitata, vt mentis ianuam parefacerem dilecto meo. Manus meæ stillauerunt myrrham. Actiuæ nimirum potentiæ meæ mens & ratio per electionem fuderunt sermones & mores carnalem sensum mortificantes. Digiti mei myrrham plenam in manus pessuli. Passiuæ scilicet potentiæ meæ, (sensus, concupiscentia, & iracundia) quę menti & rationi, vt manibus digiti cooperantur propriam, per cognitionem & virtutem, mortificationem, probatissimam distillauerũt in affectionum opera, quæ instar pessuli excludũt aditum incredulitatis, tanquam & huius operibus, quæ per translationem manus pessuli vocata sunt, mortificatis vna cum passiuis potentijs, quas memoranimus. Quoniam autem operum incredulitatis mortificatio est perfectio fidei: fides autem corruptio infidelitatis, hęc à me, vti pessulus, quẽadmodum diximus, corrupta est. Aperui nepoti meo ego: métis meæ ianuam dilecto meo per fidei affectionem patefeci. Nepos meus declinauerat atque transierat. Quippe qui menti per essentiam non subiaceat, cùm per illam sit incomprehensibilis. Anima mea egressa est in sermone eius. Exiuit ab interiori cogitatione ad sensum per naturalem contemplationẽ, vt inueniret sponsum suum. In sermone eius. eo nimirũ, quo illam est allocuta, cum diceret: egredere in vestigijs gregum: vt indicaret ei, vbi ipse pasceret. Atq; ita quæsiui eum, & non inueni. In rebus enim creatis, qui est increatus, non inuenitur. Vocaui illum, & non respondit mihi. Eum, qui est, appellaui illum; cùm ea quæ sunt, numeris omnibus antecellat. Appellaui substantiam eum, qui est supersubstantialis. Appellaui illum vitam, qui auctor est vitæ, & rerum effector vniuersarum. Non respondit mihi, cùm ea vocaretur, quæ per essentiam & naturam suam non est. Dilectum igitur meũ reperire quidem ipse non potui. At sancti angeli, qui custodes sunt, & ciuitatem circumeunt, inuenerunt mẽ dispulam quondam ipsorum per ignorantiam oberrãtem, vacantemq; rerum naturalium speculationi illustrarunt, qui cunctam naturam, veluti ciuitatem quandam per cognitionem rationum eius circumeunt. Termini enim rerum sunt earum rationes, quibus factæ sunt, quæq; naturas ipsarum circumscribunt. Vnde angeli, qui illas intelligunt, tanquam in terminis creaturã circumeunt. Sic igitur hi me consecuti, Percusserunt me, vulnerauerunt me, abstulerunt pallium meum mihi. Depresserunt me, indicites mihi, me nondum, vt oportet, Deum comprehendisse. Reprehendentes autem percusserunt conscientiam meam, quę se increatum comprehendisse arbitrabatur; dum eum rerum, quæ creatæ sunt, nominibus vocat. At dum ostendunt diuinũ numen omni esse cognitione præstãtius, abstulerunt mihi pallium, id est, rationem meam, qua ita rerum cognitio colligitur, vt pallio spicę comportantur. Deterruerunt́que, ne diuinam naturam incomprehensibilẽ redigere conarer sub comprehensionem. Hæc egerunt in me muros custodes, hoc est obseruatores perpetuarum voluntatum, quibus tanquam muris rerum naturæ conseruantur. Quo modo hæc essent gesta, cùm discipulas suas sponsa docuisset, rursus eas iureiurãdo obtestatur.

Aduro, inquiens, vos, filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri, si inueneritis nepotem meum, nunciare illi me caritate esse vulneratam.

Theodoreti.

APPARET enim sæpe etiam imperfectis adhuc, & infantibus sponsus, accommodare se eorum imbecillitati, & ad perfectionem exhortans. Neque enim egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Adolescentulas igitur iureiurando obstringit, vt, si inuenerint nepotem suum, nunciet illi quanto erga illum amore teneatur, & quòd electa caritatis sagitta sit sauciata. Adolescentulæ nepotis nomen ignorant. Adhuc enim sunt imperfectæ, nec cognitam habent mysteriorum profunditatem. itaque

Qualis est, inquiunt, nepos tuus, o pulchra inter mulieres? Qualis est nepos tuus ex nepote, quia sic adurasti nos?

FREQVENTER enim, inquiunt, audiuimus te dicentem: Nepos meus, nepotis mei: nec verborum tuorum vim intelligimus. Quando igitur interpositum est iusurandum, negligere non possumus mãdata tua. Nos ergo doce, ò pulchra inter mulieres, ò adolescentularum & puellarum omnium formosissima quid sibi velit hoc nomen. Identidem enim resonat in ore tuo, nunc nepotis mei, nũc nepos meus. Nam si ex te qualis iste sit, didicerimus, & quibus insignis sit notis, curabimus te, & capessem* mãdata tua.

Trium Patrum.

PROINDE cùm hos meos ad perfectionem gradus explicauerim, adiuro vos, filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri, si inueneritis nepotẽ meum. Quid? nunciate illi, me caritate esse vulneratam. Exẽplo meo tanquã iureiurando corroborauit confirmauit́q; vos, discipulę meæ, quę in mentis tranquillitate pacem cernitis, vt si per speculatiuas, & actiuas potentias, quæ in hac vita scientiam atque virtutem assequi valent, dilectum meum vt veritatem & bonum deprehenderitis, promittatis ei, vos nullo prorsus modo sordidam peccati tunicam amplius induturas aut inquinationis vestigia secuturas. Sic autem iureiurando vos obstringo, quia caritate erga vos sum saucia, & salutem vestram exopto. His sponsæ verbis ad conquirendum sponsum ipsius incitatæ, verentur tamen ne forte speculando agendoue deceptæ pro luce tenebras amplectantur, itaque magistram interrogant hunc in modum. Qualis est nepos tuus ex nepote, ò pulchra inter mulieres? qualis est nepos tuus ex nepote, quia sic adurasti nos? Quibus in dicijs dignoscitur in contemplando? ne lo eo ipsius, eum, qui se lucem simulat, cùm sit tenebræ pro veritate mendacium amplexæ suscipiamus: ò speciosissima inter eas, quæ illi sunt desponsatæ, vtpote perfecta, & magistra omnium. Et quibus item signis in agendo distinguitur? ne perturbationibus per virtutis excessum deceptę, & rebus secundis pellectæ pro bono malum complectamur. Hæc ex te quærimus, quia nos iureiurando deuinciens, amoris flammam in nobis erga illum suscitasti, coegistique, vt eum sedulo conquirentes inueniremus.

Aduro vos filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri, si inueneritis nepotem meum, nunciate illi, me caritate esse vulneratam.

Pselli.

ADIVRO, inquit, vos per agri potentiam, hoc est, per diuinæ caritatis vim, vt sponso desiderium meum indicetis. His quidem verbis sponsa angelos obtestatur. At de sponsi inuentione desperantes etiam angelorum chori, cuiusmodi est, inquiunt, nepos tuus? Quibus tibi insignitur notis? Vt ignaros doce nos omnia diligenter.

Theodoreti.

SPONSA igitur discipulis suis indicat sponsi notas ac signa, dicens:

Nepos meus candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Caput eius aurum optimum, coma eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. oculi eius sicut columbæ super plenitudines aquarum considentes, quæ in lacte sunt lotæ, & residunt iuxta fluenta plenissima. Genæ illius sicut pharmacum aromatis ferentes pigmentaria. Labia eius lilia distillantia myrrham plenam. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius pixis eburnea, superlapide sapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri. Guttur illius dulcedo, & totus desiderabilis. Hic nepos est meus, & hic propinquus meus, filiæ Hierusalem.

ADOLESCENTVLARVM respondet interrogationi, & quibus sponsum argumẽtis agnoscere queant, ostendit. nepos, inquiens, meus candidus, & rubicundus. Prius candorem, deinde ruborem ponit. Deus enim semper fuit. Factus autem est homo, non dimittens id, quod erat, neque in hominem conuersus, sed humanam induens naturam. Candidus ergo est, vt Deus. Quid enim nitidius luce? Lux autem est vera, vt Euangeliorum verba testantur. Erat, inquiunt, lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Verum non modo candidus est sed etiam rubicundus. Neque enim solus est Deus, verum etiam homo. Rubicũdus autem terrenum significat. Quapropter diuinæ quoque virtutes apud Esaiam conspicientes eum è terra in cœlum reuertentem quærunt, &, Quis est, inquiũt, iste, qui venit de Edom? Rubor vestium eius de Bosor? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudinem fortitudinis suæ? Admiranturq́ue ipsum, & corporis pulchritudinem, quam stolam appellant. Est enim speciosus forma præ filijs hominum, quatenus homo. Nam, vt Deus, ea est pulchritudine, quę vt inaccessa, nulla similitudine potest explicari. Querunt autem ex eo, & dicunt: Quare ergo rubra sunt indumenta

Ioan. 1.

Esai. 63.

Esai. 44.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tua tanquam ex calcato pleno torculari depresso? Easque ruboris causam intelligere cupientes, docet, torcular, inquiens, calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum. Nō enim legatus, neque angelus, sed ipse dominus saluauit nos iuxta Esaiæ Prophetiam, Conculcaui eos, inquit, in furore meo, & collisi eos in ira mea, humanę nimirum naturę hostes dęmones, atque ipsorum exercitum. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea. Ex ipsorum enim strage atq; internecione quibusdam sanguinis guttis vestimenta mea conspersa sunt. Tridui mortem, significat. Non dicit autem: sanguine conspersus sum ego: sed aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, id est, corpus meum. Quod diligenter annotandum est. Nam diuina natura pati non potuit, sed corpus passum est: quod quidem corpus Deus verbum ita contraxit, vniuitq; sibi, vt nihil inde pateretur. Diuinitas enim præstantior est, quàm vt pati possit. Iccirco sponsa, Nepos meus inquit, est candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Primitiæ enim Christus omni naturæ præcellit. Quippe qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Itaque pro omni genere oblatus est hostia immaculata. Quamobrem & per Esaiam prophetam Deus vniuersorum, Ecce, inquit, puer meus quem elegi, electus meus, complacuit sibi in eo anima mea. ponam spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Iure igitur sponsa, nepos meus, inquit, candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Decebat enim illum qui sustulit peccata nostra, quæ rubra erant sicut purpura, & sicut coccinum, rubicundum fieri, & appellari. Caput autem eius, inquit, aurum ophatz. Symmachus vertit lapis pretiosus. Quinta editio habet, insigne auro. Caput insigne auro. Caput ipsius allegoricè vocat diuinitatē, quā superi⁹ per candorē indicauit. Auro igitur & lapidi pretioso diuinitatem comparat, quia nullū habet vocabulum aliud accōmodatius. Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Ex capite illius fluentes gratias, mea quidem sententia, comas vocat. Nigras quidem vna de causa, elatas autem ob aliam causam, elatæ enim sunt fructus palmarum mascularum, qui seminis adiuncti tempestiuos etiam illarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui ei crediderunt, varijs ipsius muneribus fruentes, pietatis fructum illi ferunt, merito comæ eius elatis comparantur. Dicuntur autem nigrę, vt per profundum & obscurum colorem, abdita & inaccessa incarnationis eius ratio declaretur. Comæ elatæ, nigræ quasi coruus. Coruum hic nominauit, vt colorem tantummodo notaret. Oculi eius, inquit, sicut columbæ super riuulos aquarum. Per oculos hic rursum aspectum eius admiratur. quamobrem sicut columbas esse dicit. Super plenitudines aquarum. In memoria nobis redigit columbam illam, quæ in Iordane descendit. Neque vero quenquam offendat, quod dicit, sicut ipsæ columbæ; nō autem, sicut ipsius columbæ. Legimus in diuina scriptura non modo spiritum, sed etiam spiritus. Non quòd multi sint spiritus sancti. vnus enim est spiritus sanctus ille cōsolator: sed quia huius munera beatus Paulus spiritus vocat. Et spiritus prophetarum, inquit, prophetis subiecti sunt. Cùm ergo dominus Christus, vt homo omnia spiritus habuerit dona, ideo sponsa, oculi, inquit, eius sicut columbæ super plenitudines aquarum. Assidue enim ad baptismatis largitionem respiciunt oculi eius, expectantes eos, qui salui fiunt, & salutem omnium expetentes, super plenitudines aquarum. Quinetiam columbæ in lacte, inquit, lotæ, & confidētes super plenitudines aquarum. Alios enim lacte nutriunt, qui eo indigent cibo. Alios, qui in peccato inuenerant sunt, reficiunt, ac renouant. Confidentes sunt per plenitudines aquarum, & eas sanctificantes. Nec immerito dixit; plenitudines aquarum. Nam qui perfectam non habēt fidem, quique non syncera fide accedunt, eos non suscipit. Qualis fuit Simon, qui baptizatus quidē est, sed indignus visus est gratia, cum plenus non esset, sed mancus, & fidei perfectionem non haberet. Genæ illius sicut pigmentariæ, inquit, aromatis ferentes pigmentaria. Et labia eius lilia distillantia myrrham plenam. Genas rursus & labra doctrinā vocat. Sermonis enim instrumenta sunt labra & gena. Horū enim motu vox distinguitur & formatur. Phialas autem aromatis appellat genas, propter doctrinæ suauitatem. Pigmentaria vero ferunt, quoniam inde docendi argumenta sumunt doctores ecclesiæ, qui eo quam pigmentarij prędicationis, vnguentum conficiunt vtilitatis. Lilijs porro similia videntur illius labra, quia per se splendet diuini sermones, licet humani ornamenti nihil habeant. Non enim nent, neq; texunt lilia, vt dominus docet, sed pater cœlestis vestit ea. Quoniam igitur omni humana sapientia diuini sermones sunt nudi, sed diuinam solum obtinent pulchritudinem, merito dicit labia eius lilia distillantia myrrhā plenam: docent enim in præsenti vita mortificationem. Quale est illud domini documentum:

Matth. 10. Luc. 14. Matth. 19. mentum: Qui non relinquit patrem, & matrem, & vxorem, & agros, & vineam, propter me, non est me dignus. &, Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. &, Si vis perfectus esse, vende, quæ habes, & da pauperibus & sublata cruce tua sequere me. Iccirco distillant labia eius myrrham plenam. Manus autem tornatiles, aureæ, plenæ tharsis. Manus, eas virtutes vocat, quæ in actione consistunt, quas omnibus officijs sigillatim ita diligenter excoluit, vt inde veluti concentus quidam resultaret. Matth. 3. Quamobrem & ad Ioannem, sine, inquit, modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Aureas appellat, vt pretiosas, & eximias. Nam illud tharsis propter auri præstantiam posuit. Illinc enim dicit diuina scriptura sincerum, & purum, ac probatum aurum deportari. Venter eius pixis exigua, eburnea, sapphiris distincta. Profunditas enim mysteriorum, & penu cognitionis (vbi sunt thesauri sapientię & scientię Dei) sunt vasculum eburneū illis, qui reuelatiōe sunt digni. Et natura quidem comprehendi nequeunt. Ideo sapphiris distincta est pixis, vt rerum diuinarum ostendat arcanam profunditatem. Ac licet profunda, & recondita obscuraque sit, eburnea tamen efficitur illis, qui non sunt indigni. Quamobrem beatus Paulus clara voce, oculus, inquit, non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. Et rursum: Mysterium eius, quod absconditum fuit à sæculis & generationibus, & quod alijs generationibus non est agnitum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & Prophetis. His de causis ventrem illius pixidem dixit esse eburneam sapphiris distinctam. Ac comas eius, cùm perspicuæ sint, ait esse nigras. Illis enim, qui nondum diuinam assecuti sunt reuelationem, ea quoque videntur obscura & difficillima, quæ manifesta sunt, & sensibus comprehēduntur. Qui vero ad intima mysteria sunt admissi, iis perspicua videntur etiam illa, quæ sunt obscura. Itaque beatus Psal. 50. item Dauid, incerta, inquit, & occulta sapientię tuæ manifestasti mihi. Quod etiam sponsa dicit, venter, inquiens, eius pixis exigua eburnea sapphiris distincta, crura illius columnę marmoreę quæ fundatæ super bases aureas. Firmitatem eius & stabilitatem & constantiam perpetuitatemq; per columnas ostendit marmoreas. Bases autem aureas nominauit, vt pretiosum actionū decus declararet. Species eius vt thus, electus vt cedri. Hic rursus duplicem naturam significat. Ac diuinā quidem appellat thus, quod Deo lex iubet incendi. Cedrum autem humanam, quæ non sensit corruptionem. Inter arbores enim cedrus non putrescit. Guttur eius dulcedo. Quid enim diuinis eloquijs dulcius? Quapropter beatus etiam Psal. 118. Dauid, quàm dulcia, inquit, gutturi meo eloquia tua? super mel ori meo. Et, Iudicia Psal. 18. tua vera, iustificata in semetipsa, pretiosi⁹ super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum. Itaq; & ministri principum sacerdotum, qui ad dominum missi sunt, desiderio dulcedinis sermonum eius delinti & capti, ad eos, qui se miserant, Numquam sic, inquiunt, locutus Ioan. 7. est homo, sicut hic homo. Et alij clamabant: Luc. 11. beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. Quare guttur eius dulcedo. Et, totus denique desiderabilis. Dubitans enim, quibus eum laudibus præterea cumulares, vno se verbo expedit, & cuncta complectitur, quid, inquiens, in singulis eius pulchritudinis partibus explicandis moror? totus est desiderium, omnes ad amandum se trahit, ad diligendum impellit, non intuentes solum, sed audientes etiam allicit, & sui desiderio accendit. His dictis, ad adolescentulas conuersa, Hic, inquit, est nepos meus, & hic propinquus meus filiæ Hierusalem.

Quando vos eum dicitis ignorare, & ex me quæritis, quis sit nepos meus ex nepote, ecce vobis indico. Talis est nepos meus, & talis est propinquus meus. Iurciurando igitur obstrictæ, nolite illud negligere, sed quærite nepotem meum, atque illi desiderium meum nunciate.

Trium Patrum.

Incipit magistra, sponsi sui notas atq; insignia declarare. Ac primum quidem ea generatim enumerat, Nepos, inquiens, meus candidus & rubicundus, electus ex decē millibus. Dilectus meus (quod ad naturam diuinam pertinet) est candidus vt lux inaccessa: rubicundus instar auri, quod ceteris ex materia constantibus antecellit, vt supersubstantialis: electus ex decem millibus, vt solus ex patre genitus. Quantum autem spectat ad humanitatem, candidus est, vt purus atq; integer ab omni peccato. Rubicundus, vt qui proprium sanguinem in cruce pro nobis effudit. Electus ex decem millibus, vt solus ipse ex omnibus sine femine natus ex virgine. Atq; ad hunc quidem modum in spiritu hunc contemplamur. Rebus autem & factis candidum experiuntur, qui ab omnibus peccatorum purgati sunt sordibus. Rubicundum, qui in varias incidentes ten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tationes,ex illis per patientiam,vt igneus auri fulgor ex fornace,probati resplendent. Electum ex decem millibus,qui per abstinentiam & tolerantiam mundati nullum in seipsis humanum continet vitium, neq; tamẽ propterea excidunt ab humilitate. Deinde figillatim etiam sponsi sui notas & ligna persequitur, Caput, inquiés, eius aurũ ophaz. Mens illa nimirum ineffabilis, (ad quam vt ad caput,ineffabile verbum ipsius per substantia connaturalem spiritum refert sequẽtem mentem tanquam aurum purissimum reliquas materias antecedens) à rebus omnibus,omni ratione,distat infinite. Caput enim Christi, vt diuus inquit apostolus, est 3. Cor. 11. Deus & pater. His omnib⁹ contemplationibus ita constitutis,ad eiꝰ experientiam,quãtum capit humana natura,peruenitis,qui fidei rationi,quam mysterijs indemonstrabilibus ineffabili cognitione intellectam aut cognitam super omnem cogitationem,nihil præponit omnino: & pro ea tuenda conseruandaque totum seipsum tentationibus ac periculis tormentisque objicit, atque ita tanquam in fornace aurum purissimum fidem rẽtinet immaculatam. Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Bonæ scilicet patris voluntates,ab vnigenito filio in spiritu sancto explete. Ens, vita, sapientia, & his similia,quæ quidem naturaliter, vt capilli caput aliquod,tegunt vnum principium, & causam rerum vniuersarum, eumq;, qui comprehendi non potest, videntur redigere sub comprehensionem. Elatæ quidẽ sunt arbores celsissimæ ad cœlum vsq; tendentes, quoniã eos, qui hæc animo amplectuntur,dum prospiciunt ea, quæ per caritatem possidentur,operibus autem imitatione perducunt ad diuinæ beatitudinis sublimitatem. Nigræ autem quasi coruus, quia imperuestigabili diuinorum iudiciorum ratione mentis oculos in contemplatione corroborant. Nam vt color albus visum disgregat, ita niger confirmat. Oculi eius sicut columbæ super plenitudines aquarum. Sanctissimi spiritus affectiones oculi domini vocantur. Quoniam per ipsos Deus mortales insincere consueuit. Vt columbæ quædã ad plenos aquarum alueos incitantur, nempe ad virtutes, quæ aquarum, id est, diuinorum mandatorum e descendentium sunt conceptacula. Quia sermones earum operibus implentur mandatorum. Incitare autem affectiones hæ ad virtutes dictæ sunt, quia nisi dominus per ipsas, animam bonũ eligentem tanquam domum aliquam suam ædificauerit, incassum laborat, qui ædificat. Sicut columbæ, inquit, quę in lacte sunt lotæ, & residẽt iuxta fluenta plenissima. Purgatæ scilicet ac penitus mundæ spiritus affectiones, quæ residẽt in animabus, quas ipse purgatas, & illustratas atq; perfectas pergratiã repleuerunt. Ac sponsi quidẽ oculi sunt eiusmodi. Genę illius sicut phialæ aromatis ferentes pigmentaria. Diuinæ videlicet prouidentiæ cuncta moderantis rationes (quæ tanquam genæ actionibus,vt ita dicam, nituntur,& salutiferos virtutũ mores docentia, & per hos spiritaliter nutriunt, molientes quodammodo id, quod in Deo secundum essentiam intelligi non potest, dum horum actione ipsum explanant) sancto implent sunt spiritu, quasi odoriferæ quædã phialæ, variorum vnguentorum varios illos, quos diximus, spiritales mores ferentes. Verbum enim Dei & patris, quo reguntur & gubernãtur vniuersa, in sancto spiritu vt consubstantiali, prouidentia sua cuncta disponit & moderatur. Atq; ita quidem se habẽt genæ. Labia eius lilia distillantia myrrham plenã. hoc est, diuini iudicij rationes, (per quæ verbum Dei tribuens, quod vnicuiq; congruit, quasi quibusdam labiis mentiq; congruit, quasi quibusdam labiis) in singulis per communionem implicantur, sunt splendore perspicuæ sicut lilia, dum rerum naturas, pro sua quamq; proprietate firmas & sine confusione conseruans, tuendumq; docẽt totius mortificationis omnium motionũ, per electionem à natura discrepantium. Manus illius tornatiles, auro plenæ Tharsis. Vniuersales videlicet rerum effectrices instauratrices esse rationes (quæ ad creationem, & prouidẽtiam, & iudicij partinent, quibus Dei verbum cuncta fecit, & regit, & sine confusione conseruat) rerum naturales sunt, & varia ipsiꝰ sapientia expolitæ, purgatæq;, vt aurum sincerum, ab omni fallitate, & tanquam Tharsis, quod gaudij contemplationem significat, plenę vera cognitionis bonitatis eius, qua omnia lætantur. Bonitas enim græce videtur dici ex eo, quod valde sit, aut sit posita, aut currat. Rerum enim essentia declarat Deum essentiæ præstare, positio autem propter immutabiles earum actiones, naturam ipsius prorsus immobilem. Cursus vero per mutuas illarum successiones, motum eius actu sempiternum. Venter eius pixis exigua, eburnea, super lapide sapphiro. Eius nimirum sapientia, quę in seipsa quatenus causa gerit rationes rerum, subrectum habet per essentiam ea, quæ visibilia sunt, vt lapidem sapphirum propter firmitatem, atq; immobilitatẽ, coloremq; cœruleum. Per actionem autem descripta est in rebus procreatis, per quas vti liber quidam eburneus, politus, & purus diuinam tum ma-

riam tum magnificentiam vere perspicuęq; repræsentat. Inuisibilia enim ipsiꝰ à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, vt magnus ait apostolus. Atq; hoc quidẽ modo mens ex ijs, quæ de Deo per eiꝰ opera cõprehenduntur, cernit id, quod per essentia eius non potest comprehẽdi. In eo aũt, quod per essentiam non comprehenditur, à labore, quem in cursu speculandi percipit, requiescit, (Qui enim addit sciẽtiam, addit dolorem.) confirmatur q; rursus ad rerum contemplationem. Quemadmodũ albo colore corporis oculo videndi vis frangitur, eademq; rursum per eum nigro permixtũ reficitur & recreatur. Ac venter quidem est talis. Crura autẽ illius columnæ marmoreę, quę fundatę sunt super bases aureas. Duo videlicet summa, & quæ reliqua complectuntur, illius mandata, vt eum & proximum diligamus (quibus ipsum Dei verbũ tanquam binis cruribus in animabꝰ fidelibꝰ incedit, & per scientiam atq; virtutẽ cursum conficit) veluti columnæ quædam marmoreæ, firma fide & vita splendida sustinent ipsum verbũ, quod creditur: ne propter nos nomen eius eo decidat, vt inter gentes blasphemetur. Fundatę sunt super bases aureas, verum, & bonum; quibꝰ tum propter naturæ immutabilitatem, tum propter promerẽdi benignitatem declaratur Deus, qui naturæ præstat vniuersæ. Postquam igitur sponsa singulas sponsi partes expressit, summatim iterum illum discipulis describens, Species, inquit, eius, vt libanus, electus vt cedri. Actꝰ eius, per quem Dei & patris cõsubstantialis potentia exprimitur, omnibus est illustris atq; conspicuus, vti mons libanus, qui inter vicinos montes eminet. Bonũ enim, quod vim diuinam significat, ab omnibus eligitur, quoniam illud expetunt vniuersa. Quãobrem, per actũ, vt diximus, electus est sponsus, & à tenebris, quæ lucem se esse simulant, secernitur. vt cedris assimilati iusti, ab iniustis & improbis. Guttur illius dulcedo, & totus desideriũ. Nouum quippe testamentũ, per quod tanquã per guttur, cibum constituit salutem hominum, dulce est gutturi nostro. Ex eo namq; dulcis manat de virtutibꝰ sermonis potus. Itaq; totus etiam est desiderium, vtpote rerum optabilium atq; expetẽdarum extremum. Hic nepos est meꝰ, & hic propinquus meus, filiæ Hierusalem. Hic vltiq; dilectus est mens eius ego singulatim atque in vniuersum notas & signa vobis exposui. Hic est declaratus propinquus meus, quæ ad ipsum, vt ad veritatem per scientiã: vt ad bonum, per efficacem fidem approprinquauit Filiæ Hierusalem, discipulę meæ, quæ ab omni perturbatione & vitio separata diuinam pacem video: & lætitiam ab omni perturbatione remotam, Dei nimirum intra nos regnum. 1. Ioa. 1.

Pselli.

CANDIDVS, & rubicundus, electus ex decem millibus. Ille est, inquit, vere nepos meus, qui in cruce ex immaculato latere hasta vulnerato hominibꝰ sanguinem & aquã mirabiliter effudit. Qui solus inter omnes ex virgine sine dolore natus est homo. Caput eiꝰ sicut aurum Cephaz. Qui ab omni, inquit, integer, ac purus est peccati labe. Comæ eius sicut elatę, nigrę quasi corui. Ornatus, inquit, comarum eius sunt Petrus & Paulus, qui antea nigri tenebrosiq; fuerant, & quisquis ex gentibus baptizatus est, & ad illum accessit. Oculi eius sicut columbæ super plenitudines aquarum lotæ. Illius oculi sunt prophetę prudentia simplices, & moribus admirandi. Super plenitudines, inquit, aquarum lotę. Id est, omnibus virtutibus exornati. In lacte confidentes super plenitudines aquarum. Non gloriose virtutem ostentantes, sed admodum tranquille eam excolentes. Genæ illius sicut phialæ aromatis ferentes pigmentaria. Labia eius lilia distillantia myrrham plenam. Totum aureum indicant hæc verba Chrysostomum, & reliquos doctores illius æquales, maximũ Basilium, eximium Gregorium, quorum è labris doctrinę sermones melle dulciores emanarunt, quos qui degustant, multa impleuntur myrrha, id est, laboribus mortificant membra sua super terram, & simul cum Christo crucifiguntur, atq; exaltantur. Manus illius tornatiles, plenæ tharsis. Venter eius pixis exigua, eburnea, super lapide sapphiro. Crura illius columnę marmoreæ, fundatæ super bases aureas. Hæc virgo pura & sponsa custodibꝰ, hoc est, angelis, sponsi filii pulchritudinem significans, enarrauit. Tu autem mihi omnia dicta per translationem intellige. Quoniam enim Christus solus caput est omnium: corpus autem ipsius diuina est ecclesia: membra autem corporis sanctos esse dicimus, alium quidem collum, alium autem pedes, per manus eius tornatiles venerandos apostolos accipe, diuinos sacerdotum principes, fideles diuinæ gratiæ dispensatores, qui seipsos omnem malitiam amputãtes expoliuerunt. Quamobrem spe bonorum repleti sunt. Eius item ventrem ac pixidem agnosce omnium virtute præstantium animas & corda, in quibus Dei verbum insculptum est, qui mentes, sensusque suos ad cœlorum regem erectos habent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bent. Id enim sapphirus significat, qui solus lapis cœli speciem & colorem obtinet. Per huius crura Petrum intellige Apostolorum principem. In hoc enim dominus in euangelijs se ecclesiam suam ædificaturum promisit. Species eius vt libanus, electus. Sponsi speciem vere maximam, & terribilem, admirandamq; , ac diuinam ex pulchra libani altitudine conijcito. Guttur illius dulcedo, & totus desiderabilis. Guttur eius diuus ille precursor fuit, qui verbi & sponsi vox dicitur.

Theodoreti.

Cvm igitur sponsi notas & signa intellexissent, rursus quo profectus sit, quoue declinauerit, percontantur his verbis:

Quò abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Quò reuersus est nepos tuus? & quæremus eum tecum.

Nam si locum secessus illius didicerimus, non negligemus, sed in eo, quem desideras, peruestigando nos tibi laboris socias adiungemus. Rursus igitur eis respondet.

Nepos, inquiens, meus descendit in hortũ suum, ad phialas aromatũ, vt pascat in hortis, & colligat lilia.

Qvaerendvm est, cur & vnum dicat hortum, & plures. Descendit enim in hortũ suum, vt pascat in hortis. Vnica enim est ecclesia, vt docet beatus Paulus, desponsi, inquiens, vos vni viro virginem castã exhibere Christo. Et alibi: viri diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit ecclesiam. At beatus idem Paulus plures quoq; nominat ecclesias non spiritus diuisione, sed locorũ distinctas interuallo. Paulus, inquit, apostolus non ab hominibus, neq; per homines, ecclesijs Galatiæ. Et ad Corinthios scribens, mulieres, inquit, vestræ in ecclesijs taceant. Quamobrẽ sponsa etiam dicit: Nepos meus descendit in hortum suum, ad phialas aromatis, vt pascat in hortis, & colligat lilia. Oẽs enim pascit ecclesias, & phialis aromatis delectatur, ijs nimirum, qui redolent fragrantiam suam, & sponsæ pulchritudinem imitantes fiunt lilia, quos colligit, & ecclesiæ adiungit. Ad hæc sponsa subijcit:

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui pascit inter lilia.

Ex eo pendeo, atq; illi me ipsam dicaui. Nam & ipse me orbi prætulit, sibiq; copulauit: ex senio confecta reddidit iuuenem, ex inope opulentam, ex deformi formosam: putridis, atq; fœtentibus vulneribꝰ languẽtem curauit, repleuitq; odoris suauitate. His de causis, ita loquor: Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui pascit inter lilia: vel, vt Symmachus vertit, qui pascit flores. Nam & eos, qui facti sunt lilia pascit: & illos qui digni sunt, pascit in lilijs. Diuinis autem scripturis suauius est nihil.

Tyrii Patrum.

Cvm discipulæ ex magistra, quis esset sponsus eius, per signa & notas ipsius didicissent, scire autem cuperent, quonam abiisset, sic illam compellant:

Quò abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres?

O, quæ inter animas, imaginis & similitudinis pulchritudinem mandati transgressione perditã ideo recuperasti, quia Dei verbo es desponsata, quãdo ex signis ac notis eo abs te enumeratis, nondum ipsum in nobis conspicimus, quonã respexit nepos tuus? & quæremus eum tecũ. Vbi dilectus tuus, qui est inuisibilis, aspici voluit? Indica nobis, vt te duce ad præstantiora contendẽtes, eum tum agẽdo, tum contemplãdo peruestigemus, & assequamur. His sponsa respondet.

Nepos, inquiens, meus descendit in hortum suum ad phialas aromatis.

Dilectvs meus, qui substantiæ suæ celsitudine est inuisibilis, re ipsa tanquã in hortum suum descendit in creaturam, quã diuinis voluntatibus suis ipse plantauit, & tanquã ad phialas aromatis, ad animas fidei per fidẽ in Deum gratas suauissimo gratiæ sancti spiritus odore perfusas, quæ quidem gratia per contemplationem & actionem imaginis & similitudinis decus in eis instaurat, vt sponsus in illis tãquam exemplo in signo proprio perspiciatur expressus. Descendit autem, vt dictum est, vt pascat in hortis, & colligat lilia, hoc est, vt oues rationis præditas regat, & nutriat per scientiam & virtutem, in natura tum intelligibili tũ sensibili, in quibus virtutum rationes ac modi tanquã in hortis quibusdã consiti sunt. Et colligat velut lilia de spinis, nempe ex animabꝰ, quæ corporeis sollicitudinibus suffocantur, animas illas, quæ reiectis eiusmodi spinis Deo parent ipsi, in euangelijs dicente: considerate lilia agri, nõ laborant, neq; nẽt. Quarum etiam singulis dicit: Ego nepoti meo, & nepos meus mihi. Qui pascit inter lilia. Ego quippe Deo viuo, mortua mũdo, & in me solus Christus viuit, qui regit animã, quæ ipsum sequitur, & pascit in lilijs, in splendoribus virtutum.

Psalli.

Hæc custodibus sponsa cùm respondisset, illi rursus eam interrogãt accurate:

Quò abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Quò respexit nepos tuus? & quæremus eum tecum.

Qvalis isto sit, iam intellexim⁹. Nunc autem illud etiã scire, quo descenderit. Nõdum enim cognitam habent verbi incarnationẽ, quam ineffabili ratione in terrã descenderis induit. Cuius quidem incarnationis mysterium ne angelis quidem, ante verbi ascensionem ad patrem, fuisse exploratũ, ex summo prophetarũ Dauide cognoscens. cum enim angelorũ Christo ministrãtium ordines, quando assumptus est, valde suppliciter, ac dicerent: tollite portas principes vestras, & introibit Christus rex gloriæ: illi dispensationis, inquit, arcanum non intelligentes, vt hæsitantes responderunt: quis est ille rex gloriæ? Ac sponsæ quidem custodes ita dixerunt. Illa vero respõdet angelis ipsis,

Nepos, inquiens, meus descendit in hortum suũ ad phialas aromatis, vt pascat in hortis, et colligat lilia.

Arcana, inquit, ille ratione descendit, sicut imber super lanam, sicut ros in vellus, in vterum pure atq; immaculatæ virginis vt in aromatum diuinorum phialam mundũ. Vnde sine semine progrediens, eo quidem modo, qui illi soli est cognitus, in animas hominum puras influxit. Has enim tu, rex, phialas aromatum intellige, hortum autem hunc mundum, in quem descendit Christus, vt fideles sanctis pasceret eloquijs. Diuina enim eloquia vocantur lilia.

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi.

Verum, quo planius, inquit, vos doceã, ille mihi prorsus est similis. Ad similitudinem enim suã me prius ipse formauit. Post autẽ grauiter collisam renouauit, formam meam ex virgine suscipiens. Sic igitur angelos sponsa est allocuta.

Theodoreti.

Sponsvs auditis sponsæ verbis, quæ sui languebat desiderio, noctesque ac dies de se tum cogitabat, tum differebat, & pulchritudinem suam laudibus efferebat, eius misericordia commotus, se illi conspicuum præbet, ac dicit:

Pulchra es, propinqua mea, sicut probatio: decora sicut Hierusalem: terribilis, vt acies ordinata.

Ex re, quæ propter sponsam facta est, illi nomen imponit. Nam quia Dominus probauit eam suam, & cõuertit captiuitatem Iacob, remisit iniquitates plebi suæ, & operuit omnia peccata eius, merito sponsam appellat probationẽ. Et quemadmodum ipsa in superioribus sponsum desiderium nominauit, ex affectione sua, qua illius ardebat desiderio, ei nomẽ imponens: sic etiam ipse probans, & volens eam sibi sponsam adiungere, probationem ipsam vocat. Sic enim, inquit, es pulchra, vt probata à me atq; dilecta. Nec vero solum es pulchra, sed etiam decora, nec decora simpliciter, sed sicut Hierusalem: non hæc inferior, sed superior illa, de qua beatus Paulus, Quæ autem, inquit, sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. Illi similis es, propinqua mea. Angelicam enim viuẽdi rationem imitaris. Meditaris in terra, quæ cœlestia sunt. Et in carne ambulans, nõ militas secundum carnem. Et secundum propositũ persequeris ad brauium supernæ vocationis. Et quæ sursum sunt, quæris, vbi ego sum in dextera Dei sedens. Iccirco decora es, sicut Hierusalem. Nec decora modo, sed terrorem, te aspicientibus injiciens. Quidnẽ enim tuum spectantes admirantur. Nam in te nihil inordinatum, nihil incertum, nihil confusum, sed omnia ordinata, & certa sunt. Rerum ordinẽ diligenter retines. Quippe quæ sponsum scis rebus esse omnibus anteponendum, & secundum sponsum, eos potissimum obseruandos, qui ad eum proxime accedunt. His addit:

Auerte oculos tuos à me. Quia ipsi me auolare fecerunt.

Quod autem dicit, eiusmodi est. Oculorum tuorum pulchritudo, & acumen in cõtemplando, & mentis acies, me ad te amandam incitarunt. Sed cane, ne immoderatius in me oculos intendas tuos, ne tibi ex ea re contingat aliquid detrimenti. Inaccessus enim sum, & cõprehendi nequeo, omnemq; non hominum tantum, sed angelorum captũ supero. Quod si terminos volueris trãsilire, & ad ea curiosius contendere, quæ viribus tuis antecedunt, non modo nihil assequeris, sed aciem etiam oculorum hebetiorem reddes atq; obtusiorem. Ea namque lucis natura est, vt, quemadmodum oculum illustrat, sic etiam lædat, si fuerit insatiabilis.

Auerte igitur oculos tuos à me. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne fueris scrutata: sed quæ præcipit tibi Deus, ea cogita semper. His rursum adiicit laudes superiores, & ait:

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ reuelatæ sunt de Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarũ, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Sicut cortex mali punici gena tua, præter silentium tuum.

Hæc, cùm supra sint à nobis exposita, superuacaneum ducimus, iterum explanare. Si quis enim eorũ, quæ diximus, oblitus sit, ad superiora confugiens, poterit declarationem inuenire. Non simpliciter autem, aut temere sponsæ repetit eadem laudes, sed vt propriæ memor pulchritudinis, eam tueatur, nec vlla in re labe permittat. Considera, enim, inquit, qualis antea fueris, & qualem ego te reddiderim, quo te decore exornarim, & quantum pulchritudinis tibi largitus

Universidad de Deusto
Biblioteca

largitus sim. Hanc tu mihi perpetuo integram cõserua. Semper enim tecũ manẽs mẽbra tua perscrutabor, studioseq; operã dabo, ne quid pulchritudini tuæ detrahatur.

Trium Patrum.

VIRTVTVM decus in his adolescentulis, id est, in animabus sponsus ipse considerans, veluti spõsam alloquitur ad hunc modum, Pulchra es, propinqua mea, sicut probatio. Bona es, propinqua mea, ex diuinæ sapientiæ, & bonitatis participatione, vtpote quæ voluntati meæ, per quam ex nihilo facta es, minime repugnes, sed ex tota pendeas, dum imaginis & similitudinis decus conseruas. Quamobrem decora etiam es, sicut Hierusalem. Formosa nimirum, dum notã meam, atq; habitum ab omni perturbatione remotissimum defendis, in te ipsa me pacem patris contemplaris, qui te illi conciliauit. Nam Hierusalem, vt docuimus, pacis est visio. Quapropter es etiam terror, vt acies ordinatæ. Tota videlicet stupor, dum in contemplatione naturæ meę incomprehensibilis obstupescis. Quemadmodum & diuini atq; angelici ordines admiratione stupidi, inaccessæ pulchritudinis meæ reuerentia & formidine contremiscunt. Proinde auerte oculos tuos à me, quoniam ipsi me auolare fecerunt. Id est, ne coneris me qui substantiam supero, ex substantia comprehendere. Quanto enim magis in me comprehendendo laboraueris, tanto longius à mentis tuæ oculis incomprehensus auolabo. Sed eos à substantia mea', quæ spectari non potest, ad pulchritudinem, quæ ex operibus perspicitur, contemplãdam conuerte. Et cernes me beneficum & omnipotentem. Spirituales enim sunt oculi tui. Capilli vero sicut greges caprarum, quæ apparuerunt ex Galaad. Cogitationes videlicet, quæ, vt ex capite comæ, sic ex mente proueniunt tua spiritaliter, nullum rerum huius vitæ sensum habentes, sed in agendo, & contemplando, & diuinis reb' perquisitis occupatæ, similes sunt florentibus caprarum pilis, quæ per altũ quendam & obscurum montem, qui dicitur Galaad, conspicuæ apparuerunt. Siquidem ex malitiæ & ignorantiæ, atq; impietatis tenebris, ad virtutis, & scientiæ, pietatisq; lucem commigrarunt per euangelium, quod fidelib' iudicij futuri testimonium reddit. Galaad enim significat, migratio testimonij. Ac de capillis quidem hactenus. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Cogitationes tuæ, quibus corporeã legis crassitudinẽ in veros sensus extenuas, & ad spiritalem cibum idoneũ redigis, instar caprarum, quæ tonsæ sunt, veritate tantum conseruata falsis omnis reijcunt opiniones: Et tanquam in lauacro falsis opinionib' ablutæ, geminos virtutum dentes fructus, a rebus terrenis atq; carnalibus ad spiritales & cœlestes conscenderunt. Neq; vlla inter eas inutilis est, aut infructuosa. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorũ. Vt funiculum intensum atq; coccineum, sermonem prodirant verum, vnde præclara quoque est eius pronunciatio. Sicut cortex mali punicei genæ tuæ, præter silentium tuum. Propter constrictam ac minime fusam orationis virginæ tuæ sunt similes cortici mali punicei. Et quando non taces, breuitate corrigis in concionibus dissolutionem.

Pselli.

HAEC cum angelis sponsa loquebatur, ad humanissimus dominus & sponsus, et clamantem, & anxiam, ac vehementius sollicitam, in se indagando conspicat', rursum ad laudes eius se se conuertit inuisibiliter, pulchra es, inquiens, propinqua mea sicut bona es, inquiens, propinqua mea sicut bona voluntas, decora sicut Hierusalẽ, terribilis sicut acies ordinatæ. Pulchra, inquit, facta es & macula non est in te, merito bonæ voluntati meæ comparata. Nam tu quoq; vis omnes homines salvos fieri. Præclare etiam assimilata es ipsi Hierusalem, in qua cum potestate meo requieui. Quamobrem & terribilis obtines, & formidabilis es, vt angelorum chororum acies ordinatæ. Mihi, inquit, locutus venerandus sponsus meus, Auerte oculos tuos à me. Iam conijce in me oculos tuos. Lux enim oculorum tuorum auolare me fecit, & omnia mundi negocia despexi. Sed qui voluntatem diligentium se facit, conspectum diuinos oculos suos in sponsam iniecit, videnscq; eam virtutibus exornatam cepit illã his verbis collaudare: Capilli tui sicut greges caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, oẽs gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut fumiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Sicut cortex mali punicei genæ tuæ, præter silentiũ tuum. His sponsam laudibus ad mulierum mores & nuptiarũ amores aptissimis sponsus extulit. Sed harum rerum omnium explanationem, Stephephoro, fuerius à nobis accepisti. Quare iam Canticorum finem audiamus.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ, quarũ non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Viderunt illam filiæ, & beatissimam prædicabunt eam. Reginæ & concubinæ laudabũt eam.

SAPIENTISSIMVS ille Salomon, mirabilis ille propheta tanquã in speculo propheticis oculis, animarum, quæ salutem assequũtur, mores, & virtutes, immo, vt vere dicam, ordines & gradus aspexit. Tres enim, vt mihi persuasi, sunt ordines eorum qui saluantur. Aut enim sunt filij, aut mercenarij, aut serui. Qui enim à teneris vnguiculis ex toto corde Deum rerum omnium auctorẽ optimum diligunt, & amore ipsius, mundum, & quę in mundo sunt, contemnentes, Christo verbo & sponso coniunguntur, diuina gratia filiorum ordinem obtinent. Qui aũt regni cœlestis cupiditate adducti, vt eo potiãtur, Christo diligẽter inseruiunt, in mercenariorum loco constituuntur. At qui peccatis omnibus obruti, vt ego infelix, cruciatuum & suppliciorũ formidine resipiscũt, & pœnitentiam agunt, (quorum in numero vtinam ipse quoq; sim per gratiam tuam, ô Christe verbum saluator) in seruorũ, qui tamen salui fiunt, ordine collocantur. Has classes atq; hos ordines Salomon ille prospiciens, & diuino afflatus spiritu, tãto ante certẽs verbi sponsi purissimi incarnationem, & quæ ipsum sine semine genuit, sanctissimam Dei genetricẽ Mariam illam immaculatissimam, quam omnib', omnes omnium hominum generationes, vocib' nunquam cessantibus, beatissimam prædicam, quia ortus mũdi peperit saluatorem, hoc in sponsi persona Canticum cecinit. Tu vero, princeps Stephephore, cũm sexaginta reginas audis, eos intellige, qui sexagenarium sibi traditum numerum talentorũ decies bonis operibus multiplicantes diuina gratia filiorum locum sunt assecuti. Concubinas aũtẽ eos esse cogita, qui talentum sibi à domino assignatum, laboribus salutiferis octogies multiplicãtes, verbi & sponsi facti sunt mercenarij. Innumerabiles vero adolescentulas agnosce peccatores illos, qui præ nimia inertia talẽtum à domino acceptum in terra defoderunt illi quidem, sed tamen saluté obtinuerunt. Inter tot animas omnium hominum, qui saluantur, vt electa columba est vna illa sola, quæ Christum genuit virgo mater puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim & Seraphim antecellit.

Peronatio.

MANDATA tua, rex, explicauimus. Ecce enim canticorum Canticum ad vmbilicum peruenit. Quod si, princeps oprime, idemq; sapientissime, quæras, quidnã in summa ex huius propheticj voluminis puritate colligatur; Mortalium natura olim prolapsam, & errabundam, verbum, à quo fuerat condita, perquisiuit, inuentamq;, atq; humeris suis impositã dominus in cœlum sustulit, patrijq; obtulit, atq; angelis sublimiorem declarauit. Quod spiritu propheticо prospiciens Salomon, rem vatio & multiplici carmine est persecutus. Nos vero insta tua, Stephephore, capessere cupientes, vt imperio subiecti tuo, idem argumentum pro virili nostra ciuilibus versibus exposuimus. Quod si forte à veritatis tramite alicubi deflexerim', id mirum, aut nouũ nemini videri debet. Nostrum enim erat prouinciam hanc non attingere. Cùm enim hic liber spiritu totus refertus sit, non debet nisi ab ijs, qui eodem pleni sunt spiritu, tractari. Verum, quando id ausi sumus, Deus omnipotens Christus mihi det veniam.

Pselli commentariorum in canticorum Canticum finis.

Trium Patrum.

SEXAGINTA sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ, quarũ non est numerus. Animæ scilicet, quę non supplicio rum metu, sed promissum Dei regnum assequendi desiderio, per rationem spiritumque sentibus imperantem, atq; vna cum illis senarium numerum conficientem sexies duplicant decem præcepta. Animæ item illæ, quæ cupiditate quidem ad malum inclinãt, sed pœnarum comminationibus territæ ad vitia operibus implenda immotæ manent. Nam octogenarius numerus immobilitatem, si per seipsum spectetur ostẽdit, septuagenarij autem numeri, qui impar est, motum amplectitur. Et animæ postremo, quæ adhuc in fide sunt rudes, & adolescunt, sed ad mensuram ætatis plenitudinis Christi nondum iustitiæ operibus mundatę, atque illustratæ peruenerũt: & quia mortuam adhuc in se fidem gerunt, nondum ad earum, quæ saluantur, ordines ascribuntur. Ex omnibus autem ordinib', quos commemorauimus, vna est columba perfecta matri suæ, electa genitrici suæ. Quæ nimirum postquã Deo credidit, & pœnarum formidine purgata est, & spe promissionum illustrata caritatis affectione bonum colit, & nulla alia de causa, sed ipsum propter se, vt natura bonũ, complectitur: hæc enim vna profecto est, vtpote per diuinitatem vni & soli Deo coniuncta, & apud ipsum immobilis manens. Columba autem, vt spiritalis atque perfecta, cum omnium effectrice sapientia per amplum virtutum cultum coniuncta, atq; in ipsa per singularum virtutum fructus progrediens. Qua quidem sapientia ab ancillis & mercenarijs eximitur, & in filiam adoptata

Universidad de Deusto
Biblioteca

adoptata atque electa diuinitatem per gratiam adipiſcitur. Viderunt illam filiæ, & beatiſſimam prædicabunt eam, reginæ & concubinæ laudabunt eam. Recta & præclara illius facta fideles tantum eius diſcipulę, quas in lauacro regenerationis ipſa genuit, experte ſunt, & ſolo verbo diuinam ipſam prædicabunt. Quæ autem iuſtitiæ operibus illuminatæ regnum Dei conſequuntur, quæq; ſuppliciorum timore à variis peccatis abſtinent, ipſam etiam operibus collaudabunt.

Theodoreti.

HABE item ad eas ſponſus dicit, ſponſam adhortans, vt pulchritudinem tueatur.

Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentulæ, quarum non eſt numerus.

MVLTOS ac varios eſſe piorum ordines
Ioan. 14. non ignoramus. Quod dominus etiam docens, multæ, inquit, manſiones ſunt apud
Matth. 25. patrem meum. Et in diſtributione talentorum, non quina ſinguli talenta acceperunt, ſed vnus quinque, alter duo, tertius vnum,
Matth. 25. pro ſua quiſque virtute. In ſeminis item parabola, Aliud inquit, cecidit in terram bonam, & fecit fructum triceſimum, & ſexageſimum & centeſimum. Terram appellat bonam, non ſolum illam quæ fructum centeſimum tulit, ſed eam quoque, quæ ſexageſimum, & quæ triceſimum. Numerus enim triceſimus laudatur, quia ternario denariũ ter cõiungit. Sexageſimus autem duplicem habet commendationem. Nam triceſimus geminatus efficit ſexageſimũ. Centeſimus vero eſt perfectiſſimus, tum quia à ſiniſtra manu ſeparatus, dexteræ principium tenet: tum quia denario completur decies multiplicato. Tetragonum autem, quadratumq; vocant, qui res eiuſmodi profitentur. Quãuis igitur centeſimus numer⁹ perfectus ſit, tamen ſexageſimus etiam, & triceſimus commendatur. Omnes enim terram bonam dominus nominauit. Sponſam igitur animas omni philoſophia & virtute perfectas intelligamus, quæ ſola ſponſi caritate impulſæ laRom. 8. bores excolẽdæ virtutis amplectuntur, omniaque, & facere, & pati volunt. Qualis erat beatus Paulus, cùm diceret: Certus ſum enim, qui neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. His enim verbis oſtendit, ſe non propter regnum cælorum Chriſtum diligere, ſed malle ſe regno excidere, & in gehennam detrudi diligentem Chriſtum, quàm ipſius priuatum caritate regno potiri. Quãobrem animæ, quæ ſunt eiuſmodi, & ſolo ſponſi deſiderio mouentur, ſponſę implent ordinem atque inſtitutum. Sunt autẽ quædam quaſi mercenarij, qui furuto rum bonorum deſiderio pro virtute ſudores ſuſcipiunt. Hos ergo reginas hic arbitror appellari, quod regni cupiditate concitati pulchros labores ferant. Alij præterea ſunt, qui nondum donati ſunt libertate, ſed adhuc ſponte ſeruiunt, & gehennæ formidine diuinis legibus parent. Hi meo quidem iudicio vocantur concubinę. Cum ipſis enim quoque ſponſus coniungitur, omnibus factus omnia. Multi ſunt denique inertes & ignaui, qui nec ſponſi amore flagrant, nec regni cupiditate, nec gehennæ metu commouentur; ſed vitam traducunt negligenter, cùm tamen & fidem immobilem retineant, & pietatis inſtituta integra tueantur, & ab omni hęretica ac peregrina diſciplina abhorreant. ac ſegnius quidem viuentes, tamen videntur ſeipſos curare, modo rurſus ad ignauiam redire; nunc ſe peccatis inuoluere, nunc reſipiſcere, & per pœnitentiam lacrymas fundere. Hos ſponſus hoc loco appellat adoleſcentulas. Et quoniam reginas & concubinas ſuperant multitudine, ideo Et adoleſcentulæ, inquit, quarum non eſt numerus. Adoleſcentularum, inquit, non eſt numerus, non ſolũ quia præ multitudine numerari non poſſunt, verum etiã quoniam indignæ ſunt, quæ numerentur. Dignarum enim etiam capilli apud patrem numerati ſunt. Sed tamen & his ſponſus eſt quando coniungitur, vt & ab ignauia illas amoueat, & ad ea, quæ perfecta ſunt, ducat, & illius vndique ſalutem conquirat. Verum cur reginas ſexaginta, concubinas autem octoginta dicat, conſideremus. Numerus ſexagenarius denarium numerum ſexies amplectitur. Denarius autem indicat perfectionem. Senarius vero creationis mundi numerum continet. Sex enim diebus rerum omnium Deus mundum condidit vniuerſum. Quæcunque igitur in hoc mundo virtute perfectæ ſunt animæ, regnique cupidæ, ſexaginta reginas nominauit. Sponſa enim mundum hunc regit, & extra ipſum exiſtit, & ſupra illum volat, & ſponſi efficitur tota, & de illo nunquã non cogitat. Ipſæ vero in hoc mũdo verſantur & regni cupidæ ad virtutis perfectionem pro viribus contendunt. At illæ, quæ iudicij mera legibus obtemperant, merito nominatę ſunt octoginta. Nam diuina ſcriptura iudicij tempus appellat octauam. Itaq; beatus Dauid cùm ea, quæ ad iudicij pertinẽt, perſequeretur, pro octaua pſal-

pſalmũ inſcripſit, cuius quidem pſalmi initio, Domine, inquit, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et paulo poſt: Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui. In inferno autem quis confitebitur tibi? Quibus verbis indicat, ijs qui peccauerunt, & non reſipuerunt, nullum pœnitentiæ locum datum iri. Cùm igitur hæc formidantes non regni deſiderio, neque ſponſi amore permotæ diuinas leges obſeruauerint, merito dicuntur octoginta. Numerus enim octauus illam octauam ſignificat, decimus autem perfectionem. Sponſam igitur & ſexaginta & octoginta dicit eſſe præſtantiorem. Vna enim, inquit, columba mea, perfecta mea, rurſus eam nominans ſpiritalem, atque vnicam. Nam ſupra ſexaginta & octoginta eſt vna matri ſuæ. Matrem autem habet ſacram piſcinam ſuperiorem illam Hieruſalem. Electa autem eſt genitrici ſuæ, quæ, cùm illas quoque genuerit, hanc tamẽ omnibus prætulit, & filiam electam habet. Itaque viderunt eam filiæ, & beatam prædicabunt, hoc eſt adoleſcentulæ, nec ſolum adoleſcentulæ, ſed etiam reginæ, & concubinæ eam laudibus concelebrabunt. Omnibus enim ipſa præſtitit, quippe quæ nec ſpe premij, nec metu ſupplicij, ſed ſponſi deſiderio ad ſummum philoſophiæ faſtigium aſpirarit. Atque vtinam nobis item concedatur, vtdiu ina gratia adiuti ad ſponſę perfectionem perueniamus. Quod ſi conſequi non poterimus, inter reginas ſaltem numeremur: at ſi ab ipſis quoque defecerimus, haud procul certe a concubinis recedamus: ſin hoc etiam gradu fuerimus indigni, ſaltem ad numerum adoleſcentularum aſcribamur, puramque pietatis profeſsionem conſeruemus, neque omnino ſponſi priuemur ſocietate, ſed per eius gratiam, ipſius pulchritudine perfruamur. Quoniam ipſi eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS LIBER QVARTVS.

Theodoreti.

Cant. 1. AVDITO confiſi illius, qui dixit: petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis: omnis enim, qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur: in præſentia petemus, vt nobis reliqua verba Cantici canticorum pateſiant, & ſupplici voce clamabimus: Aperi oculos noſtros, & conſiderabimus mirabilia de lege tua. Nam ipſe dat verbum euangelizãtibus virtute multa. Idem aperi, inquit, os tuum, & implebo illud. Quinetiam ad multorum commodum indignis ſæpe gratiam impertitur. Quamobrem ſperamus, eum nobis quoq; huius partis profunditatẽ planam dilucidamq; facturum, non quòd eo munere nos ſimus digni, ſed propter eorum, qui interpretationem hanc legent, vel audient, vtilitatem. Hac igitur fiducia freti, ad id, quod reliquum eſt, explicandum accedamus.

Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis, vt acies ordinata?

IN ſuperioribus ſponſæ pulchritudinem ſponſus oratione deſcripſit. Et cùm ſingula eius membra commendauit, tum communem rurſus adhibuit laudationem, qua quidem veluti ex arte confecta, vſus eſt etiam comparatione, ſic eam cum adoleſcentulis, & concubinis, reginiſq; conferens, vt illam multis partibus antecellere demonſtraret, eiuſmodi enim inquit eam eſſe formæ præſtantia, vt contendere omnes recuſarent, ſeque victas confiterentur, ipſamq; beatam, immo vero beatiſſimam prædicarent. Hic autẽ ſponſi miniſtri, cùm ab eo ſponſæ pulchritudinem, & ornatum, & decus cognouiſſent, ad eam accuratius ſpectandam conuerſi, & præ gaudij magnitudine (animæ enim ipſius pulchritudo adhuc ſub corporis velo delituerat) clamantes.

Quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ ſicut aurora conſurgit?

EX parte hactenus, ſponſæ lux mortali hoc corpore cõtecta cernebatur. Et, quemadmodum aurora noctis eſt dieiq; confinium, atq; huius quidem initium, illius autẽ indicat finem, & ſolem ſignificat aduentare: ſic in hac vita animę pietate ſapiẽtiaq; perfectæ, quas eccleſiæ ſponſæq; nomine vocat

diuina

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuina scriptura, ex propria virtute quosdã emittunt splendores: cùm autem, vt inquit beatus Paulus, corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tota ipsarum lux aperietur. Quod quidem ministri sponsi præuidentes, eam non solum comparant auroræ, sed pulchram, vt lunam esse dicunt electam, terribilem vt solem fulgore suo spectantium oculos perstringentem. Addiderunt, electã, non solum, vt discrimen inter illam & stellas indicaret, sed etiam vt ipsius lunæ perfectionem ostenderent. Quasi dicerent. vt luna plena nitens, non exilia ostentans cornua, non semiplena, non decrescens, sed perfecta ac toto orbe splendida, non quidpiam retinens imperfectionis, sed totum globum lucidum præ se ferens. Sic igitur, inquiunt, est pulchra, vt electa luna. Tradunt autem qui in rebus eiusmodi sunt periti, lunam ex solis radijs lucẽ mutuari, ac lumẽ quidem exiguum suscipere, cùm paruula ipsius particula solẽ aspicit: cùm autem ex aduerso totũ solem vt speculũ contuetur, maculas abstergens suas, illustratur tota, nec vllam corporis partem obscuram retinet. Sic igitur & Christi ecclesia animarum virtute perfectarum cœtus reuelata facie gloriam domini speculans, vt inquit beatus Paulus, in eandem imaginem transformatur à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu, & fit tota splendida, vt lunæ similis videatur, lunę, inquã, electæ, id est, plenæ, nec solũ lunę videtur similis, verum etiã soli: soli, inquã, stuporem spectantibus injicienti. Neque vero simpliciter hũc ordinem positum existimo. Haud enim temere hęc ita dicũtur à diuino spiritu. Sed, quoniam vita nox est ex beati Pauli sententia, qui, Nox, inquit, præcessit, dies enim appropinquauit, necessario vt in nocte quasi luna quædam est ecclesia, quæ iter facientibus lumen præbet, & rectam ostendit viam. Est etiam vt aurora. Nã tempus, quod domini aduentum est subsecutum, fuit veluti quædam aurora, quæ tranquillitatem futuram, quasi diei præsentiam significabat. Sicut auroram, inquit, paratum inueniemus eum. Cùm autem magna illa dies domini manifesta venerit, vt ait prophe ta, de qua beatus Paulus, dies, inquit, appropinquauit: tunc non iam vt luna fulgebit, sed vt sol admirationem afferens non solum hominibus infidelibus, sed adolescentulis, & concubinis, & reginis, atque etiam ipsis virtutibus incorporeis. Quod quidem dominus ipse testatur, tunc, inquiens, fulgebunt iusti, sicut sol. Et beatus Paulus, alia, inquit, est claritas solis, & alia est claritas lunæ, & alia est claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. Progreditur autem sponsa Christi, sicut aurora. Ex parte enim hoc tempore cognoscitur illius pulchritudo. Et pulchra est, vt luna electa, quæ domini luce plena, radijs suis totum orbem illuminat. Quapropter & dominus in euangelijs dicebat ad discipulos suos: vos estis lux mundi. Et declarans, qualis nam lux, subjecit: sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Nec solum est sponsa, sicut electa luna, verum etiam vt sol in futura vita splendebit, & fulgore suo cunctis stuporem injiciet. Admirabiuntur aũt ipsius non modo lucẽ, sed etiam ordinẽ. Nihil enim incompositum, nihil incertum, nihil confusum in sponsa domini. Ad musim enim actiones dirigit, vitamque totam, quasi regula ac norma quadam vtens, componit.

1. Cor. 15.

2. Cor. 3.

Rom. 13.

Osea 2.

Rom. 13.

Matth. 13.

1. Cor. 15.

Trium Patrum.

QVANDO gloria magistræ est discipulorum illuminatio, & purgatio, de qua etiam dicunt:

Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens? pulchra vt luna? electa vt sol? terribilis, vt castrorum acies ordinata?

VERE admiranda est magistra nostra. Nam discipulis suis, quæ per purgationem à tenebrarum operibus recesserunt, sed per cognitionis illustrationem nondum ad iustitiæ opera peruenerunt, vt docendi curam requirit, sese accommodat, ac præbet quasi lucem matutinam, ea celans mysteria, quæ nondum valent comprehendere, atque ita tradens, quibus percipiendis sunt idoneos futurarumq; pœnarum minis eos ad fidem atque obedientiam adducens. Illis verò, qui cùm veritatis crediderint prædicationi, ea litiæ tamen operibus tenebrarum nondum sunt purgatæ, ita se exhibet bonam, vt pœnitentiæ disciplina quasi lunæ quandam lucẽ suppeditans, ignorantiæ noctem ab eis repellat. At cum animabus illis, quæ virtute præditæ tanquam in die decore ambulant, se electam gerit, (qualis est sol, qui tum amplitudine, tum splendore ceteris cœli luminibus antecellit) & vere cognitionis lucem subministrat. Atque ita stupore ac terrore afficit se intuentes, vt instructa atque ordinata agmina angelorum. Ac de magistra quidem sua discipulæ ita locutæ sunt.

Theodoreti.

POST sponsi ministrorum laudes sponsã de se ipsa differens.

In hortum nucis, inquit, descendi, vt viderem in germinibus torrentis, vt viderem, an floruisset vinea, an floruissent mala punica. Illic dabo vbera tibi. Non nouit anima mea, posuit me currus Aminadab.

VERBORVM obscuritate valde abstrusus est sensus. Sed diuinæ gratiæ auxilium implorantes, ex profunditate thesaurum effodiemus. Ostendit, homines pios (quos diuina scriptura sponsam appellat) propria nõ esse salute contentos, neque illis satis esse, quòd ipsi soli nuptias optatas sint assecuti: sed totis viribus in eam curam incumbere, vt reliquos omnes homines ab infrugifera vita dimoueant, quo fertiles effecti virtutis fructũ ferant. Quod quidem dum præstant, & ceteris hominibus vacant instituendis, similes sunt curribus Aminadab, vel, vt Symmachus interpretatus est curribus populi præeuntis, vel, vt Aquila vertit, curribus populi sponte imperantis. Per hortum nucis præsentem intelligimus vitam, quę cùm amara sit, & ærumnis, atque laboribus plena, reconditum tamen habet virtutis fructum. Nam & nucis fructus, cùm extrinsecus corticem priorem amarum habeat, alterum autem asperum ac durum, intus, tanquam in penu quodam nucleum esculentum continet reconditum, qui sine labore non potest extrahi. Talis est etiam præsens vita. cùm enim dolorum & molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa quidem & sudores, non tamen inutiles, aut infrugiferos. Quamobrem beatus etiam Paulus, Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo, cùm autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus. In hortum igitur nucis descendi, hoc est, in vitam humanam. Cur autem descendisti, ò sponsa, vt videres in germinibus torrentis? Rursus caduca hæc torrentem appellauit. Torrens enim non est perennis, sed hieme quidem fluit, æstate vero fluere desinit, & arescit. Huiusmodi sunt, quæ iucunda videtur in hac vita. Torrentis enim instar tum gloria, tũ opes, tum regnũ, tum deliciæ, atq; alij huiusce vitę flores dilabuntur. Cùm autẽ apparuerit vita futura, corrumpentur, & desinent, & tanquam torrens, cessantes exarescent. Descendi igitur, inquit, in nucis hortum, vt viderem in torrentis germinibus, & animaduerterem, an floruisset vinea, an mala punica floruissent. In hac enim vita, ex varijs virtutum officijs, quidam per translationem vites, quidam autem mala punica nominantur. Nam alij caritatem colunt, & concordiam diligunt, animi sensu sic inter se coniuncti, vt mali punici grana coniunguntur. Alij autem vacãtes contemplationi, vinum patrijs torcularibus dignum ferunt. Descendere autem se dicit, quoniam aliorum naturæ & moribus se accommodat. Quandoquidem & beatus Paulus fiebat infirmis tanquam infirmus, vt infirmos lucrifaceret: & ijs qui sine lege erant, tanquam sine lege esset, cùm tamen non esset sine lege Deo, sed in lege esset Christo, vt eos, qui sine erant lucrifaceret.

1. Cor. 3.

Descendi ergo, inquit, in nucis hortum, torrentis germinum, & vineæ, & mali punici fructuum curam gerens. Non recedam à te ne illic quidem, sed dabo tibi vbera mea, hoc est, doctrinæ meæ fontes. Quæ enim illis tribuuntur, ea in te conferri putas: Quãdiu, inquiens, feciſtis vni ex paruis istis minimis, mihi feciſtis. his subijcit.

Matth. 25.

Non nouit anima mea. Posuit me currus Aminadab. Clarius vertit hoc Symmachus, dicens: Anima mea dubitauit à curribus populi ducentis. Hæc, inquit, dum facio, dubito, & obstupesco, quoniam ego studiose operam dedi vt salui fierent, ipsi autem imposuerunt mihi, dum parent imperio diaboli, & tanquam currus illius fiunt, atque ab eo gubernantur. Aminadab enim significat, populi ducentis: aut populi imperantis, quod facile licet intelligere ex interpretatione Aquilæ, & Symmachi: & ex quinta editione. Sponsa igitur, id est, eorum, qui virtute perfecti sunt, chorus, ego, inquit, omne studium & curam adhibui, vt increduli ad fidem accederent, & salutem consequerentur. Sed quidam eorum tanquam currus principis sæculis istius, qui nunc, vt beatus Paulus ait, operatur in filijs diffidentiæ mala pro bonis retribuentes, imposuerunt mihi. Quod quidem perspicue possumus inuenire, tum in Actibus apostolorũ, tum in beati Pauli epistolis. Pietatis enim sermonem promulgantes, alijs quidem persuadebant, vt crederent, ab incredulis autẽ ejiciebantur, vrebantur, torquebantur, innumerabilia mortis genera sustinebant. Ac testis quidem beatus est Paulus, In laboribꝰ, inquiens, plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæsus sum, ter lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte, & die in profundo maris fui. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, & quæ sequuntur.

Eph. 2.

2. Cor. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Trium Patrum.

HAEC quidem discipulæ de magistra dixerunt. Ipsa vero de discipulis ad sponsum ita loquitur: In hortum nucis descendi, vt viderem in germinibus torrentis, vt viderem, an floruisset vinea, an floruissent mala punica. De mysticæ contemplationis sublimitate descendi ad animas virtutis excultrices, tanquam ad nuces, quarum cortex exterior alter quidem amarus, alter autem durus est, nucleus autem, qui his corticibus includitur, iucundus: dulcedo nimirum virtutis, quæ tum amaritudine grauium tentationum, tum asperitate laborum sponte susceptorum, à perturbationibus & vitijs in defectu atq; excessu consistentibus in medio conseruantur. Vt viderem in patientia ipsarum, quæ veluti partus quidam ex tribulatione tanquam ex torrente tentationū (tribulatio enim patientiam operatur) vel per gratiarum actionem, vel per lamentationem offertur tibi non acerbe, sed medici more castiganti. Vt viderē rursus, an is, qui
Ioan. 15. in euangelijs dixit: ego sum vitis, in hac patientia appareat sicut flos botri vinum naturam opstupefaciens per diuinitatis gratiam producentis. Qui enim ipsam quoque naturam propriam per patientiam despicit, diuinitatis gratiam natura præstantiorem adipiscitur. An floruissent mala punica. An (quæ instar malorum punicorum, quibus cortex quidem extrinsecus adest astringendi vim habens, intrinsecus autem inest fructus gustantibus dulcedinem afferens) virtutes illæ timoris tui austeritate conseruatę, gustantium autem animos spei in te dulcedine delectantes, nempe prudentia & simplicitas ad similitudinem fructus floreſcētis extarent in patientia. prudentia quidem fidem erga te ab hostis ictibus, veluti caput quoddam integrum seruans: simplicitas autem dilectionem erga proximum in varijs tentationum inuasionibus. Quemad-
Matt. 10. modum in euangelijs ipse dixisti: Ecce mitto vos sicut oues inter lupos. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Illic dabo tibi vbera mea. In eo nimirum virtutū horto, quem dixi, quæ sunt discipulæ in ipsis plantatæ, naturalem & moralem doctrinam meam, quarū quasi mutuo ac naturali quodam lactis cibo ipsas nutrio, præbebo tibi sponso, ea ratione obtemperans voluntati tuæ, atq; illas tibi à me institutas adducens. Tum ad discipulas conuertens sermonem, descendi, inquit, ad vos ab illa magis arcana speculatione, qua sponsum meum in me ipsa contēplor, vt viderem ipsum in vobis, quemadmodum dixi. Sed non nouit anima mea. Nondum profecto illum in vobis perspexi, quæ quidem adhuc perfectę non estis secundum Christum. Hic autem iccirco posuit me currus Aminadab, hoc est, currus me suos constituit, quæ disciplinis, eum in me ipsa, ad vos, habita cuiusque vestrum ratione, perferrem. Aminadab enim interpretamur principes populi, qui Christus est nostræ salutis auctor.

Theodoreti.

CVM dixisset hæc sponsa, ministri sponsi ita respondent, ac dicunt:

Reuertere, reuertere Sulamitis: Reuertere, reuertere: & intuebimur in te.

CLARIVS hæc Aquila vertit, hoc modo:

Reuertere, reuertere pacifica.

QVEMADMODVM in hoc libro dominus noster Salomon, id est, pacificus: sic etiam eius sponsa, vt ab illo pacem assecuta, & à veteri liberata bello, pacifica nominatur. Eam igitur ministri sponsi, cùm à currubus illis vexatam oppugnatamque perspicerent, cohortantes, reuertere, inquiunt, pacifica, reuertere reuertere, & intuebimur in te. Ne timeas eos, qui te persequūtur, sed doctrinā retine, pietatis prædicationem profer. Currus ne reformides, bellum ne metuas, quæ pacata, & tranquilla nominaris. Si enim in disciplinæ promulgatione perstiteris, regnum tuum intuebimur. His ea videntur similia, quæ ad beatum Paulum à domino dicta sunt. Etenim ille quoque laboribus fessus, & multis afflictus tentationib⁹, datus est, inquit, mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui colaphizet, vt non extollar. Propter quod ter dominum rogaui, vt discederet à me. Respondit ergo illi, sufficit, inquiens, tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. Id etiam hoc loco dicunt sponsi ministri: reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere reuertere, & intuebimur in te. Ad hos sponsus,

Quid, inquit, intuebimini in Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorum?

QVID, inquit, in pacifica speratis intueri? Ne putetis, vos exilia, atq; inchoata quædam bona conspecturos. Ecce enim venit sicut castrorum chori. Quæ quidem verba videntur inter se quodammodo pugnare. Neque enim castris conueniunt chori. Etnamq; rebus ciuilibus pacatisque congruunt, illa bellicis & militaribus. Pax autem bello contraria. At sponsa multis è fundis conflata cùm propter fortitudinem, atque excelsum animi robur, armaque militaria castris est similis: tum etiam chorus existit diuinas

Psa. 117. diuinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus ostendit Dauid, vox, inquiens, exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Et rursus: constituite diem solemnem in condensis vsque ad cornua altaris. Castra
2 Cor. 10. vero declarat beatus Paulus, arma, inquiens, nostra non carnalia, sed valida per Deum ad destructionem munitionum: consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in
Philip. 6. obsequiū Christi. Et alibi, Accipite inquit, armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Ac veluti Imperator quidam arma quoque militibus subministrat, state ergo, inquiens, succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricā iustitiæ, & calceati pedes vestros in præparatione euangelij pacis, & in omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est
Matth. 25. verbum Dei. Quòd autem non solum castris, sed etiam choris sancti similes sint, audiamus dominum id explicantem. Tunc, inquit, simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampadas suas exierunt obuiam sponso. Iure igitur sponsus ait: quid videbitis in Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorū? Neq; vero dixit: castra castrorum, sed, chori castrorum. Ex castris enim fiunt chori. Cùm enim in castris vicerint virtutis milites, pæana canentes reuertuntur, & choros ducentes victorię præconium laudibus concelebrant.

Trium Patrum.

DISCIPVLAE dicunt ad sponsam.

Reuertere, reuertere Sulamitis: Reuertere, reuertere: & intuebimur in te.

AN arcanæ contemplationis sublimitate ad moralem quatuor generalium virtutū doctrinam descende, atque ex quadruplici earum ratione, nos, quæ perturbationibus adhuc commouemur, rege, atque institue, ò Sulamitis, ò quæ ab omnibus perturbationibus libera, tranquillitatis & pacem nomen habes. Et ea spectabim⁹ in te, quæ propter nostram imperfectionem adhuc in nobis non vidimus. Quærit autem à discipulis sponsa, ecquid in Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorum, sint cōspecturæ. Quid nam conspicietis in me pacifica? (vt quæ non amplius per actionem, in hostili certamine, animi affectionem per corpus ostendo, sed ratione & scientia propter perfectionem veris in bonis permaneo) quæ ex perturbationum bello multiplex redeo, sicut chori quidam ex prælio reuertentium victoriæ præconium celebrantes. Cùm enim strenue vos in certamine aduersus vitia, virtutum institutis, & moribus gesseritis, horū rationes vti victoriæ laudes scite coninitis.

Theodoreti.

HAEC cùm ad ministros dixisset sponsus, orationem ad sponsam conuertit,

Quàm pulchri, inquiens, sunt gressus tui in calceamentis, filia Nadab.

AQVILA vertit, principis: Symmachus, ducis. Quis autem alius hic siue dux, siue princeps esse possit, nisi sanctus ille spiritus consolator? qui in 44. item psalmo ad ipsam, audi, inquit, filia, & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum: quia ipse est dominus tuus. Quòd autem dux etiam appelletur Spiritus sanctus, beatus docet Dauid, Redde, inqui- Psal. 50.
ens, mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Sponsus igitur primo sponsæ commendat incessum, qui rectus sit, & viam regiam teneat, atque in calceamentis eluceat. Quæ porro sint hæc calceamenta, beatus Paulus ostendit dicens: Eph. 6.
calceati pedes in præparatione euangelij pacis. Pedum istorum decorem prospiciens Esaias propheta, Quàm pretiosi, inquit, Esa. 52.
sunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantiū bona. Huiusmodi verbis vsus est etiā sponsus hoc loco, Quàm pulchri sunt gressus tui, filia Nadab. Verū vt non modo ex nominis interpretatione, sed etiā ex ipsa persona contemplationis alicuius nascatur occasio, quis Nadab sit, inuestigemus. Fuit Aaron filius, qui cùm ignē alienum in Dei 1. Paral. 24.
tabernaculum intulisset, vitæ finem accepit. Inuenimus igitur & domini sponsam ecclesiam diuinum in tabernaculum non ignem legalem, sed quem ab ipso sponso susceperat, intulisse. Ignem enim, inquit, ve- Luc. 12.
ni mittere in mundum. Et quid volo, si iam accensus est? Ignem hunc nouum ex nouo testamento in Dei tabernaculum intulit sponsa clamans, & dicens: Vetera transie- 2. Cor. 5.
runt, ecce facta sunt omnia noua. Merito igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo sacrificium hominum obtulerit. Licet enim diuerso consilio ignem commutarint, idem tamen ab vtroque factum est. Hæc autem à nobis in præsentia dicta sunt, ne sine disquisitione nomen hoc præteriretur. Rursum ergo sponsus omnia sponsæ membra percurrit, & propriam singulis tribuit commendationem.

Concinnitates femorum tuorum, sicut monilia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ fabricata sunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculo. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis. duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Esebon in portis filiæ multorum. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Caput tuum vt Carmelus super te. Et coma capitis tui sicut rex purpura indutus in transcursibus.

ANTEA sponsus à superioribus sponsæ partibus incipiens eam laudauit. Nunc ab incessu & calceamentis initium sumens ad capitis celariem vsque singula percurrit. Ac post calceamenta atque incessum admiratur non femora, sed aptas & concinnas femorum iuncturas, quas monilibus similes dicit esse ab artifice fabrefactis. Quemadmodum enim, inquit, illa ex auro confecta & lapillis apte inclusis distincta sunt, adeo, vt spectantes non solum pretiosam auri lapillorumque materiam, verum etiam aurificis artificium admirentur: ita singulæ virtutum moralium particulæ numero & concentu inter se implicitæ atque coniunctæ sunt. Allegoricè autem femora appellat virtutes morales, quoniam illis iter facientes, agimus ea, quæ volumus. Sponsam ergo cõmendans sponsus, ab illis incipiens virtutibus, quæ in actione consistunt, & ad eas progreditur, quæ pertinent ad contemplationem. In superioribus autem à contemplatione principium sumens ad actionem progressus est. Dicebat enim: oculi tui sicut columbæ, spiritalem animæ speculationem significans. Hic autem moralem prius virtutem admiratur. Ac merito id quidem. Primo enim illuminati, & clausos mentis oculos aperientes, diuinamque admittentes lucem, fide confirmamur: deinde ad agendum ex virtute progredimur. Iccirco sponsus laudationem contexens ab oculis exorsus est, quoniam ipsi primi curationem admittunt. Nunc autem quoniam perfecta est sponsę pulchritudo, ab inferioribus partibus exorditur, & sponsę formam laudibus extollens, eas primum virtutes enumerat, quæ in actione consistunt, tum ad eas accedit, quæ sitæ sunt in contemplatione. Gressus enim extollit, & calceamenta, mox femorum concinnitatem, post autem vmbilicũ. Vmbilicus, inquit, tuus crater tornatilis, nõ indigens poculo. Afferamus ea, si videtur, quæ de vmbilico Iudææ ab vniuersorum Deo per Ezechielem propheram dicta sunt. Impudicitiã enim illius redarguens, & magnam impietatem accusans, vt in primo libro persecuti sumus: Fac, inquit ad prophetam, notas Hierusalem impietates suas. Et dices: Hæc dicit Dominus Hierusalem. Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrheus, & mater tua Chethæa. Et quando nata es, in die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus. Ad illam igitur ait: Non est præcisus vmbilicus tuus. Ad hanc autem: Vmbilicus tuus crater tornatilis, non indigens poculo. Illa enim ex Aegypto ortunda non præcidit vmbilicum suum: sed veluti per radicem quandam ex Aegypto impiæ doctrinæ traxit improbitatem. Hæc autem non simpliciter modo præcidit vmbilicum suum sed ita penitus amputauit, vt omnem idololatriæ radicem euelleret, & crateri tornatili similis videretur, qui latitæ poculum semper habet, nec gaudio, quod ex pietate proficiscitur, vnquam indiget.

Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis. Id est, animæ tuæ penu arcanis plenum mysteriis, quorum odor solus imperfectis adhuc & infantibus notus est. Lilijs enim, inquit, est circumuallatus, vt per vallum id septum eius, quæ recondita sunt, per illa autem vndique ex eo fluentem fragrãtiam intelligamus. Et duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Nam doctrinæ tuę fontes, nouos latices effundentes, mẽtis actum & spiritalem contemplationem docent. Capreæ enim ex videndi acumine clarcudæ cognomen habet: & hinnulus nouum significat. Collum autem tuum sicut turris eburnea. Remotum enim est à nigredine, & ignorantiæ tenebris, & idolorum cultu. Et cum hostibus, vti turris, est formidandum, tùm amicis amabile propter nitorem. Oculi vero tui sicut piscinæ in Esebon in portis filiæ multorum. Hoc verbum Aquila pro Esebon posuit cogitationem. Docet igitur sponsus animarũ piarum oculos esse piscinas, quæ diuina fluenta suscipiunt, & exundant perpetuo, quippe quæ multis à portis, id est per ora multa (per translationem enim portas ora nominauit) copiam aquarum admittunt. Siquidem à magno Mose & à Iesu filio Naue, & à Samuele propheta, & à Dauide, eodem tum prophetante rege, & ab Esaia, & Hieremia, & Daniele, & Ezechiele, à duodecimque prophetis, & ex diuinis euangeliis, & sacrosanctis Apostolis, & à doctoribus, qui post illos fuerũt, latices vtilitatis excipiunt. Ideo sponsus ait: Oculi tui sicut lacunæ in Esebon, in portis filię multorum. Contemplationes enim animæ tuæ, & piarum cogitationum copia fontalis videntur piscinis aquas vndiq; suscipientibus: quandoquidem per ora multa doctrinæ latices excipiunt. Et nasus tuus est sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Nam Iudææ nasus propter inobedientiam & audaciam effrenatam circulum tanquam frenum accepit, vt taurus cornu petens, legis minas. Nam vt vacca lasciuiens declinauit Israel. At sponsæ nasus est, inquit, sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Excelsus enim est, ac sublimis, & cœlestem suscipit odoris suauitatem, sponsique vnguentum percipiens, clamat: Post te in odorem vnguentorum tuorum curremus. Iccirco comparata est turri, quæ in Libano sita est, & respicit Damasci faciem. Nam quia Diabolus, vt asseritbeatus Paulus, in angelum lucis transfiguratur, vnguentique spiritalis speciem sumit, necessario sponsæ nasus erectus ac vigilans respicit faciem Damasci, ne decepta verum omittens vnguentum, fallax & adulterinum sequatur. Damascum autem pro gentilibus, atque impietate, quæ eo tempore vigebat, frequenter ponit diuina scriptura. Vt cum beatus Esaias, ea, quæ ad domini ortum pertinent, præuunciaret atque ex Spiritus sancti persona dixisset: Accessi ad prophetissam, id est ad virginem, & concepit & peperit filium: subijcit dicens: Et dixit dominus ad me: Voca nomen ei', Celeriter spolia detrahe, velociter prædare. Quia antequam sciat puer reuocare patrem, aut matrem, auferet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ coram lege Assyriorum. Adhuc scilicet puer existens regem Assyriorum, id est, diabolum profligabit. Auferet autem Damasci fortitudinem, hoc est, idololatriæ robur euertet, & ipse captinis sub diaboli potestate constitutis potietur. Auferet enim, inquit, fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ. id est, Iudæos gentilesque liberans, & ab erroribus abducens, deuicto tyranno, in suam rediget potestatem. Merito igitur ad sponsam ait: Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Prospicis enim, ne diabolus sub specie rerũ diuinarum te decipiat, & pro veritate mendacium obtrudat. Et caput tuum vt Carmelus super te, hoc est, omnibus refertum bonis. Nam Deus omnium, arguens ingratos animos Iudæorum. Et induxi vos, inquit, in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & bona illius. Simile est igitur, inquit, caput tuum Carmelo omnia bonorum genera ferenti, & omnem fructum mihi agricolæ suppeditanti. Sequitur autem: Et coma capitis tui sicut rex purpura indutus in accurſibus. Capilli enim tui veteres erant dissoluti, atque ideo capris absimilati, quæ apparuerunt in Galaad. Nunc autem compti sunt, nec solum compti, verũ etiam mirifice tincti, vt regi purpura induto, & vndique diffluenti similes videantur. Vocat autem crinium nexum & plicaturam purpuræ comparatam, doctrinam aptè & decorè cõpositam ac pronunciatam, quæ Christi sanguine tincta atque conspersa sit. Neq; enim adeo fulget rex amictus purpura, vt doctor pietatis, qui diuinæ cognitionis prædicat disciplinam, eaq; veritatis alumnos imbuit.

Exo. 16.

Osee 4.

Cant. 1.

1. Cor. 11.

Hiere.

Trium Patrum.

DISCIPVLAE autem sponsam sic incipiunt collaudare. Quàm pulchri facti sunt gressus tui in calceamentis, filia Nadab. Mirabilem ostendunt pulchritudinem gressus tui, quibus te nobis per virtutum actiones accommodas, quò in earum moribus, tanquam in calceamentis incedens, per corpus eas nobis imperfectis demonstres, vt ad virtutem informemur exemplo tuo, filia Dei, quippe quæ, vt patris, audis sermones eius, qui omnibus, etiamsi nolint, tibi autem volens dominatur. Nadab enim est princeps, siue dux, qui sponte imperat. Sic autem per virtutem pulchri sunt gressus tui, quia concinnitates femorum tuorum sunt sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Recte videlicet rationeque compositi motus potentiarum in generatione ac corruptione consistentium (cupiditatem atque iracundiam dico) quasi ab artifice ratione, ab ijs, quę generantur, & corrumpuntur, ad superiora inflexi, similes sunt monilibus manu artificum fabrefactis, & figura flexis. Quamobrem & vmbilicus tuus crater tornatilis, non indigens poculo. Omnino vis sensitiua (per quam, vt per vmbilicum infans in vtero, rerum sensibilium speculatione, tu ab omnium matre sapientia comprehensa & malitia paruula naturaliter nutris) receptaculum est naturalis rerum visibilium cognitionis, recte gladio spiritus exectum, & ab omni fraude seiunctum, ac propterea haud temere, quæ sub sensum cadũt, percipiens, non simplices virtutum species affert, sed omnes spiritalibus earum rationibus temperatas. Venter autem tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis. Vis nimirum imaginatiua, quæ quidem (vt venter simul cum rebus superfluis ciborum succos ab illis indiscretos continet) vna cum rerum visibilium speciebus earum rationes gerit, est repositio & conseruatio (quod quidem aceruus indicat) rationis rerum omnium veritatis, quæ inter species, vt inter spicas triticum, circumtecta includitur, donec per scientiam cogitatio ipsãm distinguens attraxerit, nudamque ab omni integumento ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

dubitatione ad mentē trāsmiserit. Circūuallata autem & custodita est hæc repositio tranquillitate, quæ agri liliorū exemplo in euangelijs declaratur, ne istius vitæ sollicitudinibus mens quasi bonus agricola spiritali ipsius fructu priuetur. Atq; ita quidem se venter habet. Duo autē vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Naturalis & moralis doctrina, qua nos imperfectas, tanquā lacte, tum rationibus naturalib⁹, tum moribus ad eam, quæ in Christo est, perfectionē nutris: pariter ex te tum acute per contemplationē, tum per actionē celeriter fluit, cùm neq; rationem sine actione, neq; actionem sine ratione doceas esse complectendā. Ad hæc collum tuū sicut turris eburnea. Rationis vis, quæ vt collum capiti corpus reliquū, ita mēti sensum connectit, turris quidē instar per virtutem à rebus carnalibus ad spiritales ac cœlestes extollitur; leuis est autem & pura quale est ebur, quoniā ab inæqualitate, quæ in excessu defectuq; virtutis inest, & animas inquinat, est remotissima. Et oculi tui sicut piscinæ in Essebon in portis filiæ multorū. Animæ tuæ potentiæ speculatiuæ, tanquam piscinæ, aquas, quæ in se influūnt, colligentes; in diuinæ vbertatis (id enim significat Essebon) per virtutem incremento, sensuū opera, per quos quasi per quasdam portas in animam intellectiuā cognitio rerū ingreditur, ex varia rerum natura colligunt cognitionem, quæ ex contemplatione cōparatur. Præterea nasus tuus sicut turris libani, quæ respicit faciem Damasci. Nempe vis discernendi (quæ vt suauitatem à fœditate, sic ea, quæ suggerunt ministri spiritus in ministerium missi, propter eos, qui salutis hereditatem consequentur, ab ijs, quæ à nequitiæ spiritibus suggeruntur, dijudicat) est veluti celsissima turris super montem libanū sita, quæ respicit faciem vrbis Damasci, atq; inde hostium aduentum indicat Israeli: spirituum immundorū impetus & insidias respicit & discernit, ipsorumq; dolos menti tuæ Deum, quoad licet, intuenti denuncians, te ab eorū fraudibus & iniurijs integram conseruat. Talis autem est vis tua discernendi ac iudicandi, quoniam caput tuum vt Carmelus super te, (Christus vtiq; sponsus tuus, vi-
Heb. 4. uens atq; efficax verbum pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus) cognitio est circumcisionis, quę in te est (sic enim Carmelum interpretamur) amputans à te quod ab ortu habes vitiorum integumentum gladio spirit⁹. Ex quo fit, vt mentis tuę oculus intelligibilium hostium astutias facile perspicere valeat, nulla perturbatione tenebras offundente. Quamobrem & coma capitis tui sicut purpura. Christi doctrina videlicet rationū & morum nexu contexta, tanquam regis indumentum est animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur, & est rex vinctus in transcursibus, hoc est nulli subiectus perturbationi, sed diuinæ illius, quam diximus, doctrinæ filum oculo ligatus in transcursibus præsentis vitæ ne rerum sensibilium & caducarum lubrico prolabatur.

Theodoreti.

Quàm decora, & quàm iucunda facta es carissima in deliciys tuis.

DECORA enim facta es, cùm antea non esses: & cùm antea fœditate omni esses plena, repente iucunda, & suauis euasisti. Idque es consecuta, quoniam in caritatis delicijs oblectaris. Diligens enim amantem te sponsum, & in eius amore tuas omnes delicias ducens, reliqua omnia contempsisti. Quamobrem, & decora, & suauis effecta es, & magnitudo tua similis facta est palmæ, & vbera tua botris. Non solum enim præstas pulchritudine, sed etiam celsitudine palmæ similis. Vbera vero tua similia sunt botris. Cùm enim excelsa sis, adeo, vt cœli fastigium attingas, tamen summittis te infirmis discipulis tuis, quibus doctrina indigentibus, vbera præbes doctrinæ tuæ. Palma enim fructus deorsum pendentes habet. Hoc etiam per hæc Dauid indicat Spiritus sanctus, iustum ita quiens, vt palma florebit. Cùm audisti igitur sponsa tam multis se laudibus & commendationibus cumulari, amoris flamma incitata atq; inflammata loquitur ad hunc modum:

Dixi, ascendam in palmam, apprehendam altitudines eius: & erunt vbera tua, sicut botri vineæ: & odor nariū tuæ, sicut poma: & guttur tuum, sicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudines, sufficiens labris meis & dentibus meis.

QVANTO sponsi desiderio sponsa teneatur hinc patet perspicue, quòd & copiam scēdere, & cogitat de altitudine, & quemadmodum beatus Paulus ait, nondum arbitratur se comprehendisse, sed persequitur, vt comprehendat: & eorum, quæ retrorsum obliuiscitur, & ad anteriora contēdit. Quarendum est autem, quo modo sponsus & palma sit, & vitis: ac palmæ quidem non beat fructum, vitis autem ferat botros. Ad sensum reconditum ducet nos Aquilæ interpretatio. Nam pro: apprehendam altitudines eius: vertit, apprehendam elatas eius. Sunt autem elatæ marium palmarum fructus, qui feminis palmis inpositi, & firmi & maturos earum fructus efficiunt. Auctor

gitur sponsa piorum seminum occasiones, & ait. Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam altitudines eius, vel, vt Aquila vertit, elatas eius: & erunt vbera tua, sicut botri vineæ. Tu enim es vera illa vitis, ex qua salutiferum vinum conficitur spiritalibus præ-
Psal. 22. lis expressum, vnde calix impletur ille inebrians sane quàm præclarus. Et odor naris tuæ similis est pomi suauitati. Etenim etiam illud ipsum odoratus tui receptaculum mihi pomorum fragrantiam effundit. Sed de pomo satis multa in superiorib⁹ dicta sunt. Et guttur tuum sicut vinum bonum, vadēs dilecto meo in rectitudinem, sufficiens labris meis, & dentibus meis. Quæ enim ex ore tuo doctrina fluit, quacunque vini suauitate, & qualibet huius vitæ voluptate iucundior est, eamq; tu nepos mi, ad animas, quæ in te crediderunt, dirigendas profers. Sufficit autem mihi doctrina tua, vt partim pronunciem, & diuulgem, partim conseruem atque custodiam, labiorum vtens in-
1 Cor. 12. strumentis, & dentes pro muro circumponens. His congruunt illa, quæ à beato Paulo dicta sunt. Audiui enim, inquit, arcana verba, quę non licet homini loqui. Iccirco sponsa quoque dicit, sufficiens labris meis, & dentibus meis, vt alia prædicem, alia silentio supprimam. Deinde subijcit, Ego nepoti meo, & ad me conuersio eius. Illi enim meipsam addixi & consecraui, & alienam omnem tum gentilium, tum Iudæorum, tum hæreticorum consuetudinem contempsi. Nam ipse quoque me ceteris omnibus antetulit. Et ad me se se conuertit. Cùm enim prius, vbi reclinaret caput, non haberet, iam reperit, vbi illud reclinet. Cumque multas habeat concubinas, & reginas, & adolescentulas, me omnibus anteponit. Neque vero patior, vt ego sola sacra illius fruar consuetudine.

Trium Patrum.

QVAM decora, & quàm iucunda facta es. Admirabili circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ peruenit ad te ex similitudine & exemplari: & sponso coniuncta, atque illo fruens, referta es incredibili iucunditate spiritali. Etenim caritas in delicijs tuis, quæ quidem ex virtute proficiscuntur. Cùm enim gustaueris, atque perspexeris, Christum esse dominum, non amplius in timore illo bono versaris, sed tota ex ipsius pendes caritate, quæ timorem expellit. Vnde magnitudo tua palmæ similis facta est. Tua videlicet ex virtute sublimitas assimilari est palmæ, quæ radice haudita in profundum tendit, sed vertice sublimis admodum extollitur. Tu item de rebus terrenis leuiter cogitans, quantum corporis necessitas vrget, mentis altitudine cœlos attingis, cùm ad mensuram ætatis plenitudinis Christi peruenieris. Et vbera tua sicut botri. Vbera nimirum doctrinæ tuæ tum moralis tum naturalis, quibus nos adhuc infantes ad pietatem eruditos aluisti, nunc similia facta sunt palmæ botris, dum nos ad perfectionem progredientes diuiniore doctrina pascis quasi mellita botrorum palmæ dulcedine. Itaque magnitudo doctrinæ tuæ palmæ comparata, est discipularum absolutarum multitudo. Dixi, ascendam in palmam, apprehendam altitudines eius: & erunt vbera tua sicut botri vineæ. Mecum ipsa deliberans dixi, ascendam per virtutis imitationem ad perfectionē doctrinę tuæ: & per contemplationem apprehendam eius sublimitatem. Et disciplinæ tuæ vbera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino sicut botri veræ vitis, qui Christus est, præbētes mihi gratiam diuinitatis, quæ vini more à natura mentem dimouet, & supra naturā transfert. Vnde odor etiam naris tuæ sicut poma. Gratia scilicet Sancti spiritus mentē implens suauitate, quam tu à sponso susceptam in nos effundis, sicut poma sunt tum aspectu pulchra, tum odoratu suauia, tum gustatu dulcia: sic ipsa nobis erit & virtutum moribus decora, & odorifera sermonū venustate, & dulcis experientiæ iucunditate. Et guttur tuum sicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudines, sufficiens labris meis & dentibus. Institutionis tuæ sermo, qui, vt vinum optimum, corda afficit lætitia, erit nobis, dum pronunciatur in dilecto tuo, cuius nobis desiderium instillasti, in vias rectas, vt eum tanquam veritatem amplectamur, nec per defectum aut excessum à virtutis rectitudine deflectamus. Et sufficiens nostris appetendi potentijs, quibus tanquam labris osculamur, quod placuit voluntati. Et intelligendi facultatibus, quibus tanquam dentibus, quæ dura sunt, & ad cognoscendum difficilia, ad esum & cibum spiritalem frangimus & mollimus. Cùm igitur discipularum multitudo à magistra flagitasset, vt ab arcanæ contemplationis altitudine, se se illis per moralem philosophiam demittens & accommodans, ita conuerteret, vt spiritales eius pulchritudines, quæ dictæ sunt, in illa possent intueri, & cum ipsa simul per imitationem conscendere, ad eas ita respondet: Ego nepoti meo, & ad me conuersio eius: Ego me totam dilecto meo dedicaui: & sine ipso nihil facere constitui. Quapropter ipse

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoq; ad me sic affectam se dimittit, à propria gloria ita se conuertens, vt cùm inuisibilis sit, ab ijs, qui videre illum cupiunt, videatur. Verum non patior, vt ipsa sola fruar ipsius coniunctione, sed cupio, vt etiam illi, qui sunt adhuc imperfecti, salutem ab eo consequantur. Proinde clamo, & dico:

Veni, nepos mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus, an vitis floruerit, an floruerit germen, an floruerint mala punica. Illic dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem, & in portis nostris omnes nuces nouas super veteres, quas dedit mihi mater mea, nepos mi, seruaui tibi.

Theodoreti.

Sponsum, vt animarum vilium adhuc & abiectarum, quas methaphoricè agrum & villas nominat, curam gerat, sponsa cohortatur. Neque enim dicit, egrediamur in ciuitatem, sed egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus, an vitis floruerit. Aspiciamus, inquit, eos, qui modo prædicationem acceperunt. An floruerit germen. Intueamur & meliores istos, qui non solum folia, sed etiam flores tulerunt, quos hic per germen intelligit. An floruerint mala punica. An caritatis initium in aliquibus apparuerit. Oportet enim nos circumire, & omnem diligentiam idoneam adhibere. Id namq; faciens te promerebor. Quamobrem, illic, inquit, dabo tibi vbera mea. Quæ enim illis præstatur, ea in te ipsum collata arbitraris, Quamdiu, inquiens, fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Mandragoræ dederunt odorem. Mandragoræ vis est, vt medici tradunt, soporifera. Quare cùm præceptum sit nobis, vt mortificemus membra, quæ sunt super terram, non vt ea morte afficiamus, sed vt mortua malis actionibus reddamus, merito Mandragoram hoc loco posuit, & dixit: Mandragoræ dederunt odoré. Id est, cœperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodum, qui mandragoram hauserunt, corporis motiones non sentiunt: ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes studét consopire. Nec vero mãdragoræ solum dederunt odoré, verumetiã in portis nostris omnes nuces. Varijs enim abundãt fructib⁹, qui disciplinam nostram susceperũt. Ego autem nouas super veteres, quas dedit mihi mater mea, seruaui tibi, nepos mi. Veteris enim testamenti præcepta, & noui testaméti mandata, quæ à matre mea, Spiritus sancti gratia accepi, seruaui tibi, & depositum integrum custodiui. Huic loco conueniunt ea, quę ad Timotheum à beato Paulo scripta sunt: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Et illud itẽ, quod in euangelio à domino dictũ est: Simile est regnum cœlorũ homini, qui profert de thesauro suo noua & vetera.

Matth. 25.

Col. 3.

Trium Patrum.

Sponsa igitur ad discipulas dicit. Iam sponso meo preces vestras exponam. Veni nepos mi egrediamur in agrum. Age, dilecti mi, exeamus, & ego, quæ te mystice contemplor, & tu, qui sic à me spectaris, ad chorum discipularum mearum, quem vt agrum à tribulis & spinis, à vitæ sollicitudinibus, & praui⁹ cogitationibus, ipsum suffocantibus, purgaui. Egrediamur autem ostendentes tibi spiritalem coniunctionẽ nostram in virtutum moribus per actionem expressis. Egredientes vero, vt dictum est, cõmorentur in villis, in animabus, quæ nomini tuo, vt villæ incolas suos, cunctas intelligendi apte tendiq; potentias, & sensus in vnum cogentes dedicarunt. Has tu domicilium tibi in spiritu sancto constitues. Ego autẽ illis me ipsam, quo tibi placeant, exemplum præbo. Mane surgamus ad vineas. Tu qui es iustitiæ sol, cognitionis lucem emittens in animas, laborum fructum ferentes patientiã, quæ quasi botrus quidam per multas tribulationes vinum lætificans cor hominis facit, propter spẽ futuræ remunerationis. Ego autem secundum ipsum solis ortum patientiæ mores illos ostendens exemplo meo. Ita porro surgentes videamus, an floruerit vinea, an germen floruerit, an floruerint mala punica: conspiciamus tum ipse qui in abscondito vides, tum ego, quæ in manifesto, vtrum disciplinarum à me institutarum hedes (quæ vt vitis in palmites, sic ipsa in varias virtutes diffunditur) floruerit intus quidem per habitum ex rationibus virtutum, foris autem per actionem ex moribus atque institutis ipsarum. Nã animæ flos ex virtutũ rationibus germinat per mores ipsarum in carne, cuius fidei flos tum arcanus, tũ manifestus est flos, malorũ punicorũ, quæ intrinsecus quidem dulcem fructũ continent, extrinsecus autẽ austerum corticẽ præferunt. Etenim fidei quoq; fructus in occulta quidem animæ affectione propter futuri præmij spem lætitiam affert. In exteriore autem carnis sensu propter virtutis labores præbet acerbitatem. Illic dabo vbera mea tibi. In agro videlicet illo, quem dixi, discipularum mearum proferam tibi sponsæ meo, quam instituendis illis adhibeo doctrinam moralem & naturalem, vt per hanc ducens eas ad disciplinam arcanam, ostendam rerum naturam te suum auctorem indicare per notas quasdã vt veritatem: non autem vt iuxta prudentiam Græcorum stultitiam naturali rerum cognitione sic eas imbuam, vt procul à te veritate discedant. Etenim mandragoræ dederunt odorem. Rerum quippe sensibilium species, & ipsius scripturæ notæ quasi mandragoræ quædam faciunt, vt mens per sensum illis inhærens, non autem per eas ad veritatem vigilanter ascendens, obdormiscat, & torpore veluti stolida teneatur. Præbuerunt odorem rationum veritatis in rebus omnibus existentis, si spiritaliter considerentur. Quamobrem & in portis nostris omnes nuces. Hoc est, in sensibus meis (qui veluti portæ quædam educunt quidem me ad te vt rerum omniũ causam, per naturalem ipsarum in spiritu contemplationem, inquirendum) introducunt autem te ad me per mentis cognitionem) promptæ sunt omnes in rebus procreatis insitæ veritatis rationes, quæ tanquã nuces tum per scripturæ notas, tum per rerum sensibilium species Iudæorum Græcorumque stultitiam nutriebant. Vnde nouas super veteres, nepos mi, seruaui. Hoc est recentes euangelicas rationes (gratia spiritus renouante) cum antiquis Græcorum Iudæorumq; ignorantiæ tũ naturalibus tum scriptis rationibus coaceruatas seruaui tibi, quoniam & per scriptas illas purgata sum, ac moribus instituta, & per naturales illuminata, vt per eorum, quę facta sunt, contemplationem, te conditorem omnium auctoremq; cognoscerem; & per spiritales perfecta atq; absoluta, vt te cũ patre & spiritu consubstantialem intelligerem, & prædicarem.

Theodoreti.

Quis det te, nepos mi, fugentem vbera matris meæ? Ipse quoque, vt homo, omnem accepit spiritus gratiam. Puer enim, inquit, crescebat, & confortabatur spiritu, & gratia Dei erat in eo. Itaq; sponsã ineffabili susceptę humanitatis mysterio stupens, etiam tu, inquit, suxisti vbera matris meæ. Ceterum vt dictorum seriem atq; ordinem seruemus, initium paulo altius repetentes sententiæ summam breuiter percurramus. Accepi, inquit, non solum vetera, sed etiam noua matris meæ, eaq; tibi conseruabo. Verum ipse quoque propter singularem benignitatem tuam naturam meam susciens, eadem, quę ego, vbera fugere voluisti, vt in hoc etiam te fratrem meum declarares. Suxisti autem nõ quòd indigeres, sed vt doceres me, quo modo mihi fugendum esset, & quo ex vbere

Luc. 2.

gratia elicienda. Iccirco & ad baptisma accessisti, non vt peccatorum sordes ablueres, cùm peccatum non admiseris, nec inuentus sit dolus in ore tuo: neque vt Sancti spiritus reciperes gratiam, cuius eras plenus: sed, mihi vt indicares, quę sint spiritus dona, & qua ratione possim fugere gratiam spiritus. Ideo sub columbæ specie descendit spiritus sanctus, non vt præberet tibi, quę non haberes, plenus enim eras gratis ipsius, sed vt mihi demonstrares, quod sit baptismatis munus. Itaque stupore commota, dico:

1. Pet. 2.

Quis det te, nepos mi, fugentem vbera matris meæ? (ista tua benignitate concitata) inueniens te foris, osculabor te: & non despicient me. Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ me concepit. Docebis me. Dabo tibi poculum ex vino condito, & de latice malorum punicorum meorum.

Amore enim tuo ebria non solum in thalamo, & intra lectuli velum, sed etiam in foro & publice ruam in complexum atque oscula tua, neq; me id facientem spectatores incusabunt, cum perspexerint caritatis flammam. Inde te apprehensum introducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Quæ autem est domus Spiritus sancti, (hic enim sponsam genuit) nisi diuinum templum, quod cœlestẽ imitatur Hierusalem, quò qui ingrediuntur sponsæ dignitatem suscipientes, cum fiducia sponsum alloquuntur? Et illic, inquit, potabo te vino condito, & latice malorum granatorũ meorum. Conditum vinum appellat doctrinam diuina referam gratia, ac veluti vnguentis atque aromatibus conspersam, atque odoriferam. Laticem autem malorum granatorum vocat vtilitatem, quæ ex caritatis fructibus conficitur.

Trium Patrum.

Quis det te, nepos mi, fugentem vbera matris meæ? Quoniam prior aduentus tuus me ad te perfruendum præparauit, ecquis tribuet mihi secundò aduentu tuo dilectum meum nobiscum in patris regia (quæ fidelium est mater, superna Hierusalẽ) nouum bibẽtem poculum, quod ex ipsa in nos, per gratiam, sine medio, quasi lac ex matris vberibus in filios ipsius fluat, atque ita salutem animarum nostrarum nutriat, finemq; fidei præbeat, nempe bonorum, quæ supra naturam sunt, communionem, & diuinam illam, atque incredibilem voluptatem, quam ipse naturaliter obtinens, dignis coniunctus per gratiam impertitur? Sic enim inueniens te foris suauiabor. Et nemo sane me contemnet. Ita cognoscens te, non

vt nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt nunc per fidem, sed per aspectum foris extra diuinam substantiam tuam, in nostra substantia incorruptionem nobis atq; immutabilitatem in communi dilargientem resurrectione, perfruamur te, & nemo quidem despiciet me, licet nunc à mundi sapientibus spernar, quod propter amorem tuũ caduca cuncta contemnam. Quis autẽ erit mihi fruendi modus? Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me. Dabo tibi poculum de vino condito, de latice malorum granorum meorum. Capiam te, qui mihi diuinitatem elargiris, cupida splendoris tui, in eoq; contemplando introducam te in mentem, quæ domus est gratiæ Spiritꝰ sancti, à qua vt à matre per baptisma genita sum, & propter similitudinẽ illius est capax. Cubiculum autem rursum est ipsius, quoniam propter imaginem thesauros eius in se reconditos habet. Quæ quidem gratia concepit me per fidem. Ad hæc tibi sitienti salutem meam, quasi poculum quoddam, offeram perpetuam tui, qui veritas es, cognitionem, ex compositione diuersarum rationũ, quæ in omnibus creaturis scripturaq; sunt, instructam & concinnatam. Hæc enim, tanquam vinum odoratum lætificans cor, lætitia conspergit animas, à quibus percipitur, perennemque mihi tui, vt summi boni, amorem infundit, ex præstantia timoris tui, & desiderij te perfruendi. quorum quidem tanquam malorũ punicorũ alter acerbitate sua me cõprimit, alterũ dulcedine oblectat.

Theodoreti.

Sponsa his verbis sponsum allocuta, cum adolescentulis ita loquitur:

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Svperior sum pœnarũ minis, & dexteræ tuæ capio benedictiones. Ideo læuam suam ponit sub capite meo, & dextera sua me complectitur.

Adiuraui vos, filiæ Hierusalem, per potentias & fortitudines agri, vt suscitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

Oportet enim assidue à vobis illã excitari atque inflammari, vt ardenter ipsum concupiscatis, & quemadmodum ipse vult, contendatis ad perfectionem. His à sponsa pronũciatis adolescentulæ omnẽ ipsius excellentiam conspicatæ, præ stupore dicunt:

Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innixa super nepotem suum?

Et non dicunt albam, sed dealbatam. Sponsa enim nigra de sponso, nepos meus, inquit, candidus, non autem dixit, dealbatus. Natura enim est talis. At ipsa cùm esset denigrata, propterea quod eam sol aspexisset, dealbata est, & candoris sponsi particeps effecta, qui sicut lux existens ipsam luce dam & reddidit, & appellauit: & sanctus existens sanctam & fecit & nominauit: & cùm ex resurrectio, resurrectione dignam esse voluit sic etiam albedinem suam illi communicauit. Quocirca adolescentulæ eam contuentes, Quæ est, inquiunt, ista, quæ ascendit dealbata, innixa super nepotem suum? Ab ipso enim recta, & quasi manu ducta, ascendit in cœlum, & iter facit ad dilectum suum per firmam in ipsum fidem. Post hæc sponsus illam ita compellat:

Sub pomo excitaui te. Illic peperit te mater tua, illic peperit te genitrix tua.

Hæc verba nobis erũt intellectu facilia, si quæ huius voluminis initio dicta sunt à sponsa, meminerimus. Sic enim ad sponsum loquebatur: Sicut pomum inter ligna silua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. Quoniã igitur futurorum bonorum vmbra sunt ea, quæ nobis hic data sunt (nunc enim, inquit, beatus Paulus, video tanquam in speculo, sicut in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ) concupiuit autẽ sponsa in vmbra sponsi sedere, hoc est, in arrha nunc concessa (nam pomũ appellat sponsum ob eas quas diximus, causas) necessario sponsus ait:

Sub pomo excitaui te. Illic peperit te mater tua.

Credentes enim ea, quæ de saluatore nostro prædicata sunt, ad baptisma diuinum accessimus, & accedentes regenerationem consecuti sumus. Nam peperit nos gratia Spiritus sancti, vt Actuum testatur historia. Cùm enim diuinissimus Petrus ad eos, qui conuenerant, de saluatore nostro concionatus esset, & illi, qui audierant eius verba compuncti dixissent ad Petrum: Quid ergo faciemus, vt salui simus? Petrus ad eos, vt scriptor refert, pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, & accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim facta est repromissio. Quare merito sponsus ad sponsam:

Sub pomo, inquit, excitaui te. Illic peperit te mater tua, illic peperit te genitrix tua.

Nec frustra geminantur hæc verba. Vt enim ostenderet, quæ mater esset, dixit, genitrix tua. Post hæc præcepit ei, dicens:

Pone me vt signaculũ super cor tuum, vt signaculum super brachium tuũ. Quia fortis est vt mors dilectio. Dura sicut infernus æmulatio. Scintillæ eius scintillæ ignis. Prunæ ignis flãmæ eius. Exẽplaria quædam habent nõ, *Scintillæ eius scintillæ ignis*, sed *ala*

Can. 5.

elæ eius ala ignis: prunæ ignis flammæ eius.

Sponsvs igitur ad animas, quas sponsam diuina vocat scriptura, pone me, inquit, pro signaculo in corde tuo, & super brachium tuum. Cor quidem appellat animæ vim contemplatiuam, brachium autem actiuam. Quamobrem & sacerdotibus à populo tum brachium dexterum, tum pectusculum separabatur. Vult ergo saluator noster, vt eum pro signaculo in contemplationibus & in actionibus nostris habeamus, & notã ipsius in omnibꝰ tum dictis tum factis imprimamus. Sic enim erunt numismata regia non adulterina, sed regiam imaginem præferentia. Hoc autem tibi factu, inquit, non erit difficile, si erga me retinueris caritatem, quæ fortis est, vti mors. Quemadmodum enim hæc, post latam à Deo sententiã, omnibus dominatur; sic etiam ipsa superat omnia, adeo, vt mortem etiam vincat. Si æmulationem possederis. Quæ quidem in te si viguerit, non patieris vllam aliam esse te præstantiorem, vt tu quidem ignaua timidaq; torpescas, illa vero consuetudine mea potiatur. Dura enim & ad expugnandũ difficilis est æmulatio, perinde, atque infernus. Infernum autem ex opinione, quę inualuit, vsurpauit, hoc etiã morti nomen imponẽs. Ita fortis autem est caritas, quia primum vo lucris est, deinde circum alas suas habet flam mã ignis & scintillas eiaculatur. Quid autẽ, cùm tam ignea flammeaq; sit, ea possit esse vehementius? præsertim cùm ignis eius sit ex eo genere ignium, qui non extinguũtur?

Aqua enim, inquit, multa, non poterit extinguere caritatem, nec flumina obruent illam.

Ioqvr testimonio confirmant suo cuncti tam in veteri, quàm in nouo testamento sanctitate præstantes viri. Nam Abrahæ caritatem erga Deum nec vitæ traductio in terra aliena, neque in inopia & fame necessitas, neque vxoris ereptio, neque filij ablatio, neque de puteis contentio potuit extinguere. Neque Isaac caritatem molestiæ, quibus afflictus fuit. Neque caritatem Iacob assidui labores, & dolores vitæ. Quid Ioseph tentationibus acrius? qui à fratribus venditus est, & parentibus, à quibus diligebatur, & maiorum suorum priuatus est domo, & libertate, & fortunis, & indigne seruiuit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem coniectus est, & incommoda sustinuit innumerabilia, quibus tamen omnibus caritas eius erga Deum splenduit illustrior. Atque vt magnum Mosem, & Iosue imperatorem, & eximios prophetas Samuelem, & Dauidem, & Heliam, & Elisæum silentio prætereamus, quid Babilonijs immanius, aut truculentius vnquam fuit? Quid camino ignis ab illis incenso formidabilius? Attamen ne ille quidem trium pueulorum extinxit caritatem, sed eam magis incendit, atque excitauit. Quid leonibus illis, quibus beatus Daniel obiectus est, seuius, aut terribilius? At illum quoque caritas erga Deum reddidit fortiorem. Denique, vt sanctos alios in præsentia prætermittam, solus beatus Paulus satis erit ad indicandam nobis vim caritatis, quippe qui maxime omnium illam expertus est. Quis enim nos, inquit, separabit à caritate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est, Propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus, inquit, superamus propter Christum, qui dilexit nos. Hæc quidẽ idonea sunt ad caritatis victoriam demonstrandam. Verum ea, quæ subsequuntur celebrant atq; extollunt illam clarius multo. Subijcit enim: Certus sum enim quod neque mors, neq; vita, neq; angeli, neq; virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque vlla alia creatura poterit nos separare à caritate Dei, quæ est in Christo domino nostro. Vt ostendat eam esse rerum omnium potentissimam, verbis effingit creaturam, quæ non est cum illa comparat caritatem Dei, demonstratque hanc esse fortiorem. Itaque sponsus merito,

Rom. 8.

Aqua multa, inquit, non poterit extinguere caritatẽ: & flumina non obruent illam. Si dederit vir omnẽ vitã suam in caritate, despectione despiciet eũ.

Qvi victum, fortunas, ac vitam denique profudit, pro caritate, eũ contemnẽt, & pro nihilo ducent ij, qui sunt caritate spoliati ac nudi. Quamobrem beatus Paulus dicebat: Maledicimur, & benedicimus. Persecutionẽ patimur, & sustinemus. Blasphemamur, & obsecramus. tanquã purgamenta huiꝰ mundi facti sumꝰ omniũ quisquiliæ vsq; adhuc. Id enim profecto contingit ijs, qui vertigine vexantur, vt, cùm ipsi minime consistãt, omnia tamẽ moueri putent. Ita caritatis expertes, eos, qui caritate sunt præditi, vt stultis atq; insipientibus detrahunt. Quod tamẽ tantum abest vt officiat caritati, vt eã reddat ardentiorem. Apostoli contumelijs affecti benedicebant. Vexati calumnijs obsecrabant. Et cùm existimarentur, quasi excrementa mundi, se omnium adhuc esse illuuiem & sordes fatebantur.

1. Cor. 4.

Trium Patrum.

Deinde ad discipulas suas sermonem conuertens, causam exponit, quamobrem ea dixerit ad sponsum suum;

I. eus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Læua eius sub capite meo.

QVIA sponsi comminationes suppliciorum, quæ à sinistra eius collocandis impendent, nunc sub capite meo, sub mente videlicet, quæ animæ meæ pars est præcipua, sensus subijciunt: iccirco futurum spero, vt eius dextera (promissa nimirum regni cœlestis bona quę à dextris collocandos manēt) me sit complexura, id est, comprehensura me totam in futuro sæculo, infinitam animæ, & corpori lætitiam præbens.

Adiuraui vos, filiæ Hierusalem, per potentias & fortitudines agri, vt suscitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

DIVINORVM mysteriorum expositione tanquam iureiurando vos confirmaui, discipulæ meæ, quæ in sancto spiritu video eum, qui nos patri suo reconciliauit: dum causam ostendi, qua per intellectiuas, actiuasque potentias, perq; fortitudines in hoc mundo valentes, virtute excitetis & scientia suscitetis eum in vobis (nam dormire videtur, dum ignoratur, quod rectum bonumque est, nec reipsa perficitur) qui dilexit nos & seipsum vt nos redimeret, obtulit: donec secundo aduentu suo voluerit, quæ sua per naturam sunt propria, ea in nobis per gratiam accipientibus exequi. Discipulæ admiratione ac stupore plenæ de magistra,

Quæ est, inquiunt, ista, quæ ascendit dealbata, innixa super neporem suum?

QVÆNAM est hæc, quæ tam perite docens, à rebus arcanis ad magis arcanas reconditasque progreditur? ab omni peccatorū macula purgata, atque innixa nepoti suo? Sponsus igitur animaduertens sponsæ in discipulis instituendis diligentiam amplectensque illius ad bonum sedulitatem, commonet eam prioris vitæ, vt summisse de se sentiat, nec laudibus elata incidat in arrogantiam,

Sub pomo, inquiens, excitaui te.

IDEST, sub rebus istis procreatis, quæ suauis pomi instar, sensus omnes oblectant, te desidia ad bonum amplectendum inertem, & rerum caducarum studio consopitam excitaui prouidentiæ, iudicijq; rationibus & admonitionibus impellens ad desiderium mei. etenim,

Illic peperit te mater tua. Illic peperit te genitrix tua.

IN affectione scilicet rerum fluxarum cōcepit te prima mater tua Eua generans cum voluptate, & pariens cum dolore. Quibus affectionibus, rerum fragilium desiderio, laborabas, voluptatem sequens, doloremque fugiens, ad voluptatis finem ita contendēs, vt à dolore velles separari, quod quidem fieri nullo modo potest. Proinde si cupis ab istis perturbationibus esse libera, pone me vt signaculum super cor tuum: vt signaculum super brachium tuum. In me nimirum exemplari permaneto, principe quidem tui parte mente seruans imaginem per veram contemplationem & desiderium mei: vt autem, qua ad agendum, vales, similitudinem seruans per actionem minime simulatam, ardentemque declinationem à malo. Sic enim ipse quoque in te manebo, tuasque, vt signaculum, tum intelligendi, tum agendi potentias à rerum fragilium & caducarum affectionibus integras conseruabo.

Quia fortis est, vt mors, dilectio: dura sicut mors æmulatio. Hoc est, si in caritate mea permanseris, & ego in te permanebo, & conseruaberis, vt dictum est. Nam integra atq; perfecta erga me caritas tam fortis est vt, mortis instar, omnes ad malum motiones atque impetus sedet. æmulatio autem propter me malo non cedit, sed tanquam infernus rationi repugnantes motus vincit vinctosque, ne progredi possint, coercet. Alæ enim eius alæ ignis. prunæ ignis flammæ eius. Opera quippe ardentis erga me caritatis sunt huius alæ, quæ illustrat in lucem veritatis mentem per contemplationem, atque ignorantiæ tenebras discutit, & per actionem atque opera mandatorum malitiam omnem (vt flammæ materiam accensui facilem) absumit, & incrementum suggerit. Quamobrem aqua multa non poterit extinguere caritatem, & flumina non obruent ipsam. Fluentes nimirum, vt aquarum copiæ, ex molestarum hieme tentationum multæ tribulationes, & alij super alios, tanquam amnium fluctus, ingruentes earum impetus, quibus nequitię spiritus caritatem erga me conantur aut radicitus per impietatem in Deum euellere, aut per odium in proximum obruere, nec poterūt extinguere ipsam per blasphemiam, nec obruere atque abolere per contemptum mandatorum, quæ caritatem tum erga me declarant, tum perficiunt erga proximum. Attamen si diderit homo omnem vitam suam in caritate, despectione despicient eum. Si quis rerum istarum fragilium blanditijs minime effeminatus aut deceptus, propter suam in me caritatem omnim bona sua pauperibus distribuerit, aduersariæ potestates eum aspernabūtur eo nimirum contemptu, quo lob omnibus illi diuitijs ademptis, ita desperarunt, vt eum à me per carnis dolores explorandum flagitantes, etiam amicos eius ac ipsum contumelijs vexandum incitarint.

Hæc

Hæc tu perspiciens, cùm omnia mandata mea custodieris, & permissu meo te carnis dolor inuaserit, cogita id tibi contingere, non quòd prouidentia non sit, quæ cuncta gubernet ac moderetur, sed vt tua tentationibus minime succumbentis erga me caritas fiat omnibus manifesta.

Soror nostra parua, & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die, in qua verbum factum fuerit in ea? Si murus est, ædificabimus super eam propugnacula argentea. Si ostium est, describamus super eam tabulam cedrinam.

Theodoreti.

SANCTI illi prophetæ, qui in veteri testamento præstiterunt, cùm sponsam spirituali ætate paruulam, & papillis imperfectis adhuc atq; reconditis cernerent, vt nuptiarum conciliatores atq; internunci, secum ipsi, sic, vt arbitror, loquebantur: Quando rex sororem nostram iam in sponsam est accepturus, quæ parua est, atque vberum expers, neque enim vim habet prolificam, nec doctrinæ lac, aut solidū cibum potest egentibus subministrare, quid facto opus sit, nobis est cogitandum. Cum igitur magno regi copulanda sit, & tanquam murus futura domus ipsius, vt curet & custodiat ea, quæ intus sint, & tanquam ostium, ea, quæ recondita fuerint, conseruet: tanquam super muro quidem ædificemus argentea propugnacula, hoc est, eloquia ratione splendentia. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ: vt in ipsis consistens hostes sagittis petat, & insidias struentes persequatur. Ipsi autem, vt ostio, tabulas, cæsque cedrinas, quæ peccati corruptionem suscipere nequeant, imponamus. putredinis enim expers est cedrus.

Trium Patrum.

SPONSA Christi ecclesia, cum iam suam ipsius ab eo securitatem esset assecuta, cupereique tum Iudæorum tum gentilium à se initiatorum multitudinem per baptisma ex scientia & virtute ad perfectionem peruenire, hæc de illa ad sponsum verba facit. Soror nostra parua, & vbera non habet. Quę naturæ similitudine soror est nostra, multitudo, parua adhuc est propter infidelitatem, & ideo rationes, & mores, qui à re sponso tanquam vbera exhibentur, vt salutem suam ex illis sugat, non habet. Et quid faciemus sorori nostræ in die, in qua verbum factum fuerit in ea? Quid de hac, quæ nostra soror dicitur, eo tempore agemus, cùm per fidem accipiet prædicationem tuam? Si murus est, ædificabimus super eam propugnacula argentea. & si ostium est, describemus super illam tabulam cedrinam. Si legalium præceptorum obseruatione tanquam murus extructa est, imponemus super eam veluti propugnacula argentea, fulgentes in legali littera mysteriorum rationes. Quòd si naturali contemplatione per sensum aperta est, tanquam porta, cognitionis aditum patefaciēs, formemus in ea quasi tabulam cedrinam, mentem, quæ sensus cōtrahat imperfectos, quæq; fidem ex operibus perfectam habeat, & gladio spiritus amputet tum fastus omnes opiniones, tum virtutis defectus, atque excessus, quibus ex rebus perfectionem in te huic, quam dixi, multitudini, tu quidem largieris, ego autem ministrabo.

Theodoreti.

AD hæc sponsa respondet sponsi magnificentia atque opibus confisa.

Ego murus, & vbera mea turres. Ego fui in oculis eius, quasi reperiens pacem.

CVM enim me præscierit, & prædestinarit: & sciens, quòd pacem quæram, & persequar eam, & persequens comprehēdam, me tum pacifica appellauit, tum Sulamitidem, & murum fecit inexpugnabilem, hostibus formidandum, atque vbera mea, id est doctrinam moralem & theologicam in sublime extulit, & quasi turrem constituit, vt ea pugnans sponsi hostes propellam. Neque vero sum murus solum, vt dixi, sed vinea.

Vinea enim, inquit, fuit Salomoni in Beleamon. Tradidit eam custodibus. Vir afferet pro fructu eius mille argenteos.

SYMMACHVS illud: Beleamon, vertit: in retentione populi. Aquila autem: in habente multitudine. Hanc ergo vineam Deus olim credidit Israeli. Sed cùm is non modo seruos ad fructum exigendum missos lapidibus obruisset, & occidisset, verum etiam hæredem ipsum egisset in crucem, illi ex sententia Domini vinea fuit ablata, dataq; genti facienti fructum eius. Iccirco sponsa, Salomoni, hoc est, pacifico, inquit, vinea fuit in Beleamon, id est, in retentione populi, vel, in habente multitudine. & illam tradidit custodientibus. Vineam autem vocat homines, qui ad pietatem accesserunt, seruantes vero, & colentes, & custodientes, eos, qui sacerdotali funguntur munere, quibus mandatum est, vt eam spiritali doctrina simul & irrigent, & tueantur. Porro quòd dicit: vir afferet pro fructu eius mille argenteos: significat hic numerus dexteræ manus vnitatem. Quod quidem fructum ferentis salutem indicat. Ab hoc enim is, qui vineā plantauit, fructum alium nō exigit, quàm ipsius

Universidad de Deusto
Biblioteca

plantatę, fructumq; ferentis ſalutem. Quam obrem ſponſa,

Vineæ, inquit, meæ coram me eſt. Mille Salomoni.

QVOD autem dicit, eiuſmodi eſt (oportet enim, vt quod obſcurum eſt, pro viribus perſpicuum reddamus.) Et vineæ, inquit, mea eſt, & fructus eſt meus. Mille enim argentei, qui pacifico ſponſo, hoc eſt, Salomoni putantur exhiberi, coram me ſunt. Eos enim mihi iterum reddet. Nam quòd in præſentia fructum exigit, id facit, quia ſalutem meam exoptat, meque ſaluam cupit intueri.

Vinea mea coram me eſt. Mille Salomoni. Et ducenti cuſtodientibus fructum eius.

VINEAE mercedem cuſtodes accipiunt, & mercedem definitam. Qui quoniã quinque ſenſus vineæ cuſtodiunt, viſum, guſtum, odoratum, auditum, & tactum, iure ducentos accipiunt, quem quidem numerum mille vt quintam ſui partẽ quinquies continet. Digni enim ſunt, qui Dei vineam cuſtodiunt, vt præmium recipiant ab eius plantatore. Itaque non ſolum ſponſus, ſed etiam ſponſa ſe iis mercedem daturos pollicentur. Et beatus Paulus, ſi cuius, inquit, opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Et iis, qui in vinea laborauerant, cum aduenisſet veſpera, iuſsit paterfamilias dari ſingulos denarios. Conſtat igitur apud Deũ nihil eſſe ſine mercede. Quòd ſi qui dederit calicem aquæ frigidæ vni ex paruulis minimis, non perdet mercedem ſuam, quanto magis à Domino vineæ præmium accipiet is, qui vineam cuſtodit? Ipſa quoque vinea quinque ſenſuum obedientiam exhibebit, & implebit ducentos, qui quinquies ſumpti definite ſunt eorum, qui re & factis ſenſus ipſos cuſtodiunt. Nam numerus millenarius in Chriſto ſignificat perfectionem, cùm ſit vnitas abſoluta, eiuſque rationem non ſolum vi, ſed etiam re in ſe ipſo contineat. Ab vnitate enim incipit, & per vnitatem oſtenditur, & vnitatis effector eſt. Nam vnitatis nota mille & myrias indicantur. Numerus vero ducenarius naturæ noſtræ in ſe ipſam redactæ per obſeruationem mandatorum ſignificat conſtitutionem, quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet ex quater quinque compoſitum, & propterea naturam noſtram quæ ex materia formaque conſtat oſtendentem. His dictis ſponſa inſigni cum modeſtia ardentiq; bonorum futurorum deſiderio hæc item ad ſponſum loquitur. Qui ſedes in hortis, amici attendentes, vocem tuam audire me facito. O

1. Cor. 3.

Matth. 20.

Matth. 10. Marc. 9.

ſponſe mi, tu, qui in natura tum intelligibili, tum ſenſibili, quę, tanquam horti, voluntatibus tuis plantatæ ſunt, requieſcis: alij præter nos ſunt, qui quoniam corporis vinculis non diſtrahuntur, intentis in te oculis perpetuo contuentur, angelici nimirum ordines à materia remotiſſimi. Ego verò, quæ eiuſmodi aſtricta ſum vinculis, vereor, ne deficiam, ac retrocedam, & muter. Itaque ſecundum aduentum tuum ſedulo flagitans atque expectans ſupplico, vt audire me facias vocem illam tuam optatiſſimam: Venite, benedicti patris mei: poſſidete paratum vobis regnum. Atque ita

Fuge, dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnulove ceruorum ſuper montes aromatum.

ADVOCANS enim iuſtos ad paratum ipſis regnum à mundi conſtitutione, abſcede à prouidentia, quæ per ſenſus exercetur, dignos trahens ad ſublimitates gratiarum, eos ſpiritali odoris ſuauitate per diuinitatem perfundẽtium, quibus tu quaſi capreæ aut cerui hinnulus venenoſas deſtruens feras, nequitiæ ſpiritus in nos ſæuientes interimas, & bello, quo nos oppugnant, finem imponas. Atq; vtinam nos quoque ſerpentium morſus euitemus. Quod ſi forte in illos inciderimus, ad eum, qui pro nobis exaltatus eſt, reſpicientes, curationem hauriamus.

Trium Patrum.

MVLTITVDO ex Iudæis ad fidem vocata, cùm de ſe verba illa (vbera non habet. Etſi murus eſt,) à magiſtra ſponſa dici animaduertiſſet, ad vtrunq; reſpondens iactabunda quodammodo, Ego, inquit, murus & vbera mea ſicut turres. Murus ſum ego plane, ex Iſraelitis conflata multitudo, in pote exædificata legalium mandatorum diſciplina, quale eſt illud: Non mœchaberis, & reliqua. Turribus autem videntur ſimilis figuræ & notæ illæ legalis litteræ, quæ mihi vberum inſtar cibum infantibus & rudibus nutriendis atque imbuendis idoneum ſuggerunt ministrant, meque gentilium moribus inexpugnabilem cuſtodiunt. Ereni (Ego fui in oculis eius, quaſi reperiens pacem) Ego profecto viſitatiõe diuina digna quædam fui. Ac tametſi veram pacem nos prio patri reconciliantem non agnouimus, tamen per figuras in prophetis didicerat. Ad hanc ſponſa, vti magiſtra, quid, inquit, mihi vetera proponis? vinea fuit Salomoni in Beelamon: ſpiritalis ſcilicet plantatio delium eccleſia facta eſt pacifico regi in multitudine gentium, id enim ſignificat Beelamon. Tradidit vineam cuſtodibus, qui

eſt, commiſit eccleſiam Apoſtolis & doctoribus, qui vigilanter cuſtodiunt eam: ne variæ aduerſus illam hæreſes inſurgentes eam vaſtent, atque vnitatem ipſius in diuerſas fecent opiniones.

Vir afferet pro fructu eius mille argenteos. Is nimirum, qui ex numero perfectorum, deſtructis, quæ erant paruuli in afferendo his ab initiatoribus ſpiritali eccleſiæ fructu, purgatione ſcilicet, & perfectione, fert tanquam ille argenteos purgationis atque illuminationis perfectionem. Mille, inquiens, tibi Salomon, & ducenti cuſtodientibus fructum eius. Perfectio quidem munus eſt tuum, qui rerum es & principium, & finis; qui & pax ipſa es, & pacis conciliator. Naturæ autẽ noſtrę inſtauratio fit per mandatorum tuorum obſeruationem, qui quidem eſt noſter eccleſiæ fructus. Sponſus audiuerat ſponſam ad diſcipulas ita de ſe loquentem; Tradidit vineam cuſtodibus. Itaque, ne verbis illis auditis putarent, ſe vineæ curam abiecisſe, ait ad ſponſam: Vinea mea coram me eſt. Quamuis cuſtodes aliquos eccleſiæ meæ conſtituerim, tamen ego Dominus eius ſponſuſque ſum, & cuſtodum ſtudium mea nititur cura & prouidentia. Niſi enim cuſtodiero, fruſtra vigilat, qui cuſtodit. Sponſa autem ſponſo reſpondet.

Qui ſedes in hortis (amici attendentes) vocem tuam audire me facito. Fuge, dilecte mi, aſſimilare capreæ, hinnuloue ceruorũ ſuper montes aromatum.

AD ſponſum hæc item loquitur, quem in hortis ſedere dicit. Horti autem diuina ſunt templa, martyrum monumẽta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt vitam, conuentus. In his mille argenteos pro fructu vineæ afferentibus, ſponſum aſſerit habitare: atq; illum obſecrat, vt non ſolum cum angelicis virtutibus colloquatur, ſed ſe ipſam quoque voce ſua dignam efficiat, neue contemnat ſe, quæ deſiderio ſitique ardet fruendi ſermonibus ipſius. Orat ipſum præterea, vt fugiat. Quos autem fugiat? niſi prauos hæreticorum cœtus? & acutas aduerſus pietatem linguas? His declinatis & ſpretis hortatur, vt capreæ, aut hinnulo ceruorum ſimilis, fugiat, atque in montes aromatum aſcendat, & hinnuli more ſpiritales nequitiæ feras abſumat. Proſpiciat autem impietatem eorum, qui in ſublime loquuntur iniquitatem. & ad montes aromatum veniat. ad eos nimirum, qui tum excelſa mente ſunt præditi, ac veluti montes inter valles excelluntt: tum fructus ferunt aromatum fragrantiam redolentes; vt cum beato Paulo poſsint dicere: Chriſti bonus odor ſumus. Fecit autem Deus, vt nos item ſimus montes aromatum, qui ſponſi ſaltus ſuſcipiamus, & beatitudinem illam aſſequamur: Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones tuæ in corde eius. Tibi gloria in ſæcula ſæculorum. AMEN.

1. Cor. 2.

Pſal. 83.

FINIS.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS IN DIVI IEREMIÆ PROPHETIAM INTERPRETATIO,

Per Ioannem Picum Latinè versa.

PRAEFATIO.

ARBITRABAR equidem diui Ieremiæ prophetiam nulla egere interpretatione: At cùm studiosi non pauci me hortati sint, vt hunc etiam librum interpretarer, eò quòd plerosque prophetiæ sensum ignorare dicerent, implorato diuinæ gratiæ auxilio, id quod suaserunt, implere conabor: eorum quæ clariora sunt, summariam interpretationem conficiam: quæ verò maiorem desiderant operam, explicare studebo: proposito tamen in primis ipsius prophetiæ argumento.

TOMVS PRIMVS.

Προθεωρία, SIVE ARGVMENTVM.

IOSIAS *rex impium quidem habuit patrem Amon, & auum, Manassen impietatis paternæ magistrum. Ipse verò contraria, quàm illi, via incedens, piorum partes sonat. Liberos habuit, non paternæ pietatis æmulos: sed qui maiorum impietatem sunt imitati. Hac igitur dum prosperè Deus omnium, anno regni Iosiæ decimotertio, destituit prophetam: quem iubet prænunciare tum ciuitati, tum populo futuræ calamitatem. Cæterùm hanc prophetiam prosecutus est, non reliquo duntaxat tempore Iosiæ, sed etiam temporibus Ioachaz, qui, cùm esset Iosiæ filius, successit in regnum: & tempore Ioacim: qui & ipsius frater erat, & Iosiæ filius: Necnon etiam regnante Iechonia, filio Ioacim, & Iosiæ nepote: Itidem & Sedecia, qui etiam ipse patrem habuit Iosiam. Ita vt vniuersum prophetiæ tempus sit annorum quadraginta duorum, paucis mensibus exceptis. Prænunciat autem factam à Babylonijs obsidionem, famem impressam, ipsius Ierusalem euersionem, diuini templi incendium, & populi mancipationem. Prophetiæ etiam captiuorum reditum, Babyloniorum exitium, & aliarum nihilominus permultarum gentium vastationem. Prædicit quoque præstationem noui testamenti, & veteris cessationem: vocationem gentium, & vniuersam orbis salutem.*

CAPVT PRIMVM.

VERbum Dei quod factum est ad Ieremiam filium Helciæ de sacerdotibus, qui habitabat in Anathoth: Duplici gratia præditus erat propheta: sacerdotali, & prophetica. Et illam quidem traxit à genere, hanc verò beneficio superno adeptus est. Refertur etiam tempus prophetiæ. *In diebus enim*, inquit, *Iosiæ, filij Amon, regis Iuda, anno decimotertio regni eius.* Meminit etiam eorum qui deinceps regnarunt, ad extremam vs-

que obsidionem. Deinde docet quæ dicta sunt à Deo omnium. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Priusquam te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te.* Electio non iniqua. hanc enim notitia præcessit. Nouit enim, tumque sanctificauit. Nam cognoscit omnia, priusquam generetur. Porrò verbum illud, *sanctificaui*, posuit, pro, segregaui. Postea commemorat vsum, in quem elegit ipsum. *Prophetam in gentes posui te.* Quia non ea solùm propheticat quæ spectant ad Iudæos, sed etiam quæ ad alias gentes. *Et dixi, Dominator Domine, qui es, ecce nescio loqui, puer enim ego sum.* Cognouit propheta cum quo sermonem habebat. quamobrem eum magis peculiari appellat denominatione. Cùm enim magnus ille Moses quondam interrogaret Deum, ac nomen diuinum discere cuperet: dixit Dominus, Ego sum, qui sum. Mosis etiam timiditatem imitatur, dum ait, pueritiam non esse prophetiæ idoneam. Atqui Dominus denuntiat ei, ne pueritiam obtendat in excusationem: sed vt mandatum peragat. Ab eo etiam metum excutit. *Ne timeas enim*, inquit, *à facie eorum, neque terrefias coram ipsis.* Deinde confidendi causam docet. *Quia ego sum tecum, vt eruam te, dicit Dominus.* Hoc etiam diuino Mosi dixit Dominus Deus. Illi enim ministerium extimescenti, ac dicenti, Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem? inquit Dominus, Quoniam erò tecum. Eandem sacris Apostolis pollicitationem dedit ratam ac firmam. quos cùm iussisset docere omnes gentes, prospiciens, vt Deus & vt Verbum, qui fieri posset, vt vndecim viri pauperes & facultate dicendi destituti, vniuersam terram peragrarent, ambiguitatem soluit, excussoque timore dixit, Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Idem & hic prophetæ dixit, nempe, *Ego sum tecum, vt eruam te, dicit Dominus.* Sermonem autem opus ipsum confirmat. *Extendit enim*, ait, *manum suam, & tetigit os meum: ac dixit Dominus ad me, Ecce, dedi verba mea in os tuum.* Et docet, quæ sint verba. *Ecce, constitui te hodie super gentes & regna, vt eradices & euellas & soluas & destruas, & reædifices & plantes.* Prophetauit enim non solùm Iudæorum captiuitatem, sed etiam à Cyro præstitam libertatem. Prophetauit item aliis plerisque nationibus non tantùm calamitates omnimodas, sed & salutem per incarnationem Christi Domini donatam. Quapropter eradicandi & destruendi verba collocauit inter tristia: reædificandi verò & plantandi, inter contraria.

Deinde monstrat ei virgam nuceam, aut, secundum sermonem Syriacum & Hebraicum, amygdalinam. ita nanque vtrique virgam appellarunt. Et interrogato ac respondenti prophetæ, quid vidisset: dixit ad eum Dominus, *Rectè vidisti quia vigilo ego super sermones meos, vt impleam eos.* Vigilias appellat, excitationem ad vindictam: longanimitatem verò, somnum. Inquit enim beatus Dauid, Exurge: quare obdormis Domine? Et iterum, Et excitatus est, tanquam dormiens, Dominus. Virga porrò amygdalina indicat obscurè celeritatè vindictæ. Siquidem floret hæc arbor ante reliquas arbores. At secundum Septuaginta ita intelligendum est, Fructus nucis amaram quidem & asperam corticem habet, sub qua latet quod est esculentum: ita disciplina præ se ferre videtur acerbitatem & molestiam, sed quæ sequuntur, sunt perutilia. Post hæc ostendit etiam ei lebetem incensum, & faciem eius à facie aquilonis. Vocat autem lebetem, vrbem Ierusalem: ignem autem, regem Babylonium. quem denominat ab aquilone, quia Babylon sita est à parte aquilonis ipsius Ierusalem, quam quidem Ierusalem etiam diuinus Ezechiel lebetem appellat: & incolas eius, carnes. Deinde clarius docet, quæ parabolicè dixerat. *Ecce enim*, inquit, *ego conuoco omnia regna regum à terra aquilonis, dicit Dominus: & venient, & ponent quisque solium suum super vestibula portarum Ierusalem, & super omnes muros eius, & super omnes urbes Iuda.* Et ostendere volens quòd hæc iustè fiant, subdit, *Et cum iudicio meo loquar ad eos, de vniuersa nequitia eorum, quia dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis: & adorauerunt opera manuum suarum.* At verò quid hac impietate dementius? Quid porrò hac vindicta iustius? Illi enim relicto proprio conditore, figmenta sua Deos constituerunt: hic verò, post diuturnam patientiam, sæpenumero gratia sua priuauit eos: qua destituti, impuris hominibus seruierunt. Iubet autem, vt lumbos accingat, hoc est, vt succinctè & viriliter se ornet. Et reducens in memoriam promissiones iam factas, expellit timorem: & asserit, declaraturum se illum similem columnæ ferreæ, muro æneo, vrbique munitissimæ: & eum inuictum effecturum non modò erga sacerdotes Iudæorum & principes, sed etiam erga reges ipsos, & vniuersam subditorum multitudinem. Pollicetur autem ei non pacem nec quietem, sed certamina & victoriam. *Pugnabunt enim*, inquit, *tecum & non prævalebunt aduersum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

uersum te, quia ego sum tecum, vt liberem te, dicit Dominus. Quam quidem pollicitationẽ
Matth. 16. c. fecit etiam Ecclesię. Nam Petro diuinissimo dixit, Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Non dixit, non pugnabunt: sed pugnando non præualebunt. Quoniam ex aduerso pugnantes non sine labore victoriam comparant.

CAP. II.

EXinde dicere iubetur habitatoribus Ierusalem, *Hæc autem dicit Dominus, Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & dilectionem perfectionis tuæ: dum sequereris sanctum Israel in deserto, in terra quæ non seminatur, dicit Dominus.* Adolescentiam vocauit, initium vocationis Iudæorum. Tunc enim ipsi in Aegypto miserè afflicti ingemebant: ipse verò misertus est, & ministerio Mosis vtens liberauit eos. Istud autem, *dilectionem perfectionis tuæ*, ironicè posuit. Non enim vnquam Iudæi perfectam dilectionem habuerũt erga benefactorem.
Psal. 77. d. quod ex hymnorum authore Dauide discimus. Dilexerunt enim eum, inquit, in ore suo: & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti sunt in testamento eius.

Sanctus Israel Domino. Perinde acsi diceret, Cœlesti gratia prætuli te reliquis nationibus, & populus meus appellatus es. Hunc etiam in modum beatus Moses dixit, Et factus est portio Domini populus ipsius Iacob: & funiculus hæreditatis eius Israel.
Deut. 32. b. *Primitiæ frugum ipsius.* Nam præ cæteris omnibus elegit ipsum. Quapropter dixit Pharaoni, Filius meus primogenitus Israel. Et
Exod. 4. f. Osea 9. c per alium prophetam sicait, Velut vuam in deserto reperi Israelem, ac velut fructum ficus maturum inueni patres eorum. *Omnes qui deuorant eum, delinquẽt: & inducam mala super eos, dicit Dominus.* Quandoquidem non tanquam Deo inseruientes bellum gerebant, qui pugnabant aduersus Israelem: sed quasi ipso Deo superiores euadere possent.
Esa. 37. c. Sic etiam Sennacherib aiebat, Ne te decipiat Deus tuus, in quo confidis, dicens, quòd Dominus liberabit Israelem de manu mea. Hac de causa etiam illis minatur vindictam. Deinde populum vniuersum sic alloquitur, *Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & abierunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Quis satis idoneus, ad extollendam laudibus pro dignitate beneuolentiam Domini atque humanitatem? Quippe qui non vt iudex, iudicat, sed quasi reus, defensionem proponit, & vult conuinci. Aut quid facere debuerat, & non fecit? Cumque sit Deus sanctissanctus, iniquis hominibus dicit, Quod peccaui? Qua iniuria vos affeci? Dicite. Redarguitore. Quam habentes accusationem patres vestri me benefactorem quidem reliquerunt, idolis autem manufactis seruierunt? Atqui liberaui eos Aegyptiorum seruitute, per terram impermeabilem deduxi, in deserto aqua carente copiosarum aquarum fluẽtum dedi, in terram promissionis, fructuum omnis generis matrem, induxi (per Carmelum enim vniuersam terram promissionis significauit) At ne hæc quidem tam multa bona consecuti, beneficiorum collatorem agnouistis: sed imitati estis paternam abominationem.

Deinceps diuisim in singulos ordines accusationem depromit: *Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus?* Hocomnium maximè profanum, eos qui ducunt, factos esse principes erroris. *Et qui tenent legem, nescierunt me.* Hoc loco scribas & doctores accusat: vt qui legem quidem interpretentur, primi verò transgrediantur eam. *Pastores impie egerunt in me.* Sic reges appellauit. *Et prophetæ prophetauerunt in Baal.* Prophetas vocat eos, qui sunt pseudoprophetæ: vel ut rursum Deos, illos qui non sunt. *Et abierunt post id quod est inutile.* Ostendit stupiditatis excessum. Relicto quorum eque bonorum suppeditatore, damnatis idolis seruierunt. *Propterea adhuc iudicium faciam tecum, dicit Dominus: & cum filiis tuorum disceptabo.* Perseuerat in modestia. Non enim dixit, Iudicabo vos posteros vestros: sed, iudicio contendam vobiscum, & cum illis: pro eo acsi diceret, Iudicium inibo, & conuincam transgressores. Vtque tem demonstret transgressionis grauitatem hortatur, vt exposcant viuendi rationem gentium, tum occidentalium, tum orientalium: & cognoscant, an quædam illarum mutauerint Deos paternos. Porrò Cethim vocat Cyprum, adiacentesque ei insulas: ab per eas, Hesperias partes: Cedar verò, eos qui versus orientem solem incolunt desertum? & per eos subindicat partes orientales: doc cetque, illos sequi mores paternos, & quos edocti sunt, Deos colere. At verò istiusmodi qui re vera Deus est, abnegarunt. Idcirco dixit, obstupescere cœlum, & terram inhorrescere: non quòd elementa sint rationis prædita, sed quòd hæc, velut comprehendant creaturas, beatus Moses vocauit in testimonium. Audite, inquit, cœli quæ loquor: audiat terra verba oris mei. Quia

mala fecit populus meus: me quidem reliquerunt fontem aquæ viuæ: & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Cisternas dissipatas, nuncupauit ipsa idola. Siquidem cisterna manu fit, quæ scaturientem aquam non habet, sed à nubibus partam & vndecunq; collectam suscipit. Quod si etiam dissipata & præterfluens fuerit, confestim aquam è cœlo collectam perdit. Huiusmodi est idolorum natura. suam enim ex materia & artificio substantiam emendicat: & quam ex his comparauit pulchritudinem, tempus delet. At qui verè Deus est, fons est vitæ perennis.

Deinde per interrogationem, *Nunquid seruus est Iacob, aut vernaculus Israel? Quare factus est in prædam? Super eum rugiebant leones.* Nempe norunt omnes, quòd liberatus sit Aegyptiorum seruitute: quodque mea fretus prouidentia regeretur à scipto, planum erat omnibus. Illustris enim erat & conspicuus. Quæ fuit igitur causa captiuitatis? quo pacto tam facile expositus erat aggredientibus illum regibus? Reges enim appellauit leones. Et hos dicit terram ipsius diuisisse, & vrbes incendisse. Et hæc passi estis non modò ab Assyriis, sed etiam ab Aegyptiis. *Insuper enim,* inquit, *filij Memphεos & Taphnes cognouerunt te, & illuserunt tibi.* Qui tua gratia vulgata illa pertulerũt: quos tandem profundo maris tradidi. Postmodum causam infirmitatis exponit. *Nunquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus?* Tum initium apostasiæ, *Eo tempore, quo ducebat te in deserto.* Mox enim vt liberatus es ab Aegyptiis, me dereliquisti: & vitulum pro Deo constituisti. *Et nunc quid tibi cum via Aegypti, vt bibas aquam terrestrem? Et quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminum?* Quando bello petebantur à Syris, vocabant Assyrios in auxilium: cum verò Assyrij in eos bellum gesserunt, tum confugiebant ad Aegyptios. *Terrestre* enim vocat ipsum idolum. *Eruditet te auersio tua, & increpabit te malitia tua. Scito, & vide, quia malum & amarum est, quòd dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus.* Nec mihi in te complacui, dicit Dominus Deus tuus. Non me, inquit, vocasti in auxilium, sed illos: propterea tradidi te illis. Tale quippiam accidit iis, qui Saluatorem crucifixerunt. Negantes enim illum, dicebant, se non habere regem, nisi Cæsarem, hac de causa, Cæsari tradidit illos.

Quoniam à sæculo contriuisti iugum tuum, & confregisti vincula tua: & dixisti, Non seruiam tibi. Inueterata sunt autem studia tua. A principio enim contriuisti iugum legis, & gentium legem non obseruantium mores secutus es. Conuersationi legitimæ prætulisti aras & nemora. *Ego verò te plantaui vineam fructiferam, totam veram.* Non autem simpliciter apposuit, *totam:* sed eò quòd essent inter eos viri pij, & diuini prophetæ, & qui hos insequebantur. Perinde ac si diceret, Volebam vos omnes esse tales: quoniam omnium æqualiter curam gessi. *Quomodo conuersa es mihi in amaritudinem vinea aliena?* Si permansisset vera, non esset aliena: sed quia mutata est in amaritudinem, non iam vera, sed aliena vocatur. Ad eundẽ modum magnus ille Moses inquit, De vinea Sodo-
Deut. 32. f. morum vinea eorum: & palmes eorum de Gomorrha. Vua eorum, vua fellis: botrus eorum amarissimus. Vnde etiam Domino fel obtulerunt. At quoniam diuinam plantationem contumeliis affecerunt, suntque in amaritudinem conuersi, & pro vua germinauerunt spinas: Christus, qui secundum carnem ex ipsis natus est, seipsum veram vitem appellat, dicens: Ego sum vitis vera. Eos
Ioan. 15. d. autem qui crediderunt in eum, nominat palmites. *Si lauero te nitro, & multiplicaueris tibi ipsi herbam, volutata es in iniquitatibus tuis coram me, dicit Dominus.* Nitrum, id est, herbam appellat, herbas purgatorias, quæ nascuntur è terra. Et per hæc tropicè docet, quæ secundum legem sunt aspersoria, non procurare liberationem à peccatis: sed synceram pœnitentiam, & auersionem à nequitia. Post hæc impudentiam ipsius reprehendit. *Quomodo dices, Non sum polluta? post Baal non abij?* Mox quàm manifesta sit eius impietas, ostendit. *Vide vias tuas in sepulchro, & cognosce quid feceris.* Πολυάνδριον, id est, sepulchrum, vocat locum monumentorum, in quo filios & filias idolis conerem abant. *Serò voce sua vlulauit. Serò*, positum, pro tardè. Post sacram anchoram, inquit, sentire cœpit dolorem iniquitatis suæ. Istud etiam posthac
Inf. 3. f. dicit propheta, ostendens, decem tribus iugere, ac dicere, Post captiuitatem me pœnituit. *Vias suas dilatauit ad aquas deserti.* Propterea dilatauit in infelicitatem: quæ quidem impie agere docuit. *Aquas deserti*, appellauit idola, eò quòd pariant desertum, & exitium procurent. *In desiderijs animæ suæ spiritu propheticò ducebatur.* Quæ enim audire cupiebant, pseudoprophetæ arroganter profitebantur se prædicere. Nam verbum istud ἁπτοιμάτοφορῶτο, de pseudoprophetis positit. *Tradita est, quis auertet eam?* Deo enim tradente, quis idoneus ad hoc efficiẽdum? Non aliter per magnum Mosen ait. *Omnes qui quærunt eam, non laborabunt. In abiectione sua reperient eam.* Cum

hi qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

hi, qui amplectuntur impietatem, sint captu faciles.

Exinde docet, quo pacto sæpe dato ei consilio, vt deflecteret à via noxia, mox insolenter apostasiam fatebatur. Ob id verò, inquit, omnes vnà reges, principes, sacerdotes, & eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: simulesque fient furi, in ipso furto deprehenso, & erubescenti vehementer. *Quia deos ex ligno & lapide fabricatos, patres & genitores appellabant: mihi verò terga verterunt, & velut hostem auersati sunt. Et tempore afflictionum suarum dicent, Surge, salua nos.* Illud extremæ potissimùm est impudentiæ, deliciantes bonis, erga eum ingratos esse, à quo, dum premuntur inopia, petunt auxilium. Sequitur ironicè, *Vbi sunt Dij tui, quos fecisti tibi? Surgentne, & saluabunt te in tempore afflictionis tuæ?* Demonstrat autem multitudinè eorum. *Quia secundum numerum ciuitatum erant Dij tui Iuda: & secundum numerum viarum Ierusalem, sacrificabant ipsi Baal.* Ostendens hoc pacto, non veris Diis exhibitum honorem, eorumque multitudinem atque imbecillitatem, benignè increpabat ingratos. *Quare loquimini ad me? Omnes vos impiè egistis, & omnes vos iniquè fecistis in me, dicit Dominus.* Reducit etiam in memoriam castigationes eis illatas: *Frustra percussi filios vestros: disciplinam non recepistis.* Neque beneficio affecti, agnouistis benefactorem: nec dum castigaremini, recessistis ab impietate. Ego verò erroris authores tradidi internecioni. *Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus, Nunquid solitudo factus sum domui Iacob, aut terra in spinas redacta? Propterea dixit populus meus, Non erimus tibi subditi, nec veniemus ad te.* Hæc dicit ironicè. Nunquid, ait, sum similis idolis? An perinde vt illa, nullum eis bonum fructum protuli, ob idque seruitutem meam refugerunt? Transit autem & ad aliam similitudinem, & ait, sponsam omnem curare mundum suum, omnem autem virginem de fascia pectorali sollicitam esse: eum autem qui dicitur populus eius, parui pendere curatorem. Tum denuo ironicè, *Quid adhuc boni conaris ostendere in vijs tuis, ad quærendam dilectionem?* Quid aliud, inquit, addere vis prædictis, vt meum erga te concilies amorem? Adeò nihil est ex ijs quod ad amicitiam moueat, vt è diuerso pariat odium. Non enim ad impietatem duntaxat appulisti, sed & cædem pollutione plenam audacter perpetrasti. *In manibus enim tuis, inuentus est sanguis animarum innocentium.* Quod etiam non subticuit beatus Dauid, Et immolauerunt filios suos dæmoniis. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan: & infecta est terra in sanguinibus. Verùm vt ostenderet, quòd hæc non clàm, sed palàm agere audebant, subiunxit, *Non in fossis reperi eos, sed sub omni quercu.* Quia non, quemadmodum parietum effractores clàm facinus cõmittunt, ita hi iniquè agentes latere nitebantur: sed collis omnis & omne nemus horum impietatem suscepit. Impudentes verò cùm essent & execrandi, quæ palàm commiserant, pernegabant. *Dixisti enim, ait, Innocens sum: Idcirco auertatur à me indignatio tua.* Quare subiunxit, *Ecce iudicio contendam tecum: quia dicis, Non peccaui.* Non dicit, Iudicabo te: sed, contendam tecum iudicio: perinde ac si diceret, Iudiciali more disceptabo, & te mentientem & impudenter denegantem, conuincam. *Quàm leuiter admodum putasti, si iterares vias tuas.* Nam impudentia valde conuenit iniquitati. Cæterum per hoc, etiam aliud obscurè significat, nempe, quemadmodum vocatis in auxilium Assyriis, ea opitulatione nihil profecistis: sic etiam nunc confugientes ad Aegyptios, nullam inde consequemini vtilitatem. quod indicat per ea quæ subiungitur: *Et confunderis ab Aegypto, sicut confusa es ab Assur. Nam & egredieris inde, & manus tuæ super caput tuum.* Proprium est lugentium, complicatas manus imponere capiti. Malorum autem causa est. *Quia proiecit Dominus spem tuam: & non prosperaberis in ea.* Nam si sperasses in Deum, maturum ex eo collegisses fructum: sed quoniam in hominibus collocasti fiduciam, spe excidisti.

Psal. 105. f.

CAP. III.

EXinde pronuntiat, vxorem quamcunque, quæ recessit à viro suo, & alteri iunxit, ad priorem virum redire non posse, lege hoc prohibente: tu verò quæ reliquisti me secundum legem tibi copulatum, dæmonibus impuris adhæsisti: tamen, etiam si senseris damnum, ad me denuo redeas, ego non auersabor. Quòd si putas hæc minus leuiter dicere, *Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi non fueris permixta.* puto, non polluta fueris. Quod etiam per Isaiam chielem dixit ei, Inueni te pollutam in sanguine tuo. Sic etiam interpretatus est sermo Syriacus. Et in sequentibus ait, nempe, *Non modò suscipiebas accedentes, sed & auexibas inquirens: & cornicum more sedebas in vijs, expectans illorum aduentum*

terramque replesti pollutionibus, multis pro vno pastoribus vsa. Plures pastores, appellauit ipsa idola. Quo enim modo patres mendacij, suffurantes denominationem diuinam, vocitabantur Dij: ita, subrepto pastoris veri nomine, pastores sunt appellati. *Facies meretricis facta est tibi: exuisti pudorem erga omnes.* Quo enim modo quæ pulchritudinem venditant, frontis abstersо pudore, pariter omnibus se prostituunt: ita tu nulli amicitiam tuam conseruasti: sed cùm fructuum vbertatem à me datam colligeres, seruiebas idolis: vt autem in calamitates lapsa, illorum impotentiam sensisti, auxilium meum exposcebas. *Num innocasti me, tanquam domum, patrem & ducem virginitatis tuæ?* Non imposuisti mihi tales familiaritatis denominationes: quæ tamen olim quandoque patrem appellabas, quandoque virginitatis virum, interdum domum asylum. Sic enim ait beatus Dauid, Esto mihi in Deum protectorem, & domum refugij: vt saluum me facias. *Num perseuerabis in seculum?* Pro eo, mendacium tuum & verborum illusio. *An seruabitur ad victoriam?* An putas per hæc superiorem & victricem te futuram? Tum ironice, *Ecce, locuta es, & fecisti mala hæc, & potuisti.* Ac si diceret, Existima te illusisse & effugisse, quæ talia & tam iniqua facere ausa es. Deinde ait Dominum dixisse ei, in diebus Iosiæ regis, *Vidisti, quæ fecit mihi domus Israel?* Quandoquidem abierunt illi, (seruiebant enim in Babylone) docet prophetam æquitatem supplicij. *Abijt super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi.* Mox suam bonitatem & longanimitatem ostendit. *Et dixi, postquam fecit fornicata esset, Ad me reuertere. Et non est reuersa.* Volens igitur, interitum sibi contraxit, quæ nec ab initio viuendi rationem legi consonam amplexa est, neque post impietatem reuerti voluit. Inde amplificat accusationem in tribum Iuda: *Et vidit præuaricationem eius præuaricatrix Iuda, soror eius. Et vidit, quòd horum omnium causa in quibus deprehensa esset fornicata domus Israel, dimisissem eam, & dedissem ei libellum repudij in manibus eius. Et non timuit præuaricatrix Iuda, soror eius: & abijt, & fornicata est etiam ipsa.* Cùm perspexisset, inquit, nequitiam sororis suæ, & illius ergo inflictam ei pœnam, non cauit, ne imitaretur nequitiam, sed secuta est vestigia eius. *Cuius fornicatio nihili facta est.* Nihil enim, inquit, iniquum agere putabat. Fornicationem porrò vocat idololatriam: quia relicto Deo, qui sponsus earum dicebatur, seruiebant idolis. *Et cædibus infecit terram, immolans filios dæmonibus: & mœchata est cum lapide & ligno.* Apertam fornicationis accusationem peregit. Deinde pluribus docet, non exhorruisse sororis impietatem, licet interitum eius perspiceret: maioremque venia dignas esse decem tribus, quàm sit tribus Iuda. quia, cùm calamitates earum peruidisset, in causis calamitatum committendis perseuerauit. Quamobrem iubetur illis vaticinari propheta: *Perge, inquit, & recita sermones hos ad aquilonem: & dices, Reuertere ad me domus Israel, dicit Dominus. Et non obfirmabo faciem meam super vos: quia misericors sum, dicit Dominus, & non irascar vobis in perpetuum.* Immensa est benevolentia & humanitas Domini: quippe qui post ingentem numerum iniquitatum, solam requirit pœnitentiam: necnon docet illius modum, *Verùm agnosce iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum iniquè egisti.* Sanitatis enim principium est, infirmitatem sentire. *Effudisti vias tuas in alienos.* Derelicto Deo ac Domino, conditore ac benefactore, alienis adhæsisti. Sed qui erant illi? *Sub omni ligno frondoso.* Demonstrat erroris nullum esse quæsitum. Carent enim fructu plantæ in Deos formatæ. *Voci autem meæ non obediuisti, dicit Dominus.* Quia dum legem ferret, ait, Non erunt tibi Exod. 20. d.
Dij alij præter me. *Conuertimini filij qui re-* Ierem. 32. f.
cessistis, dicit Dominus. Etiam recedentes, nominat filios: propter ineffabilem eius bonitatem. *Quia ego ero Dominus vester.* Iterum enim curabo vos, & omni solicitudine dignos existimabo. *Et assumam vos, vnum ex ciuitate, & duos ex cognatione. Et introducam vos in Sion: & dabo vobis pastores secundum cor meum. Et pascent vos pascentes cum scientia.* Figuratè quidem facta sunt hæc sub Zorobabel. Redierunt enim regnante Cyro Persarum rege, habentes pastores Zorobabel filium Salathiel, & IESVM summum sacerdotem, filium Iosedec, ambos pietate & æquitate præstantes: Re tamen vera vbi DEVS & SALVATOR noster factus est homo, prophetia finem accepit. Elegit enim DOMINVS ex Iudæis vnum ex ciuitate, & duos ex cognatione, quos constituit pastores secundum cor suum, sacros videlicet Apostolos. Idcirco dixit di- Iohn. 21. f.
uinissimo Petro, Simon Iona diligis me? Pasce oues meas. Et quòd prophetia ea sit sententia, sequentia testificantur. *In diebus illis & in tempore illo vocabunt Ierusalem Solium Domini: & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Ierusalem. Et non ambulabunt vltrà post cogitationes*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tationes cordis sui pessimi. Istud non contigit post reditum è Babylone. Non enim tunc gentes reliquerunt impietatem. At post Deum & Saluatorem nostrum hominem factum, pertulerunt diuini Apostoli salutarem prædicationem in vniuersam terram: reliquerunt autem pristinum errorem, qui illi inseruierant: & adorantes Deum vniuersorum concurrunt omnes in Ierusalem, tanquam ad solium diuinum. Docet exinde, post regressum è Babylone decem tribus nõ iam iterum diuisas iri, sed simul conuenturas, terramque possessuras paternam. Tum propheta, lætus de gratis promissionibus, inquit, *Et ego dixi, Fiat Domine.* Hæc interserens propheta, diuinam promissionẽ concludit. *Quia constituam te in filios.* Rursum enim, ait, critis mihi filij frugi. *Daboque vobis terram electam, hæreditatem percelebrem, Dei, inquam, omnipotentis gentium.* Terram promissionis ita vocauit. Et ipsarum gentium Deum omnipotentem nominauit, docens illum esse omnium Deum & vniuersorum opificem: gentes item adepturas notitiam Dei, & ad eas peruenturam gratiam sancti spiritus. Deinde consulit, vt eam teneant charitatem, quam habent filij erga patrem: sicque diuina cura potituros. Mox enqueritur, quod non modò decem tribus, sed etiam tribus Iuda, æmulatæ sint mulierem fornicatricem, quæ deliquit in virum suum: & quòd transgressæ sint pacta cum sponso conuenta. Prædicit etiam decem tribuum pœnitentiam: quorum mentibus calamitas impressit iniquitatis sensum. *Vox enim procedens ex labijs eiulantium audita est, ac deprecationis filiorum Israel, nempe quòd iniquè egerunt in vijs suis, & obliti sunt sancti Dei sui.* Intuens autem pœnitentiam, vt in ea perseueret, hortatur, inquiens, *Conuertimini filij reuertentes, & ego sanabo contritiones vestras.* Non modò pollicetur sanitatem, sed etiam quibus verbis vti debeant, docet, tantùm non dicens, Hæc dicitote, *Ecce serui nos erimus tibi: quia tu es Dominus Deus noster.* Abnegamus errorem, execramur seruitium dæmonum, te solum scimus Dominum ac Deum. *Verè, colles & montium vis, erant mendacium. Verumtamen per Dominum Deũ nostrum salus est domui Israel.* Ipsa didicimus experientia, te solum esse bonorũ subministrum: nemora verò & colles damnum afferre & exitium. *Confusio absumpsit labores patrum nostrorum, ab adolescentia eorum: qui immolabant oues suas, filios suos & filias suas.* In quo demonstrat, quantum honoris exessum idolis exhibebant. Nam non solùm boues & oues, sed etiam filios & filias adolebant: & quòd inde non modò nullum quæstum faciebant, sed præter interitum animarum, pudorem & confusionem consequebantur. Hoc enim per ea quæ subiiciuntur, dicens *Dormiuimus in pudore nostro, & ignominia nostra texit nos. quia coram Deo nostro peccauimus nos & patres nostri, ab adolescentia nostra vsque in diem hanc: & non obediuimus voci Domini Dei nostri.* Diuus etiam Apostolus fructum peccati dicit esse pudorem, his verbis, Quem ergo fructum habuistis tunc ex illis, in quibus nunc erubescitis?

CAP. IIII.

HOc pacto posteaquã docuit eos peccari debere, promittit etiam eis fruitionem bonorũ, si obliti fuerint idolorum (illa enim vocat abominationes) & cultum in verum Deum transtulerint, ita vt nõ per idola, sed per ipsum iurent, vera dicentes & non mẽtientes. Hoc enim dicit, *Si iurauero, Viuit Dominus, cum veritate, in iudicio & iustitia.* Cæterùm in sacris Euangeliis perfectiora sanciuit. Dictum est enim, inquit, antiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Adhortatur Iudæos, infirmum adhuc gestantes animum, iurare per ipsum: vt iusiurandi consuetudine discerent ipsum solum adorare. Pollicetur autem, modò hæc fiant, quòd *per ipsum gentes benedicent & laudibus extollent Deum in Ierusalem.* Quandiu enim illi verum Dei cultum retinebant, pleriq; vicina loca incolentes religionem ediscebant. Exinde ab Israele conuertit sermonem ad Iudam, & ait, *Novate vobis nouale, & nolite serere super spinas.* Excolite, inquit, animas vestras: radicitus euellite memoriam idolorum. hæc enim spinas appellat. *Circuncidimini Deo vestro.* Tum docet, quæ sit circuncisio diuina. *Et circuncidite præputium cordis vestri, viri Iuda, & qui habitatis Ierusalem.* Docet apertè, circuncisionem apparentem latentis esse figuram. & si adsit interior, superfluam esse corpoream. Hinc prorumpens diuus Apost. scripsit ad Romanos, Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non litera. cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Audierat enim Deum dicentem per prophetam, *Circuncidimini Deo vestro, & circuncidite præputium cordis vestri, viri Iuda, & qui habitatis Ierusalem. Nequando egrediatur velut ignis indignatio mea, & incendatur: & non sit qui extinguat, pra-*

prauitia studiorum vestrorum. Vos enim soli pœnitendo potestis extinguere: qui, si pœnitentia nõ vtamini, nullus est idoneus, qui liberet vos à vindicta. Illos verò perterrefaciens, hortatur Prophetam, vt dicat ipsi Ierusalem, & vniuersæ tribui Iuda, vt tuba canant, & significent omnibus impetum hostium: quò muratas in vrbes confugiant, & potissimum in Sion, vtpote magis munitam: vrgetque, dicens, *Festinate: ne cunctemini. Quia ego mala adducam ab aquilone, & tribulationem magnam.* Hæc autem magis parabolicè dicit, leonem vocans, Nabuchodonosor: speluncam verò, Babylonem: & ex ea erumpentem illum, vrbes incensurum, & agros vastaturum. *Propterea accingite vos cilicijs, plangite & vlulate. quia non est auersus furor iræ Domini à vobis.* Prædicit porrò regis formidinem, tam Ioacim quàm Iechoniæ succedentis, tandemq; ipsius Sedeciæ. Prædicit etiam principum & sacerdotũ metum. Postmodum Propheta dicit ad Dominum, *Nunquid ergo decipiendo decepisti populum Dei & Ierusalem, dicens, Pax erit: & ecce, gladius pertigit vsque ad animas eorum?* Hæc non verè dicit propheta, sed quòd pseudoprophetę promitterent pacem, & assererent, Deum hanc polliceri. quorum mendacium redarguens, vsus est his verbis, *In tempore illo dicent populo huic & Ierusalem, quòd spiritus seductionis est in deserto: via filiæ populi mei non tendit ad purum & ad sanctum: nec spiritus plenitudinis veniet ab his mihi.* Ipsa experientia discent, inquit, tempore calamitatũ, quòd Spiritus erroris & seductionis erat ille, qui loquebatur per pseudoprophetas: nõ purus, non sanctus, nec spiritus plenitudinis, pro, cõpletiuus trinitatis. à quibus, nempe pseudoprophetis, mala ista mihi prouenerunt. *Nunc autem ego loquar iudicia mea cũ eis.* hoc est, calamitates, quas iustè adducam eis: hasij; recenset, adsimilans currus, nubibus & tempestati: equorum autem velocitatem, aquilis. Prædicit quoq; lamentationem futurã. *Væ nobis, quoniam miseri sumus.* Tum consulit, vt pœnitentia captent salutem. *Laua,* inquit, *à malitia cor tuum Ierusalem, vt salua fias. Vsquequo morabuntur in te cogitationes tuæ prauæ?* Cogitationum enim nequitia, horum tibi malorum est causa. *Quapropter vox annunciantis ex Dan veniet: & audietur labor de monte Ephraim.* Dan appellabatur, quæ nunc Πανεάς. Ea erat de regione Israelitide, Regnorum historia teste, A Dan vsque Bersabee. Hæc verò, quemadmodũ & mons Ephraim, sita est ad aquilonem, habita ratione ipsius Ierusalem. Inde proficisci cœpit rex Babylonis, vt testificatur hîc propheta, atq; Regnorum liber quar. Aiunt enim captiuos abductos fuisse à militibus ipsius Nabuchdonosor in Reblatha regionis Emath. Porrò Reblatha pagus est in regione, quæ dicitur Emesa. Ita vt perspicuum sit, ipsum magnam Emath vocitare Emesan: aliam autem Emath, ἐπιφάνειαν, id est excellentiam. Sic enim vsque in præsentem diem appellatur, voce illius loci propria. Cùm igitur currentes illinc adducerent aduersã, *Ecce turbæ veniunt è terra longinqua. Et dederunt super ciuitates Iuda vocem suam. velut custodes agrorum facti sunt super eam in gyro.* Quo enim pacto, ait, qui semina vel vineas obseruant, diligenter ea custodiunt, & per ea transire prohibent viatores: ita hi Ierusalem obsidebunt, nec quenquam effugere permittent. Docet præterea propheta, quartus item Regnorum liber, murum in circuitu construxisse, ex lapidib⁹ quatuor pedes latis: ne quis habitantium fugam capesseret. *Ista verò patieris,* ait, *quia neglexisti me, dicit Dominus. Viæ tuæ & studia tua fecerunt hæc tibi. ista malitia tua, quia amara, quia tetigit vsque ad cor tuum.* Feres digna his quę perpetrare ausa es: & metes, quæ seminasti. His prædictis luget propheta, & deplorat vicem illorum, dicẽs, ventrem & sensoria cordis dolere: imitaturque matrem sese ob filiorum interitum laniantem. *Langueſcit enim,* ait, *anima mea, dilaceratur cor meum: non tacebo. quia vocem tubæ audiuit anima mea: clamorem belli, miseriæ & tribulationem resonat.* Hæc enim tuba significat, hæc prænunciat mala. Dicit etiam terram miseria afflictam, tabernaculum disruptum, & pelles dissipatas. Et per hæc indicat obscurè vastationẽ vrbis. Enarrat etiam multitudinẽ fugientium: & ex persona Dei ait, *Quia duces populi mei me non reueriti sunt: filij stulti sunt, & non sapientes.* Et ne putentur venia digni, tanquam stulti, statim subiunxit, *Sapientes sunt ad facienda mala, bene autem agere non nouerunt.* Istud enim est molestissimè ferendum, quòd hi ad rem nihili vtuntur sapientia: veluti ebrij, vino: & homicidæ, ferro. *Aspexi in terram, & ecce nihil: & in cœlum, & non erant lumina eius. Vidi montes, & ecce tremebant: & omnes colles perturbatos aspexi, & ecce non erat homo. Et omnia volatilia cœli erant terrefacta.* Hæc euenire solent ijs qui delabuntur in calamitates: quibus lux, non videtur esse lux: nec dies, esse dies: neque dulcia, dulcia. sed omnia mutantur eis in contrarium. *Vidi, & ecce Carmelus desertus, & omnes vrbes igne flagrantes à facie Domini: & à facie iræ eius erant deletæ.* Verisimile quidem, dum transirent hostes, ipsum Carmelum vastatum esse.

Ego

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego autem arbitror, hic vrbem Ierusalem figuratè vocari Carmelum, ob multitudinem incolarum. *Hæc porrò dicit Dominus, Deserta eris omnis terra: sed consummationem non faciam.* Omnem terram, dicit Palæsthinam: sed reuocationem pollicetur. Tum exhortatur, *Propterea lugeat terra, obtenebrescat cælum desuper: quia locutus sum.* Consonat enim creatura cum creatore. *Statui: nec me pœnitebit.* Verbum hoc, *nec me pœnitebit*, humano more posuit. Diuinũ alioqui numen est impatibile, perinde, ac si dicat, decreui supplicium sumere. *Impetum feci: nec auertar ab ipsõ.* scilicet, impetu. Docet autem qualis ille sit: nempe, *præ timore equitum & sagittariorum omnes conuertentur in in fugam.* Et alij quidem in montibus, alij in nemoribus fiduciam collocare tentauerunt, pleriq; relictis vrbibus vertices montium occupauerunt. Deinde sermone ad Ierusalem conuerso, *Et tu misera, quid factura es?* pro, Quò fugies? Quem locum apprehendes? *Si tibi circundederis purpureum vestimentum, & ornaueris te aureo ornamento, & fibio pinxeris oculos tuos, frustranea est pulchritudo tua. Repulerunt te amatores tui: animam tuam quærunt.* Solebant diebus festis dæmonum, pulchritudini operam dare: vnde reducit eis in memoriam eiusmodi ornamenta, docetque illa omnia inutilia esse & noxia: quæ nullum à dæmonibus auxilium compararunt, imò potiùs illis procurarunt hæc mala. *Vocem enim vt parturientis audiui, & gemitus tuos velut primò parientis.* Per similitudinem doloris modum repræ-
Roman.12.c. sentat. *Væ mihi, quia defecit anima mea super interfectis.* Implet legem diuinã, Flere cum flentibus: condolens ijs, qui pœnis affligun tur. Cæterùm nos hic interquiescentes, admonemus eos qui in librum hunc incidẽt, vt cuitatis dæmonum fraudibus, Deum per omnia colant. Hac enim ratione tum in præsenti vita prouidentia eius perfrui poterimus, tum futura bona consequi, per gratiam ac beneuolentiam Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri vnà cum sacrosancto Spiritu, gloria, honor, & imperium, nũc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS SECVNDVS.

CAP. V.

CIRCVMITE *in vijs Ierusalem, & videte, considerate, & quærite in plateis eius, an reperiatis virum in ea: an inueniatur quis faciens iudicium, & quærens fidem: & propitius ero illi, dicit Dominus.* Immensa est tum illorum impietas, tum Domini beneuolentia. Illi enim tendunt vniuersi miter ad iniquè agendum: hic autem, vnius beneficio vitam legi consonam agentis, pollicetur omnibus veniam. Istud itaque *videte, considerate, & quærite*, ponitur pro omni diligentia scrutamini. *Dicunt quidem, Viuit Dominus: nihilominus iurant in mendacio eijs.* Non enim in sermonibus ante dicta simpliciter cauit, vt in ipsum transferretur iusiurandum: sed vt iuraretur cum veritate. Tum Propheta, *Oculi tui ad fidem.* hoc est, Testimonium perhibes de his quæ dico. Imaginis enim omnia. *Flagellasti eos, & non doluerunt. Consummasti eos, & renuerunt accipere disciplinam.* Prius quidem indicat castigationem moderatam: istud autem, *consummasti eos*, id est, consummasti, significat vehementiùs intensum. Attamen neutrum illis profuit: quia ferreo erant animo. Hoc enim dicit in sequentibus, *Induruerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.* Per hæc innuit impudentiam illorum & perfidiam. *Et ego dixi, Fortè pauperes sunt: propterea imprudenter egerunt, quia ignorant viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo ad magnates, & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei.* ἀ δρους, id est, magnates siue optimates, vocat sacerdotes & legis doctores. Pauperes autem, alios qui diuinæ cognitionis opes non possident. Ambos nihilominus transgressionis accusat, dum subiungit, *Et ecce vnanimiter contriuerunt iugum, fregerunt vincula.* Ista Propheta non protulit simpliciter: sed post promissam Domini clementiam atq; humanitatem. Ostendit igitur, se quæsijsse, quemadmodum ei mandatum erat, an vnum saltem reperiret, facientem iudicium, & quærentem fidem: minatus enim iudicium, & quærentem fidem: minatus enim cunctos iugum legis contriuisse. *Idcirco percussit eos leo de sylua, lupus perdidit eos vsque ad domos eorum, pardus vigilauit super ciuitates eorum.* Leonem, vocat Nabuchodonosor: lupum autem, vt puto, Nabuzardan coquorum principem: qui post missus, ciuitatem & templum Dei succendit, & eos qui relicti fuerant, subegit seruituti. Pardum verò existimo vocari Antiochum Epiphanem. Nam & diuus Daniel Macedonicum regnum vidit adsimilatum pardo. Ab his, inquit, omnibus deprædabitur es, ob errorem circa idola commissum. Deinde iudicis more, *Super quo propitius ero tibi?* Recenset etiam speciem transgressionis. Non enim vos, ait, soli & filij veltri iurant per eos qui non sunt Dij: sed & alios adiungitis. Ego autem abundantiam bonorum ac-

nabam vobis. quod his verbis innuit, *Et saturaui eos.* Insuper alienas etiam perfoditis nuptias, adeò vt lasciuia vestra non sit absimilis equis in equas insanientibus. Mox syllogisticè, *Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? Aut de tali gente non vlciscetur anima mea?* Potèstne fieri, inquit, vt hæc negligam? Qua ratione corrumpi poterit sententia iustitiæ? Hac de causa etiam illam pronuntiat, & iubet, vt destruãtur muri, & propugnacula euellantur: temperatque iustitiam bonitate. *Consummationem enim*, ait, *ne faciatis. Relinquite bases eius: quia Domini sunt.* Per hæc designat obscuris verbis reuocationem & secundam instaurationem: sed prædicit aduersorum causam, nempe quòd iniqui & ingrati in beneficiorum collatorem insolescebant, seque meliores existimabant, quàm qui meritò afflictiones paterentur. *Non venient enim*, inquit, *in nos mala, & gladium ac famem non videbimus.* Authores enim horum erant pseudoprophetæ: quos in sequentibus arguit, *Prophetæ vestri erant in uentum, & uerbum Domini non aderat eis.* Istud, *in uentum*, vanitatem & mendacium eorum quæ dicebantur, ostendit: eo quòd spiritus Domini participes non erant. Quare dicit propheta, *Verbum quod per linguam tuam pronuntio, instar ignis absumet eos.* Ostendit porrò modum etiam vindictæ. *Ecce, adducam super uos gentem è longinquo, domus Israel, dicit Dominus. gens est antiqua.* Dicit Assyrios, quos appellat gentem antiquam, quòd regnum eorum sit omnium vetustissimum: vtpote quibus post diluuium Nemrod primus imperauerit. Deinde recitat vocem alienæ linguæ, & cum aperto sepulchro pharetram comparat: eò quòd tela sint lethifera, ipsi verò iaculandi peritissimi. Enarrat etiam regionis vastationem, depopulationem domorum, & hominum stragem. Prædicit nihilominus horum reuocationem, & fusionem hostium. *Non faciam in uos*, ait, *consummationem.* Et quia stupidi, dolere nesciebant, nec videbãt propriasiniquitates, sed dicebant, *Quare fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia?* præcipit propheræ, vt dicat eis, *Pro eo quòd dereliquistis me, & seruijstis Dijs alienis in terra uestra, sic seruietis alienis in terra non uestra.* Iusta supplicij sententia. Quia meum, inquit, repudiastis regnum, ego vos aliis tradam dominis. Iubet eos ista diligenter audire, stultos & insipientes eos appellans: quia non vtebantur, vt decet, sensibus corporeis. *Oculos habentes*, inquit, *non uident: & auribus prædit, non audiunt.* Quinetiam ostendit, ipsis inanimatis eos esse magis irrationales: cùm mare custodiat suos terminos. posui autem ei terminos, non murum adamantinum, sed arenam leuissimam: dum tamen exagitatur & turbatur, non egreditur fines: ad quos dum propius accedit, retrorsum vergit. at hi ratione dignati, irrationalitatem amplexi sunt. *Populo enim huic*, ait, *innatum est cor inobediens & incredulum.* Non enim sentiunt bona illis à me suppeditata: verbi gratia, pluuiam temporaneam & serotinam illis continenter præbeo: deinde fruuntur etiam bonis è terra nascentibus. Hoc enim dixit, *in tempore plenitudinis, & dum mandantur messes.* Vsus est enim voluntate, veluti mandato quodam: vbereséque de terra largitur fructus. Veruntamen cùm viderem vos iniquè versantes, etiam his bonis priuaui. *Inuenti sunt enim in populo meo impij, qui laqueos statuerunt ad capiendos viros, & comprehenderunt. Sicut laqueus applicatus plenus auibus, ita domus illorum plenæ dolo.* Per hæc clandestinas eorum insidias aperit, & memorat opes ex iniquitate comparatas, & ex opibus prodeuntem arrogantiam, vitam iniquam, & iniustitiam, quæ in pupillos & viduas committitur. Postea subdit, *Nunquid super his non visitabo? aut in tali gente non vlciscetur anima mea?* A iusto iudicio meo alienum est, talia negligere. *Stupor & terribilia facta sunt super terram.* Quando præter omnem spem quippiam inusitatum videmus, solemus hæc dicere, Hæc res in stuporem me adduxit. Exterritus sum, audiens istud. Mox horum causas refert. *Prophetæ vestri prophetant iniusta*, id est, mendacia. *Et sacerdotes applauserunt manibus suis.* Confœderationis hoc est indicium. *Et populus meus ita dilexit.* Improbam omnium ostendit concordiam. *Et quid facietis postea?* pro, dum infligetur supplicium. quod declarat per ea quæ sequuntur.

CAP. VI.

HOrtatur porrò populum Beniamiticæ tribus, quæ tribui Iuda copulata erat, denuntiare tuba, vt se præparent in aciem, tanquam ab aquilone irrumpant hostes in Ierusalem. Formosam eam & delicatam vocat: formosam quidem, ob pulchra ædificia: delicatam verò, propter incolas delicatè viuentes. *Venient pastores & greges eorum, et figent iuxta eam tentoria. Pascent vnusquisque manu sua gregem suum.* Pastores appellat, reges, qui cum Nabuchodonosor militabant: greges verò & ouilia, ipsos exercitus, qui sub eis merebant. Ex quibus declarat obsidionem vrbis. Nec multò post me-

Universidad de Deusto
Biblioteca

morat acies meridionales, & occidentales incursiones, ac nocturnos impetus: iubeturque excidere illam, non aliter, quàm syluam fructum non ferentem. quia tota mendax est, quantumcunq; sit potens. Contingunt hæc & ijs quos antè diximus. *Sicut cisterna frigefacit aquam suam: ita nequitiam suam frigefacit.* Decebat vrbem in Deo recumbentem, etiam eos qui perperam viuebant excipiendo, legitimè viuendi rationẽ docere. Nunc verò quòd contrarium fecerit, accusatur: nempe quòd impietatis magistra euaserit, & quemadmodũ cisterna mutat aquam in frigidã qualitatem: sic acceden tes ad se mutauit in nequitiam. Dum tamen vrbem dicit, non ædificia, sed incolas intelligit. *Impietas & miseria audietur in te coram me semper.* Neque reueriti sunt, quòd ibi inhabitarem: sed intuentes me audaciter proruperunt in omnem impietatem. Deinde exhortatur, & consilium dat: *In labore & flagello erudire Ierusalem. ne forte recedat à te anima mea, & faciam te terram desertam & inhabitabilem.* Hæc declarant ineffabilem Domini humanitatem: qui comminatus ei dura, pollicetur ab his liberationem, si mores mutauerit. Quia verò non receperunt exhortationem: conuocat hostes vindemiatores: quibus præcipit, vt omnes eos colligant, perinde ac fructum vineæ: & rationẽ docet. *Quem alloquar, aut contestabor, & audiet? Ecce, incircumcisæ aures eorum, & non possunt audire. Ecce, verbum Domini factum est illis in opprobrium: nequaquam volunt illud audire.* Vocat aures incircumcisas, quæ sine discrimine excipiunt omnia. Tales erant isti: qui facilè quidem admittebant pseudoprophetarum sermones, prolatos delectationis gratia, verbis autem diuinis nolebant attendere: sed sugillabant & subsannabãt prophetas.

Paulo pòst diuturnæ patientiæ superlationem demonstrat. *Furorem meum impleui, & sustinui, nec consummaui eos.* pro eo, prorupit ad puniendum, sed iterum eos commiseratione & venia dignatus sum. Minatur porrò, se pari supplicio iuuenes & senes, viros ac mulieres affecturum: eò quòd cuncti communem adamarunt iniquitatem, etiam sacerdotali dignitate præditi cum his qui mendacia prædicare audebant. Refert etiam quæ ab ipsis perpetrabantur. *Et curabant contritionem populi, contemnentes me, & dicẽtes, Pax, pax.* Tum sub interrogatione, *Et vbi est pax?* Conueniebant, inquit, curare dolores asperioribus medicamentis: sed pollicitatione pacis attriuerunt eos. Vbinam ergo sermonum executio? Vident enim loco pacis, vniuersorum interitum. Ostendit impudentiæ ipsorum excessum. Non confusi, inquit, velut qui mendacia prædixissent, erubescere nescierunt. Hoc enim dicit, *Nec confusione sunt confusi, neque ignominiam suam agnouerunt.* Nihilominus tamẽ luent, ait, in tempore pœnas eorũ quæ commiserunt. *Tempore enim visitationis suæ corruent, dicit Dominus.* Inde & Iudæorum incredulitatem notat, & palàm prædicere vocationem gentium incipit: *Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis æternis: & videte, quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis sanctificationem animabus vestris.* Multæ quidem viæ, sunt sancti prophetæ: via autem verè bona, est Dominus noster. Audimus siquidem illum dicentem, Ego sum via, & veritas, & vita. Ad hanc tamen ducit vnaquæque viarum propheticarum. hanc etenim legislator Moses subindicat, his verbis, Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus noster de fratribus vestris, tanquam me. & quæ sequuntur. Dauid etiam rex & propheta, necnon Esaias, Michæas, Ezechiel, & singuli prophetæ viam hanc ostendunt. Quemadmodum enim vna est via, quæ deducit ad maximas vrbes, quam regiam appellare solemus: ad hanc porrò semitæ quædam agris & agris defluentes dirigunt: sic vna est via, quæ ducit ad Patrem, nempe vnigenitus Filius Dei: at beati prophetæ, veluti semitæ quædam, ducunt ad hanc eos, quibus placuerit. Quare propheticus sermo præcipit Iudæis scutari vias prophetarum, & per eas discere viam bonam, & in ea ambulare: sed more suo contradicunt, nec facile quòd iussum est. *Dicũt enim*, ait, *Non ibimus.* Veruntamen & aliam proponit eis admonitionem, *Constitui super vos speculatores, audite vocem tubæ.* Denuo prophetæ appellat speculatores. Siquidem ait Ezechiel: Speculatorem dedi te domui Israel: Tubam autem, prædicationem apostolorum: quam ob ricinati sunt speculatores nominati. At circumsum Iudæi repugnant, & apertè dicunt, *Non audiemus.* Horũ igitur contradictione monstrata, prædicit credulitatem gentium. *Propterea audierunt gentes, & qui pascunt gregem in eis.* Pastores autẽ vocat, eorum præfectos, non eos modò qui spiritali prælatura sunt ornati, sed etiam reges & principes. Nam & hi prædicationem diuinam receperunt. Horum ipsum fecerunt diui Paulus & Barnabas Apostoli: qui synagogam quandam ingressi, cùm multis verbis disputassent cum Iudæis, incredulitate eorum perspecta, dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei:

Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, vt sis in lumen gentium, & sis in salutem vsque ad extremum terræ. Sortita est ergo prophetia exitum. Hoc tamen loco sermo propheticus minatur Iudæis incredulis vltionem contradictioni couenientem: prohibet tamen cultrum à lege mandatum. *Vt quid mihi thus de Saba offers, & cinnamomum de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt mihi grata, & sacrificia vestra non me delectant.* Quòd si vel regnante lege hæc iudicata sunt superflua, frustra profectò posteaquam cessauit lex, perseuerarunt Iudæi dare operam superfluis istis legalibus, tanquam necessariis. Rursum prædicit miseriam cui se subdiderunt, non solùm seruitutem renuentes, sed execrandos omnibus se exhibentes. Exinde conuertit prophetiam ad regem Babylonis, & illos, qui cum eo militabant, reges. quorum declarat potentiam, armaturam, sæuitiam ac feritatem animi: nec subticet horum formidinem. *Dissolutæ sunt enim*, ait, *manus nostræ, & tribulationes obtinuerunt nos, dolores vt parturientis.* Suadet autem, ne declinent ad vrbes, quasi hostes obsideant. Admonet etiam Ierusalem, vt induatur sacco, & capita cinere conspergantur, & filij vnigeniti luctum imitetur. Tum denuntiat prophetæ, vt eorum obseruet iniquitates. *Probatorem enim*, inquit, *dedi te in populo meo conclusо: & considerabis probando viam eorum.* Ac si dicat, Non fatigeris circumiens multas vrbes & agros: quia metu belli cuncti congregati sunt in Ierusalem. Monstrat autem ei mentis eorum peruersitatem: *Omnes inobedientes, incedentes obliquè. Omnes congregati sunt, vt æs & ferrum.* Perinde ac si dicat, adulterini sunt, nihil habentes probi. *Defecit conflator ab igne, defecit plumbum, frustra conflat faber argentarius: iniquitates eorum non sunt consumptæ.* Argentarium fabrum vocat, sermonem ad erudiendum aptum: ignem verò & plumbum, ipsam pœnam: conflatorem autem, sententiam diuinam, qua pronuntiatur pœna. Solent enim fabri argentarij, volentes purgare argentum, iniicere plumbum, quò per illud absumatur quicquid est adulterinum. Inquit igitur Dominus, Volens eos conuertere, methodis quibuscunque vsus sum, castigationes varias inflixi: & tamen curari nequeunt. Vnde subdit, *Argentum reprobatum vocate eos: quia reprobauit eos Dominus Deus.* Immoratus est in eorum conuersione: nullum, inquit, artificium superauit eorum malitiam. Hæc verò dicit, non accusans naturam, sed voluntatem. Ipse enim est author naturæ, nec, quam condidit, vnquam accusaret: voluntatis autem illi sunt opifices.

CAP. VII.

POst hæc ostendit propheta, quo pacto iussus sit stare pro foribus templi diuini, cunctisque ingredientibus propheticum sermonem offerre. qui quidem sermo propheticus continebat consilium, & rerum prosperarum pollicitationem. *Dirigite vias vestras & studia vestra: & inhabitare faciam vos in loco isto.*

Redarguit etiam prophetiam mendacem: *Ne confidatis in vobismetipsis*, ait, *aut in sermonibus mendacibus: quia nihil omnino vobis proderunt dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Qui enim decipiebant eos, aiebant, Qui fieri potest, vt superet quispiam templum Dei? Ipse verò denuntiat eis, ne sermonibus eiusmodi fidant: sed libenter mutent vitam in meliorem, & iudicia reformident, ac dignentur eorum agere curam, qui cura indigent: cessent etiam à pristina sanguinis innocentis effusione, idolorumque cultu. *Hæc enim*, inquit, *facientes, non eritis peregrini, sed manebitis in terra paterna.* Sin contraria perpetrare ausi fueritis, in omni genere iniquitatis conuersantes, dignos studiis vestris fructus decerpetis. Quia non intueor in falsam pœnitentiam, nec ferre possum sermones mendaces. video enim omnia quæ fiunt. *Ecce enim*, ait, *ego vidi, dicit Dominus. Nequaquam etiam feram, domum mihi consecratam, esse refugium latronum.* Postmodum ex euentis confirmat quæ dixit. *Namite in domum meam quæ est in Silo, vbi anteà ædificaui tabernaculum nomini meo: & videte quæ feci ei à facie malitiæ populi mei Israel.* Silo, locus est situs intra decem tribus: in quas cùm Assyrij duxissent exercitum, deletus est etiam ipse. Suadet igitur Dominus, ne fidant templo, sed vitæ legitimæ. quamobrem subiicit, quòd & domus Dei eadem patietur, & ipsi pœnas fratrum suorum luent. *Proiciam enim vos*, ait, *à facie mea, sicut proieci fratres vestros, omne semen filiorum Israel.* Tum inhibet prophetæ, ne vllam pro eis supplicationem offerat. *Non enim exaudiam te*, ait. Et ostendens, quàm iustè eos auersetur, subiunxit, *Num vides, quid ipsi faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem? Filij eorum colligunt ligna, & patres eorum accendunt ignem, mulieres autem eorum subigunt*

Universidad de Deusto
Biblioteca

farinam, vt fatiant placentas militiæ cœli. Et libauerunt libamina Dijs alienis, vt me prouocent ad iracundiam. Et qui domi habebant vuas passas, dactylos, & alia quædam eius generis, hæc idolis offerebant. De hisce etiam per alium prophetam ait. *Nonne me ad iracundiam prouocarunt, dicit Dominus, & non seipsos, vt facies eorum confundantur?* Et declarat speciem confusionis, & asserit, futuram non hominum duntaxat internecionem, sed iumentorum & plantarum perditionem, ac desertam iri terram. Inhibet quoque cultum legalem. *Hæc dicit Dominus virtutum, Deus Israel, Holocaustomata vestra congregate cum sacrificijs vestris, & comedite carnes. quia non fum locutus cum patribus vestris, neque præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de sermone holocaustomatum & sacrificiorum: sed hoc tantùm verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam. Et ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: & ambulabitis in omnibus vijs meis, quæs præcipio vobis, vt bene vobis sit.* Ex his perspicuum est, superflua legis ob infirmitatem Iudæorum adiecta esse. Cùm enim in Aegypto didicissent idolis sacrificare, desiderans, vt ab hoc ritu recederent (per omnes enim prophetas hunc reijcit) sed condescendens cum infirmitate eorum, dixit istud, *comedite carnes:* quasi diceret, sacrificia etiam repellens, Non veto de carnibus edere. Siquidem volentes in vrbibus aut pagis suis de carnibus sumere, iubet in lege, immolare, & effuso in terram sanguine, desumere, non tanquam de sacrificijs, sed velut de carnibus communibus. Vetuerat enim sacrificare extra locum lege designatum. Propterea dicit, Edite ea, vt damam & ceruum: nempe vt illa quæ non offeruntur ad altare. Explicat postea patrum eorum inobedientiam: quia dum hæc eis confulerem, *ambulauerunt in cogitationibus cordis sui mali.* Et qui nati sint inde fructus, edocet. *Et facti sunt retrorsum, & non in antè, à die qua egressi sunt patres eorum de terra Aegypti, vsque in diem hanc.* Traditi sunt enim ob suam iniquitatem quandoque Moabitis, quandoque Ammonitis, interdum Madianitis, sæpiùs alienigenis. Declarat etiam suam, quam de ijs gerebat, solicitudinem. Non desij enim, ait, continenter alloqui eos per prophetas, & quæ meliora sunt admonere: & perseuerarunt contradicere: facti sunt deteriores quàm patres eorum, qui ex illis contradicebant sermonibus. Increpa nihilominus eos diserte, & dic, *Hæc est gens, quæ non audiuit vocem Domini Dei sui, & non receperunt disciplinam.* At incredulitatis causa, hæc est: *quia defecit fides, & ablata est ex ore eorum.* Mox lamentari suadet, lugentri habitum sumere, & caput tondere: quasi populus electus, sit reprobatus. Et iustam indignationem ostendere volens, insigne nomen impietatis retulat. *Multi enim posuerunt,* inquit, *abominationes suas in loco, in quo inuocatum est nomen meum super eum, vt polluant illum.* Hocausus est Manasses Ezechiæ filius: admissam impietatem æmulati sunt etiam posteri. Testis est diuus Ezechiel: qui spiritali modò è Babylone abductus in Ierusalem, se tales in templo spectasse memorat iniquitates. Criminatur autem eos: vt qui filios & filias in holocausta immolauerint dæmonibus. *Hoc,* inquit, *non præcepi eis, nec cogitaui in corde meo.* Qua enim ratione perferrē de eiusmodi homicidio lanciri legem, qui irrationalium animalium sacrificia infirmitatis eorum gratia concessi? Dicit aram Topheth, idoli cuiusdam ita vocati: quod interpretatur, incluso fuge deuoratio. In hoc porrò loco multos idolorum asserit interficiendos esse, & pro pabulo & epulis proponendos auibus & feris. Quinetiam loci denominationem mutandam: nec vltrà vallem filij Ennom esse vocitandum, sed vallem interfectorum. Prædicit etiam, ciuitatem omni lætitia destituendam, instar deserti.

CAP. VIII.

DIcit etiam, Babylonios irruentes non modò viuos neci tradituros, sed etiam sacerdotibus & regibus iamdudum defunctis illusuros, & effossis sepulchris ossa relicturos non sepulta: ita vt exponantur soli, lunæ, & sideribus. *Quorum,* inquit, *dilexerunt adorationem.* etsi nullum ab illis consequerentur auxilium. *Quia maluerunt, ait, mortem quàm vitam.* Cùm hæc & his similia copiosiùs dixisset, denuo, porrigens manum, hortatur ad pœnitentiam. *Numquid, qui cadit, non resurgit? Et qui auersus est, non reuertitur?* Deinde increpat incredulos: *Quare auersus est populus iste & Ierusalem auersione impudenti? & obfirmati in voluntate sua, noluerunt reuerti?* Manifestè docet nos, malitiam non esse opus naturæ, sed voluntatis. Deinceps accusat animum impœnitentem. *Dicunt enim,* ait, *Non est homo qui pœnitentiam agat de malitia sua, dicens, Quid feci?* Talis cogitatio causa fuit pertinacis nequitiæ quod clarum est ex sequentibus: *Conuersus defecit à cursu suo, velut equus desiliens in impetu suo.* Quod Syrus ita interpretatus est. Aguntur omnes sensu suo, quali equus impetu vadens ad prælium. Relicta enim lege diuina suas ipsorum sequuntur cogitationes. Voce tamen græca intelligendum, nullum esse tempus aut satietatem cursus. Nam equus impetu vtens & hinnitu, exhausto labore sudat: hi verò nullam malorum capiunt satietatem. Huic sententiæ consonant, quæ sequuntur: *Et miluus in cœlo cognouit tempus suum: turtur, cicada, hirundo, & agrestes auiculæ custodierunt tempora aduentus sui: populus autem meus non cognouit verba Domini.* Ab irrationalibus auget accusationem. Etenim norunt volucres varietatem temporum, & nunc huc, nunc illuc transuolantes, reperiunt natura quæ sibi sunt vsui: isti verò, licet rationis participes, fructum legis non decerpunt. Verùm ὁ κολοιὸς, id est, miluus, est auis quam nonnulli aiunt ἔκτυπον vocari. *Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est?* Extremæ dementiæ est, imprudentiam suam non sentire: & iniquè agentes, non agnoscere peccatum. *Superfluus effectus est fumiculus mendax scribarum.* Hæreditatem sæpe vocat funem & funiculum: quam ait literis legis nihil adiutam: quia dilexerunt mendacium. Qua de causa dicit, confusos esse, qui seipsos sapientes nominabant. *Et dabo mulieres eorum exteris: & agros eorum, hæredibus.* Hæredes appellauit hostes, vtpote successuros in dominium possessionum ad eos pertinentium. Idque dicit se facturum, propter communem omnium sacerdotum & pseudoprophetarum iniquitatem: qui promittentes pacem, impediebant, ne populus pœnitentiam ageret. Minatur autem eis sterilitatem terræ, formidinem, & fugam. Serpentes autem mortiferos, vocat ipsos hostes: qui incantari nequeunt, ait, quia nostris adhortationibus non obtemperant.

Postea prædicit captiuitatem: *Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua.* Tum per interrogationem, *Nunquid Dominus nō est in Sion? aut rex eius non est in ea?* Vbique, inquit, adest Deus omnium. Quam igitur ob causam tradidit eos hostibus? *Quia me tentauerunt ad iracundiam in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis.* Horum, inquit, vobis malorum causa fuit, conuersatio legi contraria, & impia idolorū adoratio. *Transijt messis, & finita est æstas: & nos saluati non sumus.* Ex his declarauit tempus obsidionis diuturnum, & septuaginta annorum seruitutem.

Cæterùm ex horum castigatione debemus vtilitatis cuiusdā occasionem sumere. Rom. 15. d. Nam secundum diuum Apostolum, Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Quā vtinam consequamur per Christum Iesum Dominum nostrum: cum quo Patrem decet gloria & imperium, vnà cum sacrosancto Spiritu, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS TERTIVS.

SVPER contritione filiæ populi mei contritus sum. Obtenebratus sum ego, ob imperitiam. obtinuerunt me dolores, vt parturientis. Plangit propheta commissas à populo iniquitates: & earum causa inuectas calamitates recenser. Vrbem vocat, *filiam populi:* quoniam illam ipsi ædificauerant. *Contritus sum* autem, plaga ex peccato contracta. *Nunquid resina non est in Galaad? aut medici non sunt illic? Quare non ascendit curatio filiæ populi mei?* Medicos, appellat sacerdotes: & doctrinam spiritalem, figuratè resinam. Galaad autem, vrbs erat sacerdotibus destinata. Conqueritur ergo, quòd ciuitas perseueraverit in delicto, nec pœnitentiam receperit: cùm tamen non deessent sacerdotes, & præcepta legis.

CAP. IX.

QVamobrem propheta diuinus postulat lachrymarum fontem dolori sufficientem: vt diù noctuque contribulum peccata deflere possit. Postulat etiam secessum quendam interiorem in finibus deserti: vbi viuere desiderat, ne audiat perpetrata à populo facinora. *Omnes enim,* inquit, *effodiunt inuicem nuptias.* Et est collectio omnimodam committens iniquitatem. hoc enim vult, *cœtus præuaricatorum. Intenderunt, vt arcum, linguam suam.* Struentes dolum, calumniam texentes, insidiantes proximo. hoc enim dicere vult hæc clausula, *Mendacium, & non fides, præualuit super terram, quia ex malis mala egressa sunt.* Declarat ex his conuersione carentem nequitiam. quoniam mala malis succedunt. Horum autem causa est, rerum diuinarum neglectus: cum statim adiciat, *Et non cognouerunt me, dicit Dominus.* Et vt clariorem reddat malitiam in eis vigentem, suadet, ne quis fidat amico, imò nec fratri: cùm vtrique in dolis & dolis vtantur, veritate priuati. Sed accusationi adiungit vsuram: vt quæ contra legem exerceatur. *Vsura super vsuram, dolus super dolum:*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Recolit item horum contemptum. *Noluerunt*, ait, *scire me, dicit Dominus. Propterea hæc dicit Dominus exercituum, Ecce ego igne examinabo eos, & probabo illos.* Quo loco bellum & quæ ex eo nascũtur, appellauit igneam examinationem & probationem. Hunc in modum & diuus Dauid ex persona eorum, qui erant in Babylone, ait, Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Sed illa piorum flatum enuntiarunt: qui per ignem examinati, apparuerunt probi. At hic, ignea examinatio declarat, quod est reprobum. Decursis etiam improbitatis generibus, linguam confert cum plumbo, plenosque dolo dicit esse sermones. *Loquuntur enim*, inquit, *pacifica: sed dolosa cogitant. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut in tali populo non vlciscetur anima mea?* Absurdum siquidem esset, talem iudicem, inultam reliquere tantam nequitiam. Visitationem porrò vocauit vltionem. Illud autem, *anima mea*, posuit humano more: cùm numen diuinum non constet anima & corpore, sed simplex sit, incompositum & informe. Loquitur itaque pro nostra audiendi facultate.

Psal. 65. b.

Post hæc horratur eos, vt lugeant defectionem viarum & montium, tanquam nedum hominibus, sed pecoribus & volatilibus carentium. Pecora enim libenter versantur in locis quæ incoluntur: in desertis autem, rarò inueniuntur. Minatur quoque captiuitatem, & desertam iri vrbem: quam dicit futurã habitaculum draconum: cum eius generis animalia, continua hominum præsentia tollantur: absentia verò, augeantur & multiplicentur. *Quis est vir sapiens, vt intelligat hæc? Et ad quem verbum oris Domini fiat, vt annuntiet vobis, quare perierit terra, & incensa sit, instar deserti, eò quòd nemo transeat per eam?* Iubet increpare eos qui adepti erant gratiam diuinam: & docere causas solitudinis. Quinetiam ipse id facit: ac dicit eos reliquisse legem, salutis causa datã, vtentes vanis cogitationibus: & idolorum cultum præstulisse. *Propterea ego cibabo eos pane angustiæ, & potabo illos aqua fellis:* (per hæc declarans amaram & acerbam vitam) *Et dispergam eos in gentes, quas ipsi non nouerunt, nec patres eorum, & mittam super eos gladium, donec consumam illos in eo.* Ex his pœnam duplicem indicat, tum cædem bellicam, tum vitam in captiuitate duceudam. Nam hos abduxerunt captiuos, qui bellum effugerant. Auget autem eis formidinem, iubetque vt aduocentur lamentatrices, quæ lachrymarum fontes emittant. Denuntiat etiam mulieribus, nullum habere locum lætitiæ lugentes filias introducit, explicata lamentationum causa. *Quia mors ascendit per fenestras vestras, ingressa est in terram vestram vt conterat pueros de foris, & iuuenes de plateis.* Fenestras vocat, erroris commentationes, per quas errorem suscepernnt: & illico ergo, inflicta est plaga. Nec erraverit quispiam, si sensus corporis, appellauerit fenestras animæ: verbi gratia, visum, gustum, olfactum, auditum & tactum. Per hos enim vita & mors ingredi possunt. Nam qui temperare intuetur, consequitur vitam: qui autem intemperatè, decerpit mortem. Et lingua verax, comparat animæ salutem: quæ autem mentitur, interitum procurat. Et de reliquis sensibus idem discere est persacile. *Hæc autem dicit Dominus, Et mortui ex hominibus erunt exemplum, super faciem agri terræ vestræ, & sicut fœnum à tergo metentis: & non erit, qui colligat.* Quæ vobis contingent, malitatis non modicæ præbebunt occasionem. Hoc enim sibi vult, *exemplum*. Illud verò, *sicut fœnum à tergo metentis*, indicibilem mortuorum declarat multitudinem. Cæterùm cùm quidam eorum superbirent ob diuitias, alij propter sapientiam, alij ob robur corporis: iubet, non esse de his gloriandum, sed de notitia Dei, & iustis operationibus. Cum etiam propter circuncisionem extollerent sese, arrogantiam eorum reprimens docet, plerasq; alias gentes circuncidi: quas etiam vocandas esse prædicit, & salutandas. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnes circumcisos præputia eorum: super Aegyptum, super Iudam, & super Edom, & super filios Ammon, & super filios Moab, & super omnes attonsos in facie sua, qui habitant in deserto.* Idumæi quidem ducentes genus ab Esau, circuncidebantur, iuxta legem Moysi hæ datam: Ammonitæ verò & Moabitæ vicinitate iuncti, æmulati sunt cognationem. Qui autem ab Ismahele & Cetura descenderunt, lege maiorum circuncidebantur. Hos ergo vocat, circuntonsos facie, quia pilos genarum auellere consueuerunt. At Aegyptios incolæ populi docuerunt circuncisionem. Coniunxit autem his Iudam, vt reprimeret arrogantiam. Verùm in sequentibus grauiorem reddit eorum accusationem. *Quia omnes gentes carne sunt circumcisæ: omnis autem domus Israel incircumcisa corde suo.* Igitur veteres etiam scripturæ docent fructum circuncisionis spiritualem. Vocent præputij turpitudinẽ. Non enim possumus incircuncisas accusare: sed Iudæos, corpore quidem circuncisos, habentes autem cor incircuncisum.

CAP. X.

Hæc dicit Dominus, Iuxta vias gentium nolite discere: & à signis cælestibus nolite metuere. Vias gentium, appellat veterem errorem. alioqui astronomiam & astrologiam non vocauit signa cælestia, quæ sequi non cõcedit, sed Domino cœli credendum. Perstringit etiam idolorum structuram: & ait, illa quidem ex ligno, alia verò ex auro & argento construi, ac subsidio egere, clauis & alijs instrumentis, necnon artificio, & deinceps manibus stabilientibus: cùm etiam argentum ex eo loco transuehatur, aurum autem ex alio. Tharsis autem, appellat Carthaginem. Eiusmodi enim argentum maximè laudatur. Et proculdubio etiam nunc, qui student opibus, Africum inquirunt. Hæc ergo cùm sint eius naturæ, merito non sunt metuenda: cùm ruinare nequeant, aut lædere. Idola esse ridicula, vbi sic prophetam monstrauit, texit hymnum Deo vniuersorum, *Vnde similis tui Domine? Magnus es tu, & magnum nomen tuum in virtute. Quis non timebit te, rex gentium?* Dissoluit hic superbiam Iudæorum: quia non dixit, Portio Domini, populus ipsius Iacob: sed Deum omnium, vocauit regem cunctarum gentium, prædicens, cognitionem Dei gentibus euenturam. *Nam inter cunctos sapientes gentium, & in vniuersis regnis eorum, vnde nam similis tui Domine?* Mox adductis in medium Dijs gentium, ostendit, eos ex artificio & materia sublisse: ac denuo redit ad laudandum Deum. *Dominus autem est verus Deus, Deus viuentium, & rex sempiternus.* Idola, inquit, non viuunt: at Deus & est vitæ largitor, & viuorum Deus, & rex perpetuus. *Ab indignatione eius commouebitur terra: & comminationem ipsius gentes non sustinebunt.* Ita etiam dicit beatus Dauid, Qui respicit terram, & facit eam tremere. Deinde præcipit dicere ijs qui Dij vocitantur, *Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra, & de sub cœlo isto.* Nam Dei proprium est, creare: non, ab alio creari. Ideoque si Filius est creatus, non est Deus: sin vniuersorum est opifex & conditor, reuera Deus est. De ipso enim enuntiat propheta, quæ subdentur, *Dominus, qui fecit cœlum virtute sua, ipse direxit terram in sapientia sua, & in prudentia sua extendit cœlos.* Hæc, Dei sunt propria: non, ab alio construi. *Qui ministrat pluuiam, & tonans fulgores emittit. Educens nubes ab extremo terræ.* Aquam siquidem marinam sursum eleuat pro voluntate, & ex ea nubes consistunt. *Fulgura in pluuiam*

Psal. 103. d.

fecit. Cùm ipsa pluuiam indicent. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Thesauri enim ipsius, sunt voluntas eius. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Et omnia quæcunque voluit, DOMINVS fecit in cœlo & in terra. Verus ergo DEVS horum omnium est opifex. At plerique homines in eam absurditatem prolapsi sunt, vt nonnulli Deos condiderint, alij verò conditos ab illis adorauerint. Sed ab errore cessatum iri prædicit. Cùm enim dixisset, *Vana sunt opera, risu digna*: hoc est, idola: subiunxit, *In tempore visitationis suæ peribunt.* Nam apostolica prædicatio prorsus delenit eorum memoriam. Videmus itaque exitum prophetiæ. *Non est similis pars Iacob. Qui enim fecit omnia, ipse est hæreditas eius: & Israel, virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi.* Tu, inquit, non es edoctus huius errorem: quoniam è superis te elegi, & sollicitudine mea te summopere dignatus sum. *Congregauit è terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis.* Cùm vocasset Patriarcham è terra Chaldæorum, transtulit in Palæsthinam: & progeniem ipsius ab Aegyptiaca seruitute liberatam eduxit. quod sermo propheticus declarauit, *Congregauit è terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis.* hoc est, statim vt elegit te ex alijs gentibus, terram electam donauit tibi. *Quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego supplanto inhabitantes terram hanc tribulatione, & affligam eos, vt deprehendantur.* an rectè currerent & incederent. At cùm cursus sit noxius, obtenebrantur, vt desinant perniciosè currere. *Inuentum est væ super contritione tua, pessima est plaga tua. Contritionem*, vocat peccatum: væ autem, supplicium. Nequitiam, inquit, tuam secuta est pœna, & grauissimam plagam accepisti. Post hæc componit lamentationem ex persona ciuitatis, instruens eam, quibus sermonibus vti debeat, quæ plangit delicta, & ait, *Renera hoc est vulnus, & comprehendit me.* Quasi dicat, Plaga peccati, fuit mihi causa malorum. *Tabernaculum meum miserè vastatum est: periit, & omnes pelles meæ dispersæ sunt.* Tabernaculum vocat, non modò templum diuinum, sed etiam domos & turres & porticus. *Filij mei & omnes meæ recesserunt à me, & non sunt: non est locus tabernaculi mei: non est locus pellium mearum.* Omnibus simul destituta sum. Refert etiam nequitiæ magistros: *Pastores desipuerunt, & Deum non inquisierunt.* Pastores vocat, reges & sacerdotes. Hi siquidem & illi errorem procurauerunt. quæ clarius docet Regnorum, & Paralipomenon historia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propterea omnis pastura eorum non intellexit: sed dispersi sunt. Hoc loco νομὰν, id est, pasturam, vocat, non herbam, sed ouilia: & ait, imprudentiam pastorum fuisse causam erroris ouium. *Vox auditionis ecce venit, & commotio magna è terra aquilonis: vt ponat ciuitates Iudæ in deletionem & cubile struthionum.* Struthiones dicit, ingentes illos Libycos, quos plerique struthiocamelos appellant, solitarium enim est huiusmodi animal. Exinde propheta docet, à quo adducatur Nabuchodonosor. *Noui Domine, quòd non sit hominis via eius, neque vir ambulabit, & rectam faciet viam suam, neque dirriget profectionem suam.* Nunquam, inquit, Domine, irrupisset ille contra nos, te non volente: & si irrupisset, nequaquam prospere egisset quæ decreuerat, nobis opitulante dextera tua. Scio enim quæ acciderint Sennacherib. Sed obsecramus te, ne ille exigat à nobis pœnas impietatis: verùm tu ipse erudias nos paterna castigatione. Hoc nanq; dicit in subsequentibus, *Corripe nos Domine: veruntamen in iudicio, & non in furore: ne paucos facias nos. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Quia comederunt Iacob, & consumpserunt eum: pasturam eius desolauerunt.* Perspicuum est igitur, tam ex eis quæ dicta sunt, quàm ex his quæ subijciuntur, clausulam hanc, *Noui Domine, quòd non sit hominis via eius*, non subijcere libertatem arbitrij nostri seruituti naturali, neque res nostras fatali necessitati submittere: verùm disertè nos docere, quo pacto Dominus Deus totius mundi gubernacula tenet, & sapienter gubernat, suppeditans bona, & corripiens iustè, vbi post diuturnam patientiam sæpius in nequitia perseuerare viderit.

CAP. XI.

POst hæc præcipit, vt dicat vniuerso populo, *Hæc dicit Dominus Deus Israel, Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus vestris, in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de fornace ferrea.* Hoc ipsum, cùm legem sanciret, addidit legi, & dixit, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Pollicetur tã illo quàm hoc rursum loco, se dignos habiturum omnimoda prouidentia, qui obseruauerint mandata diuina. Et reuocat in memoriam, quæ dicta sunt patribus eorum, & illorum inobedientiam. *Declinauerunt enim, ait, aurem suam, & ambulauerunt quisque in rectitudine cordis sui praui.* ἐυθύτητα vero, id est, rectitudinem, hic ponit, non pro iustitia & æquitate: sed pro prauitate perseuerantiæ in malitia. Nam ab ea non recesserunt, sed in ea continenter incedebant. *Et induxi super eos omnia verba pacti huius, quod præceperam eis vt facerent, & non fecerunt.* Varijs enim supplicijs addixit eos. Interdum Ammonitis, interdum Moabitis, interdum alienigenis seruiebant. *Et dixit Dominus, Inuenta est coniuratio in viris Iuda, & in viris habitantibus Ierusalem: conuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum, qui noluerunt audire verba mea.* Istud, *inuenta est colligatio*, perinde est, ac si dicat, colligati sunt & implicati cum patribus, & itinere eorum incedunt. Hoc enim subiecta significant: *Et ecce, ipsi secuti sunt post Deos alienos, vt seruirent eis.* Quidquid committentes, pactum illis datum transgrediuntur. Quamobrem omnimodis eos obruam calamitatibus, nec plangentes venia dignos existimabo: tametsi nullum à Dijs, quos coluerunt, consequantur auxilium, quorum multitudinem commemorat: *Quia iuxta numerum ciuitatum tuarum erant Dij tui, Iuda: & iuxta numerum viarum Ierusalem posuerunt aras confusionis, aras idolum Baal.* Idcirco propter immodicam impietatem prohibet prophetę, ne pro eis supplicationem offerat. *Ne oraueris enim, ait, pro populo isto: & ne digneris pro ipsis deprecari aut orare: quia non exaudiam, in tempore quo inuocauerint me, in tempore afflictionis eorum.* Quia in ipso pœnarum momento preces offerunt. Quare Dauid propheta denuntiat, his verbis, Præoccupemus faciem eius in confessione. Porrò hic excessum impietatis ipsius demonstrat. *Quid est, quod dilecta operata est in domo mea abominationes?* Verum quòd vocata est dilecta: tum illud, quòd deterius in templo Dei collocauerit ipsius eorum, qui non sunt Dij. *Nunquid preces & carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? aut per hæc effugies?* Clarè nos instruit interpres & sermo prophetæ, Dominum opera bona requirere. Quod etiam diuus Dauid insinuat, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autè perfecisti mihi. Et iterum, Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis nõ delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus nõ despiciet. Ac vbi vocatam dilectam, iterum aliam refert ipsius denominationem. *Oliuam formosam, speciosa vocauit Dominus nomen tuum.* Hanc de opacâ, vocauit Dominus nomen tuum. Hanc appellationem addidit, vt inuitaret eam ad ferendos fructus. Eo etiam modo sæpe vocauit eam, vineam. *Ad vocẽ putatium ipsius exarsit*

Deut. 27. d.

ignis super eam. Vt vocauit, oliuam, meminit purgationis. Putationem enim, nuncupat purgationem. Sic & Dominus in sacris Euangelijs dicit, Omnis palmes in me non ferens fructum, exciditur, & in ignem mittitur. *Magna tribulatio super te. Rami eius inutiles facti sunt.* Quia bonos fructus ferre noluerunt. Et vt ostendat, non regem Babylonis potentem pœnas ei infligere, sed Dominum ipsum, hæc addidit, *Et Dominus Deus exercituum qui plantauit te, locutus est super te mala, pro malitia domus Israel, & domus Iuda: quia fecerunt sibi hoc, ad irritandum me, libantes Baal.* Ipse, inquit, qui te plantauit, præcidit ramos: tu verò in causa es, quæ non probos fructus, sed exitiales protulisti.

Isaiæ 17. a.

In sequentibus docet propheta quę commiserunt in seipsum, & in Dominum Christum. in ipso enim propheta hæc adumbrata sunt. *Domine, demonstra mihi, & cognoscam.* Ipsa precatio testatur, eum non modò referre, quæ commissa sunt in se. Alioqui nulla reuelatione opus erat, ad perspicienda quæ tum fiebant, cùm in eum admitterentur. Reuelatio autem præmonstrat futura. *Tunc vidi studia eorum. Ego autem, quasi agnus innoxius, qui ducitur ad victimam, non cognoui.* Istud, *non cognoui*, quadrat propheta, tristia non speranti: qui non diligenter attendebat dominicis promissionibus: sed cùm audijsset, Posui te hodie in ciuitatem munitam, & vt columnam ferream, & murum æneum: arbitratus est, se nequaquam molestia tentandum: Atqui sermo diuinus non hoc pollicebatur, sed, Vinces aduersa. Pugnabunt enim, inquit, tecum, & non prævalebunt aduersum te: quia ego sum tecum, vt liberem te, dicit Dominus. Verum sermo prolatus de Domino Christo, alium habet intellectum. Tanquam enim agnus, inquit, qui ducitur ad victimam, non nouit quid passurus sit: & excepturus passionem, sequitur ducentes. *Quia cogitauerunt super me cogitationem, dicentes, Venite, mittamus lignum in panem eius, & eradicemus eum de terra viuentium, & non memoretur vltrà nomen illius.* Istud omnino non conuenit Prophetæ. Qui enim fieri poterat, vt lignum immitteretur in panem? At Christo Domino sermo prophetiæ vel maximè quadrat. Nam suum ipsius corpus, panem appellauit, Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est: quam ego dabo pro mundi vita. Panem hunc ligno confixerunt, qui putabant se memoriam illius extincturos. Tum prophota, *Tu verò Domine exercituum, qui iudicas iustè, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis. Tibi enim reuelaui causam meam.* Renes vocat, vt sæpe diximus, cogitationes: eò quod concupiscendi vis in renibus sita, frequenter incitat cogitationem. Non tamen frustra permisit Deus prophetam aduersis tentari: sed cùm sæpè conatus esset pro iniquè agentibus supplicare, volens Deus suadere ei, ne seipsum putaret clementem: thesaurum autem bonitatis, crudelem, insultum hunc fieri permisit. Ille verò dolore cõfectus supplicat Deo, vt iustè iudicet, & de impijs sumat pœnas. Quam supplicationem suscipit Dominus, ac data responsione punitionem minatur: & quosdam in bello interficiendos esse dicit, alios fame perituros.

Iudæ 1.

Iuper. 11. d.

Iudæum.

Iuan. 6. f.

CAP. XII.

CAeterùm propheta cùm iterum animaduerteret prosperitatem improbè viuentium, postulat supplex doceri, quænam sit eius rei causa. *Iustus es Domine. Nam disputabo tecum: veruntamen, iudicia tecum loquar.* Probè noui, ait, quàm iusta sit sententia tua: nec ego absurdam existimo tibi proponere quæstionem, *Quare via impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui præuaricantur præuaricationem? Plantasti eos, & iecerunt radices: filios procreauerunt, & fecerunt fructum.* Per hæc, monstræ prosperitatem: per subsequentia, Deo carentem animum declarat, non sine nota, *Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum.* Nudis, ait, verbis te appellitant: à cogitationibus enim tui memoriam expulerunt. *Et tu Domine nouisti me: vidisti me, probasti cor meum.* Quia non ea tantùm quæ patent, cognoscis, sed etiam secretas cogitationes meas. *Congrega eos velut oues ad victimam: & sanctifica eos, in diem occisionis eorum.* Verbum istud, *sanctifica*, dicit, pro: segrega. Segregat enim se, qui vult sanctificari. Propterea Syrus ἕτοιμασον, id est, præpara, posuit pro, ἁγίασον, quod est, sanctifica. *Vsquequo lugebit terra, & omnis herba agri desiccabitur, propter malitiam habitantium in terra? Perierunt animalia & volucres, quia dixerunt, Non videbit Deus vias nostras.* Propter iniquitatem eorum deserta mansit terra Domine, quia existimant, te non obseruare neque videre, quæ perpetrantur ab ipsis. *Pedes tui currunt ad nequitiam, & dissoluent te. Quomodo præparaberis aduersus equos: & in terra pacis confidis?* Hoc ita interpretatus est Syrus, Victa es, dum curreres ad dimicandum cum peditibus: & quo pacto equitibus reluctari poteris? Itaq; quod dicit, est eiusmodi, Hostes vicini, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi atque

Universidad de Deusto
Biblioteca

atque alienigenæ exercitu pedestri bellum gerebant, & tu certans cum illis, sæpenumero victa es, Qui fiet igitur, vt resistas Babyloniis, cum equestri exercitu in aciem prodeuntibus? At secundum interpretationem græcam sic intelligendum est, nempe, ob nequitiam tuam cursus labefactauit te, & viribus spoliauit: fortitudine porrò & viribus destituta, quomodo repugnare poteris, & gerere bellum cum his, qui ingenti equorum numero militant? Vtrunque sensum posui, relicta cuiuis sanioris optione. *Quomodo te geres in elatione Iordanis?* Syrus ita dixit, Quo pacto traiicies Iordanem exundantem? figuratè multitudinem hostilis exercitus vocauit, fluuium inundantem. Reducit autem eis in memoriam illos qui erant sub Iesu Naue: videlicet, quando curam tui gerebam, fluuium illum æstuantem transmisisti. *Quia & domus patris tui, & ipsi spreuerunt te, & ipsi clamauerunt à tergo tuo: & illi ipsi conuenerunt contra te.* Plerique enim (vt verisimile est) ex decem tribubus iam in captiuitatem ductis, sub hostibus militabant. *Ne credas, quando loquentur tibi prospera.* Talis erat Rabsaces, qui hebraica voce vtens blasphemabat in Deum. His interiectis, Propheta resumit prophetiam de Domino: & prænuntians Iudaicum excidium, ait ex persona Dei, *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam: tradidi animam meam dilectam in manus hostium eius.* Bonitatem suam ostendit, & docet, abominationem eorum increpando. Ipse enim verbis vtitur amicitia plenis, vocans eam, quæ hostis erat, animam suam dilectam: illa verò, insidiatorum & hostiũ exercet opera. quod ex sequentibus declaratur: *Facta est hæreditas mea mihi, quasi leo in sylua.* Quia pro sponsa effecta est fera, quæ sponsum deuorauit. *Dedit super me vocem suam.* Veritatem prophetiæ docent Euangelia: vnde discimus, quo pacto clamabant, Tolle: Tolle: Crucifige eum. *Propterea odi eam.* Iustam esse vindictæ causam docet. *Nonne spelunca hyænæ est mihi hæreditas mea? aut spelunca, quæ in circuitu eius sunt?* In iis quæ antè expolita sunt, vocauit templum, speluncam latronum, ob sacrificulorum iniquitatem: hoc verò loco, non vrbem duntaxat, sed etiam quę circùm adiacent, hoc est, Iudæam, appellat speluncam hyænæ: & rursum accusat iniquitatem in se admissam, *Mihi enim*, ait, *facta est spelunca hyænæ.* Deinde vaticinatur extremum illius interitum. *Venite ad eam, & congregamini omnes bestiæ agri: & veniant ad deuorandum eam.* Nam Romani suscepto orbis imperio, coacto ex variis nationibus exercitu, alios interfecerunt, alios duxerunt captiuos. Legis autem doctores ait fuisse auctores impietatis. *Pastores multi demolisti vineam meam, conculcauerunt partem meam: dederunt portionem meam desiderabilem in desertum non habitatum: ewaserunt in deletionem & interitum.* Principes enim sacerdotum, scribæ, & Pharisæi, decipientes populum, & Dominum crucifigentes, accersiuerunt Iudæam vulgata illa mala. Idq; docet clariùs, *Propter me, deletione deleta est omnis terra.* Omnem terram, Israeliticam dicit: quoniam ob ea quę commissa sunt in eum, tunc quidem ipsorum regio redacta est ab hostibus in solitudinem: modò verò, celeberrima sua metropoli prorsus priuati sunt. *Non est vir qui reponat in corde.* Quasi dicat, Non vtuntur prudentibus cogitationibus. *Ad omne diuerticulum desertum venerunt, miserè degentes in deserto.* διὰ δυσχωρίας, Syrus interpretatus est ἀπροσπελῶς, hoc est, diuerticulum, semitam. Omne, inquit, desertum repleuerunt diuerticulis, calamitosi, & hostes effugientes. Proprium est enim fugientium, non vti vijs regiis. *Quia gladius Domini deuorabit ab extremo terræ, vsque ad extremum eius. Non est pax vniuersæ carni.* Commemorat ea, quę Iudæis acciderunt ab extremo terræ, vsque ad extremum Israeliticæ.

Prædicit etiam, quæ diuersis temporibus inuecta sunt gentibus: contra quas prænuntiat circa finem prophetię. *Seminastis triticum, & spinas metetis.* Admonet, non esse collocandam in fertilitate terræ fiduciam: sed in bonis illius operationibus. Qui enim nequitia vtitur, spinas ex ea colligit. *Sortes vestræ non proderunt vobis.* Sortes rursùm vocat, pinguem hæreditatem: cui non esse credendum, consulit. *Confundemini à gloria vestra, ab opprobrio in conspectu Domini.* Quæ putatis illustrare vos, verbi gratia, opes, potentia, hæc vos pudore perfundent, dum causam agetis apud Deum. Eius enim beneficia abundè experti, contraria illi reponitis. *Hæc autem dicit Dominus, de omnibus vicinis pessimis, de pastoribus, qui tangunt hæreditatem meam, quam distribui populo meo Israel.* Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, & alii. Ingenitæ infensum & hostilem semper in Iudæos gerebant animum. quod tandem sibi persuaserunt, attendentes clades sibi illatas. Ideo præmonet eos futuræ Iudæorum vocationis. Pastores autem vocat, principes illorum. *Ecce ego euellam eos de terra sua: & domum Iuda eiciam de medio eorum. Et erit, postquam eiecero eos, conuertar, & miserebor eorum: & inhabitare eos faciam, vnumquemque in terram hæreditate sua, & vnumquemque in terra sua.*

Ioan.19.c.

Hisce vaticinatur reditum, qui fuit sub Cyro & Dario: & quę deinceps futura sunt, prędocet. *Et erit, si docentes docuerint populum meum viã meam, vt iurent in nomine meo, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei. Quòd si conuersi non fuerint, euellam gentem illam euulsione & perditione, dicit Dominus.* Omnimodam refert Iudaicæ gentis expulsionem, *Euellam enim, gentem illam euulsione & perditione, dicit Dominus.*

CAP. XIII.

EXinde præcipitur Prophetę, vt cingulum lineum sibi comparet: & cùm eo cinxerit renes, illud apud Euphratem fluuium occultet: quod mandatum mox impleuit. Elapsis autem diebus non paucis, denuo præcipitur, vt cingulum adferat: & peregit iterum, quod mandauerat Dominus: & cùm illud in manus sumeret, reperit computruisse, & nulli vsui aptum esse. tum audit Dominum, dicentem, *Sic computrescere faciam superbiam Iuda, superbiam Ierusalem, superbiam hanc multam, populum istum pessimum: qui nolunt audire verbum meum, qui ambulant in pertinacia cordis sui pessimi, abeuntque post Deos alienos, vt seruiant eis, & adorent eos. Et erunt sicut cingulum istud, quod nulli amplius vsui aptum est.* Per hęc, conuersationem in Babylone peractam innuit. Euphrates enim vrbem illam mediam diuidit. Iussus autem erat abscondere cingulum iuxta Euphratem, in foramine petræ. Foramen petrę, vocat Babylonem. Populus illic agens, inutilis erat: non iam vocitabatur, populus Dei, nec à seipso regebatur, neque cultum diuinum à lege mandatum celebrabat: sed inutilis erat, perinde ac cingulum illud putrefactum. In sequentibus tamen explicat vsum cinguli. *Sicut enim cingulum adhæret lumbis viri: sic agglutinauit mihi ipsi domum Israel, & omnẽ domum Iuda, dicit Dominus: vt esset mihi in populum celebrem, in exultationẽ & gloriam, & non audierunt me.* Per prędicta mirificam Dei bonitatem declarat, & copulationis modum edocet, & quod decreuerat, eos claros & illustres reddere: at illi per iniquitatem probra sibi contraxerunt. Hoc modo ex rebus contexta prophetia, sub alia rursùm imagine, futura prędicit. *Hæc dicit Dominus Deus Israel, Omnia vter implebitur vino. Et erit, si dixerint tibi, Num cognoscentes non cognoscimus, quòd omnis vter implebitur vino? Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego implebo omnes qui habitant terram hanc, & reges, filios Dauid, qui sedent super thronum eius* (mox dicit) *prophetas, & sacerdotes, & vniuersum populũ, ebrietate.* Et docens, quid significet ebrietas, subiungit, *Et dispergam eos, virum, & fratrem eius, & patres eius, filios eius pariter, dicit Dominus.* Ac vt ostendat, firmum & ineuitabile propositum irę, addidit, *Non desidorabo, non parcam, non miserebor à dissipatione eorum.* Pro, dissipationis eorum. Vltionem ergo, vocauit ebrietatem. Qui enim in grauissimas calamitates labuntur, sunt perturbatis similes, qui præ grauitate doloris lugere nequeunt. *Audite, & auribus percipite: & nolite elevari: quia Dominus locutus est.* Cessate ab audacia & insana arrogantia, & excipite quę dicuntur, tanquam à Deo. *Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri in montes caliginosos.* Præoccupate, ait, tempus vindictæ. Quod & diuus Apostolus suadet, Igitur, dum tempus habemus, operemur bonum. *Et expectabitis lucem: illic vmbra mortis: & ponet eam in caliginem.* In ipso supplicio implorabitis opem, & nullam consequemini humanitatem. *Quòd si non audieritis, in abscondito lugebit anima vestra, à facie iniuriæ, & plorans plorabit. Et deducent oculi vestri lacrymas: quia attritus est grex Domini.* Illud, *in abscondito lugebit*, indicat obscurè malorum excessum: nempe, seruientes hostibus, apertè plorare non audebitis, sed clam duntaxat hoc facietis. Hortatur porrò regem & principes, vt defleant rerum mutationes: & reuocat in memoriam, quæ iam euenerunt. *Vrbes versus austrũ clausæ sunt: & non est qui aperiat. Translatus est Iuda: complenit translationem perfectam.* Mancipationis scilicet. Nam vrbes Iudææ nõ paucas Sennacherib subiugauerat. Et hæc, inquit, perpessi sunt, exoluentes pœnas delictorũ, quæ commiserãt. Præcipit autẽ ipsi Ierusalę, vt intueatur multitudinẽ hostiũ venientiũ ab aquilone: & infert, *Vbi est grex, qui datus est tibi, oues gloriæ tuæ?* Pro, incolarum multitudo. *Quid dices, quando visitauerint te?* Nempe hostes. *Et tu docuisti eos aduersum te artes, in caput tuum.* Dum enim à Syris bello peterentur, Assyrios accersiuerunt in auxilium, cùm prouidentiam diuinam implorare debuissent. *Dolores apprehendent te, vt mulierem parientem.* Doloris magnitudinem declarat. *Quòd si dixeris in corde tuo, Quare occurrerunt mihi ista? Propter multitudinem iniquitatis tuæ reuelata sunt posteriora tua, vt infamentur plateæ tuæ:* Denudatio ejusmodi, pudorẽ adfert ijs, quibus hoc accidit. Dicit igitur, Cũ denudata fis, nõne delictatua vel hæcala-

Gal. 6.c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

calamitates tibi pepercerunt? *Si mutet Aethiops pellem suam, & pardus varietates suas: & vos, qui mala didicistis, bene agere poteritis.* Verus profectò sermo, Consuetudinem, videlicet, esse alteram naturam. Omnia enim quæ longa consuetudine comparauit animus, paria censentur cum naturalibus. Quapropter minatur, se dissipaturum illos, instar stipularum, quæ à turbine venti huc & illuc agitantur. Cæterùm recensetmultitudinem peccatorum eius, intemperantiam, temeritatem, & idolorum cultum: quem vocat abalienationem fornicationis. vnde subiecit, *Super colles, & in agris vidi abominationes tuas.* Tum lamentando, *Væ tibi Ierusalem, quia non es mundata post me. Vsque quo adhuc?* Nam cùm iniquitates non paucas commiseris, pœnitẽtia vti noluisti. Ego verò non iam longanimiter feram, sed vltionem inducam. Præstabat equidem, viuere secundum leges diuinas: at quoniam homines estis, probabile est, vos errare posse, pœnitentiæ medicamentis vti debebatis: & horum ope placato iudice, pœnarum, quas comminatus est, periculum effugere. Quas vtinam & nos perpetuò non experiamur, Per gratiam & humanitatem Domini nostri Iesu Christi, Cum quo Patri sit gloria & imperium, vnà cum sacrosancto Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS QVARTVS.

CAPVT XIIII.

T factum est verbum Domini ad Ieremiam, de siccitate. Omnigenas castigationes infligit eis, vt prauitatis cursum abscindat. Narrat autem propheta luctus & lamentationes, quæ acciderunt ob penuriam imbrium. Dicit enim, defecisse fontes, puteos, & nebularum congregationes: vnde secuta est terræ sterilitas: Et huius siccitatis dolorem sensisse bestias, non mansuetas duntaxat, sed etiam agrestes. *Cerui enim,* inquit, *pepererunt in agro, & reliquerunt: quia non erat herba. Asini agrestes steterunt in rupibus, & attraxerunt ventum, more draconis.* Quod etiam faciunt homines, dum sitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes calorem.

Post hæc precibus oblatis, propheta recolit peccata communia, & hoc pacto Deum reddit propitium, *Tibi enim,* ait, *peccauimus, expectatio Israel, & saluator eius in tempore tribulationis.* A te enim misericordiam expectamus omnes. *Quare factus es velut aduena in terra, & velut indigena declinans in diuersorium?* Istud, ὡς ἀνὴρ ξένος, id est, velut indigena, Syrus interpretatus est, ὡς ὁδίτης, hoc est, tanquam viator. Cur nos contemnis, inquit, & præterfers morem aduenæ, parui facientis domicilia in quibus habitat, tanquam aliena: & viatoris prætereuntis, qui negligit ea quæ occurrunt in via? *Nunquid eris, velut homo dormiens, & vt vir, qui saluare non possit?* Qui dormit, non audit inuocantes: & qui tenetur infirmitate, succurrere nequit. Acsi diceret, Ne differas misericordiam. tu enim potes, & vigilas, vbique es, & cunctis adstitis. Nam hoc subiunxit: *Et tu in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos. Ne obliuiscaris nostri.* Et ponit responsionem à Deo datam: *Dilexerunt mouere pedes suos, & non pepercerunt.* Nempe, in viam nequitiæ. Hoc enim docent, quæ subiiciuntur: *Et non placuit Deo in eis.* Inquit etiam, Deum recepturum in memoriam iniquitates eorum, & impiè commissorum pœnas exacturum.

Condicit autem Dominus prophetæ, ne precetur pro eis: & asserit, eorum ieiunia non obseruaturum, nec ab eis oblata sacrificia suscepturum: sed fami, pesti, & internecioni traditurum eos. Quibus auditis, Propheta in medium adducit pseudoprophetarum prædictiones: & ait, illos contraria prædicere, pacem eis polliceri, & bonorum copiam. At rursum Dominus ait propheræ, illos falsa prædicere, verbis diuinis non inferuire: non esse organa gratiæ, sed pro arbitrio loqui. *Non præcepi eis,* inquit, *neque locutus sum eis: quia visiones mendaces, diuinationes, & auguria, ac intentiones cordis sui, isti prophetant vobis.* Somnia, vocat *visiones:* auium obseruationes, *auguria: diuinationes,* quæ fiunt operatione dæmonum: *intentiones cordis,* seductiones à cogitationibus prodeuntes. Postmodum illis ipsis comminatur interitum, & firmitati succedentem, & cædem bellicam. *Morte,* inquit, *morbosa morientur, & gladio & fame consumentur.* Ad hæc verò, & qui defunctati fuerint sermones eorum, ne sepulturæ quidem digni habebuntur. omnes similiter iisdem afflictionibus occumbent. Atque rursum benignissimus Dominus, vbi lectus est acerba, suadet vti medicamentis pœnitentiæ. *Deducite enim,* ait, *oculus vestros lacrymas diu noctuque.* Propter magnitudinem calamitatũ vobis inuehendarum. Nempe moratque propheta rerum gestarum ordinem: *Si egressus fuero in agrum, ecce gladio vulnerati: si ingressus fuero ciuitatem, ecce infirmis afflictio.* Addit etiam his captiuitatem futuram.

gustias: *Quia propheta & sacerdos abierunt in terram quam nouerant.* Beatus Dauid propheta, & diuus Ezechiel sacerdos & propheta, & alij præter hos plurimi sacerdotes, fuerunt participes aduersorum. Deus enim volens consolari & iuuare profanos illos, misit cum illis prophetas, velut quosdam pædonomos & præceptores: ne prorsus ad impietatem declinarent. His enarratis, Propheta conuertit sermones ad Deum: *Nunquid reprobans reprobasti Iudam, & à Sion defecit anima tua?* Pro, prouidentia tua. Humano enim more posuit, animam, ad clariorem prophetiæ elucidationem. Dicit porrò, vulnus inflictum esse incurabile, subijciens hęc verba, *Cognouimus Domine peccata nostra, & iniquitates patrum nostrorum: quia peccauimus coram te. Cessa, propter nomen tuum.* Quasi dicat, Desine nos affligere: & ne respicias in nos, sed in nomen tuum. populus enim tuus appellamur. *Ne destruas thronum gloriæ tuæ.* Ita Ierusalem appellauit. Dominus etiam in sacris Euangelijs, cùm prohiberet iurare, ait, Non iurabis per Ierusalem: quia thronus est magni regis. Nam illic propriè apparuit. Reducit autem in memoriam fœdus cum patribus initum: nullumque ab idolis suppetere auxilium: sed ipsum è superis labentem pluuiam suppeditare, quia creatura non caret gubernatore. Hoc enim dicit, *Et cœlum dabis plenitudinem suam. Nonne tu ipse Domine, & expectamus te? quia tu fecisti vniuersa hæc.*

Matth. 5. c.

CAP. XV.

REspondet iterum ad hæc Dominus, *Quia si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea in eis.* His demulcet Prophetam. Ne putes, inquit, quòd per tui contemptum, supplicationem non suscepturus sim: quia neque his acquieuissem supplicantibus, qui tanta ediderunt miracula. Horum meminit, tanquam antiquiorum: eò etiam, quòd hi frequenter pro populo ipsum interpellantes, persuasissent. Etenim magnus ille Moses, in conflatione vituli, cũ Deus dixisset, Sine me, vt indignabundus deleam eos, feruentissimis precibus oblatis, conciliauit Dominum his qui peccauerant. Itidem & Samuel huic non dissimile præstitit, dum pluuiam copiosam tempore messis adduxit. Mox præcipit Prophetæ, vt dimittat populum aftantem. *Quòd si dixerint tibi,* inquit, *Quò egrediemur? dices eis, Hæc dicit Dominus, Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium, & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. His enim quatuor calamitatibus subijciã illos. Insuper & qui mortui fuerint, bestijs ac volucribus pabulum erunt. Et tradam eos cunctis regnis terræ angustijs premẽdos.* Predicit etiam, quę post reditum sunt futura, & vigente Macedonum regno ventura: atque interitum ipsis à Romanis inferendum. In primis tamen obuentura docet, ob impietatem à Manasse audacter admissam. Verũ non est iniqu⁹ iudex, nec ab alijs debitas exigit pœnas: sed velut eiusdem impietatis socios, & qui improbo regi libẽter operam contulissent, prædictis submittit afflictionibus. *Quis miserebitur tui Ierusalem? & quis contristabitur de te? aut quis meuabit se, ad rogitandum tibi pacifica?* Quasi dicat, Vniuersis hominibus iusta perpeti videbere. Solent enim homines, cùm quempiam eorum qui nequissimè viuunt, plecti viderint, non solùm condolere, sed etiam congratulari his qui læsi sunt, tanquam ab eius nequitia liberatis. *Tu auersa es à me, dicit Dominus: retrorsum ibis.* Et quod perperrasti, patieris. Hoc autẽ, *retrorsum ibis,* posuit, pro, humiliaberis. *Et extendam manum meam in te, & delebo te: nec vltrà parcam ipsis.* Iam enim non vtar pristina patientia. Deinde, vt ostendat, se præter voluntatem ad puniendum cogi, quasi condolens, ait, *In portis populi mei nati sunt filij: disperdidi populum meum, propter malitiam eorum: & tamen non sunt conuersi.* Ipsi, dum à nequitia cessare noluerunt, accersiuerunt exitium. Dicit etiam, ex virorum internecione creuisse numerum viduarum, & eandem ob causam matres liberis priuatas esse. *Induxi enim,* ait, *super matrem adolescentum miseriam. In media die proieci super eam repente tremorem ac laborem. Sterilis facta est, quæ pariebat septem. defecit anima eius.* Varijs modis deplorat calamitatem, vt doceat pertinaces, & suadet relinquere pristinam impietatem. *Occidit ei sol, medio etiam die.* Lugẽtibus enim vel ipsa lux appellatur tenebræ. His & horum similibus dictis, luget & lamentatur Propheta, *Væ mihi mater, quòd me peperisti, virum contentioni & disceptationi expositũ, in vniuersa terra. Non profui: nec profuit mihi quisquam. Potentia mea defecit inter maledicentes mihi.* Τὸ ὠφελήθην, Syrus interpretatus est, ὠφελήθην. Dicit igitur, Non profeci, nec fœnerauimultos tamen compatraui conuiciatores assiduos, superbè se efferentes. Consilia enim, vt plurimùm, parere solent contumacias. At verò iuxta græcam interpretationẽ ita debet intelligi, nempe, Dignus sum lamentatione, frustra editus in hanc vitam: quia nulli profui, nec ab alijs emolumentũ adeptus sum: maledicta duntaxat refero, ab audientibus prophetias.

Ier. 22. c.

Rr Fiat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fiat, Domine, dirigentibus illis: si non astiti tibi in tempore afflictionis eorum, & in tempore tribulationis eorum, in bona contra inimicum. Audi ipsos elatos, inquit, sæpe pro illis supplicationes tibi obtuli. Tum ex persona Dei, *Si agnoscetur ferrum & vestimentum æneum: robur tuum & thesauros tuos dabo in prædam & compensationem omnium peccatorum tuorum, in omnibus terminis tuis.* Ne fiduciam, inquit, collocetis in indumentis æneis aut ferreis. cunctas enim opes vestras tradam hostibus. & hæc erit peccatorum tuorum remuneratio. Quibus addit etiam captiuitatem, quam iam passi erant. Hæc vbi prædixit Propheta, periculum imminere sentiens ab ijs, qui audire recusant, & eum interficere conantur, inuocat Deũ omnium, & ait, *Recordare mei, Domine, & visita me & tuere me ab his qui persequuntur me.* Ac si dicat, Ne tradas me persequentibus me, innocens enim liberatur. *Noli in patientia tua suscipere me.* Nonnulla habent βάλος, hoc est, ne magna tolerantia vtens, & punire sontes differens, nos læsos discrucies. *Scito, quòd sustinuerim opprobrium propter te, ab his qui auersantur sermones tuos.* Tua causa, Domine, his molestijs obrutus sum. Dum enim sermones tuos perferrem, factus sum inimicus. *Adimple eos: & erit sermo tuus mihi in lætitiam, & gaudium cordis mei. quia inuocatum est nomen tuum super me.* Quia me falsa prædicere arbitrantur, promissionibus autem pseudoprophetarum, tanquam veris, attẽdunt, rebus ipsis confirma sermones meos: & ita consolare me.

Postea narrat, quo pacto non cum epulantibus, nec cum ridentibus versatus sit: sed timore Dei omnibus anteposito, de eorum malitia & supplicio anxius permanserit. Quem Dominus protinus consolatur, his verbis, *Si conuerteris, conuertam te: ante faciem meam stabis. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* Non exiguam, inquit, mercedem conferuo tibi, qui tantum laboris suscepisti. Nam si quempiam errantem conuerteris, multam apud me fiduciam cõsequeris, quod indicat clausula hæc, *ante faciem meam stabis.* Et si quenquam eximijs conuerteris, ac persuaseris, vt amplectatur quæ tendunt ad meliora, ori meo adsimilabere. Ego siquidem ea quæ sunt, verbo condidi: & tu verbo perperam agentes conuerti feceris ad virtutem. Promittit autem et denuo vim inexpugnabilem & inuictam, repetita pollicitationum mirio factarum mentione.

CAP. XVI.

DEnuntiat autem ei, ne ducat vxorem neue procreet liberos: eò quod parentes & liberi tradendi sint fami, pesti, ac seruituti. Admonet porrò, ne lætetur cum lætãtibus, nec doleat cum dolentibus. *Abstuli enim*, ait, *pacem meam à populo isto, dicit Dominus: & misericordiam meam, & miserationes meas. Et morientur magni & pusilli in terra ista.* Narrat verò futurum, vt illi neque sepultura non habeantur, luctus eorum nomine, solito more, non fit celebrandus, nec lugentes vllam consequantur consolationem. Et tandem comminatur cessaturum iucundæ lætitiæ priuationem: ita vt nulla vox inferatur nuptiarum, conuiuiorum, alioquin, quæ gratam hominibus vitam reddere solent. Percontantibus autem eis, ait, ac docentibus, Quam ob causam in hæc inciderimus mala? reducito illis in memoriam impietatem paternam: & quæ perpetrata sunt ab eis, ostendito, nempe, grauius quàm patres peccasse, dum non cõuersari sunt iuxta legem meã: sed proprias cogitationes sectati. *Quare procul dubio ejiciam vos de terra ista in terram quã vos ignoratis, & patres vestri. Et seruietis ibi Dijs alienis die ac nocte qui non dabunt vobis misericordiam.* Quia vultus eos, qui non sunt Dij, expellã vos e terra paterna, & tradam vos hostibus: vt cum illis seruiatis errori. Pollicetur nihilominus reditum: & ait, tunc temporis non vltrà commemorandis veteribus beneficijs Deum laudaturos, nec enarraturos liberationem ab Aegyptiaca seruitute: sed reditum è Babylone, velut rem admirandam, omnes celebraturos. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et post hæc mittam venatores multos, & venabuntur eos de omni colle, & de cauernis petrarum.* Quibus verbis vltionem ineuitabilem significauit. Hostes enim, piscatorum ac venatorum more, omnes illos retibus circundantes, etiam eos qui in montibus latere conabuntur, in suam potestatẽ redigent. *Quia oculi mei super omnes vias eorum: non sunt abscondita à facie mea. Et non fuerunt occultatæ iniquitates eorum à conspectu oculorum meorum.* Omnia video ea, his quæ fiũt, nihil est, quod me lateat. *Et reddam illis primùm duplices iniquitates eorum, & peccata eorũ, quibus polluerunt terram meã in morticinis abominationum suarum.* Quasi plenus humanitate, vltionem appellat, peccatorum duplicationem. Non enim ad iustam normam & rationẽ, pares persoluerunt penas. Morticina verò abominationem vocat, filiorum & filiarum mactationẽ: quam nefarebant idolis. Impierate populi sic ob oculos posita, vaticinatur conuertione gentium. Dominum

Domine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè, mendacia possederunt patres nostri idola: & nõ est vtilitas in eis. Qui tanta cura digni habiti sunt, tum legali tum prophetica disciplina usi, impiè agere & legem transgredi non desierunt: gentes verò, quæ eiusmodi consolatione caruerunt, auditis duntaxat præceptis Apostolicis, errorem vitarunt, & ad lumen diuinæ notitiæ peruenerunt. Et (facta metione pristini prouerbij) inclamant: *Numquid faciet sibi ipsi homo Deos, & ipsi non sunt Dij? Ideirco, ecce, ego ostendam eis in tempore hoc manum meam: & potentiam meam notam faciam eis. Et scient, quia nomen mihi, Dominus.* Multò ante, ait, prædico illis futura, & prædoceo eos, quæ sit potentia mea: qua nimirum per abiectos & paucos homines procuraturus sum conuersionem gentium.

CAP. XVII.

HVnc in modum vaticinatus conuersionem gentium, rursum accusat impietatem Iudæorum. *Peccatum Iuda inscriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, impressum super tabulam cordis eorum, & in cornibus altarium eorum.* Nihil potentius conscientia, in qua scilicet intimæ literæ sunt solidæ. Quanuis enim omnes homines suæ ipsorum conscientiæ de bona vita testificari conentur: peccata nihilominus eorum qui mentiuntur, conscientia ferre nequit: sed percutitur ac perforatur, incorruptamque profert sententiam. Quod & hic dicit, facinora tua, videlicet, teneguunt, & conscientia tua testimonium præbet. Reuocat autem illis in memoriam locos & aras, & in eis commissum errorẽ. Exterminatur, omnia bona eorum cum idolis se traditurum hostibus. Prædicit etiam desolationem vrbis. Postea miserum, imo ter miserum quippiam ait, & maledictionib' subijcit eum, qui recedit à Deo, & humanæ potentiæ fiduciam ponit: confert cum plantis quibus fallax vilibus & infructuosis, quæ nascuntur in desertis, & nulla diligentia excoluntur. *Est enim velut agrestis myrica deserta: & non videbit cum venerint bona. Et habitabit in locis falsis in terra deserta, in terra salsuginis, quæ non inhabitatur.* Porrò hanc dictionem ἅλμη & ἁλμυρὸς, id est, falsi, Syrus interpretatur est, vel ἄλως τόπος, hoc est, an latebris, & speluncis ferarum. Cæterum per hæc omnia quæ dicta sunt à Deo, lucrum illud quam sit inutile, demonstrat. Confidentem autem Deo, similem esse dicit & comparat plantæ, quæ continenter irrigatur, & abundore nimio non lædítur: sed semper fructum fert opportunum. Quæ quidem non dixit frustra: sed vt admoneat, ne fidant suppetijs AEgyptiorum: verùm per vitæ conuersionem sibi concilient auxilium diuinum. *Graue est cor super omnia. Et homo est: & quis cognoscet illum? Ego Dominus, scrutans corda, & probans renes: vt dem vnicuique iuxta vias suas, & iuxta fructus studiorum suorum.* Ab hominibus comprehendi nequeunt consilia proximi, quia sunt occulti motus cordis: mihi verò conditori, etiam ipsi patent. Non enim factis solùm, sed etiam cogitationibus ius reddo: & æquam iustamq; ferò sententiam. Rursum transfert sermonem ad regem Babylonis. *Vocem enisit perdix: congregauit, quæ non peperit, compauit diuitias suas sine discrimine.* Venatores perdicum manufacturi perdices, & harum voce alias eiusdem generis conuocant: quæ concurrentes, decidunt in casses. Huius perdicis similem esse dicit regem Babylonis, qui dominari quidem nititur in omnes homines: at opes congregat iniquas. Prædicit autem, quæ contingent illi aduersa. *In dimidio dierũ suorum derelinquent eum: & in extremo suo erit insipiens.* Illa quoque diuino numine afflatus Daniel nos docuit. Nam incidit in maniam, & beluinus effectus, expulsus est regno. *Solium gloriæ exaltatum.* Priuatus est etiam solio. *Sublimis sanctificatio nostra, ab initio, locus sanctificationis nostræ, expectatio Israel.* Tu autem, inquit, Domine, sanctificatio nostra, splendor loci nostri, sempiternum habes imperium. Te igitur expectamus. Tu enim præbebis nobis liberationem ab aduersis. *Nam qui te derelinquunt, omni pudore replebuntur. Sana me Domine, & sanabor: salua me, & salua ero, quoniam tues gloriatio mea.* Ego prouidentiæ tuæ meipsum admoueo: & vt à te salutem consequar, supplex peto. *Ecce ipsi dicũt mihi, Vbi est verbum Domini? Veniat sanè. Ego verò multa tæpans sum lassitudine, sequens te, & diem hominis non concupiui. Tu scis, quæ procedunt de labijs meis, in conspectu tuo sunt.* Conqueruntur detarditate vindictæ: &, dum differs supplicium, mendacem existimant propheriam. Ego verò, etsi mihi perspectum erat, quod dolere nescirent eos in calamitates iam no lui. Hoc enim innuit, *diem hominis non concupiui. Ne sis mihi in abalienationẽ. Misereremei tu in die afflictionis.* Vocat diem afflictionis, insultationẽ in ipsum factam & obiectat, vt ad solicitudinẽ diuinã pertinere mereatur: vt illi quide conatibus suis excidãt, & pudore perfundatur, ipse verò insidiarum victor emergat. Deinde præcipitur Propheræ, vt re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

giis portis occupatis, denuntiet omnibus, tam regibus quàm priuatis, ne transgrediantur legem de Sabbatho latam, sed diem illum otio & quiete exornent: & ne æmulentur patrum inobedictiam. Hoc enim si fiat, inquit, emolumentis pacis fruemini: & concurrent vndique, qui Deo in pace sacrificia offerãt. Quòd si violaueritis legem quietis, & die Sabbathi portaueritis onera, tradam igni non solùm portas, sed & vrbem totam.

CAP. XVIII.

HOc sermone sic finito, mãdatur prophetæ, vt ingrediatur domum figuli. quod mandatum executus, videt figulum fingentem vas quoddam: deinde illud, cũ excidisset, & contritum esset, iterum de nouo condentem. *Cecidit enim*, ait, *vas, quod ipse fingebat ex luto, in manibus eius: & iterum fecit illud vas alterum, quemadmodum placebat in oculis eius facere.* Vbi hoc modo demonstrasset, figulum habere facultatem in lutũ, & illud pro nutu transformare posse, dixit propheta, Die illis, *Numquid sicut figulus sic non possum facere vobis, domus Israel, dicit Dominus? Ecce sicut lutum in manu figuli: sic vos estis in manibus meis, domus Israel.* Quemadmodum enim ille potest piniere lutum, & illud pro arbitrio formare: ita facile possũm tradere supplicio, & largiri salutem: & prospere agentibus, calamitates immittere: & contrà, viuentibus in molestia, prosperitatem gratuitam præbere. Hoc enim sequentia indicant: *Denique loquar aduersus gentem & regnum, & exterminem, auferam, & dissipem eas. Et si conuersa fuerit gens illa à malis suis, & ego pœnitentiam agam à malis, quæ cogitaueram facere eis.* Ne desperetis, inquit, de salute. Etenim si decreuero condemnare gentem, & comminatus fuero supplicium extremum, videro autem pœnitentiam eorum, non inferam supplicium: sed misericordiam desidero. Sin è diuerso bonorum copiam promisero, illi vero contemnentes, amplexentur nequitiam, promissionem bonorum non præstabo. Hoc igitur exploratum habentes, inquit, ne desperetis meliora: verum offeratis pœnitentiam, & salutem capessite. *Ecce enim*, inquit, *fingo aduersum vos mala, & cogito contra vos cogitationem. Auertatur quisque à via mala, & dirigite studia vestra, & vias vestras.* At vero, cum benignè sit, offert huiusmodi remedia. Illi verò, quæ suggerebat medicus, respuerũt: sed dixerunt, *Obfirmati sumus: quia post auersiones nostras ibimus: & vnusquisque quæ placent cordi suo, faciemus.* Auertiones vocat viam deteriorẽ. *Propterea hæc dicit Dominus. Interrogate gẽtes. Quis audiuit talia horribilia valde, quæ fecit virgo filia Israel?* Virginem illã appellat, non quòd sit intemperans: sed quòd formæ deditos sit, & de pulchritudine glorietur. *Numquid derelinquet à rupe mammæ stillantes, aut nix à Libano? Num fluent aquæ violenter sursum versus?* Fontes, inquit, sine intermissione scaturiunt: Libanus semper habet niuẽ: aqua quæ fertur impetu, trita via fluit: illi verò vias legis deseruerunt, & mandatorum memoriam apud eos nulla est mentio. Hoc enim significant, quæ sequuntur: *Quia oblitus est mei populus meus, frustrà libauerunt, & infirmi sunt in vijs suis, & funiculis æternis: vt ambulent semita, quæ non habet viam ad præparandum ea fiendum.* Excogitauerunt, ait, diuersicula initio minimè trita: & hæc declinauerunt vias perpetuas. Quasi dicat, mos perseuerant. quapropter tradã desolationi terram eorũ. quod subiunxit. *Ponam terram eorum in vastationem & exhibitionẽ perpetuam.* Exhibitio, desolationem vehementem. Qui enim ciuitatem aliquam florentem viderunt, si postea desolatã conspexerint, exhibilare consueuerunt, & hoc modo calamitatem designare. *Tanquam ventũ orientale dispabo eos, in conspectu hostium suorum.* Vidit, inquit, misericordiã consequentem. Non inimicis: sed odio prosequentur eos, non prius quam auertatur quis ardor. *Dorsum, & non faciem, ostendã eis, in die interitus eorum.* Quia capitorum & seruorũ proprium est inclinare in terram, vt dorsum magis quàm facies. Potest & aliter intelligi. Auersorum enim facie non videmus: sed dorsum. Sermo igitur significat, auersionem Dei. Quare, quæ comminatus est Deus per Prophetam, sunt eiusmodi. Vtinam verò medicinæ loco nobis sint afflictiones illorum: vt aliorum pœnis eruditi, & vitam legibus diuinis consonam agentes, legislatorem propitium habeamus in sæcula. Amen.

TOMVS QVINTVS.

IN IEREM. CAP. XX. 473

ait, percutiamus eum lingua, & non audiamus cuncta eius sermones eius. Adeo vel ipsa Dei verba reddebant eos pigros. Illud verò, *percutiamus eum lingua*, ponitur, pro, texamus in eum calumniam.

Hæc vt sensit propheta, supplicat Deo, vt velit esse iudex: eique reducit in memoriam preces, quas eorum nomine sepius obtulit. Tum optatissimo sermone formato, prædicit orituram è fame mortem, cædes ab hostibus committendas, & reliqua in bellis accidentia.

CAP. XIX.

CVm hæc & alia huiusmodi dixisset, iubetur, accepta lagenã testacea, exire in sepulchrũ, cum sacerdotibus & senioribus populi: & iterum communari ciuitati exitij, idolorum cultuante oculos posito. Prædixit quoq; obsidionis incõmoda, rerum necessariarum penuriam. Et post hæc omnia, iubetur conterere lagenam, ac dicere, *Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, quemadmodum conteritur vas testaceum: quod vltrà non poterit instaurari.* Minatur etiam domui regiæ euersionem, & toti ciuitati vastationem. quia non modò publicè, sed etiam in ipsis domibus, libabant idolis, & sacrificia offerebant. Quinetiam in ipso loco idolis destinato sepeliuntur ãcisi. *Sepelient enim in Topheth: quia non erit locus, vbi sepelire possint.* In quo numerum interfectorum declarauit. Redeunti verò Prophetæ mandauit iterum Dominus, vt in atrio sancto prophetiam omnibus enuntiaret, & prophetaret tam ciuitati quàm cunctis vrbibus & pagis ei subditis vastationem.

CAP. XX.

CVm audisset hunc sermonem Phassur princeps sacerdotũ, non solùm percussit prophetam, sed etiã inclusit. *Percussit enim*, inquit, *Phassur Ieremiã prophetã, & coniecit eũ in nerum.* Locum aute quendam dicit subterraneũ: cuiusmodi multa habebat templum à Salomone ædificatum. Postera verò die, cum eduxisset eum, iterum dicentem audiuit, *Nequaquam Dominus vocauit Phassur nomen tuum, sed Aduentitium vndique.* Nec eum duntaxat, sed etiam familiares eius dicit in captiuitatem redigendos esse, & post captiuitatem interficiendos. Quinetiam cõminatur se traditurum regi Nabuchodonosor vniuersum populum. Hæc ergo cũ pluribus dixisset propheta, molestè ferentibus, quòd iugiter in se fiunt: & puritati conscientiæ fidens, libertate vtitur erga Dominum, inquiẽs, *Decepisti me, Domine, & deceptus sum: victisti me, & inualuisti.* Fugiebã, inquit, prophetandi munus, diceham, me iuniorem esse, & huic administrationi imparẽ esse: & pollicitus es, te effecturũ, vt impugnãtibus me fortior essem, ostensurumq; me muro æneo & columnæ ferreæ similem: nunc autem ridiculus effectus sum. Hoc enim dicit, *Factus sum in risum toto die: perpetuæ subsannationi obnoxius fui, quia amaro verbo meo vrdebor, vastitatem & miseriam clamito. Profectò, sermo Domini factus est mihi in opprobrium & derisum tota die.* Angitur propheta, nõ quòd calamitate & verberibꝰ affligitur, sed quòd eloquia diuina suggillantur. *Et dixi, Nequaquã nominabo nomen domini, nec loquar in nomine ipsius.* Quasi dicat, minimè prophetabo: nec enuntiabo minimè credentibus, quæ Deus prædicenda mandauit. *Et factus est in corde meo velut ignis ardens & flammas emittens, inclusus in ossibus meis: & ardeo ex omni parte, nec ferre possum.* Hoc ipsum etiam accidit diuino Paulo Athenis, dum tacitus expectaret: Incitabatur, inquit, spiritus Pauli, videntis idololatriæ deditam ciuitatem. Idem accidit propheta. Gratia nanq; prophetiæ incitabat eum nolentem, vt loqueretur. Deinde narrat, quo pacto non solũ affligebant & pulsabant eum, sed & alias adfuebant insidias, vt circũuenirent illum, & niterentur seducere à Deo. *Dixerunt enim*, ait, *Insidiemur ei nos: omnes viri amici eius: & obseruate animũ eius, an fallatur. Et inualescemus in eum, & vltionẽ nostram de eo sumemus.* Quis dignè deplorare possit malignæ mentis cõmentationes? Non tamẽ sibi ipsi fidit propheta, sed laudat opem diuinam, & ait, *Meritò est quasi pugnator fortis.* Docet quoq; victoriam, diuino auxilio partam. *Propterea persecutores sunt, & vincere non potuerunt. Obruti sunt pudore non modico, quia non potuerunt intelligere ignominias suas: quæ per sæculum non tradentur oblitioni.* Mox denuò postulat, vt Deus sit iudex, & de illis sumat pœnas machinationibus dignas.

Fatigatus itaq; & dolore nimio cõfectus, necnon vitã hanc ægrè ferens, laudat in primis Deum vniuersorũ, tum q; maledicit diei, qua mater parturientis patiebatur dolores. *Cantate*, inquit, *Deo: laudate eũ, quia eripuit animam pauperis de manu malignantium.* Præponit laudes, vt omnẽ occasionem blasphemiæ tollat. Dehinc ait, *Maledicta dies, in qua natus sum: in qua die peperit me mater mea. Et maledictus homo, qui nuntiauit patri meo, dicens, Natus est tibi filius masculus, ne lætetur.* Qui vehementer ãguntur, solent adstantes reprehendere, & manibus reprimere: quandoque, præmente dolore, manus collidere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod accidit Prophetæ: qui præ nimio dolore, nulla subsistente causa, diem redarguebat: eum item, qui patri partum nuntiauerat. qui quidem non erat quiuis è plebe. verisimile est enim, non quemlibet nuntiasse. Addit verò, melius mihi erat, in vulua finire vitam, & mortuum egredi, quàm in has omnis generis delabi calamitates.

CAP. XXI.

Sermo, quem habuit Dominus cum Ieremia, quando rex Sedecias misit ad eum Phassur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem. Hic est alter Phassur, nempe Melchiæ filius, qui verò reprehensus est, filius erat Emmer. Sciendum est porrò, prophetias non ex ordine positas esse. Hoc enim loco prophetiam texit eorum, quæ regnante Sedecia gesta sunt: paulò post autem, quæ temporibus Ioacim & Iechoniæ acciderunt: qui regnarunt ante Sedeciam. Sedecias igitur dum obsideretur à Nabuchodonosor, accersit Prophetam, qui postulet à Deo auxilium: Prophetæ verò mandatur, ista vaticinari, *Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ecce, ego auerto arma bellica, quæ sunt in manibus vestris: quibus debellare vultis regem Babylonis & Chaldæos, qui extra murum vos circundant. Et introducam eos in medium vrbis huius. Et expugnabo vos in manu extensa, & brachio excelso, cum furore, ira, & indignatione magna.* Inutilia, inquit, vobis erunt arma, me ducem hostium agente, & cum illis contra vos in aciem prodeunte. Postmodum refert, se traditurum eos omnes fami, morti, ac seruitutí: vnà quoque cum illis ipsum regem Sedeciam, militibus pedestribus & armigeris. qui alios quidem interficient, alios verò abducent in captiuitatem. Et hæc dicere populo mandat, *Ecce, ego dedi ante conspectum vestrum viam vitæ, & viam mortis.* Deinde docet, quod qui habitarit in vrbe, volens hostibus repugnare, viam mortis ibit: qui autem sua sponte ad hostes abierit, vita perfruetur. Hanc enim aduersus vrbem protuli sententiam, vt ipsa hostili tradatur incendio. Hæc vbi comminatus est, admonet regem & principes, curare quod iustum est, pro viro iusto æquam ferre sententiam, & eorum qui fraudantur, vlcisci iniuriam: hocque pacto cohibere, quod infligitur, supplicium. *Ecce, ego ad te qui habitas in conualle Sur campestri, dicit Dominus.* Pro, mansione fita in loco concauo, in medio montium. sic enim interpretatus est Syrus. Vult autè dicere, Ierusalem, quæ hunc habet situm. *Sur* verò pro interpretationem dicitur, vice angustia, atq; item, petra. Concluditur itaque vrbs ista montibus. *Dicentes, Quis percutiens nos? aut quis ingredietur domum nostram?* Audaciam eorum declarat, & vanam arrogantiam. Deinceps minatur, se igne exustorum syluam eius. Syluam autem vocat, demorum & habitantium multitudinem.

CAP. XXII.

Post hæc præcipit iterum Propheta, vt accedat ad regiam, & horteturregem ac principes, vt iuste iudicent, & incorrupta ferant sententiam: consolentur diligenter eas, quæ lugent viduitatem, orbatos item parentibus: absti neant ab homicidio, & cæteris pristinam impietatem. Et pollicetur his agentibus, pacem atq; prosperitatem: & regno, copiam rerum sufficientem. *Quòd si non feceritis iuxta sermones istos, per memetipsum iurauí, dicit Dominus, quia in solitudinem erit domus hæc.* Iusiurandum addidit, ad confirmanda quæ dixit. Hoc autem, *per memetipsum iurauí*, demonstrat immensam iurantis excellentiam. Nam etiam diuinus Apostolus ait, Cùm per nullum alium maiorem iurare posset, dixit, Per memetipsum iuro, dicit Dominus.

Insuper adiungit ista comminationi, *Hæc dicit Dominus contra domum regis Iuda, Galaad, tu mihi caput Libani.* Ierusalem vocat, Galaad autem, palatia regia, quæ in ea sunt. Est porrò locus in Libano, qui asnominatur. Est & altera Galaad, quæ pertinet ad terram Israeliticam. Verùm existimo, nunc cum ea, quæ est in Libano, comparare esse palatia regia, propter admissam in ea impietatem. *Sanctificabo enim, inquit, super interfectores. Sanctificabo*, pro, segregabo. quod etiam per Esaiam dicit, Sanctificate. Et hæc sunt, & ego adduco eos. pro, segregaui. Et huius dictionis rationem pluribus explicauimus in diuini Esaiæ interpretatione. *Et securim eius: & succident electas cedros eius, & proycient in ignem.* Quia meminit Libani, perseuerat in allegoria. Cedros autem dicit, superbos imperatores Romanos. Iosue prædicit vrbis vastationem: quam qui viderint, admirabuntur: ac rogantes maiorem causam, discent, esse nequità habitatorum: & eorum causâ, vrbem à Deo talem fuisse sententiam. Admonet autem, non lugendum mortuũ, sed viuentem: vt qui migret, & tradatur in duram seruitutem. *Hæc dicit Dominus super Sellum, filium Iosiæ regis Iuda, qui regnauit pro Iosia patre suo, Egressus est de loco isto, non reuertetur amplius. In loco in quem transtuli eum, illic morietur: & terram hanc non videbit vltrà.* Sellum non, vt quidam arbitrati sunt, est Ioacim, sed est Ioachaz. Hic enim regnauit loco Iosiæ patris sui: hunc Pharao Nechao captiuum abduxit in Aegyptum. Nam Ioacim occisus est in Ierusalem. quod & hic idem Propheta nos docet, & Regnorum liber quartus, ac Paralipomenon secundus.

Tanquam ædificans domum suam, sine iustitia: & palatia sua, non in iudicio. Non quòd damnet ædificationem, sed ædificationem quæ fit iniuste: quod declaratur ex sequentibus: *Apud eum proximus illius operatur gratis, & mercedem eius non reddit ei. Ædificasti tibi domum moderatam.* Moderationem nõ collocauit in exiguitate, sed in eo quòd habeat proportionem longitudinis, latitudinis, ac profunditatis. Quòd autem magnitudinem domus haberet, testimonio sunt, quæ subijciuntur: *Palatia spatiosa, distincta fenestris, contignatione cedrina compacta, sinistra minio. Numquid regnabis, quoniam confers te cedro?* Cedrum vocauit, Iosiam, cui constans erat regnum. Reprehendit autem Sellum, qui & Ioachaz nominatur, eo quod cedri quidem altitudinem imitabatur, at non æmulabatur incorruptionem ipsius: sed de regno fastuose gloriabatur. Docens itaque, Deum non damnare ædificationem, sed impietatem, subdidit, *Pater tuus nunquid edebat, bibebat, & faciebat iudicium & iustitiam: tumque bonum erat illi? Iudicabat causam humilis & pauperis: & tunc ei bene erat. Nonne hoc est nosse me, dicit Dominus?* Istud persimile est euangelico sermoni, Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est. Hoc enim etiã hîc dixit, nempe, Odio prosequi iniustitiam, & eorũ iniuriã vlcisci, argumentum est, eum qui hæc facit, nosse me. *Ecce enim oculi tui non sunt recti neque cor tuum rectum.* Post hæc arguit auaritiam illius, & homicidium: calumniam præterea, qua cædes perpetrabat. *Idcirco hæc dicit Dominus in Ioacim filium Iosiæ regis Iuda.* Hoc loco ex ordine fita est prophetia. Post hæc Ioachaz siquidem regnauit Ioacim, qui & ipse filius erat Iosiæ regis. Prædicit autem huius etiam interitum. *Non plangent eum, Væ mihi domine: & væ mihi frater. Neq; lugebunt eum. O frater: væ mihi frater. Nec facient sepulchrum ei, qui vnà damnatus fuerit. Stercoris missa proijcietur vltra portas Ierusalem.* Patet etiam hinc, Sellum non esse Ioacim. Dixit enim de illo, Terram hanc non videbit: sed in transmigratione morietur. De hoc verò, Proijcietur extra portã, instar mortuarum aurium. quæ clarius docent historię. Deinde vrbi denuntiat, vt fugiat ad Libanum, ad Basan (sunt autes montes) itidem trans mare: & vociferetur, lugens proprias calamitates: quòd nullum ab idolis consecuta sit auxilium. illa enim vocat amatores. *Locutus sum tecum in casu tuo, & dixisti, Non audiam.* Consulebam peccanti, vt recederes ab errore, & consiliũ non suscepisti. *Hæc est via tua à iuuentute tua: quia non audisti vocem meam.* A supremis annis, & ab initio, inobediens fuisti. *Pascet ventus cunctos pastores tuos.* Reges improbos & pseudoprophetas. *Amatores tui pergent in captiuitatem.* Ipsa enim idola, quæ, vt verisimile est, argentea erant & aurea, hostes acceperunt. *Tunc pudore & ignominia perfunderis, à facie eorum omnium, qui te diligebant.* Nihil enim ab illis adiuuabere. Postmodum prosperitatis pristinæ memoriam eis refricat: *Quæ habitas in Libano, & parueris in cubilibus cedrinis.* Quasi dicat, eminens, conspicua, & celebris apud omnes. *Congemiscis, dum tibi obuenerint dolores, vt parturientis.* Cum hæc aptasset prophetiæ, de Ioacim compositæ, similia prædicit de Iechonia: qui erat filius Ioacim, Iosiæ verò nepos. Hic, cùm tres dantaxat regnasset menses, captiuus cum matre abductus est, & in Babylone vitã dissoluit. *Viuo ego, dicit Dominus, Si Iechonias filius Ioacim regis Iuda, factus fuit annulus in manu mea dextera, quia inde euellam te, & tradam te in manus quærentium animam tuam: in manus eorum, à quorum facie formidas: in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum.* Quoniam non imitantes pietatem maiorum, de cognatione illorum gloriabantur, afferentes in medium Abraham, Isaac, Iacob, Israel, Dauid, Ezechiam, Iosiam, viros insignes virtute: hac de causa Deus omnium repellit Iechoniæ arrogantiam, inquiens, Etiamsi annulus digiti fiat, & ponatur in dextera manu mea, inde euellam illum, & tradam hostibus. Ne igitur confidat de virtute maiorum, cùm illorum virtutem non æmuletur. *Et eiciam te, & matrem tuam, quæ peperit te, in terram alienam, in terram in qua nati non estis: & illic moriemini.* Addidit, eos non reuersuros in terram, in qua orti sunt: & supplicij causam dicit: *Vir iste est os contemptum & abiectum.* Arguit leuitatem eius & facilitatem in habendis sermonibus illegitimis. *Vilis habitus est Iechonias, tanquam vas inutile.* Propterea proiectus est ipse, & semen eius, & eiectus in terram, quam non nouit. Mox, quasi non audiant ij qui participes sunt sermonum, alloquitur terram anima carentem, *Terra, terra, terra, audi verbum Domini.*

Matth. 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc dicit Dominus, Scribe hunc ipsum virum, virum eiectum, virum qui non prosperatur in diebus suis. quoniam ex eius semine non crescet vir, qui sedeat in solio Dauid, & imperet Iudæ. Ostendit finem regni Iudaici. Et est sermo certissimus. Nec proferat quis in medium Zorobabelem. Non enim rex fuit populi, sed gubernator eius, & dux exercitus. Dominus porrò ex hoc deducens genus secundum carnem, sedibus Dauidicis non sedit: sed supra omnem principatum, potestatem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Caret ergo mendacio prophetia.

Ephes. 1. d.

CAP. XXIII.

HInc fit, vt accuset pastores istos, reges scilicet, vt authores dispersionis ouium. Et his quidem comminatur interitum, ouibus autem renouationem. *Suscipiã enim*, ait, *reliquos populi, ex omni terra, in quam expuleram eos, in pascuas suas: & crescent, atque multiplicabuntur.* Pollicetur etiam maiora bona: *Et suscitabo eis pastores, qui pascent illos. Et non formidabunt vltrà, neque obstupescẽt, nec illius quicquam deficiet, dicit Dominus.* Ista quidem temporibus Zorobabelis & Iesu filij Iosedec, typicè euenerunt, non tamẽ tota prophetia. Multi enim insurrexerunt in eos, non modò vicini, sed etiam Macedones posterius, & tandem Romani. Verum prædictio sufficientem gratiam pollicetur. Quocirca certum est, illa quidem temporibus eorum contigisse: hæc verò, temporibus sacrorum Apostolorum. Hi enim soli donum Spiritus sancti habuerunt. Cui sententiæ adstipulantur, quæ subijciuntur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid orienti iustum: & regnabit rex, & sapiens erit: & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen, quo vocabit eum Dominus, Iosedec: ipse in prophetis.* Iudæi attoniti, conantur hæc impudenter trahere ad Zorobabelem: verum illos etiam intelligere oportebat illum non esse regem, sed ducem populi, nec nominari Iosedec. Atqui nec interpretatio denominationis quadrat illi. Significat enim nomen, Dominus iustitia nostra: vel, iuxta Syri interpretationem, Domine, iustifica nos. Neutrum autem conuenit Zorobabeli. Verum quia typus erat Christi Domini, & captiuos è Babylone in Iudæam reduxit, quemadmodũ Christus mancipatos à diabolo traduxit ad veritatem, si quis typicè volet ista illã adaptare, nihil alienum à verisimili faciet. Sciendum tamen est, quod Dominus Iesus Christus, qui ex Dauide secundum carnem descendit, Oriens iustus, Rex iustus, & Dominus iustitiæ prædicatur à prophetis.

Exinde conuertit sermonem aduersùs mendaciorum præcones, eosq; vocitat adulteros, vt qui adulterent & corrumpant verbum diuinum. Quos etiam clamitat esse authores malitiæ populi: & impietatis eorum socios effectos dicit sacerdotes. Præterea cit autem mala eis obuentura: & comparat eos prophetis Samariæ, qui prophetæ Baal palam vocabantur. Etenim hi, ait, dum peccem populo falso promiserunt, in cuius succesit, ne quisquam auerteretur à via sua: erunt la: atque eorum consilio imitati sunt Sodomæ & Gomorrhæ nequitiam. *Quapropter ego pascã illos doloribus, & potabo eos aqua amara. Quoniam egressa est à prophetis istis pollutio in omnem terram.* Hisautem verbis, varias significauit omnibus calamitates. Admonet verò populum, ne excipiat illis, quos enũtiant, sermones. *De corde suo*, ait, *loquuntur, non ex ore Domini. Pollicetur pacem, quã non promisi ego. Dixerunt autem his, qui ambulant iuxta voluntates suas, & omnibet ambulanti in errore cordis sui: Non ueniant super te mala. Nam quis steterit in consilio Domini, & vidit, & audiuit verbum eius? Quis auribus hausit, & audiuit verbum eius?* Dum hæc, ait, dicunt, obfirmant pertinaces mala, & pertinaces reddunt ad impietatem, ac prohibent, ne sermonem propitium cum intelligant. *Ecce quassatio & ira à Domino proficiscitur, in quassationem, quæ super impios ueniet. Non auertetur furor Domini, donec pepererit quæ molitus est in corde suo.* Quæ enim prædixit, ad finem perducentur. *In nouissimis diebus intelligent.* Cùm viderint res ipsas, verborum recordabuntur.

Refert postea, falsos prophetas sua ipsorum, non iussos, populo sermones contra te, non iussos, populo sermones contra nuntiasse. *Si enim*, inquit, *adstitissent consilio meo, audissentque sermonem meum, loquerentur populum meum: & auertissent eos à via sua prauitatis, & à studijs eorum pessimis.* Ego verò, qui legem apertè prohibui species omnes iniquitatis. Quare si secuti essent sermones eorum, redarguissem vtique iniquitates populi, & in rectam viam reduxissem. Docuissem, & illos, locutus est, adoremus, cuiusq; vitiosas leges obseruemus: vt promissis fruamur bonis, per gratiam & beneuolentiam Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri sit gloria, vnà cum sanctissimo Spiritu, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Deum non circunscribi, *Nonne cælum & terram ego impleo, dicit Dominus?* Si igitur vbiq; præsens sum, quo pacto arbitrantur homines, ignorare me quippiã eorum quæ geruntur? Intensiorem autem denuo mouet accusationẽ aduersùs pseudoprophetas, tanquam somnia narrãtes, & circumuenientes populum: qui talia committere audeant, qualia prophetæ Baal.

Deinde iubet heri comparationem inter prophetam & pseudoprophetam. *Propheta, inquit, in quo est somnium, narret somnium suum. & is cum quo fatum est verbum meum, commemoret vere sermonem meum.* Et figurate docet, quale sit discrimen: *Quid palea ad triticum, dicit Dominus? Nonne ita se habent sermones mei, vt ignis, dicit Dominus? & velut securis findens petram?* Vim diuini verbi parabolis demonstrauit. Mox docet, quam diuersa sit pseudoprophetarũ ratio. Hi siquidem, inquit, quorundam furiarum more, furiosum nonnullos sermones prophetices, quos immutationibus corrũpunt. Alij fingunt falsam prophetiã. Et certi somnia, quæ non viderunt, recitant: sicq; boum instar, ter miserum variè pascentes populum, in nequitia reddunt obstinatum. Tum mandat Propheta: *Si interrogauerit populus iste, sacerdos, aut propheta, dicens, Quod est onus Domini? Dices eis, Vos estis onus Domini. & eiciam vos, dicit Dominus. Et propheta, & sacerdos, & quicunque dixerit, Onus Domini, visitabo de homine, & domo eius.* Impij prophetas appellabant, scelestos: & prophetiam, onus. Hortatur ergo Deus, ne hac appellatione vrantur: ac non obtemperantibus, minatur pœnam. Iubet autem, eos, sic interrogare: *Quid respondit Dominus? Quid locutus est Dominus? Et non vltrà nominetur, onus Domini.* Iis verò qui mandata transgrediuntur, comminatur, dicens, *Ecce, ego assumo vos in onus: & proiiciam vos, & ciuitatem quam dedi vobis & patribus vestris, à facie mea. Et dabo vobis opprobrium sempiternum, & ignominiam æternam: quæ nunquã oblitione delebitur.* Verum illud præcepit Dominus Deus, tum vt imputaret mores ex malorũ dæmonum cultu contractos, tum vt doceret, prophetas non insanire, sed esse diuinorum eloquiorum ministros. Cæterum post cõminationem captiuitatis, pollicetur etiã reditum, quem adeò in signem futurum dicit, vt ob eius excellentiam obliuioni tradatur exitus ab Aegypto. Nouus autem & prophetios & apostolicos sermones, obsecro, fecerunt, & eũ qui per hos & illos locutus est, adoremus, eiusq; vtilissimas leges obseruemus: vt promissis fruamur bonis, per gratiam & beneuolentiam Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri sit gloria, vnà cum sanctissimo Spiritu, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS SEXTVS.

CAP. XXIIII.

RVrsum ex parabolis & figuris texit prophetiã. Et per quandam reuelationẽ videt duos calathos ficubus plenos, sitos ante templum diuinum: idque expresso prophetiæ tempore. Nimirum, ait, post Iechoniæ translationem, & regnum Sedeciæ, se hæc vidisse. Et vnum quidem calathum, habentem ficus optimas, & maturas: alterũ verò habentem valde deformes, & ad edendum prorsus inutiles. Post hæc, accepta de ijs interrogatione diuina, refert eorum, quę ostensa sunt, diuersitatem. Edocetur item, quid per hæc significetur. Deus enim omnium ficubus maturis adsimulauit eos, qui iam fuere captiui, quibus pollicetur inde reditum, suam etiam curam, & cum pietate rerum prosperitatem. Ficubus autem deformibus & non aptis esui, comparat non solum eos qui relicti fuerunt in Iudæa, sed etiam illos qui confugerunt in Aegyptum, & cum eis regem Sedeciam, & principes, quibus minatur Babylonitorum exercitum, & quæ ex bello nascuntur molestias, famem, pestem, cædem, & captiuitatem. Et his hunc in modum varicinio prædictis, quid antea euenire debeat, prædicit. Ista siquidem post Iechoniam acciderunt: quæ vero dicturus est, euenerunt temporibus Ioacim regis, patris Iechoniæ. Declarat autem manifestè tempus:

CAP. XXV.

SErmo, qui factus est ad Ieremiã, de omni populo Iudæ, ipse est annus quarto Ioacim filij Iosiæ regis Iuda: ipse est annus primus Nabuchodonosor regi Babylonis. Eo anno Nabuchodonosor ducto aduersùs Ierusalẽ exercitu, quosdam in seruitutem redegit, alijs vbi tributum imperasset, reuersus est. Dicit ergo nonnulla iam dicta. *A decimo tertio anno Iosiæ filij Amon regis Iuda, vsque ad præsentem hanc diem iste est tertius & vicesimus annus, factum est verbum Domini ad me, & locutus sum vobis mane consurgens, & non audistis.* Multitudinẽ annorum cõmemorauit, vt Dei longanimitatem demonstraret: qui illos non obtempe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

temperantes, tam diu pertulerit. *Misi enim*, ait, *ad vos seruos meos prophetas.* Denuntio vobis, vt relicta pernicioſa via, pergatis ad alteram vitæ conciliatiuã. *Et pollicebar vobis, ſi hoc faceretis, bona: & non audiſtis.* Sed idolorum cultum præoptaſtis. Et arguens intentionẽ incredulitatis & inobedientiæ illorũ, ſubiunxit, *Vt me ad iracundiam prouocaretis, in operibus manuũ veſtrarum, in damnum veſtrum.* Me enim irritantes, iſta perpetrabaris, atqui damnũ etiam iamdudum decerpiſtis. Propterea, ait, cum Nabuchodonoſor congregabo reges qui ſub eo militant, contra vos, & contra vicinos veſtros, à quibus idolis ſeruire didiciſtis: ac regionem veſtram & illorũ tradam penitus in ſolitudinem. *Et perdam eos cunctis lætitiæ.* huius enim ſunt propria, *vox ſponſi, & vox ſponſæ: vox molæ, & lumen lucernæ.* Quam deſolationẽ terminat ſeptuaginta annorũ tempore. Nam poſt ſeptuaginta annos tam de rege Babylonis, quàm de ſubditis eius, ait ſe pœnas impietatis & iniquitatis eſſe ſumpturũ, ac totam Ieremiæ prophetiam impleturum. Quocirca conſeſtim præcipitur ei, *vt accipiat calicem vini meri de manu Domini, & potare faciat omnes gentes, ad quas*, ait, *ego mittam te. Et potabunt, & euoment, & inſanient, à facie gladij, quem ego mittam in medio illarum.* Calicem vini nuncupat iuſtam vltionem. Sic & diuinus Dauid dixit, Quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto. Per hæc verba, *potabunt & euoment*, latenter ſignificat: per hanc dictionem, *inſanient*, acerbitatem vltionis ſubobſcurè designat. Poſt hæc refert prophetæ, quomodo potum præbuerit Ieroſolymis, & ciuitatibus illi ſubditis, cum regib⁹ & magiſtratibus, & docet, quæ ſignificentur per calicẽ. *Et ponam eas in deſertum & inuium, in execrationem, & in maledictionẽ, hodierna die.* Hoc eſt, hoc tempore. Et appellans inuium, ſolitudinem innuit. per exhibitionem vero, declarat ſpectantiũ ſtuporem. Cùm enim res in deterius mutari videmus, ſibilare ſolemus. His conſequens eſt maledictio. Conſueuerunt enim quidam dicere, Hæc patiaris, quæ paſſus eſt ille.

Vſal. 74.

Addit eiis, ſe propinaſſe Pharaoni regi Aegyptiorum, principib⁹ ac ſubditis eius: & vltra indicia, etiam aduenis. illos enim permixtos vocat. His, ſubobſcurè dicit, etiam Iudæos qui aufugerunt, in eadẽ mala delapſuros. Refert etiam ſe propinaſſe *regibus Chaldæorum, toti Arabiæ, cunctiſque regibus regionis Hus.* Ita vocauit Idumæam: quod & ipſe propheta clarius docet in ſequentibus. Ait enim: *Propinauit etiam regibus alienigenarum, Moabitis, Ammonitis, Tyrijs, Sidonijs, Dedan & Thema.* Quæ ſunt ciuitates Arabiæ, vt oſtendimus in interpretationibus aliorum prophetarum. *Et omni populo mixto*, Perſis genti, *& omni populo, qui eſt circumuſus te.* Sarracenos dicit. *Et omnibus regibus Arabiæ, necnon cunctis regibus permixtis habitantibus in eremo: ac vniuerſis regibus Zambri.* Apud Hebræum & Syrum reperiuntur Zamanhic erat Ceturæ filius. Et hi quoque deſertum incolebant. *Omnibus regibus Elam.* Et hi ſunt gens Perſica. *Cunctis regibus Medorum ac Perſarum. Regibus etiam vniuerſis ſubſolanis, tam propinquis, quàm remotis. Et vnicuique contra fratrem ſuum.* Id eſt, vt mutuis pœnis impietatis afficiant. *Cunctis regnis terræ, quæ ſunt ſuper faciem terræ. Et rex Sefach bibet poſt eos.* Regem Babylonis ita appellatum arbitrõr. Hunc eorum opera & prædicti biberunt, & paulò poſt hunc poſtremo bibere indicat, quia poſt pœnas per hunc alijs inflictas, ipſe pœnas dedit. Poſt hæc minatur bibere nulli, vel inuitos potaturos. *Incipiam enim in ciuitate*, ait, *in qua nominatum eſt nomen meum ſuper illam: ab ipſa incipio affligere. Et vos purgatione purgabimini: & non eſtis purgati.* Segregatam, inquit, dedi ciuitatem, & non effugietis ſupplicium? Non poteſt hoc fieri. *Et prophetabis aduerſum eos, omnes hos ſermones: & dices eis, Dominus ab alto rugiet, & de ſancto ſuo dabit vocem ſuam.* Vtrumque declarauit, ſe & de cœlo proferre ſententiam, & in loco ſancto manifeſtum reddere. *Rugiendo rugiet ſuper habitaculum ſuum.* Reſpondebit verbum de loco ſuo, & non erit pallor his qui habitant ædulent, ſeparandi ſunt ab omnibus ſedentibus ſuper terram. Reſpondebit, dicit, effectum. quia verbum diuinum conſequitur effectus. *Venit interitus in patriam terræ: quoniam Domino iudicium eſt in gentibus, iudicatur cum omni carne. Impij vero tradendi ſunt in gladium, dicit Dominus.* Denuo ſuam indictæ bonitatem. Non enim dixit, κρινῶ, id eſt iudicabit omnem carnem: ſed κρίνεται, id eſt, iudicatur, & ſuſceptat cum omni carne. Beneficia ſua oſtendit oculis, & eorum qui accipiunt, arguit ingratitudinem. In ſequentibus bellorum imminentia narrat, & quod interfecti inſepulti, & pro ſterquilinio terræ futuri deplorantur. *Vlulate paſtores, clamate, & plangite: & arietes ouium, quia completi ſunt dies veſtri, & occiſionem, & diſperſiones veſtræ, & cadetis velut arietes electi. Et peribit fuga à paſtoribus, & ſalus ab arietibus ouium.* Paſtores, ait, vocauit reges: oues autẽ, ſubditos: arietes verò ouium, principes. quibus omnibus fugam minatur, & tranſlationem. Deinde præcipitato lamentationes regum ac principum

Quia ceſſarunt, ait, *commoda pacis à facie iræ furoris Domini.* Sunt autem commoda pacis iſta, agriculturæ, plantationes, negociationes, artium & contractuum exercitia, permutationes, nuptiæ, cœtus, feſtũ, delectationes animi, & quæcunque ſunt his ſimilia.

CAP. XXVI.

POſt hanc, alteram rurſum ſubijcit prophetiam, quam regnante Ioacim populo proponere iuſſus eſt. Mandatum autẽ accepit, vt ſtans in atrio diuino vaticinaretur populo, cunctoſq; perferret ſermones diuinos. *Ne auferas enim*, ait, *verbum.* Tunc ſubijcit cauſam rei futuræ. *Forſaſſe audient, & cõuertetur quiſq; à via ſua mala. Et ceſſabo à malis, quæ cogito facere illis, ob ſtudia ſua prauа.* Dixit, *forſaſſe*, non quaſi ignorans: nouerat enim illorum incredulitatem. Sed ambigua dictione vtitur, ne ſententiæ diuinæ attendentes, deſperarent de ſalute. Non abſimile dictum eſt ab Ezechiele. Si forte audiant: ſi forte videant. Non enim hoc ignorandi verbum eſt: verum ne dicant, Prædixit incredulitatem noſtram. Nunquid mendax eſt? Qui ergo poteſt fieri, vt nos immutemur? Docet itaq; per ea quæ dicta ſunt, eos poſſe, ſi velint, ſuſcipere morum mutationem. Ob eam cauſam etiam apponit commonitionẽ: *Quia ſi non audieritis ſermones meos, quos ego vobis pronuntio per prophetas meos, dabo domũ hanc, vt Silo. Et ciuitatem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ.* His auditis, ſacerdotes, pſeudoprophetæ, & omnis populus minantur Prophetæ mortem. Principes autem cùm hæc audiſſent, concurrerunt ad templum Dei. Cumq; ſacerdotes & pſeudoprophetæ accuſarent Prophetã blaſphemiæ, vt qui aduerſus ciuitatem & templum Dei prophetiam emiſiſſet, dixit Propheta, ſe miſſum eſſe à Deo omnium: ſermoneſq;, quos protuliſſet, eſſe oracula diuina. Exhortans autem eos, *Meliores*, inquit, *facite vias veſtras, & opera veſtra. Audite vocẽ Domini Dei veſtri: & ceſſabit Dominus à malis, quæ locutus eſt contra vos.* Quod ſi inobedientes ſolito vtamini ingenio. *Ecce, ego ſum in manibus veſtris: facite mihi, prout expedit, & quod vobis melius videbitur.* Moxq; ponit ante oculos fructum homicidij. *Veruntamen ſcitote & cognoſcite, quod ſi me occideritis, ſanguinem innocentem tradetis contra vos & contra ciuitatem iſtam. Mandato enim Domini locutus ſum ſermones iſtos.* Principes ac populus hæc audientes, reprehendunt iniquam ſacerdotum & pſeudoprophetarum ſententiam: dicentes, innoxium eſſe Propheta, vt qui diuinis verbis inſeruiſſet. Tum quidam è ſenioribus, reuocatis in memoriã eorum antiquis prophetijs, referunt, Michæam Moraſthitẽ quondam prophetaſſe, Sion inſtar agri arandam, & Ieruſalem in armarium pomorum redigendam, ac montem domus Domini in ſaltum & ſyluam: & cùm talia dixiſſet, graue nihil paſſum eſſe: ſed contrà extimeſcentes comminationem, mutata quamprimum vita, iram effugerunt. vos autem, ait, planè atrocia commiſiſtis. Vriam enim Semei filium, qui quondam vaticinatus erat talia, & timens regem Ioacim fugerat in Aegyptũ, negligentes permiſimus interfici à rege Ioacim: qui abductum illinc iaculis confodit. Planum facit, illum pijs vſum eſſe ſermonibus, atque ait, *Veruntamen manus Achicam filij Saphan, erat cum Ieremia, vt non traderetur in manus populi, ne interficerent illum.*

CAP. XXVII.

PEracta hoc modo narratione iſta, tranſit ad aliam hac veriſtiorem. *In principio regni Ioacim filij Joſiæ regis Iuda, factum eſt verbum iſtud à Domino ad Ieremiam, dicẽs.* Deinde narrat, quemadmodum iuſſus eſt, vt collo circumponat vincula, & illa mittat regibus vicinorum, quos nominat. Mandatum eſt autem ei, vt hos ſermones mitteret per legatos: *Ego feci terram & cœlos, & iumẽta quæcunque ſunt ſuper faciem terræ, in virtute mea magna, & brachio meo excelſo. Et dabo eam, cuicunque viſum fuerit in oculis meis.* Poſuit iſtud, *in virtute mea magna, & brachio meo excelſo*, propter elementorum magnitudinem, & imbecillitatem audientium. Sufficit alioqui, ipſum velle, & producere quæ velit, *Et nunc, Ego ſum, Dedi terram hanc in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, ſeruũ mei: & beſtias agri dedi ei, vt operentur ei ſeruiant ei. Beſtias agri*, dicit gentes barbaras. Effector, inquit, ſum & Dominus: prout volo, moderor. *Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus iræ ipſius.* Manifeſtè docet, ſe, poſtquam vſus fuerit Babylonijs, tanquam carnificibus, & eorum opera de reliquis gentibus pœnas ſumpſerit, tandem etiam illos internecioni traditurum. His autem qui contradixerint, & à ſe iugum hoc repulerint, minatur famẽ, cædem, & captiuitatem.

Condicit etiam eis, ne credant diuinatoribus, vatibus, augucibus, & ſomniatoribus: ſed pareant, & ſuſcipiant iugum regis Babylonis: & obtemperantibus pollicetur pacem. Eadem dixit Sedeciæ Regi, ac denun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

denuntiauit,ne crederet pseudoprophetis, promittentibus pacem, & sacrorum vasorũ, in Babylonem asportatorum, restitutionẽ. quia mendacia dicunt. *Quòd si sunt prophetæ, & verbum Domini est in eis, occurrant Domino exercituum: vt non veniãt in Babylonem vasa, quæ derelicta fuerant in domo Domini, & in domo regis Iuda, & in Ierusalem.* Istud, *occurrant Domino*, pro, impediant, & vincant prædictiones diuinas: & ostendant, prophetias diuinas esse otiosas & vanas. Videbitis enim omnia sacra vasa, quæ relicta fuerint, in Babylonem transferri, & post septuaginta annorum tempus inde remitti, & ædi sacræ
3. Reg. 7. d. reddi. De Mechonoth facit mentionem tertius liber Regnorum, & quòd suppleant vsum craterum. constructa autem erant ex ære.

CAP. XXVIII.

POst hæc commemorat, quomodo regnante Sedecia, anno quarto, præsentibus populo & sacerdotibus, Hananias propheta ausus est dicere, *Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel, Contriui iugum regis Babylonis: & intra duos annos, & sacra vasa, quæ asportata sunt, restituam: & Iechoniam reducam, cum omnibus captiuis.* Propheta porro Ieremias, vt ostenderet, se percupere ista euenire, dixit, omnibus audientibus, *Stabiliat Dominus sermonem tuum, quem prophetizas, vt referantur vasa domus Domini, & vniuersa colonia, de Babylone in locum suum.* Non tamẽ assensione permisit prophetiam confirmari. Dixit enim, *Veruntamen audi verbum hoc, quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus totius populi: Prophetæ à seculo ante me & ante vos fuerunt, & de terris plerisque, & regnis ingentibus emiserunt prophetias, tendẽtes ad bellum, ad afflictionem, & ad mortem. Qui vaticinatus est pacem, cùm euenerit verbũ prophetæ, agnoscetur esse propheta, quem verè misit Dominus.* Exitus, inquit, rerum, declarabit veritatem prophetiæ. Videbimus ergo, an iuxta prophetiam meam, trademur Babylonijs. At his nihilo melior effectus est ille pseudopropheta. quin etiam catenas, quas Propheta gerebat, contriuit, inquiens, sic contritũ iri iugum Nabuchodonosor, duobus annis elapsis. Deus autem omnium admonuit Prophetam, vt diceret Hananiæ, *Catenas ligneas contriuisti: & loco earum conficiam catenas ferreas.* Ferreum appellauit iugum Babyloniorum, tanquam ob incredulitatem & inobedientiam, grauius futurum sit supplicium. Cæterùm Propheta ægrè ferens Hananiæ vaticinium, certò sciens illud esse falsum, dixit ei, *Audi sanè Hanania: Non misit te Dominus. Et tu fecisti, vt populus iste fiduciam collocaret in rebus iniquis.* Prædixit quoque mortem eius intra paucos menses. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dimittam te de superficie terræ: hodie morieris, quia defectionem*, inquit, *locutus es contra Dominum.* Quasi dicat, Instruxisti populum, vt desineret ab eloquijs diuinis, & crederet mendacio tuo. Cõmemorat inde obitum pseudoprophetæ, immensamque Dei longanimitatem: qui expectans pœnitentiam, non statim priuauit illum vita, sed cùm perseuerasset in nequitia, post septem menses, tradidit illum morti.

CAP. XXIX.

TRansit exinde ad aliam narrationem, & docet, quonam pacto, Deo iubente, literas miserit ad captiuos in Babylone, post captiuitatem Iechoniæ regis. Recenset etiam nomina eorum, qui dederunt literas: quæ continebant ista, nempe, Deum omnium mandare iam effectis captiuis, vt procreent liberos, domos ædificent, ducant filias, vxores filijs adducant, fiant de augẽdo genere, deprecẽtur pro eis qui manciparunt eos. *Quia in pace illorum*, ait, *erit vobis pax.* Huic sermoni congruit ea ab Apostolo lata, quæ denuntiat, vt fiant ab omnib⁹ obsecrationes & orationes pro regibus & omnib⁹ qui in sublimitate & potestate constituti sunt: vt quietam & tranquillam vitam agam⁹, in omni pietate & castitate. Hæc siquidem Deus omnium fieri mandauit. Cæterùm instrueret eos, ne crederent pseudoprophetis, sed præfinitum tẽpus expectarent. Declarat enim per subsequentia declaratque, his verbis, *Ne persuadeant vobis pseudoprophetæ vestri, qui sunt apud vos. Et ne decipiant vos somnia vestra, quæ vos somniatis. Quoniam ipsi prophetant vobis iniqua in nomine meo. Non misi eos, dicit Dominus.* Docet etiam tempus reditus. *Quia hæc dicit Dominus: Iuxta impletionem septuaginta annorum Babylonis visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos in locum istum.* Docet autem, illos omnes in follicitudine futuros, bonam se recepturum: & precantibus, bona statuturum. *Cùm enim*, ait, *quæsieritis me, & inueneritis me, cùm quæsieritis me in toto corde vestro, apparebo vobis, dicit Dominus.* *Hoc tamen scitote, quòd eos qui prærè tædio libertatem effugerint, tradituros sum in fame & in occisionem. Et dabo eos sicut ficus Suaras, quæ comedi non possunt, eò quòd sint pessimæ.* Quas suprà dixit deformes, hic appellauit Suaras. Suarem autem Hebræa voce significat, quæ in syluis nascuntur, hoc est, agrestes, inutiles, & minimè dignæ quæ inferantur, sui inutiles. *Et dabo vos in vexationem in cunctis regnis terræ.* Extimescent enim omnes, qui audierint inflictas calamitates,

In iuramentum, in sibilum, & in opprobrium apud omnes gentes, ad quas dispersi illos. Solent plerique dicere, Vtinam nõ patiar, quæ passus est ille. propterea dicit, *in iuramentum*: istud verò, *in sibilum*, frequenter diximus.
Psal. 78. a. Opprobrij verò meminit etiam beatus Dauid, Facti sumus opprobriũ vicinis nostris:
Psal. 43. b. subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt. Et iterum, Posuisti nos in opprobrium gentibus. Hæc autem patientur, inquit, *Quia misi eis seruos meos prophetas, diluculo consurgens et mittens: & non audierunt, dicit Dominus.* Per hoc, *diluculo consurgens*, declarauit diligentiam. Non enim velut accessorium habebat illud, sed curam eorum valde studiosam gerebat. Deinde prædicit interitum duorum pseudoprophetarum, Achab, & Sedeciæ. *Dabo enim eos*, inquit, *in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & percutiet eos ob oculos vestros. Et assument de eis maledictionis prouerbium, in omni colonia Iudæ, & in Babylone, dicentes, Faciat te Dominus, vt fecit Sedeciam & Achab.* Apertè discimus inde interpretationem maledictionis. Refert quoque supplicij modum. *Quos rex Babylonis frixit in igne, propter iniquitatem, quam fecerunt in Israel.* Cuius quidem iniquitatis speciem declarat: *Et fornicati sunt cum vxoribus ciuium suorum. Et responderunt in nomine meo sermonem iniquum, quem non respondi eis. Ego sum cognitor & testis, dicit Dominus.* Nihil enim eorum quæ geruntur, me latet: sed video vel ea quæ in secreto committuntur. Comminatur etiam Semeiæ Nehelamitæ: quippe qui ausus sit contraria respondere, & mittere literas Sophoniæ sacerdoti, & sub eo profitentibus sacerdotibus. Misit autem literas huiusmodi, *Dominus dedit te in sacerdotem, pro Ioiade sacerdote.* Ioiades, pontifex celebris erat. Volens ergo erigere animum Sophoniæ, mẽtionem fecit de eius principatu. *Vt sis præfectus in domo Dei, omni viro prophetanti, & omni homini insanienti: vt tradas eum in carcerem Sinoch, & in nervum.* Antea iam diximus, vt prophetas accusabat, tanquam reprehensibiles: quod etiam hinc clarum est. prophetam enim constituit, insanientem. Sinoch, interpretatus est Syrus, carcerem. Dicit itaque, Propterea principatum geris, vt prophetantes aduersa, includas & puniss. quod patet ex sequentibus. *Quamobrem*, inquit, *non increpasti Ieremiam, qui ausus est talia scribere, vt vos & domos ædificetis, & planetis hortos?* Hanc epistolam Sophonias pontifex legit prophetæ. Mox verò Deus omnium admonet Prophetam, vt ex aduerso scribens, significet populo in Babylone, Semeiam falsa prædixisse, neque cum à Deo vniuersorum missum. Idcirco illum cum toto genere radicitus morti trãdam: molestiarumq; non videbit mutationem. Quare, qui didicimus ista, metuamus mendacium, & credamus veritati: & ambiguitate animis expulsa, sermones diuinos sectemur: vt bona supernæ Ierusalem videre possimus, per gratiam & humanitatem Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum Spiritu sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS SEPTIMVS.

CAP. XXX.

OMINVS DEVS, volens ostendere veritatem prophetiæ, iubet Prophetam mãdare scriptis prædictiones factas tam de captiuitate, quàm de reuocandis captiuis. In primis tamen prædicit tristia. *Sic dixit Dominus, Vocem formidinis audiuimus. formido, & non est pax. Interrogate, & videte, an peperit masculus.* Et consonant sequẽtia. Et de formidine, in eo, quòd tenebunt lumbos. *Propterea vidi omnem hominem habentem manus suas super lumbos, more mulieris parturientis.* Nunc quidem, vt repræsentet dolorem, proponit imaginem parturientis mulieris: alibi verò, vt luctum demonstraret, dixit, vnumquemq; habere manus complicatas super caput. *Facies omnes speciem morbi regij præ se ferunt.* Quod etiam est significatiuum formidinis. *Quia magna est dies illa, & non est ei similis. Et tempus angustiæ & afflictionis vniuerso Iacob.* A magnitudine supplicij, diem nominauit magnam. Postea coniungit aduersis consolationem. ait enim, *Et ex hoc saluabitur.* Et promittit, se contriturum iugum seruitutis: prædicitque conuersionem morum. *Et non seruient vltrà alienis: sed seruient Domino Deo suo. Alienos*, appellauit idola. Et enim vbi cognouerint, Dominum Deum esse, qui tum bona suppeditat, tum calligationes infligit, ante omnia reuerebuntur prophetiã ipsius. *Et Dauid regem ipsorum suscitabo eis.* Prophetiæ finem imposuit Christus Dominus. E Dauide siquidem natus est secundum carnem: & pascit iam non Israelem modò, sed omnes gentes. Prædictio hæc euentũ quendam habuit, velut in vmbra & figura, tempore Zorobabelis. Hæc vbi pollicit' est, rursum cõsolatur eos, dum reuocationem promittit, & Babylonijs minatur interitũ. *Profligabo enim*, ait, *omnes gentes, ad quas dispersi te.* Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

te. Eis autem, bonorum pollicitationes exhibet. *Te enim*, ait, *non faciam in profligationem: & erudiam te in iudicio. Non tamen indemnem & innoxium te habebo.* Quasi dicat, Castigabo, & consolabor. non te permittam carere castigatione, nec auxilij expertem relinquam. Hoc enim significat, *Non tamē indemnem & innoxium te habebo.* perinde ac si diceret, non feram, quin sentias afflictionē.

Desiderans conuertere nequitiam illorum, ad comminationis atrocitatem addit etiam ista: *Violenta est contritio tua. acerba est plaga tua. Non est, qui iudicet causam tuam.* Nemo enim redarguebat iniustitiam regis Nabuchodonosor. *Acerbe curata es*, hoc est, cum dolore. *Non est tibi auxilium.* Nunc verò constituit auxilium, non in anima: sed in suppetijs humanis. quod indicant sequentia. *Omnes amici tui obliti sunt tui. Non interrogabunt de te. Plaga enim hostili percussi te.* Quia non vsus sum solita longanimitate: sed adhibui sectionem diuinam. Quod etiam facere consueuit medicus, perspiciens difficultatem morbi. Et vt ostendat, quàm iusta sit causa supplicij, subiunxit, *Castigationem duram in omnibus iniquitatibus tuis: quia multiplicata sunt peccata tua.* Quibus conueniunt, quæ sequuntur: *Quid clamas, propter contritionem tuam? violentus est dolor.* & reliqua. Pro, vehemens, sed tamen iustus. *Ob multitudinem iniquitatum tuarum.* Quia creuerunt peccata tua, procurauerunt tibi ista. Minatur nihilominus cædem & seruitutem hostibus, qui insurrexerunt in eos. Qui enim mortem effugerunt, à victoribus in seruitutem redacti sunt. Porrò perseuerat consolari eam blandis promissionibus, nempe, *Aperiam curationem tuam: sanabo te à plaga tua acerba, dicit Dominus.* Sectione, spongia, austerioribus atque lenioribus vsus est medicamentis. *Quia dispersa vocata est Sion.* Inuolauerant enim in eam vicinæ gentes: quæ captiuitatem & seruitutem imposuerant. *Hæc est præda nostra. quia nemo exquirit eam.* Quando, inquit, aspernabar eam, & nō tuebar, exposita erat impugnantibus eam, velut parata præda. At propter castigationem seruitutis, liberabo eos, vt reuertantur, ædificent vrbes, & templum instaurent, & celebrent in eo cultum legitimum. Hoc enim dicit, *Et templum ædebit, secundum iudicium eius.* Cumulat etiam ea quæ propriè pertinent ad prosperitatem. *Et egredientur ab eis canentes, & vox ludentium.* Promittit etiam eis, crementum generis & fœcunditatem. *Effundam enim*, ait, *eos & non immunuentur. Et egredientur filij eorum, vt prius. Et testimonia eorum in conspectu meo dirigentur.* τὰ μὲν τεύχεια, id est, testimonia, Syrus interpretatus est, synagogas. *Et visitabo cunctos, qui affligunt eos. Et fortiores illis, dominabuntur inimicos.* Affligentes, vocat Babylonios: fortiores autem illis, Medos & Persas. nempe qui subiecerunt eorum dissoluerunt. *Et principes ex eis egredientur ab eo.* Tempore captiuitatis habuerunt regem Babyloniorum pro principe: post reditum verò, primùm quidem habuerunt Zorobabelem, & filium Iosedec: postea verò à pontificibus regebantur. *Non quis est ille, qui dedit cor suum, vt conuertatur ad me, dicit Dominus?* Hoc & alibi dicit, Interrogate generationes quę fuerūt ante vos. quis credidit Domino, & confusus est?

Postmodum exponit tribulationes, quæ illis obuenerunt ab ira diuina. quā vt ostendat esse iustam, subijcit, *Ad impios veniet.* Vt autem doceat, se posse, infert, *Nequaquam auertetur ira indignationis Domini, donec faciat, & donec compleuerit cogitationem cordis sui.* Nam quis restitit consilio eius? Redarguens incredulitatem eorum, ait, *In nouissimis diebus intelligetis ea.* Quoniam verba non creditis, ipsarum rerum experientia discetis.

CAP. XXXI.

RVrsum permiscens grata tristibus, redit rationem eorum. *Ita dixit Dominus, Inueni calidum in deserto, cum his qui pertransierunt gladio, ambulantes in stadijs Israel.* Pro calido, Syrus & Hebræus posuerunt, misericordiam: & cum eo, græcæ vocis interpretatio quandam habet cognationem. Quia dum quis calefit, laxatur ad misericordiam. *Desertum* autem, vocat Babylonem: & docet, Dominum desertum esse seruientium illis. Et interpretationi per Syrum datæ fatis usa drant quæ sequuntur: *Charitate perpetua dilexi te: propterea traxi te in commiserationem.* Non tua, ait, viuendi ratio causa est tibi salutis: sed misericordia mea. Prædicit verò illos tympanis & alijs instrumentis vtentes, denuo choreas ducturos, plantandi fœcundiq; curam habituros, atque celebraturos festa diuina. Prædicit quoque vnionem cum bubum. *Quia dies est vocationis respondentes in montibus Ephraim, Surgite, ascēdamus in Sion. ad Dominū Deum nostrū.* Hi enim qui quandam iuuencas colebant, pristinorū delictorum rationem reddent: & ad Sion confugient, adoraturi Deum vniuersorum. Hortatur autem illos, vt Deum quidem colant cum lætitia: at contra gentes vicinas glorientur. Hoc enim significat, *Hymnite per caput gentium.* Et in eo declarate opitulationem diuinam.

Dicit

Dicit quoque tempus reditus. *Congregabo eos*, inquit, *in festo Phasec, ab extremo terræ.* Phasec autem, per interpretationem, dicitur græca voce, pascha. Et vt multitudinem eorum indicet, *Inter eos*, inquit, *claudus, cæcus, prægnans & pariens, vnanimi consensu cœtus magnus.* In vrbibus siquidem populosis, huius generis omnia reperire licet. Repetito etiam vlulatu, qui audiebatur tempore captiuitatis, prædicit oblectationem, quam animo concipient reuertentes: solatia item, quibus fruentur in itinere obeundo. *In consolatione*, ait, *reducam illos, castrametans iuxta torrentes aquarum, in via recta, in qua non amplius errabunt.* Et ostendens, quæ causa sit sollicitudinis, subiunxit, *Quia factus sum Israeli in patrem: & Ephraim est primogenitus meus.* Ephraim vocat, non filium Ioseph, sed decem tribus: inter quas erat Ruben primogenitus, & Simeon secundus. Appellabantur autem Ephraim, decem tribus, eò quod palatia regia constructa essent in sorte Ephraim. Et quemadmodum nunc ab vrbe Romanorum dicimur omnes Romani: ita tunc decem tribus denominabantur ab Ephraim. Mandat autem, ista promulgari apud gentes, & cunctis de populo significari reditum. quod factum est, non verborum præconio, sed voce magis clamosa audierunt omnes, rebus ipsis clamantibus. Pollicetur ad hæc, terræ fertilitatem, fœcunditatem iumentorum, & animi lætitiam. Quod autem dicit, *Et inebriabo animā sacerdotum, filiorum Leui*, pro eo est, ac si diceret, quibusuis bonis cumulabo, quod clarum est ex sequētibus: *Et populus meus replebitur bonis, dicit Dominus. Sic dixit Dominus, Vox in Rama audita est, luctus fletus, et lamentatio: Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, propter filios suos, quia nō sunt.* Rama, erat Beniamitice tribus. & Rachelis sepulchrum, est in hippodromo Chaphratha, quā venitur in Ephratha. Et finem accepit prophetia sub Herode primo, qui interfecit infantes, sperans se simul occisurū Saluatorem natū.

Ista verò potuit prophetā inter promissiones bonorum; vt doceat, Domini ac Saluatoris nostri in carne natiuitatem, esse reuelabonum, & caput salutis. propter quam natiuitatem infantes pertulerunt cædem illam iniquam. *Hæc dicit Dominus, Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis. quia est merces operibus tuis, dicit Dominus. Et conuertentur filij tui ad montes suos.* Et docens quorum operum mercedem pollicetur, ponit ob oculos, eius pœnitentiam, quam egit in Babylone. *Audiens audiui Ephraim lugentem.* Docet etiam, quibus sermonibus vtebar. *Erudisti me Domine, & non sum eruditus: tanquam viculus, non sum edoctus.* Idem dixit propheta superius, Flagellasti eos, & nō doluerunt: consummasti eos, & noluerunt suscipere disciplinam. Oseas etiam propheta ait, Ephraim iuuenca edocta diligere victoriam. Contradicit, inquit, nec suscipit iugum legis. Et iterum, Ephraim factus est, vt iuuenca insaniens.

Subijcit præterea, quę obsecrans dicebar, *Conuerte me Domine: & conuertar. quia tu Dominus Deus meus es.* Te siquidem nolente, non liberabor seruitute. *Quia post captiuitatem meam pœnitentiam egi. et post quam cognoui, percussi femur meum: & suspiraui in diebus confusionis meæ.* Postęaquam enim expertus est tribulationes, peruenit ad notitiam peccati, quod non subticuit beatus Dauid, Priusquam humiliarer, ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Et rursum, Bonum mihi, quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas. Percutere verò femur, proprium est dolentium, & pœnitentiam agentium. *Conuersus sum, & obediui tibi. quia opprobrium accepi ab adolescentia mea.* Retroactis enim temporibus, & ab initio, perduraui in transgressione mandatorum tuorum. Demonstrat itaque beneuolentiam suam Dominus, & ait, *Tu es filius meus dilectus Ephraim: tu es puerulus in deliciis*, pro, deliciosus & gratus. Si perseueres, ait, eo vti affectu, memor prouidentiæ meæ, bonis perfrueris. Nā & sequēta pollicitationem apponunt. *Propterea quòd verba mea in eo sunt, adhuc certè recordabor ipsius.* Quia pœnitentia vsus est, & memor est mandatorum meorum, experietur prouidentiam meam. *Propterea*, inquit, *visitabo eum, & miserens miserebor illius.* Hortatur postea, vt medicamentis pœnitentiæ vtatur. *Constitue teipsam Sionim.* Hanc dictionem, *Sionim*, Syrus est interpretatus, signa. quasi dicat, Annotari oportebat, quos fructus ex transgressione decerpsisti: quę verò bona tibi conciliauit pœnitentia. Ideirco admonet, vt spontanea castigatione vtatur. *Sume de teipsa supplicium. Da cor tuum in humeros tuos.* Ac si dicat, Impone tibipsi onus pœnitentiæ: permane in his, quæ rectè prælegisti. Illud enim subdidit, *In via, qua ambulasti.* Hortatur postea, vt reuertatur, & redeat ad suas ciuitates, nō tamen luctum deserat. *Reuertere enim lugens*, ait, *in vrbes tuas.* Nec huiusmodi luctus aduersatur lætitiæ: cùm nos, alioqui fruentes bonis, memores esse debeamus propriorum delictorum, & ea deflere. *Vsquequo auerteris, filia ignominiosa? quia creauit te Dominus in salutem, in plantationem nouam, vndequaque venient homines*

Universidad de Deusto
Biblioteca

in salute. Hoc loco apertè ostendit causam reuocationis: cùm per eam vaticinetur, futuram nouam plantationem. Hanc enim mundo attulerunt, qui ex ea nati sunt, Apostoli. quod non obscurè dicit sermo propheticus, *vndequaque venient homines in salute.* Hi enim permeantes omnes gentes, per Dei cognitionem illis salutem attulerunt. Deinde prænuntiat iterum bona, quæ sunt reditum secutura, & nascentem inde lætitiam. Illud autem, *Seminabo super domum Israel, & super domum Iuda, semen hominum, & semen iumentorum,* multitudinem designat. *In diebus illis,* ait, *non dicent, Patres comederunt vuã acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: sed vnusquisq; in peccato suo morietur: et comedentis vuam acerbam dentes obstupescent.* Clarius etiam hoc Dominus dixit per admirandum Ezechielem: & nos verbosiorem interpretationem composuimus. Quod autem dicit, est eiusmodi: Quemadmodum fieri non potest, vt quis comedat vuam acerbam, & non obstupescãt dentes comedentis: sic fieri nequit, vt pœnę patrum, qui peccauerunt, exigantur à filijs. Et ad confirmandum quod dictũ est, subijcit quæ sequuntur: *Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, et testabor domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, nõ iuxta testamentũ, quod testatus sum patribus eorum, in die qua ego apprehendi manum eorum, vt educerem eos de Aegypto: quia ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus.* Ita, inquit, fieri non potest, vt filij luant pœnas pro peccatis paternis: ob idq; filijs polliceor bona, licet patres grauissimè peccauerint.

Theodoreti interpretatio in Ezechielem.

Exod. 3. d.

Cæterum prædictiones non paucas nos docuit contra eos. In primis, vnum esse legislatorem vtriusq; testamenti: deinde, imperfectionem prioris testamenti: præterea, vnigenitum Dei Verbum euangelicorum bonorũ fuisse nobis suppeditatorẽ: ipsum liberasse Israelem seruitute Aegyptiorum: ipsum itaque esse, qui Mosem alloquens, dixit, Ego sum, qui sum. Et sufficiẽs est sermo ad conuincendam non solùm Iudæorum transgressionem, sed etiam denudandam hæreticorum blasphemiam. *Quoniam hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, & domui Iuda, post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentibus eorum: & in pectore cordis eorum scribam eas. Et ero illis in Deum: & ipsi erunt mihi in populum.* Hoc rebus ipsis demonstrauit nobis Deus. Cùm enim sacros Apostolos abduxisset in montem, non dedit eis tabulas lapideas: sed in cordibus eorum inscripsit leges diuinas: & dantibus operam virtuti, beatitudines obtulit. *Non docebit vltrà vnusquisque proximum suum, & vnusquisq; fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum. quia omnes me cognoscent, à pusillo vsq; ad magnum eorum.* Hæc autem verba fortiẽtur effectum in futura vita. In illa enim non amplius indigebimus mutua disciplina: cùm res manifestè appareant, & quietem affectus: & corpora quidem corruptionem non recipiant, animæ verò sint expertes mutationis. Solet porrò scriptura diuina interdum miscere prophetias. Coniungit enim sermonibus de captiuitate, sermones de reuocatione. Dominus quoq; in sacris Euangelijs eodem contextu collocat sermones de Ierusalem, & de consummatione. *Quæ propterea ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum non recordabor amplius.* Donat hoc gratia sacrosancti baptismatis. Nam post remissionem, priorum delictorum non recordatur. Tum, vbi ostendit, se solis & lunæ, stellarumque esse opificem: & mandasse, illis quibusdam illustrent: nutu etiam eius mare conturbari, & placari, subdidit, *Si desinent leges istæ coram me, dicit Dominus, & genus Israel desinet esse gens in conspectu meo, omnibus diebus.* Et adiungendum est, quod dictum est per Osee prophetam: Si fuerit numerus filiorum Israel, velut arena maris, reliquæ sanctæ fient. Ambæ igitur prophetiæ continent veritatem. Non enim omnes qui nati sunt ex Israel, ij sunt Israelitæ: sed qui Deo creduerunt, & prædicationem salutarem amplexi sunt. Ex quibus & per quos Ecclesia constat per vniuersam terram. *Hæc dicit Dominus. Si exaltatum fuerit cœlum sursum, & inferne depressæ fuerit in solum deorsum, & ego reprobabo domum Israel, dicit dominus, propter omnia quæ fecerunt, dicit dominus.* Quæ translatione, ait, fieri non potest, vt cœlum sit sublimius, quàm est, & terra inferior: ita plane impossibile est, reijci Israelem. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas Domino, ab Hamaneel vsque ad portam anguli.* Syrus dicit in hunc modum. A turre anguli Hamaneel. *Et exurret funiculus adhuc mensionis eius à conspectu eorum vsque ad collem Gareb.* Refert nomina locorũ, quæ sunt in circuitu ciuitatis. *Et per circuitum ad Goatha: & ædificabitur ex electis lapidibus.* id est, magnis & splendidis. *Et vsq; ad omnem conuallem Phaga cadauerum, & ad Spodiam, & ad vniuersam Arboretum vsque ad torrentem Cedron: vsque ad portam anguli equorum orientis, erit Sanctuarium Domino.* Spodiam appellat, locum, in quo proijciebantur cineres sacrificiorum: Phagetum autem, loca sacrificandis carnibus destinata. Vt verò suprà dixit circuitum vrbis, ita nunc diuini templi ambitum demonstrat.

Ley. 26. b.

Et non euelletur, & non destruetur vltrà in sæculum. Ambiguitatẽ istorum verborum suprà dissoluit: Deniq; inquit, loquar de gentibus & regnis, de ædificatione & plantatione. Quòd si gens illa cõuersa, perpetuauerit mala, non adducã illi ea, quæ dixi, prospera.

CAP. XXXII.

HOc igitur loco pollicitus est ista: at quoniam aduersus Deum & Saluatorem nostrum multa dictitarunt, & in seipsos iudicium prouocarunt, transit hinc ad alteram prophetiam. Cuius vim accepit regni Sedeciæ anno decimo, qui erat annus decimusoctauus Nabuchodonosor regi Babylonis. Tunc autem obsidebatur ab eo ciuitas, propheta verò habitabat in carcere, in quem iniectus erat à rege Sedecia: quia prænuntiauerat, vrbem capiendam, & regem, populumque in seruitutem redigendum. Ideo, inquit, habitabat, in carcere. Præcipitur ei nihilominus à Deo, vt emat agrum fratris sui. *Tibi enim, ait, competit emptio, tanquã cognationi proximiori.* Accesserat ad me, qui agrum vendebat: & emi, prout iussus fui: & accepi, omnibus præsentibus, tam venditore quàm testibus, cautionis hac de re instrumentum. quod dedi Baruch, dicens, Deum præcepisse, vt in vase fictili recõderetur, quò perduraret in multos annos. Illud porrò Deus mandauit fieri, vt re ipsa persuaderet populo, eos è captiuitate reuocandos esse, terramq; paternam recepturos. quod & propheta dixit. *Quia sic dixit Dominus omnipotes Deus Israel, Adhuc possidebuntur domus & agri, & vineæ, in terra ista.* His ita gestis, ego, inquit, supplicationem obtuli domino, sub his verbis, nempe, Cœli & terræ es opifex, & cuncta nouisti: nihilq; te latet, tam ex præsentibus quàm futuris. habes etiam thesauros misericordiæ immensos: & exigis pœnas delictorum. Quòd si filij paternam imitati fuerint nequitiam, grauiora illis infligis supplicia: eò quòd afflictione paterna non fuerint eruditi.

Et cum alia eiusmodi multa adiunxisset, repetitis quę in Aegypto facta sunt, miraculis, donisq; post liberationem inde factam præstitis, nihilominus tamen ingratitudine per eos, qui beneficia acceperant, commissa: percontatur, Quamobrem iussisti me agrum emere, eiusque rei cautionem scriptam accipere, cùm obsideant hostes, & oppugnent ciuitatem: & qui intus sunt, fame & pestè pereant, vrbsq; vastetur? Quibus respondet Deus: *Ego Dominus, Deus vniuersæ carnis. Nunquid me latebit vllus sermo?* Potest ne, ait, omnium opifex & Dominus ignorare quippiam eorum quæ geruntur? *Propterea hæc dicit Dominus, Tradendo tradetur hæc ciuitas in manus Chaldæorum, & in manus Nabuchodonosor regis Babylonis: & capient eam.* Deinde narrat, quo pacto, vbi fuerint ingressi, incendent eam, & domos in quibus sacrificabant Baal, & libabant libamina Dijs alienis. Reprehendit etiam scopum eorum quæ fiebant. *Vt me irritarent.* Irado verò, ait, ciuitatem, ob transgressionem incolarũ. *Ex qua enim die illam ædificauit, vsque ad diem hanc, semper lacessere me perseuerauerunt. Qua de causa cessit abigere illam à facie mea, propter omnem malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda. Vno siquidem animo & reges, & sacerdotes, & principes, & vaticinantes mendacia, cum omni populo, verterunt in me terga, & non faciem.* Cùm me derelicto inseruirẽt idolis. Beatus quoq; Ezechiel docet, quomodo terga præbentes templo, solem adorabant. *Ego verò, ait, nunquam nõ edocui eos veritatem per prophetas.* Et illis non sufficit impietas domestica: *quinetiam in æde mihi consecrata, idolorum statuas collocauerunt: & construxerunt aras Baal, in valle filij Ennom, & turres quæ sunt in Gek.* Ex hoc etiã loco clarum est, Thopheth esse nomen idoli. Baal enim nomen est idolorum generale. Et in his locis, ait, liberorum & filiarum homicidium perpetrare ausi sunt. *Propterea, inquit, tradidi vrbem hanc in famem, pestem, stragem & seruitutem. Mancipatos nihilominus, post præfinitum tempus, participes liberatis efficiam, & reducam in terram paternam: eosque pristina prouidentia dignos habebo.* Illud autẽ, *Et dabo eis cor aliud, & viam aliam: vt timeant me omnibus diebus:* ita intelligi debet, Nimirum per castigationes, & eas subsequentes liberationes cognoscẽt, me esse solum Deum, & errore pristino liberabuntur. *Et inibo cum eis fœdus sempiternum: quod non auertam post eos.* Adepti fuissent hanc pollicitationem, si voluissent: ipsi verò defecerunt, & gratia priuati sunt. Cùm hæc & his similia copiosè dixisset, subdidit, *Et possidebuntur agri in terra, quam tu dicis deseriam fore gentibus & tumentis, et tradendam in manus Chaldæorum: & comparabunt argento agros, qui describentur in libro sigillo obsignando.* Respondit ista, ad interrogationem prophetæ docens, ideo præcepisse ei, vt agrũ emeret, quò veritatẽ prophetiæ rebus ipsis demonstraret. *Ement enim agros, inquit, in terra Beniamin, & in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda, & in vrbibus montanis, & in oppidis Sephila, & in vrbibus Nageth.* Vocat Sephila, campestrem regionem Nageth, meridionalem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XXXIII.

ALiam rursum videt postea reuelationem prophetam, manens adhuc in carcere. *Et ait ad eum Dominus, Clama ad me, & ego exaudiam te. Et annuntiabo tibi grandia, & firma, quæ nescis.* Et postquam ostendit obsidionem, prædicit etiam liberationem. *Ecce enim ego obducam ipsi cicatricem, etiam sanitatem, et curabo eos.* πῶ σωλλωσιν, id est, cicatricis obductionem, vocat, πῶ τελείαν, id est, perfectam sanitatem. Tum docet, quo pacto gentes reditum intuentes, laudibus extollent liberationis administrum: & qui rectè probeque viuunt, admirabuntur: qui verò nequitiam amplectuntur, acerbè ferent, dum videbunt prosperè agere ciuitatem, & festa diuina pro more celebrari. *In diebus illis & in tempore illo, excitabo cornu Dauid, orientem iustum: & faciet iudicium & iustitiam in terra.* Iam diximus superius, ista figuratè tempore Zorobabelis impleta esse: propriè verò Dominum nos docuisse veritatem prophetiæ. *In die illa saluabitur Iudæa, & Ierusalem habitabit confidenter. Et hoc est nomen, quo vocabitur, Dominus iustitia nostra.* Hoc nomen etiam superius imposuit, Hebraica voce appellans eam Iosedec. *Quia hæc dicit Dominus, Non delebitur Dauid vir sedens super solium domus Israel.* Quod etiam patriarcha Iacob prædixit, Non deficiet princeps de Iuda, & dux de femoribus eius: donec veniat, qui repositus est. Et ipse est expectatio gentium. At post Zorobabelé non nouimus quenquam fuisse ducem de tribu Iuda. Reperimus tamen prophetiæ veritatem. Nam tribus regiæ & sacerdotalis facta est commixtio. Sacerdotes autem imperauerunt vsque ad Herodem alienigenam. Quocirca præsens prophetia, his quæ de Dauide dicuntur, connectit ea, quæ pertinent ad sacerdotes. *Et de sacerdotibus,* inquit, *& Leuitis non interibit à facie mea vir, offerens holocaustomata, & adolens sacrificium, & faciens iudicium, omnibus diebus.* Cuius prophetiæ videmus euentum. Donato enim iuxta promissionem diuinam nouo testamento, donatum est etiam sacerdotium secundum ordinè Melchisedec: quod qui adepti sunt, offerunt Deo iugiter sacrificium rationale.

Super. 23. a.

Gen. 49. b.

Mox ait, quemadmodum dies non potest esse nox, nec nox dies: ita fieri nequit, vt destruatur regnum Dauidicum. Atq; huius prophetiæ manifestus est exitus. Christus enim ex Dauide secundum carnem ortus, non thronum inferiorem obtinens, sed in eodem cum patre sedens solio, gubernat omnia. Et tamen istud ipsum dicit de sacerdotibus & Leuitis, adeò vt genus illorum conferatur cum potestate cœlesti & arena maris. Ac de ijs quæ dicuntur, testimonium præbent res ipsæ. Terra namque vniuersa & mare plena sunt pontificibus & diaconis, Leuitico munere fungentibus. Explosa igitur prorsus impiorum opinione, per eum recitata, qua asserebant, Deum elegisse duas tribus, regiam, & sacerdotalem, pollicitus est iterum, quæ iam prædixerat.

CAP. XXXIIII.

HAc sic conclusa prophetia, se confert ad aliam: & iubetur dicere Sedeciæ regi, cum hostes in obsidione perseuerarent, nempe, Capietur ciuitas, & igne succendetur: & qui te ceperint, adducent ad regem Babyloniorum: veruntamen effugies mortem: sed captiuus abductus, in terra aliena habitabis: & in pace finem vitæ suscipies, atque exequijs debitis exornaberis à progenitoribus tuis. Et hæc, inquit, dixi regi, hostibus non modò Ierusalem obsidentibus, sed & reliqua Iudææ oppida. Cæterùm huic prophetiæ aliam eiusdem sententiæ connectit. Iusserat Sedecias, seruos Hebræos iuxta legem diuinam liberos dimitti. Lex enim apertè statuit, illos, sex quidem annos seruire, sexto autem anno libertatem consequi. Cumque, his auditis, omnes libertatem seruis suis dedissent, illos in pristinam seruitutem denuo redegerunt, peruersa vsi pœnitentia. Indignatus ergo Deus omnium, illius quidem reuocat in memoriam seruitutem Ægyptiacam, & collatam eis libertatem, & deinceps legum datarum sanctionem. Conqueritur autem, quòd diligant quidem legis obseruationem, sed per pœnitentiam conculcent eam. *Conuersi enim estis, ait, vos & coeretis quod rectum est in oculis meis, & proclamaretis quisque manumissionem proximi sui, & inistis pactum in conspectu meo, in domo in qua inuocatum est nomen meum super eam.* Iustus enim, in æde mihi consecrata, cùm fuisset pactum de manumissione, me præsente, confestim istud transgressi sunt. Quoniam ergo noluistis dimissionem facere, *ecce ego accerso vobis dimissionem, dicit Dominus, ad gladium, ad mortem, & ad famem. Et dabo vos in dispersionem cunctis regnis terræ.* Reprehendit etiam iurisiurandi transgressionem. *Et dabo homines, qui transgressi sunt pactum meum, qui non steterunt verbis pacti, quod pepigerunt coram me, vitulum quem diuiserunt in duo, & transierunt per medium membrorum eius. principes Iuda, principes Ierusalem, potentes, sacerdotes, & cunctum populum*

populum terræ, qui transierunt per medium duarum portionum vituli. Quondam ita iurare consueuerant. Profectò etiam Deus omnium, cùm fœdera iniret cum Abraham: vbi iussisset, arietem trimum & vitulum ac hircum similis ætatis, in duas partes diuidi, easque ex aduerso collocari: transire fecit clibanum fumantem & lampadem ardentem, per medium ambarum portionum: pacisceus cum eo, iuxta morem qui tunc vigebat. Istud etiam hi fecerunt, qui de libertate seruorum Hebræorum promissiones emiserunt, & voluerunt iureiurando firmare libertatè: sed mox ipsum transgressi sunt. Quapropter minatur, se traditurum eos hostibus, & prostituturum corpora eorum bestijs deuoranda: necnon regi principibusq; seruitutis iugum impositurum.

CAP. XXXV.

HAc prophetia finita, mentionem facit antiquioris prædictionis. In diebus enim Ioacim, filij Iosiæ regis Iuda, mandatum est, vt ducerem filios Rechab in templum Dei: illisque præberem vinum in vna aularum. *Ego verò,* inquit *mandatum implenui: & propositis vasis filiibus vino plenis, denuntiaui vt biberent. Contradicebant autem illi, dicentes, Nequaquam bibemus vinum. quia Ionadab, filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens, Ne biberitis vinum vos & filij vestri, vsque in seculum: & domos ne ædificaueritis, nec semen seminaueritis: & vineas non plantabitis, nec erunt vobis. Sed in tabernaculis habitabitis omnibus diebus vestris: vt diu viuere possitis super terram, in qua vos commorami-ni. Hos,* inquit, *sermones audientes, mandata paterna obseruauimus, cum vxoribus & filijs. Et domos non ædificauimus, nec de colendis agris solliciti fuimus: sed vsque in præsentem diem continenter in tabernaculis habitauimus. Nunc verò aduenientibus Babyloniis, ad vrbem hanc confugere coacti sumus.* Admiratione digna est paterna legislatio, & filiorum atq; posterorū prompta obedientia. Quippe qui vitam curis vacuam, & prædijs carentem adamauerunt: & (quod maxime omnium superat opinionem) habentes liberos, parut pendebāt possessiones, toti, quo ad se sunque, à fiducia in Deum pendentes. Quòd si tempore legis, quæ continebat imperfectionem, propter infirmitatem eorum quæ lege cauebantur, summam philosophiam amplexi sunt illi, quales esse debuerunt, qui legem euangelicam audierunt? At verò DEVS omnium iubet prophetam dicere cunctis habitantibus Ierusalem, Hi nempe patris quidem mandatum obseruantes, noluerunt bibere vinum: vos autem, qui noctu diuque propheticas disciplinas excipiis, iuxta leges meas non conuersamini. Quapropter omnimodas calamitates vobis inuecham: posteris autem Rechab, qui mandatum patris seruauerunt, bonorum omnium præstantissimum pollicetur. *Non deficiet,* inquit, *vir de filijs Ionadab, filij Rechab, qui stet in conspectu meo, cunctis diebus terræ.* Sciendum tamen est, omnem eum vocari filium Ionadab, filij Rechab, qui leges illas obseruabat.

CAP. XXXVI.

NArrat postea, quomodo iussus est describere omnem prophetiam. Capita autem libri, vocat, volumina: quibus ad præsens vsque tempus Iudæi libenter vsi sunt. Probabile siquidem est, eos qui accuratius didicerant afflictiones, quas comminatus erat Deus, pœnitentia consecutos esse salutem. Peragit propheta iussum: & ipse, diuina quidem impulsus gratia, dictabat vaticinia: Baruch autem scriptis excipiebat. Cumque impediretur (nempe, carcere inclusus) ne templum Dei ingrederetur: mandat Barucho, vt populo legat, quæ scripserat. Itaque non pauco tempore elapso, cum publice celebraretur ieiunium, legit Baruch prophetiam. Vnus porrò eorum qui audierant, maiore ductus religione, indicat principibus tribulationes, quas comminabatur DEVS, qui accersitum Baruch relegere iusserunt. Et perterriti, scire conabantur, quis hæc scripsisset. Baruch autem declarauit, nimirum Ieremias diuina afflatus gratia, ista scribere me iussit. At principes librum tradiderunt scribæ regio: Baruchum autem hortati sunt, vt fugeret. Nuntiauerunt autem quæ scripta erant, regi. qui quidem scribam adducens, legere iubet. Et cùm esset impius, & transgressor legis, abscindens paginas quæ recitabantur, igni tradebat. Nam propter tempus hibernum appositus erat focus igneus. *Et non inquisierunt, ait, Dominum, & non scinderunt vestimenta sua rex & omnes serui eius, qui audierunt omnes hos sermones.* Verùm, sicut horum extremam stupiditatem accusat: sic laudat Elnathan, Dalaiam, & Gamariam, quoniam illi suggerebant regi, ne librum combureret. *Et non audiuit eos.* Nec contentus est rex impius iniquitate perpetrata: quinetiam Baruch & Ieremiam cōprehendi mandauit. At Deus vniuersorum præcepit Ieremiæ, vt pristinos sermones in alio libro describeret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Charta enim exusta fuit, sed lex diuina permansit illæsa. Hunc in modum, corpus quidem assumptum passum est, Verbum autem permansit, passioni nequaquam obnoxiũ. Verùm iussus est propheta ista dicere Ioacim, *Hæc dicit Dominus, Tu exussisti librum hunc, inquiens. Quare scripsisti in eo, dicens, Festinus veniet rex Babylonis, et vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem & iumentum? Propterea sic dixit Dominus contra Ioacim regem Iuda, Non erit ei, qui sedeat super solium Dauid. Et cadauer eius proijcietur ad æstũ per diem, et ad gelu per noctem.* Certissima prophetia. Etsi enim regnauit Iechonias filius eius, post tres tamen menses abductus est captiuus. Minatur porrò ei totique domui exitium, vrbi vastationem, & populo iam dictas afflictiones. Executus est itaq; propheta mandatum, & ministerio Baruch iterum scripsit prophetiam. *In qua plures*, ait, *additi sunt sermones, quàm isti.* Obid enim, quòd rex impius iniquo animo ferebat comminationes, quas audierat, Dominus iussit eas copiosius describi. Nos verò diuinas, queso, metuamus comminationes, & faustis credamus pollicitationibus: vitamque dignam viuamus vocatione, qua vocati sumus: vt & comminationũ periculum effugere, & promissis frui bonis possimus: per gratiam & benignitatem Domini nostri Iesu Christi, cum quo patrem decet gloria, vnà cum sanctissimo Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS OCTAVVS.

CAP. XXXVII.

NARRATVRvs diuin' propheta circunstantias, captiuitatem vrbis spectantes, docet in primis in qua ætate Sedecias regnare cœpit, quantoq; tempore regnauerit & oblidionis tempore, cùm didicisset prædictiones contra se & contra vrbem per prophetam enuntiatas, eum nuntijs quibusdam missis obsecrauisse prophetam, vt pro eo supplicationes offerret Deo. Eo enim tempore non habitabat in carcere: sed sine merito degebat in vrbe.

Cùm autem Babylonij obsiderent vrbem, in auxilium Iudæorum venerunt Aegyptij, ad opem scilicet ferendam à rege accersiti. Quod cùm intellexissent Chaldæi, destiterunt ab obsidione. Igitur Dominus Deus indicit Prophetæ, vt denuntiet regi & principibus, ne fidant auxilio Aegyptiorum, neue Chaldæos contemnant. Nam Aegyptiũ cœptum auxilium citissimè deseret, & Chaldæi denuo reuersi obsidebunt vrbem & incendent. Atque vt doceat, se contra eos ferre sententiam tulisse, subiungit etiam ista, *Quare, etsi percusseritis vniuersum exercitum Chaldæorum, qui vos impugnant, & inter eos relicti fuerint viri quidam vulnerati, quisque in tentorio suo: exurgent isti, & succendent vrbem ignis.* Neque verò existimetis, vos superaturos multitudinem Chaldæorum. Sufficiunt enim, vel pauci vulnerati, qui propter infirmitatem relicti sunt in tentorijs, ad vos penitus delendos. quia peccatum vos reddidit impios. Deinde refert, quo pacto, datis ab eis quibusdam inducijs, eò quòd se subducturi essent Chaldæi, ipse quidem volens emere possessiones, egressus est ad familiares suos: quidam autem Ierias, qui suspicabatur, illum profugere ad hostes, detulit apud principes, quos cum audissent, incluserunt eum, non in communi custodia publica: nam plena erat, inquit, illa: sed in domo Ionathan scribæ. Translatus porrò diebus non paucis, occultè quidem accersit eum Sedecias, & rogat, sitne fortasse à Domino: Propheta verò prædicit ei captiuitatem. & posteaquam prædixit, conqueritur de iniuria in se commissa. *Qua enim, inquit, iniuria te affeci, & seruos tuos, vt me traderes in domum custodiæ? Et vbi sunt prophetæ vestri, qui prophetarunt vobis, dicentes, Non veniet rex Babylonis ad vos in terram hanc?* Cùm rex ipse, inquit, demonstrauerint prophetiæ meæ veritatem, verbum autem prophetarum mendacium: iussit ei dicendum erat: & sumendæ pœnæ de ijs qui mentiebantur, non de eo qui vera vaticinatus est. Tum precatur, vt liberetur à domo scribæ. Sedecias verò inde quidem eduxit illum, sed remisit eum in carcerem publicum: & præcepit, singulis diebus vnum panem suppeditari.

CAP. XXXVIII.

QVidam tamen è principibus, qui ægrè ferebant vaticinia Prophetæ contra vrbem vaticinantis, eò quòd diceret, eos depturos salutem eos qui transfugissent ad Chaldæos: qui verò palsi essent obsidendos: irritarunt regem aduersus prophetam, dicentes, eum eiusmodi vaticinationibus remittere animos aliorum militum pugnandi facultate valentiũ. Rex autem parum prudens tradidit prophetã dynastis. qui accepta potestate, exercentes in eum animi motum, miserũt illum in lacum fœtidum & cœnosum. Nullusq; iudicum

tulit opem prophetæ tales pœnas luenti, diuinorum eloquiorum nomine. Abdemelech autem eunuchus, vir Aethiops, redarguebat regem, & clamabat audacter, Perperam egisti. Nam quasi non sint amplius in vrbe panes, virum Dei fame enecari fecisti. Sedecias verò, reprehensione benignè accepta, constituit Abdemelech salutis prophetæ ministrum. qui alijs adiutoribus assumptis, cum proiecisset prophetæ vetustos panniculos, & hos sub axillis circa finem mittere rursisset, extraxit eum ex lacu Chereth (Chereth autem vocat lacum) Eductum verò eum, & in carcere manentem, *rex iterum accuit, & introduxit ad se domum, in τὰ ἀνάλεκτα, quæ erat in domo Domini.* Hoc Syrus interpretatus est, intra tertium ostium. Precatur autem prophetam, vt indicet ei verbum Dei, & ne celet veritatem. Ait vero propheta. *Si annuntiauero tibi, nonne occides me? Et si dedero tibi consilium, non audies me.* Nouerat siquidem, vt propheta, futura: & experientiam habebat magistram. Et cùm rex iurasset nobis, se non traditurum illum impijs, dixit iterum. *Si egrediens egressus fueris ad ducem regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igne. Et viues tu, & domus tua. Quod si tu non exieris ad principes regis Babylonis, & tradetur ciuitas hæc in manus regis Chaldæorum, & incendent eam igne, & tu non saluaberis è manibus eorum.* Frequenter ista prædixit. At inquirendum est, quamobrem exeuntibus quidem pollicetur salutem: non exeuntibus autem, exitium comminatur. Sedecias iureiurando promiserat regi Nabuchodonosor, quando promouit eum in regem, se soluturum tributum, & fœdera amicitiæ erga illum, qui eum regem creauerat, seruaturum. At paulò pòst transgressus pacta conuenta, & tributum non soluit, & ad Aegyptios effugit. Quare, cùm ille non per idola anima carentia, sed per omnium opificem iurasset, & iusiurandum ausus esset prætergredi, Dominus Deus præcipit Chaldæis, vt egrediantur, & hunc in modum castigent iurisiurandi transgressionem. Sedecias nihilominus dicit Prophetæ. *Ego habeo rationem Iudæorum, qui profugerunt ad Chaldæos, ne tradant me in manus eorum, et illudant mihi.* Vereor, inquit, ne ridiculus fiam his, qui transfugerũt. Ipse nihilominus propheta rursum adhortatur: & non credenti, comminationem adijcit: *Ecce enim*, ait, *omnes mulieres, quæ derelictæ fuerunt in domo regis Iuda, abducentur ad principes regis Babylonis: & hæ dicent, Deceperunt te, & prænaluerunt tibi viri pacifici tui. fortiores te erunt, in lapsu pedis tui.* Metuis, inquit, ne illudaris à transfugis: videbis post hæc, vrbe capta, è domibus regijs extrahi mulieres, reducentes tibi in memoriam, errorem pseudoprophetarum, & dicentes, Hi nempe tibi procurarũt ista, qui pollicebantur pacem, & apud te potiebantur honore: & ob eam causam à diuinis legibus delabi te fecerunt. *Et omnes vxores tuas & filios tuos educent ad Chaldæos: & ciuitas incendetur: & tu abduceris captiuus.* Atqui rex attonitus, permansit incredulus. admonuit tamè prophetam, ne cuipiam principum indicaret, quæ dicta sunt: sed diceret, supplicabam regi, ne me remitteret in illum molestissimum carcerem. Deinde commemorat, vt venerunt, & discere tentauerunt, quæ dicta erant regi. quibus persuasit, se prosecutum quę ad carcerem pertinebant.

CAP. XXXIX.

HInc deinceps enarrat, quæ gesta sunt, dum vrbs caperetur: & ait, anno quidem nono regni Sedeciæ exercitum adduxisse Babylonios: vndecimo verò anno Sedeciæ, mense quarto, nona die mensis, murum deiectum esse, hostes autem impetum fecisse in vrbem: quo facto, fugit Sedecias, & omnes qui de robore gloriabantur. *Persecuti verò Chaldæi, attenerunt eum, & comprehenderunt iuxta vrbem Iericho.* Araboth autem est Iericho: ab occasu vrbis Iericho. ait, *Et abduxerunt eum in Reblatha, quæ est in terra Emath.* Subditus est autem locus ille regioni Emesæ: ita vt manifestũ sit, Emath hic vocari Emesam. *Et locutus est cum eo iudicia.* Quasi diceret, Reprehendit transgressionem iurisiurandi, & malevolentiam atque ingratitudinem, quam cõmiserat in illum, qui de eo bene meritus erat, & eum regem creauerat: conuictoque de iniustitia, pœnas infligit. Et primùm quidem, eo spectante, interfecit pueros, & omnes honoratiores & nobiliores. Et cùm sic eum tristium rerum spectaculo punisset, primum oculis.

Refert etiam, quemadmodum regia palatia & alias domos incenderunt, & muros vrbis destruxerunt: reliquos Nabuzardan præfectus cuiinæ regiæ redegit in seruitutem. Quosdam verò paucos in paupertate viuentes reliquit, quibus terram colere præcepit. *Et præceperat Nabuchodonosor rex Babylonis de Ieremia, Nabuzardan, dicens, Tolle eum, & pone oculos tuos super eum: nihilque ei mali facias: sed prout dixerit tibi, sic facies cum eo.* Auxerunt crimen Iudæorum Nabuchodonosor rex, & Abdemelech Aethiops. Hi enim, cùm sint alienigenæ, solati sunt prophe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

prophetam: Iudæi verò, in verbis propheticis enutriti, diuinis sermonibus attendere noluerunt, & prophetas quibusuis supplicijs subegerunt. Effectum tamen sortita est promissio diuina. Nam cùm Deus illum creasset prophetam, pollicitus est, ostenturum illum inuictum, & columnę ferreæ, muroque æneo similem: quia impugnabunt illum, at non euadent superiores. Porrò Nabuzardan & vniuersa principum decuria transtulerunt Ieremiam è carcere, & tradiderunt Godoliæ, quem iusserat rex imperare relictis in Iudæa. Postulauit autem prophera instrumentum emptionis: & quæ de Abdemelech prædicta erant à Deo, exitum habuerunt. Nihil enim apud eum neglectum aut irremuneratum. Tunc, ait, promisit Deus, ista inquiens, *Ecce, ego induco verbum meum super ciuitatem istam in mala, & nõ in bona. Et erunt in conspectu tuo in die illa. Et saluabo te in die illa, dicit dominus. Et non dabo te in manus hominum, à quorum facie reformidas. Et eruens liberabo te, & gladio non cades. Et erit anima tua in lucrum: quia in me habuisti fiduciam, dicit dominus.* Verè beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius: & spes eius in Domino Deo ipsius. Et, Beatus populus, cuius Dominus Deus eius. Quid enim Sedeciæ profuit regnum? Quid verò nocuit Abdemelech seruitus? Nam ille quidem, propter impietatem, passus est ea omnia: hic autem, ob pietatem, non expertus est mala.

Psal. 143. a.

Psal. 143. d.

CAP. XL.

DOcet deinceps propheta, quæ Nabuzardan princeps coquorum dixit ei: *Dominus Deus tuus locutus est mala hæc super ciuitatem istam, & adduxit. Et fecit dominus, sicut dixit: quia peccastis ei, & non audiuistis vocem eius: & verbum hoc factum est vobis.* Ex hoc etiam loco manifestum est, Deum, vt de alijs gentibus bene mereretur, initio elegisse Israelem. Nam & miracula, quæ in gratiam eorum facta sunt, omnes in stuporem trahebant: & apertè docebant, Deum illorum, esse solum verũ Deum: & rursum, aduersa quæ illis contingebant, accusabant eorum iniquitatem: Dei verò sententiam iustam prædicabãt. Quamprimum ergo dixit Nabuzardan, & illos meritò pœnas dedisse, & Deum iuste fecisse, postea dat oportunem prophetæ: & pollicetur obsequium in Babylone, si illius habitationem elegerit: promittit etiam, se relicturum, si hoc maluerit. Et ait, *Ecce, omnis terra, in conspectu tuo est: quò bonum fueris & commodum vt vadas, perge: & priusquam ego discedam, progredere tu, & diuertere ad Godoliam, filium Achicam, filij Saphan: quem constituit Rex Babylonis in terra Iuda: et habita cum eo in medio populi terræ. Sin minus, ad omnia quæ bona visa fuerint in oculis tuis vt vadas, vade.* Tui iuris es, ait, extra potestatem meam degis, sub diuino ei dominio: quod tibi placuerit, age. His & similibus vsus sermonibus, cùm plurima munera dedisset, abijt: Propheta verò se contulit ad Godoliam. Tum memorat prophera, quo pacto principes, qui aufugerant, vbi datam Godoliæ potestatem intellexerant, concurrebãt ad eum. Godolias verò, interposito iureiurando, simulabat, eas nullam Chaldæis molestiam esse passuros. Et exhortatus est incolas terræ, vt colligerent fructus, & pacificè fruerentur bonis pacis. Reuersi sunt etiam, qui confugerant ad Sulmæos, Moabitas, & Ammonitas, cum audissent, Godoliam constituisse principem. Exinde docet, qui Iohanan cum aliis principibus indicauit Godoliæ insidias quasdam, quæ struebantur ab Ismahele, sed eos qui indicabant, persuadere non potuisse, quod vera dicerent. Qui etiam statuerit Iohanan clam interficere Ismahelem. *Ne interficiat, inquit, animam tuam: & dispergentur omnes Iudæi, qui congregati sunt apud te: & percant reliquiæ Iuda.* Sed neque his auditis permisit Godolias: sed contra, prohibuit, delationem vocans calumniam.

CAP. XLI.

SEptem verò mensibus elapsis, iterum accessit Ismahel: qui cùm esset de semine regio, & eiusdem cum ipso mensæ particeps, interfecit Godoliam, cunctosque qui cum illo inuenti sunt, Chaldæos, & Iudæos. *Duobus autem diebus præteritis, venerunt, inquit, viri de Sichem & Salem, & de Samaria octoginta viri, rasa barba, & scissis vestibus, plangentes, & manna & thus in manibus eorum, vt inferrent in domum Domini.* Tam hebræus quàm Syrus appellat Salem, Solymam. Accidit autem, Ismahelem iaculis confodisse hos omnes, & eorum cadauera proiecisse in puteum. At quidam alij decem procumbentes, precibus petierunt ab Ismahele, vt eos non interficeret, pollicti, se thesauros aliquos ipsi indicaturos. His omnibus peractis, abijt, assumptis cunctis qui supererant: & digressus est ad Ammonitas. Iohanan porro cum alijs principibus intellexisset quæ gesta sunt, congregatis copijs duxit exercitum aduersus Ismahelem. Qui verò nondum aduersus Ismahelem. Qui verò nondum egressi fuerant ab Ismahele, cùm viderent expe-

expeditiones in eum venientes, lætati sunt, & ad eas perrexerunt. Ismahel autem cum octo viris Ammonitis aufugit. Et hæc quidem Iudeis enuntiabat sententia diuina. Nã cùm existimarent hostes fugisse, traditi sunt mutuis dexteris. Cæterùm Iohanan coacta horum multitudine cupiens fugere in Aegyptum, eò quòd metueret Chaldæos, ob Godoliam interfectum, contulit sese in pagum vrbi Bethlehem proximum.

CAP. XLII.

CVncti nihilominus principes ac populus vnà rogant prophetam, his verbis, *Cadat miseratio nostri in conspectu tuo, & depreare Dominum Deum tuum pro reliquijs istis. quia relicti sumus pauci ex multis, sicut oculi tui nos intuentur. Et annunciet nobis Dominus Deus tuus viam per quam pergamus, & verbũ quod faciamus.* Rectè quidem supplicant, cupientes discere quid agendum sit: sed, more suo, non credunt, & legibus diuinis contradicunt. Attamen propheta se supplicaturum promittit, at illos iussis non adhibituros animum. Illi contra polliciti sunt, per omnia obsecuturos, ac iureiurando firmarunt promissionem. *Sit enim, inquit, Dominus inter nos testis iustus ac fidelis, quia iuxta sermonem in quo miserit te Dominus Deus ad nos, sic faciemus, siue bonum siue malum: & vocem Domini Dei nostri, ad quem te mittimus, audiemus: vt melius nobis sit, eò quòd audierimus vocem Domini Dei nostri.* Verba quidem pietatis plena: sed verbis non consonant opera. Non enim propheta responsum accepit, nisi certis diebus transactis. Responsionis autem dilationem, existimo celsisse in vtilitatem postulantium: vt cognoscerent, Deum vix susceptisse prophetæ supplicationem. Ipse ergo propheta dicit, Deum præcepisse, vt permaneant in terra. *Omnem siquidem vestri curam geram,* ait. *Et ædificabo vos, & non destruam: & plantabo vos, & non euellam. Quia placatus sum super malis, quæ dixi me facturum vobis.* Expellit autem ab eis metum, & confidere iubet. *Nolite metuere, inquit, à facie regis Babylonis, à cuius conspectu formidatis: quia vobiscum sum ego, vt saluos uos faciam, & eruam uos de manu eius.* Pollicetur etiam captiuorum reuocationẽ. *Quòd si restiteritis, inquit, uerbis meis, ut ueniatis in Aegyptum:* nitentes hac via hostes effugere, mittam illuc hostes, quos formidatis. *Eueniet enim, ait, vt gladius, à cuius facie extimescitis, illic sit, & inueniat vos in terra Aegypti. Fames rursum, quam exhorrescitis, ibruet in vos in terra illa.* Hisque latius dictis, subdit & illa, *Quemadmodum distillauit furor meus & ira mea super habitantes Ierusalem: ita stillabit furor meus super vos, vbi ingressi fueritis Aegyptum. Et eritis in desertum, & mancipati, & in maledictionem & in opprobrium, nec videbitis vltrà locum istum.* Ostendit, homines perspicere potuisse magnitudinem potentiæ: cùm afflictiones Iudæis illatas, vocauerit guttas furoris, h. e. est, iracundæ operationis.

Postmodum propheta reuocat eis in memoriam pollicitationes & iusiurãdum. *Vos enim, inquit, misistis me ad Dominum Deum vestrum, dicentes, Precare pro nobis: & omnia quæcunque locutus fuerit Dominus Deus noster, renuntia nobis, & faciemus: & annuntiauit vobis hodie, & non audiuistis vocem Domini Dei vestri, iuxta omnia quæ misit ad vos. Et nunc cognoscetis, vos gladio, fame, & morte perituros, in loco isto, in quo ingressi vultis habitare.* Quæ enim vitare conamini, reperietis in Aegypto.

CAP. XLIII.

CVm hæc audissent, qui præerant populo, arrogantiæ & audaciæ dediti erant: & obliti tam admonitionum quàm iurisiurandi præstiti, ausi sunt dicere prophetæ, *Loqueris tu mẽdacia. Nõ misit te Dominus Deus noster ad nos, dicens, Nolite ingredi in Aegyptum: sed Baruch, filius Neriæ suscitat te contra nos, vt tradamur in manus Chaldæorum, & interficiant nos, & migrare nos faciant in Babylonem.* Hæc vt dixerunt Ieremiæ, manifestò transgredientes præstita sacramenta, cum vniuerso populo congregato, magno impetu se contulerunt in Aegyptum, quò abduxerunt etiam ipsum prophetam & Baruch. Taphnis igitur, quæ etiam est ciuitas Aegypti, iubetur propheta sumere lapides, & hos, spectantibus Iudæis, recondere pro foribus palatiorum regiorum, ac ista prænuntiare, *Ecce, ego mitto & adducã Nabuchodonosor regem Babylonis, seruum meum: & imponet solium suum super lapides istos, & tollet arma sua super eos. Et ex Aegyptijs quosdam interficiet, alios autem in seruitutem redactos, traducet. Incendet quoque delubra idolorum: ipsa verò comprehendet captiua.* Et vt doceat, eum non obiter ducturum exercitum aduersus Aegyptum, sed exactè eam deleturum, comparat eum pastori, vestimenti pediculos colligenti. Diligenter enim hoc faciunt pastores, vtpote otio plurimo abundantes. *Et seruabitur, inquit, Aegyptum, quemadmodum pastor disquirit pediculos vestimenti sui. Et exibit inde in pace.*

Et conte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et conteret columnas Heliopoleos, & quæ sunt in On. Et domos Deorum ipsorum incẽdet igne. Ciuitas erat binominis. Nam & On vocabatur, & Heliopolis. quod etiam nos docuit liber Exodi. Ait enim, filios Israel vrbes condidisse Pharaoni, Phithom & Rameſſes, & On, quæ est Heliopolis. Deus porrò appellat Nabuchodonosor, seruum suum, non quòd affectu & animo sit seruus, sed quòd natura seruus sit. Creatoris enim creatura setua est. Docet autem eadem opera, quòd se moderante ista efficeret.

CAP. XLIIII.

CAeterùm perhumanus Dominus Iudæos nihilominus etiã laborantes incredulitate, rursum adhortatur, vtens ministerio prophetæ. Primumque repetit calamitates, quibus afflicta est Iudæa, propter iniquitatem incolarum. Deinde conqueritur de illis ipsis, vt qui similia perpetrẽt, & prouocent iram diuinam. *Ecce enim, ait, vos facitis mala grandia in animas vestras: vt abscindatis à vobis virum & mulierem, puerum & lactentem de medio Iudæ: adeò vt nullus vestrum relinquatur: vt irritetis me operibus manuum vestrarum sacrificando Dijs alienis in terra Aegypti, in quam ingressi estis, vt ibi habitaretis; vt abscindamini, & sitis in maledictionem & opprobrium apud omnes gentes terræ.* Reuocat autem illis in mentem, vtpote recentem habentibus memoriam, & mala quę commissa sunt à patribus eorum, à regibus, nec non à magnatibus, & illatas illis propterea quasliber afflictiones. Et his subijcit comminationem; seipsum vocans Dominum exercituum, & Deum Israel: vt cùm potentiæ magnitudinem audierint, & curam, quam de maioribus habuit, intellexerint, conuertantur & timeant. *Ecce, constituo vultum meum contra vos in mala.* Indignantium proprium est, torue intueri, fixum tamen habere oculum: & diutius eos inspicere, qui lacessunt. Ab humano igitur more format comminationem, & ait, *Constituo vultum meum contra vos, in mala: vt perdam vniuersum Iudam.* Post hæc refert, eos fami & gladio tradendos, & omni modo delendos: futuros etiam iuramento & exitio, maledictioni & opprobrio: atque eadem patientur, quæ passi sunt, qui obsidebantur in Ierusalem. *Horum tamen nullus effugiet, nec reuertetur in terram Iudæam.* Verùm nihil horum exterruit miseros ac ter miseros homines: sed palàm clamabant omnes, tam viri quàm mulieres, maximè verò Babylonij, nempe, *Sermones tuos non suscipimus.* Et, quod illo acerbius est, hos Deos esse existimantes, apertè contradicebant, *In verbo enim, ait, quod locutus es nobis in nomine Domini, non audiemus te. quia faciendo faciemus omne verbum, quod egreditur de ore nostro: vt sacrificemus regiæ cæli, & libemus ei libamina, sicuti fecimus nos & patres nostri, & reges nostri, & principes nostri in ciuitatibus Iuda & in plateis Ierusalem.* Regem cæli vocant Venerem. Nam & Coelestem nuncupant eam, ἀφροδίτην, id est, cœlestem. *Hæc autem agentes, ait, fruemur bonis & videbimus malitatem. Quòd si deseruerimus cultum eius, & libamus ei libamina? Impium quidem factu, dictu verum.* In his enim quæ superius exposuimus, dixit Deus omnium, Num videlicet quid isti agunt? Filij eorum colligunt ligna, & patres eorum ignem accendunt, & mulieres eorum subigunt farinam, vnde conficiant placentas militiæ cœli. Propheta nihilominus respõdit cunctis, Ob superstitionem Deorum cultum, & circa idola errorem. Deus omnimodis supplicijs vos castigauit. Hos enim fructus transgressionis legis producere solet. Quos licet perspectos habeatis, pertinaces tamen fuistis in errore. *Propterea, inquit, ego iuraui per nomen meum magnum, dixit Dominus Deus, Si vltrà inuocatum fuerit nomen meum per os cuiusquam Iudæi vniuersa terra Aegypti, dicentis, Viuit Dominus.* Ostendit iterum iusiurãdum, cum quo iurauit, nihil habere excellentius. Comminatur autem internecionem Iudæis in Aegypto degentibus. quòd per iam dicta declarauit. & consonant, quæ sequuntur. Minatur enim eis & famem & gladium: & ita qui ista effugerint, translationem. *Et erunt, inquit, omnes reliqui Iudæi habitantes in Aegypto, vtrius sermo firmus sit.* Meus, an illorum. Ex ipsarum rerum euentu cognoscent. *Et hoc vobis signum, dicit Dominus. Nam ego visitabo vos in loco isto in mala: vt sciatis, quia firmabuntur sermones mei contra vos in mala.* Rerũ euentus sermonum veritatem monstrabit. *Sic dicit, inquit, tradidi Sedeciam regi Babyloniorum: ita tradam Pharaonem Ephree, ad quem vos confugistis, in manu inimicorum vestrorum, & in manu quærentium animam ipsi Nabuchodonosor.* Vocat autẽ Ephree Pharaonem: vt doceat, eum habere hoc nomen proprium: nomen autem Pharaonis, significare dignitatem regiam. Hunc etiam in modum, nostros appellamus imperatores, Tyberius Cæsar, Claudius Cæsar, in quo alterum quidem, est nomen proprium: alterum, pertinet ad regium ordinem.

CAP. XLV.

HAc vbi narratione implicatam absoluit prophetiam, meminit antiquioris præfectionis: quam referre iussus est Baruch, temporibus Ioacim. *Dixit Dominus Deus Israel, Quia tu, Baruch, dixisti, Væ mihi: quia addidit Dominus laborem labori meo: dormitaui in gemitibus, & non inueni requiem: Sic dices ei, Hæc dicit Dominus, Ecce, quos ædificaui, ego destruam: & quos plantaui, ego euellam, etiam terram illam vniuersam. Et tu quæris tibi grandia? Noli quærere. Quia ecce, ego adduco mala super vniuersam carnem, dicit Dominus: & dabo animam tuam in salutem, in quemcunque locum perrexeris.* Dominus consolatur Baruch, ministrantem Prophetæ, & oracula scribentem, cum miseria & molestia viuentem. Hortatur vero, vt vitam dolore plenam generoso animo ferat. Si enim, ait, cunctum populum, quem eduxi ex AEgypto, & plantaui in terra ista, extirpo nunc & amputo, totque supplicijs afficio: despondes tu animum, quòd non solus viuas absque solatio? Certè non ita te agere oportet. Ego verò de te solicitus ero: & dum vlciscar de his, tibi consolationem afferam, & vbicunq; degas: prouidentiam meam experiere.

Quamobrem decet nos, qui ista accepimus, non iniquè ferre, cùm molestum quippiam nobis obuenerit: sedà Deo meliora postulare, tolerare nihilominus præsentia. Hanc enim patientiam nostram vbi Dominus animaduerterit, non sinet nos tentari supra vires nostras: sed faciet cum tẽtatione prouentum: vt nos possimus sustinere. Cui competit gloria & magnificentia, cum vnigenito eius Filio, & sanctissimo Spiritu, nũc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

TOMVS NONVS.

CAP. XLVI.

ERMO, quem habuit Dominus cum Ieremia propheta contra omnes gentes. Post finem impositum prophetijs de populo, vaticinatur quæ ventura sunt alijs gentibus, docens, le esse omnium opificem, Deum, ac Dominum. Primo itaque loco narrat de AEgypto, designato tempore prophetiæ nempe factæ post mortẽ Pharaonis Nechao, qui Iosiam interfecit iuxta fluuium Euphratem, atque itidem ipse occisus est à rege Babyloniorum. *Assumite arma, & scuta, & adducite ad bellum: sternite equos, & ascendite equites, state in galeis vestris: torquete hastas, & induite loricas vestras.* Quia his confidebant, equitandi scilicet & armorum peritia, his verbis vti iubetur, vt doceat, ea fore inutilia. Istud enim indicant, quæ sequuntur. *Cur ipsi pauent, & recedunt retro? Quia fortes eorum cædentur, fuga fugerunt, & non sunt reuersi, obsessi in circuitu, ait Dominus.* Deinde, imperandi modo: *Ne fugiat leuis, & ne seruetur fortis ad aquilonem. Quæ iuxta flumen Euphratem, infirmata sunt, & ceciderunt.*

Postea meminit pristinæ prosperitatis: *Quis est iste, qui tanquam flumen ascendet: & fluuiorum instar inundant aquæ eius? AEgyptus vt flumen ascendit, & velut fluuius perturbant aquæ eius.* Ostendit autem sermones eius, arrogantia plenos. *Et dixit, Ascendam, & tegam terram, perdam ciuitates, & habitatores earum.* Et vt ostendat, non succedere, prout commentatum erat & cogitarum, dicit ironicè, *Conscendite equos, præparate currus: egredimini pugnatores* (Dicit autem, adiutores AEgyptiorum) *AEthiopes & Libyci instructi armis: & Lydi ascendite, & intendite arcum.* Mox docet, Dei nutu temeritatem AEgyptiorum euerti. *Et dies illa Domino Deo nostro, dies vindictæ, vt vlciscatur de inimicis suis. Et deuorabit gladius meus carnes, & saturabitur: & inebriabitur sanguine eorum.* Per hæc declarat interfectorum multitudinem. *Quia sacrificium Domino exercituum, à terra aquilonis ad flumen Euphratem.* Quoniã AEgyptij luerunt pœnas impietatis, & Deo volente sunt occisi, idcirco cædem illorum appellauit sacrificium. *Ascende Galaad, & cape resinam virgini filiæ AEgypti.* Etiam fratres Ioseph resinam & stacten detulerunt in AEgyptum. Resina verò est arborum lacryma, medicamentis aptat quam potissimum excolit Galaad. Dixit autem hæc per ironiam, ostendens, morbum esse incurabilem. quod deprehenditur ex sequentibus: *Frustra auxisti medicamina tua: vilitas non est in te.* Et ostendens plagæ magnitudinem, subiunxit, *Audierunt gentes vocem tuam, & clamore tuo repleta est terra. Quia pugnator aduersus pugnatorem infirmatus est: eodem loco ceciderunt vterque.* Per hæc etiam vicentium futuram prænunciauit internecionem. Hæc igitur Propheta vaticinatus est de priore belli clade. In sequentibus, prædicit venturum in AEgyptum exercitum Nabuchodonosor: & admonet, prophetiam indicari Magdalo, Memphis, Taphnis, vniuerso denique regno AEgyptiorum, & ait, *Sta & præpara.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia deuorauit gladius hederam tuam. Syrus interpretatur τὰ σμίλακα, quæ, sunt in circuitu tuo. hoc enim ipsum subindicare videtur σμίλαξ hoc est, hedera. Est enim herba, quæ plantis succrescentibus implicatur. Figuratè ergo adiutores AEgyptiorũ sic appellauit: quorũ, tũ cladẽ, tũ fugã vaticinat' est. *Quia fugit Apis, vitulus electus tuus: & nõ expectauit.* Vitulum electum, dicit Apin. Hic autem bos erat, qui ab ipsis alebatur, & adorabatur. Sermo igitur propheticus docet, quam ob causam victi sint. quoniam sicut licet vitulum constituentes Deum, & in eo fiduciam collocantes, nullum adepti sunt auxilium. *Quia Dominus dissoluit eum.* Hoc est, vitulum. Destruxit etiam illum, qui miracula faciebat in eo, & seducebat homines. *Et multitudo tua infirmata est, & cecidit.*

Dicit item formidinem, quæ illos inuaserat: atque quòd se mutuo hortabantur ad fugam, veriti hostes, & eorum adiutores. *Surgamus, & reuertamur,* ait, *ad populum nostrum, & in patriam nostram, à facie gladij Græci.* Verisimile est, quosdam Græcorum ijsse in expeditionẽ cum rege Babyloniorum. Arbitror autem, eum vnà prædicere Macedonum dominationem: cùm Alexander, deleto AEgyptiorum regno, Macedonibus eos seruire coegerit. *Vocate nomen Pharaonis Nechao, regis AEgypti, Sao Neesbiemod.* Syrus ista sic interpretatus est, vocate nomen ipsius, Perturbans, & transferens tempora. Quondam enim imperium AEgyptiorum potens erat, & vicinas gentes perturbabat, multorumq; res prosperas mutabat in aduersas. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, Rex' exercituũ nomen illi.* AEternitatem & potentiam ipsius simul nos docuit. *Quia sicut est Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari, ita veniet.* Quasi dicat, ne dubitaueris. Quẽadmodum enim confitentur omnes, absq; dubio Thabor esse montem, eumq; & Carmelum esse mari proximum, ita prædictio continet veritatẽ *Vasa migrationis fac tibi habitatrix filia AEgypti.* Pro, tuas apta captiuitati. Memorat etiã regiæ ciuitatis desolationẽ. Memphis enim temporibus illis erat vrbs regia. quod edocti sumus à diuino Esaia,
Esa. 19.b. Desecerunt enim, ait, principes Taneos, & exaltati sunt principes Mempheos. *Vitula exornata AEgyptus.* His verbis declarauit illius indomitam, & iugi expertam naturã, atque delicias. Et magnam illorum arguens imbecillitatem, ostendit, vel paucis etiã aduenientibus hostibus, eos resistere non potuisse, his verbis, *Eunsio ab aquilone venit ad eam, & mercenarij eius apud eam, velut vituli saginati.* Declarat auxiliatorum imbecillitatem. Nam vitulus saginatus nõ excolit terram, sed ab alijs comeditur. Eorũ quoq; fugam narrat. *Auersi sunt enim,* ait, *& fugerunt vna mente, non steterunt.* Et subijcit rationẽ: *Quia dies interitus venit super eos: & tempus vindictæ eorum.* Oportebat enim eos impietatis pœnas luere. Docet nihilominus ex his Dominũ vbi longa patientia fuerit vsus, tandem postea supplicium infligere. *Vox eorum, quasi serpentis sibilantis.* Proprium est miserorum gemere & sibilare: & eorum qui præ desperatione excandescũt, extollere spiritum. *In arena ambulabunt.* Ex his debilitatem eorum innuit. Etenim Dominus audientem verbum suũ, & nõ facientem, cõparat viro stulto, qui domũ ædificat super arenã, *Cũ seruitio venient contra eã, quasi cædentes ligna.* Dicit more imperãtis: *Excidite saltũ eius, dicit dominus Deus. Nam nõ habebit deletili Deus. plures sunt, quàm locustæ.* De numero incolarũ intelligit. *Non est in eis numerus.* Assimilat eam saltui: & hostes, sylvæ cæsoribus. *Confusa est filia AEgypti: tradita est in manus populi ab aquilone, dicit dominus exercituum Deus Israel.* Ista etiam Prophetæ prædixit Iudæis, cùm descendissent in AEgyptum, quando lapides recõdidit sub vestibulis prætorij. *Ecce, ego vlciscar de Ammone, & de eius.* AEgyptij Iouẽ vocãt Ammona: à quo etiam regio Ammoniaca denominata est. Huic autẽ delubrũ maximum extruxerunt. Filium autẽ eius vocat Ammona, eo quod ab ipsã constitutus sit Deus. simulachrum enim est manufactum. Minatur ergo, de nullo diturum Babylonijs idolũ Ammon, nec omnino etiã alios Deos eorum. Hocenim sibi vult. *Et de Pharaone, & de AEgypto, & de dijs eius, & de regibus eius. Et de Pharaone, & de confidentibus in eum.* Hostes, ait, eodẽ momẽto ruinæ erũt de omnibus, & de rege, & de principibus, & de idolis, & de copijs auxiliarijs. Cæterùm vbi tradita fuerit regi Babyloniorum, pristinam dominationẽ recuperabit. *Postea enim,* inquit, *inhabitabitur sicut in diebus antiquis, dicit dominus.* Deinde etiam Israeli grata prædicit, & variationẽ reditum è Babylone. Prænuntiat etiam Babyloniorum exitium. *Tu verò, ait, noli timere seruus meus Iacob, dicit dominus. quia ego sum tecũ. Et enim faciã consummationẽ in omnibus gentibus, ad quas expulit te: te autẽ non faciã deficere. Et castigabo te in iudicio: nõ tamẽ velut innocentem absoluã te.* Medicinali castigatione te afficiam. Hoc enim sibi vult, *Et castigabo te in iudicio.* nec velut incorruptũ abire permittã, hoc enim indicat, *nõ tamen velut innocentem absoluam te.*

CAP. XLVII. Exinde

EXinde transfert prophetiam ad alienigenas. vocat autem alienigenas, eos qui incolũt Ascalonem, Gazam, Azotum, Geth, & Accaron. Aitq; prædictionem antè fuisse emissam, quàm Pharao percuteret Gazam. Et comparat exercitum Babyloniorum torrenti exundanti, à quo diluuio perduntur vrbes, delentur incolæ, emlantes, eò quod strepitum armorum & curruum ferre nequeant. Docet etiam, præformidine, patres oblitos esse naturæ, filiosque neglexisse. *Non sunt reuersi patres ad filios suos, præ dissolutione manuum suarum, die adueniente, vt perdantur omnes alienigenæ.* Prædicit ad hæc Tyrijs & Sidonijs exitium: vt qui venerint ad auxilium eorum. *Et vastabo,* inquit, *Tyrum & Sidonem, & omnes reliquos auxiliatores eorum. Quia exterminabit Dominus alienigenas, reliquias insularum, & Cappadociæ.* Dũ interpretarentur prophetæ, ostendimus, aduenas, qui erant apud Cyprios & Cappadocas, quondam habitasse in Palæsthina. *Venit calabitum ad Gazam.* Quasi dicat, Antiquo splendore priuaberis. Caluitium autẽ frequenter indicat luctum. Rade enim, ait, caput tuum, & fume in labijs lamentationẽ. *Prouecta est Ascalon, & reliqui Enacim.* Posteri autem illius incoluerunt Ascaloniam. *Quousque cogemmi? Quousque interfet gladius Domini?* Vocauit Nabuchodonosor, gladium Domini. eo enim permittente, fecit ista: & impij de se mutuas soluebant impietatis pœnas. *Resistituere in vaginam tuam, quiesce & tollere.* Et ostendens, quis iussit, vt vim exerceret, subdidit, *Et Dominus præcepit ei, vt insingat aduersum Ascalonem, aduersus maritimos, & aduersus reliquos.* Prosopopeia vsus est, vt doceret apertius, creaturam non carere gubernatore: sed factorem eius, omnibus præesse. qui interdum quidẽ suppeditat ipsis copiam bonorum, quandoque verò permittit, vt delabantur in calamitates.

CAP. XLVIII.

VErùm propheta conuertit prophetiam in Moab. *Moab sic dixit Dominus exercituum, Deus Israel. Va super Nabo: quia peruersa est, capta est.* Illud erat idolum, cujus meminit Esaias propheta, inquiens, Cecidit Bel, contrita est Nabo. Est etiam vrbs, idolo cognominis. *Capta est Cariathaim: pudefacta est Mafigath, atque victa est. Non est vltrà medicamen Moab: in Esebon.* Erãt vrbes præclaræ: de quibus gloriabantur Moabitæ. *Cogitauerunt de ea mala. Venite, excidamus eam de gente: & quiescens quiescet.* Deinde ostendit, ne fugã quidem salutem
Esa. 15.a. esse adepturos: *Post te vadet gladius.* Per hoc declarantur persecutores. *Quia vox clamantium de Oronaim.* Hæc est alia vrbs. Refert autem Zagoram accepisse nuntium rei tristis, reliquasq; vrbes vlulatu perfundendas. Hortatur autem eos, vt & fugiant, & asinorum agrestium more degant in solitudine. Et docens, non muris ambientibus, sed incorruptibili Conditori & Domino fidendum, subiunxit: *Quia confidisti in munitionibus tuis, venient tibi afflictiones. Et non solùm tu ab hostibus capieris, sed etiã Chamos egredietur in migrationem.* Chamos autem, erat idolum Moabitarum. *Sacerdotes eius & principes eius simul. Et venient vastitas in omnem ciuitatem. Et parientur istud valles,* ait, *& regiones campestres.* Prædicit summam hostiũ desolationem. *Date enim,* inquit, *signa Moab.* In desertis locis & nulli prorsus peruijs, cum homines posuerint signa quædam ex lapidibus, hoc modo pergunt, & in ea intuentes, incedunt absque errore. *Quia plaga peretur.* Hoc est, mœrendum. *Et ciuitates eius in inuium verterentur, eò quòd non sit habitator in ea. Vnde habitator in ea?* Per hæc quæ sequuntur, docet, mandato Dei omnium ista fieri. *Maledictus, qui facit opera Dei negligenter. Et maledictus, qui subtrahit gladium suum à sanguine.* Atqui si iussu Dei sermo propheticus subijcit hic maledictioni eos, qui negligenter occidunt, quantas nos pœnas exoluemus, si munus spirituale parui pẽderimus? *Quieuit Moab à puero, & confisus est gloriæ suæ: & non infudit de vase in vas.* Hoc est, non immutauit suam habitationem, non fuit seditionibus suis pulsus. *Nec abijt in transmigrationẽ. Ideo permansit gustus eius in ipso, & odor eius non defecit.* Permãsit in metaphora. quia meminit vasis, necessario fecit etiam mentionẽ de gustu & odore. Propterea, inquit, permãsit in prosperitate, & nullam aduersitatem expertus est, velut in eisdem semper conuersans locis. *Ecce ergo dies veniunt, dicit Dominus, quibus mittam ei stillatores, & stillabunt eũ: & vasa eius commutabunt: & cornua eius conterent.* Parabolicè & tropicè posuit ista. Dixit enim, *stillabunt,* sicut de vase: pro, exhaurient. Nec sufficiet ipsis (hostibus scilicet) accipere quæ sunt in vasis, sed & vasa conterẽt. Vocat porrò, vasa quidem, vrbes: quæ autẽ sunt in vasis, opes. Vtrunque verò fecerunt hostes, & depopulati sunt, & incenderunt. *Et pudefiet Moab à Chamos, sicut pudore affecta est domus Israel, propter Bethel, in qua habebat fiduciã.* Ieroboam collocauit in Bethel vitulum. Docet ergo sermo propheticus, Moab nullo modo adiutam esse à Chamos, quemadmodũ nec Israel vllum consecutus

Universidad de Deusto
Biblioteca

estauxilium ab idolis. Post hæc ostēdit, eos qui tantopere de robore gloriabātur, interitum tamen perpeti: quia Deus omniū hoc statuit. Vbi verò dixit, supplicij tempus iam aduenisse, hortatur vicinos, vt excitēt ipsum ad fortitudinem, & ad priſtinum robur erigāt. Denuntiat autē eis, vt dicant, *Quomodo contrita est virga gloriosa, baculus magnificentiæ?* Hæc autē declarant facultatem tuam, & maiorem viribus tuis superbiam. Recenset quoq; ciuitates, quæ quondā erant splendidæ & insignes: & ostendit prosperitatis immutationē: idq; subiecta causa. *Inebrieate enim*, inquit, *illum: quia aduersus Dominum se extulit.* Cum enim Moabitæ intellexissent, quæ Iudæis acciderant, insultabant, arguentes Deum vniuersorū imbecillitatis. Hoc enim docent sequentia: *Applaudet Moab manu sua.* Quasi dicat, chorēas agens & gaudēs. *Et erit etiam ipse risui.* Mox apertius: *Atqui contemptui tibi erat Israel. An in furtis tuis inuentus est: quia oppugnabas eū?* Quid, ait, ab illo damni passus, eum impetebas? Parietum perfossores & prædatores reperisti? *Propter ipsum migrabis.* Hoc est, propter iniuriam, qua illū affecisti. Eorum etiam fugam narrat. *Qui habitabant Moab, reliquerunt ciuitates, & habitauerunt in petris: facti sunt quasi columbæ nidū constituentes in petris, ore foueæ.* Possederunt enim speluncas in verticibus montiū constitutas, eò quod ferre non possent incursionem hostiū. Vocatoq; eum conuentioſum, arrogantem & superbum. *Et ego*, inquit, *horū ipse spectator fui.* Et vt ostendat, factum verborū ipsa rerum experientia conuictu esse subiunxit: *Nonne iuxta sufficientiam ipsius, sic & brachia eius?* Non ita fecit. Ante bellum enim magna cum arrogantia minabatur, se fortiter facturū: videns hostes, aufugit. Illud autē, κεφαλὰς κόχλου, id est, tonsos siccitatis, Syrus ita interpretatus est, Capita eorū erāt rasa, & barbę eorū rasę. is erat captiuorū habitus. Patefacit autē sermo propheticus in Moab, *Vlulate super vitros murorū, tonsos siccitatis.* Id est, qui muris olim vtebantur & mœnibus: nunc autē detonsi sunt, quantum ad priſtinorū dierum prosperitatem, & squallore circundati. *Quasi plantitum Lazar plangam tibi.* Meminit etiāndam historiæ. Et declarauit lamentationis excessum. *Vineæ Sabama, palmiter tui transierunt mare.* Ipsa optimum vinum & plurimū ferebat. ideoq; amplitudinem vineæ comparat mari, & ait, huius terram esse calcatam, & vineam labefactatam. *Vinum*, inquit, *erat in torcularibus tuis: mane non calcauerant, neq; vespere fecerunt quicquam.* Hoc Syrus ita interpretatus est, Non vltrà calcantes torcular dicebant, Eia, Eia. Atque vbi ista variè diuin explicat, *tonsos siccitatis. Omne caput in tonsum locoradent: & omnis barba radetur, & in omnibus manus incidentur, & in omni lumbo cilicium, & in omnibus tectis Moab, & in plateis eius, planctus.* Per hæc omnia vim calamitatis edocet. *Quia contriui Moab, tanquam vas, enius nullus est vsus, dicit Dominus.* Ostendit, quàm plane sit inutilis. Subijcit item oculis velocitatem regis Nabuchodonosor. *Hæc dicit Dominus. Ecce, instar aquilæ cum impetu veniet: & extendet alas suas ad Moab.* Diumus etiam Deus fecit parem facit Nabuchodonosor aquilæ. Est enim animal regium, & omnium volucrum velociſsimū & potentiſsimum. Ad hæc prædicit ipsius Moab timidum animum: quem comparat cum animo mulieris parturientis. Patefacit etiam ipsius impietatem: *Perijt Moab à turba, quia contra Dominum magnificata est.* Prædicit etiam mala in mutuum succedentia: *Timor, fouea & laqueus super te, o habitator Moab, dicit Dominus. Qui fugerit à facie timoris, incidet in foueam, & qui conscenderit de foueā, comprehendetur laqueo.* Significat per hæc, eos qui fugā sibi consulere conabuntur, captos esse: & in eo decidisse, quæ minimè sibi grata fuerunt. *Quia educam hæc per Moab, vt in anno, quo visitabo eos, dicit Dominus.* Vocat tempus annum. Quando, inquit, placuerit mihi de illis vindictam sumere, talibus eos afflictionibus circundabo.

Prædicit etiam, ipsorum bellum imminum. *Quia ignis egressus est de Hesebon, flamma de vrbe Sion: & deuorauit duces Moab.* Suauia tamen illis quædam prædicit. *conuertam captiuitatem Moab in nouissimis diebus, dicit Dominus.* Ex sumpta vbique perhumana item illorum tractatione, monstrauit, se esse Dominum omnium, neque Iudæorum duntaxat esse Deum, sed omnium hominum.

Hucusque iudicium Moab. Id est, prolatum contra eum sententia.

CAP. XLIX.

CAeterum transit sermo propheticus ad filios Ammon: quibus dicit Dominus omnium, *Et filij non sunt in Israel? Aut non est in eis, qui assumat? Quare Melchom possedit Galaad? & populus eorum in vrbibus eius habitat?* Decem tribus possidebant Galaad item regionem. illis ergo ductis in captiuitatem, occuparunt eam Ammonitæ. quibus ait Deus, Populum contemptiſsimum? πεφαλυκόμορον verò, id est, qui vltrà mare, dixit pro, ἀλλόφυλον, id est, pro exsumit vires, & adiuuat seipsum. Melchom autem, idolum erat filiorum Ammon. Putatisne, inquit, illud quod non est, potentius esse me, qui semper sum? *Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, & auditum faciam in Rabbath filiorum Ammon, tumultū bellorum.* Rabbath vrbs erat Arabiæ. Τὸδὲ ἀκουτιῶ, id est, auditum faciam, idem est quod, audiri faciam. *Et erunt in inuium: & interitum, & altaria eius igne succendentur: & assumet Israel principatum suum, dicit Dominus.* Perseuerat autem in prædictione eorum quæ euentura sunt Ammonitis. *Vlula Hesebon: quia perijt virtus tua. Clamate filiæ Rabbath: induamini saccis, & plangite. & discurrite per muros: quia Melchom abibit in migrationem: & sacerdotes eius, & principes eius simul.* Demonstrauit imbecillitatem idolorum. Ipsa enim cū adoratoribus abierunt in captiuitatē. *Quid exultatis in campis Enacim? Effluxerunt campi tui, filia ignominiæ.* Impudentiam eius arguit & temeritatem, quam de diuitijs ostentabat. quod etiam indicant sequentia: *Quæ confidebat in thesauris suis, & dicebat, Quis accedet ad me?* Et quia res conspicuas attendebat, ignorabat autem Deum inuisibilem: ostendit quis sit, qui plectat. *Ecce, ego inducā in te timorē, dicit Dominus exercituum, ab omnibus circuitu tuo.* Vndecunq;, inquit, current, qui tibi nuntient, exercitum hostium aduētare. *Et dispergemini vnusquisque ante faciem suam: & non erit qui congreget peregrinum.* Non enim vna fugietis: sed timore immodico dissipabimini. Prædicit verò illis etiam reditum: ne superbiant Iudæi, vtpote soli regressum adepti. Prædicit item Idumææ funesta: & qui gloriabantur de sapientia, ea priuatos esse dicit. *Non est sapientia in Theman: periit consilium à prudentibus.* Ipsa erat vrbs, in qua regnauit Eliphaz. Eliphaz enim rex erat Themanitarum. *Conculcatus est locus eius. Demergite vosipsos in sessionem, qui habitatis in Dedan. quia dura feci. Adduxi ad eum in tempore, quo visitaui eum.* Dedan, erat altera vrbs. Hortatur ergo eos, vt sub terra occultentur. illud enim est, *demergi in sessionē.* Et docet se de illis pœnas sumpturum. Si enim tempore præterito, inquit, longa patientia vsus sum, * *Quia vindemiatores venerunt tibi: & non relinquent tibi reliquias.* Appellat hostes, vindemiatores: quos dicit, omnia prædari & depopulari. Docet etiam, quo tempore venturi sint: *Tanquam fures, nocte imponēt manus suas. quia ego attraxi Esau. Reuelaui abscondita eorum: abscondi non poterunt.* Adiacent Idumææ maximi montes & excelsi. In his ergo fodientes speluncas, ad illas confugiebant, aduenientibus hostibus. verum exciderunt spe sua: cum & ex eo loco

* Defunt pauca.

Deus omnium tradidit illos. *Perijt semen illius per manum fratris, & vicini eius.* Nulla, inquit, affectus est lætitia, siue à natura, siue à vicinia. Fratres enim erant Iacob & Esau, & tamen intra eosdē terminos habitantes. Nullus enim alius separauerat eos ab inuicem. *Non est, qui misericordia motus superesse permittat pupillos tuos, vt saluentur. & ego eos conseruabo.* Omnes enim, ait, ob multam nequitiam tuam, insenso tibi sunt animo. & ego iustus index succurram tibi. *Quia viduæ tuæ sperauerunt in me.* Posuit hæc ironicè: vt patet ex sequentibus: *Quia hæc dicit Dominus, Ecce, quibus non erat lex bibendi calicem, bibentes biberunt. Et tu innocent non eris immunis.* Ea mihi lex est, vt puniam eos, qui impiè & perperam viuunt. Abducti sunt in Babylonem prophetæ & sacerdotes, Daniel, Ezechiel, necnon Ananias, Azarias, Misael, viri pij: & alij plurimi, vt probabile est, quorū historia meminit. Illi porrò, ait, virtutis ergò non erant obnoxij pœnæ, fuerunt nihilominus captiui: & tu sperans effugere? Spe tua frustraberis *quia bibes bibes. Etenim per memetipsum iurauī, dicit Dominus, quia in interitū, in opprobrium, in inuium, & in maledictionem eris. Bosor in medio eius: & omnes vrbes eius erunt desertæ in æternum.* Bosor dixit, non Bosran: sed alteram, sitam in Idumæa. *Famam audiui à Domino: angelos missit ad gentes. Congregamini, & accedite ad eam: & exurgite in prælium aduersus eam.* Illud autem, *angelos misit ad gentes*, posuit, pro, iussit. Atqui verisimile est, angelos mandato diuino obsequētes, fuscitasse hostes. Diuus enim Dauid ait, Et misit in eos iram indignationis suæ: indignationē, & iram, & tribulationem: immissiones per angelos malos. Malos autē vocat, non quòd natura tales sint: sed quia mittuntur ad pœnas sumendas. Nam calamitates, quæ nobis inuehuntur, solemus appellare mala. Sic angelus interfecit primogenita Aegyptiorum: sic alij missi sunt aduersus Israelem, quando Dauid recensuit populum. Et multa alia eiusmodi reperire licet apud scripturam diuinā. *Ecce, paruum dedi te in gentibus, & contemptum inter homines.* Idumæi siquidem erant minimè insignes, & planè ignoti, nisi scriptura diuina eos illustrasset: quos reddit claros, non omnib⁹, sed studioſis. *Luſor tua, hæc tibi molita est, & ignominia cordis tui.* Ex his accusat idololatriā, delicias, & intemperantiā. *Habitauit in foraminibus petrarū.* Iamque diximus, quæ perfugia habebāt. *Apprehendit robur collis excelsi.* Dicit eacumina mōtium, quæ erant maxima, & sublimia. *Nā etsi exaltaueris, vt aquila, nidū tuum, inde te detrahā, dicit Dominus. Et erit Idumæa in inuium.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit quoque, transeuntes per eam, admiraturos, & exibilatione declaraturos ingentem desolationem: prædictasq; ciuitates ad eum modum deserendas, quo Sodoma, Gomorrha, & aliæ vrbes, quæ fuerunt eiusdem afflictionis sociæ. Qui sermo verus est. Nam Dedan, Theman, & Bosor in solitudinem prorsus redactæ sunt. Ait quoq; regem Babylonium, instar leonis, in eam irruprurũ, & per Iordanem iter facturum: & iubet, strenuos armari aduersus eam: & subdit, *Nam quis, vt ego? & quis resistet mihi? Quis iste pastor, qui stabit ante faciem meam?* Neq; enim reges, neque idola eorum, iubente me, resistere poterunt. *Propterea audite consiliũ Domini, quod consuluit super Idumæam: & cogitationem ipsius, quam cogitauit super habitantes Theman.* Deinde ait, oues eorum fore numeratu faciles, regionem futuram inuiam, & lamentationis sonum occupaturum mare rubrum: regemq; Babylonis aquilæ more insessaturum, locis munitis potiturum: Idumæos verò timiditati, & doloribus subijciendos, adeò, vt eorum animus veniat cõferendæ cum animo mulieris parientis. Hoc itaque loco, vbi finem fecit prædicendi quæ pertinent ad Idumæam, traducit sermonem ad Damascũ, inquiens, *Pudefacta est Emath & Arphad: quia rumorem malum audierunt.* Emath, vt antè iam diximus, nuncupat Emesan. Est enim alia Emath, quæ etiam nunc dicitur Epiphania. Arphad autem, quidam aiunt esse, quæ nunc vocitantur Raphaneæ. *Obstupuerunt in mari: irati sunt, quiescere non possunt.* Mare vocauit, multitudinem exercitus. Demonstrauit autem primum Damascenorum imperum, dixit enim de ipsis, *Irati sunt.* Postea formidinem arguit: *Dissoluta est Damascus, versa est in fugam, prouecta est, timor apprehendit eam, & dolores velut parturientis obtinuerunt eam.* Et quæ sit causa calamitatis, docet. *Quare ratione non dereliquit vrbes meas? Villam meã amauit?* Meas, inquit, vrbes & villas occupare conatus est. Vrbes & villas suas vocat, quæ sunt Israelis: quibus aduersarium semper Damasceni gesserunt animum. *Propterea cadent iuuenes tui in plateis tuis: & omnes viri bellatores cadent in die illa, dicit Dominus exercituum: & succendam ignem in muro Damasci: & deuorabit bruta filij Ader.* Filius Ader, est nomẽ. Ben-adad enim nominabatur lingua Syrorũ. hic enim erat rex Damasci &, vt prophetia inquit, splẽdidis ædificijs eam exornauit: quibus minatur incendium. Prædicit item propheta, etiam Ismahelitis, qui nunc dicuntur Sarraceni, calamitates obuenturas. *Cedar regnæ Aulæ, quam percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, sic dicit Dominus.* Cedar, vnus erat filijs Ismahel: idque docemur ex libro Creationis. Illo verò tempore illa reliquis tribubus, vt verisimile est, imperabat: vnde etiam illam appellauit reginam. Aulam verò nominat, vniuersum statum Sarracenorum. Erant nanque pastores, habitantes in tentorijs. Adhortatur autem, vt in eos ducant expeditionem, & deprædentur oues & camelos, ac tentoria depopulentur. Cedma quoque erat filius Ismahelis. Admonet eos, vt sub terra lateant, quod dicitur per id, *descendite vos in sessionem:* vt euitare possint hostium impetum. *Surge, ascende ad gentem quietam, sedentem in refrigerio, dicit Dominus. Quibus non sunt portæ, non seræ, non vectes, soli habitant.* Tibi sunt hæc, ait, facilia: quando nulla obsidione aut diuturna mora tibi opus est, aut tempore longo: captu faciles sunt, & morigeri. Ostendit porrò, se eleuationi immittere. *Et ventilabo eos omni vento, quos sunt attonsa facie. Ex omnibus finibus eorum afferam inuersionem eorum.* Hoc est, ad omnia climata vertentur in fugam: & qui sedent ad orientem solem, & qui habitant circa vesperam. *Et erit Aula, commoratio struthionum, & unia, vsque in æternum. Non sedebit illic homo, nec habitabit filius ejus, quæ terra natus est.* Quibus verbis res ipsæ testimonium perhibent. Nam relicta illa planè deserta, accedunt ad loca cultiora, quæ inhabitantur. Prædicit item, quæ ventura sint Aelam, explicato prophetiæ tempore. Nam refert eam, statim vt regnare cœpit Sedecias, euersam esse. *Hæc dicit Dominus exercituum, Ecce ego contero arcum Aelam, & caput dominationis eorum.* Aelam, est vrbs sita in ore maris rubri. Erat autem hęc quondam emporium insigne: vnde etiam hodie prouehuntur, qui nauigant ad Indos: *Et inducam super Aelam quatuor ventos, à quatuor extremis cæli. Et non erit gens, quæ non veniat illuc.* Cùm rex Babylonis obtinuisset Aegyptum, rediens irrupit in eam, priùsquam habẽs exercitum, è partibus aquilonis & orientis coactum. Cui etiam aderat multitudo hominum insulas occidentis incolentium: ac secum ea am assumpserat Aegyptios, Afros, & Aethiopes, qui plagam sortiti sunt australem. Hęc propheticus sermo prædixit. *Et attonitos eos reddam coram hostibus suis, quærentibus animam eorum. Et inducam in eos iuxta iram, indignationis meæ, dicit Dominus. Et immittam post tergo eorum gladium meum, donec consumam eos.* Vocauit rursum gladium suum, Babylonios: quoniam eorum ministerio pœnas ab his exegit. *Et ponam solium meum in Aelam, & perdam inde regem & magnates, dicit Dominus.*

Dominus. Ponam solium meum, dixit, pro, illic iudicium exercebo, & proferam sententiã, vtens hostibus, tanquam publicis quibusdam ministris. Nunc autem, eadem ciuitate conuersã, ibi etiam solium tenet ad pietatẽ: ita, vt iuxta hunc sermonem vera sit prophetia: *Et erit in extremo dierum, conuertam captiuitatem Aelam, dicit Dominus.* Existimo, bonum Dominum per hanc & alias prophetias, quibus promisit reuocationem, non modò polliceri liberationem à captiuitate corporis, sed etiam à captiuitate mentis: vtpote qui maiorem animarum curam habeat. Ea enim de causa castigationes infligit corporibus. Prædicit ergo destructionem diaboli, cessationem ab impietate, & liberationem hominum, à peccato in captiuitatem redactorum. Quam adepti, collaudabimus illius administrum: & liberam vitam amplectentes, pristinam seruitutem execrabimur: vt tribunali dominico securi posimus assistere, per gratiam ac beneuolentiam iusti iudicis. cum quo patrem vnà cum sanctissimo Spiritu decet gloria & magnificentia, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

TOMVS DECIMVS.

CAP. L.

POstquam vaticinatus est quæ sunt alijs nationibus euentura, prædicit de cætero Babylonis exitium. *Annuntiate in gentibus, auditum facite, attollite signũ; exaltate, & ne celetis, dicite, Capta est Babylon.* Cùm rex Babyloniorum euertisset alia regna, suoque subiugasset imperio, iubet significari gentibus, regni Babylonici destructionem. *Pudefactus est Bel.* Idolum erat, quod apud Babylonios summo habebatur in honore: & nonnulli quidem, vocant illud Iouem: quidam verò Saturnum. Aitq; pudefactum esse, tum primò, quòd adoratoribus succurrere nequiuerit: tum quòd suis cultoribus omnino sit spoliatus. *Belus*, inquam, *imperterritus & delicatus.* Facultatem eorum & mollitiem indicat. *Traditus est Merodach.* Eum qui primus imperauit Babylonijs, nominauerunt Merodach. Hoc igitur loco, vel postremum dicit, sub quo euersio regni contigit: vel primum, qui trãstulit regnum à Niniue in Babylonem. Istud autem, *traditus est*, possit quispiam accipere tam primi quàm secundi tempore factum esse, modò sub secundo de ipso regno intelligat: cuius omnia idola dicit esse pudore perfusa, ac perspicuam euasisse eorum imbecillitatem. Per gentem, quæ in expeditionem aduersus Babylonios venit ab aquilone, vult dicere Medos. hi enim, ait, terram ipsorũ reddiderunt desertã, ac depopulati sunt. *Illo*, inquit, *tempore decem ac duæ tribus recipient libertatem: & vnà reuertentur, & confugient ad Dominum. Testamentum enim æternum non dabitur oblitioni.* Hoc est, promissio patribus facta. Deinde comparat eos ouibus, quæ perierunt: adscribens pastoribus causam interitus ouium. Vocat autem pastores, non modò reges, sed etiam sacerdotes. Et refert, in quo fecerint eos errare. *Expulerunt eos in montes, errare fecerunt eos. De monte in collem abierunt: oblitæ sunt cubilis sui.* Delubra idolorum, appellat colles & montes: quoniam in eis adorabant idola: templum autem diuinum, cubile eorum. Inde enim consequebantur bonorum fruitionem. Error, inquit, ille tradidit eos hostibus, propter ea quæ commiserunt in Dominum. *Pascua iustitiæ ei, qui congregauit patres eorum Dominus.* Sic & beatus Dauid dicit, *Nos aũt populus eius & oues pascuæ eius.* Psal. 99. b. Istud etiam hic dicit, eos fuisse pascua iustitiæ Domino, qui patres eorũ elegit. *Abalienamini de medio Babylonis: & de terra Chaldæorũ egredimini. Et estote velut arietes ante faciẽ ouium.* τράγοι, id est, arietes, Syrus interpretatur est, τράγους, id est, hircos. Hortatur ergo eos, vt sint potentiores Babylonijs, & patriam suam occupent. Propterea comparauit eos hircis. Sunt enim hirci robustiores ouibus. Hunc etiam in modum diuinus Daniel vidit Alexandrum, hirco similem: Dani- Dan. 8. f.
um autem, arieti. Narrat porrò multitudinem aggredientium Babylonem: qui, vt ait, superiores erunt, & implebuntur bonis ibi congregatis. Et explicat causam, propter quam patiatur aduersis. *Quia exultastis & gloriamini dirripientes hæreditatem meam: & quoniam more vitulorum in herba lasciuiebatis, & cornu petebatis, vt tauri. Et pudore vehementi affecta est mater eorum.* Id est, Babylon. *Effossa est mater, quæ peperit vos, quantum ad bona.* Pro, exhausta est. Istud euersionis superlationem indicat. quod etiam sequentia docebunt. *Ecce, extrema gentiũ deserta & aqua carens, præ ira Domini non habitabitur, tota vastabitur.* Ait etiam, præteuntes, ob vim tribulationis immensam, tristẽ vultũ gestare, & sibilo stuporẽ significare. Præcipit insuper sagittarijs, vt incessanter iaculentur, & sumãt pœnas de impietate ipsi⁹. *Peccauit enim*, inquit, *Domino.* Prædicit item formidinem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Babyloniorum, ac murorum euersionem: causamq; calamitatis colligit. *Quia vltio à Deo est. Vlciscamini de ea: sicut fecit, ita facite illi. Disperdite semen de Babylone, tenentē falcem in tempore messis.* Quasi diceret, Non solùm milites, sed etiam agricolas interficite. Id enim ipsi perpetrarunt, dum bellū gererent aduersus Israelem. *A facie gladij Græci vnusquisq; ad populū suum reuertetur: & quisque ad terram suam fugiet.* Cyrus antè destruxit Lydos, quàm Babylonē. Subiugauit etiā Ionas, & Aeoles: qui migrantes è Græcia, habitauerunt in Asia. Hos ergo Cyrus etiā ducens, iniit expeditionē contra Babylonem. Nec certè frustra Græcorum meminit sermo propheticus: verùm vt doceret, etiam nationes vbicunq; procul habitantes, diuina sententia congregatas esse aduersus Babylonem. *Ouis errans, Israel.* Error circa idola, fuit illi causa malorum. *Leones ejecerunt eum.* Nominauit ita, reges Assyriorū. *Primus deuorauit eos rex Assur.* Theglath-phalasar, Salmanasar, & Sennacherib: atq; ita posteriore loco, *Nabuchodonosor rex Babylonis ossa eius comedit*, quasi dicat proauorum reliquias. Quamobrē, inquit, pœnas exigam ab eis: & eadē patietur, quæ passa est Niniue, antiqua metropolis Assyriorū. Vbi verò de his vindictam sumpsero, reducā Israelem ad terrā paternam, quam vocat Basan, Carmelum, & montem Ephraim. Prædicit quoq; commutationem in meliora, & ab errore pristino liberationē. Deinde terram Chaldæorum vocat, terram rursus exacerbantium, gladium verò hostes, quibus præcipit, vt irruant in illos, & mandata sua peragant. Regnum Babyloniorum, nomine auuit malleum vniuersæ terræ, eò quòd cunctas gentes plaga affecerit, & alia regna euertcrit. Nā mallei proprium est, cōminuere quæ percutiuntur. *Aperuit Dominus thesaurū suum, & protulit vasa iræ suæ. quia opus Deo ac Domino exercituum est in terra Chaldæorum. venerunt enim tempora eius.* Thesauros vocauit, vltricem sententiā: tempora verò eius, ipsum supplicium. Non vltrā siquidem ait, Dominus longanimiter ferret, sed de impietate sumet pœnas. Post hęc, vt doceat, se esse, qui pœnas irroget, mādat, vt scrutentur apothecas, & cuncta perdant, ac ne vestigium quidem prioris felicitatis relinquant. Prædicit item, quo pacto Iudæi cum magna multitudine illinc aufugientes, sint recuperaturi Ierusalem, declaraturique mala, quæ Babylonem apprehenderint. Tum, postquam iusserit eam pati, quæ commisit, *Reddite*, inquit, *ei iuxta opera eius.* Ac demonstrata illius contra ipsum Deum insania, allóquitur eam. *Ecce, ego in te*, inquit *Dominus exercituum, superbiam contumeliosam.* Nomen, ὑβριστρια, id est, superbia contumeliosa, hic positum, superbiam aduersus Deū obscurè indicat, & declarat iniquitatē in omnes homines. *Quia venit dies casus tui, & dies vltionis tuæ. Et infirmabitur superbia tua, & cadet & non erit qui suscitet eam. Et accendā ignem in sylua eius: & deuorabit omnia, quæ sunt in circuitu eius.* Syluam vocat, multitudinem domorum atq; habitantium: eas quę sunt in circuitu, subditos: infirmitatem verò superbiæ, imperij dissolutionem. Hæc verò corruent, inquit: qui cùm populum meum in seruitutē redegissent, noluerunt tempore opportuno eis concedere libertatem. Propterea minatur, se traditurū hostibus ciuitatem, & incolas eius: falsā etiam vaticinia, eosq; qui felicitatem collocare consueuerūt in illis, adiutores eorum, & thesauros reconditos. Minatur item, se aquam effecturum inanem. multitudinē figurātē vocauit aquam. Verisimiliter itaq; prænunciat, quæ sunt aquis obuentura. Quondam enim Euphrates vrbem ipsam mediam diuidebat: nunc autem fluuius conuersus est ad aliam viam, & minimo alueo per rupes fluit. Insulas verò vocat, domos ciuitatis: quæ aqua muros ambientes circūluat, rursus vrbs in medio flumen habeat. Statuas verò dæmonum imaginationes vocat. Vidimus renarum Syrus interpretatus est, ſtruthiomelos: atq; scriptura diuina solet ita vocare dęmones: eò quòd demulceāt & fallant homines. quæ ambo vastitatem significant. *Et non ædificabitur vltrā in sæculum: & non habitabitur amplius in generationes & generationes.* Et vtrunq; euenit. Nam non est ædificata: sed in hodiernum vsq; diem caret muris, & vt plurimum manet non habitata. Hoc enim sibi vult, *in generationes & generationes.* Nunc itaq; pauci talem incolunt locum. Iudæa comparat illam Sodomæ & Gomorrhæ, ob cladem postea inflictam. Subijcit etiam exercitus armatum exercitū hostium: quem illis anti mari similem esse dicit: & cum agnoscat eius promptitudinem. Babylonios verò porrò manus dicit esse præmetu dissolutas, & horum dolores, muliebres referre dolores. Docet præterea, se ducem esse Medorum omnium, demonstrat, se esse eum, vltiscetur de illis, incōparabili prædita sententia. Deinde hortatur, vt ipsos etiam agniculos interficiant, & pascuum deuastent. Vocat autem agniculos, infantes: pa-

Ysal. 13. b. scuum verò, ciuitatem ac terram subditam. De pueris quidem beatus Dauid etiam vaticinatur. Beatus enim, ait, qui tenebit paruulos tuos, & allidet eos ad petram. *Quoniam à voce captiuitatis Babylonicæ commouebitur terra, & clamor eius in gentibus audietur.* Etenim cùm esset vrbs infignis, peruagata est fama gentes vniuersas.

CAP. LI.

POst hæc denominat hostes varijs nominibus. Et in primis quidem, ventum vrentem, qui plantas interimere solet: mox, contumeliosos. In quo iustam supplicij causam deprimit. *Parcere enim, ait, quæ commisit.* Præcipiens eis, ne parcant, sed furorem contra omnes effundant, subiunxit, *Quoniā Israel & Iudas non sunt viduati Deo suo, nec Domino omnipotenti. quia terra eorum repleta est iniquitate, à sancto Israel.* Propter impium dæmonum cultum & iniquitatem eorum, contempti illos. neque enim ipsos ita cura proctus priuauit. *Poculum aureum Babylon, in manu Domini, inebriāt omnem terram. vino suo. Gentes biberunt illud, commotæ sunt gentes: & repentè ceciderit Babylon, & contrita est.* Beatus Daniel, interpretans somnium, regnum Babylonicum dixit esse caput aureum. Hoc itaque loco, supplicium aliis gentibus à Deo illatum, nuncupauit poculum aureum. Ait ergo, Babylonem, & reliquas gentes pœnis afficisse, & mox, præter ipsem omnem, captā esse & euersam. Deinde dicit gentibus, quæ in auxilium venerant, *Lugete illam: adhibete resinam corruptioni eius, vt sanetur.* Pro, medicamentum auxilij adferre illi. Et vsus est prophera ethopœia, subiungens illorum responionem: *Medelam adhibuimus: & non est sanata. Derelinquamus eam, & abeamus vnusquisq; in terram suam. Quia appropinquauit ad cœlum iudicium eius, & elatum est vsque ad æthra. protulit Dominus iudicium eius.* Prædixit hanc Babylonicam superbiam etiam beatus Esaias: Dixit enim, ait, Supra sidera ponam solium meum. Docet porrò clarius, quis subministret & iubeat. *Suscitauit Dominus spiritum regis Medorum. quia contra Babylonē ira eius, vt perdat eam. Quandoquidē vltio Domini est, vltio templi sui, in muris Babylonis.* Infligam muris Babylonis, quæ perpetrauit contra templū. Tum ironicè loquens, hortatur Babylonios, vt cōstituant in muris custodes, quos excitent, & cōmoneant, arma sumere. Et si hoc cecat, nullā illis vtilitatem in defuturam, subdidit, *Et faciet Dominus, quæcunq; locutus est de habitatibus in Babylone.* Prænuntiauit siquidem per prophetas, eius euerhonem. Verum ait, Deum iuralle per brachium: ac si dicat, per suam ipsius potentiam. Hoc enim subiunxit: *Qui fecit terram robore suo: qui paravit orbem terrarum sapientia sua, intellectu suo extendit cœlum. Qui posuit aquarum multitudinem in cœlo, vt audiatur sonus vocis eius. Et eduxit nubes ab extremo terræ: fulgura in pluuiam fecit. Et eduxit lumen de thesauris suis.* Posuit tum ea quæ pertinent ad creationem, tum quæ faciunt ad prouidentiam, quia non modò condidit vniuersa, sed etiam in ijs gubernandis perseuerat. Illud autem, *posuit aquarum multitudinem in cœlo, vt audiatur sonus vocis eius*, explicat tonitrui strepitum, qui ministerio nubium editur. Sed diuinæ sapientię opponit dæmoniorum imbecillitatem: quæ ostendit, auruficum industria opus habere, & ab alijs confici: nec, perinde vt animalia bruta, respirare posse. Illaq; prædicit cessatura. *Tempore enim visitationis, ait, peribunt. Non est eiusmodi pars Iacob. Nam qui formant omnia, ipse est pars eius: & Israel, virga hereditatis eius: Dominus exercituum nomē illi.* Hi sunt Dij Babyloniis: Israelis autem Deus est, qui omnia condidit. Quare merito illi dissoluuntur: illi verò redeunt. *Tu dissipas mihi vasa belli: & dissipabo gentes in te.* Syrus interpretatur est illud, præpara mihi instrumenta bellica. At iuxta græcam interpretationem, sic intelligendū est, Quoniam vius es armis tuis contra populū meum, & tela hastas ejaculatus es in eos: & ego dissipabo in te gentes. Hoc enim innuit. Et ego dissipās dissipabo gentes, quæ venerunt in auxilium tuum: equos & ascensores eorum: homines cuiuscunq; ætatis & sexus, principes, & subditos: pastores, & agricolas. Et hæc patiemini, propter ea quæ commisistis in Sion. *Ecce, ego ad te, mons eorrupte, qui corrumpis vniuersam terrā, dicit Dominus.* Ipsam vocat montem, ob excellentiam imperij: corruptū autem, impietatis & iniquitatis ergò. *Et extendam in te manum meam, & deuoluam te à petris.* Hoc est, humilē te exhibebo. *Et dabo te in montē combustum.* pro, planè inutilē, quod declaratur ex sequentibus: *Et non sument de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamentum. quia redigens in vastitatem æternam, dicit Dominus.* Nec regem crearunt, nec principem ex recentibus incolis. Fundamenta enim sustinent ædificium, anguli verò compingunt. *Erigite signum in terra. Cante tuba inter gentes. Sanctificate contra eam gentes*, pro, segregate. *Annuntiate contra eam regnis Ararat, Menni, & Aschanazeis.* Armeniam, appellat Ararat. Aschanazei verò, sunt gens alia, illorum vicina. Hos porrò cunctos coegit ex Persarum ac Medorum: hoc enim subiungit: *Sanctificate*

Universidad de Deusto
Biblioteca

contra eam gentes, regem Medorum, & omnes magistratus eius, & omnes duces eius. Atqui dicit, terrã esse commotã: *Quia surrexit cogitatio Domini contra Babylonem: vt redigat terrã Babylonis in vastitatem, ne ipsa inhabitetur.* Prædicit etiam obsidionẽ, & imbecillitatem bellatorum intus existentium, vrbis incendium, & hos qui captiuitatem eius regi sunt nuntiaturi: cõparatq; domorũ destructionem cum area attenuata, & messe matura. & infert verba, quæ dicebat Ierusalẽ de rege Babyloniorum: *Deuorasti me: absorbuit me: instar tenuium tenebrarũ comprehendit me Nabuchodonosor, rex Babylonis.* Tenuissimã aer magis penetrat corpora nostra. Ait ergo, Tenebræ calamitatis vel ipsã animæ meæ mẽbra repleuerunt. *Reddidit me velut vas inane: absorbuit me, quasi draco: ventrẽ suum implebit deliciis meis.* Spoliauit, inquit, me omnibus bonis: & accipiens vniuersas opes meas, & prosperitate me priuans, imitatus est draconem, struthionum catulos absorbentem. Enumero docet, quomodo iniquitates et illam infirmam exhibuerunt, illum autem robustum. *Expulerunt me labores mei, & miseriæ meæ in Babylonem, dicet Sion habitantibus: & sanguis meus ad habitantes Chaldæam, dicet Ierusalem.* Vindicabitur, inquit, sanguis meus de illis: & persoluent pœnas eorũ nomine, quæ perperam gesserunt in me. Hac ratione, quæ dicta sunt de Ierusalem, ostendunt iustam à Deo latam esse sententiã. *Propterea hæc dicit Dominus, Ecce, ego iudicabo aduersariam tuam, & vltiscar vltionem tuam.* Quia agnouisti, quantum tibi ex peccato nascitur detrimenti. *Et desertum efficiam mare eius.* hoc est, subditorum multitudinem. *Et desiccabo fontem eius.* Regnum & dominationem in omnes. Deinde refert, quæ propriè pertinẽt ad vastitatem, de quibus sæpe diximus. *Non habitabitur vltrà.* Paucas enim nunc habet domos, easq; dissipatas. Optimates autem eius cùm pares fecisset leonibus, prædicit meticulosum eorum animũ, & interrogationem, *Dabo enim,* ait, *potum eis, & inebriabo illos: vt consopiantur, & dormiant somnum sempiternũ, & non excitentur, dicit Dominus. Et deducam eos, vt arietes, ad victimam, & sicut agnos cum hœdis.* Et principes, & quibus imperant, & vnà cum rege subditos. Agnos enim & hœdos, appellauit subditos: arietes autem principes. *Quomodo capta est Sesach: & venando arrepta est gloria vniuersæ terræ?* Babylone ipsam ita vocauit. Illius enim regem, in his quæ superius interpretati sumus, Sesach vocitauit: Verisimile porrò est, cùm ita quondã nominaretur, postea Babylonem fuisse nuncupatã. Et quod eo nomine ciuitatẽ vocet, testimonio sunt quæ subijciũtur: *Quomodo redacta est Babylon ad vastitatem, in omnibus gentibus?* Addidit etiam multitudinem exercitiis inducentis. *Ascendit in Babylonem mare: in fremitu fluctuum eius capta est.* Deinde postquam prædixit vastationem, denuo profert in medium ipsum Bel. *Visitabo enim,* ait, *de Bel in Babylone: & eiiciã ex ore eius, quæ deuorauit. Et non gregabuntur ad eũ vltrà gentes.* Daniel quoq; meminit ciborũ, qui offerebantur ei: & quem pacto sacerdotes consumebant eos. Prædicit verò sermo propheticus, erroris euersionem: & consolatur populum, exhortans ne pertimescat mala, quæ obuentura sunt Babyloni, docens, ea multò ante denuntiata esse. *Ingredietur enim eodem anno audito: & post hunc in anno auditio, & iniquitas in terra potestas aduersus potestatem, & exercitus aduersus exercitum.* Quoniam vno aut duobus annis ante denuntiatum aduentum hostium, nihilo minus in suo perseuerabant in iniustitia & iniquitate, propterea minatur incertum tempus, quo ipsis nullũ inde consecuturos auxilium, ipso contra eos ferente sententiam. Annectit etiam sententiæ diuinæ effectum, & dicit: *Ululatus in Babylone, & contritio magna terra Chaldæorũ, quia vastauit Dominus Babylonem, & sustulit ex ea vocem sonantẽ quasi aquas multas.* Per hæc multitudine incolarum deuastauit: & quòd ei tela vel hastæ nihil prodesse runt, Deo pœnas ab ea exigẽte. Præter diuitias & imperatorũ interitum, *muros ingens diuisionis effodietur: & portæ sublimes ficus patefient.*

Sup. 25. c.

Isa.

Hæc vbi sic prædixit, ostendit se prophetiã hãc iussu diuino scripsisse, anno regni Sedeciæ quarto: librumque tradidisse Saraiæ, qui Babylonẽ à Sedecia missus est: cui denuntiauit, vt librum istũ legeret in Babylone, & diceret, *Domine, tu locutus es contra locum istum, vt depopulareris eũ, & vt non esset habitator in eo, ab homine vsq; ad pecus. quia vastitas in sempiternum erit.* Ista verò, inquit, cùm precatus fueris, & librũ alligaueris lapidi, proijce in Euphratẽ: & dices, *Sic submergetur Babylon: & non resurget à facie malorũ, quæ ego induco super eam.* Hoc autẽ Dominus fieri præcepit, in consolationem captiuorum: vt cũ illius captiuitatem, suamq; liberationẽ intellexerint, pro consolatione, spem bonorum cõcipiant. Hic prophetia finem accepit.

CAP. LII.

QVæ verò sequuntur, historico potius more prosequitur: & docet, quo pacto Sedecias regnauit, & perseuerauit iniquè agere: Quo etiam modo, anno nono regni eius, exercitũ adduxit Nabuchodonosor: qui in obsidenda Ierusalẽ perduravit, vsque ad annum vndecimũ, altero extrinsecus exingenti lapide muro extructo: vtq; fames eos qui intus erant, cruciabat acerbius, quã hostes ipsi. Recitat autẽ quemadmodũ post casum murorũ potentiores noctu cũ rege aufugerũt: quos persecuti Chaldæi cõprehenderũt, & abduxerũt in Reblatha, & regi Nabuchodonosor exhibuerũt. Ille verò redarguẽs Sedeciã, quòd iusiurandũ violasset, primũ quidẽ filios eius interfecit, deinde principes: & post acerbũ illud spectaculũ, cũ regis oculos effodisset, & ei cõpedes imposuisset, deduxit in Babylonem, & pistrino tradidit. Docet itẽ, qua ratione Nabuzardã, missus à Nabuchodonosor, templũ diuinũ incẽdit, & præterea palatia regis, illustresq; ciuitatis domos, & muros vrbis funditus euertit. Et reliquis omnibus in Reblatha traductis, paucos quosdã è pauperibus reliquit, vt terrã excolerẽt. Columnas etiã æneas immẽsæ magnitudinis, quas apparauerat Salomõ, & mare æneũ, cũ conflasset, trãstulit Babylonẽ, & τὰς πρόθεσεις, ac peluesviriũ recreationi paratas (προθέσεις autẽ, Syrus interpretatus est, pelues lauãdis pedibus aptas) & alia cũ eis vasa abstulit Babylonẽ. Sappho autem, vocat obeliscos. Docet porrò quonam pacto rex Babyloniorũ interemit primũ & secũdũ sacerdotẽ, & quos abduxerat cũ illis. Recensetq; numerũ captiuorũ, quos abduxerat. Et ad hæc refert, qui septimo & tricesimo anno post captiuitatẽ Iechoniæ (ipsum enim vocat Ioachin) Euilmerodach rex, illum ipsum Iechoniã è carcere liberatũ, beneuolẽtiæ participẽ effecit, dignatus eũ solio regio. quẽ etiã ante reliquos sedere præcipiens, conuiuũ habebat, omniumq; rerũ necessariũ, quibus frui liceret, copiã suppeditabat. Quæ quidẽ res prædicat clementiã & benignitatẽ Domini. Puniẽs enim, miseretur: & castigatione vtens, cõsolatur: iustitiæque sententiã clementia tẽperat. Quare nos iustũ iudiciũ formidare debemus: & beneuolẽtia eius freti, de salute nõ desperare: verum misericordiã diuinã expectantes, recta via debemus incedere, quo beatum finẽ adipisci possimus. Per Iesum Christum Dominum nostrũ: cũ quo Patri nostro sit gloria, vnà cum sanctissimo Spiritu, & nũc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS IN
BARVCH PROPHETIAM
INTERPRETATIO.

TOMVS VNDECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

ADMIRANDVS Baruch discessit vnà cum Iudæis qui aufugerant in Aegyptum (hoc enim in præcedentibus dicimus) veruntamen post quinque annos ex quo capta est vrbs peruenit Babylonẽ. Omnẽ enim operã impendebãt pietatis alumni, vt cõfirmarent infirmos, & ad veritatem deducerent. Cùm ergo peruenisset Babylonem, recitauit diui Ieremiæ prophetiam cunctis captiuis, & potissimum Iechoniæ: qui cùm regnasset modico tẽpore, factus est captiuus. Nec aberrauit à scopo: quia duxit illos in sensum peccatorum pristinorum: vt etiam calami-

Universidad de Deusto
Biblioteca

calamitatis causam agnoscerent, multis etiã lacrymis profusis, & quisque conferret pecunias, quas mittebant sacerdotibus relictis in Ierusalem, ad comparãdas victimas, quas immolarent, vt Dominum Deum sibi propitium redderẽt. (τὸ γὰρ μάννα, Hebræi sacrificium vocant,) Postulant autem vitam regi Nabuchodonosor, & Balthasar filio eius. Hunc etiam in modũ diuus Apostolus sanciuit, precandum pro regibus, qui religionẽ adhuc impugnant, & pro his qui in sublimitate & potestate sunt constituti. Tanta est inter vetus & nouum Testamentũ consonantia. Precantur etiam ipsi vt seruiant, & vel inuiti illustratos habeant oculos, ne quempiam errorem patiantur. Reuocãt etiam in memoriam peccata sua, iustamque esse fatentur sententiam diuinam. Et obsecrant, vt hæc eorum epistola legatur Deo, in solennibus festis. *Et dicetis*, ait, *Domino Deo nostro iustitia: nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, homini Iudæ, & habitantibus Ierusalem, & principibus nostris, & sacerdotibus nostris, in conspectu Domini.* Iustissima, inquit, pronunciata est contra nos Dei sententia: nos autem pudore digni, palam omnes iniquè egimus. Nam cum regibus etiam sacerdotes conuersi sunt in viam contrariam. *Quia infideles ei fuimus, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt incederemus in mandatis Domini, quæ dedit nobis ante faciem.* Reuocant etiam in memoriam antiqua facinora. *Nam ex quo liberati sunt à seruitute Ægyptiorum patres nostri, vsque in præsentem diem, legem diuinam sine intermissione transgressi sumus. Et leues eramus, ita vt non audiremus vocem ipsius.* τὸ δὲ ἐλεόζομεν, id est, leues eramus, posuit pro, ἐνοσοῦμεν, hoc est, excogitabamus peccatorum genera. Tales vocat etiam beatus Paulus, inuentores malorum. Colligimus autem, ait, fructus peccatorum. *Adhæserunt enim nobis mala, & maledictio, quam constituit Dominus Mosi seruo suo.* Lex continet tum maledictiones tum benedictiones: obseruatoribus quidem, benedictiones: trãsgressoribus verò maledictiones.

1. Cor. 3, 4.

Rom. 1, d.

CAP. II.

REferunt autem, quomodo aspernabãtur propheras, qui à Deo mittebantur ad illos: cũ tamen cõpleta sint, quæ prædicta sunt ab ipsis. *Et adduxit*, inquit, *super nos grandia mala, qualia non sunt facta deorsum sub vniuerso cælo, iuxta ea quæ fecit in Ierusalẽ.* Et volẽtes ostẽdere, ipsa esse prædicta, subiecerũt: *Secundũ ea quæ scripta sunt in lege Mosi: vt comedat homo carnes filij sui, & homo carnes filiæ suæ.* Obsidio nanq; procurauit famem: fames tamẽ compulit eos de carnibus humanis sumere. Exultabãt, ait, de miseria nostra, etiã vicinæ gentes. *Et facti sumus subter, & non supra.* Hoc est, serui, & non domini. Deinde subiũgit causam. *Quia peccauimus Domino Deo nostro, & non obediuimus voci eius.* Rursum sententiæ diuinæ iustitiam asscribentes, sibi confusionem tribuunt. Cùm enim frequenter comminatus sit Deus, & ista prædixerit per prophetas, minimè venimus ad Deum nostrum in diebus nostris. Atqui non mihi commitebãt hæc, aut dicebant: sed ipsi. *Et excogitauit Dominus in mala, quæ adduxit super nos.* Euigilationem Dei, vocat vindictam. Nam scripturæ diuinæ mos est, longanimitatem eius, appellare somnum. Rursum itaque memoria recolẽtes supplicium, Dominum iustum esse dicunt: vt qui transgressores & sanari nolentes punierit. Deinde cum obtestatione supplicant, & memoria reputant antiquam libertatẽ, quam adepti sunt patres eorum, aspera seruitute Ægyptiorum liberati. Et recolentes facta miracula, sua pronuntiant delicta, clamantes: *Peccauimus, impiè egimus, iniquitatem fecimus. Domine Deus noster, in omnibus iustificationibus tuis.* Omne, ait, mandatum tuum transgressi sumus: omnem legem conculcauimus, *auertatur, quæso, ira tua à nobis. quia relicti sumus pauci ex multis, inter gentes, ad quas dispersisti nos.* Iustum esse supplicium cõfitemur, sed vt sistas illud, supplicamus. Ad paucos enim redacti sumus, qui quondam arenæ comparabamur. *Exaudi Domine orationem nostram, & obsecrationem nostram: & erue nos propter te.* Nos non sumus digni: sed tu clemens & benignus es: vocamur item populus tuus: idcirco veniam consequemur. *Et da nobis gratiam in conspectu eorum, qui nos transtulerunt.* Ne nos oderint: sed finem abire. *Vt cognoscat vniuersa terra, quia tu es Dominus Deus noster: & nomen tuum inuocatum est super Israel, & genus illius.* Malorum nostrorum mutatio, dabit alijs occasionem religionis & pietatis. Perspicient enim tantam Dei nostri potentiam. *Domine respice de habitaculo sancto tuo, & intende in nos.* Domum sanctam vocat, eã quæ erat Ierosolymis. In illa enim sui præsentiam exhibebat. *Inclina Domine aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide.* Solent molestia aliquã affecti claudere oculos, statim vt conspecti fuerint illi qui iniuriam fecerunt: & pupillas oculorum tuere, dum ij qui iniuria eos affecerunt, precantur eos. Hæc igitur posuerunt, humano more loquentes. Numen enim diuinum non

Deut. 32, d.

num non est compositum, sed simplex & incomprehensibile. His addiderunt: *Non mortui te laudare solent.* Sed hoc proprium est viuentiũ. *Anima enim anxia sursum ascendit. Spiritus cuiuus & infirmus, oculi deficientes, & anima esuriens, dabunt tibi gloriam & iustitiam, Domine.* Qui in grauissimas calamitates delapsi sunt, & in desperatione melioris fortunæ constituti, deinde mutationem quandam adepti, tuam ingenuè collaudant clementiam. Mox dicunt, nempe, *Non de iustitijs patrum aut nostris confidentes, misericordiam aliquam consequi precamur.* Sumus enim digni malis, quæ nobis comminati sunt prophetæ. Hi nanque suadebant nobis, vt correctionem iusti iudicij tui susciperemus & seruiremus regi Babylonis: & perpetuò contradiximus. Et impleuisti Domine, quæcunq; per illos prædixisti. Et non solùm nos, qui viuimus, traditi sumus seruituti, sed & sepulchra patrum nostrorum, quinetiam regum, extracta sunt à fundamentis: ita vt illorum ossa proiecta sint in aëra, & contrarijs mutationibus aëris corrupta. *Et mortui sunt in doloribus pessimis, in fame, & in gladio, & in emissione.* At verò non modò tradidisti nos in famem, cædem, & seruitutem (nam τῷ ἀφοσολῷ, hoc est, emissionem, captiuitatem appellat) sed & templum sanctum tuum, factum propter nomen tuum, præclarum & spectabile, fecisti desertum. Et hæc nihilominus adduxisti, non pro meritis impietatis nostræ sed rigorem iustitiæ clementia temperasti. *Nam exercuisti*, ait, *in nos, Domine Deus noster, omnem æquitatem tuam, & omnem miserationem tuam magnam.*

Faciunt etiam mentionem comminationum descriptarũ in lege. Dixerè enim prædixit in Cantico, mala eis euentura: Dentes bestiarum emittam in eos. Et vt ostendat, se vocare hostes, bestias, subiungit, Foris absq; liberis faciet eos gladius: intus pauor. Et rursum, Dispergam eos. Harum itaque meminerunt comminationum. Recolunt item bonorum promissiones. Dixisti enim, aiũt, te misertum pœnitentium, & captiuitate liberaturum, & pristinam restituturum libertatem.

CAP. III.

DOmine omnipotens, Deus Israel, anima in angustijs, et spiritus anxius clamat ad te. Excessum, inquit, video calamitatum, & magnitudinem desperationis. *Audi Domine & miserere: quia Deus misericors es tu. Et miserere, quia peccauimus in conspectu tuo.* Pelagus habes clementiæ, possides abyssum misericordiæ: porrige illam opus habentibus. Decet enim peccatores pœnitentiam agentes, misericordia. *Quia tu sedes in æternum: & nos perimus in æuum.* Tu, inquit, es æternus: nos autem, temporanei. Tu sempiternus, & interitui minimè obnoxius: vita autem nostra exiguæ mensuræ dimensione continetur. Ad hoc significandum, posuit, *Tu sedes in æternum. Domine omnipotens, Deus Israel, audi orationem mortuorum Israel,* (verba clarè ostendunt immortalitatem animæ.) *Et filiorum ipsorum, qui peccauerunt ante te.* Tũ, inquit, dixisti, Dentes comedentium vuam acerbam, obstupescẽt. Intuere igitur in adolescentulos expertes peccati: & ne memineris peccatorum, quæ commiserunt patres nostri. *Sed recordare manus tuæ, et nominis tui, in tempore isto.* Vtere, inquit, solita miraculorum effectione: & quemadmodum eduxisti ab Ægypto, ita libera è Babylone. *Quia tu es Dominus Deus noster.* Quia tu es ille ipse, & non es immutatus: eadem præditus es facultate, eadem clementia, *Laudabimus te Domine: quia propter hoc dedisti timorem tui in cor nostrum, vt inuocetur nomen tuum.* Ostendit supplicij fructum. Eruditi enim, ait, conuersi sumus. *Et laudabimus te in peregrinatione nostra. Quia auersati sumus in corde nostro omnem iniquitatem patrum nostrorum, qui peccauerunt ante te.* Non sequimur, ait, patres, nec iuxta eorum institutionem ambulamus: sed insequimur leges tuas. Respice ergo opprobria nostra, & acerbam seruitutem, quam sustinemus, tum ob impietatem nostram, tum ob iniquitatem paternam. Hanc populi orationem vt inseruit Baruch admirabilis operi suo, apponit & responsum diuinum. *Audi Israel præcepta vitæ. Auscultate, vt cognoscatis prudentiam. Quid est Israel, quòd in terra hostili es? Inueteratus es in terra aliena: polluitus es cum mortuis: deputatus es cum descendentibus in infernum.* Quid hoc noui, inquit? Quid hoc tam præter opinionem? Qui populus meus vocabatur, illustris, omnium ore celebris, seruus pro libero, alienigenarum virorum & impiorum conuiua, præ malorum excessu, accedit ad mortuorum similitudinem. Mox docet, quæ sint horum causæ. *Dereliquisti fontem sapientiæ. Si in via Dei ambulasses, habitasses in pace, tempore perpetuo.* Tibi ipsi, ait, procurasti hæc mala. Cùm enim vti debuisses duce lege, quam attulerat tibi fons sapientiæ, sectatus es vanas cogitationes. *Disce, vbi sit prudentia, vbi sit fortitudo, vbi sit intellectus: vt cognoscas simul, vbi sit longæuitas & vita: vbi sit lumen oculorum, & pax.* Nunc saltem, quandoqui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem non antea, quærito, & cognoscito, quis horum bonorum administer. *Quis reperit locũ eius? & quis ingressus est in thesauros illius?* Hoc est, prudentiæ. *Vbi sunt principes gentium, qui dominabantur bestijs, quæ sunt super terram? Qui in auibus cæli ludebant: qui thesaurizabant argentum & aurum, in quo confidunt homines: & non est finis acquisitionis eorum? qui argentum fabre faciunt, & solliciti sunt, nec est inuentio operum illorum?* Comparat cultum diuinum cum diuitijs & potentatu: hortaturque reuocare in mentem reges lege carentes, qui nunquam opibus satiari poterant. hi quoque, inquit, arte venatoria in bestias & aues imperium obtinebant. Illorum verò etiam exitum edocet. *Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt: & loco eorum alij surrexerunt. Iuniores viderunt lumen, & habitauerunt super terram: & viam scientiæ nescierunt, nec intellexerunt semitas eius, neque assecuti sunt eam.* Illi etiam, inquit, traditi sunt corruptioni: & qui descenderunt ex illis, sunt quidem cõnumerati cum viuentibus, eiusdemque luminis sensibilis splendorem participarunt, non tamen adepti sunt radium intellectus & notitiæ diuinæ. Recenset porro Chananæos, Idumæos & Ismahelitas, qui gloriabantur de sapientia. Themaan enim, est Idumæa: Agar autem, mater Ismahelis. Hos vocat fabulatores, quia parabolicè disputare consueuerunt. Veruntamen neque hi viam sapientiæ agnouerunt: vtpote, qui nunquam impietati seruire desierunt. *O Israel, quam magna est domus Dei, ingensque locus possessionis eius: Magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus.* Ne putes, ait, illud esse templum Dei, quod præparauit Salomon. Templum enim Dei maximum est & immensum: nempe expers interitus, cum fine careat.

Mentione autem facta gigantum, qui ob magnitudinem corporis fuerunt celebres, subdidit: *Non hos elegit Deus, neque viam sapientiæ dedit illis: & perierunt, eò quòd non habuerint sapientiam: perierunt, propter suam insipientiam.* Ita porrò percurrit, volens ostendere, se antè posuisse illos omnibus gentibus, solisq; dedisse legem scriptam, prophetas misisse, omni sollicitudine dignos habuisse: nouissimè tandem ad ipsos, factum hominem, deuenisse. Id enim clarè docet ex sequentibus: *Quis ascendit in cœlum, & accepit eam, & deduxit eam de nubibus?* Hoc est, sapientiam. *Quis trajecit mare, & inuenit illam, & attulit illam super aurum purum?* Non est venditioni obnoxia, inquit, nec facilè prostat mercatoribus. *Non est, qui cognoscat viam eius, nec qui excogitet semitam illius.* Excedit, inquit, cogitationem humanam, & *dedit scientiam vniuersa, nouit illam: & adinuenit illam intellectu suo.* Hanc dictionem, ἐφεύρεν, id est, adinuenit, posuit humano more. Nam vocauit eum, fontem sapientiæ & in prophetia huius prophetiæ, fontem viæ nominauit ipsum. In sequentibus verò demonstrat omnipotentiam diuini opificij. *Qui præparauit terram in æterno tempore: & replenit eam iumentis quadrupedibus.* αἰῶν, id est, sæculum vocatur etiam vita præsens quadrupedibus futura autem, αἰὼν αἰῶνος, hoc est, sæculum sæculi. *Qui emittit lumen, & vadit: & vocauit illud, & obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodijs suis, & lætatæ sunt. Vocauit eas, & dixerunt, Adsumus. Lucerunt cum lætitia, ei qui fecit illas.* Cuncta, inquit, parent factori, quicquid factum est, cuique dedit proprios terminos. Custodias autem illarum, vocat ὥρας, id est, tempora & opportunitates. Nam vnaquæque definito vnius temporis. *Hic est Deus noster,* Horum omnium opifex, horum gubernator & præfectus. *Non æstimabitur alius erga eum.* Non faciet eorum rationem Patris & Filij: sed reijciet eos, qui vocantur Dij. *Adinuenit omnem viam scientiæ.* Iterum humano more loquens: adinuenit istud verbum, *adinuenit:* cum sit fons horum. *Et dedit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo.* Vtpote doctrinam nostræ diuinæ, & legem datam per Mosem. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Sermo iste nobis dilucidè ostendit, Vnigenitũ humanam naturã assumpsisse, ipsum vniuersorum esse opificem, & sapientiam: illius etiam ipsum esse factorem. Deus minum. Et de ipso ait in Prouerbijs, Dominus creauit me initium viarum in operibus suis. Non enim Deus Verbum illa dicit, sed Dei Verbi ab ipso præparata sapientia.

CAP. IIII.

Hic est liber mandatorum Dei. Vtpote datus per humanæ naturæ assumptionem Vnigeniti filij Dei. *Et lex, quæ est in æternum.* Vetus enim testamentum finem accepit. *Omnes qui tenent eam, perueniunt ad vitam: et qui dereliquerint eam, morientur.* Vtrumque finem ostendit.

Deinde hortatur populum, qui nominatur Iacob: *Conuertere Iacob, & apprehende eam: ambula ad splendorem contra lumen illius.* Sectare splendorem radij: illustrabit enim te, & deducet ad vitam. *Ne des alteri gloriam tuã: & quæ tibi conferunt, genti alienæ.* At non audiunt Israel. Propterea ipsi procul fecerunt à bonis: gentes autem, fruuntur bonis à Deo

Deo ditis. *Beati sumus, Israel: quia quæ placent Deo, nota sunt nobis.* Nullum, inquit, habemus ignorationis prætextum. quia certiores nos fecit eorum quæ placent illi.

Deinde bono animo eos esse iubet, docetq;, tunc quidem duræ seruituti traditos, non quòd planè Deus omnium auersatus sit illos, sed quòd per castigationem de illis bene mereri nitatur. Relicto enim eo, ait, qui erga vos beneficus erat, prætulistis cultum dæmonum, nutrici etiam vestræ vastationis causa effecti.

Vtens insuper prosopopœia, exhibet ciuitatem reliquis sibi subditis ciuitatibus cũ luctu dicentem, *Profectò luctum acerbum adduxit mihi Dominus.* Vidi enim quosdam ex incolis interfectos, alios in molestam seruitutem traditos. *Nemo congratuletur mihi viduæ, à populis derelictæ.* Seipsam appellat viduam, tanquam destitutam prouidentia diuina. *Desolata sum, propter peccata filiorum meorum.* Quæ enumerat, & recitat hostium crudelitatem. *Non erubuerunt,* inquit, *senem, non miserti sunt pueri: & abduxerunt dilectos viduæ: & solam filiabus carentem effecerunt.* Seipsam, vt arbitror, vocat solam, eò quòd in ea sola sit templũ Dei: aut fortasse, quòd relicta sit sola, alijs vt hibus ab Assyrijs depopulationem passis. Tum dicit ipsa, se quidem opem ferre non posse, sed auxilium diuinum posticetur, lugens nihilominus præsentem vastationem. *Relicta sum,* inquit, *desolata: & exui me stola pacis.* Ostendit autem eorum, qui relicti sunt, mutationem. *Et indui me sacco obsecrationis meæ, & clamabo.* Postmoduni exhortatur eos, ad fiduciam collocandam in beneuolentia diuina, & misericordiam implorandam. Etenim ego, inquit, expecto reditum vestrum. *Quia emisi vos cum luctu: sed restituet mihi vos Deus cum gaudio & lætitia.* Similia sunt hæc eorum quæ dicta sunt à beato Dauide, Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Commemorat item oblectationem, quam capiebant vicinæ gentes de eorum captiuitate: & mœrorem, quo tenebantur post reditum illorum. Admonet autem eos, vt patienter ferant castigationem inflictam, ac pollicetur rerum immutationem. *Persecutus est,* ait, *te inimicus tuus: & videbis breui interitum eius. Et super ceruicem illius ambulabis.* Inimicos vocat, Idumæos, Ammonitas, Moabitas, alienigenas. *Delicati mei ambulauerunt viâ asperâ: abiit sunt, velut ouile, quod direptum est ab hoste.* Delicatos vocat eos, qui opibus ac rebus omnimodis abundant: vt qui nulla experiantur aduersa. Tum hortatur eos, vt per pœnitentiam sibi comparent salutem. Hæc vt dixit ex persona Ierusalem, consolatorijs eam sermonibus alloquitur: *Confide Ierusalem: consolabitur te, qui tibi nomen dedit.* Susceptit tuam, ait, in meliora mutationem. Murabit tuam calamitatem, qui tibi denominationem imposuit, hoc est, opifex tuus: qui te præ cunctis ciuitatibus in honore habuit. *Miseri, quite vexauerunt, & gauisi sunt de casu tuo. Infelices vrbes, quibus filij tui seruierunt.* Babylonij enim dederunt pœnas iniquitate dignas. Docet deinceps, fore, vt Babylon sua lugeat mala. *Amputabo enim,* inquit, *turbulentam exultationem eius, & iactantiæ illius vertetur in luctum. Nam ignis prodiens à Sempiterno aggredietur eam in dies non paucos, & habitabitur à dæmonijs longo tempore.* Hanc vltionem passa est opera Persarum. At verò ostendit hic sermo, non prædixisse, illam fore prorsus inhabitabilem, sed diu: nunc autem à paucis Iudæis incolitur. *Circumspice Ierusalem ad orientem, & vide lætitiam tuam, à Deo tibi obedientem.* Vaticinatur reditum captiuorum. *Ecce, veniunt filij tui, quos emiseras: veniunt congregati ab oriente vsque ad occidentem, verbo sancti: gaudentes ob honorem Dei.* Non enim proprijs viribus superauerunt hostes: sed qui tradidit eos Deus, restituit libertatem.

CAP. V.

IVbet porrò, stolam lugubrem deponere, & induit eam habitu sacerdotali. *Induere,* inquit, *deploide iustitiæ, quæ est à Deo: & impone capiti tuo mitram gloriæ æternæ.* In mitra enim inerat lamina aurea, in qua insculptum erat nomen Dei. *Quia Deus ostendet splendorem tuum vniuersæ creaturæ, quæ sub cælo est. Vocabitur enim à Deo nomen tuum in sæculum, Pax iustitiæ, & Gloria pietatis.* Hæc autem nomina nunc habet: propterea concurrunt ad eam cuncti. Saluatoris enim passio reddidit illam splendidam & illustrem. Hortatur denuo illam, vt spectet captiuos redeuntes ab oriente & occidente: docetque, vinctos illos pedita abductos esse, reuersuros autem omni cumulatos honore. Sciendum tamen est, redeuntibus illis, qui erant in Babylone, tanquam pace genti præstita, reuersos etiam esse eos, qui aufugerant tempore belli, & deuenerant ad partes australes & occidentales: ideo meminit etiam redeuntium ab occidente. *Constituit enim Deus, omnem montem excelsum & rupes perennes humiliari, & conuallet replerì ad æqualitatem terræ: vt ambulet Israel tutò, in ho-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

norem Dei. Omnem, inquit, asperitatem repressit. Dissoluit Babylonios, qui videbantur esse similes montibus excelsis: eos autem qui sub iugo illorum tenebantur, & humilibus vallibus similes erant, sursum oculos erigere fecit. Nobis ergo securitas redditus vndecunq; parata est. *Syluæ condensæ & vmbrosæ, atq; omne lignum, mandato Dei, cessit in odorem suauem Israeli.* Hæc accedere videntur ad ea, quæ dixit Dauid, Montes exultauerunt, vt arietes: & colles, sicut agni ouium. Syluas ergo figurate vocat, gentes interiacentes: quæ non ferebant Deo fructum pietatis, Israelem tamen redeunte cum omni obsequio honorificè prosecuti sunt. Et profert causam bonorum. *Deus enim erit dux Israelis cum lætitia, in luce gloriæ eius, cum misericordia & iustitia, quæ est ex ipso.* Deduce, omnia leuia & facilia. Misericordia quidem vsus est, erga populum: iustitia verò, contra Babylonios. Illi enim peccantes per castigationē emolumētum adepti sunt: hos verò victoria reddidit dementiores, & magis impios. Quamobrē supplicemus nostræ duci & imperatori: vt lumine vultus sui intermedio, iuxta Dauidicam melodiam pergentes, non declinemus ad dexteram vel sinistram: sed incedamus via regia, quæ ducit ad vitam. Quam vtinam consequi nobis liceat, per gratiam & benevolentiam Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre sit gloria, vnà cum sanctissimo Spiritu, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 113. a.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS IN DIVI IE REMIAE LAMENTATIONES INTERPRETATIO.

TOMVS DVODECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

LAMENTATIO equidem commiserationis & intimi amoris est indicium. Cæterum arbitror diuinum prophetā scripsisse Lamētationes in gratiam & vtilitatem eorum, qui tunc temporis viuebant, hominum, tum posterorum: vt tū illi quām hi intelligant ex scriptis, quantorum peccatum sit causa malorum. Quatuor igitur conscripsit Lamentationes: quarum vniuscuiusque versus composuit iuxta numerum & ordinem elementorum. Luget autem vrbis vastationem, multitudinis incolarum eius, antequam destructa esset, facta mentione: videns etiam illam miserè soluentem tributum, quæ ab alijs ciuitatibus quondam accipere solebat. Vsus autem prosopopœia, dicit, ciuitatem noctu diuque lacrymas effundere, eò quòd non sit, qui consoletur: & omnes amici eius denegent eam. Proferetque in medium totius Iudææ translationem, & molestam seruitutem: & ait, facilè mancipatos fuisse propter peccatum. *Omnes persequentes,* inquit, *illam, apprehenderunt eam, inter affligentes.* Meminit etiam viarum homines imitantium, temporis solennitatum, (nam vndecunque ceruicabant omnes ad vrbem) & luget. Videri enim possunt ijs qui ungutur, inanimata quædammodo mutationem suscipere. Et horum causas refert. *Facti sunt tribulantes eius in caput: & inimici eius locupletati sunt. Quia Dominus humiliauit eam, propter multitudinem impietatum eius.* Hoc & beatus Moses prædixit eis, transgredientibus legem diuinam, Erunt hostes tui suprà, & non soli: Quinetiam lac sugentibus vbā cum feminis interitum futurum dicit: Suggens ad vbera cum eo qui senex eius sit. Ita & hic: *Principes eius perrexerunt in captiuitatem, ante faciem tribulantis.* Narrat porrò, quo pacto pristinum decore & ornatu priuata sit. Principes enim ciuitatibus carentibus, pabulo spoliati simile pristino robore. Deindè iubet, vt eos quæ olim acciderunt Ierusalem: quibus si contingant mala, quæ modò obuenerunt, videbūtur multo minus esse curabilia, eò quòd de illius calamitate lærentur inimici. Consequenter instruit, quę sit causa calamitatis, curans vtilitatem. *Peccatum enim,* inquit, *peccauit Ierusalem, propterea facta est in commotionem.* Quapropter hi, qui prius eam venerabantur, spectato eius infortunio, contumelijs fuerunt in eam. Post hæc meminit peccatorum cuiuscunq; generis: *Sordes ante pedes eius, non est recordata finis sui, & cecidit mirabiliter.* Conuenit enim, non de prosperitate cōsidere, sed expectare mutationem. Quando igitur nemo ei adfert consolationem, ait, Tu Domine, qui intueris eam infeliciter agentem, miserere. Vehementer autem luget, quòd hostes ausi sint ingredi secreta templi, inquiens, *Manum suam extendit, qui affligebat, ad omnia desiderabilia eius. Vidit enim gentes ingressas in sacrarium eius, de quibus præcepisti, ne intrent in ecclesiam tuam.* In sancta sanctorum equidem soli pontifici licebat ingredi, & hoc, semel in anno: in sancta verò anteriora, soli sacerdotes ingrediebantur: in interiorem verò aulam, etiam Leuitæ: at in exteriorem, qui erant de genere Israel & Proselyti circuncisi. Omnem nanq; non circuncisum etiam in illam lex prohibebat intrare: maximè tamen Moabitas & Ammonitas ingredi vetat, Ammonita & Moabita non intrabit in ecclesiam Domini in æternum. Huius legis meminit lamentatio. Deinceps recitat mala, quæ contigerunt ex fame: *Omnis populus eius gemens quærit panem: dederunt desiderabilia sua pro cibo, ad reducendam animam.* Hoc loco *desiderabilia* vocat, Infantes. Nam gustauerunt tempore famis etiam de carnibus humanis. Implorat nihilominus elementiam diuinam. *Vide Domine, & respice, quia ignominiosa facta sum.* Mox admonet transeuntes per eam, vt intueantur incomparabilem dolorem illius. *Hunc autem,* ait, *induxit mihi Dominus, loquutus in me.* Hoc est, mandauit duntaxat, & inflicta sunt mihi mala. Τὸ ἐπεφίλησέ μοι, id est, vindemiauit me, Syrus interpretatus est ἐλάλησε μοι, hoc est coxit me. Refert etiam plagā diuinitus sibi illatam. *De excelso suo emisit ignem in ossa mea, et adduxit eum super me.* Ipsè liquidem concesit hostibus, vt auxiliarios adducerent, obsiderent, & incenderent ciuitatem. *Expandit rete pedibus meis: auertit me retrorsum. Tradidit me desolatam tota die dolentem.* Rete vocat, mala quę euitari nō possunt. Etenim etiam qui aufugerant, capti sunt. Ostendit quoq; iustam esse vltionem. *Vigilauit in impietates meas, & manibus suis conuoluit me.* Pro, compedes iniecit mihi, & hostibus tradidit. *Aggranauit iugum suum super collum meum.* Quoniam acerbe me coegit seruire crudelissimis Babylonijs. *Et infirmata est virtus mea, quia dedit Dominus in manibus meis dolores, quos non valeo sustinere.* Deflet etiam optimatum interitum. *Abstulit omnes robustos meos: Dominus vocauit super me tempus conterendi electos meos.* Syrus & Hebræus vocant tempus, calamitatem. Et nos sæpenumero solemus lugere difficultates temporum. *Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda: propterea ego fleo.* Perisæpe scriptura diuina comparat grauissimum supplicium cum torculari, eò quòd in torcularibus omnes vuæ conterantur, ita vt ne acinus quidem vnus, vt plurimum, effugiat. *Oculi mei deduxerunt aquam: quia elongatus est à me consolans me.* Et ostendens, quis sit ille, subiunxit: *Qui conuertit animam meam.* Nam per id castigationem adduxit, animæ meæ procurans id quod vtile est.

Luget etiam filiorum internecionem, & dominationem hostium. Necnon ipsius lugentis habitum describit, *Expandit Sion manus suas.* Illę enim quę lugent, consueuerunt & extendere & contrahere manus suas. Dicit itaque, illam admittere non posse consolationem: præcipuè, cum Dominus permiserit hostibus, facere impetum in eam, & cōsecratam polluere. *Facta est enim,* ait, *Ierusalem quasi menstruata in medio eorum.* Immunda enim erat secundum legem, quę patiebatur fluxum sanguinis. Huic ergo parem facit ciuitatem, alienigenis & impijs hominibus plenam. Sanè propheta assiduus est in prædicanda sententiæ diuinæ iustitia, emolumentum inde præbens cuiuis occurrenti. *Iustus est Dominus: quia os eius irritauit.* Quia latas ab eo leges transgressa sum.

Posteaquam verò deflenit virginum & iuuenum mancipationem, docet, inutilem esse cultum idolorum, amasios siquidem vocat illa. Deprecatur autem eum, qui potest delere deformitatem malorum, misereri eius, quę confitetur peccatum. *Exasperans enim,* ait, *exasperauit.* Angit verò grauiter eam, quòd illudatur ab hostibus. Et hoc, inquit, annuente te factum est. *Nam adduxisti diem, & vocasti tempus: & obtigerunt mihi, heu, heu.* Et exoptat, illos in eadem incidere calamitates. *Prodeat enim,* ait, *omnis iniquitas eorum ante faciem tuam.* Sicut contemplatus es, inquit, iniquitatem meam: ita etiam intuere impietatem eorum. *Et vindemia illos, quemadmodum vindemiasti me, pro omnibus peccatis meis. quia multi gemitus mei, & tristatur cor meum.* Et hoc loco Syrus ἐτρύγησε scribit, quod est, vindemia, sic interpretatus est, & afflige illos, sicut afflixisti me. Prima ergo Lamentatio fortita est hunc finem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. II.

PRoœmium verò secundæ est huiusmodi: *Quomodo obtexit Dominus caligine iræ suæ filiam Sion? Proiecit de cœlo in terram gloriam Israel? Et non est recordatus scabelli pedum suorum in die iræ suæ?* Et hinc clarum est, diuinum Dauidem, scabellum pedum eius, Psal. 98.a. appellasse templum Dei: Adorate enim, ait, scabellum pedum eius. Sine dubio propheta calamitatem similem fecit caligini: & dicit ciuitatem de cœlis in terram esse proiectam. Eò quòd priuata sit florescente gratia, hostibus effecta est captu facilis. *Præcipitauit Dominus non parcens, omnia speciosa Iacob. Destruxit in furore suo munitiones filiæ Iudæ: agglutinauit ea in terram.* Hoc est, vsque ad solum deturbauit. *Pollui reges eius, & principes eius.* Hæc & beatus Dauid prædixit, Psal. 88.f. Posuisti, ait, firmamentum eius formidinem. Diripuerunt eum, omnes transeuntes viam. *Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel.* Appellat cornu, principes & potentes. *Auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici: & accendit in Iacob ignem ardentem: & deuorauit omnia quæ sunt in ambitu eius.* Ingruentibus enim hostibus, noluit adiuuare. Atqui videbatur generoso duci similis, qui facilè posset hostes fundere, licet manus in tergum vertat, & velut inimicis concedat victoriam. Ediuerso, inquit, in me vsus est manibus. *Terendit enim arcum suum, quasi inimicus: firmauit dexteram suam, velut aduersarius: occidit omnia desideria mea in tabernaculo filiæ Sion. effudit, velut ignem furorem suum.* Etenim hostes in templo cædes committere ausi sunt. Hoc sermone docemur, quòd permittente Deo omnia illa fiebant. Ob id enim quòd peccauerunt, fauit partibus inimicorum: & hostium ministerio muros destruxit, & domos incendit, viris & mulieribus luctū adduxit. Hoc enim ait: *Multiplicauit filiæ Iuda humiliatum & humiliatam: & demolitus est, quasi vineam, tabernaculum eius.* Exusserunt enim hostes templum Dei. *Aboleuerunt festum eius.* Quia nō amplius festa celebrabant: sed lugere cogebantur. *Dominus fecit, vt Sion obliuiscerentur festi & sabbathi.* Addidit etiam regum & sacerdotum interitum, vastationem templi, altaris pollutionem, destructionem murorum: &, quod omnium molestissimum est, *vocem belli dederunt in domo Domini*, tanquam psalmum Leuitarum, *in die festi.* Loco psalmodiæ solitæ resonabat vlulatus hostium. *Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion: extendit mensuram.* Id est, æquam & iustam sententiam. Hoc etiam perspexit beatus Zacharias.

Facta iterum portarum, murorum, & principum mentione, subdidit, *Non est lex.* Siquidem ante aduentum hostium, citra formidinem transgrediebantur legem: postquam verò captam, & incendium templi, nolentes quidem poterant iuxta legem peragere officium diuinum. *Et prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino.* Dicit pseudoprophetas: qui vaticinabātur ei filiæ.

Subindicat senes lugentes, & siccis indictos. quinetiam ipse propheta clamat, *Defecerunt in lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusa est in terram gloria mea, in contritionem filiæ populi mei.* Ostendit autem tribulationem misericordia dignissimam. *Dum exanimarentur pueri & lactentes in plateis ciuitatis.* Fames siquidem vim exhibuit omnem naturalem. quod subiunxit: *Matribus suis dixerunt, Vbi triticum, & vinum? dum effunderentur quasi vulnerati in plateis ciuitatis.* Fames siquidem vim exhibuit omnem naturalem. quod subiunxit: *Matribus suis dixerunt, Vbi triticum, & vinum? dum effunderentur ipsi.* Dicit, se non reperire æstimationem & pondus huius affectionis. *Quod enim*, ait, *testificabor tibi, aut quid comparabo tibi filia Ierusalem?* Reducit etiam in memoriam pseudoprophetas, qui falsa prædicebant. *Prophetæ enim tui*, inquit, *viderunt tibi vanitatem tuam, & imprudentiam tuam: & non aperuerunt iniquitatem tuam, vt auerterent captiuitatem tuam. Et viderunt tibi assumptiones vanas, & expulerunt te.* Quia prædictiones grata, impediebant pœnitentiam: nec poterant eos à frequenti scelere recedere. *Plauserunt super te manibus omnes prætereuntes viam: fibilauerunt: mouerunt caput suum super filiam Ierusalem.* Istud proprium est eorum qui admirantur res in deterius mutari. Refert autem eorum verba, *Eratne hæc ciuitas corona gloriæ, decor hanestus, & lætitia vniuersæ terræ?* Cuncta hæc dicit impleta esse iuxta prædictiones diuinas: docetque, quibus verbis vsi sint inimici insultantes, ob aduersa quæ illi acciderūt. *Hæc enim est dies quam sperabamus: inuenimus, & vidimus eam.* Quod & beatus Dauid prædixit, dicens, Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Et rursum, Posuisti nos in ignominiam in gentibus: commotionem capitis in populis. Denuo verò propheta, prolapsa vsus, suadet muris & vrbi, noctu diuque lacrymari: ob omnimodas calamitates & malorum excessum refert: *Comedunt mulieres fructum ventris sui? Vindemiam fecerunt inimici.* Hoc est, fructum serò natum exsiccant. Hoc enim subdit: *Interficientur in sanctuario Domini sacerdotes, & prophetæ?* Personarum & loci qualitate demonstrauit afflictionis superbitatem.

nem. Postquam verò luxit senū, adolescentulorum, & virginum mancipationem, subdidit, *Vocasti in circuitu, tanquam ad diem festum, colentem meum. Et nullus fuit in die iræ Domini saluatus & derelictus.* Nam qui metuebant incursionem hostium, illuc confugerunt, velut ad vrbem munitam. ibi nihilominus omnes capti sunt. Consueuerant enim tempore festorum illuc omnes concurrere: idcirco comparat festo captiuitatem. *Enutriui, obtinui, multiplicaui: & hostis comesta simul absumpsit.* Inanis, inquit, effectus est labor meus: priuata sum omnibus alumnis meis. Hic finem dedit secundæ Lamentationi.

CAP. III.

TErtiam verò exorditur in hunc modum: *Ego vir, videns paupertatem.* In omnibus propheta iste differtè prædixit tempus calamitatum. *Paupertatem* igitur vocat, penuriam bonorum. *In virga furoris assumpsit me, & abduxit me in tenebras, & non in lucem.* Tribulationes contra ciuitatem allatas familiariter explicat, tenebras vocans, infortunium. *Verumtamen in me conuertit, & mutauit manum suam, totam diem.* Nam cùm olim suppeditaret mihi bona, nunc adducit castigationem. Istud enim significatur, per, *mutauit manum suam. Ad vetustatem redegit carnem meam, & pellem meam: ossa mea contriuit.* Ista enim omnia parit desperatio. *Aedificauit contra me, & circumdedit me.* Pro, inuectа mala non possum effugere. Innuit etiam externum murum, quem obsidentes hostes extruxerant. *Caput meum vexauit: sedere me fecit in tenebris, sicut mortuos sæculi.* Obscurè per hæc designat asperam seruitutem. Etenim rex Babylonis, vbi Sedeciæ oculos effodisset, tradidit eum in pistrinum. quod declaratur ex his quæ subiiciuntur: *Aggrauauit iugum colli mei.* Crudelissimis siquidem hostibus seruire me coegit. *Tametsi vociferer, clamemque.* Non suscipit enim meam obsecrantis orationem. *Aedificauit vias meas in marmore: & semitas meas dissipauit.* Occludor enim afflictionibus, quas vitare nequeo. *Ipse factus est mihi vrsus insidians: velut leo in abditis. Persecutus est me recedentem: perturbauit me.* Docet, quàm iusta sit castigatio. Ego siquidem, inquit, prius defeci: post hoc tale mihi supplicium inflixit. Harum alioqui prædictionum etiam antiquiores prophetæ meminerunt. *Reddidit me vastatā: tetendit arcum suum, & firmauit me, tanquam signum ad sagittam.* Qui iaculantur ad scopum, eamque artem exercent, non duo, tria, aut quatuor duntaxat, tela mittere solent: sed plura. Per iaculationes, notat calamitatis vicissitudinem. Refert quoque dolorem animi, (renes enim appellat, cogitationes) itidem, se exultationi factam esse hostibus, illatas ei calamitates assiduè canentibus. Denudauit, ait, me omni robore. Istud enim designat, *Et eiecit lapillo dentes meos: & aluit me cinere.* Syrus autem dicit, ἐν πέτρᾳ, id est, lapide. Nam & priſtina pace priuauerunt me, & quibuslibet bonis. *Et dixi, Periit victoria mea, & spes mea à Domino.* Meliorem, inquit, spem abieci: veruntamen marcero animam continua molestiarum memoria, & attraho Dominum ad misericordiam. *Miserecordiæ Domini multæ: quia non defecimus, quia non sunt consumptæ miserationes eius.* Si enim par peccato supplicium inflixisset, eædem nunquam euadere potuissemus. Deinde propheta supplicationem offert, eorum nomine: *Renoua eos, velut diluculum matutinum.* Quia calamitatem nominauit, tenebras: mutationem eius, comparat diluculo. *Multiplicata est fides tua in matutinis.* Quoniam facta mutatione synceriorem dabunt operam pietati. Multæ siunt enim angustiæ meæ: defecit cor meum. *Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.* Nullum, inquit, aliud habeo perfugium: sed tuum auxilium expecto. Postea docet, quænam sit vtilitas spei in Deum. *Bonus Dominus expectantibus eum. Anima, quæ quærit eū, vinet. Bonum est sustinere, & sperare in salutare Domini.* Ad consolationem eorum, qui despondent animum, hæc docet, & alia. *Bonum est viro, cùm tuleris iugum à iuuentute sua. Sedebit solus, & tacebit: quia tollit super seipsum graue iugum.* Hoc & beatus Dauid dixit, Bonum mihi, quia humiliasti me vt discam iustificationes tuas. Istud autem, *Sedebit solus, & tacebit*, docet constantem esse, & tolerare aduersa. Cui consonant, quæ subduntur: *Dabit in pulucre os suum.* nempe, si est spes patientiæ. *Dabit percutienti se maxillam suam, & satiabitur conuicijs.* Hæc est lex euangelica. Dominus enim præcepit, percutienti dexterā maxillam, vertere & aliam. Hoc aūt, *Dabit* ἐν χοὶ μαι, id est, *in pulucre, os suum*, Syrus dixit, εἰς γῆ, hoc est, in terra. Tacebit, scilicet, & animo generoso feret cōuicia & plura, perinde ac si habeat os plenum terra. Hoc & dimnus Dauid perspicuè dixit, Cùm cōsiste ret peccator aduersum me, humiliatus sum: & surdus effectus, silui à bonis. Mox docet, Dominum, vtpote clementem, non vti diuturnis castigationibus: sed post castigationem adducere misericordiam. *Non enim humiliauit*, ait, *ex toto corde suo, neque repulit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

filios hominum. Species enim est irascentis: sed voluntas plena est humanitatis & clementiæ. Sane quam ad vtilitatem humanam castigatione vtitur, vt subijcit, nempe, *Vt humiliaret sub pedibus suis omnes vinctos terræ.* Hoc est, alligatos terræ, & intellectum sublimem minimè gerentes. Iniquum est enim viuentibus vnà, non extimescere speculantem vniuersa. *Quis ita dixit, & factum est? Dominus non mandauit. Ex ore Altissimi non egrediuntur mala & bona.* Hæc verba reprehendunt eos, qui tollunt prouidentiam nostri. hi enim fato & fortunæ adscribunt ea quæ fiunt. *Quid murmurabit homo viuens? vir de peccato suo?* Ignauia siquidem, non natura, est causa peccati. quamobrem & iudex afficit pœna delinquentes. *Disquisita est via nostra, & inuestigata est.* Nouit enim commissam à nobis iniquitatem. *Et conuertamur ad Dominum.* Pœna sit nobis occasio pœnitentiæ. *Resumamus corda nostra, & manueamus in Excelsum, habitantem in cœlo.* Superfluarum, inquit, curarum cogitationibus liberati, flagitemus misericordiam diuinam. *Nos peccauimus, & impiè egimus: & non es propitiatus.* Iusto, inquit, supplicio affecisti. *Obuelasti in furore, & persecutus es nos: occidisti nos, et non pepercisti. Condensatam nubem tibi ipsi obduxisti: ne transiret ad te oratio nostra.* Idem dicit Deus per alterum prophetam, Quia peccata vestra diuiserunt inter vos & me. Quæ quidem iste nubis instar esse dicit, precationis ingressum impedientis. Luget porrò, & conqueritur vehementer, videns hostes cõuiciantes, & probra populo obijcientes, quos dicit venatos esse, macrallæ proiecisse in lacum, lapidem imposuisse, & irriguum aquæ fecisse. quibus omnibus declarat malorum pondus immensum. Hoc itidem modo diuinus Dauid, ex horum persona dixit, Saluum me fac Deus: quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi: & non est substantia. Veni in altitudinem maris: & tempestas demersit me. Et iterum, Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum: neque vrgeat super me puteus os suum. Ita & hic. *Inuocaui nomen tuum, Domine, de lacu: audisti vocem oris mei. Ne obturaueris aurem tuam ad deprecationem meam, & ad vociferationem meam.* Docet, se credere, Deum esse clementem. *Appropinquasti enim,* ait, *in die, qua inuocaui te: & dixisti, Ne timeas.* Vel breuis iste sermo sufficit ad consolationem.

Esa. 59. a.

Psal. 68. a.

Ibid. c.

Tum docet, quemadmodum Deus, iustum ferens de illis ac de inimicis iudicium, hos quidem tradidit in seruitutem, illos autem libertate donauit. Imprecatus autem impijs hostibus exitium, tertiam abscidit Lamentationem.

CAP. IIII.

QVomodo obscuratum est aurum, alteratum est argentum bonum, effusi sunt lapides sancti, à principio omnium cõpitorum? Cum eiusmodi materijs confert pietatem maiorum: doletq;, posteros immutatos esse. Illud enim innuitur per subsequentia: *Filij Sion inclyti, qui erant elati, qui superabant auro, quomodo æstimati sunt, vt vasa testacea, opera manuum figuli?* Idem prædixit Dominus per diuum Esaiam, Quia erunt inutiles, vt vas figulinum in munita contritum: in quibus aquam haurire non possumus, nec ignem è fornace carpere. *Atqui dracones nudauerunt mammas, lactauerunt catulos suos: filia populi mei deuenerunt ad id quod est insanabile, quasi struthio in deserto.* Etiam crudeliora animalia solicita sunt de catulis suis: immensa verò tribulationis magnitudo effecit, vt incolæ Sion vel ipsius naturæ obliti sint. Et enim quidem plurimis, alijs verò in seruitutem redactis, pauci quidam remanserunt, perinde miles solitarij struthionis, per desertum errantis. Declarat autem incommoda, quæ propter fames: *Lingua lactentis adhæsit guttur eius præsiti. Paruuli petierunt panem: & non erat qui frangeret eis.*

Exponit quoq; luxum, qui præcessit. *Qui vescebantur deliciis perierunt in compitis.* Pro, in foro proiecti. *Enutriti in cocco, amplexati sunt stercora.* Horum autem causam dicit esse peccatum: quod comparat cum peccato Sodomorum.

Explicat porrò, quantopere splenderent Nazaræi ante calamitates: tempore verò calamitatis, quàm malè tractarentur. aitq; hanc quæ bello, quàm quæ telis famis opprimitur, esse optabiliorem.

Inserit autem Lamentationi etiam affectionem omnium acerbissimam: *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt illis in escam, in cõtritione filiæ populi mei.* Amorem enim intimum & naturalem, vis lentia famis superauit. Hac affecit clades Sion. Dominus iure indignatus. *Non credidissent reges terræ, et vniuersi qui inhabitant orbem, quod hostis & persecutor ingressurus esset per portas Ierusalem.* Qui tamen pro certissimis pignoribus credendi habebant ea, quæ gesta sunt temporibus Sennacherib: cuius exercitum fudit Dominus breui parte noctis. Præterea est autem hostibus, ob sacerdotum occisionem. *Repebant pueri eius in exitibus.* Tale

Psa.

dos, id est, exitus, appellat, τὰς ἐξόδους, & quas vocant ῥύμας, id est, vicos, plateas. *Polluti sunt in sanguine, eò quòd ipsi non possent, proiecti sunt cum suis vestimentis.* Fames quidem vrgebat, vt proijcerentur: at hostes obsidentes, prohibebant, ne sepelirentur: canes verò, proiectos absumebant. Recitat item, quæ vulgo iactabantur ab hostibus: *Recedite ab immundis.* Immundos vocabant nos. Deinde, vt ostendat, quos appellet immundos, resumptit quod dictũ est, & ait, *Recedite ab immundis, Recedite, & ne appropinquetis illis, quia vrit auecunt.* Deum scilicet. *Et fugerunt, & sanè commoti sunt.* Propter iniquitatem, nudati sunt ope diuina. *Dicite in gentibus, Non addent, vt habitent in conspectu Domini.* Prorsus, ait, repudiauit nos. *Oculi nostri defecerunt ad auxilium nostrum, dum vanis intenderemus. Intendimus in gentem, quæ non saluat.* Nam cõsidentes de suppetijs Aegyptiorum, falsi fumus spe nostra. Tum explicat hostium crudelitatem: *Senes fuit non pepercerunt, nec reuerti sunt sacerdotum. Venati fumus parulos nostros, ne irent in plateas nostras.* Syrus interpretatus est, *Venati sunt:* & sermo cõsequentiam habet, Hostes enim, inuenes cum senibus venati fuerant. Illa verò pertulimus, *quia appropinquauit,* inquit, *tempus nostrum: completi sunt dies nostri.* Ostendit hic sermo, Deum omnium statera & mensura vtentem, tum longanimiter agere, tum punire. Cùm enim longa patientia vsus, contemptim agere viderit, pœnas infligit: vt peccato finem imponat.

Mox docet, velocitatem hostium superare celeritatem aquilarum. Prædicit quoque passionem Saluatoris. *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est in corruptionibus nostris. Cui diximus, In vmbra eius viuemus inter gentes.* Dicant Iudæi, quem sermo propheticus vocet Christum: quis item sit ex ijs, qui apud ipsos Christi dicti sunt, siue rex, siue propheta, siue sacerdos, qui appellatus sit Dominus. Nunquam ostendere poterunt, licet multis vtantur mendacijs. Clarum est modò, quòd propheta prædixerit, Saluatorem & Dominum nostrum, ab ipsis comprehensum, ob corruptissimam impietatem eorum. Illos autem prophetæ dicunt in vmbra victuros. Credebant itaque per sacros Apostolos, & per diuina, quæ ipsi gentibus prædicabant, responsa. Cæterùm prospiciamus, quæ dicuntur apud eum de sacrosancto nos illustrante Spiritu: *Spiritus,* ait, *faciei nostræ Christus Dominus.* Etiam propheta Lamentationibus inseruit prophetiam, vt doceret, Iudæos qui tunc erant, consecuturos ventam, & beneficium reuocationis adeptaros, licet cruci tradituri essent Saluatorem orbis: eò quòd nondum erat nata spes eorum. *Gaude & lætare filia Idumææ, quæ habitas in terra Hus: quia etiam ad te perueniet poculum Domini: & bibes, & inebriaberis, & effundes.* Prædixit ipsis fermo propheticus ingẽtem molem tribulationum. Hoc enim significant hæc verba, *inebriaberis, & effunderis.* Et de ipsis Idumæis ait diuinus Dauid, Memor esto Domine filiorum Edom, in die Ierusalem. Qui dicunt, Exinanite, exinanite, vsque ad fundamenta eius. Nam cùm essent fratres ac vicini, pacem inire nolebãt, sed antiquum odium retinuere. *Defecit iniquitas tua, filia Sion: non addet vltrà, vt migrare te faciat. Visitauit iniquitatem tuam, filia Edom, reuelauit impietates tuas.* Fausta quidem prænuntiauit ipsi Sion, Idumæę verò contraria: quia dixit vltionem venturam super eam. Verum est etiam illud, *Et non addet vltrà, vt migrare te faciat,* Qui enim subiugauerant, perditi sunt prorsus, & sub dominium Persarum redacti.

Psal. 136. b.

Hunc ergo finem propheta Lamentationibus imposuit. Nos verò laudibus efferamus eum, qui os dedit homini, quisq; docet docet hominem scientiam: eò quòd huius etiam Prophetæ sensum, quatenus allequi nobis licuit, planum fecimus, hancq; etiam aliis prophetiis libris adiecimus interpretationem: adeò, vt per gratiam eius, nullam prophetiam interpretationis expertem reliquerimus. Obsecro nihilominus eos qui in hunc librum incident, vt quæ rectè riteque dicta sunt, amplectantur: si quid autem sit in aliquo, ignoscant. Cùm enim simus homines & perfectione egeamus, animi nostri promptitudinem attulimus, emolumẽtum aliquod præstantes ijs, qui Dei laborisque sunt studiosi: a quibus etiam atq; etiam petimus, vt interpretationis operam auxilio precum remunerent: quibus freti reliquam vitam peragamus, operibus ipsis, sermonibus, & cogitationibus seruientes Deo ac Saluatori nostro, cum quo Patrem, vnà cum sanctissimo Spiritu, decet gloria & magnificentia, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

BEATI

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRI IN PROPHETAM
EZECHIELEM COMMENTARIVS, IOANNE BAPTISTA GABIO VERONENSE INTERPRETE.

ARGVMENTVM.

OCVLI corporis figurarum & colorum constituti sunt iudices: qui si valeant, tum demum recte & integerrime iudicandi munere funguntur; si vero sint imbecillius affecti, a vera ratione aberrantes, nec assecuti rerum decentiam, obiecta sibi recti specie vehementer læduntur, vt vel prorsus non videant, vel alia pro alijs cernentes, eorũ, quæ sub aspectum cadunt, naturam perperã discernant. animi autẽ pars illa, in qua inest videndi vis, quæq; oculis ipsis hanc eandem subministrat, alteram quoque accepit ab opifice facultatem, qua non figurarum modo, & colorum rapporumq; & gustus, atque aliorum huiusce modi qualitates dijudicat, sed etiam rationes et orationes perpendens impias à pijs distinguat, diuinarumq; & humanarum discrimen agnoscit, & omnino secundum sapientem Salomonem intelligit parabolam & tenebricosum sermonem, verbaq; sapientum & ænigmata. verum vnumquodq; horum, cum recte affecta est, & ab incredulitate soluta ac libera, discernit. at vbi talis ei offusa est caligo, idem, quod oculi corporis, ipsa sustinet, & alia pro aliis intuetur, vel perturbatione superante victa nihil omnino videt. In istiusmodi morbum collapsi quidam diuinam scripturam accusare aggressi sunt, & precipue prophetarũ oracula, veluti obscuritate operta. contra quos merito diuus Paulus dixerit, quod si opertum est euangelium nostrum in ys, qui pereunt, est operti. sapientiam enim loquimur inter perfectos. & his ea quoq; consentiunt quæ à domino & saluatore nostro sanctis Apostolis dicta sunt, Vobis datum est, inquit, nosse mysteria regni, illis autem non est datum, causamq; docens statim subijcit, videntes non videant, & audientes non intelligant. ipsi enim voluntarias, inquit, sibi inscitiæ tenebras attrahunt. nam si cõuersi fuerint ad dominum, sicut auctor est diuus Apostolus, auferetur velamen. non omnibus igitur diuina obscura sunt, sed voluntaria cæcitate laborantibus. quos animaduertisse & considerasse oportuit, eorum quæ pretiosa sunt, in promptu hominibus esse nihil. margaritã quippe, sicuti etiam purpureæ vestis regiæ florem, maris occultat profundum. et auri argentiq; venæ in terræ superficie non extant, sed in intimis eiusdem partibus conteguntur. in domibus item pretiosissima quæq; intus in penibus impositis vinculis, clauibus, & sigillis custodimus. consilia quoq; earum rerum, quæ sint maioris alicuius momenti, fideliorib⁹ amicis, non omnibus temere enunciare cõsueuimus. verum hisce omnibus,

Prouerb. 1.

2. Cor. 4.

1. Cor. 2.

Mar. 4. Luc. 8.

2. Cor. 3.

omnibus, quæ modo diximus augustiora diuina sunt, tantoq; præstantiora, quanto & quæ sub oculorum sensum minime cadunt, ab ijs quæ videntur, & quæ mente, ab ijs quæ sensu comprehenduntur, & à fluxis stabilia differunt. Decet igitur ea maiore custodia digna censentes cum Domino dicere, non esse proyciendas margaritas ante porcos. etenim reuera contemnitur eorum quæ sunt in promptu possessio. sed quæ labore parta possidentur, ea vero iucundissima sunt, & amabilissima. Præterea ad hæc quæ diximus aliud quoque addendum est, diuinorum prophetarum oraculis accusationem Iudæorum iniquitatis contineri, & bona gentibus promitti: ac necessario oportebat veluti obumbratam prophetiam, ne vsitato inuidiæ morbo laborantes Iudæi, & alienis bonis insidias ausi moliri, libros hæc significantes delerent. atque hanc etiam obscuritatis illius, quæ in ipsis videtur inesse, causam fuisse res ipsæ testantur. obscura enim olim hæc Iudæis fuere, vt literarum monumentis prodita benedictionis gentium memoria seruaretur. at vbi prædicta euentu comprobata, & scriptæ res consecutæ sunt, tunc in reliquum apertæ, & perspicuæ factæ sunt oracula prophetarum. quicunque enim propheticos legunt libros ab ipsis rebus interpretationem percipiunt. nemo igitur ex ijs præsertim qui sunt pietatis alumni, in diuinum spiritum audacter inuectus eius orationes condemnet obscuritatis; verum sacra verba cupiens intelligere cum diuino Dauid exclamet, Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. vti enim compos omnino fiet, studium expetendi sibi hanc cognitionem ad vtilitatem dari professus. hanc quappe nos quoque deprecationem Domino adhibentes, qui secundum diuinum Dauid cæcos illuminat, & secundum beatum Esaiam eos qui in tenebris, & caligine versantur, diuini Ezechielis audacter aggrediemur interpretationem, & prophetiæ recondita, quantum in nobis est, perferutari, & quodcunque inde lucri cogatur, id omnibus pijs commune proponere conabimur. age igitur ante interpretationem summatim ipsius percurramus argumentum. Prophetiam suam exorsus est hic propheta captiuitatis Ioacin, qui etiam Iechonias dictus est, anno quinto. atque hæc captiuitas non prima fuit, sicut quibusdam visum est, sed Hierusalem tertia, Iuda quarta, omnis vero Israel sexta. primus enim Theglathphalassar maximam decem tribuum partem armis cepit. secundus Salmanasar Samaria, & finitimis vrbibus in seruitutem redactis discessit. tertius Sennacherim alias Iudææ vrbes obsidione expugnauit, multosq; captiuos in exilium abduxit, ad Hierosolyma autẽ cum exercitu profectus multa cum impietate conatus, maledictã premuta tulit, diuinaq; plaga omisso exercitu, cum paucis in patriam se recepit. Post hunc quartus Nabuchodonosor, anno tertio regni Ioacim filij Iosiæ, regno potitus, cum ingenti exercitu in Iudæam peruenit, multisq; acceptis auri & argenti talentis, captiuisq; è regio genere compluribus, & nonnullis sacris vasis correptis, impositoq; regi tributo inde profectus est. breui autem interiecto tempore impositum sibi tributum soluere noluit, & Nabuchodonosor vndecimo eius regni, sui vero imperij octauo anno rursus ad Hierosolyma adduxit exercitum, ac Ioacim interfectum de muro præcipitari iussit, insepultumq; diutius reliquit, & omnibus quicunque profecti erant, in seruitutem redactis, ac reliquis rege constituto Ioacim, qui etiam Iechonias dictus est, (filius autẽ hic fuit Ioacim)

Babylonem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Babylonem se recepit, tribusque mensibus, diebus insuper paucis præteritis, cùm ipsum cognouisset seditionem concitasse, rursus reuertitur, eumque vinctum cum haud mediocri multitudine bello captum abducit, regemque eius patruum eius prioris Ioacim fratrem, Iosiæ filium Mathaniam, qui item Sedecias appellatus est, ab eo iureiurando accepto fore eum sibi fidum, beneuolumque, & stato tempore soluturum tributum. verum cùm hic quoque violato iureiurando tributum reddere noluisset, neque in officio, & fide mansisset, sed ad Aegyptios confugisset, rursus coacto exercitu inuasit vrbem, qua cum hominibus capta, regiam, & templum Dei templum, atque adeo omnem splendidam domum combussit; quique sumi, & hostium cædi superfuissent, eos omnes captiuos abduxit, vasaq; omnia non solum, quæ ex auri, argentique materia confecta erant, sed etiam columnas ex ære constructas in Babylonem cum alijs omnibus asportauit. itaque captiuitatis Iechoniæ non prima fuit, vt prima fuit, vt quibusdam visa est, sed Hierosolymorum tertia, quod nos quartus quoque Regū, & Paralipomenon liber docet. Diuus item Daniel propheta, qui suam prophetiam sic exorditur: In anno tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem, & obsidebat eam, & dedit dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & de parte vasorum domus Dei. & paulo pòst: Et dixit, inquit, rex Asphenec principi eunuchorum suorum, vt introduceret de filijs captiuitatis Israel, & de semine regni. Primo igitur Hierosolyma capta sunt anno tertio regni Ioacim, qui primus fuit annus regni Nabuchodonosor. atque hoc ipsum ipse nos propheta docet, cùm dicit, anno secundo regni Nabuchodonosor somniauit somnium. iterum capta sunt vndecimo regni Ioacim anno, vt modo dixi, octauo vero imperij Nabuchodonosor: tertio primo Iechoniæ Ioacim filij regni, imperij Nabuchodonosor nono, atque hæc aperte nos docet beatus Hieremias propheta, & facile est si quis velit tempora colligere ex alio quoque propheta, hæc aperte percipere. igitur Ezechiel prophetiam exorsus est anno quinto captiuitatis Ioacim, qui Iechonias etiam dictus est, quintus itum annus hic fuit Sedeciæ regis qui pro Iechonia Iudæorū rex fuerat declaratus. duodecim vero annis prior Daniel prophetiam exorsus erat. ijsdem aūt temporibus hoc Babylone ꝓphetabant, et in Iudæa Hieremias, et Sophonias, et Vrias Samæus, sed rursus illi maiores natu nō solum Ezechiele, sed etiā ipso Daniele anno enim tertio decimo Iosiæ regni beatus Hieremias suæ ꝓphetiæ fecit initiū, & Sophonias Iosia rege prophetasse dicitur. Vrias aūt Samæicū regnante priore Ioacim ꝓphetasse, & futuras calamitates p̄dixisse, inuitam ab illius cæde necem sustinuit. eorū igitur, qui captiuitatis tempore prophetarunt, postremus est diuus Ezechiel, prosequitur. Aggæus autem, & Zacharias, & Malachias post reditum prophetandi munus obierunt. Vidit hic propheta diuinas reuelationes metus & horroris plenas, praenuntiatur aūt non solum Iudæorum excidium, sed etiam Tyriorum, & Sidoniorum, aliorumq; externorum Moabitarum, & Ammanitarum, & Idumæorum, Philistæorumq; Aegyptiorum. prædicit item fore, vt a seruitute Iudæi vindicentur, & templū Dei templū ædificent, & alia infinita, q̄ singula interpretantes, ne argumentum prolixius fiat, obseruabimus. ipsum igitur prophetæ Deum per prophetam deprecati, vt intelligendi nobis munus impertiatur, age interpretationem exordiamur.

SECTIO

SECTIO PRIMA.

Et factum est in trigesimo anno, in quarto mense, quinta mensis.

Quibusdam visus est tricesimus iobilæi annus esse: & iobilæum vocant Iudæi, quinquaginta annorum numerum. sicut enim Romani quindecim annis temporis conuersionem notant, ita Iudæi quinquaginta. horum quinquaginta tricesimum annum esse prophetiæ tempus dixere, ego vero primum in annalibus temporum accurate inuestigato tempore comperi Iechoniæ captiuitatis annum quintum nō cum trigesimo iobilæi, sed cum vigesimo quinto consentire. Deinde cùm animaduertissem neminē vnquam prophetarum hoc tempus declarasse, perscrutatus comperi hūc esse annum trigesimum, paulo pōst enim hic idem propheta dormire iubetur in dextrum latus, & assumere peccata domus Iuda quadraginta dies, die in annum computata. cum igitur considerassem septuaginta annis clementem dominum Iuda captiuitatem definisse & quadraginta annos ipsis septuaginta deesse, cognoui prophetam captiuitatis tempus trigesimum annum esse dixisse: & retro numerans tempusque inquirens comperio non ante triginta annos, sed ante tredecim captiuitatem fuisse. bonus enim, & amator hominum Deus à sua sententia nō à rerum euentu disciplinę tempus numerare cōsueuit. ita etiam erga patriarcham Abraham fecit, cui cùm dixisset, peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis, non permisit eos hoc omne tēpus degere apud Aegyptios, verùm à sententia sua quadringentos annos enumerat: & Noe item, cùm ad pœnitentiam centum viginti annos prefinisset, conspecto iniquitatis incremento, haud expectauit sententiæ finem, vt peccati progressionem comprimeret, ita hic quoque comperimus triginta annorum numerum, si à Dei sententia numerandi initium faciamus, condemnauit autem Iudæos Deus captiuitate, & seruitute, decimo octauo anno Iosiæ regni. nam cùm Chalcias princeps sacerdotum defossam comperisset Mosaicam legem, tantum enim Iudæorum iniquitas fuisse perat incrementi, vt omnia diuina oblitioni prorsus tradita essent, deinde eam rex legisset, animaduertisseque ea, quæ populus auderet, aperte legi contraria, & iccirco haud mediocri terrore affectus sacerdotum principem iussisset operam dare vt Deus placaretur, confert se princeps sacerdotum ad Aldan vatem piam mulierem, quæque diuinas leges obseruaret, quæ diuino instinctu concitata diuinique spiritus plena dixit ad eum, hęc dicit dominus Deus Israel, dicite viro, qui misit vos ad me, ecce ego adduco mala super locum istum, & super habitantes in eo, omnia verba libri, quem legit rex Iuda, qui dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, vt irritarent me in omnibus operibus manuum suarum, & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. regi autem Iuda, qui misit vos, vt consuleretis dominum, sic dicetis, hęc dicit Dominus Deus Israel, pro eo quod audisti verba mea, & pœnituit cor tuum, & versus es à facie mea, vt audisti quæcunque locutus sum super locum istum, & super habitantes in eo, vt fierent in interitum, & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, etiam ego audiui dicit dominus, nonne sic? Ecce ego appono te ad patres tuos, & adduceris ad sepulcrum in pace, & non videbunt oculi tui omnia mala, quæ ego adduco super locum istum, & super habitantes eum. atque hæc item Paralipomenon liber docet. hæc autem gesta sunt, vt dictum est anno octauo decimo Iosiæ regni, qui vnū & triginta regnauit annos, ab octauo decimo igitur vsque ad trigesimum anni intersunt quatuordecim. post hunc regnauit Ioachaz menses tres, qui cum his annis cōiungendi sunt, propterea quod octauo mense octaui decimi anni hoc editum est à propheta oraculum. deinde coniunctis cum prioribus, vndecim Ioacim annis, viginti quinq; comperiemus. tres vero Iechoniæ menses, & dies rursus paucos pro his mensibus, qui deerant octauo decimo anno, computabimus; & ipsis viginti quinq; captiuitatis Iechoniæ, quinque additis triginta annorū numerum deprehendemus, ita etiam septuaginta captiuitatis annos vere poterimus percipere, nam ab octauo decimo Iosiæ regni vsq; ad primum Cyri Persarum regis, quo regnante primus fuit reditus, septuagesimus annus expletur. qui vero desolationis templi septuaginta annos numerare velit, is incipiat ab vndecimo anno Sedeciæ, tunc enim sacrum Dei tēplum incensum fuit, desinatque in secundum Darij Hystaspis annum, quo regnante omni studio templum instauratum est, & opus ad exitum perductum est, ait igitur propheta.

Trigesimo anno in quarto mense quinta mensis, ego eram in medio captiuitatis super fluuium Chobar, & aperti sunt cœli, & vidi visionem Dei. quinta mensis. hic annus quintus captiuitatis Ioacim regis.

Cum essem in medio captiuorum iuxta fluuium Vulgata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chobar, aperti sunt cœli, & vidi visiones Dei in quinta mensis. ipse est annus quintus transmigrationis regis Ioacim.

Nosque ipse quoque aperte docuit, haud simpliciter captiuitatis annum quintum, sed captiuitatis Ioacim regis esse. hic autem (vt dixi) Iechonias fuit, qui tres menses, & paucos insuper dies regnauit. huius enim pater Ioacim anno sui regni vndecimo in Hierosolymis interfectus est. apertos autem fuisse cœlos dixit, non vere neque re ipsa, sed spiritali contemplatione, & vidi, inquit, visionem Dei, non essentiam Dei, sed visionem, reuelationem quandam, & veluti expressam effigiem, quæ ab humana natura comprehendi posset. & erat in medio captiuitatis, pius cum impijs, cum iniustis iustus. tanta enim Domini benignitas est, vt peccatorum causa suos famulos supplicijs, & calamitatibus afficiat.

Et factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi sacerdotem in terra Chaldæorum super fluuium Chobar. Vulg. *secus flumen Chobar.*

Duobus donis gloriatur, & sacerdotio, & prophetia, vtraque autem sunt spiritus dona. & mentionem facit regionis, & loci, vbi diuinam reuelationem cõspexit, multa per hæc significans, primum numen eiusmodi esse, quod non in solis Hierosolymis potestatem haberet, neque solis Iudæis dominaretur, sed omnium effector esset, & moderator. & hoc eius item ineffabilem bonitatem indicat, quia quos captiuos tradidit, eos haud negligit, sed omni prouidentia, decentique cura prosequitur. ad aquas vero eum hac visione dignatur, omnium hominum salutem præsignificans, & eam, quæ futura est per aquæ regenerationem, piorum Dei cognitionem declarans. ita etiam diuinus Daniel propter aquas diuinas illas visiones conspexit, & legis lator Moyses ad ripam proiectus per aquam salutem est consecutus, ita rursus ipsi puteus, & aqua nuptias conciliauit: quod item superioribus patriarchis non Iacob tantum, sed etiam Isaac vsu venit. verum ad interpretationem reuertamur, neque enim in præsenti hoc est orationis institutum.

Et facta est super me manus Domini.

Vulg. *Et fact a est super eum ibi manus Domini.*

Diuini spiritus efficaciam ita vocauit, etenim diuus Paulus resistentem Elymam docens, ita dicit, ecce manus Domini super te, & eris cæcus non videns solem vsque ad tempus. diuini autem spiritus erit efficacia, vtipse Paulus ait, in virtute signorum, & prodigiorum in virtute spiritus Dei. facta est super me, inquit, manus Domini.

Act. 13.

Et vidi, & ecce ventus extollens veniebat ab aquilone, & nubes magna in eo, & splendor in circuitu eius, & ignis fulgurans.

Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis involuens, & splendor in circuitu eius. Vulg.

Necesse est prius reuelationis causam explicare, deinde sigillatim hæc interpretari. multi hoc tempore falsi prophetæ prophetis contradicebant, quod nos maxime decet beatus Hieremias. cũ enim vinculo ferro ipsum Deus iussisset, & regis ac totius populi captiuitatem prædicere, Ananias quidam pseudopropheta his contrarius contradicebat ijs, quæ à propheta dicerentur, apertæ mentiens & exclamans, nõ modo vtiles non euersam iri, sed etiam qui prius captiui fuerant, prope diem redituros. quare amplius indignatus Deus pro ligneis iubet vt ferrea sibi vincula circumdet, & ijs, qui in Iudæa erant, obsidionem prænuncies, & seruitutem, captiuis vero in Babylonem abeuntibus scribat, vt domos ædificent, vineta conserant, septuaginta quippe annorum latæ sententia certa, & mendacio carente, oportebat igitur nõ solum in Iudæa Hieremiam hæc dicere, & scribere, sed eos etiam qui captiui abducti fuerant per eos prophetas, qui apud ipsos erant, hæc intelligere. videt igitur propheta excidium quo Hierosolyma funditus perdenda essent, hoc enim significat, ventus extollens veniebat ab aquilone, vel vt Symmachus ait, impetu siue flatu. significat autem venti vis Babylonij imperium, & maxima nubes, hastarum & iaculorum, omnisque generis telorum copiam, quam inundationem: ignis vero fulgurans non solum incussum terrorem, sed etiam vrbis demolitionem ab igne profectam: splendor, qui in circuitu, Dei gloriam quæ se per supplicium ostendet. nam quia beneficiorum fructum percipere, neque ex illis beneficiorum auctorem intelligere voluerunt, per supplicium cognitionem adipiscuntur. circo etiam exclamant, post captiuitatem meam relicti.

Et in medio eius quasi visio electri in medio ignis, & splendor in eo.

Et de medio eius, quasi species electri, id est, de medio ignis.

Hactenus igitur omnem nobis reuelationem declarauit, deinceps eam secundum partes explicare incipit.

Et in medio quasi similitudo quatuor animalium.

Animal rationis particeps est & homo, & angelus, sed alter rationale mortale, alter rationale immortale animal est. quis autem possit reuelationem aperte declarare, cum ipse propheta in eius enarratione defatigatus fuerit? non enim simpliciter quatuor se animalia conspexisse dixit, neq; item similitudinem animalium, sed tanquam similitudinem quatuor animalium, ita vt perspicuum sit non ipsas vidisse diuinos prophetas, eorum qui cerni nequeunt naturas, sed similitudines, & formas ab eo qui magna largitur ad vnumquemque vsum ostensas. narrat igitur nobis etiam conspectorum à se animalium figuras.

Hæc enim visio, inquit, ipsorum, similitudo hominis in eis, & quatuor facies vni, & quatuor ala vni, & crura eorum recta, & pennati pedes eorum, & scintillæ vt aes fulgurans, & leues pennæ eorum, manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus ipsorum.

Vulg. *Et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis, & quatuor facies vni, & quatuor penna vni, & pedes eorum pedes recti, & planta pedis eorum, quasi planta pedis vituli, et scintillæ quasi aspectus aris candentis, & manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus.*

Formam igitur eorum, quæ conspexit, rectam esse ait, & homini similem, & vnumquodque quadruplici facie, & quatuor alis præditum, totidemq; numero manus, quot alas habere dixit, ac pedes alis plenos. declarat autem per quatuor numero facies & alas, earum potestatum, quæ diuinam vehunt figuram, omnium regis Dei quocunque pertinentem prouidentiam. quod autem pennis est præditum, naturæ ipsarum significat acumen, & scintillæ splendidissimo similes æri splendorem, & mentis indicant puritatem, manus vero alis absconditæ, eam, quæ videri nequit, & variam indicant efficacitatem. his subijcit.

Non reuertebantur, cùm ambularent ipsa, vnumquodque ante faciem suam gradiebatur.

Vulg. *Non reuertebantur, cum incederent, sed vnumquodque ante faciem suam gradiebatur.*

Homo enim ad borealem partem incedens, deinde cùm vult ad australem redire necessario cõuertitur, vnam tantum faciem fortitus: sed cui tot sunt numero facies quot partes orbis terræ, huic australe nihil est, sed vbique facies illius omnia intuetur, & quocunque velit, incedit, neque indiget conuersione.

Et similitudo inquit facierum eorum facies hominis, & facies leonis a dextris ipsis quatuor, & facies aquilæ quatuor, & facies vituli à sinistris ipsis quatuor, hæ facies ipsorum.

Similitudo autem vultus eorum facies hominis, & facies leonis, à dextris ipsorum quatuor: facies autem bouis, à sinistris ipsorum quatuor, et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Vulg.

At nemo existimet bestiarum, & animantium rationis expertium imagines habere, eas, quæ cerni nequeant, potestates, siquidem his alia innuuntur. leo enim regnum, namque animal regium est, significat, per vitulum sacerdotium. nam pro principe sacerdotum vitulus vnus offerebatur, & per aquilam prophetia declaratur. est enim animal in sublime volans, & prophetia huiusmodi est, quæ sublimia contemplans longissime prospicit futura. docet igitur ijs, quæ dicta sunt, omnem humanam naturam vna cum proprijs ducibus omnium regi, omniumque auctori subiectam esse, qui tot donis humanum genus instruxerit.

Et ala, inquit, extensa super quatuor, vnicuique duæ coniunctæ altera ad alteram, & duæ cooperiebant super corpus eorum.

Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ desuper, duæ pennæ singulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum. Vulg.

His declarat neà diuinis quidem potestatibus omnia cõprehendi posse, sed alia ipsius perspicua, alia ignota esse, quæ sibi positos terminos haudquaquam transgrediuntur: sed duas alas concesso sibi contemplandi munere exultantes extendunt, & duabus corpus cõtegunt, eorum, quæ occulta sunt, ignoratione contentæ, neq; contendentes, vt ea percipiant, quæ percipere nefas est.

Et vnumquodque coram facie sua gradiebatur: quocunque erat spiritus, ambulabant, nec reuertebantur.

Et vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat: vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cùm ambularent. Vulg.

Potestatum, illarum quæ cerni nequeunt in omnibus obedientiam significat, atque etiam, vt constitutam viam minime relinquebant. & hoc ipsum diuinus quoque Dauid ait, cùm dicit, Benedicite Dominum omnes angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius.

Et in medio animalium, quasi visio carbonũ ignis ardentium, quasi visio lampadarum discurrentium per medium animalium, & splendor ignis, et de igne egrediebatur fulgur, & animalia current, & reuertebantur, quasi species Bezecch fulgoris.

Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. hæc erat visio discurrens in medio animalium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuum, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens, & animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.

Hoc autem Symmachus interpretatus est, sicut species radij fulguris, terribilis cõtemplatio & horroris plena pœnas præsignificans. etenim carbones ignis & discurrentes lampades, & inde emissa coruscatio, & huc atq; illuc animalium cursus, & à cursu splendor emissus futura mala declarant. hęc enim beatus quoque Dauid in pœnis numerat, cùm modo, ait, grando, & carbones ignis, modo, cadent super eos carbones ignis. & alio loco, fulgura multiplicauit & conturbauit eos. & alibi, fulgura coruscationem tuam, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Psal. 17. Psal. 119. Psal. 17. Psal. 143.

Et vidi, & ecce rota vna super terram coniuncta animalibus quatuor, & species rotarum, & affectio ipsarum, sicut species tharsis.

Vulg. *Cùmque aspicerem animalia, apparuit rota vna super terram iuxta animalia habens quatuor facies. & aspectus rotarum, & opus earũ quasi visio maris.*

Secundum Symmachum vero, sicut visio hyacinthi.

Et similitudo in quatuor, & opus ipsarum vnum.

Vulg. *Et vna similitudo ipsarum quatuor, & aspectus ipsarum & opera, quasi sit rota in medio rotæ.*

Rotam vnam in vnoquoque animalium coniunctam contemplabatur, quæ hyacinthi similitudinem haberet, nullumque se in ipsis discrimen conspexisse dixit, sed plane similes illas quatuor inter se fuisse, aspectus enim ipsarum, inquit, & opus ipsarum vnum, perinde ac esset rota in rota.

In quatuor partes earum ambulabant, neque reuertebantur cùm ambularent ipsa, neque dorsa eorum, & altitudo erat eis, & terribilia erant.

Vulg. *Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cùm ambularent, statura quoque erat rotis, & altitudo & horribilis aspectus.*

Quasi animalia quatuor vultus habentia, ait, quocunque pertinentem Dei inspectionem hac oratione declarans. ita etiam rotarum speciem interpretatur, perinde ac esset, inquit, rota in rota. hoc autem facile poterit inspici, si quis duos circulos ratione sumptos, alterum in altero crucis instar interserat. talis enim figura etiam in eadem sede posita, in quatuor partes motum admittit, orientem, inquam, & occidentem, aquilonalem, & australem. hoc itaq; beatus propheta ait, perinde ac esset rota in rota, in quatuor partes earum ambulabant, & non reuertebantur cùm ambularent ipsæ. eiusce modi enim figura conuersione non indiget. namque in vnamquamque inclinationem ab eadem sede mota facile fertur. At hoc itidem vbique Dei præsentiam significat, his crassius propter humanam imbecillitatem, & corpulentius conspectis.

Et vidi, inquit, ipsas, & ecce dorsa ipsarum plena oculis, in circuitu quatuor, & cùm ambularent animalia, ambulabant etiam rotæ coniunctæ ipsis, & cùm attollerentur animalia de terra, attollebantur etiam rotæ, vbicunque erat nubes, illuc conturbabatur spiritus ambulare, ambulabant animalia, & rotæ concelebant cum ipsis, quia spiritus vitæ erat in rotis.

Et totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor. Cùmque ambularent animalia ambulabant, pariter & rotæ iuxta eas: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ. quocunque ibat spiritus, illuc ibant sperantes, & rotæ pariter eleuabantur sequentes eum, spiritus enim vitæ erat in rotis.

Hoc aperte nos beatus Paulus docet, rerum quæ oculis cerni nequeunt, declinationes recensens, & cum alijs virtutibus illas nos etiam quosdam connumerans. in his enim cõdita sunt vniuersa, id est, in Christo, siue visibilia, siue inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue angeli, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. igitur etiam throni ratione præditi & corporis expers est ordo, quare propheta quoque asserit, spiritum vitæ in rotis esse, vim spontaneus & voluntarius esset motus. nihil enim temo aut iugum animalibus erat impositum. verum præibat quidem nubes, sed lentus autem ille ac vehemens ventus sequebatur, & diuinũ vehiculum per se comprehendebat animalibus præeuntibus, rotis per se mouentibus & in quatuor partes, ita vt non redirent. Dorsis. Dorsa enim ipsarum plena, inquit, oculis erant. hoc est plena erant cognitionis. quod Cherubim interpretatio declarat. Græcam quippe vocem translatam nomen cognitionis vim interpretatur.

Et similitudo, inquit, super caput ipsorum desuper, & sub firmamẽto alæ ipsorum extensæ, vnaquæque ad alteram, vnicuique duæ cooperientes ipsa ipsorum, & audiui vocem alarum ipsorum, cùm ambularent ipsa, quasi vocem aquarum multarum, quasi vocem Dei Sadai, & cùm ambularent ipsæ, vox verbi, quasi vocem castrorum: & cùm starent, demittebant alas suas, quiescebant alæ ipsorum, & ecce vox desuper firmamento existente super caput ipsorum, cùm starent ipsa, etiam remittebant alas ipsorum.

Et similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extenta super capita eorum desuper. sub firmamento alæ eorum rectæ alteriusad alteram, vnicuique duæ

quæ duabus aliis velabat corpus suum, & alterum similiter velabatur, & audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei, cùm ambularent, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum, cùmque starent, demittebantur pennæ earum.

Vbique diuinus propheta similitudinem ponit, docens nos adumbratam quandam effigiem se conspexisse, non item ipsam, eorum qui cerni nequeunt, naturam. cum enim supra dixisset, conspexisse se cœlos apertos, nunc supra animalia quasi similitudinem firmamenti contemplatur, & animalia subiecta, alasque motantia, non temere sed ad vocem superne latam, cui obedientia & eas mouebant, & rursus ferebant immobiles, docet non itidem sonitum, qui inde ferebatur, modo aquarum vi, modo clamori castrorum assimilans. & ad extremum dubitans, comparationem adduxit, sicut vox Dei Sadai, quod Aquilas & Symmachus, Idonei, interpretati sunt. cui enim labore inquit creaturas imagines & nulla ratione reperiens? Iusta est offendisse opificem, eum qui fecit efficit, & per illum sonitus vim & magnitudinem declarare. cùm enim sit idoneus & omnipotens, omnia perinde ac vult facile perficit.

Et desuper, inquit, firmamento super caput ipsorum, sicut visio lapidis sapphiri similitudo throni super eum.

Vulg. *Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni.*

Hæc itidem species reconditam & sub sensum oculorum minime cadentem diuinam indicant naturam, nubes enim & caligo, inquit, in circuitu eius. & rursus idem propheta, posuit, ait, tenebras latibulum suum, tenebræ autem & nubes & caligo diuinam naturam eiusmodi declarant, quæ nequeunt videri, tam purum illud & inaccessum lumen nobis tenebræ sunt, qui præ naturæ imbecillitate oculorum aciem in ipsum intendere minime valemus. si enim quicunque solis orbem accurate cupiens intueri, in eo amplius æquo oculum coniectum continuerit, id assequitur, vt etiam mediocriter videndi facultatem amittat, & à lumine, tenebrarum percipit fructum: quid non euenturum ei existimandum, qui contra diuinum & inaccessum lumen aulus fuerit inspectare?

Vulg. Vid. 96. Ipsius.

Et super similitudinem, inquit, throni, similitudo quasi species hominis desuper in eo, et vidi quasi visionem electri, quasi aspectum ignis, & splendorem eius in circuitu, quasi visionem arcus, quando fuerit in nube, in die pluuiæ. sic visio splendoris in circuitu.

Et super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper, & vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinseci in eo per circuitum, a lumbis eius & desuper, & a lumbis eius vsque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, velut aspectum arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ. hic erat aspectus splendoris per gyrum. Vulg.

Vbique & similaudinem, & quasi apponit, vt doceat nos non hactenus consistendum, sed intelligendum esse, vnamquamq; visionem ad rei visum accommodari. nam patriarchæ Abrahæ auctor omnium rerũ dominus vt hominem se videndum præbuit, nihilque ipsi formidabile ostendit, cùm & ipsi & per ipsum cuncto terrarum orbi promissa esset bona præbiturus. promissio enim Isaac domini & saluatoris nostri Iesu Christi ortum secundum carnem continet. quare etiam gentium benedictio cum Isaac pollicitatione coniuncta est, in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, cùm vero ipse genesis prædicebat seruitutem, non ita ei benignus apparuit, sed, & clibanum fumantem, & lampadas ignis, inter diuisiones illas transeuntes ostendit. ita cùm Iacob ab Esau timentem animo confirmare, & consolari vellet, vt homo ab eo conspectus est. & Moysi intimo quidem horribilia ostendit, igneni in rubo, & rubum ita ardentem, vt minime ramen combureretur. deinde vero manibus & placide cum eo colloquitur, nihil eorum præ se ferens, quæ possent terrorem incutere. & Isaiæ similiter cùm vellet pertæsefacere, eique suam virtutem indicare, torum montem fumantem ostendit, & tonitruum fremitus, & buccinas sonantes, ingentemque caliginem, & omnino ita ipsos pertentauit, vt propheta sapphirinor, ne secum Deus loqueretur, sed ipse internuncius ad se diuina ipsa perferret. Hoc item visionum discrimen magno quoque Helix ostendit, primum commotionem, deinde ignem, tum spiritum montes conterentem, & comminuentem petras, ac postea flatum auræ tenuis, & in ipsa dominum, liquidem gaudet ipse bonitate, & longanimitate, ac mansuetudine vult res humanas procurare, verum impietas & iniquitas causa est, vt illa quoque adhibeat. quare non mihi dixit dominum esse, sed in aura tenui, quando non ab eius voluntate illa proficiscuntur, sed propter hominum vecordiam sunt: bonitas vero & benignitas eius naturæ propria sunt. cùm igitur diuersas Dei visiones audieris, ne multiforme numen opineris, quod omnino a corpore, & specie qualibet

Exod. 3. Exod. 19. 3. Reg. 19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vacuum, simplexque, & compositionis, omnisque figuræ expers, neque oculis cerni, neque animo comprehendi potest, aut vllo termino circumscribi. ostendit autem visiones, perinde vt opus est eas repræsentans. & hoc itaque loco illa quidem terribilia ostendit, ostendit etiam beneficium, quo omnes homines afficiendi erant, Dei inquam & saluatoris nostri in carne dispensationem. huc de causa, speciem quidem humanam dicit, naturas vero duas, alteram electri, alteram ignis, & alteram ferentem, alteram latam. diuina siquidem natura humanam induit. iccirco superiorem partem conspectam esse ait, tanquam speciem electri, inferiorem vero à lumbis & insra, quasi speciem ignis, igne diuinam inuente naturam, Deus enim tuus, inquit, ignis consumens est, electro vero humanam. tale enim est electrum, veluti mista quadam specie præditum, neque auro neque argento simile, sed quasi vtriusque commistio. tale etiam corpus humanum: neque enim solum terra est, neque aqua ipsum per se, neque ignis, neque aer, sed ex quatuor elementis est compositum. immo vero talis neque anima ratione prædita tantum, neque mortale corpus, sed vtraque simul. propterea propheta videt, à lumbis eius & desuper sicut speciem electri, quin etiam sicut visionem ignis intrinsecus eius per circuitum. etenim humanitas verbi Dei, hilaris, & splendida, & gloriosa, immortalisque, & à corruptione libera ab inhabitante diuina natura facta est. iccirco congruenter dixit: Et vidi sicut speciem electri, velut aspectum ignis, intrinsecus eius per circuitum, à visione lumborum & vsque deorsum, sicut visio ignis, natura enim diuina ferebat humanam, & splendor eius in circuitu, sicut visio arcus, quando fuerit in nebula in die pluuiæ, ita visio splendoris in circuitu. & hæc diuina dona significant, quæ splendoris instar inde profecta humanum genus beneficijs prosequuntur, plurimum illinc defluentem & indicantia, & secum afferentia. ita omnibus narratis propheta subiecit.

Deut. 4.

Cap. 2.

Hæc visio similitudinis gloriæ Domini.

Neque dixit, hæc natura Domini, neque gloria Domini, sed visio similitudinis gloriæ Domini. sicut enim voluit ita figurata visione, illius me contemplatione dignatus est.

Et vidi, & cecidi in faciem meam.

Vulg. *Et vidi, & corrui in faciem meam.*

Et meritissimo. si enim Seraphim celebrantia velant ora, quid non sustinuisset homo mortali corpore indutus veram visionem contemplans? verum metum excutit benignus Dominus.

Audiui enim, inquit, ad me loquentem & dicentem ad me, Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar ad te.

Et audiui vocem loquentis ei & dicit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos & loquar tecum.

Filium hominis appellat tantum non indicens, ne naturæ obliuiscaris ex contemplatione dignatus, quæ tuam superat naturam, verum nosce te ipsum, neque tamen immenso metu diutius detineatis, cum tibi adsim ego sim vt bono sis animo, sed stans audi quæ a me dicantur, non huc aut illuc te circumuertens, sed ipso statu stabilitatem significans. neque hæc solum bonus dirigebat Dominus, sed etiam ipsis rebus metum eximebat.

Venit enim super me, inquit, spiritus, & abstulit me, & exstulit me, & stat uit me super pedes meos, & audiui ipsum loquentem ad me.

Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi, & stat uit me supra pedes meos, & audiui loquentem ad me & dicentem.

Diuina enim quædam virtus cum tetigisset me, veluti solutum metu collegit, & compaginauit, vt consistens verba, quæ fabricabantur, audire possem.

Et dixit ad me, fili hominis, mitto ego te ad filios Israel irritantes me, qui irritauerunt me ipsi & patres eorum, & præuaricati sunt in me vsque ad hodiernum diem.

Filis hominis mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices quæ recesserunt a me, ipsi & patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc.

Quis oratione diuinam poterit dimetiri clementiam? quæue mens illius beneficij pelagus obire? post infinita scelera impiorum facinora, non denegat illis salutem, sed & ipsos & parentes eorum accusat, quod legi non obedierint, & composita fœdera violarint, & vsque ad hodiernum diem in impietate degere perseuerauerint, reuocat eos tamen & insanabili morbo laborantes ad sanitatem inuitat, præsertim cum ipsorum contumaciam noscet, & animos rebelles, quamobrem subijcit.

Et filij duræ facie, vt grauis corde, ad quos ego mitto te.

Et filij duræ facie & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te.

Hoc est impudentes, qui nesciunt erubescere, quique molliri nolunt, neque verentur eorum qui consulunt obtemperare, neque item

item suppliciorum necessitate mutantur.

Vulg. *Et dices ad ipsos, hæc dicit Adonai Dominus.*

Et dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus.

Illud autem Adonai etiam ipsum dominum significat. & habet aliam quandam parem emphasim. hæc dicit, inquit, Dominus Dominus meus.

Si forte audiant, aut timeant, quia domus exasperans est, & cognoscent quia propheta est in medio ipsorum.

Illud, si forte, non ignorationem significat, nihil enim eorum quæ futura sunt ignorans, qui omnia cognoscit antequam fiant, quamobrem beatus quoque Dauid exclamat ergo ipsum: Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam, tu intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam, & funiculum meum inuestigasti, & omnes vias meas præuidisti, ecce tu Domine cognouisti omnia nouissima & antiqua. certo itaque scicus ipsorum pertinaciam, apponit, si forte: per hæc liberam mentis facultatem docens, quia possunt immutari, si voluerint, simile dictum est in ipso quoq; euangelio, ex persona patris: mittam filium meum ad agricolas, forte verebuntur hunc. neque enim illud, forte, ibi ambiguitatis signum est, nouerat quippe fore, vt non vererentur sed ea facit, quæ iuxta iniustitiæ consentanea sint. ne quis enim suam præscientiam rerum euentus causam opinetur, necessario apponit ambiguitatis verba, ostendens voluntatis liberum arbitrium, sibique defensionem ad diem iudicij reseruans. Hac de causa prænoscens eorum contumaciam rebellionemque, omnem machinam mouet, vt ab improbitate deficientes resipiscant. quamobrem per Esaiam prophetam exclamat, Quid amplius faciam vineæ meæ huic, & non feci? & per Osee rursus, Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? verumtamen sciens insanabili eos morbo ægrotare adhibet remedia, vt in die iudicij sine controuersia rebelles latam contra se sententiam approbent, diuinis beneficijs in medium prolatis. quare beatus quoque Dauid exclamat, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris: nostra enim iniquitas cum diuinis beneficijs collata, iure nos suppliciis subijcit, & ipse iustus iudex etiam ab ijs qui puniuntur, vt victor accipit suffragium, vt is qui nullum humanitatis genus reliquerit, neq; vllam rationem qua posset de hominibus benemereri intactam prætermiserit: illud itaque, si forte audiant, aut timeant, non incertam Dei significat, sed illis tribuit pœnitentiæ locum, quandoquidem Pharaonis etiam contumaciam noscens Deus,

Noui enim ego, inquit, quod non dimittet vos Pharao nisi in manu valida & in brachio excelso. Ex Cap. 3.

Diuina sua lenitate vti perseuerauit. nam si supplicia intulisset Dominus iam inde cum prænouisset; qua ex re cognosci potuisset diuina iustitia ab ijs, qui præcognitionis haud cernerent euentum? iccirco finem expectat, & tunc infligit pœnas. & me itaq;, inquit, o propheta, & quæ à me dicuntur vt interuncius ad tuos cognatos perferto, vt ipsis vtilitatis auctor fias, discant, que re esse inter ipsos prophetam, diuinorum verborum ministrum.

Et tu fili hominis ne timeas eos, neque formides à facie ipsorum, quia infament, & congregabuntur contra te in circuitu, & in medio scorpionum tu habitas, verba eorum ne timeas, & à facie ipsorum tu ne formides, quia domus irritans est.

Tu ergo fili hominis ne timeas eos, neque sermones eorum metuas, quoniam incredduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas, verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. Vulg.

Causa idonea est ad contemptum eorum qui insidiari aggrediuntur, improbitas, legis enim violatores & a diuina ope vacui sunt, non sunt itaque huiusce modi viri metuendi, inquit, quamuis more scorpionum lædant, quamuis temeraria verba proferant, quamuis multa rabie multaque insania efferantur. hoc enim per illud verbum innuit, σκορπίοις ἐκκεκεντημένοις, à boum trãslatione, quas œstrus pascentes impellit, & sæpe per præcipitia ferri cogit. est autẽ muscæ genus quolibet stimulo vehementius, boues exagitans. ita igitur insaniam per translationem appellauit.

Et tu fili hominis, loqueris verba mea ad eos, si forte audiant, aut timeant, quia domus irritans est.

Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant, & quiescant, quoniam irritatores sunt. Vulg.

Rursus ambiguitatem adiecit vt ad pœnitentiam adducat. par est enim ipsos, inquit, suppliciorum comminatione expauescere, & minarum euentum vereri, quando mitioribus verbis cedere recusant.

Et tu fili hominis audi loquentem ad te, & ne fis irritans, quemadmodum domus irritans est, aperi os tuum & comede quæ ego do tibi.

Tu autem fili hominis audi quæcunque loquar ad te, & noli esse exasperans sicut domus exasperatrix est. aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Vulg.

Ne repugnes, inquit, ijs quæ tibi præcipi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

am, neque contradicentes æmuleris, verum imperata perficito.

Et vidi, & ecce manus extensa ad me, & in ipsa caput libri, & euoluit ipsum coram me, & in eo scripta erant, quæ ante & quæ post, & in eo scripta erat lamentatio, carmen, & væ. & dixit ad me fili hominis comede caput hoc, & abi & loquere filijs Israel.

Vulg. *Et vidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber, & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus & foris, & scripta erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. & dixit ad me, fili hominis, quodcunque inueneris comede, comede volumen istud, & vadens loquere ad filios Israel.*

Cap. 3.

Merito supra dixit, si forte audiant, aut timeant: terroris enim plena, quæ prophetæ mandantur, lamentatio, & carmen, & væ, in toto capite scripta, intus & foris, caput autem vocat libros involutos, sic enim prisci scripta monumenta seruabant, & Iudæi ad hoc vsque tempus in huiusce modi voluminibus diuinas continent scripturas.

Et aperuit os meum, & cibauit me eo capite, & dixit ad me, fili hominis, os tuum comedet & venter tuus implebitur hoc capite, tradito tibi, & comeda ipsum, et factum est in ore meo sicut mel dulce.

Vulg. *Et aperuit os meum & cibauit me volumine illo, & dixit ad me, fili hominis venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine isto, quod ego do tibi, & comedi illud, & factum est in ore meo sicut mel dulce.*

Quam dulcia enim diuinus Dauid, inquit, faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. dulcis quippe & iucundissima est ob peccata lamentatio, defectio siquidem tenuit me, inquit, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam, & vidi præuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt: eiusq; filius nos admonet cum ait, melius est ire ad domum luctus, quàm ire ad domum risus. ita propheræ fuit mellifimilis voluminis comestio, cùm nihil iucundi, aut vnde oblectaretur contineret, sed lamentationem tantum, & carmē, & væ. nemo autem opinetur eiusce modi cibum fuisse, qui aut sensu percipi posset, aut corpore constaret. quemadmodum enim visionem illam spiritu contemplatus est, ita hunc quoque gustum spiritu percipit.

Psal. 118.

Et dixit ad me, fili hominis vade, ascende ad domū Israel, & loquere verba mea ad eos, quia non ad populum labij profundi, et barbaræ linguæ tu mitteris, ad domum Israel, neque ad populos multos alterius vocis, aut alterius linguæ, neque graues lingua, quorum non audies sermones.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos: non enim ad populum profundi sermonis & ignotæ linguæ tu mitteris ad domum Israel, neque ad populos multos, profundi sermonis & ignotæ linguæ, quorum non possis audire sermones.*

Hic aperte ostendit discrimen inter apostolicos & prophecticos labores. illa enim vnius tantum gentis, ex qua oriundi erant, cuiusque natiuam linguam habebant, cura commissa fuit, Apostolis vero concessum orbis terrarum & omnes gentes commendatæ sunt, secundum Domini iussum. Eunte docere, inquit, omnes gentes, quæ varias nimirum habebant & diuersas linguas moresque varios, & contrarias leges. attamen ad quibus mulæ gentes, diuersæ linguæ, varij mores, omnis generis leges credita sunt. orbem terrarum ad præstantiora instituta traduxere. quibus vero efferatus ille populus commissus est, ij multos quidam sustinuerunt labores, non dignos tamen laborum fructus tulerecan culpa autem non agricolarum segnities, sed eorum qui committebantur difficultas. quamobrem ipse quoque Dominus ait.

Et si ad eiusce modi mittebaris te, & audirent te, domus vero Israel nolent audire te, quia nolunt audire me, quia omnis domus Israel contrarios sunt & duri corde.

Et si ad illos mitteberis, ipsi audirent te, domus autem Israel nolit audire te, quia nolunt audire me, omnis quippe domus Israel aerrita fronte est, et dura corde.

Per hæc autem ostendit genitum elatorem, & ipsius Israel contumaciam, & arrogantiam, & ipsius Israel contumaciam, & interpretatus est etiam illud, si forte audiant, aperte docens non ignorare se, sed ipsius nosse ipsorum pernicaciam, simulq; significat iam ea voluntate nō à natura procedere. domus enim Israel, inquit, nolent audire te, quia nolunt audire me: hoc est, ne egrotes, cum tibi non obediunt: mihi enim resistentes, verbis à te prolatis repugnant. si vero cur repugnent, à voluntate, & contentionum studiosi, & corde adhærendi pugnacitate, & mentis temeritate proficiscuntur. ne timeas cum ad hos mitteris.

Ecce dedi faciem tuam potentem contra facies eorum, & contemptionem tuam corroborabo contra contemptionem eorum, & erit semper adamantem fortem dedi frontem tuam ne timeas ab eis, neque metuas à facie ipsorum, quia domus irritans est.

Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam durioremfrontibus eorum, ad amantem & vt silicem dedi faciem tuam, ne timeas eos, neque metuas à facie eorum, quia domus exasperans est.

Cùm noris inquit illorum improbam mentem, metum omnem ex animo excutito: tribuam enim tibi robur, quod eorum contentioni proportione respondeat, & vires laboribus conuenientes subministrabo, & omni lapide duriorem frontem tuam constituam, vt neque contumelia affectus, neque pulsatus, neque aliud quippiam graue sustinens effugias, quin mandata exequaris, & istorum curam abijcias.

Et dixit ad me, fili hominis omnes sermones quos ego locutus sum tecum, assume in cor tuum, & auribus tuis audi, & vade ingredere in captiuitatem ad filios populi tui, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, si forte audiant, si forte quiescant.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis omnes sermones meos quos ego loquor ad te assume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade ingredere ad transmigrationem ad filios populi mei, & loquere ad eos, & dices eis, hæc dicit Dominus Deus, si forte audiant, & quiescant.*

Nihil, inquit, tuo nomine cum ipsis loquaris, sed esto verborum meorum minister, & quæcunque mando tibi, ea proferas: par est enim ipsos, & tuos verecundari labores, & meas minas pertimescere. ambiguitas autem rursus, vt dixi, non inscitiam indicat, sed liberæ voluntatis vim excitat.

Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria Domini de loco suo.

His enim acceptis mandatis, inquit, properabam munus hoc obire, neque pedum fungi sinebar officio, verum à diuina virtute, ad quos missus fui, transferebar. necessario autem commotionem sensu percipit, vt metu stimulatus exequatur mandatum. narrat cantum, quem post commotionem sensisse se asserit: Benedicta gloria Domini de loco suo. hoc vero ab ipso Deo doctus dixit, qui beato Moysi supplicanti vt ei se ipsum indicaret, & cognoscendum præberet, nemo, inquit, videbit faciem meam & viuet. deinde subijcit, Ecce locus apud me, & ponam te in foramen petræ, & protegam te manu mea, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. non quod in faciem & posteriora numen diuisum sit, sed quia per faciem accipimus diuinam essentiam, per posteriora vero diuinas dispensationes, ac beneficia, quæ plurima, omnisque generis in nos conferuntur. locum itaque beneficentiam vocant, propter quam, cum natura eiusmodi sit, vt comprehendi nequeat, ab ijs qui digni sunt, quoad eius fieri potest comprehenditur.

Exo. 33.

Et vidi vocem alarum animalium ferientium alterius ad alteram, & vox rotarum coniuncta eis, & vox commotionis magna.

Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum sequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Vulg.

His enim mihi dictis animalia mouebantur alas concutientia, & rotæ insequebantur, maximaq; commotio his motis fiebat: ingens enim crepitus erat, qui vndique ferebatur.

Et spiritus sustulit me, & suscepit me, & abij sublimis in impetu spiritus mei.

Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me, & abij amarus in indignatione spiritus mei. Vulg.

Diuini enim spiritus gratia, quæ mihi accessit, id effecit vt interiectum inter cœlum & terram aerem veluti quidam volucer alatus secarem.

Et manus Domini erat super me fortis.

Manus enim Domini erat mecum cōfortans me. Vulg.

Rursus ipsam spiritus gratiam significat.

Et ingressus sum ad captiuitatem sublimis.

Et veni ad transmigrationem ad acerbum nouarum frugum. Vulgata.

Hoc est, nō ambulans, sed per aera vectus.

Et circuiui habitantes ad fluuium Chobar, qui erāt ibi, et sedi illic septē dies versatus in medio eorū.

Ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar, & sedi vbi ipsi sedebant, & mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorum. Vulg.

Cùm enim adijssem ad eos, ad quos iussus fueram, dies septem silentio commoratus sum, diuinam expectans virtutem.

Et factum est post septem dies verbum Domini ad me, dicens: fili hominis speculatorem dedi te in domo Israel, & audias de ore meo verbum, & minaberis eis à me.

Cum autem pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Vulg.

Locum obtine, inquit, speculatoris, quem super aliquem tumulum constituunt homines, vt sibi prænuncient futuras barbarorum irruptiones: & tu itaq; veluti in quadam specula, & vertice prophetiæ constitutus, quæ prænides, ex populo prædicito, & verba mea ad ipsos vt internuncius perferto.

Cum dixero ego impio, morte morieris, & si non distinxeris ipse, neque locutus fueris, vt distinguas impio, vt reuertatur ipse à vijs suis, vt viuat ipse impius, ille in iniquitate sua morietur, et sanguinem eius de manu tua requiram.

Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat, ipse impius in iniquitate Vulg.

sua

Universidad de Deusto
Biblioteca

sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.

Terribilis & horroris plena comminatio, idonea ad deterrendos eos quoq; , qui maxime lapidei sint, inefſabilis autem quæ per comminationem bonitas præmonſtratur. minatur enim iuſto ſe ab eo rationes exactu rum, niſi iniquo mortem minis præſignificet, doceatque, quid vitam afferat, & quid mortem conciliet, (ita cupit omnium opifex & dominus peccatorum pœnitentiam) quia quamuis omnè aliquis aſſequatur virtutem, hereditas vero ſibi animas neglexerit, nihil ei recte facta proderunt, ſed pœnas negligentię erga illas luet. Quia vero par eſt, hunc omne remedij genus adhibere, illos autem inſanabili morbo laborare, & adhibitum remedium non admittere, neceſſario adjcit,

Et tu ſi diſtinxeris iniquo, & non reuerſus fuerit à via ſua, & ab iniquitate ſua, iniquus ille in iniquitate ſua morietur, & tu animam tuam liberabis.

Vulg. *Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidem in impietate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti.*

Inſons, inquit, eris ſi quæ te decent, feceris, quæque à te requiruntur executus fueris: etenim ſi illius morbus manſerit inſanabilis, ipſe ſolus ſuæ pertinaciæ ſoluet pœnas. decèt autem intelligere, & ſuperius & hic impium punitum iri dixiſſe in iniquitate degere perſeuerantem, ſiue diſtinguentem habuerit, hoc eſt docentem, ſiue minus. ſufficit enim natura ad ea, quæ facto opus ſunt, diſcernenda. doctrina vero vel ſuperuacua adhibetur, diuina bonitate omnes vias ad hominum ſalutem moliente.

Et cùm auerterit ſe iuſtus à iuſtitijs ſuis, & faciet delictum, & dabo tormentum in faciem eius, ipſe morietur, quia non diſtinxiſti ei, in peccato ſuo morietur, quia nõ remanebunt memoria iuſtitiæ eius, quas fecit, & ſanguinem eius de manu tua requiram.

Vulg. *Sed & ſi conuerſus iuſtus à iuſtitia ſua fuerit, & fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo, ipſe morietur, quia non annunciaſti ei, in peccato ſuo morietur, & non erunt in memoria iuſtitiæ eius quas fecit, ſanguinem vero eius de manu tua requiram.*

Non ſimpliciter dixit, ſi peccarit iuſtus, ſed ſi auerſus fuerit à iuſtitijs ſuis, & fecerit delictum, hoc eſt, ſi relicta recta, qua incedebat, via, in alteram verſus fuerit. nam beatus etiam Dauid peccauit, & maxima commiſit facinora, non reliquit tamen viam, qua incedebat: ſed cùm offendiſſet, ac lapſus eſſet, ſurrexit, & idem iter ſecutus eſt. ſi itaque iuſtus, inquit, relicta ſua via, contraria perſequatur, tuque, hoc cognito, non argueris illius errorem, neque in priſtinam viam reducere ſtudueris, ille quidem alterius viæ exitum ſe dignum inueniet, cùm omnis priſtinus labor fruſtra ſuſceptus perierit: in alteram enim viam deflexit: contrarij autem ſunt exitus, & vijs conuenientes: alterius quippe vita, alterius mors eſt. Igitur neceſſario priorum laborum luctum amittet, in improbæ viæ lapſus exitium, & miſſamque illius vitam de manu tua requiram, pœnas à te tuæ negligentiæ ſumens.

Si vero tu diſtinxeris iuſto, vt non peccet, & ipſe non peccarit, iuſtus vita viuet, quia diſtinxiſtis, & tu animam tuam liberabis.

Si autem tu annunciaueris iuſto, vt non peccet iuſtus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annunciaſti ei, & tu animam tuam liberaſti.

Duplicem enim lucraris vitam tibi & illi. ille enim tuis admonitionibus effugiet peditionis barathrum, & viæ iuſtæ dignum ſe reperiet exitum: tu autem à reddendis rationibus liber eris, habitaque ſalutis proprij tui ratione maximum periculum euades. atque hæc ſatis ſunt ad nos excitandos, & impellendos vt pro fratribus omnem adhibeamus diligentiam, neque deſiſtamus omnia tum dicere tum facere, quæ illis proſint, vt & ſupplicia, quæ nobis minatus eſt Deus, euitemus, & promiſſam conſequamur ſalutem, in Christo Iesv Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO II

Et factà eſt ſuper me manus Domini, & dixit ad me, ſurge, & egredere in campum, & ibi ſermocinabor tecum.

Et factà eſt ſuper me manus Domini, & dixit ad me, ſurgens egredere in campũ, & ibi loquar tecum.

Quies enim diuinarum rerum contemplationi apta eſt, cùm mens libera ab illis quæ externis curis, quæ eam ancipitem faciunt, nõ amplius huc & illuc diſtrahitur, ſed in ſe ipſam conuerſa accuratius poteſt diuina percipere.

Et ſurrexi, & egreſſus ſum in campum, & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi viſio, & ſicut gloria quam vidi ſuper fluuium Chobar, & cecidi in faciem meam, & ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos.

Et ſurgens egreſſus ſum in campum, & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi gloria quam vidi iuxta fluuium

fluuium Chobar, & cecidi in faciem meam, & ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos.

Crebrius viſionem aſſequitur, vt ad verbi miniſterium ſtudioſior reddatur. & illud nos ſcire opus eſt, ne eas quidem reuelationes, quarum modum poſsit humana natura percipere, ab ijs, qui admodum pura mente fuerint, potuiſſe conſpici, ſicut tandem hic etiam propheta, quamuis viſionis experientiam cepiſſet, ſtatim tamen cadit, vt contemplatus eſt, & gratia indiget excitante.

Et locutus eſt ad me, & dixit mihi, ingredere, & includere in medio domus tuæ.

Ipſis rebus iubet prophetię munus obiri, & per ea, quæ propheta facere iubebatur, Hieruſalem obſidionem prænunciari.

Et tu fili hominis ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris de medio eorum, et linguam tuam colligabo gutturi tuo, et mutus fies, neque eris ipſis in virum arguentem, quia domus irritans eſt.

Vulg. *Et tu fili hominis ecce data ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, & linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt.*

Pædotribæ inſtar Dominus veluti athletam quendam prophetam vngit, futurox ipſi calamitates prędicens, & moleſtias, quas exhibiturus eſt populus. ſuſtinere tamen & perferre iubet, atque ſilere quoad ipſi loquendi facultatem conceſſerit: & vbiq; addit, quia domus irritans eſt, docens nó eſſe eos metuendos, qui abſq; metu Deum irritent, aſpernandi ſiquidem ſunt iniqui.

Et cùm loquar ego ad te, aperiam os tuum, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, qui audit audiat, & qui non obedit, non obediat, quia domus irritans eſt.

Vulg. *Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus, qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.*

Hæc item liberam mentis voluntatem declarant. tu enim communem inquit omnibus affer doctrinam, & docens voluntariam obedientiam ſuis verbis apponit, qui vult, obediat, & non obediens qui contraria ſentit, contradicat. vnuſquiſq; enim pro mentis optione præmia feret.

Cap 4. *Et tu fili hominis cape tibi lateremi, & pones eum ante faciem tuam, & deſcribes in eo vrbem Hieruſalem, & dabis circa ipſam munitionem, & ædificabis contra eam propugnacula, & circumeam pones vallum, & dabis contra eam caſtra, & ordinabis machinas teloram miſſilium in circuitu.*

Et tu fili hominis ſume tibi laterẽ, & pones eum Vulg.
coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro.

Ipſius Hieruſalem obſidionem deſcribere iubetur, in latere autem fit deſcriptio, propter incolarum debilitatem, qui non ædificarunt domum ſuam, ſecundum ſapientem illum, ſupra petram, ſed ſuper arenam, Matth. 7.
quare venerunt flumina & deſcendit pluuia, & flauerunt venti, & irruerunt in domum ipſorum, & cecidit & fuit ruina illius magna.

Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones ipſam murum ferreum inter te & inter ciuitatem, & parabis faciem tuam ad eam, & erit in concluſione, & concludes eam: ſignum eſt hoc filiis Iſrael.

Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones eam in murum ferreum inter te, & inter ciuitatem, Vulg.
& obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obſidionem, & circumdabis eam: ſignũ eſt domus Iſrael.

Dei formam continere iubetur propheces, quamobrem ſartaginem quoque ferream inter ſe & vrbem in latere deſcriptam ponere iubetur: quo docetur fore vt præſens Deus & quæ contra Hieroſolyma fierent intuens omnia, nulla eos prouidentia digneturs ſed quaſi muro quodam ferreo coercitus, neque cernere quæ fiant neque ſibi ſupplicantes audire videatur. hæc autem, inquit, facito, ſignum dans iis, qui obedire renuant, & dictis repugnent, prophetiam perres ipſas.

Et tu dormies in latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo, ſecundum numerum dierum quingentorum & centum, quæ dormies ſuper eo, & accipies iniquitates ipſorum, & ego dedi tibi duas iniquitates ipſorum in numerum dierum nongentorum & centum diebus: & accipies iniquitates domus Iſrael, & complebis eas.

Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & Vulg.
pones iniquitatem domus Iſrael ſuper eo numero dierum quibus dormies ſuper illud, & aſſumes iniquitates eorum, ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Iſrael: & cùm compleueris hæc,

Poſt Salomonem regnante Roboam diuiſæ ſunt duodecim tribus, & decem modo Ephraim, modo Iſrael vocabantur. Iudas autem & Beniamin, Iudas dicebantur, veruntamen vnus erat populus ab Iſraele & Abraham oriundus, quare tanquã de vno populo quę ſeparatim dixit, eadem rurſus conIunxit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iunxit. cum enim tribuisset centum quinquaginta dies Israel, & Iuda quadraginta, rursus tanquam de vno corpore, vnaque cognatione locutus cum centum nonaginta diebus coniunxit, coniunctasque rursus diuisit & ait.

Et dormies super latus tuum dextrum iterum, & assumes iniquitates domus Iuda quadraginta diebus, diem in annum posui tibi ipsas.

Vulg. *Dormies super latus tuum dextrum secundo, & assumes iniquitatem domus Iuda. quadraginta diebus diem pro anno, diem inquam pro anno dedi tibi.*

Maior enim erat iniquitas illius populi, qui Israel vocabatur, qui cum penitus à Deo defecissent, modo iuuencas colebant, modo omnis generis idola adorabant, iccirco illis centum quinquaginta dies definit: Iuda vero quadraginta, vnumquenque diem in annum posui tibi: significant quadraginta dies Iuda, quadraginta annos illos, qui decrat septuaginta annis: declarauerat enim Deus per prophetam Hieremiam, se septuaginta annos vt in Babylone illi degerent decreuisse, sed triginta iam transierant anni: trigesimo siquidem captiuitatis suam prophetiam exorsus est diuinus Ezechiel, circiter annum quintum Iechoniæ captiuitatis, à quo vsque ad annum primum regni Cyri Persæ reliqui quadraginta explentur anni. quod non solum ab annalibus temporum colligi, sed etiam à diuinis scripturis percipi potest: etenim beatus Hieremias propheta & Paralipomenon liber docet, quemadmodum in tricesimo & septimo anno captiuitatis Ioacim, qui etiam Iechonias dictus est, exultauit caput ipsius Euiladmarodach, & eduxit eum de domo custodiæ in anno regni sui. post hunc Babyloniorum regno potitus est Baltasar, haud diutius; quia cum se impiũ præbuisset, occisus fuit. regnauit autem circiter annos tres; nam tertio eius regni anno visionem vnam Daniel vidit. post ipsum Darius Assueri à Medis oriundus accepit regnum. & breui ipse quoque tempore imperauit, idque nos docet beatus Daniel, qui cùm dixisset: In primo anno Darij filij Assueri, in anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Igitur dies definiti ipsi Iuda, quadraginta, annorum quadraginta qui decrãt, numerum significant, centũ vero quinquaginta ipsi Israeli præfiniti, centum quinquaginta annos indicant, post quod tempus & vrbs ædificata est, & incolis completa, muroque cincta, & septis vndique communita, aliæque vrbes & Israel, & Iuda, instauratæ fuere multis receptis incolis, hoc autem factum est anno vigesimo regni Artaxerxis filij Xerxis, à quo Neemias eius pincerna ipso delectus hoc impetrato à rege, quod petierat beneficio, multa alacritate in Iudæam redijt, omniaque paulo ante dicta confecit, quod aperte nos Esdræ docet historia. quod si quis etiam annorum numerum velit accurate perdiscere, principiũ numeri capiat annum quintum captiuitatis Iechoniæ: ab illo enim quadraginta numerantur anni: comperies enim quadraginta vsque ad primum annum Cyri Persæ, inde reliquos Cyri triginti nouem, tum Cambysis septem, deinde Darij Hystaspis triginta quinque, postrea Xerxis viginti, & Artaxerxis vndecim: anno enim vigesimo vrbis muros præsenti ædificari. & nemo dicat ipsius Israel ædificationem Hierusalem nihil interfuisse, cum iampridem à tribu Iuda diuisus esset. namque postreditum haud mansit illa diuisio, verum concordes & vnanimes omnes, qui reditum consecuti fuerant, degebant, Hierusalem metropolim incolentes.

Et ad conclusionem Hierusalem, inquit, pones faciem tuam, & brachium tuum firmabit, & propheta bis super eam.

Et ad obsidionem Hierusalem conuertes faciem tuam, & brachium tuum erit extentum, & propheta bis aduersus eam.

Apparatus faciei indignationem significat, brachij confirmatio disciplinam quæ adhibetur.

4 Reg. 25. *Et ecce dedi super te vincula, & non conuertes te à latere tuo in latus tuum, donec expleantur dies obsidionis tuæ.*

Ecce circumdedi te vinculis, & non conuertes te à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obsidionis tuæ.

Oportet enim ipsos ex ijs, quæ meditantur percipere, nullam se veniam consecuturos vt reuocentur in patriam. quare decretum finitum illud tempus ita in latus vertunt, vt incubãtem degere, vt ne moueatis in aliam partem, quo ipsi latam contra se sententiam intelligant.

Et tu fili hominis sume tibi triticum, & hordeum, & fabam & lentem, & milium, & ficum, & mittes ea in vas vnum fictile, & facies ea tibi in panes secundum numerum dierum quibus tu dormis, in latus tuum. nonaginta & centum diebus comedes ea, & cibus tuus, quem comedes in pondere viginti sicli, in die à tempore vsque ad tempus comedes ea.

Vulgua. *Et tu sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & vicciam, & mittes ea in vas vnum, et facies tibi panes numero dierum, quibus dormies super latus tuum, trecentis & nonaginta diebus comedes illud, cibus autem tuus quem edes erit in pondere viginti statereos in die, à tempore vsque ad tempus comedes illud.*

Laboriosi sunt, quæ prophetę imponuntur, vt typum in se eorum, qui puniantur, gerens populum doceat, per ea, quæ facere iubebatur, futuram Hierosolymis famem. quare non ex mitico tantum panem conficere iubebatur, sed etiam ex milio, & siligine & faba. atque huiusce modi cibus argumentum est inopiæ. & pondus item indigentiam significat: semel enim die, inquit, comedet viginti siclos: qui tres vncias & paulo amplius insuper conficiunt, vt asserunt ij, qui pondera hæc & mensuras diligenter perscrutati sunt.

Vulg. *Et aquam mensura bibito, sextam partem hin, à tempore vsque ad tempus bibito.*

Et aquam in mensura bibes sextam partem à tempore vsque ad tempus bibes illud.

Et hoc rursus inopiæ incrementum illud, quod attulit obsidio, declarat. Hin autem mensura apud ipsos erat, cuius sexta pars secundum Syrum dimidium xesti capiebat: hanc mensuram bibere propheta iubebatur, vt præsignificaret eorum quæ ad victum necessaria sunt, inopiam quæ ab obsidione proficisceretur.

Et panem subcinericium hordeaceum comedes ea, in stercoribus simi humani occultabis ea, ante oculos eorum.

Vulg. *Et quasi subcinericium hordeaceum, comedes illud, & stercore quod egredietur de homine, operies illud in oculis eorum.*

Panes conficies, inquit, ex his omnibus seminibus, sicuti consueuerunt hordeacei confici panes. & materia ignis ad panis confectionem humanum stercus fiat, vt indicentur inquinamenta, quibus inter gentes polluendi sint. iccirco subiecit.

Vulg. *Sic comedent filij Israel panem suum immundum inter gentes, vbi dispergam eos.*

Hæc dicit Dominus, sic comedent filij Israel panem suum pollutum inter gentes ad quas ejciam eos.

Necesse enim erat, vt, qui captiui essent, & cum gentibus alienigenis commixti, non secundum leges gubernarentur, sed multas ex consortio ad legem violandam caperent occasiones.

Et dixit, nequaquam Domine Deus Israel, ecce anima mea non est pollutus in immunditia, & morticinum, aut captum à bestijs non comedi, ab ortu meo vsque nunc, neque ingressa est in os meum omnis caro putrida & profana.

Vulg. *Et dixi a, a, a, Domine Deus, ecce anima mea non est polluta, & morticinum, & laceratum à bestijs non comedi ab infantia mea vsque nunc, & non est ingressa in os meum omnis caro immunda.*

Coactus propheta legitimam suam vitæ degendæ rationem nudans aperit, ac domino benigno supplicat, vt alio rursu, quæ sibi ab eo imperata fuerant, abroget, & statim exorauit. bonus enim Dominus est, & qui supplicum precibus facile flectatur, vt eo tempore tandem. nam cùm exclamasset, ac iussisset fimo vti ad conficiendum panem, subijcit,

Fili hominis ecce ego contero firmamentum panis in Hierusalem, & comedent panem in pondere & in indigentia, & aquam in mensura, & in inuerecundia bibent, vt indigentes siant panis & aquæ: & deficiet homo & frater eius, & contabescent in iniquitatibus suis.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis, ecce conteram baculum panis in Hierusalem, & comedent panem suum in pondere & in sollicitudine, & aquam in mensura & in angustia bibent, vt deficiant tibus pane & aqua corruat vnusquisque ad fratrem suum, & contabescat in iniquitatibus suis.*

Duo per illam panis confectionem significantur, a mensura fames in Hierusalem, ab immundo apparatu, vita degenda inter gentes, quæ legem violent, verum iustitia supplicium continet: pœnas enim soluent, inquit, eorum quæ deliquerint.

Cap. 5. *Et tu fili hominis cape tibi romphæam acutam, sicut nouaculam tonsoris, & possides eam tibi ipsi, & induces super caput tuum, & super barbam tuam, & sumes statheram ponderum, & diuides ea.*

Vulg. *Et tu fili hominis sume tibi gladium acutum radentem pilos, & assumes eum, et duces per caput tuum, & per barbam tuam, & assumes tibi statheram ponderis, & diuides eos.*

Romphæa, id est, gladius, innuit vlciscendi facultatem: ademptio autem capillorum & barbę, decoris priuationem: statere & pondere, diuinæ sententiæ iustitiam: nihil est enim quin ponderetur, apud incomprehensibilia iudicia eius. Rom. 11.

Quartam partem in igne combures in media ciuitate secundum completionem dierum obsidionis tuæ, & accipies quartam partem & combures in medio eius, & quartam partem concides in romphæa in circuitu eius, & quartam partem dispergens vento, et gladium nudabo post eos.

Vulg. *Tertiam partem igni combures in media ciuita-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis iuxta completionem dierum obsidionis, & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius, tertiam ver aliam disperges in ventum, & gladium nudabis post eos.

Hæc ipse paulo pòst interpretatur, & vocat ignem, & famem, & mortem, iccirco duas quartas partes in ignem inijci præcepit, quasi & hac & illa ignis instar, homines depascente: per gladium hostium impetum significauit, & eas cædes, quas erant facturi: per dispersionem venti captiuitatem, & captiuorum dissipationem futuram, de quibus adiecit, & gladium nudabo post eos: etenim postquam bello capti fuere, infinita mortis genera subiere.

Et assumes, inquit, inde paucos in numero, & circumligabis eos indumento tuo, & ex his accipies adhuc, & proijcies eos in medium ignis, & combures eos in igne, exea egredietur ignis in omnem domum Israel.

Vulg. *Et sumes inde paruum numerum, & ligabis eos in summitate pallij tui, & ex eis rursum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & combures eos igni, & ex eis egredietur ignis in omnem domum Israel.*

Per hæc eos qui relicti fuerant significat, quos Nabuzardan coquorum princeps cũ Godolia reliquit, qui rursus diuersis modis consumpti sunt, modo alius ab alio mutuo occisi, modo in Aegyptum fugientes, & ab impietate tamen non desciscentes. idque nos aperte Hieremiæ prophetia docet. Illud autem, ex ipsa egredietur ignis in omnem domum Israel, innuit quidem & Babylonij, quatunc exarsit, indignationem, & exitium ipsis in Aegypto illatum, præsignificat vero seditiones ortas post reditum regnante Antiocho Epiphane, propter quas in innumerabiles calamitates incidere. sed præcipue prædicit insaniam contra Christum Dominum, & illud exitium, quo funditus post crucem interijsse eos constat, & in omnem terrarum orbem dissipatos. hæc inquit cùm fecerit, dicito etiam pœnarum causas.

Hæc dicit Adonai Dominus, hæc Hierusalem, in medio gentium posui eam, & regiones in circuitu eius, & dices mutauit iustificationes meas in iniquitatem, ex gentibus quæ sunt in circuitu eius, quia iustificationes meas repulerunt, & in legitimis meis non ambulauerunt.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes, & præcepta mea vltra quam terræ, quæ in circuitu eius sunt: iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt.*

Auctor omnium rerum Deus Iudæorum gentem elegit, per quos omnes homines beneficio volebat afficere. iccirco legem ipsis, quæ ab omnibus eos distingueret dedit: vt hinc etiam claritatem obtinerent, concessit item ad habitandum locum, orbis terrarum vmbilicum, ad orientem & aquilonem Asiam habentem, ad occidentem Europam ad se per mare pertinentem, ab austro Libyam. in has enim partes tres Noë quoque filij orbem terrarum diuiserunt. posuit igitur Hierusalem, inquit Deus, in medio gentium, vt illi ab hac vtilitatem capiant, & omnem pietatem, & verum legis cultum percipiant: sed ipsa omnia contrà fecit: neque enim datum à me sibi legem tantum cum ipsis non communicauit, sed etiam illorum impietatis particeps ipsa fuit.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, propterea quod forma vestra ex gentibus quæ sunt in circuitu vestro, & in legitimis meis non ambulastis, & iustificationes meas non fecistis, sed neque secundum iustificationes gentium quæ sunt in circuitu vestro fecistis, iccirco hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego per te, & faciam in medio tui iudicium in conspectu gentium.

Iccirco hæc dicit Dominus Deus, quia super gentes quæ in circuitu vestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu vestro sunt, non estis operati; ideo hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicium in oculis gentium.

Quando enim gentium characteres imitatis, & earum institutis perfusi mea iudicia & leges auersati estis, & propter iniquitates exuperãtiam impietate gentes ipsas vicistis, à quibus eam didicistis: hac de causa apud iudicabo te inspectantibus iudicium gentibus & pœnas audientibus, vt quæ nullam tua æquitate vtilitatem percepere, aliquam saltem percipiant à tuo supplicio.

Et faciã in te, quæ non feci, & non faciam similia ipsis amplius, propter omnes abominationes tuas.

Et faciam in te, quod non feci, & quibus similia vltrà nõ faciam, propter omnes abominationes tuas.

Deinde docet, quænam sint ea, quæ commatus est.

Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres.

Hoc accidit in obsidione & Babylonicorum, & Romanorum, incredibili vi finitimi ad hoc nefarium facinus & impium impellente.

Et faciam in te iudicia.

Hoc est, iusto te iudicio condemnabo.

Et dispergam omnes reliquos tuos in omnem ventum.

Vulg. *Et ventilabo vniuersas reliquias tuas in omnem ventum.*

Non indiget interpretationis oratio, cum ipsæ res clamient.

Iccirco viuo ego dicit Adonai Dominus, profecto eo quod sanctã meã polluisti, in omnibus offensionibus tuis, & in omnibus abominationibus tuis, etiam ego repellam te.

Vulg. *Iccirco viuo ego dicit Dominus Deus, nisi pro eo quod sanctum meum violasti, in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quoque confringam.*

Sancta vocat, non solum præcepta legis, sed etiam dedicatum sibi templum, quod idolis in eo collocatis polluerunt: offensiones autem, & abominationes idola nuncupat; abominationes, vt abominationis plena; offensiones, vt omni referta inimicitia. huic simile est illud quod à Rebecca dicitur: Infensa sum animæ meæ propter filias Chananæorum: si acceperit Iacob filius meus ex ipsis vxorem, vt quid mihi viuere? hoc est, valde abominor filias Chananæorum. & rursus Deus per Dauid: Ideo offensus fui generationi illi, & dixi semper errant corde, hoc est, auersatus sum. & de iniquo item idem propheta, ait, malitiam autem non odiuit, id est non abominatus est malitiam.

Non parcet oculus meus, & non miserebor ego.

Tanta est iniquitatis exuperantia, vt misericors misereri minime sustineat, & clemens à pœnis reorum se non abstineat. deinde quæ iam interpretati sumus enarrat, quemadmodum fame quartam partem consumet, & aliam morte, id est pestc, tum aliam bellicæde, reliquam partem quartam captiuam tradet, pœnis rursus eos quoque persequentibus. & subijcit:

Et explebitur furor meus, & ira mea super eos, & consolabor, & scient, quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cùm expleuero iram meam super eos.

Vulg. *Et complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationem meam in eis, & consolabor, & scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cùm implenero omnem indignationem meam in eis.*

Expers affectionis numen est, & ab ira prorsus vacuum. vtitur autem humanis nominibus, ita appellans ea quæ fiunt, cùm homines puniuntur. illud vero, explebitur ira mea super ipsos, id significat, finem habebit. cumq; experientia docti didicerint ipsi, me Deum esse ac Dominum, qui auersatus eorum scelera supplicia intuli, consolabor. hoc enim consilio pœnas irrogaui.

Et ponam te in desertum & in opprobrium his, qui sunt in circuitu tuo.

Et dabo te in desertum, & in opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo sunt. Vulg.

Hoc quoque idoneum est ad acerbe eam excruciandum, si finitima loca incolentes, & continenter bellantes irrideant, & eius illudant solitudini.

Et filias quæ sunt in circuitu tuo in conspectu omnis prætereuntis.

Et in conspectu omnis prætereuntis. Vulg.

Filias vocat subiectas vrbes, & regiones.

Et eris suspensa plena, & manifesta disciplina, & desolatio, et filiæ tuæ in circuitu tuo, in gentibus quæ sunt in circuitu tuo.

Et eris opprobrium & blasphemia, exemplum & stupor in gentibus quæ in circuitu tuo sunt. Vulg.

Infignem, inquit, te in malis faciam: ita, vt omnes qui audierint & tuum, & subiectarum tibi vrbium, pagorumque interitum, suspirent ac lugeant.

Cùm fecero ego in te iudicia in ira, & furore, in vltione furoris, & increpationibus.

Deinde vacare mendacio, quæ dicta sunt ostendens;

Ego Dominus, inquit, locutus sum.

Est enim personæ declaratio idonea ad veritatem ostendendam.

Cùm misero ego sagittas meas famis super eos, & erunt in defectionem, & mittam eas, vt corrumpant vos, & famem congregabo, & conteram firmamentum panis tui, & emittam in te gladium, & bestias malas, & pauiam te, & mors & sanguis transibit super te, & gladium inducam super te in circuitu, ego Dominus locutus sum.

Quando misero sagittas famis pessimas, quæ erũt mortiferæ, quæ mittam vt disperdam vos, & famem congregabo super vos, & conteram in vobis baculum panis, & immittam in vos famem, & bestias pessimas vsque ad internecionem, & pestilentia & sanguis transibunt per te, et gladium inducam super te, ego Dominus locutus sum. Vulg

Eadem sæpius dicit deterrere cupiens audientes, vt miserabilium malorum metu ad veram pietatem eos traducat, & ne cogatur in illos edere exemplum eorum quæ minatur. bestias vero malas, crudelissimos Chaldæos appellauit instar bestiarum cruorem vorantium, inuadentes, & alios occidentes, alios viuos capientes, alios bello captos in seruitutem abducentes.

Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis forma faciem tuam ad montes Israel, & prophetato ad eos, & dices.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Et factus est sermo domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam ad montes Israel, & prophetabis ad eos, & dices.*

Non sunt montes ratione præditi, neque item animati, quin etiam sensu carent: cùm rebus tamen inanimis colloquitur, vt res ratione præditas magis coarguat. ita etiam regnante Hieroboam, ad altare vir Dei verba fecit.

3. Reg. 13.

Montes Israel audite verbum Adonai Domini. hæc dicit Adonai Dominus montibus, & collibus, & rupibus, et vallibus: Ecce ego induco super vos gladium, & exterminabuntur excelsa vestra, & delebuntur altaria vestra, & conterentur delubra vestra, & deiciam vulneratos vestros in conspectu idolorum.

Vulg. *Montes Israel audite verbum Domini Dei. hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus: Ecce ego inducam super vos gladium, & dispergam excelsa vestra, & demoliar aras vestras, & confringentur simulacra, & deiciam interfectos vestros ante idola vestra.*

Cùm enim in omnibus his locis aras erexissent idolis, necessario prædicit futurum hostium impetum, & cædes quæ vbique patrahuntur, & templorum in quibus idola colantur demolitionem.

Et dabo cadauera filiorum Israel ante faciem idolorum suorum, & dispergam ossa vestra in circuitu altarium vestrorum, in omni habitatione vestra.

Vulg. *Et dabo cadauera filiorum Israel ante faciem simulacrorum vestrorum, et dispergam ossa vestra circum aras vestras in omnibus habitationibus vestris.*

Ab inanimis ad rationè præditos conuertit orationem, minaturque cadaueribus completurum se idolorum delubra, & humanis ossibus dæmonum aras, docens ipso supplicio nihil eis dæmonum profuisse cultum, neque ex illis opem aliquam aut auxilium habuisse in ijs, quæ sibi fuerunt illatæ, calamitatibus.

Et vrbes deserentur, & excelsa delebuntur, vt exterminentur, & desolentur altaria vestra, & conterantur.

Vulg. *Vrbes desertæ erunt, & excelsa demoliuntur, & dissipabuntur, & interibunt aræ vestræ & confringentur.*

Illud desolentur, ita interpretatus est Symmachus.

Et cessabunt idola vestra, & auferentur delubra vestra, & delebuntur opera vestra.

Vulgata. *Et cessabunt idola vestra, et conterentur delubra vestra, & delebuntur opera vestra.*

Ostendit pœnarum causas: clemens enim Dominus ita punit, vt medici more sanitatis habeat rationem; vt comprimat impietatis licentiam. hæc enim omnia, inquit, hoc & solitudinem inducam, vt insaniam & ebrietatem, qua excitati estis ad idola colenda, extinguam.

Et cadent vulnerati vestri in medio vestri, & cognoscent quia ego Dominus.

Et cadet interfectus in medio vestri, & scietis quia ego sum Dominus.

Quamobrem pœna diuinæ cognitionis est magistra. iccirco etiam beatus David dicebat: Bonum mihi, quia humiliasti me vt discam iustificationes tuas.

Et asiamam cùm fuerit ex vobis saluatus ex gladio in gentibus, in dissipatione vestra, in regionibus.

Et relinquam in vobis eos qui fugerint a gladio in gentibus, cùm dispersero vos in terras.

Quia dixit, cognoscetis quia ego Dominus, necessario ostendit, eos qui percipiunt vtilitatem. nam qui ex captiuitate fuerint dispersi, ex pœnis vtilitatem percipient. iccirco subijcit,

Et recordabuntur mei saluati ex vobis, quia captiui ducti fuerint.

Et recordabuntur me liberati vestri in gentibus, ad quas captiui ducti sunt.

Vtilis igitur quæ à Deo adhibetur disciplina pœnitentiæ mater.

Iurauit enim cordi eorum fornicanti, recedentium me, & oculis eorum fornicantibus post idola eorum, quia plorabunt ante faciem suam pro malis quæ fecerunt in omnibus abominationibus suis, et cognoscent quia ego dominus non gratis locutus sum vt facerem eis omnia mala hæc.

Quia contriui cor eorum fornicans & recedens à me, & oculos eorum fornicantes post idola sua, displicebunt sibimet super malis quæ fecerãt in vniuersis abominationibus suis, & scient quia ego Dominus non frustra locutus sum, vt facerem eis malum hoc.

Sine vlla dubitatione, inquit, eos pœnitebit, quòd à me deficientes idolorum cultum complexi fuerint; hoc enim hos in hanc fornicationem vocauit; & ipsa experientia discent, à me neque iniuste, neque sine sua vtilitate eos huiusce modi supplicijs affectos. impietas enim iustitiam offendit, vtilitatem pœnitentia.

Hæc dicit Adonai Dominus: plaudite manu vna, & obstrepito pede tuo, et dic heu ad omnes abominationes malorum domus Israel, in gladio, & in fame, & in morte cadent.

Hæc dicit Dominus Deus, percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic heu ad omnes abominationes malorum domus Israel, quia gladio, fame, & peste ruituri sunt.

Me, inquit, declarante, & sententia decernente omnis generis supplicia, tu plaude, & admirare sententiæ iustitiam, deinde ijsdem rursus prædictis rebus, eos videlicet fame, peste, & hostium cæde interituros, & captiuos abductum iri, ac fore vt circum aras idolorum cultui dicatas pereant.

Et in memoribus, quæ ab ipsis, inquit, culta fuerint, & sub quercu densa, dederunt, inquit, odorem suauitatis omnibus idolis suis.

Vulg. *In omni colle excelso, & in cunctis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus vniuersam quercum frondosam, locum vbi accenderunt thura redolentia vniuersis idolis suis.*

Ostendit etiam solitudinis terminos.

Ponam enim terram, inquit, in desolationem, & interitum à deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, & cognoscent quia ego Dominus.

Vulg. *Et extendam manum meam super eos, & faciam terram eorum desolatam, & destitutã à deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, & scient quia ego Dominus.*

Et sciens crebras calamitatum prædictiones idoneas esse ad molliendos eos quoque qui maxime aduersarij sint, rursus alijs verbis futura mala prædicit.

Factus est enim sermo, inquit, Domini ad me dicens, et tu fili hominis hæc dicit Adonai dominus terræ Israel: finis venit, venit finis venit super quatuor alas terræ, venit finis nunc, & veniet finis super te habitantem terram.

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, & tu fili hominis hæc dicit dominus Deus terræ Israel; finis venit, venit finis super quatuor plagas terræ, nunc finis super te.*

Quatuor alas terræ non orbis terrarum dicit, sed Israel. hoc est, res vestræ ad finem perueneresne existimetis enim posse vos ea mala fugere, quæ sum comminatus, nisi resipiscentes pœnitentiam agatis, nam contra vos omnes exitium procedet.

Vulg. *Et immittam ego furorem meum in te, & iudicabo te iuxta vias tuas.* Ezech. 10.

Nunc tempus est cùm beato Paulo dicere: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis, reddet enim vnicuique secundum opera sua. quod etiam hic asserit, & iudicabo te iuxta vias tuas

Vulg. *Et dabo super te omnes abominationes tuas.*

Et ponam contra te omnes abominationes tuas.

Hoc est, metes, quæ seuisti, & digna factis præmia feres.

Non parcet oculus meus super te, & nõ miserebor.

Cùm enim ita deliquerimus, vt iniquitatis nostræ nullus sit modus, & in insanabilem morbum progressi fuerimus, Dei misericordiam excludimus.

Quia viam tuam super te dabo, & abominationes tuæ super te erunt, & cognosces quia ego dominus.

Sed vias tuas ponam super te, & abominationes Vulg. *tuæ in medio tui erunt, & scietis quia ego Dominus.*

Maxima consolatio ijs est, qui puniuntur, punientis Dei cognitio.

Hæc dicit Adonai Dominus, afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, excitata est aduersum te, ecce venit finis, venit complicatio super te habitantem terram.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, euigilauit aduersum te, ecce venit, venit contritio super te qui habitas in terra.*

Ineffabilis Dei clementia pœnas minatur, ne pœnas inferat, cùm vero non veriti fuerimus minas, tunc experientia eas percipimus, quod etiam istis accidit, qui cùm audissent finem venire non tamen veriti sunt finem. vocat autem afflictionem vnam, illatam omnibus perniciem, & complicationem vincula peccati. catenis enim suorum quisque peccatorum obstringitur. Et Esaias ait: Væ ijs qui trahunt peccata sua quasi funiculo longo, & quasi iugi loro vitulæ iniquitates suas. Esa. 5.

Instat, inquit tempus, appropinquauit dies, non cum perturbatione, neque cum doloribus, nunc cominus effundam iram meam super te.

Venit tempus, prope est dies occisionis, & non gloriæ mõtium, nunc de propinquo effundam iram meam super te. Vulg.

Non erit, inquit, pœnarum dilatio, sed adest & impendet ipsarum tempus. deinde rursus narrat, vt suorum peccatorum pœnas luent. Et complebo furorem meum in te, & quæ sequuntur. ac paulo pòst adijcit.

Virga floruit, & contumelia surrexit, & contriuit firmamentum iniqui.

Vulg. *Floruit virga, germinabit superbia, inquit, assurexit, in virga impietatis.*

Virgam vocauit pœnam ab iniquitate irrigatam, & efflorescentem; & contumeliam impietatem erga Deum appellauit, in qua plurimum temporis degentes diuinam longanimitatẽ contemnere perseuerarunt; sed ipsa, inquit, in præsenti surrexit, & conteret firmamentum iniqui. iccirco subijcit.

Qui emit ne lætetur, & vendens ne lugeat, quia ira in omnem multitudinem eius, & emens ad vendentem non amplius reuertetur.

Vulg. *Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat, quia ira super omnem populum eius: quia qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur.*

Hoc est cupiens permutare commercium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnes enim in eadem mala incident, æque lugentes ac suspirantes. verumtamen,

Et adhuc, inquit, in vita viuere ipsorum, quia visio ad omnem multitudinem eius non reuertetur.

Vulg. *Et adhuc in viuentibus vita eorum, visio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur.*

Tot enim malis eos opprimentibus, non tamen ipsi viuere recusant, neque visio prophetica omnibus ipsis fide videtur digna, oportebat autem eos cognoscere, vt:

Vir in oculis vitæ suæ non roborabitur.

Vulg. *Et vir in iniquitate vitæ suæ non confortabitur.*

Hoc est, non omnes humanas spes ipsæ res consequuntur, sed sæpe cum viuere aliquis sperauerit, contrarium inuenit finem.

Canite tuba & iudicate omnia, & non est proficiscens ad bellum: quia ira mea in omnem multitudinem eius.

Vulg. *Canite tuba, præparentur omnes, & non est, qui vadat ad prælium: ira enim mea super vniuersum populum eius.*

Quando putatis, inquit, falsa esse, quæ à me prædicuntur, tubis vestris vtimini, existimate vos omnibus præstantiores esse. at certe nihil id vobis profuturum est: neq; enim habebitis, qui possint prælio dimicare siquidem omnibus communiter omnis generis infero supplicia.

Bellum & gladius foris, & fames & mors intus: qui in campo gladio vitã finient, eos qui sunt in vrbe fames & mors consumet.

Vulg. *Gladius foris, & pestis & fames intrinsecus: qui in agro est gladio morietur, & qui in ciuitate pestilentia & fame deuorabuntur.*

Quo modo itaque bello contendere poteritis à tot tantisq; malis vndique circumsepti?

Et saluabuntur, inquit, saluati ex ipsis, & erunt in montibus sicut columbæ meditantes.

Vulgata. *Et saluabuntur qui fugerint ex eis, & erunt in montibus sicut columbæ conuallium.*

Conquerentes enim & lugentes columbis sublimibus assimilabuntur; suspirantibus quippe columbarum similis est vox.

Omnes, inquit, interficiam vnumquemque in iniquitatibus suis.

Vulg. *Omnes trepidi, vnusquisque in iniquitate sua.*

Non inimite inferam supplicia, sed debitas ab vnoquoque repetam pœnas.

Omnes manus dissoluentur, & omnia femora pol luentur humore.

Vulg. *Omnes manus dissoluentur, & omnia genua fluent aquis.*

Vtrumque timiditatis est signum.

Et induentur saccis, & operiet eos stupor, & super omnem faciẽ dedecus, & super omne caput calustiũ.

Et accingent se ciliciis, & operiet eos formido, & in omni facie confusio, & in vniuersis capitibus eorum calustrum.

Quando enim viderint, inquit, malorum sibi nubem inferri, & nullum ex vlla parte afferri remedium, tunc abiecto animo arma bellica proijcient, & lugubrem assument habitum. iccirco etiam sacci meminit, & capitis rasi. hæc enim consueuerant eo tempore lugentes obseruare.

Et argentum ipsorum in plateis proijcetur, & aurum ipsorum contemnetur.

Argentum eorum foras proijcietur, et aurum eorum in sterquilinium erit.

Deinde etiam causam docet, cur pecuniæ contemnentur.

Argentum enim ipsorum & aurum non poterit liberare eos in die iræ Domini.

Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini.

Cernentes enim inutilem auri & argenti possessionem, ipsa proiecta despicient, nec amplius custodientes vt prius.

Et animæ ipsorum non explebuntur, & venter ipsorum non saturabuntur, quia tormentum iniquitatum ipsorum factum est.

Animam suam non saturabunt, & ventres suos non implebunt, quia scãdalum iniquitatis eorum factum est.

Quam enim vtilitatem afferet ipsis aurum aut argentum, bellante fame, & victui necessariarum vrgente inopia, propter quam vacui à cibo ventres, & animi cibos expetunt? tormentum autem, & supplicium iniquitatum ipsorum fit. tum rursus causam pœnarum docet.

Electa ornatus in superbiam posuerunt ea, & imagines abominationum suarum, & offensiones fecerunt ex eis.

Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum & simulacrorum fecerunt ex eo.

Aurum enim & argentum & lapides pretiosos habuerunt superbiæ simul & impietatis materiam, sumptuosum sibi indumentum comparantes, & plurima ad conficienda idola impendentes.

Propter hoc, inquit, dedi ipsis ea in immundiciã, & tradam ea in manus alienorum, vt diripiant ea, & peßilentijs terra in spolia, & inquinabunt ea, & auertam faciem meam ab eis.

Propter hoc dedi eis illud in immunditiam, & tradam illud in manus alienorum ad diripiendum, & impys terræ in prædam, & contaminabunt illud, & auertam faciem meam ab eis.

Pestes autem terræ Babylonios vocauit, crudelissimos homines, & sceleratissimos, & omni impietate obstrictos. his inquit tradam, quæcunque aurea & argentea confecistis, & ornatum illum, quẽ vobis sumptuosum comparastis. Et inquinabunt ea, hoc est, pretiosis vestris idolis ad alia conficienda vtentur.

Et polluent visitationem meam, & ingredientur in ea fine custodia, & inquinabunt ea, & facient inquinationem.

Vulg. *Et violabunt arcanum meum, & introibunt in illud emissarij, et cõtaminabunt illud. fac conclusionẽ.*

Visitationem suam dedicatum sibi templum nominat, vnde explorare videbatur Israel, & sua eum prouidentia dignari. tradã autem inquit non solum idola ipsorum Babylonijs, sed etiam consecratum mihi templum, & ingredientur in ipsum absq; custodia. hoc est, non lustrati neq; expiati secundum legem, neque prius circumcisi, sed vnà cum apparatu sanguine perfuso bellicam induti armaturam intus in ipsis adytis etiam audacter occidentes. hoc enim declarauit, cùm dixit, & inquinabunt ea, & facient inquinationem. tum etiam causam addit.

Quia plena terra populis, & ciuitas iniquitatum plena.

Vulg. *Quoniam terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate.*

Similis est enim multitudo scelerum istorum hominum multitudini orbem terrarum incolenti.

Et adducam improbos gentium, & hereditate possidebunt domos eorum, & auertam fremitum roborũ eorum, & polluentur sancta ipsorum.

Vulg. *Et adducam pessimos de gentibus, & possidebunt domos eorum, & quiescere faciam superbiam potentium, & possidebunt sanctuaria eorum.*

Et non dixit sancta mea, sed sancta corũ, hoc est, quæ ab ipsis mihi consecrata sunt, quibus ego nõ indigebam, sed propter eam curam, quam habeo ipsorum, ea accepi. at rursus hæc eadem propter ipsorum scelera polluta & conculcata despiciam.

Vulg. *Propitiatio veniet, & quæres pacem, & non erit. Angustia superuenientis requirent pacem, & non erit.*

Deprecabuntur, inquit, cùm mala in ipsos viguerint, vt benevolentiam consequantur, & ab ipsis vindicentur, sed nihil exorabunt.

Vulg. *Væ super væ erit, & nuncius super nuncium.*

Contur batio super conturbationem veniet, & auditus super auditum.

Mala ad alia mala ipsis accedent, & tristem famam tristior alia excipiet fama.

Et quæretur visio ex propheta, & lex peribit à sacerdote, & consilium ex senioribus.

Et quærent visionem de propheta, & lex peribit Vulg. *à sacerdote, & consilium à senioribus.*

Hæc hodie quoque apud ipsos grassantur, neque enim sacerdotium secundum leges apud ipsos administratur, & propheticæ donum extinctum est.

Rex lugebit, & princeps induetur mœrore, & manus populi dißoluentur.

Rex lugebit, & principes induentur mœrore, & Vulg. *manus populi terræ conturbabuntur.*

Hoc apertius nos Hieremias edocet, enarrans quæ Sedeciæ acciderint, & illius fugam.

Secundum vias ipsorum faciam eis, & iudicijs eorum vlciscar super eos, et cognoscent quia ego Dominus.

Secundum viam eorum faciam eis, et secundum Vulg. *iudicium eorum iudicabo eos, et scient quia ego Dominus.*

Has inquit ab ipsis pœnas exigam pro ijs, quæ in me commiserunt, supplicia reposcens. iccirco decet nos omnes ex vnoquoque eorum quæ dicta sunt vtilitate percepta non excitare contra nos improbitate scelerum vltionem, sed pœnitentiæ lacrymis peccatorum vulneribus mederi, ne superinfusum nauigium nos in profundum demergat secundum iusta Dei iudicia, quem decet gloria in sæcula. Amen.

SECTIO III.

Et factum est in anno sexto, in quinto mense, Cap. 8. *quinta mensis, ego sedebam in domo, & seniores Iuda sedebant coram me.*

Et factũ est in anno sexto, in sexto mense, in quinta Vulg. *mensis: ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sedebant coram me.*

Perspicuum est prophetam cùm Iechonia in captiuitatem abductum fuisse, quare vbique tempus ipsum notat. perseuerabat autem veluti quidam magister & præceptor puerorum captiuos instituere, & ad diuinã voluntatem eos adducere. quod declarauit cùm dixit, & seniores Iuda sedebant coram me. deinde subijcit:

Et facta est super me manus Adonai Domini.

Et cecidit ibi super me manus Domini Dei. Vulg.

Diuini spiritus efficaciam, manum Domini appellat.

Et vidi, et ecce similitudo viri à lumbis eius vsque deorsum, ignis, et à lumbis eius sursũ, quasi visio splendoris, quasi species electri.

Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis, ab Vulg. *aspectu lumborũ eius & deorsum ignis, et à lumbis eius*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& sursum, quasi aspectu splendoris & visio electri.

Quem super Cherubim contemplatus fuerat, hunc videt absque Cherubim. interdum enim ipsi formidabilis, interdum mitis apparet, omnia pro vtilitate dispensans. ipsius enim dictum illud est, ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum, non secundum essentiam visus sum. quare propheta quoque similitudinem se dicit vidisse.

Osee 12.

Et extendit, inquit, similitudinem manus hominis, & assumpsit me in vertice capitis mei, & assumpsit me spiritus inter terram, & inter cœlum, & adduxit me in Hierusalem, in visione Dei, ad vestibula portæ interioris respicientis ad aquilonem, vbi erat columna imaginis zeli possidentis.

Vulg. *Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, & eleuauit me spiritus inter terram & cœlum, & adduxit me in Hierusalem in visione Dei, iuxta ostium interius, quod respiciebat ad aquilonem, vbi erat statutum idolum zeli, ad prouocandam æmulationem.*

Sciendum est prophetam dixisse vidisse hæc se in visione Dei. non igitur translatum fuit corpus, neque oculis carnis contemplatus est, sed domi sedens inter seniores Iuda, hanc totam vidit visionem, quod post eius enarrationem perspicuum facit. ascendi enim à visione mea, inquit, hoc est ad me ipsum redij. Cùm enim acerbas prædicat pœnas, necessario ipsarum quoque causas docet, & aspicit in sacro Dei templo columnam imaginis zeli. erat enim ibi præter legem statutum idolum quod zelum vocat per translationem à mulieribus sumptam, quæ adulterium committunt, & viros suos relinquunt, alijsque commistæ ad zelotypiam eos adducunt. Hoc item per magnum Moysen dixit Deus. Ipsi me ad zelum prouocarunt in eo qui non erat Deus, atque id interpretans subiecit: Irritauerunt me in idolis suis.

Ezech. 11.

Deut. 32.

Et ecce ibi erat gloria Domini Dei Israel secundum visionem, quam vidi in campo. & dixit ad me, fili hominis respice oculis tuis ad aquilonem: & respexi oculis meis ad aquilonem: & ecce ab aquilone super portam ad orientem altaris, vbi imago zeli huius in introitu ipsius.

Vulg. *Et ecce ibi gloria Dei Israel secundum visionem quam videram in campo, & dixit ad me, fili hominis leua oculos tuos ad viam aquilonis, & leuaui oculos meos ad viam aquilonis, & ecce ab aquilone porta altaris idolum zeli in ipso introitu.*

Iam ante diximus prophetam doceri iustas causas, cur Iudæi puniantur, quamobrem ipsi iustus iudex indicat omnia, quæ audent illi, facinora.

Et dixit ad me, fili hominis, vidisti quid isti faciunt? iniquitates magnas, quas domus Israel faciunt hic, vt recedant ipsi a sanctis meis.

Et dixit ad me, fili hominis put as ne vides tu, quid isti faciunt, abominationes magnas, quas domus Israel facit hic, vt procul recedant a sanctuario meo?

Vides, inquit, vt ipsi proprijs sceleribus in se attrahunt supplicia: nam impie agentes, & meum cultum contemnentes procul erãt à sanctis locis meis: secundũ Dauid prophetã; Quia qui elongant se à te, peribunt.

Et introduxit me ad vestibula atria, & vidi, & ecce foramen in pariete, & effodi: & ecce foramen vnum in pariete, & dixit ad me, ingredere & vide iniquitates malas, quas isti faciunt hic.

Et introduxit me ad ostium atrij, & vidi, & ecce foramen vnum in pariete, et dixit ad me, fili hominis fode parietem, & cùm fodissem parietem apparuit ostium vnum; & dixit ad me, ingredere & vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic.

Cùm ostendisset ipsi Dominus eam impietatem, qua aperte illi audebant impia facinora committere, ostendit similiter quæ occulte ab ipsis patrabantur.

Ingressus enim sum, inquit, & vidi, & ecce omnis similitudo reptilis, et iumenti, vanæ abominationes, et omnia idola domus Israel depicta in pariete in circuitu per totum, & septuaginta viri ex senioribus domus Israel, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum, & vnusquisque thuribulum habebat in manu sua, & vapor incensi ascendebat.

Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium & animalium abominatio, & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu totum, & septuaginta viri de senioribus domus Israel, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas, & vnusquisque habebat thuribulum in manu sua, & vapor nebulæ de thure consurgebat.

Præter impietatem ingens stultitiæ exuperantia. quid enim stultius ijs, qui venerantur serpẽtum, & rationis expertium animantium adorant imagines? illos enim vt noxios, atque insidiosos occidere consueuimus; hæc vt nobis seruirent ac ministrarent, Dominus attribuit. qui produxit enim in montibus inquit fœnum & herbam seruituti hominũ. Consideremus igitur quantum à ratione abhorreat, si quis sum dorum seruorumque adoret imagines. quare Dominus iure succensens ait propheta.

Vidisti fili hominis, quæ seniores domus Israel faciunt, vnusquisque in cubiculo suo occulte, quoniam dixerunt, non videt Dominus, dereliquit terram. Et

Vulg. *Et dixit ad me, certe vides fili hominis, quæ seniores domus Israel faciunt in tenebris, vnusquisque in abscondito cubilis sui: dicunt enim, non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.*

Causa quippe impietatis, Dei est obliuio. qui enim sibi persuaserant, nihil eorum quę ipsi committerent, à Deo inspici, eo iniquitatis processerunt. sed à beato Dauid contrà & sentire docemur & loqui. prouidebam enim Dominum, inquit, in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Et dixit ad me, adhuc videbis iniquitates maiores, quas isti faciunt, & introduxit me ad vestibula atria domus Israel respicientis ad aquilonem, et ecce mulieres sedentes & lugentes Thammuz.

Vulg. *Et dixit ad me, adhuc conuersus videbis abominationes maiores, quas isti faciunt, & introduxit me per ostium portæ domus Domini, quod respiciebat ad aquilonem, & ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem.*

Horum non solum impietatem sed etiam lasciuiam accusat. Thammuz enim secundum græcam linguam Adonis est. Venereorum igitur orgiorum lamentatio est lasciui dæmonis, & propter incontinentiam cultum admittentis.

Et dixit ad me, fili hominis adhuc etiam maiora his videbis insticuta, & introduxit me ad vestibula in atrium domus Domini interiorem, & in vestibulis templi Domini inter Vlam & inter altare circiter viginti quinque viri, posteriora ipsorum ad templum Domini, & facies eorum è regione ad orientem, & ipsi adorabant ad orientem solem.

Vulg. *Et dixit ad me, certe vidisti fili hominis, adhuc conuersus videbis abominationes maiores his; & introduxit me in atrium domus Domini interius; & ecce in ostio templi Domini inter vestibulum & altare quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum solis.*

Maximus etiam hic impietatis conatus. adorare enim conserunt solem, Domino terga dantes, cui nam insaniæ exuperandæ locum relinquit? Vlam autem diuini templi vestibulum vocauit, ante quod æreum altare positum erat: & inter Vlam & altarę stantes dixit audere eos illa impia committere. & recte in singulis, quę ostẽdebat, quasi defensionem afferens dominus pro Iudæorum pœna suo ministro ait.

Vidisti fili hominis, numquid parum est domui Iudæ facere iniquitates, quæ fecerunt hic? quia compleuerunt terram iniquitate, & auersi sunt, vt irritarent me. & ecce ipsi extendunt palmurem ficut sub fannantes me.

Vulg. *Et dixit ad me, certe vidisti fili hominis, numquid leue est hoc domui Iuda, vt facerent abominationes istas quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate conuersi sunt ad irritandum me? & ecce applicant ramum ad nares suas.*

Ego enim elegi eos, inquit, hoc consilio, vt opera ipsorum alij quoque ab impietate desciscerent. ipsi vero non modo cum ceteris vtilitatem non communicarunt, sed magis impia ausi sunt facinora patrare, vt in reliquum omnis terra iniquitate compleretur: propagarunt enim ramos impietatis, meo contraria consilio committentes. iccirco ait,

Et ego faciam ipsis cum furore: non parcet oculus meus, & non miserebor, & clamabunt in aures meas voce magna, & non exaudiam eos.

Vulg. *Ergo & ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miserebor, & cùm clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.*

Quemadmodum enim ipsi non pietatis sed impietatis ramos propagarunt, & finitimorum auxerunt damna, ita ego minime parcens medicam ipsis sectionem adhibebo, neque eos inuocantes sustinens, neque exclamantes exaudiens. neque enim misericordia est, ipsis parcere: medicum siquidem decet illius, qui secetur, neque lacrimas, nec verba attẽdere, sed artis legem obseruare.

Cap. 9. *Et clamauit in aures meas voce magna dicens, appropinquauit vltio vrbis, & vnusquisque habuit vasa exterminationis in manu sua.*

Vulg. *Et clamauit in auribus meis voce magna dicens, appropinquauerunt visitationes vrbis, & vnusquisque vas interfectionis habet in manu sua.*

Deinde docet qualia vasa.

Et ecce sex viri veniebant à porta excelsa respiciente ad aquilonẽ, & vnusquisque fecurn in manu eius.

Vulg. *Et ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem, & vnusquisque vas interitus in manu eius.*

Cùm enim ab aquilone & idolum positum esset, & mulieres Thammuz lugerent, necessario inde supplicium reperit aditum. & meminisse oportet eorum, quæ suprà dicta sunt, quarta videlicet vrbis partem morte consumptum iri. vide igitur eas potestates quibus puniendi munus commissum est, ad constitutum supplicium paratas. Et profecto Assyriorum multa millia vnus angelus iaculis confecit, & Aegyptiorum primogenitos angelus vnus iussus est interficere. hic vero propter impietatis exuperantiam, sex angelis Iudæorum puniendorum munus est impositum.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et vir, inquit, vnus in medio ipsorum indutus veste talari, & zona sapphiri super lumbos eius.

Vulg. *Vir quoque vnus in medio eorum vestitus erat lineis, & atramentarium scriptoris ad renes eius.*

Septimi habitus erat sacerdotis: non enim ex ijs erat, qui punirent, sed ex ijs, qui supplicarent pro redimendis salute dignis. nam quia septimam diem coli præcepit, necessario septimum maxime honoratum ostendit.

Et ingressi sunt, & steterunt adhærentes altari aereo.

Vulg. *Et ingressi sunt, et steterunt iuxta altare æreum.*

Hoc autem in aula positum erat ante templi vestibula.

Et gloria Dei Israel ascendit à Cherubim, quæ erat super ipsis in subdio domus.

Vulg. *Et gloria Domini Israel assumpta est de Cherub, quæ erat super eum ad limen domus.*

Cùm enim sit contra ciuitatem sententiam laturus, extra sancta loca id facit, quæ non supplicia, sed salutem suppeditant.

Et vocauit virum talari veste indutum, qui habebat super lumbis suis zonam, & dixit Dominus ad eum: transi mediam ciuitatem, mediam Hierusalem, & da signum super frontes virorum gemētium, & dolentium super omnibus iniquitatibus, quæ fiunt in medio eorum.

Vulg. *Et vocauit virum qui indutus erat lineis, et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis, & dixit Dominus ad eum: transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalem, & signa thau super frontes virorum gementium & dolentium, super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius.*

Conducit enim profecto præcipere, & cōsulere peccantibus: sed cùm repugnant, neque obediunt, necessaria est & vtilis lamentatio. iccirco beatus quoq; Paulus dicebat,

2. Cor. 11. 2. Cor. 12. Quis infirmatur, & ego non infirmor, quis scandalizatur & ego non vror? & rursus, Ne iterum cùm venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. pij igitur erant etiam hi, qui lugebant, plorabantque populi scelera. iccirco signo conspicui fiunt, ne pœnarum participes fiant. hic inquit qui illi hæc mandauit, ceteris præcipit.

Ite in ciuitatem post eum, & percutite, neque parcite oculis vestris, neque misereamini senioris, & iuuenis virginis, et infantes, & vxores interficite ad interneciones, ad omnes autem, super quos est signum, ne prope accedatis, & à sancto meo incipite.

Vulg. *Et illis dixit, audiente me, transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite, non parcat oculus vester, neque misereamini: senem, adolescentulum, & virginem, parvulum, & mulieres interficite vsque ad internecionem, omnem autem super quem videritis thau ne occidatis: & à sanctuario meo incipite.*

Rursus dico, horrendum est incidere in manus Dei viuentis secundum id quod à beato Paulo dicitur. addo illud etiam quod dixit diuinus Dauid, Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore: in die enim mala liberabit eos dominus. vtraque enim hæc in ijs, quæ modo dicta sunt, comperimus, hos quidem cum tecta sunt, comperimus, hos quidem cum toto genere cædi absque vlla venia, & in omnem ætatem peruadere supplicium, illos vero iuste seruari, & ab eorum communione liberos permanere. Iubet vero vt à sanctis suis vltrices potestates initium faciant, non reuera sanctos eos nuncupans, sed quia hos esse existimabantur, quasi ad diuinum cultum selecti. neque enim, vt quidam opinantur sunt, de sanctis locis hoc dictum est, sed de hominibus ad Dei cultum segregatis. quod perspicuum faciunt prophetiæ sequentia. statim enim subijcit.

Et incepit à viris senioribus, qui erant ante domo.

Cœperunt ergo à viris senioribus, qui erant ante faciem domus.

Quos præcipit intus interfici, iustum est enim, qui ibi legem violarant, ibi quoque pœnas dare.

Dixit enim ad ipsos, inquit, polluite domum, & complete vias cadaueribus, egredimini & percutite in atria interfecti, egredimini.

Et dixit ad eos, contaminate domum, & implete atria interfectis, egredimini.

Propterea quòd ipsi idolis domum polluerant, iustus iudex iniquorum cædes hoc fieri iubet.

Et egressi percutiebant ciuitatem.

Et ingressi sunt, & percutiebant eos qui erant in ciuitate.

Et factum est cùm percuterent, relictus sum ego, & cado super faciem meam, & exclamans dico, Heu, heu, heu, Domine Deus, ecce tu disperdis omnes reliquias Israel in effundendo iram tuam super Hierusalem?

Et cùm remansissem ego, exclamaui dicens, Heu, heu, heu, Domine Deus, ecce tu disperdes omnes reliquias Israel effundendo furorem tuum super Hierusalem?

Humanus propheta, & ad misericordiam propensus. talis fuit beatus Paulus, qui pro Iudæis optabat anathema à Deo esse versum. dominus amicissimum prophetam consolatur, & iusta edocet supplicia.

Iniustitia enim domus Israel, inquit, et Iuda magnificata est admodum valde.

Et dixit ad me, iniquitas domus Israel, & Iuda magna est nimis valde.

Et conduplicatione illius, valde, exuperantiam incrementi declarauit.

Quia completa est terra populis multis, & ciuitas completa est iniustitia & immunditia, quia dixerunt, dereliquit dominus terram.

Vulg. *Et repleta est terra sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione: dixerunt enim, dereliquit dominus terram, & dominus non videt.*

Cùm enim fumi carbones præceperit & per vrbem dissipari, recedere quodam modo videtur, ei, cui iussus erat, imperata faciendi locum concedens. veritus enim fuerat omnino appropinquare ipsi gloriæ diuinæ quæ in Cherubim veheretur, & maximus edebatur sonus cùm mouerentur alę Cherubim. ita vt existimari posset vel tonitru esse vel diuina vox. illud enim vox Dei Sadai, Idonei Dei tonitru, Symmachus & Theodotion interpretati sunt: hoc est, sonitum illum comparare potuisses Idonei & potentis Dei voci. id est, tonitrui quod à diuina vi proficiscatur.

Et venit, inquit, & stetit adhærens rotis, & extendit inquit Cherub manum suam, de medio ipsorum Cherubim, in medium ignis, qui erat in medio Cherubim, & accepit & dedit in manus eius qui indutus erat stolam sanctam, & accepit, & egressus est.

Vulg. *Egressus ille stetit iuxta rotam, & extendit Cherub manum de medio Cherubim, ad ignem qui erat inter Cherubim, & sumpsit, & dedit in manum eius, qui indutus erat lineis, qui accipiens egressus est.*

Ordinum, qui cerni nequeunt, discrimē hinc quoque licet agnoscere. sex enim imperatum fuit, vt ne prope quidem accederent ad ipsa Cherubim, hic vero appropinquat quidem, non tamen audet inter ipsa progredi, sed ipsa Cherubim porrigunt carbones.

Et vidi, inquit, Cherubim, similitudinem manuum hominum sub alis eorum.

Vulg. *Et apparuit in Cherubim similitudo manus hominis subtus pennas eorum.*

Opera manus significant: deinde rursus narrat, quæ ad rotas pertinent. omnibus ijs dictis, quæ paulo ante diximus, speciem tantum coloris immutatam se vidisse ait: illic enim secundum Symmachum, quasi speciem hyacinthi dixit se conspexisse: hic vero secundum septuaginta, quasi carbonis, ita vt ex hoc quoq; loco discere possimus, non vidisse easdem naturas eorum, qui cerni nequeunt, sed similitudines quasdam & imagines. ideo etiam immutatas contemplatur: atque hanc immutationem in ipsis quoque Cherubim conspexerat. ibi enim primam faciem homini similem dixit fuisse, secundam leoni, tertiam vitulo, quartam aquilæ: hic autem ordine conuerso & faciem primā Cherubim, quod est vituli, dixit vidisse, secundam hominis, deinde leonis, tum aquilæ. non igitur talis est potestatum, quæ cerni nequeunt, natura. Sed perinde atque opus est, huiusmodi visiones dominus administrat. & arbitror, quia in templo hāc vidit visionem, iccirco præpositam vituli faciem vidisse, quando hoc ad typum sacerdotij sumptum est, docetq; dorsa ipsorum, & manus horum, & alas & rotas plenas oculis fuisse, edoctus vim cognitionis ipsorum. quod significat hoc nomen, Galgal.

Rotis autem istis, inquit, impositum est nomen Galgal audiente me.

Et rotas istas vocauit volubiles audiente me. Vulg.

Hoc est, imperatum fuit ipsis vt volueren tur, atque commouerentur.

Et eleuata sunt, inquit Cherubim.

Deinde docet nos hæc prius etiam se conspexisse, & ait.

Ipsum est animal quod videram iuxta flumen Chobar.

Hoc animal quod vidi super fluuium Chobar. Vulg.

Verum tunc quidem visionem percepit, sed nomen ignorauit, quod nunc didicit.

Et cùm incederent Cherubim, incedebant etiam rotæ, & ipsa adhærebant ipsis, & cùm extollerent Cherubim alas suas, vt extollerentur à terra, non reuertebantur rotæ eorum, & ipsa iuxta illa, & cùm starent ipsa stabant, & cùm attollerentur ipsa, attollebantur cum ipsis, quia spiritus vitæ in ipsis.

Cùmque ambularent Cherubim ibant pariter Vulg. *& rotæ iuxta ea, & cùm eleuarent Cherubim alas suas, vt exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed & ipsa iuxta erant, stantibus illis stabant, et cùm eleuatis eleuabantur, spiritus enim vitæ erat in eis.*

Sequebantur, inquit, in omnibus rotæ ipsa Cherubim, cumque illa mouerentur, simul mouebantur, & volantia consequebantur, & cùm starent stabant, non ab aliqua vi tractæ, sed sponte sua vnumquodque horum facientes, quia ipsis quoque spiritalis vita communicata fuerat.

Et egressa est gloria domini à subdito domus, & astitit super Cherubim, et assumpsere Cherubim alas suas, & elatæ sunt a terra coram me, cùm attolleren tur ipsæ, & steterunt ad vestibula portæ domus domini e regione & gloria Dei Israel erat super ipsis desuper.

Et egressa est gloria domini à limine templi, & stetit super Cherubim, & eleuantes Cherubim alas suas exaltatæ à terra coram me, & illo egredientibus rotæ quoq; subsecutæ sunt, & steterunt in introitu portæ Vulg.

domus

Universidad de Deusto
Biblioteca

domus Domini orientalis, & gloria Dei Israel erat super eos.

Quando enim sumi præcepit carbones, visa est quodam modo recedere, vt is, cui fuerat imperatum vt accederet, auderet. quo facto rursus redire videtur & inuehi: sed Cherubim inquit sublimia & facile per aera ferebantur, alarum motu pro pedibus vtentia. & sequebantur rotæ: ne parum quidem seiunctę: inuehebatur autem Dei gloria, nõ ipse Deus, qui incircumscriptus est, & vbiq; præsens & omnia complens, sed eius gloria, quæ secundum illius dispensationes sese ostendit.

Hoc, inquit, est animal, quod vidi subter Deum Israel, iuxta fluuium Chobar, & cognaui Cherubim esse.

Vulg. *Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israel, iuxta fluuium Chobar, & intellexi, quia Cherubim essent.*

Visionem enim prius etiam percepi, sed nomen in præsenti didici. atque hinc aperte intelligi potest, non ipsam ab eo conspectam fuisse, naturarum, quæ cerni nequeunt, essentiam, sed imagines quasdam atque similitudines: namque in altera visione quatuor alas dixit habere vnum ex Cherubim, hic vero octo. at natura hanc mutationem non admisisset. verum pro re nata expressa est visio. quando enim ampliorem cognitionem ex diuino colloquio percepit propheta, & alæ cognitionis celeritatem indicant, incrementum additæ ipsi cognitionis significans duplicatas ei Cherubim ostendit alas, quarum appellatio græca voce vim cognitionis significat.

Cap. 11. *Et assumpsit me, inquit, spiritus, & eduxit me ad portam domus Domini, quæ erat ad regionem, respicientem ad orientem, et ecce in vestibulo ianuæ, quasi viginti quinque viri, & vidi in medio ipsorum Iezoniam filium Iezer, & Phaltiam filium Banæ duces populi, et dixit Dominus ad me, fili hominis, isti viri tractant iniquitates, & consulentes in ciuitate hac, dicentes, nonne recenter ædificatæ sunt domus? hæc est lebes, vos autem carnes.*

Vulg. *Et eleuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quæ respicit ad solis ortum, et ecce in introitu portæ viginti quinque viri, & vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur, & Phaltiam filium Banaiæ principes populi, dixitque ad me, fili hominis hi sunt viri, qui cogitant iniquitatem & tractant consilium pessimum in vrbe ista dicentes, nonne dudum ædificatæ sunt domus? hæc est lebes, vos autem carnes.*

Accusat & principes, & subiectos illis, vt contraria Deo consulentes, & prophetis repugnantes, neq; eorum dictis volentes habere fidem, fore scilicet vt hostibus tradantur, sed sibi persuadentes vt vrbem incolentes, ibi fortiantur vitæ finem: nuper enim domus, aiunt, ædificatæ sunt, & in ipsis habitabimus, & vitam finiemus. hæc de causa iudicens Deus futurã hostium inuasionem per prophetam prædicit.

Cecidit enim super me, inquit, spiritus Domini, & dixit ad me, hæc dicit Dominus.

Et irruit in me spiritus Domini & dixit ad me, loquere, hæc dicit Dominus.

Hoc est, diuini spiritus virtute completus hæc dicere ex persona Dei iussus sit.

Sic domus Israel dixistis, etiam peßima cogitatio spiritus vestri ego scio, multiplicastis mortuos vestros in hac, & implesti is vias eius vulneratis, quæ cecidistis in medio eius, isti sunt carnes, & hæc est lebes, & vos educam è medio eius, rompham illam, & rompham inducam super vos, dicit Adonai Dominus.

Sic locuti estis domus Israel, & cogitationes vestras ego noui, plurimos occidistis in vrbe hac, & implestis vias eius interfectis, propterea hæc dicit Dominus, interfecti vestri quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & hæc est lebes, & educam vos de medio eius, gladium meruistis, & gladium inducam super vos, ait Dominus Deus.

Vos quidem, inquit, lebetem fecistis bonum, quam infinitos cadaueribus complestis, iccirco, quę speratis minime atq; quæ fingitis, neque à molestijs vacuum sortiemini finem, neque à molestijs vacuum sortiemini finem, verum hostibus, quos vestris cædibus mox trademini; & illorum gladio peribitis.

Et educam vos de medio, & tradam vos in manus alienorum, & faciam in vobis iudicium.

Et ejiciam vos de medio eius, dabòque vos in manum hostium, & faciam in vobis vindictam.

Iure, inquit, vos vlciscar: nam quos vestros cognatos interfecistis, alienis & hostibus iure trademini.

In montibus Israel iudicabo vos, & cognoscetis quia ego Dominus.

In finibus Israel iudicabo vos, & scietis quia ego Dominus.

Extra vrbem, inquit, eorum quę impie patrastis, luetis pœnas, & experientia discetis num esse me discretis.

Hæc vobis non erit in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes, super montibus Israel iudicabo vos, & cognoscetis quia ego Dominus.

Hæc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes, in finibus Israel iudicabo vos, & scietis quia ego Dominus.

Non moriemini, inquit, in vrbe: neque in ipsa sepultura afficiemini secundum ea, quæ

vestras, sed procul ab ipsa interficiemini. causasque docens,

Quia in iustificationibus meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed neque secundum iudicia gentium quæ sunt in circuitu vestro fecistis.

Vulg. *Quia in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu vestro sunt, estis operati.*

Iniquitatis exuperantia, & impietatis maximum argumentum, non solum diuinam violare legem, sed etiam gentibus in impietate degentibus magis impia perpetrare.

Et factum est cùm prophetarem ego, & Phaltias filius Banaiæ mortuus est, & cado in faciem meam & clamaui voce magna & dixi, heu Adonai domine in consummationem tu facis reliquos Israel.

Vulg. *Et factum est cùm prophetarem, Phaltias filius Benaiæ mortuus est, & cecidi in faciem meam clamans voce magna, & dixi, heu, heu, heu, domine Deus consummationem tu facis reliquiarum Israel.*

Videt propheta illorum opera, qui insi fuerant ciuitatem nulli parcentes cædere, & veritus ne funditus intereat, omnibus interfectis; oblitus enim fuerat præ animi mœrore multos accepisse incolumitatis signa; clementi domino supplicat, vt misericordiæ medicamento mitiget iusticiam: docerurque fore, vt isti quidem hostibus tradantur, propter ingentem improbitatẽ: qui vero iam captiui abducti fuerant, etiam in externa regione consolationem percipiant, & reditum consequantur.

Filii enim hominis, inquit, fratres tui & viri captiuitatis tuæ & omnis domus Israel consummata est.

Vulg. *Et factum est verbum domini ad me dicens. fili hominis fratres tui, fratres tui viri propinqui tui, & omnis domus Israel.*

Aliquos, inquit, bello captos, qui iam pœnas eorum facinorum quæ ausi sunt, dederunt, seruabo in populum.

Quibus dixerunt habitantes Hierusalem, longe abesti à domino, nobis data est terra in hereditatem.

Vulg. *Quibus dixerunt habitatores Hierusalem, longe recedite à domino, nobis data est terra in possessionẽ.*

Deridentes illos qui nunc habitant Hierusalem dicere audebant, vos dominus à se procul esse voluit: sed nobis promissionis terram distribuit. iccirco inquit, contra omnia fient, & vos neci tradam, illorum autem curam habebo.

Propterea dixit, hæc dicit Adonai dominus, quia expellam eos in gentes, & dispergam ipsos in omnem terram, & ero ipsis in sanctificationem paruam in regionibus, quò ingressi fuerint.

Propterea hæc dicit dominus Deus, quia longe feci vos in gentibus, & quia dispersi vos in terris, ero eis in sanctificationem modicam in terris, ad quas venerint. Vulg.

Interim enim ipsos quidem captiuos, & exules, & profugos feci, veruntamen in exilio, expectatione mutationis calamitatum, & spe bonorum consolationem eis afferam. hoc enim declarauit, cùm dixit, ero ipsis in sanctificationem paruam, non multo post autem ipsos rursus restituam, & in patriam terram reducam.

Cogam enim ipsos inquit ex gentibus, & accipiam eos de locis, in quibus dispersi eos, & dabo ipsis terram Israel, & ingredientur illuc, & educent omnes abominationes eius, & omnes iniquitates eius de ea.

Propterea loquere, hæc dicit dominus Deus, congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus dispersi estis, dalòque vobis humum Israel, & ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones, cunctasque abominationes eius de illa. Vulg.

Hoc autem docet Esdræ historia, & Maccabæorum scriptura. nam post reuersionem à Babylone, relicto idolorum cultu, auctorem omnium rerum Deum studiosè colere perseuerabant.

Et dabo ipsis, inquit, cor alterum, & spiritum nouum dabo eis.

Et dabo eis cor vnum, & spiritum nouum tribuam in visceribus eorum. Vulg.

His autem non liberi arbitrij euersionem declarauit, sed futurum ab ipso auxilium societatemque ad efficienda bona opera. Spiritum nouum vocauit animę ad honesta impetum. Cùm enim ad contraria propensi ferrentur, mutationem in melius nouum spiritum appellauit, quemadmodum enim cùm dixisset alterum cor, non naturæ mutationem significauit, sed mentis in melius propensionem, ita etiam per spiritum nouum hoc idem declarauit, idque sequentia testantur.

Et extraham enim cor, inquit, lapideum de carne ipsorum, & dabo eis cor carneum.

Et auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Vulg.

Et nemo eorum, qui natura prudentes sint, opinetur lapideum cor lapidis esse, sed odedire renuens, atque inexorabile, quodque Deo nolit cedere: carneum vero rursus obediens, & quod facile cedat.

Vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Quando enim ipsorum respub. secundũ meas leges administrabitur, ego ipsorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus vocabor, ipsi populus meus nũcupabuntur. hæc de ijs locutus, qui iam bello capti fuerant, rursus transfert ad eos, qui tunc Hierusalem habitabant, orationem.

Ipsorum autem inquit in cor abominationum suarum, & iniquitatum suarum cor eorum ambulauit, vias ipsorum in capita eorum dedi, dicit Adonai dominus.

E Vulg. *Quorum autem cor post offendicula, & abominationes suas ambulat, horum viam in capite suo ponam dicit dominus Deus.*

His autem, inquit, qui illorum malis haud resipuere, sed impietati addicti in ea perseuerant degere, dignas scelerum, quæ ausi sunt, infligam pœnas.

Et extulerunt Cherubim alas suas, & rotæ adhærentes ipsis, & gloria Dei Israel super ea desuper ipsis, & ascendit gloria domini de medio ciuitatis, & glorie super montem qui erat contra ciuitatem.

Vulg. *Et eleuauerunt Cherubim alas suas & rotæ cum eis, & gloria Dei Israel erat super eas, & ascendit gloria domini de medio ciuitatis, stetitque super montem, qui est ad orientem vrbis.*

His ita dictis, inquit, recessérunt de ciuitate Cherubim gloriam Dei insidentem vehentes, steteruntque super montem è regione Hierusalem. est autem hic mons qui vocatur olivarum, vnde etiam secundum carnem saluator noster assumptus est. merito igitur eo quoque tempore cum & in humana figura apparuisset, duasque in vna persona naturas ostendisset, & diuina quidem per ignem significata, humana vero per electrũ declarata, lata contra Hierusalem sententia, in hunc montem proficiscitur, & inde redit in cœlum: etenim post crucem & mortem lata rursus contra Hierusalem sententia, quia non reliquetur lapis super lapidem, qui non destruatur, in montem illum cum discipulis profectus, ab intelligentibus, & quæ cernì nequeunt potestatibus latus in cœlos assumptus est. figura igitur futurorum ea quoque erant, quæ prophetæ ostensa sunt. hæc autem ita contemplatus ait.

Spiritus assumpsit me, & adduxit me in terram Chaldæorum in visione, in spiritu Dei.

Vulg. *Et spiritus leuauit me, adduxitque me in Chaldæam & transmigrationem in visione in spiritu Dei.*

Neque enim corpore inquit reuera modo in Iudæam, modo in Chaldæorum terram transferebar, sed in visione, hoc est in speculatione, & in spiritu Dei, id est, Dei virtute & efficacia mente illustratus, & suscipiens prophetícos oculos vnumquodque horum speculabar, atque hoc apertius declarans subiecit:

Et ascendit à me visio, quam vidi, & locutus sum ad captiuitatem omnia verba domini, quæ ostenderat mihi.

Et sublata est à me visio quam videram, & locutus sum ad transmigrationem omnia verba dominì quæ ostenderat mihi.

Ad me ipsum inquit redij, cùm finis fuisset spiritalis contemplationis, & illa quidem non amplius videbam, solos autem eos, qui vna aderant seniores, quibus etiam narraui singula, quæ videram, quæque audieram. verum tempus nunc est curiosè cum illud dictum proferre: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt? quod nos abunde docuerunt etiam quæ dicta sunt: multis enim simul sedentibus, dicta tamen propheta visionem illam percepta. Hanc cordis munditiem nos quoque consequi studeamus, ac supplicemus, vt ab omni hippitudine liberi continenter in præsenti vita Dei memoriam in anima circumferamus, cum fiducia autem ipsum videre digni censeamur in die aduentus eius, ipsi gloriam in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO IIII.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas, qui habent oculos ad videndum & non vident, & aures ad audiendum & non audiunt; quia domus irritans est.

Et fabricans est sermo domini ad me dicens, fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas, qui habent oculos ad videndum & non vident, & aures ad audiendum & non audiunt; quia domus exasperans est.

Animæ vim in vtrisque oratio declarauit. habent enim oculos, inquit, ad videndum, nec vident, & aures ad audiendum nec audiunt. docensq; non naturaliter ijs affectionibus eos obnoxios fuisse factos, adiecit, quia domus irritans est. illud παροξυντικὸν, vox Symmachus, irritatrix, interpretatus est, id est contentiosa, rebellis & obtrectatrix. cum sit præceptus ipse, vt per ipsas res prophetiæ munus obeat, & veluti se excusanti quòd propter populi obstinatam voluntatem ac pertinaciam, hæc præcipere cogeretur.

Et tu fili hominis fac tibi vasa captiuitatis, & effer captiuus die coram ipsis, & capties ibis de loco tuo, in locum alterum coram eis, vt videant, quia domus irritans est.

Tu ergo fili hominis fac tibi vasa transmigrationis, transmigrabis per diem coram eis, transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conspectu eorum, si forte aspiciant, quia domus exasperans est.

Et

Et clariora faciens, quæ dixit, adiecit.

Et asseres vasa tua sicut vasa captiuitatis die ante oculos ipsorum, & tu egredieris vespera coram ipsis, sicut egredietur captiuus. perfodito tibi ipsi parietem, & egredieris per ipsum coram eis, in humeris sustolleris, & occulte exibis, faciem tuam cooperies, & non videbis terram, quia portentum dedi te domui Israel.

Vulg. *Et efferes foras vasa tua, quasi vasa transmigrantes per diem in conspectu eorum: tu autem egredieris vespere coram eis, sicut egredi solent migrantes: ante oculos eorum perfode tibi parietem, & egredieris per eum, in conspectu eorum humeris portaberis, in caligine efferetis, faciem tuam velabis, & non videbis terram, quia portentum dedi te domui Israel.*

Imitare, inquit, aliquem obsessum, deinde vrbe capta etiam fugere coactum, effodientem parietem, & exitum excogitantem, & faciem tegentem, ne omnibus, qui viderint, notus fiat. perte enim hæc facientem volo habitantibus Hierusalem præsignificare futuram captiuitatem. atque horum vnumquodque nos apertius beatus Hieremias edocet narrans, vt Sedecias vrbe capta eum domesticis & satellitibus noctu fugit exitum quendam per hortum regiæ machinatus. deinde docet propheta, vt vnusquisque eorum, quæ dicta sunt, ad eximum perduxit, vtpote diuina mandata exhauriens. His autem, inquit, à me ita gestis,

Hier. 39. *Factum est verbum domini ad me dilucula dicens: fili hominis, nonne dixerunt ad te domus Israel, domus irritans? quid tu facis? dic ad eos, hæc dicit Adonai dominus, principi & duci in Hierusalem, & omni domui Israel, qui sunt in medio eorum dic quia ego portentum facio, quemadmodum feci, sic erit in ipsis, in transmigratione, & in captiuitate ibunt.*

Vulg. *Et factus est sermo domini mane ad me dicens: fili hominis numquid non dixerunt ad te domus Israel, domus exasperans quid tu facis? dic ad eos hæc dicit dominus Deus: super ducem onus istud, qui est in Hierusalem, & super omnem domum Israel, quæ est in medio eorum. Dic, ego portentum vestrum, quo modo feci sic fiet illis, in transmigrationem & in captiuitatem ibunt.*

Interrogatus, inquit, ab ijs contumacibus & aduersarijs, eorum, quæ à te facta sint, causam, aperte dic eis, portentum vobis ego sum & signum, rebus ipsis prophetiæ munus obiens, & in me ipso adumbrans, quæ tum regi ipsius Hierusalem, tum omnibus principibus euentura sunt.

Et princeps enim ipsorum in medio eorum super humeros extolletur, & occulte exibit per murum, & effodiet, vt exeat per eum, faciem suam cooperiet, vt ne videatur oculis, & ipse terram non videbit.

Et dux qui est in medio eorum in humeris portabitur, in caligine egredietur, parietem perfodient, vt educant eum: facies eius aperietur, vt non videat oculo terram. Vulg.

Veruntamen fugam sic quoque faciens, & ita machinatus vt lateret, ab hostibus comprehendetur.

Et extendam, inquit, rete meum super ipsum, & comprehendetur in munitione mea, & ducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipsam non videbit, & ibi morietur.

Et extendam rete meum super eum, & capietur in sagena mea, & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipsam non videbit, ibique morietur. Vulg.

His omnibus, quæ dicta sunt, docuit, vt instrumentis vsus ipsis hostibus pœnas repetet impietatis à rege, & principibus, omnique illis subiecto populo. recte enim suum vocauit hostes, & munitionem suam obsidionem. Hæc etiam quartus regum liber, & beatus Hieremias aperte docent. Nabuchodonosor enim misso equestri exercitu in solitudinem, quæ est ad Iericò, Sedeciam, atque eos qui cum ego fugerant, correptos adduxit in Deblatha, ibique Sedeciæ filijs prius interfectis, & facto ipso filiorum cædis spectatore, deinde illi oculos effodit, circumiectisque vinculis ex ære confectis cum in Babylonem abduxit, atque in pistrino coegit habitare. Iccirco ait propheta, in Babylona adducetur, & ipsam non videbit.

Et omnes, inquit, qui circa eum sunt, auxiliatores eius, & omnes qui deferentes ei, dispergam in omnem ventum, & gladium effundam post eos, & cognoscent quia ego dominus, cùm dissipauero ego eos in gentibus, & disseminabo eos in regionibus.

Et omnes qui circa eum sunt præsidium eius & agmina eius dispergam in omnem ventum, & gladium euaginabo post eos, & scient quia ego dominus, quando dispersero illos in gentibus, & disseminauero eos in terris. Vulg.

Quicunque autem in prælio cædem effugerint, efficiam vt captiui abducantur & exules faciam & profugos, vt ipsis rebus discant, muta esse idola, & ab omni prorsus efficacitate vacua: me vero dominum atq; herum.

Et relinquam ex ipsis viros numero ex gladio, & ex fame, & ex morte vt enarrent omnes iniquitates suas in gentibus, quo ingressi sunt, & cognoscant quia ego dominus.

Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fa- Vulg.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nz, & pestilentia, vt enarrent omnia scelera eorum in gentibus ad quæ ingrediuntur, & sciant quia ego dominus.

Hiaut m ipsi, inquit, reliquiæ erunt famis, & mortis, & bellicæ cædis, accusatores propriæ impietatis, & iniquitatis erunt, docentes eas gentes, in quibus captiui degent, pœnas eorum dare se, quæ in me deliquerunt.

Et factum est verbum domini ad me dicens: fili hominis panem tuum cum dolore comedes, & aquam tuam cum tormento, & tribulatione bibes.

Vulg. *Et factus est sermo domini ad me dicens, fili hominis panem tuum in contristatione comede, sed & aquam tuam in festinatione & mœrore bibe.*

Et hoc rursus signum famis illius, quæ in obsidione est futura.

Et dices ad populum terræ, hæc dicit Adonai dominus habitantibus Hierusalem, & in terra Israel, panes suos in egestate comedet, & aquam suam cum deletionibus bibent, vt deleatur terra cum plenitudine eius in impietate omnium habitantium in ea, & vrbes in eorum habitatione desolabuntur, & terra in desolationem erit, & cognoscetis, quia ego dominus.

Vulg. *Et dices ad populum terræ, hæc dicit dominus Deus ad eos, qui habitant in Hierusalem, in terra Israel, panem suum in sollicitudine comedent, & aquam suam in desolatione bibet, vt desoletur terra à multitudine sua propter iniquitatem omnium qui habitant in ea, & ciuitates quæ nunc habitantur desolatæ erunt, terraque deserta, & scietis, quia ego dominus.*

Cùm enim fruentes ijs bonis, quæ à me accepistis, & fructibus terræ delicate vescentes ignorauerit is largitorem, & erga eum qui bene de vobis meritus est, ingrati fueritis, ipsa priuatione bonorum, & vrbium solitudine meam dominationem intelligetis. Hæc ijs, qui in Hierosolymis erant prædixit propheta, cùm inter captiuos versaretur, & eos qui iam capti fuerant consolari Deus vellet, quòd non solum ea perpessi essent, sed etiam alios habebant participes: & eos qui in Hierusalem habitabant metu malorũ, quę prophetia prędiceret, ab improbitate studeret abducere: ad hæc. quia ij, qui incolebant Hierusalem diuini Hieremiæ verbis repugnabant, & admirabilis Ezechielis itidem, ij, qui in Chaldæorum regione degebant, necessario alter alterius dicta confirmant, consentanea prædicentes, & ipsa concordia diuina verba esse ostendunt. nam si prope inter se habitassent, locum facile habuisset, illorum sermonum concordiæ suspicio: quia vero multis stadijs distantes, eadem prædicebant, vera esse diuina esse quæ dicunt, ostenditur. Hac de causa Hieremias epistolam scribit ijs, qui in Chaldæa erant, Ezechiel ijs, qui in Iudæa: auctore omnium rerum Deo & ijs & illis omnia ad vtilitatem prouidente.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis quæ vobis hæc parabola in terra Israel dicentibus: longe dies, perijt omnis visio.

Fili hominis, quod est prouerbium istud vobis in terra Israel? dicentium: In longum differentur dies & peribit omnis visio.

Cur nam inquit Iudæam incolentes discere consueuerunt prophetis, post multum annorum numerum futura prædicentibus, mendacia verbis commiscentes, nihilque vtil prænunciantes?

Propterea dic ad eos, hæc dicit Adonai dominus, & auertam parabolam hanc, & non amplius dicent parabolam istam domus Israel, quia loquetur ad vos dicens. Appropiauerunt dies & sermo omnis visionis.

Ideo dic ad eos, hæc dicit dominus Deus, quia faciam prouerbium istud, neque vultra dicent vltra in Israel, & loquere ad eos quod appropiauerint dies, & sermo omnis visionis.

Quando diutinam lenitatem mendacium vocãt, indicatur ipsis mox futuri prophetiæ euentus, & in vestibulis dicentes prædictum supplicium imminere.

Quia non amplius erit omnis visio falsa, & vaticinans ea, quæ ad gratiam sint, in medio filiorum Israel.

Non enim erit vltra omnis visio casa, neque diuinatio ambigua in medio filiorum Israel.

Auferam enim falsos, inquit, prophetas vestros, qui meis prophetis contraria prædicere conantur, bonorum abundantiam vobis falso prænunciantes.

Quia ego dominus loquar verba mea, & faciam, & non differam vltra, quia in diebus vestris domus Israel exasperans, loquar verbum, & faciam illud, dicit Adonai dominus.

Quia ego dominus loquar, & quodcumque locutus fuero verbum & fiet, non prolongabitur amplius: quia in diebus vestris domus exasperans loquar verbum, & faciam illud, dicit dominus Deus.

Ne animum adhibete prophetis inter alijs loquentibus, ego enim per ipsos loquor, & dicto citius, quæ locutus fuero perducam ad exitum, vos ipsos facientes vanitatis meorum verborum spectatores, ita vt suis alijs verbis eisdem rebus significatis ijs, qui prophetas accusarent, quasi prædictia haud prædicentes, & multis post tempus futura falso prænunciantes minarus ac-

tem eorum, quæ prædixerint, veritatem.

Non enim amplius, inquit, producentur sermones mei, quos locutus fuero, quia loquar verbum, & faciam, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Non prolongabitur vltra omnis sermo meus, verbum quod locutus fuero complebitur, dicit dominus Deus.*

Contra falsos prophetas reliquum orationis conuertit.

Cap.13. *Fili hominis, inquit, vaticinare ad prophetas Israel qui prophetant.*

Et ne æquiuocatio aliquid damni afferret hominibus, prophetæ enim tam veri quàm falsi nominabantur, merito subiecit.

Et dices prophetæ prophetantibus de corde suo.

Vulg. *Et dices prophetantibus de corde suo.*

Hoc est ijs, qui omnino sunt ope diuina destituti, & mendacia secundum proprias cogitationes loquuntur.

Et prophetabis, inquit, & dices ad eos, audite verbum domini, hæc dicit Adonai dominus, væ prophetantibus de corde suo, & ambulantibus post spiritum suum, & omnino non videntibus.

Vulg. *Audite verbum domini: Hæc dicit dominus Deus, væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident.*

Luctus, inquit, occupabit eos, qui non sunt afflati diuino spiritu, sed proprio consilio obediunt. consilium enim animi, spiritum ipsorum appellauit.

Sicut vulpes in desertis prophetæ tui Israel, non steterunt in stabilitate, neque congregauerunt gregem ad domum Israel, non surrexerunt sicut in prælio, dicentes sicut in die domini.

Vulg. *Quasi vulpes in deserto, prophetæ tui Israel erant, non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die domini.*

Hæc autem Symmachus apertius interpretatus est: sicut vulpes in ruinis prophetæ tui Israel, non ascendistis ad intercisiones, neque obsepiuistis sepem circa filios Israel, vt starent in prælio dicentes in die domini: Vulpibus enim similes, inquit, prophetæ tui sunt Israel, in ruinis habitantibus. nam sicut illæ ruinarum non obsepiunt exitus, per quos cuilibet exire & introire licet, ita isti videntes populi segnitiem, non intercluserunt ei vias ad improbitatem, neque pijs verbis obsepierunt, vt in die iræ domini superiores hostibus esse possent, immo populi impietate ad proprium quæstum abusi sunt.

Videntes, inquit, mendacia, vaticinantes vana, dicentes dicit dominus, & dominus non misit eos, & cœperunt sufficere sermonem, nonne visionem falsam vidistis, & diuinationes vanas dixistis? & dicitis, dominus, dominus, & ego non sum locutus.

Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, Vulg. *ait dominus, cum dominus non miserit eos, & perseuerarunt confirmare sermonem, numquid non visionem casam vidistis, & diuinationem mendacem locuti estis? & dicitis, ait dominus, cum ego non sim locutus.*

Nomine, inquit, meo abusi estis, falsa vaticinia populo prædicentes, ego autem nihil horum vobis inspiraui.

Ideo dic, hæc dicit Adonai dominus: quoniam verba vestra mendacia, & diuinationes vestræ vanæ, ideo ego super vos dicit Adonai dominus, & extendam manum meam super prophetas videntes mendacia, & loquentes vana, in disciplina populi mei non erunt, neque in scriptura domus Israel scribentur, & in terram Israel non egredientur, & cognoscent, quia ego Adonai dominus.

Propterea hæc dicit dominus Deus: quia locuti Vulg.a *estis vana & vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos dicit dominus Deus, & erit manus mea super prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium in consilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur, & scietis quia ego dominus Deus.*

Meum inquit eruditam populum, isti vero funditus peribunt, neque eorum memoria litteris prodetur, neque cum populo meo recensebuntur, causamque ostendens,

Quia, inquit, desperunt populum meum, dicentes pax pax, & non est pax.

Eo quod deceperint populum meum dicentes pax Vulg. *pax, & non est pax.*

Ego enim populo bellum, & cædem, & captiuitatem prædicebam, comminationem malorum cupiens eos resipiscere: sed isti contraria mihi facientes pacem ipsis incassum pollicebantur.

Et ipse, inquit, ædificat murum, vt solidum, & ipsi liniunt eum, cadet, dic ad linientes eum, cadet.

Et ipse ædificabat parietem, illi autem linebant Vulg. *eum luto absque paleis, dic ad eos qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit.*

Populus enim ædificat murum debilem, propter improbitatem & impietatem, isti vero bonas prædictiones, & pollicitationes, veluti quoddam linimentum, & vnctionem muro adhibent, cùm opus esset debilem ædificationem dissoluere, & operam dare, vt solida fieret, illinientes autem murum opinabantur, ea vnctione se eum tutum efficere. dic igitur ipsis, cadet, & dissoluetur.

Erit enim imber, inquit, inundans, & dabo lapi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

des ingentes, qui iaciantur in iuncturas eorum, & cadet, & spiritus auferens veniet, & diruumpetur, & ecce cecidit murus.

Vulg. *Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes, desuper irruentes, & ventum procella dissipantem, siquidem ecce cecidit paries.*

Per translationem omnia tanquam de muro dixit, & his omnibus hostium declarauit impetum. vincula autem muri regem, & principes appellauit, qui sicut commissuræ ædificium, ita populum constringebant. Imbrem igitur inundantem, & ventum auferentem Chaldæos nuncupauit. cùm ceciderit igitur murus,

Vulg. *Nonne dicent ad vos vbi est litura, quam linuistis?*

Numquid non dicetur vobis, vbi est litura, quam linuistis?

Cũ rebus ipsis didicerint falsas esse vestras prædictiones, & bellum, & cædem, & captiuitatem, pro sperata pace, nonne dicent vobis, vbi pulchra illa vestra verba, & pacis pollicitationes? ita rursus diffusius eadem locutus, minatusque hostilium telorum inundationem, & lapidum instar niuis defluxus, & male ædificati muri à fundamentis euersionem, & certum argumentum mendacij eorum qui bona prædixerint, apertius disserit.

Dixi enim ad vos, inquit, non est murus, neque liniuntis eum prophetæ Israel prophetantes super Hierusalem, & videntes. hæc pax & pax non est dicit Adonai dominus.

Vulg. *Dicámque vobis, non est paries, & non sunt qui liniunt eum prophetæ Israel, qui prophetant ad Hierusalem, & vident ei visionem pacis, & non est pax ait dominus Deus.*

Omnia inquit delebuntur, & linimentum & murus, & qui linimentum adhibuerint prophetæ, obsidio enim & captiuitas, inquit, pro promissa pace Hierusalem occupabit. his dictis de pseudoprophetis, ad eas mulieres, quæ itidem falsò prophetabant conuertit orationem. quas humanæ naturæ hostis cùm inuenisset instrumenta, per eas quoque mendacia exercebat, & prophetis quidem falsos prophetas opponebat, mulieribus vero prophetica gratia dignatis, eas quæ mendacij prædicendi facultatem nactæ essent. prædicit igitur ipsis quoque futura.

Et tu fili hominis firma faciem super filias populi tui, prophetantes de corde suo, & prophetа super eas, & dices, hæc dicit Adonai dominus, væ consuentibus pulunaria sub omnem cubitum manus, & facientibus velamina sub omne caput in omnem ætatem, vt peruertant animas, animas populi mei peruertebant, & animas seruabant.

Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde suo, & patrocinare super eas & dic. Hæc dicit dominus Deus. væ, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas, & cùm caperent animas populi mei, reuiuificabunt animas eorum.

Hoc autem Symmachus apertius interpretatus ita dixit, væ cõsuentibus pulunas sub omni cubito manus, & facientibus ceruicalia ad caput omnis ætatis ad venandum animas. His per translationem molliores admitiores innuit sermones. cerucalia enim & pulunaria requietem quandam & auxilium afferunt membris, quibus supponuntur. & molliora verba cùm falsi sint ad tempus aures titillant, sed omnis generis euersiones animis afferunt: ita etiam falsi vates populo animæ exitium, sibi ipsis pecuniarum lucrum comparabant ea prophetantes, quæ videntur vtilia. hoc enim inuentis cùm dixit, animas populi mei peruertebant, & animas seruabant, peruertentes enim populum & à Deo recedentes id efficiebant, vt suis dictis illi attenderent, deinde hanc vilitatem,

Et contaminabant me ad populum meum propugno hordeorum, & pro fragmentis panis.

Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis.

Quid enim his vilius? & quid molestius damno hinc profecto?

Vt interficerent, inquit, animas quæ non moriebatur mori, & vt seruarent animas, quæ non viuebat viuere, cùm loqueremini vos populo, vana responsa exaudienti.

Vt interficerent animas, quæ non morientur, & viuificarent animas, quæ non viuent, mentientes populo meo credenti mendacijs.

Parui enim lucri causa alios frustrabatur in populo, alios esse supplicio dignos aiebatis, populi leuitate facilitatem sibi quærentes, illi enim vestris dictis addicti alios esse saluos iubebant, alios sine causa occidebant. sic redarguta impietate supplicium minatur.

Propterea hæc dicit Adonai dominus: ecce ego super pulunaria vestra, super quæ vos conuertitis ibi animas, & diruumpam ea sub brachijs vestris, & emittam animas, quas vos peruertistis, animas vestras in dissipationem. & rumpam velamina vestra, & eruam populum meum de manu vestra, & non amplius

amplius erunt in manibus vestris in conuersionem, & cognoscetis quia ego dominus.

Vulg. *Propter hæc dicit dominus Deus: ecce ego ad pulullos vestros, quibus vos capitis animas volantes, & diruumpam eos de brachijs vestris, & dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum, & diruumpam cerucalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt vltra in manibus vestris ad prædandum & scietis quia ego Dominus.*

Redarguam, inquit, verba vestra, & falsa ostendam, & pro bonis illis pollicitationibus, quæ similes sunt mollibus ceruicalibus, & pulunis infligam calamitates populo qui vobis crediderit, & dispergam eos, experientia docens mendacia vestra, liberabo tamen eos à vestro mendacio persuadens ipsis ijs malis, quæ sustinebunt, haud amplius vestris esse verbis attendendum, sed me dominum atque herum inscribendum.

Pro eo quod peruertistis cor iusti iniuste, & ego non peruertebam eum, & vt corroboretis manus impij, ne penitus conuerteretur ipse à via sua mala, & viueret ipse, propterea mendacia non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu vestra, & cognoscetis quia ego dominus.

Vulg *Pro eo quod mœrere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristaui, & consortastis manus impij, vt non reuerteretur à via sua mala, & viuet, propterea vana non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu vestra, & scietis quia ego dominus.*

Quia enim iustos, inquit, perturbabatis, ac veluti fluctus exagitabatis, ira quippe Aquilas interpretatus est, calamitates ipsis prædicentes, & audaciores improbos reddebatis, bona eis vaticinantes, & vtraq; hæc præter meum consilium faciebatis: ideo omnibus exitijs vos perdam, & falso vaticinio finem imponam, & ab interitu, quo vestra opera interibat, populum meum vindicabo. His ita de illis vaticinatus ad aliud

Cap. 14. transfert orationem.

Et venerunt, inquit, viri de senioribus Israel, & sederunt ante faciem meam, & factum est verbum domini ad me dicens: fili hominis, viri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, & pœnam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam, respondens respondebo ipsis.

Vulg. *Et venerunt ad me viri seniorum Israel, & sederunt coram me, & factus est sermo domini ad me dicens: fili hominis, viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam, numquid interrogans respondebo eis?*

Apertius hoc Aquilas interpretatus est; Viri isti dedicarunt idola in corde suo: & scandalum iniquitatis suæ posuerunt contra faciẽ suam. quæ enim male excogitarũt ea perficiunt, & impudenter neglecta supplicij comminatione, quam minatus sum peccantibus, ad re venerunt percontari aliquid studentes, & sperantes aliquo se responso dignatum iri.

Iccirco loquitor ipsis, & dices ad eos, hæc dicit Adonai dominus, homo de domo Israel, qui posuerit cogitationes suas in corde suo, & pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suam, & venerit ad prophetam, ego dominus respondebo & in eis, in quibus tenetur mens eius, vt auerteret dominum Israel, secundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum.

Propter hoc loquere eis, & dices ad eos, hæc dicit Vulg. *dominus Deus, homo, homo de domo Israel. qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam interrogans per eum me, ego dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum, vt capiatur domus Israel in corde suo, quo recesserunt a me in cunctis idolis suis.*

Quando prophetis & pseudoprophetis abusi pari ratione ij qui obstricti erant impietatis scelere percontabantur, non vt à Deo imperata prorsus perficerent, sed ea gratia vt intelligerent an prædictiones suis essent cogitationibus responsuræ, hac de causa auctor omnium rerum Deus per prophetam ait, quicunque homo de domo Israel diuinæ repugnans doctrinæ, solitãque suis rationibus obsecutus, & eam despiciens comminationem, quæ improbis minatus sum, ad pseudoprophetam abierit sua incepta perficere studens, & periculum faciens, an quæ prædicta sunt euentu suis respondeant cogitationibus: ego, inquit, respondebo ei, siquidem non recta mente vsus est, concedam pseudoprophetæ, vt eius consilia conformet, exitio enim dignus est, & interitu, iccirco inquit, vt auerteret domum Israel secundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum. nam, quia ipsi à mea cura procul recedunt, gaudentque pseudoprophetarum deceptione, permittam vt ipsi suorum laborum percipiant fructus, hoc etiã Achaab euenisse inuenimus: Sede-

Universidad de Deusto
Biblioteca

2.Par.28. cias enim pseudopropheta confectis sibi cornibus ferreis, dicebat ipsi Achaab, his cornibus Syriam petes, his ventilabis Syriam. cumque Iosaphat quæ à pseudoprophetis dicerentur, nequaquam admittens diuinum propheram inquireret, accersitus fuit Michæas, qui contraria Sedeciæ vaticinatus, non persuasit ipsi Achaab: neque enim volens ea facere, quæ Deus prædiceret, prophetam interrogabat, sed modis omnib⁹, quod sibi faciendum propositum erat, id ratum fieri studebat, ideirco Dei permissu prædixerunt pseudoprophetæ falsa, quibus ille creditis exijt in expeditionem, & impietatis pœnas dedit.

Propterea dic ad domum Israel, hæc dicit Adonai dominus, conuertimini, & recedite ab institutis vestris, & ab omnibus impietatibus vestris, & convertite facies vestras.

Vulg. *Propterea dic ad domum Israel: Hæc dicit dominus Deus, convertimini, & recedite ab idolis vestris, & ab universis contaminationibus vestris auertite facies vestras.*

Salutis consiliatricem tradit admonitionem, & quid inde lucri futurum sit ostendit.

Quia homo, homo de domo Israel, & de proselyto qui peregrinatur in domo Israel, qui abalienatus fuerit à me, & posuerit cogitationes suas in mente sua, & pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suã, & venerit ad prophetam, vt interroget eum in me, ego dominus respondebo ei in ijs, quibus detinetur.

Vulg. *Quia homo, homo de domo Israel, & de proselytis, quicunque aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & posuerit idola sua in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam, vt interroget per eum me, ego dominus respondebo ei per me.*

Hæc apertius iterauit. omnis, inquit, quicunque se à mea cura abalienarit, & duce mala cogitatione vsus fuerit, scienſque pœnas, quas malis comminatus ego sum, ea contempta accesserit ad aliquem pseudoprophetam, ab eo videlicet cupiens quid facto opus sit intelligere, ego, inquit, respondebo, & permittam vt propheta vocatus ea respondeat, quæ illius cogitationibus consentanea sint. deinde dignum supplicium minatur.

Et firmabo faciem meam super hominem illum, & ponam eum in solitudinem, & in interitum, & auferam eum de medio populi mei, & cognoscetis, quia ego dominus.

Vulg. *Et ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, & disperdam eum de medio populi mei, & scietis quia ego dominus.*

Ostendensque non de diuinis prophetis hæc à se dici, sed de ijs, quibus est solum prophetæ nomen, & ab ipsa re omnino vacui sunt, subiecit,

Et propheta si errauerit, & locutus fuerit sermonem, ego dominus errare feci prophetam illum, & extendam manum meam super ipsum & delebo ipsum de medio populi mei Israel, & capient iniquitatem ipsorum.

Et propheta cùm errauerit, & locutus fuerit verbum, ego dominus decepi prophetam illum, & extendam manum meam super illum, & delebo eum de medio populi mei Israel, & portabunt iniquitatem suam.

At non est iusti iudicis proprium & decipere prophetam & in errorem inducere, punire. Non igitur secundum efficaciam ait se prophetam in errorem inductum ira, sed secundum permissionem. hoc est, cùm potsim ipsius statim mendacium redarguere, sustineo, & diuina lenitate vsus permitto, vt dolo vtatur, quem voluntate, non autem necessitate exercet. Ideirco etiam pœnam supplicium comminatur & male intergantis, & male respondenti.

Secundum enim iniquitatem, inquit, interroganti, sic etiam iniquitas prophetæ erit, vt non errent amplius domus Israel à me, & vt ne polluantur amplius in omnibus delictis suis, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, dicit Adonai dominus.

Iuxta iniquitatem interrogantis sic iniquitas prophetæ erit, vt non erret vlra domus Israel amplius, neque polluatur in vniuersis prauaricationibus suis, sed sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum: ait dominus exercituum.

Non sine causa, inquit, hoc illis infligam supplicium, sed vt illorum interitu populo meo benefaciam, & cum ab illorum impietate vindicem. volo enim ipsum habere potestate vindicem. volo enim ipsum habere populum, & esse illorum Deus, omni eos cura prosequens.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis, terra si peccauerit mihi, vt delinquat delictum, etiam extendam manum meam super eam, & conteram ipsius firmamentum panis, & emittam in eam famem, & auferam de ea hominem & iumentum, & si fuerint tres viri hi in medio eius Noe, & Daniel, & Iob, ipsi in iustitia sua saluabunt animas suas, ait Adonai dominus.

Et factus est sermo domini ad me dicens, fili hominis, terra cùm peccauerit mihi, vt prauaricans prauaricans extendam manũ meam super eã, & conteram virgã panis eius, & immittam in eã famem, & o-

& interficiam de ea hominem & iumentum, & si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas: ait dominus exercituum.

Si nationem quæ peccarit, inquit, punire voluero, & fame necare, & ij, qui punientur, noluerint ad pœnitentiam adduci, nullam veniam consequentur, ne si Noe quidem & Iob & Daniel in ipsis inuenti fuerint. verum hi certe suæ iustitiæ colligent fructus, & salutem adipiscentur, sed illos ab illato supplicio minime liberabunt. horum autem virorum mentionem fecit, vt valde ijs, quæ dicta sunt, consentientibus, quæ illorum tempestate acciderunt. nam & Noe in impiorum generatione inuentus haudquaquã potuit eos à diluuij exitio liberare, qui noluerunt ad pœnitentiam adduci: & Daniel similiter, cùm captiuitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipsorum impietatem ab illatis malis haud vindicauit, sed ipse bello captus, hostium tamen portus est, & eos, qui se in seruitutem abduxerant, sibi subiectos habuit. neque filijs Iob parentis iustitia profuit, sed ipse solus aduersarij superauit insidias. alijs autem rursus pluribus hæc asserit, & si necem inferam terræ illi, & si feras contra eam exuscitem, & si aduenientium hostium impetum, inuentique fuerint tres viri illi in medio ipsorum, ne filios quidem eos aut filias seruare poterunt, sed soli salutem consequentur. perspicuum est autem eos, qui à resipiscentia vacui sint, nullam à iustis vtilitatem percepturos, pœnitentiæ siquidem salutem consequi testis est diuina scriptura, hoc vbique docens. Nineuitæ enim neque Noe, neque Iob, neque Daniel habentes, sed Ionam, qui non pro eis supplicabat, sed vera dicere cupiebat, ipsa pœnitentia salutem inuenere. docet igitur oratio prophetica, scelcribus obstrictos nullam veniam habituros, & quicunque resipiscere nolint, etiam si inter iustos degere se glorientur. ad hæc ostendere vult auctor omnium rerum Deus, quod erga aliam nationem non fecit, hoc erga Israel se fecisse.

Hæc enim dicit, inquit, Adonai dominus, si autem & quatuor vltiones meas malas, (malas autem molestas aut) gladium, & famem, & bestias malas, & mortem emisero super Hierusalem, ad extermandata ex ea hominem & iumentum, & ecce relicti in ipsa saluatiuæ ex, qui educent ex ea filios & filias, ecce ipsi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum.

Vulg. *Quoniam hæc dicit dominus, quod si quatuor vindicta mea pessima, gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immisero in Hierusalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea saluatio educentium filios & filias: ecce ipsi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum.*

Mortem quidem vocat repentinum interitum, gladium vero occidionem, famem, egestatem, bestias malas eos qui crudeliter in seruitutem redigunt, malas vltiones acerbas & amaras. his pœnis inquit Israel illatis, relinquam qui ex ipsa saluentur, filios & filias, vt discant omnes ingentem eorum impietatem, & improba instituta, cognoscantque iusta supplicia. & vos item illorum cognati, conspecta istorum improbitate, haud accusabitis pœnarum crudelitatem, idque declarans adiecit.

Et pœnitebit vos super mala, quæ induxi super Hierusalem, in omnibus malis, quæ induxi super eã, & consolabuntur vos, quia videbitis vias eorum, & cogitationes eorum, & cognoscetis, quia non frustra feci, omnia quæcunque feci in ipsa, dicit Adonai dominus.

Et consolabimini super malo, quod induxi in Hierusalem, in omnibus quæ imporrauimi super eam, & consolabuntur vos cum videritis viam eorum, & adinuentiones eorum, & cognoscetis quod non frustra fecerim, omnia quæ feci in ea, ait dominus Deus. Vulg.

Hac de causa inquit non omnes funditus perdam, sed relinquam ex ipsis, qui saluentur, per quos omnes iustum fuisse illatum ipsis supplicium cognoscant.

Et factum est verbum domini ad me dicens, & tu fili hominis, quid fiet lignum vitis, ex omnibus lignis sarmentorum, quæ sunt in lignis silue. si capiet ex ea lignum vt faciant in opus, si capiat ex ea paxillum vt suspendant super eum omne vas, præter id quod ignis vraturum est in consumptionem, annuam purgationẽ eius consumat ignis, & deficit misericors. Cap.15.

Et factus est sermo domini ad me dicens, fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ sunt inter ligna siluarum? numquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? ecce igni datum est in escam, vtrumque parte eius consumpsit ignis, & medietas eius redacta est in fauillam. Vulg.

Cum vineam semper Israel per prophetas nũcuparit, per Dauid enim, vineam inquit, de Aegypto transtulisti: Esaias autem: vinea facta est dilecto meo, ait. Et Hieremias: quo modo conuersa es in amaritudinem, vitis vera? per translationem à sarmentis vitis ostendit inutilem Israel. quemadmodum enim præter omnia ligna ad opus minime idonea sunt ligna vitis, neque enim paxillum vel tenuissimum ex ea quis poterit conficere, sed tantum ignis sit alimentum, & annua Psal. 97. Esa. 5. Hiere 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nua item ipsius expurgatio in ignem proijcitur, ita iste populus ad aliud nihil idoneus, quam ad interitum ac supplicium. annuam, inquit, ipsius expurgationem consumit ignis, & deficit in perpetuum.

Numquid vtile erit ad opus? numquid etiam si ignis illud consumpserit in finem, amplius erit ad opus? aut fiet in opus, neque adhuc ipso existente integro, non erit in opus amplius.

Vulg. *Numquid vtile erit ad opus? etiam cum esset integrum non erat aptum ad opus, quanto magis cum illud ignis deuorauerit, & combusserit, nihil ex eo fieri poterit?*

Si enim antequam in ignem conijciatur ad nullum opus est idoneum, nullo pacto vtile esse poterit vbi fuerit ab igne consumptum, ita dicta comparatione, eam interpretatur.

Ecce ideo dic, hæc dicit Adonai dominus: quemadmodum lignum vitis inter ligna siluarum, quod dedi igni in consumptionem: ita dedi habitatores Hierusalem, & dabo faciem meam super eos.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus: Quomodo lignum vitis inter ligna siluarum, quod dedi igni ad deuorandum, sic tradam habitatores Hierusalem, & ponam faciem meam in eos.*

Hoc per translationem dixit ab ijs desumptam qui vultum iracundum terribilemque præ se ferunt.

De igne egredientur, inquit, & ignis comedet eos.

Vulg. *De igne egredientur, & ignis consumet eos.*

Liberati quippe à fame, occidione peribunt, aut captiui abducentur.

Et cognoscent quia ego dominus, cùm fiet mare terræ faciem meam super eos, & dabo terram in desolationem procæ, quod deliquerunt delicto dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et scietis, quia ego dominus, cùm posuero faciem meam in eos, & dedero terram inuiam & desolatam eo, quòd præuaricatores extiterint, dicit dominus Deus.*

Ipsos quidem in seruitutem redigi permittam, & occidione consumi; terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam & à cultoribus vacuam. atque hæc patientur pœnas eorum quæ in me deliquerint persoluentes. cùm igitur quæcunque ante scripta sunt ad nostram vtilitatem scripta sint, vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus, ne simus ligna & fœnum & calamus, quæ sunt ignis alimenta, sed aurum & lapides pretiosi, regij diadematis materia, vt cum Christo regnemus, cum quo patrem gloria decet cum sancto spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO V.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis testificare Hierusalem peccata ipsius.

Et factus est sermo domini ad me dicens, filium nis notas fac Hierusalem abominationes suas.

Bona est peccatorum reprehensio, & cùm vtilitatis causa adhibetur, stuporem rantibus sensum affert, & in memor ipsis propria reuocat delicta. triste & admodum molestum morbo sed longe molestius ipsum mor agnoscere. qua de causa sæpe etiam rum natio ita affectos, qui ægrotationem sum nolint percipere, morbi gratiam docet, vt percepto illius sensu desinat bo suppeditantes materiam causis fensionibus enutrire, sed medicæ artis bus obsequantur: hoc etiam auctor um rerum Deus erga eos, qui peccant, affecti sunt, vt sensum morbi non continenter facit. peccatori enim per quid dicit, Arguam te, & statuam em tuam peccata tua. & ipsi Hierusalem Hieremiam, cognosce, qua in Deum tuum impie egisti. & rursus quid feceris, & infinita alia huiusmodi uenire licet. hoc igitur hic quoque tæ Ezechieli faciendum præcipitur. care enim Hierusalem, inquit, eius. ostendito, inquit, vulnera, vlcera ipsius, vt ne exilliret suppliciis dissectionem, sed intelligens esse eiusmodi, quæ medeatur, medico agat tias. Deinde sigillatim ipsè delicta

Et dices hæc dicit Adonai dominus Hierusalem.

Et dices hæc dicit dominus Deus Hierusalem.

Vbique conduplicatio veram dicen minationem.

Radix tua & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa.

Valde gloriabantur Iudæi propter cognationem Abraham, ideo etiam in sacris euangelijs dicebant, semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. arrogantiam beatus quoque Ioannes ptista conprimit cùm dicit. Genimini perarum, quis ostendit vobis fugere tura? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham, Ameo enim dico vobis, potest Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ. quemadmodum igitur diuinus hic vir eos, qui ferini erant in improbitate degebant, venenatis

comparauit, ita hoc loco quoque dominus Deus per prophetam, Chananæam ipsorum stirpem vocat, patrem Amorrhæorum & matrem Cethæam, & omnino generationem externam. quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem contraxere. & propter mores simul cum isto genere sortiti sunt hæreditatem. hoc autem satis erat ad eos admodum perterrendos non solum propter istarum gentium, quæ tunc vigebant, scelera, sed etiam propter ignobilitatem, quam maioribus acceptam referebant. Chanaan siquidem execrationibus obnoxius factus fuit, & ab auo Noe seruitutis est condemnatus. ab hoc inquit es ortundus, & nulla es cum Abraham & Sem cognatione coniunctus. quorum enim pietatem repudiasti, eorum etiam cognationem amisisti, & illa nobilitate prorsus spoliatus es. ita ipsis Chanaan cognatione deterritis, separatim & eorum scelera & proprium natræ beneficium.

Non est præcisus inquit, vmbilicus tuus.

Hoc est, adhuc Aegyptiacum hauris alimentum, & generationem ipsius ex Aegypto exitum vocat. asserunt autem medici foetum in vtero matris veluti quandam radicem habere vmbilicum, per quem aiunt eum nutriri & augeri. cùm igitur obstetrices partem illam vmbilici, a qua propendet infans, incidere consueuerint, morsliter per translationem ait, vmbilicus tuus non est præcisus, hoc est, hodie quoque ab vtero natorno, id est Aegypto, impietatis arrabilis alimentum.

Et in aqua non es lota in salutem.

Hoc itidem per translationem ab infantibus, qui post partum abluuntur, & occultantur, & à sanguine ex vtero contracto liberantur. tu igitur inquit ab his non es liberata, sed adhuc hodie quoque materni vteri signa defers.

Vulg. *Neque fasciis fasciata es, & fascijs non es fasciata.*

Nec fasciis fasciata, nec vnctura pannis.

Non accepisti, inquit, doctrinæ fasces, neque allatas tibi fascias per legis disciplinam, quæ adhibentur infantibus, vt si aliquod ex membris in ipso partu à recto ritu peruersum fuerit, restituatur, decentemq; formam suscipiat.

Neque pepercit super te oculus meus, vt faceret in te vnum ex omnibus istis, vt parceretur quid super te, & prouideret a facie campi pramitare anima tua, tu quadie nata es.

Vulg. *Non pepercit super te oculus vt faceret tibi vnum de his miserens tui, sed proiecta es super faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die, qua nata es.*

Statim enim & ouestigio, inquit, nata, & ab Aegypto liberata, & à me legis æqualitatem edocta peruersa es, obliqua semper & deprauata complexa: campum enim æqualitatem hic nuncupauit: ego autem in Aegypto quidem nullam tibi inquit legem attuli neq; mandatorum sales, neq; vmbilici sectionem, neque membrorum per fascias reformationem. postea vero quam inde profecta es, omni te curatione dignam censui. ideo subijcit.

Et veni super te, & vidi te miscram in sanguine tuo, & dixi tibi, in sanguine tuo viues, & dixi tibi, cum sanguine tuo vita multiplicare innocenter, sicut ortum agri dedi te.

Transiens autem per te vidi te conculcatam in Vulg.
sanguine tuo, & dixi tibi cùm esses in sanguine tuo: viue. dixi inquam tibi: in sanguine tuo viue multiplicatam quasi germen agri dedi te.

Conspicatus enim te idololatriæ sanguine inquinatam, & sacrificiorum sanguines amplexantem, concessi tibi vt sacrificares non idolis sed mihi. quod declarauit cùm dixit, in sanguine tuo vita multiplicare innocenter, hoc est non præter legem, sed secundum legem, non dæmonibus sed Deo sacrificans: hoc enim faciens insitam terræ virentis germinabis, omnisque generis fructibus exornaberis.

Et multiplicata es, & magnificata es, & ingressa es in vrbes vrbium.

Et multiplicata es & grandia effecta, & ingressa Vulg.
es, & peruenisti ad mundum muliebrem.

Meam, inquit, benedictionem secutum est opus, ego enim dixi, vt ortum agri dedite, tuq; accepta benedictione, simul & multitudinem & magnitudinem adepta es, conspicuaque & illustris facta maximas vrbes tibi subiecisti, ita breuiter & ortu & incremento ipsius enarrato, rursus partium narrat incrementum.

Vbera tua, inquit, vestita facta sunt, & capillus tuus vrtus est.

Vbera tua intumuerunt & pilus tuus germinauit. Vulg.

Omnia per translationem à pueris moraliter narrat, his ampliorem ostendens affectionem, & vbera vocat rationalis animæ partis iudicium, cor enim vbera cooperiunt: capillos vero, ornatum illum qui ab ætatis maturitate proficiscitur.

Tu autem eras, inquit, nuda, & ignominiæ plena.

Et eras nuda & confusione plena. Vulg.

Nondũ enim acceperas legis tegumentum.

Et transiui super te, & vidi te, & ecce tempus tuum, & tempus desiderantium, & expandi alas meas super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum in testamento tecum, dicit Adonai dominus.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Et transiui per te & vidi te, & ecce tempus tuum tempus amantium, & expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi & ingressus sum pactum tecum, ait dominus Deus.*

Cùm enim conspexissem te in reliquum idoneam, quæ mecum per legem societatem coires, expandi quasi quasdam alas salutarium præceptorum doctrinam, & cooperui iniquitatis nuditatem, & hoc connubium etiam dotis libellus est consecutus: ingressus enim sum, inquit, in testamento tecum. & quia opus erat vt libello adhiberetur iusiurandum, ne hoc quidem facere recusaui: sed quamuis tide dignus essem vel verbo tantum promittens, attamen iusiurandum quoque verbo adhibui. hoc autem intelligere facile est volenti legis scripturas percurrere. inueniet enim in beati Moysis cantico, ipsum omnium rerum auctorem Deum ira dicentem: Leuabo in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam viuo ego in sæculum. Deut. 32.

Et facta es mihi, inquit.

Hoc est coniuncta es mihi, & nuptiæ perfectæ sunt.

Et laui te in aqua, & laui sanguinem tuum, & vnxi te in oleo & induite varia, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byso, & circumdedi te subtilibus ex crinibus contexta.

Vulg. *Et laui te aqua & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te byso, & indui te subtilibus.*

Sigillatim sua enarrauit beneficia. primũ enim aqua inquit doctrinæ laui te, & lustrationes, & aquiminaria adhibui, deinde vnxi te oleo; hic sacerdotij genera recenset; sacerdotes enim oleo sancto vngebantur, ipsique bysinam induebantur, & hyacinthinam vestem. Innuit etiam diuitias, quæ accesserunt ipsi populo tam spirituales, quàm corporis sua ipsius prouidentia, & circumdedi te trichapto. hoc est rete è capillis confectum, quod mulierum capitibus circumponebatur. per translationem igitur, impositum ipsis decorem sua in omnibus rebus cura declarauit, & innuit item vt ego arbitror tabernaculum, ex sagis cilicinis confectum, in quo & sacrificia pro peccato offerebantur, & reuelationes de initiandi ritu factæ exponebantur ex propitiatorio cum principe sacerdotum Deo colloquente. Exod. 26.

Et ornaui te ornamento, & circumdedi armillas circa manus tuas, & monile circa collum tuum, & dedi inaurem circa nasum tuum, & torulas circa aures tuas, & coronam gloriationis super caput tuum.

Vulg. *Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo.*

Et vnumquodque horum moraliter decet intelligere: armillas manibus impositas, eam virtutem, quæ ad agendum nos excitat: monile collo circumdatum, legis iugum: inaurem naso iniectam, à vitijs dehortationem, quæ per mandata freni instar adhibetur à translatione taurorum, qui ferreum aunulum naribus excipiunt, quo huc atque illuc circumducuntur. & bobus eorum audaciam comparasse testis est item Oseæ propheta, qui ex persona domini loquitur: Sicut iuuenca irritans irritauit Ephraim. inaures vero auribus adhibitas bonam significat doctrinam, ornamentum auribus ea vi, quæ ad obediendum adducit homines, imponentem: coronam super caput impositam eam gloriam, quæ à pietate, & cultu legis, atque adeo ex omnibus bonis comparata sit.

Et ornata es auro & argento, & indumenta tua byssina, & trichapta, & varia.

Et ornata es auro & argento, & vestita es byssino & polymito, & multa coloribus.

Et vnumquodque item horum ita possit intelligi, & illud ad ea quæ dicta sunt addere opus est: non solum ea quæ sunt ipsius per modo dicta innui, sed etiã beneficia ad corpus pertinentia significari. statim enim ex Aegypto egressi ab Aegyptijs vasa argentea & aurea mutuati eos spoliarunt, nullius violenti operis repetentes mercedem, & tamen earum quoque gentium, quæ Palæstinam incolebant, omnes facultates deprædati sunt. significat itaque præter spiritalia bona, eorum quoque quæ ad corpus pertinent, abundantiam. iccirco subijcit.

Similam, mel, & oleum comedisti.

Omnibus, inquit, terræ bonis potita es ad fruendum.

Et facta es pulchra valde valde.

Et decora facta es vehementer nimis.

Obseruans legem adepta es decoremab ipsius legis cultu profectum.

Et directa es in regnum.

Et processisti in regnum.

Ita inquit aucta es in regnum, vt formidabilis facta sis omnibus finitimis, & regium honorem perceperis. hoc enim innuit his, quæ subiecit.

Et exiuit tibi nomen in pulchritudine tua inter gentes.

Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam.

Illustris enim facta es & celebris vbique deinde

deinde etiam huiusce rei causam docès ait.

Quia completum erat in decore quem posui super te, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Quia profecta eras in decore meo quem posueram super te, dicit Dominus Deus.*

Ego enim tibi decoris illius auctor eram, qui præceptis & legibus te proprijs instruxeram.

Et confisa es in pulchritudine tua.

Et habens fiduciam in pulchritudine tua.

Hoc est malorum initium, spem diuinam abiecisse, suisque prosperis gloriari successibus.

Et fornicata es in nomine tuo, & effudisti fornicationem tuam super omnem transeuntem, ipsi erat, non esset.

Vulg. *Fornicata es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, vt eius fieres.*

Cùm nobilissima facta esses, & iccirco maxime gloriareris, à me deficiens in extremam lasciuiam collapsa es, non vnum aut alterum excipiés amatorem, sed omnes qui per te transire cupierunt, & cum vnoquoque ipsorum consuetudinem habebas, præter legem eam admittens. hoc enim declarauit cum dicit: ipsi erat, non erit. cum alijs coniuncta es, ad quos nihil attinebas, mihi quippe à principio te ipsam deuouisti: & fornicationem hic idolorum cultum vocat: & omnem transitum, diuersas dæmonum insidias.

Et cepisti de vestimentis tuis, & fecisti tibi ipsi idola consuta, & fornicata es super eis, et non veniet desuper, quæ non erunt, neque fient.

Vulg. *Et sumens de vestimentis tuis fecisti tibi excelsa lutea insigne consuta, & fornicata es super eis, sicut non est factum neque futurum est.*

Noua, inquit, & incredibilia tua idololatriæ instituta: non enim aliorum tantum æmulata es mala, sed ipsa etiam alia excogitasti, idolorum imaginibus è vestibus confectis, dijsque nuncupatis, me præsertim omnia tibi istiusmodi per legem interdicente.

Et sumpsisti vasa gloriationis tuæ ex argento meo, & ex auro meo, ex iis quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis.

Vulg. *Et tulisti vasa decoris tui, de auro meo, atque argento meo, quæ dedi tibi, et fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis.*

Aurum, inquit, argentum & aurum accipiens deique ex meis donis fabricans meo cultui eos prætulisti, imagines autem masculinas appellauit, quia fornicationem idolorum per translationem nominat.

Et tulisti, inquit, vestimenta tua varium, & induisti ea, & oleum meum, & thymiama meum posuisti ante faciem eorum, & panes quos dedi tibi, similam & mellem & oleo cibauite, & posuisti eos ante faciem ipsorum in odorem suauitatis.

Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria, & operuisti illas, & oleum meum & thymiama meum posuisti coram eis, & panem meum quem dedi tibi, similam & oleum & mel, quibus enutriui te, posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis. Vulg.

Quæ à me, inquit, bona accepisti hæc adulteris illis insanis offerebas, alijs eos instruens & adornans, alijs libamina & sacrificia peragens.

Et factum est dicit Adonai Dominus, et tulisti filios tuos, & filias tuas, quas genuisti, & sacrificasti eis in consumptionem.

Et factum est ait Dominus Deus, & tulisti filios tuos & filias tuas quas generasti mihi, & immolasti eos ad deuorandum. Vulg.

Deinde reprehensio est per ironiam.

Quasi parum fornicata es

Numquid parua est fornicatio tua? Vulg.

Ex quibus apertum est, & maxime perspicuum fornicationem hic idolorum cultum ab eo vocari.

Et iugulasti, inquit, filios tuos, & dedisti eos, vt consecrares expians eos ipsis, hoc est ex eis omnem fornicationem tuam, & abominationes tuas.

Immolasti filios meos, & dedisti illos consecrans eis, & post omnes abominationes tuas & fornicationes. Vulg.

Omnium enim rerum & improbissimum & maxime detestabile iniusta filiorum cædes, quam insania correpti sacrificantes perpetrabant, mala deorum auertantes, & liberationem à malis, vt stulte opinabantur sibi molientes.

Et non memmnisti dies infantiæ tuæ, quando eras nuda & ignominiosa, & inquinata sanguine tuo, & viuebas.

Nunquid recordata es dierum adolescentiæ tuæ, quando eras nuda & confusione plena, conculcata in sanguine tuo. Vulg.

Non reuocasti, inquit, in memoriam priſtina, vt ego te nudam & omni prouidentia orbatam, atq; idolorum sanguine pollutam excipiens ablui, auctorque fui vt & viueres, & omni cura te protegi intelligeres.

Et factum est post omnes iniquitates tuas, ve tibi, ve tibi dicit Adonai Dominus.

Et accidit post omnem malitiam tuam, ve ve tibi ait Dominus Deus. Vulg.

Et auctum enim ingrate tuæ mentis lamentationem percepi & luctum, deinde diuinus illius impietatem recensens:

Et ædificasti tibi domum fornicationis, & fecisti tibi prostibulum in omni platea, & in principio

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnis via ædificasti lupanaria tua, offendisti pulchritudinem tuam, & diuisisti crura tua omni transeunti.

Vulg. *Et ædificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum, & diuisisti pedes tuos omni transeunti.*

Iudic. 2. 3. Hæc apertius cognosci possunt ex historia Iudicum, & ex libro Regnorum, vbique enim & in domibus, & in foris statuerunt idolorum statuas, atq; has domos impietate complerunt, & in ipso Dei templo pernicio-sis dæmonibus aras cõstruxerunt, vbi simulacra dæmonumq; imagines posuerunt. & hoc Dominus hic acculat, dominum fornicationis idolorum nuncupans delubra. & hu-iusce fornicationis exuperantiam redarguens ostendit ipsam omnibus congredi cupientibus omnino prostitutam, per ea idola, quibus vias, plateas, & omne forum complent, pietatisq; pulchritudinem lasit, omnemq; transitum ad ifiusmodi excepit lasciuiam, modu Aegyptiorum, modo Assyriorum, & Chaldæorum deos adorans. idq; docens subiecit:

Et multiplicasti fornicationem tuam, & fornicata es super filios Aegypti vicinos tuos, magnos carnibus, & multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me.

Vulg. *Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis, magnarum carnium, & multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me.*

Per translationem rursus magnos carneos, qui supra modum idolorum cultui addicti erant, nominauit, qui hircos, & hones, & oues, canesque, & simias, & crocodilos, & ibes, & accipitres adorarunt.

Et ecce extendam manum meam super te, & auferam legitimata tua, & tradam te in animas odientium te, filias alienigenarum declinantes à via tua, qua impie egisti.

Vulg. *Ecce ego extendam manum meam super te, & auferam iustificationem tuam, & dabo te in animas odientium te filiarum Palæstinarum, quæ erubescunt in via tua scelerata.*

Mouebo, inquit, ad disciplinam manum meam, & spoliabo te splendore legis, & te hostibus tuis constituam ludibrium, finitimasque vicinorum vrbes adducam, vt in te illudant, quæ tua impietatis exuperantiam minimæ sunt æmulatæ.

Et fornicata es, inquit super filios Assur, & ne sic quidem explerata fuisti, & fornicata es & non sic saciata, & multiplicasti lupanaria tua ad terram Chanaam, & in Chaldæa, & neque in hic expleta es.

Vulg. *Et fornicata es in filijs Assyriorum, eo quod nec dum fueris expleta, & postquam fornicata es nec sic es saciata, & multiplicasti fornicationem tuam in terra Chanaam cum Chaldæa, & nec sic saciata es.*

Vnaquæque natio, inquit, proprijs seruiuit idolis: tu vero cum adoraueris deos omnes, & omnium idolorum, quæ sunt vbique terrarum, cultum complexa sis, nondum tamen ne hodie quidem vlla te impietatis lætietas cepit.

Quo mundabo cor tuum, dicit Adonai Dominus, cùm facias tu hæc omnia opera mulieris adulteræ procacis? 30

In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus, cùm facies omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis?

Quam inquit tua impietate dignam tibi pœnam infligam? quo adhibito remedio vlcera tua putrida expurgabo? tanta es enim opera mulieris, quæ à fonte pudorem abstulerit, impudenterque & propalam intemperantiam profiteatur.

Et fornicata es triplicater in filiabus tuis.

Iniquitas tua subiectarum tibi vrbium triplex est, & quam oportuit fuisse pœnam magistram, hæc omnis impietatis extitit exemplar.

Cum ædificaueris, inquit, lupanar tuum in principio omnis viæ, & prostitutionem tuam feceris in omni platea, & non fuisti vt meretrix cogens mercedem. 31

Quia fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelsum tuum fecisti in omni platea, nec fuisti quasi meretrix sastidio augens pretium.

Neque enim rerum necessariarum inopia ad istam te lasciniam reiecit: omnibus quippe bonis perfruens, mensque delicate abutens muneribus, quæ à me tibi tribuerentur, illis offerebas: iccirco similis es mulieri, viro quidem matrimonio coniunctæ, sed adulteris formam prostituenti, & quæ viri sunt elargienti, & amatoribus ea luppeditanti.

Mulier enim adultera inquit sub viro suo sumit vitam alienos, quæ à viro suo accipiens mercedes, & in omnibus fornicantibus in eam prodens mercedes.

Sed quasi mulier adultera, quæ super virum suum inducit alienum.

Et hoc idem latius narrans, vt aperte quam. 32 sit illa res absurda redarguat,

Omnibus, inquit, meretricibus dantur mercedes, tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, & onerabas eos vt venirent ad te per circuitum in fornicatione tua.

Et dona dabas eis vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum.

Nemo enim aliquid vnquam bonis à pessimis dæmonibus accepit, qui vero eos colere instituunt, concessa sibi à Deo bona illis offerentes, eorum dominationem attrahunt. hoc enim innuit, cùm dixit, & onerabas eos vt venirent ad te per circuitum in fornicatione tua. ijs enim, quæ illis offerebas, eos hortabaris, vt ad te venientes accurrerent, tecumque continenter versarentur.

Et factum est in te peruersum prater mulieres in fornicatione tua, & post te non fornicabantur. in eo enim quod tu das mercedes, & mercedes non dantur tibi, factum est in te peruersum.

Vulg. *Factum est in te contra consuetudinem mulierum, in fornicationibus tuis, & post te non erit fornicatio: in eo enim quod dedisti mercedes, & mercedes non accepisti factum est in te contrarium.*

Similis enim facta es, inquit, lasciuis mulieribus, quæ omnibus prostitutæ sunt, multorum admittens consuetudinem: quod vero non accipias sed præbeas mercedem, contraria rursus illis facere perseueras. quapropter & eas, quæ ante fuerunt, & quæ post futuræ sunt, ifiusmodi lasciuiæ genere vicisti. ita emudata ipsius iniquitate à rebus ei nomen imponens ait.

Iccirco meretrix audi verbum Domini, hæc dicit Adonai dominus, eo quod effusum est æs tuum, & reuelabitur ignominia tua in fornicatione tua, ad amatores tuos, & in omnes cogitationes immundi tui tuarum, & in sanguinibus filiorum tuorum, quos dedisti eis.

Vulg. *Propterea meretrix audi verbum domini, hæc dicit Dominus Deus, quia effusum est æs tuum, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis super amatores tuos, & super idola abominationum tuarum in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis.*

Subæratum vocatur adulterinum numisma, in quo alia commista sit materia. quando igitur meis legibus, inquit, haud mediocrem quandam iniquitatem admisciuisti, immo multum æs effudisti, ita vt ne in reliquum quidem auri appareat natura, sed totum numisma æreum conspicitur, deinceps te mea prouidentia destitutã ignominia complebo, omnis generis tuę iniquitatis à te repetens pœnas, sed præcipue ob iniustam filiorum cædem, quos cruentis dæmonibus obtulisti.

Ideo ecce ego super te congregabo omnes amatores tuos quibus commista es, & omnes quos amasti, cum omnibus, quos oderas, & congregabo eos super te in circuitu.

Vulg. *Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commista es, & omnes quos dilexisti, cum vniuersis, quos oderas, & congregabo eos super te vndique.*

Per ipsos inquit amatores tuos vlciscar te. æmulata es Chaldæorum, Assyriorum, Chananæorum, & Aegyptiorum impietatem, his contra te instrumentis vsus debita tibi infligam supplicia, & cum amatoribus tuis eos quoque quos odisti coniungam, vt & isti, & illi ingentem tuam conspicentur iniquitatem.

Reuelabo enim malitiam tuam inquit ad eos, & videbunt omne dedecus tuum, & vlciscar te vltione adulteranum, & effundam tibi sanguinem, & ponam te in sanguine furoris mei & zeli.

Et nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam, & nudabo te in oculis adulterarum, & effundent mihi sanguinem, & dabo te in sanguinem furoris & zeli. Vulg.

Homicidarum enim & adulterarum mulierum pœnas lues. quarum enim imitata es scelera, earum supplicia subibis.

Et tradam te in manus eorum, & effodient lupanar tuum.

Et dabo te in manus eorum, & destruent lupanar tuum. Vulg.

Hoc est dæmonum delubra.

Et destruent basim tuam

Et demolientur prostibulum tuum. Vulg.

His innuit sicrum Dei templum, basis enim ipsorum, & crepido, & fundamentum cultus qui in eo adhibebatur.

Et exuent te vestimentis tuis, & sument vasa gloriationis tuæ, & dimittent te nudam & ignominiæ plenam.

Et denudabunt te vestimentis tuis, & auferent Vulg. *vasa decoris tui, & derelinquent te nudam plenamque ignominiæ.*

Direptionem & seruitutem his declarauit.

Et adducent super te turbas, & lapidabunt te in lapidibus, & iugulabunt te in gladijs suis, & inccendent domos tuas igne, & facient in te vltiones coram mulieribus multis.

Et adducent super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladijs suis, & comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum. Vulg.

Hæc captiuitatis tempore euenirunt. quæ per translationem disseruit ab adultera muliere, quæ lapidibus oppressa occidebatur, cõburebatur q;. quamobrem in translatione commoratus subiecit. & facient in te vltiones coram mulieribus multis. non autem mulieres, mulieres vocat, sed per translationem vrbes ita nuncupat, quandoquidem ipsam quoque vrbem mulieris instar in iudicium adducit. deinde vtilitatem à pœna profectam innuit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et auertam te à fornicatione, & mercedes non dabis amplius.

Vulg. *Et desines fornicari, et mercedes vltra non dabis.*

Spoliata enim tua tranquillitate & captiua in seruitutem abducta non habebis amplius in posterum improbæ illius lasciuiæ occasiones. sed egestas vtilitatis tibi conciliatrix erit.

Et dimittam furorem meum super te, & auferetur zelus meus à te, & requiescam, neque sollicitus ero amplius.

Vulg. *Et requiescet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius.*

Per translationem rursus tanquam de homine zelotypia affecto ægre ferente vxoris adulterium hæc dixit. adhibito enim supplicio, inquit, lasciuiam tuam comprimam, & à cura quam de te habeo solutus ac liber ero. non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent, & hoc tibi inferam supplicium.

Eo quod non es recordata dici infantiæ tuæ, & molestia afficiebas me in omnibus his, & ego ecce vias tuas in caput tuum dedi, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Eo quòd non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ, & prouocasti me in omnibus his, quapropter & ego vias tuas in caput tuo dedi, ait dominus Deus.*

Tu, inquit, attraxisti horum malorum vim, cùm nolueris cogitare, qualis ex quali facta sis, & vt te, quæ tenuis eras & parua atq; omnino ignobilis, celebrem reddidi & admodum illustrem.

Et sic non feci secundum omnem impietatem tuam in omnibus iniquitatibus tuis.

Vulg. *Et non feci iuxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis.*

Nihil tuis, inquit, peccatis dignum sustines: paruum enim est supplicium si cum impietate conferatur.

Hæc sunt omnia, quæcunque dixerunt contra te in parabola dicentes: sicut mater, et ilia filia.

Vulg. *Ecce omnis qui dicit vulgo proverbium, in te assumet illud dicens, sicut mater ita & filia eius.*

Tibi conuenit, inquit, prouerbium illud quod circumfertur, matri similem esse filium: & matrem ipsius supra Cethæam nuncupauit.

Vita matris tuæ es tu, quæ repulit filios suos & virum suum: & soror sororum tuarum, quæ expulerunt virum suum, & filios suos.

Vulg. *Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suum, & filios suos: & soror sororum tuarum, quæ proiecerunt viros suos & filias suas.*

His ostendit non Iudæorum tantum esse Deum, sed etiam gentium: etenim illorũ antiquitus Deus appellatus est, antequam ipsi eo detrimento afficerentur, vt idola colerent. quapropter illos quoque & virum & filios repulisse dixit: negato Deo, dæmonibusque filijs immolatis. deinde apertius loquitur.

Mater vestra Cethæa et pater vester Amorrhæus, soror tua senior Samaria hæc, & filiæ eius, & sedens à sinistris tuis, & soror tua iunior sedens à dextris tua Sodoma & filiæ eius. Vlg.

Mater vestra Cethæa & pater vester Amorrhæus, & soror tua maior Samaria, ipsa & filiæ eius, quæ habitant ad sinistram tuam, soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius.

Non secundum tempus, sed secundum impietatis doctrinam appellauit, tempore enim Sodoma antiquior est. sed quia Samariæ prius æmulata est instituta, deinde paulatim auxit facinora, ita vt etiam Sodomis assimilari potuerit, iunioremque sororem appellat, Sodoma, vt quæ postea cognationem cum ipsa complexa sit. impietatis enim communionem cognationem vocauit. illud autem à dextris & sinistris, propter situm locorum apposuit: his enim qui in Hierosolymis sunt ad orientem conuersis, à dextris Sodoma sita sunt: à sinistris vero Samaria magis vergens ad aquilonem. filias autem huius & illius subiectas & vrbes & vicos nominat. cupiensque impietatis exuperantiam ostendere subiecit.

Et nec sic quidem in vys earum ambulasti, neque secundum iniquitates earum fecisti, & parum abfuit, & superasti eas in omnibus vys tuis. Vlg.

Sed nec in vys earum ambulasti, neque secundum scelera earum fecisti pauxillum minus: pene scelestoria fecisti illa in omnibus vys tuis.

Auxisti, inquit, commentis prauæ earum institutæ, & periclitaris impietatis præmia percipere.

Viuo ego dicit Adonai Dominus, si fecit Sodoma soror tua hæc, & filiæ eius, quemadmodum fecisti tu, & filiæ tuæ. Vlg.

Viuo ego dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filiæ eius, sicut fecisti tu, & filiæ tuæ.

Deinde discrimen ostendit.

Verumtamen iniquitas Sodomorum in superbia, & in saturitate panis, et in abundantia delectabantur ipsa et filiæ eius, hoc fuit in ipsa, et in filiabus eius, & manum mendici & pauperis non assumebant: & gloriabantur, & fecerunt ea quæ sunt abhominata coram me, & abstuli eas, sicut viderunt. Vlg.

Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et elevatæ sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti.

Circumfluentes nimia bonorum, inquit, abundantia, & in superbiam, & arrogantiam prolapsæ sunt, & eos qui egerent despiciebant, ipsi omnibus deliciis perfruentes, ex quo in extremam lasciuiam inciderunt, & pœnas impijs facinoribus dignas pertulere.

Et Samaria secundum dimidia peccatorum tuorum non peccauit, & multiplicasti iniquitates tuas super eas, & iustificasti sorores tuas in peccatis tuis, & omnibus iniquitatibus tuis, quas fecisti. Vlg.

Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, sed vicisti eas scelestibus tuis, & iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.

Hanc autem comparationem non facit secundum solam peccati, sed secundum prouidentiæ qualitatem, nam tametsi peccasset, & infinita facinora ausa esset Samaria, at procul aberat à Dei templo, & paruam certe quandam veniam habebat. cùm & sub alius regis imperio degeret & in sacro Dei templo legitima perficere nequiret. & Sodoma item neque prophetam habebat, neque legis latorem, sed sola naturalis legis doctrina fruebatur. tu vero & legem habens, & sacerdotes, & prophetas, & sacrum Dei templum, legitimumque cultum, illarum impietatem consectata es, quare illas ostendis venia dignas.

Et tu sustine tormentum tuum tuum superans, in quo confusisti sorores tuas in peccatis tuis, quibus iniquè egisti super eas, & iustificatæ eas super te ipsam. Vulg.

Ergo & tu porta confusionem tuam, quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis scelestiores ex eis: iustificatæ sunt enim à te.

Illaud simpliciter dixit iustificasti, sed super te ipsam. tu enim illarum scelera imitata, non habes excusationem qua te defendas, à lege & prophetis adiuta. illæ vero propter impietatis exuperantiam veniam consequi cupiunt. suscipe igitur tuorum institutorum supplicium: quia illis quoque detrimentum attulisti.

Et tu confundere, & sustine ignominiam tuam, eo quòd iustificasti sorores tuas. Vulg.

Ergo & tu confundere & porta ignominiam tuam, quæ iustificasti sorores tuas.

Cùm aliquis est in honore nec intelligit, ignominia affectus sensum pristini percipit honoris. & Hierusalem igitur non cognito honore sibi à Deo concesso, obsidione & captiuitate suum agnouit Deum. Iccirco à beato Dauid docta exclamat, confusio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis. Psal. 43.

Et auertam iniquat, auersionem eorum, auersionem Sodomorum & filiarum eius, & auertam auersionem Samariæ & filiarum eius.

Et conuertam reuersionem eas conuersione Sodomorum cum filiabus suis, & conuersione Samariæ & filiarum eius. Vulg.

Opus est scripturæ idiomata nosse, neque enim aliter eius consilium percipi potest. hoc igitur idioma præter alia multa habet, vt & quæ facturi sumus tanquam futura narret, & futura, vt ea quæ facta sint, itaque hoc loco similiter res gestas, vt futuras differit, auersata est me Sodoma & subiectæ illi vrbes, pariqué ratione cum subiectis Samaria. sed ego item auersatus sum, eorumque quæ peccauit exegi pœnas.

Tùmque reuersus eadem auertam auersionem in medio earum vt portes ignominiam tuam, & ignominia confundaris ex omnibus quæ fecisti, cum tu ad ira eandem prouocares me.

Et conuertam reuersionem tuam in medio earum, vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus quæ fecisti consolans eas. Vulg.

Eadem, inquit, tu quoque patieris, quæ illæ passæ sunt, & eorum quæ in me deliquisti pœnas dabis.

Et soror tua Sodoma, & filiæ eius restituentur, sicut fuerunt à principio, & tu et filiæ tuæ restituemini sicut fuistis à principio.

Et soror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam, & Samaria & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam, & tu & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem vestram. Vulg.

Restitutionem hic non in melius, sed in perus appellauit, rursus enim idioma illud scripturæ, quod de præteritis loquitur vt de futuris, Sodomis appositum est, quod autem dicit, est huiusmodi: quemadmodum Sodoma cùm essent clara & à pluribus habitata, in pristinam fortunam restitui, fecique vt prorsus à cultoribus essent vacua, qualia erant antequam ædificarentur, ita & tibi adempto omni decore operam dabo vt in pristinam redeas formam.

Et nisi fuisset Sodoma soror tua in auditum in ore tuo, in diebus superbiæ tuæ antequam reuelarentur malitiæ tuæ, quemadmodum nunc opprobrium filiarum Syriæ & omnium quæ in circuitu tuo, & filiarum alienigenarum, circumdantium te in circuitu.

Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo in die superbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua, sicut hoc tempore opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæstinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Vulg.

Si non dicideres, inquit, Sodomorum

 suppli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

supplicium, & diuulgatum fuisset in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obsidio in Syriæ & Palæstinæ ciuitatibus, quid nam amplius mali perpetrasses? neq; enim illorum tibi exemplum profuit, sed cùm noris & quæ illi ausi sunt, & illatas ipsis calamitates, nihilo minus delinquere perseueras, propterea

Iniquitates tuas & iniustitias tuas tu portabis, dicit Dominus Deus. hæc dicit Adonai Dominus, & faciam in te, sicut fecisti, sicut despexisti execrationem vt violares testamentum meum.

Vulg. *Scelus tuum & ignominiam tuam tu portasti ait Dominus Deus, quia hæc dicit Dominus Deus. Et faciam tibi, sicut despexisti iuramentum, vt irritum faceres pactum.*

Habuit lex execrationem eos, qui violassent ipsam persequentem, iussitq; hanc sex tribus in monte Gebal stantes percurrere, & omnem populum respondere Amen. Cum igitur ne execrationem quidem verita fueris, sed absque metu pactum meum violaris, percipe seminum fructus. deinde post pœnam bona quoque pollicetur.

Et recordabor ego testamenti mei tecum in diebus infantiæ tuæ, & stabium tibi testamentum meum, testamentum sempiternum.

Vulg. *Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ, & suscitabo tibi pactum sempiternum.*

Tu enim mea fœdera, inquit, aspernata es, & pacta; quæ mecum pepigeras violasti, sed me ne hoc quidem adducet vt te omnino deseram, verum vbi te disciplina instructam, æquitatem edocuero, fœderum illorum recordabor, quæ olim tecum percussi cùm adhuc esses infantula: & ita vocat tempus illud, quo in solitudine est commorata, & statuam testamentum meum, testamentum sempiternum. non legis sed gratiæ, non per Moysem sed per Apostolos: illud enim ad tempus durabat, hoc est, æternum. hoc item per Hieremiam prophetam se tacturum pollicitus est, disponam enim domui Israel, inquit, & domui Iuda, testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum, in die qua apprehendi ego manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non manserunt in testamento meo, & ego repuli eos, sed disponam ipsis testamentum nouum dans leges in mentem eorum, & in corde eorum scribam eas. hoc item testamentum hic quoque pollicetur.

Hier. 31. *Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, & ignominia afficieris cùm receperis tu sorores tuas seniores tecum iuniores te.* vij

Et recordaberis viarum tuarum & confunderis cum receperis sorores tuas te maiores cum minoribus tuis.

A supplicio enim sensum tuarum viarum percipiens, ignominiamque tibi circumiectam conspicata proprium agnosces Dominum: videbisque etiam istas sorores tuas eodem tecum fœdere fruentes, immo te ipsam vna cum illis idem adeptam.

Dabo enim tibi ipsas, inquit, in ædificationem, & non ex testamento tuo. viij

Et dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo.

Non enim illæ per te, sed tu ex illis percipies vtilitatem, non isto testamento, secundum quod nunc rempub. administras, hanc societatem conciliante, sed sempiterno illo quod tibi pollicetur. innuit per Sodoma & Samariam omnium gentium & Iudeorum pariter futurarum pietatem.

Et suscitabo, inquit, ego testamentum meum tecum, & cognosces quia ego Dominus. ix

Et suscitabo ego pactum meum tecum & scies quia ego Dominus.

Primum enim Iudæis prædicatum est euangelium, deinde omnibus gentibus, sed etiam per magnum Heliam rursus prædicabitur ante mundi consummationem. ego igitur, inquit, omnia faciam tuam vtilitatem prouidens. Ex his enim cognosces quæ fuerint ea, quæ à te in me profecta sunt, & qualia ea bona quæ ex me tibi acciderunt. iccirco subiecit.

Vt recorderis, & pudore perfundaris, et non sit tibi amplius aperire os tuum a facie ignominiæ tuæ, cum tu placauero me secundum omnia quæ utique fecisti, dicit Adonai Dominus. x

Vt recorderis & confundaris & non sit tibi vltra aperire os præ confusione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus quæ fecisti ait Dominus Deus.

His verbis tres pueri quoque in fornace vsi sunt. ascitis enim sibi populi sceleribus supplicantes dicebant: & nunc non est nobis aperire os, confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & colentibus te. & diuinus Daniel itidem in captiuitate supplicans tum exclamat: Tibi Domine iustitia, & nobis confusio faciei, sicut dies hæc, & regibus nostris, & patribus nostris, & principibus nostris, causamque ostendentes merito subiecerunt: quia peccauimus tibi. Igitur exierum hæc quoque prophetia sortita est. expers enim mendacij est, qui spiritu suo afflat prophetas. itaque oportet nos item nostra examinantes, & accurata habita eorum quæ administrauimus quæstione, nostrisque cum delictis diuina beneficia conferentes

ferentes his vti supplicantes verbis, & pudore peccatorum quæ ante commisimus opus illud effugere, quod ignominiæ efficiendæ vim habeat, Deiq; memoria animam illustrare. sic enim poterimus à peccati machinis procul abesse, & Deo assistentes eiusdem gratia perfrui in CHRISTO IESV Domino nostro, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO VI

Et factum est verbum Domini ad me dicens: fili hominis, narra narrationem, & dic parabolam super domum Israel, & dices, hæc dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis propone ænigma, & narra parabolam ad domum Israel, & dices, hæc dicit Dominus Deus.*

Ænigmatice iubetur ipsis prophetare, vt qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda maius adhibeant studium, & per interrogationem à propheta interpretationem percipiant.

Aquila magna, magnus alis prædita, longa extensione, plena vngnium.

Vulg. *Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate.*

His Nabuchodonosor innuit, quem magnum nominauit, propterea quod celeberrimus fuerit, magnisque alis præditus, quia maxime regnum dilatauit; longum extensione, vt superbum & arrogantem; & plenum vngnium ipsum vocauit, vt cui suppeditaret multus exercitus & equitatus & peditatus, leuisque armaturæ & scutati milites: vngues enim regis sunt milites, qui extremam corporis obtinent partem: eo quod ducibus subiecti sint, & celeres sint atque validi ad percutiendum, & feræ instar dilaniandum eos qui contradicere conentur.

Quæ habet, inquit, ductum intrandi in Libanum. Vulg.

Venit ad Libanum.

Hic aperte docuit non sponte ad Hierusalem illum accessisse, sed ab auctore omnium rerum Deo quadam haud conspicua ratione impulsum & adductum. Libanum autem Hierusalem appellauit, non tantum vt illustrem, sed etiam vt id temporis superbia elatam, & incolis refertam, & legitimis sacerdotibus prophetisque diuina vaticinantibus.

Et ingressa est, inquit, et cepit selecta cedri, summum mollitiæ vellicauit. Vulg.

Et tulit medullam cedri, summitatem frondium eius auulsit.

Iechoniam per hæc innuit, selecta vero cedri propter regnum dixit: summum autem mollitiæ, non solum propter celsitudinem, sed etiam propter iuuenilem ætatem. iuuenis enim cùm adhuc esset ætate & regnum excepit & captiuitatem pertulit: & congruenter apposuit illud vellicauit, quia aquilam appellauit plurimis vngnibus vtentem.

Et introduxit ea, inquit, in ciuitatem Chanaan, in vrbem muro munitam posuit ea.

Et transportauit ea in terram Chanaan, in vrbe negotiatorum posuit illam. Vulg.

Babylonem per hæc significauit, ipsamque vrbem Chanaan propter morum cognationem nuncupauit.

Et cepit de semine terræ & dedit ea in campum satiuum, vt acciperet radicationem plantarum, in aqua multa conspicuum posuit illud.

Et tulit de semine terræ, & posuit illud in terra Vulg. *pro semine vt firmaret radicem super aquas multas in superficie posuit illud.*

Per hoc Sedeciam declarauit. hoc enim pro Iechonia rege declarato alsijt, neq; amplius Hierusalem Libanum appellat, sed campum ad serendum aptum, & illud, in aqua multa conspicuum posuit illud, significat, cum subiectus est, eiq; impositum est tributum.

Et ortum est, inquit, & factum est in vineam, & fecit surculos, & extendit ramos suos.

Cumque germinasset creuit in vineam latiorem humili statura respicientibus ramis eius ad eam, & radices eius sub illa erant. Vulg.

Maxime imbecille fuit nouissimum Iudæorum regnum. cùm enim ter iam sustinuissent obsidionem, & in seruitutem abducti essent; in paupertatem quoque compulsi sunt, & multitudine spoliati. iccirco ait.

Quia facta est in vitem imbecillem, & paruam magnitudine, & palmites eius super eam.

Facta est ergo vinea, & fructificauit in palmites, Vulg. *& emisit propagines.*

Non amplius, inquit, extendit secundum Dauid prophetiam, vsque ad mare, & vsque ad flumina, neque operuerunt montes vmbræ eius, & arbusta eius cedros Dei. illud autem, extendit ramos suos, non magnitudinem significat, sed erga Aegyptium amicitiam. iccirco subiecit.

Et facta est altera aquila magna magnarum alarum, & multa vngnibus: & ecce vitis hæc implicata ad eam, & radices eius ad ipsam, & ramos suos extendit ei, vt potaret eam cum gleba à radice plantationis suæ in campum pulchrum, in aqua multa hac

Universidad de Deusto
Biblioteca

biber, vt faciat germina & ferat fructum, vt sit in vitem magnam.

Vulg. *Et facta est aquila altera grandis magnis alarum multisque plumis, & ecce vinea ista quasi irrumittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam vt irrigaret eam de areolis germinis sui, in terra bona super aquas multas plantata est, vt faciat frondes & portet fructum, vt sit in vitem grandem.*

Aquilas vocat reges propter imperium; regium enim est animal & in aues imperium sortitum; & per has Aegyptiorum innuit regem, hic Vaphres erat, cuius meminit Hieremias propheta, quo cum Sedecias fœdus percussit, violato iureiurando & pactis, quæ cum Nabuchodonosor ipse pepigerat. illud autem ramos suos extendit ei, pecunias a Sedecia regi Aegyptiorum missas significat. misit autem, inquit, vt potaret eam cum gleba, ve & pro rege & pro illi subiectis pugnet. glebam enim appellauit populum, in translatione commoratus, siquidem & regem vitem nuncupauit. vitis autem in terra plantata & proprias huic tribuit radices, & humorem ab hac exhaurit. misit igitur pecunias, inquit, Aegyptiorum regi Sedecias, vt illius auxilio & ipse & populus tutelam adipisceretur, vt faciat germina & ferat fructum. vitis autem permanens, hoc est, cum non amiserit eam quam accepit dignitatem.

Propterea dic, hæc dicit Adonai Dominus, si dirigetur. nonne radices eius arescere facient, & fructus eius computrescet, & arescent omnia germina quæ orta sunt in ea?

Vulg. *Dic hæc dicit Dominus Deus: ergo ne prosperabitur? & radices eius euellet, & fructus eius disperget, & siccabit omnes palmites germinis eius, & arescet?*

Spes eius, inquit, fallet eam, neque potietur ijs, quæ expectat. irrigatio enim Aegypti non solum nullam ei afferet vtilitatem, sed etiam in radicibus gignet putredinem. & inde natos fructus arefacier. atque hoc rerum euentu comprobatum est. fretus enim Sedecias Aegyptij auxilio, violauit fœdera quæ cum Nabuchodonosor percusserat. ille vero eo cum exercitu profectus, & ipsum captiuum cepit, & populum in seruitutem redegit, & vrbem combussit.

Et non in brachio magno, neque in populo multo vt euellat eam a radicibus eius.

Vulg. *Et non in brachio grandi, neque in populo multo vt euelleret eam radicitus?*

Neque enim multum exercitum mittet ipsi Aegyptius, & hic non solum ipsi non proderit, sed etiam a radicibus euellet.

Et ecce bibet, num dirigetur?

Ecce plantata est, ergo ne prosperabitur?

Et interim, inquit, auxilio confidit, sed non perpetuo fruetur.

Nonne simul eam contigerit ventus vrens, arescet ariditate, cum globa germinis sui arescet?

Nonne cum rorigerit eam ventus vrens siccabitur, & in areis germinis sui arescet?

Statim enim cum Babyloniorum rex, inquit, aduenerit, & rex, & omnis ei subiectus populus in seruitutem redigetur. tursus enim hic populum glebam appellauit, ventumque vrentem Babilonij regis exercitum: sicut enim vitem regem, & glebam populum, in quo plantatus fuerat, ita per trāslationem irrigationem Aegiptij auxilium, ventum autem vrentem Babylonij impetum appellat.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis, die ad domum irritantem, nescitis quid sint hæc? dic eis. Ecce venit rex Babylonis super Hierusalem, & capies regem ipsius, & principes eius, & adduces ipsos ad semetipsum in Babylonem.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis, die ad domum exasperantem: nescitis quid ista significent? dic ecce venies rex Babylonis in Hierusalem, & assumet regem & principes eius, & adducet eos ad semetipsum in Babylonem.

Illud ecce venit præsentis temporis; pro ecce venit præteriti: interim enim, quæ iam facta sunt, enarrat, & de Iechonia hæc recensuit, & secundum proprium idioma, præterita vt nondum gesta commemorat. illa vero de Iechonia ab eo dicta fuisse, qui sexaginta iam reliquum degebat annum captiuus, secundum ipsius prophetæ doctrinā sequentia docent.

Et capiet, inquit, de semine regni, & disponet cum eo fœdus, & introducet ipsum in maledictione, & dirices terræ capiet, vt sit in regem infirmum, et omnino non extollatur, sed custodiat testamentum eius, & stabiat illud.

Et tollet de semine regni, feriet que cum eo fœdus, & ab eo accipiet iusiurandum, sed & fortes terræ auferet, vt sit regnum humile, & non eleuetur, sed custodiat pactum eius, & seruet illud.

Hæc de Sedecia dixit, quæ sex annis ante acciderant. illud igitur, capiet disponet & introducet, pro cepit disposuit & introduxit: fœdera enim cum Sedecia percutiens, ab eo maxime horribile iusiurandum exegit, ne pacta sibi imposita violaret, sed ille statim iusiurandum conculcauit. subiciens autem ipsum, inquit, regem omnes diuitijs superbos in seruitutem captiuos abduxit. Quod nos & quartus Regum, & secundus Paralipomenon docuit, itemque beatus

Hiere. 32. beatus Hieremias propheta. & hæc omnia, inquit, Babylonius molitur, vt infirmum reddat regnum, vt perpetuo obediat, neque vlla ei sit seditionis occasio.

Et recedet ab eo, vt mittat homines in Aegyptum, vt det sibi equos & populum multum.

Vulg. *Qui recedens ab eo misit nuncios ad Aegyptum, vt daret sibi equos & populum multum.*

Quæ supra adumbratim, & per similitudinem dixerat, hic aperte docuit, deinde per interrogationem subijcit.

Num dirigetur, num saluabitur, faciens contraria, & violans fœdus? num effugiet?

Vulg. *Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem qui fecit hæc? & qui dissoluit pactum, numquid effugiet?*

Vobis, inquit, visus sum iudicibus, an iustum sit eum qui iusiurandum & fœdera violarit, pœnas effugientem consequi salutem. quia vero nihil respondistis, ego sententiam profero.

Viuo ego dicit Adonai Dominus: certe in loco regis, qui constituit eum regem, qui non honorauit maledictionem meam, & transgressus est testamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu magno, neque in turba multa.

Vulg. *Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in loco regis, qui constituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum & soluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu grandi, neque in populo multo.*

Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulsu ab illo iusiurandum exegit: sed ille qui sub meis legibus degebat, iurisiurandi violator fuit: iccirco ei regi, qui ipsum delegerit, tradetur, & in Babylone fortietur vitæ finem.

Faciet autem Pharao bellum in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt auferat animas multas.

Vulg. *Faciet contra eum Pharao bellum in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt interficiat animas multas.*

Et hoc item nos edocet beatus Hieremias propheta. cum enim Chaldæi Hierusalem obsiderent, Aegyptiorum rex venit auxilio Iudæis, cuius aduentum veriti Chaldæi recesserunt, verum Sedeciæ per Hieremiam prophetam præcipit auctor omnium Deus, ne confideret Aegyptiorum suppetijs, statim enim veniet, inquit, rex Babylonis & capiet vrbem. Hæc item hoc loco per Ezechielem ait Deus.

Et non honorauit iuramentum vt violaret fœdus, & ecce dedit manum suam, & omnia hæc fecit, num saluabitur?

Spreuerat enim iuramentum vt solueret fœdus, & ecce dedit manum suam, & cum omnia hæc fecerit non effugiet. Vulg.

Nullam, inquit, vtilitatem ex Aegyptij societate percipiet, sed violati fœderis pœnas persoluet.

Propterea dic, hæc dicit Adonai dominus: Amen, iuramentum meum quod inhonorauit, & testamentum meum quod transgressus est, & dabo illud in caput eius, & extendam super eum rete meum, & capietur in complexione eius, et ducam ipsum in Babylonem, & disceptabo cum eo illic de iniustitia eius, qua iniuste egit in me in omnibus exilijs suis, & omnes electi eius cum omnibus acietibus eius in gladio cadent, & omnes reliquos ipsorum in omnem ventum dispabo. et cognoscetis quia ego dominus locutus sum.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, viuo ego quoniam iuramentum quod sprevit, & fœdus quod prauaricatus est, ponam in capite eius, & expandam super eum rete meum, & comprehendetur in sagena mea, & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in preuaricatione qua despexit me, & omnes profugi eius cum vniuerso agmine suo a Ludio cadent, residui autem in omnem ventum dispergentur, & scietis quia ego dominus locutus sum. Vulg.

Fretus, inquit, Aegyptiorum auxilio meum iusiurandum conculcauit, sed ego veluti quodam rete visus Chaldæorum exercitu, viuum capiam ipsum, & in Babylonem transmittam, & profligos eius, & optimates exercitus necidabo, eos vero qui è prælio mortem effugerint, capiendos curabo, & ipsa experientia vos discetis verba mea carere mendacio. quod significauit cùm dixit, & cognoscetis quia ego dominus locutus sum.

Hæc dicit Adonai dominus, capiam ego de electis cedri alte de vertice, & dabo de capite ramorum eius ex corde vertucis eius attellam, & plātabo super montem excelsum ego, & suspendam illud in monte sublimi Israel, & plantabo illud, & emittet germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, et requiescet sub ea omnis auis, & omne volatile sub vmbra eius requiescet, & tamis eius resistuentur.

Hæc dicit dominus Deus: & sumam ego de medulla cedri sublimis, & ponam de vertice ramorum eius tenerum dispergam & plantabo super montem excelsum & eminentem, in monte sublimi Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam & habitabunt sub ea omnes volucres, & vniuersum volatile sub vmbra frondium eius nidificabit. Vulg.

Vere domus irritans Israel est, & oculos habent neque vident. quod si hæc non ita se ha-

Universidad de Deusto
Biblioteca

se habent, nobis ostendant, quisnam iste sit sumptus de electis cedri sublimis ex corde verticis, & primum plãtatus in excelso monte, deinde suspensus in sublimi monte Israel, qui postquam suspensus fuit protulit germen, fecitq; fructum, magna cedrus euasit, ita vt omnis auis, omneq; alatum, non quadrupes, neque reptile, sed omnis auis, & volatile, sub eius vmbra quiescat. nã si hæc de Zorobabel dicta fuisse asseruerint, ostendant, in quo monte Zorobabel suspensus sit, aut sub vmbra eius omnes aues volucresque requieuisse. Zorobabel enim populo tantummodo, qui è captiuitate simul redierat, imperauit. alij vero nationes non modo ipsi non obtemperarunt, sed etiam continenter ei bellum faciebant: quamobrem ne ædificatio quidem templi breui est absoluta. quod si nequaquam Zorobabeli hæc conuenunt, vix alij alicui poterunt conuenire. quod si conentur ad Maccabæos, prophetiam hanc referre, facile ipsorum mendacium coarguetur; neq; enim illi à regali sed à sacerdotali tribu oriundi fuere; hic autem cedrum regium genus appellat, etenim de Iechonia ita dixit: aquila magna magnis alis prædita, tenera cedri auulsit, & in Babylonem abduxit: hoc est regium genus. Igitur si neque Zorobabeli, neque Maccabæis conueniunt, quæ dicta sunt, perspicuum est de Domino ac saluatore nostro Iesu Christo hæc fuisse prænunciata, qui à Dauid secundum carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ramis maiores habens, sed ex ipsa regum successione. Idq; nos beatus Matthæus accurate docet: qui cùm dixerit Salomonem Dauid filium, & illius Roboam, deinde ordine omnes genealogias percurrerit vsq; ad transmigrationem Babylonis, subijcit: & post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel, iste ipse qui captiuus fuit, Salathiel autem genuit Zorobabel, atque hic est, qui post reditum populo imperauit: ab his Dominus Christus secundum carnem genus ducit. Iccirco ait: capiam de electis cedri sublimis ex vertice, hoc est ex ipsa regia stirpe. & rursus idem significans: & dabo à capite ramorum eius ex vertice capitis auellam. captiuos igitur Babylonius auulsit, quam vero suscepit carnem ipse dominus, vt ante diximus, amputauit: sibi enim humanũ ædificauit templum: & plantabo super montem excelsum ego non Babylonius: montem autem excelsum Ecclesiæ nobilitatem vocat. sic enim Esaias quoque & Michæas prædixerunt. & erit inquit in nouissimis diebus conspicuus mons Domini, & domus Dei in summitatibus montium, & quæ sequuntur. ita ostensa sua nobilitate per miracula atque præconia, prædicit etiam quod subiturus erat supplicium: & suspendam ipsum in monte Israel, ipsius enim permissu eius quoque passio absoluta est. & hoc ipse Dominus Pilato perspicuum fecit cum eo colloques. cùm enim gloriaretur ille, quasi potestatem haberet & puniendi, & absoluendi: non haberes dixit Dominus potestatem, nisi tibi datum esset desuper. vt efficientem causam igitur permissionem appellauit: & suspendam ipsum in monte excelso Israel: excelsus autem Golgothas est, vbi salutaris infixa crux est: deinde post passionem resurrectionem, & euangelij propagationem: & plantabo eum & producet germen, & faciet fructum, quem orbis terrarum vindemians, & depasci eius æternam vitam sperat, & requiescet sub eo omnis auis: tum apertius: & omne volatile sub vmbra eius requiescet, nullum neque iumentum neque reptile, aut abiectum humile, sed si quid alatum est, & in aere incedens, & ad sublimia naturalem habeat impetum. Tales enim sunt fidei alumni, ad superiora mentem transmittentes, & cœlestia cogitantes, & sub vmbra maximæ cedri sedentes: & cedrum ipsum vocauit secundum humanitatem, Dauidicum siquidem regnum cedrum quoque nuncupauit: eaque est cedri natura, vt nunquam putrescat, quemadmodum etiam Dominus secundum humanitatem id habuit, vt peccare non posset. & rami eius restituentur, inquit hoc subiecit propter eam solitudinem Hierusalem, quæ tunc erat, hoc est, ne respiciatis in eam solitudinem, quæ futura est vobis post captiuitatem. hic enim sempiternus rex ab ea profectus regnabit, & ex ea accipiet ramos. significat autem Apostolicum chorum. restituetur igitur Dauidicæ tribui regnum inquit, secundum ea pacta quæ cum Dauid pepigit ipse Deus: deinde subijcit.

Matth. 1.

Esa. 2. Mich. 4.

Et cognoscent omnia ligna campi, quia ego Dominus humilians lignum excelsum, & exaltans humile lignum, & arefaciens lignum viride, & germinare faciens aridum lignum, ego Dominus locutus sum & faciam. vlg.

Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliauit lignum sublime, & exaltauit lignum humile, & siccam lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum & feci.

Cognoscent, inquit, omnes homines facile mihi esse & ea quæ alta sunt humiliare & quæ sunt humilia extollere, humidaque exsiccare, & sicca florentia demonstrare

strare, quando enim viderint, post vrbis solitudinem germen ex ea productum secundum Esaiæ prophetiam: egredietur enim virga inquit de radice Iesai, & flos de radice eius ascendet, & hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognoscent omnes esse me dominum hæc prædicentem, & verbum opere comprobantem.

Esa. 11.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis quæ vobis parabola hæc in terra Israel? dicentium, patres comederunt vuam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt, viuo ego dicit Adonai Dominus, si fuerit amplius parabola hæc in Israel, quia omnes animæ meæ sunt, quemadmodum anima patris ita etiam anima filij, omnes animæ meæ sunt, & anima peccans ipsa moriatur. Vulg.

Et si fuerit homo iustus, faciens iudicium & iustitiam. Vulg.

Et factum est sermo Domini ad me dicens, quid est, quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud in terra Israel? dicentes, patres comederunt vuam acerbam & dentes filiorum obstupescunt, viuo ego Dominus Deus, si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Israel, ecce omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij mea est, anima quæ peccauerit ipsa morietur.

Quibusdam videtur ad aliud caput digressa esse prophetia, sed cum ijs quæ ante dicta sunt, quæ modo dicuntur consentanea videre licet. Cùm enim commemorata Sedeciæ fœderis violatione futurum ex semine regio orbis terrarum imperium vaticinatus sit, necessario docet populum, non esse abutendum eo proverbio, quod iniustitiæ Deum accuset, videlicet, cùm patres vuam acerbam comederint, filiorum dentes obstupescere, vel iecundum Symmachum constringi. ecce enim, cùm reges illi, qui tunc regnabant, iniqui fuerint, semen ex ipsis orbis terrarum potietur imperio, non enim sustinebo eorum quæ parentes deliquerint a filijs pœnas repetere, cum & horum & illorum sim Dominus, eandemq; omnium curam habeã. omnes quippe animæ meæ sunt, & anima peccans ipsas pœnas luet. tum iustitiæ nos genera docet, & qua ratione possint homines & vita fiuri, & à supplicio solutiac liberi esse.

At homo, qui est iustus, faciens iudicium & iustitiam. Vulg.

Et vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam. Vulg.

Hoc est, æqua detinens iustitiæ pondera.

Super montes non comedet.

In monticulis non comederit. Vulg.

Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus etiam posita.

Et oculos suos non attollet ad cogitationes domus Israel.

Et oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel. Vulg.

Hoc est, si non persequetur mala Israel consilia. & per hæc similiter & impietatem & scelus declarauit.

Et vxorem proximi sui non polluet, & ad mulierem in fluxu sanguinis prope non accesserit.

Et vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit. Vulg.

Oportet autem ipsum neque alienum cubile prædari, neque ad eam, quæ fluxu sanguinis menstruo laboret, prope accedere. etenim hoc quoque interdictum lege fuit.

Et hominem non opprimet, & pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet.

Et hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit. Vulgata.

Si ab omni, inquit, auaritia liber conspectus fuerit, deinde sequitur virtutis incrementum.

Panem suum esurienti dabit, & nudum inuet vestimento.

Panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento. Vulg.

Non enim satis est non rapuisse, sed oportet facultatũ participes indigentes accipere.

Argentum suum ad vsuram non dabit, & id quod amplius est non accipiet.

Ad vsuram non commodauerit, & amplius non acceperit. Vulg.

Etenim hæc quoque auaritiæ species.

Ab iniuria auertet manum suam.

Ab iniquitate auerserit manum suam. Vulg.

Breuiter iniquitatem interdixit.

Et iudicium faciet inter virum & proximum suum.

Et iudicium verum fecerit inter virum & virum. Vulg.

Si iustum se iudicem præbuerit non gratia, neque odio sententiam ferens. deinde breuiter,

Et in præceptis meis ambulauit, & iustificationes meas custodiuit, vt faciat eas, iustus hic est, vita viuet, dicit Adonai Dominus.

Et in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custoduerit vt faciat veritatem, hic iustus est, vita viuet, ait Dominus Deus. Vulg

Qui omnia inquit fecerit, quæ dicta sunt, & ab omnibus quæ interdicta sunt, liber fuerit, & iusti cognomento dehonestabitur, & vitæ colliget fructum.

Et si genuerit filium, pestem, effundentem sanguinem, & facientem peccata.

Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem, & fecerit vnum de istis. Vulg

Tum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tum breuiter.

In via patris sui iusti non ambulat.

Sed vnumquodque eorum, quę iam prolubita sunt, patrauit, & contraria via incessit.

Iniquitatem inquit fecit iste vita non viuet, omnes iniquitates has fecit, morte morietur, sanguis eius super ipsum erit.

Vulg. *Et hæc quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, & vxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos suos, abominationem facientem, ad vsuram dantem & amplius accipientem, numquid viuet? non viuet, cum vniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur sanguis eius in ipso erit.*

Nihil, inquit, iccirco profuerit patria virtus, qui aliam vitam atq; ille viuere instituit, sed fructum seminum fructi percipiet.

Cum vero genuerit, inquit, filium, viderit que ille omnia parentis sui peccata quæ fecit, & timuerit, neque fecerit secundum hæc.

Vulg. *Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, & non faciat similiter.*

Deinde ordine persequitur, quia ab idolorum cultu se liberum ostendit, neque sceleris domus Israel particeps fuit, alienis q; nuptijs insidiatus non est, omne genus auaritiæ odit, eamque, quam potuit, curam indigentibus adhibuit, aliorum famem expellens, alios induens & à nuditate liberans, omniaque simul præcepta seruauit.

Non morietur iste, inquit, in iniquitatibus patris sui sed vita viuet.

Vulg. *Super montes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, et vxorem proximi sui non violauerit, et virum non contristauerit, pignus non retinuerit, et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento, à paupere manum auerterit, usuram, et fœnus non acceperit, et iustitias meas fecerit, et in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet.*

Neque enim iustum est ab hoc pro sceleribus illius exigi pœnas.

Pater autem, inquit, quando tribulationes tribulauit, et rapinam rapuit, et contraria fecit in medio populi, et mortuus est in iniquitate sua, & dixistis, cur non tulit filius iniquitatem patris sui?

Vulg. *Pater eius, quia calumniatus est, et vim fecit fratri, et malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua, et dicitis quare non portabit filius iniquitatem patris?*

Vos autem iniuste, inquit, iudicantes vultis filium pro parente scelerato supplicia subire, & vos inter vos percontamini, cur non pro sceleribus patris haud soluit pœnas? ego autem vobis dico,

Quia filius iudicium, & iustitiam, & misericordiam fecit, omnia legitima mea custodiuit & fecit ea, vita viuet. v3

Videlicet, quia filius iudicium & iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita.

Quando non eandem viam, quam pater secutus est, sed meam viam viæ patris anteposuit, dignum & reperit vitæ exitum.

Anima autem peccans ipsa morietur, filius non feret iniquitatem patris sui, neque pater feret iniquitatem filij sui. v3

Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij.

Eadem rursus apertius, breuiterque declarauit.

Iustitia iusti super eum erit, & iniquitas impij super ipsum erit. v4

Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum.

Sæpe eadem repetit, cùm velit in audientibus eorum stabiliri memoriam.

Et iniquus si pœnitentiam egerit ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, & custodierit omnia mandata mea, & fecerit iudicium & iustitiam, et misericordiam, vita viuet, & non morietur, omnium delictorum eius, quæcunque fecit non commorabuntur ei, in iustitia sua, quam fecit, viuet.

Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius, quas operatus est non recordabor, in iustitia sua quam operatus est, viuet.

Tantum abest, inquit, vt ab alio pro alio pœnas reposcam, vt etiam ipsum legis violatorem, quamuis infinita facinora patrarit, si tamen ille pœnitēs resipiscat, & iustitiæ vtrumque instituat, & accipiam, & vitæ dignum censeam. deinde propriam bonitatem declarat.

Numquid volens volam mortem impij dicit Adonai dominus, quam vt conuertatur ipse a via sua mala & viuat ipse?

Numquid voluntatis meæ est mors impij? dicit dominus Deus, & non vt conuertatur à via sua & viuat?

Non mortem, inquit, iniquis, sed pœnitentiam cupio, neque enim vt puniam hominem ipsum creaui, sed vt eum ea vitam communicarem: & rebus verba testimonium dant: siquidem neq; prophetas suo numine afflasset, aut Apostolos misisset, & scriptas leges tradidisset, pollicereturque bona, & gehennam minaretur, si punire cuperet, sed permisisset homines eò ferri, quocunq; vellent. nunc autem omnia hæc facere perseuerat, vt ab ijs calamitatibus, quas minatus est, vindicet. esse autem quæ dicuntur non solum verba, sed res, quæ partim gestæ sunt, partim gerantur testis est diuina scriptura. Ezecias enim ex impio patre Achaz natus, non solum pro parente nō soluit pœnas, sed etiam propria pietate nobilissimus euasit. beatissimus autem Manasses omnino contrarijam parenti viam ingressus nihil à patria pietate vtilitatis percepit, at vbi eum pœnituit salutem est consecutus. & Amos iudæus filius patriam improbitatem æmulatus, non item pœnitentiam, malum habuit vitæ exitum, cuius filius Iosias patris auersatus impietatem, omnia virtutis genere animā instruxit in sanctorum humerum ascriptus est, nullo ex iniquitate paterna contracto detrimento. eius filij minime ipsum æmulati, sed omni impietate adstricti pœnas suorum delictorum persoluerunt, nulla ex pietate patria vtilitate percepta: & ex ipsa igitur sanctarum scripturarum historia, vera esse ea quæ à Domini. Age igitur ad ea quæ sequuntur interpretanda reuertamur.

Et cùm conuerſus fuerit iustus à iustitia sua, & fecerit iniustitiam, secundum omnes iniustitias quas fecit impius, si fecerit non viuet, omnes iustitiæ eius quas fecit, non memorabuntur in delicto, quo deliquit, & in peccato suo, quæ peccauit, in ipsis morietur. Vulg.

Et si conuerſus fuerit iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quæ operari solet impius, numquid viuet? omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur, in præuaricatione qua præuaricatus est, & in peccato suo, quod peccauit in ipsis morietur.

Quemadmodum, inquit, si quis improbus pristinam abominatus vitam, contrariam sequi instituerit, admittam eius pœnitentiam, ipsumque vita dignabor; sita si quis omnino delecta iustitiæ via, aliam ingressus fuerit, omnem pristinum cursum amittet, & infoelicem reperiet viæ exitum, in peccatis enim filij morietur. & sciendum est, non simpliciter dixisse si peccarit, sed si conuersus fuerit à iustitia sua, & fecerit iniustitiam, secundum omnes iniustitias, quas fecit impius; quandoquidem offendunt etiam ex filijs aliqui, sed resurgentes eadem rursus incedunt via, & pœnitentia salutē consequuntur, at qui prorsus ab hac recedunt, contrariæ viæ fructus percipiunt.

Et dixisti, inquit, non est recta via Domini, audite quæso domus Israel, numquid via mea non est recta?

Et dixisti, non est æqua via Domini, audite ergo domus Israel, numquid via mea non est æqua? Vulg.

Hanc, inquit, meam iustam sententiam cernentes, iniustitiæ audetis accusare? atqui oportebat, vt vosmet ipsi accusaretis, qui tali conspecta iudicis iustitia, iniustitiam prætulistis. deinde eadem rursus breuiter enarrat, & iustus in contrariam versus morte peccati condemnabitur, & peccator rursus pœnitentia adductus perq; omnem virtutem incedere instituens, vitam ex resipiscentia percipiet.

Hæc autem inquit videns domus Israel ait, non est recta via Domini. numquid via Domini non est recta domus Israel? nonne via vestra non est recta?

Et dicunt filij Israel, non est æqua via Domini, numquid viæ meæ non sunt æquæ domus Israel? & non magis viæ vestræ prauæ? Vulg.

Ipsæ, inquit, res exclamant, iudicia mea recta & iusta esse, at vestrum institutum improbitatis plenum.

Iccirco vnumquemque secundum viam suam iudicabo vos domus Israel, dicit Adonai Dominus.

Iccirco vnumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait dominus Deus. Vulg.

Ita minatus iusta prolata sententia ad admonitionem orationem conuertit.

Conuertimini, & reuertimini ab omnibus impietatibus vestris & non erunt vobis in tormentum iniquitatis, proijcite à vobis ipsis omnes impietates vestras, quibus impie egistis in me, & facite vobis ipsis cor nouum, & spiritum nouum, & vt quid morimini domus Israel?

Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris & non erit vobis in ruinam iniquitas, proijcite à vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israel? Vulg.

Relinquite, inquit, impietatis viam, & aliam suscipite mentem, & ad meas leges declinate ne mortem ex improbitate percipiatis, & spiritum nouum animæ, ad meliora conuersionē appellauit, deinde propriam quoque enudat bonitatem.

Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus, vt conuertatur ipse a via sua, & viuat anima eius, dicit Adonai Dominus, reuertimini igitur et viuetis.

Quia nolo mortem morientis dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite. Vulg.

Scientes, inquit, me non pœnam, sed pœniten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nitentiam peccatoris cupere, resipiscite & vitæ fructus percipite, hæc etiam nobis medicina congruit, non enim Iudæorum Deus tantum, sed etiam gentium, & ipse Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum, relinquamus igitur improbitatis viam, cuius finis, interitus & perditio, & tandem viam diuiuam discamus, quæ ad cœlos ducit, quæque nobis ad Deum fiduciam præbet, quam vtinam cõsequamur in Christo Iesu Domino nostro, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO VII.

Cap.19. *Et tu cape lamentationem super principem Israel & dices quid mater tua leæna?*

Vulg. *Et tu fili hominis assume planctum super principes Israel & dices, quare mater tua leæna?*

Quæ euentura sunt inquit regi Israel, per quæ eum luges prædicto, & regem Israel, non eum qui in Samaria, pridem quippe regnum illud euersum fuit, sed eum qui in Hierusalem iura dabat, intelligit, omnibus enim qui tunc reliqui fuerant rex Iuda imperabat, quod nos & quartus edocet Regum liber, & Paralipomenon secundus, matrem autem regis Hierusalem nuncupauit, cùm illinc reges proficiscerentur. & leœnam ipsam vocat, non solum propter vrbis regiam nobilitatem, sed etiam propter morum audaciam.

In medio leonum paut.

Vulg. *Inter leones cubauit.*

Eorum regum qui in circuitu erant mores æmulata est.

In medio leonum multiplicauit catulos suos.

Vulg. *In medio leunculorum enutriuit catulos suos.*

Significat autem ea, quę post Iosiam acciderunt, quatuor enim reges breui tempore ipsi Hierusalem dominati sunt, Ioachaz, Ioacim, Iechonias, Sedecias.

Et exiluit vnus de catulis suis, leo factus est, & didicit rapere rapinas, homines comedit, et exaudierunt de eo gentes, & comprehensus est in corruptione sua, et adduxerunt eum in camo in terram Aegypti.

Vulg. *Et eduxit vnum de leunculis suis, leo factus est, & didicit capere prædam, hominemque comedere, & audierunt de eo gentes, & in absque vulneribus suis, ceperunt eum & adduxerunt eum in catenis in terram Aegypti.*

De Ioachaz loquitur, qui cùm Iosiæ parenti succesisset, & in Deum impius fuit, & in sibi subiectos iniquus, sed hunc Pharao Nechao Aegyptiorum rex bello captum & compedibus vinctum introduxit in Aegyptum, vbi ille scelerum pœnas persoluit. quod significauit cùm dixit, comprehensus est in corruptione sua. deinde subjcit.

Et vidit, quia repulsus est ab ea, & perijt expectatio eius & cepit alium de catulis suis, leonem constituit eum, & versabatur in medio leonum, leo factus est & didicit rapere rapinas, & homines comedit, & pascebatur in audacia sua, & euertit ciuitates eorum & desertas fecit, & desolauit terram, & plenitudinem eius à voce rugitus sui. Vulg.

Quæ cùm vidisset quoniam infirmata est, & perijt expectatio eius, tulit vnum de leunculis suis, leonem constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo, & didicit prædam capere & homines deuorare, didicit viduas facere, et ciuitates eorum in desertum abducere, & desolata est terra & plenitudo eius à voce rugitus eius.

His Iechoniam Ioacim filium declarauit. de ijs enim qui captiui fuere & in externa regione sortiti sunt vitæ finem, verba facit. Ideo Ioacim in præsenti mentionem omisit, quia ipse in Hierusalem interfectus fuit. breuiter igitur recensuit Iechoniæ scelera, qui menses tres dies insuper paucos cum regnasset, iniustis cædibus vrbem compleuit, & his ab eo innui non Ioacim, sed Iechoniam sequentia declarant. ait enim

Et irruerunt super eum undique ex regionibus gentes, & expanderunt super eum rete sua, & in corruptione earum comprehensus est, & posuerunt eum in camo, & in cauea, & adduxerunt eum ad regem Babylonis, & introduxerunt eum in custodias, ut ne audiatur vox eius amplius super montes Israel. Vulg.

Et conuenerunt aduersus eum gentes undique de prouincijs & expanderunt super eum rete suum, in vecordibus earum captus est, & miserunt eum in cauea, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miserunt que eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltra super montes Israel.

Ioacim vero non captiuus abductus est, sed in Hierusalem fuit interfectus, at Iechonias, quæ modo dicta sunt, omnia passus est. & iure tanquam contra leonem exercitus impetum retia nominauit, camumq; & caueā, iniecta ipsi vincula. cùm enim per translationem eum leonem vocarit, congruenter quoq; ea, quæ ipsi acciderunt per translationem appellat, leoni enim & retia, & cauea conueniunt. his ita narratis tranfit ad aliud parabolæ genus, & ait.

Mater tua vitis, sicut flos mali granati in aqua plantati fructus eius, & germen ipsius factum est ex aqua multa & facta est virga roboris in tribum dominum, & exaltata est in magnitudine sua in medio Vulg. *stipitum, & vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum.*

Vulg. *Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquā plantata est, fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, & facta sunt ex ea virgæ solidæ in sceptra dominantium, & exaltata est statura eius inter frondes, & visa est altitudinem suam in multitudine palmitum suorum.*

Viti similis est, inquit, mater tua & malo granato apud ripam consito, apud ripam inquit & propter eam irrigationem quæ inde proficiscitur, virenti & floribus ornato, multumque fructum producenti. & illud annotare oportet, non pulchrum fructum appellasse, per aquam autem omnis generis dona Dei declarauit, & virgam roboris regnum ipsum nuncupauit, est enim virga corripiendi vi prædita, illud autem in tribum ducum apposuit, quia non dominatus est omni Israel, sed tribui Iudæ duci. & quod ait vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum, super his illam declarat, quæ ex tranquillitate accesit ei, quare subjcit:

Et confusa est in furore, super terram proiecta est, & ventus vrens arefecit, eleuata est, vindicata sunt, & desolata est virga roboris eius, ignis arefecit eam, ignis consumpsit eam.

Vulg. *Et euulsa est in ira, in terram que proiecta est, & ventus vrens siccauit fructum eius, mirati sunt & arefacta est virga roboris eius, ignis comedit eam.*

Omnia per translationem atq; similitudinem, reuquam de vite & malo granato, ventumque vrentem hostium vocauit incursum, ignem autem supplicium, quod eos oppresit, à diuina ira profectum. & virgas roboris eius exaruisse dixit, propterea quod extinctum fuit regnum. deinde rursus docet, quę post Sedeciæ captiuitatem mala sint euenitura.

Et nunc plantauerunt eam in deserto, in terra sitiente & aspera.

Vulg. *Et nunc transplantata est in desertum in terra inania & sitiente.*

Post vrbis & sacri Dei templi incendium omnibus principibus partim interfectis, partim bello captis & abductis, relictis ibi pauperibus Nabuzardan Godoliam principem præfecit, & vrbs omnino deserta fuit, immo omnis Iudæa. & muris dirutis & ædificijs incensis, & plurimis incolis aut cæsis aut in seruitutem redactis. ideirco ait, & nunc plantauerunt eam in deserto, sed ne sic quidem permanebit, inquit, verum reliquæ quoque perimentur.

Egredietur enim ignis, inquit, ex virga electorum eius, & deuorabit eam.

Et egressus est ignis de virga ramorum eius, qui fructum eius comedit. Vulg.

Ismael enim è regio genere oriundus Godoliæ inuidia adductus, fictaque erga eum amicitia vsus occulte insidiatur, & eorum 4.Reg.25. plurimos, qui eum sequebantur, interficit, reliqui omnes Chaldæorum iram veriti, cum Hieremia propheta in Aegyptum se recepere. atque hoc declarauit cùm dixit, & egredietur ignis de virgis electorum eius, & comedet eam.

Et non erit in ea virga roboris tribus, sceptrum ad habendam potestatem in parabolam, lamentatio est, & erit in planctum.

Et non fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium, planctus est, & erit in planctum. Vulg.

Perspicuum est ante reditum hæc dicere, tunc enim à suis plorabatur, & alienis fuit lamentationis prouerbium. consueuerunt enim homines de ijs, qui in maximas incidunt calamitates, dicere: ne mihi talia eueniant, qualia iste passus est. hoc igitur lamentationis prouerbium vocauit, adiecitque, non esse in ea virgam roboris, aut tribum, aut sceptrum: nullum enim principem habuit, aut agnien, quod tribum facere posset ante reditum: post reditum vero priſtinum splendorem recepit. hæc ita vaticinatus interponit inter prophetiam breuem quandam narrationculam, cum qua mox prophetiam contingit.

Et factum est in anno septimo, in quinto mensis Cap.20. *decima mensis venerunt viri de senioribus domus Israel, vt interrogarent Dominum, & sederunt ante faciem meam, & factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis loquere ad seniores Israel, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, si ad interrogandum me vos venitis, viuo ego si respondebo vobis dicit Dominus, si vltus fuero vos vltione, si vltus fuero eos.*

Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis venerunt viri de senioribus Israel, vt interrogarent Dominum & sederunt coram me: & factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis loquere senioribus Israel, & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus, numquid ad interrogandum me vos venistis? viuo ego, quia non respondebo vobis ait Dominus Deus, si audiens audiar, si iudex sis fili hominis. Vulg.

Admodum congruit hisce verbis, quod à Deo & saluatore nostro dictum est, non omnis qui dicit mihi Domine Domine, in- Matth.7. trabit in regnum Dei, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum Dei. etenim isti quoque sceleribus addicti, ac pœnitentiæ remedijs sanari recusantes, Dominum interrogare tentarunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt, non vt ea omnino facerent quæ sibi imperarentur, sed vt discerent an suis cogitationibus diuina oracula cõsentirent. hoc item Sedecias sæpius fecit, adactoque iureiurando Hieremia, vt quæ Deo visa essent, aperte sibi prænunciaret, cùm didicisset, quæ iussa fuerant, ijs contraria patrauit, & qui in Aegyptum post captiuitatem perue-nere, hoc idem auti sunt. quare auctor omnium rerum Deus non vult his respondere, ipse enim nouit secundum sacrorum euangeliorum doctrinam, quid sit in homine, iccirco ipsi quoque propheræ præcipit, vt eos despiciat, neq; vllas pro ipsis preces adhibeat. quod significauit, cùm dixit, si vltus fueris eos vltione fili hominis, si vltus fueris eos. hoc est, ne vllam habeas ipsorum rationem, veluti curator ipsorum, ne admittas eorum interrogationem.

Iniquitates autem patrum ipsorum contestare eos, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, à qua die elegi domum Israel, & cognitus sum semini domus Iacob, & cognitus fui ipsis in Aegypto, & cepi manum ipsorum dicens, ego Dominus Deus vester, in die illa apprehendi eos manu mea, vt educerem eos de terra Aegypti, in terram quam paraueram eis, terram fluentem lac & mel, fauus est vltra omnem terram.

Vulg. *Abominationes patrum eorum ostende eis, & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus, in die qua elegi Israel, & leuaui manum meam pro semine domus Iacob, & apparui eis in terra Aegypti, & leuaui manum meam pro eis dicens: Ego Dominus Deus vester, in die illa leuaui manum meam pro eis vt educerem eos de terra Aegypti, in terram quam prouideram eis fluentem lac & mel, quæ est egregia inter omnes terras.*

Illas, inquit, ô propheta, qui ad te adierunt, & mea effudito beneficia, & parentum ipsorum scelera recenseto, narrato item, quemadmodum in Aegypto parentibus ipsorum adhuc impie viuentibus & Aegyptiorum idola colentibus me ipsum ostenderim, eosque docuerim esse me Deum, ac dominum, quibus verbis vsus sum, cùm eos a seruitute vindicare vellem, & quæ pollicitus eram, perficere, promissamque illis infinitorum bonorum parentem terram & omnis generis fructus incolis suis ferentem reddere. & quam nemo errarit omni regione præstantiorem afferens, apumque opus appellans. hoc enim declarauit, cùm dixit: fauus est vltra omnem terram. ita nuncupauit fanos mellis plenos.

Et dixi, inquit, ad eos, vnusquisque abominationes ab oculis suis proiciat, & in idolis Aegypti ne polluamini, ego Dominus Deus vester. Vulg.

Et dixi ad eos, vnusquisque offensiones oculorum suorum abijciat, & in idolis Aegypti nolite pollui, ego Dominus Deus vester.

Admonui autem ipsos, inquit, vt societatem Aegyptiorum impietatis effugerent, meamq; dominationem agnoscerent, quam ipsos & signis & miraculis edocueram. at illi nequaquam meis præceptis animum adhibere voluerunt. quod significans adiecit:

Et recesserunt à me & noluerunt obedire mihi, vnusquisque abominationes oculorum suorum non abiecit, & idola Aegypti non reliquerunt. Vulg.

Et irritauerunt me, noluerunt quæ me audire, vnusquisque abominationes oculorum suorum non proiecit, nec idola Aegypti reliquerunt.

Deinde docet iram suam iustam esse.

Et dixi vt effunderem furorem meum super eos, vt complerem iram meam in ipsis in medio Aegypti. Vulg.

Et dixi vt effunderem indignationem meam super eos, & implerem iram meam in eis in medio terræ Aegypti.

Tum clementiam, & longanimitatem docet, qua vius humanam naturam gubernat.

Et feci vt nomen meum non omnino profanum esset coram gentibus, in quarum medio ipsi sunt, in quibus cognitus sum eis coram ipsis, vt educerem eos de terra Aegypti. Vulg.

Et feci propter nomen meum vt non violaretur coram gentibus in quarum medio erant, & inter quas apparui eis vt educerem eos de terra Aegypti.

Volui, inquit, quod non obedierint mihi statim punire, sed quando populus meus nuncupatus est, pœnas ab ipsis pro impiè rebus gestis haud exegi, vt ne omnino nomen meum pollueretur coram gentibus, quibus cum illi habitabant? ne caula, inquis, in maledicti, ipsorum foret supplicium. vtebam enim per beneficium in illos collatum, illorum quoque mentes mitigaturus. atque hæc nos apertius docet Exodi liber. narrat enim beatus Moyses vt ipsi populus attribuebat diuina verba, quæ interpretem agens referebat Pharaoni. Hæc igitur longanimitate adhibita, inquit, hunc eduxi ex Aegypto.

Et adduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iustificationes meas notas feci illis, quæ unque homo fecerit ea, etiam viuet in eis: & sabbata mea dedi ipsis vt sint in signum inter me & inter ipsos, vt cognoscerent, quia ego Dominus sanctificans ipsos. Vulg.

Eieci ergo eos de terra Aegypti, & eduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, insuper & sabbata

sabbata mea dedi eis vt essent signum inter me & eos, & scirent quia ego Dominus sanctificans eos.

Liberatos inquit illos ab amara illa seruitute in deserto tanquam in palæstra aliqua probis & vtilibus legibus, quasi pueros instruebam, quibus seruandis vitam illis moliebar. leges enim erant vitæ conciliatrices. præcepta autem ipsa & iustificationes appellauit, non enim alia sunt præcepta, alia iustificationes, sed eadem diuersis nominibus vocata sunt. præcepta sunt enim tanquam à Deo & Domino scripta, quæ iussi sunt homines seruare: iustificationes vero non solum vt iure scripta, & quod iustum est continentia, sed etiam, vt quæ recte agentem iustificare possint. & illud scire necesse est ab his præceptis & iustificationibus, quæ possunt ea obseruantibus vitam ministrare, sabbata eum distinxisse. cùm dixisset enim, dedi ipsis præcepta mea & iustificationes meas notas feci illis, declarasset; inde profectam vtilitatem, qui fecerit ea homo, viuet in ipsis, tunc subiecit, & sabbata mea dedi eis, neque dixit, vt illis obseruatis viuant in eis, sed vt sint in signum inter me & inter ipsos, vt cognoscant ipsi quia ego Dominus sanctificans eos. nam sabbatorum ipsis otium lege præscripsi, non vt quod ipsis sufficere vitam posset, sed vt hæc ciuilis administrationis ratio peculiaris à gentium quidem eos distinguat institutis, sed meorum beneficiorum in memoriam adducat. otio enim & cessatione à carnis operibus, dum diuino cultui continenter vacarent, & diuina audirent eloquia, lucrum percipiebant cùm discerent ex ipsis diuinis eloquijs & effectorem omnium Deum, & de omnibus benemeritum. non igitur simpliciter otium, vitæ auctor est, sed Dei assiduus cultus.

Et dixi, inquit, ad domum Israel in deserto, in præceptis meis ambulate, & irritauerunt me domus Israel, in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iustificationes meas proiecerunt, quæ faciet homo & viuet in eis, & sabbata mea polluerunt vehementer.

Et irritauerunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis.

Rursus hic quoque sabbatorum mentionem fecit, neque ea cum alijs institutionibus coniunxit, neque enim hæc vt illa vitam conciliant, sed quendam peculiarem reipublicæ administrandæ characterem cõtinent. illud enim non mœchaberis, non occides, non furaberis & alia cum his coniuncta alios quoque homines naturæ lex edocuit. at sabbati obseruandi non natura magistra, sed latio legis. in alijs igitur cùm alijs communione iuncti, in obseruatione sabbati propriam quantam videbantur obtinere rempublicam: nulla enim alia gens hoc otium obseruabat, neque circumcisio ita ipsos ab alijs distinguebat, vt sabbatum, quippe circumcisionem Idumæi quoque habebant, qui ab Esau genus ducebant, & Ismaelitæ similiter, Aegyptij item à Iudæis hanc edocti obseruare studebant, quod per prophetam Hieremiam Devs declarauit cùm dixit. Et visitabo super omnes circumcisos præputium ipsorum, super Aegyptum, & super Edom, & quæ sequuntur. sabbati vero obseruationem sola Iudæorum natio custodiebat. iccirco dixit Deus, quia sabbata mea dedi eis, vt sint in signum intra me, & inter ipsos, vt cognoscant quia ego Dominus sanctificans eos. commemorata igitur illorum in Aegypto contumacia, suaque longanimitate rursus earũ legum quas tulit in solitudine & præceptorum mentionem fecit, & vt illi obedire recusantes ea violarunt. deinde docet iustam suam iram, & ineffabilem bonitatem. *Hierem. 9.*

Et dixi vt effunderem furorem meum super eos in deserto vt consumerem eos, & feci vt nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, à quibus eduxi eos, ante oculos earum.

Dixi ergo vt effunderem furorem meum super eos in deserto & consumerem eos, & feci propter nomen meum ne violaretur coram gentibus, de quibus eieci eos in conspectu earum. Vulg.

Et hæc item diuinus docet Moyses cùm ait dixisse Deum, & nunc dimitte me, & iratus furore delebo eos, & faciam te in gentem magnam, deinde suam deprecationem exponit, & in fine adijcit, quia si percusseris eos audiet Aegyptus & dicet, eo quod non potuerit Dominus introducere eos in terram quam pollicitus est patribus eorum, consumpsit eos in deserto, hoc etiam declarauit hoc loco, cùm dixit, & feci vt nomen meum omnino non violaretur coram gentibus à quibus eduxi eos ante oculos earum. tum diffusius narrat, voluisse se omnes ipsos in deserto funditus perdere, vt qui tot iustificationes vitam subministrantes concul cassent, ac sabbata polluissent, rursusque separatim facta sabbatorum mentione subijcit. *Exod. 32.* *Numer. 14.*

Et pepercit ipsis oculus meus vt non delerem eos, & non feci eos in consumptionem in deserto.

Et pepercit oculus meus super eos, vt non interficerem eos, nec consumpsi eos in deserto. Vulg.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diuersis enim supplicijs affectis improbis illis, liberos eorum qui tamen nihilo meliores ipsis erant euasuri, seruauit, & in promissam parentibus terram introduxit.

Et dixi inquit ad filios eorum in deserto, in legitimis patrum vestrorum ne ambulate, & iustificationes eorum ne custodite, & in mstitutis eorum ne commisceamini, ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iustificationes meas custodite & facite eas, & sabbata mea sanctificate, & erunt in signum inter me & inter vos vt cognoscatis quia ego Dominus Deus vester.

Vulg. *Dixi autem ad filios eorum in solitudine in præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec in idolis eorum polluamini, ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite & facite ea, & sabbata mea sanctificate, vt sint signum inter me & vos, & sciatis quia ego sum Dominus Deus vester.*

Et filijs item ipsorum, inquit, à parentibus separatis doctrinæ præcepta dedi in solitudine, consuluique, vt à patrijs moribus descisceret, meumque dominium agnoscentes & mea præcepta sequerentur, & datas sibi iustificationes perficerent, sabbatique obseruatione peculiarem suam rempub. declararent, & per legem ducem ad legis latorem peruenirent. sed illi quoque has leges cõtempserunt. quod declarans adiecit.

Et irrit augerunt me etiam filij ipsorum, in præceptis meis non ambulauerunt, & iustificationes meas non custodierunt vt facerent eas, quas faciet homo, & viuet in eis, & sabbata mea polluerunt.

Vulg. *Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea nõ custodierunt, vt facerent ea, quæ cùm fecerit homo viuet in eis, & sabbata mea violauerunt.*

Deinde addit, ab istis quoque rursus impietatis pœnas sese exigere voluisse, alios in seruitutem abduci, alios interfici permittentem. hoc enim significauit, cùm dixit,

Et sustuli manum meam super eos in deserto, vt dispergerem illos in gentibus, & disseminarem eos in regionibus.

Vulg. *Iterum leuaui manum meam in eos in solitudine, vt dispergerem illos in nationes, & ventilarem in terris.*

Ne vero aliquid hinc detrimenti & Aegyptijs & Chananæis accideret, hoc inquit non feci, sed

Dedi eis præcepta non bona & iustificationes in quibus non viuent.

Vulg. *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, et iudicia in quibus non viuent.*

Quidam igitur hæc de idolorum cultu dicta acceperunt, dedi pro permisi, intelligentes. sed perspicuum est eos, nequaquam eorum quæ dicta sunt sententiam percepisse. impiam enim idolorum religionem nemo recte sentiens nõ bonam dixerit, sed admodum malam. non ergo sapientiæ fons, pietatis legis lator, impietatis accusator, extremã impietatem non bonam appellauit, quam malitiæ terminum vocat. alia igitur hæc innuit oratio. cum enim dederim inquit iustificationes ipsis, quas faciet homo & viuet in eis. & per hæc intelligit, decem verba legis, à quibus migrarunt ipsi, atq; ea sine vllo metu aspernari perseuerarunt, aliis eos præceptis obstrinxi ac veluti affixi, quæ vitam nullam ipsis ministrare poterãt. sed sua obseruatione & in ipsis occupatione id efficiebant, vt necessarias leges illas violare desisterent, atq; his innuit præcepta de lepra, de ossibus cadaueris, & morticino, & seminis fluxu laboranti, & de alijs huiusmodi, & crebras propter hæc expiationes, & sacrificia, quæ pro his offeruntur. in his enim obseruandis illi occupati, nõ amplius necessarias illas & vtiles leges poterant aspernari. hoc ergo nõ dixit dedisse se illis mala præcepta sed non bona. neque enim vitium edocebant neq; virtutis ipsa per se erant efficientia, sed crebro ad sacrum Dei templum aduentare & Deo præsto esse cogebant. qui enim se polutum credebat, is ad expiationem accurrebat, ad quam cùm peruenisset, in Dei memoriam redibat, atque hæc ipsa memoria impiam mentem exterminans diuinas leges obseruandas persuadebat, ipsa igitur per se non bona, quæ diuino consilio haud consentiebant, sed eorum quibus lex imponebatur, imbecillitati congruebant. nõ tamen ipsa pulchra neq; necessaria, sed ad bona & necessaria adducebant. his subijcit.

Et polluam eos in donis, cùm traiecero ego omne aperiens vulvam, vt deleam eos, vt cognoscant quia ego Dominus.

Vulg.

Et pollui eos in muneribus suis, cùm offerrent omne quod aperuit vulvam, propter detestationem suam, & fierent quia ego Dominus.

Hoc simile est illi, quod per beatum Dauid à Deo dictum est: Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis. vbi enim vidi ipsos ex meis præceptis vtilitatis nihil percipere permisi eos deinceps sua consilia persequi, haud sustinens eos gubernare. quod hic quoq; declarauit cùm dixit, polluã eos in donis suis. sed apertius hoc Aquilas interpretatus est, qui dixit, & pollui eos in dogmatibus ipsorum, cùm traiecerent ipsi omne aperiens vulvam. permisi enim ipsos suis inquinari institutis,

institutis, cùm per ignem traducerent filios, & pueros primogenitos dæmonibus offerrẽt, dignas ipsis in reliquũ pœnas infligens.

Ideirco loquere ad Dominum Israel, fili hominis & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, vsque ad hoc etiam ad iracundiam incitarunt me patres vestri, in delicto suo, in quibus deliquerunt in me. & introduxi eos in terram, in quam sustuli manum meam, vt darem eam ipsis, & viderunt omnem collem excelsum, & omne lignum umbrosum, & sacrificauerunt ibi dijs eorum, & posuerunt ibi furorem munerum suorum, & posuerunt illic odorem suauitatis suæ, & libauerunt illic libamina sua.

Vulg. *Quamobrem loquere ad domum Israel fili hominis & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus. Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres vestri, cùm spreuissent me contemnentes, & induxissem eos in terram, super quam leuaui manum meam vt darẽ illam eis, viderunt omnem collem excelsum & omne lignũ nemorosum, & immolauerunt ibi victimas suas & dederunt ibi irritationem oblationis suæ, et posuerunt ibi odorem suauitatis suæ, et libauerunt libationes suas.*

Non contenti fuerunt, inquit, in Aegypto mihi sita peruicacia restitisse, fuisque in deserto facinoribus, sed etiam ingressi in terram sibi promissam multa eam impietate complerunt, in omnibus collibus, nemoribusque constructis aris, impositisq; idolis, quibus & libamina, & sacrificia obtulerunt. illud autem, posuerunt ibi furorem munerum suorum, hoc est, iniquis suis illis donis iram meam concitarunt.

Et dixi ad eos, quid est Abama, vel vt Symmachus dixit, quid est Bama, id est excelsum, quia vos ingredimini illuc? & vocauerunt nomen eius Bama vsque in hodiernum diem.

Vulg. *Et dixi ad eos, quid est excelsum, ad quod vos ingredimini? & vocatum est nomen eius excelsum vsque ad hanc diem.*

Locus iste nobilis ex impietate erga idola factus est. dixit igitur ipsis, quodnam lucrum inde percipitis? quæ vobis ab ipsa Bama vtilitas accidet, quam ita etiam illustrem reddidistis, vt cognomentum quoque illius vsque ad præsens tempus stabile permaneat?

Ideirco die ad domum Israel: hæc dicit Adonai dominus: si in iniquitatibus patrum vestrorum vos polluimini, et post abominationes ipsorum vos ambulatis, & in primitijs laborum vestrorum, & in separationibus vestris, in traducendis filijs vestris in igne vos polluimini, & in omnibus cogitationibus vestris vsque in hodiernum diem, & ego respondebo vobis domus Israel, si respondebo vobis si ascendet in spiritum vestrum hoc.

Propterea dic ad domum Israel, hæc dicit Dominus Deus, Certe in via patrum vestrorum vos polluimini, & post offendicula eorum vos fornicamini, & in oblatione donorum vestrorum cùm traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris vsque hodie, & ego respondebo vobis domus Israel, viuo ego dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis, neque cogitatio mentis vestræ fiet. Vulg.

Hoc speratis, inquit, vigente in repub. vestra patria iniquitate & impietate, & omnia ista, quæ enarraui, audentibus vobis, responsum à me aliquod consecuturos vos esse. ne fallite vos ipsos; siquidem fieri nequit, vt vestris ego interrogationibus respondeam, quas audet impietas vestra. sed id vobis rebus ipsis persuadeo, vt illiusmodi quoque spem abijciatis. hoc enim significauit cùm dixit, & si ascendet in spiritum vestrum hoc.

Et non erit, quemadmodum vos dicitis, erimus sicut gentes & sicut tribus terræ, vt seruiamus lignis & lapidibus.

Dicentium, erimus sicut gentes & sicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. Vulg.

Verumtamen ne illud quidem vestrum ad exitum perducetur, vt similiter, sicut aliæ omnes gentes ligna & lapides Deos facientes ipsis Deo conueniens munus offeratis, & vltato iureiurando rursus vsus esse, nam secundum beatum Apostolum, cùm neminem habeat per quem iuret maiorem, sit, Hebr. 8.

Propterea viuo ego dicit Adonai Dominus, si non in manu forti, et in brachio excelso, & in furore effuso regnabo super vos.

Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. Vulg.

Non amplius enim vltatam, inquit, longanimitatem adhibebo, sed regnum meum, meamq; potestatem per castigationem enudabo: nam per manum fortem, & brachium excelsum potestatem simul, & vindicandi facultatem declarauit, deinde etiam modum castigationis docet.

Et educam vos de populis, & accipiam vos de regionibus, in quibus dispersi estis, in manu forti & in brachio excelso, & in furore succenso.

Et educam vos de populis & congregabo vos de terris in quibus dispersi estis, in manu valida, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. Vulg.

Primum enim ab ea captiuitate, inquit, quæ nunc vos detinet, in libertatem vindicabo, & in pristinam terram reducam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deinde adducam vos in solitudinem populorum, ibique iudicio disceptabo vobiscum facie ad faciem: quemadmodum iudicio disceptaui cum patribus vestris in solitudine Aegypti, ita iudicabo vos dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et adducam vos in desertum populorum, & iudicabor vobiscum ibi facie ad faciem, sicut iudicio contendi aduersum patres vestros in deserto terræ Aegypti, sic iudicabo vos dicit Dominus Deus.*

Desertum autem populum vocat, gentes olim à Deo destitutas, & per hoc præsignificauit, fore, vt pietate in gentes introducta, illi quoque ab idolorum cultu desciscant, earum gentium, quæ impie olim fuere, immutationem erubescentes. illud autem, iudicio disceptabo vobiscum facie ad faciem, reprehensionem illam declarat, quæ rebus sit. ipsæ enim res, inquit, tantum non exclamantes vestram contumaciam & iniquam mentem redarguunt, populorum antiquitus destitutorum obedientiam præferentes. sicut igitur cum patribus vestris in solitudine iudicio disceptans, funditus eos perdidi, ita vobis quoque inferam supplicium. quod apertius fecit, cum ea dixit, quæ sequuntur.

Et transire faciam vos sub virga mea, & introducam vos in numero fœderis, et eligam ex vobis impios, & rebelles.

Vulg. *Et subiiciam vos sceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis, & eligam de vobis transgressores & impios.*

Impios enim, & qui à legibus à me latis discesserint, adhibita virga dissipabo, eos vero, qui numero digni fuerint, quiq; meum fœdus obseruauerint, introducí, meaque prouidentia dignos censebo. atque per hoc Apostolicum significauit chorum, & eos, qui diuino per eos præconio crediderint. deinde in improborum commination commorans, adijcit.

Quia de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur, & cognoscent, quia ego Dominus.

Vulg. *Et de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur, & scietis quia ego Dominus.*

Cùm enim à captiuitate eos reduxero, hos eosdem inquit impijs moribus vsos rursus in omnes gentes dissipabo. quod post saluatoris nostri crucem ad exitum perductum est, quippe cùm Romani ipsos in seruitutem redactos in omnem terrarum orbem dispersérint, à regia ipsorum vrbe deiectos; ita prædictis calamitatibus admonitionem rursus ipsis & consilium dat, clemens, suarum enim pollicitationum memnit, qui dixit nolle se mortem peccatoris, vt conuertatur ipse, & viuat. ait igitur.

Et vos domus Israel, hæc dicit Adonai Dominus, vnusquisque excogitationes suas auferte, et post hæc, si vos audieritis me, & nomen meum sanctum non polluerit is amplius in donis vestris, & adinuentionibus vestris, quia in monte meo sancto, in monte excelso Israel, dicit Adonai Dominus, illic seruient mihi omnis domus Israel, in finem in terra, & ibi suscipiam eos, & illic visitabo primitias vestras, & primitias separationum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris. Vulg.

Et vos domus Israel, hæc dicit Dominus Deus: singuli post idola vestra ambulate & seruite eis, quoniam & in hoc non audieritis me & nomen sanctum meum polluerit is vltra in muneribus vestris, & in idolis vestris in monte sancto meo, in monte excelso Israel ait Dominus Deus, ibi seruiet mihi omnis domus Israel, omnes inquam in terra, in qua placebunt mihi, & ibi quæram primitias vestras, & initium decimarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris.

Si enim adduci voluerit is vt obtemperetis, & desieritis polluere nomen meum sanctum, à me siquidem appellati & impie viuentes muneraque idolis offerentes mihi impietatis conuitium inuritis, in patriam terram reducemini, & visitatæ prouidentiæ meæ fructus percipietis grato animo peccatorum bonorum primitias offerentes, nec que eas benigne accipere cernentes.

In odore enim bonæ fragrantiæ suscipiam vos, cùm eduxero ego vos de populis & congregauero vos de regionibus, in quibus dispersi fuistis, et sanctificabor in vobis ante oculos populorum, & cognoscetis quia ego Dominus, cùm introduxero vos in terram Israel, in terram in quã sustulí manum meam, vt darem eam patribus vestris. Vulg.

In odorem suauitatis suscipiam vos, cùm eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quibus dispersi estis, sanctificabor in vobis in oculis nationum, & scietis quia ego Dominus cùm induxero vos ad terram Israel, in terram pro qua leuaui manum meam, vt darem eam patribus vestris.

Illud autem sanctificabor, posuit vt ita intelligatur. omnes enim videntes & mea beneficia, & vestram animi grati æquitatem, vtilitatem multam percipient, eorum quos ipsi deos vocant imbecillitatem cernentes, & meam ex beneficijs in vos collatis potestatem contemplantes.

Et recordabimini ibi viarum vestrarum, & adinuentionum vestrarum omnium in quibus polluti estis, & percutietis faciem vestram, in omnibus malitijs vestris quas fecistis. Vulg.

Vulg. *Et recordabimini ibi viarum vestrarum, & omnium scelerum vestrorum, quibus pollutí estis in eis, & displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitijs, quas fecistis.*

Agnitio enim peccati pudoris est initium, iccirco conscientia stimulante frontem percutere consueuimus, & hoc etiam his significauit. cùm enim recesserit is, inquit, à pristina iniquitate, & meum fueritis cultum amplexati, meam consecuti prouidentiam priscorum scelerum impiorum percipietis sensum, & facies percutietis, quantis polluti sitis facinoribus ratiocinantes.

Et cognoscetis quia ego Dominus cùm fecero ego sic vobis, vt nomen meum ne violetur, non secundum vias vestras malas, neque secundum adinuentiones vestras corruptas domus Israel, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et scietis quia ego Dominus cùm benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait Dominus Deus.*

Hæc autem cura, inquit, vos dignos censebo alios etiam omnes homines per meum in vos beneficium studens ad meam cognitionem traducere. neque enim vos clementia aut venia dignos esse, in impijs institutis educati. Cùm igitur didicerimus, quàm impium sit nomen Domini polluere, cauebimus ne Domino conuitium inuramus, qui enim ab ipso eius nomine dignati sunt, neque indignos eo ciues præbent, in republ. degentes, ad eius conuitia stultorum concitant linguas. quod etiam de Iudæis dicebat DEVS, Et polluistis nomen meum in gentibus, cùm diceretur vobis populus Domini ipsi, & de terra eius egressi sunt: nos autem idem quoque quod Dominus cognomen obtinuimus, siquidem à CHRISTO nominamur. iccirco decet omnes nos secundum Apostolicam legem, siue manducemus, siue bibamus, siue aliud quid faciamus, omnia in gloriam Dei facere, & sine offensione esse Iudæis & gentibus & ecclesiæ Dei, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Ezech. 36. 1. Cor. 10.

SECTIO VIII.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam super Theman, & respice ad austrum & prophetа super quercetum, ducem negem.

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis pone faciem tuam contra viam austri, & stilla ad africum, et prophetа ad saltum agri meridiani.*

Theman græcæ linguæ meridies est, & datum liba significat, nagem vero notum. & ita Symmachus interpretatus est, fili hominis firma faciem tuam super notum viam libis, & prophetа de silua in regione meridiana. & his omnibus innuit ipsam Hierusalem, ad austrum enim & meridiem & liba Babylonis situm habet Hierusalem. & quia non recta ad meridiem sita est, sed parumper vergit ad occidentem, necessariò etiam liba talem situm habentem apposuit, quercetumque ducem appellauit Hierusalem, & propter fructuum sterilitatem, tale enim est quercetum, & propter mentis duritiam, talis enim est quercus natura, & præterea, quia non ordine consita sunt in querceto ligna, sed multa est in illis confusio, & insuper, quia ferarum receptaculum est quercetum. & hæc omnia facile inuenientur id temporis in Hierusalem fuisse.

Et dices silua nagem, audi verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum viride, & omne lignum aridum non extinguetur flamma succensa.

Et dices saltui meridiano, audi verbum Domini Vulg. *hæc dicit Dominus Deus, ecce ego succendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum non extinguetur flamma succensionis.*

Commoratus est in translatione, & cùm syluam Hierusalem vocarit, iure etiam hostium exercitum ignem nuncupat, & ligna combusta eos, qui ab ipsis interfecti sint, lignumque viride, & lignum aridum, & diuitijs elatos, & pauperie oppressos, deinde docet, interiectas quoque gentes calamitatis participes futuras, ait enim.

Et combretur in ea omnis facies ab apeliote, vsque ad aquilonem, & cognoscet omnis caro quia ego Dominus succendi eam & non extinguetur.

Et combretur in ea omnis facies ab austro vsque Vulg. *ad aquilonem, & videbit vniuersa caro, quia ego Dominus succendi eam nec extinguetur.*

Illud ab Apeliote, Symmachus rursus à meridie interpretatus est, & docet à Chaldæorum terra vsque ad Hierosolyma, se adhibiturum exercitus ignem, & interiectas gentes consumpturum, vt saltem calamitate docti discant omnes ipsum esse, qui cuncto dominetur orbi terrarum.

Et dixi nequaquam Adonai Domine, ipsi dicunt ad me, nonne parabola hæc est quæ dicitur?

Et dixi A, a, a, Domine Deus ipsi dicunt de me, Vulg. *nunquid non per parabolas loquitur iste?*

His ita dictis, inquit, ego quidem populi incredulitatem Domino indicaui cùm dixi, eos opinari parabolam, non autem vera esse

que

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ dicerentur. ipse vero deinceps Dominus quæ parabolice dicta fuerant, apertius me proferre iussit, & ita ait.

Cap. 21. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, iccirco propheta fili houminis, & firma faciem tuam super Hierusalem, & respice ad sancta eorum, & propheta de terra Israel.*

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam ad Hierusalem, & stilla ad sanctuaria, & propheta contra humum Israel.*

Quando enim parabolam omnino, inquit, & non veritatem esse ea quæ dicta sunt opinantur, indicato ipsis aperte, Saltum Nagem, hoc est, meridiannum & australem, ipsam esse Hierusalem.

Et dices ad terram Israel, Hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego ad te, & extrahabam gladium meum de vagina sua, & exterminabo ex te iniustum & iniquum.

Vulg. *Et dices terræ Israel, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te & ejiciam gladium meum de vagina sua, & occidam in te iustum & impium.*

Perspicuum est ab eo gladium vocari supplicium. vaginam vero hoc est gladij thecam longanimitatem appellat, quam cum desinit adhibere, apertum deinceps ijs, qui commeruere, infertur supplicium. iustasque ostendens pœnas, recte apposuit, exterminabo ex te iniustum & iniquum. tum docet, quæ alijs quoque interfectis gentibus illo tempore sint euentura.

Eo quod exterminabo ex te iniustum et iniquum, ita egredietur gladius meus de vagina sua, & non reuertetur amplius.

Vulg. *Pro eo autem quod occidam in te iustum & impium iccirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem, ab austro vsque ad aquilonem, vt sciat omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irrenocabilem.*

Propter scelera enim tua, inquit, veluti gladium quendam e vagina educens Chaldæorum exercitum eisdem pœnis afficiam, eos quoque qui inter te & Chaldæos interfecti sunt; idque efficiam vt omnes experientia docti omnia esse in potestate mea sita cognoscant, neque iure eos in talem calamitatem iniecisse.

Et tu fili hominis suspira in contritione lumbi tui, & in doloribus gemes ante oculos ipsorum.

Vulg. *Et tu fili hominis ingemisce in contritione lumborum, & in amaritudinibus ingemisce coram eis.*

Consequatur, inquit, ea quæ dicuntur, tua quoque animi affectio qua adducaris ad misericordiam, & doceto eos tuis suspirijs vera esse quæ dicantur.

Et erit si dixerint ad te, propter quid tu gemis? & dices super nuncium, quia venit & frangetur omne cor, & dissoluentur omnes manus, & refrigescet omnis caro, & omnis spiritus & omnia femora pluent humore. ecce venit & erit dicit Adonai Dominus. vs

Cumque dixerint ad te quare tu gemis? dices, pro auditu quia venit, & tabescet omne cor, & dissoluentur vniuersæ manus, & infirmabitur omnis spiritus, & per cuncta genua fluent aquæ, ecce venit, & fiet ait Dominus Deus.

Te, inquit, suspirantem necessario interrogabunt cupientes doloris causam cognoscere. percontantibus igitur respondebis quia futura prouidens mala, molestosque nuncios, atque hinc omnibus iniectum terrorem, suspiro ac ploro cognatorum meorum calamitates.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis propheta & dices, hæc dicit Adonai Dominus, dic gladius, gladius, acuere, & nitescere, vt ingulationes ingulationes, acuere vt sis in splendorem paratum dissolutionem, ingula, despice, vergce omne lignum. vs

Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis propheta & dices, hæc dicit Dominus Deus, dic quare gladius, gladius exacutus est & limatus, vt cædat victimas exacutus est, vt splendeat limatus est. qui moues sceptrum filij mei succiuit omne lignum.

Gladium rursus per translationem supplicium vocat, per Babylonios & Iudæos & alijs interfectis gentibus illatum, mihique videtur ipse cum præcipit acuere, nitidum reddere, ingulare, & omne lignum radicitus euellere, docere suo permissu hæc fore, & non propter Babyloniorum potentiam, sed propter suam virtutem, hæc omnia perfectum iri. tale est etiam, quod in Deuteronomio ab ipso Deo dictum est, Quoniam acuam vt fulgur gladium meum, & arripiet iudicium manus mea, & vlciscar, & reddam vltionem hostibus, & odientibus merebuntur: inebriabo sagittas meas à sanguine & gladius meus deuorabit carnes. in hac enim gladium quoque & sagittas pœnarum facultatem appellauit, debitas à reis exigens pœnas. deinde subijcit.

Et dedit eum paratum, vt teneret manum ipse exacutus est gladius paratus est, ad dandum manu vs *manus occidentium.*

Et dedi eum ad fenigandum vt teneatur manu, iste exacutus est gladius, & ipse limatus est in manu interficientis.

Hunc enim paratum gladium, inquit, comisit ijs, qui ad puniendum idonei sunt, & Chaldæos significat. simile est illud etiam

Esa. 10. iam apud Esaiam à Deo in Babylonium siue Assyrium dictum. numquid gloriabitur securis sine incidente eum ea? aut exaltabitur serra sine trahente eam? similiter si quis extulerit virgam, vel lignum. & rursus: væ Ibidem. Assyrijs, virga furoris mei & iræ meæ est in manibus eorum. quam igitur virgam ad castigandum idoneam, & securim, & serram, instrumenta, quæ plantas destruendi vim habeant, illic appellauit, hic gladium nuncupauit acutum nitidumque factum propter eorum, qui puniantur, supplicium, Babylonijs quasi quibusdam carnificibus traditum. atque hoc supplicium supra quoque ignem vocauit: multis nominibus eos deterrere, & ad pœnitentiam cupiens adducere, qui sunt impietati penitus addicti. His subijcit.

Exclama, & vlula fili hominis. quia hic factus est in populo, in omnibus ducibus Israel, qui prope habitabant mihi in gladium facti sunt cum populo meo.

Vulg. *Clama & vlula fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis ducibus Israel, qui fugerunt, gladio traditi sunt cum populo meo.*

Quid huius simile bonitatis? iussit punit, & fugere prophetam iubet, non enim libens punit, sed populi scelere coactus. præcipitque prophetæ, vt quasi mulier, admiretur, quia non solus populus, sed etiam eius principes gladio necati sunt. & quod omnium maxime molestum, qui habitabant prope me, inquit, in gladium facti sunt cum populo meo, cum enim sacerdotes scelerum populi participes fuissent, participes item fuere supplicij, hoc siquidem prope habitantes nominauit, vt qui intus in sacro Dei templo degerent, quibusque sacrificiorum ministerium commissum esset.

Iccirco plaude super manum tuam, quia iustificatus est, & quid si etiam tribus repulsa fuerint? non erit dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Iccirco plaude super femur, quia probatus est, & hoc cum sceptrum subuerterit, & non erit dicit dominus Deus.*

Manuum plausu, inquit, significato calamitatis exuperantiam, & admirator iustas pœnas, neque enim mediocris ijs, qui relicti fuerint ab hoc supplicio vtilitas accidet, principium enim hoc ipsius iustificationis constituetur. nam tametsi nunc reiecta fuerit, ab alijs gentibus separata tribus & per hoc omne Iudaicum populum significat, attamen rursus erit, consequeturque vt in pristinum statum reuocetur. satis est enim ad ea confirmanda quæ dicuntur, ipsum hęc herum & dominum dicere.

Et tu fili hominis propheta & plaude manum super manum & duplica gladium, tertius gladius interfectorum est gladius interfectorum magnus.

Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu Vulg. *ad manum & duplicetur gladius, ac tripliceter gladius interfectorum, hic est gladius occisionis magnæ.*

Tertium gladium vocat eum exercitum, qui nono regni Sedeciæ anno contra Hierusalem profectus est, verum numero quidem ea profectio quarta est, sed quia ea quæ regnante Iechonia suscepta expeditio est, incruenta fuit, vltro enim egressus est rex ad Nabuchodonosor, cum matre & vxore & principibus eius, & ita captiuus abductus est in Babylonem, merito tertium vocat gladium, cum regnante Sedecia exercitus est eò profectus, congressus & prælia non simpliciter hostiles numerans incursus, iccirco etiam dicit: tertius gladius occisorũ est magnus. deinde docet cur nam iubeatur manibus plaudere.

Et obstupescere facies eos vt frangatur cor eorum, & multiplicentur ægrotantes super omnem portam eorum, & tradita sunt in iugulationes gladij.

Qui obstupescere eos facit & corde tabescere, & Vulg. *multiplicat ruinas, in omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti.*

Et fac, inquit, & dic omnia, quæ eis queant terrorem injicere, vt eorum corda frangantur, hoc est vt molliatur ac veluti conteratur aduersaria cordis eorum contentio calamitatum prædictione. satis est autem ad eos perterrendos, cum dixit eos interfectum iri, & plenas futuras omnes portas occisorum, deinde quadam prosopopeia suo permissu ea fieri significat.

Bene acutus fuit in eadem, bene fuit in fulgorem, sicut fulgur incede, acuere à dextris & sinistris, quocunque facies tua excitetur.

Acuti, & limati ad fulgendum amicti ad cædem, Vulg. *exacuere vade ad dexteram siue ad sinistram, quocunque faciei tuæ est appetitus.*

Anceps, inquit, gladius vtrinque acutus, bene admodum in cuspidem exactus, fulguris instar splendores emittens, quare in vtramuis partem inquit, secede siue ad dextram, siue ad sinistram, habebis enim me quoque tibi auxilium ferentem. quod declarauit, cum subiecit.

Et ego autem plaudam manum meam super manum, et immittam furorem meum, ego Dominus locutus sum.

Quin & ego plaudam manu ad manum, & im- Vulg. *plebo indignationem meam, ego Dominus locutus sum.*

Propterea etiam beatus Hieremias dicebat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hierem.10. bat, Noui domine quia non est hominis via eius, neque ambulabit vir & diriget viam suam. Vulg. Scio Domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. docens huiusce modi absq; superno Dei auxilio, aut permissu fieri nihil, qui quidem ea efficit quæ decent, alia diuerso administrationis suæ more permittit, & libero hominis concedens arbitrio, & in hunc modum peccatorum exigens pœnas.

Et factum est verbum Domini ad me dicens: & tu fili hominis, dispone tibi ipsi duas vias, vt ingrediatur gladius regis Babylonis, è regione vna egredientur duo imperia, præparata manum pungentem in initio viæ vniuscuiusque ciuitatis, pungentem in principio viæ ordinabis, vt ingrediatur gladius ad Rhabath, filiorum Ammon, & ad Iudam in Hierusalem.

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, & tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis, de terra vna egredientur ambæ, & manu capiet coniecturam, in capite viæ ciuitatis coniicies, viam ponies, vt veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, & ad Iudam in Hierusalem munitissimam.*

Tanquam in imagine inquit descripto viam vnam in duas

Partes diuisam, quarum altera rectà ferat ad Hierusalem, altera vero ad Rhabath filiorum Ammon pertineat.

Nam quia Nabuchodonosor à Babylone profectus & contra Iudæam, & contra Ammanitas exercitum duxit, per prophetam hęc Deus prędicit. Rhabath autem filiorum Ammon dixit, quandoquidem altera quoque est, cognominis ipsius quæ Amman dicitur, & hanc ipsam, quæ dicitur Amman aiunt aliqui eâ esse, quæ nunc in Arabia Philadelphia vocatur, quæ vsq; ad præsens tempus Amman indigenarum lingua appellatur. His adijcit.

Ideirco flabit rex Babylonis in antiquam viam, in initio duarum viarum, ad diuinandum diuinationem vt ascendere faciat virgas, et interroget in sculptilibus, & iecur exploret.

Vulg. *Stetit enim rex Babylonis in biuio in capite duarum viarum diuinationem quærens, commiscens sagittas, interrogauit idola, exta consuluit.*

Occupata enim via, inquit, in duas partes diuisa, quarum altera in Iudæam, altera in Rhabath ducit: quę per virgas fit diuinatione vtetur, & itidem victimarum extispicio, scire cupiens, quò primum sibi sit cum exercitu proficiscendum, & cùm hæc inquit ab eo fierent,

A dextris eius facta est diuinatio super Hierusalem, vt circumdet vallum, & aperiat os in clamore, & exaltet vocem cum clamore tubæ, & ponat vallum contra portas eius, & iaciat aggerem, vt ædificet munitiones. vi

Ad dexteram eius facta est diuinatio super Hierusalem, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde, vt eleuet vocem in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt comportet aggerem, vt ædificet munitiones.

Illud scire oportet, eorum quę futura sunt dæmones scire nihil, sed è rebus coniecturam capientes prædicere conantur, & aliquando recta feruntur, sæpius vero aberrant. & hoc non solum à rebus ipsis licet intelliggere, sed etiam à diuina scriptura docti fuimus. cùm enim per Sedeciam pseudoprophetam ipsi Achaab victoriam prędixissent, à veritate exciderunt, neq; enim prælio tantum victus, sed etiam interfectus fuit. Hic vero & claram Israel legem non ignorantes & eos cernêtes aliter administrare rempubl. quam sibi legibus præscriptum esset, & insuper propheticas prædictiones exaudientes diuinam indignationem docebantur. Hanc igitur etiam per vaticinia impio regi præsignificabant, prius esse cùm exercitu ad Hierusalem proficiscendum, & vallis atque aggeribus vtendum, aliasq; omnes machinas ad oppugnandum idoneas adhibendas. verum cùm hæc ab isto fiant, qui obsidentur contemnunt, non virtute freti, sed indolentiæ morbo laborantes. idq; docens dixit.

vii *Et ipse eis diuinans diuinationes coram ipsis, hebdomadas hebdomadas sibi.*

Erit que quasi consulens frustra oraculum in modo eorum, & sabbatorum et cum imitans.

Ita, inquit, affecti sunt, quasi vaticinia ipsis bona significent, hoc enim innuit per illud coram ipsis. hoc est, quasi pro ipsis vaticinia facta sint, & vt hebdomada hebdomadam celebrantes ita degunt. hæc autem vna erat ipsis ex tribus maximis celebritas, sed eorum opiniones res ipsæ haud cõsequuntur.

viii *Et ipse enim commemorans iniquæ iniustitiam eorum, vt capiantur.*

Ipse autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.

Memoria enim improbitatis illorum cau sa erit, vt capiantur ipsi.

ix *Ideirco hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod recordati estis iniustitiæ vestræ, cùm revelarentur impietates vestræ, vt viderentur peccata vestra in omnibus imaginationibus vestris, & in omnibus iustitiis vestris, pro eo quod recordati estis in ipsis capiemini in ipsis.*

Ideirco hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod recordati

estis iniquitatis vestræ, & revelastis prævaricationes vestras, & apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris, pro eo inquam quod recordati estis, manu capiemini.

Vos inquit & hostium confidentiæ & dæmonum veritatis auctores fuistis, vestrorum enim institutorum improbitas, & impietatis exuperantia, & mea vos gratia orbatuit, & in hostium potestatem redegit; qui per vaticinium in vos cum exercitu invadentes vident vaticinijs res ipsas respondere. cum igitur vos illorum veritatis auctores fueritis, merito capti supplicio afficiemini. hinc ad principes digreditur, & regem & sacerdotes, ait, sue.

x *Et tu, profane, impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis finis, hæc dicit Adonai dominus, aufer cidarim, & expelle coronam, ipsa non talis erit.*

Vulg. *Tu autem profane impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita, hæc dicit dominus Deus, aufer cidarim, tolle coronam, mutate hæc ista.*

Tu quidem inquit sacerdos propter improbitatem sacerdotali cidari spoliatus fuisti, tu autem rex impietati addictus te ipsum corona priuasti, vtrumque igitur imperium sua deponat insignia. hęc enim obsessio superioribus haud similis est, finis iquidè vestro regno impositus est, eaufamque docens.

xi *Humiliasti inquit excelsum, & exaltasti humile iniustitiæ.*

Vulg. *Quæ humilem subleuauit, & sublimè humiliauit.*

Ascita enim tibi socia iniustitia, quod excelsum erat propter virtutem, depressisti, & quod humile erat propter iniustitiam, verbis extollis. corrupto iure. ideo ait,

Vulg. *Iniustitiam, iniustitiam ponam eam.*

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam.

Hac de causa, inquit, iniustitiæ illius abs te pœnas exigam, deinde subijcit.

Neque hæc talis erit, donec veniat cui congruit, & tradam ei.

Vulg. *Et hoc non factum est, donec veniret, cuius est iudicium, & tradam ei.*

Superiorum enim oppugnationum, inquit, hæc grauior erit, non tamen penitus extinguam regię cognationis scintillam, quoad venerit, ad quem attinet, cuique competit, & ipsi tradam regnum. Hoc item beatus Paulus ait, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. & Iacob item patriarcha Iudæ benedicens, dixit, non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veni-

Gal. 3.

Gen. 49.

at, cui repositum est, & ipse expectatio gentium. Igitur hic quoque domini Christi regnum innuit cùm dixit, neque hæc talis erit, donec venerit, cui congruit, & tradam ei. nam tametsi obsidionem sustinuit, & depopulationem Hierusalem à Nabuchodonosor, non tamen talem, qualem pertulit à Romanis post salutarem crucem. postquam enim primo capta fuit, cum septuaginta transissent anni, rursus instaurata est, & pristinam recepit felicitatem: sed post salutarem crucem extremam subijt solitudinem, ipsique Iudæi ne ascendere quidem audent ad fines illo lege prohibiti. iccireo dixit, neque hæc talis erit, hoc est, qualis futura. Seruabo enim genus, donec veniat, cui conuenit, & tradam ei. cùm enim apparuerit ille, inquit, in quem pollicitationes referuntur, tunc tradito ipsi regno, istos extermi nabo. Hinc contra Ammanitas propheiam conuertit, qui male ergà Iudæos animatiin illorum calamitates insultabant.

Et tu fili hominis propheta & dices, Hæc dicit Adonai dominus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum, & dices, mucrò, mucrò euaginate ad occidendam, limate vt interficias & fulgeas cùm ei videntur vana, & diuinentur mendacia.

Vaticinatus autem est non gladijs, sed ijs, qui eo vsi sunt, falsumque vaticinium, & visionem appellauit, tanquam à veritate alienum. nam tametsi vera tunc prædicebat, at diuinis Prophetis diuinam sententiam prænunciantibus quæ ab illis audiuit, ea ante indicare, visum est. Improbitati enim addicti pessimi dæmones Nabuchodonosor per vaticinia quæ à prophetis acciperent, renunciabant, & Iudæis per falsos Prophetas contraria prædicebant, pacem ipsis & hostium fugam pollicentes, vt Deo non obedientes, & resistentes, vsitataque prouidentia orbati, hostibus abipsa iustitia traderentur, & vera ipsorum declararentur oracula. cùm ita præceperit gladio, vt imponeretur in ceruicibus eorum, qui iniuste, impieque vixissent, quasi aduenerit exitus & finis ipsorum, eidem gladio hæc imperat.

Reuertere in vaginam tuam, ne desicris in loco isto, vbi fusti, in terra propria tua iudicabo te.

Vt daretis super colla vulneratorum impiorum, Vulg.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita. reuertere ad vaginam tuam in locum, in qua creatus es, in terra natiuitatis tuæ iudicabo te.

Vos autem inquit ô Babylonij, quos gladium voco, qui hæc fecistis quæ præcepi, non hic sed in propria terra impietatis pœnas à vobis repetam.

Et effundo super te iram meam, in igne iracundiæ meæ insufflabo in te.

Vulg. *Et effundam super te indignationem meam, in igne furoris mei insufflabo in te.*

Diuinæ potentiæ facultatem his declarauit, sicut enim facile est, inquit insufflare, ita prolixum & admodum & promptum est, omnis te generis afficere supplicio.

Et tradam te in manus virorum barbarorum fabricantium interitum, in igne vri eris, sanguis tuus erit in medio terræ tuæ, non eris tui memoria, quia ego dominus locutus sum.

Vulg. *Daboque te in manus hominum insipientium, & fabricantium interitum, ignis eris cibus, sanguis tuus erit in medio terræ, oblivioni traderis, quia ego dominus locutus sum.*

Per hæc innuit cùm Medi & Persæ in Babylonem inuaserunt, qui omne machinarum genus ad noxia, quæ obsidebant, admouerunt, & noctu, in ipsa celebritate, intra vrbem ingressi, eminem quidem ciuitatem subegerunt, pluriman vero partem combusserunt, ac sanguine & domos & vias omnes compleuerunt.

Et factum est verbum domini ad me dicens, ait tibi, ait tibi fili hominis? an ostendis ei omnes iniquitates tuas? & dices, hæc dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et factum est verbum domini ad me dicens, & tu fili hominis nonne iudicas ciuitatem sanguinum? & ostendis ei omnes abominationes suas? & dices: hæc dicit dominus Deus.*

Traduxit rursus orationem ad Hierusalem, prophetæque præcipit vt iudicijs instar redarguat, quę ipsa scelerate auserit facinora, ipsamque ciuitatem sanguinum vocat, vt quæ multas iniustè fecerit cædes, quamobrem rursus eisdem nominibus appellat, exclamatque his verbis.

O ciuitas effundens sanguinem in medio eius, vt veniat tempus eius, & faciens cogitationes contra se ipsam, vt se ipsam polluat.

Vulg. *Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, vt veniat tempus eius & quæ fecit idola contra semetipsam, vt polluerentur.*

Tu inquit attrahis calamitates, ô ciuitas, quæ commenta meditata, ea in actum perducis, & his pollueris, iniusto quis sanguine expleris. tempus autem calamitatem nuncupauit.

In sanguinibus tuis, quos effudisti, deliquisti, & in cogitationibus tuis, quas fecisti, pollutaris, & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorum. Vulg.

In sanguine tuo, qui à te effusus est, deliquisti, & in idolis tuis quæ fecisti pollutaris, & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorum.

Tempus enim certa quadam mensura præfinitum secundum diuinam longanimitatem, iniquitas amplior effecta contrahit, quod etiam factum fuisse Noe temporibus videre licet. cùm enim centum & viginti annorum tempus hominibus illis, qui tunc viuebant, ad pœnitentiam præfinisset, complicatus eorum impietatum augescere, præfinitum tempus illud contraxit, & innocentissimo, per diluuium supplicium dedisse inflixit. hoc etiam hic innuit, cùm dixit, & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorum, deinde scelerum fructus recenset.

Propterea dedi te in opprobrium gentibus, & illusionem omnibus regionibus appropinquantem ad te, & ei, quæ procul absunt à te. Vulg.

Propterea dedi te opprobrium gentibus & irrisionem vniuersis terris quæ inuicta sunt, & quæ procul à te.

Hæc de causa te inquit, cultui deditam, cui gentes illudant, quamque irrideant omnes finitimi, & propter te incolentes, latè per etiam ij, qui procul habitant.

Et illudent tibi, & clamabunt in te, inquinata in nominata est multa in inquinationibus tuis. Vulg.

Triumphabunt de te, fœdata, nobilis, grandis nominis.

Insultantes enim in tuas miserias, impiam te & iniquâ, & improbitate infignè nominabunt. deinde scelerum speciem enumerat.

Ecce duces domus Israel vnusquisque ad potestates suos commissi sunt in te, vt effundat sanguinem. Vulg.

Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem.

A principibus exorsus est accusationem, vtpote cùm subiecti populi principes requantur, capite enim male affecto, necesse est, vt corpus illius ægrotationis particeps fiat, ait igitur, à cognatis eos nihil abstinere, sed cognationis iura confundere iniustas cædes perpetrantes. quin etiam

Patrem, inquit, & matrem maledicebant in te. Vulg.

Patrem & matrem contumelijs afficiebant in te.

Et hoc etiam vnum est ex ijs, quæ lege sunt interdicta.

Et ad proselytum, inquit, auertebant, in iniustitia in te. Vulg.

Aduenam calumniati sunt in medio tui. Et

Exod. 22. Et hoc item lex prohibuerat, quæ ita dicit, Aduenam non affligetis, quia aduenæ fuistis in terra Aegypti. ab ijs quæ passi estis, inquit, discite humanitatem. sed hanc quoque legem sine metu violabant, deinde & aliam.

Pupillum & viduam opprimebant in te. Vulg.

Pupillum & viduam contristauerunt apud te.

Deut. 24. Omnia autem contrà bonus lege præcipit Deus, Iudicate enim pupillum inquit, & viduã iustificate. & in lege: non iterum vindemiabis vineam tuam, & erit pupillo, & viduæ, & aduenæ: isti autem non modo ipsis non communicarunt, sed male quoque tractarunt, & alia hoc grauiora commiserunt.

Et sancta mea spernebant, & sabbata mea polluebant in te. Vulg.

Sanctuaria mea spreuisti us, & sabbata mea polluisti.

Meas enim leges inquit prosternebant, & diem illum qui quiete à laboribus honoratur, impijs operibus contumelia afficiebãt. & his magis impia,

Viri latrones fuerunt in te, vt effunderent sanguinem, in montibus comedebant in te. Vulg.

Viri detractatores fuerunt in te, ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te.

Improbitati enim addictos, homicidas, & sanguinarios, & in montibus dæmonas colentes, quique templis idolorum cultui dedicatis gloriarentur, habebas in te vitam ducentes.

Et impia faciebant, inquit, in medio tui. Vulg.

Scelus operati sunt in medio tui.

Deinde horum vnumquodque narrat.

Verecundiam patris discooperuerunt in te, & in immunditijs sedentem humiliabant in te. Vulg.

Verecundiora patris discooperuerunt in te, immunditiam menstruatæ humiliauerunt in te.

Cum nouereis, inquit, commiscebant corpus. hoc enim reuelationem turpitudinis patris appellauit. ita enim hoc ipsum in lege nuncupauit, Turpitudinem enim vxoris, inquit, patris tui non discooperies, turpitudo enim patris tui est. cùm enim lasciuissimi essent & admodũ incontinentes, ne à mulieribus quidem quæ fluxu menstruo laborarent, quod non solùm est contra legem, sed etiam maxime impurum, abstinebant. deinde in accusanda libidine commoratur.

Vnusquisq; in vxorem proximi sui inique agebat, & vnusquisque nurum suã polluebat in impietate. Vulg.

Et vnusquisque in vxorem proximi sui operatus est abominationẽ, & socer nurum suam polluit nefarie.

Hoc autem iniquitatis est incrementum, neque enim æquale est cum aliena vxore misceri, & proprij filij nuptijs insidiari, sed quanto fornicatione adulterium grauius, tanto adulterio cum nuru consuetudo sceleratior.

Et vnusquisque sororem suam filiam patris sui humiliabat in te.

Frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Vulg.

Et hic item aperte ostendit sceleris exuperantiam, ex vno patre natos arguens, virum & vxorem. hinc ad amplificationem accusationis procedit.

Munera accipiebant in te, vt effunderent sanguinem.

Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem. Vulg.

Iura, inquit, vendere perseuerabant, & pecunijs vendebant insontium cædes. tum ad extremum veluti quendam colophonem scelerum imponit.

Vsuram & superabundantiam accipiebant in te.
Vsuram & superabundantiam accepisti. Vulg.

Quod si etiam non extremum vt grauius positum erat, & coniunctum tamen erat cum ijs, quæ dicta sunt, idoneum erat ad deterrendos eos, qui hoc vterentur, & ad persuadendum, hoc auaritiæ genus effugiendum esse, vtpote cum sceleratissimis & impijs coniunctum: cum homicidis enim, & idololatris, & libidinosissimis, atque intemperãtissimis connumeratum est. ita narratis scelerum generibus, docet deinceps, ipsorum futurum supplicium.

Et consummabo consummationem malitiæ tuæ, in oppressione, mei autem oblita es dicit Adonai dominus: ecce igitur percutiam manum meam ad manum, in quibus consummata es, & quæ fecisti, & in sanguinibus factis in medio tui, si sustinebit cor tuum, & si præualebunt manus tuæ in diebus, quibus ego facio in te.

Et auare proximos tuos calumniaberis, meique oblita es ait dominus Deus, ecce complosi manus meas super auaritiam tuam, quam fecisti, & super sanguinem qui effusus est in medio tui, numquid sustinebit cor tuum, aut præualebunt manus tuæ, in diebus quos ego faciam tibi? Vulg.

More domini ac iudicis ait se percussurum manus ostendens iram: quando enim mei oblita es, inquit, neque in memoriam beneficia mea & leges reuocare voluisti, eiusmodi tibi, inquit, afferam calamitates, vt manus tuæ dissoluantur, & corde omni perturbatione completo salutem desperes. deinde quæ dicta sunt mẽdacio carere ostendẽs ait.

Ego dominus locutus sum, & faciam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicta confirmat eius, qui dixit, auctoritas, satis est enim vos eo cognito qui locutus est, dictis fidem habere.

Et dispergam te in gentibus, & disseminabo te in regionibus.

Vulg. *Et dispergam te in nationes, & ventilabo te in terras.*

Tum quę hinc proficiscatur vtilitas docet.

Et deficiet immunditia tua ex te, & hereditabo in te ante oculos gentium, quia ego dominus.

Vulg. *Et deficere faciam immunditiam tuam à te, & possidebo te in conspectu gentium, & scies quia ego dominus.*

Quando enim in seruitutem redacti, inquit, exules eritis, tunc experientia docti recipiscere, pristinis relictis sceleribus percipi eris esse me Deum vestrum ac dominum, & hereditas mea vocabimini, discentque per vos gentes, apud quas incoletis, dignitatem & potentiam meam.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis ecce facti sunt mihi domus Israel, commisti omnes ære, & stanno & ferro & plumbo in medio fornacis argenti commisti sunt.

Vulg. *Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriam, omnes isti æs, & stannum & ferrum & plumbum in medio fornacis, scoria argenti facti sunt.*

Similis est, inquit, populus iste ò prophetа argento adulterino cui multum æris, & ferri, & stanni, ac plumbi commistum sit.

Hiere. 6. Hoc item Deus ait per Hieremiam prophetam. Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobauit eos dominus Deus. & per horum, quæ dicta sunt materiam, omnis generis scelerum species declarauit. quod

Ibidem. rursus per Hieremiam prophetam discipotest, qui hoc eodem crimine Iudæos accusans dixit. defecit sufflatorium ab igne, defecit plumbum incassum argentarius, argentum cudit, malitiæ eorum non sunt liquefactæ, ex quo subiecit. Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobauit eos dominus Deus. Sufflatorium autem diuinæ virtutis efficaciam vocauit, Ignem vero modo orationem, quę instruit, & expurgat, modo supplicium, quod ipsis rebus adhibetur. vtrisque enim diuina virtus ad aliquid efficiendum vtitur, argentariumque rursus propheticam doctrinam nuncupauit, & plumbum supplicium. nam quia plumbum in argentum quod conflatur infunditur, vt quod in ipso adulterinum est consumat, etiam supplicium ijs, qui eo digni sunt, infertur, vt à peccato puri reddantur. hoc etiam se hic facturum minatur.

Propterea dic, hæc dicit Adonai dominus, pro eo quod facti estis omnes in commistionem vnam, iccirco ecce ego suscipiam vos in medio Hierusalem, sicut excipitur argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum in medio fornacis, ad insufflandum ignem ad conflandum, sic excipiam vos in ira mea, & in furore meo, & adducam, & dimittam, & conflabo vos, & insufflabo vos in igne iræ meæ, & conflabimini in medio eius, quemadmodum conflatur argentum in medio fornacis, ita conflabimini in medio eius, & cognoscetis quia ego dominus effudi furorem meum super vos. Vulg.

Propterea hæc dicit dominus Deus, Eo quod versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Hierusalem congregationem argenti, & æris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis vt succendam in ea ignem ad conflandum, sic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requiescam & conflabo vos, & congregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius, vt conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio eius, & scietis quia ego dominus effuderim indignationem meam super vos.

Quando, inquit, scelerum colluuionem admisistis, & argento improbo similes per omnis generis improbitatem adulterinos vos ostendistis, fornacem vobis constituam ipsam Hierusalem, & carbonum instar, hostes injiciam, meamque vim & voluntatem, veluti quoddam sufflatorium commouebo, & simul vos conflabo, vt eos qui insanabili morbo laborarint, æque atque aliam materiam, conficiam, eos vero qui curationem admiserint, veluti quoddam purgatum argentum, reddam.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis dic ei, tu es terra non rigata, neque pluuia facta est in te, in die iræ, & ex bello meatus, & neque pluuiam, neque aratrum excipiens. Vulg.

Et factum est verbum domini ad me dicens fili hominis dic ei, tu es terra immunda & non compluta in die furoris.

At qui doctrinæ pluuiam per sanctos ipsi prophetas adhibebat, quam cùm non excuperent, sed repellerent veluti saxum quoddam pluuiæ irrigationi haud præbens aditum, merito ipsam terram non irrigatam nominauit. deinde rursus principes accusat.

Cum duces in medio eius tanquam leones rugientes, rapientes rapinas, animas deuorantes in potentatu, diuitias & honores accipientes, viduas eius multiplicarunt, in medio eius. Vulg.

Coniuratio prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens rapiensque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius.

Viris enim interfectis perspicuum est viduitati

duitati locum datum esse. hinc in sacerdotes accusatoriam transfert orationem.

Vulg. *Et sacerdotes eius spreuerunt legem meam.*

Sacerdotes eius contempserunt legem meam.

Maximum hoc est scelus, quos enim alijs duces esse oportuit, ij cæci degere perseuerabant.

Vulg. *Et profanabant sancta mea.*

Et polluerunt sanctuaria mea.

Haud rite inquit perficiebant, quæ ad eorum ministerium pertinerent. tum scelerum genera recensèt.

Inter sanctum, & profanum non distinguebant,

Vulgata. *& inter purum & impurum non discernebant.*

Inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum et mundum non intellexerunt.

Non distinguebant inquit, neque docebant, quid sanctum, & diuinum, & quid profanum, & humanum. profanum enim hoc loco, non impium vocat, sed id quod commune est, & à rebus diuinis distinctum. purum & impurum, quæ secundum legem separata sunt, & quæ rursus secundum legem interdicta. neque de cibis tantum & sacrificijs loquitur, sed etiam de indumentis & alijs quæ tum voluntate, tum præter voluntatem accidunt, fluxu seminis, & menstruo laborante, & contactu lepræ, & contactu cadaueris, & morticini, & à fera capti, & de alijs omnibus, quæcunque lex prohibet. ad hæc addit.

Et à sabbatis meis cuperiebant oculos suos, & profanabant me in media ipsorum.

Vulg. *Et à sabbatis meis auertebant oculos suos, & coinquinabar in medio eorum.*

Videntes enim propalam sabbatorum diem contumelia allici, & opus lege non permissum quietis die perfici arguere nolebant eos, qui delinquere audebant, sed veluti conniuentes oculis, dissimilabant ea videre, quæ continenter cernebant. rursus ad principes reuersus ait.

Principes eius in medio eius, vt lupi rapientes rapinas ad effundendum sanguinem, ad perdendum animas, vt auaritia plus haberent.

Vulg. *Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam, ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auare sectanda lucra.*

Occasionem lucri, inquit, faciebant imperium sortiti iniustas cædes. & quos oportebat eorum quibus fieret iniuria propugnatores esse, ij eorum qui iniuriam faciebant, partes sequebantur. Hinc ad prophetas digreditur hæc loquens.

Vulg. *Et prophetæ eius vngentes eos.*

Prophetæ autem eius liniebant eos absque temperamento.

Hoc item supra dixit, cùm docuit male constructum murum à populo, peius à falsis prophetis inunctum. confirmabant, inquit, qui prophetæ vocabantur, ea quæ à principibus perperam fiebant, adulatorijs verbis vsi, & principatus obseruare edocti. deinde horum docet supplicium.

Cadent videntes vana, diuinantes eis mendacia, dicentes hæc dicit Adonai dominus, & dominus non est locutus.

Videntes vana & diuinantes eis mendacium, Vulg. *cùm dominus non sit locutus.*

Imitantes enim veros Dei personæ falsa sua oracula adscripserunt, & veritatis fonti attribuerunt mendacium. hæc autem dicebant, inquit.

Populum terræ opprimentes iniustitia, & diripientes rapinas, mendicum & pauperem opprimentes, & aduenam non reuerentes cum iudicio.

Populi terræ calumniabantur calumniam, & vi Vulg. *piebant violenter, egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio.*

Mendacio, inquit, vtebantur, & ad voluntatem principum diuinabant, securitatem contra pauperes nanciscì studentes, & occasionem lucri mendacium facientes.

Et quærebam ex ipsis virum conuersantem recte, & stantem in interpositione sepis ante faciem meam in tempore terræ, vt ne in finem delerem eam, & non inueni.

Et quæsiui de eis virum qui interponeret sepem, Vulg. *& staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.*

Hæc etiam per Hieremiam docet cùm ait, circumcurrite vias Hierusalem, & aspicite, & quærite in plateis tuis, si inueneritis Hiere. 5. vnum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius eroso. Igitur hic quoque ait, ex principibus, ex sacerdotibus & ex alijs omnibus inquirebam vnum cerne virum, qui posset, in intercisione sepis stare. hoc est cohibere illata supplicia sua iustitia valentem, & eam intercisionem, quæ propter iniquitatem facta fuerat, & pœnarum introitum obturare. neque inueni. Iccirco

Effudi, inquit, furorem meum super eam, in rigore iræ meæ, ad consumendum eos.

Et effudi super eos indignationem meam, & Vulg. *in igne iræ meæ consumpsi eos.*

Iustaque ostendens supplicia subiecit.

Vias ipsorum in capita eorum dedi, dicit Adonai dominus.

Viam eorum in caput eorum reddidi, ait Domi- Vulg. *nus Deus.*

Hinc percipi potest non solum diuinæ bonitatis exuperantia, sed etiam Iudæorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

impietas, nam de Sodomis pollicitus fuit, si quinque iustos inueniret, omnem se vrbem à supplicio illæsam conseruaturum. Hic vero cùm vnum quæsisset, non inuenit, quâobrem inimicis eam traditam curauit euertendam. decet igitur nos, quibus exploratum est, diuinam misericordiam cum iudicio coniunctam esse, misericordiam enim
Psal.100. & iudicium, inquit, cantabo tibi domine; haud commorari in institutis peccatorum, neque Dei longanimitatem contemnere, neque thesaurizare nobis ipsis iram in die
Rom.2. iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO IX.

Cap.23. *Et factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis duæ mulieres erant filiæ matris vnius, & fornicatæ sunt in Aegypto.*

Vulg. *Et factus est sermo domini ad me dicens, fili hominis duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt, et fornicatæ sunt in Aegypto.*

In ijs, quæ interpretati sumus omnem populum vnam meretricem nuncupauit, vnus enim populus etiam à principio vocatus fuit. vbi vero regnante Roboam facta est diuisio, & hi Ephraim, & Israel nominabantur, hi vero Iuda: iure etiam parabolica & translationis formula secundum diuisionem vsus est, vocatq; ipsos à metropolibus, decem quidem tribus à Samaria, Iudam autem & Beniamin à Hierusalem, asseritque eas vnius matris, non solum propter vnam generis stirpem, sed etiam quia secundum impietatem vnam habuerunt parentem Aegyptum, etenim superius per translationem, matrem ipsorum Cethæam, & Ammorræum patrem appellauit. Hæ igitur

Fornicatæ sunt, inquit, in Aegypto.

Deinde etiam tempus declarat.

In adolescentia sua fornicatæ sunt, ibi ecciderunt vbera eorum, ibique deuirginatæ sunt.

Vulg. *In adolescentia sua fornicatæ sunt, ibi subactæ sunt vbera earum, et fractæ sunt mammæ pubertatis earum.*

Patres enim ipsorum Abraham & Isaac & Iacob pietate splenduerunt, eorumque filij ita permanserunt vt idololatriæ mysterijs minime initiarentur. verum qui ex illis procreati sunt, cùm in Aegypto commorarentur, impietatem didicerunt. & adolescentiam eorum vocat, initium vnde tanta creuit multitudo. corruptionem vero & mammarum casum impiorum dogmatum doctrinam. quemadmodum enim violatam virginitatem mammarum laxitas consequitur, ita cùm quis à Deo defecerit, sequitur eius partis, quæ in nobis principatum obtinet, casus. cuius veluti tegumenta, & inuamenta sunt mammæ. tum quia per similitudinem mulieres ipsas nominauit, mulierum quoque quarundam in Aegypto ob intemperantiam insignium ipsis nomina imponit. aitque.

Et nomina earum Oolla senior, et Ooliba iunior soror eius. vg

Nomina autem earum Oolla maior, & Ooliba soror eius minor.

Cùm superiora ænigmaticè dixisset, ad id quod apertius est, transtulit orationem, & meretricum illarum mulierum mentionem fecit, accusationem amplificans, dum cupit in ipsis per exemplum impietatis sensum ingeneratum iri. deinde beneficium à Deo eis profectum commemorat.

Et fuerunt mihi et pepererunt filios et filias, et nomina earum, Samaria Oolla, et Hierusalē Ooliba. vg

Et habui eas, et pepererunt filios et filias, porro earum nomina Samaria Oolla, et Hierusalem Ooliba.

Consuetudinem autem & societatem vocat eorum per legem consensum. ille enim leges ferebat, ipsi se leges latas obseruaturos pollicebantur. illud vero, pepererunt mihi filios & filias, declarat, ad quoddam tempus eos sub lege degentes pietate filios imbuisse. Hactenus igitur communiter vtrosque accusauit, deinceps vero facta tribuum diuisione, Samariam prius accusat, quàm Oollam nominauit, etenim prior in vitulorum impietatem collapsa est, in duas partes regno diuiso.

Et fornicata est Oolla à me, et adiuncta est amatores suos. vg

Fornicata est igitur Oolla super me, et insaniuit in amatores suos.

Tanquam de muliere loquens amatorum posuit nomen, innuit autem significatq; dæmonas, quos colere perseuerauit, tum etiam impietatis genera docet.

Et Assyrios, inquit, appropinquantes sibi, vestitos hyacinthinis principes, et duces, iuuenes electos omnes, equites equitantes in equis, et dedit fornicationem suam super eos, super electos filios Assyriorum omnes, ad quos apposita est in omnibus desiderijs suis vg *polluebatur.*

In Assyrios propinquantes vestitos hyacinthinis principes & magistratus, iuuenes cupidinis vniuersos, equites ascensores equorum, & dedit fornicationes suas super eos, electos filios Assyriorum vniuersos & in omnibus in quos insaniuit, in immunditias eorum polluta est.

Per ænigma iuuenes electos indutos hyacinthinis

cinthinis idola vocat ita ab ipsis picta, & figurata. etenim consueuerant omnes antiquitus impietati dediti, habitus in sua re-Pub. vsitatos suis dijs imponere. Græci siquidem & Romani Martem secundum propriam sui habitus armant figuram, Perse autem secundum suam, & aliter Indi, aliter Aethiopes, & similiter vnaquæque earum quæ nominantur, natio. attamen docet ipsos priores sibi auxilio Assyrios accersisse, neglecta Dei societate. accersito enim Yphul, erat hic rex Assyriorum, auxilio contra Syros, tributum & vectigal ipsi pendere polliciti sunt. hinc deinceps commercium impietatem introduxit. tum subijcit.

Et fornicationem suam ex Aegypto non dereliquit, quia cum ea dormiebant in adolescentia eius, & ipsi deuirginauerunt eam, & effuderunt fornicationem suam super eam.

Vulg. *Insuper & fornicationes suas, quas habuerat in Aegypto non reliquit, nam & illi dormierunt cum ea in adolescentia sua & illi confregerunt vbera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem suam super eam.*

Copulata, inquit, cum Assyrijs, eorumq; superstitione perfusa ne Aegyptiacas quidem disciplinas neglexit, immo illas studiosissime obseruauit. ita narratis impietatis generibus, iustas etiam pœnas ostendit.

Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assyriorum ad quos coniuncta es.

Vulg. *Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur, super quorum insaniuit libidinem.*

Cùm enim meas leges non retinuerit, sed mihi dedicata alios amarit, mea ipsam prouidentia destitui, tradidique eam illis, quos meæ prætulit societati.

Ipsi, inquit, discooperuerunt verecundiam eius, filios & filias ipsorum tulerunt, & ipsam gladio occiderunt, & facta est locutio in mulieres, & vltiones fecerunt in ea, in filias.

Vulg. *Ipsi discooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gladio, & facta sunt famosa mulieres, & iudicia perpetrauerunt in ea.*

Ita inquit à me proiecta experientia didicit, quænam mea sit societas, & quæ amatorum suorum improbitas. statim enim, vt ipsam in seruitutem redegerunt, primum supplicijs, illius exuarunt adulterium: deinde crudelissime & absque vlla misericordia interfecerunt, filiosque ipsius & filias bello captos abduxerunt: & omnis ciuitas ea diuulgat, quę illi acciderunt, mulieres enim per translationem rursus ciuitates nuncupauit. neque in ipsam solum crudelitatem hanc adhibuerunt, sed etiam in illius filias: intelligit autem subiectas illi vrbes, & pagos. hæc autem sustinuere decem tribus, primum à Thetlathphalasar, deinde à Salmanasar, qui fuerunt reges Assyrij. ita narratis, quæ ad Samariam pertinent, ad Hierusalem orationem transferens ait.

Et vidit soror eius Ooliba, & corrupit aggressum suum super eam (Aquilas vero, τὴν ἐπιβουλὴν interpretatus est, desiderium) & fornicationem suam, super fornicationem sororis suæ multiplicauit, ad filios Assyriorum adiuncta est, duces & præfectos prope se, & indutos spetiosis, equites equitantes in equis, iuuenes electos omnes.

Vulg. *Quod cùm vidisset soror eius Ooliba, plusquam illa insaniuit libidine, & fornicationem suam super fornicationem sororis suæ ad filios Assyriorum præbuit impudenter ducibus & magistratibus ad se venientibus indutis veste varia, equitibus qui vehebantur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia.*

Eadem inquit Hierusalem commisit, quę Samaria, & similiter violato fœdere, quod mecum inierat, Syriorum deos mihi anteposuit, quorum freta fiducia opem meam contempsit, nam per ducem & præfectos initam cum illis innuit societatem.

Et vidi, inquit, ego, quia polluta est via vna duarum.

Et vidi, quod polluta esset, via vna amborum. Vulg.

Paria enim, & similia, inquit, earum instituta.

Et addidit ad fornicationem suam & vidit viros depictos in pariete imagines Chaldæorum depictas in coloribus in stylo accinctas, variatæ vestes super lumbos eorum, & tiaræ tinctæ super capita eorum, aspectus triplex omnium similis filiorum Babylonis, Chaldæorum terræ patriæ eorum, & adiuncta est ad ipsos visione oculorum suorum.

Et auxit fornicationes suas, cùmque vidisset viros depictos in pariete imagines Chaldæorum expressas coloribus, & accinctos baltheis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium similitudinem filiorum Babylonis, terræque Chaldæorum, in qua orti sunt, insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum. Vulg.

Recte & admodum congruenter idolorum imbecillitatem reprehendit, nihil aliud esse docens, quam colores & figuras & artis opificia. illud autem, aspectus omnium triplex, multas ipsorum formas significat. Symmachus vero, aspectus prædonum omnium, interpretatus est. Hos inquit cùm conspexisset, nihilque aliud cerneret, quàm picturæ artis imagines, eorum amauit consuetudinem. & vbiq; idolorum innuit cultū.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et misit, inquit, nuncios ad eos in terram Chaldeorum & venerunt ad eam filij Babylonis, ad cubile dimerentium, & polluerunt eam in fornicatione sua, & pollutа est in eis & recessit anima eius ab eis.

Vulg. *Et misit nuncios ad eos in Chaldæam, cumque venissent ad eam filij Babylonis, ad cubile mammarum polluerunt eam stupris suis, & polluta est ab eis, & saturata est anima eius ab illis.*

Ipsa enim inquit, cùm ipsos vt sibi opem ferrent accersisset, & ex eorum commercio contraxisset impietatem, rursus ab illis defecit. defectionem autem hic non à dæmonibus ait, sed ab ipsis Babylonijs. etenim Ioacim, & Iechonias, & Sedecias, fœdera quæ cum Babylonijs percusserant, violarunt.

Et reuelauit fornicationem suam, & discooperuit verecundiam suam, & recessit anima mea ab ea, quemadmodum recessit anima mea à sorore eius.

Vulg. *Denudauit quoque fornicationes suas, & discooperuit ignominiam suam, & recessit anima mea ab ea sicut recesserat anima mea à sorore eius.*

Conspecta, inquit, impietatis ipsius exuperantia, mea prouidentia illam orbauit: rursus enim secundum allegoriæ speciem, animam posuit, non quia in animum & corpus numen diuisum sit, quod & à corpore & à compositione vacuum est, humanitus autem & vsitato hominum more colloquitur, hominum sese accommodans imbecillitati. Hactenus igitur cum propheta visus est verba facere. deinceps vero quasi in memoriam reuersus per narrationem eorum quæ ipsa ausa est, ad eam transfert orationem.

Et multiplicasti, inquit, fornicationem tuam, vt recordareris dierum adolescentiæ tuæ, in quibus fornicata es in Aegypto.

Vulg. *Multiplicauit enim fornicationes suas recordans dies adolescentiæ suæ, quibus fornicata est in terra Aegypti.*

Oblitioni, inquit, tradideram, quæ tu in Aegypto deliquisti, verum tu eorum memoriam posterioribus tuis institutis reuocasti. consueuit enim sæpe pristinorum peccatorum reminisci improbitatis similitudo. deinde rursus per allegoriam & translationem idolorum cultum accusat.

Et adunci a es ad Chaldæos, quorum carnes vt carnes asinorum, & pudenda equorum pudenda eorũ, & visitasti iniquitatem adolescentiæ tuæ, quæ faciebas in Aegypto in diuersorio tuo, vbi vbera adolescentiæ tuæ ecciderunt.

Vulg. *Et insaniuit libidine super concubitum eorum, quorum carnes sunt vt carnes asinorum, & sicut fluxus equorum fluxus eorum. & visitasti scelus adolescentiæ tuæ, quando subacta sunt in Aegypto vbera tua, & confracta sunt mammæ puberratis tuæ.*

Et cum Chaldæis inquit, coniuncta, ne Aegyptiaca quidẽ instituta negligebas, sed & horum & illorum deos colebas. muliebrem autem ipsorum impietatem, multorumque deorum superstitionem pudendis equorum & asinorum comparauit: quandoquidem fornicationem quoque idolorum cultum vocat. animæ enim quæ Deo coniunctæ & dedicatæ sunt, cùm deinde eo relicto dæmonum consuetudinem amplectuntur, merito adulteræ nuncupantur.

Propterea hæc dicit Adonai dominus. Ecce ego excito amatores tuos contra te, à quibus defecit anima tua, & adducam eos ad te in circuitu, filios Babylonis, & omnes Chaldæos, Vhacum, & Sue, & Coe, & omnes filios Assyriorum cum ipsis, iuuenes electos, duces, & præfectos, omnes triſtatas, id est regios fortellites, & nominatos, equitantes in equis, & venient contra te omnes ab aquilone cum armis, & curribus, & rotis, & multitudine populorum, & thecas, & clypeos, & galeas circamponent contra te, & facient super te custodiam in circuitu.

Propterea Oolsiba, hæc dicit dominus Deus, ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus satiata es anima tua, & congregabo eos aduersum te in circuitu, filios Babylonis, & vniuersos Chaldæos, nobiles, tyrannosque, & principes omnes filios Assyriorum, iuuenes forma egregia, duces & magistratus vniuersos, principes principum, et nominatos ascensores equorum, et venient super te instructi curru, et rota, et multitudo populorum lorica, et clypeo, et galea armabuntur contra te vndique.

Ab ipsis, inquit, rebus percipies, quisnam ego sim, & quinam amatores tui, ego enim à te neglectus longanimitatem adhibui: illi autem simulatque tuam defectionem didicerint, omni armorum apparatu aduenient, equis, & curribus instructi, subiecteosque sibi omnes adducentes, vallisque & aggeribus tuos aditus circumdabunt. hoc enim significauit, cùm dixit: Iacient super te custodiam in circuitu. deinde adiecit.

Et dabo ante faciem ipsorum iudicium, & vindicabunt te in iudicijs suis, & dabo zelum meum in te, & facient tecum in ira furoris mei.

Et dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudicijs suis, & ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore.

Quando enim illos meæ prouidentiæ prætulisti, per eosdem illos eorum quæ in me deliquisti à te pœnas exigam, ipsorumque te iudicijs tradam. suppliciorum autem genera recenset.

Nares

Nares tuas, & aures tuas auferent, & reliquos tuos gladio deijcient, ipsi filios tuos & filias tuas capient, & reliquos tuos deuorabit ignis, & exuent te vestimentum tuum, & capient vasa gloriationis tuæ.

Vulg. *Nasum tuum, & aures tuas præcident, & quæ remanserint gladio concident, ipsi filios tuos, & filias tuas capient, & nouissimum tuum deuorabitur igni, & denudabunt te vestimentis tuis, & tollent vasa gloriæ tuæ.*

Alios enim bello captos abducent, inquit, alios in prælio iaculis confodient, aliis extremas partes summo odio & crudelitate amputabunt, & omnia quæ ad te pertinent prædabuntur, & igne plurimas res tuas consument. ostendit item ex crudelitate futuram vtilitatem.

Et auertam impietates tuas à te, & fornicationem tuã de terra Aegypti non recordaberis amplius.

Vulg. *Et requiescere faciam scelus tuum de te, & fornicationem tuam de terra Aegypti, nec leuabis oculos tuos ad eos, & Aegypti non recordaberis amplius.*

In illis enim malis cùm versaberis, tua scelera senties, & admodum ea abominaberis, quæ calamitatem istam tibi conciliarint.

Quia hæc dicit Adonai dominus, ecce ego trado te in manus eorum, quos odisti, à quibus defecit anima tua, & facient in te in odio, & capient omnes labores tuos, & defatigationes tuas, & eos nuda, & ignominiosa, & reuelabitur ignominia fornicationis tuæ, & impietatis tuæ.

Vulg. *Quia hæc dicit dominus Deus, ecce ego tradam te in manus eorum, quos odisti, in manus de quibus satiata est anima tua, & agent tecum in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam & ignominiosam plenam, & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, scelus tuum, & fornicationes tuæ.*

Amore, inquit, Chaldæorum capta rursus eos odisti, verum ego illis te tradam, per quos à te pœnas exigam & supplicia, quibus totam nudam impietatem tuam indicabo, discent enim ij, qui tuas conspexerint calamitates, earum auctorem tuam fuisse iniquitatem. iccirco merito subiecit.

Fornicatio tua fecit tibi hæc, eum ambulares post gentes, & polluebaris in cogitationibus earum.

Vulg. *Fecerunt hæc tibi quia fornicata es post gentes, inter quas polluta es in idolis earum.*

Secuta es, inquit, gentium instituta, quæ suis innixæ rationibus impietatem excogitarunt. quin etiam

In via sororis tuæ ambulasti, & dabo ego calicem eius in manus tuas.

Vulg. *In via sororis tuæ ambulasti, & dabo calicem eius in manu tua.*

Quæcunque sustinuit, inquit, Samaria, eadem tu quoque subibis: calicem enim supplicium vocauit, vt qui grauedinem & ebrietatem ingeneret.

Hæc dicit Adonai dominus. Calicem sororis tuæ bibito profundum & latum, & erit in risum & subsannationem, qui abundat, vt perficiat ebrietatem, & dissolutione repleberis calicem perditionis & deleritionis, calicem sororis tuæ Samariæ, & bibes eum, & exhauries feces, & testas ipsius deuorabis, & vbera tua dilacerabis.

Hæc dicit dominus Deus: calicem sororis tuæ bibes profundum & latum, eris in derisum, & in subsannationem, qua est capacissima. ebrietate & dolore repleberis, calicem mœroris & tristitiæ calicem sororis tuæ Samariæ, & bibes illum & epotabis vsque ad feces, et fragmenta eius deuorabis, vbera tua lacerabis. Vulg.

Profundum calicem vocauit ob calamitatis magnitudinem, latum autem propter septuaginta annorum tempus, deletionis vero calicem nuncupauit, propter solitudinem, quæ vrbem occupauerat, & illud exhauries feces, apposuit quia extremam pertulit obsidionem, testasque ipsam voraturam dixit, propter extrema, in quæ incidit mala, & vbera lacerauram propter eam pœnitentiam, quam paritura essent mala.

Et celebritates tuas, inquit, & neomenias tuas auertã, quia ego locutus sum dicit Adonai dominus.

Omnem tuum publicum conuentum, omnemque lætitiam extinguam, & imponam verbis finem, verus enim sum & mendacij expers dominus.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus. eo quod oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuum, & tu eape impietatem tuam & fornicationem tuam.

Propterea hæc dicit dominus Deus, quia oblita es Vulg. *mei, & proiecisti me post corpus tuum, tu quoque porta scelus tuum & fornicationes tuas.*

Quando meo cultui corporis voluptates antepositisti, suscipe, inquit, intemperantiæ præmia. per hæc autem innuit, fundamentum impietatis scelera fuisse, inseruientes enim voluptatibus in idolorum prolapsi sunt cultum.

Et dixit Dominus ad me, fili hominis, num iudicabis Oollam, & Oolibam, & annunciabis eis scelera earum quia adulterium committebant, & sanguis in manibus earum, & in cogitationibus suis adulterium committebant, & filios suos, quos genuerunt mihi, traduxerunt per ignem?

Et ait dominus ad me dicens, fili hominis numquid Vulg. *iudicas Oollam, & Oolibam & annuncias eis scelera*

Universidad de Deusto
Biblioteca

lera earum, quia adulterat æ sunt, & sanguis in manibus earum. & cum idolis suis fornicat æ sunt, insuper & filios suos quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum.

Illud, num iudicabis? alij interpretes interpretati sunt, iudica. mea inquit, susceptа persona ô propheta, hæc iudicium de Samaria, & Hierusalem, earumque scelera redarguito, vt videlicet me relicto cum idolis cõmiscebantur, & vt filios, qui à me illis concedebantur, vt sacrificium illis offerebant, meas leges aspernati, meaque sabbata profanantes. hoc enim subiecit.

Quo ad & ista fecerunt mihi polluebant sancta mea in die illa, & sabbata mea profanabant.

Vulg. *Sed & hoc fecerunt mihi, polluerunt sanctuarium meum in die illa, & sabbata mea profanauerunt.*

Tum docet profanationis modum.

Et cùm iugularent ipsi filios suos idolis suis, & cùm ingrederentur ipsi in sancta mea in die illa profanabant ea.

Vulg. *Cùmque immolarent filios suos idolis suis, & ingrederentur sanctuarium meum in die illa, vt polluerent illud.*

Multa autem impietatis est exuperantia, primum enim, quod ipsi filios iugularint, extremus est impietatis terminus. quod vero etiam dæmonibus tales victimas obtulerint, rursus sceleris est amplificatio. at quod etiam sabbato hæc ausi fuerint, quo etiam opus necessarium fuerat interdictum, multo maiorem id impietatem demonstrat. sed quod post eiusmodi facinus etiam ad diuina vestibula conscenderint, hoc vero cuinam talis exuperandæ impietatis locum reliquit? iccirco etiam extremo hoc loco posuit, ac rursus adiecit.

Et ecce sic faciebant in medio domus meæ.

Vulg. *Etiam hæc fecerunt in medio domus meæ.*

Hoc inquit impium facinus in domo mihi dedicata ausi sunt.

Et mittebant virum venientibus de longe, ad quos nuncios mittebant, & simulac venirent ipsi statim lauabaris, & stibio lutebas oculos tuos, & ornabaris ornatu & sedebas in lecto strato, & mensa ornata ante ipsam.

Vulg. *Miserunt ad viros venientes de longe ad quos nuncium miserant, itaque ecce venerunt, quibus te lauisti, & circumlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri, sedisti in lecto pulcherrimo & mensa ornata est ante te.*

Omnia, quæ dicta sunt, tanquam de muliere meretrice descripsit, significatque initam ab ipsis cum Assyrijs & Chaldæis societatem, & inde introductam impietatem, declarat insuper lasciuos ornatus, quos in dæmonum celebritatibus adhibebant, & alia omnia, quæcunque in huiusmodi publicis conuentibus fieri consueuerant, quod ea item significant, quæ sequuntur.

Et thymiama meum & oleum meum posuisti ante eos. 18

Thymiama meum & vnguentum meum posuisti super eam.

Hoc est, ante idola.

Et lætabantur in eis.

Lætitia quippe dæmonum, hominum est interitus. ad hæc ait.

Et vocem harmoniæ resonabant ad viros ex multitudine hominum venientes ebrios ex deserto. 19

Et vox multitudinis exultantis erat in ea, & in viris qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deserto,

Quid enim desertius est ijs, qui adorant idola? ex illis enim desertis inquit animis impietatis tibi documenta afferebantur, quæ mulcis organis excipiebas iucundum suauemque sonum resonantibus.

Et dabas ipsis armillas in manus eorum, & coronam gloriationis in capite eorum. 20

Posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosas in capitibus eorum.

Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos sibi colendos instituunt, immo dona sibi à Deo concessa ipsis offerunt omnis generis ornatu eos instruentes.

Et dixi, non in his mœchantur, & opera meretricia hæc, & ipsa fornicata est. 21

Et dixit ei, quæ attrita est in adulterijs, nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam hæc.

Dicebam enim vtens prophetis vt instrumentis, adulterium vestrum in rebus inanimis audacter committi, & meretricia hæc vestra esse instituta.

Et ipsi ingrediebantur ad eam, quemadmodum ingrediuntur ad mulierem meretricem, ita ingrediebantur ad Ooliam, & ad Ooliba mulieres nefarias. 22

Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierem meretricem, sic ingrediebantur ad Ooliam, & ad Ooliba mulieres nefarias.

Licentiam, enim, in reliquum nacti ex horum iniquitate, tanquam ad mulieres meretrices, omnibusque prostitutas, ita ad Samariam & Hierusalem ingressi sunt etiam antemarium euersores dæmones, quique eorum cultum docti fuere, Chaldæi, deinceps igitur ad hos transfert orationem & ait.

Et viri iusti hi. 23

Vir ergo iusti sunt.

Iusti epitheton appposuit, non eorum iustitiæ perhibens testimonium; erant enim iniustissimi, iniquissimi, & admodum impij:

pij: sed ex comparatione impiorum istius facinorum, appposuit, iustum. hoc est, si tecum conferantur hi iusti sunt, quod etiam superius facit, cùm de Hierusalem loqueretur, dixit enim, & iustificasti sorores tuas in peccatis tuis, & in iniquitatibus tuis, quas fecisti, & hic item viri iusti hi, ait, id est iustiores te sunt.

Et vlciscentur eas vltione adulterarum, & iudicio effundentium sanguinem, quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum.

Vulg. *Hi iudicabunt eas iudicio adulterarum & iudicio effundentium sanguinem, quia adulteræ sunt & sanguis in manibus earum.*

Homicidij inquit & adulterij pœnas luent suos amatores iudices sortiti, & ea patientur, quæ adulteræ mulieres & homicidæ iure perferunt, ita absoluta ænigmatica narratione cõtra ipsos sententiã pronũciat.

Hæc dicit Adonai dominus, adduc ad eas multitudinem, & da in ipsis perturbationem, & direptionem, & lapidentur lapidibus turbarum, & confodiant eas gladijs suis, filios earum & filias interficient, & domos earum succendent igne.

Vulg.a. *Hæc enim dicit dominus Deus, adduc ad eas multitudinem & trade eas in tumultum & rapinam, & lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum filios, & filias earum interficient, & domos earum igne succendent.*

Deinde ostendit ex his rebus vtilitatem futuram.

Et auertam impietatem de terra, & erudientur omnes mulieres, & non faciem secundum impietates earum.

Vulg. *Et auferam scelus de terra, & discent omnes mulieres ne faciant secundum scelus earum.*

His enim hæc inquit sustinentibus, lapidibusque, & gladijs & igne consumptis, omnis etiam pertinet vtilitatem, discens, quibus sint impietatis præmia, atque hic rursus mulieres nuncupauit ciuitates.

Et dabitur impietas vestra super vos, & omnia peccata cogitationum accipietis, & cognoscetis quia ego dominus.

Vulg. *Et dabunt scelus vestrum super vos, & peccata idolorum vestrorum portabitis, & scietis quia ego dominus Deus.*

Impietatis vestræ fructus, inquit feretis, non enim coacti ipsam suscepistis, sed voluntate atque cupiditate. verum ex ipso supplicio maximam colligetis vtilitatem, qua me dominum agnoscetis, quam vtinam agnitionem nos consequamur, non malorum experientia docti, sed diuina beneficia sentientes, & ingratum animum abominantes, & ob Dei memoriam in singulos dies renouari & sanctissimi spiritus virtute in Dei caritatem inflammari, & domini nostri Iesu Christi aduentum expectantes, cum quo patri gloria cum sancto spiritu nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

SECTIO X.

Et factum est verbum domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis dicens, fili hominis scribe tibi ipsi nomen diei hodie, à quo confirmatus est rex Babylonis super Hierusalem à die hodierna. Cap. 24.

Et factum est verbum domini ad me in anno nono Vulg.
nouissimæ decimo, decima die mensis dicens, fili hominis scribe tibi nomen diei huius, in qua confirmatus est rex Babylonis aduersum Hierusalem hodie.

Docuit nos, quo tempore contra Hierusalem Babylonius cum exercitu est profectus, illo autem vrbem obsidente prophetа ijs, qui iam bello capti fuerant, imperdentia mala præsignificat, iccirco propheтæ quoque veritatem offendens, dominus, annotari iubet diem, qua hostis aggredi cœpit vrbem, vt tum ex tempore tum ex euentu rerum, discant, & ij qui iam in seruitutem redacti sunt, & ij qui obsidentur, ab initio hæc de ipsis Deum prædixisse, & non propter iustitiam virtutem se vicisse, sed suorum peccatorum pœnas persoluere.

Et dic ad dominum exasperantem parabolam.

Et dices per proverbium ad dominum rem exacerbantem Vulg.
parabolam.

Posit annotatum tempus per similitudinem & ænigma subditur propheтa, quæ ciuitati euentura sint edocet, vt propter earum quæ dicuntur obscuritatem, studiosiores ad interrogandum auditores effecti exploratius oracula diuina percipiant.

Et dices ad eos, Hæc dicit Adonai dominus, fac ollam lebetem, fac & effunde in ipsum aquam, & congregabis in eam diuisiones in ollam partis, omnem diuisionem bonam femoris, & humerum, & scapulas separata, ab ossibus dilectæ percutiens asportabis, & succendes ossa sub ea.

Et bogueris ad eos, hæc dicit dominus Deus, pone Vulg.
ollam, pone inquam, & mitte in eam aquam, congere frusta eius in eam omnem partem bonam femur, & armum electa, & ossibus plena, pinguissimum pecus assume, compone quoque struem ossium sub ea.

Læbetem appellauit vrbem, aquam effusam, omnis generis calamitates, diuisiones autem partium, & cruris, & humeri os ex electis

Universidad de Deusto
Biblioteca

electis pecoribus, abundantia rerum ac diuitijs & opibus affluentes principes & duces ac sacerdotes, eisdem simul calamitatibus affectos, ossa vero succensa paupertate oppressos, primum fame consumptos ignem Babylonium vocat, eiusque prælium. his adijcit.

Efferbuit, efferbuit, & colla sunt ossa ipsius in medio eius.

Efferbuit coctio eius: & discocta sunt ossa illius in medio eius.

Igne enim iniecto, inquit, ossa succensa consumpta sunt, fames enim consumptio fuit, quique effugerunt famis impetum, ad summum malorum peruenere obsidentium oppugnationes sustinentes.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, ô ciuitas sanguinum lebes, ut quo est rubigo, & rubigo non egrediatur ex ea, per membrum suum protuli, non cecidit super eam sors.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, væ ciuitati sanguinum, alla ciuis rubigo in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea, per partes, & per partes suas ejice eam, non cecidit super eam sors.*

Docuit hic nos etiam supra se lebetem vrbem nominasse rubiginemque lebetis peccatum vocat, & maxima est accusatio, quod ne tantus quidem calamitatum ignis lebetis rubiginem consumpserit. illud autem, per membrum suum protulit, non cecidit super eam sors, declarat neminem illatas effugisse calamitates, neque forte delectos fuisse alios ad pernicem, alios ad salutem, sicuti in quibusdam priscis iam vsu venerat calamitatibus, sed omnes omnino partim fame, partim peste consumptos, eosque qui hæc euasissent, vel peccantes interfectos, vel expugnatos obsidione in seruitutem redactos cauisque malorum docens,

Vulg. *Quia sanguis inquit, eius in medio eius fuit.*

Sanguis enim eius in medio eius est.

Hæc autem sustinent, inquit, eximiæ cædis pœnas luentes.

Super leuem petram posuit illum, non effudit ipsum in terram, vt operiret ipse terram, vt ascenderet furor in vltionem, vt vlciscatur, dedi sanguinem eius, super leuem petram dedi ipsum, ne operiret ipsum.

Vulg. *Super limpidissimam petram effudit illum, non effudit illum super terram, vt posset operiri puluere, vt superinduceret indignationem meam, & vindictam vlciscerer, dedi sanguinem eius super petram limpidissimam vt operiretur.*

Non cooperiam, inquit, ea facinora, quæ ipsi ausi sunt, sed ipsa euidabo, omnibusque ostendam, quasi sanguinem non in terra effusum, & ab ea absorptum, sed super leuem lapidem iniectum, qui continenter seruatur, vt eos accuset, qui illum effundere ausi sunt.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, ô ciuitas sanguinum & ego magnificabo terram, & multiplicabo ligna, & incendam ignem, vt tabescant carnes, & minuatur ius, & ossa torreantur & flectisuper carbones suos manus, incensa est, vt comburatur, & calefiat, & torreatur æs eius, & liquefiat in medio eius immunditia eius, & deficiat rubigo eius, & humilietur rubigo eius, & non exeat ex ea. Vulg.

Propterea hæc dicit dominus Deus, væ ciuitati sanguinum eius ego grandem faciam pyram, congere ossa quæ igne succendam, consumentur carnes, & coquetur vniuersa compositio, & ossa tabescent. pone quoque eam super prunas vacuam vt incalescat, & liquefiat æs eius, & colletur in medio eius immunditia eius, & consumatur rubigo eius, multo labore sudatum est & non exiuit de ea rubigo eius.

Magnificabo, inquit, torrem. id est, augebo malorum principium, & ligna multiplicabo, hoc est multas occasiones præbebo, multamque materiam malorum igni, vt hunc incendam, & carnes coctas hominum videlicet in vrbe tabescere faciam, ici vt alij fame conficiantur ossium instar assati, alij omnis generis calamitatibus, veluti coctæ carnes combibantur, multoque ignis impetu etiam ius consumatur. omne videlicet quod ad retrigerandi vsui esse possit, eiusque rei causa, vt deinceps ipsum per se ignis propinquans liquefiat, & cum rubigine simul absumatur. victis enim ijs, qui pugnabant, capta deinde vrbs euersa fuit, & incendio consumpta. verumtamen, quamuis tot eam mala oppressissent, non est a rubigine liberata, sed in ea remansit ad peccandum propensio. iccirco subijcit.

Multa rubigo eius, confundetur rubigo illius, in immunditia tua seruor. vg.

Neque per ignem immunditia tua exterabitur.

Tu inquit in sceleribus tuis ebullitionem hanc, & ignis flammam incendisti, manet enim obtinebas rubiginem, quæ in præsenti patefacta ignominia perfundetur.

Pro eo quod polluebaris tu, & non es emundata ab immunditia tua, & non eris immundata amplius, donec implebo furorem meum in te. vg.

Quia mundare te volui, & non es mundata a sordibus tuis, sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te.

Cum enim tua vulnera pœnitentia sanare nolueris, veniam minime consequeris, neque item id obtinebis, vt emenderis, quo ad pœnas dederis pro ijs, quæ dein quisti. deinde vera esse quæ dicta sunt, ostendit per sonæ

sonæ qualitate.

Ego Dominus locutus sum.

Quæque futura sint absque vlla controuersia.

Et veniet, & faciam, non differam, non parcam neque consolabor.

Vulg. *Venit, & faciam, non transeam, nec parcam, nec placabor.*

Non enim alios dimittam, alios affligam, sed omnes ijs malis, quæ minatus sum afficiam. indicat etiam iusta supplicia.

Secundum vias tuas, & secundum cogitationes tuas iudicabo te dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Iuxta vias tuas, & iuxta admuentiones tuas iudicabo te dicit Dominus.*

Atque hoc idem diffusius.

Propterea ecce ego iudicabo te secundum cogitationes tuas, & secundum sanguines tuos iudicabo te, immunda & nominata, multaque ad irritandum.

Insignis, inquit, ob improbitatem facta es, tuorum autem scelerum causa hæc est, quod improbas persequeris cogitationes. quod declarauit cum dixit, secundum cogitationes tuas, & secundum sanguines tuos iudicabo te: prius enim ratiocinantes cogitamus, bona ne an mala sint, tum opus cogitationibus adhibemus. hinc ad aliud genus prophetiam transfert & ait.

Factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis: ecce ego aufero a te desideria oculorum tuorum. non planges, neque plorabis, nec venient tibi lacryma, geme tacens, gemitus sanguinis luctus tum bi est.

Vulg. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga, & non planges, neque plorabis, neque fluent lachrymæ tuæ, ingemisce tacens, mortuorum luctum non facies.*

Cogitationes seu desideria oculorum, ita enim quædam habent exemplaria, coniugem vocat mulierem, qua mortua propheta iubetur neque plorare, neque lamentari, sed silentio gemere, præsertim cum luctus sit circa lumbos, per lumbos enim procreandæ

Vulg. sobolis appetitum declaratur, ita enim diuus quoque Apostolus de Leui verba faciens dixit, adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedech, eiq; benedixit. iccirco etiam lumbos præcingere iubemur, vt cupiditatis comprimamus, coerceamusque impetus. cum vellet igitur affectionis exuperantiam indicare, merito dixit, gemitus sanguinis luctus lumborum est. hoc est, mortis gemitus, & luctus circa lumbos est. veruntamen cum talis esset calamitas iubetur non lamentari.

Humanum enim luctum non facies.

Tum etiam modum docet.

Erunt crines tui complicati super te, & calciamenta tua in pedibus tuis, & non consolaberis in labijs eorum, & panem virorum non comedes.

Corona tua circumligata sit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amicta ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Vulg.

Nihil, inquit, eorum quæ lugentes facere consueuerunt, facere sustineas, neque caput detondere, neque pedibus nudis incedere, sed neque per funebres epulas, quæ parentalia vocantur, consolationem vllam accipere. videtur autem prophetæ etiam Nazaræus esse. erunt enim, inquit, capilli tui complicati super te. & superius item non vinum sed aquā bibere iussus fuerat: & horum vtrumque Nazaræorum proprium est.

Et locutus sum ad populum mane, quemadmodum mandauerat mihi, & mortua est vxor mea vesperi, & feci mane quemadmodum imperatum fuerat mihi.

Locutus sum ergo ad populum mane, & mortua est vxor mea vesperi, & feci mane sicut præceperat mihi. Vulg.

Typum quendam auctoris omnium rerum Dei perfecte exprimit prophæta. cum enim populus Israelita proponia Domino copulatus esset, & sic in seruitutem redigendus foret, & interficiendus, diuinum quoq; templum comburendum, formam quandam futurorum præbet propheta. cuius repente mortua vxore, præcipitur ei ne lugeat, ne ploret, neue luctuosum suscipiat habitum, ne ad eam mensam accedat; quæ consolationis ergo instruitur, verum silentio gemat, offendens fore vt ipse nulla clementia, qui sibi coniuncti erant, dignos censeat, præter voluntatem tamen ipsis infligat supplicium. non enim vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur ipse & viuat. qua de causa prophetæ quoque vt silentio gemat, præcipit, hoc ipso significans etiam se præter voluntatem sustinere illatas populo calamitates, cum & multa bonitate præstet, qua ad clementiam propensus est, & punire propter improbitatis exuperantiam cogatur.

Et dixit, inquit, ad me populus meus, non renunciabis nobis, quæ sint hæc, quæ tu facis? & dices ad eos, verbum Domini factum est ad me dicens, dic ad domum Israel, hæc dicit Adonai dominus, ecce ego profanabo sanctuarium meum, superbiam roboris vestri, desiderium oculorum vestrorum, & propositum parcent animæ vestræ, & filij vestri, & filiæ vestræ quas reliquistis, gladio concident, & facietis quemadmodum feci, ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

ore ipsorum non consolabimini, & panem virorum, non comedetis, & coma vestræ super caput vestrum & calciamenta vestra in pedibus vestris, neque plangetis, neque flebitis, & tabescetis in cordibus vestris, & non consolabimini vnusquisque fratrem suum, & erit vobis Ezechiel in portentum. secundum omnia quæcunque feci facietis, quando venerint hæc, & cognoscetis, quia ego Adonai Dominus.

Vulg.

Et dixit ad me populus, quare non indicas nobis quid ista significent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: sermo Domini factus est ad me dicens, loquere domui Israel, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego polluam sanctuarium meum, superbiam imperij vestri, et desiderabile oculorum vestrorum, & super quo pauet anima vestra, & filij vestri, & filiæ vestræ, quas reliquistis gladio cadent, & facietis sicut feci, ora amictu non velabitis, & cibos lugentium non comedetis, coronas habebitis in capitibus vestris, & calciamenta in pedibus, non plangetis, neque flebitis, sed tabescetis in iniquitatibus vestris, & vnusquisque gemet ad fratrem suum, erit que Ezechiel vobis in portentum, iuxta omnia quæ fecit, facient, cum venerit istud, & scietis quia ego Dominus Deus.

Per ipsas res, inquit, vobis prophetiam ostendi, & in meipso quæ futura sunt adumbraui, quemadmodum enim ego mortua coniuge, nihil eorum feci, quæ pro mortuis fieri consueuerunt, non lamentatus sum, non ploraui, non lugubrem vestem sumpsi, ita etiam vos filijs & filiabus vestris interfectis, sanctoque templo profanato, impiorum barbarorum ingressu, pro quo ad hoc vsque tempus superbis elati gloriabamini, & insuper, infinitis alijs malis oppressi, neque lamentandi facultatem consequemini, neque vlnata faciendi vobis potestas concedetur, non capitis detondendi, non calciamentis pedes exuendi, neque lacrymarum fontibus doloris acerbitatem leniendi, neque illius fruendæ mentis, quæ consolationis ergo instruitur: neque demum aliud quippiam eorum, quæ vlnata sunt faciendi. & recordabimini eorum, quæ a propheta dicta sunt, & ex euentu rerum cognoscetis tanquam portentum quoddam & signum fuisse vobis prophetam, qui per ipsas res futura vobis prædixerit.

Et tu fili hominis, nonne in die quando capiam ab ipsis robur eorum, elationem gloriationis eorum, desyderia oculorum ipsorum, & elationem animæ ipsorum, filios ipsorum, & filias eorum in die illa, veniet saluatus ad te, vt renunciet tibi auribus, in illa die aperietur os tuum ad saluatum, & loqueris, & non eris mutus amplius, & eris ipsis in portentum, & cognoscent quia ego Adonai Dominus.

Vulg.

Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & desiderium oculorum eorum, super quo requiescunt animæ eorum, filios & filias eorum, in die illa cum venerit fugiens adte, vt annuncie tibi, in die tu quam illa aperietur os tuum, cum eo qui fugit, & loqueris, et non silebis vltra, eritque eis in portentum, & scietis quia ego Dominus.

Non solum in præsenti hæc ipsos edocebis, sed etiam quando prædictio euentu fuerit comprobata, & impijs barbaris tradita fuerint quæ sancta sunt, ac filij ipsorum & filiæ occisi, & aduenerit inde aliquis qui facta docebat, runt in memoriam illis redigens prædictiones haud sustinebis tacere, vt percipiant mea voluntate, meoque permissu facta hæc fuisse, prænasique impiorum facinorum luent, non autem propter hostium vires sed propter iustam meam iram, passi sunt, quæcunque pertulerunt. deinceps ad eos qui finitimi erant Israel, quique propter eos lætabantur, prophetiam conuertit primoque filios Ammon in medium produxit.

Cap. xxv.

Et factus est verbum Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam super filios Ammon, & propheta super eos, & dices filijs Ammon, audite verbum Adonai Domini, hæc dicit Adonai Dominus, eo quod gauisi estis super sanctuarium meum, quia profanata sunt, & super terram Israel, quia desolata est, & super domum Iuda, quia abijt in captiuitatem propterea ecce ego trado vos filijs Cedem in hereditatem, & firmabunt tentoria in te, & dabunt in te tabernacula sua, & comedent fructus tuos, et ipsi bibent pinguedinem tuam. et dabo ciuitatem Ammon in pascua camelorum, & filios Ammon in pascua armentorum, & cognoscetis quia ego Adonai Dominus.

vlt.

Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra filios Ammon, & propheta de eis, & dices filijs Ammon, audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dixisti Euge euge super sanctuarium meum, quia polluetum est, & super terram Israel, quoniam desolata est, & super domum Iuda, quoniam abijt in captiuitatem, iccirco ego tradam te filijs orientalibus in hereditatem & collocabunt castella sua in te, & ponent in te tentoria sua, ipsi comedent fructus tuos, & ipsi bibent lac tuum, dabo que Rabbat in habitaculum camelorum, & filios Ammon in cubile pecorum, & scietis quia ego Dominus.

Filios Cedem alij interpretes filios orientis interpretati sunt, hi autem sunt qui ab Ismael genus ducunt. dicit igitur auctor omnium rerum Deus per prophetam ad illos

lios Ammon, quando gauisi estis, dedicatum mihi templum ab improbis nefarijs hominibus conculcatum cernentes, ac terram Israel desolatam, tribumque Iuda in seruitutem redactam, vos in eorum redigam potestatem, qui Babylonijs multo fuerint inferiores & imbecilliores, qui quidem vos multis afficient calamitatibus, tentoria in vrbibus vris collocantes, camelorum autem greges in tuis agris pascentes, vosque ipsos omnium constituentes pastores. cum hæc igitur vobis acciderint, intelligeris non propter meam imbecillitatem perpessum esse, quæ passus est populus meus, sed propter suam improbitatem.

Iccirco hæc dicit Adonai dominus eo quod plausisti manu tua, & gauisa es animo tuo, & insultasti pede tuo super terram Israel, propterea ecce ego extendam manum meam super te, & dabo te in direptionem in gentibus, & exterminabo te de populis, & perdam te de regionibus perditionis, & cognosces quia ego Adonai Dominus.

Vulg.

Quia hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod plausisti manu, & percussisti pede & gauisa es exulto affectu super terram Israel, iccirco ecce ego extendam manum meam super te, & tradam te in direptionem gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram, & scietis quia ego Dominus.

Quando inquit tu gauisus & admodum lætatus populi mei malis & manibus plaudebas, & pedibus edebas sonitum, saltans, & tripudians, iccirco grauiora patieris & ipsis rebus dilces esse me dominum. Hinc ad Moab fratrem Ammon & finitimum prophetam transfert.

Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod dixit Moab & Seir ecce quemadmodum omnes gentes, domus Israel & Iuda, iccirco ecce ego diffolmo humerum Moab ab hostibus ipsius, à promontorijs eius, electam terram Bethiesimoth super fontem ciuitatis maritimæ Baelmeon & Cariathem filios Cedem super filios Ammon dedi ipsos in hereditatem & dabo eam in abitationem, vt ne sit memoria filiorum Ammon in gentibus, & in Moab faciam vltiones & cognoscetis quia ego Dominus.

Vulg.

Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dixerunt Moab & Seir, ecce sicut omnes gentes domus Iuda, iccirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius inclytas terræ Bethsimoth Baelmeon, & Cariathaim, filios orientis cum filijs Ammon, & dabo eam in hereditatem, vt non sit vltra memoria filiorum Ammon in gentibus, & in Moab faciam iudicia, & scient quia ego Dominus.

Seir cum Moab coniunxit, quia ipsi quoque finitimi erant, & Seir vocat ab Esau oriundos: vocabatur autem Edom flauum videlicet aut rubrum, & Seir densum, & hirsutum. & vtrumque horum habuit Esau frater Iacob. egressus est enim primogenitus *Gene. 25.* inquit rufus totus & tanquam pelli hirsutus. patriarcha item Iacob de ipso cum matre loquens ait, est Esau frater meus vir pilo- *Gene. 27.* sus, ego autem homo læuis. quando igitur Seir & Moab insultantes populi mei mala dicere ausi sunt, nihil interesse inter meum populum & reliquas gentes, & hoc maledictum in me conjectum est, liquidem perinde atque aliarum gentium idola præ imbecillitate populo auxiliari nequiui, hac de causa dissoluo humerum Moab ab hostibus. ipsius. hoc est robur ipsorum destruam, neque solum in promontorijs positas sed etiam maritimas ipsius vrbes auertentis curabo: maritimas autem vocat ad mare mortuum sitas, procul enim ab alio mari incolebant Moabitæ, & vrbium quoque profert nomina. quarum ad præsens vsque tempus exiguæ reliquiæ permanserunt, & aliæ sunt huius, aliæ illius Arabiæ, addit item istos se hostibus traditurum, eisdem, quibus fratres etiam ipsorum filios Ammon, & experientia eos percepturos esse Dominum potentem, qui opem ferre valeat, sed propter populi scelera id facere recuset, iccirco subiecit, & cognoscent quia ego Dominus. ita prædictis ijs, quæ sunt Moab euentura, ad Seir, qui idem est Idom, transfert orationē.

Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod fecit Idumea vltionem vindicando eos vltione in ira in domo Iuda, & memoriam malorum retinuerunt, et vltisunt vltionem ab eis, iccirco hæc dicit Adonai Dominus, & extendam manum meam super Idumeam, et exterminabo ab ea hominem & pecus, & ponam eam desertam, & de Theman & Dadan fugientes in gladio cadent, & dabo vltionem meam super Idumeam in manu populi mei Israel, & facient in Idumea, secundum iram meam, & cognoscent vltionem meam dicit Adonai Dominus.

Vulg.

Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod fecit Idumea vltionem vindicaret de filio Iuda, peccauit que delinquens, & vindictam expetiuit de eo, iccirco hæc dicit dominus Deus, extendam manum meam super Idumeam, & auferam de ea hominem & iumentum, & faciam eam desertam ab austro, & qui sunt in Dadan gladio cadent: Et dabo vltionem meam super Idumeam per manum populi mei Israel, & facient in Edom iuxta iram meam & furorem meum, & scient vindictam meam dicit Dominus Deus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cùm enim non vt Moabite solum & Ammanitæ lætati sint, sed etiam factis suam improbitatem indicarint, priscina illa seruata trahitur est enim ipsi Iacob, inquit, pro benedictione qua benedixit ei pater eius. hanc ob rem non alijs ipsos hostibus tradam, sed ipsi populo meo ab eo iniuria affecto, vt per solitudinem qua penitus deferentur, discant ipsi mei dominij potentiam. Thæman autem vrbs est Idumææ & Dædan, eorum itidem qui à Chetura nati sunt patriarchæ Abrahæ, & cognomines fuere habitatorum. & propinqua erat Dædan Idumææ & cum ea consentiebat. ita quæad hos pertinent prædictis ad alienigenas transfert prædictionem, Idumæi enim cùm ab Isaac oriundi sint, non sunt alienigenæ, neque item Ammanitæ, aut Moabitæ, qui à Lot genus ducunt. Alienigenæ igitur erant Tyrij & Sydonij & alij omnes horum finitimi, sed precipue alienigenas diuina scriptura vocat Ascalonitas & Gazæos, Metthæos, & Acaronitas & Azotios, quandoquidem Iudææ tributi coniunctam habebant terram, & valde finitimi erant, & in propinquis regionibus incolentes. dicit igitur etiam ea quæ his euentura sunt.

Hæc dicit Adonai Dominus, eo quod fecerunt alienigenæ in vlta, & fuscitauerunt vltionem gaudentes ex tota anima, vt corrumperent ex animo secundum odium sempiternum: idcirco hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego extendam manu meam super alienigenas, et exterminabo Cretenses & perdam reliquos habitantes maritimam, & faciam in ipsos vltiones magnas in redargutionibus furoris, & cognoscet quia ego Adonai Dominus cùm dedero vltionem meam super eos.

Vulg. *Pro eo quod fecerunt Palæstini vindictam, & vlti se sunt toto animo interficientes, & implentes inimicitias veteres, propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce ego extendam manum meam super Palæstinos, & interficiam interfectores, & perdam reliquias maritimæ regionis, faciamque in eis vltiones magnas arguens in furore, & scient quia ego Dominus cùm dederò vindictam meam super eos.*

His quoque æque atque Idumæis odium vitio vertit, memores enim iniuriarum à populo meo acceptarum, quasi à victore & proprio regno potiro, calamitatis tempus vltionis tempus fecerunt, & in eos inuadentes infinitis eos malis affecere. hac de causa ego pœnas odij ab illis exigam, & diuinitus illis plagas infligam, & vna cum principibus subiectos illis interficiam, & in mala, quæ euadere nequierint, impellam; vt per ea quæ sustinuerint mei dominij iura cognoscant. nos autem ne expectemus dum malorum experientia Dominum nostrum agnoscamus, sed à sempiternis illius donis percepta cognitione erga illius beneficia gratos nos præbeamus, vitiosisque cupiditatem cognitis ipsius perniciosis fructibus euitemus; Apostolicoque præcepto parcamus, haud expectantes vt super mutuas offensas occidat sol, sed ante illius occasum iram sedemus, ita enim iram contra nos iusti iudicis mitigabimus amabilisque illa & optatissima benevolentia fruemur, cuius vtinam compotes omnes simus gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in secula. Amen.

SECTIO XI.

Et factum est in vndecimo anno vna mensis, fac- Caput
tum est verbum Domini ad me dicens, eo quod di-
xit Sor super Hierusalem Euge, contritaest, perfi-
gentes conuersa sunt ad me, quæ plena est deserta
fuit. Vulg.

Et factum est in vndecimo anno primæ mensis
factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis
pro eo quod dixit Tyrus de Hierusalem, Euge, confra-
cta sunt porta populorum, conuersa est ad me, im-
plebor, deserta est.

Anno vndecimo captiuitatis Iechoniæ regni vero Sedeciæ mense quarto, quarta mensis, à Babylonijs Hierusalem capta est. paucis igitur diebus antequam capiatur, iubetur propheta contra Tyrum prophetica verba facere, Tyrus enim Sor incolarum lingua vocatur, ipsa autem obsidione Hierusalem lætata fuerat & opinata est fore vt nobilissima illa vrbe euersa ipsa in omnes hostiles gentes potiretur imperio.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego in-
duco super Sor, & adducam super te gentes multas,
sicut ascendit mare fluctibus suis, & dirument muros
tuos, & destruent turres tuas, & ventilabo pulue-
rem eius ab ea, & dabo eam in lenem petram, expa-
catio sagenarum erit in medio maris, quia ego locu-
tus sum, dicit Adonai Dominus, & erit in prædam gen-
tibus, & filiæ ipsius in agro gladio interficientur, & vlg.
cognoscent quia ego Dominus.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce ego su-
per te Tyre, et ascendere faciam ad te gentes multas,
sicut ascendit mare fluctuans, & dissipabunt muros
Tyri, & destruent turres eius, & radam pulverem e-
ius de ea, & dabo eam in limpidissimam petram, fi-
cus de ea, & dabo eam in limpidissimam petram, fi-
catio sagenarum erit in medio maris, quia locutus
sum ait Dominus Deus, & erit in direptionem gen-
tibus,

tibus, filiæ quoque eius quæ sunt in agro gladio inter-
ficientur, & scient quia ego Dominus.

Per hæc Babyloniorum cum exercitu profectionem ipsi minatur, aitque dirutis muris ipsam ita desertam fore, vt quibusdam leuibus lapidibus comparari possit, quibus explicare sagenas piscatores consueuere. asserit item subiectas illi vrbes & vicos euersum iri, has enim filias eius nuncupat, significat præterea vtilitatem à calamitatibus futuram cùm dicit, cognoscent quia ego Dominus.

Quia hæc dicit Adonai dominus: ecce ego adduco
super te Sor Nabuchodonosor regem Babylonis ab a-
quilone, rex regum est, cum equis & curribus, & e-
quitibus, & congregatione gentium multarum val-
de, iste filias tuas quæ in campo sunt gladio interfi-
ciet, & dabit super te præcautionem, & circumædi-
ficabit te, & ponet tibi vallum, & circumædificabit
super te in circuitu, & vallum, & circumstautiam Vulg.
armorum, & lanceas eius contra te dabit.

Quia hæc dicit Dominus Deus, ecce ego adducam
ad Tyrum Nabuchodonosor regem Babylonis ab aqui-
lone regem regum, cum equis, & curribus, & equiti-
bus, & cœtu populoque magno. filias tuas quæ sunt
in agro, gladio interficiet, & circumdabit te muni-
tionibus, & comportabit aggerem in gyro, & eleua-
bit contra te clypeum.

Speculam, vocat arces quas inuadentes hostes ædificare consueuerunt, vt & quę foris sunt prædentur, & rerum necessariarum inopia obsessos interficiant. circumædificare autem ea quæ extra ab hostibus ædificantur mœnia nuncupat. & addet inquit ad hanc ædificationem vallum & fossas, & aggeres, vt nemo exire audeat, & facile inde omnis generis tela conijci possint. deinde subijcit.

Muros tuos, & turres tuas destruet in armis suis,
à multitudine equorum eius, operiet te pulvis eorum,
& à voce equitum eius, & rotarum currium ipsius,
commouebuntur muri tui, ingrediente illo portas
tuas tanquam ingredientes in vrbem decampo, in vn-
gulis equorum suorum, conculcabunt omnes plateas
tuas, populum tuum gladio interficiet, & subsitan-
tiam roboris tui in terram deducet, & depradabitur
potentiam tuam, & spoliabit facultates tuas, & de-
struet muros tuos, & domos tuas desiderabiles euer-
tet, & lapides tuos, & ligna tua, & pulverem tuum
in medio maris iniciet, & dissoluet multitudinem
musicorum tuorum, & vox psalteriorum tuorum
non audietur amplius, & dabo te in leuem petram, Vulg.
exsiccatio sagenarum eris, & non ædificaberis am-
plius, quia ego locutus sum dicit Adonai Dominus.

Et vineas & arietes temperabit in muros tuos,

& turres tuas destruet in armatura sua, inundatio-
ne equorum eius operiet te pulvis eorum, à sonitu e-
quitum, & rotarum & currium mouebuntur muri
tui, cùm ingressus fuerit portas tuas quasi per intro-
itum vrbis dissipatæ. vngulis equorum suorum con-
culcabit omnes plateas tuas, populum tuum gladio
cadet, & statuæ tuæ nobiles in terram corruent, vas-
tabunt omnes opes tuas, diripient negotiationes
tuas, & destruent muros tuos, et domos tuas præcla-
ras subuertent, & lapides tuos & ligna tua, & pul-
uerem tuum in medio aquarum ponent, & quiescere
faciam multitudinem cantuum tuorum, & sonitus
cithararum tuarum non audietur amplius, &
dabo te in limpidissimam petram: siccatio sagena-
rum eris, nec ædificaberis vltra, quia ego Dominus
locutus sum ait Dominus Deus.

Vera, inquit, omnia sunt quæ à me prædicuntur, igitur vrbi mendacio vacuam excipe prædictionem, nam muros tuos diruent Babylonij, & domos tuas euersas, quæ illis propinquæ sunt, lapidibus complebunt, tantusque erit equorum & curruum strepitus, vt videatur quodam veluti terræ motu vrbs commoueri, & facultates tuas diripiet, & incolas tuos redigent in seruitutem, tantaque solitudine occupaberis, vt in te piscatores sagenas madefactas exiccent, & quæ in leuibus saxis mari propinquis facere consueuerunt, ea in te præmulta solitudine faciant. illud autem non amplius ædificaberis, ex beati Esaiæ prophetæ prophetia cognoscemus. etenim propheta ille itidem calamitates Tyro vaticinatus est. verum tempore quodam definito miserias terminauit. derelinquetur enim Tyrus, inquit, septuaginta annis, sicut tempus regis vnius, sicut tempus hominis, & erit post septuaginta annos, speculationem Deus faciet Tyri, & rursus restituetur in antiquum, & erit temporium omnibus regnis orbis terræ, super faciem totius terræ, & erit negotiatio eius sancta Domino, & quæ sequuntur. illud igitur non ædificatur, morum innuit mutationem quia secundum pristinam impietatem non ædificabitur, sed aliam & aperte contrariam ædificationem nanciscetur, quæ secundum prophetam Esaiam sancta erit Domino, & res testantur, atq; ea quæ nunc viget pietas: à pristina enim superstitione, & errore circa idola ad Deum conuersa diuinæ cognitionis lumen excepit. *Esai. 23.*

Quia hæc dicit Dominus Sor, nonne à voce ruinæ
tuæ, cum gemuerint vulnerati tui, cum interfecti
fuerint gladijs in medio tui, commouebuntur insulæ,
& descendent de thronis suis omnes principes gen-
tium maris, & auferent muras de capitibus suis, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

vestimentum suum varium exuentur, furore insanient, super terram sedebunt, & verebuntur perditionem suam, & suspirabunt super te?

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus de Tyro, numquid non à sonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorum, cùm occisi fuerint in medio tui cōmouebuntur insulæ, & descendent de sedibus suis omnes principes maru, & auferent exuuias suas, & vestimenta sua varia abycient, & induentur stupore in terra sedebunt, & attoniti super repentino casu tuo admirabuntur?*

Illustris fuit Tyrus à principio non in Asia tantum sed etiam in Europa, necessario igitur, quę ei accidit calamitas, nota fuit. qua percepta, inquit, insulas habitantes perterrebuntur, & eorum reges præ tristitia & mœrore, etiā diadematis capita spoliabunt, hæc enim mitras vocauit, & sumptuosā depositā veste, lugubrem habitum assument, eadem se passuros sperantes. quod significauit cùm dixit, & verebuntur perditionem ipsorum, itaq; eos cruciabit malorum nuncius, vt etiam

Lamentum super te assumant, & ducant: quomodo perijsti, et euersa es ex mari, ciuitas laudabilis? quæ fuit fortis in mari ipsa, & habitantes eam, quæ dedit timorem suum omnibus habitantibus eam, & verebuntur insulæ à die ruinæ tuæ, & turbabuntur insulæ à potestate tua in mari.

Vulg. *Et assumentes super te lamentum dicent tibi, quomodo peristi quæ habitas in mari, vrbs inclyta, quæ fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant vniuersi, nunc stupebunt naues in die pauoris tui, & turbabuntur insulæ in mari, eo quod nullus egrediatur ex te?*

Reputantes, inquit, tuam pristinam potestatem, & eam quæ te in præsenti calamitas occupauit, conspicientes, te quidem lamentis prosequentur vrbem olim nobilissimam ac celeberrimam, res vero suas, per se ipsi cogitabunt, veriti ne in eadem incidant mala.

Quia hæc dicit Adonai Dominus, cùm dedero te vrbem desolatam, sicut vrbes quæ non habitabuntur, cum reduxero ego super te abyssum, & cooperiet te aqua multa, & deduxero te ad descendentes in puteum, ad populum sæculi, & collocabo te in profunda terræ, sicut solitudinem æternam cum descendentibus in foueam, vt ne habiteris, neque resurgas super terram vitæ.

Vulg. *Quia hæc dicit Dominus Deus, cùm dedero te vrbem desolatam sicut ciuitates quæ non habitantur, & adduxero super te abyssum, & operuerint te aquæ multæ, et deduxero te cum his, qui descendunt in lacum ad populum sempiternum, & collocauero te in terra nouissima sicut solitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum, vt non habiteris, porro cùm dedero gloriam in terra viuentium.*

Abyssum vocauit Babylonij exercitum propter multitudinem, cùm enim ipsa quoque circumflua sit & rotunda insula & tota intus in mari sita, vnum à terra aditum habens, congrua vsus est translatione, aquam multam & abyssum cùm hostium vim nuncupauit: illud autem, deducam ad descendentes in foueam ad populum sæculi, mortem significat, sub quæ omnes præsens ætas transigunt, quicunque è vita decesserunt, populum igitur sæculi mortuos nominauit; illud vero neque resurgas super terram vitæ, id quod in psalmis habetur declarat, *Psal.* ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum, cumque impij fuerint, qui eo tempore Tyrum incolent in terram vitæ non resurgent, quam beatus Dauid viuentium nominat regionem, quia eripuit, inquit, animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu, vt placeam coram domino in regione viuentium. & dominus in sacris euangelijs hanc facit diuisionem. hi enim resurgēs, inquit, in vitam æternam, & hi in pœnam, & dedecus sempiternum. minatur igitur his quoque qui tunc Tyrum incolebant impie degentes non solum Babylonij euentum, & futuram per illum perniciem, sed etiam in futura vita tristes cruciatus, & molestias. quid enim tristius, quàm super terram vitæ non resurgere? ad hæc adijcit.

Perditionem te dabo, & non eris vltra, & quæsieris, neque inuenieris in sæculum, dicit Adonai Dominus. 19

In nihilum redigam te & non eris, requisita non inueneris vltra in sempiternum, dicit Dominus Deus.

Omnes diuini prophetæ sacrique Apostoli eundem spiritum percepere, non igitur ea quæ inter se discrepent, loquuntur, spiritus enim veritatis Spiritus sanctus est, quod si eodem spiritu diuini prophetæ alignati sunt, & veritatis spiritus Spiritus sanctus est, inter se prophetarum oracula consentiunt, & quāuis inueniamus definitā Tyri solitudinem apud Esaiam prophetam, & audiamus prophetam Ezechielem, cùm Tyro dicit, quæreris, neque inuenieris in sæculum dicit Adonai Dominus: non tamē discrepare inter se prophetas asseremus, sed ex idiomatis scripturæ, id quod quæritur dissoluemus, consueuit enim diuina scriptura sæpe etiam breue tempus sæculum vocare. tale est & illud quod à beato Dauid dictum

Psal. 84. cum est, sæculum nostrum & in illuminatione vultus tui. & idem insuper dies inquit annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in potentatibus octuaginta anni, & amplius eorum labor & dolor, tantam igitur cùm nosset humanam vitam, sæculum eam nominauit: ergo illud non inuenieris in sæculum, hoc est, in definitum tibi solitudinis tempus, definitum autem ipsi fuit septuaginta annorum tempus, per Esaiam prophetam, quod si quis hunc locum magis secundum spiritum velit intelligere, sic quoque veram comperiet prophetiam, si quis enim quęsierit Tyrum, non inueniet illam priorem, illa enim impia fecit, quæ vero post illam defertam, floruit, ac pululauit, pia conspicitur diuinæ cognitionis lumine illustrata. siue igitur secundum id quod dictum est velit aliquis prophetiam intelligere, comperiet sæculum nominatum tempus ipsi definitum, siue in penitiorem partem velit quis penetrare, reperiet rursus Tyrum non illam esse, sed illi omnino contrariam.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, & tu fili hominis assume super Sor planctum, & dices Sor habitantibus introitum maris emporio populorum ab insulis multis.

Vulg. *Et factum est verbum domini ad me dicens, tu ergo fili hominis assume super Tyrum lamentum, & dices Tyro, quæ habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad insulas multas.*

Clementiæ Dei bonitatisque exuperantiam significant ea quæ dicta sunt, docet autem nos hæc oratio, cùm peccantibus correctionem quandam adhibemus, non odio aliquo aut inimicitia id facere, sed compatientes, & admodum dolentes, etenim ipse iure & iustissime iudicans prophetę præcipit vt ciuitatem punitam lamentetur, declarans qua animi affectione illam puniren.

Hæc dicit Adonai Dominus Sor, tu dixisti ego circumdedi mihi ipsi decorem meum, in corde maris Baalim.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus ò Tyre tu dixisti, perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.*

His ingrati eius animi vitium redarguit, vt superbiam, quæ à Deo acceptis decoris occasionibus ingrata erga bonorum largitorem fuit. propriæque sapientię ac viribus, quæ sibi accesit, bonorum ascripsit abundantiam, quam item Baalim attribuit, ita autem idola sacra nuncupat scriptura. duplex igitur impietas, non enim solum bonorum datorem ignorauit, sed etiam ijs, qui profusis imbecilles, ne pulchritudinem quidem, quæ sensu percipiatur, sibi vindicare possunt, eorum subministrationem assignare ausa est. deinde narrat, quot & qualia dona perceperit, & ex quot gentibus ipsi abundantiæ occasiones afferentur.

Tili tui circumdederunt tibi pulchritudinem, cedrus ex Sanir ædificata est tibi, tæniæ tabulatorum cyparissi ex Libano captæ sunt, vt facerent in aliquos ex Basanitide fecerunt remos tuos.

Finitimi tui, qui te ædificauerunt, impleuerunt Vulg.
decorem tuum, abietibus de Sanir extruxerunt te, cum omnibus tabulatis maris, cedrum de Libano tulerunt, vt facerent tibi malum, quercus de Basan dolauerunt in remos tuos.

Hi montes diuersa ligna producunt, enumerat igitur, quæ vndiq; ipsi afferebantur, & malos, inquit, à Libano excisos comportabas, & à Basanitide remos, & ædificia à Sanir. ad hæc adijcit.

Templa tua fecerunt ex ebore, domos nemorosas ab insulis Chettijm.

Et transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & Vulg.
prætoriola de insulis Italiæ.

Pro templa tua alij interpretes cornu tuum, posuerunt, vt ea quæ ante dicta sunt, consequatur. malum enim & remos antenna quoque consequitur. quod si etiam de idolis dictum sit, à ratione non abhorret, eburnea enim construxit, inquit, idola, & domos nemorosas. id est, tabulis contectas, ita enim Aquilas interpretatus est. declaransque quam pretiosa essent ligna illa, eorum loca significauit. hæc enim afferebas, inquit, ab insulis Chettijm, Chettijm vero Græcas insulas appellat, etenim per Hiere- *Hiere. 2.*
miam Deus ait: Transite ad insulam Chettijm, & videte, & in Cedar mittite & considerate valde si facta sunt talia, si mutabunt gentes Deos suos, & ipsi non sunt dij: & per Cedar sitas ad orientem gentes declarat, per Chettijm ad occidentem. Cittium vero oppidum in Cypro est, & ad hoc vsque tempus ita nuncupatur, quod aspirationis nota signatum secundum Hebræorū idioma cum Chettijm cognationem ostendit, & Cyprus eo tempore insularum imperio potiebatur. iccirco Græcas insulas Chettijm vocat. ex his, inquit, insulis pretiosa tibi ligna afferebantur. his subijcit.

Byssus cum varietate ex Aegypto, facta est stratum vt circumdaret tibi gloriam, et operiret te hyacinthus & purpura, ex insulis Elisa facta sunt indumentum tuum.

Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum, Vulg.
vt poneretur in malo, hyacinthus & purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum.

Aegyptus, inquit, tibi varia strata omnifil;

Universidad de Deusto
Biblioteca

generis afferebat, indicat autem tapetas, & alia inde allata, Græcia vero indumenta tibi mittebat, omnis quidem generis purpurea, sed hyacinthino quædam colore tincta, Elisa enim Græciam vocat.

Et principes tui habitantes Sidona, et Aradij fuerunt remiges tui.

Vulg. *Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui.*

Hebræorum & Syrorum volumina non habet principes tui, sed finitimi tui, vt vero etiam Septuaginta interpretationem intelligamus, ita accipiamus, Sydonij olim tibi imperantes nunc vna cum ijs, qui Aradum colunt, nauales tuam classem complent tuas remis naues impellentes, & qui apud te sapientes sunt, hi gubernatoris obeunt munus.

Sapientes enim tui, inquit, Sor, qui erant in te, isti gubernatores tui, seniores Bybli, & sapientes eorum, qui erant in te, isti corroborabant consilium tuum.

Vulg. *Sapientes tui Tyre facti sunt gubernatores tui, senes Biblij & prudentes eius habuerunt nautas ad ministerium variæ suppellectilis tuæ.*

Non propriam vrbem confirmabant, sed tibi optima consilia consultationesque afferebant.

Et omnia nauigia maris, & remiges eorum fuerunt in te permutantes commercio tuo, et facti sunt tibi in occidentem occidentis.

Vulg. *Omnes naues maris, et nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.*

Vndique, inquit, ad te mercatores confluebant, tum vendentes, tum ementes. hoc enim significat, permutantes commercio tuo, & non solum finitimi tui ad portus appellebantur, sed etiam extremas occidentis partes incolentes illud enim ad occidentem occidentis hoc declarat. quia nō solum illi, inquit, qui habitant tibi ad occidentem, sed etiam ij, qui illis magis incolunt ad occasum.

Persa, et Libyes, et Lydi erant in exercitu tuo viri bellatores tui, qui pelta et galeas suspenderunt in te, isti dederunt gloriam tuam, filij Aradiorum, et exercitus tuus in muris in circuitu erant, sed etiam Medi in turribus tuis erant custodes, pharetras suas suspenderūt super humeros tuos in circuitu. isti perfecerunt pulchritudinem tuam.

Vulg. *Perſa et Lydi et Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui, clypeum et galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo. filij Aradij cum exercitu suo erant super muros tuos in circuitu, sed et Pygmæi qui erant in turribus tuis pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum: ipsi compleuerunt pulchritudinem tuam.*

Enarrata lignorum diuersitate, vestium item varietatib⁹, nauticis gubernationibus, consiliarijs, qui quid facto opus esset indicarent, mercatoribus vndique aduentantibus, militarem quoque cœtum recenset, è diuersis nationibus & ciuilia instituta edoctis profectum Persis & Lydis & Libybus, Aradijsque, & Medis. commemorat autem & omnis armaturæ genera pharetras, peltas, & galeas. pelta vero paruum est scutum, quod leuis armaturæ milites inter hostes ferunt, quo item vtuntur Pyrricham ludentes.

Chartaginienſes mercatores tui à multitudine totius potentiæ tuæ, argentum et aurum, et æs et ferrum et ſtannum et plumbum, dederūt forum tuum.

Chartaginienſes negotiatores tui à multitudine cunctarum diuitiarum argento, ferro, ſtanno, plumbóque repleuerunt nundinas tuas.

Chartaginem, metropolis hæc est illius quæ olim Libya nunc Africa nominatur, & Syrus & Hebræus Tharsis appellat, & per metropolim negotiationem earum rerum, quæ ex omni natione afferebantur, è multiplici materia ibi inuentarum declarauit.

Græcia omnis, et pertinentia ad eam negotiati ſunt in te in animalibus hominum, et vaſa æris dederunt forum tuum.

Græcia, et Thubal, et Moſoch, ipſi inſtitores tui, mancipia et vaſa ærea adduxerunt populo tuo.

Mancipia, inquit, & vasa ærea, à Græcia finitimisque regionibus afferebantur tibi.

E domo Thorgoma equos et equites, et mulos dederunt forum tuum.

De domo Thogormæ equos et equites et mulos adduxerunt ad forum tuum.

Equos autem inquit, & equites & mulos tibi Phrygia mittebat; ita enim domum Thorgoma interpretantur.

Filij Rhodiorum mercatores tui ab inſulis multiplicarunt negotiationem tuam, cornua et dentes elephantinos.

Filij Dædan negotiatores tui inſulæ multæ negotiatio manus tuæ, dentes eburneos, & hebenum et commutauerunt in pretio tuo.

Cornua Symmachus hebenos interpretatus est, à quibus ea fiunt, quę hebenia vocantur. hæc inquit Rhodij mare transmittente afferebant tibi, & horum tibi vsum supplebant.

Et ijs, qui introducebantur, reddebāt mercēdes tuas homines negotiationis tuæ à multitudine commiſtos tuos.

Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum tuorum.

Hæc autē omnia inquit tu suscipiens reddebas

debas comportantibus mancipia, cùm colonos plurimos haberes. hos enim commistos vocauit ex alijs quidem gentibus profectos, sed cum ipsis habitare non recusantibus.

Gutt am, et purpuram, & variat as veſtes, & byſſum è Tharſis & Rhaamoth, & Chob dederunt ſorum tuum.

Vulg. *Guttam & purpuram & ſcutulata, & byſſum, & ſericum, & chodchod propoſuerunt in mercatu tuo.*

Habebas item, præter ea, quæ iam dicta sunt, alia à Carthagine bona, quæ non solum vestibus te exornarent, & varijs indumentis induerent, sed etiam vnguenta multam tibi odoris suauitatem afferentia, guttam enim nominat id, quod balsamum vocatur, chob autem, gemmam quæ onyx dicitur, & rhaamoth, alia aromata.

Iudas & Iſrael, iſti mercatores tui in frumenti venditione, & vnguentorum & caſſiæ, & primum mel & oleum, & reſinam dederunt in commercium tuum.

Vulg. *Iuda & terra Iſrahel ipſi inſtitores tui in frumento primo balſamum & mel, & oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis tuis.*

Tanta enim erat inquit ex Iudaica negotiatione, quæ ad te afferebatur, abundantia, vt indigenæ tui, & hospites, & coloni comportatis bonis fruerētur, alijs ad vsum edendi, alijs ad odoris delicias.

Damaſcus negotiatio tua in multitudine operum tuorum, in multitudine potentiæ tuæ.

Vulg. *Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diuerſarum opum.*

A multitudine, inquit, omnium opum tuarum, quæ apud te gignebantur, emebat Damascus, negotiabaris igitur cū ipsa quoque ei vendens, quæ tibi superabant, & inde aurum cogens.

Vinum pingue ex Chelbon, & lanam lucidam è Mileto, & vinum Dædan, & Ioanan, & Mezzel in forum tuum dederunt.

Vulg. *In vino pingui, in lanis coloris optimi, Dan & Græcia & Mozel in nundinis tuis propoſuerunt.*

Ioanan soniam vocat, Dædan vero vrbem Idumææ, & Chelban vicus quidam erat ipsi finitimus. vndique tibi inquit bona afferebantur, vinum dulce, & odoratum, ex hac gente, optimaque lana è Mileto, hæc autem vbs olim quidem & ipsa lanæ, nunc vero Cariæ est. Chelbon Symmachus Chalen, interpretatus est.

Et aſſel ferrum elaboratum, & tot a in commiſtione tua fuit, Dædan negotiatores tui, cum umentu gleſi ad curſus, Arabia, & omnes principes Cedar, iſti negotiatores per manus tuas camelos & arietes, & agnos in quibus negotiantur tibi.

Ferrum fabrefactum, flacta & calamus in negotiatione tua Dadan inſtitores tui in tapetibus ad ſedendum, Arabia & vniuerſi principes Cedar, ipſi negotiatores manus tuæ, cum agnis & arietibus, & hædis venerunt ad te negotiatores tui. Vulg.

Alij quidem tibi inquit ferrum elaboratum afferebāt, alij autem mulos & equos ad currus, alij vero camelos, & arietes & agnos, vt illis ad onera ferenda, his ad cibos & vestes vtereris. Cedar vero ab Ismaele oriundos vocat, & Dædan Idumææ vrbem sicut iam etiam paulo ante diximus. ita enim & apud Hieremiam & apud ipsum Ezechielem in visione contra Idumæam inuenimus. Theman cum Dædan coniunctam, & Asel Asiam quidam esse opinati sunt, optimos habentem ferri artifices, & è ferro vasa optime construentem.

Mercatores Saba & Rhegma & ipſi mercatores tui cum primis vnguentis, et lapidibus preciosis, qui et iam aurum dederunt mercatum tuum.

Venditores Saba et Reemah ipſi negotiatores tui, cum vniuerſis primitiis aromaticis, et lapide pretioſo et auro, quod propoſuerunt in mercatu tuo. Vulg.

Saba & Rhegma à Chuz genus ducunt, Chuz autem Cham primogenitus fuit. Aethiopiæ igitur hæ & Indicæ gentes, declaratque ea quæ inde comportabantur.

Lapides pretioſi et aurum et vnguenta, Charran, et Chalan, et Dædan, iſti mercatores tui.

Haran, et Chenne, et Eden negotiatores tui. Vulg.

Charran, Carræ, & Challan, Chalanè est, vbi turris ædificata fuit, Dædan vero, sæpe interpretati sumus.

Saba, et Aſſur, et Cham, negotiatores tui ferentes negotiationem in Mechalim, et Galima, hyacinthum et varietatem, et theſauros electos in Magozis compoſitos, colligatos in funiculis, et in cypariſſum nangys, in ipſis negotiatio tua.

Saba, Aſſur, et Chelma venditores tui, ipſi negotiatores tui multifariam inuoluerūt hyacinthi, et polymitarum, et arcuimque pretioſarum, quæ obtoluta et aſtricta erant funibus: cedros quoque habebant in negotiationibus tuis, naues maris principes tui in negotiatione tua. Vulg.

Saba Indicam nationem appellat, comperimus enim hoc nomen in ipsius Sem genealogia, & Assur; Assyrium, Charman vero eam, quæ Carmaene nuncupatur. & illud, in Machalim, & in Galima, hyacinthum & varietatem, & thesauros electos in Magozis compositos. Aquilas ita interpretatus est. constructis in uolucris hyacinthi & varietatis, & in Magozis compositis. & in

Magozis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Magozis ab hebræo in græcam linguam vertit, significatque in occultis vasis. ita enim Syrus quoque in hanc sententiam interpretatus est. statim autem sumptuosa inquit, & varia pretiosis inuolucris contecta, & in vasis optime instructis reposita, funiculisque deuincta tibi afferebantur.

Naues Chartaginiensium in negotiatione tua in multitudine commissorum tuorum.

Et ad negotiationem vsa es Chartaginiensium nauibus infinitam habens multitudinem non solum domesticam, sed etiam aduentitiam.

Vulg. *Et repleta es, & grauata es valde in corde suum marium, in aqua multa duxerunt te remiges tui.*

Et repleta es & glorificata es nimis in corde maris, in aquis multis adduxerunt te remiges tui.

Satietas, inquit, te ad exultandum induxit, perceptisque bonis auctorem beneficiorum ignorasti. hoc quoque nomine Iliael accusauit. comedit enim Iacob inquit, & expletus est & recalcitrauit dilectus. quia vero nihil extranquillitate vtilitatis percepisti, contrarijs te resipiscere docebo.

Spiritus enim austri inquit contriuit te in corde maris.

Vulg. *Ventus auster contriuit te in corde maris.*

Per translationem Babylonium ita appellauit, quando maximos excitare fluctus auster consueuit, & difficilem contra nauigantes suscitare tempestatem. per translationem quasi contra maritimam vrbem austrum vocat, hostium incursum, tum dicit, ut ne eisdē immoremur, & te & inquilinos tuos & remiges, & gubernatores, & consiliarios & mercatores, & bellicos supplentes cœtus pernicies opprimet. hoc enim significauit cum dixit.

Cadent in medio cordis marium.

Vulg. *Cadent in cordomaris.*

Ad hæc addit ita fore vt obsessa & capta vrbe procul degentes gubernatores tui, multo terrore affecti in fugam vertātur, eademque nautæ facient cum iis, qui ad proram imperant, relictisque nauigiis lamentantes & lugentes in terram descendant, & terra caput conculcent, atque in ipso solo recumbant pulueremque inde extergentes capitaque capillorum spolient ornatu, sacciisque induti lamentari & lugere perseuerent. deinde lamentationem, quam ipsi adhibebant enarrat.

Quis sicut Tyrus quæ contriuit in medio maris?

Vulg. *Quæ sil vt Tyrus quæ obmutuit in medio mari?*

In otio inquit & pace omne hoc tempus transegisti, quo nemo tibi perturbationem excitare ausus est.

Quantam inuenisti mercedem à mari?

Satis hoc est ad docendos omnes homines ne superbia efferantur propter eam, quę videtur, felicitatem, propterea quod mutatio consequitur. hoc enim ipsi Tyro sit, Quid tanto tempore à negotiatione tua lucrata es? atqui inquit.

Et à commissione tua, & à commercio dilatasti omnes reges terræ, nunc autem contrita es in mari, in profundo aquæ, commissio tua & omnis congregatio tua in medio tui ceciderunt, & omnes remiges tui, habitantes insulas tristabuntur super te, & reges eorum stupore obstupescent, & sibilabunt facies eorum, mercatores à gentibus sibilabunt super te, pertimor factus es, & non vltra eris in æternum.

Quia in exitu negotiationum tuarum de plesti populos multos, in multitudine diuitiarum tuarum, & populorum tuorum dilatasti reges terræ, nunc contrita es à mari, in profundis aquarum opes tuæ et omnis multitudo tua quæ erant in medio tui ceciderunt, vniuersi habitatores insularum obstupuerunt super te, & reges earum omnes tempestate horruerunt mutauerunt vultus, negotiatores populorum sibilauerunt super te: ad nihilum deducta es, & non ultra usque in perpetuum.

Considerato, inquit, vt nihil tibi negotiationis labor profuit, neq; ad te omnium gentium concursus, instar enim nauigij demersi malorum deformitate cooperta es, veluti quosdam fluctus excipiens hostilium legionum defluxus, quamobrem omnes insulani, maritimique cum suis te regibus lugent, conspicati nobilissimam olim vrbem repente deleram, & ad nihilum redactam, admirantesque in extremam te solitudinem mutatam, sibilo fugentis stupore obstupescent, illud autem non eris amplius in seculum, secundum eam interpretationem, quæ iā à nobis allata est intelligemus, quod si altera quoque ad ea quæ dicta sunt addenda est, id facere nos non pigebit. audiuimus auctorem omnium rerum Deum per Hieremiam propheram dicentem: *Iterum* loquar super gentem & regnum, vt auferam eos, & destruam, & perdam, & si conuersa fuerit gens illa à malis suis, pœnitentiam agam de malis, quæ cogitaui facere eis. & iterum loquar super gentem & regnum, vt ædificem, & plantem, & si fecerint mala coram me vt non audiant vocem meam, pœnitentiam agam de bonis quæ locutus sum, vt facerem eis. Igitur & per Dominus sententiam, & latam antiquus, neque veritas mentitur, fert enim sententiam contra non pœnitentes, in ijs vero, qui pœnitentiæ remedium excepernnt, suppliciorum decretum

decretum nullum habet locum. hoc venit vsu Niniuitis, quos damnauerat exitio, cùm dixit, Adhuc tres dies & Ninive subuertetur, verum facti pœnitentes excepit, sententiamque dissoluit. Hic igitur itidem longi supplicij decretum abrogauit posterorum commutatio.

Cap. 28. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, & tu fili hominis dic principi Tyri, hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod exaltatum est cor tuum, & dixisti Deus ego sum, habitationem Dei habitauit in corde maris, tu autem es homo, & non Deus, & dedisti cor tuum, quasi cor Dei.*

Vulg. *Et factum est sermo Domini ad me dicens: fili hominis dic principi Tyri, hæc dicit Dominus Deus, eo quod elevatum est cor tuum, et dixisti, Deus ego sum & in cathedra Dei sedi in corde maris, cùm sis homo & non Deus, & dedisti cor tuum, quasi cor Dei.*

Execranda quidem omnia peccatorum genera, sed omnium maxime detestabilis superbia, omne enim excelsum, inquit, abominatio coram Domino, & superbis Deus resistit. & diuus Apostolus, non neophytum, inquit, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. hoc morbo laborabat etiam princeps Tyri, tum is qui videbatur, tum is qui cerni non poterat. etenim nos pro regimur proprie ac vere ab auctore omnium rerum Deo, regimur item ab hominibus pietate præditis: & Tyrus igitur nunc quidem perinde ac nos, regem Deum habet, & eos homines quibus ab eo in ipsam regnum cōmissum est, olim vero Dei ignoratione quasi morbo laborans, & impietati addicta, principem habuit & regem, scelerum impietatisque auctorem & magistrum diabolum, habuit item & principem qui conspiciebatur, ab illo male vexatum. contra vtrumque igitur oratio, sed neque in hunc neque in illum omnia conueniunt, quædam autem in vtrosque, & alia in alterum tantū, & quæ nunc lecta sunt in vtrumque. diabolus enim in illam insaniam lapsus est, & rabie percitus Deum se ipsum appellauit, hominibusque, vt hunc sibi cultum adhiberent persuasit, & qui cernebatur Tyriorum princeps, hoc fallu laborans cum in multam respiceret felicitatem, opinabatur se esse Deum, iccirco ad ipsum Deus ait, tu autem es homo & non Deus, & per comparationem,

Numquid sapientior es tu Daniele? sapiens non erubuerunt te sapientiæ suæ.

Vulg. *Vece sapientior es tu Daniele? omne secretum non est absconditum à te.*

Tantum abest, inquit, vt res tuas cum diuina natura comparem, vt etiam te prudentibus hominibus longe inferiorem ostendam. Daniel enim & diuina sapientia præditus fuit, & Chaldæorum scientiam sibi comparauit, tu vero & diuina gratia orbatus es, & ab hominibus sapientibus haud percepisti scientiam. deinde à rebus redarguit.

Numquid in scientia tua, aut in prudentia tua fecisti tibi vires? & comparasti argentum & aurum in thesauris tuis, aut in multa scientia tua, & negotiatione tua multiplicasti fortitudinem tuam, exaltatum est cor tuum in potentia tua?

In sapientia tua & prudentia tua fecisti tibi fortitudinem & adquisisti aurum & argentum in thesauris tuis, & multitudine sapientiæ tua, & negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem, & elevatum est cor tuum in robore tuo. Vulg.

Ipsis, inquit, rebus disce, non tua sapientia, sed me subministrante fuisse tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam. nam si voluero ego statim te his omnibus orbabo, magisque tibi rerum experientiam præbeam. si enim tua sapientia illam possessionem adeptus esses, eadem sapientia, ea, que possideres, haud fuisses orbatus, sed spoliatus vacuusque ab illis omnibus redditus infanias abijcito cogitationes, & cognosce eum esse me qui dederim, quique tibi rursus ademerim. cùm enim non noueris me quid do, a accepisti, disces quando ipsis spoliatus fueris.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus: quia dedisti cor tuum sicut cor Dei propter hoc, ecce ego adduco super te alienas pessimum de gentibus, & euaginabunt gladios suos super te, & super pulchritudinem sapientiæ tuæ, & fœdabunt pulchritudinem tuam in perditionem, & deducent te, & morieris morte vulneratorum in corde maris. numquid loquendo dices Deus sum coram interficientibus te? tu autem es homo & non Deus, in manu vulnerantium te, mortibus incircumcisorum morieris, in manu alienorum, quia ego locutus sum dicit Adonai Dominus.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, eo quod elevatum est cor tuum, quasi cor Dei, ecce ego adducam super te alienos robustissimos gentium, & nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientiæ tuæ & polluent decorem tuum, interficient, & detrahent te, & morieris in interitu vulnerum in corde maris. numquid dicendo loquieris Deus ego sum coram interficientibus te, cùm sis homo et non Deus, in manu occidentium te? morte incircumcisorum morieris in manu alienorum, quia ego locutus sum ait Dominus Deus. Vulgata.

Quando te, inquit, regia potestate prædi-

bunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

bunt ij, quos contra te hostes misero, teque interficient, num fremens & arrogantia insolens rursus Deum te ipsum nominabis, quasi eos Dei appellatione perterrefaciens? verum hoc fieri nequit, rerum enim commutatio superbiæ quoque mutationem afferet, discessij; hominem esse te, non Deum, cùm vulneratus, & cæsus, æque atque incircumcisi tibi subjecti, occideris, valida est enim, & cui resisti nequit mea sententia, quod significauit, cùm dixit: quia ego locutus sum dicit Adonai Dominus. Hæc etiam improbo dæmoni, qui improbitatem in principe, qui cernebatur Tyriorum, molitus fuerat, conueniunt. iccireo ab alienis quoque ipsi minatur exitium, & pestilentijs & gentibus. Tales autem olim fuere, qui per euangelicum præconium ad pœnitentiam adducti: Deum agnouere, quare diuus quoq; Apostolus ait: Eramus enim aliquando & nos insipientes, incredduli, errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs in malitia & inuidia agentes odibiles odientes inuicem. & ipse Deus per magnum Moysem, isti inquit prouocauerunt me in non Deo, irritauerunt me in idolis suis, & ego prouocabo eos in gente, in gente stulta irritabo illos. Per hos igitur qui olim fuere insipientes & stulti errantesque & odibiles, & pestilentes, & alieni, & gentiles, diabolum destruendum prophetica prænuntiat oratio. & licet inuenire pijs quoq;, qui credidere, alienorum nomen impositum, vos enim inquit, qui olim longe eratis, facti estis prope: Hos ait suis gladijs diaboli scientiæ pulchritudinem deleturos, & ad nihilum eam redacturos, hoc est tuas machinas destruent, & insidias, quas contra homines molitus fueris, sedabunt, quæque ab ipsis tibi constructa fuerint delubra, à fundamentis euertent, & veluti cuidam morti obliuioni tradent accepta potestate calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem tuam virtutem, atque ipsis rebus discens incassum te hominibus persuasisse esse te Deum, & hæc patieris, quia incircumcisam mentem habuisti, grauemque tuæ arrogantiæ morbum nequaquam circumcidisti.

Ad Tit. 3.

Deut. 32.

Ephes. 2.

Luc. 10.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis assume Lamentationē super principem Tyri, & dic ei, hæc dicit Adonai Dominus: tu es signaculum similitudinis, plenus sapientiæ, & corona pulchritudinis, & in deliciis paradisi Dei fuisti, omnem lapidem pretiosum indutus es, sardium, & topazium, & smaragdum, & hyacinthum, & carbunculum & sapphirum, & iaspidem, & argentum, et aurum, & ligurium, & achatem, & amethystum, & chrysolithum, beryllum, & onychium, & aurum operis tui thesauros tuos, et apotheca tua in te, in die qua creatus es.

Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis leua planctum super regem Tyri, & dices ei hæc dicit Dominus Deus, tu signaculum similitudinis plenus sapientia perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti, omnis lapis pretiosus operimentum tuū. sardius, topazius, & iaspis, chrysolitus, & onyx, & beryllus, sapphirus, & carbunculus, & smaragdus, aurum quoque decoris tui, & foramina tua, in die qua conditus es, præparata sunt.

Hæc extorquens aliquis de eo, qui cernebatur, principe Tyri dicta acceperit, proprietamen & vere conueniunt permixto dæmoni, qui in illo suam vim exercebat. si igitur de principe Tyri, qui videbatur, hæc accipiamus, ita intelligemus, tu es signaculum similitudinis, ad imaginem enim Dei plenus sapientia conditus est homo, rationis capax, & oratione instructus, pulchritudinisq; corona, omnibus quippe rationis expertibus præstans, pedestribus & volucribus, aquatilibus & amphibijs, id est ancipitibus bestijs tum in aqua tum in terra degentibus: & in delicijs paradisi Dei fuisti, primo siquidem parente genus ducis, qui simulatque creatus est, in paradiso delicitarum positus fuit, vt operaretur & custodiret illum. & iure etiam Hierusalem, quæ sacra & diuina vrbs appellabatur, paradisum vocat habentem & Dei prophetiæ, & pontificatus maximi arbores, vitam salutemque subministrantes. olim vero Tyriorum regi cum rege Israelitarum intercedebat amicitia, eratque mutuum quoddam inter ipsos commercium, quod ex libris Regnorum facile est percipere. illud autem, omnem lapidem pretiosum indutus est, perspicuum si secundum literā intelligatur, & de rege dictum accipiatur, infinitis enim te bonis instructum curauit, & omnis generis vndique ibi materiam suppeditauit, vnde diademata & coronis, fibulisque & zonis annulisq; construct is, & penibus completis, propter horum abundantiam & ornatum cōtraria sentire perseueraſti, quod si ad diabolum hæc referantur non ita intelligenda sunt, verum illud: Tu es signaculum similitudinis, deuigno ipsi olim tradito & potestate cōcesso dictum accipiemus, ait enim diuus Apostolus secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ. vt perspicuum sit antiquitus huius aëris administrationem illi commissam fuisse, sed propter superbiam principatu deiectum in ijs qui non crediuit præconij veritatem.

Gene. 3.

Vulg.

Vulg.

Vsal. 130.

bo suam vim patefacere. plenus sapientia, & corona pulchritudinis, & in delicijs paradisi fuisti. pristinam per hæc illius innuit virtutem. vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, & iste quoque vnus erat eorum, quæ facta sunt, cùm in deteriorem partem nondum mentem commutasset. per lapides autem qui commemorati sunt, omnis generis sapientiam, scientiamque illius significat. etenim sacerdotum princeps, rationale iudicij, in quo positi erant hi lapides in pectore gestans, in sancta sanctorum ingrediebatur, pectus vero est veluti quoddam cordis penu, & phylacterium, & quæ sequuntur omnia, non principi Tyri, qui cernebatur, sed ei, qui videri non potest, conueniunt.

Præparatus enim fuisti, inquit, cum Cherub vnctus à Deo in tabernaculo habitante.

In Cherub extentus, & protegens.

Cum sanctis enim illis & augustis potestatibus & opificio & vnctione dignatus es. & vnctionem hoc loco vocat sanctificationem à diuino spiritu, corporis expertibus & sanctis potestatibus subministratam.

Et posuit te in monte sancto Dei, factus es in medio lapidum ignitorum.

In medio lapidum ignitorum ambulasti.

Montem sanctum Dei cognitionis celsitatem vocat, & lapides ignitos, sanctissimas potestates, etenim id quod pretiosum est continent, & illustrandi vi præditæ sunt. consueuitque sæpe diuina scriptura, pios quoque homines sanctos lapides nuncupare. lapides enim sancti inquit voluuntur super terram, sed hi sancti quidem, non tamen igniti. de superioribus vero potestatibus audiamus Dauid loquentem, qui facit angelos suos spiritus & ministros suos flammam ignis. Horum nihil in Tyriorum principem, qui cernebatur, conuenit, etiamsi millies litigiosi quidam contendentes dixerint, lapides ignitos Iudæos esse & Tyriorum cum ipsis commercium: neque enim Iudæi lapides ignitt. quod si prophetas, qui in ipsis fuere, lapides ignitos aliquis nominarit, tu vero ita sententiam obfirmato, nulla enim intercedebat impie viuentibus Tyrijs cum prophetis consuetudo, sed commercia negotiationum cum abiectissimis, & humilibus Iudæis habebant, quos nullus vnquam sanæ mentis lapides ignitos ausus fuerit appellare, diuinam legem violantes, & præter illius sententiam cum gentibus commercia instituentes. immo ne illud quidem, posuit te in monte sancto Dei, huic conuenire, videri potest. neque enim in Hierosolymis degebat, vt concedamus etiam de Sion hæc monte dici, & quæ sequuntur hoc aperte declarant.

Vulg.

Vulg.

Ambulasti enim immaculatus, inquit, in diebus tuis, à qua die creatus es tu, quoad inuentæ sunt iniquitates in te.

Perfectus in vijs tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Vulg.

Talis enim fuit ante lapsum diabolus, de hominibus vero audiuimus, nemo mundus à sorde, ne si vnius diei quidem fuerit vita ipsius super terram. Hic autem cùm corporis expers esset, immaculatus fuit à principio, vbi vero in deteriorem partem inclinatione voluntatis lapsus est, via penitus contraria incessit.

A multitudine enim circuitus tui repleti cellaria tua iniquitate, & peccasti, & vulneratus es.

In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora tua iniquitate & peccasti. Vulg.

Non contentus enim data tibi sapientia & potestate, sed maiorum cupiditate incensus, iniquitate repletus es, & peccati vulnera accepisti. Hæc item propheta Esaias de ipso loquitur, quo modo cecidit de cœlo Lucifer mane exoriens, contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes, cùm enim omnes tibi subiectos haberet, per salutarem crucem à tyrannide dejectus est, deinde pristinam ipsius narrat insaniam, & ingentem arrogantiam. tu autem dixisti in corde tuo, in cœlum ascendam, super astra cœli ponam thronum meum, sedebo in monte alto, super montes excelsos ad aquilonem, ascendam supra nubes, ero similis altissimo: montes autem ad aquilonem vocat, scelerum occasiones, ab aquilone enim secundum prophetam exardescent mala super omnes habitantes terram. & ita patefacta illius superbia, prædicit etiam euersionem. nunc autem in infernum descendes in fundamenta terræ. hoc item diuinus Ezechiel à Deo loqui docetur.

Esa. 14

A monte enim Dei inquit, deduxit te Cherub obumbrans de medio lapidum ignitorum.

Et eieci te de monte Dei, & perdidit te ô Cherub protegens de medio lapidum ignitorum. Vulg.

Tunc igitur Cherub, quod vt diuinam gloriam ferret, dignum effectum fuerat, ipsum à sanctis potestatibus separauit, quæ etiam ignitæ appellantur, nunc vero ij, qui sunt diuino ascensu digni, propter animi munditiem, in quorum cordibus suntascēsus Dei secundum diuinū prophetam, potestatem ipsum conculcādi pedibus accepere.

Elevatum est cor tuum, propter pulchritudinem tuam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Et elevatum est cor tuum in decore tuo.*

Ingenti inquit superbia elatus es conspectis ijs bonis, quę à me tibi suppeditata sunt.

Corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua.

Vulg. *Perdidisti sapientiam tuam in decore tuo.*

Omnibus, inquit, orbatus fuisti, cùm assignatum tibi ordinem reliquisti.

Propter multitudinẽ peccatorum tuorum in terram proiecti te, coram regibus dedi te vt traducerẽris.

Vulg. *In terram proieci te, ante faciem regum dedi te, vt cernerent te.*

Multa inquit, improbitate à superiore ordine excidisti, & deorsum proiectus es, vt ab ijs, qui assignatum sibi ordinem seruassent, quique rectè suis affectionibus imperare nouissent, ridereris.

Propter multitudinem peccatorum tuorum, & iniquitatum negotiationis tuæ, profanasti sanctificationem tuam.

Vulg. *In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam.*

Dicant ij qui repugnant, quam sanctificationem habuerit impius rex Tyri, verum non poterunt ostendere. iste autem, de quo nunc loquimur, quando vnus sanctorum archangelorum erat, omnis sanctificationis erat particeps, sed ipse profanata sanctificatione, vsus mala negotiatione maioraque expetens etiam concessis sibi bonis excidit, & hoc vt itidem pateretur homo auctor fuit, ille enim secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus cùm concupijsset Deum se fieri, illud etiam quod erat, imago scilicet Dei, amisit.

Et educam ignem de medio tui.

Vulg. *Producam ergo ignem de medio tui.*

Hoc vtrique conuenit, & ei, qui operatus est malitiam, & ei in quo id factum est, Tyriorum regi, vtrique enim illati sibi supplicij præbuerunt occasiones. tale est quod

Esa. 30. per prophetam Esaiam ad Iudæos dictũ est. ecce omnes vos ignem incenditis & confortatis flammam, ambulate lumine ignis vestri, & flamma quam succendistis. & hic quoque ait, educam ignem de medio tui.

Hic deuorabit te.

Vulg. *Qui comedat te.*

Hoc est tuis sceleribus, quasi materia vtar ad inferenda tibi supplicia.

Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te.

Et hoc item vtrisque conuenit, etenim homo in sua terra lapsus, puluis factus est, & diabolus qui orbi terrarum imperare videbatur, à Deo & saluatore nostro euersus cineris instar, ab impijs conculcatur.

Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te. Vulg.

Omnes qui viderint te in gentibus obstupescent super te.

Qui enim adhuc tibi seruiunt idolorum euersionem cernentes, eorumque delubra penitus euersa, cum mœstitia degunt animũ desponden tes & continenter dolentes.

Perditio facta es, & non eris amplius in sæculum. Vulg.

Nihil factus es, & non eris in perpetuum.

Illum omnino euersum iri per hæc declarauit. ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit item finitimam, & breui, quę ipsi quoque euentura sunt, prædicit.

Et factum est verbum Domini ad me dicens: fili hominis pone faciem tuam super Sidonem, & propheta super eam & dic, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in te, & cognoscẽs quia ego sum Dominus, cùm fecero ego in te iudicia, & sanctificabor in te, & emittam in te mortem & sanguinem, in plateis tuis, & cadent vulnerati in medio tui in gladijs in te, & in circuitu tuo, & cognoscent quia ego Dominus. Vulg.

Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra Sidonem, & prophetabis de ea & dices, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te Sidon & gloriabor in medio tui, & scient quia ego Dominus cùm fecero in ea iudicia, & sanctificatus fuero in ea, & immittam in eã pestilentiam & sanguinem in plateis eius, & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum, & scient quia ego Dominus.

Quando inquit in tranquillitate degens ignorasti me, multis te omnisque generis malis afficiam, fame & hostium cædibus, vt calamitatibus discas esse me Dominum. narrat etiam interitus causas.

Et non erunt amplius domui Israel pulsus amaritudinis & spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, & cognoscent quia ego sum Adonai Dominus. Vulg.

Et non erit vltra domui Israel offendiculum amaritudinis, & spina dolorem inferens, undique per circuitum eorum qui aduersantur eis, & scient quia ego Dominus Deus.

Hæc inquit & Tyro & alienigenis & omnibus finitima loca incolentibus inferã, vt neq; exemplar impietatis vos habeat populus meus, neq; hostes crebro in se inuadentes, & continenter eos excruciantes, ita calamitates vaticinatus, Israel bona prænuncians, augens in eos miserias: inimice enim animati occasionem doloris ipsius Israel felicitatem faciebant.

Hæc dicit Adonai Dominus & congregabo domum Israel de gentibus in quibus dispersi sunt, & sanctificabor

in eis coram populis & gentibus, & habitabunt in terra sua, quam dedi seruo meo Iacob, & habitabunt in ea in spe, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt in spe, quando fecero iudicia in omnibus qui ignominia affecerunt eos, in circuitu ipsorum, & cognoscent quia ego sum dominus Deus ipsorum, & Deus patrum eorum. Vulg.

Hæc dicit dominus Deus, quando congregauero domum Israel de populis in quibus dispersi sunt, sanctificabor in eis coram gentibus, & habitabunt in terra sua quam dedi seruo meo Iacob, & habitabunt in ea securi, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cùm fecero iudicia in omnibus qui aduersantur eis per circuitum, & scient quia ego Dominus Deus eorum.

Non æque omnes peccantes auctor omnium rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita medici more curatione, alios vero more iudicis condemnatione. quamobrem

Hier. 10. etiam propheta supplicans ita dicebat: corripe nos Domine, verumtamen in iudicio

Psal. 6. & non in furore. quod idem quoque Dauid petebat, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Hoc discrimen in ijs etiam, quæ paulo ante interpretati sumus videre licet. alijs enim interim nihil pollicitus est boni, sed Israel ab exilio reuocationem, & reditum in patriam, domorum ædificationem, terræ cultum, arborum sationes, & bonorum spem, quod q; omnium est bonorum caput. Dei cognitionem. His enim gestis inquit cognoscent me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ipsorum. Hanc nobis quoque contingat continenter adesse cognitionem, vt ipsum ex toto corde, & ex tota anima, & ex totis viribus, & ex toto robore diligamus, non in partes benevolentiam dividentes, sed totam ibi collocantes, vt ipsum spiremus, & indelebilem ipsius memoriam retineamus, & sedentes, & resurgentes, dormientes & ambulantes in via, sic enim continua illius quoque prouidentia fruemur, & promissa bona consequemur, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo patri gloria cum sancto spiritu nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO XII.

Cap. 29. *In anno duodecimo, in duodecimo mense vna mensis factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam super regem Aegypti, & prophetа super eum, & super Aegyptum totam loquere.*

Vulg. *In anno decimo, decimo mense vna die mensis factum est verbum domini ad me dicens: fili hominis pone faciem tuam contra Pharaonem regem Aegypti & prophetabis de eo & de Aegypto vniuersa.*

Prædictionibus de Tyro impositis finem ad Aegyptum prophetiæ verba transfert.

Et dic, hæc dicit Adonai dominus, ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draconem magnum sedentem in medio fluuiorum, & dicentem, mea sunt flumina & ego feci ea.

Et dices, hæc dicit dominus Deus, ecce ego ad te Vulg. *Pharao rex Aegypti, draco magne qui cubas in medio fluminum tuorum & dicis, meus est fluuius, & ego feci memetipsum.*

Quidam interpretes singulari numero fluuium dixerunt, alij vero numero multitudinis fluuios, & vtrumque verum est, vnus enim Nilus, sed illius fossæ plurimæ: & fluuius vnaquæque fossa ab indigenis vocatur. reprehendit igitur Pharaonis arrogantiam, ostenditque ipsum propter flumina gloriantem, quasi ab ipso confecta: draconem autem eum vocat propter tyrannidem, & potentiam qua se Deo opponebat. Iti enim diabolum quoque draconem nuncupat scriptura. dicit enim illa isquit induet Deus gladium sanctum, & magnum & fortem, super draconem, serpentem, & quæ sequuntur.

Et ego dabo frenum in maxillas tuas, & adglutinabo pisces fluminis ad alas tuas, & extrahã te de medio fluminis tui, & omnes pisces fluminis squammis tuis adglutinabuntur, & proiciam in desertum te & omnes pisces fluminis tui, & deuiciam te celeritate, & omnes pisces fluminis tui, super faciem campi cades, & non congregaberis, & non colligeris, bestijs terræ & volatilibus cæli dedi te in deuorationem, & cognoscent omnes habitantes Aegyptum, quia ego sum dominus.

Et ponam frenum in maxillis tuis, & adglutinabo pisces fluminum tuorum squammis tuis, & extrahã te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squammis tuis adhærebunt, & proiciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui super faciem terræ cades, non colligeris, neque congregaberis, bestijs terræ & volatilibus cæli dedi te ad deuorandum, & scient omnes habitatores Aegypti quia ego dominus. Vulg.

Terribilia sunt, quæ minatus est, & horroris plena, non solum ipsum enim, sed illi quoque subiectos, minatus est se neci daturum. pisces quippe adglutinatos subiectos appellauit. & quemadmodum de Tyro loquens, translationis occasionem à mari sumpsit, maritima enim vrbs erat, ita hic translatione à flumine sumpta vsus est, squammas autem eius & alas, imperium & potestatem nuncupauit, quibus necessario regi subiecti

Universidad de Deusto
Biblioteca

illius supplicij participes fuere. & abunde per frenum innuit, saltationes ante frenum. & minatus est alios in desertam regionem se bello captos emissurum, alios interfecturum bestijsque escam relicturum. causam quoque subiecit.

Pro eo quod fuisti virga arundinea domui Israel, quando apprehenderunt te manu sua, & confractus es, & quando plausit super eos omnis manus, & quando requieuerunt super te, contritus es, & confregisti omnem lumbum eorum.

Vulg. *Pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel, quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & lacerasti omnem humerum eorum, & innitentibus eis super te, comminutus es, & dissoluisti omnes renes eorum.*

Tyro igitur & alienigenis de quibus superius diximus, minatus est se calamitates illaturum, vt qui lætarentur ijs malis, quæ Israel euenissent. sed Aegyptum non ob hanc causam reprehendit, sed omnia potius contra. quia cùm operam dedisset vt populus suo confideret nixus auxilio, diuina eum prouidentia priuauit, nihilque ipsum sua ope iuuit, quod per arundineam virgam declarauit, contritam confractamque ob imbecillitatem. ita etiam Sennacherim
Esa.36. apud Esaiam Aegyptiorum auxilium appellauit, confisus est enim super virgam inquit arundineam fractam, super Aegyptum, super qua si innixus fuerit vir, ingredietur in manum eius. sic est rex Aegypti & omnes qui confidunt in eo. hoc item hic dixit, apprehenderunt te manu sua, confractus es & plausit super eos omnis manus, ridiculi inquit & eiusmodi facti sunt, quibus hostes illuderent, te initar arundineæ virgæ confracto victoque.

Propterea hæc dicit Adonai dominus: ecce ego adduco super te gladium, & perdam homines à te, & iumenta à te, & erit Aegyptus in perditionem & desertum, & cognoscent quia ego sum dominus.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus. ecce ego adducam super te gladium, & interficiam de te hominem & iumentum, & erit terra Aegypti in desertum & in solitudinem, & scient quia ego dominus.*

Cum enim superbia elatis alijs quoque te opem laturum pollicearis, experientia dices ne pro tua quidem terra propugnare te posse me tibi supplicium inferente, cognoscetque populus meus meam potentiam. deinde rursus facta illius arrogantium verborum mentione,

Dicebas enim flumina, inquit, mea sunt, & ego feci illa.

Vulg. *Pro eo quod dixeris fluuius meus est, & ego feci eum.*

Solitudinem Aegypto minatur, non omni, sed ei quæ est à Magdolo & Syene vsque ad fines Aethiopum. & neque his vrbibus perpetuam solitudinem, sed ad quoddam tempus.

Iccirco ecce ego ad te & ad flumina tua, & dabo terram Aegypti in desertum, gladium, & perditionem, à Magdolo & Syene vsque ad terminos Aethiopum. vij

Iccirco ecce ego ad te, & ad omnia flumina tua, dabòque terram Aegypti in solitudinem gladio dissipatam à turre Syenes, vsque ad terminos Aethiopum.

Non transibit eam inquit pes hominis, & pes iumenti non transibit super eam, & non habitabitur quadraginta annis, & dispergam Aegyptum in gentibus, & ventilabo eos in regionibus. viij

Non pertransibit eam pes hominis, neque pes iumenti gradietur in ea, & non habitabitur quadraginta annis.

Ineffabilis est Dei clementia quæ mensura quadam & pondere infert supplicia, & rursus ea sanat, quæ percussit, eius enim dictum illud est, ego occidam, & viuere faciam, percutiam & ego sanabo. & hic igitur captiuitatem Aegyptijs minatur, & dispersionem, & solitudinem, quam breui tempore desinit. quadraginta inquit annos erit eiusmodi ad quam nemo accedat, neque omnis Aegyptus, sed à Magdolo, & Syene vsque ad terminos Aethiopum, statimque forte promittit vt reuocentur.

Post quadraginta enim annos inquit congregabo Aegyptios de gentibus, in quibus dispersi sunt, & reducam captiuitatem Aegyptiorum, & collocabo eos in terra Pathures, in terra vnde capti fuere. viij

Post finem quadraginta annorum congregabo Aegyptum de populis in quibus dispersi fuerant, & reducam captiuitatem Aegypti, & collocabo eos in terra Phatures, in terra natiuitatis suæ, in terra de qua sumpti sunt.

Ita pollicitus liberationem à captiuitate, prædicit etiam futuram regni illius tenuitatem.

Et erit enim regnum humile inquit ibi præter omnia regna, & erit humillima, vt non exaltatur amplius super gentes, & panciores eos faciam, ne sint ipsi plures in gentibus. viij

Et erunt ibi in regnum humile, & inter cetera regna erit humillima, & non eleuabitur vltra super nationes, & imminuam eos ne imperent gentibus.

Res prophetiæ veritatem testantur. euersum enim à Nabuchodonosor Aegyptiorum regnum, rursus Cyro Persâ regnante floruit, verum pristinam potentiam minime recuperauit, interiecto enim haud multo tempore, Cambyses Cyri eodem rursus euerso regno in suam potestatem redegit Aegyptum, sibique ferre coegit tributum. deinde Macedonas quoque reges accepit, Aegyptijs regibus omnino sublatis.

Et non erunt amplius domui Israel in spem reminiscentem iniquitatem, vt sequantur post eos, & cognoscent quia ego sum dominus.

Vulg. *Neque erunt vltra domui Israel in confidentia docentes iniquitatem vt fugiant, & sequantur eos, & scient quia ego dominus Deus.*

Ita enim Aegyptiorum inquit regnum imminuam, vt non amplius meus populus illorum ope confidat, & impietatis ab illis capiat occasiones, verum meam inquirat prudentiam, siquidem me dominum esse percipient.

Et factum est in septimo & vicesimo anno in vna mensis primi, factum est verbum domini ad me dicens fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitui suum seruitute magna contra Tyrum. omne caput calui ties, & omnis humerus depilatus, & merces non fuit ei, & exercitui eius super Tyro, & seruitute qua seruuit propter eam.

Vulg. *Et factum est in vicesimo & septimo anno in primo in vna mensis, factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis Nabuchodonosor rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, omne caput decaluatum est & omnis humerus depilatus est, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruuit mihi aduersus eam.*

Illa decimo anno captiuitatis Iechoniæ prædixit, siue duodecimo, ita enim & Hebræus dicit & Syrus. hæc vero septimo & vigesimo post captam Tyrum, & longam obsidionem, propter quam etiam omne caput caluum factum esse ait, omnemque humerum depilatum. commoratio enim diutina sub diuo talia facere consuenit, æstu sæpe cutem distrahente partibus illis, quæ nudæ membris corporis proposita sunt. pollicetur autem Nabuchodonosor se mercedem daturum Aegyptum, pro laboribus ad oppugnationem Tyri susceptis, non quia, animo diuinæ ministrans voluntati, hæc molitus fuit, sua enim conatu contra omnes has gentes adduxit exercitum, verum per hæc declarat, nihil se inuito factum iri. duo enim passeres inquit, asse veneunt & vnus ex illis non cadet sine patre vestro qui in cœlis est, quem nihil latet eorum quæ fiunt, verum alia quidem ipse moderatur, alia vero fieri permittit, modo libero hominis cedens arbitrio, modo eos, qui digni sunt, per alios puniri concedens. Igitur vt ostenderet suo permissu hanc Nabuchodonosor potentiam adeptum, promittit etiam mercedem ei se daturum, pro Tyriorum oppugnatione, Aegyptiorum seruiturem.

Matth.10.

Hæc dicit Adonai dominus: ecce do Nabuchodonosor regi Babylonis terram Aegypti: & capiet multitudinem eius, & diripiet spolia eius, & prædabitur prædam eius, & erit merces exercitui illius, pro ministerio eius, quo seruiuit contra Tyrum, dedi ei terram Aegypti pro omnibus quæcunque fecit.

Propterea hæc dicit dominus Deus, ecce ego dabo Vulg.
Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius, & operi pro quo seruiuit aduersus eam, dedi ei terram Aegypti, pro eo quod laborauerint mihi.

Rursus eadem dixit, repetitione atque iteratione prædictionem confirmans.

Hæc dicit Adonai dominus, in die illa orietur cornu domui Israel, & tibi dabo os apertum in medio ipsorum & cognoscent, quia ego dominus.

Ait dominus Deus, in die illo pullulabit cornu Vulg.
domui Israel & tibi dabo apertum os in medio eorum, & scient quia ego dominus.

Cornu diuina scriptura alias pietatem vocat, alias potentiam, alias regnum. hoc autem, orietur cornu per translationem à vitulis sumptam posuit. qui ante cornuum productionem sunt imbecilles, sed postquam ea creuerint, multum roboris nanciscuntur. Aegypto igitur euersa, inquit, meus populus efflorescet, pietateque potietur, non habens sibi magistram improbitatem. præbebunt autem propheticis verbis aures, quod me dominum esse perceperint. hoc enim declarauit cùm dixit, & dabo os apertum in medio eorum. nam per Ezechielem omnem propheticum chorum significauit.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili Cap. 30.
hominis propheta & dic: hæc dicit Adonai dominus, vlulate, o, o, dies, quia prope dies domini, & appropinquat dies nubis, & tempus gentium erit.

Et factum est verbum domini ad me dicens, fili Vulg.
hominis propheta & dic, hæc dicit dominus Deus, vlulate, va, va, dies, quia vsque est dies, & appropinquabit dies domini, dies nubis, tempus gentium erit.

His omnibus quæ dicta sunt terrorem incutit, lamentari & lugere iubens. diem vocat supplicij tempus, nubem autem animis offusas à calamitate tenebras; & tempus gentium supplicium gentibus illatum nuncupauit. non solum enim meus inquit, populus in hæc incidet mala, sed etiam gen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes impietatis pœnas dabunt.

Et veniet gladius super Aegyptios, & erit perturbatio in Aethiopia, & cadent vulnerati in Aegypto, & capietur multitudo ipsorum, & corruent fundamenta eius, & capientur Persæ & Cretes & Libyes & Aethiopes & Lydi & omnis Arabia, & omnes commisti, & ex filijs testamenti mei in ipso gladio cadent cum ea.

c Vulg. *Et veniet gladius in Aegyptum & erit pauor in Aethiopia cùm ceciderint vulnerati in Aegypto, & ablata fuerit multitudo illius, & destructa fundamenta eius, Aethiopia & Libya, & Lydi, & omne reliquum vulgus, & Chub & filij terræ fœderis cum eis gladio cadent.*

Quæ Aegypto, inquit, euentura sunt, perturbationem Aethiopiæ quoque afferent, quæ finitima illius sollicita erit ne eadem patiatur. deinde narrat Aegyptiorum adiutores cum Aegyptijs interfectum iri, Cretenses & Libyas, & Aethiopias, & Lydos, & Arabas. Græcorumq; historiæ Lydorum & Aegyptiorum docent societatem, Persas autem non eos qui è Perside essent ipsis auxilio venisse dicit, qui enim fieri poterat, vt Assyrijs & Chaldæis cum ipsis bellantibus socios Persas haberent, sed eos qui olim inde coloni deducti in Aegypto inquilini erant. aiuntque hac de causa etiam Aegyptiacam Babylonem Persicæ cognominem fuisse, vtpote quam Persæ incoluissent, filios vero fœderis Iudæos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierusalem, in Aegyptum assumpto secum Hieremia prophetæ descenderunt, & his similiter pœnas minatur, quandoquidem præter suam voluntatem relicta Iudæa contenderunt in Aegyptum. atque item per Hieremiam prophetam dicta sunt. cognoscent enim omnes inquit reliqui Iuda habitantes in terra Aegypti, cuius nam verbum maneat, meum an ipsorum, & hoc vobis signum, dicit Dominus, ecce ego do Pharaonem Vaphrem regem Babylonis, traditum in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animam eius, sicut dedi Sedeciam regem Iuda in manus Nabuchodonosor regis Babylonis inimici eius, & quærentis animam eius. consentiunt igitur inter se quæ diuinis prædicta sunt prophetis, vnius enim spiritus verba sunt. ita rursus prædicta Aegypti solitudine definiti temporis, nuncupatoque igne Assyriorum rege, subijcit.

Hier. 44.

In die illa egredientur nuncy à facie mea in Sum, festinantes delere Aethiopiæ spem, & erit perturbatio ipsis in die Aegypti, quia ecce venit.

Vulg. *In die illa egredientur nuncy à facie mea, in triremibus ad conterendam Aethiopiæ confidentiam, & erit pauor in eis in die Aegypti, quia absque dubio veniet.*

Spem Aethiopiam vocauit, eo quod Aegyptij illorum ope confiderent, Sim autem græca lingua, in robore declaratur. hæc autem Aegyptijs inquit sustinentibus perturbabuntur eorum adiutores Aethiopes, non solum propter ea mala, quæ illos inuaserint, sed propter sibi ipsis imminentes calamitates, quæ eos occupabunt per nuncios quosdam à me missos festinanteſque imperata perficere.

Hæc dicit Adonai dominus, & perdam multitudinem Aegyptiorum per manum Nabuchodonosor regis Babylonis, ipsius & populi eius cum eo, fortissimi gentibus missa ad perdendam terram, & euaginabunt omnes gladios suos super Aegyptum, & implebitur terra vulneratis, & dabo flumina eorum deserta, & reddam terram in manus improborum, & perdam terram, & plenitudinem eius in manibus alienorum, ego dominus locutus sum.

Vulg.

Hæc dicit dominus Deus, & cessare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, ipse & populus eius cum eo fortissimi gentium adducentur ad dissergendam terram, & euaginabunt gladios suos super Aegyptum, & implebunt terram interfectis, & faciam alueos fluminum aridos, & tradam terram in manus pessimorum, & dissipabo terram & plenitudinem eius in manu alienorum, ego dominus locutus sum.

Omnibus inquit gentibus crudelioribus Babylonijs Aegyptum tradam, vt omnis eorum terra cædibus compleatur, & flumina ab incolis deserantur. illud autem & reddam terram in manus improborum, pro tradam posuit. conuenit hoc ijs etiam, quæ ante dicta sunt, mercedem se daturum dixit Nabuchodonosor Aegypti seruiturem, pro exhaustis ab ipso laboribus in oppugnatione Tyri. deinde prædicit abominationes ipsorum, id est simulacra abominationis plena, ab hostibus euersum iri.

Et cessabunt Memphis principes.

Quibus tunc Aegypti habenæ creditæ fuerint. & terror omnes inuadet Aegyptios, ipsa Tane incensa, & Diospoli sunditus delecta, potentissimaque Saitarum vrbe in difficillimas calamitates collapsa, & omnino ignis instar hostib⁹ omnem vastantibus Aegyptum ita vt etiam Syene in intimis eius partibus sita hinc maxime perturbetur, & repentinum incursum satis declarauit cùm dixit, erunt in Memphi bella eadem die, nã simulatque nuncius allatus fuerit, præcium committetur. illud autem in Diospoli erit scissura, & diffundentur aquæ, murorum innuit demolitionem, & hostium aduentum instar aquæ iufluentium, & in omnes eius vicos domosij; diffusorum. ad hæc addidit.

Iuuenes Heliopoleos & Bubasti gladio cadent.

Perspicuum autem est, propter hos tanquam optimates & potentes eos gloriari, quin etiam

Vulg. *Mulieres inquit in captiuitate ibunt.*

Et ipsæ captiuæ ducentur.

Tum adijcit.

Et in Taphnis obtenebresceret dies.

Vulg. *Et in Taphnis nigresceret dies.*

Significans tenebras à calamitatibus profectas, quod idem rursus significauit, cùm dixit, & ipsam nubes operiet, qui enim in mala inciderunt, haud æque lumen vident, sed omnibus tenebris obscuriorem diem opinantur. deinde eorum quæ fiant propositum sibi finem declarauit.

Et faciam iudicia in Aegypto, & cognoscent Aegyptij quia ego sum dominus.

Vulg. *Et iudicia faciam in Aegypto & scient quia ego dominus.*

Hæc enim omnia inquit fieri permittam, vt etiam Aegyptij discant, non propter se ipsos gloriari, sed meæ dominationis ius agnoscere.

Et factum est in vndecimo anno, in primo mense in septima mensis factum est verbum domini ad me dicens.

Hoc loquendi genus apud Hieremiam quoque prophetam reperitur, etenim ille sparsim apponit tempora, & priore loco positis quæ regnante Sedecia gesta sunt, qui postremus regnauit, rursus quæ ad Ioacim pertinent, recensет, qui quidem ante illum regnum administrauit. atque huiusce rei causa hæc est, quod non simpliciter ipsi historiam conscribunt, sed prophetias quibusdam temporibus factas. necessario vero, & iure optimo huius temporis nunc mentionem fecit. cùm enim tantam calamitatum nubem sit Aegypto minatus, septimo & vigesimo anno, iustum illud esse nos edocet supplicium.

In decimo enim anno, inquit, dixit dominus ad me, fili hominis brachia Pharaonis regis Aegypti contriui, & ecce non est colligatus, vt daretur ei sanitas, vt imponeretur ei malagma, vt colligaretur & corroboraretur, & apprehenderet gladium.

Vulg. *Fili hominis brachium Pharaonis regis Aegypti confregi, & ecce non est obuolutum vt restitueretur ei sanitas, vt ligaretur pannis, & fasciaretur linteolis, & recepto robore posset tenere gladium.*

Mediocre inquit ipsi supplicium intuli, neque pœnitentiæ remedijs vti voluit, vt pristinam rursus potentiam recuperaret.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, & conteram brachia eius fortia, & extenta, & contrita, & deiciam gladium eius de manu eius, & dissipabo Aegyptum in gentes, & ventilabo eos in regiones, & corroborabo brachia regis Babylonis.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti & comminuam brachium eius forte, sed confractum, & deiciam gladium de manu eius, & dispergam Aegyptum in gentibus, & ventilabo eos in terris, & confortabo brachia regis Babylonis.*

Cùm noluerit mediocribus castigationibus resipiscere maximis illum pœnis afficiam, omnique eum robore priuabo, vt ne bellicis quidem instrumentis vti queat, omnique robore, & virtute imbuam Babylonium: per brachia siquidem, & de Aegyptio & de Babylonio loquens vires indicauit, quandoquidem brachijs res bellicè perfici consueuere.

Et dabo inquit gladium meum in manus eius, & inducet eam super Aegyptum, & prædabitur prædam eius, & spoliabit spolia eius.

Vulg. *Daboque gladium meum in manu eius, & confringam brachium Pharaonis, & gemet gemitibus interfecti coram facie eius.*

Ego inquit vlciscendi facultatem ei committam, vt omnia quæ prædicta sunt, faciat Aegypto, & hæc denuo adiecit iteratione priora confirmans, quamobrem vt perspicua & aperta, ex ijs, quæ ante interpretati sumus interpretari supersedimus.

Cap. 31. *Et factum est in decimo anno in tertio mense vna mensis factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis dic ad Pharaonem regem Aegypti, & ad multitudinem eius, cui assimilasti te ipsum in altitudine tua?*

Vulg. *Et factum est in anno vndecimo tertio mense vna mensis factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis dic Pharaoni regi Aegypti, & populo eius, cui similis factus es?*

Quando longanimitate, cùm opus erat, vti noluit, sed fastu superbiaque insolescere perseuerauit, per interrogationem cum eo colloquitur: dic inquit ò rex Aegypti quibus te ipsum comparas, & cui nam regum esse te similem censes? qui tanta superbia abuteris? deinde subijcit.

Ecce Assur cyparissus in Libano pulcher propagini-bus, & altus magnitudine, & densus regumento, & in medio nubium factum est imperium eius.

Ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemorosus, excelsusque altitudine, & inter condensas frondes eleuatum est cacumen eius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Translationis rursus vsus est charactere, aitque Assyriorum regem cypresso in Libano natæ similem fuisse & magnitudine celsitatis, & frequentia, & copia sibi subiectorum, & decore prætorum & ducum, hos enim propagines vocauit. illud autem, in medium nubium factum est imperium eius, non solum hyperbolice secundum hominum ita loquentium idioma posuit, plerique enim dicere consueuere, vsque ad nubes elatus est hic, sed etiam cogitationum eius arrogantiam patefecit, eius quippe dictum illud est: ascendam super nubes, super astra cœli ponam thronum meum. quod vndique è diuina scriptura percipere licet. nam Sennacherim exclamabat, numquid eruet dominus Hierusalem de manu mea? Nabuchodonosor vero constructam imaginem auream, omnes sibi subiectos, & principes, & principum parentes imperio præcepit adorare. Igitur hic quoque superbam illius mentem per ænigmata declarauit. ad hæc adijcit.

Aqua enutriuit illum, abyssus exaltauit eum, fluuios eius duxit in circuitu plantarum eius, & omnes congregationes eius emisit ad omnia ligna campi.

Vulg. *Aquæ nutrierunt illum, abyssus exaltauit illum, flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos suos emisit ad vniuersa ligna regionis.*

Aquam & abyssum infinitas gentes ab eo in seruitutem redactas appellauit, quas vectigal & tributum quasi quandam irrigationem exercitui afferentes veluti arbores quasdam enutriuit, effecitque, vt eius cœtus id est, ordines militares ad omnia ligna campi mitterentur, hoc est, ad eos qui necdum subacti, neque in seruitutem redacti essent, vt illi etiam subijcerentur.

Propter hoc exaltata est magnitudo eius, vltra omnia ligna campi, & inde dilatati sunt rami eius, & exaltata sunt propagines eius, ab aqua multa, cum extenderet se.

Vulg. *Propterea elevata est altitudo eius super omnia ligna regionis, & multiplicata sunt arbusta eius, & elevata sunt rami eius pre aquis multis.*

Hoc inquit ipsi arrogantiæ & superbiæ causa fuit: ab infinitis enim gentibus excipiens irrigationem cum propaginibus auctus est.

In propaginibus eius, inquit, nidos struxerunt omnia volatilia cœli.

Vulg. *Cumque extendisset vmbram suam in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli.*

Per hoc prudentiores homines, & veluti mente volantes ac celeres indicauit.

Et sub ramis eius gignebant omnes bestiæ campi.

Vulg. *Et sub frondibus eius genuerunt omnes bestiæ saltuum.*

His barbaras gentes significauit, & serinas, & humilia sentientes, quod ipse quoq; interpretatus est cum dixit.

In vmbra illius habitauit omnis multitudo gentium. Vulg.

Sub vmbraculo illius habitabat cœtus gentium plurimarum.

Et quod supra diuisim & per translationem dixit, hoc communiter & aperte hic adiecit. vmbramque ipsius & propagines & ramos, non solum prætores, & duces, sed etiam gentibus imperantes satrapas vocauit, quibus subiecti populi seruiebant. Hæcitem Nabuchodonosor ipse vidit in somnis, & beatus Daniel arboris interpretatus est somnium.

Et fuit inquit pulchritudo in altitudine eius propter multitudinem ramorum suorum. Vulg.

Erátque pulcherrimus in magnitudine sua, & in dilatatione arbustorum suorum.

Docet autem nos ramorum multitudinem beatus Daniel, qui dixit centum vigiti satrapas Dario fuisse, qui Baltasar regnũ illi succedens, excepit. deinde causam quoque multitudinis docet.

Quia facta sunt radices eius in aquam multam. Vulg.

Erat enim radix illius iuxta aquas multas.

Extensis enim circumquaque radicibus, multaque excepta irrigatione hos ramos enutriuit, & in translatione commorans,

Cypariſſo, inquit, non superextulerunt eum in paradiſo Dei. Vulg.

Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei.

Nemo enim ex ijs, qui tunc per orbem terrarum regnabant, illustrior illo fuit: paradisum quippe hoc loco orbem terrarum nuncupauit. nanque omnia modo per translationem narrat.

Et pinus inquit non similes ramis eius, & abietes non fuerunt similes propaginibus eius. Vulg.

Abietes non adæquauerunt summitatem eius, & platani non fuerunt æquæ frondibus illius.

Non solum autem ipse, inquit, illustrioralijs omnibus regibus fuit, sed etiam eius rami, propagineſque longo interuallo & proceritate & densitate aliarum gentium reges vicerunt. pinusq; & abietes per translationem minorum gentium reges appellauit, quibus satrapas præfecit, quorum munus erat vt hos obedire cogerent. ait igitur maximis regibus maiorem illum fuisse, inferioribus autem non ipsum tantum, sed etiam eius præfectos potentiores nobiliores q; extitisse. deinde compendio quodam

Omne lignum in paradiſo Dei non aſsimilatum est ei in pulchritudine eius propter multitudinem ramorum eius.

Vulg. *Omne lignum paradiſi Dei non est aſsimilatum illi & pulchritudini eius.*

Pulchritudinem illam dicit, quæ circa corporis ornatum conspicitur, purpuream vestem, coronas, sedes lapidibus ornatas, hastatos, scutatosque satellites, & alia omnia quæ consueuerunt coram inspectantibus reges illustrare, asserit igitur neminem eorum qui tunc terrarum regno poriti sunt, ipsi æquatum fuisse. additque eiusmodi fuisse, quem omnes illi æmularentur.

Æmulata enim sunt ipſum, inquit, omnia ligna deliciarum paradiſi Dei.

Vulg. *Quoniam ſpecioſum feci eum & multis condenſisque frondibus, & æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo Dei.*

Deinde animi illius fastum enudat.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, pro eo quod factus est magnus magnitudine, & dedit principatum suum vt in medium nubium, & exaltatum est cor eius in exaltatione ipsius, & vidi, cum extolleretur ipse, & tradidi eum in manus principis gentium, & fecit perditionem ipsius secundum impietatem eius.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, pro eo quod sublimatus est in altitudine, & dedit summitatem suam virentem atque condensam, & elevatum est cor eius in altitudine sua, tradidi eum in manus fortissimi gentium, faciens faciet ei iuxta impietatem eius, & eieci eum.*

Quando inquit, haud contentus fuit in homines imperio, sed etiam contra me superbia abusus est, tradidi eum in manus principis gentium, Cyrumque intelligit, qui materno genere Medus, paterno Perses erat, & à duabus nationibus profectus Assyriorum & Babyloniorum regnum obtinuit. Et fecit inquit perditionem ipsius, secundum impietatem eius, digna enim ijs quæ admisit supplicia pertulit. Secundum historiam igitur hæc Nabuchodonosor accidere, qui tantæ crudelitatis superbiæque & impietatis morbo laborauit. Si vero hæc accusare aliquis velit inspicere, comperiet etiam communem hominum pestem, Deo infestum, & inimicum diabolum per hæc indicari, qui recte & pulchre fabrefactus, principibusque potestatibus exæquatus, inferioribusque nobilior, paradisum enim deliciarum, & ligna in ipso secundum allegoriæ leges, corporis expertes naturas vocauit, contra ephicem suum, quicq; sibi talem decorem, potestatemque tribuerat veluti rabie exarsit, meditatusque tyrannidem, cum se Deum fore somniasset, excidit. hoc item beatus Paulus innuit, cùm dicit, non neophytum ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli: nesciens enim perinde vtropus est honore vti, similia ijs patietur, quæ diabolus passus est, qui tributum sibi honorem fastus & arrogantiæ fecit occasionem, hunc ait principi gentium traditum iri, quis autem hic princeps gentium, an vnigenitus Dei verbum, Christus dominus? ad quem propheta ait. quis non timebit te rex gentium? & beatus Iacob, non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse expectatio gentium. hæc item Esaias exclamat, erit enim radix, inquit, Iesse, & qui consurgit vt princeps sit gentium, in ipso gentes sperabunt. & pater ad eum, dedi te in fœdus generis, in lucem gentium, vt sis tu in salutem vsque ad extremam terram. & ipse rursus propheta ei dicit, laborauit Aegyptus, & negotiatio Aethiopum, & Sabaïm viri excelsi ad te ascendent & tibi erunt serui, post te sequentur, vincti compedibus, & in te supplicabunt quia in te Deus est & non est Deus præter te, & quæ sequuntur. ipse quoque beatus Dauid ait, populus quem non cognoui seruiuit mihi, & in finita alia licet inueniri testimonia hoc idem docentia. Huic igitur traditum esse asserit communem pestem, & hostem, & ab hoc peditum illum fuisse secundum impietatem suam. his subijcit. 1. Tim. 3. Hiere. 10. Esa. 11. Esa. 42.

Et eieci eum ego & exterminauerunt eum alieni peſtilentes à gentibus, & dereliquerunt eum ſuper montes.

Et eieci eum, & ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationum, & proijcient eum ſuper montes. Vulg.

Cùm enim dominus illum vicisset, & principatu ac tyrannide deiecisset, qui olim pestilentes erant & à Deo alieni ex gentibus, & diuino præconio credidernnt, ij prorsus eum exterminarunt, & radicitus eius tyrannidem extirparunt, & deiecerunt eum in montibus, vbi prius habebat delubra, aras que, erectis philosophiæ columnis.

Et in cunctis vallibus ceciderunt rami eius, & contritæ ſunt ſtipes eius in omni campo terræ.

In cunctis conuallibus corruent rami eius, & confringentur arbuſta eius in vniuerſis rupibus terræ. Vulg.

Ramos autem & stipites omnis generis idolorum templa nuncupauit, quæ ab ipso occasionem, vt erigerentur, acceperant, quæque à montibus & campis omnino deleta sunt, per eos qui pridem pestilentes erant, sed postea fideles fuere gentes.

Et deſcenderunt ab vmbraculo eius omnes populi terræ, & ſtrauerunt eum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Et recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ & relinquent eum.*

Cognita enim eius fraude non solum illius dominium effugerunt, sed etiam vsque ad ipsum solum prostrauerunt Domini mandatum illud exequentes. ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones & super omnem virtutem inimici.

Luc. 10.

Super ruina eius requieuerunt omnia volatilia cæli, & super truncis eius fuerunt omnes bestiæ agri.

Vulg. *In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cæli, & in cunctis eius fuerunt vniuersæ bestiæ regionis.*

Si quis enim in sublime volat, ad cœlum mentis oculos intendens, is lætatur eius contemplam interitum, impietatisque abrogationem. & qui prius ferino more viuebant, in eius ramos inuadeunt, idolorumque suis manibus templa subuertent: quæ stipites nominauit.

Et non exaltentur magnitudine sua omnia ligna quæ sunt in aqua, neque dent principatum suum in medio nubium, neque stent in excelsitate sua ad eum irrigentes aquam.

Vulg. *Quamobrem non eleuabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum, nec ponent sublimitatem suam inter nemorosa, atque frondosa, nec stabunt in sublimitate sua omnia, quæ irrigantur aquis.*

Illius, inquit, pernicies, & principatus eius euersio proderit alijs, & securitatis erit occasio, qui ea cernentes, quæ ipsi acciderint, haud sustinebunt immeritò superbia abuti. neque tentabunt imperium sibi nequaquam decorum vsurpare, occasionem ad tyrannidem nacti, quasi irrigationem quandà honorem sibi à me subministratũ.

Quia omnes dati sunt ea mortem.

Vulg. *Quia omnes traditi sunt in mortem.*

Non enim ipse solum diabolus, sed etiam qui eius tyrannidis participes fuere dæmones, funditus interiere. Sed rursus ad historiam redire tempus est, satis enim sunt ea quæ dicta sunt ad hoc docendum, non tantum de Nabuchodonosor superiora fuisse dicta, sed etiam de illo qui in eo operatus est, quique eum sua superbia instruxit: ait igitur ipsum Nabuchodonosor & omnes qui cum eo fuerint morituros, atq; eadem, quæ alij homines, perpessuros.

In terram profunditatis inquit in medio filiorum hominum ipsa deducentur in saltcam.

Vulg. *Ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos qui descendunt in lacum.*

Ad hæc adijcit.

Hæc dicit Adonai dominus, in qua die deductus est in infernum, luxit eum abyssus, prohibuit & statuit flumina sua, circumdedit multitudinem aquæ. Vulg.

Hæc dicit dominus Deus, in die quando descendit ad inferos, indixi luctum, operui eum abysso, & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas.

Abyssum vocauit subiectas illi gentes, quæ cum eo militaria munera exequebantur, lugebantque non illius cædem, sed suam cladem, & euersionem. illum enim non luxisse eos abunde declarauit cùm dixit: prohibuit multitudinem aquæ, hoc est, non amplius tibi mittere tributa sustinebit.

Obtenebratus est super eum Libanus, omnia ligna campi super eum soluta sunt. Vulg.

Contristatus est super eum Libanus, & omnia ligna agri concussa sunt.

Libanum autem non montem vocat, sed regni densitatem, & ligna agri, principes, qui sub eo erant, præfectis inferiores, velut in agro quodam consitos. intelligit autem satrapas præfectis & ducibus subiectos, & in Libano consitos maiores principes. sicut igitur non Libanum Libanum, neque agrum agrum, neque item ligna ligna hic intelligimus, ita neque paradisum deliciarum, eum qui paradisus Dei vocatus est. sed si de Nabuchodonosor dictum accipiamus, regna orbis terrarum, si de diabolo, intelligentes & corporis expertes potestates.

A voce ruinæ eius, inquit, commoti sunt gentes, quando deducebam eum in infernum cum descendentibus in lacum. Vulg.

A sonitu ruinæ eius commoti gentes, cùm deducerem eum ad infernum cum his qui descendebant in lacum.

Propter vtrumque hoc accidit, etenim interfecto Babyloniorum rege, fama, quæ circumquaq; peruaserat, subiectas illi gentes perturbauit, & diabolo profligato commotæ sunt gentes, & à priscùa fraude ad salutarium dogmatum veritatem defciuere, namque beatus Paulus commotionem, defectionem vocat.

Et consolabantur eum, inquit, in terra ima omnia ligna deliciarum & delecta & pulcherrima Libani, omnia bibentia aquam, etenim & ipsa descenderunt cum eo in infernum, cum vulneratis à gladio. Vulg.

Et consolata sunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano, vniuersaque irrigabantur aquis, nam & ipsi cum eo descendent ad infernum ad interfectos gladio.

Imam autem terram & lacum & fouea, cùm de Nabuchodonosor loquitur, mortem appellat, cùm de diabolo, in extrema deiectionem. ait igitur horum & illorum participes fore interitus, qui cũ eo regnarint: euerso enim regno necesse est etiã magistratus, qui

qui sub eo degunt, commutari. illud vero consolabuntur ipsum, ab ijs quæ apud nos accidunt, dictum est. consueuit enim quodam modo calamitatum communio ijs, qui animum desponderunt, aliquid consolationis afferre. non solum autem ab ipso delecti principes euertentur, sed etiam

Semen eius habitantes sub vmbraculo eius, in medio vtæ eorum perierunt.

Vulg. *Et brachium vniuscuiusque sedebit sub vmbraculo eius in medio nationum eius.*

Baltasar enim semen & filius Nabuchodonosor propter ingentem impietatem haud permissus est ad senectutem peruenire, sed cùm iam medium hominibus definiti temporis cursum transigeret interfectus est. si vero ad diabolum hæc referas, opus est intelligere, semen, disseminatam ab ipso impietatis doctrinam, quia ipsa quoque funditus delebitur, quique pro ea propugnare contenderint. deinde ad ipsum orationem conuertit.

Cui assimilatus es in virtute. & in gloria, & in magnitudine inter ligna deliciarum, descende, & deducaris cum lignis deliciarum in terra profundum.

Vulg. *Cui assimilatus es ô inclyte atque sublimis inter ligna voluptatis, ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam.*

Cùm enim nolueris ijs lignis, quæ simul tecum sata sunt, similis esse, sed ipsi satori, cum ijsdem lignis, quæ eadem quæ tu cogitarunt, iubeo te proijci, proijcique in terræ profundum. Hoc igitur vtrique item conuenit. His subijcit.

In medio incircumcisorum dormies cum vulneratis gladio.

Vulg. *In medio incircumcisorum dormies, cum eis, qui interfecti sunt gladio.*

Incircumcisorum, non corpore, sed corde dixit, nouit enim non solum noua sed etiam vetus scriptura cordis circumcisionem, quod per prophetam Deus ait, quia omnes gentes incircumcisæ carne, domus autem Israel incircumcisi corde suo. quando igitur superbiam circumcidere noluisti, verum in te superbiæ remansit abundantia, eadem sustinebis, quæ ij, qui hæc commisere. deinde sententiam absoluit.

Ierem. 9.

Sic Pharao & omnis multitudo roboris eius, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Ipse est Pharao & omnis multitudo eius dicit dominus Deus.*

Cùm enim suprà dixerit, cui assimilasti ipsum in excellitate tua, narrauerit que ea quæ pertinerent ad Assyrium siue Babylonium, subiecit ita Pharao, & omnis multitudo roboris eius: nam si ille inquit multo te maior & illustrior hæc patietur, tu quoque idem expectato supplicium, eadem præditus impietate.

Et factum est in decimo anno, in decimo mense, vna mensis, factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis assume lamentum super regem Aegypti, & dices ei, leoni gentium assimilatus es, tu, & vt draco in mari, & ventilabas cornu ipsis fluminibus tuis, & conturbabas aquam pedibus tuis, & conculcabas flumina tua. Vulg.

Et factum est duodecimo anno in mense duodecimo, in vna mensis factum est verbum domini ad me dicens, fili hominis assume lamentum super Pharaonem regem Aegypti, & dices ad eum: leoni gentium assimilatus es, & draconi qui est in mari, & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina eorum.

Istius arrogantiam rursus & fastum accusat, aitque æmulatum eum fuisse draconis qui est in mari superbiam, docti sumus autem istum esse diabolum, qui olim in tristi gentium & amara superbia commoratus est. & Esaias ait, inducturum Deum gladium sanctum super draconem qui est in mari, asseritque illum tentasse, & similem factum esse leoni, leonem vero gentium regno potientem dominum esse didicimus, recumbens enim requieuit inquit vt leo, & vt catulus leonis, quis excitabit eum? Hoc igitur dicit, quia tentasti similis fieri gentium leoni perinde atque draco qui est in mari, & contra auctorem omnium rerum Deum superbia inflatus es, fluuio fretus, eiusque fossis, vt qui non indigeres neque nubibus, neque pluuia, neque superna prouidentia & cura, verum pedibus aquam conturbans eam deriuares ad agros irrigandos, hac de causa

Genes. 49.

Circumiciam, inquit, super te rete mea in ecclesia multorum, & extraham te in hamo meo.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, expandam super te rete meum, in multitudine populorum multorum & extraham te in sagena mea. Vulg.

Congruenter fluuio, & admodum apposite hamum commemorauit & rete, quæ interpretatus est cùm dixit in ecclesia multorum, nam veluti quodam rete adhibito hostium exercitu, & quasi quodam hamo mea voluntate capiam te, & piscis instar venabor.

Et extendam te inquit super terram, & campi tui replebuntur, & sedere faciam super te omnia volatilia cæli, & implebo ex medio tui omnes bestias terræ, & dabo carnes tuas super montes, & implebo à sanguine tuo campos, & putabitur terra à fletibus

coribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

coribus tuis super montes, & valles implebo à te.

Vulg. *Et proyciam te in terram, super faciem agri abiciam te, & habitare faciam super te omnia volatilia cœli, & saturabo de te bestias vniuersæ terræ, & dabo carnes tuas super montes, & implebo colles tuos sanie tua, & irrigabo terram fœtore sanguinis tui super montes, & valles implebuntur ex te.*

Quando inquit ab hostibus captus & interfectus eris, insepultus permanebis, bestiarumque & volucrum ventres implebis, sanguinisque riui, & putrefacti cruores, hos enim stercora vocabit, & agros & montes complebunt.

Et cooperiam cœlum, cùm extinctus fueris tu, & obtenebrabo astra eius, solem in nube tegam, & luna non effundet lumen suum, omnia quæ lucent in cœlo obtenebrabo super te & dabo tenebras super terram tuam, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et operiam cùm extinctus fueris cœlos, & nigrescere faciam stellas eius, solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum, omnia luminaria cœli mœrere faciam super te, & dabo tenebras super terram tuam, dicit dominus Deus.*

Non natura hæc ait accidisse, sed propter eorum, qui cruciabantur affectionem, siquidem calamitatibus oppressi nocte obscuriorem diem opinantur, quod quidem docens ait, & dabo tenebras super terram tuam, non super omnem terram. quod si quis reuera dicat tenebras in Aegypto fuisse belli tempore, ipso Deo ostendente se Babylonijs ad Aegyptios puniendos vsum fuisse, à pia mente non aberrabit.

Et irritabo cor populorum multorum, quando induxero captiuitatem tuam in gentes, in terram quam non cognouisti, & contristabuntur super te gentes multæ, & reges ipsorum stupore constupescent, cùm extraxero ego gladium meum contra facies ipsorum expectantes ruinam suam, à die ruinæ tuæ.

Vulg. *Et irritabo cor populorum multorum cùm induxero contritionem tuam in gentibus super terras, quas nescis, & stupescere faciam super te populos multos, & reges eorum horrore nimio formidabunt super te, propter vniuersas iniquitates quas operatus es cùm volare cœperit gladius meus super facies eorum, & obstupescent repente singuli pro anima sua, in die ruinæ tuæ.*

Cùm captus inquit fueris, alij quidem pristinæ tuæ recordati audaciæ, se immites erga te, & absque misericordia præbebunt, alij vero lugebunt cruciabunturque ex ijs quæ tibi acciderint impendentia sibi mala conijcientes. tum docet, Babyloniorum exercitum venturum cum antesignanis optimatibus quibusdam, hos enim gigantes vocauit, vt qui etiam sint omnibus gentibus crudeliores. pœnas inquit à te ò Aegypte superbiæ exigent, namque hanc contumeliã nuncupauit, contumeliosus enim superbus & arrogans, aitque fore, vt ipsorum robur destruant, & eos captiuos abducant, iumentaque diripiant, ac diutius imperturbatum fluminis permaneat fluentum, neq; iumento neque homine eo perturbante propter eam solitudinem, quam captiuitas attulerit, & vt desinentes huc atque illoc deriuari riui quasi oleum incedant, hoc est, leniter & placide nulla re impediente. atque hæc inquit erunt cùm ipsam solitudo occuparit, & incolæ eius bello capti in seruitutem abducti fuerint.

Et cognoscent, inquit, quia ego sum Dominus. Vulg.

Et scient quia ego Dominus.

Experientia enim malorum & suam docebuntur tenuitatem, & meum dominium agnoscent. deinde ait, etiam

Filiæ gentium (intelligit autem vrbes & vicos) lamentabuntur super Aegyptum, & super omnem turbam eius, & lamentabuntur ipsum, dicit Adonai Dominus. Vulg.

Planctus est, & plangent eum filiæ gentium super Aegyptum & super multitudinem eius plangent eum, ait Dominus Deus.

Non solum inquit Aegyptiorum nationem sed etiam ipsorum regem lamentabuntur, aliarum gentium vrbes pristinam felicitatem reputantes, & repentinam factam commutationem cernentes.

Et factum est in decimo anno in primo mense in quintadecima mensis factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis lamentare super robur Aegypti, & declinans attrahe ipsum. Vulg.

Et factum est in duodecimo anno in quintadecima mensis factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis cane carmen lugubre super multitudinem Aegypti, & detrahe eam ipsam.

Verbis inquit prophetiæ de statu ipsius declinato, & à regia sede eum detrahito atque deducito.

Et deducent filias eius gentes mortuas in profundum terræ ad descendentes in foueam. Vulg.

Et filias gentium robustarum ad terram vltimam cum ijs, qui descendunt in lacum.

Filias rursus vrbes & vicos vocat, quas ait interfectum iri, foueam enim mortem à sepulchro impositio nomine nuncupauit.

Ex aquis pulchris descende, & dormi cum incircumcisis. Vulg.

Quo pulchrior es descende & dormi cum incircumcisis.

Quæ

Quæ olim inquit aquis fluminis oblectata ex fructibus qui inde nascebantur, honorem adepta es, neque cordis impietatem circumcidisti, cum ijs, quibus to similem præstitisti, cædis particeps fias. tum rursus eisdem commemoratis adiecit.

Et dicent tibi gigantes, qui sunt in profundo foueæ, sis, quo enim melior es? descende, dormi cum incircumcisis in medio vulneratorum gladio.

Vulg. *Loquentur ei potentissimi robustorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius descenderunt & dormierunt incircumcisi interfectique gladio.*

Esa. 14. Hæc item beatus Esaias de Babylonio ait, & dicent tibi principes qui à sæculo sunt, & tu captus es, sicut & nos, in nobis autem connumeratus es, descendit in infernum gloria tua, & multa lætitia tua, subter te sternent tinea & operimentum tuum vermis. & hic quoque dicent tibi, inquit, qui fuerunt potentia illustres, & olim mortui sunt, hos enim gigantes vocauit, sis, id est similis nobis mortuus, quo enim præstantior es, qui tentaris fieri immortalis? descende igitur, & fini vitam, & cum ijs, qui eadem quæ tu ausi sunt, simili cæde perimaris, tum commemorat eos, qui potentia illustres fuere.

Ibi Assur & omnis congregatio eius, omnes vulnerati illi traditi sunt, & sepulchrum eorum in profundo foueæ, & facta est congregatio eius in circuitu monumenti eius.

Vulg. *Ibi Assur & omnis multitudo eius in circuitu illius sepulchra eorum, omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis lacus.*

Quis inquit fuit adeo celeber vt Assyriorum rex? verumtamen iste quoque fortitus est vitæ finem. & omnis eius exercitus mortis illius particeps fuit.

Omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, qui dederunt sepulchra sua in femoribus lacus.

Vulg. *Omnes interfecti & qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis lacus.*

Sepulchrorum formam ita nuncupauit, longa enim sepulchra & femoribus similia.

Et facta est ecclesia in circuitu sepulchri eius, omnes vulnerati cadentes gladio.

Vulg. *Et facta est multitudo eius per gyrum sepulchri eius vniuersi interfecti, cadentesque gladio.*

Quemadmodum enim rex ipsorum, ita ipsi quoque interfecti sunt, & apud illius sepulchrum necati, & hæc inquit, passi sunt viri,

Vulg. *Qui viderunt timorem suum in terra vitæ.*

Qui dederant quondam formidinem suam in terra viuentium.

Attamen illi omnes perterrentes & territi capient, inquit, dedecus suum cum ijs, qui deducuntur in foueam: Illa enim gloria priuati, cum dedecore vitam finient eadem cæde interfecti, qua alios ipsi occidere, deinde commemorat gentium monumenta.

Ibi Elam, & omnis potentia eius in circuitu monumenti eius, & omnis multitudo eius, & omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, et qui descenderunt incircumcisi in terra profundum.

Ibi Elam & omnis multitudo eius per gyrum sepulchri sui, omnes hi interfecti ruentesque gladio, Vulg. *quia descenderunt incircumcisi ad terram vltimam.*

Mos erat in bellis, vt secundum gentes, struerentur sepulchra, propinquos enim coactos cognati vni sepulturæ mandabant. hoc igitur indicauit hic quoque gentem Elam fecisse, quæ Assyrijs proxima est, docetque etiam incircumcisos perijsse, cùm ab impietate nequaquam recesserint. deinde cùm rursus dixerit eos, qui formidabiles olim omnibus fuere proprio tormento punitos, & æque atque alios mortuos esse, adiecit.

Vnicuique in circuitu sepultura eius, omnium incircumcisorum vulneratorum gladio.

In medio interfectorum posuerunt cubile eius in Vulg. *vniuersis populis eius in circuitu eius sepulchrum illius omnes hi incircumcisi interfectique gladio.*

Aliasque gentes enumerat, quæ hæc cæde sunt interfectæ.

Ibi traditi sunt Mosoch & Thobel.

Ibi Mosoch, & Thubal. Vulg.

Thobel vocantur Iberes, Mosoch Cappadoces. eisdemque repetitis, quæ de Elamitis dixerat, subiecit.

Et posuerunt gladios suos sub capitibus suis.

Superuacua enim arma sunt ijs interfectis, qui ipsis vterentur. narrat etiam cædis causam.

Et facta sunt iniquitates eorum in ossibus eorum.

Et fuerunt iniquitates eorum. Vulg.

Pœnas inquit impietatis persoluerunt. deinde etiam impietatis genus declarat.

Quia terruerunt gigantes in vita sua, & timor dominantium fuit in terra viuentium.

Quia terror fortium factus sunt in terra viuentium. Vulg.

Tantam inquit crudelitatem adhibuere, atq; temeritatem vt omnibus terrorem incuterent, non solum tenuibus sed ijs quoq; qui robore & potentia gloriabantur. Iccirco inquit, simili cæde peribis, qua ij, quos ipse occidisti. hæc autè sustinuere aliæ quoque gentes.

Ibi enim Edom, & reges ipsius, & omnes principes eius qui dederunt robur suum in vulnera gladij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Ibi Idumea & reges eius, & omnes duces eius, qui dati sunt cum exercitu suo cum interfecti gladio.*

Hoc est, qui ad cædes viribus abusi sunt. cumq; ostenderit istos similiter interfectos itidem subiecit.

Ibi principes aquilonis omnes ipsi, omnes duces Assur, qui deducti sunt cum vulneratis cum timore suo.

Vulg. *Ibi principes aquilonis omnes & vniuersi venatores, qui deducti sunt cum interfectis pauentes & in sua fortitudine confusi.*

Exibit enim spiritus eius & reuertetur in terrã suam vt inquit diuinus Dauid, in illa die peribunt omnes cogitationes eius, hoc etiam hic Deus ait, qui deducti sunt cum vulneratis, cum timore suo, morte enim etiam potentiæ terror euertitur, victi inquit à robore ipsorum, id est, nudi & vacui à robore fuerunt. dedecore affecti: dormierunt incircumcisi, nihil enim ita ignominia afficit, vt illius, qui sibi sceleris est cõscius, accusatio. & incircumcisos denuo vocauit eos qui peccati non amputent excrementa. deinde cùm dixerit

Acceperunt tormentum suum, cum descendentibus in foueam,

Hoc est, supplicium, subiecit,

Illos videbit rex Pharao, & consolabitur super omne robur ipsorum, vulnerati gladio Pharao, & omnis exercitus eius dixit Adonai Dominus, quia dedit timorem suum super terram viuentium. & dormiet in medio incircumcisorum vulneratorum gladio, Pharao & omnis multitudo eius dixit Adonai Dominus.

Vulg. *Vidit eos Pharao & consolatus est super vniuersa multitudine sua, quæ interfecta est gladio Pharao et omnis exercitus eius ait Dominus Deus, quia dedit terrorẽ suum in terra viuentium et dormiuit in medio incircumcisorum cum interfectis gladio, Pharao & omnis multitudo eius ait Dominus Deus.*

In illos enim respicietis, inquit Pharao, qui maiores fuerunt, & longe potentiores, aliqua consolatione afficietur, & vna illi subiecti, dabit tamẽ impietatis pœnas, quia multo sibi subiectis incusso metu, ipse legem meam non admisit, sed animam reliquit incircumcisam. quamobrem cum talibus ipse quoque & vna qui eadem sentientes similiter vixerunt, occidentur. His igitur perceptis cum cognouerimus ex diuinis oraculis, quales pœnas luant, qui animam non circumciduntˇ, accipiamus, hortor, sanctissimi spiritus haud manu factam circumcisionem: de qua beatus Paulus ait: & circumcisio cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus sed ex Deo est. circumcisionem vero cordis edocti sumus peccati ablationẽ, & improbarum mentis affectionum amputationem esse. quod Dominus docebat, cùm diceret: si oculus tuus dexter scandalizatte, excide, & proijce à teᵹ & de manu ac pede idem dixit, addiditque: expedit tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, & non totum corpus tuum proijciatur in gehennam. & membra hoc loco, membrorum actiones vocauit, quę circumcidere opus est, & excidere, & partem in qua ratio inest expurgare, totumque diuinis legibus dedicare & consecrare. ita enim ab aduersarij communione alieni erimus, & dominum nostrum, & beneficiorum nobis auctorem in nobis habitantem excipiemus: quem decet gloria in sæcula. Amen.

SECTIO XIII.

Et factum est verbum Domini ad me dicens: fili ego hominis loquere filijs populi tui. Vul

Loquere ad filios populi tui.

Benevolus Deus suum populum, populum vocat; sed propter scelera eum auersatus non amplius domestico nomine vsus est, quod erga magnũ Moysem secisse conspicere licet: siquidem ante sceluς admissum dixit Pharaoni, dimitte populum meum, vt seruiat mihi: sed post vituli cultum Moysi dicit, festina descende celeriter hinc, peccauit enim populus tuus. Ita igitur hic quoque non suum populum, sed prophetæ populum vocat.

Et dices ad eos, terra super quam ego induxo gladium, & capiet populus terræ virum vnum ex ipsis, & dabit eum sibi in speculatorem, & viderit gladium venientem super terram, & canet tubã, et significabit populo, & audierit audiens tubam, & non obseruauerit, & venerit gladius, & comprehenderit eum, sanguis eius super caput eius erit, quia vocem tubæ audita, non obseruauit se, sanguis eius super eum erit. Vu

Et dices ad eos, terra cùm induxero super eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de extremis suis, & constituerit eum sibi in speculatorem, & ille viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, & annunciauerit populo: audiens autem quisquis ille est sonitum buccinæ, & non obseruauerit, venerit que gladius et tulerit eum, sanguis ipsius super caput eius erit. sonum buccinæ audiuit & non se obseruauit, sanguis eius in ipso erit.

Gladium dicit bellum, speculatorem vero exploratorem: docetq; nos oratio, ipsum esse qui pacem hominibus præbet propter bonitatem, & bellum fieri permittit propter hominum scelera, quæ ad calamitates trahunt. si igitur susceptο inquit bellò contra vrbem aliquam, speculatorem in tumulo aliquo constituerint ij, quibus bellum infertur, deinde ille conspecto adueniente exercitu signum tuba dederit, neque contempserit neglexeritue eos, qui se hac de causa ibi illum posuerunt, ipse quidem inquit insons erit, cùm commissum sibi munus executus fuerit: qui vero noluerit obseruare, neque suæ salutis rationem ducere, sibi & cædem & captiuitatem conciliabit. iccirco ait, sanguis eius super eum erit, sibi inquit, cædis causis attribuat. ille autẽ quia obseruauit, animam suam liberauit: si vero inquit obseruarit, salutis sibi auctor erit.

Et speculator si viderit gladium venientem & non cecinerit tuba, & non significauerit populo, & populus eum obseruauerit, & gladius veniens ceperit ex ipsis animam, ipsa quidem propter suam iniquitatem capta est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.

Vulg. *Quod si speculator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina, & populus se non custodierit, venerítque gladius & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.*

Quod si, inquit, delectus speculator neglexerit, neque populo significauerit hostium aduentum, capti quidem pœnas eorum quæ deliquerint persoluent: sed proditionis quam speculator fecerit, pœnas ipse sustinebit. atque hæc dixit vt magis attentum prophetam, ac studiosiorem in dispensatione verbi redderet. Iccirco subijcit.

Et tu fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, & audies ex ore meo sermonem, & præcustodies ipsum à me.

Vulg. *Audiens ergo de ore meo sermonem annunciabis eis ex me.*

Quod in hostibus obseruandis facere speculator consueuit, hoc te facere ò propheta decet, & quẽ à me dicuntur omni animi alacritate renunciare.

Cum dixero ego peccatori, peccator morte morieris, et non dixeris peccatori vt custodiat se impius, & reuertatur ipse à via sua, vt viuat ipse, ipse impius impietate sua morietur, sanguinem eius de manu tua requiram.

Vulg. *Si me dicente ad impium, impie morte morieris, non fueris locutus vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.*

Si aliquem, inquit, morte damnaro, neque ei latam contra ipsum sententiam indicaueris, vt pœnitentia sententiam euertat ille quidem dignum vitæ finem inueniet sed à te interitus illius exigam pœnas: si vero tu, inquit, omnia quæ à me decreta sunt, indicaris impie viuenti, & ille tuis contemptis verbis in suo scelere permanserit, ille iustum subibit supplicium, tu vero te ipsum à pœnis liberabis.

Et tu fili hominis dic domui Israel: sic locuti estis dicentes, peccata nostra & iniquitates nostræ in nobis sunt, & in ipsis nos tabescimus, & quo modo viuemus?

Tu ergo fili hominis dic ad domum Israel, sic locuti estis dicentes: Iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quo modo ergo viuere poterimus? Vulg.

Me inquit omnia pro salute Israel moliente, nolenteque eos repudiare, ipsi verbis vruntur, quibus se repudiant, & fieri non posse existimant, vt pœnitentia salutem consequantur, grauissimum peccatorum pondus sibi impositum affirmantes, & hodie quoque scelere & iniquitate se obstrictos, aiuntque non posse ita affectos, pœnitentia salutem adipisci.

Dic igitur eis, viuo ego dicit Adonai Dominus, quia nolo mortem peccatoris, vt conuertatur ipse à via sua, & viuat ipse.

Dic ad eos, viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat. Vulg.

Quis pro dignitate admirari poterit Domini bonitatem? qui neglectus ab ijs, quos beneficijs affecit sibi admodum ingratis, tamen ingratissimi animi crimine execrandos omni prouidentia prosequitur, vt eorum conspiciat mutationem. Iccirco subijcit paternam, & beneuolentiæ plenam admonitionem.

Conuersione conuertimini à via vestra mala, & vt quid morieminiˇ domus Israel? *

Conuertimini à viis vestris pessimis, & quare morieminiˇ domus Israel? Vulg.

Conduplicatio Hebræorum linguæ idioma est, declaratque ingenuam conuersionem.

Et tu fili hominis dic ad filios populi tui: iustitia iusti non liberabit eum in qua die erraverit, & iniquitas iniqui non occidet eum in qua die reuerterit ab iniquitate sua.

Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit, & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Vulg.

Cùm persuadere velit acceptam sibi esse peccatoris pœnitentiam à contrario hoc ostendit. quemadmodum enim si quis co-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum, inquit, qui cum virtute vixerunt hac via relicta, alteram vitiorum illi anteposuerit, necesse est vt dignum viæ exitum inueniat: ita si quis in sceleribus educatus ad virtutis viam redire voluerit, ab eo supplicio quod sceleratis definitum est, liber prorsus erit.

Cùm dixero ego iusto quia vita viuet, & ipse confisus est in iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius non memorabuntur: in iniustitia sua quã fecit, in ipsa morietur. & cùm dixero ego impio morte morieris, & reuersus fuerit ab iniquitate sua, & faciet iudicium & iustitiam, & pignus debitoris reddiderit, & rapinam restituet, iniquus in præceptis vitæ ambulauit, vt non faciat iniustum, vita viuet & non morietur.

Vulg. *Etiam si dixero iusto quod vita viuet, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius oblitioni tradẽtur, et in iniquitate sua, qũ operatus est, in ipsa morietur. si autem dixero impio morte morieris, et egerit pœnitentiam à peccato suo, fecerit que iudicium & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinámque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quidquam iniustum, vita viuet & non morietur.*

Neque iusto, inquit, profuerit ea quæ facta est à me bonorum pollicitatio nisi in bonis operibus exercendis perseuerauerit, sed pro eorum, quę in vita egerit, dignitate pœnas dabit, neque peccatori supplicij sententia nocuerit, qui pœnitentiæ remedijs vti non recusarit, & ab omni impio scelere desciuerit, & clementiam erga eum qui sibi proximus est, adhibuerit, & omnino obseruare ea instituerit, quæ à me præcepta sunt: pœnitentia siquidem sententiam euertet, ac vita fruetur. quodque omnium amabilissimum est,

Omnia, inquit, peccata eius, quæ peccauit, non memorabuntur ei: quia iudicium & iustitiam fecit, in ipsis viuet.

Vulg. *Omnia peccata eius, quæ peccauit, non imputabuntur ei, iudicium & iustitiam fecit, vita viuet.*

Ita offensa sua bonitate, iniqui & ingrati populi crimen redarguit.

Et dicunt filij populi tui, non recta via Domini, & hæc via ipsorum non recta.

Vulg. *Et dixerunt filij populi tui, non est æqui ponderis via Domini, & ipsorum via iniusta est.*

Tanta, inquit, à me proposita bonitate atq; clementia, accusare meas administrandi rationes, vt minus rectas, audent: atqui oportebat eos à rebus ipsis intelligere meã quidem omnia & recta & iusta esse, sua vero peruersa. deinde idem apertius per interrogationem dicit.

Audite domus Israel, num via mea non recta, nonne viæ vestræ non rectæ?

Tum repetens ea quæ dicta sunt ait: iustus, qui scelera persequi instituerit, punietur, & peccator ad iustitiam reuersus salutem consequetur. vobis autem hoc inquit haud iustum visum est, iccirco subiecit.

Et hoc est quod dixistis, non recta via Domini. vers.
Et dicetis non est recta via Domini.
Deinde per sententiæ prolationem.
Vnumquemque secundum vias vestras iudicabo vos domus Israel. vers.
Vnumquemque iuxta vias suas iudicabo de vobis domus Israel.

Satis hoc est ad persuadendum vel ijs, qui adamantini sint, vt relictis sceleribus vitæ in melius mutationem complectantur.

Et factum est in duodecimo anno in duodecimo mense, quinta mensis captiuitatis nostræ, venit saluatus ad me de Hierusalem dicens: capta est ciuitas, & manus Domini facta est super me vespere, antequam veniret saluatus, & aperuit meum os donec venit ad me mane, & apertum os meum non se continuit amplius. vers.

Et factum est in duodecimo anno, in decimo mense, in quinta mensis transmigrationis nostræ, venit ad me qui fugerat de Hierusalem dicens, vastata est ciuitas, manus autem domini facta fuerat ad me vespere ante quam veniret, qui fugerat, aperuitque os meum donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non silui amplius.

Syrus ait vndecimo anno, & duodecimo mense, idque magis consequi videtur; anno enim vndecimo capta est ciuitas, asseritque eo tempore, quod dictum est, venisse quendam, qui captam Hierusalem renunciaret, sed anteueniens Dominus vesperę impositum mihi prophetiæ verbum. cumque mane ille apparuisset, non amplius me silentio prophetica verba continere permisit, sed indesinenter ea proferre me iussit. idque ipse effecit, omnium quippe maxime & silentij & locutionis tempus nouit Dominus.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis habitatores desertas has in terra Israel dicentes, aiunt, vnus erat Abraham, & obtinuit terram, & nos plures sumus, nobis data est terra in possessionem. vers.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis qui habitant in ruinosis his, super humum Israel loquentes aiunt, vnus erat Abraham, & hereditate possedit terram, nos autem multi sumus, nobis data est terra in possessionem.

Stultitiæ morbo ita laborant, vt nihil sa-

pra

pra possit, qui post tot, tantaque supplicia adhuc temerarij sunt, & solitudinem Iudææ conspicantes dicere audent: si solus cùm esset Abraham, hanc terram possedit, multo magis nos qui plures sumus, ipsius compotes erimus. oportebat autem simul nouisse Abrahæ virtutem, suumque vitium, neque multitudine confidere, sed iustitiam inquirere. quare etiam Dominus hanc ipsis adhibet correctionem.

Propterea dic eis, hæc dicit Adonai Dominus: quia sanguinem comeditis, & oculos vestros attollitis ad idola vestra, & sanguinem effunditis, & terram hereditate obtinebitis? stetistis in gladio vestro, fecistis abominationes & vnusquisque vxorem proximi sui polluistis, & terram hereditate obtinebitis?

Vulg. *Iccirco dices ad eos hæc dicit Dominus Deus: qui in sanguine comeditis, & oculos vestros leuatis ad immunditias vestras, & sanguinem funditis, numquid terram hereditate possidebitis? stetistis in gladijs vestris, fecistis abominationes, & vnusquisque vxorem proximi sui polluit, & terram hereditate possidebitis?*

Proprijs, inquit, confidentes operibus speratis patria vos terra potituros, & tamen scelerata est vestra vita, ea enim facitis, quæ lege vobis interdicta sunt: sanguinem quippe comeditis, quod legem ferens ipsi Noe interdixi, & per Moysem in terrã effundi præcepi: & idolorum cultum plurimi facitis, & cædes atque adulteria patrare perseueratis. hæc igitur audentes ne sperate terram vos hereditate possessuros.

Hæc dicit Adonai Dominus. Viuo ego vere, qui in desertis cadent gladio, & qui in facie campi bestijs agri tradentur ad deuorationem, & eos qui fuerint in vrbibus muro munitis, & qui in speluncis, morte interficiam & dabo terram in solitudinem.

Vulg. *Sic dicit Dominus Deus; viuo ego quia qui in ruinosis habitant gladio cadent, & qui in agro est bestijs tradetur ad deuorandum, qui autem in præsidijs & speluncis sunt peste morientur. & dabo terram in solitudinem & desertum.*

Eorum quæ dicta sunt obsignatio est, viuo ego, & asserit eos qui muro munitas incoluerint vrbes, quique in speluncis & desertis locis degent, modo dictas pœnas persoluturos. causamque ostendens subijcit.

Et peribit contumelia roboris eius, & desolabuntur montes Israel, eo quod non sit pertransiens, & cognoscent quia ego Dominus, & faciam terram ipsorum desertam, et desolabitur propter omnes abominationes suas quas fecerunt.

Vulg. *Et deficiet superba fortitudo eius, & desolabuntur montes Israel, eo quod nullus sit, qui per eos transeat, & scient quia ego Dominus, cùm dedero terram eorum desolatam & desertam, propter vniuersas abominationes suas, quas operati sunt.*

His omnibus & illi & nos docti sumus, qui scelerate viuimus, ne multis quidem & innumerabilibus nos confidere oportere hominum millibus, sed solis pœnitentiæ remedijs, quæ anteuertens Dominus ostendit.

Et tu fili hominis filij populi tui loquentur de te apud parietes, & in ostijs domorum, & loquentur vnusquisque proximo suo, & vnusquisque fratri suo dicentes, congrediamur, quod verbum egrediens à Domino, & veniunt ad te, sicuti conueniunt populus, et sedet coram te populus meus, & audiuns verba tua, & non facient ea.

Et tu fili hominis filij populi tui qui loquuntur de Vulg.
te iuxta muros & in ostijs domorum, & dicunt vnus ad alterum vir ad proximum suum loquentes, venite & audiamus quis sit sermo egrediens à Domino, & veniunt ad te quasi si ingrediatur populus, & sedent coram te populus meus, & audiunt sermones tuos & non faciunt eos.

Igitur omnia quæ ante dicta sunt, de ijs qui in Iudæa erant dicta sunt. hæc vero de ijs qui iam captiui abducti fuerant, & Babyonem incolebant, qui audire quidem illudebant propheturum oracula, sed ijs quę dicerentur, non item obtemperare. verum in suis concilijs se mutuo hortati vt ad prophetam accurrentes, quę à Deo iuberentur discerent, repugnare perseuerabant. iccirco neque facient ea inquit,

Quia mendacium in ore ipsorum.
Quia in canticum oris sui verterunt illos. Vulg.
Non consentit, inquit, lingua cum corde.
Post pollutiones enim cor eorum graditur.
Et auaritiam suam sequitur cor eorum. Vulg.

Iucunda enim tantum, non vtilia verba audiunt, quare congruenter adiecit.

Et es eis quasi vox psaltery dulcisoni concinni.
Et es eis quasi carmen musicum, quod suauiter dul- Vulg.
cique sono canitur.

Sicut musicum, inquit, quoddam instrumentum concinnam vocem reddens, audientes inde oblectantur, non tamen sonorum percipiunt disciplinam, ita etiam verba tua ô propheta aures tantum ipsorum delectatione afficiunt, animam vero improbitati addictam minime demulcẽt: hoc enim subiecit.

Et audient verba tua & non facient ea, quia mendacium in ore ipsorum.

Sed nunc, inquit, haud credentes, cùm viderint euentum experientia credent.

Quando enim venerint, inquit, dicent, ecce venit, & cognoscent, quia propheta erat in medio eorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et cùm venerit quod prædictum est, ecce enim
Vulg. *venit, tunc scient, quod prophetes fuerit inter eos.*

Iis enim, quibus nullam nunc fidem habent, rebus ipsis credent, & tunc prophetică vim percipient. Hinc ad pastores transfert orationem, vocatq; pastores non solũ reges, sed etiam sacerdotes. quorum accusat impudentiam, & segnitiem, ouium proditionem.

Cap. 34. *Fili enim hominis, inquit, propheta super pastores Israel, propheta & dic pastoribus, hæc dicit Adonai Dominus: ô pastores Israel, num pascunt pastores seipsos? nonne oues pascunt pastores?*

Vulg. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis propheta de pastoribus Israel, propheta & dices pastoribus. Hæc dicit Dominus Deus, væ pastoribus Israel qui pascebant semet ipsos, nonne greges à pastoribus pascuntur?*

Dicite, inquit, vos, quod nam proprium pastoris mun* est, seipsum pascere, an oues?

Ecce lac comedebatis, & lanis induebamini, & crassum occidebatis, & oues meas non pascebatis.

Vulg. *Lac comedebatis & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis.*

Omnia per translationem dicit, vos enim sacerdotes primitias, & decimas, & sacrificiorum partes à victimis ablatas percipiebatis, vos aũt reges tributum & vectigal exigentes haudquaquam his contenti fuistis, sed occisis ditioribus eorum diuitijs fruebamini, neq; sacerdotes vestri, neq; vos vllam curam ouium curandarum habebatis. deinde figillatim ipsorum negligentiam recenset.

Quod infirmum fuit non corroborastis, & quod
ægrotum non sanastis, & contritum non colligastis,
quodque male se habebat, non in vnum redegistis, &
errans nõ reduxistis, & quod perierat, nõ inquisistis,
& quod omnium grauissimum, validum oppressistis
labore, & in potentia instruxistis eas, & in ludo.

Vulg. *Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod confractum est non alligastis & quod abiectum est non reduxistis, & quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.*

Non enim infirmis tantum idoneum non attribuistis remedium, sed etiam valentibus multos imposuistis labores; quod ex historijs facile est percipere. namq; eos, qui idola colerent, sceleribus addicti, curare, & ad Deum transferre improbi pastores recusarunt, diuinosq; prophetas summa virtute præditos, flagris cædere, & in vincula cõijcere, infinitis malis opprimere perseuerarunt, atq; hæc facientes ipsis illudebãt, ea quæ ab ipsis dicerentur, reprehendentes. iccirco ait: in potentia instruxistis eas, & in ludo; ostendens simul eos calamitates intulisse sanctis & iocum ac ludum quæ fierent duxisse.

Propter hos improbos, inquit, pastores, dispersæ
oues meæ, & factæ sunt in deuorationem omnibus
bestijs agri. Vulg.

Et dispersæ sunt oues meæ eo quod nũ esset pastor, et
factæ sunt in deuorationem omnium bestiarũ agri.

Per translationem rursus bestias vocauit: quandoquidem hac ratione oues quoque nuncupauit. appellat autem bestias intelligentia quidem præditos dæmonas, animarum interfectores, sensiles vero feras vndique in ipsas hostes aduentantes.

Et dispersæ sunt & errauerunt oues meæ in omni
monte, & in omni colle excelso, & super faciem to-
tius terræ dispersæ sunt oues meæ, & non erat exqui-
rens, neque reducens. Vulg.

Dispersæ sunt, errauerunt greges mei in cunctis
montibus, & in vniuerso colle excelso, & super om-
nem faciem terræ, dispersi sunt greges mei, & non e-
rat qui requireret, non erat inquam qui requireret.

Montes, & colles, & alia quæcunque dixit, cultum ab eis idolis adhibitũ nuncupauit. in montibus enim & collibus, atq; adeo in omni loco, idolorũ templa posuerant, neq; regibus, neq; ipsis sacerdotibus impietatem prohibentibus: qua de causa nõ erat inquit exquirens, neque reducens. ita absoluta accusatione, pastoribus pœnas minatur, aitq;: Cùm propter facilitatem, ac negligentiam à bestijs captę fuerint oues meæ, neque vllius vestræ curæ aut prouidentiæ fructum perceperint, solam enim voluptatem propriam, & corporis vestri cultum curastis;

Propterea ô pastores audite verbum Domini, hæc
dicit Adonai Dominus, ecce ego super pastores, & re-
quiram oues meas de manibus eorum, et desistere fa-
ciam eos pascere oues meas, neque pascent eos am-
plius pastores, & liberabo oues meas de ore ipsorum,
& non amplius erunt eis in deuorationem. Vulg.

Propterea pastores audite verbum Domini, hæc di-
cit Dominus Deus ecce ego ipse super pastores, requi-
ram gregem meum de manu eorum, & cessare faciã
eos, vt vltra non pascant gregem meum, nec pascent
amplius pastores semetipsos, et liberabo gregem meã
de ore eorum, et non erit vltra eis in escam.

Per hæc verba præsignificauit & regni Iudæorum & sacerdotij finem: liberabo enim oues meas, inquit, à mala istorũ curã, qui nulla eas vnquã prouidentia gubernarunt, sed tantum eas comedere perseuerabãt. deinde per saluatorem nostrum salutem pollicetur.

Quia hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego requi-
ram oues meas et visitabo eas, sicut visitat pastor gre-
gem suum, in die quando fuerit caligo & nubes in
medio ouium ipsius separatarum, ita requiram oues

meas, & eruam eas ex omni loco, vbi dispersæ fue-
runt, in die nebulæ & caliginis. Vulg.

Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse re-
quiram oues meas, et visitabo eas sicut visitat pastor
gregem suum in die quando fuerit in medio ouium
suarum dissipatarum, sic visitabo oues meas, & libe-
rabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerant
in die nubis & caliginis.

Nubem hic & caliginem inscitiæ tenebras appellauit, quæ per orbem terrarum, antequam saluator noster homo fieret, diffusæ erant, ita igitur asserit: Instar diligentis pastoris, suarum ouium maximam curam habentis, cùm imminentem nubem cõspexerit, quæ lupis ac furibus securitatem præbet, ego quoque satagam ouium mearum, easque dissipatas cogam, & dispersas vnum ouile efficiam. talis est ex Iudæis & gentibus coacta ecclesia. Deinde duplicat prophetiã: quod enim aspectu se ostẽdit solis cõuenit Iudæis, quod aũt quasi mysterium occultũ est, omnib* hominib* typus præsertim cùm sint rerum nostrarum, quæ Iudæis accidere. cùm illorum enim ab exilio reuocatione, & à captiuitate liberatione, noster quoq; à diabolo ad Deum reditus, & à tyrannica illa seruitute in libertatem vindicatio consentit.

Et educam eos de gentibus, & congregabo eos de
regionibus, & introducam eos in terram ipsorum, et
pascam eos in montibus Israel, & in vallibus, & in
omni habitatione terræ, in pastu bono pascam eos.

Vulg. *Et educam eas de populis, & congregabo eas de*
terris, et inducam eas in terram suam, & pascam eas
in montibus Israel in riuis, & in cunctis sedibus ter-
ræ, in pascuis vberrimis pascam eas.

Rom. 7. Atqui bona lex & mandatum secundum Apostolum, sanctum & iustum & bonum, sed aliud ipsis pabulum promittit, nam legalem pastum habebant. quis autem hic vltra legalem bonus pastus? an perspicuum est diuinorum euangeliorum hic innui doctrinam, quam depascentes oues Dei nutriuntur, & pinguescunt, & salutem consequuntur? quod apertius declarans,

Vulg. *In monte, inquit, excelso Israel erit decor ipsarũ.*
Et in montibus excelsis Israel erunt pascua earũ.

Atqui mentionẽ fecit multorum montiũ, & valliũ, attamen mõtem quendã excelsum præcipue cõmemorat, in quo prædicit, eorũ qui pascantur, decorem futurũ. Huius item
Psal. 67. montis B. Dauid meminit, cùm dicit. Mons Dei mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. tum Israeliticis montibus huic ipsi monti inuidentib* ait: vt quid suspicamini mõtes coagulatos, mõs in quo beneplacitũ est Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit in finẽ. frustra inquit huic monti inuidetis, siquidẽ in ipso habitare Deus decreuit, quod perpetuo faciet. atq; ita nos intelligere alij interpretes docuerunt. Aquilas quidem cum dixit, vt quid contenditis montes coagulati? Theodotion vero, vt quid iudicatis. de hoc monte Esaias quoq; exclamat, & Esa. 2.
Michæas itidem. Erit in nouissimis diebus Mich. 4.
manifestus mons domini, & domus domini in summis montium, & venient ad eum omnes gentes: & quæ sequuntur. & Dominus in sacris euangelijs, non potest, inquit, ciuitas abscondi super montem posita. excelsum igitur & conspicuum euangelicæ doctrinæ montem, hic quoque nominauit, in quo futurum ouium decorem pollicitus est. tum subijcit: Matth. 5.

Et erunt ouilia eorum illic.

Et hoc aperte nobis, non aũt Iudæis conuenit: illi enim vnũ ouile quod fuit in Hierosolymis templum habuerunt, nos aũt innumerabiles per totũ orbem terrarũ ecclesias.

Et dormient, & requiescent illic, & in delicijs bo-
nis & in pastu pingui pascentur in montibus Israel,
& ego pascam oues meas.

Ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis Vulg.
pinguibus pascentur super montes Israel, ego pascam
oues meas.

Delicias bonas & pingues diuina nũcupat oracula: delectare enim in Domino, inquit, Psal. 36.
& dabit tibi petitiones cordis tui: montes aũt Israel, ppheticos libros, in quibus rursus depascimur accessũ quendã per illos ad maximũ montem habẽtes. à propheticis enim oraculis ad euangelicã ducimur doctrinam quã illa testantur, habemusq; pastorẽ ipsum herum ac dominum exclamantem, ego sum pastor bonus. quod hoc quoque loco prædicens, & ego inquit pascam oues meas.

Et ego requiescere faciam eas, et cognoscẽt, quia
ego sum Dominus.

Et ego eas accubare faciam dicit Dominus Deus. Vulg.

Ab ipso enim pasti & in eius doctrina veluti in quadam herba quiescentes ipsum esse Dominum agnoscimus.

Hæc dicit Adonai Dominus, quod perierat re-
quiram, & errans reducam.

Vt Paulum, quique eum sequebantur: & contritum colligabo, vt publicanum & meretricem, & latronem, & similes illorum: & quod infirmum fuerat corroborabo, vt Petrum qui negauit: & pingue & validum custodiam, vt sanctos Apostolos, & eos qui sibi illorum vitam ad imitandum delegerent: & pascã eas cum iudicio, bona subministrans, & cum opus fuerit erudiens. Ita absoluta contra improbos pastores oratione, & futuræ suæ diligentiæ prædictione ad oues

Universidad de Deusto
Biblioteca

transfert orationem, docetque pastorum ignauiam nullam ouibus ad se defendendum relinquere excusationē, etenim oues ratione præditæ vim discernendi habent, possuntque & mala fugere, & bona sectari. Iccirco,

Et vos oues meæ, inquit, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego iudico inter ouem & ouem, arietem & hircum.

Vulg. *Vos autem greges mei hæc dicit Dominus Deus, ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum.*

Sicut enim pastores, inquit, & oues iudico, ita etiam ouium iudex ero, & peccantes puniam.

Et nonne satis vobis quia bonum pastum pascebatis & reliquias pastus vestri conculcabatis pedibus vestris, & consistentem aquam bibebatis, & reliquū pedibus vestris turbabatis, & oues meæ conculcationes pedum vestrorum pascebantur, & turbatam aquam à pedibus vestris bibebant.

Vulg. *Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? insuper & reliquias pascuarum vestrarum conculcastis pedibus vestris, & cùm purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbastis, & oues meæ, his, quæ conculcata pedibus vestris fuerant pascebantur, & quæ pedes vestri turbauerant hæc bibebant.*

Contra locupletes hæc habetur oratio, qui diuitijs ad lasciuiam abutebantur, neq; id solum quod sibi vsui esset ex ipsis percipiebant, sed etiam vltra eorum, quibus opus haberent, fines egrediebantur. quod in præsenti quoq; ab aliquibus fieri videmus. testatur etiam Lazari parabola, quę diuitem illum ostendit, nc de micis quidem ē mensa cadentibus pauperi impertitum fuisse. illud vero, conculcabatis reliquias pedibus, per translationem tanquam de ouibus dictum est herbam comedentibus, reliquam conculcantibus, vt primo aquam bibentibus, deinde pedibus eam suis turbantibus.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego ad vos & iudicabo inter ouem pinguem & ouem macilentam.

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus ad vos, ecce ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum.*

Deinde validarum confidentiam narrat.

Quia lateribus vestris, & humeris vestris impellebatis, & cornibus vestris ventilabatis, omnesque deficientes affligebatis, quoad expulistis ipsas foras, & dispersæ sunt oues meæ omni pertranseunti, & saluabo oues meas, & non amplius erunt in prædam.

Vulg. *Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras, saluabo gregem meum, & non erit vltra in rapinam.*

Omnia hæc vt de ouibus dixit, humeros & cornua & latera, & his omnibus, eorum qui in imperio constituti essent, iniustam potentiam redarguit, attamen ouibus securitatem pollicetur.

Et iudicabo inter ouem & ouem, & inter arietem & arietem. 17

Et iudicabo inter pecus & pecus.

Iudicabo, inquit, neque negligam qui iniuria affecti fuerint, sed ab ijs qui læserint exigam pœnas. deinde communis omnium salutis pollicitatio sequitur.

Et suscitabo super eos pastorem vnum, qui pascet eos seruum meum Dauid, ipse pascet eos, & ipse erit eorum pastor. 23

Et suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas seruum meum Dauid, ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.

Cùm supra dixerit ego pascam, hic ipsum Dauid pastorem ait fore, quem etiam seruum appellat. quis autem hic est? an perspicuum eum esse Dominum Christum ex semine Dauid secundum carnem natum? & propterea tanquam homo ipse seruus est, idque secundum naturam, non secundum dignitatem: si enim qui in ipsum credidere non serui sed filij, multo magis ipse, per quē serui in libertatem vindicati sunt, non seruus sed filius. quod item beatus Paulus affecerit, cùm dicit, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. & Esaias ex persona ipsius exclamat: sic dicit Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi, vt congregarem Iacob, & Israel congregabitur ad eum, ecce dedi te in testamentum generis in lucem gentium vt sis tu in salutem vsque ad extremum terræ: & Iacob autem puer meus assumam eum. apud Hebræum ponitur, seruus meus: atque hoc testimonium etiam diuus Euangelista sumpsit in Dominum nostrum Iesum. seruus igitur vocatus est vt homo, & hoc sicut dixi, non secundum dignitatem, sed secundum naturam, serui enim formam assumpsit. vnum vero esse pastorem ouium Dominus item in euangelijs dixit, & alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. deinde subijcit.

Et ego Dominus ero ipsis in Deum, et seruus meus Dauid princeps in medio ipsorum. 24

Ego autem Dominus ero in eis in Deum, & seruus meus Dauid princeps in medio eorum.

Et ea quę dicta sunt à mendacio vacua esse ostendit ijs, quæ sequuntur.

Ego Dominus locutus sum.

Satis

Satis est enim ad confirmanda verba illius qui ex dixit auctoritas.

Et dissonam Dauid testamentum pacis. 25

Vulg. Ephes. 2. *Et faciam cum eis pactum pacis.*

Huius rei Paulus interpres est, cùm de Christo exclamat, ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum & medium parietem maceriæ soluens. hoc itidem supra dixit, & suscitabo super eos pastorem vnum: vnus enim tum eos qui ex gentibus, tum qui ex Iudæis credidere, pascit.

Et delebo bestias malas de terra. 25

Vulg. *Et cessare faciam bestias pessimas de terra.*

Et malorum dæmonum cœtus, & feritatis morbo laborantes homines partim de sententia deiectos, & ad rationē redactos, ac penitus, ne bestiæ omnino essent, liberatos, partim vero morte consumptos.

Et habitabunt in deserto confidentes, & dormient in silua.

Vulg. *Et qui habitant in deserto securi dormient in saltibus.*

Vtrunque horum fructuum expers. dicit autem fore vt solitudinem gentium obtineant, & earum terram colant, & in silua Iudæorum quietem, & curationem cōsequantur. Et supra item cum vellet Hierusalem sterilitatem ostendere, propheta inquit fili hominis super saltum Nagem: indicat autem, vt prædiximus, austrum.

Et dabo in circuitu montis mei benedictionem, & deducam pluuiam vobis in tempore suo, pluuia benedictionis erunt. 26

Vulg. *Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, & deducam imbrem in tempore suo, & pluuia benedictionis erunt.*

Talia enim diuinorum Apostolorum documenta irrigationem benedictione plenam credentium animis afferentia, & sæpe in diuina scriptura pluuiam doctrinam vocari, testis est prophetа Esaias, qui ex persona Dei antiquæ vineæ minatur. non putabitur, neq; fodietur, & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.

Esa. 5.

Et lignum in agro dabunt fructum suum, & terra dabit robur suum.

Vulg. *Et dabit lignum agri fructum suum, & terra dabit germen suum.*

Nam & ij qui animo terreni sunt, ideoq; ex gentibus profecti, & Iudæi instar arborum sterilium infœcundi ad fidem accedētes, & huiusmodi irrigatione fruentes mihi præbebunt pietatis fructum.

Et habitabunt in terra sua in spe pacis.

Vulg. *Et erunt in terra sua absque timore.*

Et non dixit in pace, sed in spe pacis. his enim, qui in ipsum credidere Dominus dixit; in mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. & diuus item Apostolus; spe enim salui, inquit, facti sumus, spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid etiam sperat? si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. & rursus: non solum autem sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri. Deinde, quod omnium quæ fluunt fissimum est,

Ioan. 16.

Rom. 8.

Et cognoscent quia ego sum Dominus, cùm contriuero catenas iugi eorum, et liberabo eos de manu eorum, qui eos in seruitutem redegerunt, & non erunt amplius in prædam gentibus, & bestiæ terræ non amplius comedent eos.

Vulg.

Et scient quia ego Dominus, cùm contriuero catenas iugi eorum, & eruero eos de manu imperantium sibi, & non erunt vltra in rapinam in gentibus, neque bestiæ terræ deuorabunt eos.

Etiam dixi duplicem esse prophetiam, & alteram Iudæis, alteram omnibus hominibus conuenire: etenim Iudæos à Babyloniorum captiuitate vindicauit, & omnes nos à diaboli tyrannide liberauit: catenas autem iugi, seruitutis necessitatem vocauit. gentes autem & bestias, si ad Iudæos hæc referamus, ferinos hostes; si ad nos ipsos, varias dæmonum legiones, qui instar ferarum agrestium homines inuadunt. deinde etiam scutum ostendit inexpugnabile, spem inquam in ipsum.

Et habitabunt in spe, & non erit qui deterreat ipsos.

Sed habitabunt confidenter absque vllo terrore. Vulg.

Bonum est enim sperare in Domino, quā sperare in homine; quia qui hanc spem habet exclamat, omnes gentes, & nomine Domini vltus sum eos.

Et suscitabo eis plantam pacis in nomen.

Et suscitabo eis germen nominatum. Vulg.

Hoc item Esaias prædicit, Egredietur virga de radice Iesai & flos de radice eius ascendet, & requiesceret super eum spiritus Dei: & quæ sequuntur. & rursus: Erit radix Iesai, & qui consurgit vt princeps sit gentium, in ipso gentes sperabunt, & erit requies eius honor. hoc interpretans Dominus dixit: Ego sum vitis vera, vos palmites. & in canticis canticorum compertus sponsam dicentem: sicut malum in lignis siluæ, sic nepos meus in medio filiorum. Igitur hic quoque, suscitabo eis, inquit, plantam pacis in nomen, id est, nobilissimam, gloriosam, celeberrimam. Et fortasse aliud quoque innuit oratio, scilicet à planta eos nomen

Esa. 11.

Cant. 2.

adeptum

Universidad de Deusto
Biblioteca

adeptum iri, à Christo enim omnes pij Christiani.

Et non amplius erunt pauci numero in terra.

Hoc est, pij, qui admodum exigui fuerunt ante Christi aduentum.

Vulg. *Et non amplius erunt fame perentes in terra.*

Et non erunt vltra imminuti fame in terra.

Omni, inquit, spiritali fruentur alimento. hic enim famem verbi indigentiam vocat, quam per prophetas minatus est Deus:

Amos 8. Inducam enim non famem panis, inquit, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini.

Et non portabunt amplius opprobrium gentium.

Vulg. *Neque portabunt vltra opprobrium gentium.*

Et hoc rursus rum nobis, tum Iudæis conuenit: nos enim in multitudinẽ aucti, cùm orbem terrarum compleuerimus, non amplius ab ijs, qui in impietate permanserunt, conuitijs afficimur, immo potius nobis inuidetur, & alij nos æmulantur: Iudæi vero post reditum è Babylone à captiuitate liberati suam existimationem receperunt.

Et cognoscent quia ego sum Dominus Deus ipsorum, & ipsi populus meus, domus Israel, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et scient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipsi populus meus domus Israel, ait Dominus Deus.*

Rom. 9. Necesse est Apostoli verba meminisse: quia non omnes qui ex Hierusalem, ij Israel, neque, quia sunt semen Abrahæ, omnes filij. ad quæ addere oportet ea quæ à diuino Io-

Matth. 3. anne Baptista Pharisæis fuere dicta: quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Ex quibus perspicuum est omnes illos, qui credidere, & auctorem omnium rerum Deum per fidem vident, sicuti videri potest, Israel nuncupari. Hoc enim nomen interpretatur, & illis hoc accidit post reditũ, & nobis magis proprie vtriusque conuenit prophetia, quando non figura nostra sunt, sed veritas.

Et vos oues meæ, inquit, & oues pascuæ meæ.

Vulg. *Vos autem greges mei, greges pascuæ meæ.*

Ostendensque non solum se cum Israel colloqui, sed cum omni humana natura, necessario apposuit.

Homines estis, & ego Dominus Deus vester, dicit Adonai Dominus.

Vos enim à feritate liberati conuenientem hominum naturæ sensum adepti estis, ego autem ero Deus vester & dominus, qui omni vos prouidentia & cura complectar. prophetia igitur talem habet sensum. Ego vero Iudæos quidem vsitato more desipere, nihil noui arbitror; admiror autem, quod ex nostris audeant quidam omnia hæc de Zorobabel accipere, cùm non intelligant, eorum quę dicta sunt plurima aperte ijs esse contraria, quę ab illo gesta sunt. illud enim: Disponam Dauid testamentum pacis; & exterminabo bestias malas de terra; & habitabunt in deserto confidentes; & dormient in saltibus; & habitabunt in spe; & non erit qui exterreat eos; & suscitabo eis plantam pacis in nomen; & non amplius erunt pereuntes fame in terra; & non portabunt amplius opprobrium gentium, historiæ, quæ de illo habetur, sunt omnino contraria. ille enim è Babylone reuersus, cùm cœpisset ædificare templum Dei rursus ædificare, à finitimis gentibus prohibitus est operi finem imponere. quare cùm sex & quadraginta præterijssent anni, & secundum antiquam historiam & secundum euangeliorum testimonium solum templum recens factum est, post vero alios duos & octoginta annos, vrbs muros recepit, quos Neemias erexit altero & trigesimo Artaxerxis regni. docetque nos Esdræ historia tantum metum ædificantes inuasisse, vt cogerentur arma gestantes ædificare, eodemque tempore & lapides asserre, & in hostes tela iaculari. quo modo igitur his conueniunt, non erit qui exterreat eos, vel suscitabo eis plantam pacis, vel non erunt pauci in numero? docet item nos rursus Esdras, vt multo labore Neemias sacerdotibus persuasit, vt desinentes in agris degere vrbem incolerent, & alia similiter discendi studiosis facile est historiæ apponere, discrepantiamque percipere. Igitur aliqua illis conueniunt, plurima vero orbis terrarum saluti. Itaque relictis Iudæorum nugis, qui ad animam transtulerunt, corporis oculum, suæ matris, Liæ inquam imbecillitatem, neque veritatem voluit inspicere, qui nobiscum fideles sunt adhortemur, vt omnia probent, & quod bonum est, secundum diuum Apostolum teneant, & quod in cibis facere consueuimus, vt ei, quod iniucundum est iucundum anteponamus, & tamen etiam iucundo iucundius præferentes: hoc etiam in diuinis oraculis faciant, mens enim sicut Iob ait, verba discernit, guttur autem cibos gustat, & in malo tempore sapientia inuenitur, in longa autem & multa vita scientia, accurata enim experientia magistra est superne adepta adiutricem reuelationem, quam consecuti, & ab illius splendore illustrati, nunquam à veritate aberrabimus, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo patri gloria cum sancto spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen.

SECTIO

SECTIO XIIII.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis conuerte faciem tuam ad montem Seir, & prophetа super eum, & dic illi, hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego super te mons Seir, & extendam manum meam super te, & dabo te desertum & desolaberis, & in vrbibus tuis solitudinem faciam, & tu in desertum eris, & cognoscis quia ego sum Dominus.

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam aduersum montem Seir & prophetabis de eo & dices illi, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te mons Seir, et extendam manum meam super te, & dabo te desolatum atque desertũ, vrbes tuas demoliar, & tu desertum eris, & scies quia ego Dominus.*

Seir mons est Idumææ, sicuti etiam antè diximus, Idumæi verò ab Esau oriundi inimicè admodum & hostiliter erga Iudæos affecti erant, quare etiam illatis ipsis calamitatibus gaudij sunt. his minatur auctor omnium rerum Deus extremam solitudinem. illud verò: extendam manum meam super te, per translationem eorum qui manibus percutiunt, posuit, iræ vehementiam ostendens. nouimus tamẽ diuinam naturam omnis affectionis expertem, & huiusce modi verba auditorum viribus metienda. ita supplicium minatus causam etiam subijcit.

Eo quod fuerit in te inimicitia sempiterna, et affecisti domui Israel in dolo in manu inimicorum gladia in tempore tribulationis eorum, & in tempore iniustitiæ in extremo.

Vulg. *Eo quod fueris inimicus sempiternus, & conclusseris filios Israel in manus gladij, in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extremæ.*

Reprehendit Idumæos, eis obijcit iniuriarum memoriam, & insidias arguit, quas occulte contra Israel moliti sunt: hæc enim indicauit cùm dixit; affecisti domui Israel in dolo in manu inimicorũ, gladio in tempore tribulationis eorum, hoc est, cùm in ipsos hostes inuaserunt, insidijs, & cohortibus vias eorum obstruebas, vt ne fugiendi quidem facultatem ipsis concederes: ita enim alij etiam interpretes interpretati sunt, & conclusisti inquit filios Israel, in manum gladij in tempore tribulationis ipsorum, in tempore iniquitatis coram me. iniquitatis enim, vel secundum Septuaginta, iniustitiæ in me perpetratæ pœnas luentes inquit domus Israel, incrementum habuere calamitatum, tuos dolos, & cum hostibus insidias. docet igitur nos prophetica oratio, non insultandum esse in eos, qui propter peccata puniuntur, sed cum flentibus secundum Apostolicam admonitionem flendum.

Propterea viuo ego dicit Adonai Dominus. vere in sanguinem persecuti, & sanguis persequetur te, sanguinem enim tuum odisti, sanguis tuus persequetur te.

Propterea viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam sanguini tradam te & sanguis te persequetur, & cum sanguinem oderis sanguis persequetur te. Vulg.

Sanguinem autem hoc loco non bellum sed cognationem nominat, quando enim generi tuo bellum inquit prætulisti merito ab ipso debellaberis, & cognati quos odisti excitabunt hostes. cognati autem Idumæorum sunt Iudæi, qui à duobus fratribus genus ducunt, hi quidẽ ab Edom, qui & Esau dictus est, illi verò à Iacob, qui item Israel est appellatus.

Et dabo montem Seir in desertum & desolatum.

Et dabo montem Seir desolatum atque desertum. Vulg.

Deinde narrat desolationis modum.

Et perdam ab eo hominem & iumenta & prætereuntem & redeuntem.

Et auferam de eo euntem & redeuntem. Vulg.

Hæc autem declarant solitudinis exuperantiam, quia non solum ipsum incolis spoliabit, sed etiam viatoribus prætereuntibus. prædicit quę qua ratione incolas delebit.

Et implebo vulneratis tuis colles tuos, & valles tuas, & in omnibus agris tuis vulnerati gladio cadent in te, & solitudinem sempiternam ponam te, et vrbes tuæ non habitabuntur amplius, & cognoscis quia ego sum Dominus.

Et implebo montes eius occisorum suorum in collibus tuis, et in vallibus tuis, atque in torrentibus tuis interficti gladio cadent, in solitudines sempiternas ponam te, & ciuitates tuæ non habitabuntur, & scietis quia ego Dominus Deus. Vulg.

Rursus solitudinem sempiternam, & non habitabuntur amplius, secundum scripturæ idioma posuit, ab ijs quæ iam interpretati sumus in solitudine Tyri hæc etiam intelligemus, ita supplicium minatus, denuo improbitatem patefacit.

Propterea quod dixeris tu duæ gentes, & duæ regiones meæ erunt, & hereditate possidebo eas, & dominus illic est.

Eo quod dixerit duæ gentes, & duæ terræ meæ erunt, & hereditate possidebo eas, cùm Dominus esset ibi. Vulg.

Vel secundum alios interpretes, & Dominus ibi es. hoc autem non solum insatiabilem cupiditatem, & auaritiam arguit, sed etiam impietatis ostendit exuperantiam: & insolentibus atque arrogantibus Semacherim verbis hæc similia sunt. etenim ille dicebat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bat, numquid liberabit Dominus Hierusalem de manu mea? & similiter Idumæi temerarie loquebantur: etiamsi Dominus fuerit in Hierusalem, duas nos obtinebimus regiones. & tamen auctor omnium rerum Deus cùm eduxisset Israel ex Aegypto, nõ permisit ipsum bellum facere Idumæis: non pugnabis enim aduersus eum, inquit, quia frater tuus est, iccirco etiam ab itinere excluſi circuierunt mõtem & solitudinem, vt iussi fuerant. & de omni illa terra dixit Deus Israel, non dabo tibi eam, Esau enim dedi eam in hereditatem. verumtamẽ haud contenti Idumæi bonis sibi à Deo concessis speraruntetiam se hereditate Iudæorum regionem obtenturos. quare merito auctor omnium rerum Deus & pœnas minatur, & iureiurando sententiam suam confirmat.

Deut. 2.

Propterea enim viuo inquit ego dicit Adonai dominus, & faciam tibi secundum immicitiam tuam, et secundum zelum tuum, quem fecisti, cùm tu odisses eos.

Vulg. *Propterea viuo ego dicit Dominus Deus, quia faciam iuxta iram tuam, & secundum zelum tuum, quem fecisti, odio habens eos.*

Inuidia, inquit, & odio digna patieris.

Et notus ero tibi cum iudicabo te, & cognosces quia ego sum Dominus.

Vulg. *Et notus efficiar per eos cùm te iudicauero, & scies quia ego Dominus.*

Illatis tibi supplicijs, me ipsum inquit perspicuum faciam, ne existimes aliunde eas tibi calamitates, sed cùm cognoueris me Dominum esse, ab ea cognitione vtilitatem percipias.

Audiui vocem omnium blasphemiarum tuarum, quas dicebas de montibus Israel dicens. Montes Israel excelsi, sempiterni, deserti nobis dati sunt in possessionem, & magnifice locutus es super me ore tuo, & multiplicasti super me verba tua quæ ego audiui.

Vulg. *Audiui vniuersa opprobria tua quæ locutus es de montibus Israel dicens; Deserti vobis ad deuorandum dati sunt, & insurrexisti super me ore vestro, & derogasti aduersum me verba vestra, ego audiui.*

Verba maledica ne commemorare quidem sustinet, docens nos aliorum maledicta minime lingua proferre, meminisse vero dicti illius prophetici, vt non loquatur os meum opera hominum. his omnibus autem non solum ipsorum odium, & iniuriarum memoriam ostendit, sed etiam arrogantiam, & contra Deum rabiem & insaniam. & vtilissime apposuit, multiplicasti super me verba tua, quæ ego audiui, vt doceat nos nihil esse eorum, quæ vel dicuntur vel agunturà nobis, quod ipsius videndi vel audiendi vim latere possit.

Hæc dicit Adonai Dominus: in lætitia omnis terræ desertum te faciam sempiternum sicut gaudium hereditate domus Israel, quia deleta est, ita faciam tibi, in desertum eris mons Seir, & omnis Idumæa consummetur, & cognoscent quia ego sum Dominus Deus ipsorum.

Hæc dicit Dominus Deus: lætante vniuersa terra in solitudinem redigam, sicut gauisus es super hereditatem domus Israel, eo quod fuerit dissipata, sic faciam tibi, dissipatus eris mons Seir, & Idumæa omnis, & scient quia ego Dominus Deus.

Supplicium eiusmodi minatus est, cui remedium adhiberi non possit. omnibus enim inquit in pace & tranquillitate animi degentibus, te calamitatibus afficiam, vt ne ab ijs quidem qui socij sint malorum consolationem queas percipere, quam oblectationem habuit Israel, cùm Nabuchodonosor non solum ipsos, sed etiam Tyrios, & Sidonios, & Palestinos atque Aegyptios inuasisset. attamen ad hæc pollicetur per supplicia beneficium. Cognoscent enim quia ego sum, inquit, Dominus Deus ipsorum. vtilitatem igitur affert disciplina, quæ secundum prophetam Esaiam, nostras aures aperit, efficitq; vt proprium Dominum agnoscamus percutientem & sanantem.

Et tu fili hominis propheta super montes Israel, & audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod dixit inimicus super vos Euge, solitudines sempiternæ in possessionem nobis factæ sunt, iccirco propheta et dic: Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod fuistis vos in desolationem omnibus gentibus, & pro eo quod inhonorati fuistis vos, ab omnibus qui in circuitu vestro sunt, vt sitis vos in possessionem omnibus reliquis gentibus, & ascendistis loquela linguæ in labijs, & in opprobrium gentibus.

Tu autem fili hominis propheta super montes Israel & dices: Montes Israel audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus, eo quod dixerit inimicus ea vobis: Euge, altitudines sempiternæ in hereditatem datæ sunt vobis, propterea vaticinare & dic. Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod desolati estis, & conculcati per circuitum, & facti in hereditatem reliquis gentibus, & ascendistis super labium linguæ, & opprobrium populi.

Tristibus atque molestis Idumæis prænunciatis ad montes Israel verba transfert, ipsisq; bona pollicetur, iubetque bono animo esse, quod quæ ab inimicis dicta sint, ea falsa sint ac vana. non enim diutius inquit solitudo permanebit, sed gentium quæ vobis finitimæ sunt opprobria redarguit ipsarumque contra vos audaciam ita comprimam,

vt non amplius vestras enarrent calamitates, vestraque mala diuulgent. His subijcit.

Propterea montes Israel audite verbum Domini. hæc dicit Adonai Dominus, montibus, et torrentibus, & vallibus, & saltibus, & desertis, & desolatis, & vrbibus derelictis, quæ facta sunt in prædam, & in conculcationem reliquis gentibus, quæ sunt in circuitu ipsorum.

Vulg. *Propterea montes Israel audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, torrentibus, vallibusque, & desertis parietinis, & vrbibus derelictis, quæ depopulatæ sunt, & subsannatæ à reliquis gentibus per circuitum.*

Facile erat & admodum in promptu omni terræ Israel summatim bona polliceri, verum sigillatim montium & vallium, & collium, & vrbium atque aliorum omnium meminit, vt eos, qui animum propter solitudinem desponderant, consoletur.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, vere in igne zeli mei locutus sum, super reliquas gentes, & super Idumæam omnem, quia dederunt possessionem meam sibi in hereditatem cum lætitia, ex toto corde inhonorantes animas, vt deserent in prædam.

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus: quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus & de Idumæa vniuersa, quæ dederunt terram meam sibi in hereditatem cum gaudio & toto corde & ex animo, & vicerunt eam vt vastarent.*

Me valde, inquit, irritauit Idumææ & aliarum gentium audacia, quæ contra meam terram, ipsius solitudine exultantes abusi sunt, cùm sperarent ea se potituros, & animas, quæ in ipsa incolerent, se in seruitutem redacturos. quamobrem contra eos sententiam tuli.

Propheta igitur, propheta rursus super terram Israel et dic montibus & collibus, & rupibus, et vallibus, hæc dicit Adonai Dominus. Ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus sum, eo quod opprobria gentium tulerati vos, propterea hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam super gentes quæ sunt in circuitu vestro: ipsi ignominiam suam ea pient.

Vulg. *Iccirco vaticinare super humum Israel, & dices montibus & collibus, rupibi & vallibus, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus sum, eo quod confusionem gentium sustinueritis, iccirco hæc dicit Dominus Deus: ego leuaui manum meam, vt gentes, quæ in circuitu vestro sunt, ipsæ confusionem suam portent.*

Opprobrium contra vos illatum, inquit, causa fuit vt contra eos, qui probris lacesserunt, sententia lata sit, & illi quidem impietatis in me, & memoriæ iniuriarum vestrarum, atque audaciæ fructus ferent.

Vestram autem montes Israel vuam, & fructum vestrum comedet populus meus Israel, quia ſperant vt veniant.

Vos autem montes Israel ramos vestros germinetis, et fructum vestrum afferatis populo meo Israel, propè enim est vt veniat. Vulg.

Confirmabo, inquit, populi spem, stabiliamque ipsius bonam expectationem, & reuertetur, & ijs fructibus qui à vobis producuntur, fruetur, perspicuum est autem non cum montibus vt animatis eum colloqui, qui & ratione, & animo vacant, sed ipso cum inanimis colloquio eorum incolas bona promittens consolatur.

Ecce ego super vos, & respiciam ad vos, & colemini, & seminabitur in vobis, & multiplicabo super vos homines omnem domum Israel in finem, & habitabuntur vrbes, & deserta ædificabuntur, & multiplicabo homines super vos, & iumenta, & augebuntur, & multiplicabuntur, & habitare faciam super vos sicut in principio vestro, et bene faciam vobis, sicut annis superioribus vestris, & cognoscetis, quia ego sum Dominus.

Quia ecce ego ad vos, & conuertar ad vos, & arabimini, & accipietis sementem. & multiplicabo in vobis homines omnémque domum Israel, & habitabuntur ciuitates, & ruinosa instaurabuntur: & replebo vos hominibus & iumentis: & multiplicabuntur, & crescent, & habitare vos faciam sicut a principio, bonisque donabo maioribus quàm habuistis ab initio, & scietis quia ego Dominus. Vulg.

Non montes cognoscent, sed in montibus incolentes, hæc autem ad exitum post reditum è Babylone perducta sunt, & res ipsæ testantur, incolis enim refertæ sunt Palestinæ vrbes: omnesque instauratæ ita sunt, vt nobilitate splendeant, illa autem sola deserta permanſit, in qua contra Dominum & saluatorem rabie pereiti Iudæi crucis audaxfacinus patrarunt, omnibus quidem hominibus salutem, sibi vero exitium machinati, vt vero omnis Israel reditum consequeretur, & pollicitus est Dominus, & promissum seruauit: effecit enim vt Cyrus omnibus reditum concederet: sed ij, qui vsitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis restitere, & suæ externam patriam prætulere.

Hæc dicit Adonai Dominus, eo quod dixerunt tibi terra comedens homines es tu, & à liberis spoliata à gente tua fuisti, propterea homines non amplius comedes, & gentem tuam non absque fitu facies, amplius dicit Dominus, non audietur amplius super vos ignominia gentium, et opprobrium non amplius por-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tabitis, & gens tua non absque filijs fiet, amplius dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dicunt de vobis, deuoratrix hominum es, et fuffocans gentem tuam, propterea homines non comedes amplius, & gentem tuam non necabis, vltra ait Dominus Deus, nec audiam faciam in te amplius confusionem gentium, & opprobrium populorum nequaquam portabis, et gentem tuam non amittes amplius ait Dominus Deus.*

Hæc item ad exitum peruenissent si Iudæi voluissent: quia vero quasi canes rabie furentes in dominum insanierunt, ipsi auctores fuere, vt quæ prophetia prædixit, minime perficerentur, atque ita mendacij expers

Hiere. 18. est prædictio. anteuertens quippe auctor omnium rerum Deus, per Hieremiam prophetam dixit: finem loquar super gentem & super regnum vt iterũ ædificetur, & plantetur, & facient mala coram me, vt non audiant vocem meam, & pœnitentiam agam de bonis, quę locutus sum vt facerem eis. Iudæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam promissa sibi consequerentur bona.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis domus Israel habitauit in terra sua, & polluerunt eam in via sua, & in idolis suis, et in immunditijs suis. secundum immunditiam menstruatæ facta est via eorum ante faciem meam, & effudi furorem meum super eos.

Vulg. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis domus Israel habitauerunt in humo sua, & polluerunt eam in vijs suis, & in studijs suis iuxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me, et effudi indignationem meam super eos.*

Ipsæ, inquit, res iustum esse supplicium testantur, neque enim solum omnis generis idola colere perseuerarunt, sed etiam omne sceleris genus persecuti sunt, ita vt omni execratione & odio imbuerentur, & quando secundum legem admodum impura menstruata habebatur, hoc est, cui sanguis flueret, illi excremento sceleris comparat execrationem. deinde rursus in accusatione commorans,

Eo quod effuderunt sanguinem, inquit, in terra, & in idolis suis polluerunt eam, & dispipaui eos in gentes, & ventilaui eos in regiones.

Vulg. *Pro sanguine, quem fuderunt super terram, & in idolis suis polluerunt eam, & dispersi eos in gentes, et ventilati sunt in terris.*

Ac rursus iustum ostendit supplicium.

Secundum viam ipsorum, & secundum institutа eorum iudicaui eos.

Vulg. *Iuxta vias eorum, & ad inuentiones eorum iudicaui eos.*

Collegerunt, inquit, quos seuere fructus, sanguinem hoc loco vocauit non solum alias cædes, sed etiam filiorum sacrificia, quę cruda vorantibus, & improbis dæmonibus adhibebant. non contenti enim fuere, inquit, sceleribus ante captiuitatem admissis, sed etiam postquam bello capti exules fuere in eisdem facinoribus permansere.

Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & profanarunt nomen meum sanctũ, cùm dicerentur ipsis populus Domini isti, & de terra eius exierunt. 65

Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cùm dicerentur de eis populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt.

In improbitate, inquit, degentes auctores fuerunt, vt in me maledicta conijcerentur: primum siquidem opinatæ sunt gentes propter meam imbecillitatem istos victos fuisse, & in hostium potestatem reductos: deinde experientia cognita ipsorum improbitate contra me cõuicia congessere, vt qui talibus instituris gauderem, & adeo scelestos homines meum populum nominarum, verumtamen eorundem ipsorum habita ratione,

Peperci eis propter nomen meum sanctum, quod profanauit domus Israel, quò ingressi sunt. 66

Et peperci nomini sancto meo, quod polluerat domus Israel in gentibus, ad quas ingressi sunt.

Cùm eos, inquit, docere velim meas vires, istos ab imminentibus malis vindicabo.

Propterea dic domui Israel, hæc dicit Adonai Dominus; non vobis ego facio domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod profanastis in gentibus, ad quas ingressi estis, & sanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanastis in medio ipsarum, & cognoscent gentes, quia ego sum Dominus, dicit Adonai Dominus, cùm sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. 67

Iccirco dices domui Israel, hæc dicit Dominus Deus, non propter vos ego faciam domu Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus, ad quas intrastis, & sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum, vt sciant gentes, quia ego Dominus, ait Dominus exercituum, cùm sanctificatus fuero in vobis coram eis.

Non vos, inquit, salute digni estis, sed decet gentes, quæ à vobis in me maledicti occasionem accepere consequi remedium, vestra autem salute, qua mea virtus indicabitur, hoc ipsorum maledictum opprimetur, nam cùm didicerint quodammodo meum magnum esse nomen, & eiusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis suis ferendam,

dam, meam potentiam laudabunt, & celebrabunt. hoc enim declarauit, cùm dixit, & cognoscent gentes, quia ego sum dominus Deus, cùm sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum.

Et accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus regionibus, & introducam vos in terram vestram.

Vulg. *Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, et adducam vos in terram vestram.*

Hoc in omnes eos conuenit, qui redierunt: quicunque enim redire voluerunt, reditum consecuti sunt: ea vero quæ sequuntur non item in omnes, sed in eos tantum, qui euangelico præconio fidem instituerunt habere. ait enim.

Et spargam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab omnibus idolis vestris mundabo vos.

Vulg. *Et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos.*

Aquam autem mundam regenerationis aquam nuncupauit, in quo baptizati remissionem peccatorum accepimus, & quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.

Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo vobis.

Vulg. *Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestrio.*

Per hæc mentis mutationem significauit, ad meliora enim cor vestrum inclinabit, nõ item secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. illud vero, dabo, nequaquam libera læditur voluntate, verbis enim, & operibus, & infinitis adhibitis miraculis non illis tantum, sed etiam omnibus gentibus, vt ad pietatem accederent, persuasit, nõ coegit: & tamen, quamuis non coegerit, sed persuaserit, se, ait dedisse animis ad meliora propensionem: quippe ipse auctor huiusce rei, tum his, quę dixit, tum quæ fecit, effectus.

Et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum dabo in vobis.

Vulg. *Et spiritum meum ponam in medio vestri.*

Ne hæc quidem ante Christi Domini aduentum facta fuere: cùm enim tres dumtaxat post reditum prophetas habuissent, Aggæum, & Zachariam, & Malachiam, post ipsos statim prophetico munere spoliati sunt: sed postquam Deus saluator noster homo factus est, & ad cœlos ascendit, aduenit super sacros Apostolos Spiritus sanctus per quos gratia non Iudæis solis sed etiam omnibus his, qui ex gentibus ad fidem conuenere, subministrata fuit. lapideum autem cor vocat aduersarium, & rebelle, carneum vero obediens, & dicto parens, quodque diuinarum litterarum figuras posset excipere.

Et faciam, vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & faciatis ea.

Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini. Vulg

Hoc autem spiritus gratiæ proprium est, quæ nostrum adiuuans liberum arbitrium efficit, vt recte procedant quæ dicta sunt.

Et habitabitis in terra, quã dedi patribus vestris.

Rursus ad communem redit orationem, quam à spiritalib⁹ ad ea, quæ corporis sunt, transfert.

Eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum, & mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, & vocabo frumentum, & multiplicabo ipsum, & non dabo super vos famem, & multiplicabo fructum ligni, & germina agri, vt non accipiatis amplius opprobrium famis in gentibus.

Et saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris, & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, et non imponam vobis famem, & multiplicabo fructum ligni, & germina agri, vt non portetis vltra opprobrium famis in gentibus. Vulg.

Noui igitur vnumquodque horum etiam secundum spiritum exponi posse: attamen existimo propheticam orationem ea, quæ corporis sunt Iudæis nunc polliceri: cùm enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, & futurum hinc vtilitatem prædicit.

Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum malarum, & institutа vestra non bona, & odio eritis vobis ante faciem ipsorum scelera vestra, & abominationes vestræ.

Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum, & displicebitis vobis in iniquitatibus vestris & sceleribus vestris. Vulg

His, inquit, bonis fruentes, & quantos afferat iustitia fructus discentes pristinæ reminiscemini improbitatis, & illius supplicij, quod propter illam vobis fuerit illarum, & priora scelera summo vobis erunt odio. illud enim abominabimini, pro execrabimini posuit. tale est illud, quod de improbo dictum est à Dauid, afflixit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit, hoc est malitiam non est execratus, ita ipsis bona pollicitus, eorum denuo superbiam deprimit, cùm dicit.

Non propter vos ego facio domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum ge vobis domus Israel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. *Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum sit vobis.*

Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. deinde admonens simul ac redarguens

Erubescite & confundimini, inquit, à vijs vestris domus Israel.

Vulg. *Confundimini & erubescite super vijs vestris domus Israel.*

Ne stulte, inquit, neue absque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem reuocata pro ijs quæ ausi estis erubescite.

Hæc dicit Dominus, in die qua mundauero vos ab omnibus iniquitatibus vestris & habitari faciam vrbes, & ædificabuntur deserta, et terra desolata colletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, in die quâ mundauero vos ex omnibus iniquitatibus vestris, & inhabitari fecero vrbes: & instaurauero ruinosa, & terra deserta fuerit exculta, quæ quondam erat desolata in oculis omnis viatoris.*

Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum gratificabor, vosque puros ignoscendo efficiam, tum & vrbibus ædificia, & terræ consitiones præbebo, & pro pristina solitudine, quam omnes viatores conspicabantur, vt incolantur, auctor ero.

Et dicent, terra illa desolata facta est vt paradisus deliciarum, & vrbes desertæ & desolatæ, & effossæ in nimis munitæ federunt.

Vulg. *Dicent, terra illa inculta, facta est vt hortus voluptatis, & ciuitates desertæ, et destructæ atque suffossæ, munitæ federunt.*

Quemadmodum enim omnes, inquit, olim ruam solitudinem in ore habentes diuulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibusque afferes admirationem cum deserta tua terra paradiso voluptatis æquiparabitur, & vrbes ab incolis vacuæ, atq; adeo euersæ validis communientur muris.

Et cognoscent gentes, quæcunque relictæ fuerint in circuitu vestro, quia ego Dominus ædificaui desertas, plantaui desolatas: ego Dominus locutus sum & faciam.

Vulg. *Et scient gentes, quæcunque derelictæ fuerint in circuitu vestro, quia ego Dominus ædificaui dissipata, plantaui inculta: ego dominus locutus sum, & fecerim.*

Discent autem finitimæ gentes me cum esse, qui tristia prius, & nunc iucunda ac læta præbuerim, atque ea, quæ dicta sunt illius qui dixit auctoritate confirmantur, ego Dominus locutus sum & faciam: Dominus enim cum sim ac facere possim, ea quæ dixi ad exitum perducam.

Hæc dicit Adonai Dominus: Adhuc hoc quærar domus Israel vt faciam eis. Vs

Hæc dicit Dominus Deus, adhuc in hoc inuenient me, domus Israel vt faciam eis.

Illud quærar, Symmachus inueniar dixit. ad pristina, inquit, beneficia hoc quoque addam, vt eos reuocandos censeam.

Et multiplicabo eos vt oues sanctas. Vs

Multiplicabo eos sicut gregem hominum, sicut gregem sanctum.

Cùm enim ouium instar sub meam tutelam eos segregarim, pastoritiam ipsis curam impertiar.

Sicut oues Hierusalem in sollemnitatibus ipsius, sic erunt vrbes desertæ plenæ ouium, & hominum, et cognoscent quia ego Dominus. Vs

Vt gregem Hierusalem in sollemnitatibus eius, sic erunt ciuitates desertæ plenæ gregibus hominum, et scient quia ego Dominus.

Sicut enim Hierusalem ante oppugnationem referta erat ouibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipsorum vrbes & hominibus & ouibus & aliis bonis complebo, & ipsis rebus intelligent, esse me Dominum ac Deum, occidentem & viuere facientem, percutientem & sanantem. Cognita igitur Domini nostri bonitate & potentia, propter eam amemus, propter hanc metuamus, vt & amantes & timentes ipsius mandata obseruemus, & promissa bona consequamur, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo patri gloria cum Sancto spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

SECTIO XV.

Et factus est super me manus Domini. Cap 8

Manum rursus diuinam vim vocat.

Et eduxit me in spiritu Domini, & posuit me in Vs
medio campi.

Et dimisit me in medio campi.

Spiritalis hæc rursus contemplatio est, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ sibi ostendebantur, sed sanctissimi Spiritus reuelationem percipiebat.

Et hic erat plenum ossibus, & circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa super faciem campi. Vs

Qui erat plenus ossibus & circumduxit me per ea in gyro, erant autem multa valde super faciem campi.

Consentaneas rebus accipit reuelationes. cùm enim propter perfidiam, cuius morbo laborabant, meliora desperarent Iudæi illi,

illi, qui ex Iudæa captiui abducti fuerant, suam ipsis auctor omnium rerum Deus potentiam ostendit, & longe difficiliorem illa in pristinum statum ipsorum restitutione, mortuorum corporum resurrectionem indicat prophetæ: per quem omnem populum docet, omnia sibi esse facilia volenti. Iudæos igitur & alios Israelitas, per hunc docuit, facillimum esse volenti Deo, in seruitutem redactos in pristinam libertatem vindicare, nobis autem & omnibus omnino, qui præconium euangelicum cum fide excepimus, resurrectionis corporum nostrorum ostendit facilitatem, diuinoque verbo ac nutui rerum obsequi naturam.

Et dixit ad me fili hominis, an viuent ossa hæc? & dixi Domine Deus tu scis hæc.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis putasne viuent ossa ista? Et dixi Domine Deus tu nosti.*

Non dubitauit propheta, sed accuratiorem cognitionem Deo concessit, cùm optime quidem nosset illius potentiam, sed voluntatem ignoraret.

Et dixit ad me: propheta super ossa hæc, propheta fili hominis, & dices ad ea, ossa aridæ hæc audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus ossibus istis. Ecce ego introduco in vos spiritum vitæ, & dabo super vos nervos, & reducam super vos carnes, & extendam super vos pellem, & dabo spiritum meum in vos, & viuetis, & cognoscetis quia ego sum Dominus.

Vulg. *Et dixit ad me, vaticinare de ossibus istis, & dices eis, ossa aridæ audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his, ecce ego intromittam in vos spiritum, & viuetis, & dabo super vos nervos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextendam in vobis cutem, & dabo vobis spiritum, & viuetis, & scietis quia ego Dominus.*

Ministro propheta, ac veluti quodam resurrectionis in visione vsus est instrumento, & linguæ verbo, illis inanimis & prorsus mortuis ossibus, præcipit vt carnes producant, & nervos, atq; cutem, vitalemq; spiritum excipiant. Et fuerunt hæc non solum reuocationis in pristinum statum Iudæorũ, sed etiam resurrectionis omniũ hominum figura. canet enim tuba, inquit, diuus Apostolus, & mortui resurgent incorrupti. Cor. 15.

Et prophetaui, sicut mandauerat mihi Dominus, & facta est vox cùm prophetarem ego, & ecce commotio, & accesserunt ossa, os ad os, vnumquodque ad iunctu-
Vulg. *ram suam.*

Et prophetauit sicut præceperat mihi, factus est autem sonitus prophetante me, & ecce commotio, et accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iunctu-
ram suam.

Propheta quidem diuino inseruiens præcepto, quæ iussus fuerat verba protulit, verba autem opus est subsecutum, & commotio Dei aduentum declarabat, vox vero angelorum diuinæ voluntati ministrantium munus: ossaque videbam inquit accurrentia, & propriam commissuram capientia, & quam à principio compositionem sortita fuerant, adipiscentia.

Et vidi & ecce accedebant super ea nervi, & carnes nascebantur, & ascendebant super ea, et circumfletit ea cutis desuper, & spiritus non erat in eis.

Et vidi & ecce super ea nervi & carnes ascende- Vulg.
runt, & extenta est in eis cutis desuper, & spiritum non habebant.

Pristinum opificium altera instauratio consequitur, sicut enim primi parentis Adam corpus prius effictum fuit, deinde in ipsum anima inspirata, ita hic quoq; vtraq; conuenere ad propriam compagem. produxerunt autem carnes & neruos, & cute cooperta sunt, verum quædam sine spiritu, & motus expertia iacebant: quæ rursus vitam & sensum diuina voluntate consequuntur.

Et dixit ad me, propheta super spiritum, propheta fili hominis & dic spiritui, hæc dicit Adonai Dominus, à quatuor ventis veni spiritus, & insufflato in mortuos istos & viuant.

Et dixit ad me, vaticinare ad spiritum, vaticina- Vulg.
re fili hominis, & dices ad spiritum, Hæc dicit Dominus Deus, à quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant.

Docet nos hæc oratio, quàm facilia omnia diuinæ sint potestati, omniaque in manu eius esse: in manu enim eius anima inquit omnium viuentium: iccirco propheta præcipit, vt iubeat omnes animas, vbicumque sint, redire, & sua rursus corpora habitare. Iob 12.

Et prophetaui sicut mandauerat mihi, et ingressus est in eos spiritus, & vixerunt, & steterunt in pedibus suis congregatio multa valde.

Et prophetaui sicut præceperat mihi, & ingres- Vulg.
sus est in ea spiritus, & reuixerunt, steterunt que super pedes suos exercitus grandis nimis valde.

Renunciato inquit à me diuino præcepto, reuixerunt ossa deuincta, & resurrectionem consecuta, neq; exigua erat eorum, qui resurrexere, multitudo. ita reuelatione conspecta eius docetur interpretationem.

Et locutus est Dominus ad me dicens, fili hominis ossa hæc domus Israel est. & ipsi dicunt, aridæ factæ sunt ossa nostra, periit spes nostra, diffensimus.

Et dixit ad me, fili hominis ossa hæc vniuersa do- Vulg.
mus Israel est, ipsi dicunt, Aruerunt ossa nostra, periit spes nostra & abscisi sumus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Figura,inquit,hæc sunt Israel ò propheta, sed illi quidem per se spem abiecerunt, hæc autem figura bonorum spem ostendit.

Propterea propheta fili hominis,et dic ad eos,hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego aperiam monumenta vestra populemeus, & reducam vos de sepulchris vestris,& introducam vos in terram Israel,& cognoscetis quia ego sum Dominus cùm aperuero ego sepulchra vestra,& cùm eduxero ego vos de sepulchris vestris populum meum ,& dabo spiritum meum super vos, & viuetis, & ponam vos super terram vestram, & cognoscetis quia ego Dominus locutus sum & faciam, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Propterea vaticinare et dices ad eos,hæc dicit Dominus Deus, ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris populus meus, & inducam vos in terram Israel, & scietis quia ego Dominus cùm aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris popule meus, & dedero spiritum meum in vobis, & vixeritis, & requiescere vos faciã super humum vestram, & scietis quia ego Dominus locutus sum,& feci, ait Dominus Deus.*

Si id, quod vobis multo difficilius videtur, admodum facile à me fieri posse ostendi,sane perspicuum est, hoc item me facillimeac nullo negotio facturum,qui vos è captiuitatis vinculis veluti è quibusdam sepulchris eductos in propriã patriam reducam: mendacium enim veritate alienum.ita reditum pollicitus, futuram post reditum tribuum concordiam prædicit.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis cape tibi virgam vnam, & scribe super eam Iudam & filios Israel appositos ad ipsum, & virgam alteram cape tibi ipsi ,& scribes eam Ioseph virgam Ephraim, & omnes filios Israel appositos ad eos, & coniunges eas inter se, tibi ipsi in virgam vnam, vt colligeseas,& erunt simul in manu tua.

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens,et tu fili hominis sume tibi lignum vnum,et scribe super illud, Iudæ & filiorum Israel sociorum eius,et tolle lignum alterum,& scribe super illud Ioseph lignũ Ephraim, & omnis domus Israel sociorum eius,et adiunge illa,vnum ad alterum tibi in lignum vnum,et erunt in vnum in manu tua.*

Regnante Roboam diuisæ fuere tribus, & decem per se seorsum in vnam vrbium Ephraim Samariam cùm se recepissent, ibi regiam constituendam curarunt. tribus vero Iuda & suæ, & Beniamin tribui imperauit. verum post reditum sub vno omnes imperio degere, iccireo prophetæ Deus, vt duas virgas caperet,præcepit,& alteram inscriberet Ephraim, & illi subiectas tribus adijceret, alterã vero Iuda, & eorum qui cum illo consentiebant. deinde virgas simul coniungeret,vt in posterum finita diuisione, fœderaq; vnitate: tum prophetæ præcipit,vt pertinenti populo & cognoscere cupienti, interpretationem aperte renunciet.

Ecce ego capiam tribum Ioseph per manum Ephraim, & tribus Israel appositas ad ipsum, & dabo eas sub tribum Iuda, & erunt in virgam vnam in manu vulg. *Iuda.*

Ecce ego assumam lignum Ioseph, quod est in manu Ephraim , & tribus Israel, quæ sunt ei adiuncta, & dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciam eas in lignum vnum, & erunt vnum in manu eius.

Eos,inquit,qui olim sese ipsos à Iudæ regno separarunt, ita comparabo, vt rursus illius agnoscant imperium,& factam diuisionem finiam,efficiamque vt omnes tribus ipsi Iudæ communi cõsensu obediant, quod item apertius interpretatur.

Ecce ego assumo omnem domum Israel de medio gentium,ad quas ingressi sunt , & congregabo ipsos in terram Israel,& dabo eos in gente vna in terra mea & in montibus Israel , & princeps vnus erit vulg. *omnium ipsorum in regem.*

Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt ,& congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam,et faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Israel , & rex vnus erit imperans.

Hæc exitum consecuta sunt, secundum figuram in Zorobabel,accurate autẽ & vere in Domino Christo,neq; enim rex fuit Zorobabel, sed populi atque exercitus ductor.

Et non erunt amplius in duas gentes,neque dividentur amplius in duos reges vt ne polluantur amplius in idolis suis,& in offensionibus eorum, et in omnibus impietatibus suis: & eruam eos ab omnibus impietatibus eorum,in quibus peccauerunt, & mundabo eos, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum,et seruus meus Dauid princeps in medio ipsorum, & pastor vnus erit omnibus ipsis. vulg.

Et non erunt vltra duæ gentes, nec dividentur amplius in duo regna neque polluentur vltra in idolis suis, & abominationibus & cunctis iniquitatibus suis, & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis in quibus peccauerunt, & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus: & seruus meus Dauid rex super eos & pastor vnus erit omnium eorum.

His etiam ea congruunt, quæ à Domino Christo in sacris Euangelijs dicta sunt: Et alias oues habeo,quę non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Dauid autem Dominum dicit Christum,vt ex

ex Dauid secundum carnem oriundum: seruum vero propter humanam naturam,cùm enim in forma Dei esset,formam serui accepit, vt assumptam igitur naturam ostendat, seruum nuncupauit; hoc est, è seruili secundum carnem ille natura genitus est,non enim seruus est omnium Dominus vnigenitus, neque item, qua Deus, Dauid nominatur, sed qua ex Dauid, Dauid appellatur; neque secundum assumptionem autem seruus est. quod si è seruo hanc etiam naturam verbum Deus homo factus suscepit, non amisit quod erat,sed vnitam cum diuina natura humanitatem nostram gloriosam reddidit.docet igitur prophetica oratio impietatem extinctum iri, & colendorum idolorum errorem , regnorumque diuisionem vno tandem imperio terminãdam, sub quo degentes ij, qui etiam ab vno pastore significantur,suum & Deum & dominum agnoscent.

Et in præceptis meis ambulabunt, & iudicia mea custodient, & facient ea, et habitabunt in terra sua, quam dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres ipsorum, & habitabunt in ea ipsi & filij eorum & filij filiorum ipsorum vsque in sæculum, & Dauid seruus meus princeps eorum erit in sæculum.

Vulg. *In iudicijs meis ambulabunt, & mandata mea custodient & facient ea, & habitabunt super terrã quam dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres vestri, & habitabunt super eam ipsi, & filij eorum, & filij filiorum eorum vsque in sempiternum, & Dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum.*

Dicant Iudæi, quis sempiternus ipsorum rex sit, qui Dauid appelletur? nequaquam enim Zorobabeli huiusmodi appellationes conuenire, ipsi quoque confitebuntur. primum enim haud regnauit ille,sed populi ductor fuit,deinde etiam illud ipsum imperium morte finitum est:quod si de genere Dauidico hunc sempiternum intelligũt Dauid, ostendant Dauid genus regnare, quod si præter regnum ipsum quoque Dauid genus incertum est, in præsenti duorum alterum necesse est, vel falsam prophetiam opinari, vel Domini Christi ex Dauid secundum carnem nati regnum adorare; verum à mendacio vacuam esse prophetiam, ipsi itidem fatebuntur. quod si vera est, quemadmodum igitur mendacij expers est,neque videmus aliud Iudæorum regnũ, neque insuper ipsum genus Dauid, clarum est & perspicuum, & ipse regnat, vt ex Dauid secundum carnem, filius autem Dei secundum diuinitatem , etiam sempiternum obtinet imperium. perspicua & aperta est & illorum deliratio,perfiditque,& nostra Dei cognitio: cõfirmantur enim quę dicta sunt in ijs,quę sequuntur,etenim

Disponam,inquit,ipsis testamentum pacis, testamentum æternum erit cum ipsis.

Et percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. Vulg.

Ostendant igitur nobis,vel pacis,vel sempiternum testamentum: at non poterunt, cùm vtroq; priuati sint: nobis autem vtrunque dedit Dominus. namque & sempiterna nobis bona pollicitus est, & id nobis est elargitus, vt cum ipso reconciliaremur. ipse enim est pax nostra, sicut auctor est diuus Apostolus,& rursus, vnus ac mediator Deus homo,Christus Iesus,qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus; & quæ sequuntur item ijs consentiunt,quæ dicta sunt. 1. Tim. 2.

Et ordinabo eos,inquit, et multiplicabo eos,et ponam sanctã meã in medio ipsorum , in sæculum, et erit tabernaculum meum in eis, et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus.

Et fundabo eos,et multiplicabo,et dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum,et erit tabernaculum meum in eis,et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Vulg.

Atqui desertum templum,& quę antiquitus sancta erant, quo modo igitur promisit se posiurum sancta sua in medio ipsorum in sæculum, & tabernaculum suum in ipsis? igitur cùm neque horum cernamus euentum,secundum Iudæorum sententiam, nouerimusque spiritalium verborum veritatem, ita hæc intelligemus vt ijs congruant, quę ante interpretati sumus.habemus enim etiam rerum ipsarum consentiens testimonium: neq; enim solum sanctæ domus Dei, sed etiam diuina altaria omnibus hominibus donata sunt: neq; solum ijs qui ex gentibus, verum ijs qui è Iudæis credidere: & vnus ideméque & horum & illorum Deus nuncupatur, ipse enim, inquit, Dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum, merito subiecit. Rom. 10.

Et cognoscent gentes,quia ego sum Dominus sanctificans eos , cùm sint sanctificatio mea in medio ipsorum in sæculum.

Et scient gentes quia ego Dominus sanctificator Israel,cùm fuerit sanctificatio in medio eorum in perpetuum. Vulg.

Reuera enim per eos qui ex Iudæis credidere, etiam gentes cognitionis Dei lumen exceperunt: ex Iudæis enim diui Apostoli, & primi Apostolorum discipuli, & ex propheticis libris, qui apud Iudæos custodiebãtur, quæad saluatorẽ nostrum Christum

Universidad de Deusto
Biblioteca

pertinẽt percipientes diuino præconio gentes credidere: quamobrem diuus quoque Apostolus,inferi,qui ex gentibus crederent dixit,in pia Iudæorum radice,frangiq; & ab hac radice seperari eos,qui è Iudæis minime crederent. salute igitur Iudæis, inquit, primum suppeditata cognoscent gentes quia ego sum Dominus sanctificans eos: ex Iudæis enim Dominus Christus secundum carnem,apud Iudæos,crux,sepulchrum,resurrectio.ex Iudæis Apostoli,primique præcones.merito igitur gentes per hos salutem consequuntur.

Cap. 38. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam super Gog, & terram Magog principem Rhos, Mosoch, & Thobel.*

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra Gog,et terram Magog,principem capitis Mosoch,& Thubal.*

Gog & Magog sunt Scythicę gentes,Mosoch autem Cappadocas esse aiunt, & Thobel,Iberos,Rhos vero Hebræorũ lingua interpretata est caput. & Aquilas item, Rhos, caput Mosoch interpretatus est.

Et dic eis, hæc dicit Adonai Dominus; Ecce ego super Gog,& Magog,principem Rhos Mosoch,et Thobel,& circumuertam te in circuitu, & dado frenum in maxillam tuam,congregabo te & omnem exercitum tuum, equos & equites, indutos thoracas omnes, congregatio multa, peltas et galeas, gladios, et scuta omnes ipsi habentes.

Vulg. *Et vaticinare de eo,et dices ad eum,hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te Gog, principem capitis Mosoch, et Thubal, et circumagam te,et ponam frenum in maxillis tuis,et educam te,et omnem exercitum tuum,equos et equites vestitos loricis vniuersos, multitudinem magnam, hastam & clypeum arripientium & gladium.*

His quæ dicta sunt docuit nos diuinæ efficaciæ potestatem,& ifiusmodi nihil absq; diuina fieri voluntate, quæ vel propter bona, res administrat, vel propter antè commissa peccata calamitates permittit accidere.illud igitur, dabo frenũ in maxillas tuas, & congregabo te, non frenum quod sensu percipiatur imponi intelligimus, sed quod nutu diuino Gog, & Magog ducat, atque adeo omnes, qui cum ipso erunt, quorum genera recenset.

Persæ enim & Aethiopes, inquit, Lydi, et Libyes, et Phut cum ipsis.

Vnus autem etiam iste fuit ex filijs Cham Libyam ad occidentem incolentium primus parens.

Omnes isti, scuta, et galeas, et peltas habentes.

Vulg. *Omnes scutati, et galeati.*

Gomer, et omnes isti circa eum. Vulg.

Gomer et vniuersa agmina eius.

Galatas, ita vocat.

Domus Thogorma.

Phryges hos aiunt esse.

Ab extremo aquilone, et omnia fulcra eius et gentes multæ cum eo. Vulg.

Latera aquilonis, et totum robur eius, populique multi tecum.

Fulcra dicit subiectos illi populos regnum sustinentes,ac dirigentes.

Præparare, præpara te ipsum tu, et omnis congregatio tua, coacta ad te, et eris mihi in custodiam. à diebus pluribus præparaberis et in extremo annorum venies,et venies in terram auersam à gladio, collecta à populis multis in terram Israel, quæ fuit a et deserta omnino. Vulg.

Præpara et instructe, et omnem multitudinem tuam quæ coacernata est ad te, et esto eis in præceptum. post dies multos visitaberis, in nouissimo annorum venies ad terram, quæ reuersa est gladio, et congregata est de populis multis, ad montes Israel, qui fuerunt deserti iugiter.

Post reditum è Babylone,ij qui fuere prótempore ecclesiæ doctores aiunt illas gentes cum exercitu in Iudæam profectas esse, & cum prophetia consentit interpretatio, dicit enim, venies in terram auersam à gladio, ab hostibus liberatam & à seruitute in libertatem vindicatam.subijcitque.

Collecta à populis in terram Israel, quæ facta est deserta omnino.

Aiunt autem cùm Zorobabel exercitus dux esset, has fuisse gentes interfectas,& de manubijs ipsarum sacrũ Dei templum constructum.neque enim pauperes homines & captiui pecunijs abundabant: ac verisimile est finitimos quoque Iudæorum felicitati inuidentes, has contra ipsos gentes mercede conduxisse. ædificationem siquidem ab ipsis prohibitam fuisse modo præfectis,modo Persarum regibus deceptis, testis est Esdræ scriptura.ad hæc adijcit.

Et ipsi ex gentibus exierunt,et habitant in pace omnes ipsi. Vulg.

Hæc de populis educta est, et habitabunt in ea confidenter vniuersi.

Ex his item perspicuum est,statim post reditum in ipsos istas gentes inuasisse, cùm dicat & ipsi ex gentibus exierunt, & habitant in pace.

Et ascendes,quasi pluuia,et venies vt procella, et vt nubes operire terram,et cades tu et omnes qui circa te erunt, & gentes multæ tecum. Vulg.

Ascendens autem quasi tempestas venies,et quasi nubes

nubes vt operias terram,tu & omnia agmina tua,et populi multi tecum.

Alia inquit expectans, alia patieris, & victoriam sperans, exitio peribis.deinde ipsius quoque cogitationes describit.

Ascendent, inquit, cogitationes in cor tuum, & vaticinaberis malas cogitationes, & dices ascendam in terram absectam, veniam ad quiescentes populos, in quiete habitantes terram, in qua non est murus, neque portæ, neque vectes ad diripiendum spolia, & prædandum prædam ipsorum. vt conuertam manum meam ad terram desertam, quæ habitata est, ad gentem coactam de populis multis, qui fecerunt possessionem & substantiam, habitantibus super umbilicum terræ.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, in die illa ascendent sermones super cor tuum, & cogitabis cogitationem pessimam & dices, ascendam ad terram absque muro, ventam ad quiescentes, habitantesque secure, hi omnes habitant sine muro, vectes & portæ non sunt eis, vt diripias spolia, & inuadas prædam, vt inferas manum tuam super eos qui deserti fuerant & possessi sunt, & super populum qui est congregatus ex gentibus, qui possidere capit,et esse habitator umbilici terræ.*

Ex hæc item omnia nos docent post captiuitatem hæc accidisse, cùm neq; muros haberent vrbes Iudææ, neque portas, neq; vectes secundum propheriam, quare etiam ausæ sunt paulo ante dictæ gentes in ipsam cum exercitu inuadere. Insignis autem post reditum Israelites populus euasit, diuino munere reditum consecutus, & sicut exitus ex Aegypto multam ipsi attulit claritatem, ita reditus è Babylone illustres & conspicuos eos reddidit, quare contra ipsos cum exercitu proficisci ausæ hæ sunt gentes. ac nemo existimet à fide prophetiam abhorrere, secum reputans quod nitet est inter Scythicas gentes & Iudæam intervallum. verum cogitet nostra quoq; memoria ab hac gente omnem orientem occupatum, quæ maximo hominum numero in seruitutem redacto, discessit. Phrygas autem & Galatas, Iberas & Persas & Aethiopas non vt ipsi obedientes asserit cum eo militasse, sed vt diuersis rationibus cum eo coniunctos, & partim, qui ad eum transfugere, ac voluntate militarunt, partim bello captos, & vna coactos bellare. quibus etiam diuina oratio morum institutionem ex aliarum gentium persona attribuit,cùm dicit.

Saba,& Dedan mercatores Tharsis,& omnes vici eorum,dicent tibi,num ad prædam prædandum tu venis, & ad spoliandum spoliatcongregasti populum tuum, vt acciperes argentum & aurum, vt ferres possessionem, & substantiam, vt spoliares spolia magna.

Saba vero,sicut iam dixi,natio est Aethiopica & Indica,Dedan autem Idumææ finitima, est item alia Aethiopia; & Tharsis ipsa est Carthago. Omnes inquit hę gentes cum te inuasisse conspexerint, pecuniarum cupiditate istam tuam cum exercitu profectionem fuisse intelligent.

Iccirco propheta fili hominis, & dic Gog, hæc dicit Adonai Dominus: nonne in die illa cùm habitauerit populus meus Israel in pace, cognosces, & excitaberis,et venies à loco tuo, ab extremo Babylone,tu et multæ gentes tecum; ascensores equorum omnes, congregatio magna & exercitus multus, & ascendes ad populum meum Israel quasi nubes vt operias terram? in nouissimo dierum eris.

Vulg. *Propterea vaticinare fili hominis & dices ad Gog: Hæc dicit Dominus Deus, numquid nõ in die illa cùm habitauerit populus meus Israel confidenter,scies?et venies de loco tuo à lateribus aquilonis, tu & populi multi tecum,ascensores equorum vniuersi,cœtus magnus & exercitus vehemens,et ascendes super populum meum Israel quasi nubes vt operias terram? in nouissimis diebus eris.*

Hoc est post reditum Israel, quod etiam superius dixit, cùm habitauerit populus meus Israel in pace, cognosces & excitaberis.tale est & illud, quod à beato Moyse dictum est, ostendam eis quid erit in nouissimo dierum, quia generatio peruersa est: vocatq; nouissimum dierum non consummationem, sed tempus quo ipsi dissipati fuere.

Et adducam te super terram meam,vt cognoscant me omnes gentes, cùm sanctificatus fuero in te, coram ipsis ô Gog.

Vulg. *Vt sciant gentes me cùm sanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog.*

Gentes hunc Gog non indigent, ad percipiendam auctoris omnium rerum Dei doctrinam,quæ per Christum dominum hanc cognitionem adeptæ sunt.antiquitus vero, antequam Dominus homo fieret, huiusmodi miraculis indigebant. etenim cùm Sennacherim multa illa millia in Iudæa contecisset, hoc miraculo gentes omnium Deum agnouere. quapropter beatus quoque Dauid exclamat; Notus in Iudæa Deus, in Psal. 75. Israel magnum nomen eius.& his item gentibus interfectis omnes cognita auctoris omnium rerum Dei potestate linguam ad eum hymnis celebrandum excitarunt. iccirco vt cognoscant me inquit omnes gentes cùm sanctificatus ego fuero in te; hoc est, cùm mea gloria celebrabitur perspicua facta mea potestate.

Hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

pertinẽt percipientes diuino præconio gentes credidere: quamobrem diuus quoque Apostolus, inferi, qui ex gentibus crederent dixit, in pia Iudæorum radice, frangiq; & ab hac radice separari eos, qui è Iudæis minime crederent. salute igitur Iudæis, inquit, primum suppeditata cognoscent gentes quia ego sum Dominus sanctificans eos: ex Iudæis enim Dominus Christus secundum carnem, apud Iudæos, crux, sepulchrum, resurrectio. ex Iudæis Apostoli, primisque præcones. merito igitur gentes per hos salutem consequuntur.

Cap. 38. *Et factum est verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam super Gog, & terram Magog principem Rhos, Mosoch, & Thobel.*

Vulg. *Et factus est sermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra Gog, et terram Magog, principem capitis Mosoch, & Thubal.*

Gog & Magog sunt Scythicę gentes, Mosoch autem Cappadocas esse aiunt, & Thobel, Iberos, Rhos vero Hebræorũ lingua interpretata est caput. & Aquilas item, Rhos, caput Mosoch interpretatus est.

Et die eis, hæc dicit Adonai Dominus; Ecce ego super Gog, & Magog, principem Rhos Mosoch, et Thobel, & circumuertam te in circuitu, & dado frenum in maxillam tuam, congregabo te & omnem exercitum tuum, equos & equites, indutos thoracas omnes, congregatio multa, peltas et galeas, gladios, et scuta omnes ipsi habentes.

Vulg. *Et vaticinare de eo, et dices ad eum, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te Gog, principem capitis Mosoch, et Thubal, et circumagam te, et ponam frenum in maxillis tuis, et educam te, et omnem exercitum tuum, equos et equites vestitos loricis vniuersos, multitudinem magnam, hastam & clypeum arripientium & gladium.*

His quæ dicta sunt docuit nos diuinæ efficaciæ potestatem, & istiusmodi nihil absq; diuina fieri voluntate, quæ vel propter bona, res administrat, vel propter antè commissa peccata calamitates permittit accidere. illud igitur, dabo frenũ in maxillas tuas, & congregabo te, non frenum quod sensu percipiatur imponi intelligimus, sed quod nutu diuino Gog, & Magog ducat, atque adeo omnes, qui cum ipso erunt, quorum genera recenset.

Persæ enim & Aethiopes, inquit, Lydi, et Libyes, et Phut cum ipsis.

Vnus autem etiam iste fuit ex filijs Cham Libyam ad occidentem incolentium primus parens.

Omnes isti, scuta, et galeas, et peltas habentes.

Vulg. *Omnes scutati, et galeati.*

Gomer, et omnes isti circa eum. vers. 6

Gomer et vniuersa agmina eius.

Galatas, ita vocat.

Domus Thogorma.

Phryges hos aiunt esse.

Ab extremo aquilone, et omnia fulcra eius et gentes multæ cum eo. vers. 7

Latera aquilonis, et totum robur eius, populique multi tecum.

Fulcra dicit subiectos illi populos regnum sustinentes, ac dirigentes.

Præparare, præpara te ipsum tu, et omnis congregatio tua, coacta ad te, et eris mihi in custodiam. à diebus pluribus præparaberis et in extremo annorum venies, et venies in terram auersam à gladio, collecta à populis multis in terram Israel, quæ facta est deserta omnino. vers. 8

Præpara et instrue te, et omnem multitudinem tuam quæ coacernata est ad te, et esto eis in præceptum. post dies multos visitaberis, in nouissimo annorum venies ad terram, quæ reuersa est gladio, et congregata est de populis multis, ad montes Israel, qui fuerunt deserti iugiter.

Post reditum è Babylone, ij qui fuere pro tempore ecclesiæ doctores aiunt istas gentes cum exercitu in Iudæam profectas esse, & cum prophetia consentit interpretatio, dicit enim, venies in terram auersam à gladio, ab hostibus liberatam & à seruitute in libertatem vindicatam. subijcitque.

Collecta à populis in terram Israel, quæ facta est deserta omnino.

Aiunt autem cùm Zorobabel exercitus dux esset, has fuisse gentes interfectas, & de manubijs ipsarum sacrũ Dei templum constructum. neque enim pauperes homines & captiui pecunijs abundabant: ac verisimile est finitimos quoque Iudæorum felicitati inuidentes, has contra ipsos gentes mercede conduxisse. ædificationem siquidem ab ipsis prohibitam fuisse modo præfectis, modo Persarum regibus deceptis, testis est Esdræ scriptura. ad hæc adijcit.

Et ipsi ex gentibus exierunt, et habitant in pace omnes ipsi. vers. 9

Hæc de populis educta est, et habitabunt in ea confidenter vniuersi.

Ex his item perspicuum est, statim post reditum in ipsos istas gentes inuasisse, cùm dicat & ipsi ex gentibus exierunt, & habitant in pace.

Et ascendes, quasi pluuia, et venies vt procella, et vt nubes operire terram, et cades tu et omnes qui circa te erunt, & gentes multæ tecum. vers. 10

Ascendent autem quasi tempestas venies, et quasi nubes

nubes vt operias terram, tu & omnia agmina tua, et populi multi tecum.

Alia inquit expectans, alia patieris, & victoriam sperans, exitio peribis. deinde ipsius quoque cogitationes describit.

Ascendent, inquit, cogitationes in cor tuum, & vaticinaberis malas cogitationes, & duces ascendam in terram abiectam, veniam ad quiescentes populos, in quiete habitantes terram, in qua non est murus, neque portæ, neque vectes ad diripiendum spolia, & prædandum prædam ipsorum. vt conuertam manum meam ad terram desertam, quæ habitata est, ad gentem coactam de populis multis, qui fecerunt possessionem & substantiam, habitantibus super vmbilicum terræ.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, in die illa ascendent sermones super cor tuum, & cogitabis cogitationem pessimam & dices, ascendam ad terram absque muro, veniam ad quiescentes, habitantesque secure, hi omnes habitant sine muro, vectes & portæ non sunt eis, vt diripiat spolia, & auferat prædam, vt inferat manum tuam super eos qui deserti fuerant & possessi restituti, & super populum qui est congregatus ex gentibus, qui possidere capit, et esse habitator vmbilici terræ.*

Et hæc item omnia nos docent post captiuitatem hæc accidisse, cùm neq; muros haberent vrbes Iudææ, neque portas, neq; vectes secundum prophetiam, quare etiam ausæ sunt paulo ante dictæ gentes in ipsam cum exercitu inuadere. Insignis autem post reditum Iliachites populus euasit, diuino munere reditum consecutus, & sicut exitus ex Aegypto multam ipsi attulit claritatem, ita reditus è Babylone illustres & conspicuos eos reddidit, quare contra ipsos cum exercitu proficisci ausæ hæ sunt gentes. ac nemo existimet à fide propheriam abhorrere, secum reputans quod interest inter Scythicas gentes & Iudæam interuallum. verum cogitet nostra quoq; memoria ab hac gente omnem orientem occupatum, quæ maximo hominum numero in seruitutem redacto, discessit. Phrygas autem & Galatas, Iberas & Persas & Aethiopas non vt ipsi obedientes afferit cum eo militasse, sed vt diuersis rationibus cum eo coniunctos, & partim, qui ad eum transfugere, ac voluntate militarunt, partim bello captos, & vna coactos bellare, quibus etiam diuina oratio morum institutionem ex aliarum gentium persona attribuit, cùm dicit.

Saba & Dedan mercatores Tharsis, & omnes vici eorum, dicent tibi, num ad prædam prædandum tu venis, & ad spoliandum spoliatus congregasti populum tuum, vt acciperes argentum & aurum, vt ferres possessionem, & substantiam, vt spoliares spolia magna.

Saba vero, sicut iam dixi, natio est Aethiopica & Indica, Dedan autem Idumææ finitima, est item alia Aethiopia; & Tharsis ipsa est Carthago. Omnes inquit hę gentes cum te inuasisse conspexerint, pecuniarum cupiditate istam tuam cum exercitu profectionem fuisse intelligent.

Iccirco propheta fili hominis, & dic Gog, hæc dicit Adonai Dominus: nonne in die illa cum habitauerit populus meus Israel in pace, cognosces, & excitaberis, et venies à loco tuo, ab extremo Babylone, tu et multæ gentes tecum; ascensores equorum omnes, congregatio magna & exercitus multus, & ascendes ad populum meum Israel quasi nubes vt operias terram? in nouissimo dierum erit.

Propterea vaticinare fili hominis & dices ad Gog: Vulg. 1
Hæc dicit Dominus Deus, numquid nõ in die illa cum habitauerit populus meus Israel confidenter scies? et venies de loco tuo à lateribus aquilonis, tu & populi multi tecum, ascensores equorum vniuersi, cœtus magnus & exercitus vehemens, et ascendes super populum meum Israel quasi nubes vt operias terram? in nouissimo dierum erit.

Hoc est post reditum Israel, quod etiam superius dixit, cùm habitauerit populus meus Israel in pace, cognosces & excitaberis. tale est & illud, quod à beato Moyse dictum est, ostendam eis quid erit in nouissimo dierum, quia generatio peruersa est. vocatq; nouissimum dierum non consummationem, sed tempus quo ipsi dissipati fuere.

Et adducam te super terram meam, vt cognoscant me omnes gentes, cùm sanctificatus fuero in te, coram ipsis ô Gog.

Vt sciant gentes me cùm sanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog. Vulg.

Gentes nunc Gog non indigent, ad percipiendam auctoris omnium rerum Dei doctrinam, quæ per Christum dominum hanc cognitionem adeptæ sunt. antiquitus vero, antequam Dominus homo fieret, huiusce modi miraculis indigebant. etenim cùm Sennacherim multa illa millia in Iudæa confecisset, hoc miraculo gentes omnium Deum agnouere. quapropter beatus quoque Dauid exclamat: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. & his item gentibus interfectis omnes cognita auctoris omnium rerum Dei potestate linguam ad eum hymnis celebrandum excitarunt. iccirco vt cognoscant me inquit omnes gentes cùm sanctificatus ego fuero in te; hoc est, cùm mea gloria celebrabitur perspicua facta mea potestate. *Psal. 75.*

Hac

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc dicit Adonai Dominus, Gog tu es de quo locutus sum ante dies priores per manum seruorum meorum prophetarum, Israel, qui prophetauerunt in diebus illis, & annis vt adducerem te super eos.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus. Tu ergo ille es de quo locutus sum in diebus antiquis in manu seruorum meorum prophetarum Israel, qui prophetauerunt in diebus illorum temporum, vt adducerem te super eos.*

Osee 2. Et Ioel, & Osee, & Micheas, & alij prophetæ de his gentibus vaticinati sunt. nam Osee dicit, Et disponam ipsis testamentum in die illa, cum bestijs agri, & cum volatilibus cœli, & cum reptilibus terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & habitare faciam te in spe. Et Ioel: Ecce ego, inquit, in diebus illis, & in tempore illo, quando conuertam captiuitatem Iuda & Hierusalem, & congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi pro populo meo, & hæreditate mea Israel.

Ioel 3.

Mich. 4. Micheas vero ita ait: Dole & viriliter age filia Sion, quasi parturiens, quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & venies vsque ad Babylonem: inde liberabit te Dominus Deus tuus, de manu inimicorum tuorum, & nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, dicentes, exultabimus & intuebuntur oculi nostri in Sion, & ipsi non cognouerunt cogitationem Domini, & non intellexerunt consilium eius, quia congregauit eos, vt manipulos areæ, surge & tritura eos, filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æreas, & deduces in ipsis gentes, & minues populos multos, & consecrabis domino multitudinem ipsorum, & robur eorum Domino totius terræ.

Zach. 4. Et Zacharias item: Hoc verbum Domini inquit ad Zorobabel dicens, non in potestate magna, neque in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus omnipotes, quis es tu mons magnus ante faciem Zorobabel, vt corrigas? ex quib⁹ perspicuum est post reditum, gentes cum exercitu profectas, quæ diuina manu euersæ sunt.

Et erit in die illa, in die qua venerit Gog super terram Israel, dicit Adonai Dominus, ascendet furor meus in ira mea, & zelus meus in igne iracundiæ meæ locutus sum vobis vere, in die illa erit commotio magna in terra Israel.

Vulg. *Et erit in die illa in die aduentus Gog super terram Israel ait Dominus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo, & in zelo meo, in igne iræ meæ locutus sum, quia in die illa erit commotio magna super terram Israel.*

Commotionem vocat rei magnitudinem, sicut enim commotionis omnes metuentes sensum percipimus, ita etiam miraculorum ingentium cognitionem. neque à ratione abhorret commotionem factam esse, cùm impijs & immanibus inferretur supplicium, furorem vero, & irã, & zelum, & ignem iracundiæ quatenus Deo conueniunt intelligemus, humano enim more ea posuit supplicia declarans. ait autem fore præ metu eorum, quæ facta fuerint, vt non homines modo, sed etiam pisces, & volucres, & serpentes, & bestiæ commoueantur, & montes abrumpantur, valles impleantur, & muri dirruantur. ex quibus perspicuum est commotionem reuera ab eo commotionem vocatam. non enim solum ratione præditis, sed etiam rationis expertibus terrorem incutit commotio, montesque abrumpit, ita vt partibus illis quæ abscissæ sunt, valles obtorrentur, muros item diruit, & vrbes in puluerem redigit, & prorsus huiusce rei magistra est experientia.

Et conuocabo aduersus eum metum gladij in omnes montes meos dicit Adonai Dominus. 63

Et conuocabo aduersus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus.

Commotione, inquit, præeunte terrorem ipsis injiciam, & hostium metum, ita vt fugæ se committentes alius alium ignorent, ipsi mutua cæde conficiant. hoc enim declarauit, cùm dixit.

Gladius hominis in fratrem suum erit, & iudicabo ipsum in morte & sanguine. 63

Gladius vnusquisque in fratrem suum dirigetur, & iudicabo eum peste & sanguine.

Non solum autem ipsi mutuo occidentur, sed ego etiam superne cum ipsis prælior.

In pluuia inundante & lapidibus grandinis, & igne & sulphur pluam super eum, & super vniuersa quæ cum ipso erunt, & magnificabor, & glorificabor, & sanctificabor, & cognoscar coram gentibus multis, & cognoscent quia ego sum Dominus. 63

Et imbre vehementi, & lapidibus vnuenosis, ignis & sulphur pluam super eum, & super exercitum eius, & super populos multos, qui sunt cum eo, & magnificabor, et sanctificabor, et notus ero in oculis multarum gentium, et scient quia ego Dominus.

His enim exitio datis, qui tunc ignorabat me, meam potestatem agnoscent, meumque dominium adorabunt. Deinde rursus prophetæ præcipit vt de eo prophetet, & de ijs gentibus, quæ cum eo erant sceleriter permittente eas ab extremo aquilone venturas, vt meritas feritatis pœnas persoluant. adijcitque futuram ipsorum imbecillitatem.

Ecce iam enim arcum tuum, inquit, dicmeau tuã sinistra, & sagittas tuas de manu tua dextera, & deiciam

deiciam te super montes Israel, & cades tu, & omnes qui circa te erunt, & multæ gentes tecum.

Vulg. *Et percutiam arcum tuum in manu sinistra tua, & sagittas tuas de manu dextra tua deiciam, super montes Israel cades tu & omnia agmina tua, & populi tui, qui sunt tecum.*

Tuas inquit vires destruam ita vt arma quæ manibus gestaueris, excidant: ad hæc adijcit, volucribus cœli & cruda vorantibus feris ad deuorandum eum traditum iri. & illud,

Mittam ignem super Gog, & habitabuntur insulæ in pace & cognoscent quia nomen meum Dominus.

Vulg. *Et immittam ignem in Magog, & in his, qui habitant in insulis confidenter, & scient quia ego Dominus.*

Declarat, postquam Gog tali exitio funditus perierit, fore vt non solum, qui continentem incolant, sed etiam insulani, bono animo sint, & confidant, veriti siquidem fuerant audito illius cum exercitu aduentu.

Et nomen meum, inquit sanctum cognoscetur in medio Israel, & non profanabitur nomen meum sanctum amplius.

Vulg. *Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel, & non polluam nomen sanctum meum amplius.*

Causamque docet.

Et cognoscent gentes, quia ego sum Dominus sanctus in medio Israel.

Vulg. *Et scient gentes quia ego Dominus sanctus Israel.*

Cùm enim gentes meæ prouidentiæ vires didicerint, & quemadmodum pro eo populo, qui meus nuncupatur propugno, non amplius meam imbecillitatem accusabunt, neque existimabunt propter meam impotentiam captum populum meum in pristinam seruitutẽ redactum fuisse. deinde eorum quę dicta sunt stabilitatem ostẽdit.

Ecce venit, & cognoscet quia erit, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Ecce venit & factum est ait Dominus Deus.*

Existimato hæc inquit accidisse, & quasi de ijs quæ euenerint, minime dubiam habeas fidem. nam quæ à me prædicta sunt, ea prorsus sient.

Hæc est dies, de qua locutus sum.

De hac inquit die sæpe prædixi; vocatij; diem tempus supplicij Gog. deinde docet, vt omnis Israel pro lignis, illorum armis vtentur, hastis, & arcubus, & sagittis, scutis & peltis & baculis, neque opus habebunt ligna cædere, sed arma antedicta septem annis ad vsum illis suppetent, atque per hæc eorum frequentiam declarat, prædicitque futurum Gog monumentum.

In die illa dabo Gog, locum nominatum, monumentum Israel, sepulchrum aduentientium ab oriente mari.

Et erit in die illa dabo Gog locum nominatum sepulchrum in Israel, vallem viatorum ad orientem mari. Vulg.

Vbi sepelierunt, inquit, eos qui ab orientis partibus in ipsos inuasere, illic etiam hũc sepelient. & per hoc in mentem eis reuocat cædem Assyriorum quæ regnante Sennacherim facta est, quia vt tempore ipsius opem sensere, ita deinceps eiusdem prouidentiam consequentur.

Propter multitudinem autem mortuorum, inquit, ædificabunt circuitum oris vallis, & sepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & vocabitur vallis sepulchrum Gog.

Quæ oppugnacere faciet prætereuntes & sepelient ibi Gog & omnem multitudinem eius, & vocabitur vallis multitudinis Gog. Vulg.

Tanta enim erit inquit interfectorum copia, vt nulla fossa manu facta eos excipiat, sed altissima vallis ipsis fiat sepulchrum vtring; circũædificata & superne aggeribus obruta. septemq; mensium inquit in hãc sepulturam tempus consumetur, diemque illius exitij, quo funditus peribit, insignem facient.

Erit enim ipsis, inquit, in nomen dies in qua glorificabor, dicit Adonai Dominus.

Et erit ea nominata dies, in qua glorificatus sum Vulg. *ait Dominus Deus.*

Sed & viros, inquit, secernent, vt circueant, terram & sepulturæ mandent eos qui inter fugiendum occubuerint.

Et quærent omnis pertransiens terram, & prætereuns, & videns os hominis ædificabit iuxta illud sepulchrum, quoad sepeliant ipsum sepelientes, in valle sepulchri Gog.

Et circuibunt peragrantes terram, clamq; viderint os hominis stabuent iuxta illud titulũ, donec sepeliant illud pollinctores, in valle multitudinis Gog. Vulg.

Multum inquit temporis circuibunt insepultos sepulturæ mandantes, & sicubi viatores aliquod os inuenerint, lapidibus apud eum congestis indicabunt ijs, quibus sepeliendi munus commissum fuerit, vt etiam illa cogant, eisque iussa faciant.

Nomen autem loci vocabitur, ruina, & sepulchrum, & expiabitur terra.

Nomen autem ciuitatis amœna, & mundabunt Vulg. *terram.*

His ita prædictis auibus & bestijs præcipit, vt ad conuiuium quoddã & epulas accedant, vtpote multorum atque adeo infinitorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

torum cadauerum. Non autem vt ratione præditis ipsis hoc imperat, sed vt rationis participibus hæc se permittente fieri persuadeat. illud autem, comedite carnes vitulorum, & arietum, & agnorum, & hircorum, & taurorum impinguatorum omnium, per translationem dixit, regibus ipsorũ, & principibus atque optimatibus, vitulorũ & arietum & hircorum & taurorum nomine designatis. & per agnos subiectos populos indicauit, ac sacrificium suum vocauit illorum cædem sua voluntate factam.

Et saturabimini, inquit, super mensam meam.

Hoc est cibo à me vobis allato. atq; ostendens quisnam sit hic cibus, adiecit.

Equum & ascensorem, et gigantem, et omnem virum bellatorem dicit Adonai Dominus.

Vulg. *De equo, et equite forti, et de vniuersis viris bellatoribus ait Dominus Deus.*

His interpretatus est, arietes, & tauros, & hircos.

Et dabo gloriam meam in vobis, et videbunt omnes gentes iudicium meum, quod feci, et manum meam quam induxi super eos.

Vulg. *Et ponam gloriam meam in gentibus, et videbunt omnes gentes iudicium meum, quod fecerim, et manum meam quam posuerim super eos.*

Facta, inquit, hac cæde, & tali vobis exhibito conuiuio, conspicient omnes gentes & meæ prouidentiæ vires, & meum iustum iudicium. quin etiam domus, inquit, Israel rebus ipsis percipient, esse me Dominum ipsorum, & herum. illud vero, ab hac die & vltra, pristinam accusat inscitiam.

Et cognoscent omnes gentes, quia propter peccata sua in seruitutem redacti sint domus Israel, pro ijs quæ in me deliquerunt, et auersa est facies mea ab eis, et tradidi eos, in manus inimicorum suorum, et ceciderunt omnes gladio, secundum immunditias ipsorum et secundum iniquitates ipsorum feci eis, et auerti faciem meam ab eis.

Vulg. *Et scient gentes quoniam in iniquitate sua capta sit domus Israel, eo quod dereliquerint me, et absconderim faciem meam ab eis, et tradiderim eos in manus hostium, et ceciderint in gladio vniuersi iuxta immunditiam eorum, et scelus feci eis, et abscondi faciem meam ab illis.*

Conspicientes, inquit, gentes illatam Gog perniciem, cognoscent Babylonijs quoque idem me supplicium inferre potuisse: sed vt ab Israel impietatis ac scelerum pœnas exigerem nulla eos ope dignos censentem concessisse vt in seruitutem redigerentur. Hoc autem nos item aperte docet, post reditum istas gentes in eos inuasisse. cognoscent enim omnes gentes, inquit, vt propter peccata sua in seruitutem redacti sunt omnis domus Israel, omnes enim qui conspexerint frequentem illorum cædem, recte cogitantes intelligent, vt pœnas peccatorum luerent, eos illam sustinuisse captiuitatem, quæ quidem testantur etiam ea quę sequuntur.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, nunc reducam captiuitatem Iacob, et miserebor domus Israel, et zelabor propter nomen sanctum meum, et capient ignominiam suam et omnes iniustitias suas quas iniuste egerunt in me, cùm habitauerint ipsi in terra sua in pace. et non erit exterrens cùm reduxero eos de gẽtibus, et eduxero eos de regionibus ipsorum. Vulg.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor omnis domus Israel, & æstimam zelum pro nomine sancto meo, et portabunt confusionem suam, et omnem præuaricationem, qua præuaricati sunt in me, cùm habitauerint in terra sua confidenter nemine formidante. & reduxero eos de populis et congregauero de terris inimicorum suorum.

Illud, capient ignominiam suam, & omnes iniustitias suas quas iniuste egerunt in me, pro animo secum reputabunt, propter eas, quas sustinuerint calamitates, earundem sibimet se auctores fuisse, & ignominiæ causam iniustitiam. hæc autem cogitabunt, inquit, in patriam terram reuersi, atque ab his grauibus hostibus liberati. Tunc enim

Et sanctificabor in ipsis coram gentibus. Vulg.

Et sanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarum.

Hoc est, perspicua facta mea potentia ab omnibus adorabor. propter eam prouidentiam, quam erga eos adhibuerim.

Et cognoscent, quia ego sum Dominus Deus ipsorum, cùm apparuerim ego ipsis in gentibus. Vulg.

Et scient, quia ego Dominus eorum, eo quod transtulerim eos in nationes.

Mea enim prouidentia à Babyloniorum dominio liberati, etiam Scythicarum gentium interitum conspicabuntur.

Et congregabo eos in terram ipsorum, & non derelinquam amplius ex ipsis vllo. Vulg.

Et congregauerim eos super terram suam, et non dereliquerim quemquam ex eis vltra.

Hoc etiam quantum in diuina prouidentia fuit, effectum est: quod si diuinis legibus repugnare consueti redire noluerunt, at plures certe patriam terram externę antepoluerunt.

Et non auertam amplius faciem meam ab eis, eo quod effudi furorem meum super domum Israel, dicit Adonai Dominus. Vulg.

Et non abscondam vltra faciem meam, ab eis, eo quod

effuderim spiritum meum super omnem domum Israel ait Dominus Deus.

Hoc etiam sequitur hominum voluntatem, in nobis est enim situm, bonas pollicitationes ad exitũ perducere. ita nobis quoque regnum cœlorum Dominus promisit, sed illud cõsequi minime poterimus, si nos eo indignos in hac rep. degentes præbuerimus. at si studiose, omniq; alacritate diuinas leges obseruauerimus, omnibus promissis bonis perfruemur. ita Iudæis pollicitus fuerat, non auersurum se faciem ab eis, parentibus videlicet & credentibus, diuinasq; leges obseruantibus. Atq; hæc ita se habere, testis est historia. cum enim de Aegypto populũ eduxisset, in promissam eos terram pollicitus est se introducturum: at vbi diuinis decretis aduersantes impie viuere perseuerarunt, in deserto omnes eos occidit, duobus tantum ex ijs, qui pollicitationes exceperãt seruato promisso. Hic igitur idem, qui credidere & salutare præconium exceperunt, firmam habent pollicitationem, non enim auertit faciem suam ab eis, qui vero ea committunt, quæ diuinæ voluntati repugnant, ab eius procul absunt aspectu, neque vllum eius prouidentiæ fructũ percipiunt, ambulantes secundum Isaiam lumine ignis sui, & flamma, quã succenderunt; & ibunt secundum diuinũ Dauid in adinuentionibus suis. hæc quidem nos ita intelligere à diuina scriptura docti sumus. ego vero admiror no solum Iudæorum insciti, sed etiam quorundam, qui Christianum nomen obtinẽt, sed Iudaicas fabulas attendunt, & Gog, atq; Magog inuasionem nõ factam asserunt, sed futuram expectant. quos intellexisse oportuit primum huius prophetiam cum reuocatione è Babylone coniunctã fuisse, deinde per hæc dixisse gentes Dei potentiam cognituras. qua enim doctrina nunc dicant ipsi gentes indigent ad diuinam potentiam cognoscendam, quæ credere in nomen patris & filij & spiritus sancti docta sint, celebrare aut & adorare diuinam didicere naturam, & ab idolorum errore liberati sunt. qui vero huiusce modi doctrinam Gog interitus afferre potuit, qualem sanctorum Apostolorũ continet præconium, hoc enim quæ ad trinitatem, & vnitatem pertinent, omnes homines edocet, & in vna natura tres proprietates nos contemplari, & ad hæc mortuorum resurrectionem, & iudicium, & præmium tum bonorum, tum malorum, cœlorum regnum, supplicium in gehenna, virtutis disciplinas, philosophiæ documenta, & alia quæcumque diuinum continet Euangelium, & sacra apostolorum volumina. Gog autem interitus gentes dumtaxat edocuit, maxima potentia præditum Iudæorum Deum, & non propter ipsius imbecillitatem, sed propter propriam ipsorum iniquitatem in Babyloniorum eos potestatem redactos. Si igitur nondum ea quæ spectant ad Gog, accidere; verum, nouissimis diebus euenient, & per illum discent gẽtes auctorem omnium rerum Deum colere, maiora sunt ea quæ ad Gog attinent, salutari cruce, & morte illa, quæ mortem destruxit, & diuinis apostolis, qui cognitionis Dei lumine orbem terrarum illustrarunt, hæc enim omnia non potuerunt, gentes auctorem omnium rerũ Deum docere, sed solus Gog interitus perspicuum ipsum omnibus effecit. ita aperte Iudæis fauent qui hæc fabulantur: nos autem diuina scriptura adducti attulimus modo dictam interpretationẽ, qua docuimus & illum venisse, & ea quæ ad ipsum pertinebant, ad exitum perducta. & tunc quidem gentes didicere non propter diuinam impotentiam seruitutem sustinuisse Iudæos, sed propter sua impia facinora. In præsenti vero per dominicæ mortem & resurrectionẽ cognitionis Dei radios gentes excepere; & à patria impietate fugere ac libere adorare didicimus patrem, & filium, & spiritum sanctum ipsum decet gloria in secula. Amen.

SECTIO XV.

Et factum est in vigesimo et quinto captiuitatis nostræ anno, in quinto mense, decima mensis, in quartodecimo anno postquam capta est vrbs.

In vigesimo quinto anno transmigrationis nostræ in exordio anni decima mensis, quartodecimo Vulg. *anno postquam percussa est ciuitas.*

Hinc etiam perspicuum est prophetam Iechoniæ regis captiuitatis socium fuisse, post quem Sedecias vndecim regnauit annos, minus tamen mensibus paucis, quippe cum vndecimo Sedecię regis anno capta sit vrbs. iure igitur dixit, annum quo capta fuit vrbs quartum decimum suæ captiuitatis quintum & vigesimum esse.

In die hac facta est super me manus Domini, & duxit me illuc in visione Dei, adduxit autem me in terram Israel, et posuit me super montem excelsum valde, & in eo quasi ædificium ciuitatis a regione.

In ipsa hac die facta est super me manus Domini & adduxit me illuc in visionibus Dei, adduxit me in Vulg. *terram Israel, et dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium ciuitatis versus meridiem.*

Vaticinatus ipse auctor omnium rerum Deus, reditum à captiuitate, ostensaque per aridorum illorum ossium resurrectionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

sua potentia, prædicit item vrbis actempli ædificationem; neque verbis tantum vsus est, sed etiam talem indicat visionem prophetæ diuini spiritus efficacia mentis illius acie illustrata. Ne vero singula interpretantes huius libri legendi studiosos orationis longitudine defatigemus, eorum quę in spiritu diuino prophetæ ostensa sunt, summatim paraphrasim quandam facere instituimus. Ait igitur in visione Dei, hoc est, spiritus, non corporis visione, suam mentem in terram Israel abductam fuisse, vidisseque in monte quodam excelso ędificium, & quandam ibi stantem humana quidem forma præditum, sed colore splendidissimi, atque pulcherrimi æris, calamumque & funiculum ad ędificandi vsum confectum afferentem, sibique præcipientem, vt & quæ ostenderentur conspiceret & quæ dicerentur, audiret. ea enim gratia se venisse aiebat, vt & ostenderet & doceret, vt etiam tu inquit hęc renuncies domui Israel. deinde metiens calamo ostendit mihi omnes ædificij mensuras, ac primum portarum mensuras, & eorũ quæ limina vocantur, & superliminarium & postium, Aelam enim singulari numero postem vocat, Aelamoth vero numero multitudinis postes, & Thee rursus, & limen, & superliminare, Theim vero eadem numero multitudinis. ita enim cõperi apud Syrum horum interpretationem. asserit aũt vidisse se nõ solum exteriores, sed etiam interiores portas, & rursus aulas interiectas, atq; ex illis interiores, aliæ enim sacerdotibus attributæ fuerant, ad alias omnibus Israelitis aditus patebat, & vnum circum septum habebat Dei templum, maximum & celsissimum, & intus post illud alijs muris id omne quod sub diuo erat, definitum fuerat, & hæc quidem omni populo fuerãt attributa; interiora vero, & quæ prope ipsum templum sacerdotibus dedicata. ait igitur in interiore atrio se vidisse pastophoria, locaque columnis sulta triginta: pastophoria vero Syrus exedras appellauit. & hæc item sacerdotib⁹ dedicata fuerant, vt idem propheta docet. diuino autem Esaiæ: Ingredere, inquit, in pastophorium ad Sommam scribam, dicitq; centum cubitorum latitudinem exterioribus aulis assignatam fuisse illi quæ ad aquilonem, & illi quæ respicit ad meridiem, itidemque ei quæ ad orientem solem: interiorum vero aularum longitudinem cubitorum quinquaginta, latitudinem cubitorum viginti quinque. asserit item portas sibi similes in omnibus fuisse, & secundum mensuras, & secundum palmarum sculpturas. & ab vtraque partę ianuæ pisomata siue cymatica Aeleu appellat, in quibus insculptas fuisse dixit palmarum imagines. ait item conspexisse se mensas ab vtraq; parte portarum positas, in quibus positas victimas sacerdotes iugulabant, & holocaustomata, & quæ propeccato & ignorantia offerebantur, & prope fuisse dixit riuum quendam sanguinem victimarum excipientem, & in quendam locum prorsus remotum deferentem. Habebant aũt mensæ, inquit, etiam tecta superne operientia, pluuiæq; & solis impetum propulsantia. deinde narrat, duas se exedras cõspexisse, alteram ad aquilonem, alteram respicientem ad meridiem, vtramque in interioribus aulis ædificatam; & quæ ad aquilõ respiceret, eam fuisse dixit sacerdotibus attributam sacrum Dei templum custodientibus: quę vero ad aquilonẽ, ijs, qui externum altare custodirent, & tum hos, tum illos à Sadoch oriũdos dixit, antiquitus enim Abiathar genus sacerdotio abdicauit auctore omnium rerum Deo secundum iam contra Eliu principem sacerdotum sententiam. interiorem quoq; aulam, quæ respiceret ad orientem solem ait, à vestibulo Dei templi vsque ad portã centum habuisse cubitos longitudinis, totidemq; latitudinis: è regione vero templi altare, & templi vestibulum, viginti cubitorum longitudinem, quatuordecim latitudinem, portamq; ipsius similiter quatuordecim latitudinem; & ab vtraq; parte ipsius latera vel postes vsque ad angulum ex tribus cubitis vtrumque. ita enim viginti cubitorum mensura perficitur; iam quatuordecim excipiente, & anconibus ab vtraque parte, hos enim epomidas vocant, alios sex; ternos hinc, ternos illinc: ipsius quoq; templi portam habere dixit latitudinem cubitorum decẽ, & ab vtraq; parte anconas quinq;, vt rursus viginti cubiti absoluerentur. & dimensus est, inquit, & ipsum templum, & ostendit mihi quadraginta cubitorum longitudinem, ac viginti latitudinem æqualem vestibuli mensuræ. & vicissim quit alteram quoq; portam illa interiorem, cuius latitudo erant cubiti sex, & ab vtraq; parte anconas cubitorum septem. sex igitur cubiti quatuordecim additi, viginti perficiunt. consp exisse item affirmat se portas separantes à sanctis sancta sanctorum, quarum latitudinẽ dixit æqualem fuisse templi mensulæ, hoc est cubitorum viginti, altitudinẽ vero cubitorũ quadraginta. cum vero quæsierim & apud Syrum & apud Hebræũ meas mensuras, reperi altitudinem mensuræ æqualem latitudini. consentiunt enim vterq; & Syrus & Hebræus, qui latitudinem & altitudinem viginti cubitorum dixere. cõmemorat quoque

que duplex se in circuitu templi ædificium conspexisse, & alios muros extra tectũ constructos, & inter duos muros vndiq; porticum & aditum, atq; huiusce ędificij causam affert. ne quis inquit templi parietibus appropinquaret. & hunc ipsum angustum ambitum dixit in plana & cœnacula diuisum fuisse, ac fenestras extrinsecus angustas, intrinsecus latiores habere, quas obliquas appellare cõsueuimus. & alias inquit duas exedras ab vtraque parte Dei templi conspexi; alteram ad aquilonem respicientem, alteram autem ad austrum: hoc enim vocauit orationem, siquidem eas partes Hierusalem, quæ magis vergunt ad aquilonem incolentibus Iudæis mos est, cùm precantur ad meridiem respicere, secundum vrbis situm. aitque inter Dei templum & eam quæ vocatur exedra quinq; cubitos definiri, & à pariete occidentis vsque ad ipsam exedrã septuaginta cubitos interesse, & longitudinem cubitorum non aginta. medium aũt Dei templum, inquit, tabulis totum contectum, neque parietes tantum, sed etiam pauimentum & tectum, habebat autem fenestras quoque reticulatas, hoc est perforatas retibus similes. Et sculpturæ in parietibus & in liminibus Cherubim & palmarum imagines continebant, & vnumquodque Cherubim duas facies habebat, alteram leonis, hominis alterã, & altera ad hanc altera ad illam palmam respiciebat, duasq; facies pro quatuor insculptas contemplatus est: quandoquidem fieri non poterat vt accurate in tabulis quatuor insculperentur. addit etiam se cõtemplatum altare ante sancta, cuius altitudo tres cubiti, longitudo duo, & latitudo totidem, hoc est quadratũ isopleuron, id est, æqualibus constans lateribus, & ab eo, qui hæc mihi ostendebat, edoctus fui, hanc esse mensam coram Domino, & scire oportet mensam, quæ panes propositionis exciperet, altare eum appellasse, cùm magnus Moyses mẽsam ipsam duntaxat nominarit. antè igitur nostris aperitur ianua per prophetiam. Erat autem ianua inquit sanctorũ, non duorum, sed quatuor ostiorum, vt aperta in se refringerentur, & hæc eadem sculpturas habebant. adijcit etiam alias exedras in exteriore aula se vidisse positas, & ante exedras porticum decem cubitorum latitudine, centum longitudine: lumen autem porticus vocat, quod apud nos luminare nuncupatur. & hæc dixit dedicata sacerdotibus fuisse ad vescendum sanctificato cibo, præcepisseque eum, qui sibi hæc ostenderet, vt nemo cum sacerdotibus illuc introiret, neq; item sacerdotes ipsi sacerdotali veste induti, & diuini cultus munus obeuntes in exteriorem egrederentur aulam. neque enim fas est aliquem è populo eos veste sacerdotali indutos contingere. quare opus est in illis domibus dedicatam diuino cultui vestem exuere, & alteram indutos ad populum prodire. ostendit item mihi circuitum, quem mensus est, & cùm mensus esset docuit vnamquamque partem, orientis, occidentis, aquilonis & austri, quingentos cubitos habuisse, ita vt circuitus quadruplicatus in his mille cubitos cogeretur.

Et adduxit me inquit ad portam quæ respiciebat ad orientem, & eduxit me, & ecce gloria Dei Israel veniebat per viam ad orientem, & vox castrorum quasi vox geminantium multorum. Cap. 43.

Apud Hebræum & apud Syrum comperi, vt vox aquarum multarum.

Et terra splendebat quasi fulgur, à gloria eius per circuitum, et visio quam vidi, secundum speciem quã videram, quãdo ingrediebar vt vngerem ciuitatem.

Quando venit vt disperderet ciuitatem. Vulg.

Rursus hic etiam & apud Syrum & apud Hebræum comperi, quando ingressi sunt vt perderent ciuitatem. declarat autem secundum visionem, qua contemplatus est & eos qui afferebant secures & ciuitatem cædebant, & illum qui carbones per omnem vrbem dissipauit. quando etiam signum illud impositum vidit ijs, qui populi scelera deplorabant. & verisimile est Septuaginta sensum attendentes vnctionem vocasse frontium annotationem eorum qui liberati fuerant à cædentium pœnis.

Et visio curru, simili erat visioni, quam vidi super fluuium Chobar.

Et species secundum aspectum quem videram iuxta fluuium Chobar. Vulg.

Statim autem conspicatus

Cecidi, inquit, & gloria Domini ingressa est in domum per viam portæ respicientis ad orientem.

Et cecidi super faciem meam, & maiestas Domini ingressa est ad templum per viam portæ quæ respiciebat ad orientem. Vulg.

Neq; dixit Dominum ingressum esse: diuina enim natura eiusmodi est, quę circumscribi nequit: sed Domini gloriam, id est, conspectam visionem.

Et assumpsit me spiritus, et introduxit me in aulam interiorem, & ecce plena gloriæ domus Domini, & stetit & ecce vox ex domo loquentis ad me.

Et eleuauit me spiritus, et introduxit me in atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus, & audiui loquentem ad me de domo. Vulg.

Cùm enim eo quoq; tempore quo tabernaculum beatus fixit Moyses, gloria Domi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ni ipsum repleuerit, & quando Salomon absolutæ templi ædificationis encæniorum celebritatem peregit, rursus eadem Domini gloria domum impleuerit, necessario etiam hac ædificatione ostensa, & Dominus apparet, & propria gloria implet domum ostendens fore, vt non solum ædificetur, sed etiam diuina vi compleatur.

Et vir stetit adhærens mihi.

Vulg. *Et vir stabat iuxta me.*

Ostendit angelum fuisse qui ædificationem mensus est, & hæc ostendit & verisimile est ipsum sanctum Michaelem esse, cui populi cura commissa fuerat.

Et dixit ad me: (non angelus sed Dominus) Vi disti fili hominis locum throni mei, & locum vestigij pedum meorum.

Vulg. *Fili hominis locus solij mei, & locus vestigiorum pedum meorum.*

Psal. 98. Ita etiam beatus Dauid, scabellum Dei, diuinum templum nominat. adorate enim scabellum, inquit, pedum eius quoniam sanctum est. & locum throni hunc appellauit, tanquam in quo ipse requiescat. his subijcit.

Vbi habitabit nomen meum in medio domus Israel in seculum.

Vulg. *Vbi habito in medio filiorum Israel in æternum.*

Non dixit habitauit, sed habitabit: habitabit autem in perpetuum in medio sanctorum, & eorum qui vere Israel appellantur, quique videre ipsum possunt quatenus homini videre licet, non figura, sed reuera, illa vero supercœlestium erant figura: vide enim facies, inquit, omnia secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte. mendacij igitur expers est promissio quam Dominus Christus sacris Apostolis confirmans dixit, multæ mansiones apud patrem meum, si quo minus dixissem vobis: quia ibo & parabo vobis locum: iterum veniam, & accipiã vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. in figura igitur non habitauit neque habitabit Deus in perpetuum, condemnauit enim ipsos, cùm dixit, ecce relinquetur domus vestra deserta. oportet igitur à figuris ad veritatem ascendere & illam Dei habitationem expectare: & quæ sequuntur, modo dictæ interpretationi consentiunt.

Exod. 26.

Ioan. 14.

Et non profanabunt, inquit, amplius hi domus Israel, nomen meum sanctum ipsi, & duces ipsorum in fornicatione sua & in ruinis ducum suorum in medio eorum.

Vulg. *Et non polluent vltra domus Israel nomen sanctum meum ipsi, & reges eorum in fornicationibus suis, & in ruinis regum suorum, et in excelsis.*

Hoc autem si quis de Israel simpliciter accipiet falsum comperiet, quos etiam post reditum multæ impietatis & Esdras accusat & Macchabæorum historia, & non solum alios Israelitas, sed etiam sacerdotes, & principes sacerdotum. rabies vero contra dominum cuinam impietatis istius exuperandæ locum relinquit? neq; hæc igitur Israel tantum cõueniunt, sed ijs, qui pura mentis acie præditi sunt, ac videre Deum possunt, quique spiritalem cultum complectuntur.

Cùm ponerent ipsi vestibulum meum, inquit, in vestibulis suis, & limina mea hærenta luminibus suis, & dederunt parietem meum prope me, & ipsos, & profanarunt nomen meum sanctum in iniquitatibus suis, quas faciebant. Vers.

Qui fabricati sunt limen suum iuxta limen meũ, & postes suos iuxta postes meos, et murus erat inter me, & eos, & polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus, quas fecerunt.

His omnibus docet ne ipsis quidem sacrum Dei templum attributum fuisse, vt omnia in eo facerent, quæ domi facere consueuerant. quare

Et consumpsi eos, inquit, in ira mea, & in cede. Vers.

Propter quod consumpsi eos in ira mea.

Pœnas, inquit, ab ipsis scelerum exegi, eosq; occidi. Deinde admonet vt ipsi relicta priſtina via ab impietate deficiant, & ipsi inquam & duces ipsorum, ac pollicetur si hæc fiant se in medio ipsorum in perpetuum habitaturum, & hæc promissa cõsecuti essent, si Dominum, qui ad ipsos venit, excepissent; sed quia cùm vidissent ipsum dixerunt inter se, hic est hæres, venite occidamus Matth. 21. eum, & habebimus hæreditatem eius; illos quidem de vinea deiectos in orbem terrarum dissipauit, vineam vero tradidit aliis agricolis, quibuscum in perpetuum habitat in tempore ab ipsis fructum percipiens. Deinde præcipit propheta vt populo ostendat templi ædificium, vt propter beneficij magnitudinem, & spem restitutionis in priſtinum statum conuersi delinquere desinant, & ab impietate deficiant, non solum autem leuiter adumbrare, & describere templi ædificationem iussus est, sed etiam illius cæremonias & consuetudines ostendere, vt ipsorum obseruatione Dominum colant. asserit item cõtemplatum esse se, & thymiamatum altare, cuius altitudo duorum cubitorum, longitudo vnius, & latitudo eiusdem mensuræ. & duo se altaria conspexisse ait, non æqualis mensuræ, sed alterum maius, alterum minus. necesse est inquirere, cur nam cùm beatus Moyses vnum altare secundum diuinum præceptũ fecerit, hic propheta duo contempletur. arbitror autem id quod breue est

ue est maioris figuram, figura enim erat antiquum noui testamenti, & altare illud nostri altaris, Christus autem propitiatio nostra est, sicut ait diuus Apostolus, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ. ait item inter duo altaria cubitos quatuor esse diuinis euangelijs numero æquales: inter legem enim, & sperata bona euangeliorum gratia data est.

1.cor. 3.

Et Ariel, inquit, cubitorum duodecim longitudine, & latitudine totidem.

Ariel vero Hebræorum lingua montem Dei significat, vel secundum aliam interpretationem lumen Dei. vocat autem, vt ego arbitror, sic altaris basim, atq; hic numerus cubitorum cum sacris Apostolis consentit, qui bases & crepidines diuinæ gratiæ fuerunt, & Ecclesiæ fundamenta, & crepido. tu enim es Petrus inquit, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam dixit Dominus, & rursus: vos estis lux mundi. & ipsum altare duob⁹ cubitis asserit maius esse Ariel & longitudine, & latitudine, neq; enim sola diuinitate, sed etiam assumpta humanitate infinito interuallo maior est seruis dominus. Deinde prophetæ imperat auctor omnium rerum Deus, vt sacrificiorum leges edoceat sacerdotes, & quemadmodum oportet pro peccato vitulum & afferre, & sacrificare, & vbi oporteat desistere, & quemadmodum item altaris cornua circum aspergenda sint, & altaris anguli, deinde pro peccato hœdi ab omni macula liberi offerẽdi. & rursus eodem modo sanguine altare perfundẽdum, & ita inquit cùm hæc facta fuerint, & absolutio propitiatio pro peccato afferent vitulum & ouem, ipsos quoq; omnis maculæ expertes, & cum salibus sacrificium peragent, sales autem indicium sunt rationis, & iudicij, & piæ opinionis; neq; enim simpliciter, aut moribꝰ inseruientes hæc facient, sed quadam cum ratione, & consilio, quod recte agere instituerit, & faciẽt inquit septem dies huiusce modi sacrificia; à die vero octaua, & vltra talia sacrificia, ne singula percurram.

Matth. 16.

Matth. 5.

Cap. 44. Ostendit item mihi portam quoque ad orientem conuersam clausam, præcepitque hanc continenter claudi, & attribui ipsi auctori omnium rerum domino, non quod porta indigeret, cùm ingredi vellet, qui vbique interest, & omnibus adest. quomodo enim hac clausa ingressus esset, si per portas ingredi consueuisset? verum imbecillioribus auribus Ieſe accommodans hæc designat, & par est per hæc nobis virginalem aluum innui, per quam neque ingressus est, neq; egressus aliquis alius, quam solus ipse Dominus. præcepit item apud hanc ipsam portam ducem quoque, hoc est, principem sacerdotum cibo vesci, & per vestibulum transire, & accedentem, & abeuntem: hoc enim vocauit Aelam. Ita his narratis & ostensis rursus intuetur Domini gloriam in porta ad aquilonem sita, & dicere iuberur exacerbanti populo vel litigioso & contentioso, ita enim & alij interpretes interpretati sunt, vt contenti sint priſtinis facinoribus, quæ patrare ausi sunt alienigenas & incircumcisos in sacrum Dei templum introducentes, & quod maximum criminum est, quia non solum carnem incircumcisam habebant, sed etiam amplius carne mentem ipsam; ita vt perspicuum sit cordis circumcisionem iustitiæ perfectionem esse, carnis vero circumcisionem eius circumcisionis, quę mentis est, argumentum esse & signum. præcipit igitur auctor omnium rerum Deus, eos, qui animo incircumcisi erant, & corpore alienigenas, & externos procul à diuinis septis morari: Leuitas autem qui scelerum populi participes fuere, & idolorum cultum amplexi à proprio ordine defecerunt, neque genitorum officio fungi, neque holocaustum iugulare, aut sacrificium pro peccato, nequo insuper sacris appropinquare, sed suæ impietatis fructum ignominiam percipere: genus vero Sadoc, quod patriam pietatem seruauit, dumtaxat ministrare, & custodire, & alia omnia sacerdotum munera obire, & decet ipsos inquit vestibus è lanis contexis nequaquam vti, sed linea tantum vestimenta indui ministrandi tempore, & cidarim vnusquisque capiti imponat, & subligaria intus præcingat, atque exeuntes ad populum, vesles cultui dedicatas exuant, & alias induti portas egrediantur, neque enim fas est à sacerdotio alienum sacerdotalibus vestibus appropinquare, & capita itẽ non radent, quod facere consueuerant idolorum sacerdotes, & comas suas non nudabunt. Hebræus vero & Syrus non nutrient dixere. neque enim radi ipsos, inquit, oportet, neque comas nutrire, sed tonsuræ mediocritatem obseruare. hoc enim significauit cùm dixit; cooperientes cooperient capita sua. oportet item ipsos eo tempore, quo sacerdotio fungendum est à vini potu abstinere ac si velint vxorem ducere neque viduam, neq; repudiatam mulierem accipere sed virginem. quod si etiam aliqua fuerit sacerdotis vxor vidua relicta, & voluerit aliquis eam ducere, ne tales quidem nuptiæ à lege interdicentur, inuiolatum siquidem manet sacerdotij genus eius quæ sacer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

doti copulatæ sacerdoti rursus coniungatur, quos rursus oportet etiam populum erudire, & communium sacrorumque discrimen docere, ipsi etiam causas ad ædes pertinentes iudicent, & alias lites dissoluant, semper id quod iustum est præferentes, & celebritates secundum legem peragant, & sabbata quiete, & alijs rebus honorent, & ad animam hominis non ingredientur, vt polluantur, hoc est ad cadauer, sic enim & Hebræus & Syrus dixit, sed ad solum patrem, & matrem, inquit, filium, & filiam, fratrem, & sororem nondum nuptam. Deinde præcipit quo modo immundus emundandus sit, vt ita possit ad obeundum munus accedere, non quia reuera execrandum esset mortuos inspicere; si enim vere hoc læsisset, læsisset etiam mortui patris, aut matris, aut fratris spectaculum; sed per hæc ostendere vult maiore obseruãtia dignum apud Iudæos, qui parua extollere didicerant, esse sacerdotem. Deinde præcipit sacerdotem quoque pro se ipso oblaturum in sancta ingredi, neque partem accipere cum filijs Israel in distributione terræ: ego enim hereditas, inquit, ipsorum, & possessio eorum, mihi enim oblata primogenita, & primitias ipsis ad fruendum dedi, & partes à sacrificijs oblatas rursus eis attribui: ego enim nullius indigeo.

Cap. 45. Iubet item terram quandam in suburbanis definiri sacerdotibus, ab oriente sole ad occasum decem millia cubitorum, & ab aquilone ad meridiem viginti quinque millia, vt habentes ipsi decimas & primitias, & primogenita, & sacrificiorum separatas partes, & à terra consolationem, id quod iustum est amplectantur, nec amplius concupiscant, neque populo noceant eo fruentes, quo cõtenti esse queant. iccirco subiecit.

Sufficiat vobis duces Israel, iniustitiam & miseriam proijcite, & iudicium & iustitiam facite, & auferte oppressionem à populo dicit Adonai dominus.

Vulg. *Sufficiat vobis principes Israel, iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iustitiam facite, separate consilia vestra à populo meo ait Dominus Deus.*

Deinde de stateris & ponderibus & mensuris præcipit, quæ æqualitate, & iustitia ait obseruanda; iubetque introitus & exitus vnam esse mensuram, nosque docet eorum continere gomor decem, & vnumquodque chænicas decem, vt sit corus chænices centum, & ephi habere eandem mensuram, quam chænix, & minam præcipit quinquaginta siclos continere, & vnumquemque siclum obolos viginti. & decem olei cotylas item gomor vocat, quam decimam esse dixerat cori partẽ. iubet etiam primitias oblatas frumenti & hordei, sextam gomor partem continere, quæ apud nos semimedimnus nuncupatur. cùm enim corus triginta sit medimnorum, gomor vero decima pars cori, necesse est gomor trium esse medimnorum: trium autem medimnorum sexta pars semimedimnus est. iussit item de decem cotylis vnam cotylam offerri, & ouium itidem decimas. Hæc autem omnia dabit, inquit, populus principi ad sacrificiorum vsum, vt in neomenijs & celebritatibus, & sabbatis ab ipso sacrum munus obeatur, & pro populo Deus placetur. præterea docet, quænam facere conueniat neomenia decimi mensis, quæ quarta decima, & quæ rursus septimo mense: oblatam autem siliginem sacrificium vocat. sacrificium enim coctionem, inquit, vitulo, & coctionem arieti facies, & olei hyn & coctioni hin: verum apud Syrum heminam comperi.

Iubet quoque portam, quæ respicit ad orientem, sex hebdomadis diebus claudi, sabbato per totum diem apertam patere: & sacerdotibus, inquit, pro principe sacerdotum sacrificia offerentibus, ipse super hac porta stabit, & cùm sacrificium offeretur, stãs in vestibulo adorabit, & ita egredietur, & omnis populus ante hanc portam stans Deo cultum adhibebit. in sabbatis & neomenijs, & holocaustoma sabbatorum offeret princeps sacerdotum; ipsum enim ducem vocat. recensẽt etiam sacerdotum numerum, & similiter, quæ neomenijs offerẽda sint, docet. Mannaa vero similaginis sacrificium nuncupat; ita enim Syrus quoq; interpretatus est. præcipitque eos qui ingressi fuerint ad adorandum Deum, in exteriorem aulam, si à porta quę est ad aquilonem ingrediantur, per eam quæ est ad meridiem exire: quod si hanc ingressi fuerint, per alteram exire vt ordine ingressi & egressi sine vlla perturbatione Deum adorent. & sacerdotum princeps ijs, quæ fiant intersit, vt maiore verecundia cultus adhibeatur, & omni populo sabbatis, & alijs celebritatibus portam aperiri iussit quæ est ad orientem, principi vero sacerdotum voluntarium sacrificium offerre Deo volenti, quacunque die voluerit sacrificium peragere, liceat, inquit, portam aperire. simile enim erit, inquit, oblatum ab ipso sacrificium sabbatorum sacrificio. & ex definita ipsi terra, si cui filiorum tradere voluerit, ipsius perpetuum ius, qui accipit, obtineat: quod si seruo data fuerit, illius dominio potiatur vsque ad remissionis annum: & anno illo qui hebdomadicus

madicus appellatur, principi sacerdotum reddet hereditatem; soli enim sacerdotali generi hæc hereditas dedicata est. non enim decet paterna hereditate priuatis filijs & spoliatis ad iniurias populi procedere, alia rursus sacerdotibus pro compensatione definita terra. sit igitur definitæ sacerdotibus terræ heres genus. & ostendit, inquit, mihi alium locum situm ad occasum, & aquilonis exedris propinquum, quem dixit ad coquendum sacerdotib⁹ definiri, vt pro ignorantia & peccato ibi coquant, & mannaa illic coquant. neque enim fas est, quæ semel definita sunt & sanctificata, ea communia facere extra ferendo. & vidi alias aulas illa breuiores, circum maximam aulam sitas: & vnaquæque habebat longitudine cubitos triginta, latitudine quadraginta, apud quas ædificatę domus erãt, quas exedras vocauit, in quibus populi sacrificia coqui præcepit.

Et inde me rursus assumens introduxit ad vestibula domus, & ecce aqua egrediebatur de subdia domus, ad orientem, quia facies domus respiciebat ad orientem, & aqua descendebat ab angulo domus dextro ab austro ad altare.

Vulg. *Et conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ quæ egrediebantur subter limen domus ad orientem: facies enim domus respiciebat ad orientem, aqua autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem ad altare.*

Ita ea quę ad sacrificia pertinent edoctus, cùm didicerit offerenda esse sacrificia pro peccato secundum figuram docetur animarum veram expiationem ex aqua & spiritu fieri, videt autem hanc aquam à portis domus exeuntem & per altare trãseuntem per partes magis aquilonares ad orientem procedere, ex Iudæis enim salus gentibus, & Christus ex Dauid secundum carnẽ ex virginali vtero veluti à quibusdam diuinis vestibulis apparens, per aquam & spiritum regenerationem orbi terrarum est impertitus. Hæc item beatus Esaias vaticinatur cùm dixit. Esa. 35. Erit in die illa, sicut fluuius qui fertur glorioſus in terra sitienti. & beatus Zacharias prædicta salutari passione & ea quę accidit obscuritas; nõ dies enim, inquit, & non nox, & dies illa nota domino. neque enim plena dies inquit, neque plena nox, media enim die tenebræ acciderunt. subiecit, in die illa egrediatur aqua viua de Hierusalem dimidium eius in mare nouissimum, & dimidium eius in mare primum, & per hæc declarat ortum & occasum, quib⁹ totus terrarum orbis intelligitur. memorat etiam scaturiendi tempus; in æstate, inquit, & in vere sic erit. hoc etiã Samaritanæ dixit Dominus: qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed erit aqua, quã ego dabo ei fons aquæ viuentis salientis in vitã æternã. & alio loco, si quis sitit veniat ad me & bibat, qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. hanc aquam diuinus Ezechiel vidit, profluentem à vestibulis domus; per legem enim & prophetas fuere prædicta nostra bona; & transeuntẽ per altare, quia per Iudæos dumtaxat transijt. qui vbi non credentes fidei fructus reddere noluerunt, transijt ad gentes, & maximum atque pulcherrimum ecclesiarum irrigat paradisum. Ait deinde se conspexisse quendam, qui mensus est mille mensura, & transijt vsque ad talos, & rursus eandem dimensum esse quantitatem, & pertransijsse vsque ad genua: & tertio adhibita eadem mensura, transijsse vsque ad lumbos. at vbi quartum impleuit numerum, torrẽs, inquit, factus est maximus, quem pertransire non potuit, quia ebulliens aqua vt impetus torrentis, quem non pertransibit quis. Docuitque nos per hæc fore vt initio euangelicum præconium paucos ad salutem adducat, deinde eos duplicet ac triplicet, ac postea totum impleat orbem terrarum, secundum prophetiam illam: Replebitur vniuersa terra cognitione Domini, sicut aqua multa operiens maria. & scire operæpretium est, quater illum dimensum fuisse, & diuinis euangelijs æqualem numero mensuram adhibuisse. existimo vero quartam mensuram diuini Ioannis euangelium indicare, quod theologiam continet inaccessam, & ad quam hominibus aspirare minime liceat: quæ enim mes vltra illud, in principio, poterit penetrare? & quæ ad illud, erat, transcendere? quare ebullientem aquam, quasi torrentis fluctum, quem nemo pertransire queat, dixit, exijsse. & statim inquit, atque è vestigio ostendit mihi apud ripam aquæ arbores omnis generis producentes fructus, & in vtraque ripa hæ arbores erant, neque enim fidem tantum in Deum, sed etiã actionem secundum Deum hæc aqua, vt homines producerent, effecit. & dixit inquit ad me: aqua fluminis quæ egreditur in Galilæã ad orientem, & descendit ad incultam, ac venit vsque ad mare ad aquam ostij maris. & hæc licet in historia nobis accurate inuenire: nam primo in Galilæam salutare præconium cucurrit, inde ad incultam & à pietate vacuam gentium regionem, peruenit etiam ad mare, barbarorum genera inundans. subijcitque se aquas sanaturum. efficiet enim vt Græcæ & fabulosæ doctrinæ diuino præconio ministrent, & morbosæ aquæ illæ per

Universidad de Deusto
Biblioteca

has aquas sanctificatæ salutem suppeditent.

Et erit omnis anima animalium bullientium, super omnia ad quæ aduenerit fluuius, viuet.

Vulg. *Et omnis anima viuens quæ serpit, quocunque venerit torrens viuet.*

Omnis enim, quicunque, salutaribus aquis fruetur, salutem consequetur. & asserit plenam piscium hanc aquam futuram, & piscatores multos habituram, multi enim per has aquas ad salutem quasi expiscatione capientur, & multi erunt, quibus huius venandæ prædæ munus committetur. illud vero Engaddi, vsque ad illud Enaglim, significat a tentationibus & afflictionibus lætitiam, Engaddi enim, oculum tentationis designat, Enaglim vero, oculum vituli ad sacrificium oblati, & peccatum soluentis, vel sub iugum tracti, cui colendæ terræ munus imponatur. exsiccatio autem sagenarum, non solum frequentiam, sed etiam studium & curam significat: non enim desistent piscari, inquit, sed ibi requiescent, requietem enim sagenarum exsiccationem vocauit. quandoquidem cessantes expiscari piscatores sagenas explicare & exsiccare cõsueuerunt. per se, inquit, erit, hoc est, ab impietate remota anima, quæ saluatur, & copiam piscium asserit non fluuio similem fuisse sed maximo mari: neque enim pristino populo æqualis numero nouus populus, sed gentium mari comparatus & orbem terrarum complens. his subijcit.

Et in exitu eius, & in conuersione eius, & in elatione eius, lacunæ eius non sanabuntur, in sales tradentur.

Vulg. *In lutoribus autem eius & in paludibus non sanabuntur, quæ in salinas dabuntur.*

Et hoc in præsenti videmus accidisse, qui in multitudinem aucti, in segnitiem lapsi sumus, & consentanea Dominus quoque Matth. 24. prædixit: cùm enim abundauerit, inquit, iniquitas, refrigescet caritas multorum. Eos igitur qui in superficie versantur, & prædicatione dumtaxat indutos, quales nostrum plurimi, lacunas vocat. etenim lacunæ non profundam, sed in superficie continent aquam. eos igitur qui ita affecti sunt asserit minime consequi remedium, quin etiam isti, inquit, reliquis non inutiles, castigati enim vtilitatis alijs causa erunt. quamobrem in sales dabuntur dixit: instruere enim nos quodammodo & vtilitatis implere consueuit, non solum oratio docens, sed etiam illatum pro peccato supplicium. ita ijs prædictis, quæ ad segnes attinent, rursus studiosorum, sanctorumque fructus commemorat, & nihil apud ipsos infructuosum, sed omnia eiusmodi quæ comedi possint.

Et præter fructum, inquit, etiam folium eius non defluet, neque inueterascet super ea, neque deficiet fructus eius: nouit autem is ipsius in menses eius primitiua afferet, quia aquæ eorum de sanctis hæ egrediuntur, & erit fructus earum in cibum, & germinatio earum ad sanitatem.

Vulg. *Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius, per singulos mẽses afferet primitiua, quia aquæ eius de sanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum & folia eius ad medicinam.*

Hæ, inquit, arbores omnes ad esum vtilem producent fructum, atque hunc in perpetuum. non enim semel in anno aut mense, neque in celebritatibus tantum pie viuunt sancti, sed continenter diuinas leges obseruant: quin etiam folia, inquit, non defluent ab ipsis. habent enim virtutis exercitationi consequentem animi tranquillitatem; & fructus ipsarum totus in cibum. admirati enim consueuimus, virtutis athletas, & germinatio earum ad sanitatem. reputantes enim quantum sit bonum secundum Deum vita, hinc vtilitatem percipimus: & sanitatem, quæ est secundum Deum, consequimur. deinceps edocetur propheta, quinam sint fines Israel: ab aquilone ait viam esse Emath per fines Damasci, Emath autem Athiphaniam vocant, & quidam Emisan, etenim diuina scriptura duas nouit eiusdem nominis, quæ dicit, ad Emath magnam, & ab ortu ait Iordanem finem, & Phæniconem ad orientem. à meridie vero vsque ad aquas contradictionis. sic enim Mariboth Syrus interpretatus est, Cades, ab occasu vero mare finem esse. & hanc præcepit non solum ijs qui ab Israel genus ducerent, distribui, sed etiam proselytis inter eos incolentibus: qui filios, inquit, in vobis genuerint, & in vnaquaque tribu incolentes proselyti cum eadem tribu hereditatem capiant.

Deinde præcipit vt primam capiat tribus Dan, ab aquilone, alteram Aser, tertiam Nephthalim, quartam Manasse, quintam Ephraim, sextam Ruben, septimam Iuda, tum eam quæ sacerdotibus attributa est, quinque & viginti millium latitudinem, decem millium longitudinem: iubetque huius hereditatem circum ipsam vrbem poni. Erit enim sanctificatio mea, inquit, in medio ipsorum sacerdotibus sanctuarium filijs Sadoch, custodientibus custodias domus. Præterea quingentos rursus templi cubitos diuidit per vrbem: cùm vero ædificabitur vrbs, inquit, huius terræ fructus attribuantur ædificantibus, deinde post hanc hereditatem, capere iubet Beniamin, & post illum Symeon, tum Isachar, deinde Zabulon, postremo Gad. ait item portas fore vrbi duodecim, in vnaquaque parte tres, omnemque circuitum decem & octo millium cubitorum dixit.

Vulg. *Nomen autem vrbis ex qua die, inquit, facta fuerit, erit nomen eius.*

Et nomen ciuitatis ex illa die dominus ibidem.

Non quod alterum post ædificationem nomen inuenerit, Hierusalem enim etiam post Zorobabel vocata fuit, sed insignè eam denuo futuram per hæc indicauit: consuevit siquidè diuina scriptura nomen ipsam gloriam nominare. sicut deniq; idem propheta ad Hierusalem ex persona Dei, dixit, & fuit tibi nomen. hæc vrbis ædificatio post reditum è Babylone à Zorobabel primo facta est, longo tempore constructo templo propter finitimorum bellum, mœnia vero erexit Neemias post absolutam templi ædificationem interiectis annis octoginta. & Maccabæis item florentibus multa cum felicitate renouatũ est, & post illos rursus Herodes illud nobilius effecit. at fabulosis orationibus gaudens Apolinarius, & à vetulis fabellas enarrantibus nihil differens, aliam quoque nobis pollicetur Hierusalem ædificationem, & secũdum Iudæorum legem cultum, & præter legis obseruationem in dominum fidem. Deinde rursus ecclesias mutuo sibi aduersantes: quæ ex gentibus constet, extra legem viuentem, quæ ex Iudæis secundum legem suam remp. administrantem, neque cognouit sapientissimus, diuinarum sententiarum veritatem. nam de Iudæis dixit: malos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis. Et item, ego veni in nomine patris mei, & nõ accepistis me, veniet alius in proprio nomine & illum accipietis. de templo vero, ait: primum non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. deinde: ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Et Esaias quoq; exclamat, impiorum ciuitas in æternum non ædificabitur; & domus Israel cecidit, non amplius resurget. non audiuit item vt par est, Pauli doctrinam, quam Galatis protulit, cùm dixit: qui in lege iustificamini à gratia excidistis. & rursus: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, sed per fidẽ Iesu Christi. lex enim iram operatur. vbi enim nõ est lex nec præuaricatio. itemq;: nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnẽ, Deus filium suum mittẽs in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. & alio loco: iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. & Petro qui legis obseruationem simulauerat, propter discipulorum imbecillitatem, coram omnib⁹ dixit. si tu cùm Iudæus sis gentiliter viuis, & non Iudaice, quo modo gentes cogis iudaizare? deinde subijcit: nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. scientes aũt quod non iustificatur homo ex operibus legis, sed per auditum fidei, & nos in Iesum Christum credidimus, vt ex fide iustificemur. ita Galatas qui sustinuerant post fidem circumcidi insensatos vocat, & ad Philippenses scribens, accusansq; quod hæc docerent, canes appellat, cùm dicit: videte canes, videte malos operarios, videte cõcisionem; nos enim sumus circumcisio, qui spiritu seruimus Deo, & non in carne fiduciam habentes. & ne quis ipsum opinaretur spiritalibus inniti, tanquam eorum quę carnis sunt expertem, merito subiecit; quanquam & ego habeam fiduciam in carne, & si quis alius videtur confidere in carne ego magis. narratque ea quibus Iudæi gloriabantur: octaua die, inquit, secundum legem circumcisus sum, & quia accidit vt proselytarum filij secũdum hunc dierum numerum circumciderentur, necessario adiecit, ex semine Israel. neque contentus patriarchæ appellatione, tribus quoque nomen memorat, nobilitatem ostendens, de tribu Beniamin; à Rachel enim dilecta sum, inquit, oriundus. non enim solum ex ijs non sum, qui sunt semiserui, sed etiam liberis excello, tanquam ex ea quæ prius desponsa fuit, & valde dilecta propagatus, & hinc ad antiquiorem stirpem progreditur, Hebræus ex Hebræis, Hebræi enim ab Heber appellati sunt. quin etiã honestissimæ sectæ, inquit, sui, secundum enim legẽ Pharisæus, neq; solum nomen pietatis obtinui, sed etiam re ornari alacri animo studebam, secundum zelum enim persequens inquit ecclesiam. Ita omnibus pro quibus gloriandũ videretur, enarratis, adiecit: sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimẽta, & arbitror omnia stercora esse, vt Christum lucrifaciam. sed quæ beatus Paulus detrimentum & stercora appellauit, cum spiritalibus collata: hæc sapientissimus Apolinarius ab Helia Iudæis prædicatum iri, & ab ipso CHRISTO Domino confirmanda fore dixit. qua de causa autem dicat ille ijs, qui è Iudæis erunt reipub. administrationem dabit secundum legem,

Matth. 21. Isaæ. 5. Matth. 24. Matth. 23. Esa. 25. Esa. 24. Gal. 5. Gal. 2. Rom. 4. Rom. 8. Gal. 2. Phil. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

legem, quasi fides salutem dare nequeat? & cur hanc nobis omnibus gentibus tradidit, vt ipsis perfectam præbeat salutem? quod si vt fide idonea ad salutem afferendã, & conciliandum nobis regnum cœlorum, legis obseruationem abrogauit, qua de causa legem, quæ saluum facere nequit, rursus Iudæis constituet? nam plurima ipsius legis nullam afferre obseruantibus iustitiam ipse Deus per hunc prophetam nos docuit: dedi enim ipsis inquit præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuent. quo modo igitur non bona, quæq; vitam præbere nequeant, Iudæis rursus imponet, cùm eos saluare velit & non perdere? & alia quoque ratione facile est hæc expectantis amentiam cognoscere. si enim res Iudæorum nostrarũ figura rerum fuere, quod ipse confitetur, neque repugnat, vbi nam anniculo agno opus est, post immaculati agni, qui sustulit peccatum mundi, sacrificium? & quæ azymorum vtilitas post superceleſtem panem? vel pascha tis typici post spiritale? sed neque diuum Apostolum audit, dicentem: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis: etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. neq; Dominum suos discipulos docentem, cùm dicit: hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationẽ. & hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem. & alibi cùm dixisset Iudæis: patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt, adiecit. Hic est panis vitæ, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. & vt alia quæ infinita sunt, & innumerabilia omittã, etiam num in Hierosolymis & crucis templum, & resurrectio, & in cœlum assumptio, & templum in Syon & sacra Bethleem, & alia infinita orationis loca existunt. Instaurato igitur Iudæorum templo, destruentur ista, vel eodem in honore habebuntur, & in pristino honore perseuerantia à Iudæis colentur, vel ignominia afficientur. si igitur ignominia afficient, & in pristina infania permanebunt, nullam percipient vtilitatem ex magni Heliæ prædicationibus: quod si in honore habebuit, quę orationis loca, magis quam crucis locum, vel resurrectionis, vel eum qui instaurandus est, colẽt? nam si illis amplius, quasi non perfecta cognitione præditi hoc facient, quod si hæc antepoſuerint superuacanea erit illorum ædificatio, si vero æqualem honorẽ tribuent & illis & illi, offerent quidem ibi sacrificia, sed hic sacris mysterijs fruentur. & quo modo fieri potest, vt vna cum ijs, qui è gentibus credidere, diuinis ipsi mysterijs fruantur, cùm lex commercium eum gentibus ipsorum prohibeat? relinquitur igitur, vt eodem in templo & euangelica & legalia eodẽ tempore absoluantur, ac rursus necesse est & pugnam & contentionem intercedere: nobis quidem secundum leges nostras degentib⁹, illis vero cultum secundum legem præferentibus. & quo modo verus est Paulus cùm dicit: Christus est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriæ soluens, inimicitiam in carne ipsius, legem mandatorũ decretis euacuans, vt duos condat, hoc est gentilem & Iudaicum in vnum nouum hominem, & reconciliet ambos in vno spiritu cum patre? ac rursus, non est Iudæus neque Græcus. & alio loco, vbi non est Iudæus, neq; Græcus, circumcisio & præputium, sed omnia & in omnibus Christus? næ, inquit, sapientissimus, & Apostolis prædicantibus, qui in Hierosolymis præconio credidere Iudæi, cultum secundùm legem obseruabant, alijs ecclesijs extra legis cultum degentibus. neque intelligit sacros Apostolos illorum sese accómodantes imbecillitati, hoc eo tempore fieri permisisse, sed ipsos libere legem nõ obseruasse, quam violare haudquaquam sustinuissent, si legis obseruationem necessariam cognouissent: verum ipsi cùm optime nossent superuacaneam esse secundum legem reipub. administrationem, euangelicam vitam transegere, ijs vero qui imbecillius affecti erãt legis obseruationem concedebant, paulatim eos ad perfectiora ducentes. ita Timotheum beatus Paulus circumcisum euangelicę reipub. magistrum delegit. verum fortasse nos etiã Apolinarij nugationis participes facti sumus conati non falsam solum sed etiam iucundam illius fabulationem redarguere, contra quem beatus Paulus merito dixerit: vtinã & abscindantur, qui vos conturbant. Hic igitur orationi fine imposito, hunc librum lecturos hortabimur, vt si quid inuenerint in ijs, quæ interpretati sumus studio dignum, omnium celebrẽt Dominum, qui pro communi hominum beneficio occultorum tribuit reuelationem: quod si minus ipsã spe lucrum, neque laboribus æqualem fructũ offenderint, naturæ imbecillitati veniam tribuant, animi tamen alacritatem cõplectãtur, & labores precibus compensent, remissionem peccatorum nobis ab omnium saluatore deprecantes, cum quo patri gloria cum Sancto spiritu nunc & semper & in infinita sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

1. Cor. 5.

Ioan. 6.

Col. 2.

BEATI THEODORETI CYRI VRBIS EPISCOPI, IN VISIONES DANIELIS PROPHETAE COMMENTARIVS, IOANNE BAPTISTA GABIO INTERPRETE.

PRAEFATIO.

SI FACILE omnibus esset diuinorum prophetarum oracula explicare, & ab ijs quæ litterarum superficie continentur, in profundum penetrare, ibique abstrusam sententiæ margaritam venari: fortasse non iniuria superuacaneum censeri potuisset, litterarum monimentis eorum prodere interpretationem, nullo quippe negotio propheticam mentem cunctis ipsa lectione percipientibus. verum quando omnes, etsi vnam fortiti naturam sumus: non tamen omnibus cognoscendi par concessa est facultas: Vnicuiq; enim datur, inquit, manifestatio spiritus ad vtilitatem, & alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, & quæ deinceps sequuntur, omnia pari diuisionis ratione distribuuntur; nihil me, quod à ratione abhorreat, arbitror facturum, si diuinarum rerum rudibus earundem doctrinam his scriptis impertiar; si quidem mihi à puero in illis educato plures etiam py scriptores mediocrem quandam cognitionem contulere: etenim diuina lex præcipit, vt, quæ à parentibus didicimus, ea filios nostros edoceamus. Docebis ea, inquit, filios tuos & nepotes. quare magnus ille quoq; doctor Dauid, Attendite, inquit, populi meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. deinde, vnde hæc didicerit, ostendit: Quanta audiuimus, inquit, et cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis, non sunt occultata à filijs eorum in generatione altera, docensque cognitionis causam, Legem posuit, inquit, in Israel, quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis, vt cognoscat generatio altera, filij, qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis. vtilitatem itidem, quæ ab hac doctrina proficiscitur demonstrans subijcit, vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, et mandata eius exquirant. hanc itaq; doctrinam à parentibus acceptam quasi iusto ære alieno obstrictus ijs, qui nobis natu minores sunt, ac posteris debemus, gratoq; animo par est persoluere. neq; solum nos diuina lex excitat, verum etiam pleriq; illustres viri nobis familiaritate cõnecti ardentiore studio contendentes, vt hoc certamen audacter ineremus,

Deut. 4.

Psal. 77.

1. ad Cor. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iuremus, impulerunt. Age itaque beatissimi Danielis prophetiam quàm maxime licet ignaris perspicuam faciamus, et fortasse ne ijs quidem, qui consecuti sunt, vt intelligerent, labor hic noster erit inutilis: nam vel plura comperient, quàm opinati sunt, vel sua in nostris deprehendentes, quod à se quasi venatione indagatum & inuentum fuerit, communi consensione stabilient. consuevit enim quodam modo plurium consensus intellecta corroborare. hunc autem prophetam vt præsenti conamur interpretari, non quasi alios, quòd Deus prohibeat, contemnentes, omnes enim nouimus esse diuini spiritus instrumenta, sed primum quia ipsius interpretationem à nobis famulares efflagitarunt, æquumque censuimus beneficium ijs, qui petierunt, non denegare. deinde Iudæorum amentia, atque adeo impudentia factum est, vt alijs in præsentiarum omissis, huius prædictiones enudare, atque aperire operæ pretium ducamus: eò siquidem impudentiæ processere, vt vel à prophetarum choro ipsum segregent, propheticoque cognomento defraudent. Impudens quidem certe hoc ipsorum est commentum, non tamen ab eorum proposito fine abhorrens. cùm enim multo apertius, quàm alij omnes, magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi prædixerit aduentum, neque solum ea, quæ facturus esset, antè commemorarit, sed etiam tempus præsignificarit, numerumque ascripserit annorum, qui vsque ad illius aduentum intercessere, aperte collectis ijs omnibus calamitatibus, quæ mox post admissum perfidiæ scelus, in eos essent inuasuræ, merito, vtpote Deo infesti, & veritatis hostes audent impudenter asserere non esse prophetam, qui hæc, & infinita alia ediderit oracula, satis idoneum ratiocinium ad hoc mendacium confirmandum suam esse sententiam. sed in rerum est autem, si qui in vniuersum tanta rabie insanierunt, bene de suo Domino sentientes ministros calumnijs infectantur, prioribus enim posteriora consequuntur. quare ipse quoque Dominus ait, Si me persecuti sunt, & vos persequentur. ac rursus, Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? vt autem ipsorum impudentiam abunde admodum redarguamus, ita eos interrogemus, quidnam prophetæ proprium asseritis? at qui fortasse respondebunt, futura prænoscere, eadem ijs prædicere. inspiciamus itaque num hæc & præuiderit, & prædixerit beatus Daniel, et quæ de Domino Christo locutus est interim silentio cõmeamus, alias vero ipsius prædictiones in medium proferamus. Comperimus igitur de Babyloniorum, de Persarum ac Macedonum, de Romanorum regno ipsum complura prædixisse. quæ nam videlicet Babylonio regi euentura essent, & quemadmodum Persæ illius regnum occupaturi, deinde vt ijs euersis Macedo ipse quàm celerrime è vita decessurus, quatuor vero pro vno, regno quasi hæreditate potituri, nec non vt ex vno ipsorum quidã oriundus infinita damna Iudæis illaturus, qui diuina impetrata ope ab illius tandem feritate vindicarentur. Tum inde digressus prædicit Romanorum potentiam, qui regnis omnibus debellatis ab omnibus essent exacturi tributa. nam quid ea commemorem, quæ de Aegyptiorũ ac Syrorum regibus vaticinatus est? quantas sibi illi mutuo clades illaturi, & pacis post modum fœdera, & connubiorum iura, ac necessitudines, tum rursus post factam reconciliationem bella, neque ea per præconem indicta? quis igitur hæc omnia & prænouit, & prædixit, eorumque memoriam litteris commendatam reliquit, quo modo non impium ac nefarium sit si

Ioan. 15. Matth. 10.

sit, si quis hunc à prophetarum exterminet cœtu? si enim hæc à prophetia sunt aliena, quænam erunt propria prophetiæ? quòd si, propterea quòd propriæ orationi non ascribat, hæc dicit Dominus: idcirco è prophetarum choro exemptum volunt, nobis dicant, quid tale dixerit Abraam patriarcha, qui ab omnium rerum auctore Deo propheta nuncupatus est: de Abraam enim dictum est, Et nunc redde vxorem viro, quia propheta est, & orabit pro te, & saluaberis tu, & omnis domus tua. beatus item Dauid de ipso, & filio, ac nepote ait. Et corripuit pro eis Deus reges dicens, nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. maximus quoque propheta Samuel, ille à puero ædituus, non quemadmodum alij prophetæ habet prophetiæ visionem, sed ipse etiam vel per somnia, vel per quædã sibi interdiu diuinitus reuelata, prænoscendi, intelligendi, & prædicendi munere donatus est. cum illis igitur palam contendite, eosque è prophetarum cœtu aperte ejcite. quòd si in illos debacchari veremini, in hunc quoque cauete ne calumniam inferatis. propheta est enim, & propheta, qui summo studio & cupiditate futurorum cognitionem est adeptus: sudore, & laboribus, ieunio, & afflictione fuquemadmodum res communes in toto orbe terrarum administrandæ forent & prænouit, & præsignificauit. considerate itaque num admodum iniustum sit, Abdiam, qui mala in Iudæos inuasura dum taxat prædixerit, & Ionam, atque Naum de vna tantum ciuitate Ninive vaticinatos, ascribere in numerum prophetarum, at beatum Danielem, qui non de vna ciuitate, aut de exigua natione, sed de maximis regnis Chaldaico, Persico, Macedonico, Romano, & de ijs, quæ ab ipsis sigillatim gesta sunt, prænũtiarit, prophetico cognomine defraudare, & à diuini spiritus beneficio alienum asserere. atqui oportebat vos vel iniquissimos iudices pudore aliquo perfundi ob Nabuchodonosor impium illum, agrestem, barbarum, diuinis mysterijs minimè initiatum, qui de Daniele exclamans ita loquitur, quia spiritus Dei sanctus est in ipso. etenim reuera diuini spiritus munus erat, & somnium illud, quod cum alius conspexisset, oblitus fuerat, enarrare, & eiusdem accuratam ac veram interpretationem afferre. vos vero ne hac quidem re adduci potestis, vt in prophetam desmatis insanire: sed per prophetam prophetæ domino repugnatis: at propheta ipse nihil vestris machinis lædetur, quem prophetam diuina volumina demonstrant: cuiusque prænotitio prædictionis confirmatur euentu. verum enimuero nos nunc res ipsas cernentes, antiqua illa intelligimus oracula, & ab ipsis rebus ducti facile comprehendimus ipsum rerum euentum. vos autem propriam insaniam etiam per hæc declaratis. & nos nunc summatim vestram impudentiam redarguimus: at singularum rerum interpretatio amentiam vestram euidentius confutabit. Age itaque, cùm & pro nobis idonea defensione vsi simus, & Iudæos abunde accusauerimus: primum prophetiæ declaremus argumentum, deinde verborũ interpretationẽ aggrediamur. Post Iosiã, fuit hic pius rex, Iudææ regno potitus est eius filius Ioachaz menses tres totos ac dies paucos. duplex huic nomen fuit. in libris enim Regum, & Paralipomenon Ioachaz appellatur, sed beatus Hieremias propheta ipsum Selim vocat: hunc bello captum Aegypti rex Pharao Echao in Aegyptum captuum abduxit, & in eius locum Eliacim fratrem eius

Dan. 4.

Gene. 20. Psal. 104.

4. Reg. 23. 2. Paral. 36.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ius regem suffecit, & Ioacim nuncupauit. regnauit hic annos vndecim, menses paucos insuper. regni cuius anno tertio Nabuchodonosor Babyloniorum rex cum exercitu profectus haud paucos ex ys, qui generis nobilitate præstarent, bello cepit, & nonnulla sacra vasa diuinis tantum vsibus dedicata corripuit, impositoque ipsi Ioacim tributo Babylona se recepit. deinde cùm ille imperatum tributum nollet persoluere, rursus ad Hierosolyma adduxit exercitum, captaque vrbe, & Ioacim interfecto, pro eo regem creat illius filium, à Iudæis itidem Ioacim vocatum, sed mutato nomine rursus Eliacim nuncupatum. atque hunc beatus Hieremias propheta Iechoniam nominat.

Hier. 22. *Viuo ego, inquit, dicit dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda sigillum in manu dextera mea, inde euellam te, & tradam te in manus quærentium animam tuam, quorum tu formidas faciem, in manus Chaldæorum.*

Vulg. Lat. *Viuo ego dicit dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum, & dabo te in manum quærentium animam tuam, & in manu quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum.*

Cumque huc regnum menses tres, dies præterea paucos administrasset, tunc rursus Nabuchodonosor Babyloniorum rex misso duce cum exercitu ipsum captiuum Babylona perducendum curauit, & Sedeciæ, eius patruo, regnum tradidit. qui cùm annos vndecim regnasset, ac postea non persoluisset impositum sibi tributum, cum maximis copijs Babyloniorum rex ad Hierosolyma proficiscitur, quæ deinde obsidione oppugnans, auxilio famis ad id sibi opitulantis vsus, admotisque machinis muros demolitur, & plurimis occisis reliquos in seruitutem redactos captiuos abducit, igne & vrbe & templo succensis. Verum auctor omnium Deus, qui hæc Iudæos propter eorum multa scelera pati permisit, ne penitus quidem eos puniens propria tutela destituit, sed ijs, qui in Iudæa erant, quasi puerorum magistros tradidit Vriam Samæi, & Hieremiam Chalcij virum sacerdotio & prophetia clarissimum: ijs vero, qui in prima captiuitate bello capti abducti fuere Babylonem, vna cum beato Daniele misit Ezechielem, Ananiam, Azariam, & Misaelem, vt habentes legitimæ reipublicæ perfectos in doctrina magistros, haud multum ex barbarorum commercio perciperent detrimenti, sed exempla haberent quæ patriæ ipsos virtutis ac philosophiæ commonefacerent: tantam rerum omnium auctor Deus adhibet regendis peccatoribus prouidentiam, vt qui ex animo illi seruientes eum sibi in omni vita colendum præ ceteris rebus studiose proposuere eos vtilitatis ipsorum causa captiuos abduci permiserit, ac difficilem perferre seruitutem, & in multa pericula incidentes per fluctus ac tempestates vitam traducere. ita enim per Oseam prophetam Osee 4. loquitur. Quia propter vos occidi prophetas in verbis oris mei: ita etiam ille qui orbi terrarum salutem subministrauit, sanctos permisit apostolos ea pati, quæ literis commendata sunt. eadem prouidentia Iudæos excipiens, eos qui cum beato Daniele erant, voluit in Babylonem cum ipsis peruenire, qui cùm & iuuenis esset, & forma floreret, cum pijs illis adolescentibus in regia educatus, & à puero in se vigentem diuinam gratiam adeptus, omnique sapientiæ genere & cognitionis imbutus, multam apud principem loquendi nactus est libertatem, & quasi præconio commendata religione illi quoque vtilitatis auctor fuit, neque illi soli, sed omnibus etiam illius imperio subiectis. quæ enim ab huius doctrina didicit ille, ea transmittenda ad eos curauit, qui in sua ditione erant, imposita lege, quæ palam iuberet, vt omnes sibi subiecti Deum, quem ipse Daniel prædicauerat, adorarent. Qua tempestate igitur Babylonem admirabilis ille propheta, & qua de causa abductus fuerit, & quot bonorum non ijs modo, quibus erat cognatione coniunctus, sed etiam barbaris fuerit auctor, breuiter disseruimus. ipsius vero prophetiæ vim ea interpretatione, quam ad singula adhibebimus, accuratius exponemus: diuina itaque implorata nobiscum cooperante gratia, eam declarare exordiamur.

ORATIO PRIMA.

Anno tertio regni Ioacim regis Iuda venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem, & obsedit eam.

Necessario ante alia omnia &, de rege, qui tunc regnabat, mentionem fecit: & tempus eos edocuit; vt primæ captiuitatis tempus à nobis possit aperte cognosci. Anno enim tertio regni Ioacim, qui Eliacim quoque dictus est, qui post Ioachaz regnauit, pater autem ipsius Ioahcaz fuit is, qui Ioacim & Iechonias appellabatur; primo capta fuere Hierosolyma; atq; hinc, quod regum, qui tunc erant, & temporum meminerit, propheticus character indicatur. ita enim alios quoque propheta fecisse comperimus. Visio, inquit, quam vidit Isaias filius Amos in diebus Oziæ, & Ioatham, & Achaz, & Ezeciæ, qui regnauerunt in Iudæa. & factum est verbum Domini ad Hieremiam in diebus Iosiæ filij Amos regis Iuda anno tertiodecimo in regno eius. & Ezechiel, & alij omnes prophetæ vt plurimum hoc prophetiæ proœmio vsi sunt. Et hoc igitur ad conuincendam Iudæorum iniquitatem, & prophetam reuera propheta offendendo dū satis esset.

Esa. 1.

Hier. 1.

Et tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & de parte vasorum domus Dei.

Vulg. Lat. *Et tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & partem vasorum domus Dei.*

Hoc quoque gratiam illius spiritalem declarat. neque enim omnium est diuinam procurationem nouisse. hic autem diuino spiritu donatus & aperte nouit, & alios docet, auctoris omnium rerum Dei permissu propter populi & regis scelera, ingentemque impietatem, tum vrbem captam, tum sacrorum vasorum partem in hostium potestatem concessisse. & admodum necessario adiecit: Dedit Dominus in manu eius regem Iuda, ne quis suspicaretur propriis viribus vtum Nabuchodonosor vrbe Deo dicta superasse; omnesque plane intelligant, propterea quod Deus eam ante tradiderit, & eam gratiam, quæ eiuitatem pridem custodiebat, ademerit, idcirco subiectas hostibus fuisse. hoc item per Esaiam prophetam declarans auctor omnium rerum Deus ita ait.

Esa. 10.

Vulg. Lat. *Numquid gloriabitur securis sine eo, qui secat in ea? aut exaltabitur serra sine eo, à quo trahitur?*

Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur?

Et Iuis quidem nos admonet, se hominibus inferre supplicia, & instrumentis ad hoc idoneis vti. Et asportauit, inquit, ea in terram Sennaar, in domum Dei sui, & vasa intulit in domum thesauri Dei sui. Dixerit fortasse aliquis, cur nam, cum homines peccarint, sancta vasa Deo dedicata impijs hominibus tradita sunt? verum hæc aiunt ij, quibus est diuinæ prouidentiæ incognita ratio, animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi, spiritualis autem secundum diuinum Apostolum iudicat omnia, & exploratum habet à diuina prouidentia nihil frustra administrari, à diuino autem spiritu illustratus etiam causas perdiscit. quemadmodum tandem & id quod nunc quæritur, ab eo comprehendi potest, qui secundum spiritum instituit intelligere. hinc enim non Iudæis tantum, sed ipsis etiam barbaris allata est vtilitas. primum enim docti sunt Iudæi eiusmodi esse diuinam naturam, quæ nulla re prorsus indigeat, neque enim vt indigens omnium rerum auctor Deus accipit ea, quæ sibi ab hominibus offeruntur, sed vt illos gratos esse doceat, eisque sui colendi, & gratiæ, quam possint referendæ, offerat occasionem. qua enim alia ratione potuissemus pro beneficijs acceptis beneemeritum de nobis Deum pro viribus remunerari, nisi hæc exigua, & tenuia ab offerentibus accepisset? volens itaque Iudæis persuadere, non vt proprios vsus expleret, sed vt illorum se imbecillitati accommodaret, accepisse se oblata ab illis sacrificia, merito illos auersatus, & ipsos & vasa ab illis dedicata, quibus eum colere consueuerant, vna capi voluit. nam qui ratione præditos homines supplicio afficeret, cur inanimis vasis peperciset? His autem rebus docet eos à Babylonijs, barbaris, impijs nihil differre, æque enim atque illi impie agunt. illi enim neque acceptra lege, neque concessis sibi, quibus ducibus vterentur prophetis, in ignoratione degebant. Iudæi vero ab innumerabilibus tum priscis, tum recentibus prophetis illustrati, & infinitorum spectatores ipsi miraculorū rerum omnium auctorem Deum contemnebant, & inanima simulachra colere perseuerabant: tradidit itaque barbaris vasa, tantum non rebus ipsis ita eos obnirgans, nullum inter vos barbarosque discrimen est, æque enim & vos sceleribus ea pollutis, & tantundem est & vos, & Babylonios ea possidere. Impietas enim & vobis & illis dominatur. Ad conuincendos igitur eos, & erudiendos, & haud mediocrem illis vtilitatem afferendam satis hoc erat. Babylonij autem dum in honore habuerunt, vt consueuerāt, vasa, neque ad humanos vsus ea adhibuere, dijs, quos ipsi colebant dedicata, nihil prorsus malorum experti sunt. at vbi Baltasar rex illis in conuiuio vti ausus est, statim punitus debitas pœnas luit, eoque supplicio omnes docuit, quanta illorum esset vasorum vis; Deumque ipsum non inuitum suis rebus priuatum fuisse, sed volentem propter ingentia populi scelera ea tradidisse. Hoc itidem de arca olim fecit, nam post- 1. Reg. 4.

1. ad Cor. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam Ophni, & Phinees Heli sacerdotis filij, & impij & detestabiles ea secum assumpta ad suppetias cognatis ferendas exiere, redarguit ipsorum impietatem Deus, nullaque eos prouidentia dignatus digna cæde interficiendos curat, arcam vero alienigenis tradit, Israelem rursus erudiens & commonefaciens, ea sibi arca nihil opus esse, sed ipsorum causa illam constructam esse. & superuacaneum ipsis quoque illius vsum sine metu diuinam violantibus legem, & impie viuere instituentibus. ne vero superbia elati alienigenæ gloriarentur, quasi ipsi Deum vicissent, quando pro Deo Iudæorum arcam habebant, de suis idolis, quæ ipsi construxerant, coniecturam facientes, ne ue propterea ingens illi detrimentum acciperent, vt qui Iudæorum Deum quasi captiuum cepissent, & veluti quoddam victoriæ trophæum suis dijs consecrallent, id efficit vt Dagon idolum, quod ipsi colebant, ante arcam cadens conteratur: & adorationis speciem præse ferens rebus ipsis victum se fateatur, & incolentis ibi dæmonis ostendat seruitutem: idque non semel, sed iterum, ac sæpius. diuersas etiam plagas illis infligit, donec arcam reddidere, & munera supplicium testantia dedicarunt. duplex itaque & eo tempore, & regnante Nabuchodonosor percepta est vtilitas. neque enim Iudæis tantum, sed barbaris etiam profuit, quod ad breue tempus à Deo permissum est.

Et ait rex Asphenez principi eunuchorum suorum, vt introduceret de filijs captiuitatis Israel, & de semine regni, et de Parthemim iuuenes, in quibus nulla esset macula, pulchros aspectu, et intelligentes in omni sapientia, et scientes scientiam, et doctrinam, et intelligentes prudentiam, et quibus esset robur, vt starent in domo regis, vt doceret eos litteras, et linguam Chaldæorum.

Vulg. Lx. *Et ait rex Asphenez præposito eunuchorum, vt introduceret de filijs Israel, et de semine regio, et tyrannorum, pueros, in quibus nulla esset macula, decoros forma et eruditos omni sapientia, cautos scientia et doctos disciplina, et qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos litteras, et linguam Chaldæorum.*

Auctor igitur omnium rerum Deus stulta mundi elegit, & infirma, & contemptibilia, vt his sapientes, potentesque confundat. homines autem corporum pulchritudinem & magnitudinem, ac robur requirunt, neq; eam sapientiam qua diuina cognoscantur, sed artificiosam & fastu elatam eloquentiam: licet itaque hinc etiam percipere, quanto humana diuinis distent interuallo; hoc item regis superbiam declarat, quòd non solum alios captiuos sibi ministros asciscere voluit, sed etiam eos, qui è regio genere essent oriundi. attamen hic perficitur id, quod Esaias Ezechiæ regi prædixerat.

4. ad Cor. 1.

Audi, inquit, verbum Domini exercituum, quod locutus est ad me, Ecce dies venient, & auferentur 4. Reg. 20. *omnia, quæ in domo tua sunt, & quæcunque congregauerunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem venient, & nihil relinquent dixit Deus, quia & de filijs tuis, quos genuerit tollent, & facient spadones in domo regis Babyloniorum.*

Ecce dies venient & auferentur omnia quæ in Vulg. Lx. *domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui vsque ad hanc diem in Babylonem, non relinquetur quidquam, dicit Dominus, & de filijs tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.*

Huius nos prophetiæ admonens beatus Daniel, regem ait mandasse, vt introducerentur de captiuis filijs Israel, & regia stirpe ortis, & de Parthemim, Parthemim autem, virgines, Hebræorũ lingua vocauit: at Symmachus Parthemim interpretatus est, electos.

Et constituit eis rex quotidianum cibum de mensa regis, & de vino, vnde bibebat ipse, & vt nutrirentur tres annos, & postea starent ipsi in conspectu regis: & fuerunt in eis de filijs Iuda, Daniel, & Ananias, & Azarias, & Misael. Vulg. Lx.

Et constituit eis rex annonam per singulos dies de cibus suis, & de vino vnde bibebat ipse, vt enutrirentur tribus annis postea starent in conspectu regis. fuerunt ergo inter eos de filijs Iudæ Daniel, Ananias, Misael, et Azarias.

Hic igitur nos regis edocet munificentiam, qui non, vt bello captis, vilia quædam, & qualia seruos decent, præbuit alimenta, sed eos regia mensa frui iussit. ac paulo post suam & sociorum continentiam, philosophiamq; declarat, non gloriæ cupiditate id faciens, sed vtilitatem perfequentibus vtilitatis doctrina propofita. licet autem mentis illius intueri modestiam. cùm enim supradixerit imperasse regem, vt eligerentur è stirpe rege iuuenes forma conspicui, & magnitudine decori, & hic personarum nomina posuerit, tribus Iuda simpliciter mentionẽ fecit, & regiam cognationem occultauit.

Et imposuit eis princeps eunuchorum nomina, Danieli Baltasar, et Ananiæ Sidrach, et Misaeli Misach, et Azariæ Abdenago. Vulg. Lx.

Et imposuit eis præpositus eunuchorum nomina, Danieli Baltasar, et Ananiæ Sidrach, et Misaeli Misach, et Azariæ Abdenago.

Et hoc dominij ius apud quosdam est in more, qui seruos ementes eorum mutant nomina, vt nominis mutatione seruitutem agnoscant. quod hic quoq; ab eunuchorũ principe factum est; quam demptis Hebraicis nominibus, Chaldaica illis imposuit, si quidem & rex iusserat, vt Chaldæorum linguam hiuenes illi perciperent.

Et posuit Daniel in corde suo ne pollueretur in mensa regis, & in vino potus eius, & rogauit principem eunuchorum ne contaminaretur.

Vulg. Lx. *Proposuit autem Daniel in corde suo ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus eius, & rogauit eunuchorum præpositum ne contaminaretur.*

Pij enim homines Deum, qui in omnibus est, non in loco quærunt, sed quocunque peruenerint, eodem illum cultu venerãtur, & cum aduersis rebus affligantur, suum itidem colunt opificem. ingens atque eximiũ licet hoc loco nobis reperire miraculum: pueri enim apud Iudæos educati doctique Deum in certa loco colendum, deinde externam regionem incolentes, ac seruire cõpulsi iuuenili ãdmodum ætate, & alienis legibus viuere coacti patriam pietatem retinere accurate studebant. & quia videbant Babylonios idolorum imploratione opsonia inquinantes, vinum libationibus polluentes, neglecta certa salute, & conculcata regij conuiuij omnium ciborum genere referti voluptate, eunuchorum præfecto supplicant, vt sibi regios cibos recusantibus, illorum expertibus esse concedat.

Et dedit Deus Danielem in misericordiam & miserationem in conspectu principis eunuchorum.

Vulg. Lx. *Dedit autem Deus Danieli gratiam, & misericordiam in conspectu principis eunuchorum.*

Sequitur enim voluntates diuina cura, & simulatq; diuina persequi instituerunt, ilatim diuino fruuntur auxilio. Hoc item Ioseph visu venisse comperimus. Fuit, inquit, Dominus cum Ioseph, & voti compos fuit, & effudit illi misericordiam, & dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. Hinc itaq; discimur, eorum, qui in ipsum credidêrunt, neminem vnquam aliquo pacto à Deo neglectum & derelictum fuisse. quare vltus quoq; propheta exclamat: Interrogate generationes, quæ fuerunt ante vos; quis speranit in Domino, & confusus est?

Gen 39.

Eccl. 2.

Et dixit princeps eunuchorum Danieli, Timeo ego Dominum meum regem, qui constituit cibum & potum vestrum, ne quando videat vultus vestros tristes præ pueris conuis vestris, & condemnetis caput meum regi.

Vulg. Lx.

Et ait princeps eunuchorum ad Danielem, Timeo ego Dominum meum regem, qui constituit vobis cibum & potum, qui si viderit vultus vestros macilentiores præ ceteris adolescentibus conuis vestris, condemnabitis caput meum regi.

Haud bonus certe principis eunuchorũ metus erat, homo enim erat, qui spiritualem gratiam haudquaquam sensu suo gustarat, & humano more humana considerans, opinatus solo sumptuosorum ciborum alimento corpora nutriri atque florescere, veritus est, ne cùm illi opiparè alerentur, hi parcè & continenter victitarent, in eorum vultu discrimen aliquod appareret, & extremum subire supplicium à rege, qui contrà iusserat, cogeretur. sed vbi hunc metuere animadvertit beatus Daniel, transfert ad Amelasar deprecationem, quem constituit princeps eunuchorum curatorem ipsius, & Ananiæ, & Azariæ, & Misaelis; & ait.

Tenta, obsecro seruos tuos dies decem, & dent nobis de seminibus ad vescendum, & aquam bibemus, & apparent coram te vultus nostri, & vultus puerorum comedentium mensam regis: & sicut videris facito cum seruis tuis.

Tenta nos obsecro seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum, & cernant coram te vultus nostri, & vultus puerorum, qui vescuntur cibo regio, & sicut videris facito cum seruis tuis. Vulg. Lx.

Inde in Deum validius nihil est: quod cũ multis alijs ex locis percipi potest, tum præcipue ex his diuini Danielis verbis. nam quod crediderit, & confisus fuerit fore, vt ope diuina subleuaretur, & non comedens comedentibus, ac delicatè viuentibus, & regio luxu potitis, magis decorus, & longe pulchrior, atq; adeo maior videretur, id vero quid pietatis cuiquam reliquum fecit? recte autem persuasioni preces commiscuit. Tenta, inquit, seruos tuos decem dies, & dent nobis de seminibus, & comedemus, & aquam bibemus: & esto tu vultuum iudex. quod si inueneris ab huiusmodi alimento corporibus nostris detrimenti aliquid accidisse, quodcunq; tibi visum fuerit, iubebis, nos minime repugnabimus; tantam habuit a puero diuinus hic vir & diuinarum legum curam, & erga Iarem legis fidem: & hic quidem hæc dixit. Amalasar precibus consensit.

Et audiuit, inquit, eum in verbo hoc, & tentauit eos dies decem; & post finem decem dierum visi sunt vultus eorum boni, & ipsi fortes carnibus, præ pueris comedentibus mensam regis.

Qui audito sermone huiusce modi tentauit eos diebus decem. post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, et corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Vulg. Lx.

Assecurus est enim, quæ voluit diuinus iste propheta, & pollicitationes suas ei, cui ipsorum cura commissa fuerat, veras ostendit. diuina enim gratia positi longe præstantiores visi sunt ijs, qui regia mẽsa fruerẽtur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et Amelasar auferebat cœnam eorum & vinum, poculi ipsorum, dabátque eis semina.

Vulg. Lat. *Porro Malasar tollebat cibaria, & vinum potus eorum, dabátque eis legumina.*

Et duplicem quæstum tulit: primum enim didicit posse aliquem vel ieiunio corporis robur, & decorem sibi comparare, deinde alimenta, quæ illis præbebantur ipse accipiens; promptius eis concupita semina suppeditabat. Postea, quia Daniel de se solo disseruit, socios quoque pietatis in medium vocat, & ait.

Et pueris his quatuor dedit Deus intellectum, & prudentiam in omni litteratura & sapientia.

Non enim Chaldæorum, inquit, institutio intelligentes eos fecit, & omni sapientia imbuit, verum diuina gratia, intelligentia, & sapientia, atque adeo omni scientia impertitu, præstantiores omnibus visi sunt.

Et Daniel, inquit, intellexit in omni visione, & somniis.

Vulg. Lat. *Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro, & sapientia, Daniel autem intelligentiam omnium visionum, & somniorum.*

A puero enim quæ sibi diuinitus reuelabantur, videbat non in somnis tantum, sed etiam vigilans; & poterat, quæ alijs ostenderentur, interpretari: hoc enim declarat illud verbum, intellexit. Hinc etiam docemur auctorem omnium rerum Deum nullam ætatis rationem habere, sed pietatem tantum, ac religionis studium requirere, qua in iuuene comperta, multis eum natu maioribus anteponit. quod erga Ioseph ipsum fecisse comperimus, nec non erga Samuelem

1. Reg. 3. prophetam, nam puero admodum iuueni apparuit, & insit seni supplicia prædicere, vt ea re & senio confectum recusaret, & gratiam in adolescentulo vigentem ostenderet.

Et post finem dierum, quos dixit rex, vt introducerentur ipsi, introduxit eos princeps eunuchorum in conspectum Nabuchodonosor, & locutus est cum eis rex, & non inuenti sunt ex omnibus ipsis similes Danieli, Ananiæ, Azariæ, & Misaeli, & steterunt in conspectu regis, & in omni verbo sapientiæ, & scientiæ, quæsiuit; quæsiuit ab eis rex, inuenit eos decuplo præstantiores, super omnes incantatores & magos, qui erant in regno eius.

Vulg. Lat. *Complétis itaque diebus, post quos dixerat rex vt introducerentur, introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor, cumque interrogaturus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis vt Daniel, Ananias, Misael, & Azarias, & steterunt in conspectu regis, & omne verbum sapientiæ & intellectus, quod scisciatum est ab eis rex inuenit in eis decuplum, super cunctos arioles & magos, qui erant in vniuerso regno eius.*

Verum Amelasar nouit ciborum discrimen, & prorsus didicit diuinæ gratiæ vim, rex vero fortasse nihil horum nouerat. qui enim cognoscere potuit, cùm æque cibos ipse suppeditaret, & illi ab Amalasar consumerentur? verumtamen ipse quoque haud mediocrem percepit vtilitatem, cùm comperisset ipsos omnibus ijs, qui ex alijs nationibus iussi fuerant, pulchritudine & magnitudine corporis præstantiores, sapientia vero & prudentia animi, ac verborum eloquentia, & omni scientia, quæ ratione continetur, peritiores. neque simpliciter facta collatione, sed adhibitis quibusdam interrogationibus experientiam cepit veritatis magistram, ipsosque inuenit haud simpliciter, sed decem partibus meliores, & tum didicit esse Iudæos alijs omnibus nationibus sapientiores. his dictis subiecit.

Et fuit Daniel vsque ad annum vnum Cyri regis. Vulg. Lat.

Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri regis.

Non sine causa hoc adiecit, sed quia voluit omnis prophetiæ tempus indicare. & iccirco nos & propheticæ principium edocuit, & finem ipsius addidit, vt regum, qui intercesserè, annos recensentes, omne prophetiæ tempus ediscamus, ad hæc nobis ostendit, vt captiuos a Cyro dimissos conspexit, & præsentem vitam tribulium suorum libertate, quam ipse vidit, consolatus est: ipso enim fui regni anno primo Iudæos, quicumque vellent, in Iudæam reuerti iussit Cyrus, sacrumq; templũ instaurauit, prædictione Esaiæ prophetæ ab ipso beato Daniele perdo

Esa. 44. ctus. ille enim aperte exclamabat his verbis

Dicens Hierusalem ædificaberis, & ciuitatibus Iudæa habitabimini, dicens Cyro vt sapiat, & omnes voluntates meas faciat: Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subigeam ante ipsum gentes, & ciuitates non claudentur, ego eum præibo ante faciem tuam, & montes complanabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, thesauros tenebrosos, absconditos visibiles apertam tibi.

Quidico Hierusalem habitaberis, & ciuitatibus Iudæ ædificabimini, qui dico Cyro pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis. hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram vt subigeam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam & aperiam coram eo portas, & portæ non claudentur, ego anteibo et glorioses terræ humiliabo, portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam, et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum.

His perceptis Cyrus volentibus Iudæis reditum in patriam gratificatus est: & liberè ite

Para-

Paralipomenon hoc tempus nos edocet.

2. Para. 36. *Anno enim primo, inquit, Cyri regis Persarum postquam impletum est verbum Domini per os Hieremiæ suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, et iussit Cyrus prædicari in omni regno suo in sermonibus scripturæ dicēs. Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Omnia regna terræ dedit mihi Dominus cœli, et ipse præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Hierusalem, quæ est in Iudæa: quis in vobis ex omni populo eius, Dominus Deus sit cum eo, et ascendat.*

Vulg. Lat. *Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum qui iussit prædicari in vniuerso regno suo etiam per scripturam dicens, hæc dicit Cyrus rex Persarum, omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Hierusalem, quæ est in Iudæa, quis ex vobis est in omni populo eius, sit dominus Deus eius cum eo, & ascendat.*

Hæc de causa beatus etiam Daniel prophetiæ tempus tradens Iudæorum voluminibus adscripsit. fuit Daniel vsque ad annum vnum Cyri regis. nos vero hic iusso auditore quiescere, bonum celebrabimus Dominum percutientem & sanantem, flagro cædentem, & medentem, pœna & clementia vtentem. ipsi gloria in sæcula sæculorum Amen.

ORATIO II.

In anno secundo Nabuchodonosor somniauit Nabuchodonosor somnium, & stupefactus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo.

Vulg. Lat. *In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, & conturbatus est spiritus eius, & somnium fugit ab eo.*

Hinc intelligimus ipsum statim, simulatque regnare cœpisset, in Iudæam cum exercitu profectum, anno tertio regni Ioacim: cui cum tributum imperasset captiuis abductis in Assyriorum regionem discessit. Hieremias item propheta testatur hoc tempus. cùm ita dicit.

Hierem. 25. *Verbum, quod factum est ad Hieremiam prophetam super omnem populum Iudæ in anno quarto Ioacim filij Iosiæ regis Iudæ, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis.*

Vulg. Lat. *Verbum quod factum est ad Hieremiam de omni populo Iudæ in anno quarto Ioacim filij Iosiæ regis Iudæ, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis.*

Hic itaque comperimus tertio exacto anno regni Ioacim, regem Nabuchodonosor contra Iudæos exercitum duxisse. anni vero quarti initio Hieremias propheta populum commonefaciens hunc esse asseruit annum primum Nabuchodonosor regis. Beatus quoque Daniel, commemorata prima captiuitate, qua capti sunt Iudæi anno tertio regni Ioacim regis Iudæ, subiecit nunc, In anno secundo regni Nabuchodonosor somniauit somnium: & hæc addidit, non sine causa, sed vt etiam tempus vere perciperemus. idcirco diuini quoque prophetæ regum mentione facta annorum numerum describunt.

In anno itaque secundo regni Nabuchodonosor somniauit somnium & stupefactus est spiritus eius, & somnium fugit ab eo, & dixit rex, vt conuocarentur incantatores, & magi, & malefici, & Chaldæi, vt annuntiarent regi somnium eius.

Præcepit autem rex vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, et Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua. Vulg. Lat.

Diuina igitur prouidentia ijs, qui mentis compotes sunt, perspicua: qui cum vellet ab amico suo propheta somnium illius patefieri, vt inde bonas ac salubres acciperet admonitiones, somnio ipsum deterret, somnijq; admixit recordationem. verum quemadmodum auctoris omnium rerum Dei prouidentia perspicua fuit, ita pijs omnibus cognita est etiam regis insania. quo modo enim non extremæ dementiæ est ex alijs quærere somnij recordationē? verumtamen

Vocati, inquit, venerunt & steterunt coram rege, & dixit eis rex, somnium vidi somnium, et mente confusus ignoro quid viderim. respondentes qui Chaldæi regi Syriacè, rex in sempiternum viue. die somnium seruis tuis, et interpretationem eius indicabimus.

Vulg. Lat.

Et quod petierunt, id reuera rei consentaneum erat, sed eorũ promissum arrogans: neq; enim humani ingenij erat quæ diuinitus reuelata fuerant absque auxilio supernæ virtutis interpretari. & Syriacè locuti sunt Chaldæi, vt qui, cùm ex diuersis nationibus coacti essent, ac propriam singuli linguam haberent, communiter tamen Syrorum lingua vterentur, studẽtes ostendere se conuenienter respondere. verum ne sic quidem superbo regi persuaserunt, ea ne ab hominibus requireret, quæ essent præter naturam.

Respondit enim Iration rex, et dixit Chaldæis, Sermo recessit a me: si igitur non indicaueritis mihi somnium, et conjecturam eius, in interitum eritis, & domus vestra diripietur: si autem somnium & conjecturam eius indicaueritis mihi, dona & mune-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rā, & honorem multum accipietis à me, verumtamen somnium & coniecturam eius annūtiate mihi.

Vulg. La. *Et respondens rex ait Chaldæis, Sermo recessit à me, nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestræ publicabuntur; si autem somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia & dona & honorē multum accipietis à me. somniū igitur, et interpretationē eius indicate mihi.*

Hæc autem non solum ipsius temeritatem ac feritatem, sed etiam summam stultitiam indicant: extremæ enim dementiæ est opinari vel comminatione malorum, vel bonorum pollicitatione, maiorem in Chaldæis cognitionem ingeneratum iri. statim itaque illi ipli dixerunt. die somnium tuum seruis tuis, & coniecturam eius renuntiabimus; seruitutem enim fatemur, aiunt, verum etiam humani ingenij vires nouimus, & poterimus, si percipiamus, interpretari somnium. at ipsum commemorare, quod tibi ostēsum est, ac deinde te oblitioni traditum, nequaquā possumus. Sed nihilominus vanus ille instabat quærere somnij repetitionē. respondit enim rex, inquit, & dixit.

In veritate scio, quod tempus vos redimitis, quia videtis, quod dilapsum sit à me verbum. Si igitur somnium non renuntiaueritis mihi, vna est sententia de vobis, et scio quod verbum mendax, et corruptum compositistis, vt dicatis coram me, donec tempus præteruat. somnium meum dicite mihi, et sciam quia et coniecturam eius renuntiabitis mihi.

Vulg. La. *Respondit que rex et ait, certe noui quòd tempus redimitis, scientes quod recesserit à me sermo. si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoque fallacem, et deceptione plenam compositeritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. somnium itaque dicite mihi, vt sciam quòd interpretationem quoque eius veram loquamini.*

Horum verborum procax quidem & insana est efflagitatio, sed accusatio admodum vera, vultis enim somnium, inquit, percipere; vt communiter fallam quandam interpretationem commenti me vsitato more decipiatis, auxilio vobis temporis longitudinem accersentes, ac tempus euentus expectantes. His auditis Chaldæi, qui, vt par erat, maiorem apud ipsum ceteris obtinebant locum libertatem, in reliquum desinite cum eo disserunt, ac prorsus negant somnium commemorari posse.

Non est enim, dixerunt, homo super terram, qui possit indicare regi, quia rex magnus et princeps verbum tale non interrogat omnem magum et Chaldæum, quia sermo quem rex interrogat grauis, et alius non est qui renuntiet eum coram rege, nisi dij, quorum non est habitatio cum omni carne.

Vulg. *Non est homo super terram qui sermonem tuum rex possit implere, sed neque regum quisquam magnus, & potens verbum huiusmodi exiscitauit ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. sermo enim quem tu quæris rex grauis est, nec reperietur quisquam, qui inducat illum in conspectu regis, excepto dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio.*

Quare, non licet ita fieri, quemadmodum petis, humana iussa à nobis requirito, non ea quæ sint supra naturam, omnium siquidem maxime regibus conuenit iussa regnum administrare, & ea quæ fieri possint à subiectis requirere. quæ vero nunc postulas, haud iusta postulas, neque enim hominum, qui carne circundati sint, huiusmodi est cognitio, sed naturæ illius, quę corporis expers cum sit, omnia perfectè cognoscit. Hæc igitur à Chaldæis fuere dicta, & ipsius Danielis præparabatur declaratio. Cùm enim dixisset illi non esse hominis sed Deorum hæc cognoscere, diuinus Daniel regem somnij admonet, & accurate admodum atque aperte illud interpretatur, deceteque regem, talem cognitionem non esse hominum qui in terris incedant, quin etiam neque Deorum, qui non sint, sed Dei illius qui condidit vniuersa; verum vnumquodque horum suo loco conuenienter interpretabimur.

Tunc, inquit, rex in furore multo, & ira dixit, perdere omnes sapientes Babylonis, & sententia egressa est, & sapientes interficiebantur, & quæsierunt Danielem, & amicos eius vt interficerent.

Vulg. *Quo audito rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis, & egressa sententia sapientes interficiebantur, quærebaturque Daniel & socij eius, vt perirent.*

Tyrannicus, & non regius conatus, apertissime iniustus, expertique iustitiæ, siquidem arrogantia & superbia faciuratem nacta subiectis Iudæis perniciem machinatur. Ceterum sanctissimus Daniel iniustam hîc cædem conspicatus, de Arioch, cui crudelissima illa nex commissa fuerat, percontatur his verbis.

Princeps regis, qua de causa impudens hæc sententia egressa est à facie regis?

Vulg. *Et interrogauit eum, qui à rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa?*

Ignorabat enim, vt videtur, vtpote cui in cœtum sapientum Babylonis non vocatus fuisset. nondum enim tres anni illi præterierant, quibus eos regio cibo nutriendos constituto postmodum tempore ad ipsum ferat Babyloniorum rex introduci. quandoquidem

antea narrauit eos ingressos fuisse, & alijs prælatos, vt qui præstantiores visi sint, nemo miretur. cùm enim vellet narrationē illam absoluere, omnia quæ tunc accidere, aperte docuit, deinde rursus ad ea narranda redit, quæ interiecto tempore gesta sunt. nōdum enim illos apud regem obtinuisse libertatem loquendi, quando Babylonis sapientes coegit, iniustæ cædis ignoratio testatur. hæc enim causam ignorans Arioch interrogabat. & vbi didicit, audacter cum rege collocutus, ab ipso petit exiguum sibi temporis spatium dari ad somnium inquirendum, illudque; interpretationem indagandam. tum docet nos qua ratione ea inuenerit, non gloriæ cupiditate, sed vt ad simile studium nos prouocet.

Ingressus est, inquit, Daniel in domum suam, & Ananiæ & Azariæ, & Misaeli amicis suis indicauit verbum, & quærebant miserationes à Deo cœli, super mysterio hoc, vt non perirent Daniel, & amici eius cum reliquis sapientibus Babylonis.

Vulg. La. *Et ingressus est dominum suam, Ananiæque et Misaeli, & Azariæ, sociis suis, indicauit negotium, vt quærerent misericordiam à facie Dei cœli, super sacramento isto, & non perirent Daniel, & socij eius, cum ceteris sapientibus Babylonis.*

Inter veritatem ac mendacium reuera multum interest, nam mendacij opifices à diuina societate deserti, solisque humanis rationibus à pietate vacuis innitētes omnia tum dicunt, tum faciunt, vt homines seducant, at veritatis alumni absque superno auxilio nihil neque dicere, neque facere sustinent, sed petitiones suas ad eam, quæ omnia intuetur, prouidentiam referentes, immobiles permanent, nusquam exagitati, neque huc atque illuc circumlati, immo ab humanarum commentationum tempestate incolumes, quod diuinus Daniel testatur, qui cùm ad inquirendum somnium exiguum sibi tempus dari petisset, non incassum illud in ratiocinando, sed in precibus ac supplicationibus consumpsit, haud se solo fretus, sed similibus quoque sui æqualibus ad communiter supplicandum ascitis. neque eum spes fefellit.

Tunc inquit Danieli in visione noctis mysterium reuelatum est, & benedixit Daniel Deum cœli & dixit, sit nomen Domini Dei benedictum à sæculo et vsque in sæculum, quia sapientia & intellectus eius est, et ipse mutat tempora et annos, cōstituit reges, & transfert data sapientiam sapientibus, & prudentiam scientibus intellectum, ipse reuelat profunda & abscondita, cognoscens ea quæ in tenebris sunt, & lumen cum eo est.

Vulg. La. *Tunc Danieli mysterium per visionem nocte re-*

uelatum est, & benedixit Daniel Deum cœli, & locutus ait, sit nomen Domini benedictum à sæculo & vsque in sæculum, quia sapientia, & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit, dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam, ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.

In omnibus propriam grati animi præ se fert probitatem, hymnumq; connectit non simpliciter, sed illius cōnectendi argumentum nactus somnij ipsius inuentionem. Decet enim, inquit, perpetuum ac sempiternum Deum continenter celebrare sapientię & intelligentiæ fontem, rectè & probe omnia moderantem, rerumque mutationibus arguentem humanæ tranquillitatis inconstantiam, omnibusque suam aperte potentiam indicantem, quippe reges creans rursus ipsos regno facile abdicat, tribuensq; potestatem, eandem, cùm vult, adimit: sapientiamq; ac prudentiam ipse suppeditat, quam tamen haud temere impertitur, sed ijs qui illius cognoscendi studio tenentur, reuelatęq; quibus ei visum est, ea, quæ nusquam apparent, sed veluti quodam profundo occultātur, cum nondum facta sint, & lumen cùm sit, quod mente percipitur, lucem habitans inaccessibilem, quæ in tenebris geruntur, omnia perfectè cognoscit.

Quare tibi Deus patrum meorum confiteor, & laudo quia sapientiam & virtutem dedisti mihi, & nunc indicasti mihi, quæ rogauimus à te, quia visionem regis notam fecisti mihi, vt indicarem regi hæc.

Tibi Deus patrum nostrorum confiteor, teque laudo quia sapientiam, & fortitudinem dedisti mihi, & dedisti mihi, & nunc ostendisti mihi quæ rogauimus te, quæ sermonem regis aperuisti nobis. Vulg. La.

Tales piorum animæ, Deum agnoscentes illum esse, qui ad necessarios vsus opportuna subministrat, & ad eius portus confugientes, ac post suppeditata bona haud sustinentes beneficiorum memoriam obliuione delere, verum laudes de se bene merito Deo reddentes. operæ pretium est autem diuini huius viri notare modestiam: nam & precibus petens, socios obsecrationis sibi similes asciuit, & pro ijs, quæ consecutus erat, laudem contexens, rursus eorum mentionē fecit: neque enim dixit indicasti mihi, quæ petij te, sed quæ rogauimus à te. ita absoluta diuina laude.

Et statim venit, inquit, Daniel ad Arioch, quem constituit rex, vt perderet sapientes Babylonis, & dixit ei, Sapientes Babylonis ne perdas, introduc autem me in conspectu regis, et coniecturam visionis annuntiabo regi.

Post

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. Lx. *Post hæc Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat rex vt perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est, sapientes Babylonis ne perdas, introduc me in conspectu regis, & solutionem regi narrabo.*

Hæc quoque misericordia prophetam decet. neque enim tulit solus cum amicis ab iniusta cæde liberari, sed etiam Chaldæis incolumitatem molitur, hoc miraculo confidens eos ab impietate ad omnium rerum auctorem Deum se abducturum.

His auditis, Arioch cum festinatione introduxit Danielem in conspectu regis, & dixit ei, inuenimus virum de filijs captiuitatis Iudæ, qui coniecturam regi annuntiabit.

Vulg. Lx. *Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem & dixit ei, inuenimus hominem de filijs transmigrationis Iudæ, qui solutionem regi annuntiet.*

Rursus hinc nobis perspicuum factum est, a rege nondum de Danielis virtute facto fuisse periculum. neque enim si cognitus ille fuisset, haud definite dixisset Arioch, inueni virum de filijs captiuitatis Iudæ qui coniecturam regi annuntiabit.

Rex autem admodum latus dixit Daniel, cui nomen Balthasar, an potes renuntiare somnium quod vidi, & coniecturam eius?

Vulg. Lx. *Respondit rex & dixit Daniel cui nomen erat Baltasar, putasne vere prævalebis ut indices somnium quod vidi, & interpretationem eius?*

Hoc quoque animadvertendum est, vt se ipsum non semper Baltasar appellat, sed quando cum rege, qui sibi nomen illud imposuerat, colloquitur. verumtamen interrogatus an posset & somnium & interpretationem renuntiare regi, ita respondit.

Mysterium quod rex interrogat, non est sapientum, magorum, nec aut aruorum, aut diuinorum annuntiare regi, sed est Deus in cælo reuelans mysteria.

Vulg. Lx. *Et respondens Daniel coram rege ait. Mysterium quod rex interrogat sapientes, magi, & aruspices nequeunt indicare regi, sed est Deus in cælo reuelans mysteria.*

Admirabiliter doctrinæ fecit initium: eiecto enim insipientium illorum choro, eorumq; detecta imbecillitate, Deum ello asseruit arcana reuelandi magistrum, & adrecit, in cælo, ijs dijs, qui deorsum versantes colerentur, electis, & singulari quidem nomine deorum, qui non sunt, expellit multitudinem; eo vero, quod in cælo degere ipsum dixit, eos qui deorsum viderentur, non esse Deos ostendit, sed fraudem ab humano artificio profectam.

Hic Deus indicauit Nabuchodonosor, quæ oportet fieri in nouissimis diebus.

Vulg. Lx. *Qui indicabit tibi rex Nabuchodonosor quæ ventura sunt in nouissimis temporibus.*

Ita exorsus rursus benigne appellando sibi ad audiendum regis benevolentiam conciliat, rex, inquit, in sæcula viue. nam quis somnium dicturus est, & interpretationem allaturus, ipsique regni euersionem prædicturus ita præfatur, cupio ego animo meo in perpetuum viuere te, ne itaque mihi adscripseris, quod tibi per somnium declaratur. tum ait.

Somnium tuum, & visiones capitis tui in cubili tuo ascenderunt, hoc est, rex, pro eis, quæ vatte vidisti, hæc sunt, cogitationes tuæ in cubili tuo ascenderunt, quæ oportet fieri post hæc.

Vulg. Lx. *Somnium tuum & visiones capitis tui in cubili tuo, huiusmodi sunt: tu rex cogitare cœpisti, in strato tuo quid esset futurum post hæc, & qui revelat mysteria ostendit tibi quæ ventura sunt.*

Cogitabas, inquit, in lecto cubans an semper victurus esses, an vero humanæ naturæ lege moriturus, cupiebasque ea, quæ postea accidere, cognoscere. & is qui arcana revelat, indicauit tibi, quæ oporteat euenire. vnique autem vnum Deum prædicat, vt multitudinis deorum excludat errorem; deinde mentis quoq; suæ modestiam præ se ferens ait.

Et mihi non in sapientia, quæ est in me præ omnes viuentes, revelatum hoc mysterium est, sed Deo vt coniectura regi indicarem, & vt cogitationes cordis tui.

Vulg. Lx. *Mihi quoque non in sapientia quæ est in me præ quantis cunctis viventibus sacramentum hoc revelatum est, sed vt interpretatio regi manifesta fieret, & cogitationes mentis tuæ scires.*

Affectus, inquit, sum, vt hoc mihi reuelaretur, non quia sim sapientior omnibus hominibus, sed vt tu cognoscas, quæ discere concupisti, neque vt proprio stimulo humus cognitionis. Deus vsus est ministro. exordiur itaque narrare, ac primum ipsum affert somnium.

Tu rex videbas, & ecce imago vna, multa, imago illa magna & facies eius eleuata stans à facie tua, & visio eius terribilis. imago eius caput auri optimi, & pectus, & brachia eius argentea. venter & femora ærea, & tibiæ ferreæ, pedes partim ex ferro & partim fictilis.

Vulg. Lx.

Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis. statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. huius statuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem & brachia de argento, porro venter & femora ex ære, tibiæ autem ferreæ, pedum quidam pars erat ferrea, quidam autem fictilis.

Vulg. Lx.

Quadruplicem materiam per prædicta significauit, aurum, argentum, æs, ferrum, nam testa haud per se, sed ferro commissa di-

xit, atque per hæc maxima, latissimeque patentia regna declarat, quæ cùm sibi deinceps successissent, maximam orbis terrarum partem obtinuere. alia enim regna viguisse, & in præsenti vigere perspicuum est, non tamen omnibus, aut pluribus sed vni aut duabus solum nationibus imperantia licet videre. primum itaque omnium fuisse Assyriorum asserit imperium, quod idem est, ac Babyloniorum, Assyrij enim & hi, & illi, sed alias in Nino, quæ apud Hebræos Nineue vocatur, alias in Babylone regiam obtinuere, & vnum horum atque illorum regnum esse etiam ipse propheta testatur, qui somnium interpretans ait, caput aureum tu es rex. & beatus item Hieremias propheta, calix, inquit, aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram, de vino eius biberunt gentes, ideo commotæ sunt, & subito cecidit Babylon, & contrita est; quòd si aliud ab hoc fuisset Assyriorum regnum ipso antiquius, quænam materia vocari posset? testatur item sanctissimus Moyses hæc ita se habere. qui cùm in creatione mundi de Nembroth dixisset, fuisse illum gigantem venatorem coram Domino, subiecit, & fuit principium regni eius Babylon, Orech, & Chalane, externi quoque scriptores Babylonios Assyrios appellant, & vsque adhuc Assyriam ipsam Persæ nominant. igitur prima materia, quæ aurum est, Assyriorum & Babyloniorum significat regnum; ipsumque caput appellat, vtpote quod primum fuerit, altera autem, id est argentum, Persarum regnum est & Medorum, Cyrus enim vtrinq; profectus, & materno genere à Medis, paterno à Persis oriundus Assyriorum siue Babyloniorum regnum euersum transtulit ad Persas. pectusque ipsum vocauit & brachia, vt ostendat cum duabus gentibus cognationem, per dexteram enim paternũ, per sinistram maternum significat genus, quarum coniunctio pectori commissa est cor ipsum rationum penu continenti, ratione autem commercia quoque nuptialia perficiuntur. æs vero Macedonicum regnũ nuncupauit, quod post deletum Persicum omnibus quoque similiter imperauit; ventremque ipsi ac femora attribuit, per ventrem Alexandri solum principatum significans, per femora eam, quæ post ipsius obitum facta est regni diuisio; ferrum autem Romanum appellauit regnum, quod Macedonicum excepit, ipsique tibias assignauit, vtpote quæ ad finem totius corporis sit. tgtotum etiam corpus ferre valeant, pedumque bases & ipsas ferreas, sed testæ commistas; & hæc re non aliud innuit regnum, sed

ipsum se ipso imbecillius futurum, & testæ imbecillitati commistum; & materiæ differentiam apposuit, non vt honoris, sed vt virium discrimen ostenderet, auro enim densius est argentum, argento æs solidius, at ferrum etiam ipso ære multis partibus robustius. differentia itaque non in honore, sed in viribus, potentiaque consistit. illud autem necessario quærendum est, qua de causa in imagine multiplicis huiusce materiæ vidit compositionem. nihil enim temere neque frustra ab auctore omnium rerum Deo reuelatur. imago figuras, sed non res habet. talis est & præsens vita, quæ nihil habet perpetuum, neque stabile. quare beatus quoque Paulus exclamabat, quia præterit figura huius mundi: & alio loco præcipiens, nolite, inquit, conformari huic sæculo. & beatus Dauid humanæ tranquillitatis arguens vanitatem, verumtamen, inquit, vniuersa vanitas omnis homo viuens. verumtamen in imagine pertransit homo, thesaurizat & ignorat, cui congregabit ea. quando itaque præsens etiam vita celerrimas habet mutationes, mortalia enim omnia quæ videntur, ad exiguum tempus permanentia, fluxa sunt, & caduca, & imaguerum vim haud continet, sed solas regum ac principũ, illisque subiectorum figuras ostendit. ad hæc ipsa quoque figura facillime dissolui potest, merito rerum omnium auctor Deus, qui superbum regem illum docere voluit, quanta sit humani supercilij vanitas, & quã facillimam habeant res humanæ mutationem, erudire, imaginem ipsi in somnis proponit, eiusque partes multiplici materia distinguit, crebras regum edoces alius post alium successiones, omnibusque persuadens se solum perpetuo imperio potiri, regnumque & principio & fine carens, & omnino sempiternum obtinere. his beatus Daniel subijciens reliqua somnij prosequitur.

Dan. 23.

Gen. 10.

1. ad Cor. 7.

ad Rom. 12.

Psal. 38.

Videbas donec abscissus est lapis à monte sine manibus, & percussit imaginem super pedes ferreos, & fictiles, & comminuit eos in finem, tunc comminuta sunt omnino, ferrum, testa, æs, argentum, aurum, & facta sunt quasi puluis ab area æstiua, & extulit ea multitudo venti, & omnis locus non est inuentus in illis, & lapis qui percussit imaginem factus est in montem magnum, & implenit omnem terram.

Vulg. Lx.

*Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos, tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in pauillam æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento, nullusque locus inuentus est eis, lapis autem qui percusserat statuam factus est mons magnus, & im-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& implenit vniuersam terram.

Talis est somnij finis. Decet autem nos ab extremis interpretationem exordiri. quæremus itaque prius, quisnam sit hic, qui lapis appellatur, & qui prius paruus visus, mox maximus euasit, & orbem terrarum contexit. igitur audiamus ipsum Deum per Esaiam prophetam dicentem.

Esa. 28. *Ecce pono in Sion lapidem pretiosum, summoangularem, pretiosum electum, in fundamenta eius, & omnis qui credit in ipsum non confunderur.*

Vulg. La. *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, Lapidem probatum angularem pretiosum in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet.*

Audiamus item beatum Dauid prædicentem & clamantem, lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli. & hoc testimonium etiam ipse Dominus Christus in sacris euangelijs protulit Judæis. non legistis inquit lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. & beatus item Petrus apud Iudæos concionem habens adducta in medium Domini prophetia, hic est, inquit, lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. & beatus quoque Paulus, superædificati, inquit, super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. & alibi, fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus. ac rursus, bibebant, inquit, de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Docemur igitur tum à veteri tum à nouo testamento Dominum nostrum Iesum Christum appellatum fuisse lapidem: hic enim excisus est à monte sine manibus, natus de virgine absque nuptiali commercio: consuescuitque sæpe ortum præter naturam lapidis excitionem diuina scriptura nuncupare. Iudæis enim in memoriam redigens Esaias eam filij procreationem, quæ præter naturam Abraam concessa fuit, inspicite, aiebat, in solidam petram, ex qua excisi estis. igitur mons quidem Dauidica tribus est, lapis autem Christus, qui, quantum ad humanitatem attinet, non secundum naturæ legem excisus est. hic autem cùm paruus olim videretur, propter eam, quam induerat naturam, confestim maximum se montem ostendit, qui vniuersum compleuit orbem terrarum.

Psal. 117. Matth. 21. Act. 4. Ad Eph. 2. 1. ad Cor. 3. 1. ad Cor. 10. Esa. 11.

Esa. 11. *Repleta est enim vniuersa terra scientia Domini, sicut aqua multa operiet maria.*

Vulg. La. *Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientu.*

Hic percutiet imaginem super pedes fictiles ac ferreos, hoc est, nouissimo quoque regno finem imponet, ipsumque demolietur, ac delebit. neque enim aliud ipsum excipiet regnum, verum ipse suum nudabit, & omnibus patefaciet: illorumque omnium regnorum ipsam quoque memoriam pulueris instar delebit, qui ab area partus à vento dissipatur. ita omni somnio regi indicato, subiecit.

Hoc est somnium, & coniecturam eius dicemus coram rege. Vulg. Lb.

Hoc est somnium, interpretationem quoque eius dicemus coram te rex.

Tu rex regum. non adulans hoc dixit, sed consueta vsus est appellatione, etenim in omnes qui tunc gentibus imperabant, regesq; appellabantur, imperium obtinebat. tu, inquit, rex regum, cuius Deus cœli regnum forte, ac validum & glorioſum dedit in omni loco: non enim humanis viribus omnibus superior euasisti, sed quia Deus superceleste regnum obtinens, istam tibi concesit potestatem, vt omnibus hominibus qui vlquam gentium degunt imperares, eorumque rex esses. bestiasque agri, & volatilia cœli dedit in manu tua, & constituit te Dominum omnium: & bestias vocat magis ferino more viuentes barbaros, volatilia autem prudentia præditos, & alijs hominibus præstantiores, & ad excelsa se cogitatione erigentes: horum inquit, omnium te regem declarauit. Tu itaque es caput aureum, hoc est tuum regnum, neque enim de persona, sed de ipso regno loquitur, siquidem post obitum ipsius Euilad Marodach Babyloniorum regno potitus est, cui Baltasar successit. quòd si de ipsa persona locutus dixit, tu es caput aureum, quo modo illud intelligemus, post te surget regnum aliud, minus te? neq; enim filiorum ipsius regnum indicat, sed Persicum. caput igitur aureum, non ipse Nabuchodonosor est, sed omne Assyriorum siue Babyloniorum regnum. & post te surget regnum aliud minus te, Persicum scilicet, quod minus vocat, non vt imbecillius, sed vt secundum: & tertium regnum quod est æs, quod dominabitur omni terræ. Vulg. Lc.

Tu rex regum es, & Deus cœli regnum & fortitudinem & imperium & gloriam dedit tibi & omnia in quibus habitant filij hominum, & bestias agri, volucres quoque cœli dedit in manu tua, & sub ditione tua vniuersa constituit, tu es ergo caput aureum, & post te consurget regnum aliud minus te, argenteum, & regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuersæ terræ. Vulg. Ld.

Mace-

Macedonicum intelligit: Alexander autem Philippi dominatus est omni terræ, duodecim regni sui annis omnibus hominibus in suam ditionem redactis.

Et regnum quartum erit forte, quasi ferrum. quemadmodum enim ferrum comminuit et domat omnia, ita comminuet omnia et domabit. Vulg. La.

Et regnum quartum erit velut ferrum. quo modo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc.

De Romano regno loquitur, quod robustissimum fuit, omnesq; nationes, vt ita dixerim, superauit, & ab omnibus tributum ac vectigal exegit. illud enim, comminuet, idcirco ascripsit, vt hoc significaret, & illud domabit, vt indicaret, obedientiam, & ordinem, ac legitimam reipub. administrationem.

Et quia vidisti pedes et digitos partem quandam ferream, partem autem quandam fictilem, regnum aliud divisum erit, et a radice ferri erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum commistum testæ luteæ. Vulg. La.

Porro quia vidisti pedum et digitorum partem testeam figuli, et partem ferream, regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto, et digitos pedum ex parte ferreos et ex parte fictiles, ex parte regnum erit solidum et ex parte contritum.

Aliud, non secundum genus dixit, sed secundum virium qualitatem: si enim secundum genus aliud dixisset, quintum ipsum appellasset, sicut item tertium & quartum antea dixit. quia vero nouerat regni ferrei extrema imbecilliora fore, adiecit, aliud, propter imbecillitatem, idque iure optimo, supra enim longe robustissimum ipsum ostendit. talia enim ipsius initia fuere; verũtamen ne extremas quidem ipsius partes prorsus imbecilles asserit futuras.

A radice enim ferri, inquit, erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum commistum testæ luteæ, commisti erunt in semine hominum, & digiti pedum pars quidem quædam ferri, pars autem quædam testæ. Vulg. Le.

Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt filii, sicuti ferrum misceri non potest testæ.

Ne hoc quidem nostræ indiget interpretationis, ipse enim propheta interpretans, pars quædam, inquit, regni, erit fortis, & ab ea erit contritum. His adijcit. & quia vidisti ferrum commistum testæ luteæ, commisti erunt in semine hominum. & hoc maxime indicat non aliud regnum hoc esse à regno ferreo, sed idem imbecillius affectum, & partem quandam ipsius robustam, partem imbecillem, attamen ius cognationis imbecillem partem cum robusta coniunget. illud enim, commisti erunt in semine hominum, hoc significat, consortio inquit quædam erit, & ius cõnubij inter hos & illos. verumtamen discordia cognationis iura peruertet. non enim erunt adhærentes, inquit, hic cum hoc, sicuti ferrum non miscetur testæ. nos igitur in hanc sententiam diuini Danielis interpretationem intelleximus. decet etiam quorundam eorum, qui ante nos interpretati sunt, opiniones in medium adducere, ita enim euidentius veritas patebit. quidam itaq; scriptores quartum regnum, hoc est ferrum, dixerunt, Alexandrum Macedonem esse, pedesque ac pedum digitos ex ferro & testa compositos Macedonas, qui post ipsum regnarunt, Ptolemæos, & Seleucos, & Antiochos, & Demetrios, quorũ alij imbecillius, alij admodum viriliter imperio potiti sunt. oportebat autem ipsos animaduertere, primum, ipsum dixisse, caput aureum esse Nabuchodonosor, hoc est Babylõniorum, siue Assyriorum regnum: quod eodem tempore à Persarum & Medorum regno exceptum est; Cyrus enim ab vtraque gente oriundus erat, & his atque illis imperans Babyloniorum euerso regno Persis dominatus est, regnum vero Persarum, quod secundum fuit, Alexander Macedo demolitur, quem etiam beatus Daniel dominatum esse dixit vniuersæ terræ. hoc regnum tertium vocauit, cui nullum aliud præterquam Romanorum successit. oportebat itaque ipsos primum ex numero, & rebus præterea declaratis intelligere, atque percipere, tertium esse Macedonum regnum, hoc est, æs, quartum vero Romanorũ hoc est ferrum. quod si omnino ipsis illa esse obscuriora visa sunt, at certe ab euentu oportebat omnem ab ipsis prædictionem discerni. nam simulatque ostendit ferrei regni imbecillem & fictilem finem, statim subiecit, & in diebus regum illorum, hoc est fictilis & ferrei, qui commercium, mutuamque cognationem complexi, ne propter cognationem quidem concordes fuere.

Suscitabit Deus cœli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, & regnum eius populo alteri non relinquetur, comminuet, & ventilabit omnia regna, & ipsum stabit in æternum quemadmodum vidisti, quia excisus est de monte lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, æs, argentum, aurum.

In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur, comminuet Vulg. La.

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.

Hæc aperte ostendunt præsentium quidem rerum finem, regnum vero cœlorum fine carens. cùm enim ferreum regnum imbecilliter affectum fuerit, ac testæ commistum, tunc apparebit lapis sine manibus excisus, & comminuet testam, ferrum, & æs, argentum, aurum, & ad nihilum ea prorsus rediget: regnumq; sempiternum successionis ac finis expers ijs, qui digni eo fuerint, præbebit: in æternum enim, inquit, nõ corrumpetur, & populo alteri non relinquetur, & comminuet, & domabit omnia regna, & ipsum stabit in æternum. quòd si quis repugnet, atque hæc ita se habere nolit, ostendat ille ex humanis rebus quidnam sit æternũ, & quodnam hominum regnum sit sine cariturum. stultum enim est, atque admodum demens sæculi præsentis expectare finem, & reguum aliquod in præsenti vita finis expers futurum affirmare. si vero aliquibus quo que videtur per hæc verba regnum illud significari, quod dignis impartiturus Deus est, non igitur Macedonicum regnum appellauit ferrum, neq; enim illo vigente præsenti vitæ impositus est finis. sed Romanum euerso Macedonico orbis terrarum clauos tenet: quòd si contendant pristinum Domini aduentũ his verbis significari, ostendant Romanorum imperium, simulatque Saluator noster apparuit, perijsse. omnia enim contrà reperiuntur, viguisse ipsum, at non perijsse cum Saluatoris ortu: siquidem Augusto regnante Dominus in lucem editus est. secundus quidem ille regnauit, omnes autem, vt ita dixerim, homines suæ ditioni subiunxit, omnemque terrarum orbem, vt euangelia testantur, descripsit, tributumque imperauit. Regnum igitur Romanorum, quod illo obtinente viguit, vsque adhuc permansit. igitur si Domini pristinus ortus Romanorum haud euertit imperiũ, relinquitur sane, vt secundum illius intelligamus aduentum. nam lapis qui prius excisus est sine manibus, quique euasit in mõtem magnum, & orbem terrarum cooperuit, huc in secundo aduentu percutiet imaginem super pedes fictiles, hoc est in ipso fine ferrei regni, quod iam factum fuerit imbecille, aduenier, & omnia regna demolitus cuidam tradet obliuioni, sempiternumque suum regnum dignis communicabit. hæc ita interpretatus Daniel necessariò subiecit,

Deus magnus indicauit regi, quæ oportet fieri post hæc, & verum somnium & fidelis interpretatio eius.

Vulg. Lx. *Deus magnus ostendit regi, quæ ventura sunt postea, & verum est somnium, & fidelis interpretatio eius.*

Operæ pretium est admirari auctorem omnium rerum Dei erga omnes homines curam. neque enim impie viuentes propria destituit prouidentia, sed ipsos etiam omni diligentia dignatur, sicut denique baal arum istum agrestem & impium haud reliquit, neque neglexit, sed primum per ea, quæ ipsi reuelauit, præsentis ei vitæ felicitatem fluxam ostendit, & caducam, regnumque ipsius celerrimæ mutationi obnoxium, ac nihil, quod ad humanam tranquillitatem pertineat, stabile, quæ instar florum siue liliorum arescit, & extinguitur. atque hęc idonea erant ad illius arrogans & superbia inflarum supercilium sedandum, eique persuadendum vt humana cogitaret, vitæque & regni finem expectaret, primum igitur per hæc ipsius curam habet. deinde somnij obliuione magorũ, & Chaldæorum arguit mendacium, suorumque ministrorum ostendit veritatem. & per eorum, à quibus colitur, sapientiam, diuinam suam virtutem declarat, & ad se adorandum attrahit, immo potius eos, qui ab omnibus id requirunt, vt adorentur, eò redigit, vt fictos suos famulos adorent: idque nos edocet historia.

Tunc enim rex Nabuchodonosor inquit, cecidit in faciem, & Danielem adorauit, & Mannaa & incensum odorem dixit libare ei.

Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias & incensum præcepit vt sacrificarent ei.

Considera autem quanti sit, arrogantem illum, insaniæ morbo coreptum, qui etiam Deum esse se existimauerat: cui per aliam prophetam Deus dixit, tu autem es homo, & non Deus, qui omnes homines tui fuerat ditionem redegerat, eò adductum esse, vt captiuum adorer, Iudæam, in municipiorum ordinem redactum, sibique persuaderet per ipsum ipsius Deum adorare. hac enim de causa, Mannaa, & bonum odorem libare ei, hoc est thus, & suffimentum ei offerri mandauit, atque per hæc innuit historia, hoc illum præcepisse, vt facerent, ijs, qui sacerdotes haberentur, qui enim adorauerat, prorsus etiam odorem attulisset, si modo sacerdotis officio fungi consueuisset. quia vero alijs hoc omnino conueniebat, ipse non aggrediebatur ea facere quæ minus decerent, verum ijs, qui facere consueuerant, id præcipit vt faciant, & ne frustra videretur hominem adorare, Danieli dicit,

In veritate Deus vester ipse est Deus deorum, &

Dominus regum, & reuelans mysteria, quia potuisti reuelare mysterium hoc.

Vulg. Lx. *Imperans ergo rex ait Danieli, vere Deus vester Deus deorum est, & Dominus regum, quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum.*

Tantum & ex somnio, & ex somnij obliuione ei attulit vtilitatis omnium rerum moderator: primum enim suam agnouit humilitatem, deinde eorum deorum, quos colebat, didicit imbecillitatem, ad hæc doctus est, quanta sit, Dei illius qui vere est, virtus. ideirco exclamat, In veritate Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus regum, & reuelans mysteria. Deum autem deorum appellat nõ secundum diuinę scripturæ sententiam, nam diuina scriptura sacerdotij dignitate honestatos ideos vocat. dijs, inquit, non detrahes, & principi populi tui non maledices: illi autem Deos appellauit idolà, nondum enim potuerat ipsorum imbecillitatem penitus intelligere, discrimentumue didicit, quare etiam Deum deorum, omnium rerum auctorem Deum & Dominum regum vocat. hæc ita confessus

Magnificauit Danielem, & dona multa dedit ei, & constituit eum super omnem regionem Babylonis, & principem satrapatum, & super omnes sapientes Babylonis.

Vulg. Lx. *Tunc rex Danielem in sublime extulit, & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum et magistrum super cunctos sapientes Babylonis.*

Hæc item diuinæ curæ proprium est maximam subiectis populis principis pietas affert vtilitatem, quod etiam erga Ioseph Dominus fecit. de quo breui veluti compendio narrans, quæ ipsi videlicet acciderunt, beatus Dauid, & diuinam celebrans prouidentiam, misit, inquit, ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph; deinde commemoratis, quæ ei euenerint calamitatibus, & carceris ac vinctorum mentione facta, iobscure: Misit rex, & soluit eum, princeps populorum & dimisit eum, & constituit eum dominum domus suæ & principẽ omnis possessionis suæ, vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. ita etiam hic fecit omnium rerum moderator. Cùm enim principem satrapatum, & sapientum Babylonis beatissimum Danielem constituisset exemplo ipsum pietatis, omissoq; alias virtutis proposuit, sed tamen hac honore solus pertui non sustinuit propheta, verum precum socios, honoris etiam sibi socios asciuit.

Postulauit enim à rege inquit, & constituit super opera regionis Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago, & Daniel erat in aula regis.

Daniel autem postulauit à rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis Sidrach, Misach, & Abdenago, ipse autem Daniel erat in foribus regis. Vulg. Lx.

Hæc etiam accidunt secundum Apostoli doctrinam: nunc enim, inquit, manet fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem omnium caritas: etenim diuinus etiam hic propheta dilexit Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & ex totis viribus, cumque feruenter amasset, sincere credidit, & cum sincere credidisset, speranit alia ipso auxilium se consecuturum, & quæ sperauerat consecutus ostendit. erga proximũ dilectionem, & participes eorum, quæ acceperat, fecit tribulas suos. quæcunque autem ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus in Christo Iesu, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula Amen.

ORATIO III.

Anno decimo octauo Nabuchodonosor rex fecit imaginem in auream, & statuit eam in campo Dora, in regione Babylonis.

Nabuchodonosor rex fecit statuam auream alta. Vulg. Lx.
Cubitos centum in altum eius sex, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Dora prouincia Babylonis.

Bonus noster Dominus, & amator hominum, vtpote effector & opifex, vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire, & non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur ipse & viuat, idcirco omnia pro nostra salute molitur. quit verò stultitia laborant, & insanabili arrogantiæ morbo infecti sunt, nullam ex diuinis remedijs vtilitatem percipiunt, sed quibusdam ægrotis similes sunt, qui auersantur ad hibitam sibi ab arte medica curationem, sed incontinentia insana atque intemperantia morbum sibi incumbentẽ quotidie magnam augent. Talis fuit superbus ille rex, qui enim auctor omnium rerum Deus immensa erga illum clementia vsus esset, & post infinita scelera impietatis facinora remedium ei adhibuisset, iudicaliterque & præsentis tranquillitatis fragilitatem & vanitatem & virtutis præstantiam & splendorem, diuino ei bello captos ac seruitutis iugum ferre coactos, nitidos ostendit, harum quidem admiratus est propheta sapientiam, & huius Deum, auctorem omnium rerum Deum esse confessus est, sed breui interiecto rempore ad ingentium suum redijt, quemadmodum canis ad proprium vomitum, vt inquit diuinus scriptura. Prouerb. 26. 2. Petr. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptura. & construit imaginem auream altitudine habentem cubitos sexaginta, latitudine cubitos sex, quam cùm in æqualiter plano campo statuisset, vt æqualiter omnes superaret, & ab omnibus æque cerneretur, ab omnibus sibi subiectis eam iubet adorari. nó simplex autem hic superbiæ modus fuit, sed Deo aperte repugnans, & Deo infestus. nam quia Deus in somnis maximam illi ostenderat imaginem è quadruplici materia consectam, per quam ipse quatuor regnorum successiones declarauit, proprium fastum, quasi cælitus Deo opponens, ipse quoque statuam construit, tantum ipsi magnitudinem tribuens, quantam potuit ars humana præbere. non autem ipsam etiam ex auro, argento, ære, ferro ædificat, sed ex vna auri materia cõficiendam curat: ratus infelix iste falsus ostentorum se Dei prædictiones. & quia beatus Daniel somnii interpretans, ipsum esse aureum caput dixit, hoc est, Babyloniorum, siue Assyriorum regnum, alias vero imaginis partes, ex alia multiplici materia, quæ caput excepit, ipse omnem ex auro imaginem molitur.

Et cœgit inquit, omnes satrapas, & consules & præfectos, & toparchas, dacesque, & tyrannos, & qui in magistratibus erant, & omnes primates regionum, vt conuenirent ad dedicationem imaginis, quam statuit Nabuchodonosor rex.

Vulg. Lat. *Itaque Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus & iudices, duces & tyrannos, & præfectos, omnesque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ, quam erexerat Nabuchodonosor rex.*

Horum etiam vnumquodque summam superbiã declarat, non enim quoslibet promiscue ex ijs, qui sibi subiecti erant, ad imaginis solennitatẽ accersiit, sed toparchas, & præfectos, quibus præfecturarum imperium commissum esset, & si quod aliud magistratus genus apud illos habebatur. & statim quidem simplex quædam conuocatio existimabatur, mox vero per conuocationem illam tyrannicum imperium deprehensum est. vbi enim conuenerunt omnes,

Et eo, inquit, clamabat in fortitudine: hoc est maxima voce, vobis dicitur, gentes, populi, tribus, linguæ, quorunque hora audieritis vocem tubæ, fistulæque & citharæ, sambucæque & psalterij, & symphoniæ, & omnis generis musicorum, cadentes adorate imaginem auream, quam statuit Nabuchodonosor rex, et quicunque non prostratus adorauerit, eadem hora iniicietur in fornacem ignis ardentem.

Vulg. Lat. *Et præco clamabat valenter, vobis dicitur populis tribubus & linguis, in hora qua audieritis sonitum tubæ, & fistulæ & citharæ, sambucæ, & psalterij & symphoniæ & omnis generis musicorum, cadentes adorate statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex, si quis autem non prostratus adoranerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis.*

Ita vsurpauit infelix, vt opinatus est, diuinum honorem, neque satis ipsi fuit, à subiectis sibi populis adorari, quin etiam eodem adorationis cultu imaginem cõl lege sanciuit. & omnes materiæ, & arte & magnitudine statuæ perterrefecit, deinde autem atque demulcet omnis generis musicorum instrumentorum sono, eos vero qui neque magnitudine statuæ obstupefierent, neque musicorum instrumentorum cantu ac voluptate demulcerentur, fornacis minis terret; & in alijs omnibus minimè à proposito fine excidit. videbat enim omnes impiorata facientes, qui & metu & voluptate seruire consueuerant, soli autẽ beatissimi adolescentes illi patria nobilitate incorrupta in ipsa etiam seruitute retenta, Ananias, Azarias, & Misael renuerunt adorare. non latuere autem impios Chaldæos, qui omnes impietatis participes habere studebant. statim itaq; ad regem adeunt, eumq; legis constitutæ admonent, quæ aperte iubebat, vt omnes regi subiecti statuam adorarent, & hos facere recusantibus fornacem minabatur. accusantque sacros viros illos his verbis.

Sunt viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach, et Abdenago, tui illi non obedierunt decreto tuo rex.

Sunt ergo viri Iudæi quos constituisti super opera Vulg. Lat.
regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach, et Abdenago, viri isti contempserunt rex decretum tuum.

His, & propriam inuidiam declarant, & regis accendunt iram, per hæc innuentes non tantum non dicentes, vide quoinam nobis prætuleris, quibus Babyloniorum commiseris imperium, qui honoris tibi habiti præ stantiam animo æstimare noluerunt, neque se ei gratos præbere, à quo sunt hoc honore affecti, immo honoris excellentiam occasionem ignominiæ fecerunt, tuis apertè legibus contradicentes, tuaque decreta exequi recusantes. neque hinc solum conspici potest tyrannicus, & ingratus illorum animus, sed alijs etiam ex rebus, quia nihil eorum præstant, quæ subiectis conueniunt. quos enim tu deos existimas, non existimant illi, neque conuenienti cultu dijs, qui à te adorantur, eos ipsi colunt. & statuam, ad quam adorandam omnes conuenere, ipsi adorare aperte recusarunt, quibus auditis mente captus ille rex, & eorum quæ Danieli dixerat oblitus,

oblitus, vere Deus vester iste, est Deus deorum, & Dominus regum, adducit homines in medium, interrogatque an reuera participes esse deorum cultus nolint, & statuam recusent adorare. deinde præcipit & consulit vt id faciant ignis eos minis deterrens.

Si enim non adoraueritis, inquit, eadem hora iniicemini in fornacem ignis ardentem.

Vulg. Lat. *Quod si non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis.*

Tum nefarium illud & ferinum atq; impium audet maledictum proferre. & quis est Deus qui eripiet vos de manibus meis? tam cito, quem confessus fuerat, & Deum deorum vocauerat, ei detraxit, ipsumque homine imbecilliorem opinatus est esse, quem Dominum regum appellarat, & eum vincere se infelix iuueniliter gloriatus est, à maioribus autem suis tales illi audaces contra nos. etenim Sennacherim ille, qui maximas contra Hierusalem copias adduxit, per nuncios talia locutus est Ezechiæ. ne te decipiat Deus tuus, in quo tu confisus es, quia eruet Hierusalem de manibus meis. numquid eruerunt dij gentium vnusquisq; terram suam de manu mea, vbi Deus Emath, & vbi Deus Arphad, & vbi Deus vrbis Sepharim? numquid potuerunt eruere Samariam de manu mea, quia eruet Dominus Hierusalem de manu mea? verum statim atque eueſtigio maledicti præmia tulit, & multa illa millia ab vno angelo interfecta sunt. & ipse cùm se fugæ commisisset, seque in patriam recepisset, ab ijs, quos genuerat, interfectus est: nam quia linguam contra opificem suũ haud continuit, ab hominibus, quos procreauerat, occiditur. verum ne hoc quidem exẽplum Nabuchodonosoris linguã compescuit. neque somnium illud, quod regum successiones ostendit, continentem esse docuit; sed contra eum, qui fecerat, furore insanire perseuerabat, contra quem Deus intulit veluti in acie non angelum, quod erga illũ Sennacherim fecerat, sed tres adolescentes, captiuos, externam regionem incolere coactos, qui seruitutis iugo premebantur, iuuenilem ducentes ætatem, in ipso veluti ætatis vere. Hi enim simulatque audierunt rabiem illam, & insanum maledictum, iracundia & indignatione perciti, ita regi responderunt.

Isa. 37. 4. Reg. 18.

Non necesse habemus nos de verbo isto respondere tibi.

Vulg. Lat. *Non oportet nos de hac re respondere tibi.*

Superuacaneã, aiunt, ista tua est percontatio, quam adhibes nobis. quæ enim sentiebamus, etiam nunc sentimus, nihilque propter tuas minas immutabimur.

Est enim Deus noster in cœlis, cui nos seruimus, potens eripere nos de fornace ignis ardente, & ex manibus tuis rex eruet nos.

Ecce enim Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis Vulg. Lat.
o rex liberare.

Quis non iure admiratus obstupescat horum beatorum iuuenum fortitudinem, sapientiam, pietatem, erga leges iustitiam, omnibus in rebus continentiam? quod enim minime veriti sunt tantum illum tyrãnum, qui cum omnibus, vt ita dixerim, hominibus sese illis opposuerat, neque maximam illam pyrã, non minacibus tantum verbis ad terrorem propositam, sed reuera conspectam; hoc adamante robustiorem illorum fortitudinem testatur: quòd vero diuinas leges præsenti vitæ anteposuerint, id cuinam iustitiæ quidquam reliquum facit? ipsorum autem continentiã id maxime commendat, quod neq; audacibus erga regem verbis vsi sunt, neque metu rursus genus dedecorarunt: sed prudentiam & sapientiam impijs & nefarijs opposita maledictis pietas ostẽdit. ille enim dicebat, quis Deus, qui eruet vos de manibus meis? at ipsi est, clamabant, Deus noster in cœlis, cui nos seruimus, potens eripere nos de fornace ignis ardente, & ex manibus tuis rex eruet nos. ne existimato enim Deum nostrum dijs tuis similem esse, illos quippe merito contemnis, qui ab arte & materia hoc habent vt sint, Deus autem noster cœli & terræ, omniumque opifex talem habet virtutem, qualem nobis ostendunt ea omnia quæ cernuntur, illam enim, quæ his omnibus superior est, haud facile possunt imueri, qui non sunt diuinis Initiati mysterijs, hunc venerantes ab ipso opem & auxilium expectamus; idoneus est enim ad nos è tuis manibus eripiendos, & à fornace ignis quam molitus es. Quæ autem postea dicta sunt, nullam fortitudinis ac religionis exuperãtiam reliquam faciunt. Cùm enim dixissent,

Est Deus noster in cœlis cui nos seruimus potens eripere nos de fornace ignis ardentis, & ex manibus tuis rex eruet nos, statim adiecerunt. quod si noluerit notum sit tibi rex, quia deos tuos non colimus, & imaginem auream, quam statuisti, non adoramus.

Non enim pro mercede nostra Domino seruimus, sed beneuolentia & amore stimulati omnibus æque Dei nostri præferimus cultum, quare ne ab his malis quidem temere liberari petimus, sed Domini gubernationem ac prouidentiã amamus, & illius,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod futurum est ignari, gubernatori, quocunq; ei libuerit, nauem dirigendam committimus. pro certo enim compertum nobis est, posse illum nos à malis, quæ minatus es, eripere: vtrum vero id facere velit ignoramus, sed cùm sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, & iudicij sententiam, nobis eam conferre credentes accipimus. siue igitur nos liberabit, siue nolet, imaginem tuam, deosque tuos adorare recusamus, cum talibus tibi animis certamen est, quacunque volueris ratione contende, neq; honoribus delinies, neque minis deterrebis, omnium enim nobis Deus noster & amabilissimus est, & maxime formidabilis. Quid hisce verbis sublimius? his Rom.8. Apostolicum dictum illud conuenit accommodare. quid enim oremus sicut oportet, nescimus; sed ferox & insanissimus tyrannus furore plenus, ita vt vultu etiam præferret animi perturbationem, amplius accendi fornacem præcepit, compedibusque vinctri sanctos viros imperauit, & vt nulla interponeretur præmæ mora, dum veltis & calciamenta detraherentur, vna cum ipsis in pyram eos cõijci iussit. Sarabara autem sunt Persicorum indumentorum genera, Tiaræ autem capitum tegumenta, Tibialia vero ea dicit, quæ anaxyrides vocantur, id est braccæ seu femoralia, vel coriaceis extrinsecus, vel ex corio confecta calciamenta, vel extrinsecus ex corio. ita deuincti sancti viri in ignem conjecti sunt, & ille quidem celeritatis ac breuitatis causa ipsos ita comburi præcepit: diuina vero gratia aliud hinc moliebatur mysterium. nam circumiecta ipsis ferrea vincula vsitato more ignis natura dissoluit, indumenta autem, quæ admodum facilia ad comburendum essent, integra & illæsa conseruauit, & sanctorum virorum accusatores, & impij imperij ministros, qui foris astabant, flamma consumpsit, ipsisque sanctis appropinquare non potuit, verum ijs, qui intus erant terga præbens, cõtra proprios adoratores procedebat, quasi pœnas ab ipsis pro Domini cultoribus exigens: tanta autem intus pietatis præcones securitate, Deum colentes fruebantur, vt per ignitos carbones, quasi per quasdam rosas incederent.

Deambulabant, inquit, in medio flammæ, laudantes Deum & benedicentes Dominum.

Vulg.La. *Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino.*

Hoc item præstantissimæ illorum philosophiæ apertam significationem habent, neque enim petebant, inquit, à molestijs liberari, sed laudibus eum celebrabant, qui ita res suas moderatus, eosque hac pulchra confessione dignatus fuerat. licet autem videre recentibus prisca similia. etenim beati Apostoli Petrus & Ioannes à Pharisæorum conspiratione flagris cæsi, exierunt gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumelia pati. & beatissimus Paulus cum Sila, post plagas illis in Philippis sibi à magistratibus inflictas in carcere degẽtes, & compedibus deuincti circiter mediam noctem, orantes, ait, laudabant Deum. ita etiam beati, de quibus loquor, adolescentes in fornace tripudiantes diuinum hymnum concrepare persuerabant, & primum Azarias omnium effectus, & à flammæ floctibus circumspersus aperiens inquit os suum in medio ignis dixit.

Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabile, et glorificatum nomen tuum in sæcula.

Quis pro dignitate proœmij huius sapientiam poterit admirari? neque enim in felicitate aut tranquillitate constitutus, neque in prospero vitæ cursu, sed in fornace, & in eiusmodi fornace, auctorem omnium rerum celebrat Deum, & mentis præsentiam modestiam, cùm etiam patrum prædicat virtutem, laudamus enim te Domine nos quibus patres illi fuere, quorum Deus vocari voluisti. tu enim dixisti famulo tuo Moysi, ego Deus Abraam, & Deus Isaach, & Deus Iacob, hoc tuum nomen laudabile est & glorioſum non in aliquo definito, præscripsoque tempore, sed in omnia sæcula.

Quia iustus es in omnibus quæ fecisti nobis.

Laudamus autem inquit te, iustum tuum iudicium agnoscentes. recta enim & iusta de nobis lata sententia, in seruitutem nos redigi, & procul à patria captiuos abduci præcepisti.

Et vniuersa, inquit, opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera, et iudicia veritatis fecisti; iuxta omnia quæ induxisti nobis, et super ciuitatẽ sanctã patrũ nostrorum Hierusalem, quia in veritate et iudicio induxisti hæc omnia super nos. Vulg.La.

Iudicia enim vera fecisti iuxta omnia quæ induxisti super nos.

Eandem sententiam habent omnia quæ dicta sunt, varie tamen ea protulit iustum Dei celebrans iudicium, & nullum ingrati animi vitio locum relinquens, idcirco cùm de Hierusalem mentionem fecisset, & sanctam ipsam appellasset, ac patrum illorum electorum ciuitatem nuncupasset, statim pœnarum causam adiecit.

Hæc omnia, inquit, induxisti super nos propter peccata nostra, peccauimus enim, & inique egimus recedentes a te.

Non

Non enim temere, inquit, & quam conscreueras verbem, & nos bello captos hostibus captiuos tradidisti, sed quia peccauimus & inique egimus recedentes à te. multamq; emphasim habet illud à te, quasi pro, à te factore, & opifice bono hero, nutritore, & custode, qui ab Aegyptiorum seruitute nos liberasti, qui mare secuisti, qui petram aridam fontes educens alluisti, aliaque omnia bona literis prodita nobis suppeditasti, peccauimus itaque recedentes à te, & deliquimus in omnibus, neque enim hoc vel illud violauimus, sed omnia

Præceptaria, & mandata legis tuæ non audiuimus, nec obseruauimus ea, nec fecimus sicut præceperas nobis, vt bene nobis esset.

Et hinc rursus pietatis ac sapientiæ præstantiam ostendit, legum enim & mandatorum obseruatio, inquit, tibi latori legis nihil præbebat, nobis autem bonorum abundantiam conciliabat. hæc igitur de causa & leges illas posueras, vt nobis subministrantes cautam salutis, postquam itaque tua iussa violauimus,

Omnia quæ cunque induxisti super nos, & omnia quæcunque fecisti nobis, in vero iudicio fecisti.

Dignum est enim peccatis supplicium. quod deinde ostendens subijcit.

Et tradidisti nos in manus inimicorum, iniquorum, & prauaricatorum, & regi iniusto, & pessimo vltra omnem terram tradidisti nos. Vulg.La.

Et tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum iniquorum, & pessimorum, prauaricatorumque, & regi iniusto & pessimo vltra omnem terram.

Nam quia te non coluimus regem nostrũ, verum bonitatem tuam contempsimus, merito nos crudelissimo, & infestissimo, & omnis iuris prorsus ignaro seruire coegisti regi, cui sunt etiam subiecti populi eidem regiæ imperio habitati consentientes. & quamuis in tot malis versemur, attamen omnem loquendi libertatem amisimus, & præ pudore tibi supplicare prohibemur. hoc enim significat cum ait,

Et nunc nũ possumus aperire os, confusione et opprobrium facti sumus seruis tuis, & ijs qui colunt te.

Obturat, inquit, nobis os multitudo scelerum, sed tamen, quamuis opprobrijs obnoxij, & ridiculi atq; eiusmodi facti sumus, vt nos admodum hostes irrideant: nos qui serui tui vocamur, tibi supplicamus, vt propter illud nomen tuum, quod nos tuetur, quo te Dominum agnoscimus, aduersarijs ostendas potentiam tuam, & ne prorsus nos tua prouidentia destituas.

Ne tradas, inquit, nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum, ne-

que auferas misericordiam tuam à nobis.

Audemus autem, inquit, hæc dicere, cùm multa tuæ bonitatis pignora habeamus, primum ipsum tuum nomen, quo te Dominum vocamus, deinde immensam misericordiam, qua vniuersa moderaris, ad hæc pacta illa, quæ cum patribus nostris pepigisti, quibus pollicitus es illorum genus illustre & glorioſum te effecturum. tum etiam patrum nomina commemorat, vt memoria iustorum bonum Dominum pronocet ad misericordiam,

Propter Abraam, inquit, dilectum à te, et propter Isaach seruum tuum, et Israel sanctum tuum, quibus locutus es dicens, multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli, et sicut arenã iuxta labium maris.

Propter Abraam dilectum tuum et Isaach seruũ tuum, et Israel sanctum tuum, quibus locutus es pollicens quod multiplicares semen eorum sicut stellas cæli, et sicut arenam quæ est in littore maris. Vulg.La.

Hæc, inquit, illis pollicitus es Domine quos amasti, & celebres fecisti, vt arenæ, quod ad numerum attinet, eorum genus compararetur, stellis vero, vt æque splendidum, & excelsum esset, & illustre. deinde res cum pollicitationibus conferunquis Domine, inquit, imminuti sumus vltra omnes gentes, sumusque humiles in vniuersa terra hodie. & ne pollicitationes mendacij arguerer, statim adiecit causam, propter peccata nostra, non enim tu, inquit, Domine mentitus es, quæ pollicitus fuisti, sed nos fœdera violauimus, & cùm multi essemus secundum pollicitationem, & innumerabiles, propter peccata nostra ad paucitatem redacti sumus. hoc enim innuit, cùm dixit, imminuti sumus, non enim dixit parui sumus, & pauci vltra omnes gentes, sed imminuti sumus, fuimus quidem innumerabiles secundum tuam pollicitationem, sed violatis mandatis tuis pauci pro multis facti sumus. deinde ostendit Deo calamitatem, qua detinebantur, non quasi ignarum docens, sed calamitatum commemoratione ad clementiam eum prouocans, & non est, inquit, in tempore hoc, princeps, & prophera, & dux: priuati enim sumus, inquit, regno, prophetia, sacerdotio, diuinis tuis, magnisque muneribus, quibus continenter gubernabamur, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum: causamque ostendens, cur sacrificare non liceat, consequens adiecit,

Neque locus, vt primitias offeramus coram te, et inueniamus misericordiam.

Neque locus primitiarum coram te, vt inuenire possimus misericordiam tuam. Vulg.La.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tua enim lex sacrificiorum ministerium vno tantum loco circumscripsit, & aperta legis violatio est, alibi tibi sacrificare. Hæc audire nolunt Iudæi, sed oculis connuentes, obstructisq; auribus omnia audent violata lege perficere. at hi sancti adolescentes finem legis callentes, nõ esse dicebant locum, vt primitias offerre possent coram ipso, & misericordiam inuenire. & quando hoc, inquit, assequi non possumus, cùm à sacra illa ciuitate procul absimus, modum quendam inuenimus tui colendi Domine.

In anima enim contrita, & spiritu humilitatis supplicationem tibi offerentes deprecamur, vt ipsam suscipias, sicut in holocaustu arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt perficiatur post te, quoniam non est confusio confidentibus in te.

Cùm enim tus lex, inquit, conflicta sacrificia tibi offerri, vbique non permittat, pro arietibus, & tauris, & agnis innumerabilibus, contritum tibi & humiliatum cor offerimus, & supplices petimus, vt hæc tibi sint omni sacrificio gratiora, siquidem consuetudinem in te confisos ab omni ignominia vindicare. hæc autem haud dita simpliciter dixit sanctus hic vir, sed à propheta Dauid eruditus, qui in quinquagesimo psalmo, quasi voluisses, inquit, sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. & rursus ex persona Dei, Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & inuocabis me in die tribulationis tuæ, & eruam te, et glorificabis me. ac paulo post, sacrificium laudis honorificabit me. & illiciter, quo ostendam illi saluare meum. hæc eloctus diuinus hic vir contritum cor pro omni sacrificio fuscipi supplicauit. tum adiicit.

Psal. 49.

Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam, ne confundas nos.

Multitudo enim calamitatum ex alijs, aljos nos fecit, & qui mandata tua violauimus, vt toto corde & timeremus, & quæreremus te effecit. faciem autem Dei hoc loco, benenolentiam vocauit & libertatis recuperationem, qua potiti & sacrum templum poterant videre, & quæ ibi peragebantur sacrificia, per quæ corporis expertem Deum, quique oculis cerni non potest, videre se cogitabant. quando itaque eiusmodi nos hoc supplicio immutasti, ne confundas nos, sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & erue nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo. Propter hæc nos, inquit, tua misericordia & clemẽtia dignare, misereri enim tua natura consueuisti, & longanimitate erga omnes homines vti, comitemque voluntatis habes potestatem. idque testantur ea quæ à te continenter fiunt miracula. quæ enim in nos facta sunt, causa erunt, vt nomen tuum celebretur, non à nobis tantum, qui saluemur incolumes, sed etiam ab ijs, qui nostram conspexerint salutem.

Da itaque gloriam nomini tuo Domine, & confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, & confundantur ab omni potentia, et robur eorum conteratur, & sciant quia tu es Dominus Deus solus & gloriosus super omnem orbem terrarum.

Hæc enim erga nos à te adhibita clementia, aduersariorũ infringetur audacia, ipsorumque rabies extinguetur, superbaque eorum cogitatio conteretur, cognoscentque te solum Dominum at Deum esse ab vniuerso terrarum orbe dignum celebrari, et qui nunc multos adorant deos, fuorũ deorum cognita imbecillitate, tuam adorabit potentiam. illi igitur intus in fornace choros ducebant, regis autem ministri, et sanctorum accusatores haud desinebant flammæ materiam subministrare, et vitium sarmenta, ac stupam, naphtamq; id autem genus est, quod in ea regione natum, idoneũ est ad accendendum ignem, tantumque ignæ suppeditabatur alimentum, vt ad quadraginta nouem cubitos diffusus sit ignis, et Chaldæorum complures, qui proximi adeorant, combusserit. et illi qui foris erant, flammam incendebant, sed sanctus angelus flammam dissipabat, & mediam fornacis partem ignitis carbonib⁹ mudans auram quandam frigidam ac mediocriter humidam, quæque sanctis multam afferret voluptatem, non ignem qui dolorem eis pareret, & cruciatum, parabat, atque hanc in sanctorum corpora immittebat.

Vere et enim, inquit, medium fornacis quasi ventum roris flantem fecit, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit eos, neque molestiam exhibuit ipsis.

Et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Vulg. Ed.

Verum nemo hæc contemplans sanctorum certamen extenuet, sed sacra illa verba reminiscatur; est Deus in cœlis, cui nos seruimus, potens eripere nos de fornace ardenti, & ex manibus tuis rex eruet nos, & si minus,

minus, notum tibi sit rex, quia dijs tuis non seruimus, & imaginem auream, quam statuisti, non adoramus. Quamobrem sancti adolescentes illi, flammam illam contempserunt, nõ ad hunc euentum respicientes, sed mortem expectantes. præfectus autem certaminis perinde ac voluit, præmia distribuit: ac feeleratos illos ignominia afficiendos, hos vero illustres reddendos curauit. hac itaq; salute potiti beati, & beatissimi illi, sæpe, & non vni tantum vt Deum laudibus celebrarent, permiserunt.

Sed quasi ex vno ore laudabant, et glorificabant Deum, & benedicebant in fornace.

Optimam suam symphoniam, & admirabilem hymnorum cantum ei concentui, qui statuę adhibebatur, opponentes, simulque ostendentes, quanto non adorasse præstantius: & ita hymnum exordiuntur.

Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis & superexaltatus in sæcula, & benedictũ nomen gloriæ tuæ sanctum, & superlaudabile, & superexaltatum in sæcula. Vulg. Ed.

Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in sæcula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, & laudabile & superexaltatum in omnibus sæcula.

Amoris ardentissimi, maximeque inexplebilis hæc verba sunt; quo vulnerati nomina quærunt, quibus possint illius, quem celebrant, declarare dignitatem, quibus nõ inuentis, superlatiuis ea præpositionibus contexunt, superexaltatum vocantes, & superlaudabilem, neque ipsum solum, sed etiam nomen gloriæ ipsius, & recte vbiq; Dominum ac Deum patrum suorum appellant, seipsos indignos hac appellatione confitentes.

Benedictus es in templo sanctæ gloriæ tuæ, & superlaudabilis & super gloriosus in sæcula. Vulg. Ed.

Benedictus es in templo sanctæ gloriæ tuæ, & superlaudabilis & super gloriosus in sæcula.

Indelebilem sancti templi memoriam retinent, & perfecti legis obseruatores, secundum legis præceptum deprecantur. quod autem dicunt, hoc significat, ad illud templum respicientes, vbi tua gloria apparere consueuerat, hunc tibi hymnum offerimus. nam & si millies combustum esset, tuæ tamen sanctitatis est particeps. & ne quis opinaretur ipsos loco circumscribere corporis expertem Deum, quique definiri non potest, necessario subijciunt.

Benedictus es in throno regni tui, & superexaltatus in sæcula. Vulg. Ed.

Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis, & super gloriosus, & superexaltatus in sæcula.

Deinde ostendentes quemnam thronum vocent, statim addunt.

Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super Cherubim, & superlaudabilis & superexaltatus in sæcula.

Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim, & laudabilis & superexaltatus in sæcula. Vulg. Ed.

Et quia templum illud etiam ipsorũ Cherubim in sanctis sanctorum habebat imagines, ne vllum hinc auditoribus detrimentum accideret, qui Deum circumscriptum esse existimarent, ipli auditori remedium afferentes occurrunt his verbis.

Benedictus es in firmamento cœli, & superlaudabilis & superexaltatus in sæcula.

Benedictus es in firmamento cœli, & laudabilis, & gloriosus in sæcula. Vulg. Ed.

Vbique enim & omnia complesse aiunt, & omnem continesse creaturam. ita eo celebrato, omnem genitam naturam non solum rationalem, sed etiam rationis & animę expertem ad laudis & cantus communicationem inuitant.

Benedicite enim inquiunt, omnia opera Domini Domino, laudate et superexaltate eum in omnia sæcula.

Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula. Vulg. Ed.

Neq; omnia communiter inuitasse dum taxat contenti sunt, sed etiam sigillatim vnumquodque conuocant, neque ea dumtaxat atque oculis cernuntur, sed naturam etiam illam, quę sub oculorum sensum minime cadit.

Benedicite enim, inquiunt, angeli Domini Domino, laudate et superexaltate eum in sæcula.

Et ne singula interpretans infinita orationis vtar longitudine, ad hanc choræam, & cantum inuitant & cœlum, & aquas illas, quæ super cœlos sunt, &, quæ diuinum thronum circumeunt, virtutes, vocant item solem, & lunam, & alia sidera, neq; solum quæ in cœlo sunt, sed etiam quæ in aere gignuntur, similem & rorem, & spiritus, tum frigus & æstum, deinde naturam simul, & efficaciam, ignem & æstum, & ignis naturæ nomen est, æstus autem non item natura, sed ignis efficacitas. vocant etiam rorem & niuem, & glaciem & frigus & pruinas & niues & fulgura & nubes, quę cognatione quadã naturę coniuncta sunt, tum noctes & dies, arq; horum efficientia lucem ac tenebras, hęc enim tum nomina, tum res exstitit. Vocauit enim Gen. 1. inquit Deus lucẽ diem, & tenebras appellauit noctem, nam & si tenebræ vmbra sunt, & non substantia, attamen res est, quæ accidit,

quæque

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæque noctis est efficiens. & quia roris & niuis mentionem fecerunt, necessario eorum fontes ostendunt: Benedicite enim, dicebant, fulgura & nubes. & nubes illæ sunt quæ pariunt, fulgura quæ parientium dolores præmonstrant; Psalm.134. fulgura propheta inquit in pluuiam fecit. His commemoratis quæ & in cœlo degunt, & in aere fiunt, iussisque singulis Deum celebrare, ad communem matrem orationem conuertentes, eam quoque ad celebrandum inuitant, & aiunt.

Benedicat terra Dominum, laudet, & superexaltet eum in sæcula.

Deinde sigillatim partes illius.

Benedicite montes & colles Domino.

Tum eiusdem partus.

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino.

Et quia partis inferioris maria sunt & flumina, necessario etiam horum mentionem fecerunt memineruht item eorum, quæ in aquis nutriuntur.

Benedicite vnim, aiunt, cete & omnia quæ mouentur in aquis Domino.

Tum volucres vocant, & bestias, & pecora, & omnium vltimum humanum naturam seruato mundi creationis ordine. etenim beatus Moyses primum natas diuino verbo arbores conscripsit, deinde productæ natantium genera, & præter hæc, atque adeo cum his in aere volantium auium naturam, postea bestias, & pecora, postremo hominem. imitato autem humano genere ad hymni concinendum, rursus ligillatim homines rerum omnium effectorem celebrare præcipiunt, & principes aliorum omnium filios Israel ad id faciendum hortantur, quos etiam multifariam diuidunt, ac primo loco ponunt sacerdotes, quippe quib' diuinum commissum fuerit ministerium. deinde ne existimarentur solis sacerdotibus hoc celebrandi hymni munus præscribere, subijciunt,

Benedicite serui Domini Domino. Laudate & superexaltate eum in omnia sæcula.

Tantum non adijcientes posse etiam benenolo animo Domino seruire, quicunque nõ sit sacerdotio decoratus. resurrectionem quoque suo præconio commendant.

Benedicite enim, aiunt, spiritus & animæ iustorum Domino.

Id est spirituales animæ iustorum, humanis perturbationibus superiores effectæ, quæ spiritus gratiam acceperetum eos quoque, qui virtutis quodam genere præditi sunt.

Benedicite, inquiunt, sancti & humiles corde Domino.

Possunt enim iniustitiæ expertes, aiunt, & de se humiliter sentientes, & placere Deo, & conuenientem illi hymnum afferre. atque hæc omnia non nugatoria oratione commemorarunt, sed primum erga Dominum amorem inflammantes, ac seipsos eorum beneficiorum, quæ verbis exprimi nequeunt, & illius opificij, quod hominum causa ab initio molitus est Deus, admonentes. his enim verbis hæc videntur innuere: ideirco laudamus, & superextollimus te, quod per angelos nobis confers beneficia, quod cœlum propter nos condidisti, & sole diem illustras, & luna noctis mingas obscuritatem, & temporis nos edoces mensuram, celebramus te, quia auctor fuisti, vt cælum nobis veluti pratum stellas produceret, & floribus, qui nunquam marcescunt, oculos nostros depascis, quorum etiam cuiusdam cognoscendam nobis præbes noctis mensuram, & quis vnquam te digne celebrarit? cum videat tempestatum mutationes, conversionum vicissitudines, æstum opportunè æstatis tempore adhibitum; tum ventorum refrigerantes auras, frigus hyemis, & pluuiam procreari, & vnumquodque decore & ordine procedens, fulgura pluuiam indicantia, nubes pluuias parientes, montium & planalocaseges ornata ac nemoribus & illuis, fontes scatentes, & plantas irrigantes, fluuios indefinenter fluentes, neq; sui cursus vllam quietem admittentes, quare in medio positum amicitiæ auctorem atque concordiæ, communemque locum & horum & illorum commercia, capientem. & ne singula prosequar, primum horum omnium meminere beati, vt suam præ se ferrent animi æquitatem, idque studentes, vt flagrantes ob beneficiorum memoriam hymnum perficerent, deinde vero quod etiam Chaldæos foris audientes docere conabantur, quæ ipsis colerentur elementa, ea auctoris omnium rerum Dei esse opificia, ideirco ignis & aquarum, solisq; & lunæ, cœli & terræ euidenter mentionem faciunt, cùm persuadere velint ignaris, vt ea quæ sub oculorum sensum cadunt, desinant adorare, verum illorum Dominum agnoscant, & congruentem ipsi tribuant cultum. par erat enim eos magnum illud miraculum conspicatos, & ignem profligatum cernentes, fuumque & regis sui dedecus, captiuorumque adolescentum illorum incolumitatem, & loquendi libertatem, per hunc hymni cantum pietatis percipere doctrinam. eumque illi

illi ita cecinissent, postremo subijciunt.

Benedicite Ananiæ, Azariæ, Misael Domino, laudate, & superexaltate eum in sæcula.

Ita seipsos vltimos eorum omnium, quæ creata sunt, existimabant, & omnium hominum abiectissimos. Talis etiam beatus Ad Ephes. 3. Paulus fuit, qui, mihi enim, inquit, omniũ 1. ad Tim. 1. sanctorũ minimo data est gratia hæc, & alio loco, Christus, inquit, venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. & peccatorum quidem primum seipsum nominat, sanctorum vero vltimum vocat. sic etiã beati hi adolescentes seipsos vltimos hortantur ad celebrandum Dominum, & laudibus extollendum in sæcula. tum miraculum narrant.

Quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis.

Humanis enim suffragijs omnis spes nobis interdicta fuit.

Et liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos, confitemini itaque Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Quid enim probius? quid benignius eõ, qui in rebus nostris tantam adhibuit misericordiam? cum q; talem præ se tulerint virtutem, misericordia se salutem consecutos fatentur. deinde quia filios Israel tantum supra memoraucrant, eos quoque qui inter gentes pie viuerent, diuini cultus studiosos vocant.

Benedicite omnes quicolitis Dominum, Deo deorum, laudate & confitemini, quia in omnia sæcula misericordia eius, & in sæculum sæculorum. Vulg. 1.a.

Benedicite omnes religiosi Domino Deo deorum, Laudate & confitemini ei, quia in omnia sæcula misericordia eius.

Et infinitam illius bonitatem ostendere summe contendentes, & in carne victi, sæpe sæculorum nomen repetunt. Talis hic fuit sanctorũ hymnus, qui cùm agrestem & immitem perculisset regem, obstupefactus è throno regio surrexit, atque vltro currere festinauit, & pro tribus quatuor in fornace tripudiantes conspexit.

Et ait optimatibus suis nonne viros tres iniecimus in medium ignis compeditos? et ecce ego conspicio viros quatuor solutos, & deambulantes in medio ignis, & corruptio non est in ipsis, et visio quarti, similitudo filio Dei. Vulg. 1.a.

Et ait optimatibus suis nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? qui respondentes regi dixerunt, vere rex. respondit rex & ait, ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis est, et species quarti similis filio Dei.

O ineffabilem animi lenitatem. Iure exclamabant sancti adolescentes, quia in omnia sæcula misericordia eius. & in sæculum sæculorum. Ecce enim illum quoque qui tanto fastu elatus tantam adhibuerat crudelitatem, quique diuinum cultum sibi vsurpare summa ope nixus fuerat, & Dei cultores crudeliter atque atrociter punire conatus, ad pietatem perducit, eique virtutem suam, qua mirabilia effecit, ostendit. & missum auxilio sanctis angelum illi conspicuũ facit. ac numero primum ipsum obstupefecit, pro tribus quatuor ostensis, deinde solutis vinculis, solutos enim pro vinctis inspiciebat, tum incolumitate, corruptio enim inquit non est in ipsis, ex quo perculsus fastu sedato accedit,

Et ait, Sydrach, Misach, & Abdenago, serui Dei altissimi, exite, & accedite, & egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis.

Et ait Sidrach, Misach, & Abdenago, serui Dei excelsi egredimini, & venite, statimque egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Vulg. 1.a

Didicit miser, qui dixerat, quis est Deus, qui eruat vos de manibus meis? esse Deum ineffabilis potestatis, igni imperantem, vt contrariam sanctis ostenderet qualitatem. quem Deum ille appellabat, Deum esse cognouit & celsissimum Deum. Egressis autẽ sanctis admirantur omnes, satrapæ, & topatchæ, & præfecti, sanctorum corpora incorrupta & illæsa conflatuata contemplantes, ipsosq; capillos, qui nihil ex illa flamma sensissent, neque capillos tantum, sed ipsam etiam vestem, & calciamenta, quæ permanserant inuiolata, atque adeo vt ipsius quoque ignis carerent odore. deinde his conspectis Nabuchodonosor Deum laudat.

Et ait, Benedictus Dominus Deus Sidrach, Misach, et Abdenago, qui misit angelum suum, & liberauit seruos suos, qui confisi sunt in eo, & verbum regi mutauerunt, & tradiderunt corpora sua, vt non seruirent, neque adorarent omnem Deum alium, sed Deum ipsorum. Vulg. 1.a.

Et erumpens Nabuchodonosor ait, Benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago, qui misit angelum suum, & eruit seruos suos qui crediderunt in eum, & verbum regi mutauerunt, & tradiderunt corpora sua, ne seruirent, & ne adorarent omnem Deum excepto Deo suo.

Semper experientia miser Dei percipiens virtutem obliuioni tradit miracula. Hoc erga sanctissimum Danielem item fecit. surgens enim illum adorauit, eique thus & odorata sacrificia offerri præcepit. & nunc similiter facit, conspecta horum sanctorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum salute, Deum laudat, & viros admiratur, quòd regis verbum mutarint, & iniquæ vitæ piam mortem anteposuerint.

Et nunc, inquit, ecce ego pono decretum, vt omnis populus, tribus, lingua, quæ dixerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach, et Abdenago, pereat, et domus ipsorum diripiantur, quia nō est Deus alius, qui possit liberare sic.

Vulg. La. *A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis populus, tribus, et lingua, quæcunque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach, et Abdenago, dispereat, et domus eius vastetur, neque enim est alius Deus, qui possit ita saluare.*

Et hoc nomen experientia didicit, cùm enim multorum qui dij vocabantur, templa euertisset, & penetralia prædatus esset, aras q; demolitus, eos quoque qui ipsorum sacris initiati fuerant, occidisset, nullius diuinæ efficaciæ accepit experientiam: cùm vero furore insaniisset contra eos, qui se Deo dicarant, sentit & insitiam Dei virtutem, & ineffabilem illius longanimitatem, qui suos famulos integros & illæsos conseruauit, & ab ipso interim nullas insaniæ pœnas exegit, sed in impietate degere perseuerantem, paulo post mediocriter punuit, tum pœnitentem sua clementia dignatus est.

Tum tamen rex inquit rerum moderationem omisit Sidrach, Misach, & Abdenago in regione Babylonis, & auxit ipsos honoribus, voluit que præesse omnibus Iudæis, qui erant in regno eius.

Vulg. La. *Tunc rex promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis.*

Tanta sui colendi studiosos prouidentia Dominus gubernat; & merito exclamabat hi sancti adolescentes, quia non est confusio ijs, qui in te confisi sunt, etiam nos itaq; tantam adepti spem, omni creaturæ simul opificem & gubernatorē præferamus, sintque nobis beati hi adolescentes vtilitatis exemplum, pietatis exemplar, duces ad Deum & ad ea, quæ a Deo, ijs qui digni sunt, suppeditantur, quæ vtinam omnes nos consequamur gratia & clementia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum Amen.

ORATIO IIII.

Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis habit ātibus in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur.

Vulg. La. *Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus & linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur.*

Operæ pretium existimo prius huiusce epistolæ argumentum & causam percurrere, deinde eam interpretari. Nabuchodonosor qui tota Asia potitus Aegyptum quoque in suam ditionem redegerat, & Aethiopas ad Aegyptum incolentes sibi subegerat, crudelem admodum se, & sæuum subiectis sibi populis præbuit, atq; eò superbiæ processit, vt existimaret se non solum ijs, qui dij vocarentur, sed etiam eo, qui vere Deus est, maiorem, atq; potentiorem. & istum ipsius maxime inexplebilem fastum non solum docet admirabilis Daniel, sed etiam sanctissimus Esaias propheta, immo vero ipse omnium rerum auctor Deus per prophetam ita loquens, Væ Assyrijs, virga furoris mei, & ira mea est in manibus eorum, iram meam in gentem iniquam mittam, & in meo populo constituam, vt faciat spolia & prædam, & conculcet ciuitates, & ponat eas in pulue rem: quod autem dicit, id significat. luctuosis calamitatibus digni sunt Assyrij, cùm sint infinitorum molitores malorum, attamen ijs vtar ad peccatores puniendos iniustis, ac veluti virgam quandam ad pœnas infligendas idoneam, eos delinquentibus adhibebo, neque alijs tantum hominibus, sed etiam populo, qui meus appellatur: adhibebo autem propter magnam ipsius impietatem, & iniqua facinora. & vrbes ipsorum per eosdem euertendas curabo, & efficiam, vt ea quę fuerint in vrbibus spolia, ipsi potiantur. ego igitur vesuti quodam cantherio Assyrio vtens, per ipsum à peccantibus exigam supplicia. Ipse autem inquit non sic cogitauit, & animo non sic ratiocinatus est, sed discedet mens eius, & vt disperdat gentes non paucas, & si dixerint ei tu solus es princeps, & duces, non cepi regionem quæ est supra Babylonem, & Chalanem, vbi turris ædificata est: & cepi Arabiam & Damascum, & Samariam, quemadmodum has, etiam omnes regiones capiam: per hæc igitur ipsius arrogantiā declarauit. deinde prædicit ea mala, quæ Hierusalem inuasura sint, & ostendit etiam pœnarum causas. vbi enim, inquit, sculptilia in Hierusalem & in Samaria, quemadmodum enim feci Samariæ & manufactis eius, sic faciam & Hierusalem, & simulachris eius. didicimus autem Hierusalem haud fuisse superatam a Sennacherim Assyriorum rege, sed Nabuchodonosor translata in Babylonem regis, regiaq; illa vrbe declarata, post excidium Ninive in Iudæam cum exercitu profectum, euersa Hierusalem plurimos incolarum interfecisse, reliquos in seruitutem redactos captiuos abduxisse. ita vt hinc quoque perspicuum sit, diuinam scripturam vnam nouisse Babylo-

loniorum & Assyriorum regnum, quod ex ijs etiam, quæ subijciuntur, facile est intelligere. Erit enim inquit cùm consummauerit Dominus faciens omnia in monte Sion & Hierusalem, inducet Dominus super mentem magnam principem Assyriorum, & super altitudinem gloriæ oculorum eius. Vltus est Hierusalem Deus non per Sennacherim, qui Assyriorum regno potitus est, sed per Nabuchodonosor. ille enim non modo non expugnauit vrbem, sed omni exercitu amisso solus fugit, & domi à filijs interfectus est, Nabuchodonosor autem & vrbem diruit, & Dei templum combussit, & populū bello captum abduxit. docet itaq; nos diuina scriptura, vt, postquam impleuerit Dominus omnia faciens in monte Sion, & in Hierusalem, quæ comminatus est dicens, vlulate sculptilia in Hierusalē, quemadmodum enim feci Samariæ, & simulachris eius, ita faciam Hierusalem & manufactis eius, inducet super mentem magnam principem Assyriorum. neque dicit Babyloniorum, sed Assyriorum, vnum est enim horum, atque illorum regnum; & mentem magnam vocat, propter superba & arrogantia consilia, quare etiam merito adijcit, & super altitudinem gloriæ oculorum eius: neq; temere dixit gloriæ oculorum eius, hoc est, quia homo cum sit, celsissimum & maximum esse se cogitat: dixit enim, in fortitudine faciam, & sapientia intellectus, auferam montes gentium, & fortitudinem ipsorum prædabor, & concutiam vrbes habitatas, & orbem terrarum totum comprehendam manu mea, sicut nidum, & sicut ouа derelicta tollam, & non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi. ita præfacta cogitatione Assyriorum, superbiam & vana consilia reprehendit, ac docet, nihil eorum quæ facta sunt, ab ipsis fieri potuisse, nisi Deus concessisset, qui voluit pœnas impietatis exigi ab ijs, quibus hæc accidere. quare iure subijcit, numquid gloriabitur fecuris sine incidente cum ea, aut exaltabitur serra sine trahente eam? similiter si quis extulerit virgam vel lignum. Quemadmodum inquit fieri non potest, vt sponte fecuris, vel serra, aut virga moueatur, tunc enim vnumquodque horum operatur, cùm aliquis admota manu ea voluerit commouere, sic etiam tu mea prouidentia fecisti, quæcunque fecisti, propter eorum scelera, qui hæc passi sunt: ne itaque existimes propria sapientia, & virtute hæc tibi prospere successisse. quòd si hæc nolis modeste intelligere, & arrogans supercilium comprimere, experientia disces hæc ita se habere, mittet enim dominus Sabaoth in tuum honorem ignominiam, & in tuam gloriam ignem ardentem incendet. & alio loco rursus, hæc dicit Deus prophetæ. & sumes planctum hunc super regem Babylonis, & dices in die illa, quo modo cessauit exactor cessauit festinator? contriuit Deus iugum peccatorum, iugum principum, percutiens gentem furore, plaga insanabili: deinde ostendit orbis terrarum insipientiam, omnis terra inquit cum lætitia, & ligna Libani lætabuntur super te, & cedrus Libani, ex quo dormisti, non ascendit qui excidat nos. hæc per translationem loquitur, & cedros Libani appellat vel Israel illustrē & gloriosum, vel dignitate claros, quibus regnum commissum est: ac paulo post increpans ipsius fastum, admonensque vt arrogantiam comprimat, Quo modo, inquit, cecidit de cœlo Lucifer mane exoriens cōtritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes, tu autem dixisti in cogitatione tua in cœlū ascendam, & super astra ponam thronum meum, sedebo in monte sublimi, super montes excelsos ad aquilonem, ascendam super nubes, & ero similis altissimo; tum humanæ tranquillitatis fragilitatem ostendit. tu autem, inquit, qui hæc cogitare ausus es, in infernum descendes, & in fundamenta terræ, qui viderint te admirabuntur super te, & dicent: iste homo, qui concitabat reges, qui posuit totam terram desertam, & vrbes ipsius destruxit, eos qui in captiuitate erant non est miseratus, omnes reges gentium dormierunt in honore, homo in domo sua, tu autem proijceris in montib', sicut mortuus abominabilis; cum multis mortuis percussis gladio descendentibus in infernum. & ne omnibus de ipsō prædictionibus adductis molestia afficiam, & eos, qui nunc audiunt, & eos qui in posterum hæc lecturi sunt, ad illa relegatis, quibus q; velint eius superbiam crudelitatemque cognoscere, ad propositum reuertar. Hunc itaque auctor omnium rerum Deus ad pietatem ducere volens, multa ei sæpe salutaria adhibuit remedia: & primum anno secundo regni in somnis ei statuam illam ostendit, deinde obliuione somnij effecit, vt prophetа indigeret, tum per interpretationē regum successiones accurate docuit, humanæ felicitatis offendens breuitatem & fragilitatem, ac statim ille vtilitatem percepit, & immensum cultum obtulit Danieli, cui quasi Deo, thus & libamina præcepit offerri. sed rursus haud multo interiecto tempore imaginem illam erexit, quam omnes sibi subiectos coegit adorare, atque eos qui pietatem anteposuerant, in pyram inexpleLII biliter

Universidad de Deusto
Biblioteca

biliter enutritam coniecit. sed rursus bonus Dominus adhibita longanimitate pœnas ab ipso superbiæ & crudelitatis non exegit, verum diuinam suam virtutem ostendit, amicis suis famulis ab illa flamma liberatis. ac denuo parta inde percepta vtilitate laudat auctorem omnium rerũ Deum, extremumque supplicium minatur ijs, qui maledictũ aliquod in ipsum conijciant. sed statim, atq; adeo ipso anno rursus, oblivioni tradito hoc maximo edito miraculo, cum exercitu ad Hierosolyma proficiscitur, & vrbis mœnia demolitur, incenditque sanctum templum, auderq; in eius adyta penetrare. prædatusque omnia munera, in Babylonem ea cum captiuis abduxit. hoc autem de quo loquimur tempore profectum illum esse cum exercitu, beatus etiã nos edocet Hieremias, cùm ita dicit. Verbum quod factum est ad Hieremiam à Domino in anno decimo Sedeciæ regis Iuda, hic annus octauus & decimus Nabuchodonosor regi Babylonis, & exercitus regis Babylonis obsedit Hierusalem. & statuæ historiam scribens beatus Daniel hoc tempus ascripsit. Anno octauo decimo Nabuchodonosor rex fecit statuã auream, ita vt perspicuum sit anni initio illum postulasse, vt statua coleretur, deinde præmisso exercitu ipsum etiam secutum esse, atque Hierusalem expugnasse vndecimo anno Sedeciæ regni, decimo autem nono, quo ipse regnabat. quando itaq; nullam omnino miser percepit vtilitatem, indignatus auctor omnium rerum Deus, deterret ipsum somnio prius, deinde per Danielem, quæ somnium significabat, ei patefecit. & ne sic quidem statim infert supplicium, sed consilium ei affert, admonetq; per Danielem, annumq; totum longanimitate tolerat, expectans eius pœnitentiam. vbi vero nullum remedium ex illius lenitate ac longa patientia decerpere voluit, quę minatus fuerat infert, ac punit ipsum non simplici pœnarum genere, sed superbam mentẽ illam, quæ ea somniauerat, quę sunt supra naturam, dementia percutit, & insania, deinde fermum effectũ curat expellendum, ita vt deserta diuturno tempore loca incoleret. tum illud quoque molitur, vt malorum, quibus premebatur, sensum acciperet, neq; enim fieri poterat, vt ijs documentum, quod sibi vsui esset, perciperet, si ita affectus fuisset, vt omnino omnis doloris sensũ careret. ita sublatis oculis ille celerrimas vitæ mutationes agnoscit, lamentatur autem & luget propriam stultitiam, confiteturque Dei regnum successione carens in omnia sęcula permanere. Hæc experientia doctus rursus propter ineffabilem Dei clemẽtiam in suum regnum redijt, sęcũ omnibus hominibus iniuriam facere ratus, si diuinam prouidentiam occultaret, per epistolam omnib⁹ sibi in orbe terrarum subiectis & pristinam felicitatem narrat, & calamitatem, quæ sibi acciderat, tum respiscentiam, qua dominum placauit. Hoc est igitur epistolæ argumentum, quod idcirco pluribus exposui, quod & huius superbiam scripturæ testimonijs ostẽdere, & Dei omnium rerum auctoris erga omnes curam indicare volui. Age itaque, ad sigillatim hæc interpretanda aggrediamur.

Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis habitantibus in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Vulg. La.

Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur.

Ezech. 32.

Decet his verbis accommodare illud prophetę dictum, Bonum mihi quia humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. iste quoq; experientia doctus respiscere, pietatis magister euasit, & mala quæ sibi acciderunt, omnibus hominibus, vt remedia, proponit, neque sibi tantum subiectis, sed ijs etiam, qui extra suum regnum degebant. recte autem & congruenter hac salutatione vsus est, pax vobis multiplicetur, hoc est, sitis eorum expertes malorum, quæ ego expertus sum, & pace perpetua fruentes degite. tum subijcit. Psalm. 118.

Signa & prodigia quæ fecit mecum Deus altissimus, placuit in conspectu meo annuntiare vobis. Vulg. La.

Signa & mirabilia fecit apud me Deus excelsus, placuit ergo mihi prædicare signa eius.

Diuinorum, inquit, miraculorum spectator ipse factus, æquum censui vos omnes participes & socios mihi ipsorum contemplationis asciscendos, neque enim vulgaria sunt, sed

Magna & fortia, & quàm magna & fortia regnum eius, regnum æternum, & potestas eius in generationem & generationem. Vulg. La.

Quia magna sunt, & mirabilia eius, quia fortis, & regnum eius, quia regnum sempiternum, et potestas eius in generatione, & generationem.

Humana enim, qualiacunque fuerint, finem habent, & celerem finem, solum autem perpetuum, & quod commoueri nequit, est regnum Dei. cumq; ita rerum causam prius edocuerit, ipsius epistolæ facit initium ita narrans.

Ego Nabuchodonosor abundans eram in domo mea, & florens in throno meo, & pinguis in populo meo.

Ego

Vulg. La. *Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo.*

Non sine causa suum nomen posuit, sed vt nomen ipsum verbis quasi testimonium auctoritatem faceret. cùm enim illustrissimus esset, quippe omnium, qui in Asia erãt, & Aegypto, & Aethiopia, imperium adeptus, nomen suum præposuit, quod idoneum eorum quæ dicerentur, esset testimonium, dixit autem; in summa felicitate degens infinitis bonis circumfluebam, quibus fruens

Somnium, inquit, vidi, & perterruit me, & admiratus sum super omnibus hu, & turbatus sum in cubili meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Vulg. La.

Vulg. La. *Somnium vidi quod perterruit me, & cogitationes meæ in stratu meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me.*

In tanta enim felicitate somnium vidimihi nec etiam, ac vehementer perterritus sum eã specie, quæ mihi in somnis obtata est, sed multo magis perturbabar, quod quę per somnium significarentur non possem intelligere, quare hæc interpretandi peritos accersiui.

Et ingrediebantur incantatores, magi, Gazareni, Chaldæi, et somnium dixi ego in conspectu eorum, et coniecturam eius non indicarunt mihi donec alius ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen Dei mei, qui spiritum Dei sanctum habet in semetipso.

Vulg. La. *Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruspices, et somnium narraui in conspectu eorum, & solutionem eius non indicauerunt mihi donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltasar secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso.*

Non simpliciter hęc posuit, sed comparate, vt ipsã comparatione omnibus prophetæ sapientiam declararet, quare gentes quoq; sapientum Babylonis communierat, vt ostendat illos quidem nihil omnino scire, hunc vero diuino spiritu illuminatum. ipsum q; vocat non eo tantum nomine, quod illum posuerat, sed addit etiam nomen Hebreum: Daniel, inquit, cui nomen Baltasar secundum nomen Dei mei, ita enim à principio, inquit, admiratus sum, vt eum nomine illius Dei, qui à me pridem colebatur, appellarim, & causam ostendens, qui spiritum, inquit, Dei sanctũ habet in ipso, & hoc quoque ex prophetæ doctrina didicimus. vnde enim alia ex re cognoscere potuisset sanctissimum spiritus appellationem, qui adulterinis adeo addictus erat simulachris?

Et somnium, inquit, coram eo dixi.
Et somnium coram ipso locutus sum. Vulg. La.

Atque ita exorsus dixi.

Baltasar princeps incantatorum, quem ego cognoui, quia spiritus sanctus in te, & omne mysterium non est impossibile tibi, audi visionem somnij, quod vidi, & coniecturam eius dic mihi, & visiones capitis mei in cubili meo.

Baltasar princeps ariolorum, quoniam ego scio, Vulg. La.
quod spiritum sanctorũ deorum habeas in te, & omne sacramentum nõ est impossibile tibi, visiones somniorum meorum, quas vidi, & solutionem eorum narra: visio capitis mei in cubili meo.

Plerosque hominum prosperi successus faciunt eorum, qui de se bene meriti sunt, obliuiscì, necessitates vero quibus premuntur, eos illis in memoriam reuocant, qui beneficia contulerunt, & cùm aliquis prospera corporis vtitur valetudine, medicæ artis minime recordatur, cùm vero in morbum inciderit, memoria repetit, sẽ cùm prius etiam eodem morbo laboraret, alicuius medici ope refectum, esse se salutis portitum. ita etiam Nabuchodonosor, quando sanctos illos in pyram conijciebat, beneficij, quod à Daniele acceperat, nõ meminit, sed vbi somnium vidit, & animo perturbatus est, Danielis sapientiam in memoriam reuocauit, simulque pristini somnij narrationem, atq; interpretationem, quamobrem etiam spiritum Dei habere illum asserit, & ad omne mysterium interpretãdum idoneum, eumque hortatur, vt hoc quoque somnium sibi incognitum & obscurũ declaret, tum somnium ita recenset.

Contemplabar arborem in medio terræ, & altitudo eius peruenit vsque ad cœlum, & latitudo eius ad fines terræ.

Videbam & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius immia, magna arbor & fortis, & proceritas Vulg. La.
eius tangens cœlum, aspectus illius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ.

Per arborem, ipsum significari dixit beatus Daniel, altitudinem vero ait vsq; ad cœlum peruenisse, non arboris naturam significans, sed cogitationes, & quæ ille sibi animo singebat. quare etiam Esaias dicebat, Inducet Deus super mentem magnam regem Assyriorum, & super altitudinem gloriæ oculorum eius. mentem autem magna ipsum appellauit, vt eum, qui sibi magna cogitatione finxisset, ac somniasset. quæ paulo post enarrauit, tu enim dixisti, supra astra ponam thronum meum, & ero similis altissimo, idcirco proceritatem arboris videt vsque ad cœlum peruenisse, quia vero etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

toto terrarum orbe, vt ita dixerim, potitus est, videt arboris cumulum, id est latitudinis molem hinc vsque ad ipsos fines terræ propagari.

Folia eius pulchra, inquit, & fructus eius multus.
Vulg.La. *Folia eius pulcherrima & fructus eius nimius.*

Folia autem vocat decus illud, quod conspiciebatur, in veste & throno, & regijs, & scutatis, hastatis, satellitibus ac stipatoribus corporis. fructum vero, tributum, quod vndique ei afferebatur, idcirco multum fructum, non autem pulchrum dixit. neque enim iuste impositum erat.

Et cibus omnium in eo.
Vulg. La. *Et esca vniuersorum in ea.*

Si quidem & agricolæ ipsius procuratione pace fruentes è terra fructus percipiebant, & milites ab ipso commeatus accipientes in armis vitam degebant.

Subter eam, inquit, habitabant bestiæ agrestes, & in ramis eius habitabant volucres cœli, ex ipsa nutriebatur omnis caro.
Vulg.La. *Subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.*

Nam & ferino more viuentes barbari, & ratione magis vtentes, ac mitiores, & acuto ingenio homines, & alta mente præditi, sub ipsius imperio ac potestate vitam traducebant.

Videbam itaque, inquit, in visione noctis in cubili meo, & ecce Ir, & sanctus de cœlo descendit.
Vulg. La. *Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit.*

Ir vocat vigilantem, sic enim græca lingua interpretatur, & vigilantem vocat angelum, vt significet corporis expertem, qui enim corpore indutus est, somno obnoxius est, qui vero somno præstantior est, is est liber à corpore. vidi itaque angelum, cuius natura corporis expers erat, inquit, qui de cœlo descendit.

Et clamauit in fortitudine, & ita dixit: excidite arborem, & euellite ramos eius, & excutite folia eius, & dissipate fructum eius.
Vulg. La. *Clamauit fortiter, & sic ait: succidite arborem, & præcidite ramos eius, & excutite folia eius, & dissipate fructus eius.*

Et videt angelum qui de cœlo descendit, vt discat omnium rerum auctorem dominum, ipsum esse qui contra le sententiam tulit; docetur autem, quis ei regnum tradiderit, amittens regnum. videt enim arborem excisam, & ramos separatos, hoc est, principes, & præfectos, & satrapas, & eos, quibus aliquis alius magistratus mandatus fuerat, folia autem excussa, quam sibi gloriam comparauerat, foliorum instar fluentem, & tabescentem, fructum vero dispersum, quia cùm rex in illam calamitatem incidisset, ministri, qui tributum exigebant, ad seipsos in reliquum sine vllo metu lucrum conuertebant.

Commoueantur, inquit, bestiæ subter eam, & aues de ramis eius.
Fugiant bestiæ, quæ subter eam sunt, & volucres Vulg.La.
de ramis eius.

Qui enim præter voluntatem ei seruire coacti fuerant, inuenta occasione regis mutatione, ab eius imperio defecerunt.

Et in vinculo, inquit, ferreo, & æreo, & in herba quæ foris est, & in rore cœli pernoctabit.
Et alligetur vinculo ferreo, & æreo, in herbis quæ Vulg. La.
foris sunt, & rore cœli tingatur.

Vt is enim qui dementiæ, & insaniæ, ac phrenetico morbo correptus erat, & Corybantum more furore agitatus, contra omnes rabie insaniebat, necessarijs vinculis cõstrictus fuerat, quæ tamen haud idonea erant vt ipsum intus detinerent, sed vagabundus desertis in locis morabatur, sub dio infelix iumentorum instar depascens herbam. hoc enim significat, cùm dixit,

Et cum feris pars eius in herba terræ cor eius, Vulg. La.
ab hominibus commutabitur, & cor bestiæ dabitur ei, & septem tempora mutabuntur super ipsum.

Et cum feris pars eius in herba terræ, cor eius ab Vulg. La.
humano commutetur, & cor feræ detur ei, et septem tempora mutentur super eum.

Hoc itidem Dei longanimitatem declarat, breui enim tempore supplicium desinit, expectans eam pœnitentiam, quam sit paritura disciplina. deinde ostendit, quę dicta sunt sine controuersia futura.

Per decretum, inquit, vigilis sermo, & verbum Vulg. La.
sanctorum in eloquio.

In sententia vigilum decretum est, & sermo san- Vulg. La.
ctorum, & petitio.

Mendacio, inquit, verbum caret, angelus enim sanctus est, qui illud dixit, vigilans, corpore carens, dicta autẽ sunt hæc, inquit, & fiunt non temere, sed

Vt cognoscant viuentes, quia Dominus est altis- Vulg. La.
simus regni hominum, & cuicunque voluerit, dabit ipsum, & contemptum hominum exaltare faciet super ipsum.

Donec cognoscant viuentes, quoniam domina- Vulg. La.
tur excelsus in regno hominum, et cuicunque voluerit, dabit illud, & humillimum hominem constituerit super eum.

Hæc inquit angelus dixit, idcirco euentura ea, quæ ad arborem pertinent, vt hinc discant

discant omnes, vnum esse Deum, Dominum, ac regem, qui in terris reges constituit, & regnum cui voluerit, committit. ostendens enim suam potestatem, etiam tenuissimum interdum, & qui nullius pretij censetur, regem declarat, & eos, qui maximis vrantur honoribus eò redigit, vt illi dicto sint obedientes. ita absoluta somnij narratione, Danielem sic alloquitur.

Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex, & tu Baltasar coniectura dic aperte, vere, & accurate, quia omnes sapientes regni mei non potuerunt coniecturam ipsius declarare mihi, tu autem potes.
Vulg.La. *Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex, tu ergo Baltasar interpretationẽ narra festinus, quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi, tu autem potes.*

Causamque ostendens,

Quia spiritus, inquit, sanctus Dei in te.
Vulg.La. *Quia spiritus deorum sanctorum in te est.*

Illi enim humanis rationibus innituntur, tu autem à Deo occulta & arcana discis.

Tunc Daniel, cuius nomen Baltasar, obstupefactus est, quasi horam vnam, & cogitationes ipsius conturbabant eum.
Vulg.La. *Tunc Daniel, cuius nomen Baltasar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi hora vna, & cogitationes eius conturbabant eum.*

Ostendenda enim erat humana imbecillitas, & tunc gratia inspirans aperienda.

Respondit itaque rex, & dixit, Baltasar, somnium hoc, & coniectura eius, ne conturbet te.
Vulg.La. *Respondens autem rex ait, Baltasar, somnium et interpretatio eius non conturbent te.*

Vidit enim ipsum perturbatum, & necessario consolans demulcet, cupiens id, quod ignorat, cognoscere, atqui ita cum eo loquitur: ne valde sollicites, sed paulatim inuentis ijs, quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito.

Respondit itaque Baltasar, & dixit, Domine mi rex, somnium hoc his, qui te oderunt, & coniectura eius inimicis tuis.
Vulg.La. *Respondit Baltasar & dixit, Domine mi, somnium hu, qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit.*

Sapientissime ac prudentissime ei molesta deprecatur, hoc proœmium exordijs, veritatem tamen declarat.

Arbor inquit, magnificata, & corroborata, cuius altitudo pertingit ad cœlum, & latitudo eius in omnem terram, & folia eius florentia, & fructus ipsius multus, & cibus omnibus in ea, subter eam habitabant bestiæ agrestes, & in ramis eius habitabant aues cœli, tu es rex.
Vulg.La. *Arborem quam vidisti sublimem, atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cœlum, & aspectus illius in omnem terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiæ agri, & in ramis eius commorantes aues cœli, tu es rex.*

Operæ pretium est Danielis admirari sapientiam; neque enim simpliciter dixit, arbor magna, sed magnificata & corroborata, hoc est non ab initio fuisti magnus, sed paulatim factus es, & potentiam non ab ortu adeptus es, sed sensim eam tibi comparasti, quare rursus subijcit.

Quia magnificatus es, & inualuisti, & magnitudo tua magnificata est, & peruenit ad cœlum, & dominatio tua in fines terræ.
Qui magnificatus es, & inualuisti, & magnitu- Vulg.La.
do tua creuit, & peruenit vsque ad cœlum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ.

Et hæc apte admodum & opportune cœlo & terræ accommodauit: dominationem enim dixit peruenisse ad fines terræ, hoc est, potestatem, ad cœlum vero non item dominationem, sed magnitudinem, hoc est cogitationis phantasiam.

Et quia vidit, inquit, rex vigilem, & sanctum de- Vulg. La.
scendentem de cœlo, & dixit, euellite arborem & corrumpite ipsam, verumtamen germen radicum eius in terra finite, & in vinculo ferreo, & æreo, & in herba quæ foris est, & in rore cœli pernoctabit, & cum bestijs agrestibus pars eius, donec septem tempora immutentur super eam, & hoc coniectura eius rex.

Quod autem vidit rex vigilem, & sanctum de- Vulg. La.
scendere de cœlo, & dicere, succidite arborem, & dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, & vinciatur ferro, & ære, in herbis foris, & rore cœli conspergatur, & cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora mutentur super eum, hæc est interpretatio altissimi, quæ peruenit super dominum meum regem.

Et fidem orationi faciens, necessario subiecit, & decretum altissimi est, quod peruenit super dominum meum regem. Hinc plane discere licet Apostolicæ doctrinæ vtilitatem, Omnis enim anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit; etenim beatus quoq; Daniel dominum ipsum imperium regem vocat, & legi potestatis obediens congruis vsus est appellationibus, ac molestam esse somnij veritatem ostendit. Rom.13.

Expellent enim te, inquit, ab hominibus, & cum bestijs agrestibus erit habitatio tua, & fœno vt bouem cibabunt te, & a rore cœli corpus tuum inficietur, & septem tempora mutabuntur super te.
Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs, feriisque Vulg. La.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erit habitatio tua, & fœnum vt bos comedes, & rore cœli infunderis, septem quoque tempora mutabuntur super te.

Septem autem tempora alij septem annos dixerunt, alij tres cum dimidio, neque enim in quatuor conuersiones diuina scriptura annum diuidit, sed in duas maxime generales partes, hyemem, & æstatem. septem igitur huiusce modi partes tres annos cum dimidio perficiunt, ac tantum temporis, inquit, in calamitate deges.

Donec cognoscas, quia dominetur altissimus regno hominum, & cui visum fuerit dabit ipsum.

Vulg. La. *Donec scias, quòd dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicunque voluerit, det illud.*

Quando enim somnias, inquit, te Deum esse, immo vero etiam superiorem Deo, adimet tibi Deus etiam humanam cogitationem, efficietq; vt similis euadas bestijs feris, vt experientia percipias, quid homo, quid Deus, & quid humana felicitas, & quid regnum diuinum: & fieri non posse, vt quis illud consequatur inuito Deo.

Et quia dixit, inquit, finite plantam radicum arboris, regnum tuum tibi manet, ex quo cognoueris regnum cœleste.

Vulg. La. *Quod autem præcepit vt relinqueretur germen radicum eius, id est, arboris, regnum tuum tibi manebit, postquam cognoueris potestatem esse cœlestē.*

Cùm enim regno spoliatus, fueris illa omnia perpessus, agnosces regni largitorem, quo agnito pristinam potestatem recuperabis, vt & ademptione, & redditione plane percipias, quis omnium sit rerum gubernator, quis sapienter omnia regat, & moderetur. ita prædictis futuris admonitionem & consilium optimum affert, remediumque adhibet vulneri consentaneum.

Idcirco rex, inquit, consilium meum placeat tibi, & peccata tua in eleemosynis redime, & iniustitias tuas in miserationibus pauperum.

Vulg. La. *Quamobrem rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum.*

His autem inexplebilem illius crudelitatem declarat, quam in sibi subiectis exercuerat: Vis inquit clementiæ fructum percipere? hanc eandem erga eos ostendito, qui vnam tecum sortiti sunt naturam, ita enim iudici persuadere poteris, vt minas extinguat, neque sinat eas ad exitum perduci.

Forsit autem, inquit, erit longanimitas delicti tui.

Vulg. La. *Forsit an ignoscet Deus delicto tuo.*

Propheta igitur hanc sententiam expo-

suit, ille vero cùm se durum & inexorabilem præbuisset, scelerum præmia tulit, & quæ audierat tristia, hæc oculis conspicatus est. deinde tempus etiam indicat diuinæ longanimitatis, nam cùm duodecim menses elluxissent, prædictæ minæ certo rerum comprobatæ sunt euentu, & cùm tantum temporis ei ad resipiscendum datum fuisset, male, definitum pœnitentiæ tempus cōsumpsit, ad quem beatus Paulus merito dixerit, An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei qui reddet vnicuiq; secundum opera eius, ijs quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt vitam æternam, ijs vero qui sunt ex contentione, & qui non acquiescūt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. hæc enim etiam Nabuchodonosor euenere, qui Dei longanimitate non opportune vsus est. cuius rei testis est ipse, qui ita narrat.

Et post duodecim menses in templo regni eius in Babylone deambulabat, & super mœnia eius tutus cum omni gloria sua, & super turres eius incedebat, & respōdit rex & dixit, Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni, in potentia fortitudinis meæ, in honorem gloriæ meæ?

Vulg. La. *Post finem mensium duodecim in aula Babylonis deambulabat, respondit que rex & ait, Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificauit in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?*

Intuere mentis fastum, inspice arrogantiæ exuperantiam, ego enim ipsum, inquit, regiam vrbem feci, regia in ipsa constituta in honorem gloriæ mex, & hæc feci potentia maxima præditus, omnitumque potitus verum hæc glorians & fremens locutus est, at Dominus Deus statim supplicium intulit.

Cùm enim sermo, inquit, adhuc esset in ore regis, Vulg. La. *vox de cœlo facta est.*

Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de cœlo Vulg. La. *venit.*

Nam, quia in cœlum ascendere se somniauit, illinc sententia de se latam sentit, & quia non satis ei fuere ædes regiæ in terris deorsum, sed simul etiā superiores clementer apetijt, ijs etiam priuatur, quas deos sum obtinebat, & qui cœlum rapere voluerat, è terra quoq; expellitur. vox itaq; de cœlo venit.

Tibi,

Tibi, tibi dicitur Nabuchodonosor rex.

Vulg. La. *Tibi dicitur Nabuchodonosor rex.*

Pronominis duplicatio non temere apponitur, sed ad euidentiorem illius reprehensionem, cui hæc dicuntur, ipsumque adhuc regem vocat, & præsentem adhuc gloriam, & haud multo post futuram ignominiam ostendens.

Regnum tuum, inquit, transijt à te, & ab hominibus te expellent, & cum bestijs agrestibus habitatio tua, & fœno quasi bouem, cibabunt te, & septem tempora mutabuntur super te, donec cognoscas quia dominatur altissimus regno hominum, & cui visum fuerit, dabit ipsum.

Vulg. La. *Regnum tuum transibit à te, & ab hominibus eycient te, & cum bestijs & feris erit habitatio tua, fœnum quasi bobus comedes, et septem tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur excelsus in regno hominū, et cuicunque voluerit, det illud.*

Deinde ostendens suppliciij celeritatem, & orationem illico confectam rem esse,

Eadem, inquit, hora sermo completus est super Nabuchodonosor, & ab hominibus expulsus est.

Vulg. La. *Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, & ex hominibus abiectus est.*

Expulsus primum est propter ipsum morbum, furore enim & rabie correptus infinita mala perpetrasset, si modo ei facultas data fuisset. deinde etiam propter odium, quòd in illum omnes habentes, cùm valebat, occultare conabantur. cùm vero in calamitatem incidisset, omnes ei insultabant, ob crudelitatem ipsum abominati.

Et fœnum, inquit, vt bos comedit.

Proprium est enim despientium, non solum dicere ac facere ea, quæ ratione & ordine careant, sed omnia etiam, in quæcunque inciderint, comedere. quod cerni etiā nunc potest in ijs, quia dæmonibus vexantur, talia enim & faciunt & patiuntur. neque solum vt bos comedit fœnum, verum

Vulg. La. *Et iam à rore cœli corpus eius infectum est.*

Et rore cœli corpus eius infectum est.

Sub diuo enim defatigatus, nudoq; corpore cum gelu & æstu conflictans, necessariò alium colorem accepit.

Donec capilli eius quasi leonum magnificati sunt, Vulg. La. *& vngues eius, quasi auium.*

Donec capilli eius in similitudinem aquilarum excrescerent, & vngues eius, quasi vngues auium.

Non detonsus enim vllitato more, neque resectis vnguium excrementis, necessario tamdiu eiusce modi habuit & capillos & vngues. his autem omnibus significabat negligentiam ipsum, & nullæ curæ alicui fuisse, diuina enim prouidentia destitutus, ne proprinquorum quidem cura poritus est, cùm præsertim ipsi adessent vxor, liberi, & cognati, sed instar feræ inculta loca peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgens, nā quia homo cùm esset, & in honore maximo, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, & in sibi subiectos ferina mente & animo fuerat, merito etiam ferina & agrestis vita iustissima damnatus fuit, verum clemēs Dominus remisso supplicio, vt benignus, quique experientia docuerat, se esse omnium Dominū, rursus ipsum reduxit, ac priſtinum ei regnum commisit. Psal. 84.

Post finem enim dierum, inquit, ego Nabuchodonosor oculos meos in cœlum sustuli.

Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor Vulg. La. *oculos meos ad cœlum leuaui.*

Non sine causa adiecit, ego, sed vt omnes homines doceret, quasi ita dicat, ille ego, qui tanta olim arrogantia dixeram, quis est Deus, qui eruat vos de manibus meis? qui somniaueram fore, vt in cœlum ascēderem, & super astra ponerem thronum meum, experientia doctus didici, quid deceat, meo supplicio super didici, meam seruitutem agnoui, idcirco etiam in cœlum oculos meos sustuli, quod simul ac feci,

Et mens mea ad me reuersa est.

Et sensus meus redditus est mihi. Vulg. La.

Id est, ab insania liberatus sui, statimque ratione conualui, & mentem recepi.

Et altissimo benedixi, & viuentem in sæcula laudaui, & glorificaui, quia potestas eius potestas æterna, & regnum eius in generationem, & generationem.

Et altissimum benedixi, & viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui, quia potestas eius potestas sempiterna, & regnum eius in generationem, & generationem. Vulg. La.

Cùm enim experientia didicerit, quid homo, quid Deus, altissimum & viuentem appellat, & regem sempiternum vocat, propriamque tenuitatem agnoscit, quare

Et omnes, inquit, habitantes terram, in nihilum reputati sunt.

Et omnes habitatores terra apud eum in nihilum Vulg. La. *reputati sunt.*

Nam vsque ad præsens tempus existimaueram meipsum maximum & altissimum esse, nunc autem aperte cognoui omnē hominum naturam, si Deo compararetur, nihil esse, cumq; quæsisset tenuitatis nomen, ac nullum dignum inuenisset, illud, nihil, posuit. quod lubricę & fluxę naturæ idoneam habet declarationem. & Deum quidem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& altissimum, & Dominum, & viuentem, & regem sempiternum vocauit, omnes vero homines nihil appellauit. ita etiam beatus Esaias diuinam simulachris comparans naturam, humanum genus in medium protulit.

Esa. 40. *Si enim omnes gentes, inquit, sicut stilla à situla, & sicut momentũ statera reputata sunt, & quasi salsura reputabuntur, libanus autem non idoneus ad comburendum, & omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes in nihil sunt, et in nihilum reputata sunt ei; cui ergo assimulabitis Dominum, & cui imagini assimulabitis eum?*

Vulg. Lat. *Ecce gentes, quasi stilla situlæ, & quasi momentum statera reputata sunt, ecce insulæ quasi pulvis exiguus, & libanus non sufficiet ad succendendum, & animalia eius non sufficient ad holocaustum, omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputata sunt ei. cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei?*

Tantum vtilitatis ex calamitatibus percepit Nabuchodonosor, vt prophetæ instar de Deo & sentiat, & loquatur.

Omnes inquit habitantes terram quasi nihil reputati sunt, & secundum voluntatem suam facit, in virtute cæli, & in habitatoribus terræ.

Vulg. Lat. *Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt, iuxta enim voluntatem suam facit, tam in virtutibus cæli, quàm in habitatoribus terræ.*

Atque hæc etiam alius prophetæ doctrina est, etenim beatus Dauid, omnia, inquit, quæcunque voluit Dominus, fecit, in cœlo, & in terra, hoc etiam ille prædicat, quę enim vult, inquit, & in virtute cœli, & in habitatione terræ moderatur, ac dominatur non modo terræ, sed etiam cœlis ipsis. deinde ostendens potestatem eius inexpugnabilem,

Psal. 134. *Et non est, inquit, qui resistat manui eius, & dicat ei, quid fecisti?*

Vulg. Lat. *Et non est qui resistat manui eius, et dicat ei quare fecisti?*

Necesse est enim quæ ab eo fiunt, siue iucunda sint, siue molesta, ijs esse contentum, cum temerarium sit aduersari, & ea culpare, quæ ab ipso sapienter administrantur. hæc, inquit, cum cognouissem, & cõfessus essem, & gloriam altissimo tribuissem, ad meipsum redij, & pristinum recepi cum pietate regnum.

Eo enim tempore sensus mei reuersus est ad me, & ad honorem regni mei veni, & forma mea redijt ad me.

Vulg. Lat. *In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei, decorémque perueni, & figura mea reuersa est ad me.*

Squalens enim situ, vt par erat, & sordescens, detonsus, abiectisque vnguium excrementis, sordibusque ablutis, diuinæ gratiæ compos factus, agnouit se illum esse hominem, qui prius maximum administrabat regnum.

Et tyranni mei, inquit, & optimates, quærebant me.

Et optimates mei, & magistratus mei requisierunt me. Vulg. Lat.

Etenim illi abiecto odio, beneuolo animo erga me affecti sunt, mihique reconciliati.

Et in regnum meum consortatus sum, et magnitudo amplior addita est mihi.

Et in regnum meum reuersus sum, et magnificentia mea amplior addita est mihi. Vulg. Lat.

Et hoc item pietatis plenum est verbum, neque enim dixit magnitudinem amplioremadeptus sum, sed addita est mihi, & largitorem significans, & bonorum commendans auctorem

Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonosor, laudo & extollo & glorifico regem cœli, quia omnia opera eius vera, & via eius iudicia, & omnes incedentes in superbia potest humiliare. Vulg. Lat.

Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli, quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare.

Expertus enim molestia, deinde ab ipsis liberatus, laudo & celebro eum, qui hæc & illa mihi vtiliter intulit, & sapientissime; ac noui ipsum cœli regem, & omnium Dominum, veritate & iustitia omnia moderantem, quique superbia elatos potest ad humilitatem redigere. Cum itaq; didicerimus, quantum superbia & fastus hominibus affert detrimenti, eosq; qui his vitijs gaudeant, haud bonos fructus colligere, parentem bonorũ humilitatem adipiscamur. hanc enim Dominus quoq; possessionem beatam censet, quasi eam quæ prouentum habeat regnum cœlorum. Beati enim pauperes spiritu, inquit, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & seipsum exemplar ijs, qui imitari voluerint proponens, discite à me inquit, quia mitis sum & humilis corde. & ostendens qualis & quantus horum sit fructus, statim subiecit, & inuenietis requiem animabus vestris; quod si omnium effector & Dominus humilem seipsum vocat, ac rebus ipsis ostendit, quo alio loco consilio indiget homo, pulvis, lutum, vel gleba, vel cinis, vel vanitas, flos, fœnum, hæc enim omnia à diuina scriptura appellatur: erubescamus itaque Domini modestiam, qui cum dives esset, propter nos mendicus factus, est, vt nos illius egestate diuites essemus, & mortalem naturam agnoscamus, & præsentis tranquillitatis breuitatem contemplantes, nihil arrogans, aut superbum propter præsentem rerum statum cogitemus, quin potius ipsarum caducam breuitatem & inconstantiam rideamus, & bona illa consequi expetamus, quæ ita comparata natura sunt, vt perpetua sint atque stabilia, quibus si qui nobis omnibus liceat, gratia & clementia Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu nunc & semper & in sæcula sæculorum Amen.

ORATIO V.

Nabuchodonosor, Euilad Marodach, Baltasar.

Baltasar rex fecit conũ magnũ optimatibus suis.

Vulg. Lat. *Baltasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis mille.*

Hic filius est quidem Nabuchodonosor, non statim autem ipsi successit, Euilad Marodach enim frater ipsius maior natu regnauit, idque nos docet regum historia, & beatus Hieremias propheta, qui ita narrat.

4. reg. 25. Hier. 52. *Et factum est in trigesimo & septimo anno transmigrationis Ioacim regis Iuda, in duodecimo mense, in quarta & vigesima mensis, accepit Euilad Marodach rex Babylonis in anno quo regnauit, caput Ioacim regis Iuda, & eduxit ipsum de domo vinculi custodiæ suæ, & locutus est ei bona, & dedit eius thronum regum, qui cum eo erant in Babylone, & mutauit vestem carceris eius, & comedebat semper panem ante faciem eius omnes dies, quos vixit.*

Vulg. Lat. *Et factum est in vicesimo septimo anno transmigrationis Ioacim regis Iuda duodecimo mense, vicesima quinta mensis, eleuauit Euil Merodach rex Babylonis ipso anno regni sui, caput Ioacim regis Iuda, & eduxit eum de domo carceris, et locutus est cum ea bona, & posuit thronum eius super thronos regum, qui erant post se in Babylone, et mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo semper cunctis diebus vitæ suæ.*

Hic autem Ioacim ille est, qui item Iechonias dictus fuit, nam Ioacim huius patrem, qui & Eliacim nominatus est, cuius tempestate beatus Daniel in seruitutem redactus est, in Hierusalem interfectũ profecit extremum, vt diuina docet scriptura. post Nabuchodonosor itaq; Euilad Marodach regnat, post quem Baltasar. huius autem memoriam reliquit sanctissimus Daniel, quandoquidem non simpliciter historiam, sed prophetiam conscribit: quamobrem ne omnis quidem quæ à Nabuchodonosor gesta sunt, conscripsit, sed illa dumtaxat, quorum necessaria vtilitatis ergo erat memoria, quãdo item; maximum etiam in Baltasar ostendit Deus miraculum, quodque idoneum esset ad ingenerandum timorem cum pietate non solum ijs, qui tunc viuebant, sed etiam posteris, ducendumq; ad veram pietatem, non existimauit æquum esse tantum beneficium silentio occultare, sed opinatus est se religiose facturũ, si litteris ipsum proderet, & omnibus doctrinæ monimentum relinqueret. quare

Baltasar, inquit, rex fecit cœnam magnam optimatibus suis mille, & coram mille vinum.

Baltasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis mille, & vnusquisque secundum suam bibebat atrem. Vulg. Lat.

Hoc est, vinum mille sufficiens, ad tantum numerum paratum.

Bibens autem, inquit, Baltasar dixit in gustu vini, vt afferrentur vasa aurea, & argentea, quæ asportauit pater eius Nabuchodonosor de templo, quod est in Hierusalem, & bibebant in eis, rex, & optimates eius, & concubinæ eius, & pellices eius.

Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vasa aurea, & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius de templo, quod fuerat in Hierusalem, vt biberent in eis rex, & optimates eius, uxores, & concubinæ illius. Vulg. Lat.

His autem docet nos propheta non solum impietatis exuperantiam, sed etiã damnum ab intemperantia vini profectum: Bibens enim rex, inquit, dixit in gustu vini vt afferrentur vasa aurea & argentea, obruit enim rationem ebrietas, & incontinentia peperit insaniam: & dedicata diuino cultui vasa Nabuchodonosor pater ipsius à Deo tradita sibi, cepit, sed in honore habuit, vt confecerit, & ab humanis vsibus ea vindicauit. His ille vt communibus & profanis ausus est vti, neque solum dixit, sed etiam reverba executus est.

Allata enim sunt vasa, inquit, aurea et argentea, quæ asportauit Nabuchodonosor de templo Dei, quod est in Hierusalem. Vulg. Lat.

Tunc allata sunt vasa aurea, quæ asportauerat de templo, quod fuerat in Hierusalem.

Recte autem insolentiæ ostendit exuperantiam, cum præter templum, Dei quoque meminerit; templique ostendens nobilitatem, ipsius Hierusalem nomen apposuit; hæc enim vasa, inquit, non aliquibus ex ijs, qui solum videntur, & solum nomen habent

Universidad de Deusto
Biblioteca

habent deorum, sed ipsi, qui præest omnibus, Deo, dicata erant, qui Hierusalem elegit, & templum quod in ipsa est, sua gloria compleuit, verum hæc, quæ nefas erat attingere, & auctori omnium rerum Deo consecrata, non tanquam indigenti, sed tanquam eorum qui dedicarent, gratum animum approbanti, impius rex in medium afferri iussit, & in ipsis bibebat, neque solum ipse, sed etiam optimates illius, & pellices bibebant vinum.

Vulg. La. *Et biberunt in eis rex, & optimates eius, vxores & concubinæ illius bibebant vinum.*

Hoc est ebrietatis instrumenta fecit diuini ministerij instrumenta: præcepitque vt quæ suam explebant lasciuiam, per hæc vino si uerentur. deinde extremam ostendens impietatem propheta subiecit.

Et laudauerunt deos aureos, & argenteos, et æreos, & ferreos, & ligneos, & lapideos.

Vulg. La. *Et laudabant deos suos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneosque, & lapideos.*

Crapulosus enim improbissimus, & diuinis vasis deliciarũ & voluptatis causa vtens, omnium rerum Dominum obliuiscebatur, laudibus vero eos, qui non essent, dij, celebrabat, ex inanima materia confectos, quique ab arte non eam vim acceperant, qua efficere aliquid possent, sed solam formam efficacitatis expertem. verum non tulit omnium rerum moderator, sua longanimitate, & eos homines, qui tunc viuebant, & posteros ea re lædi, sed statim suam potentiam ostendit.

In ipsa enim hora, inquit, exiere articuli manuum hominis et scripsere contra latas parietis domus regis, & rex contemplabatur articulos manus scribentis.

Vulg. La. *In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum, in superficie parietis aulæ regiæ, & rex aspiciebat articulos manus scribentis.*

Quando enim ab omni efficacitate vacua laudauit simulacra, & omnium Deum contempsit, docet ipsum omnium rerum opifex, suam naturam eiusmodi esse, quæ cerni nequeat, & corpore carentem, solos enim digitos ipsi scribentes ostendebat, cruciens item ne sic quidem hos ab illo conspici potuisse, nisi ipse huius rei præbuisset occasionem. maximam item contumeliæ hinc perspiebant vtilitatem, qui docebantur Dei potestatem, præterquam quod intelligebãt eum corporis expertem, & oculis cerni minime posse, deorum vero, quos ipsi laudauerant, imbecillitatem, & eiusmodi naturam, quæ nihil omnino posset, cũm ex sola inanima materia conflarent. hoc autem miraculo ingentem metum omnibus incussum fuisse, testatus est propheta, qui ita dixit.

Tunc regis forma immutata est, & cogitationes eius conturbabant ipsum, & compages lumborum illius dissoluebantur, & genua eius collidebantur.

Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, & genua eius ad se invicem collidebantur. Vulg. La.

Quòd si digitorum scribentium species ita perterruit eum, qui maximum administrabat regnum, vt etiam articulorum compages præ metu dissoluerentur, & artus tremore occupati concuterentur: quid non sustinuisset Deo infestus, si presseras, sed est fulminis genus, aut fulmina conspexisset, aut angelos eorum intuentes, & nouo figuræ habitu deterrentes, quorum conspectum ne magnus quidem Daniel absq; metu ferre potuit? superbit terra & cinis: tanto itaq; terrore perculsus

Exclamauit voce magna vt introduceretur magi, Chaldæi, Gazareni.

Exclamauit itaque rex fortiter, vt introduceretur magos, Chaldæos, & aruspices. Vulg. La.

Motus enim vocem excutiebat, & animi perturbatio stimulabat, vt sententiam intelligeret, tum præmium scripturam legenti, eiusque interpretationem afferenti proponit, vestem regiam, & auream torquem, & vt tertius locum post regem obtineret.

Et prolocutus rex ait sapientibus Babylonis, quicunque legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem aureum habebit in collo, & tertius in regno meo erit.

Sed magorum & Chaldæorum conuincebatur impietas, qui rationem inuenire non poterant, qua diuinas litteras legerent, præsertim tanto proposito præmio, quod ipsos valde incitabat.

Rex autem Baltasar perturbatus est, & forma eius immutata est super eum, et optimates ipsius conturbabantur.

Vnde rex Baltasar satis conturbatus est. & vultus illius immutatus est, sed et optimates eius conturbabantur. Vulg. La.

Hinc perspicuum est, dominum, cui cura erat aliorum vtilitas, non statim regni vitam ademisse, qui primum scribentis digitos ostendit: quæ re cum ipsum regem perculisset, terroremque ei iniecisset, effecit, vt Chaldæorum sapientes accerserentur, quorum mendacium coarguit, & imbecillitatem,

tem, eoque redegit, vt sapientia Danielis opus haberet, cuius lingua & ipsum reprehenderet, & alijs beneficeret, & his ita gestis tunc impio regi supplicium inferret. perturbato itaque & rege, & conuiuis,

Regina contra sermones regis, & optimatum eius, in domum conuiuij ingressa est.

Vulg. La. *Regina autem prore, quæ accederat regi, et optimatibus eius, domum conuiuij ingressa est.*

Hoc est, consultantibus ipsis, quidnam facto opus esset, & alijs alia afferentibus, quę metus cogebat, regina ingressa est: videtur autem hæc mihi mater ipsius esse; vxores enim cum pellicibus conuiuij participes erant, bibebant enim in vasis aureis, & argenteis ipse, & optimates eius, & cõcubinæ ipsius: hoc est vxores eius, & pellices eius, quæ non legitimè, sed lasciuiæ causa cum illo consueuerant; ipsa autem post perturbationem ingressa est, & verisimile erat eam, vt senio confectam neque ebrietati, neque lusibus, aut saltationibus cum alijs tunc indulsisse.

Et respondit, inquit, regina & dixit, rex in sæculum vive.

Vulg. La. *Et proloquens ait, rex in æternum vive.*

Hæc autem erat præfatio, qua subiecti regibus eos tunc salutabant, & ad hoc vsque tempus hic mos inualuit: quidam enim imperiti, reges eos, qui nunc sunt, æternos vocare consueuerunt, in sygraphis quoque commerciorum hoc quidam ascribunt, stultitiæ magis quam impietatis damnandi. ait itaque regina.

Ne conturbent te cogitationes tuæ, et forma tua non immutetur.

Vulg. La. *Non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur.*

Deinde causam affert, cur merũ abijciat.

Est adhuc vir inquit in regno tuo, in quo spiritus Dei sanctus est, & in diebus patris tui vigilantia & intelligentia inuenta est in eo.

Vulg. La. *Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum sanctorum habet in se, & in diebus patris tui scientia et sapientia inuenta sunt in eo.*

Hinc etiam percipere licet, matrem illius hanc esse, idcirco & ea, quę pridem gesta fuerant, vt ignarum, docet, & beatum ei Danielem indicat, quem diuino spiritu plenum esse confitetur, & eisdem verbis, quibus olim Nabuchodonosor, vsa est: hæc eadem enim ille quoque de Daniele dixit addiditq;, & in diebus patris tui, vigilantia & intelligentia inuentæ sunt in eo, & vigilantiam vocauit animi sobrietatem, intelligentiam vero occultorum cognitionem, & eorum, quæ multos lateret, contẽplationem.

Et rex inquit, pater tuus Nabuchodonosor, principem incantatorum, magorum, Chaldæorum, Gazarenorum constituit ipsum.

Et rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit eum, pater, inquam, tuus ô rex. Vulg. La.

Tum etiam causam adijcit.

Quia spiritus excellens in ipso.

Quia spiritus amplior. Vulg. La.

Hoc est excellentem habet spiritus gratiam, tum spiritualis virtutis species connumerat.

Et prudentia, inquit, et intelligentia coniciens somnia, & annuntians, occulta, & soluens coniunctiones Daniel.

Et prudentia, intelligentiaque, & interpretatio somniorum, & ostensio secretorum, ac solutio ligatorum inuenta sunt in eo, hoc est in Daniele. Vulg. La.

Hic enim diuini spiritus vas effectus, sapienter omnia consulit, & prudenter omnia loquitur, & somniorum ænigmata declarat, & ea quæ obscuritate aliqua occulta sunt, ab obscuritate vindicat, & veluti subligacula quædam & sigilla, & quasi ea quæ in penu custodiuntur, à vinculis liberans soluit, & aperit, & ad ipsa, quicunque velint, introducit. hoc enim significat, annuntians occulta, & soluens coniunctiones Daniel, & hoc de causa

Rex inquit imposuit ei nomen Baltasar.

Cui rex posuit nomen Baltasar. Vulg. La.

Vbi enim vidit ipsum diuina virtute illuminatum, Dei sui nomine appellandum censuit.

Nunc igitur vocetur Daniel, & coniecturam eius annuntiabit tibi.

Nunc itaque Daniel vocetur, & interpretationem narrabit. Vulg. La.

Neque dicit vocetur Baltasar: cùm enim experientia docti cognouissent prophetæ virtutem, anteponunt Chaldæi Hebræam appellationem. quare, in reliquum ipsum Danielem nominant.

Tunc, inquit, Daniel ingressus est in conspectu regis, & dixit rex Daniel, tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudæ?

Igitur introductus est Daniel coram rege, ad quem præfatus rex ait, tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudæ, quã adduxerat pater meus rex de Iudæa? Vulg. La.

Videtur iste præ multa impietate post patris obitum Danielis cõsuetudinem fugisse, quare statim terrore perculsus magos quidem & Chaldæos vocat, sed prophetæ memoriam etiam ab animo abiecerat: verum vbi ipsius mater ea commemorauit miracula, quæ patris illius memoria facta fuerant,

&

Universidad de Deusto
Biblioteca

& accersitus Daniel ingressus est, statim ipsum agnouit, neque enim, si non agnouisset, generis illius mentionem fecisset, & Iudææ captiuitatem in medium protulisset, attamen percontatur, & ait: tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudææ? cumque ille nondum respondisset,

Audiui, inquit, de te, quia spiritus Dei sanctus in te, & vigilantia, & intelligentia, et sapientia excellentior inuenta est in te.

Vulg. L.a. *Audiui de te, quoniam spiritum deorum habeas, & scientia, intelligentiaque, ac sapientia ampliores inuentæ sunt in te.*

Illud de hoc quoq; dici congruenter potest, quod de Israel dicebat propheta, cum occideret eos, tunc quærebant eum: ecce enim istum quoque diuinæ sententiæ metus Psal. 77. coegit, Deum qui vere est, pro ijs, qui non sunt dij, Deũ appellare, & sancti spiritus gratiam celebrare, & Babylonis quidem sapientes accusare, qui diuinã scripturam cognoscere nequiuerint, hortari vero Dei prophetam, vt eo, quæ ignorabat, indicaret. & ipsi item pollicetur, purpuream se vestem largiturum, & torquem, & tertium in regno locum: sed beatus Daniel irrisis impij regis pollicitationibus, dixit ei,

Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da, ego autem scripturam legam regi, & coniecturam indicabo tibi rex.

Vulg. L.a. *Munera tua sint tibi, & dona domus tuæ alteri da, scripturam autem legam tibi rex, & interpretationem eius ostendam tibi, ô rex.*

Apostolica reuera prophetarum vox est: etenim illos dominus præcones mittens om- Matth. 10. nibus hominibus ita hortatus est, gratis accepistis, gratis date, & beatus hic propheta regi dixit, dona tua tibi sint, & munus domus tuæ alteri da, ego autem scripturam legam regi, & coniecturam indicabo tibi rex: neque enim diuina vendere didici, neq; humanam mercedem pro diuinis mysterijs accipere. gratis itaque accipe eorum, quæ tu ignoras, cognitionem.

Deus, inquit, altissimus regnum, & magnificentiam, & honorem, & gloriam dedit Nabuchodonosor patri tuo, & propter magnificentiam, quam dedit ei, omnes populi, & tribus, & linguæ tremebant eum, & metuebant a facie eius.

Ne existimaueris, inquit, proprijs viribus parentem tuum omnem terrarum orbem subegisse, & infinita nationum genera diuersis linguis vtentia sub vnũ redegisse imperium: nam omnium rerum dominus, qui omnia fecit sapienter omnia moderans, hoc ei regnũ dedit, & propterea quòd ita à Deo definitum & decretum erat, parentis tui metus subiectos illi populos occupabat.

Et quos volebat ipse extollebat, & quos volebat ipse humiles faciebat.

Quos volebat interficiebat, & quos volebat per- Vulg. *cutiebat, & quos volebat exaltabat, & quos volebat humiliabat.*

Tantam, inquit, à Deo potestatem accepit, vt posset & eos, qui in altissimo gradu positi erant, humiles reddere, & eos, qui admodum obscuri essent & viles, illustres efficere.

Et quando elatum est cor eius, & spiritus eius corroboratus est vt superbiret, deiectus est à throno regni sui.

Quando autem elevatum est cor eius, & spiritus Vulg. *illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui.*

Quemadmodum enim, quos volebat, inquit, ipse extollebat, & quos volebat, humiles reddebat, non iusto omnium id suffragio faciens, ita omnium rex & Dominus dedit, vt voluit, patri tuo regnum, sed cùm vidisset ipsum animo immodice elatum, superbiaque inflatum, arroganter & insolenter regnum administrare, & ipsius superbiæ morbo laborare, & regijs thronis eum spoliauit, & honorem, qui ab omnibus ei habebatur, ademit; neque solo regno spoliauit, sed etiam à communibus hominum cœtibus expulit, & dementia, ac rabie correptum cum onagris ac bestijs degere coegit: quorum enim feritatem imitatus fuerat, eorum vitam excepit. commemoratque ipsum herbam more boum comedisse, nudumq; vagatum esse, ac sub diuo miserum degentem, pristinum corporis colorem amisisse, aliumque induisse, qualem gelu & æstus attulerat, & hoc inquit sustinuit,

Donec cognouit, quia Dominus est altissimus regni hominum, & cui visum fuerit, tradit illud.

Vulg. L.a. *Donec cognosceret, quòd potestatem haberet altissimus in regno hominum, & quemcunque voluerit, suscitabit super illud.*

Verum ille experientia, quid opus facto esset, didicit, & ipsis rebus instructus est, humanis in rebus stabile nihil esse, omnium vero Deum sempiterna potentia perinde ac velit humana gubernare, & quibuscunque voluerit regni munus elargiri.

Tu autem, inquit, filius eius Baltasar, non humiliasti cor tuum in conspectu Dei, quæ hæc omnia nosti?

Vulg. L.a. *Tu quoque filius eius Baltasar, non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia.*

Parentis enim tui malis haudquaquam resipuisti, neque ex ijs, quæ ille perpessus est,

est, discere voluisti diuinam potentiam.

Vulg. L.a. *Contra Dominum cæli exaltatus es.*
Sed aduersum dominatorem cæli elevatus es.

Recte docet præsentes, ne ea, quæ videntur, sed ipsorum opificem, ac Dominum adorent, & simul etiam regis reprehendit fastum, docetque maximum cœlum opificem habere Deum, qui oculis cerni nequeat, tu autem, inquit, celsius ostendisti cor tuum, non cœlo, sed Deo cœli, omnis creaturæ Domino, neque enim vasa domus eius, nisi tanto fastu elatus esses, tibi afferri præcepisses.

Et tu, et optimates tui, et vxores tuæ, et concubinæ tuæ bibistis vinum in ipsis.

Hoc est quia ad vinolentiam & ebrietatem Deo dicatis vasis vsus es. deinde impietatis exuperantiam ostendens

Et deos, inquit, aureos, et argenteos, et æreos, et ferreos, ligneosque et lapideos laudasti.

Et commorans in reprehensione, ait,

Qui non vident, et non audiunt, et non cognoscunt.

Vulg. L.a. *Qui non vident, neque audiunt, neque sentiunt.*

Atqui potuisti illorum imbecillitatem, tum ex materia, tum ex arte, quæ ad illam fingendam incubuit, cognoscere; & præterea ex partibus omni sensu carentibus, siquidem cognitione, visu, & auditu orbata sunt, & sensuum nullam omnino efficaciam habent, verum nuda tantum sunt simulachra. tu vero ne ita quidem adduci potuisti, vt quid deceret, intelligeres, immo deos, qui nihil prodesse queunt, laudare non desinis.

Deum vero, in cuius manus flatus tuus, & omnes viæ tuæ, ipsum non glorificasti.

Vulg. L.a. *Porro Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas, non glorificasti.*

Recte autem & sapientissime, cùm comparasset idola cum omnium auctore Deo, propter audientium vilitatem, ostendisset; illa neque videre neq; audire, no naddecet de ipso omnium rerum auctore Deo, loquens, illum & videre, & audire, & cognoscere, sed, quod omnium maximum est, addidit, quia vita tua, & viæ tuæ in manu eius. id enim vita maius est, alijs etiam vitam præbere, & rursus ipsam, quando velit, adimere, ostendit igitur simulachra & vita & omni sensu carere; sed omnium rerum Dominum illum esse, qui omnibus vitam subministret, eamque & largiatur, & adimat, perinde ac velit gubernantem. attamen hũc inquit talem, ac tantum, cui vitæ necisque potestas est, reges eligentem, eosdemque regno abdicantem, hunc inquam non solum celebrare omittis, sed potius ludibrio habere perseueras, dedicatis ipsi vasis insultans.

Idcirco à facie eius missus est articulus manus, & scripturam hanc ordinauit.

Idcirco ab eo missus est articulus manus, qui scri- Vulg. L.a. *psit hoc, quod exaratum est.*

Neque dixit, ipse scripsit, sed missus est à facie eius est articulus manus: hoc est, scribi iussit: neque eum totum qui scripsit ostendit tibi, verùm cùm tuum redarguere fastum vellet, solis te digitis perculsit, ac tanto metu compleuit: & disce, inquit, & ipsam scripturam, & scripturæ interpretationem.

Scriptura igitur est hæc.

Hæc est autem scriptura, quæ digesta est. Vulg. L.a.

Mane, Thecsel, Phares. & coniecturæ verbi hæc.

Mane, Thecsel, Phares. & hæc est interpretatio Vulg. L.a. *sermonis.*

Coniecturam, interpretationem vocat.

Mane, mensus est Deus regnum tuum, & implere illud.

Mane, numerauit Deus regnum tuum, & com- Vulg. L.a. *pleuit illud.*

Hoc est nouitte regno indignum, & ipso te spoliandum censuit.

Thecsel, appensum est in statera, & inuentum est *pusillum.*

Appensus es in statera, & inuentus es minus ha- Vulg. L.a. *bens.*

Docuit autem per hæc non illum solum, sed nos ipsos etiam prophetæ, nihil esse, quod apud eum non ponderetur, quin etiam misericordiam ac diuinam lenitatem mensura quadam & pondere hominibus adhiberi: quando itaque trangressus es, inquit, clementiæ fines, accipe diuinam sententiam.

Phares, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.

Illud inquirendum est, cur nam auctor omnium rerum Deus eruditum Nabuchodonosor rursus in regnum reduxerit, illum vero statim & regno priuarit & vita? considerantes itaque compertimus, primum, quia Nabuchodonosor alterum impietatis pœnas luisse non conspexerat, idcirco dignum venia iusto Dei iudicio existimatum; sed ille luminum patris supplicium suspicatus, nihil inde percepit vtilitatis: iure itaque iustus iudex illi demnito tempore supplicium præscripsit, illum autem nulla venia dignum censuit: alioqui & omnia futura prouidens Deus, & perinde aperte ea cognoscens, atque iam præterita, præcogni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta illius pœnitentia, ita quæ ad eum pertinebant, moderatus est. illius autem præcognoscens perpetuam impietatem, morte lædat impietatis incrementum. statimque auditis Baltasar ijs, quæ Daniel interpretatus fuerat, iussit illum propositum præmium accipere, purpuream vestem, & torquem auream, deinde, cùm illum ita ornasset, subiectos sibi populos præconis voce curauit edocendos, ipsum tertium regni principem à se declaratum.

Vulg. Le. *Tunc iubente rege indutus est Daniel purpura, et circumdata est torques aurea collo eius, et prædicatum est de eo, quòd haberet potestatem tertius in regno suo.*

Verum nihil horum diuinam sententiam mutauit.

Eadem enim nocte, inquit, interfectus est Baltasar rex Chaldæus.

Chaldæum ipsum hoc loco appellauit, vt ostenderet Chaldaici regni reliquum fuisse, reuera horrendum est incidere in manus Dei viuentis secundum diuum Apostolum, horrendum diuitias bonitatis illius, & patientiæ, & longanimitatis contemnere, & non adorare, & colere pro viribus. quis enim durus effectus, vt ait propheta, coram Domino sterit? idcirco beatus quoque Dauid præcipit, hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione: quod interpretans beatus Paulus hortatur, Videte fratres ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. consuetus enim sæpe peccatum voluptatibus nos demulcens, quemadmodum stultum illum regem per ebrietatem, ita cor nostrum durum reddere, & aduersarium efficere, vt etiam impietatis morbum facile excipiat. fugiamus itaque diaboli dolos, stabilemque virtutem peccato breui cum voluptate coniuncto anteponamus, vt à societate Baltasar alieni declarati, Danielis commercio fruamur, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

Ad Heb. 10. Ad Rom. 2.

Psal. 94.

Ad Heb. 3.

ORATIO VI.

Nabuchodonosor, Euilad Merodach filius eius, Baltasar ipsius frater, Darius Medus, secundum Iosephum, filius Assyagis, & Cyri auunculus, alij vero Cyrus Persis, Cyaxarem illum Græci vocant.

Et Darius Medus accepit regnum sexagita duos natus annos. Vulg. Le.

Et Darius Medus successit in regnum annos natus sexaginta duos.

Chaldæorum regnum secundum diuinam prædictionem ad exitum peruenit, & ad Medos translatum est orbis terrarum imperium, sic etiam Daniel prædixit, & illud Phares, interpretatus est, diuisum est enim regnum tuum, inquit, & datum est Medis, & Persis, sed cum breue tempus Darius Medus regnasset, Cyrus exceptum imperium ad Persas transtulit. Iosephus autem historicus Darium Assyagis filium asserit, & Cyri auunculum, verum Græcos scriptores aliter ipsum appellasse, qui Cyaxarem illum vocauerint, narratque, cùm eodem tempore exercitum ad Babylonem adduxissent, Darius & Cyrus, eius ex sorore nepos, per obsidionem vrbis potitos esse, & Baltasarab ipsis illa nocte interfectum, qua scriptas illas syllabas in pariete conspexerat. verum nonita credendum est: quæ enim à beato Daniele conscripta sunt, ea nos docent in postrema parte eorum, quæ de Dario commemorantur, Danielem prospere permansisse in regno Darij, & in regno Cyri Persæ: ostenditque aliud Darij regnum esse, aliud Cyri. quòd si vna eorum fuisset contra Babylonem cum exercitu profectio, vnum omnino regnum fuisset, nunc autem aliud hoc, aliud illud esse confirmat. & in fine prophetiæ ait Daniel ait: & rex Assyages appositus est ad patres suos, & accepit Cyrus Persæ regnum eius. non igitur eodem tempore Darius & Cyrus regnum obtinentes Baltasar interfecerunt, verum Darius Assuero prior, Cyrus posterior regnauit. neque etiam quæ à Iosepho dicuntur, cum Græcis historijs consentanea sunt: neque in illis facile licet inuenire, Cyaxarem Assyagis filium, eundem esse Darium, quemsuite inquit vna cum Cyro contra Babylonem cum exercitu profectum, ita vt omnino Iosephi oratio à fide abhorreat. ego autem diuina scriptura adductus, hunc ipsum Nabuchodonosor inuenio ex filia nepotem. cùm enim præcepisset Deus Hieremiæ, vt Rom. 2. sibi vincula circundaret, eaque mitteret finitimis regibus Idumæorum & Moabitarum, & Ammanitarum, Tyriorumque & Sidoniorum, hæc ipsis, vt dicerent imperauit, Sic dixit Dominus Deus Israel, sic dicetis ad dominos vestros, ego feci terram in fortitudine mea magna, & brachio meo excelso, & dabo eam cui placuerit in oculis meis, dedi omnem terram regi Nabuchodonosor regi Babylonis, vt seruiat ei, & filio eius

Vulg. Le.

uient ipsi omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terræ ipsorum. Baltasar itaque à Daniele filio appellato, inquirendus est nepos: quòd si quis contradicat, Darium asserens Medum appellari, discat ille nostræ sententiæ id nihil obesse. etenim Cyrus ex filia nepos Astyagis, qui Medus fuit, & Medorum regno potitus est, etiam Persa nuncupatur. ex patria enim cognatione consueuere homines gentilia imponere cognomenta. verisimile est itaque & Darium à Medo patre esse, & à Chaldæa matre, & paterno cognomine vocari, quòd si hæc non ita se habent, ostendant, qui velint, Nabuchodonosor nepotem auitum regnum hereditate obtinuisse, & nihil de hac re repugnabimus. verissimam enim esse magni Hieremiæ prædictionem, quicunque recte sentit, concedet. quòd si alicui magis probetur non esse ex filia nepotem ipsius Nabuchodonosor Darium, sed pronepotem, propterea quòd propheta dixerit, seruient ipsi & filio eius, & filio filij illius, discat diuinæ scripturæ idioma, quæ cùm consueuerit genealogiam à maribus tradere, voluerit-que nepotem dicere, filium filij appellauit, verum filij non esse filium testis est beatus Daniel, qui ita loquitur, Darius Medus accepit regnum. vsque ad nepotes autem transmissurum regnum fuisse Nabuchodonosor, diuus Hieremias prædixit. ex vtraque igitur prophetia percipi rei veritas potest: ex ea Hieremiæ nepotem ipsius Nabuchodonosor regnum obtenturum, ex ea vero beati Danielis Baltasar filio Nabuchodonosor diuina sententia mortuo, Darium Medum regnum excepisse. Hinc considerantes & prophetas minime mentiri pro comperto habentes, reperimus hunc paterno genere Medum, materno Chaldæum esse, & ipsius Nabuchodonosor nepotem. Hæc igitur nos ex vtraque prophetia inuestigata rei veritate inuenimus, quæ dere, quilibet, quod ei libet, sentiat, nihil enim ex ambiguitate generis potest afferri detrimenti. age itaque reliqua figillatim interpretemur.

Regno potitus, inquit, Darius constituit super regnum suum satrapas centum viginti, vt essent ipsi in toto regno suo, & super eos ordinarios tres, & erat Daniel vnus ex eis, vt redderent illis satrapæ rationem, vt nulla molestia rex afficeretur. Vulg. Le.

Placuit Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo, & super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, vt satrapæ illis redderent rationem, & rex non sustineret molestiam.

Nihil reuera potest obscurare pietatem, quæ vbicunque sit, proprios emittit radios, siue illa in seruo, siue in captiuo reperiatur, neque quidquam est, quod ipsius splendori tenebras queat offundere, immo illa proprium fulgur iaculatur, quod cum multis alijs ex locis perspici potest, tum vero ex ijs, quæ beato Danieli viui venerunt, qui cùm seruus esset bello captus, & in externa regione incoleret, interijs barbaros versaretur, regnante Nabuchodonosor splenduit, & à maxime horribili rege adoratus est: regnante item Baltasar floruit, nec minus illustris fuit Dario tenente sceptra, regumque successiones nihil de eius honore immutarũt, sed illi morte extincti sunt, at Daniel æqualem illis omnibus regnantibus semper splendorem obtinuit: atqui consueuere reges, vel quibus aliquis alius magistratus mandetur, minime confidere ijs, qui priorum regum intimi fuerint: hic autem apud omnes eandem nactus est loquendi libertatem, æquale honoris præmium consecutus, imoque ei committebatur imperium. sicuti denique regnante Dario vnus fuit ex illis tribus ordinarijs, ordinarios arbitror appellari eos qui nunc vocantur hyparchi, id est præfecti, satrapas autem nationum principes. verum cùm vnus esset beatus Daniel ex ordinarijs,

Superabat, inquit, & ordinarios & satrapas.

Igitur Daniel superabat omnes principes & satrapas. Vulg. Le.

Nationum principes, contra, id est per comparationem cum illis compositus, iudicatus, & examinatus. deinde causam affert, cur eos vinceret,

Quia spiritus inquit abundans erat in eo.

Quia spiritus Dei amplior erat in illo. Vulg. Le.

Hoc est multo maiorem & copiosiorem à Deo gratiam accipiebat: discimus autem ex hoc loco, ijs quibus ad vitam ciuium instituendam magistratus mandatur, etiamsi pietatis expertes fuerint, quoddam tamen sapientiæ munus ad subiectum sibi populum gubernandum diuinitus concedi, idque innuit beatus Daniel, cùm dixit, quia spiritus amplior erat in illo, hoc est gratiam pietati proportione respondentem accepera. quod cùm conspexisset

Rex, constituit ipsum, inquit, super omni regno suo.

Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum. Vulg. Le.

Intelligens enim illum esse virum Deo gratum, quique superna vi niteretur, omnei pi regnum administrandum commisit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed honoris magnitudo inuidiâ excitauit.

Ordinarij enim & satrapæ quærebant, inquit, occasionem inuenire contra Danielem, ex regno, vel vt quædam exemplaria habent, ex latebris regni.

Vulg. La. *Vnde principes, & satrapæ quærebant occasionem vt inuenirent Danieli ex latere regni.*

Hoc est omnia moliebantur cupientes eum inuenire aliquid in regni leges deliquisse, sed à proposito consilio aberrarunt.

Omnem enim occasionem, inquit, & omne delictum, & peccatum non inuenerunt in eo, quia fidelis erat.

Vulg. La. *Nullamque causam, & suspicionem reperire poterunt, eò quòd fidelis esset, & omnis culpa, & suspicio non inueniretur in eo.*

Et hoc testimonium datum est beato Danieli non ab ijs tantum qui eum diligebant, sed etiam ab ijs, qui eius vitæ insidiabantur. pietatem enim obseruans erga Deum, multam quoque sibi regum benevolentiam conciliarat: verum vbi illi infinitas vias persecuti non inuenerunt ipsum quidpiam in regni leges commisisse,

Dixerunt, inquit, ordinarij, non inueniemus contra Danielem occasionem nisi in legibus Dei sui.

Vulg. La. *Dixerunt ergo viri illi non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem nisi forte in lege Dei sui.*

Cùm enim exploratum haberent perfectam illius pietatem, ibi improbitatis retia ipsi ponunt.

Et adeuntes ad regem ordinarij & satrapæ ita eum alloquuntur: Dari rex in sæcula viue, consilium inierunt omnes in tuo regno præfecti, & toparchæ, consules, & satrapæ, vt constituerent statutu regio, & confirmarent decretum, vt quicunque petierit petitionem ab omni Deo, vel homine, vsque ad dies triginta, præterquam à te, conijciatur in lacum leonum. nunc igitur rex confirma decretum, & expone scripturam, vt ne immutetur decretum Medorum & Persarum, vt nihil contra ipsum immutetur. tunc rex Darius præcepit expoui scripturam, & decretum.

Vulg. La. *Tunc principes & satrapæ surripuerunt regi, & sic locuti sunt ei, Dari rex in æternum viue, consilium inierunt omnes principes regni tui, magistratus, & satrapæ, senatores & iudices, vt decretum imperatorium exeat, & edictum, vt omnis qui peterit aliquam petitionem à quocunque Deo & homine vsque ad triginta dies, nisi à te rex, mittatur in lacum leonum. nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum vt non immutetur quod statutum est à Medis & Persis, nec præuaricari cuiquã liceat. porrò rex Darius proposuit edictum & statuit.*

Nihil est inuidia sceleratius, quæ & ipsos impios coegit esse, & impium fecit edictum proponi, quo ijs interdicebatur, qui Deo preces & vota afferre vellent: neque enim solum seipsos hoc facere prohibent, verum etiam alios omnes qui sub eius regno degebant: & ne malitiosum scelus conspicuum fieret, adijciunt, neque ab homine aliquid petendum aut accipiendum intra triginta dies, & à solo rege omnibus his diebus vt petatur, denuntiandum. neque intellexerunt ipsi, quorum mentis aciem præstrinxerat inuidia, non posse omnia regem præbere petentibus, neque bonam valetudinem, neq; vitam, neque vt sint filiorum parentes, neque pluuiarum vim, neque alia omnia, quæ à solo Deo petentes accipimus, verum amissa mentis sanitate ea regi arribuunt, quæ Deo dumtaxat conueniunt, persuadentque insano regi, vt sanciat & rata faciat, quæ impie petierant, verum beatus Daniel ne parum quidem impias istas leges curans

Statim in domum suam, inquit, ingressus fenestris apertis in cœnaculo suo, contra Hierusalem tribus temporibus dies flectebat se super genua sua, & orabat & confitebatur coram Deo, sicut ante faciebat.

Quod cùm Daniel comperisset, id est constitutam Vulg.
legem, ingressus est domum suam, & fenestris apertis in cœnaculo suo, contra Hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua & adorabat confitebaturque coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat.

Videautem quot simul hæc oratio innuit, quæ beati Danielis pietatem, ac fortitudinem declarent: primum enim Daniel, inquit, vbi cognouit statutum decretum, ingressus est in domum suam, hoc est, cùm didicisset positam legem vehementer etiam contemnens, aperte contraria facere perseuerabat, deinde etiam aliud addidit, quod aperte illius animi magnitudinem indicat, fenestræ enim, inquit, apertæ: neque enim clam, inquit, precabatur, sed palam, omnibusque inspectantibus, non ambitionis studio, sed impiam legem contemnens. aliud etiam appositum est, quod hanc ipsius fortitudinem non minus ostendit, in cœnaculis suis, non enim in plano, sed tanquam in quadam specula preces Deo asserebat: omnibus conspicuus, & quòd in edito & excelso loco staret, & quòd fenestras apertas haberet, orabat autem, inquit, contra Hierusalem, quod non solum accusatores prouocans faciebat, sed etiam antiquam legem obseruans. Salomon enim, cùm templum illud ædificasset, & encæniorum perageret publicum conuentum, supplicauit diuinam gratiam implorans, vt ea templum compleretur, ac præter alia plurima hoc quoque adiecit: & erit, inquit, si tradide-

3. Reg. 8. 2. Paral. 6. tradideris populum tuum coram inimicis suis, & captiuum duxerint ipsum captiuantes in terram longinquam, vel prope, & conuerterint corda sua in terra transmigrationis ipsorum, dicentes, peccauimus, iniquè egimus, impiè gessimus, & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in terra inimicorum suorum, quò traduxisti eos, & orauerint ad te viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti, & domus quam ædificaui nomini tuo, & exaudies de cœlo, de parato habitaculo tuo, & propitius eris peccatis eorum, quæ peccauerunt tibi, & secundum omnes iniquitates eorum, quibus præuaricati sunt in te, & dabis eos in miserationes coram eis, qui eos captiuos habuerint. His instructus beatus Daniel contra Hierusalem conuersus precabatur, neque semel dixe, sed rem id facere perseuerabat; & figura situs mentis illius ostendit contritionem, suis enim genibus innixus non desistebat Deo confiteri. Cum hæc ita fierent, illi qui effecti erant inuidiæ vafa iniquitatis Danielem accusant, & constituram recitant legem, & Danielem deferunt, eumque arguunt illam violasse. rex dolore audita accusatione, & aduocatis pro iudice effectus insontem Danielem offendere conabatur. hoc enim scriptura innuit, cùm dixit,

Tunc rex, vt verbum audiuit, multum contristatus est super eo, & pro Daniele contendit, vt liberaret eum.

Vulg. La. *Quod verbum cùm audisset rex, satis contristatus est, & pro Daniele posuit cor, vt liberaret eum.*

Sed malitiosi homines illi, & scelestibus innutriti consilium regis agnouerunt, hoc enim significat illud, animaduerterunt præcibus viri illi regem, hoc est intellexerunt eum Danieli opitulari, deinde

Dixerunt regi, scito rex, quia decretum Medi & Persis est, omne decretum & constitutionem, quã rex constituerit, non oportere immutari.

Vulg. La. *Viri autem illi intelligentes regem dixerunt ei, scito rex, quia lex Medorum atque Persarum est, vt omne decretum, quod constituerit rex, non liceat immutari.*

Non es, inquiunt, dominus ea, quæ lege sanxisti, vt possis euertere. Medorum enim & Persarum leges iubent, vt latæ leges à principe rege obseruentur, vi coactus rex videlicet & oratione, & multitudine accusatorum beatum Danielem leonibus tradit, & pro eo ita precatur.

Deus tui seruus continue, ipse liberabit te.

Vulg. La. *Deus tuus, quem colis semper ipse liberabit te.*

Pium verbum, & priscis minime consentaneum, si enim tantã attestaris esse Dei virtutem, quomodo lege sanxisti, ne quis ipsi triginta dierum spatio supplicaret? sed videtur Darius probus quidem fuisse, & moribus æquus, potiusque pietatis studiosus, meticulosus tamen & admodum facilis deceptu, neque enim regnum administrans, quibus dux esse deberet subiectis sibi, ab ijs duceretur, videturque Danielem valde admirari. Deus enim, inquit, cui seruis continue, propter quem etiam meas, inquit, leges aspernatus es, & quem assiduo cultu veneraris, tuam pietatem remunerabitur, & à malis te opprimentibus liberandum curabit. deinde etiam diuina virtute fretus, ac suspectas habens accusatorum insidias, lapide obsepit ostium lacus, & annuli effigie imponit sigilla, ne quem illi contra Danielem dolum machinarentur, confidebat enim fore, vt Deus non permitteret sacrosanctum Danielis corpus à leonibus lædi. Hæc itaque cum fecisset,

Abijt rex in domum suam, & dormiuit incœnatus, & cibos non attulerunt ei, & somnus recessit abeo.

Vulg. La. *Et abijt rex in domum suam, & dormiuit incœnatus, cibique non sunt allati coram eo, insuper & somnus recessit abeo.*

Vnumquodq; horum & humanitatem illius testatur, & metum. quod enim cibis vesci noluerit, neq; somnum oculis capere, sed vigil permanserit immisto Danielis supplicio dolens, id est humanitatis; quòd vero ita affectus non restiterit accusatoribus regio imperio ac potestate vsus, & eum qui iniuria puniebatur, non seruarit, id metui est ascribendum. ita autem transacta nocte

Darius rex surrexit mane in luce.

Tunc rex primo diluculo consurgens. Vulg. La.

Hoc est, cùm adhuc tenebræ essent circiter diluculum, ita vt opus haberet lampadibus: illud enim in luce hoc significat.

Et celeritate venit ad lacum leonum, & cùm appropinquaret ipse lacui.

Festinus ad lacum leonum perrexit, appropin- Vulg. La.
quauitque lacui.

Hoc est, cùm nondum ad ipsum peruenisset.

Danielem voce magna exclamauit, respondit-
que rex, & dixit Danieli.

Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affa- Vulg. La.
tus est eum.

Cùm enim ad ipsum lacum nondum peruenisset, præardenti animi affectione exclamare cogebatur, & Danielē vocare, ac de eo percontari an diuinam opem sensisset, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

leonum crudelitatem superasset.

Daniel, enim, inquit, serue Dei viuentis, Deus cui tu seruis continue an potuit liberare te ab ore leonum?

Vulg. La. *Daniel serue Dei viuentis, Deus cui tu seruis semper putasne valuit te liberare à leonibus?*

Vnumquodque eorum quæ dicta sunt, religiosum ostendit regem, qui propter pietatem ex Daniele gaudium perciperet, primùm enim ipsum non suum, sed Dei seruum appellat, deinde Danielis Deum, viuentem nominat, tum pietatem commendans, cui tu, inquit, seruis continue, hoc est, qui ne propter eam quidem vim, qua cogebaris à lege, impeditus es ab hoc cultu; illud vero, an potuit liberare te ab ore leonum, significat, an voluit superiorem te leonibus ostendere? neque enim impotentem Deum vocasset, quem viuentem Deum nuncupauit. His auditis

Daniel respondit dicens, rex in sæcula viue.

Vulg. La. *Et Daniel regi respondens ait, rex in æternum viue.*

Visitatam præfationem suis sermonibus præponit, videlicet, liceat tibi rex diutissime viuere, etenim in præsenti etiam, vt iam ante diximus, sempiternos reges in commerciorum scripturis, quidam appellare consueuerant.

Deus meus, inquit, misit angelum suum, & obturauit ora leonum, & non laserunt me, quia coram ipso vecordia & iustitia inuenta est in me, & in conspectu autem tuo rex delictum non est inuentum in me.

Vulg. La. *Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iustitia macula est in me, sed & coram te rex actum non feci.*

Iustus enim cùm sit Deus, & iuste, inquit, omnia moderetur, quia videt impijs legibus illius à me cultum antehac fuisse, atque in tuum regnum nihil vnquam me admisisse, præstantiorem me ostendit, quàm cui possent leones nocere, potiusque leonum imagines, quàm leones mihi obtulit.

Tunc rex, inquit, vehementer gauisus est super eo, & Danielem præcepit educi de lacu.

Gaudij enim supra modum, & lætitiæ plenus, quippe cùm & Dei virtutem cognouisset, & illius, quem diligebat, salutem didicisset, statim ipsum è lacu educi iussit. deinde conspicatus ipsum salumm, ac recte valentem, nihilque detrimenti passum ex impetu leonum, Danielis accusatores imperauit leonibus cum filijs & vxoribus proijci.

Vt non peruenerunt, inquit, vsque ad pauimentum lacus, donec priùs sunt ipsorum leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Vulg. La.

Et non peruenerunt vsque ad pauimentum lacti, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt.

Hoc quoque diuinæ iustitiæ opus est, & sapientiæ, ne dicerent enim propter expletionem ac satietatem leones à Daniele abstinuisse, & inuidia extenuarent factum miraculum, iniecti eo testimonium pertubuere leonum crudelitati, corripuerunt enim ipsos leones dum deorsum ferrentur, & cùm demissi ad terram nondum peruenissent, ex ipso aere rapientes, alimenta sibi fecerunt, quod igitur dignas pœnas persoluerint, iustitiam Dei commendant, quod autem ita facillime consumpti fuerint à feris, Dei sapientiam indicant, omnesque docent non leonum saturitate, sed Danielis erga Deum studio illum præstantiorem effectum esse, quàm cui possent leones nocere. Hæc contemplatus

Darius rex scripsit omnibus populis, tribubus, linguis habitantibus in omni terra. Vulg. La.

Tunc Darius rex scripsit vniuersis populis tribubus & linguis habitantibus in vniuersa terra.

Impium ratus tantum occultare miraculum, & non omnes homines socios & participes pietatis accipere, scribit itaque in hanc sententiam.

Pax vobis multiplicetur.

Hoc est, liceat vobis perpetua pace frui: & similis hæc est nostræ salutationis, qui cum epistolas alicui mittimus, initio scribere consueuimus, in Domino gaudere: deinde narrat id, quod & vtilitatis & lucri plurimum possit afferre.

A facie mea posita est decretum in omni imperio regni mei, vt sint omnes tremente, & timentes à facie Dei Danielis. Vulg. La.

A me constitutum est decretum, vt in vniuerso imperio, & regno meo, tremiscant & paueant Deum Danielis.

Volo, inquit, omnes homines, qui sub mea potestate degunt, Deum Danielis adorare, neque temere ac fortuito, sed cum metu, & horrore ei adorationis cultum impendere. causamque subijciens ait,

Quia ipse est Deus viuens, & manens in sæcula. Vulg.
Ipse enim est Deus viuens, & æternus in sæcula.

Eiusmodi est enim, qui perpetuus, ac nulli mutationi obnoxius, & semper eodem modo se habet, & in sæcula permanet. his subijcit.

Et regnum eius non corrumpetur, & dominatus eius vsque in finem defendi, & liberari. Vulg. La.

Et regnum eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in æternum, ipse liberator est, atque saluator.

In perpetuum, inquit, permanet, & regnum eiusmodi obtinet, quod corrumpi nequit, ac dominium sine carens, quod qui dem liberat, ac redimit omnes, qui in eum crediderint.

Vulg. La. *Et signa autem facit in cœlo.*
Faciens signa & mirabilia in cœlo, & in terra.

Licetque contemplari ipsius miracula, & quæ in cœlo, & quæ in terra fiunt, quibus suam ille potentiam ostendit, quam in præsenti quoque nobis declarauit.

Liberauit enim, inquit, Danielem ex ore leonum.

Vulg. La. *Qui liberauit Danielem de lacu leonum.*

Et fame atque iracundia concitatis feris superiorem effecit. epistola igitur hæc orbem terrarum edocuit, finis autem narrationis id continet, vt

Prosperè successere Daniel tres in regno Darij, & in regno Cyri Persæ.

Vulg. La. *Porro Daniel perseuerauit, vsque ad regnum Darij, regnumque Cyri Persæ.*

Hoc est, in vtroque regno floruit, & omnibus conspicuus & illustris fuit honoribus. nos autem decet percepta pietatis vi, hanc eligere, & omnibus rebus ipsam antetponere, ac nullis periculis territos, nulloq; discrimine ab ea desciscere. immo etiamsi omnes homines simul propter ipsam contra nos pugnent, alacriter eorum impetum excipere huiusce vi fretos, ita enim beatorum quoque Apostolorum chorus, à cuncto, vt ita dixerim, orbe terrarum obsessus, inexpugnabilis permansit, atque hostes sibi ducto obedientes fecit: pari ratione beatus Daniel, cui tot satrapæ, & ordinarij molliebantur insidias, sibi aduersantes, sæpeque bello pugnantes vicit, & cùm inimici iam se victoriam adeptos existimarent, tunc funditus interiere. Talia itaque habentes exempla, synceram erga Deum benevolentiam conseruemus, vt eius auxilio continenter perfruamur, quod vtinam nos omnes consequamur, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO VII.

In primo anno Baltasar regis Chaldæorum Daniel somnium vidit, & visio capitis eius, in cubili suo, & somnium scripsit.

Vulg. La. *Anno primo Baltasar regis Babylonis Daniel somnium vidit, visio autem capitis eius in cubili suo, & somnium scribens breui sermone comprehendit, summamque perstringens ait.*

Ad hæc vsque verba beatus Daniel magis historico more prophetiam conscripsit, primum enim exordijs, ab initio statim quæ ipsis bello captis accidere, commemorauit, adiecitque, quantæ auctori omnium rerum Deo curæ fuerint, deinde narrauit, quantas Nabuchodonosor & crudelitatis & superbiæ pœnas persoluerit, rursum quale supplicium Baltasar ob sacra vasa ludibrio habita fuerit, quo diuina plaga interfecto, & ad Medos imperio translato, quæ sibi, & Dario accidere conscripsit, docuitq; quemadmodum ille erga se affectus fuerit, qualesque ipse sustinuerit insidias à præfectis & satrapis, à quibus diuino fit auxilio vindicatus, quibus veluti historice percursis, deinceps exponere incipit eas prædictiones, quas per reuelationes doctus est, ac primùm quatuor bestiarum reuelationem ponit: Nabuchodonosor somnio admodum similem, etenim ille in vna imagine quadruplicem vidit materiam, & hic ab vno mari quatuor bestias ascendentes. verum ne bis eadem repetere cogamur, ad singula interpretanda aggrediamur, vnde hoc apertius ostendetur. In primo anno Baltasar regis Chaldæorum, Daniel somnium vidit, & visiones capitis eius in cubili suo, hoc est dormiens hanc reuelationem conspexit: cùm sit enim illa etiam, quæ interdiu vidit, conscripturus, merito nos docet & quæ in somnis, & quæ vigilans vidit, & somnium, inquit, scripsit, neque enim sustinuit sibi diuinitus oblatâ occultare, sed ad omnium vtilitatem ea conscripsit.

Et primum verborum ipsius & respondens dixit.

Hoc est, exordijs est, inquit, narrationem hoc modo.

Ego Daniel videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli impellebant in mare magnum, & quatuor bestiæ magnæ ascendebant de mari differentes inter se.

Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor Vulg. La.
venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se.

Nabuchodonosor igitur imaginem videt, qua docetur rerum præsentium vanitatem, & has figuras potius esse, sicut asserit diuus Apostolus, quam res: nihil enim in ipsis est, quod permaneat aut stabile sit, verum omnia fluunt, & corrumpuntur, & tabescunt: beatus autem Daniel maxime scit, quo præsentis vitæ fluctus educetur: cùm enim externam regionem videre cogeretur bello captus, necessario dilexit vitæ procellas ac tempestates, & rex quidem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt qui propter aurum & argentum, & æs, ac ferrum superbus esset, per eadem accipit regum ænigmata, & regum successiones percipit, admonetur que ne propter regnum celeri ac subitæ mutationi obnoxium extollatur. propheta autem, vtpote qui multiplicem illam materiam contemneret, quatuor bestias videt, quibus comprehendit quatuor illa terribilia regna, quæ omnibus hominibus metum incuterent finem tandem habitura, vnum autem solum sine fine regnum perpetuò permansurum, quod sanctis parauit sanctorum Deus. mare itaque vitam vocat, vtpote quæ infinitas habeat maximas procellas: ventos autem ipsius impellentes, rerum mutationes. sicut enim austro flante ad arctieam partem fluctus accurrunt, & borea mare concitante rursus vnda ad australem partem impelluntur: ita quando Assyrij orbis terrarum gubernacula obtinebant, omnes subiectos populos ad se trahebant, translato autem ad Persas regno, translatus est etiam statim subiectorum ad illos concursus. cumque Macedones sceptra rursus obtinuissent, omnes, omissis illis, quibus prius obediebant, his vsitatum afferebant tributum. at vero vbi Romani omnium gentiū imperio potiti sunt, ad occidentem omnes nulla habita Macedonum ratione concurrunt, siquidem & illi inter subiectos populos recensentur: merito itaque rerum mutationes ventis comparauit, qui modo huc, modo illuc maritimos fluctus propellunt: quamobrem quatuor etiam ventorum mentionem fecit, cū quatuor item fuerint regnorum successiones, docet nos quoque quo discrimine bestiæ inter se differrent.

Prima enim, inquit, quasi leæna, & alæ ipsi vt aquilæ, contemplabar donec euulsa sunt alæ ipsius, & sublata est à terra, & in pedibus hominis stetit, & cor hominis datum est ei.

Vulg. Lat. *Prima quasi leæna, & alas habebat aquilæ, aspiciebam donec euulsa sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei.*

Assyriorum siue Chaldæorum regnum, hoc enim primum maximam obtinuit partem orbis terrarum, per leænam significauit, hoc enim animal regium est, & alas aquilæ similes fuisse ait, quia hoc item animal volucribus omnibus imperat. quemadmodum itaque imaginis quoque illius Nabuchodonosor dixit, tu aureum se caput conspexisse: quod interpretans sanctissimus Daniel dixit, caput aureum tu es o rex, ita & hoc in loco bestiarum fortissimam in primo regno locauit; non maiorem illi vim inesse testatus, sed tanquam primam digniorem ostendens. verumtamen illius alas euulsas vidit, hoc est, ab omni sibi subiecto populo destitutam, & pristina potestate priuatam. & sublata est, inquit de terra, hoc est, regnare desijt, & in pedibus, inquit, hominis stetit, æqualis, ait, sibi subiectis euasit. & cor hominis datum est ei. experientia didicit humana cogitare, neque mentis cogitatione naturæ terminos transgredi. nam quia illi, cùm regni gubernacula tenerent, superbiæ & immensæ arrogantiæ morbo laborabant: & idcirco beatus Esaias, inducet, inquit, Deus super mentem magnam principem Assyriorum, iure etiam experiētia cognita rerum mutatione, & lubrica ac fluxa felicitate, humana cogitant, & se ipsos agnoscentes humanum cor adepti sunt. sic igitur, quæ ad primam bestiam pertinent euarrauit. subijcit autem

Et ecce bestia alta similis vrso, & in partem vnam stetit, & tria latera ante eum, inter dentes ipsius, & sic dicebant ei, surge comede carnes multas. Vulg. Lat.

Et ecce bestia alta similis vrsoin parte stetit. & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei, surge comede carnes plurimas.

Persicum hic innuit regnum, quod vrso simile fuisse asserit, propter supplicionum crudelitatem, immanitatemque, nam barbarorum omnium crudelissimi Persæ in puniendo, vel ipsa coria hominibus detrahentes, & singulorum artuum sectione longas pœnas machinati, amara eos, qui punirentur, morte mulctabant. Idcirco dicebant ipsi, inquit, surge, comede carnes multas, non, vt id faceret concedentes, sed futura prædicentes, & crudelitatem feritatemque attestantes. Tria autem latera, inquit, in ore eius, nam tribus orbis terrarum partibus imperauit, orienti, aquilonali, & australi. Cyrus enim, qui primus Persarum regnum obtinuit, omnem orientem vsque ad Hellespontum in suam ditionem redegit. Cambyses autem illius filius subacta Aegypto Aethiopas quoque sibi subiecit. Darius vero Hystaspis Scytharum Nomadum potitus est, quibus ad incolendum sorte obtigit pars aquilonalis, & Xerxes Darij conatus est Europam cum ea parte, quæ sibi subiecta erat, coniungere, sed nauali pugna victus ab Atheniensibus, turpiter domum rediit, sensitque clademab inexpliebili cupiditate profectam. idcirco tres alæ, inquit, in ore eius, quædam autem exemplaria habent latera. nihil vero refert, siue enim hoc, siue illud ponatur, docet, quemadmodum ex tribus orbis terrarum partibus fructus percipit, & vndique accipit tributum. & recte apposuit, in ore ipsius, vt ostenderet tributum, quod ab omnibus ei persoluebatur. & quia non omnino regnum illud deletum fuit, sed partem quandam prioris imperij obtinuit, non dixit illud ea sustinuisse, quæ regnum ipso prius perpessum fuerat, quod & alis priuatum fuit, & in pedes hominis stetit, & cor humanum accepit: sed in vnam partem ipsam stetisse dixit. in vnam autem inquit partem stetit, hoc est, cùm trium orbis terrarum partium potitum esset, maxima parte spoliatum est, vniusque tantum partis imperium obtinuit, Asiæ enim ac Libyæ pridem imperans Aegyptum amisit & Aethiopiam, neq; item Palæstinorum, & Phœnicum, Syrorumque potitur, ademptumque ei est Asiæ imperium itidem, & Pontus Euxinus ab illius sceptris desciuit, & solam Persidem, & Mediam & Assyriam obtinet, & paucas quasdam finitimas nationes. propterea in vnam, inquit, partem stetit. Hic item de secunda bestia charratis

Post ipsam, inquit, aspiciebam, & ecce alia bestia quasi pardalis, & ipsi alæ quatuor volucris super eam, & quatuor capita bestiæ, & potestas data est illi. Vulg. Lat.

Post hæc aspiciebam, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se, & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei.

Macedonicum regnum per hæc designat, & admodum congruenter Alexandrum pardali comparauit propter celeritatem, & acumen ingenij, & varietatem. quatuor autem alas volucris bestiæ fuisse dixit, quia volucris instar Alexander, cùm percurrisset quatuor orbis terrarum partes, omnes in suam potestatem redegit, & per quatuor capita eam significauit, quæ post Alexandrum facta est imperij diuisio; quatuor enim pro vno constituti sunt reges, & Ptolemæo Lagi Aegypti commissa sunt gubernacula, Seleuco orientis imperium administrandum creditum est, Antigonus potitus est Asiæ, Antipater Macedoniæ, vt quidam auctores sunt, vt alij vero Philippus, qui & Aridæus dictus est, ipsius Alexandri frater. quatuor igitur capita quatuor post Alexandrum innuit imperia, & quatuor alæ ipsum Alexandri principatum, qui quatuor orbis terrarum partes superauit: potestatē autem datam dixit fuisse bestiæ, quando ea etiam, quæ superiores reges non obtinuerant, obtinuit ipse. verumtamen illud quoq; regnū, quod omnibus superius fuit, finem habuit.

Post hanc enim aspiciebam, inquit, in visione noctis, & ecce bestia quarta, terribilis & valde stupenda, & dentes eius ferrei, & magni, & vngues eius aræ comedebant, & comminuebant, & reliqua pedibus suis conculcabat, & ipsa valde differebat vltra omnes bestias, quæ erant ante ipsam.

Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta, terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans, dissimilis autem erat ceteris bestijs, quas videram ante eam. Vulg. Lat.

Quartam bestiam Romanorum regnum vocat, neque ipsi nomen ponit, quia ex plurimis nationibus Romanorum ciuitas conflata, orbis terrarum potita est, à regibus primum, deinde modo populari statu, modo ab optimitatibus administrata, demum ad pristinum regnandi genus redijt. terribilemque ipsam bestiam asserit, & valde stupendam, quia aliorum omnium regnorum potentissimum hoc fuit regnum. & in imagine item, quartam materiam ferrum posuit, & subiecit. quemadmodum itaque ferrum comminuit, & domat omnia, ita omnia comminuet & domabit. & hic similiter, bestiæ, inquit, dentes ferrei, vt perspicuum sit & hic, & illic idem regnum significari. comedebant, inquit, & bibebant, etenim reuera majora à Romanis subiectis populis imposita sunt tributa. & reliqua, inquit, pedibus suis conculcabat, pedes autem regni exercitum & milites innuunt, à quib' haud mediocres clades incolis & vrbium, & regionum inferuntur, & ipsa valde differebat vltra omnes bestias, quæ erant ante ipsam, potentius enim atque illustrius Romanorū regnum superioribus omnibus regnis fuit.

Et cornua ipsi decem, inquit.

Et habebat cornua decem. Vulg. Lat.

Significat hoc loco fore vt circiter regni finem decem simul exurgant reges, quorum alij potentes erunt, alij admodum imbecilles. hoc enim in imaginis quoque somnio docuit, namque illic digiti pedum decem erant, quorum pars ferrea, pars erat fictilis. quod beatus Daniel interpretans dixit, partem quidem regni robustam fore, partem vero imbecillem. ita vt aperte constet eadem vtroque somnio significari. & cornua ipsi decem ait.

Considerabam, inquit, cornua eius, & ecce cornu aliud paruum consurgebat in medio ipsorum, & tria ante ipsum eradicata sunt à facie eius, & ecce oculi, quasi oculi hominis cornu istius; & os loquens magna, & bellum faciebat cum sanctis.

Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruum orietur de medio eorum, & tria de cornibus primo Vulg. Lat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

primis euulsa sunt à facie eius, & ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia.

Hic Antichristum innuit, qui inter decem cornua exoritur, atque ipsum tria cornua radicitus asserit euulsisse, quo significat illum ex decem qui eodem tempore regnabunt, tres reges euersum ire. & paruum ipsum cornu vocat, vt à parua Iudæorum tribu natum. conspicuum autem, vt qui deinde futurus sit illustris. per oculos vero prudentiam, astutiamque designauit, qua ille plures decipiet. quin etiam os, inquit, loquens magna, hoc est, arrogantia atque superba. idque aperte beatus Paulus nos docet. cùm ait, ne quis vos seducat vllo modo, quoniam nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. Hoc innuens item beatus Daniel dixit, & os loquens ingentia, & faciebat bellum cum sanctis, omnia enim molitur, inquit, omnes homines cupiens improbitatis & pœnarum socios, & participes accipere. verum hæc faciens haud diutius persæuerabit, sed quàm celerrime destruetur.

2. ad Thess.

Contemplabar enim, inquit, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, & vestimentum eius quasi nix alba, & capillus capitis eius quasi lana munda, thronus eius flamma ignis, rota eius ignis ardens, fluuius igneus trahebat egrediens ante eum, mille millia ministrabant ei, iudicium sedit, & libri aperti sunt.

Vulg. La.

Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda, thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accensus, fluuius ignis rapidusque egrediebatur à facie eius, millia millium ministrabant ei & decies millies centena millia assistebant ei, iudicium sedit & libri aperti sunt.

Illa, inquit, omnia audebat cornu illud magna loquens, & superba, atque arrogantia, & cum sanctis pugnans donec sedit iudicium. illud autem nos scire par est, Deum corporis expertem, simplicemque ac nulla forma prædirum, quique nullam admittit circumscriptionem, cùm ipsius natura ea sit, quæ circumscribi nequeat, perspicue vtilitatis nostræ causa, perinde ac vult, visiones figurare; licetque nobis intueri illum alia ac forma videndum Abraam obtuliſſe, alia Moysi & alia Esaiæ. & Ezechieli similiter aliam ostendit speciem. quando itaque videris reuelationum varietatem, ne multiformem numen opineris. & ipsum audi per Oseam prophetam dicentem, Ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum: assimilatus sum dixit, non visus sum: quemadmodum enim vult visiones figurat. sicut deniq; beatus etiã Ezechiel contemplatus ex electro & igne compositum illum, quem viderat, narrataque visione subiecit, hæc similitudo gloriæ Domini. ac neq; ipsum Dominum à se conspectum dixit, neque ipsam Domini gloriam. sic itaque beatus Daniel item per antiquum dierum docetur æternum numen, quod cùm quidam interpretes etiam sic intellexissent, pro antiquo dierum, posuerunt tanquam dies. contemplare item capillos puros, & vestimentorum splendorem, inde vndique inculpatam & sanctam diuinam naturam, neque ipsam solum eiusmodi, sed etiam ea quæ de ipsa percipi possunt, eodem. iustitiam videlicet, prouidentiam, eiusdem. iudicium. quòd enim vidit cornu superbis vtens verbis, & Dei cultoribus infinitas moliens insidias, ex vndique coruscante puritate edocetur non negligente Deo, sed ob ineffabilem dispensationem permittente, hæc illud audere. & ne quis cursim opinaretur velle quidem Deum vtpote bonum, sanctis opem ferre, non posse autem, videt etiam thronum ex igne constructum, & rotas itidem ignea præditas natura, & fluuium ignis thronum trahentes, & mille millia ministrantes, & decies centena millia assistentes. & per hæc quidem diuina potestas declaratur, per illa vero incorrupta, nullique reprehensioni obnoxia natura. per antiquitatem autẽ æternitas, sapientia, & mansuetudo, his adijcit. iudicium sedit, & libri aperti sunt. hoc est, iudicij reliquum tempus probauit esse, & explicauit rerum ab vnoquoq; gestarum memoriam, libros enim appellat vniuscuiusque memoriam. quòd si quis enim Domini pollicitationem existimat his indicari, quam Apostolis pollicitus est, Ponentur, inquiens, duodecim sedes, & sedentes iudicabitis duodecim tribus Israel, nihil à ratione abhorret, mendacij siquidem expers est veritatis pollicitatio.

Matth. 19.

Aspiciebam, inquit, tunc à voce sermonum magnorum, quos cornu illud loquebatur, aspiciebam ne cui interfecta esset bestia illa, & perijsset, & corpus eius datum esset in combustionem ignis.

Vulg. La.

Aspiciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur, & vidi quoniam interfecta esset bestia, & perijsset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni.

Nam propter cornu illius insaniam, sa-

cto, inquit, iudicio quartum etiam regnum deletum est, & corpus bestiæ datum est in combustionem ignis, illud nos decet annotare, non simpliciter dixisse tradita est bestia, sed corpus bestiæ traditum est igni ad comburendum, cùm enim per bestiam omne regnum significet, & in regno alij sint pietatis alumni, alij improbitatis ministri, & hos quidem spirituales, illos vero carnales appellare consueuerimus diuinæ scripturæ suasu adducti, iure dixit, non bestiam tradiram esse igni ad comburendum, sed bestiæ corpus, hoc est, crassiores, & carnales, & nihil spirituale cogitantes.

Et reliquarum bestiarum ereptum est principatus, & breuitas vitæ data est eis, vsque ad tempus & tempus.

Vulg. La.

Aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas, & tempora vitæ constituta essent eis vsque ad tempus & tempus.

Aliarum enim bestiarum inquit iam desierat principatus, quarum multorum annorum circuitum regnando consumpsisset. erant enim vnicuique regnandi tempus definitum. sunt his autem ita gestis, inquit, cùm & alia regna iam prius deleta essent, & ij, qui in quarto regno erant suppliciò digni, igni traditi essent.

Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum perueniet, & in conspectu eius allatus est, & ipsi datus est principatus, & honor, & regnum, & omnes populi, tribus, linguæ ipsi seruient, potestas eius potestas æterna, quæ non transibit, & regnum eius non corrumpetur.

Vulg. La.

Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filium hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum perueniet, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient, potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.

Vere in Iudæos opportune ea dicta possunt, quæ olim prophetæ in ipsos decebat. Facies meretricis facta est tibi, sine pudore facta es ad omnia. quid enim his verbis apertius? euangelice enim reuera potius & apostolice, quam prophetice & ænigmatice propheta hæc quasi præco diuulgauit. quòd enim in euangelijs Dominus ait, Videbitis filium hominis venientem in nubibus cœli cum angelis suis. & beatus Paulus, Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui resurgent incorrupti, & nos qui viuimus, qui relinquimur, rapiemur in nubibus obuiam Domino in aera, & sic semper cum Domino erimus: hoc aperte nos docuit beatus Daniel, secundum Saluatoris vaticinium adueniens: filium quidem hominis vocans aperte propter eam, quam sibi asciuit naturam, venientem autem in nubibus, secundum id, quòd ipse pollicitus est, vt ostendat illum potestatem accipientem, & honorem & principatum & regnum ab antiquo dierum, tanquam hominem. hoc enim etiam in secundo Psalmo ex ipsius Domini persona beatus Dauid ait, Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. hoc item beatus Daniel asserit, omnes enim populi, inquit, tribus & linguæ ipsi seruient, ostendensque regnum fine cariturum, potestas eius inquit potestas æterna, quæ non pertransibit, & regnum eius non corrumperur. sic igitur scripta reuelatione adiecit.

Hieron. 5.

Matth. 24. 30.

Ad Thes. 4.

Horruit spiritus meus, ego Daniel in habitu meo & visiones capitis mei conturbabant me.

Vulg. La.

Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum in hoc, & visiones capitis mei conturbauerunt me.

Et vitio enim horribilis erat, inquit, & ignoratio eorum, quæ innuebantur, mentem meam confundens perturbationis implebat.

Accessi itaque ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebam ab eo de omnibus his.

Assistentes sit mille millia, & decies centena millia, per quæ non numerum definitum dixit, sed maiorem quàm vt numerari possit, multitudinem ministrorum & eorum qui præsto aderant, declarauit. digniores enim non fuerant, qui ministrare etiam iubebantur, reliqui vero, quòd non sine merito starent, seruitutem indicabant. & sicut in humanis iudicijs exhibitis populis alij allant horribilius iudicium præ se ferentes, alij egrediuntur & ingrediuntur iudicij responsa afferentes, ita in maxime horribili iudicio vidit Daniel decies centena millia astantes, & mille millia eorum, quibus ministrandi munus erat impositum. cùm accessisset itaque interrogans, quæ nam esset reuelationis interpretatio, didicit à quodam eorum, qui astabant, veritatem.

Dixit enim mihi, hæ bestiæ magnæ quatuor, quatuor regna surgent in terra, quæ auferentur, & accipient regnum sanctí altissimi, & obtinebunt illud vsque in sæculum sæculorum.

Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me. Hæ quatuor bestiæ magnæ quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. suscipient autem regnum

Vulg. La.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnum vsque in sæculum, & in sæculum sæculorum.

Animaduertendum est diligenter, dixisse ipsum hic quoque regna quatuor, sicut in imagine quatuor item dixerat, vt ne existimemus fictile regnum à ferreo aliud esse. etenim ibi finem regni ferrei imbecilliorem fore dixit, & hic similiter tria cornua radicitus ex decem euulsa, vt imbecillius affecta. hæc itaque regna inquit delebuntur, & verum ac sempiternum regnum sanctis altissimi tradetur. illud itaque experens inquit pro nihilo existimato hominum regna in præsenti vita, quæ haud multo post habitura sint finem.

Deinde quærebam, inquit, accurate de quarta bestia, quæ erat differens vltra omnem bestiam, & terribilis valde, dentes eius ferrei, & vngues ipsius ærei, comedebat & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat.

Vulg. Ita. *Post hæc volui diligentius discere de quarta bestia, quæ erat dissimilis valde ab omnibus, & terribilis nimis, dentes & vngues eius ferrei, comedebat, & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat.*

Notandum est dentes ferreos dici, & vngues æreos. Romanorum enim regnum ab omnibus accepit tributum, ideo dentes dixit ferreos. & quia etiam ex Macedonico regno profecti in militiam ascribuntur, & quod sunt vngues bestijs, id regi milite, iure vngues æreos appellauit, quando quidem tertium quoque regnum æreum vocauit.

Percont abar enim, inquit, & de cornibus eius decem, quæ erant in capite illius, & de quarto, quod ascenderat, & excusserat priorum tria: cornu illud cui erant oculi, & os loquens magna, & visio eius maior reliquis.

Vulg. Ita. *Et de cornibus decem, quæ habebat in capite, & de alio quod ortum fuerat, antequam ceciderant tria cornua, & de cornu illo, quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius erat ceteris.*

Non est mirandum si sæpiùs parum dixit eorum, hic vero visionem ipsius maiorē reliquis, sed oportet diligenter ijs, quæ dicuntur, animum adhibere, namque, quia nascens cornu vidit, parum ipsum appellauit, tanquam etiam à parua Iudæorum natione profectum, & interim obscurum obtinens regnum, postquam vero radicitus euulsit tria superiora cornua, merito visionem ipsius reliquis maiorem vocat. addit itaque adhuc interrogans,

Cur nam cornu illud bellum faciebat cum sanctis, & prænalbat aduersus eos?

Vulg. Ita. *Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis.*

Id est deprædat, & humiles fecit eos.

Donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis altissimi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti.

Vulg. *Donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsi, et tempus aduenit, et regnum obtinuerunt sancti.*

Supplicaui, inquit, vt discerem, quidnam significet cornu illud fastu elatum, & arrogantia verba proferens, sanctorumque deprimens cœtum, quoad antiquus dierum iustam sententiam ferat, reddatque sanctis regnum, & cornu illius infringat potentiam.

Et dixit mihi, inquit, sic. bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod superabit omnia regna, et deuorabit omnem terram, et conculcabit, et concidet eam.

Vulg. *Et sic ait. bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, et deuorabit vniuersam terram, et conculcabit, et comminuet eam.*

Hæc autem illi per ænigmata discebant, nos vero ipsa experientia didicimus, qui videmus prædictionis euentum, exactionem tributorum, paupertatem complures opprimentem. & alia quotidie fieri conspicimus.

Et decem cornua ipsius, inquit, decem reges surgent.

Vulg. *Porro cornua decem ipsius regni decem reges erunt.*

Notandum est non dixisse fore, vt singuli exurgant alius alij deinceps succedentes, sed eodem tempore omnes exurrecturos, atque hæc ita se habere, sequentia testantur.

Et post eos enim surget, inquit, rex alius, qui superabit malos omnes superiores, et tres reges humiliabit.

Et alius consurget post eos, et ipse potentior erit Vulg. prioribus, et tres reges humiliabit.

Quod si non eodem tempore regnarunt, verum singuli superioribus succedentes alius alij, quo modo iste tres superiores eodem tempore humiliabit? perspicuum igitur ita prædicere, fore, vt decem circa hæc simul exurgant, & postremus Antichristus exoriatur, regnumque obtinere contendat, quem cum ipsis bellaturum, ac tres ex ipsis euersurum affert, qui quidem non contentus ea victoria, quam de hominibus reportauerit,

Et iam sermones, inquit, contra altissimum loquetur, et sanctos altissimi conteret, et putabit, quod possit mutare tempora et leges.

Vulg. *Et sermones contra excelsum loquetur, et sanctos altissimi conteret, et putabit, quod possit mutare tempora et leges.*

Tanta enim rabie, inquit, & infamia conci-

citabitur, vt superba verba & maledicta contra Deum altissimum conijciat, omneq; supplicij genus inferat ijs, qui ipsi Deo grato & benuolo animo inseruientes sanctitatis participes fuerint. opinaturque posse se pietatem, quæ tunc vigebit, funditus euertere, optimamque ipsius rempub. commutare. hoc enim innuit, cùm dixit, cogitabit mutare tempora & legem, hoc est eam rempubl. quæ tunc res administrabit. deinde subijcit.

Et tradetur in manu eius.

Hoc est permittet diuina prouidentia, ostendens ij; deformitatis malorum illorum tempus, neque enim in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem, cùm dixisset, tradetur in manu eius, adiecit,

Psal. 9. *Vsque ad tempus & tempora, & dimidium temporis.*

Id ij; apertius in fine prophetiæ nos edocuit, a tempore enim mutationis continuitatis inquit, & vt data fuerit abominatio desolationis, dies mille ducenti nonaginta. tempus igitur & tempora, & dimidium temporis, tres annos cum dimidio dicit, quibus cornu illud magna loquens imperabit.

Sed iudicium sedit, & principatum eius transmutabunt, vt deleat & perdat vsque in finem.

Vulg. Ita. *Et iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem.*

Hoc item aperte beatus Paulus nos docuit. cùm enim dixisset ea, quæ paulò antè memorauimus, hæc etiam subiecit, tantum, vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem 2. ad Thes. 2. Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, eum, cuius est aduentus secundum operationem satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis ijs, qui pereunt. quod autem dicit, tale est, oportet id quod modo detinet è medio tolli, extinguetur enim error, qui detinet, & finis idolorum dolis imponetur, & tunc reuelabitur ille iniquus. hoc Dominus quo- Matth. 24. que in sacris euangelijs asseruit. prædicabitur enim hoc euangelium, inquit, in omnes fines terræ in testimonium ipsis. & tunc veniet finis. hoc inde edoctus beatus Paulus Thessalonicenses ipse docet, ac per illos omnes pietatis amatores, quasi dicat, ne existimetis fore, vt nunc ille veritatis hostis appareat. oportet enim prius idolorum errorem, qui homines detinet, extingui, & corroborari euangelij prædicationem, deinde sic iniquum illum reuelari. tum ipsius quoque perniciem ostendit, quem Dominus, inquit, Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. tum etiam quo pacto apparebit, declarat. cuius est, inquit, aduentus secundum operationem Satanæ. ingredietur enim diabolus Dei & salua toris nostri humanitatem; & sicut Dominus per humanam naturam apparens nostræ salutis auctor fuit, ita etiam diabolus sumpto suæ improbitatis idoneo instrumento, per ipsum propriam virtutem ostendet, mendacibus signis, & prodigijs, & falsa miraculorum specie otiosos homines seducens ac docens, cur nam hæc fieri permittat auctor omnium rerū Deus, adiecit, eo quòd caritatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Hoc idem dominus quoque Iudæis dixit. Ego veni in no- Ioan. 5. mine patris mei, & non accepistis me, veniet alius in nomine suo, & illum accipietis. hæc autem docens angelus Danielem, sermones, ait, contra altissimum loquetur, & sanctos altissimi debellabit & cogitabit mutare tempora & legem, & dabitur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dmidium temporis. & iudicium sedit, & principatum eius transmutabunt, vt deleat & perdat, vsque in finem. videre quemadmodum ea, quæ angelus ænigmatice interpretatus est, aperte beatus Paulus edocuerit. & Dominus item præsignificans fu- Matth. 24. turas in sanctos impiorum inuasiones, Erit, dicebat, tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet, et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi. deinde cum sanctis suis discipulis consuluisset, & per illos omnibus hominibus, cauerent ne seducerentur ab ijs, qui dicerent hic vel illic Christum esse: non enim amplius clam & occulte, sed palam cum gloria apparebit. adiecit: tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa, et maiestate, & mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. hæc itidem Danieli prædicens angelus, ijs, quæ iam dixerat, adiecit.

Et regnum, & potestas, & magnitudo regum, qui sunt sub tot omne cœlum, data sunt sanctis altissimi, & regnum eius regnum æternum, & omnes principatus ipsi seruient, & obedient. hucusque finis verbi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulg. Lat. *Regnum autem, et potestas & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges seruient ei, & obedient. hucusque finis verbi.*

Hoc est, omnium rerum huiusce vitæ hic est finis, vt deficiant omnia terræ regna, tradaturq; sanctis altissimi regnum æternum, ac regnantes ei obediant & amice seruiant. est enim perenne regnum eius ac fine carens. His auditis inquit, ego Daniel terrore multo completus sum, vt ne cogitationes quidem meæ in me quiescerent, sed confunderentur, & continenter conturbarentur: & forma mea multum hac de causa immutaretur. veruntamen

Ostensa mihi mysteria haud passim diuulgaui sed in corde meo ea conseruabam.

Vulg. Lat. *Ego Daniel multum cogitationibus meis cruciabar, & facies mea mutata est in me, verbum autem in corde meo conseruaui.*

Beatus igitur Daniel hæc nos docuit, ego autem in præsenti omissa Iudæorum accusatione, vehementer admiror, quosdam pietatis magistros quartam bestiam vocasse regnum Macedonicum. oportuit enim ipsos primum considerare tertiam bestiam quatuor habuisse capita, quod aperte indicabat post Alexandri obitum quadripartitam regni diuisionem. deinde animaduertendum erat & quartam bestiam eodem tempore decem habuisse cornua. & paruum cornu tria priora cornua radicitus euulsisse. & quatuor, at nõ decem reges Alexandri regnum excepisse. & vt alijs omissis, ad finem perueniam, illud etiam simul inspiciendum erat, dixisse prophetam post quartæ bestiæ interitum sanctis altissimi regnum traditum iri. quare etiam iudicium sedit, sancti autem altissimi non post Antiochum Illustrem, id est Epiphanem regnum exceperunt. quòd si potentiam quandam adepti sunt beati Maccabæi, non tamen diutiùs regnarunt, Iudas enim tres annos præfectus fuit, Ionathan vndeuiginti, Simon octo, alij vero, vt ne singula percurrens prolixiore vtar oratione, cùm parumper regnassent, vel morte extincti sunt, vel calamitatibus affecti & in discrimen adducti imperio priuati fuere. alioqui, neq; omnes quidem illi sancti, cùm quidam in illis improbi extiterint, & vt omnes etiam ponamus sanctos esse, his omnibus deletis Herodes totius Iudææ rex declaratus est. quomodo itaq; verum erit, quod ab Angelo dictum est, post deletum cornu illud, regnum & potestatem, & magnitudinem regum, qui sunt subter omne cœlum, data esse sanctis altissimi, & regnum eius regnum æternum? nihil enim horum Maccabæis conuenit. neque enim illis regnum creditum fuit, sed cùm ductores exercitus essent, vincebãt, & celerem finem sortiti sunt. relinquitur itaque, vt quartam bestiam Romanorum regnum intelligamus, circiter finem cuius decem eodem tempore consurgent reges, atque omnis improbitatis opifex & magister nouissimus apparebit ex facies ac patiens, quæ docti sumus, post cuius interitum Dei & saluatoris nostri apparebit aduentus; & de omnibus hominibus iudicium fiet; & aperientur libri, id est, eorum quæ ab vnoquoq; in vita gesta fuerint, recordationes. & igni tradetur bestiæ corpus, hoc est, illi qui adempta animæ potestate corpori licentiam concesserint, & carnis sensui in vita addicti fuerint. reddet autem iustus iudex sanctis regnum, clamans: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à cõstitutione mundi, quod vtinam nos omnes consequamur gratia, & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

ORATIO VIII.

In anno tertio regni Baltasar, visio apparuit mihi, ego Daniel, post conspectum mihi principium. Vulg. Lat.

Anno tertio regni Baltasar regis, visio apparuit mihi, ego Daniel, post id, quod videram in principio.

Cùm adhuc, inquit, Chaldæorum, siue Assyriorum vigeret imperium, aliam reuelationem vidi post illam priorem, & hanc recẽtiorem tempus declarat, priorem enim vidit anno primo Baltasar regis Chaldæorum, hanc vero anno eiusdem tertio. neque temere tempus notat, sed docens multo antè tempore quàm hæc fierent, à rerum omnium auctore Deo sè consecutum esse, vt prægnoscceret.

Et vidi inquit in visione, & factum est, cùm viderem ego, & eram in Susis, castro, quod est in regione Elam. Vulg. Lat.

Vidi in visione mea, cùm essem in Susan castro, quod est in Elam ciuitate.

Susa olim metropolis erat Persarum. quando itaque Persici regni discit euerhonem, necessario in illa vrbe sibi videtur inspicere reuelationem, & vidi, inquit, in visione, hoc est non vigilans, neque interdiu hæc conspexi, sed in somnis mihi auctor rerum omnium Deus ostendit.

Et eram, inquit, super Vbal. Vulg. Lat.

Vidi autem in visione esse me super portam Vbal.

Iuxta portam inquit mihi videbar stare, ita enim quidam posuerunt interpretes.

Et sustuli oculos meos, et ecce aries vnus stans super Vbal, & ipsi cornua excelsa, & vnum excelsius altero, & excelsius ascendebat in extremo.

Vulg. Lat. *Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce aries vnus stabat ante paludem habens cornua excelsa, & vnũ excelsius altero, atque succrescens.*

Persicum regnum arieti simile intuetur, tanquam diuitijs suis laborans, multarumque facultatum obtinẽs abundantiam. duo cornua in ariete contemplatur. quia primus ipsorum regno potitus est Cyrus, & vsque ad filios tantum regnum ipsum transmisit, Cambyse enim illius filio vita functo paucos menses Magi regnũ obtinuerunt, quod paulo post excepit Darius Hystaspis, vsque ad filios & nepotes * regnum vsque ad Darium transmittit, quo interfecto Alexander Macedo, regno potitus est. Duo itaque genera regum per duo cornua significantur, & ambo quidem intuetur excelsa, excelsius autem priore posterius, sicut enim iam ante diximus, amplius Dario & Xerxe septa tenentibus regnum fuit. nam Cyrus Pontum Euxinum & Asiam sibi subegit. Darius etiam Scythas Nomadas cum reliquis sibi subiectis coniunxit. Xerxes Europæ quoque regni iugum imponere conatus est. Idcirco duo cornua in Ariete contemplatur, sed alterum prius, alterum posterius, & posterius excelsius priore.

Et vidi inquit arietem cornu petentem contra mare, & boream, & austrum.

Vulg. Lat. *Postea vidi arietem cornibus ventilantem, contra occidentem, & contra aquilonem, & contra meridiem.*

Omnia enim & ad aquilonem, & ad austrum sita tibi subiecta habebat. & itidem ea, quæ ad occidentem vsque ad ipsum mare, & plurimas item insulas in seruitutem redegit. statim itaque cum Xerxe bellum Græciæ inferente & Cyprij, & Rhodij, Samij, & Lesbij, & Chij, & Cyclades omnes inita societate pugnabant, hac de causa vidit arietem cornu petentem contra mare, & aquilonem, & austrum.

Et omnes, inquit, bestiæ non stabant in conspectu eius, & non erat liberans de manu eius, & fecit secundum voluntatem suam, & magnificatus est.

Vulg. Lat. *Et omnes bestiæ non poterant resistere ei, neque liberare de manu eius, fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est.*

Bestias autem rursus alia regna singularia vocat, Syrorum, Cilicum, Arabum, Aegyptiorum, & bestias ipsa appellat eò, quòd subiectis populis terribilia forent. nullum itaque regnum, inquit, resistere poterat regno illi, quod cornu petebat contra austrũ, & aquilonem, & mare, & nemo hominum poterat ab illo imperio liberum quempiam demonstrare, sed quodcunque ei videbatur, illud ad exitum perducebat

Et ego, inquit, intelligebam.

Hæc, inquit, contemplans mecum ipse reputabam, quæ per hæc significarentur, ea cupiens inuenire, neque hæc cogitante.

Ecce hircus caprarum veniebat à Libyco super faciem totius terræ, & hirco illi cornu erat conspicuum inter oculos eius.

Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occi- Vulg. Lat.
dente super faciem totius terræ, & non tangebat terram, porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos.

Macedonicum regnum hoc in loco à somnij ænigmate significatum est, quod propter celeritatem, agilitatemque hircum appellauit, ariete enim velocior est hircus, & à Libyco ipsum venisse dixit, quia cùm Aegyptum prius subegisset, deinde in Persarum regionem cõcesit. vicit enim Darium in Cilicia, & inde percursa Assyria, Phœnice, & Palæstina, & vrbib* partim deditione, partim vi captis in Aegyptum profectus est. deinde illo quoque regno potitus, Perside occupata maximum ipsorum euertit regnum. vnum autem cornu conspicuum, hoc est, insigne & illustre ipsum vocat Alexandrum, & inter hirci oculos natum asserit illud cornu propter ingenium, & prudentiam, & sagacitatem mentis ipsius Alexandri.

Et venit, inquit, hircus vsque ad arietem habentem cornua, quem vidi stantem super Vbal. & cucurrit ad eum in impetu roboris sui, & vidi ipsum peruenisse vsque ad arietem, & offensus est contra eum, & percussit arietem, & contriuit vtraque cornua eius, & non erat robur arieti, vt staret coram ipso. & proiecit ipsum in terrã, et conculcauit ipsum, & non erat eripiens arietem de manu eius.

Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem Vulg. Lat.
videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ, cumque appropinquasset prope arietem efferatus est in eum, & percussit arietem, & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei, cumque eum misisset in terram conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius.

Primum enim cum illius ducibus congressus in Asiæ regionibus, omne ipsis imperium ademit, deinde cùm Darius in Cilicia ingenti cum exercitu occurrisset, alte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum prælium committitur, & Darius in fugam vertitur, multisque militibus interfectis captinas Darij filias Alexander accepit. tum rursus post reuersionem ex Aegypto ad Babylonem instructa acie & ipsum Darium occidit, & Persicum euertit regnum. & contrita ait veraque ipsius fuisse cornua, eo quòd Medi etiam Persæ simul nominantur, cum Cyrus, qui primus regnauit, à patre Medo, & à matre Persa duceret originem. & quia primus ipsorum rex vtrisq; his nominib⁹ appellatus est, necessario illi quoque, qui sub eius regno erant, Medos & Persas ipsos nominabant, in vnum enim principatum vtraque regna continere. externi quoq; scriptores & Persas & Medos eosdem nuncupant. ita autem inquit contritis arietis cornibus,

Hircus caprarum magnificatum est, vsque valde.
Vulg. La. *Hircus autem caprarum magnus factus est nimis.*

Persico enim fine Medo euerso regno Alexander in omnes imperium adeptus est, sed isto quoque cum breue tempus superuixisset, fortitus est vitæ finem, & hoc vidit beatus Daniel, idcirco ait.

Et cum roborasset ipse, contritum est cornu illud magnum.
Vulg. La. *Cumque creuisset fractum est cornu magnum.*

Post victoriam illam maximam, inquit, communem hominum Alexander fortitus est finem.

Et ascenderunt, inquit, quatuor cornua subter illud ad quatuor ventos cæli.
Vulg. La. *Et orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cæli.*

Quatuor autem cornua, quatuor illos reges nuncupauit, qui eodem tempore simul Alexandro successere. Ptolemæus enim Lagi Aegypti accepit imperium, Seleucus Nicanor Babylonem obtinuit, & reliquas partes vsque ad Syrium pertinentes. Antigonus Asia potitus est, Macedonia Antipater, aut, vt quibusdam scriptoribus videtur, Philippus, qui etiam Aridæus dictus est, Alexandri frater. & illud notandum est, conspexisse prophetam tertiam bellum quatuor habentem capita, & hircum post vnum cornu contritum quatuor cornua produxisse, vt per spicuum fit, eadem & per hircum & per tertiam bestiam significari.

Et ex vno, inquit, cornuum egressum est cornu vnum robustum.
Vulg. La. *De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum.*

Antiochum dicit Illustrem, id est Epiphanem, qui Antiochi illius, qui Magnus vocabatur, filius fuit.

Et magnificatum est inquit ad austrum, & ad orientem, & ad Libycum, et ad virtutem.

Et factum est grande contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem. Vulg. La.

Potens, inquit, effectus superauit Aegypti regem, & nationes ad orientem sitas in suam redegit potestatem. & cum exercitu profectus Iudæis quoque, inquit, bellum intulit, & sanctam Metropolim subegit. virtutem enim ipsam appellauit, propter diuinam gratiam, quæ id temporis in templo florebat. idque planius faciens subiecit.

Et magnificatum est vsque ad virtutem cæli, & cecidit in terram de virtute, & de stellis, & conculcauit eas. Vulg.

Et magnificatum est vsque ad fortitudinem cæli, & deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas.

Hæc nos apertius edocent primus & secundus Maccabæorum liber, & Iosephus historiographus hæc accurate conscripsit, & nos item breuiter, quæ ad ipsum pertinent, enarrabimus. Cùm Iudæi illi, qui ex eo genere nati erant, cuius erat maximus pontificatus, contra principem sacerdotum eo tempore seditione concitassent, qui hunc principatum appetebant, ad Antiochum profecti ei persuadent, vt Iudæorum respublica Græca transferatur institutis, & gymnasium in vrbe ædificandum curet, quibus rebus pijs piis homines in luctu erant, & mœrebant; quòd apertam cernerent legum violationem, at reliqua turba libere absque vllo metu diuinam legem conculcabat, & in circumcisione præceptum contumeliose illudebat. vehementiore autem conflata seditione cùm eo peruenisset Antiochus, plurimos pios homines occidit, & ausus est in sacri templi adyta ingredi, quò ingressus omnia quæ templi erant prædatus est, sibique thesauris vendicatis, & vsurpatis omnibus muneribus, & poculis & phialis & craterib⁹, aureaque mensa, & aureo thuribulo, & candelabris ex auro confectis, & omnibus omnino diuini ministerij vasis, aram insuper in Dei templo Ioui constituit, omnemque vrbem idolis complenit, & omnes sacrificare cogebat, & ipse etiam suem in diuina ara mactauit, ac Iouis Olympij templum nuncupauit. hæc omnia beatus Daniel multo ante docet, videt enim per cornu, ipsum Antiochum, qui magnus factus est, vsque ad virtutem cœli, id est, insania contra ipsum rerum omnium auctorem Deum concitatus est, cui & populus, & templum dedicatum erat, & cecidit in terram de virtute, & de stellis, & conculcauit eas.

plurimi

plurimi enim ex populo violata Dei lege ex ordine cœlestium exciderunt, & ab illius tyrannide conculcati sunt, qui seipsos perdiderunt. ac stellas ipsos propter nobilitatem, splendoremque pietatis appellauit. innuitque quod olim Abraæ promissum fuit: faciam enim semen tuum, inquit, sicut stellas cœli. neque enim contentus fuit, inquit, conculcasse plures eorum, qui stellæ vocabantur, sed etiam

Vsque ad principem virtutis magnificatum est.
Vulg. La. *Et magnificatum est vsq; ad fortitudinem cæli.*

Rabie enim & insania contra ipsum Deum & regem huius exercitus, id est, populi sancti, exarsit, & hæc facere inquit perseuerabat, quoad princeps exercitus liberaret eos è captiuitate, id est, quoad opem diuinam consequerentur. & nos per Archangelum illum, cui munus hoc impositum est, vt noster sit præses & custos, adipisceremur salutem. deinde apertius quæ ausurus foret Antiochus præsignificat.

Et per ipsum, inquit, sacrificium turbatum est peccato.

Neque enim permittebat secundum legem offerri sacrificia, sed Græco ritu ea perfici cogebat. tum subijcit.

Quæ etiam factum est, & prosperè ei successit.

Tunc enim impedimentum nullum fuit, quod eius rabiem coerceret.

Et sanctum, inquit desolabitur, & datum est super sacrificium peccatum, & proiecta est in terram iustitia, & fecit, & prosperè successit.
Vulg. La. *Et ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius, robur autem datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.*

Furore enim percitus, & tyrannide vtens polluere ausus est altare peracto non legitimo sacrificio, vacuum autem ab ornatu diuinum templum fecit, iustitiæq; leges conculcauit iniusta pijs hominibus illata nece, & interim dum hæc faceret, prosperè ei succedebat. deinde

Audius quendam sanctum loquentem, & dixit vnus sanctus phelmoni loquenti. vsquequo visio stabit, & sacrificium ablatum, & peccatum desolationis datum, sanctum, & fortitudo conculcabitur?
Vulg. La. *Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti. vsquequo visio & iuge sacrificium, & peccatum desolationis, quæ facta est, & sanctuarium & fortitudo conculcabitur?*

Phelmoni Hebraica lingua Græca voce quendam significat, idq; testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. ait itaque beatus Daniel, audiui quendam sanctum de alio sancto quærentem. & perspicuum est illum vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum sit temeratiæ impietatis, iniquitatisque, & desolationis templi, & minime legitimi, detestabilisque sacrificij tempus, ac tyrannidis illius, qua populus opprimetur.

Et dixit ei, inquit, vsque ad vesperam & mane dies duo mille & trecenti, & purgabitur sanctum.

Et dixit ei, vsque ad vesperam & mane dies duo millia trecenti, et mundabitur sanctuarium. Vulg. La.

Vesperam vocauit calamitatum initium, & mane calamitatum finem. quia quæ dolorem afferunt, ea nocti ac tenebris comparantur. à præsenti, inquit, initio calamitatum vsque ad finem malorum tantum temporis intercedit, & computati dies hi secundum Hebræorum rationem sex annorum & sex mensium numerum perficiunt. tamdiu enim grassata est Iudæorum calamitas.

Et factum est, inquit, cùm viderem ego Daniel visionem, quærebam intelligentiam.

Et factum est autem, cum viderem ego Daniel visionem & quærerem intelligentiam. Vulg. La.

His inquit conspectis, intelligere, & accurate percipere cupiebam, quæ per hæc significarentur ænigmata.

Et ecce stetit in conspectu meo quasi visio viri.

Ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Vulg. La.

Videbar, inquit, mihi videre virum,

Et audiui vocem viri inter Vhai, & vocauit, & dixit, Gabriel fac intelligere illum visionem.

Et audiui vocem viri inter Vlai, & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istum visionem. Vulg. La.

Audiui etiam alium quendam humana voce vtentem, & imperantem ei, qui assistebat mihi, quem Gabrielem quoque nominauit, vt interpretaretur mihi reuelationis ænigmata. ex ijs, quæ dicta sunt conijci potest, eum, qui iubebat, Dominum fuisse.

Et venit, inquit, & stetit iuxta statione meam.

Et venit, & stetit iuxta vbi ego stabam. Vulg. La.

Statim, inquit, iussus venit, & prope me stetit.

Et cum veniret ipse obstupui, & cado in faciem meam.

Cumque venisset, pauens corrui in faciem meam. Vulg. La.

Idonea hæc sunt ad conuincendum Eunomij saltum, qui ipsam se cognoscere Dei essentiam arroganter iactitat. ij enim angelorum contemplationem, eandemque contemplantis viribus dimensam tantus propheta non tulit, quid magis impium aut detestabilius ijs qui gloriantur diuinam se

Universidad de Deusto
Biblioteca

nouisse substantiam? sed ad propositum reuertamur.

Et dixit ad me, intellige fili hominis, adhuc enim in temporis finem.

Vulg. La. *Et ait, ad me intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio.*

Ne existimes, inquit, in præsenti his rebus finem impositũ iri, siquidem post multos annos fient, expleto enim definito tempore, horum vnumquodq; ad exitum perducetur.

Et cum loqueretur ipse mecum, cado in faciem meam super terram & tetigit me, & statuit me super pedes meos. & dixit, ecce ego indico tibi futura in nouissimis iræ filijs populi tui. adhuc enim in temporis finem manent.

Vulg. La. *Cumque loqueretur ad me collapsus sum pronus interram, et tetigit me, et statuit me in gradu meo, dixitque mihi, ego ostendam tibi, quæ futura sunt in nouissimo maledictionis, quoniam habet tempus finem suum.*

Cum vidisset me, inquit, præ metu collapsum, primum erexit me, deinde consolatur indicans ea se gratia venisse, vt mihi futura cupienti præmonstraret, & qualia propter diuinã iram rursus essent inuasura populum meum, deinde metum, quo afficiebar, mihi ademptum cupiens, hæc lõgo post tempore futura indicauit. & quę videram ea mihi singula interpretatus est, ita locutus.

Iste aries, quem vidisti habens cornua, rex Medorum est, & Persarum.

Vulg. La. *Aries quem vidisti habere cornua rex Medorum est, atque Persarum.*

Nam quia simulatque Chaldaicum sine Assyrium Darius Medus excepit regnum, etiam Cyrus Persa tunc ad Persas transtulit imperium, qui & Medus erat & Persa, propter generis cõiunctionem, necessario Persis Medos præposuit, & ait, arietem esse regem Medorum & Persarum, ambo enim, & postremus Darius qui Artamenis appellatus fuit, quem Alexander Macedo confecit, vtraque regna administrauit.

Et hircus, inquit, caprarum rex Græcorum, & cornu illud magnum, quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus.

Vulg. La. *Porro hircus caprarum rex Græcorum est, et cornu grãde, quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus.*

De Alexandro loquitur.

Quod autem contritum est, et steterunt quatuor cornua subter illud, quatuor reges cõsurgent de gente eius, & non in robore illius.

Vulg. La. *Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente eius cõsurgent, sed non in fortitudine eius.*

Nam post illius, inquit, obitum regnum illius in quatuor regna diuidetur, quin etiam etsi quatuor fuerint qui regnent, non poterunt tamen egregia illa facinora, quæ ille faciebat, perficere, verum multo se eius virtute inferiores præstabunt.

Et in extremo, inquit, regni ipsorum, completis peccatis eorum,

Et post regnum eorum, cùm creuerint iniquitates, Vulg.

Quando, inquit, ad summam impietatem peruenerint, & vltra meæ diutinæ lenitatis terminos deliquerint,

Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & forte robur eius, & non in robore suo.

Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis. Vulg.

Antiochi versutam malitiam per hæc innuit, & præter malitiam, potentiam, quam ille sibi comparauerat, deinde docens eum hæc facturum, Deo videlicet permittente, necessario subiecit, & non in robore eius, & Assyrio ait Deus per Esaiam propheram, nunquid gloriabitur securis sine incidente in ea? aut exaltabitur serra sine trahente eã? ita & hic, audebit hæc, inquit, Antiochus non vt potens, sed Deo permittente.

Et mirabilia, inquit, corrumpet, & diriget, & faciet, et interficiet fortes, et populum sanctum & iugum vinculi eius diriget.

Et supra quam credi potest, vniuersa vastabit, et prosperabitur, & faciet, & interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam. Vulg.

Id est, nihil ipsi erit impedimento, quin omnia faciat quæcunque voluerit. de talibus beatus Dauid præcipit, cùm ait. noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine facente iniustitias, persæpe enim accidit vt impietati & iniquitati addictis hominibus, quique audeant admodum iniqua, res prospere succedant. Iugum igitur inquit, vinculi eius diriget, hoc est, quæcunque subiectis populis imperabit, ea coget illos perficere. deinde verlutam illius malitiam, dolosamq; simulationem prædicens,

Dolus inquit in manu eius, & in corde suo magnificabitur, & dolo interficiet multos.

Et dirigetur dolus in manu eius, & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos. Vulg. La.

A principio enim Gymnasium in Hierosolymis ædificari præcepit, deinde sullis vesci carnibus, tum etiam coegit sacrificare, ac verbis fallacibus vius pios homines in fraudem impellere conabatur, ac regia munera

dera pollicitus omnes in legem delinquentes cernere cupiebat. ideirco dolus, inquit, in manu eius, & in corde suo magnificabitur. maximum enim seipsum omnium hominum existimauit esse. & dolo interficiet multos, quoscunque scilicet in fraudem inducere potuerit.

Et in perditione multorum, inquit, stabit.

Hoc est, quæstione adhibita, exquisitis tormentis vietur, donec plures viderit propriam salutem amisisse. neque contentus ea contra homines insania,

Etiam in principem, inquit, principum stabit.

Vulg. La. *Et contrà principem principum consurget.*

Hoc est contra ipsum regem regum, qui dominantibus dominatur, insaniens, dedicatum illi templum polluere aggressus, & permissam sibi contra Iudæos licentiam ostendens.

Et quasi ona, inquit, manu ipsos conteret.

Vulg. La. *Et sine manu conteretur.*

Ita facillime omnia hæc, inquit perficiet, perinde atque si quis ona manu vellet conterere. atque hic ipsorum Iudæorum segnitiem notat, qui neglectis rebus diuinis, ab ipso Deo deserti, & superna fuere prouidentia destituti. his adijcit.

Et visio vespere & mane, quæ dicta est, vera est.

Hoc est, & tempus calamitatibus definitum sine vlla dubitatione verum est. quia vero multum temporis intercedit,

Et tu signa, inquit, visionem, quia in dies multos erit.

Vulg. La. *Tu ergo visionẽ signa, quia post multos dies erit.*

Hoc est, obscuram adhuc ipsam multis relinque. tibi enim vt cupienti hæc ante res ipsas declaranda curaui.

Et ego, inquit, Daniel dormiui, & obtorpui dies, & surrexi, & faciebam opera regis, & admirabar visionem, & non erat intelligens.

Vulg. La. *Et ego Daniel langui, & ægrotaui per dies, cùmque surrexissem, faciebam opera regis, & stupebam ad visionem, & non erat qui interpretaretur.*

Cùm enim didicissem ea mala, quæ rursus populum meum essent oppressuri, tanto mœrore affectus fui, vt etiam ob eam rem in ægritudinem inciderim; verumtamen ita affectus, quæ à rege mihi commissa fuerant, administrabam, nemine infirmitatis causam cognoscente. Hic nouerat etiã cum beato Paulo dicere, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego nõ vror? & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus. & si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. ita affectus & hac erga conseruos benenolentia præditus perceptis ijs calamitatibus, quæ multis

2. ad Cor. 11.

post sæculis in ipsos conseruos essent inuasuræ, lamentari ac lugere persequebatur; præsertim cùm exploratum haberet eorum se malorum omnino expertem fore, qui è præsenti vita haud multo post essent decessurus. hanc eandem caritatem decet nos item cognatis & conseruis præstare, idemque mutuo sentire, & membrorum mutuam, qua sibi compatiuntur, cognationem imitari: siquidem membra alter alterius vocati sumus, ac digni effecti, qui Christi corpus appellemur. ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO IX.

In primo anno Darij filij Assueri de semine Medorum, qui regnauit super regnum Chaldæorum in anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, qui factus est sermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem, septuaginta annos.

In anno primo Darij filij Assueri de semine Medo Vulg. La.
rum, qui imperauit super regnum Chaldæorum, anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta annis.

Hinc quoque perspicuum est aliud fuisse Darij Assueri, aliud Cyri Persæ regnum, & cum ijs, quę paulo ante dicta sunt, modo recitata consentiunt, neque enim Darium simpliciter Medum appellauit, sed de semine Medorum, vt planum fieret non vtrinque materno scilicet & paterno genere Medum illum fuisse. regnauit tamen super regnum Chaldæorum, Baltasar post languorem diuina plaga nocte interfecto, & breue admodum tempus Darius iste regnasse mihi videtur, beatus enim Daniel, cùm iam reliquum expletum vidisset captiuitatis terminum, ratiocinatus septuaginta annorum numerum, quem per propheram Hieremiam prædixit auctor omnium rerum Deus, pro populo cœpit domino supplicare. tempus autem expletum est regnante Cyro Persarum rege, vt beatus Esdras ait, qui statim initio sui voluminis post proœmia facta breuiter mẽtione de Hierosolymorum expugnatione, & de seruitute, in quam patria redacta fuit, & de captiuis in Babylonem abductis, subiecit.

Et fecerunt pueri ei, et filij eius, quoad regnarent 2. Par. 36.
Persæ, vt expleretur sermo Domini per os Hieremiæ, 2. Esd. 1.
quoadusque susciperet terra sabbata sua, omne tempus desolationis suæ sabbata celebrabit, vt expleantur anni septuaginta, regnante Cyro Persarum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rege, anno primo, vt perficiatur verbum Domini per os Hieremiæ.

Vulg. La. *Si quis euaserat gladium ductus in Babylonem seruiunt regi, & filijs eius, donec imperaret rex Persarum, & compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra sabbata sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum vsque dum complerentur septuaginta anni: anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ.*

Et sanctissimus Hieremias ita ait.

Hier. 25. *Ecce ego mitto, & assumam gentem aquilonis, Nabuchodonosor regem Babylonis, seruum meum: & adducam eum super terram hanc, & super incolentes eam, & super omnes nationes quæ sunt in circuitu ipsorum, & desolabo eos, & dabo eos in desolationem, & in sibilum, & in opprobrium sempiternum, & auferam ab ipsis vocem gaudij, & vocem lætitiæ, & vocem sponsi, & vocem sponsæ, odorem vnguenti, & lumen lucernæ, & erit omnis ipsius terra in desolationem, & seruient in gentibus septuaginta annos. & cum expleti fuerint septuaginta anni, vindicabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit Dominus iniquitates ipsorum, & super terram Chaldæorum & ponam eos in desolationem sempiternam.*

Vulg. La. *Ecce ego mittam & assumam vniuersas cognationes aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt, & interficiam eos, & ponam eos in stuporem & in sibilum, & in solitudines sempiternas, perdámque ex eis vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ, & lumen lucernæ. & erit vniuersa terra hæc in solitudinem & in stuporem, & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, et ponam illam in solitudines sempiternas.*

Beatus igitur Hieremias tunc expletum iri captiuitatis tempus innuit, cùm Chaldaicum regnum euerteretur, quod Esdras facta Cyri mentione apertius declarauit. Coperimus etiam beatissimum Zachariam aliter hoc numerasse tempus, nam post Cyri obitum, & Cambysis eius filij Dario Hystaspis Persarum imperium adepto, tẽpus commemorans propheta, quarta, inquit, & vigesima vndecimi mensis, hic est mensis sabath, factum est verbum domini ad Zachariam Barachiæ filij Addo prophetam. & paulo pòst subiecit, & respondit angelus Domini & dixit, Domine omnipotens, vsquequo non miserebaris Hierusalem, & vrbium Iuda quas spreuisti? iste septuagesimus est annus. & quidam ex ijs qui incredulitatis morbo laborant, sanctos inter se prophetas dissentire opinantur, qui vero sacris in sermonibus educati sunt, diuina gratia illustrati sanctorum propheratum inueniunt consensum. Age itaque illo splendore precibus exorato, ignaris eum perspicuum faciamus. Tempus igitur captiuitatis omnes idem nihil discrepantes posuere: & diuus Hieremias, & diuinus Zacharias, & beatus Esdras, in septuagesimo numero omnes cõsensere, sed non ab eisdem temporibus omnes numerare exorsi hoc tempus alij in Cyrum, alij in Darium hunc ipsum numerum definere dixerunt. beatus enim Hieremias, & Esdras à primæ captiuitatis initio numerantes, iure vsque ad Cyrum Persarum regem septuaginta definiunt annos, sed sanctissimus Zacharias à nouissima obsidione, qua funditus interiere, numerans, septuaginta annorum numerum Dario regnante Persarum rege, expleri asseruit, etenim reuera ipso regnante sanctum rursus ædificatum est templum: nam quia ter populus captiuus fuit, primo tempore Ioacim filij Iosiæ regis Iuda, iterum Iechoniæ filij Ioacim, tertio Sedeciæ fratris Ioacim patrui Iechoniæ: necessario ter etiam in patriam reditum consequuntur. primo enim dimisit ipsos Cyrus Persa, deinde Darius Hystaspis filius, tum Artaxerxes Xerxis, quo tempore prius Esdram, postea Neeman misit, vt murus Hierusalem iterum construendos curarent. Eorum igitur, qui primo capti fuere, septuaginta annorũ numerus Cyro Persa regnante expletur, & templi desolatio hoc eodem tẽpore finitur, anno secundo Darij Hystaspis. ita vt vtraque prophetia & Hieremiæ, & Zachariæ, & itidem Esdræ scriptura mendacio careat, & vera sit. hoc tempus beatus Daniel intelligens, cùm numerasset, & iam appropinquare comperisset,

Dedi, inquit, faciem meam ad dominum Deum, vt quærerem orationem, & deprecationem in ieiunijs, & sacco, & cinere. Vulg. La.

Et posui faciem meam ad dominum Deum meum rogare, & deprecari in ieiunijs, sacco, & cinere.

Non enim, inquit, simpliciter expectabam vt à seruitute vindicaremur, sed domino cognatorum meorum libertatem petens supplicabam. nam & si millies bona polliceatur, & nosmetipsos tali munere præbeamus indignos, diuinæ munificentiæ impedimẽto fumus. quod etiam per Ezechielem prophe-

Zach. 1.

prophetam ait Deus. finem loquar super gentem & regnum vt ædificem & plantem, & erit, si aucta gens illa fecerit mala, non inducam super eam omnia bona, quæ locutus sum. hæc edoctus beatus Daniel, ieiunio & sacco & cinere quasi alis instructas preces Deo offerebat.

Et deprecatus sum, inquit, ad Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi, Domine Deus magne & terribilis, qui custodis testamentum, & misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua.

Vulg. La. *Et orauí Dominum Deum meum, & confessus sum & dixi, obsecro Domine Deus magne et terribilis custodiens pactum et misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua.*

Et magnum atque admirabilem vocat, vt qui magna, & mirabilia possit efficere. ab actionibus enim & efficacia diuini viri diuina imponere nomina confueuere; & custodire ipsum dixit testamentum, & misericordiam diligentibus eum, admodum eorum quæ Abraam, Isaach & Iacob olim promissa sunt. omnia; laudis orans docet haud simpliciter illum custodire, sed diligentibus eum, & custodientibus mandata eius: si quis enim tua, inquit, mandata violet, seipsum indignum tuis pollicitationibus reddit, hoc item nobis vsu venit.

Peccauimus enim, inquit autem fecimus, inquit, impie egimus, & declinauimus à mandatis tuis, & à iudicijs tuis.

Vulgi La. *Peccauimus, inquit autem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis, ac iudicijs.*

Cùm admodum conuenienter gloriosi & admirabilia illa nomina Deo imposuisset, contraria & penitus a diuersa sibi ipsis imposuit. neq; contentus dixisse peccauimus, adiecit inique per iniquitatem fecimus, impie gessimus, ingrati erga tua beneficia fuimus. impie gessimus autem alijs, dijs animo, sensuque carentibus ac nulla vi præditis tibi prælatis. deinde offendens eam curam, qua se Deus continenter tuebatur, & ingentem populi fiultitiam, subiecit.

Neque audiuimus seruos tuos prophetas, qui loquebantur nomine tuo ad reges nostros, & patres, et ad omnem populum terræ.

Vulg. La. *Non obediuimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omnique populo terræ.*

Neque enim destitit tua nos gratia tueri, & per prophetas colloqui modo cum regibus, & principibus, modo cum sacerdotibus & doctoribus, hos enim patres vocauit, & sæpe etiam cum omni populo. sed quamuis hæc ita fierent, nos tamen contradicere perseuerauimus. ideo iure addidit.

Tibi domine iustitia, et nobis confusio faciei, sicut dies hæc viro Iuda, & habitantibus Hierusalem, & omni Israel, iis, qui prope, & iis qui longe, in omni terra, vbi dispersisti eos illic in præuaricatione eorum, qua præuaricati sunt in te Domine.

Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio fa- Vulg. La.
ciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Hierusalem, & omni Israel, his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te Domine.

Ea enim, quæ te facta sunt, inquit, Domine, tuam quasi præconio iustitiam commendant, nos vero propter ingentia nostra scelera, pudore perfusi ingrati animi nostri crimen accusamus. tibi enim ex nostra impietate damni accidit nihil, nos autem seminum fructus tulimus, & miserabiliter, quia cognatos accusans se ipsum quoq; cum ijs, qui legem violarant, coniungit.

Nobis inquit confusio faciei, & regibus nostris, & principibus nostris, & patribus nostris, qui peccauimus tibi.

Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus Vulg. La.
nostris, & patribus nostris, qui peccauerunt.

Vnumquodque horum satis est ad flectendum & inducẽdum vel crudelissimum ad misericordiam, nedum mitissimum & humanissimum. his enim verbis ostendit, non tenues homines è plebe, neque ignobiles tantum, ignominia affectos, sed etiam reges ipsos & principes, &, quos patres nuncupant, sacerdotes. iustasque pœnas ostendens, addidit, qui peccauimus tibi. verum nos quidem dignos iniquitate nostra tulimus fructus.

Domum autem Dei nostri miserationes & propitiationes.

Tibi autem Domino Deo nostro misericordia & Vulg. La.
propitiatio.

Decet enim te mitem & clementem misericordia & miseratione erga nos commoueri, & commorans in accusandis peccatis, audiuit quippe Deum per alium prophetam dicentem, Dic tu iniquitates tuas primum vt iustificeris. ascifcens sibi populi scelera, ea accusat, diuinam prouocans misericordiam.

Esa. 43.

Quia recessimus, inquit, et non audiuimus vocem domini Dei nostri, vt ambularemus in legibus eius, quas dedit ante faciem nostram in manu seruorum suorum prophetarum.

Quia recessimus à te, & non audiuimus vocem Vulg. La.
Domini

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini Dei nostri, vt ambularemus in lege eius, quã posuit nobis per seruos suos prophetas.

Illuminati enim à prophetis, inquit, & ducti ijs, quæ facienda erant, aduersari semper perseuerauimus.

Et omnis Israel violarunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam.

Vulg. La. *Et omnis Israel præuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt, ne audirent vocem tuam.*

Si enim alij violassent, alij perfecti fuissent legum tuarum obseruatores, non vtique hanc sustinuissent calamitatem, cùm vero communis omnium iniquitas hęc ausa fuerit, merito inquit,

Venit super nos maledictio, & iusiurandum scriptum in lege Moysis serui Dei, quia peccauimus ei.

Vulg. La. *Et stillauit super nos maledictio, & detestatio, quæ scripta est in libro Moysi serui Dei, quia peccauimus ei.*

Iusiurandum autem vocat, quod Deus
Deut. 32. iurauit in Deuteronomio scriptum. leuabo enim in cœlum, inquit, manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam, viuo ego in æternum, quia acuam vt fulgur gladium meum, & arripiet iudicium manus mea, & vindicabo, & reddam vltionem hostibus meis, & odientibus me retribuam, inebriabo sagittas meas à sanguine, & gladius meus deuorabit carnes à cruore vulneratorum, & captiuitate, à capite principum gentium. & pauloante ait, dixi dispergam eos, cessare faciam ex hominibus memoriam eorum. execrationem vero eam dicit, quæ à sex tribu-
Deut. 27. bus facta est in monte Gebal: illud itaque iusiurandum, inquit, & execratio, quæ facta est in lege Moysis, in nobis ex itũ fortita est.

Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, et super iudices nostros, et qui iudicauerunt nos vt superinduceret super nos mala magna.

Vulg. La. *Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, et super principes nostros, qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos malum magnum.*

Et malorum ostendens exuperantiam,

Qualia, inquit, non fuere sub omni cœlo, secundum ea, quæ facta sunt in Hierusalem.

Vulg. La. *Quale nunquam fuit sub omni cœlo, secundum quod factum est in Hierusalem.*

Neque enim inuenio, inquit, nostrorum malorum exemplum. deinde docens diuinæ prædictionis veritatem,

Sicut scriptum est, inquit, in lege Moysis.

Et supplicia iusta declarans,

Omnia inquit mala hæc venerunt super nos, nec deprecati sumus faciem domini Dei nostri, vt recederemus ab iniquitatibus nostris, & intelligeremus in omni veritate tua domine.

Omne malum hoc venit super nos, et non rogauimus faciem tuam domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Vulg. La.

Neque enim tot ac talibus nobis illatis calamitatibus resipiscere voluimus, & à pristina iniquitate desciscere, legumque obseruatione malis remedium adhibere. Id-circo

Vigilauit, inquit, dominus Deus noster super malitiam nostram, & adduxit eam super nos.

Quasi enim excusso quodam suæ diutinę lenitatis somno dignas nobis pœnas ijs, quę administrauimus, inflixit. quia

Sanctus, inquit, Dominus Deus noster, super omnem facturam suam, quam fecit, quia non audiuimus vocem eius.

Iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus Vulg. La. *suis, quæ fecit, non enim audiuimus vocem eius.*

Ipse enim innocens est, inquit, & nulla ob ea, quæ fecit, reprehensione dignus, nos autem impietate & improbitate obstricti supplicium in nos attraximus. ita peracta scelerum accusatione, de reliquo supplicat, & clementiam implorat.

Et nunc domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti, in manu forti, & fecisti tibi ipsi nomen, sicut est dies hæc, peccauimus, impie egimus domine in omni misericordia tua, auertatur quæso furor tuus à ciuitate tua Hierusalem, monte sancto tuo.

Et nunc Domine Deus noster, qui eduxisti popu- Vulg. La.
lum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine, in omnem iustitiam tuam auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Hierusalem, & à monte sancto tuo.

Pristina commemorat beneficia, vt grati animi significatione, dum ea sẽ memoria tenere asserit, misericordiam sibi concilies, & ait; facile est tibi Domine libertatem nobis gratificari, etenim infinitis iam editis miraculis, & pœnis Aegyptijs illatis ab amara illa seruitute in libertatem populum tuum vindicasti: ita, vt ad omnes homines eorum mirabilium quæ effecisti, fama percurrerit, & potentia tua omnibus declarata sit. & quia nos peccauimus, atque indignos nos ipsos tua clementia præstitimus, supplices permitte vt ciuitatem tuam tua venia dignam censeas, ac montem illum, quem sanctum eò, quòd ibi apparueris, ostendisti. & commorans in precibus pro ipsa ciuitate,

Quia in peccatis nostris, inquit, et iniquitatibus nostris, & patrum nostrorũ, Hierusalem, & populus tuus in opprobrium facti sunt in omnibus, qui sunt in circuitu nostro.

Vulg. La. *Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Hierusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum.*

Nam propter scelera nostra, & peccata parentum nostrorum & nos tales euasimus, quibus finitimæ gentes illudant, & celeberrima atque illustris ciuitas deserta est.

Et nunc exaudi Domine Deus noster deprecationem serui tui, & preces eius, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum desertum.

Vulg. La. *Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius, et ostende faciem tuam super sanctuarium, quod desertum est.*

Accipe, inquit, serui tui preces Domine, & inspice quam desertus sit locus ille, quem tu sanctum fecisti, ipsumque rursus tua gratia comple. & quia indignus erat populus, qui hæc obtineret, valde opportune subiecit.

Propter te Domine.

Vulg. La. *Propter temetipsum.*

Ea quæ te deceant fac, inquit, Domine, & ne scelera nostra tecum reputaueris, sed perennes tuæ clementiæ fontes. & in deprecatione commorans,

Inclina, inquit, Deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatis tuæ.

Et amplius ipsum adhuc ciuitati concilians

In qua inuocatum est nomen tuum, inquit.

Vulg. La. *Et ciuitatem, super quam inuocatum est nomen tuum.*

Illud autem, inclina aurem tuam, & aperi oculos tuos, idem est, ac si diceret, ne aueseris preces meas, sed amice & benęuole audi deprecationem meam. nouit enim ipse quoque numen corporis expers esse, aliter tamen, cùm homo esset, cum Deo colloqui nescirit, sed quando quilibet homo oculis videt, auribus audit, hæc eadem corpore carenti Deo attribuit, ita ea vocans, quæ ab illo efficiuntur. his subijcit.

Quia non in iustificationibus nostris nos proiecimus miserationem nostram in conspectu tuo, sed in miserationes tuas multas domine.

Vulg. La. *Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.*

Neque enim nos ijs fisi, quæ iuste egerimus, inquit, tuam imploramus benignitatem, sed tua misericordia confisi audemus tibi supplicare.

Exaudi igitur Domine, propitius esto Domine, attende Domine, ne moreris propter te Deus meus.

Exaudi Domine, placare Domine, attende et fac, Vulg. La.
ne moreris propter temetipsum Deus meus.

Admirari operæ pretium est eorum, quæ dicta sunt, ordinem. supplicat enim Deo primùm vt audiat deprecationem, & ne preces auersetur, deinde vt, cùm audierit, propitius fiat, & propitius factus benigne attendat, tum ostensa sua beneuolentia, id perfici concedat, quod obsecratione petitur. ad hæc addidit, ne moratus fueris; hoc est, ne, quod precamur in aliud tempus dilatum velis, sed mox dignos nos censeas, quibus teipsum ostendas. & finis deprecationis dignus est Danielis humilitate. propter te, inquit, Deus meus. neque enim ego, inquit, dignus sum, qui hanc à te gratiam exorem, sed

Quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem tuam, & super populum tuum.

Cùm ita petijsset, ac tanto studio pro cognatis suis supplicasset, precatusque esset, ne Deus moraretur, statim diuinum accipit responsum.

Adhuc enim me loquente, inquit, & deprecante, & confitente iniquitates meas, & peccata populi Israel, & proijciente misericordiam meam coram Domino meo, & adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in visione mea, in principio volans.

Cumque adhuc loquerer, & orarem, & confite- Vulg. La.
rer peccata mea, & peccata populi mei Israel, et proijcerem preces meas in cõspectu Dei mei pro monte sancto Dei mei, adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quẽ videram in visione à principio cito volans.

Hæc inquit oratione vtens, & communem nostram iniquitatem accusans, nondum imposito precibus fine, video Gabrielem volantem & ad me accurrentem, cognoui autem quis esset, quod iam prius in somnis illum conspexeram, & nomen ipsius tunc didici, cum audini Dominum, qui illi ad se accersito ita imperauit: Gabriel fac intelli- Dan. 8.
gere illum visionem, & virum ipsum vocauit, ab eo quod viderat impositio illi nomine. etenim in illo somnio, ecce, inquit, steterit in conspectu meo, quasi visio viri, quamobrem hic quoque ecce ait, vir Gabriel, quẽ vidi in visione mea in principio volans, & volare ipsum dixit, aëra celeriter secantem & ad me accurrentem conspicatus.

Et tetigit me quasi horam sacrificij vespertini.

Tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Vulg. La.

Hoc est, circiter tempus vespertini cultus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus, vel tantum temporis spatium, quantum vespertinus occupat cultus.

Et locutus est mecum et dixit, Daniel nunc egressus sum, vt praberem tibi intelligentiam, in principio orationis tuæ egressus est sermo, & ego veni vt renuntiarem tibi, quia vir desideriorum tues, & animaduerte in verbo, & intellige in visione.

Valg. La. *Et docuit me, & locutus est mihi, dixitque, Daniel nunc egressus sum, vt docerem te & intelligeres, ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es, tu autem animaduerte sermonem & intellige visionem.*

Statim inquit, simulatque deprecari cœpisti, communis dominus admissa obsecratione, conspectaque tua laudabili cupiditate, misit me, qui futurate edocerem. tu autem diligenter attende, quæ dicuntur. quæ enim dicentur, reconditiora sunt, quàm vt ab homine percipi queant. hoc enim significat, intellige in visione, id est per ænigmata hæc dicentur, & accurata tibi opus est intelligentia, vt hæc ipsa comprehendas. per ænigmata vero interdum diuina & dicuntur & scribuntur, ne omnibus perspicua fiant, quæ sanctis reuelantur. sic enim facile contemptui haberentur, si æquæ ab omnibus cognoscerentur. Virum autem desideriorum ipsum vocat, vel vt eum, qui ieiunio & afflictioni deditus contra corporis cupiditates viriliter decertet, vel vt expetentem cognoscere, & quæ templo sint eventura percipere cupientem: vel quia iucundus est & admodum amabilis tales virtutis splendores emittens. cùm ita sanctus Archangelus ad ea intelligenda, quæ dicenda erant, prophetam excitasset, doctrinam affert.

Septuaginta hebdomades concisæ sunt super populum tuum & super vrbem sanctam tuam, quoad antiquetur prauaricatio, & consummetur peccatū, & ad signandum peccata, & ad delendum iniquitates, et ad propitiandum propter iniustitias, et ad ducendum iustitiam æternam, & ad signandum visionem, & propheram, & vngendum sanctum sanctorum.

Vulg. La. *Septuaginta hebdomades abbreuiata sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur prauaricatio et finē accipiat peccatū, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum.*

Ante alia omnia illud est animaduersione dignum, propheta in deprecatione sua loquente de populo & de Hierusalem ita vt diceret, populus tuus, & ciuitas tua, & sanctuarium tuum, respondere Deum ac dicere Danieli, septuaginta hebdomades concisæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, quasi nolentem populum suum vocare eum, qui antiquitus eius populus nuncupatus fuit, neque item ciuitatem, quæ ipsius olim appellata est. Hoc erga magnum Moysem quoque fecit. quando enim constructo vitulo, diuino illum cultu venerati sunt, dixit ad prophetam Deus. festina descende celeriter hinc, peccauit enim populus tuus, quos eduxisti de Aegypto. ait itaque Deus ad ipsum per Archangelum, tua admissa deprecatione concedam vt Hierusalem ædificetur, & populum tuum iubebo reditum in patriam cõsequi, sed post ipsius Hierusalem ædificationem ad quadringentos nonaginta annos rempub. secundum legem administrantes permanebunt, tantum enim temporis conficiunt septuaginta hebdomades, si singuli dies in singulos annos computẽtur, & quia septuagenario annorum numero captiuitatem eorum definiuit, septies in se hoc tempore multiplicato, reipubl. secundum legem administrationem definit. septuaginta hebdomades concisæ sunt, hoc est, probatæ sunt, & decretę sunt, ita enim quidam interpretes ediderunt, super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, quoad antiquetur prævaricatio, & consummetur peccatū, id est, quoad augeatur impius ipsorum conatus & peccatum ad exitum perducatur, peccatum autem consummatum, & prævaricationem antiquatam, siue auctam, & ad summum perductam crucem vocat, quam ausi illi sunt contra dominum parare. nam ante hoc tempus inaudita ausi facinora pœnas dederunt, & fuerunt supplicia pro eis quæ patrarant, sed rursus impetrata venia clementia dignati sunt, post iusaniam vero qua contra dominum concitati crucis facinus ausi fuere, nunquam assecuti sunt vt in pristinum statum reuocarentur, sicut ipsa res clamant. verum cùm amplius quadringenti quadraginta effluxerint anni, dispersi per orbem terrarum, ex alijs in alia loca migrantes, & exules vagantur. Idcirco sanctus Archangelus beato Danieli ait: septuaginta hebdomades concisæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, quoad antiquetur prævaricatio & consummetur peccatū, & quia dominus Christus erat in se credentibus peccata remissurus atque condonaturus, vt etiam beatus Ioannes exclamabat, cùm diceret, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi; merito subiecit, & ad signandum peccata, & ad delendum iniquitates, & ad propitiandum propter iniustitias; deleuit enim iniquitates eorum qui in se crediderunt, deleto quod contra nos erat chirographo, sicuti beat. Paulus asserit. obsignauit autem peccata, cùm reipub. secundum legem administrationi finem imposuit. & spiritus gratiam elargitus est, qua adiuti, qui spiritaliter in ipsius repub. degunt, superant affectiones. ad hæc addidit, & ad ducendum iustitiam sempiternam. Iustitia autem sempiterna proprie ipse Dominus Christus est. de quo beatus Paulus ait, Qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. & de euangelio Romanis in epistola scribens dixit, quia iustitia Dei in eo reuelatur, siquidem liberalitate vius æternæ vitæ conciliatricem iustitiam ijs, qui in se crediderunt, gratificatus est, quam etiam vt peterent orantes hortatus fuerat, quærite, inquiens regnum Dei, & iustitiam eius. & idcirco sanctus Gabriel necessario dixit, & ad ducendum iustitiam sempiternam. adiecitque, ad signandum visionem & propheram, hoc est, ad imponendum finem omnibus prophetijs, finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, & ad hoc efficiendum, vt a Iudæorum natione in reliquum tempus propheticum munus deficiat, nisi enim apparuisset Dominus Christus, & ea fecisset ac passus esset, quæ prophetæ prædixerunt, non ostensa fuisset veritas propheturum, perficit itaque, obsignat, & confirmat à prophetis prædicta, omnia faciens ac patiens quæ illi vaticinati fuerant. his rursus adiecit. & ad vngendum sanctum sanctorum. quis autem est iste sanctus sanctorum? dicant Iudæi: quod si ignorant, discant à nobis ipsum esse Dominum Christum, per Esaiam prædicentem. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me Dominus. cui item David testimonium perhibet. quia dilexit iustitiam, & odit iniquitatem, & propterea vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ participibus eius. & beatus quoque Petrus Apostolorum princeps testis est, cùm dicit, Iesum à Nazareth, quo modo vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute, qui pertransijt benefaciendo & sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. docetur itaque beatus Daniel propheta vltimo esse Deo quadringentorum & nonaginta annorum tempus ipsi Hierusalem concedendum, quo illa vltimato more diuinis potiatur muneribus, donec nefarium illud, & maxime horribile facinus ausa sit, crucem inquam contra Saluatorem. qui sanctus sanctorum nuncupatus vtpote sanctitatis fons, vngitur quidem secundum humanitatem Spiritu sancto, obsignat autem & confirmat antiquas prophetias, omnia, quæ ab illis prædicta sunt, perficiens, remissionemque peccatorum ijs, qui in se crediderunt, gratificans. deinde docet diuus Archangelus vnde exordiri oporteat septuaginta hebdomadum numerum.

Et cognosces, inquit, & intelliges ab exitu sermonis, vt respondeatur, & ædificetur Hierusalem vsque ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ.

Valg. La. *Scito ergo & animaduerte ab exitu sermonis vt iterum ædificetur Hierusalem vsque ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.*

Quidam opinantur initium ædificationis, quod factum est regnante Cyro, principium esse numeri hebdomadum, quidam autem a sexto anno regni Darij Hystaspis numerare incipiunt, tunc enim ædificatio templi decenti fine absoluta est, cui finitimi propter odium erga Iudæos tempore quod intercessit, impedimento fuere, & Cambyses Cyri filius ab ipsis deceptus ædificari prohibuit, sed nihil horum verum est. primum enim plurium annorum numerus, si quis hunc numerare velit, reperietur: deinde non licet nobis inuenire ab alio peccata deleta, remissa scelera, condonatam iustitiam sempiternam, impleta prophetarum oracula, neque vnctum fuisse sanctum sanctorum, nisi de solo Christo hæc intelligantur. quod si hæc ita se habent & consentiunt quinta hebdomadas numerari iubent, surgunt versus quadringentos & nonaginta numerent annos. si enim ab eo tempore, quo ad Iordanem apparuit, quando prædicare, docere, & miracula facere Saluator & Dominus noster cœpit, nos numerare exorsi retro perganus non solum vsque ad Cyrum, sed nec vsque ad Darium quidem hunc numerum peruenire deprehendemus, verum anno vigesimo Artaxerxis Xerxis filij regni expletum, quo tempore Neemias huius regis pincerna æmulatione ductus, cùm Deo supplicasset impetrata ope diuina petit à rege supplex, vt muros Hierusalem sibi ædificandos permittat, nactusque sibi benevolum regem in patriam reuersus omni animi alacritate, quæ sacro Dei templo deerant, addendo curat, & vrbis mœnia instaurat, qua turribus vndique communita, ei portas imponit, hortatusque sacerdotes vacuum ab habitatoribus vrbem incolis complet. hoc etiam diuus Archangelus innuens dixit. & cognosces & intelliges ab exitu sermonis vt respondeatur, & ædificetur Hierusalem,

1. ad Col. 2.

2. ad Cor. 3.

Ad Rom. 3.

Matth. 6.

Ad Rom. 10.

Esa. 61. Luc. 4. Psal. 44.

Act. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rusalem,vsq; ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ.

Et reuertetur, & ædificabitur platea & murus, & tempora innouabuntur.

Vulg.La. *Et rursum ædificabitur platea & murus in angustia temporum.*

Exorsus enim ab vrbis ædificatione numerare,cùm ipsa sua recepit incenia,& habitatorum frequentiam excepit,ita vt præ incolentium multitudine dilatari cogeretur, inuenies vsque ad Christum ducem hebdomadas septem,& hebdomadas sexaginta duas,Christum autem ducem ipsum rursus nominauit, quem sanctum sanctorum Act.3. vocauit,sicut beatus Petrus ad Iudæos concionem habens dixit, auctorem vero vitæ interfeciſtis, quem Deus suscitauit à mortuis, solutis mortis doloribus. dux vero noster est secundum humanitatem, vt pri- Ad Col. 1. mogenitus omnis creaturæ, nouæ videli- 2.ad Cor.5. cet, si qua enim, inquit, in Christo noua creatura,atque vt primogenitus ex mortu- Ad Col.1. is,vt sit, secundum quod ait Paulus, in omnibus ipse primatum tenens. Hoc de causa ipsum sanctus quoque Gabriel Christum ducem appellauit,vsque ad ipsum itaque ab ædificatione Hierusalem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ, & ne frustra hæc nos nugari aliqui opinentur,age etiam ipsorum annorum numerum apponamus. igitur à vigesimo anno regni Artaxerxis filij Xerxis cum Neemias ad Hierusalem profectus extruere cœpit muros vrbis,vsque ad Darium Ariamis, quo interfecto Alexander Macedo Persarum euertit regnum,anni intersunt quatuordecim amplius centum, & à sexto Alexandri anno,quo Darius interemptus est,vsque ad Caium Iulium Cæsarem primum Imperatorem Romanorum anni omnes regni Macedonum ducenti octoginta duo, & ab imperio Iulij Cæsaris vsque ad quintum decimum Tiberij Cæsaris, quando Ioannes Baptista venit ad Iordanem prædicans baptismum pœnitentiæ,& exclamans,Ecce agnus Dei,qui tollit peccata mundi,anni intercedunt septuaginta tres.qui simul collecti quadringentorum sexaginta nouem numerum conficiunt, & hi Hebraicos annos faciunt quadringentos octoginta tres,totidemque conficiunt septem & sexaginta duæ hebdomades.sciendum est enim, quèadmodum Hebræi secundum lunæ cursum numerantes annum,vndecim dies superesse demonstrant,quos etiam nos intercalaresvocamus,nanque lunæ cursus viginti nouem diebus ac sex horis conficitur, & ita numerantes trecentorum quinquaginta quatuor dierum efficiunt annum.cùm itaque sanctus Archangelus cum beato Daniele viro Hebræo colloquens, ipsumque docens annorum numerum,vsitatum omnino dixerit numerum,necessario addendi sunt anni illi,qui ex intercalaribus colligun tur,quibus additis tres & octoginta supra quadringentos reperiẽtur anni. totidemque colligunt septem & sexaginta duæ hebdomades.quas non sine causa diuisit.sed vt quarundam rerum præsignificaret mutationes. nam ab ædificatione ipsius Hierusalem, quæ Neemiæ & Esdræ memoria facta est,vsque ad Hircanum vltimum ex Asamonibus principem sacerdotum, quem occidit Herodes,duarum & sexaginta hebdomadum numerus expletur, & ab illius interitu vsque ad tempus illud, quo Saluator noster ad Iordanem accedens apparuit,cetteraque septem perficiuntur hebdomades. atque hoc ipso tempore,post Hircani cædem, inquam, vsque ad tempus illud, quo Saluator noster apparuit. contra legem in reliquum sacerdotum principes creabantur. cum enim lex iuberet vt principes sacerdotum in omnem vitam sacerdotio fungerentur, & post obitum successores acciperent:Herodes,& post illum Romani facto pontificatu maximo venali, auctores erant vt crebræ successiones herent,& quosdam etiam,qui e sacerdotali genere minimè erant oriundi, sacerdotum principes deligebant. Idque docens Iosephus scriptor Hebræus ita ait, Herodes autem à Romanis accepto regno, non amplius eos quærab Asamone genus ducerent, ij autem erant, qui Macabæi vocabantur,sacerdotum principes constituit, sed quosdã ignobili loco natos, qui tantum ex sacerdotibus erant.& paulo post rursus ita ait, & imitatus est Herodem in creandis Iudæorum principibus sacerdotum Archelaus eius filius,& post hunc, occupato imperio Romani,& alio loco. Valerius autem Gratus Romanorum præfectus cum sacerdotio abdicasset Ananon, Ismaelem principem sacerdotum ex eandum curat Fabi filium,quo ité haud multo post sacerdotio abdicato Eleazarum Anani principis sacerdotum filium, sacerdotum principem declarat, elapsoque anno, cum eum itidem abdicasset, Simoni Camithæ filio pontificatum maximum cõmittit.cui non amplius annum eo honore posito Ioseppus, qui etiam Caiaphas dictus est,succesit.hæc docens etiam beatus Lucas ait. Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris sub principibus sacerdotum Anna & Caipha. duosque eodem tempore principes

cipes sacerdotum secundum legem creatos fuisse nunquam accepimus.hæc sanctus Gabriel prædicens,

Et post hebdomadas, inquit, sexaginta duas exterminabitur vnctio, & iudicium non est in eo.

Vulg.La. *Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus,& non erit eius populus,qui eum negaturus est.*

Vt perspicuum sit sexaginta duas hebdomadas priores posuisse, & postea septem,in quibus exterminatum iri vnctionem dixit, id est,florentem in principibus sacerdotum gratiam,& cùm illi etiam qui contra legem creabantur, sacerdotum principes appellarentur,merito iudicium, inquit, non est in ipso. etsi enim vnguntur, inquit, at non secundum legem vnguntur,verum præter legem hoc facere audent, & hoc superius quoque planum fecit,septem se hebdomadas vltimo loco posuisse cùm dixit, vsque ad Christum enim ducem hebdomades septem,& hebdomades sexaginta duæ. quas in septem multiplicatas in sua mente reposuit,vt intelligamus si à Christo sursum versus numerare velimus, septem nos prius hebdomadas comperturos,deinde sexaginta duas. quod apertius exponens, reuertetur inquit, & ædificabitur platea, & murus,& innouabuntur tempora,hoc est,tempus ante ædificationem, & post hebdomadas inquit sexaginta duas exterminabitur vnctio, & non dixit post septem, sed post sexaginta duas,quas illæ septem sequuntur, in quibus exterminabitur vnctio, & iudicium non est in eo,Herode alienigena regnante, qui paterno genere Ascalonites, materno Idumæus erat, & *iis* qui principes sacerdotum vocabantur non secundum legem vnctis, sed ab alienigenis principibus Herode,Archelao, & Romanis ducibus electis, deinde commemorat excidium, quo & ciuitas opprimenda erat, & hoc ipsum alienigenarum regnum euertendum, & pontificatus maximus non legitimus auferendus,& ait.

Et vrbem,& sanctum dissipabit cum duce venien- Vulg.La. *te.*

Et ciuitatem,& sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo.

Hoc est cum principibus venientibus, qui non erunt legitimi,etenim vrbs,inquit, euertetur,& templum sanctum penitus dissoluetur. atque hæc patietur ciuitas cum duce veniente, hoc est, ducibus venientibus non legitimis,ducem enim venientem externum alienigenarum regnum, & non legitimum pontificatum maximum appellauit. deinde docens fore, vt multo peiora prioribus mala sustineant,subiecit.

Et excidentur sicut in diluuio.

Hoc est,perniciem funditus sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines, cùm omnem terram diluuium contexit. & admonens item futurum vt nunquam reuocentur, aut instaurationem vllam consequantur,

Et vsque ad finem,inquit,belli concisi desolationibus.

Et finis eius vastitas, & post finem belli statuta Vulg.La. *desolatio.*

Funditus enim delebuntur,inquit, bello illo,veluti quodam diluuio oppressi, & in perpetuum his malis succumbent,neque vllam vnquam,vt ab ipsis vindicẽtur, veniam consequentur. His de Iudæorum pernicie ita prædictis,reuertitur rursus ad septuaginta hebdomadum numerum, atq; eam, quæ sexaginta nouem deerat, addens ait.

Et confirmabit testamentum multis hebdomas vna,& in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium & libamen,& super templum abominatio desolationis, & vsque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem.

Confirmabit autem pactum multis hebdomada Vulg.La. *vna,& in dimidio hebdomadis deficiet hostia,& sacrificium,& erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.*

Igitur quæ nam futura sint post sexaginta duas hebdomadas, septem hebdomadibus prædixi,inquit,decet autem percipere, quæ alia sient hebdomade.in hac enim nouum testamentum dabitur credentibus, atque omni eos virtute imbuet, & in dimidio huius hebdomadis auferetur sacrificium & libamen, hoc est sacrificium secundum legem deficiet, oblato immaculati agni, qui tollit peccata mundi, vero sacrificio, quo quidem in reliquum oblato illa terminabuntur. quamobrem statim peracto sacrificio,cùm spiritum Saluator noster Matth.27. emisisset, velum templi scissum est à summo vsq; deorsum,ea quæ pridem cerni non poterant,omnib' conspicua faciens, & quæ contingi,aut ad quæ adiri non licebat,ad ea aditum aperiens.cum enim velum separaret à sanctuario sancta sanctorum, in quibus erant propitiatorium & Cherubim & arca, fractum totum velum, rebus ipsis ostendit quemadmodum ab interioribus partibus, quæ ibi custos assidebat,gratia recesserit, & communia illa facta sint,ad quæ pridem soli principi sacerdotum aditus patebat.quod si quis etiã tempus percipere cupiat, ex Eu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uangelio Ioannis cognoscetur. cùm enim annos circiter tres, cum dimidio prædicasset Dominus, sanctosq; suos discipulos doctrina & miraculis confirmasset, tunc passus est, ac post crucem, & mortem, & resurrectionem, & ad cœlos ascensum, & sanctissimi spiritus aduentum, reliquum hebdomadis tempus sancti Apostoli Hierosolymis prædicantes, & miracula edentes multis hominum millibus ad Euangelicam doctrinam ductis, noui testamenti munus impertiti, vt sanctissimi quoque baptismatis gratiam consequerentur, auctores fuere. deinde cùm Iudæi in sanctum Stephanum impia illa facinora ausi fuissent, per oppida Iudææ populis dissipatis, diui Apostoli breue tempus Hierosolymis commorati, Samariam, Lyddam, & Ioppem obeuntes omnibus hominibus afferre salutaria decreta festinabant. Quamobrem diuus Archangelus beato Danieli, confirmabit, inquit, testamentum multis hebdomas vna; tempore ante crucem Domini, & quo sancti Apostoli post Saluatoris resurrectionem Hierosolymis docuerunt, simul collecto. tum bisariam diuidit hebdomadem, & ait. & in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium & libamen; oblato enim vero sacrificio, finem habebit vmbra legis. ad hæc ait, super templum abominatio desolationis. propter hoc enim sacrificium, inquit, non solum illud sacrificium deficiet, sed etiam abominatio desolationis super templum dabitur, hoc est, illud olim venerandum, & horribile templum omnino deseretur; signum autem desolationis erunt imagines quædam legibus interdictæ in ipsum illatæ. quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templum, Imperatorum contra diuinam legem intulit imagines. hoc ité Dominus in sacris Euangelijs sanctis suis discipulis prædixit. Matth. 24. Luc. 21. Cùm videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, cognoscite quia appropinquauit desolatio eius, tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua. hæc autem dicebat vt significaret quàm celerrime appropinquare ipsorum excidium, quo funditus essent perituri. & paulò antè ait Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? ideo dico vobis, quia relinquetur domus vestra deserta. hæc prædicés sanctus Gabriel, postquã vaticinatus fuerat fore, vt cultui illi qui secũdum legem adhibebatur finis imponeretur, adiecit, & super templum abominatio desolationis. & ne existimarent Iudæi sacrum templum pristinum decorem & gloriam rursus recuperaturum, necessario subiecit, & vsq; ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem, vsq; ad finem enim sæculi, inquit, consummatio desolationis manebit, nulla facta mutatione. quod item beatus Dauid dixit, in ira consummationis & non erunt; & scient quia Deus dominatur Iacob, & finium terræ, cognoscent autem quando viderint regnum filij hominis in cœlo, tunc enim plangent omnes tribus, tunc videbunt in quem transfixerũt. quod si hæc non ita se habent, quia quadringentorum & nonaginta annorum numerus transijt, & insuper anni amplius quàm gringenti quadraginta, ostendant quibus regnantibus Archangeli oraculum sit euentu comprobatum. Maccabæis? at quadringenti nonaginta anni non intercedunt à Dario vsque ad ipsos, neque item à Cyro, qui primus Persarum regnum obtinuit, à Cyro enim ad Antiochum Illustrem, id est Epiphanem, quo regnante Maccabæi iusta indignatione adducti rempublicam administrandam susceperè, circiter quadringenti & septuaginta duo interfuere anni. præterea quis horum sanctus sanctorum vocatus est, Iudas, an Ionathan, an Simon, an aliquis posterior his? atqui ne Abraam quidem patriarcha, neq; Moyses legislator, neque Helias maximus propheratum, sanctus sanctorum appellatus vnquam fuit. Igitur & tempus, & nomina nobis aduersum Domini nostri Iesu Christi aperte præsignificarunt, in quem cùm crediderimus alterum ipsius aduentum expectantes supplicabimus vt in die iudicij ipsius clementiam consequamur, cuius vtinam nos omnes compotes fiamus gratia & benignitate eiusdem Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, cum sancto spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

Dan. 9. Zachar. 12.

ORATIO X.

In anno tertio Cyri regis Persarum verbum reuelatum est Danieli, cuius nomen vocatum est Baltasar.

Anno tertio regni Cyri regis Persarum verbum vulg. reuelatum est Danieli cognomento Baltasar.

Quibusdam videtur hic in tempore erratum esse, & pro anno primo, qui ab initio librum scripsit, tertium posuisse, idq; ex eo conijciunt, quòd beatus Daniel dixerit statim post initium prophetiæ, & fuit Daniel vsq; ad annum vnum Cyri regis, si enim vsque ad annum dumtaxat primum Cyri regni permansit, aiunt, propheta, quomodo tertio anno reuelationem videt? ego autem arbitror, neq; eo quod dictum est prius certum ac definitum significari tempus, neque primo anno Cyri regni beati Danielis vitã definiri. neq; enim dixit, vsque ad primum annum Cyri regis, sed vsq; ad annũ vnum. vult autem, vt mihi videtur, eos qui propheticam scripturam legerint, docere, vt ipse vsque ad Cyrum Persarum regem permansit, qui ex bello captis Iudæis in libertatem vindicatis, iussit volentes in patriam redire, sicrumq; Dei templum instaurare. hoc etiam aperte nos docet sanctus Angelus, qui cum Daniele paulo post colloquens, & fuit, inquit, in anno primo Cyri steti in fortitudinem & robur, id est, simulatq; Cyrus regno potitus est, omnia moliri persequebar, vt populum captiuum à seruitute liberarem, & in fine item libri, accepit, inquit, Cyrus Persa regnum, & erat Daniel conuiua regis, & gloriosus super omnes amicos eius. ita vt vbique tertij anni numerus ostendatur. anno itaque tertio Cyri regni verbum reuelatum est Danieli, cuius nomen vocatum est Baltasar.

Dan. 11. Dan. 14.

Et verum verbum, & potentia magna, & intelligentia data est ei in visione.

Vulg. Lat.

Et verbum verum & fortitudo magna, intellexitque sermonẽ, intelligentia enim est opus in visione.

Iure verbum & visionem vocauit, conspexit enim sanctos Angelos, & audiuit eos colloquentes, & futura accurate didicit, asseritque verum esse verbum, vt sine ambiguitate, quæ dicenda sunt, omnes accipiant.

In diebus illis ego Daniel eram lugens tres hebdomadas dierum, panem desideriorum non comedi, & caro & vinum non introyt in os meum, & vnguento non vnctus sum vsq; ad trium hebdomadum dies.

Vul. Lat.

In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meũ, sed neque vnguẽto vnctus sum, donec complerentur trium hebdomadarum dies.

Necesse est luctus causam, quam prophetia obscure docet, inquirere. primum enim nulla tristitiæ suberat causa, & rex enim mãsuetus & humanus ac diuina in honore habens Danielis amicitiam plurimi faciebat, & cunctus populus ob regis mansuetudinẽ pace haud mediocri fruebatur, ac potius, si quis velit ad beati Hieremiæ prophetiam, ad Paralipomenon historiam, & ad Esdræ scripturam animum attendere, inuenier Cyrum primo anno regni Iudæis omnibus quicunq; vellent præcepisse, vt in patriam reuersi sanctum Dei templum rursus ædificarent, ita vt propheta vndiq; animi lætitiæ causas habuerit. verũ enimuero si quis hæc singula diligenter examinarit, hæc eadem comperiet Danieli doloris causas fuisse. cùm enim rex omnibus, quicunque cuperent libertatem ac reditum in patriam concessisset, complures, qui sibi in Babylone domos construxerant, earum quasi vinculo deuincti, neglecto in patriam reditu, externam patriæ regionem prætulerant. soli veræ pietatis amatores, patriarumq; legum custodes, postpositis, quas Babylone possidebant, facultatibus, patriam solitudinem vel ipsi regno anteponendam duxere. hoc itaque beato Danieli maximum attulit luctum. videns enim diuinæ pollicitationis veritatem, & regis mansuetudinem, atq; clementiam, populique ingenium contumax & effrenatum, animo vehementer angebatur, neque lugere ac lamentari desistebat. & iure aliquis quæsierit, cur nam, cùm aliorum causa, qui se segnitiei tradiderant, & reditum in patriam aspernati fuerant, lugeret, ac lamentaretur, ipse in patriam non est reuersus? sed hanc quæstionem facile dissolui posse comperiet, si captiuitatis causam consideret. quemadmodum enim non propter propria peccata permisit illum Deus bello capi, sed populi prospiciens vtilitati, & veluti quendam curatorem & magistrum simul cum ipsis mittẽs, ita etiam reditus tempore cùm plures in Babylone incolere, ea habitatione contenti, decreuissent, rursus diuinus propheta cum illis degere compellitur, vt ne spirituali cura prorsus destituti, in impietatem penitus labantur. hac de causa cùm rex, qui tunc imperium obtinebat, in honore illum habens, omnique obseruantia colens alijs omnibus anteferret, nullam beatus Daniel inuenit consolationem, sed ipsum valde angit & excruciat populi contumacia, & sanctæ ciuitatis oblivio, quare tres quoque dierum hebdomadas ieiunus permansit. nam, panem desideriorum inquit non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, neque vnguento vnctus fum vsque ad trium hebdomadarum dies. nullam enim diligentiam, inquit, omnibus his diebus adhibui curando corpori, non vnguentum extrinsecus, non intrinsecus alimentum, recte autem & admodum congruenter non carnibus sed pani verbum illud desideriorum apposuit. panis enim necessarius est, & communis omnium cibus, cùm carnibus ditiores vescantur, pane autem præter ditiores, etiam pauperiores alantur. idcirco panem desideriorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

appellauit, vrcibum communem, & omnium alimentorum amabilisimum.

Et in die vigesima & quarta mensis primi in anno tertio ego eram iuxta fluuium magnum, ipse est Tigris.

Vulg. La. *Die autem vicesima, & quarta mensis primi eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris.*

Et mensem & ieiunij dies annotare opus est ad Iudæorum iniquitatem coarguēdam. Exod. 12. diuina enim lege iubente quartadecima primi mensis ad vesperam pascha celebrari, beatus Daniel vsque ad vigesimam quartam ieiunus permanebat. quòd si dicant Iudei panem illum desideriorum non comedisse, quòd panes azymos comederet, primum quidem suam per hæc quoq; ostendent inscitiam, panis enim & fermentatus & nō fermētatus vocatur. deinde quæ subijciuntur, ea aperte os eorum impudens obturant. caro enim & vinum, inquit, nō introierunt in os meū. quod si carnes nō attigit, quomodo celebrauit pascha? pascha enim nihil aliud Exod. 12. est quàm agnus, masculus, anniculus, absq; macula, ad vesperā sacrificatus, & assus igni. qui itaque carnes non comedit, quomodo pascha celebrabat? non igitur pascha celebrauit, vt obediret legi aperte iubenti, tres peragi celebritates in loco quem elegerit dominus Deus. euidenter itaq; legem violant Iudæi, cùm has audent in externa regione celebrare. verum nos ad propositum reuertamur. quarta inquit & vigēsima primi mensis in anno tertio ego eram iuxta fluuium magnum, ipse est Tigris. Hinc rursus edocemur non esse erratum in tempore, etenim hic anno tertio, non primo dixit se visionem vidisse.

Et sustuli oculos meos & vidi, & ecce vir vnus indutus Baddim, & lumbis eius præcinctī auro Ophaz, & corpus eius quasi Tharsis.

Vul. La. *Et leuani oculos meos & vidi, & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi Chrisolithus.*

Baddim, græca lingua significantur Byssina, ait itaque illius, qui visus est, indumentum se byssinum conspexisse. Zonam vero Ophaz, hoc est auro nitidissimo, & maxime puro, corpus autem, quasi Tharsis, id est, simile erat auro probatissimo è Tharsis allato, etenim illinc Salomoni rude afferebatur aurum.

Et facies eius velut species fulguris.

Splendor, inquit, illuminans à facie eius fluebat.

Et oculi eius vt lampades ignis, & brachia eius & crura, quasi visio aeris splendentis, & vox sermonum eius quasi vox turbæ.

Et oculi eius vt lampas ardens, & brachia eius & quæ deorsum sunt vsq; ad pedes, quasi species aris candentis, & vox sermonum eius, vt vox multitudinis. Vulg. La.

Habebat, inquit, oculos ignem emittentes, & brachia pulcherrimo æri similia, visus tibi esses illum audiens multam turbam colloquentem audire.

Et vidi ego Daniel visionem solus, & viri illi, qui mecum erant, nō viderunt visionem, sed exsultatio magna incidit super eos, & fugerunt metu.

Vidi autem ego Daniel solus visionem, porro viri, qui erant mecum non viderunt, sed terror nimius irruit super eos & fugerunt in absconditu.

Sed aliquis fortasse dixerit, cur nam fugerunt ij, qui visionem non viderunt? at verisimile est hoc ipso maiorem illis metum incussum, nullum enim conspicati, & maximam vocem audientes, merito terrore perculsi ausugerunt, exstasin autem hic vocat nō timiditatem solam, sed cæcitatem illam, quæ græce dicitur, ἀορασία. & similia sunt hęc ijs quæ beato Paulo in itinere acciderūt, cum Damasco appropinquaret. etenim ibi vidit ipse lumen, quod eum circumfulsit, & qui cum eo erant nulla revisa solam vocem audierunt. igitur hic quoq; qui cum diuino propheta erant similiter, sed sola audita voce ac nemine viso fugiunt, ipse solus manet.

Ego enim relictus sum, inquit, solus & vidi visionem hanc magnam, et non est relictum in me robur, & gloria mea conuersa est in corruptionem, & non obtinui vires.

Ego autem relictus vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium. Vulg. La.

Tantus enim mihi metus incidit ex ea visione, vt membrorum harmonia dissolueretur, & color ille, qui erat in corporis superficie mutaretur, atque omnibus viribus destitueret.

Et audiui, inquit, vocem sermonum eius, & cùm audirem ego eram compunctus super faciem meam, & facies super terram.

Et audiui vocem sermonum eius, & audiens eram consternatus super faciem meā, & vultus meus hærebat terræ. Vulg. La.

Statim enim audita, inquit, maxima illa voce pronus cecidi, & cùm aspicere nequirem horribilem visionem, os meum in terram demisi.

Et ecce manus attingens me, & erexit me super genua mea, & super vestigia pedum meorum stabunt me.

Et ecce manus tetigit, & erexit me super genua Vulg. La.
mea, & super articulos manuum mearum.

Ita, inquit, affectus sentio veluti quandam manum me tangentem, & erigentem, & ego genibus, manibusque innixus, dissoluerat enim me metus, resurgere conabar.

Ille autem dixit ad me, Daniel vir desideriorum Vulg. La. *intellige in sermonibus his, quos ego loquor ad te, & sta in statione tua, quia nunc missus sum ad te.*

Et dixit ad me, Daniel vir desideriorum intellige verba, quæ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo, nunc enim sum missus ad te.

Attende, inquit, diligenter quæ à me dicuntur, & abiecto metu ita audi, quæ dicenda sunt, vt intelligas; siquidem vt ea te docerem missus ipse sum, quando corporis cupiditates vicisti, ac diuinarum rerum amator effectus, & beneuolentia quadam naturali erga populum affectus, quæ ei euentura sunt percipere concupisti. vocatique ipsum non Baltasar, sed Danielem, illud enim Chaldæorum, hoc Hebræorum nomen erat. & hoc à pijs impositum, illud ab impijs additum, significat autem Daniel Græcis iudicium Dei, ita vt ipse verum nomen secum ferens rebus ipsis prædicaret eum se esse, quem Deus iusto ac recto iudicio prophetica gratia sit dignatus, cuique multis post seculis futura declarauerit.

Vulg. La. *Cumque loqueretur ad me sermonem, surrexi tremens.*

Cumque diceret mihi sermonem istum surrexi tremens.

Sermo quidem idoneus fuit ad hoc efficiendum vt surgerem, verum metum ipsum non omnino abieceram.

Et dixit ad me, ne timeas Daniel, quia à prima die, qua dedisti cor tuum, vt intelligeres, & affligeres te coram domino Deo tuo, auditi sunt sermones tui, & ego veni in sermonibus tuis. Vulg. La.

Et ait ad me, noli metuere Daniel, quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos.

Hinc docemur, quantum nobis voluntaria profit afflictio, etenim beatus Daniel, cùm voluntario seipsum ieunio afflixisset, & dominum quæsijsset, statim exoratus, & voti sui compos factus est. quod is quoque, qui se ei in visione obtulerat, declarat. à prima enim die, inquit, qua dedisti cor tuum vt intelligeres, & vt affligeres te coram Domino Deo tuo, auditi sunt sermones tui, cuius rei maximum hoc habes iudicium aduentum meum. ego enim veni, inquit, in sermonibus tuis, id est propter sermones

tuos, & propter illas, quas adhibuisti preces.

Et princeps, inquit, regni Persarum stetit ex aduerso mei, vnum & viginti dies.

Princeps autem regni Persarum restitit mihi vi- Vulg. La.
ginti & vno diebus.

Prima ipse die, inquit, deprecationis tuæ admissis tuis precibus ad te missus fui. sed omnibus his diebus prohibuit me, ne ad te venirem, Persarum regni princeps.

Et ecce Michael vnus de principibus primis venit ad opitulandum mihi, & ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum.

Et ecce Michael vnus de principibus primis venit Vulg. La.
in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.

Hæc apertius nos docet beatus Moyses, cùm ait,

Quando diuisit altissimus gentes, quando dissemināuit filios Adam, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei.

Quando diuidebat altissimus gentes, quando se- Vulg. La.
parabat filios Adam constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.

Et dominus in sacris Euangelijs Apostolis, videte, inquit, ne contemnatis vnum ex Matth. 18. his pusillis, quia angeli eorum quotidie vident faciem patris mei, qui in cœlis est. & alia item multa huiusce modi in diuina scriptura. ex his itaque docemur singulis angelis vniuscuiusq; nostrum creditum esse curam, vt cultodiant, tueantur, & à praui dæmonis nos liberent insidijs. archangelis vero illud munus impositum, vt gentium sint præfecti. sicuti beatus Moyses docuit, cuius dictis beatus item Daniel consentit, cum dicit ipse regni Persarum principem, & rursus paulo post principem Græcorum, Michaelem quoque principem Israel vocat. His itaque tum ex hoc, tum ex illo loco perspicuis factis, illud quærendum, quanam de causa Persici regni princeps restitere videbatur ei qui pro populo patrocinium susceperat? nam perturbationibus angelorum naturam non esse obnoxiam, quippe sanctitatis plenam, cuius perspicuum est, & diuinis eos nutibus obtemperare sine vlla controuersia vsquequaque licet intelligere. Quomodo itaque Israelitarum tutelæ aduersari videbatur Persarum regni princeps? verum enimuero si quis diligenter consideratione velit, comperiet eorum, quæ dicta sunt, sensum. nam Persarum princeps, & princeps Græcorum, hoc est ij, quibus eorum custodia, & cura commissa est, necessario, vtpote erga eos benenolentia affecti, quorum tutelam habebant, cùm cernerent

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius Israelis iniquitatem, ægrè ferebant, siquidem videbant ipsos maioris prouidentiæ fructus ferre. neque enim nouerant in Deo, qui omnia creauit, occultum mysterium. nanque postquàm saluator noster homo factus est, innotuit, sicut dixit beatus Paulus, principibus & potestatibus per ecclesiam, multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, & multam Dei erga Israel prouidentiam cernentes ij, quibus aliarum nationum credita cura fuerat, indignabantur, quòd aspicerent eos maximè post legem & prophetas tantamque doctrinam & curam, peius affectos ijs, qui à se regerentur, vel pluribus malis oppressos; hoc etiam beato Danieli angelus, qui se ei videndum obtulit, dicebat, & princeps regni Persarum stetit ex aduerso mei vnum & viginti dies. hoc est his omnibus diebus ei persuadere studebam, iure eos hac prouidentia dignos censeri, opitulante mihi Michaele, qui vnus erat è primis principibus, & ipsum, inquit, reliqui ibi cum principe regni Persarum.

Ad Eph. 3.

Et veni vt docerem te quæcunque occurrent populo tuo in nouissimis diebus, quia ecce visio in dies.

Vulg. La. *Veni autem, vt docerem te, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimo diebus, quoniam adhuc visio in dies.*

Cumq; ego inquit venissem ad te, vt quæ haud multo post tempore euentura sunt populo tuo, ante te edocerem, remansit Michael disputans cum principe regni Persarum, neque simpliciter dixit cum principe Persarum, sed cum principe regni Persarum, hoc est cui etiam in ipsum Persarum regem commissum est imperium.

Cúmque loqueretur ipse mecum secundum verba hæc, dedi faciem meam in terram, & compunctus sum.

Vulg. La. *Cúmque loqueretur mihi huiusce modi verbis dejeci vultum meum ad terram, & tacui.*

Cùm enim audissem angelorum quoque principes ægrè ferre eam curam, quæ haberetur erga populum, tristitiæ rursus plenus dejecto in terram vultu stabam, nec sursum aspicere poteram.

Et ecce quasi similitudo filij hominis tetigit labia mea, & locutus sum, & dixi ad stantem coram me, domine in visione tua conuersa sunt interiora mea in me, & ecce non habeo robur, & quo modo potest domine seruus tuus loqui cum domino meo hoc? & ego imbecillis factus sum, & ex hoc tempore non stabit in me robur, & spiritus non est relictus mihi.

Vulg. La. *Et ecce quasi similitudo filij hominis tetigit labia mea, & aperiens os meum locutus sum, & dixi adeum, qui stabat contra me, Domine mi, in visione tua dissoluta sunt compages mea, & nihil in me remansit virium, & quo modo potest seruus Domini mei, loqui cum Domino meo, nihil enim in me remansit virium, sed & habitus meus interclusus est.*

Cùm vidissem, inquit, me denuo animi anxietate cruciari, ac velut humana quadam manu labia mea attigisset, dedit mihi colloquendi facultatem, & dixi ei. tuus solus conspectus ipse omnes mihi vires ademit, animumque consusionis ac perturbationis impleuit; & prillino decore cogitationem nudauit, adeoque imbecillis præmetu effectus sum, vt ne vsitato quidè more possim spiritum ducere: quo modo igitur potero, quæ à te dicantur intelligere, aut congruens reddere responsum? nemo autem existimet, qui ab eo visus est, illum esse Dominum, propterea quod Daniel ipsum Dominum appellet. sic enim ipse in fine visionis, sublatis, inquit, manibus sursùm in cœlum, per viuentem dominum iurauit, æquo animo suam confitens seruitutem. Dominum itaque illum vocat, non vt Deum, sed honorem illi debitum tribuens. etenim nos cum illustrioribus viris colloquentes hac appellatione vti consueuimus, quemadmodum etiam beatus Abraam angelos vt homines conspicatus, & cum ipsis, vt cum hominibus colloquens, obsecro dixit Domine si vtique inueni gratiam coram te, ne transeas seruũ tuum. & beata Rebecca beati Abraam seruo, bibe, inquit, Domine, & camelis tuis hauriam aquam. igitur hoc etiam loco Dominus non rerum omnium auctorem significat Deum, quod apertius ex fine cognoscemus, interim autem institutum persequamur.

Et addidit, inquit, & tetigit me, quasi visio hominis, & corroborauit me, & dixit mihi, ne timeas vir desideriorum, pax tibi, viriliter age, & esto robustus.

Rursum ergo tetigit me, quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit, noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare & esto robustus.

Hoc est nihil solicitus sis, neque enim vt detrimenti aliquid tibi afferrem istuc concessi, sed vt ea tibi indicarem, quæ discere concupisti. abiecto itaque metu, virum te, & fortem præbeas. & verbum res est consecuta.

Et cùm loqueretur ipse, inquit, mecum corroboratus sum et dixi, loquatur Dominus meus, quia confortasti me, & dixit, an nosti cur veni ad te? & nunc reuertor, vt prælier cum principe Persarum. & ego egrediebar, & princeps Græcorum veniebat, verumtamen annuntiabo tibi, quod conscriptum est in scriptura veritatis, & non est qui resistat mecum de his, nisi Michael princeps vester.

Vulg. La. *Cúmque loqueretur mecum consolui & dixi, loquere Domine mi quia confortasti me, & ait, nunc quid scis quare venerim ad te? & nunc reuertar vt prælier aduersus principẽ Persarũ. cum ergo egrederer apparuit princeps Græcorum veniens, verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.*

Curnam, inquit, vnum aut duo dicam, Persarum principem & Græcorum? cùm nulla earum virtutũ, quæ super cœlos sunt, velit populum vestrum boni alicuius cõpotem fieri, propter multa videlicet scelera, nisi solus Michael, cui vestra tutela credita est. præliari vero pro differere ac persuadere posuit, cùm offendere vellet illius iustam contra populum indignationem, & suam erga eundem populum beneuolentiam. est autem verisimile eum qui differebat, sanctum esse Gabrielem, qui iam aliis etiam reuelationes ipsi interpretatus est.

Cap. xi. *Et factum est, inquit, in anno primo Cyri steti in confortationem & robur.*

Vulg. La. *Ego autem ab anno primo Darij Medi stabam vt confortarer & roborarer.*

Starim, inquit, cum Cyrus regno potitus esset, & terminus captiuitatis expletus, institi, quoad effeci vt populus dimissus in libertatem vindicaretur.

Et nunc renuntio tibi veritatem.

Vulg. La. *Et nunc veritatem annuntiabo tibi.*

Vere tibi dico, quæ futura sunt.

Ecce adhuc tres reges surgent in Perside.

Vulg. La. *Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside.*

Post Cyrum Cambyses regnauit, cuius successores Magi decem menses regno potiti sunt, post illos Darius Hystaspis.

Et quartus, inquit, ditescet diuitijs magnis super omnes

Vulg. La. *Et quartus ditabitur opibus nimijs super omnes.*

Xerxes hic est, de quo loquitur, Darij filius.

Et postquam ipse obtinuerit diuitias, irritabit in omnia regna Græcorum.

Vulg. La. *Et cùm inualuerit diuitijs suis concitabit omnes aduersum regnum Græciæ.*

Huius etiam, qui nobis sunt externi, historici, scriptores, sophistæ, & oratores meminerunt, qui narrant & illius superbam cum exercitu profectionem, & ridiculum discessum. nam vsque ad ipsum summatim traditis Persicis rebus & ijs, qui post ipsum regnarunt, vt qui imbecilliores effecti fuerint, omissis, ad Macedonem transtulit oratione.

Et consurget, inquit, rex potens, & Dominus erit dominij multi, & faciet secundum voluntatem suam, & cùm stetcrit regnum eius, conteretur, & diuidetur in quatuor ventos cœli.

Surget vero rex fortis & dominabitur potestate Vulg. La.
multa, & faciet quod placuerit ei, & cùm steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cœli.

Alexandro enim, vt iam etiam diximus, omnem, vt ita dixerim, orbem terrarum adepto, deinde communem hominum finem sortito, quadrifariam diuisum est regnum, vt sæpius iam memorauimus, & hic rursus diuus Archangelus ita ait,

Et diuidetur in quatuor ventos cœli, & non in nouissima eius, neque secundum dominationem eius qua dominatus est.

Et diuidetur in quatuor ventos cœli, sed non in Vulg. La.
posteros eius, neque secundum potentiam illius, qua dominatus est.

Quod autem dicit, ita se habet, Alexander cùm duodecim annos integros regnasset, sex vltimis annis & Persarum & Aegyptiorum demolitus est regnum, omnesque interiectas nationes sub suam ditionem subiunxit. sit itaque, reges, qui post ipsum regnarint, nulla in re similes futuros Alexandro, neque virtute, neque potestate illa, quam nouissimis annis sibi fuerat adeptus, hoc enim significat, in nouissima eius, neq; secundum dominationem ipsius, qua dominatus est.

Quia euelletur regnum eius, & dabitur aliis, præter hos.

Lacerabitur enim regnum eius etiam in exter- Vulg. La.
nos, exceptis his.

Non solùm enim in hos quatuor, inquit, dividetur, sed etiam alijs præter hos tradetur. His enim regnantibus Arsaces Persa bello victor adeptus est regnum, & parte quadam Persici imperij recuperauit, ex quo ad hoc vsq; tempus Persarum reges Arsacidæ vocantur; cùm superiores non Arsacidæ, sed Chamænides appellarentur: & Romanis itẽ Macedonico dimisso regno maior fuit potentia, qui denique ab his eisdem regibus tributum exegerunt. ita præsignificata diuisione, duorum regum mentionem prætermittit, neq; enim rex Asiæ, neq; rex Macedoniæ diutius permansit. præterea quæ nihil ab his calamitatis accidit Iudæis. duorum igitur dumtaxat meminit, per quos difficiles calamitates experti fuere Iudæi. & hi sunt, Aegypti rex, & is cui nationum ad orientem incolentium commissum fuit imperium, qui in Antiochia, & Babylone obtinuerunt regias. decet autem nos

prius

Universidad de Deusto
Biblioteca

prius eorum, quæ dicenda sunt, argumentum declarare, deinde ea sigillatim interpretari. Hircus ille, quem beatus Daniel vidit, post vnum cornu confractum, quatuor cornua produxit, hos ipsos reges, ex vno ipsorum alterum cornu natum est, quod & Aegyptum maxime debellauit, & in infinitas Iudæorum nationem calamitates coniecit. & per hoc cornu significatur Antiochus Illustris, id est Epiphanes. & quartam bestiam beatus Daniel vidit decem cornibus præditam, inter cuius cornua ascendebat paruum cornu, quod oculos habebat, & os loquens magna, & prælium cõmittebat cum sanctis. rursus autem ex his intelligimus in fine Romani regni decem eodem tempore exorituros reges, qui multa sibi vltro citroque damna inferent, alter alterius regna mutuo debellantes, quemadmodum Macedones faciebant. cumque hæc acciderint, ostensurum se virum peccati, filium perditionis, id est Antichristum. Quando itaque similes sunt regni Romanorum fines diuisioni regni Macedonici, quæ tum ab his, tum ab illis facienda sunt, simul edocet beatus Daniel. alia enim ex ijs, quæ dicenda sunt, Macedonibus conueniunt, alia futuris decem cornibus, atque illi, quod inter ipsa productum fuerit. & hæc ita se habere, ex ipsa prophetia discemus. decet itaque nos omni studio animum adhibere, vt congruenter diuidamus, quæ his, quæue illis conueniant. cuius rei exemplum habemus Euangelicam doctrinam. etenim
Matth.24. cum Dominus de templo quod erat in Hierosolymis Apostolis dixisset, Amen, amen dico vobis non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. deinde illis interrogãtibus, quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui? & duplici allata interrogatione, Dominus promiscuum reddit responsum, simul ea dicens, & quæ Hierosolymis essent euentura, & quę in cõsummatione seculi futura. qui vero sunt diuinis initiati mysterijs, hi & his & illis congruentia temporibus facile discernunt. hoc itaque nos etiam hoc in loco adhibita, quam par est, demonstratione, facturi sumus. Cùm docuisset igitur beatum Danielem is, qui cum eo colloquebatur, quadrifariam regnum diuisum iri, duobus omissis Macedoniæ, inquam, & Asiæ, siue Hellesponti regibus, vt qui breue tempus regnassent, ac Iudæos minime offendissent, subijcit,

Et corroboratus est rex Austri, & de principibus eius vnus corroborabitur super ipsum, & dominabitur dominatione multa extra potestatem suam.

Vulg.Lx. *Et consortabitur rex Austri, & de principibus eius*

præualebit super eum, & dominabitur ditione, multa enim dominatio eius.

Ptolemæum Philopatorem dicit, qui non contẽtus Aegypti regno etiam Phœnicem, & Samariam, Iudæamque sibi asciuit. vnum autem de principibus eius corroboratum Scopam intelligit, cuius etiam Iosephus scriptor Hebræus meminit. qui cùm optimum se ducem præbuisset, multa eorum, quæ extra Ptolemæi regnum erant, in Ptolemæi ditionem redegit. hoc innuens, & dominabitur, inquit, dominatione multa extra potestatem suam. hoc est, potietur multarum nationum, quæ fuerint extra sibi definitam potestatem.

Et post annos eius commiscebuntur, & filia regis Austri ingredietur ad regem Aquilonis, vt faciat fœdera cum eo.

Et post finem annorum fœderabuntur, filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam.

Post Ptolemæi Philopatoris obitum, regnauit Ptolemæus filius eius Epiphanes appellatus. hoc significat, cùm dicit, post annos eius commiscebuntur, & docens quomodo commiscebuntur, filia inquit regis Austri ingredietur ad regem Aquilonis, vt percutiat fœdera cum ipso: regem vero Aquilonis appellat Antiochum, non Epiphanem, sed illum, qui vocatus est Magnus, Antiochi Epiphanis patrem, hic enim fuit illis Ptolemæis æqualis.

Et non obtinebit robur brachij, neque stabit semen eius, & tradetur ipsi, & ferentes eam, & puellus & corroborans ipsam in temporibus.

Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius, & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus.

Verum nuptiæ quidem fient, inquit, non tamen diutius connubium manebit, sed reddetur ei, qui miserit ipsam, per eos, qui ipsam adduxere, vna cum ijs, quæ cum ea fuerint allata; hoc enim significat, & corroborans ipsam in temporibus, id est diuitiæ, quæ matrimonium potens, optatumque efficiunt.

Et surget, inquit, de flore ex radice eius in præparatione ipsius.

Et stabit de germine radicum eius plantatio.

Hoc est, reddetur quidem parenti, sed pariet regem, qui regno illius, qui dederit, aduersabitur.

Et veniet, inquit, ad virtutem.

Et veniet cum exercitu.

Virtutem ipsam Hierusalem vocat, vt quæ diuina gratia fruens diuinam virtutem

tulere. & ne alia prosequens vltra modum propagans volumen progrediar, ad illa volentem relego.

Et ingredietur, inquit, in regnum regis Austri, & reuertetur ad terram suam, & filij eius congregabuntur exercitum multorum.

Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur Vulg.Lx.
ad terram suam, filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum.

Filios autem eius eos vocat, quibus militandi munus impositum fuerat, sicuti filios hominum homines, & filios prophetarum prophetas, quod est Hebræorum linguæ idioma.

Et ingredietur veniens, & inundans.

Et veniet properans & inundans. Vulg.Lx.

Hoc est, impetu latus, & diluuij instar omnia corrumpens.

Et præteribit, & sedebit, & congredietur vsque ad robur eius.

Et reuertetur, & concitabitur & congredietur cum robore eius.

Hoc est, omnibus viribus inuadet in Aegyptum, & celeritate adhibita castra ponet trãslato in eam regionem bello, his subijcit.

Et irritabitur rex Austri, & egredietur, & pugnabit bella cum rege Aquilonis, & statuet turbam multam, & tradetur turba in manu eius, & capient turbam multam, & exaltabitur cor eius, & deijciet multa millia, neque corrobor abitur.

Et prouocatus rex Austri egredietur, & pugnabit aduersus regem Aquilonis, & præparabit multi- Vulg.Lx.
tudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius, & capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deijciet multa millia, sed non præualebit.

Cùm enim rex Austri instructam turbam multam in acie opposuerit, superabit, inquit, Antiochus, ac multitudinem illam sibi subijciet, & quasi victor superbia elatus multa hominum millia conficiet, verumtamen non potietur Aegypto, neque obtinebit Ptolemæi regnum. qua de causa indignatus rursus

Reuertetur, inquit, rex Aquilonis, & adducet turbam multam sugra priorem, & in fine temporum ingredietur ingressus in virtute magna, & in substantia multa.

Conuertetur enim rex Aquilonis, & præpa- Vulg.Lx.
rabit multitudinem multo maiorem, quàm prius, & in fine temporum, annorumque veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimijs.

Rursus enim maiore, inquit, priore exercitu coacto inuader Aegyptum, quod faciet circiter regni sui finem, id enim significat, in finem temporum, & ingredietur ingressus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ingressus in virtute multa. Hic conduplicatio est Hebraica; voluit enim dixisse, magno comitatu ingredietur, est autem idioma tum Hebræorum tum Syrorum, qui consueuerunt dicere ingrediens ingressus est, & comedens comedebat, & alia omnia huiusce modi: interpretes itaque multa adhibita diligentia idiomata quoque Hebræa secuti sunt.

Et in temporibus illis, inquit, multi consurgent aduersus regem Austri.

Ita enim ab Antiocho debellatum Ptolomæum vt imbecillem, in reliquum etiam finitimi contemnent.

Et filij pestilentiarum populi tui, extollentur, vt statuant visionem, & debilitabuntur.

Vulg. I.a. *Filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur vt impleant visionem, & corruent.*

Hic rursus pestilentes filios pestilentiarum appellauit, sceleste enim & improbis moribus depranati, impiamque vitam pietati præferentes per hos reges cultum legitimum demoliri conabuntur, neque poterunt; illi enim minus impij Iudæorum nationem coluerunt, & obseruarunt.

Et accedet, inquit, rex Aquilonis, & effundet aggerem, & capiet vrbes munitas.

Vulg. I.a. *Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas.*

Hoc est, obsidens aggeribus adhibitis, machinisque admotis.

Et brachia regis Austri non stabunt.

Vulg. I.a. *Et brachia Austri non sustinebunt.*

Hoc est, omnibus destituetur viribus.

Et consurgent electi eius, neque erit robur ad standum.

Vulg. I.a. *Et consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo.*

Et coactis optimatibus suis nihil proficiet.

Et faciet aduentum suum aduersus eum secundum voluntatem suam.

Vulg. I.a. *Et faciet veniens super eum iuxta placitum suum.*

Facile enim erit in reliquum, inquit, vincique eum contemnere, quod resistere nequeat, & aduersarios ipse superare.

Et stabit in terra Sabie.

Vulg. I.a. *Et stabit in terra inclyta.*

Quædam exemplaria in terra Sabaie habent, & quidam eorum, qui Hebræorum vocem in Græcam transtulere, voluntatis terram, terram Sabaie vocarunt, significatque prohibitionis terram, quæ voluntatis erat, & montem Sion quem dilexit, & in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, & Sabaoth, virtutum sine exercituum inter prærantur, siue igitur terra voluntatis, siue terra exercituum Iudæa vocata sit, etenim supra quoque exercituum ipsam appellauit hic etiam Sabaie siue Sabir eam nuncupat; accedet, inquit, rex Babylonis ad ipsam quoque.

Et consumetur in manu eius.

Hoc est, prospere ei succedet. sic enim nos item Iosephus docuit in historia, Iudæos Antiocho victo accepto, magno in honore ab illo habitos fuisse.

Et ponet faciem suam, inquit, vt veniat in robore totius regni eius.

Et ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius. Vulg. I.a.

Conabitur enim omne regis Austri regnum sibi vindicare.

Et recta, inquit, omnia cum eo faciet. Vulg. I.a.

Et recta faciet cum eo.

Quæcunque enim diripuerit ea, inquit, omnia reddet ipsi.

Et filiam mulierum tradet ei, vt corrumpat ipsam, & non permanebit, neque erit illi. Vulg. I.a.

Et filiam feminarum dabit ei, vt euertat illud, & non stabit, nec illius erit.

Quod supra obscure dixerat, hic apertius declarat. dabit enim ipsi, inquit, vxorem filiam suam, nec multo post tempore ipsi redditur ei, qui dederit, soluto matrimonio, eumque ita affecerit Aegyptum,

Conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas, & cessare faciet principem opprobrium sui, verum opprobrium eius conuertetur in eum.

Multis enim insulis in suam ditionem redactis illarum principes imperio abolitos ciusmodi reddidit, qui ludibrio haberentur. verum neque ipse quidem hujus rei expers opprobrij. Romani enim illi ad Thermopylas debellato, compressa eius ingenti audacia, mille imposuere talentorum tributum, quod sibi singulis annis eum afferre coegerunt, filiumque eius Antiochum eo quomodo Epiphanem acceptum obsidem Romæ custodiebant, quod nos docet primus liber Maccabæorum. cùm enim sermocinator locutus de ijs esset, qui Alexandri regnum excepere, subiecit, & exiit ex eis radix peccatrix Antiochus Illustris, id est Epiphanes filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses. hoc præsignificans Daniel, is, qui cum eo colloquitur, verum inquit, opprobrium eius in eum conuertetur. his adjecit.

Et conuertet faciem suam ad obtinendam terram suam.

Et conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ. Vulg. I.a.

His in insulis peractis, inquit, in suum regnum reuertetur. *Et infir-*

Et infirmabitur, & cadet, & non inuenietur, & stupget de rabie eius planta regni, & ad præparationem ipsius transferens.

Vulg. I.a. *Et impinget, & corruet, & non inuenietur, & stabit in loco eius vilissimus, et indignus decore regio.*

De Antiocho Illustri, id est Epiphane loquitur, qui Roma profectus Seleuco fratri suo successit, nam Antiocho Magno Seleucus cognomento Philopator successerat filius eius, quo mortuo Antiochus Epiphanes accepit regnum, de quo dicit, stupget de radice eius planta regni, & ad præparationem ipsius transferens. hoc est, patrix imperium mutans, & idoneus ad obtinendum sibi ab illo paratum regnum. hoc declarans adiecit.

Et faciens gloriam regni.

Id est, in rebus gerendis se maxime strenuum præbens.

Et in diebus illis conteretur, & non in furore, neque in bello.

Vulg. I.a. *Et in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.*

Idoneus enim erit, inquit, qui vel solo nomine absque prælio, ac sine sanguine omnibus terrorem incutiat, eosque sibi subijciat.

Et stabit in præparationem eius.

Vulg. I.a. *Et stabit in loco eius despectus.*

Tanta, inquit, eius erit virtus, vt etiam sine prælio regnum ad se à parente translatum obtineat.

Et despectus fuit, & non est data super eum gloria regni.

Vulg. I.a. *Et non tribuetur ei honor regius.*

Atqui non erat, inquit, illustris, vt rex, sed vilis quidam videbatur, qui Romæ custodiretur.

Vulg. I.a. *Et veniet in abundantia, & obtinebit regnum in lapsibus.*

Et veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia.

Verumtamen, inquit, quamuis valde despectus, cum multa copia veniet, plurimoque exercitu, & dolo sibi opitulatus, ac fraude adhibita regnum obtinebit. Hoc etiam in secunda visione beatus Daniel conspexit, audiuitque sanctum Gabrielem cum diceret, dolus in manu eius & in corde suo magnificabitur, & occidet multos, & in perditione multorum stabit, & hic similiter, obtinebit enim regnum, inquit in lapsibus.

Et brachia mundantis inundabuntur a facie eius, & conterentur.

Vulg. I.a. *Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie eius & conterentur.*

Hic denuo Aegyptiorum innuit regnum, quia etiam illi multum potentes, & instar diluuij aduersarios corrumpentes, & ad internecionem delentes ab ipso inundabuntur, & conterentur. neque illi soli, sed etiam

Dux testamenti, et a commixtionibus erga ipsum faciet dolum.

Insuper & dux fœderis, & post amicitias eum eo faciet dolum. Vulg. I.a.

Hic præsignificat seditionem concitatam contra Oniam principem sacerdotum, à Iesu, qui etiam Iason dictus fuit, & Onia filio Menelai, ex quibus Iason cùm prius ad Anthiochum contendisset, fratrem suum pontificatu eiecit, Menelaus vero muneribus & auro Antiocho missis, ad se rursus reuocato pontificatu expulit Iasonem. hinc graues & molestæ calamitates Iudæorum nationem inuasere. Hæc ante beatus Daniel doctus audit. Brachia inundantis ab ipso inundabuntur. & loquitur de Ptolemæo Philometore, qui Ptolemæo Epiphani successit, his subiecit. & dux fœderis, principem sacerdotum intelligi vult pium Iasonis fratrem, præmonet ij; fore vt illum etiam abdicet pontificatu maximo. deinde docet, quo modo & à commissionibus erga illum fuerit dolum, vtetur enim ministris, inquit, qui se idem habere glorientur genus, adhibitoque dolo, in nationem infinita mala patrabit.

Et ascendet, & superabit ipsum modica gente.

Et ascendet & superabit in modico populo. Vulg. I.a.

Deceptis enim Hierosolymorum incolis, quasi pacificus ingressurus, primùm in sacri Dei templi adyta ingredi ausus est, deinde ablato omni impositio ornatu, & vasis diuino cultui dedicatis, egressus est. rursusque adducto ad vrbem exercitu octuaginta hominum millia occidit. neque his contentus missis ducibus suis innumerabiles cædes faciendas curauit. hæc præsignificans, & superabit, inquit, ipsos modica gente.

Et in abundantia, & in pinguibus regionibus veniet.

Et abundantes & vberes vrbes ingredietur Vulg. I.a.

Neque enim propter inopiam cum paucis, inquit, veniet, sed propter suę mentis superbiam: est enim ipsi & abundantia, & fructus infinitarum gentium pinguium, sibi vectigalia multa suppeditantium.

Et faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius prædam, & substantiam, & spolia ipsis dispergit.

Rapinas et prædam, et diuitias eorum dissipabit. Vulg. I.a.

Nam cùm omnes eius patres & maiores Iudæorum nationem in magno honore habuerint, iste contraria omnia faciet, occidens, & rapiens, atque in seruitutem adducens,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cens,& militibus eorum bona concedens.

Et seget Aegyptum, inquit, cogitabit cogitationes suas, & vsque ad tempus.

Vulg. La. *Et contra firmissimas cogitationes suas inibit, & hoc vsque ad tempus.*

Hoc est neque diutius hoc obtinebit.

Et excitabitur robur eius, & cor eius contra regem Austri in virtute magna.

Vulg. La. *Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduersus regem Austri in exercitu magno.*

Hanc ipsius in Aegyptū profectionē prima nos Maccabæorū docet historia. ingressus est enim Antiochus, inquit, in Aegyptū, 1. Macca. 1. in turba graui, & in curribus, & elephantis, & equitibus, & in classe magna, & constituit bellum aduersus Ptolemæum regem Aegypti, & veritus est Ptolemæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi, & ceperunt vrbes munitas in terra Aegypti, & ceperunt spolia Aegypti. & hæc cum ante doceretur beatus Daniel audiuit.

Et rex Austri prælio cum ipso conflget, in virtute magna & fortis valde, & non stabit, quia cogitabunt contra ipsum cogitationes.

Vulg.La. *Et rex Austri prouocabitur ad bellum multis auxilijs & fortibus nimis, et non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia.*

Hoc est, multas & varias insidias ei molientur.

Et comedent, inquit, necessaria eius.

Vulg. La. *Et comedentes panem eum eo.*

Hoc est, consument omnem illius prouentum, & vectigal, quod ipsi pendetur, diripientes ad se conuertent.

Et conterent ipsum, & copiæ eius dissoluent, & cadent vulnerati multi.

Vulg. La. *Conterent illum, exercitusque eius opprimetur, & cadent interfecti plurimi.*

Neq; ipsum solum, sed etiam exercitum eius instar diluuij corrumpet, & ingentem cædem patrabit.

Et vtrique, inquit, reges corda eorum ad improbitatem, & in mensa vna mendacia loquentur, & non dirigetur.

Vulg. La. *Duorum quoque regum cor erit, vt male faciant, & ad mensam vnam mendacium loquentur, & non proficient.*

Romani enim sicut nos Iosephus historicus docet, audita eius cum exercitu profectione, per legatos denuntiarunt, vt recederet ab Aegypto, quare percusso fœdere, inquit, pacem fecit, & societatem cum Ptolomæo iniuit. simulatam vero amicitiam docens is, qui cum Daniele colloquebatur; & vtrique inquit reges corda eorum in improbitatem, & in mensa vna mendacia loquentur,& non dirigetur, hoc est, non erit stabilis pax illa.

Quia adhuc finis erit in tempus.

Quia adhuc finis in aliud tempus. Vulg.La.

Hoc est, rursus enim cum hoc tempus effluxerit, congredientur, & prælio dimicabunt.

Et reuertetur, inquit, in terram suam in substantia multa.

Et reuertetur in terram suam cum opibus multis. Vulg.La.

Veruntamen tunc inquit cum multis diuitijs, multarumque facultarum abundantia in suum regnum redibit.

Et cor eius aduersus testamentum sanctum.

Hoc vno in reliquum studio tenebitur, vt legem à Deo Iudæis datam euertat, atque hæc inita consilia ad exitum perducet.

Et faciet enim, & reuertetur, inquit, in terram suam.

Hoc quoque Maccabæorum liber, & Iosephi tradit historia.

Et in tempus finem reuertetur, & veniet in Austrum, & non erit sicut prima erit ultima nouissima.

Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum, Vulg. La.
& non erit priori simile nouissimum.

Hoc est, non similiter vincet, sed victus reuertetur. illud autem, in tempus suum, idoneum bello tempus significat.

Et ingredientur ad ipsum ingredientes Citij, & humiliabuntur.

Et venient super eum Trieres, et Romani, & per- Vulg. La.
cutietur.

Asciris enim sibi multis Cyprijs, & aliis insulanis, nam Citium ad hoc vsq; tempus oppidum est Cypri, inuadet quidem Aegyptum, sed victus & profligatus redibit.

Et reuertetur, inquit, & indignabitur contra testamentum sanctum.

Et reuertetur, & indignabitur contra testamen- Vulg. La.
tum sanctuarij.

Omnem enim iracundiam, inquit, qua propter acceptam cladem exarserit, contra sanctum testamentum cuomet. factumque ostendens,

Et faciet inquit iracundiam.

Secundo enim aduentu & multam faciet cædem, & eos, qui effugerint, rediget in seruitutem.

Et reuertetur, & intelliget super derelinquentes testamentum sanctum.

Reuertetur que, et cogitabit aduersus eos, qui de- Vulg. La.
reliquerunt testamentum sanctuarij.

Omni inquit cura eos complectetur, qui à lege defecerint, & repudiato Iudaico ritu, Græcorum mores & cultus amplexi fuerint.

Et brachia ex eo surgent, & polluent sanctuarium

uium imperij et transferent continuationem. & dabunt in ipsum abominationem desolatam.

Vulg. La. *Et brachia ex eo stabunt et polluent sanctuarium fortitudinis & auferent iuge sacrificium, & dabunt abominationem in desolationem.*

Brachia vocat, vt iam ante diximus, duces ei seruientes, vt, instar brachiorum iussa regis exequentes. mittet itaque aliquos, inquit, qui sanctuarium imperij polluat, hoc est, Deo omnipotēti dedicatum templum, ara, in qua colantur idola, in ipso erectā. hoc enim vocat abominationē desolatam. hoc
2. Macca. 5. etiam nos docet secunda Maccabæorum historia, cùm sic ait, circa hoc tempus secundam profectionem Antiochus in Aegyptū profectus est, deinde interpositis quibusdam de contentione principum sacerdotum, qui haud legitimi essent, scriptor subiecit. cumque hæc accidissent regi, pro rebus gestis suspicatus est defectūram Iudæam. vnde reuersus ex Aegypto efferatus animo, armis vrbem cepit, iubitque militibus vt obuios quoscunque nulli parcentes cæderent. tum narrata cæde, quæ in omnem ætatem inuaserat, & quemadmodum octuaginta millia cadauerum numerata essent, rursus paulo pōst, immicam, inquit, ergā Iudæos mentem habens Antiochus, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti duorum millium præcipiens, omnes, qui erant in ætate, prorsus interfice-
1. Macca. 6. re. & paulo pōst item. Sed non post multum tempus misit rex senem Athenienſem, qui cogeret Iudæos migrare à patrijs legibus, vt Dei legibus minime gubernarentur: contaminaretque quod erat in Hierusalem templum, & Iouis Olympij nominaret. hæc prædicens is, qui cum beato Daniele colloquebatur, & brachia, inquit ex eo surgent, & polluent sanctuarium imperij, & transferent continuationem; hoc est. cultum qui Deo singulis diebus adhibebatur. & dabūt in ipsum abominationem desolatam; aram, quam Ioui erexit impius rex, in qua etiam porcum immolauit.

Et iniquè agentes in testamentum inducent in lapsibus.

Vulg. La. *Et impij in testamentum simulabunt fraudulenter.*

Nam impios & iniquos ita parabunt, vt palam impie agere non vereantur, dolosis verbis vtentes.

Et populus cognoscentes Deum suum, continebunt & facient.

Vulg. La. *Populus autem sciens Deum suum constanter & faciet.*

Eos hic innuit, qui beatum Matthiam sequebantur, qui cùm primus Antiochi decretis restitisset, seque cum filijs in deserta loca recepisset, parua manu illius duces debellauit.

Et intelligentes populi, inquit, intelligent in multa.

Et docti in populo docebunt plurimos. Vulg.La.

Nam qui opportunè vtentur ea scientia, quam sibi Deus suppeditarit, vehementer illius leges aspernabuntur, & mortem pro lege diuina impiæ vitæ anteponent. idque significans subiecit,

Et infirmabuntur in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in direptione dierum ipsorum.

Et ruent in gladio, & in flamma et in captiuita- Vulg.La.
te & in rapina dierum.

Diuersis enim & omnis generis tormentis impius ille pios homines deterrere conatur immaturam ipsis inferēs necem, & quasi reliquos ipsorum dies diripiens. deinde quę à beato Matthia & filijs eius sustinenda & facienda erant prædicit.

Et cùm infirmati fuerint ipsi adiuuabuntur auxilio paruo.

Cumque corruerint subleuabuntur auxilio par- Vulg. La.
uulo.

Diuinæ siquidem gratiæ fructum percipient, & tunc hostes superabunt, nō tamen pace suis diebus fruentur, aut à malis vindicabuntur, idcirco paruum auxilium, interposita inter bella inducias vocauit.

Et applicabuntur, inquit, ad ipsos multi in lapsibus.

Et applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Vulg. La.

Hoc enim frenuum eorum facinus intuentes ex ijs, qui lapsi fuerint multi, & pietatem repudiarint, pœnitentia adducti ad ipsos accurrent.

Et de intelligentibus, inquit, informabuntur multi.

Et de eruditis ruent. Vulg. La.

Et eorum, qui pij visi fuerint, in contrariam partem vertentur.

Vt ignis conflentur, inquit, ipsi, & eligantur, et dealbentur vsque in tempus finis. quia adhuc in tempus.

Vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vsque Vulg. La.
ad tempus præfinitum, quia adhuc aliud tempus erit.

Neque hæc, inquit, lædent futuros homines. hinc enim docebuntur non esse fidendum pristinis prosperis successibus. sed semper esse metuendum, ac tremendum. secun-
1. ad Cor. 10. dum beati Pauli admonitionem. qui enim se existimat inquit stare, videat ne cadat. nā mutationes temporum, quasi igne conflant, & probant, & discernunt ab eo quod probatum est, adulterinum, immo etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

dealbant veluti lanam, ac probant vtrum naturalem an aduentitium habeat colorem, & vtrum totus per totum corpus à natura insitus color sit, an in sola cutis superficie impositus, hęc quidem in presenti vita, inquit, singulis accidunt hominibus, at in futuro tempore generalis erit hominum examinatio. His dictis de Antiocho Illustri, id est Epiphane, transit deinde ab imagine ad exemplar, exemplar autem Antiochi est Antichristus, & Antichristi imago Antiochus. quemadmodum enim ille impie agere Iudæos cogebat, & contra legem suam rempub. administrare, ita homo peccati, filius perditionis, qui superextollitur, & superexaltatur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, sicut ait beatus Paulus, ita vt ipse in templum Dei ingressus sedeat ostendens seipsum, quasi sit Deus in omnibus signis & prodigijs mendacibus, ita iste inquam omnia molietur vt pios in fraudem impellat, modo dolosis miraculis decipere ac fallere conatus, modo vi adhibita, & omne supplicij genus pietatis inferens alumnis. quod si quis propheticę seriem inquirens, hęc non ita se habere credat, is euangelicam doctrinam mente repetat, vbi dominus simul & quæ ad communem, & quæ ad ipsius Hierusalem consummationem pertinent, prædicit. cùm enim dixisset, orate ne fiat fuga vestra hyeme, neque sabbato, quod Iudæis solis congruit, statim subiecit, erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, vsque modo, neque fiet, & nisi breuiati fuissent dies illi non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi: ostendens{que} ad Iudæos nihil horum pertinere adiecit. tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere, paucissimi de pseudochristis prædictis, ad illa addidit, sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret vsque in occidentem, ita erit & aduentus filij hominis, & alia omnia similiter, ne singula recenseam. hinc itaq; instructi etiam prophetiam intelligemus, quæ ab Antiocho ad Antichristum, vt ab imagine ad exemplar tranliens, quæ ad illum pertinent, ea nos ante docet aperte.

2. ad Thess. 2.

Matth. 24.

Faciet enim secundum voluntatem suam inquit rex, & exaltabitur & magnificabitur super omnem Deum deorum, & loquetur fastuosa, & dirigetur.

Vulg. La.

Et faciet iuxta voluntatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum, & aduersus Deum deorum loquetur magnificа, & dirigetur.

Id est, prospere ei res succedent, sed non in perpetuum.

Donec enim perfecta fuerit ira. Vulg. La.

Donec complcatur iracundia, perpetrata quippe est definitio.

Quoad, inquit, vehementer diuinam iram inflammarit, ipsámque in se prouocatam attraxerit. Iram autem supplicium vocat, numen enim affectionis est expers.

Quia in consummationem & studium fit.

Etenim ille inquit suum præcognoscent euentum multam adhibebit curam, vt omnes prouocet ad impietatem, multos pœnarum socios & participes cupiens acciperet sequętia autem apertius coarguunt eorum insciti am, qui hæc de Antiocho dicta fuisse opinentur, ait enim

Et super omnes deos patrum suorum non intelliget. Vulg. La.

Et Deum patrum suorum non reputabit.

Inuenimus autem Antiochum aris, in quibus idola colerentur, & Hierusalem, & omnem Iudæam compleuisse, & in templo Dei Ioui sacrificasse, Iouisq; Olympij nuncupasse templum, quod erat in Hierosolymis, Iouis autem Xenij, id est hospitalis, alterum quod erat in Garizim. Quo modo igitur qui ita superstitiosus dæmonibus colendis, & idolorum cultui ita addictus sit, super deos patrum suorum non intelliget? omnia enim contra Antiochus facere perseuerabat, qui patrios deos colens eum, qui à Iudeis adoraretur, insiciabatur esse Deum. neq; quam itaque in Antiochum hæc congruunt, sed in ipsum exemplar Antiochi, cuius imago & typus Antiochus impietate omnes superiores reges vicisse contendit. de Antichristo itaque hoc dicit; super omnes deos patrum suorum non intelliget.

2. Macha. 6.

Et super concupiscentiam mulierum, & super omnem Deum non intelliget. Vulg. La.

Et erit in concupiscentijs fœminarum, nec quam quam deorum curabit.

Hoc quoque aperte contrarium est Antiochi institutis. hic enim non modo legitimo sibi matrimonio coniunctis vxoribus non erat contentus, ex quibus Antiochum Eupatorem, & Alexandrum liberos procreauit, sed eriò cum lasciuis pellicibus colibat, & vnius ex ipsis secunda Maccabæorum mentionem facit historia, vbi sic scriptor ait. contigit autem Tarsenses & Malleotas seditionem mouere, quòd Antiochidi regi concubinæ dono essent dati. qui itaque ejusmodi lasciuiæ inseruiebat, vt vrbes tales tantos meretrici mulierculæ largiretur, quomodo super concupiscentiam mulierum non intelliget? igitur hinc errare itidem aperte cóuincuntur, qui hæc ad Antiochum referre

referre conantur. nos vero ad id, vnde digressi sumus, reuertamur. & super concupiscętiam mulierum, inquit, & super omnem Deum non intelliget.

Quia super omnes magnificabitur. Vulg. La.

Quia aduersum vniuersa consurget.

Hoc est, arbitrabitur omnium esse se maximum.

Et Deum Maozim, in loco suo glorificabit, et Deum quem non cognouerunt patres eius glorificabit in argento & auro, & in lapide pretiosa, & concupiscentijs.

Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, et Deum quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento & lapide pretioso, rebusque pretiosis. Vulg. La.

Cum enim parentes illius agnita propria natura Deum qui omnibus præsit, seipsos nominare non ausi fuerint, iste Deum fortem & potentem, hoc enim significat Maozim, seipsum appellat, illud enim, in loco suo, pro, seipsum, posuit.

Et faciet munitiones refugiorum cum Deo alieno, quem cognouit, & multiplicabit gloriam, et subiicet ipsis multos, et terram diuidet in donis.

Vulg. La.

Et faciet vt muniat Maozim cum Deo alieno, quem non cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eu potestatem in multis, & terram diuidet gratuito.

Eriget enim sibi ipsi templa, inquit, & argento & auro, & lapidibus pretiosis ipsa exornabit, & subijciet ipsis multos, deceptos videlicet donis, vel supplicijs mollitos, sed etiam terram diuidet in donis, subiectis enim sibi populis, qui impietati consenserint, regionem plurimam largietur.

Et in tempore fine confliget cum eo rex Austri, & congregabitur contra eum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, et in nauibus multis, & ingredietur in terram in inundationibus, & conteret.

Vulg. La.

Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex Austri, & quasi tempestas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in classe magna, & ingredietur terras & conteret.

Sæpe diximus quartæ bestiæ decem cornua, quæ eodem tempore apparuerunt, decem reges illos significare, qui circiter finem Romani imperij regnabunt. ex his itaque rursus Austri rex cum ipso dimicabit, qui Aquilonis rex vocatur.

Hier. 1.

Ab aquilone enim exardescent inquit mala super omnes habitantes terram.

Vulg. La.

Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ.

Et Antiochus, qui eius typus erat, Aquilonis rex vocabatur. cùm itaque rex Austri cum ipso congressus fuerit, iste cum exercitu tum maritimo tum terrestri aduersus eum præliabitur, victoriamque adipiscetur. atq; hos ipsos Ptolemæos in sacris euangelijs prædixit Dominus. cōsurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentię & fames, & terræ motus per loca, hæc autem omnia initia sunt dolorum. habentes itaque Domini prædictionem cum hac prophetia consentaneam, propositа intelligemus.

Matth. 24.

Et pertransibit, inquit, et ingredietur in terram Sabir.

Et pertransiet, et introibit in terram gloriosam. Vulg. La.

Rursus terram Sabir Hierosolyma declarauit.

Et multi infirmabuntur.

Et multi corruent. Vulg. La.

Decepti videlicet, vel magnitudine supplicіorum molliti.

Et isti saluabuntur de manu eius, Aedom, et Moab & principatus filiorum Ammon.

Hi autem solę saluabuntur de manu eius Edom, Vulg. La.
& Moab, & principes filiorum Ammon.

Neque hæc Antiocho conueniunt, etenim cùm hos subegisset, duces ipsis præfecit, ex quibus vnus erat Timotheus dux Ammanitarum. hoc impio duce verisimile est istos effugisse, quippe no probe quidem & serio pietatem colentes: omnibus enim probis prorsus impius bellum facit. quod si etiam secundum moralem sententiam hæc intelligenda sunt nomina, Aedom rursum interpretantur, quare etiam Esau Aedom nuncupatus fuit; vt qui coctionem lenticulæ rubram appetijsset: & sanguis item rubram speciem habet, qui itaq; Domini sanguine digni censentur, & pro huius muneris dignitate vitam degunt, florentem in se continent gratiam sanguinis Domini: & Moab, ex patre natus appellatur. sic enim filia Lot maior natu, cùm ex patre cōcepisset, dein de peperisset, natum vocauit. itaq; qui filij Dei nuncupantur, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, merito Moab nominantur. Amman quoq; filium generis significat, hoc enim diuina scriptura docet. & beatus Paulus ad Athenienses concionem habens, genus ergo inquit cùm simus Dei non habemus æstimare auro & argento aut lapidi sculpturæ artis & cogitationis hominis diuinum esse simile. necnō ipse Deus genus suum sanctos vocauit, vt bibere faciam inquit genus meum electum, vt enarret virtutes meas. nihil igitur à ratione abhorret, eos qui diuina gratia diuinam cognationem consecuti sunt, Amman nomi-

Ioan. 3.

Act. 17.

Esa. 43.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nari. si igitur moraliter hæc nomina velis intelligere, ita facito. si vero secundum historiam, ita vt paulo antè diximus. hos enim contemnet, quasi maxima eorum parte impietate obstricta, & paucis illis, qui in ipsis pij fuerint, haud flagranti studio erga res diuinas affectis.

Et extendet, inquit, manum suam super terram Aegypti, & terra Aegypti non erit in salutem, & dominabitur in absconditis auri & argenti, & in omnibus desiderabilibus Aegypti, & Libycorum, & Aethiopum, & in munitionibus ipsorum.

Vulg.La. *Et mittet manum suam in terras, & terra Aegypti non effugiet, & dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis Aegypti, per Libyam quoque & Aethiopiam transibit.*

Et hæc item minime conueniunt Antiocho, qui neque Libya, neque Aethiopia, neq; etiam ipsa Aegypto potitus est, iussus enim à Romanis reuersus est inde: vt hinc tria illa cornua significentur, quæ à paruo cornu euersa sunt. nanque tres nationes maximas Aegyptum, Aethiopiam, & Libyam, quæ à tribus, vt verisimile est, regibus obtinebantur, iste destruet, & in suam rediget potestatem.

Et auditiones & celeritates perturbabunt eum, ab oriente, et ab aquilone, et veniet in furore multo, vt anathematizet & deleat multos.

Vulg.La. *Et fama turbabit eum ab oriente, & ab aquilone, & veniet in multitudine magna, vt conterat & interficiat plurimos.*

Ne hoc quidem in Antiochum conuenit, quem non fama ita perturbauit, vt ab Aegypto recesserit, sed Romanorum decretum ab occidente nõ ab oriente missum. de hoc vero ait fore, vt capta Aegypto, Libyaque & Aethiopia, & in suam ditionem redacta reuertatur, & multo furore percitus veniat, vt deleat & anathematizet multos, & idem dicit vtroque verbo: delere enim est pietate exuere, anathematizare, ab illa alienum declarare.

Et figet, inquit, tentorium suum in Apadno, inter maria super montem Sabir sanctum.

Vulg.La. *Et figet tabernaculum suum Apadno inter duo maria super montem inclytum & sanctum.*

Neque hoc comperimus ab Antiocho factum, alioquin dicant, quisnam locus iste, vbi tentorium suum fixerit Antiochus, inter duo maria situs? verum non poterunt ostendere. Igitur nihil horum adhuc peruenit ad exitum. sed hæc omnia à communi hominum peste proficiscentur. Sabir autem rursus Deo dicatam terrã vocat, & Apadanum locum quendam ita nominatum, nec procul ab Hierosolymis positum, vbi exitio perdetur.

Veniet enim vsque ad partem ipsius, inquit, & non erit qui liberet eum.

Vulg.La. *Et veniet vsque ad summitatem eius, & nemo auxiliabitur ei.*

Ille enim qui talia ac tanta ausus fuerit tanta superbia inflatus, repente pœnas luet, à quibus ipsum nemo poterit vindicare. & hoc aperte beatus quoq; Paulus asserit. quê Dominus interficiet, inquit, verbo oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. 2. ad Thess. 2. Esa. 11.

Et in tempore illo, inquit, consurget Michael princeps magnus, præfectus filijs populi tui.

Vulg.La. *In tempore autem illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filijs populi tui.*

Archangelus enim cui vestra, inquit, commissa est tutela, consurget auxilio ijs, qui tum dimicarint, & hoc altera quoque interpretatione ignaris perspicuum fiet. nam per Malachiam prophetam ad Iudæos Deus ait. Ecce ego mitto vobis Heliam Tesbiten, antequam veniat dies Domini magnus & illustris, qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne forte veniens percutiam terram funditus. docet nos, quemadmodum Antichristo illa audente apparebit magnus Helias, Iudæis domini prædicens aduentum, & multos conuertet, id enim significat conuertet cor patris ad filium, id est, Iudæos ad eos, qui crediderint ex gentibus, hos enim patres vocauit, vt cognitione antiquiores. Idcirco non, conuertet cor filij ad patrem, sed cor patris ad filium, dixit, nam Iudæum qui crediderit, cum Ecclesia copulabit: & quia cognitione quidê Iudæus antiquior, vna vero & horum & illorum natura est, merito subiecit. & cor hominis ad proximum suum, docens vnam vtrorumque naturam, sed cognitionem Dei Iudæis prius datam fuisse. verum quia nõ credidere, vltimi facti sunt, at qui crediderint propter magni Heliæ prædicationem, cum gentibus missam sibi salutem corripientibus coniuncti in vnam censebuntur Ecclesiam. Hoc etiam hic innuit, fore vt hæc faciente Antichristo, sanctus Michael Archangelus omnia moliatur, vt Helias adueniens Domini prænuntiet aduentum, quo Iudæi, qui tunc extiterint, salutem consequantur. deinde narrans malorũ exuperantiam, quæ impius ille patrabit, Malach. 4

Et erit, inquit, tempus tribulationis, qualis non fuit ex quo facta est gens super terram, & vsque ad tempus illud.

Et veniet tempus quale non fuit ab eo, ex quo gentes Vulg. La

esse cœperunt vsque ad tempus illud.

Matth. 24. Hoc item Dominus in sacris Euangelijs dixit: Erit enim tribulatio, inquit, qualis nõ fuit ab initio sæculi, neque fiet, & nisi breuiati fuissent dies illi non fieret salua omnis caro, sed propter electos meos breuiabo dies illos. consentiunt itaque prophetica euangelicis oraculis. ad hæc adijcit.

Et in tempore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.

Hoc est, salute digni, Heliæ prædicationi obtemperaturi, quos Deus iam indea principio præcognoscit: Dei quippe cognitionem, librum nuncupauit.

Et multi dormientium in terræ puluere excitabuntur, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium et dedecus sempiternum.

Vulg.La. *Et multi de ijs, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium vt videant semper.*

Dicant, qui hæc Antiocho aptare conantur, quinam resurrexerint illo regnante, ex quibus vitam æternam alij consecuti sint, alij opprobrium & dedecus sempiternum perceperint? quòd si per hos Maccabæos declarari dixerint, qui è speluncis exiere, maiore risu digni censebuntur, siquidem inuenientur ijdem & pietatis amatores, & impietatis opifices. cùm prophetia dicat multi dormientium in terræ puluere excitabuntur hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & dedecus sempiternum. quare si de Maccabæis hæc dicta accipiãr, eosdem Maccabæos improbos & probos asserent, vel aliquos ex ipsis bonos, aliquos malos. sed ne hoc quidem licet inuenire. prius enim fuit omnis ipsorum cœtus, neq; item vita æterna secundum præsentem vitam ipsis conuenit, nam omnes interfecti de vita decessere. Igitur ambibus fabulis relictis, communem hinc mortuorum resurrectionem, & iudicium, quod post resurrectionem fiet, discamus. alij enim ex ipsis vitam æternam quasi hereditate consequentur, alij vero irrisione digni & opprobrio in perpetuum reddentur. multi autem, pro, omnes dixit. etenim Ad Rom. 5. beatus quoque Apostolus multi pro omnes posuit, cum dixit, si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundauit.

Et intelligentes, inquit, fulgebunt, quasi splendor firmamenti.

Vulg.La. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.*

Matth. 13. Et dominus in sacris euangelijs ait; tunc fulgebunt iusti sicut sol.

Et à iustis multi tu quasi stellæ in sæcula & vltrà
Et qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Probatissimi enim & electi splendori firmamenti & ipsi solis lumini similes fiẽt, inferiores vero illis, hos enim significauit per multos stellarum lumẽ imitabuntur, hunc perpetuo emittentes splendorem. ita etiam beatus Paulus piorum ordines distinxit. alia enim claritas, inquit, solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum, stella enim differt à stella in claritate. hæc locutus, qui cum Daniele colloquebatur, subiecit. 1. ad Cor. 5

Et tu Daniel claude sermones, et obsigna librum, vsque ad tempus consummationis, donec doceantur multi, & multiplicetur cognitio.

Tu autem Daniel claude sermones, & signa libros vsque ad tempus statutum. plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. Vulg. La.

Impone inquit libro sigilla obscuritatis, neque perspicua omnibus ea facias, donec multiplicetur scientia, & impleatur omnis terra cognitione Domini, sicut aqua multa operiet maria secundum prophetiam. His signis ablatis diuini spiritus gratia post nostri Saluatoris aduentum, obscura credentibus perspicua fecit. Esa. 11.

Et vidi, inquit, ego Daniel, & ecce duo alij stetebant, & vnus ex altera parte fluminis, vnus ex altera, & dixerunt viro iudueo Baddim, qui erat super aquam fluminis, vsquequo finis eorum, quæ dicta sunt mirabilium, & expiatio horum?

Et vidi ego Daniel, & ecce quasi duo alij stabant, Vulg.La. *vnus hinc super ripam fluminis, & alius inde ex altera ripa fluminis, & dixi viro qui erat indutus lineis, qui stabat super aquas fluminis, vsquequo finis horum mirabilium?*

Ego enim tacitus, inquit, stabam neque interrogare audebam, sed duo alij ripis vtrinque fluuij assistentes eum qui byssina veste indutus erat, & in aquæ superficie vehebatur, interrogabant, quamdiu durabũt hæc terribilia & horroris plena? & quando ab his erit liberatio?

Et audiui virum indutum Baddim, qui erat super aquam fluminis, & sustulit dexteram suam, & sinistram suã in cœlum, et iurauit per viuentem in sæcula, quia in tempus, & tempora & dimidium temporis.

Et audiui virum, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis cùm eleuasset dexteram suam, & sinistram suam in cœlum, & iurasset per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora & dimidium temporis. Vulg. La.

Hinc plane didicimus, qui tunc loquebatur non ipsum fuisse dominum: dominus enim, quoniam neminem habuit alium per

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem iuraret maiorem, sicut ait diuus Apostolus, per semetipsum iurauit dicens. viuo ego dicit dominus. beatus item Moyses ipsum hæc dicentem ostendit. leuabo in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam viuo ego in æternum. hic autem vnus cùm esset ex ijs, qui ei subiecti sunt, & beneuolo animo erga illum affecti, extendit in cœlum ambas manus, & iurauit per viuentem in æternum. & manum ipsum habere dicit Daniel, quia ita viderat. nouit tamen esse expertem corporis angelicam naturam, qui visiones ad videntium vtilitatem figurant, & sæpe mansuetiores videntur sese accommodantes, sæpe etiam terribiliores, quò diligentiores eos reddant, quibus ipsi se ostendunt. Iurauit itaque per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis. significat autem tres annos cum dimidio. Hocidem de cornu cum sanctis bellum gerente, quod post decem cornua pullulabit circiter Romani regni finē, sanctus Gabriel dixit, cùm dixisset enim, tres reges humiliabit, & sermones contra altissimum loquetur, & sanctos altissimi debellabit; adiecit, & dabitur in manu eius, vsque ad tempus & tempora, & dimidium temporis. tres autem hi anni cum dimidio: tempus enim annum appellauit, quod ex ijs, quæ sequuntur, discemus apertius: quia in tempus, inquit, & tempora, & dimidium temporis.

Ad Hebr. 6. Deut. 32. Dan. 7.

Cum perfecta fuerit dissipatio populi sanctificati, cognoscent sanctum, & perficientur omnia hæc.

Vulg. Lat. *Et cùm completa fuerit dispersio manus populi sancti complebuntur vniuersa hæc.*

Deinde cognoscent sanctum. magnum Heliam hic innuit, nam circa finē illius imperij, cùm apparuerit magnus Helias, secundum saluatoris nostri prædicans prænuntiabit aductum. His subijcit beatus Daniel.

Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine, quid extremæ horum?

Vulg. Lat. *Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine mi, quid erit post hæc?*

Non intelligens, inquit, id quod dictum fuerat de tempore interrogare coactus fui, apertius discere cupiēs, desiderabam enim, quæ deinceps consecutura essent, percipere, ille autem

Dixit mihi, vent Daniel, quia clausi & signati sermones vsque ad tempus finem, quoad eligantur, & dealbentur, & probentur multi, & iniquè agent impij, & non intelligent omnes impij, intelligentes intelligent.

Vulg. Lat. *Et ait, vade Daniel, quia clausi sunt signatique sermones, vsque ad præfinitum tempus, eligentur, & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi, & impiè agent impij, neque intelligent omnes impij, porrò docti intelligent.*

Non sine causa, inquit, hæc obscurius dixi, & veluti sigilla verbis obscuritatem imposui, neque enim temere omnibus diuina sunt proponenda, sed intelligentes propter eam cognitionem, quæ sibi diuinitus subministrabitur, intelligent, iniqui vero & impij nihil eorum, quæ proposita sunt, poterunt intelligere. vbi autem res euenerint, aperte percipient, quæ de his prædicta fuerint. tunc etiam separabuntur à iustis, qui operantur iniquitatem: omnia enim incendium probabit. hoc beatus quoque Paulus tradidit. vniuscuiusque enim opus, inquit, manifestum erit, dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. rursus non oportere omnibus temere diuina proponere Dominus in sacris euangelijs ait. nolite dare sanctum canibus, neq; mittatis margaritas vestras ante porcos. & beatum Danielem sanctum & bene sentientem de suo domino famulum sanctus Angelus docet Antichristi tyrannidis tempus.

1. ad Cor. 3. Matth. 7.

A tempore, inquit, mutationis continuatis, & vt data fuerit Abominatio desolationis, dies mille ducenti nonaginta.

Vulg. Lat. *Et à tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem dies mille ducenti nonaginta.*

Cùm enim dixisset in tempus & tempora & dimidium temporis, nouisset que beatum Danielem haud intellexisse, explicato diei tempore, quod ignorabat, ei perspicuum fecit; alijs verò etiam sic orationem obscuram reliquit. Abominationem autem desolationis ipsum vocat Antichristum, mutatione continuitatis ecclesiastici cultus ordinem ab illius insania & rabie dissipatum & abolitum. ad hæc adijcit sanctus Angelus.

Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque.

Inquit, & declarat fore, vt illo diuina plaga percusso permaneat magnus Helias reliquos quinq; & quadraginta prædicans dies. tum appareat dominus veniens in nubibus cœli, qui coronabit eos qui incorruptam perseuerantiæ possessionem seruarint. quod item dominus in sacris euāgelijs asseruit. qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Hinc etiam plane discere licet nihil horum in Antiochum conuenire, illo enim regnante duo mille ducentos dies dixit, Antichristo verò mille ducentos nonaginta grassaturam calamitatem. ita vt etiam temporis

Matth. 10.

etiam temporis differentia, personarum ac rerum differentiæ testimonium perhibeat.

Vulg. Lat. *Et tu, inquit, hùc accede, & quiesce.*

Tu autem Daniel vade ad præfinitum, & requiesces.

Tempus enim est, vt vitæ finem sortiaris,

Nam adhuc dies ad absolutionem consummationis.

Non enim breue tempus adhuc, inquit, reliquum est præsentis vitæ statui. & hoc loco quoq; nos aperte docuit consummationem, cùm prædicta euenerint.

Et requiesces, & surges in sorte tua in consummationem dierum.

Vulg. Lat. *Et requiesces & stabis in sorte tua in finem dierū.*

Nunc enim decet te communi morte obire, resurges autem, neque simpliciter resurges, sed in sorte tua, hoc est cum cœtu eorum, qui similibus moribus prediti fuerint, & ostendens quando, adiecit in cōsummationem dierum. sic aperte nos diuus Archangelus per beatum Danielem docuit resurrectionem. atque ita absoluta reuelatione subiecit propheta.

Et vox Assyages appositus est ad patres suos, & accepit Cyrus Persa regnum eius. et erat Daniel continua regis & gloriosus super omnes amicos suos.

Dan. 13. Dan. 14.

Vulg. Lat. *Et vox Assyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Persæ regnum eius, erat autē Daniel continua regis & honoratus super omnes amicos eius.*

Assyages autem fuit Cyri maternus auunculus, quo vita functo, cùm Cyaxares illius filius regnum administrare non potuisset, Cyrus Assyriorum & Chaldæorum demolitus regnum Medorum imperium transtulit ad Persas, & erat inquit continua regis & contubernalis, omnibusque illius familiaribus prælatus. hac enim præditus loquendi libertate, & quæ in ipsum à Deo per Ezaiam prophetam prædicta fuerant ostendit, & ei dimittendi populi auctor fuit. nos itaque ex diuina Danielis prophetia hæc didicimus. Iudæos autem iustum est nos lamentari ac lugere, qui extra prophetarum catalogum diuinum hunc prophetam audent constituere, præsertim experientia docti prophetiæ veritatem. veruntamen perspicuum est nostræ tempestatis Iudæos da alia impia scelera hanc quoque blasphemiam addidisse, saluatoris nostri aduentus manifestum testimonium insiciatione prophetiæ obumbrare conantes. verum nihil amplius ipsis erit hanc negantibus prophetam: nam & alij prophetæ testantur, & ipsæ res clamant, prædictionibus de ipso sese congruere. Antiquos verò Iudæos beatum Danielem maximum prophetam vocasse testis locuples est Iosephus Hebræus, qui Christianam quidem prædicationē non admisit, veritatem tamē occultare non sustinuit. hic in decimo Iudaicæ antiquitatis libro, cùm multa alia de beato Daniele dixisset, hæc quoque adiecit. omnia inquit, ipsi incredibiliter, vt vni ex maximis prophetis concessa sunt, omnique vitæ tempore honorem & gloriā & apud reges, & apud populum est affecutus. mortuus autem monimentum habet sempiternum. libri enim, quoscunque ille conscriptos reliquit, apud nos etiamnum leguntur, quibus adducti sumus, vt credamus Danielem cum Deo collocutum fuisse. non enim futura solum, quemadmodum alij prophetæ, prædicebat, sed etiam tempus, quo illa euentura essent, definiebat. & paulo pōst, ab euentu autem prædictionum, veritatis fidem, & diuinitatis opinionem apud multitudinem consequitur: ac deinceps huiusce modi infinita de ipso cōmemorat. atque itidem in duodecimo antiquitatis ita rursus ait. accidit vero vt templi desolatio fieret secūdum id, quod Daniel quadringentis & octo annis antè prædixerat. ostendit enim ipsum à Macedonibus euersum iri. & hæc quidem Iosephus vna cum propheta testatur. Iudæi verò omni impudentia laborantes ne suos quidem erubescunt magistros. verum nos adhortor à propheta Dei percepta futurorum cognitione, nosmetipsos ad horribilem diem illam ita comparemus, vt ne in dedecus sempiternum, sed in vitam resurgamus æternam: quam vtinam omnes nos consequamur, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria cum sancto spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. AMEN.

Ioseph. 10. Ioseph. 12.

Deo nostro gloria.

BEATI

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIONES IN DVODECIM PROPHETAS, QVOS MINORES VOCANT, IVXTA INTERPRETATIONEM SEPTVAGINTA.

PETRO GILLIO ALBIENSI INTERPRETE.

PROOEMIVM.

QVOD prophetas explanare aggredimur, nonnulli fortasse superuacaneum quiddam, et redundans nos facere arbitrabuntur: cùm nimirum laborem alij hunc exhauserint. Qui autem permagno diuinam doctrinam æstimant, perfecte, absolutèque ad sacram scripturam instituti sunt, non modò nobis infesti non erunt, neq; similiter, vt illi, accusatorio animo, & querelis pleni, nostrum institutum damnabunt, verum etiam & probabunt, vt par est, & tametsi nihil egregium in nostris conscriptionibus inuenient, laudibus ornabunt. Animus promptus, et studij plenus satis est apud æquos iudices ad colligendam laudem. Nam sic seruator et Dominus
Luc. 21. noster in sacrosanctis Euangelijs de obolis duobus viduam illam laudibus extulit, animi conditioni, non muneris magnitudini laudem tribuens. In lege cùm diuitibus aurum, argentum, lapides pretiosos in tabernaculi confectionem imperasset:
Exod. 25. a. non pauperes hac lege priuauit, sed & partim ex his iussit pelles, partim pilos asseruare: ab his verò inopes artificium, & vires pro istis contulerunt nentes videlicet, & pilos pertexentes. Non præterea ignoramus magnum Mosen non prophetam solum extitisse, sed Iesum quoque filium Naue, & Samuel, Dauid, Nathan, Gad, Achiam, Eliam, Helisæum, ac alios innumerabiles: tum euangelij non præcones soli fuere Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, vniuersusque Apostolorum chorus: neq; item Paulus & Barnabas, post hos in euangelium coopti, in omnes homines permeauerunt: sed etiam Titus, Silas, Timotheus, Apollos, illorum magnorum virorum discipuli: neq; in his tantummodo docendi munus apparuit: sed etiã eis in euangelium succedentes suæ gratiæ lumine illustrauit, tũ eos, qui deinde illos consecuti sunt, atq; vsq; in hanc ætatem in diuinis ecclesijs spiritus sancti fons permanat, diuiduus q; donata perseuerant in hominibus munera. Non alienum igitur quappiam recto & iusto iudicio præditis facere videbimur, si tanquam pilos quosdam nostri ingenij partus in noui tabernaculi substructionem attulerimus, quod Deus fixit, & non homo. Etsi quispiam aliorum vestigijs nos insistere dicet, id quod

quod res est, inueniet, lanam in opus nostrum conuenientem nos coegisse. Non enim secus, quàm illæ, quæ ab alijs allatos pilos nebant, & texebant, nos vndiquaque præclara dicta colligentes, vnum ex omnibus Dei benignitate volumen contexuimus: atq; duodecim prophetarum enucleatè sententiam planam fecimus. Explanationem autem cum veritate congruentem nos inuenisse nihil alienum est: in lucerna diuino verbo vsi sumus, cuius gratia non restincta est, sed tanquam fons perennis influat in homines: maxima dona non dignis modo suppeditat, sed etiam his, quibus absolutio, perfectioq; abest. Ac videmus solem sensu comprehẽsibilem non veteribus modò, sed etiam eos consecutis, denique nobis suos radios edere, pariterq; in omnes terras & maria lucem suã proferre. Eò igitur magis huius opifex, qui hunc sua soli bonitate condidit, ita eorum, qui ad se suspicere student, mentes illustrat. Hæc spe nobis ostensa, ac magno accusatorum contemptu, vt semel verum, prohortatu ad hunc laborem me excitastis, precesq; in subsidium imploraueram, propheticam explanationem attentabimus. Atq; modo prius pauca de temporibus cùm quisque prophetiam docuerit, perfecuti fuerimus, singillatim interpretationem attingemus.

DE TEMPORE QVO QVISQVE EX HIS DVODECIM PROPHETIS PROPHETIAM DOCVERIT.

DVODECIM prophetæ, non quia vno tempore vixerint, sub vnum volumen subijciuntur: diuersis enim temporibus futurorum præsignificationes ostenderunt. Osee suam prophetiam edidit tẽporibus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iudæ. Amos similiter temporibus Oziæ. Ioël pariter horum coæuus, ac æqualis fuit. Micheas statim post mortem Oziæ prophetiam diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ incepit. Ionas horum temporum etiam æqualis fuit: quamuis prophetia tempus tacuit, volumen tamen Paralipomenon hoc planè docet. Nam post Ionã prophetiæ munus suscepit, id quod prophetiæ argumentum declarat: nam Ionas cũ vniuersum interitum Niniuitis futurum denunciasset, eos, vt resipiscentiæ remedijs vterentur, comparauit: quæ causa fuit, quare in periculum horribilium, quæ futura prædixerat, non incurrerent. Vbi verò in pristina flagitia iterum prolapsi, summo supplicio digna commiserunt: Nauon post hæc eorum funditus perditionem prædicit. Iam verò Abdias ex grauissimis casibus, quos Iudææ prænunciauit, apparet post hos munus prophetiæ recepisse. Sophonias autem plane explicat, vt sub Iosia rege diuinam reuelationem assecutus fuerit, quo tempore etiam admirandus Hieremias prophetiam exercuit. Habacuc non multo post prophetiam professus est. Ceterum Aggæus, Zacharias, et Malachias longè post multos annos extiterunt. Nam non modo post Osiam, Ioachim, Iechoniam, & Sedechiam, verumetiam post Babylonicam captiuitatem, postque Cyrum primum Persarum regem, qui populum Israeliticum redire permisit: ac post Cambysem huius filium Dario Hystaspis filio regnante, atque Zorobabel iam tum sanctum templum ædificante prophetiam docuit. Post quos apud Iudæos nemo alius propheta inuenitur.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non it aque quod vno eodémque tempore fuerint, sub vnum volumen subiungantur: sed & quia paucis prædictiones ostendissent: & quia non satis ob breuitatem fuisset ex his quisque ad vnius libri confectionem: iure maiores, qui diuinarum rerum diligentes extiterunt, duodecim prophetarum prædictiones cogentes in vnū librum concluserunt. Iam vero tempus est vt per partes attingamus Osee prophetiam, modo antè summatim argumentum explicauerimus.

ARGVMENTVM PROPHETIAE OSEE.

3. Reg. 12. PROPVLI sub Roboam filio Salomonis diuisione facta, decem tribubus Hieroboam filius Nabath regnauit: hic cum metueret, ne festis diebus populum ad templum Hierosolymitanum vocantibus, in Dauidicum regnum redirent, ac deficerent, grauissime impius in Deum esse cepit: duosque vitulos aureos confecit. quorum alterum in Dan, alterum in Bethel collocari curauit: hanc impietas in decem tribus repsit, easque idolis finitimarum gentium seruire docuit: tumque in extremam iniquitatem prolapsae, diuina prouidentia spoliatae fuerunt. Primus eos debellauit Syrorum rex: deinde Phoa Assyriorum rex maximum tributum exegit. Post hunc Theglathallasar, cum multas vrbes euertisset, incolarum alios interfecit, alios in captiuitatem redegit. Post autem Salmanasar, vt ei in regnum successit, eiusmodi edidit in vrbes integras, & quae non vastatae fuerant, atque exercitum obsidionem explicato, vnà cum habitatoribus Samariam cepit, decemq; tribuum reliquias in Assyriorum terram abduxit. Postremus vero rex Assyriorum Sennacherib contra Iudaeam bellum cùm mouisset, atque vrbes quasdam cepisset, Hierusalemque obsidere tentasset, diuinitus illata plaga exercitum perdidit, ipse tegerrimè, & saluus euasit, vt praeconumous diuini, ac laudator esse posset: nam cùm domum redyisset, à suis liberis necatus fuit, quoniam & ipse à Deo factus contra suum factorem insaniisset. Haec itaque beatus Osee, in minus propheticum adscitus, mentis oculis longe prospiciens, praedicere iubetur populo, vt praedictorum metu supplicia fugeret, ac non in malorum periculum subiret. Neque eò Deus poenas minatur, vt eas quibus minatur, inferat: sed vt metu perterrefactos ad resipiscentiam reuocet, & cùm nequitia, quam cōmittunt eos liberauerit, eis salutem afferat: nō enim minatus fuisset, si punire vellet. Cum minationibus agit, ostendit se seruare, non perdere velle. Quocirca beatum Osee mittit, vt decem tribubus, & duabus pariter euentura praedicat, atque sub Sennacherib esse futuram salutem praenunciet: tum etiam vt a Babyloniis pernicies eis sit afferenda, praesignificet. Duas autem tribus vocat Iudam: non enim ex Beniamitide, sed ex Iuda tribu regnum profectum fuerat. Cuius regia Hierosolymis vrbe Iudaica fuit. Hierosolyma non his solum, sed alijs omnibus praestabant viribus, & multitudine. Quamobrem à potentiori tribu duas nominat. Decem vero tribus appellat Ephraim, quoniā Hieroboam earum primus rex ex hac tribu fuit, & regiam suam in Samaria vrbe constituit, hac rursus tribu florenti etiam excelluerunt, & multitudine & viribus isti. His ita percursis, iam explanatio per partes inspiendae est.

BEATI

BEATI THEODORETI CYRENSIS EPISCOPI ENARRATIONES IN OSEE PROPHETAM.

VERBVM Domini, quod factum est ad Osee, filium Beeri, in diebus Oziae, Ioathan, Achaz, Ezechiae regum Iuda: & in diebus Hieroboam, filij Ioas, regis Israel.

Plane nos docuit, vt his & illis rerum potientibus in munus propheticum adscitus & cooptatus fuerit. Ob id ipsum non Iuda modo regum mentionem fecit, sed etiam Hieroboam, qui fuit filius Ioas, nepos Ioathan, pronepos vero Iehu, quem diuinus Helisæus ditione, numineq; Dei perunxit, atque & tempore, & regibus ita explicatis, quibus rerum summam administrantibus & regnantibus propheta electus fuerit, induceit. 4. Reg. 9.

Principium verbi domini ad Osee.

Hoc est, Nihil ante hoc ipsum mihi praecepit Dominus, sed simulac ad me verborum initium fecit, statim iussit me vxorem fornicationis ducere, & filios fornicationis procreare, & addit causam.

Quia fornicans fornicabitur terra post dominū.

Ad ista adiungit, quemadmodum sine dubitatione imperatum fecerit, atque edit nomen meretricis, & explicat, ex qua nata sit, planamq; facit consuetudinem, & commercium, consuetudinisq; fructum, & partus nomen ab eo impositum ostendit, qui etiam matrimonium instituit.

Dixit enim dominus, voca nomen eius Iezrael.

Eorum audaciam mirari satis non queo, qui non verentur dicere, verba haec esse rebus destituta: & quod ea quidem Deus exequenda iusserit, non tamen propheta receperit, ac non iussa exhauserit verbaque prolata fuisse, verum prophetam non exequutum fuisse? quin etiam haec dicere aggressi, sentiunt multa saepe eiusmodi deum imperasse. Esaiam quidem soluere de lumbis tunicam saccam, & pedibus non calceatis, reliquoq; corpore nudo incedere, itaq; prophetiam edere & docere iussit deus. Hieremiae catenas siue furcas circum collum imponere iussit. Ezechieli sinistro lateri trecentos quinquaginta dies, dextro quadraginta incubare iussit: comedere panem humano stercore opertū, vasa captiuitatis accipere, murumque perfodere, imaginem sugientium depingere, & presignificare sic Sedechiae fugam. Huiusmodi mille alia in sacrosancta scriptura inuenire licet, quorum scopum & propositum si quis ignorauerit, prophetica virtute haec indigna ducet: qui autem Dei studium & amorem in homines plane sciunt, vtque omnia ad hominum salutem administrat inde, vnde alij contemnunt, Dei laudationum occasiones arripiunt, ac diuinos prophetas omni ex parte domino obedire studentes admirantur. Vniuersorum Deus posteaquam ad homines ex inueterato & robusto morbo laborātes verba faciens, non verbis persuasit, rebus quibusdam adumbratis futura ostendit, visorumq; admirabilitate ad speculationem & considerationem, eos qui ad peccata obdurauerant, & percalluerant, trahit. Esaiam porrò nudum conspicientes ad insolitae nimirum rei spectaculum accurrerunt, illiusmodi causam incessus cognoscere studētes: qui Ezechielem omnia illa facientem viderunt, factorum causam, vt par erat, scisciabantur. In hunc modum vniuersorū Dominus beatum Osee ornat, & comparat ad ducendam vxorem impuram, & impudicam, vt hoc genere facti populi impietatem coarguat, & suam tolerantiam incredibilem ostendat. Si vero vniuersorū Deus libidine perdita adulteram suscepit synagogam, & non contaminatus est sanctitatis fons ex impura hac, & execrabili: neq; propheta ex illa stupri plena vxore maculam suscepit. non enim appetitioni immoderatae inseruienti, sed Dei imperijs obtemperanti, cum illa consuetudo intercesit. Scopo autem & proposito bonū & malum iudicari sciendum est: hoc speculo enim matrimonium ab adulterio seiunctum internoscitur. Coitus cum coitu nihil differret, nisi proposito & lege discrimen demonstraretur, his fas illa nefasq; legitimum, & illegitimum dijudicantur. Inuenire quispiam posset hoc idem in cæde, si modo consideret: interficit homicida, interficit & iudex: sed hic legitime & iuste, ille inique & illegitime: & cùm fit vnum, & idem opus, solo tamen proposito differt & scopo. Vt vero apertius ex sacra scriptura hoc cognoscamus, hanc considerationem suscipiamus: Cædem fecit Cain, sed ex inuidentia laborans, & dolo malo, & fraude flagrās. Cædem fecit Phinees, sed pro honestate, & pietate propugnationem suscipiens, atq; odio malitiae

Esa. 20.

Ierem. 27.

Ezech. 4.

Gene. 4.

Numer. 25.

Universidad de Deusto
Biblioteca

li ciæ inflammatus ab impietate abhorrens. Idem tamen opus, consideratio vero & propositũ ex diametro contrarium. Eodem modo, tametsi furtum è genere eorum est, quæ per legem improbantur, à patre tamẽ Iacob benedictionem furatus est, & non modo furti non actus fuit, verumetiam ab omnibus generationibus ex hac re magnam laudem est adeptus. Helias magnus ille ieiunus fuit, & abstinuit, ieiuni fuerũt etiam hi, qui Naboth lapidibus obruerunt: sed illo honestatis studio, ij vero calumniam aucupantes. Saul misericors in Agag fuit, & spoliatus fuit regno, & denudatus; iniqua hæc misericordia, & illegitima. Samuel interfecit Agag, & legi diuinæ satisfecit. Alia innumerabilia ifiusmodi inuenire facile est, neq; id modo in sacra scriptura, verumetiam in nostris quotidianis factis. Itaq; mirificus Osee non libidini seruiens, sed nutui diuino & arbitrio parere studens, accepit meretricẽ: atque omnibus nuptijs grauior, & laudabilior hæc societas fuit, neq; ob id solũ, quòd ex Dei nutu & arbitrio facta fuerit, sed quòd Deũ expresserit, & designatione quadam retulerit, vt sanctus ille, & in sanctis requiescens sponsum se fecit cõtamnatæ multitudinis Israelitarum. Osee filium, quem sustulisset iussit nominari dominus Iezrael.

Gen. 27.

3. Reg. 22.

1. Reg. 15.

Quia adhuc modicum, & vlciscar sanguinem Iezrael super domum Iehu: & quiescere faciam regnum domus Israel: & in illa die conteram Israel in valle Iezrael.

Eiusmodi est quod dicit Iezrael locus est, vbi Naboth scelerate & indigne fixis lapidatione facta necatus fuit: Iehu vero diuino consilio huius mortis vindex factus est. Cui dominus ob ea, quæ in Iezabel effecisset, vsque ad quartam generationem regnum illius permansurum confirmauit. Vt vero posteri, in obliuionem diuinæ voluntatis adducti, eorum impietatẽ, qui ante se regnassent imitari cœperunt: minatur dominus se etiam hoc regnũ deleturum, & arcum Israel corrupturum, hoc est, dissoluturum vires & potentiam in valle Iezrael. Consulto in huius loci mentionem incidit, ad diuinæ benignitatis memoriam, reuocare cupiens regem tum regnantem, docet vt per prauum Iehu pœnas de his, qui Naboth cõfecerant, sumpserit dominus: ita illum ab eo tum regnante, ac eius successoribus animi ingrati in se pœnam repetiturum. Huc accedit, alteram procreationem, quam suscepit Osee à Deo nominatam fuisse.

4. Reg. 10.

Et concepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei: Voca nomen eius absque misericordia: quia nequaquam addam vltra misereri domui Israel: sed aduersans aduersabor eis: filiorum autem Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo: & non saluabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in equis, neque in equitibus.

Ex his aperte demonstrat, quæ facta fuerunt in Sennacherib, tum nõ instructa acie Assyrij victi sunt, sed Angelorum robore centum octoginta quinque milia cęsa sunt. huc subiungit:

§. 2.

Et concepit, & peperit filium. Et dixit: Voca nomen eius non populus meus.

Causim exponit, quoniam vos non populus meus, & ego Deus nõ sum vester: iam vero ne quis arbitretur eos à Deo repudiari, quòd sint ad numerandum faciles, & admodum pauci, commode apposuit: quòd erat numerus filiorum Israel, sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neq; numerabitur. At vero non multitudine Deus gaudet, sed vbi duo, aut tres cõgregati sunt in eius nomen, ibi in medio eorum est. Sic Noe omnibus mortalibus anteulit, sic Abraam, sic Mosen. Horum verò posteros innumerabiles non populum suum vocat propter impietatem. Caterum Deus misericors illatam negationem reuocauit his verbis:

Matth. 18.

Et erit in loco, vbi dictum est eis, non populus meus vos, vocabuntur filij Dei viuentis: et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel simul: & ponent sibi principatum vnum, & ascendent de terra, quoniam magnus est dies Iezrael.

Per hæc reuocationem ab vrbe Babylone prædixit, & quòd post inde reditum non amplius habebunt reges diuersos, sed in idem, & vnum consentientes, & coacti habebunt regem vnum: hoc enim finem inuenit temporibus Zorobabel. Diem vero Iezrael appellauit calamitatem, quam populo Israel intulerunt Assyrij in valle Iezrael. Magnam, inquit, postea in eos pœnam constituam, magnam rursus eis salutem afferam, seruitutemque liberatos in patriam restituam. Deinde eos adhortatur, & consolatur, mutatis rebus se immutaturum nomina, & vocaturũ non populum, populum: non dilectam, dilectam. Vos qui salutem estis adepti, & qui Babylone reuertistis, iudicate matrem vestram, hoc est maiores vestros, qui contra me peccauerunt.

Cap. 2. Ezech.

Quia hæc non vxor mea: & ego non vir eius.

Repudium factum est ex illa causa. Tale quippiam inuenimus in Esaia, nunc domus Iuda, & habitatores Hierusalem iudicate inter me, & vineam meam, quoniam expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruscas: ac tum inquit:

Iudica-

Iudicate inter me & matrem vestram: quia hæc non vxor mea: & ego non vir eius.

Cùm ostendit hoc diuortium non factum fuisse ad eam perdendam, subiungit:

Et auferam fornicationem eius à facie mea, & adulteria eius de medio vberum illius.

Psal. 118.

Eiusmodi est à beato Dauid dictum: Bonum mihi, quoniam humiliasti me, vt addiscam iustitias tuas. Hanc aũt se eruditurum, & fornicatione, & adulterio liberaturũ pollicetur: neque id leuiter, sed radicitus hoc è medio vberũ remulsurum. Cor aũt designat sub vberibus situm, ex quo proficiscuntur cogitatæ mala, inuidiæ, homicidia, adulteria, & his similia. Maximã opem fert Dei institutio, & disciplina, quæ fornicatione eruditos liberat, docet etiã eruditionis genera.

Vt exponam eam nudam, & restituam eam iuxta diem natiuitatis suæ.

Diem natiuitatis vocat in Aegypto viuendi consuetudinem, & versationem hanc deserta, & mea prouidentia destitutam constitutam, & vt Assyrijs seruiant, quemadmodum seruierunt Aegyptijs efficiam.

Et sicut terra, & deserta similem eam reddam: & occidam eam in sitim.

Per sitim non aquæ penuriam innuit, sed diuinæ prouidentiæ priuationem.

Et filiorum eius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt, parentum inuitati sunt malitiam.

Malitiam hic idolorum cultum vocat. Et vt planius eius pestifidiam damnet, inducit eam loquentem.

Vadam post amatores meos.

Hoc est, Idolis seruiam, à quibus omnium necessariorum abundantiã mihi est. Et quoniam bonorum datorem ignorauit, merito adiungit:

Propterea ecce ego sepiam viam eius sudibus: & obstruam viæ illius, et semitam suã non inueniet.

Hæc sine vltio misericordię plena est, quę laborat, vt impietatem cessare faciat: quæ vt cognouit malorum experientia idolorum debilitatem, nam imploraui ea in auxilium in tempore tribulationis: & adiumẽtum abeis non consecuta, quæret, & non inueniet.

Vadam & reuertar ad virum meum priorem: quia melius mihi erat tunc, quam nunc est.

Et quis Deus erga homines studiũ & amorem intuens, non iure illupesceret? quis cum Deus sit, factor, & dominus, vicem & sponsum se ipsum vocat, non dominum: & quis vxoris erga virum amor, & seruorum erga dominum multus & vehemens esse solet, hunc affectum ac studium inducere cupiens hominibus, seipsum sponsum & virum appellat. Verumtamen crudeliter ingratos, & peruersis animis homines non hæc ad rectum, & gratum animum erga Deum habendum mouent, vnde sit vt de illis dicat,

Et ipsa nescierunt: quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei: hæc autem argentea & aurea fecit ipsi Baal.

Quę à Deo dona accepit, ea ad Dei hostes detulit: ea re offensus Deus, minationibus agit, se eos frumento & vino esse priuaturũ: & ne quis ex inscitia inditate, terram laborare arbitretur, apposite addidit:

Idcirco reuertar, & sumam frumentum in tempore suo.

Hoc enim est simul ac primum maturuerit, in messis ac vindemiarum tempore. Minatur etiam se eã adeo vesse denudaturum, vt vestimentis etiam necessarijs indigeat. Eius vero, inquit, amatores hæc inspicientes non ei adiumento esse poterunt. Cessationem item se illaturum, ne festos dies agere possit: omnemque immoderationis & libidinis opportunitatem resecturum, ficus & vineas corrupturum ore prophetico minatus est. Postquam, inquit, hæc se ab idolis dixit accepisse: me autem ignorauit, horum largitorem, potiam ea in testimonium: à feris enim, ait, & volucribus, & serpentibus perdita, & corrupta, & vestram impietatem coarguent, & testimonium afferent meæ disciplinæ, & correctioni. Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id est idolis, cultum meum posteriorem duxit: ac ornatu vario, & multiplici instructa, festos idolorum dies egit. Quare inquit:

Ideo ecce ego seducam eam: & ponam illam quasi desertum.

Hoc est erroribus implicari, vagari, labi, captiuam factam effectam, hisque omnibus bonis destitutam perfectam, veruntamen consolabor eam in malis.

Loquar, inquit, ad cor eius: & dabo ei possessiones suas inde, et vallem Achor ad aperiendam intelligentiam eius.

Achor apud Syrum Achar inuenit: is vero est, qui cum sub Iesu filio Naue furtum fecisset, ac dona Deo consecrata furto violasset, Deo pœnas dependit: nam populus eum, lapidatione facta, necauit. Post vero illius necem cum agnouissent quantas rursus legis diuinæ transgressio aduehat luctu & planctu Deum placabant. Hoc propheta hic indicauit, vt illi tum ex morte Achar cognouerunt, quam ingens malum sit legis violatio: sic etiam ex captiuitate hi percipient sensum suorum delictorum. Hoc explanatus ostendens, apponit:

Ioseph. 7.

Et humiliabitur ibi secundum dies iuuentutis eius: & iuxta

Universidad de Deusto
Biblioteca

xta dies ascensionis de terra Aegypti: & erit in die illa, ait dominus, vocabit me vir meus: & non vocabit me vltrà Baalim: & auferam nomina Baalim de ore eius: & non recordabitur vltrà nominis eorum.

Non Assyrijs secus, inquit, seruient, atque Aegyptijs seruierunt: eius infantiam vocat in Aegypto diuersationem, & vitæ exactionem in seruitute. Attamen seruitus eis bono erit, & plane pietatis erit conciliatricula: etenim idola colere obliuiscetur in captiuitate: me tum virum, & coniugem nominabit: cuius animi factam mutationẽ videns,

Disponam eis testamentum in die illa cum bestijs agri, & cum volatilibus cæli, et cum reptilibus terræ.

Docet, vt non de bestijs, & volucribus loquitur, sed de efferatis hominibus in omnia inuolantibus, more volatilium, & venenatorum serpentũ similibus. Cum induxit:

Et arcum, & gladium, & bellum conteram de terra.

Deinde pollicetur eis æterna bona:

Et habitare eos faciam in spe.

De hac spe beatus Paulus loquitur: Spe enim, inquit, salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes, nam quod videt quis, quid sperat? si autem, quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Quòd de hac loquitur, & non de alia, ea, quæ sequuntur, testantur:

Et sponsabo te mihi in æternum in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus.

Quòd Iudæorum synagogam non in æternum sponsauit, sed ex Iudæis & gentibus collectam ecclesiam, res ipsæ testantur. Illa enim perijt, & proiecta est: hæc cum sponso coniuncta, expectat bona æterna. Eam sponsauit, non in iustitia modo, & iudicio, sed in misericordia, & miserationibus. Iustitia porrò, & iudicio in tyrannum vtens, misericordia & miserationibus in eos, qui tyranno seruire coacti sunt. Iam verò, quoniam conuenientissimum est misericordiam assequutis aliquo munere remunerari conseruatorem misericordiæ auctorem, subiunxit:

Et sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego dominus.

Simul enim vt ad Christianismum adeunt, statim eos solam fidẽ reposcimus: nam iustitia sunt destituti, & vacui: eam autem suscipiunt per lauacrum regenerationis à Deo saluatore. Fidem possidens, in Dei notionem venit. Post præsignificationem æternorum bonorum prædicit eis corporea dona: etenim cum essent terreni, & humi defixi, stratique, his magis, quàm illis dabant operam: ex superiore loco admittit se superaturum pluuiam, & elaboraturum, vt terra bona producat, cùm ait:

Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum, vinum, & oleum & hæc exaudient Iezrael:

Deinde rursus immiscet spiritualia:

Et seminabo eam mihi super terram.

Hoc est: eam agricolam meam efficiam, & iustitiam seram.

Et miserebor eius, quæ fuit absque misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu: & ipse dicet, dominus Deus meus es tu.

Hæc typice & adumbrate sub Zorobabel acciderũt: expresse verò, & veritate ipsa, vbi Christus sẽ hominem fecit: cùm sibi ecclesiam despondit in æternum: tum qui in eum crediderunt, populus fidelis vere extiterunt, ipse verò eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus, post bonorum promissa & sponsiones. Rursus Deus prophetam hortatur, vt mulierem adulteram, & in sceleribus versantem diligat, vt iterum per res ostendat imaginem, & effigiem summi erga indignos diuini amoris.

Sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & amãt coctiones cum vinacijs.

Homines idolis dedicati eiusmodi quædam erant conficere soliti. Propheta verò protinus imperatum perfecit, ac quam mercedem mulieri pollicitus fuerit, exponit: & quas cum ea pactiones confecerit. Et dixit ei, inquit, omnem aliam à me societatem fugeret, mihi vni se integram seruaret: ostendit postea imaginis exemplar:

Quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus, quæ Græce dicuntur δήλοις.

Nam, inquit, vt hæc cum prioribus amatoribus diuortium faciens, hospitiumque renuncians, societate propheræ & hospitio vti voluit: sic vos abducti & abstracti captiui in terram alienam, non à regibus, neque à sacerdotibus curabimini. Cùm non erit altare, quæ sacra obiri, & confici poterunt: neque per sacerdotes, aut prophetas ostendi, & prælignificari petentibus solita erunt, vnde quid agendum, non præmonstrabitur, omnique penè eorum curatione vacabo. Cùm videlicet non aperte meam in eos curationem profitebor, atque præ me feram. Idcirco propheta simul cum muliere, in nefarijs facinoribus versante, habitabat quidem, vt dominus iusserat: verùntamen matrimonij consuetudine non vtebatur: ex quo fit quòd dominus non penitus suæ prouidentiæ populum spoliauit, neque tamen

planam hanc populo faciebat. δήλωσις, diuinas prædictiones nominauit, & quòd summus sacerdos rationali iudicij σὺν δηλώσει, id est, ostentum accipiebat, & veritatem: & quòd per quasdam significationes in illo facias futura prædicebat, vnde magnus Moses sacræ tribui benedicés, inquit: Date δήλους τῷ Λευῖ. Vt verò tristia vaticinatus est permiste cum his implicat & vtilia.

Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & stupebunt ad dominum, & super bonis eius in nouissimo die.

Nam cum decem tribus, quæ à regibus profectis à Dauid defecerant, proprium regem sibi elegissent, post ex Babylone reuersionem coniunctæ, & coactæ, vnum habuerunt ducem Zorobabel, ex Dauidica tribu procreatum, ex quo diuinitus bonorum datorum fructum ceperunt. Hæc omnia priusquam fierent, planè sciens, prophetica voce prænunciatilu nouissimo die, id est, post exactionem, & finem septuaginta annorum captiuitatis. Cùm bona sic præsignificauit, rursus in scelera commissa accusationem instituit: Veritate, inquit, & misericordia priuabimini, Dei notione destituti, multum apud vos viget mendacium, impune cædes fit: aliena expetentes in vestram rem conuertitis: vxoribus alter alterius insidiamini. Itaq; quoniam omnis terra vestra his sceleribus redundat, tantam hostium multitudinem immittam in vos, vt funditus pereant, non solum in bonorum redundantia viuentes, ferarum, & volatilium more, & serpentum in pauperes inuadentes, & veluti quibusdam alis suo robore & potentia vtentes: verumetiam omnes alij, qui vt pisces natigant in vitæ pelago. Tropice & per figuram reptilia & volatilia potentes prædixit, pisces verò inopes homines appellauit. Cũ id fiet, terra iudicantibus, & in ius vocantibus destituta erit.

Cap. IIII. *Populus autem meus quasi sacerdos cui contradicitur: & infirmabitur per diem, & infirmabitur propheta tecum.*

Sacerdoti reprobato, & qui ex sua dignitate excidit, similes eritis, mea prouidentia deserti, denudati, ac per multos dies in hanc meã disciplinam trademini, vnà cum vestris prophetis mendacia enunciantibus. Prophetam nunc vocat pseudoprophetam à consuetudine, quæ apud eos inualuerat.

Nocti assimilauit matrem tuam.

Decet quam matrem vocat, & assimilatus est populus meus quasi scientiam non habens. Nam cùm in tenebras ignorantiæ seipsos tradidissent, vt ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducentis suscipere vellent, proprie comparantur nocti tali caligine oppressi. Matrem vocat synagogã, populum verò vocat ex hac profectos, hoc etiam apud Esaiam inuenimus: Quis est hic liber repudij matris meæ? Esai. 50.

Quia tu scientiam repulisti, & ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & quoniam oblita es legis Dei tui, & ego obliuiscar filiorum tuorum.

Explicatius ostendit suam benignitatem & eorum animum ingratũ, secundum multitudinem eorum peccauerunt mihi, id est: ego eos, vt quàm plurimi essent effeci: illi verò in me peccare perseuerauerunt, quare eorum gloriam in ignominiam conuertam.

Peccata populi mei comedent: & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.

Id est, Metent quæ seuerunt, & suorum peccatorum fructum vindemiabunt. Quidam dicunt per hæc designari sacerdotes, qui cùm ex sacrificijs oblatis pro peccatis certam quandam portionem secundum legem acciperent, hoc beneficio cõstricti perierse, & scelerate viuentes, accusare nolebant: quamobrem offensus Dominus, ait, Quoniam in sacrificijs pro peccatis oblatis delicatè, dissolutè, & indulgenter versamini, & congruam curationem labentibus nõ admouetis, horum delictorum, & iniustitiarum pœnas dabitis, alienis gentibus ad cædem vestram traditi. Hoc docet manifestius, cùm adiungit:

Et erit sicut populus, sic & sacerdos.

Id est, Similiter vt populus pœnam vestri sceleris sufferetis, quia populi curationem cùm recepissetis, in summa inertia vitam traducentes, omnem male habentium curam abiecistis. Quare ait:

Et visitabo super eum vias eius: & cogitationes illius reddam ei.

Non solum pro iniquis operibus, sed & cogitationibus malis pœnas sumam.

Et comedent, & non implebuntur.

Exaggerata, inquit, in eos inducam mala, quemadmodum panis satietate affectis plura apponũtur edulia. Rursus eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, & idolorum cultum, quem vocat fornicationem. Huc accedit ridicula vaticinatio, docens vt professionibus se vaticinari dederunt operam responsum quale cunque dantibus:

In augurijs, inquit, interrogabant, & in virgis suis annunciabant ei.

Etenim, inquit, nonnulli per auguria & significationes quasdam agenda noscere exquirebant, alij virgis quibusdam fraudis

Universidad de Deusto
Biblioteca

adiutricibus vsi, quæ volebant, enunciabãt. Hæc per se audebant, quòd sententiam animi sui fornicatoriam posiderent. Spiritum fornicationis vocat appetitum, & studium in eiusmodi fornicationem, dilucidiusque docuit, quam fornicationem appellaret, cùm subiunxit.

Et fornicati sunt à Domino.

Ac modum ostendit:

Super verticem montium sacrificabant, & super colles immolabant sub quercu, & populo, & arbore vmbrosa: quia bonum erat vmbraculum.

Oblectantes enim se arboribus vmbrosis, non harum creatorem venerabantur: at loco Dei conditoris his sacrificia afferebant. Quocirca, inquit, nullam de vobis curationem suscipiam, neque de filijs vestris, neque de sponsis propalam adulteratis abituadentibus vos, quæ obscure, & occulte apud vos intentata sunt, hoc palam fieri permittam. Hoc enim ostendit, cùm dixit:

Quoniam ipsi cum meretricibus miscebantur: & cum mitriatis immolabant: & populus non intelligẽs adhærebat meretrici.

Fornicationem interdum appellat procliuitatem ad Venerem: interdum impietatem. Initiatos vocat sacris impietatis deuotos, ac dedicatos. Nam vt nos diuinis mysterijs ornatos fideles vocamus, ita Græci τετελεσμένους, id est, initiatos nominauerunt exactius ad suam impietatẽ institutos. Ipsis cùm minatus est, rursus eis consolationem adhibet:

Tu autem Israel ne ignores, et Iuda nolite ingredi in Galgala, ne ascendatis in domum ὤν: & ne iuretis viuentem dominum.

בית און

Τὸ ὤν, est nomen idoli in Bethel, non vt quidam opinati sunt, sempiternum significat, hoc est, existentem, sed Hebraicum est non Græcum nomen. Hoc planè nos docuerunt cùm plerique alij linguæ Hebraicę interpretes, tum Aquila & Theodotio, Domum inutilem interpretati sunt. Symmachus domum iniquitatis: quòd vtrunque in hanc rem conuenit. Nam qui illic præsuerunt, nullum modo quæsitum fecerunt, sed etiam inde magnum damnum, & detrimentum acceperunt iniqui, ingrati erga suum benefactorem effecti. Galgala vrbs est multis dedicata ac deuota idolis, vbi Iesus filius Naue non circuncisos populi cultris lapideis circuncidit: in hac eadem duodecim lapides reposuit, quos ex medio Iordani alueo accipiendos iusserat dominus, vt beneficij accepti essent monumentum: atque per hos lapides posteri nosce rent, vt siccato alueo, populus vtens flumen transmisisset. Maxime ingrati animi signum est vrbem illam, in qua tanta diuinæ benignitatis monumenta accepissent, impietatis esse factam metropolim. Hoc autem, ne iuretis dominum viuentem, non abs re vetat: sed propterea, quòd qui τῶν ὤν adhæserunt, per hoc idolum iurabant, & viuentem dominum id vocabant. Hoc aliunde licet cognoscere: Si abstuleris, inquit, Baalim de ore tuo, & nominaueris, viuat dominus cũ veritate. Hoc est, Si idolorum deposueris memoriam, & mihi colendo dederis operam, & viuentem dominum me appellans iuraueris in veritatis honorem, & mendacij detestationem.

Iosue 5. Iosue 4.

Quoniam sicut vacca aſilo percussa, insanuit Israel: nunc pascet eos dominus sicut agnum in spacioso.

Oestrus siue asilus vulgò tabanus, musca quædam est vaccis infestissima, cuius morsus tanto sensu doloris existit, vt vaccæ, quibus admoti fuerint eius stimuli, non voce bubulci reuocari possint, neque cum reliquis vaccis compascant, sed interdum præcipites agitur. Iis, inquit, asimilis est Ephraim, quæ idolorum colendorum œstrum suscepit. Ephraim decem tribus, vt supra diximus, nominat. Eos à me etsi ita abhorrentes, tamen non sine cura pastoritia relinquam, sed per me captiuos factos longe lateq; dispergam, vt ab agno errante, & vbera matris requirente nihil differant. Hæc perpetietur Ephraim, quòd vitulos reliquaque idola tanquã impedimenta offensionis plena, & laqueos sibi proponens Cananæorum impietatem sit imitata, superbiaque contra me vtens idolorum obseruantiam mei cultui, & veneration i antetulit.

Dilexerunt ignominiam ex fremitu eius.

Sed ob id ipsum

Turbo spiritus sibilabit in alis eius.

Vt alarum commotione aërem aues cum sono quodam diffecant: hæc ita, veluti alata, in alienam terram arripietur, tanquam turbine iræ meæ subtrahente eam, illicq; commorari cogente, hæc perpetietur ex idolorum altaribus fructus percipiens. Ita vos sacerdotes has minas attendite, omnisque populus, & in aulis principum vitam agentes attentis animis Osee dicta excipite.

cap. 6.

Ad vos enim est iudicium, quia laqueus factus estis speculationi, & sicut vrte expansum super Itabyrio, quod qui ceperunt, venationem confixerunt.

Omnes vos in iudicium meum adducam, nam omnes mille mala in meos prophetas intendistis, inflixistisque: & insidias vestras tanquam retia quædam contra eos explicastis: nec aliter, quàm qui in Itabyrio monte venatio-

venationis varietate pleno, venandi instrumenta defigunt: insidiarum machinas molimini, & consuitis in prophetas, vestrę salutis causa à me missos. Speculationem prophetarum, collegium & concilium vocat. Ezechieli dixit: Speculatorem dedi te domui Israel. Eam ob rem dicit, Ephraim & Israel, id est, omni populo correctionem afferam.

Ezech. 3.

Etenim fornicatus est, & commaculatus, & defecit à meo cultu: & non dederunt cogitationes suas, vt reuerterentur ad dominum Deum suum: quia spiritus fornicationis est in eis, dominum autem non cognouerunt.

Nam cùm rationibus absurdis vterentur, à vera Dei notione aberrauerunt, ac ad idola curanda se dederunt: quo fit, vt pro hac contumelia pœnas Deo persoluturi sint palam videntes qui pietatis fructus.

Hoc enim dixit in faciem eius, Israel & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis, infirmabitur Iudas cum eis.

Quia decem tribus priores mancipatæ, & in seruitutem adductæ fuerunt, iure prius earum meminit, Israel eas appellãs & Ephraim. Iuda vero accommodate posuit extremum, quoniam post illos seruitutem sustinuit. Pòst docet, vt eodem modo vitulis & ouibus acceptis sacra conficiant: Perquirentes dominum, & non inuenient eum, nã declinauit ab illis. Et causam ostendit, cùm subiunxit:

Quia dominum reliquerunt.

Quòd illegitime ex mulieribus externis, quas acceperant, liberos suscepe runt: hoc enim explicauit, cùm dixit:

Quia filios alienos genuerunt sibi, nunc deuorabit eos rubigo, & cleros eorum.

Vitium id, quod ex cœli intemperantia terræ frugibus accidit, rubiginem vocat: tropice vero & adumbrate hostes, rubiginis more, omnes corrumpentes. Hoc lucidius interpretatur, cùm adiungit:

Clangite tuba super colles, sonate super excelsa, prædicate in domo ὤν, mente excidit Beniamin, Ephraim in desolatione factus est in diebus correptionis, in tribus Israel ostendit fidelia.

Hæc omnia eis per propheras præsignificanti mihi fides non habetur: verum habebitur pòst pericula rerum, iniquitates, & scelera corrigens, prophetæ prædictionem veram ostendam. Scitè ridet, & pulchre ludit idolorum infirmitatem: Clangite, inquit, in domo ὤν, excitate in auxilium eos, quibus honorem habetis: cessare faciant, quas castigationes vobis infero. Comprehendite editissimos colles, in quibus omni cultu idola curastis, impartiant vobis temporibus necessarijs suum subsidium. Ceterum probe de Beniamin mẽtionem fecit, quoniam contingit memoriam Iuda.

Facti sunt principes Iuda, quasi transferentes terminos: super eos effundam imperum meum sicut aquam.

Nam perinde legibus meis impudenter præuaricantur, ac qui turpiter finitores lapides agrum ab agro diuidentes, loco mouere ac transferre aggrediuntur. Quamobrem instar torrentis pœnarum aceruos in eos exaggerabo. Cùm Beniamin commemorat, patet quod tribum Iuda complectitur. Rursus cùm Iuda accusat, Beniamin similiter cõiungit: nam sub vno regno vixerunt. Eodem modo cùm Ephraim dicit, decem tribus Israelis nominat, cumq; Israel commemorat, hoc idem significat.

Oppressit Ephraim aduersarium suum: conculcauit iudicium, quia cœpit abire post vana.

Quòd idolorum obseruans fuerit, inquit, causa eius iniuriæ extitit, si quidem notionem mei habuisset, ex meis legibus ad honestum decorumque institutus fuisset.

Et ego quasi conturbatio Ephraim & quasi stimulus domui Iuda.

Hoc est, Hostium conturbationem in eos inferam, & tanquam stimulo quodam pungam, & stimulum, videlicet vltionem, per hostes eis admouebo.

Et vidit Ephraim infirmitatem suam, & Iudas dolorem suum.

Nam ex periculo malorum causam didicit.

Et abiit Ephraim ad Assyrios.

Nam cùm Syri ei bellum intulissent, Phoa regem Assyriorum in suum subsidium accersiuit.

Et misit legatos ad regem Iarim, & ipse non potuit liberare vos, nec cessare faciet à vobis dolorem.

Cùm rursus Assyrij bellum contra vos suscipient, de auxilio petendo legatos mittetis ad Iarib regem Aegypti, vnde tamen non mittetur vobis subsidio, vt liberari possitis, sed dolorum aceruo cumulabimini. Quod autem Iarib rex esset Aegypti, ex his quæ sequuntur, facile cognoscitur. Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor, Aegyptum inuocabit, & in Assyrios abierunt. Nam cùm à me peti oporteret auxilium, quod satis est ad eum defendendum, & est ei vicinum proximum: huc illuc circum reges externos non cessat concurs are, & tamen ea auxilia, quæ petit, nulli erunt ei adiumento.

Quia ego sum, inquit, quasi pantber Ephraim,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quasi leo in domo Iuda: & ego rapiam & vadam, & tollam: & non erit, qui eruat.

Nam quis in eis factis se opponere posset, quis eos, qui à me plectuntur, liberabit?

Ibo & reuertar in locum meum, donec dispereant.

Perstitit in comparatione, cùm inquit, vt panther, & leo eis ero: apposite adiúxit, Reuertar in locum meum, donec dispereant: quoniam mos est his feris, cùm quiddam venatæ fuerint, in pristina loca redire, ibique se recreare à labore, quem ex venatione susceperint. Ego, inquit, more pantheris & leonis, per hostes vbi vobis bellum intulerim, apud me in reliquum ero, nullam pro vobis curam suscipiam. Cùm hæc, inquit, fient, meam curationem requirent: inter sese adhortabuntur ad supplicationes, mihi correctiones inducent faciendas, vt eorum vulneribus commodam medicinam adhibeam.

Cap. VI. *Quia ipse verberauit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos.*

Et compendium medicinę ostendens sanabit nos.

Post duos dies, in tertio resurgemus.

Non enim temporis ambitu indiget, sed multiplicem sanitatem afferet. Per hæc designat, post tres dies factam conseruatoris resurrectionem quæ publicam resurrectionem conciliauit, omnibusque nobis spem immortalitatis dedit ingeneratam ex Dei cognitione. In tertio, inquit, die resurgemus, & viuemus coram eo, & cognoscemus.

1. Cor. 13. Post, inquit, resurrectionem Apostolus cognoscam, sicut & cognitus sum: nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Tunc, inquit, rerum notionem suscipiemus, nunc persequemur vt cognoscamus dominum. Studiosè, inquit, & promptè requiremus.

Nam quasi mane paratum inuenient eum.

Nam vt diluculum noctis tenebras dissoluit, sic ipse in nos intentata pericula repellet, & suæ prouidentiæ radios nobis afferet.

Et veniet nobis quasi pluuia temporanea, & serotina terræ.

Omnium bonorum copiam nobis faciet post in melius conuersionem, & mutationem, tanquam pater quispiam liberorum amantissimus ad eos verba facit.

Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? misericordia autem vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens.

Ego, inquit, omni misericordia commoueri in vos cupio: & vestra pœnitentia ad tempus fit, & parum diu permanet, rori exiguo persimilis, qui facile à sole exhauritur, & nebulæ quæ mane prospicitur, & à solis radijs dissipatur. Pœnitentia metitur misericordia, attamen omni cura vos prosequi perseueraui sic affectos, vt mortis auctores meorum sitis prophetarum: nam ad vos instituendos eos mittens, eis mortem à vobis conciliaui. Hæc ostendit, cùm dixit:

Propterea succidi prophetas vestros, occidi eos in verbo oris mei, & iudicium tuum quasi lux egredietur.

Nam etsi omnes prophetas tollatis de medio, non tamen prophetiam ostendere falsam poteritis: nam tanquam lumen quoddam veritatem eius ostendam.

Quia misericordiam volo, & non sacrificium: scientiam Dei magis quam holocausta: ipsi vero sunt, sicut homo prætergiens testamentum, ibi enim contempsit me.

Sacrificijs, inquit, quanuis non egeo, suscipio tamen vestræ mentis infirmitati assentiens. Hæc duo expecto, erga me amorem, ergaque proximum dilectionem. Hæc duo prima posui, cùm leges ponerem: Diliges Deut. 6. dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & diliges proximum tuum sicut teipsum. Atqui hæc cùm lege sanxissem, vos similes facti estis homini, qui frangit pactiones, quas cum quopiam fecisset. Similiter hi patientiam meam contemnentes, leges eis impositas violauerunt.

Contempsit me Galgala ciuitas, quæ operatur vana: & conturbat aquam, & fortitudo tua vniperatæ.

Huius vrbis etiam suprà mentionem fecit, vt idolis dedicatæ, & multos ad impietatem prouocantis, & conturbare eos aquâ, inquit, quæ nimirum Dei notionem puram sordibus inficit: piratæ eorum fortitudinem comparat, quòd præstigiarum plenis machinationibus, & fallacijs quibusdam idola moueri facerent. Erenim vt piraticam facientes, occultè nauticam rem exercentes adoriuntur: similiter idolorum curatores, & cultores non aperte valentes idolorum vim, & efficaciam demonstrare, tanquâ machinis quibusdam admotis insipientes inducunt, fallunt. Cùm autem par esset, vt Dei sacerdotes libere reprehenderent, impietatem temere admissam silentio prætereabant, impiorum timentes insaniam. Iustis igitur de causis eos accusat, dicens:

Absconderunt sacerdotes viam Domini: interfecerunt Sicema, quia iniquitatem operati sunt in domo Israel: vidi horribilia, ibi fornicationem Ephraim: contaminatus est Israel, & Iuda dimisit messem suam.

Quod propheta ait, eiusmodi est: Leui sa- Gene. 34.
cerdotum primus, Symeone collega & adiutore vsus, Sicemitarum vrbem funditus deleuit, pœnam sumens pro stupro sororis illato, de his qui tale facinus in se admisissent. Increpat prophera sacerdotes, quòd ab illis profecti & procreati, illos, inquit, non æmulati estis: illi enim sororem iniuria affectam vlti sunt, & pro domo paterna vehementer propugnauerunt: vos omnibus sceleribus vltione dignis diffluentes, ne accusare quidem in me commissa facinora curastis. Quin cùm videretis horribilia illa, & metuenda nefaria scelera non ab vno admissa, sed ab omni Ephraim & Iuda, perpetuo silentio transistis. Quod verò sceleratissimum est, eo tempore cùm metendi essent, & percipiendi diuinorum promissorum fructus, tum messem non collectam reliquit, at otio & inertia posthabita à Iuda

Incipe vindemiam tuam, cùm conuertero captiuitatem populi mei: cùm sanare vellem Israel.

Quoniam, inquit, antequam mala tentasses, & periclitatus fuisses, iustitiæ fructus percipere noluisti, nunc post periclitationem, postquè à captiuitate reditum legitimè viue, fructusque inde prouenientes decerpe, commodè dixit: Incipe vindemiare tibi: nam Deo nihil donamus, cùm iustè viuimus, sed nobis ipsis inde bona conciliamus.

Cap. VII. *Et reuelabitur iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium.*

Manifesta omnibus iniquitas eius fiet ob acceptam vltionem.

Et fur ad eum ingrediatur, spolians latro in via eius.

Postquam verum Deum cognoscere neglexerunt, & idolorum erroribus se astrinxerunt, hostes latronum in modum eos inuadentes, nonnulla incendent, quædam depopulabuntur, alia abigent, bonique omnibus eos spoliabunt.

Vt concinnant quasi camentes in cordibus suis.

Hæc cùm fient, lamentabuntur assiduè, prementur mœrore, neque tamen voce lamenta edent, sed secum taciti in animo fletus, gemitusque facient.

Omnes malitiæ eorum recordatus sum: nunc circumdederunt eos cogitationes suæ, coram facies mea facta sunt.

Diuinissimè, inquit, magno animo perfusus sum, quasi non visus videre eorum facinora: nunc aperte ipsa perspiciens, vltionem de his accipiendam censeo. Quare beatus Dauid exclamat: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cogitationes Aquilæ, & Symmachus excogitationes & studia interpretati sunt, quòd idem pene significant. Septuaginta primam animi motionem, cogitationes posuerunt: Aquila & Symmachus ex his profecta studia, & opera.

In malitijs lætificauerunt reges, & in mendacijs suis principes.

Nam proclives & prompti ad perniciem facti, propter suam iniquitatem, & nequitiam, gaudio, & lætitia eos, qui se vicissent, perfuderunt.

Omnes adulterantes quasi clibanus ardens ad coquendum.

Omnes, inquit, perditi & dissoluti animi incendio flagrantes, similes sunt ignito, ac incenso clibano, prompto ad excipiendum fermentum, paratum ad panis confectionem.

In deustionem flammæ.

Id est, libidinum ignis hostilem flammam in eas inferet.

A commistione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum vestrorum.

Nam vt fermentum commissam & dilutam farinam conuertit in suam naturam: ita impietatis fermentum, à Hieroboam primo rege vestro importatum vobis, & his qui post tempus reges vestri fuerunt, impietatis omnes participes fecit in reliquum temporis regnantes. Accusat præterea principes vinolentia gaudentes, ex vino flagrantes in iram, atque munerum corruptelis vtentes, ac malos viros cum scelerum autoribus viuentes: hos enim vocat pestes, nimirum perniciei, & corruptionis autores: Vt pestis contagio ti quippiam contigerit, accedentes ad se, & propinquos corrumpit: sic in sceleribus versantes familiaribus perniciem inferunt: nam corrumpunt bonos mores, vsus, societatesque malæ. Docet insuper vt nocte insidiæ assidue machinantes de die, ignorare, à se iniuria affectos perdiderunt. Cæterum illud, Cum præcipitarentur nocte, omnes interpretes concorditer, Insidiarentur, interpretati sunt. Verum pro his omnibus malis dabunt pœnas.

Ignis enim deuorabit iudices suos: omnes reges eorum ceciderunt: & quod est omnium malorum fundamentum, non fuit in eis, qui inuocaret me.

Præterita dixit, futura ostendens, vt omni ex parte hæc efficientur, nihilq; prohibebit prædictionis excursum. Hoc etiam apud alios prophetas inuenimus propriè. Etenim

Elias

Universidad de Deusto
Biblioteca

Esai. 53. Esaias exclamat: Sicut ouis ad occisionem ductus fuit: Et, Iudicium sublatum eius est. Vidimus eum, & non habebat speciem, neque formam. Pro eo videbimus, auferetur, ducetur. Item, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Pro eo, nascetur, & dabitur. Postea in secundam accusationem conuertit sermonem:

Esai. 9.

Ephraim populis suis commiscebatur.

Id quod manifestum & certum delictum erat, quod etiam beatus Dauid damnat: Immiscuerunt se cum gentibus, & didicerunt opera eorum.

Ephraim factus est subcinericius, qui non reuertatur.

Malitiæ immoratus est, & perstitit, nullamque mutationem fecit in melius: sicut panis subcinericius in vnam partem incumbens in igne exiit, & aduritur.

Comederunt alieni fortitudinem eius, ipse vero nescierunt.

Sed, inquit, tot malis incumbentibus, gnorat corrigentem Deum.

Et canities superuenerunt ei, & ipse ignorauit.

Propterea quod, inquit, longo tempore non inhiuerus fuit ad decorum & honestũ.

Et humiliabitur superbia Israel in facie eius.

Perspicietur, inquit, non obscurè, & cognoscetur quales impietas parit fructus.

Et non sunt reuersi ad dominum Deum suum, & non quæ fecerunt cum in omnibus hisce erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor. Aegyptum inuocauit, & in Assyrios abiit.

Has à me sustinentes correctiones, me nequaquam imploraueruntt, vt imperum malorum in eos inuectorum prohiberem: sed ad Assyrios excurrerunt, cùm à Syris bello lacesserentur, ac rursus ad Aegyptios, cùm ab Assyriis obsiderentur, cohonestæ insipientiam esse in seipsis demonstrantes: quem admodum illa suis pullis priuata non abscedit, nec loco mouetur, sed in eisdem locis commoratur: sic ij frequentissime, cum interdum ab his, interdum ab illis tollerentur, & in seruitutem redigerentur, ad Assyrios, & Aegyptios accurrentes, nullum auxilium assequuti fuerunt.

Mittam super eos rete meum, vt volatilia cæli deducam illos: corripiam eos in auditu tribulationis eorum.

Primum eos malorum minis & terroribus corripiam, deinde tanquam rete quoddam hostium captas immittens, veluti aues eos omnes comprehendam: neque tamen interim suæ solitæ misericordiæ immemor est, imo præ paterno in filios amore fletum adhibet.

Væ eis, quoniam recesserunt à me: manifesti sunt, quoniam impie egerunt in me.

Posteaquam miseros appellauit, vt ingratos & impios factos in se, beneficiorum suorum in eos collocatorum memoriã recitat.

Ego vero redemi eos.

Nam Aegyptiaca seruitute eos liberaui.

Ipsi vero locuti sunt contra me mendacium.

Eiusdem rei etiam beatus Dauid eos accusauit, cùm inducit eos inquentes, quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: nunquid & panẽ poterit dare? aut parare mensam populo suo? Psal. 77.

Et non clamauerunt ad me corde suo.

Eadem per Esaiam exclamat dicens: Populus hic labijs me orat: cor autem longè abest à me. Deinde reprehendit quæ idolorum causa perficiebant. Esai. 29.

Sed vlulabant in cubilibus suis, super triticum, & vinum desecabantur.

Nam quam pronissam patribus suis terram susceperunt, hãc vocauit cubile, nempe quæ eos à laboribus, quos in deserto sumpserant, reficiebat: gentilia sacra conficerũt, & meorum bonorum delitijs diffluentes in idolorum templis appellatas incisuras suis corporibus admouerunt: quamobrem ait, à me corrigentur, quoniam cùm à me accepissent potentiam, quam brachium vocat,

Contra me cogitauerunt mala, conuersi sunt in nihilum: facti sunt quasi arcus non contentus.

Nam quod me reliquissent, nullum auxilium susceperunt, sed arcui remisso, laxato, & non contento similes facti sunt, qui nullam perniciem hostibus inuehit. Quocirca

Principes ipsorum in gladio cadent, propter impetum linguæ eorum: sic erit subsannatio eorum in terra Aegypti.

Ingemuerunt corda quasi terra maris, sicut tuba, &c. vsq. sicut aquila super domum Domini.

Vt patres ipsorum semper refragati sunt, meamque potestatem aspernantes, Mosi & Aaron aperte obstiterũt, quos ad eorum libertatem tuendam miseram: sic etiam illi illorum immaturatem, & insciriam imitati, vt terra vastata, & inuia efficientur, solitudinumq; vastitari dabuntur, hostiũ tuba classicum canente, & rege hostium instar aquilæ in eos inuolante, diuinumq; templum cum quàm plurimo furore impetente. Quod aũt regem hostium regem vocaverit Aquilã, Ezechielis prophetia ide attestatur: Aquila, inquit, grandis, magnarum alarum, lõgo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit in cliban̄i, & cetera. Hæc vero perpetiuntur

Pro eo, quòd transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impie egerunt: quoniam, inquit,

inquit, præcidam me inuocabũt, Deus cognouimus te.

In illorum malorum periclitatione versantes, tum à me adiumentum requirent. Sed cur hæc perpetiuntur?

Quia Israel auersata est bona.

Et cuiusmodi hæc demõstrans, subiungit.

Inimicum persecuti sunt, ex semetipsis regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.

Etenim cùm mea prouidentia curarentur, omnes hostes vincebant: sed eis tamen istud ipsum non persuadere potui, vt meam prouidentiam amplecterentur: at regem, Deo inconsulto sibi fecerunt. Huius vero causæ decem tribus accusat, quę sibi Hieroboam regem constituerunt, non in consiliũ reuocato Deo, an hoc faciendum esset: sed nemo ex his, qui in aulis versantur, putet hoc esse contra eos, qui illic agunt: nõ enim ad populum Achiam Silonitem misit, sed ad Hieroboam. Nulla venia dignt sunt sibi attribuentes regis electionem. Postea cùm arguit eos, quòd argentum & aurum, à Deo vniuersorum acceptum, in idolorum comparationem cõsumpserunt, admonitionem eis adhibet, & eis consilium affert: 3. Reg. 11.

Proiece vitulum tuum Samaria.

Interposuit sequentia:

Concitatus est furor meus super eos: vsquequo non potuerunt emundari in Israel.

Subiungit & inducit:

Et hoc artifex fecit, & non est deus: quia seducens erat vitulus tuus Samaria.

Valde accommodate idolorum infirmitatem risit, nam materia, & artificio, vt existant, indigent: materiam à terra accipientes, vt lignum, lapidem, aurum, aut argentum, plumbumue: speciem vero & formam ab arte emendicantes, manu facta simulachra animaliũ faciunt sibi deos, atque immorantur in reprehensione,

Quia corrupta vento seminauerunt: & subuersio eorum suscipiet ea: manipulus non habens vires, vt faciat farinam: quod etsi fecerit, alieni comedent eam.

Nullum ait fructum ex idolorum seruitute percipi, quorum manipuli, & perceptiones similes sunt vento corrupti spicis, quæ vaginas extrinsecus plenas ostendunt, frumentum vero intus non habent: eiusmodi est idolorum vis, & natura: etenim speciem aut viri, aut mulieris, aut leonis, aut alicuius alius animalis apparentem ab artificio suscipit: robore vero, & efficacia exiitit vacua. Quocirca, inquit, simul cum suis obseruatoribus peribit: nam subuersio ipsorum, inquit, eam suscipiet, atq; alieni comedent eã.

Denoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immundum, quia ipsi ascenderunt ad Assyrios.

Assyriorum sibi auxilia efflagitantes, in seruitutem tradentur, nullum Deo sacrificium conficientes.

Germinauit apud semetipsum Ephraim.

Per me cùm excreuisset, moreque plantæ germinasset, à mei obseruantia seiunxit se.

Munera dilexerunt, idcirco tradentur in gentibus.

Non bonis exsaturatus est, sed plus semper appetiuit, quare in seruitutẽ redigetur.

Nunc suscipiam eos.

Id est, in hostium regione.

Et quiescent parum, vt vngant reges & principes.

Itaque ab alio magis, quàm à me regi volentes, sub Assyriorum ditionem, potestatemq; subiungentur, nec in posterum sibi reges eligere poterunt:

Quia multiplicauit Ephraim altaria: in peccatũ facta sunt ei altaria dilecta: scribã ei multitudinem.

Iure, ait, cessare faciam regnum eius peruiquum, quando per hoc in altarium, quæ idolis dedicata sunt, multitudinem prolapsus est, illinc; ferueuter impietatem hausit affectus in nefaria altaria. Scribam ei multitudinem, & legitima eius, horum enim altarium multitudinem, atq; de his adinuentarum legum, quibus idolorum sacra obierunt, memoriam funditus ad eorum multiplicem impietatem notandam destruam.

Reputata sunt altaria dilecta.

Hæc, inquit, peruersa altaria summo studio curauerunt: Dei vero altaria, quibus omni cura erat seruiendum, & summo amore, & studio, tanquam ad alienos quosdam pertinentia incurata reliquerunt: veruntamen hanc accusationem non institui, vt sacrificiorum ab eis indigeam.

Nam si immolauerint hostias, & comederint carnes, dominus non suscipiet.

Illud verò, comederint carnes, non temere appositum est. Nam in victimis, quæ non omni ex parte consumerentur igni, soliti erant renunculos, reticula, siue fibras secusculorum, adipem victimarum ad altare admouere: pectora, & armos dextros sacerdotibus ad esum distribuere: reliquum quod ex victimis supererat, ad arbitrium consumebatur. Quocirca posuit, Si immolauerint hostias, & comederint carnes dominus non suscipiet eas: non eget his dominus, sed animi studium & feruorem exigit. Sacrifica, inquit, Deo sacrificium laudis.

Nunc recordabitur iniquitates eorum: & vlciscetur

Universidad de Deusto
Biblioteca

fcetur iniuſtitiæ eorum: & peccata eorum.

His ſimilia ſunt verba Apoſtoli: Ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum autem duriciam tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera eius.

Ipſi in Aegyptum conuerſi ſunt.

Illinc enim ſubſidium petierunt, eodemque periculis, & calamitatibus inſtantibus aufugerunt: inuiti item in Aſſyriorum regionem abducentur, & vitam impure, & inique traducent.

Et oblitus eſt Iſrael eum, qui fecit illum: & ædificauerunt delubra: et Iudas multiplicauit vrbes munitas: & emiſi ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta eius.

Tum, inquit, condiſcet Iudas vrbibus deflagratis non murorũ robori, ſed mihi confidendum eſſe. Iſrael vero non delubra dæmonibus ſubſtruere, ſed me ex legibus obſeruare.

Noli gaudere Iſrael, & noli lætari ſicut populi: quia fornicatus es à domino Deo tuo.

Neq;, inquit, conuenit tibi ſimiliter gaudere atque alijs gentibus: illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt: tu aſſidua horum conſuetudine diffluens, nullam vtilitatem ab his reportaſti: ſed bonorum, quę tibi à me ſuppeditantur, dæmonibus decimas obtuliſti. Hoc explicauit cùm dixit,

Dilexiſti munera ſuper omnem aream tritici, areæ, & torcular non cognouit eos, & vinum mentitum eſt illis.

Spoliabo vos bonis, quæ vobis ſuppeditare ſolitus ſum.

Non habitauerunt in terra Domini.

Etenim non vt in terra Deo dedicata vixerunt, ſed iniquitatibus plenam vitam egerunt.

Habitauit Ephraim in Aegypto.

Aegyptiorum inſtituta, conſuetudinemque viuendi ambitioſiſsime æmulata eſt.

Et in Aſſyrijs immundum comedit.

Quando in terra promiſſionis iniquitatem amplexi ſunt, inique in Aſſyriorum regione viuentes.

Non libauerunt Domino vinum nec placuerunt ei.

Spreuerunt Dei cultum, alioqui accuratiſsimam idolis obſeruandis dãtes operam.

Sacrificia eorum quaſi panis luctus eorum: omnes qui manducauerint ea, cont aminabuntur.

Quemadmodum lugentibus panis appoſitus eos ipſos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, & ſimul parentantibus non eſt gratus, ob luctus communionem, ac coacti comedere, ſordes quaſdam illinc contrahere ſe arbitrantur: ita ſacrificia eorum abominationis & odij penitus cumulata ſunt.

Quia panes animarum eorum non introibunt in domum Domini.

Quæ non cum ſyncero affectu offeruntur, iudex iuſtus non ſuſcipit. Cuiuſmodi fuerunt Caim ſacrificia: cuiuſmodi Eſaias clamat, Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Et Micheas propheta: Non eſt mihi voluntas in vobis, & ſacrificium non ſuſcipiam ex manibus veſtris. Mox illis memoriam affert malorum, quæ euentura illis eſſent in captiuitate.

Quid facietis in die conuentus, & in die ſolemnitatis Domini?

Coacti ſeruire, & ex legibus alienis vitam agere, non poteritis ſecundum legis Moſaicæ traditionem Domino feſtos dies agere. Poſt docet, vt fugiẽt in Aegyptum, ac nunc in hanc, nunc in illam transferentur vrbem, ſimul eorum argentum conſument, fruſtra regi Aegyptiorum dona afferentes.

Spinas in tabernaculis eorum inuenient.

Hoc eſt, Nullum fructum fructuoſum aut vtilem capient. Damnum & calamitatem ex fuga in Aegyptum per hæc delignauit eiuſmodi eſt illud: Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas: id eſt, nullum hinc fructum vtilem ſuſcepi: ſed contrà, omnia mala.

Venerunt dies retributionis tuæ, & affliget ur Iſrael ſicut propheta inſanies, homo qui habebat ſpiritum, propter multitudinem iniquitatũ tuarum, multiplicata eſt amentia tua.

Quum te iniquitatum fructus breui tempore apprehendent, pſeudoprophetæ eris ſimilis à ſpiritu inhabitante deſipienti, huc illucque circumlato, tanta te de mente deductio comprehendet: hanc autem inſaniam tibi inferet tuarum iniquitatum multitudo.

Speculator Ephraim cum Deo, propheta laqueus tortuoſus ſuper omnes vias eius.

Meminiſſe non alienum eſt eorum quæ Ezechiel teſtatur: Speculatorem dedi te domui Iſrael, dixit ſili Dominus: tum hic ad omnem populum alloquitur, tanquã quendam ſpeculatorem & prophetam Dei te conſtitui vicinis gentibus, vt tua prouiſione animi, & ſecundum legem cõſuetudine tua viuendi illæ me cognoſcerent: tu contrà penitus feciſti eis, nimirum tortuoſus factus es laqueus, tua impietate idolorum obſeruantiam auxiſti, neque id in alijs vrbibus modò altaria & delubra idolis excitaſti, verum etiam dedicato mihi templo idolorum ſimulachra conficienda curaſti.

Infatuam in domo Dei conſuxerunt, corrupti ſunt ſecundum dies collu.

Ex quo tempore collium ſtudio teneri cœperunt, ibique confectiones ſacrorum amauerunt, ex morbo animi laborauerunt: ſed horum quàm celerrime pœnas dabunt. Mox reuocat eos ad memoriam virtutis patrum ad æmulationem eorum commouens.

Sicut vuam in deſerto inueni Iſrael: & ſicut ficum in arbore ficus temporaneam vidi patres eorum: ipſi autem ingreſſi ſunt ad Beelphegor: & abalienati ſunt in confuſionem, & facti ſunt abominabiles ſicut dilecti.

Ac ſiquis deſerto loco, plantiſque omnino deſpoliato vuam inuentam, & ficum præcocem, & temporariam in ficu arbore decerpit: perinde ego cùm olim inter homines in peccatis verſantes Abraę virtutem vidiſſem, eam excerpſi, cum eoque pactiones feci, cumque eius filio, & pronepote. Verum qui ab illo manarunt, non illorum imitati ſunt virtutẽ: quanuis enim recẽs & amplum haberent beneficiorum monumentum, à ſeruitute liberationem, multiplicia Aegyptiorum flagella, peregrinam & inuſitatam maris traiectionem, aliaq;, quibus vſi ſunt, Beelphegor tamen cultum meo cultui antepoſuerunt, ſolam confuſionem inde aſſecuti: quamobrem olim dilecti abominabiles facti ſunt.

Ephraim quaſi auis auolauit.

Eodem modo in alienam terram traducentur: nó enim virtutis diligunt gloriam, ſed maxime numeroſam prolis ſeriem arbitrantur eſſe gloriam. Nam, inquit,

Gloria ipſorum in partu, & in parturitionibus, & conceptu: quia etiam ſi enutrierint filios ſuos, ſine filijs erunt in hominibus: quia & væ eis eſt, quia diſceſſi eos.

Fruſtra, inquit, animo elato eſtis ex filiorum multitudine. nam impetens hoſtis deſertos filijs, & nudos vos efficiet, cùm mea prouidentia & cura orbati fueritis. Huc accedit,

Caro mea ex eis.

Veruntamen non ſunditus peribitis vſque dum ex vobis ſuſcepero carnem. Hoc planius nos docet diuinus Paulus his verbis: Nunquam angelos apprehendit, ſed ſemen Abraæ apprehendit. Item, Abraæ dictę ſunt promiſſiones, & ſemini eius: non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno. Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Et alibi, Ex quibus eſt Chriſtus, ſecundum carnem, qui eſt ſupra omnia Deus. Mille alijs inuenire licet in ſacra ſcriptura. Quoniam, inquit, caro mea, quam ſumpturus ſum, ex vobis eſt: non prorſus eos deſeram, donec eam ſuſcepero, & vocationi obedientes delegero. Hoc etiam per Eſaiam propheram teſtatur: Quomodo ſi inueniatur granum in botro & dicatur, ne diſſipes illud, quoniam benedictio eſt: ſic faciam propter ſeruos meos, vt non diſperdam totum, & educam de Iacob ſemen, & de Iuda, & hæreditabunt montem ſanctum meum. Et paulò infrà, Qui derelinquiſtis dominum, dabo vos in gladium. Sic filiorum ſublationem prædicens demonſtrat vltionis iuſtam cauſam: nam inquit,

Ephraim in venationem & captionem filios ſuos præbuit, & eduxit ad interfectionem.

Dum eos ſemper idolis mancipat, ac applicat, ob id filios ad cædem dabo, atque viros ſteriles præſtabo: infœcundaſque efficiam mulieres. Hoc perſpicuum fecit, cùm dixit,

Da eis domine. Quid dabis eis? vuluam ſine ſiliis, & vbera arentia.

Quando donatis rebus male vſi ſunt, iniquitatem eorum infœcunditate ceſſare faciam. Mox rurſus vbi mentionem fecit de Galgala, ac impietate quæ ibi committitur, & de iniquitate principum ipſorum, ſubiunxit,

Dolus Ephraim radicem ſuam, arefectus eſt, fructũ nequaquam affert, quia etſi genuerint, interficiam deſiderabilia vteri eorum: repellet eos Deus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.

Radicem vocauit regnum quod radicitus Salmanaſar euertit, cùm vaſtitatem intulit Samariæ. Poſt huius obſeſſionem non amplius habuerunt regnum decem tribus. Hoc verò cùm ait, erunt vagi in nationibus, perſpicue oſtendit diſperſionem.

Vitis fraudoſa Iſrael fructus abundans in ea.

A multis prophetis hanc appellationem ſuſcepit Eſaias cùm exclamat: Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt. Et Dauid ante illum, Vineam de Aegypto tranſtuli. Tum Dominus per Hieremiam. Ego autem plantaui te vineam frugiferam. Tum Chriſtus in euangelijs, Homo quidam plantauit vineã, & locauit eam colonis, & ipſe peregre fuit multis temporibus. Hoc loco vitem frondoſam vocat Iſrael, & fructum abundantẽ, non propter eius pietatem, aliasue virtutes, ſed propter procreatorum multitudinem, id quod planum fecit, cùm ait,

Secundum multitudinem fructuum ſuorum multiplicauit altaria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Multitudine cumulatius aucti passim altaria idolis locauerunt.

Iuxta bona terræ eorum adificauerunt titulos.

Bonorum meorum, inquit, defensores cippos & titulos idolis excitauerunt.

Diuiserunt corda sua.

Ne erga illa quidem studium & amorem seruauerunt, sed nunc hoc, nunc illud idolum coluerunt: at ego in occision em, & seruitutem eos trădam, eaq; funditus delebo. Pòst eos docet, quibus verbis necesse erit eos vti, cùm se ex malo ad bonum transferent, & resipiscent.

Nunc dicent, non est rex nobis, quia non timuimus Dominum: rex autem quid faciet nobis? loquẽs verba, occasiones mendaces, disponet testamentum.

Nullum, inquit, à rege subsidium assecuti sumus, ac Deo cùm fidere æquum esset, nos omni procuratione sua curanti, hominis fiducia nixi fuimus mendacia loquentis, speciosas occasiones fingentis, nunc cũ his, nunc cum illis fœdera fancientis: atqui, inquit, huius nequitiæ dabitis pœnas: nam

Orietur sicut gramen iudicium super desertum agri.

Quemadmodum in terra inculta, & illaborata abunde exoritur gramen, nullo interpellante ligone, nullo aratro dissecante, ita facile pœna vobis à me constituetur, quam persoluetis.

Apud vitulum domus ὦμ, morabuntur, qui habitant in Samaria.

Assidebunt, inquit, idolo auxilium ab eo expetentes.

Quia luxit populus eius super eum, & sicut irritauerunt illum, gaudebunt super gloria eius, quia translata est ab eo.

Non, inquit, modo vllum eis auxilium non tulit vitulus hic: verumetiam multas lachrymas eis aduehit, cùm ignominia coopertum eum vident.

Ipsum ligantes, tulerunt munera regi Iarim in domo.

Cùm eius vidissent infirmitatem, conflarunt eum, donoque regi Aegyptiorum attulerunt, ab eo contendentes auxilium, nullum tamen inde impetrant.

Ephraim suscipiet confusionem, confundetur in consilio suo.

Eius enim consilia ignorationis plena exitiunt: cùm ad Deum perfugere conueniret, ab idolis, atque hominibus subsidia petit. Deinde docet, vt Samariæ rex instar ligni combustibilis, quod impetu vehementis aquæ restinguitur, delebitur: vtque altaria idolorum impietatis Israeliticæ inuitamenta à fundamentis demolientur, vt etiam altarium loca spinis plena efficientur: tum magnitudinem calamitatum exprimere volens, subdidit:

Et dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos.

Tanta, inquit, erit redundantia malorum in bello, quod vobis ab hostibus inferetur, vt nemo futurus sit, quin malit obrui aut terra discedente, aut repentino montium casu, quàm mala ab hostibus admissa sustinere. Hæc perpetientur, vt propter insanum in idola studium pœnas persoluant: nam ex eo tempore, quo collibus, eorumque altaribus dare operam studuerunt, me colere destiterunt, verum non amplius ad hos commorabuntur. Nam,

Bellum super filios iniquitatis venit: vt corriperet eos ad arbitrium meum: et congregabuntur super illos populi: quando corripti fuerint in duabus iniquitatibus suis.

Harum duarum iniquitatum alteram, vocat, quòd Deum reliquissent: alteram, quòd non existentia, Deo existenti antetulissent. Hoc idẽ per Hieremiam planum facit: Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquę viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Hier. 2.

Ephraim vitula edocta diligere contentionem.

Vitulæ similis est, quæ suscipere iugum recusans aduersus hoc reluctetur.

Ego autem veniam super pulchritudinẽ colli eius.

Veruntamen eius collum contumax, & superbum domabo, & mansuefaciam:

Et supponam Ephraim.

Nã eo vectabor, & cõmode ferre docebo.

Et reticebo Iudam.

Assyrijs eum non prodam, sed Sennacherim vires consumam, quoniam roboratur Iacob, ac vires ei addit: idcirco à me curatur, quia Iacob virtutem ostendit, ac refert. Per hæc designat Ezechiæ virtutem, per quã omnis populus diuinum auxilium consequutus fuit: mox in exhortationẽ conuertit sermonem: quoniam, inquit, patriam virtutem profitẽs Iudas, euasit hostibus superior.

Seminate vobis in iustitia, & metite fructũ vitæ.

Nam vobis, nõ Deo semina seminantur, & metuntur.

Illuminate vobis lumen scientiæ.

Prius par est alias virtutes cura præceptas animo esse, pòst diuinorum notionem agrediendam esse.

Quoniam est tempus quærite dominum, donec veniat fruges iustitiæ vobis. Ysal. 56.

Tale quiddam est Dauid dictum: Præoccupemus facie eius in confessione. Interea dum nos patientia sua patitur, in meliorem

rationem commutemus nostrum genus viuendi, vt fructus iustitiæ percipiamus.

Quid retribuetis impietates, & iniquitates eius vindemiastis?

Vos, inquit, qui impie commisistis, pœnitentiæ remedijs curari oportebat, & non tacere, sed confiteri mala, quæ in vos admisistis.

Comedisti fructum mendacem: quia speraſti in curribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ.

Fructum mendacem vocat vanam spem: nam cùm multitudini, & curribus confidisses, nullam ex his vtilitatem reportasti. Nam

Consurget perditio in populo tuo, & omnia munita tua delebuntur.

Nullam opem tibi ferente multitudine, nullamq; tuitionem tui muris præstantibꝰ.

Sicut princeps Salmana de domo Hieroboam in die belli matrem super filios alliserunt: sic faciam vobis domus Israel à facie malitiarum vestrarum.

Plerique dicunt hæc dixisse de quodam principe eo tempore hæc committente & perpetiente: Ego vero existimo de Madian principe dicta fuisse hæc, quem vt cepisset, interfecit Gedeon. Illius crudelitatem damnat sacra scriptura. Cuius mentionem fecit Dauid, cùm ait: Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana. Itaq; ait: Non secus quam Salmana funditus periit, quoniam in diebus belli matrem super filios allisisset, sic faciam vobis domus Israel à facie malitiarum vestrarum. Psal. 82.

Mane proiecti sunt. Cap. XI.

Cùm expectassent ab Aegyptijs subsidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum futurum erat, tum in captiuitatem correpti fuerunt.

Sicut mane proiectus est rex Israel.

Quod breui tempore funditus periret, per hæc designauit: nam ad breue tempus durat diluculum, mox exoriens sol diem infert.

Quia puerulus Israel.

Propter infirmitatem, inquit, & puerilem sensum hanc sustinent vltionem.

Ego eos ex Aegypto reduxi, & ex aterrimis illa seruitute liberaui, ipsi contrà me ingrati facti, idolorum cultui sum magis amauerunt.

Hæc vocat Baalim: me qui colligaui Ephraim, acerrimoque impetu expediui: & paternum in filios studium erga eum ostendi, omnis generis curationem & medicinam ei adhibui: agnoscere noluit, & si ab omni pernicie hominum inuadentium sæpe eos liberaui, tanquam quodam vinculo amoris studio in eos constrictus, quo etiamnum eos curo, & his correctionibus tradit: similiter faciens, ac siquis puerum peccantem pugno in maxillas inflicto, corrigeret.

Et respiciam ad eum prævalens ei: habitauit Ephraim in Aegypto, & Assur ipse rex eius.

Non enim effugient huius dominatum, millies licet in Aegyptum fugiant: causa malorum illi extitit,

Quia noluit converti.

Quamobrem etsi multitudine, & omni genere armorum vtitur, nihil tamen virile edet: at potius ex malis consilijs capiet fructum, longissimeq; à suis terris abducetur, postea omnia pretiosa aduersarijs tradam, & continuo deprimam. Cùm hos terrores eis iniecit, atque denunciauit, rursus misericordibus verbis vsus est, sermocinationis varietate vtilitatem eis architectans.

Quid faciam tibi Ephraim?

Quomodo, inquit, ô Ephraim te ipso vtor?

Protegam te Israel? quid faciam tibi?

Ego, inquit, te defendere studeo, verum non mole hæc facere sinunt tua impia scelera: Quare

Sicut Adama ponam te, & sicut Seboim.

Quæ vnà cum Sodoma & Gomorra deflagratæ sunt: at vix dum contra eos calculum eduxerat, cum misericordia adductus sententiam reuocat,

Conuersum est cor meum in ipsa: simul conturbata est pœnitudo mea: non faciam iuxta iram furoris mei, non delebo iterum, vt deleatur Ephraim.

Parentes imitatur, qui cùm maximo labore filios ab errore reuocare non possunt, natura perturbantur. Hæc loquitur, non quasi hoc nunc velit, nunc rursus mutata voluntate nolit: sed sermonem ad iram, & misericordiam, ad vltionem, & miserationem accommodans, & conformans, ex his terrorem affert, ex illis vero exhortationem adhibet. Hanc Dei misericordiam beatus Dauid etiam celebrat: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Esaias: Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non miseretur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui, dixit dominus. Tum hic ait: Conuersum cor meum in ipso, simul conturbata est pœnitudo mea: non faciam iuxta iram furoris mei, non committam vt deleatur Ephraim. Psal. 102. Esai. 49.

Quoniam Deus sum, & non homo, in te sanctus, & non ingrediar ciuitatem.

Non pariter, inquit, atque homo irascor, neque diutissime iniuriarum & malorum memoriam retinecomam. Deus sanctus sum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

omni ex parte terrenis rebus omnibus superior sum: nec similiter vt homines habitare anguste coactus sum, sed vbiq; adsum, omnibus adsisto: & tantam à me misericordiam assequentes,

Post, inquit, dominum ambulabis.

Sequentes perpetuo, & omne imperatum facientes. Etenim,

Sicut leo rugiet, & formidabunt filij aquarum.

Tanquam leo rugiens vicina, & rugitum exaudientia, animalia perterrefacit: sic Dei præpotentis, vobis auxiliari volentis, metus perterrebit hostes, more piscium ne minimum crepitum ferre valentium, in aquas se abdentium. Filios aquarum vocauit pisces, in aquis exigentes vitam. Atq; in hunc modum hostibus dissipatis,

Euolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum: & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus.

Perinde cùm ceteræ aues, tum maxime columbæ, facile expeditissimo volatu vtentes, in suos nidos reuertuntur: ita & vos alios hinc, alios illinc facile reuocabit, & ad receptum sui soli comparabit. Per hęc significat reditum sub Zorobabel factum, nam alij ex Babylone reuerterunt, ac vrbem Hierusalem ex Cyri Persæ lege reædificauerunt: alij etiam in Aegypto diuersantes, confidentia ducti, redierunt.

Circumdedit me in mendacio Ephraim: et in impietate domus Israel & Iuda.

Me, inquit, tanta de eis tuendis cura attingit: ipsi vero contrarijs compensant, falsam & impiam religionem meæ longe anteponentes.

Nunc cognouit eos dominus, & populus sanctus vocabitur Dei.

Et tamen cùm existatis tales, mihi curæ erit de vobis, & populum optimo maximo Deo consecratum efficiam.

Cap. XII. *Ephraim autem pessimi spiritus plenus, persecutus est æstum tota die.*

Et docet quem æstum vocet: subdit,

Inania & vana multiplicauit, & testamentum cum Assyrijs pepigit, & oleum in Aegypto mercabatur.

Pessimum spiritum vocat malam voluntatem: studium vero circa æstum, non solum infructuosum, sed & pernicioſum vocat laborem. Cùm enim, inquit, ego tali animi sensu erga vos vsus essem impie viuentes, colles, & sacrificiorum multitudinem restituerunt. Hæc inania & vana vocauit, quæ æstus instar omnes eorum fructus corrumpunt. Ad hæc cùm à mea curatione defecissent, modò Assyrium sibi præsse rogarunt, modò ab Aegyptijs subsidia petierunt. Ceterum olei mercaturam vocat, ne quis putet ab eo mercaturam damnari. Per hoc ex his alterutrum designauit, vel quòd oleum tanquam donum quoddam regi Aegyptiorum attulissent, vel quòd aurum afferentes, ab eo oleum reportassent, vt eis auxilio foret rogantes.

Et iudicium domino cum Iuda, vt visitet Iacob iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.

In ista sic à vobis commissa iudicium dabo. Iudam iniquitatis reum faciã, ac iustam de eo sententiam feram, quòd auitam virtutem nõ æmulatus fuerit: at impietate progenitorem contumelia, ac ignominia asperserit. Post præclare facta Iacob patriarchæ in medium affert, ex collatione virtutis paternæ, apertius horum redargues iniquitatem.

In vtero supplantauit fratrem suum, & in labore suo præualuit Deo: & confortatus est cum angelo, & potuit.

In ipso dolorum partus tempore plantam fratris tenens, in lucem prodijt, præsignificans, qualis futurus esset, & quòd officiosa fraude tanquam primigenius accepturus esset benedictionem. Processu temporis virfactus, adeo virtutis exercitatione excelluit, vt Dei de se curationem & prouidentiam conciliauerit: atque cum semel fratris timuisset aduentum, Deumq; rogasset, non modo ab eo auxilium obtinuit, verumetiam nocte visus est ipse sibi luctari cum Deo, atque victoriam reportare. Quo vero metum ex animo ejceret, cogitare cœpit, cum superare Deum sibi visus fuisset, nũ ab homine vinceretur. Eundem & Deum, & angelum vocauit hoc loco propheta, vtrunque etiam nomen beatus Moses posuit. Dominus noster Iesus Christus, & Deus fortis, & magni consilij angelus ab Esaia vocatus est.

Fleuerunt & deprecati sunt me, in domo ejus inuenerunt me: & ibi dictum est ad eos.

Hoc alij interpretes Aquila, Symmachus, & Theodotio, vt de Iacob dictum, posuerunt, Fleuit & deprecatus est me, & in Bethel inuenit me. Nam cùm fugeret Iacob fratris insidias, atque ad auunculum perfugeret, nomine Laban: vbi in Bethel peruenit, ibi diuinam reuelationem assecutus est, & diuinas promissiones suscepit: Ne timeas, ait, Iacob, quoniam ego tecum sum: & flens, vt par erat, hæc verba fecit: Si mihi dominus dederit panem ad vescendum, & vestimentum ad induendũ, & reduxerit me prospere: erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quẽ erexi, in titulum vocabitur domus Dei.

Cuncto-

Cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Cùm rediens peruenisset ad locum illum, benefactorem laudatione prosequens, dixit: In baculo meo transiui Iordanem, & nunc cum duabus turmis regredior. Hoc Aquila & Symmachus sua interpretatione expositerunt, docẽtes in Bethel, quæ, inquit, nunc idolum nuncupatum ὦν habet, id à Iacob visum fuisse. Sepruaginta interpretes, singulari numero ad pluralem transtato, sic intelligenda esse nos docent. Cùm Iacob vnus ex auis vestris præcipuus in me talis fuisset, cura mea eum prosequutus fui. Vos contrariam viam ingressi estis, ac cùm pœnitere voluissetis, non in templũ mihi dedicatum adijstis, sed apud idolum ὦν lamentantes, meum petiuistis auxilium. Ego etsi tantum vestris bacchationibus obseruatus essem, vobis tamen me ostendi, ac in quibus locis me imploraſtis, ad vestras imprecationes respondi. Hoc planè nos docet Amos propheta, qui cùm in Bethel, vbi idolum fuit nomine ὦν vehementissime & multipliciter propheram docuisset, ei Amasias Bethel sacerdos, inquit: Gradere, fuge in terram Iuda, in Bethel non adijcies vltra, vt propheres, quia sanctificatio regis est.

Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale eius: misericordiam & iudicium custodi: & appropinqua Deo tuo semper.

Cùm hunc habeas dominum, qui omnibus dominetur: & robore sit tanto, quod satis sit ad resistẽdum omnibus, iugem eius semper memoriam tene, iustitiam amplectere, humanus sis in proximũ, diuinorum præceptorum vestigijs perpetuo insiste: sic enim Deo appropinquans, habebis eum promptum tui propugnatorem.

Chanaan in manu eius statera iniquitatis, opprimere per potentiam dilexit: & dixit Ephraim: verumtamen diues effectus sum: inueni requiẽ mihi.

Chanaan vocat Ephraim: ita etiam beatus Ezechiel: Cùm ei à domino imperatum esset, vt ad Hierusalem verba faceret, ait: Radix tua, & generatio tua, de terra Chanaan: pater tuus Amorræus, & mater tua Chetæa: ab eis, quorum imitati sunt impietatem, sortiti sunt nomen. Et tu ô Ephraim imitans malitiam Chanaan, iniquam mentis statera habes: iustitiam semper vili pẽdis, iniquam potentiam exoptas, in diuitijs elato spiritu es, ac plurimum tibi arrogas in earum rationibus perscribendis ac conficiendis. Hoc etiam tenendum est, Dauid stateræ iniquæ facere mentionem his verbis: Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in id ipsum. Eiusdem sequentia conueniunt cum his quæ dicũtur de Ephraim: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Vnius spiritus & illa, quæ sunt in fine eiusdem psalmi: Quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua. Conueniunt enim hoc loco cum sequentibus.

Labores eius non inuenientur ei propter iniquitates, in quibus peccauit.

Bonis enim diuitiarum spoliabitur, iustas pœnas pro iniquitate persoluens.

Ego autem dominus Deus tuus eduxi te de terra Aegypti: adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solemnitatis.

Quoniam Aegyptiaca seruitute liberatus, ad obliuionem beneficij te contulisti, rursus habitabis tabernaculis, ac diuertator factus in terra aliena, recordaberis tabernaculorum quę fecisti, cùm in diebus festis delitijs difflueres, & memoriam habitationis in deserto celebrares. Solennitatem vocat Scenophegiam.

Et locutus sum ad prophetas, & ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum.

Iure hanc pœnam sustines, qui hanc non extimueris, cùm à propheris prædictionem accepisses, neque sententiam animi tui mutare volueris, potissimum prædictionibus non verbis modo, sed etiam rebus significatis: nam tale quippiam fuit Osee factum, qui modo meretricem, modo adulteram ex Dei imperio suscepit, Dei iussa exequens, ac populi iniquitatem redarguẽs. Præterea ostendi me variis reuelationibus vsum fuisse, non quòd meam naturam ostendam, inuisibilis enim hæc, sed quòd ad vsum attingam, & conformem speculationem prophetiæ: neque enim omnibus similiter visus sum, sed aliter Danieli, aliter Ezechieli, secus Esaiæ, secus Michęę, Moſi vero, ac Abrahæ ante hunc diuerse me ostendi.

Si non Galaad est: ergo falsi erant principes in Galgala immolantes.

Vos harum visionum prophetarum potientes ex me, in Galaad, & Galgala idolorum vrbibus cum vestris principibus sacra dæmonibus facitis: cùm non ab his, sed ex me beneficia acciperetis. Nam si ex Galaad, hoc est, ex idolis bono aliquo fruebamini: ergo quędam locum habebat fallacia. Cùm autem meis donis diffluẽtes in vrbibus Galaad & Galgala immolatis idolis, vestri animi ingrati vosmetipsi præcones efficimini.

Et altaria eorum quasi tesludines super desertum agri.

E genere ambigentium animalium testu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

do est, cùm in aquis degit, sæpe ex manibus piscatorum effugit: in terra vero versans, promptè, & facilè capi potest. Ad huius igitur similitudinem nullo labore capientur altaria, quæ dæmonibus coædificastis, ac ab hostibus euertentur. Tum rursus auitam & paternam virtutem commemorat.

Et recessit Iacob in campum Syriæ & seruiuit Israel in vxore: & in vxore custodiuit: & in propheta eduxit dominus Israel de Aegypto, et in propheta seruatus est.

Vesterauus maior, matris consilium secutus, domum paternã se relinquere facilè passus est, atque externam domesticæ antetulit, mulierisque gratia, ne videlicet duceret Chananæan, sed ex genere Sem, seruitutem libertati longè antepositit, legemq; de vxoribus à patribus rogatam diligentissimè seruauit: quamobrem vsque ad posteros suos à Deo curatiõe potitus est. Genus illius in seruitutem Aegyptiorum redactum, per magnum prophetam Mosen liberauit dominus: atque tametsi in deserto versaretur, illæsum Mosis administratione conseruauit.

Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet: & opprobrium illius restituet ei dominus suus.

Hic vero, inquit, ex illo genus suum ducens in iram me commouet, quòd in omni genere vitiorum versatur: sed eorum quæ seuerit, manipulos mittet, atque ad proportionem eorum, quę commiserit, pœnas persoluet.

Cap. XIII. *Cùm à me sumpsisset leges.*

Secundum quas vitam exigi oportuerat.

Idolorum iniquitates pro illis studiosè amplexus est.

A quibus pro vita mortem suscepit. Iam vero eius impietatem quotidie augebunt, ex auro, & argento fabricantes diuersorum animalium simulacra, manufactis idolis seruientes: tanta nimirum insania in hæc ipsa tenentur: vt plures sint sacerdotes, quam ad victimas bestiæ, vt ausint dicere,

Immolate homines, vituli enim defecerunt. Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus pertransiens, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut vapor de lacustis.

Propter hanc, inquit, impietatem eos hostili impetu funditus perdam, vt rorem matutinum, & nubem mane visam: exoriens sol illam facile absumit, hanc vero celerrime dissipat: vtque areæ pulueren vehemens ventus facillime delet, ac dissicit, atque vaporem in aere exortum, vt grex locustarum interueniens dissoluit, sic vos hostium manus perdet, & terram, quæ nunc à vobis habitatur, vastabit, ac desertam reddet.

Ego autem sum dominus Deus tuus, firmans cælum, & creans terram, cuius manus omnem militiam cæli.

Hoc est, non cœlum modò, & terram molitus sum, sed etiam perfeci, vt stabilia & perpetua maxime permaneant. Is ille etiam ego sum, qui omnem militiam cœli seu visibilem, seu inuisibilem, siue superiores potestates, naturæque solo intellectu comprehẽsibiles, siue astrorum multitudinem vnà cum sole, & luna magnis luminaribus existere feci.

Et non ostendi ea tibi, vt ambulares post ea: & ego eduxi te de terra Aegypti: & Deum præter me non cognosces: & saluator non est absque me.

Cùm vbi liberassem te ab Aegypto, leges tibi darem, admonui ne quem alium à me Deum cognosceres: nam dixi, ne feceris tibi Exod. 20
Deum, aut vllius rei similitudinem quę est in cœlo, & quę in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.

Ego pascebam te in solitudine, in terra inhabitabili secundum pascua sua: & repleti sunt in saturate, & elenata sunt corda eorum, idcirco oblitisunt mei.

Non solum te dura Aegyptiorum seruitute liberaui, sed etiam in desertissima regione ac inhabitabili paui. Secundum pascua sua: hoc est, secundum vsus tibi necessarios suppeditaui manna ex cœlo, ortygometras ex mari, aquam ex petra, non veluti in loco deserto viuentes necessarijs rebus eguerunt, sed ad saturitatem expleti sunt: vnde factum est, vt eorum corda extulerint, & mei obliti sint. Non dissimilia de eis beatus Moses loquitur: Et comedit Iacob, & repletus est: & recalcitrauit dilectus incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum: atque non sinam eum, inquit, impunitum. Nam Deut. 32

Ero eis quasi panther, et sicut pardus in via Assyriorum.

Ferocissimos hostes in eum concitabo, qui non aliter, quàm solent panther & pardus, eum tractabunt. Cùm ipse, qui omnia administrat hostes immittit, tum seipsum pantheris, & pardi similem esse dicit: atque adiunxit,

Occurram eis sicut vrsa indigens cibo: et dirumpam interiora cordis eorum.

Vt vrsa in loci angustias compulsa, & quæ effugere non quit, magna rabie in se impetentes inuadit, sic hostes nullam veniam impartientes in eos irrumpent, quin suum atrocem & immanem animum in eos edẽt, atque

atque explicabunt. Hæc autem in eos perficiam, volens eorum cor clausum, non aperire se studens, sed obduratum & inflexibile perseuerans, recludere: atque ad resipiscentiam, ad cognitionemq; honesti deducere.

Et deuorabunt ibi catuli syluarum: bestiæ agri dirumpent eos.

Variè eadem dixit, vt multitudine horribilium imaginum, ex morbo robusto & inueterato laborantes perterrefaceret. Mox lamentatur secum, & obiurgat atq; exprobrat, prioremque insipientiam iterum commemorat.

Quis auxiliabitur corruptioni Israel? vbi est rex tuus iste? & saluum te faciat in cunctis vrbibus tuis: iudicet te, de quo dixisti, da mihi regem & principem.

Quis satis digne tuam correptionem ô Israel lamentari posset, qui nimirum remanseris ab omni auxilio inops, & nudus, idque dum gubernaris à rege tuo, & sub hoc viuis? meo enim regno spreto hominem habere regem exoptasti?

Et dedi tibi regem in ira mea, & tabui in furore meo.

Ex importuna efflagitatione iratus, dedi tibi Saul. Patientia rursus, & tolerantia vsus in locum Saul substitui Dauid. Hoc enim dicit, cùm ait: Tabui in furore meo: hoc est, patientissime tuli.

Congregatio iniquitatis Ephraim abscondit um peccatum eius.

Simile est istud his, quæ dicta sunt ab Esaia: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Hoc idem hic loquitur, quòd Ephraim congregat, & coacceruat iniquitates, atque assidue adanget, malo consilio vtens hoc significat. Quod ait, Abscõditum peccatum eius: hoc est, bene penitus imbutus est malitia, & iniquitatibus: at tantis malis eum implicabo, vt ex difficultate dolorum torqueatur, more mulieris parturientis. Deinde veluti per interrogationem ad Israel directam, Esa. 5.

Iste est filius tuus sapiens.

Hunc, inquit, Ephraim & si iuuenem antetulisti, & præposuisti Manassi natu maiori: verum pro honore illo infamia perfundetur.

Quia nunc sustinebit in contritione filiorum suorum.

Non enim vicinis bellum inferentibus obsistere poterit. Vt vero tristia denunciauit, ad bonorum promissionem conuertit sermonem.

De manu inferni liberabo eos, de morte redimam illos.

Deinceps tanquam vitulari contra mortem iubet.

Vbi causa tua mors? vbi est aculeus tuus inferne?

Hæc typicè, & adumbratè in reditu Iudæorum facta fuerunt. vocat autem per similitudinem diuersationem in captiuitate infernum, & mortem quæ ad perfectum & verum finem peruenerunt, post conseruatoris nostri resurrectionem: Nostris enim primitijs resurgentibus spem resurrectionis omnes suscepimus. Hoc idem licet inuenire in prophetia Ezechielis: etenim illic Ezech 37.
ossium resurrectio duo ostendit, & reditum Israel, qui dixit: Aruerunt ossa nostra, & periit spes nostra, & defecimus. Tum ostendit communem omnium hominum resurrectionem: nam erga Iudæos facta, typus sunt Dei procurationis in omnes homines.

Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet.

Hæc, inquit consolatio, & resurrectionis expectatio Iudæis cùm captiui essent, omnibusque hominibus olim occultata fuisse videtur. Iudæi enim in captiuitatem abducti, & separati à sua cognatione, separatimq; alij ab alijs seruire coacti, nullam spem reuocationis habebant. Tum etiam omnes homines, cùm mortem viderent funditus perdentem naturam, modoque fratrem à fratre sejungentem, modo filijs patres priuantem, resurrectionis spem prorsus abijciebant. Tametsi vera sint, inquit, dicta, tamẽ in præsens abstrusa, & absconditasunt multis.

Adducet ventem ventum dominus de deserto super eos, & siccabit venas eius, desolabit fontes illius: ipse arefaciet terrã eius, & omnia vasa desiderabilia.

Per hæc occulte ostendit Cyrum Persam bellum moturum, & dissoluturum Assyriorum regnum, siue Babyloniorum, omnemque regiam cognationem corrupturum, & causas tyrannidis sublaturũ. Hæc per translationem & immutationem fontes, & venas appellat. Per hæc autẽ voluit docere, quemadmodum dissoluet, quam per translationem mortem & infernum vocauisset: at hæc postea sient. Nunc

Delebitur Samaria. Quæ ausa est contra voluntatem Dei facere: enim incola videbunt infantes lactentes ad petras allidi, ac fœtas atque prægnantes simul cum fœtu perire. Cap. XIIII.

Sed ne horum periclitationem recipias.

Conuertere ô Israel ad dominum Deum tuum: quoniam in iniquitatibus per multum tempus consumpsisti.

Post etiã eos docet, quibus verbis conueniat vti Deũ placare studentibus, ac inquit,

Dicite ei, vt non tollatis iniquitatem, sed assumna

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis bona, & reddemus fructum labiorum nostrorum: Assur nō saluabit nos: super equum non ascendemus: neque quam vltra dicemus, Dei nostri, operibus manuum nostrarum: quia in te est miserebitur pupilli: sanabo habitatores eorum, diligam eos manifeste.

Cùm ita supplicabitis, non capietis iniustitiæ & iniquitatis præmia, quin efficiemini compotes omnium bonorum: adiungite etiam illis verbis, saluatorem & benefactorē rogantes, vt quod amplius nulli mortalium confidemus, non Assyrijs, non Aegyptijs, non equorum multitudini, neque deos existimabimus idola manufacta. His abs te dictis, dominus qui assiduò tecū est, miserebitur pupilli: hoc est, tanquam pupillum tutela, & curatione carētem omni prouidentia curabit te, atq; omnibus malis prementibus te liberans sanitatem tibi impartiat. Intime vero & candide affectus ero erga te: omnia mala, quæ illata fuerunt ad te corrigendum, cessare faciam: præterea suppeditabo tibi quasi quendam rorem mea dona, vt floreas sicut lilium. Hoc expressit, cùm dixit,

Ero quasi ros Israel, florebit vt lilium.

Huius floris sæpenumero sacra scriptura
Esai. 35. meminit. Isaias clamat: Lætabitur deserta, & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. In Cantico autē canticorū de sponsa sponsus ait: Sicut lilium inter spinas, sic
Cant. 2. amica mea inter filias. Tum in sacris Euan-
Matth. 6. gelijs dominus: Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent: dico autem vobis, quoniam nec Solomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnū ex istis. Ex omni parte igitur cognoscimus, quòd præter suaueolentiam admirationem etiam concitat lilij splendor. Huic comparatur anima ex sordibus peccatorum expiata, splendidissima stola baptismi ornata, de
Esa. 61. qua Esaias loquitur: Exultet anima mea in domino, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me: vt, inquit, hoc lilium florebit Israel agnoscens dominum.

Et mittet radices suas quasi Libanus.

Montem autem significat cedris quasi quibusdam sertis redimitum. Post futuram multitudinem designat, cùm ait,

Ibunt rami eius.

Appellat etiam pietatis fructum.

Et erit quasi oliua fructifera in domo Iacob: & odor illius quasi Libani.

Tum docet bonorum causam.

Conuertentur, & sedebunt sub vmbra eius.

Hoc est sub vmbra Dei.

Bibent & inebriabuntur frumento: & efflorebit vt vinea, memoriale eius quasi vinum Libani.

Vindicati ab errore idolorum, & meę prouidentiæ confidentes, omnium bonorum copia redundabunt. Et similiter vt vinum odoratum in Libano cultum, virtutis suauem odorem possidebunt: atque illinc manantem bonam existimationem, quasi fructus percipient.

Ephraim quid ei vltrà, & idolis?

Cùm perceperis animo, qui fructus pietatis sit, fuge idolorum errorem: huius gratia te corrigere volens,

Humiliauo, & corroborabo misericordia dextræ mea, & similis iunipero condensatæ ei exstitam. & fructus à me percipies.

Nam semper virens iuniperus existit, atq; non est putrescenti natura: coma redimitur aculeata. His ostendit, quòd omni studio te curabo, ab omniq; pernicie tutum efficiā: ac inuadentes te quasi quibusdam aculeis perterrefaciam: atq; ita totam prophetiam absoluens, saluberrimum omnibus lectoribus finem apposuit.

Quis sapiens, & intelligit hæc? aut intelligens, & cognoscet ea? quia rectæ viæ domini, & iusti ambulabunt in eis: qui autem impij sunt, infirmabuntur in illis.

Hunc eundem finem Dauid, cùm Dei beneficia enarrasset, psalmo centesimo sexto adscripsit: Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini. Sapientia & intellectu opus est ad notionem diuinarum prophetiarum, atque ad earum impletionem, ac obseruationem: neque enim has intelligere possunt, qui diuini spiritus lucē non susceperint: neque obseruare, qui non assecuti sunt ex alto auxilium. Qui ergo Deum studio tenentur, inde subsidium consequentes, rectas vias ingrediuntur, & iuste viuunt: qui autem impiè committunt, & diuersam viam incedunt, impietatis præmia recipiunt. Deus omnes homines seruare studens, largiatur, vt in veritatis cognitionem perueniamus, atque efficiamur non huius, sed illius cohortis: deniq; vt secundum leges illius vitam traducentes, laudemus & glorificemus eum & corpore, & spiritu, vt ait Apostolus: quoniam ei conuenit omnis gloria, honor, & reuerentia, cum vnigenito eius filio, & Spiritu sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum AMEN.

FINIS PROPH. OSEE.

ARGV-

ARGVMENTVM PROPHETIAE IOEL PROPHETAE.

IOEL diuinus propheta tametsi tempus, cùm prophetiam suam edidit, non aperte ostendit, ex ipsa tamen prophetia colligitur, eo tempore, quo mirificus Osee extitit, futura prædixisse. Eius prædicta hæc sunt. Assyriorum & Babyloniorum bellum: captiuitas & seruitus Israel: à captiuitate reuersio: tum prædicit, quæ post reuersionem ex gente Scythica, nuncupata Gog, acciderint: tum in Hierosolyma bellum exercitu instructissimo factum, atque eis diuinitus illatam funditus perditionem præsignificat. Ad hæc adiunxit dona, quæ post incarnationem Seruatoris nostri Spiritus sanctus hominibus concessit, ex prædictionibus de Assyrijs & Babylonijs. Tempus huius prophetiæ cognouimus: hoc in summa est argumentum: reliquum est, vt singillatim explanationem attingamus.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM IOEL

VERBVM Domini, quod factū est ad Ioel filium Bathuel.

QVONIAM plerique, vt consuetudinis ratio exigit, eodem nomine sunt, patris nomen addidit. Docet autem verba sua non humani esse ingenij, & ratiocinationum humanarum partus, sed instituto, afflatuq; diuino futura prænuncians loquitur.

Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si facta sunt talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum.

Vos, inquit, qui ad affectam ætatem vixistis, qui vt vsu euenire solet, pleraque ex rerum periculis percepistis, quique de patribus, & auis narrantibus sæpe audistis verba propheticę huius exaudientes, vobiscum reputate, an memoria vestra, an patrum vestro rum tale quiddam antea factum fuerit: ac omnes qui in terra promissionis habitatis, diligenter his, quæ dicentur, date operam. Ad hæc adijcit: Cum hæc experta habueritis, ne committatis vt è memoria vestra dilabantur, sed horum ignaros filios ad hæc instituite, atq; illis præcipite, vt hæc quasi per manus filijs suis tradant: & generatio, quæ hos consequitur, à superiore generatione horum narrationem accipiat. Eiusmodi Da- *Psal. 77.*
uid his verbis ait: Cognoscat generatio altera, filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis, atq; causam affert, vt ponant in Deo spem suam. Itaq; vnam diuini spiritus gratiam sanctos prophetas afflatu diuino concitare ex dictis ostenditur. Atque sic comparatis in auditionem senioribꝰ, & vniuersis narrans reliquas calamitates, ait: Eruca primam venturam esse: quæ ab hac incorrupta supererunt, à locusta corruptum iri: quæ vero hanc effugerint, bruchum consumpturum: extremam vero rubiginem importatam, nihil prorsus integrum relicturā esse. Quidam hæc tropice, & per transsumptionem de Assyrijs & Babylonijs interpretati sunt, Erucam Theglaphalasar nuncupantes: locustam, Salmanasar: Sennacherib autem bruchum appellauerunt: rubiginem vero Nabuchodonosor, qui postremus bellum intulit, funditusq; vastauit, ac populatus est hucusq;, quique eos, qui mortem effugerant, captiuos abduxit. Ego tamen vera hæc esse censeo, atque vt dicta sunt, sine dubitatione facta esse arbitror: nam beatus Amos etiam meminit locustæ, & bru- *Amos 4.*
chi, & combustionis, & aurugihis: tum ficus, oliueta, & vineas commemorat, ab eruce consumpta: tum squallorem, & pluuiæ inopiam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inopiam, Pars vna, inquit, irrigabitur: & pars super quam non pluero, arefiet. Cuius etiam diuinus Hieremias mentionem facit. Non igitur solum per translationem hæc accipienda sunt, cùm sacri Prophetæ concordissime nos docuerint supradicta, vt narrantur accidisse, quo plane noscerent, quòniam hostibus inuadentibus traduntur iniquitatis impietatisque pœnas persoluentes: iure etiam de cœlo illatis correptionibus percutiebantur. Ex his edocti, quòd Deus quem nulla religione curant, illos his ipsis vlciscitur. Cæterum cùm tristia & dura prædixit, consolationem affert & consilium.

Euigilate, qui ebrij estis in vino vestro, et plorate, & plangite omnes, qui bibitis vinum in ebrietate.

Conuertite, inquit, intemperantiam, voluptatemque immoderatam in lamenta, & ploratus. Vinum enim bibere non malum est, sed intemperanter bibere, perniciosum est. Cùm dixit, in vino vestro, aliam ebrietatem designauit, omnem videlicet ad mala animi impetum, procliuitatemque: vniuersamque iniquitatem ebrietatem appellauit. Vobis autem conuenit plorare & lamentari, quia eo prorsus priuabimini, quod vobis voluptatem & lætitiam conciliat. postea narrat de his, quæ pertinent ad locustam, siue Assyrium, vtrumque enim innuit, & designat, cùm ait, gentem ascensuram ad terram meam innumerabilem, viribus & potentia præstantem. Terram vero vocat Israelis terram, quoniam & Israel vocat suum populũ.

Dentes eius leonis, et molares eius vt catuli leonis.

Varie eadem dixit, multis nominibus perterrefacere volens. Leonem enim & catulum eundem vocat. Si quis autem diuerse velit intelligere, sensus non corrumpitur: nã locusta exiliores & minores, tanquam quosdam catulos subsequentes habet, hostes etiam simul, cum bellicosis & strenuis minus robustos dicunt. Postea vero explicat, quæ ex his euenient, cùm vineas corruptas, earumque palmites dealbatos, & ficus denudatos frondibus ostendit, quòd ingruente, & impetente locusta accidere solet. Quòd autem hæc non vt facta, sed futura dicat, ea quæ sequuntur, testantur: cùm ait,

Planget ad me super sponsam accinctam cilicio, super virum suum virgineum.

Non dixit, planxit, sed planget: ostendens vt post periclitationem assiduò lugebunt acerbissimum luctum, vt ab sponsa iuuencula fieri solet, cùm suum sponsum mortuum videt.

Ablatum est sacrificiũ, & libatio de domo domini, lugete sacerdotes ministri domini, quoniam desolati sunt campi: lugeat terra, quoniam afflictum est triticum, aruit vinum, imminutum est oleum, confusi sunt agricolæ: lugete possessiones pro frumento & hordeo, quia periit vindemia de agro, vinea aruit, & ficus imminutæ sunt: malagranatum, & palma, & & malum, & omnia ligna agri arefacta sunt: quoniam confuderunt gaudium filij hominum. Accingite vos, & plangite sacerdotes, lament animi qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis ministri Dei, quoniam defecit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio.

Quòd futura vt præterita dicat, hoc proprium est prophetiæ: vsus vero est hac ratione, non solum ob translationem verborum de lingua in linguam, sed etiam propter certitudinem: Sic, inquit, vera erunt, vt si facta videremus, tum vt de his præteritis, quæ prædixit futura, sacerdotes lugere hortatur, quoniam sacrificia & libationes defecerunt propter necessariorum inopiam, & vitia quæ frugibus terræ acciderunt. In confusione agricolæ sunt, cùm nullum fructum ex terra acceperunt. Hoc etiam nunc accidere videmus cùm terra non fructus fert, rubore perfundi soliti sunt agricolæ, solita vectigalia dominis non reddentes: atque ob necessariorum inopiam ex mendicitate, & versura viuere coacti. Latius autem declarat calamitatem, vt ad resipiscentiam excitet ex inueterato & robusto morbo laborantes, atque possessiones lugere iubet, quoniam fructus & hordeum defecerunt, vinea exaruit: denique oliuæ, & ficus alijque arbores fructum nullum ferunt, quod omni humore priuatæ sunt. Est autem animaduertendum, quòd non terram, & possessiones, vt ratione vtentia lugere hortatur: sed vt ratione præditos ex inanimis rebus excitet, & commoueat: id quod docet, cùm subiungit, Quoniam confuderunt gaudium filij hominum. Huius, inquit, infœcunditatis maxima causa est iniquitas hominum, propter quam gaudia cessarunt, mœrores animi importati sunt, & inducti. Quamobrem, inquit, vos sacerdotes vestem lugubrem recipite: neque apud altare solum lamentamini, sed etiam dormientes vobis faccum substernite: quoniam tanta necessariorum inopia facta est, vt ne sacrificia quidem obiri, conficique possint.

Sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate senes omnes habitatores terræ in domum Dei nostri: & clamate ad dominũ vehementer.

Non solum, inquit, senes, sed etiam omnes habitantes terram in domum Dei nostri congregati, clamate dicentes,

Heu mihi, heu mihi, heu mihi, in die.

Ex

Ex dictis planè docemur vt ieiunium animæ male habenti sit medicina salutaris: quare ieiunio subiunxit curationem. Sanctificate, inquit, ieiunium, prædicate curationem. Sanctificate posuit pro segregate. In ieiunium, inquit, vos segreganees, sancte & pure id obite & conficite: ieiunantes vero clamate heu mihi, heu mihi, heu mihi in die, hoc est per diem malorum expectatum.

Quoniam iuxta est dies domini, & quasi miseria de miseria veniet: ante oculos vestros alimenta perierunt: de domo Dei nostri lætitia & gaudium.

Mala, inquit, exaggerata & coaceruata videbitis: atq; alia alijs cumulata: hoc vocauit miseriam de miseria.

Subsultauerunt vitula in præsepibus suis, dissipati sunt thesauri, fossa sunt torcularia, quia arefactũ est triticum. Quid reponemus nobis? fleuerunt armenta boum, quia non erant pascua eis: & greges ouium disperierunt.

Subsultaturas esse vitulas, inquit, non quòd saturitate hoc facturæ sint, sed quòd fame corruptæ, humique stratæ, & abiectæ pedes ad solũ allisuræ sint. Thesauri, inquit, & granaria dissipata sunt, nempe quæ dudũ frumentum non susceperunt. Torcularia insuper, inquit, tanquam superuacanea fossa sunt, tum etiam si quid aliud eiusmodi vsibus accommodatũ fuit, quasi superfluẽs & inutile remansit neglectum. Cùm nimirum nihil esset, quod his admoueri posset: mugitum ediderunt armenta boum lugentium vocem repræsentantia, quòd non consueto cibo fruerentur: tum greges omnium similiter vt vitulæ fecerunt. verum, inquit, propheta, his ita se habentibus,

Ad te domine clamabo, quoniam ignis consumpsit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna agri, & iumenta campi suspexerunt ad te, quoniam arefacta sunt missiones aquarum, & ignis deuorauit speciosa deserti.

Incumbentium enim malorum liberati onem abs te solo consequi possumus. Ignis autem significare potest hostes, qui instar ignis omnem regionem illam depopulati fuerant. Tum etiam significare potest locustam, rubiginem, & bruchum: nam hæc nõ minus suapte natura fruges terræ corrumpere solent. Speciosa deserti vocat ea, quæ quondam speciosa, nunc deserta facta sunt propter calamitates, quæ illis inustæ sunt. nam paulò pòst ait, sicut paradisus voluptatis terra ante faciem eius, & posteriora illius sicut campus solitudinis. Quoniã, inquit, indigni sumus, qui à te misericordiam assequamur, veniã aliquam saltem consequantur iumenta mugientia, & pecora ouilla balatum edentia, quoniam exaruerunt emissiones aquarum. Hoc videlicet, suspexerũt ad te, non vt de ratione vtentibus dixit, sed ad misericordiam allicere volens Dominum, sic vocauit ab inopia factum mugitum.

CAP. II.

CAnite tuba in Sion, prædicate in monte sancto meo: conturbentur omnes habitatores terræ, quoniam adest dies domini, quoniam iuxta est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & pruinæ.

Vt propheta preces adhibuit, rursus dominus iubet tubas, ex lege institutas, sonare in Sion, atq; per præcones congregare omnes in montem Deo consecratum: quoniã, inquit, approquinquat dies vltionis, quem siquis diẽ caliginis, tenebrarum, & nebulæ, & turbinis vocaret, non erraret: nam adeo ingentia in eo erunt mala, vt nemo sensum videndi percipiat, sed in tenebris & caligine se viuere suspicetur. Post hæc vltionis genus exprimit.

Sicut mane fundetur super montes populus multus, & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque ad annos generationis generationum: ante eum consumens ignis, & post eum flamma succensa. Sicut paradisus voluptatis terra ante faciem eius, & posteriora illius sicut campus solitudinis.

Per hæc vtrunq; designat, & locustam, & hostium exercitum. etenim illa & hi planiciem, & montium vertices multitudine cooperuerunt. Quòd à principio non fuerit aliud simile bellum, indefinite demonstrauit: quòd vero non erit, cum quadam definitione & termino posuit, cùm ait, Vsque ad annos. Docet vt hostilis impetus omnia vastabit. Tantam, inquit, in terram calamitatem inuehet, vt ea quæ conspectu ipso similia erant horto delitiarum, cùm essent à malorum periculo integra, & illibata, post impetum non dissimilia sint agro vastato, & funditus perdito: nam sic funditus peribunt, vt ne fuga quidem salutem vllam sint adepturi. Nam, inquit,

Qui saluatur, non erit ei. Sicut equorum aspectus eorum, & sicut equites, sic persequentur: sicut vox quadrigarum super vertices montium exilient: et sicut vox flammæ ignis deuorantis stipulam: & sicut populus multus, & fortis præparatus ad prælium.

Si hæc de Assyrijs & Babylonijs intelligamus, tum ista particula cæ, non per similitudinem, sed per augmentum, & vehementiam erit accipiẽda, vt ea quæ à Dauid commemo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal. 72. Psal. 83. memorantur: Quam bonus Deus Israel: hoc est, valde bonus. Et illud eiusdem: Quã dilecta tabernacula tua domine. id est, valde dilecta. Sic de hostibus hic dicta interpretantes intelligemus hoc ipsum, videlicet aspectus equorum, quod multis equis, & equitibus vtentur, cum multisque curribus venient: tanta exercitatione aurigæ præditi, non secus equos in acuminatis summitatibus montium, & locis difficillimis, & lubricisimis moderabuntur, ac in summa planicie vsi sunt. Si vero de locusta dicta explanemus hoc ipsum, videlicet, sicut aspectus equorum aspectus eorum intelligemus, experientia ad hoc magistra vtentes. Nam si quis locustæ caput diligenter consideret, persimilem equo inueniet cùm volat, eam videas nihil equo de celeritate concedere, tum flammæ instar fruges inuadere, & frondes deuorare. Quin etiam & cùm volat, & cùm repit, similis est multitudini ad bellum comparatæ, nam inter se congregatæ exercitus speciem præbent, ac velut quendam ordinem militarem repræsentant.

A facie eius conterentur populi, sicut aduſtio ollæ.

Nam eiusmodi hominibus calamitatem infliget, vt eorum facies cuasuræ sint similes ollæ igne quodam infusæ: fames nimirum & inopia hanc corruptionem inferent.

Sicut pugnatores current, & sicut viri bellatores ascendent super muros: & vnusquisque in via sua ambulabit, & non declinabunt à semitis suis, singuli à proximo suo non recedent.

Hæc vt supradicta similiter de hostibus & locustis intelligemus: nam locustas non aliter quàm hostes videre licet in muros ascendere ac iter facere, nec vlla necessitate se distrahi patiuntur, sed tanquam imbutæ conspiratione quadam impetum faciunt.

Aggrauati armis suis ibunt, & in iaculis suis cadent, & non consumentur: vrbem apprehendent, & super muros discurrent, super domos ascendent & per fenestras intrabunt sicut fures.

Locustæ arma habent naturalia, dentes, alas, & ferrata membra: hostes vero artificio confecta: atqui, inquit, & hi, & illi assidue armis vtentur, & bellum inferentes, & quibus infertur. Nam ferro accingi in grauissimis bellis, & se frumento & vino instruere soliti sunt, qui impetus hostium appropinquantium metuunt. In iaculis suis cadent, hoc est, vnà cum armis suis extinguentur. Non consumentur, id est, hostibus non satiabuntur: neq; locustę satietate cibi capiuntur. Post hæc ponit non murorum altitudinem satis esse ad prohibendos hostes ab impetu, sed expedite muros transcendent, atq; perinde vt fures fenestris domus ingredientur: id quod non solum ab hostibus fieri, sed etiam sæpe à locustis vidimus, nam non solum volantes, sed etiam per muros irrepentes fenestris domus ingrediuntur.

A facie eius confundetur terra, & commouebitur cœlum, sol & luna contenebrabuntur: & stellæ auferent lumen suum: & dominus dabit vocem suam à facie fortitudinis suæ: quoniam multa sunt nimis castra eius.

Hæc per has res fieri vero proximum est: nam vocem vocat tonitru, solis & lunæ defectiones sæpe fieri perspeximus, astraq; ex squallore quodam obscurari. Ceterum terræ concussione, & commotione, Dei iram ostendit. Possunt hæc alia ratione explicari, qui nimirum in calamitatibus versantur, tanquam in tenebris quibusdam agentes, cœli statum non sentiunt, neq; esse terram immobilem suspicantur: non luce diem, non aliquo lumine noctem metiuntur, sed funditus inuersa esse omnia arbitrantur. His adiungit:

Quoniam fortia opera sermonum illius.

Hoc est, nullus Dei sermo rebus destitutus est, sed quod dicit, confestim in opus procedit.

Quis magna dies domini: magna & illustris nimis: & quis erit sufficiens ad eam?

Hæc, inquit, mala adeo planè in vos inferet Deus, vt vniuerso orbi terræ manifesta fiant. Diem magnam & illustrem vocauit famam illatarum calamitatum in omnes homines peruagantem, malis, quæ Deus infliget, nemo omnium resistere poterit. Post has horribiles minas in consolationem & consilium conuertit sermonem,

Conuertimini ad Dominum in toto corde vestro, in ieiunio, in cilicio, in fletu, & in planctu.

Non diuidentes hoc in voluptates, & vota, sed ieiunio & lachrymis vtentes.

Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: & conuertimini ad dominum Deum nostrum: quia misericors, & miserator est, patiens, & multæ misericordiæ: & pœnitens super malis.

Scindite corda vestra &c. hoc est, resipiscentia vtamini, & rebellionem animi, & peruicaciam mitigate: salutaria capite consilia, nequitiæque via relicta, ad Deum compendio perducentem viam ingrediamini: nam misericordiæ & miserationis permultri apud eũ fontes existunt: & quoniam maxime patiens est, non statim minas in executionem reuocat. Hoc significauit, cum dixit Pœnitens super malis, hoc est, perterrefaciens pœnarum minis, atque hominum in melius

melius commutatis animis, commutans minas in placabilitatem: neque tamen Deus nunc hoc, nunc illud vult, neq; similiter vt nos, eum pœnitere solet eorum, quæ facit, sed interea dum minatur, habet apud se misericordiam, quam his, quos peccasse pœnitet, largitur. Cùm rursus bona promittit, nõ ignorat, qui boni sint, quive donis sint indigni: & illis quidem dona, his vero contrà quàm pollicetur concedit. Promissionibus & minis ad vtilitatem hominum vti solitus est, vt has metuentes, illas exoptantes, honestum genus viuendi amplectantur. Postantem propheta quadam dubitatione adhibita, clementiam Dei, & misericordiam pollicetur, hoc modo ad scelera confirmatos exterrens.

Quis nouit, si reuertatur, & pœnitentiam agat, & dimittat post se benedictionem, sacrificium & libamen domino Deo nostro?

Quoniam minas suspensas reliquit, parcit, inquit, nos pristinam curationem altaribus admouere, vt soliti bonis nos commulcet benedictionem bonorum vocauit suppeditationem. Cum hac igitur, inquit, spe

Clangite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate populum, sanctificate ecclesiam, elegite senes, congregate parvulos sugentes vbera: egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo: inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini.

In ieiunio, & diuino cultu omnem populum cogite, vt omnis ecclesia studiosè det operam pœnitentiæ, maiores nati pœnitentiæ: omnis ætas, ne infantibus quidem lacentibus exceptis, intersit: atque qui nuper sponsale iugum subierunt, etiam nuptialibus conuiuiis relictis, simul cum cetero populo pœnitentiæ lachrymas profundant. Sacerdotum autem collegium apud templi fores, & ante altare lugens, & cum emulatu deprecans, Deum placare his verbis, quæ consequuntur, studeat.

Parce domine populo tuo: & ne dederis hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eorum gentes: ne dicant in nationibus, vbi est Deus eorum?

Ex his planum sit, quod de Sennacherib supplicationes fiebant, ob quem rex Ezechias magnum prophetam Isaiam legauit, vt pro populo legationem ad Deum obiret. Quæ post consequuntur, docent vt terræ fruges diuinitus plagis inuectis perirent. Vbi autem eorum pœnitentiam accepit dominus, pollicetur eis se daturum frumenti, vinum, & oleum, eaque se daturum maximo liberalitatis studio: id quod ostenditur cum subiecit:

Et implebimini ex eis.

Hoc est, ad saturitatem eis fruemini.

Et non dabo vos vltra opprobrium in gentibus.

Conuenientissimum postulatis donum: nam rogantes dixerant, Ne dederis hæreditatem tuam in opprobrium, & ne dicant in gentibus, vbi est Deus eorum? Conuenienter eorum precibus respondit: Non permittam vos in miseriis constitutos ludibrio & voluptati finitimis vestris, sed vos curabo, & tuebor, vt illi cogniturí sint ex meis in vos beneficiis Dei vestri robur, & potentiam.

Et eum, qui ab aquilone est, repellam à vobis, & ejiciam eum in terram, quæ est sine aqua, & dispergam faciem eius mare primum, & posteriora eius in mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo illius, quoniam magnificata sunt opera eius.

Eum ab aquilone vocat Syrium, quem longo ante tempore Hierololymis expulit, atque per angelum multos eius interfecit, post hæc in Babyloniorum captiuitatem redegit: Babylonios rursus sub Persarum iugum subiecit. Maria vocat exercitus, prigi-as, quæ erat apud Niniue, dissoluta est: nouissimum vocat Persarum, qui etiam duce Cyro Babylonem ceperunt, atque plurimos fustibus ceperunt, alios captiuos abduxerunt. Fœtorem & putredinem vocauit malum odorem, qui post ne cum ipsis corporibus insepultis, quod accidit in bello abiectis. Igitur, inquit, his à me factis,

Confide terra, gaude atque lætare, quia magnificauit dominus, vt faceret: confidite iumenta campi, quoniam germinauerunt campi fœtum suum, quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt fortitudinem suam.

Ne omnia explicans præter modum longior fim, etiam iumenta considere iubet, quoniam priſtinæ pluuiæ futuræ sunt, herbæ nascentur, pabulumque abunde eis: rũ vineæ, ficus, ceteræque arbores multiplicibus onerabuntur fructibus. Planum est eũ non alloqui tanquam ratione vtentia, terram & iumenta: at omni ex parte mollitia afflictis delectationem animi adhibet. Quãobrem protinus terra inanimata relicta, & rationis expertibus iumentis ad naturam humanam se conuertit.

Et filii Sion gaudete, & lætamini in domino Deo vestro, quoniam dedit vobis doctorem iustitiæ, et descendere faciet vobis imbrem temporaneum & serotinum sicut à principio: & replebuntur areæ tritico, & redundabunt torcularia vino & oleo.

Vobis vltrò suppeditabit necessarios, im-

Universidad de Deusto
Biblioteca

brem dabit temporaneum, & serotinum: id est, tempestiuum tempore necessario: tanta deniq; erit fructuum perceptorum redundantia, vt areæ futuræ sint angustiores ad tritica recipienda, torcularia vino & oleo diffluant. Docet præterea planè eos non modo hostile bellum sustinuisse, sed à locusta etiam, ab alijsque vexatos fuisse, cùm statim subiungit,

Et reddam vobis pro annis, in quibus comedit locusta, & bruchus, & rubigo, & eruca fortitudo mea magna, quam misi in vos.

Fortitudinem suam vocauit crucam illę, non quòd hæc habeat magnum robur, qui
Psal.103. respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant: qui increpat mare, & exiccatur: qui mille alia maiora facere potest, sed quod maior pernicies ex hac eis inferebatur, magnam suam fortitudinem vocat.

Et vescemini comedentes, & saturabimini, & laudabitis nomen domini Dei vestri, qui fecit vobiscum mirabilia, & non confundetur populus meus in æternum.

Nam hic bonorum finis & caput est, non bonis ad satietatem repleri, sed potius bonorum largitorem laudare, & grata memoria prosequi, gratis nimirum & his, qui diuinorum beneficiorum memoriam habet, promittit, cùm hoc ait: Non confundetur populus meus in æternum. Nec, quoniam nunc Iudæi in confusione sunt, Deus verax in suis promissionibus mentitus est: at ipsi seipsos ostenderunt indignos promissionibus, cùm ingrati in benefactorem sunt effecti, cùm patremfamilias Beelzebub vocauerunt, hæredemque interfecerunt: tum non solum gratiam non retulerunt pro bonis quibus cumulati erant, sed etiam hæreditatem diripere conati sunt.

Et scietis, quia in medio Israel ego sum: & ego dominus Deus vester, & non est amplius præter me, & non confundetur populus meus in æternum.

Experimento percipietis, quemadmodum qui habeo cœlum thronum, terram scabellum, vobiscum habitare non grauor, vt vos curem, & prouideam: tum cognoscetis vestrorum idolorum infirmitatem, & quòd ego solus sum Deus, qui delinquentes corrigere, & misereri pœnitentium possum. In his autem rationibus permanentes, in omni libertate, & bonorum redundantia viuetis, neque gentibus opprobrio eritis. Iam verò vbi reditum prædixit, & à seruitute liberationem, & diuinitus datam libertatem, atque bonorum redundantiam, & fructuum copiam, & ab errore liberationem: tum Dei notionis radios præsignificans, ostendit multiplicia diuini spiritus dona, quæ post vnigeniti incarnationem, & salutarem passionem, & in cœlum ascensionem Apostolis, & per illos omnibus in omni orbe terrarum credentibus largitus est Deus.

Et erit post hæc.

Hoc est, post reditum, & veritatis cognitionem.

Effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, & senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, & super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo.

Hoc planè in die Pentecostes ad finem peruenit, cùm loquebantur varijs linguis diuini Apostoli, prout spiritus dabat eis loqui: acpost hæc per illos gratia data fuit omnibus credentibus, è quibus in Antiochia prophetæ fuerunt, & Agabus, qui zonam Pauli accepit, & Corinthij, ad quos Paulus scribit, Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota conuincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus in vobis est. Quatuor filiæ Philippi etiam prophetiæ gratiam receperunt. Cæterum quid dicemus de diuino Paulo? cùm Mileti Ephesios seniores al- Actor. 20.
loquebatur: Ego scio, quoniam intrabunt post discessionē meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi; & ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa. Ad Timothe- 1. Timoth. 4.
um vero scribens, ait: Quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi: & reliqua deinceps: Et rursus, Spiritus autem manifestè dicit, quia 2. Timoth. 3.
in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris: & reliqua deinceps. Sed superuacaneū quiddam facio cum conor prophetiæ veritatem demonstrare: nam in hanc ætatem hoc donum permansit, & sunt in sanctis viri prudentes, & clarum mentis sensum videndi habentes, qui multa de futuris & prænoscunt & prædicunt. Cùm ita explicauit dona à diuino spiritu suppeditata post primum conseruatoris nostri aduentum, prædicit etiam ea, quæ futura sunt ante secundum aduentum.

Et dabo prodigia in cœlo, & super terram sanguinem, ignem, & vaporem fumi: antequam veniat dies Domini magnus, & illustris.

Sol in tenebras conuertetur, & luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus & illustris. Hæc etiam in sacris Euangelijs

Luc. 21. angelijs Dominus prædixit: Erunt, inquit, signa in cœlo, sole, & luna, & stellis. Diem magnum & illustrem nominat, quoniam in priore aduentu ex paupere mulicre in gurgustio natus est, tum simul, atque editus fuit, in præsepi positus est, atque vsque dum miracula edere cœpit, multis ignotus fuit. Veniens autem in nubibus, videbitur mille myriadibus præeuntibus, & mille chiliadibus canentibus, cui omne genu flectetur cœlestiū, terrestrium & inferorum. Iure igitur diem illum magnum, & illustrem appellat.

Et erit, omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit.

Accommodate hic apponere possumus
Roman. 10. illud Apostolicum, Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? apposite propheta ea, quæ consequuntur, subiunxit

Quia in monte Sion, & in Hierusalem erit, qui saluatus erit, sicut dixit dominus, & annuntiantes quos dominus vocauit.

Clare hic nobis Apostolos expressit, quibus præceptum fuit, vt omni creaturæ Euangelium annuntiarent, dicentes, appropinquauit regnum cœlorum. In mōte Sion & Hierusalem esse inquit, qui saluatus erit, ostendens quemadmodum omnis qui credit in eum, qui ibi in crucem actus fuit, & ad supplicia pro nobis datus, salutem assequetur. Post autem spiritalium donorum prædictionem, in aliam sententiam transtulit prophetiam, prædicens de Gog & Magog, de quibus diuinus Ezechiel vaticinatus est, quemadmodum post ex captiuitate reditum maximis copijs bellum in Hierosolyma inferent, nimirum vt verisimile est gentibus vicinis Israel eos ad hanc rem solicitantibus. Cùm enim post reditum præ-
1. Esdr. 1 clari essent, & illustres, (nam Cyrus primus
2. Esdr. 36. Persarum rex cum orbi terræ imperans, eos donis, omniq; honore prosequutus, reducendos curauerat, atque templum ædificari iusserat) tum in eos inuidia flagrantes vndique magnæ copiæ coactæ sunt, sperantes se vrbem capturos esse. At eos ea spes fefellit, quoniam ad hāc vrbem domino propugnante, & efficiente, vt hostes semetipsos interficerent, funditus perierunt. Huiusmodi dominus per diuinum Ioel præsignificans inquit:

CAP. II.

QVia ecce ego in diebus illis, & in tempore illo quando conuertero captiuitatem Iuda, & Hierusalem, congregabo omnes gentes.

Non in tempore spiritualium gratiarum, sed statim post à Babylone reditum.

Congregabo, inquit, *omnes gentes.*

Hoc est, congregari permittam: & primum eorum appetitum & impetum non prohibebo. Hoc enim dicit congregabo. non enim inuitos duxit, sed volentes venire non prohibuit.

Et deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi pro populo meo, & hæreditate mea Israel, qui dispersi sunt in gentibus: & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserunt sortes, & posuerunt puerum in prostibulo, & puellas vendebant pro vino, & bibebant. Quid mihi & vobis Tyrus & Sydon, & omnis Galilæa alienigenarum?

Hinc planum fit, vt finitimos populos huius belli principes alij secuti sunt, hi nimirum captiuitatis tempore terram diuiserunt, cùm non esset amplius dominus neque agricola, & sortes miserunt, diuisiones videlicet agrorum facientes, eos autem qui cædem effugerant, in libidines & delitias vendiderunt, pro quibus pecuniam soluerum disceptabo pro populo posuit, vt doceret se ab eis repetiturum esse pœnas scelerum in populum suum cōmissorum, quamobrem accusat Tyrum & Galilæam alienigenarum. Regio hæc Tyri iram in corde retinens, partes secuta est, qui his malis populum affecerunt, ac sibi vindicans in populum commissa inquit,

Nunquid retributionem vos reddituri mihi, aut iram in corde retinetis aduersum me?

Hoc enim Græcè significat μνησικακεῖτε, quemadmodū Saulus cùm Apostolos persequeretur, desuper dixit, Saule, Saule quid Act. 9.
me persequeris? Sua supplicia vocabat contra illos attentata: ita hic ad Tyrum verba faciens, personam populi recepit, atque ad se transtulit in populum commissa. Post vero minatur se quàm mox compensaturum iusta compensatione eorū iniquitatem contra populum admissam, atque exponit iniquitatis species, cùm dicit,

Pro eo, quod argentum meum, & aurum meum tulistis, & electa mea, & optima intulistis in templa vestra: & filios Hierusalem vendidistis filijs Græcorum, vt ejiceret eis eos de finibus suis, ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos, & reddam retributionem vestram in capita vestra: & vendam filios vestros: & filias vestras in manibus filiorum Iuda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Accipientes, inquit, argentum & aurum meum, aliaque mihi dedicata in idolorum templa transtuliſtis: eos vero Iudæos qui effugerant Babyloniorum impetum, filijs Græcorum vendidiſtis, hoc vnũ vobis proponentes, vt procul à terra, eis à me data, eos ſummouereris: Verum ego, vt hi mea opera vndique coacti, ſuas vires recuperent, efficiam, vt vos iure vlciſcantur, & ſupercilium veſtrum deprimant, ac abijciant, captiuoſque efficiant: atque vt in extremo orbis terrarum ſeruitutem ſeruiatis, à Tyro rurſus ad gentes Scythicas prophetiam conuertit: iubet prædicare gentibus, excitare pugnatores, delectus facere, & ſelegere in bellum. hoc enim vocauit ſanctificare, quoniã ſanctus ſeipſum à ſceleratis rebus ſeparat. Omne quod in aliquid ſeiũctum eſt, & ſelectũ, ſanctificatum vocat: ſic ſuprà, Sanctificate, inquit, ieiunium: hoc eſt, ſeparate, ſelegite. Eſaias de Babylonijs verba faciens, inquit: Sanctificati ſunt, & ego duco eos: hoc eſt, ad hoc ſelecti & ſeparati. Iubet deinde inſtrumenta ruſtica in bellicum vſum transferri, infirmum vt robuſtum ad bellum inſtrui, & comparari, & manſueto viuendi generi aſſuetum protinus immutatum ſe ſtrenuum præſtare, omneſque ad vallem Ioſaphat congregari, ac dicit:

Quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu.

Hoc eſt, circum Hieruſalem habitantes Idumæos, Amanitas, Moabitas, Amalecitas, Alienigenas, Tyrios, Sydonios, hi ſimul cũ gentibus Scythicis contra Hieruſalem bellum intulerunt: deinde per comparationem perditionem deridens vindemiam vocat cædem, falces vero haſtas, gladios quibus necati fuerunt, torcular, & torcularia vallem ſanguinis illorum plenam: ac cauſam vltionis afferens, inquit,

Quia repleta ſunt mala eorum, ſonitus exaudiri ſunt in valle iudicij, quia iuxta eſt dies domini in valle iudicij.

Sonitus iudicij turbatio, quæ editur in cædibus faciendis: Vallem iudicij vocauit Ioſaphat vallem, quæ tanquam ſorum iudiciale contra eos ſumpſit calculum, tum ſolem dicit, & lunam, reliquaſque ſtellas lumine priuatum iri. Iure hæc, & vere accident, Deo in eos omnem creaturam commouente. Poteſt tamen alia ratione intelligi, vita defunctis neque ſol, neque luna, neque vlla ex ſtellis lucis radios mittit, tum repentinis malis oppreſsi in tenebris degentes diem noctem exiſtimant.

Dominus autem de Sion clamabit, & de Hieruſalem dabit vocem ſuam: & mouebitur cælum & terra, & dominus parcet populo ſuo, & confortabit filios Iſrael.

His plana fecit illa reuera facta fuiſſe, nam vocem vocat tonitru, ſic enim vocatum in libris Regum inuenimus: Fecit, inquit, dominus voces & pluuiam. Itaq; docet, vt tonitrubus ſuis ſtrepitum edet, & concuſsionibus conturbabit, plagiſque acerbis illatis funditus perdet. Hæc Deus omnipotens facturus eſt, miſericordia in populum ſuum ductus: vt cùm hac mea prouidentia ornatus fueris, cognoſcas,

Quia ego dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto meo.

His confectis ſui admirationem excitabit Hieruſalem, quippe quæ mea prouidentia tegatur, & cura mea nitatur: metumque omnibus exteris nationibus injiciet, vt ne viator quidem hac tranſire audeat, quod erga illos facta extimeſcat. Hoc oſtendit, cùm dicit,

Et alienigena non tranſibit per eam amplius.

At prædictiones diuinas non ſinunt ad finem peruenire eorum impiè facta, nam Deus leges rogans, & bona promittens cum exceptione verba facit: Si ſeruaueritis mandata domini Dei veſtri, ſi ingrediamini vias eius, & ſi velitis, & audiatis me, bona terræ comedetis: ſin minus velitis, gladius vos deuorabit.

Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte.

Fruges terræ per hæc deſignat, & iumentorum fœcunditatem, nam pecorum fructus lac exiſtit.

Et omnes emiſſiones Iudæ fluent aquis: & fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem funiculorum.

Emiſsiones aquarum vocat fontes: fontem vero de domo Domini egredientem, ſpiritus ſancti gratiam, de qua ſuprà prædixit, quæ non ſolum Iudæos, ſed etiam omnes gentes irrigauit. Torrentem autem funiculorum vocat gentes, quæ errore implicauerunt ſuos finitimos, quæ etiam poſtquam in dominum crediderunt, nitidas aquas diuini fontis ſumpſerunt, funiculorumque peccatis ſe liberauerunt: in quos Eſaias exclamat: Væ qui trahitis peccata veſtra funiculo longo. His confectis

Aegyptus in perditione erit.

Hoc eſt, inſanum ſtudium circa idola debitur, quoniam Aegyptijs princeps extitit.

Et Idumæa in campum deſolationis.

Faſtus, inquit, terrenus vaſtabitur. Edom rutilus, & terrenus interpretatur: tametſi ad ſenſum hiſtoricum dicta explanari poſſunt: nam Aegyptum fore in perditione, intelligere poſſumus, in priuatione regni, quod Cambyſes filius Cyri diſſoluit, & Idumæa vaſtationem ſuſtinuit, vt res ipſæ teſtantur. Hæc, ait, patientur, pœnas perſoluentes pro his quæ inique commiſerunt cõtra Iudam. Sanguinem iuſtum, vocauit innocentem, id eſt, nulla iuſta cauſa eorum cædes temere fecerunt.

Iudæa autem in æternum habitabitur, & Hieruſalem in generationes generationum, & requiram ſanguinem eorum innultũque eſſe non patiar, et dominus habitabit in Sion.

Cùm ſim, inquit, iuſtus, iniuria affectos non relinquam neglectos, ſed de his, qui iniuriam intulerunt, pœnas ſumam, atq; illos mea prouidentia curabo, in Sion meam apparitionem oſtendam. At vero iſtud, In æternum habitabitur: intelligamus ea ratione, quam ſuprà explicauimus: neque enim indignis bonorum promiſſa facere, ac ſeruare Deum æquum eſt, cùm ſit iuſtus, & abhorrens ab iniquitate. Itaque Iudæi ſibi in gentes diſperſionem conciliauerunt, cùm in benefactorem inſanierunt, nos autem loco illorum in ſponſę ordinem vocati, ſponſum qui nos tanto amore proſecutus eſt, tantiſque donis cumulauit, aſſidue diligemus, ne ex æternis promiſsionibus excidamus, quarum vtinam compotes fieri omnes poſsimus, gratia conſeruatoris noſtri IESV CHRISTI: cui vna cum patre gloria, ſimul cum Spiritu ſancto nunc, & ſemper in ſæcula ſæculorum AMEN.

FINIS PROPH. IOEL.

ARGVMENTVM PROPHETIAE AMOS.

Pſal. 32.

QVI finxit ſingillatim corda noſtra, qui intelligit omnia opera noſtra, vt ait diuina ſcriptura, cognoſcens durum Iſrael, & refractarium cor, non per vnum ſolum prophetam cum eo diſceptat, ſed per multis excellentibus viris vtens miniſtris, & monitiones adhibet, & futura prædicit, multorum conuenientia, prædictiones oſtendens non eſſe falsò mentitas, è quibus vnus eſt diuinus Amos, qui fuit tempore, cùm admirabiles illi Oſee & Ioel extiterunt: ac de Aſſyrijs prædixit & Babylonijs, deque inde reditu: de ijs item quæ poſt reditum acciderunt: atque ita prophetiam de Iſrael exorſus eſt, vt perpaucula prius contra finitimas gentes præmonſtrauerit. ac nimirum hac præmonſtratione maximam Iudæis vtilitatem attulit: nam non eos ſolos corrigere; & miſereri Deum poſſe oſtendit, verum omnes etiam gentes: quippe qui ſit omnium factor, & auctor. Docet præterea, quanta procuratione eos tueatur, cùm de his, qui eis iniurias inferre attentant, pœnas ſumit. Argumenti hæc eſt ſumma. Iam vero ex ſingularum partium explanatione diuinarum reſponſionum ſenſum peretpiemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI CYRENSIS EPISCOPI EXPLANATIO IN AMOS PROPHETAM.

SERMONES Amos qui facti sunt in Cariathiarim de Thecue, quos vidit pro Hierusalem in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel, ante duos annos terræmotus.

PROPHETA nobis planum fecit, vt ex Thecue oppido profectus in Cariathiarim diuinam reuelationem consecutus, iussus fuerit de Hierusalem verba facere. Vt vero prophetiæ tempus ostenderet, regum mentionem fecit: Oziæ quidem regis Iuda, & Hieroboam regis Israel. Non obscurum est, non de sola Hierusalem eum prædictiones edidisse, verum de tribubus etiam decem: quapropter Hieroboam mentionem fecit, qui illarum tribuum eo tempore rex fuit. Iam cùm horum vterque permultum temporis regnauerit (Ozias enim duos & quinquaginta annos rerum summa tenuit: Hieroboam vero vnum & quadraginta) iure terræmotus tempus ostendit, ac ait, hunc duobus annis post prophetiam fuisse, vt perspicue demonstret, quibus temporibus diuina verba ad populum fecerit. Quidam nó diligenter rationem temporum attendentes, hunc terræmotum opinati sunt factum fuisse, cùm Esaias magnus, post Oziæ interitum, vidit dominum sedentem in solio excelso, & elato, cùm commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis. Ego vero cùm tempora diligentissimè, hoc falsum esse deprehendi: quippe post Oziæ interitum terræmotus extitit, nam duobus antè annis, quàm prophetiam mirificus Amos incepisset, quinquagesimus annus agebatur regni Oziæ, duos enim & quinquaginta annos regnauit. At Hieroboam hoc tempore non superstes erat, nam huius vicesimo septimo regni anno Ozias gubernacula regni sui suscepit. Ex temporibus igitur perspicuum est, in principio regni Oziæ diuini Amos prædictiones factas fuisse, quoniam donum prophetiæ se accepisse inquit, Hieroboam etiam tùm superstite, & regnante. Tempore prophetiæ ita explicato, docet, quibus procemijs vsus sit.

Et ait, dominus de Sion effatus est, & de Hierusalem dedit vocem suam, & luxerunt pascua pastorum, & aresactus est vertex Carmeli.

Esai. 6.

Cùm finitimis tristia, & doloris plena pronunciaturus sit, apposite explicat, vnde contra hos tristis litera datur, calculique feruntur. Ab Hierusalem, inquit, & monte Sion Deo verba faciente, & vltionis sententiam ferente: Lugebunt, inquit, pastores, pabulum nimirum pecoribus pascendis nó inuenientes: vniuersus mons Carmelus vsque ad summitatem & verticem priuabitur frugum copia. Hæc etiam vt sensu historico narrantur, acciderunt propter pluuiæ defectum, & locustam, & erucam, aliaque flagella, quæ iudex iustos eis inuisit. Ex his tamen alia ostendit, nam vocat Israel verticem Carmeli, qui terræ promissæ pars fuit: Induxi vos, inquit, in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & bona illius. Pastores autem appellat reges finitimarum gentium: Pascua vero his subditos, non solum, quòd regibus tributum veluti pastionem pendunt, sed quòd etiam ab his pascuntur, & Deus, inquit, ex monte Sion, & vrbe Hierusalem exteras gentes finitimas in calamitates infinitas conijciet. Postea per partes delicta gentium enumerat, & illata in eas supplicia explicat.

Hier. 2.

Et dixit dominus super tribus impietatibus Damasci, & super quatuor, non auertam eos, pro eo quod secuerunt ferro in ferreis prægnantes in Galaad.

Auertens dominus non videtur videre hominum delicta, quare mirificus Dauid ait: Auerte faciem à peccatis meis. Dum ea dominus puniuit, inquit, Firmabo faciem meam super vos, & respiciam ad iniquitates vestras. Non auertam: hoc est, non amplius diuturna patientia vtar, neque auertam faciem meam à peccatis vestris, sed intuebor, quæ prius per longam patientiam non videbar videre. Quod vero ait super tribus, & super quatuor, multitudinem significat. Itaque, inquit, quando multa Damasci delicta diutissime passus sum, non amplius patiar, neque auertam, quo minus eorum infinitas iniquitates videam, potissimum, quas contra Galaaditas moliti sunt, crudelitatem & feritatem tantam exercentes, vt mulieres prægnantes ferris secuerint. Hoc planius Symmachus docuit, cùm dixit, Pro eo quod triturauerunt rotis ferreis Galaad.

In eandem sententiam verterunt Aquila & Theodotio. Vnde perspicuum est, quòd in aream quandam mulieres suprædictas proijcientes, rotis ferratis tanquam spicas crudeliter triturauerunt. Galaad vrbs erat Israel, contra quam Damasci incolæ hæc attentauerunt. Iam verò ad iniquitatem patefactam adiungit vltionem.

Et emittam ignem in domum Azahel, & deuorabit fundamenta filij Ader.

Azahel, hic rex fuit Damasci. Ader autem nonnulli opinati sunt fuisse patrem Azahel, bifariam nomen diuidentes, seorsum filium, seorsum Ader interpretantes, cùm tamen vnum nomen sit: nam Baradat vocatus fuit Hebræorum & Syrorum lingua pater Azahelis: itaque non pater, sed filius Azahelis fuit Ader, vt docet Regnorum liber quartus. Sub eo vero Damascus funditus periit, idcirco prophetia inquit, Et deuorabit fundamenta filij Ader: hoc est, radicitus eius regnum reuellam.

Et conteram vectes Damasci, & disperdam habitatores de campo ώψ, & concidam tribum ex viro Charran, & captiuus ducetur populus Syriæ, nomen dicit dominus.

Et conteram &c. Hoc est, pristinum eius robur dissoluam, ac non solum metropolim, sed & accolas omnes, & eos, qui ex Charran commigrarunt, eo habitarunt, vicinosque idoli nuncupati ώψ captiuos efficiam: & quod olim illustre fuit Syriæ regnum, funditus demoliar. Nominatum, illustre, & clarum dixit. De Gaza dicit, quòd iam iterum & sæpius & quatro patientia longa vsus diutius non feram eos iniquè committentes, permultum me eis infestum esse adigunt eorum contra populum meum intentata scelera: quamobrem inquit,

Quod exportauerunt captiuitatem Salomonis, vt concluderent eam in Idumæam.

Hoc quidam ita explanauerunt, quòd cùm Solomon captiuos olim Idumæos fecisset, ac in Idumæam eos cluisset, bellum gerentes cum Iudæis libertate hos donauerùt, Idumæisque reddiderunt. Verum mihi hoc procul abesse à veritate videtur, nam decem reges à Solomone vsque ad præsentem prophetiam extiterunt, plurimumque tempus intercessit. Ego vero hunc locum ita explicandum existimo. Externi Iudææ tribui vicini continenter cum hac bellum gerentes, quos capiebant, non alijs, quàm Idumæis vendebant, qui illorum inimici, & quàm maxime hostes erant: itaq; captiuorum Iudæorum captiuitatem appellauit ab illustri & præclaro rege, splendoré & claritudinem populi demonstrans: ex qua crudelitate iratus dominus, minatur igni se Gazam traditurum, ac simul cum ea alias vrbes exterarum gentium: eiusdem rei accusat etiam Tyrum, & crimen augens, subiunxit,

Et non sunt recordati testamenti fratrum.

Cùm Solomon & Chiram Tyri rex sempiternum amorem inter se instituissent, & hic ad substructionem diuini templi ligna cedrina suppeditaret, ille verò vicissim frumentum redderet, in huius amicitiæ oblivionem venerunt Tyrij, & similiter vt Gazæi in Israel peccauerunt, iure contra eos eandem sententiam tulit. De Idumæis dixit, quòd iterum, tertio & sæpius patientia in eos vsus, non amplius tolerabo eam, quam video eos maximè exercere in fratrem insaniam: non enim naturam esse eandem cogitare voluit, neque quod pariter in eodem ventre habitauerint, sed homicidij plenum contra eum gerere animum perseuerauit: quare minatur vt Syros, & alienigenas, & Tyrios, ita se hos igni traditurum. Ignem vocat Assyriorum exercitum, ignis more omnia vastantem. Itaque igne vrentes, vt par est, pagos combusserùt, vrbes incenderunt ac funditus omnia deleuerunt.

Et violauerit vuluam.

Contra naturam indicat immanitatem, quippe qui cùm frater esset, & vterinus, genuni enim fratres erant, furere in eum nunquam desiit, atque ipsi vulua, quam ambo habitauerant, prope perniciem attulit.

Et rapuit in testimonium horroris sui.

Hoc est, Huiusmodi contra se testimonium reliquit, quod horroris plena commisit. Eadem dixit de Amanitis, quoniam multa patientia vsus, ob multa delicta, quæ sæpe admiserunt, hunc vltionem sumam. Tum mentionem facit iniquitatis, quam aduersus Israel ediderunt.

Eo quòd defecerint prægnantes Galaaditarum, vt dilatarent terminos suos.

Etenim hi Galaaditis finitimi crudelitatem & immanitatem in eos exercentes, non viros solum sustulerunt, sed etiam nondum editos corruperunt: mulieres nimirum vterum gestantes interficientes vt Israelitis diminutis, ipsi eorum agros possiderent. Propterea, inquit,

Succendam ignem super muros Rabba, & deuorabit fundamenta eius cum clamore in die belli, & commouebitur in die consummationis suæ, & ibit Melchom in captiuitatem, sacerdotes eius, & principes eorum simul, dicit dominus.

Perspicue hic docuit, cuiusmodi ignem in alijs vocauerit. Cùm subiunxit, In die

Universidad de Deusto
Biblioteca

belli, minatur se simul cum ipso, quod coluit idolum captiuum abducturum. Erat autem Melchon falsus Amanitarum Deus, qui non modo sacerdotes & principes, sed ne se captiuum quidem vindicare à captiuitate potuit. Rabbath vocat Amman metropolim, quæ nunc in Arabia Philadelphia voce Græca, Syrorum vero lingua Amman appellatur. Minatur etiam illum eundem ignem bellicum Moab, cùm ait, vnà cum populo principes se perditurum, quòd præter ingentem eorum impietatem, multam immanitatem admiserunt in regem Idumæorum: nam cùm is aliquando subsidio Israelitis venisset, insidijs positis, hunc comprehenderant, eumque captiuum suis idolis immolauerunt, tamdiuque illius pyram incenderunt, dum ossa omnia deflagrata essent. Atq; ita de alienigenis absolutis prædictionibus, aduersus populum vertit prophetæ sermonem, ac primum Iudæ tribus iniquitatem in medium affert.

CAP. II.

SVper tribus impietatibus filiorum Iuda, et super quatuor non auertam eos, quia repulerunt legem domini, & præcepta illius non custodierunt, & deceptæ sunt in vanitatibus suis, quas secutæ sunt patres eorum, & emittam ignem in Iuda, & deuorabit fundamenta Hierusalem. Hæc dicit dominus.

In bellicum ignem tradam Iudam & Hierusalem, quòd leges meas prorsus contempserunt, ac peruersam patrum animi sententiam secuti, idolis manufactis, quæ vanitates appellat, seruire perseuerarunt, quæ quidem scelestè facta passus, non in reliquũ tempus pristina animi patientia vtar. Tum ab his ad decem tribus se vertens, inquit, se neque hos diu passurum,

Pro eo, quòd vendiderint argento iustum, & pauperem propter calciamenta, quæ calcant super puluerem terræ, & pugno percutiebant capita pauperum, & viam humilium declinabant, & filius et pater eius ingrediebantur ad eandem puellam, vt contaminarent nomen Dei sui.

Hi inquit, ad solum quæstum intuentes, vendiderunt iustum, sordidoque lucro affermentes, ne calceos quidem pauperum lucrifacere recusarunt, qui extremum hominibus vsum præbent: iniuria affectos deseruerunt, pauperes verberationibus vexarunt, contumelioseque acceptorum iustam causam non admiserunt, ac bestiarum more inuicem alij cum aliorum vxoribus coitu esse commiscuerunt, vt ne filius quidem pellice patri deuota abstinuerit, neq; pater vxorem filij integrã esse permiserit. Itaq; inde naturę iura confusa sunt, ac deniq; obscura cognationis nomina. Et hæc, inquit, fecerunt, vt Dei sui nomen contaminarent: nam vicini externi finitimi hæc audientes, vniuersorum Deum maledictis persequebantur, vel quòd tanquam eiusmodi instituerit, vel quòd talia iniquè committentes toleret. Ad hæc adijcit,

Et vestimenta sua alligantes funibus, faciebant vmbracula iuxta altare, & vinum de calumnijs bibebant in domo Dei sui.

Non enim diuino templo debitum honorem tribuebant, sed in illo tabernacula ex vestibus molientes, ex iniustitia partum vinum bibebant: neque illis interea in mentem venit, vt

Ego abstuli Amorræum à facie eorum. Cuius erat sicut altitudo cedri sublimitas eius, & fortis quasi quercus, & arefeci fructum eius desuper, & radices eius deorsum.

Hæc per translationem, & immutationem dixit, magnitudinem eorum hominũ, quitum erant, & robur ostendens: eò enim missi exploratores à Mose magno renunciauerunt illic esse Enach, & gigantum filios: adeo proceri nimirum erant, vt cum eis comparati quasi locustæ videremur. Itaq; ait Deus, quòd tum excelsos & fortes viros non vestro robore vsi, vicistis. Nam quomodo vicissetis, qui vel ex illorum fama sola perterrefacti, ad Aegyptum redire conati estis? Atqui ego illum radicitus reuelli. Radices vocat patres, fructum filios. Etenim, inquit, necesse est, vt vos recordemini beneficiorum ante vobis collatorum: nam

Ego eduxi vos de terra Aegypti, & circumduxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorræorum, & assumpsi de filijs vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris in sanctificationem. Numquid non est ita filij Israel? dicit dominus, propinabatis vinum Nazaræis, & prophetis mandabatis dicentes, Ne prophetetis.

Si quod, inquit, mendacium in verbis meis inuenitis, arguite: atqui hoc non potestis, non enim ignoratis, quàm vera hæc beneficiorum enumeratio, quę contra semper fecistis: nam non modo leges meas non obseruastis, sed vino quoq; obruistis mihi consecratos (hos enim vocat Nazaræos) nullius commoditatis esse docentes erga me obseruantiam, atque prophetas à me missos, ne præsignificarent ea, quæ sibi imperassem, prohibuistis, meam, quod planum cernere est, vocem grauiter ferentes.

Quapropter ecce ego voluam super vos, sicut voluitur plaustrum plenum stipula, & peribit fuga à cursore,

cursore, & fortũ non obtinebit fortitudinem suam, & pugnator non saluabit animam, & sagittarius non sustinebit, & velox pedibus saluari non poterit, & eques non saluabit animam suam, & nudus fugiet in die illa.

Tantis, inquit, vos onerabo supplicijs, vt lugeatis, & gemitis sicut plaustrum graui onere pressum, interea dum trahitur gemebundo stridore concrepat. Atqui cùm hæc mala in vos inferentur, nemo ne velocissimus quidem fuga salutem assequetur, neq; strenuus robur virile possidebit, neque sagittarius arte iaculandi nitetur, neq; eques, celeritate equi adiutrice vtens, salutem consequetur, solus nudus effugiet in die illa, dicit dominus. Erudiens enim vos ego hinc vobis calamitatem afferam: eos, qui aliqua naturæ præstantia excellunt, vel arti confidunt, trucidandos tradam: his autem omnibus priuati, videlicet neque diuitias, neq; artem, neq; robur habentes, quoniam omnibus rebus denudati salui & integri effugiant, efficiam.

CAP. III.

AVdite verbum hoc, quod locutus est dominus super vos domus Israel, & contra omnem tribum, quam eduxi de terra Aegypti, dicens: verumtamen vos cognoui de vniuersis tribubus terræ, idcirco vlciscar super vos omnes malitias vestras.

Conuenit, inquit, quæ dicuntur, breui vos audire illud beneficium, memoria complectentes, quòd factor & dominus singulari & summo quodam studio semper vos curaui, vnde factum est, vos vt Aegptiorum seruitute liberauerim. Hoc vero contra omnem tribum, quam de terra Aegypti, non alios quosdam designat, sed quoniam Israel commemorauit. Post vero Israel diuisionẽ, decem tribus Israel nominatę sunt. Tum ad auditionem eorum, quæ dicuntur inuitat. Iudã & Beniamin, postea ostẽdens, vt eo permittente hostium exercitus impetum facit, quibusdam similitudinibus verbi sui fidem facit.

Si ambulabunt duo simul omnino, nisi cognouerint se? si ructabit leo de saltu suo prædam non habens? si dabit catulus leonis vocem suam de cubili suo omnino, nisi aliquid rapuerit? si cadet auis super terram, nisi aliquid apprehenderit? si clanget tuba in ciuitate, & populus non timebit? si erit malicia in vrbe, quam dominus non fecit?

Quemadmodum, inquit, non fieri potest, vt duo simul iter quoddam teneant, nõ inter se communicantes, quò & quamobrem proficiscantur: aut vt leo rugiat cùm non sit præda, aut sine venatore auis cadat, omniaue alia supradicta fiant, sic non fieri potest nolente Deo, vt de quopiam vltio capiatur. Malitiam vltionẽ vocauit vsus peruulgata consuetudine: mala enim vocare solemus morbos, supplicia, immaturas mortes, pestes, bella, atq; his similia, non quia natura hæc mala sint, sed quòd hominibus malum afferunt, tristitiam, & luctum aduehunt. Hoc nos planius Ionas propheta docuit, cùm dixit: Egit pœnitentiam Deus super malitia, quã locutus fuerat: hoc est, super minis pernicijs, & malum afferentibus. quòd hæc ita se habeant, quodq; non fieri possit, non permittente Deo, vt de quopiã supplicium sumatur, ex his rebus discę. Per prophetas prædicit, quę mala sit allaturus peccatoribꝰ. *Ion. 4.*

Quia non faciet dominus Deus aliquid, nisi reuelauerit eruditionem suam ad seruos suos prophetas: leo ructabit, & quis non timebit?

Non hoc itaque ignorantes, veras admittite prædictiones, quas nos vobis non sine metu afferimus. Si enim leo rugiens omnes audientes se perterrefacit, multo magis nos, cum metu Dei iubentis prophetiam docemus. Hoc ostendit, cùm ait:

Dominus Deus locutus est, & quis non prophetabit? annunciate regionibus in Assyrijs & in regionibus terræ Aegypti, & dicite: Congregamini super montem Samariæ.

Quoniam prophetarum verbis non fidem habuistis, Assyrijs & Aegyptijs commissas iniquitates in mõtibus Samariæ propalam ostendam.

Et videte mirabilia multa in medio eius.

Hæc per ironiam dixit, & quò apertiorem sermonem faceret, subiunxit:

Et oppressionem in eis, & ignorauit quæ futura sint coram ea, dicit dominus, qui thesaurizant iniquitatem.

Quàm plurimas iniustitias committentes, & pauperes seruitute opprimentes cognoscere noluerũt, quales fructus affert iniquitas, sed thesaurizant iniquitatem, miseriam, & captiuitatem inde metentes. Conuenientissime, thesaurizant, posuit, docens vt nihil ex ijs, quæ facitis obliuioni mandatur, sed velut thesauro quodam Dei memoria præue & recte facta asseruantur.

Propterea hæc dicit dominus Deus, Tyrus & in circuitu tuo terra deserta erit, & detrahet de te fortitudinem tuam, & diripientur regiones tuæ.

Ab his quę in vicinos fient, cognosce, quę contra te edentur, nam non Tyrus sola, sed circùm vicinæ gentes vna tecum vastati tradentur.

Hæc dicit dominus, Quomodo si auellat pastor de ore

Universidad de Deusto
Biblioteca

de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic auellentur filij Israel qui habitant in Samaria contra tribum, & in Damasco.

Quemadmodum cùm leo ouem rapuit, omnino deuorat, ac relictis tantum, quæ ad esum inutilia sunt, discedit, quæ colligere pastor cogetur, vt ouium dominis demonstret ouem illam à feris interceptam fuisse: Sic decem tribus Assyrijs tradentur. Illi autem soli captiuitatem effugient, qui propter nimiã vilitatem & infirmitatem ab illis contemnentur. Hæc autem, inquit, etiam Damasco vsu euenièt, eandem perniciem sustinebit. Hoc vero contra tribum in medio positum ostendit, vt Iuda tribus tum horum malorum expers existet. nam Sennacherib cùm in Hierusalem bellum intulisset, exercitu suo profligato, cum ignominia rediit: quamobrem hæc

Sacerdotes audite, contestamini domum Iacob, dicit dominus Deus omnipotens: quia in die, qua vlciscar iniquitates Israel super eum, vlciscar & super aras Bethel, & suffodientur cornua altaris, & cadent super terram, confundam et percutiam domum pinnatam super domum æstiuam, & peribunt domus eburneæ, & adijcientur domus aliæ multæ, dicit dominus.

Non, inquit, modo splendidas domos, sed obscuras quoque, & viles demoliar, igniq; vastandas tradam, simulq; cùm domibus ad hyemandum comparatis domos laxas ad æstatem tolerandam accommodatas incendam. Ceterum pinnatam hyemalem conuerterunt Aquila, Symmachus, & Theodotio: tanquam enim quibusdam alis vndiquaque circundantibus muris, eiusmodi domus habitatores calfaciunt, tum demoliar altaria Bethel impietatis inuitamenta, ac cùm non viri soli, sed mulieres etiam maximam impietatem in se admiserunt, iure etiam has arguit, perniciemque minatur.

CAP. IIII.

Audite verbum istud vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, & conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris, date nobis, vt bibamus.

Vaccas Basanitidis eas mulieres vocat luxu, & voluptatibus diffluentes. eiusmodi enim erant vaccæ Basanitidis ob pabuli copiam exultantes: vnde fiebat, vt bona tenuiorum in rem suam conuerterent, atq; viris, quibus ex diuina lege subditæ erant, imperare non verentur, an ordinemque eos redigi iuberent, cuiusmodi Iezabel fuit, viro tanquam mancipio vtens. Propter hanc iniquitatem

Iurat dominus per sanctos suos, quoniam ecce dies venient super vos, & tollent vos in armis, & eos, qui vobiscum sunt in offitio negociatores pestilentes, & ejciemini nuda contra inuicem, & projciemini super montem Armana, dicit dominus.

Accommodate, ait, vobis in tempore pœnas infligam, daboque vos hostibus, vt viri vestri, eos enim, dicit, qui vobiscum sunt, ollis, quibus ignis subiectus est, similes sint ex zelotypia, & conspectu stupri vobis illati: tum hostes tanquàm flamma quadam flagrantes cùm furore in viros vestros, tum in vos libidinis incendio exardebunt, omni amictu denudatos viros, & mulieres pariter abigent in Armana montem abducentes. Symmachus Armiana conuertit Armeniam: Theodotio vero excelsum montem. Cetera iurat dominus per sanctos: Symmachus per sanctitatem suam posuit. His dictis iusiurandum interposuit, vt veram esse prophetiam confirmaret.

Introistis in Bethel, & inique egistis in Galgala: multiplicastis impie agere, & intulistis mane hostias vestras, in die tertio decimas vestras.

Hæc vero, inquit, sustinetis, quòd in Bethel, & in Galgalis impietatem in vos admisistis, tridui festos idolis celebrare attentastis, meas decimas meis sacerdotibus constitutas, impietatis ministris attulistis, fœdera quædam, & pactiones cum idolis confecistis, vt eorum leges sequeremini. Hoc enim explicauit, cùm dixit:

Et legerunt foris legem, & inuocauerunt confessiones.

Legem non diuinam vocat, sed ab his, qui idolis seruiunt impositam, deinde prophetæ annunciare iubentur, cùm ait:

Annunciate, quia hæc dilexerunt filij Israel, dicit dominus Deus.

Non enim obiter & superuacanea operatalem impietatem commiserunt, sed ardenti studio, & summo amore erga hæc extiterunt.

Et ego dabo vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me, dicit dominus.

Stuporem mundiciam dentium Symmachus & Theodotio interpretati sunt: significat vero famem: eorũ enim, qui nihil edunt, nullas reliquias cibi dentes habẽt sibi inhærentes: itaq; cùm fames & inopia vos cõprehenderit (quoniã ob bonorum copiam in largitorem donorum insultastis) dentes vestri stupore perpetientur, non amplius cibo vesci valentes, sed similes facti his, quos aut

labrusca, aut aliud quippiam acerbius stupefecit, qui cibum contingere non queunt, atqui hoc vobis adhibita correctione, in primis malis permanetis. Veruntamen non desistam curare vos, quin alteram vobis afferam correctionem.

Et ego prohibui à vobis pluuiam ante tres menses ad vindemiæ, & pluam super ciuitatem vnam, & super ciuitatem vnam non pluam: pars vna irrigabitur, & pars super quam non pluet, arefiet: & conuertebantur duæ, & tres ciuitates in ciuitatem vnam, vt bibant aquam, & non satiabantur: & non estis reuersi ad me, dicit dominus. Percussi vos in ærugine, & in aurugine: multiplicabam hortos vestros, vineas vestras, & oliueta vestra, & ficus vestras comedit eruca: & non estis reuersi ad me, dicit dominus. Emisi in vos mortem in via Aegypti, & occidi in gladio iuuenes vestros cum captiuitate equorum vestrorum, & eduxi in igne castra vestra in ira mea: & non estis reuersi ad me.

Et ego reprehensi à vobis pluuiam ante tres menses: hoc est, pluuiam serotinam inhibens, terram sterilem reddam. Tum interponit misericordiam, ostenditque, vt non hæc sua sponte, & per se accidant, sed meo permissu & numine fiant. Huic quidẽ vbi pluuiam dabo, illi vero eiusmodi irrigationem non impartiar: itaque hæc terra prorsus exsiccabitur, illa seorsum pluuia madebit. Eiusmodi autem erit aquarum inopia, vt duæ, treisque vrbes pariter ad vrbem habentem aquam concurrant, bibere expetentes: nec; ita tamen fauritate sitis restinguetur. Et tamen cùm tam grauiter egroteris, iamq; rursus in alia mala incurreritis, permanetis in iniquitatibus vestris. Atqui ego, animarum numinum medicus, aliud cauterium artubus, morbos videlicet varios vobis infetis, modo combustiones, modo aruginem: vobis tamen impietas non exoritur. Iam vero post hanc correctionem erucæ deuorandũ tradidi, quicquid in vestris vineis, aut oliuetis, aut ficetis hortisue delectabile habuistis, & ne hoc quidem vobis persuasit, vt cognosceretis harum correctionũ auctorem. Ad hæc adiungit, quòd ab Assyrio fugientes, & in Aegyptum peruenire studentes, gladio Assyriorum tradidi, tanquam igne quodam ira vsus: veruntamen ne inde quidem honestum & decorum agnoscere voluerunt: quamobrem, inquit,

Subuerti vos, sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram.

Non alium illud fecisse demonstrat, sed defecta loquitur.

Et fuistis sicut torris eruptus de igne: & ne sic quidem conuersi estis ad me, dicit Dominus.

Quemadmodum torris semiustulatus ignis efficaciam & vires ostendit, verum ad nullã rem vtilis est, nisi vnico igni, sic vos multis cæsis in captiuitatem correpti, omni potentia spoliati, ad solam seruitutẽ apti existetis,

Propterea sic faciam tibi Israel, verumtamen quia sic faciam tibi, præparare, vt inuoces Deum tuum Israel: quia ecce firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuncians in homines Christum suum, faciens mane, & nebulam, & ascendens super excelsa terræ. Dominus Deus omnipotens nomen eius.

Propterea sic faciam tibi. Etsi ex inueterato morbo laboratis, tamen congruam vobis curationem afferam: hoc itaque liberatus morbo robusto & inueterato, Israel dominum tuum implora & require, qui aerem rarum, & cedentem, & mollem in sonitum horribilis tonitrui conuertit, ac ventis, quos ipse creauit, hoc commouet, & conuersat. Quod regem ad te liberandum delectum ostendit. Cyrum intelligit. Est aũt facillimum Deo in multa nocte facere diem, & in mediã diem offundere tenebras. Quemadmodum tiberim media die constituto (huic enim similis est pax) captiuitatis caligine inuexit: Sic seruitutis noctem cessare faciens, lætissimum libertatis diluculum exoriri iubet. Ascendit autẽ super excelsa terræ: hoc est, omnium est sumnus, & excellitissimus, omnemque orbem terrarum implet: hæc cùm sit dominus & Deus, imperium omnium rerum tenet. Atque ita explicatis prosperis, & secundis rebus, in contrarium partem conuertens sermonem, nunc his perterrefacit, nunc illis consolatur, & comparatur, vt prompte operum pœnitentiæ dare possint.

CAP. V.

Audite verbum istud, quod ego assumam super vos planctum. Domus Israel cecidit, non adijciet amplius vt resurgat. Virgo Israel proiecta est super terram suam, non est, qui suscitet eam.

Misericors dominus male affectos, atque pœnitere nolentes non dedignatur lamentari. Hoc vero, Non adijciet amplius, vt resurgat: non libertati Euangelicæ contrarũ est, quin potius significat, quòd non amplius per suos regentur, neq; proprium regem habebunt. Si quis diligenter attẽdat, inueniet horum exitium post eam insaniam, quam in saluatorem nostrum ediderunt, tum enim ceciderunt, ac in illo casu in hanc diem permanserũt. Virginem eã vocat, propter priorem pietatem prosecutam, & corruptam, propter cultum, quem idolis postea dedit. Non

est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est qui suscitet eam: ostendit, vt nullo subsidio humano adiuuatur, Deo enim repugnãte nec Aegyptiorum rex, nec alius quispiam eis auxilium potuit. Deinde prænunciat eorum futuram paucitatem, cùm ait,

Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israel: quia hæc dicit dominus ad domum Israel, Quærite me, & viuetis. Et nolite quærere Bethel, et in Galgala nec ingrediamini, & super puteum iuramenti non transeatis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit, quasi non sit.

Puteus iuramenti. בְּאֵר שָׁבַע. Beersabee.

At tandem aliquando Bethel & Galgala, & super puteum iuramenti idolorum cultu relictis, meam quærite prouidentiam: inde enim vitam consequemini. Bethel autem, & Galgala simul cum idolis tradentur hostibus. Non obscura vero insania erat, non solum ex puteo illo non recordari pietatis Abrahæ, sed etiam apud eum impietatem committere.

Quærite dominum & viuite, ne forte succendatur vt ignis domus Ioseph, & deuoret eam, & non sit qui extinguat domum Israel.

Ex his aperte cognoscimus, vt peccatum nobis incendit flammam malorum, vt vero in Deum amoris studium vitam nobis conciliat.

Qui fecit in excelso iudicium, & iustitiam in terra perficiunt.

Quod sibi videtur, iudex iustus, inquit, decernit & iudicat, atque eius iudicia in terra perficiuntur.

Qui facit oriente & transformat & conuertit in manè vmbram mortis, & diem nocte contenebrat, qui vocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ, dominus Deus omnipotens nomen eius.

Confidite, inquit, Dei potestati, hancque sectamini: facile enim & facit, & transformat quod vult, atque ei facillimum est maxima pericula in animi tranquillitatem & securitatẽ transferre. Vmbram mortis, magna pericula nominauit. Tum felicibus facile miseriis inferre potest, tumque aquam maris nutu suo in aerem subtrahens, nubibus irrigat terram. Deus enim est, & omnium rerum dominus.

Qui deuastat contritionem super robur, & miseriam super munitionem adducit.

Nullo negotio infirmatos ad pristinum robur reducit, & robustos in miserias & debilitatem deducit.

Odio habuerunt in portis arguentem, & verbum sanctum abominati sunt, propterea quia pugnos perpetrabatis pauperes, & munera electa accipiebatis

abeis. Domos dolatis lapidibus ædificastis in eis, vineas desiderabiles plantastis, & non bibetis vinum earum, quia ego cognoui multas impietates vestras, & fortia peccata vestra, conculcantes iustum, accipientes commutationes, & pauperes in portis declinantes.

In more antiquorum positum erat, quantum nonnulli ferunt, vt conuentus pro foribus agerentur, senatusque haberentur: quo congregabantur, eò prophetæ reprehensiones afferebant: veruntamen iniuste ac impie viuentes, non veris obiurgationibus obtemperabant, neque iusti verbum recipiebant. Cùm itaque hæc commiseritis, & pauperes præterea oppressos manu, & procacitate linguæ assidue contumelioseque acceperitis, tum munerum corruptelis gaudentes studueritis facultates vestras augere, hoc cognoscite, quòd non habitabitis in domibus, quas belle & pulchrè instruxistis, & ornastis, neq; vineas, quas magno studio plantastis, vindemiabitis: nam immensa impietas vestra & iniquitas, horum vsu vos priuabit. Conculcatis iustitiam, munera à potentioribus accipientes, iudicijs vestris pauperes condemnantes.

Ideo qui intelligit in tempore illo, silebit, quia tempus malum est.

Omnis prudens, ac qui honestum intelligere potest, videns mala vobis exaggerata & cumulatè illata, eumque stupore admiram prædictionis veritatem, præ molestia loqui nihil poterit: itaque

Quærite bonum & non malum, vt viuatis, et sit sic dominus Deus omnipotens vobiscum, sicut dixistis: odite malum & diligite bonum, & statuite in portu iudicium, vt misereatur dominus Deus, qui reliqui sunt de Ioseph. Ideo hæc dicit dominus Deus omnipotens dominator, in cunctis plateis planctus, & in omnibus vijs dicent, væ, væ. Vocabunt agricolas ad luctum, & ad planctum, his qui sciunt lamentationem, & in omnibus vijs planctus, quia pertransibo per medium tui, dicit Dominus.

Verbis, inquit, facta respondeant, & qui prohtemini vos amare bona & honesta, à vitijs sitis abhorrentes, re ipsa veritatem rerum ostenditote: hoc dum fit, ab omnipotente Deo vitam assequemini: sin hæc non feceritis, plateæ, & viæ lamentis & gemitibus personabunt: vt etiam agricolæ, agrorum cultu abiecto, lamentis & plangoribus sint polituri operas suas. Hæc autem præsente me pœnarum & suppliciorum auctore efficientur.

Væ desiderantibus diem domini, vt quid hunc vobis diem Domini? & ea est tenebræ, & non lux, quomodo si fugiat homo à facie leonis, & occurrat ei ur-

sus, & introeat in domum, & innitatur manibus suis super parietem, & mordeat eum coluber. Nonne tenebræ dies domini, & non lux, & caligo, & non habet splendorem?

Cùm autem quidam essent in temeritate innutriti, in pertinacia obfirmati, qui fremebundi prophetarum vaticinationibus repugnarent, diuina oracula falsa vocitantes, prædictionum absolutionem, perfectionemque expostulantes, eos dominus lamentis & fletibus dignos appellat, qui nimirum tenebras pro luce desiderarent videre. Qui autem prophetię finem videre expetunt, nihil differunt ab homine, qui cùm leonem impetentem effugisset, quàm mox in vrsum incurrit, cumque inde metu plenus domum occupasset, inconsideratusque examini perturbatione ad parietem manum firmasset, ab acerbissimo colubro morsus sitnam quemadmodum ille tenebras, & non lucis splendorem in illa die videt, sic isti altissimis tenebris in illa die vltionis tradentur.

Odio habui & repuli festiuitates vestras, nec odorabor in conuentionibus vestris: etsi obtuleritis mihi holocausta & sacrificia, non suscipiam, & salutare pacificorum vestrorum non respiciam: transfer à me sonitum carminum tuorum, & psalmum organorum tuorum non audiam.

Esa.1. Eadem per Esaiam eis dixit Dominus: Quid ad me multitudo victimarum vestrarũ, dicit dominus? Plenus sum holocaustis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem vitulorum, & hircorum nolo. Et deinceps omnia enumerat, quæ ex lege ei offeruntur, ea omnia vt se dicit execrari, similiter etiam hoc loco se dicit festos odio persecuturum, sacrificia in conuentionibus oblata non esse suscepturum nam, Non odorabor, posuit loco non suscipiam. Eodem modo de Noe Gen. 8. beatus Moses inquit: Odoratus est dominus odorem suauitatis: hoc est approbauit eorum, qui obtulerant sacrificia, institutum & voluntatem: non his enim Deus eget, ac ne pro salute quidem sua victimas offerentibus, meam, inquit, præsentiam præstabo. Desine igitur cantare cantica: cessa vti musicis instrumentis, his enim non delector, etsi principio hæc fieri iussi, rebus nimirum delectabilibus & ludicris ad seria te conducere studens.

Et voluatur sicut aqua iudicium, & iustitia sicut torrens imanis. Numquid hostias, & victimas obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel, & assumpsistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rephan, figuras eorum, quas fecistis vobis?

Constitutum contra vos iudicium iustũ torrentis instar, & violentissimæ aquæ, in vos pœnas & supplicia inferet, exitumque inuenire non poteritis. Recordemini vt quadraginta annis in deserto agentes, non sacrificijs me coluistis, sed ibi hanc impietatem exercuistis, vt idolorum fabricatis statuis, & sideribus quibusdam omni ex parte cultum adhibueritis. Moloch, & Rephan idolorum nomina sunt. In proœmio prophetiæ de Moloch mentionem fecit. Quamobrem

Transferam vos trans Damascum, dicit dominus, Deus omnipotens nomen eius.

Cùm Syrorum finitimorum suorum seruitutem grauiter ferrent, propheta perterrefacere volens magis longinquam prædicit. Intelligit autem de seruitute, quam Assyrijs seruituri essent. Hoc beatus Stephanus Act.7. in Actis explanans, inquit, Transferam vos trans Babylonem.

Væ qui despiciunt Sion, & confidunt in monte Samariæ: vindemiarunt primitias gentium, & ingressi sunt fili.

Miseri, inquit, & res infelices, qui Samariæ confidentes, Sion contemnunt: & non animaduertunt, quemadmodum Deus nõ Sion pie obseruatus in terram promissionis primis habitatoribus funditus perditis, eos induxit, sin hæc non ita habere opinamini:

CAP. VI.

Domus Israel transite omnes in Chalanen, & pertransite inde in Emat magnam, & descendite in Geth alienigenarum optimas ex omnibus regnis his, si ampliores sunt terminis eorum terminis vestris.

Si proficiscamini in supradictas vrbes, quæ sunt maximæ, & modo commemoratorum regnorum præstantissimæ, planè cognoscetis non esse minorem terram, quã colitis, ea, quam illi tenent.

Qui venitis in diem malum appropinquatis, & tangitis sabbata mendacia.

Qui sese fecerunt dignos, vt pœnas dent. Diem malum, vocat vltionis & pœnarum diem: qui videntur venerari sabbata, in eis mille flagitia committunt.

Qui dormitis in lectis eburneis, & affluitis deliciis in stratis vestris, & comeditis hædos de gregibus, & lactentes vitulos de medio armentorum: qui concrepatis ad vocem organorum quasi fortia putauerunt, & non quasi fugientia: qui bibitis vinum de fiscatum, & primis vnguentis vnguimini.

Increpationibus eorum delicias exagitans eos sibi lectos sternere eburneos ait, omnibusque cubandi & edendi voluptati-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus diffluere: tum hœdis ex grege, vitulis ex armento vobis apportatis perfundimini, instrumentisque suaui harmonia vos permulcentibus, plausu manuum ad sonũ accommodato, vino odorato & defecato adhibito, vnguenti suauiter olenti luxum cumulante redundatis: cùm, inquit, sic viueretis, & dissolutum genus viuendi essetis amplexi, atque hæc legitima & perpetua existimaretis, non cogitastis eorum statum fluxum, & parum diu stabilem.

Et nihil patiebamini super contritione Ioseph.

At nullo sensu doloris tolerabatis nefaria scelera admittentes. Ioseph eos appellauit, quoniam ex Ioseph natus est Ephraim, decem tribus Ephraim nominantur:

Propterea nunc capti tui erunt ab principatu fortium, & auferetur hinnitus equorum ex Ephraim: quia iurauit dominus per semetipsum, dicit dominus Deus virtutum, quia ego abominabor omnem contumeliam Iacob, et regiones eius odi: & auferam ciuitatem cum omnibus habitatoribus suis.

Principes, inquit, viribus præstantes eos captiuos abducent, denique Ephraim potentiã capietur, veracissimus enim, & fortissimus est, qui hunc calculum contra eum tulit: itemque arrogantiæ & contumeliæ eos condemnauit, & impietatem detestatus est.

Et erit, si remanserint decem viri in domo vna, et mortui fuerint, & tollent domestici eius, & comburent, & vt auferant ossa eorum de domo, & dicet his, qui præsunt domui, si adhuc est apud te? & dicet, nequaquam: & dicet, tace, nec nomines nomen domini.

Tanta, inquit, incolarum vrbis internecio fiet, vt in aliquibus ædibus omnes habitantes pereant, vicinique, propinquiue genere ex alijs ædibus profecti, mortuorũ cadauera humanda curent. Deinde inuestigent, inter seseque interrogent, nunquid sit aliud insepultum? interius autem respondentibus nihil esse: silentio, inquit, attoniti exeunt hoc facere inuicem iussi, vt Deo omnipotente hunc calculum ferente.

Propterea ecce dominus mandabit, & percutiet domum magnam ruinis, & domum paruam scissionibus. si persequentur in petris equi: si reticebunt ad fauces, quoniam conuertistis in furorem iudicium, & fructum iustitiæ in amaritudinem, qui lætamini super nullo verbo bono: nonne in fortitudine nostra habuimus cornua?

Equi, inquit, in petris currere non possunt, neque hostes contra vos proficiscentur, priorem vestram excelsitatem ob flagitia admissa aspernati, quemadmodum equi ad equas quas prospexerũt, hinniunt: sic hostes expeditissimo impetu in vos vtentur, quoniam iudicis iracundiam in vos concitastis, acerbamque & iustam sententiam ferre coegistis: nam non honestis rebus vos oblectatis, at fastu, & superbia ferocientes, vestris viribus prius imperium adscribitis.

Quia ecce ego suscitabo super vos domus Israel, ait dominus Deus exercituum, gentem: & conteret vos, non vt introeatis in Emath, & vsque ad torrentem occidentis.

Hoc est, ex omni terra à vobis antea habitata vos expellam. Hieroboam enim, sub quo hæc prophetia edita est, propagauit, inquit, fines Israel ab Emath vsque ad mare occidentale, vt regnorum docet historia: atqui ego, inquit, vestros fines hostibus tradam.

CAP. VII.

Sic ostendit mihi dominus, & ecce fœtus locustarum venit matutinus, & ecce bruchus vnus Gog rex, & erit, si compleuerit, vt deuoret fœnum terræ. Et dixit: Domine Deus propitius esto: quis suscitabit Iacob, quoniam modicus est? pœniteat te domine super hoc, & hoc non erit, dicit dominus.

Cùm horribile, inquit, spectaculum illud vidi, Deum rogaui, vt misereretur, atqui internetionem restinguere, non ille tamen meis precibus assensus est, propter (vt verisimile est) iniquitatis magnitudinẽ. Fœtus autem locustarũ, appellauit Assyrium: Bruchum vero Babyloniũ. Ceterum vnus Gog rex exercitus magnitudinem indicat. Quemadmodum, inquit, Gog Scythicarum gentium rex contra Hierusalem quàm plurimam multitudinem coegit, sic Assyrij, & Babylonij maximo exercitu aduenient: quin etiam & brucho & locustæ eorum fructus tradidit, & similiter eruca, hoc enim supra prædixit.

Sic ostendit mihi dominus Deus: & ecce vocauit iudicium ignis dominus Deus, & deuorauit abyssum multam, & comedit partem: & dixi: Domine desine: quis suscitabit Iacob, quoniam paruulus est? pœniteat te domine super hoc, & hoc non fiet.

Iudicium vocat instam Dei sententiam: Ignem vero, hostes: Abyssum multam, infinitas gentes ab illis in seruitutem redactas. Partem autem appellat Israel. Sic enim etiã Moses inquit: Et facta est pars domini populus eius Iacob. Tum rursus, vt hæc vidi, dominum rogaui, verum non persuasi. Deut. 32.

Sic ostendit mihi dominus, & ecce vir stabat super murum adamantinum, et in manu eius adamas, et dixit dominus ad me: Quid tu vides Amos? et dixi, adamantem. Et dixit dominus ad me: Ecce ego ponam

etiam adamantem in medio populi mei Israel, nequaquam vltra addam, vt pertranseam eum: & dissipabuntur excelsa Isaac, & sacrificia Israel desolabuntur, et consurgã super domum Hieroboã in gladio. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Hieroboam, dicens: Congregationes facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sustinere omnes sermones eius.

Luculentam, inquit, & admodum duram plagam inferam, similemque adamantis, qui ex omnibus materijs durissimus est, & fortissimus. Non in posterum permittam impietatem ab his admissam impunitam præterire, quin vnà cum ipsis altaria idolorum delebo, eorumque festos dies extinguam. Omne denique eorum regnum dissoluam. Domum enim Hieroboam regnũ vocauit: quandoquidem non tempore Hieroboam, sed post hunc, & sex alios reges prædicto finem habuit. Cum autem hæc à prophetа dicerẽtur, eumq; Amasias Bethel sacerdos moueret, ne si minacibus diuinis populus perterrefieret fuisset, atq; ad pœnitentiã se tradidisset, desiderio idola obseruare, & ipse interim quæst' occasiones amitteret, falsa veris affuecos ad regẽ defert, ap hetã, & criminatur his verbis consequentibus:

Dicit Amos: in gladio morietur Hieroboam, populus autem captiuus ducetur de terra sua.

Quæ de populo & regno detulit, vera erant: quod vero de rege dixit, non obscurum erat mendacium. Sed tamen minime hoc Hieroboã ad pernicie prophetę afferendam cõmouit: ne hoc quidẽ Amazię persuasit, vt desisteret prophetæ obtrectare. At ipse prophetam iubet excedere, & in Iudæa agere, ibiq; fatura prædicere, quòd Bethel seiuncta sit à regno Israel. Amos libere, & confidenter suum institutũ profitetur, & diuinitus ei donatam gratiam aperit, cùm ait:

Non eram propheta ego, neque filius prophetæ, sed pastor vellicans sycamina.

Porro hoc, quod ait, vellicans sycamina, hoc est, σπαράσσων κνίζων, quod Aquila interpretatus est, τρώγων συκομορέας, hoc est, fricans sycomoros: & Theodotio, χαράσσων συκαμίνους, id est, colligens, siue exaggerans: & Symmachus, ἔχων συκομορέας, id est, habens sycomoros. Arboris species est sycomorus in Palæstina: cuius mentionem facit Lucas Euangelista, cùm dixit in arborem sycomorum descendisse Zachæum. Audiui quendam, cùm illum Lucæ locum enarraret, quòd harum fructus non maturescit, nisi prius illi breuem quandam incisionem admoueris. Hanc igitur vero proximum est Septuaginta intellexisse, & vellicans loco exaggerans, vel colligens posuisse. Luc. 19.

Et tulit me dominus ex ouibus, & dixit dominus ad me: Vade & prophetа ad populum Israel. Et nunc audi sermonem domini. Tu dicis, noli prophetare super Israel, & ne congreges audientes contra domum Iacob: propterea hæc dicit dominus, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui, & filiæ tuæ in gladio cadent, & terra tua funiculo diuidetur, & tu in terra immunda morieris, Israel autem captiuus ducetur de terra sua.

Agriculturam exercentem, & pecori ouillo vacantem me suscepit dominus ex ouibus, & prophetiam docere iussit. Suscipe igitur Amasia etiam contra te prædictionem, quoniam me Israel populo prophetiam explicare vetas, ne lucra tua impediam. Scito igitur vxorem, quam nunc habes, te viturum publice, & palam ab hostibus per vim stupratam, qua populum ad idolatriæ insaniam pellexisti: tu vero in externa terra e vita excedes: ac vniuersus populus eisdem, quas tu pœnas dabit. Vobis autem ita affectis terra alijs tradita diuidetur.

CAP. VIII.

Sic ostendit mihi dominus Deus, et ecce vas auceps, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixi, Vas auceps.

Visio hæc celerem & expeditam vexationem Israel designat. Quemadmodum enim aues viso facile capiuntur, sic ab Assyrijs populus apprehendetur.

Et dixit dominus ad me: Venit finis super populum meum Israel, non addam vltra, vt pertranseam eum, & vlulabunt laquearia templi. In die illa, dicit dominus, multi cadentes erunt, in omni loco iniciam silentium. Audite hæc, qui conteritis manè pauperẽ, & opprimitis egenos de terra: qui dicitis, quando pertransibit mensis, et negociabimur: et sabbata, & aperiemus horreum, vt faciamus minorem mensuram, & maiorem pondus, & faciamus stateram iniquã, vt possideamus in pecunia pauperes, & egenum pro calciamentis, & de omni venditione negociemur.

Ignis hostium etiam in templum meum inuadet. Templi laquearium vlulatum appellauit clamorem intus necatorum, & crepitum lignorum deflagratorum. Ceterum multi cadentes erunt, in omni loco iniciam silentium. Tanta, inquit, cædium erit multitudo, adeoque altum silentium, vt & vias, & vicos vacuitate habitantium fit occupaturum. Itaque hæc attendite, qui inopia et paupertate constrictos opprimitis, qui Calendas & sabbata consideratis, & iniquos quæstus facitis ponderibus, & mensuris iniustis, multisq; modis item pauperes in seruitutem redigitis, atque ex omni genere negociationis pecunias conficitis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iurat dominus contra superbiam Iacob: si obliuiscetur in finem omnia opera vestra, & super his non cõturbabitur terra, et lugebit omnis habitator eius, & ascendet quasi flumen consummatio ipsius, & descendet quasi fluuius Aegypti: & erit in die illa, dicit dominus Deus, occidet sol meridie, & contenebrescet super terram in die lux, & conuertã solennitates vestras in luctum, et oĩa cantica vestra in planctum, et inducam super omnẽ lumbum saccum, et super omne caput calnitium, & ponam ea quasi luctũ dilecti, & q̃ cum eo sunt quasi diem doloris. Ecce dies veniunt, dicit dominus Deus, & emittã famem super terram: non famẽ panis, neque sitim aquæ, sed famẽ audiendi verbum domini, et cõmouebuntur aquæ de mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsque ad orientẽ circuibunt quærentes verbum domini, & non inuenient. In die illa deficient virgines pulchræ, & iuuenes in siti.

Superbiam vocat iniustitiã, quam perulanter in pauperes commiserunt. Cùm autẽ dominum iurasse dixit, suorum verborum veritatem ostendit. Non, inquit, in futurum in obliuionem vestra impia facinora venire patiar, sed omnẽ, vt sic dicam, in vos cõmouebo terram. Terra aũt vestra vacua relicta, vos captos abducẽt. Hoc innuit, cùm dixit: Descendet quasi fluuius Aegypti, iam tum sol medio die in tenebras conuersus esse videbitur his, qui calamitatibus constringuntur, itemq; festos dies in luctum, cantica in lamentũ transferam, tumq; habitum lugubrem ferent oẽs, decora comatonsi, & sacco vestiti, vt mortem vnigeniti filij lugentibus similes sint. Famẽ præterea, & caritatẽ inueham non frugis, aut aquæ, sed ꝓphetiæ, & diuinæ doctrinæ, atq; aquarũ more huc illuc erroribus vagantes circuncursabunt, verbũ Dei inquirentes, & desiderato frustrabũtur: sed & virgines elegantes, & cum his enutriti iuuenes siti oppressi ad necem tradentur.

Qui iurant per ꝓpitiationem Samariæ: qui dicunt, vivit Deus tuus Dan, & vivit Deus tuus Bersabee.

Fines autem hi erant terræ Israelitarum. In Dan altaria primus excitauit Hieroboã. Bersabee vero puteus est iuramenti, de quo suprà mentionem fecit, vbi idola venerabantur.

CAP. IX.

Vidi dominum stantem super altare, & dixit, percute super propiciatorium, & commouebuntur vestibula.

Per hæc ostendit, vt Dei iussu, & non sua virtute hos vincet Babylonius.

Et dispice in capita omnium.

Hoc etiam B. Ezechiel vidit: etenim illic inuisibiles potestates securibus vtentes, vtrum omnem peruadere iussæ sunt, atq; omnes percutere præter eos, qui signum haberent. Idem hoc loco fieri iussit, cùm ait: Dispice in capita omnium. Atque in hunc modum infinita cæde designata infert,

Et reliquos eorum gladio interficiã: non fugiet ex eis, qui fugerit: & nõ saluabitur ex illis qui fuerit resaluatus. Si defossi fuerint in infernũ, inde manus mea eruet eos: et si ascenderint in cœlũ, inde detrahã illos: si abscõditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferã eos: et si demerserint se ab oculis meis in ꝓfundum maris, ibi mandabo draconi, & mordebit eos: & si abierint in captiuitatem ante faciem inimicorum suorum, ibi præcipiam gladio & interficiet eos.

Si, inquit, an infernum descenderint, inde eos manu subtrahã: si in cœlũ ascenderint, quod non fieri potest, hinc eos deijciens hostibus tradam: sin in Carmelum fugerint, nullo negocio illinc eos accipiam: sin in maris altitudinem se demergere conentur, beluis illic agentibus conficiendos curabo: sin autem ad hostes perfugere aggrediãtur, neque sic se tuebuntur.

Obfirmabo oculos meos super illos in mala, & non in bona: et dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, & cõmouet eam, & lugebunt omnes habitatores terræ eius, & ascendet sicut fluuius consummatio eorum, & descendet sicut flumen Aegypti, qui ædificat in cœlo ascensionem suam, & repromissionem suam super terram fundat.

Huic quod Dauid air, simile est, qui in excelsis habitat, & humilia respicit.

Qui vocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ: dominus omnipotens nomen eius.

Ostendit potestatis opera, vt ex his confirmet minas.

Nonne vt filij Aethiopum vos estis mihi filij Israel? dicit dominus.

Cùm eadem sitis natura, qua Aethiopes, ceteriq; homines, maiori studio tamen præter omnes curam estis: id quod explanauit, cùm subiunxit,

Nonne Israel eduxi de terra Aegypti, & alienos de Cappadocia, & Syros de fonea?

Priori patria relicta, alij item, inquit translati in alienas terras peruenerunt, vt Syri, vt alienigenæ: sed alia conditione quàm vos. Nam illorum soli euersionem, & commigrationem celebrat nemo, vestram vero omnes homines in ore habẽt. Age vero illi quidem cùm semigrarunt cum alijs habitãtes, ad illorum leges se accommodare coguntur: vos contrà indigenas superastis, atq; eos omnes funditus interemistis, cumque auxilio meo vteremini, terræ eorum domini effecti estis.

Ecce oculi domini super regnum peccatorum, & auferam

auferam illud à facie terræ: veruntamen non in finem auferam domum Iacob, dicit dominus: quia ecce ego præcipio, & ventilabo in cunctis gentibus domum Israel, sicut ventilatur in ventilabro, & non cadet contritio super terram: in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquauit, neque veniet super nos mala.

Etiamsi innumeris iniquitatibus cooperti sunt, non certe funditus perdam, sed eos nunc in captiuitatem dispergam: nec vero secus quàm agricola à quisquilijs, & purgamentis frumentum secernit: ego etiam salute dignos seruabo, reliquos necandos tradam, qui meis verbis credere noluerunt, sed effugere, ne minas meas experiantur, se posse speraruerunt.

In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod ceciderat, & ædificabo ea, quæ corruerant, & quæ fossa sunt, fuscitabo, et instaurabo ea, sicut dies antiquos, vt quærebant me reliqui hominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus, faciens hæc omnia. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & apprehendet tritura vindemiam, & vanabitur vna in semente, & stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles confitierunt, & conuertam captiuitatem populi mei Israel, & ædificabunt ciuitates dissipatas, & habitabunt, & plantabunt vineas, & bibent vinum earum, & facient hortos, et comedent fructum eorum.

Hæc quidam in Zorobabel attribuerunt ei conuenire existimantes, quòd genus suum ex Dauid traheret, nec vero animaduertere voluerunt, vt excesserit è vita, cùm parum diu regnasset. Prophetia autem æternorum bonorum continet promissionem, & omnes gentes cognituras Deum, de quibus nihil in factis Zorobabel euenisse inuenimus. Atqui dominus noster IESVS Christus, quantum ad carnem pertinet, manans ex genere Dauid, quæ promissa sunt Dauid, comoleuit. Nam verbum caro factũ est, & diuersatus est in tabernaculo apud nos, quod ex Dauid acceperat. Conuenienter igitur propheticus sermo Dauid tabernaculum rædificatum, dicit parmansurum, non in breue tempus, sed in æternum. Eius etiam modi Deus promisit Dauid: Et ponam in sæculum sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. Et rursus: Vsq; in æternum præparabo semen tuum, & ædificabo in generatione & generationem sedem tuam. Iam eandem promissionem per beatum Amos renouat Deus omnipotens, polliceturque item gentibus donum cognoscendi Deum. Nam, inquit, Dauidico tabernaculo rædificato, ceteri homines me requirent, omnesque gentes, super quas inuocatum est nomen meũ: Nam quos præscit, & prædestinauit cõformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et demonstrans dictorum veritatem, subdidit: Dicit dominus, faciens hæc omnia, nempe qui res facit, prædixit verba: quoniam vero omnes spirituales promissiones attendere non queunt, necessario etiam bonorum corporeorum promittit suppeditationem, tantamque horum fore abundantiam præsignificat, vt prævindemia relinquatur messis propter fructum, vt par est, multitudinem. Agricolæ nimirum non metere poterunt, & triturare, quæ messuerint: quinetiam vix, inquit, sementes factæ erunt, cùm rursus erit vindemiandum: montesque omnium generum fructus dabunt: nullus colliculus plantis nudus relinquetur. Captiuitate autem liberatus populus, vastatas vrbes rædificabit, atque in eis habitans tutò agros colet, plantans, & seminans, laborumque fructus percipiens, ac quàm diutissime eis datam patriam habitabunt: hoc explicauit cùm dixit, Rom. 8.

Et plantabuntur super terram suã, & non euellentur amplius de terra sua quam dedit eis, dicit dominus Deus omnipotens.

Est autem intelligendum, Deum sæpe bona polliceri, sed promissiones excipientes non ad finem prædictiones, iniquitatibus gaudentes, peruenire sinunt. Minatur vero interdum acerba, in quorum periculum non incurrũt metu pœnarum. Quamobrem Iudæi, cùm contra dominum insanijssent, cùm venit in hunc mundum, seipsos bonis promissis priuarũt. Nos vero vtinam possimus hanc vitam secundum leges diuinas rectè agere, pœnitentiaque peccatorum sordes abijcere, ne in malorum pericula incurramus, sed consequamur bona promissa per gratiam cõseruatoris Christi, quo cum Patri gloria & Spiritui sancto nunc, & semper in sæcula sæculorum AMEN.

Psal. 88.

FINIS PROPH. AMOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ABDIAE ARGVMENTVM.

IDVMÆI ab Esau progenitore profecti, ex quo nomen habuerunt (Edom enim appellatus est, quòd primogenituræ lenticulam ante tulisset) non modo nominis, sed nequitiæ etiam illius hæredes extiterunt: atque quemadmodum ille maximam iracundiam in Iacob exercuit, vt palam diceret, appropinquent dies patris mei, vt occidam fratrem meum: sic hi in manantes à Iacob continenter ira, & inuidia exardentes, eis insidias incredibiles instruxerunt. Cùm Aegiptiaca seruitute liberati Mose magno duce, & profecto, in terram promissam proficiscerentur, non modo humaniter non eos exceperunt, sed ne per fines quidem suos iter facere permiserunt, cùm tamen Moses magnus per legatos hoc ab eis contendisset, ac confirmasset non diuersuros, neq; ad dextram neq; ad sinistram, sed per vulgata via iter inituros, vsumq; aquarum empturos: tum postea sæpenumero insitum odium præ se tuleruut, ac professi sunt, nunc soli bellum contra eos comparare aggredientes, nunc bellum mouentibus subsidio venientes. Cùm autem Assyrij & Babylonij eis bellum intulissent, incredibilibus malis eos vexarunt. Nam non hostibus solum auxiliabantur, sed insidias etiam eis comparabant. Cumq; fugere conarentur, insidijs positis, eos comprehendebant, eorumque partim interficiebant, partim hostibus venundabant. Quamobrem iudex iustus mirificum Abdiam prophetico dono cumulauit, ac prædicit mala Iudæos apprehensura. Itaque breuiter explicato argumento vaticinationum, ipsam sententiam planam faciemus.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ABDIAM.

VISIO *Abdiæ.*

Hoc est, diuinitus facta Abdiæ reuelatio hęc est.

Hæc dicit dominus Deus Idumææ.

Nos, inquit, humana ratione vtẽs hæc verba facio, sed Deus omnipotens, tanquã organo quodam mea lingua vsus, Idumęę futura prædicit: ac doceus cuiusmodi hæc sint, infert,

Auditum audiui à domino, & munitionem ad gentes misit.

Pro munitione, Symmachus nuncium vertit. Per hæc autem ostendit, vt ipse dominus contra Idumæam hostes concitabit, ac inducit,

Surgite, & consurgamus aduersus eum in prlium.

Tanquam quispiam belli imperator aduersus eos exercitum coegit, ostendens, vt ipse hæc mala eos sustinere efficit.

Ecce minimum dedi te in gentibus, inhonoratus es tu valde.

Et causam quamobrem id fiat, docet.

Superbia cordis tui eleuauit te.

Postea docet superbiæ causas.

Habitantem in foraminibus petrarum.

Deinde etiam eius cogitationes planas facit.

Exaltantem habitaculum tuum, atque dicentem in corde tuo, Quis me deducet in terram? Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter media sidera ponas nidum tuum, inde te detrahàm, dicit dominus.

Altissimis montium fastigijs Idumæa vndiquaque munita erat, hæc conscendentes, cùm ab hostibus impetebantur, sæpe hoc modo ex multis insidijs euaserũt: quoniam his

his confidens, insolescis & elato animo es, quòd sis inexpugnabilis: expugnabilem te, & hostibus facilem captu efficiam, nec ex manibus hostiũ effugies: non si more aquilæ sublimis tollaris, & super nebulas voles, atque in ipsis sideribus habites. Ac explicans vt funditus peribit, intulit,

Si fures introissent ad te, vel latrones per noctem, vbi, prætus esses? nonne furati essent sufficientia sibi? et si vindemiatores introissent ad te, nonne reliquissent racemum? quomodo persecutatus est Esau, & deprehensa sunt abscondita eius.

Fures statim direptis in promptu positis discedunt, non audentes vniuersam domũ perscrutari: & vindemiatores vites omnes diligenter perscrutari piget. Ita sit, vt cùm maioribus racemis colligendis dent operam, in multis palmitibus labruscas relinquant. Verum sic hostes excutient te, vt nec ea quidem, quæ in abstrusissima loca abdita sunt, eorum manus effugiant.

Vsque ad terminos dimiserunt te, omnes viri fœderis tui restiterunt tibi, prænatauerunt aduersus te viri pacifici tui: qui comedunt tecum, posuerunt insidias super te.

Ad hostes, inquit, adiungentur, qui non multo antè tecum coniuncti beneuolentia erant confœderati, & socij tui. Hoc enim dixit, Viri fœderis tui, & qui nuper tecum cõiuiebant, & comprandebant, non vrbibus solum, sed etiam regionis finibus te pellẽt, cùm aperte bellum gerentes, tum insidias molientes: horum maxima causa est insipientia tua. Hoc patefecit, cùm dixit,

Non est sapientia in eo in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex Idumæa, & intelligẽtiam de monte Esau, & pauebunt pugnatores tui de Theman, vt auferatur homo de monte Esau propter interfectionem & impietatem aduersum fratrem tuum Iacob.

Omnes pariter & de fortitudine gloriantes, & sapientia ferocientes, & sub his merentes funditus perdam, & fiæ sententiæ æquitatem ostendens, propter, inquit, cædem, & impietatem in fratrem Iacob.

Operiet te confusio, & auferetis in eternum ex die, qua restitisti contrà, in die vt caperent alienigenæ fortitudinem eius, & alieni ingressi sunt portas eius, & super Hierusalem miserunt sortem, & vos eratis, quasi vnus ex eis.

Alienis bellum inferri, in seruitutemque redigere graue est: Vobis autem sanguine coniunctis, ex Abramo profectis, nulla venia relinquitur, qui hæc in cognatos attentaueritis. Cùm legibus cognationis spretis, alienis fuistis subsidio: vestros vero bello impetistis. Etenim tu, inquit, fuisti vt vnus ex his: non vt facta, sed vt futura, de more prophetarum proprio, prædicit.

Et non despicies diem fratris tui in die alienorũ.

Diem vocat punitionis tempus, ἡμέραν ἐπίδας ἀντὶ τοῦ κοινῆς ἔλαβε χρησέως. ἀσώθασι γάρ τινες λέγειν ἐπέδου τοῦ δεῖνα, ἀντὶ τοῦ ἐφόδησε αὐτῷ κακοῖς προσπαλαίουσι. hoc consequentia explicant.

Et non lætaberis super filios Iuda in die perditionis eorum, & non magna loquêris in die angustiæ.

Videns eorum mala, non tolles spiritus tuos, quòd harum calamitatum expers extiteris.

Neque ingredieris portas populorum in die laborum eorum.

Non vnà cum hostibus, depopulantibus vrbem sanguine te attingentiũ, ingredieris.

Et non despicies etiam tu congregationem eorum in die perditionis eorum, neque apponetis fortitudini eorum.

Non similiter, vt externi, delectaberis eorum supplicijs, neque supplementum mittes contra vires eorum, neque augebis tuis exercitibus eorum calamitates.

Neque stabis in egressibus eorum, vt interficias eos, qui salui fuerunt ex eis, neque concludes fugitiuos eorum in die tribulationis.

Non insidijs positis in vijs eos adorieris, vt ne fuga possint salutem assequi, atque in tuos laqueos incidant, in hostiumque manus tradantur. Quis vnquam pro dignitate commemorare posset iusti iudicis incredibilem bonitatẽ, qui cum planè sciret, quod non propheticis verbis crediturí essent, has propositas minationes adhibuit, vt hinc eos perterrefaciendo, illinc pelliciendo efferatos molliret? ac infert:

Quia iuxta est dies domini super omnes gentes.

De omnibus gentibus impietatem exercentibus pœnas sumo, easdem de te credere nolente sumam.

Sicut fecisti, fiet tibi: retributio tua reddetur in caput tuum, quia quomodo bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum, bibent & absorbebunt, & erunt quasi non sint.

Quemadmodum abs te pœnas exigã eorum, quę in loca mihi dedicata attentasti, sic etiam gentes, quæ huius iniquitatis tecum participes, & affines fuerunt, iustum supplicium dabunt. Vini aũt potionem vocat vltionẽ: id quod nos aperte docet Hieremias, accipere poculum iussus, & potare omnes gentes. At vero omni ex parte hoc intelligere facillimum est. Vos Idumæi pœnam dabitis eorum, quæ in fratres vestros cõmisistis. Hier. 25.

In monte aũt Sion erit saluatio, & erit sanctum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Reducam eos ex captiuitate, & sanctum templum reædificabo. Prænunciat saluationem omnibus exortam in Sion, & sanctificationem inde in omnem orbem terrarum profusam per crucem saluatoris.

Et possidebit domus Iacob eos, qui se possederant.

Eis vero, vbi redierint tantum virium, & potentiæ suppeditabo, in tantamque multitudinem eos augebo, vt & suam, & alienarum gentium finitimarum terram sub iugum suum subijciant.

Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, domus autem Esau stipula: & succendent in eos, & deuorabunt illos.

Tanta imbecillitati tradetur, vt ignis more ab illis consumatur. Iacob, & Ioseph eos appellauit: interdum Ephraim decē tribus nominauit. Ephraim autē filius fuit Ioseph.

Et non erit frumentarium domus Esau, quia dominus locutus est.

Frumentarium Symmachus interpretatus est σωζόμενον, id est effugientem, conseruatum. Aquila & Theodotio καταλελειμμένον, hoc est reliquum, residuum. Itaq; eorum funditus perditionem præmonstrans, his verbis vsus est: Septuaginta autem non sine causa frumentarium posuerunt, cùm ignem Iacob, & flammam Ioseph vno consensu omnes dixissent, quę nomina fortitudinem & potentiam ostendunt. Voluerunt dicere, quod nulla vis Idumęis relinquetur.

Et possidebunt, qui in Nageb, montem Esau, & qui in Sephela alienigenæ, & possidebunt montem Ephraim, et campum Samariæ, et Beniamin, & Galaad: & transmigrationis principium istud filijs Israel, terra Chananæorū vsque Sariphtam, & transmigratio Hierusalē vsque Euphratē possidebunt ciuitates Nageb, & ascendent qui saluifueranr de mōte Sion, vt puniant montē Esau, & erit domino regnum.

Qui in Nageb montem &c. Hunc vno cōsensu tres interpretes Austrum verterunt, quod sic lingua Hebraica auster vocetur. Quare, inquit, ad austrum habitantes Hierusalem, hoc est, Idumæorum finitimi tanquam quandam hæreditatem & partem habebunt terram Idumæorum. Qui in Sephela &c. Hi vicini alienigenarum regionem, quam nunc tenent alienigenæ, sub imperium suum subiugabunt, ac omnes captiuitate liberati, communiter & publice possidebunt montem Ephraim, & monti contiguos campos, & Beniamin hereditatē, atq; vniuersam Galaditem, ac etiam fines, quos olim Chananæi tenuerunt, habebunt, vt Sariphta sit terræ eorū extrema possessio, item Ephratha vrbem tenebit Hierusalem: quin etiam plures alias, ac magis vergentes ad austrū. Hoc expressit, cum dixit, hæreditabunt vrbes Nageb. Neque tamen interim his contenti erunt, sed etiam Esau montē sibi subijcient: Deus nimirum eorum exercitui præerit, & qui sese Deo dedicarunt. Est aūt animaduertendum, vt prophetiæ Ezechielis finis respondeat fini istius prophetię. Illic describit terræ diuisionem, & populi prædicit reditum: tumque post reditum eis datam à Deo fortitudinem, & potentiam. hanc nos vtinam consequamur à Deo benignissimo, consequamur autem modo non Esau, & posteros eius imitemur: sed iuxta Apostolicam traditionem gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus condiscamus, atq; idem inter nos sentire velimus: hoc genere viuendi omniū dominū obseruantes assequemur ab eo dona benignitate cōseruatoris nostri Iesu Christi, vnà cum Sancto spiritu: nunc & semper & in sæcula sæculorum AMEN.

FINIS PROPH. ABDIAE.

B. THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS ARGVMENTVM IN PROPHETAM IONAM.

DEVS omnipotens, qui omnes homines fabricatus est, pariter omnes procurare perseuerat, & si quando plus olim Israelitas curare visus sit, sed & hæc, vt de omnibus hominibus communiter bene mereretur, faciebat. Nam quemadmodum res Israelitu necessarias curæ habens, non ad vnumquenque quid agendum esset, verba faciebat: sed vnum aliquem optimum ex omnibus seligebat: nunc quidem Mosen magnum, nunc IESVM filium Naue, interdum Samuel, interdum Heliam, & per horum quenque aut leges dans, aut miracula edens, aut admonitiones adhibens, adducebat ad salutem. Sic cùm Israelitæ populo ex alijs gentibus selecto diligentiam & curam in eo auendo poneret, & frequenter eum viseret, & vix enarrabilia miracula ederet, tum alijs gentibus Dei intelligentiam, & notionem ostendit. Hoc idem nos per duodecim Oseę docuit: Speculator, inquit, Ephraim cum Deo propheta. Populum enim tanquam speculatorem quendā, & prophetam proposuit ad commodit atē alia tum

Oseę 9.

gentium, & salutem. Nec vero aliter, quàm per hos Aegyptus didicit Dei omnipotentis potestatem incredibilem. Et vero illorum strages quam fama in vulgus omnium hominū peruulgauerat, vt admiratione ei prouidentiæ iustæ Dei oēs adduxit. Vnde factum est vt Raab meretrix, diuinæ notionis lumine illustrata dicere

Iosue 2. *vet exploratoribus, quòd vrunt in nos terror vester: audiuimus enim quòd siccauerit dominus Deus aquas maris rubri ad vestrū introitum, & transmisit vos, quòd dominus Deus vester ipse est Deus in cœlo sursum, & in terra deorsum: & multo post temporibus, cùm exteræ nationes arcam vidissent, metu & horrore commotæ vociferabantur, Hic ille Deus, qui cùm Aegyptum vexauit, & illa multa Assyriorum milia ad muros Hierusalem interfecit, ac non multo pòst Sennacherib in fugam conuecit, omnibus mortalibus potestatem suam planam fecit. Iam vero Babylone cùm Danielem leonibus traditum incolumem seruasset ex omni morsu leonum, & vehementissimam illam camini flammam in rorem vertisset, vt perbeati illi pueri in medio fornacis ardentis sic soluti Deus: quin etiam vbi nobilem illum reditum populo donasset, & ex omnibus in captiuitatem abductū solos seruitute liberasset, & suum templum reædificasset, atque priſtinæ felicitati Hierusalem reddidisset, planum rursus fecit, non finitimis modo, sed etiam longinquis, vt solus sit, qui possit, qui velit, & prouidere, & tueri. Itemque sub Macedonibus suam vim sæpenumero ostendit, & simul per Prophetas miracula edens, & futura prænuncians, gentes permultas ad veritatem adduxit. Sic Heliæum magnum fecit, tantæ nimirum obseruantiæ coluit prophetam hunc, vt cùm rex mala esset valetudine, Azahel ad eum missus fuerit, vt inquireret, an conualesceret, & vero hunc Azael prophetæ hic vnxit regem Syriæ. Age vero diuinum Hieremiam rex Babyloniorum tanto honore ornauit, vt optionem habit andi illi dederit, & quidem liberet. Sic etiam præcellentem Ionam Deus omnipotens Ninive prophetam elegit. Vrbs autem hæc olim maxima fuit, in qua et iam regio Assyriorum regia fuit. Quoniam autem vnigenitum Dei verbum per humanam naturam apparaturum erat hominibus, & cunctas gentes diuinæ notionis lumine illustraturum, gentibus omnes edocerat, non se Iudæorum Deum solum esse, sed gentium quoque, atque eo etiam vt vere sit, & non alium Deum Iudæi suspicari possint, quippe qui contra facere, atque vt, qui legem dedisset, & opinati sunt Marcion, qui alium ab illo Deum dixit, tametsi in veteri testamento Deum omnes mortales curare animad vertere potuisset. Sed ne præter modum longiores simus, ad prophetæ explanationem veniamus.*

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN IONAM PROPHETAM.

ET factum est verbum domini ad Ionam filium Amathi, dicens: Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & præconia mea.

IONAS mirificus propheta alias edidit prophetias, quæ hoc libro non continentur: eas ex quarto Regum cognoscimus. Scriptura enim de Hieroboam pronepote Iehu, qui decem tribub⁹ regnauit, istiusmodi docet: Ipse restituit terminos Israel ab Emath vsq; ad mare, quod vergit ad occidentem, iuxta sermonem domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionā filium Amathi prophetæ, qui erat de Gethepher. Idem nomen patris hæc prophetia habet: hunc iussit Deus in vrbem Niniuen proficisci, eique funditus perditionem futuram prænunciare, propter immanē delictorum multitudinem quā explicat his verbis:

Ascendit clamor malitiæ eius ad me. Et surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis.

Hoc est, in tantam prolapsa est maliciam, vt patientiæ meæ fines transcenderit. Cùm hæc verba propheta audisset, fugam domini imperio antetulit, atque in Tharsis fugere aggressus est. Tharsis autem quidam Tharsum esse ex nominum cognatione opinati sunt: quidam Indiā ita nuncupatam esse existimarunt, non interim animaduertentes, Assyriorum regnum Indorum regno esse finitimum. Ac vero mos est his, qui se fugæ mandarunt, si ex oriente fugiant, profi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

proficiſci ad occidentem: ſin à meridiana regione aufugiant, ad ſeptentriones concedere. Ac deſcendit in Ioppen vrbem maritimã Palæſtinæ, vt illinc mare conſcenderet, quæ ex occidentis partib⁹ mari allnitur. Non nauigatione igitur hoc mari vtens, quis in Indiam proficiſceretur, cùm inter mare noſtrũ & Indicũ maxima interſit continẽs, ex parte vna habitabilis, ex altera prorſus deſerta: tũ quàm plurimi & maximi mõtes interpoſiti ſint, poſt quos eſt ſinus maris rubri, quo cũ Indicum mare cõiungitur. Ac ne quis ratiocinando veritatem colligere nos arbitretur, diuinæ ſcripturæ teſtimonio aſſeram, Tharſis eſſe Carthaginem in Africa ſitã. Sic enim Septuaginta in Eſaiã verterũt: Vlululate naues Carthaginis, quia perierunt munitiones veſtræ. Aquila, Theodotio, Symmachus pro Carthagine, verterunt Tharſis. Nec vero ſecus diuinus Ezechiel Carthaginienſium mentionem fecit, vtrumque apud Hebræos, & apud Syros Tharſis reperimus, ex quibus colligitur, non in Indiã Ionã, ſed Carthaginem fugiſſe. Hoc aũt fecit plane ſciẽs, nempe propheta, & quòd vbique Deus ſit, & quòd nullus locus eius prouidentia vacuus ſit: ſed tamen arbitrans in ſola Hieruſalem Deũ ſeſe oſtendere. Neq; vero ignauia ratio, metuſue in fugam eum impulit: quin potius non miſericordiæ fontes ignorãs, quibus vtens is, qui eum concionari iuſſerat, omnia adminiſtrat. Non item neſcius, quod ſi reſipiſcerent Niniuitæ, omnino diuinam miſericordiam aſſequerentur: itaque prædictionem eius falſam videri ſibi turpe exiſtimauit, ſeque pro propheta vocari mendacem. In hanc vero opinationem eum impulit ipſũ minarum vltiõis plenè declaratio. Conſiderauit enim nõ Deum præſignificare, ſi punire vellet, cùm vltionis ſanè minatio ad pœnitentiam adhortatio ſit: ac Iudæis ſuſpicatus eſt fore crimini, ſi Niniuitæ ſibi obtemperarent, homini nimirum ignoto & externo, cùm Iudæi infinitis quidem prophetis contribulibus ſuis cum miraculorum editione prophetiam exercentibus aſſiduè refragarentur, nihilque abeis adiuuarentur. Quamobrem non ſtatim Dei imperata fecit, ſed potius mari ſe in fugam dedit, arbitratus iſthuſmodi munus aſſignatum à Deo defugiturum eſſe.

Tharſis Carthago.

Eſai. 23.

Deſiitque nauibus ſuum, aſcendit in eam, vt nauigaret cum eis in Tharſu à facie domini. Et dominus ſuſcitauit ſpiritum magnum in mari, & facta eſt tempeſtas magna in mari, & naues periclitabatur conteri: & timuerunt qui nauigabant, & clamauerunt vnuſquiſque ad Deum ſuum: & iactum fecerunt vaſorum in mare, vt allenaretur nauis. Ionas autem deſcendit in ventrem nauis, & dormiebat, & ſtertebat. & acceſſit ad eum proreta, et dixit ei, Quid tu ſtertis? ſurge inuoca Deum tuum, ſi quomodo ſaluos faciat nos Deus, et nõ peream⁹. Et dixit vnuſquiſque ad proximum ſũ E, Venite, mittamus ſortes, & cognoſcamus cuius gratia malitia hæc eſt ſup nos: & miſerunt ſortes, & cecidit ſors ſuper Ionam.

Nautis perſoluit portorium. Iam vero neque inde afflictio perſtringere eos potuiſſet, niſi terræ, & maris, atque cœlorum opifex mare commouiſſet, atque fluctuum anfractus nauim complexi fuiſſent. Cumque alię naues ſecundo vento curſum tenerent, in hanc vnam tempeſtas maris incumbebat, & fluctuum impetus efferueſcebat: hoc plane ſors nautarum nos docet: neque enim ſi communis fuiſſet tempeſtas, eius cauſam ſorte diſquirere aggreſſi fuiſſent: ſed cùm alios ſine periculo mare ſecantes viderent, ſuam vero decumanis fluctibus exagitari, primum quidem ſe ad preces conuerterunt, ac pro ſe quiſque quem exiſtimabat Deum rogabat: deinde cùm hinc nullam auxilium ad ſetuendos aſſequerentur, Ionam ſomno arctiori conſtrictum excitarunt: nam cõſcientiæ ſtimulis vexatus, mœſtitiaque afflictatus, cogitationum ſuarum aculeos non ferre valens, ex ſomno ſibi molliebatur conſolationem, atque tot, tantiſque impetentibus nauem tempeſtatibus, fluctibuſque extrinſecus in præcipitia ſeſe diſrumpentibus, nautis intus perturbatis, ipſe enim interim non parum, nec leuiter dormiebat, quin arctiori ſomno compreſſus, etiam ſtertebat, vt hoc volumine ipſe oſtenderit: hæc proreta cùm ex ſomno eum excitauiſſet, primum preces adhibere Deo ſuo coegit, ignorans fugam ſibi duciam hanc eſſe fuſtuliſſe. Cùm autem pericula intentari nõ deſinerent, ſorte exquirere tempeſtatum cauſas perrexerunt, non ignorantes natura, quantum videre eſt, peccatores ſua manere ſupplicia, atq; delictorũ vel miſſorũ pœnas perſoluere. Itaque cùm ſors teſtimonio ſuo propheta arguiſſet, in iudicium agitur, naturæ iudicium formulam ſectantes, Ionam repoſcunt rationes vitę antecactę, ac inquiunt,

Annuncia nobis, cuius gratia hæc malitia eſt in nobis? quod eſt opus tuum, & vnde venis, & quo vadis, & ex qua regione, & ex quo populo es tu?

Sic maximo ſtudio querebant intelligere omni ex parte, exoptantes tempeſtatis cauſam, quare non modo, vnde profectus eſſet, & quonam iret, iubent dicere, ſed & ex qua gente genus ſuum duceret, vt ex communibus gentis ſtudijs, & inſtitutis, hominis vitã cognoſcerent: ad quæ Ionas reſpondit,

Seruus

ſeruus domini ego ſum, & Deum cœli ego colo, qui fecit mare & aridam.

Mirus porrò propheta, dignus qui omnibus laudibus ornetur: capitis condemnatus præco fit poteſtatis Dei omnipotentis, omnium rerum fabricatorem & dominum appellans: quoniam quidem illa ætate quàm plurimi mortales idola obſeruabant, vniuerſorum q; factorem neſciebant: iure mirificus propheta hunc ignorantibus, cauſamque fugæ ſuę patefacit: quia hunc quem noſco non terræ ſolum, & maris, ſed & cœli conditorem, & dominum inſipientia implicatus me putaui effugere poſſe.

Et dixerunt ad eum, Quid hoc feciſti? cognouerunt enim viri, quòd à facie domini fugeret, eò quòd indicaſſet eis.

Hæc, inquiunt, Non ignorans, cui alios docendi negotium datum fuerat, quomodo ſperaſti Deum, vbique præſentem, te effugere poſſe? Et quàm turpe eſt non obedire Deo, vt propheta aliorum præceptor, non ſe ab inſipientibus reprehendi recuſet, veruntamen eius verba audierunt. Neq; vero vbi eum redarguiſſent, mortis condemnare audent, ſed cum nimirum prophetam, quid faciendum eſſet, ſignificaturum expectant.

Et dixerunt ad eum, Quid tibi faciemus, & quieſcet mare à nobis?

Infeſtior tempeſtas poſt ſortem fuit: tum propheta, cùm nouiſſet diuinam iram, ipſe ſemet mortis condemnat.

Et dixit Ionas ad eos, Tollite me, & mittite me in mare, & quieſcet mare à vobis: Ego enim noui, quòd propter me fluctus magni contra vos ſunt, & conabantur viri, vt reuerterentur ad terram, & non poterant, quia mare ibat, & inſurgebat magis contra eos: & clamauerunt ad dominum.

Sed nec ſtatim his verbis auditis nautæ imperata fecerunt: quin aliquandiu reſtiterunt, malorum ceſſationem quandam futuram expectantes, ac remigantes, ad continentem nauem appellere conati ſunt. Vt vero vis maris hoc fieri prohibuit, Deũ prius precati, Ionam in mare proiecerunt.

Et dixerunt: Nequaquam domine, ne pereamus propter animam viri huius, & ne des ſuper nos ſanguinem iuſtum: tu enim Domine ſicut voluiſti, feciſti.

Cùm planè nouiſſent Ionam à Deo condemnatum fuiſſe, rogant ne pœnas dent, dum Dei iudicio ſubſeruiunt. Ne attribuas, inquiunt, nobis ſanguinem iuſti: hoc eſt, ſanguinis innocentis ne domine pœnas à nobis repetas: atque ita propheta in mare proiecto, fluctuum procellæ ceſſarunt. Eorum vero animis plurimus timor inceſſit, qui hæc ſpectauerunt: votaque fecerunt, vbi domum redierint, ſe hoſtias immolaturos, accrediderunt hunc Deum ſolum eſſe omnium rerum dominum.

CAP. II.

ET præcepit Dominus ceto magno, & deuorauit Ionam, & erat Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: & orauit Ionas ad dominum Deum ſuum de vtero piſcis.

Ionam diuino numine cetus maximus excepit, hoc enim oſtendit, cùm ait: præcepit dominus: nec vlla ex parte dentes ceti læſerunt eum. Venter vero grandis piſcis habitatio prophetæ tres dies, totidemque noctes extitit, viſique alui cibos concoquere ſolita prohibebatur Ionam cõficere. In tanta autem laxitate propheta degebat, vt etiam precationes ad Deum adhibere potuerit.

Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad dominum, & exaudiuit me de vẽtre inferni: clamoru⁹ mei audiſti vocem meam.

Ego, inquit, qui quondam tantum Hieroſolymis Deum cum prophetis ſe communicare arbitrabar, eum in ventre ceti præſentem inueni, & precationibus adhibitis, ab eo miſericordiam cõſecutus ſum. Ventrem inferni aluum ceti vocauit. Cùm fera hæc mortifera ſit, lege viuẽtium Ionas mortuus erat: at ſola gratia viuebat. Alioqui, vt repræſentaret dominum Ieſum Chriſtum, qui tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuit, accommodate ſeipſum in ventre fuiſſe dicit. Hoc vero multo maxime omnium mirabile eſt, quòd hic, qui re ipſa, & veritate mortem guſtauit, in corde terræ dixit ſe fore tribus diebus, & tribus noctibus: Ille vero ad mortis ſpeciem, & vmbram inferni, ventrem vocat ventrem ceti, & quidem Ionæ non in eius poteſtate vita fuit: domino Ieſu Chriſto mors, & reſurrectio voluntariæ fuerunt. Idcirco vbi illic infernus, & mors cor terræ appellatum fuit: hic infernus venter ceti nominatus eſt. Audiuiſti, inquit, vocem meam: non enim vſque in præſentem horam prorſus vixi.

Proieciſti me in profundum cordis maris, & flumina me circundederunt.

Rurſus cordis mentione oſtendit vmbram ſimilem veritati. Flumina fluctuum impetus appellat.

Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui ſuper me tranſierunt: ego dixi, abiectus ſum ex oculis eius.

Inſolentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Insolentia malorum constrictus, & qui paulo antè à tempestatibus fluctuum sublime ferebar, nunc tanquam in carcerem in ventrem ceti conclusus, cognoui quòd omni prouidentia Dei spoliatus essem, & quòd propterea hæc omnia sustinerem.

Putasne addam, vt videam templum sanctum tuum? circumfusa est mihi aqua vsque ad animam meam: abyssus vallabit me nouissima.

Hac abysso circumsessus, in medioque immanium aquarum positus, timui, ne omnino optatissima mihi contemplatione templi tui priuarer.

Intrauit caput meum ad fissuras montium, descendit in terram, cuius vectes sunt retinacula sempiterna.

Video me montibus quibusdam maximis circumdatum, & vndique repagulis fortissimis circunclusum. Per hæc non modo ceti magnitudinem designat, sed etiam nullum effugium fuisse malorum, quibus tenererur. Iure montes quosdam dicit loca abstrusa aquis marinis, ad quæ interdum cùm allidunrur naues, corrumpuntur, quæ planè cognoscentes nautæ, saxa sub mari latentia effugere studeni.

Et ascendat de corruptione vita mea ad te domine Deus meus. Cùm defecerit ex me anima mea, domini recordatus sum, & veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

Quoniam cùm ad mortis fores essem, nõ me in tui obliuionem venire passus sum: hac corruptione me liberatum domine in vitam restituas, vt rursus tibi in templo tibi consecrato precationes afferam.

Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt.

Re falsa & vana edocti sorti obtemperantes, me nulla venia in mare tradiderunt.

Ego autem cum voce laudis & confessionis immolabo tibi, quæcunque noui reddam tibi pro salute domino, & præcepit ceto, & eiecit Ionam super siccum.

Periculis liberatus præsentibus, pro salute tibi sacrificia offeram, enarrans tui beneficij magnificentiam, & vocis meæ mulctationem. Profitens hec diuinus Ionas, vt promisit, sic executus est, & scriptis omnia tradidit, vt non solum homines, qui tum erãt, sed etiam posteri noscerent eius facinora. Et quemadmodum admirabilis Dauid, cùm scriptum reliquit suum delictum, Dei misericordiam prædicauit, & peccantibus fructum pœnitentiæ ostendit: sic Ionas & fugam, & pœnas de se sumptas, & datam salutem monumentis historiæ prodidit. Vr vero misericors dominus preces susceptit, velut ex quodam ergastulo è ventre ceti prophetam eduxit.

CAP. III.

ET factus est sermo Domini ad Ionam secundo, dicens: Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea iuxta prædicationem priorem, quam ego locutus sum ad de. Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuen, sicut ei locutus fuerat dominus.

Vt vero rursus iussit illa eadem, quæ prius obiri, videlicet ad vrbem illam magnam accedere, & declarationem horribilium minarum afferre, statim paruit, atque periculo edoctus, quàm plenum vltionis sit nõ obedire domino, ingreditur iter, vt illi imperatum est, & ad Niniuen peruenit. Neque vero quispiam temere curiosus sit, vt cetus Ionam reuomuerit: omnia enim possibilia sunt Dei voluntati. Neq; curiose inquirat, ad quodnã litus eum exposuerit, nam hoc est ex maxime superuacaneis rebus. Omnis pius contentus sit doctrina spiritus.

Erat autem Niniue ciuitas magna Deo, quasi itinere viæ dierum trium.

Plurimi, inquit, faciebat Deus huius vrbis salutem, quippe qui in ea permagnum numerum hominum finxisset. Hoc vero, quod ait, Quasi itinere viæ trium dierum: Quidam de regione, quæ vrbi tributaria & subiecta esset acceperunt, quasi tridui iter longitudine, & latitudine habente. Quidam vero sic explanauerunt, vt quæ vniuersa obiri posset à Iona, præconium Dei faciente tribus diebus. Atqui siue hoc, siue illud quis intelligat, nihil læditur veritas: sed tamen secundum mihi videtur verius, Quòd vero id anteponam, facit id quod sequitur:

Et cæpit Ionas ingredi ciuitatem quasi itinere vnius diei, et prædicauit, & dixit: Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem: & appropinquauit sermo ad regem Niniue, & surrexit de throno, & abstulit stolam suam à se: & coopertus est sacco, & sedit in cinere, & prædicatum est Niniue à rege, & ab omnibus maioribus eius dicentibus: Homines, & iumenta, & boues, & oues non gustent quidquam, nec pascant, & aquam non bibant, & cooperti sint saccis, & iumenta, & clamauerunt ad dominum vehementer.

Non rectà iter per vrbem faciens, sed fora, vicos, compita circuncursans denunciabat, quòd adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Hos Aquila, Symmachus, & Theodotio

tio quadraginta interpretati sunt. ac cum his Syrus & Hebræus conueniunt, & appositè hunc numerum habet. Etenim partim tribus diebus omnem vrbem concionando obiuit, partim Niniuitæ pœnitentiam illam laboriosam Deo attulerunt, qua ab eo salutem assecuti sunt: partim pro foribus considens, prophetiæ finem moratus est. quare mihi videtur illud quadraginta dierum verius esse, ac vero proximum est Septuaginta cum his cõgruentem numerum posuisse. Sed qui primo scripserunt, in hoc errasse, deinde in omnia exempla hanc editionem permanasse. Cùm autem ignotum, & alienum hominem Ninuitæ rerum horribilium declarationem profitentem viderunt, non modo non interfecerunt, sed ne illi quidem infensi fuerunt: sed & prædictioni eius obtemperauerunt, & sacco induti, cum diuitijs turgentes, tum inopes Deo supplicauerunt. Hoc declarauit, cùm dixit, à maiore vsque ad minorem eorum. Vt vero ipse ex hæc verba percepisset, solium suum auro & lapidib⁹ ornatum reliquit, & purpuram tanquam inutilem exuit, atque pro hac saccum is ipse induit: tumq; non viros solum, & mulieres ieiunio vacare, sed etiam ratione carentia genera iussit ab omni cibo abstinere, vt fame pressi, partim mugientia, partim balantia hominibus vehementiores lachrymas excitarent, ad diuinæ misericordiæ fontes soluendos. Neque vero solum sacco & ieiunio vtentes, supplicationes Deo fecerunt, & preces profuderunt, sed etiam quæ consequuntur, perfecerunt.

Et reuersus est vnusquisque de via sua mala, & ab iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentium: Quis scit, si conuertatur Deus, & exhortetur, & auertatur ab ira furoris sui, & non peremamus.

Hic nimirum verus pœnitentiæ finis est: Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Et rursus, Cessantes à malicijs vestris, discite facere bonum. Cùm itaque Niniuitæ peccare, vt solebant prius, desiterunt, & mutationem ad meliora fecerunt, Dei benignitatem consecuti sunt. Psal. 33.

Et vidit Deus opera eorum, quoniam reuersi sunt de via sua mala. Et egit pœnitentiam Deus super malitia, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.

Non ieiunium, sed quòd à vitijs se abstraxissent, attendit Deus: quare pœnitentiæ eorum gratificatur p pœnitentiam suam: nec quòd similiter, vt nos pœnitet, modo hoc, modo illud vult Deus sed mutationem minarum pœnitentiam vocauit. Idcirco enim minatus fuit, si punire vellet, non minas proponeret, ac potius vltionem acciperet Verum quoniam conseruare Deus gaudet, minatur tristia, ne in nos tristia inuehat. Maliciam autem vocauit minas, non quòd natura malæ sint: nam quomodo malæ essent, quæ maliciam prohibeant, virtutem, & rectum legum statum accersant? Atqui nominibus nobis consuetis sacra scriptura vsa, maliciam vocauit vltionis minas, vt quę vexare, & fatigare possint. Hanc Dei humanitatem propheta speculatus, tristatur, & solicitatur de prædictione sua quasi condemnata, & falsa apparenti. Postea autem Deum precatur, & fugæ causas affert.

CAP. IIII.

NOnne isti sunt sermones mei, cùm adhuc essem in terra? propterea præcucurri fugere in Tharsis: scio enim, quòd tu misericors & miserator, & patiens, & multæ miserationis, & agens pœnitentiam super malitijs.

Hæc cùm nam ignorarem, nam te ergà Israel patientissimum videram, miserationem tuam perspexeram, multam misericordiam tuam tenebam, quàm soleas pœnitere super malicijs, sciebam, fugam ideo meditatus fui. Postea maris tempestati, & ceto traditus, rogaui vt in vitam redirem, nunc contrà, rogo,

Tolle animam meam à me, quia melius est mihi mori, quàm viuere.

Vita defungi malo, quàm cùm ignominia viuere: vereor autem ne mendax habear. Verum optimus dominus respondet prophetæ.

Et dixit dominus ad Ionam, vehementer contristatus es tu:

Hoc magis perspicue Symmachus interpretatus elucidavit vero, an iure tristatus es? Ceteri vero interpretes, An bene, & honestè tristatus es? hoc est, considera tecum, num instæ tristitiæ occasiones habes. Et quidem hoc loco eum iubet ratione inuenire tristitiæ consolationem: in fine vero prophetiæ eius iniustam tristitiam reprehendit, & suæ sententiæ legitimam rationem ostendit.

Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, & fecit sibimet umbraculum ibi, & sedebat subter illud in umbra, donec videret, quid accideret ciuitati.

Cùm hoc primum factum sit, prophera extremum posuit. Nam vbi narrasset Niniuitarum pœnitentiam, huic coniungere voluit Dei misericordiam & tristitiam, quæ ex hac sibi accidisset. Hoc autem loco facta intermedia explicat: videlicet, vt cùm, ver-

THEODORETI

bum domini denunciasset, ex vrbe exiit: vtque cùm tabernaculum fixisset, prædictionis finem expectauit: id quod non dubium est, quin præmœrore faceret. Cùm autem post definitorum dierum finem nihil mali vrbem illam sustinere vidisset, cum anxietate Deum precatus est. Sed tamen rursus ei consolationem machinatus est ex quadam cucurbita: vt ei placuit, statim exorta, & amplificata, & quàm plurimum foliata vmbraculo confecto, ei delectationem adhibet.

Et præcepit dominus Deus cucurbitæ, et ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbraculum super caput eius, & protegeret eum à fuis malis. Lætatusque est Ionas gaudio magno, & præcepit Deus vermi, mane in crastinum, & percussit cucurbitam, & arefacta est.

Hoc vero, Et præcepit dominus Deus cucurbitæ, posuit, non vocem iussionem hoc loco, demonstrans, sed docens, quemadmodum simulatque Deus voluit, planta ad existendum peruenit. Sic etiam supra dixit, Et præcepit dominus ceto: non voce Dei hoc factum fuisse dicens, sed voluntate: nam Præcepta, vocat voluntatem Dei, atque ita mirificus Ionas pro tristitia lætitiam suscepit. At rursus Deus sub exorientem solem radicem cucurbitæ corrupit. Et solis accessu exarescere fecit: hoc autem facto vehementius Solis radij, quàm soliti fuissent, caput Ionæ impetiuerunt.

Præcepit dominus spiritui ardoris vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & angustiatus est, & reduxit eum anima sua, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viuere. Et dixit dominus Deus ad Ionam: Valde contristaris tu super cucurbita? & ait, Valde contristor ego vsque ad mortem. Et dixit dominus, Tu pepercisti super cucurbitæ pro qua non laborasti, neque nutristi eam, quæ nata est in nocte, & in nocte periit: ego autem non parcam Ninuæ ciuitati magnæ, in qua habitant plus duodecies decem milla virorum, qui ignorant dextram & sinistram.

Iterum propheta in maiorem pusillanimitatem & dolorem recidit: & eò loci redactus est, vt vitę mortem antepoſuerit verum peccatorum sanator, & iustorum procurator, rursus prophetam interrogauit. Valde tristatus es ex cucurbita? Vt vero propheta confessus est, se eò vsque pati, vt mortem vitæ anteferret: Te, inquit Deus, vtar iudice. Considera an æquum sit, te ex cucurbita dolere, quam non coluisti, neque plantasti, neque irrigasti: sed sub auroram nata, die sequenti à verme, & sole consumpta est. Atque etiam vide, an non æquum sit me tantæ vrbi non ignoscere, quæ à me creata est, in qua habitant plusquàm duodecim myriades virorum, qui ignorant dextram, & sinistram suam, & pecora multa. Hoc igitur considerans, admirare misericordiam esse probabilem & rationabilem. Hoc vero, quod ait, Qui ignorant dextram & sinistrã suam, quidam propter simplicitatem acceperunt: mihi vero multitudo habitantium infantium puerorum designari videtur: & nimirum dictorum scopus nos ad hanc intelligentiam adduxit. Si, inquit, peccatorũ pœnitentiam non suscipi oportuit, saltem igitur conueniebat, tot millium misericordia commoueri, qui per ætatem nec sinistram, nec dextram noscebant. Ad hæc pecora innumerabilia vrbs habet, non digna, quæ pœnas pro peccatoribus luant. Quamobrem quibus de causis pœnas antetulit, eisdem etiam ætatem parululorum antepoſuit, vt non iure pœnas pro peccatis soluentium.

Hic prophetiæ finis.

Nos autem optimum maximum Dominum nostrum laudibus ornabimus, qui nolens mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, interdum sanctos viros tristari patitur, & nolentibus misericordiam largitur. Sic cùm Helias magnus pluuiam prohibuisset, tanquam legatus accedit ad seruum, dicens, Vade, & ostende te Achab, vt dem pluuiam super facrem terræ. Itaque tanta Dei benignitate vtentes beneficijs congruentem animum geramus, ex eiusdij diuinis legibus viuamus, vt ex his fructus bonos, & exoptatos percipiamus, benignitate domini nostri IESV CHRISTI, quo cum gloria patri vnà cum Sancto spiritu nunc & semper & in sæcula sæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. IONAE.

IN MICHEAM PROPHETAM
ARGVMENTVM.

DIVINI Micheæ prophetiam aggressus, domini vocem recordatus sum, quam in sacris edidit Euangelijs, cùm Iudæorum nequitiam & ingratum animum seuere accusat: Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis pullos suos sub alas suas, & noluisti. Tot & tantos viros nimirum prophetiæ dono ornatos robustis Israel vulneribus curandis præfecit. E quibus vnus Micheas, eadem prædixit, quæ admirabiles illi Osee, Ioel, et Amos: nempe qui horum temporum æqualis fuit, & si paulo ante cæperint illi in Oziæ regno prophetiam docere ingressi. Et hic in diebus Ioathan & Achaz & Ezechiæ regibus Iuda prospexit, quæ vidit de Samaria, & Hierusalem. Horum autem temporibus etiam beatus Osee prophetiam exercuit. Per plures autem Deus eadem prædicit, vt ex grau, & inueterato morbo laborantes, prophetarum multitudinem veriti, tandem aliquando ab impietate se abducerent, atque à malicia se abrumperent. Sic autem cœlestissimus Micheas prophetiam exorsus est. Matth. 23.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM MICHEAM.

AVDITE populi omnes, & auscultet terra, & omnes qui sunt in ea & sit dominus Deus vobis in testimonium, dominus ex templo sancto suo. 1.2 a

QVONIAM de Samaria & Hierusalem dixit ad se à Deo omnipotenti verba facta fuisse, accommodate non populum, sed populos in auditionem excitat, duas tribus in duo regna diuisas nõ populum, sed populos nominat, atque adhortatur omnes illius terræ incolas attendere dominum Deum omnipotentem, testificantem, simulque à diuino templo verba facientem.

Et ecce enim dominus egredietur de loco suo, & descendet, & ascendet super excelsa terræ, & commouebuntur montes subter eum, & valles tabescent sicut cera à facie ignis, & sicut aqua profluens in descensum.

Diuina scriptura docemur, Deum esse sine corpore, & non circumscriptum, & ferentem omnia verbo potentiæ suæ: quia autem in Hierusalem comparuerit, locus eius templum apposite appellatur: etenim sic per magnum Mosen lege sancit: Non licet tibi facere pascha in vlla vrbium tuarum, nisi in loco quem elegit dominus Deus tuus: inde hunc ipsum proficisci propheta dicit, & excelsa loca ascendere, & concutere montes aduentu, & valles liquescere more ceræ ad ignem admotæ. Hæc autem vt narrantur voluntate Dei fiunt, & tropicè, & per translationem intellecta, veritatem habent. Nam, Montes commotos, potentatu superbientes, & in calamitates incidentes nominat: Valles vero tabescentes, subditorum multitudinem, qui vallium instar mõtibus subiectarum sub potestate potentium viuunt, atque similiter vt aquæ impetus per præcipitia fertur, supplicia dignis irrogabo, causamque affert:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israel.

Deinde impietatis, & peccati modum demonstrans, per interrogationem & responsionem accusationem suscipit.

Quæ est impietas domus Iacob? nonne Samaria? Et quod est peccatum domus Iuda? nonne Hierusalem?

Illi Samariam idolis cõpleuerunt, hi vero Hierusalem habitantes, & ad diuinam legem in templo instituti, in assiduis iniquitatibus versabantur. Est autem attendendum, quòd quam suprà domum Israel nominauerat, hanc domum Iudæ infrà vocauit, atque naturali vsus nomine, decem tribus appellauit domum Iacob: spirituale vero nomen Israel imposuit Iudæ, propterea quòd diuinum templum obtinentes pios habuerint permultos.

Et ponam Samariam in pomorum custodiam in agro, & in plantationem vineæ: & detrahã in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo.

Tantæ vastitati solitudinum tradetur, vt eius lapides funditus deleantur, atque in fori, & vicorum, & domorum locum vineta succedant, vt vinearum custodes in ea tabernacula quædam figant.

Et cuncta sculptilia eius concident, & vniuersæ mercedes eius comburentur igni, & cuncta idola eius ponam in perditionem: quia ex mercedibus fornicationis congregauit, & ex mercedibus fornicationis destruxit.

Quoniam me posthabito erga idola obseruantiam maluit, & quasi mercedem quãdam idolis asserens: altaria & delubra dedicauit, & oblationum multitudinem attulit, vnà cum ipsis hæc hostibus tradam. Huius etiam rei eos reprehendit per prophetam Ezechielem: Facta sunt, inquit, abs re contraria quàm soleant mulieres tibi similes facere, quòd omnis meretrix mercedem accipit, tu vero mercedem dedisti tuis amatoribus. Accommodatè autem per hæc mulieres in scortatione versantes designantur, quæ libidinis mercedem accipientes, inde decimas dæmoni falacissimo attulerunt. Hoc nimirum in hanc diem quædam etiam committunt: quamobrem inquit,

Propter hoc planget, atque lugebit: ibit discalceata, & nuda faciet planctum, quasi draconum, & luctum, quasi filiæ syrenarum: quia obtriuit plaga eius: quia venit vsque ad Iudam, & tetigit vsque ad portam populi mei, vsque ad Hierusalem.

Per hæc præsignificat imperum Assyriorũ Theglatphalasar, Salmanasar, Sennacherib, à quibus decem tribus in captiuitatem fuerunt abductæ. Sennacherib Lachis, aliasque Iudææ vrbes obsedit, atque populatus est, cumque item vsque ad portas Hierusalem cum Rabsace quàm plurimum exercitum misisset, periculo didicit, vt superaturus esset neminem, nolente Deo. Quod vero ait, Faciet planctum, quasi draconum, & luctum, quasi filiarum syrenarum: sumpsit ex his, quæ circumferuntur infabulis, ignorantiæ magnitudinem ostendere volens. Quia vero soliti sunt cum cantu quodam præfice lugere, & more serpentum sibilantium ex æstuãte corde emittere anhelitum, & violentia quadam hunc edere, posuit ante dictas similitudines, cum acerbitatis plena omnibus Israel tribubus prænunciauit, præuidit alienigenas horum malis gaudituros, ad quos sermonem vertit.

Quia Geth, nolite magnificari: qui in Acim, nolite re ædificare ex domo derisum: terra asperginis derisum vestrum.

Ne vehementer ex horum calamitate perceptis gaudijs efferamini, neque eò quòd vos integri ab hac calamitate manetis, insolescatis, sed pro derisione, quam vos contra Israelitas commouentes, puluere conspersi domesticas lugete calamitates. Enachim nó alia quædam vrbs à Geth diuersa est, sed habitatores Geth Enachim appellat, ab Enach gigante procreatos, id quod ex multis locis diuinæ scripturæ cognosci potest.

Quæ habitat bene.

Demoliar vrbes eius, nec ædificiorum elegantia eis erit auxilio, neque loca munita à periculo eos tuebuntur: at vrbes vestræ funditus euertentur.

Non est egressa habitatrix Sennaam: plangite, domum iuxta eam accipiet ex vobis plagam doloris.

Quoniam vestrum casum vna vobiscum dolore neglexit, & in vos correctionibus illatis non emendata est audiens, malorum vestrorum particeps efficietur. Senna autẽ vna vicinarum vrbium fuit.

Quis cœpit in bonum ei, quæ habitat dolore?

Inde sermonem vertit ad Hierusalem. Verborum constructio implicata est, & parum aperta: hac itaque ordinatione sensus inuestigandus est? Quis incœpit in dolores habitãti bonã? Quis, inquit, ei pace fruenti, & felicitate multa auctor miseriarum extitit atque ostendit, vt non homo ei, sed Deus omnipotens irrogat supplicia, pœnas exigens eorum, quæ impie commisit: quamobrem infert,

Quia descenderunt mala à domino super portas Hierusalem.

Est ostendens quæ hæc sint, adiunxit.

Sonitus curruum, & equitum.

Hæc

Esaiæ 10. Hæc etiam per Esaiam nos docuit. Væ Assyrijs, virga furoris mei, ipse est in manibus eorum ira mea in gentem iniquam mittam, & populo meo præcipiam, vt faciat spolia, & prædam. Sic hoc loco, Quis incepit in bona habitanti dolores? quis descenderunt mala à domino super portas Hierusalem, sonitus curruum & equitum. Ego, inquit, eis omnibus bonis redundantibus dolorem attuli, cùm hostium multitudinẽ in eos concitaui: quia vero ante Hierusalẽ Lachis vrbs vastata fuit: nam Hierusalem Nabuchodonosor, Lachis vero Sẽnacherib depopulatus est, ad hanc sermonem cõuertit,

Habitatio Lachis, principi peccati est filiæ Sion, quia in te inuenta sunt iniquitates Israel.

Tu Lachis prior dabis pœnas, & quòd imitata sis decem tribuum impietatem, & quòd impietate contaminaueris Hierusalẽ.

Ideo dabit emissarios vsque ad hæreditatem Geth. Domos vanæ frustra fuerunt regibus Israel, donec hæredes adducam tibi.

Quamobrem & abs te captiuorum multitudinem hostes arripient. Hos enim emissarios vocauit, & vsque Geth terra tua vastabitur, quòd insanorum Israel regum secuta sis impietatem. In hac autem vastitate solitudinum permanebis, quoad hæredes tuos adducam: hoc est, quoad in captiuitatem abductos, liberatos rursus reducam, & paternam hæreditatem eis restituam. Quidam autem, Hæredes, interpretati sunt, Hostes: sic locum intelligentes: Habitabit in domibus vanis, Quidam vero sic: Frustra fuerunt in regibus Israel, donec hæredes adducam tibi: hoc est, hostes adducam tibi. Iuxta vero Aquilam, qui numero singulari hæredem posuit, altiorem sensum inuenimus. In vasta solitudine, inquit, eris vanas domos habitans, donec hæredem adducam tibi quem cùm procul mali agricolæ vidissent, iuxta dominicam comparationem dixerunt, Hic est hæres, venite, occidamus eũ, & habebimus hereditatem eius. Hic aduentu suo, non Lachis solam, sed & omnem orbem terrarum vanorum idolorum seruitute liberauit. Ad hæc inducit,

Matth. 21.

Quæ habitat Lachis hæreditatem vsque Odolam veniet.

Non, inquit, tibi soli vastitas inferetur, sed vsque Odolam propagabitur, & præclaram Hierusalem apprehendet. Eam enim filiam Sion appellauit: ad quam sermonem vertens, ait,

Gloria filia Israel decaluare, & detondere super filios deliciarum tuos: dilata caluitium tuum, sicut aquila: quoniam capti migrauerunt ex te.

Lugubrem accipe ornatum, à capillis auferi nitorem, & compositionem, ac aquilam imitare, pennis omnibus ad tempus denudatam secundum naturam, quæ per id tempus venari nequit, & quibus prius terrorem afferebat, non formidabilis est: huic similis tu, omni mea procuratione spoliata, hostibus facilis eris ad capiendum, nempe ab omnibus tuis incolis vacua effecta.

CAP. II.

Væ qui cogitant labores, & operantes mala in cubilibus suis, & simul in die consummabunt ea.

Nam ne noctes quidem sine iniquitate traduxerunt, quin nocte maliciam præmeditantes, & hanc cogitatione depingentes interdiu opera exequuti sint: quæ vero, & quanta, enumerat.

Quia non leuauerunt ad Deum manus suas: & desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, & rapiebant virum, & domum eius: virum & hæreditatem eius.

Cùm iniquitates explicuit, prædicit punitionem.

Propterea hæc dicit dominus: Ecce ego cogito super tribum istam mala, de quibus non auferetis colla vestra, & non ambuletis recti subito, quia tempus pessimum est.

Audacia ferocientes, & fastu tumescentes ceruices deprimam, & eruditionis magnitudine decumbere in terram cogam: atque similiter, vt reliquas tribus, hanc tribum in seruitutem propter antedicta iniquitates tradam.

In die illa fametur super vos parabola, et plangetur planctus in cantico dicentium, miseria misere facti sumus.

Hinc antedicta facile quis intelligat, nam quod suprà luctum syrenarum dixit, hunc hic plãctum in cantico vocat. Itaq; planum fit, luctum syrenarum iuxta peruulgatam fabulam vocatum esse à prophera planctum suauem in canticum surgentẽ. His, inquit, huic illatis cladibus, non modo vos lamentabuntur, qui vestras calamitates audient: sedetiã exempli causa de vobis alijs narrabunt, ac vero inter vos dicetis, quæ consequuntur:

Pars populi mei dimensa est in funiculo, & non erat, qui prohiberet eum, vt auerteretur: agri nostri diuisi sunt, propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate.

Cùm his in captiuitatem redactis, vicini ab his agros cultos dinidirent: Hoc, inquit, exaudientes luctibus & lachrymis pleni, in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter vos dicetis hæc consequentia verba diuinitus definita. Pars populo Israël ab alienigenis hostibus dimensa, nemine prohibente, iniuriamue propulsante, distributa est: ego quidem illinc eiectus sum, & datam hæreditatem non habeo: agros ad me pertinentes alij possident. Cùm sic acerba denunciauit, vtilitatis plenam consolationem affert.

In ecclesia domini nolite flere lachrymis, neque plorent super his: non enim abiecit opprobria, quæ dicit, domus Iacob prouocauit spiritum domini. Si hæ sunt adinuentiones eius, nonne sermones eius boni sunt cum eo, & recti ambulauerunt?

Non, inquit, supplicijs vobis dolor capiendus est, sed peccatum lugendum est: non verbo iniquitas confitenda est, sed opere rerum mutatio præse ferenda & profitenda est: nã operibus verba ornãtes laudat Deus.

Et prius populus meus inimicus ijs restitit contra pacem suam.

Contra leges meas faciens, semet pace priuauit.

Pellem eius excoriauerunt, vt auferrent ijsdem contritionem belli.

Propter hanc nequitiam quodãmodo sua pelle expoliatus est: cùm nimirum mea procuratione destitutus est, ex bona spe deiectus, in belli consumptionem traditus est.

Duces populi mei proijcientur de domibus deliciarum suarum, propter malas adinuentiones suas eiecti sunt.

Propter, inquit, malum institutum, & peruersa studia expulsi sunt vnà cùm ceteris reges & sacerdotes, atque delicijs, quibus prius diffluebant, priuati sunt: in terra aliena habitare compulsi, pœnas pro his quæ deliquerunt, dependunt.

Propinquate montibus æternis: surge, & ambula, quia non est tibi hic requies: propter immundiciam consumpti estis corruptione, fugistis nemine persequente.

Cùm iniquitatibus dediti sponte maliciam sequeremini, hostibus captu faciles estis effecti: in montes igitur illos accedite, quos à principio Deus, cùm illos construxit, plantauit: nam hac ratione viuendi priuati estis propter peccatum.

Spiritu flatus mendacium, stillauit tibi in vinum, & ebrietatem.

Fraudulentus spiritus in falsis prophetis loquens mendaces prædictiones tibi instillauit, indeque ebrietatem operatus est.

Et erit de stilla populi huius congregandus congregabitur Iacob: cum omnibus suscipiens suscipiam reliquias Israel, ponam auersionem eorum sicut oues in tribulatione.

Hæc, inquit, deceptio quam vobis per falsos prophetas dæmones conflauerunt, efficiet, vt vnà cum decem tribubus in captiuitatẽ incidatis, ad eam nimirum omnes abducam, communes de vobis pœnas sumẽs, quæ cùm impendebunt,

Sicut oues in tribulatione quasi gregem in medio cubilis eorum, exilient ex hominibus.

Quemadmodum enim oues quiete recubantes, cum metu plurimo surgunt: sic vos cùm hostes videritis bellum ferentes, tumultu & timore commouebimini. Deinde prædicit Sedechiæ facta, quod etiam diuinus Ezechiel præmonstrauit, cùm vas captiuitatis à Deo accipere iussus fuit, & regis illius fugam per has res præsignificari.

Ascende per diuisionem ante faciem eorum, diuiserunt, & transierunt portam, & egressi sunt per eam, & exiuit rex eorum ante faciem eorum.

Cùm sensisset Chaldæos grauiter obsidione vrbem premere, vrbis muro perfosso, cum paucis aufugit: verum captus, filiorum suorum primo cædem vidit: deindè oculis obcæcatus, vinculis constrictus, abductus fuit.

Dominus autem princeps eorum.

Non ad ferendam opem, sed ad eos perdendos.

CAP. III.

ET dicet: Audite hæc principes domus Iacob, & reliqui domus Israel: non vestrum est cognoscere iudicium, qui odio habetis bonum, & quæritis mala: diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab ossibus eorum: sicut deuorauerunt carnes populi mei, et pelles ab eis excoriauerunt, et ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut carnes in lebete, & sicut carnes in olla. Sic clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & auertet faciem suam ab eis in tempore illo, eò quòd pessime egerunt in adinuentionibus suis.

Ad principes verba facit, quibus cùm iudicandi potestas permissa fuisset, ius conculcauerunt: quare per interrogationem cum eis loquitur, Nonne vos iudicandi facultatem vobis vindicatis, vt delinquentes puniatis, innocentes impunitos dimittatis? Quomodo igitur legibus præesse constituti, à bonis operibus actiones abstraxistis? in res iniquissimas acerrime incubuistis? tantam tyrannidem in pauperes exercuistis, vt omnibus substantijs eos priuaueris? Hoc planum fecit, cùm dixit: Diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab ossibus eorum. Cùm hæc scelera in vos admiseritis, etiam si millies à me petieritis auxilium, nõ tamen

tamen vllum consequemini. Cùm sic principibus minatus est, ad prophetas sermonem vertit.

Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, & mordent dentibus suis, & prædicant super eum pacẽ, & non est data in ore eorum: sanctificauerunt super eum prælium.

Mendacia, inquit, impostores prophetæ vaticinantes, veluti quibusdam morsibus assentatione verborum populo perniciem moliebantur, contraria prophetis meis loquentes, pacem populo pollicentes: at enim eorum verba pacem habent, res vero bellum ostendunt. Cùm pacem denunciant, mala, quæ ex bello proficisci solent, accersunt: nimirum his pollicitationibus populi pœnitentiam impedientes. Quòd vero ait, Et sanctificauerunt super eum bellum: pro separauerunt posuit: hoc est, accersierunt, conciliauerunt.

Propterea nox vobis erit pro visione, & tenebræ erunt vobis ex diuinatione & occumbet sol super prophetas, & contenebrescet super eos dies, & confundentur qui vident somnia, & irridebuntur harioli, & loquentur aduersum eos omnes isti, quia non est qui exaudiat eos.

Rebus nimirum contrà, atque denunciassent accidentibus, belloque ingruente, pro pace ab eis peruulgata ritus in eos consequentur, qui hæc mendacia vaticinati sunt, quique ad somniorum confidentiam adhortati prodire verebuntur, mediaque die in tenebris vitam agent, atque noctem diem existimabunt, visorum metu vexati, multis conuitijs ab eis seducti, illos aspergent.

Verumtamen ego repletus sum fortitudine in spiritu domini iudicio, & potentia, vt annunciem Iacob impietates eius, & Israel peccata sua.

Non committam, vt similia illis præuaricatoribus legum attentem, sed sancti spiritus gratia instructus, & eius robore tectus libere populi impietatem redarguam, vt vero se palàm reprehensurum admissa ab eis scelera pollicitus est, clare, & apertè exclamat:

Audite hæc duces domus Iacob, & reliqui domus Israel, qui abominabimini iudicium, & omnia recta peruertitis: qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitatibus.

Quibus, inquit, iudicandi munus mandatum fuit, ne iuris libra vlla inclinatione lancis in alterutram partem propenderet, non accuraustis: at potius iuris rationem nullam duxistis: in iuria vt ius videretur elaborauistis: atque istiusmodi animi sententia præditi, sanguine innocentium Hierusalem compleuistis. Corruptela munerũ cum principes capti, tũ sacerdotes de iure, & alijs rebus legitimis, non sine pecunia respondentes, ministeria diuina non confici gratis sustinentes. Iam vero prophetæ aduersarijs spiritibus instructi, falsam diuinationem mercenariam habentes, & donis impostura proferentes, eaque cùm facerent, diuinitus auxilium habere se opinabantur, dicentes:

Nonne dominus in nobis est? non venient super nos mala.

Quòd in omni iniquitate versantes frustra diuina apellatione nixi fueritis, cognoscetis.

Ideò cum propter vos Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem vt custodia pomarij erit, & mons templi in lucum saltus.

Tanta, inquit, solitudinum vastitas huic vrbi clarissimæ inferetur, vt templum plantarum consitione compleatur, & similis fit spissæ syluæ: intra vero muros loca, quæ olim ciuium frequentia complebantur, similiter vt arationes, quæ extra mœnia sunt, arabuntur, & in eis sementes fient, vt nihil Hierusalem à custodia pomarij differat, quod post fructuum perceptionem, iam primo custode domum reuerso, desertum manet. Hæc sub Nabuchodonosor finem acceperunt, cùm capta vrbe, habitatores vnà cum rege captiuos abduxit: verum exactius prophetiæ finem videre est, post Iudæorum rabiem, aduersus Seruatorem nostrum effer ueiecentem: nam in hanc diem templum illud celebre euersum, omni vastitate completum est, vt videntes ignorent, quis situs fuerit olim sanctorum locorum. Quocirca quæ fie de illo templo per os prophetæ Dei benignitas prædixit, ecclesiæ aduentum, quæ credidit in dominum nostrum IESVM CHRISTVM, præsignificat, ac vero fieri

CAP. IIII.

ET erit in nouissimis dierum manifestus mons domini, præparatus super verticem montium, & eleuabitur super colles, & festinabunt ad eum populi, & ibunt gentes multæ, et dicent, Venite, ascendamus ad montem domini, & in domum Dei Iacob, & ostendet nobis viam suam, et ambulabimus in semitis eius. Quia de Sion exiet lex, & verbum domini de Hierusalem, & iudicabit inter populos multos, & arguet gentes fortes vsque in longinquum.

Vsque ad extremas terras Euangelica & diuina denunciatio peruasit, & permanauit iuxta domini prædictionem, quæ in sacris Euangelijs habetur: Et prædicabitur, inquit, hoc euangelium omnibus gẽtibus in Matth. 24.

Universidad de Deusto
Biblioteca

testimonium. Tum etiam Apostolis præcepit, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Hæc lex Euangelica atque verbum Apostolicum, cùm ab Hierusalem veluti à fonte quopiam incepisset, per omnem terrarum orbem peruagatum est, cum fide accedentibus irrigationem afferens, tum etiam videas in medijs vrbibus, & pagis, & agris, locisque desertis ædes sacras exædificatas, magnitudine, & pulchritudine præcellentes, vt ipsis montibus editissimis insigniores sint, & magis conspicuæ. Sin autem quispiam intelligat colles & montes, templa infestissimorum dæmonum, in eis olim ædificata, ille etiam sic sensum propheticum veritati conguentem inueniet. Sed hæc radicitus reuulsa, funditus deleta sunt: Dei vero templa & multitudine, & pulchritudine ad similitudinem propius sideribus cœli accedunt. Sed tamen Iudæi hæc non ita intelligenda existimant, sed hæc ipsa esse de reuersione ex Babylone prædictionem. Et certe nihil mirum est, illos stupiditate refertos sic intelligere: nam in alias eorum impietates ab hac etiam prophetia aberratio conuenit. Quòd autem quidam pij doctores eandem interpretationem in sua scripta inseruerint, non ferendum mihi, neque venia dignum videtur. Quæ nam gentes & vicinæ & longissimè habitantes post reditum in Iudæorum templum accurrerunt ad leges eorum accipiendas? ad verbum illinc proficiscens amplexandum? Inter quas nam gentes populosue sic verbum Domini iudicauit eorũ malefacta reprehendens? Et ea quę deinceps consequuntur, aperte illius interpretationis falsitatem refellunt: post enimà Babylone reditum, vt etiam his, qui sic interpretati sunt, videtur, & Gog & Magog, cum permultis gentibus Iudæis bellum intulerunt: omnesque præterea finitimi continenter cum eis bella gesserunt. Hinc quidem Idumæi, & Amanitæ, & Moabitæ: illinc vero exteræ nationes, & Samaritæ: & non ita multo post tempore à Macedonibus clades in eos inuectæ fuerunt, quas Machabæorũ libri complectuntur. Hoc autem loco propheticus sermo altissimà pacem promittit,

Matth. 28.

Et concident gladios suos in aratra, & hastas suas in falces, & vltra non tollet gens contra gentem gladium, & nequaquam discent belligerare: & requiescet vnusquisque sub vite sua, & vnusquisque sub ficu sua, & non erit qui exterreat.

Verborum veritatem asserens dicentis auctoritatem, & dignitatem auditoribus planam facit.

Quia os domini omnipotentis locutum est hæc, Quia omnes populi ibunt vnusquisque viam suam: nos autem ibimus in nomine domini Dei nostri in æternum & vltra.

Quòd nihil ex his ad Iudæos accommodari possit, res ipsæ testantur: hi enim de Hierusalem dejecti, cùm in totum orbem dispersi, & errabundi solum vertissent, ex lege rem sacram facere non poterant. Propheticus sermo promittit eos, qui crediderunt in nomine Domini, ire in æternum & vltra. Quòd vero post domini aduentum tempus hæc præsignificent, res pene ipsæ loquentes rursus testimonio sunt. nam ante constitutum Romanum imperium crebræ inter se seditiones commouebantur, quia singulis nationibus separatim imperia erãt. Atqui omni imperio ad Romanos translato, & cuiusque gentis regno deleto, summa pax toto orbe terrarum constituta est, vt non amplius gens cum gente bellum gerat, sed propter pacem diuinitus factam, bellica instrumenta in rustica conuerantur. Iam vero agris colendis dantes operam, tuto hinc bonis fruuntur, omniaq; alia munia, quæ obiri possunt tempore pacis exercent, ac ex his partim varijs artibus vacant, partim mercaturam exercent, partim nauicularium faciunt: quidam perfectionem exoptantes, diuitijs redundantibus Dei viam, & erga Deum studium anteponunt, hinc; vitam æternam assequuntur. atque ad hæc adijcit,

In diebus illis, & in tempore illo, congregabo eam quæ contrita est, & quæ electa fuerat sospitatem, & quam repuleram: & ponam contritam in reliquias, & repulsam in gentem fortem.

Et docens plane, vt non de Iudæis hæc loquitur, apposuit,

Et regnabit dominus super eos in monte, ex hoc nunc vsque & in sæculum.

Si nimirum Iudæorum regnum in Sion permansisset, & assidue æterna Dei procuratione curarentur, iure Iudæi hanc sibi prophetiam arriperent, & merito similiter hæc interpretati, vt solent Iudæi, cum illis consentirent. Sin autem Iudæorum regnum dudum extinctum est, longissimeque habitantes ab Hierusalem, seruiunt in extremis terris, atq; Dei procuratiõe denudati sunt: ne iccirco amplius nugas suas nobis proferant, veritatisq; doctores veritati patrocinentur. Cõtritam aũt, & electam, animas pietati seruientes vocat, propter quas vnigenitum Dei verbum carnis assumptione humanę in terra visum, cum hominibus versatum

est, ipsumq; horum testis est ad Iudæos verba faciens: Non est opus medico valentibus, sed male habentibus. Et, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Idcirco Publicanum, & meretricem, & latronem, atque eiusmodi congregans, & eorum mores in melius commutans, Ecclesiam sanctam constituit, eis imperans ex hoc nunc, & vsque in sæculum: atque sic de Ecclesia gentium vaticinatus propheta, ad sermones contra Hierusalem redit.

Matth. 9. Marc. 2.

Et tu turris gregis caligmosa filia Sion ad te veniet, & ingredietur principatus, et primum regnum de Babylone.

Ita etiam mirificus Esaias, ac potius Deus omnipotens ex illius ore tropice eam nominat, cùm dixit: Plantaui vineam Sorech, & torcular extruxi in ea. Et subiunxit: Et turrim ædificaui in medio eius, templum sic appellans, per quod custodire vineam arbitrabatur. Hanc Micheas turrim caliginosam & squalidam vocat, propter habitantium impietatem: nam cum legibus Dei reipub. temperata nitorem inquinarunt, iniquitatem veluti squalentè & sordidam domum quandam introduxerunt: hisq; præterea minatur Babyloniorum exercitum, quorum gubernacula statim vt Nabuchodonosor suscepit, bellum mouit, tertio anno regni Ioachim: quare illud regnum nominauit primum regnum, quia simulatque rex factus est, Nabuchodonosor bellum intulit. Deinde per simulationem interrogat,

Esai. 5.

Et nunc quare cognouisti malum? numquid rex non erat tibi, aut consilium tuum periit? quia obtinuerunt te dolores sicut parturientem.

Quæ in discrimen fortunarum veniisti, præsertim cùm in cõsilio haberes, qui quod opus esset, inuenire possent, & regem huius rei causã à me expetisses, vt pro te belli pericula susciperet, quem statim vt petiisti, tibi dedi? Condisce igitur consiliariorum tuorum prudentiam, & regnum regum nihil tibi auxiliaturum.

Dole, & viriliter age filia Sion quasi parturiens.

Similiter, inquit, vt mulier vicina ad pariendum dolores suscipe, & perinde vt illa impendentia mala conspiciens, te dolorum aculeis vexa.

Quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & venies vsque ad Babylonem: inde liberabit te, et redimet te dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum.

Ne, inquit, à malis tibi impendentibus te speres liberatum iri: hac enim vrbe te pelli oportet, atque cùm abduceris hinc, inter faciẽdum iter vt casus feret, diuersari quàm item diutissime habitare in regione Babylonia, longoque post tempore libertatem assequi, & in patriam redire. Vt vero sic captiuitatem & reditum eis vaticinatus est de Scythicis gentibus prædicit, quod post reditum eis bellum inferent.

Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, & populi multi, dicentes, Insultemus & gaudeamus, & videant in Sion oculi nostri: ipsi autem nescierunt cogitationes domini, & non intellexerunt consilium eius, quia congregauit eos vt manipulos areæ.

Congregat dominus non cogens, neque violenter vrgens, sed appetitibus concedens, & libero arbitrio cedens: verum hæc cùm alios prophetas explanaremus, docuimus.

Surge, & tritura eos filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æreas, et comminues populos multos, & consecrabis domino multitudinem eorum, & robur eorum domino vniuersæ terræ.

Mea procuratione & prouidentia tecta tanquam cornibus ferreis, & vngulis ex ære confectis vsa robore tibi à me suppeditato eos omnes prorsus perdes, funditusque delebis. Victoriam autem, quam ex eis referes, mihi attribues, aperteque profiteberis, me hanc tibi dedisse.

CAP. V.

Nunc obstruitur filia obstructione, angustiam posuit super nos: in virga percutient super maxillam tribus Israel.

Illi, inquit, non finem prospicientes, tanquam obstructione quadam exercitu vrbem omni ex parte circumsidebunt, eam se capturos sperantes, ac omni crudelitate inhabitantes se vsuros esse, sibi pollicentes: hoc enim, inquit, cùm dixit, in virga percutient super maxillam, quod eiusmodi plaga maiorem notam ignominiæ inurat. Verum ne timeas, nam à me curaberis, non propter ergà me tuum studium, & beneuolentiam: sed propter eum regẽ, qui ex te secundum carnem nasciturus est: hocq; plane docens intulit,

Et tu Bethleem domus Ephrata nequaquam minimaes, vt sis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, vt sit in principem Israel: & egressus eius abinitio à diebus sæculi.

Causam quare illustris habenda sis habes, qualem nulla totius orbis vrbs: nam in te secundum carnem nascetur ante sæcula ex patre

Universidad de Deusto
Biblioteca

patre genitus. Cuius egressus ab initio hoc Euangelij proœmio planè simile est. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Est etiam simile his, quæ
Psal. 109. à Deo per Dauid dicuntur, Ex vtero ante luciferum genui te. Hic igitur ante sæcula in principio apud Deum Deus verbum, & hinc exitus ab initio habens. In te, inquit, carnis genituram accipiet, & quæ minima ex millibus Iuda existis, te splendidam, & illustrem efficiet. Iudæi vero nostri temporis hoc ad Zorobabel accommodare attentarunt, aperte veritatem oppugnantes, neque cùm audiunt rubore perfunduntur, quòd huius egressus ab initio à diebus sæculi. Et vero post captiuitatem Zorobabel Babylone natus fuit, atque à loco nomen duxit. Veteres Iudæi non similiter, vt hi nostræ ætatis, hanc prophetiam intellexerunt:
Matth. 2. sed multis annis post Zorobabel ab Herode interrogati, vbinam nasceretur CHRISTVS, hoc ei testimonium attulerunt. Hinc igitur patet, quàm peruersè Iudæi nostræ memoriæ sensum prophetiæ interpretentur. Sed horum temeritate relicta, ad ea quæ deinceps consequuntur, explananda pergamus.

Propterea dabit eos vsque ad tempus parientis: pariet, & reliquæ fratrum reuertentur ad filios Israel.

Vsque eo, inquit, tolerabis, & tua procuratione Iudæos curabis, quoad pariens pepererit. Ecclesiam vero designat, de qua E-
Esa. 54. saias clamat: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis, quia plures filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum: qui autem, inquit, ex hac nascentur Israel fidelibus coniungentur. Ex Israel enim diuinus Apostolorum chorus extitit, & post eos electi à domino Septuaginta discipuli, & post resurrectionem in vnum congregati centum viginti, & quingenti: quibus simul congregatis dominus visus fuit: & tria millia, & quinque millia, quos piscator Petrus expiscatus fuit: multaque millia, de quibus diuinus Iacobus di-
Actor. 21. xit Paulo cœlestissimo: Vides frater, quot millia sunt in Iudæis qui crediderunt. Vna igitur hinc & illinc ecclesia efficiatur, & in his ex Bethleem Dominus habit.

Et videbit, & pascet gregem suum in fortitudine domini, & in gloria nominis Dei sui erunt: quia nunc magnificabuntur vsque ad terminos terræ.

Et sane sacrosanctam Dei Ecclesiam videas dominico nomine glorioſe ornatam esse, & vbique terrarum, & maris, Dei nomen summis laudibus celebrari: de quibus nihil Iudæi demonstrabunt factum fuisse ante aduentum domini, & conseruatoris passionem, & gentium vocationem. Cùm vero longis post temporibus hæc futura essent, à rebus, quæ paulo post illa tempora acciderunt, prædictionis futurorum fidem facit. Vt vero, inquit, noscatis: quàm multo veracissima vaticinia mea sint, eorum pignus habete præsentia, quæ deinceps narro.

Et erit hæc pax, Assyrius quando superueniet in terram vestram, & cùm ascenderint super regionem vestram.

Hæc itaque à me habete pignora rerum, quas futuras prædico, quòd bellum vobis inferentem Assyrium perdam, & pacem vobis altissimam faciam. Et erit hæc pax, cùm Assyrius superuenerit in terram vestram, & cùm ascenderit super regionem vestram: dabo enim vobis pacem, cùm ille superuenerit præter omnem humanam spem.

Et consurgent super eum septem pastores, et octo morsus hominum, & pascent Assur in gladio: & terram Nebrod in foueis eius: & liberabit te Assur, cùm veniet super terram vestram, & cùm ascenderit super terminos vestros.

Ex his aperte edocti sumus, vt etiam in Babylone Assyrius regnauerit. Nam Nebrod, vt mirabilis Moses docuit, tyrannide vsus, Deut. 10.
primo Babylonem sibi subiecit. Fuit autem, inquit, principium regni eius Babylon, Orech, & Chalane. Septem vero, ait, in eum reges concitabo: Pastores enim reges vocat: & octo plagis humanis circumplicabo. Belli vero impetus dicit in eum factos, sic enim vocat morsus hominum, ac pariter significat Babylonis expugnationem: nunc quidem, inquit, hunc in eiusmodi mala conijciam. Nec vero ita multo post eum, qui ei successerit, & Babylonem vrbem regiam constituerit, funditus perdam: nec ei erunt auxilio muri fortissimi, neq; extra hos cingentes fossæ eum vindicabunt. Tu vero his liberaberis, nõ tum modo, cùm in eos alios hostes concitabo, sed hoc etiam tempore, cùm magnis copijs vrbem tuam impetentibus, angelica opera occultam perniciem eis inferam, cùm sic tunc facta pignora dedit eorum, quæ postea futura essent. Ad hæc illa rursus sermonem vertit, docetque quemadmodum qui Bethleem nato Domino crediderunt sacri Apostoli, & vnà cum his diuinæ declarationis ministri electi alijs gentibus Euangelicam doctrinam afferent, ac vero sic ait:

Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum

pulorum multorum, quasi ros à domino cadens, & quasi agni super gramen, vt non congregetur quisquam, neque sit in filijs hominum.

Cùm hic saluatos reliquias vocat, tum alibi. Si fuerit numerus filiorum Israël vt arena maris, reliquiæ saluabuntur. Perinde, inquit, vt ros est cœlo delapsus, qui crediderunt, atque Euangelicam declarationem gentibus attulerunt, orbem terrarum irrigabunt: & quemadmodum agni gramen consumunt, sic hi graminis instar impietatem insitam in terrenis animis facile destruent, vt non amplius eiusmodi hominum collegia inueniantur. Quia vero dæmones ex incurabili morbo laborantes permanserunt, iure spiritus sanctus cum exceptione prædictionē fecit, vt non congregetur quisquam, neq; sit in filijs hominum. Itaque, inquit, nullum cõllegium ex hominib⁹ impijs coactum reliquum inuenietur. Cùm rori & agnis eos cõparasset, & per hæc non satis eis potestatem à Deo datam explanasset, aliam dictis similitudinem attulit.

Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis, in saltu, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum, quomodo si pertranseat & dissipans rapiat, & non sit, qui eruat.

Apostolorum principia roris similia iaciebantur: & quemadmodum agni impietatis gramen depascebantur, doctrina & miraculis tanquam agni in medio luporum
Matth. 10. versantes, iuxta domini prædictionem: Ecce, inquit, mitto vos sicut oues in medio luporum. Postea vero quàm orbis terræ Euangelij declarationem suscepit, & reges, & imperatores ad numerum ecclesiæ adscripti sunt, in veritatis hostes metus incubuit. Et quidem hi iumentorum similes facti, metu & horrore complentur ex omnibus partibus auxilio destituti. Hi vero qui Euangelicam doctrinam docent, leoninos animos gerentes, & robur cum summa libertate, mendacijs patrocinantes, veritatis verbo expugnant: tum inquit,

Eleuabitur manus super eos, qui tribulant te, & omnes inimici tui perdentur, & erit in die illa, dicit dominus, interficiam equos tuos de medio tui, & disperdam currus tuos, & subuertam ciuitates terræ tuæ, & auferam omnes munitiones tuas.

Neque in posterum ab illis expelleris, quin ipse eorum templa demolieris: hi nimirum qui ex Israel crediderint, hoc robur animi adipiscentur: qui autem in perfidia permanserint, suo regno despoliabuntur, & omnino peditatu et equitatu priuabuntur, neque vrbes mœnibus munitas habebunt. Sed & hæc, inquit, tibi bono erunt.

Et inquit, Auferam maleficia tua de manibus tuis & qui loquuntur, non erunt in te: et disperdam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui, & vltra non adorabis opera manuum tuarum, & succidam lucos de medio tui: & demoliar ciuitates tuas: & faciam in ira, et in furore, vltionem in gentibus, pro eo, quòd non audierunt.

Et qui loquuntur, non erunt in te. Loquentes vocat diuinatores. Et nimirum ex ipsis rebus hæc facile intelligi possunt: nam post Dei conseruatoris nostri incarnationem, cùm Iudæi gentium pietatē viderent, & ab errore liberationem, inuiti quidem ipsi a cultu idolorum se remouerunt: videntes enim eos, qui sunt extra legem sapere, palàm verentur impietatem admittere. Itaque eis prædicit, & quod suis vrbibus pellentur, & quòd in gentes dispersi idolorum errore liberabuntur. Ac postquam cõtra eos hanc tulit sententiam, rursus eos in iudicium accersit, ac montibus permittit iudicandi potestatem: non vt animatos appellans, neque vt ad rationis participes verba faciens: sed quia montes, & inter hos positi saltus & valles, modò Assyriorum cadauera excepissent, angelica opera interfectorum, modò Scythicarum gentium innumeras cædes, ex montibus & collibus eorum quæ in his gesta sunt, memoriam renouat.

CAP. VI.

AVdite quæ dominus locutus est, surge iudicare apud montes, & audiant colles vocem tuam.

In montes conijce oculos, qui meo auxilio hostium tuorum cadauera susceperunt: & si potes, libere loquere: ac non os tuum beneficij magnitudo obstruat. Verum quoniam hoc præstare non potes, ego sermonem suscipiam.

Audite montes iudicium domini, & valles fundamenta terræ: quia iudicium domini aduersus populum suum, & cum Israel iudicabitur.

Nam cùm rationis capaces ex rationis stupiditate & penuria laborent, inanimos in eos iudices dabo.

Populus meus quid feci tibi? aut quid contristaui te? aut in quo molestus fui tibi? responde mihi.

Inimicitiarum causam affer: redargue, si qua molestia à me affectus fuisti. Et cùm nihil dicere valentem, eum tacere necesse fuisset, iustis de causis intulit,

Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis redemi te: et misi ante faciem tuam Moysen,

&

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Aaron, & Mariam. Populus meus recordare, quid cogitauerit aduersum te Balach rex Moab', & quid responderit ei Balaam, filius Beor, de Schenis vsque ad Galgal, vt cognoscerent iustitias Domini.

An igitur hoc tanquam iniuriam tibi factam affers, quòd te, cùm acerba Aegyptiorum seruitute liberassem, Mose, & Aarone mirificis viris, & illustrib' vius administris, tibi solidam libertatem donaui: tum etiam, cùm ne cura quidem necessaria mulieres destituendas censuissem: his Mariam, prophetiæ gratia cumulatam, præfeci. Si vero hæc obliuisci tibi libet, saltem veniat tibi in mentem, quid effecerit Balaam: causas considera, cur eum Balach accersuisset: & quèadmodum ille meo robore instructus, non maledictionem vobis, sed benedictionem attulit, & tamen cùm hæc omnia effecerim, non abs te iustitiæ meæ præmia postulo, sed meam iustitiam planam facio: nam quæ pollicitus progenitori vestro fueram, ex ea pactione confeci. Cùm hunc sermonem tanquam Dei personam sustinens habuisset, & populi robustum & inueteratum morbum cerneret, pro populo pietatis rationes excutit, dicens:

In quo apprehendam dominum, suscipiam Deum meum excelsum? si apprehendam eum in holocaustis, in vitulis anniculis? si suscipiat dominus in millibus arietum, vel in decem milibus hircorum pinguium? si dabo primogenita mea pro impietate? fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?

In quo apprehendam &c. Quomodo compensabo eum qui mihi tot, & tanta bona conciliat? quibus retributionibus vtar? si apprehendam eum in holocaustis? Et deinceps: Non, inquit, vitulorum multitudo, non vniuersa armenta, non decem milia caprarum (nam χιμάρους vocat capellas anniculas) non infantes primigenij ad sacrificium Deo allati, me de peccatorum multitudine absoluere possunt. Si vero hæc omnia ad peccatorum expiationem non satis sint, quibus Dei beneficia cõpensabo? Cùm ita humanas rationes adhibuit, rursus Deum interrogantem inducit.

Annunciatum est tibi homo, quid bonum, aut quid dominus quærat à te: Nisi vt facias iudicium, & diligas misericordiam, & paratus sis ambulare post dominum Deum tuum.

Hoc idem Deus omnipotens ex ore Dauid omni genere sacrificiorum spreto dixit, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues: cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero non dicam tibi, meus enim est orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, an sanguinem hircorum potabo? immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Idemque alio loco: Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet. Eadem hæc apud omnes prophetas inuenias. Hoc loco dicit præcepta eius esse explicata, & in promptu expedita. Iustitiam te curare volo, & erga proximum humanũ esse, & per omnia Deo factori obtemperare. Hæc autem per Mosen lege sanxit, Diliges dominum Deum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & proximum sicut te ipsum: his abs te obitis,

Psal. 50

Vox domini cuiratæ clamabit: & saluabit timentes nomen eius. Audi tribus: Et quis ornabit ciuitatem? nunquid ignis, & domus iniqui thesauros iniquos, & cum iniuria iniquitates?

Quemadmodum nõ ornatum vibi ignis affert, sed incendium, & perniciem molitur: sic ad iniustitiam proclivitas cum audacia, & contumelia facta, damnum, & cladem vtentibus adhibit.

Si iustificabitur in statera iniquus: & in sacculo pondera fraudulenta, de quibus diuitiæ impietatis suæ repleuerunt: et qui habitant in ea locuti sunt iniqua, & lingua eorum exaltata est in ore eorum: & ego crucians te propter peccata tua: tu comedes, & non saturaberis.

Præter impietatem committebant ei, quæ ante damnauit: stateram & pondera iniqua possidentes, scelerate diuitias congregantes, verbis mendacibus linguam inquinantes. Quamobrem, inquit, tui vlciscendi initium faciam, & de iniquitatibus pœnas repetam, crebrisq; & exaggeratis malis te cumulabo. Hoc designat, cùm ait: Tu comedes, & non saturaberis: tenebris miseriarum adeo implicabo, vt ne fuga quidem liberetis.

Et quicunque saluati fuerint, gladio tradentur: tu seminabis, & non meteris: tu premes olivam, & non vngeris oleo: & vuam, & non bibes vinum: & despoliabuntur legitima populi mei.

Ac docet, vt non hoc loco de legitimo diuino loquitur, sed de iniquo, & scelerato instituto vitæ, cum subiunxit:

Et omnia opera domus Achab.

Cùm enim illam impietatem æmulatus sis, his malis cumulabere, vt qui calamitates vobis accidentes videant, sibilo magnitudinem significent. Vt vero hæc omnia prophe-

pheta dixit, lamentatur, quod in multis à se fermonibus habitis, veluti perdiderit operam.

CAP. VII.

VAE mihi, quia factus sum, sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemos in vindemia, cum non sit botrus: comedere primitiua desiderauit anima mea.

Similis factus sum spicas excidentes colligentibus, aut exquirentibus racemulos à vindemiantibus prætermissos, nullum enim inueni obedientiæ botrum: cùm tamen non parum inuenire exoptassem quid dam præstabile, & primitijs dignum. Hoc ostendit, cùm dixit: Comedere primitiua desiderauit anima mea. Quia vero primigenia Deo offerebantur, non abs re desiderabile & luculentum pimitiuum appellauit: & hæc tropice enunciata, plana facere volens, subiunxit,

Væmihi, anima, quia perit sanctus de terra: & qui corrigat in hominibus, non est.

Deinde peccata enumerat. Iudices, inquit, contra innocentes iniquam sententiam ferunt, & cædes iniquas facere aggrediuntur: ex reliquis vero hominibus quisque plus experens, rem proximi ad se conuertit. Iudex vero, cui est potestas permissa ex legibus iudicandi, non expectat vt illi munus deferatur, sed ipse petit, munerum corruptelis, animo vitiato præditus. Princeps enim, inquit, & iudex verba pacifica locutus desiderium animæ suæ est. Cùm enim munera accepit ab his, qui iniuriam inferunt, desideratam victoriam litis pollicetur. Quamobrem, inquit,

Auferam bona eorum quasi tinea comedens, & ambulans super regulam, in die speculationis tuæ.

Quemadmodum tinea intra lignum subiens, omne lignum corrumpit: sic te consumet sententia cõtra te pronunciata in die vltionis. Hanc enim speculationem appellauit: hoc est, Dei in illa die aduentum. Deinde voce lamentabili misericors pater, erudienti similis, ait,

Væ, væ, vltiones tuæ venerunt: nunc erunt fletus eorum. Nolite credere in amico: neque sperete in duce: ab ea, quæ tecum cubat, custodi ostia oris tui. quia filius contumeliam facit patri: filia surgit aduersum matrem suam: nurus contra socrum suam: inimici hominis viri domestici eius.

Hæc vero cùm fient, inquit, non amicus amico erit auxilio, non rex subditos curabit, non coniunx mariti cura tangetur: sed quisq; suæ salutis curam suscipiet, effugium malorum adeo vehementer perscrutans, vt ne patri quidem filius honorem iustum tribuat, neque filia matri legitimum officium præstet, nurui vero nulli curæ erit sua socrus: omnia veluti in seditione quadam accidentalius alium despiciet, & contemnet: & vix propriam salutem procurabit. Et illi quidem sic affecti erunt: ego autem, inquit pro pheta,

In domino contemplabor: expectabo Deum saluatorem meum.

Et ostendens, quis expectationis fructus, dixit,

Exaudiet me Deus.

Ad hunc modum cùm docuit spei lucrũ, rursus Hierusalem personam induit, & ad Idumæam verba facit, quæ semper inimica & hostis erat.

Ne insultes mihi inimica mea, quia cecidi & resurgam: quia si ambulauero in tenebris, dominus illuminabit me.

Resurgam diuina curatione subleuatae ipse, in tenebris agenti mihi suam lucem afferet. Nunc vero iram Dei sustinebo, quia peccaui contra eum: cognosco enim vltionis æquitatem, cùm peccati magnitudinem considero. Sed tamen expecto iustum iudicium aduersus eos, qui bellum intulerunt. Etsi enim ego pœnas persolui de his quæ deliqui, tamẽ illi iniuste contra me vsi sunt voluntate, & tentẽra. Eundem intellectum habet hoc quod deinceps ait,

Donec iustificet causam, & faciat iudicium meũ, & educat me in lucem, & videbo iustitiam eius: & videbit me inimica mea, et operiet eam confusio, quæ dicit ad me, Vbi est Deus tuus?

Etsi non iniuste ab eo condemnata sum, at contra illos iura permulta habeo, & ea de causa diuinam sententiam expecto, quando hanc latam videbo, & illorum seruitute liberata ero, videbit inimica mea me, & operiet eam confusio, quæ dicit ad me, vbi est Deus tuus? Non vero solum hæc videbit meam felicitatem, & Dei mei robur, in quem maledicta intentauit, sed & ego videbo eius infelicitatem.

Oculi mei videbunt eam: nunc erit in conculcationem, sicut lutum in viis: dies lutea lateris deletio tua: & repellet legitima tua dies illa: & vrbes tuæ venient in conclusionem, et in diuisionem. Assyrii: & ciuitates tuæ in diuisionem à Tyro vsque ad flumen.

Quemadmodum lutum ad fingendos lateres comparatum foras proiectum à prætereuntibus conculcatur, & dissoluitur, vt nihil valeat ad id, quod informatum erat: sic exposita eris omnibus, & captu facilis, ab omnibus vicinis destructa, & conculcaratiũ leges tuæ iniquæ finem accipient, & vrbes

Universidad de Deusto
Biblioteca

obsidione prementur. Hanc enim vocauit conclusionem. Et multitudo habitantium ab hostibus dissipata, seruire cogetur. Cùm autem aliæ vicinæ vrbes Iudæorum calamitatibus gauderent: accommodate Tyri & Syriæ, & aliarum vrbium meminit vastatarum ab Assyrijs & Babylonijs: & quænam hę sint explicat, ab ipsis finibus planas eas faciens, cùm dixit:

A mari vsque ad mare, & de monte vsque ad montem.

Hoc est, à mari rubro, ad orientem pertinens, vsq; ad mare, ad occidentem vergens: & à monte Idumæorum vsque ad montem Libanum, omnes interpositi hostibus tradentur. Hoc enim intulit, cùm adiunxit:

Dies aquæ & tumultus.

Instar aquæ præcipitantis multitudo exercitus illius impetum faciet, & terræ vastitatem solitudinum inferet: ad necem vero, & incendia habitantes dabit: & causam affert,

Propter fructu inuentionum eorum.

Atque cùm ita finitimis futura vaticinatus est, pacem, quę post reditum futura erat, prænunciat.

Pasce populum tuum in virga tua, oues hæreditatis tuæ.

Et cùm homines vocasset oues metaphoricè, perstitit in metaphora.

Habitantes in saltu solas.

Ab omnibus gentibus, inquit, separatos, & propriam habentes legem. Quòd verò dixit, In virga hæreditatis tuæ: Iuda tribum significat: illa enim post reditum alijs præerat, cùm diuisio non amplius tribuum existeret. Deinde docens, vt omnem terram, quam ante captiuitatem tenuissent, post reditum possidebunt, intulit,

In medio Carmeli pascentur, Basanitim & Galaaditim iuxta dies pristinos, & iuxta dies egressionis tuæ de terra Aegypti, ostendam eis mirabilia.

Quantum, inquit, vobis cùm ex Aegypto fuissetis egressi, terram donaui, tantam vobis cùm Babylone reuerteritis, dabo miraculorum editione, perterrefacicus bello vos lacessere aggredientes. Hæc vero cùm gentes videbunt, confusione complebuntur: & suarum virium infirmitatem sentientes, edent quæ sequuntur:

Ponent manus super os suum, aures eorum surdæ erunt: lingent humum sicut serpentes, quæ trahunt terram: turbabuntur in conclusionibus suis super domine Deo nostro: formidabunt, & timebunt à te.

Tuam repente enatam felicitatem, & à me suppeditatum subsidium cernentes, non absurda verba in te loqui audebunt, sed serpentum more in terra repentium, procumbent, facere aut dicere nihil audentes. His sermonibus confectis, propheta diuinam bonitatem erga homines stupens, exclamauit.

Quis Deus sicut tu? auferens iniquitates, & transcendens iniustitias, his qui reliqui sunt de hæreditate tua.

Incredibili, inquit, bonitate, & verborum narrationem vincenti, vtens dominus, non repetis ab hominibus pœnas peccatis dignas, sed corrigens, vbi vides exiguam mutationem animi, præteris peccata, præteris impietates, quod sanè populo tuo nunc præstitisti.

Non testimonium iram suam, quia volens misericordias est. Psal. 102.

Hoc simile est dictis Dauid, Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur: non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis: & mirabilis Micheas clamat, quòd iram non diutissime seruauit in redargutionem & testimonium iniquitatis populi, sed misericordia vtès reuertetur.

Reuertetur & miserebitur nostri, demerget peccata nostra, & proijcientur in profundum maris omnia peccata nostra.

Per similia his Deus omnipotens ex ore Esaiæ exclamat: Ego sum, ego sum ipse, qui Esaiæ 43. deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor. Hoc certè admirabile, quòd non solum ignoscit, sed etiam memoria sua pellit peccata, & tanquam in profundum in obliuionem tradit. Hoc enim explicans mirabilis Micheas, dixit: Demerget peccata nostra, & proijcientur in profundum maris omnia peccata nostra: quemadmodum id, quod in profundum maris abijcitur, penitus non extat: sic, inquit, peccata nostra funditus obliuio obruet, propter pactiones cum maioribus nostris factas, & hoc explicans, infert:

Dabis veritatem Iacob: misericordiam Abraham, sicut iurasti patribus nostris iuxta dies priores.

Sic etiam beatus Dauid ait: Memor fuit Psal. 104. in sæculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham: & iuramenti sui ad Isac: & statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum. Et illorum quidem peccata in profundum maris dominus proiecit: nostra vero in sacro & diuino lauacro delet: cuius mare rubrum, iuxta diuinum Apostolum, typus fuit: quod cùm populus transmisisset, seruitute liberatus fuit. Et nos, secundum illum typum, per lauacrum, diaboli tyrannide liberati, propriam salutem

tem accurabimus, assidue benefactorem laudibus ornantes, & illius leges sequentes, & à sanctis tritam viam tenentes, vt vnà cum ipsis ad bonum vitæ finem perueniamus, benignitate & misericordia Domini nostri Iesu Christi, quo cum patri gloria vnà cum Sancto spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. MICHEAE.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM BEATI NAHVM.

CVM Niniuitis timorem iniecissent Dei minationes, quas rursum eis Ionas declarationem attulerat, eosque scelerum suorum acerrime pœnituisset, salutem assecuti fuerunt: nam pro extrema pernicie, quæ eis intentata fuerat, à Deo misericordiam consecuti sunt: verum paucis post diebus in huius ineffabilis Dei benignitatis obliuionem adducti, ad pristinam malitiam reciderunt: atque mille iniquitates in se admiserunt: & bellum populo Israelitico fecerunt: & decem tribus in seruitutem redactas, Theglathphasar, & Salmanasar captiuas abduxerunt: tum vero Sennacherib, cùm Iudææ bello illato alias vrbes obsidione cepisset, & saeuersus Hierusalem exercitum misisset, in ipsum Deum omnipotentem impium vibrauit, maledicta intorquens, sed repente clam vnius angeli opera multa eorum millia interfecta fuerunt. Et vero ipse rex ex hac plaga elapsus, ac præco diuinus in sua regia, à suis filijs, quam effugerat plagam, accipit: ac non ita multo post regnum Babylonem translato, hoc vniuersum regnum genus deletum est, vrbs solitudinum vastitati tradita fuit. Hanc Niniuitis perniciem mirabilis Nahum propheta prædicit, diuino spiritu afflatus, atque ex his, quæ vaticinatur, docet, vt diuina prouidentia omnia curentur, vtq; actæ vitæ vnumquemque rationem reposcit: atque ideirco Israel, quia impie egisset, Assyrijs tradidit: ac rursus ab Assyrijs, quoniam efferatissime, & crudeliter hos inuasissent, per alios pœnas exegit: neque ei suæ, & libidini obtemperarent, & quàm latissime in omnes suum imperium propagarent. Nec vero eorum conatibus, quò minus in actum venirent, Deus repugnauit, quoniam per eos ab Israel pœnas sumeret. Vt vero, ne sua virtute se omnes alias vrbes vicisse existimarent, ad ipsius Hierusalem muros multa eorum millia interfecit. Has prædictiones præstabilis Nahum prophetia habet: reliquum est, vt verba explanare ingrediamur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM NAHVM.

ASSVMPTIO Niniue. Liber visionis Nahum Helkesæi.

SANCTISSIMI spiritus benignitas varijs modis erga mirificos prophetas suam vim ostendés, quibusdam visa quedam suggessit, vt diuino Esaiæ, Micheæ, Danieli, Ezechieli, & Zachariæ: quibusdam vero per sonitum, quæ volebat, infundebat, vt audire se arbitraretur illi quendam loquentem: alios spiritu prophetico afflabat, & ex illorum ore quæ volebat, loquebatur: gratia nimirum prophetica repente eorum mentem corripiens, & à rebus humanis eos abducens, & abstrahens, dantes operam, & asseruientes verbis propheticis, efficiebat. Hanc igitur assumptionem appellauit mentis raptum, & à rebus humanis traductionem. Rapta, inquit, mens mea à diuino spiritu, quæ Niniue essent euentura, præuidit.

Deus æmulator, & vleiscens dominus in aduersarios suos. & tollens ipse inimicos suos.

Cùm contra Hierusalem, rabie flagrantes, verbis conuitiosis Deum omnipotentem perfudissent, iure eos aduersarios, & hostes vocat, & perniciem minatur. Æmulationem vero iustam iram appellauit. Sic etiam legislator inquit: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea, neque coles. Ego sum dominus Deus tuus, fortis, Zelotes, ignis consumens. Sic item magnus Helias inquit, Zelo zelatus sum pro domino omnipotenti Deo Israel: hoc est, contra impie in Deum agentes acerbitate afficior.

Exod. 20.

3. Reg. 19.

Dominus patiens, & magnus fortitudine, et mundans: non faciet innocentem.

Non, inquit, statim pœnas sumit, sed diutissime patiens est. Huius rei vos Niniuitæ testes estis, qui cùm vos pœnituisset actæ vitæ: salutem assequuti fuistis: & rursus cùm plurima malicia contaminati fuissetis, non pro hac quàm mox pœnas dedistis, sed diutissime hominum iniquitates ferens, nouit etiam non pœnitentibus supplicia irrogare. Hoc enim explicauit, cùm dixit, Non faciet innocentem: hoc est, eum, qui supplicijs digna commiserit, non impunitum dominus relinquet.

Dominus in consummatione, & in commotione via eius.

Non amplius Deus omnipotens vobis misericordiam largietur, sed perniciem inferet. Huic simile est illud Psalmi dictum: Omnes viæ Domini, misericordia & veritas. Hæc non solam misericordiam, sed etiam punitionem iustam habet via, cùm hic, tum illic actio intelligenda est.

Et nubes pulueris pedum eius.

Accommodatissime puluerem itineri attribuit. Vult autem dicere, quòd iam non amplius longa patientia vtetur, sed perniciem vobis inferet, vndique malorum cumulo in vos accersito, ac docens, vt facile quodlibet illi visum fuerit, efficit: subiunxit,

Increpans mare, & exiccans illud, & omnia flumina ad desertum perducens.

Si enim receperint, Deum omnem aquam maris, & fluminum funditus exhaurire posse, tum hoc ad punctum temporis facere poterit: cui rei argumento & testimonio sunt iam facta quæ consequuntur,

Immutatus est Basanitis, & Carmelus, & quæ florebant Libani defecerunt.

Cùm pœnas repetere voluissem ab his, qui incolunt Basanitim, & Carmelum, et Libanum, vobis eos tradidi. Vos autem eorum agros depopulantes, atque vrbes expugnatione vexantes, eiusq; incaptiuitatem redigentes, omni genere vastationis perdidistis.

Montes commoti sunt ab eo: & colles concussi sunt: & contracta est terra à facie eius vniuersa, & omnes qui habitant in ea.

Cùm quidam eum solum Iudæorũ Deum esse opinarentur: non abs re propheta docet montes & colles, & omnem terram vnà cum ipsis incolentibus solo nutu Dei concuti posse. Quod vero ait, & contracta est terra: Aquila & reliqui dixit: hoc est, horruit: Symmachus, ἐσείσθη, id est, mota est.

Ante faciem iræ eius quis sustinebit? & quis resistet in ira furoris eius? Furor eius consumit principatus, & petræ contritæ sunt ab eo. Suauis dominus exspectantibus eum in die tribulationis, & cognoscens timentes se.

Si enim principatibus se efferentes, & petrarum robur sese habere existimantes, facillime conterit, & dissoluit, quis resistere poterit correctioni ab eo adhibitæ? Cæterum vt superbos nullo negotio delet, sic bonus est dominus expectantibus se in die tribulationis, & cognoscens timentes se. Hoc loco ostendit, vt Deus afficitur erga sustinentes suas correctiones, et nihil in Deum absurdum loquentes: rursus contra impios constituta supplicia exponit.

Et in diluuio transeunte consummationem faciet: consurgentes, & inimicos eius persequentur tenebræ.

Funditus perdet, et in perpetuas tenebras dabit contra se furentes audacia. Diluuium, et consummationem vocauit funditus perditionem factam. Deinde per interrogationem,

Quid cogitatis contra Dominum?

Quam, inquit, potestatem eum habere arbitramini?

Consummationem ipse faciet: non vindicabit bis in idipsum in tribulatione.

Adeo acerbum, inquit, et exaggeratum de vobis capiet supplicium, vt non opus sit in vos secundam plagam inferre.

Quia vsque ad fundamenta sua redigentur in vepres, & quasi voluola circumdata comedentur, et quasi stipula ariditate plena.

Quemadmodum ignis stipulam siccam facile consumit, et herbas ad sepes nascens, et quæ nutissimum paliuris implicatur, non illas florere sinit, et ipsa tempore corrumpitur: sic vos, qui aliorum regna deleuistis, vestro regno spoliabimini, et funditus peribitis: atque æquitatem supplicium ostendens, subiunxit,

Ex te exibit cogitatio contra dominum pessima, cogitans contraria.

Hæc patiere propter insanas mentis tuæ cogitationes. Eas vero nos docet quartus Regnorum liber, et Esaias: In illis libris Regnorum scriptum est, vt Sennacherib rabie affectus fuerit, vt aspergeret illo conuitio Deum omnipotentem: Dicite Ezechiæ, hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Non te seducat Deus tuus, in quo confidis, quòd liberabit te de manu mea. Et alia his similia.

4. Reg. 18.

Hæc dicit dominus, regnans aquis multis, & sic diuidentur,

Aquarum multitudinem appellat Babyloniorum multitudinem, bellum inferentem Niniuitis, quæ ad similitudinem aquæ cohortibus diuisa ad vrbis obsidionem accessit. Hoc, inquit, facto,

Auditus tuus non audietur amplius: & nunc contteram virgam eius à te, & vincula eius disrumpam.

Recipiam, inquit, potestatẽ abs te, quam dedi tibi quondam, et tuum principatum, cùm eius vincula disruperim, dissoluam. Virgam, potestatem appellat, id quod plane nos docet, per Esaiam prophetam: Væ Assyrijs, virga furoris mei, et ira est in manibus eorum.

Esai. 10.

Et præcipiet de te dominus.

Me, inquit, annuente, hæc sustinebis.

Non seminabitur ex nomine tuo amplius.

Non amplius nomen tuum subditis imponetur: subditi enim à suis regibꝰ nomen accipere soliti sunt: sic à Babylone Babylonij, à Cyro Persa Persæ nominati sunt: et postea Macedones à Macedonibus, et nunc à Roma, Romani.

De domo Dei tui disperdam sculptilia, & conflatilia ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es.

Tum vnà tecum funditus peribunt Dei tui manufacti, quos intra terram abdes: atq; tanquam in sepulchris quibusdam obrues, ne ipsi quoque hostibus præda fiant.

Quia velociter ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem.

Cùm hæc contra te fient, multi accurrent ad eos, qui habitant in Iudæa, vt pacem iucundam illuc nuncient.

Celebra Iuda festiuitates tuas, redde Deo vota tua: quia nequaquã apponent vltra, vt pertranseant in vetustatem: completum est, consummatum est.

Vos, inquit, qui audiuistis hostium perditionem, legitimos dies Deo festos agite, & solita sacra conficite: nam funditus perijt, qui magnis copijs bellum vobis intulerat, & non amplius consumere & perdere vos aggredietur.

Ascendit insufflans in faciem tuam, truens de tribulatione.

Deus tibi horum auctor suo nutu, tanquam quadam insufflatione illos deleuit, te illorum potestate liberauit. Nam quemadmodum cùm Adæ inspirasset in faciem eius spiraculum vitæ, fecit eum in animã viuentem: sic tibi vitæ inspiratione salutem præbet. Hanc etiam post resurrectionem Christus dedit sacris Apostolis. Cùm Adam perdidisset imaginem & similitudinem quam per diuinam inspirationem acceperat, necessariò hãc dominus Christus renouatam dedit sacris Apostolis: & per eos credentibus insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum. Quia vero nouorum typus vetera sunt, intelligamus Assyriorum regnum deletum, diaboli tyrannidem per dominum Christum extinctam. Iudam vero huic vacantem, & festos agentem interpretemur,

Genes. 2.

Ioan. 20.

Universidad de Deusto
Biblioteca

temur, orbem terrarum ob salutem exultantem: nimirum qui recepit spiritualem gratiam domini insufflatione, atq; acerba dæmonum tyrannide liberatus est. Sed ad historiam reuertamur.

CAP. II.

CONtemplare viam, tene lumbum, confortare robore vehementer, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel.

Hoc non, vt quidam suspicati sunt, ad Assyrium loquitur: sed adhuc ad Iudam verba facit, & iubet eum contemplari vias, & nuncios expectare: & ab illis allatos bonos nuncios suscipere, & pro priori seruitute robur recipere. Hoc enim expressit, cùm dixit, Tene lumbum: hoc est, hanc priorem timiditatem abijce. Sic mirabilis Helias accinctis
3. Reg. 18. lumbis suis currebat ante currum Achab.
Iob 38. Sic ad Iob Deus loquitur: Accinge sicut vir
Eph. 5. lumbos tuos. Et diuinus Paulus exhortatur: State succincti lumbos vestros in veritate. Tum hoc loco confidere Iudam iubet, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel. Est autem sciendum istud nomen Iacob, à parentibus impositum fuisse Iacob: Israel vero à Deo, ac populus ex Iacob profectus, vtrunque nomen habuit. Itaq; ait, ob ea quæ in te Iacob commiserunt acerba Assyrij, pœnas repetam propter progenitoris virtutem.

Quia exentientes excusserunt eos, & propagines eorum demolitæ sunt, arma potentiæ eius ex hominibus.

Quemadmodum, inquit, vitæ palmites & propagines excutientes omnem fructum corrumpunt: sic hostes, qui hos inuaserunt, & potestatem eorum dissoluerunt, & omne genus armaturæ abstulerũt, & eos, qui mortem effugissent, seruire coegerunt, atque ostendens, vt non ob infirmitatem hæc sustinebunt, sed propter ab eo contra eos latam sententiam, adiunxit,

Viros fortes illudentes in igne.

Tanta erant præditi audacia, vt etiam ignem aggrederentur.

Habena currum in die præparationis eius, & equites conturbabunt in exitibus.

Nihil, inquit, vos adiuuabit multitudo currum instructorum, non robur equitatus: nam præ turba hostium inuadentium inutiles hi omnes efficientur inter se in vijs implicati & conculcati.

Aspectus eorum quasi lampades ignis, & quasi fulgura discurrentia.

Tametsi, inquit, strenuos animos quondam haberetis, & robur animi ex oculis ostenderetis, & tanquam lampadibus quibusdam & fulguribus subditos perterrefaceretis, tamen in hostium impetu metus vos loco fortitudinis corripiet. Hoc ex his quæ consequuntur, explicauit.

Et commemorabuntur optimates eorum, & fugient in diebus, & infirmabuntur in itinere suo, & festinabunt ad muros, & præparabunt propugnacula sua: portæ ciuitatum apertæ sunt, & regalia conciderunt.

Quondam in potestate vehementer se efferentes, omni via effugere conabuntur, idque cùm non assequi poterunt, rursus in muros ascendent, & tuendæ vrbi accuratam dabunt operam: sed nihilo secius tamen portæ aperientur, & regiæ in hostium potestatem venient, & in ipsis regijs thesauri dilapidentur. Hæc demonstrauit, cum dixit,

Et substantia reuelata est.

Hoc est, olim occultata, & multis repagulis communita, omnibus reuelata sunt.

Et ipsa ascendebat.

Niniuen intelligit, de hac prædicit,

Et ancillæ eius ducebantur sicut columba, loquentes in cordibus suis.

Cùm hac communicabunt captiuitatem subditæ vrbes, & pagi secum animo ingemiscentes, & columbarum imitantes sonitum:

Et Ninive sicut piscina aquarum aquæ eius, & ipsi fugientes non steterunt, & non erat qui respiceret.

Tot & tanti illius vrbis incolæ, vt piscinæ aquis completæ & redundanti assimiles essent, nihil nisi fugam spectarunt: neque retro aspicere ausi sunt. Deinde eorum primam iniquitatem explicat.

Diripiebant argentum, diripiebant aurum, & erat finis ornamenti eius.

Sed quæ inique coegit, & congregauit, alijs tradentur.

Aggrauata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ.

In eorum thesauros, inquit, hostium multitudo inuader. Futura vt præterita dicit ea ratione, quæ est propria scripturæ.

Excussio, rediscussio, & ebullitio, et cordis confractio, & dissolutio genuum, & dolores super omnem lumbum, & facies omnium sicut adustio ollæ.

Quæ in terræmotibus fieri solent, hæc eadem in hostium impetu posuit, quòd corda metu affligentur, genuum artus dissoluentur, & similiter vt mulieres parturientes doloribus torquebuntur, & facies sanguinis cotione liuidæ efficientur, vt illi parti ollæ non dissimiles sint, quæ succensis ignibus torreri solet.

Vbi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum?

Habitaculum leonum, vocat Niniuen: leones vero, reges: catulos, horum filios: pascua, his subditas vrbes. Quondam, inquit, more leonum Niniuen incolentes in omnes intrepidè impetum faciebant, cibum catulis inquirentes: cur nunc hostibus impetiti, nihil tale facitis? atq; perstans in comparatione, inquit,

Quò ijt leo, vt ingrederetur?

Sed nunquid aliquibus, inquit, bellum inferens abfuisti, cùm hostium copiæ irruperunt? sed non ita res habet: Nam, inquit,

Illic catuli leonũ, & non erat qui exterreface ret.

Non solum ipse tu præsens fuisti, sed etiã omnes duces exercitus olim neminem timentes, quin omnia regna subigẽtes, hincque tributum exigentes, & filijs cibum inuestigantes. Hoc explicauit ex his, quæ intulit,

Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leonibus suis, & impleuit præda spelunc as suas: & cubile suum rapina.

Animalia quæ feræ venatæ fuerint, solent strangulare, & ita suis catulis cibum afferre. Et Assyrij gentium regna sub jugum suum subijcientes, illinc vectigalium fructus percipiebant: verum huius iniquitatis pœnas abs te sumam:

Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens, & succendam in fumo multitudinem tuam, et leones tuos comedet gladius, & auferam de terra predam tuam, & non audientur vltrà opera tua.

Quia tropice, & per transitionem suprà leonum, & catulorum, & prædæ, & pascuorum mentionem fecit, recte eorum necem tropicè prædicit: cum in speluncas quasdam abditæ feræ prodire nolunt, tum venatores exitibus fumum admouentes, egredi cogunt, & egressas venabulis conficiunt. Recte inquit fumo se traditurum multitudinem, & leones gladio: quæ significant vrbis deflagrationem, & regum cædem. Quibus perfectis, præda finietur.

CAP. III.

OCcidit ait sanguinum tota mendax: iniquitate plena, non contrectabitur venatio. vox flagellorum, & vox commotionis rotarum, & equi persequentis, & currus feruentis, equitis ascendentis, et splendentis gladij, & fulgentium armorum & multitudinis vulneratorum, & grauis ruinæ, & non erit finis gentibus eius.

Eius maliciam deplorat, totam mendacem appellans, & iniquam, mala impendentia narrat: curruum strepitum, & equorum hinnitum, & equitum clamorem terræmotui comparat, tum etiã perterrefacit armorum narratione, cùm arma, & gladios fulgere dicit, ac prædicit eorum, qui ceciderunt multitudinem, & auxiliarium gentium cædem. Paucos ex hoc bello seruatos dicit. Hoc enim expressit, cùm dixit,

Et infirmabuntur in gentibus suis à multitudine fornicationis.

Ad paucos redigetur, inquit, eorum multitudo, cùm propter idolorum errorem, tum maxime ob procliuitatem maximam ad Venerem: vtrunque hoc loco fornicationem vocat, id quod planius consequentia docent.

Mercetrix speciosa, & grata dux maleficiorum.

Cùm in impietate & iniquitate versareris, splendida et illustris esse existimabaris ab his, qui recte iudicare nesciunt rerum naturam: & vbi creatorem & conseruatorem reliquisses, qui tibi, cùm te pœnituisset, tuorum scelerum quam plurimam misericordiã largiri dignatus fuit, præstigijs teipsam dedicasti, & ex his omnia semper fecisti.

Quæ vendidit gentes in fornicatione sua, & tribus in maleficijs suis.

Nec tua impietate contenta cogegisti etiam subditos tuos, vt eadem, quæ tu, sentirent: quamobrem, inquit,

Ecce ego dominus omnipotens discooperiam posteriora tua super faciem tuam, & ostendam gentibus confusionem tuam: et regnis ignominiam tuam, et proiciam super te abominationem secundum immunditias tuas.

Hoc vero, Discooperiam posteriora tua super faciem tuam, ex metaphora dicta sunt eorum, qui ad maiorem contumeliam inuerendam exuuntur: ac vero ait, Omnibus iniquitatem tuam palàm faciam per punitionem, & regibus, et gentibus, vt cæteris sis vtile exemplum. Hoc enim subiunxit,

Et ponam te in exemplum, & erit, omnis qui viderit te, descendet à te, & dicet, misera Niniue, quis gemet eam? vnde quæram consolationem tibi?

Tantæ vastitati solitudinum te tradam, vt qui antea grauius commouebantur in potentiam tuam, in misericordiam adducantur: hoc explicauit, cùm dixit, Descendet à te, et luctus modum requiret tanta vastitate dignum.

Apta chordam pars Ammon, quæ habitat in fluminibus, aqua in circuitu eius, cuius principium mare est, & aqua muri eius. Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus, & non est finis fugæ tuæ. Phud & Libyes facti sunt auxiliatores illius, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ipsa in transmigrationem ibit captiua.

Hæc Aegypto præcipiuntur, quæ acerbis, & tristia ab Assyrijs passa fuit, idque ex alijs prophetis intelleximus, qui Israelitis prædixerunt, vt ne salutem quidem assecuturi essent in Aegyptum fugientes, sed illic comprehensi, ab hostibus essent interficiendi. Itaque vt in antè dictis Iuda præcipitur, vt festos agat iam Niniuitarum regno delecto: sic etiam hic Aegypto præcipitur, vt saltet, ac partem Ammon eam (vt mihi videtur) vocat, quòd Ammoni dæmoni dedicata sit. Hic nimirum olim nobilis fuit, vt etiam ex ipsa Græcia illuc profecisserentur ad petenda oracula. Atque Alexandrum Macedonum regem ferunt illius rerum scriptores, primum ad illum profectum, inde responsa accepisse. Cùm hac impostura inualescente Aegyptus, mirabiliter sese extulisset, partem eam Ammon nominat, & præcipit ei, vt saltationibus se oblectet, quòd Ninive perierit. Flumina vero in circuitu eius fossas dicit. Deinde auxiliarios enumerat Aethiopes, Libyes, & Occidentales Libyes, nunc Afros nũcupatos. Phud enim hos vocauit, sed tametsi tot socios habeat, & mari, & fluminibus cincta sit, tamen non hæc malorũ expers erit, sed vertet solum captiua abducta.

Iupiter Ammon.

Et parvulos illius allident in principio viarum eius, & super vncta eius mittent sortem, & vniuersi optimates eius alligabuntur compedibus.

Hæc Nabuchodonosor in hanc facinora edidit, & Cambyses filius Cyri postea regnum eius sibi tributarium fecit, & multis pòst sæculis Alexander sub potestatem Macedonum subiecit. Cùm hæc de Aegypto prædixit, rursus sermonem ad Niniuen conuertit:

Et tu inebriaberis, & eris despecta: & tu quæres tibi, vt fies ab inimico tuo.

Veluti in ebrietatem quandam præcipitaberis in calamitates: & hæc illac circumcursans, liberationem aliquam malorum præsentium inquires, & non inuenies: atque vrbes tuæ communitæ similiter vt tu hostibus tradẽtur. Hoc enim per similitudinem explicauit.

Omnes munitiones tuæ vt ficus, quæ grossos habent, si commotæ fuerint, cadent in os comedentis: ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis aperientur portæ tuæ, comedit ignis vectes tuos.

Quemadmodum, inquit, ficus vento commotæ præcoces hicus abijciunt, sic denudaberis habitatoribus, & tui milites strenui nihilà mulieribus different, metu oppressis portæ tuæ vectibus igne consumptis, facile aperientur, & vt torrens per eas hostes irrumpent.

Aquam obsidionis hauri tibi.

Et deinceps per ironiam,

Obtine munitiones tuas.

Cùm, inquit, muros, & extra hos fossas habeas, vtere robore, & viribus tuis.

Ingredere lutum, & conculcare in paleis: obtine super laterem, ibi comedet te ignis, dispendet te gladius: & comedet te quasi locusta: aggrauaberis quasi bruchus: multiplicasti negociationes tuas, sicut stellas cœli.

Ne, inquit, confidas munitionibus tuis, ex nullo tibi erunt auxilio, sed vt lutum ad lateris confectionem vnà cum paleis conculcatum, ab hostibus te impetentibus conculcaberis, & quidem vrbem incendentibus vos vero habitatores omni genere telorum conficient, & tanquam locustam & bruchum funditus vos perdent: & diuitias, quas vndique coegistis innumerabiles, tanquam astra cœli, hostes capient.

Bruchus irruit & euolauit: excitati quasi attelebi commissus tuus sicut locusta qua ascendit super sepem in die gelu: sol ortus est, & exiluit, & non agnouit locum suum.

Quemadmodum, inquit, locusta & bruchus, & his similia, rore ingruente in arbutis considunt, abscedere non valentia, illucente vero sole fugunt, & alas expandunt, & in alium locum transeunt: sic qui tibi venerunt subsidio, cùm hostium viderint impetum, de sua salute curabunt, in fugam se dantes, solam te relinquent: deinde lamentabiliter inquit,

Væ tibi, dormitauerunt pastores tui, rex Assyriæ consopiuit fortes tuos, abijt populus tuus super montes, & non erat, qui susciperet.

Ex his planum fit, quemadmodum diuina scriptura Babylonium vocat Assyrium, sic etiam externi scriptores eum nominant: & reges quidem Niniue dormitasse dicit. Somnum vero mortem appellat, nam ita etiam diuinus Dauid inquit: Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerũt, qui ascenderunt equos. Hos vero reges ab Assyrio rege consopitos fuisse dixit: Rex Assyrius consopiuit fortes tuos. His vero sublatis de medio, abiuit populus tuus in montes, fuga vsus, & non erat, qui exciperet, neque qui resistere posset. Deinde difficultatem curandorum malorum ostendens,

Psal. 75.

Non est sanitas contritioni tuæ.

Cùm tropice & per translationem contritionem & sanitatem posuit, similiter tropice intulit,

Tumebat

Tumebat plaga tua.

In mala inexpiabilia, & incurabilia, inquit, traditi sunt.

Omnes qui audierunt nuncium tuum, plaudent manibus super te, quia super quem non intrauit malitia tua semper.

Recordantes, inquit, nefariorum facinorum in se abs te editorum, gaudebunt de hæc sustinentes: & manus plaudent. Quamobrem iudicis æquitatem non ignorantes, iudicium timebimus, vt inde latam contra inique agentes effugiamus sententiam, & bonis æternis fruamur benignitate & misericordia Domini nostri IESV CHRISTI, quo cum patri gloria, vnà cum sancto Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. NAHVM.

ARGVMENTVM IN PROPHETAM HABACVC.

SVNT qui acerrime commouentur de felicitate iniustorum, & nimirum dubitant, an Deus omnipotens res humanas procuret. Quidam autem adducuntur quidem ad fidem sermonum Dei prouidentia, verumtamen dubitant, quisnam hoc modo res humanas curet. Horum personam postremorum Habacuc propheta suscipiens, dubitationem affert, vt eorum quæ aguntur causam perdiscendi cupidus: sed tamen quæstionis per solutionem infert, quam diuini spiritus benignitas suppeditauit, nec, vt quidam opinati sunt, ipse ex hoc morbo laborauit, sed alienos induxit, & earum quæstionum introducit disciplinam. Hoc idem fecit diuinus Dauid, cùm inducit personam grauiter ferentis hominis malorum felicitatem, his verbis:

Psal. 72.

Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei: Quia zelaui super iniquos, pacẽ peccatorum videns. Et cùm eiusmodi multa deinceps admonuit, quæsitorum solutionem ostendit. Hoc enim, inquit, labor est ante me donec intrem in sanctuarium Dei: & intelligam in nouissimis eorum. Cùm hoc intellexit ex diuini spiritus gratia, subdidit: Verumtamen propter dolos eis posuisti mala, deiecisti eos, dum allenarentur, quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam velut somnium surgentium. Et paulo pòst docens, non admodum curiose Dei dispensationes inquirendas esse, sed simpliciter diuina verba suscipienda: Vt iumentum, inquit, factus sum apud te, & ego semper tecum. Nam, inquit, quemadmodum iumentum sequitur ductorem, sic necesse est me non solicite & anxie inquirentem, quo vadis, tuis verbis fidem habere, & leges tuas sequi: hoc enim faciens, tua procuratione non deferar. Quòd autem antedictas quæstiones, non vt ipse dubitans posuerit, sed cogitationes hominum describens ipsum Psalmi exordium explicat, Quàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde. Cùm bonum Deum confessus sit, planum est, quòd etiam bonorum procuratorem confiteatur. Eiusmodi multa cùm in alijs Psalmis, tum etiam in ceteris prophetis inuenimus. His etiam diuini Habacuc persimilis est prophetia ac dubitare videtur, quamobrem scelerati fortunatiores sint, quàm iusti: &

cur

Universidad de Deusto
Biblioteca

cur non cuestigio iniquos vltio sequitur. Verum quoniam non nobis suas cogitationes proposuit, sed his, qui ex hoc morbo laborant medicinam afferens, in quæstionem & quæstionis persolutionem prophetiam attemperat, id quod proœmium testatur.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM HABACVC.

ASSVMPTIO quam vidit Habacuc propheta. Vsquequo domine clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? Quare mihi ostendisti labores & ærumnas, videre me iniquitatem & impietatem?

ASSVMPTIONEM appellat mentis raptum, & à rebus humanis transitionem ad diuinam reuelationem. Si igitur diuino spiritu suggerente supradicta locutus est, patet eum non hoc morbo laborare, sed ita affectorum vulnus reregere, & medicinam adhibere. Quamobrem ad ea, quæ dicta sunt, adiunxit, quæ deinceps consequuntur.

Contra me factum est iudicium, & iudex accepit.

Pecunijs, inquit, iustitiam iudices vendunt, & legum tuendarum nulla curatione mouentur. Hoc explicauit ex his, quæ subiunxit,

Propterea lacerata est lex, & non peruenit ad finem iudicium: quia impius præualet aduersus iustū, propterea egreditur iudicium peruersum.

Hæc de his, qui in vrbe Hierusalem non recte viuebant, explicauit: nam Israel ab Assyrijs iam captiua abducta in aliena terra habitabat. Cùm ita personę indignantis verba proposuit, per diuinam responsionem medicinam facit.

Videte & contemptores, & respicite: & admiramini mirabilia, & disperdimini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credidistis, si quis narrauerit.

Contemptores dicit audaces ad peccandum, & ex inueterato, & robusto morbo laborantes. His præcipit, vt hæc, quæ vaticinatur prophera, attendant, exhorrescant & timeant minas. Veruntamen sciebat, quippe qui antè omnia planè nouit quàm fiant, & quòd non crediturі essent his quæ dicuntur, & quòd ante pericula malorum aditu, verba de se ementita existimaturi essent: sed tamen qui bonus est & iustus, iudicare à sola prænotione nō vult: quin etiam non credentibus prædictiones affert: & cùm curationem non recipiunt, supplicia infert.

Quia ecce ego suscitabo Chaldæos gentem amaram, & velocē, quæ ambulat super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua.

In vos, inquit, in iniurijs inferendis, & iniquitatibus admittendis versantes, propter quos acerbe ferunt, qui prouidentiæ leges ignorant, crudelissimos & velocissimos inducam Chaldæos, qui alienorum appetentes, cum omnibus nationibus bellum gerunt.

Terribilis & illustris est, ex semetipsa iudicium eius erit & assumptio eius ex se egredietur.

Illustris est, & quæ possit vel sola fama exterrere: nec vero in iudicando alienas leges sequitur, sed legem facit ipsum victoriatus. Hoc explicatius Symmachus posuit, ipsa sibi iudicabit, & decretum suum exequetur.

Et exilient super pardos equi eius, & veloces erunt lupis Arabiæ: & equitabunt equites eius, & impetu venient de longinquo: & volabunt quasi aquila prompta ad comedendum.

Per omnia robur ipsorum, & fortitudinem, & velocitatem præsignificauit. Eiusmodi enim inter volucres est aquila, cui equites comparauit inter feras vero pardi, & Arabiæ lupi, quib⁹ equorum velocitatem comparauit.

Consummatio in impios veniet, resistentes facieibus eorum ex aduerso.

Hi impios, tamersi bellum facere, & conferre manum conantes, funditus perdent. Sed & Symmachus hoc apertius interpretatus est: Omnes ad prædam venient, aspectus faciei eorum ventus vrē. Quemadmodum enim equorum & equitum, per similitudinem

dinem ostendit velocitatem, sic etiam faciem ferocem vento vrenti comparauit, vt ille corpora nuda exurit, sic Chaldæorum aspectus videntium potest extinguere florem.

Et congregabit quasi arenam captiuitatem: & ipse in regibus delectabitur: & tyranni ludibria eius: & ipse in omnem munitionem illudet, & mittet aggerem, & obtinebit eam.

Per lusum magis quàm serio, & dedita opera etiam maxima regna delebit, atque aggeribus, & machinis omnem murum, quantumuis communitum, funditus demolietur: at cùm bonus dominus eius insaniam viderit, misericordia commouebitur in eos, qui in has calamitates inciderunt.

Tum, inquit, mutabit spiritum: & pertransiet, & propiciabitur.

In misericordiam commutabit iram, ac misericors erit, & acerbitates leniet. Quare propheta stupescens ad misericordiam Dei exclamauit:

Hæc est fortitudo Dei mei.

Tibi soli Domine adest potestas, & puniendi pro arbitrio, & commutandi vltionem in misericordiam.

Nonne tu à principio domine Deus meus, & sancte Deus, & non moriemur?

Qui te à principio dominum & Deum cognouimus, & omnib⁹ rebus superiorem abs te salutem consequemur.

Domine in iudicium posuisti eum, & plasmauit me, vt arguam in disciplina eius.

Ob id me, inquit, à principio ad subsistendum adduxisti, vt peccantes arguam, & correctiones, quæ adhibentur, prædicam.

Mundus oculus ne videat mala, & aspicere super dolorem non poteris: quare non aspicis super contemptores: tacebis, cùm deuorauerit impius iustiorem se, & facies hominet quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem.

In principio dubitationem propter eos, qui in vrbe Hierusalem inique committebant, attulit, ac vaticinatus punitionem per Chaldæos eis irrogandam, & non nescius, vt de hoc multis quæstio nascenda esset: propter quod sceleratissimis sceleratiores tradidit. Ea quæ modo dicta sunt, posuit, non vt ipse diuinam prouidentiam curiosè inquirat, nam quomodo? qui ad reprehendendos alios se creatum dixit: sed vt talia quærentiū cogitationes depingat. Ac, inquit, quàm abhorreas ab omni malicia, scio, nam iustitiæ fons existis. Verum cognoscere expeto, cur superbus, & ex inueterato & incurabili morbo laborantes felices esse permittis, & contemnis hos, qui ab impijs iniuriam accipiunt. Iustum hoc loco non per omnia iustum vocauit, sed per comparationem iniuriam faciente iustiorem. Sic Aquila, Symmachus, & Theodotio interpretati sunt: Faces deuorante impio iustiorem se. Si hæc ita fiant, nihil differet hominū natura à beluis, quæ in aquis viuunt, quæ nec legislatores, nec iudices habent, sed ad prædam potentioribus infirmiores proponuntur: quemadmodum hic Babylonius inique sua potentia vtens, totum in hamo subleuauit.

Consummationem in hamo subleuauit, et attraxit eum in verticulo suo, & congregauit eum in sagenæ suæ. Propter hoc lætabitur, & gaudebit: propterea immolabit sagenæ suæ, & incendet reti suo: quia in ipsis incrassauit partem suam, & esca eius electa.

Tanto robore præditus est, vt solidas nationes, tanquam sagena quadam, & hamo venetur, & prædam in delicijs habeat. Vnde fiet, vt in superbiæ vitium prolabens, tantorum factorum solum robur suum causam & auctorem putet, & huic honores diuinos adhibeat. Id quod dilucidius nos Daniel docuit, cùm inquit, Eum statuam auream fecisse, & hanc subditorum multitudinem, & simul cum subditis principes adorare coegisse. Diuinus etiam Esaias eius superbiam exagitans, & cogitationes ostendens, inquit: Ascendam super nubes, supra sidera cœli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum vt nidum, & vt ova derelicta tollam. Quibus mox infert, Subter te struetur tinea, & operimentū tuum erunt vermes. Et beatus Habacuc propheta inquit, Immolabit sagenæ suę, & incendet reti suo, quia in ipsis incrassauit partem suam, & escæ eius electæ: propterea extendit rete suum, & semper interficere gentes non cessat: Ventis enim secundis fertur, & nullo negotio capit quos vult: & interim in nullius mali periculum incidit: & alias nationes inuadet, & tanquàm reri quodam vsus non imperium suum cessabit progagare.

Dan. 3.

Esai. 10.

CAP. II.

SVper custodiam meam stabo, & ascendam super petram, & contemplabor vt videam, quid loquatur in me, & quid respondeam ad correctionem meam.

Hoc simile est his, quæ à Dauid dicuntur: Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Tum etiam hoc loco prophe-

Psal. 72.

ta, In qua, inquit, constitutus sum acie, maneo:

Universidad de Deusto
Biblioteca

manco: & firmitatem non deseram, sed supra petram stans, supra quam Moſen constituit Deus, oculis propheticis contemplabor harum quæſtionum ſolutionem. Ex quibus plane cognouimus, vt non diuini prophetæ, ſed aliorum ſint eiuſmodi effata. Dixit enim, Contemplabor, vt videam quid loquatur in me dominus, & quid reſpondeam ad correctionem meam. Expedit enim me intelligere, quæ ſit mihi adhibenda reſponſio volentibus à me eiuſmodi diſcere.

Et reſpondit ad me dominus, & dixit: Scribe viſionem manifeſte in tuxum, vt perſequatur qui legit ea, quia adhuc viſio in tempus longum: & orietur in finem, & non in vacuum.

Non, inquit, ſolis hoc tempore de his rebus dubitantibus, verba facies, ſed poſteris etiam harum rerum memoriã perſcriptam trades, quòd his potius quàm illis dicenda conueniant, nam longis poſt temporibus prophetia finem accipiet. Deinde adhortatur finem expectandum, & non in dubium reuocandam rem eſſe, propter tempus permultum interceſſurum antequam compleatur.

Si defecerit, ſuſtine eum, quia veniens veniet, & non tardabit.

Verus, inquit, eſt prædictionis ſermo, ne igitur dubites, quamuis permultum temporis interceſſerit, quin videas finem: nam omnino perficietur, & non imperfecta manebit.

Si retraxerit ſe, non placebit anima mea in eo, iuſtus autem ex fide mea viuet.

Qui meas prædictiones in dubium reuocat, non dignus eſt, qui mihi curæ ſit: qui autem his, quæ à me dicuntur, fidem habet, & fidei congruam vitam exigit, vitæ fructum percipiet. Itaque hæc non ignorans ſuſcipe, quæ tibi de Babylonio prædicuntur. Poſtea eius faſtum, & immenſam auiditatem narrat.

Qui autem arrogans eſt, & contemptor, vir ſuperbus nihil perducit ad finem.

Ergo hoc teneto, qui faſtu tumeſcit, & elato ſpiritu eſt, quique meam longam animi patientiam aſpernatur, non diu hac poteſtate in alios vtetur.

Qui dilatauit ſicut infernus animam, & ipſe quaſi mors non adimplebitur, & congregabit ad ſe omnes gentes, & accipiet ad ſe omnes populos.

Similiter vt infernus, & mors ſatiari non poteſt: & cum omnes mortales ſub iugum ſuum ſubijciat, tamen auiditatem imperandi non exaturat.

Nonne vniuerſa hæc aduerſum eum parabolam ſument, & propoſitionem ad narrationem eius, & dicent: Væ qui multiplicat ſibi quæ non ſunt ſua: vſquequo aggrauat torquem ſuam grauiter?

Omnis ſapiens eius inexhauſtam auiditatem inferno & morti comparabit, & eum lamentabitur, ex alienis bonis ſuas opes augentem, & ſatietate affici non valentem, ſed tributis, & vectigalibus ſubditos onerantem, ac dicet, Quouſque non ſatias vorginem tuam? ſed tamen inuito eo iniuſtitia eius abrumpetur.

Quia ſubito conſurgent mordentes eum, & vigilabunt inſidiatores tui: & eris in rapinam illi, quia tu expoliaſti gentes multas, expoliabunt te omnes reliqui populi.

Qui plurimos deuicit à paucis delebitur, & velut ex ſomno excitati, qui tuam tyrannidem ſuſtinent, tibi perniciem molientur, & dabis pœnas cædium, quas innumerabiles feciſti, & permultæ impietatis, & in vrbes nefariorum admiſſorum ſcelerum pœnas perſolues, quas habitatoribus vacuas effeciſti.

O qui multiplicat auariciam malam domui ſuæ, vt ponat in excelſo nidum ſuum, & eruatur de manu malorum.

Infelix certe, & pluſquàm infelix, qui plura habendi cupiditatum incendijs flagrat, & his compendijs rem augere ſtudet, atque omnes homines ſuperare contendit, nam grauiorem caſum ſubibit, quippe qui ex altiori loco deorſum deferetur.

Cogitaſti confuſionem domui tuæ, conſumpſiſti populos multos, & peccauit anima tua.

Cùm multas nationes innumerabilibus malis vexaſti, tum animam tuam peccatis confixiſti: domum vero tuam confuſione perfudiſti.

Propter quod lapis de pariete clamabit, & ſcarabæus de ligno loquetur ea.

Non modo ratione vtentia, ſed inanima quoque, & rationis expertia hæc de tua inſipientia & ſtultitia vociferabuntur. Non obſcurũ eſt hæc de lapide, & ſcarabæo ὑπογολιπῶς appoſita eſſe. Etenim dominus Iudæis dixit: Si hi tacuerint, lapides clamabũt. Pro ſcarabæo Symmachus vertit αὐδήεσσα δὲ οἰκοδομὴ ξυλίνη ἀγορεύσει αὐτά, id eſt, iunctura ædificij lignea loquetur ea.

Væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus, & præparat vrbem in iniquitatibus: nonne hæc ſunt à domino omnipotente? Et defecerunt populi multi in igne, & gentes multæ coanguſtatæ ſunt: quia repletur terra, vt cognoſcat gloriam domini, quaſi aquam ad operiendum mare.

Lamentis certe & luctibus dignus es, qui ex

ex iniuſtis cædibus regnum tuum auxeris, & non intellexeris, vt Deus omnipotens abs te poſcet rationes vitæ iniquè tranſactæ: nam ſi hoc cognouiſſes, non poteſtate ceu igne quodam vſus fuiſſes in multas nationes, nec eis inexpiabilia mala inuexiſſes. Veruntamen ne exiſtimes perceptu difficilem eſſe diuinam notionem, imò ſcito omne genus hominum quàm celerrime huius radios percepturum eſſe, & diuinæ notionis ſplendore illuſtratum iri, vt amarum perfidiæ mare operiendum ſit dulcibus cognitionis aquis.

Væ qui propinat proximo ſuo ſubuerſione turbida, et inebriam, vt aſpiciat in ſpeluncis eorum, et fœditatem ignominiæ de gloria bibe tu & commouere.

Requirens theſauros deſoſſos alijs vexationem veluti potionem turbidam quandam & inquinatam intuliſti: ſuſcipe tu quoque, quod temperaſti poculum: quo exhauſto, abijce priorem gloriæ ſplendorẽ, atque ignominia coopertus deplora repentinam mutationem tuam.

Circumdedit te calix dexteræ domini, & congregata eſt ignominia ſuper gloriam tuam.

Iuſta Dei punitio te perdet. Poculum enim, & vinum punitionem vocat, quemadmodum ſæpius diximus.

Quia impietas Libani operiet te, & miſeria beſtiarum terrebit te propter ſanguinem hominum, et impietates terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

Eorum quæ contra Hieruſalem attentaſti, pœnas, inquit, dabis, eas enim vocat Libanum: & hoſtibus veluti feris quibuſdam traderis, omnium maleficiorum tuorum pœnas perſoluens.

Quid prodeſt ſculptile? quia ſculpſerunt illud formatorem ſuum conflatile, imaginem falſam, quia confidit fictor in figmento ſuo, vt faciat idola muta.

Quid dementius eſſe poteſt his, qui idola manufacta adorant? qui ſane cum materiam & artificium nõ ignorent, tamen tanquam deos ſtupide cultum diuinum adhibent.

Væ qui dicit ligno, euigila, & exurge. Væ qui dicit lapidi, eleuare, & ipſum eſt imago, & eſt prodactio auri & argenti, & omnis ſpiritus non eſt in eo.

Quis non merito lugeat eos, qui adorationem, precationes, omnemq; cultum adhibent dijs ex auro & argento factis? nam eiuſmodi deos veluti dormientes dum excitant, non rubore perfunduntur, cùm eos non ignorent prorſus eſſe inanimata quædam, quæ nihil efficere queant ex his ſenſibus, quibus vulgo præditi videntur.

Dominus autem in templo ſancto ſuo, reuereatur à facie omnis terra.

Idola quidem muta, & ſurda exiſtunt, & vniuerſis viribus deſtituta: noſter vero dominus tanquam templum quoddam cœlum habet, atque in terris, etiam ſibi conſecratum locum tenet Hieruſalem: quare æquum & iuſtum eſt, vt ab omnibus creaturis ſumma religione obſeruetur. Hęc autem non obſcurum eſt ad Babylonium dicta fuiſſe, quoniam Deum omnipotentem contempſiſſet, & eius opera Dei templum deflagraſſet, deoſque humano artificio conſectos omni cultu proſecutus fuiſſet, cùm ita mirificus propheta formam ſermonis accommodauit, & conformauit in rogationem & reſponſionem, in dubitationem & quæſtionis ſolutionem, Deique æquitatem & iuſtitiam oſtendit, tumque vt à Iudeis per Babylonios, & contrà à Babylonijs per alios pœnas repoſcit, in canticum conuertit ſermonem, & precationem: atque in precationis formam futura vaticinatur.

CAP. III.

Domine audiui auditum tuum, & timui: domine conſideraui opera tua, & obſtupui.

Cum verba tua domine exaudiſſem, tanto timore affectus fui: vbi vero conſideraſſem tui iudicij æquitatem, & vnumquidque eorum quæ fiunt iuſtè adminiſtratum, vehementer tenetur perpetua admiratione.

In medio duorum animalium cognoſceris.

Hoc pleriſque modis à quibuſdam explicatum eſt. Quidam duo animalia intellexerunt Angelos, & Homines: quidam incorporearum poteſtatum diuinæ gloriæ vicinas Cherubin & Seraphim alij Iudæos & Babylonios: mihi vero videtur non animalia, ſed vitas prophetam dixiſſe, præſentem & futuram: quarum medius iudex iuſtus exiſtit.

Cùm appropinquauerint anni, cognoſceris, cùm aduenerit tempus, demonſtraberis.

Progreſſione temporis, & rerum editione tuarũ prædictionum veritas oſtendetur.

Cùm turbata fuerit anima mea in ira, miſericordiæ recordaberis.

Et correctionibus perturbans animas hominum, miſericordia iterum vſus, tranſiit ad commoditates afferendas.

Deus à Theman veniet, & ſanctus de monte vmbroſo, & condenſo.

Theman quidam Africum, quidam Auſtrum interpretati ſunt. Dei, & conſeruatoris noſtri incarnationem prædicit in Bethleem factam, quæ in colideratione ſitus Hierololymitani vergit ad Auſtrum & Africum. Montem vmbroſum appellat ipſam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hierusalem, omni genere gratiarum diffluentem, & nebula inumbratam, & sub tegmine Dei cœli habitatam.

Operuit cœlos virtus eius, & laudis eius plena est terra.

Psal. 8. Hoc etiam, inquit, Dauid, Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra: Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Vnigenitum Dei verbum, cùm humanam carnem susceperit, ignorationis caliginem dissipauit, & Dei notionis radijs homines illustrauit, atque omnes docuit, vt cœli & terræ, & vniuersorum dominus esset.

Et splendor eius quasi lux erit.

Clarissimam enim edidit lucem, qua orbem terræ illuminauit.

Cornua in manibus eius, & posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ.

Non modo doctrinæ lumine vtens, veritatem demonstrauit, sed etiam vi miraculorum editorum, in admirationem omnem linguam excitauit: quod vtrunque fecit, quoniam acerrime naturam humanam dilexit: id quod dominus ipse dixit in sacris Ioan. 10 Euangelijs: Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Ioan. 15. Et, Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Cornua autem vocauit potentiam, quoniam hæc sunt arma animalibus habentibus. Eiusmodi est, quod Dauid dixit: In te Psal. 44. inimicos nostros ventilabimus cornu.

Ante faciem eius ibit verbum, & egredietur in campum post pedes eius.

Opera verbum antecedit, atque prædicens futura sic res inducit, vt verbis valde conueniant. Quod vero ait, in campum: quædam exemplaria habent, disciplinam: & significat, vt Deus omnipotens & verbis & operibus ad disciplinam hominum & doctrinam vsus fuerit. Alia vero habent, campum: & ostendit, vt cum multa facilitate tanquam in campo accommodato ad cursum equorum res current prophetias sectantes.

Stetit & commota est terra, aspexit & diffluebant gentes: contriti sunt montes violentia, tabuerunt colles funiculi itineris sempiterni eius.

Ex omnibus quæ dixit, nos docuit Dei incredibilem potentiam: qui vt quippiam vult, statim opus factum est. Hoc significat cùm dixit, Stetit, & commota est terra: aspexit, & diffluebant gentes. Commouet terram, hominum naturam dissoluit: montes rumpit, colles vt ceram liquefacit. Hæc illiusmodi enim Deus omnipotens ad commoditatem hominum facit: iter enim vocat opera. Atque ostendit ex dictis, quemadmodum crux omnib⁹ hominibus salutem conciliauerit, in qua stetit dominus IESVS Christus, & commouit terram, & montes contorquens disrupit & perterrefecit genera dæmonum: & in montibus, & collibus templa demolitus est. Hæc à principio, & ante mundi constitutionem cùm approbasset, tandem in nouissimis diebus compleuit.

Pro laboribus vidi tabernacula Aethiopum: pauebunt & tabernacula terræ Madian.

At enim post salutarem passionem vidi dæmonum genus abiectum esse, qui naturalem Aethiopum colorem suis studijs referentes, animis hominum insidias moliuntur. Etsi vero quis hæc de hominibus intelligere velit, non à scopo aberrabit diuinæ scripturæ: ná post salutarē crucem, & passionem, & resurrectionem domini, spirituali gratia cumulatus diuinus Apostolorū chorus, & Madian tabernacula, & Aethiopum habitationes vidit: & omnem orbem terræ diuina notione redundare fecit.

Nunquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus?

Terram, inquit, concutiens domine, & montes conterens, nú omnibus iratus es, & perniciem omnibus hominibus infers? Flumina & mare appellauit gentes.

Qui ascendes super equos tuos, & equitatio tua salus, intendens, extendes arcum tuum super sceptra, dicit dominus.

Planum est, te hominum salutem procurare, quòd tam crudeliter te agi in crucem sustinueris: quare sacris Apostolis tanquam equis quibusdam vectus, omnibus credentibus salutem afferes: contra autem refragantes, armis ad puniendum vteris: inter quos primas partes habent tribus Israel, nam sceptra nominauit tribus. Huic simile est, quod dominus Ananiæ dixit de beato Paulo: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus & regib⁹, & filijs Israel. Quòd vero ait intendens, extendes arcum tuum: permultum conuenit cum his, quæ à Dauide dicuntur: Intende prosperè, procede, & regna. Et deinceps paulo infrà: Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum regis.

Act. 9.

Psal. 44.

Fluuios scindetur terra.

Quemadmodum enim agricolæ in fossas deriuantes fluuios, irrigationem terræ machinantur: sic flumina diuinos Apostolos, & eos qui illos cōsecuti sunt, deriuabis & distri-

& distribues, & spiritualem gratiam hominibus afferes.

Videbunt & dolebunt, sine parturient populi.

Hoc ipsum duplicem intellectum habet: qui enim crediderunt tuam videntes potentiam patentem, tanquam parturientis doloribus vexabuntur desiderio videndi regnum sempiternum. Vel sic intelligi potest: Qui perfidia astricti sunt, doloribus mulieris parturientis distorquebuntur inuidentes gloriæ tuæ.

Differgens aquas itinerit.

Hæchus, quæ modo dicta sunt, conueniunt: nam diuinæ eius disciplinæ aquas per diuinos apostolos in omnes nationes distribuit.

Dedit abyssus vocem suam, altitudinem phantasiæ: eleuatus est sol.

Perstitit in cōparatione, & sensuum consecutionem seruauit. Nam fluuios, cùm sacros Apostolos vocauit mare nominat gentes impietatis acerbitate amara constrictas. At quemadmodum fluuiorum in mare influentium multus sonitus & strepitus editur, maritimis fluctibus prohibentibus, & remorantibus ingressionem eorum, sic cùm apostoli gentes peragrarent, & salutare præconium perferrent, turbationes contra eos concitabantur, & seditiones instruebantur perfidorum contradicentium, & reclinguere conantium doctrinæ flammam, id quod plane nos Actorum historia docet. Act. 19. Ephesi enim Demetrius argentarius contra apostolos excitauit seditionem: tum etiam Corinthij alij exclamabant, Qui orbem terrarum in seditiones coniecerunt, hi hic adsunt. Hierosolymis vero Iudæi omnem vrbem contra diuinum Paulum concitarunt, tandem Romanis tradiderunt: atque eiusmodi infinita est inuenire.

In lucem iaculatus ibunt, in splendore coruscationis armorum tuorum: in comminatione immunes terram, & in furore deiurabis gentes.

Hæc editis, in concionatores gentibus abs te missos: diu per patientiam peccata sustentas, inquit, cùm incredibili potestate præditus sis, & omni genere armorum ad puniendum pertinentibus abundes: & sola minationis significatione omnem terram vnà cū incolentibus perdere possis. Hæc vero diuina patientia vsus es: Quoniam

Egressus es in salutem populi tui, vt saluares christos tuos.

Hæc his, quæ in sacris Euangelijs dicuntur à conseruatore nostro, similia sunt: Venit filius hominis in mundum, non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Iam vero christos vocat vocatos, & cū fide declarationem Euangelij susscipientes, & diuini spiritus gratiam allectos.

Ioan. 3.

Misisti in caput impiorum mortem, suscitasti vincula vsque ad cellum in finem.

His qui crediderunt, salutem tulisti, eos vero, qui prorsus in perfidia remanserunt, ad mortem dedisti, atque mortis vinculis astrinxisti.

Diuisisti in stupore capita potentium, commouebuntur in ea: aperient frenos suos sicut comedens pauper in abscondo.

Potestate tua palàm hominibus vniuersis facta, qui magnos magistratus gerunt, in tanto timore erunt, vt non libere, sed occulte & clàm contraria loquantur: quos rite quis cum paupere quopiam compararet, non audenti propalam cibum comedere, sed intra os clausum hunc conficienti.

Et superduxisti in mari equos tuos conturbantes aquas multas.

Supra fluuiorum in mare influentium tempestatem, & fluctuum colluctationem dixit fore. Hoc vero loco: quos flumina appellauit, equos nominat. Cùm apostoli gentes obirent, procellæ primo exortæ sunt, post vero has tranquillitas maxima excepit. Hoc etiā Christus in sacris Euangelijs dixit: Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem à proxime coniuncto sibi, & filium à patre suo, & filiam à matre sua, & nurum à socru sua, quòd concordiæ impietatem amplexati sunt. Pulchra dirutione dissoluit malam consensionem, & post laudatam dissensionem, pietatis conuenientiam molitur. Matth. 10.

Custodiui, et extimuit cor meum à voce orationis labiorum meorum: & ingressus est tremor in ossa mea, & subter me conturbata est fortitudo mea.

Cùm propheta secum reputaret, quanta mala in Iudæos non credentes incumbent, gentibus credentibus misericordia, in suos contribules commotus, se tremere & timere dixit ante dictas in forma orationis prædictiones. Sed tamen, inquit, dolorem meum consolatur, quòd illarum calamitatum ipse spectator non ero.

Requiescam in die tribulationis meæ, vt ascendam ad populum peregrinationis meæ: quia ficus non afferet fructum, et non erunt germina in vineis: mentietur opus olivæ, & campi non facient escam: deficient oues de caulibus, & non sint boues in præsepibus.

Ante euentum prædictionum vitæ excessero. Non, inquit, ficuum infœcunditatem videbo, non oliuæ sterilitatem, non vineam

THEODORETI

racemis destitutam, neq; campos spicis vacuos, neque pecora fame corrupta. Vnumquidque ex his tropice dictum est: Nam sicum Hierusalem appellauit, sic enim intelligere per similitudinem nos docuit CHRISTVS, cùm ficum sterilem plantator excindere voluisset, agricola paululum temporis dari rogauit, vt ea diligenter curata fructum afferret, aut radicitus extirparetur. Vineam autem sæpenumero diuina scriptura populum nominauit: &, vt alia testimonia relinquam, per Esaiam Deus inquit: Vinea autẽ domini exercituum domus Israel est: & domus viri Iuda nouella plantatio dilectissima. Expectaui vt faceret iudicium, & fecit iniquitatem, & non iudicium, sed clamorem. Ceterum oliuam sterilem Pharisæos, & Saducæos, si quis dicet, non errabit: qui iustitiæ nomine sese efferentes, ab huius fructibus erant inopes. Quòd autem oliua in similitudinem iustorum adducatur, ipse Dauid testis est: Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum. Iam verò campos infructuosos vocat sub his stipendia facientes, in quos etiam Hieremias vociferatur, Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Et vero ones vocat subditos, quibus famem minatur. Ecce dies veniunt, dixit dominus Deus, & emittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ sed famem audiendi verbum domini. Boues vero non existentes in præsepibus, sacerdotes dicit: quorum altaria olim percelebria, deserta remanserunt: nam quemadmodum boues arant terram, sic populi animas sacerdotis excolunt, tanquam pastum ab eo accipientes ea, quæ altaribus veluti præsepibus afferuntur: de quibus etiam Paulus inquit: Non alligabis os boui trituranti. Itemque: Qui altari deseruiunt, cum altari participãt. Verum hi quidem in eiusmodi calamitates abijcientur.

Luc. 13.

Esai. 5.

Psal. 51.

Hier. 4.

Amos 8.

1. Cor. 9.

Ego autem in domino exultabo, gaudebo super deo saluatori meo: dominus Deus fortitudo mea, et ponet pedes meos sicut cerui, super excelsa imponet me, vt vincam in cantico eius.

Tametsi propter illos mœstitia & timore oppletus fui, tamen ob Dei mei gloriam omnibus hominibus ostendendam exulto & gaudeo: nam confirmabit naturę meę infirmitatem, & tanquam ceruum me præparabit ad serpentes, & scorpios conculcandos spiritus nequitiæ: quoad ad virtutis summum peruenientes victricem laudationẽ cantabo conseruatori & creatori. Nec vero ignoro omnem precationem Habacuc historicè explanãtes de reditu à Babylone dixisse prophetam hæc prænunciasse. Sin autem quis tropicè, & per translationem aduersus illos hæc prædicta fuisse vult, non contendam: nam & meis explanationibus hæc intelligentia cõuenit. Siquidem typus vere germanus nouorum vetera absurdum putaui, vbi veritas vincit, & vmbra à corpore occultatur, in aliam prophetiam incurrere nihil penitus cum explanatione conuenientem. Si quis vero accurate noscere studet, perscrutetur prophetiam, & videbit eius plurima nequaquam cum typis congruentia: sed de his vt quisq; volet, iudicet. Ego autem lectores admoneo, vt ex enarrationibus vtilitatem percipiant, & diuino adiumento nixi, cursum perficiant, & victrices coronas expetant, quarum dominus IESVS CHRISTVS suppeditator: cui conuenit omnis gloria in sæcula sæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. HABACVC.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM DIVI SOPHONIAE.

POST Ezechiam regem, pium, & Dei studiosum, eius filius Manasses regnum adeptus, cùm in offensionem extremam impietatis prolapsus esset, tum etiam populum in legis prænaricationem, & idolorum cultum impulit. Huius vero filius Amon pusillum temporis regnauit, & quidem patris impietatem acerrime secutus est. Veruntamen non illius pœnitentiam æmulatus est, sed similiter vt pater ad omne

omne genus nequitiæ populum erudiuit, & exercuit. Ex hoc natus perbeatus Iosias, viam his ex diametro contrariam ingressus, in omni aduersus Deum pietate, & virtute versatus est, ac simul erga Deum obseruantiam omnibus rebus antetulit. Sub hoc prophetiam hanc fecit Sophonias: & diuinissimus Hieremias decimo tertio anno regni huius prophetiam docere inceptt. Iam vero prædicit hic admirabilis propheta, quæ vrbi Hierusalem euentura sint, & tribui Iuda, atque etiam ipsis finitimis exteris nationibus funesta prænunciat: & Assyrijs vltimam cladem præmonstrat, deinde populi renouationem, & omnibus gentibus post dominicam incarnationem futuram salutem præsignificat. Hoc in summa prophetiæ argumentum est: ac vero prædictionem sic exorditur.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM SOPHONIAM.

VERBVM Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ in diebus Iosiæ filij Amon regis Iuda. Defectione deficiant omnia à facie terræ, dicit dominus. Deficiant homo, & iumenta: deficiant volatilia cœli, & pisces maris: & infirmabuntur impij, & auferam iniquos à facie terræ, dicit Dominus.

BESTIARVM genera hominum causa, & in eorum vsus necessarios procreata propter hominum impietatem, & iniquitatem delebo. Nam quemadmodum in horũ gratiam & obsequium volatilia, & aquatilia, & iumenta feci: sic etiam simul cum ipsis ea perdam. Superuacaneus enim est horum vsus, cùm non amplius existunt, qui his fruantur: ac docens quibus infensus sit, & quibus irascatur, infert.

Et extendam manum meam super Iudam, & super omnes, qui habitant Hierusalem: & auferam de loco hoc nomina Baalim, et nomina sacerdotum cum sacerdotibus: et eos qui adorãt sup tecta militiã cœli.

Enumeratio peccatorum declarauit punitionis æquitatem. Humanitatis enim & misericordiæ punitio plena est: nam ab errore liberationem promittit: & non modo in idola obsequium, & cultum obliuione obrutum iri, sed ipsum quoq; nomen eorum. Militiam vero cœli appellauit ordinem, quem in cœlo luminaria tenent: his enim super tecta sacrificia adhibebant, ea accuratius videre expetentes.

Osee 2. Hier. 4.

Et eos qui iurant in domino, & qui iurant in Melchon: eos qui declinant à domino, & qui non requirunt dominum: et qui non retinent Dominum.

Forsitan quispiam quærat, quamobrem per alium prophetam auferre Baalim ex ore iubet, & iurare: Viuit dominus in veritate. Hoc autem loco punitionẽ minatur iurantib⁹ in domino. Sed in promptu paulopòst est solutio: Qui iurant, inquit, in domino: & qui iurant in Melchon. Idolum autem Ammonitarum hoc fuit: cùm vt in alijs prophetis inuenimus, tum in tertio Regnorum lib. Colebat, inquit, Salomon Astarcten reginã Sidoniorum, & Melchon idolũ Ammonitarum. Quare æquè minatur punitionem his, qui iurãt in Deo vero, & domino, & his qui in idolis iurant. Itaque conueniunt inter sẽ prophetiæ. Etenim in illa dicit, auferes Baalim ex ore tuo, & iurabis, Viuit dominus in veritate. Et hic reprehendit eos, qui Deum sẽ colere simulãt. Cùm ita funesta, & doloris plena minatus est, temperat minas consolatione, ne desperantes salutem, in maliciam acerbiorem prolabantur.

3. Reg. 11.

Timete à facie domini Dei, quia iuxta est dies domini: quia præparauit dominus victimam suam sanctificauit vocatos suos.

Sermo propheticus sæpenumero victimã vocat iniquorum cædem, idque cùm in alijs prophetis est inuenire, tum etiam in Ezechiele: Vocatos autem appellat hostes. Ceterum sanctificauit, pro separauit, posuit: sic etiam per Esaiam inquit: Sanctificati sunt: hoc est, in hoc separati: quoniam sanctum vere separatum est, & seiunctum ab impuris: tum ad punitionem separatos, vt à Deo

Universidad de Deusto
Biblioteca

omniporenti seperatos sanctificatos vocat. Sic etiam victimam per abusum nominauit: Sic etiam anathema duplicem intelligentiam habet: nam non solum id, quod deo dedicatum est, appellatur, sed etiam abalienatum, & seperatum à suis.

Et erit in die hostiæ domini, & vlciscar super principes, & super domum regis, & super omnes, qui induti sunt vestimentis alienis: & vlciscar super omnes manifeste, qui sunt in vesticulis in die illa, qui compleuit domum domini Dei sui impietate & dolo.

Cùm in diebus Iosiæ regis pij, punitionis iudicium constitueretur, & exerceretur, & rex nulli obnoxius esset crimini & illius filij, qui in sceleribus versati fuissent, pœnas dedissent eorum quæ admisissent, propterea non dixit, Vlciscar super regem: sed, super domum regis, & super principes. Vestimenta aliena quidam ex latrocinio & rapinis perta esse dixerũt, quidam ad summam libidinem confecta, etenim in peccatis viri viuentes mulierum vestimenta induunt, & mulieres pariter libidini innutritæ, virorum vestes. Mihi vero aliud sermo hic designare videtur: nam lex vetat vestimenta
Deut. 22. ex lino & lana contexta. Iam vero qui diuitijs sese efferrent, & delitijs diffluerent, verisimile est finitimorum vestes imitatos fuisse, & in locum vestimentorum ex lino confectorum, ex purpura ornatum, elaboratum, & artificiosum induisse, id quod contra traditionem legis diuinæ fuit. Minatur etiam his, qui cum impietate & dolo in templum Dei ingrediuntur. Per dolum vero innuit eos tanquam indumentum & personam habuisse pietatem: iam vero idolorum amplexos fuisse cultum. Propter has, inquit, vestras iniquitates

Et erit in illa die, dicit dominus, vox clamoris de porta compungentium, & vlulatus à secunda, & contritio magna à collibus.

Cùm hostes murum perruperint, & portas aperuerint, clamorem edentes, & vociferantes, ad secundum murum perfugietis: sed tamen nihilo secius & illius porta hostibus patefacta, vlulantes interficiemini: & tametsi quidam ex vobis montium fastigia occupauerint, in domosue altas ascenderint, tamen perdentur.

Plangite qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, disperierunt omnes, qui erecti sunt argento.

Concisam appellauit Hierusalem, à calamitatibus, quæ ei euenerunt, & adhortatur ad eius luctum spoliatę habitatoribus. Nam cùm Chananæorum impietatem imitati fuissent: quemadmodum Chananæi funditus perierunt, & eorum diuitiæ nihil eos adiuuerunt.

Et erit, in die illa scrutabor Hierusalẽ cum lucerna.

Nullus ex his, qui maleficij conuicti sunt, & rei peracti, euadet quin mulctetur, eos omnes interficiendos tradam. Hoc vero tropice, & per translationem posuit, ex metaphora eorum, qui lucerna vtuntur ad rerum perditarum inquisitionem, non prius discedentes, quàm inuenerint.

Et vlciscar super viros qui contemnunt custodias suas.

Custodias, legitima dicit, quæ lex custodire iussit.

Et eos qui dicunt in cordibus suis, non faciet bene dominus, & non faciet male: & erit fortitudo eorum in rapinam, & domus eorum dissipabuntur.

Tollentes prouidentiam hoc loco damnat, & eos, qui, vt casus fert, res accidere dicere audent, & Deum omnipotentem, neq; beneficum esse, neque punire: quibus rapinam minatur, & domorum demolitionem, & fructuum sterilitatem intentat.

Et ædificabunt domos, & non habitabunt in eis: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.

Et ne moram interponi, & prorogari vltionem arbitrarentur, subiecit,

Quia iuxta erit dies domini magnus, iuxtà & velox nimis.

Magnam eam dixit, quoniam nõ tantum ex quadam parte vltionem afferet, sed vniuersam punitionẽ inuehet. Deinde vt acerrimum timorem injiciat audientibus, de ea die explicat, quæ consequuntur deinceps:

Vox diei domini amara, & dura posita est fortis: dies iræ, tribulationis, et necessitatis: dies miseria, et perditionis: dies tenebrarũ, & turbinis: dies nebulæ, & caliginis: dies turbæ, & clamoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos.

Angulos excelsos, turres dicit: tubas vero, et clamores, hostium impetum: caliginem, nebulam, et tenebras, malorum accessionem et impetum: quæ cùm aduenerint, nec sol lucidus erit videntibus, neque dies clara, sed omnia caliginis plena videbuntur: idque docet, cùm adiecit,

Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt: & effundet sanguinem eorum, sicut pulueres: & carnes eorum, sicut fœcem boum.

Hoc est, nulla iusta ei fient, neque humationem assequentur.

Et argentum eorum, & aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ domini: et in igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem & festinationem faciet super omnes habitantes terram.

Diuitibus, inquit, diuitiæ inutiles erunt, nam non malorum liberationẽ diuitijs assequẽtur, sed ira Dei, tanquam igne quodam consumentur, quæ in hac terra habitantibus expeditam perniciem afferet. Vt vero sic minatus est acerba, eos ad pœnitentiam adhortatur.

CAP. II.

CONgregamini, & colligamini gens inerudita, antequam fiat vt flos pertranseat diem, antequam veniat ira domini super vos.

Quidam locum non intelligentes, pro colligamini, comprecamini posuerunt: verumtamen plurima ex exemplaribus, colligamini habent. Ista vero deligunant per pharmaca et vincula medicinam tropice intellectam. Hoc enim etiam apud Esaiam reperire est, cùm difficultatem curandorum vul-
Esai. 1. nerum Iudæorum ostendit: Non est malagma imponere, neque oleum, neque alligatura: colligamini, inquit, pœnitentiæ remedijs, & vinculis ô bonorum rudes, & imperiti, & præoccupate faciem eius in confessione: ne quemadmodum verni flores defluatis, & decidatis diuina ira vos impetẽte.

Quærite Dominum omnes humiles terræ.

Aspicite, inquit, in naturę vilitatem, & in limum, progenitorem & fictorem inquirite, qui tot, & tantis bonis vos redundare & diffluere fecit. Postea quæstione Dei rationem explicat, & intellectum:

Iudicium operamini, & iustitiam quærite: quærite mansuetudinem & respondete ea.

In recto, & iusticia curas & operas ponite: mansuetum viuendi genus, & temperatum amplectimini: & constituite hæc ad extremum persequi. Hoc explanauit, cùm dixit: Respondete ea. Deinde horum fructum ostendit:

Vt protegamini in die iræ domini, quia Gaza derepta erit, & Ascalon in desertum, & Azotus in meridie proijcietur, & Accaron eradicabitur.

Si enim vos relipiscatis, salutem assequemini: exterę vero vrbes prędicta sustinebũt.

Væ qui habitatis funiculum maris, aduena Cretensium: verbum domini super vos Chanaan, terra Allophylorum: & perdam vos de habitatione, & erit Creta pascua gregum, & ouile pecorum.

Funiculum maris regionem maritimam vocat: nam diuina scriptura funiculum appellat diuisionem sortis, à dimetienda terra funiculo, & à distribuendo cuiq; conuenientem portionem. Cùm igitur Deus Allophylos genus suum ducẽtes ex Chanaan in maritima regione reliquisset, & tanquam sortem quandam eam terrã his distribuisset, funiculum maris eos appellauit. Aduenas Cretensium, pro colonos, posuit. Vero proximum nimirum est, quosdam à Creta venisse, & in vrbibus maritimis consedisse. Itaq; & Chanaan, & funiculũ maris, & Cretã, & aduenas Cretensium, loca maritima Palæstinos appellauit, quibus vastitatem minatus est.

Et erit funiculus maris huic, qui reliqui sunt de domo Iudæ: super ipsos pascentur in domibus Ascalonis: post meridiem dormient à facie filiorum Iudæ: quia visitabit eos dominus Deus eorum, & auertet captiuitatem eorum.

His post reditum finis allatus est. Etenim in libris Machabæorum inuenimus Ionatham, & Simonem Gazam, & Ascalonem, & Ptolemaida vi cepisse, & sub suam potestatem redegisse. Post vero conseruatoris nostri ascensionem prophetiæ absolutionem & finem probabiliorem et exactiorem videre est, et post Apostolorum declarationem: hi enim ex Iudæa profecti post meridiem, in has vrbes diuerterunt: hoc est, ante consummationem vespere, cùm Deus omnipotens gentes visitasset, & eas acerba seruitute & captiuitate liberasset. Inde contra Moabitas, & Ammanitas fert calculum: hi enim cognatione populum Israel attingentes, & ex Lot stirpẽ generis sui ducentes, delectabantur malis, in Iudæos incurrentibus, et in Deum omnipotentem conuicia iaciebant, quòd Iudæis nullam opem porrigeret: Idcirco Deus ait,

Audiui opprobrium Moab: & contumelias filiorum Ammon: in quibus exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos meos. Propterea viuo ego, dicit dominus virtutum, Deus Israel, quia Moab sicut Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorra: & Damascus derelicta, quasi acernus area, & dissipata vsque in sempiternum: & qui reliqui fuerint de populo meo, diripient eos, & residui gentis meæ possidebunt eos: hoc erit eis pro contumelia sua, quia exprobrauerunt & magni facti sunt super dominum omnipotentem.

Moabitę et Ammonitæ habuerunt etiam reges, et Damascus totius Syriæ regnum tenuit, sed hæc omnia Babylonij deleuerunt: Solis aũt Iudæis Deus omnipotens per Cyrum Persam reditum donauit. Itaque redierunt rursus, et pristinum principarum recuperarunt, atq; omnes has gentes in metum adduxerunt, et illarũ possessiones obtinuerunt: illi vero his obsistere non potuerunt. Quamobrẽ diuinus ꝓpheta prædicit, Moabitas et Ammonitas funditus vastatum iri: Damascum vero acernus areæ derelicto, comparatũ iri. Hæc in bello, quod eis intulerunt Chaldæi, sustinuerunt: ac dicit, Damascum

Universidad de Deusto
Biblioteca

in sempiternum disipatam fore, quòd vsq; ab illo tempore, in posterum tempus regnandi principatum perdiderit, & non amplius gentibus imperauerit: sed vectigalis facta fuerit regnantibus Babylonijs, & Persis, & Macedonibus, & hoc tempore Romanis. Sed tamen diligentius hæc prophetia per sacros Apostolos accepit finem, & per eos, quia Apostolos consecuti sunt. Etenim hos diuinus apostolus reliquias appellauit, ac posuit palàm exclamantem prophetiam: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Atque prophetiam explanans, inquit: Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionẽ gratiæ Dei saluæ fient. Hoc etiam dominus per diuinum prophetam inquit: Et residui gentis meæ possidebunt eos. Postea planius interpretatur.

Roman. 9.

Roman. 11.

Manifestus erit dominus super eos, & disperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium.

Hæc non recipiunt Iudæorum impudentem tergiuersationem, si nimirum dicant post à Babylone reuersionem multas gentes, quæ in Deum omnipotentem crediderunt, in sacro templo Hierosolymitano debitum cultum præstitisse, mendacij conuincentur aperte: nam propheticus sermo dicit, quòd adorabunt eum singuli de loco suo. Hęc vero non in lege, sed in Euangelica doctrina facta sunt: nam lex quidem omnes in vnum illud templum congregauit. Dominus autem in Euangelijs ad Samaritanam dixit: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Hoc etiam diuinus Sophonias exclamat: Manifestus erit dominus super eos: hoc est, prædictos omnes Allophylos, Palæstinos, Moabitas, Ammanitas, Damascenos, cæteraſque gentes: & disperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium. Nec enim solum vrbes, quę sunt in continenti, aut maritimæ, sed etiam eæ, quæ sunt mari circunfusæ adorabunt. Ad hæc adijcit:

Ioan. 4.

Et vos Aethiopes vulnerati gladio meo eritis.

Hæc vero oratio declarat dæmonum caterùas salutaris crucis impetu disipatas, & homines atratam, & pullam animam gestantes, & deo aduersarios, diuina plaga vulneratos. Postquam de salute gentium vaticinatus est, ad historiam persequendam vertit sermonem, atque Assyrijs perniciem minatur: nondum enim Niniue pœnas dederat.

Et extendam manum meam super Aquilonem: & perdam Assyrium, & ponam Niniuen insolitudinem, & in aquosam, quasi desertum: & pascentur in medio eius greges, & omnes bestiæ terræ: & chamæleotes, & herinij in præsepibus eius cubabunt, & bestiæ clamabunt in foueis suis, & corus in portis eius, quia cedrus altitudo eius.

Omnia antedicta vastitatis signa sunt, gregum pastiones & multiplicium animalium habitationes, & coruorum nidi. Sed hæc omnia, inquit, perpetietur propter animi tumorem, & fastum. Nam cedro similis exiſtit altitudo animi eius elati. Deinde hoc explanatius enarrans propheta, infert,

Hæc est ciuitas malis dedita.

Hoc est, omnem vrbem, & regnum pusillum, & vile arbitratur, præ animi elatione.

Quæ habitat in spe, quæ dicit in corde suo: Ego sum: & non est post me amplius.

Quæ habitat in spe, quæ dicit in corde suo &c. Quæ nihil triste & acerbum se perpessuram aliquando arbitratur. Postea per dissimulationem deridens, inquit,

Quomodo facta est in solitudinem, pascua bestiarum: omnis qui transit per eam sibilabit, & mouebit manus suas.

Plerique hominum in his acerbis, quę præter spem accidunt, soliti sunt & sibilare, & manus mouere. Cùm ita de Niniue prædixit, ad Hierusalem orationem conuertit.

CAP. III.

O Illustris & redempta ciuitas, columba non audiuit vocem.

Lamentis certe & lachrymis digna vrbs, quæ cùm diuitijs redundaret, præclara, & percelebris fuit: quæ sæpe à deo omnipotente salutem affecuta fuit, & spiritualibus donis diffluxit. Aut enim hoc per columbã prophetam designare arbitror, aut vrbis ornatum & pulchritudinẽ: etenim animal hoc formosum est. Et vero proximum est hoc innui, quoniam quemadmodum columba in domibus separatis libenter considet, sic cùm Hierusalem incolæ pietatem colerent, in templo mihi consecrato assidebatis. Pòst explicat delicta, ac primum, vt non admouerit aurem, cùm inquit: Non audiuit vocem. Deinde insciti am rudem, cùm dixit,

Non suscepit disciplinam.

Post hæc diffidentiam, dum dicit,

In Domino non est confisa, & ad Dominum suum non appropinquauit.

Deinde principum feritatem explicat.

Principes eius in ea veluti rugientes leones.

Tum

Tum ostendit iudicum iniquitatem & violentiam.

Iudices eius sicut lupi Arabiæ.

Itemque diuinatorum mendacia, & impietatem, cùm ait:

Prophetæ eius portantes spiritum, viri contemptores.

Propheras falsos appellat. Postremo sacerdotum impietatem, & sordes proponit.

Sacerdotes eius polluunt sancta, & impie agunt in legem: dominus autem iustus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Atqui, inquit, cùm hæc omnia in ea perpetrentur, dominus iustus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Mane, mane iudicium suum dabit in luce, & non est absconditus, & nescit inquit at ens in exactione, nec iniustitiam in sempiternum.

Proxime, inquit, sumet pœnas de his, qui istiusmodi admiserunt mala: nam per Mane, mane, celeritatem demonstrauit. Quòd vero ait, In luce: hoc est, propalam, & non occulte hæc, inquit, conficiet, vt iniquitatis audaciam perdat: & non in sempiternum eam regnare sinat.

In corruptione detraxi superbos, dissipati sunt anguli eorum, destruxi vias eorum, vt penitus non transeant: defecerunt ciuitates eorum, ea quòd nullus subsisteret, neque habitaret. Dixi, verumtamen timebit me, & suscipiet disciplinam, & non peribit is de oculis eius in omnibus, in quibus vltus sum super eam.

Vt substructiones ædificiorum anguli colligant, perinde res fœcundæ principatus firmant, & stabiliunt, superbientes in perniciem tradendo, eorum altitudinem ad terram abijciam, vt nulla eorum memoria peruentura sit ad posteros: & eorum vrbes solitudinum vastitati funditus dabo. Vbi has minas intentauit, misericors, admonet & consulit, vt ab antelictis timeat, & necessariam disciplinam accipiant, & perniciem fugiant eorum, quæ minationibus intentauit, quam perniciem iniquitas genuit, alioqui nulla mora me tardabit, nec differet, quin quàm mox sumam supplicium: quare inquit,

Præparate, consurge diluculo.

Hoc est, quàm mox ea quæ pertinent ad pœnitentiam obeas, atque proficiscaris.

Disperierunt omnes vaticinij eorum.

Assyrios quorum multitudinem pro foribus tuis conspexi, ne timeas, quoniam racemulos eorum, hoc est, eos qui eam cladem effugerunt, tradam Babylonijs.

Propterea expecta me, dicit dominus, in die resurrectionis meæ in testimonium: quia iudicium meum in congregationes gentium, vt suscipiam reges, vt effundam super eos iram meam omnem, iram furoris, quia in igne zeli mei consumetur omnis terra.

Ne existimes, inquit, me non curare res humanas, quin expecta, & videbis me exurgere, & iuste iudicare, & iniqua regna delere, & zelo meo, tanquam igne quodam, omnem orbem terræ expiare à nefarijs sceleribus: atque hoc dilucidius enucleans, addidit:

Quia tunc conuertam super populos linguam in generationem eius, vt inuocent omnes nomen domini, vt seruiant ei sub iugo vno.

Hoc magis perspicue Aquila & Theodotio conuerterunt, τότε στρέψω πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς χεῖλος ἐκλεκτόν: Tunc vertam ad omnes populos labium electum. Symmachus vero, τότε μεταστρέψω εἰς τοὺς λαοὺς χεῖλος καθαρόν: Tunc convertam in populos labium candidum & mundum. Mundum os est, nominare Deum, non deos. Eius etiam modi per Isaiam dixit Deus: Linguæ balbutientium cito discent loqui pacem. Itemque, Aperta erit lingua mutorum. Itaq; linguas ad multitudinem deorum eruditas cõuertet, & electas & mundas faciet: ita fiet, vt omnes inuocent nomen domini, & seruiant ei omnes gentes sub iugo tuo.

Isai. 32.

Isai. 35.

De finibus fluminum Aethiopiæ suscipiam filios dispersorum mihi supplicantes, afferent victimas mihi.

Cùm in extremis terris habitantes disciplinam, præconium à me dispersorum acceperint, laudis victimas mihi afferent. Sic enim etiam Symmachus interpretatus est, ἐκεῖθεν τῶν ποταμῶν Αἰθιοπίας ἱκετεύοντές μοι θύσουσιν ἐμοί, A finibus fluuiorum Aethiopiæ supplicantes mihi filij dispersorum meorum deferent munus mihi. Eiij procreati ab his præconibus pietatis, quos in omnes gentes dispersi, spiritualia mihi dona afferent.

In die illa non confunderis ex omnibus adinuentionibus tuis, quibus impiè egisti in me, quia tunc auferam à te detractionem contumeliæ tuæ, & vltrà non adijcies, vt magnificeris super montem sanctum meum.

Cùm hæc fient, & gentes salute perfruentur, vos etiam, qui incolitis Hierusalem per fidem salutem suscipientes, priori impietate expediemini, & liberabimini. Nec vero in futurũ mea præcepta contemnetis, nihilq; magnũ vobis arrogabitis, propter vetus templum: atq; aperte præsignificat, vt non omnes Euangelicã doctrinam recepturi essent.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et relinquam in te populum mansuetum, & humilem: & reuerebuntur nomen domini qui fuerint reliqui de Israel: & non facient iniquitatem, & non loquentur vana, & non inuenietur in eo lingua dolosa: quoniam ipsi pascentur & accubabunt: & non erit, qui exterreat eos.

Hæc nobis aperte chorum Apostolicum declarant, quem dominus beatum iudicat, dixit: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Itemq; : Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Hunc perbeatus Sophonias populum mansuetum, & humilem appellat: Ezeliticus vero non eiusmodi est, sed populus stultus, & insipiens. Et apud alium prophetam: Neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. Ab iniquitate liberos vocat dolo linguam liberatam habētes. Itaque cùm pro malo, & temerario, & impio illiusmodi populum acceperis,

Gaude filia Sion: prædica filia Hierusalem: exulta & delectare de toto corde tuo filia Hierusalem: abstulit dominus iniquitatem tuam: redemit te de manu inimicorum tuorum: rex Israel dominus in medio tui, non videbis mala vltrà.

Ab idolis Deus te expiauit, & seruitute dæmonum abalienatorum liberauit.

In tempore illo, dicet dominus Hierusalem: Confide Sion, non dissoluantur manus tuæ: dominus Deus tuus in te fortis saluabit te: adducet super te, & innouabit te in charitate sua, & lætabitur in te, in delectatione, quasi in die solenni, & congregabo confractos tuos.

Non ignoro quosdam hæc ipsa ad reditum ex Babylone, & ad renouationem Hierusalem accepisse, quibus non repugno: quòd non ab his, quæ tum gesta fuere, dissentiat prophetia. Sed accommodatior exitus reperiri potest, post conseruatoris nostri incarnationem. Siquidem cum lauacri regeneratione contritos corde sanos fecit, rursum humanam conditionem instaurauit, cùm eo vsque nos dilexit, vt animam suam dederit pro nobis. Maiorem, inquit, hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Itemq; : Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Postea minatur his, qui tum conuitijs & maledictis Hierusalem aspersissent, & his etiam qui postea contra declaratores veritatis hoc ipsum attentarent: duplex enim est prophetia.

Matth. 5. Matth. 11.

Esai. 48.

Væ qui accepit super eam opprobrium: ecce ego faciam in te propter me, in tempore illo & saluabo expressam: & repulsam suscipiam, & ponam eos in gloriam: & nominatos in omni terra: & confundentur in omni tempore illo, quando bene vobis fecero: et in tempore cùm suscepero vos: quia dabo vos nominatos: & in gloriam in cunctis populis terræ, quando conuertero captiuitatem vestram coram vobis, dicit dominus.

Hominum salus ex sola Dei misericordia pendet, neque enim hanc adipiscimur præmium & mercedem iustitiæ, sed Dei bonitatis donum est: quamobrem dominus ait, Propter me & saluabo, & suscipiā, & abalienatam, & reiectam mihi vindicabo, & illustrem eam ostendam, & gloria florentem reddam, & infamiam quæ illi antea iusta fuit, eluam. Itemque: Pro captiuis & seruis, liberos & domesticos meos vos efficiam. Hæc autem vt dixi his, tum, cùm reuertissent ex Babylone donauit: & postea omnibus hominibus gratificatus est. Nam olim diabolo seruientes, acerba illa captiuitate liberati, & in obliuionem erroris multorum deorum adducti, nos Deo asseruimus, & adiunximus, nominati & illustres, iuxta prophetiam, apud Græcos & Barbaros facti: & qui olim longe eramus, prope facti sumus, secundum diuinum Apostolum. Itaque Apostolicis admonitis adhærescendum nobis est, aperte clamantibus: Liberate, qua Christus liberauit, state: & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Sic enim dominatu sæui tyranni liberabimur, & dominum nostrum obseruantes, regnum cœlorū assequemur benignitate & misericordia Domini nostri IESV CHRISTI, quo cum Patri gloria vnà cum sancto Spiritu nunc et semper, et in sæcula sæculorum. AMEN.

Eph. 2.

Gal. 4.

Ioan. 15.

Ioan. 3.

FINIS PROPH. SOPHONIAE.

BEATI

BEATI THEODORETI ARGVMENTVM IN AGGAEVM PROPHETAM.

CYrus primus Persarum rex, statim, vt iniit regnum, Iudæis captiuis libertatem largitus est: atque volentibus in patriam redire, edicto proposito, permisit, & diuinum rædificari templum iussit, & certe qui prophetarum sermonibus imbuti fuerunt, quique prænunciatam reuocationem non ignorarunt, expeditè, & promptè reuerterunt: & Hierusalem incoluerunt, atque diuinum templum substruere aggressi sunt: sed prohibiti à finitimis exteris nationibus, atq; à Cambyse Cyri filio, qui illarum verbis seductus, patri suo contraria iussit, ab opere requiescere coacti fuerunt. Aliquanto vero post tempore, Darius Hystaspis filius, rex, quemadmodum Cyrus templum Dei ædificari iubet. Hi autem ædificare cœperunt secundo anno regni Cyri, & sexto Darij absoluerunt. Quamobrem Pharisæi ad dominum dicebant, Quadraginta, & sex annis ædificatum est templum hoc: & tu tribus diebus excitabis illud? Nam ingressi ædificare sub Cyro prohibiti fuerunt. Deinde Cyro, & Cambyse, & his, qui post hos regnarunt magis defunctis, anno sexto regni Darij ædificationi extrema manus imposita est. Sub hoc prophetico munere donatus est diuinus Aggæus, cuius lingua vtens Deus omnipotens, Iudæos tarditatis & inertiæ in ædificatione templi accusat, atque iubet Zorobabel id temporis ducem populi, & Iesum magnum sacerdotem, cuestigio ad templi ædificationem aggredi: itemque promittit multitudinem quàm plurimarum gentium vnà cum abundantia pecuniarum se congregaturum, et illic omnes interfecturum, & illarum diuitias ad sumptus in ædificationem suppeditaturum. Hoc quidem prophetiæ huius est argumentum: sed huius intellectus exactius cognosci potest ex singularum partium explanatione.

Ioan. 2.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM AGGAEVM.

IN anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens.

ANTE captiuitatem, tempora regum Iuda atq; Israel ascribebant prophetæ: post vero captiuitatem, quòd Iudæi sine regibus suis remansissent, Persarum regis mirabilis Aggæus tempus adscribit, ac vero non anni modo, sed diei quoq; meminit, volens non solum compendium demonstrare ædificationis, sed etiam benedictionis ab omnipotenti Deo concessæ. Vehemens studium, nam iubet eos non ità multo pòst comparare materiam ante ædificationem, & ea quę postea necessaria sunt, et ex periculo discere, in quanta necessariorum caritate fuerint, curam ædificandi templi differentes, quantis vero bonis diffluxerint, cùm hoc studium recepissent. Iam vero, dum ait, in manu

Aggæi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aggæi prophetæ, per Aggæum intelligamus.

Ad Zorobabel filium Salathiel, ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedech sacerdotem magnum, dicens: Hæc dicit dominus omnipotens, Populus hic dicit, nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: Nunquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus concauis, & domus ista deserta?

In more diuinæ scripturæ positum est, vt principem sacerdotum vocet magnum sacerdotem. Itaque principe sacerdotum Iesu, et duce populi Zorobabel, tanquam iudicibus quibusdam dominus vtens, per prophetam populum accusat. Videte, inquit, quantam curam in suis domibus ponant: non enim modo ædificant, sed etiam eas accuratissime ornāt: diuinum vero templum, quo communi salute fruuntur, ædificare recusant, non aptum ad ædificandum tempus excusantes.

Et nunc hæc dicit dominus omnipotens: Dirigite corda vestra in vias vestras.

Rectam cogitationem suscipite, et iusti iudices efficiamini vestrorum studiorum, atque adinuentionum, et pernoscite, quantum inter studium erga diuina, et inertiam discrimen intersit. Postea exponit eos, etiam si multam sementem fecerint, exiguos fructus percepisse semper, vt et esuriant, et sitiant, et nequaquam satietate perfruantur, sed in summa inopia et miseria laboriosa versentur, vt etiam egeant vestibus necessarijs, quod docet, cùm adiecit,

Operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mercedes congregauit, misit eas in saeculum pertusum.

Et diuites, et operarij mercede conduci soliti, et mercedes congregare, nullam (dissipatis his, quæ collegissent) vtilitatem ex laboribus susceptis, et periculis aditis acceperant. Ac rursus deinceps eos iubet prudens inire consilium, et templi curationem omnibus rebus anteponere, et ad montes profectos ligna ad ædificationem apta cædere, pollicens se ad hanc rem eos adiuturum, et illustres eos declaraturum: atque etiam eos ad memoriam antecedentis inopiæ reuocat, vt condiscant cuiusmodi inertiæ sint præmia.

Respexistis in multa, & facta sunt pauca: & intulistis domum & exusflauistis illa.

Cùm speraretis vos fructus multos capturos esse, spes vos fefellit: et vero cùm perpusilla collegissetis, nullo ex his vsi fuistis, quòd iam domi condita ac reposita effudi atque abieci.

Quamobrem hæc dicit dominus omnipotens: Quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam: propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorem: & terra continuit germen suum: & inferam super terram gladium, & super montes, & super triticum, & super oleum, et quæcunque profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnes labores manuum eorum.

Quemadmodum rem meam curare negligitis, et in domibus vestris accurandis impensam operam ponitis, sic et ipse pluuias arcebo, et terram sterilem reddam: nec vero aliter puniendi vim inueham, quàm gladium quendam, non modò in terræ fructus, sed etiam in huius cultores homines, et simul cum eis communicabunt pœnas iumenta. Hæc autem se facturum Deus minatur, quia diuinam domum neglexissent: non quòd templo egeat, nam quomodo, qui omnium est opifex, egeret homine? qui omnia sola misericordia fecit: sed potius vt eos curaret, et salutem eorum procuraret, templum ædificari iubet, vt in eo legem obseruantes, inde commoditatem capiant: et quòd vellet legis conseruationem vsque ad aduentum Herodis iuxta diuinum Apostolum curari. Nam post conseruatoris nostri incarnationem, nouo instrumento patefacto, vetus absolutum est, et lex pædagogus, vt sapientissimum præceptorem indicauit, excessit: quia amplius hi, qui ab ea fuissent ad rudimenta instituti, non egerent elementorum introductione. Sed ad historiā perfequendam redeamus. Cùm hanc minationem audissent Zorobabel, et Iesus magnus sacerdos, et ab his administratus populus, in maximo timore fuerunt, atque prophetícis prædictis paruerunt. Dominus autem misericors statim vt vidit eorum inductionem animi parentem, per prophetam clamat,

Ego vobiscum sum, dicit dominus.

Adeste animis, inquit, quoniam me aditorem et auxiliatorem habetis.

Et suscitauit dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel, ex tribu Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, & spiritum reliquiarum de omni populo, & ingressi sunt, & faciebant operam domo domini omnipotentis Dei sui, in die vicesima quarta mensis: in sexto mense in anno secundo Darij regis.

Hinc planè intelligitur, vt simul ac honestam viuendi rationem persequimur, diuinum auxilium assequimur. Etenim vt hi ad bonum inclinauerunt, ac propēderunt, diuina consentio eis ad ædificationem adiumento fuit, et expeditiores, ac promptiores gratia Dei effecit. Cùm nimirum primo die

die mensis prophetiam accepissent, initium ædificationis fecerunt quarta & vicesima die mensis. Postea rursus sexto mense, præcipit dominus prophetæ, hæc verba ad eos perferre,

Quis ex vobis est derelictus: qui vidit domum istam in gloria sua prima, & quomodo vos videtis hanc nunc? nunquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?

Cùm venit vobis in mentem nobilitatis prioris huius templi & splendoris, quomodo ferre potestis conspectum eius vastitate solitudinum plenū? præsertim cùm ex vobis nonnulli adhuc supersint, vsque ab illo tempore in hunc diem.

Nunc confortare Zorobabel, dicit dominus, & confortare Iesu fili Iosedech sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, dicit dominus omnipotens. Verbum quod pepigi vobiscum, cùm egrederemini de terra Aegypti, & spiritus meus erit in medio vestrum.

Omni segnitie, & metu excusso, ac abiecto, suscipite robur, quod vobis sufficio: & me ex pactione vobiscum facere, & spiritus mei gratiam vos curare, & tueri credite. Cùm autem multa essent impedientia, inopia, & necessariorum caritas: finitimorumque incursiones, & bella, recte & meritò huc accedit, quod consequitur,

Nolite timere, quia hæc dicit dominus omnipotens: Adhuc semel ego commouco cœlum, & terram, & mare, & aridam, & mouco omnes gentes, & venient electa de cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit dominus omnipotens.

Deo Gog & Magog prædicit, quibus cùm bellum inferre constituissent, in Hierusalē maximis copijs ex multis nationibus coactis, id fieri permisit Deus, & cùm eos contra alios armasset, ipsos inter se necare effecit, eorumque diuitias ædificantibus largitus est, & asseruiens auribus audientium, inquit:

Meum est argentum, & meum est aurum, dicit dominus omnipotens.

Non aliena in rem meam conuerto, sed mea rursus recipio, & recupero: dedi eis diuitias, liberalitate vsus maxima, cùm largitorem donorum non cognouerunt, iure spoliati sunt.

Magna erit gloria domus istius, nouissima plus quam prima, dicit dominus omnipotens.

Non magnitudine & pulchritudine ædificij dicit domum illustriorem fore, sed conditione & modo occisionis gentium, cuius fama quaque versus peruagans, Dei omnipotentis robur declarauit. Quare cōmotionem cœli, & terræ & maris id factum appellat, nempe quòd omnes metu perterruissent, & rei miraculo excitati fuissent ad laudandum Deum, non incolentes soli continentem, & ad insulas commorantes, & præterea inuisibiles potestates in æthere, & in cœlo versantes.

Et in hoc isto dabo pacem, dicit dominus omnipotens: & pacem animæ in acquisitionem omni quæ creat, & suscitet templum istud, vel sic pacem animæ in compensationem excitandi, templum istud omni ædificanti.

Non enim modò humanos hostes cessare faciam, sed etiam diuinam pacem eis gratificabor, quæ animis conciliat salutem. Hæc erunt ædificantibus præmia. Nono mense propheta ob omnipotenti Deo iterum interrogare iubetur sacerdotes, an sacrum vestimentum ab hostia sacra sanctificare potest contingentia, vt panem, aut vinum, aut oleum, vel aliud quippiam eiusmodi. Deinde vt sacerdotes negarunt, interrogare rursus iubetur, an vestis tum impurum quiddā contingens contaminatur. Hoc vbi sacerdotes consensissent, hæc propheta iubetur dicere,

Sic populus iste, & sic gens hæc coram me, dicit dominus: & sic opera manuum eorum, & quicunque appropinquauerit, ibi contaminabitur.

Quemadmodum sanctificata vestis aliud quippiam ex appropinquantibus non potest sanctificare, & contrà contaminatur cōtactu immundorum, secundum legem, sic populus hic nullam vtilitatem ex sanctis percipit, propter vitiū: quin appropinquare tentās, impie hæc contaminat. Postea causas eorum docet,

Propter munera eorum matutina dolebunt à facie malitiarum suarum, & oderatis in portis arguentes.

Diluculo, inquit, illucescente, nullius boni rationem duxistis, sed turpes quæstus acerrime persecuti estis, atque inimico animo effecti fuistis in reprehendentes malitiam vestram, qui in portis assidentes, intrantibus & exeuntibus diuinos sermones asserebant. Iam vero omni cura considerate, quinam essetis, cùm ædificationem negligebatis, & quanta necessariorum inopia cōstringeremini. Viginti hordeorum mensuras reponentes, vix mediam partem reperiebatis: & quinquaginta ex torcularibus vini lagenas haurire expectātes, tantum viginti inueniebatis. Cùm vobis varias correctiones inferrem, sterilitatem & venti vredinem & grandinem, tamen ob vehementer vestrū robustum morbum nihil sensistis. Itaque

Universidad de Deusto
Biblioteca

harum rerum memores, animaduertite, quanta frugum copia fruimini, postquam ædificare cœpistis. Tantam enim vobis redundantiam necessariorum largiar, vt in posterum ipsæ areæ mensuræ ignorentur, & molles fructus magna facilitate dabo, & omnium fructuum fertilitatem suppeditabo, & præterea ô Zorobabel sermones illos confirmabo, quos de Gog & Magog prædixi.

Et subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subuertam quadrigam, & ascensores eius, & descendent equi, et ascensores eorum vnusquisque in gladio aduersus fratrem suum.

Nullo negotio vobis, inquit, victoriam pariam, insania & dementia eos verberans: armabo eos contra se, vt funditus omnes simul cum equis pereant. Quod vero inquit, Adhuc semel ego commoueo cœlum, & terram, & mare, & aridam, nõ abs re posuit: sed beneficij contra Sennacherib memoriam renouat. Cùm enim illis, qui stabant à Sennacherib, repentinam perniciem molitus est, omnem terram, & mare horribili narratione præstrinxit.

In die illa, dicit dominus omnipotens, Assumam te Zorobabel filium Salathiel seruum meum, dicit dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit dominus omnipotens.

Hoc loco Iesu non mentionem fecit, sed Zorobabelis, cùm de bellis, & eorum administratione sermones habuit, quoniam bellorum administrationem hic solus procuraret. Itaque dicit, In illa die, gentibus illis cæsis, te Zorobabel, quem in seruitutem & procurationem meam delegi, illustrem, & præclarum declarabo, & propter te omni studio populum tuebor, te vtens tanquam signaculo quodam: nam signum foribus admotum & arcis, omnia, quæ intus reposita sunt, tuetur & conseruat. Et prophetia quidem iam completa est. Ego vero Apollinarij dementiam admiror, qui tam apertis vaticinationibus cõtrariam intelligentiam afferre aggressus fuerit, dicens, exercitum Gog & Magog nondum fuisse, sed ad finem sæculi fore: & non sapientissimus hic attendit prophetiæ consecutionem, quod post prædictionem illarum occisionis statim propheta intulit, In die illa, dicit dominus omnipotens, assumam te Zorobabel seruum meum, dicit dominus: & ea quæ deinceps consequuntur. Sin autem alium quendam Zorobabel in suis confictionibus fabulosis fingit illo tempore futurum, perfectam fabulam nobis finget. Sin autem hic solus Zorobabel est, qui post reditum populo præfuit, sub quo illarum gentium exercitus profligatus fuit, & post illius cladem, & offensionem admirandus & præclarus extitit Zorobabel, Apollinarium non hoc ignorare oportuit, quòd ob inopiam causantibus ædificationis prorogationem, omnipotens dominus promisit se has gentes coacturũ, & harum diuitias in ædificationis sumptus suppeditaturum: quare adiunxit: Meum est argentum, meum est aurum, magna erit gloria domus istius nouissimæ, plusquàm primæ. Sed hunc delirantem relinquentes, nos veritati adhærescamus, & misericordem dominum precemur, vt nobis pacem largiatur, & pacem animæ, vt eum omni ex parte obseruantes, atque eius auxilio nitentes, inuisibilium hostium insidias effugiamus: & vt secundum eius diuinas leges vixerimus, bona promissa assequamur, gratia & misericordia domini nostri IESV CHRISTI, quo cum gloria patri, vnà cum sanctissimo, & vitæ principe spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum AMEN.

FINIS PROPH. AGGAEI.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM ZACHARIAE.

CVM olim Deus omnipotens sua prouidentia Iudæorum negotia acerrime administraret, nõ vnum prophetam eis, sed duos, tres, interdum plures allegabat, vt quæ opus essent, docerent, & futura præmonstrarent. Itaque id temporis, cùm diuinus Esaias prophetiam exerceret, admirandi illi Osee, Ioel, Amos, Micheas futura præsignificarunt. Sed eorum tempora ex ipsis prophetijs non difficilia sunt ad per-

ad percipiendum. Sic etiam post à Babylone reditum per diuinum Aggæum, quæ opus essent, docuit, & tristia & læta prænunciauit: hæc quidem obtemperantibus: illa vero repugnantibus: atque etiam ei rerum quarundam imagines & simulacra subostendit, vt diuinæ visionis sermones ad persuadendum efficaciores redderet. Ac porro per hunc prædicit conseruatoris nostri aduentum, & redundans eius mansuetudine, & clementia regnum, necnon Iudæorum insaniam, & salutarem passionem, nostrorum peccatorum remedii acerrimum, simul ea quæ ex illa rabie in Christum Iudæis mala euenerunt. Sed ne nimia longitudine argumenti quosdam remorer lecturos has enarrationes, restat, vt ad ipsam verborum explicationem veniam.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ZACHARIAM.

IN OCTAVO *mense anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariã, Barachiæ filium, filij Addo prophetã, dicẽs:*

Vno eodemque anno diuinus Aggæus, & mirandus Zacharias cœperunt prophetiam docere: sed ille mense sexto, hic vero octauo. Vnde intelligitur, duobus mensibus illũ antecessisse hunc in prophetia declaranda. Temporum autẽ memoriam explicant, vt reditus tempus declarent, & planè nos edoceant, vt id tẽporis rex Hebræus non regnaret: atque vt etiam veritatẽ ostendat propheratum, qui ante captiuitatem vaticinati fuerunt. Prædixerant illi quidem, non obsidionem modo Hierusalem, & expugnationẽ, & in seruitutem adductionẽ: sed & captiuitatis tempus, & reditum à Babylone. Itaque quoniam omnia ad finem peruenerant, & tempus ab eis constitutum absumptũ erat, & iuxta prædictiones libertatem assecuti fuerant, recte & meritò perbeati Aggæus & Zacharias secundum annũ regni Darij Persæ adscripserunt. Hoc nimirum anno, tẽpus septuaginta annorum ab vrbe vastata absolutum fuit: id quod ex ipsa prophetia facile cognosci potest. Docet etiam, ex quo patre narus fuerit, & quis illius pater: quia multi pseudoprophetæ id temporis mendacia vaticinarentur, &, vt fit, vsu eueniret, vt gentiles, & eiusdem nominis essent aliqui prophetæ. Itaque ne nominum cognatio noceret veritati, cùm falsò enuntiata, vt vere præsignificata omnibus promiscue fuissent admota, propheta ex quo genere esset profectus, declarauit: deinde narrat, quid iussus fuerit dicere.

Iratus est Dominus super patres vestros ira magna.

Sapientiæ plenũ prophetiæ procœmium, & in illius ætatis homines ad diuinas literas institutos conuenientissimum. Recentem enim habentes memoriam eorum, quæ patribus accidissent, & non ignorantes vt incredibilium illarum calamitatũ causa fuisset iusta Dei impulsio, vt par erat, studebant illa dicere, & facere, quæ Dominum misericordem propitium reddebant, & vbertatem bonorum eis cõciliabant. Quod autem dictorum hoc sit propositum, ea deinceps testantur, cùm inquit,

Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus omnipotens, Conuertimini ad me, dicit Dominus virtutũ, & conuertar ad vos, dicit Dominus virtutum: & nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt prophetæ, qui prius fuerant, dicentes, Hæc dicit Dominus omnipotens, Conuertimini à vijs vestris pessimis, & ab adinuentionibus vestris malis: & nõ attenderunt, vt audirent me, dicit Dominus omnipotens.

Non, inquit, ignorantes, quę per prophetas vestros patres admonuerim, & quemadmodũ eos refragantes penitus perdiderim, ne eos imitemini, fugite, adhærescite ad verba mea, vt mea prouidẽtia fruamini. Quòd vero ait, Conuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, idẽ significat. Huic simile est alibi dictum: Dederunt contra me dorsa, & nõ faciem suam: qui se sustinet ab auditione seria diuinorum sermonum, auersanti, & dorsa dan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sa danti persimilis est. Itaque, inquit, si legibus meis adhęrescatis, per me vobis prouidebitur: ac docet, quàm facile sibi sit eis omnem bonorum redundantiam largiri, sępenumero seipsum & dominum omnipotentem, & dominum virtutum appellauit, vt condiscant omnium imperia tenentem, & regnantem factorem, & opificem, & ipsorũ exercituum dominũ perfacile mutare posse rerũ naturas, & ex felicitate in miserias traducere, & contrà in res secundas infortunio constrictos.

Patres vestri vbi sunt, & prophetæ? nunquid in sempiternum viuent? verumtamen sermones meos, & legitima mea suscipite, quæ ego præcipio in spiritu meo seruis meis prophetis, qui comprehenderunt patres vestros.

Intentis oculis, inquit, intueamini in verborum meorum veritatẽ, quod & prophetis vita defunctis, & patribus vestris de suis sceleribus plexis superfuerunt: hi ipsi ex ipsis rebus veritatem declarantes, & prophetas scriptores patronos non habentes, è vita enim illi excesserant, clamant, & testantur, vt nihil falsum ab eis dictum fuerit. Itaque prompti excipite quę per prophetas sanctus spiritus vobis affert.

Et respondérunt, atque dixerunt, Sicut præparatus Dominus omnipotens, vt faceret nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentiones nostras, sic fecit nobis.

Ad ea quæ dicta fuerunt, consenserunt, atque veritati assenserunt, sensumque delictorum percęperunt, atque prędictionem veram esse, & iustam iram, & punitionẽ peccatis conuenientem dixerunt.

Quarta & vicesima vndecimi mensis Sabat, in secundo anno sub Dario, factus est sermo Domini ad Zachariam Barachiæ filij Addo prophetam.

Cùm propheta Hebræus esset, Hebræorum ascripsit numerum. Hebræi primum mensem appellant Xanthicum. Sic enim Moses magnus lege sanxit contentissima voce exclamans: Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Itaque ab illo numerare incipientibus, vndecimus Sabat inuenietur, qui à Macedonibus dicitur Σεβατ. Itaq; propheta ait, se hoc mense, nondum secundo anno expleto, iterum actionem & functionem diuinæ gratiæ suscępisse, cùm sermonem dicit, & verbum, & assumptionem: & manum diuinæ gratiæ actionem, & functionem designat. qua gratia afflatus, visionẽ diuinam, quam vidit, nobis scriptã reliquit, ac inquit

Vidi nocte, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter duos montes vmbrosos, & post eum equi rufi, & varij, et albi: & dixi, Quid sunt isti domine? Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi, quid sint hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, & dixit ad me: Isti sunt quos misit dominus, vt circuirent terram. Et respónderunt angelo domini, qui stabat inter montes, atque dixerunt: Circuiuimus omnem terram, & ecce omnis terra habitatur, & quiescit.

Planum est, quos vidit inuisibiles spiritus esse in ministeriũ missos, iuxta Apostolum, propter eos, qui hæreditatẽ capient salutis, eorũ naturæ nõ videntur, hę enim incorporeæ sunt: sed horũ, & omnium dominus visionem eorũ diuinam cõformat, pro ratione vsus: idq; nos aperte diuina scriptura docet, diuersas eorũ figuras ostendens. Aliter eos vidit Daniel, aliter Ezechiel: & Esaias, & Micheas alijs & alijs figuris. Non tamẽ multiformes, sed incorporeæ naturæ intellectu comprehensibiles sunt: sed ad vsum dominus format visiones eorum, idq; in diuino Zacharia fecit. Demonstrat enim ei angelũ populo præsidentẽ: Hic vero sanctũ Michael fuit, vt alloquens Danielẽ angelus dixit: Ille enim, inquit, Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Hunc videt insidentẽ equo, propter celeritatem factorũ. Spadix vero equus, & rufus, hostium concitationem, & indignationem ostendit: nam sanguinarius & rufus est furor. Montes non solum firmitatem & duriciem, sed etiam altitudinem declarant angelorum ad subsidium cõparatorum. Vmbrosi vero montes designant diuinam præuidentiam, quam in Deum credẽtibus perbeatus Dauid pollicetur: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Idem: Scapulis obumbrauit tibi. Et alibi: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Et populum Israel in deserto columna nubis tegebat. Quamobrẽ in medio montium vmbrosorum hoc loco populo præfectus angelus stare videbatur, ex his diuinum subsidium indicans. Cæterum Aquila & Symmachus myrteta verterunt, montes. Myrtus planta odorata est, habens vim, morbos calidos refrigerandi. Vt vero à tergo vidit equos rufos spadices, varios, & albos, noscendi studio percontatur, quæ causa ostentorum esset. Edocetur à primo viso angelo, qui inter montes vmbrosos consistebat, quòd essent missi in vniuersam terram circumlustrandam: atque ad conformationem horum sermonum, qui in illis equis varijs spadicibꝰ rufis sedebãt, dixerunt ad angelũ inter montes interstitentẽ,

Cùm

Cùm omnem terram obiuimus, & explorauimus, in orbe terrarum pacem, & quietem constitutã reperimus. Vbi hæc audisset angelus, cui populi imperium mandatũ fuit, acerrime commotus, quòd omnibus pace fruentibus, populus sibi creditus, in mille adhuc malis versaretur, supplex Dominum obsecrat.

Domine omnipotens, vsquequo non miserebéris Hierusalem, et vrbium Iuda, quibus iratus es? iste est septuagesimus annus.

Est autem animaduertendum, prioris captiuitatis tempus cõpletum fuisse anno Cyri primo Persarum regis, vel teste Domino optimo & misericordissimo, qui in malorũ auditis periculis tempus prædictionis annumerauit, quod accuratius in nostris cõmentarijs in Ezechielem ostendimus. Vastitatis Hierusalem septuaginta anni completi sunt secundo anno regni Darij. Hic numerus iniri incipiendus est ab anno vndecimo regni Sedechiæ, sub quo vrbs capta fuit. Si quis numerandi exordium perscrutetur, tempus hoc cõpletum fuisse inueniet anno secundo regni Dari Hystaspis filij. Itaq; huncrepetens populi procurator angelus, Deum omnipotentem suppliciter rogat, vt tempus prædictionis completum attendat, & ne vrbem sibi consecratam vastitati solitudinum traditam diutissime despiciat. Vbi has precationes, inquit propheta, Dominus suscepit, angelo respondit, loquenti in me verba bona, & sermones consolatorios. Nec vero alium angelum hunc dixit ab illo, qui inter mõres interstitebat: sed eundem illum, qui se alloquebatur. Ac vero, inquit, eum in se loqui, quoniam non verbis vteretur, & vox non motu linguæ, nec aeris repercussione articulata esset, sed intus insonans, & in seipso formata. Itaque Dei benignitate confisus angelus, iubet propheta clamare & dicere.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum Hierusalẽ & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes, quæ superimpositæ sunt: propter eo, quòd ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero superpositi sunt in malo, mensura extenderur super Hierusalem.

Non in posterum scelera, inquit, contra Hierusalẽ edi patiar, sed supplicia sumam de de his, qui finem & modũ transierunt pœnæ in Hierusalem constitutæ: quique maiora mala, quàm constituta fuissent, ei infligere aggressi fuerunt. Equidem vt pœnas ab ea exigerem, mea prouidentia eam spoliauit, quòd meis legibus præuaricata fuisset: vndefactum est, vt hi ad audaciam se confirmauerint, & expleri malis huic inurendis non potuerint: quare iusto zelo vtens, ei ignoscam, ab illis vero pœnas scelerum in eam editorum repetam. Deinde misericordiæ modum exponit, & diuinæ domus ædificationis finem pollicetur, & vrbis instaurationem, & murorum restitutionem. Hoc enim declarat, mensura rursus extenderur super Hierusalem.

Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me, adhuc clama, dicens, Hæc dicit Dominus omnipotẽs, adhuc diffundentur ciuitates in bonu: & miserebitur Dominus adhuc Sion: & eliget adhuc Hierusalem.

Permultis Iudææ vrbibus bonorum copiam largietur. Hoc perspicuum fecit, cùm dixit: Adhuc diffundentur ciuitates in bonis, sed tamen adhuc alijs Hierusalem anteponet: & prærogatiuam pristinam largietur. Sed animaduertendum est, vt non sempiternam eis felicitatẽ promiserit, sed tempus quoddam ostenderit: per istam partidulam adhuc præmemorans, quemadmodum cùm hęres aduenerit, lex ordinẽ œconomi & procuratoris tenens hebescet, & perder suam vim, atque simul cum ea locus, qui secundum legem cultum Dei susceptit, euanescet. Inde in quatuor visiones narrationem conuertit, atque inquit se quatuor cornua vidisse, atq; intellexisse per percontationem ab angelo, hæc esse cornua quæ Iudam & Israel dispersissent. Deinde rursus inquit, sibi à Deo ostensos fuisse totidem fabros, & rursus interrogasse, & audiuisse consequentia.

Hæc sunt cornua, quæ Iudam dispérserunt, & Israel confregerunt: & egressi sunt isti, vt exacuant ea in manibus suis. Quatuor cornua gentes sunt, quæ leuauerunt cornu super terram, vt dispergerent eam.

Itaque, inquit, inuisibiles potestates à Deo omnipotenti constitutas fuisse, vt has gentes inuicem concitarent, & exacuerent ad pœnas mutuas dandas & sumendas eorum, in quibus Israel offendissent. Hoc declarauit, cùm dixit: Exacuant ea in manibus suis. Cum autem quatuor dicit, non gentium quarundam numerum explicat, sed quatuor orbis partes designat, Orientem, Occidentem, Meridiem, Septentrionem: quoniam hinc Assyrij & Babylonij, illinc Allophyli & Aegyptij, illinde Idumæi, & Moabitæ, & Ammonitæ inuasissent. Quatuor igitur cornua appellauit ex quatuor partibus in eos profectos, his totidem præ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fecit inuisibiles potestates, vt eos inter se commoueant, vt inuicem pœnas repetant pro his, quæ admiserunt. Tum rursus in aliâ visionem narrationem transfert, ac ait:

CAP. II.

ET leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius funiculus geometræ: & dixi ad eum: Quò tu vadis? & dixit ad me: Vt dimetiar Hierusalem, & videã, quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur, in me stabat: & angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum, dicens: Curre & loquere adolescentulo illi, dicens: Frugifera habitabitur Hierusalem, à multitudine hominum, & iumentorum in medio eius.

Vide, inquit, ne vrbis circumscriptionem pusillã designes: sed cùm intellexeris à meo & tuo, & huius domino, quia permulta multitudo hominum, & iumentorum eam habitatura sit, dimetire, ac describe magnitudinem habitantiũ multitudini respondentem. Cæterum mea benignitate ei ero murus, qui transiri, & transcendi non possit. Hunc enim vocauit murũ ignis. Nã quemadmodum pyra ingens transiliri nequit, sic non vinci potest, qui gratia Dei custoditur. Non modo ei omne robur suppeditabo, sed & illustrem, & admirandam reddam, vt eius gloria per omnem orbem terrarum peruagetur. Hæc vero omnia vidit propheta, & præfecti angeli curationem, & aliorum angelorum cursum, & vrbis dimensionẽ, partim vt confidenter bonas promissiones exciperet, partim vt populus his sermonibus exactam fidem haberet, audiendo non modo verba adhibita, sed etiam res præformatas, ac statim his demonstratis, prophetam iubet clamare:

O, ô, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus: quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit dominus: in Sion saluamini, qui habitatis filiam Babylonis.

Adeste animis, quoniam non modo vobis, qui iam reuertistis, hæ promissiones sactæ sunt, sed etiam adhuc voluntarijs Babylonem incolentibus, quibus cùm potestas redeundi data fuisset, distulistis in vestram patriam redire, quam in priorem felicitatem proximè restituam.

Hæc enim dicit Dominus omnipotens: post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliauerunt vos: quia qui tetigerit vos, quasi tangat pupillam oculi eius: ecce ego inferam manum meam super eos, & erunt præda his, qui seruient eis: & cognoscetis, quia Dominus omnipotens misit me.

Tanto, inquit, opere Deus omnipotens res vestras procurat, vt quisquis cùm accedit ad perniciem vrbis moliendam, arbitretur se oculi pupillam contingere: nó quòd corpus habeat, atque in membra diuisus sit, nam sine corpore existit, & non circumscriptus Deus omnipotens: sed quo affectu præditus sit, humanis modis ostendit. Hanc etiam perbeatus Dauid ab eo implorat curationem: Custodi me Domine, vt pupillam oculi. Ideirco, inquit, omnes eos, qui vos depopulati fuerunt & prædati, in potestatem ditionemque subditorum suorum redigam: atq; hæc ab illis perpetientur mala, quibus vos affecerunt, ac ex his rebus veritatem diuinorum oraculorum accipietis. Hæc adumbrate, & typice illis euenerunt. Verum prophetiæ veritas nostris temporibus apertiorem exitum habuit, cùm, dæmones nos depopulantes, & mentem nostram sibi vendicantes, omniaque nostri corporis membra in seruitutem suam redigentes, dominus Christus dissoluisset, sub iugum eos subiecit sanctorum seruorũ suorum: quod dilucidius per diuinum Esaiam explicauit, clamans: Quos timuistis, timebunt à vobis angeli mittentur ad pacem petendam acerbe flentes, nam dissipabuntur horum viæ. Sic dæmones vociferabantur: Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos. Itemque, Adiuro te, ne me torqueas. Sic puella Phytonem spiritum habens in vrbe, appellata Philippis, vociferabatur: Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annunciant viam salutis. Sic etiam præmartyribus victoriam reportantibus vsque in hunc diem clamant, inuitique illorum victoriam prædicant, suamque infirmitatem indicãt. Hos igitur, qui nos olim depopulati sunt, tanquam spolia quædam vexatis dedit ille, qui post gloriam missus est, vt veterem gloriam, quam deceptus perdidit princeps pater Adam, hanc natura nostra recuperaret, & cognoscamus benefactorẽ, & conseruatorem animarum nostrarum, & patrem qui eum misericordia motus misit, nec vero vt Deus missus est, sed vt homo. Inquantũ Deus est, æqualis est patri: Ego, inquit, in patre, & pater in me manens, ipse facit opera: & ego, & pater vnum sumus: & qui videt me, videt & patrem. Mittitur autem vt homo, pro nobis procurationẽ suscipiens, non diuinam naturam extenuans. Nam cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualẽ Deo: sed semetipsum exinanuit, formam serui accipiẽs. Demonstrauit igitur nobis propheta, non solùm dignitatem personarum, sed etiam æqualitatem

Matth. 8. Mar. 5. Act. 16. Psal. 16. Iohann. 10. Iohann. 10. Philip. 2.

tem personarum. Hæc dicit Dominus omnipotens, post gloriam misit me. Et vt demonstret, quis ille, qui misit, infert: Et cognoscetis, quia Dominus omnipotens misit me. Ergo & qui misit, Dominus omnipotens est, & missus Dominus omnipotens, & nulla præstantia differunt. Missus est, vt dixi, conditione humana, non diuina, pro nobis curam suscipiens, & tuitionem: & missus secum habuit, qui miserat, patrem. Pater meus in me manens, ipse facit opera. Deinceps propheta infert,

Lætare & gaude filia Sion: quia ecce veniam, & habitabo in medio tui, dicit Dominus: & confugient gentes multæ ad Dominum, & erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui: & scies, quoniam Dominus omnipotens misit me ad te.

Hæc etiam perspicue in nos ex gentibus vocatos, & salutem adeptos cõueniunt, quibus lętari, & gaudere iubetur, vt qui habuerimus nobiscum versantem omnium rerum Dominum. Est autem videre Hierusalem sensibilẽ habitatam à gentibus in Dominum credentibus. Hoc loco pariter etiam personarum duitatem & æqualitatem ostendit: Ecce veniam, & habitabo in medio tui, dicit Dominus: & scies, quia Dominus omnipotens misit me ad te.

Et possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sancta, & eliget adhuc Hierusalem.

Ex Iuda serui formam accepit Dominus, & eam suam partem fecit: cuius rei testis diuinus Paulus clamans: Manifestũ est, quòd ex tribu Iuda ortus sit Dominus. Ac ostendit, vt nõ modo Hierusalem, sed etiam vniuersum genus humanum ad salutem vocet, infert,

Hebr. 7.

Timeat omnis caro à facie Domini, quoniam surrexit de habitaculo sancto suo.

Psal. 64.

Sic etiam Dauid ait: Ad te omnis caro veniet. Sic etiam Esaias: Et videbit omnis caro salutem à Deo nostro. Nubes autem sanctos prophetas rectè vocat, nihil suum loquentes, sed tanquam ex mari quodam gratiæ spiritus pluuiam propheticam habẽtes. Ab his se surrecturum & appariturũ dicit, quoniam vt per hos prædixit aduentum suum, & his, quæ præsignificauit, imposuit finem, re ipsa & veritate prophetiam diuinã ostendit. Etsi hæc Iudæis ad tempus reuersionis accommodentur, vt quidam interpretati sunt, non valdè repugno. Quòd vero prædictio verum & certum post incarnationem conseruatoris nostri exitum habuerit, hinc intelligitur: nam ex eo tempore infinita gentium millia, priori errore abiecto, ad Deum omnipotentem perfugerunt, & populus euasit diuinus. Ex eo tempore pius cœtus ex gentibus congregatus, habitauit Hierusalem. Ex eo tempore omnis caro & priorem conseruatoris aduentum excepit, & secundum aduẽtum perhorruit. Sed tempus est, vt ad explanationem redeamus.

CAP. III.

ET ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem ante faciem angeli Domini: & diabolus stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole: & increpet in te Dominus, qui elegit Hierusalem.

Hæc nostrorum typus sunt. Nam quemadmodum Iesum illum sacerdotem magnum, legationem pro populo obeuntem ad Deum, infestissimus & nequissimus diabolus acerrimè oppugnabat: Sic Iesu magno sacerdoti secundum ordinem Melchisedech à peccatis expianti mundum, is ipse hostis rursus repugnabat, supplantare volens. Sed tunc Iesus filius Iosedech non increpuit, sed Iesu filij Iosedech dominus. Cęterum cùm accessit ad Iesum conseruatorem orbis terræ, ab eo increpatur, nempe Deo, & Domino, & audit: Vade retro satana. Vt vero sic diabolo liberauit filium Iosedech Iesum, nempe Deus & Dominus adiunxit,

Mar. 8.

Nonne iste vt torris est eruptus de igne? Et Iesus indutus erat vestibus sordidis, & stabat ante faciem angeli: & respondit, & ait ad stantes coram facie sua, dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo.

Quoniam qui paulo antè à captiuitate redijssent, captiuitatis signa ferebant, paupertatem, inopiam summam: rectè & merito eos torrem nominat: Torris est semiustulatum lignum ex igne arreptum. Deinde propheta narrat, vt vestibus sordidatis magnus sacerdos indutus esset: angelus vero populi tutor, alijs astantibus angelis præcepit, vt ex illis vestibus eum exuerent: ac docẽs vt quiddam aliud per vestes designatur, adiecit,

Et dixit ad eum: Ecce abstuli à te iniquitates tuas.

Verisimile est eum vt hominem aliquid deliquisse. ego tamen existimo eum nempe magnum sacerdotem sibi populi iniquitatem vindicasse, & attribuisse: & velut vnà cum ipsis peccasset, preces adhibuisse, & tanquam suorum veniam delictorum populi suscepisse. Vt vero hoc modo ex veste sordidata exutus fuit, & sermones voluptatis plenos excepit, induit stolam sacerdotij. Ac vero ille, qui hæc dixit & fecit, præcepit

Universidad de Deusto
Biblioteca

astantibus,vt eum inuerent podere, & mitra, atque cidarim capiti imponerent. Et his perfectis, sanctus angelus contestatur eum, ac inquit,

Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in vijs meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris: & tu iudicabis domum meam: & si custodieris atrium meũ, & dabo tibi, qui conuersentur in medio stantium istorum.

Sacra dignitate præditus sacerdotij leges obserua, & ex illis viuere serua quæcunque tibi interpretatus sum: hæc dum facies, in hoc honore viues & ipse, & vique ad posteros tuos, populum hunc administrantes, munus hoc permanare efficies. Hoc expressit, cùm dixit, Dabo tibi, qui conuersentur in medio stantium istorum.

Audi ergo Iesu sacerdos magne, & proximi tui qui sedent ante faciẽ tuã, quia viri ostentorum, id est, portentorum spectatores sunt.

Portentorum spectatores, non vt quidam suspicati sunt, augures, aruspices, & diuinatores: non enim his verbis ad eiusmodi homines vsus fuisset: neque ipse Iesus, cum esset pius, istiusmodi collegium amplexatus fuisset: sed oorionem eis testificatur, & ergà res diuinas: itu diuinam à prophetis edita monstra, & signa pij assidue speculabantur, & finem horum expectabant. Ad hos igitur, & Iesum consequentia dicit,

Quia ecce ego adducam seruum meum orientem: quia lapis, quem dedi ante faciem Iesu, super lapidem vnum septem oculi sunt.

Psal. 78.

Postquam sacerdotem probè ornauit, & vestem detraxit, sacerdotij vero stolam induit, & quid agendum esset, ostendit, ac plurimam perpetuitatem eius posteris promisit, modò leges diuinas obsequarentur: transit ad genus regium, atque Zorobabel nepotem Iechoniæ à Dauide genus suum ducentem, tum illustrem & præclarum promittit se redditurũ, vt orientis splendidissimo lumini comparetur. Hunc ait dedisse lapidem ante faciem sacerdotis septem oculis ornatum: neque tamen oculi intelligendi sunt oculi, neque septem numerus certum quendam numerum designat. Nam diuinæ gratiæ functionem, ac actionem oculos appellauit: septem vero oculos nominauit eius magnitudinem & multitudinem exiis significans. Sic etiam Anna inquit, Sterilis peperit septem: non definitum numerum intelligens, sed multitudinẽ ostendens. Et perbeatus Dauid: Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: hoc est, pro multiplicibus malis, quibus nos læserunt, dent pœnas. Iam verò eũ lapidem nominat, propter firmitatem & robur inexpugnabile: alioqui typus Domini Iesu Christi fuit, qui in plerisque locis diuinæ scripturæ lapis appellatus est. Tum diuinus Dauid: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Ex ore diuini Esaiæ Deus inquit: Ecce ego pono in Sion lapidem preciosum, electum, angularem preciosum in fundamenta eius, & omnis credens in eum non confundetur. Sic item admirabilis Daniel vidit lapidẽ de monte absciſſum, sine manibus, & statuam comminuentem, & materias, factum montem magnum, & implentem vniuersam terram. His edoctus beatus Paulus, clamat: Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra: petra autem erat Christus. Itemque, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Hunc in se gestans lapidem Zorobabel (ex eo enim, secundum carnem, manauit orbis terræ conseruator) recte & hic lapis nuncupatur, omnibus gratijs perfulgens. Vt verò ita diuinitus datam Zorobabel gratiam patefecit, prædicit trophæum eius administrationis bellicæ.

Psal. 44.

Dan. 2.

1. Cor. 10.

1. Cor. 3.

Ecce ego foueam faciam, dicit Dominus omnipotens: & contriuit ab vno omnem iniquitatem terræ illius in die vno.

Hæc de Gog & Magog prædixit, quibus in die vnò perniciem attulit, & omnes pariter ad occisionẽ deduxit, quem per translationem atq; comparationẽ foueam appellauit. His verò gestis, omnes, inquit, sub Zorobabel militantes, quippe victores in reliquum tempus, in certa pace versantes, subtervites & ficus inter se ad epulas inuitantes, cõiuia inibunt, hostium bellum nihil metuentes. Cùm hæc propheta audiuisset, & in tot, & tantarum reuelationum visione positus, extra res humanas cõstitisset, in illis tot: in mentem defigens, cuidã similis fuit, qui veterno deprimitur, & somno arctiore constringitur. Idcirco sanctus angelus populo præfectus, qui eum per omnes visiones conduxit, reuersus est, & deinceps:

CAP. IIII.

Et reuersus est angelus, qui loquebatur in me, & suscitauit, sicut suscitari solet homo de somno suo, & dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi: & ecce candelabrum aureum totum, & lampas super illud: & septem lucernæ super illud: & septem infusoria lucernarum, quæ erant super illud: & ecce duæ oliuæ super illud: vna à dextris lampadis, & vna à sinistris.

Hæc

Hæc omnia aliarum rerum adumbrationes, & designationes sunt. Nunc enim candelabrum aureum in typum diuinæ prouidentiæ ostendit, quæ cœlestia & terrestria administrat. Iam vero septem lucernæ hebdomadis septem diebus æquales numero, assiduitatem & perpetuitatem diuinæ curationis demonstrant. Septem vero infusoria lucernarum, immensam Dei misericordiam significant. Sic per lampadem, gratiã omnia illuminantẽ innuit. Duas vero oliuas vtrinque exortas, regnum & sacerdotium vocauit, diuina gratia ornata. Duos ramos vsque ad lucernas pertingentes, Iesum, & Zorobabel: illum ex sacerdotali, hunc ex regali tribu profectum. Cùm autem rationibus humanis vtens incredibile putaret paucos viros, & pauperes, & qui vix tandẽ illam longam captiuitatem effugissent, tot & tanta præclara facinora gerere posse, ostensis promissionibus Deus confirmauit, docens, vt nõ eorum est virtũ, sed suæ gratiæ tam præclara negocij confectio: atque hanc explicationem à Domino didicimus, qui visionem illam ostendit. Cùm propheta percontaretur demonstrata, quarum rerum essent delineationes, diuinus angelus inquit,

Iste est sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus omnipotens.

Nec in præsentem tenuitatem, ô Zorobabel, inspiciens, prædictorum desperabis exitum: neque rursùs cùm quippiam præclarum gesseris, tibi victoriam ascribes: mea enim benignitate adiutus, de gentibus trophæum illud excitabis. Deinde ad eos vertit sermonem:

Quis es tu mons magne ante faciem Zorobabel, vt corrigas?

Quoniam ipsum Zorobabel lapidem vocauit, rectè illas innumerabiles gentes montem appellat, quę diuini templi ædificationem impedire, & populi reliquias dissoluere conatæ fuissent. Sed tametsi cuperetis hęc perpetrare, nihil tamen potuissis efficere iam inquit,

Educam lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ gratiam eius.

Quod verò ait, tale quippiam est: Etsi millies cum summa rabie Zorobabel impedire conemini, vestras spes vanas ostendam: eum enim omni gratia compleui, & redundantibus bonis cumulaui, & firmum tanquam lapidem constituit. Vobis autem perniciem comparabo, vt id, quod abest viribus humanis, farciatur & compleatur à superna benignitate. Non ignoratis igitur, quòd manus Zorobabel fundauerunt domum, & manus eius eam absoluent: & ex his rebus intelligetis me sermonibus diuinis impulsum, hanc vobis prophetiam edidisse.

Quis enim despexit in dies paruos?

Hoc non dissimile est Dei verbis, quę habentur in Deuteronomio: Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo. Hoc etiam hic ostendit, quod vt despexit Hierusalem in multos dies & septuaginta annorum eam vastitatis condemnaui, sic mihi perfacile est eam in priorẽ felicitatem reuocare. Qui autem hæc videbunt,

Deut. 32.

Lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel.

Periculo, inquit, cognoscent, vt nunc ab eis nihili æstimatus, & admodum contemptus, Deus ipse per Zorobabel præclaris rebus gestis victoriam referet. Hoc loco stanneum ob vilitatem apposuit, quia cùm diuinum templum deflagrasset, & populus in seruitutem adductus fuisset, atque vrbs vastata fuisset, omnes arbitrabantur non propter populi iniquitatem, sed propter Dei ab eo obseruati infirmitatem, hæc omnia accidisse. Lapidem stanneum ad illorum opinationem appellauit diuinum auxilium: docens id, quod à perfidis vile quoddam æstimatum, & infirmum est, per vnum virũ Zorobabel suam vim ostensurũ esse: vnde statim induxit,

Septem isti oculi Domini sunt, qui respiciunt super omnem terram.

Omnium rerũ prouidens, & administrator, qui omnia intuetur, omnia audit, pro Zorobabele, ppugnat. His sic excussis, propheta ex angelo percontatur de oliuis, ex vtraq; parte candelabri virescentibus: rogatité de duobus ramis vsq; ad lucernas pertinẽtibus, atq; cognoscit, vt duo filij pinguitudinis assistũt domino vniuersę terræ, per quos designat Iesum pontificẽ, & Zorobabel administratorẽ belli: alterũ à genere regio, alterũ ex sacerdotali profectũ. Vbi vero his visionibus varijs sermones de regno, & sacerdotio cõfirmauit, & diuini templi ædificationis prædixit absolutionem, & perfectionẽ, pœnarũ minatione perterret auditores, à vitijs eos reuocans ad virtutẽ: atque ctiã prophetę falcẽ ostendit maximã, per aẽ- CAP. V.
rem volantẽ, latam decẽ, longã viginti cubitos. Vnde edocetur, hanc maledictionẽ esse, egredientem super faciem omnis terræ.

Quia omnis fur ex hoc vsque ad mortem punietur: & educam illud, dicit Dominus omnipotens, & ingredietur in domum furis, & domum iurantis in

nomi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nomine meo mendaciter: & requiescet in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius, & lapides eius.

Maledictionem, punitionem appellauit, in omnem orbem terrarum peruadentem, quę omnibus iniquitatem in se admittentibus infertur. Ex his edoctus est propheta, & populus, quemadmodum omnium hominum Deus omnipotens iudex sit, & ab omnibus meritas pœnas exacturus sit, pernicię non modo aduersum se impijs, sed etiã proximo iniuriam facientibus, inferens. Et nimirũ ne quis putet cõtra solos fures, & periuros hanc minationem intentatam fuisse, contra omnem iniquitatem sententiam tulit: quia vniuersa lex, & prophetę ex hoc sermone pendent, videlicet, Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, & diliges proximum tuum sicut teipsum. Per furtum, & periurium omnẽ speciem peccati complexus est. Iurisiurandi violatio impietatis caput est, quia omni dilectione vacua sit eiusmodi violatio. Furtum vero iniustitiã contra proximum profitetur: nemo enim diligens proximum, iniuriam ei inferet. Itaque hæc capita alias leges complectuntur, & recte & merito horum præuaricatoribus pœnas illas minatus est.

Et egressus est angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Suspice oculis tuis, & vide quid sit, quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et ait: Hæc est mensura, quæ egreditur: & ait, hæc est iniquitas eorum in omni terra.

Ex his intelligitur, vt omnia mensura & pondere administret Deus omnipotens. Sic
Gen 15. etiam Abrahæ peregrinum fore eius semen prædixit, & causam affert: Nondum, inquit, completæ sunt iniquitates Amorreorũ vsq; ad præsens tempus. Nondum digna, inquit, extrema pernicie peccauerunt: quare eos ad cædem nunc tradi non permittam, sed iniquitatis pondus & mẽsuram expectabo. Sic cùm hominibus, qui fuerunt tempore Noe
Gen. 6. centum & viginti annis vitam definiuisset, non diem constitutam expectauit, vt vidit peccata crescere & redundare: sed præuertens, definitum diem abrupit, & centesimo anno in omnes aquarum eluuionẽ intulit.

Et ecce talentum plumbi eleuatum est: & ecce mulier vna sedebat in medio mensuræ, & dixit: Hæc est iniquitas, & proiecit eam in medio mensuræ, & proiecit lapidem plumbeum in os eius.

Virtutem margaritis diuinus sermo comparat: Simile est regnum cœlorum homini
Matth.13. quærenti bonas margaritas. Peccati aũt pœnam sacra scriptura plumbũ appellat, quod natura graue est: peccati vero pondus grauissimum: id quod nos docet diuinus Dauid: Iniquitates meæ supergressę sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Quin etiã diuinus Zacharias videt peccatum speciem mulieris referens, nã ex voluptate plura peccata nascuntur: videt punitionem, tãquam plumbum grauissimum ad os iniquitatis incumbentem, iuxta psalmodiam dicentem: Omnis iniquitas opilabit os suum. Peccati fructꝰ est probrum. Sic etiam Paulus: Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ, quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nũc erubescitis? Itaq; propheta edoctus fuit, vt populi peccatum remisit Deus, & pœnas finiuit.

Et eleuaui oculos meos, & vidi: & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, sicut ille sunt vpupæ.

Vpupa maxima velocitate auis non corpulenta est, quin gracilis, alas corpore maiores habet. Itaque, inquit, hæ mulieres, vbi mensuram accepissent, per medium aërem ferebantur: tum ipse ex angelo percõtatus, quonam gentium mensuram eæ ferrent, intellexi eas in Babylonem proficisci, nõ modo vt eã portę imponerent, sed & ei domum ædificarent, & eã illic ponerent ad vsus eius. Neque enim quemadmodum Hierusalem certum tempus definiui in vastitatem, deinde ei ignoui, sic Babylonis miserebor, sed perpetuæ pœnas multæ impietatis dabit. Vbi vero sic hanc visionem absoluit, alius CAP. VI.
visionis narrationẽ inducit, ac ait, se vidisse quatuor quadrigas, egredientes è duobus montibus æneis: quadrigæ primę equos rufos adiunctos fuisse, secundæ nigros, tertiæ albos, quartę varios, & spadices. Postea percontatum fuisse, & ab angelo cognouisse, has esse quatuor ventos cœli, qui egrediuntur, vt assistant Domino omnis terræ. Quatuor ventos appellat quatuor partes orbis terræ: liquidem quidam opinantur his numero totidem ventos esse: vnde propheta cognoscit, vt Deus omnipotens poreſtatibus inuisibilibus vtẽs ministris, & bona largitur, & acerba hominibus affert, quemadmodum etiam ait Dauid: Immittet angelus
Psal. 33. Domini in circuitu timentibus eum, & eripiet eos. De vltione in alio psalmo inquit
Psal. 77. Emisit in eos iram indignationis suæ. Indignationem & iram, & tribulationẽ, immissionem per angelos malos. Sic etiam diuinus Zacharias equos nigros videt ad Aquilonẽ proficiscentes, ex quibus signat Babylonis pernicię, & albi egrediebantur à tergo
istorũ, nõ vt illis bona largirẽtur, sed vt illis

plexis, reliquias captiuorũ Hebræorum in Iudæam reducerent. Rufi egrediebantur in terram Austri, minantes mala insurgentibꝰ contra Hierosolymitanos. Per colorem rufum, indignationẽ sermo designauit. Itemque,

Varij & egrediebantur, & quærebant, & considerabant circuire terram: & dixit: Ite, & circuite terram, & circuerunt terram.

Terram hic ibidem vocat non terram Israel, sed omnem orbem terræ. Maculosos & spadices eos dicit, quasi omnia procurantes & punientes, & benefacientes vbi oportet.

Et clamauit, & locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur super terram Aquilonis, requieuere fecerunt furorem meum in terra Aquilonis.

Supplicia de Babylonijs accepi, quæ iam pridem meruerunt, mea autem longa patientia non persoluerant. Post has visiones propheta iubetur dona apportata à captiuis accipere, sed non promiscue ab omnibus, sed à principibus, ijsdemque vtilibus eius, & qui congnouerint eam, qui, inquit malorum sensum acceperunt, & captiuitatis causam nouerunt, eiusque nouerunt vtilitatem, afferant dona. Deinde mentionem facit nominum, Holdai, Tobiæ, Idei. Iubetur etiam ingredi in domum Iosiæ filij Sophoniæ nunc venientis de Babylone, & accipere argentum & aurum, & ex his coronas conficere, & magno sacerdoti Iesu ad caput accommodare, & ad eum diuinos sermones perferre, ac dicere,

Ecce vir oriens nomen eius, & subter eum oriętur, & ædificabit domum domini, & ipse accipiet virtutem, & sedebit, & imperabit super throno suo, & erit sacerdos à dextris eius: & consilium pacis erit inter duos, corona autem, expectantibus, & vtilibus eius, et qui cognouerunt eam.

Omnia hæc de Zorobabel prædicit: non quia non natus esset, sed quòd nondum imperium accepisset. Orientem eum nominat, quoniam lucis instar id temporis hominibus Hierusalem incolentibus, acerbis malis constrictis, & caligine circunfusis, exortus fuit. Hunc dicit diuinam domum absoluturum, & in Babylonico solio assessurum, atque magnum sacerdotem omni honore cumulaturum, tantaq; coniunctione cum eo consensurum esse, vt nihil vnquam facturus sit, nisi ex illius sentẽtia. Non modo autem his hæc pollicitus est, sed etiam coronas immarcescibiles expectantibus, quos vtiles, & qui cognouerunt eam vocat. Coronæ materiam suppeditauit Iosias filius Sophoniæ, qui inde gloriam assequetur. Hoc explicauit, cùm dixit, in gratiam filij Sopho
niæ. Postea de locis diuinis loquitur:

Et in psalmum in domo domini: & qui longe sunt ab eis venient, et ædificabunt in domo domini: et scietis quia dominus omnipotens misit me ad vos.

Non modo vos præsentes hæc facietis, verumetiam procul à vobis habitantes vndique concurrent, & communiter vobiscum hos pulchros labores suscipient.

Et erit, si auditu audieritis vocem domini Dei vestri.

Hæc, inquit, erunt, & ad accommodatum finem peruenient, si vos diuinis sermonibus auscultaueritis.

CAP. VII.

ET factum est in quarto anno sub Dario rege, factus est sermo domini ad Zachariam quarta die mensis noni, qui est Chasleu: & misit in Bethel Sarasar, & Arcesecer rex, & viri eius, vt deprecarentur dominum, dicens ad sacerdotes domus domini omnipotentis, & ad prophetas: Ingressa est huc in mense quinto sanctificatio: num ieiunabo sicut feci iam multis annis?

Chasleu, quem nos Apelleum nominamus: iam vero hos Cuthenorum à Sarmanasar in Samariam translatorum, & aliarum gentium, quas Samaritas posteri appellauerunt, duces quidam esse dixerunt: verũ siue istorum, siue aliarum gentium, nihil aperte nos docuit diuina scriptura, quòd externi dominarentur externis: sed tamen vicini accolæ magnam vtilitatem à prophetis, & ab alijs pijs ceperunt. Vnde factum fuit, vt miserint sacrificia Deo, et exoptauerint intelligere à sacerdotibus & prophetis, an conuenienter diuina domus ornata esset, an oporteret per ieiunia rursus Deum placare, quod plurimum semper facimus. Hæc illis percontantibus, Deus omnipotens ad populum sermonem instituit. Per eum autem, etiam illos quid agendum sit, docet, dicens:

Dic ad omnem populum terræ, & ad sacerdotes, dicens: Si ieiunastis, & plangistis in quinto, & septimo: & ecce septuaginta anni: nunquid ieiunium ieiunastis mihi? & si comeditis aut bibistis, nonne vos comeditis, & bibitis?

Nolite, inquit, existimare me ex ieiunio vestro commodum aliquod capere: nam etiamsi millies luctibus & lamentis vos affligentes, hoc ieiunium in quintis et septimis conficiatis, nullam inde vtilitatem percipiam. Quòd ita res se habeat, testimonio est tempus captiuitatis: Septuaginta enim annis ex ieiunio nullũ mihi cultum, et obseruantiam adhibuistis. Itaq; quemadmodum cũ bibitis, et editis, hinc voluptatẽ capitis:

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic etiam ex ieiunio vtilitatem percipitis. Et ne hanc nouam præceptionem arbitremini, iam olim per prophetas maioribus, & patribus vestris frequentissime dixi:

Nunquid non ista sunt verba mea, quæ locutus est dominus in manibus prophetarũ, qui fuerunt prius? Quando Hierusalem habitabatur, et erat abundans, & ciuitates eius per circuitum, & montana, & campestria habitabantur.

Vbi vero ita vetustatem declarationis prophetarum ostendit, docet singillatim, quæ ad suum cultum pertinent.

Iudicium iustum iudicate, & misericordiam, & miserationem faciat vnusquisque ad fratrem suum: & viduam, & pupillum & pauperem non opprimatis, & malicia vnusquisque fratris sui nolite meminisse in cordibus vestris.

Vestris, inquit, patribus dixi, in iudicando æquam, & iustã sententiam ferrent: proximi misericordia commouerentur: sustinentes graue viduitatis pondus, & parentibus orbatos ne potentia opprimerent: ne ex infirmitate pauperũ opportunitates rei augendę ducerent: præterea iniuriarum memoriam delerent, & ne vlciscerentur lacessentes iniuria. Equidem hæc ego dixi: illi vero nihil audire voluerunt: sed, inquit,

Dederunt dorsum suum contemnens.

Ad plagas, quas accipiunt induruerunt. Dorsum enim contemnens doloris vacuitatem, & inueteratum morbum, & robustũ vocauit, ex metaphora seruorum flagris verberatorum, qui ex hoc nihil meliores efficiuntur.

Et aures suas aggranauerunt, vt audirent: & cor suum posuerunt inobediens, vt non audirent legem meam: & verba mea, quæ misit dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus prophetarum priorum. Et facta est ira magna à domino omnipotente: & erit, sicut dixit, & non audierunt eum: sic clamabunt, & non exaudiam eos, dicit dominus omnipotens.

Tempus mutat, nam iam facta quasi futura dicit: clamabunt, pro clamauerunt: &, non exaudiam, pro non exaudiui, posuit.

Et eiciam eos in omnes gentes, quas ignorauerunt: & terra desolabitur post eos à prætambulante, & reuertente.

Eiciam, pro eiecit: desolabitur, hoc est, desolata est: id quod consequentia ostendunt: mutauit enim figuram, ac dixit,

Et posuerunt terram electam in solitudinem.

Hæc de inobedientia, & pœnis eorum patrum explicauit: nec enim æquum fuisset his, qui acerbam seruitutem sustinuissent, & paulo antè hac liberati fuissent, quique nondum vrbem exædificassent, eiusmodi rursus dura minari.

CAP. VIII.

Et factus est sermo Domini omnipotentũ ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo magno, & furore maximo zelatus sum eam.

Hoc eam supplicio affeci, pœnas impietatis in me admissę repetens. Zelum appellat iustam iram. Cùm enim eius vir esset, & vxorem eam nominasset, iure nomen zeli verbis addidit: nam ita se ipsum appellauit, cùm eam incepit, dicens: Ego sum dominus Deus tuus, Deus zelotes, ignis consumens. Cui, postquàm ei iræ causas attulit, in posterum pollicetur bona.

Hæc dicit dominus omnipotens, Reuertar ad Sion, & habitabo in medio Hierusalem, & vocabitur Hierusalem ciuitas vera, & mons dominus omnipotentis, mons sanctus.

Hæc typice post Zorobabel ædificationem acciderunt: Post vero conseruatoris nostri incarnationem, veritatem prophetiæ omnes videre potuerunt. Item promittit se vrbi multitudinem incolarum præbiturũ, eosque ad affectam, & exactam senectutem perducturum, vt bacillis nixi, in plateis incedant, & in solitis cœtibus assideant: atque etiam pollicetur pueris & puellis plateas redundaturas esse, quod in vrbibus bene habitatis & frequentibus fieri solet. Hoc enim explanauit, cùm dixit:

Adhuc sedebunt senes, & anus in plateis Hierusalem, vnusquisque in manu virgam suam vetustatem præ multitudine dierum: & plateæ ciuitatis replebuntur pueris, & puellis, ludentibus in plateis eius.

Deinde fidem facit verborum suorum, suam potestatem dans obsidem:

Hæc dicit dominus omnipotens: Si impossibile erit coram reliquijs populi huius in diebus illis, numquid & coram me impossibile erit?

Vos, inquit, ad vestram paucitatem & inopiam respicientes, in horum bonorũ spem non inducimini. Atqui cùm non ignoretis potestatem promittentis, sine dubitatione (vt par est) ea quæ dicuntur, excipite, & credite me omni tuitione populum meũ procuraturum: & vndiq; coactum in paternam terram reducturum, & in vrbe Hierusalem aperte appariturum. Hoc enim ostendit, cùm dixit:

Habitabo in medio Hierusalem, & ipse meus existet populus, & ego eius Deus nominabor in veritate, & in iustitia: hæc dicit dominus omnipotens: Confortentur manus vestræ, qui auditis in diebus his sermones

his sermones istos per os prophetarũ, in die quo fundata est domus Domini omnipotentis, vt templum ædificaretur.

Cùm meis promissis vos consoler, magna fiducia diuinam domum exædificate, vt in ea legitimam religionem obeatis, & per eam diuinitus dona data recipiatis.

Quia ante dies illos merces hominum non erit in lucrum, & merces iumentorũ non subsistet, & egredienti, & ingredienti non erit pax præ tribulatione.

Cùm ædificatio templi negligeretur, inquit, hominum labor infructuosus erat, & iumentorum merces inanis & inutilis: omnes autem homines, siue peregre, siue domi essent, assidue metu commouebantur.

Et emittam omnes homines, vnumquemque ad proximum suum.

Propter rerum diuinarum negligentiam, cõcitaui turbas inter vos, & seditiones exoriri feci. Iam vero cùm video vestrum studium erga ædificationem, ante omnes alias nationes dabo vobis pacis donum: atque etiam efficiam, vt pluuijs ex alto submissis, prolixè terræ frugibus fruamini.

Et erit, sicut eratis in maledictione inter gentes domus Iuda, & domus Israel, sic saluabo vos: & eritis in benedictione. Confidite & confortamini in manibus vestris, quia hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitaui, vt affligerem vos in eo, quòd me ad iracundiam prouocassent patres vestri, dicit Dominus omnipotens, & non me pœnituit: sic paratus sum, & cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem, & domui Iuda.

Quemadmodum, inquit, pœnarum metum ostendi, & vltionis minas intentaui: Sic bonis dispensationibus finem imponam. Vt vero in hunc modum eis animum addidit, rursus ad virtutem adhortatur, & quę agenda sint, explicat.

Isti sermones sunt, quos facietis: Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo: veritatem, & iudicium pacificum: & iustum iudicate in portis vestris: & vnusquisque malum proximo suo non cogitet in cordibus vestris: & iuramentum mendax ne diligatis, quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens.

Quoniam suprà dixit, se nullam vtilitatem ex ieiunio percipere, propter eos, qui arbitrantur, hoc solo Deum coli, ac obseruari. Atq; vbi omnẽ virtutis speciem ostendit, simul cum eis etiam ieiunium cõstituit:

Ieiunium quartum, & ieiunium quintum, & ieiunium septimum, & ieiunium decimum erunt domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in festiuitates bonas: & lætamini, & veritatem & pacem diligite.

Non obscurum est quartum, & quintum, & septimum, non hebdamadis, sed mensis intelligi, quoniã decimum adiunxit: Ieiunãtes, inquit, ne molestia afficiamini ex inedia & fame, sed propter vtilitatem ex molestia nascentem lætamini: veritati & paci adhærescite. Est autem animaduertendũ, alios interpretes, Aquilam dico, & Theodotionem, & Symmachum non posuisse quartũ, & quintum, & septimum, & decimum ieiunare, sed ieiunium cõcorditer dixisse quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, vt nulli dubium esset, quin quarto, quinto, septimo, & decimo mense ieiunare præcepisset.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, & habitatores vrbium multarum: & congregabuntur qui habitant ciuitates in vna ciuitate, dicentes: Eamus vt deprecemur faciem Domini, & quæramus vultum Domini.

Adeò nobilis, & illustris erit Hierusalem, vt aliarum vrbium incolæ se inuicem adhortentur, & exacuant ad pietatem, vt relicẽs, quæ habentur in manibus, in hanc vrbem conueniant, & Dei clementiam exquirant, & quisq; dicat: Ego etiam ibo, & simul vobiscum proficiscar. Idq; facient, non modo ex Hierusalem genus trahentes, sed etiã exteræ nationes, exoptantes diuinum auxilium assequi. Et hæc quidem adumbrate facta sunt, post ædificationem sub Zorobabel factam. Post vero Dei, & conseruatoris nostri incarnationem, cernere est mari terraque id fieri. His etiam consequentia congruunt:

Hæc dicit Dominus omnipotens: In diebus illis, si apprehenderint decem viri de omnibus linguis gentium, & tenuerint fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus tecũ, quia audiuimus quòd Deus vobiscũ est.

Sic sacrõs Apostolos ex Iudæis genus suũ ducentes, summo studio requirebant, qui ex gentibus erant vocati, credentes per eos se salutem assequuturos esse. Sic Philippenses diuinum Paulũ desiderabant: sic Thessalonicenses, sic Corinthij, sic omnes gentes, sic perbeatus Onesiphorus in vrbem accurrit, vt ei in rebus necessarijs seruiret: sic beatus Titus, sic Trophimus vsq; ad extrema pericula eum sunt persecuti. Sed tametsi, cùm Iudæi ex Babylone reuertissent, quidam ex gentibus admirati fuerunt liberationem inusitatam, & admirabilẽ, & Deum eorum esse verum Deum credidederunt, & quosdam ex Iudæis consecuti fuerunt, ab eis cognoscere veritatem exoptantes, non aduersantur nostris dictis: quin etiam veri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatem atteſtantur. Nam noſtrorũ typus ſunt vetera. Similitudinem autem cõuenit imaginem habere cum exemplari. Itaq; ſi apud Iudæos verus hic ſermo exiſtit, verus etiam noſter, nam horũ illa vmbra ſunt. Sed ad ea, quæ deinceps reſtant explanãda, redeamus.

CAP. IX.

ASSVMPTIO verbi Domini in terra Hadrach & Damaſcus ſacrificium eius.

Aquila interpretatus eſt ἐν δαμασκῷ ἀνάπαυσις αὐτῆ, Damaſci requies eius:

Quia Dominus reſpicit homines: & omnes tribus Iſrael Emath in finibus eius.

Vel ſecundum alios interpretes in Emath finitimae prædicit has vrbes quondam impie viuentes Hadrach, & Damaſcum, & Emath, ex priori errore expiatas ſacra Deo facturas eſſe. Omnes enim reſpiciens homines, non ſolas tribus procurabit. Hadrach autem vrbs eſt Arabiæ. Emath nunc Epiphaniam appellatam ſacra ſcriptura vocat magnam Emiſim. Hæ igitur diuinæ notionis lumine illuſtratæ, honeſta & laudabilia perſequentur.

Tyrus & Sidon, quoniam ſapientes fuerunt nimis, & ædificauit Tyrus munit ionem ſuam, & congregauit argentum, vt humum: & aurum, vt lutum viarum: propterea Dominus poſſidebit eos, & percutiet in mari fortitudinem eius, & ipſa in igne conſumabitur. Videbit Aſcalon, & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accaron, quoniam confuſa eſt propter aberrationem animi ſui: & peribit rex de Gaza, & Aſcalon non habitabitur.

Tyrus, inquit, & Sydon diuitijs ſeſe efferentes, & communitis muris confidentes, omni genere calamitatum afficientur. Partim enim eorum res maris eluuione, & redundantia ſubmergentur, partim igni conſumentur, Deo hanc omnipotente contra eos ſententiam ferente. Quòd vero ait: Dominus poſſidebit eos: hunc intellectum habet: Poſtquam ſeipſos à diuina procuratione abſtraxerunt, diuinæ potẽtiæ periculum facient. Aſcalon autem & Gaza hæc videntes, in ſummo timore erunt, & cum Accaron perpetuo luctu ſe affligent, quoniam confuſa eſt Tyrus ob aberrationem animi ſui, atque etiam Gazæ regnum delebo, & Aſcalonem ciuibus vacuam cõſtituam, ac vt alienigenæ eam, & Azotum incolant, efficiam. Quòd autem ait, Aſcalon non habitabitur, de hominibus illius tẽporis loquitur, quos in necem, & ſeruitutem tradidit: quare adiunxit,

Et habitabunt alienigenæ in Azoto, et deſtruam iniuriam alienigenarum, et auferam ſanguinem eorum de ore illorum, & abominationes eorum de medio dentium illorum.

Correctio à Deo adhibita beneficij mater eſt, hac enim alienigenæ, inquit, & priſtinam iniquitatem, & impietatẽ relinquunt, & Dei notionem recipiunt. Hoc ſtatim explicauit, cùm addidit:

Et remanebunt & iſti Deo noſtro, & erunt vt tribunus in Iuda: & Accaron ſicut Iebuſæus.

A religione ſua, deteſtantes idolorum ſacrificia, quibus prius conferti erant, ſub poteſtatẽ procurationis diuinę ſeſe ſubijcient, & prouidentiæ Dei ſe etrandos tradent: & ad Iudam adſcripti, ſimiliter atque quidam tribuni plebis præcellẽtiſſimi erunt, & cum incolis Hieruſalem honore adęquabuntur. Hos enim Iebuſæos appellauit, nam hæc olim Iebus vocabatur.

Et ponam in domo mea eleuationem, vt nemo pertranſeat, neque reuertatur: & nequaquam ſuperueniat eis vltra abactor, quia nunc vidi in oculis meis.

Domum meam illuſtrẽ præſtabo, & templum meũ potentia ſic complebo, vt hoſtes bellũ inferre aggredientes nõ reuertantur, nec ad ſuos perueniant, hic ibidem pœnas dantes: alij autẽ horum internecionẽ videntes, domi manere timeant, & contra populũ bellũ ſuſcipere non audeant, quoniã eos ſic in præſens curare conſtitui. Hæc tametſi ad finẽ peruenerunt ſub Macchabæis, Iuda & Ionatha, & Simone bellũ adminiſtrantibus: nam poſt victoriã conſtitutam exterarũ nationũ, vrbes in ſuam poteſtatẽ redegerunt, & in locum illorũ Iudæos colonos deduxerunt, atq; etiã ex illis ipſis multos piam religionem doceri accurauerunt: veruntamen exactus prophetiæ exitus poſt cõſeruatoris noſtri aduentum patefactus fuit: nam nunc idolorũ erroribus renunciantes, & Aſcalonitæ, & Accaronitæ, & Allophyli, diuinę notionis lumẽ ad ſeſe admiſerunt: & qui ex eis inſtituti ſunt ad eos paſcendos, quaſi quidã tribuni plebis & imperatores belli ſplendeſcunt, & præcellũt. Quamobrem Spiritus ſanctus vbi illa prædixit, horum bonorum cauſam affert, & exclamat per prophetam:

Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem: ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluans: ipſe manſuetus, & aſcendens ſuper ſubiugalem, & pullum nouum.

Horum explanatio ex ipſis rebus patet. Etenim rex, quem prophetæ prædixerant, venit: & ſua iuſtitia peccatũ deleuit: & manſuetudine diaboli ſuperbiam fregit: & qui pullo

pullo aſinæ inſedit, reges habet adoratores, qui vehiculis auro & lapidibus precioſis ornatis geſtantur. De hoc pullo beatus etiam Iacob prædicit, dicens: Alligans ad vineam Gen. 49. pullum ſuum.

Et diſperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Hieruſalem: & diſperdet arcus pugnantium, & multitudinem & exgentibus.

Hac, inquit, moderatione vſus omnium rex optimus maximus, perdidit quadrigas ex Ephraim, & equum ex Hieruſalem, cùm eorum audaciam fregit, & regnum inſanum delenit, & vero arcum pugnantium, & multitudinem perdidit: atque per Romanorum pacem gentes gubernans, facultatem veritatis enunciandæ præconibus gratificatus eſt. Nam poſtquam omnia ſub vnum imperium ſubiecta fuerunt, atque bella inter ſe gentes gerere deſierunt, & pax toto orbe terrarum conſtituta fuit, intrepide Apoſtoli, quibus declarandæ veritatis negocium datum fuerat, orbem terræ percurrerunt: & peragratione orbis homines ad vitam venati ſunt. Omnium vero maxime admirabile eſt, qui non habebat, vbi reclinaret caput, quique pullo inſedit totius terræ maris imperium tenuit. Hoc etiam ſermo prophetícus prædixit:

Et dominabitur ab aquis, vſque ad mare: & à fluminibus, vſque ad extremitates terra.

Ego vero Iudæorum ſtuporem admiror, qui hoc loco impudentiſſime hanc prophetiam ad Zorobabel accõmodare attentent: cùm Zorobabel vel Iudæorum confeſsione non totam Palæſtinam tenuerit, ſed ſolam Iudæam. Propheta autem prędixit, pullo inſidentem toti orbi imperaturum. Præterea CHRISTVM pullo vſum fuiſſe nouimus. Zorobabel vero pullo inſediſſe nemo adhuc ex his, qui diuinas ſcripturas tractarunt, dixit. Cæterum Dominus Chriſtus iuxta prophetiam pullo vſus eſt, imperium orbis terræ tenuit, & Deus verus eſſe creditur & prædicatur. Simul deleuit regnum Ephraim, & Iſrael. Itaque de eo hæc propheta prædixit, & prophetia ſine dubitatione ad finem peruenit: atq; ea, quæ conſequuntur, cum his conueniunt:

Et tu in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos tuos de lacu, qui non habet aquam.

Quos, inquit, tuo precioſo ſanguine redemiſti, & liberaſti, hos cum ſalutaribus teſtamenti tui tabulis emiſiſti, vt omnibus hominibus libertatem teſtarentur, ac declararent. Liberaſti eos à lacu non habente aquam. Hunc autem lacum, ſiue de morte æterna, ſiue de errore idolorum velit quis intelligere, nõ à veritate aberrabit. Sic etiam per Hieremiã ait Deus: Duo mala fecit populus meus: me derelinquunt, fontẽ aquæ viuæ: & foderũt ſibi ciſternas diſſipatas, quę continere non valent aquas. Sic autem vanum & laborioſum idolorum cultum prædixit. Nam miſere deſudantes, & elaborantes in idolis colendis, nullos ex his fructus ceperunt: ſed potius veram vitã incommodis magnis affecerunt. Cùm in hoc lacu vincti eſſent homines, Dominus Chriſtus ſoluit & abſtraxit, & precioſo ſanguine eis libertatẽ donauit, & ad viam vitæ emiſit, cùm nouum teſtamentum eis dedit. Ad hæc rurſus ait, Hier. 2.

Sedebitis in munitione vincti congregationis: & pro vna die peregrinationis tuæ duplicia reddã tibi.

Pro illis acerbis vinculis, te circumligaui alijs vinculis meæ dilectionis ſuauiſſimis, atq; illud te admonui, vt mihi aſſideres, & leges meas ediſceres, & róbore curationis diuinæ cuſtodireris: & pro priori captiuitate, libertate ſimul & vita frueretis. Pro his, inquit, rebus duplicia reddam tibi.

Quoniam tetendi te Iuda mihi quaſi arcum: impleui Ephraim: & ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios Græcorum: & attrectabo te quaſi gladium pugnatoris.

Iudam, & Ephraim appellat ex his trahentes genus, quos in filios Græcorum ad bellum comparauit. Atq; eis arma dedit Deus, non carnalia, ſed diuina, ad demoliendas munitiones, vt eis humanas rationes conuincerent, atque omnem intellectum in captiuitatem abducerẽt ad obediendũ Chriſto: hos dixit vt arcum ſe tetendiſſe, & vt gladium pugnatoris attrectaſſe, & machinatũ fuiſſe: per hos philoſophorum artes vanas diſſoluit: per hos in orbem terrarum introduxit pietatem: de his propheticus ſermo, ſic ait: Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadẽt Pſal. 44. in corda inimicorum regis. Hæc enim ſub Macedonibus in typo prophetia ad finem peruenit. Nam cùm filij Sion impetiuiſſent Græcos, multa Macedonum milia in fugam dederunt, atq; trophæo excitato ac conſtituto, victores redierũt, & altare diſſolutum excitauerunt. Hæc autem Deo pro eis progpugnante, & auxilia ſuppeditante, inexpugnabilia ediderunt facinora. Hoc enim etiã propheta ait:

Et Dominus Deus ſuper ipſos apparebit, & egredietur ſicut fulgur ſagitta eius, & Dominus omnipotens ſonabit in tuba, & ibit in commotione terraru ſui: Dominus omnipotens proteget eos, et obruent in lapidibus funda, & bibent ſanguinem eorum vt vinum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ei auxiliari volens tonitrubus & fulguribus hostes perterrebit, & nebulis quasi quibusdam fundis vtens, grandinibus eos conficiet, & his eos obruet. Et bibent, inquit, sanguinem eorum vt aquam: hoc est, plurimam voluptatem ex victoria percipient. Non enim sanguinis humani potionem intelligit, nam quomodo id diceret, qui etiam bestiarum sanguinem hominibus, qui fuerunt ante legem, & in lege, interdixit, ne ederent?

Et implebunt sicut phialas altare.

Hoc est, altare implebunt victimis ex præda comparatis.

Et saluabit eos Dominus in die illa, sicut oues, populum suum, quia lapides sancti voluentur super terram.

Propter sanctos, Deus reliquos seruabit, & veluti oues suas ab impetu ferarum tuebitur, & liberabit.

CAP. X. *Si quid bonum ab eo, frumentum iuuenibus, & vinum boni odoris ad virgines, Petite pluuiam à Domino opportunam, temporaneam, & serotinam: Dominus fecit phantasias: & pluuiam hyemalem dabit eis, vnicuique herbam in agro.*

Ipse, inquit, vinum & frumentum donat, vt iuuenes frumento confirmentur: & virgines ex vino lætitiam percipiãt. Hoc enim loco vinum pro lætitia posuit. Itaque hæc non ignorantes, temporaneam & serotinam pluuiam in tempore petite ab eo qui dare potest. Et enim ipse pluuię autor, & aliarum rerum opifex, quæ timori solent esse hominibus, fulgura enim in pluuia fecit, hæc eiusmodi phantasiam appellauit: nempe exterrentia homines, per hæc etiam ex terra gignuntur fructus. Deus quidem verus talia & conficit & largitur.

Quoniam in, qui loquebantur, locuti sunt labores: & diuinatores visiones falsas & somnia falsa loquuti sunt. Vane consolabantur, ideo aresacti sicut oues, & afflicti sunt: quia non erat qui saluaret.

Vbi vniuersum diaboli gregem in medio proposuit, diuinatores, ex sideribus pronostica profitentes, somniorum coniectores, eorum mendacia reprehẽdit, & pœnas constituit.

Super pastores concitatus est furor meus, & super agnos visitabo.

Qui male imperarunt & regnarunt in seruitutem redegi, & captiuos feci, eorum vero subditos illinc reduxi, & mea prouidentia curabo & tuebor.

Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Iuda, & ponet eos sicut equum decorem suum in prælio.

Et belli tempore eos præstabo tanquam equum quendam pulchritudine & viribus exultantem, & confidenter in hostes progredientem, & non indigebunt subsidijs externis.

Et ex ipso respexit, & ex ipso posuit, & ex ipso arcus in furore egredietur, omnis qui educit simul: & erunt quasi bellatores conculcantes lutum viarum in prælio: & præparabuntur, quia Dominus cum eis est: & confundentur ascensores equorum.

Non, inquit, aliorum armis vtetur, non externos milites mercede conducet, sed ex sese belli imperator & administrator, ex se erunt omnes ductores exercitus, atque præclaris rebus gestis victoriam referent, & veluti lutum hostium legiones cõculcabunt: quemadmodum enim lutum pedibus supergredientibus cedit, sic illi pessundabuntur, & fugientes conficientur, quoniam Deus omnipotens huius belli administrationi præerit.

Et confortabo domum Iudæ, & domum Ioseph saluabo, & habitare eos faciam.

Cùm ita omnes, inquit, eorum hostes interfecerim, vt in pace constituta & certa terram paternam habitent, efficiam: & eausam affert cùm induxit:

Quia dilexi eos: & erunt sicut quando non eos abieceram.

Hoc magis perspicue Symmachus interpretatus est, Ὁ ἐγνωκως αὐτοὺς ἀφ' οὗ μὴ ἀπωσάμην αὐτούς. Erunt quemadmodum cùm eos non expuleram, sic nimirum eos florere faciam, vt nullum sensum præteritæ captiuitatis amplius recordatione percipiant, videntes se restitutos in pristinam felicitatem.

Quia ego Dominus Deus eorum, & exaudiam eos: & erunt quasi bellatores Ephraim: & lætabitur cor eorum quasi in vino, & filij eorum videbunt, & lætabuntur: & gaudebit cor eorum in Domino.

Qui sum eorum Dominus, & Deus, eorum preces admittã, & victores eos constituam, vtq; in omni lętitia & gaudio vitã exigant, præstabo: & eorum filij similiter: vt hi in omni voluptate vitam transigant, meo nomine gloriantes, & potentia mea exultantes.

Significabo eis, & suscipiam illos, quia redimam eos, & multiplicabuntur, sicut erant plurimi.

Prolis multitudo, inquit, eorum cumulatissime augebitur: quæ benedictionẽ suscepit, vt suis vrbibus, cùm non contineri valebunt, necesse sit eos in alias vrbes deducere, vbi alijs occasionem ad salutem adipiscendam offerent. Hoc explicauit, cùm dixit.

Et

Et seminabo eos in populis, & qui erant de longe recordabuntur mei, & nutrient filios suos.

Videntes, inquit, eorum vehementẽ pietatem, omni cura & studio eos tuebuntur, & curabunt.

Et conuertam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs suscipiam illos, & in Galaaditin, & in Libanum introducam eos, & nullus ex eis deerit.

Ex Aegypto, & ex Assyrijs eos reducam: & vt terram patriã incolant efficiam, & Galaaditin ex eis complebo: & vsque ad ipsum montem Libanum eorum habitationẽ propagabo: nihilq; eis erit impedimento: quoniam omnes bellum eis inferre aggredientes, interficiam. Hoc planum fecit, cùm deinceps ait,

Et pertransibunt in mari angusto, & percutient in mari fluctus, & siccabuntur omnia profunda fluuiorum.

In maxima pericula proiecti, & propemodum de salute desperantes (hoc enim mare angustum vocauit) maleuolorum fluctus percusserunt, & veluti profunda flumina eos siccauerunt, cùm illorum insidias oppressissent.

Et auferetur superbia Assyriorum, & sceptrum Aegypti tollatur, & confortabo eos in Domino Deo suo, & in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus.

Regnum, inquit, Aegypti funditus delebitur: Assyriorum fastus abijcietur, & frangetur: qui autem illis olim seruierunt, meo auxilio illustres & præclari apud oẽs erunt.

CAP. XI.

APeri Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas: vlulet pinus, quia cecidit cedrus.

Omnes quibus potentia nimios spiritus affert, quiq; Libani proceritatem animi elatione adæquatis, vos ipsos accommodastis ad pœnas dandas, & persoluendas. His autẽ inferiores (nam hos pinos appellat) potentioribus perniciem allatam videntes, vestras calamitates lugete, ac lamentamini: & explicans, quę per translationem dixit, adiunxit,

Quia optimates contriti sunt, vlulate quercus Basanitidis, quoniam depositus est saltus nemorosus: vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum: vox rugentium leonum, quia afflictus est fremitus Iordanis.

Iuxta peculiarem proprietatẽ omnia tropice dixit. Leones, & pastores, appellat reges, & principes. Saltũ nemorosum, vocat principatum infructuosum. Hos autem omnes lugere & lamentari dixit, qui magnos spiritus sibi contra Iordanem sumpserunt, & de spe dejecti fuerunt. Per Iordanẽ, Iudæorum terram designauit, nam per hanc hic fluit. Hæc de futura felicitate Iudæis post reditũ diuinus Zacharias prædixit. Deinceps calamitates, quibꝰ propter iniquitates afficiendi essent, vaticinatur.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Pasce oues occisionis.

Quis has pauit? certe Dominus Christus, qui in sacris Euangelijs exclamat: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus. Verum nemo eum quòd pastor appelletur, parui ducere tentet, nã is salutis nostræ causã non modo pastor, sed etiam agnus nominatus est, & ouis. Ecquid dico ouem & agnum? quin etiam maledictũ & peccatum vocatus fuit, vt & peccatum ab hominibus, & maledictũ expiaret hoc. Itaq; pater inquit filio: Pasce oues occisionis, qui formã serui sumere voluit, vt humanam naturam seruitute liberaret. Itaque vt homo, non vt Deus, hæc mandata accipit: nam vt Deus patri æqualis existit. Atqui vt homo inquit, Ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam & quid loquar. Sic etiã hoc loco ei mandat: Pasce oues occisionis: ac docens quamobrem eas sic vocet, adiecit, Iohan. 12.

Quas qui possederunt, interficiebant, & non agebant pœnitentiam: & qui vendebant eas, dicebant, Benedictus Dominus, & diuites facti sumus: & pastores earum nihil patiebantur super eis.

Ab impijs regibus, & iniquis sacerdotibus administrati, nefarijs malis ab eis affecti fuerunt. Maccabæorum historia his narrationibus plena est, & Iosephi volumina. Postquam enim ex ambitionis & pecuniæ studio laborare cœperunt, sacerdotia venalia habuerunt, & nulla ex parte eis conuenientem dignitatem emerunt: vnde factum est, vt innumerabilia mala Iudęis acciderint: quare pastoribus minatur supplicia, oues autẽ omni cura procurat: ac deinceps de impijs sic loquitur,

Ideo non parcam vltrà super habitatores terræ, dicit Dominus: & ecce ego tradam homines vnumquemque in manus proximi sui, & in manu regum eius: & concident terram, & non eruam de manu eorum.

Pro illis nullam curam, propter eorũ scelera, suscipiam: iustos & pios omni cura tuebor. Hoc enim ex his, quæ consequuntur explicauit:

Et pascam oues occisionis in terra Chanaan.

Per hoc quidam opinati sunt Palæstinam designari: mihi autem videtur exterorum terra significari: Itaque per Chanaan ex-

Universidad de Deusto
Biblioteca

teros innuit, atque inquit, Vbicunque gentium mihi credere ſtudent, eos adſcribam in numerum eorum, qui mea prouidentia curantur.

Et aßumam mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteră vocaui funiculum: & paſcam oues.

Duas virgas appellat Gentes, & Iudæos. Duo quondam in genere fuerunt dogmata, vnum pietatem profitens, quod apud Iudæos viguit: alterum autem fuit idolorum cultum profitens, quo varijs modis omnes gentes olim adſtrictæ fuerunt. Itaq; ex hoc inquit, & ex illo cõgregabo oues, & ex vtroque vnum ouile perficiam. Hoc etiam in ſacroſanctis Euangelijs, inquit, Alias oues habeo, quæ nõ ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Eos enim ex gentibus, qui crediderunt, his admiſcuit, qui ex Iudæis crediderunt, & vnum ouile conſtituit. Iohan.10.

Et auferam tres paſtores in menſe vno.

Reges Iudæorum & prophetas deſignat, & ſacerdotes, his enim tribus ordinibus paſcebantur, & cauſam affert, cùm adiecit,

Et ingraueſcet anima mea ſuper eos: ſiquidem & animæ eorum rugiebant ſuper me.

Hoc dilucidius ipſe Dominus ex ore Hieremiæ prophetæ docet, dicens: Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius: facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Simul per Eſaiam clamat: Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. Quoniã quidem tanquam rugientes, & meã cædem ſitientes efferato impetu inuaſerunt, dixi quæ conſequuntur, Hier.12. Eſa. 6.

Et dixi, non paſcam eos: quod moritur, moriatur: & quod defecit, deficiat: & reliqui deuorent vnuſquiſque carnes proximi ſui.

Hæc omnia accidere neceſſe eſt, diuina prouidentia ſpoliatis.

Et aßumam virgam meam pulchram, & proijciam eam, vt diſſipem teſtamentum meum quod diſpoſui ad omnes populos terræ.

Dei ventilabro ſepoſitis, qui diuinæ notionis declarationẽ ſuſceperint, & tanquam alicuius frumenti paleis ſeparatis, omnino neceſſe erit paleas comburere igne inextinguibili, iuxta Matthæum. Matth.3.

Et diſſipabitur in die illa.

Quòd nõ de omnibus gentibus hæc loquatur, ſed tantum de infidelibus, ea quæ conſequuntur, teſtimonio ſunt:

Et cognoſcent Chanaei oues, quæ cuſtodiuntur mihi: quia verbum Domini eſt.

Eos qui ex gentibus crediderunt, Chananæos, tanquam Allophilos vocat: eos autem oues cuſtodia dignas teſtatur, propter fidem quam habuerunt. Hi, inquit, cùm viderint infidelibus perniciem allatam, periculo diſcent, vt propheticus ſermo, Dei ſermo exiſtat. Cæterum his explicatis, de fidelibus gentium, & infidelibus, ſermonẽ conuertit ad Iudæos,

Et dicam ad eos, Si bonum eſt in cõſpectu veſtro, date mercedem meam, aut renuite: & ſtatuerunt mercedem triginta argenteos: & dixit Dominus ad me: Depone eos in conflatorium.

Hæc mea ſententia, nõ explanatione egẽt, cùm ſacrorum Euangeliorum hiſtoria horum declarationẽ habeat. Ibi videre eſt, Iudam totidem argenteis Dominum vendidiſſe: & cùm ſibi pœnitendum putaſſet, eos reddidiſſe his qui dederant. Cumque illi accipere noluiſſent, his abiectis, abijſſe, ad ſuſcipiendum iuſtum præmiũ à Diabolo. Iam vero hoc loco Dominus fidẽ eos poſcit pro mercede beneficij, hi autem pro hac dederunt triginta argenteos: ipſe Dominus iubet prophetam ad ignem periculum facere, num beneficij iuſta merces iſtuc ipſum ſit: tum propheta teſtatur, ſe hos in domũ Domini conieciſſe, quam iure, & merito conflatorium appellauit: in illa enim per pœnitentiam accedentes, tanquam in conflatorio & fornace de integro nouantur, & venenum peccati deponunt, & miſericordiam à Deo conſequuntur. Quare inquit,

Et abieci virgam meam ſecundam, quæ appellatur funiculus, vt diſſiparem teſtamentum quod erat inter Iudam & Iſrael.

Ex his patet vt credentes ab infidelibus ſeparauit, atq; reliquos ſua prouidentia priuauit, quæ hac ætate cernere licet, prophetiam teſtantur. Nam ſimul atq; Iudæi priuati ſunt ptophetis, ſacerdotib⁹, regibus, templo, propiciatorio, altari, & candelabro, & mẽſa, & alijs pleriſq;, quibus legitimus cultus obibatur, ſuperna etiã curatione priuati fuerunt, & diſperſi, exilij cauſa ſolum verterunt, atque Chriſtum profitentibus præter ſententiã ſeruiunt: & qui Chriſti dominatũ eiurant, & renunciant, eius ſeruis ſeruitutẽ ſeruiunt, eouſque ex inueterato & robuſto morbo laborant. Simulac propheta de Deo cõſeruatore noſtro Ieſu Chriſto hæc prædixit, & Iudæorum obſtinationẽ obfirmatiſſimã iure reprehendit, ad Pſeudochriſtum cõuertit prophetiã, quem Iudæi, vt ipſi dicunt, expectant. Hoc etiã in ſacris Euangelijs

lijs Dominus dixit: Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me: veniet alius in nomine ſuo, & credetis. Hoc idẽ de eis etiã perbeatus Paulus: Eo quòd veritatẽ charitatis nõ receperunt, vt ſalui fierent, ideo mittet illis Deus operationẽ erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui nõ crediderunt veritati, ſed cõſenſerunt iniquitati. Eius etiam modi diuinus Zacharias diuini ſpiritus, functionem prænunciat. Iohan.5. 2.Theſſ.

Et dixit Dominus ad me: Adhuc ſume tibi vaſa paſtoralia paſtoris imperiti, quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem ſuper terram, qui derelictum non viſitet, & diſperſum non requirat, & fractum non ſanet, & integrum non dirigat, & carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat.

Has acerbas narrationes Dominus etiam in ſacris Euangelijs prædicit: Erunt, inquit, dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam cõdidit Deus vſquenunc, neq; fient: & niſi breuiaſſet dominus dies, nõ fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Hæc eadẽ propheta inquit: Et carnes electorum deuoret, & talos eorũ peruertat: magnitudinẽ malorum ex his ſignificans. Eorum autẽ paſtorem imperitũ, ſiue ſecundũ alios interpretes, ſtultum nominat, nempe quem decepit diabolj artificium, quem item latet eorum internecio certa. Stultum etiam, ſiue inſipientem ſacra ſcriptura impium nominare ſolet. Dixit, inquit, inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Poſtquam eius efferatam mentem declarauit, futuram ei perniciem ſignificat. Marc.13. Pſal.13.

O qui paſcis tu vana, & qui dereliquiſti tu oues.

Cùm hæc verba ad illi obtemperantes fecit, & eos deploranit, quòd ab omnium cõmunione defeciſſent, & vanũ & exitioſum honorẽ ab illo datum potiorem duxiſſent, tum hæc de illo explicat:

Gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculum eius dextrum: brachiũ eius aridi tate ſiccabitur, & oculus eius dexter, eius cæcitate obſcurabitur.

Oculus ementito Chriſto credentes in æternam perniciem abducit: brachium vero contradicentes ad cædem tradit: In cæde poſuit brachium: in deceptione vero oculum. Sed tamen brachium eius, qui alios ſiccat, ſiccabitur: & oculus eius dexter excæcans excæcabitur: & voluntatis plaga eum conficiet. Sic Paulus inquit: Quem Dominus IESVS interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ, in omni virtute & ſignis, & prodigijs mendacibus. Quidam ex his, qui hunc prophetam explanauerunt, hæc Antiocho Epiphani accommodarunt, paſtorem imperitum nominatum fuiſſe teſtantes. Multo igitur magis prophetia in Antichriſtum conuenit, ſiquidem huius Antiochus typus fuit. Nam quemadmodũ Antiochus, cùm bellum contra Deum intuliſſet, in templo dæmonum aras excitauit, & Deo dedicatos, & conſecratos, dæmonibus ſacra facere coegit: Sic etiam hic Dominum Chriſtum abnegare iubebit pietatem colentes: ſibi vero nõ auſcultantes, ſuis infinitis officijs ad ſe alliciet. Si igitur in Antiochum prophetia conuenit, & huic prorſus conueniet: nam maiora hic, quàm ille aggredietur, nimirum aduerſus fortiores bellum ſuſcipiẽs. Quoniam igitur huic Iudæi credunt, & cõſeruatorem & Dominum abnegarunt: Spiritus ſanctus per prophetã palàm prædicit acerba, quæ Iudæis accident ex eorum perfidia. 2.Theſſ.2.

CAP. XII.

Aſſumptio verbi Domini ſuper Iſrael: dicit Dominus extendens cœlum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo.

Non ego, inquit propheta, vobis hæc enarro: ſed omnium factor & opifex, qui corpora in aluos adhuc concluſa fingit, & vnà cum his animas creat, hic ille per me loquitur:

Ecce ego pono Hieruſalem, vt ſuperliminaria, quæ mouentur omnibus populis in circuitu, & in Iudæa: & erit obſidio contra Hieruſalem.

Vt ab omnibus gentibus facile expugnari & capi poſſit, efficiam: atque etiam vrbem ſimilem præbebo ſuperliminaribus commotis, & ruinam agentibus: vt hoſtes cùm mea prouidentia ſpoliatam viderint, inuadant & obſideant, & mala, quæ inde exoriri ſolent, infligant.

Et erit in die illo, ponam Hieruſalem lapidem, qui conculcatur à cunctis gentibus: omnis qui conculcauerit eam, illudens illudet: & congregabo ſuper eam omnes gentes terræ.

Quoniam lapidem illum precioſum electum, iuxta Eſaiæ prophetiam, factum in caput anguli, ſimiliter atque improbatum reprobarunt: eam proteri, & conculcari ab omnibus curabo bacchantibus & furentibus, & ad contumeliam inferendam coactis. Huic prophetiæ res ipſæ teſtimonium afferunt. Nam cernere eſt, olim ſanctum, & auguſtum locum, eſſe iam conculcatum. Hæc autem eis acciderunt, poſteaquam Chriſtum in crucẽ egerunt, & in eum furore perbacchati fuerunt: ante hoc admiſſum Eſa.28.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scelus assidue Deus eos, pcurauit. Hoc idem propheticus sermo docet, vt Deus omnipotens pollicetur, se cum impetu gentis Macedonicæ equos eorum naturali audacia spoliaturum: eosque simul cum ascensoribus amentia & timiditate implicaturũ: domum autem Iuda sua prouidentia curaturũ esse: hoc enim explanauit, cùm dixit:

In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum in stupore, & ascensorẽ eius in amentia: super domum autem Iuda aperiam oculos meos, & omnes equos populorum percutiam in cæcitate: & dicent duces Iudæ in cordibus suis: Inueniemus nobis qui habitent Hierusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.

Nihil, inquit, different à cæcutientibus equi hostium, huc & illuc errantes, vt duces Iudæorum confidentes facti, inter se dicant, Hierusalem Dei ditione & numine incolis implebitur.

In die illa ponam duces Iuda, sicut torrem ignis in lignis: & sicut facem ignis in stipula, & deuorabunt à dextris, & sinistris omnes populos Domini per circuitũ, & habitabitur Hierusalẽ adhuc in semetipsa.

Quemadmodum, inquit, torris ligna accendit, & cõsumit stipulam: sic ij hostes vndiquaque inuadentes perdent, & habitabitur Hierusalem adhuc in semetipsa: hoc est, à gentibus seorsum viuet secundum legem. Hoc dono potita est, vsq; dum contra conseruatorem insaniuit.

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut à principio, vt non magnificetur gloria domus Dauid, & elatio habitatorum Hierusalẽ super Iudam.

Periculo discent, vt sine Dei nutu nihil præclarum gerere potuerunt. Cum autem hoc intellexerint, non ex regia potentia altos spiritus sibi sument, nec murorum robori confident.

Et erit in die illa, proteget Dominus habitatores Hierusalem: & qui infirmus in eis fuerit, in die illa, erit quasi domus Dauid: & domus Dauid quasi domus Dei, & angelus Domini in conspectu eorum.

Quia eorum spes ex diuina prouidentia pendebit, omniũ dominus eos omni auxilio tuebitur, tantoque robore eos complebit, vt debilissimus quisque regiæ domui comparetur (hanc enim vocauit domũ Dauid) atque diuinæ domus asylum imitetur, quia omnes ad eum tanquam in diuinum asylum confugiant, & tanquam angelo ad salutem misso cõfidentiores fiant. Tantam ex victoria gloriam collegerunt Iudas, Ionathas, vt accolæ & finitimi auidissime hos sibi socios adiunxerint: neq; id solum finitimi, sed & qui multorũ dierum viã abfuerunt: itemq; in occidẽti habitantes Romani, & Spartiatæ maximo studio horũ adiunctionem amplexati sunt.

Et erit, in die illa quæram auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem: & effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalẽ spiritum gratiæ & misericordiæ.

Eos omni genere beneficiorũ cumulaui, videlicet bellũ eis inferentes modis omnibus, interfeci: eis cõtrà fontes misericordiæ aperui, & omni gratia eos cõpleui: ipsi vero me in hunc modũ profectũ aduersarijs me prodiderunt, & in crucẽ actũ & sublatum, militari lancea ad latus compunxerunt: & summe bacchati sunt, & irriserunt: sed tamẽ cùm nõ multo pòst tempore videbunt me cum diuina maiestate venientẽ, tum suã dementiã lugebunt, & lamentabuntur, non aliter quàm primigenij mortem. Et sic affecti, inquit,

Aspicient ad me, quem compunxerunt: & plangent super eum planctum, quasi super charissimum: & dolebunt dolore, quasi super primogenito. In die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut planctus mali granati, quod in campo succiditur.

Quemadmodum lignatores secantes maximum numerum malorum granatorum, magnum strepitum faciunt: sic horũ planctibus omnium mortaliũ aures circumlonabunt. Non temere alijs arboribus relictis, ex malo granato duxit similitudinem. Sed quia charissimi, & primogeniti luctui illorum luctũ comparasset, charitatis autem typus malum granatum grãa habet continentia, & cõiunctissima, recte harum arborũ sectioni illorũ planctũ simile esse dixit.

Et plangent terra per tribus, ac tribus: tribus Dauid seorsum, & mulieres eorũ seorsum: tribus domus Iuda seorsum, & mulieres eorũ seorsum: tribus domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum: tribus domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum: tribus Simeon seorsum, et mulieres eorũ seorsum: omnes reliquæ tribus seorsum, & mulieres eorum seorsum.

Per tribus, inquit, diuisi seorsum viri à mulieribus, & mulieres seorsum à viris hoc obibunt. Nec vero solum meminit tribuũ, sed etiam familiarum, & familiæ Dauid quidem, quæ de Domino Christo promissiones susceperit, & Nathan, qui tunc prophetiã exercuit, & Dauid prophetiam audiuit, & ipse illi sua vaticinia attulit. Item tribus Leui mentionem fecit, & Simeon. Postremò intulit, omnes reliquiæ trib' seorsum plangent. Hoc idẽ Dominus in Euangelijs prædixit. Tunc videbunt signum filij hominis Matth.24. in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ. Non obscurum est, qui diuinam denunciationem

ciationem non susceperunt, Ingebunt, perditum iri funditus se expectantes. Sed hæc eruntad tempus consummationis, interim tamen eos tuebor, & si nõ ignoro, vt me venientem in hunc mundum, propter beneficium meum erga eos in crucem agent, & tollent, sed tamen inquit:

CAP. XIII.

IN die illa erit omnis locus apertus in domo Dauid, & habitantibus Hierusalem, in transmutationem, & in aspersionem.

Symmachus vertit, ἔσται ἀνοιγομένη πηγὴ τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, erit apertus fons domini Dauid. Quis vero fons hic sit, ipse Dominus per Hieremiam docet: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Et in sacris Euangelijs inquit: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat & erit aqua quã ego dabo ei, fons aquæ viuentis, & salientis in vitam æternam. Hic apertus est domui Dauid, nam ex illius progenie humanam naturam sumpsit. Apertus est etiã habitantibus Hierusalẽ, in transmigrationem à veteri instrumento ad nouum factam, & in aspersionem sacri baptismatis, per quod veniam peccatorũ adepti sumus. Tum inquit potestatum Dominus,

Hier. 2. Iohan. 7. Iohan. 4.

Disperdam nomina idolorum de terra, & non erit vltrà eorum memoria: & pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de terra. Et erit, si prophetauerit homo vltrà, & dicet ad eum pater suus, & mater sua, qui genuerunt eum, Non viues, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini: & compedient eum pater eius, & mater eius, qui genuerunt eum, cùm prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, vnusquisque ex visione sua cum prophetauerit, & induentur pelle cilicina, quia mentiti sunt.

Non obscurum est hoc factum fuisse propter eos, qui in Christum crediderunt. Non modo, inquit, idolorum mendacia restinguam, sed & diuinationem exercentes, & malo spiritu constrictos, liberabo ab hoc errore. Tanta pietas versabitur in orbe terræ, vt nec pater, nec mater filio ignoscãt diuinationem profitenti, quin eum vinculis constringent, & plagas inferent, & flagra inurent, & mortem intentabuntatque omnes, qui prædictiones mendaces profitentur, videntes pietatem confirmari, & maximas vires colligere, lugubrem ornatum induent. Nam quod ait, Induentur pelle cilicina, hoc testatur. Adeo autẽ ingens timor eis injicietur, vt idolorum errori renunciẽt, & pro illo agrorum culturam amplexentur, & dicet omnibus, Simulatque natus sum, à parentibus ad hanc artem institutus sum, ac inquit, dicens:

Non sum propheta ego, quia homo agricola sum, & homo genuit me à iuuentute mea. Et dicent ad eum, Quid sunt plagæ istæ in medio scapularum tuarum? Et dicet: Percussus sum in domo diligentium me.

Eius enim modi plagas à parentibus accipiet, vt ad longum tempus vestigia, ac notæ plagarum insitæ appareant: & cùm rogabitur ab his, qui has videbunt, quisnam illi has plagas inflixerit: palàm dicet, has sibi parentes dilectione adductos, inflixisse.

Framea consurge super pastorem meum, & super virum cohærentem eius, dicit Dominus omnipotens: Percute pastorem, & dispergentur oues.

Postquam dixit, Aspicient ad me quem compunxerunt: ne arbitrentur eum inuitum salutarem passionem perpessum fuisse, docet vt voluntate sua venerit, & seipsum abiecerit, factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: quare propheticus sermo diuinam concessionẽ format, & delineat, & framcam ostendit à patre concessam. Docet primo contra pastorem procedere: deinde post illum, contra illius ciues: siue, vt Aquila vertit, contribules. Post enim dominum, in eius famulos benemolos, sacros dico Apostolos, processit: & in eos, qui in locum illorum successerunt. Huius testimonij Dominus in sacris Euangelijs meminit, cùm dixit: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam pastorem, & dispergentur oues. Sermo propheticus præterea eodem addit: Supplicia sumam de sacerdotibus, & doctoribus, qui nomen quidem pastorum habent, rebus vero ipsis inanes existunt. Phil. 2. Mar. 14.

Et erit in die illa, dicit Dominus, duæ eius partes peribunt, & deficient: & tertia pars relinquetur in ea: & transducam tertiam partem per ignem, & vrã in eos, sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum.

Ad id tempus post eam ipsorum rabiem in Christum duas partes populi interficiã, tertiam autem partem quemadmodum argentum atque aurum igne probabo, tradens eos in varias tentationes, quas contemnentes, & constantissime omnes acerbitates superãtes, candido & germano erunt erga me studio, ac inquit,

Ipse invocabit nomen meum, & ego exaudiam eum, & dicam: Populus meus iste est. Et ipse dicet: Dominus Deus meus es tu.

Hæc ait de his, qui ex Iudeis crediderunt: etenim præter Apostolos duodecim, elegit alios septuaginta. Iam vero post resurrectionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem centum & viginti simul inuenti fuerunt. Simul diuinus Paulus dixit, eũ visum fuisse quingẽtis simul coactis. Cùm autem Petrus cõcionaretur, nunc tria millia, nunc quinq; millia ad vitã expiscatus fuit. Cæterum Iacobus Maior, beato Paulo inquit, Vides frater quot millia credentium. Hæc per diuũ Zachariã præsignificauit Deus, quòd duę partes propter perfidiã periturę essent, tertia vero ignis periculo approbata, & probabilis visa est: eius populus eum dominũ, & deum appellans. Hoc idem per aliũ prophetam dixit Deus: Si fuerit numerus filiorum Israel, vt arena maris, reliquiæ saluabuntur. Hoc idem perbeatus Zacharias ex consequentibus docet.

CAP. XIIII.

Ecce dies Domini veniunt, & diuidentur spolia in te: & cõgregabo omnes gentes super Hierusalem ad bellandum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres polluẽtur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem: reliqui autẽ populi non peribunt de ciuitate.

Ecce dies veniunt &c. Hostibus videlicet hęc diuidẽtibus. Fama est, Vespasiano & Tito bellum cõparantibus & suscipiẽtibus, id temporis fideles ex reuelatione vrbem reliquisse. Et vero hoc ipsum in Euãgelijs Dominus Christus iussit: Cùm videritis circundari ab exercitu Hierusalẽ, tũc scitote, quia appropinquat desolatio eius: tũc qui in Iudæa sunt, fugiãt ad montes, & qui super tectum, non descendant in domũ, nec introeat, vt tollat quid de domo sua. De his etiam per Zachariã prędixit: Reliqui nõ peribunt. Luc. 21. Mar. 13.

Et egredietur Dominus & præliabitur in gentibus illis, sicut in die commissionis, & in die prælij.

Prędiabitur non pro Iudęis, ꝓpugnans, sed contra illos exercitũ adornans & instruens.

Et aderit Dominus meus, & omnes sancti cum eo.

Angelorum intelligit legiones.

Et stabunt pedes eius in die illa super montẽ Oliuarum, qui est contra Hierusalem ad orientẽ plagam.

Vnde ad cœlos ascendit, inde dat victoriam bellum gerentibus cum Hierusalem. Postea dicit, montis fore quadripartitam diuisionem, vnam ad Orientem, alteram ad Occidentem, tertiam vergentem ad Meridiem, quartam pertinere ad Aquilonem.

Et scindetur mons oliuarum: media pars eius ad Orientem, & media pars illius ad Occidentem: mare chaos magnum valde: et inclinabit media pars montis ad Aquilonem, & media pars eius ad Austrũ, vallis magna: & obturabitur vallis montium meorum vsque ad Iasa: & replebitur sicut repleta est à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda.

Montem, mea sententia, vocat phalangem hostiũ ad obsidendam Hierusalẽ diuisam: tum alij partẽ eius orientalem, alij occidentis partẽ occupauerunt, alij partem Aquilonis, alij Austri custodierunt: tum etiam par erat montẽ hunc, hanc diuisionem sustinere, Deo cõtra eos iram suam edente. Etenim cùm Dominũ in crucẽ egerunt, tenebræ factæ sunt super vniuersam terrã, & terra mota, appetebat fieri eis tumulus ex tempore: montes vero cõtra eos voragines edebant & valles. Itaq; ait, mõtibus, & vallib⁹ prę ruptis transitus obturabuntur, quemadmodũ sub Ozia terræmotu facto, repleti fuerũt. Si enim propter Oziã, qui minora delicta admisisset: & sacerdotiũ sibi illicitũ vindicasset, Deus terrã cõcussit, par est hos maioribus calamitatibus affici, qui maiorẽ impietatem admiserint. Neq; enim, cùm viderunt terrã commoueri ad eorũ facinus, quod admiserunt, cùm Christum in crucẽ sustulerunt, pœnitentiæ fuscęperunt medicinam. Quare propheta relictis in ꝓsore vltionis factis, conuertit sermonẽ ad quæ acciderunt ad diem iniquitatis. In illa, inquit, die, qua orbis terræ cõseruator in crucem agetur, nõ erit lux: id quod historia euangelica docet: Ab hora sexta vsq; ad nonam tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, vt omnes homines prophetiæ veritati testimonio forent.

Sed frigus & gelu erit vna die.

Huius rei cùm Euangelistæ testes, tum Apostolorum coryphæus Petrus, ad ignem stans & calefaciens se.

Et dies illa nota erit Domino.

A principio enim omnia præsciebat.

Et non dies, neque nox.

Si diem illũ appellare velim, tenebræ meridiei me hoc facere prohibebunt: sin nocte nominare propter tenebras velim, hoc facere me vetat hæc vsq; ad horam sextam, & post horam nonam exorta lux. Hoc etiam per prophetam prædicit:

Et ad vesperam erit lux.

Deinceps bona inde nata prænunciat.

In die illa egredietur aqua viua de Hierusalem: media eius pars ad mare primum, & media pars ad mare nouissimum.

Per hoc designatur salutare præconium, quod per vniuersum orbẽ peruasit, & Orientem, atq; Occidentẽ diuina doctrina cumulauit. Simul iuxta hanc historiã cernere est prophetiæ veritatem, quæ explicat, vt illa die ex sancto latere patuit salutis fons, ex quo duplices mysteriorum latices, aquam, inquam,

inquam, & sanguinem, quæ qui vidit, testatus est vnam purgantẽ, & nos à peccatis expiantem: alteram nutrientem, & rigantem, & germinare facientem. Explicat etiam tempus, quo hæc acciderunt.

In æstate, & in vere erit sic.

Quoniam quidã bifariam diuidunt annum in hyemem, & æstatẽ: quidam in quatuor partes distribuunt, in ver, æstatem, autumnũ, & hyemem: vtrunq; posuit propter Iudæorum impudentiã & pertinacitatẽ, vt vtrinq; veritatẽ ostendat. Si enim in æstatem & hyemẽ annũ distribuitis, æstatis est principium cùm hæc accident: sin autẽ quatuor ponitis rationes temporũ, cognoscitis veris esse tẽpus huius tempus: tunc aperte imperabit orbi terræ, quem in crucẽ egistis, & error de multitudine deorũ funditus peribit.

Erit Dominus vnus, & nomen eius vnũ, circuiens omnem terram, & desertum.

Non modo hęc Iudęi intelligent, sed etiã gentes ab Austro, & ab Aquilone, quæ olim diuina notione ꝓfuerunt. Hoc enim dixit propheta:

A Gabaon vsque Remmon est Austrum Hierusalem: Rhama vero in loco per se habebit à porta Beniamin vsque ad portam primam.

Per hæc designat Bethleem: etenim perbeatus Matthæus cùm cædẽ puerorum narraret, prophetę testimonium attulit, Vox in Rhama audita est, ploratus, & vlulatus multus, Rachel plorãs filios suos. Itaq; ait, Sublatis impijs illis, fideles habitabunt in terra ad Beniamin pertinente & attingente. Matth. 2. Hier. 31.

Et anathema vltra non erit, & habitabit Hierusalem confidens.

Per anathema à Deo abalienationem, & defectionem significauit: non enim in posterum idolis adhærescent in Christum credentes, sed cum pietate habitabunt Hierusalẽ. Vt vero hæc ita prædixit, vertit sermonem ad Gog, & Magog, & ad eos, qui simul cum his bellum contra Hierusalem intulerunt, ac inquit,

Et erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, qui militauerunt contra Hierusalem: tabescẽt carnes eorum stantium super pedes suos, & oculi illorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore eorum.

Docet cuiusmodi pœnas diuinitus illatas persoluent: Corpora, inquit, eorum, tabescent, & oculi eorũ effodientur, linguę funditus perdentur: atque hos Dominus omnipotens de eorum mentibus deducens, inter se conferre manum efficiet, vt mutuis vulneribus interficiantur. Iudæi vero à Deo administrati, spectatores tantùm cædis facti, illorum diuitias prædabuntur, videlicet quàm plurimum aurum, & argentum, & vestem preciosam. Equi autẽ vnà cum asinis, & mulis, & camelis ad internecionem simul cum hostibus tradentur.

Et erit, quicunque derelicti fuerint de cunctis gentibus, quæ venerunt contra Hierusalẽ, ascendent per annos singulos, vt adorent regem dominũ omnipotentẽ, & celebrent festum tabernaculorum.

Hac, inquit, Iudæis victoria parta, tantus metus inijcietur reliquis exteris gentibus, vt quotannis Hierusalẽ accurrant, & Domino omnipotenti honorẽ deferant, & cultũ, & simul cum populo percelebrent festũ tabernaculorum: nam ad peregre ꝓfectiones suscipiẽdas, huius festi tẽpus accõmodatissimũ erat, nimirũ cùm esset tẽpus æstiuum.

Et erit, qui non ascenderint de familijs terræ ad Hierusalem, vt adorent regem Dominum omnipotentem, & isti illis apponentur, nõ erit super eos imber. Sin autem tribus Aegypti non ascenderit, nec venerit illuc, & super eos erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderunt, vt agerent solennitatem Scenophegiæ. Hoc erit peccatum Aegypti, & peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint, vt celebrent festum tabernaculorum Scenophegiæ.

Qui, inquit, ex gentibus pietatem receperint, & ꝓfecti fuerint, deinde abiectis his, quæ bene, & honeste inchoassent, nõ veniẽt de more ad supradictum festum, eadem perpetientur, quæ illi, qui bellum intulerunt, & pœnas dederunt, ij inquit, illis apponentur: & non erit super eos imber, hoc est, nullam misericordiã assequentur. Sin autẽ Aegyptij, siue alij quidam, Dei potestatẽ aspernati, hunc festũ neglexerint, & debitũ cultum in eo non Deo attulerint, super eos, inquit erit ruina, grauiter delinqnẽtes, nempe qui cùm idolorũ suorũ infirmitatẽ percepissent, plenissimeq; Dei robur vidissent, adhuc in priori inertia errãtes permanerẽt.

In die illa erit, quod super frenũ equi est, sanctum Domino omnipotenti: & erunt lebetes qui in domo Domini sunt, sicut phialæ ante domũ altaris: & erit omnis lebes in Hierusalẽ, & in Iuda sanctus Domino omnipotenti: et venient omnes qui immolant, & sument ex eis, & coquent in illis: & non erit Chananæus vltra in domo Domini omnipotentis.

Infinitis gentibus illis interfectis, tanquã decimas quasdam, plurima ex spolijs Deo obtulerunt: etenim frenos dedicarunt, gratiã referentes de strage equorum: & lebetes quàm plurimos veluti phialas quasdam ante altare posuerunt, ad vsus necessarios eorũ, qui vndiq; eò ꝓficiscebãtur, & victimas offere-

Universidad de Deusto
Biblioteca

afferebant, quicunque egebat, vinum ex his sumebat, ad excoquendas carnes victimarum: atque eo tempore diuino beneficio florente & vigente, non erit Chananæus vltrà in domo Domini omnipotentis: hoc est, qui partes Chananæorum sequatur: qui impie videlicet viuat, & in iniquitate versetur. Dominus omnipotens hanc vocem veram esse hoc tempore præstet, vt nemo in nobis Chananæus videatur: sed omnes secundum traditionem euangelicam viuamus, & beatam spem expectemus, aduentumque magni DEI conseruatoris nostri Iesu Christi, quo cum patri gloria, cum sancto Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS PROPHETAE ZACHARIAE.

ARGVMENTVM IN MALACHIAM PROPHETAM, ET PARITER ANGELVM NVNCVPATVM.

MOses magnus legislator primus diuina responsa nobis per scripta reliquit: diuinus vero Malachias post omnes, qui prophetiam conscripserunt, diuina oracula scriptis mandauit. Tempus autem non similiter quidem, vt alij prophetæ, expressit: sed tamen ex his quæ prænunciauit, planum fecit, vt post diuini templi ædificationem, & populi pacem, hac gratia ornatus fuerit: non enim eos de inertia & negligentia ædificationis templi accusat, quemadmodum Aggæus & Zacharias: sed diuina beneficia in eorum memoriam redigit. Item seorsum sacerdotes accusat, & alios separatim, ab eis admissa scelera in medio proponens: simul Domini Iesu Christi aduentum secundum carnem præsignificat, & salutem, quam ex hac carne humanum genus assecutus est: prædicit etiam gentium vocationem, & Iudæorum perfidiam, & præterea secundum aduentum Dei conseruatoris nostri. Lingua Græca Angelus appellatur, Hebraica vero Malachias, ac vero sic prophetiam exorditur.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN MALACHIAM PROPHETAM.

ASSVMPTIO verbi Domini super Israel, in manu angeli eius.

Mens mea, inquit, à diuina gratia assumpta, & à rebus omnibus separata, de Israel prædictionem suscepit: non vt hanc notionem solus habeam, sed vt eis ostẽta annunciem: ea de causa seipsum angelum appellauit, quòd diuinorum sermonũ administer esset: cùm ita ostendit ex ore suo dominum verba facere, adhortatur populũ, vt his quæ dicuntur, adhærescat.

Ponite super corda vestra.

Hoc est, acerrime ad diuinos sermones adhærescite, ac incumbite.

Dilexi vos, dicit Dominus. Et dixistis: In quo dilexisti nos?

Non eiusmodi interrogationẽ adduxit, tanquam à populo factã: sed eorum ingratũ animum reprehendit, quòd cùm tantopere à Deo omnipotenti fuissent dilecti, non solum

lum ingrati in benefactorem fuerunt, sed etiam hoc ipsum ignorarunt, quòd dilecti essent. Quare eorũ animum ingratũ arguit à principio demonstrans ex maioribus dilectionis magnitudinem.

Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus: & dilexi Iacob, Esau autem odio habui?

Plane, inquit, animo tenetis, qui in Mosaicis historijs à pueris versamini, quemadmodũ Esau, & Iacob vestri generis primus pater, & eundẽ habuerunt patrem, & ex eadem matre nati fuerunt: atq; vno, eodemq; tempore in eodẽ ventre habitauerunt. Sed tamẽ nec communitas naturæ, nec vtriusq; idem tempus genituræ, cõparauit eis æquabilitatem studij mei. Quin cum pater eorũ leges naturæ sequeretur, & percuperet dare Esau dignitatem primogenituræ, accuraui, vt nõ hic, sed Iacob præmiũ acceperit. Illum quidem odio persecutus sum, propter maliciã morũ: dilexi vero Iacob, quòd virtutis studiosus esset. Quin etiam Esau genus, quoniam progenitor mores æmulatum esset, semper neglexi, & nulla cura, nec persecutus sum: quare in hanc solitudinum vastitatem traditum est. hoc est consequentibus explicauit.

Et posuit terminos eius in desolationem, & hereditatem eius in dominos deserti, qui si dixerit, Idumæa destructa est, reuertamur, & reædificemus deserta. Hæc dicit Dominus omnipotens, Ipsi ædificabunt, & ego destruã: & vocabuntur eis termini iniquitatis, & populus, cui iratus est Dominus vsque in æternum.

Si suas vrbes reædificare aggrediantur, eorum spem vanam efficiam: atq; ex iniquitate sua fructus vastitatis & solitudinis percipient. Hoc ea ostendunt, cùm dixit, Et vocabuntur eis termini iniquitatis, & hanc à me maledictionem semper possidebunt.

Et oculi vestri videbunt, & vos dicetis, magnificatus est Dominus super terminos Israel.

Hoc inspicientes cognoscetis, quàm maximopere vos curo, & tueor. Vbi vero sic dilectionem, quam habuit erga eos indicauit, eorum vehementissimè ingratum animum arguit.

Filius glorificat patrem, & seruus dominũ suum timebit: & si pater ego sum, vbi est gloria mea? & si dominus, vbi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.

Duo, inquit, affectus in omnibus subditis dominantur, dilectio, & timor: sed ille in filios, hic in seruos cõuenit. Ego autẽ vobis vtrunq; nomen impartitus sum: non enim modo seruos, sed etiã filios nominaui. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: filios genui, & exaltaui, & filius primogenitus meus Israel. Si igitur filiorũ nomen amplectimini, præstate officiũ, quod patri debetis: Sin autem vos seruos esse arbitramini, cur timorem, quem seruos habere cõuenit, nõ habetis? præsertim cùm eiusmodi habeatis dominum, qui omnium rerum visibiliũ & inuisibilium simul imperium tenet. Hactenus cõmuniter eos reprehendit, postea vero seorsum accusationem suscipit, & primo sacerdotum delicta arguit, quòd maioribus criminibus essent accusandi: cùm nõ solum ea in se admisissent, sed etiam iniquitatis exemplum alijs fuissent. Psal. 81. Esa. 1.

Vos sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, in quo despeximus nomen tuum?

Vestra negligentia in sacris cõficiendis me abiectũ, & nullius momẽti apud multos esse effecit: Vos autem nullum sensum huius rei percipitis, neq; delictum cognoscere vultis. Hoc ostendit, cùm inquit: Dixistis in quo despeximus nomen tuũ? non quia eiusmodi verbis vsi fuerint, sed quòd istiusmodi cogitationes habuerint. Postea causam despectionis affert.

Offerentes ad altare meum panes pollutos: & dixistis, in quo polluimus ipsos? In eo quòd dicitis, mensa despecta est, & quæ superposita sunt, despexistis.

Τὸν ἄλογον μισεῖς οἱ περὶ τὸν Ακύλαν καὶ Σύμμαχον μεμολυσμένος ἡγησάμενοι. hoc est, non secundum legem confectos, sed illegitime factos. Hæc admisistis scelera, non arbitrantes honorandam, non augustam esse mensam mihi consecratã. Si enim debitum honorem huic attribuissetis, omni studio accurasse tis ea, quæ mihi offeruntur super eam. Deinde non vt Dominus, sed vti pater eos arguit, quòd cæcas & claudas offerrent victimas, cùm lex aperte iubeat integras sacrificari, atque impietatis magnitudinem ostendit.

Offer illud duci tuo, si susceperit te: si acceperit faciem tuam, dicit Dominus Deus omnipotens.

Si is eadem qua tu natura præditus contumeliam & flagitiũ existimat eiusmodi honorem, considera, quanta impietas est, omnium rerũ opifici illiusmodi offerre. Deinde ad pœnitentiam adhortatur, suamq; beneuolentiæ facilitatem pollicetur.

Et nunc deprecamini faciem Dei vestri, & rogate eum, vt misereatur vestri.

Et vt maiorem sensum suorum scelerum percipiant, acrius accusat: Non vos paternæ iniquitatis accuso, sed illius, quã vos etiam nunc admittitis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si suscipiam ex vobis facies vestras? dicit Dominus omnipotens.

Hoc per interrogationem legendum est, an sine pœnitentia misericors erga vos ero?

Quia & in vobis claudentur ostia, & non succendetis altare gratis.

Cùm ad extremum robusto & inueterato morbo laboretis, certe ex aula mea vos eijciam: & tanquam ostia quædam concludam, cultui secundum legem cessationem afferens. Non enim perpetiar temere victimas offerri, cùm nullam commoditatem inde percipiam. Sic Iudæis vaticinatus cessationem fore obeundi, & conficiendi rem sacram secundum legem: mundum, & candidum, & incruentum gentium prædicit sacrificium. Et primum quidem ad Iudæos verba facit, deinde gentium pietatē ostendit.

Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens: & sacrificium non suscipiam de manibus vestris: quia ab ortu solis, vsque ad occasum nomen meum glorioſum est in gentibus: & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificiū mundum: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.

Funditus vos reijciam, nam permultum detestor vestra facta: & victimas, quas offertis, execror, quarum loco vniuersum orbem terrarum me summa religione colentem habeo. Nam omnium habitatores terrarum, quas sol exoriens & occidens suis radijs illustrat, cùm vbique incensum offerent, tum etiam sacrum, purum, & mihi gratum conficient. Cognoscent enim nomen meum, & voluntatem, & debitum honorem præstabunt, & accommodatum cultum adhibebunt. Sic etiam Dominus ad Samaritanam: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. 1 Timoth. 2. Paulus his edoctus, in omni loco iubet orare, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Et diuinus Malachias plane nos ex his docet eam pietatem, quam nunc profitemur, in omni loco obitum iri: nam circumscriptio loci ad sacra obeunda deleta est. Omnis locus accommodatus ad Dei cultum est existimatus, & victimarum ratione carentium cædes immaculatus agnus, & tanquam signum virtutis odoratum incensum existit. Iudæi autem iuxta Malachiæ prædictionem reiecti sunt: quare eis dicit,

Nomen meum magnum in gentibus: vos autem contaminastis illud, in eo quod dicitis: Mensa Domini polluta est: & qui superponuntur, despecti sunt cibi eius.

In tantam impietatem prolapsi estis, vt non modo præter legis consuetudinem offeratis, sed etiam abiectam & pollutam appelletis mensam mihi consecratam: atque accusatorio animo dicere attentaueritis, quòd hæc multo sudore, & labore colligimus. Quare, inquit, vos hac facultate redundanti spoliabo: hæc enim ex cōsequentibus ostendit.

Et dixistis: Hæc de afflictione sunt, & exusiastis ea, dicit Dominus omnipotens.

Deinde detestatur, & maledicit his, qui diuitijs pecorum masculorum abundant, & promittunt, hæc se oblaturos ad sacrificium: & relinquunt quidem illa, alia vero pro illis munera offerunt. Ex his enim rebus, inquit, vobis & intelligenda est regni & potentiæ meæ magnitudo, quam notam faciam omnibus gentibus.

CAPVT I.

Et nunc mandatum hoc ad vos, ô sacerdotes. si non audieritis, & si non posueritis cor vestrum, vt detis gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem: & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam eis, & dissipabo benedictionem vestram: & non erit vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.

Benedictionem appellat hoc sacerdotium, quod per diuinam gratiam acceperunt: hoc minatur se dissoluturum, & dissipaturum propter abusum perabsurdum in eo commissum.

Ecce ego sperabo vobis humerum, & dispergam ventriculum solennitatum vestrarum, & suscipiam vos simul.

Hoc Aquila conuertit sic, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιτιμῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι, καὶ λικμῶ κόπρον ἐπὶ πρόσωπα ὑμῶν, κόπρον ἑορτῆς ὑμῶν. Ecce ego vos increpabo cum brachio, & dispergam stercus super multum vestrum, stercus solennitatū vestrarum. Quoniam quidem sacerdotibus secundum legem separabatur pectusculum, & armus dexter, minatur se eos proiecturum, atque armos eis assignatos. Pro pectusculo ventriculum posuit, stercoris receptaculum. Eis olim, cùm pietatem colebant, Deus armum dexterum attribuit, tanquam signum virtutis actuosæ, & operosæ. Pectusculum autem ante cor, veluti thorax quispiam propositum, ad eius protectionem, signum est piarum doctrinarum. Itaque cùm voluntarij à pietate defciuerint, & virtute sese spoliauerint, ventriculum, stercoris receptaculum, restatur in facies eorum se dispersurum: per hæc significans impudentiam & ignominiam. Ex quo cognoscetis, quòd ego maioribus vestris de sacrificijs mandatum dedi. Deinde per Leui meminit Aaron primi sacerdotis.

Et cognoscetis, quia ego Dominus misi ad vos mandatum hoc, vt esset testamentū meum ad Leuitas, dicit Dominus omnipotens: testamentū meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem vt timeret me, & à facie nominis mei formidaret.

Hæc facienti, inquit, vitam & pacem promisi præmium. Ea igitur causa vitæ & pacis id testamentum appositum fuit, quod obtemperantibus vitam & pacem conferret.

Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius: in pace & rectitudine ambulauit mecum, & multos conuertit ab iniquitate.

Peccatum, Dei iussum conciliat: iustitia pacem adscisci, & constituit. Itaque, inquit, rectam viam ingrediens, & veritatem obseruans, & ab iniquitate abhorrens, propitium me habet: & ea pace fruens, multis errantibus dux ad veritatem existit. Conuenit sacerdotem summè iustum esse legum diuinarum administrum, nempe aliorum præceptorem electum, & cui diuina responsa perferendi negotium datum est: angelus enim Domini omnipotētis est, annuncians alijs Dei voluntatem.

Vos autem declinastis de via mea, & infirmos fecistis multos in lege, corrupistis testamentum Leui, dicit Dominus omnipotens.

Quod vero ait, Infirmos fecistis multos: Aquila & Symmachus, scandalizastis, interpretati sunt. Quia vero, inquit, iniquitatem amplexati estis, alijs detrimentum intulistis malo exemplo. Postea prædicit eis mala, quę hoc tempore patiuntur.

Et ego dedi vos contemptibiles, & dissolutos in omnes gentes pro eo quòd non custodistis vias meas, sed accipiebatis personas in lege.

Symmachus interpretatus est ἀδοξοποιοὺς πρόσωπα ἐν νόμῳ. reueriti estis facies in lege: eos autem arguit, quia legi præuaricarentur, & in quorundam gratiam inique iudicarent: atq; eos, qui pecuniā accipientes à victimas offerentibus, eas reciperent, quæ mutilæ membris essent.

Nonne Deus vnus creauit nos? quare reliquistis vnusquisque fratrem suum, vt abominabile faceret testamentum patrum vestrorum?

Ab vno Deo fabricati qui de patris more in omnes vos suum amorem testatus est, sic communitatem naturæ abiecistis, ac despexistis, vt nec naturæ, nec gratiæ communionem tenseritis, sed nulli curę habitos fratres vestros reliquistis: & cùm ijdem præuaricatores essent legum mearum, despexistis, habentes Iudam & Hierusalem commodum exemplum.

Derelictus est Iudas, & abominatio facta est in Israel, & in Hierusalem, quia contaminauit Iudas sanctā Domini, in quibus dilexit: & adinuenit deos alienos.

Iudas, inquit, & in Israel, & in Hierusalem execrabilis fuit, qui palàm deliquerit, & diuinas leges conculcauerit: & deos non subsistentes, pro eo, qui existit, adorauerit. Postea communem minationem in eiusmodi omnes intentat.

Disperdet Dominus hominem, qui facit hæc, donec exturbetur de tabernaculis Iacob, & de his, qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti.

Qui impie viuit, abhorret à collegio bonorum. Inde in aliam accusationem sermonem conuertens, eos criminatur, qui vxoribus relictis, illegitime cum alijs mulieribus sese commiscerent.

Et hoc quæ oderam fecistis: Operiebatur lachrymis altare Domini, in planctu & gemitu de laboribus adhuc dignum respicere sacrificium.

Mulieres quæ à suis viris iniuriam accepissent, & auxilio destitutæ essent, plangentes & gementes iustum iudicem implorabant: hæc facere cogebātur præ dolore, quo tenebantur. Hoc expressit cum dixit, de laboribus. His igitur scelerib⁹ admissis, quid amplius opus respicere in sacrificiū vestrū? Et dixistis, propter quid? Cùm iniquitas oblationes vestras execrabiles ostendat, etiam adhuc nullū sensum doloris percipitis, atq; huius causam ignorare vos simulatis: quare Dominus qui de more suo patiens est, hanc vobis affert.

Quia Dominus testificatus est inter te, & vxorem adolescentiæ tuæ, quam tu reliquisti: & hæc particeps tua, & vxor testamenti tui, & non alius fecit, & reliquiæ spiritus tui.

Memoria repete primam legē datam Adamo & Euæ: simul enim atq; mulierem creauit, velut quispiā nymphagogus eam ad virum adduxit, ac leges matrimonij cōstituit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gen. 2. cùm dixit: Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit voxri suæ: & erunt duo in carne vna. Cùm igitur Deus omnipotens vtrunq; creauerit, & coniunxerit, & hanc legem tulerit, quomodo audetis tam aperte à principio constituta violare? neque benedictio Dei vobis venit in mentem parentibus vestris facta: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Hoc idem hic designauit, cùm dixit: Et reliquiæ spiritus tui. Cùm enim mortali sitis natura, propter prolem diutissime vestri memoria durat. Verum cùm Deus hæc sanxisset, vos contrà dicitis, dicentes, non castitatem matrimoniorum, sed multitudinem filiorum Deum curare.

Et dixistis, Quid aliud præter semen quærit Deus? & custodite in spiritu vestro: & vxorem adolescentiæ tuæ ne derelinquas.

Verum ego vobis præcipio, vt his sermonibus absistineatis, & diuinas leges obseruetis, & vxorem à principio coniunctam non repudietis.

Sed si odio habens dimiseris eam, dicit Dominus Israel: operiet impietas cogitationes vestras, dicit Dominus omnipotens: & custodite in spiritu vestro, & nolite derelinquere pactum.

In lege prohibet, ne quis odio habens vxorem, ei librum repudij det. Hanc legem enucleans Dominus Pharisæis, inquit: Moyses ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud: Ab initio autem non fuit sic: qui enim eos fecit, masculum, & fœminam eos fecit: hoc est, vnum, & vnam: non vnum virum, & duas mulieres: vt hanc odio persequens, alteri coniungeretur. Ergo ipsa creatio castitatis fuit legis constitutio. Cùm Deus non ignoraret Iudæorum insaniam, quòd ab ea quã odissent, abstrahere se exoptantes, & per legem non valentes, intersecturi essent, permittit minus malum, vt prohibeat maius: ac inquit, Si odio habens dimiseris eam, coniungetur cum altero, & in dolore non viuet. In sacris Euangelijs præceptor verè virtutis palàm profitetur: Quicunq; dimittit vxorem suam, nisi ob fornicationem, eam facit mœchari: & repudiatam ducẽs, mœchatur. Item hoc loco, hoc idem innuit, Reuelabuntur cogitationes tuæ, dicit Dominus omnipotens: nisi iustis de causis dissolueritis matimonium, iudex vester erit Dominus omnipotens: Igitur custodite in spiritu vestro, & ne relinquite pactionem matrimonij constitutam. Cohibere, inquit, malas appetitiones, & de matrimonio confectas pactiones ne distraxeritis. Vt vero sic eorũ iniquitatem arguit, & morbo conuenientẽ medicinam adhibuit, blasphemiam quandam, quam admiserant, accusat, ac inquit:

Qui prouocastis Dominũ in sermonibus vestris, & dixistis, In quo prouocauimus te? in eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & in his sibi cõplacet, & vbi est Deus iustitiæ?

Quidam extrema ignorantia oppleti, videntes quosdam in sceleribus versantes felicitate summa abundare, dicere attentarũt, quod Deus malis gaudere videretur. Hæc obtrectatio me ad pœnas de vobis sumendas concitauit. Vos autem maximam impietatem ne exiguum quidem peccatum esse existimatis: atq; hinc eorum inueteratum & deploratum morbum redarguẽs, inquit: Et dixistis, In quo prouocauimus eũ? cùm vos non ignorare oporteret, Deum esse iustitiæ fontem: vnde fit, vt vitia amplectentes detestetur, etsi dispensationis ratio diuinæ sit inexplicabilis, tamẽ vos doceo, quòd venit tempus iustæ retributionis: id quod planum facere studẽs, præmittit primo priorem Domini Christi aduentum, & ostendit magnum Ioannis Baptistæ hunc huius aduentus præcursorem.

CAP. III.

Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & subitò veniet ad templum suum Dominus, quem vos quæritis: & angelus iustitiæ, quem vos vultis.

Hoc prophetæ effatum, nisi in sacris Euangelijs inuenire est, & præbeatus Zacharias diuinissimi Ioannis pater, cùm eum in manus sumpsisset, ad eum dixit, Et tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis ante faciẽ Domini parare vias eius. Et hic per prophetam Malachiam dixit Dominus: Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & subito veniet ad templum suum Dominus quem vultis: omnibus enim ignorantibus conseruator natus est. Templũ enim humanam naturã quam Deus verbum susceperat, appellauit. Sic etiam ipse Dominus ad Iudæos dixit: Soluite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc explanans Euangelista, adiunxit: ille autem dicebat de templo corporis sui. Cùm ergo resurrexisset, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat Iesus, & crediderunt scripturæ & sermoni, vt dixerat eis Iesus. Postquam priorem eius aduentum prædixit, etiam secundum eius aduentum prænunciat. Ioan. 2.

Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, & quis sustinebit diem introitus eius? aut quis ferre poterit,

vt aspiciat eum? quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorij, & quasi herba lauantium: & sedebit conflans, & emendans sicut argentum, & aurum.

Ecce venit &c. Sic etiam Zacharias de secundo aduentu inquit, Aspicient in quem compunxerunt, & plangent terra per tribus, ac tribus. Deinde docet eius facta. Iam vero quod ait, Sicut argentũ & aurum: Sic etiam perbeatus Paulus: Quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit: si cuius opus mãserit, quod superædificauit, mercedẽ accipiet: si cuius opus arserit, detrimentũ patietur. Existimo aũt ex his prophetam nõ hunc solum significare, sed etiã spiritus sancti expiationẽ. Nam in hoc mystice adeuntes cõflat & renouat igne spiritus. Sic etiam Ioannes magnus inquit, Ille vos baptizabit in spiritu sancto & igne: atq; etiam diuina gratia, tanquam herba quadam, peccatorum sordes eluit. Et ad Hierusalem perbeatus Hieremias dixit, Si laueris te intro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate coram me, dicit Dominus Deus. Hierusalem enim legalem habuit gratiæ herbam. Hoc autem loco propheticus sermo nobis Dominum, tanquam quendam opificem, ostendit, sordes peccatorum veluti herba quadam expurgantem, & ceu igne quodammodo animas nostras eiusmodi veneno liberantem. Hoc etiam facit Leuitis in sese credentibus. Ex hoc numero beatus Barnabas fuit, vt ipsa Actorum docet, ijque perplures qui cum ipso crediderunt, hanc salutem assecuti sunt. Ier. 2.

Et emundabit filios Leui: & fundet eos sicut aurum & argentum: & erunt Domino offerentes hostias in iustitia.

Non hostias legis intelligit, de quibus dicit: Non suscipiam ex manibus vestris: sed spirituales, & incruentas, quare adiunxit:

Et placebit Domino sacrificium Iuda, & Hierusalem, sicut diebus priscis, & sicut annis prioribus: & accedam ad vos in iudicio: & ero testis velox super maleficis.

Breui, inquit, de eis sumam pœnas malorum quæ vidi, non enim aliorum testimonio egeo, cum ipse oculis meis iniquitatem videam.

Et super adulteros, & super eos qui iurant in nomine meo mendaciter, & qui fraudãt mercede mercenarios, & opprimunt per potentiã viduas, & pupillos, & peruertunt iudicium aduenæ: & qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

Vt ab adulteris, & maleficis, similiter ab mendaciter iurantibus, & fructus laboris mercenariorum percipientibus: mercedem vero non persoluentibus, &, vt semel dicam, à cunctis, qui potentia vtuntur contra pupillos & viduas: itemque qui contra aduenas & peregrinos iudicant: & qui non timent iudicium meum, pœnas sumam, & iniuria affectos nõ perpetiar neglectos manere.

Quoniam ego Dominus Deus vester: & non mutor.

Natura sum non mutationem suscipienti. Non item ignoratis, vt antecessores vestros interfecerim, & in captiuitatem proiecerim.

Et vos filij Iacob non recessistis à peccatis patrum vestrorum: declinastis à legitimis meis, & non custodistis.

Cùm igitur similiter, atque patres vestri deliqueritis, eadem perpetiemini, quæ illi.

Conuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus omnipotens: & dixistis, In quo reuertemur? si supplantat homo Deum, quia vos supplantastis me? & dixistis, In quo supplantauimus te?

Aquila & Symmachus pro, Supplantauimus te, sic interpretati sunt: Num fraudabit homo Deum? quia vos me fraudastis.

Quia decimæ & primitiæ vobiscum sunt: & vos videntes respicitis, & me vos supplantatis: annus impletus est, & intulistis fructus in thesauros & erit rapina in domibus vestris. Reuertimini ergo in hoc, dicit Dominus omnipotens.

Cùm lex definiat primitias & decimas primas Deo offerendas, deinde reliqua sumenda esse: vos contrà, omnia pariter in vestra granaria intulistis: nec vobis venit in mentem cogitare pauperum esse rapinam, primitiarum, & decimarum fraudationem sacerdotibus. Ideo non terræ conditionem dedi, quia assidentes rebus sacris conficiendis, & pro vobis hostias offerentes, ex oblatis mihi primitijs & decimis alantur, & in diuino templo assidentibus pauperibus ex his administrent. Idcirco hac auaritia restincta, reddite legitima sacerdotibus: experimento cognoscite vobis bonorum maiorem copiam fore. Nam quòd ait, Reuertimini in hoc, Aquila vertit, Et periculum facite in hoc. Dabo enim vobis pluuiarum abundantiam, & terræ fœcunditatem, & inde vberrimas fruges, vt finitimi vos perbeatos vocent, qui sic à mea prouidentia curemini. Ac rursus morbum alium eos vexantem, curat.

Ingrauastis super me verba vestra, dicit Dominus: & dixistis: In quo locuti sumus contra te? & dixistis, Vanus est, q. seruit Deo: et quid amplius, quia cu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtodiuimus mandata eius: & quia ambulauimus ſupplices ante faciem Domini omnipotẽtis: & nunc beatos ducimus alienos: et ædificantur omnes, qui faciunt iniquitatem: & reſtiterunt Deo, & ſalui facti ſunt.

Præpoſtera mente prædíti, obſeruantiam erga me inutilem, & infructuoſam duxiſtis: & ſcelerate viuentes, diuitijs redundare, & voluptatibus diffluere dixiſtis: atque cùm mea prouidentia curemini, me omni felicitate carere exiſtimatis: & beatum iudicatis aliorum felicitatem.

Hæc locuti ſunt, qui timent Dominũ, vnuſquiſque ad proximũ ſuũ: & attendit Dominus, & audiuit: et ſcripſit librum monumenti in conſpectu ſuo his, qui timent Dominum, & qui reuerentur nomen eius.

Cùm, inquit, hæc audiſſem eos inuicẽ agitare, bonorum meorum ſponſionẽ perſcriptam me timentibus facio. Hoc deſignauit, cùm ait: Et ſcripſit librũ monumenti in cõſpectu ſuo, his, qui timẽt Dominum, & qui reuerentur nomen eius. Hi, inquit, qui permagno æſtimant meum cultum, & timent quippiam eorum, quę mihi diſplicent committere, erunt mihi in die, qua ego facio, in acquiſitionem: Eos, inquit, mihi vindicabo in die iudicij: & eligã eos ſicut elegit homo filium ſuum qui ſeruit ei, quemadmodũ pater erga filiũ gratum affectus, eum anteponit, ſic ego hos anteferam ingratis contraria cogitãtibus. Cæterum, Eligam, Aquila vertit, φείσομαι ὡς φείδεται ἄνθρωπος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, parcam eis, ſicut parcit vir filio ſuo.

Et conuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtũ, & iniquum: & inter ſeruientem Deo, & eum qui nõ
CAP. IIII. *ſeruit. Quia ecce dies venit ardens ſicut clibanus, & comburet eos.*

Tum, inquit, noſcetis, quantum diſcrimẽ inter iuſtum, & iniuſtum: & quantum differat Deo ſeruiens, ab eo, qui nõ ſeruit: ne arbitremini vitam præſentẽ in omne tempus duraturam, hæc enim extinguetur: & veniet dies aliqua ardens, ſicut clibanus, & comburet eos.

Et erunt omnes alienigenæ, & vniuerſi qui faciunt iniquitatẽ, ſtipula: ſuccendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, & non relinquetur in eis radix, neque ramus.

Alienigenas, Aquila vertit ſuperbos. Sic etiam diuinus Paulus: Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamentũ hoc, aurum, argentum, lapides precioſos, ligna, fœnũ, ſtipulam: vniuſcuiuſq; opus manifeſtum erit.
1. Cor. 3. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus mãſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur. Poſtquam ſic præſignificauit impie viuentibus internecionẽ, & cladem, oſtendit cuiuſmodi ſint piorum præmia.

Et orietur vobis, qui timetis nomen meum, ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius.

Hæc & in priorem conſeruatoris noſtri aduentum conueniunt, & à ſecundo non diſident: nam in priori aduentu velut ſol nobis exortus eſt, in caligine, & tenebris cõſtitutis, atq; vt peccato nos liberauit, iuſtitiã impartitus eſt: & cùm ſpiritualibus donis quaſi quibuſdam alis nos velaſſet, curationem noſtris animis adhibuit. Itemq; in ſecundo aduentu his, qui in hac vita vexantur, apparens iuſtè ius reddet, & promiſſa bona largietur: & quemadmodum ſol, ſenſu comprehenſibilis, exoriens ſomno oppreſſos ad laborẽ excitat, ſic hic adueniens longo ſomno, videlicet morte, conſtrictos excitat. Tunc inquit:

Egrediemini & ſaltabitis ſicut vituli de vinculis relaxati, & cõculcabitis impios, & erunt cinis ſubter pedes veſtros, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.

Sic erat dives Lazaro, (cui) erunt iniuria affectis iniuriam facientes, ſic ſanctis martyribus tyranni, & perſecutores iniqui. Deinde in eorum memoriam addidit, quę de Domino Chriſto Moyſes prædixit, atque iubet ſummo ſtudio legem legere, atq; ei obtemperare, & nequaquam contradicere.

Mementote legis Moſis ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb, ad omnem Iſrael præcepta & iudicia

Cùm planè teneret eos non legi obtemperaturos, neq; eum profectum in mundũ recepturos eſſe, ſed in crucem acturos, incredibili miſericordia victus, pollicetur eis Heliam rurſus miſſurum, declaratorem illutis.

Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magna & illuſtris.

Diem ſecundi aduentus dixit: docetque item quæ magnus Helias facturus ſit, cùm venerit: & cauſam, quare prior veniet, oſtendit.

Qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum ſuum: ne forte veniens, percutiam terram penitus.

Ne, inquit, vos omnes in infidelitate deprehenſos in perpetua ſupplicia relegem, prius veniet Helias, & meum aduentum vos edocebit: & vobis ó Iudæi inducet in animũ, vt ſine dubitatione cum gentiũ fidelibus cõiungamini, & in vnã redigamini meã Eccle-

Eccleſiam. Patres vocat Iudæos, quòd priores vocati fuerint. Filios vero gentes, quòd poſt eos aduocati fuerint. Quoniã nos hoc tempore Iudæos adhortamur ad pietatẽ: illi cõtrà nunquam noſtris monitis obtemperant. Recte dixit, Heliam patris cor ad filium conuerſurum: illos enim adducet ad coniunctionem noſtram. Hæc autem non modo Iudæis timorem injicere, ſed nos quoque perterrere poſſunt. Nam quò maioribus bonis potiti ſumus, hoc maiores pœnas de nobis ſumet iudex. Quamobrem nobis danda opera eſt, vt probe comparati ſimus ad illam diem, vt libere adſimus ad tribunal horribile, atque bona promiſſa aſſequamur. Cæterum illud monitos velim lecturos laborem noſtrum, de his, quæ bene & recte diximus, Trinitatem laudibus perſequantur: illius enim donum eſt ſcientia. Sic item beatus Dauid ait, Docens hominem ſcientiam. Sin autem quid ex propheticis oraculis noſtrum captum fugerit, naturæ infirmitati ignoſcant, propoſitum laudent, & labores precationibus compenſent. Bonorum ſuppeditator, ſapientiæ fons auctorem, & lectores prudentia ad omnes res inſtruat, vt acerrimo ſtudio ei ſeruientes, glorificemus eum in corpore & in ſpiritu noſtro, quoniam ei conuenit gloria in ſæcula ſæculorum.

AMEN.

FINIS TOMI PRIMI.

COLONIAE AGRIPPINAE
Apud Ioannem Birckmannum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

THEODORETI · AP

Universidad de Deusto
Biblioteca